Digitized by Google

36
10 F
2

Colonna 12. Tav. 4. Num. 4.

Digitized by Google

Digitized by Google

130

35-10-F-2

PLVTARCHI CHERONEI GRAECORVM ROMANORVMQVE ILLVSTRIVM VITAE

En denuò tibi exhibemus humaniſſime Lector, omniũ quos ſummis feliciſſimisq; temporibus Græcia, quos Latium principes uiros tulit, eminentiſſimarum in rebus omnibus gerendis uirtutum ſpecioſiſſimos flores, illuſtriſſima exempla, hiſtoriæ ueteris ſine dubio medullam, ex græco fonte ſumma uigilantia iterũ iam, ſupra nouiſſimam caſtigationem, haud leui opera iudicioq; repurgatũ exemplar, exordijs, epilogisq; omnibus qui deſiderabantur, reſtitutis: tum autores lucis maioris gratia commode ſæpe accitos: ad hæc huius demonſtratiuæ orationis locos ſparſim ſic annotatos, ut non ſolum percipere rectius faciliusq; tantum autorem, ſed etiam in dicendo uirtutes huius imitari ſtudioſi poſſint: id quod tuipſe, ſi rem uel à primo limine introſpexeris, ſine ullo negocio experiri poteris: animaduertetes etenim hanc poſtremam æditionem priori illi quamuis elaboratiſſimæ, modis omnibus præſtare. Vale, & his bene fruere.

IO. SINAP.

Nec plus egeſsit fimi, aut grauiore labore
Augeæ ſtabulis Amphytrioniades,
Quàm tulit hinc mendas, & tot loca manca reſarſit,
Omne ferens punctum qualibet arte SIMON.

Cum gratia & priuilegio Cæſareo.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

BASILEAE EX AEDIBVS IO. Bebelij, Anno M. D. XXXV.

18

BIBLIOTECA NAZIONALE V. E. ROMA

Pertinet ad Conventum S. Bonav.re de Urbe

VIRORVM ILLVSTRIVM, QVORVM uitæ hoc præclariſſimo Plutarchi opere deſcribuntur, catalogus.

Ageſilaus.	fol. 233	Gracchorum.	155
Agis.	144	Homerus.	374
Alcibiades.	38	Lycurgus.	14
Alexander Magnus.	254	Lyſander.	161
Annibal.	94	Lucullus.	203
Antonius.	340	Marcellus.	88
Aratus.	358	Marius.	182
Ariſtides.	118	Nicias.	215
Ariſtoteles.	385	Numa Pompilius.	20
Artoxerxes.	353	Otho.	371
Brutus.	305	Paulus Aemilius.	132
Cæſar.	268	Pelopidas.	81
Camillus.	61	Pericles.	68
Carolus Magnus.	387	Philopœmenes.	109
Cato Cenſorius.	125	Phocion.	279
Cato Vticenſis.	287	Plato.	380
Cicero.	319	Pompeius Magnus.	239
Cimon.	199	Pomponius Atticus.	378
Cleomenes.	144	Publicola.	33
Coriolanus.	48	Pyrrhus.	175
Craſſus.	223	Romulus.	6
Demetrius.	328	Scipio Aphricanus.	103
Demoſthenes.	314	Sertorius.	194
Dion.	297	Sylla.	166
Euagoras.	374	Solon.	27
Eumenes.	190	Theſeus.	1
Fabius Maximus.	75	Themiſtocles.	55
Flaminius.	114	Timoleon.	138
Galba.	366		

Digitized by Google

PEPERCIMVS LECTOR OCCVPATIOnibus tuis, & materiam multiplicem (qualis in hiſtoria ferè occurrit) in Indices aliquot digeßimus, quo magis autor tantus uſui præſenti tibi foret. Indicij porrò primus res geſtas complectitur ipſas, & quicquid hiſtorici argumenti eſt: reliqui, quos tute reperies ordine, Oracula, prodigia, auguria, ſomnia, prouerbia, leges, orationes, epiſtolas, ſtratagemata, triumphos, ſtatuas, autorum nomina, habent.

ABANTVM mores et uirtus bellica. fol. 1.c
Abantidas tyrānidem occupauit. 358.d
Abantidas à quibus interfectus. Ibid.
Abantis fluuij deſcriptio. 246.a
Abodriti populi ubi. 390.b
Abodritorum cum Francis fœdus. Ibid.
Abœocretus Bœotiorū dux cæſus. 360.d
Academo Helenæ proditori uiuo honores à Tyndaridis habiti. 5.d
Academiam irriguum lucum Cimon fecit. 202.b
Academiæ nomen unde. 5.d.382.b
Academiæ quare Lacedæmonij alioqui uaſtantes omnia, pepercerint. 5.d
Academici unde nomen ſortiti. 382.b
Acarnania excurſionibus à Pericle infeſtata. 71.a
Academia uetus & noua. 213.d
Acaſtus phthiriaſi interijt. 174.b
Accilas Hippocr. Syracuſas capit. 91.a
Accipere non turpe, ſed non accipere melius. 144.d
Accuſandi ſtudium quibus nominibus laudabile. 203.d
Acerræ oppidum. 88.d
ἄκνεις. 23.d
Achæi repudiato Philippo Romanis ſe iungunt. 114.d
Achæis ſuo iure uiuere permiſſum. 116.a
Achæorum cum Machanida Lacedæmonio bellum. 111.c
Achæi Elienſes bello premunt. 149.a
Achæos quàm auxerit Aratus, per totam eius uitam uide. 362.d
Achana menſuræ genus. 359.b
Achantiorum theſaurus. 161.a.164.a
Acharius ſenatorius à Marianis interfectus. 189.d
Achilæ Pōpeij cædis cura mādatur. 253.c
Achiui ab Alexand. tyrāno ſubacti. 86.d
Achillis genealogia. 375.d
Achillis cithara. 157.a
Achilles quietis impatiens. 154.b.177.d
Achilles & Vlyßis contentio. 233.c
Achilles à Paride inter portas interemptus. 175.b
Achilles in Epiro ut deus colitur. Ibid.c
Achilles cur Alexandro felix. 257.a
Acies thoraci ſimilis. 81.c
Aciei inſtruendæ ratio. 84.b
Aconitum Athenis raro naſci. 330.c
Acontius mons. 171.a
Acteius Trib. pleb. Craßi in Syriam profectionem prohibere conatur. 227.b
Acradina Syracuſarum arx à Marcello capitur. 91.a.141.a
Acrocorinthus mons. 360.d
Acrocorinthum uallo & foſſa Aratus circundat. 364.d
Acrocorintho Macedonū præſidia depulit Aratus. 360.d
Acrocorinthum in ditionem Antigonus redigit. 361.a.365.b
Acron Ceninenſiū rex in agrum Romanum impetum facit. 9.c
Acron obtruncatur. Ibidem
Acrotatus Arei filius, eiusq; obitus. 145.c
Acrotatum parens uiuus regno expulit. (145.b
Acrotati uirile facinus. 181.a
Acta regio. 423.d
Actæones duo, alter à canibus, alter ab amatoribus diſcerptus. 194.d
Adan Cariæ regina Alex. mater. 258.c
ἀδ᾽ αρχν pugna. 238.c
Adimantus Athenienſium dux. 47.b
Admetus ab Apolline adamatus. 31.c
Admetus Moloſſorū rex Themiſtocli infenſus. 39.b
Adoleſcentibus gloriari licet. 145.a
Adonia Cereris feſta. 42.b.218.d
Adoptio. 1.c
Adorādi ritus à Romanis inſtitutus. 24.a
Adranus deus. 140.a
Adriaticum mare unde dictum. 63.b
Adranitarum urbs. 140.a
Adraſteæ mons. 205.d
Adraſtum in recuperandis cadaueribus iuuit Theſeus. 5.b
Aduenæ Roma expulſi. 159.d
Adulatio quantū rebuſpublicis officiat. 331.b.c.
Adulter apud Lacedæmon. nullus. 17.b
Aeacus inferorum iudex. Ibid.
Aeaci templum Aeginæ. 318.d
Aeacidæ ſemideis omnibus anteponendi 375.d
Aeacides Pyrrhi parens per ſeditionem expulſus. 173.d
Aeantis tribus quare Sphragiticis ſacra ſtata faciant. 123.b
Aecanorum urbs à Camillo capitur. 66.d
Aedilium duo ordines. 182.d
Aedylius mons. 170.b
Aegæ oppidum. 39.c
Aegæi à Pyrrho expugnati. 180.c
Aegeus Pallantidarum inſidias formidat. (1.c.2.c
Aegei interitus. 3.d
Aegeriæ deæ conſuetudine uſus Numa. (21.b
Aegina locus. 374.a
Aegina inſula. 315.a
Aegina uexatur à Lyſandro. 162.b
Aeginetarū ager Athenienſibus diuiſus. 74.b
Aeginā delendam cenſuit Pericles. 69.d
Aeginetæ in Achæos conceſſerunt. 363.d
Aeginenſis belli ſeminaria. 55.d
Aeginenſes ſuam recuperāt urbem. 163.b
Aeginenſes Cato Romanis aſciuit. 127.d
Aeglæ amore Theſeus Ariadnam repudiauit. 5.b
Aegri quàm ſani facilius credunt. 287.b
Aegritudo aliquādo audaciæ cauſa. 81.b
Aegyptus medicamentorū ſaluberrimorum, uenenorumq; præſentißimorū fertilis. 217.b
Aegyptiæ rotæ. 24.a
Aegyptiæ regiæ luxus. 154.a
Aegyptiorum annus menſtruus. 24.d
Aegyptij reges munuſculis interficiendos excipiebant. 154.d
Aegyptus à Xerxe deficit. 60.c
Aegypto Cæſar potitus. 276.a
Aemi rupes mulieres uatidicæ incolunt.
Aemiliorū familia. 22.c.132.d (254.d
Aemilia Aphricani uxor. 108.d.132.d
Aemilius Pythagoræ puer. 132.d
Aemulos nobis uirtutis facimus, quibus ſocijs uſi ſumus. 165.a
Aenaria inſula. 188.c
Aeneas Palladiū Troianū ſuſtulit. 64.b
Aenobarbi cognomentum. 136.b
Aenus Thraciæ oppidum. 288.b
Aequalitas bellum minime efficit. 29.b
Aër uoce ſcinditur. 116.a
Aerarium in Saturni æde. 35.b
Aerario ſigilla impreſſa in tumultu agrario. 156.d
Aeropi mors. 176.d
Aeſchinis cum Platone ſimultas. 384.d
Aeſchin. quot ſuffragijs abſolutus. 317.a
Aeſchines exul Rhetoricā docuit. 318.a
Aeſchines Lampræus proditionis damnatus. 122.a
Aeſchylus à Sophocle uictus. 201.b
Aeſchylus mœrore confectus obijt. Ibid.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

Digitized by Google

Aeſionis de Demoſthene iudicium. 316.b
Aeſopum Tragœdum Cicero in pronunciatione imitatus. 320.a
Aeſopus hiſtoricus. 32.b
Aeſuuius lucus. 34.c
Aetas quæ pulcherrima. 38.b
Aethra cum Helena Troiam ducta. 6.a
Aetoli in Peloponnenſum traijciunt. 147.a
Aetoli intra Naupactū obſidentur. 117.a
Aetolorū agros Demetrius uaſtat. 337.b
Aetoli à Demetrio ſuperati. 176.c
Aetoli Antiochi aduerſus Romanos ſocij. 116.d
Aetoli Flaminij de Philippo uictoriā ſibi adſcribunt. 115.c
αἴξ. 66.c
Afranius Armeniæ præſes. 246.d
Afranius Parthum fugat. 246.b
Afranius Sertorij caſtra diripit. 197.d
Afranij caſtra à Cæſare capta. 276.b
Agamemnon ſolus uniuerſæ Græciæ dux appellatus. 233.d
Agamemnonis in caſtris magna peſtis. 374.d
Agatharchi pictoris celeritas. 70.d
Agathocles ferè Carthaginē cepit. 178.a
Agathocles inſularum dominus. 333.b
Agathocles ſæpius à Demetrio uictus. 338.d
ἀγλών. 23.d
Ager Romanorū in partes diuiſus. 24.b
Ageſilai genealogia. 145.b.233.a.236.a
Ageſilai mores & ſtatura. 233.a
Ageſilaus oratione potens, natura mollis. 145.d
Ageſilaus liberorū impenſe amans. 85.a 237.b
Ageſilai in patriam pietas. 235.b
Ageſilai & Lyſandri amor. 165.a.233.a
Ageſilaus qualis in amicorum rebus fuerit. 235.a
Ageſilaus laborum patiens. 235.b
Ageſilao maritimum imperium decernitur. 234.c
Ageſilaus Aſiæ arma infert. 203.d
Ageſilaus Laconum inſtituta ſubuerit. 147.a
Ageſilaus Phrygiam inuadit. 234.b
Ageſilai aduerſus Perſas expeditio. 233.d
Ageſilai de Perſis uictoria. 234.c
Ageſilaus in Bœotiam traijcit. 235.d
Ageſilaus ex Bœotijs ſaucius. 83.d
Ageſilaus Thebanorum pacem recuſauit. 238.d
Ageſilaus ceruam in Aulide ſacrificaturus prohibetur. 233.d
Ageſilai cum Thebanis pugna. 236.a
Ageſilaus Tiſſaphernē acie fudit. 336.c
Ageſilai cum Pharnabazo colloquium. 235.a
Ageſilai de Pharſalijs trophæum. Ibid.c
Ageſilaus multā ex Acarnania prædam reportauit. 236.d
Ageſilai res multa difficultate geſtæ ſunt. 143.d
Ageſilaus maximā potentiā apud Græcos conſequutus. 145.b
Ageſilaus non ad imperium acceſſit antequam parere didicit. 233.a
Ageſilaum quid ad imperandum induxerit. Ibid.b
Ageſilaus rex declaratur. 165.a.233.b
Ageſilaus rex reus Tegeā confugit. 166.c
Ageſilaus quare ab Ephoris mulctatus. 233.c
Ageſilaus quas ignominiæ notas incurrerit. 239.a
Ageſilaus male audit propter crebras in Bœotiam incurſiones. 16.c
Ageſilai mala ualetudo. 237.c
Ageſilaus in Aſia obijt. 165.d.239.d
Ageſilaus Ephorus. 146.d
Ageſipolis rex publica non admodū per ætatem curabat. 236.b
Ageſipolis Epaminondam Pelopidamq́; liberauit. 82.a
Ageſiſtratæ interitus. 148.b
Agileus Ephorus ſaucius. 149.c
Agidarum regalis apud Lacedæmonios familia. 165.c
Agidis genealogia. 145.b
Agidis & Cleomenis amicitia unde originem traxerit. Ibid.
Agidis uxor Cleomeni nubit. 148.b
Agidis & Leonidis diſſidium. 146.c
Agis rex à Leonida peremptus. 239.d
Agis exercitui gratus. 147.a
Agidis de Lycurgo iudicium. 146.c
Agis Reipub. formam reſtituere aggreditur. 145.d.318.a
Agis Lacedæm. rex mulctatus. 16.b
Agis in carcerem conijcitur. 147.d
Agidem non pœnituit eorū quæ prudenter conſuluit. 148.a
Agidis regis Lacedæm. dictum. 18.a
Agis Alcibiadi mortē machinatur. 44.a
Agis Arato auxilium ferre nititur. 147.a
Agidis fuga. Ibid.b
Agis regnantiū primus ab Ephoris interfectus. 148.b
Agis Archidami filius ab Antipatro interfectus. 145.b
Agiſias Acarnanius proditionis damnatus. 122.a
Agiſipolis Lacedæmoniorum rex. 145.b
Agnonides Phocionis accuſator. 286.a
Agnonides capite damnatus. Ibid.d
Agnuſius Leus præco Theſeo Pallantidarum conſilia aperit. 2.b
Agos fluuius. 162.c
Agris diuidendis tres uiri creati. 157.a
Agrigentum oppidum. 143.d
Agrigentinorum equites Dionem reducem iuuant. 301.b
Aiax Telamonis filius. 375.d
Aiacis filij Athenien. ciuitate donati. 28.c
αἰγικορεῖς tribus Athenienſis. 35.c
αἰμυλία. 22.c.123.c
Aidonius Proſerpinæ parens. 5.c
Aidonius Herculem hoſpitio excipit. 6.a
Aldeſmenius menſis Bœotiorū. 123.d
Albani populi ubi morantur. 246.a
Albani à Pompeio deficiunt. Ibid.
Albanorum rex à Canidio proſtratus. 345.a
Albinius Cos. Lucaniam uaſtat. 278.b
Albinus à Pyrrho uictus. 178.d
Albinus uir prætorius ſaxis fuſtibusq́; mactatus. 168.a
Albuinus Longobardorum rex Galliam citeriorem in deditionē accepit. 388.d
uxoris dolo necatus. Ibid.
Albus pagus. 347.d
Albus dies unde dicatur. 73.a
Alcander iuuenis manſuetudine Lycurgi uictus. 16.a
Alcibiadis nutrix & pædagogus. 38.b
Alcibiadis ingenium. 217.a
Alcibiades pacis inimicus. Ibid.c
Alcibiades Laconiſtæ cognomen unde acceperit. 281.d
Alcibiadis cum Nicia ſeditio. 217.d
Alcibiades ab exercitu reuocatus. 219.a
Alcibiadi imperiū denuò abrogatur. (47.b
Alcibiades reus. 45.b
Alcibiadi exiliū decernitur. 45.b.161.c
Alcibiades ab exilio reuocatus. 46.b. 161.b
Alcibiades cum Agidis uxore congreſſus 43.d.165.a.233.b
Alcibiadis in Sicilia tergiuerſatio. 218.d
Alcibiades Cererem uiolauit. 45.b
Alcibiades à Tiſſapherne captus. Ibid.a
Alcibiadis interitus. 48.c
Alcibiades ab Euripide laudibus celebratus. 315.a
Alcimenes gloria & genere inter Achæos pri
os pri

Digitized by Google

os primarius. 300.d
Alcimeni Epirotæ interitus. 332.b
Alcmæon Themiſtoclis accuſator. 124.d
Alcmanes cantilenarum artifex phthiriaſi interijt. 174.d
Alcmena Rhadamantho nupſit. 166.b
Alcmenæ cadauer euanuiſſe. 12.c
Alcyoneus Antigoni filius cũ Pyrrhi caput attuliſſet à patre uerberatur. 182.a
Alea Rhadamanthi ſepulchrum. 166.b
Aleſiam Cæſar capit. 272.b
Alexander Magnus genus ab Hercule duxit. 254.c
Alexandri matris cubiculo anguis uiſa. 103.d. Alexandri natalis. 254.d
Alexandri ſtudia & exercitia. 258.c
Alexander quibus artib. inſtructus. 255.c
Alexandri præceptores. 255.b.c
Alexander Iliadem Homeri ſub puluino habuit. 255.d.259.a
Alexander gymnoſophiſtis quæſtiones propoſuit. 266.a
Alexander quibus moribus uirtutibusq́; præditus. 255.a
Alexandri grauitas. Ibid.
Alexandri de Homero iudicium. 259.b
Alexãdri de Diogene iudicium. 256.d
Alexandri grauiter dictum. 259.d
Alexander quos epiſtolis ſaluere iuſſerit. 282.d
Alexander orante accuſatore alteram aurem occluſit manibus. 262.b
Alexandri continentia. 258.b.262.b
Alexander quo pacto Ephæſtionis Crateriq́; ſimultates compoſuerit. 263.a
Alexander uno equo decem diebus tria millia & ducenta ſtadia emenſus. 262.b
Alexandrum parens inani petiuit ictu. 256.a
Alexander X V I annos natus Megarenſes fudit. 255.d
Alexander Thebis exercitum admouet. 283.c
Alexander triremes ex fœdere ab Athenienſibus petit. 283.c
Alexandri cum Achæis ſocietas. 361.a
Alexander contra Indos profectus regios currus cremauit. 134.b
Alexandri Macedoni bellum cum Ptolemæo. 85.d
Alexãdri de Macedonib. uictoria. 257.b
Alexandri de Dario uictoria. 258.a. 260.d
Alexandri uictoria in Granico. 64.a
Alexander primas in re militari Annibale cenſore habet. 102.a.118.a
Alexandri liberalitas ac munificentia. 261.c.d.266.d
Alexander Darij uxorem magnifice humauit. 260.a
Alexander uinariam concertationẽ propoſuit. 266.d
Alexander Eurylochum in ſcorti amore iuuit. 262.b
Alexandri neglecta religio. 257.a
Alexander inducias uiolauit. 265.b
Alexandrinum bellum nulla neceßitate geſtum. 375.d
Alexander Perſarum aduerſus Græcos imperator dicitur. 256.d
Alexander cõmunis Græciæ dux. 333.a
Alexander Aſiæ rex appellatus. 260.d
Alexander Iouis Hammonis filius. 259.c
Alexander ſuã deridet diuinitatẽ. Ibid.d
Alexander quibus ex rebus æſtimarit mortalitatem. 258.c
Alexandri uulnera. 258.a.259.c.262.d 264.c.265.d
Alexander Parthicã ſtolam quare indutus. 262.c
Alexandri fortuna uno ſubuerſa momento. 136.c
Alexander Macedonum barbas radere iußit. 1.c
Alexander repudiatis Macedonibus corporis curam Perſis credidit. 267.a
Alexander Clyti nece ſibi mortem conſciſcere uolebat. 263.d
Alexandri mala ualetudo. 257.d
Alexandri obitus. 267.d
Alexandri mortem mœnia lachrymarunt. 87.c
Alexandri ſucceſſores prouincias & imperia diuiſerunt. 191.a.b
Alexandri ſucceſſores titulos regios ſibi uendicarunt. 331.c
Alexander Pheræorum tyrannus Theſſaliæ bellum infert. 85.d
Alexandri tyranni crudelitas. 86.b
Alexander tyrãnus Pelopidã capit. 86.a
Alexander tyrannus Theſſalorum fugam capit. 85.d
Alexander tyrannus ueniam à Thebanis petit. 86.c
Alexandri tyranni interitus. 87.d
Alexander Caſſandri filius à Demetrio obtrũcatus. 176.c.336.a Ab Antipatro fratre regno expulſus. Ibid.
Alexander Perſei regis filius toreumatibus deditus. 138.a
Alexander Perſei filius ſcriba magiſtratuum Romanorum. Ibid.
Alexander philoſophus gloriæ diuitiarumq́; contemptor egregius. 138.a
Alexander in philoſophia Craßi præceptor. 223.d
Alexandro Antonij filio Solis cognomen fuit. 345.c
Alexander Priami filius Helenam Menelao abſtulit. 374.c
Alexander Homericus uxoris nomine nobilis. 369.b
Alexandria Aegypti ab Alexandro condita. 259.b
Alexandropolis oppidi nomen. 155.d
Alexas Laodicenus ſecuri ab Auguſto percuſſus. 350.d
Alexippus medicus. 262.a
Allia fluuius. 63.d
Alliacus dies. Ibid.
Allobroges Romanorum iugum grauiter ferunt. 322.a
Allobrogum legati à Catilinarijs ſolicitantur. 322.b
ἄλοβα ſacra. 234.b
Alphon morbus quo Artoxerxes correptus. 357.b
Alſea capitur. 149.c
Alyco Magarenſis agri loco unde nomen. 5.d
Alyci Scironis filij interitus. Ibid.
Amantis animus in corpore alieno habitat. 127.b
Amanus fluuius. 394.b
Amanus mons. 325.b
Amazonium locus. 5.a
Amazones natura uiroſæ. 4.d
Amazonum habitatio. 246.b
Amazonici belli origo. 4.d
Amazones utrum Alexandro occurrerint. 262.d
Ambitioſorũ ingenia ad principatus minime ſunt maligna. 165.a
Ambiendi mos. 50.a
Ambientes ignaris uiæ ſimiles. 126.d
Ambientes principatus epulum & largitiones publice diſtribuebant. 272.d
Ambioriges Gallus à Cæſare deſciuit. 272.a
Ambrones Romani uicerunt. 185.c
Ambrones magna ſtrage à Mario fuſi. Ibidem.
Ameria Italiæ urbs. 185.a
Amicitia nimia odij generandi cauſa. 292.b
Amicitia propinquitati fidelior. 291.b
Amicitiæ regum & tyrannorum quàm ſint fragiles. 360.d

Digitized by Google

Aminſum quondam Athenienſium colonia. 208.b
Aminſum Lucullus obſidet. 207.a
Aminſi oppidi incendium. 208.a
Amiſtris Artoxerxis filia Teribazo nupta. 357.d
Amomphareti temeritas. 122.d
Amor deorum miniſterium. 21.d
Amphares Ephorus Agidi parat inſidias, 147.d
Amphictyones pro Delphis bellum ſuſcipiunt. 28.d
Amphicratis rhetoris interitus. 209.a
Amphipolis à Cimone ſubacta. 201.a
Amphitheus Lacedæmonios Græciæ bello implicat. 165.d
Amphiarai laus. 119.c
Amplexandi conſuetudo unde initium acceperit. 6.d
Amulius Numitori fratri regnum abſtulit. 7.a
Amulius interficitur. Ibid.
Amylca Alcibiadis nutrix. 17.b.38.b
Amyntas ab Antonio deficit. 349.b
Amyntas Lycaoniæ rex Antonio contra Auguſtum auxiliatur. 349.a
Amyntas ad Dariũ transfuga regi aduerſus Alexandrum confidit. 257.d
ἀνάκαες. 23.d
Anacharſis cũ Solone cõſuetudo. 27.c.d
Anacharſis aliquot ſcite dicta. Ibid.
Anaxã Trœzeniam Theſeus rapuit. 5.b
Anapis fluuius. 141.c.301.c
ἀνάσχεσις. 23.d
Anatum carnes ſtomacho debili conducunt. 130.c
Anaxagoras Periclis præceptor. 69.a
Anaxagoras primus luminis & umbræ cauſam inuenit. 221.c
Anaxagoras rei domeſticæ negligentior. 71.c
Anaxagoras quare in carcerem cõiectus. 221.c
Anaxarch. æqualium cõtemptor. 264.a
Anaxarchi cum Calliſthene diſputatio. Ibidem.
Anaxarchus Alexandri diuinitatem deridet. 259.d
Anaxarchus honoratus ab Alexandro. 255.d
Anaximenes naturæ principia in aëre poſuit. 385.a
Ancharia Octauiæ mater. 344.c
Anciliæ peltarum genus. 23.c.d
Ancus Martius Numæ gener. 25.b
Andocides nobilis genere. 45.a
Andocidis ſignum Mercurij. 218.c
ἀνδρεῖα. 16.a
Androclidem Lacedæmonios Græciæ bello implicaſſe. 165.d
Androclides capta Cadmia euaſit. 82.b
Androclides dolo interfectus. Ibid.
Androcides Cyzicenus pictor Leuctricam pugnam non abſoluit. 85.d
Aodrocottus uniuerſam Indiam peragrauit. 265.d
Androcratis herois templum. 121.c
Androgeus in Attica dolo ſublatus. 2.d
ἀνδροφονεύς. 26.b (139.d
Andromachus Timæi hiſtorici pater.
ἀνικάς. 6.a
ἀνικαθεν. 6.a.23.d
Animal quod callidiſſimum. 266.a
Annibal græcarum literarum doctiſſimus. 109.c
Annibal parenti Romanis ſe hoſtem fore iurat. 94.c
Annibal nonum agens annum ſub parente tyrocinia egit. 94.b
Annibalis ingenium & laborum patientia. Ibidem.
Annibal qua ætate Imperator declaratus.
Annibalis arcus. 101.b (Ibid.
Annibal Apennini iugum ſuperat. 96.c
Annibal in Italiam irrupit. 89.b
Annibal ꝙ prope urbẽ acceſſerit. 100.a
Annibal Saguntum obſidet. 95.a
Annibal Rom. cædit. 92.c.93.a.96.c
Annibal ſerpentes in hoſtium naues mittit. 102.c
Annibal aduerſus Corinthios. 142.b
Annibalis ad Trebiam uictoria. 76.a
Annibalis ad Cannas uictoria. 98.a
Annibalis ad Thraſimenũ uictoria. 97.a
Annibal ad Scipionem uſq; inuictus perſtitit. 93.d
Annibalis animus ad pacem inclinatus. 101.c.107.b
Annibal ex Italia reuocatus. 101.b.107.a
Annibalis in caſtris nulla ſeditio. 109.b
Annibalis temperantia. 100.b
Annibalis in hoſtes liberalitas. 97.a
Annibalis in Marcelli corpus humanitas. 100.d
Annibalis in Flaminij corpus pietas. 76.a
Annibalis in Bandium Nolanum humanitas. 89.c
Annibal Artaxatam Armeniæ metropolim condidit. 211.b
Annibalis de Fabio & Marcello opinio. 77.d.97.d.100.c
Annib. de Scipione iudiciũ. 118.a.176.d de Pyrrho. Ibid. de ſeipſo. 101.a
Annibal uictoria uti neſcit. 78.d.98.b
Annibali Capuæ ſtruuntur inſidiæ. 98.c
Annibal uictus. 77.d.101.c.107.b
Annibal alterum amittit oculum. 96.d
Annibal apud Antiochum exulat. 101.d. 115.d. Apud Pruſiam Bithyniæ regem. 102.c.117.d. apud Artaxam Armeniorum regem. 211.b
Annibalis interitus. 102.d.109.d.117.d
Annius non eloquentia ſed argutijs ualuit. 157.b
Annius contra Sertoriũ contendit. 193.d
Annius Marcum Antonium obtruncat. 190.a
Annus magnus. 168.b
Anni ordinatio per Cæſarem. 277.a.b
ἀνοχή. 6.a
ἄνω. Ibidem.
Anſeres natura pauidi. 65.b
Antæus ubi ſepultus. 196.a
Antæi cadauer LX cubitorum. Ibid.
Antalcidæ dictum de Ageſilao. 83.d
Antalcida regnante Græci ignominioſam cum Perſis pacem inierunt. 356.d
Antalcidas ſe uita abdicauit. 357.a
Antedonem Sylla deleuit. 172.b
Antenates à Romulo prælio ſuperati. 10.a
Anteon Herculis filius Antoniorum familiæ nomen dedit. 340.d
Antemocritus Athenienſium legatus contra ius gentium à Megarenſibus interfectus. 73.c.d
Antagoræ Chij cum Vliade Samio aduerſus Pauſaniam coniuratio. 124.b
Antho Amulij regis filia. 7.b
Antiates quanto ſtudio Coriolanum honorauerint. 54.b
Anticrates Epaminondã machæra transfixit. 239.a
Anticatones Cæſaris. 268.c.276.c.325.d
Antigona Berenicæ ex Philippo filia, Pyrrhi uxor. 176.a
Antigone ſcortum Phylotam amatorem circumuenit. 263.b
Antigonis Athenienſium tribus. 330.a
Antigonus quàm iniquo animo Demetrij intolerantiam tulerit. 331.d
Antigoni pietas in Demetrium patrem. 340.a
Antigoni in hoſtes humanitas. 182.a
Antigoni de Pyrrho iudicium. 176.d 180.c
Antigonus quibus ab Athenienſibus ſalutatus nominibus. 330.a

Antigonus

Digitized by Google

Antigonus Aratũ ad ſe allicit. 360.c. 365.a
Antigonus Argiuorũ agrũ uaſtat. 152.d
Antigonus apud Andrum pugnaturus nõ temere ſe periculis obiecit. 81.c
Antigonus Mithridati necem ſtruit. 328.d
Antigonus contra Cleomenem Megadopolitanis ſuppetias fert. 110.d
Antigoni uictoria. 110.d.337.a
Antigonus Spartam occupat. 153.c
Antigonus unoculus. 194.d.266.d
Antigonum mendacij conuictum Alexander ab aula eiecit. 266.d
Antigonus Alexandri ſucceſſor. 133.c
Antigonus Demetrium ſucceſſorem ſibi conſtituit. 334.a
Antigoni progenies. 328.c
Antigonus aduerſa ualetudine correptus. 153.c
Antigoni mors. 134.b.153.c
Antigonus Doſon. 133.c
Antigonus Gonatas. Ibid.
Antigonus Iudæorum rex ſecuri percuſſus. 345.c
Antilibanum Arabes incolũt. 258.d
Antilochi de Lyſandro carmina. 164.b
Antimachus Teius Lyricus. 8.d
Antimachi poëma. 143.d
Antimachi poëticum ingenium Plato admiratus. 164.b
Antimachi de Lyſandro poëma aboleuit. Ibidem.
Antiochia Mygdonica. 211.d
Antiochis tribus Athenienſis. 119.d
Antiochi nuptiæ intẽpeſtiuæ. 113.a.117.a
Antiochus in Græciam aduerſus Romanos proficiſcitur. 102.b
Græciæ ciuitates ad defectionẽ ſolicitat. 116.d Quas à Romanis conditiones acceperit. 102.c.108.b.133.c
Scipioni captum filiũ remittit. 108.a.d
Antiochus à Romanis recluſus. 131.d 133.c
Antiochus Thermopylarum anguſtijs nititur. 128.a
Antioch. apud Thermopylas uictus. 116.d
Antiochus à Lyſandro nauali prælio uictus. 47.a.161.c
Antiochus à Philippo belli ſocius aſciſcitur. 115.d
Antiochus os lapide ictus. 128.b
Antiochus Seleuci filius à Demetrio in fugam actus. 334.a Nouercæ amore captus inedia ſibi mortem parabat. 336.b
Antiochum Commagenem Ventidius in Samoſatis obſidet. 345.a
Antiochus Aſcalonita ueteris Academiæ princeps. 214.a.306.a
Antiochus Academiam nouam relinquens Stoicam rationem amplectitur. 319.d
Antiopa uita functa. 5.a
Antiorus Lycurgi filius. 20.c
Antipatri cum Agide pugna. 235.b
Antipater quas Athenienſibus cõditiones obtulerit. 284.d
Antipater & Craterus Græcia potiti Perdici regnum uaſtant. 191.c
Antipater Græcos in poteſtatem accepit. 64.a.284.c Alexandrum fratrem regno expulit. 176.c.335.d
Antipatri imperiũ quibus nominibus truculentius habitum ſit. 285.b
Antipater iniqua poſtulans quale reſponſum à Phocione acceperit. 145.a
Antipatri parcidium. 176.b.335.c
Antipatri in Lamiam fuga. 284.a
Antipater ad Lamiã obſeſſus. 191.b.318.c
Antipater mortuus. 285.c
Antipatri de Demade dictum. 279.b
Antipater Tyrius Stoicus Catoni familiaris. 287.c (156.c
Antipatri ad Bloſſiũ diſcipulum ſcripta.
Antiphon Philippo promiſit ſe naualia incenſurum. 316.d
Antigonia ciuitas quæ antea Mantinea. (365.c
Antiſenatus Romæ. 168.c
αὐθεστηριὼν menſis. 69.d
Antiſthenis dictum in Thebanos. 20.b
Antiſthenis de Iſmenia dictum. 68.c
Antiſtia Pompeij coniunx. 240.c
Antiſtia repudiata. 241.a
Antiſtia Appij Claudij uxor. 156.a
Antonias Cleopatræ nauis. 349.a
Antoniorum familia ab Hercule nata. 340.d
Antonius Orator Syllam ſequutus à Mario necatus. 340.c
Antonius Conſul aduerſus Catilinam mittitur. 321.d
Antonius Catilinariæ coniurationis conſcius. 321.a
Antonius Catilinam cum copijs deleuit. 323.a
Antonij forma & ingenium. 340.d
Antonij ingenium ſimplex, magnanimitas, & dicacitas ſcurrilis. 343.c
Antonij in Ciceronem odium. 326.a
Antonij cum Cicerone pugna circa Byllidem. 309.d
Antonius ciuilis belli cauſa. 341.b
Antonius Cicerone autore hoſtis ciuitatis iudicatus. 342.c
Antonius ab Hircio & Panſa Conſulib. fugatus. 342.c
Antonij rogatio ut & Cæſar & Pompeius arma deponant. 341.a
Antonius ad Cæſarem fugit. 341.b
Antonius Cæſari monarchiæq; fauens à Bruto ſeruatus. 308.c
Antonius interfecto Cæſare magiſtratum abiecit. 342.a
Antonius quantum ex Cæſaris bonis diripuerit. 326.c
Antonius Cæſaris decreta pro arbitrio immutauit. 342.b
Antonius Cæſarem pro roſtris laudans, quantũ furorem populo iniecerit. 342.b
Antonianæ proſcriptiones. 343.a
Antonius equitum præfectus. 340.c
Antonius Tribunus & Augur. 341.a
Antonius ducit Octauiam. 344.d
Antonius à Germania bellum concitauit. 136.b
Antonij de Parthis uictoria. 345.d. 346.a
Antonius imperiũ deponere iuſſus. 349.a
Antonius urbe eiectus. 273.b
Antonio quot reges contra Auguſtum auxiliati fuerint. 349.a
Antonius hoſtium congreſſum uitans in paludem ſe recepit. 312.b
Antonij à Domitiano defectio. 136.b
Antonius cum Auguſto in gratiam rediit. 342.c
Antonium milites ad Auguſtum tranſeuntes deſtituunt. 351.a
Antonius Cicerõis manes placauit. 343.b
Antonij cũ Sex. Pompeio fœdus. 344.d
Antonius licet delicatus, laborum tamen neceſſitate urgẽte tolerãtiſſimus. 342.c
Antonij munificentia. 341.a
Antonij erga Archelaũ humanitas. 340.d
Antonius Græcorum adeoq; Athenienſiũ amator uocatus. 343.b
Antonij in Aſia luxus. 343.c
Antonius fugientem Cleopatram ſequitur. 349.d.353.a
Antonij amor in Cleopatram unde cœperit. 343.d
Antonij ſcortatio & crapula. 344.b
Antonius piſcatur. Ibid.
Antonij ſacrilegium. 343.a
Antonij tragica inter ſuos & Cleopatræ filios diuiſio. 350.d
Antonius filios reges nominauit. 348.a
Antonij progenies. 352.c
Antonij teſtamentum. 348.c
Antonij obitus. 351.a

Antonij filij liberalitas. 344.b
Anto. L. ab Auguſto Italia pulſus. Ibid.c
Antonius Critici Oratoris filius. 340.c
Antropatena regio à Parthis uaſtata. 345.d
Antyllus Opimij miniſter occiditur. 160.a
Annulorum numerus qui equitibus Ro. in ſecũdo bello punico detrahebãtur. 98.d
Anytus Alcibiadis admirator. 38.d
Anytus primus Athenis iudicia largitione corrupit. 50.b
Aous fluuius. 114.c
Apama Atroxerxis filia Pharnabazo nu
ἐπιμάζειν. 15.a (pta. 357.d
Apelles Alexandri corpus pingens colorem non eſt imitatus. 255.a
Apelliconis Teij bibliotheca Romã perlata. 172.a
Apẽninus Aufidio fluuio dirimitur. 97.d
Apennini iugum Annibal ſuperat. 96.c
Aperanti à Macedone uexati. 116.d
Apes ex bobus generari. 155.b
Aphricum bellum. 94.b
Aphricanus minor à Scipionis filio adoptatus. 108.d
Aphricani nomen. 103.b.107.c.108.b
Aphygeorum oppidum obſedit Lyſander. 164.c
Apollocrates Dionyſij iunioris fil. 303.a
Apollocrates arce Syracuſana tradita ad patrem Dionyſium nauigat. 304.d
Apollo ubi genitus. 84.a
Apollinis Deliaci templum. 171.c
Apollinis templum Corinthi. 364.c
Apollinis Tegyræi templum. 84.a
Apollinis Morij templum. 170.c
Apollinis Pythij feſtum. 337.b
Apollinis lauacrum. 173.d
Apollini Pythio aureum cratera mittunt Romani. 89.b
Apollinis ſimulacrum Alexandrinũ Tyrij appellabant. 258.d
Apollo Luculli cœnaculum. 213.d
Apollodorus Phalerius Socratis æmulus. 293.c
Apollonides Stoicus. 296.c
Apollonia ubi. 172.b
Apollonia à Leptino per tyrannidem occupata. 142.a
Apolloniam Cæſar capit. 274.a
Apollonius Zenodotij tyrannus. 227.c
Apollonius Ciceronis Cæſarisq; præceptor. 268.c.319.d
Apologus de uẽtre et mẽbris. 48.d.49.a
Apologus de ſerpente. 145.a
Apologus de milite & cornicibus. 280.d
Apologus Demoſthenis de upis, ouibus, & canibus. 318.a
ἀπομαγδαλία. 16.d
Apophthegmata. 58.c
Apothecæ locus. 17.b
Apparitoribus libertis Gracc. uſus. 157.a
Appiæ coronæ uſus. 142.b
Appius Claudius Sabinus cum quinque millibus domorum ad Romanos tranſfugit. 37.a
Appius Claudius plebi infeſtus. 51.a
Appius Claudius Graccho genero legis agrariæ conſultor. 156.c
Appius Claudius Cenſuram petit. 138.a
Appius Claudius Tiberio Graccho filiæ nuptias obtulit. 156.a
Appius Clodius Antiochiæ urbes ſollicitat. 208.c
Appius Varus Aphricæ præfectus. 295.a
Aprilis. 24.d
Apſus fluuius. 114.c
Aqua quomodo generetur in locis effoſſis. 134.c
Aquæductus primus Romæ. 48.c
Aquæductus priuati Romæ demoliti. 129.b (33.d
Aquilij de reducendis Tarquinijs argunt.
Aquilius ſolus aufugit. 195.d
Aquiſgrani Caroli M. regia. 390.c
Aquiſgrani templum magnificentiſſimum à Carolo Magno conſtructũ. 400.d
Aquiſgrani calidarũ aquarũ copia. Ibid.c
Aquitaniæ ſitus. 288.a
Aquitanicum bellum. Ibid.
ἀρά. 6.b
Arabiæ ſolitudinum deſcriptio. 228.d
Arabum reges ſuas fortunas Luculli fidei crediderunt. 211.a
Araris fluuius. 95.c
Arſacis ad Craſſum legati. 227.d
Araterium unde dictum. 6.b
Arati mores. 110.c
Arati educatio, ſtudia, ſtatura, robur, & dicendi genus. 358.d
Aratus maximus pictur arũ amator. 360.b
Aratus quomodo tyrannidem puer euaſerit. 358.d
Aratus quibus artibus ciuiles ſedauerit ſeditiones. 360.a
Aratus Reip. amator. Ibid.
Arati in patriam perfidia. 151.a
Aratus contra Cleomenem proficiſcitur. 149.b
Aratus Arcadibus bellum infert. Ibid.a
Aratus ſaucius de Argiuis uictoria decidit. 362.c
Arati fuga ex Corintho in Sicyoniam. 151.c.365.b
Aratus à Bitho Demetrij duce prælio ſuperatus. 363.c
Arati ad Ptolemæum difficilis peregrinatio. 360.b
Aratus à Ptolemæi legatis accuſatus. 359.d
Arati mors & ſepultura. 366.b
Araxis fluuius. 246.d.347.c
Arbocola urbs ab Annibale capitur. 94.c
Arcadicum bellum. 148.d
Arcadiam à Lacedæmonijs deficientem Thebani ad ſe adducunt. 85.b
Arcadiam occupat Demetrius. 333.a
Arcades ab Archidamo uicti. 238.c
Arcades glandiphagi dicti. 48.c
Arces olim ciuitates appellabantur. 84.b
ἀρχαγέτης. 15.a
Archelaus locus. 170.c
Archelaus Mithridatis filius mari imperat. 169.a
Archelai cum Sylla pugna. Ibid.
Archeſilaus Spartanorum rex. 14.d
Archelaus ad Romanos deficit. 205.c
Archeſilaus philoſophus. 110.a
Archeſtratus rogationem de accuſando Phocide tulit. 286.a
Archeſtrati dictum in Alcibiadem. 41.d
Archidamiæ Laconicæ mulieris uirilis ſententia. 180.d
Archidamiæ mors. 148.b.
Archidamidæ dicta. 18.a.b
Archidamus Zeuxidami filius Spartæ regnat. 202.d.233.a
Archidamus in Italiam traiectus. 64.a
Archidamus in Atticã impetũ facit. 74.b
Archidamus Arcades pugna ſuperauit. 238.c
Archidamũ Demetrius in fugã egit. 335.a
Archidamũ Lacedæmonij mulctant quod exiguæ ſtaturæ uxorem duxerat. 233.a
Archidamus à Meſapijs interfectus. 145.b
Archidas tyrannus interfectus. 237.a
Archilochi mordacitas. 288.a
Archilocho à Muſis honos habitus. 21.c
Archimedes mathematicas cogitationes ad machinarum uſum conuertit. 90.b
Archimedes ſuam artem ſcriptis cõmendare noluit. 90.d
Archimedes quale monumentum à ſuis flagitarit. 91.a
Archimedis interitus. Ibid.b

Archita

Archita Platonicus. 299.d
Architas machinamentorum artem inchoauit. 90.b
Ardeatæ Gallos obruunt. 64.d
Areopagi inſtitutio. 30.b
Areopagitarũ potentia ab Ephialte ſublata. 69.c
Areopagum Cimon redintegrat. 202.c
Acerras Annibal diripit. 99.a
Areta Dionis uxor in mare uiua demerſa. 143.c
Aretæus Dionis filius. 302.b
Areus Spartiata Corcyræis auxiliũ fert. 180.d
Areus Lacedæmoniorum rex apud Corinthum defunctus. 145.c
Argas Demoſthenis cognomentũ. 315.b
Argas, id eſt anguis. Ibid. Item legiſlatoris nomen. Ibid.
Argentifodina in agro laureotico. 129.c
Argeſtæ uenti. 195.d
Argilonis de filio dictum. 19.b
Arguis tyrãnide preſsis enſes habere non licebat. 362.b
Arguorum cum Athenienſibus fœdus. 217.c
Arguorum agrũ Antigonus uaſtat. 152.d
Arguos liberare Aratus aggreditur. 362.b
Argiui ad Cleomenem defecerunt. 364.c
Argiui quare lupum ſculptum in foro habeant. 181.c
Argiui uictoria inferiores caput tondebant. 161.a
Argiui Achæorum Reipub. donati. 363.d
Argolica ſcuta Romanis olim in uſu. 16.d
Argos præter opinionem occupat Demetrius. 333.a
Argos Cleomenes capit. 151.b
Argos Pyrrhus capere per uim non potuit. Ibid.
Argos à Spartanis deficientes Thebani ad ſe adducunt. 85.b
Ariadna Minois filia Theſei amore capta eum ex Labyrintho liberauit. 3.b
Ariadne expoſita. 3.d
Ariadnæ ſepulchrum. Ibid.
Ariadne Onari Bacchi ſacerdotis coniux. atq; inibi plures & uariæ de ea opiniones habentur. 3.c
Ariamenis Xerxis fratris interitus. 57.d
Ariarathes Thracum Macedoniãq; ſubegit. 169.a
Ariarathes rex captus. 191.b
Ariarathem parens Mithridatis ueneno ſuſtulit. 246.c
Arideus Philippi nothus. 256.b
Aries iouius cornu. 69.b
Arimanius Perſicum numen. 60.a
Arimanes Arabum princeps ad fallendũ aptiſsimus. 228.b
Arimneſti Plateenſis ducis ſomniũ. 121.c
Ariobarzanes cum Sylla in gratiã rediit. 172.a
Ariomandes Athenienſiũ aduerſus Barbaros dux. 202.a
Arioviſti Germanorũ regis cum Cæſare ſocietas. 271.b
Ariſtarchus Homeri poëmata digeſsit. 375.a
Ariſtander Alexandri aruſpex. 259.a 260.d.263.c
Ariſtei contra Ariſtippum factio. 181.c
Ariſtei Proconenſis interitus. 12.c
Ariſtides quot. 118.d
Ariſtidis tenuitas. 118.c.124.c.132.a
Ariſtidis continentia. 132.c
Ariſtides libros de luxuria & delicijs cõpoſuit. 231.c
Ariſtides Dionyſio negat filiã quam uxorem petierat. 139.b
Ariſtidis iuſtitia. 54.c.58.c
Ariſtides conſilijs non minus quàm armis ualebat. 280.c
Ariſtides quibus uirtutib. præditus. 55.c
Ariſtides Ariſtocratiam probauit. 119.a
Ariſtides fiſci procurator. Ibid.c
Ariſtidis in Marathonia pugna ſtrenuitas. 119.d
Ariſtides ad Lacedæm. legatus. 121.b
Ariſtides aduerſus Xerxẽ imperator creatus. Ibid.
Ariſtides ſummo fungitur magiſtratu. 120.a Cenſum ſtatuit. 124.b
Ariſtides Græciæ felicitas. Ibid.
Ariſtidis cum Themiſtocle æmulatio. 55.c & ſequẽtib. 119.a.131.c.200.b.201.c
Ariſtides Themiſtocli reo licet inimico nihil aduerſatus. 124.d
Ariſtidis de Themiſtoclis conſilio ſententia. 124.a
Ariſtides cum Themiſtocle redit in gratiam. 119.a
Ariſtides Themiſtoclis in rebus maximis adiutor. 132.b
Ariſtides aliquando cõmodum nõ ex honeſtate metitus. 124.c
Ariſtidis repulſa. 55.a
Ariſtides repetundarum reus. 119.c.125.a
Ariſtidis exiliũ. 57.a.119.a.120.b.131.c
Ariſtides ubi uita functus. 125.d
Ariſtidis ſepulchrum. Ibid.a
Ariſtidis filiæ è publico elocatæ. 125.a
Ariſtippus Platonis & Dionyſij inimicitias prædixit. 300.a
Ariſtippi Cyrenæi cum Platone inimicitiæ. 299.c
Ariſtippo Aratus inſidiatur. 362.c
Ariſtippus occiditur. 363.a
Ariſtobulus Iudæos concitat. 340.d
Ariſtobulus Iudææ rex à Pompeio captus. 246.d
Ariſtobulus rex Iudæorum in triũpho ductus. 247.d
Ariſtobula Diana. 59.a
Ariſtocletus Lyſandri pater. 161.a
Ariſtocratia apud Corinthios & Syracuſanos. 305.a
Ariſtodemus adulationum optimus fabricator. 331.b
Ariſtogiton cum delectus haberetur ualetudinem ſimulauit. 281.d
Ariſtogitonis orationes nihil niſi arma ſpirabant. 281.d
Ariſtomacha Dionyſij Syracuſani uxor. 297.d.298.b
Ariſtomacha Dionis ſoror uiua in mare demerſa. 143.c
Ariſtomachus Achæorum imperator conſtitutus. 163.d
Ariſtomachus ex Sicyone exul. 359.a
Ariſtomachi ſupplicium. 365.b
Ariſtomachus à ſeruis occiditur. 362.b
Ariſtomenes trecentos à ſe cæſos Diti immolauit. 11.d
Ariſtomenis regis interitus. 148.b
Ariſtonici Maratonij interitus. 318.d
Ariſtonem Sylla ueneno ſuſtulit. 171.d
Ariſtonis ſcite dictum. 129.b
Ariſtonus citharœdus Pythia ſexies uicit. 164.b
Ariſtophon è foro curiaq; clarus euaſit. 280.c
Ariſtotelis genus & patria. 385.c
Ariſtot. Calliſthenis neceſſarius. 264.a
Ariſtotelis facultates. 386.a
Ariſtotelis ſedes marmoreæ. 255.c
Ariſtotelis uxores. 386.b
Ariſtoteles Platone in philoſophia præceptore uſus. 385.d
Ariſtotelis ingenium, ſtudia & eruditio. Ibidem.
Ariſtotelis eloquentia. 131.d.323.a.387.b
Ariſtotelis quantum humanum genus debeat. 387.a
Ariſtoteles Alexandri gratia medicinæ operam dedit. 255.d
Ariſtoteles Alexandri præceptor. 255.c
Ariſtotelem tam amabat Alexãder quàm

ipſum parentem. 255.d
Ariſtotelis diſcipuli.386.c. In diſcipulos amor.386.b. ſcripta quadrifariã diuiſa.387.c. libri in numerũ digeſti.172
Ariſtotelis de animo dialogus. 300.c
Ariſtotelis metaphyſica. 255.c
Ariſtoteles Romam à Gallis capiendam prædixit. 64.c
Ariſtoteles parere nouit. 54.d
Ariſtoteles patriæ leges ſcripſit. 386.b
Ariſtoteles Arguiorum defectionis autor. 151.d
Ariſtoteles tanquam Alexandro uenenũ pararit inſimulatus. 268.a
Ariſtoteles reus cauſam deſeruit. 386.c
Ariſtotelis exilium. Ibid.
Ariſtoteles quando diem obierit. Ibid.
Ariſtotelis teſtamentum. 386.d
Ariſtotelia celebritas. Ibid.b
Ariſtotimus tyrannus Acrotatum regem prælio ſuperat. 145.c
Ariſtoxenus Muſicus Ariſtotelis diſcipulus. 386.d
Ariſtrati imago. 360.b
Arius Alexandrinus philoſophus apud Auguſtũ ſummo honore habitus.351.d
Armeniorum imperium Græcis intolerabile. 308.c
Armeniam Canidius ſubegit. 345.b
Armeniam minorem Lucullus accepit. 208.a
Armiluſtrium Tatij ſepulchrum. 11.c
Ariminum Cæſar occupat. 273.c
Armorũ legũq; tempus nõ idem. 274.a
Arnus fluuius. 96.d
Arſacidæ ex Ionicis Mileſiaciſq; ſcortis prognati in Parthis regnarunt. 231.c
Arſamen Artoxerxis filius fratris Ochi inſidijs interijt. 358.b
Arſanias Armeniæ fluuius. 211.c
Arſices Artoxerxis nomen. 353.b
Arſius lucus. 34.c
Artabazi fuga. 123.b
Artagerſen Caduſiorum ducem Cyrus interficit. 354.d
Artauaſdes Armeniorũ rex Craſſo auxilium pollicetur. 228.a
Artauaſdes Armenius potentiſſimus copias Antonio iungit. 345.c
Artauaſdi Herodes bellum infert. 228.d
Artauaſdes Tragœdias, orationes atq; hiſtorias poſteritati reliquit. 231.c
Artaxata Tigranis regia. 211.b
Artaxata Armeniæ metropolis ab Annibale condita. Ibid.
Artemidis templum. 56.c
Artemida Lycurgi in ferendis legibus ſocius. 14.d
Artemidorus græcæ eloquentiæ præceptor. 278.b
Artemon faber loripes. 73.A
Artemiſij Eubœæ ſitus. 56.b
Artes ſenſibus ſimiles. 328.b
Artbauades Armeniæ rex ab Antonio in triumpho ductus. 347.c
Arthmius Zelites infamia notatus. 56.b
Artaxerxes Pelopidam admiratur. 86.c
Artoxerxis genus. 353.b
Artoxerxis filiæ ac generi. 357.d
Artoxerxes à patre rex cõſtitutus. 353.c
Artoxerxis nomina uaria. Ibid.b
Artoxerxis in muneribus dandis accipiendiſq; facilitas. Ibid.d
Artoxerxis moroſitas. Ibid.
Artoxerxes Lacedæmonijs naues in auxilium mittit. 44.d
Artoxerxis cum Cyro pugna. 354.b
Artoxerxis de Cyro uictoria. 355.b
Artoxerxes filiorum conſpiratione periclitatur. 358.a
Artoxerxes quandiu uixerit. Ibid.c
Aruerni à Cæſare deficiunt. 272.b
Aruns Porſenæ filius Romanos auxiliatur. 36.c
Aruntem Tyrrhenum ad Gallos primum uina detuliſſe. 63.b
Aſcinarus fluuius. 222.c
Aſcra Bœotiæ uicus. 374.a
Aſculum oppidum Pyrrhi pugna nobile. 179.c
Aſdrubal fratri copias iungere conatur. 101.a. Syphaci exercitum iungit. Ibidem.
Aſdrubal quantam ad Metaurũ fluuium cladem acceperit. Ibid.
Aſellus leonem calcauit. 267.c
Aſiæ atq; Libyæ terminus. 350.b
Aſianum dicendi genus. 340.d
Aſia publicanorũ ſuperbia uexata. 198.c
Aſparagi ſpinæ ab Ioxidibus honorantur. 2.a
Aſpaſiam Darius quàm amauerit. 357.d
Aſpaſiæ meretricis hiſtoria. 72.c
Aſpaſia lenocinij accuſata. 74.a
ἀσφαλος. 6.c
Aſpidis morſus ſine dolore extinguit. 350.d
Aſpis apud Argos locus. 151.b.181.d
Aſſentatio regum perpetuum malum. 102.b
Aſſenſus Ciceronis uocabulum. 326.a
Aſij populi. 170.c
Aſinaria celebritas Syracuſanorũ. 222.d
Aſſus fluuius ubi Cephiſo miſcetur. 170.b
Aſteropeius Ephororum potentiam auxit. 150.a
Aſteropeius Lycurgum in formanda Republica iuuat. Ibid.
Aſtyphius Poſidoniates uates. 203.b
Aſylum Athenis conſtitutum. 6.c
Aſylum Romanum. 8.b
Aſylum Chalcidicum. 147.b
Atellani ad Annibalem deficiunt. 98.b
Athamani à Macedone uexati. 116.d
Athenarum nomen. 4.c
Athenienſis quis dicebatur. 75.a
Athenienſium urbs à Theſeo amplificata. 1.b.13.c
Athenæ in unam ciuitatem coactæ. 4.b
Athenienſium Reſpub. quomodo à Theſeo inſtituta. 4.b.c
Athenienſium Reſpub. ut à Pericle fuerit inſtituta. 70.c.d.71.a
Athenienſium tribus unde nomina acceperint. 31.b
Athenienſium myſteria quando celebrari ſolita. 333.b
Athenienſes quibus cerimonijs ſacra in Delum deduxerint. 215.d
Athenienſiũ in mortales beneficia. 201.c
Athenienſium magiſtratus ex omni ordine delecti. 124.a
Athenis quot capita. 75.a
Athenis gratis mori non licet. 286.d
Athenienſes Lacedæmonijs fortiſſimæ rei geſtæ præmia negant. 124.c
Athenienſiũ effrenus bellandi libido à Pericle cohibita. 72.a
Athenienſium de Republica ſeditiones. 29.a.32.c
Athenienſium fœdus cum Minoë. 2.d
Athenienſes cũ Bœotijs de finibus diſceptant. 281.a
Athenienſes cum Lacedæmonijs de communibus rebus tractatum coëunt. 71.d
Athenienſium Thebanorumq; principes à Perſis corrumpuntur. 235.c
Athenas à tyrannide liberat Demetrius. 330.a
Athenienſium de Xerxe uictoria. 57.d 58.a. de Perſis trophæa. 125.c
Athenienſium de Lacedæmonijs uictoria ac trophæum. 44.d.45.b
Athenienſium clariſſimæ aliquot uictoriæ καλὰ ἀνακεφαλαίωσιν. 63.d.64.a
Athenien. erga Theſea ingratitudo. 6.b
Athenæ Ariſtionis dominatione premuntur.

Athenas Demetrius obſidet. 330.a
Athenas Caſſander obſidet. 332.c
Athenienſes urbem apud Palladem deponunt. 56.d.57.a
Athenienſes Cecropiorum poſtulatione mulctati. 130.b
Athenienſibus Hercules infenſus. 215.b
Athenienſes à Gylippo ſuperati. 72.b
Athenienſium apud Delum clades. 59.c
Athenienſes à Samijs uicti. 72.d
Athenienſes à Lyſandro maritima pugna ſuperati. 162.d
Athenienſes Lyſandri conditiones accipiunt. 163.c
Athenienſium in Sicilia clades. 161.b
Athenæ ſub Macedonum ditione. 363.c
Athenas Aratus liberare nõ ſine calumnia aggreſſus. 363.c
Athenæ à Sylla captæ. 169.d
Athenodori in ſcenicis certaminibus uictoria. 259.d
Athenodorus uinculis liberatus. 283.a
Athenophanes Alexandri corporis curam geſſit. 261.a
Athiſon fluuius. 186.b
Athletica quid à militari diſciplina differat. 110.b
Athon Thraciæ mons. 267.b
Atoſſa Artoxerxis filia. 357.d
Atri dies. 210.b
Attalea ciuitas. 253.a
Attali Philomatri inania exercitia. 332.a
Attalus Philopater populum Romanum hæredem ſcripſit. 157.b
Attalus rex ſuo natali obijt. 64.a
Attali coloſſus tempeſtate proſtratus. 349.b
Atteones duo ab apro interempti. 194.d
Attici cognomentum. 378.c
Atticum mel optimum. 305.c
Attilia Sarrani filia Catonis minoris uxor. 288.a
Attilius C. Carneadis & Diogenis orationem uertit. 130.b
Attilius abſciſſa dextra umbonẽ leua tenuit. 270.b
Attoſſam filiam Artoxerxes uxorem duxit. 257.b
Atyllus Antonij filius toga uirili donatus. 350.c
Auctionis origo. 35.c
Auentinus mons. 24.a
Aues ubi inane eſt uolare non poſſunt. 116.a
Aufidius Manlij riualis inciſam tranſegit ſenectutem. 199.a
Aufidus fluuius ſolus Apenninum diuidit. 97.d
Augurij ſacerdotium. 88.a
Auaritia Ageſilai. 147.a
Auaritiæ autor Alexãd. Spartiatis. 20.a
AVGVSTI nomen licet nuſquam in Plutarcho, aut certe rariſſime reperiatur, tamen ad Cæſaris differentiam ponere uiſum eſt.
Auguſtus Apolloniæ literis operam dedit. 309.a
Auguſtus ex Apollonia in patriam redijt. 226.c
Auguſtus à Cæſare adoptatus. 309.a
Auguſtus hæres à Cæſare ſcriptus. 342.b
Auguſtus Cæſaris teſtamentum exequitur. 309.a
Auguſto Cæſari faſces decreti. 242.c
Auguſtus Romæ ſeditionibus occupatus. 342.c
Auguſtus ſe totũ Ciceroni cõmiſit. 342.c
Auguſtus à Cicerone deficit. 342.d
Auguſtus Antonio Ciceronem conceſſit necandum. 343.a
Auguſti cũ Sex. Pompeio fœdus. 344.d
Auguſtus, Antonius & Lepidus Romanum imperium tanquam hæreditatem inter ſe diuiſerunt. 343.a
Auguſtus, Antonius & Lepidus triumuiri, eorũq; proſcriptiones. 343.a
Auguſtus Antonio in omnibus ſuperior. 345.a
Auguſtus plebem contra Antonium incitat. 348.a
Auguſtus aduerſus Antonium nititur. 309.d
Auguſti et Antonij naualis pugna. 349.d
Auguſti de Antonio ad Actium uictoria. 350.a
Auguſtum quibus nominibus Antonius accuſarit. 348.a
Auguſtus Anto. interitũ defleuit. 351.c
Auguſtus caſtra in Macedonia amiſit. 343.b
Auguſtus Hiſpaniam in prouinciæ formam redegit. 104.c
Auguſti felicitas. 380.b
Auguſtus Cæſaris nomen ſibi ſumpſit. 309.a
Auguſti exactiones immodicæ. 348.c
Auguſti grauiſſima ualetudo. 343.b
Auguſtus menſis. 24.d
Auguſta Hiſpaniæ à Carolo Magno capta. 389.c
Auguſtini de Platone iudicium. 384.d
Autolycus Sinopen muro cinxit. 209.b
Aui Corinthi locus. 361.b
Aulis Agamemnonis ſacrificio nobilis.
Aulus Pompeius Magnæ matris (233.d
templum prohibẽs febre correptus eſt. 185.a.b
Aurum Romæ exiguum. 61.b
Aurum quod ex Medis in Græciam portatum infamia notatur. 56.b
Aurum Philippi Græciã ſubuertit. 134.b
Aurum Lacedæmonij legibus expulerunt. 163.d
Auſpiciorum captandorum ratio. 88.c
Autolycus contra Amazones cum Hercule commilitauit. 209.b
Autolycus pugil occiſus. 163.d
Αὐτοματίας templum. 143.d
Auximum ciuitas. 240.c
ἄξονες. 31.c

B

Babylonia uaporibus uehementer obnoxia. 261.b
Babylonijs hedera non naſcitur. 261.b
Babyloniam Demetrius occupat. 329.c
Βαβύκα pons. 15.a
Bacchus quo fonte à nutricibus ablutus. (166.a
Bacchi ſacrificia. 64.a
Bacchi cultores. 309.a
Bacchus. Vide Liber.
Bacchides coma horridi. 161.a
Bætis fluuius. 195.d
Bætis fluuij oppida uno die à Catone ſolo æquata. 127.a
Bagoas ludorum præfectus Alexandro chariſſimus. 266.a
Baianæ thermæ. 188.b
Baliſſus fluuius. 219.b
Balneum generos cũ ſoceris ingredi non licebat. 129.d
Balneorum Darij topographia. 258.a
Balſamum producit Iudæa. 345.b
Bandij Nolani ſtrenuitas. 89.c
Bandius Annibalis humanitate uictus Nolanos ad defectionem incitat. 89.c
Bapſania porticus. 370.b
Barcha Hamilcaris cognomentum. 94.b
Barchina factio Carthaginenſium. 94.b
Barſene Alexandri Magni uxor. 190.d 344.c ubi Iuſtinus Mariſinen habet.
Batalus tibicen. 315.b
Batalus poëta laſciuus. Ibid.
Batalus Demoſthenis nomen. Ibid.
Batavi populi. 372.d
Bathabaces magnæ matris ſacerdos. 185.a
Bauarorum fines. 390.a
Beatæ inſulæ. 195.d

Beatus quis dicendus. 32.a.b
Ebriaci agri deſcriptio. 372.c
Βήλαυςον. 7.c
Belgæ à Cæſare fuſi. 271.c
Belbinæ ſitus. 148.d
Belli ianua. 25.a
Belli finis in quo poſitus. 52.c
Belli fortuna uaria. 242.c
Bellonæ templum. 168.b
Βήλον. 7.c
Belluas ne maiores terra an mare nutriat. 266.a
Beneuentanorum deditio. 390.a
Beneuolentia ciuium Principis optima cuſtodia. 329.c.362.b.366.a
Beneuolentiam impertiantes quomodo cõtrahere poſſint. 266.a
Berenia Veſtalis. 22.d
Beremcida urbs Epiri. 176.c
Berta Heradij Cæſaris filia, Caroli Magni uxor. 400.c
Beſſi interitus. 262.c
Bibliotheca Luculli. 213.d
Bibliotheca Pergamena. 348.d
Bibulus de abrogando Marcelli imperio agit. 92.d
Bibulo Cos faſces effracti. 248.b.291.c
Bibulus Cos. ſtercoris cophino ſuperfuſus. 291.c
Bibu. aduerſus Parthos bellũ gerit. 341.a
Bibuli opuſculum de geſtis Bruti. 308.c
Biſaltæ Athenienſium colonia. 7.b
Bithymdis fabula. 21 b
Bithus Demetrij dux Aratum prælio ſuperauit. 363.c
Bithyniæ regni opes. 103.a
Blacius Salapiam urbem Marcello prodidit. 100.b
Bloſſius Cumanus Antipatri philoſophi diſcipulus. 156.c
Bloſſius Cumanus profugus ſibi mortem conſciuit. 158.b
Bocchi cum Sylla amicitia. 167.a
Bocchus Iugurthæ filiam in matrimoniũ collocat. 183.c
Bocchus in ſocietatem Romanorum inſcriptus. 187.d
Bocchus Iugurthã Syllæ tradidit. 167.b .183.c
Bocchoris in iudicando æquitas. 333.c
Boëdromia ſacrificia. 5.a
Boëdromion Iunius menſis. 5.a
Boënicum bellum. 390.c
Bœotiorum ſacrificandi ritus. 233.d
Bœotiorũ apud Geræſton uictoria. 63.d
Bœotij Megaram obſident. 112.a
Bœotij cum Athenienſibus de finibus diſceptant. 281.a
Bœotiorum apud Leuctras uictoria. 63.d
Bœotij contra Athenienſes bellum concitant. 217.c
Bœotij à Leoſthene profligati. 284.a
Bœotij iniquis cõditionibus Demetrij bellum remouerunt. 336.d
Bœotiorum à Demetrio defectio. 336.d
Boiorũ ad Annibalem defectio. 95.d
Boij Romanorũ legatos ceperunt. 95.d
Bola oppidum. 52.b
Bolani à Coriolano capiuntur. 52.b
Bonum utrum ſolum liberum eſſe. 296.d
Boſphoro Cimerico concreto Amazones tranſuectas eſſe. 4.d
Bouis precium apud Romanos. 35.b
Bobus cornupetis cornua fœno circunligabantur. 225.a
Bottiæi populi. 2.d
Βουκάτιον menſis. 85.b
Brachæ dictum in Annibalem. 38.d
Braſidæ latrocinia. 217.a
Brauro Atticæ locus. 28.d
Brennus Gallorum rex urbẽ ingreditur. 64.b
Brettijs bellum infertur. 140.d
Brigæ Bruti milites. 312.d
Britomartus Gallorũ rex oppreſſus. 9.d
Briomatus Inſubrium rex tranſpadanam oram depopulatur. 88.d
Britones in Francorum poteſtatem peruenere. 389.d
Brixellum oppidum. 371.d
Brutius Tarenti præfes Tarentinæ puellæ amore oppidum Fabio prodit. 79.d
Brutius Surra Archelaum tribus repreſſit prælijs. 169.a
Brutiorum ad Annibalem defectio. 98.c
Brutus libertatis Romanæ autor. 33.c
Brutus principatum ad Senatum populumq; Romanum detulit. 277.c
Brutus geminos filios ſecuri percuſſit. 306.a
Brutus Emphili liber. 306.a
Brutus Marcus bonarum artium ſtudijs imbutus. 305.d
Brutus Athenis philoſophiæ operã dedit. 309.b
Brutus Platonicis innutritus diſciplinis. (297.c
Bruti Marci genus. 277.c
Bruti uxoris pudicitia & fortitudo. 297.b
Brutus ſeditioſus. 50.a
Bruti in Philippis pugna. 311.c
Bruti pater Pompeij cauſa interfectus. 306.b
Bruti & Caſſij cæterorumq; contra Cæſarem coniuratio. 242.c.342.a
Brutus in Macedonia Auguſtum prælio ſuperauit. 341.c
Brutus ſeipſum interficit. 314.a.343.b
Bucephalus præter Alexandrũ ſeſſorem admittebat neminem. 255.b
Bucephalus Alexandri expirauit. 265.c
Bullæ uſus, eiuſq; uocis ratio. 10.d.12.a
Butes Eionis præfectus ſeſe in ignem coniecit. 200.d
Byzantinos Philippus debellat. 255.d
Byzantij ab Athenienſibus deficiũt. 45.d
Byzantij exules Cato reduxit. 292.a
Byzantium recuperatur. 46.a
Byzantium Romanorũ imperium tranſlatum. 388.d

C

Cabrij dij. 93.c
Cadmæa Thebanorum arx à Phœbida capitur. 82.a
Cadus. 16.b
Cæcias uentus. 197.b
Cæci cognomentum. 49.c
Cæcilia Metelli filia Syllæ uxor. 168.a
Cæcilia Luculli mater pudicitiam amiſit. 203.a
Cæcilius aduerſus Pompeiũ dux. 240.d
Cæcilius libertinus cum Iudæis ſentiebat. 320.b
Cælum rerum ſublatarum contentione ſtat. 233.c
Cæpio Catonis iunioris frater. 287.b
Cæſaris genus ex Venere. 251.d
Cæſaris & Marij affinitas. 183.a.268.a
Cæſaris & Pompeij affinitas. 291.b
Cæſar Pompeiam repudiat. 269.d.323.d
Cæſar Calpurniam Piſonis filiam duxit. 248.b
Cæſar ſecundum in eloquentia locum obtinuit. 268.c
Cæſar pluribus ſimul epiſtolas dictauit. 271.a
Cæſar primus epiſtolarum colloquia excogitauit. 271.a
Cæſar primus mortuæ uxoris laudationẽ edidit. 268.d
Cæſar quo animo Anticatones ſcripſerit. 276.c.323.d
Cæſaris χρέα. 68.b
Cæſar annũ curſum ordinauit. 277.a.b
Cæſaris Conſulatus. 248.a.270.a 276.c.791.b
Cæſaris Dictaturæ. 274.a.276.a.341.c
Cæſar perpetuus Dictator deſignatus. 276.d

Cæſarem

Cæſarem milites Imperatorem ſalutant. 270.a
Cæſar rex ſalutatus. 277.b.307.b
Cæſar diadema ſibi impoſitum reiecit. 242.a
Cæſar legem agrariam ui tulit. 291.c
Cæſar à piratis capitur. 268.b
Cæſar ad Pharum maris periculum uix euaſit. 275.d
Cæſar pro Gallis contra Germanos bellum gerit. 271.b
Cæſar primus in occiduũ oceanum claſſe ingreſſus. 272.a
Cæſar ſubacto occidente Aſiam ſubdere conatus. 232.d
Cæſaris & Syllæ inimicitiarum cauſa. 268.c
Cæſar utrũ Catilinariæ cõiurationis conſcius fuerit, incertũ. 269.b.306.c
Cæſarem Marcellus patriæ hoſtem iudicauit. 250.b
Cæſar pontem in Rheno extruxit. 271.d
Cæſar Marcelli theatrũ conſtruxit. 93.c
Cæſar Roma potitur. 250.d
Cæſaris in ciuili bello clades & periculũ. 274.c
Cæſaris & Pompeij in Pharſalia pugna. 318.c. & ſequentibus.
Cæſaris contra Pompeij liberos expeditio. 275.a
Cæſar plura prælia geßit quàm quiſquam recenſere poßit. 253.c
Cæſaris geſtorum catalogus. 251.d
Cæſaris peregrinatio. 277.b
Cæſaris in uictos clementia. 276.c
Cæſar de Pompeij interfectoribus ſupplicium ſumit. 253.d
Cæſar in ſenatu necatus. 278.c
Cæſaris corpus in foro crematum. 342.b
Cæſaris interfectoribus honores & prouinciæ decretæ. 308.d
Cæſari diuinos ſenatus decreuit honores 278.d
Cæſaris teſtamentum. 308.d
Cæſar iunior qui idem Auguſtus. 308.a Huius hiſtoriam in Auguſto poſuimus.
Cæſarion Cæſaris ex Cleopatra filius. 276.a
Cæſarionem Cæſaris filium Auguſtus interfecit. 251.d
Cæſar Lucius Antonij auunculi nutu necatus. 343.a
Caius Cornelius Augur Liuij hiſtorici cõterraneus & æqualis. 275.c
Caius Fannius Conſul creatus. 159.b
C. Lælij ex Aphrica præda. 105.d
Caius Martius initio Conſul deſignatus, magiſtratu ſe abdicat. 88.c
Caius Germanici filius cum filio & coniuge trucidatus. 352.c
C. Pactianus Craſſo ſimilis Craßi perſonam agere ab hoſtibus coactus. 231.c
Caius Villius necatus. 158.b
Calamitatis miſeriarumq́; cauſæ. 279.b
Calanum philoſophum Alexander coluit. 255.d
Calani cognomentum unde. 266.c
Calatinorum defectio. 98.b
Caleni populi. 98.c
Calidromus montis cacumen. 128.a
Calydoniam depopulatur Aratus. 360.d
Callias antiſtes. 120.a
Callias ſacerdos reus factus. 124.d
Calliæ diuitis parentes. 72.c
Callicratidis uirtutes tanquã ſemidei admirationi fuere. 161.d
Callicrates ſingulari certamine cecidit. 219.d
Callicratis expirantis dictum. 122.d
Callicratidas Cyri colloquio excluſus. 162.a
Callimachus machinarum peritißimus. 208.a
Callimachi epitaphium. 350.c
Callimedon clàm ſe ex urbe ſurripuit. 286.a
Callimedon profugus Antipatro adhæret. 318.c
Callini nomen unde. 44.d
Callinici nomen. 182.b
Callippus Athenienſis regnum præter ius affectauit. 144.c
Callippus Catinam adortus Syracuſas amittit. 305.d
Callippus Rhegium occupat. Ibid.
Callipides tragœdus nobilis. 236.c
Calliſthenes Ariſtotelis neceſſarius. 264.a.386.b
Calliſthenes Olynthius in cuſtodia phthiriaſi interijt. 174.b
Calliſtratus Romanorum auaritia interfectus. 207.d
Calphurnia Cæſaris uxor. 270.b
Calpurnius Lanarius Salinatoris interfector. 195.d
Calpurnij unde dicti. 25.b
Camarinei ſe Dioni iungunt aduerſus Dionyſium. 301.b
Cambyſis exercitus fluctibus perijt. (259.b
Camelum quando primum Romani uiderint. 206.b
Cameriam capiunt Romani. 11.c
Camertes ob Cimbricam uictoriam ciuitate donati. 187.d
Camilla Veſtalis. 22.d
Camilli nomen. 182.b
Camillus die dicta abſens damnatur. 63.a
Camilli exilium. 64.d
Camilli Dictaturæ. 61.a
Camillus Romam captã recuperat. 65.d
Camillus Iouis miniſter. 22.b
Camœnis locus. 23.c
Campaniæ copia & abundantia. 228.d
Campaniæ deliciæ quàm Annibalis exercitum corruperint. 99.a
Camulatus bellicoſus à Bruto ad Auguſtum defecit. 313.b
Canathra quid ſint. 236.a
Cannenſis clades. 77.b.c.78.c
Canidius ubi terrarum præclare geſſerit. 345.b
Canidij turpis fuga. 350.a
Canni amoris miſerabile exemplũ. 57.a
Caninius Rebulus Conſul. 277.a
Canis in Lupercalib. immolabatur. 11.a
Canis capita promontoria. 87.a
Canis tumulus locus. 57.a
Canus tibicen. 368.d
Capenates à Camillo uicti. 61.b
Caphias Aratus occupat. 149.a
Caphiſias Muſicus. 176.d
Capidium Galliæ uicus. 88.d
Capitolium Italiæ caput. 66.a
Capitolium ab anſeribus ſeruatur. 65.b
Capitolij ſumptus, incendia, & conſecrationes. 35.c.d.67.a
Capitolini Manlij nomen unde. 67.a
Capitolini mulcta. 88.a
Cappadocia à Pharnace capta. 276.a
Cappadoces ab Alexandro ſubacti. 257.a
Cappadocia Eumeni ſorte obuenit. 191.b
Capratinæ nonæ feſtum. 20.d
Capreæ palus. Ibid.
Caprificus. 66.c
Capſagas oppidum. 266.c
Caput humanum in Capitolij fundamentis repertum. 66.a
Carbo tyrannus Cinnæ ſucceßit. 240.c
Carbonis flagitioſa dominatio. 171.c
Carbo à Pompeio damnatus. 241.b
Cardianis libertas reſtituta. 191.b
Cares Cyri poplitis uenã abſcidit. 355.a.c
Cariam colonia ducta. 2.a
Carilus Lacedæmoniorũ rex. 150.a
Carinas aduerſus Pompeium dux. 240.d
Carmenta quare Euãdri mater dicta. 11.a
Carmentalia ſacra. 11.a
Carneadis ſapientia & eloquentia. 130.b

Carolomanni Franciæ regis obitus. 388.a
Caroli Magni ſtatura & mores. 400.c
Caroli Magni cognomentũ unde. 387.d
Caroli Magni expeditiones aliquot. 388.a. & ſequentibus.
Carolus Magnus Hieroſolymam à Barbaris liberauit. 400.b
Caroli Magni obitus & teſtamentum. 401.a
Carrhæ urbs. 230.b
Carthago Tyriorum colonia. 105.c
Carthaginenſes iaculari neſcientes breuibus uſi ſpiculis. 89.d
Carthaginenſium potentiã Pyrrhus euertit. 179.d
Carthaginenſes à Gelone tyranno uicti. 142.a
Carthaginenſes in Sicilia uicti. 64.a
Carthaginenſium claſſes à Romanis cremantur. 107.b
Carthaginis euerſio. 103.d
Carthaginis reſtituendæ negocium Graccho datur. 159.c
Carthago Cæſaris colonia. 277.a
RELI qua uide circa Punicam nomenclaturam.
Caſilinum oppidum. 76.c
Caſilinum Annibal obſidet. 99.a
Caſpium pelagus cur dulcius. 262.c
Caſſandræ ſepulchrum. 146.b
Caſſander à Demetrio ex Attica pulſus. 332.c
Caſſander Barbaros Alexandrũ adorantes irridens pœnas luit. 267.c
Caſſij ingenium. 306.a
Caßius ab Antonio in Syriam miſſus rem præclare geßit. 345.b
Caßius Prætor. 306.d
Caßij Scæuæ ad Dyrrhachiũ pugna fortißima. 270.d
Caßij priuatum in Cæſarem odiũ. 370.a
Caßius Epicurus Pompeij ſtatuam adorauit. 278.b
Caßius eodem pugione ſeipſum interemit, quo in Cæſarem uſus fuerat. 312.c
Caſtor & Pollux pro Romanis pugnarunt. 136.a
Caſtorem & Pollucem in Lyſandri naue fuiſſe. 162.d
Caſtoris & Pollucis templum. 43.c
Caſtoris & Pollucis picturæ. 155.c
Caſtoris & Pollucis aurea aſtra. 164.a
Caſtulon oppidum. 100.b
Catanæ Siciliæ oppidi gymnaſium. 93.c
Catilinæ inceſtus & parricidium. 173.d
Catilinæ coniuratio. 226.c. 269.a. 290.a
Catilina cum ſuis copijs funditus deletus 323.a
Catina oppidum. 424.d
Catina ſe Lamacho dedit. 219.a
Catonum nomen. 125.b
Catones qui, & qui Catones ſiniſtri appellati. 129.c
Catonum genealogia. 287.a
Catonis proaui fortitudo. 125.b

CATO CENSORIVS.

Catonis dictio. 125.c
Catonis ad filium commentarij. 130.c
Cato ſuas hiſtorias maiuſculis exarauit literis. 129.d
Cato ingraueſcente ætate græcas literas didicit. 125.d
Catonis grauiter dicta. 91.b
Cato quibus magiſtratib. functus. 126.a
Catoni quoties dies dicta. 128.a
Catonis tyrocinia. 125.b.c
Cato qualem optauerit militem. 49.a
Cato plura in Hiſpania oppida cepit quàm dies fuerit moratus. 127.c
Catonis poſteritas in quantam generationem Imperatores & Conſules edidit. 130.d. 131.d
Catonis obitus. 131.b
Catonis laudem ſcripſit Cicero. 276.c
Catonis filij in recuperando enſe ſtrenuitas. 129.d. 135.c
Catonis filij obitus. 131.b

CATO VTICENSIS.

Catonis uxores. 288.a
Catonis mores & ingenium. 287.a
Catonis continentia. 289.a
Catonis mira conſtantia. 296.b
Catonis conſilium oraculum. 292.a
Catonis in Scipionem liber. 295.b
Catonis de coniuratis Catilinæ ſententia. 269.b. 290.b
Cato Ciceronem ridiculũ appellauit Conſulem. 290.a
Cato deorum iracundiam Cæſaris capite expiandam cenſuit. 232.d
Catonis prima militia. 288.a
Cato quanta pro libertate patriæ pericula ſubierit. 179.d
Cato brachium ſaucius fortiter contra tyrannos reſiſtit. 292.d
Cato lapidibus fuſtibuſq; obrutus. 290.d
Cato à Trebonio in carcerem duci iuſſus. 293.a
Catonem Cæſar comprehendi iußit. 270.b. 291.c
Cato cum in ciuili bello hoſtes occiſos cerneret lachrymans ſeceßit. 274.d
Cato ſibi Vticæ mortem intulit. 276.b. 297.a
Cato Ciceronis liber. 325.d
Catonis laus. 129.d
Catonis filiæ & pudicitia & fortitudo. 297.b
Catonis filij fortißimus interitus. 297.b 313.c
Cato Salonius, eiuſq; obitus. 130.d. 131.b
Cato Nepos. 287.d
Catulus Capitolium conſecrauit. 35.d
Catulus uictoriæ de Cimbris autor. 186.d
Catuli Luctatij cum Craſſo ſeditio. 226.c
Catuli ſcomma in iudices Clodij. 324.a
Catulus Alpium barbaros debellauit. 167.b
Catulus carbonibus ſeſe ſuffocauit. 190.a
Catulos canum ſimiarumq; non recte præ pueris in delicijs haberi. 68.c
Cauares. 95.c
Caucaſus mons, & incolæ eius. 246.a
Caudiſiorum regio. 357.b
Caunij homines abiecti. 355.a
Cauſæ queſtio. 74.c
Cecinnæ & Othonis pugna. 373.c
Cecropium forum Polygnotus ſuo pinxit ſumptu. 200.a
Celeres unde dicti. 8.c
Celer Remi interfector. 8.c
Celer Metellus. Ibid.
Cœleſyriam Antonius Cleopatræ donauit. 345.b
Celeritas non poteſt grauitatem rebus adiungere. 70.a
Celticæ terræ ſitus. 183.d
Celtarum armatura. 67.d
Celtæ urbem capiunt. Vide Galli. 23.c
Celtarum cædes. 68.a
Celticæ calamitas unde. 23.c
Celtoſcythæ populi. 183.d
Ceninenſibus uictis Romanorum ciuitas donata eſt. 9.c.d
Cennomani Annibalis impetu urgentur. 96.c
Cenſoria poteſtas. 117.c & ſequẽtibus.
Cenſus apud Atheniẽſes maximus. 118.a
Cenſorinus conſilio & prudentia ualuit. 229.b
Cenſorinus Syllam repetundarum poſtulat. 167.c
Cenſorini interitus. 229.d
Centenius in Lucanis à Pœnis occiditur. 99.c
Centaurorum origo. 144.d
Ceo inſula. 307.a
Cephiſus Alexand. quercu nobilis. 255.d

Cephiſus

Cephiſus fluuius. 170.b
Cephiſodori interitus. 83.b
Ceramicum Athenis ſcortorum diuerſorium. 285.c
Ceraton ara. 3 d
Cerberus Aidonei canis. 5.c.d
Cerberus ab Hercule raptus. 215.b
Cercina Libyæ inſula. 189.b
Cerealia ſacra poſt Cannenſem cladem omiſſa. 79.a
Cercion à Theſeo interemptus. 2.b.5.c
Cereris Eleuſinæ campus. 121.c
Cermanus locus. 8.a
Cerua alba. 196.b
Cethegi libidines & flagitia. 205.a
Cethego coniurato urbis incendium commiſſum. 269.b
Cethegi interitus. 323.d.a
Chabrias feliciter aduerſus Naxios bellauit. 280.b
Chabrias dux quando interierit. 64.a
Chærilus poëta Lyſandro familiaris. 164.a
Chæronea Plutarchi patria. 199.c
Chæroneæ nomen unde. 170.c
Chæronenſis pugna. 84.c
Chærophontis clades. 217.b
Chalcedoniorum cum Athenienſibus fœdus. 45.d
Chalcedonica pugna. 205.d
Chalchicon aſylum. 147.b
Chalcidenſes ſplendida ædificia Flaminio conſecrauere. 117.a
Chalcodontis pharum. 5.a
Chaldæos Lucullus ſubegit. 208.a
Characitanorum gens. 197.b
Chares orator non inſulſus. 280.a
Charetes fluuius. 362.d
Charibdis periculum. 299.d
Charicles Phocionis gener. 283.d
Charidemus Athenienſis nouarum rerum cupidus. 282.b
Charimenis in liberandis Achæis ſtudium. 362.b
Charonitæ. 242.b
Charopus Machata. 106.d
Charydotas Antonius appellatus. 343.b
Chelidonis Cleonymi uxor Acrotatum adoleſcentē inſano amore deperit. 180.d
Cherroneſum Cimon patriæ uendicauit. 202.c
Cherroneſum incolentes à Pericle ſeruati. 72.a
Chios à quo ſit condita. 3.c
Chij etymon. 194.d
Chia pugna qua die facta. 63.d
Chilonis egregia erga patrem & maritū fides. 147.c
Chileus Themiſtoclis in ſedanda domeſtica ſeditione ſocius. 56.b
Chimera in ſacrificijs. 18.c
Chlæna regia ueſtis. 2.b
Choë menſis Aegyptiorum. 8.d
Chlœliæ uirginis obſidis fortitudo. 36.c
Clœliæ foſſæ. 52.c
Χερωνοπίδαι. 29.d
Chriæ mixtæ paradigma. 197.a
Chryſa Ilij oppidum. 376.d
Chryſas Apollinis ſacerdos. Ibid.
Chryſantis militaris diſciplina. 93.d
Chryſea ulteriora Athenienſes ſubegerunt. 202.c
Chryſoloras philoſophus ſapiētiſs. 348.c
Chryſogonus Pythonites. 96.a
Chryſogonus Roſcij accuſator. 319.c
Chylo grāmaticus Catonis ſeruus. 129.c
Ciceronis genus & cognomentum. 319.b
Ciceronis prouidentia. 380.a
Ciceronis eruditio. 327.c
Cicero pronunciatione primum laborauit. 325.a
Cicero quæ uocabula Latinitate donarit. 326.a
Cicero in iocando nimius. 320.a.327.c
Ciceronis ioci. 372.b.& ſequentibus.
Ciceron monarcha & Dictator. 327.d
Cicero liberator & conditor patriæ ſalutatus. 322.d
Cicero Catilinariæ cōiurationis uindex. 226.c
Cicero oblatum triumphum remiſit. 325.b
Cicero quibus argumentis Catonem perſuaſerit ut populo cederet. 291.c
Cicero Auguſti beneuolentiam non ingrate ſuſcepit. 326.c
Ciceronis cum Attico conſuetudo & affinitas. 278.b
Ciceronis exilium. 214.a.291.d.324.a
Cicero ab exilio reuocatus. 248.c.324.d
Cicer. in Amano monte uictoria. 325.b
Ciceronem Cæſar obſidione liberare nititur. 272.a
Ciceronis circa Byllidem pugna cū Antonio. 309.c
Cicero à Catone periculo liberatus. 295.a
Cicero occiſus. 310.a.343.a
Citienſes Cimonis ſepulchrū colūt. 203.d
Cilicia piratarum fons. 243.d
Cilices rapinarum auidi. 196.a
Cilles Ptolemæi dux à Demetrio ſuperatus. 329.b
Ciliciam depopulatur Demetrius. 339.c
Cimbricum bellum. 183.d
Cimbri Germanis prædones appellati, 183.d
Cimbrorum de Romanis uictoria. 64.a
Cimbros fugientes mulieres ipſorum manibus ſuffocant. 186.d
Cimmerij antea, qui poſtea Cimbri ſunt appellati. 148.a
Cimonis genealogia. 200.a
Cimon Coalemus quare cognominatus 200.a
Cimonis uxor ac filij. 73.c.70.a
Cimonis facilitas. 69.a
Cimonis & Luculli elogia. 199.d
Cimonis exilium. 69.d
Cimon à Pericle reuocatur. 76.a
Cimon mare ſubegit. 60.c
Cimon Scyrum inſulam in ditionem redegit. 6.b
Cimonis aduerſus Barbaros pugna. 69.b
Cimon Athenienſibus deſerendæ urbis autor & incitator fuit. 200.b
Cimon Perſas fundit fugatq́;. 200.c
Cimonis inſtaurationes Athenis. 202.a
Cimonia monumenta. 126.c
Cimonis obitus. 70.b
Cinnanus tumultus. 344.c
Cinna & Marius rerum potiti. 224.d
Cinna Conſul à Sylla conſtitutus. 169.a
Cinnæ in ſociali bello crudelitas. 195.c
Cinna tyrannidem exercens urbe eiectus. 189.d
Cinna errore occiſus. 195.c.224.b 240.c.278.d.309.a
Circæum Romanorū colonia Coriolano ſe dedit. 52.b
Circei fontes. 338.c
Cirippi nomen. 49.d
Cirræaton Arpinati uilla. 182.c
Ciſſuſa fons. 166.a
Cithæronia Iuno. 123.a
Cithæronium templum. 121.c
Cithæronis radix. 122.a
Cithera inſula à Nicia capitur. 216.c
Ciuem Romanum indicta cauſa damnare non licet. 159.a
Ciuitas domiciliorum cōſtitutio eſt. 131.d
Ciuitas quæ firmiſſima. 179.c
Ciuitas quæ optime habitetur. 30.d
Clarium Lacedæmoniorū forum. 147.a
Claudiorum cognomentum. 49.d
Claudius Marcellus Britomartum Gallorum regem oppreſſit. 9.d
Claudius Nero aduerſus Pœnos feliciter pugnat. 101.a
Claudij Nero ad Metaurū uictoria. Ibid.
Cleandridem Gylippi parentē repetun-

dorum damnatum eſſe. 222.d
Cleandrides Pliſtonactis regis moderator
Cleanthes medicus Catonis liberatus. 397.a (72.b
Cleantidis dictum de Alcibiade. 39.b
Clearchi ignauia. 354.c
Clearchus uita priuatus. 356.b
Clementiæ templum. 276.d
Cleobis & Bitonis pietas. 32.b
Cleocritus Corinthius Themiſtoclem à Xerxe retrahere molitur. 120.d
Cleocritus quo pacto Lacedæmoniorum cum Athenienſibus ſeditionem ſedarit. 123.c
Cleombrotus Lacedæmoniorum rex, eiusq; genealogia. 145.b
Cleombrotus Lacedæmoniorum rex aduerſus Thebanos mittitur. 84.c
Cleomb. copijs in Bœotiā traijcit. 237.a
Cleombrotus incumbentibus ſeſe obiecit hoſtibus. 175.b
Cleomedis Aſtypalæenſis interitus. 12.c
Cleomenis genealogia. 145.b
Cleomeni Agidis uxor nubit. 148.b
Cleomenis reſponſum ad quendam adoleſcentem. 163.c
Cleomenes quanta fuerit facilitate & humanitate. 150.c
Cleomenis conſilium. 148.d
Cleom. quomō Remp. inſtituerit. 150.a
Cleomenes noctu Megalopolim adoritur. 110.c
Cleom. quot proſcripſerit ciues. 149.d
Cleomenes Aegyptios ad libertatem fruſtra hortatur. 155.a
Cleom. ſanguinis fluxu laborat. 150.d
Cleom. ſocijq; ſibi mortem inferunt. 155.a
Cleomenis filius ob parentis caſum ſeſe præcipitem dedit. Ibid.
Cleon garrulus rabula. 232.b
Cleon Halicarnaſſeus Lyſandro orationem conſcripſit. 165.c
Cleon pacem minime tolerabat. 217.a
Cleonicæ Byzantiæ uirginis interitus. 200.c
Cleonymus rex Lacedæmoniorū. 145.b
Cleonymi Spartiatæ ingeniū & mores. 180.d
Cleonymi Spartiatæ fuga. 336.d
Cleopatra Philippi coniunx Alexandri mater. 256.a
Cleopatra Mithridatis filia Tigranis uxor. 209.a
Cleopatræ mores & formæ elegantia. 344.a
Cleopatra Alexandrini belli cauſa. 275.c
Cleopatræ amore ardet Antonius. 343.d
Cleopatra ueneficij ſtudioſa. 350.c
Cleopatræ interitus. 256.b
Cleopatræ Antonij filiæ Lunæ cognomen fuit. 345.c
Cleopatra Antonij filia Iubæ uxor. 252.c
Cleophantus Themiſtoclis filius optimus eques, cætera ignauus. 60.d
Cleoptolemi filia Antiochi uxor. 117.a
Cleora Ageſilai coniunx. 236.a
Clientes. 90.a
Cliens nulla lege teſtimonium in patronum dicere cogebatur. Ibid.
Clinia Arati parēs Sicyoniorū præfectus ab Abantida ſublatus. 358.d
Clinia Imperator Athenienſis. 38.a
Cliti cædes. 256.d
Cliſtarchus Caſſandri frater Ciliciā prouinciam à regibus accepit. 334.d
Clitoria Cimonis coniunx. 202.d
Clodius homo ſceleratiſſimus. 269.c
Clodij in ſororem inceſtus. 212.a
Clodius in Bonæ deæ ſacris deprehenſus. 269.c. 323.d
Clodius reatu abſolutus. 324.b
Clodij opera Cicero in Catilinario negocio plurimum uſus. 324.a
Clodius Ciceronis exulis uillas domumq; incendit. 324.d
Clodij tribunatus. 270.c. 292.c
Clodius aduerſus gladiatores proficiſcitur. 223.b
Clodianæ factionis origo. 323.d
Clodius Pompeij acta ſcindit. 324.d
Clodij in Pompeium conuicia. 248.c
Clodia Auguſti uxor. 343.a
Cluſium à Gallis infeſtatur. 63.c
Cluſini à Barbaris obſeſsi. 23.b
Clypeati milites. 263.d
Clytus ab Alexādro haſta traiectus. Ibid.
Cnidijs libertas data. 275.c
Coclitis nomen unde. 36.a
Cognomentorum impoſitio. 49.d
Cognomēta antiquorū Romanorū. 35.b
Cohors Lacedæmoniorum quanta. 84.a
Coitu atq; ſopore Alexander ſuam æſtimabat mortalitatem. 258.c
Coitus intemperans infœcundus. 18.a
Coliades Veneris templum. 28.b
Collatinus ſe Conſulatu abdicat. 34.b
Colonia Hiſpaniæ urbs. 367.c
Colonis Meſſeniorum uicus. 113.b
Colophonijs libertas donata. 204.c
Columna in Iſthmo à Theſeo erecta. 4.c
Comarū primitiæ Delphos portabantur. (1.c
Comæ alendæ conſuetudo. 161.a
Comitium locus. 8.c
Cōprehenſio Ciceronis uocabulū. 326.a
Concionandi modus à Graccho mutatus. 159.a
Concordiæ templū Camillus ædificaturum ſe pollicetur. 68.a
Concordiæ templum ab Opimio conſtructum. 160.d
Conium mel necatu ocyſſimum. 305.c
Connidæ Theſei præceptoris ſacra. 1.c
Conon Laconicā maris oram oppugnat. 236.d
Cononis ad Euagorā fuga. 162.d. 377.a
Conſa colonia. 114.b
Conſentia à Pœnis capta. 99.a
Conſolandi ratio optima. 317.d
Conſualiorum feſtum. 9.c
Conſuales primi. 33.b
Conſul alter quando ex populo creari cœperit. 68.b
Conſules deſignati gratias populo agebant. 133.d
Conſus deus eiusq; ara. 9.b
Contentio uirtutis igniculus. 233.c
Conuiuiū & aciem bene inſtruere animi eiuſdem. 163.d
Conuiuia qui ſermones deceant. 150.c
Copillus Tectoſagorum dux à Sylla captus. 167.b
Coquus optimus labor eſt & parcitas. 258.c
Corbis & Orſua patrueles de Hiſpaniæ regno concertantes mutuis ceciderunt uulneribus. 104.d
Corcyna Ariadne nutrix. 3.d
Corcyrei à Corinthijs premuntur. 73.b
Corinthij tyrannidis oſores. 138.d
Corinthijs ſuo iure uiuere permiſſū. 115.d
Corinthij Syracuſam arcem obtinent. 139.b & ſequentibus.
Corinthij à Nicia ſuperati. 217.b
Corinthij aduerſus Athenienſes bellum concitant. 217.c
Corinthios Aratus in Achæorum corpus redegit. 362.a
Corinthus Cæſaris colonia. 277.a
Corinthij XX talentis mulctati. 59.b
Corioli Volſcorum oppidum. 49.a
Coriolani cognomen. 49.a
Coriolani repulſa. 51.b
Coriolanus exilio mulctatur. 51.b
Coriolanū Volſci proditionis inſimulant. 54.a
Coriolani interitus & humatio. 54.c
Cornea loca. 57.c
Corneā lanceā in cornū excreuiſſe. 10.d

Cornelia

Corn. Cethegus ſacerdotiū amiſit. 88.c
Cornelius Coſſus Tolumnium Hetruſcum interemit. 9.d
Cornelia Scipionis filia quibus inſtructa artibus. 249.c
Corneliæ ad Caium Gracchum filium epiſtolæ. 246.b
Cornelia Gracchorū mater filiorum curam ſuſcepit. 155.c
Corneliæ Gracchorū matris laus ampliſſima. 156.b
Corneliam Scipionis filiam Pompeius duxit. 249.d
Cornificius Bruti accuſator. 309.d
Cornutus ſeruorum fide à Marianis ſeruatus. 190.a
Corœbus Teleſterij fundamēta iecit. 70.d
Coronius menſis. 2.c
Corphinium Domitius præſidio tenuit. 273.d
Corpora in cœlum tranſmitti non eſſe conſentaneum. 12.c.d
Coryna Epidaurijs clauam ſignificat. 2.a
Corynephori. 32.d
Corynetæ cognomen unde. 2.a
Coſconius occiſus. 276.a
Coſis Albanorum dux à Pompeio occiſus. 246.a
Coſsinius aduerſus Spartacum Imperator occiſus. 225.b
Cotta Cenſor. 323.d
Cotta à Sertorio ſuperatus. 196.c
Cotta in Gallijs perijt. 272.a
Cotyla menſuræ genus. 65.b
Cotys Paphlagonum rex Ageſilai amicitiam petit. 234.c
Crabrones ex aſinis generari. 155.b
Craſsinus in pugna Pharſalica è uulnere cecidit. 252.b
Craſsi parens, familia, & origo tenuis. 223.b
Craſsi eloquentia & humanitas. 223.d
Craſſus fœnum in cornu geſsit. 225.a
Craſsi diuitiæ. 223.c
Craſsi auaritia. Ibid.
Craſsi luxus. 289.c
Craſsi in populum, amicos, munificentiæ. 223.c
Craſsi Cenſura. 226.c
Craſſus pontifex Graccho agrariæ legis autor fuit. 156.c
Craſsi Conſulatus. 226.b. & ſequentib.
Craſsi in permutandis amicitijs perfidia. 232.a
Craſsi cum Pompeio diſcordia, & reconciliatio 224.c. & ſequentibus.
Craſſus Ciceroni inimicus. 226.c
Craſſum Cicero pro roſtris & laudauit, & laceſsiuit. 323.b
Craſſus coniurationis Catilinariæ particeps. 321.c
Craſſo Syria & expeditio in Parthos decreta. 249.a
Craſsi interitus. 230.c
Craſsi filij fortitudo. 229.c
Craſſi filij interitus. 325.b
Craſtinus Cæſarem ſe uel mortuū uel uiuum laudaturum uociferatur. 275.b
Crateri ualetudinis cauſa Alexander ſacrificauit. 262.a
Crateri interitus. 262.b
Crates philoſophus ad Demetriū legatus Athenarū obſidionem diſſuadet. 338.d
Cratini in Periclem cauillum. 70.d
Cratippo Cicero operam dedit. 323.b
Cratippus fugientem Pompeium ad ſpem mitiorem adduxit. 253.a
Cratiſiclia Cleomenis mater obſidem Ptolemæo ſe offert. 152.b
Cratiſicliæ interitus. 155.b
Creta piratarum fons. 244.d
Cretenſium mos, mulieres ſpectaculis intereſſe. 3.b
Critiæ tyranni de Cimone iudiciū. 201.c
Crimeſius fluuius. 143.c
Criſpinus Conſul uulneratus uix uiuus euaſit. 100.d
Criſpinus Conſul uulnere obijt. 93.b
Crœſus Solonem accerſit. 32.a.b
Crœſus à Cyro ſuperatus capitur. 32.b
Crommyon locus. 2.b
Croſſus uaſis nomen. 123.d
Cruſtumenij à Romulo uicti. 9.d
Cryptia Lycurgi inſtitutum. 19.c
Cteſias medicus. 356.d
Cteſias bello quod ſcribit interfuit. 354.b
Cteſias ampliſſimis honoribus ab Artoxerxe honeſtatus. 355.b
Cteſiphonti dies dicta. 318.a
Cteſippus Chabriæ filius difficillimis morib. iuuenis à Phocione inſtitutus. 280.c
Cumas Annibalis obſidione liberat Sempronius Gracchus. 99.b
Cumæi ab Aetolis expulſi. 365.c
Cumani populi. 98.c
Cunax Perſiæ locus. 354.b
Cunctationem hoſtibus uehementer obeſſe. 220.d
Cupiditas quid faciat. 177.c
Curiæ Romanæ quot. 12.c
Curiæ à Sabinis dictæ. 9.b
Curio Trib. ple. à Cæſare ære alieno liberatus. 250.a
Curio ex urbe eiectus. 273.b
Curij de Pyrrho uictoria. 125.c
Curius aurum repudiauit à Samnitibus oblatum. 125.d
Curij intemperantia. 340.c
Currus fictilis in templo Iouis Capitolini. 35.b
Curtius Sabinorum princeps. 10.b
Curtius lacus. Ibid.
Cyclades inſulæ Archelao Mithridatis filio ſeruiunt. 169.a
Cydnus fluuius. 257.d
Cyllarabium gymnaſium. 151.a
Cyneas Demoſthenis auditor quantum oratione ualuerit. 177.d
Cyneas Pyrrhi legatus quid de Senatu Romano ſentiat. 179.a
Cynoſarges gymnaſium. 55.b
Cynotaphium locus. 126.c
Cyprium bellum. 377.d
Cyprus in Perſarum ſeruitutem redacta. 376.a
Cypri imperium miris modis ab Euagora amplificatum. 376.a
Cyprum Antonius Cleopatræ donauit. 345.b
Cyrenæos legibus continere Plato impoſſibile dixit. 384.a
Cyrenæorum Rempub. turbatam Lucullus ordinauit. 204.b
Cyrus triremem ex auro & ebore fecit. 164.a
Cyrus Aſpaſiā meretricē deperibat. 72.d
Cyrus Lyſandrum aſſentandi gratia accerſit. 162.b
Cyrus inclinatā continuit aciem. 175.b
Cyrus Tiſafernis crimina apud Lyſandrum defert. 161.c
Cyrus apud fratrem inſidiarum delatus.
Cyri parricidium. 376.c (353.c
Cyri interitus. 355.a
Cyri epitaphium. 466.d
Cyrni amnis fontes. 246.a
Cyrrhei templum Delphicū uiolant. 28.d
Cyrrhiſticam depopulatur Demetrius. 339.b
Cyzicum ab Athenien. capitur. 45.b
Cyzicenorum defectio. 43.d
Cyzicenorum urbem Mithridates aggreſſus. 205.d
Cyzicenorum in Chalcedonica pugna calamitas. Ibid.

D

Dactylū et tribrachū Ariſtoteles in ſoluta oratione reiecit. 387.c

Damagoras naualium certaminum experientiſſimus. 204.d
Damon quare in exilium actus. 119.a
Damonis Peripoltæ facinus & interitus. 199.c
Damotelis àb Antigono corruptus. 153.b
Damyria fluuius. 143.b
Dandamin philoſophũ Alexãder coluit. 255.d
Dandarij populi. 207.b
Daphnidis fabula. 146.b
Dardani à Perſeo occiſi. 133.d
Dardanus ex Samothracijs Troiam aduectus. 64.b
Daricus nummus Perſicus. 353.d
Darius rex à patre Artoxerxe deſignatus. 357.d
Darij fuga. 258.a
Darius Alexandro conditiones adeoq; filiam in matrimonium offert. 259.d
Darij liberi. 353.b
Darij uxor diem obijt. 259.d
Darij obitus. 262.c
Daſio menſe Macedonibus exercitum ducere nefas. 257.a
Daſcylitis palus. 206.a
Dauni populi. 98.c
Δακάδουσον. 4.c
Decelia muris circundata. 43.c.46.c
Decemuirorum poteſtas. 321.a
Decimas Apollini uouet Camillus. 61.b
Decij Bruti in Cæſarem perfidia. 278.a
Decius Magius Campanus uinctus Annibali à ſenatu ſuo traditur. 98.d
Deidamia Perithoi uxor. 5.c
Deidamia Aeaci Moloſſorum regis filia Demetrij uxor. 333.a
Deidamia uita deceſsit. 334.d
Deioneo Eurici filio Perigune in matrimonium ceſsit. 2.a
Deiotarus ab Antonio ad Auguſtum deficit. 349.b
Deiotarus rex ſenio confectus nouam ædificauit ciuitatem. 235.d
Deluaca pugna quando. 166.c
Delius hiſtoricus. 348.d
Delicijs indulgere ſeruile. 261.d
Deliciæ Romanorum ſerui. 348.d
Delos mons. 84.a
Delos inſula. 215.d
Delphi occupantur ab Onomarcho & Philodimo. 143.a
Delphicum templum Phocenſibus obtinentibus ablatum. 72.b
Delphiniũ pars ciuitatis Athenarum. 2.
Delphini ius in terra. 315.a
Demades ingenio, natura, inſuperabilis orator. 316.a
Demades ſæpe Demoſtheni indigenti ex tempore opitulatus eſt. 316.a
Demades ſibi ſæpe contraria dixit, Reip. nunquam. 36.d
Demadis de pace cum Philippo ſentẽtia. 282.c
Demades Athenienſes Alexandro conciliauit. 318.a
Demades Reipub. naufragium. 229.b
Demades ſepties falſi damnatus. 284.c
Demades in ordinem coactus. Ibid.
Demades iuſto ſupplicio affectus. 319.a
Demænetus Timoleonẽ accuſat. 144.a
Demaratus Corinthius apud Philippum legatus. 256.a
Demarati Corinthij dictum. 235.b. & ſequentibus.
Demarati Corinthij obitus funusq;. 265.c
Demarati Laced. petitio à Xerxe. 60.b
Demetriades urbs. 1.b
Demetriadis urbis nomen. 333.a
Demetrias Athenienſium tribus. 330.b
Demetrij genus, & forma, & ſtatura. 328.b
Demetrij intemperantia. 329.d. & ſequentibus.
Demetrij liberalitas. 331.b
Demetrij in uictos clementia. 335.b
Demetrij in machinis comparandis ſolertia. 331.d
Demetrius per epiſtolam à patre rex appellatus. 330.c
Demetrius ad liberandam Græciam proficiſcitur. 329.c
Demetrij de Ptolemæo uictoria. 329.c & ſequentibus.
Demetrij fortuna inſtabilis. 235.c
Demetrij obitus. 340.b
Demetrij deſultoris ars. 330.b
Demetrius Phalereus abſens condemnatus. 286.c
Demetrius Peripateticus. 296.c
Demochares Agidem capit. 148.a
Demochares quare in exiliũ pulſus. 333.a
Democlis pueri pulchritudo & caſtitas mirabilis. 332.d
Democritus Abderita Platonis tempore floruit. 281.a
Demophilus Epicurus à Phocionis filio occiſus. 286.d
Demophantus Elienſium dux proſternitur. 111.a
Demophon Theſei ex Antiopa filius. 5.b
Demoſthenis genus. 315.b
Demoſthenes quomodo naturæ uitia emendarit. 315.a
Demoſthenes timidus in dicendo. 316.a
Demoſthenis dicendi uis mirabilis. 279.c & ſequentibus.
Demoſthenes gloriam ſibi è foro curiaq; quæſiuit. 280.c
Demoſthenis plereq; orationes ſolam præferunt honeſtatem. 316.d
Demoſthenis orationes. 316.a. & ſequentibus.
Demoſthenis falſo nomine orationes circunferuntur. 317.a
Demoſthenes ϱωπεπερπερήθρα dictus. (316.a
Demoſthenis gloria. 316.c
Demoſthenis conſtantia. 311.c
Demoſthenis audacia. 221.a
Demoſthenes quando ad Rempub. acceſſerit. 316.c
Demoſthenis fuga. 317.c
Demoſthenes infeliciter contra Syracuſanos pugnat. 221.a
Demoſthenes urbe profugus capitis damnatus. 198.b
Demoſthenis exilium. 318.b
Demoſthenis reditus. 318.c
Demoſt. obitus, eiq; defuncto honores à populo habiti. 223.a. & ſequentibus.
Denominatiua unde ducantur. 182.d
Deophanis uirtus. 281.d
Dephon Longobardorum rex crudelitate nobilis. 389.a
Deſertores quomodo Lacedæmonij mulctarint. 338.a
Deſiderius ultimus Longobardorum rex à Carolo Magno capitur. 388.d
Deucalion & Pyrrha poſt diluuiũ ad Dodonæum templum profecti. 176.a
Deus communis mortalium pater. 159.c
Deo inuito nihil licet. 93.b
Deus nulla re ſimpliciter eget. 132.a
Deus ex formato mũdo lętitiã cepit. 19.d
Dei imago Romanis nulla. 22.c
Deos à gratia & ira remotos eſſe Epicureorum dogma. 179.b
Deos humano ſanguine non placari. 85.a
Deorum duodecim templum. 218.c
Deis duobus unum templum conſecrare non licebat. 93.a
Deus diuitiarum cæcus. 15.d
Dij quatenus humanam iuuare ſoleant induſtriam. 53.a
Dij quatenus cum hominibus congrediantur. 21.b
Diacri. 29.a
Diagoras Olympicus uictor. 87.d

Dialogorum

Dialogorum primus inuentor. 382.d
Dianæ festum apud Syracuſanos. 91.a
Diana Anetis. 357.d
Dianæ Ariſtobulæ templum à Themiſto-
cle conſecratum. 59.a
Dianæ Epheſinæ templum incendio ab-
ſumptum. 254.d
Dianæ Eucliæ templum. 123.d
Dianæ Pellenææ ſimulacri uirtus. 363.b
Diana Priapina. 206.d
Diomperes Argiuorum portæ. 181.c
διατάγματα. 92.c
Dicendi genus moderatum quantum mo-
menti Reipub. adijcere ſoleat. 321.b
Dictatoris uocabulum unde. 92.c
Dictatoris creandi ratio. 92.c. 97.b
Dictatoria poteſtas. 63.d.77.b.c
Dictatura nõ in annũ cõferebatur. 276.a
Dictaturam ultra ſex menſes nulli retine-
re licitum. 66.a
Dictatores Romæ duo quãdo. 77.b.c
Didius prætor. 195.a (97.c
Dies utrum an nox prior extiterit. 266.a
Dimnus Chalæſtrinus Alexand. ſtruens
inſidias obtruncatus eſt. 263.b
Dinarchus ſupplicijs affectus. 286.a
Dindymenæ matris templum. 60.c
Dinocrates Meſſenius Romæ temulen-
tus muliebri habitu ſaltauit. 117.b
Dinocrates necem ſibi conſciuit. 113.d
Diocles Megarenſium princeps à The-
ſeo deceptus. 2.b
Diogenes Cynicus Platonis temporibus
floruit. 381.b
Diogenes Sinopenſis Alexandrum ſibi à
ſole paululum ſecedere iubet. 256.d
Diogenis Sinopei in Dionyſij exiliũ iocus
140.d
Diogenis dictum. 77.c
Diogiton Thebanorũ dux. 87.c
Dionis opes & ſupellex. 299.b
Dion Aſtronomiæ peritus, perterritos
lunæ defectu milites oratione robo-
rauit. 300.d
Dion pulſo Dionyſio Syracuſis potitus
eſt. 138.c. & ſequentibus.
Dionis exilium. 299.b
Dioni genius apparuit. 297.c
Dionis uxor ſororq; uiuæ in mare de-
merſæ. 143.2
Dionyſio humana ſacrificia facta. 85.a
Dionyſius uirtute immortalitatem aſſe-
quutus. 84.b
Dionyſio Omeſtæ ſacra fiunt. 57.c
Dionyſius Platonis præceptor. 381.b
Dionyſius Magneſius orator. 319.d
Dionyſius Chalcus poëmata compo-
ſuit. 216.a
Dionyſius quid utilitatis ex Platonis con
ſuetudine hauſerit. 140.c
Dionyſij ſenioris uxores. 383.c
Dionyſius Ariſtidis natam uxorem pe-
tit. 139.b
Dionyſij liberi. 298.a
Dionyſio Siculo Lacedæmonij auxilia
mittunt. 87.a
Dionyſius Siciliæ tyrannidem occupat.
383.a
Dionyſius regno pulſus. 138.c
Diony. inſtinctu Plato uenũdatus. 298.a
Dionyſius Platonis necem cogitat. 383.b
Dionyſius Dionis παῤῥησίαν ſuffere-
bat. 298.a
Dionyſij Syracuſani obitus. 298.b
Dionyſij ſepultura. 87.c
Dionyſius iunior Dionis opera de uirtuti
bus cogitare cœpit. 298.d
Dionyſium iuniorem uehemens Plato-
nis amor inuaſit. Ibid.
Dionyſius iunior quibus modis Heracli-
dem euaſerit. 303.a
Diophanes Mitylenæus rhetor in Italia
exulat. 156.c
Diophanes rhetor necatus. 158.b
Diophetes Spartæ fatidicus. 233.c
Diophanes Achæorum Imperator Lace-
dæmonios infeſtat. 112.d
Diophantus Amphitropæus Ariſtidis
accuſator. 125.a
Diophetes non quidem forum ſed caſtra
ſectatus. 280.c
Diphilus ſeruatorum antiſtes. 338.c
Diplon portæ Athenienſes. 73.d
Diræ quid ſint. 227.b
Diſciplina paſſio quædam eſt. 287.d
Diuerſa liberalia & amœna Athenis.
Diuinatio quid. 379.a (202.a
Diuinum nihil niſi quod ſapientia prædi-
tum. 120.a
Diuitem quem Craſſus dixerit. 223.d
Diuitiarum ſtudioſi non pecunias cumu-
lent, ſed cupiditatem minuant. 335.a
Diuortiũ apud Rom. primũ. 13.d. 26.d
Dodonæ mulieres. 220.b
Dolo gladij genus. 156.d
Dolobella repetundarum à Cæſare poſtu
Dolopum mores. 201.a (latus. 268.c
Domitianus Capitoliũ reſtaurauit, cõſe-
Domitianus Septembrẽ (crauitq;. 35.d
& Octobrẽ à ſe nominauit. 24.d
Domitius Aenobarbus obijt. 349.b
Domitium Cato ad capeſſendum Conſu-
latum hortatur. 249.a
Domitius & Meſſala Conſules. 249.c
Domitius à Pharaone profligatus. 276.a
Dorica Ariſtocratia. 358.d
Dorylaus Bœotico agro potitus. 171.a
Dorylaus Mithri. dux interfectus. 207.c
Doſon Antigonus. 133.c
Doſonis cognomentum unde. 49.d
Draconis leges abrogatæ. 30.a
Draco cur heroibus conſecratus. 155.b
Dromichætes Thrax captum Lyſimachũ
liberaliſsime dimiſit. 340.b
Dromoclides rogabat ut Demetrius tan-
quam oraculum rogaretur. 330.c
Dromoclides orator Athenienſibus per-
ſuaſit, ut Piræum Munychiamq; Deme
trio redderent. 335.c
Druentij fluminis origo. 95.d
Druſus C. Gracchum tanquã ſumptuo-
ſum notat. 155.d
Duces quos Ro. antiqui dixerint. 9.a
Duris Samius in Periclem inuehitur. 63.a
Dycelidas Lacedæmonij mimos uocant.
236.c
Dymæus Achæorum Imperator. 360.a

E

EBrietatis remediũ pulcherrimum.
Ecbatanorum in agro tellu- (138.b
ris hiatus ignem ſcaturit. 261.a
Ecdelus Megalopolitanus philoſophus
Archeſilai auditor. 359.a
Ἐχεμυθία Pythagorica. 22.c
Edicta. 91.c
Ἑδωλή. 16.a
Edonides mulieres. 254.d
Educatio quantum iuuet. 161.a
Eduorum gens à Cæſare deuicta. 272.c
Egeſiæ Magneſij in natalem Alexandri
uociferatio. 254.d
Egeſtenſiũ Leontinorũq; legati Athenien
ſes aduerſus Siciliam concitant. 218.b
Eion Athenarum colonia. 200.c
Εἴρην ſiue ἴρην. 4.a
Elei oppidi ſitus. 162.b
Elatea Phocidis ciuitas. 286.a
Eleatici campi. 170.a
Ἐλελεῦ, uox in bellicis pæanib. celebris.
Elephas Pori miræ & proceritatis (4.a
& prudentiæ. 265.b
Elephantẽ Pyrrhus primus in Italiã du-
xit. 179.b
Elephãtes à Pompeio cæſi. 249.a
Eleuſinium τελεστήριον. 70.d
Eleuſine à Theſeo capitur. 2.b
Elon à Lacedæmonijs deficientem The-
bani ad ſe ducunt. 85.b

Elij Tuberonis uxor. 133.b
Elpenor Chalcodontis filius. 6.b
Eloquentiæ ſtudium apud Romanos in precio. 126.a
Elpinices cum pericle fœdus de reducendo fratre. 70.a
Elpınice Cimonis ſoror quæ ignominia Periclem uictorem affecerit. 73.a
Elpinices Cimonis accuſator. 202.c
Elymeorum regis legati ad Pompeium. 246.b
Elyſij campi. 195.d
Embolemus dies. 24.c
Empedocles Agrigentinus qua ætate uixerit. 381.a
Emphilus ueteris Academiæ philoſophus. 306.a
Emphilus orator de Cæſaris cæde opuſculum ſcripſit. Ibidem.
Encomia poëtis quàm oratoribus magis familiaria. 375.c
Endymionis fabula. 21.b
Engion Siciliæ oppidum. 91.b
Ennio Aphricanus familiariter uſus. 109.c
Epaminondas magnifice educatus. 81.d
Epaminondæ tenuis uita. 118.d
Epaminondas munerũ cõtemptor. 361.b
Epaminondæ ludi. 117.a
Epaminondas philoſophiæ ſtudio quàm re bellica clarior. 81.d
Epaminondæ mirabilis fortitudo. 48.c
Epaminondas in Peloponneſum impetum facit. 85.b
Epaminondas quantum laudis ex uictoria de Lacedæmonijs reportauerit. Ibi.
Epaminondæ res multa difficultate geſtæ ſunt. 143.d
Epaminon. uictor neminẽ occidit. 93.c
Epaminondas capitis accerſitus. 85.c
Epaminondam Thebani publico funere proſequuntur. 80.c
Epena ciuitas. 31.d
Ephæus mons. 172.c
Ephebi primitias comarum Delphos portabant. 1.c
Epheſij Decemuiros creant. 161.d
Epheſus belli officina. 91.c
Ephetæ Athenien. magiſtratus. 30.b
Epheſina clades. 46.d
Ephialtes clàm à Pericle dolo ſublatus. 70.a
Ephori Lacedæm. magiſtratus. 15.b
Ephororum origo & nomen. 149.d
Ephororũ ritus obſeruandi ſidera. 146.d
Ephori mancipijs bellũ inferre ſoliti. 19.d
Ephororum cædes. 149.c
Epicharmi dictum. 35.d
Epicles citbariſta. 56.a
Epicurus naturæ principia in atomis conſtituit. 385.a
Epicurus uoluptatem ſummum bonum ſtatuit. 179.a
Epicur. philoſophus grauiſsima penuria familiã fabis æque diſtributis nutriuit. 335.b
Epidaurus à Pericle obſeſſa. 74.c
Epicides Athenienſis quæſtui deditus ab imperij petitiõe pecunijs auerſus. 66.b
Epigethes captæ mirabile facinus. 363.b
Epigonus Colophoniorum tyrannus capitur. 304.c
Epimenidis ſapientia. 28.d
Epipolin Dion in ditionẽ redigit. 301.b
Epirotarũ de Macedonib. uictoria. 176.d
Epitragia Venus. 3.b
Epyxies Perſa Phrygiæ præfectus. 60.b
Equites Ro. quando in Theatro ſeſſum à plebe ſeiunctum acquiſierint. 321.b
Equites pedibus ſimiles. 81.c
Equos Troiæ fatales fuiſſe. 194.d
Equus Cæſaris. 271.a
Equeſtres ludi. 35.b
Eraſtus & Coriſtus Scepſij Platonis diſcipuli. 382.c
Eraſtæ Platonis liber. 381.b
Erechtheus Athenienſium rex. 1.b
Ἐγχώριοι. 4.a
Eriſaces Aiacis filius. 28.c
Ἐρεχθηῒς tribus Athenienſis. 31.a
Eſon fluuius. 135.a
Etheoclis de Lyſandro dictum. 164.b
Εὖα. 91.d
Euagoræ genus diuinum. 375.d
Euagoras ut ſibi regnũ cõparárit. 376.b
Euagoræ ἐν παιδείᾳ. 378.a
Euandri tumulus. 113.c
Euangelus Periclis ſeruus frugi. 71.c
Euboenſes deficiẽtes inuadit Pericl. 72.b
Euboeam Archelaus ſubiugauit. 169.a
Euboicis ſuo iure uiuere permiſsũ. 116.a
Eubulus è foro ſibi dignitatem cõparauit. (280.c
Euclides Socratis diſcipulus Platonis in Geometria præceptor. 382.a
Euclides Cleomenis fratris in regno gerendo ſocius. 150.b
Eudæmonis cognomentum. 49.d
Eudæmo Cyprio morienti Ariſtoteles ſuũ de animo dialogum miſit. 300.b
Eudamidas Agidis parens. 145.b
Eudoxus Gnidius Aſtrologus quando floruerit. 381.a
Eudoxus machinamentorum artem inchoauit. 90.b
Euchon Lampſacenus Platonis diſcipulus. 382.c
Euergetæ cognomentum. 49.d
Eumenes Alexandri archigrammateus. 190.d
Eumenis de Neoptolemo uictoria. 192.a
Eumenes Pergami rex à Pruſia uictus. (102.c
Eumenes quo aſtu ſalutem ſibi comparárit. 193.c
Eumenis teſtamentum. 194.a
Eunus belli ſeruilis autor phthiriaſi interijt. 174.b
Eunomi parentis Lycurgi interitus. 19.b
Εὐπατρίδαι. 4.c
Euphranor machinamentorum artifex. (359.b
Euphranides uates. 120.d
Euphratis fontes. 245.c
Euphratem Craſſus ponte iunxit. 227.c
Euphronius Antonij filiorũ præceptor. (350.d
Euridamon interfectus. 221.c
Euripidis Capanei temperantia. 81.d
Euripides Platoni in peregrinatione, quã diſciplinæ capeſſendæ gratia ſuſceperat, comes. 382.a
Eurip. ciuilium morborum peritiſsimus. (167.b
Euripidis carmine Athenienſiũ plures ſaluati. 223.a
Euripidis in Aegypto aduerſa ualetudo. (382.a
Euripides tragœdus. 86.c
Euritiondæ regalis apud Lacedæmonios familia. 165.c
Eurybiades imperat Athenienſib. 56.b
Euryb. Salaminã deſerere cogitat. 120.c
Eurydice Demetrij uxor. 330.d
Eurylochus Theleſippæ ſcorti amore ægritudinem ſimulauit. 262.b
Eurymedon Ariſtoteli diem dixit. 386.c
Euryptolemus Alcibiadis nepos. 46.b
Eutydemus atq; Menander à Syracuſanis ſuperati. 220.c
Exercitus inſtructus humano comparatur corpori. 81.c
Exilium leuatio inuidiæ. 59.a

F

Fabæ albæ ſymbolum. 73.a
Fabiorum familia initium ab Hercule traxit. 75.c
Fabiorum nomen unde. Ibid.
Fabij trecenti in Tyrrheno bello ceciderunt. 63.d
Fabius Ambuſtus legatus. 23.b.c
Fabius Ambuſtus contra ius gentium in Gallos irruit. 63.c
Fabij Trib. militum non rite creati. 63.c

Fabius

Fabius Buteo Marci Iunij in Dictatura collega. 77.c
Fabius Rullus à populo Romano Maximus appellatus. 242.a
Fab. Max. noia, mores, ſtudia, eloquētia, eruditio, dicendiq; genus. 75.c.79.a
Fabius Max. in filij laudē funebrem orationem habuit. 75.c.80.a.b
Fabius Maximus Pauli Aemilij filium adoptauit. 133.a.& ſequentibus.
Fab. Max. de Annibale uictoria. 76.b
Fab. Max Tarentū recepit. 100.c (78.a
Fabius Max. uenditis agris ſuis captiuos Romanos redemit. 77.a
Fabij Max. uotum. 76.b
Fabij Max. obitus & honor. 80.c
Fabium Max. Cato uitæ exemplum ſibi propoſuit. 126.a
Fabij Max. filij Conſulatus. 80.a
Fabritij de Pyrrho Albinoq; dictū. 179 d
Facinora præclara cur laudari ſoleant.
Falerij à Camillo obſidētur. 61.b (375.c
Faliſci à Romanis uicti. 62.c.d
Fanniæ Minturnēſis mulieris in Marium officium & humanitas. 189.a
Faonius Catonis æmulus. 293.c
Faſces laureati Pōpeij & Luculli. 245.a
Faſti dies nefaſtiq; Græcorū. 63.d.64.a
Fatum ineuitabile. 166.b
Faunus dæmon. 24.a
Fauſtum quem Romani dicant. 174.a
Fauſtus Fauſtaq; Syllæ gemelli. Ibidem.
Fauſtus Syllæ filius bonis dilapidatis ære alieno oppreſſus. 323.d
Fauſtus Syllæ filius quod de parentis tyrannide ſibi placeret à Bruto percuſſus
Fauſtulus Romuli alumnus. 7.a (306.d
Fauſtulus tormentis interrogatur. 8.a
Februarius. 28.c
Febrata dies. 11.a
Felicitate præſente nō ſuperbiendū. 136.c
Feretrius Iupiter unde dicatur. 9.d.89.a
Feretrio Ioui qui ſpolia obtulerint. 89.a
Feroniæ luci templū à Pœnis direptum. 100.a
Fabij Max. cū Scipione æmulatio. 126.a
Fidei templum. 24.b
Fidenates à Romulo uicti. 9.d
Fidenæ Romanorū colonia facta. 11.c
Fimbria Mithridatem obſidet. 204.c
Fimbrias Flaccum obtruncauit. 171.d
Fimbria Lucullum ſibi iungere nequicquam conatur. 204.c
Fimbria mortem ſibi conſciuit. 172.a
Fimbriani milites relicto Lucullo Clodio adhærent. 212.b
Flaccus Munatius condemnatus. 294.a
Flamen Quirinalis. 22.a
Flamines ſacerdotes. Ibidem.
Flaminij imago & ſtatura & ingenium. 114.b
Flaminius Philopœmenis æmulus. 116.c
Flaminius à ſacris ſibi temperauit. 169.b
Flaminius Cenſor. 108.b
Flaminio Soricis auditus magiſteriū equitum deponendi cauſam præbuit. 88.c
Flaminius cōtra auſpicia uictoria potitur.
Flaminius natura ferox cōtra ſe- (Ibid.
natus ſententiā infeliciter pugnat. 96.d & ſequentibus.
Flaminij aduerſus Catonem conſpiratio. 129.b
Flaminius Annibalem inſidijs circumuenit. 102.d
Flaminius Conſul aduerſus Macedones ſortitus eſt bellum. 114.b
Flaminij de Macedonib. uictoria. 115.c
Flaminij de Gallis uictoria. 75.d
Flamin. ſeditioſas ſedat ciuitates. 127.d
Flaminius Græciæ ſeruator ſalutatus. 116.a
Flaminij interitus. 75.d.76.a.96.d
Flaminij cadauer diu ab Annibale quæſitum. 75.d
Flaminij parma Delphis affixa. 116.b
Flaminius Lucius in Gallum transfugam ſæuit. 129.a
Flaminij Lu. illiberalis amor. 117.b
Flaminius Lucius ſenatorio loco motus. 117.c
Flauij Galli laus ampliſſima. 346.b
Flora meretrix. 196.d
Florentia à Romanis condita. 400.a
Florentia à Carolo reſtituta. Ibidem.
Fluminū luſtratio qbus modis fiat. 24.a
Fodij olim Fabij appellati. 75.b
Fœneratorum Aſiæ crudelitas. 205.c
Fœnus qd' in primis reprehenſum. 130.a
Fœcialium munus. 23.d.63.c
Fons Veſtalium. 23.c
Fons ad Oxon amnem nihil ab oleo differens. 264.d
Fortitudo quid. 149.d
Fortitudo generale uirtutis uocabulum. 48.b
Fortitudo nulla quæ iuſtitia caret. 236.d
Fortitudinis ad fortitudinem diſſidens comparatio. 279.d
Fortitudo ſola uirtutum furentes impetus habet. 179.d
Fortium uirorum uoces etiam in luſu dignum quiddam ſtudio ſeruant. 237.d
Fortuna prudentiæ iuſtitiæq; comes ſit oportet. 298.a
Fortuna facilem ad ſimilitudines edendas materiam habet. 154.d
Fortuna in unum hominibus non aufert, quod bene fuerit conſultum. 373.a
Fortuna quod dedit, ut non dederit efficere non poteſt. 190.a
Fortuna rerum dominatur. 153.b
Fortunæ mutatio. 136.c
Fortunæ templum. 53.d
Forum Romanum ubi. 10.b
Francorum reges quondam titulo magis quàm poteſtate regia pollebant. 387.d
Francorum regnum quantum à Carolo Magno auctum. 400.b
Francorum magna cædes. 389.d
Frigore quibus cauſis animantia aliquando deficiunt. 304.b
Frugalitas quantum per ſe poßit. 132.b
Fucos ex equis generari. 155.b
Fuluia natura ferox. 344.c
Fuluia Antonij uxor nō muliebres artes, ſed magiſtratus docta. 341.d
Fuluia Antonij ab Auguſto Italia pulſa.
Fuluia in Sicyone mortua Ibid. (344.c
Fuluia mulier Ciceroni Catilinæ detexit inſidias. 321.d
Fuluius Gracchi in diuidendis agris collega. 159.c
Fuluius Trib. pl. Flaminio reſiſtit. 114.b
Fuluius in Auentinū montē ſecedit. 160.b
Fuluij corpus in Tiberim proiectū. 160.d
Fuluij Prætoris exercitus in Apulia deletus. 99.c
Fuluij Proconſulis legiones ad Herdoneam uictæ 100.b
Fuluius dux Ro. ad Herdoneam occiditur. Ibidem.
Funebris oratio prima. 34.d
Furca. 51.d
Furcifer. Ibidem.
Furta apud Lacedæmon. impunita. 17.c

G

GAbinius conſul quibus argumētis Ciceroni perſuaſerit ut Tribunitiæ poteſtati cederet. 324.c
Gabinius Conſul. 248.c
Gabinio conſuli Syria decreta. 324.b
Gabijs Romulus & Remus literas didicerunt. 7.c
Gadis Tyriorum colonia. 105.c
Gaditani ſe Scipioni dedunt. 15.c
Γαιαοχον. 6.c
Galata mons Phocidis. 286.a
Galatæ æſtus et ſitus impatiētiſſimi. 229.c

Galatæ genus inſatiabile pecunijs. 180.c
Galatæ Macedoniæ regum ſepulchra ſpoliarunt. Ibid.
Galbæ genus & affinitas. 367.a
Galba publicum priuato ſemper antepoſuit. 369.c
Galbæ interitus. 370.c
Gallici belli ſeminaria. 62.a
Galli uini ſuauitate capiuntur. Ibid.
Gallorum tranſitus in Italiam. 63.b
Galli ab Ardeatis cæduntur. 64.d
Galli à Camillo fugati. 12.d
Galli à Camillo ad unum omnes cæduntur. 65.c.d
Gallicum bellū quanto tempore poſt Punicum primum. 88.b
Galli ægreferunt bellum Punicū diutius in ſuis agris geri. 96.c
Galli pœnarū tranſitū probibent. 95.c
Galli à Flaminio uicti. 75.d
Gallicum bellum. 271.d & ſequentibus.
Gallia citerior Gotthorum cladibus exinanita. 388.d
Gandaritarum regis copiæ aduerſus Alexandrum. 265.c
Ganges fluuius. Ibid.
Garumna fluuius. 388.b
Gaugamele oppidum quando conditum, eiusq; nomen. 260.c
Gedroſiæ reges exercitū contra Alexandrum parant. 266.c
Gegania Veſtalis. 22.d
Gela oppidum. 143.d
Gela Aeſchyli ſepulchro nobilis. 115.a
Gelæ populus. 246.b
Gelanor Argiuorū rex expulſus. 181.d
Geleon Carthaginenſes uicit. 142.a
Gellius & Lentulus Cenſores. 243.b
Gellio prætore Spartanum exortum eſt bellum. 288.a
Gelon ſiculus à Dionyſio ſcommate laceſsitus. 298.a
Gelus tyrannus frumentum Romanis mittit. 50.b.c
Generoſo homini quid conueniat. 198.c
Geneſeos initium in Platonis libris deprehenditur. 385.a
Genthius Illyricus falſa pecuniarum ſpe à Perſeo deceptus. 134.b
Genuæ mons. 96.a
Genutium Trib. pl. Faliſci iurgio inceſſerunt. 158.d
Geometria à Philoſophia neglecta in militaribus numerata eſt artibus. 90.b
Γεφυραῖοι tribus Athenienſis. 31.b
Gepidæ à Longobardis ſuperati. 388.d
Geradæ dictum. 17.b
Γέρανος chori genus apud Delios. 3.d
Germanus locus. 7.a
Germani ante nouilunium cum hoſte non confligebant. 271.b
Germani Rhenum ad agros Gallorū occupandos tranſgreſsi. 271.d
Germani à Cæſare uicti & in fugam acti. Ibid.b
Germaniam ad bellum concitat Antonius. 136.b
Geſſatæ. 88.b
Giſco quidā ab Annibale ridetur. 78.b.c
Giſconis ſententia de renouando aduerſus Romanos bello. 101.c.d
Gladiatorum ſeditio. 22.6.a
Glandiphagi populi. 48.c
Glaucus Medicus. 267.b
Glaucus ex Corithijs genus duxit. 297.c
Glereno oppido Annibal potitus. 97.c
Gloriæ templum. 93.a
Gloriari uirioribus conceditur. 145.a
Gn. Fuluius proconſul in Apulia cū XI tribunis militum cæſus. 92.b
Gnoſiū Cretæ urbē Theſeus inuaſit. 3.c
Gongili Corinthij interitus. 220.b
Gonatas Antigonus. 133.c
Gordium Midæ regio ab Alexandro capitur. 257.c
Gordyenorū erga Lucullū ſtudiū. 211.a
Gorgias Bœotiæ præfectus. 83.c
Gorgiæ Rhetoris conſuetudinem filio Cicero interdixit. 321.c
Gorgoleon Spartanorum dux aduerſus Thebanos. 84.a
Gorgonis coniugis Leonidæ dictū. 16.d
Gorpia menſis Septembris. 3.d
Gortyneorum cauſa Philopœmen bellum gerit. 111.a
Gracchus parens plus dignitatis ex uirtutibus quàm magiſtratibus habuit. 155.c
Gracchi C. in ferendis ſententijs conſuetudo. 159.b
Gracchi C. publica opa et ædificia. 159.b
Gracchus C. ad Carthaginem reſtaurandam proficiſcitur. 159.c
Gracchus C. ſibi mortem conſciſcere uolens ab amicis impeditur. 160.c
Gracchi C. corpus in Tiberim coniectū. 160.d
Gracchus Tib. quibus conſultoribus legē agrariam aggreſſus. 156.c
Gracchum Tiberium quid ad legem agrariam ferre compulerit. 156.d
Gracchi Tiberij edictum. Ibid.
Gracchus cum Scipionibus in gratiam redit. 108.b
Gracchus Tiberius in tyrannidis ſuſpicionem uenit. 243.d
Gracchorum mores. 242.d
Gracchi naturæ diſsimiles. 242.b
Gracchi doctrina magis quàm natura preualuerunt. 242.c
Grecia qualē aëris tēperiē habeat. 264.a
Greciæ compedes. 116.a
Greciæ confœderati populi contra Philippum. 317.b
Grecia Euagoræ opera liberata. 377.b
Grecorū in Perſas expeditio. 155.a
Greci quando primum ſub Carthaginenſibus meruerint. 143.a
Grecorum famoſiſsima pax. 356.d
Grecorū propria uirtus bella cōponere. (232.b
Grecarū ciuitatū mortuo Philippo fœdus. 317.d
Grecorū lingua latinæ olim plurimū miſta. 89.a
Granicus flumen. 206.b
Gratiam gloriæ iungere arduum. 54.d
Gubernatoria feſta. 3.b
Gyartes Syracuſanus ager fertilis. 303.a
Gylippi de Athenien. uictoria. 72.b
Gylippus Syracuſanis auxiliatur. 220.a
Gylipppi ſeueritas & cupiditatis opinio. (222.d
Gylippi auaritia. 144.c
Gylippi Lacedæmonij furtum. 163.d
Gymnica certamina in honorem Androgei. 3.b
Gymnoſophiſtis ab Alexādro queſtiones factæ. 266.a
Gymnopædia feſtum. 234.b
Gynæcia dea. 371.c
Gyriſœni Caſtulonenſibus conſpirantibus auxiliantur. 195.b
Gyriſœnorū urbs à Sertorio capta. 195.a
Gythij obſidio. 112.c

H

H Academia Athenarū ſuburbium. 382.b
Hadrianus fortiter contra Mithridatem rem geſsit. 207.c
Hadrianus pontifex à Longobardorum rege preſſus. 388.b
Haliartia pugna quanto tempore poſt Deliacam. 166.c
Haliartos Thebani à Lyſand. defendunt. 166.b
Halicarnaſſus ab Alexād. capitur. 257.b
Halicarnaſſum Demetrius ex Ptolemæi manibus eripit. 129.c
Halis epitaphium. 350.c
Hamilcar rei militaris peritiſsimus. 94.a
Hamilcaris opera patria ſeruata. 94.b
Hamilcaris obitus. 94.b

Hanno

Hanno Barchinæ factioni reſiſtit. 95.a
Hanno Bomilcaris filiũ Rhodanũ transmittit. 95.a
Hanno Romanis obuiam fit. 106.b
Hanno toga magis q̃ armis clarus. 95.a
Hanno capitur. 104.c
Hanno occiditur. 106.b.c
Harmonia omnia conſtare. 233.c
Harpalus Pythonicam ſcortum deperit. 283.d
Harpalo Babyloniæ urbis colendæ cura mandata. 261.b
Harpalus Alexandrum fugiens Athenas peruenit. 283.c
Harpali mores. 283.d
Haſdrubal Hamilcaris gener Carthaginenſium dux. 94.b
Haſdrubal Hiſpaniæ præficitur. 95.b
Hecale pro Theſei reditu ſe uouet. 2.d
Atq; ibidẽ Hecalus Iupiter, & Hecaleſium ſacrificium.
ἑκατομβαιὼν menſis. 63.d
ἑκατόμβοιον. 4.c
Hecatompedon regio. 304.a
Hecatompedon Athen. templum. 126.b
Hecatæus rempublicã iniquo dominatu occupauit. 191.b
ἑκτημόριοι. 29.a
Hector Trœzeniorũ urbem diripuit. 6.a
Hector ab Achille interemptus. 374.d
Hecubæ pericula. 13.d
Hedera quibus in locis naſci ſoleat. 261.b
Hegeſtratus quando Athenis regnauerit. 33.b
Helenã nõ à Theſeo raptã opiniones. 5.c
Helena Alexandrũ ſequitur. 374.c
Helenæ raptus Atticã bello referſit. 5.b
Helena Troiani belli cauſa. 341.b
Helicon mons. 166.c
Helicon Cyzicenus apud Dionyſium maiorem in precio habitus. 300.a
Helis Arcadiæ locus. 383.b
Helius Cimonis filius. 202.d
Helotæ quales homines. 328.b
Helotæ à Spartiatis in ſeruitutem actæ. 14.a
Helpinicæ Cimonis ſororis monumentũ 200.a
Helpineca Polygnoto pictori obſequuta. 200.a
Heluetios uictos Cæſar ſuas ciuitates rurſus incolere iuſſit. 271.a
Heluetiorum oppida uiciq; à Cæſare concremati. Ibid.
Hephæſtiõ Alexãdri Magni morte quàm fuerit conſternatus. 87.c
Hephæſtion moritur. 267.b
Heptachalcum locus Athenis. 169.d
Heracleum inſula. 57.c
Heracleam Demetrius in deditionem accepit. 332.c
Heraclidarum nomen. 182.b
Heraclidæ quando uixerint. 14.a
Heraclides Ponticus quãdo obierit. 64.c
Heraclides Syracuſius quis qualis'ue fuerit. 302.b
Heraclides clandeſtinas cum Dionyſio agit pactiones. 304.c
Heraclidis interitus. 305.a
Heraclitũ Epheſiũ Plato ſecutus. 381.b
Herapolis antea Borbyce dicta. 345.c
Hercimorum terra. 148.a
Hercules à Pylio adoptatus. 6.a
Hercules rudis ac minime lautus. 91.d
Hercul.cũ ſuo ſacerdote teſſeris ludit. 7.b
Hercules quãdo Theſeo primũ uiſus. 5.b
Hercules Theſeo ſemper in ore. 1.d
Hercules Theſei affinis. 1.d
Hercules Theſea è carcere liberat. 6.a.b
Hercules Proſerpinæ auxilio Cerberum rapuit. 215.b
Hercules Syriorũ res pace firmat. 1.d
Hercules iniurias ulciſcens uniuerſum orbem peragrauit. 222.a
Hercules uirtute immortalitatem aſſecutus. 84.a
Hercules pellem leonis indutus. 2.a
Hercules clauo & pelle leonina ab Omphale exutus. 349.a
Hercules apud Omphalen ſeruitutẽ ſeruiit. 1.d
Herculea templa. 6.b
Herculis ſimulacrum à Tarento in Capitolium translatum. 79.d
Herculis ſacra. 4.a
Hercules Fabiorũ familiæ autor. 75.c
Herculis columnæ. 95.b.c
Herdonea clades. 100.b
Herennij Mariorum patroni ſemper extiterunt. 182.d
Herennius atq; Perpenna apud Valentiam fuſi. 242.d
Hereo potitus Aratus. 362.a
Hereum Ageſilaus cepit. 236.c
Hermei Mithridatis ſacerdotis interitus. 207.c
Hermandica ab Annibale capitur. 94.c
Hermia Atarnei tyrannus Ariſtotelem fouet. 385.d
Hermio Thebanorũ tutelare numẽ. 84.c
Hermionei in Achæos cõceſſerũt. 363.d
Hermippus Comicus Aſpaſiam lenocinio accuſauit. 74.c
Hermocratis dictum. 222.d
Hermocrates Rhodius Artoxerxis nomine Græcos principes corrũpit. 356.c
Hermocratis Syracuſani filia Dionyſij uxor ſibi mortem conſciuit. 299.c
Hermogenes Platonis doctor. 282.a
Hermolai aduerſus Alexand. coniuratio. 386.b
Herodes Iudææ rex Antonio contra Auguſtum auxiliatur. 349.a
Herodes ab Antonio ad Cæſarem deficit. 350.d
Herodotus hiſtoricus Platonis ſeculo floruit. 381.b
Herodoti fabula. 21.b
Hero Calliſthenis mater Ariſtotelis conſobrina. 264.c
Herſilia Romuli uxor. 9.b.13.d
Herſilia Hoſtilio nupſit. 9.b.10.b
Heruli Italiam inuaſere. 388.d
Heſa fluuius. 389.b
Heſiodi parentes. 374.a
Heſiodi demortuo Muſæ honorem exhibuerunt. 21.c
Heſtienſes Athenarum colonia. 72.b
Heſticus Perinthius Platonis diſcipulus. 382.a
Heſychias Palladis ſacerdos. 218.d
Heſychias Latinis quies. Ibid.
Hetrurij Tarquinium reducere nituntur. 34.c
Hetruriæ ciuitatũ defectio ſedatur. 93.b
Hetruſci Sardianorum coloni. 12.a
Hetruſci Romanis inſtituũt ſacra. 8.c.21.c
Hiacynthus ab Apolline adamatus. 21.c
Hiarbas rex captus. 241.d
Hicetes pfidiæ dignas luit pœnas. 298.a
Hiẽpſal Hiarbæ in regno ſucceſſit. 241.d
Hierapoleos theſaurus à Craſſo ad ſtateram numeratus. 313.a
Hieron Syracuſanorum rex Romanorũ ſocius. 89.b
Hieron Niciæ æqualis. 216.a
Hieron Thuriorum ciuitatem ædificauit. 216.b
Hieron Archimedem à cogitationibus ad corporea traduxit. 90.b
Hieron quanto ſtudio Archimedem amauerit. 90.b
Hieronymus hiſtoricus Demetrij in Bœotia præfectus. 336.d
Hieronymi tyranni mortem tumultus ſequutus eſt. 90.a
Hieroſolyma liberatur à Carolo Magno (400.b
Hildegardis Caroli M. uxor. 401.a

Himeræi Demetrij Phalerei fratris interitus. 318.d
ἱππάδα τελοῦντες. 30.a
Hipparchus Colargeus primus Oſtraco damnatus. 218.a
Hipparinus nobilis Syracuſanus Dionis parẽs, Dionyſij ſocer et collega. 297.d
Hippiæ nuptiæ. 341.d
ἱππικόν. 31.b
Hippo Lucaniæ ciuitas. 324.c
Hippo tyrannus capitur. 143.c
Hippobotæ ex Chalcidenſib. exacti. 72.b
Hippocrates Syracuſanorum dux fœdera uiolat. 90.a
Hippocrates mathematicus mercaturam exercuit. 27.b
Hippocrates à Perſarum rege accitus. 130.c
Hippocrates Cous Medicus quando floruerit. 381.a
Hippolytam Amazonem Theſeus ſibi iunxit. 5.a
Hippolytus Theſei ex Antiopa filius. 5.a
Hippolytus caſti Pitthei diſciplina dictus. (1.b
Hippolyti Sicyonij fabula. 21.d
Hippomachus Aliptes literarum doctor. 297.c
Hippomedon Ageſilai filius bellicis operibus inſignis. 145.d
Hippomedon patrem Ageſilaum periclitantem ſeruat. 147.b
Hipponicus ab Alcibiade percuſſus. 39.c
Hircij & Panſæ Cõſulatus. 138.a.326.b
Hircius & Panſa Coss. interierũt. 343.d
Hiſpania in prouinciæ formam redacta. (104.c
Hiſpaniam latrocinijs purgauit Marius. 182.d
Hiſpania in Francorum poteſtatem quomodo uenerit. 389.c
ἱσίον. 7.c
Hiſtoria ueritatem conſequi laborioſum. (71.a
Hiſtoriã ſcribentes celebribus urbibus opus habent. 315.a
Holothronus fluuius. 76.c
ὁπλῖται tribus. 31.b
ὁμηρεῖν. 374.b
Homeri qui dicantur. 374.a
Homeri genus. Ibid.
Homeri patria. 374.a.c
Homerus quo tempore floruerit. 14.a
Homericum carmen quale. 14.c
Homorus architectus ſapientiſs. 300.b
Homeri opera. 374.c
Homerus non ſemper probabilia ſequutus. 375.b
Homerũ quanti Alexander fecerit. 259.b
Homeri obitus & epitaphium. 374.b
Homicidiũ omne Romulo paricidiũ. 11.b
Homines omnes ſub dei imperio. 259.c
Honoris templum. 93.a
Honorum cupiditas inuidiam parit. 132.c
Honoris ſtudium uitandum. 167.b
Horatius Conſul. 35.b
Horatij Coclitis memorabile facinus. 36.a
Horatius Iouis templum conſecrat. 35.c.d
Horologium Dionyſij. 301.d
Hortenſij eloquentia. 378.d
Hortenſius quibus argumentis Martiam à Catone petierit. 290.b
Hortenſius Murænam accuſat. 325.a
Hortenſius ad fratris monumentum iugulatus. 310.a
Horti Lucullianí. 213.b
Hoſtiam Marius per proditionem occupauit. 189.c
Hoſtienſi in littore Cæſar ſtationes ſtruxit. 277.a
Hoſtilius Romanorum dux cadit. 10.b
Humandi modus apud Lacedæm. 19.c
Humanitatis certiſſima argumẽta. 379.d
Humanæ fragilitatis in proſperis rebus obliuio eſt. 107.b
Hunni qui, & ubi gentium fuerint. 390.b
Hunuldus Aquitaniam ad defectionem compulit. 388.a
Hunuldus à Carolo Magno uictus. Ibid.
Hybreæ ad Antonium libere dictũ 343.b
Hyble oppidũ Lamacho ſeſe dedit. 219.a
Hydaſpes fluuius. 265.b
Hydrophoræ puellæ ſimulacrum. 60.c
Hygiæ ſignum. 71.a
Hymenæus uox nuptialis. 9.c
Hypareta Alcibiadis uxor, eiusq́; repudium. 39.d
Hyperbolus ex impudentia potens factus. 218.a
Hyperbolus Perithœdes. 40.c
Hyperboli exilium. 40.c
Hyperides è curia ſibi gloriam quæſiuit. 280.c
Hyperides non utrum acerbus, ſed utrum ab re acerbus ſit, iudicari uoluit. 281.b
Hyperides capitis metu ex Athenis ceſſit. 284.b
Hyperidis Oratoris interitus. 285.a
ὑποστάτης. 51.d
Hypotades Platonis diſcipulis. 382.c
Hypſicratia Mithridatis pellex. 245.d
Hyrcaniam Alexander ſubegit. 262.c
Hyrcanum mare cur dulcius. Ibid.
Hyrodes græcarũ literarũ peritus. 231.d
Hyrodes à filio ſuffocatus. 231.d
IAcchus, id eſt Liber pater. 284.d
Iactantia comes bene geſtarũ rerum. 128.b
Ialyſi figura à Protogene picta. 332.c
Iampſa Nomadum rex. 190.b
Ianaſſa Neoptolemi cõiunx Cleodis filia. 175.c
Ianus quare bifrons fingatur. 25.a
Ianiculũ montem occupat Marius. 189.d
Iani templum. 25.a
Iani templum quando clauſum. Ibid.
Ianuarius. 24.c.d
Ianuarius mẽſe in Nouembrem, nunc in Iuniũ ab Athenienſibus Demetrij cauſa mutatus. 333.b
Iapygiam Bottiæi tenuerunt. 3.a
Iaſon Trallienſis fabularum autor. 231.d
Iaſoni duci ſoli conceſſum triremi maiori nauigare ad latrocinia arcenda. 3.c
Iberorum gens. 88.b
Iberorum mos, duci ſeſe deuouere. 196.d
Iberiæ maxima pars poſt Sertorij cædem Pompeio Metelloq́; ſe dedidit. 198.d
Icetes à Carthaginenſibus deficit. 142.a
Ictinus Parthenona ædificare cœpit. (70.d
Idæi dactyli. 24.a
Idas Helenæ raptor. 5.c
Idus Romanorum. 307.d
Ieræ populi. 144.d
Ignatius Imperatorem & exercitum deſerit. 144.a
Ignauia etiam fortunata uituperabilis. 136.c
Ignis nobilitas & uirtus. 64.a.b
Ignis ex Sole incendendi ratio. 22.d
Ignis à Romulo conſecratus. 11.b
Ignis perpetuus à Numa inſtitutus. 64.a
Ignis perpetuus etiã apud Græcos. 22.d
Ilea Athenienſium tribunal. 282.b
Ilia, quæ eadem Rhea & Syluia. 7.a
Iliadem Homeri Alexander Magnus ſub puluino habere ſolitus. 255.d
Ilicius locus. 24.b
Iliturgium in Romanorum ditionem redactum. 104.d
Ilium à Thargalione captum. 64.a
Illyrij ubi. 153.b
Illyrios ſibi iungere tentat Perſeus. 133.d
Illyrij à Parmenione profligati. 255.a
Imaginatio ſimulem ſenſibus apparentiã inducit. 54.a
Imaginatio ceræ ſimilis. 311.b
Imera fluuius. 142.a
Imperio ad bene uiuendum minime opus. 238.c
Imperator capiti ſimilis. 81.c

Impera-

Imperatores quibus poliſſimum nominibus militibus eſſe poſſint admirationi.
Imperatorium nomen apud Romanos inoleuit. (183.a 400.a
Imperatores Romanorum bini quando cœperint. 400.a
Indi ſepulchrum. 266.d
Indibilis uictus à Scipione ſupplex pacē petit. 105.d
Infantes quo pacto uenuſti in partu redduntur. 17.d
Ingenia præclara uitia iuxtà ac uirtutes producere ſolent. 328.b
Iniurias prouocare ex imbecillitate natum eſt. 304.b
Inſecabile Ciceronianum. 326.a
Inſubres Geſſatis aſſociati. 88.d
Inſulæ beatæ. 195.d
Inſula Tiberina. 34.c
Inſula Siciliæ arx. 139.b
Interregnum. 21.a
Inuidia iuſtitiæ comes. 293.b
Inuidiam in Reipub. adminiſtratione formidare non decet. 232.b
Io inſula. 374.a
Iobæ regis genealogia. 156.a
Iolai in ſepulchro amatores fidem dabant
Iollas Antipatri filius Alexandri pincerna. (84.c 268.a
Iollæ cineres diſſipati. Ibidem.
Ionum luxus. 43.c
Ioniæ defectio. Ibidem.
Ioppa Theſei uxor. 5.b
Ioxides Cariæ coloni, eorumq; religio. 2.a
Ioxus Menalippi filius. 2.a
Iphigeniæ in Aulide mactatio. 179.b
Iphitus ab Hercule interfectus. 1.d
Iophon Piſiſtrati tyranni filius. 130.d
Iracundi quare ſtrenui iudicentur. 51.b
Irenes qui. 17.c
Iſæus Demoſthenis præceptor. 323.b
Iſauricus pontificatum ambit. 269.a
Iſidæ Laced. egregium facinus. 238.d
Iſidis templum Peluſij. 351.a
Iſmenia optimus tibicen. 68.c
Iſmenias Thebanus Perſarū regem adorauit. 357.a
Iſmenus fluuius. 82.a
Iſocrates quanto precio docuerit. 315.c
Iſocratis ſchola male à Catone audit. 130.b
Iſomantus fluuius. 166.c
Iſſorium Spartæ locus. 241.a
Iſthmus Corinthiacus. 306.d
Iſthmum Corinthiacum Cæſar confodere aggreſſus. 277.a
Iſthmia Neptuno celebrantur. 4.c
Iſthmiorum ludi. 142.b
Iſtri fontes. 95.c
Italiæ gentes contra Romanos inſurgūt. 187.d
Italiam qui Barbarorum populi inuaſerint. 388.d
Italis nefas ſignum deſerere. 135.c
Ithnæ ciuitas. 229.d
Ithomanta locus munitiſſimus. 366.a
Ithome Thebanorum colonia. 85.b
Ἰοὺ ἰοὺ conſternationis uox. 4.a
Iuba rex humaniſſimus. 352.c
Iuba rex tumentis ſuperbiæ homo. 295.a
Iuba Iubæ filius defunctus. 277.b
Iucundum quid Homero. 279.b
Iudæis cum ſue nihil cōmune. 320.b
Iudæa balſamum producit. 345.b
Iudicis officium. 376.d
Iudices ex equeſtri ordine lecti trecenti.
Iugurthinum bellum. 167.a (159.a
Iugurtha à Sylla captus. 167.b
Iugurtha aureus à Boccho in capitolio poſitus. 187.d
Iulia Marij uxor. 183.a
Iulia Cæſaris filia Pompeij uxor. 248.b & ſequentibus.
Iuliæ mirus in Pompeium amor. 249.b
Iuliæ Antonij matris in fratrem pietas.
Iulida Ceiis inſulæ pars. 314.d (343.a
Iulius menſis. 24.d
Iulius Vindex Galliæ prætor in Nerōnē inſurgit. 367.b
Iulij Calidij poëtæ proſcriptio. 379.c
Iunia familia ab Attico literis celebrata. 380.a
Iunia Bruti ſoror Caſſij uxor. 306.d
Iunius Titus ob ſtuprū à Caligula in carcerem coniectus. 368.b
Iuno Cithæronia. 123.a
Iunonis Laciniæ templum. 101.b
Iunonia Carthago. 159.d
Iupiter Hammonius à Cimone conſultus nihil reſpondet. 203.c
Iupiter Hecalus. 2.d
Iouis Capitolini templū. 35.c. & ſequen.
Iouis Feretrij templum collapſum. 380.b
Iouis Seruatoris feſtum. 318.c
Iouis ſtatoris templum. 321.d
Iouis Olympij templum. 218.d
Ioui pugnaci Epirotarum reges ſacrificabant. 176.b
Iuſiurandum Romanorum. 24.b
Iuſiurandum quod per Imperatores Ro. fieri ſolebat. 169.d
Iuſiurandum magnū quod fuerit. 305.c
Iuſtitiæ opus regis proprium. 337.d
Iuſtitia mendicitatis parens. 131.d
Iuuenes quàm ſenes cur facilius credant.
Ixionis fabula. 144.d (287.b

K

KAlendæ Athenienſium. 31.c
Kalendæ Romanorum cum Græcis nihil conueniunt. 8.d
Κῆποι. 98.c
Κνάκιον fluuius. 15.a
Κύρβεις. 31.c

L

LAbeo relicto Cæſare ad Pompeium defecit. 251.a
Labienus Parthorū dux Aſiam, Syriam, Lydiam & Ioniam occupauit. 344.c
Labienus à Cæſare ad Pompeium deficit. 273.d
Labienus occiſus. 345.a
Labor mollitiei contrarius. 332.a
Labyrinthus Creticus. 2.d
Lac quomodo in uberibus generetur, reſoluaturq;. 134.a
Λακκόπλουτος. 120.a
Lacedæmoniorū animi magnitudo.
Laconica frugalitas. 150.c (124.b
Lacedæmoniorum aſpera uiuendi diſciplina. 43.c. 81.b
Laconica oratio qualis. 18.a
Lacedæmoniorum Reſpub. à Lycurgo inſtituta. 15.a. 16.b.c
Lacedæmonij ſcriptis legibus non ſunt uſi
Lacedæmonij aurum legibus expulerunt. (16.b 163.d
Lacedæmonij furta impunita habēt. 17.c
Lacedæmoniorum agri in commune diuiſi. 15.b
Lacedæmoniorum conuiuia. 16.b
Lacedæmoniorum nuptiæ. 16.d
Lacedæmoniorum uxores amicis communes. 17.a
Lacedæmoniorum uirgines nudo femore incedebant. 26.b
Lacedæm. cum Bœotijs fœdus. 40.d
Lacedæmoniorum tondendi mos. 43.c
Laconica diſciplina militaris. 238.a
Lacedæmoniorum enſes breues. 18.a
Lacedæmoniorum ſacra bellica. 18.c
Lacedæmoniorum reges duo. 15.a.b
Lacedæmoniorum ſenatus primus. 15.d
Lacedæmoniorum cum Athenienſibus annuæ induciæ. 27.b.c. 217.b
Lacedæmonij inter Athenienſes & Megarenſes arbitri. 28.c
Lacedæmonij ab Academia ſibi temperarunt. 5.d

Lacedæmonij Tanagricum agrum inuadunt. 69.d
Lacedæmonij à Pelopida uicti. 84.a 85.b
Lacedæmoniorum ciuitas ſuperbia concidit. 145.b
Lacedæmonius Cimonis filius. 202.d
Lachares tyrannus Athenienſium factus. 335.a
Lachares ab Antonio latrocinij damnatus. 350.a
Lachites ſeſe in ſenatu interficit. 216.b
Lacritus rhetor. 318.d (288.a
Lelius unam tantum cognouit uxorem.
Lelius Caius cur ſapiens uocitatus. 156.c
Lena uirtutis argumentum. 234.b
Lena regia ueſtis. 22.b
Lagobritarum urbs. 196.d
Lais Corinthia. 48.a
Lais meretrix paruula adhuc captiua ducitur. 219.b
Lamachus Athenienſium dux audaculus. 42.a.43.b
Lamachus in Siciliam dux. 218.b
Lamachus ſingulari certamine cecidit. 219.d
Lamia mulier tibiarũ cantu nobilis. 331.a
Lamiæ meretricis turpitudo. 333.c
Lamiacenſium pugna. 330.a
Lampo uates. 69.b
Lamprias Plutarchi auus. 344.a
Lampſacus Themiſtocli à Xerxe donatus. 60.b
Lampſacena clades. 162.c
Lamyrus quare dictus Ptolemeus. 49.d
Lancea quos antiquitas donare conſueuerit. 12.d
Lanificium mulierum Romanarum opus. 9.c.10.c
Laphiſtius Timoleoni diem dicit. 144.a
Lapithes contra Centauros Theſei ſocius
Lar. 23.b (fuit.5.b.c
Largitiones quando Romæ cœperunt. 50.a.b
Largitio omnis facile honeſtatis uelamen inuenire poteſt. 289.a
Lariſſa ſe Theſſalis dedidit. 85.d
Lariſſa ab Ageſilao capitur. 235.a
Larymnam Sylla deleuit. 172.b
Laſthenia Mantinea Platonis diſcipula. 382.c
Latini Græcis uſi nominib. 22.b.89.a.b
Latinæ feriæ. 68.b (159.c
Latinum in exercitu flagellis cædi nefas.
Latinorum priſcorum cum Romulo amicitia. 11.c
Latinum bellum. 66.b
Latini Romanorum auxilium fruſtra implorant. 52.b
Laurium oppidum. 52.c
Laureolici agri argentifodinæ. 215.d
Laurentia celebritas. 7.b
Laurentia Romuli nutrix. Ibid.
Laurentia ſecunda cur à Romanis colatur. Ibidem.
Lauronem Sertorius cepit. 242.d
Lebadia à Lyſandro direpta. 166.a
Lecus fluuius. 304.c (330.a
Legati Athenienſiũ qui ſacri habiti ſint.
Legati Romanorum ad Annibalem pro Saguntinis. 94.d
Legatio Romanorum nec manus nec pedes nec caput habet. 127.a
Legio Romana. 8.d.10.d
Legumina antiquitus Athenis in communi gaudio coquebantur. 4.a
Λειτούργοι, 12.a
Λήϊτος Ibid.
Leleges populi. 246.b
Lemannus lacus. 95.c
Lemannorum fines. 390.a
Lemnus inſula. 206.c
Lentes apud Romanos funeſtæ. 223.b
Lentuli Conſulatus. 250.b
Lentulus ad liberandos Bargylietas miſſus. 116.b;
Lentulus Surra ob mollitiem è Senatu eiectus. 321.d
Lentulus Surra iudicium corrupit. 322.a
Lentulus Surra in carcere ſtrangulatus. 322.d
Lentulus Batiatus gladiatorum familiam Capuæ nutrit. 225.a
Lentulus Spinther occiſus. 278.c
Leochares Alexandri uenationem effinxit. 262.a
Leo Byzantius à ciuibus quàm cum ciuibus interfici maluit. 221.b
Leo ab aſello calcatus. 267.b
Leones à Pompeio quingẽti cæſi. 249.a
Leonis caput oppidum. 60.b
Leonina pellis quò non pertingit, uulpina aſſuenda. 162.a
Leonati interitus. 284.b
Leonidæ genealogia. 145.b
Leonidæ regis dictum. 18.d
Leonidas pro uniuerſa Græcia ſe deuouet. 85.a
Leonidas duos ex peregrina filios contra legem ſuſtulit. 146.d
Leontiades tyrãnus interfectus. 83.b
Leontis tribus Athenien. 119.d
Leontinorum urbem oppugnat Hippocrates Syracuſanus. 90.a
Leophoron uia. 60.b (284.d
Leoſthenis orationes cupreſſo ſimiles.
Leoſthenis mors. 284.a
Leotychida Agidis filius tanquam non legitimus inſimulatur. 43.d
Lepida Catonis minoris uxor. 188.a
Lepidus ab Auguſto exautoratus. 348.b
Lepidus ex mœrore interijt. 257.d
Lepidus Paulus à fratre Marco ad necem traditus. 308.d
Leporis carnes ægrotis ob facilitatem conferunt. 130.c
Leptim Annibal tenet. 101.b
Leptinis uxor à Dionyſio in compedibus contenta. 299.a
Leptinus ſe Timoleoni dedit. 142.a
Leſbiorum defectio. 43.d
Leſche locus. 17.b.19.a
Lettanya uicta. 63.d
Leucanidis palus modo dulcis, modo ſalſus. 225.d
Leucas communis Corinthiorum ac Cercyreorum colonia. 59.b
Leucotheæ ſacra. 61.d
Leuctrum oppidum. 84.d
Leuctridum monumenta. 85.a
Leuctrica pugna. 227.c
Leucus fluuius cæſorum ſanguine completus. 135.d
Leuctrum Arcadiæ locus. 84.d
Lex omnium rex. 337.d
Leges naturæ abrogari non poſſe. 28.d
Legum armorũq; tempus nõ idem. 273.d
Leges aranearum telis ſimiles. 27.d
Liber pater & bello uti, & ex bello pacem conficere optime nouerat. 328.d
Liber pater Athenis in Eleuſinam certo feſto mittebatur. 284.d
Liberi patris templum. 91.d
Liberi patris nomina. Ibid.
Liberalia ſacra apud Plateenſes. 123.d
Libertis obeundi ſuffragij munus quando conceſſum. 34.b.c
Libertorum ad manumiſſores ſalutatio.
Libertatis templum. 324.d (78.a
Libitina Dea. 23.c
Libius Poſthumius Latinorum dux. 12.d
Libyci à Fabio Max. uicti. 75.d
Libyæ atq; Aſiæ terminus. 350.b
Libyſſa Bithyniæ uicus. 102.c
Licinia Veſtalis inceſtus rea abſoluitur. 223.b
Licinius Macer peculatus reus. 320.a
Licinius Stolon ſeditiones excitat. 67.c

Lictores. 12.a
Lidiadis Megalopolitani obitus. 49.b
Ligarius à Cæſare abſolutus. 307.b
Ligurum ſitus. 133.b
Ligurum in Romanos odium. 96.a
Limnæus pro Alexādro occubuit. 265.d
Lindiæ Palladis templum. 93.c
Liparæorum triremes Romanorum legatos pro piratis capiunt. 62.b
Liris fluminis oſtium. 243.a
Litores. 12.a
Lituus quid. 11.b
Liuius Patauinus. 275.c
Liuonicum bellum. 390.c
Locridem depopulatur Aratus. 360.d
Λόγχη. 93.b
Longobardorum origo. 388.d
Lucania uaſtatur à Romanis. 178.b
Luceio Celtiberorum duci Scipio ſponſam reſtituit, eiuſq; rei tædio. 104.a
Luceres tribus Romana. 10.d
Lucij erga Antonium fides. 350.b
Lucilius quantis ſe pro Bruto obiecerit periculis. 314.d
Lucij Albini ſeruata religio. 64.b
Lucilij Lentuli obitus. 353.d
Lucius Martius hoſtes uictoria exultantes contriuit. 103.d
Luc. Oſtius Romæ primus paricida. 11.b
Lucius Quintus publicā quietem turbare
Lucius Sext. primus ex (conatus. 205.a
popularibus Conſul. 68.b
Lucius Torquatus Marij filius Ciceronis atq; Attici condiſcipulus. 378.b
Lucretiæ ſtuprum. 33.c
Lucretius Conſul creatur. 35.c
Lucretij Ofellæ interitus. 173.d
Luculli genealogia. 203.d
Lucullus quantum in utraq; lingua ualuerit dicendo. 203.d
Lucul. Syllæ cōmētaria dedicauit. 204.c
Luculli comæſatio. 213.c
Lucullus fœneratorum in Aſia tyrannidem domuit. 21.a
Luculli de Mithridate & Tigrane victo-
Luculli mors. 214.a (riæ. 64.a
Lucullia feſta. 209.a
Lucumon Gallorum exercitum in Italiam duxit. 63.b
Luctatius Catulus Cenſor. 226.b
Luctus ſpatium quantum Romanis. 54.b
Ludi puerorum Romanorum quales fue-
Lugdunū Galliæ urbs. 98.d (rint. 287.b
Lugendi modus. 23.b
Lunaris luminis umbræq; cauſam quis primus inuenerit. 169.d

Lupercaliorum feſtum. 11.a.b
Lupi nomen & animali & meretrici com-
Lupus Marti ſacer. Ibidem. (mune. 7.b
Luſitani Sertorio imperiū offerūt. 196.a
Luſtra caſtrenſia ſub dio fiebant. 311.d
Luxus in Repub diminutus. 129.a
Lycomedes Scyrorum rex. 6.b
Lycon comœdus decem talenta ab Alexandro accepit. 259.d
Lycophones. 180.c
Lycorta Megalopolitanorū imperator Pilopœmenis caſum ulciſcitur. 114.a
Lycurgi duo. 14.a
Lycurgus quo tempore floruerit. Ibid.
Lycurgi dictio. 18.a
Lycurgus Rempub. Spartanorum legibus format. 14.d. 15.a
Lycurgus aurum argentumq; Lacedæmone exterminauit. 131.d
Lycurgus peregrinos eliminandos cen-
Lycurgus Lacedæmon. alen (ſuit. 146.c
dæ comæ autor. 161.a
Lycurgi ſpontaneum exilium. 14.c
Lycurgi leges antiquatæ. 20.a. 113.a
Lycurgi obitus. 20.a
Lycurgi oſſa cœlo tacta. 20.c
Lycurgidæ dies. Ibidem.
Lycus fluuius. 207.a
Lyddamius Cimeriorum dux. 183.d
Lydi ab Aeolis bello preſſi. 374.b
Lynceus Helenæ raptor. 5.c
Lyſandri pater. 161.a
Lyſandri mores. 164.b
Lyſandri dictum. 162.a
Lyſandri paupertas. 161.b
Lyſandri aſtuta ſimulatio. 162.b
Lyſander aurum contra patrios mores Spartam inuexit. 163.d
Lyſandri potentiam quomodo Ageſilaus ſoluerit. 165.b
Lyſander Alcibiadi necem ſtruit. 48.a
Lyſandri interitus eiuſq; monumentum.
Lyſandro Græcorum primo ſa- (166.b
cra conſtituta. 164.a
Lyſiades Achæorum imperator factus.
Lyſimachi ſuppoſititiæ ad (363.a
Pyrrhum literæ. 176.c
Lyſimachus ab Alexandro coactus cum leonibus pugnauit. 333.c
Lyſimachi in Demetrium inhumanitas.
Lyſippi ſtatuarij opera. 262.a (340.a

M

Macaria Herculis filia ſacrificium factum. 84.d
Macedonibus Iunio menſe exercitum ducere religio. 257.a

Macedonum barbas Alexander radere iuſſit. 1.c
Macedonibus quantum à Romanis tributum impoſitum. 308.c
Macedonum ſepulchrum. 307.a
Macheriones. 239.a
Machæropius Demoſthenis parēs. 315.b
Machares Mithridatis filius Lucullo coronam auream donat. 209.b
Mæon Lydorum rex Homeri alumnus.
Magiſterium equitum cum Di- (374.a
ctatura æquatum. 77.b. 97.c
Magiſtratum petentium mos. 5.a.b
Magiſtratu à populo remotus, alium magiſtratum petere non licet. 158.d
Magiſtratus Athenienſium. 30.a
Magnanimitatis ueræ exemplum. 148.a
Magneſij à Philippo uexati. 116.d
Mago Annibalis frater aureos annulos in curiæ ueſtibulo effundit. 98.d
Magonis fuga. 104.c
Magorum apud Perſas diſciplina. 382.b
Maguntiacus pons à Carolo Magno conſtructus. 400.d
Maharbali de Annibale dictum. 89.b
Maius Mercurio ſacer. 24.d
Malli Indorum populus pugnaciſſimus.
Mallij rogatio ut Pompeius Lu- (265.d
cullo ſuccedat. 244.d
Mamerciorum nomen unde. 25.b
Mamercus pro ſe dicturus concionis ſtrepitum ferre non potuit. 143.c
Mamerci cū Timoleone ſocietas. 140.b
Mamertini Græcos uexant, eorumq; nomen. 179.d
Mamertini ius dicendi à Pompeio petunt. 156.c
Manchus Arabiæ rex Antonio aduerſus Auguſtum auxiliatur. 349.a
Mancipia apud Lacedæmonios ad ebrietatem adigebantur. 19.d
Mandonius Hiſpaniæ regnum affectat. 105.a
Mandonius uictus pacem petit. 205.b
Mandroclidas Ageſilai in rebus innouandis ſocius. 145.d
Mandroclidas reus. 146.d
Manlius in Hetruria exercitum ducens Catilinariū expectat tumultum. 321.c
Manipuli unde appellati. 8.a
Manliorum nomen. 162.b
Manlij Torquati in filiū ſeueritas. 77.b
Mancini fœdus iniquum. 156.a
Manlius Antiochum profligauit. 113.b
Manlius Prætor à Boijs magna clade affectus. 95.d

Manlius Tiberio Flaminio reſiſtit. 114.a
Manlium Craſſus aduerſantem in faciem percuſſit. 232.b
Manlius repetundarum reus. 286.b
Manlius Capitolium ſeruat. 65.b
Manlius Capitolinus de Capitolio præcipitatur. 67.a
Mantinea nomen mutauit. 265.c
Mantineum bellum. 82.a
Marathonium taurum Theſeus Delphico Apollini immolat. 2.d
Marathonis populi nomen unde. 5.d
Marathonia pugna. 55.d. & ſequent.
Marcelli nomen. 182.b
Marcelli ſtudia. 88.a
Marcelli animi moderatio. 91.d.92.a
Marcellus enſis à Romanis nuncupatus. 89.b.79.a.b
Marcellus quanto honore à Syracuſanis acceptus. 92.a
Marcellus per interreges Cos. creatur. 88.c.d.114.b (89.d
Marcellus tertio Cos. in Siciliam traycit.
Marcelli de Annibale uictoriæ. 89.d
Marcelli ſingulare cum Gallo certamen. 88.d.89.a 93.c
Marcellus opima ſpolia Feretrio Ioui uouet ac dedicat. 88.d.89.a
Marcellus deos in triumpho duxit. 91.d
Marcelli interitus. 93.b.100.c
Marcelli theatrum. 93.c
Marcellus Catonis in Quæſtura collega. 289.b
Marcus Antonius ab Antonio obtruncatus. 190.a
Meliſsi philoſophi Samiorum Imperatoris uictoria. 55.c.72.d 73.a
Melitus Socratis accuſator ultimo ſupplicio afficitur. 381.d
Membrorum denudatio ſine dedecore fieri non poteſt. 129.d
Memmius M. Lucullum accuſat. 212.d
Memoria parum ualent qui ingenio celeriores ſunt. 287.a
Menalippus naſcitur. 2.a
Menander Athenienſium dux. 47.b
Meneclides rhetor. 85.c
Menecrates medicus Iouis nomen affectauit. 236.c
Menelai fortuna inſtabilis. 338.c
Menenij Agrippæ fabula. 48.d.49.a
Memppi uxor Periclis nomine male au
Menonis mors. 257.c (dit. 71.a
Menœceus oraculi iuſſu necatus. 84.d
Menſes Sabini Romanorũ acceperũt. 10.d
Menſes à Numa ordinati. 24.c
Menſes ſex Acarnanes habuere. 24.d
Menſes quatuor habent Arcades. Ibid.
Menſes Athenienſium. 31.c
Mercatura ad quid maxime ualeat. 27.b
Mercedinus dies. 24.c
Mercedonius intercalaris menſis. 277.b
Mercurij domus. 4.d
Merionis haſta ærea. 91.b
Meſabates Artoxerxis eunuchus quo ſupplicij genere affectus. 356.a
Meſſana ab Epaminõda ædificata. 238.c
Meſſana Athenienſibus ablata. 43.b
Meſſeniorum tumultus aduerſum reges ſuos. 15.b
Meſſeniã à Lacedæmonijs Pelopidas ad ſe contraxit. 85.b
Meſſenem Nabis occupat. 112.a
Meſſenijs libertas reſtituitur. 108.c
Meſinenſe bellum. 149.d
Metagenis Oxypetij opera. 70.d
Μεταγειτνιὼν menſis. 64.a
Metaurus fluuius Aſdrubalis clade clarus. 101.a
Metellus Celer. 8.c.49.d
Metellus Pius iam ſenex à communibus mulieribus ſe continuit. 130.d
Metellus Numidicus unde nomen accepit. 182.b
Metelli gloriam Marius intercepit. 183.c
Metellus Trib. pl. pro concione Minutij factum laudat. 77.b
Metelli repulſa. 55.a
Metelli exilium. 187.b
Metellus Syracuſis captis ſuper magnificentiam urbis illachrymat. 91.a
Metellus uoluptatibus deditus. 242.c
Metellus quantum de Sertorio ſuperato gloriatus. 198.a
Metellus fulmen Reipub. 289.d
Metellus Nepos lenitate & inconſtantia Tribunatu motus. 323.c
Μετοικία Athenienſium ſacrificia. 4.b
Meton aſtrologus. 42.a
Metrobius λυσιῳδὸς gratia apud Syllã ualet. 174.b
Metrodori Sceptij eruditio & in dicendo uis. 208.d
Metrodori Sceptij interitus. 209.a
Metus tyrannidibus pernicioſa res. 357.c
Midæ interitus. 117.d
Miltiadis de Marathone uictoria. 55.d
Miltiades apud Marathonem princeps. 131.c.119.d
Miltiadis trophæum Themiſtocli ſomnia adimebat. 1.d
Miltiadis uincula. 125.a
Mileſij Ariſtidis libri de luxuria & delicijs compoſiti. 231.c
Militaris diſciplina quid ab Athletica differat. 110.b
Militem ſtipendiariũ quare oporteat eſſe diuitiarum ſtudioſum. 366.d
Militum officium. 49.b
Milites quales Cato optauerit. 49.b
Milliarij magnitudo. 159.b
Milliarium aureum. 370.b
Milo Clodium in ius trahit. 324.d
Milo Clodium confodit. 325.a
Milta Theſſalus philoſophus ex coniuratis contra Dionyſium. 300.c
Milta meretrix. 72.d
Mimallonæ mulieres. 254.d
Mina. 29.c
Mindarus Spartiata Athenienſes inſectatur. 44.d
Mindarus cecidit. 45.b
Mineruæ delubrũ apud Platæenſes. 123.c
Minoam oppidũ Dion cum cepiſſet, Cinalo præfecto reddidit. 301.b
Minoës duo. 3.d
Minos Iouis diſcipulus. Ibid.a
Minos legislator. Ibid.a
Minos legum ſuarum Iouem autorem referebat. 21.c
Minois fœdus cum Athenienſibus. 2.d
Minos in theatris conuicijs uexatus. 3.a
Minos in Sicilia uita functus. Ibid.c
Minotaurus biforme monſtrum. 2.d
Minturnum oppidum. 88.d
Minutius magiſter equitum. 76.a
Minutius magiſter equitum contra Dictatoris mandatum feliciter cum Annibale pugnat. 97.c
Minutius Fabij in Dictatura collega. 77.b.97.c
Minutius cum Fabio exercitum diuidit. 77.c.97.d
Minutio ſoricis auditus Dictaturã deponendi cauſam præbuit. 88.c
Minutius à Fabio ſeruatus. 77.d.82.a
Minutius poſt periculum ſapit. 77.d
Mithridatis uxores, ſororeſq́; earũq́; obitus. 208.d
Mithridaticum bellum. 188.a
Mithridates ad Ageſilaum deſciſcit. 165.c
Mithridates Romanos naualibus terreſtribuſq́; copijs fatigauit. 103.a
Mithridates aduerſus Lucullum. 118.a
Mithridatis cum Sylla fœdus. 171.c. & ſequent.
Mithridatis fugæ. 190.b. & ſequent.
Mithridatem ſibi mortẽ cõſciuiſſe. 247.a

Mithrid

Mithria ſacra. 243.d
Mitrobarzanes à Tigrane contra Lucullum mittitur. 209.c
Mneſiclis architecti opus. 71.a
Mneſiptolema Themiſtoclis filia ſacerdos. 60.c
Mneſtheus Athenienſiũ rex creatur. 6.b
Mneſtheus popularibus infenſus. 5.d
Mneſthei filij regnum quo priuati erant recipiunt. 6.b
Mœnia ciuitates utrũ felices faciãt. 163.c
Moleſtia à triſtitia proficiſcitur. 51.b
Mollitiem ex malignitate naturæ non ex delicijs naſci. 357.c
Moloſsis quis primus poſt diluuium imperauerit. 175.c
Momius legatus contra præceptũ cum hoſte confligit. 225.c. Vide ſupra L. Momius.
Monas. 23.b
Monetæ templum. 67.a
Monimæ Mithrid. uxoris obitus. 207.d
Monophthalmi duces bellaciſſimi. 194.d
Moroſitatis comes ſolitudo. 54.d
Mortalis quomodo in deorum numerũ referri poſsit. 266.a
Mortis fuga damnanda non eſt, cum eſt uita uirtutis ſtudioſa. 81.b
Mors in felicitate beatiſsima. 87.c
Mulcta antiquorum Romanorum pecudibus fiebat. Ibidem.
Mulctam remittere nefas. 318.b
Mulieres quatenus ex Dijs concipiant. 21.b
Mulieres ſub Platone philoſophiæ operam nauarunt. 382.c
Mulieres ſubita lætitia expirarunt. 97.a
Mulieres in funere laudari quando cœperint. 6.d
Mulieres Ro. circa lanificium tantum occupatæ. 9.c
Mulierum Romanarum honores ac priuilegia. 10.c
Mulieres Lacedæmoniorũ heræ appellabantur. 19.c
Multitudinis moderandæ ratio. 279.c
Multitudini nõnihil concedendũ. Ibidem.
Munat. Plancus Lugdunũ cõdidit. 98.d
Munatij cum Catone ſimultas. 292.b
Mundi medium ignis. 23.b
Mundus, foſſæ nomen. 8.c
Munerum efficacia. 83.d
Munichij fabula. 6.a
Munychia Athenarum arx. 284.d
Muræna Tyrannionem Grammaticum manumiſit. 208.b
Muræna Catonem licet aduerſarium à periculo liberauit. 290.d
Muræna ambitus reus. 289.d
Muralis corona cui donabatur. 104.a
Muſarum conſuetudo quid fructus afferat. 48.b
Muſicæ licentia cohibita. 146.c
Muſica certamina à Pericle iſtituta. 71.a
Mutij Scæuolæ fortitudo. 36.b
Mutius Scæuola Iuriſconſultus Graccho legis agrariæ autor fuit. 156.c
Mutius Iureconſultus phthiriaſi interijt.
Mycalenſis pugna eodẽ die quo cõmiſſa, Plateis renunciata. (174.b 136.a
Mygdonica regio. 211.d
Mitylenæum theatrum. 247.b
Mitylenem ciuitatem Pompeius liberat. Ibidem.
Myrtha Ariſtidis neptis. 125.a
Myrtus pacis ſymbolum. 91.d
Myus oppidum Themiſtocli à Xerxe donatum. 60.b

N

Nabathæi Arabum populi. 239.b
Nabis Achæorum Græcorumq́; armis implicitus. 112.b
Nabis Lacedæmoniorum tyrannus Meſſenem occupat. 112.a
Nabis tyrannus regno eijcitur. 118.c
Nabis Aetolorũ fraude occiditur. 112.d
Naphthæ ignea inundatio & uis. 261.a
Narbo Gallica urbs. 388.a
Narnia colonia. 114.b
Natalis Romæ. 8.d
Naturæ principia in quibus philoſophi poſuerint. 345.a
Nauſithei ſacellum. 3.b
Naxus ab Athenienſib. obſidione preſſa. (59.c
Neæcæ pictoris dictum. 360.b
Neapolitani. 98.c
Neapolitanis Marcell. auxiliũ fert. 89.c
Neapolis Agrigentinorum. 218.d
Nearchus Alexandri dux exercitum in India amiſit. 226.b
Nearcho Pythagoreo Cato familiariter uſus eſt. 125.d
Nebulæ Ariſtophanis. 381.d
Neleus Codri filius in Ioniam coloniam duxit. 374.a
Nemeæ pictura. 41.c.d
Nemeorum certamina. 111.d. 116.a.c
Neochorus Lyſandri interfector. 166.c
Neon Corinthius Syracuſanæ arcis præfectus. 141.b
Neoptolemus in Epiro regnauit. 157.c
Neoptolemus à Pyrrho in conuiuio occiſus. 176.b
Nephalia feſtum. 7.b
Neptunus equeſtris. 9.b
Neptunus à Trœzenijs colitur. 1.d
Neptuno certamẽ à Theſeo inſtitutũ. 4.c
Neptuni templum Calabriæ. 318.d
Neptuni cum Pallade de agro Athenienſium diſceptatio. 58.c
Nero Corinthi concionem ad populum habuit. 116.c
Nero matrem necauit. 252.b
Ne romanorum cædes. 369.a
Neruij ſyluas incolunt. 271.c
Neſtor inſtruendis aciebus non ſatis idoneus. 84.c
Niſibis urbs. 211.d
Nicanor Ariſtotelis gener. 386.b
Nicanor Seleucus Aſiam habet. 127.d
Niceſ. 217.b
Nicerati Heracleotis de Lyſand. poëma. 164.b
Nicharchus Plutarchi proauus. 350.b
Nicias dijs amiciſſimus. 217.b
Nicias Lunæ defectu deterritus. 221.c
Niciæ in patriam amor. 215.b
Nicias minime callidus. 232.a
Niciæ ſimulatus furor. 91.c
Niciæ tarditas in bello gerendo. 43.c
Nicias pacis amantiſſimus. 232.b
Nicias præclarus dux. 40.b
Niciæ mors. 223.a
Nicocles philoſophiæ deditus. 378.a
Nicocles Sicyonius tyrãnus eiectus. 110.a
Nicocles cuniculis ex urbe euaſit. 359.d
Nicodemus Meſſenius uictoribus parere utilius ratus. 316.d
Nicogenes ditiſsimus Aeolidum. 59.c
Nicomachus medicus Ariſtotelis pater.
Nicomachus Ariſtot. filius. 386.b (385.c
Niconidis Theſſali machinæ. 206.a
Nicopolis ſcortum Syllam heredem ſcripſit. 167.a
Nicoſtrata Euandri mater. 11.a
Nigri cognomentum à habitu. 49.d
Niſæam Athenienſes amittunt. 28.d
Niſæus Syracuſanorum princeps regno à Dionyſio expulſus. 138.c
Nobilitas uera ex uirtute. 174.d
Nobilitas uera utrum genere & patria commendetur. 315.a
Noctuis Athenienſes nummos inſignibãt
Nolam populi. 98.c (73.a
Nolam Annibal in deditionem pertrahere fruſtra conatur. 98.d
Nolanis Marcellus auxilium fert. 89.c
Nola ab oppugnatione Annibalis liberatur. 99.b

Nomentanas paludes Cæſar effudit. 277.a
Nomen primũ mulieribus Romanis non imponitur. 182.b
Nomen tertium utrũ Romanis propriũ. Ibidem.
Nonacridis aqua uenenoſa. 268.a
Nora locus. 192.d
Norbanus Capuæ incluſus. 172.c
Nortomannicum bellum. 390.c
Noui homines. 125.b
Nubendi tempus apud Romanos & Lacedæmonios diuerſum. 26.c
Numa rex deſignatus, eiusq; genus & natiuitas. 21.a.b.& ſequentibus.
Numæ cum Muſis conuerſatio. 64.b
Numæ cum Aegeria conſuetudo. 103.c
Numa Pythagorica philoſophia tinctus. 20.d.22.c.132.c
Numæ inſtituta & ſacra. 22.c.23.c.52.a
Numæ filij. 25.b
Numæ obitus & ſepultura. Ibid.
Numæ monumenta. 25.b.c
Νουμηνία. 31.c
Numidarum militaris diſciplina. 96.b
Numidicum bellum Romano præludiũ.
Numidarum rex captus. 80.c (131.a
Numidæ pugna Minutio ſuperiores. 77.d.97.c.d
Numidæ Annibalis exploratores à Romanis cæduntur. 95.d
Numidæ Marcelli cineres correptos diſpergunt. 93.b
Numiſtron oppidum. 92.b
Numitoris paſtores in Romulum impetum faciunt. 7.c
Numitor è uita conceſsit. 12.a
Nummi Romani uetuſtiſsimi boue aut pecude ſignabantur. 35.b
Nũmus Atheníenſiũ boue ſignatus. 4.c
Nummus Atheníenſium noctua ſignabatur. 73.a
Nummus Spartæ primus quando. 20.a
Nummus ferreus apud Lacedæmonios.
Nundinæ. 85.c (15.c
Nuptiæ ſecundæ ante decimum menſem nullius erant momenti. 344.c
Nymphæũ Ariſtotelis gymnaſio nobile. 255.a
Nymphidius Sabinus Neronis aulæ præfectus Galbæ imperiũ pollicitationibus procurauit. 466.d
Nymphidij interitus. 368.c
Nympholepti. 121.c
Nyſſa oppidum. 265.a (207.d
Nyſſa Mithridatis ſoror à Lucullo capta.

OBdes. 15.a
Obeliſci mnemorũ loco apud Lacedæmonios. 163.d
Obidi unde dicti. Ibid.
Occaſio rerum gerendarum gubernatrix. 219.c
Ochi immanitas. 358.c
Octauia in Marcelli ſponſi honorem bibliothecam conſtruxit. 93.c
Octauius legum obſeruantiſsimus. 189.c
Octauius C. occiſus. 278.c
Octonarius numerus quid ſignificet. 6.c
Oculorum ualetudine laborãtes Solis impatientes ſunt. 279.b
Occonomicæ partes. 229.c
Oedippi fons. 171.a
Oeneades in mœnia compulſi. 72.a
Oenetanorum urbs 60.b
Oneus fluuius 15.a
Octæus Demoniades ſuadet Pericli agrorum duaſionem. 69.d
Olbius pædagogus. 59.c
Olcades ſe Annibali dedunt. 94.c
Oleæ ramus lana in ſupplicationibus coronabatur. 4.a
Olei us. 132.a
Oleum ad leniendũ corpus mortalibus à deo datum. 264.d
Oligarchia quid. 15.b
Oliua fons. 84.a
Olizonum gens ubi. 56.c
Olocrus collis. 135.c
Olorus rex Thraciæ. 200.a (207.c
Olthacus Dandarius Lucullo inſidiatur.
Olympias Philippi uxor. 254.d
Olympia Ioui celebrantur. 4.c
Olympiadarum anni unde dicti. 375.a
Olympici corona ex oleaſtro. 293.d
Olympi montis altitudo. 13.d
Olympus arboribus conſitus. 134.c
Olympus Cleopatræ medicus. 351.d
Omphale Herculem claua & pelle exuit. 353.a
Onaro Bacchi ſacerdoti Ariadna matrimonio iuncta. 3.c
Oneggius mons. 389.b
Oneſicritus philoſophus Diogenis Cynici diſcipulus. 266.a
Oenopion Theſei ex Ariadna filius. 3.c
Opima ſpolia quæ. 89.b
Opimius C. Gracchi leges abrogat. 160.a
ὀπλία fluuius. 166.c
Opſigonus quis. 36.b
Optiletis Mineruæ phanum. 16.a
ὄπτιλοι. Ibid.
Opuntij ſe Flaminio dedunt. 115.a
Oracula formidinis uelamenta. 317.c
Orationis quod ſit genus optimũ. 279.b
Oratoria uis animis hominum imperat. 71.b
Oratoribus non eadem quæ poëtis libertas. 375.c
Orbitas uirtutes nihil impedit. 48.b
Orcheſtræ topotheſia. 70.d
Orchomenius quo pacto ſplenis morbum ſuperauerit. 315.c
Orchomeniorum oppidum à Lyſandro capitur. 166.a
Orcomoſion locus. 5.a
Oreſtis Conſidis in Sardiniam profectio
Orexartes fluuius. 363.a (158.c
Ornithus in Cariam coloniam duxit. 2.a
Orinx urbs capitur ac diripitur. 104.c
Oroandes Cretẽſis Perſeũ fraudat. 136.b
Orphani ad uectigalia coërciti. 60.b
Orſodates ob defectionem ab Alexandro confoſſus. 264.d
Orſua & Corbis patrueles de Hiſpaniæ regno concertantes mutuis ceciderunt uulneribus. 104.d
Orthia chorus. 5.a
Orthopagus locus. 170.c
Oſcæ Sertorius pueros edoceri curabat.
ὀσχοφόρια celebritas. 4.a (196.d
ὦσχος. Ibid.
Oſthanes Artoxerxis frater. 353.b
Oſtraci. 120.b
Oſtraciſmus exilij genus. 70.a.120.b
Oſtraciſmus antiquatus. 120.b
Oſcula in congreſſu unde initium ſumpſerint. 6.d
Oſcula manuum non niſi imperatoribus quondam dabantur. 288.c
Otacilius à Marcello fratre periculo liberatus. 88.a
Othonis conſtantia. 373.b
Otho ſeipſum interficit. 373.c
Ouatio. 91.d
Ouatio & triumphus differunt. 226.b
Ouicula Fabius Max. dicebatur. 75.c
Ouis precium apud Rom. 35.b
Oxon amnis. 264.d

P

PAcciacus cum Aſcalio auxiliaretur, à Sertorio necatus eſt. 196.a
Paciaius Campanus Annibalis hoſpes.
Pacuuij Campani filius Annibali inſidiatur. (98.c Ibid.
Pachetis miſerabilis caſus. 125.a
Pachynum Siciliæ promontorium. 301.a
Pachorus Hyrodis filius contra Romanos pugnans interijt. 231.d

Pachus

Pachus Catonis ſeruus ſibi mortem conſciuit. 127.c

Pacis uocabulũ apud Græcos quid ſignificet. 23.b

Pacis belliq; nominibus tanquam nummis utimur. 177.c

Pacis ſtudium Græcorũ propria uirtus. 232.b

Pacorus cum magnis Parthorum copijs in Syria deletus. 345.a

Padus Galliæ ora. 225.c

Pæan Lyſandri. 164.b

Pædagogi nomen honeſtum. 255.b

Pædagogus Faliſcæ iuuentutis proditor à pueris uirgis in urbem agitur. 62.c

Παιδίον καὶ παιδίος. 259.c

Pædonomus iuuentutis Laconicæ præfectus. 17.c

Palladium Troianum. 64.b

Palladium Athenis. 215.c

Palladis diſceptatio cũ Neptuno de agro Athenienſium. 58.c

Pallas Athenienſium præſes. 57.a

Palladis templum Lindi. 93.c

Pallantis quinquaginta filij. 1.c

Pallantidæ à Theſeo occiſi. 2.c

Palilia paſtoralis celebritas. 8.d

Palma fons. 84.a

Palmæ præmium quando primũ propoſitum. 3.d

Paludamentum ueſtimenti genus. 228.d

Palumborum carnes coctu faciles. 130.c

Pantei uxor mortem fortiſſimo uiro dignam obijt. 155.a

Pammonis locus. 84.b

Pamphilæ excurſio ingentẽ plurimis hiſtoricis ſcribendi materiam exhibuit. 257.c

Pampilonia Hiſpaniæ urbs opulentiſſima à Carolo Magno capta. 389.c

Panactum Demetrius Athenienſibus reſtituit. 332.d

Panathenæa celebritas Athenienſiũ. 4.b

Pandion adoptiuus pater Aegei. 2.c

Πάνεμος menſis Bœotiorum. 64.a

Panopeida deperit Theſeus. 3.c

Pãtauchus Demetrij dux ſingulari certamine à Pyrrho ſuperatus. 176.d

Papia Longobardici regni caput. 388.c

Papyria Pauli Aemilij coniunx. 132.d

Papyrius Marius à Gallo interfectus cæteris cædis initium dedit. 64.c

Paradoxa Stoicorum. 289.d

Parali. 29.a

Παρασιτεῖν. 31.c

Parens priuatus filio magiſtratui poſthabetur in Repub. 80.a

Parrhaſius Theſei imaginem pinxit. 1.c

Parrhiſienſe gymnaſiũ à Carolo Magno inſtitutum. 400.d

Parricidium Romæ primum. 11.b

Paridis iudicium. 374.c (6.a

Paris ab Achille & Patroclo ſuperatus.

Parmenio ſegnitiei ab Alexandro notatur. 260.d

Παρθενὼν ἑκατόμπεδον templum. 70.d.126.b

Parthi à Cappadocibus Armenijſq; differunt. 228.a

Parthorum mos in conflictu. 227.d

Partitiones quantũ emolumenti afferant cognoſcendis rebus. 382.d

Paryſatis Darij uxor. 353.b

Paryſatidis ingenium acre ac uerſutum. 356.a

Paryſatidis crudelitas. Ibidem.

Paſaces Cyrij equus. 354.c

Paſargadis Perſarum reges inaugurabantur. 353.c

Paſeus à Nicocle interfectus. 359.a

Paſiphaë Minois uxor rem cum Tauro duce habuit. 2.b

Paſiphaës templum. 149.c (176.b

Paſſaron Moloßidis regionis locus.

Patarei ſe ſponte Bruto dederunt. 310.d

Patæcus Aeſopi animam habuiſſe dicitur. 27.d

Patræi ab Aetolis expulſi. 365.c

Patres quare Romani ſenatores appellati. 8.d

Patres Conſcripti unde dicti. 9.a

Patres centum ſexaginta quatuor. 35.a

Patrenſes Cato Romanis aſciuit. 127.d

Patria an aliquid felicitati adijciat. 114.d

Patroclus ab Hectore interfectus. 374.d

Patroni. 9.a

Patroni aduerſus clientes teſtimonia non dicunt. Ibidem.

Paucorum factio apud Athenien. 71.b

Pauli Aemilij liberi. 134.a.137.c

Paulus Aemilius quo gradu ad Rempub. acceſſerit. 132.d

Paulus Aemilius ædilitatem petens duodecim cõpetitoribus prælatus eſt. Ibid.

Pauli Aemilij liberalitas. Ibidem.

Paulus Aemilius Cenſor quot capita cenſuerit. 138.a

Paulus Aemilius Lunæ ſacrificat & Herculi. 135.a

Paulus Aemilius licet minime popularis, à populo tamen maxime amabatur. 138.a

Paulo Aemilio Macedonia commiſſa. 136.a

Pauli Aemilij aduerſus Ligures expeditio. 133.a.b

Pauli Aemilij uictoriæ. 133.d

Paulus Aemilius ducentas quinquaginta urbes cepit. 133.a

Paulus Aemilius Conſul aduerſus Terentium collegam belligerare à Fabio monetur. 97.d.98.a.78.b

Paulo Aemilio dies dicta. 136.d

Pauli Aemilij interitus. 78.d.93.a

Paulus conſul à Cæſare largitionibus mutatus. 250.a

Paupertas per ſe nulli turpitudini coniungitur. 132.a

Pauſanias Lacedæmoniorum dux aduerſus Barbaros. 121.b

Pauſaniæ auaritia & difficultas. 124.a

Pauſanias Cleonicen ſibi proſtitutam inſcius confodit. 200.c

Pauſaniæ quietem Cleonices manes turbant. Ibidem.

Pauſanias apud Plateas princeps. 131.c

Pauſaniæ corona decreta. 317.c

Pauſanias proditionis reus damnatur.

Pauſanias medicus. 262.c (59.a.b

Peculium unde dictum. 35.b

Pecuniæ rerum agendarum nerui. 153.a

Pecuniã primati ab inferioris loci homine accipere ſordidum eſt habitũ. 9.a

Pedani à Volſcis capti. 52.a

Pedeſtris oratio. 381.a

Pediei. 29.a

Pedites manibus ſimiles. 81.c

Pelaſgi in Epirum tranſitus. 74.c

Pericles ſolis obſcuratione territos metu liberauit. Ibidem.

Pericles non facile ad dicendum proſiliuit. 316.a

Peleus Aeaci filius cõtra Centauros ſtrenue dimicauit. 375.d

Pella Macedoniæ ciuitas. 266.d

Pellices ducentæ in caſtris Surenæ. 228.c

Pelopidarum nomen. 182.b

Pelopidæ ingenium, educatio & genus.

Pelopidæ apophthegma. 84.d (81.d

Pelopidæ in Epaminondam beneuolentia. 81.d.82.a

Pelopidas capta Cadmia cauſſit. 82.b

Pelopidas capitur. 86.a

Pelopidas Bœotiæ præfectus. 83.c

Pelopidas offert ſe Theſſalis aduerſus Alexandrum auxilium laturum. 86.b

Pelopidæ de Lacedæmonijs uictoria. 81.d.84.a.b.85.b

Pelopidas uictor neminem occidit. 93.c
Pelopidas imperator nunquã uictus. 93.d
Pelopidas capitis accerſitus. 85.c
Pelopidæ interitus. 87.b
Pelops multa ſobole clarus. 1.b
Peluſium Antonius cepit. 340.d
Penelope Lyſimachi coniunx. 333.b
Peneus fluuius. 114.c
Πεντακοσιομέδιμνοι. 30.a
Pentaphyla Dionyſij horologium. 301.d
Peræbis ſuo iure uiuere permiſſum. 116.a
Perdicæ in Ptolemæum expeditio. 191.c
Perdiccas animi uires ueneno accepto a-miſit. 268.a
Perpenna Siciliam ui occupauit. 241.b
Perpennam Pompeius occidit. 199.a
Peribœa Aiacis mater Theſei coniunx. (5.b
Pericles quantũ oratiõe ualeat. 69.a
Periclis humaniſsima ſimilitudo, quia cæ-ſas arbores renaſci dicebat, homines nõ item. 74.b
Periclis corporis habitus. 68.d
Periclis coniuges & liberi. 72.c.d
Pericles quomodo ad Remp. acceſſerit. 69.b
Periclis in aduerſis fortitudo. 69.b.c
Pericles inuictus pecunijs. 71.b
Pericles patrimonium ne drachma qui-dem cumulauit. Ibid.
Periclis liberalitas. Ibid.a.b
Periclis immatura celeritas. 70.d
Periclis de Samijs uictoria. 73.a.b
Periclis de Sicyonijs trophæum. 72.a
Pericles nouies trophæum ſtatuit. 80.d
Periclis mulcta. 125.a.74.d
Pericles ſe ex urbe ſurripuit. 286.a
Pericles Athen. peſtilentiæ cauſa. 216.c
Pericles peſte correptus obijt. 75.b.c
Perinthum Philippus obſidet. 267.a
Peripateticæ ſectæ autor Ariſtot. 385.a
Peripheta, cui Corynetæ cognomen, à Theſeo interemptus. 2.a
Periphoreti fabri cognomentum unde. 73.a
Peripoltas uates. 199.b
Perithoi cum Theſeo amicitia. 5.b
Perithous à Cerbero interfectus. 5.d
Peritta Alexandri canis. 265.c
Perigune Sinnidis filia à Theſeo cõpreſ-ſa. 2.a
Perſarum inſtitutum, Reges tanquam dei ſimulacrum adorare. 59.d
Perſarum reges mulieribus aurum diſtri-buere ſolebant. 266.d
Perſica magnificentia. 43.c
Perſis ab Cyro Medorum imperiũ quæ-ſitum. 376.c
Perſarum fugæ. 123.b.c.122.b
Perſarum inſignes clades. 63.d.64.a
Perſei ingenium & mores. 133.d
Perſei erga Illyricum perfidia. 134.b
Perſeus ſubdititius Demetrij filius. 133.d
Perſeus rem Macedonicã auaritia ener-uauit. 134.a
Perſei de Romanis uictoria. 133.d
Perſei cum Romanis pugna. 135.a.b.c
Perſei in Pellam fuga. 136.a
Perſeus equino calce percuſſus. 135.b
Perſeus cum liberis capitur. 136.b
Perſeus liberiq; eius in triumpho ducun-tur. 137.c
Perſei obitus. 137.d.138.a
Pertinacia ſolitudinis ſocia. 5.b.54.c
Peſtis in urbe Romanorũ. 11.c.23.c 49.d.68.b.74.c
Petilia à Pœnis capta. 99.a
Petuini montes Spartaci fuga nobiles. 226.a
Petrã Arabiæ Pompeius obſidet. 247.a
Pexodorus Cariæ præpoſitus Philippi nothum ſuæ filiæ maritum petit. 256.a
Phæa ſus Crommyonia à Theſeo occidi-tur. 2.a
Phæacus Eraſiſtrati filius in loquendo o-ptimus, in dicendo debilis. 40.b
Phædra Minois filia Theſei coniunx. 5.a.b
Φαινομηρίδες. 26.c
Phaonij in Pompeium officia. 252.d
Phaonius audax maledicaxq;. 251.c
Pharaci perfidia. 157.a
Pharax Dionyſium exidem fouet. 144.c
Pharmacuſa inſula. 268.b
Pharmutus menſis. 8.d
Pharnabazus Lyſandrũ accuſat. 164.c
Pharnabazi fuga. 45.b.c
Pharnabazus Alcibiadem interfici cu-rat. 47.d.48.a
Pharnaces Armeniam minorem inuadit. 276.a
Pharon inſula. 259.b
Pharſalum oppidum ab Alexandro ty-ranno capitur. 56.a
Pharſalica pugna. 251.b.& ſequent.
Phaſelitas quibus conditionibus Chij Ci-moni conciliauerint. 202.a
Phayllus athleta fortis. 261.a
Phraortis doli in Antonium. 346.a
Pheacis ſacellum. 3.a
Φειδώ. 16.a
Pheneum Cleomenes ſub imperium re-degit. 364.c
Phereus tragicus tyrannus. 366.d
Pherebœa Theſei coniunx. 5.b
Pherecydes licet peregrinus Lycurgi ta-men decreto minime expulſus. 146.c
Pherecydes oraculi uiſſu interfectus. 84.d
Pherenicus capta Cadmia effugit. 82.b
Phidias fabrorum præfectus. 70.d
Phidiæ pictoris opera. 68.c.70.d.73.d
Phidiæ interitus. 73.d.74.a
Φιδίτια celebritas. 16.a
Phila Demetrij uxor ueneno ſibi mortem conſciuit. 338.c
Philacium Stratoclis amica. 330.b
Philadelphi cognomen. 49.d
Philenorum aræ. 95.b
Philippides Comicus arcana Lyſimachi nolebat ad aures permittere. 330.c
Philippus unoculus. 194.d
Philippus ſe ſacris initiauit. 254.c
Philiarus fluuius. 166.c
Philippi manſuetudo. 337.d
Philippus filium obiurgat quod ſuauiter cecinerat. 68.c
Philippi in Flaminium iocus. 117.b
Philippi Macedonis cum Pœnis ſocie-tas. 99.a
Philippi de Græcis uictoria. 64.a
Philippus à Romanis uictus. 130.a.115.b c.133.c.
Philippus quibus conditionibus pacem cum Romanis pepigerit. 115.d
Philippo tributus remiſſus. 116.d
Philippus à Pauſania obtrũcatus. 296.b
Philippus Demetrij filius. 133.c
Philippus Antigoni filius Arati curæ cre-ditus. 365.c
Philippus Antigoni filius Demetrij fra-ter rex Macedonum. 133.c
Philiſtus ob adulteriũ à Dionyſio in exi-lium actus. 298.d
Philiſti interitus. 302.d
Philladarum curia Athenis. 28.c
Philleus Aiacis filius. 28.c
Philocles captorum pollices præcidi per-ſuadet. 162.c
Philocyprus Cypri rex. 31.d
Philodimus Phocenſis Delphos occu-pat. 143.a
Philolaus primus Pythagoricorũ natura lia edidit. 382.b
Philon Academicus Ciceronis in philo-ſophia præceptor. 214.a
Philopater populum Romanum hære-dem ſcripſit. 157.b
Philopœmenis ſtudium. 110.c

Philopœmen

Philopœmen ideos Megalopolitanos ad defectionem ſolicitat. 112.b
Philopœmen Megalopoli cõtra Cleomenem auxilium fert. 110.c
Philopœmen priuatus ſine lege Meſſenijs opem præſtat. 112.a
Philopœmenis de Machanida Lacedæmonio uictoria. 111.d
Philopœmen febricitans quanta celeritate patriæ periclitãti ſuccurrerit. 113.b.c
Philopœmen capitur. 113.c
Philopœmen ueneno extinctus. 113.d
Philotas medicus. 344.a
Philonidis ancillæ uirile facinus. 122.d.
Philoxenus Ptolemæi filius Thebanis obſes datur. (66.b 86.a
Phocenſe bellum. 316.c
Phocenſibus Delphicum templum Pericles reſtituit. 72.b
Phocidem Xerxes inuadit. 56 d
Phocionis genus obſcurum. 379.d
Phocion plurimã in dicendo uim habuit.
Phocion nullum ſibi uerbum ſtultum excidere optabat. (316.b 380.d
Phocionis dicta factáq; multa egregia.
Phocion quid Antipatro inqua postulanti reſponderit. (280.d 145.a
Phocion paupertatẽ præcipue excoluit.
Phocionis frugalitas. 283.a (285.b
Phocionis conſtantia. Ibidem.
Phocionis humanitas. 281.b
Phocion, eiusq; comites indicta cauſa iudicati. 286.b
Phœbida principatu deiectus. 82.b
Phœbida Cadmiam capit. Ibidem.
Phœniciã depopulatus Euagoras. 377.c
Phœnix Achillis præceptor. 109.d
Phorbas ab Apolline adamatus. 21.c
Phormio quidã præſente Annibale de re militari ſtultiſsime philoſophatus. 109.c
Photinus Cæſari inſidiatur. 275.d
Phraortes Hyrodis filius patre necato regnum occupauit. 345.c
Phrearius Themiſtoclis præceptor. 55.c
Phronidis cithara. 146.c
Phrynichi de nõ reducẽdo Alcibiade ſententia. 44.b
Phthiotæ ab Alexandro tyranno ſubacti. 44.d
Phthiotis ſuo iure uiuere permiſſum.
Phthiriaſis qualis morbus, quiq; eo interierint. (116.a 174.b
Φύλαξ. 15.a
Phylotas ſupplicio affectus. 263.c
Phyſcon unde dictus. 49.d (4.b
Phytalidæ Oſchophoria ſacra obibant.
Phytalidæ Theſeũ clementer excipiunt.
Pictor Fabius Delphos miſſus. 79.a (2.c
Pictores clari. 4.d
Pictores ex uultu mores hominum effingere ſolent. 254.c
Picus dæmon. 24.a
Picus Marti ſacer. 7.b
Pierionis carmina. 263.c
Pinariorum nomen unde. 25.b
Pindari carminum amator Pan. 276.c
Pindarus amnis. 256.a
Pinea corona quando in uſu eſſe cœperit. 142.b
Pinguia corpora Reip. inutilia. 127.b
Pipinus Francorũ rex primus liberam dominandi poteſtatem habuit. 388.a
Pipinus Caroli Magni filius ante patrem diem obijt. 401.a
Piræum Aratus contra ius gentium aggreſſus. 363.a
Piraicæ portæ. 5.a
Piraticum bellum quanto tempore abſumptum. 244.c
Piratarum è Cilicia origo, audacia, & luxus. 243.d
Piratas Cæſar patibulo affixit. 268.b
Piſaurus urbs Antonij colonia hiatu terræ abſorpta. 348.d
Piſander Ageſilai uxoris frater. 234.c
Piſander nauali prælio interijt. 235.d
Piſidem Theſpiũ captum militiæ ducem Demetrius conſtituit. 337.a
Piſiſtrati coniuges & liberi. 130.d
Piſiſtratus ad tyrannidem aſpirat. 32.c
Piſiſtratus rerum potitus. 33.a
Piſiſtratus legibus Solonis paret. Ibidẽ.
Piſſuthnes Perſa quantum auri Athenienſibus pro Samijs miſerit. 72.d
Pittheus Theſei maternus auus. 1.b
Piton Platonis diſcipulus. 382.c
Potthei ſapiẽtia ab autorib. celebrata. 1.b
Placentia colonia. 95.d
Placere omnibus difficile. 31.d
Platanos Cimon plantauit. 202.b
Platea mœnibus cincta. 121.c.d
Plateenſium principi ferrum tangere nefas. 123.d
Plateenſes Ioui liberatori quo die ſacra faciant. 123.c
Plateenſes qua conſuetudine libent uiris fortiter defunctis. 123.d
Plateenſes quanta præmia ab Athenienſibus acceperint. 123.c
Plateenſe prælium. 63.d.116.b
Platonis parẽtes, adeoq; eius genealogia. 380.d
Platonis labijs apes mel inſtillarũt. 381.a
Plato mercator fuit. 27.b
Platonicum epiphonema. 25.a
Platonis aliquot apophthegmata. 384.a
Plato in Eudoxum & Archytam concitus, quod Geometriæ præſtantiam ſuſtulerint. 90.b
Plato ludos exhibuit. 118.d
Platoni ob parrheſiam Dionyſius infenſior. 140.c.d
Platonis mors. 385.b
Πλατύ. 381.b
Plebis factio apud Athenienſes. 70.b
Pleminij in Locrenſes iniuriæ. 166.a
Πλυντήρια feſta. 46.c
Pleſianactio porticus. 200.a
Pliſtonax Pauſaniæ filius. 145.b
Pliſtonacis dictum. 18.b
Pliſtonacis mulcta. 72.b
Pliſtonax Lacedæmoniorum rex iunior Cleandridæ conſilio regitur. Ibidem.
Plotinus Craſſum inceſtus accuſat. 223.b
Plutarchus quando Latino ſermoni operam dare cœperit. 315.a
Podagra balbutiens. 172.b
Pœnas meritas infligere, quàm iniurias prouocare iuſtius. 104.b
Pœnitentia etiam in rebus bene geſtis. 139.a
Pœnorum uictoria. 96.c.99.c
Pœni ad Beſulã in fugã uertuntur. 109.b
Pœnorum clades. 89.d.92.d.99.b
Reliqua uide ſupra circa Carthaginẽ.
Poëtica licentia. 375.c
Polemon Ponti rex Antonio aduerſus Auguſtum auxiliatur. 349.a
Pollis à Dionyſio corruptus Platonem uendidit. 398.a
Polybius de reditu agit. 127.a.b
Polychrita Lyſimachi filia. 125.a
Polycletus Iunonem Argis fecit. 48.c
Polycrates Samius tyrannus. 161.b
Polycrates Samenã nauem primus ædificauit. 73.a
Polycritus medicus. 356.d
Polydectes Lacedæmoniorum imperator. 14.b
Polygnotus artem precio non exercuit. 200.a
Polyeuctus grauis & eruditus. 280.a
Polyeucti de Demoſthene Phocioneq; iudicium. Ibidem.
Polymachus Cyri ſepulchrum demolitus. 266.d
Polyperchon filiorũ Antipatri curator.
Poliſper dux optimus. 176.d (285.d

Polyxenidā Antiochus Romanis obuiam mittit. 102.b
Polyſtratidæ dictum. 19.b
Pomaxartes Craſsi interfector. 230.c
Pomœrium unde dictum. 8.c
Pompa omnibus imperat. 216.b
Pompeiorum nomen. 25.b
Pompeij nuptiæ. 248.b.& ſequētibus.
Pompeij diuortia. 173.d
Pompeij liberalitas in liberalium artium profeſſores. 247.b
Pompeij rerum geſtarum catalogus. 246.c.247.c
Pompeius contra ſuam ipſius legem Flaccum Planciumq; laudauit. 249.d
Pompeius Cæſarem in ferēda lege agraria iuuat. 270.b
Pompeij & Cæſaris pugna. 275.a
Pompeij fugæ. 252.c.& ſequentibus.
Pompeij bona ſub haſta uendita mercatus Antonius. 240.b
Pompeij interitus. 253.c
Pompeij annulus leonem enſiferum habuit. 253.d
Pomponij Attici patria, parentes, educatio, & ingenium. 378.b
Pomponij Attici pietas in matrem. 380.a
Pompo. Attici frugalitas et mores. 379.d
Pomponij Attici humanitas. Ibid.
Pomponij Attici obitus & ſepulchrum. 280.c
Pons ligneus & lapideus quando conſtructi. 22.d
Pontij Comitij præclarum facinus. 65.a
Pontifices unde dicti, eorumq; ordo. 22.c
Populi fuga. 159.a
Poppeia Othonis uxor. 369.b
Popularis furor tyrannidi nihil clementior. 304.b
Populari aura ſubleuati quàm pernicioſe ruant. 145.a
Porſenæ cū Romanis amicitia. 36.b.38.a
Porſena Romam obſidet. 36.a
Porſena caſtra ſua opulenta Romanis relinquit. 36.c
Portia baſilica. 129.b
Portia Catonis filia Bruti uxor. 307.c
Portiæ magnanimitas. Ibid.
Ποσειδεών menſis. 274.a
Poßidonium philoſophum Cicero audiuit. 319.d
Poßidonius philoſophus de Pompeio ad Hermagoram ſcripſit. 247.b
Poſthumos quos Romani dixerint. 49.d
Poſthumius Albinus hiſtoriam græce ſcripſit. 127.d
ſententia. 333.b
Poſthumius augur à Sylla ſe comprehendi petit. 168.c
Poſthumius Tubertus conſul. 36.d
Potidæa Corinthiorum colonia. 73.c
Præceptores parentis loco. 221.b
Præcia mulier ciuium Roman. diſcordias componendo multam ſibi conciliauit beneuolentiam. 205.a
Prænestini à Camillo ſuperati. 67.b
Præſidium ſacrum. 84.c
Pretura urbana. 306.d
Praſij Græcorum more ſacrificant. 265.d
Preſbyterorum magiſtratus apud Lacedæmonios. 233.b
Principis officium. 276.d
Principia rerum duo. 382.d
Proconeſus locus. 45.a
Proculus unde cognomen ſortitus. 49.d
Proculi conſilium in leniendo Romanorum de Romulo deſiderio. 12.b.20.d
Procruſtes hoſpitum interfector talionis pœnam luit. 2.b
Prodici qui Lacedæmonijs fuerint. 14.b
Promachus palmam in uinaria certatione meruit. 266.d
Proſerpinæ templū penes Nyſeos. 121.c
Proſerpinalia feſta. 206.a
Προσχοίνας Artemidis templum. 56.c
Protheas uir facetus. 261.d
Protogenis Caunij pictoris opus. 332.c
Prouidentia diuina. 376.a
Prouocatio à Coſs. ad populū. 35.a.37.c
Pruſia ab Antiochi ſocietate auertitur. 108.a
Pruſiæ bellum cum Eumene Pergami rege. 102.c.d
Prytaneum Athenis unum. 4.b
Pſenophes Heliopolita ſacerdos. 31.d
Pſitlucis inſula. 120.d
Pſylli homines. 295.a
Pſyttalea inſula. 120.d
Ptolemæi cum Demetrio fœdus. 176.a
Ptolemæi Pyrrhi filij interitus. 181.c
Ptolemæi de Demetrio uictoria. 329.a
Ptolemæi bellum aduerſus Alexandrum Macedonem. 85.d
Ptolemæus apud Peluſium aduerſus ſororem bellum gerit. 253.b
Ptolem. erga Lucullū liberalitas. 204.b
Ptolemæus Ceraunus contra Galatas perijt. 179.d
Publicani harpyiæ mortaliū labores depaſcentes. 205.c
Publicolæ nomen. 33.b.34.d
Publicolæ mors, honores, atque ſepultura honorifica. 37.b
Pub. Sulpitius Conſul. 294.a
P. Sulpitius Trib. pl. interfectus. 378.b
Puellarum Laconū exercitatio ac mores. 16.c.d
Puerorum inſtitutio qualis apud Lacedæmonios. 16.b
Puerorum inſtitutionis pulcherrimū paradigma. 129.d
Pulchri promontorium. 106.b
Punici belli ſecundi ſeminaria. 94.b.c
Purpura Hermonica. 261.b
Pupura Imperatorum ornatus. 228.d
Puteolorum tumultus. 174.c
Pylon Athenis locus. 216.c
Pyrenæi montes. 95.b
Pyrilampus auium nutritor quo nomine male audierit. 71.a
Πυῤῥίχη quid. 267.a
Pyrrhidæ Neoptolemi in Epiro ſucceſſores. 175.c
Pyrrhus quātus Annibali uideatur. 102.a 118.a
Pyrrhus Alexandro cū contra Antipatrū fratrē auxilia tuliſſet, pro mercede magnam Maced. partē ſibi aſſūpſit. 335.d
Pyrrhus nec uictor nec uictus quietē agere ſciebat. 181.b
Pyrrhus in acquirendo imperio egregius, in conſeruando minime aptus. 98.b
Pyrrhus per uim Argos capere non potuit. 151.b
Pyrrhi de Romano exercitu dictū. 115.a
Pyrrhus quo pacto Italia Siciliaq; decederit. 125.c.d
Pyrrhi interitus. 182.a
Pythacus tyrannus. 29.b
Pythagoras quando floruerit. 20.d
Pythagoras aruſpex. 267.b
Pythagoras fallax & gloriæ cupidus. 22.b
Pythagoras ciuis Romanus. 22.c
Pythagoricæ diſciplinæ Plato nauat operam. 382.a
Pythagoræ de deo ſententia. 22.b
Pythagorici non ſinunt deum per tranſitum adorare. 23.d
Pythagoricis quid mundi medium. 23.b
Pythagoricos nihil literis mandaſſe. 25.c
Pytheæ noui hominis importuna dicacitas. 183.c
Pytheas orator Athenis profugus Antipatro adhæret. 318.c
Pythia feſta. 236.a
Pythodori aduerſus Demetrij petitionem ſententia. 333.b

Pyſhon muſicus. 176.d
Python Byzantius aduerſus Athenienſes inuectus. 316.a
Pythonicæ ſcorti ſepulchrum. 283.d
Pythopolis à Theſeo condita. 4.d

Q

QVadragintaremẽ Pompeius fieri iuſſit. 338.a
Quadrantia Clodij ſoror Metelli Celeris coniunx. 324.a
Quadringentorũ ſtatus Athenis deletus 44.d
Quæſtoris officium. 35.b.37.c
Quæſtoribus ærarij negocia interdicta. 156.d
Quercus fertiliſſima. 48.c
Quernea corona cui dabatur. Ibid.
Quintus Aurelius proſcriptus interficitur. 173.c
Q. Cecilius difficillima natura. 378.c
Q. Cæcilius Atticum heredem ſcripſit. 378.d
Quintus Capitolinus Dictator. 67.a
Quintus Cicero Attici ſororem uxorem habuit. 378.d
Q. Ciceronis ob fratrem periculũ. 324.d
Quintus Cicero Clodium uincit. 248.c
Quintus Fuluius Dictator dicitur. 92.c
Q. Sulpit. quare ſacerdotium amiſerit. 88.c
Quintus Valerius philoſophus à Pompeio damnatus. 240.d
Quiri, id eſt lancea. 12.d
Quirini nomen unde. 12.d.21.a
Quirinus tumulus. 12.d
Quirino tertia ſpolia offerebantur. 89.b
Quirites à Curibus dicti. 10.c.12.a

R

RAmnenſes tribus Romana. 10.d
Rauenna Galliæ urbs. 182.b
Regia locus Romæ. 10.b.23.d
Regiæ uirtutes. 376.d
Regis officium. 337.d
Regnandi munus dei miniſterium. 21.d
Regnum humanarũ diuinarumq; rerum longe pulcherrimum. 376.d
Regio nomine dignus, qui indicta cauſa non iudicat. 7.d
Regna a ſancta ſocietate alieniſs. 328.d
Regum amicitiæ fragiles. 360.d
Reges perfidiarum magiſtri. 178.d
Regibus quod libet licet. 264.a
Regibus honorum excellentia non ſatis firmum præſidium. 334.c
Regũ quorũdã illiberalia exercitia. 332.a
Reges Romani exacti. 33.c
Regis uocabulũ Romanis auribus inſuetum. 104.b
Reipublicæ ſtatus non facile permutari poteſt. 150.a
Reipublicæ male forma. 148.d
Reipublicæ Romanæ forma. 8.d.9.a 10.c.d
Reis quantum legitimi temporis dari ſolitum. 320.d
Reſpublica quæ feliciſſima. 384.c
Remus à Numitoris paſtorib. capitur.
Remi in aduerſis magnanimitas. 7.d(7.c
Remi interitus. 8.c
Remus Emathionis filius. 6.d
Remonium Auentini pars. 8.b
Repudium apud Ro primum. 13.d.26.c
Retenſionẽ ſentẽtiæ Cicero primus dixit. 326.a
Rhea Syluia Veſtalis grauida Romulum ac Remum peperit. 7.a
Rhea Sertorij mater. 195 a
Rhegium oppidum. 42.d
Rhegium Callippus occupat. 305.d
Rheginorum duces Carthaginenſibus dolum ſtruunt. 139.d
Rhenes inſula. 215.d
Rheni fontes. 95.c
Ringarium locus. 8.b
Riſus templum. 149.d
Rhodanus fluuius. 195.a
Rhodani origo. 95.c
Rhodani oſtia. 95.b
Rhodij Romanorum ſocij. 102.c
Rhyndacus fluuius. 206.b
Rhyntaces auis Perſica. 356.c
ῥωποπερπερήθρα. 316.a
Roëſaces à Perſarum rege deficit. 201.d
Rolandi Franci uiri fortiſſimi interitus. 389.d
Roma Itali filia. 6.d
Roma à Romulo condita. 1.b
Romæ origo ac nomen. 6.c.d
ῥώμη. 6.c
Romæ fundamenta iaciuntur. 8.b.c
Roma quadrata. 8.b
Roma à Gallis capta. 11.d.64.a
Romam nuncquã in Longobardorũ poteſtatem ueniſſe. 389.a
Romanus Vlyſſis & Circes filius. 6.d
Romanos Sabinorum ſcutis uſos. 10.d
Ro. quàm religioni dediti fuerint. 88.b.c
Ro. Græciæ rebus incumbunt. 113.a
Romani ab ineunte ætate ad ſenectutem triſtia bella geſſerunt. 88.a
Ro. ſenatus uelut regum cõſeſſus. 179.a
Romani quo die à Cimbris uicti. 64.a
Romani à Pœnis cæduntur. 92.c.96.c
Romanorũ cædes ad Thraſimenũ. 97.a
Ro. exercitus in Apulia deletus. 99.c
Romanorum in Lucanis clades. 99.c
Romanorum imperium diuiſum. 400.a
Romanorum imperiũ in occidente CCC & XXX annis ceſſauit. Ibid.
Ro. imperij breuis enumeratio. 399.d
Romuli incertum genus. 6.d
Romulus & Remus naſcuntur. 7.a
Romuli athletica uis. 11.d
Romulus tyrannidem ſpirat. 12.a
Romulus Feretrio Ioui opima ſpolia obtulit. 89.a
Romulus ſaucius. 10.b
Romuli obitus. 12.b.20.d.66.c
Romuli phanum. 12.d
Romus Latinorum tyrannus. 6.d
Roſcius Comœdus apud Syllam ualet. 174.b
Roſcium Comicum Cicero in pronunciatione imitatus. 320.a
Roſcius pro Pompeio dicturus non auditus eſt. 244.b
Roſcius paricidij reus à Cicerone defenſus. 49.d
Roxanen Alexander amauit. 262.d
Rubicon fluuius. 250.c.271.b
Rufus denominationem à habitu accepit 49.d
Rufinus quare à ſenatu eiectus. 166.d
Rumam antiqui mammã dixerũt. 7.a.b
Rumilia dea. 7.b
Rumor quomodo ſerpere ſoleat. 263.b
Rumorum incertorum autores ab Athenienſibus puniti. 223.b
Rutilius Mithridatem aduerſus Romanos oratione ſcripta incitauit. 246.c

S

SAbam gymnoſophiſtæ ut ab Alexandro deficiat ſolicitant. 266.a
Sabini Lacedæmoniorũ coloni. 9.c.20.d
Sabinorum cum Romanis fœdus. 10.c.d
Sabinarum raptus. 90.a.& ſequent.
Sabinorum cædes. 36.d
Sacerdotes militia uacabant. 88.b
Sagittarius Perſicum numiſma. 235.c
Saguntinorũ cum Romanis fœdus. 94.c
Saguntinum excidium. 95.a
Sala fluuius. 400.b
Salonis oppidum. 56.d
Salamina à Teucro condita. 376.a
Salamina ab Euag. mœnijs cincta. 377.a
Salaminenſis pugna. 63.d.64.a.85.a
Salapiam Marcellus per proditionem cepit. 100.b

Salapitani Annibalis inſidias prudenti cõſilio uitant. 100.b
Salij ſacerdotes. 23.c
Salius Pelignorum præfectus. 135.c
Saluius Pompeij interfector à Cæſare interfectus. 253.d
Salutaria ſacra. 364.d
Sambuca bellicum inſtrumentum. 90.c
Samæna nauis. 73.a
Samij à Pericle obſidentur. 55.b.c
Samijs potitur Pericles. 73.a.80.d
Samiorũ de Athenienſibus uictoria. 72.d
Samij in crimen cõtumaciæ uocati. 72.b
Samothraces. 149.c.d
Sandauces Xerxis ſororis filij Libero patri immolati. 120.d
Sanguis utrum animalibus inſit. 134.c
Sapiens ſecundum Platonem optimus dei imitator. 385.a
Sappha oppidum. 209.a
Sardes Demetrius occupat. 338.d
Sarpedon Catonis iunioris pædagogus, uerba magis quàm uerbera in promptu habebat. 287.b
Saturnus ætatem ſtatuit. 124.b
Saturni ædes ærarium Romæ. 35.b
Saturnalia feſta. 373.c
Saturninus legem Agrariam promulgat. 187.b
Satyrus hiſtrio Demoſthenis actionem emendauit. 315.d
Satyrus ubi captus, eiusq; forma ac uox. 172.b
Saufeius philoſophus uendita bona Attici opera requiſiuit. 379.c
Saxones à Carolo M. debellati. 389.b
Saxonum gens. Ibid.
Saxorũ ratio quomodo cœlitus cadere ſoleant. 163.a
Scæuolæ nomen unde. 36.b
Σκαιόν. 36.b
Scapte Hyle Thraciæ uicus. 200.a
Scedaſi filiarum monumenta. 84.d
Σχῖνος. 68.d
Scilluſtis inſula. 266.b
Scipio Cornelius magiſter equitum. 61.d
Scipio Cor. in Iberiam aduerſus Carthaginenſes miſſus. 80.b.95.b
Scipio P. Aphricani pater poſt multas in Hiſpania uictorias occiſus. 103.b
Scipionis matris in cubiculo anguis uiſa. 103.d
Scipionis forma & maieſtas. 105.b
Scipio. dicendi uis ac pronunciatio. 103.d
Scipio dicere ſolebat, ſe nunquam minus otioſum fuiſſe, q̃ cũ eſſet otioſus. 109.a
Scipio patre duce tyrocinia egit. 103.b
Scipio pubeſcente ætate patrem ſeruat. 96.a.103.b
Scipionis ſimulata religio. 103.c
Scipioni præter ætatem magiſtratus delatus. 103.b
Scipio ſenatus princeps. 107.c.108.b
Scipio Aphricanus Cenſor. 107.c
Scipionis Conſulatus. 107.c.105.c
Scipio Aphricanus Lucij fratris contra Antiochum legatus. 107.d
Scipio in Hiſpaniã mittitur. 101.b.103.c
Scipionem Hiſpani regem ſalutãt. 104.b
Scipio in Siciliam proficiſcitur. 105.c.d
Scipionis uictoriæ. 80.c.101.c.103.b 104.a.107.b.109.b
Scipio Aphricani nomen à deuicta Aphrica habet. 103.b.107.c.108.b
Scipionibus fatale in Aphrica uincere. 276 a
Scipionis geſta compendio. 105.c
Scipionis Aphricani in Annibalem clementia. 118.a
Scipio uirginem captiuam Luccio reddidit. 104.a.109.c
Scipionis in hoſtes munificentia. 104.b
Scipionis mite in puniẽdo ingeniũ. 105.a
Scipioni Aphricano dies dicitur. 108.b
Scipio ubi mortuus. 14.a.108.a
Scipionis epitaphium. 109.a
Scipionis æmuli ac detrectatores. 106.a 108.b
Scipio minor Tib. Gracchũ ob Mancini fœdus periclitantem auxiliatur. 156.b
Scipio minor Carthaginem funditus euertit. 131.a.b
Scipio Aſiaticus unde nomen ſortitus. 103.b.108.b
Scipio Aſiaticus cum in carcerem duceretur à fratre Aphricano ereptus. 108.c.d
Scipio Naſica uitio conſul deſignatus magiſtratu ſe abdicat. 88.c
Scipio Naſica uir optimus iudicatus. 103.b
Scipio Naſica Perſeũ circũuenit. 134.d
Scipio Naſica Carthaginem minime delendam cenſet. 131.b
Scipio Naſica legi agrariæ infenſus. 157.b
Scipionis Naſicæ mors. 158.b
Scipio L. Conſul contra Antiochum proficiſcitur. 107.d
Scipio Lucius Catoni cauſã affert. 129.a
Scipio Gn. Aphricani patruus interijt. 103.b
Sciraphida Lacedæmonijs auri uſum abrogauit. 163.d
Scopæ Theſſali dictum. 129.b
Scotuſſa. 115.c.133.c
Scyron latro à Theſeo è petra deiectus. (2.b
Scyri phanum. 3.b
Scyrus inſula à Cimone in ditionem redacta. 6.b
Scyrus inſula ob rapinas mulctata. 201.a
Scytala laconica. 164.c
Scythæ quàm prompti in mittendis ſagittis. 229.b
Secundus. 49.d
Σεισάχθεια. 29.c.d
Seleuci, Ptolemæi et Lyſimachi cõtra Demetrium conſpiratio. 338.a
Seleucus à Demetrio ſuperatus. 339.b
Seleucus regijs inſignibus coram Græcis uſus. 331.c
Seleucus Demetrij ſororem petit uxorẽ. 334.d
Seleucus quingentis elephantis ab Androcotto donatus. 165.c
Seleuci inhumanitas. 334.d
Selybria capitur. 45.d
Semp. Conſuli Aphrica decernitur. 95.b
Sempronius Gracchus Cumas Annibalis obſidione liberat. 99.b
Sempronij tumultuaria cum Pœno pugna. 101.b
Sempronius Longus Scipionis in Conſulatu collega. 107.c
Senatores Lacedæmoniorum. 19.b
Senatus uocabulum unde. 8.d
Senatus principes qui creari ſoliti. 107.c.d
Sentius prætor Macedoniæ. 169.a
Sepeliendi modus apud Athenienſes & Megarenſes. 28.c
Sepulchra Amazonum. 4.d
Sephronis mimographi præceptis uacauit Plato. 382.a
Septimius Pompeij interfector. 253.c
Septimagium. 11.d
Sequani quam Galliæ partem incoluerint 272.b
Serbonidis palus. 304.d
Serpentes ex humanis medullis generari. 155.b
Seruilius Galba in iudiciũ adductus. 158.c
Sertorij patria, natiuitas, ſtudia, & tyrocinia. 194.d
Sertorij mira laborum tolerantia. 196.c
Sertorij ſimulata religio. Ibid.b
Sertorij interitus. 198.d
Seruiliæ impudica epiſtola ad Cæſarem. 290.b

Seruilia

Seruilia Bruti mater. 306.a
Seruilij Conſulis interitus. 98.a
Seruile bellum. 243.b
Serui, rei familiaris animata inſtrumenta. 223.c
Serui in militiã non conſcribebãtur. 183.b
Seruorum diſciplinæ paradigma. 129.d
Serui libertati donati quibus cerimonijs in triumpho duci ſoliti. 116.d
Seruos omnes eſſe malos. 81.d.144.d
Seſtertium locus Romæ. 370.d
Seſtus Athenienſibus abrepta. 163.b
Sexdecimremes Demetrus primus fabricauit. 337.d
Sextiæ aquæ. 185.b
Sextilius Luculli legatus. 194.a
Sextus Aelius Flaminij in Conſulatu collega. 114.b
Sexti Pompeij fides in Auguſtum & Antonium. 344.d
Sicanorum cum Volſcis ſeditio. 54.b
Sicilia Proſerpinæ dedicata. 14.b
Siciliæ libertas uendicata. 142.a.44.c
Sicinius Themiſtoclis puerorum pædagogus. 57.b
Sicyon literis & picturis clara. 360.b
Sicyoniũ agrũ Cleomenes infeſtat. 151.c
Sicyonij in Nemea fuſi. 72.a
Sicyonios defectionem meditantes Aratus capite multauit. 364.d
Sigluria colonia. 36.a
Signũ prælij quod antiquitus fuerit. 78.b
Silenus Ponticus. 165.d (22.b.c
Simulacra quãdo Romæ pingi cœperint.
Simulacra cur ſonitũ aliquãdo edãt. 35.d
Simulacra ſudare lachrymareq́; poßibile
Sinnaca montes. 230.d (53.d
Sinopen captam Autolycus muro cinxit. 209.b
Sippius Romanus luxuria nobilis. 287.a
Siradius tumulus. 28.c
Siris fluuius. 178.b
Siſmatum ſepulchrum adoleſcentium qui in gymnaſio obruti. 202.a
Smyrnæ nomen. 194.d
Smyrna ſub Lydorum imperio. 373.c
Sochares Deceleus Miltiadi obſtat.
Sociale bellum. 168.b (200.d
Socrates quando floruerit. 381.b
Socrates utrum diues. 119.d
Socrates melancholicus. 161.b
Socrates Alcibiadis in philoſophia præceptor. 38.d
Socratis interitus. 381.d
Solis defectus. 12.b
Solis ciuitas. 31.d
Solonis genus, ætas, & ſtudium. 27.a.b
Solon mercaturam exercuit. 27.b
Solonis ſpontaneum exilium. 31.d
Solonis phanum. 18.c
Solonium Marij ſuburbanum. 188.b
Soloontis adoleſcentis interitus. 4.d
Somniorum certitudo. 209.b
Somno dediti manſuetiores. 130.a
Sonches Saita ſacerdos. 31.d
Sophena regio. 209.c
Sophocles quando uixerit. 381.a
Sophocles Aeſchylum uicit. 201.b
Sophocles Aeſculapium hoſpitio excepit. 21.c
Sophoniſba Syphaci marito exitij cauſa fuit. 103.c
Sophoniſba ueneno ſibi mortem conſciuit. 107.a
Sorex mimorum princeps apud Syllam gratia ualet. 174.b
Sornatius hoſtes in fugam uertit. 207.c
Soſillo Lacedæmonio Annibal familiariter uſus. 109.c
Soßis Syracuſanus flagitijs nobilis. 302.c
Soter unde cognomen acceperit. 49.d
Sous Lacedæmoniorum dux. 14.b
Spartacus fortiter pugnãs occubuit. 226.a
Spartiatarum urbs pædagogus honeſtæ uitæ. 20.b
Sparta nullis ſepta mœnibus. 163.c
Spartiatæ quibus remedijs ebrietatem ſuis exoſam fecerint. 328.b
Spartana diſciplina. 233.a
Spartam Antigonus occupat. 153.c
Spartam Epaminondas obſidet. 238.b
Spartonis de Athenien. trophæũ. 236.b
Speuſippi mater. 380.d
Speuſippus Platonis diſcipulus & ſucceſſor. 382.a
Speuſippi in Dionyſiũ coniuratio. 300.d
Speuſippus agro donatur. 299.c
Sphacteria inſula. 126.d
Sphragiticarũ nympharũ templũ. 121.c
Sphragiticarum ſacra. 123.b
Spherus Cleomenis in iuuentute Laconica inſtituenda ſocius. 150.b
Sphinx χρῆσμ. 266.b (234.c
Sphitridates Pharnabazũ caſtris exuit.
Sphitridatis Macedonis interitus. 257.b
Sphodrias ab Athen. accuſatus. 236.d
Spinter Conſul. 248.c
Spoletum ab Annibale obſeſſum. 97.b
Spoletanus ager Romano pontifici donatus. 389.a
Spolia opima. 9.d
Sponſæ Romanorum ſublimes in cubiculum ferebantur. 9.c
Spurinæ de Vitellianis uictoria. 372.a
Sp. Melius tyrannidem affectans à Seruilio Hala interfectus. 306.a
Sp. Poſthumius quantũ gloriæ ab exercitu reportauerit. 156.b
Sp. Seruilius primus Romanorum diuortium fecit. 13.d.26.c
Sp. Vectius interrex. 22.a
Stagira à Philippo euerſa. 386.b
Stagira Ariſtot. patria exædificata. 255.c
Stallius Epicureus. 307.c
Staphylus Theſei ex Ariadna filius. 3.d
Staſicrates Anthon montẽ in hominis ſtatuam formari poſſe dicebat. 267.b
Statilius iuuenis Caton. admirator. 296.c
Statyræ Artoxerxis coniugis popularitas. 354.a
Statyræ interitus. 208.a.354.b
Stellæ quid ſint. 163.a
Stephanus puer Naphtha incẽſus. 261.a
Steſilei Chij forma. 119.b
Steſimbrotus qua ætate floruerit. 200.a
Στρέγγμα. 51.d
Sthenis Himereorum principis fiducia.
Sthenidis ſtatuarij opus. 209.a (241.b
Stilbides uates. 221.d
Stilbonis philoſophi fortißimum reſponſum. 330.a
Stoicæ diſciplinæ acumen. 148.d
Stoicorum paradoxa. 211.a
Strabonis corpus fulmine ictum. 239.d
Strato Rhetor. 314.a
Stratocles quibus modis Athenien. animos falſa lætitia ſuſpenderit. 330.b
Stratonice ſoluto Seleuci coniugio Antiocho filio nupta. 336.b
Stratonici cauillum. 20.b
Stroibus Calliſthenis lector. 264.b
Strymon fluuius. 200.d
Styraces Cretenſes. 166.b
Sucron amnis. 242.c
Sucronenſis pugna. 197.c
Sueſſani populi. 98.c
Sueſitanis Romanorum amicis Mandonius bellum infert. 15.a
Sulpitius interrex. 249.c
Sulpitius in æde Caſtoris Conſulibus turbam infert. 168.c
Sulpitij Tribuni pl. cædes. Ibid.d
Suprema lucus. 166.c.d (228.b
Surenus Parthorum dux qualis fuerit.
Surenas dolo ab Hyrode necatus. 231.d
Suſas Alexander ſubegit. 261.b
Sutrinorum urbs bis uno die capta, à Camillo recuperata eſt. 66.d

ſ

Sybaritæ delicijs dediti. 81.b
Sycophanta. 31.c
Syllæ denominatio. 49.d
Syllæ dicacitas. 167.a
Syllæ cum Mario inimicitiæ. 167.b
Syllæ & Cæſaris inimicitiarum cauſa.
Sylla urbem incendit. 186.d (268.a
Sylla uictor urbe potitus. 173.b
Sylla Capitolium inſtaurauit. 35.c.d
Sylla templa uiolat. 169.b
Syllæ proſcriptiones. 173.c
Syllæ præclara facinora. 167.b
Sylla repetundarum poſtulatus. 167.c
Sylla in phthiriaſim morbum incidit.
Syllæ obitus. 385.b (174.d.
Syllæ funus, monumentũ, teſtamentum, & epitaphium. 174.c
Syllæ annulus. 167.b
Syllani de Catilinæ coniuratis ſententia. 290.a
Synopes urbis origo ac nomen. 209.b
Syphacis cum Aſdrubale affinitas. 106.a
Syphacis caſtra incenſa. Ibid.c
Syphacis cum Romanis fœdus. 104.d
Syphacis cum Carthaginenſibus fœdus.
Syphax in triũpho ductus. 107.c (106.a
Syracuſarum urbs Athenis non ferè minor. 219.c
Syracuſana arx funditus euerſa. 141.d
Syracuſanorum machinæ bellicæ. 90.c
Syracuſanorum ariſtocratia. 305.a
Syracuſanorum de Athenien. uictoria. 221.d
Syracuſanorum naualis de Dionyſio uictoria. 303.b
Syracuſæ Corinthiorum colonia. 140.c
Syracuſæ à Marcello captæ. 93.d.91.a.b
Syrmus Triballorum rex ab Alexandro ſuperatus. 256.b
Syrorum origo. 209.b
Syrtes magna. 95.b
Syrtis capita. 301.b

T

TAcita à Romanis colitur. 22.b.c
Tacianus cum decẽ millib. cæſus. 345.d
Tagonius amnis. 197.b
Tagus fluuius. 94.d
Ταλασία. 9.c
Talea prima ſocrui litem intulit. 26.c
Tanagra Thebarum uicus. 382.d
Tanagricum agrum Lacedæmonij inuadunt. 69.d.70.a
Tapſum oppidum. 276.b
Tarchetus Albanorum rex eiusq; fabula. 6.d.7.a
Tarentinæ arcis topotheſia. 99.b
Tarentinorum urbs à Fabio Maximo capta. 79.c.91.d Recuperatur per eundem. 79.c.80.d.114.b
Tarentum per proditionem Annibal accipit. 99.b.c
Tarentini Pyrrhum aduerſus Romanos ducem eligunt. 177.d.& ſequentib.
Tarpeia Sabinis arcem prodit. 10.a
Tarpeia Veſtalis. 22.d
Tarpeium ſaxum. 10.b.22.a
Tarquinij tyrannis. 33.c
Tarquinius expulſus. 157.c
Tarquinius ad Porſenam confugit. 35.d
Tarquiniorum ager Marti conſecratur.
Tarquinia uirgo Veſtalis. 34.c (34.c
Tarraconem Scipio recepit. 104.c
Taruncius Mathematicus quando floruerit. Ibidem.
Tatienſes tribus Romana. 10.d
Tatius Sabinorum dux Romanis bellum
Tatij cædes. 11.b.c (infert. 10.a
Taureus aduerſæ choreæ priceps. 41.c.d
Taurini montes ſegnius cuncta producũt. 211.b
Tauromínium oppidum. 139.d
Tauri cum Paſiphaë concubitus. 3 b
Taurus Minois dux à Theſeo interfectus.
Taxiles Indiæ princeps. 265.b (Ibid.
Tegeatarum cum Athenienſibus de honoribus contentio. 121.d
Telamon Aeaci filius cum Hercule contra Laomedontem militauit. 375.d
Τελασύγιον locus. 55.b.70.d
Teleutiæ maritimum committitur imperium. 236.b
Telluris Olympiæ phanum. 5.a
Tellus homo beatus. 32.a.37.c
Templa quæ à piratis uaſtata. 243.d
Templa Græciæ incenſa. 71.d
Tempus precioſiſsima res. 344.a
Terentia Ciceronis quantum curæ Reip. nomine ſuſceperit. 322.c
Terentia difficilis ingenij. 324.a
Terentij Varronis Conſulatus. 78.a & ſequent. 97.d
Terentius Culeo à Scipione redemptus. 107.c
Teribazi interitus. 358.b
Termini templum & ſacra. 24.b
Terræmotus. 75.d
Terræmotu Agis cubiculo eiectus. 233.b
Terra immobilis. 23.b
Teſſera prælij ſignum edebatur. 312.a
Teſſerarij qui dicantur. 370.a
Teſtamentum in procinctu. 49.b
Teſtiuni non eſſe credendum. 190.c
Teſthe Dionyſij filiæ uirtus ac funus. 300.b (375.d
Teucridarũ genus unde originẽ traxerit.
Teutones Cimbrorum fratres. 186.b
Teutrides Germaniæ populi. 271.d
Thalaſsium uox nuptialis. 9.c
Thales mercator. 27.b
Thales ſapientiæ terminos exceſsit. 27.c
Thaleta Lyricus Cretenſis Spartæ poëticam exercet. 14.c
Thapſacos oppidum. 266.c
Θαργήλιων menſis. 64.a
Thargeliæ meretricis hiſtoria. 72.c
Tharrita Epirotarũ regum primus Græcos mores literasq; coluit. 176.a
Tharſus Seleuci ſeruat imperio. 338.d
Theagenes in Cheronea pro Græciæ libertate cecidit. 256.c
Theagenis ſororis uirile facinus. Ibid.
Theba Iaſonis filia maritum Alexandrũ morti tradidit. 87.d
Thebæ Tyriorum colonia. 105.c
Thebæ ab Alexandro captæ. 64.a
Thebanorum cum Athenienſib. fœdus. 83.c.d cum Spartanis. 82.b cum Romanis ſocietas. 115.a.b
Theleſippa ſcortum. 262.b
Themiſtocles nouarũ rerũ cupidus. 55.c.d
Themiſtoclis de Aſia in Europa capienda conſilium. 120.d
Themiſtocli ſapientiæ premium à Lacedæmonijs decernitur. 58.a
Themiſtocles quod in cœna lyram recuſauit, habitus eſt indoctior. 201.a
Themiſtoclis ſapienter dicta & apophthegmata. 58.c
Themiſtoclis & Ariſtidis æmulatio. 119.b
Themiſtoclis in Marathonio bello ſtrenuitas. Ibid.d
Themiſtoclis exilium. 125.a
Themiſtoclis interitus, filij, & ſepulchrũ. 117.d
Theocritus Chius epigrammate in Ariſtotelem inuectus eſt. 385.d
Theodorus aruſpex. 176.c
Theodoti Chij interitus. 254.d
Theomille locus. 389.b (323.b
Theophraſti oratio ſingulares deliciæ.
Theophraſti de Demade & Demoſthene iudicium. 316.b
Theophraſtus interimitur. 362.a
Theopompus Ephoros creat. 15.b
Theopompi dictum. 18.b
Theoris uatidica morte mulctata. 316.d
Thermodon fluuius. 246.a

Theramenis in patriam amor. 219.b
Therecyon ſibi mortem infert. 154.a
Thermodon fluuius. 317.b
Thermopylarum anguſtiæ. 128.a
Theſbrotis quis primus poſt diluuium imperauerit. 175.c
Theſei uxores, quasq; cõpreſſerit. 5.b.c
Theſei facta, quæ Herculis imitatione geſſit. 1.d
Theſei cum Perithoo amicitia. 5.b
Theſeus cum Hercule aduerſus Amazones militauit. 4.d
Theſei inſigne claua. 2.a
Theſeus quo pacto è Labyrintho euaſerit. 3.b
Theſei exilium. 6.b Interitus. Ibid. Sacra & ſepulchrum. 6.b.c
Theſpis Piſiſtrati Tragœdia. 32.d
Theſſalus Piſiſtrati filius. 130.d
Theſſali egregij bellatores. 258.d
Theſſaliam Pyrrhus inuadit. 337.a
Theſſalonica ab Antip. filio necata. 335.d
Thetis Nerei filia Pelei uxor. 375.d
Thetis mater Achillis Troianis à Ioue cõtra Græcos auxilium implorat. 374.d
Θῆττες. 30.a
Thraciæ ſtudia potare & equitare. 43.c
Thraſeas Munatij librũ ſequutus. 292.b
Thraſibulus Athenas tyrannis liberauit. (82.b
Threſceum nomen. 254.d
Thriaſiæ portæ. 73.d
Thucydidis genealogia. 200.a. in patriam amor. 215.b factio. 69.b ſepulchrum. 200.a
Thurij nomen. 170.c
Thurium captum. Ibid.
Thurius hiſtrio. 318.d
Tibarenos Lucullus ſubegit. 208.a
Tibia pacis ſymbolum. 91.d
Tigellinus Neronem morte dignum fecit, eumq; prodidit. 369.a
Tigellini obitus. Ibid.
Tigranes rex regum. 206.d
Tigranis facete dictũ in Romanos. 210.b
Tigranes iunior à Pompeio captus & in triumpho ductus. 245.d
Tigranocerta oppidum à Tigrane conditum. 209.d
Tigurini penes Ararim à Labieno profligati. 271.a
Timæa Agidis Lacedæmoniorum regis uxor quò impudẽtiæ ſit prolapſa. 43.d
Timæus hiſtoricus infans. 215.a
Timagoras quàm magnifice ab Artoxerxe exceptus. 357.a
Timagoras morte damnatus. 86.d
Timandra ſcortum Alcibiadis. 48.a
Timocleæ Thebanæ mulieris forte facinus. 256.c
Timoclidas Sicyoniorũ præfectus. 359.d
Timocratis fuga. 301.c
Timoleon quo pacto ad Rempublicam acceſſerit. 138.d
Timoleonis mors & ſepulchrum. 144.b
Timon μισάνθρωπος. 42.b. 350.b
Timonaſſa Piſiſtrati uxor. 130.d
Timonia Antonij domus. 350.c
Timonides Leucadius coniurationis aduerſus Dionyſium particeps. 300.c
Timophanes Timoleoni fratri moribus & ingenio diſſimilis. 138.d
Timoris ſacellum. 149.d
Timotheus Cononis filius honores ſuos fortunæ adſcribi noluit. 167.d
Timoxenus Achæorum Imperator pro Arato delectus. 164.a
Timoxenus diem obijt. 365.d
Tiphonis reſpirationes Aegypti palus.
Tiſamenus Eliẽſis augur. 121.b (340.d
Tiſaphernis horti. 44.a
Tiſaphernis interitus. 357.a
Tithorea ciuitas. 170.a
Tithrauſtes Athenienſium aduerſus Barbaros dux. 202.a
Titillius in Thraciam miſſus ut Philippi præſidia ſubmoueat. 116.b
Titinius ſeſe iugulauit. 312.c
Titulæ ancillæ uirile facinus. 66.b
Titurius in Gallijs perijt. 272.a
Titus Crotoniates cum Catilinariorũ literis interceptus. 322.b
Toga licinia. 158.a
Tolerini à Volſcis capti. 52.b
Tolmides Athen. infeliciter pugnat. 71.d
Tolumnius Hetruſcus interemptus. 9.d
Tonitru audito cum populo agi nefas. 292.d
Toranium cum exercitu Sertorius deleuit. 196.c
Torquati nomen. 182.b (72.d
Tragiæ inſula Periclis uictoria clara.
Tralles nec Xerxi nec Ageſilao tranſitũ concedere uoluerunt. 235.c
Trapezon quondam Macedoniæ imperio non ſubiecta erat. 191.b
Trebonius Caium Lucium uim ſibi inferentem interficit. 270.c
Triarius infeliciter contra Mithridatem pugnat. 298.a
Tribunorum origo. 10.d
Tribunitia poteſtas. 289.d
Tribuum Romanarum diuiſio. 10.c
Trib. pl. de diuidenda Romanorum habitatione agunt. 61.a
Tribunorum militum origo. 61.a
Tribus ſingulæ decem curias continuerunt. 10.d
Tributum ex Macedonico bello Romanis remiſſum. 138.a
Tripodes Ariſtidis. 119.a
Tripodis aurei circundatio. 17.c
Triteus Achæorum imperator. 360.a
Triumphi inſtitutio. 9.d
Triumphandi ius & obſeruationes. 12.a
Triumuirorum potentia & proſcriptiones. 343.a
Trœzenij Cleomeni ſe iungunt. 151.c
Trœzenij in Achæos recepti. 362.a
Troia ludus equeſtris. 287.b
Troia ab Hercule euerſa. 215.b
Troiæ equi tertio perniciei cauſa fuere. 194.d
Tuberonũ familia & tenuitas. 133.b
Tubero prætor in Iberia. 268.d
Tudertum Italiæ urbs. 185.a
Tulliola partus anguſtia moritur. 326.b
Tullus Amphidius Volſcorũ rex. 51.c
Tullus Volſcorum dux occubuit. 54.b
Tullus Hoſtilius fulmine ictus. 23.a
Tumulus. Ibid.
Tunica rubra pugnæ ſignũ Rom. 251.d
Turdetia à Craſſo capta. 225.c (79.c
Turpe nihil quod ui ac neceſſitate fit.
Turpilius falſo accuſatus manſuetudine euaſit. 183.b
Turris balneorum locus. 97.c
Tuſci reliquas gentes anteiſſe ſapientia. (168.b
Tuſcorum clades. 36.a
Tuſculani defectionẽ diſſimulant. 66.7.b
Tyberim Tarracinæ mari Cæſar immittere conatus. 277.a
Tyberis inundatio. 371.c
Tychon lancea Alexandri tyrãni. 86.c
Tydeus Athenienſium dux. 47.b
Tynnonda tyrannus. 29.b
Tyrannio grãmaticus Ariſtotelis Theophraſtiq; uolumina digeſſit. 172.a
Tyranni domũ qui ingreditur ſeruus fit. 253.c
Tyriorũ antiquiſſimæ coloniæ. 105.c
Tyriorum obſidio. 258.d
Tyron Epiri locus. 349.b
Tyrrhenum mare unde dictum. 63.b
Tyrrhenorum regionem Celtæ ſubegerunt. 183.d
Tyrtæus poeta bonus ad iuuenum animos excitandos. 148.c
Tyrus capitur. 259.a. 377.c

VAcuum, Ciceroniana uox. 326.a
Vaiſarius Aquitaniæ dux à Pipino ſuperatus. 388.a
Valeria Meſſalæ filia Hortēſij ſoror Syllæ nubit. 174.b
Valeriæ Publicolæ ſororis in Romanos beneficia. 53.a
Valeria Publicolæ filia obſes. 36.b
Val. Flaccus cum Catone Cenſor. 128.d
Valerius à populo Romano Maximus appellatus. 242.a
Vandali Italiam inuaſere. 388.d
Vandali à Longobardis ſuperati. Ibid.
Varenus P. aduerſus gladiatores Imperator. 225.b
Varro philoſophus hiſtoriarum peritiſſimus. 8.d
Vaſconia regio. 388.a
Vaſcones à Carolo Magno domiti. 389.d
Vatinius aſpero fuit ingenio. 320.d
Vectigalis ciuiū Ro. ſublata. 35.a
Vectius à Graccho defenſus. 158.c
Veiorum urbs à Romanis capta. 61.a
Velabrum locus. 7.c
Velataborum ſitus. 390.a
Velia Italiæ locus. 138.b
Veliterni ciuitatē ſuam Romanis offerūt. 49.d (356.c
Veneficorum apud Perſas ſupplicium.
Veneris lucus. 3.d
Veneris ſignum in Delo. Ibid.
Veneris templum. 28.b
Veneris Victricis templum. 234.c
Venus bellum exoſum habet. 91.d
Ventidius Parthorum copias profligauit. 345.a
Ventidij bellum inter inclyta Romanorū facta numeratur. 345.a
Ventidij Auximo ciuitate per Pompeiū eiecti. 240.d
Vercellæ locus. 186.c
Verecundia non omnē decet ætatē. 381.b
Verminæ Syphacis filij fuga. 107.b
Verres Romanus ſus incaſtratus. 320.b
Verres Siciliæ Prætor reus. Ibid.
Verris filius formam proſtituit. 320.b
Verrucoſi Fabij nomen unde. 75.c
Vertingentorix Gallorum imperator ſe Cæſari dedit. 272.c
Veſtæ templum. 18.a
Veſtales uirgines à Romulo lectæ. 22.d
Veſtales in clade Gallica fugientes qua religione ab Albino exceptæ. 64.b
Veſtales duæ in ſtupro deprehenſæ. 79.a
Veſtes in calamitatibus mutabantur. 67.a
Veturius artifex. 29.c
Vibij Siculi ergà Ciceronē ingratitudo. (328.c
Vibij Paciaci ager. 224.a
Vibo oppidum. 324.c
Vicentiam Longobardi in deditionem compulerunt. 388.d
Victoria belli finis. 104.b
Victoria bene uti non minor uirtus quàm uincere. 223.d
Vicus publicus phanum Romæ. 35.a
Viduarum nuptiæ ne deuitarentur cautum. 60.b
Vinditius ſeruus coniurationem de reducendis regibus aperit. 33.d. 34.a
Vindicta pro manumiſſione. 34.c
Vindius interfectus. 240.c
Vinaria concertatio ab Alexandro propoſita. 266.d
Vino abluebantur infantes. 17.b
Vinum quis primus ad Gallos uexerit.
Vinum quadragenarium in Syllæ conuiuio hauſtum. (62.b 174.a
Virginius Rufus Germanicum exercitum in Galliam ducit. 367.c
Virum bonum contumelia affici nō poſſe, paradoxon. 77.c
Virtutis quanta uis. 108.a
Virtutis laus in actione conſiſtit. 382.d
Virtus laudibus confirmatur. 145.a
Virtutis laus. 120.a
Virtutis templum. 93.a
Vitá ne an mors fortior. 266.a
Vitellius imperator ſalutatus. 369.d
Vitelliani à Spurinna uicti. 372.a
Viuendum quouſq; homini ſit. 266.a
Viuentes utrum an mortui plures. Ibid.
Vliadis Samij cum Antagora Chio aduerſus Pauſaniam coniuratio. 124.b
Vlyſſes ad repetendam Helenam legatus. 374.d
Vlyſſis & Achillis contentiones. 233.d
Vlyſſes uerſutus. 164.c
Vlyſſis haſta ærea. 91.b
Volcæ populi. 95.c
Volſcorum turpiſſimum fœdus. 54.b
Volſci cæduntur. 49.c
Voluptas malorum eſca. 99.a. 125.d
Vrbes quibus rebus uerè tutæ. 327.d
Vticæ urbis ſitus. 295.b
Vtile nihil niſi quod honeſtum. 124.a
Vulgi fuga feſtus dies. 12.d
Vulpecus collis. 166.c
Vulturis natura. 8.b
Vulturnum oppidum. 98.a
Vulturnus uentus. Ibid.c
Vulturnus fluuius. 76.c. 99.a
Vultus morum indicium. 254.c
Vxoria poteſtas. 116.b
Vxores non eſſe uerberandas. 129.c
Vxores duas Antonius primus Romanorum duxit. 353.a

X

XAnthiorum oppidum. 257.b
Xanthij urgente hoſte incenſaq; urbe ſeſe in ignem coniecerunt. 310.c
Xantippus Periclis pater. 68.d
Xantippi canis. 57.a
Xantippus canes domeſticos diligenter humari curauit. 126.c
Xenagoras Olympi altitudinē menſus.
Xenarī de Agide ſententia. 148.d (134.d
Ξϙύη, uis. 20.c
Xenocles Adramytenus orator. 319.d
Xenoclis Cholargei opera. 70.d
Xenocrates. 182.c. 384.b
Xenoc. Gratijs ſacra facere iuſſus. 384.b
Xenocratis philoſophi autoritas. 383.a
Xenocrates Phocionis præceptor. 280.a
Xenocrati Alexander L. talenta miſit. 255.d
Xenocrates Athenienſium ciuitatem reſpuit. 285.b
Xenophantus cantor nobilis. 340.b
Xenophon Attica muſa. 384.c
Xenophontis ſympoſium. 163.c
Xerxes humanus & magnanimus. 353.b
Xerxes tranſitum à Trallibus redemit. 235.c
Xerxis regiam Alexāder incendit. 261.c
Xerxis de Themiſtocle gaudium. 60.a

Z

ZAcynthij Dionē inuadunt. 305.c
Zacynthiorum celebritas. 121.b
Zaleucus ſub Mineruæ nomine Bacchanalia inſtituit. 21.c
Zama Scipionis & Annibalis pugna clara. 101.c
Zarbienus rex Gordyeæ. 208.c
Zaretra oppidū Phocion occupat. 281.d
Zenodotiū opp. à Craſſo in captū. 227.c
Zeno Stoicus. 280.a
Zenon Eleates quidem dicendi artem docuerit. 68.d
Zenon Cretenſis ſaltator. 356.d
Zephyri uenti. 195.d
Ζεύγιτης. 131.c
Zeuxidami progenies. 233.a
Zeuxis pictoris dictum. 70.d
Zoilus thoracum artifex egregius. 332.b
Zopyrus Alcibiadis pædagogus. 17.b
Zoroaſtræ ſimulata religio. 21.c

INDICIS RERVM geſtarum finis.

EN TIBI LECTOR quæ à iuſto Indice ſegregaturos præmonuimus.

ORACVLA.

AEgeo. 1.b
Alexandro. 256.d.
Annibali. 117.d (259.b.c
Arcadibus. 48.c
Ariſtidi. 121.b
Aſtypalæenſibus. 12.c
Atheniēſibus. 6.b, 217.b. 218.c
Ciceroni. 219.d
Cimoni. 203.c.
Fabio Maximo. 76.b
Græcis. 317.b Helenæ. 27.c
Homero. 374.b
Lacedæmonijs. 15.b. 165.a
Libyæ. 165.d Lycurgo. 14.d
Lyſandro. 116.b
Marathoni. 5.d
Mardonio. 123.b
Mileſijs ac Cois. 27.c
Pauſaniæ. 114.c Pericli. 72.b
Philippo. 354.d
Platæenſibus. 123.c
Publicolæ. 36.c Pyrrho. 181.d
Romanis. 22.d. 60.d
Romulo. 8.b Sicyonijs. 366.b
Soloni. 28.b. Tarchetio. 7.a
Theſeo. 3.b. 4.b
Themiſtocli. 44.a

PRODIGIA.

AEacides pro Græcis pugnantes apparuerunt.
Agnus gemellos utrinq; (75.d corymbos habēs natus. 164.d
Albanus lacus inundauit abſque imbribus. 70.c
Antonias Cleopatræ nauis ſub qua hirundines aliæ alias quæ nidificarāt expulerūt. 349.d
Antonij ſtatua ſudauit. 349.a
Apes mel in os Platonis congeſſerunt. 381.a
Aquila apum plena conſpecta.
Aquilæ duæ in medio ca (313.b ſtrorum Auguſti Brutiq; pugnare uiſæ ſunt. Ibidem.
Aquila correptum à milite iaculum in altum tulit. 300.d
Aquila in Craſſi exercitu ſua ſponte conuerſa. 228.a
Aquiſgrani porticus corruit.
Aues ſolitariæ in fo (401.a rum delapſæ. 277.d
Bacchus Athenis ui uentorum in theatrū delatus. 349.a
Bos domitus Syracuſis miris tumultuatus modis. 303.a
Bos loquutus. 93.a
Boū capita reſciſa linguas cum gemitu emiſerunt. 151.c
Cadauerū ſpectra matronis obuerſata. 42.d
Cæſaris ſtatua in Meſopotamia ad Solis ortū ſe cōuertit. 371.c
Caſtor & Pollux pugnare uiſi ſunt. 48.c
Caſtor & Pollux in Lyſandri naue. 162 d
Clearchi corpus uentorū ui puluere obtectū, ibiq; exortis palmis, perbreui lucus exercuit.
Cœlū ſupra Falerios (356.b ſciſſum. 75.d
Coloſſi Eumenis & Atali Athenis à uento proſtrati. 349.a
Cometa Cæſare interfecto apparuit. 378.d
Concentus muſicus Alexādriæ auditus. 351.a
Cor Cæſare ſacrificāte nuſquā apparuit. 279.a (116.a
Corui uolatu deſtituti ceciderūt.
Corui pullos deuorarūt. 168.b
Corui Alexandro duces per loca incognita. 259.c
Currus fatali ſorte ad Capitolium ferebatur. 35.c
Draco ex templo Athenienſiū euaſit. 57.d
Draco ſub Spartaci capite apparuit. 225.b
Draco Cleomenis cadauer à uolucrū iniuria tuebatur. 155.b
Elephantis capite infans natus. 93.a
Equus Craſſi furore percitus in flumen ſe præcipitauit. 228.a
Feles duo Arato ſacrificāti conſpecti. 356.a
Flamma è ſopito ſacrorum igne emicuit. 322.c
Flamma è militis manu emicuit.
Flamma in Cæſaris (277.d exercitu emicuit. 275.a. 251.d
Flammeū corpus inter Luculli & Mithridatis exercitum elapſum. 205.d
Fluuios ſanguine manaſſe. 88.b
Formicæ congelatum uictimæ ſanguinem ad Cimonem deſerunt. 203.c
Fulgores cœli nocturni. 277.d
Fulmen aram percuſſit. 136.a
Haſtæ ardentes in cœlo uiſæ.
Herculis phanum Pa (185.a tris fulmine tactum. 349.a
Hirci mortaliū inſtar conſerere uiſi. 172.c
Homines igniti apparuerunt. 277.d
Iecur hoſtiæ ſine capite. 93.a
Ignis in nauē Timoleonis ſe cœlitus demiſit. 139.c
Imber Romanum Pœnumq; exercitum diremit. 131.b
Lampas ueluti fulmen in terras irruit. 139.c
Lapidibus igneis pluit. 75.d
Lumen magnum ab Eleuſine illuxit. 57.d
Lunas tres apparuiſſe. 88.b
Lupi Carthaginis terminos detulerunt. 160 d
Mare dulces aquas præbuit.
Minerua ſudans in Ilio (300.d apparuit. 206.a
Moguntiacus pons incēdio conflagraſſe uiſus. 401.a
Mures ſuſpenſum in templo aurum corroſerunt. 168.b
Mures Iouis aurum corroſerūt.
Orphei ſimulacrū ſudorem (93.a dedit. 256.d
Oues immolādæ Clytū ſequutæ
Palladis ſimulacrū coruі (263.c laceraruunt. 218.c
Partus immaturi edebātur. 36.d
Pelta aurea è cœlo delapſa. 23.c
Pila in templo fulmine tacta.
Piſaurus terræ hiatu (401.a abſumpta. 348.d
Pudibunda uir quidam ſaxo ſibimet excæcauit. 218.c
Sanguinis guttæ è cœlo ceciderunt. 11.c
Sanguis è ſcutis emanauit. 76.c
Saxum ad Aegos fluuium cœlitus delapſum. 162.d
Scuta pugnantia inuicem uiſa.
Simulacra armatorū ui (185.a rorū pro Græcis pugnantium apparuerunt. 57.d
Solis obſcuratio apud Theſſalos. 87.a
Sol pallens imbecillē calorē interfecto Cæſare emiſit. 279.a
Spicæ cruentæ apud Antium ceciderunt. 75.d
Strepitus nocturni. 277.d
Sues ſine auribus in lucē editi. 300.d
Sidera clauo circūluxiſſe. 162.d
Templi Adranitarū oſtia ſponte patefacta. 140.a
Terræ hiatus circa Lauernam.
Timoleonis in caput (167.d uitta ornata in Delphico templo ſe demiſit. 139.c
Tonitrua Syracuſis prodigioſa per XV dies. 303.a
Tribuni militaris brachium roſea ſuauitate manauit. 313.b
Tubarum ſonitus ex aëre ſereno increpuit. 168.b
Tiberis prodigioſa inundatio. 317.d
Victoriæ ſimulacrū Mithridati cœlitus demiſſum. 169.a
Victoriæ ſimulacrum habenas manibus dimiſit. 364.a
Vox in Thriaſio agro audita. 57.d
Vox in Fortunæ templi conſecratione audita. 53.d
Vox M. Cedicio facta de Gallorum aduentu. 62.b
Vultures torquati in caſtris Manlij. 185.a

AVGVRIA.

ALexandro. 159.a. 260.c. &c.
Arato. 365.a
Athenienſibus. 218.c
Cæſari. 275.a Caſſio. 311.d
Ciceroni. 324.d
Cimoni. 203.c
Craſſo. 227.d
Graccho & Corneliæ. 155.b
Graccho Tib. 15[illegible].d
Herculi. 8.b
Mario. 183.b
Marcello. 89.d
Menelao. 374.d
Numæ Pompilio. 22.b
Paulo Aemilio. 134.a. 136.c
Pauſaniæ. 121.b Pericli. 69.b
Philippo. 115.b
Platoni. 381.a Pyrrho. 176.c
Romanis. 168.b
Romulo ac Remo. 8.b

Syllæ. 168.c.172.b
Tertiæ Aemiliæ. 134.a
Themiſtocli. 57.b
Timoleoni. 139.c
Timoleonis militibus. 142.b

SOMNIA.

ADoleſcentis cuiuſdam.
Ageſilai. 233.d (333.c
Alcibiadis. 48.a
Alexandri. 258.d
Annibalis. 95.c
Antigoni. 328.d
Antonij. 342.c
Bruti. 311.b
Calpurniæ Cæſaris uxoris.
Cimonis. 289.b (278.a
Cinnæ. 278.d Clyti.263.c.d
Darij.257.c Demetrij.334.a
Demoſthenis. 318.d
Ephori cuiuſdam. 149.c
Eumenis. 191.d. 194.a
Gn. Aurelij. 243.c
Gracchi C. 158.c
Luculli. 206.c.209.a
Lyſandri. 164.c
M. Artorij. 312.b
Marij. 172 d.190.b
Marſiæ. 298.d Medij.331.d
Mithridatis. 245.c
Onatij Aurelij. 226.b
Pelopidæ. 84.d
Petitij Naucleri. 252.d
Philippi. 354.d
Pompeij. 251.d
Proſerpinæ ſacerdotum. 139.c
Pyrrhi. 177.b
Socratis.380.d Syllæ.168.c
Themiſtoclis. 59.c
Titi Latini. 51.d
Tyriorum. 258.d

PROVERBIA.

ACeto ignem extinguere. 15 c
Adamantina uincula. 298.b
A[illegible] Lernæam Hydram pugnare. 179.a
Alter hic Hercules. 5.b
A Muſis ac Gratijs alienus. 9.c
Ancora extrema. 52.d
Appio egere. 142.b
Aqua & igni interdicere.324.c
Argentanginam pati. 318.b
Attica muſa. 384.c
Bocchoris iudicium. 333.c
Caudæ pilos equinæ paulatim uellere. 197.a
Coronã capiti cõtexere. 232.b
Cothurnus. 129.a
Cretizare cum Cretenſib.136.a
Domi leones, ſub diuo uulpes.
Duos Alcibiades neq; (172.c
Attica neq; Græcia tulit.41.d
Eamus Athenas. 3.a
Ex ſinu. 291.d
Genius malus. 311.b
Iacta eſt alea. 78.a
In cœlum ferre. 142.a
In craſtinũ differamus quæ ſerio ſcripta ſunt. 83.a
Ineſcare.125.d Vide in Indice, Voluptas malorum eſca.
In uentrem bellare. 206.b
In uino ueritas. 355.c
Λακκόπλουτοι. 120.a
Leonina pellis quò non pertingit, uulpina aſſuenda. 162.a
Leonis catulum ne alas. 41.c
Leonem ſtimulare. 282.c
Lydius currus. 215.b
Mortui non mordent. 253.a
Mulus Marianus. 184.b
Nec ſi Cato ipſe diceret. 289.c
Nemo bene imperat, niſi aliquando paruerit. 233.a
Nequicquam ſapit qui ſibi non ſapit. 264.b
Ne quid nimis. 61.b
Nihil ſine Theſeo. 5.b
Nodum ſoluere. 267.c
Non per cuniculos. 268.c
Noſce teipſum. 315.b
Nulla perniciei ratio. 192.b
Olet lucernam. 316.a
Omnẽ machinam tollere. 165.c
Omniũ operũ ac munerũ. 10.c
Oratio omnia conficit. 178.a
Periclem peſſime educaſti.69.a
Qui lucernis indigent, infundũt (oleũ.71.c
Quis laudabit patrem niſi infelices liberi?358.c
Samiorum populus perquam literatus. 73.a
Sardi uenales. 12.a
Sardonius riſus. 160.a
Seditione ciuili ſordidiſſimi honores contingunt. 218.a
Sicula craſſitudo. 215.b
Submittere faſces. 35.a
Sui cuiq; mores fingũt fortunã. 379.b
Sus Mineruam. 316.b
Termerium malum. 2.b
Terram cœlo miſcere. 12.b
Vno digito caput ſcalpere.
Vti foro. 313.a (248.c
Vtroque cornu bouem tenere. 566.a

LEGES LICET NVLlo certo perſtringi potuerint ordine, accurata tamen diligentia in manipulum coëgimus.

LYcurgi leges in uniuerſum. 15.b. 146.b
Eiuſdem, ne in eundẽ hoſtem exercitus ſæpius ducatur.16.c
Item de ſucceſſionibus. 145.b
Solonis. 30.a
Draconis leges. Ibidem.
Romuli leges. 11.b
Numæ leges. 22.a
Tribunitiæ leges. 70.c
Publicolæ leges. 35.a.b
Liuij Druſi. 159.c
Sulpitij flagitioſæ leges. 167.c
Gracchi. 156.b.159.a

LEGES SINGVLAE ſingulorum.

AGonis, ne ambitus aut iniuriarum quæſtio niſi apud mille & XL iudices fieret. 74.a
Cæſaris de agris diuidũdis.24 d
Diopithæ, ne quas nouos ſermones de rebus cœleſtibus haberet. 74.a
Epitadis Ephori de ſucceſſionibus. 145.b
Fannij, S.C. aduenæ Romæ expulſi. 159.d
Martij Cenſorij de eodẽ magiſtratu denuò non ambiendo. (48.b
Marij de ſuffragijs ferendis. 182.d
Periclis de nothis. 74.d
Phlogidæ Lacedæmonij lege auri uſus repudiatus. 163.d
Piſiſtrati. 33.a
Pompeij de non lauandis reis. 249.d
Scraphidæ Lacedæmonij lege auri uſus repudiatus. 163.d
Syllæ de gubernatione ciuitatum. 174.c. Eiuſdẽ quæ funerum impẽſas definit. 174.a

ATHENIENSIVM

De repudij libello. 39.d
Quæ peregrinũ uetat publicis ludis in theatro ſaltare. 285.c

AEGINETARVM, ne quis Athenienſis Aeginam adiret. 383.b

GRAECORVM, quæ non eos qui enſem, ſed qui clypeũ amittebant, mulctabat. 81 c

LACEDAEMONIORVM.

De regũ diſſenſionibus. 146.d
Ne quis ex peregrina filios procreet. 146.c
Ne quis Spartanus apud exteros habitet. 146.c

ROMANORVM.

De ſacerdotum à militia immunitate. 68.a.88.b
Ne ſerui conſcribantur. 183.b
Quæ decem annos militibus in neceſſitate præſcribit. 158.d
Quæ Quæſtori anno finito reditum permittit. Ibidem.
Quæ ὀνοματολόγους electionibus adeſſe uetat. 288.a
De nõ habitãdo Capitolio.67.a
Ne patres filios uendant. 24.c
Quæ ſupra D iugera habere prohibet. 156.b
Vt triũphaturi extra pomœria expectent. 247.c.291.b

ORATIONVM EXempla quæ ſparſim huic operi inſertæ ſunt.

ANaxarchi philoſophi ad Alexãdrũ.264.a
Anaxilai Byzantij ad Lacedæmonios. 46.a
Annibalis ad populũ Carthaginem.101.c. ad milites. 92.c
Appij Claudij Cæci in ſenatu aduerſus Pyrrhi pacẽ. 179.a
Arati ad Achæos.152.d. ad Philippum. 366.a
Ariſtidis ad populum Athenienſem. 119.b. ad milites. 122.c. ad Tegeatas. 121.d
Ariſtomachæ ad Dionẽ.304.d
Arſacis legatorum ad Craſſum. (227.d
Brenni Gallorum regis ad legatos Romanorũ. 63.b
ad milites ſuos. 63.b
Cæſaris ad Metellum. 273.d

Calliæ

Cediæ accuſatorum ad iudices. 124.c
Camilli ad Ardeates. 64.d
Caſsij ad Brutum. 311.b
Catonis maioris ad Quirites. 126.d. in ſenatu. 127.a
Catonis Vticen. quam Vticæ ad Romanos habuit. 295.c
Chilonis Leonidæ filiæ. 147.c
Ciceronis ad Trib. 320.d
Cimonis pro ſe in iudicio. 202.c
Cleomenis Lacedæmonij ad Therycionem. 153.d
Cleopatræ ad corpus Antonij. 352.a
Clodij ad Fimbrianos. 212.a
Clyti ad Alexandrum. 263.d
Corneliæ ad Pomp. 252.a
Corinthij cuiuſdam militis ad Græcos aduerſus Carthagienſes. 141.c
Coriolani ad Tullum Volſcorũ principem. 51.c. Ad ſeditioſos. 50.c
Craſsi in comitijs conſularibus. 226.c. Ad milites in filij obitu. 195.b. Ad milites de pace cum Parthis facienda. 231.a
Cratiſicleæ ad Cleomenem filium. 152.b
Dionis ad Dionyſiũ iuniorem. 298.d. Ad Pelopõnen. 303.d
Fabij Maximi ad Paulũ Aemilium conſulem. 78.b
Faliſcorum legatorum ad Senatum Ro. 61.d
Flacci Ordeonei ad milit. 369.d
Gracchi C. ad populum. 157.b
Gracchi Tib. pro Tribunitia poteſtate abrogandã. 157.c. In roganda lege agraria pro pauperibus. 156.c
Herſiliæ ad Sabinos. 10.b
Liciniæ ad C. Gracchum maritum. 160.b
Luculli ad milites. 206.d
Lyſãdridis ad Cleomenẽ. 152.b
Marcelli ad milites. 92.c
M. Seruilij pro Paulo Aemilio. (136.b
Martij ac Pomponij ad Numam. 21.d
Menenij Agrippæ ad ſenatũ populumq; Ro. 49.a
Metonis Tarentini ad concionem. 177.d
Militum ad Marium. 184.d
Minutij ad milites. 77.d
ad Fabium Max. 78.a
Mutij Sceuolæ ad Porſenam regem. 36.b
Niciæ ad Gylippum. 222.c
Numæ ad legatos. 21.d
Octauiæ ad Auguſtũ. 345.b
Othonis ad milites. 373.b
Pauli Aemilij ad Perſeũ captũ. 136.c. De fortunæ mutatione ad Perſei liberos captos. Ibid. Ad Quirites aduerſus fortunam. 137.d
Perpennæ aduerſus Sertorium.
Phocionis in concilio ut (198.c Demoſthenes & cæteri Alexandro ad ſupplicium dederentur. 282.c. In concilio de ſeruanda Philippo fide. Ibidem.
Platonis pro Socrate. 382.a
Pompeij ad Tigranem. 245.d
Pomponij ad po. Ro. 76.a
Portiæ ad Brutũ maritũ. 307.d
Remi ad Numitorem. 7.d
Scipionis Aphricani ad S. P. Q. R. 108.c
Scipiõis Naſicæ in ſenatu. 131.b
Sertorij ad Perpennæ milites. 197.a
Socharis Decelei aduerſus Miltiadem pro cõcione. 200.d
Syllæ ad legatos Athenienſium. 169.c. ad milites. 170.b. 171.b. ad Archelaũ. 171.d. ad Paphlagonios. Ibidem.
Theſtæ ad Dionyſium fratrem.
Themiſtoclis ad Eury (300.a biadem. 57.b. ad Xerx. 59.a
Therycĩõis ad Cleomenẽ. 153.d
Timonis ad Athen. 350.c
Valeriæ Publicolæ ſororis ad Volumniam. 53.a
Volumniæ ad Valeriam. 53.b ad filium Coriol. Ibidem.

EPISTOLARVM paradigmata.

Ageſilai ad Hydrea Carem. 235.a
Alexandri ad Antip. 264.c ad Ariſtotelem. 255.d. ad Craterum Attalum & Alcetam. 264.c. ad Leonidam. 259.a ad Parmenionem. 258.b. ad Peuceſtam. 262.a
Annibalis ad Fabiũ Max. 79.b
Architæ ad Dionyſium iuniorem. 383.d
Bruti ad Ciceronem. 309.a. ad Atticum. 310.b. ad Pergamenos. 306.b. ad Samios. Ibidẽ.
Cæſaris ad Amintium. 276.a
Dionyſij iunioris ad Dionem uictorem ſuppoſititia. 302.b
Ephororum ad Lyſand. 163.c
Fabricij ad Pyrrhum. 179.b
Icetis Leontini ad Corinthios. 139.b
Lacedæmoniorum exercitus ad Ephoros. 45.b
Lyſandri ad Ephoros. 163.c
Lyſimachi ad Pyrrhum ſuppoſititia. 176.c
Mardonij ducis ad Græcos. 121.a
Olympiadis ad Alexand. 261.a
Philippi regis ad Ariſtot. 385.d
Scipionis Naſicæ ad regẽ quendam. 134.d
Syllæ ad Caphim familiarem. 169.b

STRATAGEMATA.

Alcibiadis. 45.d
Alexãdri Mag. 259.a
Annibalis. 76.d. 81.a
Cæſaris. 252.a Camilli. 66.d
Cimonis. 114.d Demetrij. 331.
Eumenis. 193.c
Hermocratis. 222.b
Luculli. 205.a
Lyſandri. 162.b
Marcelli. 92.c
Phraortis. 346.a
Parthorum. 229.c
Scipionis Aphricani. 106.c
Sertorij. 197.d Solonis. 28.b
Themiſtoclis. 57.b
Timoleonis. 140.a

TRIVMPHI.

Antonij de Parthico bello. 347.d
Auguſti. 352.b
Bruti de Luſitanis. 158.b. de bello Alexandrino, Pontico, & Iuba. 276.c. de Pompeij liberis. Ibidem.d
Camilli de Veijs. 61.b. de Gallis. 65.d. de Latinis. 66.d
Cato de Iberijs. 127.d
Catuli de Cimbris. 186.c
Craſsi de Spartaco ouatio.
Curij tres triũphi. 125.c (226.b
Fabij Maximi de Pœnis. 80.a
Fabij maximi filij. 81.a
Flaminij de Gallis. 88.c. de liberata Græcia. 116.d
Luculli de bello Mithridatico. 213.a. 291.a
Marcelli de Gallis. 89.a. de Syracuſis. 91.d. Eiuſdem in Albano monte. Ibidem.
Marij de Cimbris. 182.b. 187.a de Iugurtha. 167.b
Pauli Aemilij de Perſeo. 137.b.
Pompeij quã nondũ pubes. 197.a. (366.d de Hiſpanis ac Sertorio. 226.b. de bello Mithridatico. 247.c
Publicolæ de Sabinis. 37.b. de Hetruſcis. 34.d
Publicolæ fratris de Sabinis.
Romuli de Veijs. 12.a (35.d
Scipionis Aphricani de Pœnis 107.c. de Hiſpanis non affectauit. 242.a (108.b
Scipionis Aſiatici de Antiocho.
Syllæ de Marianis. 173.d
Ventidij de Parthis. 345.a

STATVAE.

Achillis. 241.c
Alcibiadis. 22.c
Alexandri tyranni. 87.a
Alexandri militum. 257.b
Antonij. 349.a
Autolyci. 209.a
Arati. 360.c. 364.d
Bruti expulſoris regum. 307.a
Cæſaris. 275.c (314.d
Catonis Vticenſis. 297.b
Cleopatræ. 352.c
Cononis. 377.b
Corneliæ Gracch. matris. 159.b
Demoſthenis. 319.a
Ennij poëtæ. 109.a
Euagoræ. 377.b
Eucliæ uirginis. 123.d
Gelonis tyranni. 142.a
Gracchi patris. 160.b
Gracchorum. 160.d
Homeri. 374.c
Horatij Coclitis. 36.a
Luculli. 199.d Lyſandri. 161.a
Marcelli. 93.c.
Marij. 182.b. 268.d
Mercurij ſtatuarũ Athenis magna copia. 42.b
Neronis. 367.d
Pauli Aemilij apud Delphos.
Periclis. 68.d (136.d
Philopœmenis. 114.a

Platonis. 385.b
Pompeij. 276.d.307.d
Pomponij Attici. 378.b
Porſenæ. 36.c
Pythagoræ.22.c Riſus.19.a
Romuli ſtatuæ pedeſtres. 9.d.
Scipionis Aphric.109.a (11.d
Scipionis Aſiatici. Ibidem.
Socratis.382.a Syllæ.167.a
Theodecti philoſophi. 257.c
Xerxis. 261.b

AVTORES A PLVtarcho noſtro citati.

Aemilius. 102.d
Aeſchines. 315.b
Aeſchines Socraticus. 124.d
Aeſchylus. 5.b.
Aeſopus.364.b Alceus.115.c
Alexander Magnus. 257.c
Alexander Mindius. 184.d
Anacreontes poëta. 73.a
Anaxagoras. 162.a
Anaximenes. 34.d
Androclida. 161.b
Andron Halicarnaſſeus. 4.c
Antigenes Iſtrus. 261.d
Antigonus. 10.a
Antimachus. 375.a
Antiſthenes. 38.b
Antiochus philoſophus. 210.d
Antipater. 54.d
Antipater Epigrammatum ſcriptor. 374.c
Antiphanes poëta.315.b.316.a
Antiphon. 38.c
Antoclides. 221.d
Antonius. 386.a
Apollodorus. 14.a
Apollothemis. 20.c
Aratus. 147.b.363.b
Archelaus poëta. 200.a
Archeſtratus. 41.d
Archidamus. 223.d
Archilochus. 185.d.280.c
Archippus. 38.b
Ariſtarchus. 375.a
Ariſtobulus. 256.d
Ariſtocrates. 20.c
Ariſtophanes. 38.b
Ariſton philoſophus. 55.c
Ariſtoteles. 38.b
Ariſtoxenus. 20.c
Aſinius Pollio. 252.c.275.b
Athanes. 142.a
Athenodorus Sando. 36.b
Auguſtus. 93.c.309.d
Bacchilides. 21.c
Bato Synopeus. 147.b
Bibulus.307.c Bion. 4.d
Brutus.305.a Butas. 11.a
Cæſar. 271.d.341.d
Caius Acilius. 11.a
Caliſius. 271.d
Calliſthenes. 63.d.84.a
Cato. 129.a
Chares Iſangelus. 258.a
Chares Mitylenæus. 264.b
Charon Lampſacenus. 59.d
Chryſippus. 358.c
Cicero. 108.d
Clidemus. 122.c
Clitarchus. 59.d.102.d
Clodius. 20.d
Clyſthenes. 238.d
Corn. Nepos. 158.b.214.a
Craterus Macedo. 124.d
Crates. 375.a
Cratinus Comicus. 31.c.68.d.
Critias.15.d.203.a (72.c
Critolaus. 69.c
Cteſias. 354.b.c.356.a
Cymeus Heraclides. 357.b
Dæmon. 4.b
Daimachus Platæenſis. 37.d
Damachus. 263.a
Damaſtes.64.a Damon.23.b
Demaratus Corinth. 235.b
Demetrius Phaler. 18.d.118.d
Demetrius Magneſ. 317.a
Demochares. 319.a
Democritus. 132.d
Demoſthenes. 40.a
Dicæarchus. 3.d.5.d
Didymus Grammaticus. 27.a
Dimon. 58.d Dinon.353.b
Diocles.7.a Diodorus.6.c
Diodorus Coſmograph. 302.d
Diogenes. 20.c
Dionyſius Halicar. 9.d
Dionyſius Thrax. 375.a
Dionyſodorus. 358.c
Dion.57.a Dioſcorides.16.a
Diphilus. 215.b
Duris Samius. 46.b
Ennius. 95.c
Epaminondas. 91.c
Ephorus. 46.b
Epicharmus Comicus. 22.c
Eratoſthenes. 14.a
Euas Samius. 28.d
Euphorion. 73.a
Eupolis Comicus. 68.d
Euripides. 1.b.5.b
Eutychidas. 14.a
Fab. Pictor. 7.a
Fannius. 156.a
Feneſtella. 172.d
Ganiſius. 271.d
Glaucippus 280.a
Glyceus Samius. 333.c
Gorgias Leontinus. 201.c
Gracchus Caius. 156.c
Hecatæus Eretrieus. 262.d
Hellanicus. 3.a
Hereas Megarenſis. 3.c
Hereas. 5.d
Heracletus. 12.c
Heraclides Ponticus. 27.a
Heraclitus. 63.d
Hermippus. 14.d
Herodotus. 4.d.5.b
Heſiodus. 3.a
Hieron. 59.c
Hierony. philoſophus. 178.c
Hippias. 18.d
Homerus. 1.c.3.a
Hyperides. 316.c
Ibicus.26.b Idomeneus.70.a
Iobas. 170.b
Ion poëta. 69.a.73.b
Iphicrates. 81.c
Iſocrates. 40.b Iſtrus.6.a
Iuba rex. 9.b
Liuius. 89.d
Marſias. 317.b
Melanthus poëta. 200.a
Menander. 257.c
Menecrates. 4.d
Mneſiphilus. 55.c
Munatius. 292.b
Nauſicrates rhetor. 203.d
Neanthes. 55.b
Nicagoras. 57.a
Nicander. 375.a
Nicolaus philoſophus. 314.a
Olympus medicus. 351.d
Oneſicritus. 255.d.262.d
Oppius. 241.b
Pænon Amathuſius. 3.c
Panætius. 119.a.200.b
Pappus Paſiphon. 115.d
Phanias Lesbius. 29.a.56.c
Phanias Epheſius.33.b (57.c
Phanodemus. 57.c.202.a
Pherecydes. 3.b.4.d
Phylarch. 63.d.181.a.364.b
Philippides Comicus. 330.c
Philippus Iſangeleus. 262.d
Philipp. Chalcidenſis. Ibidem.
Philiſtus. 220.b.223.a
Philochorus. 2.d.4.c.5.b.6.a
Philon Thebanus. 262.d
Philoſtephanus. 18.d
Phrinicus Comicus. 42.d
Pindarus. 18.c.56.c.337.d
Piſiſtratus.3.c Piſo.25.b
Pyttheus.1.b Plato.13.a.15.a
Plato Comicus. 40.b.350.b
Polemon Periegetanus. 360.b
Polybius. 84.a.93.d.108.d. 94.d.127.c.135.b
Polycrates. 261.d
Poſidonius.135.c.d.88.a.91.c
Promathio. 7.a
Ptolemeus Anticlides. 262.d
Pub. Voluminus. 313.b
Pyrrhus. 179.c
Pytheas. 317.c
Rutilius. 187.a.246.c
Salluſtius. 175.a.206.b
Sappho. 336.b
Scipio Naſica. 134.d
Sextius Syllas. 9.c
Simonides. 55.b.144.a.233.a.
Simulus poeta. 10.a (297.c
Sophocles. 26.b.143.d.253.c.
Soſibius. 19.a (358.a
Sotion.265.c Sphærus.15.a
Steſimbrotus. 59.c.69.d.&c.
Strabo philoſophus. 210.d
Stratocles. 102.d
Sylla. 167.d.170.c
Taruntius Mathematicus. 8.d
Terpandrus poëta. 18.c
Teleclides Comicus. 216.a
Theocritus. 108.b
Theophanes. 246.c
Theophraſtus. 124.c.196.d
Theopompus. 59.c.234.c
Theopompus Comicus. 163.b
Thraſeas. 290.b
Theſeidos. 5.b
Thucydides. 40.a.124.b
Timæus. 143.d.215.b (220.b
Timocreon Rhodius. 58.d
Timonides. 302.a
Timon Phliaſius. 68.d
Timotheus. 235.b
Titus.129.b Trogus.102.d
Tyro Ciceri libertus. 326.a
Tyrtæus. 15.b
Valerius Antias.9.b.11.7.c
Valerius Max. 93.b.314.a
Varro. 9.d
Xenophon. 14.a
Zenodotus.9.b Zeno.20.b

FINIS.

PLVTARCHI CHERONEI GRAECORVM ROMANORVMQVE ILLVSTRIVM VITAE.

[library stamp]

VITA THESEI

LAPO FLORENTINO INTERPRETE.

QVEMADMODVM in orbis terræ ſitu deſcribendo hiſtorici ſolent, ut ad quæ ipſi cognitione aſpirare non poſſunt, extremis tabularum partibus ſupprimentes, quoſdam adijciũt locos eſſe uaſtos, arenoſos, & cœlo terraq́ penuriam aquarum, aut limum inſuperabilem, aut montem Scythicum, aut aſtrictum frigore pontum: Ita & nobis in hac uirorum collatione, perpetua rerum hiſtoria, quantum probabili oratione aſſequi potuimus tempora percurrẽtibus, de his quæ ſuprà ſunt ueré licuit affirmare: antiquiora & uetuſtiora iſta, tragica & monſtroſa, Poëtæ & fabuloſi rerum ſcriptores occupant, nec ultra fidem nec certitudinem præ ſe ferũt. Cum igitur Lycurgi legumlatoris, & Numæ regis res geſtas literis mãdauerimus, haud ab re fuerit ad Romulum orationem conuertere, quando hiſtoria ipſa ad eius tẽpora quamproxime acceſſimus. Sed mihi diu cogitanti huic uiro (ut inquit Aeſchylus) quis conueniret, quem illi opponerem, quis dignus †foret comparatione coniungi: uiſum eſt tandem faciendum eſſe, ut à quo celebrata Athenienſium ciuitas amplificataq́ eſt, eum cum glorioſiſſimæ atq́ inuictiſſimæ urbis Romæ parente conferrem & cõpararem. Liceat autem repurgatas ratione fabellas obtemperare nobis, & hiſtoriæ faciem accipere. Sicubi uero ſuperbé uerisimilitudinẽ omnem cõtemnãt, nec admittãt ullum cum probabilitate cõmerciũ, æquis auditoribus opus erit, quiq́ benigne & hu-

Hiſtoria uetuſtiſsima qualis ſimilitudine.

Confeſsione fidem quærit.

†φερέγγυθ

B mane †hiſtoriam antiquã exaudiãt atq́ approbent. Videtur igitur Theſeus multis de cauſis Romulo quàſimillimus extitiſſe: ambo enim cum ſpurij & obſcuri forẽt, exiſtimati ſunt à dijs immortalibus procreati eſſe: ambo etiã bellicoſi ac manu ſtrenui, quod quidem omnes ſcimus, & interim quanta maxime fieri potuit prudentia præſtiterũt. Ex duabus quoq́ clariſſimis ciuitatibus, Roma & Athenis, alteram hic condidit, alteram ille nouis colonis compleuit. Fœminarũ præterea raptus de utroq́ feruntur, neuterq́ eorum domeſticã cladem & inuidiam ſuorũ effugit: ſed ad poſtremũ ambo dicuntur in offenſionem ciuium incidiſſe. Si quid igitur ex his quæ minus tragice dici uidentur, ad ueritatem conducit, Theſei quidem paternum genus in Erechtheum ac primos indigenas refertur: maternum uero in Pelopem. Pelops enim non opibus magis & copijs, quàm natorum ſobole cæterorum Peloponneſi regum potẽtiſſimus fuit, cum filias permultas optimatibus in matrimonio locaſſet, multoſq́ in rebuſpub. paſſim principes diſperſiſſet, é quibus unus Pittheus extitit Theſei maternus auus, qui urbem non magnã Trœzeniorum incoluit, ac per id temporis omnibus ſapientia & eloquentia plurimũ præſtare putabatur. Fuit eius ſapientiæ, ut uidetur, talis quædam uis ac forma, qualem cõplexus Heſiodus cum ſua ſcripta ſententijs referſiſſet, ſapiens in primis eſt habitus. Atque hanc unam ex Pitthei ſententijs fuiſſe memorant:

†ἀρχαιολογίαν

Genus.

Eſto ſatis comiti merces promiſſa laboris.

Cuius rei Ariſtoteles philoſophus eſt autor. Euripides etiam cum Hippolytum caſti Pitthei diſciplinam appellet, hanc eandem de Pittheo opinionem perſpicue atteſtari uidetur. Aegeo uero, cum filijs indigeret, uulgatũ illud oraculum Pythiam uatem ceciniſſe ferunt, quo iuſſit, ne cum muliere coiret, priuſquam Athenas accederet. Quod cum non ſatis aperte dixiſſe uideretur, in Trœzenem profectus, de dei reſponſo cum Pittheo cõmunicauit, quod huiuſmodi fuit:

Néue prius utr magne †pedem qui prominet utri
Soluas, Cecropidum quàm ſacram acceſſeris urbem.

†ἀσκοῦ τὸν προὔχοντα πόδα

Igitur incertum eſt, qua ratione adductus Pittheus, ſuaſionibus aut dolo, ad Aethræ coitum illum impulerit. Cum uero is mulierem cõpreſſiſſet, reſciuiſſetq́ cum Pitthei ſe filia coijſſe, grauidam factam eſſe ratus, enſem & calceos ſub lapidem eximiæ magnitudinis abditos reliquit, qui intus cauatus erat, ut quæ immiſſa forent, apte capere & cõtinere poſſet: idq́ ſolum mulie-

Boccatius libro 10. cap. 49

[library stamp]

C ri factum patefecit, mādauitq́; ſi ex ea filius naſceretur, & ad uirilem ætatem prouectus, ſaxum ſummouere, & quæ relicta fuerāt, tollere atq; aſportare poſſet, eum clàm omnibus cum his ad ſe rebus mitteret: uehementer enim Pallantidarum inſidias formidabat, quippe qui eum ob ſolitudinem filiorum cōtemnerent: erant autem quinquaginta ex Pallante filij: ſic diſceſſit. Cum exactis menſibus mulier partu puerum ædidiſſet, ſunt qui ſtatim ei Theſeo nomen inditū eſſe affirment, ob inſigniorū corporis poſitionem: alij poſtea Athenis, quo tempore illum in filium accepit Aegeus: quam etiam rem illi θέσιν, id eſt adoptionem, nomināt. Cumq́; apud Pittheum educaretur, cuſtodem & pædagogum Connidam quendam nomine habuiſſe, cui uſq; ad noſtram ætatem, uno ante Theſei die Athenis arietem immolant: memoriaq́; beneficij & honoribus hunc multo iuſtius proſequuntur, quàm Silanionem & Parrhaſium, qui imaginis Theſei pictores ac fictores fuerunt. Vigebat etiam illis temporibus conſuetudo, ut qui ex ephebis exceſſiſſent, delati in Delphos, de comis deo primitias darēt. Acceſſit igitur in Delphos Theſeus, & loco etiam his temporibus Theſiæ ab illo nomen manet, ut fertur: anteriorem uero capitis partem ſolam abraſit, ut de Abantibus ſcribit Homerus: atq; hoc tonſuræ genus Theſeis ob illum nuncupatum eſt. Abantes uero primi hoc tondendi more uſi ſunt: quem quidem non ab Arabibus, ut quidam exiſtimant, didicerunt: nec Myſios imitati, ſed quod natura bellicoſi eſſent, & cominus pugnandi, ac præter cæteros manus cum hoſtibus conſerendi peritiam tenerent, ut Archilochus teſtatur his uerſibus:

Educatio.

In catalogo nauium.

Nec crebros tendunt arcus, nec uerbera fundæ
Expediunt, ſæuas quoties Mars æquore cædes
Infert, at rigido geritur res cominus enſe.
Hac illi apprime pugna certare periti,
Eubœæ genus acre uirûm belloq; ſuperbum.

Ne igitur ullas hoſtibus ad capiendum anſas darent, tondebantur. Hoc & Alexandrum illum Macedonem cum excogitaſſet, ſuis ducibus imperaſſe ferunt, ut Macedonum barbas abraderent, quippe quæ in prælijs anſæ promptiſſimæ forent. Reliquum igitur tempus uerum Theſei ortum Aethra occultum habuit. Erat autem rumor Pittheo autore diſſipatus, illum à Neptuno eſſe generatum: Neptunum enim Trœzenij ſumma religione colunt, & eius dei tutelæ eorum ciuitas dedicata eſt, cui & fructuum primitias deligūt, & inſigne in nummo tridentem inciſum habent. Cum uero primum illius adoleuiſſet ætas, & unà cum corporis uiribus, fortitudo ac animi elatio, conſilio & ratione firmata apparuiſſet, ſic Aethra deduxit ad lapidem, atque ibi illum de ſuo ortu certiorē fecit, iuſſitq́; paterna ſigna ſubducere, & ijs acceptis Athenas nauigare. At ille lapidem quidem cum ſubiiſſet, facile repulit, nauigaturū uero ſe pernegauit, etſi ſecura nauigatio foret, & id mater atq; auus ſummis precibus ab eo cōtenderent: difficile enim erat terreſtri itinere Athenas proficiſci, cuius nulla pars à periculo, cæde, ac latrocinijs uacua eſſet. Nanq; ea tempora homines tulerunt, manuum quidem operibus, ac celeritate pedum & corporum uiribus, ut uidetur, indefeſſos, inſuperabilesq́;, & qui ad nihil æquum aut conducibile naturæ muneribus uterentur, ſed quibus contumelia & intolerabilis contumacia grata foret, gaudentes crudelitate & ſæuitia dominari, atque cogere & peſſundare quicquid incidiſſet. Pudorem quoq; & iuſtitiam, & iuris æqualitatem, & humanitatem, ab ignauia & iniuriarum metu proficiſci, eaq́; nihil conuenire ijs qui uiribus præſtare poſſent. Ex his quoſdam circuens interemit Hercules ac deleuit: qui uero illum latuerunt, metuq́; perterriti ſubterfugēre, ut humiles abiectiq́; contemptui fuerunt. Poſtea uero quàm Hercules calamitate perfunctus eſt, interfectoq́; Iphito diſceſſit in Syriam, atque ibi apud Omphalen diuturna ſeruitute fuit: hæc illi necis ſupplicia ſoluens, Syriorum res ſumma pace ac ſecuritate firmauit. In Græcia uero uitia ac flagitia rurſus reuiuiſcere ac latius manare cœperūt, cum nemo ea reprimeret, nec prohiberet. Erat igitur ea profectio ex Peloponneſo Athenas eūtibus, maxime peſtifera ac exitioſa, & ex latronibus quenq; Pittheus qualis eſſet ſingillatim, quibusq́; peregrinos afficeret, in mediū referens, ſuadebat Theſeo, mari Athenas accederet. At eius animum iampridem Herculis gloria uirtutis tacitè incenderat, eumq́; ſemper habebat in ore, & eius res geſtas ac uirtutes narrantibus, promptiſſimū ſe auditorem præbebat, maxime uero ſi quis eum eſſet intuitus, & alicui eius facto & dicto interfuiſſet. Prorſusq́; perſpicuū erat idem illi eueniſſe, quod poſterioribus ſeculis Themiſtocli euenit, cum diceret, Miltiadis trophæum ſibi ſomnos adimere: ita illi Herculis uirtutem admirāti, eius res geſtas per noctem ſomnia referebant, ac interdiu ipſum exagitabat, inſtigabatq́; æmulatio, eadem facere cogitantem. Erat autem ex matre inter illos affinitas,

Prima iuuenta.

Thucydides à princ. lib. 1

Studium ad Herculis exemplū cōparatū.

quod

A quod ex patruelibus nati eſſent. Aethra enim Pitthei filia fuit, Alcmena autem Lyſidices, Lyſidice uero & Pittheus fratres, ex Hippodamia ac Pelope geniti. Perindignum igitur, & non ferendum ducebat eſſe, illum in omnes improbos inuadentem, terram ac mare purgare, atq; tutum omnibus præſtare, ſe uero quæ inſtarent certamina, euitare, atq; per maria effugere, fama & opinione patrem dedecorantem, alia nulla genitori indicia, quàm calceos & enſem ſine ſanguine afferentē, non præclaro aliquo facinore ac rebus geſtis, certiſſima ſigna & notas ſuæ nobilitatis præbentē. Huiuſmodi igitur animo atq; conſilio iter aggreſſus eſt, ut nemini ipſe inferret iniuriā, uim afferentibus repugnaret. Ac primū quidem in Epidauro† Periphetam, qui claua utebatur, ob id Corynetam, quod Corynam illi clauā dicunt, nuncupatū, interemit, cum is illum adortus, tranſitu prohibere niteretur. Claua autem lætatus, accipienſq; eam, ad armorū ſibi uſum ſeruauit, qua deinceps ueluti Hercules leonis pelle, perpetuò uſus eſt. Itaq; hæc Herculi indiciū quoddam erat, qua magnitudine feram ſuperaſſet: Hic uero clauā, cum apud aliū eſſet, oſtendit à ſe uictam, ſecū uero inuincibilem eſſe. In Iſthmo etiam Sinnim Pityocamptam, quo pacto ipſe multos occiderat, eodem peremit, cum non cōſuetudine ulla nec exercitatione ualeret, ſed declaret uirtutē arti omni atq; exercitationi antecellere. Fuit autem Sinnidi ipſi filia eximia forma ac magnitudine, nomen erat Perigune, hanc interempto patre fugientem Theſeus ambiens perquirebat. Illa cum in denſiſſimā ſyluam, aſparagoq; ac frutice conſitam ſe conieciſſet, ut erat natura ſimplex, pueriliter admodum illos ueluti exauditūros orabat, ac uota iureiurando adhibito nuncupabat, ſi eam abditā atq; inuiolatā ſeruarent. Reuocante autem Theſeo, ac fidem dante, ſibi curæ fore, ne quid detrimenti acciperet, ad eum ſe contulit, ex eoq; grauida facta, Menalippum genuit. Sed Deioneo Euryti Ochalienſis filio in poſterū, permittente Theſeo, in matrimonium ceſſit. Menalippi uero filius Ioxus, Ornitho ſocius deducendæ in Cariam Coloniæ fuit, unde Ioxides appellantur, quibus mos eſt patrius, neq; ſpinas aſparagi, neq; ſtœbā igni cremare, ſed honore & cultu proſequi. Erat quoq; Crommyonia ſus, quam Phæam uocabant, fera ſanè haud contemnenda, ſed pugnax, & ad ſuperandum difficilis: hanc ad rationem itineris nihil pertinentem, ne uideretur ex neceſſitate omnia gerere, adortus confecit. Simul obijcere ſeſe improbis quidem hominibus, propulſandæ iniuriæ gratia, ratus eſt bonū uirum oportere: cum feris autem generoſis illis prælium inire ac periclitari. Sed quidam Phæam

B mulierem latrocinijs intentā fuiſſe tradunt, capitalem ſanè atq; intemperantem, quæ in his regionibus Crommyonem (id enim loco nomē eſt) incolebat, ſuemq; ex uita ac moribus cognomentum traxiſſe, inde à Theſeo eſſe interemptam. At Scyronem cum iuxta agrum Megarenſium è petra deieciſſet, uita priuauit, qui, ut uulgatior fama tenet, uiatores eò accedētes in prædam uertebat: ut uero quidam autores ſunt, per iniuriā & cōtumeliam pedes peregrinis protendens, abluere iubebat, ac deinde impellens calcibus, in mare deturbabat. At Megarēſes hiſtorici famæ obuiam euntes, & cum longo ac diuturno tempore (ut inquit Simonides) bellum gerentes, nec latronem, nec contumelioſum hominem Scyronem fuiſſe aſſeuerant, uerum latronum hoſtem & euerſorem, bonorū autem ac iuſtorū uirorum amicum. Aeacum enim Græcis omnibus pietate ac religione præſtare iudicatū eſſe, ac Cychreū diuinis honoribus ab Athenienſibus coli. Pelei quoq; & Telamonis uirtutem nemini incognitam eſſe. Scyronem igitur & Cychrei generū fuiſſe, Aeaci uero ſocerum, Pelei ac Telamonis auum, qui ex Endeide Scyronis & Chariclis filia geniti erant. Haud igitur conſentaneum eſſe, cum improbiſſimo homine optimos uiros affinitatem inire uoluiſſe, maxima ac precioſiſſima dantes accipienteſq;. Verum tradunt Theſeum non quo tempore primū Athenas acceſſit, ſed poſterius, & Eleuſinen cepiſſe, quæ à Megarenſibus tenebatur, Diocle principe fraude decepto, & Scyronem oppreſſiſſe. Ita de his rebus uariæ ſunt cōtrariæq; ſententiæ. Eleuſine quoq; Cercyonem Arcadem in palæſtra ſuperatum interemit. Ac paulò prouectus cum domuiſſet Procruſten in Hermiona, idem torturæ genus ſubire cogens, quod ille hoſpites, è uita ſuſtulit. Hæc Herculis imitatione geſſiſſe uidetur. Nam ut ille, quo pacto ſibi inſidiæ paratæ fuerant, eodem inſidiarum autores perſequutus, Buſirim immolauit, palæſtra proſtrauit Antæum, ſingulari certamine Cygnū ſuperauit, Termerum quoque abſciſo capite interemit, à quo etiam Termerium malum nuncupatum eſſe, memoriæ proditum accepimus. Verberando enim caput Termerus eorum qui in ſe incidiſſent, omnes hoc pacto ad exitium mortemq; perducebat: Sic Theſeus ultus facinoroſos euaſit, quæ ipſi per uim in alios patrarant, eadem ab illo reportantes: & quas ſibi excogitarant iniuriæ rationes, ijſdem iuſte ſuppliciū luebant. Sed cum Cephiſum attigiſſet, ex Phytalidarum genere homines obuiam prodeuntes primū ſalutarunt, expiariq; ſe petentem, de more

†Suid. περι-φανον. *Geſta.* *Oui. li. 7. Met.* *Diod. Sic. lib. 5* *Amplificatio à comparatione.*

C riteq; expiatum, ut ſacrificia peracta ſunt, conuiuio exceperũt, cum nullus antea itinere hũmane clementerq; accepiſſet. Ad ſextam igitur Iduum Cronij menſis, qui nunc Aprilis habetur, in patriam rediſſe dicitur. Ciuitatem ingreſſus, inuenit turbationis omnia ac diſcordiarum referta, ac priuatim Aegeum, ac domum totam peſſimo in ſtatu conſtitutos. Nanque Medea Corintho Athenas delata, cum ſuſcepiſſet ſe medicamentis Aegeum curaturã, quo filios procreare poſſet, in eius ſe concubitum dederat: quæ ubi de Theſei reditu prima accepit, imprudente Aegeo, qui ſenex tunc erat, & ob ſeditionem ciuium omnia formidabat, perſuaſit illi, hoſpitem conuiuio exceptum uenenis necaret. Ad prandium igitur profectus Theſeus, cum non probaret ſe priorem quis eſſet edicere, uelletq; ei recognoſcendi ſui initium præbere, appoſitis carnibus, cum gladium incidendi gratia diſtrinxiſſet, illi oſtendit: quo ſtatim cognito, Aegeus ueneni poculum deiecit, ac filium appellans amplexus eſt. Tum aduocatis ciuibus omnibus cognitũ fecit, prompte libenterq; ob fortitudinem excipientibus. Dicitur cadente poculo uenenum effuſum eſſe, quo loco nũc in Delphinio †ſepta ſunt. Eam enim urbis partem Aegeus incolebat, & †quandam templi partem, quæ ad Orientem ſpectat, in Aegei portis uocitãt. At Pallantidæ, quibus ſpes inſecta erat occupandi regni, ſi ſine filijs Aegeus moreretur, poſteaquam Theſeus eſt ſucceſſor patri conſtitutus, ægre ferentes, ſi quidem Aegeus regnet, Pandioni in filium adoptatus, & qui Erechthidarũ genus nulla propinquitate attingeret, ac rurſus Theſeus homo peregrinus & aduena, ad bellum incubuerunt, ac partiti ſuas copias, pars eorum ex Sphettide palàm cum patre impetũ faciunt: pars Gargetti ſe abdentes in inſidijs ſubſederunt, ut diuerſis partibus hoſtem adorirentur. Fuit autem ipſis præco uir Agnuſius Leus nomine, hic Theſeo Pallantidarum conſilia detulit: ille repentino impetu adortus eos qui in inſidijs erant, omnes peremit. Qui uero Pallantem ſequuti fuerant, accepto cladis nuncio, diſſipato exercitu diuerſi abierunt. Ex eo ferunt †Palleneorum populum Agnuſiorum cõnubijs prohiberi, moremq; hunc apud eos per præconem denunciandi, Audite populle, eſſe ſublatum: id enim nomen ob uiri proditionem uehementer oderunt. Inde Theſeus ne ocio deſidiaq; langueſceret, & ſimul gratia & beneuolentia multitudinem deuincire cupiens, contra Marathonium taurum ex urbe profectus eſt, qui Tetrapolitanis permagna detrimẽta attulerat, eumq; captum oſtentandi roboris gratia, uiuum per mediam urbem egit, & pòſt Delphico Apollini immolauit. At quæ de Hecale, deq; eius hoſpitio fabulantur, haud omnino à ueritate abhorrere uidẽtur. Hecaleſium enim ſacrificium Hecalo Ioui finitimi populi exhibebãt, Hecalemq; ipſam religioſe colebant, †Hecalelam per diminutionem uocantes, quod cum iuuenem admodum hoſpitio inuitaſſet Theſeum, ſeniliter huiuſmodi blanditijs benigneq; excepiſſet. Ad hæc eo ad prælium exeũte, uouit ſe Ioui immolaturam, ſi incolumis rediſſet in patriam: uerum ante reditũ illius extincta eſt, & has Theſei iuſſu hoſpitij ac benignitatis gratias reportauit, ut Philochorus teſtatur. Nec ita multo poſt, tertio ex Creta legati de exigendo tributo Athenas acceſſerunt. Nam cum inualuiſſet opinio, Androgeum in Attica dolo eſſe ſublatum, & Minos ipſe illato bello, multis malis Athenienſes affecit, & infenſum etiam numen regionem uexauit: ſterilitas enim agrorum ſimul & peſtis uehemens inuaſerat, flumina quoque exiccata ſunt. Iubente autem deo placari Minoëm, cum eo firmata pace, atq; ita eos numinis iram placatum ire, malorumq; exitum habituros, caduceatoribus in Cretam miſſis, qui Minoẽm precibus exorarent, percuſſerũt fœdus hac lege & conditione, ut promitterent ſe nono quóque anno ſeptem pueros, totidemq; uirgines tributi nomine in Cretam eſſe miſſuros, ut plurimi ſcriptores ſentire uidentur. Pueros autem delatos in Cretam, tragœdijs celebratũ eſt in Labyrintho à Minotauro eſſe interemptos, aut palantes exituq; prohibitos, ibi interijſſe. Minotaurum uero ipſum, ut Euripides tradit, miſtumq; genus prolemq; biformem fuiſſe, duplicíq; natura tauri atq; hominis compoſitum. Verum Philochorus tradit hæc Cretenſibus nõ probari, ſed Labyrinthum carcerem fuiſſe, qui nihil aliud haberet incommodi, niſi quod ex eo effugere qui aſſeruarentur, non poſſent. Gymnica etiam certamina in honorem Androgei Minos ſtatuit, præmiumq; uictoribus pueros tradidit tantiſper in Labyrinthi cuſtodia aſſeruatos. Vicit autem prioribus certaminibus Taurus quidem belli dux, cuius per id temporis apud eos potentia permaxima ferebatur, homo haud miti ingenio neq; manſueto, ſed qui multa in Athenienſium filios per ſummã iniuriam & contumeliam perpetraret. Ariſtoteles quoq; in Bottiæorum repub. pueros minime interimi ſolitos à Minoë, perſpicue affirmare uidetur, ſed ſeruorum numero habitos in Creta conſeneſcere, ac Cretenſes uetuſto cuidam uoto obnoxios, illos hominum primitias in Delphos mittere: cum quibus, dum mitterẽtur, admiſtos eorum filios unà emigraſſe. Sed cum ibi uictum ſibi ipſis ſuppeditare

†περιφράκτῳ

†τεμένει

Honores inuidia ſequuta, mox inſidiæ.

†Videtur legendum Παλλαντιδῶν

D

†Ἑκαλίνην fortaſſe.

Boccat. lib. 11. cap. 26

Diodo. 5. circa Thebas ſublatũ dicit.

Egreſſio de Minotauro & Minoë.

De Bottiæis Plinius libro 4. capite 11.

peditare

A peditare non poſſent, in Italiam primum trāſuectos, Iapygiam tenuiſſe, ac deinde profectos in Thraciam, Bottiæos nuncupatos eſſe: idcirco Bottiæorum uirgines ſacrificio quodam abſoluto canere, Eamus Athenas. Equidem uidetur reuera difficile, eam ciuitatem inimicam habere, quæ muſica & poëtica præſtet. Etenim Minos perpetuò male audiuit, & in Atticis theatris aſſiduis probris contumelijsq́ue uexatus eſt: nec illum ab infamia & ignominia Heſiodus uendicauit, cum regno digniſſimum: nec Homerus, cum† Iouis diſcipulum & neceſſariū appellaſſet: ſed peruicerunt Tragici, quia pulpito & ſcena plurimam de illo ſæuitiæ & crudelitatis infamiam diſſiparunt. Quanquam Minoëm legumlatorem perhibent, Rhadamantum uero iudicem eſſe atque cuſtodem eorum, quæ ab illo legibus definita ſunt. Cum igitur tertij tributi tempus inſtaret, ac parentes quibus erant impuberes liberi, ſortitos ad tributū dare cogerētur, rurſus aduerſus Aegeum ciuium calumniæ & querimoniæ renouatæ ſunt, qui luctu & lachrymis inſtarent, rem indignam eſſe, illum caput & cauſam malorum omnium extitiſſe, nunc ſupplicij ſolum & animaduerſionis penitus expertem eſſe, ſed ad nothum atq; peregrinum filium regno delato, ipſos legitimis filijs orbatos & deſtitutos contemnere. Hæc Theſeum excruciabant uehementer: quæ minime contemnenda ratus, nec præcipuam ſibi aliquam ſortem petendam, ſed in communis fortunæ ſocietatem eundum, in medium prodiens ſeipſum ſine ſorte dedidit: ac alijs eius animi elatio & magnitudo maximæ admirationi fuit, populareq́ue eius ingeniū ſumma beneuolentia & amore proſequuti ſunt. At contrà Aegeus ne id ageret orare & obſecrare. Vt uero perſpexit illum nec precibus nec ſuaſionibus cuiuſquam de ſententia dimoueri poſſe, cæteros ſortito elegit pueros. Hellanicus uero ſcribit, non ſortito lectos ciuitatē dedere, ſed præſentem Minoëm ipſum deligere ſolitum, ac primum omnium Theſeum ad fœderis pactionem delegiſſe. Fuiſſe autem huiuſmodi: Athenienſes nauem præbere, conſcendentes autem pueros cum eo nauigare, bellica arma ſecum nulla ferre, extinctoq́ue Minotauro pœnam finiri. Itaq; ante id tempus nulla ſalus ſperari poterat, quocirca & nigro uelo nauem ut ad manifeſtam perniciem emittebant. Eo tempore cum attollere patris animum & ſpe bona confirmare uellet, efferebat ſe, pollicebaturq́ue Minotaurum ſe domiturum: quare Aegeus uelum aliud album gubernatori tradidit, mādauitq́ue, ut in reditu, ſeruato Theſeo, album attolleret, interempto autem, nigro

B adnauigaret, ac cladem à longe ſignificaret. At Simonides non albū ait uelum fuiſſe ab Aegeo traditum, ſed puniceum, liquido ilicis frondentis flore tinctum, idq́ue eorum ſalutis ſignum conſtitutum eſſe. Præerat autem gubernator naui Amarſyadas Phereclus, ut Simonides tradit. Philochorus ab Scyro ex Salamine dicit accepiſſe Theſeum gubernatorem Nauſitheum, qui uero proram regebat, Pheacem, cum Athenienſes nondum rebus maritimis intenti forēt. Etenim fuiſſe unum ex pueris Meneſtham, Scyri ex filia nepotem: hæc Nauſithei & Pheacis† ſacella atteſtari uidentur, quæ à Theſeo ſecus Scyri phanū in Phalero poſita ſunt, ac feſtum diem, quem Gubernatoria uocant, inquit eiſdem exhiberi. Ductis igitur ſortibus, Theſeus acceptis ex Prytaneo his quorum nomina exierant, in Delphinium profectus, Apollini pro ſua ſociorumq́ue ſalute ſupplicationem peregit. Erat autem ea, ex ſacra olea ramus, alba lana coronatus. Inde nuncupatis uotis, octaua Iduum Ianuarij deſcendit ad mare, qua etiam his temporibus puellas placaturas in Delphinium mittunt. Dicitur etiam deum illi in Delphis præcepiſſe, Venerem ducem ſibi aſſumere, & ad obeundum unà munus, prouocare. Poſt hæc ad mare capram immolanti, in caprum ſponte mutatam, ob idq́ue deam Epitragiam, ab hirco, quod hi τράγον uocant, nuncupari. Vbi uero naue eſt delatus in Cretam, ut ſcriptum à plurimis ac decantatū eſt, ab Ariadna eius amore capta, accepto filo, edoctuſq́ue qua ratione Labyrinthi errores poſſet euadere, Minotaurū oppreſſit, abnauigauitq́ue, Ariadna & pueris conſequutis. Addit etiam Pherecydes, Cretenſium nauium fundum Theſeum perforaſſe, quo perſequutionem retardaret. Damon quoque tradit ab eo Taurum Minois ducem interemptū eſſe in littore, dum nauali prælio Theſeum à nauigatione prohibere niteretur. Vt uero Philochorus prodidit, Minoë ludos celebrāte, Taurus cum opinione omnium cunctos deuicturus foret, graui inuidia flagrabat. Eius enim potentia ob morum cōtumaciam, animos hominum uehementer offenderat. Erat etiam opinio grauior, illum cum Paſiphaë cōcumbere: quare petenti Theſeo cum eo in certamen uenire, permittit Minos. Cumq́ue mos eſſet Cretenſibus, mulieres quoq; inſtantibus ludis ſpectare, præſens Ariadna & Theſei aſpectu obſtupuit, & certandi peritiam, qua omnes uicerat, admirata eſt: gauiſus etiam Minos Taurum uictum ignominiaq́ue affectum, Theſeo pueros reddidit, & ciuitatem tributo liberauit. Sed Clidemus ſeparatim quodammodo ac ſuperflue de his ſcribit, altius repetito principio: fuiſſe Græcis omnibus commune decretum, triremem nullam ullo ex loco nauigare maio

† ὀαριςὴν Διός

Beneficium in patriam.

Id eſt, cocci ſucco.

† ἡρῷα

C rem, quàm ut quinq; hominibus compleri poſſet: duci tantum Argos Iaſoni circumnauigare fas eſſe, ad mare latrocinijs liberãdum. Dædalum uero naui Athenas fugientem, præter conſtitutionem decreti Minos longis nauibus perſequutus, in Siciliam tẽpeſtate delatus eſt, ibiq; uita defunctus. Poſtea uero quàm Deucalion Minois filius, hoſtili in Athenienſes animo, de repetendo Dædalo Athenas miſit, ac niſi dederetur, minatus eſt ſe pueros quos obſides Minos acceperat, occiſurũ, clemẽter & humane huic quidẽ reſpõdent. Theſeus deditionẽ Dædali deprecatus, utpute patruelis ſui, illi uero genere etiã cõiuncti, quippe ex Merope Erechthei filia prognato, ipſe ædificãdis nauibus animũ adiecit: partim ibi per ſe, procul ab ea uia qua aduerterẽt hoſpites: partim in Trœzene per Pittheum, uolens quàmaxime rem latere. Comparatis igitur cõpletisq; nauibus, Dædalo & exulibus Cretenſium ducibus, omnibusq; imprudentibus, Cretenſibus quoq; amicorum naues eſſe opinãtibus, potitus littore, expoſitis ſuis, Gnoſſum ſumma celeritate inuaſit, cõſertoq; prælio in ipſis Labyrinthi portis, Deucalionẽ comitatumq; eius oppreſſit, cum Ariadna in ijs turbationibus cõſtituta fœdus init, pueros recepit, & inter Athenienſes & Cretenſes ſocietatem amicitiamq; cõiunxit, cum promiſiſſent Cretenſes, ſe nunquã bellum incepturos eſſe. Multæ uero de his opiniones feruntur, uariæq; ſententiæ, ac de Ariadna in primis, quarum pro uera nulla probari uidetur. Nam alij aiunt, eam à Theſeo relictam ſuſpendio uitam finiſſe: alij delatam in Naxum à nautis, Onaroq; Bacchi ſacerdoti in matrimonium datam: ut autem relinqueretur à Theſeo, factum eſſe, quod aliam amaret.

Egreſsio de Ariadna.

Hunc inſanus amor domuit Panopeidos Aeglæ. Hunc uerſum de Heſiodi poëſi excepiſſe Piſiſtratũ, Hereas Megarenſis eſt autor: quemadmodum rurſus in Homeri νεκυῖαν, ad gratiam Athenienſium conieciſſe, Theſea Perithoumq; inſignia pignora diuûm. Nec deſunt qui dicant Ariadnam ex Theſeo Oenopionẽ & Staphylum peperiſſe, è quibus Ion Chius eſt, qui de ſua patria ita loquitur: Hanc olim Oenopion Theſides condidit urbem. Quæ autem fabulis maxime celebrata ſunt, in omniũ (ut ita dixerim) ore & ſermone uerſantur. Quædam tamen de ijs propria à Pæone Amathuſio literis prodita ſunt. Ait enim Theſeum cum Ariadna ſpõſa in Cyprum ui tempeſtatis eſſe delatum: cumq; ipſa è ſalo langueret grauida exiſtens, nec perferre poſſet, eam tantum expoſuiſſe, ipſum naui opitulantem, à terra rurſus in pelagus

ἐξελᾶν, ἐμβαλᾶν, id eſt, expunxiſſe, ſubſtituiſſe uerſus poetarũ quoſdam, prout facere uel obſtare gloriæ Theſeiæ uideretur.

D eſſe auectum. Itaq; incolas loci mulieres Ariadnam excepiſſe, ac propter ſolitudinem mœſtam atq; exanimatam curaſſe: adulterinas etiam ad eam, ut à Theſeo, detuliſſe literas, in quibus hæc erant, illum de ſuo partu eſſe ſolicitũ, atq; propediem auxilio affore: defunctamq; uita antequã partu ſoluta eſſet, ad ſepulturã dediſſe: huc poſtea reuerſum Theſeum dolore confectum, incolis reliquiſſe pecunias, quæ in Ariadnæ ſacrificium erogarẽtur. Duo præterea exigua ſtatuiſſe ſimulacra, alterum argenteũ, aureum alterum. In ſacrificio uero quarta Iduum Gorpiæ, id eſt Septembris menſis, adoleſcentem in lecto iacentem uociferare, cæteraq; facere, quæ à parientibus fieri ſolent. Vocare etiam lucum Amathuſios Veneris, in quo Ariadnæ ſepulchrum oſtendunt. Naxij etiã quidam ſcriptores, duos fuiſſe Minoës tradunt, totidemq; Ariadnas, quarum alteram in Naxo Dionyſio nuptã fuiſſe, Staphylumq; peperiſſe: natu uero iuniorem à Theſeo raptam ac deſtitutam in Naxum acceſſiſſe, nutricemq; conſequutã, Corcynam nomine, cuius etiam extare ſepulchrũ: eo in loco Ariadnam obijſſe diem, honoresq; haud prioris ſimiles eſſe aſſequutã: nam illius celebritatẽ ludis lætitiaq; agitari: quæ autem in huius honorẽ fiunt ſacrificia, mœrore omnia ac luctu eſſe referta. Ex Creta autẽ ſoluens, in Delum ſe cõtulit: cumq; deo immolaſſet, conſtituto ibi Veneris † ſigno, quod ab Ariadna acceperat, unà cum pueris chorũ inſtituit, eum quem adhuc Delios obſeruare ferunt, circuitus atq; exitus Labyrinthi hac imitatione recenſentes, quæ numeris quibuſdam alternis orbibus orbes impediat. Id autem chori genus γέρανος à Delijs nuncupatur, ut Dicæarchus ſcribit: atq; hunc chorum circa Ceratonem aram celebrauit, ex cornibus cõcinnis & inter ſe cõgruentibus ſiniſtris omnibus ſtructam. Ab eodem ſtatutum in Delo certamen memorant, uictoribusq; tunc primũ palmæ præmium eſſe propoſitũ. Sed cum Attico agro appropinquaret, ei ſimul ac gubernatori memoria præ gaudio excidiſſe uelum attollere, quo eorũ ſalutem Aegeo ſignificari oportuit. At illum deſperato filij reditu è ſaxo ſe proieciſſe, atq; ita extinctũ eſſe. Naue eò aduectus Theſeus, ſolennia ſacra quæ in diſceſſu uouerat, dijs immortalibus peregit: de ſalute etiam per præconẽ Athenas nũciauit. Verum is multos ex regis interitu in ſqualore & lachrymis mœſtos offendit: alios etiam (ut credibile eſt in communi ſalute) lætitia exultantes, & qui illum certatim plauſu coroniſq; exciperent. Acceptis igitur coronis caduceum coronauit. Reuerſus autem ad mare, nõdum peractis à Theſeo libationibus, extrà expectauit, quod ſacrificium turbare nollet: quo abſoluto, Aegei

Redit.

† ἄγαλμα τὸ ἀφροδίσιον

A mortem nũciauit: illi magno luctu, tumultu & trepidatione in urbem ſe receperunt: unde hodieq; conſuetudo manet, ut in celebritate quæ ὠσχοφόρια à ferendis ramis uocant, nam ὦσχος ramus eſt, non nũcius ipſe, ſed caduceum coronetur, & poſt libationes huiuſmodi, qui interſunt, emittant uoces, ἐλελεῦ, ἰοὺ ἰού, id eſt, eia, heu, quorũ altero in feſtinatione ac bellicis pæanibus uti ſolent, alterũ conſternationis ac turbationis eſt. Patre igitur ad ſepulturã dato, Apollini uotum perſoluit nonis Iulijs: eo enim die in urbem ſe incolumes receperũt. quare & legumina ob eam cauſam aiunt coqui, quod ſeruati allata ſibi cibaria in unum cõfuderint, & cõmuni ad coquendum olla adhibita, congreſſi inuicẽ atq; epulati ſint. Ereſionam uero, id eſt oleæ ramũ lana coronatum (εἴριον ſiue ἔριον enim lana eſt) ut tunc, ad ſupplicationẽ efferunt: uarijs autem peractis luſtrationibus, ob ſublatam agrorum infœcunditatem cantu proſequuntur, *Herod. in uita Homeri. Suid. Εἰρεσιώνη.*

Ereſione dabis pingues cum ficubus agros,
Et plenas oleo cotylas, redolentia mella
Spumantem pateram, quo uel bene pota recumbas.

Atqui hæc ſacra Herculis exhiberi quidam aiũt, hoc pacto ab Athenienſibus enutriti: ſed plures ſuperioribus magis aſſentiri uidentur. Nauis autẽ qua cum pueris Theſeus nauigauit, & qua rurſus in patriã ſeruatus eſt, triginta remorũ fuit, quam uſq; ad Demetrij Phalerei tẽpora Athenienſes ſeruauerũt, cum uetuſtis lignis ſubtractis, alia quotidie noua ac ualida cõijcerent atq; coaptarẽt, ita ut poſterius ſermone uſurpata, exemplum philoſophis ambiguitatis mãſerit, alijs eandem, alijs uero minus eſſe affirmãtibus. Ad hæc Oſcophoriorũ celebritatẽ agitãt à Theſeo conſtitutã. Non enim omnes uirgines ſorte lectas ipſum eduxiſſe tradũt, uerũ ex æqualibus eius ac familiaribus duos adoleſcẽtes, aſpectu quidẽ puериles ac muliebres, animis autem fortes & ſtrenuos, cum balneis calidis à luce ſemotos, unguẽtis quoq; quæ ad comã & leuitatẽ corporis coloremq; cõducunt, reliquisq; ornamẽtis pro facultate immutaſſet, uocem etiã & geſtũ atq; inceſſum edocuiſſet, & quam ſimiles potuiſſet, & nulla re diſſimiles uirginibus reddidiſſet, in uirginũ numerũ, celatis ea de re omnibus, cõieciſſe. Poſtea igitur quàm reuerſus, põpas ac dies feſtos cum impuberibus, ita ut nunc quoq; palmites cum racemis ferẽtes uidemus, indutis agitaſſe. Portãt autem ramos ad Dionyſij & Ariadnæ gratiã, admoniti fabula, uel potius quod tum cum redierũt, poma importabantur:
B & quæ cœnã ferant mulieres adhibentur, & ſacrorũ participes fiunt, matres lectarũ uirginũ referentes. Etenim ad filias accedentes illæ, cibos & opſoniũ afferũt. Fabulæ etiã narrantur, quod hæ quoq; recreãdi ſolandiq; gratia pueris fabulas enarraſſent. Hæc igitur à Demone memoriæ prodita ſunt. Locum etiam ſibi ad templum optauit: domos præterea eas quæ tributũ impendebant, ſtatuit ſibi pecunias in ſacrificiũ pro ratione tributi cõtribuere, idq; ſacrificiũ permiſſum ſibi à Theſeo Phytalidæ obibant, hoſpitij benignitatẽ huius beneficij memoria proſequuti. Poſt Aegei mortẽ magnũ opus atq; admiratione dignũ aggreſſus eſt, omnesq; qui Atticã incolebãt, in urbem coaptauit, & in populum omnes unius ciuitatis cõpulit, cum antè ſparſim uarios habitarẽt locos, & difficulter pro cõmuni omnium utilitate cõuenire poſſent, interdum etiã diſſidentes bello inter ſe decertarẽt. Igitur omnes per populos ac genera obiẽs, ſuadere conabatur: priuatis atq; inopibus celeriter eius monitis hortationibusq; audientibus: potẽtibus uero & factioſis ſpe iniecta, ſine rege rempub. & popularẽ ſtatum, ſe tantũ belli ducem ac legũ cuſtodem fore: alijs autẽ rebus paritatem atq; æqualitatẽ omnes habituros. Hæc alij ſua ſpõte & uoluntate facere adducti ſunt: alij quod eius potentiã, quæ iam tum maxima erat, atq; animi magnitudinẽ formidarent, obtẽperare ſuaſionibus, quàm ui cogi maluerũt. Cum igitur ſingulorũ prytanea, curias, ac magiſtratus ſuſtuliſſet, unumq; & cõmune omnibus prytaneum & unum ſenatum conſtituiſſet, quo in loco adhuc etiam licet intueri, ciuitatem Athenas nuncupauit, & Panathenæa, communem celebritatem decreuit. Sacrificia de receptis in ciuitatem Colonis peregit, quæ μετοίκια, id eſt aduentitia, uocant, decimoquinto Calend. Maias, quod ſacrificium uſq; ad noſtram manauit ætatem. Atq; depoſito regno à dijs orſus ut ſuſceperat ciuibus ſe facturũ, rempub. ſtabiliuit. Nam cum de ciuitatis ſtatu conſultum Apollinem miſiſſet, huiuſmodi ei oraculum ex Delphis allatum eſt:

Aegida Theſeu Pittheidos ædite partu,
Ipſe pater multis fines meus urbibus olim
Conſtituit, ueſtraq; dedit ditione teneri.
Tuq; inuicte malis animo ne cede labori,
Vter ut inſanis pelagi iactaberis undis.

Hoc etiam & poſteriori ætate Sibyllam in hanc urbem dixiſſe autumant, cum exclamaſſet:

C Ipſe madebis uter, ſed non fas mergier unquam. Magis uero amplificare uires ciuitatis cum uellet, mortales omnes ad eandem uitæ æqualitatem uocauit. Et id: Huc populi omnes accedite: Theſei edictum fuiſſe dicitur, quo ex omnibus populis unum corpus à ſe cōſtitui declarauit. Haud tamen confuſum populum & indigeſtum ob multitudinem, quæ nullo delectu ac diſcrimine in urbem confluxerat, cōtemnendum putauit: uerum primus nobiles, quos εὐπατρίδας ipſe uocauit, ſeiunxit, tum agricolas & artifices. Nobilibus quidem, tractandi rem diuinam, magiſtratus ex ſuo ordine creandi, adminiſtrandiq; leges, tum pia religioſaq; interpretandi definiendiq; poteſtatem fecit, eosq; cum cæteris ciuibus quaſi ad æqualitatē redegit, cum honore quidem & gloria nobilitas, uſu uero ac neceſſitate agricolæ, multitudine uero artifices ſuperare uiderentur. Quod autem ipſe primus ad uulgum inclinarit, ut Ariſtoteles inquit, & dominatu ſe abdicarit, declarat Homerus in nauium catalogo, in quo Athenienſium tantummodo populum appellat. Nummū præterea ſtatuit, bouemq; in eo incidit, uel ob Marathonium taurum, uel ob Minois ducem, uel quod ad agri cultionē ciues prouocare uellet. Ab eo nūmo dicitur ἑκατόμβοιον, quod eſt centum boum, & δεκάβοιον, quod decem, nomen traxiſſe. Sed cum Megarenſium agrum firmiter ad Atticam adiunxiſſet, celebratam illam in Iſthmo columnam erexit, epigrammaq; inſcripſit, quod duobus trimetris regionem diuidebat, inquiens: Quæ ad orientem ſolem ſpectant, hæc non Pelopōneſus, ſed Ionia: Quæ uero ad occidentem, Peloponneſus eſt, non Ionia. Certamen quoq; ab eo primum Neptuno inſtitutum imitatione Herculis. Gloriari etiam quādoq; eſt ſolitus, ob illum Ioui Olympia, ob ſe uero Neptuno Iſthmia à Græcis celebrari. Quod enim ibidem in Melicertæ honorē conſtitutum eſt, noctu agebatur, initiandi magis quàm ſpectaculi aut celebritatis ſpeciem præ ſe ferens. Nonnulli tamen opinantur in Scyronis honorem Iſthmia inuenta à Theſeo & inſtituta eſſe, quo ſe à cæde ob propinquitatem expiaret. Scyronem enim filium fuiſſe Caneti & Heniochæ Pitthei filiæ. Alij uero Sinnim, non Scyronem, & huius gratia non illius certamen eſſe conſtitutum. Statuit igitur conuenitq; cum

†προεδρίαν ἔχειν

Corinthijs, ut Athenienſes ad Iſthmia accedentes, tantum in ſpectando† ſedentes præferrentur cæteris, quātum nauis uelum, quæ eò ſpectandi gratia appulſa erat, extenſum loci occuparet, quemadmodum ab Hellanico & Androne Halicarnaſſeo ſcriptū accepimus. Inde in Euxinum D pontū nauigauit, ut Philochorus & alij plerique tradunt: cum Hercule aduerſus Amazones militauit, ac uirtutis præmiū Antiopam accepit. Sed plures, è quibus eſt Pherecydes, Hellanicus, atq; Herodorus, aiunt poſt Herculem priuata claſſe Theſeum nauigaſſe, & Amazonem captiuam cepiſſe. Atqui hi quidē probabiliora uidentur dicere: alteri enim nemini ex comitibus memoratur Amazon cōtigiſſe captiua. Bion autem Theſeum ait ea dolo ſubrepta abijſſe: natura enim Amazonas uiroſas eſſe: ita nec Theſeum cum agrū inuaderet fugiſſe, ſed munera illi miſiſſe: illum uero cum muneribus miſſam mulierem adhortatū nauem conſcendere, ubi conſcendit deducta naui diſceſſiſſe. At Menecrates quidam, qui de Nicea Bithyniæ ciuitate hiſtoriā ædidit, ſcribit Theſeum cum Antiopa in his regionibus diuerſatū eſſe: affuiſſe etiam in eius exercitu tres ex Athenis adoleſcentes inter ſe fratres, Euneum, Thoantem, & Soloontem. Hunc igitur cum Antiopā flagraret, celatis alijs, cum uno ex familiaribus rem cōmunicaſſe: at ille cum de his cum Antiopa in ſermonem ueniſſet, illam hominem repudiaſſe: rem uero prudenter ſimul humaneq; tuliſſe, nec Theſeo unquam detuliſſe: at Soloontem ubi de ſpe decidit, proieciſſe ſe in fluuium, interijſſeq;. Hunc caſum tuliſſe grauiter Theſeum cum adoleſcentis interitum accepiſſet & cauſam, & quoddam Pythiæ oraculum ad ſeipſum rediens, in mentē reuocauit: fuiſſe enim ſibi in Delphis à Pythia imperatū, ſimulac contigiſſet, ut in peregrina regione angeretur maxime, excruciareturq;, eo tunc in loco urbem conderet, & duces quoſdam relinqueret ex ijs qui eum conſequuti eſſent. Ex hoc conditæ à ſe urbi, Pythopoli ab eo nomen eſſe inditum, & propinquo fluuio Soloontem, in honorem adoleſcentis: relictos quoque eſſe illius fratres, ut præfectos ac legumlatores, cumq; his Hermum uirum Athenienſem ex nobilitate, à

†Ἑρμοῦ οἰκίαν uocant, cum deberent Ἕρμου οἰκίαν.

quo & locum Hermi, id eſt† Mercurij domū, à Pythopolitanis nūcupari, non recte ſecundam ſyllabam circunflexo accentu notantibus, & gloriam ad deum ab heroë transferentibus. Itaq; hac de cauſa bellum ab Amazonibus ortum eſt. Videtur autem earum facinus neque humile neq; muliebre fuiſſe. Nam nunquam in urbe caſtrametatæ forent, nec in Pnyce prælium conſeruiſſent, niſi potitæ agro intrepide urbem inuaſiſſent. Quare, quemadmodum tradit Hellanicus, Cymmerico Boſphoro frigore cōcreto, tranſuectas irrupiſſe creditu perdifficile eſt. Quod autem in urbem caſtra poſuerint, ex nominibus locorum, & interemptarum ſepulchris apparet. Diuturna uero dubitatio & cōmoratio utriſq; fuit adoriendi hoſtem: ad poſtremum uero

A Theſeus cum Phœbo immolaſſet, cum illis conſeruit prælium: quo quidem Iunio menſe depugnatum eſt, in cuius memoriã Boëdromia adhuc, à menſis nomine Boëdromione dicta, Athenienſes peragũt ſacrificia. Tradit autẽ Clidemus, cum proſequi ſingula exquiſitius uellet, Amazonum ſiniſtrũ cornu ſe ad locum, cui nunc Amazonio nomen eſt, cõuertiſſe: dextro autẽ eas in Pnycen per Chryſam eſſe profectas, cum ijs ibi pugnaſſe Athenienſes, cum à Muſeo in Amazonas incidiſſent: ad hæc & interemptarũ ſepulchra in lata uia extare, ea quæ ad portas ducit, ſecus Chalcodontis phanũ, quas nunc Piraicas uocitãt, atq; inde ui uſq; ad Eumenidas eſſe reiectos, ac mulieribus loco ceſſiſſe. Ex Palladio uero & Ardetto ac Lycio ingruentes, propuliſſe dextrũ earum cornu uſq; ad caſtra, multasq; illarum cecidiſſe. Sed quarto deinde menſe ictum eſſe per Hippolytã fœdus. Hippolytam enim hic eam quam ſibi iunxit Theſeus, non Antiopã appellat. Quidã ſcribũt cum Theſeo pugna certãtem à Molpadia ictam cõcidiſſe, columnamq; quæ ſecus Telluris Olympiæ phanũ eſt, huius gratia erectam eſſe. Nec mirũ mihi eſſe uidetur, in rebus adeò à memoria noſtra propter uetuſtatem remotis, uagari hiſtoriam, nec certitudinis quippiã habere. Nam tradunt ſaucias Amazones ab Antiopa in Chalcidem clàm miſſas, ibiq; curatas eſſe, & earũ quaſdam ibi eſſe ſepultas, locoq; illi hodieq; Amazoniũ nomẽ manere. Verum hoc bellum fœdere eſſe compoſitũ, & loci eius qui iuxta Theſei phanum eſt, cognomentum, quod Orcomoſion uocant (nos iuriſiurandi locũ poſſumus dicere) teſtimonio eſt, & quæ Amazonibus ante Theſei celebritatem ſacrificia diu exhibita ſunt. Oſtendunt quoq; & Megarenſes apud ſe locum †Rhum appellatũ, Amazonum ſepulchrũ ex foro abeuntibus rotũdum. † ῥοῦν
Dicitur & ad Chæroniam alias interiſſe, & iuxta fluuium cõditas eſſe, cui ſuperioribus ſeculis Thermodonti, nunc Hæmoni nomen eſt, de quibus in Demoſthenis uita mentio facta eſt. Videntur etiam †non ſine clade Amazones Theſſaliam tranſiſſe. Sepulchra enim etiam his tẽporibus circa Scotuſæam, & Canis Capita extant. Hæc de Amazonibus digna memoria uiſa ſunt. † τὸν ἀπραγμόνως
Nam quæ de Amazonum motu & inſultu in Theſeum facto ob nuptam ei Phædram, conſilio Antiopæ & aliarum unà ſecum iniurias perſequentiũ, deq; clade & interitu ab Hercule illis illato, Theſeidos autor literis prodidit, ea cõmentis fabularum ſimiliora quàm ueritati uidentur eſſe.
B Antiopa autem uita defuncta, Phædram in uxorem accepit, cum ex Antiopa filium haberet Hippolytum: ut uero Pindarus tradit, Demophontem. Infeliciſſimum uero Phædræ Hippolytiq; euentũ, quoniã hiſtorici de eo à tragicis nihil diſſentiũt, nos quoq; idem ſentire debemus, ut ab ijs omnibus factitatũ eſt. Sunt & aliæ de Theſei nuptijs opiniones à ſcena ſeiunctæ, quæ neque mitia principia, neq; felices exitus habeant. Nam † Anaxam quandam Trœzeniã rapuiſſe † τὴν ἀναξὼ
dicitur, & interfecto Sinne & Cercyone, ipſorũ filias ui compreſſiſſe: dux iſſe autem uxorẽ Peribœam Aiacis matrem, ac rurſus Pherebœam & Iopam Iphiclis filiam, & ob Aeglæ amorem Panopei filiam (ut dicitur) Ariadnam turpiter ab eo repudiatã eſſe criminantur, & poſt omnia Helenæ raptũ, qui Atticam bello uniuerſam referſerit, eiq; exilium ad poſtremũ & cladem conflauerit, de quibus paulò poſterius explicabitur. Sed cum à præſtantibus uiris multa per id temporis confecta certamina ſint, nulli interfuiſſe Theſeum tradit Herodorus, Lapithis tantum ſocium fuiſſe, quo tempore cum Centauris pugnatũ eſt. Quidam uero affirmãt in Colchos cum Iaſone profectũ, & cum Meleagro ad opprimendum aprũ, & ob hoc in cõmunibus prouerbijs uſurpari ſolitũ eſſe, Nõ ſine Theſeo. Ipſum autem nullo ſocio multa ac pulcherrima certamina cõfeciſſe, eumq; de illo omniũ ſermonẽ, Alter hic Hercules, plurimũ increbuiſſe. Adraſto etiam eſt opitulatus in recuperãdis cadaueribus eorũ qui apud Thebas occiderãt, nõ ut Euripides ſcribit in tragœdia, ſuperatis prælio Thebanis, ſed cõmuni fœdere firmatis cõditionibus. Hæc à plurimis celebrata ſunt, memoriæq; & literis prodita. Philochorus quoq; fœdera de recipiẽdis cadaueribus prima illa fuiſſe teſtatur: uerũ ab Hercule primũ reſtituta eſſe cadauera, in eius uita ſcribitur. Sepulchra autẽ uulgi in Eleuteris extãt, ſed principũ circa Eleuſinẽ: idq; à Theſeo ad gratiã Adraſti geſtũ memoratur. Ab Euripidis uero ſentẽtia plurimũ diſſentit Aeſchylus in Eleuſinijs, in quibus Theſeus hæc dicens inducitur. Amicitiã uero inter eum ac Perithoũ hoc tradunt initiũ habuiſſe. Cum rumor eius roboris & fortitudinis uehemens foret, cupido Perithoũ inceſſit eius rei periculum facere: itaq; Theſei boues è Marathone expulit: cumq; nũciaretur ſe illum cum armata manu eò aduentare, minime in fugã ſe dedit, ſed cõuerſus obuiã iuit: ubi uero alterum alter aſpexit, & formæ dignitatẽ præſtantiamq;, & animi magnitudinẽ admiratus uterq; eſt, delectatusq; uehemẽter, manus conſeruerũt. Sed Perithous prior protendens manũ, iuſſit Theſeũ iudicis munus ſuſcipere, & de boum expulſione cognoſcere ac iudicare: ſe enim haud inuitum quodcunque ſtatuerit ille ſupplicium ſubiturum. At Theſeus ſupplicium quidem re-

C miſit illi,& ut ſecum amicitiam & ſocietatem iniret,hortatus eſt:ſic iureiurando amicitiā firmarunt. Ex hoc cum Deidamiā in matrimonio accepiſſet,Theſeum orauit ſecū unà proficiſci,regionem inuiſere,& ſe in Lapitharū congreſſum & colloquiū dare. Inuitarat etiam ad cœnam Centauros. Vt uero calere res cœpit,& hi laſciuientes petulantia, corruptiq́ꝫ uino mulieribus iniecerūt manus,ad reſiſtendum Lapithæ ſe cōuerterunt,ac alijs quidem peremptis,alios bello ſubactos,ſocio & adiutore Theſeo è regione poſtea exegerūt. Sed Herodorus negat hæc eo pacto eſſe geſta,uerum ait,exorto iam bello Theſeum Lapithis opem tuliſſe, ac tunc primū ab eo Herculem eſſe uiſum,nec ſine admiratione in eum ab errore ac certaminibus in Trachine quieſcentem,incidiſſe. Fuiſſe autem eum cōgreſſum honori utriq́ꝫ ac uoluptati. Attamen arbitror cuiuis magis probari eorum opinionē,qui dicant eos in unum ſæpius cōueniſſe, & Herculem Theſei ſtudio & opera initiatū eſſe myſterijs,& ante initiationem expiatū:quod ita,quibuſdam ab eo rebus inuite geſtis,fieri oportuit. Cum uero iam eſſet ad quinquageſimum annum ætate

Amplificatio à tempore. prouectus,ut Hellanicus ſcribit,Helenā rapuit,haud ætate ſuadente. Vnde hoc quidā crimen, ut maximum ac fœdiſſimū,tegere cupientes,aiūt Helenā non ab eo raptam,ſed ab Ida & Lynceo,atq́ꝫ apud eum depoſitam & aſſeruatā eſſe,nec Polluci & Caſtori eius fratribus exigētibus reſtitutam:uel à Theſeo,permittente Tyndareo,ob metū Enarſphori Hippocoontis filij adhuc penè infantem,ui illata eſſe direptam. Quæ uero ad ueritatē propius uidentur accedere,& plurimorum teſtimonio nitūtur,huiuſmodi ſunt:Cum Spartam ambo ueniſſent,puellam in Dianæ templo chorū,quem Orthiam uocant,exercentem,diripuerūt,effugeruntq́ꝫ. Miſſis autem ad perſequendum militibus,nōdum longe à Tegea digreſſis,in tuto conſtituti,Peloponneſum tranſuecti,in has leges & cōditiones uenerūt,ut cui Helena ſorte eueniret,is uxorem haberet, atq́ꝫ alteri ad aliam cōparandam uxorē operam ſuam præſtaret. In hanc pactionē ductis ſorti-

Intemperantia. bus,Theſeo obtigit:itaq́ꝫ accepta uirgine,quæ nondum nuptui idonea erat, in Aphidnas detulit,ibiq́ꝫ cum matre relinquens,Aphidno homini ſibi amicitia cōiuncto commendauit, eamq́ꝫ clam omnibus aſſeruare iuſſit. Ipſe Perithoo beneficij gratiā referens,in Epirum ſimulata pere-

Temeritas. grinatione,cum eo unà profectus eſt,ut Aidonei Moloſſorū regis filiam raperent,qui coniugi Cereri nomē indiderat,filiæ uero Proſerpinæ,ac cani Cerbero. Edixerat igitur,ut cum hoc cer-

D tamen inirent ij qui filiam petebant, & qui uictor euaſiſſet,acciperet. Sed ubi cognouit Perithoum cum ſocijs,non ut procos,ſed raptores accedere,eos comprehendit,ac Perithoum ſtatim per canem tollendum interficiendumq́ꝫ curauit,Theſeum in carcerem coniectum cuſto-

Inclinatio fortunæ diſſolutiorē uitam ſequuta. dijs aſſeruari iuſſit. Per id temporis Mneſtheus Petenſis Ornei Erechthei filij filius, primus ut fertur mortaliū infenſus popularibus & uulgò gratioſis hominibus, eosq́ꝫ delere geſtiens,nobilitatem iam antea Theſei opes indigne ferentem,magis cōcitauit atq́ꝫ incendit. Indignabantur enim ſe,ſingulis erepto principatu ac regno,in uno oppido occluſos,ab eo ueluti in cuſtodia detineri aſſeruariq́ꝫ,& omnes ſeruorum loco & numero haberi. Nec uero mediocrem Theſeo apud multitudinem conflauit inuidiam,cum diceret eos umbram libertatis adeptos,ſed re ipſa orbatos patria,ſacris,dijsq́ꝫ penatibus,ut pro multis ac iuſtis regibus, unius peregrini & aduenæ dominatum perferrent. His motibus permagnum momentum ingruens à Tyndaridis bellum adiecit,quod pleriq́ꝫ opinantur eius quoq́ꝫ opera & impulſu eſſe conflatum. Ab initio igitur iniuria abſtinuere,ſororem tantum reddi ſibi efflagitarunt. Reſpondentibus uero ciuibus, eam nec apud ſe eſſe,nec ubinam terrarum relicta ſit,exploratum habere,ad bellum incubuerunt. Sed Academus,qui eam Aphidnis occultari ſenſerat,rem indicat:unde & uiuo illi à Tyndaridis honores ſunt habiti,& poſterioribus temporibus inuadentibus ſæpius in Atticam La-

† Ἐκάδημος et Ἐκαδημία legit Suidas. cedæmonijs,agrumq́ꝫ deuaſtantibus,ab Academia ob † Academum temperatū eſt. At Dicæarchus tradit ab Ecedemo & Maratho,qui ſub Tyndaridis ex Arcadia meruerant, ab altero Ecedemiam,quæ nunc Academia eſt,nomen accepiſſe:ab altero Marathonem populum nuncupatum eſſe,cum is ſe ſponte ex quodam oraculo pro exercitu immolandum dediſſet. Profecti igitur Aphidnas ac prælio potiti,locum euerterunt. Hic dicitur Alycus Scyronis filius cōcidiſſe,qui Dioſcuros in militiam conſequutus erat, à quo locum Megarenſis agri, ibi condito eius corpore, Alycum nuncupari. Hereas autem ſcripſit,Alycum ab ipſo Theſeo circa Aphidnas eſſe interemptum: fidemq́ꝫ ſibi aucupatur ex his uerſibus,qui de ipſo Alyco æditi ſunt:

Hunc in Aphidnæa tractantem prælia terra,
Auricomæ Theſeus Helenæ ſuccenſus amore,
Strauit atrox,miſerumq́ꝫ indigna morte peremit.

Haud tamen ueriſimile eſt,matrem & Aphidnas præſente Theſeo in poteſtatem hoſtium ueniſſe.

A niſſe. Captis igitur Aphidnis, Athenienſibusq; in magno metu ac formidine conſtitutis, Mne
ſtheus perſuaſit populo, Tyndaridas in urbe accipiendos eſſe, quippe qui cum Theſeo tantum
ut cum prædone nefario bellum gererent, cæterorum uero hominum commodis & incolumi-
tati conſulerent, id quod ſtatim re & opera probarunt: nam potiti rerum omnium, remiſſis cæ-
teris, initiari tantum myſterijs orarunt, cum nihilo minus quàm Hercules propinqui ciuitati fo
rent. Atq; hoc illis ſuppetebat ab Aphidno in filios adoptatis, ueluti à †Pylio Hercules. Hono- †Πυλίου
res quoq; pares deorum immortalium aſſequuti ſunt, & †Anaches cognominati, uel ob ceſſa- †ἄνακες. Vide
tionem uacationemq; belli factas, quam Græci ἀνοχὴν uocãt: uel ob curam & diligentiã, quam Suid.
ne quis detrimenti aliquid caperet, ſuſceperunt, cum tantus præſertim intra urbem exercitus
uerſaretur: quietè enim ſe habent qui curãt aliquid atq; cuſtodiunt, ac reges ob hoc ipſum ana-
ctas uocitant. Sunt etiam qui eos ob aſtrorum aſcenſum anacas nuncupatos putent: nam ἄνω,
quod eſt ſuprà, ἀνεκάς Attici dicunt, & ἀνέκαθεν ἄνωθεν, quod ſignificat deſuper. Aethram igitur
Theſei matrem captiuam in Lacedæmonem abactam memorant, inde in Troiam cum Helena
eſſe delatam, idq; Homeri teſtimonio comprobari, qui eam Helenam conſequutam dicit

Aethram, quam Pittheus genuit, Clymenemq; Boopim.

Quidam uero neq; uerſum hunc probant, neq; ea quæ de Munichio fabulæ habent, quem fe-
runt ex Demophônte ac Laodice clàm æditum, in Ilio ab Aethra eſſe educatum. Priuatim ue-
ro quædam de Aethra & ab ijs longe aliena, Iſtrus in tertiodecimo Atticarum rerum libro, ut à
quibuſdam autoribus accepta, prodidit: Alexandrũ Parim in Theſſalia ad Sperchiũ ab Achil-
le & Patroclo pugna eſſe ſuperatũ, & Hectorem Trœzeniorũ urbem captam diripuiſſe, Ae-
thramq; ibi relictam abduxiſſe. Verum hoc à ratione plurimum abeſſe uidetur. At Aidoneus
cum Herculem hoſpitio excepiſſet, & caſu in Theſei & Perithoi mentionem incidiſſet, & cu-
ius gratia eò acceſſerant, & quas deprehenſi pœnas dederant, uehementer indoluit Hercules,
alterum ignominioſe interemptũ eſſe, alterum in eam fortunã calamitoſam ueniſſe. Ac de Peri
thoo quidem queſtus grauiter eſt, aliud præterea ſibi nihil faciendum putauit. De Theſei uero
ſalute cum eo uerba fecit, & ut hanc à ſe iniret gratiam, ab eo pluribus contendit. Concedente
B Aidoneo è uinculis emiſſus Theſeus, Athenas reuerſus nondum eius amicis penitus ſupera- Calamitoſus uitæ
tis: ſic quotcunque ſibi antea ciuitas delegerat templa, omnia Herculi dedicauit, & pro Theſeis finis.
Herculea nuncupauit, quatuor ſibi tantummodo reſeruatis, ut Philochorus ſcribit. Mox uero
cum priorem ſtatum recipere uellet, & princeps rempub. gerere, in grauiſſimas ſeditiones ac
turbationes incidit: quos enim ſibi minus offenſos reliquerat, inuenit ſolutos metu ex ipſa licẽ-
tia odium concepiſſe: ad hæc magnam populi partem corruptam, & iuſſa quæ ſilentio obire ſo
lebat, niſi delenitam blanditijs recuſare: quare cum cogere eſſet aggreſſus, aduerſariorũ factiõ-
nibus uictus, ad poſtremũ liberos in Eubœam clàm emiſit ad Elpenorem Chalcodontis filiũ.
Ipſe uero Gargetti, ubi nunc eſt Araterium, quod uocant ἐκ τῆς ἀρᾶς, quod eſt imprecatio, factis
in Athenienſes imprecationibus, in Scyrum nauigauit, quod ſibi cum illis hominibus amici-
tiæ, ut putabat, & paternæ ibi poſſeſſiones forẽt. Erat uero per id temporis rex Scyriorum Ly-
comedes: ad hũc igitur ueniens agros poſtulabat, tanquã iſtic habitaturus. quidam ferunt The-
ſeum ab eo cõtra Athenienſes auxilium imploraſſe. Sed Lycomedes ſiue uiri gloriam reformi
dans, ſiue Mneſthei ſibi gratiã conciliare uolens, ipſum cum ad regionis fines perduxiſſet, qua-
ſi inde ſibi agros oſtenſurus, ex ſaxis deturbauit atq; interemit: quanquam aliqui affirment per
ſe nullo cogente, ſed errore loci poſt cœnam, ut conſueuerat, deambulantem cõcidiſſe. Et tum
quidem eius mors nemini curæ ac ſolicitudini fuit. Sed Athenienſium rex Mneſtheus creatus Mortui gloria
eſt: eius filij priuati regno, ſub Elpenore Ilium in expeditionem profecti ſunt: illic uero Mne- ut reuixerit.
ſtheo mortuo ipſi reuerſi Athenas, regnum receperũt. Poſterioribus ſeculis Athenienſes cum
alijs de cauſis adducti, ut Heroa proſequuti ſunt: in primis uero quod cum in Marathone ad-
uerſus Medos pugnatum eſt, complurimis Theſei ſimulacrum apparuiſſe uiſum, & ante om-
nes inuaſiſſe in barbaros. Poſt Medicũ uero bellum, imperante Phædone, conſulentibus Phœ Teſtimonium
bum Athenienſibus, reſpondit Pythia, Theſei oſſa Athenas reportanda eſſe, eaq; honorifice diuinum.
condita apud ſe aſſeruanda. Erat autem perdifficile recipere, ac ſepulchrum agnoſcere, barba-
rorum, qui locum incolebant, aſperitate & immanitate commercia prohibente. Attamen Ci-
monem redacta in ditionẽ inſula, quemadmodum in huius uita proditum eſt, inueniẽdi cupi-
do inceſſit. Viſa igitur aquila tumulum quendam roſtro fodiente, atq; terram unguibus ſpar-
gente, diuino quodam inſtinctu ac animi diuinatione permotus, locũ effodit: quo facto appa-
ruit magni corporis ſepulchrum, & iuxtà, pilum atque enſis: quibus triremi Athenas delatis à

C Cimone,exultantes gaudio,Athenienſes ſplendido apparatu & ſacrificijs acceperunt, ueluti Theſeum ipſum in urbem redeuntem. Sunt autem in media urbe iuxta noſtrum gymnaſium ſita:aſylumq; ibi ſeruis atq; humilioribus fortuna hominibus,& potentiorum opes formidantibus conſtitutum,quod & Theſeus patronus & propugnator quidam fuiſſet,& humane benigneq; preces humilium exaudiſſet. Sacrificium ei præterea maximũ tribuunt ad octauam Iduũ Iulij menſis,quo die cum impuberibus ex Creta reuerſus eſt: & alijs præterea menſibus, octauo quóque die honores illi & cultus exhibent:uel quod octauo Aprilis menſis die,ex Trœzene primum ſe Athenas cõtuliſſet,ut Diodorus† Peregetas affirmare uidetur:uel rati hunc ei numerum magis quàm alium conuenire,quippe qui Neptuni filius eſſet habitus.Etenim Neptuni celebritatem,octauo quóque die menſis agitant.Octonarius enim numerus,cum ſit primus talus ex paritate confectus,& geminum quadratum numerum cum in ſe cõtineat,ſtabilitatem & immobilitatem dei potentiæ ſignificare uidetur,quem nos ἀσφάλιον & γαιήοχον,id eſt,firmum & minus errantem,ac terram continentem, appellare ſolemus.

Aeſtimatio poſt mortem.

Honores diuini habiti.

† περιηγητής

ROMVLI VITA

LAPO FLORENTINO INTERPRETE.

VRBIS Romæ nomen magnum,maximeq; gloria apud omnes gentes peruagatum,à quo & quam ob cauſam inditum ſit, permagna inter ſcriptores diſſenſio eſt. Nam alij tradunt Pelaſgos terrarum orbem longo errore peruagatos,plurimisq; bello domitis nationibus,eam partem Italiæ tenuiſſe,& ob pugnandi robur,quod ῥώμην Romam Græci uocant, ſic urbem appellaſſe. Alij uero,Troia capta à Græcis,quoſdam profugos nactos claſſem in Hetruriam uento delatos,Tiberis faucibus appulſos eſſe,& ex eorum mulieribus iam nauigatione fatigatis,& à mari abhorrentibus,quandam Romã nomine,quæ nobilitate & prudentia & uſu rerũ anteire uidebatur,ſuaſiſſe claſſem incendendã eſſe:quod factũ

D uiris mœſtitiã attuliſſe ab initio,deinde neceſſitate coactos circa palatiũ poſitis ſedibus,ubi breui res ſupra ſpem ex ſentẽtia cecidiſſet,expertos loci fertilitatẽ,ſuſcipientibusq; uicinis & finitimis,cum alijs honoribus affeciſſe Romã,tum urbẽ ex eius nomine,ut quæ eius rei autor fuiſſet,nũcupaſſe. Ex eo hodie manere,ut coniuncti & ipſas mulieres & neceſſarios homines amplexi,frontẽ oſculentur. Nam & illas cum naues incẽdiſſent,his blanditijs uiros deliniſſe,cum ueniam orarent,& eorũ iram placare niterẽtur. Alij Romam Itali filiam & Leucariæ:alij Telephi Herculis filij Aeneæ nuptã fuiſſe. Quidam Aſcanij Aeneæ filij,quæ urbi nomẽ impoſuit. Nec deſunt alij,qui affirmẽt à Romano Vlyſſis & Circes filio,urbem primũ habitari cœptam. Alij à Remo Emationis filio,à Diomede ex Troia miſſo. Quorũdam etiam ſentẽtia eſt,Romũ Latinorum tyrannũ,eum qui Tyrrhenos eiecerat,qui ex Lydia in Theſſaliam,ex Theſſalia in Italiam uenerant,huius rei autorẽ fuiſſe. Nec uero hi ipſi qui in Romulum,id quod æquiſſimũ eſt,& multorũ teſtimonio cõprobatũ,huius nominis originẽ referunt,de illius genere ſatis conueniunt.Nam quidam aiũt,illum Aeneæ filiũ ex Dexithea Phorbantis filia genitũ,infantemq; in Italiam aſportatũ,unà cum eius fratre Remo,atq; in fluuio exũdanti ſummerſis alijs ſcaphis, in qua autem erãt pueri ad fluminis ripam depulſa,ex inſperato incolumes ſeruatos,Romam, quod robur ſignificat,nũcupatos eſſe. Sunt qui hanc ſententiã non probẽt,ſed ipſi aliã in medium afferãt:Romã Troianæ illius filiam cum Latino Telemachi filio nuptã, Romulum partu ædidiſſe. Quinetiam affirmant alij,ex Aemilia Aeneæ & Lauiniæ filia à Marte cõpreſſa,Romulum eſſe genitũ. Quidam etiam ſunt qui de Romuli ortu fabuloſa quædam referre non dubitent. Nam dicũt Tarchetio Albanorum regi,ſceleſtiſſimo & crudeliſſimo homini,diuinitus monſtrũ domi uiſum penè ex ſacrario ſe attollens ad multos dies mãſiſſe.Fuiſſe etiam Tethyos in Hetruria fatidicum templum,à quo allatum Tarchetio reſponſum, ut mõſtro admiſceretur uirgo.Nam genitũ iri ex ea filium,uirtute,fortuna,ac uiribus nomen permaximũ & gloriã habiturũ.Quod cum Tarchetius uni ex filiabus expoſuiſſet,imperaſſe ut cum mõſtro illo coiret: illam cõtempto patris imperio,ancillam in ſui locũ ſuppoſuiſſe:Tarchetium re cognita ægre ferentem,utranq; in carcerẽ ut morte multaret cõieciſſe:ſed uiſum eſt illi per quietem ſe Veſtam uidere,necari puellas prohibentem, telam uero puellis iubentem,ut erant in uinculis,texendam tradere,ea cõditione,ut non antè nuberẽt,quàm eam abſoluiſſent; ita quod illæ per diem texuiſſent,

Incertum unde Romæ nomẽ. De origine urbis uide Solinũ: de nomine uero Fab. Pictorem.

Liuius Dec. 1

Genus incertũ.

A texuiſſent, alias noctu Tarchetij iuſſu retexere ſolitas. Ex monſtro uero ancillam geminos peperiſſe, quos Teratio cuidam Tarchetium ſtatim exponẽdos dediſſe: at illum ſecus fluuium infantes depoſuiſſe, ſic lupam cum eò ueniſſet, admotis uberibus lac præbuiſſe, auibus quoque uarijs cibum pueris comportantibus, quoad bubulcus aſpiciens, admiratusque, auſus accedere infantes ſuſtulit. Hac illos ratione ſeruatos, cum primum per ætatem licuit, Tarchetio tetendiſſe inſidias, ac tandem oppreſſiſſe. Hæc à Promathione quodam, qui Italicam ſcripſit hiſtoriã, memoriæ prodita accepimus. Sed ex his quæ probabiliora ſunt, & plurimis teſtibus nituntur, certiſſima Diocles Peparethius primus græcis literis illuſtrauit, quem Fabius pictor plurimis in locis ſequutus eſt. Fuerunt etiam de his contrariæ aliorum ſententiæ, ſed ut quampauciſſimis expediamus, res ita ſe habet. Ex regibus ab Aenea ortis, in duos fratres Numitorem & Amulium Genus.
ſucceſſione regnum peruenit: è quibus Amulius cum in duas portiones omnia partitus eſſet, ac pecunias aurumque ex Troia aduectum regno adæquaſſet, regnum Numitor ſortitus eſt. His igitur fretus opibus Amulius, & fratre uiribus longe ſuperior, regnum illi facile abſtulit: ac ueritus ne ex eius filia liberi naſcerentur, ut perpetua uirginitate ſpem omnem ſuſcipiendæ prolis adimeret, Veſtæ illam ſacerdotem legit. Hãc alij Iliam, alij Rheam, Syluiam alij appellant: quæ multo poſt tempore, præter legem Veſtalium uirginum, grauida deprehenſa eſt: quæ ut ne crudeliſſimum ſubiret ſupplicium, regis filia Antho à patre precibus impetrauit, ſed coniecta in carcerem à cõmercio omnium ſeiuncta diu fuit, ne de partu Amulium celare poſſet. Aedidit igitur geminos magnitudine & formæ præſtantia inſignes, ex quo Amulium acrior metus inuaſit, quare ſeruo negocium dedit, pueros †in profluentem mittat. Seruo Fauſtulo nomen fuiſſe †ῥῖψαι
tradunt: alij non hunc, ſed eum qui †educauit ita fuiſſe nuncupatum. Deſcendit igitur ad fluuium, atque ubi aſpexit illum multo fluctu & impetu decurrentem, metuens adire uſque ad iuſtum curſum, in proxima alluuie pueros †exponit: ita eo abeunte tenuis decreſcentis fluminis aqua leniter in ſicco deſtituit: quem nunc locum Cermanum uocant, ſed pridem Germano nomen fuerat, quod germanos fratres uocare ſolẽt. Nec porrò longius ficus Ruminalis erat, uel ob Romulum, ut plurimi ſentiunt, ita nuncupata, uel ob ruminationes armentorum, quæ ibi †τὸν ἀνελόμενον †τὰ παιλλάσσοντο Liui. Romularem.

B ob frigora captanda in umbram coguntur. Eſt alia quoque cauſa, quæ uidetur potiſſima fuiſſe, quod mamma ruma à ueteribus appellata eſt: ac deam aliquam quæ educationi infantiũ præeſſe putabatur, Rumiliam uocitant, & eius feſtum Nephalia celebrant, lac quoque in eius ſacris infundunt. Hic infantibus iacentibus lupam ferunt præbuiſſe ubera: ad hæc picum acceſſiſſe, qui ſimul pueros nutriret cuſtodiretque. Putantur uero ea animalia Marti ſacra eſſe. Picus uero ſemper à Latinis ſummo cultu & honore eſt habitus. Vnde non mediocris fides parienti addita eſt, cum Martem incertæ ſtirpis patrem nuncuparet. Atqui ferunt eam dolo id eſſe perpeſſam, deceptam ab Amulio, qui armatus atque adortus diripuit. Sunt qui dicãt nutricis nomen ambiguitate fabulæ locum dediſſe: nam & feras & meretrices communi uocabulo lupas uocamus: ita Fauſtuli uxori, proſtrato paſtoribus corpore, lupæ cognomen eſſe additum, cum Laurentia antè nuncupata eſſet. Huic ſacrificabant Romani, & †libabat menſe Aprili Martis ſacerdos, & Laurentiam eam celebritatem uocitabant. Aliam præterea Laurentiam ex huiuſmodi cauſa colunt. Dum ſacerdos Herculis phani fortè (ut fit) opera liber, curaque ſolutus per templum incederet, compellaſſe deum dicitur, ut unà ſecum aleis luderet, atque ipſe ſi eius rei uictor exiſteret, ſpem daret futuri ſibi cuiuſpiã ab eo ſpectatiſſimi muneris, quod Herculea maieſtate dignum uideretur: ſin ſecus, ſe deo menſam ample magnificeque ornaturũ, mulieremque eximia pulchritudine †unà accubantem daturum. Hanc conditionẽ depactus, alias pro ſe, alias pro deo teſſeras ſtatuit. Vbi perſpicue ſe uictum agnouit, uolens pacta ſeruare, & impoſitis ſibimet ipſi conditionibus conſiſtere, deo cœnam parauit, Laurentiamque mulierem ſanè formoſam, non omnino famoſam, ſed celatam & occultam, mercede cõductam adhibuit illi in conuiuiũ, ſtratoque in templo lecto, cœnam clauſam intus reliquit, tãquam ad illam deus acceſſurus eſſet. Atque dicitur eam adijſſe, iuſſiſſeque in aurora ſe ad forum conferret, & qui primum ſibi obuiam eſſet factus, eum ſibi amicum adiungeret. Prodijt igitur illi obuiam ex ciuibus quidam, ætate longe prouectus, & ſatis locuples ac ſplendidus, ſed filijs inops, & qui uxorem nunquam duxiſſet: huic Tarrutio nomen erat: qui Laurentiam agnouit, amauitque, & ad poſtremum ſibi amplitiſſimarum fortunarum hæredem inſtituit, quarum maximam partem illa plebi Rom. ex teſtamento reliquit. Dicitur autem cum iam eius gloria illuſtris eſſet, & ſancta religioſaque haberetur, eo in loco euanuiſſe, in quo prior etiam Laurentia condita erat. Ei loco nunc †Velabro nomen eſt, quod incremento ſuperfuſo flumine, nauiculis traijcientes ea parte fori appellerent:

Νηφάλιοι θυσίαι, ἐν αἷς οἶνος οὐ ἐπιφέρεται, ἀλλὰ ὕδωρ μελίκρατον.

†χοὰς ἐπιφέρει

†συναναπαυσομένην

†Βήλαυρον Velabri meminit Liuius libro 7. Decad. 3

C traiectum enim uelaturam uocāt. Quidam uero dicunt Velabrū aditum eſſe eum, quo in Hippodromum ex foro itur, quem qui ludos exhiberent, hinc exorſi, uelis operire ſoliti fuerint: φυμαισι γὰρ βῆλον, ἱστίον καλοῦσι. His igitur de cauſis, ſecunda Laurentia à Romanis colitur. At infantes Fauſtulus, magiſter regij pecoris, clàm omnibus ex eo loco aſportauit: ut uero alij, & quidē probabilius dicunt, haud imprudente Numitore, ſed impenſam ad uictum etiam nutritoribus ſuppetente. At etiam Gabios delati pueri, literas aliaq; didiciſſe dicuntur, ut ingenuos decebat pueros. Appellati etiam à mamma Romulus & Remus, quod à fera lactari inuenti ſunt. Igitur in ipſis corporibus ſpecie & magnitudine, ab infantia ſtatim uim ſuam natura oſtendit, & cum primum adoleuit ætas, in uiros fortes atq; ſtrenuos euaſerunt, in adeundis periculis elato omnino animo atq; interrito. Sed Romulus ut ſuperior conſilio fuit, & ciuilem magis prudentiam habere uiſus eſt, ita in cōmercijs quæ pro pabulis ac uenationibus cum uicinis incidebant, permulta ingenij ſui documenta præbuit, naturaq; ad imperandum alijs magis, quàm ad parendum, ferri uiſus eſt. Proinde ſe in ſui aut etiam inferioris ordinis homines leniter clemēterq; habebant: præfectos autem & legatos ac regij pecoris magiſtros, ut qui ſibi nihilo uirtute præſtarent, deſpiciebant uehemēter, neq; ira eorum neq; minis quicquam moueri: ſtudijs liberalibus intenti ocium terere, nec inertia ac deſidia corrumpi pulchrum ducere, ſed in negocijs & in labore tolerando ſe exercere, ſubſiſtere feras, curſare, in latrones præda onuſtos impetum facere, fures capere, ab inique oppreſſis iniurias propulſare. His rebus magnū iam eorum nomen inter paſtores ferebatur. Exorta uero inter Numitoris Amulijq; paſtores ob pulſa iumenta ſeditione, eamq; rem illi indigne ferentes, aduerſos cædunt, & in fugam uertunt, ingentē prædam eripiunt. Cumq; quereretur Numitor rem ſe indignam pati, contempſerunt: collectiſq; & in unum coactis permultis pauperibus ac ſeruis, audaciæ & cōtumaciæ initia ſubierunt. Cum uero ſolenni ſacrificio Romulus intentus eſſet (diuini enim cultus, ceremoniarū, ac uaticinij obſeruantiſſimus erat) Numitoris paſtores ira amiſſæ prædæ inſidiati, in Romulum cum paucis abeuntem impetum faciunt. Sic commiſſo prælio, illatiſq; utrinq; uulneribus, illi uictores Remum comprehendunt: quem cum ad Numitorem captum perduxiſſent, nihil in eum animaduertit, acerbitatem fratris reformidans, ſed illum ſupplex adijt orans atque obſecrans, ut de eo

D ſupplicium ſibi ſumere liceret, ut qui frater eſſet, & ab eius ſeruis iniuria cōtumelijſq; affectus. Accedebant Albanorum querimoniæ, ex eius uiri iniuria excitatæ, quod ſibi miſera atque indigna pati uidebantur. Quibus permotus Amulius eſt, Remuſq; ab eo Numitori ad ſupplicium deditur: quo accepto Numitor domum reuerſus, adoleſcentem mirum in modum admiratus eſt, qui magnitudine corporis & uiribus exuperaret cunctos. Cumq; ex eo ore atq; uultu, quem in perditis rebus ſeruabat, perſpiceret eius animi magnitudinem cōſtantiamq; in ſtatibus malis inuictam & intactam, tum eius opera ac res geſtas acciperet, figuræ eius & lineamentis reſpōdentes, & quod maximum eſt, diuino quodam inſtinctu & numine percitus, rerum magnarum initia nactus, animi iudicio, & fortuna quadam ueritatis, quæ diutius latêre non poterat, quis eſſet, & quo pacto genitus foret, rogauit, benigno aſpectu mitiq; uoce ſpem ſalutis inijciens. Ille parumper lenitate orationis confirmatus, Nihil te, inquit, celabo: etenim mihi regio nomine dignior quàm Amulius uideris eſſe: nam & audis & interrogas priuſquā ad puniendum accedas: ille incognita cauſa me ad ſupplicium dedit. Primum omnium Fauſtulo magiſtro regij pecoris, & Laurentia genitos iam inde ab initio eſſe nos credimus: gemini autem fratres ſumus eodem æditi partu, & apud te in crimen & calumniam & iudiciū capitis adducti, de nobiſipſis magna audimus, quæ ſi uera ſunt, periculum docebit. Dubia certe noſtra procreatio fertur eſſe, nutritio uero atq; educatio abſurdior quàm pullorum, & quibus expoſiti eramus eſca feris & auibus, ab iiſdem enutriti ſumus, ſummiſſis à lupa mãmis, & à pico comportatis cibis, cum in Tiberi in ſcapha iaceremus. Extat adhuc ſcapha, ſeruaturq; æreis cingulis communita, in qua caducæ inciſæ ſunt literæ, quibus in poſterū fortaſſe extincti, & cum nulli iam uſui eſſe poterimus, à parentibus noſtris cognoſceremur. Numitor igitur cum & uerba adoleſcentis, & ætatem, & minime ſeruilem indolem conferret, haud eam ſpem ſibi blandientem reiecit, ſed dedit operam ut de his clàm cum filia loqueretur: nam cuſtodijs adhuc aſſeruabatur uehementer. Sed Fauſtulus ut primum Remum captum, & Numitori in cuſtodiam deditum accepit, Romulo rem aperit, ut geniti utq; educati forent, & ad ferendam Remo opem hortatur: nam antea per ænigma confeſſus erat, tantumq; illis indicarat, quantum ſi attendiſſent, putabat eorum animos non mediocriter attolli poſſe. Ipſe cum ſcapha ad Numitorem ex illa occaſione cum magno metu & trepidatione ſe contulit. Sed cum cuſtodibus qui ad regia portas

Educatio. Nomen. Ingenium. Indoles. Studia iuuētæ. Geſta. Occaſio obtenti imperij. Animi conſtantia. Diuinum auxilium. Beneuolentia. Miſericordia.

A portas erant, in ſuſpicionem ueniſſet, deprehenſusq; ab illis eſſet, & turbato ad reſpondendum mens ſimulatque oratio excidiſſet, detecta eſt ſcapha, quam ueſte inuolutam ferebat. Fortè aſfuit quidam ex his qui pueros imperio regis exponendos acceperat: hic cum ſcapham tum eſſet intuitus, agnouiſſetq; ex ipſa forma atque ex literis, opinatus id quod erat, haud rem neglexit, ſed ad regem continuò re delata, de Fauſtulo tormentis quæſitum eſt: qui in multis ac magnis cruciatibus habitus, neque inuictus perſtitit, neque coactus omnino confeſſus eſt pueros apud ſe ſeruari, & ab Alba longe inter paſtores eſſe: ſe quoque idipſum Iliæ nunciatum ire, ſe ſæpe uidiſſe ac tetigiſſe, ut eam natorũ deſiderio affectam, magis in ſpe bona confirmaret. Quod igitur turbato animo hominibus, & per metum aut iram quippiam facientibus euenire ſolet, id tum Amulio contigit: uirum enim aliàs quidem probum, ſed Numitoris amicum, in ea trepidatione ad eum rogatum miſit, nunquis rumor aut ſermo hominum ad eum de pueris perlatus foret ut uiuerent. Qui ubi eò peruenit, cum uidiſſet iam ferè Remum amplexu & gratulatione à Numitore exceptum, ipſe eam ſpem ſuo teſtimonio firmiorem efficit, hortatusq; eſt ut propere ad res capeſſendas incumberet, & ſe quoque ſocium rei gerendæ & adiutorem præbuit: occaſio etiam ipſa nec tardandi nec differendi facultatem dabat. Nam Romulus tam propè aderat, & unà qui ad eum haud pauci ex ciuibus odio ac metu regis confluxerant. Ipſe etiam ſecũ agebat magnam armatorũ manum in centurias inſtructam, quarum ſingulas ducebat uir quidam, herbarum faſciculum haſta alligatum præferens, qui poſtea manipuli nuncupati ſunt. Ex hocq; lapſa conſuetudine, uſq; ad noſtram ætatem, manipularijs in caſtris id nomen manſit. Cum igitur Remus intra urbẽ ciues ad defectiones impuliſſet, & Romulus cum externis copijs ad eum ſe adiunxiſſet, tyrannus maximo terrore difficultatibusq; ſuſpenſus ac ſolicitus, priuſquam aut molitus eſſet quippiam, aut ſalutare aliquod conſilium caperet, deprehenſus circunuentusq; ab illis obtruncatur. In his igitur, quorum plurima monumentis ſuis commendarunt Fabius ac Peparethius Diocles, qui primus omniũ uidetur ab urbe condita hiſtoriam ædidiſſe, ſuſpicio quædam fabulæ ac commenti ineſt. Veruntamen à ueritate nobis reijcienda non ſunt, intuentibus quorum opum artifex ſit atq; architecta fortuna: ad hæc rem Romanam nobiſcum ipſis animo

Fatalis res.

Manipuli unde appellati.

B reputãtibus, quæ nunquam eò magnitudinis & potentiæ proceſſiſſet, niſi ex diuina origine primordium accepiſſet. Interempto autem Amulio, rebusq; regni conſtitutis, neque Albam incolere induxerũt in animum, non potiti antè regno, nec ſuperſtite auo regnare. Ita Numitori Albana re permiſſa, debitisq; matri reſtitutis honoribus, decreuerũt in his locis, ubi expoſiti, ubiq; educati fuerant, nouam urbem condere. Hæc probabiliſſima cauſa fuiſſe uidetur. Coëgit etiam ita fortaſſe neceſſitas, ob multitudinem ſeruorum ac fugitiuorũ, qui ad illos confluxerant, quod aut his diſſipatis, pereundum omnino, aut ſeparatim cum illis habitandum eſſet, quod rem indignam Albani ducerent, fugitiuos ſecum cõmiſceri, & in urbem ciues adſcribi: quod in poſterum ex eo quod de uxoribus eſt actum, magis apparuit: quod eſt non ab iniuria & contumelia, ſed ex neceſſitate & inopia fœminarũ profectum: nam raptas in ſummo honore habuerunt. Primis deinde urbi fundamentis iactis, ſacrum quendam locum eò confugientibus perfugium ſtatuentes, Aſylum uocarunt: eoq; omnes ſine ullo diſcrimine exceperũt: nec domino ſeruus, nec debitor creditoribus, nec homicida magiſtratibus dedebatur: cum dicerẽt firmum ac ratum id omnibus Pythico oraculo eſſe oportere. Itaq; quamcelerrime urbs hominibus abũdabat. Ab initio enim tradunt haud plures mille domos fuiſſe. Sed hæc poſterius. Aggredientibus, ſtatim de loco diſſenſio fuit. Romulus enim locum quem quadratam Romam uocant, condendæ urbi deligi uolebat: at Remus partem Auentini locũ natura munitum cõmodiorem ducebat, eiq; poſtea ab eo Remonio cognomen fuit, ſed nunc Rignarium appellant. Cõuenientibus autem inter ſe ſequundis auibus dijudicare litem, diuerſa loca ad inaugurandum capiũt. Priori Remo augurio ueniſſe ferunt ſex uultures, cum duplex numerus Romulo ſe oſtendiſſet. Sed dicitur à quibuſdam uerè Remum uidiſſe, Romulum uero eſſe ementitũ. Sed cum acceſſiſſet Remus, tunc Romulo duodecim apparuiſſe, inde manſiſſe morem Romanis ex uulture ſeruandi. Herodotus autem Ponticus tradit & Herculem lætari ſolitũ, uulture in re gerẽda ſe oſtendente. Eſt enim animantium innocẽtiſſimus omnium, cum nihil ueſcatur ex his quæ ſerunt homines aut plantãt aut alunt, ſed ex cadaueribus ſibi eſcã quærat: interficit autem nihil, nec deſtruit, animantium: uolucribus autem ob affinitatẽ etiam mortuis abſtinet. Aſt aquilæ, noctuæ, & accipitres, uiuas uolucres etiã eiuſdem generis inuadunt atq; interimũt. quanquam ut Aeſchylus inquit, Auem autem ueſcens quæ pura ſit auis? Ad hæc, aliæ in oculis (ut ita dicã) uerſantur, atq; ubiq; inſpiciendas & ſentiendas ſe offerunt: at uulturem raro eſt intueri, nec eius pulli facile inueniri

Aſylum.

Vultur animalium innocẽtiſſimus.

C poſſunt, ut nonnullos in opinionē uanam & ſtultam coniecerit, ab extra ex alio quodam orbe huc ſe appellere, quod rarum ſit, nec perpetuò, quemadmodum putant eſſe, quod ſecundum naturam eſt, nec ſua ſpōte, ſed diuino aliquo impulſu appareat. Poſtea igitur quàm Remus reſciuit fraudem, grauiter cōmotus, Romulo fodiente quà urbis mœnia circunducturus erat, ludibrio fratris foſſam tranſiliuit, atq; opus impedire conatus eſt. Sic tandem aiunt quidam illum ab irato Romulo, alij à quodam Celere ex Romuli comitibus, hic eſſe interfectum. Cecidit in ea pugna Fauſtulus & Pliſtinus, qui cum Fauſtuli frater foret, unà Romulum nutriſſe dicitur. Celer autem in Hetruriam ſeceſſit, & ab eo ueloces apud Romanos traxerunt, ut Celeres dicerentur. Quinetiam Metellum tradunt, quod mortuo patre, ſingulari certamine pugnantium ludum ad paucos dies inſtituiſſet, Romanos admiratos apparatus celeritatem, Celerem appellaſſe. At Romulus poſteaquam ab eo Remus in Remuria unà cum eius nutritoribus ad ſepulturam eſt datus, complendæ atq; inſtruendæ urbi animum adiecit, accerſitis ex Hetruria uiris, qui ſacris quibuſdam ritibus & literis ſingula edocerent atq; exponerent, quemadmodum in myſterijs: foſſam rotundam effodit in loco cui nunc Comitio nomen eſt, primitiasq; omniū, quibus lege quidem ut honeſtis, natura autem ut neceſſarijs utebantur, in eam depoſuerūt, & ad poſtremum, ex qua quiſq; profectus erat terra, particulam quandam ferens, eòdem cōijcientes commiſcuerunt. Vocant autem foſſam ipſam eodem quo Olympum nomine, Mundum.

Remi interitus.

Deinde in figuram circuli circunſcripſit urbem. Ipſe autem princeps cōdendæ nouæ urbis, aratro, uomere æreo præfixo, iūctiſq; ſexu diſpare bobus, ipſe boues agens, fixis terminis profundum circunducit ſulcum. Qui eum conſequuntur, his id negocij datur, ut quas aratrum ſuſcitarit glebas, in interiorem partem deuertant, nec ullam dilapſam extrà eſſe patiantur. Linea igitur murum diffiniunt, uocaturq; quod intus relinquitur, Pomœrium, detractis per ſyncopam è medio literis, quaſi ponè murum. Quem autem locum portis optarint, ibi educto uomere aratrum attollentes, ſpatium quoddam uomere intactum relinquunt: unde & murus totus, exceptis portis, ſacer putatur. Portas autem ſacras qui putant, res neceſſarias, niſi antè expiatas, importare aut exportare religione impediuntur. Vrbem igitur ad XII. Cal. Maij condi cœptam eſſe, opinione omnium ſatis conſtat: eumq; diem feſtum Romani agunt, natalem patriæ nun-

Vrbs ut cōdita.

Pomœrium.

D cupantes. Ab initio autem nihil animatum ad ſacrificia adhibebant. Exiſtimabant diem ipſum patriæ origini conſecratum, purum & ſine ſanguine ſeruari oportere. Veruntamen pridie eius diei paſtoralem quandam celebritatē agitabant, quæ Palilia ab illis dicebatur. Nunc igitur Romanorū Calendæ, nulla re cum Græcis cōueniunt. Illum autem diem quo Romulus urbi fundamenta iecit, trigeſimū diem fuiſſe perhibent, in eoq; lunam ex cōgreſſu ſolis defeciſſe, quam uidiſſe Antimachum Teium lyricum, cum tertium in annū ſextæ Olympiadis incidiſſet. Temporibus autem Varronis philoſophi, uiri Romani, & hiſtoriarum monumētis peritiſſimi, fuit Taruntius uir ei in primis amicus, & tum philoſophiæ, tum mathematicæ in primis ſtudioſus, qui cum ad aſtrologiæ diſciplinam ſe contuliſſet contemplationis gratia, & in ea excellere putaretur, huic impoſuit Varro, ut Romuli conceptionē in diem & horam deduceret, inſpectiſq; eius uitæ inſtitutis ac rebus geſtis, ex illis conſequentiam colligeret, ueluti geometricarū propoſitionum reſolutiones præcipiunt. Eiuſdem enim contemplationis eſſe, cognito cōceptionis tempore uitam prædicere, & percepta uita procreationis tempus perdiſcere. Suſcepit igitur Teruntius munus ſibi à Varrone impoſitū, ac perſpectis uiri ingenio ac moribus rebuſq; geſtis, tum uitæ tempore, ac mortis genere, hiſq; omnibus in unum collatis, ualde fidenti atque alacri animo oſtendit, Romulum primo anno ſecundæ Olympiadis à matre fuiſſe conceptum, menſe Choë ab Aegyptijs nuncupato, quem nos Decembrem dicimus, tertio & uigeſimo die, hora tertia, qua ſol defecit omnino: in lucem uero æditū, menſe Thoth, qui September apud nos eſt, ad XXI. Cal. ſequētis menſis circa ortum ſolis. Vrbis uero Romæ fundamenta ab illo iacta eſſe quinto Idus Pharmuti menſis, qui Aprilis uocatur à noſtris, inter ſecundam & tertiam eius diei horam: nam urbis fortunam ueluti hominis proprium habere opinātur tempus, quod ex prima origine ad aſtrorum ortus obſeruatur. Verum hæc huiuſmodiq; ſuperflua nouaq;, magis fortaſſe allicient arbitror lectorem, quàm fabulæ commento offendant. Condita igitur urbe, principio iuuentutem Romanam in militares diuiſit ordines, quorum quilibet peditum tria millia, & trecentos equites habuit, hiq; legiones dicebantur, quod ex omnibus pugnaces in illis delecti forent: reliquam multitudinem ſeiunxit, eamq; populum nuncupauit. Deinde ex optimatibus centum creauit ſenatores, quorum collegium ex ætate Senatum uocauit. Illi Patres dicti, uel quod ij ſolum qui legitimi patres forent, creari poſſent; uel hinc adeò, quod illi

Palilia.

Reſpub. ut ordinata.

patres

A patres ſuos oſtendere poſſent: quod non multis contigit ex primis illis conuenis. Vel à patro-
cinio id nomen fluxit, quod exiſtimarent patronum quendam fuiſſe, ex his qui Euandrum
conſequuti ſunt, qui imbecillorũ curam ingeſſiſſet, eisq; præſidio fuiſſet, ab eo huic rei eiuſmo
di appellationem manſiſſe. Illud mihi probabilius uidetur, ſi quis opinetur Romulum decre-
uiſſe, primores & potentes oportere paterno officio & indulgentia humiliorum cauſam in fi-
dem ſuam curamq; ſuſcipere: ſimulq; quo cæteros edoceret, ut tutiorem ſibi uitam in eorũ præ-
ſidio uiuendam ſtatuerent, neq; quibus uirtute cederent, eorum honoribus angerentur, ſed be
neuolo & amico animo in eos forent, patresq; illos honoris gratia appellarent, & eſſe opinaren
tur, idcirco eo nomine appellaſſe. Nam & his temporibus exteræ nationes ex ſenatorio ordine
patronos ſibi adoptant, eosq; duces uocant. Ipſi autẽ Romani Patres conſcriptos id collegium
appellant, quod nomen & dignitatis plurimum, & inuidiæ minimum præ ſe fert. Sed ab initio
tantum patres dicti, poſterioribus autẽ temporibus adſcriptis in eum ordinem pluribus, Patres
conſcripti uocati ſunt: atq; hoc ſenatorij populariſq; ordinis differentiæ honeſtius nomen fuit.
Alios ex multitudine potentes legit, eosq; patronos nuncupauit, illos autem clientes, magnaq;
illos inter ſe beneuolentia deuinxit, quæ maximas neceſſitudines productura foret. Hi homi-
nibus oppreſſis & iudicio circumuentis, in obtinendo iure ſuo, & cauſæ actores & patronos &
moderatores conſiliorum omnium ſe præbebant: illi uero hos obſeruabant non honoribus tan
tum, ſed etiam copijs ſuis in filiabus locandis, & in diſſoluendo ære alieno. Patronum quoq; in
clientem, & clientem in patronum teſtimonium dicere, lex nulla, nec magiſtratus cogebat. At
in poſterum manente cæterarum neceſſitudinum iure, primatibus pecuniam ab inferiori loco
hominibus accipere, turpe ac ſordidum eſt habitum. Sed hæc de his ſatis. Quarto autẽ poſt con *Raptus Sabi-*
ditam urbem menſe, ut tradit Fabius, audax illud in raptu mulierum facinus eſt geſtum: ac *narum cauſa.*
perhibent quidam Romulum cum natura bellicoſus foret, adductum nonnullis oraculis, qui-
bus portendebatur Romam ex fato, ſi bellis enutriretur augereturq;, maximam euaſuram, ad
uim Sabinis inferendam animum intendiſſe. Non enim magnum numerum, ſed triginta tan-
tum ab eo uirgines raptas eſſe, ut qui belli magis initiũ, quàm connubij quæreret. Hoc parum *Neceſſitas.*
probabile uidetur eſſe: ſed cum intueretur magnam accolarum uim in urbem cõueniſſe, quo-
B rum paucis admodum cõiuges forent, plurimi uero qui peregrini & aduenæ pauperes & ob-
ſcuri forent, contemptui erant, nec ſtabiles in fide manſuri putabantur, in ſpem erectus, iniu-
riam Sabinis illatam quodammodo communionis & neceſſitudinis coniungendæ principium
ſibi quoddam cum illis eſſe allaturam placatis mulieribus, ad opus incubuit, aditu ſibi huiuſmo-
di ratione antè munito. Fama uulgata ab eo primum eſt, cuiuſdam dei aram conditam ſub ter- *Modus.*
ra inueniſſe, eiq; deo Conſo nomen indiderunt, ſiue à conſilio quod conſiliarius foret, ſiue Ne-
ptunus equeſtris. Nam ara eſt in Circo maximo poſita, quæ reliquum quidem tempus latet, in
equeſtribus autem certaminibus aperitur. Placet tamen alijs, quoniam conſilium arcanum &
minimè palàm eſſe oportet, ſubterraneã haud temere & opertam dei aram eſſe. Vbi uero de-
monſtrata eſt, magno apparatu ſacrificium parat, indicitq; finitimis ſpectaculũ iubet. Multi mor
tales eò conuenere. Ipſe cum optimatibus purpura indutus ſedebat. Erat autem ſignum aggre
diendæ rei opportunitatem adeſſe, cum aſſurgens purpuram in ſinus cõtraheret, ac rurſus con
tractam explicaret. Stabant igitur permulti accincti enſibus, ac regem obſeruabant, qui dato
ſigno ad rapiendas Sabinorum uirgines diſcurrunt, ipſos fugientes incolumes dimittunt. Ra-
ptas eſſe quidam triginta tantum tradunt, à quibus & curias nuncupatas eſſe. Valerius autem *Non libido.*
Antias quingentas uiginti & ſeptem. Iubas autem ſexcentas octuaginta tres. Sed hoc maxime
Romuli cauſa ſuſtentatur, quod nullã præter unam Erſiliam ceperit, quæ illos latuerat: quod
eſt argumẽto, eos non iniuriæ & contumeliæ cauſa ad raptum ueniſſe, ſed genera magnis ne-
ceſſitudinibus inter ſe iungere cogitaſſe. Ipſam uero Erſiliam quidam aiunt Hoſtilio claro inter
Romanos homini nupſiſſe, quidam ipſi Romulo in matrimonium ceſſiſſe exiſtimant, & ex eo
liberos procreaſſe, è quibus filiam unam ex ordine procreationis, Primam ab eo nuncupatam:
filium autem unum ex cõgregatione ciuium, Aollium, quod græce totum, uniuerſum, ſignifi
cat, poſteriores Abillium appellarunt. Sed hæc Zenodotus cum prodidiſſet, multorum repre
henſiones incurrit. Vnam longe ante alias inſignem ſpecie ac pulchritudine ab obſcuris qui-
buſdam hominibus raptam ferũt, in quos cum diripiendæ uirginis gratia ex optimatibus qui-
dam inuaſiſſent, ab illis ne quis uiolaret Thalaſſio eam ferri clamitatum, iuueni probo ac ſplen
dido, tum eos audito Thalaſſij nomine, clamore & plauſu collaudaſſe, quoſdam etiam conſe-
quutos eſſe gratia & beneuolentia uiri, Thalaſſium conclamãtes, ex quo nuptialem, quemad-

C modum Græcis hymenæum, eam uocem fuiſſe. Nam & illum in muliere ſeruanda optima uſum eſſe fortuna. Sextius uero Syllas Carthaginenſis uir neque à Muſis, neque à Charitibus abhorrens, dixit nobis Thalaſſij nomen Romulum ſignum direptionis dediſſe: igitur omnes ſimili uoce regem proſequutos eſſe, idcirco eum in nuptijs morem eſſe ſeruatū. Plurimi tamen, inter quos & Iuba, hanc exhortationem & prouocationem ad opus & lanificium, quod Græci ταλασίαν dicunt, eſſe opinantur, cum nondum latina uocabula Græcis eſſent confuſa. Quod ſi ita ſit (quanquam utebantur Romani per id temporis Talaſiæ nomine communi cum Græcis) probabilior huius rei cauſa & ratio poſſet afferri. Nam cum Sabini hoſtes poſito bello cum Romanis pacem inierunt, percuſſo fœdere conuenerunt de mulieribus, ut nulla alia in re uiris quàm in his quæ ad lanificium pertinerent, operam ſuam nauarent. Manſit igitur deinceps ea conſuetudo, ut qui darent aut acciperent aut intereſſent omnino nuptijs, per ludum ac iocum Talaſſium uocitarent, atteſtantes ad nullum aliud opus uxorem quàm ad lanificium duci. Obſeruatur etiam his temporibus, ne ſponſa pauimentum pedibus ſuperincedat, ſed ſublimis in cubiculum deferatur, quod tunc quoque in eo raptu ut in cubiculum latas aiunt eſſe. Addunt præterea aliqui autores, quod nubentis comam †pilo diſcriminent, ad illud ſpectare, primas nuptias prælio & hoſtiliter initas eſſe: de quibus copioſe in cauſis à nobis mentio facta eſt. Perpetratum eſt igitur huiuſmodi facinus. xiiij. Cal. Septembris, quo die Conſualia celebrantur. At Sabinis uis hominum permagna erat, incolebant uicos ſine muris, quaſi id ipſis patrium foret, elato animo & interrito eſſe, qui Lacedæmoniorum coloni eſſent. Veruntamen intuentes ſe magnis obſidibus deuinctos, & cura filiarum ſoliciti, legatos miſerūt ſupplices ad Romulum, orantes & obſecrantes, filias redderet, & uim illatam purgaret, ſic uoluntariam & legitimā gentibus amicitiam & neceſſitudinem fore. Romulo autem mulieres minus dimittente, ſed ad affinitatem ſuſcipiendā Sabinos adhortante, dum alij conſilio & apparatu belli moram trahebant, Acron rex Ceninenſium homo uehemens, & bellicis rebus pariter audax, Romuli facinus ſuſpectum habens, & quod in fœminas perpetratum erat, ratus omnibus meticuloſum eſſe, nec impunitum perferendum, bellum præoccupat, & cum magnis copijs in agrum Romanum impetum facit. Cui fit obuiam Romulus. Cumq; in conſpectum ueniſſent, ex aduerſo ſpectātes, ad pugnam ſe inuicem prouocabāt, paratis exercitibus & inſtructis. Romulus igitur uotis nuncupatis, ſi hoſtem ſuderit fugaritq;, ſe eius arma ferentem Ioui delaturum: ubi in certamen collatis ſignis deſcēdit, regem uictor obtruncat, exercitumq; in fugam uertit, captaq; urbe, captorum iniuria abſtinuit, præterquam quod iuſſit eos deiectis domibus Romam commigrare, par ius & conditionem cum ciuibus habituros: quæ una res maxime ciuitatem exauxit, quod eos quos uiciſſet, ſemper ſibi adderet, & in ciues adſcriberet. Romulus autem quo uotum maxime gratum Ioui, & ciuibus ſpectatu redderet iucundū, circumſpiciens in exercitu, quercum grandem præcidit, & inſtar trophæi formauit, Acronis arma ordine ſingula circūpoſuit, aptauitq;. Ipſe ueſte præcinctus, & caput fluente coma lauro coronatus, trophæū ſubrectum dextro humero innixum ſubiens, ibat, uictorioſumq; pæana, exercitu in armis ſequente, ciuibusq; cum gaudio & admiratione ſuccinentibus, canebat. Huiuſmodi igitur pompa triūphis in poſterum exemplum ad imitandum reliquit. Hoc trophæum Ioui ſtatutum, cognomenq; deo additum Feretrio Ioui, à feriendo: hoſtem enim ut uotis petierat feriendo oppreſſit. Spolia ipſa opima nuncupata, ut ait Varro, ab opibus: ſed potius ab opere rei geſtæ dicta uidentur, quæ regibus ducibusq; hoſtium ſua manu cæſis, poſteriores duces ferebant. Ac duobus tantū poſt Romulum ducibus opima parta ſunt ſpolia, Cornelio Coſſo, qui Hetruſcum Tolumnium interemit: poſtremo Claudio Marcello, rege Gallorum Britomarto oppreſſo. Coſſus igitur ac Marcellus ipſa opima ſpolia ferentes, quadrijugo curru inuecti ſunt. Romulum uero nō recte Dionyſius ait curru eſſe uſum: Tarquinium enim Priſcum Demarati filium in eiuſmodi formā & magnificentiam triumphos ſtatuiſſe perhibent: etſi alij affirment Publicolam primum in curru triumphaſſe. Extant etiam Romæ in promptu quæ ſint omnibus, Romuli pedeſtres ſtatuæ ſpolia ferentes. Poſt eam uero Ceninenſium cladem, reliquis adhuc Sabinis in apparatu belli occupatis. Fidenates, Cruſtumenij, & Antenates hoſtiliter in fines Romanos incurſionem faciūt, uictiq; prælio, pariter captis deletisq; oppidis, & agro diuiſo, Romam habitatum conceſſere. Sed Romulus cum reliquum agrum partitus foret inter ciues, parentibus uirginum quantū poſſidebant reſeruauit, ac ſibi habere iuſſit. His rebus Sabini reliqui grauiter commoti, Tatio duce bellum Romanis intulerunt. Erat autē difficilis ad urbem aditus, ob Capitolium quod præeminebat, & præſidium in eo erat, cui Tarpeius præerat, nō Trapeia uirgo, ut quidam dicunt: nec uiden

Ταίχμὴν δὶα ϛρατιν. Vide probl. Plutarchi.

D

A uident à ſe Romulum ſtultũ fingi. Sed eius Tarpeij filia Tarpeia arcem Sabinis prodidit, capta ſpe armillarum aurearum, quas Sabini magni ponderis læuo brachio gerebant. Itaque petiſſe eam ferunt mercedem proditionis, quod in ſiniſtris manibus haberent. Ea inita cum Tatio conditione, noctu aperta porta unà Sabinos in arcem accepit. Non ſolum igitur, ut uidetur, Antigonus inquit, ſe proditores dum produnt amare, ubi prodiderunt odiſſe: nec Cæſar cum dixit in Thracem Rhumitaleum, proditionem ſibi placere, proditorem autẽ odio eſſe: ſed pariter ita cuncti in improbos animati ſunt, qui eorum operam requirunt, ueluti cum felle, ac ueneno quarundam ferarum indigent, dum ea ſibi uſui ſunt, illis delectantur: ubi uero nihil indigent, uitium ipſum oderunt. Sic tum Tatius affectus in Tarpeiam, iuſſit Sabinos omnia ei tradere, quæ in ſiniſtris manibus eſſent: ac ipſe primus armillam detractam & ſcutum unà in eam coniecit, facientibusq; idem cunctis, auro icta undiq; ac clypeis obruta, multitudine ac pondere ſua ipſa mercede interijt. Tarpeius quoque acceritus proditionis damnatus eſt, ut Iuba teſtatur à Galba Sulpitio proditum eſſe. Ex alijs qui Tarpeiæ mentionem faciunt, hi longe uidentur à ueritate diſcedere, qui tradunt eam Tatij Sabinorum ducis filiam fuiſſe, ab eaq; cum Romuli nuptias, cum quo ui nupta erat, iniquo animo ferret, hæc omnia eſſe geſta, & eadem in eam à patre perpetrata: quorum ſententiæ Antigonum non pœnitet eſſe. Simulus autem poëta delirat omnino, qui opinatur Tarpeiam non Sabinis Capitolium prodidiſſe, ſed Celtis, eorum regis amore incenſam. Sunt autem eius de illa uerſus huiuſmodi:

Proditiones amari, proditores uero odio haberi.

At Capitoli arcem cuſtos Tarpeia tenebat
Improba, quæ muris non bene fida ſuis,
Celtica dum demens ſequitur connubia regis,
Sceptriferum regum prodidit illa lares.
Hanc non aut Boœi, & Celtarum millia gentis,
Abductam ripis conſtituere Padi.
At ſuper inuiſæ manibus detracta puellæ
Arma ferunt, miſeram preſſit acerba dies.

Tarpeia igitur ibi ſepulta, ab ea tumulo nomen inditũ manſit uſque ad Tarquinij ætatem, qui
B cum locũ dedicaſſet Ioui, reliquijs aliò translatis, Tarpeiæ nomen ſimul amiſit: præter Capitolij ſaxum, quod & his temporibus Tarpeium uocant, è quo ſontes deturbari ſunt ſoliti. Capta igitur arce à Sabinis, Romulus ira & cupiditate recuperãdi ſtimulante animũ, in aciem Romanos egit, quo hoſtem ad pugnam prouocaret. Tatius contrà fiducia plenus pugnam ciebat, quod intueretur, ſi qua neceſſitas inſtaret, difficile illis eſſe perfugiũ: quod enim inter Palatinum Capitolinumq; collem campi erat, acrem grauemq; pugnam difficultate loci, fugam uero ac perſequutionem in anguſto perbreuem utriſque allaturum uidebatur. Fuit ibi fortè ex alluuione fluminis, qui paucis antè diebus locũ inundarat, relicta palus profundo limo, haud longe ab ea parte, quam nunc uocãt forum, quæ res nec ſatis apparebat, nec facile uitari poterat, ſed contrà cæca & ad cauendum difficilis. Huc delatis Sabinis, caſu quodam ſuperior eorum res fuit. Nam Curtius inter Sabinos clarus & elati animi uir, qui princeps ante alios ab arce equo decurrerat, urgentibus Romanis, trepidante equo ſeſe in paludem cõiecit. Ibi aliquandiu plaga & hortatu equum impellens, conatus eſt paludem exire: quod ubi aſpexit factu impoſſibile eſſe, dimiſſo equo ipſe euaſit: locum deinde Curtium lacum appellarunt. Hic tum Sabini tanti periculo uiri ſoliciti, acrius ad pugnam incubuerũt. Incertus diu Mars dubiaq; uictoria fuit, multis utrinque cadentibus, inter quos Hoſtilius, quem Herſiliæ uirum Hoſtilijq; auum, eius qui poſt Numam regnauit, fuiſſe memorant. Rurſus pluribus breui collatis prælijs, poſtremum maxime inſigne fuit, in quo Romulus ſaucius ſaxo in capite, parum à cadendo abfuit: quare præſidio ducis priuata confeſtim Romana inclinatur acies, fuſaq; amiſſa planitie in palatium fuga conceſſit. Tandem Romulus ſe recipiens ex uulnere, ubi ſuos palantes aſpexit, obuiam factus, magna uoce reſiſtere atq; iterare pugnam iubet. Sed creſcente magis circa ſe ſubinde fuga, ac nemine ſe conuertere in hoſtem audente, precatus eſt Iouem uti fugam fœdam ſiſteret, neq; cõtemneret rem Romanam, ſed prolapſam & iacentem attolleret. Abſolutis his precibus permultos ex aſpectu regis uerecũdia cepit, audaciaq; mutata fortuna fugiẽtibus addita eſt. Reſtitere igitur Romani, quo nunc loco Iouis Statoris ſitum eſt templum. Itaque confertiſſimo agmine Sabinos adorti fundunt fugantq;, & uſque ad locum Regiam nunc dictum, ac Veſtæ templũ palantes agunt. Hic illis prælium redintegrare apparantibus, nouum ſpectaculum, ac longe maius quàm fama fertur, oblatum eſt. Nam Sabinæ mulieres, quarum iniuria bellum exortum erat, diuerſis ex lo

Tarpeiũ ſaxũ.

Lacus Curtius.

C cis conſpectæ ſunt, cum clamore muliebriq́ ululatu trepidæ inter occiſorum cadauera & tela uolantia ſe inſerre, ac ueluti correptæ numine, aliæ infantes pueros in ulnis tenẽtes, aliæ paſſis crinibus ſciſſaq́ ueſte ad uiros ſuos & parentes contendere, atque omnes unà, hinc Sabinos, inde Romanos blandiſſimis nominibus ſupplices implorabãt. Igitur utrique ea re permoti inflexiq́, pugna dirempta, illas in medio pugnantium ceperũt, fletusq́ per omnes iuit, & ex aſpectu atque uocibus miſericordia ſubijt. Illæ autem magis magisq́ continuis precibus obſeruationeq́ humili nactæ licentiam ingeminabant. Quod enim (aiebant) tantum à nobis eſt admiſſum facinus, ut alia iam mala tanta perpeſſæ ſimus, alia nunc miſeræ perferamus? Direptæ ſumus ab his qui nunc nos obtinent, ut ac ſcelere uiolatæ, raptæ: à fratribus, parentibus, coniunctis, neglectæ tandiu fuimus, quoad magnis uinculis deuinctæ, pro hoſtibus nunc & raptoribus pugnantibus timere, & pro morientibus lugere cogeremur. Non enim acceſſiſtis uirginibus nobis opem aduerſus iniuriam afferentes, ſed nunc à uiris coniuges, à liberis matres diuellitis. Acerbius profectò nobis hoc auxilij genus, quàm fuit tunc contemptas & proditas eſſe, tantus horum in nos eſt amor, tanta ueſtra in nos miſericordia. Quapropter ſi qua uobis alia pugnandi cauſa eſt quàm noſtri, decet iam uos ab armis diſcedere, cum propter nos ſocerorum atque auorum nomen aſſequuti ſitis. Si autẽ noſtra cauſa bellum geritur, ducite nos unà cum uiris & liberis, & nobis parentes & cõiunctos reddite, obteſtamur uos: non coniuges ſimul & natos eripite, nec iterum captiuas abducite. Talia permulta Herſilia deplorante, reliquisq́ obteſtantibus, depacti inducias, duces in colloquium prodeunt. Mulieres tantiſper ad parentes ac fratres uiros ſuos ac natos perducunt, indigentibus cibum & potum mittũt, ſaucios domum delatos curant, oſtendũt ſibi domi adminiſtrationem permiſſam, ſeq́ uiris obſequentibus uti, & ab illis tum honore omni, tum beneuolẽtia charitateq́ coli & obſeruari. Ex hoc fœdus percutitur, ut uolentes apud uiros maneant, cum quibus nuptæ forent, omnium operum ac munerum uacationem, ut dicitur, præter lanificij habituræ: ciuitatem quoq́ communem Romani Sabiniq́ habeant, urbiq́ Romæ à Romulo nomen ſit, Romanis uero à Curibus Tatij patria, Quiritibus: regnum etiam commune utriq́ domi militiæq́ obtineãt. Quo autem in loco huius fœderis conditiones firmatæ ſanctæq́ ſunt, ei uſque ad noſtram memoriam à coëundo Comi-

Sabinarum mulierum factum.

D tio nomen manſit. Ita geminata urbe, centum uiri Sabini nominis in ſenatum adſcripti ſunt. Legiones ſingulæ ſex millium peditum, & ſexcentorũ equitum complebant numerum. Eodem tempore in tres tribus tota ciuitas diuiſa, Ramnenſes à Romulo, à Tatio Tatienſes appellatas: Tertiæ tribus homines Luceres dicti à luco aſyli, in quem multi fuga delati ciuitate donati ſunt. Tribus autem tres ipſas fuiſſe numero, nomen ipſum declarat: quibus qui præerant, tribunos uocitabant. Singula autem tribus decem continuit curias. Eas quidam perhibent à Sabinis mulieribus nomen traxiſſe: ſed hoc mendacium eſſe deprehenditur: nam multis earum à locis nomina impoſita ſunt. Permulti tamen mulieribus honores ſunt habiti à Romanis, ut his tranſeuntibus uia cedere, præſente muliere obſcœnum nihil loqui, nec nudum aſpici, uel cauſam defendere apud eos qui de cæde iudices conſtituti forent, earum pueros bullam ferre, à forma ipſa & figura bullæ perſimili ita appellatam. Regibus autem non ſtatim commune de rebus gerendis conſilium erat, ſed priuatim uterq́ inito prius cum centum uiris conſilio, deinde coactis in unum cunctis, conſulta in medium referebãt. Incoluit uero Tatius eam urbis partem, ubi nunc Monetæ eſt templum: Romulus uero, quà ex palatio in Circum maximũ itur, iuxta quem locum ſunt quos pulchri littoris gradus uocitant. Eodem in loco ferunt ſacram cornum fuiſſe. Addunt enim fabulæ, Romulum eò ſui experiundi gratia † à Loetino lanceam corneam iaculatum eſſe: eam uero defixam altius, annitentibus multis, nunquam conuelli potuiſſe: lignumq́ nactum, plantiferam humum, germinibus ramisq́ emiſſis in eximiæ altitudinis cornum increuiſſe. Is locus apud eos qui poſt Romulum ſequuti ſunt, circùm parietibus ductis, ut ſanctiſſimum templum in magna religione eſt habitus, ac ſi cui propius accedenti uiſum fuiſſet eam arborem minus frondeſcere & uireſcere, ſed ueluti ſubductis nutrimentis langueſcere ac deficere, paſſim ſibi occurrentibus, id ſtatim clamore ſignificabat: hi uero uelut incendio reprimendo, aquam clamabãt, undique concurrebant, plena aqua uaſa ferentes. Cum autem C. Cæſar (ut dicitur) gradus ſtrueret, fabris propinqua arbori loca fodientibus, imprudenter uiolatis admodum ab illis radicibus, omnino languit atque interijt. Menſes igitur Romanorum Sabini acceperũt ſeruaueruntq́. Sed quæ ad hanc menſiũ rationem attinẽt, in Numæ uita omnia explicantur. Sabinorum uero ſcutis uſus eſt Romulus, ſuamq́ & Romanorum armaturam immutauit. Argolica enim antea ſcuta ferebant. Sacrificiorum autem ac celebrita-

Ordines.

† Puto, ab Auentino.

tum

A tum ritus uiciſſim obſtant, ut quæ utriuſque gentis erant propria, haud tollerent, ſed noua alia inſuper adderent, ut ſunt quæ Matronalia uocant, compoſiti belli monumentum matronis tributa. Tum Carmentalia. Carmentam quidam proprium hominum procreationis fatum opinantur eſſe, ob id hæc ſacra matres agitare. Alij Euandri Arcadis matrem fatidicam, eam Phœbo dicatam fuiſſe tradunt, & Carmentam, quod carmine reſponſa æderet, nuncupatam. Nicoſtratæ enim proprium illi nomen fuerat. hæc communior de Carmenta opinio eſt, quæ plurimos autores habet. Nonnulli tamen nomen Carmentæ ſanè haud inepte interpretantur, ut ſit Carmenta, amens & mente carens, quod numine afflata furere atque inſanire ſit ſolita. De Palilijs ſuperius diximus. Sed Lupercalia expiationis gratia inſtituta uidentur: celebrantur enim ea ſacra menſe Februarij atris diebus, quem expiatiuum interpretari quis poſſet. Eam quoque diem Febratam ueteres appellabant. Ac uidetur id ſolenne peruetuſtum Euandrum ex Arcadia allatum inſtituiſſe. hoc uulgatior fama tenet. Poteſt etiam nomen ipſum à lupa dictum uideri. Etenim uidemus lupercos inde curſum incipere, ubi Romulum expoſitum ferunt. Verum eius qui in ijs ſeruatur ſacrificijs mos, haud facile cauſam coniectura aſſequi poſſumus. Iugulant enim capras, tum duos ex genere adoleſcẽtes eò ſiſtunt, quorum alij frontes cultro ſanguine perfuſo tingunt, alij ſtatim lanam lacte madentem admouentes abſtergunt. Oportet etiam abſterſos adoleſcentes ridere, deinde inciſis in corrigias caprarum pellibus diſcurrunt, & ſi qui obſtent ſcuticis cædunt. Mulieres adulta ætate ultro ſe ad uerbera offerunt, ratæ eam rem ad fœcunditatem cõducere. Propriũ ac ſuum eius celebritatis eſt, ut luperci canem immolent. Butas quidam de Romanorum rebus geſtis fabuloſas cauſas in elegijs ædidit. Tradit enim interempto Amulio, Romulum cum lætitia & gratulatione ad locum cucurriſſe, in quo infantibus lupa mammam ſummiſerat, memoriamq́ illius curſus hanc celebritatẽ referre. Currentes autem ex genere qui impedimento ſunt cædere, ueluti tunc Romulus & Remus ex Alba ſtrictis enſibus decurrerant. Quod enſem puro ſanguine perfuſum, admouẽt fronti, illius temporis cædem ac periculum ſignificari. In memoriam quoque nutritionis, lacte expiationem fieri. Sed C. Acilius tradit ante conditam urbem Romuli pecus abactum, illos autem peractis Fauno uotis, nudos ad perueſtigandũ excurriſſe, ne ſudor impediret retardaretq́. In huius memo-
B riam lupercos nudos diſcurrere. Canem autem (nam ſacrificium expiatio eſt) exiſtimare quis poſſit expiationis gratia immolari: nam & Græci homines ad expiandum canes adhibere ſoliti ſunt, ac multis in locis περισκυλακισμοῖς (quæ ita uocant illi à cane) utũtur. Quod ſi hæc ad lupæ gratiam nutritionemq́ ac ſalutem recenſendam agitant, non immeritò canis iugulatur: lupis enim inimicus eſt. Ni iam mehercule plectitur animal, quod lupercos dum currunt impediat. Dicitur etiam ignis conſecrationem à Romulo prius eſſe conſtitutam, cum ſacras legiſſet uirgines, easq́ ueſtales nuncupaſſet, quod quidam Numæ attribuunt. Cæteris quoque rebus circa deorum cultum religioneſq́ ſtudioſiſſimũ diligentiſſimumq́ fuiſſe. Ad hæc uaticinij peritum, cuius cauſa lituum manu gerere. Eſt autẽ lituus inflexus baculus, quo ad inaugurandũ ſedentes cœli ſpatia deſignant. Hunc quo tempore urbs capta eſt à Celtis, cum in palatio aſſeruaretur, amiſſum ferunt. Deinde eiectis barbaris in alto cinere intactum igni eſſe repertum, cõſumptis cæteris atq́ corruptis. Tulit etiã leges quaſdam: è quibus illa uehemens, quæ uxori uirum relinquere non permittit, ſed uiro uxorem repudiare, ſi in ueneficio natorum, aut in adulterio deprehẽſa foret, †clàm furtimq́ marito. Quod ſi aliter quis repudiaſſet, eius copiarum partem uxori dari, partem Cereri ſacram eſſe iuſſit. Qui autem cum uxore diuortium faceret, eum ſacrificare dijs inferis. Illud etiam Romuli proprium, quod cum nullam paricidæ pœnam definiſſet, homicidium omne paricidium nuncupari uoluit, quod hoc impiũ ac nefarium, illud autem impoſſibile eſſe duceret. Ac multa ſecula uiſus eſt rectè eiuſmodi iniuriam futuram deſperaſſe: nemo enim ſexcentis poſt annis, Romæ tale facinus perpetrauit: ſed poſt Hannibalis bellum, Lucius Oſtius fertur primus patrem occidiſſe. Hæc igitur de his dicta ſufficiant. Anno autem quarto Tatij regni, cum propinqui quidam eius in Laurentum legatos incidiſſent, conati ſunt illis ui pecunias auferre: non permittentibus, ſed repugnantibus, eos necauerunt. Igitur tantæ audaciæ facinore perpetrato, Romulus ſtatim deprehenſos in maleficio puniendos cenſuit, ſed Tatius miſſos fecit, liberauitq́. quæ ſola inter eos manifeſta diſcordiarum cauſa fuit: reliquis in rebus ſe inuicem colentes obſeruanteſq́, ſummo conſenſu & concordia cõmune regnum adminiſtrabant. Igitur cæſorum propinqui cum propter Tatium omni ſpe legitimarũ pœnarum deſtituti forent, ipſum Lauinij unà cum Romulo ſacrificio intentum adorti oppreſſerunt: Romulum uero ut uirum iuſtum, laudatum ornatumq́ Romam dimiſerũt. Ille Tatio quidem ho

Sacra.

Lituus.

Leges.

†κλειδῶν ὑποβολῇ.

C norifice funus faciundum curauit. Sepultus eſt autem in Auentino: ſepulchri locum Armiluſtrium uocant. Cædem tamen penitus ulciſci & perſequi neglexit. Tradũt autem hiſtorici quidam, Laurentum urbẽ metu perculſam, Tatij interfectores comprehenſos dedidiſſe, ſed à Romulo eſſe dimiſſos, cum diceret, cædem cæde penſatam eſſe: quæ res ſuſpicionem pleriſq; attulit, non inuito Romulo patratũ facinus eſſe, ut ſublato regni ſocio ac participe, rerum ſummam ipſe ſolus obtineret. Horum tamen nihil turbauit Sabinos, neq; in diſſenſiones & diſcordias impulit, ſed eorum partim beneuolentia & charitate regis, partim metu potentiæ, partim etiam ut deum ueriti, in eadem admiratione & beneuolentia perſtiterunt. Permultæ quoque exteræ nationes Romulum admiratæ ſunt. Latini etiã priſci miſſis Romam legatis, cum eo amicitiam ſocietatemq; iunxerunt. Inde Romulus Fidenas oppidum Romæ ſane uicinum cepit repentino impetu, ut quidam perhibẽt, eò præmiſſis equitibus, iuſſiſq; portarum cardines ſuccidere, & continuò ipſe præter ſpem adortus cepit. Sunt alij tamen qui dicant illos iniuriæ autores fuiſſe, qui facto impetu cum prædam abegiſſent, Romanum agrum uſque ad ſuburbia multis cladibus affecerunt. Sed Romulus cum ex inſidijs permultos occidiſſet, urbe potitus eſt, haud tamen deleuit, nec ſolo æquauit, ſed bis mille & quingentis colonis Idibus Aprilis eò deductis, Romanorũ coloniam fecit. Ex hoc peſtis inuaſit urbem, quæ hominibus abſq; ulla ægrotatione ſubitas mortes inferret: ſterilitas quoq; agrorum & caritas annonæ cum ſumma inopia conſequuta eſt: guttæ præterea ſanguinis è cœlo ceciderunt, ut ad neceſſarias moleſtias ſuperſtitio uehemens hominũ mentes occuparet. Sed poſteaquam eadem quoq; mala Laurentibus inciderunt, omnino uiſum eſt, Tatij ac legatorum cæde uiolato iure gentium, utrique ciuitati iram numinis expiandam eſſe. Quare deditis cædis autoribus, & ab utriſq; ſupplicio affectis, ab ijs malis maniſeſte ſe receperunt. Romulus expiationibus ciuitates expurgauit, quas adhuc etiam Ferentinam ad portam obſeruari tradunt. Sed antequam morbo ciuitas liberata eſſet, obſeruata occaſione, Camerini Romanos inuaſerũt, excurſionibus agrum depopulati ſunt, rati eos calamitate oppreſſos, minus ad uim propulſandam ſufficere. Statim igitur Romulus eductis in eos expeditionibus, ac ex pugna potitus uictoria, ſex millia interemit, captaq; eorum urbe, ex his quos belli calamitas reliquos fecerat, dimidiatos Romam traduxit, ac duplici numero mul

D titudinem Roma Cameriam habitatũ deduxit Cal. ſextilibus. Tanta iam uis ciuium Romulo ſuperabat ſexdecim ferè annis à condita urbe. Cum reliquis autẽ ſpolijs ex Cameria quadrijugum æreum currum deportauit: quod cum in Vulcani templo ſtatuiſſet, ſui quoq; ſtatuam ex uictoria coronatam locauit. Sic Romana aucta re firmataq;, uicini populi qui inferiores uiribus erant, in Romanorum ditionem ſe ſubiecerunt, ac ſecuritatem nacti, ſatis ſe habere opinabantur. Potentiores autem inuidia ſimul ac formidine agitati, minime ſibi rem contemnendam ducebant, ſed obuiam Romulo eundum, tantamq; in medio creſcentem molem potentiæ opprimendam. Igitur primi Hetruſcorum Veij, qui amplam regionẽ habebant, permagnamq; incolebant urbem, bellum inceperunt, repetitis Fidenis, quam urbem ſui iuris ditioniſq; eſſe affirmabant: quod non iniquũ modò, ſed etiam ridiculoſum erat, ut qui homines oppreſſos & belli periculis circumuentos auxilio non leuaſſent, ſed delendos hoſtibus prodidiſſent, domos tunc quæ in aliorũ forent poteſtate, repeterent. Quare cum eis eſſet à Romulo contumelioſe reſponſum, in duas partes deducto exercitu, altera Fidenas Romanosq; qui ibi erant inuadunt, altera Romulo obuiam fiunt. Qui Fidenas ierant duo millia Romanorum ſuperata in prælio obtruncarunt, reliquis à Romulo fuſis octo millia deſiderata ſunt. Rurſus ad Fidenas pugnatum eſt, in quo prælio maxima operis pars Romuli fuit, qui cum pugnandi artem ſimul & audaciam oſtendiſſet, robore ac uelocitate pedum, humanam exceſſiſſe uim omnes fatentur. Sed quod à quibuſdam dicitur, admodum fabuloſum atq; adeò incredibile omnino eſſe uidetur, quatuor & decem millibus in ea pugna cæſis, maiorem dimidia partem, propria manu Romulum obtruncaſſe, qua Meſſeni in Ariſtomenem iactantia utuntur, qui eum trecentorum à ſe cæſorum ex Lacedæmonijs uictimas Diti immolaſſe dictitant. Fuſis igitur fugatiſq; hoſtibus, Romulus ijs qui euaſerant libere permiſſa fuga, ipſam urbem citato agmine petere contendit: illi accepta magna clade perterriti, haud reſtiterunt uiribus, ſed ſupplices Romulum adeuntes, in centum annos cum eo fœdus amicitiamq; iunxerunt, magna agri parte multati, quam †Septimagium, id eſt, ſeptimam partem uocitant. Vrbibus autẽ ac locis oſtio mariq; propinquis Romano ceſſerunt, ex optimatibus quinquaginta obſidibus datis. Triumphauit autẽ de his Romulus idibus Octobris. Cumq; magnam captiuorum uim abduxiſſet, fuit in illis Veiorum dux, qui uir prouecta iam ætate cum eſſet, rem imprudenter uiſus ac præter ætatem imperite geſſiſſe, quare & his

Aeſtimatio apud ſuos & exteros.

Irati placatiq; numinis exemplum.

Incrementa imperij.

Athletica uis Romuli.

Septempagium autore Dionyſ.

A his temporibus cum uictimas parta uictoria immolant, ſenem purpura indutum per forum in Capitolium ducunt, bullamq; ad collum appendũt, indicium atq; inſigne pueritiæ. Præco Sardianos uenales pronunciat. Hetruſci enim Sardianorum coloni eſſe dicũtur. Veij autem intra Hetruriæ fines continentur. Hoc extremũ eſt bellum à Romulo geſtum. Deinde quod multis uel potius omnibus, præter paucos admodum, euenire ſolitum eſt, qui magnis ac ſubitis ſucceſſibus ſe ad potentiam & opes nimias extulerunt, hoc ne ipſe quidem effugere potuit, ſed ſecundis rebus elatus & tumidus, animis inſoleſcere, grauius pro populari comitate & affabilitate tyrannicos ſpiritus & minime ferendam ſuperbiam & contumaciam ſumere. Id primum ex ipſo habitu corporis & ueſtitu apparuit. Purpura enim ornatus incedebat, & toga inſuper purpurea, & in ſede conſpicuus ſedens dabat populo iura, iudiciaq; exercebat. Habuit autẽ lectos iuuenes ad cuſtodiam ſui corporis, ijq; quod regi quotidie præſtò forent, à celeritate miniſterij Celeres nuncupati. Præcedebãt alij baculis ſummouentes uulgum, loris etiã accincti, ut quos iuberet rex continuò comprehenſos uincirent: ex quo ijs à ligando lictoribus, C interiecto, ut arbitror, hodie nomen eſt: antea enim litores dicebantur: hos Græci λειτόεργυς, λῄϊτος enim populus eſt, uocitant. Poſtea uero quàm auus Numitor Albæ è uita conceſſit, regnumq; ad eum hæreditatis iure delatum eſt, popularem rationem ſequutus in medio remp. poſuit, & ducem Sabinis quotannis creandum ſtatuit. Docuit etiam Romæ optimates ſine rege liberam ac ſui iuris remp. quærere, ut uiciſſim regerẽt regerẽturq;. Non enim ut antea patres publica munera obibant, nec reip. gerendæ participes erant, ſed nomine tantũ atq; habitu inſignes, conſuetudinis magis quàm ſententiæ dicendæ gratia in curiam cogebãtur, & ſilentio iubentis uerba regis audientes, hoc tantum quod quicquid actum eſſet, priores reſcirent, prælati multitudini diſcedebant, ad reliqua minus adhibebantur. Itaque cum ipſe per ſe agro ex bello parto militibus diuiſo, Veijs reddidiſſet obſides inſcijs patribus & inuitis, uiſus eſt ei ſenatus ludibrio eſſe. Ex quo breui poſt tempore è medio rege ſublato, ſenatus præter ſpem temere in ſuſpicionem & calumniã incidit. Sublatus eſt autẽ nonis Iulijs, qui tum Quintilis erat, nec quicquam certum aut exploratũ ſcriptoribus de ſua morte reliquit, præter tempus, ut diximus. Multa enim eodem die etiam his temporibus in eius cladis memoriam fiunt. Nec mirum uideri debet hoc in

Quæ in triumphis obſeruantur, unde natæ.

B Romulo contigiſſe, cum Scipione Africano poſt cœnam domi ſuæ extincto, de mortis genere nullum certum aut ſatis probabile indicium fuerit. Verum alij opinantur eum, quod natura ualetudinarius foret, ſua ſponte extinctum: alij ueneno ipſum ſibi mortem conſciuiſſe: quidam etiã aiunt eius inimicos cum noctu irrupiſſent, meatus animę occluſiſſe. Atqui Scipio mortuus palàm in oculis omniũ conſpectuq; iacuit, uiſumq; eius corpus, ſuſpicandi omnibus ac dijudicandi facultatem attulit. Romulo autem ſubito erepto, nec pars corporis, nec ueſtitus reliquiæ ullæ repertæ. Nec defuit ſuſpicio, à patribus illum impetu facto diſcerptum in æde Vulcani, diſtributaq; ſingulis particula, atque ueſte obuoluta clam omnibus exportatum eſſe. Sunt etiam qui dicant neq; in Vulcani æde, neq; præſentibus ſolũ patribus, ſed ad Capræ paludem ibi dum concionaretur, ultra quàm dici aut credi poteſt, repente nimbo ac procella turbari miſceriq; aërem cœptum, magnas mutationes inducere, ſolem in tenebras & caliginem conditum eſſe, noctem nec placidam, nec quietam, ſed tonitru magno, flatibus ac turbine incubaſſe, quibus terroribus uulgum diſſipatum, ſe in fugam dare, patres uero inter ſe coiſſe. Poſtea uero quàm ſedata tempeſtas, ac lux reddita eſt, coacta rurſus in unũ multitudo, ſolicita regis deſiderio ſcrutari omnia, nuſquam inuenire. Prohibere patres, nec ſinere plebẽ in eo negocio curaq; diutius eſſe, ſed hortari omnes Romulum uenerari cultu, ac religione proſequi, ut ad deos raptum, & ex rege optimo mitem ipſis deum, propitiumq; futurum. His auditis exultare gaudio plebs, & ſpe bona cõfirmata Romulum adorare. Extitiſſe autẽ quoſdam, qui cum aſperius & uehementius factum improbarent, in inuidiam & offenſionem patres adduxerũt, uociferantes decipi ab illis plebem, ſpe uana & ſtulta duci, eorum manu cædem eſſe confectam. Hic Iulius Proculus uir inter patres genere, uirtute, autoritate primus, fidus Romulo in primis, & ex Albanis colonis neceſſitudine & familiaritate coniunctus, procedẽs in forum, iuratus maximum & ſanctiſs. iuſiurandum, præſentibus cunctis inquit, Romulum ſibi dum iter faceret, è regione obuiam ſe obtuliſſe, ſpecie ipſa & forma inſigni, ut antea nunquam, ornatum fulgentibus armis, ac ſe priorem illum ita alloquutum: Qua iniuria ô rex, & qua mente impulſus, nos iniquis & improbis criminibus circumuẽtos, urbẽ orphanam in luctu & gemitu, in ſqualore & ſordibus reliquiſti? At contrà regem reſpondiſſe: O Procule ita dijs uiſum, nos è cœlo demiſſos, condita urbe imperium permaximum & gloriam habitura, rurſus in cœlum reuerti: proinde bono animo ſis, ac

Apianus lib. ciuilis belli.

Finis uitæ non uulgaris, in quo diuinitas oſtenditur.

Teſtimonium.

C Romanis nuncia, uti prudentiã & fortitudinem colant, his artibus fore, ut ampliſſimam inter homines potentiam conſequantur. Ego uobis Quirinus facilis propitiusq; ero deus. His uerbis & uiri autoritate, & iureiurando fide adhibita, ueluti diuino quodam furore afflatis mentibus, nemo contradicere, nemo aduerſari, ſed reiecta omni ſuſpicione & calumnia, inuocare Romulum uotis, deumq; appellare. Hæc igitur ſimilia uiſa ſunt ijs quæ de Ariſteo Proconeſio & Cleomede Aſtypalæenſi Græci fabulant. Ariſteum enim tradũt in fullonaria taberna mortem oppeuſſe, pòſt peregre quoſdã redeũtes, in illũ Crotonem euntem incidiſſe. Cleomedem uero robore & magnitudine eximia fuiſſe: cumq; temerario ingenio foret & furioſo, & multa uiolenter feciſſet, ad poſtremum ludum puerorũ ingreſſum, apprehenſam manu columnam quæ tectum ſuſtinebat, inſtantemq; quatientemq;, mediam fregiſſe, ac tectum deieciſſe. Interfectis autem pueris, cum quæreretur ad mortem, in ſepulchrum magnum ſe conieciſſe, & clauſum intus adiectum deſuper operculum adeò tenuiſſe, ut ne à multis quidẽ ſimul annitẽtibus ui ulla auelli poſſet. Conciſſa igitur arca, neq; uiuum hominem, neque mortuum eſſe compertum. Quare miſſis in Delphos legatis oraculum ſciſcitatum, reſpondiſſe Pythiam:

Exemplis quæris fidem.

Vltimus heroum Cleomedes Aſtypalæus. Dicitur etiam Alcmenæ cadauer dum efferretur è conſpectu euanuiſſe, lapidemq; in lectica iacentem apparuiſſe: atq; omnino his ſimilia multa ficta & commentitia referunt, ut mortalia ſupra uim naturamq; ſuam efferant, & auguſtiora ac diuiniora efficiãt. Negare igitur uirtutem diuinitatis participem eſſe, impium ſimul atque ingeneroſum eſt: terram uero admiſcere cœlo, ſtultum. Quare his omiſſis, tutius eſt Pindaro aſſentiri, qui inquit: Corpora hominum potenti morte obtemperant omnia,

Virtutum æterna memoria permanet. Hoc enim eſt ſolum à dijs: inde enim profectum eſt, atque illuc tendit, non cum corpore, ſed ſi quamlonge à corpore ſeiunctum ac ſeparatum, purum omnino, carnis expers, atque expiatum fuerit. Ipſe enim animus ſiccus, optimus, ut Heracletus inquit, cum ſit, ueluti è nube fulgur, ita è corpore euolat: qui autem permiſtus eſt corpori, eoq; oppletus, quemadmodum euaporatio quædam onuſta atque caliginoſa ægre emittitur, ægreq; reuocatur. Haud igitur cõſentaneum, bonorum ac fortium uirorum corpora unà cum animis præter naturam in cœlum tranſmitti, ſed animos uirtute excultos exiſtimandum

D eſt omnino, non repugnante natura, diuino quodam decreto ex hominibus in heroas, ex heroibus in dæmones, ex ijs uero cum penitus ueluti in myſterijs purgati expiatiq; fuerint, depoſita mortali omni ac terrena mole, non ciuili lege, ſed ut ueritas & ratio dictat, in numerũ deorum referri, pulcherrimum ac beatiſſimum finem conſequi. Quirinum autem Romuli cognomen martium ac bellicoſum quidam referre exiſtimant: quidam ex eo ductum, quod ciues Quirites appellarentur. Alij tradunt ueteres lanceam Quirim uocare ſolitos, ac Curete Iunonis ſignum in pilo ſublatum. Ad hæc lanceam in Regia poſitam, Martem uocari: lancea quoq; donari conſueſſe illos, qui in bellis quamacriter ſtrenueq; pugnantes, fortitudinis laudem meruiſſent: proinde effectũ eſſe, ut Romulus ueluti martius quidam deus ac pugnax, Quirinus diceretur. Illius igitur phanum in tumulo Quirino ab eo nuncupato conſtitutum eſt. Dies uero quo conceſſit è uita, Vulgi fugam, ac nonas Capratinas appellant, quod eò deſcendentes ex urbe, ad Capræ paludem ſacrificia peragant. Exeuntes autem ad ſacrificium, multa ex patrijs nominibus, ut Marcelli ac Caij, cum clamore inuocant, eius diei fugam, alternamq; in urbem reuocationem cum metu ac trepidatione referentes. Nonnulli quoque aſſeuerant, hanc imitationem non fugæ, ſed feſtinationis ac celeritatis eſſe: idq; in eiuſmodi principium referunt. Poſteaquam Galli capta Roma, à Camillo pulſi fugatiq; ſunt, cũ ciuitas ea clade attritis uiribus ægre ſe recepiſſet, multi Latinorum Libio Poſthumio duce in eam cum copijs inuaſerunt. Sic haud procul Roma poſitis caſtris, per legatum Romanis ſignificauit, uelle ſe utriuſq; populi neceſſitudinem & propinquitatem, quæ iam uetuſtate defecerat, renouare per connubia, affinitatesq;, rurſus permiſtis generibus: quod ſi frequentes uirgines mulierumq; innuptas ad ſe mitterent, pacem illis ſecum & amicitiam fore, ut antea ex ſimili origine cum Sabinis fuerant. His auditis Romani ſimul & bellum formidabant, & mulierum deditionem nihil mitius captiuitate habere opinabantur. Ambigentibus autem illis, ſerua Philotis, ut alij tradunt, Tutola nomine conſuluit, ut omiſſis cæteris, ad dolum confugerent, eo & bellum, & obſidum quoque dationem euitari poſſe. Fuit autem doli apparatus eiuſmodi, uiros mittere, qui ſe unà cum pluribus ſeruularum forma præſtãtibus ad hoſtes deducerẽt, tum Philotidem ipſam noctu ignem attollere, Romanos uero armata manu egredi, hoſtibusq; ſomno ſepultis pro uoluntate uti. Hæc ita geſta, addentibus fidem Latinis, Philotisq; noctu ignem ex caprifico quadam ſuſtulit,

Quirini nomen unde.

circumpo-

A circumpoſitis à tergo uelaminibus atque inuolucris, ut ſplendor ignis hoſtibus interclufus, Romanis tantum appareret. Dato igitur ſigno trepidi exierunt, & ob trepidationem, qua ad portas inuicem uſi ſunt, ſeipſos ſæpius adhortantes, cæſis repentino & improuiſo impetu hoſtibus, uictoriæ monumentum feſtum diem eiuſmodi agitant, Capratinisq; nonis ex caprifico id nomen manet. Conſtitutis etiam extra urbem ex fici ramis tabernaculis, ſub his epulum mulieribus præbent, ſeruæq; circum coëuntes ludunt ita, uerberibus ac lapidum iactu inuicem ſe afficiunt, ut eo tempore pugnantibus Romanis auxilio affuerunt. Hæc haud multi hiſtoricorum pro ueris admittunt, ſed pluribus diurna nominum commemoratio, & ad Capræ paludem ut ad mare inceſſus, ad priorem ſententiam magis ſpectare uidetur: ni iam eodem die diuerſis temporibus utraq; clades accepta eſt. Fertur igitur Romulus quatuor & quinquaginta annos natus, trigeſimooctauo ſui regni anno è uita migraſſe. *Vitę & imperij ſpacia*

ROMVLI AC THESII COMPARATIO.

Q Væ igitur de Romulo & Theſeo auditu digna memoria accepimus, hæc à nobis expoſita ſunt. Itaque uidetur alter eorum ab initio iudicio ſuo & conſilio, nulla coactus neceſſitate, ſed cum liceret ſibi in Trœzene regnare, potitus regno haud obſcuro, ipſe ſuapte natura magna atque ardua ſpectaſſe: Alter ſeruitutis præſentis, & ſupplicij ingruentis metu, illud quod Plato dixit, multa induſtria, ſed timore, ſed extremi periculi formidine, ad rem ſtrenue gerendam neceſſitate compulſus, fortis fuit. Deinde huius opus unius Albæ tyranni cædes maximum memoratur: Illius autem Scyron, Sinnis, Procruſtes, Corynetes, præludia quædam, dum ad maiora ſe compararet, fuerunt: quibus oppreſſis, magnis tyrannis Græciam liberauit, priuſquam eſſet illis qui ab eo ſeruarentur, cognitus. Atque huic declinatis latronum inſidijs maritima tranſuectio tuta patebat: At Romulus uiuo Amulio incolumis eſſe non poterat. Cui id permaximo argumento eſt, quod Theſeus nulla prouocatus iniuria, pro aliorum ſalute improbis bellum indixerit: Illi autem quoad nihil à tyranno mali perpeſſi ſunt ipſi, huius in cæteros iniurias omnes neglexerunt. Quod ſi magnum uidetur Sabino prælio uulnus accepiſſe, oppreſſiſſeq; Acronem, permultos hoſtes bello domuiſſe, cum his operibus poſſumus Centaurorum pugnam, & aduerſus Amazones Theſei geſta *Cauſę, Voluntas, Neceſſitas.*
B conferre. Quod uero Theſeus circa Creticum tributũ eſt auſus, cum ſiue belluæ alicui eſcam, ſiue uictimam Androgei ſepulchro, ſiue, quod eſt leuius ex his quæ prodita ſunt, ad ſeruiendum apud homines contumelioſos atque immites, fœdam ſeruitutem ignominioſamq; ſubiturus, ſponte ſe offerens, cum uirginibus & pueris nauigationem ſuſcepit: quantæ fortitudinis & magnitudinis animi, aut iuſtitiæ aut ſplendoris & gloriæ, cupiditatis aut uirtutis ſit opus, nullo modo uerbis explicare quis poſſet: ut mihi non male definiſſe philoſophi uideantur, qui dixerunt amorem miniſterium eſſe deorum, ad curam & ad conſeruationem iuuenum hominibus exhibitum. Nam Ariadnæ amor nihil aliud quàm dei opus atque inuentum ſalutis uiri gratia fuiſſe uidetur: nec amantem mulierem culpare, ſed magis admirari debemus, ſiquidem non omnes uiri & mulieres eo pacto animati fuerint: ſin autem hoc illi tantummodo contigit, iure ego illam quæ miti proboq; ingenio, & bonis fortibusq; uiris affecta fuerit, à deo amari dignam fuiſſe dixerim. Cum uero uterque natura ciuilis extitiſſet, neuter eorum regium adminiſtrandi morem ſeruauit, ſed eo omiſſo, alter popularem, tyrannicum alter inducentes, ambo contrarias rationes ſequuti, in eandem fraudem deciderunt. Oportet enim omnes qui in regno conſtituti ſunt, primũ omnium regnũ ipſum conſeruare: ſeruatur autẽ nihilo minus, ſi in eo nihil fiat quod minus conueniat, quàm ſi conuenientia cuncta agantur. Qui uero aut remittat aliquid, aut intendat, is de regis ac principis maieſtate decedens, & aut multitudini ſeruiens, aut ſibi uendicans dominatũ, id agit, ut aut contemnatur à ſuis, aut in eorum odium & offenſionem incurrat: attamen uidetur illud ex benignitate & humanitate, hoc ex cupiditate inſolentiaq; profectum. Quod ſi nõ aduerſa omnino fortunæ adſcribẽda ſunt, ſed ex moribus ac perturbationibus notanda, impetu quidem animi, & furore ac ira ſubitò concitata, quæ ille in fratrem, hic in filium admiſit, nemo excuſare conetur, ſed principiũ ad iram impellens, eum magis à culpa uindicat, qui maiori cauſa ueluti uulnere grauiore accepto, à uirtute deſciuerit. Romulo enim de repub. conſultanti, & publica commoda meditanti, nemo tali in re hanc illi ſubitò mentem & cogitationẽ incidiſſe arbitraretur: at Theſeum quæ pauci omnino mortales effugere, amor, ſuſpicio, calumnia muliebris, in filiũ concitarũt. Quod autẽ maius eſt, Romuli furor in rem atq; opus erupit, non mitem exitum habiturum: Theſei uero ira uſq; ad uerbum *Plato in Sympoſio. Facilitas, Cupiditas. Vide in uita Lycurgi de Eurytione. Conſilium, amor, & fortuna.*

C modò & imprecationem ſenilemq́ execrationem proceſſit: per cætera apparet adoleſcentem uſum eſſe fortuna: quare in hoc quiuis Theſeo ſuffragetur. Sed in Romulo illud maximum fuit, tenuiſſima ad res gerendas principia habuiſſe: ſerui enim ac ſubulcorum filij habiti, priuſquam ipſi libertate donati forent, omnes ferè Latinos in libertatem uindicarunt, uno eodemq́ tempore plura nomina pulcherrima conſecuti, oppreſſores hoſtium, coniunctorum uindices, reges gentium, conditores urbium, non inſtauratores ut Theſeus, qui ex multis in unum coactis, unam compoſuit ciuitatem, pluribus euerſis, quæ regum priſcorumq́ heroum nomina referebant. Romulus hæc poſtmodum in hoſtes effecit, quos coegit, euerſis deletisq́ proprijs urbibus, ad uictores concedere. Sed ab initio non conditam ante ciuitatem immutauit, neque exauxit, ſed cum nullam haberet, & ipſe ab integro noua exædificata, ſimul agrum ſibi, patriam, regnum, genus, connubia, neceſſitudinesq́ pararet, neque excidit ullam, neque euertit. Erga extorres autem ac ſede carentes beneficus extitit, quos uolentes in populum & ciues accepit. Latrones & maleficos nō interemit: at nationes bello ſubdidit, ciuitates in ditionem redegit, de regibus & ducibus triumphauit. Remi autem cædes haud certū autorem habet, plurimiq́ crimen in alios transferunt: matrem uero ex manifeſta clade exitioq́ ſeruauit, auum quoque turpiter ignominioſeq́ ſeruientē in Aeneæ ſedem reſtituit: cumq́ illum ſponte multis beneficijs affeciſſet, ne inuite quidem læſit. Theſei uero de uelo mandati obliuionem & negligentiam, uix arbitror quamlibet longa defenſione apud diſſolutos etiam iudices paricidij culpam deprecari poſſe. Quod ſentiens uir quidam Atticus, quammagnum aggredi uolentibus defenſionis munus incumberet, fingit Aegeum aduentante naue, cum feſtinè ſpectandi gratia ad arcem curreret, prolapſum cecidiſſe, ut qui ſtipatorum ope deſtitutus foret, aut cui ad mare properanti nullus ſeruorum comitatus adeſſet. Quod autem ad fœminarum raptum ſpectat, Theſei facto honeſta defenſio defuit, ac primum quod delinquit in eo genere ſæpius: rapuit enim Ariadnem, Antiopen, Trœzeniamq́ Anaxam, & poſt omnes, natu iam grandior, nondum adultam Helenam, ſed infantem, nec ætate nubilem, cum ipſe iam legitimi connubij tempus ſuperaſſet. Deinde quod cauſa in hoc fœdior rapiendi fuit, non enim Trœzeniorum, Laconum, Amazonum filiæ in procreandis filijs dignæ erant, quæ Athenis Erechthi-
D dibus Cecropidibusq́ præferrentur. Verum hæc ita geſta, ſuſpicionem præ ſe ferunt, contumeliæ ac uoluptatis gratia eſſe ſuſcepta. Sed Romulus octingentis aut non multo paucioribus raptis Sabinis, non omnes, ſed unam tantum, ut aiunt, Herſiliam habuit, alias ijs qui inter ciues uirtute excellerent, diſtribuit. Deinde honore, indulgentia, liberalitate, quibus in poſterum mulieres habitæ ſunt, uim illam atque iniuriam opus pulcherrimum maximeq́ ciuile, ad eam quæ conſecuta eſt communionem ac ſocietatem conficiendam fuiſſe declarauit. Sic utranque gentem in unum compulit, inuicemq́ admiſcuit, rebusq́ futuræ beneuolentiæ ac potentiæ fontem atque originem præbuit. Pudoris autem & amicitiæ & conſtantiæ quam in nuptijs ſtatuit, tempus eſt teſtis. Ducentos enim & triginta perpetuo deinde annos, neque uir auſus eſt ab uxoris, neque à uiri uxor ſocietate diſcedere. Sed ut apud Græcos homines rerum cognitione maxime doctrinaq́ præſtātes, paricidam primum ac matricidam proferre poſſunt, ſic apud Romanos omnes peruagatum eſt, Seruilium Spurium primum fuiſſe, qui cum uxore infœcunditatis gratia, diuortium fecerit. Huic autem tanto tempori, res atque opera ipſa teſtimonio ſunt: nam & regnum utriuſq́ gentis regibus commune, & reſpublica generibus ambobus ex eo connubio eadem fuit. Ex Theſei autem nuptijs nulla amicitia cum aliquo, nec ſocietas Athenienſibus comparata eſt, ſed odia, bella, ciuium cædes conſequutæ ſunt, atque ad poſtremum amiſſis Aphidnis, miſericordia hoſtium ſupplices, deosq́ implorantes, quæ ob Alexandrum Troiani pertulerunt, uix à ſe tandem deprecati ſunt. Mater autem Theſei non periculum tantum ſubijt, ſed relicta etiam ac prodita filio, eadem omnia quæ Hecuba, pertulit, niſi iam quæ de eius captiuitate feruntur, ficta & commentitia ſunt: quod ſi hoc mendacium eſt, oportet & aliorum plurima uana exiſtimare. Ad hæc quæ de numinis diuinitate memorantur, permultum inter ſe differunt. Nam Romulus admodum propitijs dijs atque auſpicibus ſeruatus eſt. Oraculum uero Aegeo datum, ut in peregrina terra concubitu abſtineret, declarare uidetur, Theſeum præter uoluntatem deorum eſſe procreatum.

Difficilius.
Facilius.

A

LAPO FLORENTINO INTERPRETE.

DE LYCVRGO legũlatore nihil (ut ita dixerim) certi narrare licet: cuius *Incerta pleraq; de Lycurgo.*
quidem & genus, & peregrinatio, & obitus, atq; omne ipſius in ferendis le
gibus, conſtituendaq; Republica ſtudiũ, uarias hiſtorias ſortitum eſt. At ne
tempora quidẽ conſtãt, quibus uir ille fuerit. Alij nanq; Iphiti temporibus
claruiſſe, feriasq; olympiacas unà ſecum cõſeciſſe tradunt, quorũ eſt & Ari
ſtoteles philoſophus, coniecturã trahens ex eo diſco, quo in olympiacis lu-
dis utebantur: in illo enim Lycurgi nomen inciſum conſeruatur. Alij uero
ex illorum ſucceſſionibus, qui Spartæ regnarũt, tempus ſupputãtes, ueluti Eratoſthenes, atque
Apollodorus, nõ paucis annis antiquiorẽ prima olympiadæ Lycurgum oſtendũt. Timæus aũt
ſentire uidetꝰ, duos apud Spartiatas Lycurgos extitiſſe, haud eodẽ tempore, eorumq; utriuſq;
res geſtas ob gloriã in alterũ referri, & uetuſtiorẽ quidem nõ porrò Homeri temporibus fuiſſe.
Quidã etiam Homerũ illũ uidiſſe ferũt. Xenophon quoq; uidetꝰ antiquitatẽ uiri illius aſſerere,
in quibus Lycurgũ Heraclidarũ temporibus fuiſſe commemorat. Nam genere quidẽ nouiſſi-
mos etiã Spartæ regnantiũ Heraclidas fuiſſe perſpicuũ eſt. Hic autẽ uidetur illos nominare He
raclidas uoluiſſe, qui primi ſimulq; proximi Herculi extiterũt. Veruntamen quanq; tanto in er *Attentio pro-*
rore uerſetꝰ hiſtoria, enitemur eos ſequẽtes, uel qui probatiſſimis argumẽtis uel teſtibus celeber *miſſione.*
rimis utuntꝰ, quæ de hoc uiro perſcripta ſunt in mediũ referre: Cum & Simonides poëta nõ Eu *Genus illuſtre!*
nomi, ſed Pritanidis filium Lycurgũ dicit, atq; Lycurgũ & Eunomum plurimi ferè non hac ge-
neris origine perhibẽt, ſed ex Patrocleo & Ariſtodemo inquiũt Soum natũ, ex Soo Eurytionẽ,
ex quo Pritanin, ex hoc aũt Eunomũ, ex Eunomo uero Polydecten ex priore uxore, Lycurgũ
autẽ iuniorẽ ex Dionaſſa. Vt uero Eutychidas tradidit, eum quidẽ ſextum à Patrocleo, ab Her
cule aũt undecimum. Ex maioribus autẽ eius Sous maxime illuſtris fuit, quo imperãte Helotas
Spartiatæ in ſeruitutẽ egere, & agri nõnihil ab Arcadibus abſcindẽtes ſibi aduendicarũt. Fertur
autẽ Soum nuper difficili aridoq; loco à Clitorijs obſeſſum, in ea ueniſſe fœdera, ut partã bello *Maiorum*
terrã eis relinqueret, ſi quidẽ ipſe atq; ſui omnes ex proximo fonte biberẽt. Firmatis autẽ iureiu *res geſtæ.*
B rando fœderibus, cõgregatisq; ſuis omnibus, illi qui nõ biberet regnũ ſe traditurũ pollicitũ eſſe.
Continente uero ſe nemine, ſed cunctis potius bibẽtibus, Soum ipſum poſt omnes deſcẽdiſſe,
& hoſtibus adhuc præſentibus cũ ſeſe aqua aſperſiſſet, abſceſſiſſe, locumq; tenuiſſe, propterea
quod nõ omnes bibiſſent. Sed tametſi has ob res Soum admirentꝰ, nõ ab hoc tamen, ſed ab eius
filio familiã Eurytionidas cognominarũt. Videtur enim primus Eurytion nimirũ regiæ poteſta
tis faſtum remiſiſſe, beneficijs alliciens populũ, multitudiniq; gratificãs. Ex huiuſmodi uero re-
miſſione populo ad audaciã irritato, poſteris autẽ regibus uel quod imperio in multos uiolẽtius
uti uiderentur, multitudini exoſis: uel quod ad gratiam, propter infirmitatẽ multa diſſimulãdo
perferrẽt, Sparta ſine legibus, ſine ordine multo tẽpore deguit. Qua tempeſtate & Lycurgi pa-
trem imperitantẽ diem obire cõtigit. Dirimẽs enim quandã tumultuantiũ pugnam, popinario
cultro ictus occubuit, Polydectæ filio, qui erat natu grãdior, relicto imperio. Quo quidẽ & ipſo *Geſta, in quibus*
mortuo nõ multo poſt, in regnũ ſuccedere Lycurgũ oportebat, ueluti omnes opinabantꝰ. Atq; *animi uirtutes*
priuſq; manifeſtũ foret, fratris uxorẽ prægnantẽ eſſe, regnabat: ſed poſtea quamcelerrime hac *ingentes decla-*
de re certior factus eſt, regnũ declarauit pueri eſſe, ſi quidẽ mas foret: principatũ uero ipſe tanq; *rantur.*
tutor gubernabat. Pupillorũ aũt regũ tutores Lacedæmonij Prodicos nominãt. Sed ut mulier
clanculum eum accerſere, uerbaq; de perdẽdo puero, quo illi Spartæ imperãti nuberet, facere, *Incredibilis in-*
eius quidẽ ingeniũ Lycurgus exoſus ac deteſtatus eſt: ad ea uero quæ dicebantꝰ cõtradixit nihil, *tegritas & ma-*
quin laudare & admittere ſimulãs, Nõ oportet, inquit, per abortiuũ partũ atq; medicamentum *gnanimitas.*
ipſa ſibi corporis detrimentũ afferat, pericliteturq;, ſibi enim curæ fore, ut continuò quod naſce
retur, è medio tollatꝰ. Hoc igitꝰ pacto ad tempus uſq; pariundi deducẽs mulierẽ, ubi illã parientẽ *Pietas in fra-*
ſenſit, miſit qui parturiẽti aſſiderẽt, eamq; aſſeruarẽt. His autẽ imperat, ſi fœmina naſceretꝰ, eam *trem.*
mulieribus traderent: ſi mas, eum ad ſe deferrẽt, quicquid rerũ tunc ipſe gereret. Accidit aũt ut
mulier ipſo cum principibus cœnãte, marem pareret. At miniſtri aderant, qui ad eum infantem
deportarũt: quẽ ille ſuſcipiẽs traditꝰ dixiſſe ad diſcumbentes: Rex natus eſt nobis ô Spartiatæ: ac
deinde cum regio in ſolio reclinauiſſet, Charilaũ nominauiſſe, quoniã qui aderãt hilares omnes
eſſent, admirãtes illi quidẽ tum eius animi magnitudinẽ, tum iuſtitiã. Regnauit autẽ totos men
ſes octo. Cæterũ erat ſpectatiſſimus apud ciues, pluresq; fuere, qui illi ob uirtutẽ auſcultarẽt, &
alacres imperata exequerentur, quàm qui ut regis curatori, poteſtatemq; regiam habẽti, obtem

C peraret. Erat & quædã aduerſus eum inuidia, ac nõnulli quoniã iuuenis in incrementis eſſet,
in eum inſidias moliebãtur, præſertim cognati & familiares matris ipſius regis, quæ contumelia
affecta uidebatẽ, cuiusq́ frater Leonidas, ubi audacius aliquãdo atq́ petulantius in Lycurgum
Candor. maledixiſſet, ſubdidit, ſe planè ac certò ſcire ipſum regnaturum, ſuſpicionem ijs præbens, ac Ly
curgum calumnia præoccupans, uelut inſidijs uſum, ſi quid regem pati contigerit. Huiuſcemo
di autem uerba quædam etiam à muliere efferebantur: quæ grauiter Lycurgus & permoleſte
ferens, ueritusq́ occulta conſilia, ſtatuit peregrinatione euitare ſuſpicionem, uagariq́, quoad
Spontaneo exi nepos per ætatem ad ſucceſſionem regni prolem conſequeretur. Itaque ſic ſoluens primum in
lio malignam ſu Cretam uenit, ubi reſpublicas regionis diſcens, congreſſusq́ uiris primarijs gloria, partim ex le
ſpicionẽ uitauit gibus probauit, accepitq́ quaſi domum translaturus atq́ uſurus, partim uero cõtempſit. Præ
terea uirum unum, qui ſapiens illic ciuilisq́ habebatur, gratia & amicitia perſuaſum, Thaletam
Pietas in patriã nomine, Spartam miſit, qui poeta uerſuum lyricorum exiſtimaretur, & occaſione quidem &
prætextu hanc illic artem exerceret, re uero quæ optimi legumlatores ſolent, ea ipſe perficeret.
Illius enim odæ, quædam erant orationes, quæ modis ſimul & numeris multum decoris graui
tatisq́ habentibus, ad obtemperandum concordiaq́ utendum homines reuocarẽt. His autem
auditorum ingenia ſenſim demulcebantur, & à maleuolentia quæ tunc illis inuicem inerat, re
rum honeſtarum ſtudio adſueſcebant. Quamobrem omnes ille quodammodo honeſtiſſimis
Lycurgi inſtitutis præparauit. Ex Creta autẽ Lycurgus in Aſiam nauigauit, uolens, ut fertur,
Cretenſi uictui tenui quidem illi & ſeuero, ſumptus Ionicos ac delitias, quemadmodum medici
ſanis corporibus ſubægra & morboſa ſolent, & conferre, & ita uiuẽdi atq́ rerumpublicarum
Studia. differentiam diſcernere. Quo quidem in loco cum Homeri poëmata primũ legiſſet, quæ apud
Homericũ car Creophili filios ſeruabãtur, & in his eſſet intuitus ciuile inſtitutum ac eruditionem admiſtam,
men quale. non minore ſectandã ſtudio, quàm aurum, uoluptates, intemperantiamq́ libidinis, ea omnia
libenter deſcripſit & congregauit, ut in patriã deuecturus. Erat enim iam pertenuis fama quæ
dam uerſuum apud Græcos, & quaſdam poëſeos partes ſparſim &, ut acciderat, diuulgatas te
nebant haud multi. Eam Lycurgus uel primus illuſtrem fecit. Aegyptij uero etiã ad ſe ueniſſe
Lycurgum putant, & ab alijs nationibus pugnandi diſcrimen maxime admiratum, id ad Spar
D tiatas tranſtuliſſe, diuiſisq́ fabris & uulgaribus opificibus, urbanam uerè ſime ciuitatem mun
damq́ reddidiſſe. Quæ ab Aegyptijs dicuntur, hæc eadem & Græcorum aliqui, & ipſi rerum
geſtarum ſcriptores teſtantur. Quod autẽ Lycurgus Libyam, Hiberiamq́ petierit, & Indiam
peragrans Gymnoſophiſtis congreſſus ſit, præter Ariſtocratem Spartiatam Hipparchi filium
Aeſtimatio neminem dixiſſe cognoſcimus. At Lacedæmonij abſentem Lycurgum deſiderabãt, accerſe
quæ abſentis. bantq́ ſæpenumero, quaſi reges, nomen dignitatemq́ duntaxat, aliud uero quo multitudini
præſtarent, nihil haberent: in Lycurgo uero imperatoriũ quoddam eſſet ingenium, & uis quæ
homines alliceret, & præſtantiores redderet. Verum neq́ regibus illius uiri præſentia minus
deſiderabatur, quin ſperabant eo præſente multitudinem minus ſeſe ad iniuriam & contume
Prudentia. liam latum ire. Cum ergo Lycurgus ad hoſce ita affectos reuertiſſet, illico aggreſſus eſt præſen
tem mouere ſtatum, rempublicamq́ mutare, tanquam nullum neq́ opus neq́ uſus legum ſin
gularum eſſet, niſi quis ueluti corpori ægro, & morbis omnifariam pleno, inhærentem ualetu
dinis temperiem reſoluens, ac deijciens medicamẽtis purgationibusq́, alterum nouũ uiuendi
Callido conſilio ordinem aggrediatur. Cum hoc igitur ſecum cogitaſſet, primum omnium Delphos petijt, &
remp. formare accepta ſorte, actisq́ ſacrificijs redijt, celebratum illud oraculum ſecum referẽs, quo & dilectus
aggreſſus. dijs, & deus potius quàm homo, à Pythia appellatus eſt. Præclaram enim legum inſtitutionem
efflagitanti, inquit tandem, Deum & dare illam & annuere, quæ longe aliarum rerumpubli
carum optima foret. Itaque his elatus, optimates accerſiuit, ac ſimul rem aggredi hortatus eſt,
clanculum amicos antea alloquutus. Deinde ſic paulatim cum plures tentaſſet, & rem ipſam
aggrederetur, ubi aduenit tempus, triginta principes iuſſit, quamprimum illuxiſſet, in forum
armati procederent, cum ſtuporis gratia, tum & terroris, ſi qui aduerſarentur, quorum uiginti
illuſtriores Hermippus perſpicue ſcripſit. Qui uero Lycurgi facinoris unus omniũ particeps,
& in ferendis legibus ſocius fuerit maxime, Artemidam nominant. Orto autem tumultu, Cha
rilaus rex metu perculſus, ueluti aduerſum ſe totum negocium inſurgeret, in templum Miner
uæ defugit. Deinde perſuaſus & iuramentis acceptis prodijt, & eorum quæ gerebantur parti
ceps fuit: quippe qui uſqueadeo miti eſſet leniq́ ingenio, ut is qui unà regnabat Archeſilaus,
aduerſus eos qui adoleſcentem laudibus efferebant, dixerit aliquando, Quo enim pacto Cha
rilaus uir bonus non ſit, qui ne improbis quidem moleſtus eſt? Cum multa uero Lycurgus in
nouaſſet,

A noualſet, primũ fuit & maximum ſeniorũ conſtitutio, quam ait Plato tumeſcenti regum imperio admiſſam, & æqualem poteſtatem aſſequutam, ad maximas res adipiſcendas ſalutem ſimul & ſobrietatem conferre. Suſpenſa enim reſpublica & declinans, nunc ad reges in tyrannidem, nunc ad plebem in Democratiam, cum ſicuti munimen, ſeniorũ principatũ in medio ſtatuiſſet, ac neutram eſſet in partem pronior, tutiſſimum ordinem & ſtatum habuit. Semper enim octo & uiginti ſeniores illis tum regibus aſſiſtebãt, ut populari principatui repugnaretur, tum uero ne tyrannis fieret rurſum, populi iuribus fauebant. Tot autẽ eos ſeniores fuiſſe refert Ariſtoteles. Eorum enim qui primi triginta cum Lycurgo extitiſſent, duo id negocij præ metu reliquerunt. Sphærus autẽ ait, ab initio tot fuiſſe conſilij participes. Eſt fortaſſe & hoc, quod ipſe numerus per ſeptenariũ quater multiplicatũ abſoluitur, & quod ſuis partibus æqualis poſt ſenarium perfectus eſt. At mihi uidetur tot maxime ſeniores cõſtituiſſe, ut omnes triginta eſſent: octo autem & uiginti regibus duobus his eſſe additos. Vſqueadeo igitur circa hunc principatũ Lycurgus ſtuduit, ut ea de re uaticinium è Delphis reportarit, quod ῥήτραν uocant. Id eſt huiuſmodi: διὸς συλλανίου καὶ ἀθλωνᾶς συλλανίας ἱερὸν ἱδρυσάμενον, φυλὰς φυλάξαντα, καὶ ὠβὰς ὠβάξαντα, τριάκοντα γερουσίαν σὺν ἀρχαγέταις καταστήσαντα. ὥρας δὲ ὥρας ἀπελλάζειν, μεταξὺ Βαβύκας τε καὶ κνακίωνος οὕτως εἰσφέρειν τε καὶ ἀφίστασθαι γαμωδᾶν γοριᾶν ἦμεν καὶ κράτος. In his φυλὰς φυλάξαι, & ὠβὰς ὠβάξαι, multitudinis in partes diuiſionem diſtributionemq; ſignificat, quarum alias φυλὰξ, alias ὠβὰς appellauit. ἀρχαγέται uero reges dicuntur: ἀπελλάζειν autẽ eſt concionari. Nam publicæ inſtitutionis principium ac cauſam in Pythium oraculum retulit. Sed βαβύκαν & κνακίωνα, nunc Oenuntem uocant. At Ariſtoteles Gnacionem fluuium, Babycam uero pontem aſſerit. Inter hos autẽ conciones agebant, cum neq; atria eſſent, neq; alius ullus apparatus. Quare & hæc exiſtimabat ad bene conſulendũ pertinere: contrà ea obeſſe, quæ nugaces & molles redderent inani elatione, mentes coëuntium: quandoquidẽ in ſtatuis & picturis, aut theatrorũ proſcenijs, aut curiarum tectis curioſius elaboratis inſpiciendis concionantes occupãtur. Ex reliqua uero coacta multitudine ſententiã dicere nemini permittebatur: quam autẽ ſeniores regesq; tuliſſent, decernendi populus ius habebat. Poſtero tamen tempore multis nunc remouẽdo, nunc addendo peruertentibus, uiolantibusq; ſententias, Polydorus & Theopompus reges, hæc Rhetræ adſcripſere.

Sapientia ex reip. forma, quam per capita ſcribit.

1. Senatus

B Quæ autẽ populus prauè rogarit, ab his ſeniores & Archagetas ſegreges eſſe, hoc eſt, non approbare, ſed omnino & diſcedere, & populum dimittere, tanquam ſententiam in deterius & uertentem & commutantem. Atq; hoc ipſum decretum, numinis oraculum eſſe ciuitati perſuaſerunt, quod hiſce fermè uerbis Tyrtæus teſtatur:

Pythius hæc loquitur, ſunt hæc oracula Phœbi,
  Diſcite ueridici Delphica uerba dei.
Conſilij teneant reges & iuris habenas
  Quis curæ eſt Spartæ conſpicienda domus.
Grandæuiq; ſenes, & qui de plebe creati,
  Sanctarum legum ciuibus inſtar erunt.

Quanquam hoc pacto inſtitutionem ciuilem Lycurgus miſcuiſſet, tamen qui poſt eum ſequuti ſunt, cum effrenem adhuc & ualidam nimis Oligarchiam (ea uero eſt in qua pauci dominantur) ferocemq; ac feruidam uiderẽt, ut ait Plato, quaſi frenũ iniecerũt ei Ephororũ poteſtatẽ, annis maxime à Lycurgo centũ & triginta, primum Elato Ephoro cõſtituto, Theopompo regnãte: quem aiunt cum ab uxore ſibi probro obijceretur, quod eſſet humilius regnum filijs traditurus, quàm ipſe accepiſſet, eo igitur maius reſpondiſſe, quo diuturnius. Nam inſolentia cum inuidia ſublata, periculũ nullum erat. Quo factum eſt, ne id accideret, quod Meſſenijs Argiuiſq;, aduerſus reges ſuos, qui nihil ad popularem manſuetudinem demittere ſe uoluiſſent, tumultuantibus. Et tum maxime Lycurgi ſapientia prouidentiaq; perſpicua ac manifeſta fuit, quoties ad Meſſeniorum atq; Argiuorum, qui & cognati & uicini populi regesq; extiterẽt, ſeditiones & rerumpublicarũ ærumnas oculos conuertiſſent. Hi nanq; ubi ab initio pari per cætera poteſtate eſſent, & ſortibus tantũ anteire illos uiderẽtur, tum haud diu ſecũdis rebus uſi ſunt, ſed regũ iniuria potius q̃ quod turbæ obedirẽt, præſentem rerum ſtatum perturbãtes, demonſtrarũt eum diuino profecto Spartiatis bono & commodo fuiſſe, quiſquis rempublicã apud ipſos primus cõſtituiſſet. Sed de his poſtea. Secundum uero Lycurgi inſtitutum ac generoſiſſimũ eſt, agri diuiſio. Nam cum inæqualitas nimia & grauis eſſet, plurimiq; inopes & egeni urbem perturbarẽt: diuitiæ autẽ in paucos prorſus confluxiſſent, contumeliã, inuidiã, malignitatẽ, delicias, ac hiſce antiquiores maioreſq; reipublicæ morbos, diuitias ac pauperiem eiecturus, perſuaſit, ut ſolũ omne in medio poſitũ à principio di-

Comparatione conſiliũ Lycurgi in creando ſenatu tollit.

2. Agrorum diuiſio.

Animi fortitudo

C uiderent, & æquali ſortitione pariq; ſubſtantia inuicem omnes uiuerent: primatum uero uirtute arriperent, quaſi nihil præſtaret alter alteri, ſuperiórue eſſet, niſi quantum rerum turpium uituperatio, & honeſtarum laus diſcernat. Aggreſſus igitur quod dixerat facere, diſtribuit reliquam quidem Laconicam uerſus municipia, ad ſortes triginta millia, quæ uero ad oppidũ Spartæ ipſi adiaceret ad nouem millia. Tot enim Spartiatarum ſortes extiterũt. Aliqui autem dicunt Lycurgum ſex millia diſtribuiſſe, ſed tria millia poſtea Polydorũ addidiſſe. Alij uero ex nouem millibus dimidiũ Polydoro, & dimidium Lycurgo adſcribũt. Sors autem cuiuslibet tanta fuit, ut redditum ferret, uiro quidem frumenti ſeptuaginta medimnos, fœminæ uero duodecim: & ex liquidis item fructibus pro ratione copiam ſuppeteret. Nam tantum alimenti abunde is fore arbitratus eſt, quod & ad bonam corporis ualetudinem & habitudinem ſatis eſſet, alia uero re nulla indigerent. Narratur autem eum poſteriori tempore, cum ex peregrinatione per regionem ipſam nuperrime demeſſam iter aliquando faciens, uideret aceruos ſimiles & æquales, ſubriſiſſe, dixiſſeq; ad adſtãtes, Quàm omnis Laconica multorũ fratrum uidetur eſſe, qui eam modo diuiſerint. Aggreſſus & res mobiles diuidere, quo inæqualitatem omnem & excellentiam tolleret: quoniam intuebatur eos inique ferre manifeſtam ablationem, alia uſus uia è medio ſuſtulit hanc plus habendi cupiditatem. Nam ubi primum nummum omnem aureum & argenteum irritum reddidiſſet, ferreum ſolum utendum imperauit: fecitq; ut ex uaſto pondere & magnitudine ualeret parum, ita ut decem minarum ſumma, magna domi penu, & iumentis ad agendum egeret. Hoc autem fuſo, plurima iniuriarum genera ex Lacedæmone ſunt eiecta. Quis enim aut furari uoluiſſet, aut corrumpere muneribus, aut alium priuare, aut rapere, quod neque occultare poterat, neque cum uoluptate poſſidere, neque etiam facile cõuertere: aceto enim (ut fertur) igniti ferri aciem extinguens, abſtulit ad alias res & uſum & uim, quoniam infirmum & inutile redderetur. Poſt hoc autem eas artes quæ inutiles ſuperuacaneæq; eſſent, ex urbe deiecit. Veruntamen deijciente etiam nemine, plurimæ cum publico nummo excidiſſent, cum res non haberentur in precio: ferreus enim nummus Græcis alijs communis non erat, neque precium habebat, quippe qui ridiculo eſſet. Itaque ex peregrinis & precioſis mercibus nihil eo licebat emi. Neque onus aliquod negociatores in portus inuehebant, neque

Induſtria & prouidentia mirabilis.

D rhetor in Laconicam ad docendum ibat, neque mendicus uates, neque ſcortorum enutritor, neque qui aurea, neque qui argentea ornamenta laboraret, ceu nummus illic non eſſet: ſed ſic paulatim deſertæ, ab his à quibus exuſcitarentur alerenturq; deliciæ, ultro defecere: neque ijs qui multa adepti eſſent, plus quicquam commodi aderat, cum opibus locus in publico non eſſet, ſed domi occluſæ ocioſæq; tenerentur. Quamobrem expedita neceſſariaq; uaſa hæc, lectuli, & ſellæ, & menſæ apud eos optima fiebant. †Cothonq; Laconicus militiæ (ut ait Critias) maxime probabatur. Nam quas aquas bibere cogebantur, uiſusq; abhorrebat, illius poculi colore occultabantur: & cum turbidæ intus colliderentur, ad oraſq; ſubſiderent, puriores ori admouebantur. Horum uero autor fuerat legumlator. Nam cum inutilium rerum artifices expulſi eſſent, in neceſſarijs ipſis decorem artis oſtendebant. Præterea cum magis animo uoluiſſet, & aduerſus delicias bellum aggredi, & diuitiarum deſiderium auferre, inſtitutum tertium, pulcherrimumq; induxit, conuiuiorum apparatum, quo ſimul cœnatum conuenientes ad communia & ordinata obſonia ac cibos, nequaquam domi diſcumberent, aut ſuper ſtrata precioſa menſaſq; magnifice inſtructas, inter opificum & coquorum manus ſub noctem ueluti uoraces animantes impingueſcerent, atque unà corpora moreſq; corrumperent, ad omnem libidinem ſatietatemq; reſoluti: ac per id & multo ſomno, & calidis balneis, prolixaq; quiete & quodammodo languore quotidiano indigerent. Permagna igitur ea res fuit, ſed longe maior, quod communi illo cœnandi inſtituto, & facilitate uictus id effecerit, ut neque furto diuitiæ, nec (ut Theophraſtus inquit) honore dignæ, ſed omnino ne diuitiæ quidem haberentur. Nam neque uſus, neque fructus, neque facies omnino aut oſtentatio fuerat magni apparatus, cum unà cum paupere opulentus ad cœnam iret. Iraque celebratum illud emanauit, in una omnium quæ ſub ſole ſunt urbium Sparta, ſeruari diuitiarum deum & cæcum & iacentem, & ueluti picturam inanimatam ac immobilem. Neq; enim antea cœnatos domi, ad conuiuia uentre pleno licebat ire, ſed diligenter reliqui eum aſſeruantes, qui minus ſecum aut biberet aut ederet, obiurgabant tanquam intemperantem, communemq; ad uictum laſſeſcentem. Quare uel ob hoc maxime inſtitutum, locupletes dicũtur aduerſus Lycurgum exarſiſſe, & in eum uniuerſi clamoribus ac tumultu inſurrexiſſe. Demum uero pulſatus à multis è foro curſu elabitur, & alios ante omnes in templum defugit. Sed unus quidam adoleſcens

Vide Suid.

3. Sublatus priuatus luxus unde continentiã, temperãtiamq; noſſe licet.

A ui legis amplificat pulchre prudentiam.

Teſtimonium publicum.

altàs

A aliàs non ignauus, uerū & acer & feruidus Alcander inſtans ac perſequens, eius oculum, cum retro uerteretur, baculo feriens eruit. At Lycurgus nil remiſſior eo dolore redditus eſt, quin aduerſa fronte ſeſe conſtituens, faciem ciuibus cruentam erutumq; oculū oſtendit. Pudore maximo & mœrore intuentes affecti ſunt, adeò ut ei Alcandrum traderent, & ad ſuam uſque domum Lycurgum ipſum ſimul indignantes deducerēt. Lycurgus autem illos quidem laudatos dimiſit: Alcandrum uero ubi domum introduxiſſet, mali ei nihil neque fecit, neque dixit, ſed dimiſſis conſuetis miniſtris qui ſibi famulabantur, illū miniſtrare iuſſit. Hic autē qui nequaquam eſſet obtuſus, ſilentio imperata exequebatur, ſimulq; Lycurgo aſſiſtens ac ſimul uiuēs, in perſpicienda manſuetudine & eius animi affectu, & uitæ ſeueritate, & in perferēdis laboribus conſtantia, & ipſe mirifico in eum uirum amore eſt redditus, & ad familiares amicoſq; dicebat, Lycurgum neq; durum, neq; elatum eſſe, ſed ſolum manſuetum, atque aduerſus alios mitem. Sic igitur ille cruciatus eſt, & huiuſmodi pœnā ſubijt, ut ex improbo & temerario iuuene in uirum exactiſſimum continentiſſimumq; euaderet. In huius autem ærumnæ monumentū Mineruæ phanum Lycurgus ſtatuit, quam Optiletin appellauit: nam oculos illius regionis Dores ὀπτίλους uocant. Aliqui tamen, quorum eſt Dioſcorides, qui Laconicam rempublicam conſcripſit, Lycurgum oculum percuſſum aſſerunt, non autem luſcum factum, ac phanum ipſum deæ ſtatuiſſe in ferendas recuperatæ ualetudinis gratias. Baculum tamen ferre Spartiatæ in concionibus poſt eam calamitatē deſtitere. Conuiuia uero Cretenſes ἀνδρεῖα, Lacedæmonij φιδίτια appellant, ſiue quod φιλίας, id eſt amicitiæ & humanitatis ea ſint, δ pro λ accipientes, ſiue quod ad tenuitatem, καὶ φειδώ, hoc eſt parſimoniam conſueſcerent. Nihil autē prohibet etiam primam extrinſecus literam adiectam eſſe, ut aliqui dicunt, Editia à diæta, καὶ ἐδωδῆς, quæ uictum ſignificat, nomen trahere. Conueniebant autem quindeni ac paulò hiſce uel pauciores uel plures, ferebant ſinguli farinæ medimnum, ſingulis menſibus, uni choas octo, caſei quinq; minas, ficuum quinq; ſemis minas, præterea obſonij gratia, perparum quiddam nummorū: ad hæc uero ſi quis ſacrificaſſet, primitias, aut ſi uenatus eſſet, partem prædæ in conuiuium mittebat. Licebat nanq; domi cœnare, quando uel ſacrificijs quiſpiam eſſet uel uenatione retardatus: cæteros adeſſe oportebat, ac maiorem in modū ea conuiuia diligenter obſeruabant. Itaq; Agis rex, cum debellatis Athenienſibus ab exercitu reuertiſſet, & apud uxorem cœnare uellet, portioneſq; poſtularet, eas tribuni militum mittere noluere. Poſtridie uero cum ſacrificiū quod præbuerat,
B præ ira haud ſoluiſſet, ipſum multauere. Ad ea autem conuiuia ibant pueri, ueluti ad ſcholas pudicitiæ ducerentur, & ſermones ciuiles audiebant, & liberales præceptores intuebantur: iocariq; ipſi & comiter ſine ſcurrilitate cauillari, & huiuſmodi cauillos non inique ferre aſſueſcebant. In primis enim Laconici moris uidetur eſſe, iocoſas obiurgationes ferre poſſe. Ei uero qui minus poſſet, licebat recuſare, & alter ab huiuſcemodi ioco deſiſtebat. Ingredientiū uero unicuique natu maximus portas oſtendens, per haſce, inquit, uerbum non egreditur. Qui autem ſe conuiuij participem fieri uolebat, ſic probabatur: Singuli apomagdaliam in manum ſumentes, miniſtro uas ſuper capite ferente, ſilentio quaſi calculum immittebant, qui probaret ſimpliciter: qui uero reprobaret, manu uehementer imprimens: nam quæ apomagdalia preſſa fuerat, perforati calculi uim habebat. Quod ſi uel unam ex his hoc pacto preſſam offenderent, non admittebant ingredientem, quippe qui uellent omnes inuicem ſine offenſa congredi. Qui uero ſic reprobaretur, excadatū (ſic dicere nobis liceat) uocabant, quod cadus uas eſſet, in quod ἀπομαγδαλίας mittebant. Ex obſonijs autem nigrum ius maxime apud eos probatum eſt, ut neque carne ſeniores indigerent, ſed eam adoleſcētibus cedentes, ipſi iure conſtituto ueſcerentur. Fertur autē quidam ex Ponti regibus emiſſe iuris gratia coquum Laconicum, deinde iure deguſtato moleſte affectū, ac tunc ei dixiſſe coquum: O rex, hoc certe iure homines in Eurota loti, pro obſonio utuntur. Vbi uero modice biberūt, domum abeunt abſq; facula. Non enim licet ire præuio lumine, neq; hanc, neq; ullam aliam uiam, quo aſſueſcant etiam in tenebris atq; noctu audacter & intrepide proficiſci. Conuiuia igitur hunc habēt ordinē. Leges uero ſcriptas nullas Lycurgus tulit, atq; una ex his quæ ῥῆτραι appellantur, hæc eſt. Nam quæ ſumma maximaq; ad reipublicæ felicitatē & uirtutē iudicauit, ea moribus ciuiū, & inſtituto uitæ penitus inſita, immota futura cenſuit, & firmum propoſitū, certiſſimū neceſſitatis uinculum habitura: tum diſciplinam qua iunioribus ſingulis etiam ſtudioſe excolendis utebatur, legiſlatoris uim & locum expleturam. Parua igitur iſta, cuiuſmodi pecuniarum contractus ſunt, & quæ prout uſus tulit, aliter aliterq; pro tempore incidunt, ſatius duxit, nec ſcripta neceſſitate ulla, nec moribus ciuium immotis comprehendi, ſed creſcere decreſcere pro rerum opportunitate ſinebat, pro-

Inclinatio fortunæ, ubi animi conſtantia noſcatur.

Tertij capitis reliqua exponit, ex quibus prudentia.

Maſſulam panis inter digitos poſt conuiuium ſubactis et cōglobati intelligo.

Obiter huius diſciplinæ exemplum.

C ut conſenſus doctorum ſtatuiſſet: totum enim uniuerſæ legitimæ inſtitutionis munus, in diſci-
plinam reiecit. Legum igitur una fuit, ut dictum eſt, ſcriptis legibus nõ uti. Altera uero contra
ſumptus immodicos, ut quælibet domus culmen quidem ſecuri, ianuas uero ſerra duntaxat,
& nullo alio inſtrumẽto elaboratas haberet. Quod enim poſteris temporibus Epaminundam
dixiſſe ferunt in ſua menſa, tale prandium haud eſſe proditioni obnoxium: hoc Lycurgus pri-
mum excogitauit, huiuſmodi domuum delitias, ſumptuoſosq́; apparatus non admittere: neq;
profectò quiſquam eſt adeò incultus & rudis, qui in facilem & plebeiam domum importet ful
cra argenteis inſtructa pedibus, ſtrata purpurea, calices aureos, & reliquum huic congruum
luxum. Verum neceſſe fuerit æquale congruere, & conſimile eſſe domui quidem fulcrum, ful
cro autem ueſtem ſtragulam, huic uero reliquam magnificentiam. Ex qua quidem conſuetudi
ne aiunt Leontychidem illum ſeniorem cum cœnaret Corinthi, ſuſpexiſſetq́; tecti domus fa-
bricam precioſam atque laqueatam, hoſpitem rogaſſe, an apud eos ligna quadrata naſcerẽtur.
Tertiam autem legem Lycurgi fuiſſe prædicant, quæ in eoſdem hoſtis militare prohiberet, ne
ſæpius repugnando conſuefacti bellicoſi redderentur. Qua in re Ageſilaum regem maxime
poſteriori tempore accuſant, utpote qui continuis & frequentibus in Bœotiam incurſibus ac
bellis, Thebanos reſiſtere Lacedæmonijs edocuerit. Quare ſaucium Antalcidas eum intuens,
pulchram tuæ doctrinæ mercedem, inquit, à Thebanis recipis, qui nolentes ipſos, neq; ſcientes
pugnandi peritiam docuiſti. Itaq; huiuſmodi ſanctiones ῥήτρας nominauit, quaſi ex deo decre

Diſciplina muliebris.

tæ, & oracula quædam eſſent. Diſciplinam uero cum pulcherrimum opus legislatoris iudicaſ-
ſet, iam tum ſtatim à principio quæ ad connubia & ſobolem procreandam pertinerent, omnia

Ariſt. 7. Polit. cap. 17

diligens conſiderauit. Non enim (ut ait Ariſtoteles) aggreſſus mulieres pudicas efficere, deſti-
tit ob frequentem uirorũ militiam, qua omnem illi relinquere poteſtatem cogebantur, ob idq́;
magis quàm par eſſet eis obſequebantur, herasq́; appellabãt, quo minus multam licentiã illam
muliebremq́; inſolentiam refrenaret: quin & harum curam habuit diligentem. Enimuero uir-
ginum corpora curſibus & luctationibus iactibusq́; diſcorum atq; iaculorũ exercuit, ut quem-
admodum germinum radix acre in acribus terris principiũ ſumens melius germinat, ita & hæ
partus robuſte tolerantes, honeſte ſimul & facile aduerſus dolores repugnarẽt. Itaque delicias
D remouens, & cibum ſubducens, & omnem fœmineum morem, aſſuefecit puellas non minus
quàm pueros & uerſari nudas, & quibuſdam in ſacris ſaltare & canere, præſentibus ſimul ſpe-
ctantibusq́; iuuenibus. Interdũ etiã comiter in ſingulos apteq́; obiurgationibus uſæ carpebant
ſi qui deliquiſſent: ac rurſus in eos qui digni eſſent, præconia cantu compoſita dictantes, ma-
gnam ambitionem adoleſcentibus, & probitatis ardorem ingerebant. Nam qui laudatus pro-
bitatis extitiſſet, & inter uirgines illuſtris habitus, abibat exultãs laudibus. Quæ uero cum ioco
& faceta obiurgatione reprehenſiones fierẽt, nihilo erant ipſis ſerijs caſtigationibusq́; obtuſio-
res, utpote quod ad ſpectaculum cum alijs unà ciuibus tum reges, tum ſeniores proficiſceban-
tur. Nudatio illa uirginum nihil habebat turpe, uerecundia enim aderat, petulantia aberat, ſed
ſimplicem quandam conſuetudinem, & robuſtatis ſtudium efficiebat: atque elationem animi
quandam fœmineum ingenium deguſtabat, perinde ac non minus ſibi & uirtutis & ambitio-
nis conſortium adeſſet. Vnde & dicere illis ſentireq́; licebat, qualia & de Gorgone uxore Leo-
nidæ narrantur. Nam peregrina quadam (ut uidetur) ad eam dicente, Solæ uos Lacenæ uiris
imperatis: Solæ enim, inquit, uiros parimus. Hæc igitur ad nuptias alliciebãt, pompæ dico uir-
ginum, & æmulationes, & ludi in iuuenum conſpectu, qui non geometricis, ſed cupidineis, ut
ait Plato, neceſſitatibus agebantur. Præterea ignominiam quandam ijs, qui nubere noluiſſent,
Lycurgus addidit. Arcebãtur enim in gymnicis ludis à ſpectaculo, per hyemem uero principes
iubebant eos in orbem nudos forum circumire. Ita uero circumeuntes canebant in ſe compoſi
tum carmen quoddam, quo ſignificabatur eos iure pati, quoniã legibus non parẽrent. Honore
autem & obſequio, quo à iuuenibus afficiebantur ſeniores, priuabantur. Quamobrem dictum
illud in Dercylidam, refutauit nemo, tametſi probatus ille dux extitiſſet. Superuenienti enim
ſibi, quidam ex iuuentute ſubſellium haud ceſsit, inquiens, Neque enim mihi tu qui cederet ge

Contrahendi nuptias mos.

nuiſti. Nubebant autem raptu, neque paruas, neque ad coniugium immaturas, ſed adultas ac
nubiles aſſumentes. Raptam uero, ea quæ pronuba dicitur, accipiens, capitis quidẽ crines pror-
ſus ad cutem adradebat. Virili autem amictu calciamentisq́; inſtructam, in torum ſolam decli-
nabat ſine lumine. At ſponſus nõ ebrius, neq; delicijs emollitus, ſed ſobrius, ut ſemper, poſtea-
quam in Phiditijs cœnatus eſſet, ingreſſus, ac ſponſæ cingulũ ſoluens, eam ſublatam in lectum
transferebat, ibiq́; ſecum moratus haud diu, honeſte abibat, ubi cum alijs iunioribus conſueue-

rat,

A rat, dormiturus: idemq́ in poſterũ agebat, cum æqualibus quidem diem trahens, ſimulq́ quieſcens: ad ſponſam uero quadam cum religione clàm pergens, & uerecũdus & timidus, ne quis ex intimis ſe intueretur. Simul enim & ſponſa moliebatur agebatq́, quo tempeſtiue & clàm inuicem conuenirent. Et hoc non breui tempore gerebant, ſed quoad etiam aliquibus filij naſcerentur, priuſquam interdiu ſuas uxores aſpicerent. Huiuſmodi uero congreſſio non temperantiæ modo atq́ pudicitiæ exercitatio quædam erat, uerum & uerecundos corporibus, & perpetuo quodam amore nouos recentesq́ ad concubitum ducebat: neq́ ſatietate eos capi, neq́ inuerecundis congreſſibus à mutuo affectu refrigeſcere, quin potius ut reliquias ſemper aliquas & fomentum cupidinis & gratiæ inuicem relinquere ſinebat. Tantum autem & ordinis & pudoris iugali copulæ cum adhibuiſſet, nihilo tamen minus nouam inanemq́ ac muliebrem de uxorum pudicitia ſuſpicionem amouit, id honeſtum decernens, ſi contumeliam & incontinentiam omnem à connubio arceret. Filiorum autem & ſobolis ſocietatem dignis hominibus permiſit, eos deridens qui hæc ueluti quæ admiſceri conſortium ue admittere nequeãt, cædibus & bellis miſcerent. Licebat enim ſeniori uiro iunioris uxoris, ſi quem ex iunioribus honeſtum ac probum diligeret probaretq́, illum ad uxorẽ adducere, & ubi eam generoſo illius ſemine compleſſet, ſuum ipſorum quod natum eſſet efficere. Licebat itidem probo uiro qui fœcundam aliquam pudicamq́ mulierẽ alteri nuptam admiraretur, marito illius ſuadere, ut cum ea ipſe congrederetur, tanquam in ſolo fertili bonos filios ſaturus atq́ facturus, bonorum item germanos illos cognatosq́ futuros. Primum etenim non proprios patrum, ſed communes ciuitatis filios Lycurgus exiſtimabat. Quare nõ ex uulgaribus quibuſdam natos, ſed ex optimis potius ciues eſſe uolebat. Deinde plurimã & fatuitatẽ ſimul & faſtum in aliorum inſtitutis intuebatur, qui hiſce in rebus elaboraſſent. Illi nanq́ canes & equas, aut gratia, aut mercede dominis perſuaſis, optimis & præclaris illius generis animalibus ſupp[illegible]aunt, uxores autem tanquam præſidio occluſas ſeruant, ex ſeipſis duntaxat eas parere uolentes, ſiue amentes ſint, ſiue confecti ſenio, ſiue ægroti: quaſi filij mali non naſcantur, ex ijs qui primi adepti ſunt & nutriunt, ſi ex malis naſcantur, & contrà probi ſi talem ortum ſortiantur. Hæc autem ita ſe habentia, cum natura, tum moribus tantum tunc aberant ab ea quæ poſtea ſequuta dicitur leuitate mulierum, ut omnino in-
B credibile apud ipſos adulterium fuerit. Celebraturq́ cuiuſdam Geradæ dictum, hominis Spartiatæ admodum uetuſtiſſimi, qui ab hoſpite rogatus quid apud eos adulteri patiantur, reſpõdiſſe dicitur, O hoſpes, nemo apud nos fit adulter. Subdente autem illo, Sin uero fieret? Taurum, inquit Geradas, perſoluet adeò magnum, ut à Taygeto ſeſe inflectens, ex Eurota bibat. Hoſpite uero admirante dicenteq́, quî poſſit fieri tam uaſtus bos? ridens Geradas, Quonam, inquit, pacto adulter queat Spartæ fieri? Hæc igitur de nuptijs traduntur. Partus autem nutriendi ius genitori non erat, ſed eum quendam in locum deportabat, quem Leſchen uocant, ubi ſedentes hi qui ex tribulibus maximi natu eſſent, ſiquidem infantem anima aduerterẽt effictum pulchre ac robuſtum, educari iubebant, ſortem illi ex nouẽ millibus diſtribuentes: ſin autem ignauum ac deformem, ad Apotheas appellatas exponẽdum demittebant, locum ſecus Taygetum præcipitem ac præruptum, perinde quaſi eius uita qui minus pulchra ſtatim ab initio, & ad bonam corporis compoſitionem & ad robuſtitatem natura productus eſſet, neq́ ſibi utilis neque reipub. foret. Vnde nõ aqua infantes, ſed uino, mulieres abluebant, experimentum quoddam ipſorum habitudinis facientes. Dicitur enim comitiali morbo infantes, aut alij ægrotationi obnoxios, admoto mero debilitari ac reſolui: qui autẽ eſſet firmæ ualetudinis, magis acuere & firmare habitum. Erat autem circa nutrices artificioſa quædam diligẽtia, ut nullis adhibitis infantiæ pannis, infantes enutrientes ipſos, tum membris, tum ſpecie liberales ac uenuſtos facerent: item & faciles, & nihil delicatioris cibi appetentes, & tenebras minime formidantes, & ad omnem ſolitudinem intrepidos, & difficultatis illiberalis atque uagituum expertes conſtituerent. Proinde quidam etiam exterorum alumnas Laconicas filijs emebant. Et Amylca, quæ Alcibiadem Athenienſem lactarat, Lacænam fuiſſe tradunt. Verum huic (ut inquit Plato) præfecit Pericles pædagogum Zopyrum, qui ab cæteris ſeruis differret nihil. At Spartiatarũ filijs Lycurgus neq́ emptitios, neq́ mercenarios præeſſe pædagogos uoluit, neq́ ut cuilibet liceret filium pro uoluntate, uel educare, uel inſtituere, ſed omnes ſtatim cum ſeptimum annum exegiſſent ipſe aſſumens, diſtribuebat in greges, eos unà ſocios atq́ cõtubernales conſuefaciebat inuicem ſimul ludere & ſimul exerceri. Principem uero eis præficiebat eum, qui & prudentia cæteris ſocijs præſtaret, & pugnando eſſet acerrimus. Hunc intuebantur, huic imperanti obediebant, hunc plectentem libenter perferebant. Itaq́ diſciplina erat quædam obediendi exercitatio. Se-

Partus nutriendi mos apud Spartiatas.

C niores autem eos ludentes obſeruabant, & frequentiſſime dimicationes quaſdam ac contentiones ſuggerentes, non ſuperuacaneè diſcebant quale eſſet cuiuſq; ingenium, qui auderet, neq; in certaminibus pugnam abnueret. Atqui literas pro neceſſitate diſcebant. Reliqua omnis diſciplina ad rectè obtemperandum, laboresq; tolerãdos, & prælio uincendum parabatur. Quare progreſſu ætatis eam ijs exercitationem intendebant, ut ad cutem uſq; ſeipſos tonderent, & diſcalciatos incedere, ac frequentius nudos ludere conſuefacerent. Emenſo autem duodecimo ætatis anno, ſine tunica iam degebant, pallium unum in annum capiẽtes. Erantq; corporibus ſqualidi, & qui neq; balneas, neq; unguenta ſcirent, præter paucos quoſdam anni dies, quibus huius indulgentiæ participes fiebant. Cubabant autẽ ſecundum alas & turmas in toris ex arundine conſtructis, quam ipſi ſecus Eurotam naſcentem conuehebant, ſummitates manibus non ferro confringentes. Per hyemis uero tempus eos, qui Lycophones appellantur, ſibi ſubijciebant, toriſq; immiſcebant: uidebatur enim ea materia calidi habere quiddam. Iam uero profectioribus ipſis, ſenes qui probos iuuenes adamarent, unà uerſabantur, mentemq; adhibebant, adeoq; unà ad gymnaſia proficiſcebantur, illiſq; tum pugnantibus, tum iocoſis obiurgationibus inter ſeſe utentibus, non ab re intererant, ſed ut qui omnes quodammodo exiſtimarentur eſſe omnium & patres, & pædagogi, & præfecti: proindeq; neq; tempus, neque locum ullum omittendum uacuum præceptoris inſtitutis atq; ſtudijs. Circa delinquentem præterea & Pædonomus ex honeſtis & bonis uiris conſtituebatur, ac ipſis per turmas præficiebant ex ijs, qui Irenes dicebantur, continentiſſimum ſemper & bellaciſſimum. Irenas uero uocant eos, qui in annum iam ſecundum è pueris exceſſere. Melirenas autem, natu grandiores inter pueros. Hic igitur Iren, ubi annum uiceſimum attigerit, & præeſt ijs qui in pugnis ſubiecti ſunt, & per ſingulas familias ijs miniſtris in cœna utitur. Præſcribit autem firmioribus, ut ligna ferant, minoribus uero holera: quæ illi per furtum afferunt, alij ad hortos euntes, alij ad uirorum conuiuia clàm ingreſſi callide & aſſeruanter. Si quis autem fuerit deprehenſus, multis uerberibus flagro afficitur, quaſi negligenter, ineptèq; furari uideatur. Furantur autem ex cibarijs quicquid ualeant. Sicq; apte diſcunt inſidias dormientibus tendere, aut negligentius obſeruantibus. At ſi fuerit deprehenſus, multatur tum uerberibus, tum fame. Perquam ſuauis enim ijs eſt cœna, ut

D ſua induſtria inediæ occurrentes, & audere, callideq; rem gerere cogantur. Et hoc quidem caſtigati uictus opus erat. Corporum uero incrementum obiter parari dicunt. Fertur enim in longum, quandoquidem ipſe ſpiritus non retardetur, aut laboret præ alimenti copia, in profundũ & latitudinem preſſus: corporis uero leuitate expeditè faciléq; creſcentis, ſuperiora petit. Id autem pulchre uidetur facere. Nam graciles habitus & macilenti artuum agilitati facilius cedunt, tumentes uero & pingues onere ſuo reluctantur: quemadmodum etiam mulieres, quæ cum grauidæ ſunt, repurgantur, graciles quidem infantes gignunt, ſed uenuſtos & aſpectu gratos ob leuitatem materiæ, quæ ab eo facilius quod formam imprimit, coërcetur. Sed enim cauſam rei huius conſiderare, fas omnibus eſto. Adeò uero & diligẽter & attente pueri furãtur, ut narretur quendam, cum uulpis catulum ſurripuiſſet, palliológ; inuoluiſſet, eius uentre unguibus & dentibus à beſtia diſcerpto, omnia latendi gratia tolerantem, obijſſe. Quod uel ex huius tempeſtatis puberibus credi licet, quorum multos in ara Augurij cæſos uerberibus mori uidimus. Cum autem Iren cœnans diſcumbit, imperat alij ex pueris ut canat, alij ut quæſtionẽ aliquam proponat, accurata reſponſione indigentem, ut, qui ſit optimus inter uiros, uel quænam ſit huiuſce actio: qua quidem ex re cõſuefiebant ſtatim ab initio & honeſta iudicare, & de ciuibus diligenter inquirere. Si quis enim quæſitus, quinam eſſet bonus ciuis, aut quis minus probatus eſſet, hæſiſſet reſpondendo, animi ſignũ eſſe arbitrabantur degeneris, & qui nulla uirtutis laude tangeretur. Oportebat autem reſponſionem & breuem eſſe, & celerem, cauſa & demonſtratione concludentem: quam ob rem qui minus rite uel negligentius reſpondiſſet, plectebatur, morſum capiens ab Irene in pollicem. Sæpenumero quoq;, ſenioribus principibuſq; præſentibus, pueros Iren puniebat, documentum præbens, an rectè & ut decet puniret: neq; dum eos puniret, prohibebatur. Cum uero pueri abijſſent, pœnas dabat, ſi aſperius quàm deceret in illos animaduertiſſet, aut contrà ſi remiſſe & leuiter. Fiebant autem amatores unà puerorum famæ infamiæq; participes. Itaq; dicitur aliquando uocem minus ingenuã in pugna puero emittente, eius amatorem à principibus multatũ eſſe. Cum autem amoris uis ita apud eos uigeret, ut & præclaras probaſq; mulieres, ipſas etiam uirgines amarent, riuales tamẽ fieri non licebat, qui eoſdem amaſſent, quin potius eorum amatores mutuæ amicitiæ initium faciebant, perſeuerabantq; pari ſtudio, ut quem amarent, optimum redderent. Docebant etiam pueros ea uti oratione,

A tione,quæ grauitatem haberet iucunditati admiſtam,ac ſententiæ plurimũ breui ſermone complecteretur. Enimuero ferreum nummum Lycurgus ſtatuit magno pondere minimã uim habere,ut dictum eſt: at orationis nummum contrà ex inculta & breui dictione ſententijs affluere plurimum effecit,qui multo ſilentio pueros grauiter ſciteq; reſpondere molitus ſit. Quemadmodum enim illorum ſemen,qui ſe ad coitum intemperantes præſtant,infœcundum ut plurimum & ſine fructu eſt,ſic & loquendi intemperantia orationem inanem & ſtolidam reddit. Proinde Agis rex,cum Atticus quidam in Laconicos enſes cauillaretur,quod parui eſſent,diceretq; facile eos abſorberi ab circulatoribus in theatris poſſe: Atqui uix enchiridijs etiam adſequimur,inquit,hoſtem. Ego uero & Laconicam orationẽ intueor,quæ breuis uidetur eſſe,maximas res complecti,& auditorum mentem attingere. Etenim Lycurgus ipſe & breuis oratione uidetur eſſe,& per dicteria loquutus: ſiquidem & ex cõmentarijs coniectari licet: ueluti reſponſum illud in eum eſt,qui ut popularem in urbe principatũ faceret,eum rogabat: Tu enim, inquit,primus tua in domo huiuſmodi principatum facito. Et illud de ſacrificijs,ad percontantem quid parua adeò ac uilia ſtatuiſſet: Ne unquam,ait,deum uenerari deſiſtamus. Et item illud de athletarum certaminibus. Hæc enim ſola exercere ciues prohibebat, in quibus manus haud intenderetur. Ferũtur & eius ex epiſtolis huiuſmodi ad ciues reſponſiones: Quonam pacto hoſtium impetũ repellere poſſimus? ſi pauperes ſitis,manſeritis,alter altero plus non poſſideatis. Et rurſum de muris: Nequaquam ea urbs minus circundata muro fuerit, ſi quis eam uiris fortibus,non lateribus cinxerit. Hiſce igitur huiuſmodiq; epiſtolis,neq; fidem derogare,neque item adhibere facile eſt. Quantæ uero dicendi prolixitas calumniæ foret,dicteria iſta indicare poſſunt. Leonidas rex intempeſtiue quodam de rebus non inutilibus uerba faciẽte: O hoſpes,inquit,nõ opportune quo oportet uteris. Charilaus uero fratris Lycurgi filius rogatus de paucitate legum ipſius,inquit,Eos qui non multis utuntur uerbis,neq; multis legibus indigere. Archidamidas autem quibuſdam Hecatheum ſophiſtam accuſantibus,quod in conuiuium ſuſceptus nihil dixiſſet,Qui rationẽ dicendi tenet,inquit,etiam tempus tenet. Quas uero ex commentarijs dixi acres ſententias gratiæ coniunctas,huiuſmodi ſunt. Demaratus improbo quodam intempeſtiuis in eum interrogationibus cauillante,ac idem ſæpius iam rogante,quis optimus

Lycurgus oratione breuis.

B eſſet Spartiatarum: Qui tibi diſſimillimus ſit,inquit. Agis autem,quodam Helienſes laudibus efferẽte,quod pulchre Olympia iuſteq; agerent: Ecquid magni,inquit, Helienſes faciunt, ſi ex annis quinq; diem unum iuſtitia utuntur? Theopompus uero cum hoſpes quidam ſuam in eum beneuolentiam oſtentaret,diceretq; à ciuibus ſuis Philolaconem,hoc eſt,Laconum ſtudioſum appellari: Pulchrum,inquit,fuerit Philopoliten,id eſt ciuitatis amatorem uocari. Pliſtonax autem Pauſaniæ filius,rhetore quodam Athenienſi imperitos Lacedæmonios appellante: Recte dicis,inquit: ſoli enim Græcorum nos nil à uobis mali didicimus. Archidamidas uero roganti cuidam,quot ſunt Spartiatæ: Tot inquit,ô hoſpes,qui malos ſufficiant arcere. Licet etiam ex ijs quæ iocoſe ab ipſis dicuntur,morem ipſorum coniectare. Conſueuere nanq; oratione ſuperuacanea nunquam uti,neq; pati ut uox efflueret ulla,quæ quoquo modo alicuius contemplationis dignam ſententiã minus haberet. Enimuero cum quidam ad eum audiendum exhortaretur,qui luſciniã imitaretur: Ipſam,inquit,audiui illam. Alius uero cum titulum hũc legiſſet:

Hos auſos quondam tyrannum extinguere Mauors,
In portis Selinus ſuſtulit alta tuis.

Iure,inquit,hi uiri interiere,oportuit enim ſinere dum totus conflagraſſet. Adoleſcens autem pollicenti cuidam ſe gallos ei daturum,qui ad necem uſq; pugnent: Ne tu quidem, inquit,des iſtos mihi,ſed eos potius,qui pugnando necent. Alius uero quidam homines animam agentes ſellis ſedere uidens,Abſit,inquit,ut hic ſedeam,unde ſeniori aſſurgere fas nõ eſt. Dicteriorum igitur forma erat huiuſmodi. Quare nõ abſurde inquiũt aliqui,facilius eſſe philoſophari,quàm ſtudere Laconum ſermonem exacte imitari. Diſciplina uero canendi,& carmina, non minus in ſtudio erat,quàm dicendi æmulatio ac nitor. Verum & modulis ſtimulus quidam inerat ad iram concitandum,& ad impetum quaſi furentem quendam atq; ſtrenuum inducendum. Ac dictio erat facilis & uirilis,de rebus honeſtis ſeueriſq;. Nam laudationes eorum erant ut plurimum,qui præclare pro Sparta occubuiſſent. Et illorum uituperationes,qui metu id agere detrectaſſent,quaſi triſtem uitam miſeramq; uixiſſent. Erat præterea exhortatio quædam & excitatio pro ætatum dignitate ad uirtutem,quarum unum quoddam exempli cauſa non ab re fuerit in medium referre. Tribus enim choris pro tribus ætatibus in celebritatibus cõſtitutis,unus quidem ſenectutis incipiens canebat,Nos olim fuimus robuſti iuuenes. Adultæ uero ætatis al-

Diſciplina Spartiatarũ in cancionibus.

C ter ſubſequens inquiebat: Nos autẽ ſumus, quod ſi uelis periculum facito. At pueritiæ tertius: Nos autem erimus multis profectò meliores. Nempe ſi quis Laconicis poëmatis animũ intenderit, quorum aliqua ad noſtram uſq; ſeruantur ætatem, & ſenſim progredientes numeros aſſeruauerit, quibus in congreſſu aduerſus hoſtes ad tibiam utebantur, non abſurde & Terpandrum & Pindarum muſicæ fortitudinem coniunxiſſe cenſuerit. Ille nanque ſic de Lacedæmonijs cecinit:

Hic iuuenum cuſpis uiret & dulciſſima Muſa,
Iudiciumq; patens.

Pindarus uero ait:

Hic & conſilijs ſenes,
Et qui decernant prælio,
Belligerûm iuuenum ſunt chori,
Hic arma Muſas addecent.

Iſtos enim & muſica ſimul eruditiſſimos, & bellicoſiſſimos extitiſſe iudicant. Nam ueluti Laconicus ille poëta inquit,

Serpſit & in ferrum citharæ ſonus ipſe canoræ.

Etenim rex cum prælium initurus eſſet, ſacra Muſis antè perſoluebat, utpote qui diſciplinæ, ut uidetur, iudiciorumq; admonitas uellet, quo & faciles ac promptæ periculis adeſſent, & facinora præliantium memoratu digna redderent. Interdum uero remiſſo iuuenibus duriſſimo uitæ inſtituto, minime prohibebant, ut & coma ſeſe & armis & pallijs exornarẽt: quare gaudebant illi quidem non ſecus atq; equis exultantibus & ſeſe efferẽtibus ad certamina. Itaq; comam nutrientes continuò ex pubertate maxime in obeundis periculis operam dabant, ut & nitida coma & diſcriminata uideretur, quoddam Lycurgi dictum de coma celebrantes, Ea pulchros uenuſtiores fieri, deformes autem ferociores. Præterea inter militandum exercitationibus molliotibus utebantur, ac reliquum uictum neq; ſeuerũ adeò, neq; aſtrictum iunioribus præbebant. Itaq; ſolis illis in omni genere exercitationis bellicæ, bellum ipſum quies eſt. Iam uero inſtructa ſimul ipſorum acie hoſtibusq; præſentibus, rex ſimul & capram, quam illi chimeram dicunt, iugulabat, & omnes coronari mãdabat, & tibicines Caſtorio modulo ad tibias uti iubebat, ſimul
D etiam claſſicum pæana exorditur. Itaq; illorũ aſpectus & pulcher erat & formidabilis, qui & numero ad tibiam incederent, neq; phalangis ordinem miſcerent, neque animis turbarentur, ſed manſuete & hilariter à modulo in diſcrimen ducerentur. Videtur enim neq; metum neq; furorem nimium in illis oriri poſſe, qui ita ſe habuerint, ſed firmam potius & conſtantem animi magnitudinem ſpei audentiæq; admiſtam, perinde atq; immortali deo præſente ſimulac fauente. Ibat autem rex aduerſus hoſtes coronatum hominem ſecum habens, qui certamine uictor extitiſſet. Ac ferunt quendam cum grandis ſibi pecunia in Olympijs traderetur, eam accipere noluiſſe, ſed labore plurimo aduerſarium luctando ſuperaſſe. Quare dixit ei: Quid tibi ô Lacon, ex uictoria lucri comparaſti? Et illum arridentem reſpondiſſe, Ante regem conſtitutus præliabor aduerſus hoſtes. Cum autem uertiſſent in fugam hoſtem, uiciſſentq;, adhuc inſequebãtur, quoad omnino uictoria hoſtiũ fuga confirmata eſſet, dein continuò redibant, neq; generoſum, neq; græcanicum eſſe ducẽtes, illos cædere & necare, qui declinarent, cederent, abirent: eratq; non ſolum & honeſtum hoc & maximi animi opus, uerumetiam utile: illi nanq; qui aduerſus eos dimicarent, cum non eſſent ignari à Lacedæmonijs illos qui pugnando reſiſterent, enecari, cedentibus uero parci, fugere quàm manere conducibilius putabant. Lycurgum autem ipſum Hippias ſophiſta narrat, & bellicoſiſſimum extitiſſe, ac multa militia expertum. Philoſtephanus uero equitum etiam diſtributiones in Vlamos Lycurgo adſcribit: Vlamum uero, ut ille conſtituit, cõplecti equites quinquaginta, inſtructum quadrato ordine. At Demetrius Phalereus tradit, nullam prorſus rem bellicam Lycurgum attigiſſe, ſed in pace conſtituiſſe rempublicã. Videtur autem Olympicarum feriarum excogitatio, miti ingenio uiri manſuetiq; fuiſſe. Atq; dicũt quidam (ueluti Hermippus meminit) Lycurgum neq; affuiſſe ab initio, neq; ſociũ extitiſſe in ijs quæ ſunt ab Iphito conſtituta, ſed interfuiſſe, aliqua ex cauſa profectum atq; ſpectantem. Audiſſe autem uocem tanquã hominis alicuius à tergo illum increpantis admirantisq;, quod ciues non exhortaretur ſimul cum alijs celebritatis participes fieri. Conuerſum autem Lycurgũ, cum qui loquutus fuerat nuſquã appareret, numen fuiſſe arbitratũ, ſic ad Iphitum conceſſiſſe, cõmunìq; ſtudio feſtiuitatem illuſtriorem & firmiorem conſtituiſſe. Diſciplina uero quoad pubertatis annos euaſiſſent, perdurabat. Nemini enim permittebatur pro arbitrio uiuere, ſed in urbe ueluti in caſtris, præſcriptũ habebant uictum, & exercitationẽ circa publica negocia. Atq; omnino

nino

A nino exiſtimantes non ſibi pueros natos eſſe, ſed patriæ, eos ſedulò (ni quid aliud facere imperatum foret) inſpectabant, ac frugi aliquid edocebant, aut ipſi à ſenioribus diſcebant. Etenim hæc una ex omnibus, quas ſuis ciuibus Lycurgus fabricauit, & pulcherrima beatiſſimaq; res fuit, copia & ubertas ocij, quibus omnino prohibuit quicquam uulgariū artium attingere. Pecuniarū autem ſtudium quod laborioſam congeriem moleſtamq; cōtineret, nulla in re neceſſariū erat, idq; ob eam gratiam, quod diuitiæ prorſus abiectæ eſſent, ac nullo in precio haberentur. Mancipia uero eorum colebant ſolum, dictosq; redditus perſoluebant. Cum Athenis quidam intereſſet iudiciorum tempore, audiretq; ocij multæ quendam obnoxium mœſtum incedere, atque ab amicis deduci, qui & ipſi rem ægre & inique ferrent, orauit qui ei aderant, quis ille eſſet, qui liberalem ſubijſſet multam. Seruile adeò exiſtimabant ineptam occupationem circa opificia, pecuniasq; parandas. Quare cum exceſſiſſent nūmi, exceſſerunt & iudicia itidem, neq; plus cuiquam minus ue aderat: æqualitas erat in abundantia, & in uilitate ſatietas. Tripudia & feſtiuitates, epulæ, atq; ſtudia circa uenationes, circa gymnaſia, circa publicos cōuentus atq; colloquia, modò ni fortè militiæ uacarent, per omne ijs tempus agebantur. Atqui iuniores ante trigeſimū ætatis annū in forum nullo modo deſcēdebant, ſed per cognatos & amatores neceſſaria tranſigebant. Senioribus autem turpe erat, ſi frequentius circa huiuſmodi ſtudia uiderentur, ſed maiorem diei partem in gymnaſijs, & in his quæ Leſchæ nominantur, uerſabantur. In hæc enim loca decore & modeſte cōuenientes, ſermones inter ſe conferebant, nulliusq; rei memoria tangebantur, quæ uel ad rem pecuniariam, uel ad ignobilem uſum ſpectaret. Sed plurimum illud erat huiuſmodi cōuentus opus, ut uel honeſta laudarent, uel turpia uituperarēt: idq; cum ocio & riſu, qui comiter ad correptionē emendationemq; deduceret. Neq; enim Lycurgus ipſe ſeuerus immodice fuit, quin & riſus ſtatuam ab illo erectam Soſibius tradit, quippe qui iocum quaſi laboris & aſperioris uictus condimentum, aliquando inijceret in conuiuijs & huiuſmodi cōuentibus. Ad id uero prorſus aſſuefecit ciues, ut neq; uellent, nec ſcirent priuatim uiuere, ſed ueluti apes ad rem cōmunem conſererentur ſemper, & unà omnes circum principem agerent, ſicq; ab ſeipſis fermè afflatu quodam diuino & honoris ſtudio ſeparati, toti ſe patriæ dederent, ut licet etiam ex dictis quibuſdam hoc propoſitum coniectare. Pædaretus enim non electus in

Reipub. amor Spartanis quantus.

B numerum trecentorum, abibat ſerena fronte, ueluti geſtiens, quod meliores ſeſe trecētos haberet ciuitas. Polyſtratidas autē legatione fungens unà cum reliquis ad regis prætores, illis interrogantibus utrum priuatim adſint, an publice miſſi: inquit: Si quidem adipiſcamur, publice: ſi minus adipiſcamur, priuatim. Argileonis uero Braſydæ mater, cum ex Amphipoli quidam Lacedæmonem petentes, ad eam eſſent ingreſſi, quæſiuit, honeſtè ne Braſydas ac pro Spartæ dignitate occubuiſſet. Illis autem uirum efferentibus ſimulatq; dicentibus, Spartam talem alium non habere: Ne dicite, inquit, ô hoſpites, honeſtus enim uir fuit & bonus Braſydas, ſed multos Lacedæmon habet illo meliores. Seniores, ut dictum eſt, Lycurgus conſtituit primū ex ijs qui conſilij participes extitiſſent, poſtea uero in demortui locum ſtatuit eum aſſumi, qui uirtute cæteris præſtare iudicatus eſſet, ex illis ſcilicet qui annum ſexageſimū tranſegiſſent. Atq; ex omnibus humanis certaminibus hoc maximum uiſum eſt & apprime expetendum: non enim qui inter celeres celerrimus, aut inter robuſtos robuſtiſſimus, ſed qui inter bonos & continentes & optimus & cōtinentiſſimus iudicatus eſſet, habere oportebat totius uitæ uirtutis palmam atq; inſignia, utpute qui haberet totum (ut ita dicam) principatum in repub. cui quidem ipſi poteſtas eſſet & mortis & ignominiæ, & omnino eorum omnium quæ maxima dicuntur. Delectus uero fiebat hoc pacto. Concione coacta uiri electi in proximam domum occludebantur, neq; uidentes quenquā ex concione, neq; à quoquam uiſi, ſed clamorem duntaxat audientes cōcionantium, clamore, ut cætera, competitores iudicabant, non unà omnibus, ſed ſingulis pro ſorte admiſſis, ac ſilentio per concionem euntibus. Qui igitur occluſi eſſent, habentes tabellas per ſingulos clamoris magnitudinem ſignabant, ignari cuinam is clamor ſuffragaretur, præterquā ut primus uel ſecundus uel tertius uel quotuſcunq; maxime eorum, qui admiſſi eſſent. Cui uero primus clamor ac maximus ſuffragaretur, hunc denunciabant. Coronatus autem ille deos immortales circuibat, hunc iuuenes plurimi ſequebantur uirum admirantes, ſummisq; laudibus efferentes. Mulieres etiam nonnullæ uirtutis eius præconia concinebant, uitamq; beatam eſſe prædicabant. Præterea ſinguli neceſſarij cœnam ei apponentes inquiebant, hac menſa honorari à ciuitate. Peracto autem circuitu in conuiuium abibat, & reliqua pro conſuetudine fiebant. Altera uero portione ſibi appoſita, eam tollebat, ſeruabatq;. Ac poſt cœnam cum ad fores Phiditij domeſticæ adeſſent mulieres, quam ipſe maxime honorare uellet, appellabat, cui por-

Deligendi ſenatoris forma quæ Spartanis.

C tionem illam tradens aiebat, præmium hoc, quod ipſe accepiſſet, ei dare: quare & illa in honore habita, ab alijs mulieribus deducebatur. Atqui humandi etiam munus optime Lycurgus ipſe conſtituit. Primũ nanque omni ſuperſtitione ſublata, haud prohibuit tum cadauera in urbe ſepelire, tum etiam ſecus templa monumenta habere, iuniores huiuſmodi conſpectibus familiares & innutritos ſtatuens. Itaque neque turbabantur, neque horreſcebant mortem, uti ea polluerentur qui uel cadauer tetigiſſent, uel per ſepulchra tráſijſſent. Deinde nihil cum mortuo ſepeliri permittebant, ſed condentes corpus puniceo amictu & oliuæ fronde circundabant. Neque licebat mortui nomẽ inſcribere, niſi aut uiri aut fœminæ, qui piè in bello præclareque perijſſent. Lugendi uero tempus breue præfiniunt, dies undecim: duodecimo autem poſt celebratum Cereri ſacrificium, ſoluere luctum oportebat. Nihil enim ocioſum erat, nihil remiſſum, ſed rebus omnibus neceſſarijs aliquam uirtutis æmulationem atque deſiderium aut uitij uituperationem admiſcebat, urbemque reſarciebat exemplorũ copia, quibus neceſſe erat, ut qui ſemper adeſſent, eaque cum lacte biberent, perpetuo profectu agerentur, formarenturque ad honeſtatem. Vnde neque peregrinari uolentibus uagarique permittebat, utpote qui colligẽtes peregrinos mores & inepte uiuentium peregrinationes, ac rerumpublicarum differentiam conueherent. Quinetiam eos qui nulli in urbem uſui conuenirent, atque confluerent, depellebat, non ut ait Thucydides, quod metueret ne reipub. gerendæ modum imitarentur, & aliquid quod ad uirtutem accederet, ediſcerent: ob eam rem potius, ne mali cuiuſquam doctores forent. Simul nanque neceſſe eſt cum peregrinis corporibus etiam ſermones ingredi. Noui autem ſermones iudicia noua afferunt, ẽ quibus neceſſe eſt perturbationes oriri plurimas, atque uoluntates ad præſentem reipub. ſtatum ueluti ad harmoniã diſſonantes. Quapropter magis oportere arbitrabantur aſſeruare, ne urbs improbis moribus compleretur, quàm morbidis corporibus extrinſecus aduenientibus. Itaque in his nullum eſt, aut iniuſtitiæ, aut cupidæ prærogatiuæ ueſtigium, quam aliqui Lycurgi legibus crimini dant, tanquam abunde inſtructæ ſint ad fortitudinem, parum autem ad iuſtitiam. Cryptia uero quam ipſi uocant, ea uero à latendo dicitur, ſiquidem & hoc tanquam unum ex Lycurgi inſtitutis eſſe Ariſtoteles tradidit, talem huic uiro famam pariat fortaſſe, qualem & Platoni de Republica. Erat autem huiuſmodi. Hi qui iunioribus præfecti erant, illos poſt temporis

D multum, qui maxime prudentes uiderentur, in regionẽ aliò emittebant, gladios ſecum alimentumque neceſſarium, aliud uero habentes nihil. Illi autem locis incognitis interdiu diſſeminati ſeſe abdebant, atque quieſcebant. Noctu autem in uias deſcendentes, quem hominem ex mancipijs cepiſſent, obtruncabant. Sæpe etiam per agros proficiſcentes, robuſtiſſimos eorum ac fortiſſimos enecabant, quemadmodum & Thucydides in Pelopõnenſium tradit hiſtoria, eos qui à Spartiatis fortitudine cæteris præſtare iudicati eſſent, corona inſignitos eſſe, tanquam liberos factos, deorumque immortalium tẽpla circuiſſe: paulò uero poſt omnes ſupra duo millia perijſſe, ut neque tunc neque poſtea quiſquam dicere potuerit, quonam pacto interierint. Ariſtoteles autem maxime inquit & Ephoros cum in magiſtratum conſtituuntur, mancipijs primũ bellum denunciare, quo ea interficere fas ſit: & in cæteris quoque aſperè & durè illis utebantur. Itaque cogentes huiuſmodi ſeruos permultum potare merum, agebant in conuiuia, ſic enim iunioribus demõſtrabant cuiuſmodi eſſet ebrietas, iubebantque carmina canere, ac tripudijs exercere ignobilibus & ridiculi plenis: à liberis autem alijs abſtinere. Aiuntque ob eam rem poſteriore tempore, cum Thebani in Laconiam duxiſſent exercitum, & quæ mancipia ceperãt canere iuberent Terpandri, Alcmaniſque, & Speudontis Laconis poëmata, noluiſſe, quod dicerent, id nolle dominium. Quam ob rem non male differentiam illi inſpexere, qui aiunt, apud Lacedæmonios & liberum maxime liberum eſſe, & ſeruum etiam ſeruum maxime. Atqui huiuſmodi atrocitatibus manus dediſſe maxime Spartiatas exiſtimo, poſt magnum illum motum quo mancipia cum Meſſenijs conſpiraſſe, & malis plurimis regionem affeciſſe, & maximum in diſcrimen urbem attuliſſe perhibent. Non enim Lycurgo ipſe quidẽ adſcripſerim execrabile adeò Cryptiæ facinus, ex reliqua eius manſuetudine & iuſtitia coniectans item ingenium, cui numen quoque ipſum teſtimonium attulit. Cum autem ea quæ maxime neceſſaria & optima Lycurgus conſtituiſſet, in conſuetudinẽ recepta iam eſſent, abundeque reſpub. mutata uideretur, & quæ ſeipſam ferre, ac ſuis ſe uiribus cõſeruare poſſet, ut ait Plato, deum lætitiam cepiſſe ex mundo formato, peragentique primum motum: eodem & ille modo delectatus, cõtentuſque decore ac magnitudine inſtitutionis publicæ, quæ & exerceretur, ſuumque curſum perageret, cupijt quoad humana prouidentia præſtari poſſet, & immortalem eam relinquere, immotamque apud poſteros. Itaque omnibus ad concionem conuocatis, cætera quidem, inquit, mediocriter ſe habere, & ad ciuitatis feli

Amplificat à cõſilio, pietatem & magnanimitatem.

A tis felicitatem uirtutemq́ abunde: quod autem & primarium eſſet & maximum, non illis edere prius poſſe, quàm Phœbi oraculum adierit. Opus igitur eſſe eos conſtitutis legibus inſiſtere, nihilq́ immutare, neq; mouere, quoad ex Delphis ipſe reuerterit, tūc enim ſeſe quicquid deo uiſum fuerit, facturū. Cunctis uero conſentientibus, & ut iret iubentibus, is iuramenta ſuſcipiens ab regibus & ſenioribus primum, deinde ab reliquis ciuibus, inſiſtendi utendiq́ conſtitutis legibus ad ipſius uſq; reditum, Delphos petijt. Cum uero ad oraculum perueniſſet, & ſacra deo perſoluiſſet, rogauit, an & piæ leges, & ſatis, ad ciuitatis felicitatem uirtutemq́ latæ eſſent. Reſpondente uero numine, & leges piè latas eſſe, & ciuitatem clariſſimam uſq; fore, ubi Lycurgi legibus uteretur, uaticinium ſcripſit, & Spartam miſit. Ipſe autem facto iterū numini ſacrificio, amicos natumq́ cōplexus, ſtatuit nequaquā amplius remittere ciuibus iuſiurandum, ſed ſuam illic ultrò finire uitam, eam ætatem natus, qua & uiuere iam & quieſcere uolentibus tempeſtiuum eſt: quandoquidem & res ſuæ ſatis ad felicitatem habere uiderentur. Ergo ſeſe ipſe interimens diem obijt, ratus ijs quidem decere ciuiles uiros operam dare, quo neq; eorum mors uirtute ciuili uacet, neq; uitæ finis ocioſus ſit, ſed in uirtutis parte ac potius actionis cōſtituatur.

Obitus, unde admirādus patriæ amor.

Sibi nanq; qui ſuo ſtudio & induſtria pulcherrima facinora confeciſſet, obitum eſſe indubitatæ felicitatis conſummationē, & ciuibus ſuis earū rerum quas illuſtres in uita bonaſq́ pararat, mortem relictum iri aſſeruatricem, utpote qui ad illius uſq; reditum conſtitutis uti legibus ſe iureiurando obnoxios feciſſent. Neque eum ſua ſefellit opinio, uſqueadeò illa urbs Græciæ præſtitit & trāquillitate & gloria, in quingenteſimū uſq; annum uſa Lycurgi legibus, quas nemo è quatuordecim poſt illum regibus, qui ad Agim uſq; Archidami filiū extitiſſent, mouere auſus eſt.

Ab euētu ſapientiam oſtendit.

Nam Ephororū conſtitutio, non remiſſio fuit, ſed ciuilis inſtitutionis intentio: & quæ cum à populo inſtructa uideretur, effecit optimatum principatum acriorem. Aegide uero regnante, influxit Spartam nummus primum. Poſt nummū uero inſatiabilis cupiditas, diuitiarumq́ deſiderium per Alexandrum inceſſit: quin per Lyſandrum potius, qui cum ipſe pecunijs eſſet inſuperabilis, inferſit patriam & diuitiarum ſtudijs & delicijs. Is enim & aurum & argentum ex bello intulit, & Lycurgi leges antiquauit: quibus antea dominantibus, non ciuitatis inſtitutionem Sparta, ſed exercitati magis ſapientiſq́ uiri uitam habebat. Quin potius ueluti poëtæ fabulantur, B Herculem cum pelle & claua terrarum orbem peragraſſe, ad iniquos immaneſq́ tyrānos puniendos atq; plectendos: ita & ea urbs una, ſcutica & pallio Græciæ libenti uolentiq́ imperitans, dominatus iniuſtos ac tyrānos in rebuſpublicis ſuſtulit, bella dijudicauit, ſeditiones perſæpe reſtrinxit ac ſedauit, ſæpe ne uno quidem ad id peragendum clypeo moto, ſed uno legato miſſo, cui extemplo omnes ad imperata obtemperabant, ceu apes apparente duce & concurrentes illi ſimulq́ inſtructæ: uſqueadeò bonis inſtitutis atq; iuſtitia urbs illa florebat. Quam ob rem ipſe quidem uehementer eos admiror, qui tum dicere ſoliti ſunt, ſciſſe Lacedæmonios imperantibus parēre, imperare autem ignoraſſe. Tum etiā regis Theopompi dictum laudare, qui dicente quodam, eo ſeruari Spartam, quod reges imperare didicerint: Quin propterea, inquit, potius quod ciues imperio parent. Non enim parēre illis patiuntur, qui neſciunt imperare: ſed ut obediant ſubditi, diſciplinæ principis eſt. Nam qui recte ducit, ut recte ſequatur efficit. Atq; ſicuti equeſtris artis effectus eſt manſuetū præſtare & obſequentem equum, ſic & regiæ diſciplinæ munus, obedientes efficere.

Confutationes quæ detrahere gloriæ uidentur.

Lacedæmonij uero nō obedientes reliquos, ſed percupidos reddebant, ut à ſe regi, & ſibi obedire uellent. Petebant enim qui ad eos mitterent, non naues, non pecunias ab ipſis, neq; milites, ſed Spartiatam unum ducem, quem accipientes, & honorabant & uerebantur: ueluti Gylippum Siculi, Braſydam Chalcidenſes: Lyſandrum uero & Callicratidem & Ageſilaum omnes qui Aſiam incolunt, ac illos conciliatores ubiq; moderatoreſq́ populorum & principū nominabant. Ad totam uero Spartiatarū urbem, tanquam ad pædagogū aut doctorē honeſtæ uitæ cōpoſitæq; diſciplinæ aſpectabant. Ad quod quidem Stratonicus facetè cauillari uiſus, ſtatuens Athenienſes, iubenſq́ & myſteria & pompas agere, Elienſes uero ludos ædere, tanquam hoc pulcherrime facientes: Lacedæmonios uero, ſi hi peccauerint, cædere. Et hoc ridiculi gratia dictum eſt. Socraticus uero Antiſthenes cum Thebanos ex confecto in Leuctris prælio permultū elatos intueretur, nil eos à pueris differre inquit, qui in eo exultent ſi pædagogū conciderint. Neq; tamen hoc præcipuū inſtitutum nunc Lycurgo fuerat, ut Spartam plurimis imperātem relinqueret, ſed quemadmodum unius uiri uitā, ſic & totius ciuitatis felicitatē exiſtimans ex uirtute effici, & ad eam ſectandam ciuiū conſenſu, ad hoc ordinauit ſimul cōciliauitq́, ut & liberales & frugi & continentes plurimum tempus perſeuerarent. Hoc etiam Plato ipſe reipub. argumentū ſumpſit, & Diogenes, & Zeno, & omnes deniq; quicunq;

Quid Lycurgo maxime propoſitum in legibus ferendis, unde ſanctitas uiri patet.

C hiſce de rebus quicquã dicere aggreſſi laudabiliter ſunt, qui quidem literas & libros ſolum reli querunt: hic autem non literas & libros, ſed eam rempub. quam re imitari nemo queat, in lucẽ attulit: & cum ijs, qui ſapientis illam, quæ dicitur, formam uitamq́ꝫ figmentum eſſe, nec uſquã in terris exiſtere putant, totam philoſophiæ demonſtraſſet, plane omnes gloria ſuperauit, qui unquam inter Græcos rempub. conſtituerunt. Quam quidem ob rem & Ariſtoteles ait, mino ribus Lacedæmonem quàm par eſſet proſequi Lycurgũ honoribus, tametſi maximis eum pro ſequuntur. Nam & templum ei condidere, & ſingulis annis, ut deo, ſacra faciebant. Dicitur au tem cum eius reliquiæ domum ueherentur, de cœlo tactas eſſe. Hoc uero non facile alteri cui quam ex illuſtribus præterquam Euripidi accidiſſe, & mortuo, & condito in Macedonia ſecus Arethuſam. Itaq́ꝫ argumentum ac teſtimonium magnum ijs eſt, qui ſunt Euripidis ſtudioſi, illi ſoli poſt mortem contigiſſe, quæ prius dijs immortalibus dilectiſſimo pijſſimoq́ꝫ Lycurgo con tigiſſent. Lycurgum autem obijſſe alij Cyrrhæ ferunt, ſed Apollothemis Elin delatum dicit. Ti mæus uero & Ariſtoxenus in Creta uita defunctum aiunt, eiusq́ꝫ ſepulchrum Ariſtoxenus à Cretenſibus oſtendi apud Pergamiam, iuxta uiam quam *ξενικὴν* uocant. Filium quoq́ꝫ unicum reliquiſſe Antiorum dicitur, quo ſine ſobole mortuo genus defecit. Amici uero ac familiares ſucceſſionem quendam atque cõuentum qui in multa tempora perdurauit, conſtituere: & dies quibus conueniebant, Lycurgidas appellarunt. Ariſtocrates autem Hipparchi filius inquit, Ly curgi hoſpites, cum is in Creta diem obijſſet, corpus exuſſiſſe, & cinerẽ in mare diſperſiſſe. Hoc enim ipſe precatus fuerat, quippe qui cauiſſet, ne quando fortaſſe reliquijs eius delatis Lacedæ monem, & ob id iuramentis ciues ſoluti, quaſi ipſo reuerſo rempub. mutarent. Hæc igitur de Lycurgo perhibentur.

NVMAE POMPILII VITA

LAPO FLORENTINO INTERPRETE.

EST autem & de Numæ regis temporibus quibus extiterit, acris diſſenſio, tametſi in hunc ab initio ſtemmata referri planè uideãtur. Sed Clodius qui-

D dam in temporum Breuiario (ſic enim fermè liber inſcriptus eſt) aſſeuerat priſcas illas inſcriptiones in Celticis urbis cladibus perijſſe: quæ uero nunc

Tempus. uidentur, falſò per eos cõpoſitas, qui gratificari ſtuduerint his, qui uetuſtas gentes, illuſtriſſimasq́ꝫ familias, quas nulla neceſſitate contingerent, occu paſſent. Cum igitur narretur Numam Pythagoræ auditorẽ fuiſſe, alij qui dem omnino putant nihil græcæ diſciplinæ Numã attigiſſe, ſed natura ſatis ſuopte inſtructum ingenio ad uirtutem fuiſſe, aut certe Pythagora meliori, Barbaro ſcilicet cuipiam inſtitutionem regis adſcribendam uolunt. Alij uero Pythagoram poſt Numæ etiam tempora extitiſſe, & ferè quinq́ꝫ ſeculis poſteriorem eſſe: ſed Pythagoram Spartiatam qui ſtadium in Olympia uiciſſet, Olympiade ſextadecima, cuius anno tertio Numa in regnũ conſtitutus eſt, circa Italiã errabun dum, Numæq́ꝫ cõgreſſum ſimul regnum conſtituiſſe: quare nõnulla ex Laconibus, Romanis

Genus. inſtitutis, doctore Pythagora, admiſta ſunt. Præterea Numa fuit Sabinus genere. Sabini uero Lacedæmoniorũ ſe coloniam fuiſſe uolunt. Tempora igitur diligẽtius exequi perdifficile eſt, & ea maxime quæ ex uictoribus Olympiæ ducuntur, quorum deſcriptionẽ aiunt ſerò Hippiam Elienſem ædidiſſe, nullo ſubnixum neceſſario ad fidem argumẽto. Quæ autem nos de Numa memoratu digna accepimus, in medium referemus, cõgruum ſumentes initium. Septimũ iam & trigeſimum annum regi Romulo Roma incolebatur. Quinto uero menſis die, quem No nas Capratinas nunc uocant, ſacrificium quoddam publicum pro urbe ſacrificabat Romulus ad paludem, quæ Capræ appellatur, aderatq́ꝫ & ſenatus & populus frequens. Repente uero magna coorta in aëre tempeſtate, ac nimbo terram operiente, fragore ſimul ac tonitribus reli qua multitudo perterrita in fugam paſſim uertitur: Romulus uero è medio euanuit, neq́ꝫ ipſe poſtea, neq́ꝫ mortui corpus inuentũ. Grauis ſuſpicio Patritios attigit, emanauitq́ꝫ aduerſus eos rumor in ciuitatem, quod iam antea regnũ grauiter moleſteq́ꝫ ferẽtes, uolentesq́ꝫ principatum in ſe transferre, regem interemerint. Etenim uidebatur iam Romulus & aſperius eis & impe rioſius uti. Sed hanc ſuſpicionẽ obſequijs ſuſtulerunt, honoribus diuinis Romulum perinde ac non mortuũ, ſed meliora ſortitum fata, proſequentes. Atq́ꝫ Proculus uir illuſtris iureiurando af firmauit, uidiſſe Romulum in cœlum cum armis ſublimem ferri, eiusq́ꝫ uocem audiſſe, qua ſe Quirinum iuberet nominari. Alterum uero ciuitatem de rege creando certamẽ ſeditioq́ꝫ uer ſabat.

A ſibat. Nondum enim aduenæ ueteribus ciuibus ſatis coniuncti permixtiq; erant. Quinetiam ipſa plebs inter ſe fluctuabat, ac Patritij ipſi ob eam contentionem ſuſpecti erant: regnari tamen omnes uolebant. Contentio uero atq; certamen non erat pro uiro ſolum, uerumetiã utro ex genere rex ſumendus eſſet. Etenim qui cum Romulo primi urbem cõdidere, indignum ducebant Sabinos, qui ad urbis agriq; portionẽ admiſſi eſſent, coronari, enitiq; ut eis imperarẽt, à quibus ea ſuſcepiſſent. Sabinis quoq; ratio quædam erat haud abſurda, quoniã Tatio rege ipſorum mortuo, nulla in Romulum ſeditione ſunt uſi, ſed eum ſolum imperare permiſere, cum dignũ ducerent ſui rurſum corporis principem creari. Neq; enim inferiores ſe ad eos acceſſiſſe, ſed adiectione ſua illos quoq; multitudine roboraſſe, ac ſecum ad ciuitatis dignitatem & amplitudinẽ promouiſſe. Has igitur ob res illi certabant. Sed ne aliqua perturbatio ob ſuſpenſam gubernationẽ imperij ex eo certamine oriretur, ſtatuere patres, cum ipſi centũ & quinquaginta eſſent, ut ſeorſim quiſq; cum regalibus inſignibus & legitima dijs ſacra perſolueret, ius diceret, ſex horas noctis & ſex diei Quirino. Etenim hæc temporũ diuiſio probè utrinq; diſtributa, poteſtatiſq; permutatio, ad amouendam populi inuidiam, qui eodem die ac nocte, eundem ex rege priuatum intueretur, recte habere patribus uiſa eſt. Hunc autem principatus modum interregnum Romani uocant. Sed quanquã ita ciuiliter & quietè regnare uiderentur, contumelias tamen turbulentoſq; clamores effugere non poterãt, perinde atq; in paucorũ dominatum res transferrent, & in ſeſe ſtatũ reipub. traducerent, regnari autem nollent. Ex qua quidem re diſſidentes hæ partes inuicẽ conſenſere, ut altera ex altera regem declararet. Sic enim maxime quieſcere contentionem poſſe, & qui declaratus eſſet æqualem utriſq; fore. Nam & alteros, ut qui ſe elegiſſent, amaturum: alteris autem, ut cognatis, beneuolum futurũ. Itaq; permittentibus Sabinis regis electionem prioribus Romanis, uiſum ijs eſt Sabinum potius eligendum ſeipſis autoribus, quàm Romanum illis deſignãtibus. Quam ob rem inter ſe conſultantes deſignant ex Sabinis regem Numam Pompilium: qui uir tametſi nõ ex ijs fuiſſet qui in urbem recepti ſunt, ita tamen uirtute omnibus probatus erat, ut ſtudioſius etiam Sabini, quàm eligẽtes ipſi, audito nomine regem admitterent. Expoſitis igitur populo quæ decreta ſunt, cõmuni ſententia legatos

Oblati imperij cauſe, diſcordia ciuilis, & uiri uirtus.

Aeſtimatio.

B ex utraq; parte primarios ad uirum mittunt, qui ut ueniret ac regnũ acciperet precarẽtur. Erat Numa illuſtri inter Sabinos urbe Curibus, ex qua ſe Romani ſimul cum receptis Sabinis Quirites appellarũt, Pomponij uiri ſpectati filius, è quatuor fratribus natu minimus, eo, diuina ſorte quadam, die natus, quo Romulus urbem condidit. Is uero eſt XIIII. Cal. Maias. Cum autẽ eſſet ingenio ad omnẽ uirtutem accõmodatus, ſeipſum magis etiam per diſciplinarũ laborẽ philoſophiamq; excoluit, nõ animi deteſtandas perturbationes modò, ſed laudatã quoq; inter barbaros uim & habendi cupiditatem ab ſe amouens, ac ueram fortitudinem libidines in ſeipſo ratione ſuperaturã exiſtimans. Hinc uero omnes domo delicias ſimulatq; magnificos ſumptus pellens, & omnibus ſe cum ciuibus tum peregrinis integerrimũ iudicem & conſultorem utendum præſtans, per ocium autem non ad uoluptates ac delicias, non ad quæſtus, ſed ad deorum immortalium cultũ, & ad ipſorum naturã ac uim, quantum ratione poterat, cognoſcendam ſemetipſo utens, magnũ adeò nomen atq; gloriam adeptus eſt, ut Tatius qui ſimul cum Romulo Romæ regnabat, ex unica filia quam habebat Tatia, generũ illum ſibi aſciuerit. Neq; is tamen eo connubio elatus migrauit ad ſocerũ, ſed patrem iam ſeniorem fouens & nutriens in Sabinis manſit, ſimulq; Tatia priuati uiri quietem, quàm Romæ honorẽ gloriamq; patris gratia maluit. Itaq; tertiodecimo poſt nuptias anno ea diem obijſſe dicitur. Numa uero cõcilia urbis deſerẽs, frequẽtius in agris morabatur, peragrabatq; libenter ſolus, & in deorũ lucis, & in ſacris pratis, ac in deſertis locis uitã degens. Vnde uel maxime quod de dea fertur, initiũ ſumpſit, quod Numa ille non ſolicitudine quadam animi & errore, hominum ſocietatẽ reliquerit, ſed quod honeſtius conſortiũ deguſtarit, diuinumq; coniugium meruerit, ac Aegeriæ deæ ſcilicet amanti congreſſus, ac unà degens, felix uir & diuinarũ rerũ peritiſſimus factus eſſet. Quod autẽ hæc multis uetuſtiſſimiſq; ſimilia fabulis uidentur, quas Phryges de Atte & Bithynide, de Herodoto & Endymione Arcades, ac de alijs multis, qui felices quidem extitiſſent, dijſq; chari haberẽtur, libentiſſime receperunt, obſcurum certe non eſt: ac dictat fermè ratio immortalem deum non equos, non naues, ſed homines amare, atq; uelle ijs qui bonitate præſtant, cõgredi, neq; grauiter ferre, neque aſpernari mirabilis alicuius uiri ſapientiſq; congreſſum. Sed quod illa deo dæmoniq; fit cum humano corpore atque uenuſtate uel coniunctio uel gratia, id iam perdifficile eſt creditu. Quanquam uidentur Aegyptij non abſurda uti partitione, qui aiunt, Mulieri quidem ſpiritum dei appropinquare poſſe, & quædam ſobolis principia ingignere: uiro autem

Familia.

Ingenium.

Studium.

Vita philoſophica.

Illud de Aegeria nititur exemplis defendere.

Sit'ne dijs cum hominibus congreſſus.

C nullum eſſe corporis cum deo neq; commiſtionem, neq; cōgreſſum. Ignorant autem miſtum, cui miſcetur, communionem uiciſſim æqualem reddere. At charitatem eſſe deo cum homine, & ex hac amorem illum qui dicitur gigni, ad morum uirtutisq; diligētiam, curam, & ſtudium, decorum certe fuerit. Neque errant hoc pacto, qui Phorbantem, Hyacinthum, Admetum, ab Apolline amatos fabulantur: quemadmodum item & Sicyoniū Hippolytum fingunt, cui quoties ex Sicyone Cirrham adnauigaſſet, oraculum memorāt Pythiam reddidiſſe, ueluti deo ſentiente & promere gaudente huiuſmodi Heroicum,

Hippolyti rurſus charum caput æquora findit.

Vide Suid.

Pindari uero & eius carminū amatorem fuiſſe Pana, fabulantur. Reddidit item honorē quendam & Archilocho & Heſiodo poſt mortē per Muſas numen. Sophocli uero adhuc uiuo Aeſculapium hoſpitio ſuſceptū fama eſt, multas in hanc uſq; diem coniecturas ſeruans. Cui etiam alius deus, ut fertur, ſepulturā mortuo præbuit. Dignum ne igitur fuerit, qui hæc conceſſerint, ijſdem derogare, ſi & Zaleuco, & Minoi, & Zoroaſtræ, & Numæ, & Lycurgo regna gubernantibus componentibusq; reſpub. eodem modo numen cōgrederetur? An his quidem deos etiam ultrò cōgredi conſentaneū eſt, ut quo ea quæ eſſent optima & docerent & admonerent: Poëtis uero & Lyricis querulis illis, ſi quidem hiſce tandem uterētur, ad iocū uti? Quod ſi quis ſecus ſtatuat, illud Bacchylidis, per nos lata eſt uia. Nec illud quidem abſurdum eſt, quod de Lycurgo & Numa alijſq; ſimilibus uiris narratur, qui ut infrenes difficileſq; multitudines coërcerent, tantiſq; rebuſpub. commutationes commodè inferrent, æſtimationem à numine ſibi commenti ſunt, quæ ipſis illis quorum gratia fingebatur, ſaluti eſſet. Sed enim cum annum iam Numa quadrageſimū ætatis ageret, uenere legati Roma, qui eum ad ſuſcipiendum regnum hortabantur.

Aetas quādo imperium oblatū.

Verba fecere Proculus & Veleſus, quorum alterū regem à populo creandum expectatio prius fuerat, Proculo quidem Romuli, Veleſo uero Tatij partibus fauentibus. Ergo hi paucis Numam alloquuti ſunt. Putabant enim huiuſmodi nuncium gratiſſimū illi fore. At erat planè opus non mediocre, ſed quod & uerbis multis & precibus indigeret, inducere atq; transferre uiri ſententiā, qui in quiete paceq; uixiſſet, ad eius principatū urbis capeſſendum, quæ quodammodo & bello nata & aucta eſſet. Itaque tum eius patre, tum Martio, qui unus ex cognatis

D eſſet, præſentibus, aiebat: Vt omnis quidem humanæ uitæ mutatio periculoſa eſt. Cui uero neque rerum neceſſariarū quicquam deeſt, neq; præſentium aliquid querimonia dignum ſit, hūc aliud nihil niſi amētia à conſuetis ſtudijs & immutat & transfert: quibus etſi nihil aliud inſit, eo tamē quod certa ſunt, incertis præſtant. At ne regiæ res obſcuræ ſunt quidem, ſi quis ex Romuli cladibus coniecturam traxerit, quod & ipſe ſiniſtra ſuſpicione non caruerit, perinde quaſi collegæ Tatio inſidias ſtruxiſſet: ſiniſtrā & patribus cōparauit, tanquam ab eis interemptus. Atq; Romulum hi deorū ſobolem rumoribus celebrant, & diuinū quoddam eius alimentū & ſalutē incredibilem ipſius adhuc infantis narrāt. Mihi autem & genus mortale eſt, & educatio eruditioq; ab hominibus, quos ipſi noſtis. Quæ uero de illius uiri moribus laudes referuntur, quem porrò regnaturū petitis, ſunt & multa quies, & philoſophiæ ſtudiū: quod quid aliud eſt, quàm amor pacis, rerumq; à bello uacantiū, & hominū in deorum ueneratione, ac mutua beneuolentia in unum coëuntiū, per cætera uel agriculturæ uel paſcuis indulgentiū, acerrimus ſanè, & nobiſcum unà cōnutritus? Vobis autem Romani, permultos Romulus fortaſſis inuictos reliquit hoſtes, ad quos arcendos, & ardentis animi urbs rege robuſto indiget. Multa præterea tum bellandi cōſuetudo, tum etiam alacritas populo ob ſequundas res ineſt. Neminiq; obſcurū eſt, & incremēta illum, & ut cæteris imperitet, deſiderare. Itaq; ridiculo ille futurus alijs ſit, qui deos colere, iudiciū uenerari, uim autem & bellum odio inſequi, eam urbem docere uoluerit, cui militari duce magis quàm rege ſit opus. Huiuſmodi uerbis iure Numa regnū abnuente, tum Romani omni ſtudio etiā atq; etiam rogabant orabantq;, ne rurſum eos in ſeditionē ac ciuile bellum miſceret, cum alter nemo eſſet, in quem ambæ factiones cōſentirent. Tum etiā & pater & Martius, ſecedentibus illis, priuatim inſtantes Numæ perſuadebant, ut magnū atq; diuinū munus ſuſciperet. Quod ſi ipſe neq; diuitiarū egeas, quoniam tuo cōtentus ſis, neq; imperij, neq; ditionis gloriam ambias, quoniā eam meliorē ex uirtute poſſideas: at ipſum regnādi munus dei miniſterium ducens, qui profectò erigit, neque iacere tantā in te iuſtitiam ocioſamq; eſſe patitur, ne fuge, neque euita imperium, quod prudenti uiro ad præclaras & magnas res obeundas præſtiterit locum, ubi & deorum immortalium cultus magnifici ſunt, & ad religionem homines manſueſcunt: facillime enim ſimulq; celerrime hi à principe ad honeſtiorem ſententiam traducuntur. Romani & Tatium qui aduena eſſet, imperatorem amplexi ſunt, & Romuli memo-

Ad imperandū, quo pacto & quibus de cauſis acceſſerit.

riam di

A riam diuinis honoribus proſequūtur. Quis autem ſcit, ſi & uictorem populum ſatietas belli ceperit? & triumphis prædaq; referti, mitem ducem & iuſti amicum in quiete paceq; deſiderant? Quod ſi etiam nunc prorſus feruidi ſunt, furenteſq; ad bellum, nonne melius fuerit aliorſum eorum impetum uertere, cum habenas manu tenueris, ac patriæ te omniq; Sabinorum genti, aduerſus florentem & præpotentem urbem, beneuolentiæ & amicitiæ uinculum præſtare? Accedebant ad hæc, ut fertur, & ſecunda ſigna, & ciuium ſtudium atque deſiderium, qui audita legatione, illum ire, regnumq; capeſſere, ad ciues beneuolentia charitateq; iungendos, precabantur. Vbi ergo rem probaſſet, dijs immortalibus ſacra faciens, ſe Romam contulit. Cui aduenienti ſenatus obuiam populuſq; fit, mirifico illius uiri & incredibili deſiderio. Dignis eum mulieres laudibus inſequuntur, ſacrificia in templis fiunt, lætitia & gaudio complentur omnes, quaſi non regem, ſed regnum potius urbs ſuſceperit. Sed poſteaquam eum in forum conſtituere, Spurius Vectius qui per id temporis forte interrex fuit, decretum ciuibus exhibuit, & omnes ſuffragium tulere. Cum autem inſignia imperij ſibi afferrentur, ea ſeruari iubens, inquit deum eſſe conſulendum, quaſi ſibi regnum confirmaret. Auguribus igitur ſacerdotibuſq; aſſumptis, Capitolium aſcendit: id Tarpeium collem tunc Romani appellabant: ubi qui auguribus præerat, illum uelato capite ad meridiem uertens, ipſe autē retrò manens, & eius caput dextra manu tenens, precatus eſt, & contrà quamlongiſſime proſpectū oculi ferebant, quæ à dijs immortalibus auſpicia ſigna ue mitterentur, circumluſtrabat. Silentium ſummum tanta in multitudine forum tenebat, cunctis euentum obſeruantibus, & de futuro ſuſpenſis: ac mox cum bonæ aues dextræq; apparuiſſent, inſignia ei tradiderunt. Sic autem regali aſſumpta ueſte, deſcendit Numa ex arce in multitudinem: tunc & uoces & acclamationes omnium erant, perinde ut pijſſimum dijsq; chariſſimum regem ſuſcepiſſent. Itaq; aſſumpto imperio, Numa omniū primum trecentorum illorum turmas, quibus ad corporis tutelam Romulus uſque utens Celeres eos appellauit, diſſoluit: neq; enim dignū putabat, aut credentibus minus credere, aut non credentibus imperare. Secundo autem loco, Iouis Martiſq; ſacerdotibus à Romulo cōſtitutis, tertium ipſe Romuli conſtituit, quem Flaminem Quirinalem nominauit. Vocabantur antea

Imperij quæ auſpicia & ingreſſus.

Dijs rex approbatur.

Qua arte ciues ſibi deuinxit.

B quoq; ſacerdotes conſtituti Flamines, ab ijs qui circum caluaria ſunt pileis, quibus ad tegenda capita utūtur, quaſi Pilamenes quidam eſſent, ut tradunt, cum longe magis tunc quàm hodie, Græcis nominibus Latini admiſtis uterentur. Etenim lænas quibus reges induebantur, Iuba chlænas eſſe ait: & qui Iouis templo miniſtrat pubeſcentem puerum Camillum dici, quo modo Græcorum aliqui Mercurium ab obſequio Camillum appellarunt. Cum hæc Numa ad populi beneuolentiam gratiamq; conſtituiſſet, illico aggreditur urbem, ceu ferrum, ex dura & bellicoſa molliorem reddere atq; iuſtiorem. Quam enim Plato exæſtuantem ciuitatem tumentemq; appellat, planè illa tūc erat, quippe quæ ſtatim ab initio audenti elatione quadam proteruaq; audacia eorum conſtitiſſet, qui audaciſſimi ſimul & bellicoſiſſimi undiq; confluentes illuc commigraſſent: frequenti præterea militia belliſq; continuis ad alimentum potentiæ, incrementumq; uſa eſſet: ac ueluti ea quæ altius ſunt defixa, magis ipſa agitatione firmantur, ex periculis inualeſcere inroborariq; uideretur. Sic autem elatum & aſperum ingenio populum non minimi neque ignobilis negocij eſſe ratus, ſi ad pacem traducere atq; transferre poſſet, diuinum auxilium implorauit ſacrificijs plurimis & ludis & tripudijs, quæ ſimul cum grauitate gratam conſuetudinem benignamq; uoluptatē habentia ipſemet celebrauit, conſtituitq;, regens atq; deliniens animorum ferocitatem ac bellandi ſtudium. Interdum etiam diuinis quoſdam metris annūciauit, & uiſus numinum monſtroſos, atroceſq; clamores ſubigebat, demiſſamq; eorū mentem religione reddebat. Quibus quidem ex rebus potiſſimum ille uir ſapientiæ nomen eruditioniſq;, tanquam Pythagoræ congreſſus, adeptus eſt. Nam quemadmodum illi ad ſapientiam, ita & huic circa gubernandam rempub. magna pars in numinis affinitate, congreſſu & ſtudio uerſabatur. Præterea dicitur faſtum exteriorē & cultum eodem Pythagoræ inſtituto ſumpſiſſe. Etenim ille uidetur & aquilam quibuſdam uocibus excātans, ſuperneq; uolantem deducens, manſueſacere ſolitus, & femur aureum ſuboſtendere, dum in Olympijs per celebritatem tranſitum faceret, aliaq; monſtroſa eius inuenta renunciantur, contra quæ ſcripſit Timon Phliaſius:

Sapientia qualis, & unde accepta, & quanta ea in repub. mutanda.

Pythagoramq; magum flagrantem nomine famæ
Obſerua, blandis aſſuetum fallere uerbis.

Sed Numæ figmentum, deæ, uel montanæ cuiuſdam Nymphæ amor, ſecretuſq; ad eum congreſſus, erat, ut dictum eſt, & cōmunia cum Muſis conſortia. Plurima enim ex uaticinijs in eas referebat: quarum præcipue unam & inſigniter Romanos uenerari docuit, hanc Tacitam ap-

Valer. Max. de ſimulata relig.

C pellauit, quo uidetur Pythagoricam ἐχεμυθίαν, quam taciturnitatem & myſterium dicunt, reue lare & colere uoluiſſe. Quæ de deorum immortalium ſimulacris etiam Numa ſtatuit, quamſi- *Cultus numinis.* millima ſunt prorſus Pythagoræ documẽtis. Nam primum principium ille, neꝗ ſenſui neque perturbationi ſubiectum, ſed mentem inuiſibilem & increatã eſſe cenſuit. Hic autem Roma- nos prohibuit exiſtimare imaginem dei, aut hominis ſpeciem aut animalis habere formam. Nec fuit apud eos neꝗ picta neꝗ ficta dei prius ſpecies: ſed in prioribus centum & ſeptuaginta an- nis templa quidem ædificabãt, ſacraꝗ tuguria erigebant, ſimulacrum uero nullum corporeum faciebant, perinde atꝗ nefas eſſet deterioribus meliora aſſimilare, neꝗ aliter quàm intelligẽtia *Cic. Tuſcul. 4* percipi deus poſſit. Sacra quoꝗ à Numa inſtituta, ritum ſanctimoniamꝗ Pythagoræ uehemen ter attingũt. Erãt enim ſine ſanguine, eorumꝗ plurima ex farina & libo rebusꝗ uiliſſimis com poſita. Præterea peregrinis alijs cõiecturis nituntur, qui Numam Pythagoræ familiarem fuiſſe uolunt. Quarum una eſt, quod Romani ſuæ reipub. Pythagoram adſcripſerint, ſicuti Epichar- mus comicus quadam in oratione ad Antenorẽ tradidit, uetuſtiſſimus quidem ille uir, & Pytha goricæ particeps diſciplinæ. Alij uero dicunt, cum quatuor Numa filios habuiſſet, Mamercum unum propter Pythagoræ filium appellauiſſe. Ab illo autem & Aemyliorum familiam, admi- ſtam patritijs, nominatam ferunt, ſic rege blandiloquium illius uiri, quod αἱμυλίαν uocant, & in dicendo gratiam appellante. Ipſi etiam audiuimus Romæ è multis narrantibus, ut Romanis aliquãdo oraculo reddito de illius uiri erigenda apud ſe ſtatua, qui prudentiſſimus Græcorum & fortiſſimus extitiſſet, duas in foro æneas imagines ſtatuiſſe, Alcibiadis alteram, alteram uero Pythagoræ. Hæc igitur concertationibus refertiſſima, & prolixius exequi, & ut uera admitte- *Feneſtel. tit. 8* re, iuuenilis eſt pertinaciæ. Numæ autem Pontificum ordinem conſtitutionemꝗ attribuunt, *Varro li. 1. de* aiuntꝗ eum horũ unum primum extitiſſe. Vocatos autem pontifices alij dicunt, quoniã deos *ling. lat.* colunt, potentiæ illos ac omnium dominos. Alij uero inquiunt, nomen effictum eſſe ad poten tum profligationẽ, tanquam iubente legumlatore ſacerdotes obire potentia ſacra: ſi uero quid maioris impedimenti fuerit, haud calumniante. Plurimi uero, quod nomẽ rideri ſolet, maxime probant atꝗ confirmant, haud aliud pontifices quàm à pontibus faciundis eſſe uocitatos, à ſan ctiſſimis & uetuſtiſſimis ſacrificijs, quæ ad pontem fierent. Eſſe autem eam obſeruationem &
D ſtructuram, ut aliud quicquã ex immotis maxime patrijsꝗ ſacris, ſacerdotibus delegatam. Ne- fas enim & execrabile apud Romanos exiſtimari, lignei pontis diſſolutionem. Fertur autem li- gnis oraculi iuſſu, omni prorſus ferro amoto cõpingi ſolere: lapideus enim pons diu poſtea ex- tructus eſt ab Aemylio quæſtore. Quinetiam ligneũ poſt Numæ tempora factum & abſolutũ dicũt à Martio rege, qui Numæ ex filia nepos fuit. Maximus uero ex pontificibus ueluti inter- pretis & prænũciatoris, quin hierophantæ potius ordinem & locum tenet, qui quidem non ſo- lum res quæ publicè fiunt, curat, ſed & priuatim ſacrificantes obſeruat, impedimentoꝗ eſt ne quis legitima tranſgrediatur, docetꝗ qua quiſpiam re ad uenerationem deorum, aut ad poſtu- landam ueniam indigeret. Erat & ſacrarum uirginũ cuſtos, quas Veſtales appellant. Nam Nu mæ etiam Veſtalium uirginum ſacerdotiũ, ac prorſus ignis perpetui, quem hæ tuentur, & cul tum & honorem adſcribunt, ſiue ut puram & incorruptam ignis ſubſtantiã inuiolatis item in- tegrisꝗ corporibus illis cõmendaret, ſiue quod ſterile & infœcũdum eſſet, ſcitè uirginitati ad- iungeret. Nempe enim & in Græcia ubi perpetuus ſeruatur ignis, ut Pythiæ & Athenis, non uirgines ſed mulieres ſolutæ cõiugio, eiuſce rei curam & diligentiã habent. Quod ſi fortè quan doꝗ ignis deficiat, ueluti Athenis Ariſtone imperante ſacram lucernam extinctam aiunt, & apud Delphos templo à Medis incenſo, & Romæ, tum Mithridatici, tum ciuilis belli tempori bus ſimul cum ara & ignis perijt, dicunt nequaquã decere ex altero igne accipi, ſed nouũ & pe regrinũ elici oportere, accenſa ex ſole flamma pura & immaculata. Accenduntꝗ maxime ua- ſis, quæ ſtruuntur quidem ex latere Iſoſceli trianguli recti, ea cauata, reſpiciunt in unum ex cir- cunferentia centrum. Cum igitur ſoli aduerſa opponantur, ita ut undiꝗ accenſi radij cogãtur, cõnectanturꝗ ad centrum, & ipſum diſcernant aërem attenuatum, & eorum quæ oppoſita fo menta ſunt, leuiſſimas aridiſſimasꝗ partes celeriter accẽdit ex obiecto corpus, & ictum igneũ radio aſſumẽte. Itaꝗ nihil aliud à ſacris uirginibus quàm inextinguibilem ignem aſſeruari qui- dam putant. Aliqui uero quædam inquiunt ſacra eſſe, quæ alijs uidere non licet, abdita, de qui- bus quæcunꝗ & audiri & dicere fas eſt, in Camilli uita perſcripta ſunt. Primũ igitur Geganiã & Bereniã à Numa ſacratas aiunt, deinde Caniliã & Tarpeiam, poſtea uero Seruio alias duas numero illi addente, eam in hæc uſꝗ tẽpora multitudinẽ duraſſe. His autem uirginibus anno- rum triginta, ab rege caſtitas præſcripta eſt; ac primum quidem decennium quæ faciunda ſunt diſcunt,

A diſcunt, ſecundum uero quæ didicere faciũt, reliquum autem decenniũ hæ alias edocent. Tum demum uolenti permittitur poſt id tempus, & nubere, & ad aliam uitã uerti, ſolutæ iam ſacerdotio. Dicunturq; haud multæ hanc licentiam libenter amplexæ, neque ijs quæ eam amplexæ fuerint, ſecundas res contigiſſe, ſed pœnitentia & mœrore reliquum uitæ tempus agentes, perhibentur alias in deorum metum religionemq; inijcere, ut ad ſenium & ad mortem uſq; pudicitiam uirginitatemq; obſeruent. Illis autem magnos honores reddidit, quorum is eſt, ut etiam uiuo patre, teſtamentum condere, ac cætera gerere ſine curatore queant, quemadmodum & trium filiorum matres. Cum faſcibus cum prodeunt deducuntur. Et ſi caſu in quenquam inciderint, cum ad letum agitur, necari eum non licet: uerum deierare uirginem oportet, ſe non ultro, ſed fortè, non autem dedita opera & de induſtria obuiã factam. Qui autem occurrerit, cum ipſæ feretro uehuntur, moritur. Atq; aliorum criminum cauſa puniũtur uirgines uerberibus: interdum & nudam pontifex maximus quæ deliquerit, obtenſo linteo in abditiore obſcurioreq; loco eam plectit. Sed quæ uirginitatem prodiderit, uiua ad portã quam Collinam uocant, defoditur. Quo quidem in loco ſupercilium eſt intra urbem terreſtre, porrò ſe intendens, quod latinorũ idiomate uocatur tumulus. Hic ſtructa eſt ſubterranea domus haud magna, in quam è loco ſuperiore deſcenditur. Iacet in ea ſtratus lectulus & lucerna ardens, primitiæq; rerum earũ quæ neceſſariæ ſunt ad uictum, breues quædam, panis, aqua in uaſe, lac & oleũ, quaſi caueat ipſa domus, ne fame eius corpus intereat, quæ maximis expiationibus dedicata ſit. Ipſam uero pœnæ obnoxiam feretro impoſitam & exterius obtectam loriſq; ligatam, quo neq; uox queat etiam audiri, per forũ uehunt. Silentio accedunt omnes, eamq; ſine uoce graui cum mœrore quodam tranſmittũt. Neq; aliud ſpectaculum horribilius eſt, neq; alium diem ciuitas mœſtiorem agit. Cum uero ad locum feretrum delatum fuerit, ſolutis à miniſtris uinculis, ſacerdotum princeps precatus arcana quædam, ſublatiſq; ad deos manibus, ante ſuppliciũ educit eam capite opertam, conſtituitq; in ſcalis in domicilium deferentibus. Deinde ipſe cum alijs ſacerdotibus auertitur. Cum autem illa deſcenderit, & ſcalæ tolluntur, & multa deſuper iniecta humo domicilium operitur, adeò ut is locus reliquo tumulo æqualis fiat. Sic quidem quæ ſacram uirginitatem prodidere, puniuntur.

Feneſt. tit. 6
Ouid. 6. faſt.
Gell. 1. cap. 12
Plutarch. problem. 62

B Verũ dicitur Numa Veſtæ templum rotundum condidiſſe, ubi perpetuus ignis ſeruaretur, imitatus non terræ figurã, quaſi lar focuſq; ſit, ſed totius mundi potius, cuius medium Pythagorici putant ignis ſedem, & id larem uocãt & monadem. Terram uero neq; immobilem, neq; in medio globi poſitã, ſed eſſe circum ignem in gyrum ſuſpenſam. Hæc autem & Platonem iam cum ſenior eſſet, de terra ſenſiſſe aiunt, nempe quod in altera regione conſiſteret, mediam uero & abſolutiſſimã meliori cuidam elemento cõpetere. Pontifices autem & patrios humandi ritus quærentibus declarant, à Numa edocti nihil huiuſmodi piaculum ducere: quinetiam deos manes legitimis ritibus uenerari, ut qui ea quæ maxime noſtra ſunt, ſuſcipiant: & eam præcipue quam Libitinam appellant, huiuſmodi ueneratione coli. quæ dea ſit, eorum quæ mortuis iuſta præſtantur, inſpectrix, ſiue Proſerpinam illam, ſiue (ut Romanorum diſertiſſimi arbitrantur) Venerem crediderimus, in unam dei uim, quæ ad ortum obitumq; pertinent, haud inepte referentes. Numa quoque & lugendi modum pro ætatibus temporibuſq; ſtatuit. Puerum non lugeri trimo minorem, neque etiam natu grandiorem plures menſium, quàm uixiſſet annos, ad decem uſque. Et prolixiore fletu ætatem lugere nullam. Sed longiſſimum luctus tempus eſſe menſium decem, quandiu & mortuorum uxores uiduitatem ſeruant. Quæ uero intra id temporis nupſerit, uaccam prægnantem ex Numæ legibus immolat. Sed cum alia plurima ſacerdotia à Numa inſtituta ſint, duo adhuc in medium referam, alterum Saliorum, Fœcialium alterũ, quæ uiri pietatem maxime oſtendunt. Enimuero Fœciales quidam pacis cuſtodes, & (ut mea fert opinio) ab re ipſa nomen capientes, cõtrouerſias uerbo ſedabant, cum non permitterent prius militare, quàm omnis iudicij ſpes abſciſſa eſſet. Etenim pacem Græci uocant, quando uerbo non ui inter ſe utentes, cõtrouerſias ſoluunt. At Romanorum Fœciales ſæpe ad eos ibant qui iniuriam inferrent, illiſq; ſuadebant, ut ſe beneuole & amicè gererent. Iis autẽ inimicè ſeſe & pro uoluntate gerentibus, deos teſtati, & multa grauia in eos eorumq; patriam imprecati, niſi iuſte rem aggrediantur, ſic eis bellum indicebant. Fœcialibus uero prohibentibus, aut minus comprobantibus, neq; militi fas erat, neq; regi Romanorũ arma mouere, ſed ab his neceſſe erat initiũ belli pro iure princeps acciperet, & tum demum cõmuni commodo proſpiceret. Fertur etiam Celticam illam calamitatẽ urbi contigiſſe ob hæc ſacra uiolata. Barbari enim Cluſinos obſidebant. Ad quos cum Fabius Ambuſtus in caſtra miſſus legatus eſſet, quo pro obſeſſis fœdera iniret, & ei ferocius reſponſum fuiſſet, ratus ſe

Feneſt. tit. 9
Plutarch. problem. 62
Gell. li. 16. c. 4
Liui. lib. 5

C legationis munere iam defunctum, iuueniliter ac temere auſus eſt pro Cluſinis armis ſumptis,
barbarorum bellaciſſimum ad ſingulare certamen prouocare. Sequunda igitur pugna uſus, &
proſtrauit uirum & ſpoliauit. Qua quidem re cognita, mittunt Romam præconem Celtæ, Fa-
bium accuſantes, quod præter fœdera, præter fidem, præter indicendi ordinẽ, bellum eis intule-
rit. Tunc uero cum Fœciales ſenatui hominem illum Celtis dandum ſuaderent, refugit ad ple-
bem Fabius, uſuſq́ populi fauore, iudicium & repulit & euaſit. Paulò autem poſt adorti Celtæ
totam urbem, præter Capitolium, in prædam uerterunt, atq; uaſtarunt. Verum hæc in Camilli
uita diligentius tractata ſunt. Salios autem ſacerdotes ex huiuſmodi cauſa conſtitutos dicitur.
Annum iam octauum regnante Numa, morbus peſtifer Italiam occupans, Romam quoq; in-
uaſerat. Mœrentibus uero cunctis, traditur peltam æneam è cœlo delapſam, in Numæ manus
decidiſſe. De ea autẽ mirabilia quædam fertur regẽ ex Aegeria Muſiſq́ audiuiſſe. Peltã enim
in urbis ſalutem miſſam, oportereq́ eam aſſeruari, alijs undecim ad illius figuram magnitudi-
nemq́ & formã effictis, quo minus ob ſimilitudinẽ, cœleſtis illa inueniri poſſit. Præterea opus
eſſe Camœnis locum eum & quæ circùm locũ prata ſunt, ſacrare, quo frequenter ad ſuum con-
greſſum ueniant. Fontem uero qui locum rigat, ſacrum uirginibus Veſtalibus cõſtituere, quo
inde aquam quotidie ſumentes inundent, atq; aſpergant templi adytum. His igitur teſtimoniũ
attuliſſe dicũt peſtem ipſam, quæ continuò ceſſauerit. Peltam autem ex eius autoritate atq; im-
perio effingere artifices cum certaſſent, diffidentibus deſperantibuſq́ cæteris, Veturium Ma-
murium, ex ſummis unum opificibus, uſqueadeò ſimilitudinem effinxiſſe, ſtruxiſſeq́ omnes
ſimiles, ut neq; Numa iam ipſe dignoſceret. Harum autem cuſtodes ac miniſtros conſtituiſſe di-
citur, Salios ſacerdotes. Salij uero uocati ſunt, non (ut quidam fabulantur) à uiro Samothrace
ſeu Mantineo Salio nomine, qui ſaltationem quæ in armis dicitur, edocuerit, ſed ab ipſo potius
tripudio ſaltatorio, quod uehementius robuſtiuſq́ per urbem euntes, ſubſaltant, cum ad men-
ſem Martium ſacras peltas ſuſcipiũt, induti puniceis tunicis, æneis baltheis latiſq́ ſuccincti, æ-
neas capitum galeas portãtes, paruis gladijs arma pulſantes. Reliquum uero ſaltationis pedum
eſt opus. Mouentur enim ſuauiter, conuerſiones ac mutationes in celeri & crebro numero ro-
buſte & leuiter reddentes. Eas autem peltas Ancilia propter figurã uocant. Circulus enim non
D eſt, neq; ueluti pelta circunferentiam reddit, ſed exciſuram habet lineæ helicoidis, cuius apices
Feneſt. tit. 7 curuaturam habentes & denſitate in ſe conuerſæ, figuram recuruam faciunt; aut propter anco-
Ouid. Faſt. 3 na, id eſt cubitum, ad quem circunferuntur. Hæc enim Iuba inquit, cupiens nomen à græco de-
ducere. Poſſet etiam primum hoc cognomen ab eo uel motu uel impetu deſcendere, qui *ἀνέκα-*
θεν, id eſt ſuperne factus ſit: ſiue ab ægrotantium curatione, quæ *ἄκεσις* dicitur, & ab *αὐχμῶν λύ-*
σεως, hoc eſt ſiccitatum ſolutione: præterea & à triſtium amotione, quam *ἀνάσχεσιν* uocant, ex
quo Caſtorem & Pollucem *ἄνακες* Athenienſes appellant, ſi quidem in græcum eloquium no-
men deducendum ſit. Mamurio autem artis illius ſuæ mercedem fuiſſe perhibent memoriam
quandam, per Saliorum carmen ſimul cum pyrrichi modulo abſolutum. Alij Veturium Ma-
murium qui canebatur, fuiſſe aiunt: alij uero ueterem memoriam. Sed poſteaquam ſacerdotia
inſtituiſſet, regiam iuxta templum Veſtæ condidit, ubi maiorem temporis partem morabatur,
aut ſacris indulgens, aut ſacerdotes docens, aut alicui rerum diuinarũ ſpeculationi apud eos ua-
cans. Domum habuit alteram ad collem Quirinalem, cuius etiam nunc locum oſtendunt. In
profeſtis autem, & omnino in ſacerdotũ feſtis, per urbem præcones præcedebant, qui ut quie-
ſcerent, & ab operibus deſiſterent, iubebant. Quemadmodum enim Pythagoricos dicunt, non
ſinere homines per tranſitum adorare deos immortales, illoſq́ orare, ſed cõtinuò ex ipſa domo
mente ad id paratos pergere: ita & Numa decere ciues exiſtimauit, neq; audire quicquã rerum
diuinarum, neq; aſpicere per deſidiam atq; negligentiã, ſed uacare à cæteris oportere, mẽtemq́
adhibere, perinde ut rei ad pietatem maximæ: ac deniq; crepitibus, ſtrepitibus, gemitibuſq́, &
quæcunq; huiuſmodi neceſſarios uulgarium artium labores conſequũtur, uias uacuas ceremo-
nijs præſtare. Quorum ueſtigium quoddam in hanc uſq; diem ſeruantes, cum Imperator circa
auguria uel ſacrificia uerſetur, clamant, Hoc age. Quæ uox quotquot rei interfuerint, & cõuer-
tit & parat. Erant autẽ multa illius præcepta Pythagoricis documentis quamſimillima. Quem-
admodum enim monebant illi ſuper chœnice ſedendum non eſſe, neque ignem gladio fodien-
dum, neq; peregre proficiſcentibus retrouertendum, & ſuperis impariа litare, inferis uero pa-
ria, quorũ ſenſum per ſingula multitudini occultabant: ita quædã Numæ paria inſtituta arcanã
rationẽ habent, ueluti dijs libãdum nõ eſſe ex uitibus non putatis, nec ſacrificãdum ſine farina,
& cum adorãt, in orbẽ ſeſe uertere oportere, deinde uero ſedere. Ac prima quidẽ duo uidentur
manſue-

A mansuetudinem edocere,quaſi ea pietatis pars ſit. Adorantium uero illa uertigo ad mundani circuitus ſimilitudinẽ fit:aut fortaſſe is qui adorat,quoniam templis ad Orientem ſpectantibus auerſatur ortum,mutat ſeipſum,& ad deum cõuertit,orbem faciens,& abſolutã precem utrinque coniungens.Niſi mediusfidius Aegyptijs rotis ſimile quiddam mutatio illa habitus ſignificat,docetq;,quaſi nihil ex humanis rebus ſtabile & firmũ ſit,ſed utcunq; uertat deus reuoluatq; uitam noſtram,id iucunde ac libenter admitti cõueniat.Sedere autem cum adorarint,auſpiciũ eſſe dicunt,quo & ratas preces & in bonis perſeuerantiam fore ſignificatur. Aiunt & actionũ diuiſionem quietam eſſe:quaſi igitur priori actioni fine impoſito,ſedendum ſit apud deos,quo alterius rurſum ineundæ ab illis ſumatur initiũ. Poteſt & hoc quoq; cum his quæ diximus congruere,aſſuefaciente nos legumlatore,non eſſe deum interpellandũ in occupatione & obiter, ſed cum tẽpus eſt nobis,& ocioſi ſumus. Ex huiuſmodi uero inſtitutione in rem diuinam adeò urbs ad manſuetudinem & quietem redacta eſt, & ita Numæ uim admirata,ut & abſurdos ac per id fabulis quamſimillimos rumores admitteret,exiſtimaretq; nihil eſſe neq; ab ratione alienum,neq; quod,ubi ille uellet,minus fieri poſſet.Itaq;(ut aiunt)cum nõnullos ciues Numa ad conuiuiũ inuitaſſet,uaſaq; abiecta,& cœnam admodum uilem ac plebeiã appoſuiſſet, iam illis cœnare incipientibus,ubi ſermonẽ inieciſſet,quod ea dea,cui ipſe cõgrederetur,ad ſe uenerit, ſubitò domũ precioſis refertã poculis,& menſam omnifariã opſonijs apparatuq; magnifico plenam oſtendiſſe. Verũ omnem id abſurditatẽ excedit,quod de cõgreſſu cum Ioue tradunt. Fabulantur enim in Auentinũ collem,cum neq; adhuc urbis pars eſſet,neq; habitaretur,ſed largos fontes opacaq; arbuſta in ſe haberet,duos dæmones Picum Faunumq; incedere,per cætera quidem ſatyrorũ Titanum'ue generi ſimiles,medicaminũ autem ui & diuinis in rebus magicæ acrimoniæ:eos dicũt eodem modo Italiam metiẽtes peragrare,ut ij quos Græci Idæos dactylos appellant. Hos igitur ab Numa captos ferũt,qui uino & melle fontem ex quo bibere cõſueuerant,tẽperarat:captos uero in multas uerti ſpecies,ſuamq; naturam exuere,& mõſtroſas formas uiſuq; terribiles prætendere.Sed poſteaquã tenaci ineuitabiliq; ui ſe cõprehenſos ſenſere, cum alia futura multa prædixiſſe,tum eam fulminũ luſtrationem edocuiſſe,quæ in hanc uſque

Diuina autoritas Numæ.

B tempeſtatẽ per cepas fit & crines & menides piſciculos.Quidam autem dicunt non eos dæmones luſtrationẽ edocuiſſe,ſed ab illis arte magica Iouem accerſitum:quare iratum deum Numæ imperaſſe,oportere luſtrationẽ capitibus fieri. Cum uero Numa ſubdidiſſet,ceparum? Iouem dixiſſe,hominum. Cum Numa rurſus inuertens præcepti acerbitatẽ interrogaret,capillis? reſpondiſſe Iouem,animatis.Et tunc Numã,piſciculis menidibus,intuliſſe.Et hæc dicere ab Aegeria edoctum,atq; deum quidem poſtea ἵλεω,id eſt,propitium abijſſe,& locum ab illo Ilicium appellatum,& ſic expiationem eſſe conſummatã. Hæc igitur fabuloſa plenaq; ridiculis,oſtendunt qua illius tempeſtatis homines mente,quaq; ueneratione,quam ſcilicet cõſuetudo eis indiderat,diuinitatẽ proſequerentur. Ipſum uero Numam adeò diuina in re ſpes ſuas collocaſſe perhibent,ut cum aliquando ſibi de hoſtium aduentu atq; incurſu nunciatũ eſſet,ſubrideret,diceretq;,At ego ſacrifico.Primum autem ferunt & Fidei & Termini templum condidiſſe,ac Fidem iuſiurandum demonſtraſſe Romanis maximum,quo etiam nunc utũtur. Termino uero qui meta quædam eſt & publice & priuatim ad agrorum confinia,ſacrificant animantia. Et id nunc quidem. Nam apud ueteres incruentũ fuerat Numæ ſacrificium,quippe qui ſapientiſſime docuiſſet,decere Terminalem deum nece purum eſſe,utpote qui pacis cuſtos & iuſtitiæ teſtis ſit. Videtur & omnino hic rex Romanũ ſolum terminauiſſe,cum Romulus noluiſſet menſura proprij agri fateri alieni ablationem. Suas enim uinciri uires,ſi terminum obſeruaſſet: ſin minus obſeruaſſet,ſe iniuriæ argui. At neq; latum ſolum urbi fuerat ab initio,maioremq; eius partẽ armis ſibi Romulus cõpararat.Et id omne Numa ijs ciuibus qui pauperie premerentur, diſtribuit,quo & egeſtatẽ,quæ inferẽdæ iniuriæ cauſa ſit,tolleret,ac populum ipſum ad agriculturã uerteret.Sic enim is unà cum ſolo mãſuefieret. Nam nihil ex omnibus ſtudijs acrem adeò pacis celeremq; amorem efficit, ut uita ruſtica,ubi & bellicæ audaciæ ad defendendam tuendamq; rem propriã,robur perdurat & adeſt,& per iniuſtitiam cupiditatemq; plus aſſequendi licentia exciſa eſt.Quam ob rem cum & agriculturã Numa ſicuti pacis philtrum,immiſcuiſſet ciuibus,magiſq; ut morum,quàm ut diuitiarũ effectricẽ,eam artem adamaſſet, in partes agrũ omnẽ diuiſit,quas pagos appellauit,& ſigillatim qui obſeruarent,quiq; circumirent ſtatuit.Interdũ quoq; & ipſe inſpectans,& ex operibus ciuiũ mores cõiectans, alios ad honores & ſecreta cõſilia promouebat,inertes uero & negligẽtes uituperãs & abijciens caſtigabat,atq; inſtituebat.Ex alijs autem eius inſtitutis,multitudinis pro opificijs diſtributio maxime in admiratione

Admirãda in coercenda multitudine induſtria.

C habetur. Nam cum ciuitas duobus ex populis (ut dictum eſt) cōſtare uideretur, quin diuiſa potius foret, ac nullo pacto una eſſe uellet, neque fieri poſſet, ut factio ſimultasq; deleretur, ſed offenſiones aſſiduas & partiū contentiones pateretur: cum animo ſecum Numa uerſaſſet, ſolere homines ea corpora, quæ & diuerſa natura & dura ſunt, perfringēdo & diuidendo cōmiſcere, quippe quæ ex paruitate conueniant illa inter ſe magis, ſtatuit in partes plures cunctam multitudinem reſcindere, ut ex ijs in alias contentiones cum inieciſſet, priorem & magnam illam in minores diſſeminatam penitus tolleret. Fuit autem pro artibus ea diſtributio, Tibicinum, aurificum, architectorum, tinctorum, cerdonum, coriariorum, fabrorum, figulorum. Reliquas uero artes ſimul colligens, unum ipſum ex omnibus corpus reddidit, ſocietates & conuentus, ac deorum honores cuilibet generi pro dignitate impartiens. Tum primum illud amouit ex urbe, dici haberiq; alios Sabinos, alios Romanos, & illos Tatij, hoſce Romuli ciues. Itaque ea diuiſio fuit perpulchra quædam omnium inter ſeſe compoſitio atq; cōmiſtio. Laudatur etiam ex eius inſtitutis emendatio eius legis, qua patribus filios uendere permittebatur, illos interuertētibus, qui uxores duxiſſent, ſi patre approbante iubenteq; nuptiæ factæ eſſent. Graue nanque & iniquum exiſtimauit, eam mulierem ſeruo cōgredi, quæ ut libero nupta eſſet. Præterea cœleſtium rerum ſtudiū Numa attigit, non accurate quidem, ſed neq; omnino imperite tamen. Nam Romulo regnante, præter & rationem & ordinem menſibus utebantur, alios quidem neque dierum uiginti, alios quinq; & triginta, alios uero plurium ſupputantes. Lunæ autem ſoliſq; inæqualitatis cognitionem habebant nullam, ſed unum duntaxat obſeruabant, ut dies trecentos &

Macrob. 1. Saturnal. 13

ſexaginta annus cōtineret. Numa uero inæqualitatis uiciſſitudinem dierum undecim fieri colligens, ut lunaris trecentos quinquagintaquatuor haberet dies, ſolaris uero trecentos ſexaginta quinq;, undecim hoſce dies duplicans, adiecit ad annum in menſe Februario embolemū, hoc eſt intercalarem, quem Mercedinum Romani uocāt. Eratq; dierum duorum ac uiginti. Equidem quam his adhibuit, inæqualitatis medela ea tūc fuit, quæ maioribus olim curationibus indigeret. Mutauit & menſium ordinem. Martium enim, qui primus erat, tertium fecit: primū autem Ianuarium, qui erat undecimus ſub Romulo: duodecimū uero & ultimum Februarium, quo nunc ſecundo utuntur. Multi etiam ſunt qui duos hoſce menſes additos à Numa inquiūt,

Annorum diuerſitas.

Pomp. Mela de Aegyptijs.

D Ianuarium atq; Februarium. Ab initio enim decem menſium in uſu annū extitiſſe, ueluti quidam ex barbaris trium, ex Græcis autē quatuor Arcades, ſex Acarnanes menſium anno ſunt uſi. Aegyptijs menſtruus annus fuit, deinde menſium quatuor, ut aiunt: quare qui uel nuperrime eam regionem incoluerint, uetuſtiſſimi uidentur eſſe, annorumq; incredibili multitudine in familiarum deductionibus differunt, quippe qui menſes in numerum annorū collocent. Quod autem Romani menſes decem in annum ordinarint, & non duodecim, coniecturam affert ultimi appellatio, eum enim Decembrem etiā nunc uocant. Quod autem Martius primus in ordine uocabatur, obſcurum non eſt, nam quintum ab illo Quintilem, ſextum Sextilem nominabant, ac reliquos deinceps ſingulos eodem modo. Nam Ianuario Februarioq; ante Martium poſitis, contingebat menſem illum Quintilem dici quidem, ſeptimū uero numerari. Præterea uero non erat à ratione alienum, Martium qui Marti à Romulo ſacratus ſit, primum nominari: ſecundum uero Aprilem, quod Aphroditis, id eſt Veneris habeat cognomētum, quo menſe & deæ ſacrificāt, & ad Calendas mulieres myrto coronatæ lauant. Quidam uero non ex Aphrodite nominatum Aprilem dicūt, ſed quemadmodum ſimplex ſe nomē habet, Aprilem menſem uocatum, quoniam uerna temperie arridente, plantarū aperiantur germina. Maium quidem à Maia uocāt: eſt enim Mercurio ſacer. Iunium uero ab anni tempore. Sunt etiam qui hoſce ab ætate maiore & iuniore cognominatos dicant. Reliquos autem ſigillatim ab ordine quaſi numerātes nominauere, Quintilem, Sextilem, Septembrem, Octobrem, Nouembrem, Decembrem. Poſtea Quintilis à Cæſare qui Pompeiū ſuperauit, Iulius: Sextilis uero ab eo qui Auguſtus cognominatus, ſecundus imperauit, nomen accepit. Reliquos autem deinceps duos

Septembrem et Octobrem, Germanicū & Domitianū appellauit Sueton.

Domitianus ſuis ſibi cognomentis aſciuit, neq; id diu, ſed qui rurſum illo iugulato ſua reſumpſerunt nomina: itaq; alter September, alter October appellantur. Soli poſtremi duo appellationem ab ordine (ſicuti ab initio habuere) ſeruarūt. Qui uero à Numa additi mutati ue ſunt, Februarius quidem, ueluti luſtrationis expiationiſq; menſis quidam ſit, etenim ipſa dictio hoc proprie ſignificat, ac nouo tunc ſacrificant germine, & Lupercaliorum celebritatem, quæ plurimum luſtrationi eſt proxima, peragūt. Ianuarius autem qui primus eſt, ab Iano dicitur. Martium uero, quaſi à Marte cognominatus ſit, eo è prima ſede tranſtulit Numa (ut arbitror) quoniam in omnibus uellet rem urbanam bellicæ in honore præferri. Ianus enim apud uetuſtiſſimos illos

mos illos

A mos illos ſiue genius ſiue rex fuerit, dicitur ferum & ſylueſtrem cultum in urbanum ciuilemq́ mutaſſe, proindeq́ ipſum bifrontem fingunt, tanquam alteram ex altera & formam diſpoſitionemq́ reddiderit. Eſt & eius templum Romæ duabus portis, quod Belli ianuam uocant. Legitimum enim eſt ipſum aperiri, cum bellum ſit, in pace autẽ claudi: quod certe difficile aut etiam raro factum, cum aliquo bello ſemper imperiũ ſuſpenſum teneatur. Nam cum propter eius magnitudinem barbaris nationibus undique circunfuſum ac ſeptum eſſet, his repugnare cogebatur. Veruntamen Auguſto Cæſare imperante, poſt Antonij profligationem clauſum eſt, & antea M. Attilio & T. Manlio conſulibus, haud multum temporis, deinde continuò ingruente irrumpenteq́ bello apertum eſt. *Liui. 1.* At Numa rege neque ullum diem apertum uiſum, ſed tris & quadraginta annos cõtinuos clauſum manſit, uſqueadeò bellicas res undiq́ prorſus abſtulit, amouit, perdidit. Non enim Romanorum populus modò regis iuſtitia & modeſtia, ad manſuetudinem ac pacis amorem traductus eſt, *Sapientiæ Numæ uis quanta.* uerumetiam urbes uicinas, quaſi aliqua inde ſe aura ſalubri ue ſpiritu ferente, mutationis principium cepit, & in omnes deſiderium influxit tranquille pacateq́ uiuendi, & colendæ terræ, & nutriendorum in quiete pignorum, uenerandorumq́ deorum. Feſtiuitates autem & conuiuia, & eorum qui ſecure ſe inuicem adirent, miſtimq́ uerſarentur, hoſpitalitates, ac benignæ exceptiones, Italiam tenebãt, perinde atq; è fonte Numæ ſapientiæ in omnes honeſta iuſtaq́ influerent, & illius animi ſerenitas in uniuerſos diffunderetur. Quapropter & ſuperlationes poëticas ad eius temporis ſtatum cõgruiſſe dicunt:

Hîc ſitus & facto conſumit aranea nido
Ancipites gladios, & longo cuſpide pila,
Nec tuba terribili ſomnos interſtrepit ore.

Nam neque bellum, neque ſeditio, neq́ tumultus rege Numa in rep. fuiſſe traditur. At neque aduerſus eum ullæ uel inimicitiæ uel inuidia, ſeu ob regnãdi cupiditatem inſidiæ, uirorum conſpiratio. Sed ſiue deorum metus, qui uiri curam habere uiderẽtur, ſiue uirtutis uerecundia, ſiue *Tanti ſucceſſus cauſæ.* diuina fortuna quædam omni uitio illibatam, puramq́ hominum uitam ſub illo ſeruans, perſpicuum exemplum ædidit, atque coniecturam Platonicæ illius uocis, quam ille nõ paruo temporis curriculo iunior de rep. emittere auſus eſt: Vnam malorum quietem eſſe ſolutionemq́ *ἐπιφώνημα.*
B hominibus, ſi ex diuina quadam ſorte philoſophico animo regia poteſtas cõiungatur, quæ uirtutem uitij uictricem ſuperioremq́ cõſtituat. Sapiens enim ipſe profectò beatus eſt: beati etiam illi ſunt qui uerba ex ore ſapientis profluentia audiunt. Ferè enim neque ulla ui ſibi, neq́ minis aduerſus multitudinem opus eſt. Ipſi etiam manifeſto in exemplo, & in clara uita principis uirtutem intuentes, & ultro continentiæ ac ſapientiæ ſtudent, & cum iuſtitia & moderatione ad probatam ac beatam uitam amicè inter ſeſe ac cõcorditer conformantur, ubi totius pugnæ auxilijq́ pulcherrimus finis eſt: atq; is omniũ auguſtiſſimus eſt, qui hanc uitam & hunc effectum ſubditis inſerere quiuerit. Hæc igitur Numa longe melius quàm alius quiſquam uidetur conſpexiſſe. Quos autem filios is habuerit, quaſq́ uxores duxerit, diſſentiunt rerum geſtarum ſcriptores. Alij nanque neque aliam eum uxorem quàm Tatiam accepiſſe, neque alterum filium præter unam filiam Pamphiliam habuiſſe dicũt. Alij præter hanc, filios quatuor ei adſcribunt: *Liberi.* Pomponem, Pinum, Calpum, Mamercum: quorũ quemlibet ſucceſſionem familiæ honeſtiq́ generis reliquiſſe. Fluxiſſe nanque à Pompone Pomponios, à Pino uero Pinarios, à Calpo uero Calpurnios, à Mamerco autem Mamercios: quos ob hanc rem & reges cognominatos eſſe. Tertij autem ſunt qui hos reprehendant, utpote quos familijs gratificatos inquiunt, & his non uera ſucceſſionis ab Numa inſignia addidiſſe. Pompiliam uero nõ ex Tatia natam, ſed ex altera uxore Lucretia, quam non priuatus, ſed iam rex duxerat. Omnes autem conſentiunt Pompiliam Martio nuptam. Martius uero ex illo Martio natus eſt, qui Numam ad regnum ſuſcipiendum induxit. Etenim ſecum unà migrauit Romam, & ordine ſenatorio ornatus eſt, ac poſt obitum Numæ cum in regni diſceptationẽ cum Hoſtilio ueniſſet, ſuperatus ſe uita priuauit. Eius uero filius Martius cui Pompilia nupta erat, Romæ cõmoratus Martium Ancum genuit, qui poſt Tullum Hoſtilium regnauit. Hoc, ut fertur, quinquenni relicto diem obijt Numa, non celeri, neq́ repentino obitu, ſed ſenſim ſenis ac lenis deficiens morbo, ut ſcripſit Piſo. Obijt autem *Obitus non diſsimilis uitæ ſuperiori.* non longe octogenario maior. Oſtenderũt ex ſepultura uitæ eius deſiderium. Nam tum ſocij & amici populi publicis ſimul cõcurſibus & coronis ad inferias conuenere, tum Patritij lectum ſuſtulerunt, tum deorum immortalium ſacerdotes & præſentes fuere & deduxerunt, tum denique reliqua turba miſtis fœminis ac pueris, non ut regis ſenioris exequijs aſſiſtẽtes, ſed ueluti *Honor qs mortuo habitus.* ex clariſſimis aliquem, quem in ætatis flore deſiderarint, ſinguli ſepeliſſent, cum eiulatu & fle-

C tibus ſunt ſecuti. Atqui cadauer igni haud dedere, quoniam is cauiſſet, ut dicitur: ſed duabus arcis lapideis factis, eum ſub Ianiculo condidere, quarum altera habebat corpus, altera libros ſacros, quos ipſe ſcripſerat, quemadmodum tabulas Græci legum conditores conſueuerunt. Cum autem adhuc uiuus ſacerdotes quæ ſcripſerat edocuiſſet, & eis habitum omnium mentemq; impreſſiſſet, iuſſit ſacros libros cum corpore ſepeliri, quaſi non recte inanimis literis arcana ferrentur. Qua quidem ſententia aiunt, neque Pythagoricos literis commentaria præceptaq; mandare, ſed ipſorum memoriam atque diſciplinam ſine ſcriptis dignis uiris inſerere. Cumq; eorum traditio præceptorum, quæ in Geometria ambigua ſecretaq; dicuntur, cuipiam indigno edita eſſet, portendere ſignificareq; dicebant, ut magno quodam & communi malo ac pernicie numen, admiſſum ſcelus atque impietatem ulciſceretur. Itaque magna his uenia danda eſt, qui eodem tempore Pythagoræ Numam in tanta rerum ſimilitudine congreſſum eſſe contendunt. Antias autem tradit duodecim libros de iure pontificio, duodecim uero alios

Monumenta relicta.

Græcos de diſciplina ſapientiæ, in arcam repoſitos eſſe. Cum autem quadringenti ferè anni præteriſſent, P. Cornelio & M. Bebio conſulibus, magno imbrium facto impetu, tumuloq; diruto, arcas ui inundationis excuſſas, decidentibusq; operculis, alteram quidē uiſam inanem prorſus, neque partem ullam, neque reliquias corporis habuiſſe: in altera uero cum libri inuenti eſſent, eos legiſſe dicitur Petilius, qui per id temporis Prætor erat, ad Senatumq; retuliſſe, non uideri ſibi neque fas neque pium, ut quæ in libris ſcripta eſſent, audirentur à multitu-

Sententia.

dine, proindeq; delatos illos in comitium igni tradidiſſe. Nempe iuſtos omnis ac probos uiros maior inde poſt obitum laus ſequitur. Inuidia nanque non diu ſuperſtes eſt, ante pleroſque

Gloria regum cæterorū comparatione.

etiam ea interit. Præterea illius gloriam, regum poſteriorum calamitates clariorem illuſtrioremq; fecere. Nam cum quinque poſt illum regnauerint, poſtremus ex imperio excidens in exilio conſenuit. E reliquis uero quatuor, nemo naturali morte defunctus eſt, ſed tres inſidijs circumuenti necati ſunt. Hoſtilius uero Tullus qui Numæ ſucceſſit in regnum, & plurima ex illius honeſtis facinoribus, in primisq; ac potiſſimum pietatem in deos, irriſionibus & contu-

Valer. Max. lib.3.cap.4.

melijs inſectatus, ut rem inertem & muliebrem, ciues ad bellum uertit. Neque ipſe igitur audacibus hiſce ac ſtultis facinoribus inſtitit, ſed graui & uario morbo mutata mente in deo-

D rum metum atque religionem conuerſus eſt, quæ nulla tamen ſimilitudine ad Numæ pieta-

Idem li.9.c.1. Vergil.6.en.

tem accederet. Quinetiam eo magis alios huiuſmodi morbo infecit, quod fulmine ictus conflagrauit, ut fertur.

NVMAE ATQVE LYCVRGI COMPARATIO.

Communes uirtutes.

SEd poſteaquam Numæ & Lycurgi uitam expoſuimus, hiſce in medio poſitis, etſi difficile opus ſit, non tamen piguerit ipſorum differentias colligere. Nam quæ his communia pariaq; ſunt, ex ipſis rebus apparent, ueluti uirorum continentia, pietas, ciuilitas, diſciplina, ut uterque initium unum legum condendarum à dijs ſumpſerit. Quibus autem priuatim bonis uterque præſtiterit, primum Numa quidem accepit imperium, Lycurgus uero tradidit. Et alter cepit id haud petens, alter cum poſſideret reſtituit.

Diuerſa facta, præclara utriuſque.

Ac Numam quidem ex priuato & peregrino, dominum alij ſibi conſtituere: at Lycurgus ex rege ſeſe priuatum fecit. Pulchrum eſt certe regnum ſibi iuſtitia comparaſſe, pulchrum eſt etiam iuſtitiam regno prætuliſſe. Virtus enim illuſtrem adeò illum reddidit, ut dignus imperio habitus ſit: hunc uero ita magnum effecit, ut imperium contempſerit. Quod autem ſecundum eſt, quemadmodum harmonici lyras ſolent, Lycurgus diſſolutam & delicijs deditam Spartam intendit: Numa uero Romæ uehementiam intentionemq; remiſit. Difficultas quidem operis Lycurgo additur. Non enim thoraces exuere, enſeſq; deponere ciuibus ſuadebat, ſed aurum argentumq; dimittere, & ſtrata precioſa, ac menſas eijcere: neque à bellis celebritatum ſacrificiorumq; cauſa deſiſtere, ſed cœnis compotationibusq; omiſſis, in armis & palæſtris laborari & exerceri. Quapropter gratia & ueneratione quadam alter omnia ſuadendo perfecit, alter autem inter pericula atque ictus uix obtinuit. Manſueta igitur benignaq; Muſa Numæ, qui ad pacem & iuſtitiam ciues ex intemperantibus & feruidis traduxit ac leniuit. Si uero quod de mancipijs dicitur, inter Lycurgi inſtituta quis ponere nos coëgerit, ſæuiſſimum illud quidem & iniquiſſimum facinus, longe Numam prudentiorem & humaniorem legumlatorem extitiſſe dicemus, qui dum etiam manifeſte ſeruos, cum heris ſimul in Saturnalibus epulari conſuefeciſſet, liberi honoris ijs guſtum præbuit. Etenim unum ex Numæ inſtitutis eſſe dicunt,

A cunt, quod ad annuas fruges perfruēdas, eos quibus unà operarijs eſſet uſus, aſſumeret. Quidam autem monumentum id ſeruari fabulantur Saturnalis illius æqualitatis, quaſi nemo ſeruus, nemo herus, ſed cognati omnes & æque digni putarentur. Omnino autem uidetur ad frugalitatem uterque & continentiam multitudinem æque egiſſe. Ex alijs autem uirtutibus Lycurgus fortitudinem magis, Numa uero iuſtitiam uidetur coluiſſe, non ob aliam cauſam, niſi quod ob propoſitarum utrique rerumpub. diſſimilem uel naturam uel conſuetudinem, diſſimili ſtudio opus fuit. Nam neque Numa rem bellicam præ metu diſſoluit, ſed ne ſui iniuriam inferrent: neque Lycurgus ad iniuſtitiam bellicoſos homines inſtruxit, ſed ne iniuriam paterentur. Ambo apud ſuos ciues, & quod nimis eſſet auferendo, quod parum ſupplendo, magnis uti mutationibus coacti ſunt. Atqui diſtributionis in ordines, diuiſionisq́ rerumpub. & popularis nimis Numæ mutatio, & plurimum multitudini grata, qui ex aurificibus, ubicinibus, ac cerdonibus, promiſcuum quendam & uarium admodum populum reddiderit. At Lycurgi auſtera & ſenatoria, quæ in ſeruorum & accolarum manus conuerterit uulgares artes, ciues autem ipſos ad clypeum & haſtam coëgerit belli opifices, Martisq́ miniſtros: aliud uero neq́ ſcientes neque meditantes quàm parêre principibus, ex hoſtibus uictoriam reportare. Nam neque rei pecuniariæ ſtudere liberis hominibus licebat, quo liberi prorſus per omnia eſſent: ſed quod ad res parandas pertineret, ſeruis ac mancipijs datum erat, ueluti cœnæ & obſonij miniſterium. Numa uero nihil huiuſmodi diſcernit, ſed militares auiditates abſtulit. Alium uero quæſtum haud uetuit, neq́ huiuſmodi amouit inæqualitatem, ſed ad ſummum uſque diuitijs progredi permiſit. Et pauperum curam, quorum magna multitudo conflaretur, & in urbem influeret, nullam habuit: cum ſtatim ab initio decuiſſet, cum nondum magna imparitas eſſet, ſed par ſubſtantia, & ſimiles ciues inter ſe forent, eos ſicuti Lycurgus, & inſtruere aduerſus immodicum appetitum, & ea cauere detrimenta quæ non minima ſequuta ſunt, ſed quæ plurimorum maximorumq́ malorum, quæcunq́ inuecta ſunt, ſemen principiumq́ præbuerint. Soli autem diſtributio neque facta Lycurgo uituperationem affert, neque Numæ non facta. Alteri enim ipſa æqualitas ſedem fundamentumq́ reipub. præſtabat: hæc autem quoniam ſortitio recens eſſet, nullam aliam diuiſionem inducere cogebat, neque mouere primam diſtribu-

Seuerius Lycurgi inſtitutum, ſed æquius.

Contrariis facta ex cauſis deſignãtur cõtrarijs.

B tionem, quæ uti conſentaneum eſt, ſuis locis maneret. Cum connubiorum educandorumq́ liberorum illa cõmunio, utriq́ uiro uxoriæ pudicitiæ ſuſpicionē rite ac ciuiliter amouiſſet, non per omnia in eandem rem conſenſerunt: ſed Romanus quidem uir, cum ſatis ſibi filij educati eſſent, alterius ſuaſionibus qui filijs indigeret, uxorem, cuius dedendæ recipiendæq́ ius haberet, cedebat. At Lacon, quæ domi apud ſe eſſet, manente etiam connubio in antiquo iure, uxorem ei impertiebat, qui ad ſobolem ſuſcipiendam ſuaſiſſet. Multi quoque, ut dictum eſt, uel exhortando rogandoq́ eos ultro accerſebant, è quibus putaſſent maxime formoſos pueros ac probos naſci. Quæ igitur alia diſcretio inſtitutionum huiuſmodi, niſi fortis in hiſce ac uehemēs erga nuptam æquanimitas? quæ profecto & perturbant plurimos, atque ad uiuendum inter dolores ac zelotypias admodum incendunt & ſtimulant. In illis autem Numæ tanquam erubeſcens & pudibunda†humilitas quædam, ueluti uelamen deſponſionem coniugij obtendit, & eam communionem intolerabilem fatetur. Præterea & cuſtodia uirginum Numæ, magis ad muliebre ingenium atque uerecundiam cohibita eſt: At Lycurgi uirgo omnino etiam aperta, & fœmina, de ſe poëtis dicendum præſtitit. Nam & φαινομηρίδας à patentibus fœmoribus eas appellant, ut Ibicus: & ἀνδρομανεῖς, quod uiros inſaniãt, ut Euripides inquiens: Domos aperto cum iuuenta fœmore Peplis ſolutæ deſtruunt eæ funditus. Nempe enim tunicæ uirginalis pinnæ, conſutæ non erant ab inferiori parte, ſed aperiebantur, ſimulq́ nudabant totum femur inceſſu. Quam quidem rem perſpicue dixit Sophocles hiſce uerſibus:

In diſciplina ſexus muliebris longe Numa præſtat.

† ἀτοφία.

Καὶ τὰν νεοργὸν ἄστολ᾽ ἀσόλος χιτὼν,
θυραῖον ἀμφὶ μηρὸν, πτύσσεται ἑρμιόναν.

Quapropter & audaciores dicuntur eſſe, & in ipſos uiros in primis uiriles, utpote quæ tum negocijs domeſticis prorſus dominentur, tum in publicis & ſententiam dicant de maximis rebus, & autoritatem habeant. Numa uero eam nuptis apud uiros dignitatem honoremq́ ſeruauit, quam à Romulo habuiſſent, cum raptæ delenirentur obſequijs: ſed pudoris ijs plurimum adiecit, curioſitatem remouit, ſobrietatem docuit, tacere, & abſtemias prorſus eſſe, neq́ de neceſſarijs rebus, abſente uiro, quicquam loqui eas aſſuefecit. Fertur igitur cum mulier aliquando propriam cauſam in foro dixiſſet, miſiſſe Senatum deos conſultum, quidnam ciuitati ea res portenderet. Atque obedientiæ quidem ac manſuetudinis earum permagna eſt coniectura, ma-

C larum memoria. Nam ſicut apud nos hiſtorici primos ſcribunt, qui uel ciuilem necem perpetrarint, uel bellum fratribus intulerint, uel patrem matrem ue necarint: ita Romani memoriæ tradiderunt, Spurium Coruinum primum extitiſſe, qui poſt urbem conditam ducenteſimo trigeſimo anno, cum uxore diuortium fecerit, cum nihil prius huiuſmodi factum eſſet. Prima quoque Pinarij uxor Talea nomine, Tarquinio Superbo regnante, aduerſus Gitaniam eius ſocrum iurgium fecit: uſqueadeò honeſte ac decore, quæ ad nuptias pertinerent, ab legumlatore conſtituta fuerant.

Nubendi tempus diuerſum, & utriuſque ratio.

Quæ autem de ætate nubili ambo tradiderunt, reliquæ uirginum inſtitutioni congruunt. Nam & Lycurgus maturas illas & uirorum appetentes deſponſat, quo congreſſus expetente iam tum natura, gratiæ ſit beneuolentiæq; principium magis quàm odij ac metus aduerſus illos, ſi ante tempus uiolentur: tum etiam corporibus robur inſit ad conceptus partusq; dolores perferendos, perinde atque ob aliud nihil illis nubentibus, quàm ad ſobolem procreandam. Et Romani duodennes & iuniores etiam illas nuptui tradunt, ſic enim maxime & corpus & indolem puram & illibatam uiro præſtari poſſe. Itaque liquidum atque perſpectum eſt, illam quidem ad procreationem prolis magis ſequi naturam, ſed hæc ad uitæ contubernium moribus formandis accommodatior eſt.

Educandis liberis & uictu præſcribēdo, Lycurgus melior multo.

Ariſt. 8. polit.

Atqui de liberorum gubernationibus & concilijs & inſtitutionibus & ſocietatibus, præterea & circa cœnas & gymnaſia & ipſorum iocos, diligentioribus tum ſtudijs tum ordinibus, Lycurgus præſtantiorem legem quouis alio legumlatore tulit, nihil parentum aut deſiderijs aut neceſſitatibus indulgens, ut pro uoto liberos inſtituerent, ſiue quis filium uellet agricolari, ſiue fabricare nauim, aut fabrum docere, aut tibicinem, ceu non ad aliquem unum finem agi ab initio iuuenes deberent, ac moribus iiſdem uti, ſed ueluti uectores in nauim alius alio ex uſu atque ſententia uenientes, in periculis ſolum, priuati metus cauſa, in commune conſulunt, aliâs uero quilibet rem ſuam attendit. Ac plurimis quidem legumlatoribus indignum eſt crimini dare, ſi quid aut ignorantia aut imbecillitate omiſerint: Viro autem ſapienti, qui populi nuper conſtituti & ad nihil reluctantis imperium ſuſcepiſſet, cui rei prius ſtudendum fuit, quàm filijs educandis, exercendiſq; iuuenibus, quo neque diuerſi, neque turbulenti moribus fierent, ſed ad unum aliquod commune uirtutis ueſtigium, ſtatim ab initio compoſiti formatiq; mutuem congruerent? Quod certe cum in alijs rebus plurimis, tum in cōſeruandis legibus Lycurgo profuit: minimus enim iuriſiurandi metus

D extitiſſet, niſi diſciplina & inſtitutione ingenijs puerorum leges ueluti infudiſſet, & cum alimento unà affectum reip. conciliaſſet. Quo factum eſt, ut ſupra quingenteſimum annum ualidiſſima illius conſtitutionis & maxima perdurarint, quippe cui ueluti color uehemens & acer inuſtus eſſet.

Ab euentu probat.

Qui uero ciuilis conſtitutionis finis fuerat, ut in pace & amicitia Roma exiſteret, extemplo cum Numa unà defecit. Ac poſt illius obitum, ubi iam templo quod ipſe clauſum uſq; tenuerat, ad bellum, quaſi illic detruſum eſſet, ſedandum placandumq;, utrinque pateſeciſſent ianuas, ſanguine atque cadaueribus Italiam compleuere.

Vis diſciplinæ quanta, perſpicuū exemplū.

Et ne parum quidem temporis pulcherrimus ſtatus iuſtiſſimusq; permanſit, utpote qui diſciplina careret, qua mutuò beneuolentiæ fœdere deuincirentur.

Obiectio.

Quid igitur quiſpiam dixerit, nónne ad ſummum uſque in melius Roma rebus bellicis proceſſit? Quæſtio eſt prolixa reſpōſione egens, ad eos præſertim homines, qui ſummum bonum in diuitijs & delitijs & imperio magis quàm in ſalute & manſuetudine, & in ea quæ cum iuſtitia ſit frugalitate, & ponant & locent. Quinetiam id Lycurgo opitulari uideatur, quod Romani, ubi ſtatum quem ſub Numa habuerant, immutaſſent, mirifice rebus excreuerunt: Lacedæmonij uero quamprimum Lycurgi ſanctionem exceſſere, è maximis humilimi ſunt effecti, Græcorumq; amiſſo imperio, periclitati ſunt proprium quoque ſolum amittere.

Felicitas Numæ maior, aut certe gratia.

Sed illud in Numa magnum eſt & diuinum profectò, quod peregrinus accerſitus in regnum fuerit, & omnia ſuadendo immutarit, & urbi quæ nondum conſpirarat, dominatus ſit: neque aut armis aut ulla eum ui uti oportuerit, ut Lycurgus aduerſus populi optimates egit, ſed ſapientia tantum & iuſtitia cunctos coëgerit atque compoſuerit.

A LAPO FLORENTINO INTERPRETE.

DIDYMVS grammaticus in commentario †tabularum Solonis ad Aſcle- *ἀξόνων.uide Suid.*
piadem, Philoclis cuiuſdam ſententiā poſuit, in qua Solonem præter alio-
rum opinionem, quicunq; Solonis meminerūt, Euphorione patre natum
affirmare uidetur. Ex Eceſtide enim ipſum genitum omnes uno ore cōſen *Genus.*
tiunt: qui uir quidem medium ciuium ordinem obtinuit, generis uero no-
bilitate ciuitatis facile princeps. A Codro enim originem ſanguinis habuit.
Matrem autem Solonis tradidit Heraclides Ponticus conſobrinam Piſiſtra- *Tempus.*
ti matris fuiſſe. Fuit autem inter eos amicitia, tum propinquitate, tum maxime ex uitæ conſue-
tudine, quibus ferunt quidam Solonem uehementer Piſiſtratum adamaſſe. Qua ex re factum
eſt, ut cum poſteriori tempore de Republica in diſſenſionem ueniſſent, nihil durum, nihil im-
mite eorum inimicitiæ importarent, ſed eadem amicitiæ iura in eorum ſemper animis inuiolata
manerent. Tantum apud eos prioris amicitiæ recordatio & gratia ualuit, ut incenſam adulto
& corroborato igni facem perpetuò ſeruarēt. Solon igitur cum eius pater, ut tradidit Hermip-
pus, ad humanitatem ac beneficentiā propenſus patrimonium minuiſſet, nec unquam tamen *Patrimonium.*
deeſſent, qui eum ſuis opibus ſuſtentare uellent, ſed ne ab alijs acciperet, pudor quidam deter-
reret, ut qui ex ea familia natus eſſet, quæ ſubuenire alijs conſueuerat, adhuc admodum iuue-
nis ad mercaturam ſe contulit. Sunt tamen nonnulli, qui Solonem dicant peregrinationem hu *Studiū ex fortu*
iuſmodi ſuſcepiſſe periclitandi atque uidendi magis, quàm lucri cupiditate impulſum. Sapien- *na comparatū*
tiæ enim fertur apprime ſtudioſus fuiſſe, quippe qui cum grādior iam natu foret, dicere ſolitus *partim, partim*
eſt, ſe multa quotidie diſcentem ſeneſcere. Diuitias autem minime mirabatur Solon, ſed aiebat *ex natura.*
nihil differre eum qui uim magnam auri atq; argenti, agri iugera, multos item equos & iumen
ta poſſideret, ab eo cui hæc ſola eſſent, ſcilicet ut uentri, ut lateri, ut pedibus ſit bene: cuiq; ſit
amaſius & amaſia, modo huc accedat uigor corporis, tum occaſio ſe addat, quæ concentum ha
rum rerum faciunt. Et alio in loco: Pecunias quidem habere deſidero, per iniuriam autem para-
re nolim: omnino enim in poſterum pœna conſequitur. Prohibet autem nihil bonum uirum
B egregium ciuem nec affluentiæ rerum nimie luxurioſeq; ſtudere, nec opportunitatem neceſſi-
tatemq; contemnere. Temporibus autem illis, ut inquit Heſiodus, nullum opus ignominia *Defendit condi*
erat, nec ullus arti delectus atque diſcrimen. Mercatura uero ad Barbarorum neceſſitudines *tionē exemplis.*
regumq; amicitias comparandas plurimum ualere putabatur: ex eadem quoque homines mul
tarum & maximarum rerum uſum experientiamq; percipere. E quibus nonnullos conditores
maximarum urbium extitiſſe, ut Maſſalias primus, qui à Celtis iuxta Rhodanum maxime ob-
ſeruantur. Thaletem quoque & mathematicum Hippocratem exercuiſſe mercaturam ferunt.
Platoni etiam olei in Aegypto exportationem peregrinationis uiaticum ſuppetijſſe. Solon igi-
tur ut profuſior, & ſumptuoſior, & mollior eſſet in uictu, utq; liberius ac licētius in ſuis poëma-
tis de uoluptatibus loqueretur, quàm philoſophum deceret, ex illa mercatoria uitæ ratione ac-
cepiſſe dicitur, quæ cum ex multis ac magnis periculis recipit ſeſe, animi quietē remiſſionemq;
repoſcit. Quod autē tenuior, quàm locupletior eſſe uoluerit, ex his eius uerſibus perſpicuū eſt:
Multi ditantur improbi, Probi autem pauperes fiunt, Verum non permutabimus *Ariſt. Polit.*
Diuitijs uirtutem quidem, Quoniā hoc ſtabile eſt perpetuum, Illud mutatur tempore, *lib. 4.*
Aliàs aliter ſeſeq; habet. Eius uero poëſis ab initio nihil graue aut ſerium habuit, ſed iocis po
tius (ut uidetur) referta fuit, ut facile circunfluere atque abundare ocio uideretur. Poſteriori au-
tem tempore ſentētijs eam philoſophicis reſperſit. Suis quoque poëmatis ciuilium rerum per- *Doctrinæ*
multas complexus eſt, nec id tam hiſtoriæ & memoriæ gratia fecit, quàm ut hortationes quaſ- *genus.*
dam, admonitiones, obiurgationesq; Athenienſibus adhiberet. Pleriq; autem affirmant Solo-
nem tentaſſe leges ædere uerſibus. Harum etiam principium huiuſmodi proferunt:

Legibus his oro primum rex Iuppiter adſit,
Fortunamq; ferat felix nomenq; ſecundet.

Eam autē moralis philoſophiæ partem, qua ciuilis ratio ac diſciplina cōtinetur, ut plurimi tunc
philoſophorum, potiſſimum ſequutus eſt. Sed in phyſicis uehementer ſimplex fuit atque uetu
ſtus, quantum ex ijs eius ſcriptis facile percipi poteſt:

Nube niues tenues & grando gignitur atra,
Et tonitrus alto fulgur ab axe ciet.
Flatibus aſſiduis miſcentur & æquora, quæ ſi

C Non moueas, iuſtum nil magis eſſe queat.

Atque omnino Thaletis ſapientia tantũ eo tempore uiſa eſt contemplatione terminos neceſſitatis excedere. Cæteri autẽ philoſophi ex ciuili uirtute ſapientiæ nomen traxerunt. Dicitur autem in Delphis unà fuiſſe, ac iterũ Corinthi, cum eò ferè omnes communi Periandri accitu conueniſſent, conuiuioq; ab eo excepti forent. Maxime autẽ eorum gloriam & autoritatem Tripodis circundatio auxit, qui quaſi circuitu, manſuetudine & quadã pro cõſuetudine ſubmiſſione per ſingulos iuit. Dicitur enim Cois piſcatoriũ rete trahentibus, Mileſios hoſpites iactum emiſſe ſic immanifeſtum: itaq; aureum tripodem reti tractum apparuiſſe, quem ferunt Helenam cum è Troia nauigaret, quodam oraculo admonitam in his locis depoſuiſſe. Primum igitur inter hoſpites & piſcatores de tripode cõtrouerſia exorta eſt. Deinde ſuſcipientibus ciuitatibus cauſam, quæ uſq; ad bellum proceſſerat, utriſque à Pythia reſponſum eſt, ſapientiſſimo Tripodem dari oportere. Primũ ad Thaletem Mileſium miſſus eſt, permittentibus Cois illi uni, ac largientibus id, cuius gratia cum uniuerſis Mileſijs antea bellũ geſſerant. Cum uero Thales ſe ſapientiorem Biantem eſſe affirmaſſet, ad eum eſt delatus, ab eoq; rurſus ad aliũ, ut ad præſtantiorẽ ſapientia uirũ ueniſſe dicitur. Poſtea circumiens, atq; ita per manus reuocatus, ad Thaletem ſecũdo peruenit. Ad poſtremum ex Mileto exportatus, Thebasq; aduectus, Iſmenio Apollini cõſecratus eſt. Verũ Theophraſtus aliter ſentit. Ait enim primũ in Prienam Bianti eſſe delatũ, ſecundo in Miletum Thaleti iuſſu Biantis eſſe miſſum, ſicq; per omnes uadẽs, ad Biantem iterũ reuertiſſe, tandem in Delphos eſſe aduectum. Hæc ſunt igitur omniũ ferè ſermone celebrata. In hoc tantũ diſſentiũt, quod alij munus pro Tripode, ij quidẽ phialam à Crœſo miſſam Bathidis poculum relictum fuiſſe aſſeuerant. Priuatim uero Anacharſis Solonisq; ac rurſus Thaletis congreſſus quidam & colloquia huiuſmodi fuiſſe memorãtur. Anacharſis enim Athenas Solonis domum acceſſiſſe fertur, oſtiumq; pulſaſſe, nunciaſſeq; ſe peregrinũ eſſe, cõiungendæq; cum eo amicitiæ atq; hoſpitalitatis gratia adueniſſe. Reſpondente Solone, domi commodiorem eſſe amicitiæ firmandæ locũ. Tum igitur Anacharſim dixiſſe ferunt: Domi amicitiam nobiſcũ & hoſpitalitatem ineas. Sic Solon eius ingeniũ admiratus, humaniter ac benigne hominẽ accepiſſe, eumq; apud ſe poſtea quoddã tempus habuiſſe, cum iam publica negocia tractare & leges deſcribere

Sapientum congreſſus.

Lucian. περὶ γυμνασίων.

D aggreſſus eſſet. Quæ res cum apud Anacharſim percrebruiſſet, impẽſam Solonis, operam & ſtudiũ uehemẽter irriſiſſe, quippe qui exiſtimaret ſe iniurias ciuiũ ac cupiditates literis coërcere poſſe, quæ nihil ab aranearũ telis differrent. Sed quemadmodũ illæ, ſic hæ ex captis debiles atq; imbecillos detinent, à potentibus autẽ atq; locupletibus rumpuntur. Ad hæc Solonem reſpondiſſe dicũt: Cõuentiones tamen & pacta homines ſeruare ſolere, quæ tranſgredi ex contrahentibus nemini cõducat: eodem modo ſe ita ciuibus leges accõmodare, ut eas ſeruare, quàm non, utilius & ſalutarius omnibus eſſe uideatur. Verũ hæc nõ eum quem Solon ſperarat, ſed quem Anacharſis coniecerat, exitũ habuerunt. Illud etiã, inquit Anacharſis, ſe maxime admirari, cum concioni intereſſet, quod apud Græcos homines ſapientes dicerent, ſtulti uero iudicarent. Ad Thaletem uero in Miletum Solon cum ueniſſet, admiratum eſſe, quod ille nuptias & filiorum procreationẽ penitus cõtempſiſſet. Thaletem autẽ tunc quidẽ tacuiſſe, ſed paucis diebus interpoſitis, peregrinũ quendam ſubornaſſe, qui ſe Athenis nuper decimo poſt diſceſſum die aduenisſe diceret, qui rogatus à Solone nũquid noui Athenis eſſet, ut doctus erat, nihil aliud reſpondiſſe, niſi quod adoleſcentis cuiuſdã efferretur funus, ac ciuitas tota conſequuta eſſet, quod eius pater in uirtute atq; exiſtimatione inter ciues primas obtineret, quem tunc minime affuiſſe, ſed iam diu ab urbe abfuiſſe dicerẽt. Væ illi miſero Solonem dixiſſe. Sed quomodo ille uocabatur? Audiui, reſpõdiſſe, nomen, ſed memoria excidit, niſi quod ob eius iuſtitiã ac ſapientiã, omnibus eſſet in ore. Sic ſingulis reſponſis, Solonem in metũ magis conieciſſe. Poſtremo iam turbato animo ac ſolicito, ipſum peregrino nomen ſubieciſſe, contendiſſeq; ab eo num illi ciui Soloni nomen eſſet. Annuente autẽ homine, cœpiſſe Solonem caput cædere, atq; alia facere & dicere, quæ ab hominibus afflictis & calamitate aliqua perfunctis fieri ſolẽt. Tum Thaletem ridentem his hominẽ aggreſſum ferunt: Hæc me ô Solon à nuptijs & à procreandis liberis dehortantur, quæ te hominẽ fortiſſimum & conſtantiſſimum infringunt. Sed bono animo, ſpe optima cõfirmatus ſis, nec huiuſmodi te uerba commoueãt, nõ enim uera ſunt. Hæc Hermippus memoriæ mandata affirmat à Patæco quodam, qui Aeſopi animã habuiſſe dicitur. Demiſſo igitur animo atq; abiecto eſt, qui amittẽdi metu, rerum poſſeſſionẽ refugit: ſic enim nec diuitijs ullus, nec gloria, nec ſapientia parta perfruaẽ, ſi ea quotidie auferri poſſe pertimeſcat. Etenim uirtutẽ ipſam, qua nulla poſſeſſio maior, nulla iucũdior, uidemus morbis quibuſdã ac medicamẽtis interdum auferri

Num procreandi liberi, aduerſus Thaletem, pro Solone.

A auferri ſolere. Ipſe autē Thales nihil magis ob hoc metu liberatus eſt, ni fortaſſe nulla neq; amicorum neq; familiarium neq; patriæ charitate tangebatur: uerū Cybiſtum (ut aiunt) ex ſorore natum ſibi in filiū adoptauit. Nec enim erat eius animus omnino ab humanitate remotus, ſed ut ad ſentiendum, cōtemplandum ac memorandū optime à natura inſtitutus erat, ita in amore facilis & perhumanus. Infunditur enim ſemper aliquod externum, & naturali quadā ratione ingeritur ijs, quibus priuatum aut domeſticū nihil eſt: ſed ueluti in domum atq; agrū uacuum legitimis hæredibus ſerui alieni atq; inquilini inuadunt & poſſident, atq; unà cum amore curam quoq; & metum earū rerum grato animo induūtur. Ex quo intueri licet homines natura duriores de cōiugibus ac liberis differētes, eoſdem tamen in ancillarū filijs ac pellicibus ita animo eſſe fracto, ut quod deſideriū eorum ferre non queant, in morbū ſæpiſſime incidāt, moriantur q;, & uoces humiles & effœminatas emittāt. Alij ex canum atq; equorū interitu turpiter & fœde ad dolorem ſe habuerūt. Alij cum filios gnauos & probos amiſiſſent, ſuū caſum moderate tulere, nec ſunt ob id ad aliquā turpitudinē deformitatem q; prolapſi, ſed reliquā uitā conſtāter ſapienter q; uixerūt: infirmitas enim ac debilitas, nō amor & charitas, infinitos atq; immēſos dolores & metus affert hominibus, qui minus exercitati ratione, fortunæ impetū ferre didicerunt, quibus nec re optata, etiā ſi adſit, perfrui licet, quod amittēdi in poſterū metu animo ſemper ſolicito ſint atq; ſuſpēſo. Decet aūt nec paupertie ſibi contra pecuniarū amiſſionē remediū quærere: nec amicorum contemptu, præſidiū contra priuationē parare: nec filiorū inopia, orbitati proſpicere: ſed omnia ratione cōſilio q; moderari. Sed hæc ad præſens ſatis ſuper q; eſſe uidenī. Cū uero Athenienſibus ex graui diuturno q; bello, quod cum Megarēſibus pro Salaminiorū inſula geſſerāt, fatigatis, capitale apud eos eſſe cœpiſſet, ſi quis legem de uindicāda inſula ferre auderet, eam labem atq; ignominiam grauiſſime tulit Solon. Cum q; intuereī plurimā iuuentutē maxime ad bellum ſpectare, ſed ducē ei & autorē deeſſe: nam ipſam ne aggredereī, legis metu deterreri: furere ſe ſimulauit, ea q; fama ex eius domo tota urbe uehemēter inualuit, Solonem deſipere. Ipſe interim cum elegiam clàm edidiciſſet, exercuiſſet q;, quo memoriter recitare poſſet, cœno fœdatus repente domo proſiliēs, magno uulgi concurſu & frequētia in forum deſcēdit, & præconis lapidem conſcendēs, elegiam adhibitis modis & numeris recitauit, cuius initiū huiuſmodi eſt:

B Ipſe quidem præco chara Salamine relicta
Aduenio, uerſus concio noſtra feret.

Hoc carmen Salamis inſcriptū eſt, cuius ſunt ſinguli uerſus multo lepôre, uenuſtate, urbanitate referti. Cum q; iam cantui finem impoſuiſſet Solon, approbantibus eius amicis, ac collaudantibus, in primis q; Piſiſtrato ciues impellente atq; adhortante, Solonis autoritati parêre, legem abrogari, rurſus in bellū incubuerunt, ei q; Solonem ducem præfecerunt. Ex his igitur quæ maxime popularia ſunt huiuſmodi fuiſſe ferunt: Solonem cum Piſiſtrato in Coliadem nauigaſſe, ubi cum mulieres omnes offendiſſet ſacra Cereri patrio ritu perſoluentes, hominem fidum qui transfugam ſe ſimularet Salaminem miſiſſe, monentē Megarenſes, ſi primarias Athenienſium fœminas uellent capere, in Coliadem quamceleriter nauigarēt. Cum uero hæc Megarenſibus placerent, eò uiros claſſe emiſerūt. Quos ubi cōſpexit Solon ab inſula eò contendere, mulieres longe abire iuſſit, ex iuuenibus impuberes deligens, earū ueſtitu, mitris & calciamētis ornauit, gladios q; paruos, quibus cominus uti poſſent, accipiētes, occultos habere, atq; ita inſtructos ludere in littore, & choreas ducere imperauit, quoad hoſtes deſcenderēt, & capiēdi nauigij facultatem præberēt. Quibus ita diſpoſitis, aſpectu decepti Megarēſes, cum ſe propius admouiſſent, exiliētes ueluti in mulieres ſubitò inuaſerūt: certatim illi ne quis effugeret, ſed omnes caperenī, contendebāt: mox inſtructa claſſe inuadētes inſulā, in ditionē Atheniēſiū redegerūt. Alij uero dicunt hæc nō eo pacto quo diximus eſſe geſta, ſed ex Delphis huiuſmodi oraculū allatū eſſe:

De Coliadis Veneris tēplo, Strab. lib. 9

Stratagema elegans Solonis.

Ductores ſupplex heroas uenerabere ſacris,
Quos ager Aſopi gremio complexus amœno
Condit, & occidui proſpectant lumina ſolis.

Solonem uero noctu Salaminem nauigio adductum, heroibus Periphemo & Cichri hoſtias mactaſſe: deinde quingentos ex Athenienſibus ſequi uolētes accepiſſe, facto antè decreto, ut ſi inſulā caperent, in repub. principes eſſent. Sic cum plurimis piſcatorijs nauiculis, & una triginta remorum cōſequuta, poſt promontoriū quoddam ad Eubœam uerſum in inſidijs ſe collocauit. Quod cum Megarenſes qui Salamine erant, ex quodā rumore hominū non certo accepiſſent, ipſos tumultu & trepidatione ad arma cucurriſſe, nauem etiam inſtructam ad ſpeculandū miſiſſe, qua appropinquante Solonem eſſe potitū, Megarēſibus q; in uincula coniectis, delectos Athenienſiū in eam impoſuiſſe, iuſſiſſe q;,

C ut quam occultiſſime poſſent ad urbem curſum arriperent: ipſum uero cum reliquis copijs aggreſſum, cum Megarenſibus pedeſtri certamine manus cōſeruiſſe: quibus adhuc pugnātibus, eos qui naui aduecti erāt, oblata occaſione adortos, urbem cepiſſe. Hæc ita geſta eſſe res teſtari uidetur. Nauis enim quædā Attica primū ſilentio nauigauit: deinde ubi uocibus & bellico clamore ſe intulerunt, uir quidam armatus maximo clamore ad Siradium tumulum à terra ingruentibus, citato curſu ſe obuiam tulit. Extat autem fanum Solonis iuxta littus poſitū. Fudit enim eo in loco Megarēſes, & quos reliquos fecit pugnæ calamitas, inito fœdere miſſos fecit. Verum Megarenſibus etiam acrius incumbentibus, multis illatis acceptisq́; in bello cladibus, compoſitores & iudices Lacedæmonios fecerunt. Qua in cauſa multi aiunt Homeri æſtimationem uehementer Soloni ſuffragatam eſſe. Nam cum in nauium catalogū uerſum quendam ipſe confeciſſet, in iudicio recitaſſe:

Bis ſenis Salamine Aiax cum nauibus ibat,
Cecropidum quo caſtra loco poſuere phalanges.

Ipſi autē Athenienſes hæc pro uanis ac fictis ducunt: uerum aiunt Solonem ipſum oſtēdiſſe iudicibus, Philleum & Eryſacem Aiacis filios ab Athenienſibus ciuitate donatos inſulā ipſis tradidiſſe, habitaſſeq́; hunc quidē Brauronem, hunc autem Melitam, Atticæ regionis locos. Curiam quoq; Philaidarum Athenis eſſe Philæi nomine appellatam, ex qua Piſiſtratus fuit. Magis etiam Megarēſes arguere uolentem de corporibus defunctorum, defenſioni ſuæ fidem ſumpſiſſe, quod in ſepeliendis corporibus Salaminij non Megarenſium, ſed Athenienſium morem ſeruarent. In ſepeliendo enim Megarenſes mortuos ad orientem conuertunt, Athenienſes autem uerſus occidentem. Inſtat contrà Hereas Megarenſis, aitq́; Megarenſes etiam mortuorum corpora ad occidentem uerſa humi mandare. Illud præterea maius adiungit, Athenienſium ſingulos ſingula ſepulchra habere, Megarenſes tres & quatuor uno ſepeliri. At Soloni dicūt Pythica quædam oracula permagno adiumento fuiſſe, in quibus Ionia Salamis uocitata eſt. Hanc cauſam delecti iudices iudicarunt quinq; uiri Spartitæ, Critolidas, Amonpharetus, Hipſechidas, Anaxilas, Cleomenes. Ex his igitur Solonis gloria & magnitudo magis illuſtrata eſt. Quinetiā permaximum inter Græcos nomen & admirationem cōſequutus eſt ex illa oratione, quam pro Delphis habuit, qua ſuaſit occurrendum eſſe, nec

D Cyrrhæos contemnendū qui templū fatidicū uiolaſſent, ſed eius dei gratia Delphos ſubleuādos eſſe. Ab eo enim impulſi Amphictyones bellū ſuſceperūt, quod cum alij permulti, tum Ariſtoteles in Pythiæ uictorum deſcriptione ſentire uidetur, qui hoc Solonis ſententia & autoritate factum dicit. Haud tamen eſt ei bello Solon imperator præpoſitus, ut Hermippus ex Euantis Samij teſtimonio affirmat: neq; enim hoc Aeſchines orator approbat, & in

Herod. lib. 5. Delphicis monumētis Alcmeonis ducis eſt nō Solonis nomen inſcriptū. Cylonis aūt piaculum ſolicitam iandiu ciuitatē tenuerat. Ex quo ſocij Cyloniæ coniurationis Megaclis oratione adducti, iudicio ſe commiſerunt. Quos cum ſimulacri ueſtem ſecū adduxiſſent, eaq́; ſe inuoluiſſent,

τὰς σεμνὰς θεὰς ubi ad ipſas † Erines uentū eſſet, ueſtisq́; ſponte laceraretur, Megacles unà cum collegis comprehendere aggreſſus eſt, quaſi dea ſupplices renuente, quorum partim foris lapidibus obruerūt, partim cum ad aras confugiſſent, ibi iugularunt. Illi tantū dimiſſi ſunt, qui ab eorum uxoribus ſupplices opem implorarūt. Ex hoc impiatorū nomen ſubeuntes odio atq; inuidiæ fuerunt. Ex illa autē Cylonis factione qui reliqui fuerāt, cum rurſus eorū corroboratæ eſſent opes, à Megaclis ſucceſſoribus capitali ſemper odio diſſiderunt. Eo autē tempore plurimū inualuerat ea ſeditio, & ad ultimū penè diſcrimen perducta erat. Itaq; diſſidente etiā plebe, Solon cum iam permultum autoritate ualeret, ad eos motus ſedandos unà cum principibus Athenienſiū proceſſit in mediū, & partim obſecrādo, partim commonefaciēdo, ijs qui piaculoſi dicebantur perſuaſit, ut de ea re iudicio decerni uellent. Trecētis igitur optimatibus delectis iudicibus, accuſatore Myrone Phiei filio damnati ſunt, ſeceſſeruntq́; qui uita ſupererāt. Defunctorū autē corpora effoſſa extra fines exportata ſunt. Hos motus atq; perturbationes obſeruātibus Megarēſibus, Niſeam & Salaminem rurſus Athenięſes amiſerūt, & metus quidā ex ſuperſtitione & oſtenta ſolicitam ciuitatē habebāt, uatesq́; in ſacris pollutiones & piacula apparere, & expianda nunciabant. Sic Epimenides Pheſtius ex Creta Athenas uenit accerſitus ab Athenienſibus, quem ſeptimum quidam ex ijs qui Periandrum reijciunt, inter ſapientes annumerāt. Exiſtimabatur autē hic circa res diuinas permultū religione ſapientiaq́; ea præſtare, quæ afflatu numinis myſterijsq́; con-

Suid. in dict. κουρῆτες. cipitur: idcirco Balthæ Nymphæ filium, & Curetam nouū per id temporis homines uocitabāt. Cum igitȗ ſe cōtuliſſet Athenas, in Solonis amicitiā receptus, in multis illi adiutor fuit ad legum condendarū rationē. Nam & expeditiora ſacrificia fecit, & circa luctū mitiora, cum ſacra quæ-

dam

A dam ad exequias adiunxiſſet, omnem horridum autẽ ac barbaricũ morem, quo prius mulieres utebant, ſuſtuliſſet, & quod permaximũ fuit, placationibus expiationibusq; ac ſtatuarũ collocationibus ad myſteria ac religionẽ urbẽ inſtituẽs, iuſtitiæq; obnoxiã & ad concordiã proniorem propenſioremq; reddidit. Dicitur etiã cum Munichiam uidiſſet, ac diu locũ ipſum cõtemplatus eſſet, dixiſſe: Quanta cæcitate ſunt homines rerum futurarũ: Athenienſes enim ſuis dentibus eſuros eſſe locum, ſi quot ex eo impenderent mala ciuitati, proſpicerent. *De Munichia* Simile autem quidam *Strabo lib. 8.* & Thaletem cõiectaſſe ferunt: ſe enim ipſum quodã in loco Mileſij agri uili ac contempto, mortuum ſepeliri iuſſiſſe, cum prædiceret in eo forum aliquando Mileſiorum futurũ. Epimenides igitur magna in admiratione habitus, opes multas & honores largientibus Athenienſibus, nec aliud quàm ex ſacra olea ramos poſcens atq; accipiens, diſceſſit. Athenæ autẽ Cylonia turbatione reſtincta, ſummotiſq; piaculoſis, in antiquam rurſus de repub. ſeditionẽ ac diſcordiam reciderunt, quotq; diſcrimina regio habebat, tot in partes diuiſa ciuitas eſt. Erat enim Diacriorũ genus maxime populare, Pedieorum autẽ paucorũ adminiſtrationi uehemẽter ſtudebat. Tertij *Vide Suid. in dict. πάραλοι* uero Parali mediũ quendam ac miſtum regendi modũ complexi, & utriſq; impedimẽto erant, & ne altera pars in repub. uinceret, prohibebãt. Eodem tempore exorta uehemẽti pauperum aduerſus diuites concertatione, ciuitas undiq; laborabat. His tot ciuitatis incommodis ac fluctibus ſola tyrannis remediũ petebatur. Omnis enim plebs premebatur à diuitibus magnitudine æris alieni. Aut enim illis agrũ colebãt, ſextam fructuũ partem ſoluẽtes, & ἑκτημόριοι ac mercenarij nuncupabantur: aut uerſuram faciẽtes nexum inibant. Atq; horum alij ſeruiebãt, alij ad exteras regiones uendendi emittebãtur. Permulti autẽ proprios liberos cogebantur uendere (nulla enim prohibebat lex) & exilio creditorum crudelitatem effugere: ſed plurimi eorũ ac robuſtiſſimi & ipſi rem innouare aggreſſi ſunt, & cæteros ſolicitabant rem non contemnere, ſed unum principem hominem fidum creare, aſſerere eos, qui quod ad diem non ſatisfeciſſent, bonis exciderent ſuis, agrum diuidere, atq; omnino rempublicam immutare. Hoc ex Athenienſibus hi qui altius perſpiciebant intuentes, Solonem ſolũ ab omni errati ſuſpicione remotũ, nec *Opinio.* diuitibus iniuriæ ſocium, nec pauperũ neceſſitati obnoxiũ, hortati eum ſunt, ut rempub. capeſſeret, & eas tantas diſſenſiones cõprimeret. Phanias Lesbius Solonem ſcribit in utroſq; fraude *Induſtria in cõponẽda Repub.*

B eſſe uſum pro ſalute communi. Egenis enim clàm diuiſionem agrorũ, locupletibus uero tabularum ſtabilitatẽ pollicitũ eſſe. At Solon ipſe ait ab initio rempub. attigiſſe, etſi horum cupiditatem & illorum inſolentiam noſſet. Creatus eſt autẽ †prætor poſt Philombrotum: ei componendarum diſcordiarũ & legum ferendarũ commiſſa poteſtas eſt, diuitibus eum ſummo ſtudio ut *†ἄρχων* locupletem hominẽ, pauperibus ut probũ uirũ acceptantibus. Fertur autẽ eius quædã celebrata uox, *Sententia.* Aequalitatem minime bellũ efficere, idq; opulentis inopibusq; placere, cum hi quidem menſura ac numero, illi uirtute & dignitate æquũ ſe habituros eſſe opinẽtur. Vnde cum utriq; in ſpem permagnam adducti eſſent, qui factionibus præerant, Soloni plurimum inſtabant, tyrannidem ultro offerẽtes, ſuadẽteſq; ut audentius ciuitatẽ in ditionẽ acciperet, oblata potiundi facultate. Multi autem è medio ordine ciues, honeſtã ac legitimã ciuitatis mutationẽ intuentes, difficultatis plurimũ ac laboris eſſe habiturã, non recuſabãt unum iuſtiſſimũ ac ſapientiſſimum uirum ſummæ rei præficere. Nonnulli etiã tradunt Pythicum oraculũ huiuſmodi fuiſſe:

Puppe gubernator media ſtans dirige curſus,
Subſidio multi uenient, ne differ Athenis.

Maxime uero eius neceſſarij hominem obiurgabant, quod ob nomen tyrannidis imperium recuſaret, quaſi non dominantis uirtute, regni dignitatem ſtatim ſit aſſecuturum, neq; id prius Euboienſibus uſu uenerit, qui Tynnondæ, & nunc Mitylenæis, qui Pythaco tyrannidem permiſerunt. Horum nihil Solonem de ſententia dimouere potuit, ſed amicis ita reſpondiſſe dicitur: *Scite & grauiter dictum.* Amœnum eſſe tyrannidem locum, uerum exitum non habere. Ad Phocum autem in carmine quodam ita ſcribit:

Quod charæ placuit patriæq; & legibus olim
Parcere, uiq; ſimul diraq; tyrannide ceſſi,
Nominis infamiam metuens, nunc nulla remordent
Facta animum, præſtatq; reor ſic uincere poſſe.

Ex quo manifeſtũ eſt ante conditas leges permagnam illi gloriã acceſſiſſe. Ea uero quæ in eum multi, quia oblatam tyrannidem reſpueret, ridentes dixerunt, ita conſcripſit ipſe:

Cerebro Solon caret, caret ille pectore,
Munera deorum quoniam oblata reſpuit,

C Prædamq́ꝫ leuis nactus, non traxit retia,
Mens excidit prorſus, prorſuſq́ꝫ animus abeſt,
Regnum cepiſſet potius & tantas opes,
Diem uel unum cædi poſt inſtar utris,
Seſe pateretur ac uniuerſum genus.

Hæc de ſeipſo loquentē multitudinē imperitam introduxit. Atqui tametſi tyrannidem reſpuiſſet, haud tamen in gerendis negocijs & adminiſtranda repub. diſſolutū ſe præbuit, nec potētibus & factioſis ob ignauiam ac mollitiem ſibi concedendum putauit, nec in ferēdis legibus eorum qui eum delegerāt, uoluptati eſt obſequutus, ſed ut optimū ſibi factu uidebatur, medicinā & innouationē rerum omniū minime probauit, metuēs ne ſi omnia penitus irrita feciſſet, turbata ciuitate imbecillior fieret, quàm ut eam rurſus conſtituere, & in optimū ſtatum uindicare poſſet. Quibus autē dictis exiſtimabat ciues ſibi obtemperātes, & ad ſubeundā neceſſitatē paratos efficere, ea ipſe quoq́ꝫ faciebat (ut ipſe affirmat) uim ſimul iuſtitiamq́ꝫ coaptans. Quare cum poſteriori tempore quæſitū eſſet ab eo, num optimas leges Athenienſibus deſcripſiſſet: Quibus ipſi obtemperāt, inquit, optimas. Quod autē iuniores dicere ſoliti ſunt, Athenięſibus mitibus nominibus & māſuetis, rerum triſtitiā obtexiſſe, urbaneq́ꝫ minuēdo uim atq́ꝫ atrocitatem mitigaſſe, meretrices ſocias, tributū coordinationem ciuitatis, cuſtodes autē præſidia ciuitatū, carcerem uero domū nuncupantes, Solonis autoritate primum conſtitutū eſt, qui remiſſionē æris alieni σεισάχθειαν, id eſt oneris leuationē appellauit.

Grauitas nō philoſophica ſolū, ſed ciuilis etiā.

Negociorum rationem quomodo temperarit.

Hoc enim primū ab eo in repub. conſtitutū eſt, cum debita decreto reſcidiſſet, nec in poſterum cuipiam licere corpore obligato pecuniā fœnerari permiſiſſet. Etſi quidā prodiderint literis, in quibus eſt Androcion, nō debitorū remiſſione, ſed fœnoris mediocritate leuatos pauperes ſatis ſibi factū putaſſe, & hanc humanitatē ac benignitatē σεισάχθειαν Solonē uocaſſe: ad id quod hoc conſecratū eſt declarat, quod mēſuris ac nummi precio acceſſio facta eſt. Centū enim drachmarum minam cōſtituit, cum antè ſeptuaginta & trium foret. Quare cum numero quidē æquum ſolueretur, precio uero minus, ſoluētibus utilitatis uel plurimū attulit, detrimenti autē accipientibus nihil. Plurimi item ſunt qui dicāt, abolitionē omniū tabularum σεισάχθειαν fuiſſe, atq́ꝫ cum his poëmata magis conuenire uidētur: gloriatur enim in illis Solon, ſe prioris agri multis locis fi-

D xos terminos ſuſtuliſſe, & quod primū ſeruiens eſſet, nunc liberum. Conſtitutis autē ciuibus ad exportandas pecunias, ab eo munere peregrinos reiecit, qui Attice loqui neſcirent, quippe qui ſæpiſſime aberrarent: qui autē ſeruitute indigna premebātur, ait ſe libertate donaſſe. Ex hac re plurimū turbationis ac moleſtiæ Solon cepiſſe dicitᷣ: ut eni aggreſſus eſt æs alienū reſcindere, cū & uerba idonea, & honeſtū principiū quæreret, cum amicis cōmunicaſſe, quorū fidei putabat ſe tutò poſſe cōmittere. Ferunt autē hi quorū conſilio uſus eſt, Conon, Clinia, & Hipponicus, inquiens ſe agrum minime mouere, ſed debita reſcindere ſtatuiſſe. Illi autē præuenientes ſtatim præoccupanteſq́ꝫ, multas pecunias à diuitibus fœnore acceperunt, agrumq́ꝫ ex illis permaximum emerunt. Sic poſtea cognito decreto, cum illi fruerētur poſſeſſionibus, pecunias autē minus diſſoluerēt, maximam Soloni infamiam ac calumniam inuſſerunt, quaſi nō ipſe iniuria affectus, ſed particeps iniuriæ extitiſſet.

Prudentia.

Verum eo crimine ſtatim quinq́ꝫ talētis ſe liberauit. Tantū enim ſibi deberi inuentum eſt, quod debitum ſtatim per legem remiſit. Quidā uero quindecim fuiſſe dicūt, quorum unus Polyzelus eſt Rhodius. At eius amici χρεωκοπίδας ex debiti deciſione perpetuò nūcupati ſunt. Fuit aūt eius ratio cum grata nemini, tum diuitibus permoleſta, quod tabulas irritas feciſſet: inopibus etiā moleſtior, quod ſperātibus agrū nō diuiſiſſet, neq́ꝫ omnino ut Lycurgus, æquales inter ſe ac ſimiles uiuere coëgiſſet.

Vulgi ingenium.

Verū ille cum undecimus ab Hercule foret, multoſq́ꝫ Lacedæmonijs imperaſſet annos, ampliſſimis amicitijs plurimū, opibus & autoritate ualeret, his munitis quæ ſibi Reip. cauſa optime ſuppetere eſſet opinatus, ui tamen magis q̃ꝫ ſuaſionibus uſus, ut oculus ſibi effoderetur, rem omniū maximā & efficaciſſimā ad ſalutē & concordiā ciuitatis peregit, neminē ex ciuibus pauperem nec diuitem eſſe. Hoc Solon qui & ordine medius erat, & reip. popularis, minime eſt aſſecutus: nihil autē eſt auſus ultra præſentes facultates ſuas, cum ex ſola uoluntate ciuium, qui illi ſe commiſerant, ad rem gerendā eſſet excitatus. Quod autē multos offendiſſet ſpe & opinione deceptos, ipſe oſtendit his uerſibus:

Quàm blandi fuerant olim, nunc æſtuat ira
Omnibus, atq́ꝫ hoſtem ueluti me torua tuentur.
Aſt alius ſi quis tali ſit munere functus
Imperij, haud uulgum potuit cohibere furentem,
Antea turbato quàm lac ſubduceret illi.

A Veruntamen cognita ſtatim utilitate, omiſſa priuata calumnia, ſupplicationes publice ſtatue-
runt, id ſacrificiū *σεισάχθειαν* uocitantes. Solonem uero moderatorē reipub. & legumlatorē deſi-
gnarunt, nec illi alia quidē, alia minime, ſed omnia, magiſtratus, concionem, forum, ſenatumq;
permiſerūt, eorundemq; ſingulis preciū & numerū & tempus præfiniēdi, tum quod ſibi uiſum
fuerit abrogandi probandiq; poteſtatem. Primū igitur omniū Draconis leges, præterq; quæ de *Leges.*
cæde erāt, omnes propter aſperitatē magnitudinemq; pœnarū, abrogādas curauit. Vna enim
fere omnibus mors pœna definita erat, ut etiā qui ocij damnati eſſent, capite mulctarētur: & eis
qui holera aut fructus ſurripuiſſent: idem ſupplicium ſacrilegis quod † ſpeculatoribus & homici- *† ἱεροσύλοις.*
dis conſtitutū eſſet. Ob quam cauſam illud Demadis laudatꝰ in primis, qui Draconem nō atra-
mento ſed ſanguine leges deſcripſiſſe dixit. Ipſe autē Dracon rogatus, quamobrē plurimas iniu-
riarum capite plectendas ſtatuiſſet: reſpōdiſſe dicitꝰ, ſe praua quidē delicta morte digna cenſere,
magnis aūt maiorē pœnā inuenire nō poſſe. Secūdo, Solon cum magiſtratus omnes, ut erant, *Magiſtratus.*
locupletibus relinquere uellet, reliquam autē reipub. gubernandæ partē permiſcere, ad quam *Ordines.*
ante plebs aſpirare nō poterat, ad ciuiū cenſus ſe cōtulit, & qui in ſiccis atq; humidis quingentis
cenſi eſſent, in primo ordine locauit, & *πεντακοσιομεδίμνους* uocauit, id eſt quingentorū medim-
norum. In ſecūdo autē eos qui equos alere poſſent, aut trecētis cenſi forēt, & hos *ἱππάδα τελοῦν-
τας* ab equis nūcupauit. *Ζευγῖται* uero tertij cenſus homines uocati ſunt, qui tricenorū utriuſq;
cenſum explerēt. Reliqui *θῆτες*, id eſt, debitores aut mercenarij ſunt appellati, quibus nullū ma-
giſtratum adire fas erat, ſed cōcionis habēdæ & iudicādi munus in repub. tantū obibant: quod
ab initio nihil, in poſterum autē maximū uiſum eſt. Plurimæ enim controuerſiarū deferebātur
ad iudices. Et quæcunq; iudicijs magiſtratuū ſubiecit, de ijſdem in forum adeundi uolētibus po-
teſtatem fecit. Dicitur etiā cum leges obſcuriores tuliſſet, & quæ multos cōtrarios ſenſus recipe-
rent, uim iudiciorū auxiſſe. Cum enim non poſſent ius ſuū legibus obtinere, ad iudices neceſſe
erat ſemper cōfugere, & omnem cotrouerſiā ad eos deferre, qui quodammodo interpretandis
legibus præeſſe uiderentur. Portendit autem ipſe ſibi hoc pacto adæquationem legum:

Quantaq; ſat fuerat populo permiſſa poteſtas,
  Nec detractus enim nec datus ullus honos.
B Aſt hi diuitijs magnis opibusq; ſuperbi,
  Quis ego ſupra equum munera nulla dedi,
Sed ualida amborum muniui pectora parma,
  Vincier & neutrū, uincere neue tuli.

Magis etiā cum putaret ſubueniēdū eſſe imbecillæ *Actiones.*
multitudini, oībus licere ſtatuit de iniuria alteri illata ſuppliciū ſumere. Nā ſiue quis uerberibus
cæſus, ſiue læſus aliter, ſiue ei uis eſſet illata, licebat alteri cuicunq;, cui facultas & uoluntas foret,
rei nomē deferre, & iudicio iniuriā perſequi. Aſſuefaciebat enim recte ciues legumlator, ueluti
unius corporis incōmoda æque ſentire, eisq; pariter angi. Huic legi cōſonare eius uerba memo-
rant. Rogatus enim quæ ciuitas optime habitaretꝰ: Illa, inquit, in qua nulla affecti iniuria, nō mi-
nus ꝙ affecti reos peragūt, ulciſcūturq; eos qui intulerūt. Cū aūt in Areopago ſenatū cōſtituiſ-
ſet ex anniuerſarijs magiſtratibus, ipſe quoq; quod cū magiſtratu tūc eſſet, in eo cōcilio fuit. At
cum plebē ob debitorū abolitionē, inflatā & cōfidentē uideret, ſecūdū ſenatū adiūxit, ex ſingula
tribu, quæ quatuor erāt, centū deligens uiros, quos præire cōſilio multitudini ſtatuit, nec permit-
tere ſine præconſulto de aliqua re ad populū ferri. Superiorem autē ſenatū, ſpeculatorē rerum
omniū ac legū cuſtodē uoluit eſſe, ratus fore, ut duobus ſenatibus ueluti anchoris firmata ciui-
tas, minus ſalo ac fluctibus iactaretꝰ, magisq; ſe ob eam cauſam ſedatā & quietā plebē habiturū.
Vulgatior igitur fama eſt, Areopagitarū concilium (ut diximus) à Solone eſſe conſtitutū. Quæ
opinio ea re maxime cōprobari uidetꝰ, quod de Areopagitis à Dracone nulla uſquam mētio fa-
cta eſt. Quin apparet eum de rebus capitalibus cum Ephetis ſemper cōmunicaſſe. In tertiadeci- *περὶ ἐφέτων*
ma aūt Solonis tabula, octaua lege, ita ipſis nominibus perſcriptū eſt: Quicunq; ignominia affe- *uide Suid.*
cti erant ante Solonis magiſtratū, eis honores capere licere, præterq; qui ab Areopago, aut ab
Ephetis, aut in Prytaneo homicidij, aut iugulationis, aut appetēdæ tyrānidis damnati à regibus
eſſent, cum ea lex lata eſt. Ex his igitꝰ rurſus uidetꝰ etiā ante Solonis magiſtratū Areopagitas ex-
titiſſe. Qui enim fuiſſent ante Solonē in Areopago damnati, ſi Solon primus ad Areopagitas *Anticipatio.*
iudicia detuliſſet? ni iam fortaſſe ex ſcriptorū defectu obſcuritas quædā exiſtit, ut qui eis crimini-
bus dānati fuiſſent, de quibus Areopagitæ & Ephetæ prætores iudicarent, quo tēpore hæc lex
lata eſt, prohibiti eſſent honoribus, reliquis oībus honore donatis. Sed hæc ipſe uideris. Ex alijs
autē eius legibus illa præcipue incredibilis atq; in primis admiranda eſt, quæ honoribus abdicat

C eum, qui orta ſeditione neutram factionem ſequutus ſit. Voluit quidem, ut uidetur, neminem cum priuatas rationes in tuto locaſſet, nulla cōmuni cura ac ſolicitudine contineri, glorianteem quod aliorum incommodis difficultatibuſq; minime angeretur: uerum optimis ac iuſtiſſimis uiris eſſe propoſitū, cum alijs pariter periculo ſe committere, atq; opem afflictis rebus ferre, magis quàm abſq; periculo quietū exitum uictoriæ expectare. Illa uero abſurda atq; ridiculoſa uidetur, quæ permittebat orbæ, ſi qui lege cognationis obtinuiſſet, factuſq; eſſet dominus, ad rem autem uenereā eſſet minus idoneus, mariti propinquos admittere. Atqui hanc recte ſe habere quidam putāt, contra eos qui coire ipſi nequeunt, pecuniarum autē gratia uxores † cognationis lege accipiunt, & lege contra naturam nituntur. Intuentes enim eum qui cum libitum puellæ, quam lege cognationis ſibi uendicāt, concumbere ſit, aut miſſam facient, aut cum dedecore & ignominia retinebunt, cupiditatiſq; pecuniarū & contumeliæ pœnas dabunt. Illud etiā probatur, ut nō cum omnibus coiret uxor, ſed ex mariti neceſſarijs unū ſibi deligeret, ne alienū eſſet quod naſceretur, & generis neceſſitatem attingeret. Ad hoc idem illud ſpectat, ut ſponſa cum uiro occluderetur, unaq; cotoneo mâlo pro bellarijs ueſceretur, uiq; ter in menſe omnino congrederetur uir cum uxore. Nam ſi minus liberi naſcerentur, fore putabat, ut huiuſmodi honor ac benignitas uiri aduerſus pudicam mulierē, permultas frequēter collectas indignationes tolleret, nec ſineret penitus odio abalienari animos. Ex cæteris aūt matrimonijs dotes ſuſtulit, tres tantū ueſtes & quædā paruo empta uaſa, aliud præterea nihil, nuptam ſecum importare iubēs. Voluit enim uiri uxoriſq; conſortium non precio ac mercede, ſed liberorū charitate, gratia, beneuolentiaq; cōiungi. Dionyſium enim tyrannū cum rogaretur à matre, ut quandā ex ciuibus in matrimonium acciperet, reſpōdiſſe ferunt: Ciuitatis quidē leges abrogari à tyranno, naturæ autē leges cogi nullo modo poſſe, ſi præter ætatem uxori ſe iunxerit. Hanc autē abſurditatem ac deformitatē ſibi in ciuitatē minime inducendam uideri, nec permittendū ut affinitates alieno tempore fierent, & quæ neq; gratiæ quippiam, nec officij, nec finem nuptiarū eſſent habituræ. Itaq; in ſenem, puellā ducentem, à diligente principe aut legumlatore id iure optimo dici queat, quod in Philoctetem dictum memoratur: Quàm bene igitur nubere potes miſer, ac habitans in thalamo diuitis uetulæ, ut perdices ex concubitu pinguem te comperiens, tranſibis ad uirginem

D ſponſam uiri indigentem. Hæc igitur ſatis ad præſens. Illa uero Solonis lex laudatur præcipue, quæ prohibet in defunctos maledicta conijcere. Nam & pium eſt, eos ſacros ducere qui à uita diſceſſerint, & iuſtum, his qui eſſe deſierunt, abſtinere, & ciuilium inimicitiarū aliquando modum ſtatuere, nec in infinitum progredi ſinere. In uiuum autem ſi qui ſacris in locis, uel in iudicio, uel apud magiſtratus, aut cum certaminū ſpectaculum inſtaret, maledictis eſſet inuectus, is priuatim illi tres drachmas, ærario duas alias ſoluere cogebatur. Nuſquam enim iram continere, imperiti eſt hominis atq; intemperātis: ubiq; uero, difficillimū, quibuſdam etiā impoſſibile eſſe uidetur. Decet autē in ferendis legibus poſſibilitatis & facultatis rationē habere, ſi quis uelit utiliter in paucos, quàm ſine utilitate in multos animaduertere. Illa etiā lex qua teſtamētis proſpexit, autoritatis plurimū habuit in ciuitate, & ſummo in honore fuit. Antea enim non licebat aliò deriuare hæreditates, uerū pecunias ſimul & domū in defuncti familia manere oportebat. Solon autē cum permiſiſſet pro uoluntate cuiuſq;, ni ſupereſſent filij, hæredem conſtitui, uiſus eſt amicitiā propinquitati, & gratiam neceſſitati præferre, pecuniaſq; poſſeſſionem eſſe habentium ſtatuiſſe. Nō tamen temere ac nullo habito reſpectu, huiuſmodi licentiā permiſit: at ſi non morbo ingraueſcente, aut medicamentorū ui impellente, aut uinculis & cruciatu coactus, aut coniugis ſuaſionibus ac blanditijs eſſet adductus. Exiſtimabat enim, & quidē recte & ſapiēter, præter decus aliquid honeſtatemq; ſuaderi, nihil à ui ac neceſſitate differre. In eodem uero cum neceſſitate fraudem, in quo dolorem cum uoluptate in cōparatione iungebat. Quæ omnia pariter hominem à mente ac ratione diſtraherent. Egreſſionibus quoq; mulierum ac fletibus & celebritatibus lege proſpexit, quod omnem immodeſtiam intemperantiamq; ſuſtuliſſet, exire cum tribus tantum ueſtibus iubens, nec cibum ac potum pluſquam oboli aſportare, nec † calathum cubito maiorem habere, nec noctu iter ſuſcipere, niſi prælato lumine in uehiculo deferretur. Lacerationes uero ſe cædentium, & quæ luctum prouocare ſolent, ploratus quoque & lamentationes flebiles, in alieno funere penitus ſuſtulit: nec immolari bouem permiſit, nec pluribus quàm tribus ueſtibus uti, nec ad aliena monumenta accedere, niſi quo tempore efferretur funus, quorum plurima ne fiant, noſtris quoq; legibus prohibentur: niſi quod noſtris legibus illud additum eſt, ut qui hæc faciunt, à Cenſoribus mundi muliebris, ut molles atque effœminati homines, & his perturbationibus ac delictis, quæ circa hæc genera ſunt, obnoxij, damnentur.

Matrimonia. — *Quid ἐπίκληρος ſit, uide Budæum.* — *Dos.* — *Iniuriarū actio.* — *Teſtamenta.* — *Luctus.* — *† κάνητα.*

A damnentur. Cum autē intueretur urbem reſertam hominibus, qui in Atticam quotidie licen-
tiæ atq; impunitatis gratia confluebant, maximam uero agri partem incultam infructuoſamq;
eſſe, & qui nauigationi rebusq; maritimis intenti eſſent, nihil ijs importare conſueſſe, qui nihil
contrà afferre poſſent, ad artes ciues traduxit. Lege etiam ſanxit, filium haud patri neceſſaria ui- *Artes.*
tæ ſubſidia debere, à quo nullā artem accepiſſet. Lycurgo enim datum laudi meritò eſt, ut cum
urbem uacuam haberet ab omni peregrinorum & conuenarum cœtu ac commercio, amplam
etiam regionem ac bis totidem ſuppetentem, ut Euripides inquit, ſeruorum præterea multitu-
dinem Lacedæmoni circunfuſam, quam optimum factu erat haud ocioſam dimittere, ſed opere
fatigare, & labore aſſiduo humiliorem efficere, ciues ab omnibus illiberalibus artificijs & quæ-
ſtibus remouere, continereq; in armis, & eam unam illis artem diſcendam atq; exercendā pro-
ponere. At Solon leges rebus magis quàm res legibus accommodauit, regioniſq; ſitum & na-
turam contemplatus, quæ uix laborantibus ac agrum colentibus ad uictum ſufficeret, ocioſam
autem multitudinem alere non poſſet, artibus honorem habendum ſtatuit. Areopagitis quo-
que negotium dedit, ut unde cuique neceſſaria forent, proſpicerent, de inertibus ac deſidioſis
ſupplicium ſumerent. In eo autē uehementiorem ſe præbuit, ut qui è meretricibus nati eſſent,
parentes alere non tenerentur, ut Heraclides Ponticus ſcriptum reliquit. Qui enim in con-
greſſione & commercio mulieris decorum non ſeruat, is facile declarat, ſe non liberorum gra-
tia ad eam rem impelli, ſed uoluptati potius indulgere. Itaque mercede ſe priuat, nec ſibi ius pa-
rentis in liberos reliquū facit, quibus ipſa procreatione dedecus & ignominiam attulit. Omni-
no tamen Solonis leges de rebus uenereis, deformitatis plurimum continere uidentur. Mœ-
chum enim interimere fas eſſe deprehendenti uoluit. Si autem raptæ liberæ mulieri uim attu-
liſſet, eum decem drachmis multauit: Sin proſtituiſſet, uiginti drachmarum pœna ſtatuit tene-
ri: præterquam eas quæ palàm uænirent, dico autem meretrices. Nanque illæ manifeſte ſe per-
mittunt his, qui precium afferunt. Suſtulit autē ius uendendi filias & ſorores, niſi qui cum uiro
coeuntem uirginem deprehendiſſet. In eadem uero re puniēda nunc ſe ſeuerum & immitem,
nunc clementem & facilem præbere, eiq; quamcunque ſors attulit pœnam definire, à ratione
profectò admodum diſſonare uidetur. Ni iam quod nummi penuria in ciuitate tum foret, pe-
B cuniarias pœnas reddebat penuria ipſa grauiores. Ad precia quidem æſtimationeſq; ſacrorum
pecus computabat, & pro medimno drachmam habebat. Et qui Iſthmia deuiciſſet, centum
drachmas dari placuit: Olympiam uero quingētas. Qui uero attuliſſet lupū, quinq; drachmas
iuſſit accipere: lupam autem, tantummodo unam, ut Phalereus Demetrius tradit: hoc bouis
precium, illud pecudis eſſe ſtatuens. Quas enim in ſextadecima tabula æſtimationes eximijs ui-
ctimis præfiniuit, conſentaneum eſt multiplices extitiſſe: attamen eæ quoque præ illis quibus
nunc utimur, exiles parcæq; ſunt. Vetuſta eſt autem conſuetudo Athenienſibus bellum cum
lupis gerere: paſcuo uero agro indulgere quàm agriculturæ, ſatius eſſe ducunt. Eſt etiam opi-
nio quorundam, nomina tribuum non ab Iouis filijs tribus, ſed à generibus, in quæ diuiſæ uitæ
ab initio ſunt, nomina accepiſſe: bellicum quidem ὁπλίτας ab armis, operis intentum ἐργάδεις,
duarum autem reliquarum, hos quidem qui agrum colebant ab agricultura γεώργους, illos qui
rei pecuariæ operam dabant, αἰγικορεῖς à capris, cognomēta traxiſſe. Sed cum nec perennibus
fluuijs, nec lacubus quibuſdam, nec uberibus fontibus regio abundaret, ſed pleriq; Atticorum
puteis uterentur manufactis, lege ſtatuit, ut ubicunque puteus publicus eſſet, eò intra ἱππικὸν
homines uterentur: (eſt autem Hippicum quatuor ſtadiorum diſtantia) qui autem abeſſent lon-
gius, propriam ſibi aquam exquirerent. Sin autem effodientes decem palmarum profunditate
haud inueniſſent aquam, tunc accipere à uicino liceret ſex hydrias, bis diebus ſingulis. Indigen-
tiæ enim ac neceſſitati ſubueniendum, inertiæ uero ac deſidiæ minime opitulandum putabat.
Definiuit etiam plantationis prudentiſſime menſuras: cum qui in agro quiduis aliud planta-
ret, quinque pedibus à uicino abeſſe iuſſiſſet: qui uero ficum uel oleam, nouem. Longius enim
hæ arbores protendunt radicem, nec ſine detrimēto cæteris plantis propius admoueri poſſunt,
uerum nutrimentum auferunt, & quibuſdam humorem nociuum tranſmittunt. Scrobes au- *Vide digeſt.*
tem & foſſas effodiendi uolentibus poteſtatem fecit, modo quantum foſſæ faſtigium foret, tan- *finiū regund.*
tum abeſſet ab alieno. Quicunque autem apum aluearia conderet, hunc ab alterius antè con- *tit. ult.*
ditis trecentis pedibus abire Solonis lege iubebatur. Ex fructibus autem oleum ſolum ad pe- *Exportatiō*
regrinos exportari licebat, aliorum nullum ius erat aſportandi: & in eum qui exportaret, ſan- *rerum.*
xit etiam magiſtratum execrationes facere, aut ipſum ærario centum drachmas diſſoluere. Ac
prima quidem tabula ea eſt, in qua lex huiuſmodi cōtinetur. Nec illis ullam omnino fidem ad-

C hibendam quis dixerit, qui aiunt ſuperiore ætate ficos etiam exportare non licuiſſe. Idq́ꝫ ex eò maxime perſpicuum eſſe, quod hi qui ficus exportantes oſtendendo detuliſſent, ſycophantæ apud ueteres dicerentur. Noxæ etiam quadrupedū legem tulit, qua canem qui quippiam morſu affeciſſet, trunco quatuor pedum alligatum dedi iuſſit, commentum ad ſecuritatem elegans. Eſt autem de illa quoq́ꝫ dubium, qua ex peregrinis, niſi qui perpetuo exilio patria pulſus eſſet, aut qui ad artem aliquam exercendā cum tota domo dijsq́ꝫ penatibus Athenas migraſſet, neminem ciuitate donat. Hoc autē feciſſe dicitur, non ut cæteros deterreret, ſed ut eos Rep. promiſſa Athenas alliceret, & ſimul exiſtimantem eos ciuitati fidos futuros, & qui neceſſitate patriam amiſiſſent, & qui ſua ſponte & uoluntate reliquiſſent. Illud etiam proprium Solonis inſtitutum putatur, quod in ærario epulum præbuit, quod παρασιτεῖν ipſe quaſi accubare uocauit. Non enim eundem permittebat cibari eo loco ſæpius. Si is autem cui ſorte obuenerat, recuſaſſet, plectebatur, quod illud plus æquo appetenus eſſet, hoc ſuperbi & faſtidioſi nimis & communia contemnentis putaret. Statuit autem in centum annos leges omnes ratas haberi, quæ in ligneis tabulis deſcriptæ ſunt, quos ἄξονας appellauit, quorum paruæ quidem reliquiæ in Prytaneo ad noſtram uſque memoriam peruenerunt: eos ut Ariſtoteles tradit κύρβεις nuncupabant. Et Cratinus comicus quodam in loco de Solone & Dracone ait: Quibus nunc iam legumina & ficus cyrbibus ſiccant? Quidam uero opinantur in quibus ſacra tantum ſolenniaq́ꝫ continentur, κύρβεις, ἄξονας autē reliquos appellari. Communi igitur iureiurando adſtrinxit ſe ſenatus Solonis leges ratas habiturum: priuatim etiam unuſquiſque prætorum in foro ad lapidem addito iuramento, ſe, ſi quid contra eas conſtitutiones committat, auream ſtatuam pondere ſe æquantem in Delphis poſiturū eſſe dixit. His igitur peractis, cum animaduertiſſet Solon diſproportionem menſium, & commutationem uarietatemq́ꝫ lunæ, quæ neque in occaſu neque in ortu cum ſole cōueniret, ſed eadem plerunque die & aſſequeretur ſolem, & præteriret eum, ſtatuit triceſimam & ultimam appellari, eiusq́ꝫ partem ante congreſſum lunæ cum ſole, finito menſi, & quæ ſupereſſet, uenienti atq́ꝫ inſtanti menſi deberi arbitratus eſt, ut qui antea id (ſicut apparet) Homerum audiſſet dicentem, deſinentis menſis atque inſtantis. Quæ uero deinceps ſequeretur dies, eam νεμηνίαν, id eſt Calendas appellauit: nec uiceſimo die menſem finiuit, reliquumq́ꝫ ſequenti adiunxit, ſed auferens atque diſſoluens uſq́ꝫ ad trigeſimum, quatenus

D luna lucem retineret, annumerauit. Latis igitur legibus cum ſe quotidie quidā adirent, qui laudarent, uel improbarent, aut etiam conſulerent ſcriptis adijcere aliquid aut detrahere, permulti autem adeſſent qui peterent reſpōderentq́ꝫ iubentes, ut quo pacto ſingula ſe haberēt, eorumq́ꝫ ſententiam edoceret atque declararet, perſpiciens hæc & negare abſurdum eſſe, & facere inuidioſum futurum, ſtatuit his ſe difficultatibus liberare, offenſionemq́ꝫ ciuium & calumniam effugere. In magnis enim rebus adminiſtrādis difficillimum eſt (ut ipſe inquit) omnibus poſſe placere. Itaq́ꝫ quo erroris ſui cauſam tegeret, ſortitus nauis adminiſtrationē abnauigauit, cum impetraſſet ab Athenienſibus, ut ab urbe ſibi decem annos abeſſe liceret. Sperabat enim eo tempore, leges uſu & conſuetudine ciuibus gratiores fieri. Primum igitur in Aegyptum applicuit, ibiq́ꝫ aliquandiu moram traxit, ut ipſe primum affirmat:

Oſtia qua Nili reſonant uicina Canopi.

Quoddam etiā tempus apud Pſenophem Heliopolitam, & Sonchem Saitam eloquentiſſimos & ſapientiſſimos ſacerdotum, philoſophiæ operam dedit, à quibus Atlanticum ſermonem audiuit, ut à Platone ſcribitur, eumq́ꝫ eſt carminibus græcis conatus exprimere. Deinde in Cypum delatus, à Philocypro quodam ex eius loci rege honorificentiſſime exceptus eſt, qui paruam ciuitatem à Demophoonte Theſei filio conditā habitatamq́ꝫ tenebat, in locis munitis quidem, uerū difficilibus & incultis poſitam. Suaſit igitur illi Solon, ut nactus amœniorem locum, ciuitatem eò traduceret, eamq́ꝫ iucundiorem & maiorem pararet: & ipſe ad eam rem adiutorem ſe præbuit, & unà ciuitatem optime & ad diſciplinam, & ad ſecuritatem inſtituit. Quæ res habitatores complures Philocypro comparauit, & cæteros reges ad æmulationem concitauit. Quare cum Soloni gratiam referre uellet, urbem ante id tempus Epenam appellatam, ab eo Solos nuncupauit. & ipſe Solon huius conditæ urbis mentionē fecit. In elogijs enim Philocyprum uocans, ita alloquitur:

Tot nunc ſceptra Solis tenes per ſecula felix
 Regens, hancq́ꝫ urbem tum genus hocce colis.
Me Cypris antiquo celeri cum puppe remittat,
 Littore quæ uiolis frondea ſerta gerit.

Et

Noxæ deditio.

τοῖς τῶν δημοσίῳ.

ἔνης.ξ.

De Solis urbe Steph.

A Et mihi poſt tanto nomen pro munere grates
Soluat,& in patriam diua ſecundet iter.

Eius autem cum Crœſo congreſſum & colloquium,quidam ut ficta temporibus arguere uidentur. Ego autem famam adeò celebratam & tot grauiſſimis teſtibus comprobatam,& quæ in primis Solonis moribus conuenire, & eius animi magnitudine & ſapientia digna eſſe uidetur,annalibus quibuſdam Canonibus nuncupatis, permittendam non arbitror, quos infiniti penè uſque in hanc diem emendare conati, repugnãtias eorum tollere ullo modo nequierunt. Soloni igitur cum rogatu Crœſi in Sardos ſe contuliſſet, idem quod terreſtri homini cum ad mare primum deſcendit,eueniſſe ferunt. Ille enim ut quiſque ſe obtulit fluuius,mare eſſe ratus eſt. Ita Soloni per aulam tranſeunti, multoſq; ornatu luxuq; regio inſtructos intuenti, & cum magnificentia quadam & maieſtate,magnaq; ſtipatos turba ſeruorum & comitum incedentes, ſinguli Crœſus uidebantur,quoad ad eum perductus eſſet, ut quicquid eſſet in lapidibus precioſum, quicquid coloris in ueſtibus,quicquid ex auro artificioſe laboratum,quicquid ornatus aut magnificentiæ aliquid præ ſe ferret, quicquid denique optandum foret,id omne regem circunſtare uiſum eſt, ut ſpectaculum ſplendidiſſimum,ſumma uarietate ornatiſſimum,Soloni oſtenderetur. Poſtea uero quàm Solon harum aſpectu rerum nihil commotus eſt, neq; inquit aliquid eorum quæ Crœſus expectabat, ut facile appareret prudentibus, eum illa omnia,ut uilia abiectaq;,contemnere,iuſſit ei Crœſus ſuos theſauros aperiri, & cæteram ſupellectilem & magnificentiam regiam nihil roganti oſtendi neque appetenti. Cœperat enim ipſe ſecum ingenium Solonis agnoſcere. Ad poſtremum rurſus cum perfectis omnibus ad eum reuertiſſet, rogaſſetq; illum Crœſus, num quem alium hominem ſe beatiorem uidiſſet: tum Solon, Tellum ſe ſuum ciuem uidiſſe reſpondit. Vt uero expoſuit illi Tellum optimum uirum fuiſſe, filioſq; probatiſſimos habuiſſe, & eum integerrime ſanctiſſimeq; uixiſſe, ſtrenue pugnantem pro patria,parta pugnæ gloria interiſſe,putauit Crœſus urbanitatis penitus illũ & humanitatis expertem, ſi non magna ui auri atque argenti felicitatem metiretur, ſed plebei hominis & priuati uitam uel interitum potius, tantis opibus imperij anteponendam putaret. Veruntamen ab eo rurſus contendit, num poſt Tellum alium beatiorem noſſet? Iterum Cleobem & Bitonem dixit, uiros cum mirifico inter ſe amore, tum in matrem ſumma obſeruantia,qui tardantibus bobus, ipſi iugum currus ſubeuntes, ad Iunonis templum matrem traxerunt, lætam & ab omnibus ciuibus felicem habitam. Deinde cum peractis ſacrificijs epulati accubuiſſent, poſt diem nunquam aſſurrexerũt amplius, ſed defuncti uita, uiſi ſunt in tanta gloria & expectatione,mortem omnium dolorum & moleſtiarum expertem & uacuam oppetiſſe. At nos,inquit Crœſus ira incenſus, nullum in numerum beatorum reponis? Et Solon cum nec blanditijs & aſſentationibus delinire hominem uellet,nec ulterius prouocare,O rex,inquit,Lydorum,nos quidem Græcos homines ad alia quæ nobis Deus ipſe mediocria conceſſit bona, & ſapientiæ cuiuſdam fiducia (ut uidetur) optime confirmatæ,& popularis magis quàm regiæ,nec admodum ob mediocritatem ſplendidæ,participes fecit,quæ cum perſpiciat uitam hominum uarijs fortunæ motibus aſſidue agitari, præſentibus bonis efferri non ſinit,nec felicitatem cuiuſquam admirari,quæ temporum mutationi ſubiecta ſit. Conſequentis enim temporis uarietas ex incerto unicuiq; ſubit. Cui autem felicitatem ſuam deus ad finem perduxerit, eum nos felicem opinamur. Viuẽtis uero adhuc felicitas ac periclitãtis in uita, ut decertantis denũciatio uictoriæ & corona,inſtabilis incertaq; eſt. Poſt hæc Solon ſtatim cõfecto ſermone diſceſſit,cum turbaſſet magis eius oratio Crœſum,q̃ admonuiſſet. Per id temporis Aeſopus hiſtoricus fortè Sardis aderat eò accerſitus à Crœſo,magniſq; honoribus affectus,Solonis cauſa uehemẽter indoluit, qui ita inhumane à rege eſſet acceptus:cumq; ſolaretur illũ,diceretq; regum conſuetudine aut quamminime aut quammaxime uti oportere: Imò, reſpõdit,mehercule aut quamminime aut quamoptime. Sic igitur tunc Crœſus Solonem deſpexit. Poſtea uero quàm cum Cyro collata acie,prælio ſuperatus eſt,& amiſſa urbe captiuus incendioq; deſtinatus,pyram inſtructã alligatus cõſcendiſſet,ſpectãtibus Perſis ac Cyro, quantũ maxima potuit uoce ter,ô Solon,exclamauit. Admiratus igitur Cyrus,miſit qui rogarẽt,quiſnam hominũ aut deorũ is eſſet Solon,quem in dubijs caſibus ſolum imploraret. At Crœſus nihil diſſimulans: Vnus eſt,inquit,ex Græciæ ſapientibus,quem ego accerſiui,nõ audiendi aliquid diſcendi ue ſtudio eorum quibus maxime indigebam,ſed ut mihi ſpectator adeſſet, teſtiſq; eius felicitatis abiret,in qua amittẽda plus calamitatis erat,quàm in conſequenda boni. Verbo enim & opinione bonũ erat, re autem uera ea commutata,omnes eius iucunditates ad intolerabiles dolores & calamitoſas ærumnas recide-

Contemptus rerum.

Sapientia.

B

Val. Max. lib. 7. cap. 2.

C runt. Atqui is uir ex illis ſecundiſſimis rebus hæc omnia miſerrima futura conijciens, conſiderari uitæ exitum iubebat, nec inflatũ opinionibus incertis petulanter & temere exultare. Quæ ubi ad Cyrum perlata ſunt, ut qui & ſapientior eſſet quàm Crœſus, & Solonis monitũ ex præſentibus exemplis comprobatum eſſe perſpiceret, non ſolum Crœſum miſſum fecit, ſed ſummo etiam honore quoad uixit, apud ſe habuit. Ex quo uiſus eſt Solon eadem oratione, alterum ſeruaſſe è regibus, cautiorem & prudentiorem alterum reddidiſſe. At poſt Solonis diſceſſum, Athenis inter ciues grauiſſimæ ſeditiones excitatæ ſunt, ac Pediorum factioni Lycurgus, Paralorum autem Megacles Alcmeonis filius præfuit: Diacriorum autem Piſiſtratus, in qua debitorum turba continebatur, quæ uehemẽter diuitibus inimica infeſtaq́ erat. Quare ſtabat quidem adhuc ciuitas ſeruandis inſtitutis Solonis & legibus, ſed rerum nouarum immutandæq́ ciuitatis ſtatum cupido inceſſerat, ſuis rationibus melius conſultum iri ea mutatione ſingulis opinantibus, & aduerſæ factionis ſuperandæ ſpe optima confirmatis. His igitur malis difficultatibusq́ turbata ciuitate, Solon reuerſus Athenas, ad honorem ſui, factorumq́ uerecundiam conuertit omnes. Sed ne in Rep. eo quo ſolitus erat ſtudio & aſſiduitate uerſaretur, infirmæ uires affectaq́ iam ætas prohibebat, ſed priuatim principes factionum adiens, à ſeditione abducere ac pacare nitebatur. Quam ad rem Piſiſtratus uidebatur apprime Soloni aſſentiri. Etenim in ſermonibus colloquutionibusq́, affabilitatis & humanitatis plurimum habebat eius oratio: apparebatq́ eum pauperum cauſæ impenſe fauere, ad inimicitias autem clementem ac moderatum eſſe, & quæ illi à natura minus inerãt, his aſſimulatis, facile putabatur eos quibus illa inſita atque innata erant, uirtute ac probitate ſuperare. Itaque oſtendebat ſe æquitatis amantiſſimum ſtudioſiſſimumq́, & præſentis ſtatus mutationem grauiſſime eſſe laturum, obuiamq́ iturum, ſi quis ſtudio nouarum rerum eum mouere eſſet aggreſſus. His igitur moribus decipiebat ci-

Sagacitas. ues. Solonem tamen ſimulatum eius ingenium diu latere non potuit, eiq́ inſidiæ Piſiſtrati primum patuere, haud tamen odio eum proſequutus eſt, ſed leniendo admonendoq́ conabatur hominem ex ea mente depellere: ipſoq́ Piſiſtrato ſæpe dixit, & alijs multis audientibus, ſi quis ex eius animo expelleret amorem principatus, & dominandi cupiditatẽ ſanaret, neminem eſſe eo melius ad uirtutem natura inſtitutũ, neque probiorem ciuem. Cum autẽ cœpiſſet Theſpis

D tragœdiam ædere, ea res ob nouitatem multitudinis ſtudia in ſe conuertit. Nondum enim in æmulationem certamenq́ ciuium uenerat. Tum Solon innata quadam audiendi diſcendiq́ cupiditate, quotidie magna ætate ingraueſcente, liberali ocio & diſciplinæ, & mehercule potationibus & muſicæ indulgens, Theſpi ſpectatorem præbuit, cum is tragœdiam, ut mos ueteribus erat, ipſe ageret. Poſt id autẽ ſpectaculũ cum Theſpim appellaſſet, rogauit, num puderet eum tot præſentibus atque audientibus talia ementiri: Cumq́ ille diceret, haud abſurdum eſſe eiuſmodi res per iocum dicere ac facere: baculo uehementer terram percutiens, At inquit talem diſciplinam qui laudamus & ueneramur, in cõtractibus mox ſentiemus. Vbi autem Piſiſtratus, illatus ſibiipſi uulneribus, curru delatus deſcendit in forum, multitudinisq́ animos concitauit, cum diceret ea ſe ab inimicis per inſidias accepiſſe, multosq́ ſibi rei indignitatem ægre ferentes, clamitantesq́ comparauit, ad eum accedens Solon aſſiſtensq́, Non recte, inquit, ô fili Hippocratis Homericũ Vlyſſem aſſimulas: eis enim ad ciues decipiẽdos abuteris, quibus ille ſeipſum cædens, hoſtes deceperat. Iamq́ erat Piſiſtrati gratia in prælium deſcenſura multitudo, & populus in concionem cõuenerat, Ariſtone decernente, ut quinquaginta armati, qui ab armis qui-

Conſtantia. bus utebantur Corynephori dicebantur, Piſiſtrato darentur ad cuſtodiam corporis, aſſurgens Solon contradixit, permulta his ſimilia in medium referens, quæ pòſt carminibus ædidit:

Aſpicite in linguam & blandi fallentia cunctos
Verba uiri, †qui nos uulpinis paſſibus ambit,
Frigidus at nobis pectora ſanguis agit.

† ὑμῶν εἰς ἕκαστον, legiſſe uidetur.

Sed cum animaduertiſſet pauperes ad gratiam Piſiſtrati propenſos, rem aggredi tumultu & trepidatione, diuites contrà metu perculſos diffugere, abijt, inquiens ſe illis prudentiorem, his fortiorem eſſe: prudentiorem quidem his qui rem hanc haud proſpicerent, fortiorem uero illis qui tyrannidi quam proſpicerent, quo minus obſtarent, metu prohiberẽtur. Comprobato autem in plebe decreto, haud ultra ſolicita fuit multitudo de paucis Corynephoris Piſiſtrato decernendis. Sed cũ quot uellet nutriret, ſecumq́ palàm haberet, paruifecit, quoad arce potitus eſt. Quare turbata ciuitate, Megacles ſtatim cum Alcmeonidis fugit. At Solon (erat enim iam ualde ſenex) nec adiutores habebat, attamen in forũ procedens, ſua oratione partim ciuium amentiam & ſegnitiem obiurgauit, partim incitare atq́ adhortari conatus eſt, ne libertatẽ abijcerent.

Illud

A Illud etiam celebratum addidit, Facilius certe illis ante fuiſſe tyrannidem ſurgentem opprimere, nunc autem maius glorioſiusq́ futurum, confirmatam iam ac corroboratã euertere ac delere. Vbi uero ſibi ob metum nemo mentem adhibuit, digreſſus è loco domum ſe contulit, accipiensq́ arma in angiportu ante fores depoſuit: Ego, inquiens, quoad à me fieri potuit, patriæ ac legibus opem tuli: ex eoq́ in poſterum quieuit. Adhortantibusq́ ad fugam amicis, nunquam parere in animum induxit, ſed carminibus æditis uehementer in Athenienſes inuectus eſt:

Triſtia commiſſæ luitis, ſi præmia noxæ,
  Ne uos in ſuperos concitet ira deos,
Veſtra uiros auxit quoniam cuſtodia dudum,
  Subdita qui uobis ſub iuga colla premunt.

Poſt hæc multis commonefacientibus mortem ſibi à tyranno impendere, quærentibusq́, qua re fretus ita pro ſalute deſidioſus eſſet, Senectute reſpondit. Verum Piſiſtratus rerum potitus, ita Solonem obſeruauit, ita in honore habuit, adeò benignum in eum & manſuetũ ſe præbuit, ut & accerſeret, & ſibi etiam in conſilium adhiberet, permultaq́ ex eius autoritate gereret: etenim plurimas Solonis leges ſeruauit, ijsq́ ipſe ante alios parens, amicos parêre cogebat. Nam cædis in Areopagum accerſitus, modeſtè & temperatè in ius uenit, ſe defenſurus, † ſed cauſam accuſator deſtituit. Leges etiam ipſe tulit: è quibus eſt illa, quæ iubet, ut qui oculos in bello amiſiſſent, publicè alerentur. Atqui hoc antea quo tempore Therſipus cæcatus eſt, decretum à Solone, Piſiſtratum imitatum eſſe tradit Heraclides. Scribit etiam Theophraſtus, ocij legem Piſiſtrati, non Solonis fuiſſe, qua & regionem cultiorem, & pacatiorem ciuitatem reddidit. At Solon cum Atlanticum ſermonem, quem ex ſapientibus Sai, urbe Aegypti, acceperat, rem multæ operæ multiq́ laboris Athenienſibus maxime cõducibilem ſcriberet, ab incepto deſtitit, non occupationibus, ut inquit Plato, ſed ſenectute potius impeditus, & uoluminis magnitudinẽ reformidans. Ocio enim illum tunc abundaſſe declarant huiuſmodi uoces:

† οχ ἐπάκου-σι κατηγόρος

Senectus & obitus.

περὶ Σαΐως, uide Strab. & Steph.

Dum propero ad ſenium, diſcere multa libet,
Grataq́ ſunt Veneris nobis & dulcia Bacchi,
  Quæq́ uiris Muſæ munera læta ferunt.

B Vt autem amœnæ & fertilis regionis ſolum deſertum quodammodo & incultum, Plato qui Soloni erat propinquitate coniunctus, Atlanticam illam materiã excolere atq́ exornare cupiens, magnis quibuſdam quaſi ueſtibulis & circuitibus & aulis circundedit eius initium, qualibus nec oratio, nec ſermo, neq́ fabula, neq́ poëſis ulla reperitur: ſed cum ſerò admodum cœpiſſet, opus id mors uiri anteuertit. Quanto igitur plus ſcripta attulerant uoluptatis, tanto plus eorum quæ ſupererant deſiderij relictum. Vt enim Athenienſium ciuitas Olympiæum, ſic Platonis ſapientia inter multa præclara & eximia hoc tantum opus imperfectum reliquit. Vixit Solon poſt initium Piſiſtrati tyrãnidis, ut Ponticus Heraclides prodidit, multum temporis: ut autem Phanias Epheſius ſcribit, minus duobus annis. Comij enim temporibus Piſiſtratus inuaſit tyrannidem. Hegeſtrati autem ætate, qui poſt Comium regnauit, affirmat Phanias diem Solonem obijſſe. Eius autem cineris circa Salaminem diſſipatio ac diſperſio, abſurditate rei incredibilis, admodumq́ fabuloſa eſſe uidetur. Id autẽ cum alij homines autoritate digniſſimi literis prodiderunt, tum Ariſtoteles philoſophus in primis ſcriptis ſuis comprobauit.

Vide Platon. in Atlantico, uerſu ultimo.

De tẽplo Iouis Olympij, Plin. lib. 36. cap. 16

PVBLICOLAE VITA

LAPO FLORENTINO INTERPRETE.

CVM igitur his moribus præditus fuiſſet Solon, non immeritò, ut mihi uideor, cum eo Publicolam comparamus, cui hoc poſterius nomen honoris gratia Po. Ro. inuenit. Antea enim Publio Valerio ei nomen fuerat, quod à progenitore Valerio uidetur inditum, qui uir unus ex ueteribus illis maxime autor fuit, ut Romani ac Sabini, cum antè hoſtes fuiſſent, in unum populum coirent. Ille enim in primis ſuadendo regum ſedauit diſcordias, & ad eiuſmodi fœderis pactionẽ induxit. Huius igitur, ut accepimus, Valerius ex genere neceſſarius, cum adhuc Roma eſſet ſub regibus, diuitijs & eloquentia claruit: quarum cum altera rectè ſemper & libere pro æquitate iuſtitiaq́ uteretur, quippe qua liberaliter humaneq́ ſupplicibus opem ferret, haud dubiè uidebatur, ſi res traduceretur ad popularẽ

Nomen.

Genus.

Liui. lib. 2. Dec. 1

C principatū, primas in repub. partes habiturus. Cum autem Tarquinius Superbus regno, non uirtute ſed impietate & ſcelere parto, non regio more, ſed tyranni, cōtumelioſeq; uteretur, eiq; infenſus odio populus, atq; ægreferens ad defectionem ſpectaret, cui rei Lucretiæ, quæ ſibi ui accepta mortem conſciuiſſet, contumelia occaſionem attulerat: Lucius Brutus cum innouandis rebus adiecilſet animum, ad Valerium primum rem detulit, eoq; adiutore acerrimo fretus, reges exegit. Et quandiu opinio fuit, populum pro rege conſulem unum eſſe creaturum, quietus fuit Valerius, eo quod Bruto magis deberi conſulatum exiſtimaret, qui autor & princeps recuperandæ libertatis fuerat. Cum uero in unius dominio offenderentur animi multitudinis, uiderenturq; omnes diuiſum imperium libentius laturi, & duos conſules poſcerent, ſperantem Valerium poſt Brutum creatum iri ſe, collegamq; illi in conſulatu futurū, fefellit opinio. Creatus eſt enim pro Valerio, inuito Bruto, Lucretiæ maritus Collatinus Tarquinius, haud quidem Valerio uirtute ſuperior: ſed patritij metu regum, qui multa extrà moliebantur quotidie, ciuitatemq; blanditijs delinibant, ſtatuerunt quàm infeſtiſſimo illis hoſti, ut in hoc nunquam cōceſſuro, conſulatum mandare. Hac re Valerius uehementer permotus, ſi quod nulla priuata iniuria à regibus eſſet affectus, non putaretur omnia patriæ cauſa facturus, ſenatu ſe abdicauit, patrocinia renunciauit, & à negocijs publicis penitus ſe remouit, ut rumor & cura ſolicitos multos haberet, metuentes ne ob iram additus regibus, res omnes, & ciuitatem ſimul nutantē euerteret. Poſtea uero quàm Brutus aliorum quoq; ſuſpicione offenſus, ſtatuit cæſis hoſtijs iureiurando ſenatum aſtringere, diemq; præfiniuit, Valerius læta admodum fronte deſcendit in forum: ubi cum iuraſſet primus, ſe animo ſemper infracto in Tarquinios, propugnatoremq; libertatis acerrimum futurum, uoluptatem ſenatui, & ſpem optimā conſulibus attulit, ſtatimq; iuſiurandum opera conſequuta ſunt. Legati enim uenerant à Tarquinio cum literis, mandatiſq; mitibus, & ad demulcēdos multitudinis animos accommodatis, quibus ſperabat multos, cum ex regis uerbis ducerētur, poſſe corrumpi, ſi uideretur moderatè rogando, ſpiritus illos regios, & contumaciam poſuiſſe. Cenſentibus autem conſulibus legatos in cōcionem producendos eſſe, non permiſit Valerius, ſed inſtitit uehementer, prohibuitq; hominibus pauperibus, & bellum magis quàm tyrānidem formidantibus, nouitatis initium & occaſionem dari. Poſt hæc

D legati iterum à rege aderāt, illum regnum remittere, à bello diſcedere, bona tantum amicis ſuis ac familiaribus repetere, quibus exilium ſuſtentare poſſent. Inclinantibus iam multis, & Collatino maxime ſuadente, Brutus uir acer & uehemens ad iram, in forum excurrit, proditorē collegam, materiam & adiumentum tyrannidis per gratiam largiri clamitans, quibus indigniſſimū eſſet uiaticum fugæ decernere. Conuenientibus ad hoc ciuibus, Caius Minutius homo priuatus in concione orationem habuit, Brutum admonuit, Romanoſq; adhortatus eſt, prouidendum eſſe, ut bona pro ſe magis contra tyrannos, quàm pro illis contra ſe pugnarent. Viſum eſt tamen Romanis parta libertate pro qua dimicarent, bonorum gratia pacem abijciendam non eſſe, ſed ea unà cum tyrānis exigenda. Erat autem Tarquinius de bonis recuperandis minime ſolicitus, ſed ea petitione experiri populi animos uolebat, & ſimul proditioni occaſionem parare, quam legati clàm ſtruebant, bonorum prætextu moram trahentes, hæc ſe uendere, illa aſſeruare, mittere alia affirmantes, quoad duas domus corruperunt Vitelliorum, Aquiliorum uero tres, qui omnes patrueles Collatini conſulis erant. Priuatim etiam Vitellijs alia cum Bruto neceſſitudo fuit: eorum enim ſororem Brutus in matrimonio habebat. Iamq; ſibi ex ea filij plures erant, adoleſcentes duo, Titus Tiberiuſq;: quos cum Vitellij haberent neceſſitudine in familiaritatem coniunctos, in ſocietatem quoq; conſilij aſſumpſerunt, ſuadentes ut ſe in genus magnū Tarquiniorum, & ſpes regias darent, dementiam & duritiam patris effugerēt, ſeueritatem eius in improbos duritiam appellantes: ſtultitiæ enimuero (qua per ſimulationem propter tyrannorum metum diu tectus latuerat) cognomentum ne in poſterum quidem effugit. Compulſis autem in ſuam ſententiam adoleſcentibus, & in colloquium adductis, placuit communi ſentētia iureiurando magno & horrendo omnes adigere, iugulato homine, ſanguinem libare, exta eius attingentes. Horum gratia in Aquiliorū domum conuenerunt. Fuit autem domus in qua hæc tranſigenda erant deſerta & ſubobſcura. Latuit igitur eos ſeruus quidam, cui Vindicio nomen fuit, qui ibi ſe occultarat, non ex induſtria, nec quod ea tractari ſenſiſſet, ſed cum intus foret, illis ingredi feſtinantibus, timens ſe oſtendere, ſubſtitit, & capſa quadam quæ forte aderat, ſe protexit. Quare proſpexit res omnes, & conſilia eorum excepit. Decreuerunt autem conſules obtruncare, reges nocte in urbem arripere: & hæc per literas legatis traditas Tarquinio ſignificabant. Etenim legati cum ad Tarquinios proficiſcerētur, & apud Aquilios cœnatum eſſet, tunc

conjura

Val. Max. lib. 4. cap. 4

Liuius lib. 2. Dec. 1

A coniurationi aderant. Quibus confectis, abeũtibus illis, Vindicius clàm domum egreſſus, quid
conſilij in his rebus caperet, non ſatis ſciebat: dubitabat enim, nec fas eſſe ducebat, apud Brutũ
patrem filios accuſare, aut apud Collatinum auunculum ſororis filios. Priuatum autem nemi-
nem Romanum tantis in rebus ſatis fidei habiturum arbitratus, rem omnem quoad potuit oc-
cultam habuit. Impulſus autem conſcientia tandem ad Valerium rem detulit, adductus maxi-
me facilitate & humanitate uiri, quod ad eum indigentibus facilis eſſet aditus, eiusq; ſemper do
mus aperta, aures omnium ſermonibus & querimonijs paterent, ut nec unquam tenuis cuiuſ-
quam colloquium aut neceſſitatẽ repudiarit. Vt igitur ad eum Vindicius uenit, atq; omnia pa-
tefecit, Marco eius fratre ſolo & uxore præſentibus, ſtupore affectus ac metu Valerius, non ul
tra hominẽ dimiſit, ſed cum domi occluſiſſet, cuſtodiendi fores negocium uxori dedit, fratrem
domum regiam circunſedentem, epiſtolarũ curam, ne interciderẽt, iuſſit habere, & ſeruos ſi fie
ri poſſet, obſeruare. Ipſe autem cum magno clientum atq; amicorũ ſeruorumq; comitatu, qui
illi aſſidue præſtò erant, ad Aquiliorũ domum cõtendit, ipſis abſentibus. Quare ex improuiſo,
nemine præſente, impulſis foribus domum ingreſſus, in literas incidit ibi à legatis relictas. Qui-
bus cum eſſet intentus, Aquilij citato curſu aduentãtes, conſertis ad fores manibus, nitebantur
literas auferre. Hi uero repugnabant, iactisq; ad collum ueſtibus ui ac magno cum labore im-
pulſi impellentesq; per uicos in forum pertraxerũt. Eadem fermè circum regiam gerebantur.
Nam Marcus alijs deprehenſis literis quæ ad legatos delatæ erãt, ex regia familia quotquot po
tuit cõprehenſos in forum pertraxit: ubi cõpreſſo à conſulibus tumultu, Vindicius Valerij iuſ-
ſu domo eſt productus, conſtitutaq; accuſatione, literæ apertæ & recitatæ ſunt, nec illi contradi
cere quicquã ſunt auſi, mœſtitia uero & ſilentium omnes habebat: pauci tamẽ uolentes Bruto
gratificari, exilij apud eum mentionem habebant, Collatinusq; ipſe ſpem illis clemẽtiæ ſuis la-
chrymis afferebat, quas Valerius confirmare taciturnitate ſua uidebatur. Tum Brutus nomine
filios ſingulatim appellans, Age, inquit, Tite, age Tiberi, cur non accuſationi reſpondetis? Vt
autem ter rogati nihil reſpõdiſſent, ad lictores cõuerſus: Veſtrum iam, inquit, reliquũ eſt opus:
qui ſtatim comprehenſos iuuenes nudantes, actisq; in tergum manibus, uirgis ceciderunt: ubi
cum alij oculos auerterent, nec atrocitatẽ tantam aſpicere aut tolerare poſſent, pater immotos
B oculos tenuiſſe dicitur, nec miſericordia quicquã de triſtitia uultus & ſeueritate remiſiſſe, ſed fi-
liorum ſupplicij ſpectatorẽ ſe præbuiſſe, quoad lictores ſecuri caput à ceruicibus abſtulerũt. In-
de reliquis in poteſtatẽ collegæ traditis, aſſurgens abijt, re eiuſmodi à ſe geſta, quæ nec uolenti-
bus laudandi pro dignitate, nec uituperãdi cuiquã locum reliquiſſet. Aut enim eius uirtutis cel
ſitudo ſedatum animũ præbuit, aut calamitatis magnitudo ſenſum doloris eripuit, quorũ neu-
trum neq; parum, neq; humani eſt ingenij, ſed aut diuinitatis cuiuſdam, aut immanitatis. Ae-
quius eſt autẽ pro uiri gloria probare iudiciũ eius, quàm uirtuti diffidere. Romani enim haud
tantam rem geſſiſſe in condenda urbe Romulum opinantur, quantã Brutum in recuperanda
libertate cõſtituendaq; repub. Igitur poſt eius è foro diſceſſum, diu ex rebus ab eo peractis, ſtu
por ſimul & horror inter omnes ac ſilentium fuit. At Aquilij mollitie Collatini confirmati, pe
tierunt ad reſpondendum tempus, Vindicium ſeruum ſibi reddi iubentes, nec apud accuſato-
res aſſeruari. Inclinãte ad hæc conſule, dimittenteq; hac conditione cõcionem, Valerius turbæ
permiſtum hominẽ non poterat dimittere, neq; populum dimiſſis proditoribus abire ſinebat.
Ad poſtremũ itaq; cum iniecíſſet in hos manus, Brutum implorabat, Collatinũ clamitans rem
indignam facere, ſi impoſita collegæ neceſſitate occidendi liberos, æquum ipſe duceret fœmi-
nis per gratiam proditores patriæ & hoſtes concedere. Quibus permoto uehementer conſule,
& cõprehendi Vindicium iubente, lictores repulſa turba ceperunt hominẽ, conantibusq; eri-
pere incuſſerunt uerbera. At amici Valerij repugnãtes aderant, populusq; Brutum adeſſe iu-
bebat: qui cum iterum redijſſet in concionem, omnibus audire iuſſis, iudicem ſe inquit idoneũ
de nece liberorũ fuiſſe: de cæteris autem, liberis iam ciuibus ſuffragium permittere: dicat igitur
ſi quis uelit, & populo perſuadeat. Atqui nihil ultra uerbis opus erat, quin omnium ſuffragijs
condemnati, ſecuri percuſſi ſunt. Collatinus autem, qui iam antea ob neceſſitudinem & fami-
liaritatem, quæ illi cum regibus intercedebat, in ſuſpicionem uenerat, iam quoq; nominis inui
dia, plebi, cuius animi à Tarquinio uehemẽter abhorrebãt, infeſtus erat. Vbi uero hæc ita inci-
derũt, omnibus omnino odio atq; acerbitati fuit. Ita conſulatu ſe abdicans, ciuitate exceſſit. Sic
rurſus de ſubrogãdo conſule comitijs habitis, Valerius in Collatini locũ ſuffectus eſt, prompti-
tudinis in rempub. gratia. Qui cum dignũ putaret, Vindicium gratiã aliquam reportare, eum
ſuo decreto libertate & ciuitate donauit, & ferendi ſuffragij in quacunq; uellet tribu, poteſtate.

C Aliis autem libertis, obeundi ſuffragij munus ad popularem gratiam longe poſt Appius conceſſit. Manumiſſioni autem, ob eum Vindiciū, uſq; ad noſtram ætatem, Vindictæ nomen manſit. Poſt hæc, bona regum diripienda plebi ſunt data, domus autem & atrium dirutū. Ager Tarquiniorum conſecratus Marti, Martius deinde campus eſt habitus. Fortè ibi tum ſeges farris dicitur fuiſſe maturæ meſſis, quem campi fructum, quod ob conſecrationem religioſum putarēt conſumere, cōcurſu facto deſectam cum ſtramento ſegetem, additis eodem cæſis arboribus, in Tyberim cōiecerunt, incultumq; penitus infœcundumq; deo locum dimiſerunt. Frumenti autem acerui in uadis hæſitantis fluminis ſederunt, cæteris deinde conſequentibus exitu prohibitis, & circùm applicātibus ſe, uirium permultū & firmamenti congeries cepit, quondie aucta à flumine. Materiem enim multā deferebat, quæ nutrimentū & impedimentum afferebat, ipſæ uero illiſiones ſolum minime mouebant, ſed leuiter prementes, eò omnia cōportabant. Ex magnitudine autem & firmitate alia ſuperaddita moles eſt, quæ ex ſuperuenientibus incrementū accipiens, nunc inſula ſacra intra urbem eſt, templaq; deorū in ea, & porticus ſunt, Latinorum lingua, media duorū pontium dicta. Hoc tamen aiunt quidam non tunc eueniſſe, quo tēpore Tarquinij ager conſecratus eſt, ſed poſterioribus tēporibus, cum Tarquinia finitimum ei loco agrū reliquit. Fuit autem Tarquinia ſacra uirgo una ex Veſtalibus, quæ hoc facto maximos honores conſequuta eſt: in quibus ille fuit honos, quod ex omnibus fœminis, eius ſolius teſtimonium receptū eſſet. Permiſſam uero ſibi nubendi licentiā, repudiauit. Verum hæc ita ſe habuiſſe fabuloſe dicūtur. Tarquinium igitur fruſtratum ſpe recuperandi proditione regni, Hetrurij pro parte exceperūt, & magna ui & copijs reducere aggreſſi ſunt. Cōtrà Romanas copias eduxerūt conſules, ſacriſq; in locis conſederunt, quorū hunc Arſium lucum, alterū Aeſuuiū appellant. Iamq; manus conferre incipientibus, Aruns Tarquinij filius, & Brutus Romanus cōſul, nō temere aut fortuitu in ſe incidentes, ſed odio & ira incenſi, hic ut in patriæ hoſtem, ille ut in autorē exilij ſui, citatis equis, furore magis quàm ratione & conſilio cōcurrerunt, alterniſq; ictibus transfixi, moribundi ad terrā ceciderunt. Tam crudele autem pugnæ initiū non mitior exitus cōſequutus eſt, ſed paribus affecto cladibus utroq; exercitu, imbri pugna dirempta eſt. Dubius igitur animi erat Valerius, cum finis ſibi prælij eſſet incognitus, uideretq; animos militum

D ſuis cædibus cōcidiſſe, inimicorū autem detrimētis elatos eſſe, ſic confuſa & permiſta ex multitudine ſtrages erat. Ad hæc, utriſq; ſua quæ in cōſpectu erant, angorē magis afferebant, quàm opinatæ res hoſtium uictoriā confirmabant. Cum ita igitur pugnatū eſſet, ſuperueniunt tenebræ: quieſcētibuſq; exercitibus, cōmotum eſſe lucum, uocemq; ex eo maximā æditam ferūt his uerbis: Vno plures cecidiſſe Hetruſcorū in acie, quàm Romanorū. Diuina certe illa fuit uox. Statim nanq; Romanis animi creuerūt. Hetruſcos autē tantus terror inceſſit, ut egreſſi caſtris diſſiparentur. Qui uero relicti ſunt, non multo pauciores quàm quinq; millia hominū, inuadentibus Romanis capti ſunt, & cætera omnia direpta. Cum uero cadauera enumeraſſent, undecim millia & trecenta ex hoſtiū acie, ex Romanis autem uno pauciora ſunt inuēta. Ferunt hoc prælium pridie Calend. Martias fuiſſe. Triumphauit uero ex eo Valerius primus ex cōſulibus, curru quadrijugo inuectus. Quæ res pulcherrimū & magnificentiſſimum ſpectaculum plebi, ſine ulla inuidia præbuit, & ſine offenſione intuētium. Nō enim erat eius rei tāta æmulatio, nec gloria, ut in multos annos permaneret. Honores à Valerio collegæ habiti ſunt, funuſq; eius quanto cum potuit apparatu fecit, funebremq; orationē de eius laudibus dixit, quæ adeò grata iucundaq; Romanis fuit, ut ex eo conſuetudo manſerit, ut qui ſtrenue pugnādo obijſſet, ab optimatibus laudaretur. Dicitur etiā funebribus Græcorū orationibus illam uetuſtiorē fuiſſe, niſi iam fortè antea Solon huius rei autor extitit, ut Anaximenes orator tradit. Verum ob eam rem maior inuidia Valerio conflata eſt: ſiquidem Brutus, quem patrem libertatis exiſtimarat populus, haud dignū putaſſet ſe ſolum regnare, ſed ſociū ſibi imperij adiunxiſſet: hic autem, aiebat, cum ad ſe omnia tranſtulerit, non Bruti conſulatū, nihil ad eum pertinentem, ſed Tarquinij tyrānidem ſortitus eſt. Quid opus eſt igitur Brutū quidem uerbis extollere, re autem Tarquiniū æmulari, & ex tam magna domo cum faſcibus ſolum deſcendere, quāta illa regis non erat, quam demolitus fuerat? Etenim reuera Valerius inſolentius aliquantū, præterq; morem habitabat ſub domū Vitelliam nuncupatā, imminentem foro, & deſuper omnia deſpectantem, difficili acceſſu atq; arduo, ut eo deſcēdente ipſe aſpectus pompæ magnificus ex loco ædito apparens, regiā dignitatē & faſtum præ ſe ferret. Quantū igitur referat, hominē in magiſtratu & in maximis amplisſimisq; muneribus locatū, aures habere quæ loquēdi libertatē, uerosq; ſermones pro aſſentatione admittāt, perſpicue in Valerio licet intueri. Cum enim è ſermonibus amicorū accepiſſet, ſe

Digreſſio.

Val. Max. lib. 1. cap. 6

A ſet, ſe improbari iudicio multitudinis, neq; pertinax in eo fuit, neq; ſe admoneri ægre tulit, ſed
ſtatim noctu adhibitis fabris, domum demolitus eſt, ac funditus totam euertit. Quare cum pri- Val.Max.lib.
mum illuxiſſet, conſurgentes Romani, aſpicienteſq;, uiri animi magnitudinẽ diligere, admira- 4.cap.1
riq;, & domus demolitionẽ indigne ferre, eius ſpeciem & magnitudinem deſiderare, quæ quaſi
humana quadam ſorte iniuſte ob inuidiam interiſſet. Augebat rei indignitatẽ conſul, qui uelu-
ti eiectus domo apud alios habitabat. Exceperãt enim Valerium eius amici, quoad populus illi
locum ædificandæ domus dedit, domumq; multo illa priore celſiorem ædificauit, ubi nunc pha
num, quod uicum publicũ uocant, ſitum eſt. Sed cum ſtatuiſſet cum ſeipſum, tum conſulatũ ex
formidoloſo placidum reddere, & gratũ multitudini, ſecures à baculis ſeiunxit, ſubmiſſiſq; po-
pulo faſcibus, in concionem proceſſit, qua quidem re popularem dignitatem reducere atq; au-
gere uiſus eſt: idq; à conſulibus poſtea obſeruatũ uſq; ad noſtram peruenit memoriam. Verum
non ut multitudini uiſum eſt, ſeipſum depreſſit Valerius, ſed ea moderatione ab inuidia ſe, &
offenſione populi liberauit. Sibi autem pòſt ex illa re tantum opum cõparauit, quantum ſibi li-
centiæ abſtuliſſe uidebatur. Incẽdit enim in ſe ſtudia uulgi, & ſibi obſequẽtiora effecit, ut cum
uoluptate ei ſe ſummitterent, eius dicto imperioq; parẽrent. Vnde Publicola etiam, id eſt publi Nomen.
ca ædens, ex eo eſt appellatus: quod nomen in poſterum, dimiſſo priore, uſurpatũ eſt: quare eo
dèm & nos deinceps in hominis uita deſcribenda utemur. Permiſit enim uolentibus ſubrogan
di ei collegæ poteſtatem. Ante uero ſubrogationem, cum futuri incertus eſſet, metueretq; ne
inuidia aliqua aut temeritate aduerſarij in ſe excitarentur, poteſtatem conſulis, quam ſolus obti
nebat, in optimis & maximis rebus adminiſtrandis locandam ſtatuit. Primum enim patrũ nu-
merum diminutum expleuit. Alij enim prius regis cædibus ſublati erant, alij in prælio nuper
interierãt. Qui uero ab eo adſcripti ſunt, ſexagintaquatuor & centum fuiſſe tradunt. Latæ de-
inde ab eo leges, quarum plurimũ roboris plebi adiecit ea, qua permiſit reis à cõſulibus prouo-
cationem ad populum. Secundo, qua ſtatuit capitale eſſe, ſi quis iniuſſu populi magiſtratũ adi-
ret. Tertio, qua pauperibus proſpexit, & ciuium uectigalia ſuſtulit. Hac enim eos multo prom-
ptiores reddidit ad artificia quæſtuſq; obeundos. Qua uero in eos animaduertit, qui minus con
ſulibus paruiſſent, adeò popularis fuit, ut pro plebe magis quàm pro patritijs lata uideretur,
B quinq; enim boum & duarũ ouium preciũ multa fuit: erat uero precium ouis oboli decem, bo-
uis autem centum. Cum enim nondum nummorum uſus apud Romanos per id temporis fre
quens eſſet, pecudibus & iumentis plectebantur ſontes. Ex quo inualuit, ut patrimonia à pecu
dibus uſq; in hanc diem peculia dicãtur: In uetuſtiſſimis quoq; nummis, bouis aut pecudis aut
ſuis ſignũ inciſum appareat: Ipſis quoq; Romanorum filijs Suillus, Bubulcus, Caprarius item,
& Porcius cognomenta fuerint. Sic cum in his legumlator popularis, moderatuſq; fuiſſet, in ea
modeſtia ſupplicia etiam auxit. Statuit enim lege, fas eſſe tyrãnidem appetentem indemnatum
opprimere, percuſſorem autem à crimine cædis alienũ eſſe, & purum, ſi probationes iniuriæ at-
tuliſſet. Cum enim fieri non poſſet, ut qui rem eiuſmodi aggrederetur, lateret omnes: poſſibile
autem factu uideretur, uel non latentem, tamen ſuperiorem, iudiciorũ uim per potẽtiam præ-
uenire atq; effugere: præoccupandi iudicium (quod plerunq; uiolentia tollitur) & opprimen-
di iniuriũ cuilibet ualenti liberam fecit poteſtatem. In quæſtoria etiam lege ferenda maximam
eſt laudem cõſequutus. Vbi enim opus erat ad bellum pecunias pro facultatibus ciues confer-
re, cum neq; ipſe id munus obire uellet, & ab eo obeũdo amicos dehortaretur, nec omnino pu
blicas pecunias in priuatã domum inferri æquũ duceret, ærarium Saturni ædem cõſtituit, quæ
hodie etiam manet. Conceſſit autem populo, ut quæſtores duos creare poſſet: creatiq; ſunt pri
mi P. Veturius, & Marcus Minutius, & pecuniæ permultæ coactæ: centum enim & triginta
millia in ærariũ redacta ſunt, orphanis ac uiduis remiſſo tributo. His ita diſpoſitis, comitijs dein
de habitis, collegam ſibi Lucretium Lucretiæ patrẽ ſubrogauit, cui quod ſenior eſſet, primo lo-
co cedens, faſces tradidit: qui honor ab eo primũ obſeruatus, ſemper poſtea hodieq; ſenibus ha
betur. Sed intra paucos dies Lucretius moritur. Itaq; habitis iterum comitijs, ſuffectus in eius lo
cum eſt M. Horatius, iſq; reliquum conſulatus tempus Valerio collega fuit. Tarquinio in He- Digreſsio.
truria ſecundum Romanis bellum moliente, magnum ſignum extitiſſe dicitur. Cum enim re-
gnaret adhuc Romæ Tarquinius, templumq; Iouis Capitolini ferè iam ad finem perduxiſſet,
ſiue uaticinio admonitus, ſiue quod ei aliter uiſum eſſet, currum ſuperne fictilem Thuſcis qui-
buſdam ex Veiorum gente figulis fingendum mandarat, nec ita multo pòſt regno exactus eſt.
Cum autem Thuſci currũ illum confectum in fornacem intuliſſent, aliud longe euenit, quàm
luto in ignem immiſſo accidere conſentaneum eſt: condenſari enim atq; coire expreſſa humi-

C ditate ſolet, tunc autem relaxatũ eſt & intumuit, eoꝗ magnitudinis concepto robore duritiaꝗ
increuit, ut uix ſublato fornacis culmine, detectiſꝗ parietibus, ullo modo efferri poſſet. Cũ ue-
ro cecinissent uates eiuſmodi currum ijs, apud quos aſſeruaretur, felicitatem & imperium diui
nitus portendere, ſtatuerunt Veij Romanis flagitantibus haud remittendum eſſe, reſponde-
runtꝗ currum ad Tarquinium, non ad eos qui Tarquinium eieciſſent, pertinere. Paucis poſt
diebus equeſtres apud illos ludi agebantur. Hic cum alia ſpectaculo & ſtudio digna ex more af
fuerunt, tum quod currum uictorem cum extra hippodromum auriga impelleret ilia corona-
tus, perterriti equi, nulla manifeſta cauſa, ſed fatali quadam ſorte aut fortuna, cum auriga inſi-
dente, citato omni celeritate curſu, Romam uerſus ferebantur. Vbi uero nulla eius annitentis
ui retineri aut retardari poſſent, impetu raptum, atꝗ aſportatum uſꝗ ad Capitolium, ibi homi
nem iuxta portam deiecerunt, quam Rhatumeniam nunc uocant. Hoc facto Veij ſtupore ac
metu perculſi, figulis currum reſtituendum curarũt. Templum quidem Capitolini Iouis, Tar-
Eutropius li. 1. de geſtis Rom. quinius Demarati filius Sabino bello ædificaturũ ſe uouerat: Tarquinius autem Superbus ædi
ficauit, filius uel nepos eius qui uouerat, conſecrationẽ uero non obijt: parum enim adhuc ab-
ſolutioni deerat, quo tempore tyrannide excidit. Cum igitur templum omnibus partibus abſo
lutum eſſet, decoraꝗ omnia & ornamenta adhibita, conſecrandi eius Publicolam maxima libi
do inceſſit, ſed pleriꝗ ex patritijs, ob alios eius honores maximos, quos ex legibus ferendis, &
imperijs militaribus conſequutus fuerat, inuidia atꝗ æmulatione accenſi, hunc, præſertim alie-
num, minime illi addendum exiſtimabant. Itaꝗ Horatio collegæ eius ſuaſerunt, ut Publicolæ
de conſecratione non cederet. Belli igitur neceſſitate Publicolæ incumbente, Horatium conſe
crationi ſuffragijs deſtinatum in Capitolium duxerunt, qui præſente Valerio, haud utiꝗ obti-
nuiſſent. Alij referũt, cum eſſent Valerius Horatiusꝗ ſortiti, uter dedicaret, expeditionem Va-
lerio inuito, ſorte Horatio conſecrationem obueniſſe. Verum quo pacto ſe habuerit res, ex his
quæ in ipſa conſecratione euenerunt, conſectari licet. Idibus igitur Septembribus, quo tempo-
re luna plena eſt, congregatis in Capitolio Romanis maxima frequentia, indicto ſilentio, po-
ſtem ex more tenenti Horatio, & dedicationis ſolennia quædam uerba proferẽti iam, frater Pu
blicolæ Marcus, cum iampridem iuxta portas manſiſſet, obſeruato tempore, fœdum nuncium
D incuſſit: O conſul, inquiens, filius tuus ex morbo in caſtris interijt. Quæ res omnibus mœrori
fuit. At Horatius nihil commotus, Cadauer igitur, inquit, quo uultis proijcite: ego enim mini-
me luctum admitto: & ſic poſtem tenens conſecrationem peregit, & dedicauit templum. Erat
autem id nuncium haud uerum, ſed id Marcus fuerat ementitus, quo Horatium ab eo mune-
re deterreret. Mirifice igitur cõſtantem ſe præbuit, ſiue quia non crederet factum, confictamꝗ
rem breui cognoſceret, ſiue quia tantũ roboris animo ineſſet, ut credita re non moueretur. Vi-
Appian lib. 1. de bell. ciuil. detur autem ſecundum quoꝗ templum ſimili fortuna fuiſſe. Primum enim, ut diximus, à Tar
quinio exædificatum dedicauit Horatius, bellis autem ciuilibus igni cõſumptum eſt. At ſecun-
dum inſtaurauit quidem Sylla, dedicationi autem Catulus inſcriptus, Sylla morte intercepto.
Hoc autem rurſus in Vitellij ſeditionibus euerſum ac dirutum. Tertio Veſpaſianus ea qua in
cæteris felicitate uſus, de integro reficere aggreſſus, opus perfecit. Sed inſtructi deinde à ſe tem-
pli euerſionem non uidit, ſed tanto Syllæ fortuna præſtitit, quod illum mors ante conſecratio-
nem eripuit, hic ante deſolationem deceſſit: unà enim cum Veſpaſiani interitu inflammatum
Capitolium incenſumꝗ eſt. Hoc autem quartum à Domitiano perfectum & cõſecratum eſt.
Dicitur autem Tarquinius in fundamenta templi quadraginta millia argenti librarum impen-
diſſe. Huius uero quod noſtris temporibus Romæ eſt, priuati hominis ampliſſimæ opes, ſi quis
rationetur, ne ad deaurationem quidem ſufficerent, cum duodecim millia talentorum impen-
† Πεντελησίου ſa exceſſerit. Columnæ eius templi ex † Penteleſio lapide exciſæ ſunt, craſſitudinemꝗ habent
optime longitudini congruentem. Vidimus quidem ipſas olim Athenis, ſed rurſus Romæ ex-
tenuatæ atꝗ expolitæ, non tantum ex ſculptura ornatus acceperunt, quãtum menſurarũ con-
uenientiæ amiſerũt, cum ſuo decore & ſpecie uacuæ atꝗ exinanitæ appareãt. Si quis igitur Ca
pitolij ſumptuoſitatem miratur, is ſi unam in Domitiani domo porticum, aut baſilicam, aut bal
neum, aut concubinarum cœnationem uidiſſet, profectò quale eſt illud Epicharmi cõtra pro-
De Epicharmo Dioge. Laër. li. 8. & Suid. digũ dictum: Non beneficus tu quidem, morbo afficeris, dilapidare gaudes: tale aliquid in Do-
mitianum uſurpet: Non religioſus tu quidem, aut honoris cupidus, morbo afficeris, ædificare
gaudes, & ut Midas ille, aurea tibi omnia & lapidea eſſe cupis. Sed de his ſatis. Tarquinius igi-
tur poſt magnum illud prælium, in quo filium cum Bruto pugnantem amiſerat, Cluſium ſup-
plex ad Laërtem Porſenam confugit, qui per id tẽporis & uiribus & uirtute cæteris Italiæ regi-
bus lon

A bus longiſſime præſtare putabatur. Hic ſe illi pollicitus eſt opem laturũ: ac primum Romam de recipiendo Tarquinio legatos miſit: quod ubi denegatum eſt à Romanis, indicto antè bello, denunciatoq; tempore ac loco in quem inuaſurus eſſet, Romam magno cum exercitu aduenit. Publicola ſecundo, cum Tito Lucretio conſul eſt deſignatus. Romam autem rediens cum primum Porſenã animi magnitudine ac elatione uellet ſuperare, cum iam diuitijs ualeret plurimum, Sigliuriam urbem exædificauit maximis ſumptibus, eoq; ſeptingentos deduxit colonos, ut oſtenderet ſe nulla belli cura aut metu contineri. Attamen ab hoſtibus impetu acerrimo facto, reiecta ſunt à Porſena præſidia Romanorum: quibus in fugam conuerſis, parum abfuit, quin inſequẽtem hoſtem ac permiſtum unà in urbem recepiſſent, ſed Publicola cum ſubſidio pro portis occurrit, & iuxta fluuium commiſſa pugna, diu hoſtium impetũ ſuſtinuit, quoad multis acceptis uulneribus, è pugna reportatus eſt: quod ipſum cum eius quoq; collegæ Lucretio accidiſſet, animi Romanorum uehementer conciderunt, fugáque ad urbem facta, ſalutem quæſierunt. Impellentibus autem per ligneum pontem hoſtibus, magnum periculum urbi, ne caperetur, impendebat. Itaque primus Cocles Horatius, cumq; eo duo, Hermenius & †Lucretius, ambo clari genere, ad aditum pontis ſe offerentes, impetum hoſtium ſuo corpore exceperunt. Horatio uero, quod alterum oculum in bello amiſiſſet, cognomentum Cocles eſt inditum. Quidam tamen id ex ſimitate naſi tractum autumant, quia ſub ipſa fronte ita depreſſus demiſſusq; erat, ut nullum ferè inter oculos diſcrimen extaret, ipſaq; ſupercilia commiſta inuicem confuſaq; forent. Idcirco uolentibus eum pleriſq; Cyclopem appellare, delapſa loquendi conſuetudo obtinuit, ut iam Cocles à plurimis diceretur. Hic igitur ſtans pro ponte acriter arcebat hoſtem, quoad ſocij poſt ſe pontem interrumpunt: ſic armatus in Tiberim deſiliens, Tyrrheno telo ſaucius in nate, incolumis ad alteram fluminis partem tranauit. Eius uirtutem Publicola admiratus, ſtatim Romanis perſuaſit, ut pro domeſticis copijs quantum alicui in die ſatis eſſet ad uictum, tantum ei quiſq; conferret, deinde agri quãtum uno die circumarauit, datum, ſtatuaq; eius ærea in æde Vulcani poſita. Sic detrimentũ corporis acceptũ ex uulnere, ex quo claudus poſtea fuit, his rebus ſolabatur. Imminente igitur urbi Porſena infeſta obſidione, frumenti cum ſumma caritate inopia Romanos inuaſit. Ad hæc, alius Thuſcorum exercitus ſeparatim

†Liuius habet, Lartius.

B in agrum Romanorum impetum fecit. Interim Publicola tertio conſul, Porſenæ quidem intrepidè reſiſtendum eſſe, & urbem ſeruandam putauit: intentus uero in occaſione, repente egreſſus urbem, repentino tumultu Thuſcos adortus eſt, ex quibus in fugam uerſis quinq; millia hominum occidit. De Mutio autem multæ ſunt uariæq; ſententiæ, quarum eam nos ſequemur, quæ probabilior uidebitur. Erat Romæ adoleſcẽs nobilis, omni uirtute præditus, & clarus, maxime in rebus bellicis: hic cum ſtatuiſſet Porſenam occidere, Thuſco habitu indutus, Thuſcoq; ſermone fretus, penetrauit in hoſtium caſtra, ac prope regis tunc ſedentis tribunal cõſtitit. Sed cum regem non probè noſſet, ſciſcitari autem, quis Porſena eſſet, timeret, unum ex his qui iuxtà ſedebant, quem regem eſſe putabat, pro rege obtruncat: quo facto comprehenſus à ſatellitibus ad Porſenam eſt ductus, & eius facti cauſa interrogatus. Hic incenſo ad futurum ſacrificium foculo, dextram inijcit, quam cum torreret, truci & horrido ore atq; uultu Porſenam intuebatur, tantiſper dum rex attonitus miraculo, ab altaribus iuuenem amoueri iuberet: cumq; à ſede ſua enſem illi porrigeret, ille læua extenta (unde etiam dicitur Scæuolæ cognomentum traxiſſe, nam σκαιὸν græce læuum & ſiniſtrum ſignificat) recepit, & aiebat, ſe à Porſena, cuius metum ipſe dudum exuiſſet omnem uiciſſetq;, nunc uirtute ſuperari: ea igitur ſe illi per gratiã indicare uelle, quæ nulla neceſſitate aut ſupplicio coactus indicaſſet. Trecenti enim, inquit, Romani in tuis caſtris errant, qui eoſdem in te animos gerunt, occaſionem temporis obſeruantes: mihi autem ſorte euenit, ut rem primus aggrederer: nec fortunæ tamen ſuccenſeo, quod meo errore ſeruatus ſit uir probus, & dignus qui amicus magis Pop. Ro. habeatur quàm hoſtis. His uerbis Porſena fidem habuit, & ad pacem uehementer cœpit aſpirare, pacis conditionibus ultrò Romanis oblatis, non tam (ut mihi quidem uidetur) metu trecentorũ permotus, quàm uirtute Romanorum & animi magnitudine adductus. Hunc uirum Mutium Scæuolam nuncupatum ab omnibus, Athenodorus Sando, in ijs quæ ad Octauiam ſcripſit Cæſaris ſororem, tradit Opſigonum etiam eſſe nuncupatum. At Publicola non magis grauem hoſtem Porſenã fore opinatus, quàm ut dignum etiam Romanorum amicitia iudicaret, non refugit apud ipſum inter Tarquinium & Romanos iudicium fieri, ſed ſpe optima fretus ſæpe in colloquio hortatus eſt, ut Tarquinium nequiſſimum hominem & iure pulſum regno, argueret. Reſpondente autem Tarquinio aſperius, nullius iudicio ſe, minimeq; omnium Porſenæ cõmiſſurum,

Val. Max. li. 3. cap. 3

C ſiquidem factam ſocietatē immutari. quod reſponſum Porſena ægreferens, & ſimul filio Arunte, ſtudio Romanorum obſecrante, bellum cōpoſuit, agro à Romanis quantum Thuſcis abſtulerant, captiuiſq; reſtitutis, ac receptis transfugis. Horū gratia decem prætextati, totidemq; uirgines ex patritio genere obſides dati, in quibus & Valeria Publicolæ filia fuit. His cōditionibus compoſita pace, ſublatoq; à Porſena omni bellico apparatu, per fidem uirgines Romanorum lauandi gratia deſcendunt, quà ripa fluminis æqualitate ſua placidum amnem & quietē fluentem reddebat. Vbi cum uiderent cuſtodem neminem adeſſe, nec aliter ſe niſi natantes euadere poſſe, aggreſſæ ſunt natando magnos fluctus & profundos uortices ſuperare. Quidam dicunt ex his unam Chlœliam equo fluuium tranaſſe, aliaſq; ad id facinus adhortatā eſſe. Cum autem ad Publicolam incolumes ueniſſent, haud admiratus eſt, neq; factum probauit, ſed uehemēter indoluit, ſi deterior quàm Porſena in ſeruanda fide appareret, & Romanorum fraudem, uirginum audacia tueretur: quare illas cōprehendi, & ad Porſenam iterum reduci iuſſit. Hæc cum antè agi ſenſiſſent Tarquinij familiares, inſidias ducentibus locarūt, & in ipſo tranſitu eos adorti ſunt. Contrà ſtantibus autem illis & ſe acriter defendentibus, Publicolæ filia Valeria per medios pugnātes effugit, quam tres ſeruuli conſequuti ex eo periculo ſeruarunt: aliæ permiſtæ militibus non ſine magno periculo fuerūt. Quæ cum apud Aruntem Porſenæ filium increbruiſſent, ſumma celeritate eò cum auxilio decurrit, atque hoſtibus fuſis Romanos tutatus eſt. Aſt ubi uirgines ad Porſenam perductæ eſſent, quænam fugæ autor & hortatrix extitiſſet, ſcrutabatur. Audito autem Chlœliæ nomine, in eam miti atq; alacri fronte conuerſus eſt: tum iubens unum ex regijs equis pulcherrime ornatū ad ſe duci, eum dono uirgini dedit. Hoc teſtimonio utuntur hi, qui Chlœliam tantum aſſeuerant equo fluuium traieciſſe: quod alij tamen non probant, ſed, ut aiunt, regem uirile eius facinus præmio decorare uoluiſſe. Poſita autē eſt eius equeſtris ſtatua, qua ſacra uia ad palatium itur, quam quidam non Chlœliæ, ſed Valeriæ eſſe aiunt. Deinde Porſena diſcedens, alio opere ſui animi magnitudinem Romanis oſtendit: iuſſis enim Thuſcis arma tantum accipere, aliud præterea nihil ſecum exportare, caſtra opulenta multo & uario commeatu Romanis reliquit. Itaq; mos uſq; ad noſtram memoriam manet, ut cum publicè auctionantur, prima quæq; Porſenæ bona per præconem denunciant, honoremq; uiri cele-

D brant, beneficij memoria ſempiterna. Statua etiam Porſenæ iuxta curiam poſita eſt ærea. Poſt hæc, Sabinis diſcurſionibus agrum uaſtantibus, M. Valerius Publicolæ frater, & Poſthumius Tubertus conſules creati ſunt. Cumq; res maxime gererentur ſententia & autoritate Publicolæ, duobus prælijs à Marco bene pugnatum cum Sabinis eſt, quorū ſecundo nemo Romanus cecidit, tredecimq; millibus hoſtium captis triumphauit, eiq; in honorem uirtutis, domus publicis impenſis in palatio ædificata eſt. Cumq; cæterarum ædium fores intrò aperiēdo impellerentur, huius domus tantum extrà fores aperiendi uſus erat, ut ex hac honoris conceſſione appareret quotidie domus ea publicè aliquid admiſſura. Græcas uero domos eo pacto more Comico, ſuperiori ætate huiuſmodi ferūt, ut intus fores ſuas pulſare ſint ſoliti, quo ſonitu ante fores ſtantibus aut accedentibus ſignificarent illas aperiri, ne illis impulſis in anguſtum deprehenderētur imprudenter, aut incurrerent. Poſteriori anno Publicola quarto conſul deſignatus eſt, expectatioq; belli erat Sabinis Latiniſq; inſurgētibus, & ſimul †religio quædam urbem inuaſerat. Omnes enim grauidæ mulieres imperfectos pueros ædebant, nec ullus partus ad finē exactis menſibus perduci poterat. Vnde Publicola cum ex libris Sibyllinis Orcum placaſſet, inſtauratiſq; quæ ex Pythico quondam oraculo acceperant certaminibus, ſpes ciuitatis ad rem diuinam erexiſſet, toto animo ad ſedandos metus, qui ab hominibus impēdebant, ſe cōuertit. Magna enim belli moles, magniq; motus ab hoſtibus parari ferebantur. Erat igitur in Sabinis Appius Claudius, uir quidem diuitijs & corporis uiribus clarus, ſed probitatis exiſtimatione & eloquētia regionis illius facile princeps: qui quidem, quod cæteris magnis uiris euenire ſolet, ne in inuidiam uocaretur, euitare non potuit. Caput autem eius inuidiæ atq; atrocitatis erat, quod pacis autor fuiſſet, remq; Romanam uiribus auxiſſe diceretur, quo ſibi aditum ad occupandum patriā muniret. Hic cum accepiſſet eam famam haud inuita multitudine efferri, uehementerq; à turbatoribus belli premeretur, nec par factioni eſſet, formidans iudicium, collecta magna & clientū & amicorum manu ad tutelam ſui corporis, ſeditionem cōcitauit, quæ res mora ac dilatio belli Sabinis fuit. Hæc Publicola non ſolum cognoſcere ſtudebat, uerum eos magis magiſq; incendere, factioni adiutor eſſe, certos uiros etiam ad Claudium mittere, qui hæc ex ſe illi nūciarent: Publicolam, illum uirum probum & iuſtum ducere, nec ſe, licet iniuria prouocatū, ullo tamen malo ciues illius uelle ulciſci: quod ſi ſaluti ſuæ conſulere in animo eſſet, Romam migraret, & inimicorum

Val. Max. li. 3. cap. 2. Sueto. de uir illuſtrib.

Plin. lib. 36. capite 15.

† [illegible]

Liui. li. 2. dec. 1

A inimicorum ſe inuidia liberaret, à ſe publico honore, pro illius uirtute, & populi Romani dignitate acceptum iri. Hæc Claudio ſæpius cogitãti, ex inſtantibus neceſſitatibus optimum factu uiſum eſt. Sic hortatus amicos, illis alios ſibi adiungentibus, quinque millia domorum unà cum coniugibus ac liberis inde abducens, quod genus in Sabinis minime turbulentũ, ſed mitis quietæq; uitæ ſtudioſum Romam traduxit: quibus Publicola humaniſſime acceptis, ad omnia iura ciuitatis & munera conſequenda adiutorem ſe promptiſſimum præbuit. Omnibus eius opera ciuitas & ædes datæ, agerq; trans Anienem ſingulis duo iugera, Claudio uero quinq; & uiginti tradita. Idem quoque inter patres lectus. Hoc illi reipublicæ adminiſtrandæ initium fuit, in quo uir prudens cognitus, haud multo pòſt in principum dignitatẽ peruenit, plurimumq; opibus & potentia ualuit, genus etiam Claudiorum Romæ nulla re deterius reliquit. At rem Sabinorum ita diuiſam eorum ſeceſſione, non ſinebant populares ſeditioſiq; ciues in ocio & pace quieſcere, uerum angebantur in dies magis, indignati ſi Claudius quæ præſens obtinere nequiſſet, ea exul & hoſtis tranſigeret, Romanis, quos ſumma iniuria laceſſiuerant, ſuppliciũ luerent. Magno igitur exercitu ex Sabinis profecti iuxta Fidenas conſederunt, & in conſpectu urbis in inſidijs locarunt in locis circumclauſis & concauis duo millia militum, qui cum primum illuxiſſet, palàm cum paucis equitibus prædam acturi erant. His erat mandatum, ut impetu ad urbem facto, retrocederent terga dantes, quoad intra inſidias Romanum adduxiſſent exercitum. Quibus eodem die ad Publicolam per transfugas delatis, ſtatim contra illorum fallacias ſuas ipſe uires oppoſuit, copias diſtribuit. Gener ipſius †Galbus Poſthumius tria millia peditũ agens, ante lucem occupatis tumulis ſub quibus ſubſiderant Sabini, eos præſidio obtinuit. Collega autem Lucretius relictus in urbe cum copiarum parte leuiſſima & fortiſſima, ut Sabinos equites auertentes prædam adorirentur, ipſe cum reliquo exercitu inimicos undique circundedit. Ac fortè in aurora obortis nebulis, Poſthumius eos qui in inſidijs erãt, ab ipſis tumulis infeſtare telis cœpit: aduerſus uero equites qui præierãt, Lucretius ſuos emiſit: Publicola hoſtium caſtra aggreſſus eſt. Sabinorum igitur res ſumma clade & exitio undique petebatur: qui autem cedendo pugnabant, ſtatim Romani obtruncauerunt, cum res multo aliter ac rati fuerant, cecidiſſet. Nam cum alij alij ſaluti ſe futuros putarent, manendi pugnandiq; curam abiecerunt.

† *Græcum exemplar habet, Βάλβος, Liuius, Albus.*

B Atque hi quidem dum effuſi è caſtris ad eos qui in inſidijs erant, illi rurſus ad caſtra curſu ferebantur, in eos ad quos confugiebant inciderunt, eoſq; ope egentes inuenere, à quibus ipſi auxilium expectabant. Verum ne interirent omnes, quibuſdam Fidenatum ciuitas quæ propè aderat, ſaluti fuit, atque his in primis qui captis caſtris effugerent: qui uero errore aliò lapſi Fidenis aberrarunt, interempti ſunt omnes, aut captiui abducti. Hanc rem (etſi Romani omnes res magnas in fatum autorem referre ſint ſoliti) tam fauſtè feliciterq; ſolius conſulis uirtute geſtam prædicabant. Atque etiam ex ijs qui conſeruerant manus audire tum primum erat, Publicolam claudos, cæcos & modo non uinctos hoſtes ſuis enſibus obieciſſe, ut illis pro arbitrio uterentur. At populus Romanus ex hoſtium ſpolijs & captiuis, maximis opibus & copijs locupletatus eſt. Sic Publicola habito triumpho, deſignatis poſt ſe conſulibus urbem tradens, ut ſtatutum eſt hominibus, paulò poſt è uita diſceſſit, cum per omnem uitam integerrime ſanctiſſimeq; uixiſſet. Populus uero Romanus, uelut ſi nihil in eum pro dignitate contuliſſet dum uiueret, ſed omnem ei gratiam adhuc deberet, publicum honorem funeri decreuit, ac quadrantem in id funus ornandum contribuit. Mulieres quoq; ſuo priuatim iudicio permotæ, annum integrum ſummo honore & deſiderio uirum luxerunt. Sepultus eſt autem, & hoc decernentibus ciuibus, intra urbem iuxta Veliam, eiúſque ſepulchri tota familia particeps eſt facta. Noſtra autem ætate, nemo ex eo genere iſtic ſepelitur: uerum ſi quis moriatur, cadauer eò ferunt atq; deponunt, ubi quidam facem flagrantem fermè ſubijcit, mox retrahit, declarans hoc pacto licere quidem ſepelire iſtic, ſed honori parcendum: quo facto, cadauer inde rurſum auferunt.

PVBLICOLAE ET SOLONIS COMPARATIO.

CVM igitur in his uiris comparandis priuatim aliquid ſupereſt: nec ad unguem in his quæ memoriæ mandata ſunt, alter ſorte quadam alterum eſt imitatus, alter eſt teſtis alterius: Intuere enim eam Solonis ad Crœſum de felicitate legem magis quàm Tello, Publicolæ conuenire. Telli enim quem ipſe mortis opportunitate uirtuteque & filiorum probitate felicem dicit, neque filij fuiſſe uſquam inter claros uiros à poëtis memorantur, neque eiuſdem magiſtratus ullus aut imperium glorioſum fuit: At Publicola & uiuus

C opibus & gloria ob uirtutem, Romanorum princeps eſt habitus, & poſt mortem inter clariſſimas familias & genera, Publicolæ, Meſſalæ, ac Valerij ſexcentos iam per annos, præclaræ originis gloria reponuntur. Tellus rurſus ab hoſtibus ut uir ſtrenuus in acie manendo, pugnandoq; mortem occubuit. Contrà Publicola interēptis hoſtibus, quod profectò felicius eſt quàm mori, patriam ſua uirtute uictricem aſpiciens, conſul atq; imperator triumpho honoribusq; auctus, optabilem ac beatum Solonis opinione exitum conſequutus eſt. Ac etiam ijs quæ de uitæ tempore in Mimnermo refutando tradit,

Ne mihi ſupremo deſint in funere fletus,

Turbaq; amicorum mœſta fluat lachrymis,

Publicolam felicem teſtatur. Moriens enim nō modo amicis & neceſſarijs luctus & lachrymas, ſed etiam triſte deſiderium ſuæ ciuitati reliquit. Nam eum Romanæ mulieres non aliter gemitu proſequutæ ſunt, ac ſi filium uel fratrem uel communem parentem omnium amiſiſſent. Diuitias quidem habere cupio, inquit Solon, per iniuriam conſequi poſſidereq; nolim, conſequitur enim ſupplicium: Publicola uero non modo in parandis diuitijs ab iniuria abſfuit, uerumetiam eas in pauperibus iuuandis ſubleuandisq; conſumpſit. Vt ſi ſapientiſſimus omnium Solon eſt habitus, feliciſſimus Publicola iure exiſtimari poſſit. Quæ enim bona ille uelut maxima optarat, ea conſequi & conſeruare uſq; ad finem Publicolæ contigit. Sic Solon Publicolam, ille rurſus Solonem illuſtrauit: & exemplum homini rempublicam moderanti præclariſſimū ad imitandum expoſuit, cum conſulatum detracto faſtu mitem & manſuetum cōſtituens, ab inuidia atq; offenſione hominum uindicaſſet. E legibus autem Solonis permultas Publicola ad uſum ſuum traduxit. Nam in conſtituendis magiſtratibus poteſtatem plebi reliquit, & crimen deprecantibus prouocationem ad populum, ut Solon ad iudices, dedit. Quod ſi Senatum non cōſtituit ut Solon, at Senatorum numerū auxit, ac fermè duplicauit. Quæſtorum quoq; conſtitutio inde accerſita eſt, ne conſul, ſi uir acer & ſtrenuus eſſet, his occupationibus à cura rerum maiorum abduceretur: nec ſi improbus, rebus pecunijsq; permiſſis, occaſionem ſibi ad inferendam iniuriam oblatam eſſe exiſtimaret. Quod autē ad odium tyrannorū ſpectat, uehementior nempe Publicola, ſiquidem deprehenſo in tyrānide affectanda pœnam conſtituit. Solon autem de

D indemnato permiſit ſupplicium ſumi. In quo uero Solon rectè ac iure gloriari ſolitus eſt, tyrannidem ſibi omnium ciuium conſenſu & uoluntate delatam reſpuiſſe, haud eſt id quidem cum Publicolæ facto ullo modo comparandum, qui nactus tyrannicū principatum, moderatiorem effecit, ac populariorem, nec his quibus iure poterat, uſus eſt. Atqui id quidem ſenſiſſe Solon uidetur, cum dixit, ita populum optime imperia principis obire, ſi nec ſolutus nimis & liber eſſet, nec ſeruilem in modum depreſſus. Propria autem Solonis remiſſio æris alieni fuit, qua nihil ad retinēdam confirmandamq; ciuium libertatem præſentius ac efficacius eſſe potuit. Nihil enim legum æquabilitas proderat, ad quam pauperes prohibebat æs alienū accedere, ſed in quo maxime liberi eſſe uidebantur, in eo maxime ſeruiebant, quod diuitibus in rebus iudicandis, in gerendis magiſtratibus, in ſentētijs dicendis, eorum nutu ac libidine niterentur. At illud certe præclarius, cum reſciſſionē æris alieni ſeditio ſemper conſequuta ſit, illa tantū ut occulto quodā, ſed ualido ueneno fretus, inſtantē ſeditionem ſopiuit, conceptamq; in rebus labem atq; ignominiā uirtute & autoritate ſua ſuperauit. Verū illa maxima respub. poteſtate permiſſa, facile Publicola uincitur à Solone. Parebatur enim ei ab omnibus, ipſe uero parebat nemini, ac per ſeipſum nullis adhibitis plurima & maxima in repub. geſſit. Ipſo tamen fine alter felicior ac beatior. Suā enim ipſe rempub. Solon ſublatam & euerſam uiuus aſpexit: Publicolæ autem reſpublica, uſq; ad ciuilis belli tēpora ſuum decus & ſpeciē ſeruauit. Hic enim latis ſtatim legibus, eisq; in lignis ac literis ſine interprete aut miniſtro derelictis, Athenis diſceſſit: Ille manens cum poteſtate in gerenda repub. eam firmauit, & tutiſſimū in locum conſtituit. Ille Piſiſtratum cum præuidiſſet, non potuit prohibere, ſed ab ipſa eſt tyrannide inſurgente uictus: Hic regnum tot iam annos opibus & potentia præſidens eiecit atq; ſuſtulit: uirtute quidem Soloni & uoluntate par, fortuna uero & uiribus ad perficiendum ſuperior. Quod uero ad rationē bellicam ſpectat, nec quæ aduerſus Megarenſes geſta ſunt, Daimachus Platæenſis Soloni adſcribit, ut à nobis ſuperius dictum eſt. At Publicola & ipſe manu dimicans, & cum imperio, plurima & maxima bella confecit. Quinetiā & in rebus ciuilibus ille per iocum quodammodo ſimulatione inſaniæ de Salamine ſententiam dixit: Hic autem maximarum rerum ſuſcepto periculo, non dubitauit in Tarquinium inſurgere. Idem cum cōiurationem detexiſſet, ſumendi ſupplicij, & ne euaderent improbi, prohibendi in primis autor extitit. Nec corpora ſolum tyrannorum de ciuitate eiecit,

Iuſtinus etiā Piſiſtrato tribuit belli Megarenſis uictoriam.

uerumetiam

A uerùmetiam ſpes omnis tyrannidis in poſterum ſuſtulit. Sic rebus certamen atq; impetũ quendam animi & concitationem ad reſiſtendum flagitantibus, acri præſentiq; ſe animo offerens, haud deterior uiſus eſt, quàm inermis in colloquio & cõgreſſu, cedendo & ſuadendo. Quibus rebus Porſenam uirum metuendum & inuictum placatum reddidit, atq; amicum. At enim dixerit fortaſſe aliquis, à Solone Salaminem Athenienſibus amiſſam reſtitutam eſſe, Publicolam uero Romanos parto iam antè agro cedere coëgiſſe. Verum decet ſemper præſentium temporum rationem habere. Qui enim rempublicam gerit, dubius quo pacto cuncta tranſigi queãt, ſæpe parte remiſſa, uniuerſa conſeruauit, paruaq; iactura facta, maiora conſequutus eſt. Quod Publicolæ tunc uſuuenit. Cum enim ceſſiſſet alieno agro, ſalutem & incolumitatem peperit ciuitati, & quibus magnum fuerat urbem retinere, in eorum poteſtatem ſua opera obſidentium caſtra uenerunt, permiſſoq; hoſti iudicio, uictor ea quoq; uictoriæ addidit, quibus amiſſis, optabilis fuiſſet uictoria. Nam extimatione uirtutis & probitatis, quam ſibi præter cæteros in conſulatu pararat, præſens bellum deleuit, & belli apparatum Romanis ſummiſit.

ALCIBIADIS VITA

DONATO ACCIAIOLO INTERPRETE.

ALCIBIADIS genus, ſi maiorum illius memoria repetatur, paternum quidem ab Aiace, maternum uero ab Alcmeonide, quem ex Dinomacha genitum aiunt, originem traxiſſe uidetur. Ferũt autem patrem ipſius Cliniam, trireme ſuis ſumptibus ſtipendiiſq; parata, cum aliquãdo Athenienſes prope Artemiſium cum hoſtibus decertaſſent, ingentem ex eo prælio gloriam reportaſſe. Deinde in ea pugna quæ apud Coroniam cum Bœotiis commiſſa eſt, dum ſtrenui militis & optimi imperatoris operam nauaret, dignam uirtute ſua mortem oppetiiſſe, atq; poſt eius interitum, Periclem & Ariphronẽ Alcibiadis tutores fuiſſe relictos, uiros ea tempeſtate præclaros, & magna cum †Clinia propinqui- *Nobilitas ex generis celebritate, rebus geſtis maiorũ, & conuictoribus.* *†Xanthippo.*

B tate coniunctos. Tradunt inſuper, quod mea ſententia ueriſſimũ eſt, amicitiam Socratis ad charitatem & gloriam conſequendam, non mediocrem occaſionem Alcibiadi præbuiſſe. Nam Demoſthenis mater, tum Lamachi, Theramenis, aliorumq; multorum, qui ea tempeſtate honoribus & rerum geſtarum gloria floruerunt, neq; cognita nobis eſt, neque cuiuſquam literis celebrata. Alcibiadis uero nutricem quoq; genere Lacænam, nomine Amyclam, & Zopyrum pædagogum fuiſſe accepimus, quia eorũ nomina grauiſſimi autores, Antiſthenes atq; Plato literarum memoria prodiderunt. Verum de pulchritudine Alcibiadis quãta aut qualia à probatiſſimis ſcriptoribus, qui ei æquales fuerũt, prædicẽtur, nemo (ut ego arbitror) mediocriter doctus ignorat. Itaq; aliis omiſſis, illud tantum dicere auſim, ſua tempeſtate omnibus Athenienſibus, & dignitate oris, & totius corporis forma, unum Alcibiadem præſtitiſſe. Neque enim illam Euripidis ſententiam probandam putem, qua aſſerit, adultam hominis ætatem eſſe pulcherrimã: hoc tamen Alcibiadi præcipue eſt largita natura, ſibiq; cum paucis fuit cõmune, quod non modo in pueritia, aut adoleſcentia, ſed etiam in omni ætatis gradu, maximũ ſemper decorem, ac formoſam hominis ſpeciem prætulit. Addunt præterea quandam ei in dicẽdo affuiſſe balbutiem, quæ uoci illius ſplendorem, & ſermoni gratiam afferre uidebatur. Ariſtophanes itaque in his in quibus mordet Theorum, ſic Alcibiadem balbutientem inducit: †Celnis Theolum caput adulatoris habentem? Et Archippus filium Alcibiadis mordens, Ambulat, inquit, diffluens ueſtem trahendo, & ut maxime patri ſimilis eſſe uideatur, frangit neſcio quo pacto ceruicem balbutitq;. Naturam uero Alcibiadis ferocem ac audacem fuiſſe, tum maximis cupiditatibus affectibúſque ſubiectam, ex uarietate & diſſimilitudine rerum quas poſtea geſſit, facile intelligi licet. Vir enim quieti ocióque infeſtus, contentioniſq; ſupra modum amator, nihil ſibi in uita expetendum aut magnopere laborandum putabat, niſi ut dominatu famáque, & rerum geſtarum gloria cæteris mortalibus antecelleret: quod ſanè ei à primis incunabulis, ut ex cõmentariolis puerilis eius inſtitutionis percipi poteſt, inſitum fuiſſe uidetur. Etenim cum aliquando in palæſtra cum puero quodam luctaretur, iámque aduerſarius eum ad terram deprimeret, uolens Alcibiades quocunque pacto hanc ignominiam euitare, manum illius cepit, dentibúſque momordit. Dimittente autem puero Alcibiadem, atque clamante, tanquam mulieres eum mordere; An, inquit ille, mulierum & non leonum potius, morſus Alcibiadis ſunt?

Pulchritudo. *Iuſtin. lib. 5* *Facundia.* *†Pro, Cernis Theorum.* *ὁλᾷς Θεόλον, ὁρᾷς Θεόρον.* *Ingenium.* *Flagrãtiſſ. ingenii ſpecimina prima ætate quaedam narrat.*

C Præterea cum aliquando more puerorũ, Aſtragalis cum ſuis æqualibus luderet, ſeq́; ad iactum pararet, quod ſors ad eum iaciendi peruenerat, fortè currus per eam uiam, ubi illi ludebãt, onuſtus agebatur. Conuerſus ad aurigam Alcibiades, primum rogare cœpit, ut quouſq; ipſe luſiſſet, currum cohiberet: deinde cum homo agreſtis puerum aſpernaretur, currumq́; permitteret ob ruſticitatẽ ſuo more labi, cedentibus alijs pueris, ſolus Alcibiades hac (ut ſibi uidebatur) iniuria laceſſitus, ſeſe ante currum extenſum ſupinumq́; proiecit, aurigam iubens eo pacto ſi uellet ulterius pertranſire. At ille pueri audacia multorumq́; clamore conterritus, qui tollere Alcibiadem properabant, currum extemplo cohibuit, iumentaq́; retraxit. Verum poſt hæc Alcibiades cum omiſſis puerilibus ludis, ad liberales diſciplinas animum conuertiſſet, nihil ſibi erat potius, quàm ut magiſtrorum præceptis monitisq́; parêret, eorum doctrina imbueretur, ac in ea omnia diligenter incumberet, quæ uidebantur ad aſſequendam eruditionẽ & excolendum ingenium pertinere. Artem modulandi tantum illiberalem, & ingenuo adoleſcẽte indignam fugiebat, magisq́; tibiarum cantũ quàm alium ſonum aſpernari uidebatur. Lyram enim neque ſermonem eius auferre dicebat qui illa uteretur, neque uultum deturpare: Tibias uero & ſodalium colloquia tollere, & tantam homini deformitatem afferre, ut tibicen quandocunq; os canendo buccasq́; inflaret, uix ab ijs etiam dignoſceretur, qui intima ei eſſent familiaritate cõiuncti. Canant, inquit, Thebanorum liberi, loqui enim neſciunt. Nobis autem (ſic enim patres noſtri dicere ſolent) Palladem quæ fiſtulam fregit, & Apollinem, qui & modulatorem fiſtulæ excoriauit, adeſſe ſine inuidia ſinant. Hos Alcibiadis ſermones ioco partim, partim ſeriò habitos, ubi inter omnes adoleſcẽtes fama uulgauit, cunctis eius ſententiam ut generoſam & egregiam comprobantibus, tantæ turpitudini tibicines haberi ſunt cœpti, ut quamprimũ ex omni ingenuorum cœtu communi conſenſu fuſæ ac fugatæ tibiæ ſint. Scribitur in accuſationibus Antiphontis, Alcibiadem aliquando, cum eſſet adoleſcens, clàm domo egreſſum, ſe ad amatorẽ Democratem contuliſſe, confeſtimq́; Ariphronẽ uoluiſſe eum, quia non reperiretur, publico præconio indagare: probibuiſſe Periclem. Si enim, inquit, ô Ariphron, ignorãtibus nobis Alcibiades mortem oppetijt, una ſaltem die eius interitum diuulgari oportet: ſi uero ſaluus atq; incolumis eſt, cur adoleſcẽtis uitam infami præconio notandam cenſes? Addit etiam ipſe Antiphon,

D in palæſtra Sibyrtij ab Alcibiade quendam comitum baculo cæſum interemptumq́; fuiſſe. Verum hæc cum ab inimiciſſimo homine, qui potius infamiam Alcibiadis quàm ueritatem hiſtoriæ perquirebat, mandata memoriæ ſint, neq; perſuaderi nobis, neque credi facile poſſunt. Iam uero cum plerique homines, quorũ opes & diuitiæ ea tempeſtate inſignes erant, Alcibiadis amore turpiter deperirent, Socrates philoſophus uir doctus in primis huius adoleſcentis miſericordia motus, ſtatuit egregiam illius indolem, quæ tanquã præclara arbos ampliſſimos fructus paritura uidebatur, quantum in ſe eſſet, malis amoribus auocare, & ad optimam diſciplinam rectamq́; uiuendi rationem traducere. Atq; eo magis id ſibi faciẽdum putauit, quod Alcibiadem non alienum ab hac ſententia, ut ſuſpicabatur, inuenit. Nam etſi opulentia, uoluntates multorum, adulationes, & alia mala penè inuicta Alcibiadi aduerſarẽtur, ingenium tamen adoleſcentis quod in eo uehementer uigebat, breui ſingularẽ modeſtiam Socratis, uirtutemq́; cognouit. Itaq; diſcendi ſtudio & ſapiẽtiæ amore pellectus, extemplo cunctis amatoribus adulatoribusq́; repulſis, ad Socraticam diſciplinam animũ uertit, atq; omnibus poſthabitis rebus, cœpit illius familiaritatem inire, ſermonibus intereſſe, neque à latere ſapientiſſimi uiri unquam diſcedere. Cernebat enim Socratem non gratiam puerorum, ut alij amatores, aut illecebras blandæ uoluptatis conſectari, ſed modeſtiam & uirtutem quærere, atque in eo præcipue laborare, ut hi qui erudiri aut uellent, aut poſſent, omni corruptela inſolentiáque depulſa, bonis moribus imbuerentur. Demiſſa eſt igitur ſuperbia galli, ut ille poëta inquit, & alæ ad terram depreſſæ. Alcibiades enim putans Socratis diſciplinam quaſi munus eſſe deorum, ad inſtruendos erudiendosq́; iuuenes miſſum, ſeipſum deſpiciebat, illum admirabatur, uirtutem amabat, uel imaginem potius, ut inquit Plato, gerebat amoris. Verum plerique Athenienſium illud admirari præcipue uidebantur, quod cum Alcibiades, nunc cum Socrate ſimul cœnaret, nunc in palæſtra luctaretur, nunc in eodem tentorio moraretur, reliquos amatores qui quotidie eius ueſtigia ſequebantur, negligeret atque contemneret, & erga nonnullos ſupra modum inſolentia uteretur, ueluti aduerſus Anytum eueniſſe aiunt. Is quibuſdam hoſpitibus ad cœnam inuitatis, Alcibiadem quoque, cuius amore non mediocriter deperibat, precibus multis rogauit, ut intereſſe huic conuiuio uellet. Aſpernatus hominem Alcibiades, domum diſceſſit, ibiq́; ebrius factus poſt cœnam cum ad Anytum reuertiſſet, per aulæ oſtium, in eo enim conſtiterat abacus con-

ſtipatus

Amor ad diſcendum.

Vide Platonis Alcibiad. 1

Occaſio quæ appulit ad philoſophiam, ſed parum cõſtanter.

A ſtipatus poculis aureis argēteisq́ refertus, capta opportunitate ſeruos celeriter iuſſit, ut eorum dimidiam partem ſubriperent, domumq́ perferrent, quo facto Alcibiades confeſtim eos ſubſequutus fugam arripuit. Accuſantibus uero cunctis qui in conuiuio aderant, impudentiam ac inſolentiam Alcibiadis, ſolus Anytus, Non modo non impudentem, inquit, ſed humanū etiam atq́ liberalem Alcibiadem eſſe aſſeuero, qui cum ſibi liceret omnem hanc ſupellectilem ſuo arbitratu capere, dimidiam nobis partem reliquit. Sic ſe grauem Alcibiades omnibus amatoribus difficilemq́ præbebat, præterquam cuidam aduenæ & inquilino homini, qui ut gratiam Alcibiadis beneuolentiamq́ iniret, omne ſuum patrimonium uendidit, centum ex eo collectas ſtateras ad Alcibiadem detulit, multis precibus rogans ut acciperet. Ridens Alcibiades, ne amatoris munificentiam aſpernari uideretur, accepta pecunia cum hunc hominē domum perduxiſſet, poſt cœnam aurum ei reſtituit, iuſſitq́ ut ſequenti die in forum accedens publicanorum precium, qui uectigalia ciuitatis empturi à præſidibus erant, in auctione ſuo precio ſuperaret. Renuentem hominem ac tergiuerſantem ob magnitudinem rei, quæ uires ſuas longe uidebatur excedere, Alcibiades nunc minis, nunc adhortationibus compulit, ut huic ſuæ cupiditati obſequeretur. Nam cum publicanis iandiu Alcibiadi priuatim ſimultates intercedebāt. Aduena igitur ſummo mane in forum profectus, publicanorum precio unum adiecit talentum. Hanc peregrini hominis audaciam, ueluti nouam & inopinatam admirātes publicani grauiterq́ ferentes, clamitare cœperūt ut uades aduena iſte præberet, quaſi eum inuenire non poſſe arbitrarentur. Horum clamore aduena, qui ſuas uires non ignorabat, ſupra modum abſterritus, fugā iam arripere uidebatur, cum Alcibiades ad magiſtratum conuerſus, Meus, inquit, eſt amicus, me (ſi uobis libet) pro familiari meo uadem accipite. Publicani qui nouis emptionibus ſoliti erant ueteres ſemper diſſoluere, Alcibiadis fallacia cognita, quæ in ſummū diſcrimen fidem fortunasq́ eorum conijciebat, non mediocriter animo defecere. Nullum igitur remedium niſi hunc hominem de medio ſummouerent, ſuis rebus eſſe cernentes, eum orare hortariq́ cœperunt, ut pecunia accepta illinc abiret. Prohibente uero Alcibiade minus quàm talentum accipere, non prius diſceſſit, quàm publicani, ut Alcibiades uoluit, integrum talentum dederunt. Atq́ eo pacto Alcibiades ſine ullo ſuo incommodo peregrino & familiari homini profuit. Verum ea tempeſtate

B Socrates in erudiendo Alcibiade ſtudium adhibens & diligentiā, multis etiam nobilibus aduerſantibus uiris, adoleſcentem ſic ad modeſtiam & temperantiam concitabat, ſic ab omni turpitudine deterrebat, ut ille plerunq́ multis cum lachrymis ſe ſalutemq́ ſuam Socrati commendaret, nihilq́ in uita expetendum arbitraretur, niſi quod eſſet cum uirtute & honeſtate coniunctum. Interdum uero etſi erga Socratem ſolum reuerētiam quandam ſeruare uideretur, tamen ſuperantibus cupiditatibus, rationem continere non poterat, quin à ſapientiſſimo digrediens uiro, ad uarias illecebras & omnis generis uoluptates dilaberetur. Vnde illud Cleanthis memoriæ proditum aiunt: Alcibiadem, inquit, ex auribus tantum à Socrate, ab alijs uero amatoribus ex multis corporis locis, quæ honeſte nominari non poſſunt, ſolitum eſſe deprehēdi. Erat enim ei ingenium, ut Thucydides indicare uidetur, ad incontinentiam & luxuriam, atque ea omnia quæ uoluptatem pariunt, uehementer procliue, id quod ex inæqualitate uictus potuit iudicari. Sed inter multos Alcibiadis amatores reperiebātur nōnulli, qui uanis adulationibus ante tempus aures adoleſcentis implentes, aſſerebant ipſum eſſe uirum ad omnia ſumma natum, neminemq́ Athenienſium aut animi magnitudine, aut eloquentia, aut ingenio, cum Alcibiade conferendum. Itaque ſi ad rempublicam gerendam acceſſerit, non modo alios oratores & duces, ſed ipſum etiam illum de quo tanta fama apud omnes gentes haberetur, gloria atq́ potentia ſuperaturum eſſe Periclem. Verum ut ferrum antea mollitum igne, denſari deinde frigore ſolet, ſic ingenium Alcibiadis uarijs blandimentis in uoluptates delitiasq́ prolapſum, cohiberi ſapientia Socratis, & ad frugalitatem reuocari uidebatur. Nam & hortari adoleſcentem, & monere, etiam liberius accuſare non deſiſtebat, multis uerbis oſtendens nullam in eo prudentiam, nullam modeſtiam, nullum denique ueſtigium eſſe uirtutis. Itaq́ eum qui omnem ſuæ uitæ curſum in mollitie corporis, atque in animi libidine collocaret, non eſſe hominem, ſed monſtrum potius, & immane quoddam animal appellandum. His utebatur Socrates ad immoderatam adoleſcentis audaciam ac inſolentiam comprimendam, quæ ea ætate quanta in Alcibiade eſſet, ex his quæ ſuperius expoſita ſunt, & alijs quæ adduci in mediū poſſunt, facile intelligi licet. Ferunt enim hunc adoleſcētem, cum ſtatuiſſet grammaticæ operam dare, nactum eſſe ma- *Ferocitas.* giſtrum quendam non ſatis eruditum. Ab hoc primum Homeri poëmata petens, cum ille negaſſet ſe Homeri quicquam habere, non tulit ignorātiam hominis Alcibiades, ſed pugno eum

C percutiens, abijt. Ad alterum deinde profectus, cum ille Homeri librum habere à ſe emẽdatum dixiſſet: Et tu, inquit, grammaticã doces, cum ſis aptus ad poëtam tam egregium corrigẽdum? Tradunt inſuper Alcibiadem aliquãdo cum Periclem alloqui uellet, domum illius profectum antequam aulam ingrederetur, reſpõſum tuliſſe, eum eſſe magnopere occupatũ: ſecum enim agitare quonam pacto rationem Athenienſibus redderet. Diſcedens Alcibiades, Num, inquit, ſatius eſſet, Periclem cogitare atq; perquirere, quomodo rationes non reddat? Poſt hæc Alcibiades ad bellicas laudes animum uertens, unà cum Socrate, in quo maximã ſemper ſpem ſuæ uitæ collocarat, ad Potidæam urbem in exercitum Athenienſium uenit: pauloq; deinde acerrima conſerta pugna, etſi ambo egregie feliciterq; certaſſent, tamen parum abfuit, quin Alcibiades extremã ſuæ uitæ perniciem eo die inueneric. Vulneratus enim in prælio ſe ulterius tutari non poterat, cum Socrates extemplo accurrens hoſtes ſummouit, Alcibiademq; ſeruauit. Quapropter duces exercitus præmium Socrati iuſta ratione debebant. Sed cum gloriæ & dignitati Alcibiadis plurimum fauere uiderentur, cupiens Socrates potius honeſtam illius ambitionem in rebus generoſis atq; præclaris augeri, quàm ſibi honorem tribui, ante omnes egregium teſtimoniũ de Alcibiadis fortitudine tulit, atq; eos duces multis eſt uerbis hortatus, ut corona eum integrisq; armis donarent. Nec multo tempore pòſt, cum Athenienſes in ea pugna, quæ apud Delum cõmiſſa eſt, re male geſta, citato gradu arripuiſſent fugam, Socratẽ in magno periculo conſtitutũ, quod à tergo multa ædita cæde urgebant hoſtes, Alcibiades ſolus protexit. Sed ante hoc tempus, nonnulla ſunt ab Alcibiade perpetrata, quæ ad hanc hiſtoriam noſtrã pertinere uidentur. Hipponicum enim Calliæ patrem, cuius magna Athenis ob diuitias & nobilitatẽ generis, autoritas atq; potentia erat, Alcibiades non odio, non iniuria, aut iuſta ulla cauſa laceſſitus, ſed luſu quodam cum ſodalibus inito, pugno percuſſit. Quod ubi æditum in populum eſt, & multorum ſermonibus diuulgatũ, grauiter ferentibus cunctis clariſſimi ac præſtantiſſimi ciuis iniuriam, Alcibiades pauore confectus poſtridie ſummo mane domum Hipponici proficiſcitur, oſtiumq; ingreſſus, ubi in conſpectum illius uenit, depoſita raptim ueſte, corpus nudum uerberandum homini obtulit, multis precibus rogans, ut debitis uerberibus cæderet. Hic autem iniuriæ confeſtim oblitus, non modo ueniam Alcibiadi præbuit, ſed, ut pleriq; etiam aſſerunt, in

D uxorem illi Hyparetam filiam dedit: quanquam nõnulli non Hipponicum, ſed Calliam fuiſſe tradunt qui dederit filiam, adduntq; eam Alcibiadi cum decem talentis in coniugium eſſe locatam, ipſumq; deinde cum Hypareta liberos pepeniſſet, alia decẽ, quaſi hæc antea pepigiſſent, à Callia patre extorſiſſe talenta. Calliam uero poſt hæc ad alias huiuſmodi fallacias euitãdas, patrimonij fortunarumq; ſuarum, ſi forte ſibi ſine prole mori cõtingeret, populum Athenienſem inſtituiſſe hæredem. Verum cum Hypareta quæ & uirtutibus & bonis moribus fuerat à primis incunabulis inſtituta, multas contumelias quotidie ab Alcibiade pateretur (erat enim ille ſcortis tum peregrinis, tum urbanis palàm manifeſteq; deditus) non potuit egregia mulier hanc uiuendi rationem à ſua natura alienam ulterius tolerare. Itaq; Alcibiadis domo excedens, ad fratrem, quem unicum ſuis rebus putabat eſſe refugium, primum ſe cõtulit. Deinde cum Alcibiades hunc eius diſceſſum, & omnia alia quæ ad illam pertinebant, aſpernari uideretur, rogabat, ut ipſimet, quemadmodum leges iubebant, apud magiſtratum repudij libellum deponere liceret. Vixq; ad eum locum ubi magiſtratus cogebatur, peruenerat, cum ſuperueniens Alcibiades, ſpectantibus cunctis coniugem rapuit, eamq; nemine repugnante, medio foro domũ perduxit. Hæc deinde mulier uſq; ad extremum uitæ diem cum Alcibiade uiro permanſit. Defuncta eſt autem ſub idem propè tempus, quo Alcibiades cum ſua claſſe Epheſum nauigauit. Verum Alcibiadis uiolentia, qua in coniuge rapienda uſus fuiſſe uidetur, neque iniuſta à populo Athenienſi habita eſt, neque ab humanitate aliena. Tradunt enim hunc magiſtratum ea ratione inſtitutum fuiſſe Athenis, ut eſſent qui cõtentionibus diſcordijsq; ſublatis, uxorem uiro publica autoritate adhibita, uirumq; uxori conciliare niterentur. Illud uero ab his quæ ſunt à nobis ſuperius enarrata, non admodum alienum fuiſſe uidetur. Dicunt enim Alcibiadem inuſitatã magnitudine canem, quem minis ſeptuaginta emerat, abſciſſa cauda per urbẽ dimiſiſſe. Hoc cum multis ſtultum atq; ineptum uiſum negocium eſſet, monẽtibus eum amicis, ac ſermones qui de eo circunferebantur enarrãtibus, ridens Alcibiades, ſic inquit: Res, ut ego intenderam, ex uoto ſucceſſit. Hanc enim Athenienſibus præbere uolui loquendi materiam, ut eos à peioribus quæ de me dicere audireq; ſoliti ſunt, nouis his rebus auerterem. Primum uero aditum ad rempublicam gubernandam (ut alia omittamus) ex nummorum largitione, non conſilio aut arte, ſed ſorte caſúque facta, aſſequutum Alcibiadem aiunt. Volunt enim hunc tranſeuntem prope

Indoles.

Haſtenus ingenij ſpecimina, nunc res geſtas adoleſcentes tradit.

Militia.

Fortitudo.

Incontinentia.

Leuitas.

A tem prope locum quendam, ubi ingens Athenienſium multitudo magno cum ſtrepitu clamitabat, cum percepiſſet quaſdam ibi erogatas eſſe pecunias, indeq; huius tumultus cauſam prouenire, eò celeriter eſſe profectum, atq; nummos magna cum liberalitate populo Athenienſi fuiſſe largitum: exceptum deinde plauſu populari, coturnicem quam habebat ſub pallio incon ſideratè ob immoderatam lætitiam dimiſiſſe; ad cuius uolatum, cunctis qui ibi aderant, magis quàm antea cõclamantibus, nitentibusq; certatim auiculam gratia Alcibiadis capere, tandem ab Antiocho captam dicunt, ac Alcibiadi reſtitutam, ſummamq; inde familiaritatem inter eos fuiſſe exortam. Cæterum cum opulentia, genus, amicorum copia, aliaq; permulta quæ ſine ullo labore fautores ei quamplurimos cõparabant, ad dignitatem in republica acquirendam Alcibiadi uehemẽter conferrent, tamen nihil erat quo ipſe mallet apud populum Athenienſem, quàm eloquentia & dicendi ratione ualere. Nec uidebatur hæc in eo uana eſſe cupiditas. Quanta enim dicendi uis in Alcibiade fuerit, & Comici ipſi teſtantur, & Demoſthenes ac Theophraſtus locupletiſſimi ſunt autores, quorum alter in ea oratione, quam contra Midiam habuit, uehementiſſimum oratorem Alcibiadem uocat: alter uero, cum in multis alijs, tum in inueniendi facultate eum magnopere extollit, tãtumq; ei tribuit in hoc genere laudis, ut cunctis Athenienſibus anteponendum cenſeat. Erat autem Alcibiades optimus non modo rerum inuentor quæ cauſæ ſuæ conferrent, ſed eorum etiam uerborum fabricator atque magiſter, quæ cum ipſis ſententijs conuenirent, & ad perſuadendum accommodata uiderentur. Interdum uero non ſuccedente uerborum copia, ut res exigere uidebantur, reſumere ea quæ antea dixerat conſueuit, ut ſine ulla intermiſſione integra oratio ſequeretur. Sed inter alia quæ de Alcibiade referũtur, & illud quoq; cõpertum habemus, eum in alendis equis, quibus poſtea in Olympia uteretur, tantam curam operamq; poſuiſſe, ut temporibus ſuis, uel regum uel priuatorum fuerit nemo, qui maxima illa quinquennali celebritate ludorum, ad Olympum ſeptem, ut Alcibiades, quadrigas perduxerit. Thucydides uero qui & Athenienſis fuit, & rerum geſtarum ſcriptor egregius, ſecundum & quartum in certaminibus illis uictorem fuiſſe Alcibiadem refert. Euripides uero tertiũ adiecit omnem eius gloriæ ſplendorẽ excelluiſſe. Sic enim inquit: Formoſa proles Cliniæ te nunc canã, Quam illo ſuperbam præmijs uidit die, Graiorũ Olympia clarus cum uiceras, Et mox paratas tres quadrigarũ tibi Victorias labẽtiũ curſu, rotis. Iam uoce præco tunc ad aſtra te tulit, Bis cinctum oliuæ fronde pallentis caput. O gloriam tantã efferentem, quod tibi Profectò ſoli, nemini certantium Eueniret Graiorũ Olympia rotis. Huic uictoriæ Alcibiadis magnum decus attuliſſe uidentur honores illi ab Athenienſium hoſtibus magnificè liberaliterq; tributi. Epheſij enim tentorium ad eum eleganter ornatum, Chij uictimas ſacrificijs, ac pabulum equis, Lesbij uinum, & ea omnia quæ ad celebrandum conuiuium pertinebant, grato animo obtulerũt. Verum paulò poſt hanc gloriã ex uictoria Olympica partam labefactauit aliquantulum calumnia quædam, in infamiã Alcibiadis liuore & maleuolentia diuulgata. Ferunt enim ea tẽpeſtate fuiſſe Athenis Diomedem quendam Alcibiadi familiarem, qui cupidus Olympicæ uictoriæ conſequẽdæ, eum rogauit, ut publicũ currum quem Argis eſſe perceperat, ſui cauſa emeret: ſciebat enim Alcibiadem factione gratiaq; apud Argiuos uehementer pollere. His auditis Alcibiadem aiunt currũ ab Argiuis emptum, ſibi poſtea adiudicaſſe, nulla Diomedis ratione habita, ſed eo neglecto atq; repulſo querente clamãteq;, hoc improbi hominis dolum, non familiaris uiri officium eſſe. Dicunt præterea, ut ex oratione Iſocratis pro Alcibiade ſcripta intelligi licet, de hac re quoddam fuiſſe iudicium conſtitutum, in quo Tiſias, non (ut pleriq; putant) Diomedes, aduerſarius extitit. Poſtea uero quàm Alcibiades exacta iam propè adoleſcentia, ſe ad gubernandam rempublicam contulit, extemplo curſum aliorum oratorum ac ducum, qui ſummum in ciuitate gradum occupare properabant, ſic ingenio audaciaq; ſua repreſſit, ut nemo ea tempeſtate Athenis eſſet, quem illi æque ac Alcibiadem formidarent. Auſus eſt enim nunc aduerſus Phæacum Eraſiſtrati filium, nunc contra Niciam uirum opulentum, & præclarum in militia ducem, acerrimas cõtentiones certaminaq; ſuſcipere. Erat autem Nicias maior natu quàm Alcibiades, Phæacus uero propè æqualis, ac tum primo, ut ille, dignitatis fundamenta iacere uidebatur, eiq; nobilitas generis, aliáque permulta ut Alcibiadi, adiumento & præſidio erant. In coronis autem ciuium & familiari quotidianóque ſermone, elegans admodum Phæacus habebatur & perpolitus, in dicendo uero orator parum uehemens. Vnde Eupolis optimum in loquendo, debilem in dicendo Phæacum ipſum appellat. Fuerunt autem nonnulli qui cum multa de Alcibiade & Phæaco ſcripta reliquiſſent, illud quoque memoriæ prodiderunt, Alcibiadem aliquando uaſa aurea atque argentea, quæ

Ad rẽpub. promouit, caſus, opes, nobilitas & eloquentia.

Magnificentia.

B

Virilis ætas.

In repub. multis formidabilis.

Cũ ſummis contentio.

C Athenienſes in pompis ſupplicationibuſq; ferebant, retinuiſſe quædam, hiſq; deinde in quotidianis conuiuijs ſic uti ſolitum eſſe, ac ſi propria ſupellectili uteretur. Erat autem ea tempeſtate

Thucyd. lib. 7 Hyperbolus Perithœdes, cuius ut improbi & flagitioſi hominis, Thucydides meminit. Is cum ſtudioſe colligeret ea quæ in alterius infamiam dicerentur, Comicis qui audaciſſime tẽporibus illis mores hominum increpabant, magnam ſubminiſtrabat uituperandi materiam. In eo præterea gloriari plurimum uidebatur, quod gloriam negligeret atq; contemneret: quam quidem rem nonnulli audaciam & fortitudinem, ego uero impudentiã & ſocordiam appellandam cenſeo. Hoc igitur miniſtro populus Athenienſis ſæpenumero utebatur ad eos diuulgãdos ſermones, qui principum reipublicæ & potentiſſimorum ciuium crimina, uituperationes ac infamiã continerent. Eo igitur tempore ab Hyperbolo multitudinem perſuaſam cuidam principũ rei-

Vide in uita Ariſtidis. publicæ Oſtracum parare fama uulgauerat. Illud uero eſt exilij genus quo populus Athenienſis potentes ac præſtantes gloria uiros de ciuitate expellere conſueuit, inuidiæ magis ſolatium quàm timori remedium quærens. Alcibiadem hæ inſidiæ quas uni illorũ trium machinabatur Hyperbolus, minime latuerunt. Itaque periculo cognito, Niciam, uel (ut nonnulli alij uolunt)

Aſtus. Phæacum alloquutus, omni ſimultate poſtpoſita, in eius amicitiam rediit, illiuſq; potentia ſuis uiribus addita tantum ualuit, ut Oſtraci nota in autorem conuerſa, Hyperbolum Athenis expulerit, nihil minus eo tempore quàm tale exilium formidantem. Nemo enim ſordidus, neque ignobilis, aut inſignis infamia uir, ut Plato comicus inquit, eum Hyperboli meminiſſet, conſueuit huiuſcemodi pœnam ſubire. Digna eſt igitur ille ſuis moribus, indigna uero ignobilitate ſua & ſeruili conditione perpeſſus, cum Oſtraca nobiliſſimorũ ciuium, non ſordidorum hominum cauſa inſtituta uideantur. Sed hæc in alijs locis ſunt à nobis latius pertractata. Alcibiadem uero

Aemulatio grauis. ea tempeſtate gloriæ Niciæ ac potentiæ inuidentem, quam cernebat non ſine magna hoſtiũ admiratione & ſuorum ciuium beneuolentia ſupra modum augeri, die noctuq; aſſiduè angebãt curæ, atq; animum ambitione ardentem uarijs ſemper conſilijs incitabant ad ea omnia machinanda, quibus & autoritatem auferre Niciæ, & dignitatem ſuam amplificare poſſet. Contraxerat autem ſummã cum Lacedæmonijs familiaritatem, quia de Spartiatis, quos Athenienſes in inſula ceperant Pylo, bene ac præclare paulò ante meruerat. Verum cum poſtea autore Nicia,

D pax data Lacedæmonijs eſſet, & captiui libertati reſtituti, obſcurato quodammodo Alcibiadis nomine, magnam eſt Nicias apud Lacedæmonios autoritatem, omneſq; Græcos beneuolentiam conſequutus. Itaq; crebri afferebantur ſermones, quibus Periclem excitaſſe, Niciam ſuſtuliſſe bellum dicebant, multiq; hoc fœdus inter Athenienſes Lacedæmonioſq; initum, Niceam pacem uocabant. Hæc igitur Alcibiadem æmulatione & gloriæ cupiditate incenſum adeò uehementer urebant, ut nihil aliud agitare moliriq; uideretur, quàm ut hanc pacem, quæ tantam famam Niciæ pepererat, perturbaret, & Niciam ipſum à Lacedæmoniorum gratia beneuolentiaq; auerteret. Ad hoc autem agendum, Argiuorum res & animi à Lacedæmonijs alienati, occaſionem ei & quaſi anſas præbebant. Percipiens enim Argiuos non ſatis Lacedæmoniorum fidei credere, atq; ideo alios ſpectare reſpublicas, quas arbitrarentur ſine ulla exceptione ſuis re-

Impietas in patriam. bus præſidio fore, occultè principes Argiuorũ hortari cœpit, ut relictis Lacedæmonijs ad Athenienſes ſe uertant, ſibiq; perſuadeant, Athenienſes, quos iam pacis cum Lacedæmonijs factæ pœniteret, illis poſthabitis, non modo Argiuos in amicitiam, ſed in ſocietatem etiam ſi uelint, recepturos. Et fortè Lacedæmonij per id tempus icto cum Bœotijs fœdere, & Panacto, quem antea locum integrum florentemq; acceperant, deleto penè ac deſerto, Athenienſibus reſtituto, ſic eorum animos irritauerant, ut iam inuiſum Lacedæmoniorum nomen, ſuſpectumq; Athenis eſſet. Alcibiades hanc nouandarum rerum occaſionem nactus, quotidie alia atq; alia diſcordiarum ſemina per ciuitatem ſerebat: Niciam iam aperte palamq; accuſans, quod hoſtium partem, quam delere ſine ullo diſcrimine potuerat, ſponte ſua intactam dimiſiſſet, partem uero captam in populi Athenienſis manibus conſtitutam, non reipublicæ cauſa, ſed ut Lacedæmoniorum beneuolentiã iniret, reddendam liberaliter cenſuiſſet. Adijciebat præterea, in dicendis conditionibus pacis Lacedæmoniorum gratia, dignitatis Athenienſium adeò oblitum fuiſſe Niciam, ut non modo æquo, ſed etiam libenti animo paſſus ſit Lacedæmonios, inſcijs Athenienſibus, cum Bœotijs uel Corinthijs ſocietatem poſſe cõtrahere: Athenienſes inuitis Lacedæmonijs non poſſe. Dum hæc Alcibiades apud populum ira ac indignatione accenſum, contra Niciam machinabatur, fortè Lacedæmoniorum legati Athenas uenerũt, gratos (ut ipſi dicebant) ac beneuolos afferentes ſermones: uulgauerant enim, ſe non modo confirmandi nuperrime ictum fœdus, ſed ſocietatem etiam faciendi, ſi Athenienſes uelint, plenam poteſtatem habere.

Primum

A Primum igitur hi oratores adeuntes ſenatum, cum gratiſſimis uerbis expoſuiſſent mandata, ſic benigna cunctis audientibus uiſa ſunt, ut magnam gratiam apud ſenatores qui frequentes eo die cõuenerant, ſuæ Reipublicæ comparauerint. Sequenti die cum alloqui populum uellent, metuens Alcibiades ne eadem oratione auribus multitudinis blandientes, omnia ſua conſilia multo tempore agitata, uno momento peruerterent, argutam fallaciam machinatus, clàm ad eos acceſſit, commemoratiſq; primum multis amicitiæ cauſis, quæ ſibi cum Lacedæmonijs intercedebãt, deinde, Quid, inquit, uiri Spartiatæ huius ciuitatis noſtrorumq; hominum mores, ueſtras aures latent? An ignoratis quantum inter ſenatum populumq; Athenienſem interſit? Heſterno die cum frequenti ſenatu tam grata tamq; benigna expoſuiſtis mandata, extemplo prudentiſſimorum hominum mentes, quæ modeſta oratione perſuaderi facile ſolẽt, ut ueſtris ſermonibus acquieſcerẽt compuliſtis: nunc ſi apud populum qui temeritate & inſolentia quadam loquentium uerba metitur, eundem dicendi modum ſeruabitis, in tantam ſuperbiam eorum animos efferetis, ut fruſtra deinde à uobis & ab ijs omnibus qui ueſtræ cauſæ fauent, laborandum eſſe uideatur. Iam enim percrebruit, uos ſic ſupplices, ſic demiſſos ad hanc urbem confugere, ut iam imperitæ multitudini perſuaſum ſit, Lacedæmoniorũ Rempublicam, niſi Athenienſium ſocietate fulciatur, ſaluam eſſe non poſſe. *Aſtus.* Agite igitur ſapientia ueſtra, & conſilio amiciſſimi hominis, qui minime huius populi naturam ignorat, credite: populum adeuntes non ſic alloquimini ac ſi mandata libera, & cum omni poteſtate permiſſa ueſtro arbitrio ſint, ut coram ſenatu pridie egiſtis: ſed hanc ampliſſimam autoritatem prudenti conſilio tegite, ut ſenatus deinde populum minime ueſtris uerbis elatum, in hanc ſocietatem, quam uterq; noſtrum intẽdit, perducere ſine labore conatuq; poſſit. Hæc cum dixiſſet, iureiurãdo adactos ut ea omnia ſilentio comprimerent, dimiſit, multa de Nicia adijciens, quibus & fidem eripuit illi, & ſibi apud eos gratiam comparauit, admirantes eximiam quandam ac propè ſingularem eloquentiam Alcibiadis. Poſtero die cõgregata concione, uenientes Lacedæmoniorum legati, amiciſſime ab Alcibiade humaniſſimeq; rogantur, ut ea quæ uellent, dicerent. Extemplo illi expoſuerunt mandata, remiſſa ſanè ac frigida, longeq; ab expectatione populi, & ea fama quæ uulgata erat, aliena, ſummam autoritatem quam habebant tegentes, ut Alcibiadis conſilium ſequerentur. At

B uero Alcibiades, poſtquam illi finem dicendi fecerunt, non ut is qui legatos feſelliſſet, ſed tanquam dolo fallaciaq; deceptus, increpare eos cœpit, duplices, infidos, mutabiles appellans, neque ſancti quicquam in uerbis ſuis integriq; habentes. *Perfidia.* Hinc populus, illinc ſenatus indignabatur, atq; hanc legatorũ uarietatem quaſi deriſionem quandam eſſe putabant. Niciam uero ſtupor ſimul atq; mœſtitia occupauerat, admirantem hanc inopinatam legatorũ permutationem, ignorantemq; dolum & fallaciam Alcibiadis. *Aſtus ex ſententia ceſſit.* Reiectis igitur ob hæc Lacedæmoniorum legatis, bellum ſubitò magnum exarſit. Nam poſt legatorum diſceſſum, extemplo Alcibiades dux militiæ frequenti ſenatu populoq; electus, primum ſagaci conſilio nitendum putauit, ut Peloponneſum uarijs factionibus laborantẽ aduerſus Lacedæmonios, quoad per eum fieri poſſet, concitaret. Erant enim Argiui, Elij, Mantinenſes, alijq; populi Lacedæmonijs finitimi, ad ſpem nouarum rerum erecti: quos ſi in huius belli ſocietatem traxiſſet, magnum momentum rebus in Peloponneſo gerendis, allaturum ſe eſſe cernebat. Hos igitur multis modis rationibuſq; aggreſſus, tandem compulit, ut armis arreptis ſimul cum Athenienſibus eandem belli fortunam experiri uellent, ſibiq; perſuaderẽt hanc expeditionẽ aduerſus Lacedæmonios ſuſceptam, non minus ad ſe, quàm ad Athenienſium rempublicam pertinere. Quibus rebus effectum eſt, ut bellum deinde communi conſilio excitatum, ſic prope Spartam & longe ab Athenienſium finibus gereretur, ut periculoſum Lacedæmonijs foret, eo in loco cum hoſtibus decertare, magiſq; eis extremum patriæ malum formidandum in aduerſo prælio, quàm mediocre commodum ſperandum in uictoria eſſet. Verum inter hæc mille uiri ex nobilitate, Republica Argiua occupata, & populari ſtatu deiecto, cum aduerſus Lacedæmonios prælium commiſiſſent, fuſi fugatiq; magna accepta clade in urbem pellũtur, ibiq; iterũ aduerſus armatam multitudinem, cui ad capienda arma animum fecerat Lacedæmoniorum uictoria, decertandum fore uidebatur, cum ſuperueniens Alcibiades multitudinis patrocinio, ſtatum popularem in ciuitatem reſtituit. Poſt hæc Alcibiades populum Argiuum, de quo tam bene paulò ante meruerat, extemplo ſuis adhortationibus compulit, ut ab Argis nouis mœnibus ductis, quaſi duobus brachijs iungerent mari urbem, quo facilius & ciuitatẽ tueri ab Lacedæmonijs, & tutius ipſi iuuari ab Athenienſibus poſſent. Cum uero idem Patrenſibus ſuaderet, dixiſſe quendã ferunt: Sibi deinde ſi hoc egerint, caueant Patræ. Illa enim mœnia anſas fore prædico, quibus Atheniẽſes pro

C ſuo arbitratu noſtram capiant urbem. Ad hæc Alcibiades: Fortè, inquit, ô amice euenire poteſt quod dicis, & ex pedibus Patræ à nobis, at uero ex capite à Lacedæmonijs occupari poſſe uidentur. Verum ſi minus hoc præſidij genus illis placeret, hortabatur ſaltem ut amicitia Athenienſium, quaſi uallo quodam muniti, ſtatum ſuum firmarent, Rempublicam tuerentur, †atque pro maiori amoris indicio communem uiuendi rationem ſuſciperent. Quibus adhortationibus perſuaſi Patrenſes, ne aſpernari liberalitatem Athenienſium uiderentur, Alcibiadis uoto conſilioq; parentes, pro more patriæ iureiurando promittunt, frumenta, uineta, oliueta, agros deinde Atticos ſic ſe in poſterum habituros, ac ſi ea omnia ſibi ſuæq; Reipublicæ eſſent communia. Sed dum hæc ſumma cura ac diligẽtia gerebant, interim tamen Alcibiadem aiunt, nimium cedentem cupiditatibus ſuis, ſolitum eſſe nunc Veneri & Baccho frequentius indulgere, nunc egregie ſtratis lectis in triremibus pernoctare, nunc purpureis ac precioſis ueſtibus uti, multa deniq; quæ luxum & pompam immodicam præ ſe ferebant, ingenti ambitione ſtudioq; perquirere. Quinetiam dicunt inter alia quæ de illo referuntur, clypeum aureum, nõ patrium ullum inſigne, ſed cupidine fulminifero inſcriptum, ſolitum eſſe geſtare. Quibus facile apparebat, animum uiri multis corruptelis à primis incunabulis deprauatum, ad uarias deinde illecebras & omnia oblectamenta, quæ turpem uoluptatem pariunt, fuiſſe procliuem. Verum nonnulli præſtantes uiri & ciues in Republica principes, hanc licentiam Alcibiadis ſupra morem & conſuetudinem urbis elatam, non hominis in libera ciuitate uiuentis, ſed tyrannidem affectantis indicium eſſe putabant. At populi animus qualis erga eum eſſet, probe Ariſtophanes his uerbis oſtendit, cum de Alcibiade loqueretur: Deſiderat, inquit, populus atque odit, uidereq; rurſus hominem cupit. Ampliusq; ſuſpicione grauans, Leonem in republica nutrire non decet: aut ſi nutriatur, eius deinde libidini ſeruiendum eſt. Sed ex altera parte largitiones, ludorum ſumptus, & ingens erga rempublicam magnificentia, qua maiorum ſuorum gloriam ſuperabat, eloquentia inſuper, rei militaris diſciplina, genus, forma, aliaq; permulta, quibus Alcibiadem mirifice natura inſtruxerat, eam ſibi gratiam apud populum uendicabant, ut multi impura illius facinora & liberum uiuendi modum æquo animo tolerarent, hæc nõ flagitia, ſed adoleſcentiæ ludos, atque feruentis ætatis laſciuiam nuncupantes, ueluti ea quæ de pictore

†Eſt non paulò diuerſa ſententia in exemplari græco.

D Agatarcho, & Taurea illo aduerſæ choreæ principe referuntur, quorum alterum Alcibiades ut domi detentum, donec ſuas pingeret ædes, poſtea cum donis dimiſit: alterum uero cum ſe in chorea ſuperaſſet, uictoria lætitiaq; elatum pugno percuſſit. Item quod Meliam captiuam extraxit, & congreſſus ex ea puerulum ſuſtulit. Illud autem permultos offendit, quod Athenienſibus de interficiendis Melijs, qui capti in prælio fuerant, conſultantibus, præter opinionem omnium Alcibiades cenſuit, ut de qualibet ætate ſupplicium ſumeretur. Cum autem Ariſtophon Nemeam pinxiſſet, quæ ulnis Alcibiadem geſtaret, cum admiratione plebs ſpectatum concurrebat. Sed hos Alcibiades mores, & impuram uiuendi rationem, imperiti homines modeſtis nominibus excuſantes, æquius fortaſſe quàm decuit, tolerabant. Prudentes uero ac inſignes nobilitate uiri, & incontinentiam eius iniquo ferebant animo, & inſuetam liberæ ciuitati audaciam, ueluti ſpeciem quandam tyrannidis perhorrebant. Vnde illud Archeſtrati non abhorrens memoriæ proditum eſt: Duos, inquit, Alcibiades, quaſi unum deſignans tyrannum, neque Attica, neque Græcia tulit. Et Timon ille, quem antiqui ſcriptores, ob naturæ aſperitatem, inhumanum ac inhoſpitalem appellant, Alcibiadi aliquãdo à concione redeunti obuiam factus, Macte, inquit, uirtute adoleſcens, autoritate tuam potentiam auge: magnam enim huic reipublicæ perniciem augebis. Hæc Timonis uerba quibuſdam ueluti inſana deridentibus, quibuſdam grauiter ferentibus, prudentes uiros qui audaciſſimi adoleſcentis & ingenium & animum formidabant, perturbarunt. Sic igitur ob naturæ uarietatem, alia atque alia de Alcibiade habebatur opinio. Verum cum Athenienſes, uiuente adhuc Pericle, magis etiam poſt eius interitum, amplificandi imperij cupidi, de ſubigenda Sicilia cogitarẽt, primum ex alienis diſcordijs (ut plerunque fit) occaſionem nacti, defenſionem eorum ſuſcipiendam putarunt, qui Syracuſanorum uim tolerare nõ poterãt. Itaq; pedetentim miſſis antea auxilijs, amicitia deinde ac ſocietate cum illis inita, eum iam aditum ſibi in Sicilia patefecerãt, ut appareret populũ Athenienſem fundamẽta maioris militiæ iacere, maiusq; moliri in animo bellum. Hanc populi cupiditatem Alcibiades ſuæ quoq; libidini & ambitioni congruentem, quoad per eum fieri poterat, accendebat, rationibus multis oſtendens hanc expeditionem, ingens imperium, perpetuam gloriam Athenienſium reipublicæ parituram. Audendũ aliquãdo ulterius progredi, nec pedetentim ut antea, ſed totis uiribus aggrediendam Siciliam eſſe. Ipſe uero longe etiam maiora quàm

Crudelitas.

De Nemeæ fœminæ pictura, uide Plin. ſed eã tribuit Niciæ.

Egeſtanos & Leontinos intelligit, Thucyd. lib. 6.

uerbis

A uerbis proferebat, mente concipiens, non Siciliam ut pleriq; finem belli, ſed alterius expeditionis initium, adeoq; (ſi dijs placet) commeatum fore putabat. Iamq; ea occupata prouincia, Carthaginem deinde, ac Libyam, tum Italiam, Peloponneſumq; animo deſtinabat. At Nicias longe aliter ſentiens, magno conatu his cõſilijs aduerſabatur, huius expeditionis difficultatem Syracuſanorum potentiam, uicina bella in medium afferens. Sed æquiori animo uerba Alcibiadis audiebantur à cuncta pene ciuitate, quæ tanta huius belli cupiditate flagrabat, ut eam in manibus exploratam uictoriam habere uideretur. Sedebant enim in theatris ac palæſtris ſeniores uiri, & alij iuuentutem ad hanc expeditionem multis adhortationibus concitabant: alij Siciliæ formam, ſitumq; Carthaginis deſcribebant: alij narrabant exempla maiorum, qui rebus præclare ac magnifice geſtis ampliſſimam gloriam ſuis poſteris reliquiſſent. Fuere tamen duo præſtantes uiri, Socrates philoſophus, & Meton aſtrologus, qui longe à ſuperiori ſententia alieni, ille quidem ſolito fortaſſe dæmone, genioq; admonitus, hic uero aut ratione, aut uaticinio quodam compulſus, ciues terrebant, monebantq;, ut ab hoc tanquam funeſto ac pernicioſo abſtinerent bello. Quinetiam Metonem dicunt ſolicitum de periculo filij proficiſcentis ad bellum, quaſi præſagientem calamitatem futuram, inſaniam ſimulaſſe: alij quadam nocte domum propriam combuſſiſſe, atque deinde ſua fortuna in cõcione deplorata, ſic populum ad miſericordiam commouiſſe, ut præter conſuetudinem filium ſuum receperit beneficio populi, ab omni militia ac expeditione exemptum. Cæterum omnium animis in bellum Syracuſanum conuerſis, Athenienſes nihil ultra differendum rati, duces militiæ Niciam, Alcibiadem, ac Lamachum elegerunt. Renuentem uero Niciam ac tergiuerſantem propter collegarum ſocietatem, populus Athenienſis publica autoritate adhibita coëgit, imperium ut acciperet, exiſtimans Lamachi ac Alcibiadis ferocitatem cohiberi tarditate Niciæ, ac temperari modeſtia poſſe. Lamachus enim etſi iam ad ſenectutẽ uergebat, erat tamen in periculis adeundis longe audacior, quàm ætas ſua poſtulare uideretur. In medio deinde apparatu belli, tentantem rurſus Niciam hanc expeditionem turbare, Alcibiades contrà enitens ſuperauit, peruicitq;, ut populus Athenienſis totius adminiſtrationem futuri belli, ad duces quos nuper elegerat magna cum autoritate deferret. Deinde poſt paucos dies, ſatis iam omnibus comparatis ad bellum, cum ſoluere à *Thucyd. 6.*

B Pyræo pro ſuo arbitratu poſſent, noua repente religio ciuitatem inuaſit, nunciantibus cunctis feſta Cereris quæ appellantur Adonia (eo enim tempore celebrantur) multa fœda horrendaq; portendere, & matronis paſſim per urbem ſimilia cadaueribus, quæ ducuntur ad rogum, ſpectra obuerſari, ipſas ante ſepulchra procumbere magno cum gemitu, more lugentum & funera celebrantum. Adijciebãt præterea, Mercurij ſtatuas, quarum Athenis magna copia erat, ex omnibus locis ciuitatis una nocte fuiſſe deiectas, capitibusq; perfractis, ad terram proſtratas iacere. Perturbata igitur ciuitate, atque in id ſolum intenta, ut autores huius facinoris reperiret, incerti rumores famam uulgarunt, hoc Syracuſanorum, quod coloni eſſent, gratia fuiſſe à Corinthijs perpetratum, quod ſperarent à præſenti bello populum Athenienſem, aut retardare aliquandiu, cura religionis iniecta, aut auertere penitus poſſe. Quibus nec aſſentiri Athenienſes uidebantur, nec ulla ratione adduci, ut crederent Corinthiorum fraude uiolatos eſſe Mercurios, ſed potius ex flagitioſorum iuuenum corruptela, qui conſueſſent coniuratione inita in ludis & conuiuijs conuenire, hoc impium facinus prodire arbitrabantur. Et fortè per eos dies capti ſunt aduenæ ac ſerui nonnulli, qui coram ſenatu populoq; adducti, huius facinoris culpam in Alcibiadem conferebant, aſſerentes eum habere ſodalium cœtum, qui domi congregarentur, ueluti in ſcæna hiſtriones, ad ſacra Cereris imitanda, & ea referenda myſteria, quæ magna cum reuerẽtia celebrari ab Athenienſibus ſolent. Addebant præterea, eos inter ſe ceremoniarum munera eſſe partitos, Polytionem quendã eſſe eum qui ſacras teneret tædas, & Theodorum præconem uocitari, & Alcibiadem ueluti ſacrorum antiſtitem reliquos ſodales arcana myſteriaq; docere. Hæc ſunt quæ præcipue à Theſſalo accuſatore in Alcibiadem, ueluti impium & execrandum hominem, ſcripta eſſe comperimus. At uero Alcibiadis inimici, Androcles præſertim qui huic uel maxime infenſus erat, hanc nocendi occaſionem nacti, cum ubique & ueteres illius mores, & anteactam uitam non contentam mediocritate ciuili ad fidem præſentium criminum retuliſſent, ſic populum ad iram ac odium concitarunt, ut fautores illius, non ſuſtinentes aduerſariorum uim, primum de omittenda Alcibiadis cauſa cogitarent. Deinde cernentes nautas remiges, omnes denique milites tum domeſticos tum peregrinos aduerſus Alcibiadis inimicos palàm manifeſteq; inſurgere, animum rurſus quem propè abiecerant, receperunt. Omnes enim auxiliares, ſed præcipue milites Argiui, & mille pedites Mantinenſes, ſe ad *Impietatis insimulatus Alcibiades.*

C hanc militiam ueniſſe dicebãt,ut Alcibiadem terra mariq;,aut nullum alium ducem ſequeren-
tur. Hæc cum uiderent Alcibiadis aduerſarij, uerit ne multitudo in expectatione belli erecta,
horum uocibus,quorum opera niſi bello poſthabito carere non poterãt, ad tollendũ iudicium
flecteretur, nouis conſilijs uirum aggrediuntur. Inſtruunt oratores nonnullos,qui etſi aduer-
ſus Alcibiadem occultas inimicitias exercerent, non tamen minori odio quàm aperti inimici
eum habebant. Hi populum adeuntes ueluti ciues quibus curæ eſſet Reipublicæ ſalus,multis
uerbis oſtendunt,quàm indignum Athenienſium prudentia ſit,ſimul & claſſem ingentem pa
rare,& multitudinem penè immenſam,cum ex urbanis,tum ex ſociorum copijs collectam,ad
bellum armare grauiſſimum fortaſſe omnium, quæ unquam ea Reſpublica geſſerit,& eodem
tempore tanti exercitus ducem reum conſtitui,iudicio diſtineri,ac populum Athenienſem,qui
animo Europam Aphricamq; concipiat,in audiendis accuſationibus fruſtra tempus terere. Nã
urgendum igitur eſſe, quod bene ac feliciter eueniat, & in aliud tempus iudiciũ differendum.
Confecto enim bello, cum Alcibiades per ocium adeſſe ſuæ cauſæ poterit,iudiciũ conſtituant,
rem cauſamq; cognoſcant, & opportuno Reipublicæ tempore ſecundum leges ſententiam fe
rant. Non latuerunt ingenium Alcibiadis hæ inſidiæ,quas inimici,ſub amoris ſpecie,apud im-
peritam multitudinem in ſuum caput machinabantur. Itaq; precibus, querelis, omni denique
contentionis genere eniti ad populum cœpit, ut de hac accuſatione ante profectionem ſuam
decerneretur:indignum eſſe clamitans, ſub reditum ſuũ integram cauſam reſeruare, & in ma-
gnam expeditionem ducem mittere, quem omnes Græci accuſatorum criminibus obnoxium
putent. Quam autoritatem in exercitu habiturum eum credant, quem milites ignorent, an ut
imperatorem,an ut reum ſequantur? Hanc igitur cauſam,inimicorum odio atque inuidia exci
tatam ante omnia cognoſcant,ac ſi Alcibiadem (ut inimici uolunt) nocentem inuenerint, ei ſe-
cundum leges pœnas conſtituant: ſin uero manifeſte cognouerint, ſe longe ab hoc ſcelere eſſe
alienum,tum in lucem proferant innocentiam ſuam, ut fidenti animo proficiſcatur ad bellum.
Non enim decere populum Athenienſem,neq; Reipublicæ expedire, neque maximis rebus
quas gerere tantis conatibus parent,utile eſſe,ſic ducem Athenienſem in expeditionem acce-
dere,ut magis domeſticos hoſtes qui poſt tergũ relinquantur, quàm externos qui aduerſa fron
D te dimicaturi ſint, formidandos putet. Poſt longam contentionem re integra in aliud tempus
reſeruata, quia præſenti bello moram allatura uidebatur, triumuiri iubente ſenatu populoq;
Athenienſi claſſem conſcendunt,nec multo poſtea,tempus idoneum ad traijciendum in Sici-
liam nacti,dato profectionis ſigno cum magna ſpectantium uoluptate à Pyræo ſoluunt,ducen
tes ſecum non multo minus quàm centum & quadraginta triremes,centum & quinque millia
peditum,tum ſagittarios ac funditores leuis armaturæ mille & trecentos,tormentorũ præterea
ac machinarum expugnandis urbibus copiam ingentem. Secundo uento ad Italiam delati,
Rhegium, quod ex propinquo Siciliam ſpectat, primo aduentu occuparunt. Deinde conſul-
tantibus inter ſe de adminiſtratione imminẽtis belli, Alcibiades ſuadente Lamacho,repugnan
te uero Nicia, ingenti celeritate in Siciliam traiecit,ac nulla interpoſita mora Catinam (id eſt op
pidum non admodum longe à Syracuſis ſitum) prius occupauit,quàm oppidani aut ſuis præ-
ſidijs urbem tueri,aut accerſire aliunde ſubſidia poſſent. Hoc initio proſpere feliciterq; ſecuto,
iam ad reliqua peragenda milites Alcibiadis ſeſe parabant,exiſtimantes omnia quæcunque fo-
rent,illo non alio duce,ſuperare & conſequi poſſe,cum triſti nuncio allatum eſt,eum Athenas
ad iudicium reuocari. Nam poſt diſceſſum illius maiori parte (ut plerunq; fit) meliorem uincen
te,inimici omni contentione adhibita, populum concitarunt ad eam conſpirationem prius in-
ueniendam,deinde extirpandam, quam autore principeq; Alcibiade factam eſſe dicebat. Itaq;
cœptum eſt de coniuratis qui inſimulabantur modice primum agitari,deinde creſcente odio
atque inuidia, tanta extemplo rabies ciuitatem inuaſit, ut in quoſcunq; amicos ac ſodales Alci-
biadis,ſine ullo diſcrimine ſæuitum ſit. Nulla enim ſeruata iudicij forma, alij necabantur,alij tru
debantur in carcerem, nec quiſquam erat tam innocens qui ſi tenuem ſuſpicionem huius cri-
minis incidiſſet,furentis populi manus poſſet effugere. Eos uero qui primum hanc culpam in
Alcibiadem contulerunt, Thucydides prætermiſit. Phrynichus autem comicus, alijq; nõnulli,
Dioclidem ac Teucrũ fuiſſe teſtãtur,ut ex Phrynichi ſcriptis intelligi licet: Te,inquit,amiciſſime
Mercuri integrum atque incolumem ſerua, ne ſi cecideris, & amico infamiæ ſis, & Dioclidi
præbeas facultatem nocendi. Cauebo,inquit,ne Teucer aduena poſſit obeſſe colono. Sed iam
ſatis compertum habemus neminem fuiſſe inter eos, qui Alcibiadem oppugnabant, ſic ſibi ipſi
conſtantẽ,ut aliquid unquam ſtabile aduerſus eum ſummumq; protulerit,quin potius omnia fi

A cta pro arbitrio crimina & commentitia uidebantur. Rogatus quidam accuſatorum, quonam pacto eum qui Mercurij ſtatuam percuſſerat, conſpexiſſet: reſpondit, ſe beneficio Lunæ percuſſoris uultum ſacrilegiq; nouiſſe. Verum cum Luna noua, qua tenebræ uigere præcipue ſolent, id facinus perpetratum eſſe conſtaret, ſatis perceptum fuit à prudentiſſimis uiris, eum & pugnantia ſecum loqui, & maleuolentia ad accuſandum Alcibiadem, non ueritate compelli. Populus tamen ſic Alcibiadi erat infeſtus, ut non argumenta, non teſtes, non deniq; hominem ullum, qui illius ſalutem ac innocentiam tueretur, audire æquo animo poſſet: accuſatores contrà, atque eorũ crimina in abſentis perniciem fabricata & libenter admitteret, & ſuis ſententijs comprobaret. Quibus rebus effectũ eſt, ut amici Alcibiadis leui etiam ſuſpicione notati, furentis populi rabiem metuentes, alij occultis in locis ſe abderent, alij ſalutem adipiſcerentur fuga, nonnulli priuſquam opinabãtur oppreſſi in carcerem truderentur. Inter quos fuiſſe aiunt Andocidem quendam uirum genere ac maiorum gloria clarum, cuius originem in Vlyſſem autorem Hellanicus hiſtoricus refert. Hunc populus Athenienſis, quia ipſe multitudinem aſpernabatur, ut inimicum iam multo antea oderat. Creditum uero facile eſt, eum in hac cauſa eſſe nocentem, quia Mercurij ſtatua quædam ampla atque magnifica domui eius propinqua, cæteris diſiectis atq; perfractis, ſola pene intacta permanſerat. Huic ſtatuæ Andocidem ad euitandum ſuſpicionem pepercìſſe dicebãt: unde nomen deinde quod hodie quoque ſeruat, ſortita eſſe uidetur, & à poſterioribus titulo indicante Andocidis Mercurius uocitata. Huic igitur Andocidi iuſſu populi in carcerem truſo, Timæus quidam nobilitate impar, prudentia uero audaciaq; ſuperior, in eodem carcere conſtitutus perſuaſit, ut ipſe unà ſecum alijq; nonnulli nocentes ſe eſſe confiterentur: manifeſtanti enim ſeipſum, dicebat, ſecundum legem impunitatem conſtitui. Itaque ſatius eſſe paucos optimos ac præſtãtes uiros, quibus præcipue formidandum erat, mentiendo ſaluti ſuæ conſulere, quàm cum pleriſq; hominibus ſordidis per inuidiã fœde turpiterq; necari. Hoc ſuadente Timæo cum aſſentiretur Andocides, in medium prodiens cõfeſſione ſua ipſe alijq; nonnulli à populo liberantur. Fuerunt autem ab eo & proprij ſerui, ut maiorem fidem ſuis uerbis acquireret, & plerique alij ſocij facinoris nominati, de quibus omnibus præter eos qui fugam arripuere, ſumptum ſupplicium eſt. Poſt hæc populus Athenienſis in Alcibiadem ira ac indignatione conuerſa, quoſdam elegit, qui ſalaminiam ad Alcibiadem mitterent,
B modeſte alloquerentur, multis rationibus ſuadentes, ut ad diſſoluendum iudicium & diluenda crimina quæ ſibi inferebantur, Athenas rediret. Metuebant enim quod erat magnopere formidandum, ne ſi uis ei afferretur, homo ferox ac turbulentus aliquam ſeditionem in exercitu concitaret. Idq; ſi tentare Alcibiades uoluiſſet, facile in hoſtili terra potuiſſet efficere. Nam ſua ſponte milites poſtquam perceperunt populi Athenienſis edictum, paſſim per exercitum fremebant, clamabantq;, neminem eſſe Athenienſium præter unum Alcibiadem, cuius ductu auſpicioq; bellum Syracuſanum cõfici poſſet, eo abeunte finiendam militiam eſſe, nec ulterius in ea prouincia tempus eſſe terendum. Cernebant enim Lamachum uirum impigrum, & in rebus gerendis ferocem, prohiberi autoritate Niciæ, quo minus ſua audacia uteretur. Niciæ uero in bello gerendo tarditatem quandam eſſe innatam, quam ſolus Alcibiades potuiſſet ſua uirtute atque ingenio excitare. Diſcedens igitur Alcibiades ira atq; indignatione accenſus, Meſſanam primum quæ certam defectionem parauerat, ex manibus Athenienſium abſtulit, clàm Syracuſanis rem omnem aperiens, ac detegens eos, qui tradere urbem populo Athenienſi decreuerant. Deinde cum in Thurios perueniſſet, deceptis cuſtodibus è trireme, qua Athenas ducebatur, repente proſilijt, ac celeriter ſe è proſpectu nautarum eripiens, cum certo in loco delituiſſet, facile perſequentium manus effugit. At uero poſt hæc roganti cuidam, num patriam ſuſpectam haberet, reſpondiſſe aiunt, ſe patriæ plurimum credere, uitæ autem diſcrimen ne matri quidem ſuæ committendum putare. Fieri enim ignorantia poſſe, ut nigrum pro albo ferat lapillum. Nec multo poſtea cum percepiſſet, ſe una uoce à populo Athenienſi morte damnatum: At ego, inquit, oſtendã illis Alcibiadem uiuere. Accuſationem uero ſic ſe habuiſſe aiunt. Theſſalus Cimonis, Alcibiadem Cliniæ in iudicium uocat, quoniam contra ius faſq; Cererem uiolauit, cum in propria domo ſodalium cœtum haberet, quorum alij præconis tædarumq; miniſtri, alij diſcipulorum officio fungerentur, ipſe ueluti ſacrorum antiſtes arcana myſteriaq; doceret, atque hæc omnia faceret contra edicta & leges, quæ olim fuerunt ab Eumolpidis & Eleuſinæ ſacerdotibus conſtitutæ. Athenienſes igitur publicatis Alcibiadis bonis, eoq; abſente damnato, ne aliquid quod aduerſus illum fieri poſſet, intactum relinquerent, decreuerunt ut omnes miniſtri miniſtræq; ſacrorum, Alcibiadem ueluti impiũ ac nephandum hominem exe-

Salaminia quod genus nauigij ſit, uide Suid.

Exilium.

C crarentur. Earum unam decreto populi imperioq́ neglecto, dixiſſe aiunt, ſupplicationū ad ſe, non execrationum officia pertinere. Inter hæc Alcibiades ex Thurijs in Peloponneſum profe ctus, ſe Argos contulerat, atque inde cum à patria ſuiſq́ inimicis omnia mala expectanda eſſe arbitraretur, fortunam tentandam ratus, ad Lacedæmonios miſerat qui dicerent, ſi publica præſtita fide ſibi adeundi Spartam poteſtatē fecerint, allaturum ſe multa, quæ ad communem utilitatem magnopere pertinerent. Facta poteſtate, Alcibiades etſi antea Lacedæmonijs uehementer fuiſſet infeſtus, tamen mutata fortuna rerum, comiter hoſpitaliterq́ ſuſceptus, primum eos de bello Syracuſano conſultantes multis rationibus compulit, ut Gilippum ducem ad ferendam Syracuſanis opem, contra Athenienſium exercitum mitterent: deinde, ut illinc aduerſus Athenienſes propinquum mouerent bellum: poſtremo, ut Deceliam urbem, quo nihil pernicioſius afferri Athenienſibus potuit, mœnibus circundarent, præſidijsq́ munirent. His atque alijs permultis breui tempore factum eſt, ut Lacedæmonij non modo in publicis rebus, ſed in ijs etiam quæ ad priuatum uiuendi uſum pertinerent, Alcibiadis ingenium admirarentur. Nam cum uiderent ipſum ad tondendam uſque ad cutem barbam more laconico tonſores adhibere, & frigidis balneis uti, & duro pane nigroq́ iure ueſci, uix adduci poterant ut crederent eum eſſe uirum, quem acceperant in omni deliciarum genere fuiſſe uerſatum. Sed tanta inerat Alcibiadi comitas, atque ad omnia naturalis ingenij dexteritas, ut facile diuerſis contrarijsq́ hominum moribus, quod alij ſe aſſequi poſſe diffidunt, ſuum uiuendi modum accommodare uideretur, ceu Chamæleon quidam, quem aiunt, albedine tantum excepta, ad omnes colores ſuſcipiendos aptum eſſe natura. Erat enim in Lacedæmonia homo grauis, ſeuerus, & quod apud Spartiatas plurimi fit, pugnator egregius. In Ionia, iners, mollis, ac multis uoluptatibus deditus. In Thracia quoque nunc potando, nunc equitando, incredibili arte barbarorum mores imitabatur. Cum Tiſſapherne uero Satrapa diu uerſatus, adeò faſtu, pompaq́, & ornatu omnium rerum cunctos alios excedebat, ut Perſicam magnificentiam, qua illi plurimum ualent, ſuis delicijs ſuperaret. Hæc cum ageret Alcibiades, non mores in alios mores uertebat, ſed natura utens, interioribus cupiditatibus tectis, ſemper ad eorum conſuetudinem, quibus cum uerſabatur, ſuum accommodabat ingenium. Itaque ſi quis ex eo uiuendi modo, quem ille

Incredibilis ingenij uarietas.

D apud Lacedæmonios præferebat, metiri hominem uoluiſſet, non filium Achillis (ut ille Poeta inquit) ſed uirum Spartiatam, ſub diſciplina Lycurgi à primis incunabulis inſtitutum Alcibiadem eſſe dixiſſet. At uero ex altera parte ſi idem potuiſſet occultum illius ingenium abditamq́ naturam diligentius intueri, eam profectò ſententiam protuliſſet, quam de Helena, quæ in funere matris nimium ſuis pepercerat comis, ille Poeta protulit: Mulier eſt, inquit, quæ ſemper fuit, priſtinum ingenium ſeruans, priſtinamq́ naturam. Poſt hæc cum Agis Lacedæmoniorum rex in expeditionem eſſet profectus, ferunt Timæam illius coniugem adulationibus Alcibiadis blanditijsq́ pellectam, primum familiariter ſecum fuiſſe uerſatam, deinde impudentia ſimul cum amore creſcente, eò temeritatis atque inſaniæ proceſſiſſe, ut cum infantem peperiſſet, ipſum etſi foris Leotychidem, domi tamen præſentibus ancillis, Alcibiadem uocitaret, atque eius filium eſſe fateretur. Alcibiadem quoque ioco dixiſſe aiunt, non à ſe quæſitam familiaritatem Timææ, quo aut contumelia quenquam afficeret, aut uoluptate frueretur, ſed ut liberos, qui deinde Lacedæmoniorum reges futuri eſſent, procrearet. Hæc cum multorum ſermonibus deferrentur ad Agidem, tradunt hominem non tam accuſatorum criminibus, qui ſuſpicionem de Alcibiade faciebant, quàm tempore eſſe adductum, ut uiolatam uxoris pudicitiam crederet. Nam antea rex ingenti terræmotu perculſus, relicta in urbe coniuge, decem continuos abfuerat menſes. Poſt hoc tempus natum Leotychidem ſuum filium eſſe negauit, ex quo aiunt illum ueluti à regio ſanguine alienum, ſucceſſione regni à poſterioribus fuiſſe excluſum. Verum inter hæc cum Athenienſes, re male geſta, ingentem cladem in Sicilia recepiſſent, extemplo Chij, Lesbij, Cyziceni, ad ſpem nouarum rerum erecti, uno eodemq́ tempore Spartam miſerunt, qui dicerent ſe defectionem à populo Athenienſi facturos, ſi Lacedæmoniorum præſidijs fulciantur. Lacedæmonij uero his libenter auditis, primum una uoce in hanc ſententiam ferebantur, ut cenſerent optimum eſſe Bœotios Lesbijs, Pharnabazum Cyzicenis auxilium ferre. Deinde autore Alcibiade conſilio permutato, Chijs primum totis uiribus ſubueniendū rati claſſem parant, eamq́ magnis copijs refertam, ad tutandum Chium proficiſci iubent. Alcibiades in hanc expeditionem profectus, nunc egregiam operam in bello nauando, nunc Lacedæmoniorum ducibus cōſulendo, tanto detrimento Athenienſibus fuit, ut penè totam Ioniam ad defectionem compulerit. Dum hæc in Ionia geruntur, interim Agis

Defectio ad hoſtes.

tum

A tum ob inuidiam quæ animum eius urebat, tum ob uiolatæ uxoris iniuriam, dies nocteſq; nihil
aliud agitare uidebatur, niſi ut ruina Alcibiadis odium ſuum reſtingueret. Et iam Spartiatæ no
biliores, qui aliquam dignitatem in Repub. obtinebant, eodem pacto ut Agis inuidere gloriæ
illius ac rebus proſpere geſtis inceperant. Itaque perniciem ei communi conſilio machinantes,
ad præfectos claſſis in Ioniam mittunt, qui iuſſu regum Alcibiadem de medio tollant. Sed calli-
do ingenio uir, cum allatæ iniuriæ, & quanta inuidia gloriam ſequeretur, non immemor eſſet, *Prouidentia.*
ſemper Lacedæmoniorum fidem ſuſpectam habens, in bello gerendo eorum mandatis obtem
perabat, uitam tamen aliaq; ſibi chara neque illorum fidei, neque arbitrio committebat. Cæte-
rum cognitis ijs quæ ſibi parabantur inſidijs, extemplo ad Tiſſaphernem Satrapen, ueluti ad
ſalutis ſuæ patronum confugiens, barbarum calliditate ingenij, cuius ille erat ſupra modum
amator, ſibi in primis cōciliauit. Nulla enim erat natura tam aſpera, tam difficilis, tam ab huma-
nitate aliena, quam Alcibiades non ſibi beneuolam redderet. Itaq; Tiſſaphernes etſi homo ſu-
perbus eſſet atq; immanis, & ſupra omnes Perſas Græcorum generi inimicus, comitate tamen
Alcibiadis ſagacitateq; pellectus, ſic eum diligebat, ut nō minus hominem colere, quàm ab eo-
dem coli uideretur. Quinetiam hortum quendam omnium ſuorum pulcherrimum, in quo &
fontes perennes erant, & prata ſalubria, & umbracula regijs ornamētis inſtructa, appellari Al
cibiadem iuſſit. Hæc cum ita eſſent, Alcibiades poſteaquam uidit ſe gratia apud Tiſſaphernem *Gratia.*
autoritateq; plurimum poſſe, & amicitiam Lacedæmoniorum cum ob priuatum odium regis,
tum ob communem ciuitatis inuidiam, in perpetuam maleuolentiam eſſe conuerſam, ſuadere
barbaro cœpit, ne Lacedæmonios tantis uiribus, quantis antea iuuerat, aduerſus Athenienſes
foueret, ſed paulatim pecuniam ſubminiſtrando, diſcordiarum materiam aleret, bellum quoad
poſſet nutriret. Fore enim ut ambæ Reſpub. diuturnitate belli afflictæ, ſupplices deinde ad re-
gem ſuum humileſq; confugiāt. Tiſſaphernes admirans ingenium ac prudentiam Alcibiadis,
ſine ulla exceptione in bello gerendo eius conſilia ſequebatur. Græci autem ſtupebant, quod
cum eſſet Alcibiades tanta cum ignominia pulſus Athenis, induſtria tamen & calliditate inge-
nij, eam autoritatem apud exteras gentes aſſequutus foret, ut non modo Athenienſibus, ſed
etiam Lacedæmonijs non mediocri formidini eſſet. Athenis uero paſſim per urbem quereban
B tur ciues, quod fortem uirum & egregiū ducem, alieno Reip. tempore, de ciuitate expuliſſent, *Vulgi incer*
odio magis atque inuidia, quàm merito ullo, perniciem ei machinati, paulò poſt in ceruicem pa *titudo.*
triæ rediturum. Nam etſi per id tempus in Samo res Athenienſium nec proſperæ ſatis, nec ad-
uerſæ admodum eſſent, præfectis claſſis in id ſolum intentis, ut recuperarent nōnulla quæ pau
lò ante defecerant loca, & alia quæ defectionem factura uidebantur, in fide retinerent, tamen
magna eos inceſſerat cura, quod crebris nuncijs rumoribuſq; acceperant, Tiſſaphernem cen-
tum quinquaginta triremes in Phœnicia paratas habere, quæ ſi aduerſus Athenas (ut fama erat)
à barbaro mitterentur, iam actum iri de libertate credebant. Alcibiades Athenienſium formi-
dine cognita, celeriter ad præfectos miſit in Samum, qui diceret, priuatis ſimultatibus ſe potio-
rem ſemper habuiſſe Remp. Nunc cum ſeruare eam poſſit, paratum eſſe Tiſſaphernem, qui
grauiſſimus hoſtis immineat, ab eorum ceruicibus remouere, ſi ex altera parte optimates Athe
nis, ut uiros fortes decet, Remp. capeſſentes, imperitæ multitudinis potentiam deprimant. Aſ- *Thucyd. lib. 8.*
ſentientibus cunctis nobilibus qui res Athenienſium in Samo regebāt, ſuaſionibus conſilijſq;
Alcibiadis, unus tantū Phrynichus ſuſpicatus id quod erat, Alcibiadem hæc omnia moliri, non
tam ut paucorum potentiam in urbe conſtituat, quàm ut inter Senatum & plebem contentio-
nem inducat, aduerſari alijs cœpit, & huic conſilio quacunq; ratione obuiam ire. Itaque Aſtyo
chum quem Tiſſaphernes ſuæ claſſi præfecerat, occulte monuit, ut ab Alcibiadis dolis inſidijſq;
caueret: ſed duplicata utrinq; fallacia deceptus eſt proditor, cum proditorem deciperet. Timens *Fallacia fal-*
enim Aſtyochus potentiam Alcibiadis, quem ſciebat gratia & autoritate apud Tiſſaphernem *laciam.*
plurimum poſſe, omnia quæ ſibi à Phrynicho fuerant delata, homini patefecit. Alcibiades his
cognitis, extemplo miſit in Samum monitum præfectos claſſis, ut à Phrynichi perfidia caueant.
Opera enim illius, omnia cōſilia quæ pro ſalute Athenarum agitentur, perturbari atque euer-
ti. Hæc ubi relata ſunt Athenienſium ducibus, adeò grauiter in Phrynichum exarſerūt, ut com
muni conſilio conſpirarent ad hominem ueluti hoſtem & proditorem patriæ perſequendum.
Phrynichus ſibi uehementer metuens, antequam opprimeretur aliorum inſidijs, experiri con-
ſtituit an ſuperiori fraudi noua fraude poſſet occurrere. Itaque rurſus ad Aſtyochum miſit, qui *Calliditas.*
primum apud eum quererētur, quod ea omnia quæ fidei ſuæ commiſerat, contra ius faſq; pro-
dita Alcibiadi eſſent, deinde operam ſuam magis quàm unquam antea pollicerentur, ſe etiam

C paratum eſſe dicentes in manibus ſuis, ſi uelit, claſſem atque exercitum Athenienſium tradere. Verum hæc quoq; fraus, cum ab Aſtyocho relata Alcibiadi eſſet, euentum quem Phrynichus animo deſtinauerat, habere non potuit. Nam ubi Phrynichus iterum ab Aſtyocho ſuas inſidias detectas ſenſit, metuens ſecundam Alcibiadis accuſationem, celeriter ut præoccuparet Athenienſium animos duces conuenit, monetq; ut militem in armis habeant, ſibi enim compertum eſſe, hoſtes paulò poſt cum omnibus copijs affuturos, eo conſilio ut Athenienſium exercitum, quem illi imparatum atque inermem reperire confidunt, ingenti impetu aggrediantur, atque ſi fieri poſſit euertãt. Sub idem propè tempus ad eoſdem duces literæ ab Alcibiade afferuntur, quæ Phrynichum proditionis inſimulabãt, monebantq; ut ab fallacia hominis qui tradere exercitum hoſtibus ſimul cum claſſe parauerat, diligenter cauerent. His literis nõ crediderunt præfecti claſſis, exiſtimantes ea commentitia eſſe crimina, & ab Alcibiade in perniciem Phrynichi fabricata. Dicunt tamen cum paulò poſtea ſeruus quidam Hermonis Phrynichum peremiſſet, cenſuiſſe Athenienſes eum ob proditionem iure necatum, & interfectori Hermoni ac ſocijs eius uelut benemeritis de Rep. uiris præmia detuliſſe. Poſt hæc amici Alcibiadis qui in Samo claſſem habebant, ſuperiores facti, extemplo Piſandrum Athenas mittunt, qui primores ciuitatis conueniat, atque eos doceat, Tiſſaphernem Alcibiadis opera amicum ſibi ac ſocium fore, ſi illi populari ſtatu deiecto Reip. gubernationem ſuſceperint. Verum Piſandri aduentu quadringenti uiri occupata Rep. præter expectationem eorum qui uerſabãtur in Samo, ſegnius quàm antea gerebant bellum, & Alcibiadis rebus parum fauebant, ſiue non audentes maiorem motum in urbe concire, ſiue arbitrantes ſe Lacedæmonios, qui paucorum ſtatum ſemper adiuuerant, magis pacatos habituros. Sic igitur ſe habentibus rebus, urbana multitudo nonnullorum ſupplicio conterrita, qui fuerant quadringentorum iuſſu necati, quietem actura uidebatur. Hi uero qui apud Samum in exercitu erant, grauiter ferentes hæc quæ gerebantur Athenis, nulla interiecta mora, repetere cum omni claſſe Pyræum ſtatuunt, Alcibiade antea duce exercitus appellato, monitoq; ut omnibus rebus omiſſis, ad delendam paucorum tyrannidem Athenas ueniret. Cæterum Alcibiades, etſi eorũ beneficio dux fuiſſet tot nauium, tantiq; exercitus declaratus, tamen non tam cupiditati illorum, quàm ſaluti patriæ conſulendum ratus, prudentia ſua

D à pernicioſo incepto multitudinem reuocauit. Vnde aiunt conſenſu omnium fuiſſe poſtea iudicatum, conſilio atque opera Alcibiadis eo tempore ciuitatem ſeruatam. Nam ſi ut conſtituerant, claſſem Athenas & omnem exercitum reduxiſſent, primum Helleſpontum, inſulas, Ioniam deniq; omni præſidio nudatam arbitrio hoſtium reliquiſſent, deinde in urbem, quo nihil funeſtius euenire poterat, ciuile introduxiſſent bellum. Hæc ne fierent Alcibiades propè ſolus prohibuiſſe uidetur, non modo ſimul totum exercitum leniendo, ſed etiam unumquenq; militem ſeorſum uocando, rogandoq;, ne dum paucorum potentiã delere ſtudent, eodem conatu ciuitatem euertant. Thraſybulus quoque quem aiunt inter omnes Athenienſes magnitudine uocis plurimum ualuiſſe, unà cum Alcibiade clamando increpandoq; multitudinem leniebat. Nec multo poſtea Alcibiades Phœniſſas naues, quæ à Perſarum rege in Lacedæmoniorum auxilium mittebantur, calliditate ſua cohibuit, ne ulterius progrederentur, Tiſſapherni ſuadens, ut permitteret Græcos cum Græcis dimicãtes ſibi mutuò internecionem parare. Nemini enim dubium eſſe, quin Lacedæmonij illius potentia fulti Athenienſium uires euertant: debellatis Athenienſibus, Lacedæmonios non ſolum reliquis Græcis, ſed etiam Perſarum regi formidandos fore. Tiſſaphernes his rationibus perſuaſus, prope Aſpendum claſſem cõtinuit. Quod ubi Athenis nunciatum eſt, tantam repente gratiam apud multitudinem Alcibiadi comparauit, ut eum extemplo quadringentorum ſtatu deleto, in urbe recipiendum cenſerent. Verum Alcibiades, ne uideretur miſericordia quadam & beneficio plebis fuiſſe in patriam reuocatus, ſtatuit reditum ſuum aliquanto differre, ut ſi fieri poſſit, maiori cum gloria reuertatur. Itaq; paucis nauibus ex Samo profectus, ingenti celeritate in Choam traiecit. Ibi audiens Mindarum Spartiatam Athenienſes cum omni claſſe inſectantem, uerſus Helleſpontum nauigare, extemplo decem & octo triremibus Lacedæmoniorum ueſtigia ſubſequutus, cum Abydum propè ueniſſet, offendit utranque claſſem uehemẽti certamine occupatam. Viſus primum Alcibiades, Lacedæmonijs ſpem, Athenienſibus formidinem attulit. Poſtea uero quàm Athenienſes notum conſpexere ſignum in puppi prætoriæ nauis ſublatum, continuò animum quem propè abiecerant, receperunt. Redintegrato acrius prælio, Alcibiades ea parte, qua Lacedæmonij ſuperiores uidebãtur, tanto impetu hoſtes inuadit, ut illi prius fermè quàm pugna confereretur, ſuis uiribus diffidentes fugam arriperent. Nam in proximum littus, ubi Pharnabazus cum pedeſtribus

Meritum de patria commẽdat Thucyd.

Alterum in patriam beneficiũ.

Tertium.

A deſtribus conſederat copijs, raptim auerterũt claſſem. Inſtabat à tergo Alcibiades nouiſſimum quenq; aggrediens. Nec prius à perſequendo hoſte diſceſſum eſt, quàm Athenienſes multis tum uadis, tum ſicco littore interceptis, multis etiam ferro necatis, integram uictoriam reportarunt. Captæ triginta hoſtium naues, & nonnullæ quas Athenienſes paulò ante amiſerant, recuperatæ. Trophæum quoque pro memoria huius uictoriæ conſtitutum. His rebus proſpere geſtis, Alcibiades nullam moram interponendã putauit, quin ad Tiſſaphernem rediret, ſecum ferens egregia munera ac precioſam ſupellectilem ex hoſtiũ ſpolijs diligenter collectam. Verum cum Lacedæmonij ante conſertam pugnam de Tiſſapherne cum Perſarum rege queſti magnopere eſſent, quod magis conſilio Alcibiadis, quàm mandatis ſuis obtemperãs, hoſtium rebus faueret, Tiſſaphernes ad hanc ſuſpicionem purgandam, uenientem opportune Alcibiadem capi extemplo iuſſit, & in carcerem condi, nihil minus eo tempore quàm talem iniuriam expectantem. Cæterum poſt paucos dies Alcibiades occaſionem nactus, deceptis cuſtodibus, qui excubandi diligentiam remiſerant, fugam arripiens, ad Clazomenios ſe contulit. Ibi ut Tiſſaphernem calumnijs oneraret, paſſim uulgauit ſe eius beneficio eſſe dimiſſum. Profectus deinde in Athenienſium exercitum, cum cognouiſſet Pharnabazum ac Mindarum cum omnibus copijs ſub Cyzico conſediſſe, extemplo milites ad prælium accendens, multis rationibus compulit, ut illi neceſſarium eſſe putarent, aut nauali aut terreſtri pugna cum hoſtibus decertare. Deficiente enim pecunia, commeatu, & omni copia neceſſariarum rerum, aut dimicare cogebantur, aut cum magno detrimento abire. Alcibiades igitur in locum quem Proconeſum appellant, cum milite omni deſcendẽs, iuſſit primum parua nauigia fortibus uiris referta, à magnis nauibus circundari: deinde præfectos diligẽter curare, ut hoc pacto inſtructa claſſe, quanto maxime cum ſilentio poſſent, aduerſus hoſtes progrederentur. Et forte ingens imber grandine mixtus, quo nihil aptius ad fallendum hoſtium proſpectum euenire poterat, opportune cecidit. Primum Athenienſes, occupante omnia tempeſtate, bene gerendæ rei ſpem propè abiecerant, deinde hortante iubenteq; Alcibiade, ne tantam occaſionem prætermitterent, recreati animo ire ad hoſtes pergunt. Nec multo poſtea mira ſerenitate coorta, claſſem hoſtium ante portum Cyzicenorum conſpiciunt, quæ uidebatur ſoluentis ac abeuntis ſpeciem præ ſe

Prudentia imperatoria.

Magni ſucceſſus.

B ferre. Veritus Alcibiades, ne hoſtes conſpecta multitudine ſuarum nauium, milites in terram exponerent, & continenti applicarent claſſem, extemplo præfectos iuſſit à tergo ſua ueſtigia pedetentim ſequi, ita ut à ſuis poſtremis nauibus mediocri interuallo abeſſent. Ipſe quadraginta triremibus celeriter ante omnes progreſſus, hoſtem ad pugnam elicit. Lacedæmonij paucitate contempta, fidenti animo prælium ineunt, nondum alia cõſpecta claſſe, aut ſtrepitu nautico exaudito. Poſtea uero quàm alias atque alias ſuperuenientes conſpexere naues, tantus repente terror pauorq; omnes occupauit, ut non modo primum impetum, ſed ne conſpectum quidem aduenientis claſſis ſuſtinerent. Itaque in proximum littus effuſam arripuere fugam. Alcibiades centum nauibus ſubſequutus, copijs in terram expoſitis, magnam fugientium partem excepit. Mindarum deinde ac Pharnabazum qui præſtò cum copijs terreſtribus aderant, auxilium ſuis laturi, eodem impetu aggreſſus fudit fugauitq;, nec prius uictoriæ modus impoſitus, quàm Mindarus fortiter pugnans cecidit, & Pharnabazus citato gradu fugam arripuit, Cyzico in poteſtatem hoſtium derelicto: ingens enim hominum copia & prælio cæſa, magna inſuper capta. Nauium uero ne una quidem ex tanto numero euadere potuit. Athenienſes hac tam ingenti uictoria parta, non ſolum confirmaſſe in Helleſponto imperium uidebantur, ſed etiam ex altero mari Lacedæmoniorum uim ac potentiam depuliſſe. Statim poſt hæc, capta eſt epiſtola quædam Laconicis literis ſcripta, qua uicti paucis uerbis calamitatem ſuſceptam Ephoris nunciabant: Perdita ſunt bona, Mindarus interijt, eſuriunt qui ſuperfuerũt uiri. Vos quid ulterius agendum ſit, conſulite. Poſt hæc milites Alcibiadis ſibi aſſumentes huius uictoriæ laudem, ſocietatem aliorum militum, qui Thraſylli regebantur imperio, tolerare nõ poterant. Nam Athenienſes non multò antea eodem Thraſyllo duce apud Epheſum tam ingentem ſuſceperant cladem, ut ab Epheſijs ſit eo in loco ubi conflixere, trophæum in eum conſtitutum. Hæc exprobrabant illis Alcibiadis milites, uirtutem ſuam ac ſui ducis prudentiam extollentes, eorum ignauiam increpantes, aſſerentesq; Alcibiadem nunquam fuiſſe prælio ſuperatum, illos uero ductu auſpicioq; Thraſylli ſæpius fuſos fugatosq;. Sic igitur inſolentia horum militum eouſq; proceſſit, ut neque in acie, neque in caſtris communem cum Thraſylli exercitu gerere militiam uellent. Cæterum cum Pharnabazus reparato exercitu Abydenorum fines eſſet ingreſſus, Alcibiades ad arcendum populationibus hoſtem, cum Thraſyllo obuiam fa

Cauti imperatoris exempla.

C ctus, conſerta pugna, hominem in fugam uertit, & cum omni exercitu perſequutus uſque ad noctem fugientium agmen ingenti ædita cæde, militem in caſtra reduxit. Ibi utriuſq; ducis milites, quod communi opera rem feliciter geſſerãt, inuicem gratulantes, ſumma lætitia uictoriam celebrarunt, breuiq; tanta concordia coaluerunt omnium animi, ut priſtinæ contentiones beneuolentiam peperiſſe uiderentur. Poſtero die Alcibiades inſigni erecto trophæo, in regionem Pharnabazi exercitum ducit, ac late depopulatus agros omnis, magna cum captiuorũ copia, & omnis generis præda in caſtra reuertitur, dimiſſis antea ſine ullo precio cunctis quos ceperat ſacerdotibus. Cum uero Chalcidonij ſpem prodendæ urbis Alcibiadi attuliſſent, extemplo ille ad eos profectus, ut autoribus defectionis animum faceret, ad expellendum de ciuitate Lacedæmoniorum præſidium, prope mœnia cum exercitu conſtitit. Certior deinde factus Chalcidonios quæcunq; precio digna haberent, ſub aduentum ſuum ad Bithynios detuliſſe, parte copiarum ad obſidendam urbem relicta, ipſe in fines Bithyniorum reliquũ exercitum ducit, præmiſſo antea caduceatore, ut niſi omnia quæ à Chalcidonijs habuere, ad ſe detulerint, infeſtum agmen in ſuo agro expectent. Metu conterriti Bithynij, extemplo paruerunt mandatis, amicitia prius cum Alcibiade ac ſocietate inita. Paulò poſt Alcibiades ad oppugnandam Chalcidonem reuerſus, cum ex ea parte qua mari abluitur, aggrederetur urbem, interim Pharnabazus ut obſidionem ſolueret, cum exercitu uenit, ſtatimq; cum Hippocrate urbis præfecto ſuis copijs iunctis pugnandi poteſtatem fecit, nec Alcibiade detrectante certamen, ad pugnam deuenere. Certatum aliquandiu ancipiti prælio. Demũ ſuperato Hippocrate, quum Pharnabazus impetum hoſtium ſuſtinere non poſſet, citato gradu fugam arripuit. Alcibiades poſt hanc uictoriam præfectis Athenienſium ad obſidionem relictis, ipſe in Helleſpontum traiecit, pecuniam qua maxime indigebant, undique coacturus. Accidit autem ut per occaſionem, cui nunquam deerat, Selybriam caperet. Nam autores quidam dedendæ urbis cum Alcibiade conuenere, ut cum media nocte ignem conſpexiſſet, citatum agmen ad portas duceret. Veriti deinde ne unus coniuratorum qui mentem in contrarium uerterat, omnia patefaceret, ante conſtitutum tempus ignem extollunt. Alcibiades conſpecto ſigno triginta tantũ uiris aſſumptis, nondum enim exercitum armauerat, quanta maxima celeritate poteſt, ad urbem contendit,
D iubens alios raptim ſequi. Viginti alij acceſſerant uiri, cum Alcibiades patefacta porta, urbem ingreditur. Interim proditione detecta, Selybriani obuiam denſo agmine ueniebant, parati omni ratione confligere, ut hoſtem de ciuitate expellerent. Hos ubi appropinquare Alcibiades ſenſit, cum pugnam inire tam paucis militibus temerarium eſſe cenſeret, & pedem referre nimium turpe uideretur uſque ad illam diem duci inuicto, extemplo nouo conſilio Selybrianos aggreſſus, caduceatorem miſit, qui tuba ſilentio facto, ſuo nomine eos moneret, ne prius aduerſus Athenienſes arma hoſtilia ferant, quàm animum conſiliumq; Alcibiadis norint. Hoc mandato ſic repreſſi ſunt Selybrianorum conatus, ac ſi omnes Alcibiadis copiæ adfuiſſent in urbe. Protracti deinde Alcibiadis opera utrinque ſermones quouſque armatus exercitus ad urbem peruenit, tum metu uictis Selybrianis, cum fidem Alcibiadis implorarẽt, liberaliter data eſt pax, & Thracibus imperatum, qui frequẽtes in exercitu Alcibiadis erant, iandiu ſua ſponte huius imperatoris ſigna ſequuti, ne urbem diriperent. Paucos dies ibi Alcibiades commoratus, accepta pecunia præſidioq; impoſito cum omnibus copijs Chalcidonem reuertitur. Hanc urbem interim Athenienſium duces ad deditionem compulerant, ac fœdere cum Pharnabazo inito conditiones dixerant pacis, ut Chalcidonij certa pecunia perſoluta, in poteſtate Athenienſium eſſent, & omnis Pharnabazi regio integra ab iniurijs ſeruaretur, ac per eam Athenienſium legati quandocunq; mitterẽtur ad regem, cõmeare libere poſſent. Alcibiadis aduentu fide ultro citroq; data, iureiurando fœdus confirmant. Sic igitur cum Pharnabazo compoſitis rebus, cum Athenienſes ex ea parte magno belli onere leuati uiderentur, præter expectationem percipiũt Byzantios nouandarum rerum occaſionem nactos, defeciſſe. Quod ubi ad Alcibiadem perlatum eſt, extemplo ille non ignarus, quantum momenti ad res gerendas in celeritate collocatum foret, diu noctuq; nõ intermiſſo curſu, ad recuperandum Byzantium proficiſcitur. Primo aduentu oppidani celerius quàm arbitrabantur oppreſſi, ut in re trepida ſit, pauentes per urbem diſcurrunt, deinde alij alios hortantes conſtituunt inter ſe quo quiſq; loco ciuitatem defenderet. Alcibiades econtra ſic terra mariq; Byzantiũ obſidet, ut nulli aditus, neque exitus eſſent, qui non firmiter ſuis præſidijs tenerentur. Itaq; breui tempore factum eſt, ut oppidani debilitati commeatus inopia, famem tolerare non poſſent, nec ſatis ſcirent in tanta penuria rerum, quid ſibi agendũ aut parandũ foret. Erãt ea tempeſtate Byzantij ciues duo, Ana-

Repentinum in rebus periculoſis conſilium.

xilaus

A xilaus atque Lycurgus, qui magis cupiditate ſeruandæ patriæ, quàm ſpe ulla priuatæ utilitatis allecti, de prodenda urbe cum Alcibiade conuenere, tali prius inito conſilio. Ambo enim proficiſcentes in forum, tum ad ea ciuitatis loca ubi aliqua ciuium frequẽtia erat, paſſim uulgarunt ſe compertum habere Alcibiadem ad comprimendas populorum ſeditiones, quæ magni ponderis eſſent, in Ioniam reuocari. Res à multitudine facile credita, quia eodem die Alcibiades uelis in altum datis, ingenti celeritate uerſus Ioniam nauigauit. Sequenti nocte quanto maxime cum ſilentio potuit, ad occupandam urbem reuerſus, cum iam compoſita omnia ad proditionem eſſent, ipſe cum parte copiarum in terram deſcendit, ex altera parte præfecti claſſis (ita enim conuenerant) portum ingreſſi magno clamore urbem inuadunt: ſimul enim & oppidanis metum, & autoribus dedendæ urbis ad recipiendum Alcibiadem animum faciebant. Primo tumultu Byzantij & externi milites, Peloponneſiaci, Bœotij, ac Megarenſes facto agmine ad portum occurrunt, & hoſtes iam deſcendentes in terram, ingenti impetu in naues compellunt. Iamꝗ ſperabant defendi Byzantium poſſe, non ſatis gnari eorum quæ gerebantur à tergo. Cum nunciatum eſt Alcibiadem cum armato exercitu urbem ingreſſum, extemplo multitudo omnis relicto portu in ciuitatem regreditur, ad arcendum hoſtem, & opem ſi quam poſſet iam propè captæ urbi ferendam. Primo congreſſu atrox committitur prælium, Alcibiade dextrum, Theramene ſiniſtrum regente cornu, ſtetitꝗ aliquandiu oppidanorũ immota acies. Tandem urgente uehementius Alcibiade hoſtes in fugam uertuntur. Alcibiades urbe uictoriaꝗ potitus, curam adhibuit, ut omnes Byzantij à cæde, ac eorum bona à direptione militum ſeruarentur. Sic enim antea cum Anaxilao Lycurgoꝗ conuenerat. Quod quidem ad diluendum proditionis crimen, ipſis deinde non parum profuiſſe uidetur. Nam cum hi poſt hanc deditionem, Lacedæmonem profecti in iudiciũ uocarẽtur, Anaxilaum dixiſſe aiunt, nullũ turpe facinus à ſe perpetratum. Etenim cum Byzantius, inquit, non Lacedæmonius eſſem, & patriam meam, nõ Spartam, terra mariꝗ obſeſſam uiderẽ, cernere mꝗ præterea omni frumento quod reperiebatur in urbe, à Bœotijs, Peloponneſiacisꝗ conſumpto, reliquam multitudinem fame perire, ſuccurrendum Byzantiorum filijs duxi. Itaque non hoſtibus ciuitatem prodidi, ſed ab hoſtium cæde, incendio, ac omnibus malis quæ uicti à uictoribus perpeti ſolent, patriam

B liberaui, optimatum Lacedæmoniorum ſequutus exemplum, quibus ſemper maximæ curæ fuit, quacunque ratione ciuitatem ſeruare. His auditis, Lacedæmonij Anaxilaum atque Lycurgum omni ſupplicio abſolutos dimiſere. Cæterum Alcibiades tot rebus terra mariꝗ feliciter geſtis, cum iam reuiſendæ patriæ incredibili cupiditate traheretur, nihil ultra differendum ratus, claſſem conſcendit, multis hoſtium ſpolijs ac omni armorum genere exornatam. Nam præter ingentem captiuorum copiam, ſupra ducenta nauium roſtra, quæ partim à ſe captæ, partim deletæ prælio fuerant, ſecum habuiſſe Alcibiadem tradunt. Verum Duris Samius qui originem ſuam in Alcibiadem refert, Callipidem quoque hiſtrionem fuiſſe in naui illius ſcribit, enſe, haſta, cæterisꝗ armis, quibus uti in certaminibus ſolent, peregregie inſtructum: & Chryſogonum quendam Pythionicen modulatorem, qui tanta arte remigum manus dirigebat, ut cum illi remorum pulſum cum Chryſogoni cantu coniungerent, iucundam audientibus redderent harmoniam. Addit etiã prætoriam nauim, qua Alcibiades uehebatur, ueluti ex bacchanalibus redeuntem, cum purpureis uelis portum ingreſſam. Hæc ego affirmare non auſim, cum neꝗ Theopompus, neꝗ Ephorus, neꝗ Xenophon, qui grauiſſimi autores fuere, harum rerum quicquam meminerint. Præterea nec tempus illud poſtulare uidebatur, ut Alcibiades ab exilio ueniens Pyræum cum tanta pompa ingrederetur, & Athenienſium inuidiam concitaret, quam ille etiam in tam ſecunda proſperaꝗ fortuna magnopere ſuſpectam habebat. Nam cum portũ intraſſet, non prius in terram deſcendere uoluit, quàm ſedens in puppi Euryptolemum nepotẽ & familiares permultos conſpexit hortantes, ut fidenti animo in urbẽ ueniret. Inter hæc multitudo omnis obuiã effuſa ſtudio uiſendi Alcibiadẽ poſt tot uictorias partas, certatim extra ciuitatem exierat, tum ex tanto interuallo primum conſpectus, ora omniũ in ſe oculosꝗ conuertit: itaꝗ ipſum uenientẽ, cæteris præfectis omiſſis, alij ſalutabant, alij oſculabantur, alij ei deferebãt coronas. Senes qui appropinquare non poterant, procul aſpiciẽtes uirum iunioribus oſtendebant. Erant etiam qui præſentem felicitatem cum præteritis calamitatibus conferentes, præ nimio gaudio lachrymas tenere non poſſent. Multi quoꝗ reperiebantur, qui cum ſermonibus ſuis res anteàctas repeterent, palàm faterentur, indigne iniuriam à populo factam, magnoꝗ id damno fuiſſe dicerent, quod Syracuſano bello nec opera nec conſilio talis uiri uſa Reſpub. eſſet. Quid enim Alcibiades ſua uirtute potuiſſet efficere, manifeſte ex illius

Stratagema egregium.

Glorioſus in patriam reditus.

Iuſtin. lib. 5.

Gratia ciuium noua.

C geſtis poſſe deprehendi, qui cum Athenienſiũ Remp. ſpoliatam imperio maris, terra uero uix ſuburbana tenentem inuenerit, extemplo cum magna hoſtium clade, non modo in priſtinam potentiam reuocauerit, ſed etiam gloria ac magnitudine rerum geſtarum claram florentemq; reddiderit. Nam plebiſcitum quo reuocabatur ab exilio confirmatũ erat prius, Critia Callæſtro ferente, cuius rei illeipſe in elegijs meminit, beneficij eius Alcibiadem ſubmonens:

Primus ab exilio, quod te reuocabat Athenas
Decretum, gaudens expoſui populo,
Intactaq; fuit hæc tibi lingua fide.

Sic igitur Alcibiades frequenti multitudine conſtipatus, media urbe in forum peruenit. Ibi aduocata cõcione, leniter primum de exilio queſtus, omnium calamitatum quas fuerat antè perpeſſus, in ſuam malam fortunã malumq; fatum contulit culpam. Deinde cum expoſuiſſet, quo ſtatu res hoſtium eſſent, ita de bello quod gerendum erat, magno elatoq; animo diſſeruit, ut *Noua autoritas* Athenienſes cum ingenti aſſenſu uniuerſæ concionis coronis aureis coronarent, præſentemq; terra mariq; ducem exercitus declararent, decernerentq;, ut omnibus ſibi reſtitutis bonis, diræ execrationes in ſuum caput iuſſu populi factæ, ab Eumolpidis & præconibus reuocarentur. Quod cum cæteri feciſſent, Theodorus antiſtes, Haud ego uero, inquit, nam nec execraui ſi nihil incommodat urbi. Sed in cõmuni lætitia ciuitatis fuere nonnulli religioſi uiri, quos non tam reditus Alcibiadis, quàm tempus reuerſionis offendit: nam eo die quo ille portũ intrauit, feſta πλυντήρια, quæ coli Athenis magna cum religione ſolent, celebrabantur, quibus templi ornamentum omne deponũt, pauimenta tegunt, & tali die ab omni opere uacandum cenſent. Cæterum Alcibiades cunctis ex ſententia ſuccedentibus rebus, triremibus centum comparatis, ad bellum paulò poſt nauigare decreuerat, cum repente occaſio quædam honeſtæ gloriæ conſequendæ illi oblata, aliquandiu retardauit profectionis conſilium. Nam ex eo tempore quo Decelia urbs mœnibus fuerat à Lacedæmonijs circundata, ſic deinde tranſitus in Eleuſinam præſidijs hoſtium tenebantur, ut Athenienſes ad celebrãda myſteria ſine ornatu aut ceremonia ulla pompam mari deferendã curarint. Etenim ſacrificia, choreæ, aliaq; permulta quæ fieri terreſtri itinere ſolita erant, omittebãtur. Alcibiades rem quæ ad deorum cultum & gloriam hominum D magnopere pertineret, aggrediendã ratus, ſtatuit per medios hoſtes pompam perducere. Cernebat enim aut ocioſe tranſeundum eſſe, ſi Agis Lacedæmoniorum rex certamen detrectaret, aut ſacram pugnam & acceptam deæ in conſpectu patriæ conſerendam, in qua eſſet omnis ciues uirtutis ſuæ teſtes habiturus. Primum igitur cum Eumolpidas & præcones conſilij ſui conſcios feciſſet, quoſdam ſpeculatores in uerticibus montium, quà proficiſcendum erat, collocauit, quoſdam etiam ſacrum agmen ad omnes aditus exituſq; explorãdos præcedere iuſſit. Ipſe deinde ſacerdotes miniſtroſq; ſacrorum, armatis copijs ſeptos, ducere cum ſilentio cœpit. Spectaculum egregium & deo dignũ pompa illa ac multitudo partim armis, partim ſolennibus ornamentis inſtructa præ ſe ferebat. Cum uero hoſtiũ nemo obuiam eſſet progreſſus, Alcibiades ſacrificijs & his omnibus quæ ad celebrãda myſteria pertinebãt, rite peractis, ſacrũ agmen incolume reduxit in urbem. Hæc res proſpere feliciterq; ſequuta, Alcibiadem in tantam elationẽ ac ſuperbiam extulit, ut iam ille palàm iactaret, hunc exercitũ, qui tandiu ſuo auſpicio militauerat, ſe duce inſuperabilẽ eſſe. Erant autẽ ea tempeſtate Athenis multi egeni & calamitoſi homines, qui rerum nouarũ cupidi, Alcibiadem hortarentur, ut decretis legibuſq; ſublatis Remp. occuparet, ſuo arbitratu ciuitatẽ regeret, nec inimicorũ inuidiã, quam multo antè ſua gloria uicerat, formidaret. Ipſe uero, etſi hanc multitudinẽ incredibili ſtudio ad ſe confluentẽ quacunq; ratione foueret, atq; his omnibus quorũ opes in ciuitate inſignes erant, occuãpdæ libertatis ſuſpicionem inijceret, tamen quam mentẽ erga tyrannidẽ habuerit, non ſatis compertũ habemus. Illud autẽ non ignorare uidemur, eo tempore principes ciuitatis, ambitionẽ uiri ac audaciã formidantes, omni ſtudio cõtendiſſe, ut ille collegis in imperio quos uellet acceptis, quamprimũ urbem excedens cum omnibus copijs proficiſceretur ad bellum. Hæc cum eſſent, Alcibiades idoneam nauigandi tempeſtatem nactus, cum C. nauium claſſe à Pyræo ſoluens, continuato curſu Andrum petijt. Ibi fugato Lacedæmoniorum præſidio, cum urbem quæ expugnari poſſe uidebatur, non cepiſſet, inimici Athenis criminandi materiã nacti, huic ſua ſponte Alcibiadem peperciſſe dicebant. Res ab Athenienſibus facile credita, quia tanta de calliditate illius habebatur opinio, ut omnia ab eo minus proſpere geſta, non fortunæ, ſed culpæ potius tribuenda putarent. Itaque cum ante ipſius diſceſſum ſibi in animum induxiſſent, Alcibiadem primo aduentu alteram ſaltem Ioniam occupaturũ: ubi audiebãt ſegnius cuncta ſuccedere, grauiter indignantes

aduerſus

A aduerſus uirum, huius tarditatis culpam in perfidiam hominis conferebāt, non ſatis memores, in quantis difficultatibus Alcibiades uerſaretur, præſertim ob pecuniarum inopiam, qua interdum cogebatur relicta claſſe, cum paucis triremibus prædatum exire, ut exercitum alere & ſuppeditare militibus ſtipēdia poſſet. Hoſtes uero non ſolum domeſticis opibus fulti, ſed etiam à Perſarum rege commeatu pecuniaq; adiuti, maiori facilitate agebant bellum. Harum rerum Athenienſes obliti, ſic abſenti Alcibiadi ſuccenſebāt, ut priſtinam maleuolentiam renouare uiderentur. Et forte per id tempus prope Epheſum ſuſcepta clades, inimicis illius animum fecit ad impellendam multitudinem, ut Alcibiadi abrepto imperio, ducem exercitus commutaret. Nam cum Lyſander Lacedæmoniæ claſſis præfectus ex pecunia, quam à Cyro ſuſceperat, abunde ſuis militibus ſtipendia perſoluiſſet, nempe beſſem drachmæ pro ſemidrachma, Alcibiades quoque ſtipendiarijs ſuis quacunq; ratione ſuccurrendum ratus, ad pecuniam colligendam cum paucis nauibus in Cariam proficiſcitur. Relictus eſt autem præfectus claſſis Antiochus quidam, uir in re maritima ac in nauticis miniſterijs uehementer peritus, ſed diſciplinæ militaris penitus expers. Hunc in diſceſſu ſuo magnopere monuiſſe Alcibiades dicitur, ne abſente ſe, manus cum hoſte confereret. Is uero paulò poſt, illius conſilio neglecto, cum duabus triremibus Epheſum nauigauit. Ibi Lyſandrum qui in eo portu conſtiterat, nunc audaciam ſuam iactando, nunc Lacedæmoniorum ignauiam increpādo, prælio laceſſebat. Lyſander primum cum paucis triremibus, deinde cum claſſe obuiam factus, cum abeuntem Antiochum ſequeretur, reliquas Athenienſium naues offendit properantes fugienti Antiocho auxilium ferre. Primo congreſſu facta utrinque poteſtate pugnandi, ad prælium deuenere. Certatum aliquandiu ancipiti marte, demum Athenienſes re male geſta, in fugam auerterunt claſſem. Lyſander multis hoſtium nauibus, magna quoque captiuorū copia potitus, ut magnificentius uictoriam celebraret, trophæum conſtituit. Hæc ubi ad Alcibiadem perlata ſunt, extemplo ille omnibus rebus omiſſis, citato curſu Samum repetit. Ibi collectis nauibus, quæ ex Epheſina ſuperfuerant clade, & ſuæ claſſi adiunctis, confeſtim ad laceſſendum hoſtem progreditur, nullam pugnandi moram facturus, ſi ille quoq; dimicare iuſta acie uelit. Cæterum Lyſander recenti uictoria parta, non ſæpius fortunam tentandam ratus, ſe claſſemq; ſuam in loca tuta receperat. Erat autem

Perfidiæ rurſus inſimulatur.

Opinio.

B ea tempeſtate in exercitu Alcibiadis, Thraſybulus quidam Thraſonis filius, uir domi ac militiæ clarus, ſed Alcibiadi uehementer infeſtus. Is Athenas profectus, cum aduocata concione quo ſtatu res Athenienſium eſſent expoſuiſſet, multis calumnijs Alcibiadem onerauit. Nam paulò ante ſuſceptam cladem diſceſſiſſe eum arguebat, cuidam ex compotatoribus ſuis ignobili ac inquilino homini claſſe relicta. Profectum deinde in Cariam non tam ut pecuniam legeret pro alendo exercitu, & ſtipendijs militibus perſoluendis, quàm ut uoluptati atque libidini inſeruiret, & Reip. cura poſthabita, pellicibus, quarum ſibi magna copia erat, operam daret. Itaque diſceſſu ſuo hoſtibus qui haud procul abeſſent, manifeſtam occaſionem oblatam, ut Athenienſium claſſem inuaderent. Sic igitur ſua culpa rem male geſtam, claſſem diſſipatam, exercitum qui ſupererat licētia laſciuiaq; corruptum. Adijciebat præterea eum habere in Thracia locum quendam mœnibus aggeribusq; munitum, quem ille ſibi, ac ſi patriæ ſuæ diffideret, refugium comparaſſet. His Athenienſes uehementer commoti, abſenti Alcibiadi imperiū abrogarunt, alijs ducibus qui exercitui claſſiq; præeſſent, in eius locum ſuffectis. Alcibiades poſteaquam populi Athenienſis decretum cognouit, multitudinis iram & inimicorum maleuolentiam metuens, ſuis nauibus ac militibus qui in omni fortuna rerum ſua ueſtigia ſequebantur collectis, in Thraciam nauigauit. Ibi cum populis, qui ſine rege uiuebant, bellum gerens, cum in agros eorum nihil tale opinantium crebras excurſiones feciſſet, breui omnis generis præda etiam ſuum militem locupletauit, multosq; Græcos qui captiui Barbaris ſeruiebant, ab eorum manibus liberauit. Inter hæc Tydeus, Adimantus, ac Menander Athenienſium duces, prope Lampſacum profecti, contra portum, ut decernerēt nauali certamine, uel ſi detrectaret hoſtis pugnam, timoris confeſſionem exprimerent, inſtructa nauium acie, ſtetere. Sed poſtquam Lyſander à pugna ſuos continebat, Athenienſes ad Capræ flumina unde profecti erant redierunt. Ibi cum nullo imperio, nulla militari diſciplina militem coërcerent, & mare importuoſum eſſet, facile hoſtibus bene gerendæ rei occaſionem præbebant. Hanc negligentiam obſeruans Alcibiades, qui ab ijs locis haud procul aberat, terreſtri itinere ad præfectos Athenienſium uenit, atque eos docuit, quanto in periculo ipſi unà cum exercitu uerſarentur, quouſque eo in loco continerent claſſem, ubi nec portus nec oppida eſſent, quæ hoſtibus impedimento, ſuis præſidio forent. Accedere etiam ad hæc, quod eorum milites commeatum longe

Imperium abrogatur rurſus.

Beneficiū in patriam ingratā.

C petentes in terram deſcenderent, uagi per agros ſine ullo ordine militari diſcurrerent, naues in nudis littoribus relinquentes, hoſtiũ arbitrio manifeſte expoſitas. Hæc dicentem monentemq́ Alcibiadem, ut ex Capræ fluuijs Seſtum abirent, duces Athenienſium neglexere, affirmantes ſibi nunc adminiſtrationem belli, non Alcibiadi eſſe commiſſam. Quinetiam Tydeus contumelijs primum, deinde minis acceptum, abire celeriter iuſſit. Diſcedens Alcibiades, paulò poſt nonnullis familiaribus ab exercitu uenientibus, Niſi, inquit, conſilium meum ſpreuiſſent duces, breui Lacedæmonios coegiſſem aut prælio decertare, aut magna ſuarum nauium parte amiſſa, turpiter fugam arripere. Verum hæc alij iactantis hominis uerba eſſe dicebant, alij contrà uehementer probabant, cernentes quanto adiumento Alcibiades Athenienſibus eſſe poſſet, ſi Thracum tumultuariam manum, quam in armis paratam habebat, terreſtri itinere in Lacedæmonios conuertiſſet. Cæterum extemplo poſt hæc quale fuiſſet conſilium Alcibiadis, re ipſa & experientia patuit. Nam ex Athenienſium claſſe magna hominum copia frumentatum egreſſa, cum in agris paſſim uagaretur, Lyſander intentus in omnes occaſiones gerendæ rei, ingenti celeritate hoſtes inuadit, nihil minus eo die quàm Lacedæmoniorum aduentum expectantes: itaq́ fuga magis quàm pugna fuit. Naues paulò minus quàm ducentæ, hominum tria millia capta, quos omnes Lyſander necari iuſſit. Conon tantum cum octo triremibus ex illo tumultu ſaluus euaſit. Nec multo interiecto tempore, poſt hanc uictoriã partam, Lyſander occupatis Athenis, longa mœnia dirui, & omnes Athenienſium naues cremari iuſſit. Alcibiades uero poſtquam Lacedæmonios longe terra mariq́ dominantes conſpexit, eorum potentiam ſimul & maleuolentiam metuens, ſtatuit in Bithyniam proficiſci. Verum Thraces cum percepiſſent magnam auri uim ſecum Alcibiadem ferre, inito conſilio uirum aggrediuntur, omniq́ ei erepta pecunia, ipſum fugientem aſſequi non potuerunt. Pulſus undique Alcibiades, cum multa incõmoda ac fortunæ permutationes illius animũ tranſuerſum agerent, tandem omnibus conſilijs rationibusq́ ſubductis, ad Artaxerxem Perſarum regem confugiendũ putauit, ratus non minus gratum aduentum ſuum ei futurũ, quàm olim Themiſtocles Xerxi fuerat regi, præſertim cum ad ineundam principum gratiam non deterior Themiſtocle uideretur, & cauſam pro liberanda patria honeſtiorem haberet. Aditum uero ad regem facile per Pharna-
D bazum, cum quo antea inierat fœdus, ſe habiturum ſperabat. Itaque cum in Phrygiam ad eum ueniſſet, comiter hoſpitaliterq́ ſuſceptus, barbarum facunde alloquendo, ſibi in primis conciliauit. Athenienſes per id tempus libertate amiſſa, & triginta uiris per Lyſandrum Lacedæmoniosq́ conceſſa, ſera tandem pœnitentia cepit, quod abrogato Alcibiadi imperio, alijs præfectis adminiſtrationem belli detuliſſent. Itaq́ ab Alcibiade minus erratum fuiſſe dicebant, cum miniſtri culpa nonnullas amiſerit naues, quàm à ſeipſis, qui alieniſſimo Reip. tempore, egregium in militia ducem patriæ ſuæ abſtulerint: illam cuiuſdam calamitatis quæ breui inſtaurari potuiſſet, hanc uniuerſi interitus ciuitatis cauſam eſſe habendam. Sic igitur ſimul coeuntes in foro, cum priuatam ſuæ cuiuſq́ domus, tum publicam fortunam ciuitatis deplorabant: cunctis tamen ſpes quædam relinquebatur inanis atque incerta, quod Alcibiade uiuo non penitus actum de libertate credebant. Antea enim Lacedæmoniorum potentiam ſua uirtute depreſſiſſe dicebant, & nunc etiam æquo animo laturum non eſſe, ut ſe incolumi tanta cum ignominia Lacedæmonij trigintaq́ tyranni Athenis dominentur. Nec mirandum erat eo tempore imperitam multitudinem uanis cogitationibus laborantem, omnem ſpem recuperandæ libertatis in Alcibiade poſuiſſe, cum contrà triginta uiri neminem magis quàm Alcibiadem metuentes, eum ſolum eſſe arbitrarentur, qui præſentem ciuitatis ſtatum perturbare ac delere poſſet. Itaque hoc metu curaq́ ſoliciti, ubinam ille gentium eſſet, quid præcipue ageret aut moliretur, ingenti ſtudio perquirebant. Cæterum Critias unus ex triginta tyrannis, huic timori quacunq́ ratione ſuccurrendum ratus, Lyſandrum docuit Lacedæmonios Græciæ principatum retinere non poſſe, nec præſentem Athenienſium ſtatum firmare, donec turbulentiſſimus homo & acerrimus populi concitator Alcibiades in uita ſuperſit. Hæc Critiæ uerba parum Lyſandri animum mouebant, niſi ſuperueniſſent à Lacedæmonijs literæ iubentes, ut Alcibiadem de medio tolleret. Hoc autem quærebant Lacedæmonij, ſiue quia hunc hominem triginta uiri magnopere formidarent, iampridem ingenium illius in maximis rebus experti, ſiue quia tempus ueniſſe arbitrarentur, in quo grauem pro illata Agidi iniuria, ab Alcibiade pœnam expeterent. Lyſander ijs acceptis literis, extemplo ad Pharnabazum in Aſiam mittit, qui eum hortentur, ut hanc rem quæ in ſua poteſtate collocata foret, quanta maxima celeritate poſſet, aggrediatur. Barbarus nullam moram interponendam ratus, Mageo fratri & Suſametri pa-

truo

A truo negocium dat, ut Alcibiadem quem unà cum Timandra ſcorto in quodam oppido Phrygiæ eſſe perceperat, interficiendum curent. Sunt autem nonnulli, qui antequam is opprimeretur, quadam nocte uiſam ei Timandram per ſomniū aiunt, uultum ſibi muliebribus liniamentis coloribusq; pingentem. Alij uero non Timandram, ſed Mageum fuiſſe dicunt, quem ille cernere uidebatur capite ſibi abſciſſo, reliquum corpus igne cremare. Verum ij quibus necandi Alcibiadis negocium commiſſum erat, mandata impigrè exequentes, cum ad eum locum ubi ille morabatur, multis cum ſatellitibus perueniſſent, primo aduentu non ſunt auſi Alcibiadem aggredi, ſed totius circuitum domus ita cuſtodijs complexi ſunt, ut nemo inde elabi poſſet. Deinde cum undique parietibus applicuiſſent ignem, Alcibiades re inopinata turbatus, cumulum raptim ex ueſtibus & omni genere ſupellectilis factum ſuper ignem proiecit, tum chlamyde læuo brachio obuoluta, dextra enſem tenens, antequam flamma ulterius conualeſceret, per medios hoſtes erupit. At barbari non audentes aut ei uenienti obuiam progredi, aut cominus manum conſerere, procul telis uirum petebant. Itaq; abundante miſſilium copia, cum ille ulterius ſuſtinere non poſſet, tandem uulneribus multis confoſſus occubuit. Hic exitus Alcibiadis Athenienſis fuit, cui poſtea Timandra funus ſatis amplum atque magnificum pro ſuis facultatibus faciendū curauit. Huius filiam fuiſſe dicunt Laidem quam Corinthiam appellabant. Sunt autem nōnulli qui non à Pharnabazi militibus Lacedæmoniorum gratia interemptum, ſed à quibuſdam familiaribus cubantem cum eorum ſorore prius inuentum, deinde unà cum muliere eo pacto quo enarrauimus, necatum Alcibiadem tradunt.

Val. Max. li. 1. cap. 5.

MARCI CORIOLANI VITA

GVARINO VERONENSI INTERPRETE.

MARTIORVM familia Romæ complures ex patritijs illuſtres ædidit uiros, ex quibus etiam † Martius Caius nomine nepos extitit, qui poſt Tullum regnauit Hoſtilium. *† Liuius, Cn. Martius.* Martij quoque fuere Publius ac Quintius, qui B maximum pulcherrimumq; Romæ aquæductum fecere. *Genus.* Itemq; Cenſorius, quem Romanus populus Cenſorem ſecundo creauit: quo ſuadente, legem decretumq; tulere, ne cui bis eundem ambire magiſtratum liceret. *Iulius Front. de aquædu. lib. 1.* Caius uero Martius de quo iſta conſcripſimus, orbatus patre, ſub uidua educatus matre, declarauit uniuerſis orbitatem, tametſi alia etiam habeat incommoda, haud tamen impedimento fieri, quin excellentiſſimus quiſpiam uirtute uir euadat, cum alioqui ipſa ſe ignobilibus criminandam carpendamq; præbeat, quod eos cura & indulgentia deſtitutos, corrumpi ſinat. *Educatio.* Hic quoq; teſtimonio uir adeſt, ſi qua ingenua præſtanſq; doctrinæ indiga fuerit natura, illam (quemadmodum malum colendi ſtudium generoſa nacta tellus) utilia ſimul & noxia parturire. In omnibus nanq; conſilio gerendis, eius fortitudinem, tolerantiam, & ingentes ad uirtutis opera motus indicauit. *Animi natura.* Intemperantes item gerens animos, nec uſquam in contentione cedentes, neq; hominum ſocietati ſe facilem, neque idoneum tribuebat. Cumq; illum illecebris, laboribus, & pecunijs infractum admirarentur hominem, modeſtum quidem, fortem ac iuſtum appellabant. Verum ciuilibus in negocijs inuiſum, minuſq; gratioſum, & nobilitatis ſtudioſum iniquo animo ferebant. Quem uero alium homini fructū benigna Muſarum affert conſuetudo, quàm ſtudio ac diſciplina manſuefactam naturam, medium ratione certa ſuſcipere, & quod nimis eſt abijcere? *Muſarū conſortij, quis fructus.* Ea igitur tempeſtate rebus maxime bellicis, & diſciplina militari, Romana plurimum florebat gloria. Teſtimonio eſt ipſam uirtutem unico fortitudinis nomine appellatam, idq; quo proprie fortitudinem uocāt, commune generis eſſe uocabulum. Cæterum Martius belli artibus, & decertandi ſtudio uehementer affectus, ab ineunte ſtatim pueritia arma tractare manibus cœpit. *Studiū inuētæ.* Qua in re cognatos armorum uſus præſtò ſibi ac promptos induſtria uendicaturus, nullum eorū quæ comparaſſet opus fore exiſtimans, ad omne pugnæ genus adeò corpus exercuit, ut curſu peragilis, in capiendo atq; pugnādo ineluctabile pondus habuerit. Quiſquis igitur ſecum de animi præſtantia aut uirtute cōtendiſſet, ſuperatus, ingens corporis robur indomitū quidem, ac nulli ceſſurum labori, cauſam eſſe dicebat. Poſt exactum Roma Tarquinium regem, adoleſcentulus adhuc prima meruit ſtipendia, quo tempore Tarquinio poſt uarios præliorum conflictus, tanquam extremam iactanti aleam, plurimi ſeſe Latinorum aliorumq; Italorum ſocios aſciuere, ut eum nō ſua magis gratia Romam reducerent,

C quàm ut creſcentem rem Romanam metu ac inuidia deprimerent. In eo bello quod multos
excepit euentus, Martius ſpectãte dictatore, ſtrenue dimicauit. Is enim cum Romanum ciuem
cominus ſuccumbentem uidiſſet, haud cunctatus, eo protecto irruentem confodit hoſtem:
quamobrem poſt uictoriã in primis illum Imperator quercea donauit corona. Cuicunq; enim
ciuem ſeruaſſe contigerat, hæc ex lege corona dabatur: ſiue propter Arcadas is præcipue quer
cui reddatur honos, quos Glandiphagos diuinum appellare ſolet oraculum: ſiue quod facilem
militi fructum, tum ocyus, tum paſſim quercus exhibebat: ſiue id cõueniens ſeruati ciuis exiſtat
præmium, quoniam Ioui, in cuius tutela ſunt ciuitates, ſacra quercus eſt. Eſt præterea quercus
inter ſylueſtres quidem arbores fructu longe belliſſima atq; fertiliſſima, inter mitigatas autem
ualidiſſima. Ab ea quoque cibus erant glandes, potus mulſum, obſonium paſtæ ex ea feræ atq;
alites. Inde quoq; magnum uenatoribus inſtrumentum uiſcus extat. In ea pugna Caſtorem ac
Pollucem apparuiſſe traditur, ſtatimq; poſt pugnam ſudantibus equis uictoriam in foro nun-
Liuius lib. 8. ciaſſe, ubi nunc ædificatum illis penes fontem templum eſt. Quapropter ea uictoriæ dies idibus
Decad. 1. quintilibus Caſtori ac Polluci ſacra ſolenniſq; ducitur. Cæterum immaturus honos ac digni-
tas annis collata iuuenilibus, ſi leuia parumq; ſplendida nacta ſit ingenia, ſolet ipſam ſitim ac fa
ſtiditam quamprimum cupiditatem explere, cõtinuoq; reſtinguere. Graues & conſtantes ani-
Magnitudo & conſtantia animi nulla uulgari gloria cõtenta. mos auget, illuſtratq; dignitas, qui perinde ac aura inſpirante ad honeſta cõcitantur opera. Eos
enim non tanquam recepta mercede, ſed quaſi dato pignore, ne gloriam deſerant, uerecundia
continet, pudetq; ni proprijs ſe geſtis extollant. Hoc pacto ſtimulatus Martius, ipſe ſibi fortitu
dinis æmulationem propoſuit, inq; nouis ſemper gerendis ardens egregijs addebat egregia,
exuuiaſq; cumulabat exuuijs, ſemperq; nouiſſimos cum prioribus duces pro ſuæ uirtutis te-
ſtimonio & cumulandis honoribus, habebat. Quamobrem cum multa per id tempus decerta
rint bella Romani, è nullo ſine corona aut præmio diſceſſiſſe Martius uiſus eſt. Cæteris quidem
finis uirtutis erat gloria, huic uero gloriæ finis materna exiſtebat lætitia. Id nanque ingenti tum
honori, tum felicitati ducebat, ut matri eius audire laudes, & ſe coronis ſpectare præditũ contin
Iuſtinus lib. 6. geret, ac ipſius præ gaudio lachrymãtis adſtringeret amplexibus. Hunc quoq; Epaminondas
Val. Max. li. 3 cap. 2. affectũ declaraſſe traditur. Is enim ſuã maximi fecit felicitatẽ, quod res geſtas in Leuctris, ac ui-
ctoriam, ſuperſtites adhuc pater materq; ſpectaſſent. Enimuero ille utroq; læte ac comiter uſus
D eſt parente. Martius tametſi paternã ſe matri debere reuerentiã putaret, uſquequaq; tamen Vo
lumniæ honori ac lætitiæ haud ſatis eſſe potuit: cuius uoluntate atq; precibus uxorem duxit, ex
qua procreatis liberis, cum matre ſimul habitauit. Inde cũ his in ciuitate magnã ex uirtute glo-
riam & poteſtatẽ comparaſſet, diuitibus cõtra plebẽ fauẽte ſenatu, quæ multa à fœneratoribus
grauiſſima perpeti uidebatur, coorta ſeditio eſt. Hi enim qui parũ poſſidebant, aut pignoris aut
uenditionis nomine omnibus fortunis exuebant: qui uero omnino inopes erant, carceri dedu-
cebantur: quanq; plures uulnerũ cicatrices, quas ipſi pro patria laborãtes inter militandũ acce-
perant, corporibus oſtenderẽt. Poſtremo cum aduerſum Sabinos bellum ſuſcepiſſent, Marco
Valerio imperatore pro illis ex ſenatuſcõſulto ſponſore interueniẽte, diuites ſeſe modeſtius ha
bituros polliciti ſunt. Poſtquam autẽ eo bello egregie ac proſpere confecto, uictores hoſtium
rediere, nihilo cum illis mitius aut clemẽtius à fœneratoribus actũ eſt ſenatuſq; meminiſſe con
uentorum diſſimulans, rurſus eos in uincula duci, & bonis ſpoliari permiſit. Quocirca ſæuiſſi-
mus in ciuitate tumultus, & inteſtinæ ſeditiones erant. Quæ res cum minime lateret hoſtes, in-
curſionibus factis agrum igni uaſtabant. Cumq; conſules eos qui per ætatem ferre arma pote-
rant, nominatim citarent, neminem eis audiſſe conſtat. Subinde inter primores diſcordia flu-
ctuabat. Exiſtimabant nonnulli diſtrictum illum nimis rigorem aduerſus inopes, aliquantum
oportere remitti & agere mitius. Cæteri, quorum & Martius erat, reluctabantur, non æris ma-
gnitudinem, uerum tentamen & ſuperbiæ popularis initiũ animo uerſans, quod adeò temere
contra leges inſurgatur, idcirco ut reſipiſcant ſedandos reſtinguendoſq;. Cuius rei gratia cum
intra paucos dies ſæpenumero ſenatus cogeretur, nec ullus propterea rebus afferretur exitus,
congregati repente pauperes ſe mutuò irritarunt. Inde relicta urbe, in ſacrum montem trans
Liuius lib. 2. Decad. 1. amnem Anienem ſeceſſerũt, ubi quietè reſidẽdo, uiolentum quidem nihil aut ſeditioſum agen
tes, ſe à diuitibus urbe eiectos diu clamitabãt, aerem, aquam, & ſepulturæ locũ ubiq; ſibi præbi-
Appian. li. 1. bell. ciuil. turam Italiam, nihil amplius & Romam habitãtes ſe aſſequi, quàm pro diuitibus militando uul
nera & mortes excipiãt. Ea res pauorem iniecit patribus. Grandæuos itaque qui placabiliores
& plebi chariores erant, oratores mittere placuit. Prior orſus Menenius Agrippa, multa cum
plebem orando, tum pro patribus incuſando, denique ſermone circuito uulgatam illam nar-
raſſe

A raſſe fabulam traditur: Omnia, inquit, hominis membra olim aduerſus uentrem conſpiraſſe, eumq; quod ſolus nihil impertiens ocioſus in corpore ſederet inculaſſe, cum interea cætera ad eius explendos appetitus, & labores maximos & miniſteria perferant. Eorum uero ſaturitatem uentrem irriſiſſe. Ignorare enim, quod cum in ſe uniuerſum ſuſcipiat nutrimentum, cæteris tamen à ſe diſtributũ rurſus emittat. Eadem, inquit, rurſus pro uobis ratio ſenatus eſt: quæ enim pro debita rerum diſpenſatione apud eum conſilia ſunt, nobis omnibus ac noſtro uſui & emolumento refert atque diſtribuit. Ea re conciliati à ſenatu impetrant, ut uiros quinq; deligerent, quorum qui opus haberẽt, uti patrocinio poſſent: eos nunc Tribunos plebis uocant. Primos igitur creauerunt Iunium Brutum, & Sicinium Bellutum, quos ſeceſſionis duces habuerant. Coacta unũ in corpus ciuitate, ſtatim repetitis armis, populus ſeſe ducibus ad belli uſus promptiſſimos tradiderunt. Ea res Martio minime collibuit, quoniã inualeſcente plebe, optimatum dignitas diminuta uideretur. Cum id quoque pluribus ex patritijs haud ſanè placere cerneret, eos tamen ne dimicando pro patria, ſe à plebeis uincere ſinerent, exhortabatur, ne potentia magis quàm uirtute præcellere illis uiderentur. Aduerſus Volſcorum gentem Romani tum belligerabant. Ibi Coriolorum erat oppidum longe dignitate præſtantiſſimum, quod cum conſul Cominius admoto exercitu circunſediſſet, reliqui Volſci terrore perculſi, ſimul undique in Romanos ſubſidium contrahebant, ut pro muris dimicaturi, duobus ex locis in Romanum facerent impetum. Cominius uero conſul diuiſis bifariam copijs, ipſe quidem in aduentantes extrinſecus Volſcos fertur obuius: Titum autem Lartium Romanum ciuem & excellentiſſimum uirum ad urbis obſidionem reliquit. Oppidani diminuto obſidentium numero erumpunt, primumq; commiſſa pugna uincebant, & iam Romanos in caſtra fugabant. Tum Martius cum paucorum manu prorumpens, proſtratis qui ſecum conſeri auſi eſſent, & repreſſo aliorum impetu, ingenti clamore Romanos reuocabat. Erat enim qualem Cato militem optabat, non manu tantum, aut ictu, uerum & uocis ſono, & uultus aſpectu hoſti terribilis, omninoq; inſuperabilis. Conglobatis igitur circa ſe plurimis, pauidi retroceſſere hoſtes: quibus haud contentus Martius perſequitur, & palantes ad portas uſque fugat, ubi cum crebra è muro miſſilia conijcerentur, perſequi deſtitere Romani. Vt uero refertam armatis hoſtibus urbem unà cum profugientibus ingredi nullus auderet, ac ne in animum quidem induceret, is tamen tum hortando, tum incitando inſtabat, fortunam exclamans fugantibus magis quàm fugientibus urbem reſeraſſe. Paucis inde conſectantibus, repulſo hoſte, ſuperatas ſaltu portas irrumpit, cum nemo primum obſtare, aut illum irruentẽ excipere prorſus auderet. Poſtea ubi modicos admodum interius repugnantes, aut opem ferentes, & immiſtos hoſtibus ſuos aſpexit, geſtis manuum, pedum agilitate, & animi audacia intra mœnia traditur incredibile confeciſſe certamen. Quos inuadebat, uicti iacebant, alios ad extrema urbis compulerat, feſſi ac deſperati quidam arma proiecerant. Quare ingens Martio oblata eſt occaſio, exteriores intrò Romanos admittendi. Sic igitur redacto in poteſtatem oppido, ubi ad diripiendum & exportandum intentos cerneret plurimos, moleſte ferens uociferabat, Indignum ſe extimare, ut dum cõſul ac ciues alicubi fortaſſe collato cum hoſtibus marte dimicent, hi diripientes obambulent, & prædæ gratia diſcrimen effugiant. Quos ubi ſibi nequaquam obtemperantes animaduertit, delectis qui conſectari uolebant, quâ exercitum ire ſenſerat, proficiſcitur: interdum commilitonum animos accendere, & ne cederent exhortari: deos interdũ orare, ne poſterior ad pugnam, uerum in tempore aduentaret, ubi cõiunctus ſuis ciuibus, diſcrimen depellere poſſet. Mos tunc Romanis erat, ut in acie conſtituti priuſquam clypeos reciperent, togaſq; circumcingerent, tribus aut quatuor audientibus, unà ſine ſcriptis teſtamenta conficerent, hæredemq; nuncuparent. Ea in hoſtium conſpectu actitantes Martius offendit milites. Qui ut primum cum paucis cruore reſperſus ac ſudore plenus uiſus eſt, turbari nonnulli cœpere. Poſtquam autem gratulabundus ad conſulem procurriſſet, iunctiſq; dextris captum nunciaſſet oppidum, Cominius eum ſalutatum amplexus eſt. Cæteris rem proſpere geſtam tum conſectantibus, tum audientibus, ingens adiecta fiducia, & iam ſignum ad conſerendas manus dari magnis uociferationibus orabant. Rogante deinde Cominium Martio, quemnam in modum hoſtilia eſſent diſpoſita arma, & quonam in loco bellaciſſima locata acies: Exiſtimare ſe, inquit, medias Antiatum fortiſſimas eſſe cohortes, qui nullam ob rem, ſuam remittant audaciam. Peto igitur ac deprecor, inquit Martius, contra iſtos nos in acie uiros colloca: quod conſul, eius promptitudinem admiratus, fecit. Cum primis pilorum iactibus curſu Martius erupiſſet, nuſquam reſiſtere in fronte Volſci. At cui ſe parti phalangis immiſcuerat, illico diſcindebat. Multi in eum poſt hæc ſe conuertũt, armis utrinq; uirum

[margin, beside "primumq; commiſſa pugna": *Geſta.*]

[margin, beside "ne cederent exhortari": *Amor in ciues.*]

B (margin letter beside "gientibus ingredi nullus auderet")

C circumuenientes, Cui metuēs conſul, quos habebat circa ſe fortiſſimos ſubſidio immiſit. Atrox
itaque circa Martium pugna committitur, ubi cæſis breui compluribus, dum à Romanis uio-
lentius incumbitur, funduntur hoſtes. In quibus perſequendis intenti Martium orant, ut is la-
Vox militis bore ac uulneribus æger ſeſe in caſtra recipiat. Ille, haud eſt, inquit, languere uictoris: cōtinuoꝗ
magnanimi. fugientes inſectatus eſt: reliquus dehinc uictus exercitus, deſideratis captisꝗ plurimis. Poſtera
die præſente Martio congregatisꝗ cæteris, tribunal conſul aſcendens, cum pro re bene geſta
meritas ſuperis laudes reddidiſſet, conuerſus ad Martium, mirum in modum eum collaudauit,
cum rerum ſuarum partim ipſe conſul in prælio ſpectator affuiſſet, partim ipſe Martius teſti-
Val. Max. li. monium attuliſſet. Poſtmodum cum ex omnibus, tum rebus, tum equis, tum captiuis, decem
4. cap. 3. ſibi priuſquam in alios præda diuideretur, deligere iuberetur, præterea ad eximiæ fortitudinis
præmium inſigni donaretur equo, id Romanis approbantibus uniuerſis, procedēs in medium
Martius, Conſulis, inquit, laudibus exultare ſe, equumꝗ ſuſcipere, alia uero nō decus, ſed mer-
Continentia. cedem ducere, proinde illa ſe mittere, & ſua quemadmodum unuſquiſꝗ ſorte contentum fo-
re. Præcipue uero unicam, inquit, peto ac obſecro gratiam. Hoſpes mihi & amicus in Volſcis
Pietas in ho- erat, uir æquitate ac modeſtia clarus, is modo captus, ex locuplete ſolutoꝗ ſeruus factus eſt, ei
ſpitem. cum magna malorum moles ingruat, unum ne uenūdetur ammonuiſſe ſat erit. Hæc ubi dicta
ſunt, ingens Martio clamor obijcitur, pluresꝗ profecto inuictum magis pecunijs animum,
quàm bellicam eius fortitudinem ſunt admirati. Qui enim ob eius honores inuidia aut æmula-
tione flagrabant, hi uel eo amplioribus dignum iudicabant, quod oblata contemneret, magisꝗ
qua res huiuſcemodi paruipendebat, quàm qua meruerat uirtutē amabant. Modeſtus enim di
uitiarum quàm armorum, præſtantior uſus eſt: maiusꝗ opibus non egere, quàm ipſis uti, orna
mentum affert. Vbi ſedatus militum clamor eſt & tumultus, Cominius excipiens, Commili-
tones, inquit, hiſce rebus inuitum donare uirum non licet, demus uero quod illi datum adimi
Nomen à re ge non poſſit, Coriolani huic cognomen decernamus, niſi prius id tam illi res geſtæ uendicarunt:
ſta impoſitum. hinc Coriolanum tertium nomen aſſequutus eſt. Quæ res declarat, proprium ei nomen exti-
tiſſe Caio, alterum uero Martium, familiæ aut commune generis fuiſſe, poſteriori tempore hoc
tertium obtigiſſe. Nam à rebus geſtis, aut forma, aut uirtute, aut fortuna, quemadmodum &
D apud Græcos, huiuſmodi indi ſolebant cognomēta. A geſtis quidem denominari liquet, ſicuti
De nominū im- Sotera & Callinicum: à forma, ut Phyſconem Grippumꝗ: à uirtute, ut Euergetem & Phila-
poſitione, Plin. delphon: à fortunæ felicitate, ut Eudæmona, ſicuti Battus Secundus uocatus eſt. Quibuſdam
lib. 18. cap. 3. etiam regibus appellationem præbuit mordacitas, quemadmodum Antigono quidem Doſo-
Macrob. Sat. nem, Ptolemæo uero Lamyrum. Quo genere uſos plurimum Romanos conſtat, ſicut quen-
lib. 1. cap. 6. dam Metellorum nominauere Vittatum, quoniam cum hulcus haberet, diutius frontem uitta
ligatus obambulabat. Alterum, quod paucis poſt patris obitum diebus, funebribus ludis, gla-
diatorum munus exhibuerit, Celerem uocauerunt, celeritatem ac maturitatem apparatus ad-
mirati. Nonnullos adhuc è naſcendi ſorte nuncupāt, ut Proculum, qui abſente patre natus eſt,
Poſthumum qui patre mortuo, Vopiſcum cum ex gemellis alteri ſuperſtiti eſſe contigerit. Ex
corporis quoꝗ habitudine denominationes rite imponi ſolent, ut nō modo Sylli, Nigri, Rufi,
uerumetiam Cæci & Claudij: neque enim cæcitatem aut aliam quamuis corporis calamitatem
per contumeliam arbitrabantur obiectam, quin eam perinde ac propria audiebant nomina.
Hæc tamen ad aliud magis ſcribēdi genus attinerent. Finito bello ſeditionem turbulenti rurſus
ſuſcitauere ciues, nullam nouam tamen aut iuſtam habentes criminationem, uerum ex prio-
ribus diſcordijs ac diſſenſionibus, malorum occaſionem contra nobiles nacti. Incultis enim ac
inſeminatis maxima parte agris, cum nec aliunde cōmeatum cōuectari belli tempeſtas ſiuiſſet,
acris annonæ caritas ciuitatem inuaſit, cuius etſi magna uiguiſſet affluentia, nulla tamen pecu-
niæ facultas plebi ſuppetebat. Quod ubi ſeditionis autores uident, uerbis aſperis criminari di-
uites, quod inueteratæ memores inimicitiæ eis famem inducerēt. Interea ab Veliternis uenere
legati, qui urbem tradentes eò demitti coloniam orabant. Cum enim peſtilens ciuitati morbus
ingruiſſet, tantam hominum ſtragem ac perniciem ædiderat, ut ex uniuerſis uix pars decima
reliqua ſupereſſet. In tempore igitur Veliternorum neceſſitatem adeſſe prudentiores autuma
bant, quoniam dubijs in rebus cum factioſorum tumultus increſceret, leuamine indigebāt, ſe-
ditionemꝗ pariter diſſipatū iri, & ciuitatem perinde ac morboſa & turbulenta quadam redun-
dantia expiandā eſſe ſperabāt. Eorum igitur qui ad eam mitterentur coloniam, delectu habito,
conſules expeditionem reliquis in Volſcos edixerunt, inteſtinis hoc pacto tumultibus quietem
excogitantes, ut cum diuites ac tenuiores, plebeiꝗ & patritij inter communia ſimul arma, ca-
ſtra,

A ſtra, & belli diſcrimina uerſarentur, mitioribus inuicem componerentur animis. At Sicinius & Brutus turbulenti ſanè homines, magis inſurrexere clamoribus, rem crudeliſſimam manſuetæ coloniæ nomine mandari, quod mendici homines tanquam ad pernicioſam uoraginem in urbem, aëre morbido & inhumatis refertam cadaueribus, deducerētur, alienos & letalis quidem ac peſtiferos habitaturi lares. Et quaſi abunde non ſit, quoſdam inedia perijſſe, alios peſtilentia obiectare, inſuper ne ullum calamitatis genus ciuitati deſit, quæ locupletum ſeruitio oppreſſa fatiſcitur, ſuſceptum ultro bellum adijciūt. Plebs huiuſcemodi uerbis inſtigata, neq; conſulum delectum inibat, & coloniā detrectabat. Quare ſenatus anceps, cum palàm his plebis ducibus aduerſantem Martiū cerneret, qui tumore & elatis iam plenus animis magna patribus admiratione habebatur, coloniam emittit, grauem ſorte delectis mulctam, niſi excedant, interminans. Alijs uero militiam detrectantibus, Martius aſſumptis tum clientibus, tum cæteris quos inducere potuit, in Antiatem agrum incurſionibus factis, annonæ plurimum & magnam pecorum & captiuorū prædam comparans, nulla ſibi prorſus re deſumpta, militibus cuncta ſecum agentibus ac ferentibus, Romam redijt. Quibus inde locupletatis, reliqui pœnitentes inuidere Martio, inimicari, eius gloriam ac poteſtatem perinde ac contra plebem augeretur, moleſte ferre. Paulò poſt autē petente conſulatum Martio, multi in eum proni erant, & plebem pudor prohibebat, uirum genere ac uirtute primarium, poſt talia ac tanta beneficia, dignitatis expertem dimittere. Mos erat magiſtratum petentibus, prehenſos dextra ciues benignis orare uerbis, & abſq; interiore tunica in forum opertos ueſte deſcendere, ſiue ut eo habitu ad ſupplicandum humiliores accederent, ſiue ut qui cicatrices haberent, manifeſte ſigna fortitudinis aperirent. Nec uero ob plebis ſuſpicionem ita recinctos, & abſq; intima tunica ſupplices ire cogebantur, non enim dignitates argento, aut ullo corruptelarū genere tum impartiebantur. Diu ſiquidem pòſt emptio & uenditio illa ſera prorupit, & inter concionis ſuffragia ſeſe argentū immiſcuit. Hinc iudiciorum, hinc exercituum corruptela unius dominio ſubiecit urbem. Auro captiua ſeruiūt arma, ut ſapienter dixiſſe uideatur, qui Romanum populum ex eo tum primo perijſſe inquit, qui primus epulum ei largitionemq; dedit. Ea quidem peſtis haud continuò patens, cæterum clandeſtina proſerpens, Romam paulatim inuaſit. Non enim ſcimus quiſnam prior Romæ po-

Mos magiſtratus petentium.

B pulo aut iudici largitionem dederit. Primus autem Athenis pecuniam iudicibus contuliſſe traditur Anytus Anchemeonis filius, cum circa Peloponneſiaci fermè belli exitum proditionis Pyli cauſam diceret. Tum incorruptū adhuc genus aureum Romano obſeruabatur foro. Cæterum cum Martius plures oſtenderet cicatrices, quas aſſidue per annos tris ac decem egregius bellator acceperat, uniuerſi illius uirtutem tacita ueneratione proſequebantur, deq; eo conſule deſignando mutuos inter ſe faciebant ſermones. Inſtante comitiorum die, Martius magna ſenatorum frequentia ſtipatus, honorifice forum ingreſſus eſt. Tum manifeſte declaratum eſt, nulla in re tantum ſtudij, curæ atque ſolicitudinis, quantum in Martio geſſiſſe patritios. Quæ res multitudinis beneuolentiam, in odium inuidiamq; conuertit: quippe timuerant, ſi uir tantæ inter nobiles dignitatis, maxime rei optimatum inclinatus, conſulatum aſſequeretur, ne popularem omnino tolleret libertatem. Ea cogitatione denegato Martio cōſulatu, alij deſignantur. Id ægre ſenatus tulit, quod ipſe magis quàm Martius ea laceſſitus contumelia uidebatur. Martius neque modeſte, neque æquanimiter illum perpeſſus caſum, plurimum iracundiæ ac contumelioſæ indignationis aperuit, ut qui magnos ſpiritus & excelſos foueret animos. Non erat ille uir qui grauitatem ſimul cum manſuetudine, quibus in rebus ciuilis maxime uirtus conſtat, ſtudiorum ratione aut diſciplina temperatam haberet, ignarus ei qui adminiſtrator in Repub. futurus eſt, fugiendam eſſe magnopere pertinaciam, quam Plato ſociam ſolitudinis appellabat, & hominum ſocietates comiter celebrandas, acceptasq; placide ſufferendas iniurias, quæ res multis ſolet eſſe ludibrio. At ſimplex uſqueadeò auſterusq; perſtans, uniuerſos ſuperare, ac nemini cedere, omnino fortitudinis officium eſſe cenſebat: cum tamen id ex animi mollitie & imbecillitate proficiſceretur, à quo dum graui laborat ægritudine, furor ex eo facto perinde ac quodam ex hulcere æſtuabat. Perturbatus igitur & acerbiſſime infenſus plebi diſceſſit. Qui uero in urbe & ætate & generis ſplendore florebant, ei uiro mirum in modum cum ſemper affecti, tum uero eo tempore præſtò aderant, ſimulq; & dolendo, & indigne ferendo, ad nullum honeſtum facinus ipſius animum incendebant. Eis nanq; beneuolus in re militari dux erat atq; præceptor, & dum aliquod ſtrenue opus perfeciſſent, adiecto ſine liuore ſtimulo, ipſos ad uirtutem & gloriā concitabat. Magna interea uis empta frumenti Romam ex Italia conuecta eſt, non minor ex Syracuſis, quam tyrannus Gelo dono miſerat; ea re plurimis ſpes iniecta eſt, &

C alimentorum penuria ſimul, & diſſenſione ciuitatem liberatum iri. Frequenti igitur curiæ con-
feſtim circunfuſa extrinſecus multitudo exitum expectabat annonæ, cum liberalē eis futuram
auctionem, tum impertiendam ſine precio largitionem ſperantes. Erant ſiquidem qui ea de re
ad ſenatum referebāt. At ſurgens Martius, eos qui ad uendicandam plebis gratiam orauerant,
uehementer carpſit, factioſos homines & Reipub. proditores appellans, qui peſtifera temerita
tis ac inſolentiæ ſemina, & ſibijpſis noxia fouerent in plebem: quæ dum ex initio germinabant,
haud neglexiſſe conſilij prudentiæꝗ fuiſſet, ne facerent: hiſce principijs poteſtatem plebis inua
leſcere, & terrori iam eſſe, quoniam quæcunꝗ ijs collibuerint, facile impetrant, & ad nullum
facinus obeundū inuiti cogi queunt, eos nuſquam obtemperare cōſulibus, ſed indomitos eſſe,
& patronos ſuos uocare principes. Nam quid eſt aliud, inquit, pro diſtribuendis populo largi-
tionibus ſuffragia decretumꝗ ſedētes ferre, quod in popularibus Græci principatibus factiāt,
quàm ad communē perniciem eorum contumaciam alere? Non enim pro detrectata ſæpenu-
mero militia, & deſtituta per ſeceſſionem patria, & incuſato ſenatu, gratiam accepiſſe, uerum ſe
per metum impune dimiſſos eſſe, & uos hæc per adulationem tribuentes induliſſe, iactabunt:
quibus confiſi, nullum aut ſuperbiæ ſuæ, aut ſeditionis finem facturi ſunt. Cum igitur hoc uehe
mens quidam furor exiſtat, circunſpecte agamus, inquit, & tribunitiam illis poteſtatem aufera-
mus, conſularis perniciem dignitatis, ſeditionisꝗ ciuilis cauſam, quæ non una iam, ut olim, ue-
rum ſciſſa atꝗ diſiuncta, concors nunquam unanimisꝗ futura eſt, nosꝗ non niſi mutuis per-
turbatos odijs diſceptationibusꝗ languētes eſſe ſinet. Talia permulta dictitans Martius, iuuen
tutem & uniuerſos fermè diuites, miro concitatos inſtinctu, in ſuā traxit ſententiam, ſolū hunc
eſſe uirum clamantes, qui ciuitatem nullis uinci blandimentis pateretur. Nonnulli tamen gran
diores natu, cum euentum proſpicerent, obſiſtebant, hinc enim boni nihil exorturum, quod
ipſum ſanè uſu ueniebat. Tribuni nanque qui aderant, ubi uictricem Martij ſententiam intelle
xiſſent, ingenti clamore procurrebant, turbamꝗ ad opitulandum ſibi concitabant. Inde dum
Martij uerba in ſenatu habita repeterentur, turbulentiſſima facta concione, ne uulgus ira præ-
ceps contra ſenatum impetum faceret, uix temperatum eſt. Horum culpam malorum in Mar-
tium tribuni referentes, eum cauſam dicturū miſſis lictoribus citant, quos ille per contumeliam
D habitos è ſe repulit. Inde tribuni cum ædilibus, ut Martium traherent profecti, uirum capiunt.
Conglobati uero patritij, fugatis tribunis, ædilibus incuſſere uerbera. Nox rixam diremit. Illu-
ceſcente die, conſules, ut perciitum ira populum in forum undiꝗ concurrentem uident, ciuitati
timere cœperunt. Quare coacto ſenatu, de placanda multitudine aut oratione benigna, aut uti
libus decretis agitatum. Tunc enim contentioni dignitatis minime locum eſſe, nec ſi ſaperent,
eo tempore pro gloria decertandum. Id ſæuum ancepsꝗ tempus clementiam magis, & guber
nandi humanitatem expoſcere. Ea tenuit ſentētia. Progreſſi igitur ad populum conſules beni-
gniſſimam orationem habuerūt, nunc obiecta placide refellentes, nunc inter monendum mo-
deſtiſſimis utētes morſibus, tum de annonę precio nihil utiꝗ cum illis ſe diſceptaturos. Talibus
uerbis mitigatus eſt populus: quem cum tribuni leniter ac moderate audiēdo placari cernerēt,
aſſurgentes, ſenatui temperate quidem agenti æquum eſſe aiebant cedere populum. At Mar-
tium cauſam dicere iubent, ut quem non niſi ad perturbandā Rempub. populumꝗ deſtruen-
dum, irritaſſe patres conſtaret, qui citatus parêre contempſerit, ædilibusꝗ deniꝗ in foro per
contumeliam uerberatis, inteſtinum, quantum in eo fuiſſet, bellum exuſcitarit, ciuesꝗ ad arma
compulerit. Ea uero idcirco dicebāt, ut uel præter naturam ferocem Martij animum humilem
ſummiſſumꝗ redderent, aut ſi uti moribus pergeret, inexorabilem aduerſus illum iram exerce
rent, id enim futurum ſperabant, probe ſiquidem hominis norant ingenium. Stetit itaꝗ ut cri-
mina dilueret Martius, quietem ac ſilentiū tenente populo. Cumꝗ ſupplex expectaretur ora-
tio, odioſa non ſolum dicendi licentia, & maiori orſus eſt conuicio, uerum & ſono uocis & uul-
tus diſpoſitione intrepidus extitit, ita ut eos aſpernari & paruifacere uiderē. Quapropter exa-
ſperatus populus, ſe illius uerba grauiter & moleſte pati haud diſſimulāter tulit. Audaciſſimus
tribunorum Sicinius parumper habito cum collegis colloquio, poſtmodū proclamans in me-
dium, tribunos mortis damnaſſe Martium pronunciat: deinde ædilibus, ut ſtatim correptum è
ſaxo ad ima prouoluerent, edixit: quem cum ædiles arripuiſſent, id plurimis & plebeis etiam
hominibus, tum horroris, tum ſuperbiæ plenum uiſum eſt facinus. Patritios ingens dolor in-
ceſſit, qui ſi quid opis afferre poſſint, clamore ac ſtrepitu eminus adorti ſunt. Hi contrà, quiſquis
manus admouerat arcentes, promiſcuum inter ſe tenebant Martium: nonnulli protenſis ad po
pulum palmis orabant. Poſtquam in tanto ſtrepitu & tam deformi rerum facie nihil uerba, ni-
hil

A hil clamor efficiebant, amici ac neceſſarij tribunorum, cum non ſine multorum cæde nobilium
exigi ad necem Martium poſſe uiderent, eos inducebant, ut pœnæ nouitate & acerbitate ſubla
ta, non indemnatum occiderent, ſed de eo populi ſuffragia ferri ſinerent. Tum deſiſtens ab ince
pto Sicinius, patritios rogabat, quamobrem uolẽti populo Martium digna luere ſupplicia, ipſi
tantopere illum conerentur eripere? Contrà illi Sicinium rogabãt, quid excellentiſſimum Ro-
manum ciuem, cauſa indicta, ad immaniſſimum tamꝗ nefarium pertraherẽt cruciatum? Tum
Sicinius, Ne hanc diſſenſionis ac ſeditionis cum populo cauſam allegetis, inquit, dabitur ei quod
deprecamini, fiet de homine iudicium. Tibi autem prædicimus, inquit, Marti, tertio ut adſis fo-
ro, quo te nihil aduerſum leges perpetraſſe, ciuibus iudicium de te per ſuffragia laturis, perſua
deas. Ita ſoluto ac recepto Martio à patritijs, ſumma cum alacritate diſceſſum eſt. Medio autem
tertij fori tempore (nona enim die, quam nundinas uocant, Romani fora cõſtituunt) magnam
propulſandi ſpem iudicij præbebat ſuſceptum in Antiates bellum, quod quia aliquandiu uide-
batur duraturum, futurum ſperabant, ut tabeſcente & ob belli negotia elangueſcente prorſus
ira, pacatior redderetur populus. Sed poſtquam finito mox bello rediere, patritij crebros con-
uentus agere, & cõſilia capere, quo pacto nec Martio deeſſent, nec factioſi rurſus homines tur
bulentas populi diſceptationes innouarent. Appius igitur Claudius plebi uehementer infe-
ſtus, & labefactari Rempub. & ſenatoriam deſtrui dignitatem obteſtabatur, ſi contra nobilita-
tem in populi poteſtatem ſuffragia fieri paterentur. Contrà ſeniores populo gratiores, mite ac
humanum ex licentia futurum uulgus aſſeuerabant. Nec enim illis ſenatum eſſe contemptui,
ſed cum ſe floccipendi putent, autoritatem iudicandi ſibi honori ac ſolatio ducentes, ſimulatꝗ
ſuffragia cœperint, omnem depoſituros iracundiam. Martius itaque, cum magno in ſe ſtudio,
tum metu plebis ancipitem cernens ſenatũ, tribunos rogat, cuius eum criminis reum arguant,
aut qua de re cauſam dicturum accerſant ad populum. Perduellionis actionem eſſe aiunt, ſeꝗ
illum regnum affectaſſe demõſtraturos inquiunt. Tum ſurgens, Iam eo, inquit, cauſam dictu-
rus ad populum, nec ullum iudicij aut ſupplicij genus, ſi conuincar, detrectabo, modò hoc ac-
cuſate, nihil apud concionem ementiti. Eis id conſtanter aſſerentibus, ipſa de re conſtitutum eſt
iudicium. Populi deinde facto conuentu, non decuriæ, uerum tribus in ſuffragia ire cogeban-
B tur. Primumꝗ mendicam ac inertem turbam, & cui nullum honeſtatis inerat ſtudium, ante-
quam locupletes aſſuetos bello clarioresꝗ ciues, ſuffragia ferre iuſſerunt. Deinde cum in eum
minime probarentur obiecta, affectati regni crimen omittitur. Is rurſus memoria repetitus eſt
ſermo, quem Martius habuerat in ſenatu, cum facili uenundari precio inhibebat annonam, &
tribunitiam populo poteſtatem intercipere ſuadebat. Dehinc nouũ agi crimen cœptum, quod
captam ex Antiatum agro prædam in ærarium non retuliſſet, uerum ſuis diuiſiſſet militibus.
Quæ res Martium uehementer perturbaſſe traditur, quod cum in eam ex inſperato incidiſſet,
non facile ad perſuadendam multitudinem extemporalis ſuppetebat oratio, ſed eo collaudare
iam milites incipiente, ingens tumultus exoritur, plures nanque eam detrectarant militiam. *Fortunæ*
Demum euntibus in ſuffragia tribubus, tres illum perpetuo multarunt exilio. Quod ubi pro- *aduerſa.*
mulgatum eſſet, populus magis profecto quàm ſuperatis ullo unquam bello hoſtibus, alacer
exultansꝗ abijt. Senatus uero dolore ac triſtitia grauiter angi, iamꝗ pœnitere & ægre ferre,
quod non omnia pertentaſſet, & aſpera cuncta ſubijſſet, inſolentemꝗ adeò plebem, tantaꝗ
abutentem licentia contempſiſſet potius quàm pertimuiſſet. Qua in re ad eos internoſcendos,
non opus erat ueſte aut alijs dignitatis inſignibus, ſed confeſtim quiſquis exultabat, plebeum,
quiſquis mœrebat, patritium eſſe conſtabat. Ipſe autem Martius nihilo aut habitu, aut inceſſu,
aut facie contriſtatus, aut humilis, ſolus inter tot afflictos mœroris expers uidebatur, non illum
conſilio aut uirtute caſum æquo ferens animo, uerum indignatione & grauiſſima perculſus
moleſtia, quod à triſtitia proficiſci plerıꝗ ignorant, quæ ſimulac in furorem uerſa uehementer
excanduit, humilitatem ſecordiamꝗ propulſat. Eapropter qui iracundi furentes ue ſunt, effi-
caces ſtrenuiꝗ iudicantur, quemadmodum & calidus quem febris occupat, animus quippe ut-
pote altius intendente pulſu attollitur. Quam diſpoſitionem ex tempore Martius declarauit.
Siquidem domum ingreſſus, ut matrem coniugemꝗ plangore ac ululatu lamentantes ſaluta-
uit, modeſte præſentem ferre caſum monuit. Mox frequenti cum patritiorum comitatu ſeſe ad
portas proripuit. Inde nihil uel capiens uel poſtulans, tribus aut quatuor conſectantibus famu
lis exceſſit. Paulò poſt cum in agro uerſaretur, multa ſecum, qualia furor miniſtrabat, agitans
conſilia, non honeſtum aut uirile, alias ue utile quicquam, ſed quo pacto in Romanos graſſa-
retur cogitabat, ut in eos graue & finitimum aliquod bellum accenderet. Primum itaque cum

C Volſcis experiri collibuit, quos & corporibus & opibus pollere ſciebat. Acceptas autem nuper belli clades non tantum eorum uires attriuiſſe, quantum diſceptandi cupiditatem irritaſſe putabat. Cæterum ex Antio erat oppido uir ob diuitias ac fortitudinem & generis ſplendorem, regiam in Volſcis nactus dignitatem, †Tullus Amphidius nomine, huic ſe magis quàm Romanorum quempiam inuiſum eſſe compertum habebat Martius. Multoties enim æmulatione iactabundi, ut fortiſſimi iuuenes ſolent, belli gloria & inuidia ſtimulati, alternis ſe minis prouocauerant, quæ res præter publicas, priuatas etiã inter eos auxerat inimicitias. At uero cum excelſos in Tullo (qui quoniã Volſcus erat Romanos etiam occaſionẽ cauſamq́ præbentes, aliqua clade cupiebat affligere) animos eſſe ſciret, certiſſimum ei reliquit teſtimonium, quiſquis aduerſus iram reluctari difficile eſſe dixit, quæ perſæpe id quod uult uel morte emptum perſequitur. Accepta igitur ueſte qua ignotus (quemadmodum Vlyſſes) deliteſceret, hoſtilem commigrat in urbem, obuiam euntibus inde plurimis nulli cognitus, erãt enim tenebræ, Tulli domũ adijt, & ingreſſus repente ad focum operto capite tacitus quietusq́ conſedit. Admirantes domeſtici, haud depellere uirum audebant. Erat enim quædam in eo cum ob habitum, tum ob ſilentium maieſtas. Tullo autem cœnanti rei nouitatem denunciant. Tullus ad eum contendit, quiſq́ ſit, aut cuius rei gratia uenerit, percõtatur. Ita retectus Martius parumper immoratus, Si me nondum agnoſcis Tulle, inquit, aut cernens dubitas, me mei accuſatorem fortuna conſtituit: Caius ſum Martius, qui plurima Volſcis mala intuli, nec ea me negare Coriolani cognomen ſinit. Haud enim aliud mihi ex illis laboribus multisq́ periculis præmiũ, quàm hoc inſigne uobiſcum inimicitiæ nomen comparaui: quod cum mihi adimi nequeat, cæteris ſpoliatus omnibus, cum liuore plebis ac inſolẽtia, tum optimatũ ac nobilium mollitie ac perfidia, exul extrudor: tuorum penatum ſupplex adſum, non ſalutem aut liberationem expetiturus: quid enim mortem reformidans horſum deferrer? at uolẽs ab his qui me è patria extorrem deiecere, digna recipere ſupplicia, iamq́ ab eis, quod te mihi dominum conſtituo, magna ex parte recipiens. Si quis igitur de inuadendis hoſtibus tibi animus adeſt, eia uir generoſe meis ad id calamitatibus utere, & infelices caſus meos communẽ Volſcorum felicitatem face. Eo enim pro uobis fortius quàm aduerſum uos belligerabo, quo animoſius qui rem hoſtiũ nouere, quàm qui ignorant, bellare ſo-
D lent. Quod ſi inceptare nõ audes, feſſusq́ ſubſiſtis, nec mihi ulla uiuẽdi cupiditas ſupereſt, nec tibi me ſeruare conducit, hactenus quidem inuiſum ac inimicũ hominem, nunc uero inutilem & omnis prorſus commoditatis expertem. Hæc cum Tullus audiſſet, mirum in modũ lætatus, iuncta dextra, Surge, inquit, & cõfide Marti: nobis enim dum te exhibes, ingens bonũ præſtas, ſed maiora profecto ex Volſcis ſperare te licet. Tum Martium in cœna hoſpitaliter habuit. Poſteris inde diebus inter ſe de bello conſilia conferũt. Ingentes interim ob Martij damnationem inter primores plebeiosq́ diſſenſiones Romam perturbabant. Multa præterea tum uates, tum ſacerdotes, tum priuati homines non contemnenda prodigia nunciabant, ex quibus unum huiuſmodi commendatũ eſt memoriæ. Titus Latinus erat uir haud longe clarus, modeſtus alioqui, nihil alieni curioſus negocij, non arrogans, minimeq́ ſuperſtitioſus. Hic in ſomnis Iouem ſibi adſtantem cernere exiſtimauit, referre ſenatui iubentem, quod malum triſtiſſimumq́ ſibi pompæ præſultorem præmiſiſſet. Quod cum primũ uidiſſet, non magnopere curaſſe dicebat: uerum ubi iterũ ac tertio idem uiſum contempſiſſet, optimi filij interitum conſpexiſſe, & ſubita membrorum debilitate eſſe correptũ. Hæc cum lectica delatus ſenatui ſimulatq́ annunciaſſet, illico corporis priſtinum ſenſiſſe uigorem traditur, exurgensq́ ſuis abijſſe pedibus. Quare admirati ſenatores, magnã inueſtigandæ rei curam ac diligentiã habuere. Ea uero erat huiuſmodi: Quidam ſuum ſeruum cæteris ſeruis cæſum in foro uerberibus trucidandum tradiderat: cui dum plagas incutiunt, eumq́ ſæuis modis & uarijs pœnarum doloribus afficiunt, pompa fortè ſubſequitur. Qui aderant, triſte ſpectaculum & indecoros motus grauiter ferebant, diſcedebat tamen nemo, ſolummodo in amarulentum adeò tortorem maledicta atque conuicia gerebantur. Erat quippe plurima in ſeruos tum temporis humanitas, ob præcipua illorum miniſteria & uictus communionem. Maxima uero hæc peccanti ſeruo inferebatur pœna, ut plauſtri lignum cui temo affigitur, ſpectante uicinia ferens, circumageretur: quod ubi factum erat, infidus à domeſticis & uicinis exiſtimatus, furcifer appellabatur: quod enim Græci *ὑποστάτην τοῦ στήριγμα*, hoc Romani furcam nominant. Cum igitur Latinus uiſa renunciaſſet, ſenatus dubius inquirebat, quiſnam triſtis ille malusq́ præſultor pompam anteceſſiſſet: hic nõnulli indigniſſimos eius ſerui cruciatus memoria repetiuerunt, quem in foro plagis affectum poſtea necauerant. Comprobantibus itaq́ pontificibus, ſumptum eſt de domino ſupplicium, deoq́ inſtaura-
tum

†Accius Tullius, Liuius habet

Liuius lib. 2. Decad. 1.

A tum eſt ſolenni cum pompa ſpectaculum. Numa quidem cum aliarum rerum, tum pontificij iuris prudentiſſimus expoſitor, hoc Romanis ad ſummum religionis ornamentum inſtituiſſe uidetur, ut cum principes aut ſacerdotes rem diuinā faciunt, præco ingenti uoce præcedens clamet: Hoc age: animos ſacrificio ſcilicet adhiberi iubēs, ne ullis interiectis operibus, quæ plurima humanis in rebus ui & neceſſitate quodammodo fieri contingit, diuinus auerteretur cultus. Sacrificia uero, ludos & ſpectacula, non hac tantūmodo, ſed puſilla quoq; de cauſa inſtaurare Romanis mos eſt: nam olim Thenſam ducentibus equis, cum unus eorū attonitus reſiliiſſet, aurigà habenas manu ſiniſtra corripuit, quocirca eam denuò pompam inſtaurari decretū. Inferioribus temporibus unicum trigeſies actum accepimus ſacrificium, quod aliquis ſemper aut error aut ſcrupulus interceſſiſſet. Talis diuinis in rebus Romana religio eſt. Martius autē ac Tullus obniXe cum Volſcorū primoribus clandeſtina ferebāt colloquia, inſtigabantq; ut Romanis, ſi quando mutua fluctuarent ſeditione, bellum inferrent. At hi moleſte eam orationem admittebant, quoniam annuæ illis cum Romanis indictæ fuerant induciæ. Belli tamen cauſam poſtmodum præbuere Romani, qui ob cuiuſpiam ſuſpicionem calumniæ, in ipſo ſpectaculo per præconem indixere, ut urbe Volſci ante ſolis occaſum excederēt. Id quidā Martij dolo ac fraude peractum aſſerunt, qui ſubornatum quendam ſenatui nunciatū miſerat, Volſcis Romanos inter ſpectandum adoriri, urbemq; incēdere conſiliū eſſe. Id igitur de excedendo ſenatuſconſultū, omnium in ſe Volſcorum uehementiſſimum conflauit odium. Tullus atrocius rem uerbis attollens, inſtigatos demum induxit, ut urbes & quantū agri bello eis ademptum erat, à Romanis per legatos repeterent. Auditis Romani legatis, inique ferentes reſponderunt, priores quidē Volſcos arma ſumpſiſſe, poſteriores ea Romanos depoſituros. Tullus aduocata publice concione, ubi decretum bellum eſſet, accipi Martium conſuluit, eiq; depoſitis inimicitijs fidem haberi, ut quod prius bellando non uaſtarit, id nunc propugnando ſummopere iuuet. Accitus Martius habita ad populum concione, non minus orando grauis, quàm armis potens, plurimumq; ſapientia & animi magnitudine præſtans habitus, unà cum Tullo dux belli & imperator dictus eſt. Timens igitur ne dum Volſci neceſſaria bello tardius pararent, ſibi bene gerendæ rei ſurriperetur occaſio, iuſſis principibus & in ciuitate potentioribus cætera comparare atq; inſtituere, ipſe nullo militiæ ordine expeditiſſimos ſecum trahens, ex inſperato Romanū repente inuaſit agrum.

B Vnde tantam prædæ uim abſtulit, ut cum agendo, tum ferendo atq; uehendo Volſcorum laſſaretur exercitus. Is uero nihili faciebat, quod prædā abunde cōuectaret, lateq; uaſtaret agros: cuius uero gratia ea gerebat, permagni exiſtimabat, quod erat, ut carpēdos plebi obiectaret patritios. Nam cum aliorū uniuerſa dirueret, ſolos nobilium agros ſumma ope ſeruabat intactos, ac eorum nihil ſinebat intercipi. Quapropter turbulentiſſimæ inter eos incuſationes & iurgia excandebant. Hi quidem plebeios iniquiſſime uirum fortem eieciſſe criminabantur: hi contrà patritios recrudeſcentibus inimicitijs cōcitaſſe Martium querebantur, & afflictis bello cæteris, eos ſpectatores ſedere, ac æris fortunarumq; ſuarū cuſtodes nactos, extra belli aleam eſſe. Tum Martius uehementiſſimam ſe rem confeciſſe ratus, quod ad contemnendos hoſtes audacior iam Volſcus eſſet, prædam tutus abduxit. Vt uero non minus mature quàm animoſe coactæ ſunt ingentes Volſcorum copiæ, partim urbibus præſidio relinqui, partim belligerare Romanis cenſuerunt. Martio autē alterius optionem imperij ipſi deferente Tullo, ille Martium cum ſe nuſquam inferiorem uirtute, tum uero meliore ſemper belli fortuna uſum affirmās, ducem foris eſſe ſtatuit, ſe interim ciuitatum cuſtodem futurum, & exercitui commeatus & neceſſaria ſuppeditaturum. Quibus rebus acrior factus Martius, in primis Circæum Romanorum coloniam petit, cui ultro in eius poteſtate ſe dedenti, uiolentum nihil intulit. Inde Latinorum depopulatur fines, ubi pro Latinis ſocijs pugnaturos Romanos opinabatur. At hi quanquam à Romanis multoties ſubſidium implorarrent, tamen ad id ferendum ſegnior erat populus: conſules uero extremo iam conſulatus tempore pugnæ periculum detrectabant, eapropter uacui Latini remiſſi. Martius ad eorum urbes caſtris admotis, Tolerinos, inde Vicanos, Pedanos, Bolanoſq; contrà ferentes arma ui cepit. Corpora in ſeruitutem redacta, bona eorum direpta ſunt. Qui ad eum inclinabantur, eos magna cura protexit, & ne quicquam detrimenti eo uel inuito paterentur, ab illorum agro quamlongiſſime caſtra dimouit. Poſtea Bola ſtadijs circiter. C. Roma diſtante potitus, omnibus fermè uſq; ad innoxiam ætatem cæſis, ingentem nactus eſt prædam. Tum Volſci qui ad ciuitatem præſidia depoſiti erant, quamprimum cum armis deferuntur ad Martium, hunc unum imperatorem ſolum ſuumq; agnoſcere dictitantes: itaq; inclytum eius nomen & gloria admirabili uirtute per uniuerſam ferebatur Italiam, unius tralatione cor-

Vide ſupra in uita Numæ Pom.

C poris tam inexpectatam rebus allatam eſſe nouitatem. Romana res nullum ſeruabat ornamentum, nulla belli cura, quotidianæ diſcordiæ, ſeditioſæq́ contentiones, donec obſidione cingi Lauinij urbem nunciatum eſt. Ibi auita deorum templa Romanis erant, inde primordia generis, quoniam id primum Aeneas oppidum condiderat, ducebant. Tum mirum in modum populi repentina mutatio, abſurdum uero ac incredibile patritiorum conſiliũ apparuit. Solicitus enim de reducendo in patriam Martio, quum ſumma ui damnationem eius reſcinderet, patres habito ſuper plebis uoluntate conſilio, id prorſus inhibuere, ſiue ut omnino infeſti populi uotis obſiſterent, ſiue quod plebis gratia reuocari utrum nolebant, ſiue quod iam illi graues infenſiq́ eſſent, ut qui cum nõ ab cunctis iniuria laceſſitus eſſet, uniuerſos tamen offenderat, & hoſtem ſe patriæ declararat, in qua & potentiſſimos & præſtantiſſimos condoluiſſe ciues, ſecumq́ pariter uiolatos ſciebat. Lata de illius reditu rogatione, abſq́ ſenatuſconſulto in ferẽda lege ac ſuffragijs inanis erat plebis autoritas. Id ubi Martius accepit, acrior ira ſubijt, omiſſaq́ obſidione furore ſtimulatus ad urbem ire pergit, & ad †Clœlias foſſas quadraginta ab urbe ſtadijs caſtra locauit. Tum uiſus terribilior, & quanquam ingentes antea tumultus attuliſſet, omnis tamen in præſentia ſedata diſſenſio. Nemo enim aut princeps, aut conſularis audebat de Martij reditu refragari. Cernere erat muliebres concurſus in urbe, in deorum templis, ſeniorum lachrymas, ſupplicesq́ precatus, cuncta pertrepida, nuſquam ſalutis aut conſilij locus. Tum prudentiſſimum plebis de conciliando Martio conſilium extitiſſe intelligebãt, inculando omnino patres, qui dum placato opus erat, odium iramq́ magis incitarent. Legatos igitur ad Martium mittere placuit, qui reditum ei dantes in patriam, inſtantis belli periculum ſolui exorarent. Miſſi autem à ſenatu æquales Martij. Hi cum primum Martio occurrerẽt, ſeſe ab eo tum familiari, tum amico, ingenti alacritate ſuſceptum iri putabant: quod ſecus eſt factum: nam per hoſtium caſtra deducti, eum inter confertiſſimam turbam intolerabili grauitate ſedentem offendunt. Circunſtantibus Volſcorum primoribus, legatos cauſam aduentus iuſſit exponere: quam ubi miti (ut decebat) & humana plurimum oratione expoſuiſſent, Martius reſpõdit, pro ſe quidem ex acceptis iniurijs, acerbe irateq́, pro Volſcis ut imperator, urbes & quantum agri ademiſſent, reddi iubens, Volſcosq́ ſicut & Latinos ciuitate donari. Nullum enim niſi qui æquis iuſtisq́ con-

D ditionibus fiat, firmum ac ſtabilem belli finem eſſe. Ipſis ea de re conſulendi triginta dierum ſpatium dedit. Abeuntibus legatis, inde ex agro caſtra mouit. Hinc Volſci qui eius potentiæ grauius inuidebant, primum crimen nacti ſunt, ex quibus & Tullus erat, priuatim quidem nullis à Martio laceſſitus iniurijs, uerum qui humanorum morbus animorum eſt, obſcurata penitus fama ſeſe Volſcis eſſe contemptui mœſtus uidebat, qui omnia ſibi Martium eſſe putabant, reliquosq́, non niſi quantũ honoris & potentiæ Martius erogaret, uſurpare dignum iudicabant. Hinc prima criminationum cauſa occultis in illum modis diſſeminari cœpta. Hinc conſpirantes in eum Volſci ſuccenſebant, ipſumq́ (quia caſtra mouiſſet) proditionis inſimulabãt. Nec uero prodita hoſti mœnia eſſe, uel arma, ſed temporis opportunitatẽ, cuius ea uis eaq́ natura eſſet, ut ſuperiora illa uel cõſeruare, uel in perniciem dare poſſet. Non minus quàm triginta dierum ſpatium hoſti dediſſe, in quibus nihilo maius rebus gerendis momentũ acceſſiſſet. Quanquam id temporis interuallum Martius nõ ocioſus, nec ſegnis exigens, ſocios Romanorũ inuadens, ferro igniq́ uaſtaſſet. Nam ſeptem ingẽtes & populoſas cepit urbes, quibus nullum Romani ferre ſubſidium prorſus audebant, adeò cunctorum animos terror affecerat, & reſolutorum ac rigentium more membrorũ, fractæ uires ad bellum erant. Inſtante die dicta Martius cum toto rurſus affuit exercitu. Miſſi denuò legati orare, ut ira poſita ex agro Volſcos educeret, quæq́ utriuſq́ magis in rem uiderentur, diceret faceretq́: nihil metu ceſſuros Romanos eſſe: quod ſi quid æquum Volſcus aut humanum poſtulet, facturos ſe omnia, modo arma deponat. Ad hæc nihil Martius ut Volſcorum imperatorem ſe reſpondere aiebat, uerum uti adhuc Romanum ciuem: proinde monere ſe, orareq́, ut æquiora ſanioraq́ conſulerent, & ſi eius poſtulata comprobarent, tertio id die reuerſi indicarent, ſin minus, nullam amplius fruſtraneis in caſtra mandatis migrandi ueniam eis fore pernoſcerent. Senatus ubi re infecta redeuntes accepit legatos, perinde ac ſæua ciuitatẽ tempeſtas ac procella uexaret, tanquam ad extremã anchoram ad numinis opem implorandã confugit. Vniuerſos nanq́ ſacerdotes, aruſpices, æditucos, uates, & ex uetuſto Romanorũ ritu augures, ſolitis pro cuiuſq́ ſacerdotio ornatos inſignibus, ad Martium ire decernunt, orareq́ ac deprecari, ut cum ſuis demum rediens in gratiam ciuibus, impiũ adeò bellum abducat. Hiſce uiris intra caſtra ſuſceptis, nihilo mitius aut placabilius egit aut reſpõdit quicquam, ſed eadẽ quæ antea, aut imperata facerẽt, aut bellũ ſuſciperẽt. Reuerſis inde ſacerdotibus

† Liuius habet Cluilias.

A tibus, ſedatis in urbe motibus, diſponẽdas eſſe cenſuerũt per muros uigilũ ſtationes, qui ſubeuntes propulſarẽt hoſtes. Suam dehinc in tempore ac fortunæ incõſtantia ſpem collocabãt, omnis ſalutaris remedij conſilijq́ expertes. Cunctã igitur ciuitatẽ turbatio, pauor, & dirus occupat rumor, quoad, quod ab Homero perſæpe dictum eſt, tale aliquid obuenit, quod nequaq́ multitudinis animo ſedet. Is enim magnis in rebus & minime uſitatis, hunc in modũ inquit, clamatq́:

Olli pectoribus poſuit dea candida Pallas,
At ſuperum quiſquam mentem conuertit, & indit
Famam animis populi. Item & alio in loco:
Cogitat ut mentem diuorum iuſſa monebãt.

Quæ tanquam impoſſibilia & haud ſanẽ credenda fabulamenta, ſunt qui paruifaciãt, cum tamen ea conuenientia quidẽ, & ab humanæ conſuetudinis ratione profecta, Homerus cecinerit, quippe cum multoties ita dicat:

Aſt ego conſilium hoc animis ingentibus orſus. Item: *Iliad. 1.*
Sic ait, at triſtis multum turbatur Achilles,
Ambiguas forti uerſans ſub pectore curas. Et rurſus: At nihil illa, *Iliad. 3.*
Suaſit honeſta animo uerſanti Bellerophonti.

In magnis ſiquidẽ admirandisq́ rebus quæ impetu & inflammato quodã indigere uideãtur inſtinctu, non adeò delectum noſtrũ eleuari, ſed moueri excitariq́ uoluntatẽ facit. Nec uero ullos nobis appetitus, uerum appetituũ duces ingerit imagines, quibus cum ad inuitum minime opus cogat, fiducia certa ſpeq́ ſimul adiecta, recuſanti præſtãt initiũ. Aut enim à noſtrarũ cauſis actionũ atq́ principijs, tollenda prorſus diuina ſunt, aut quonam alio modo opem adiumentumq́ ferũt hominibus? Nec enim dij nobis corpus effingũt, nec ad res gerẽdas manus nobis & pedes cõponunt ac promouẽt, ſed efficaces animi uires atq́ delectũ, quibuſdã primũ imaginibus & cogitationibus excitãt, aut contrà auertunt ac reprimũt ſiſtuntq́. Romæ autẽ matronæ uaria deorũ templa tenebant, plurimæ tamen & longe quidẽ clariores, Capitolini Iouis aram ſupplices adorabant. In quibus & Valeria ſoror Publicolæ, qui Romanis ingentia perſæpe tum foris, tum intus attulerat adiumẽta. Publicola iam mortẽ obierat, quemadmodũ in eius uita cõſcripſimus. Valeriæ autẽ uita nõ dedecus, ſed ſummam potius ſtirpi ſuæ gloriã addebat. Ea igitur repente quo ſuperius dixi modo cõcita, &

B non ſine numine publicæ calamitatis cogitatione tacta exurgit, ſecumq́ cæteras trahẽs, ad Volumniam Martij genitricẽ contendit, cuius domũ ingreſſa, eam cũ nuru ſedentẽ, paruosq́ ſinu nepotes fouentẽ inuenit. Circũfuſis igit̃ mulieribus, Volumnia, inquit, tuq́ Vergilia, nullo ſenatuſcõſulto aut principũ edicto nos matronæ matronas adimus, ſed deus noſtras (ut arbitror) miſeratus preces, hoc iniecit animis, ut horſum tũ pro noſtra ciuiumq́ ſalute, tũ pro ueſtra gloria obſecraturæ ueniremus, clariori profectò, ſi animũ induxeritis, futura, q̃ Sabinæ conciliatis ex bello & amicitiã & pacẽ maritis ac parẽtibus, uendicarũt. Eia ſupplices unà ad Martiũ pergite, ad quẽ uerũ iuſtumq́ de patria perferte teſtimoniũ, quod ipſa licet multis oppreſſa miſerijs, nihil tamen ob iram graue uobis aut infeſtũ intulit, quin illi uos reſtituit incolumes, tametſi nullam inde ſit aſſequutura clemẽtiã. Ea orante Valeria, reliquæ acclamauere mulieres. Tum Volumnia ita reſpõdens: Et publicarũ, inquit, matronæ calamitatum æqua nobis portio eſt, & priuatis affligimur malis, quæ cum Martij gloriã & uirtutẽ amiſerimus, hoſtilibus magis armis circunſeptum, quàm ſaluũ aut liberũ eius corpus aſpicimus. Ingẽs uero uobis calamitas incumbit, ſi adeò patriæ uires relangueſcũt, ut ſuã in nobis ſpem collocarit. Enimuero neſcia ſum quanti nos faciet, qui adeò patriam aſpernet̃, ut nihili faciat, quam ſæpe antea matri & uxori & liberis antepoſuit. Verumenimuero ad illũ nos deducite, ut ſi nihil aliud, ſaltem pro patria ſupplices expiremus. Tum pueros ac Vergiliam unà cum reliquis ſecum mulieribus ducens, caſtra Volſcorum adijt. Earum miſerandà facies hoſti reuerentiã iniecit atq́ ſilentiũ. Hic Martius in ſuggeſto inter Volſcorũ proceres ſedens, ubi eas aduentare mulieres uidit, admiratione eſt captus: cumq́ in primis uenientem uxorem noſceret, immoto & obſtinato perſiſtere animo uoluit, uerum cõſternatus affectu, & ad ipſarũ confuſus intuitũ, haud tulit ut ſe ſedentẽ adirent, ſed pernici deuolans gradu, obuiam prodijt. Et matre primo diutiſſimeq́ ſalutata, inde uxore ac filijs, nullo iam pacto frenare lachymas poterat. Vt uero dulces incepti ſunt amplexus, uirũ parentis amore perinde ac ſequundo fluminis curſu deferri uidiſſes. Cæterũ cum inchoantẽ iam uerba matrẽ intelligeret, acceptis Volſcorũ primoribus, Volumniã talia orantẽ audiuit: Etſi fili taceamus, ipſe tum ueſte tum miſeri corporis apparatu cernis, qualẽ domeſticæ rei conditionẽ tuum nobis cõfecerit exiliũ. Exiſtima uero quàm cæteris longe mulieribus infeliciores acceſſerimus, quibus dulciſſimum aſpectũ fecit fortuna terribilem: te mihi filium, huic uero maritum, patriæ

Liuius & Val. Maxim. dicit, Volumniã uxorem, Veturiã matrem fuiſſe ſcribunt.

Val. Max li. 5. cap. 4. Liuius lib. 2. Decad. 1.

C muros obſidentem aſpicimus. Et quod cæteris calamitatis & malorum ſolet eſſe ſolatium, deos orare, omnino nobis ablatum eſt: neque enim uel patriæ uictoriam, uel tibi ſalutem implorare à dijs fas eſt, ſed quæ atrociora quiſpiam nobis imprecaretur hoſtis, ea noſtris inſunt precibus. Vxorem enim ac liberos aut patria, aut te orbari neceſſe eſt. Ego uero dum hoc uiuenti mihi bellum fortuna dijudicet, haud morabor, teq; niſi poſitis inimicitijs ad pacem atq; concordiam conciliauero, ita ut utriq; potius beneficiũ, quàm alteri perniciosum te reddas: hoc ubi perſuade, ſicq; cõfirmatus & paratus accede, ut nõ antè hoſtiles patriæ manus conſeras, quàm cæſam calcaueris parentem. Nec enim ea mihi expectanda dies eſt, qua filiũ aut in triumpho tractum à ciuibus, aut de patria triumphantem aſpiciam. Quod ſi pro conſeruanda patria profligariã te Volſcos exorarem, graue fili iniquumq; tibi fateor immineret conſilium. Nam neq; ciues perdere bonum eſt, neq; tuos commiſſos fidei perdere iuſtum. Nunc malorũ finem imploramus, ſimulq; populis utriſque ſalutem. Quæ res maximam Volſcis gloriam comparabit, quod cum ingentia nobis bona & uictores quidem tribuerint, nõ minus iucundã ipſi pacem & amicitiam ſint conſequuturi. Quæ ſi effecta fuerint, tu tantorum profecto dux eris & cauſa bonorum: ſin ea infecta permanſerint, utriq; noxam in te ſolum crimenq; reijcient. Cumq; incertus belli ſit euentus, hoc certi ſecum affert, ut ſi quidem uincas, immaniſſimus patriæ uaſtator appellandus ſis: ſin uictus ſuccumbas, ob tuam uidearis iracundiã, benefactoribus & amicis ingentiũ origo malorum extitiſſe. Hæc dum oraret Volumnia, nullum reſpondens uerbum Martius, intentis excipiebat auribus. Vt uero deſierat, cum is diuturnũ teneret ſilentium, rurſus Volumnia: Quid ſiles, inquit, nate? num iræ receptarumq; iniuriarum memoriæ omnia concedere ſatius arbitraris? an deprecanti talia matri largiri pulcherrimũ munificentiæ genus nõ eſt? Magni'ne eſſe uiri putas acceptorũ meminiſſe malorum? Suſcepta autem à parentibus beneficia eorum cultui ac uenerationi reddere, num excelſo ac bono digniſſimum uiro munus eſſe non cenſes? Cæterum gratiam habere, tueriq; magis quàm tu debuit nemo, cum tamen per acerbiſſimam adeò ingratitudinem eas, & cum permagnas iam patriæ pœnas exegeris acceperisq;, nullas adhuc matri grates retuliſti. Erat uero æquiſſimũ atq; ſanctiſſimum, ut abs te uel nulla ingruente neceſſitate, tam honeſta tamq; iuſta poſtulans impetrarem. Quod cum in meam te uerbis ſen-

D tentiam deflectere nequeam, extremæ iam parco ſpei. Hæc effata, cum uxore ſimul ac liberis pedibus aduoluta procumbit. Tum conclamans Martius: Quibus, inquit, me afficis mater? &

Pietas in matrẽ iacentem ſuſtulit, & preſſa dextra ait: Viciſti, patriæ quidem proſperam nimis, perniciosam autem mihi uictoriã. Abs te tantũ ſuperatus abſcedam. Inde ſolus matri ac uxori pauca loquutus, eas remiſit in urbem. Deinde ſimulatq; nox abijt, Volſcos abduxit, haud equidem omnes eodem quo prius ſtudio, aut paribus diſpoſitos ſententijs. Hi nanq; uirum & geſtam rem improbare, illi uero quibus ad pacem inclinabatur animus incuſare neutrũ. Alij quanquam id ægre perferrent factum, haud tamen Martium improbũ malignum'ue opinari hominem, quoniam tantis fractus neceſſitatibus conceſſiſſet. Contradicente igitur nemine, uniuerſi uirtutẽ magis quàm imperium & poteſtatem eius admirantes, ipſum ſunt cõſectati. Romanos autẽ quantus belli terror ac periculum cunctos oppreſſerit, ex eo ſoluto facile cognoſci licet. Populus enim ſimulatq; mouere caſtra Volſcos cõſpicatur, reſeratis deorũ templis, coronati perinde ac parta uictoria, paſſim immolabant. Præcipue uero in compenſandis honore mulieribus, ſenatus populusq; lætitiam declarauit, quas ſalutis initium extitiſſe, egregie tum arbitrabãtur, tum prædicabant. Decretum igitur eſt à ſenatu, ut quicquid illæ uel ad gratiam uel ad decus repoſcerent, id conſules effectum darent. Hæ uero aliud nihil quàm fortunæ muliebris templum ædificari popoſcerunt, ſumptum ſe collaturas, ſacrificia & diuinos honores publice ciuitas dedicaret. Patres earum magnificentia collaudata, ædem publica poſuerunt impenſa. Illæ collata nihilominus Fortunæ ſimulacrum pecunia compararunt. Quod dum conſecraretur, ita loquutum Romani memoriæ prodiderunt: Grata me dijs lege, riteq; me matronæ dicaſtis. Eam ſecundo uocem auditã eſſe rumor eſt. Ardua hæc quidem, & quæ ægre credamus: attamen è ſimulacris ſudorem, lachrymas & cruentas apparuiſſe ſtillas, aut uoces auditas, nequaquã impoſſibile: ligna enim & lapides plerunq; oriundam ex humore putredinem contrahunt, ſubinde multos ex ſe colores emittentia, uariasq; ex aëre tincturas ſuſcipientia. Quæ res quo minus deorum immortalium prodigia ſint, nihil impedimento eſſe arbitramur. Parte etiam aliqua ſciſſa uiolentius aut disiuncta penitus, gemitui aut ſuſpirio perſimilem queunt ædere ſimulacra ſonitum. Ex inanimis autẽ articulatam uocem, manifeſta uerba, abſolutamq; aut integram formari orationem prorſus eſſet abſurdũ, niſi animam, & deum abſq; corporis inſtrumentis certa partium

ratione

A ratione compactis, ſonum ædere nonnunquam loquiq́ conſtaret. At cum ueriſimili nos teſtimonio multoties urgeat hiſtoria, id profecto eſt, quod innatus affectus & ægritudo quædam, ſimilem ſenſibus rerum apparentiam imaginante animo inducit, quemadmodũ in ſomnis audire non audiendo, & aſpicere nõ aſpiciendo uidemur. Haud igitur mortalium tollenda religio eſt. At qui beneuolentia & pietate ita diuinis afficiuntur, ut ne quid ex his deponere aut diminuere queant, horum fidei permagnum momentũ addit, quod miram dei uim eſſe cognoſcũt. Nec uero pro noſtra, diuina penſanda potentia eſt, quæ nullo pacto humanæ, uel natura, uel motu, uel arte, uel uiribus æquiparanda eſt. Si quid nobis impoſſibile efficiat, aut nobis inexcogitatum excogitet, abſonum uideri non debet, eo quod cum omnibus in rebus plurimum ſuperet nos, tum uero in operibus maxime diſpar & diſſimilis exiſtat. Verũenimuero (ut placet Heracleto) diuina plurimum ob incredulitatem ignota deliteſcunt. Vt uero Antium Martius rediit, Tullus in ipſum grauiſſimo ſtimulatus odio, ei cõfeſtim necis molitur inſidias, ueritus ne ſi in præſentia effugerit, non alia ſibi præſtaretur occaſio. Conſpirantes igitur & inſtructos in illum complures incitans, rationem Volſcis reddere, & magiſtratu ſeſe abdicare iuſſit. Martius adhuc imperante Tullo, qui maxima inter ciues ſuos pollebat potentia, priuatorũ ſortem obire metuens, imperio ſe abdicaturum, ſi Volſci edicerent, aiebat. Illud enim ſeſe iubentibus uniuerſis ſubiiſſe, neque nunc recuſare, ſi uelint Antiates, rationem quoque imperij reddere. Aduocata concione, impigri aderant factioſi homines plebem inſtigantes. Aſſurgente poſtmodum Martio, ingens tumultus ob præcipuam eius reuerentiã compreſſus, ut intrepide diceret, ſiuit. Antiates quoq́ primores & qui pace magis lætabantur, aperta dabant ſigna ſe comiter audituros, & iuſtam prolaturos ſententiam. At uiri excuſationem Tullus extimuit. Erat enim in dicendo grauiſſimus, & magnam in cauſa dicenda gratiam, priora illi geſta comparauerant: quin eius hominis gratiæ magnitudinem, certiſſimo teſtimonio ipſum declarabat crimen. Nec enim aliâs tantas accepiſſe conqueri potuiſſent iniurias, quod ſcilicet in ſuam poteſtatem redacta Roma non eſſet, niſi ut illam ſibi propè ſubiicerent, Martij uirtus effeciſſet. Vlterius itaq́ immorari, aut tentandos eſſe multitudinis animos, audaciſſimi nequaquam cenſuere complices, & ne orans audiretur, ingentes ſuſtulere clamores: Haud paruifaciendum, non negligendum,
B hunc proditorem Volſcis dominantem principatu ſe abdicare nolle. Tum ſimul adorti, opem ferente nemine, uirum trucidant. Id autem facinus non omnibus collibuiſſe mox declaratum eſt. Ad eius enim corpus honorifice humandum è ciuitatibus concurſum eſt. Illius ſepulchrum tanquam præſtantiſſimi & bellatoris & ducis, armis & ſpolijs exornatum. Romani illius audita morte, nullum aliud uel honoris uel odij ſignum aperuere. Poſtulantibus matronis ut eum decem lugere menſes liceret, cõceſſum: qui mos lugendi patrem, filium ac fratrem erat. Id enim longiſſimi ſpatium luctus ab Numa Pompilio inſtitutum erat, quemadmodum cum res illius ſcribebamus expoſuimus. Inde Volſcorũ res eueſtigio Martium deſiderauere. Primum nanq́ inter eos atq́ Sicanos tum ſocios tum amicos de imperio orta ſeditio, ad uulnera uſque cædesq́ prouecta eſt. Poſthac prælio à Romanis ſuperati, in quo & Tullus occubuit, & ſuarum flore copiarum internecioni dedito, turpiſſimum percuſſere fœdus, ubi ex propria libertate delapſi parêre & ſe imperata facturos adſtipulati ſunt.

COMPARATIO ALCIBIADIS ET MARTII CORIOLANI.

CAeterum expoſitis omnibus rebus, quæ in ſe ſunt nobis cognitione atque memoria dignæ, nunc operæprecium eſſe exiſtimo, Martij & Alcibiadis mores, naturæ atque totius uitæ curſum breuibus uerbis conferre. At ſi primum res bellicas conſpicere uolumus, reperiemus pariter ab utriſque, cum duces exercitus eſſent, multa præclara atque egregia facinora ædita: niſi quis Alcibiadem in eo anteferendum putet, quod plures quàm Martius uictorias conſequutus, in cunctis certaminibus quibus terra mariq́ hoſtes ſuperauit, ſic conſilio, diſciplina atque ordine militari omnia geſſit, ut nihil ab eo prætermiſſum eſſe appareat, quod à peritiſſimo duce expetendum foret. Illud autem pariter ambobus tribuendum puto, quod eorum præſentia res ſemper florere augeriq́ uidebantur, abſentia uero aut debilitari, aut corruere. At popularem uiuendi modum adulationibus blanditijsq́ refertum, quibus ille ad aucupandam gratiam multitudinis ſæpius fortaſſe quàm decuit utebatur, in Alcibiade plerique reprehendunt, in Martio econtra ſuperbiam arrogantiamq́ redarguunt, quam ad paucorum ſemper potentiam conuerſam, odioſam fuiſſe dicunt Pop. Ro. Nos uero ut neutrum in his laudandũ, ſic hominem multitudini blandientem

C minus quàm eandem aſpernantem, uituperandum cenſemus. Turpe eſt enim adulationibus
imperitam multitudinem capere, ut opes quammaximas conſequaris: at populum deprimere,
in eum inſurgere, uim quoq; afferre, ut potentia uehemēter excellas, non ſolum turpe eſt, ſed
etiam iniuſtum. Habitus eſt autem Martius moribus integer ac in omni uita conſtans: Alcibia-
des econtrà uerſutus, callidus, & in fallēdis hominibus autor egregius. Vnde illius dolum quo
Lacedæmoniorum legatos decepit, quemadmodum tradit Thucyd. amicitiam labefactauit, pa
cem diſſoluit, omnes uituperant: quanquam excitato poſtea ſua opera bello, potentiorē Rem-
Lib.7.&.8. pub. reddidit, Mantinenſium ac Argiuorum ſocietate adiuncta. Martium quoque apud Dio-
nyſium hiſtoricum in maxima illa celebritate ludorum, qui Romæ inſtaurabantur, cum falſis
calumnijs populorum animos concitaſſet, autorem fuiſſe comperio, ut graue inter Romanos
& Volſcos oriretur bellum. Cauſa uero qua Martius arma hoſtilia in patriam uertit, turpior
longe quàm Alcibiadis fuiſſe uidetur. Non enim contentione diſcordiaq; ciuili, ſed ira ac indi-
gnatione quadam, à qua non eſt cur quiſquam (ut inquit Dion) gratiā ſperet, prouocatus, tum
patriam, tum multas Italiæ urbes, quæ nullam in eum culpam contraxerāt, fœde turpiterq; af-
flixit. Atqui Alcibiades multis iniurijs laceſſitus, ſuis ciuibus inferens bellum, maximarum cala
mitatum cauſa fuit: pœnitentibus tamen poſtea nō modo ignoſcebat, ſed etiam periclitantibus
ſæpe adiumento ac præſidio erat, & cōmunicando & monendo & fauendo, planeq; quod Ari
Vide lib.6. cap.5. ſtides feciſſe contra Themiſtoclem fertur, hoc ille cōtra cæteros patriæ duces. Martius præterea
ciuitatem in primis totam uexauit, cum non à tota iniuriam ſuſcepiſſet, ſed maxima atq; optima
ciuium pars in eadem cauſa, in qua ipſe fuiſſet, & contentionis & periculi uerſaretur. Deinde
multis legationibus miſſis, ſupplicationibusq; decretis, ut unius hominis iram lenirent, ſic ſe im
placabilem præbuit, ut bellum ſuſcepiſſe uideretur non quo in urbem rediret, ſed ut funditus
ciuitatem euerteret. Præter hæc Martius optime de ſe meritos Volſcos, qui eum exulantem ſu
ſceperant, dignitatem ei detulerant, imperium ac totius belli adminiſtrationem commiſerant,
in medio curſu ſecundarū rerum deſeruit. Alcibiades uero ab Argis Lacedæmonem ueniens,
priuatus in urbe, priuatus etiā in exercitu manſit. Et cum egregiam operam in bello nauaſſet,
prouocatus Lacedæmoniorum inſidijs, animum ſimul cum cauſa permutauit. Itaque ad Tiſſa-
D phernem ſe contulit eo conſilio tantum, ut barbarum qui grauiſſimus hoſtis impendebat, ab
Athenienſium ceruicibus remoueret, ac urbem Athenarum in quam redire magnopere cupie
bat, integram incolumemq; ſeruaret. Sed plerique homines qui utriuſque mores conſiderant,
Alcibiadem aiunt nimium cedentem cupiditatibus ſuis, pecuniam ex corruptelis ſolitum eſſe
accipere, eamq; deinde ad uoluptatem libidinemq; conferre. Martij contrà integritatem ac ani
mi moderationem ſic ſuis laudibus efferunt, ut ipſum plerunque ab ijs etiam pecunijs, quæ &
honeſte ei deferebantur, & iuſte accipi poterant, abſtinuiſſe dicant. Itaque in controuerſijs de
ære alieno, & nexorum cauſis iudicandis, non lucri ſpe aut cupiditate alicuius commodi conſe-
quendi, ſed arrogantia & aſperitate naturæ difficilis Martius & moleſtus multis habebatur, &
quod Antipater in epiſtola quadam de Ariſtotelis obitu ſcribit, potuiſſe uirum etiā parere, hoc
Coriolanus minime callebat. Itaque hi etiam de quibus ille bene meruerat, hominis moroſita-
tem, cuius (ut inquit Plato) comes ſolitudo eſt, iniquo animo tolerabant. Alcibiades uero ſibi
omnes homines quibus cum uerſabatur, incredibili arte conciliabat, & in rebus gerendis id aſ-
ſequi uidebatur, ut quod arduum apud mortales putant, gratiam ſimul cum gloria iungeret.
Quinetiā cum magnis calamitatibus interdum Remp. affeciſſet, ſua tamen affabilitate ſic Athe
nienſium animos capiebat, ut illi iniuriarū plerunq; obliti, imperium ei magna cum autoritate
deferrent. Martius uero honorem quærens ob multa fortitudinis opera ſuæ uirtuti congruen
tem, aſſequi non modo nō potuit, ſed repulſam quoque cum ingenti ignominia tulit. Sic igitur
illum gratia hominem ſequebatur, hunc admirabantur omnes, amare nō poterant. Illud autem
uere dici poteſt, Martium cum eſſet Romanorū dux, ſemper Romanæ Reipub. obfuiſſe, pro-
fuiſſe nunquam: Alcibiadem uero & militē & ducem copijs Athenienſiū, maxima ſuæ patriæ
commoda attuliſſe. Alcibiades præterea præſens ſemper aduerſarios ſuperabat, abſens inimi-
corum calumnijs criminibusq; obrutus ſine controuerſia uincebatur. Martium & præſentem
damnarunt Romani, præſentem quoq; Volſci iniuria necauerunt: quanquam ipſe cauſam ſuę
cenſendi æquam illis præbuiſſe uidetur, cum id bellum quod publice ſuſceperat, à mulieribus
perſuaſus priuatim depoſuit. Illud præterea nō recte à Martio factū eſſe uidetur, quod potius
pietate matris quàm ciuitatis, cuius illa quoq; pars erat, miſericordia motus, patriæ ſuæ ignoſcen
dum putauit: nam oratorum precibus, ſacerdotum ſupplicationibus ſpretis, qui ſuis inſignibus
uelati,

A uelati, ſupplices in caſtra acceſſerant, totius denique Po. Ro. luctu gemituq́ neglecto, unius mulieris lachrymis ceſſit, ac ſi patria illius cauſa, non per ſeipſam ſeruari mereretur. Patriæ igitur ſuæ pepercit, neque à Romanis perſuaſus, contra quos arma ſuſceperat, neque perſuadens Volſcis, pro quibus gerebat bellum. Horum omnium natura hominis inſolens & ſupra modum in rebus gerendis elata, cauſa fuiſſe uidetur: quæ quidem multitudini per ſeipſam moleſta, cum ei bonorum libido cupiditasq́ accedit, intolerabilis fieri ſolet. Itaque huiuſcemodi uiri cum in petendis magiſtratibus à populo repelluntur, dolent, indignantur, ferre non poſſunt, nec ſatis meminiſſe uidentur, non tam illos præferri qui uirtute prudentiaq́ excellũt, quàm eos poſthaberi, qui neque populum rogandum, neque multitudinem colendam cenſent, ut olim Metello, Ariſtidi, & Epaminondæ eueniſſe aiunt: quanquam hi à populo ſæpe reiecti, non admodum ſuæ Reipub. ſuccenſebãt, ſed illatæ iniuriæ poſtea pœnitentem magis quàm unquam antea amplexabantur, nitebanturq́ in omnibus rebus gerendis, ut uiros optimos decet, bene de ciuitate mereri. Quid enim ſtultius, quàm multitudinẽ aſpernantem grauiter ferre, ſi à multitudine negligatur? Alcibiades igitur cernens populum ſæpe gratia flecti, precibus cedere, affabilitate capi, cum in obſeruanda multitudine ſtudium ac diligentiam adhiberet, mirandum non erat, ſi poſtea honoratus gaudebat, poſthabitus autem iniquo animo iniuriam tolerabat. Martium uero ſiue nolentem, ſiue neſcientem colere eos, qui ſuæ ambitioni obſequi poterant, minus grauiter ferre decuit repulſam ſua propè culpa contractam. Atque hæc ſunt quæ in eo uiro reprehendenda eſſe putamus. Reliqua omnia ſplendida in Martio & ſumma laude digna comperio, ſed præſertim pecuniarum abſtinentiam, ac uitæ integritatem: quibus non cum Alcibiade, qui in his nec continentiæ unquam nec honeſtatis rationem habuit, ſed cum optimo quoque Græcorum conferri poſſe uidetur.

Cic. pro Mur. De Metell. Valer. lib. 7. ca. 5. de cæteris uide poſt Plutarch.

THEMISTOCLIS VITA

LAPO FLORENTINO INTERPRETE.

B THEMISTOCLI initia generis parum ſanè glorioſa fuere. Patre enim ipſum Neocle haud claro quidem homine, ex populo Phreario, tribuq́ Leontide, ex non iuſta matre natum perhibent, eamq́ Threiciam genere, Abrotonum nuncupatã. Sed magnũ Græcis (ut mihi uere uideor dicere) Themiſtoclem peperit. Phanias autem Themiſtoclis matrem tradit non Threiciam, ſed Cariam, neq́ Abrotono, ſed Euterpæ nomen fuiſſe. Neanthes quoque Halicarnaſſum Cariæ ciuitatẽ patriam illi adſcribit. Quare in Cynoſarges coëuntibus nothis (id eſt autẽ extra urbem Herculis gymnaſium, quod ne is quidem legitimus deus, ſed degener extitiſſet, ob matrem quæ mortalis erat) perſuaſit ingenuis quibuſdam adoleſcentibus, ut in Cynoſarges deſcenderent, atque unà ſecum inungerentur: qua re uidetur nothorum ac legitimorum diſcrimen callide ſuſtuliſſe. Quod uero Lycomedas generis propinquitate attigerit, ex eo maxime apparet, quod Phlyæ τελεστήριον, id eſt, initiandi locus, quod erat Lycomedarum commune, à barbaris antea incenſum ipſe inſtaurauit, & picturis illuſtrauit, ut Simonides tradit. Adhuc etiam puer uehemens admodũ, animi plenus atq́ ſpiritus fuiſſe dicitur. Cumq́ foret natura prudens, elato animo, magna ſemper atq́ eximia ſpectabat. Nam cum ei in diſciplinis percipiẽdis quieſcere, ac animũ relaxare licebat, non ut reliqui ſolent pueri, ludis & inertiæ ſe dedebat, ſed excogitandis orationibus quibuſdã, componẽdisq́ aſſidue uerſabatur. Erant autẽ eæ uel accuſationes cuiuſdam, uel puerorũ defenſiones. Vnde & magiſtrum dicere ſolitum quandoq́ ferunt: Nihil equidem te paruum ô puer, ſed certe magnum aliquod aut bonũ aut malum futurũ auguror. Nam ad ingenuas diſciplinas illas, quæ ad gratiam & liberalem educationẽ quæruntur, perdiſcendas, tardo hebetiq́ ingenio fuit. Quibus autem ad prudentiã & rem gerendã informantur hominũ mentes, eas certum eſt nõ eſſe ab eo ſupra ætatem, naturæ bonitate cõfiſo, deſpectas. Ex quo effectũ eſt, ut cum poſteriori tempore in ijs diſceptationibus, quas liberales & urbanas uocitãt, irridereẽ ab eruditis, grauius atq́ aſperius ſe defendere cogeretur, cum diceret, ſe lyra canere, & pſalterio uti neſcire, ueruntamen ciuitatem paruam & obſcuram maximam ac clariſſimam poſſe reddere. Etſi enim Steſimbrotus affirmet Themiſtoclẽ Anaxagoræ audiẽdi ſtudioſum fuiſſe, & Meliſſo quoq́ phyſico operam dediſſe, tẽporibus tamen errauit. Cõtra Periclem enim Themiſtocle natu multo iuniorẽ Samios

Genus obſcurũ.

Ingenium uehemens, prudens, ſublime.

C obſidentem, Meliſſus pro Samijs imperator pugnauit, atqui is cum Anaxagora uerſatus eſt.
Magis igitur Mneſiphilo credendum uidetur, qui Themiſtoclem Phrearij auditorem fuiſſe aſ-
ſeuerat, qui neque orator fuit, neque phyſicus, ſed eam ſapientiam quam uocant, re autem ue-
ra bellicam facultatem, & quandam rerum gerendarũ prudentiam & cognitionem profeſſus
Diſciplina. eſt, Solonis ſectã quadã quaſi ſucceſſione ſequutus, quam poſteriores cum ad uim iudiciariam
adiunxiſſent, & à negocijs ad uſum dicendi orationesq; traduxiſſent, Sophiſtæ habiti & nuncu
pati ſunt. Sed ad hunc, cum iam Rempublicam gerere aggreſſus eſſet, ferunt ſe contuliſſe. In
ipſius autem iuuentutis primordijs, naturæ tantum muneribus adiutus, eloquentiæ uero peni
tus & eruditionis expers, nec ſatis ſibi cõſtare, nec in iiſdem ſemper conſiſtere uiſus eſt, cum na-
tura ipſa in agendo magnas in utranq; partem mutationes induceret, & ad deterius ſæpe fer-
retur, ut ipſum in poſterum fateri non puduit, aſperos inquiens & immites pullos in optimos
equos euadere, cum idonea illis diſciplina & inſtitutio adhibetur. In quibus autem aliqui fin-
gendo diſſentiunt, à patre illum repudiatum eſſe, & uoluntarium matris interitum ex filij igno
minia conflatum, ea & falſa uidentur, & contrariæ quoq; autoritates adſunt. Dicunt enim pa-
trem, cum eum à capeſſenda Repub. deterreret, uetuſtas illi triremes abiectas in littore & con-
temptas oſtendere conſueſſe, quaſi eodem modo à multitudine populi ſtudioſi homines, cum
inutiles ſunt, tractarentur. Celeriter autem & audacter uiſus eſt Rempub. incenſus cupiditate
gloriæ, attigiſſe. Qua ſtatim ab initio, cum uendicare ſibi ſtuderet principatum, duras inimicitias
ſibi potentum & principum ciuitatis conflauit. Maxime uero Ariſtidem Lyſimachi filium con
traria in Repub. ſententia aduerſarium habuit, etſi uidetur Themiſtoclis cum eo ſimultas iuue-
nile initium habuiſſe. Amabat uterq; Steſileam Chiam genere, mulierem ſanè forma præſtan-
tem, ut Ariſton philoſophus tradit. Ex hac poſtea in Repub. perpetua inter eos diſſenſio man
ſit: quanquam uitæ ac morum diſſimilitudo, non parum eam auxiſſe uidetur. Nam Ariſtides
cum uir probus foret & natura mitis & manſuetus, nec ad gratiam aut gloriam inanem Rem-
pub. gereret, ſed ſecuritati ciuium, habita honeſtatis & iuſtitiæ ratione, conſuleret, cogebatur
Studium glo- cum Themiſtocle qui ſtudio nouarũ rerum populum aſſidue concitabat, in certamen conten-
riæ ingens. tionemq; deſcendere, eiusq; creſcentem potentiam cohibere. Dicitur enim adeò inflammatus
D ad gloriam, adeò rerum maximarum ambitione honoris cupidus extitiſſe, ut quo tempore ſu-
peratis in Marathone Barbaris, Miltiadis ducis gloria celebrata eſt, iuuenis adhuc cum ad ſe re-
diens diutius omnia uolutaret animo, & nocturnis uigilijs indulſiſſet, conſueta conuiuia repu-
diaſſe. Rogantibus uero admirantibusq; eius uitæ mutationem, reſpondiſſe, Miltiadis trophæ
Prouidentia. um ſibi ſomnos adimere. Cum igitur cæteri exiſtimarent à Barbaris in Marathone re male ge-
ſta, bellum ſe in poſterum ſuſtuliſſe, Themiſtocles eam rem maiorum certaminum initium du-
cebat eſſe, ad eaq; obeunda pro Græcia uniuerſa ſe tanquam in palæſtram unxit, aſſidueq; ci-
uitatem exercuit, quamlongiſſime futura proſpiciens. Cumq; mos eſſet Athenienſibus, ma-
gnos ex argentifodinis prouentus in plebem diuidere, ſolus in populum adiens ſuadere auſus
eſt, ut ea diuiſio tolleretur, & eæ pecuniæ in triremes ad bellum Aeginenſe parandas atque ædi
ficandas conferrentur. Nam id in primis tota Græcia maximum maximeq; atrox fuit, Aegine-
tæq; nauali potentia mare quondã tenuere. Quare Themiſtocles, cum non Darium, aut Per-
ſas formidandos diceret (longe enim hi aberant, nec magnũ de ſe metum præſentes iniecerãt)
ſed iræ in Aeginetas, & contentionis ciuium opportunitatem nactus, ad parandas triremes le-
uiter eos & facile impulit. Centũ enim ex illis pecunijs triremes ædificatæ, poſt cum Xerxe na-
uali prælio dimicarunt. Ex hoc paulatim deducendo ad rem maritimam ciuitatem traduxit, ut
cum pedeſtribus copijs haud pares Barbaris forent, maritimis uiribus eorũ impetus coërcerẽt.
Itaque ex fortibus ſtrenuisq; militibus, & qui digni Græciæ imperio putarentur, nauticos ho-
mines, ut inquit Plato, & maritimos fecit, & maleuolis occaſionem ad reprehendendũ reliquit,
cum dicerent Themiſtoclem haſta & ſcuto ciuibus ſuis adempto, Athenienſiũ populũ ad nau-
tarũ opera & remigũ traduxiſſe. Eaq; omnia, uicta Miltiadis repugnãtis autoritate, ex ſententia
geſſit, ut Steſimbrotus affirmat. Quod ſi his geſtis de uera ac ſyncera gerendæ Reipub. ratione
Facti æſtimatio deflexit, altius perſcrutantiũ ſit iudicium. Quod autẽ tum Græcorũ ſalus ex re maritima conſer
uata ſit, quodq; Athenienſiũ ciuitatẽ dirutã funditus & euerſam triremes uindicarũt, cum alia,
tum Xerxes ipſe teſtimonio eſſe poteſt. Integro enim terreſtri exercitu, nulla prælij offenſione,
poſt illam naualem cladem in fugam cõuerſus eſt, quippe cui minus ad decernendũ prælio ſup
peterent uires, ac Mardonium magis ut perſecutionẽ Græcorũ retardaret, quàm ut eos ſubige-
ret, ut mihi quidẽ uidetur, dimiſit. Illius uero in parandis pecunijs ſtudium & diligentiã, alij libe

ralitatis

A ralitatis & beneficentiæ laudibus deprecatur. Nam munificum quidem uirum & ſplendidum ad ipſas peregrinorum & hoſpitum inuitationes, ſumptu permaximo aiunt indigere. Alij in deteriorem partem parcitatis atque exilitatis commemoratione traducunt, quippe quem ferunt etiam cibaria ſibi muneri miſſa uendere conſueſſe. Cum autem à Philide nutritore equorum dono poſtulaſſet equum, ac ille ſe largiturum negaſſet, minatus eſt ille, ſe domum eius cõtinuò ligneum equum facturum: obſcure uidelicet per ænigma minatus, propinquorum crimina & accuſationes in hominem ſe coniecturum. At ſplendoris & gloriæ cupiditate mortales omnis exuperauit, qui cum iuuenis adhuc eſſet & obſcurus, dicitur Epiclem citharistam, qui tum colebatur ſummo ſtudio ab Atheniẽſibus, rogaſſe, ut apud ſe artem exerceret, cupiens domũ ſuam à multis quæri & frequentari. Et Olympiam cum ueniſſet, cœnarumque & tabernaculorum apparatu ac cætero luxu magnificentiaque cum Cimone certaret, inuidiam in ſe Græcorum & offenſionem concitauit: illum enim iuniorem & ampliſſima familia natum, eas res omnis decere arbitrabantur: is uero uixdum ſatis notus, ſed qui uideretur minus ſuppetentibus facultatibus præter dignitatem efferri, oſtentationis ac iactantiæ ſubijt nomen. Vicit autem fabellas tragœdis ſuppeditando, cum magna iam ſtudia eius certaminis atque ambitiones forent: tabulamque fixit, in qua erat ſcriptũ: Themiſtocles Phrearius exhibuit, Phrynichus docuit, Adimantus præfuit. Attamen gratus multitudini fuit, tum quod uniuſcuiuſque nomen memoriter referret, tum quod in iure dicendo conſeruandaque rerum contractarum fide, triſtem & ſeuerum iudicem ſe præberet, ut fuit illud in Simonidem Cium, qui ab eo cum ſub ſe militaret, præter æquũ quiddam poſtulauit: Nam neque tu, inquit, bonus poëta eſſes, ſi modos & numeros in canendo contemneres: neque ipſe bonus prætor, ſi gratiam cuiuſquam legibus anteferrem. Ac rurſus in eundem Simonidem cauillis inuectus, inſanire illum dixit cum Corinthios obiurgaret, magnam incolentes urbem, ipſe ſtatuas ex membris ſuis expreſſas fingi pateretur, qui ita aſpectu eſſet fœdo ac deformi. At poſtremum auctus magnis opibus & gratia populari, exortis inter eum Ariſtidemque ſeditionibus, oſtraco ciuitate eiecit. Cum uero iam Medi deſcenſus imminere ciuitati putaretur, Athenienſesque de imperatore ad id bellum deligendo conſilium inijſſent, ferunt reliquos omnes periculi metu perculſos, munus imperij ſponte recuſaſſe, Epicidem tantum

B Ephemidæ filium popularem hominem, & dicendi facultate & copia præditum, ſed luxurioſum & nequam & quæſtui pecuniario deditũ, imperij cupidinem inuaſiſſe: cumque id iam tum obtenturus ſuffragijs omnium putaretur, Themiſtoclem ueritum, ne ille demandato ſibi imperio, Athenienſium res euerteret, pecunijs de ambitione Epicidem deieciſſe. Laudatur autem eius illud in primis, quod in interpretem dicitur feciſſe. Miſſis enim à rege legatis, maris & terræ imperium flagitantibus, illum publico decreto comprehenſum iuſſit interimi, quod Græcorum lingua ad Barbarorũ nutum & imperiũ uteretur. Eſt etiam præclarũ illud in Arthmium Zelitem, quem Athenienſes liberoſque eius & genus omne autoritate Themiſtoclis, infamia notauerunt, quod ex Medis aurum in Græciam intuliſſet. Sed omnium maximum atque illuſtriſſimum, quod bello tota Græcia compoſito, ciuitates inter ſe pace amicitiaque coniunxiſſet, perſuaſis omnibus hoſte imminente, domeſticas ſimultates in aliud eſſe tempus differẽdas: quam ad rem conficiendam Chileum Arcadem adiutorem dicitur habuiſſe. Inito autem imperio ſtatim ciues aggreſſus eſt in naues compellere, ſuaſitque relicta urbe quamlongiſſime à Græcia claſſibus hoſtem exciperent: cuius ſententiæ multis reclamantibus, in Tempe unà cum Lacedæmonijs expeditiones eduxit, ut pro Theſſalia dimicaret, quod nondum ad Medos inclinare uideretur. Poſtea uero quàm inde re infecta abierunt, ac Theſſalis regis ſocietatem ſequutis, uſque Bœotiam Medicæ amicitiæ contagio occupauit, magis tum apud Athenienſes Themiſtoclis ad rem maritimam adhortantis ualuit autoritas. Itaque miſſus eſt in Artemiſium nauibus, eius loci anguſtias præſidio habiturus, quo in loco Eurybiadi Græcis, maximeque Lacedæmonijs imperium demandantibus, Athenienſibus uero quod reliquos ſimul omnes nauium numero anteirent, indignum putantibus, alijs concedere. Themiſtocles cognito periculo, ipſe imperium Eurybiadi tradidit, leniuitque Athenienſium animos, affirmans ſi ad bellum ſtrenuos ſe uiros oſtenderent, Græcorum in ſe ſtudia & uoluntates in poſterum conuerſuros eſſe. Qua una re apparet, eum unum omnium maxime autorem ſalutis Græcis extitiſſe, effeciſſeque ut Athenienſes fortitudine hoſtes, manſuetudine autem & facilitate ſocios uiciſſe uiderentur. Sed cum iam Barbarorum claſſe ſe ad Aphetas inferente perterritus multitudine nauium quæ in fronte erant, ac alijs ducentis ſupra Sciathon circùm annauigare nunciatis, decreuiſſet Eurybiadis intra Græciæ fines reductis copijs, in Peloponneſumque appulſis, terreſtrem exercitum nauibus

De liberalitate dubium.

Aemulus.

Ambitus laudabilis.

Industria mirabilis, & patriæ ſalutaris.

C undique circundare, quod inexpugnabiles regis maritimas uires duceret. Eo metu ac formidine permoti Euboei, ne eos desererent Græci atque hosti proderēt, inito clàm cum Themiſtocle colloquio, magnam ad eum pecuniarum uim per Pelaguntem mittunt, quibus acceptis (ut ſcribit Herodotus) eas Eurybiadi tradidit. Ex ciuibus uero ſibi aduerſante Architele, qui in prætoria naui Trierarchus erat, quiq; deficientibus ad nautarū ſumptum pecunijs, ad reditum properabat, in eum infenſos iam antè ciues magis Themiſtocles concitauit, adeò ut impetu facto, cœnam ei diriperent: qua iniuria permoto homine, & indigne ferente, panem illi & carnem in ciſta, ſummiſſo argenti talento in cœnam miſit, iubens & in præſenti cœnare, & prima luce triremium curam ſuſcipere: quod ſi recuſaſſet facere, ſe ciuibus delaturum quod argentum ab hoſtibus miſſum conditū apud ſe haberet. Hæc ex Phaniæ Lesbij monumentis accepimus. Quæ autem tunc in ipſis anguſtijs aduerſus Barbaros naualibus prælijs geſta ſunt, haud magnum ad ſummam belli momentum habuerunt, ſed ipſa experientia permultum Græcis profuere, qui in ipſis periculis edocti re ipſa didicerunt, neque multitudinem nauium, neq; luxus & apparatus, neq; ſignorum fulgorem, neque clamores iactabundos, neq; barbarica tripudia quicquam formidoloſum habere uiris fortibus, & perite audacterq; præliū ineuntibus, uerum his omnibus contemptis in ipſa corpora inuadendū eſſe, & cum ipſis conſertis manibus decernendum. Quam ſententiam Pindarus in Artemiſij prælio ſequutus uidetur, cum diceret Athenienſium liberos manifeſta libertatis fundamēta ieciſſe. Vincendi enim initium fiducia eſt. Eſt autem Artemiſium Eubœæ ſupra Heſtieam littus ad boream uerſum, cui Olizonum gens è regione oppoſita eſt, quæ ſub Philoctete quondam fuit, templumq; in ea haud magnum Artemidis *προσηώας*, id eſt, orientalis nuncupatæ, & locus circùm arboribus conſitus, columnæq; ibidem ex albo lapide erectæ. Lapis autē ipſe manu attritus cōtracto croceo colore odorem quoq; exhalat croci perſimilem. In earum una elegum carmen huiuſmodi erat inciſum:

Innumeros Aſiæ populos ex finibus actos,
    Cecropidum ſoboles fudit in hoc pelago,
Ac ubi Medorum bello cecidere cohortes,
    Hæc Phœbe ſtatuit uirgo trophæa tibi.

D Extat & in littore ingens tumulus, atrum ab imo puluerem ueluti igni aduſtum emittens, in quo claſſis reliquias & cadauera cremaſſe uidentur. Igitur ut primum de Thermopylarum pugna nuncium in Artemiſium eſt allatum, Leonidam oppreſſum, & terreſtri tranſitu Xerxem eſſe potitum, in Græciam ſeſe receperunt, Athenienſibus ſuper omnia conſtitutis, & ob uirtutem & rerum geſtarum gloriam ad præclara omnia obeunda animo ſemper paratis. Themiſtocles uero regionem nauibus ambiens, qua intuebatur deſcenſum aut præfugium hoſtibus futurum, grandibus literis in ſaxa quæ partim ibi circa naualia forte fortuna inuenerat, partim quo uenire aquatum uidebantur conſtituerat, inciſis, Ionibus per literas mandabat, ut ſi fieri poſſet, ad ſe, relictis Barbaris, progenitores ſuos, qui periculū pro eorum libertate ſuſcepiſſent, concederent: aut ſi minus id facerent, Barbaris in prælio cladi ac detrimento forent. His ſperabat ſe aut impulſurum Iones ad defectionem, aut turbationem allaturum, Ionibus Barbaro in ſuſpicionē adductis. At Xerxe Phocidem per Dorida cum exercitu inuadente, Phocenſiumq; urbes incendio deuaſtante, haud reſtiterunt Græci, nec Athenienſibus quidem rogantibus, in Bœotiam pro Attico agro hoſtibus obuiam iere, ut ipſi in Artemiſiū mari opem tulerant. Cum nemo igitur eorum precibus & gratia moueretur, ſed ad Peloponneſum omnes intenderent animum, & intra Iſthmum copias omnes cogere properarent, ab alteroq; mari ad alterum murum perducere, proditos Athenienſes & deſtitutos ab omnibus ira ſimul ac mœſtitia cepit. Sed cum minus decreuiſſent cum tanta ui hominum ac multitudine cōfligere, id tantū ad præſens neceſſarium erat, relicta ciuitate, naues conſcendere. A qua re uehementer multitudinis animi abhorrebāt, quaſi nihil uictoria, nihil ſalute opus eſſet, deorum immortaliū templis, patrumq; monumentis amiſſis. Hic igitur Themiſtocles cum populum humanis conſilijs in ſententiam ſuam traducere poſſe diffideret, ut in tragœdia attollens machinam, ſignis diuinis, prodigijsq; & oraculis ſolicitare cœpit, ſignum ex dracone nactus, qui uidetur illis diebus ex templo euanuiſſe. Sacerdotesq; ubi inuenere intactas primitias, quas per diem ei appoſuerāt, in populum nunciarunt, rumore à Themiſtocle diſſipato, deam urbem exceſſiſſe, & ad mare ſe illis ducem præbuiſſe. Oraculo autem rurſus populum mouere aggreſſus eſt. Lignea, inquit, mœnia nihil aliud ſignificare quàm naues, atque idcirco Salaminem diuinam non timidam neque infelicem à deo nuncupari, ut quæ ex magno Græcorū ſucceſſu cognomen in poſterum eſſet habitura.

Princip. lib. 8.

Calliditas.

Sed

A Sed cum Themiſtocles ſententia ualuiſſet, decernit urbem Palladi, quæ tutelæ Athenienſium præerat, commendare, iuuentutem omnem in triremes imponere, liberos uero & coniuges, mancipiaq́, ut facultas eſſet, per ſe quenq́ ſeruare. Comprobato decreto, plurimi Athenienſium parentes & uxores in Trœzenem exportarũt, perhumanè excipientibus Trœzenijs. Decreuerunt enim ut hi publicè alerẽtur, duobus obolis ſingulo elargitis: puerisq́ facta poteſtas, ut undecunque liberet poma acciperent, & pro his magiſtris merces perſoluta eſt. Huius autor decreti Nicagoras fuiſſe traditur. Cum uero publicæ pecuniæ Athenienſes deficerent, ſcribit Ariſtoteles Areopagi ſenatũ cuiq́ munus militiæ obeunti octo drachmis traditis, cauſam complendi triremes uel potiſſimam fuiſſe. At Clidemus hoc quoque à Themiſtocle geſtum aſſeuerat. Deſcendentibus enim in Pyræum Athenienſibus, ait ex Palladio Gorgonis uerticẽ amiſſum eſſe, Themiſtoclem uero perquirere ac perſcrutari omnia ſimulantem, uim argenti permaximam inueniſſe in ipſis theſauris recõditam, quo in medium prolato, naues conſcendentibus abunde uiaticum ſuppetiuiſſe. Enauigante autem ciuitate, alijs miſerabile id ſpectaculum, alijs admirationi eorum animi magnitudo fuit, cum parẽtes quidem à ſe dimittentibus, inflexosq́ ſe ad luctus, lachrymas, complexusq́ illorum præſtantibus, in inſulam diſcederent, multiq́ ex ciuibus infirmis uiribus affectaq́ iam ætate relicti, digni miſericordia uiderentur. Erat etiã quædam quæ ſpectantes flectere poſſet animi dulcedo ex cicuribus animantibus, cum clamore & deſiderio ad littus undiq́ confluentibus, eorum nutritoribus naues conſcendentibus. In quibus memoratur Xanthippi Periclis patris canis, quod abeuntis domini deſiderium & ſolitudinem ferre non poſſet, in mare inſiluiſſe, natando triremem aſſequutus in Salaminem eſſe delatus, ibiq́ expirans continuò interijſſe: quo in loco etiam his temporibus, Canis tumulum uocant, ubi ſepulchrũ eius fuiſſe traditur. Iam uero ea magna & præclara Themiſtoclis uidentur eſſe, quod cum ſenſiſſet ciues Ariſtidem deſiderare, metu ſolicitos, ne ſe ob iram in barbari amicitiam daret, resq́ Græcorum euerteret (uictus enim à Themiſtocle factione ante initium belli, compulſus in decennale exilium fuerat) decernit his licere qui ad tempus exulaſſent ab exilio redire, & cum alijs ſimul ciuibus libere dicere ac ſentire quæ Græciæ in primis cõducerent.

Herod. lib. 7. & 8. Iuſtin. lib. 2 Oroſ. lib. 2

Charitas patriæ maior q̃ priuata ſimultas.

Poſtea uero quàm Eurybiades ob Spartæ dignitatem claſſi præpoſitus imperator, ad periculum
B ignauus & timidus decreuit ad Iſthmum claſſem reducere, quo Pelopõnenſium exercitus terreſtris coierat, contradixit Themiſtocles, quo tempore celebrata illa dixiſſe proditum eſt. Cum enim dixiſſet Eurybiades: O Themiſtocles, in certaminibus qui intempeſtiue aſſurgunt, alapis cædi ſolent. Ita eſt, inquit Themiſtocles, ſed nec hi qui deſerunt ordinem, coronantur. Tum eo baculum ut cæderet attollente, Cæde, inquit Themiſtocles, uerum audias. Hic eius manſuetudinem Eurybiades admiratus, dicendi quod uellet poteſtatem fecit: qui cum ad priorem orationem ſe reuocaſſet, aſſurgens aliquis, Hominem, inquit, ciuitate orbatum non recte eos qui haberent, ad deſerendas patrias adhortari. Tum Themiſtocles ad eum conuerſa oratione: Nos, ô homo, inquit, nequiſſime, domos & mœnia reliquimus, indignum eſſe ducentes, inanimatorũ cauſa ſeruitutem ſubire: ciuitatem uero nobis ducentæ triremes maximam Græcorum ciuitatum præſtant, quæ nũc nobis præſidio adſunt, ſalutem per eas retinere uolentibus: quod ſi nos ob ignauiam prodideritis, ſtatim ſentiet aliquis ex Græcis, Athenienſes liberam ciuitatem, & agrum amiſſo haud deteriorẽ poſſidere. Hæc loquente Themiſtocle, Eurybiadem ad ſe redeuntem uehemens formido inceſſit, ne cæteros Græcos desererent Athenienſes atq́ diſcederent. Ad Eretrieum autem ab eo ſentẽtia diſſidentem, Etiam uobis, inquit, de bello eſt ſermo, qui inſtar †Theutidum gladium quidem habetis, cor uero nullum geritis. Produnt quidam autores, Themiſtocli de rebus ex ſuperiori nauis tabulato diſſerẽti, noctuam uiſam ad dextram nauium partem uolatu delatam malo inſidiſſe, quo omine in eius ſententiam ierunt omnes, decertaturiq́ nauali prælio parabantur. Sed ubi hoſtium claſſis ad Phalericum delata in Atticam circunſtantia occupauit littora, & rex ipſe cum pedeſtribus copijs deſcendit ad mare, exercitusq́ omnis coactis in unum uiribus apparuit, Themiſtoclis ſtatim exciderunt monita, & rurſus Peloponnenſes ad Iſthmum ſpectare cœperunt, & ſi quis aliter ſentiret aut diceret, grauiter ferre. Decretũ eſt igitur ab his proxima nocte diſcedere, gubernatoribusq́ imperata nauigatio. Hic Themiſtocles angi uehemẽter animo, ſi Græci ab anguſtijs abductis præſidijs, per ciuitates diſſoluantur. Itaq́ inito ſecum conſilio, quo pacto impedimentum aliquod moliretur Græcis, per Sicinum negocium cõficit. Fuit autem Sicinus captiuus quidam genere Perſa, Themiſtocli in primis charus, quem liberis pædagogum præfecerat. Hunc ad Perſas cum mandatis mittit, ut Themiſtocles Athenienſium dux regis amicitiam patriæ libertati præferens, primus omniũ illi

† Sepiarum.

Herod. lib. 8

Commentũ cal lidum.

C nunciet, Græcos ad fugam inclinatos eſſe: proinde admonet, ne fugiendi illis præbeat facultatem, ſed dum eos cõfuſio & trepidatio habet, à terreſtribus copijs longe ſeiunctos adoriatur, & maritimas uires opprimat. Hæc Xerxes ut ab amico homine dicta accipiens, lætitiaq; plenus, poſtremo id nauium ducibus ſignificauit, & alias quidem complere imperauit, ducentas autem tranſitum paſſim circumeuntes claudere, inſulasq; præſidio aſſeruare, ne quis ex hoſtibus poſſit euadere. Hæc Ariſtides Lyſimachi filius ut primũ agi ſenſit, ad Themiſtoclis tabernaculum uenit, etſi illi eſſet infenſus, ab eo, ut antè diximus, in exilium pulſus. Obuiam prodeunti Themiſtocli conſilium barbari de circuitione nauium aperit. Ille & uirtutem uiri, & probitatẽ iam antè perſpectam & cognitam habens, & eius tum præſentia maxime lætatus, quæ per Sicinum egerat, cuncta enarrat, hortaturq; ut Græcos obiurgando abſterreat, ſtudeatq; unà ſecum efficere, ut in anguſtijs prælium conſeratur. Ariſtides igitur laudato Themiſtocle, alios duces & Trierarchos adiens, ad prælium excitare atq; incendere conabatur. Nondum fidem adhibentibus illis, ecce una Tenedia triremis trãſfuga, quam Panætius nauarchus habebat, circuitionis nuncia interuenit. Quare ira ſimul & neceſſitas Græcos ad periculum impulit. Prima autem luce in locum æditum Xerxes conſcendens deſpiciebat Græcorum claſſem, atq; omnem prælij apparatum, ut Phanodemus autor eſt, ſupra Heracleum, quæ inſula ab Attica anguſto freto diſiungitur: ut uero Aceſtodorus, in finibus Megarenſis agri, in loca quæ Cornua uocant, ſede aurea conſtituta, ſcribisq; permultis adhibitis & negocio illis dato, quæ in prælio gererẽtur, ſingula conſcriberent. At Themiſtocli ad prætoriam nauem hoſtias mactanti, tres eximia forma captiui adoleſcentes producti ſunt, ueſte ſplendida & auro inſignes, hi Sandauces regis ſororis & Autarcti filij dicebantur eſſe: quos Euphrantides uates intuitus, ubi magna & clara è ſacris flamma refulſit, & ſimul ſternutatio ab dextera ſignum dedit, Themiſtoclem manu apprehendens, iuſſit adoleſcentes primitias, uotis nuncupatis, Omeſtæ Dionyſio immolari, ſic ſalutẽ cum uictoria Græcis fore. Obſtupeſcẽte autem Themiſtocle reſponſum magnum atq; horrendum, ut in magnis certaminibus ac rebus perditis euenire ſolet, multitudo ex improuiſis ac repentinis magis quàm conſultis & cogitatis, ad ſpem ſalutis erecta, una ſimul uoce deum inuocauit, captiuisq; ad aram conſtitutis, uatis iuſſu ſacrificium peregerunt. Hæc Phanias Leſbius uir in

D philoſophia clarus, nec in hiſtoriarum monumentis rudis aut imperitus, literis prodidit. De numero autem barbaricarum nauium Aeſchylus poëta, ut ſciens atq; affirmans in tragœdia Perſis, ſcribit his uerſibus:

Xerxi (etenim noui) mille fuere rates.
At quæ fuga naues præſtarent celeri alijs,
Septem ducentæ, ſic fama frequens tenet.

Atticarum uero nauium quæ centum & octoginta erant numero, unaquæq; uiros decem & octo ex tabulatis pugnãtes habuit, quorum ſagittarij quatuor, reliqui grauis armaturæ milites. Videtur autem Themiſtocles haud deterius occaſionem temporis noſſe atq; obſeruaſſe, quàm locum, ne antè triremes ſuas opponeret barbaricis, quàm tempus per freta ſequundum uentum & fluctum impellere ſolitum adeſſet, qui græcas, quod demiſſiores humilioresq; forent, nihil læſit: barbaras uero, inſurgẽtes puppibus, & tabulatis altis, & onuſtis, dum inferrentur, auertit, & græcis nauibus latera præbuit, Themiſtoclis iuſſu ut prudentis ducis, celeriter ingruẽtibus: & ſimul quod eodem tempore Ariamenes Xerxis nauarchus inuaſerat, qui cum nauem magnam haberet, ueluti è turri ſagittis teliſq; infeſtabat, uir fortis & inter regis fratres probitate maxime iuſtitiaq; inſignis. Hunc igitur Amenias Decelenſis & Soſicles Pedienſis unà ſe inferentes, ut naues in ſe inciderunt, ac diuerſis proris cateniſq; iniectis hæſerunt, illum ſuæ triremi imminentem ſubeũtes, ac lanceis inſtantes, in pontũ deturbant: cuius corpus iactatum fluctibus dinoſcens Artemiſia, ad Xerxem detulit. In eiuſmodi fortuna pugnæ flammam magno lumine ab Eleuſine illuxiſſe ferunt, ſonitum quoq; & uocem toto Thriaſio agro ad mare uſq; exauditam eſſe, uelut ex hominibus multis myſticum Iacchum educentibus. Ex multitudine uero uocum referri à terra paulatim nebulam, & in triremes rurſus reuerti decidereq; uiſam. Alij imagines & ſimulacra affirmãt ab Aegina apparuiſſe armatorum hominũ, manus pro græcis nauibus attollentium, quos Aeacidas eſſe coniecerant, à quibus ante pugnam precibus & uotis implorarant opem. Primus igitur Lycomedes Athenienſis Trierarchus nauem capit, cuius inſignia reſciſſa, poſtea laurigero Apollini conſecrauit. Alij uero barbaros, quorum multitudini pares erant, eo quod parte nauium in anguſtiam ſe inſerrent, & in ſe inuicẽ incurſarent, ueſperi cum uſq; ad id tempus reſtitiſſent, in fugam compulerunt, ut Simonides tradidit, pulcherrima ac celeberrima parta uictoria, qua nullum

Prouidẽtia militaris.

De loco & tempore ad pugnã eligendo.

A nullum maritimum clarius opus, neq; à Græcis neque à barbaris geſtum memoratur, fortitudine quidem cõmuni ac promptitudine pugnãtium, ſed conſilio prudentiaq; Themiſtoclis. Poſt prælium Xerxes re male geſta, adhuc animo plurimũ meditatus, aggreſſus eſt pedeſtres copias Salaminem contra Græcos traducere, præcluſo aggeribus tranſitu, qui medij inter Atticam & inſulam erant. Sed Themiſtocles Ariſtidem tentandi gratia compellauit, ſtatuiſſe ſe deductis in Helleſpõtum nauibus pontem ſoluere, ut (inquiens) in Europa Aſiam capiamus. Quod cum improbaret Ariſtides, diceretq;, nũc quidem cum barbaro luxuria defluenti conſeruimus prælium: quod ſi in Græcia occluſerimus hominem tot uiribus fretum, & metu periculi in neceſſitatem compulſum, haud ultrà ſub tabernaculo aureo ſedens ocioſum ſe pugnæ ſpectatorẽ præbebit, ſed audebit omnia, & ob periculum omnibus præſtò ſe offerens, quæ prolapſa contemptaq; ſunt, corriget atq; emendabit, & omnino de ſumma rerum ſanius conſilium capiet. Non igitur nobis hic pons, ô Themiſtocles, euertendus eſt, ſed alio ſi fieri poſſet conſtructo, homo ex Europa celeriter exigendus. Si ergo hæc tibi, inquit Themiſtocles, uidentur cõducere, iam illud nobis omnibus cogitandum eſt ac prouidendum, ut ex Græcia q̃ꝗ̃ celerrime diſcedat. Itaq; eo probato conſilio, per Arnacem ex regis eunuchis inter captiuos inuentum, regi nunciat, Græcos parta mari uictoria, in Helleſpontũ quà iunctus erat nauigare, pontemq; ſoluere decreuiſſe: proinde Themiſtocles de regis ſalute ſolicitus, ad mare ſtatim maturare admonet, ac tranſire, quoad ipſe ſociorũ perſequutionem moraretur. His auditis barbarus, ac metu correptus, continuò ad diſceſſum properauit. Ac Themiſtoclis Ariſtidiſq; prudẽtia in Mardonio maxime manifeſta fuit: ſiquidem exigua manu, ſi cum Xerxis copijs contuliſſes, inito prælio, de rebus omnibus in diſcrimen circa Platæas uenerunt. Quo prælio ex ciuitatibus Aeginetas potitos pugnandi laude affirmat Herodotus. At Themiſtocli, etſi ob metũ inuidiæ recuſanti, primas partes detulerunt omnes. Cum in Iſthmum ſe recepiſſent principes, lato ab ara ſuffragio, ſe quiſq; uirtute primũ, ſecundum uero Themiſtoclem cenſuerunt. Lacedæmonij quoq; Spartam eum deducentes, Eurybiadi præmium fortitudinis dederũt lauream, ſapientiæ autem Themiſtocli, eumq; præcipuo totius urbis curru donarunt, & Sparta abeuntem, trecentæ naues à Spartiatis miſſæ uſq; ad montes cõſequutæ ſunt. Dicitur Olympiæ inſtante celebritate, cum eò profectus

Gloria bellica.

Aliud commentum.

B Themiſtocles in ſtadium proceſſiſſet, contemptis certaminibus omnes oculis in illum eſſe conuerſos, in eoq; ſpectando diem totum conſumpſiſſe, & eum cum plauſu & admiratione oſtendiſſe peregrinis & aduenis. Quare ipſe lætus ad amicos dixiſſe fertur, tum ſuorum laborum, quos pro Græcia ſuſcepiſſet, fructum ſe ampliſſimum reportare. Permagna enim illi gloriæ cupido natura inſita erat, ſi ex ijs quæ de illo monumentis literarum produntur, coniectare licet. Claſſi enim præfectus neq; priuatim neq; publicè ullum obijt munus, ſed quæ inſtabãt, in eam diem qua nauigaturus erat, omnia diſtulit, ut multa ſimul conficiens, & uarios ad colloquiũ admittens homines, plurimũ opibus & potentia præſtare putaretur. Cum ad interfectorũ cadauera ad mare uiſenda acceſſiſſet, ut armillas paſſim & torques abiectos aſpexit, prætereiens ipſe, amico qui eum ſequebatur, Collige tibi, inquit, tu enim nequaquam Themiſtocles es. Ad Antiphanem formoſum olim adoleſcẽtem, qui eum antè ſuperbe admodum & faſtidioſe accepiſſet, ſed tunc ob eius gloriam obſeruaret, O adoleſcens, dixit, ô adoleſcens, ſerò quidem, ſed tamen utriq; reſipuimus. Dicere etiam ſolitum ferunt, ſe neq; honoribus ab Athenienſibus affici, neq; apud eos in admiratione eſſe, ſed procella uexatos, imminente periculo, ad ſe ueluti platanum ſubterfugere, reddita autem ſerenitate, euellere atq; deijcere. Seriphio cuidam in iurgio reſpondit, cum ille dixiſſet, non eum ſua, ſed patriæ gloria ſplendorem aſſequutum: Vera, inquit, Hercule narras: ueruntamen nec ſi ego Seriphius, ignobilis, nec tu ſi Athenienſis eſſes, clarus unquam fuiſſes. Alio quodam ex ducibus, quod aliquod in rempub. beneficium cõtuliſſe uideretur, elato, & præ Themiſtocle ſe efferẽte, quod ſuas cum Themiſtoclis rebus geſtis conferendas eſſe diceret, reſpondit: †Operoſum diem cum feſto aliquando certaſſe, dicentem ſe negocijs ac laboribus permaximis refertũ eſſe, in illo autem paratis rebus, omnes per ocium frui. Ad hæc feſtum reſpondiſſe: Vera loqueris, ſed niſi fuiſſem, tu nunquam extitiſſes. Ita ſi tum ipſe à uobis abfuiſſem, ubi nunc uos omnes eſſetis? Filium autem quod matri, & per hanc ipſi quoq; patri † in delicijs foret, ſalſè urbaneq; notans, inquit, plurimum illum potẽtia Græcis omnibus antecellere: nam Græcis Athenienſes, Athenienſibus ipſum, ipſi uero illius matrem, matri uero filium imperare. Cum uero in omnibus præcipuum ſibi quoddam uendicare cuperet, agrumq; uenalem proſcriberet, per præconem nũciari iuſſit, probum illi eſſe uicinum. Ex his qui filiam in uxorem petebant, frugi ac modeſtum antepoſuit locupleti, inquiens ſe uirum pecunijs indi

Ingẽs ob res geſtas gloria.

Vide Apophthegmata Plutarchi.

Dicta ſapiẽter.

† τὺς ἑορτάς

† τῷ τρυφᾶν

Val. lib. 7. de ſapienter dictis.

C gentem magis quàm ſine uiro pecunias quærere. Atq; in ipſis quæ Apophthegmata illi uocãt, ſalſis uidelicet & dicacibus, eiuſmodi fuiſſe memoratur. Fuſis igitur fugatiſq; barbaris, opportunitatem nactus, inſtaurandæ urbi ac muro circundandæ animum ſtatim adiecit, cum antea ne impediretur pecunijs, ut Theopompus tradit, cum Ephoris tranſegiſſet: ut autem plurimi ſentire uidentur, dolo fretus, ſimulata legatione Spartam profectus eſſet. Cumq; quererẽtur Spartiatæ oppidum ab illis muro circundari, accuſante Poliarcho ab Aeginetis eo de induſtria miſſo, inficias iuit, iubens certos homines Athenas ſciſcitatũ mitti, ut & tempus unà ex ea cunctatione adijceret operi faciundo, & hi qui miſſi eſſent pro ſe obſides ſub iure Athenienſiũ forent: nec eum fefellit opinio. Re enim cognita ut erat, Lacedæmonij nulla eum iniuria affecerũt, ſed diſſimulata ira incolumem dimiſerunt. Ex eo tempore Pyræum, quod perſpexiſſet eius loci ingenium & opportunitatem, ædificare cœpit, atq; animos ad rem maritimam ciuitatis diſpoſuit atq; accõmodauit, contrariam quodammodo ueteribus Athenienſium regibus regendæ ciuitatis rationem ſequutus. Illi enim, ut fertur, cum in eo uehemẽter elaboraſſent, ut ciues à mari abducerent, aſſuefacerentq;, omiſſa nauigatione, arboribus regionẽ conſerere, fabulæ locum dederunt, Neptunum de agro cum Pallade diſceptãtem, cum illa oleam oſtendiſſet iudicibus, ab ea eſſe ſuperatum. Themiſtocles autem non, ut Ariſtophanes comicus ait, ad urbem Pyræum adiunxit, ſed ad Pyræum urbem, & ad mare terram aptauit: quæ res populi opes contra nobilitatem auxit, eumq; audacia & cõtumacia cõpleuit, ad nautas & remiges gubernatoreſq; tranſlatis uiribus. Idcirco & Pulpitum quod in Pnyce ſitum eſt, ad mare ſpectabat, quod pòſt triginta tyranni uerſus continentem conuerterunt, rati ex maritimo imperio popularem potentiam conflari, agro autem intentos homines paucorũ imperio minus ſe infenſos habituros. At Themiſtocles ad nauticam maritimamq; potẽtiam maius quiddam excogitauit. Poſtea enim quàm Xerxe abeunte in Pegaſas hyemandi gratia, Græcorum claſſis ſubducta eſt, Athenienſibus ad concionem uocatis, inquit ſe habere conſilium reipub. ſalutare, ſed id ſciri nõ opus eſſe. Iubentibus autem Athenienſibus cum Ariſtide tantum cõmunicari, ac ſi ille probaret, negociũ confici. Dato igitur illi in cõſilium Ariſtide, huic Themiſtocles, excogitaſſe ſe, inquit, Græcorũ claſſem incendere: quod ille cum audiſſet, in concionem magna expectatione uenit, dixitq;, ea re

Cic. lib. 3. Offi.

D quam Themiſtocles diceret, nullam ſibi neq; utiliorem, neq; iniuſtiorem uideri. Quare Athenienſes iuſſerunt Themiſtoclem ab incepto deſiſtere. Cumq; Amphictyonicis cõuentibus Lacedæmonij niterentur ciuitates quæ cum Medo ſocietatem inierant, eo concilio prohibere, ueritus ne Theſſalis & Argiuis ac Thebanis eiectis, ad Lacedæmonios delatis ſuffragijs, res eorũ arbitrio gereretur, patrocinium ciuitatũ ſuſcepit, Pylagorarumq; mentes immutauit, cum docuiſſet, unam & triginta fuiſſe ciuitates, earumq; plurimas tenues, quæ Medico bello cõſpiraſſent. Proinde indignũ eſſe reliqua Græcia à fœderis ſocietate reiecta, ad duas uel tres maximas ciuitates conſilium deferri. Ex hoc igitur maxime Lacedæmonios offenſos habuit, idcirco honoribus prætulerunt Cimonem, eumq; in repub. Themiſtocli aduerſarium excitarunt. Premebatur etiam per id temporis inuidia ſociorum, quod is inſulas obiens nauibus, ab his pecunias coëgiſſet, ut conſtat ex ijs quæ ſcribit Herodotus, apud Andrum cum argentum peteret, dicta ab eo & audita. Duos enim, inquit, ad uos adduco deos, uim, ac ſuaſionem. At hi contrà duos apud ſe quoq; permagnos eſſe deos reſponderunt, paupertatem ac impoſſibilitatem, à quibus prohiberi ſe illi pecunias dare. Timocreon uero Rhodius poëta quodam carmine in Themiſtoclem grauiter & uehementer inuectus, ait illum pecunijs adductum alios quidem fugitiuos reducere, ſe uero hoſpitem & amicum propter pecuniã prodere. Eſt autem carmen huiuſmodi:

Lib. 8.
Inuidia conflata ob auaritiã.

Si tu Pauſaniam Xanthippum Leutychidamq;
Laudes, Ariſtides meritò quem ſacra tulerunt
Mœnia Cecropidum, nobis laudetur ubiq;.
Latonæ quoniam meritò eſt inimicus & hoſtis,
Improbus, ac mendax, iniuſtus, proditor idem,
Hoſpitij qui iura ſacri contempſit, & amens
Lalyſum uilis precij dulcedine captus,
Timocreonta lares uetuit remeaſſe paternos.
At tribus acceptis argenti impune talentis
Aduocat hos, illos patria deturbat inique:
Et conducta Iſthmi quæſtum feciſſe taberna,
Hoſpitibuſq; ſuis gelidas apponere carnes

Auſus,

A Auſus, ridicule hi poſitis epulantur, & ipſum
Inde horam uotis nullam ſupereſſe precati.

Multo etiam procacius ac petulantius poſt eius fugam ac damnationē in Themiſtoclis uitam inuaſit Timocreon, ædito carmine, cuius eſt initium:

Muſa hoc Graiugenum carmen uulgato per ora,
Vt decet & fas eſt.

Dicitur autem Medicæ Timocreon amicitiæ inuidia, à Themiſtocle conflata, damnatione in exilium eſſe compulſus. Vbi igitur eandem Themiſtocles infamiam ſubijt, hæc in illum coniecit. Iam uero ciuibus ob inuidiam atque obtrectationem ad eius calumniam inclinantibus, coactus eſt paulò grauius agere, eiusꝗ rebus geſtis ſæpius cōmemoratis in concione, ipſis præſentibus inuidis atꝗ obtrectatoribus dicere: Quid beneficia eiuſdem in uos ſæpe locata faſtiditis? Offendit autem uehemēter multitudinis animos, cum Dianæ templum dedicauit, quam Ariſtobulam, id eſt optime conſulentem, appellauit, ut qui optime ciuitatis Græcorumꝗ ſaluti conſuluiſſet.

Inclinatio fortunæ.

Secus autem domum in Melita templum ædificauit, quo nunc populi corpora morte damnatorū proijciunt: ueſtes quoꝗ & laqueos eorum qui ſuſpendio interierunt, eôdem efferunt. Fuit in Ariſtobulæ templo Themiſtoclis ſignum, idꝗ ad noſtram uſꝗ permanſit ætatem, ac uidetur non animo tantum, uerumetiam ore ipſo ac uultu heroicus extitiſſe. Teſtularum igitur illum ſuffragijs è ciuitate eiecerunt, eiusꝗ dignitatem ac nimias opes depreſſerunt, ut ſoliti erant facere in omnes, quorum potentiam grauem & minime ferendam putarent, & popularem æquabilitatem menſuramꝗ excedentem.

Valer. lib. 5. de ingratis.

Nec enim eiuſmodi exilium animaduerſio erat, ſed lenitio leuatioꝗ inuidiæ, quæ claros uiros, & depreſſos ſemper & ſordidatos eſſe cupit, & in huiuſmodi ignominiam ueluti flatu quodam odium omne & acerbitatem contendit. Exacto igitur urbe Themiſtocle, & Argis moram trahente, Pauſaniæ conſuetudo & commercium aduerſarijs eius accuſandi occaſionem præbuit, & à Leobote Alcmeonis filio, tribu Agrauleta, proditionis eſt accuſatus, accuſationi fauentibus Spartiatis. Pauſanias igitur cum proditionem inſtitueret, ab initio celauit Themiſtoclem, etſi inter eos amicitia eſſet. Vt autem uidit hominem ciuitate eiectum, & exilium ſuum inique ferentem, in ſpem uenit poſſe hominem ad eius conſilij ſocietatem cōpellere. Itaꝗ regis literas illi aperuit, eumꝗ

B in Græcos ut improbos ac nequam homines concitare conatus eſt. Ille repudiatis Pauſaniæ precibus, participem ſe ſceleris eius fieri negauit. Verum ea conſilia occulta perpetuò habuit, nec proditionem indicauit, ſiue eum deſiturum opinatus, ſiue aliter deprehendi poſſe, qui nulla ratione ad res adeò dubias & incertas raperetur. Sic igitur Pauſania capitis dānato, epiſtolæ quædam his de rebus adinuentæ in ſuſpicionem Themiſtoclem adduxerunt, Lacedæmonijs infamiam diſſipantibus, eiusꝗ nomen inuidi detulerunt, cum is abeſſet, & priora crimina deprecari per literas niteretur. Cum enim aduerſarij in eum calumniam coniecissent, ſcripſit ciuibus, ſe quidem dominādi alijs fortaſſe gratia, ſeruiendi uero nunquam ſe adduci potuiſſe, ut ſeipſum Græciamꝗ uniuerſam barbaris atꝗ hoſtibus proderet. Attamen populus delatorū impulſu, homines certos ad eum comprehendendum miſit, ut in iudicium adductus Græcorum ſententijs damnaretur. Quibus præcognitis Themiſtocles tranſmiſit Cercyrā, quæ ciuitas ſibi beneficio deuincta erat. Arbiter enim Cercyreis & Corinthijs controuerſiarum datus, ſopiuit inimicitias, cum uiginti talentis multaſſet Corinthios, iuſſiſſetꝗ Leucadem communem utriſꝗ coloniam in medium ponere. Inde in continentem fuga profectus, Athenienſibus ac Lacedæmonijs perſequentibus, coniecit ſe in ſpes dubias & incertas, ad Admetum Moloſſorum regem ſe conferens: qui cum ab Athenienſibus quiddam petiſſet, à Themiſtocle cum in repub. floreret, irriſus, uehemēter homini ſemper infenſus fuit, putabaturꝗ iniurias ſi aſſequi poſſet, haud dubie perſequuturus eſſe. In ea autem fuga & perſequutione ciuilem magis & recentē inuidiam, quàm ueterem regis iram metuens, huic ſe credidit, ſupplicemꝗ Admeto præbuit, proprium quendam regionis morem ſequutus. Arrepto enim Admeti paruulo filio, cum eo in ſacrariū, quod ſumma colebatur religione, ſe coniecit, quod ſupplicandi genus maximū ac fermè ſolum nunquam repudiandum Moloſſi opinabantur. Sunt igitur quidam qui affirment Phthiam regis uxorem hoc Themiſtocli ſubieciſſe, & cum eo in ſacrariū perduxiſſe filium. Alij ab Admeto hoc ipſum edoctum Themiſtoclem ferunt, ut expoſcentibus Athenienſibus & Lacedæmonijs ſe excuſaret, & ne ſupplicem dederet religione diceret impediri. Illuc autem ad ipſum uxorem & liberos clàm Athenis Epicrates Acarneus miſit, quem huius gratia poſtea Cimon in iudicium accerſitū capitis damnauit, ut Steſimbrotus affirmat. Sic neſcio quo pacto horum oblitus, aut oblitum Themiſtoclem faciens, in Siciliam ait delatum eſſe, & ab Hierone tyranno in

C matrimonium filiam cõtendiſſe, pollicitum ſibi in ditionem Græcos ſubacturum: recuſante uero Hierone in Aſiam nauigaſſe. Hæc parũ conſentanea uidentur eſſe. Tradit enim Theophraſtus in libris quos de regno inſcripſit, cum equos ad certamen in Olympiam Hieron miſiſſet, tabernaculumq; magnificentiſſime inſtructum ſtatuiſſet, Themiſtoclem aduocata cõcione Græcis ſuaſiſſe, tabernaculumq; tyrãni diripiendum eſſe, equosq; certamine prohibendos. At Thu-

Lib.1 cydides addit ipſum ex Pydna ad alterũ mare omnibus ignotum nautis deſcendiſſe, quoad oneraria naue, qua uehebatur, in Naxum uento delata, quæ tum obſidione ab Athenienſibus premebatur, quo loco metu perterritũ domino nauis ſe ac gubernatori aperuit, ac partim precibus & obſecratione, partim minitando falſò ſe illos Athenienſibus delaturũ, quod non imprudentes, ſed corrupti pecunijs ipſum excepiſſent, coëgit eos præteruectos inſulam in Aſiam nauigare. Ex eius autem bonis permulta clàm per amicos exportata in Aſiam ſecum detulit. Quæ uero prolata in medium ac publicata ſunt, Theopompus centum talenta, Theophraſtus octoginta numero fuiſſe perhibet, cum minus tribus talentis habuiſſet in bonis, priuſquã rempub. attigiſſet. Cum uero in Cymam prouectus, à multis ſe, capiẽdi gratia, maximeq; ab Ergotele & Pithodoro obſeruari ſenſit: erat enim uenatio maxime quæſtuoſa his, qui nullum quæſtus à ſe genus alienum putant, propoſitis ducentis per præconem à rege talentis, ei qui hominem ad ſe comprehenſum perduceret. Aegas igitur, quod oppidum Aeolicum, clàm omnibus fugit, præter Nicogenem hoſpitem ſuum fugæ conſcium, qui Aeolides cũctos diuitijs & copijs anteibat, & Aſiæ potentibus & factioſis perquam familiariter utebatur. Apud hunc latens paucos dies diuerſatus eſt. Paulò poſt cum ſemel eſſet cœnatus, peracto ſacrificio quodam, Olbius filiorum Nicogenis pædagogus inſanus ac numine afflatus, huiuſmodi cum clamore effudit uerſum:

Nocti uocem, nocti conſilia, nocti uictoriam dato. Poſt hæc Themiſtocles per quietem uidere uiſus eſt draconem ſibi uentri obuolutũ ac ſurreptantem ſe collo attollere, mox cum primum faciem attigiſſet, in aquilam uerſum, ab hac circumfuſis alis ſublatum ſe in aërem, deinde quamlongiſſime aſportatũ: poſtremo oblato aureo baculo perſimili his quos caduceatores ferre ſolent, ſeſe innixũ metu omnũ ac ſolicitudine liberatũ eſſe. Emittitur igitur à Nicogene, cum huiuſmodi fraudem eſſet machinatus. Barbarorũ natio plurima, maximeq; Perſarũ, uehemen-

D ter mulierũ pudicitiam ſuſpectam habet, in eaq; re admodum agreſtis eſt ac difficilis. Nõ enim coniuges modo, uerumetiã auro emptas & pellices curioſe aſſeruant, & ne ab aliquo extero uideantur, ſoliciti ſunt, ſic domi aſſidue occluſas habent. In itineribus obeundis, ſub tabernaculis clauſis undiq; in uehiculis ferũtur. Sic igitur inſtructum currũ ingreſſus Themiſtocles latus eſt, iuſſis comitibus dicere omnibus occurrentibus rogãtibusq;, ſe græcã mulierẽ ex Ionia ad quen-

Lib.1 dam ex regis principibus ducere. Thucydides igitur & Charon Lampſacenus tradũt poſt Xerxis obitum, ad eius filium, Themiſtoclem eſſe profectum. Ephorus autem & Dinon ac Clitarchus & item Heraclides, alijq; cõplures, ad ipſum Xerxem ueniſſe aſſeuerant. Verum annales magis Thucydides ſequi uidetur, etſi non exquiſitè admodum & diligenter æditi ſunt. Themiſtocles igitur ereptus periculo ad regemq; profectus, in Artabanũ tribunũ militum incidit primum. Cumq; diceret ſe Græcum eſſe, & cum rege magnis de rebus cõmunicare uelle, & quæ ille uehemẽter expeteret. At ille, O hoſpes, inquit, hominum inter ſe leges plurimũ differunt, aliaq; apud alios honeſta habentur, ſed omnibus pulchrũ domeſtica inſtituta ſeruare ac retinere. Vobis igitur propoſitũ eſt libertatem atq; æqualitatem maxime admirari, nobis uero cum multæ atq; pulcherrimæ ſint leges, illa omniũ honeſtiſſima eſt, obſeruare regem, ſimulacrumq; dei omnia ſeruantis adorare. Si igitur noſtris legibus parẽre uolueris, regemq; adorabis, fas erit tibi intueri regem, atq; alloqui: ſin autem tibi alia mens eſt, internũcijs tibi cum rege utendum erit. Non enim patrium eſt regi, hominem minus adorantẽ audire. Hæc ubi audiuit Themiſto-

Grauis fortuna inimico patriæ ſupplicem eſſe cogit. cles, Ego, ô Artabane, inquit, gloriam huc & potentiam regis aucturus acceſſi. Itaq; & ipſe obtemperabo ueſtris legibus, poſteaquã amico propitioq; Perſis deo ita uidetur, & mea opera plures etiã ex his qui nunc regnant, ueſtrũ adorabunt regem. Quare nihil eſt cur hoc ſermones noſtros remoretur, quos cum eo colloquuturi ſumus. Tum Artabanus: Quẽ te ex Græcis adeſſe dicemus? nam haud priuatũ quendam & obſcurum hæc mens te eſſe declarat. Ad hoc inquit Themiſtocles: Nemo Artabane, ante regem audiet. Hæc à Phania ſic prodita ſunt. Eratoſthenes autem in libro de diuitijs tradidit, per mulierem Eretriacã, qua tribunus utebatur, congreſſum hunc & colloquium inter eos eſſe conſtitutũ. Poſteaquam igitur introductus eſt, atq; ado-

Vt ſeſe inſinuarit hoſti. rato rege ſilentium egit, per interpretẽ quiſnam eſſet rogatus Themiſtocles, Athenienſis, ô rex, inquit, adſum, exilium à Græcis & perſequutionẽ perpeſſus: cui cum multa à Perſis mala, tum

maiores

A maiores etiã gratiæ debentur, cum Græcos à perſequutione auocarim, tum cum liberata Græcia & in tuto conſtituta, ineundi aliquam à uobis gratiam facultatẽ præberet. Mihi omnia præſentibus malis conuenientia adſunt. Nam & paratus acceſſi tibi gratias debere, ſi iniurias remiſeris: ſin minus, iram exorare. Tu autem cum aduerſarios meos teſtes beneficiorũ habeas, quibus ego Perſas affecerim, mea fortuna ad illuſtrandam uirtutem tuam magis quàm ad explendam iracundiam fruere. Hinc enim ſupplicem tibi hominem & amicum ſeruabis, inde hoſtem Græcis infeſtiſſimum occides. His dictis Themiſtocles orationi ſuæ diuinitatis fidem adiunxit, cum illud apud Nicogenem ſomnium, & oraculum Dodonæi Iouis in medium protuliſſet, à quo iuſſus ad dei gentilem accedere, augurari ſe diceret ad illum potiſſimum mitti. Magnum enim utrunq; & eſſe & haberi regem. Perſa audita Themiſtoclis oratione, nihil tum illi reſpondit, etſi illius animi elationem ac magnitudinem uehementer eſſet admiratus, ſed conuerſus ad amicos, ut maxima functus felicitate beatum ſe eſſe profeſſus eſt, tum precatus Arimanium ut id hoſtibus ſuis in mentem poneret, ut à ſe eiuſmodi uiros expellerẽt, dijs ſacrificia peregiſſe dicitur, ac pocula ad potum conuerſum ſtatim popoſciſſe. Ad hæc noctu ter inter dormiendum præ gaudio exclamaſſe, Habeo Athenienſem Themiſtoclem. Ac prima luce aduocatis amicis, ipſum ad ſe introduci iuſſit, omni iam ſpe clementiæ deſtitutum, quod intueretur regios ianitores, ſibi, audito præſentis nomine, uehemẽter infenſos eſſe, maledictis etiam laceſſiſſe. Accedebat etiam Rhoxanes tribunus militum, qui ubi ad eum peruenit Themiſtocles, aſſidente rege, alijsq; conticentibus, ſuſpirans ſummiſſa uoce, O Græce, inquit, uarie ſerpens, huc te regis genius perduxit. Veruntamen cum in conſpectum ueniſſet, ac regem rurſus adoraſſet, contrà ſalutatus ac benignis & perhumanis ab eo uerbis exceptus eſt, cum diceret ſe iam ducenta illi talenta debere. Illum enim ſeipſum agentem fas eſſe accipere præmium, quod ei qui duxiſſet deberi per præconem edixerat. Sed multo his plura pollicitus eſt, bonoq; illum animo eſſe, & quæ uellet de græcis rebus, audacter & libere eloqui iuſſit. Ad hæc Themiſtocles, ſermones reſpondit hominum aulæis uaricoloribus perſimiles eſſe. Etenim ut in illis cum extenduntur, ita & in his formas figuraſq; apparere, contractis autem abſcondi eaſdem atq; corrumpi: quare ſibi tempore opus eſſe. Cum ea ſimilitudine admodum lætatus rex eſſet, tempuſq; eum ſibi quantum

Numen Perſicum.

B uellet ſumere iuſſiſſet, annuum tempus flagitauit, in quo quantum erat, percepta Perſarum lingua, per ſeipſum cum rege nullo interprete in colloquium uenit, exiſtimantibus his qui aberãt illum de rebus Græcorũ cum rege commentatum eſſe. Verum cum & circa aulam & circa amicos regis permulta conſilio eius immutata eſſent, magnam ſibi à potẽtibus conflauit inuidiam, ut qui de illis apud regem liberius loqui auſus foret. Nam honores ei à rege habiti, permultum à cæterorũ hoſpitum honoribus differebant. Venationes enim & domeſtica quoq; ſtudia cum rege ſibi communia erant. Quare & regis matrem adijt, & in eius ſe familiaritatem inſinuauit. Magorũ quoq; ſermonibus iuſſu regis interfuit. Poſtea uero quàm Demaratus Spartiata munus à rege petere iuſſus, petijt ut ſibi fas eſſet tiara ſublata in capite, regio more, per Sardos incedere: Mitropauſtes regis patruelis apprehenſa Demarati manu, Hæc, inquit, tiara haud cerebrum quod uelatura ſit, habet: nec tu Iupiter propterea fores, etiamſi fulmen acciperes. Cum uero rex ex ea petitione ira incenſus Demaratum repudiaſſet, nec cum illo unquam rediturus in gratiam putaretur, Themiſtoclis precibus placatus ac delinitus eſt. Ac ferunt poſteriores reges quorum temporibus commercia inter Perſas Græcoſq; frequẽtiora fuerunt, quotieſcunq; petẽtes ex græco homine impetrare quid uellent, nuncijs ac literis polliceri ſolitos, illum apud ſe magis quàm Themiſtoclem ualiturũ. Ipſe autem Themiſtocles dicitur, cum iam permultum opibus & gratia ualeret, à multiſq; ſummo ſtudio coleretur, ſplendidiſſime apparata mẽſa præſentibus filijs, Interieramus dixiſſe, ô filij, niſi interijſſemus. Tres etiam ciuitates plurimi tradũt illi à rege dono eſſe datas, quæ ad panem uinumq; atque opſonium ſumptus ſuppeterent, Magneſiam, & Lampſacum, ac Myuntem. His alias præterea duas, Cyzecinus Neanthes & Phanias addunt, Percotam & Palæſcepſim, ad ueſtem ac ſupellectilem, ac cæterum cultum & ornatum. Poſt hæc cum ad res græcas conficiendas ad mare deſcenderet, Epixies uir genere Perſa, ſuperioris Phrygiæ præfectus, diu illi paratas tetendit inſidias, Piſidis quibuſdam dato negocio, ut illum cum in urbe Leonis capite nuncupata diuerſaretur, obtruncarent. At illi fertur meridiano tempore dormienti, deorum mater per ſomnium ſe offerens, O Themiſtocles exclamaſſe, effuge Leonum caput, ne ipſe in leonem incurras. Ego uero pro hoc abs te beneficio Mneſiptolemam miniſtram mihi legi efflagito. Turbatus igitur Themiſtocles ac animi dubius, precatus eſt deam; dimiſſaq; priore uia, quæ Leophoron dicitur, ac alia profectus, cum locum illum

Inſtaurata fortuna.

Gratia apud regem.

C declinaſſet, ac iam tenebræ eſſent, tabernaculo mutato caſtra poſuit. Ex iumentis enim tentorium ferentibus unum in flumen decidit: quare Themiſtoclis famuli aulæa madida extenſa ſiccabant. At Piſidæ accincti gladijs oblatam ſibi occaſionem rati, eò ſe intulerũt, ac aulæa quæ ſiccabantur, uiſu decepti ad lunam, Themiſtoclis tentoriũ eſſe opinati ſunt, ſeq; illum intus quieſcentem inuenturos. Vt autem ad locum propius profecti aulæa detexerunt, cuſtodes qui aderant in eos impetum faciunt ac comprehendunt. Sic eo periculo liberatus Themiſtocles, deæq; uiſionem uehemẽter admiratus, in Magneſia templum ædificauit Dindymenæ matri, ac filiam Mneſiptolemam illi ſacerdotem legit. Cum uero ueniſſet Sardos, ac per ocium templorum apparatum ac donorum multitudinem contemplatus eſſet, aſpexit in matris deûm templo puellæ ſimulacrum ex ære, quam Hydrophoram uocant, duorum cubitorum magnitudine, quam ipſe curandis aquis præfectus Athenis, deprehenſis his qui aquam aliò traductam ſubduxerãt, ex eorum ſupplicio confici & in templo collocari iuſſit. Siue igitur indolens ſigni captiuitatem, ſiue Athenienſibus oſtentare cupiens, quantum apud regem iam gratia & autoritate ualeret, cum Lydiæ præfecto ſermonem contulit, ab eoq; contendit pluribus, ut ſignum illud ſibi Athenas exportandum permitteret. Tum incenſus barbarus remq; indigne ferens, inquit, ſe de his regem per epiſtolam certiorem facturũ. Themiſtocles uero metu perterritus ad mulieres confugiens, pellicibus donis muneribusq; affectis, illum ab ira ad manſuetudinem & clementiam reuocauit: iamq; barbarorum inuidiam reformidans, cæteris in rebus in poſterum cautiorem ſe præbuit. Non enim Aſiam pererrans, ut Theopompus affirmat, ſed Magneſiã incolens, magnis auctus muneribus, ijſdemq; quibus Perſarum principes functus honoribus, permultum temporis liberã ab omni metu uitam ac ſolicitudine uixit, cum rex Aſiaticis turbationibus impeditus, uel minima græcarum rerum cura contineretur. Sed poſteaquam Aegyptus fauentibus Athenienſibus defecit à rege, & Græcorum triremes Cimone duce, ſubacto mari, uſq; Cyprum Ciliciamq; inuaſerunt, iuſſit illum Græcis occurrere, ad eorúmque uires quæ quotidie in regis perniciem magis inualeſcebant, reprimendas accedere. Iamq; potentiæ commotæ erant, ducesq; ad bellum cum exercitu miſſi, cum de illis Themiſtocli à rege nuncium eſt allatum, iubente ad bellum Græcis inferendũ ſe conferre, ac illi promiſſa perſoluere. Hic illum nec ira con

D citauit in ciues ſuos, nec tanti honores atq; opes ad bello patriam laceſſendam impulerunt, fortaſſe quidem ratus opus maius quàm à ſe confici poſſet, magnis præſertim tum ducibus abundante Græcia, & Cimonis gloria inter Græcos præclariſſimis rebus geſtis maxime floreſcente. Plurimum uero prioris laudis uerecundia adductus, ex illis moribus conſilium cepit, uitæ honeſtum ac decorum finem imponere. Itaq; cum peractis ſacrificijs in unum cõuocaſſet amicos, manuq; apprehendiſſet (ut uulgatior fama tenet) epoto taurino ſanguine, quemadmodũ opinantur quidam, ueneno infuſo, in Magneſia mortem oppetijt, cum quintum iam & ſexageſimum ætatis ſuæ abſoluiſſet annum, eiusq; ætatis plurimũ in adminiſtranda repub. & militaribus imperijs contriuiſſet. Regem uero cum & mortis cauſam ſimul & modum accepiſſet, magis tum hominem admiratum ferunt, eiusq; poſtea amicis & familiaribus perpetuò benigniſſime & humaniſſime uſum eſſe. Reliquit autem Themiſtocles ex Archippa Lyſandri ex tribu Alopecia, Archeptolim & Polyeuctum & Cleophantum, cuius & Plato philoſophus, ut optimi quidem equitis, ſed cæteris in rebus ignari atq; hebetis, mentionem facit. Sed ex natu grandioribus Neocles equi morſu interijt. Dioclem uero Lyſander auus ſibi in filium adoptauit. Filiæ illi complures fuerunt, quarum Mneſiptolemam ex ſecunda uxore natam Archeptolis ex alia matre frater in matrimonio habuit. Italiam uero Panthides Chius duxit uxorem, Sabarim Nicomedes Athenienſis, Nicomatem Phraſides Themiſtoclis ex uxore nepos: qui cum poſt illius obitum in Magneſiam nauigaſſet, eam cum fratribus affinitatem contraxit, minimam uero omniũ filiorum natu Aſiam educauit. Sepulchrum uiri in foro Magnetum illuſtriſſimum extat. Sed de reliquijs minime Andocidæ fidem habendam puto, qui ad amicum ſcribens ait, illas deprehenſas Athenienſes proieciſſe. Mendacio enim potẽtes & factioſos aduerſus populum incitare conatur. Philarchus quoque ueluti in tragœdia machinam, hiſtoriam ferè attollit, productis Neocle quodam & Demopoli Themiſtoclis liberis, uim & tempeſtatem affectuum ſuſcitare cupit, quod quidem ab eo fictũ quiuis facile intueri poteſt. At Diodorus hiſtoricus in his quæ de monumentis ſcripſit, opinione magis adductus, quàm cognitione aliqua ſcientiáue fretus, tradidit ab eo quod iuxta Alcimum eſt promontorio iuxta Pyræum portum, extare atque eminere ueluti quendam cubitum, atque intus quà mare tranquillum eſt, fundamentum eximia magnitudine eſſe, nec procul inde quiddam in ſimilitudinem aræ, hoc ſepulchrum Themiſtoclis fuiſſe.

Pietas in patriam.

Val. li. 5. cap. 6

Obitus.

Liberi.

A fuiſſe. Opinantur autem & Platonem comicum hoc idem ſentire his uerſibus:

Tua tumba apte eſt erecta, mercatoribus
Vbique ſalutabitur nauigantibus,
Venientibus abeuntibus ſemper uiris.
Sæpe etiam nauium certamen tuebitur.

His uero qui à Themiſtocle originem traxerāt, honores quidam in Magneſia uſq; ad noſtram memoriam habebantur, quibus functus eſt Themiſtocles Athenienſis, quo ego apud Ammonium philoſophum familiariſſime amiciſſimeq́; ſum uſus.

CAMILLI VITA

LAPO FLORENTINO INTERPRETE.

FVRIVS Camillus, de quo multa magnaq́; extant ſcripta, ea re uehementer admirandus uidetur, quod plurima & maxima imperando clara facinora geſſerit, & Dictatura quinquies, triumpho quater potitus ſit, ac ſecundus Romæ conditor habitus fuerit. Conſulatum uero nunquam attigit. Huius rei cauſa fuit ciuilis perturbatio, quod populo aduerſus ſenatum de creandis conſulibus diſcrepante, tribuni militares qui exercitui præeſſent, deſignabantur, qui etſi omnia autoritate conſulari adminiſtrarent, tamen minus moleſte magiſtratus propter multitudinem ferebatur. Nam & ſex uiros, & non duos rebus præfeciſſe, leuabat moleſtiam illorum qui principatum paucorū graui animo tulerant. Per ea tempora cum magnopere rerum geſtarum gloria Camillus floreret, iniquum ducebat inuito populo conſulem deſignari, etſi interea reſpub. comitia conſularia egiſſet. In alijs autem multis uarijsq́; magiſtratibus talem ſeſe præbuit, quamuis unus imperaret, ut autoritas publica, gloria uero priuata eſſet: quanquam collegas in magiſtratu haberet, quorū alterius modeſtia, quia ſine inuidia imperabat, alterius prudentia, quia primas partes omniū conſenſu obtinebat, cauſa erat. Nondum enim tunc magno militum apparatu circa domum exiſtente, ipſe per ſeipſum ad gloriam primo emerſit. Nam in magno prælio quod gerebatur aduerſus †Secanos & Volſcos, ſub dictatore Poſthumio †Tuberto merens, cum exercitum perequitaret, & uulnus in coxa accepiſſet, haud dolore uictus eſt, ſed euulſo è corpore telo, fortiter cum fortiſſimis hoſtium pugnando, erumpentium impetum retruſit, & terga uertere coëgit. Deinde alia munera obiuit, & Cenſurā magiſtratū magna eo tempore ſortitus eſt autoritate. Memoriæ traditur, cum ipſe hoc munere fungeretur, pulchro facinori operam impendiſſe. Ferunt enim cum rationibus perſuaſiſſe, tum pœna homines minando deterruiſſe, ut minus uiduarum mulierū nuptiæ deuitarētur, quarum profectò propter bella magnus erat numerus. Magno planè emolumento illud fuit, quod eius opera orphani qui prius immunes erant, ad uectigalia pendenda coërcerentur. Hoc acciderat, quia ob aſſiduā rem militarem reſpub. magnis impenſis uexabatur, & maxime Veiorū eos ſolicitabat obſeſſio. Hos quidam Oenetanos uocant. Nam hæc urbs Thuſciæ propugnaculum erat, & armis militibusq́; æque ac Roma potens. Opum enim ac deliciarum ſplendore clariſſima, ſæpenumero egregie cum Romanis pro gloria & imperio dimicauerat. Verū ea tempeſtate ingenti uexatione bellorū feſſa atq; attrita, non amplius de imperij excellentia certabat, ſed altis muris longiſq́; ac duris oppidani urbem cingentes, & multa armorū & frumēti, telorumq́; ui ac uniuerſi deniq; apparatus cōplentes, intrepido animo longam ferebant obſidionē, quæ non minus & laborioſa & moleſta obſidentibus, quàm obſeſſis fuit. Conſueti enim Romani hyemare domi, nec multū æſtiuo tempore militare, tunc primum à tribunis coacti ſunt propugnacula ſtruere, & caſtra in hoſtili agro ſub ipſa æſtate atq; hyeme uallo foſſaq́; concludere. Iam ferè ſeptimo belli anno finiente, tanquā duces accuſandi eſſent, quod molliter obſidionē agere uiderentur, remotis primis ducibus noui tribuni militares ad bellum deſignati ſunt, quorū tunc ſecundo unus Camillus erat: cui cum obtigiſſet in Falerios & Capenates expeditionē ducere, nihil eo tēpore in ea obſidione peregit: qui tūc, quod Romanis aliæ inceſſerant curæ, multis iniurijs regionē laceſſentes, & præſertim Tyrrhenū bellum moleſtantes, à Camillo oppreſſi ſunt, & multi in murū contracti in præcipitium dati. Deinde circa paludem Albanam cum uehementer bellum inſtaret, ſimilis monſtro res ueniens, quia nihil minus credendum erat inter ea quæ admirāda & fide indigna uidentur, quoniam cōmuni cauſa ac ratio-

Liui.li.5.dec.1

† αἰκάνοι

† Tuderto.

Geſta.

C ne naturali careret, terrorē iniecit. Erat enim tempus autumnale, & iam æſtas deſierat, quæ neque imbribus, neq; auſtralibus uentis moleſta ac aduerſa fuerat, ſed multæ paludes Italiæ, ac fluuij, fontesq; partim omnino, partim ualde exaruerāt. Omnes autem fluuij æque ac ſemper humiles ac depreſſi per æſtatem fluebant. Palus uero Albana quæ ex ſemet principium ac finem comparauerat, ſepta montibus altis, nulla de cauſa niſi aucto ſulphure tumebat, atq; cacumina montium ſine agitatione ac fluctu elata leniter attingebat. Quod primum in admirationem paſtores adducebat. Poſtquam autem palus ſeſe non amplius capere poſſet, & magnus aquarum fluxus per agros aratos plantasq; ad mare eſſet, non ſolum animi Romanorū ſtupore perculſi ſunt, uerumetiam omnes qui Italiam incolebant, magna illud portēdere cenſebant. Plurimus de hac re in caſtris Romanorū qui contra Veios obſidionem habebant, rumor exortus eſt. Itaque manifeſte illis id quod de palude acciderat, cognitum eſt. Verum ut euenire ſolet in longa obſidione, quod multæ inter hoſtes conuerſationes oriuntur, factum eſt ut Romanus quidam familiaritatem cum quodam ciue coniunxerit, qui ueterum ſermonum peritia pollebat, & plus aliquid quàm alij, ex uaticinio ſcire uidebatur. Poſtquam igitur Romanus accepit elationē paludis, uiditq; hunc obſidionem deſpicientem deridentemq;, non hoc tantum admirandum, inquit, eueniſſe, ſed his multo abſurdiora ſigna ſæpe imminere, & hæc illi communicaturum ſe pollicebatur, ſi quid remedij in cōmunibus malis adhibere uellet. Cumq; attentas aures homo præbuiſſet, & mutuo ſermone uteretur, tanquā latentia quædam auditurus eſſet, paulatim Romanus ſic fabulans, & illum ſubducēs, ut longius ab urbe abierat, cum magnis ualeret uiribus, ſublimem illum rapit, & multis ex caſtris concurrentibus militibus præbuit. Ille coactus ac uidens id quod accidiſſet ſibi fatale & ineuitabile eſſe, occulta uaticinia de patria protulit. Inquit enim non prius illam capi poſſe, quàm perfuſam paludis Albanæ aquam hoſtes retrò reflecterent, & ne mari promiſceretur, obſtarent. Hæc cum ſenatus acciperet, & de re dubitaret, uiſum eſt in rem fore Apollinis conſulendi gratia quoſdam in Delphum legare. Fuere legati Coſſus Licinius, Valerius Pontitius, & Fabius Ambuſtus uiri magni. Vbi conſuluere, nauibus delati domum rediere, alia uaticinia ferentes, quæ quorundam apud feſta Latina nuncupata negligentiam prædixerant, & aquam Albanam arcere à mari quantū poſſent, ad priſtinumq; mea-

D tum reducere iuſſerant: ſi autem hoc minus efficere poſſent, in planiciem per foſſas deducere, & in unum congerere. His relatis ab oratoribus, ea quæ ad rem diuinam pertinebant, ſacerdotes abſoluerunt, populus autem ad opera facienda ſeceſſit, & aquam diuertit. Senatus uero decimo belli anno depoſitis primis ducibus dictatorem Camillum creauit. Ille autem magiſtrum equitum dicens Cornelium Scipionem, primo uouit ſi felicem exitum bellum haberet, magna ſpectacula ſe facturum, & templum deæ quam Matutam matrem Romani uocant, conſecraturum. Hæc certe ex ſacrificijs quibus colitur, Leucothea uideri poteſt. Etenim ancillam in templum adducentes alapa pulſant, deinde impellunt, & fratrum filios pro ſuis in ulnis gerunt, & circa ſacrificia currunt. Hæc ſimulacra ſunt earum rerum quæ in infantia, & quæ Nioë pellex paſſi ſunt. Poſt uota Camillus aduerſus Faliſcos copias duxit, & hos atque Capenates, qui auxilio illis erant, magno prælio uicit. Deinde ad Veiorum obſidionem flectit iter. Vbi cum durum aſperumq; promontorium intueretur, cuniculos circa urbem in locis qui aditū intra muros præberent, fodiendo parauit, per quos occultè atque profundè ſub terra ad hoſtes ducerentur. Quapropter cum ſpes uiæ ineſſet, ipſe extra pugnā laceſſit, & ad muros hoſtes prouocat. Alij autem clàm per cuniculos irrumpentes latenter in arcem penetrant, quæ erat iuxta templum Iunonis, quod in urbe & magnitudine & religione pollebat. Ferunt contigiſſe eo tempore ducem Tyrrhenum hic ſacrificijs operam impendere, & augurem inteſtina contemplantem alteq; exclamantem dixiſſe, Deum dare uictoriam ei, qui ſacrificia illa ſubſequeretur. Quod audientes Romani qui in cuniculis erant, ſtatim pauimentum fregerunt, & cum clamore atque armorum ſtrepitu egredientes, exterritis hoſtibus ac fugientibus inteſtina rapuerūt, & ad Camillum detulerunt. Sed hæc forſan fabuloſa eſſe uidebuntur. Capta autem urbe, cum Romani incredibiles diuitias prædando agerent ferrentq;, Camillus cum proſpiceret ab arce ea quæ gerebantur, primum quidem collachrymauit, deinde felicem ſe ratus ex præſenti fortuna, manus ad cœlum ac deos ſupinas tendens, inquit: Summe Iupiter, cæteriq; omnes dij humanorū operum iudices, non pro meritis, ſed pro rerum neceſſitate Romanam fortunam aſpexiſtis, iniquorum ac nefariorū hoſtium urbem accepimus. Si autē & nobis æqua præſentis felicitatis ultio debetur, obſecro omnia quæ in urbem & exercitum Romanorum mala conferenda eſſent, in meipſum paruo malo terminari. Cum hæc dixiſſet, ut mos eſt Romanis preces agentibus, ſe ad dextram

Liui.li.5.dec.1

A ad dexteram uoluere, circumuertens cecidit. Turbatis illis qui aderant, cum reſurgeret, inquit: Quàm bene pro meis uotis ac precibus accidit hoc paruũ malum in maxima bona fortunæ. Direpta urbe, ſtatuit Iunonis ſtatuam Romam, ut uouerat, transferre. Cõuenientibus in hoc artificibus, Camillus deæ hoſtias mactans cum precatus eſſet eam ut Romanorum curam ſuſciperet, & unà cum alijs dijs Romæ habitantibus firma ſtabilisq́; maneret, ferunt ſimulacrũ loquutum dixiſſe, hoc uelle atq; aſſerere. Liuius autem inquit, cum ipſe Camillus deæ ſtatuam contrectaret, & precibus eam prouocaret, quoſdam ex aſtantibus reſpondiſſe, uelle & approbare, & Romam promptè profectam eſſe. Qui autẽ uehemẽter aſſerendo rei huic admirandæ fauent, ſententiæ ſuæ ſuffragatricem habent fortunam urbis, quam ex paruis minimisq́; principijs ad multum gloriæ atq; potentiæ emerſiſſe ſine dea, quæ multis ubiq; ſignis apparuerit, impoſſibile erat. Itaq; aſſerendo ferunt multoties ſudorem ſtatuam ac ſuſpiria emiſiſſe, quandoq; ſeſe auertiſſe, quandoq; expurgaſſe, de quibus multi ex maioribus in hiſtoria ſcripſere. Multa etiã quæ nos accepimus admiratione digna, cõmemorare poſſemus, quæ non temere cõtemni poſſent. Sed huiuſmodi rebus permultum credere, uel nullam fidem adhibere, propter humanam imbecillitatem, quæ nec terminos, nec imperium ſui habet, & fertur quandoq; ad ſuperſtitionem & ſuperbiam, quandoq; ad contemptum ſacrorum & inſolentiam rerum diuinarum, periculoſum eſt. Pium autem atq; optimum eſt, ut *Nihil nimis.* Camillus, ſiue quod magno cum labore decimo obſidionis anno urbem hoſtilem occupaſſet, ſiue ab ijs qui eum beatum dicebant, in tumorem atque animi elationẽ adductus eſſet, quadrigam albis equis tractam aſcẽdens, alijsq́; ſuperbè utens, pro legitimo ciuiliq́; magiſtratu moleſtius & inſolentius triũphauit. Quo triumphandi genere nullus ex ducibus neque antea, neque exinde uſus eſt. Nam putant ſacrum huiuſmodi currum regi patriq́; deorum eſſe celebratum. In hac igitur re quia nondum laute luxurioſeq́; uiuere uſurpatum erat, necnon quod legi de diſſociandis habitatoribus urbis ſe oppoſuerat, apud ciues Camillum quidam calumnijs proſequebantur. Rogationẽ enim tribuni plebis tulerant, populum atque ſenatum diuiſum habitare, & alterum Romæ ductis ſortibus, alterum in captiuam urbem coloniam agere, tanquã opulentiores futuri eſſent, & ex duabus magnis pulchrisq́; urbibus altera ditata, unà regionem cuſtodirẽt. Populus cum iam numero creB uiſſet, munera obibat, & ſuffragium petens in concione frequentes tumultus agitabat. Senatus atq; optimates cenſentes non diuiſionem Romæ, ſed perniciem futuram, ſi populus ſolus adminiſtraret: cum hoc indigno animo ferrent, ad Camillum refugium habuere. Ille certamen deprimens, occaſiones inijciebat populo atq; occupationes, quibus ſemper legem repellebat. His igitur de cauſis mœſtitia afficiebatur Camillus. Sed apertiſſimæ ingentesq́; inimicitiæ ei contra populum erant ex ſpoliorum decimis: quæ non abſurdæ fuiſſent, niſi multitudo iuſtiſſimum principium ſuſcepiſſet. Nam, ut uidetur, Camillus ad Veios expeditionem agens, ſi urbem caperet, huic deæ decimas uouit. Capta autem direptaq́; urbe, ſiue quod tæderet ciues fatigare impenſis, ſiue quod obliuio quædam ex incumbentibus rebus eum cepiſſet, uotũ per negligentiam habuit: poſtquam magiſtratum illum depoſuerat, de hac re ad ſenatum retulit. Augures monebant in ſacrificijs deorum iram apparuiſſe, quæ propitiatione & gratiarumactione placanda eſſet. Decernente ſenatu prædam non diuidendam eſſe quidem (nam difficile erat) ſed illos qui in partem prædæ uenerant iureiurando adſtrictos decimas in medium afferre, multa moleſtia uiolentiaq́; affecti ſunt, cum pauperes eſſent, & multũ laboribus exhauſti fuiſſent, & ad tantam collationẽ earum quas cõpararint poſſederintq́;, cogerentur. His rebus Camillo tumultuante, deficienteq́; probabiliori excuſatione, ad abſurdiſſimam rationem ſeſe applicuit. Nam profitebatur ſe uoti obliuionem cepiſſe. Illi illud moleſtum ſibi dicebant, ſi ea quæ eſſent hoſtium tunc uouiſſet, nunc ea quæ ciues haberent, ſoluerent. Itaq; ut quiſq; quantũ erat æquũ in medium contulerunt, uiſum eſt auream craterem in Delphum mittere, ſed parua auri copia erat in urbe. Cum illi quibus hæc præcipua cura demandata fuerat, de auro inueniendo conſilia agitarent, mulieres inter ſeſe ſua ſponte conſulentes, omnia ornamenta aurea, quibus circa corpus utebantur, in oblationẽ contribuerunt. Aurum fuit pondere octo talentorum. His mulieribus referens ſenatus honorem, pro earũ dignitate decreuit, poſt mortem quemadmodum pro uiris, ita pro fœminis in funere laudatiuã orationẽ haberi. Non enim antea mos erat apud Romanos mulierem mortuã laudare. Parata autem longa ornataq́; naui, tres ex optimatibus in Delphum miſſi ſunt. Hyems erat, & in mari tranquillitas. Sed operæpretium audire quemadmodum illi maximũ diſcrimen incidentes, ex inſperato ſtatim periculum euaſere. Nam Lipareorum triremes circa Aeoli inſulas deficiente uento, eos manus tendentes orantesq́;, tan-

C quam prædones aggrediuntur,& captos eductosq; è mari pro piratis habuerunt,reſq; & corpora uenundanda ſub corona expoſuerunt. Sed tandem cum creditum eſſet uirtuti ac potentiæ unius uiri Timaſithei ducis,dimiſſi ſunt. Hic paratis ſuis nauibus in Delphum miſit,& ut donaria ſuſpenderentur,operam nauauit,quapropter ei Romæ condigni honores relati ſunt. Tribunis plebis rurſus de diuidenda habitatione & mittenda colonia legem excitãtibus,bello contra Faliſcos exorto,quod opportune cecidit,uiſum eſt primoribus comitia ſecundum legẽ agere. Itaq; Camillum cum alijs quinq; tribunis militum elegerunt,tanquam res ipſa duce qui dignitate & gloria ac rerum experientia polleret,indigeret. Populo ſanciente,Camillus ſumptis copijs aduerſus Faliſcos impetum fecit,& Falerios urbem ad bellum munitam omnibus rebus bellicis habentes,caſtris circuiuit. Quam non facilem captu,neq; eo tempore capiendam putauit,uerum quærebat ciues in caſtris retinere,atq; ad bellum exercere,ne domi in ocio uitã agentes factionibus ſeditionibuſq; urbem fœdarent. Recte enim ſemper Romani hoc (uelut medici) remedio uſi ſunt,ut ciuiles diſcordias ac ſeditiones uitarent,uel extra urbem ea mala ad hoſtes conuerterent. Sic certe obſidionem Falerijs deſpicientibus,& ratis undiq; ſe munitos eſſe, præter eos qui murorum ſtationes tenebant,cæteri omnes per urbem in ueſtibus uerſabantur: filij autem eorum ad ludum ibant,& circa muros deambulare atq; ſeſe exercere cogebantur. Nam publico doctore,Græcorum more utebantur Falerij. Volebant enim ab ipſa adoleſcentia filios unà erudiri atq; congregari. Hoc modo magiſter ludi inſidias Falerijs tendens per pueros,ſingulis diebus illos primo ſub muris per pomœrium ſeducebat. Deinde ipſos poſtquã deambulando exercuerat,in urbem reducebat. Pòſt paulatim illos ſubducens, audere,tanquam tutò proficiſci liceret,aſſuefecit. Tandem cum omnes ſecum haberet,ad præcuſtodias Romanorum profectus,iubet illos ad Camillum deducere. Ipſe triſtis grauiſq; cum in medium ſtetiſſet, ſe puerorum magiſtrũ eſſe declarauit,& ut illi gratificaretur,curaſſe per pueros,inquit,urbem ſibi tradere. Camillo uiſum eſt rem indignã eſſe,unde præſentibus inquit,iniquum eſſe iniuria ac dolo hoſtes uincere. Nam & leges quaſdam belli inter bonos uiros eſſe,nec tam incendium, quàm prauam & ſubdolam gratiam uitandam eſſe. Sancitum enim erat,non aliena iniquitate, ſed propria uirtute magnum fortemq; ducem oportere militare. Itaq; iuſſit hominis ueſtimenta

D ſcindi,& manus poſt terga uincire,pueris autem uirgas flagellaq; dari, ut proditorem uerberibus afficientes in urbem agerent. Subitò Falerij poſtquam proditionem magiſtri ludi ſenſerunt,urbe,ut conſentaneum eſt,in tali queſtu ac calamitate occupata,clari homines ac mulieres ad muros portaſq; pleno gradu ferebantur: ubi cum magiſtrũ ludi,quem pueri nudum uinctumq; in urbem ignominioſe agebant,intuerẽtur, Camillum ſeruatorẽ atq; deum,patremq; appellabant. Quare non ſolum parentes ipſi puerorum,uerumetiã cæteri ciues qui hæc intuebantur,Camilli æquitatem ingenti beneuolentia admirabantur. Itaq; ſtatim congregato ſenatu oratores ad Camillum legauerunt,quos Camillus Romam ad ſenatum miſit. Illi cum in ſenatu ſtetiſſent,inquiunt: Quoniam Romani pluris iuſtitiam quàm uictoriã fecere,edoctos ſe eſſe ut captiui quàm liberi eſſe malint,confitentes non tam ui Romanorũ quàm uirtute ſuperatos eſſe. Senatus ad Camillum illos remittit,ut de hac re pro animi ſui ſententia decerneret. Redactis in ditionem Romanorum Falerijs,factaq; pace cum omnibus Faliſcis,Camillus uaſa colligere iuſſit,atque diſceſſit. Milites qui prædatum iri Falerios expectabant, poſtquam Romam uacuis manibus redierunt,Camillum tanquam populus ei odio eſſet,ac pauperum utilitati inuideret,apud alios ciues accuſauerunt. Poſtquam de diuidenda habitatione tribuni plebis legem tulerunt ac decretum,rurſus populum ad ſuffragia accerſunt. Camillus nullius inimicitijs,nullius audaciæ parcens,primus omnium multitudinẽ coërcuit,ut legem abrogaret. Multitudo contra Camillum ira inflammabatur. Sed cum laboraret ex filioli calamitate(nam alterũ ex filijs morbo confectum amiſerat) nihil tamen iræ in eum dimiſſum eſt. Quam calamitatem ipſe uir manſuetus atque optimus,haud æquo animo tulit. Sed cum indicta ſibi accuſatio eſſet, incluſus cum mulieribus propter luctum domi ſe continebat. Accuſator erat L. Apuleius: criminatio autem de ſpoliorum Tyrrhenorum expilatione. Nam fama erat portas quaſdam æneas ex Hetruſcis ſpolijs apud eum eſſe inuentas. Populus ira affectus ſtatuebat,quacunq; ratione contra Camillum decernere. Itaq; cum amicos & commilitones Camillus cõgregaſſet & collegas,qui non pauci erant,ſummis precibus illos orabat,ne ſe falſo accuſatum, ac ab inimicis deriſum desererent. Amici bene prudenterq; re inter eos agitata reſponderũt,aduerſus accuſationem eius nullum præſtare auxilium poſſe. Cumq; iudicium ſententiamq; de ſe ferendam haud expectare uellet,ductus ira,ſtatuit ex urbe decedere. Familiariter igitur blandéque appellata

A appellata uxore ac filio, tacitus domum uſq; ad portam egreditur. Ibi cum ſtetiſſet, conuerſus retro & ad Capitolium manus ſupinas tendens, deos precabatur, ſi innoxius ob inuidiam populi pœnas luens urbe excideret, quamprimum Romanos pœnitẽtia capi, & ipſius opera in omnium mortaliũ aſpectu indigere, atq; Camilli deſiderio teneri. Ille igitur quemadmodum Achilles imprecationes uouens aduerſus ciues, abſens damnatus eſt quindecim millibus aſſium, qui numerus ad argenti rationem conſtituit mille & quingẽtas drachmas. Nam as erat pecunia, & hic ex decem æreis, denarius uocabatur. Nemo fuit ex Romanis qui non putaret Camilli preces ſtatim exauditas fuiſſe, & ultionẽ de iniuria non quidem iucundam, ſed triſtem ac celebrem & paſſim diuulgatam ſumptam eſſe. Tanta deorum Romam circundedit ultio, & tam ignominioſa opportunitas belli inuidiæq; ac periculi aduerſus urbem apparuit, ſiue quod talis fortuna immineret, ſiue quod deorum opus eſſet, qui de ingratitudine contra uirtutem ultionem non retardant. Primum quidem uiſum eſt ingrediẽte Iulij menſe, magni indicium mali apparuiſſe, mortem uidelicet cenſoris. Nam Romani putantes cenſorium magiſtratum ſanctum eſſe, plurimum illi tribuebant. Secundo, ante Camilli exilium, Marcus Ceditius uir nec clarus nec ſenatorius, ſed manſuetus atq; optimus apparens, rem ſolicitudinis plenam ad tribunos militũ retulit. Nam inquit, cum in præterita nocte iter faceret per uiam, quam nouam uocant, quendam altè ſe appellantem audiuiſſe, reſpicientem uidiſſe neminem, audiſſeq; uocem humano ſonitu maiorem, dicentem: Age Marce Ceditì ad principes diluculo ueniens inquies, breui tempore in urbe Gallos habituros eſſe. Hæc cum tribuni militum audiſſent, tanquam ridicula ac iocoſa habuerunt. Paulò poſt ea quæ in Camillum acta ſunt, euenere. Galli Celtico genere orti, quia domi propter multitudinem haud nutriri poſſunt, foris ſedem ac uictum quærunt: quorũ cum multæ eſſent myriades, tum iuuenum bellicoſorumq; hominum, tum liberorum mulierumq; quas ſecum ducebant, quidam ad Boreum oceanũ tranſeuntes, ſuperatis Rhiphæis montibus, extrema Europæ occupabant. Quidam inter Pyrenæos montes & Alpes ſedem ponẽtes, prope Senones ac Celticos diu habitabant. Tunc (ut fama eſt) primum guſtantes uinum ex Italia delatum, ſic illius admiratione ac nouitate ſuauitatis amẽtes facti ſunt omnes, ut collectis armis ſumptiſq; filijs, ad Alpes conceſſerint, quæſierintq; eam terram, in qua huiuſmodi fructus oriB retur, aliam autem infructuoſam atq; immitem arbitrabantur. Primum qui ad illos uinum detulit, ac in Italiam eos accerſiuit, Aruntem Tyrrhenum fuiſſe ferunt, uirum & ſplendore & natura præſtantem. Verum hac laborauit calamitate. Curã geſſerat cuiuſdam pueri orphani, qui & opibus & præſtantia formæ, omnes ciues anteibat: nomen erat huic Lucumoni: hic ab ipſa pueritia ſub Arunte uixerat. Et cum adoleuiſſet ætas, domum illius haud dimittens, quia uxorem Aruntis deperibat, fingebat cum eo uitam læte agere uelle. Permultum temporis horum mutuus amor & conſuetudo latuit. Sed cum demum ita ambo amore inflammarẽtur, ut illum non amplius celare poſſent, iuuenis palàm irruit & mulierem abducit. Ille cum in ius Lucumonem uocaret, uictus cum multitudine amicorũ Lucumonis, tum pecunijs, uxorem ſuam deſeruit. Hic igitur rumore accepto de Gallis, ad illos ſeceſſit, atq; in Italiam exercitum duxit. Illi irruentes quamprimũ uniuerſam antiquamq; regionem Tyrrhenorũ ſub eorum imperium ab Alpibus uſq; ad utraq; maria redegere, ut ipſius nominis appellatio teſtatur. Nam mare quidẽ Boreum Adriaticũ, à Tyrrhena urbe Adria, quæ ad Notum inclinatur, illud uero quod è regione eſt, Tyrrhenum appellant. Per hanc regionem arboribus plenam, multa flumina fluunt, & lætus eſt ager pabulo. Hæc octo & decem pulchras magnaſq; urbes habet, & ad quæſtum & ad uictũ ampliſſimas. Has Galli Tyrrhenis eiectis occupauere. Sed hæc multo antè geſta ſunt. Ea autem tempeſtate Galli ad Cluſium Tyrrhenam urbem caſtra locauerunt. Cluſini inſtituto refugio ad Romanos, ut legatos literaſq; ad barbaros exararent. Legauerunt Romani ex Fabiorum familia tres uiros, qui honore & claritate in urbe inſignes habebantur. Hos Galli ob Romanorum nomen non inhumaniter ſuſcepere. Qui, poſtquã prælium quod ad muros erat ceſſatum eſt, in colloquium cum Romanis uenerunt. Sciſcitantibus Romanorum legatis, qua iniuria à Cluſinis laceſſiti eſſent, quod illorũ urbem obſidione premerent: Brennus Gallorum rex ridens, Iniuria nos afficiunt Cluſini, inquit, cum parum terræ & regionis incolere poſſint, & quãplurima occupare animus ſit, & nobis aduenis multiſq; ac egenis nihil impartiri uelint. In hoc planè, ô Romani, uobis iniuriam intulerunt primum Albani, & Fidenates, atq; Ardeatæ: nunc autem Veiorum ciuitas, atque Capenates, multiq; Faliſcorum Volſcorumq;, aduerſus quos caſtra mouetis, & ſi uobis ex rebus ſuis non impartiuntur, in ſeruitutem agitis, deſtruitis, eorum urbes euertitis, idq; haudquaquam graue nec iniquum ducitis, ſed antiquam legem

ἀχιλλ.ἄ

Liui.li.5.dec.1

C iubentem res minorum tribui maiori,ab uſque deo incipientem,& ad beſtias uſq; finientem,
imitamini. Nam hoc naturæ quodam inſtinctu inſitum eſt,uiuendi gratia,plura habere poten
tiores inferioribus. Deſinite igitur obſidioni Cluſinorum miſereri,nec doceatis Gallos optimos
ac miſericordes amicos fieri illis,qui à Romanis iniuria affecti ſunt. His rebus cognitũ eſt,Bren
no ſtare ſententiam bellandi. Legati ex colloquio digreſſi,cum in Cluſium ueniſſent, ſiue ut ui
res illorum experirentur,ſiue quia bellando ſeſe oſtentare egregium ducerent,Cluſinis ad con
ſerendas contra barbaros manus animos fecere. Impetu facto à Cluſinis cum præliũ iuxta mu
ros miſceretur,unus ex Fabijs Quintus Ambuſtus equo inſidẽs,ſubditis calcaribus cõtra egre
gium forma uirum Gallum multo ante alios præequitantẽ irruit. Primo cum ex uelocitate im
petus,tum fulgentibus armis faciem tegentibus incognitus fuit. Poſtquam uero uictor euaſe-
rat,& Gallo ſpolia transfixo pectore gladio detrahebat,Brennus illum cognoſcens,teſtabatur
deos,Quintum Ambuſtum oratorem prælio ſe admiſcuiſſe,& cõtra ius gentium egiſſe. Qua-
re cum receptui canere iuſſiſſet,præliumq; ſubitò diremiſſet,collectis uaſis, Romã uerſus iter
intendit. Sed poſtquam Romam exercitum ductauit,ne uideretur Romanos iniuria laceſſe-
re,ac illis nolentibus ſine cauſa bellum mouere,nullis factis incurſionibus,bella indixit. Romæ
cõuocato ſenatu,multisq; alijs,geſta à Fabio accuſabantur. Sacerdotes facta re diuina iubebant
ſenatum ſcelere in unum translato,cæteros religione liberari. Hos Fœciales Numa Pompilius
manſuetudine iuſtitiaq; rex præſtantiſſimus conſtituit,qui pacis cuſtodes,cognitores,atq; iudi
ces forent cauſarum,quæ iuſtum dicerent bellum. Rem ad populum ſenatu referẽte, & ſacer-
dotibus acta Fabij accuſantibus,multi ex ipſis rem diuinã neglexerunt,ac ludibrio habuerũt,
adeò ut Fabium cum fratribus eius tribunum militarem etiam deſignarent. Celtæ cum hæc au
dirent, ferrentq; grauiter, nihil contrà egerũt,ſed quamproperè ad ipſorum multitudinem,&
ad primarios ipſius exercitus conceſſerunt. Et quanquam uim & animũ eorum qui in medio
erant,perterrefacerent,qui uiderentur regionẽ uniuerſam atq; urbes celeriter deſtructuri eſſe,
nulla in re illos læſerunt,neq; ex agris quicquã uaſtatum eſt, ſed propinquis neglectis urbibus
Romam proficiſci,& tantum Romanis bella inferri conclamant,alios autem populos minime
hoſtes cenſere. Cum itaq; barbari Romam bello infeſtarent,tribuni militares Romanos ad pu-
D gnam eduxere,qui numero haud tenues,non pauciores quadraginta millibus erãt,ſed inſueta
armis multitudo tunc primũ arma capeſſerat. Quo tẽpore nec litato,nec auſpicato rem gerere
in memoria fuit,tantũ turbationis ad res diſponendas ea obſidione ſuſceptũ eſt. Nam ante pu-
gnam ineundam ac pericula aggredienda,deos cõſulere mos fuerat,& in minoribus periculis
ſæpius monarchos,quos dictatores appellabãt,eligere conſueuerãt,non ignorantes quantũ in
ſe utilitatis periculoſa tẽpora haberent,ſi unus in principatu,una ſententia ac libera,& impuni
magiſtratu fungeretur,& in manibus ad res pulchre ordinãdas iudicia retineret. At non parũ
profectò rebus obfuit Romanis Camilli ingrata ſeueritas,qui cum uir grauis eſſet,neq; ad gra
tiam,neq; blandè magiſtratũ gerebat. Cum igitur prope urbẽ ſtadijs nonaginta ueniſſent bar-
bari,haud procul à fluuio qui Allia nũcupatur,qui non longe ab exercitu in Tiberim prorum
pebat,conſederũt. Hic apparentibus barbaris,cum male pugnatũ eſſet,quod haud ſtructa acie
dimicabãt,fuſa extẽplo acies eſt. Ad ripam fluminis quò ſiniſtrũ cornu defugit, à Celtis magna
ſtrages facta. Dextrũ autem latus inclinans ſuperiorẽ partem ex planitie ad colles,minus cædis
patiebatur. Hinc multi fuga per agros ſaltusq; diſſipati ad urbem rediere. Alij omnes qui barba
rorum manus euaſerant,ad Veios hoſtiũ urbem fugam arripuere,tanquã Roma capta eſſet,&
Romani omnes ibi trucidati. Fuga uero nocturna fuit. Eo tẽpore quo pugna cõmiſſa eſt,inſta-
bat æſtiuum ſolſtitium circa plenilunium:& ſuperiori die, magna calamitate Fabiana domus
perculſa fuerat. Nam trecenti ex eorum familia in Tyrrheno bello ceciderãt. Decretum eſt à ſe-
cundo conflictu diem Alliacũ uſq; nunc à flumine nuncupari. De nefaſtis diebus,ſiue opus ſit
ſiue non aliquos ponere (Heraclitus Heſiodum quoſdam probos,quoſdam malos facientẽ re-
darguit,tanquam non teneret naturã omnium dierum eſſe unam,quod alibi dubitauit) in hac
re aliqua cõmemorare exempla forſan haud incongruum erit. Tunc quidem Bœotijs inſtante
menſe *ἱπποδρομίῳ*,at uero ſecundum Athenienſium appellationem, *ἑκατομβαιῶνος*,quinto die
duas contigit clariſſimas uincere uictorias,quæ Græcos liberos reddidere,unam ſcilicet apud
Leuctras,alteram uero apud Geræſton. Ac prius pluribus ducẽtis annis quando Lettamyam
ac Theſſalos uicerũt. Perſæ menſe *βοηδρομιῶνος* ſexto die,in Marathonis tertio,apud Platæas
& apud Mycalen à Græcis ſuperati ſunt. Et uigeſimoquinto die eiuſdem menſis circa plenilu-
nium, Arbelis Athenienſes pugnam Chiam in qua Chabrias dux erat,uicerunt. In Salami-
na autem

De nefaſtis diebus Macrob. Satur. lib. 1. ca. 16

A na autem circa uigeſimum diem (ut nos in annalibus legimus) attulit & menſis θαργηλιὼν barbaris manifeſtum infortunium. Nam Alexãder in Granico duces regis eo menſe uicit. Et Carthaginenſes in Sicilia à Timoleone uicti ſunt, uigeſimotertio die huius menſis, quo tempore uidetur Thargalion cepiſſe Ilium, ut Ephorus & Calliſthenes & Damaſtes atq; Philarchus in hiſtoria ſcribunt. Econuerſo μεταγειτνιὼν, quem Bœotij πάνεμον uocant, non felix Græcis fuit. Nam huius menſis ſeptimo die, in prælio quod geſtum eſt in Cranone Antipatro ſuperati, tandem fugati cæſiq; ſunt, & prius in Chæronea aduerſus Philippum pugnantes uicti. Eodem die menſis μεταγειτνιῶνος per eundem annũ qui cum Archidamo in Italiam traiecerãt, à barbaris ibi exiſtentibus necati. Carthaginenſes autem uigeſimumprimũ diem huius menſis tanquam plurimas maximasq; omniũ calamitates attuliſſet, infaſtum habent. Sed nõ me fugit per ea tempora quibus myſteria agebantur, iterũ Thebas ab Alexãdro dirutas eſſe. Et poſt hæc propugnaculum Macedonũ ſuſceperũt Athenienſes circa uigeſimam diem Βοηδρομιῶνος, quo tempore clàm Bacchi ſacrificia peragũt. Romani quoq; eodem die prius quidem à Cimbris uicti, Scipionis exercitũ amiſere. Sed poſtea Lucullo copias ducẽte, Armenios & Tigranem uicerunt. Attalus uero rex & Pompeius Magnus eorũ natalibus diem ſuum obiere. Sed tamẽ haud in animo eſt de multis qui ſuis periodis uſi ſunt ſcribere. Verum Romanis hæc dies una eſt dierũ nefaſtorum, & propter hanc quolibet menſe duæ alteræ ad plus religionis & labentis ſuperſtitionis, ad ea quæ forte accidũt (ut conſuetũ eſt) additæ ſunt. Hæc profectò in libris de Romanis cauſis curioſius digerũtur. Confecto itaq; prælio ſi cõfeſtim Galli fugiẽtes Romanos cõſequuti fuiſſent, haud prohibuiſſet Romã funditus delere, & omnes qui in ea remanſerant, capere atq; obtruncare. Tantũ terroris ex ea calamitate fugiẽtes, tantumq; turbationis ac amẽtiæ retrò attulerũt. Barbari magnitudinis uictoriæ ignari, cõuerſi ex uictoria ad diripienda in caſtris ſupellectilia, facultatẽ fugiendi ex urbe multitudini præbuere, & remanẽtibus præparationis & tutelæ ſpes iniecta eſt. Nam relictis cæteris urbis partibus, Romani Capitolium magna ui magnoq; præſidio telorũ munierunt. Primum ex ſacris quædam in Capitolium ſuſtulere. Virgines uero Veſtales rapto ex laribus igne cum ſacris fugerunt. Sed à quibuſdam memoriæ traditum eſt, nihil præter æternũ ignem eſſe ſeruatũ. A Numa enim rege tanquã omnium principiũ eſſet ignis,
B uenerari inſtitutũ eſt. Nam nobiliſſimũ quoddam ignis exiſtit in ipſa natura, & motio quædam eſt, uel cum motione totius generatio. Alia uero materia quæ calore uacat, ocioſe ignauiterq; iacens & cadaueri ſimilis, ignis uirtutem tanquã animã cupit, & paulatim ſuſcepto igne ad agendum quid uel patiendum uertitur. Numa Pompilius uir doctus ac ſapientiſſimus, qui in colloquium cum Muſis per ſapientiam ueniebat, ratione quadam philoſophiæ motus, hunc ſeruari cuſtodiriq; perpetua uigilia, ne corrũperetur, uoluit, tanquam æterna uirtus quæ omnia ſeruaret, eſſet. Aliqui ferũt, quemadmodum apud Græcos ante ſacras ædes purum ignem poſuiſſe, & quæ ſunt intus omnibus niſi ipſis uirginibus Veſtalibus, eſſe abſcõdita. Magna præterea fuit fama Troianũ illud Palladium quod in Italiam Aeneas aſportauerat, ibi reſidere. Sunt quidam qui de Samothracijs fabulantes ferunt Dardanũ Troiam aduectum cum urbem conderet, ſacrificia egiſſe, atq; illud conſecraſſe: Aeneam uero in ipſa urbis captiuitate furtim ſuſtuliſſe, ſeruauiſſeq; ad id temporis, quo in Italia urbem condidit. Quidam ut multa in hac re ſcire oſtentent, duo ineſſe non magna dolia ferunt, quorum alterum apertum ac uacuũ, alterum plenum ac clauſum: amborum uero aſpectus tantummodo ſanctis uirginibus patêre. Sed quidam hos mentiri arbitrãtur, quod puellas multa ex ſacris corripiẽtes fertur duo dolia abſcondiſſe ſub terra in tẽplo Quirini, unde locus ille adhuc doliorũ appellationem retinet. Virgines maiora ac digniora ex ſacris ſumentes ultra fluuiũ fugerunt. Tunc Lucius Albinus uir popularis cum etiã ipſe fugeret; infantes filios, uxoremq;, ac neceſſaria utenſilia ſecum habens, in curru uehebatur, poſtquam uidit uirgines in ſinu deorũ ſacra inculte ferentes, ſolasq;, ac labore uiæ fatigatas, confeſtim uxorem cum filijs atq; ſupellectilia terra exponit, & illas currum ingredi, atq; in aliquam Græcorum urbem fugere iubet. Indignum fuit Albini non obſcuram pietatem atq; honorem erga deos in grauiſſimis temporibus, ſine aliqua memoria præterire. Aliorum ſacerdotes deorum ac ſeniores, qui conſulatu & triumpho potiti fuerãt, non tulerũt urbem relictum iri. Qui cum ſacras ſplendidasq; ueſtes ſumpſiſſent, præſidente Fabio pontifice maximo, pacem deorum expoſcentes, ſeq; ipſos pro patria fortunæ deuouentes, & fortunæ inſtantes, in eburneis ſellis in foro ornati conſederunt. Tertio die ab ipſa dimicatione Brennus cum exercitu ad urbem aduentabat, qui cum portas offenderet apertas, & nullas in muris ſtationes diſpoſitas; primum inſidias dolúmque formidauit, admiratus paſſim in urbe ſolitudinem. Sed poſtquam

C per ſpeculatores rem cognouit, per Collinam portam ingreſſus Romam occupauit. Anno tre-
centeſimo & ſexageſimo ac paulò plus ab urbe condita, Roma à Gallis capta, ſi fidum eſt ali-
quam temporum diligentiam ſeruare in his rebus, quibus illa rerum perturbatio de alijs nouio
ribus dubitationem iniecit. Capta urbe, ut conſentaneum eſt, celeris de hac re fama per Græ-
ciam peragrauit. Heraclides enim Ponticus, qui paulò ante quàm Roma caperetur obierat, in
cõmentarijs de anima inquit, ueſperi ſermonem habuiſſe, quemadmodum Roma græca urbs
quæ iacet ad magnũ mare, ab exercitu ultra Hyperboreos montes aduentante caperetur. Non
admiror planè Heraclidem fabuloſum hominem uera oratione de capienda urbe montes Hy-
perboreos ac magnũ mare extuliſſe. Ariſtotelem autem philoſophum certò dixiſſe ferunt, ur-
bem à Celtis capiendam, ſeruandam uero à Lucio. Erat hic Marcus, non Lucius Camillus. Sed
hæc coniectura quadam dicta. Cum igitur Brennus, ſeruato Capitolio Romam occupaſſet, ui-
diſſetꝗ inter tranſeundum per forum, quoſdam uiros inſigni habitu & ſedere & tacere, ma-
gna admiratione captus eſt, quod tanquam nullo reipublicæ uulnere ſauciarentur, neꝗ facie,
neque colore mutati ſunt, ſed cum eſſent animo intrepido flexi in ſcabellis quæ ſecum contule
rant, ſeſe inuicem intuentes ſilentiũ agebant. Quare hac rerum nouitate admiratio Gallos ha-
buit, & tanquã de fortioribus dubitarent, diu acceſſu tactuꝗ abſtinuère. Poſtquam autem qui-
dam fidens animi iuxta Papyrium Marium ſtetit, manumꝗ manſuetè extendens, promiſſam
barbam demulſit, Papyrius ſcipionem in capite feriendo contriuit, barbarus ſtricto gladio il-
lum necauit, deinde cæteros facto impetu morti tradiderunt. Et tandem late uagatur enſis, & à
nullo reuocatur pectore ferrum. Poſtea irati contra eos qui in Capitolio erant, domos per mul
tos dies ſpoliant, parieteſꝗ eruti, faces tectis illatæ, quod Capitolium ſeruantes eorum imperiũ
negligerent, & iactis telis pugnarent. Quapropter urbem rapina & incendio miſcent, & utro-
rum ac mulierum ſenumꝗ ac puerorum atrox ædita cædes, ac multam in medio ſine nomine
plebem obtruncant. Longa obſidione, opus Gallis erat uictus gratia frumentatum ire. Itaꝗ di
uiſi inter eos, aliqui circa Capitolium cum rege aſſidunt, aliqui regionem peragrantes irruen-
teſꝗ diuiſim uillas depopulantur. Alij bona fortuna elati ducem ordinemꝗ negligentes, ſpar-
ſiꝗ nullo terrore uagabantur. Plurimi ipſorũ & maxime ea pars quæ inſtructior erat, Ardeam
D ubi Camillus exulabat, & priuate ocioſeꝗ uiuebat, ſeceſſerunt. Camillus ſpe quadam conſilia
agitabat, non de hoſtibus fugandis, ſed ſi daretur opportunitas, quomodo Romanis auxilio eſ-
Liui.li.5.dec.1 ſe poſſet. Quapropter cum perſpiceret Ardeatas multitudine quidem ſatis numeroſos, ſed pro
pter imperitiam mollitiemꝗ imperatorum, minus audaces, primum ad iuniores orationem ha
buit, Non cenſendum eſſe Gallorũ fortitudine Romanos perditos fuiſſe, neꝗ propter ea, qui-
bus in eum non recte ſenſerunt, illa pati contigiſſe, neꝗ iudicandum operam eſſe eorum qui
ad uincendum nihil præbuere, ſed putãdum id fortunæ oſtentatione accidiſſe. Quare egregiũ
facinus fore, ſi unà cum ipſo diſcrimen, barbarorum aduenarumꝗ bellum à ſe repellerent, cui
uincendi finis idem ſit qui igni, nempe ſi quod uincitur, totum peſſum ierit. Itaque ſi auderent,
habita temporis ratione, tutò uictoriã ſe præbiturum. His ſermonibus perceptis à iuuenibus,
ad principes urbis uentum eſt. Camillus ad ſenatores Ardeatas conceſſit. Poſtquam à ſenato-
ribus in ſententiam Camilli diſceſſum eſt, Camillus omnes quibus ad ferenda arma adoleuerat
ætas, intra muros collectos ad pugnam inſtruit. Nam hæc ignota eſſe hoſtibus qui non longe
ab urbe aberant, meditabatur. Cum barbari per omnem regionem paſſim uagarentur, & mul-
tam hominum pecudumꝗ prædam agerent, intrepide ac petulanter in caſtris militabant: ad-
ueniente nocte, ſomno uinoꝗ ſepulti, fuſi per caſtra iacebant. De his Camillus per ſpeculato-
res certior factus, Ardeatas ducens, poſtquam ſub media nocte per ea loca quæ intererãt ab ho
ſtibus tacite pertranſiuit, uallum magno clamore ſuperat, & undiꝗ tubarum ſonitu omnia mi
ſcet. Illi per crapulam uix è ſomno à ſonitu ac ſtrepitu excitantur: pauci tamen ipſo in tumultu
expergefacti, ſeſe ad bellum accingentes, tanquam ad ſtragem ſuam niterentur, contra Camil-
lum inſurgunt: quamplurimi autem ex potentioribus ſopore uinoꝗ grauati cæduntur iner-
mes: quot uero è uallo noctu fugam corripuere, qui non multi fuerũt, per regionem diffuſi ſub
lucem ab equitibus trucidati. Fama huius rei extẽplo diuulgata, multos iam ætate adultos unà
collegit, & præſertim Romanos qui ex pugna quæ apud Alliam fluuium cõmiſſa eſt, ad Veios
confugerant, qui inter ſeipſos lamentantes dicebant, fortem Romanis imperatorem fortunam
abſtuliſſe, & Ardeatis Camilli res bene geſtas ornamento gloriæꝗ fuiſſe, & urbem quæ talis ui-
ri & mater & nutrix fuit, perijſſe. Nos uero imperatoris penuria alienis in urbibus ſedentes Ita
liam deſerimus. Eia ad Ardeatas mittentes, uel ipſorum ducem petamus, uel noſipſi ſumptis
armis

A armis ad ipſum ueniamus. Non enim amplius ipſe à Roma exulat, neque nos patriæ in ditio-
nem hoſtium redactæ quæ nulla eſt, ciues ſumus. Cum in unum ſententiæ omnium congrue-
rent, Camillum per oratores ſummis precibus ducem acceſſebant. Ille non prius inquit ſe ma-
giſtratum accepturum, quàm ciues qui in Capitolio erant, idipſum legibus decernerent, & ſe
ducem ex conſulto dicerent: eos enim cenſendos patriam ſeruare: qui ſi iubeant, uoluntatem
ipſorum non grauatim ſeruaturum. Si autem ciues hoc minus agerent, nihil inuitis illis factu-
rum. Camilli religionē probitatemq; omnes admirabantur. Sed quomodo hæc in Capitolium
denunciarentur, facultas deerat: nam impoſſibile arbitrabantur, hoſtibus urbem habitantibus
in arcem mittere nuncium poſſe. Erat quidam adoleſcens Pontius Comitius non ſummo ge-
nere, nec tamen obſcuris parentibus ortus, uerum honoris gloriæq; cupidus, hic ſua ſponte ad
Capitolium iter ſine literis, ne ſi ab hoſtibus interceptus eſſet, Galli mentem cōſiliumq; Camil-
li noſcerent, ingreditur, qui uili ueſte indutus, & ſub ea ſuberum ferens, aliam uiam intrepidè
peregit. Cum uero iam ueſperi ad urbem appropinquaret, & per pontem à barbaris ſeruatum
iter negaretur, capiti ueſtem inuoluens, quæ breuis leuisq; erat, ſubero per aquas nando dela-
tus flumen tranauit, & ad urbem aſcendit. Qui ſtatim uigilijs inſidentibus fugiētibus, quas con
iectura & tumultu cognouerat, ad Carmentalem portam contendit. Hic quid ageretur per ſi-
lentium diu ſpeculatur. Nam huic Capitolium maxime & directò incumbit, & petrā magno
circuitu atq; aſperitate natura ipſa locauit: per eam enim latenter aſcendit, & eos quibus cuſto-
dia arcis demandata erat, magno labore per locum uacuum petit: quos cum ſalutaſſet, & ſuum
ipſis nomen indicaſſet, receptus ad principes Romanorum contendit. Qui ad conuocatum ſe-
natum ingrediens, ſtatim uictoriam Camilli quam nondum acceperant, denunciauit: narra-
uitq; militum ſentētiam, ac perſuaſit Camillo dictaturam deferri, cum illum imperatorem tan-
tum expeterent omnes ciues Romani, qui eſſent extra urbem. Illi his auditis, agitato conſilio
Camillum dictatorem deſignant, & Pontium retrò eadem uia remittunt. Qui ut prius, bona
uſus eſt fortuna, nam eius tranſitus hoſtes latuit. Itaq; Romanis qui Roma aberant, nunciat ea
quæ à ſenatu acceperat. Illi libenti animo Camillum pro dictatore ſuſcipiūt. Camillus iam duo
millia militū, itemq; plures à ſocijs coëgerat, & ad hoſtes aggrediendos præparauerat. Hoc mo
B do ſecundam Camillus dictaturam adijt: qui dum ad Veios cōtendit, militibus occurrit, & à ſo
cijs tanquam aduerſus hoſtes iturus eſſet, plures milites collegit. Quidam ex barbaris qui Ro-
mæ erant, cum fortè tranſirent per ea loca, quibus noctu Pontius in Capitolium aſcenderat, &
ſæpe ueſtigia diſcernerent manuum ac pedum in aſcenſu & regreſſu, ſæpe autem attritam ſemi
tam atque dilapſus, ad regem hoc referunt. Rex cum ad locum ueniret proſpiceretq;, tunc ob-
ticuit. Veſperi autem conuocatis his qui leui eſſent corpore, ac maxime quibuſdam ex Celtis,
quiq; ad ſuperandos montes idonei, inquit: Viam nobis incognitam hoſtes ad ipſos oſtendunt
ea parte qua nec aſcenſus nec reditus apparet hominibus. Vehementer erubeſcendum eſt, ur-
bem in ditionem noſtram redegiſſe, & hunc locum tanquam inexpugnabilem negligere, ipſis
docentibus hoſtibus qua uia arcem aggrediamur. Ea enim parte qua unus facile aſcendit, nec
multis ſingulatim difficile, quinimo mutuo auxilio aditus difficultas leuabitur. Itaq; munera ac
honores pro cuiuſq; meritis referentur. Hac à rege habita oratione, multi ex Gallis alacres ad
mandata peragenda ſeſe accingunt, & media nocte per petram, ac inuia præruptaq; loca taciti
in Capitolium ea parte qua aſcenſus mollior uidebatur, euadunt, & iam arcem ſtationesq; dor
mientes apparant inuadere. Sed nec ab homine, neque à canibus hoſtium ingreſſus perceptus
eſt. Sacri anſeres iuxta Iunonis templum inerant, qui antea affluenti cibo paſcebantur. Tunc
quia uictus caritate laborabant Romani, neglecti anſeres fame uexabantur. Eſt hoc animal na
tura pauidum & ſenſu audituq; acerrimum. Illi propter famem uigilantes ac tumultuantes, ſta
tim Gallorū ingreſſum percipiunt. Qui cum inter ſe clangore & curſu feruntur, omnes à ſom-
no Romani expergiſcuntur. Barbari quia iam non latebant, tumultuando uiolentius irruunt:
Romani arma quæ fors obtuliſſet, rapiunt, & clamorem attollunt. Manlius uir conſularis, & ro
bore corporis atq; animi magnitudine clarus, omnium primus duobus ex hoſtibus unà occur-
rens, alterum eleuantem bipennem cæſa manu obtruncat, alterum umbone percuſſum in fa-
cie retrò per petram præcipitem dedit. Alijs cōcurrentibus Romanis, ipſe inſtans in muro cum
his qui ei aderant, quiq; concurrerant, cæteros in fugam egit, cum nondum multi murum ſupe
raſſent, nec quid laude dignū egiſſent. Cum ita periculum euaſiſſent Romani, & iam luceſce-
ret, illum qui uigilijs præerat, è muro ad hoſtes per petram præcipitarunt. Manlio uictori præ-
mium decernitur, & potius dignitati illius, quàm neceſſitati conſultum. Quātum enim cuilibet

C dietim ad uictum impartiebatur, illi cõtulerunt. Nam conſueti farris ſelibras, uini autem quar-
tam partẽ menſuræ græcæ, quam Cotylam uocant, tribuerunt. Sed Galli, quod res minus pro-
ſpera erat, uictu laborabant. Nam Camilli terrore frumentatum ire arcebantur: necnon peſtis,
cum inter cadauera, quæ paſſim proiecta iacebant, & ruinas caſtra haberent, tum altitudo ci-
neris euaporantis flante uento aërem ſiccitate tenuitateq; malum, corpora hominum ex reſpi-
ratione corruperat. Maxime autem huius rei cauſa fuit mutatio uictus, quod ex locis umbroſis,
qui ad æſtiua agenda lætã refugia præbent, necnõ acceſſus ad humilem depreſſamq; regionẽ,
quæ autumnali tempore ingrata eſt, ueniſſent, illorum ualetudinem cõmouit. Diuturna iam
facta Capitolij obſeſſio, ſeptimum menſem attigerat. Quare adeò magna hominũ pernicies in
caſtris orta eſt, ut propter cadauerũ multitudinem multa corpora ſepulchrũ deſiderarent. Nec
tamen propter hoc melius res obſeſſorũ geritur. Fame enim moleſtiaq; illi augebantur, quoniã
quod Camillus ageret, cognoſcere non poterant. Nam ex eo quod intentius barbari præſidia
ſtationesq; ad urbem cuſtodiendam locarant, aditus in Capitolium negabatur. Quibus rebus
ſic ſe habentibus, primũ fortuitu per ſtationes de cõponenda pace uerba fiunt, deinde optima-
tum ſententia Sulpitius Romanorum tribunus militũ ad colloquia cum Brenno profectus, in
pactionem uenit, mille pondo auri pendere, & illos ex urbe regioneq; decedere. Ad hanc rem
iureiurando adhibito, & auro delato, Celtæ dum aurum ponderaretur, cum adeſſent, & clàm
primũ, aperte deinde lancem premerent atq; grauarent, Romani in eos de hac iniuria querun-
tur. Brennus ridens ponderi gladium atq; cingulum ferreum appoſuit. Sulpitius cum interro
garet, quare hoc? Quid aliud, inquit Brennus, niſi dolor uictis? Qui ſermo in prouerbiũ uſur-
patus eſt. Romanorũ autem quidam hoc grauiter ferebãt, dicebantq; ſumpto auro retrò abeun
dum, & barbarorũ expeditionem ferendam. Quidam concedere, nec ad maiorem iniuriã pro-
uocare ſanius arbitrabantur. Nam habita temporũ ratione, iniuriam tolerandam eſſe, atq; aurũ
conferendum, quanquam non pulchrum, ſed neceſſarium. Cum de his aduerſus Celtas alter-
catio à Romanis oriretur, Camillus ad portas cum exercitu aduẽtauit. Qui interrogãdo, poſt-
quam de re certior factus eſt, exercitum ut erat ſequi iuſſit. Ipſe cum primoribus properans, ſta
tim ad Romanos concedit. Suſceptus honorifice & cum ſilentio pro Dictatoris dignitate, aurũ
D ex uehiculo arripiens ſeruis contulit, Celtas uehiculum atq; lancem capere & abire imperauit,
dicens Romanis patrium morem eſſe, non auro, ſed ferro patriam tueri. Brenno grauiter hoc
ferente, dicenteq; iniuria affici, quod fœdera uiolarẽtur: Camillus contrà inquit, pactiones non
ratas, nec legitimas eſſe iniuſſu ſuo factas, cum ipſe Dictator ſit, nec alter ſupra eum magiſtratũ
gerat, qui non habentibus facultatem paciſcendi cum hoſtibus autoritatem præbuerit. Nunc
quod uelint dicendum, cum legitimus dominus adſit, qui ueniam petentibus daturus eſt, atq;
ſuppliciũ, niſi eos pro iure non egiſſe pœniteat. His uerbis Brennus tumultuans bellum acuit.
Itaq; ſtrictis utrinq; gladijs inuicem miſſi tumultuando per domos & angiportus, ut res poſce-
bat, diuertunt, cum pro ipſo rei militaris ordine loca occupare non poſſent. Brennus recte ſen-
tiens, ſtatim non cæſis multis, Celtas ad caſtra deducit. Noctu dato ſigno, ut taciti omnes uaſa
colligerent, urbem reliquit, & iter ſexaginta ſtadiorum profectus, haud longe Sabina uia con-
ſedit. Poſtquam dies illuxit, Camillus egregio cum exercitu Brennum petit, ſecum Romanos
tunc magna audacia fretos habens: & cum iam diu fortiterq; pugnatum eſſet, multa clade oc-
cupatis caſtris, Gallos fundit fugatq;. Fugientium quidam à perſequentibus cæſi, quoſdam ue
ro & plurimos per agros palantes, uicinæ urbes uillæq; occidêre. Sic Romam captam, profectò
admirandum: ſed mirabilius per ſeptem menſes ſub ditione barbarorum poſitam, ſaluã eſſe fa-
ctam. Camillus, ut digna res erat, tanquam ille qui amiſſam recuperaſſet patriam, & in priſtinũ
ſtatum reduxiſſet, triumphauit. Qui è Roma cum filijs propter bella ſeceſſerant, ſtatim redie-
re. Illi uero quos in Capitolio per obſidionem fames penè abſumpſerat, occurrentes ex ea præ-
ſenti & inſperata iucunditate inuicem lachrymantes amplectebantur. Sacerdotes atq; templo-
rum ædiles omnia quæ in fuga corripuerant ſacra, uel occultando uel ſecum ferendo, ut illa ab
hoſtibus ſeruarent, ciuibus qui illorum deſiderio uidendorum tenebantur, oſtenderunt. Hæc
illi læto animo tanquam deos ſuos Romam redeuntes conſpexerunt. Camillus facta re diuina,
luſtrataq; urbe, ac remotis his quæ indigna uidebantur, ſacra ſuis reſtituit. Famæ templum non
immeritò eo loco, ubi diuina uox cecidit Ceditio Marco, qui exercitũ barbarum denũciauit, in-
ſtruxit, ſed magna cum difficultate, multoq; augurũ labore. Vrbes gloria Camilli in fidem Ro-
mani populi rediere. Verum cum opus eſſet urbem omni ex parte corruptã ædificatione in-
ſtaurare, animi moleſtia ad opus faciendum multitudinẽ inuaſit, & ſegnities Romanis inerat,

quibus

A quibus in omniũ rerum difficultate poſitis, tunc ocio ac laboris remiſſione propter recentia mala potius erat opus, quàm moleſtia premi atq; grauari, cum neq; rebus, neque corporis uiribus ualidi eſſent. Sic igitur conuerſis ad Veios animis, urbem omnibus rebus ornatam, clàm magiſtratus illis qui in adminiſtranda republica ad gratiam agunt, tradebant, & ſeditioſas contra Camillum uoces libenter audiebant, illum honoris gloriæq; ſuæ cauſa ſatis idonea urbe ſe ſpoliare uelle, curareq; ſummo conatu ut diruta loca habitarent, & urbem quam ferè funditus ignis abſumpſerat, renouaturum eſſe, ut non ſolum dux atq; imperator Romanorum, uerumetiã conditor, cõtempto Romulo, appellaretur. Qua ex re cum magno inuaderetur terrore ſenatus, ne tumultus urbani fierent, Camillo quanquam inuito in annum Dictaturã prorogauit, etſi mos eſſet nullo modo ultra ſex menſes Dictaturã retineri. Senatus uero blandiendo atq; exhortando populum placabat, & ſacra patriaq; ſepulchra atque locos ſanctos, quos Romulus, uel Numa, uel quiuis alius regum ipſis ſacrauerat dederatq;, oſtendebat, & in primis caput nuper inuentum in Capitolio dum fundamẽta foderent, tanquam fatis datum eſſet, locum illum caput Italiæ futurum, & æternum ignem à uirginibus Veſtalibus cuſtoditũ obſcurari rurſus ac reſtingui, relicta urbe ad dedecus ipſis acceſſurum, ſiue quod eam ab aduenis habitatam uiſuri ſint, ſiue quod deſerta pecoribus paſcua ſit præbitura. Hæc cum ad ſingulos priuatim & publicè multis perſuaſionibus apud populum agitarẽtur, rurſus à multitudine de inſtauranda urbe in querelas itum eſt, & ſummis precibus actum, ne ipſos tanquam ex naufragio nudos egenosq; factos, ad reliqua proſtratæ urbis molienda coërcerent, cum alteram urbem paratam haberent. Camillus ſenatus conciliũ aduocauit, & multa ipſe pro repub. exhortando diſſeruit, multa etiã alij, quibus orationem in ſenatu habere libuit. Tandem ipſe aſſurgens Lucium Lucretiũ, qui primo ſententiam dicere conſueuerat, iuſſit orationẽ primum habere, deinde ut ordine ab alijs ſententiæ dicerentur. Facto igitur ſilentio, cum Lucretius principium dicendi aggreſſurus eſſet, fortefortuna centurio ex præſidijs diurnis cum cohortibus reuertens prætetibat, qui magna uoce ſigniferum appellans, inquit: Signifer, ſtatue ſignũ, hic pulchre manebimus. Eodem momento conſilium de futuro, ac incertitudo exortæ uocis fuit, quando Lucretius deum adorauit, ſupplicauitq; cum omnium aſtantium aſſenſu, ut eum ad id dicendum afflaret, quod bo-

B num, fauſtum felixq; ſenatui, populoq; Romano foret. Admiranda fuit ex hoc omine permutatio animorum multitudinis de urbe requirenda, quæ ſeſe exhortando ad opera facienda conſequebatur, ſed non ordine aliquo, aut laboris impartitione, uerum ut quiſque paratus erat animo, ducebatur ad loca molienda. Itaq; urbem ædificijs dirutam, ciuibusq; deſolatam, celeri ſtudio ac ſolicitudine inſtaurauerunt. Ferunt enim intra annum muris publicis & priuatis ædibus illam fuiſſe renouatam. Illi quibus à Camillo negocium datum erat, ut ſacras ædes ſuis locis reædificarent, turbatis omnibus rebus, poſtquam in ædem Martis uenerunt, circumeuntes palatium, nam & hoc ut alia ferro ac igne dirutum à barbaris apparebat, cum operam purgandis locis & moliendis muris impenderent, fortè in baculum Romuli profundiſſimo in cinere demerſum incidunt. Hic ambas cuſpides flexas habet: uocatur uero Lituus, & ipſo dum auibus auguria captant, in deſignandis futuri ædificij locis, iaciendisq; fundamentis utuntur, quo & Romulus, qui nihil niſi auſpicatò faciebat, uſus eſt. Sed poſtquam è conſpectu hominũ euanuit, ſacerdotes baculum ſumentes tanquam rem ſacram intactum ſeruauerũt. Cum hoc ab igne ſeruatum offendiſſent, cæteris rebus corruptis, magnam de Roma ſpem ſuſceperunt, tanquam æterna illis ſalus futura eſſet, ſeruato ſigno. Nondum his rebus nauata opera erat, cum unà Secani, Volſciq;, ac Latini in agrum Romanũ impetum fecere, & Tyrrheni circa Sutrium, quæ ſocietatem cum Romano populo inierat, caſtra poſuerant. Cum tribuni militũ qui belli principatũ habebant, apud montem Martium à Latinis ferro fameq; premerentur, & in diſcrimine amittendorum poſiti Romam mitterent, Camillus tertio Dictaturam induit. De hoc bello duplex fama eſt: ſed prius eam quæ uulgatior eſt, narrandam duximus. Ferunt Latinos ſiue ut occaſionem belli quærerent, ſiue ut ſic planè uellent rurſus ſanguinem Romanorum ſuo admiſceri, à Romanis uirgines mulieres petijſſe. Dubitantibus Romanis quid agendũ eſſet, cum nondum horridum bellum ſuſcipere auderẽt, nec iam uires recuperaſſent, timerentq; ne Latini dum Romana connubia peterent, obſides per inſidias quærerent, ancilla nomine Titula, uel ut quidam dicũt, Philotida, principes monuit, ut ancillas in morem nobilis ſponſæ ornatas, & maxime eas quæ & pulchritudine & liberali aſpectu exiſterent, cum ea mitterent, reliqua uero ſe curaturã. Principes perſuaſi habito electu ancillarum, pro rei opportunitate & uoluntate illius, illas & auro & ueſte ornatas Latinis qui non procul urbe conſedebant, miſerunt. Noctu cæteræ ancillæ

C gladios hoſtibus ſubduxerunt. Titula uero ſiue Philotida caprificum excelſam aſcendens, poſt
terga ueſte reiecta, Romam uerſus, quemadmodum cum principibus cōuenerat, flammam ele
uauit, quod nemini aliorum ciuium conſtabat. Quare poſtquam principes feſtinando milites
ad inuicem exhortantes, & uix in ordinem ſeſe conſtituentes cōuocauere, magno cum tumul
tu illi ad pugnam egrediuntur. Cum ad uallum ueniſſent hoſtium, qui ſomno ſe dederant, hoc
minus expectantes, caſtra occupant, & plurimos ferro trucidant. Hæc nunc Iulij, tunc Quin-
tilis nonis geſta ſunt, & ſolenne illud certamen cognomen illius rei factum eſt. Primum enim
per urbem congregati ambulantes, multorum nomina, & patria, & communia, magna uoce
appellant, ut Caium, ut Marcum, ut Lucium, & his ſimilia, imitantes eam appellationem, qua
tunc mutuò cōpellando ex induſtria utebantur. Deinde ancillæ magnificè ornatæ circumeun-
do ludunt in occurrētes ſcommatis, certantq́; inter ſe, imaginem eius certaminis quod cum La-
tinis eſt habitum, effingentes. Cum uero conuiuantur, umbra fici teguntur, & diem illum Ca
pratinas Nonas appellant, ut putant, propter ficum illam quam ancilla aſcendit ac flammā ex-
tulit. Nam ſyluestrem ficum caprificum uocant. Verum alij horum plurima in morte Romu-
li facta dictaq́; eſſe arbitrantur. Eodem enim die ipſum extra portam repente procelloſa caligi-
ne circunſeptum, uel ut alij putant, eclipſi ſolis orta, ab oculis hominū euanuiſſe ferunt, eamq́;
diem ab hoc Nonas Capratinas appellatam: nam *αἶγα* capram appellant. Et Romulus apud
paludem Capream orationem ad ſuos habens euanuit, ut in commentarijs rerum ab eo geſta-
rum ſcriptum eſt. Plurimi ſcriptorum hanc alteram opinionem magis aſſerunt. Camillus ter-
tio Dictator deſignatus, cum accepiſſet tribunos militum atque exercitum obſidione arceri à
Volſcis Latinisq́;, non ſolum ætate florentes, ſed quoſdam etiam qui iam annis graues erant, ad
capienda pro patria arma coëgit. Cum igitur longo circuitu ad montem Martium clàm hoſti-
bus ueniſſet, poſt ipſos caſtra locauit, & per magnos ignes eius aduentum ſignificauit. Roma-
ni igitur qui obſidionem patiebantur, audaciores facti, de prouocādis ad pugnam hoſtibus ani
mo agitabant. Latini uero Volſciq́; cum de hoſtibus ſuſpicarentur, ſeſe intra uallum magna li-
gnorum oppoſitione tuentur, & undiq́; exercitum obſtruunt, ſtatuuntq́; uallo clauſi, Tyrrhe-
norum atque ea quæ è domo futura erant auxilia præſtolari. Hoc cum Camillus præſciſſet, ti-
D mens ne id quod hoſtibus, ſibi accideret, ne clauſus ferro teneretur, rerum opportunitatem ac-
Preclare res geſtæ. celerauit. Cum ingens lignorum adſtaret aceruus, & magna ex montibus flamina ſpirarent,
parata ingenti pyra, diluculo copijs eductis, iuſſit quoſdam ſumptis telis, ex una parte, ſublato
clamore, contra hoſtes ruere: ipſe ſecum ducens eos quibus negociū erat datum, ignem ea par-
te ualli proijcere, qua uenti uehementius flarent, opportunitatem temporis expectauit. Pugna
atque ſole uentoq́; ingenti exortis, dato irruendi ſigno, repēte circumcirca flammas iactant in
uallum. Itaque ſtatim accenſis magnis undiq́; obicibus ligneis, nulla Latini medela, nullis præ-
paratis rebus extinguere ignem potuere. Sed poſtquam ignis quaſi uniuerſa caſtra corripue-
rat, cum iam non amplius uires igneas in anguſtiſſimum locum coacti ſufferre poſſent, in ar-
matas acies hoſtium quæ pro uallo adſtabant, ſeſe præcipites iaciūt: horum paucis fugere licuit.
Deprehenſos autem intra uallum omnes ignis corripuit, donec Romani ut res hoſtium rape-
rent, flammas extinxere. His confectis, relicto in caſtris Lucio filio, quem cuſtodem captiuorū
hominum ac rerum præpoſuit, ipſe in agrum hoſtilem incurſionem fecit. Et Aecanorum urbe
capta, reconciliatisq́; Volſcis, ſtatim copias ad Sutrium ducit. Nondum uero ea quæ illis accide
rant, didicerat, ſed exiſtimans illos à Latinis in rerum diſcrimine clauſos obſidione teneri, auxi
lia properabat. Illi uero iam hoſtibus urbem tradiderant. Ipſi autem exceptis ueſtibus cæteris
rebus omnibus ſpoliati, cum filijs atq́; uxoribus fortunam ſuam deplorantes, Camillo aduen-
tanti occurrunt. Camillus eo aſpectu miſericordia motus, cum uideret etiam Romanos colla-
chrymantes, atque hunc rerum euentum moleſte ferentes, Sutrinos inhærentes Romanis, ſta
tuit ultionis abiecta dilatione, eo die repente ad Sutrium iter corripere. Nam exiſtimabat ho-
ſtes Sutrium urbem ditiſſimam omnes ingreſſos, illam ſine timore incuſtoditam habere. Planè
uera animo conſilia agitauit: non enim ſolum eius aduentus regionem, uerumetiam urbem la
tuit. Itaque & portas & muros nullis præſidijs ſeruatos occupauit: nam illi per domos ſparſi, ui
no ac Veneri indulgebant. Poſtquam ſenſerunt urbem ab hoſtibus iam captum iri, ita uehe-
menter crapula grauati paſſim iacebant, ut paucis fugam arripientibus, omnes domi expectan
tes, & ſeſe hoſtibus præbentes, turpiter ferro perirent. Vrbs Sutriorum quæ bis uno die capta
eſt, hoc modo Camilli opera hoſtibus fugatis, à ciuibus recuperata eſt. Hic triumphus non mi-
nus ei gratiæ atque gloriæ comparauit, quàm primi illi duo. Nam ciues qui ipſum odio inſecta-
bantur,

A bantur, omnia potius bona quadam fortuna, quàm uirtute geri dicētes, tunc res geſtæ prudentia ac fortitudine Camilli, coëgerūt ut uiri gloria extolleretur. Marcus Manlius qui primus Celtas Capitolium noctu aggredientes ex arce expulerat, unde Capitolinus appellabatur, Camillum inuidia odioq́ apertiſſime perſequebatur. Hic cum putaret ſe & gloria & autoritate primum in republica eſſe, & non poſſet Camillum optima natura uirum gloria ſuperare, geſta Camilli ad tyrannidem criminando extorquebat, & multitudinem ac præſertim ære alieno onuſtos per factionem ſibi conciliabat: nam quoſdam in iudicijs contra creditores patrocinio tuebatur, quoſdam uero ui eripiebat, & pro legibus contra eos agi non permittebat. Quare breui multorum, quibus res ampla domi non erat, beneuolentiam ſibi conflauerat: qui audacia petulantiaq́ forum uexantes, multū terroris optimatibus iniecerant. Poſtquam eorum cauſa Quintus Capitolinus Dictaturam inijt, in carcerem Manlium detruſit. Sed cum populus in ſignum mœroris ueſtem mutaret, quod uſurpatū erat in magnis publicisq́ calamitatibus, ſenatus pertimeſcens ne tumultus in ciuitate oriretur, iuſſit Manlium dimitti. Manlius dimiſſus nihilo modeſtior erat, ſed inſolentius factiones ſeditionesq́ in urbe agitabat. Itaque Camillum rurſus ad tribunatum militarem ſenatus elegit. Cum igitur contra Manlium accuſationes adducerētur, magnopere accuſatoribus aſpectus obfuit. Nam is locus quo noctu in Capitolium aſcendens Celtas pugnādo propulſauit, in conſpectu eius dum cauſam oraret, erat: hic ad miſericordiam mouit animos Romanorum. Ipſe enim manus illò extēdens, lachrymasq́ effundens, pugnam illam ante oculos diſſerendo poſuit. Quare iudices pendentes reddidit, & iudicia differēda præbuit, qui ipſum in manifeſto crimine deprehenſum dimittere nolebant, neque legibus uti poterant, quod locum in quo pro republica fortiter pugnauerat, ante oculos ſitum habebant. Camillus cum rem prudenter perciperet, iuſſit mutato loco iuris, ut extra portā ad lucū Petilium iudicia agitarentur. Vnde cum non eſſet aſpectus ad Capitolium quando de eo iudicia tractarentur, & iudicibus memoria rerum ab illo geſtarū animo excidiſſet, dignum pro meritis ſuis ſupplicium tulit. Manlius igitur damnatus in Capitolium deductus eſt, & per petram deiectus eundem locum habuit & pulcherrimæ gloriæ, & ingentis calamitatis monumentum. Romani diruta eius domo, ædem deæ quam Monetam appellant, ibi dedicauerunt, ſanxeruntq́ decreto publico, ne quis in futurum ex patritijs arcem habitaret. Camillus cum iam maturus æui eſſet, & quodammodo inuidiam & odium ſuæ felicitati tanta gloria extimeſceret, ſexto tribunatū militarem renuit. Sed manifeſtiſſima erat excuſatio corporis mala ualetudo, illis enim diebus in morbum inciderat: nec minus tamen magiſtratū ei populus præbuit, exclamans, quāquam non equitaret nec arma ferret, tamen in bello eſſet terrori hoſtibus. Itaque tantummodo præſidere uolens, magiſtratū inijt, & cum uno ex collegis Lucio Furio contra hoſtes pergit. Hi Præneſtini Volſciq́ erant, qui magno exercitu agros ſociorum Romanorū depopulabantur. Cum igitur non longe ab hoſtibus caſtra locauiſſet, quāquam pugnandum eſſet, putauit bellum terendum tempore, ut corpus ad conſeruanda prælia roboraret. Lucius collega eius ingenti gloriæ libidine ad pericula aggredienda ſummopere tractus, perſuaſis cēturionibus ac turmarum principibus, timens ne inuidia quadam à iunioribus ſibi gloria eriperetur, inuito Camillo in aciem copias eduxit. Ipſe uero quod mala ualetudine laborabat, in caſtris cum paucis relictus eſt. Lucio prælium uelociter temereq́ ineunte, cum Camillus perciperet Romanos in fugam uerſos, ſeſe non cōtinuit, ſed ex toro proſiliens, & per fugientes irruens in hoſtes cum ſeruis ad portas ualli obuiam uadit. Quare ſtatim quidam conuerſi illum ſequuntur, quidam autem extrà profecti ante eum ſtantes pugnabant, & ſeſe inuicem hortabantur, non deſerendum imperatorem. Tunc hoſtes ſic à perſequutione deſtiterunt. Poſtridie Camillus eductis copijs, prouocatisq́ ad pugnam hoſtibus, egregie ipſos deuicit, & in fugientes facto impetu, uallum occupauit, quamplurimosq́ ferro trucidauit. Poſt hæc cum audiuiſſet ciuitatem Sutrinorum à Tyrrhenis captā, & omnes habitatores qui Romani erant, iugulatos, eos qui minus apti eſſent ad conſerendas manus, Romam dimiſit. Ipſe uero ſumptis his qui ætate & audacia uigebant, contra Tyrrhenos qui urbem occupauerant, irruit: quos cum uiciſſet, partim expulit, partim necauit. Camillus Romam rediens multaq́ ſpolia referens, declarauit prudentiſſimos eſſe eos qui neq́ imbecillitatem corporis, neque ſenectutem pertimeſcerent, ſed uel inuitum & ægrotantem potius, quàm floridos ætate iuuenes, & magiſtratum ſummis uiribus ambientes, principem belli deligerent eum, qui imperator & audacia & peritia rei militaris clarus eſſet. Quapropter fama exorta Tuſculanos deficere à fide populi Romani, bellum Camillo demandatum eſt. Camillus cum ſibi conceſſum eſſet, ut unum ex quinque collegis optaret: prætermiſſis alijs roganti-

C bus,Lucium Furium præter omnium ſpem optauit. Hic erat ille, qui nuper præter Camilli ſen tentiam pugnauerat,& rem male geſſerat. Verum cum uellet infamiam ac ruborem huius uiri obſcurare,eum ſibi collegã aduocauit. Tuſculani ut malefacta diſſimularent,tegerentq́,iam in eos motis à Camillo copijs,ad agros colendos tanquam tempore pacis,homines ad opera facienda egredi iubent:portæ patefactæ adſtabant,pueri in ludo literis indulgebant,populus in tabernis officinisq́ artes ſuas exercebat,ciues togati foro utebantur, principes tanquam nec bellum expectarent,nec bellandi ſentẽtia extitiſſet,amicitiam Romanis pollicebantur. Nec tamen Camillus credidit, quod illi à populo Romano deſciſcere non inſtituiſſent. Verum cum miſeratus eſſet eorum pœnitentiã,iuſſit ut ad ſenatum uenirent,ac iram eius placarent: quod ſi factum eſſet,ſe in ſenatus ſententiam conceſſurum,& tanquam eius eſſet omnia crimina urbi remiſſurum. Hæc clara facinora ſexto eius militari tribunatu geſta. Poſt hæc Licinio Stolone magnas in urbe ſeditiones excitante,contra ſenatum populus ſummis uiribus annitebatur, conſtitutis duobus conſulibus,ut alter popularis crearetur,non ambo patritij: tribuni plebis creati ſunt,nam multitudo comitia conſularia haberi non permiſerat. Itaque cum res propter contumaciam principatus adminiſtrarentur magnis ſeditionibus,quarto Dictatura,inuito populo,à ſenatu Camillo demandabatur: ſed ipſe ad hoc non ſatis prompto animo erat, neque aduerſus homines propter multa magnáque bella contumaces ſibi futuros,tanquam pluribus bonis cum his foris quàm cum patritijs domi rempublicam affeciſſet, contentiones ſuſcipere uolebat, præſertim cum per inuidiam electus eſſet, ut uel populum uincens opprimeret,uel à populo uictus opprimeretur. Itaq; conatus Camillus præſentibus rebus repugnare,cum perċepiſſet diem quo tribuni plebis legem laturi erant,numerum militum recenſuit,populúmque ex foro in campum accerſiuit,minatúrque non obedientes magnas pœnas daturos. Tribunis populi ex aduerſo Dictatori repugnantibus,indicentibusq́ pœnam quinq; myriadum argenti,niſi decretum ac legem contra populum æditam abrogaret: ſiue quod pœnam exilиúmque timeret,ſe iam ſenectute confecto minime dignam,ſiue quod uires populi immenſas inſuperabilesq́ ſuperare poſſe minus confideret,domum conceſſit,& ſimulata corporis mala ualetudine,Dictaturam depoſuit. Senatus alterum deſignauit Dictatorem. Ille magiſtrum equitum

D eligens Stolonem principem ſeditionis,cauſa fuit ut ea lex quæ magnopere patritios triſtitia afficiebat,approbaretur. Hic enim legem tulit,nemini plura quingentis iugeribus habere licere. Tunc quidem Stolon hoc decreto clarus habitus eſt,ſed paulò poſt ipſe eo crimine damnatus fuit,quod cæteris prohibuerat,& ſecundum eam legem quam ædiderat pœnas dedit. Cum iam controuerſiæ de comitijs conſularibus deficere inceptarent,quod grauiſſimum genus ſeditionis primas partes in urbe habuerat, & ſenatui aduerſus populum ſentienti maximas moleſtias præbuerat,clari in urbe rumores nunciantur, Celtas iterum ab Adriatico mari traijcientes multis myriadibus Romam celeriter contendere. Pariter cum hoc rumore belli opera incepẽtur. Nam in regione iam agri ab hoſtibus uaſtantur,& quibus non facile erat Romam confugere,ad montes euaſere. Hoc terrore omnis ciuilis ſeditio ſedata. Et cum omnium ſententiæ in unum concederent,quinto Camillum uno animo Dictatorem deligunt. Hic iam ſenectute uehementer ingraueſcebat,& quaſi octogeſimum annum attigerat. Qui cum neceſſitatem & periculum animaduerteret,neque gloria ut antea,allectus,neque excuſatione uſus,ſed ſtatim ſeſe accingens militum delectum habuit. Animaduertens uiolentum barbarorum robur poſitũ eſſe in gladijs,quos barbarico more nulla arte ferebant,& capita humerosq́ cædebant, galeis ferreis leuibusq́ circuitu plures armabat,ut ipſo ictu gladij debilitarentur atque frangerentur. Clypeos autem lamina ferrea circundabat,cum ligni uires ſua ſponte ad ictus perferendos minus ualidæ eſſent. Ipſe milites docuit,ut longis cominus uenabulis utẽtes,& ictibus gladiorum hoſtilium ſubijcientes,impetus ſuſtinerent. Poſtquam Celtæ ad Anienem fluuium caſtra locauerant,ingenti præda onuſti,Camillum eductis copijs in mollibus tumulis undique ferè clauſis, ſtatiua habuit,& plurimam partem caſtrorum celari,paruam uero aſpici poſſe uoluit,ut cum ab hoſtibus tabernacula arduis in locis inſtructa perſpicerentur,timere uiderentur. Hanc opinionem cum Camillus augẽdam cenſeret,nulla illis,quos hoſtes depopulati fuerant,auxilia tulit,ſed uallo ſeſe claudens nihil agebat,uſquequo pabuli cauſa quoſdam uagos à caſtris progreſſos inceſſanter ad ſummam uſque ebrietatem gulæ indulgẽtes cognouit. Tunc cum iam adhuc nox eſſet,expeditos præmittens milites,qui barbaris in ordinem conſtitutis impedimento eſſent, & egredientes turbarent,diluculo exercitum eduxit,& latis in campis multos fortesq́,non quemadmodum barbari expectabant,paucos atque ignauos,in aciem redegit. Hoc

A git. Hoc primum animos Celtarum deterruit, quod Romani ad bellum eos eliciebant. Deinde quod expediti milites irruentes prius quàm copiæ in ordinem redigerentur, ac per turmas diuiderentur, irritarent, & ui ad congregatos milites irrumpentes, ſine ordine dimicare cogerent. Tandem Camillo iubente ordines prælium conſerere, illi gladios attollentes celeri curſu ferebantur. Iſti autem haſtis occurrentes & partes ferreas ictibus ſupponentes, ferrum molle illorum ac tenue longumq; ſuſtinuerunt. Quare ſtatim flectuntur gladij atque duplicantur. Scuta autem hærentibus pilis perforata & grauata ſunt. Quapropter priuati proprijs armis barbari, nitebantur armis illorum rem gerere, & pila manibus eruere atq; auferre. Romani animaduertentes eos inermes eſſe, gladijs utebantur. Itaque miſerrima orta cæde, eorum qui erant in frontibus, alijs per cāpos fuga diſſipatis (nam promontoria Camillus occupauerat) caſtra quia incuſtodita erant, quod magna fiducia pugnatum eſt, non difficulter capta ſunt. Hanc dimicationem tertio fuiſſe anno poſt captam Romam ferunt. Romani qui magno barbarorum terrore perculſi fuerant, hac uictoria maximam contra Celtas audaciam ſuſcepere, tanquam mala fortuna aduerſante, & non uirtute ac uiribus primo ab illis uicti fuiſſent. Tantus autem tum erat terror, ut lege caueretur, ſacerdotes immunes à militia eſſent, niſi urgeret bellum Gallicū. Hunc itaque finem habuerunt Camilli certamina militaria, cum in hoc magiſtratu urbem Veltras obiter ſine bello cepit. Erga Camillum in repub. maximo odio afficiebatur populus, qui potens ex uictoria rediens, annitebatur contra legem alterum ex conſulibus inuito ſenatu popularem eligere. Senatus uero Camillum deponere magiſtratū non ſinebat, tanquam illo Dictatore maiori autoritate pro principatu optimatum pugnaturus eſſet. Poſtquam ſedente Camillo ac in foro iura dicente, lictor tribunorum populi nomine iuſſit Camillum ſequi, & tanquam illum ducturus manum corpori adduxit, & maximus clamor ac tumultus forum occupauit, propulſantibus lictorem ex ſuggeſto his qui erāt circa Camillum, multitudine autem retrò ut traheretur dicente, dubijs præſentibus rebus Camillus magiſtratum non depoſuit, ſed aſſumptis ſecum his qui in concilio erant, ſenatum petit, & priuſquā dicere aggreſſus eſſet, ad Capitolium conuerſus deos teſtatur, ut ea dicturus ſit quæ tandem bene uertant reipublicæ, & ſi ſeditio ciuilis tollatur, templum Concordiæ ædificaturum ſe pollicetur. Cum multæ in ſena-

B tu uariæq; contentiones eſſent, quod in uarias ſententias ciuium mentes trahebantur, tandem in hanc ſententiam itum eſt, ut alter ex conſulibus popularis crearetur. Dictator cum ad populum hoc nunciaret, ſtatim (ut æquum erat) populus cum ſenatu reconciliatus eſt, & Camillum plauſu ac clamore domum uſque remittunt. Poſtridie autem cōgregati decreta tulere, ut Concordiæ, quemadmodum Camillus uouerat in foro & in cōcione, ingens pro rebus bene geſtis templum moliretur. In celebritatibus quas Latinas uocabant, addita una die, per quatriduum ſolennitates inſtituerunt, & deinde ſtatim Romanos coronas ferre ac rei diuinæ intendere uoluerunt. Comitijs à Camillo habitis, Marcus Aemilius ex patritijs, Lucius Sextus primus ex popularibus, conſules deſignati. Res geſtæ à Camillo huiuſmodi exitum habuere. Anno deinde ſequenti cum Roma graui peſte laboraret, ex multitudine innumera uis cecidit, ex principibus uero plurimi, inter quos Camillus omniū annis grauiſſimus, maturo funere obijt, & plus deſiderij ac luctus quàm cæteri omnes, qui ea tēpeſtate peſtilentia ceciderāt, Romanis reliquit.

PERICLIS VITA

LAPO FLORENTINO INTERPRETE.

CAESAREM cum peregrinos quoſdam Romæ locupletes homines canum & ſimiarum catulos circunferentes gremio, eiſq; deditos intueretur, interrogaſſe ferunt, nunquid apud illos mulieres liberos parerēt. Sapiens profecto & digna principe admonitio, qua arguuntur hi qui præter naturam eam indulgentiam & charitatem, quæ maxime debetur hominibus, in feras impenderent. Num igitur quia canum & ſimiarum catuli docilitatis aliquid & attentionis in ſe ad res inſpiciendas habere uidentur, idcirco animus noſter adducitur ratione ad eos reprehendendos, qui hoc ad res, nec auribus cuiuſquā nec ſpectatione dignas, contemptis honeſtis & utilibus ſtudijs, abutātur? Nam ſenſui quidem, qui perturbatione ad omne quod ſe offerat atq; occurrat, mouetur, fortaſſe neceſſarium eſt, id quod obiectum eſt, ſiue utile ſiue inutile ſit, contemplari: mente autem & ratione unicuiq; na- *Apte à Chria orditur.*

C tura eſt datum (ſi uelit) uti,& ſeipſum uertere ſemper,& ad id quod uideatur optimum,facilli me immutare. Quocirca decet cõtemplationes circa optima occupatas tenere,ne contemplen tur ſolum,uerumetiam contemplando nutriantur. Vt enim oculis is color eſt cõgruens,cuius ſpecies ipſa & uenuſtas aſpectum paſcit,ſic oportet ad ea ſpectacula intendere animũ,quæ ſuo & proprio bono uoluptatem & delectationem præbent. Hæc ſunt in his operibus quæ à uirtu te proficiſcuntur,quæ aſpectu ipſo æmulationẽ quandam & ſtimulos ad imitandum iniiciunt. At cæteris in rebus non ſtatim admirationẽ facti ſequitur,ut ad ipſum opus excitemur,ſed ple runque etiam contrarium euenire ſolet. Opere enim ipſo delectamur, eius autorem contemni mus ac deſpicimus,quemadmodũ in ſuauiſſimis unguentis ac purpuris: ijs enim oblectamur, tinctores uero & unguentarios illiberales & ſordidos eſſe ducimus. Ex quo ſapiens illud Anti ſthenis,qui cum audiſſet Iſmeniam optimũ eſſe tibicinem, At homo nequam eſt,inquit. Non enim ſi probus foret,tibicen eſſet. Et Philippus cum accepiſſet filium ſuauiter quodam in loco ceciniſſe,urbane eſt obiurgatus, Non te pudet,inquiens,quod ita pulchre canere ſcias? ſatis eſt enim regi,canẽtibus alijs audiendi ocium ſupereſſe: ac permultum quidem uidetur impar tiri Muſis,ſi cæteris his de rebus concertantibus ipſe ſpectatorem ſe præbeat. Ipſum autem per ſe opus explere humilium atque abiectarũ rerum,ex labore illis impenſo deſidiam ſuam ad præ clara opera & inertiam facile arguit. Nec ullus unquam ingenuus adoleſcens cum Piſæ Iouem eſſet intuitus,Phidias fieri concupiuit,aut Iunonem Argis,Polycletus,nec Anacreon aut Phi lemon aut Archilochus,etſi uehementer eorum opera ſit admiratus. Non enim neceſſariũ eſt etſi admodum oblectet opus,quod iucundum ſit,idcirco ſtatim artificem eius probari. Vnde ea nihil ſpectantibus utilitatis afferunt,quibus nihil excitantur ad imitandum,nec adducũtur quidem ut eos in ſua familia eſſe cõcupiſcant. Verum uirtus eiuſmodi eſt,ut ipſis ſtatim rebus geſtis ita afficiat homines,ut non modo admirentur opera,uerum in autores quoque ſummo ſtu dio ac deſiderio incendantur. Nam in bonis quidem externis,poſſidere tantum ac perfrui,at in uirtutibus res ipſas geſtas expetimus. Ad hæc illa quidem nobis ab alijs,hæc autem alijs à no bis ſuppeditari uolumus. Honeſtas enim ad ſe allicit,atque ad agendum ſtatim impellit,nec imi tatione ipſa ſpectatorem probum,ſed ipſo opere conſpecto efficit ut anteponenda cæteris iudi

D cetur. Quapropter nobis quoque faciendum eſſe uiſum eſt,ut uitas clarorum hominum (ut cœ pimus) mandaremus literis,& hoc decimo libro Periclis ac Fabij Maximi,qui cum Annibale bellum geſſit,uitam complexi ſumus,qui cum cæteris uirtutibus inter ſe ſimiles,tum manſuetu dine,iuſtitia,patientiaque in tolerandis populi motibus,& in collegarum inſolentia perferenda, utiliſſimi patriæ extiterũt. Quod ſi re ipſa exquirere uolumus ueritatem,ex ipſis quæ de his tra duntur,facile eſt iudicare. Pericles enim tribu quidem Acamantides,curia uero Cholargeus,fa milia autem & genere tum paterno tum materno clarus. Nam Xantippus qui in Mycale regis præfectos deuicerat,Agariſtam ex Cliſthenis genere in matrimonio habuit,qui Piſiſtrati filios expulit,& generoſo animo tyrannidem ſuſtulit,leges etiam tulit,optimeque rempublicam tem perauit,& ad concordiam & ad conſeruationẽ. Ipſa autem ſtatim per quietem ſibi uiſa eſt leo nem partu ædere,& poſt paucis diebus Periclem peperit,ſpecie quidem corporis haud indeco ra,capite uero oblongo,nec cæteris partibus reſpondenti. Ex quo omnes ferè eius ſtatuæ uelan tur caſſide,quod uidelicet nollent ſculptores ea re hominẽ deformiorem uideri. Et Attici poë tæ eum χινοκέφαλον, contumeliæ gratia, appellare ſoliti ſunt,quia χίνον ſcyllam interdum uo cant. Cratinus igitur,Diſcordia,inquit,& longæuum tempus admiſta inuicem,magnum pro creant Titanum,quem Cephalegeretam dei nuncupant. Ac rurſus: Venis hoſpitalis ac bone Iupiter. Teleclides uero interdum difficultate rerum dubiũ, ſedere ipſum ait in ciuitate graua to capite temulentum,nõnunquam ex capite undeclinio tumultũ magnum excitare. Eupolis autẽ cum interrogaret de ſingulis principibus qui ab inferis redijſſent,idcirco Periclem nomi natũ ultimũ eſſe inquit,quia caput inferorũ adduxerit. Ipſius autem in Muſicis præceptorẽ Da monem plurimi fuiſſe conſentiunt,cuius nomen aiunt correpta prima ſyllaba proferri oporte re. Ariſtoteles autem affirmat apud Pitoclem Muſicæ operam dediſſe. At Damon uidetur cum maximus ſophiſta eſſet,quo multitudinem lateret,uim artis,Muſicæ nomine, tegere ſtatuiſſe. Verſabatur autem cum Pericle aſſidue,ut cum athleta ciuilium rerum gymnaſtes ac magiſter. Haud tamen Damonem lyra potuit occultare,ſed ut homo factioſus & dominandi cupidus,ci uitate eiectus,Comicis materiã præbuit. Plato igitur quendam illum ita rogantem inducit: Pri mum igitur dic mihi expetenti atque optãti, Tu enim,ut aiunt,ô Chiron,Periclem educaſti. Ze nonis etiam Eleatis phyſici,ut Parmenides,auditor fuit,qui artem quandam dicẽdi,quæ ex con tradictione

Philippi dictũ in Alexandrũ.

Genus.

Corporis habitus.

Institutio.

A tradictione in ambiguitatem concluderet, edocebat, ut in his Timon Phliaſius inquit: Magna
uis in utranque partem diſputandi, non captioſa illa Zenonis omnia reprehendentis. Plurimum
uero Clazomenio Anaxagora præceptore uſus eſt, qui illi magnificentiā animi, atque elationem *Laër. in Anaxagoram.*
grauiorem ad popularem potentiam capeſſendam iniecit, eiuſque ingeniū maxime excitauit at-
que incendit. Hunc eius ætatis homines mentem appellabant, ſiue quod eius prudentiam in
cōtemplanda cognoſcendaque rerum natura excellentem & ſingularē admirarentur, ſiue quod
rerum principia non in fortuna ac neceſſitate, ſed in mente pura atque ſecreta ab omni cōmiſtio-
ne locaſſet, quæ cōmiſtis cæteris & concretis, æquales particulas diſtribueret. Hunc uirum cum
in ſumma admiratione Pericles habuiſſet, in eo genere doctrinæ quod ſublime & excelſum uo-
cant, maxime inſtructus, illam animi celſitudinem non modo in uita atque oratione ſeruauit ab *Mores.*
omni turbulenta & malitioſa ſcurrilitate ſeiunctam, ſed ore quoque & uultu ipſo triſtior ac ſeue-
rior fuit, nulla iucūditate aut uarietate, & qui habitu etiā corporis ab omni animi perturbatio-
ne inuictus uideretur: ſono autem uocis & conformatione maxime placidus atque ſedatus, ac cæ-
teris quæ ſunt huiuſmodi mirifice perterruit omnes. Igitur ab imperito quodam & intempera-
to homine per diem totū conuicijs ac maledictis laceſſitus ad porticū ſilentio pertulit, nocte ue-
ro modeſte & temperatè domū diſceſſit, cum eum maledicus ille ſequeretur, & continue magis
maledicēdo ferueſceret. Vt autem ad ipſam ianuam uentū eſt, quod iam tenebræ eſſent, quen-
dam ex ſeruis accepto lumine deducere hominē, & domū ſiſtere iuſſit. Verum Ion poëta dicit
morem Periclis in cōgreſſu & conſuetudine ſuperbū inflatumque fuiſſe, eique elationi contentio-
nem & deſpectionē aliorū admiſtam fuiſſe. Laudat autem Cimonis ad omnem motū facilitatē.
Sed Ionem, qui uirtutē tragica quadam diſciplina præditā eſſe, & ſatyricū quiddā habere uult,
omnino omittamus. Eos autem qui Periclis grauitatē & ſeueritatem elatæ opinionis & inflatio-
nis nomine criminātur, hortatur Zeno, ut eiuſmodi ſibi aliquam inflationē pergant parare, ut
ipſa ſimulatione honeſtorū ſibi æmulationē quandam latēter ſuggerāt. Neque hos ſolum ex A-
naxagoræ conſuetudine Pericles fructus percepit, uerumetiā ſuperſtitione ſe liberaſſe uidetur,
quæ ad res ſublimes metū inijcit ignorātibus cauſas, & circa diuina ob imperitiā pauidis atque at-
tonitis, quæ phyſica ratio amouens, ſecurā & ſpes optimas afferentē religionē inducit. Dicitur
B Pericli aliquādo arietis caput uno cornu ex agro eſſe delatū, atque Lamponē uatem cum cornu
eſſet intuitus, robuſtū & ſolidum in media fronte ſitū, dixiſſe: Cum duæ eſſent factiones in ciui-
tate, Thucydidis unam, Periclis alterā, ad eam peruenturū eſſe imperiū, apud quam eiuſmodi
portentū eſſet. Tum Anaxagorā aperto capite arietis, oſtendiſſe cerebrū teſtam non cōpleuiſ-
ſe, ſed eſſe acutū in formā oui, & ex omni parte coire ad eum locū, ubi cornu radix eſſet affixa.
Quare Anaxagorā primū admirationē præſentibus attuliſſe, ſed paulò poſt Lamponem, cum
ſublato Thucydide omnes populi opes ad Periclem delatæ eſſent. Prohibuit autē nihil phyſicū
ac uatem ueritatē attingere, cum hic cauſam rei, ille exitū optime percepiſſet. Huius enim facul-
tatis erat, ex quibuſnam id cauſis ortū eſſet, & quo pacto ortum eſſet, cōtemplari: huius uero cu-
ius gratia, & quid ſignificaret, prædicere. Qui autē cauſæ inuentionē abolitionē ſigni aiunt eſſe,
non animaduertūt ſe unà cum diuinis cōijciendi quoque artem reſcindere, fragores diſcorū, facu-
larum lucem, obumbrationes gnomonis, quorū unūquodque ex principio quodam & cauſa cu-
iuſdam rei ſignū eſt factum. Sed hæc quæ ad huius operis ſcriptionē non pertinēt, in aliud tem-
pus differātur. Pericles igitur cum iuuenis foret, uehemēter populum uerebatur. Etenim uide- *Iuuenis æſtimatio.*
batur Piſiſtrato tyranno forma quidem perſimilis eſſe. Vocis quoque ipſius ſuauitatē, & uolubi-
litatē celeritatemque linguæ, ſenes admodum propter ſimilitudinē extimeſcebant. Cum uero di-
uitijs, & genere, & opibus amicorū præſtaret plurimum, ueritus teſtæ exilium, nulla ex parte
rempub. attigit, in imperijs militaribus uir fortis & expertus. Itaque poſt Ariſtidis obitū, & The-
miſtoclis fugam, cum Cimonem quotidie ferè procul à Græcia peregrina militia detineret, ſic
iam ſeipſum Pericles populo dedit præter eius naturam, quæ minime popularis erat, diuitū lo-
co uulgi & pauperum partes ſequutus, metuens ſcilicet inuidiam & ſuſpicionem appetendæ
tyrannidis. Et quod uideret Cimonem maxime optimatibus ſtudere, & ſumma diligentia ob-
ſeruari à nobilitate, ſe ad populum contulit, ut ſuarum rerum ſtatum roboraret, & ſibi cōtra il-
lum opes & potentiam cōpararet: ac ſtatim in his quæ ad uitam & uictum pertinent, alium ſibi
ſtatuit ordinem. Vna enim uia tantum in urbe qua ad forum & iudicium itur, utebatur: cœna- *Autoritas in rep. quibus artibus parta & cōſeruata.*
rumque apparatus, & cæterā huiuſmodi omnem uoluptatē & conſuetudinē contempſit ac reie-
cit, ut tam longo tempore quo in repub. uerſatus eſt, nunquam apud amicum cœnarit, præter-
quam Euryptolemo nuptias celebrāte, uſque ad libationes cū affuiſſet, ſtatim diſceſſit. Conuiuia

C enim ad omnem animi elationem deprimendam ualent, nec facile in conſuetudine expectatio
nem grauitatis & ſeueritatis conſeruare. In uera autem uirtute quæ maxime apparent, quæq;
in promptu ſunt, omnibus pulcherrima uidentur eſſe, & in bonis & probis uiris nihil eſt quod
tam moueat exteris admirationem, quàm congredientibus quotidiana uitæ conſuetudo. Hic
autem populi frequentiam & ſatietatem, quam interuallis explebat, fugiens, non omni de re di
cebat, neq; accedebat in concionem, uerum ſeipſum, ueluti ſalaminiam triremem, ut Critolaus
ait, ad res maximas & opportuniſſima tempora reſeruabat: cætera per amicos & oratores alios
gerebat, quorum Ephialtem unum fuiſſe ferunt, qui Areopagitarum potētiam ſuſtulit, & ma-
Ariſtot. Polit. 2 gnam (ut inquit Plato) & immoderatam ciuibus libertatem parauit, ex qua populum ueluti
equum immitem & indomitum, quemadmodum Comici aiunt, imperia recuſare, mordere Eu
boiam, inſulis inſilire. Ad ipſum porrò uitæ cultum & apparatū magnitudineq; animi idoneā
orationem, ueluti exædificatū ſibi quoddam organum accōmodans, Anaxagoram frequenter
inſulſit, fuco oratorio philoſophicā diſciplinam uelut permiſcens. Hanc enim mentis altitudi-
In Phedro. nem omni ex parte perfectam & abſolutam (ut diuinus ille inquit Plato) ad ipſam ingenij natu
ræ bonitatem, cōparauit ſibi ex philoſophia: quam cōmoditatem cum ad ipſam dicendi artem
Cognomē ex re adiunxiſſet, permultū cæteris oratoribus præſtitit, idcirco & cognomen ſibi Olympiū additum
bus præclariſſi- ferunt. Atqui pleriq; ex monumentis lociſq; publicis, quibus urbem exornauit, alij ex ui & acri
me geſtis. monia qua præſtitit in adminiſtranda repub. imperijſq; militaribus, Olympium ipſum nuncu
patum eſſe opinātur. Nec immeritò quidem uidetur ex multis eius uiri maximiſq; ornamētis
hanc illi gloriā acceſſiſſe. Hoc autem cognomentū ex eloquentia impoſitum declarant poëtarū
eius ætatis comœdiæ, quorum ſunt illæ tum ſerio tum ioco in eum uirum coniectæ uoces, qui-
Dicendi uis. bus illum cum cōcionaretur coruſcationes effundere, ciere tonitrua, horrendum in lingua ful-
men gerere dixerunt. Eſt etiam illud Thucydidis Mileſij in Periclis uim dicendi ſalſe urbaneq;
dictum. Erat enim Thucydides nobilis uir, qui diu in repub. Pericli eſt aduerſatus. Archidamo
enim Lacedæmoniorum rege rogante, uter alteri palæſtra, Pericles'ne, an ipſe præſtaret: Vbi
ego, inquit, hominem pugnando deieci, ipſe ſe non cecidiſſe defendens uicit, cernētes è ſenten-
tia deijcit. Veruntamen ad dicēdum timide accedebat, ut cum ſuggeſtum eſſet aſcenſurus, dijs
D uota faceret, ne quod uerbum ſe imprudente aut inuito effluerет, quod ad rem ipſam minus
pertinere uideretur. Itaq; nihil ab eo præter decreta quædam, mandatum literis extat. Memo-
Monumenta. rantur autem in hoc ipſo genere perpauca omnino, ut eſt illud quo Aeginam ueluti Pyræi lip-
pedinem delendam cenſuit, quoq; ſe inquit proſpicere bellum à Peloponneſo impendere ciui-
tati. Et cum Sophoclem collegam haberet in prætura, ac ſimul aliquando nauigaſſent, collau-
daſſetq; Sophocles formoſum puerū: Non ſolum, inquit, ô Sophocles, prætorem decet manus,
uerumetiam oculos cōtinentes habere. Narrat etiam Steſimbrotus eum, cum laudaret illos qui
in Samo interierant, dixiſſe, eos ueluti deos immortalitatē eſſe conſequutos: non enim eos ocu
lis, ſed quibus affecti ſunt honoribus intuemur, hiſq; bonis quæ aſſequuti ſunt, immortales eſſe
Lib. 2 conijcimus. Hæc igitur manere eos qui mortem pro patria oppetierint. Thucydides optimatū
Principatus in quandam Periclis rempub. ſummatim perſcribit, quæ uerbo quidem reſpub. foret, re autem re-
republica. gnum, quod uir unus in ea principatū obtineret. Sunt alij quoq; permulti, qui dicant ab eo pri-
mum in mores ciuitatis inductum, ut ad captas urbes mitterentur coloni: plebi quo æqua ſorte
ſpectaculis intereſſet ex publico dandi, & æra diuidendi autorē fuiſſe: populumq; ob eam quæ
tum uigebat adminiſtrandæ reipub. rationē male aſſuetum, intentumq; largitionibus, atq; im-
moderatum factum eſſe, qui antè modeſtus & miniſterijs deditus fuiſſet. Licet autem ex ipſius
rebus geſtis cauſam huius mutationis intueri. Ab initio enim (ut diximus) ob Cimonis gloriā,
blanditijs populum capere atque pellicere nitebatur: uerum copijs diuitijſq; inferior, quibus
ille pauperes delinierat, cum cœnam quotidie Athenienſium indigenti cuiq; præberet, ſenio-
ribus etiam ueſtes, macerias quoq; agrorum ſuſtuliſſet, ut ad colligendos fructus uolentibus pa
têret aditus: his populari gratia ſuperatus, ab eo ad publicorum diuiſionem cōuertitur, Oetæo
Dæmoniade ſuadente, ut Ariſtoteles tradidit. Ac celeriter cum ad ſpectationes & iudicia, facta
largitione, alijſq; præmijs, & chororum apparatibus multitudinē corrupiſſet, eius ope contra
Areopagi ſenatum utebatur, cuius ipſe expers erat, quod neq; prætor, neq; theſmotheta ſorte
lectus eſſet, neque belli dux. Hi enim magiſtratus uetere inſtituto ſortito capi ſolebant, & per
eos comprobati in Areopagum aſcendebant. Quare magis Pericles cum plurimum iam uale-
ret in populo, concitata ſeditione eum ſenatū delere geſtiebat. Itaq; multa ei iudicia per Ephial-
tem ablata ſunt, & Cimon ut Laconum ſtudioſus, populóque infenſus, in exilium pulſus, qui
pulcherri

A pulcherrimas uictorias ex barbaris reportaſſet, pecunijsq́ multis & ſpolijs hoſtium urbem locupletaſſet, ut in eius uita ſcripſimus. Adeò munitus erat Pericles opibus & gratia populari. In eiuſmodi exilio, quod Oſtraciſmum illi uocabant, decennij erat exulibus tempus definitum. Per id temporis cum Lacedæmonij infeſto exercitu Tanagricum agrum inuaſiſſent, occurrentibus ſtatim obuiam Athenienſibus, Cimon ab exilio rediens in acie armata conſtitit, hac opera quidem cupiens Laconicam calumniam purgare, ſi unà cum ciuibus ſe periculis obiectaſſet. Periclis amici, facto impetu, eum ut exulem expulerunt. Idcirco uidetur Pericles decertaſſe fortiſſime in eo prælio, ſplendoréque & gloria exuperaſſe omnes, quod ne corpori ſuo quidem pepercıſſet. Interierunt omnes in acie Cimonis amici, quos in inuidiam Pericles Laconicæ amicitiæ adduxerat. Ac pœnitentia facti, Athenienſes & Cimonis deſiderium cepit, réque in finibus Atticæ male geſta, & grauiore belli expectatione uehementer ſoliciti erant: quæ cum ſenſiſſet Pericles, impigre ſe ad leniendos multitudinis animos contulit, ipſeq́ ſub decreto hominem reuocauit. At ille abiens cum ciuitatibus pacem compoſuit: erat enim cum eo Lacedæmonijs neceſſitudo & amicitia, quemadmodum cum Pericle & cæteris hominibus popularibus, maximæ inimicitiæ. Nonnulli tamen aiunt non prius reditũ Cimoni à Pericle decretum, quàm ſecreta fœdera per Elpinicen Cimonis ſororem conſtituta eſſent, ut Cimon cum ducentis nauibus permiſſo ſibi extra urbem militari imperio, ad regis agrum occupandum nauigaret, ciuilium rerum adminiſtrationem Pericles haberet. Viſus eſt autem iam antè Elpinices opera, Pericles multum de aſperitate ſua in Cimonem remiſiſſe cum capitis accerſeretur. Erat enim & Pericles eorum unus qui iuſſu plebis Cimonem accuſabant. Itaq; cum eum Elpinice ſupplex adiret, ſubridens, O Elpinice, inquit, uetula es magis quàm res tãtas tranſigere queas: ueruntamen ad eius orationem ſe colligens, repudiata accuſatione ex omnibus accuſatoribus minime Cimoni infeſtus diſceſſit. Quonam igitur pacto Idomeneo credendum putamus, cum Periclem accuſet, dicatq́ ab eo Ephialtem hominem popularem amicũ ſuum, & gerendæ reipublicæ ſocium ac participem conſiliorum, ob ſuſpicionem atque inuidiam illius gloriæ, dolo eſſe ſublatũ? Hæc enim tam uirulenta neſcio unde colligens uiro obiecit, qui quidem haud irreprehenſibilis per omnia fortaſſe fuit: ueruntamen parum conſentaneum uidetur, hominẽ
B magno generoſoq́ animo præditum, tam tetrum & tam crudele in ſe facinus ſuſcepiſſe. Ephialtem igitur cum metuendus nobilitati foret, & in exigendis rationibus perſequendisq́ populi aduerſarijs implacabilis inimici, Ariſtodico Tanagrico percuſſore clàm per inſidias adhibito, oppreſſerunt, ut Ariſtoteles affirmat. Cimon in Cypro imperator diem obijt. Optimates uero cum intuerentur Periclem cæteris ciuibus omnibus maxime opibus antecellere, uellentq́ illi uirum quendam præpotentem aduerſæ factionis opponere, qui eius licentiam reprimeret, ne ſolus omnino rerũ libere potiretur, Thucydidem ex tribu Alopetia Cimonis affinem conſtituerunt Pericli aduerſaturum: qui cum bellica quidem gloria inferior eſſet quàm Cimon, forenſibus uero ciuilibusq́ negocijs longe ſuperior, frequentiusq́ urbem coleret, necnon cum Pericle ad pulpitum in certamen ſæpe deſcenderet, celeriter contrariam factionem ad reſiſtendum ualidam in repub. ſuſcitauit. Non enim nobiles & locupletes homines diſſipari, nec populo admiſceri, ut antè à multitudine dignitate ſua ſpoliatos, ſed ſecernens omnium potentiam iam ualidam & corroboratam, in unum corpus coëgit. Subocculta enim quædam ſimultas ab initio fuit, quæ uelut in ferro quandam differentiam plebis ac nobilitatis portenderet, ſed horum diſſenſione & contentione factum eſt, ut altera ex factionibus plebs, altera pauci manifeſte dicerentur. Quare tum Pericles cum populo habenas relaxaſſet, ad popularem gratiam & nutum rempub. gerebat, quotidie celebre aliquod ſpectaculum in urbe inſtruere, præbere epulum, celebritatem inducere, nec imperitis uoluptatibus ciuitatem delinire. Sexaginta autem triremes quotannis emittere, in quibus multi ex ciuibus nauigabant, ſtipendiumq́ ſingulis octo minæ erat, qui eas pro meditatione & exercitatione ad nauticam & maritimam diſciplinam perciperent. Ad hæc mille homines in Cherroneſum miſit, eius loci agrum ſibi diuiſuros: in Naxum uero quingentos, in Andrum dimidiam horum partem, in Thraciam quinq; millia colonorũ dimiſit, Biſaltarũ urbem unà cum ciuibus habituros: aliam quoq; in Italiam coloniam Sybarim, quos Thurios appellarunt. Atq; hæc eo conſilio fecit, ut deſidioſo uulgo & ob ocium rerũ nouarum ſtudio erecto ciuitatẽ leuaret, proſpiceretq́ plebis difficultatibus, ac ſocios colonis additis, metu præſidioq́ ab innouandis rebus prohiberet. Quod autem ciuitati magnopere uoluptati, cæteris autem hominibus terrori, & uniuerſæ Græciæ eorum potentiæ & antiquarum copiarum certiſſimo teſtimonio fuit, id eſt donariorum apparatus. Hoc maxime ex Periclis actis

C quæ in repub. geſſit, eius inimici atq; obtrectatores reprehendere criminariq́;, & in cōcionibus
iactare ſoliti ſunt, populum dignitatem ſuam male & flagitioſe tueri, quod communes Græco-
rum opes ex Delo traductas in rem ſuam uerteret. In qua re, quæ honeſtiſſima & probatiſſima
inerat ad refellendam calumniam cauſa, barbarorum uidelicet metu inde ſublatas, atq; in tuto
collocatas, eam retulit Pericles. Ac uidetur Græcia maximam contumeliam & ſuperbiſſimam
tyrānidem tum pertuliſſe, cum ea ſpectante, ex his quæ neceſſariò ad bellum impenderat, †illu
ſtraremus auro & ſuperfluis ornamentis urbem, ueluti iactabunda & moroſa mulier lapides
precioſos, ſigna, & tabulas admirati, & mille talentis exædificatas naues. Docuit igitur Pericles
populum non obligari ſocijs ad rationē, quod pro ijs bellum gererent, barbaroſq́; eijcerent, cæ
teris non equū, non nauem, non peditem, ſed pecunias ſolum ſoluētibus, quæ nō in eorum qui
dant, ſed qui accipiūt, poteſtate ſunt, ſiquidem id quod acceperant, ſoluiſſent. Oportet autem
ciuitatē rebus omnibus neceſſarijs ad bellū optime inſtructam, eò cætera quæ ſuppetant cōfer-
re, quibus paratis gloria immortalis conſequaẗ. Parandis uero copia large ſuppetat. Suppetere
autē, ſi omnigenus quæſtus, omnigena opportunitas proponatur, omni artificio uarijsq́; mini
ſterijs conſtitutis, quę cum artem omnē excitent, omnemq́; moueant manū, mercedem uniuer
ſæ referunt ciuitati, quippe quæ ex his non ornetur ſolum, uerumetiam alatur & ſuſtentetur.
Illis enim qui ætate & uiribus prævalebāt, ex militia opes parabātur. Indigeſtum autem uulgū
& ignobilem, cum nec expertem quæſtus eſſe uellet, nec per ocium deſidiamq́; lucrari, ad ma-
gnas rerum parandarū acceſſiones, artificioſasq́; & multi tēporis multæq́; operæ indigētes inſti
tutiones traduxit, ut ne quid minus hi qui domi forent, quàm qui nauigarēt, aut in præſidio eſ-
ſent, aut militarent, ex publicis bonis ratione aliqua iuuarentur, participeſq́; fierent. Vbi enim
materies erat, lapis, æs, ebur, aurum, ebenū, cupreſſus, ibi quæ hanc tractant & exercent artes,
architecti, fictores, fabri, lapidarij, tinctores, qui aurū & ebur mollirent, pictores quoq;, & qui
acu intexerent, tornarij, exportatoreſq́; horū & baiuli, ut mercatores, nautæ, & gubernatores,
qui ad rem maritimā ſpectant. Et qui ad terreſtrem rationē attinent, qui currus facerent, qui ad
iugum alerent equos, aurigæ, & qui funes pararent, lapidarij, cerdones, ſtatuarij, & metallorū
fabri. Vnaquæq; autem ars, ueluti imperator, propriū exercitum ſeruilium & idiotarum homi
D num uulgus collectum habebat, quorū corpore ad miniſteriū ueluti inſtrumēto uteretur. Itaq;
uſus & artificia diuiſerunt, diſſeminaruntq́; in omnem ætatem atq; ordinem quæſtus & lucri fa
cultatem. Surgētibus autem & ſe paulatim altius attollentibus operibus magnitudine quidem
ipſa eximijs, forma uero & gratia ſingularibus, nec imitatione ab ullo exequendis, artificibus
quoque artes ipſas ingenio ſuo & artificio illuſtrare certantibus, maxime admirabilis erat in his
conficiendi celeritas. Nam quorum ſingula uix uidebātur multis ſucceſſionibus atq; ætatibus
confici poſſe, ea uniuerſa una innouatione reipublicæ ad finem perducebantur. Atqui per id
temporis ferunt Agatharcho ſe efferente celeritate & facilitate pingendi animalia, audientem
Zeuxim dixiſſe, Ego uero in longo tempore. Nam in opere faciundo promptitudo ac celeri-
tas haud poteſt ſtabilem grauitatem & exquiſitam pulchritudinem rebus adiungere: ac labori
tempus impenſum, robur ad conſeruationē & perpetuitatem operis affert. Vnde Periclis ope-
ra magis admiranda uidentur breui confecta, quæ tandiu eſſent permanſura. Nam ſpecie qui-
dem & pulchritudine ſingula iam tum ab initio uetuſta erant, flore autem ac uigore uſque ad
hanc ætatem recentia ac noua. Sic in illis quotidie quædam nouitas efflorescit, quæ aſpectum
ipſum intactum uetuſtate atq; inuiolatum conſeruet, non aliter ac ſi opera ipſa perpetuo quo-
dam ſpiritu atque animo illis inſito alantur & uigeant. His autem omnibus diſponendis mode
rator Phidias & ſpectator interfuit, etſi præclaros artifices opera haberent. Nam quem ἑκατόμ-
De Parthenone templo, Plinius lib. 34. cap. 8
πεδον παρθενῶνα uocant, Callicrates & Ictinus ædificare cœperunt. Et Eleuſino templo quo ini
tiatur, quod ipſi τελεστήριον nominant, Corœbus fundamenta iecit, columnaſq́; inferiores idem
erexit, & epiſtylijs iugauit: quo mortuo Metagenes Oxypetius procinctum & ſuperiores co-
lumnas addidit. Adyto faſtigium impoſuit Xenocles Cholargeus. At longum murum de quo
Socrates audiſſe ſe refert, cum Pericles ſententiam dixit, Callicrates faciendum conduxit. Inue
hitur autem in opus Cratinus, ut tarde cunctanterq́; abſolutum. Dudum enim, inquit, uerbis
Pericles ædificat, opera autem non attingit. At Orcheſtram interiori ſitu multis ſedibus & co-
lumnis ornatam, tecto uero pronam & decliuem, & uno tantum faſtigio factam (ſimulacrum
hoc regij tabernaculi fuiſſe tradunt) duce & autore Pericle conditam eſſe ferunt. Idcirco in
Thracibus Cratinus in Periclem iocatur, Schinocephalus hic, inquiens, Iupiter accedit Peri-
cles, Orcheſtram in capite gerens, poſtquam Oſtracon præterit. Ambitione quoque impulſus
muſicæ

Loquitur de Athenienſibus, quibus ſe adnumerare uidetur.

A muſicæ certamen in Panathenæis celebrari decreuit. Idem etiam præfectus exhibẽdis præmijs
ſtatuit, quemadmodum & quatenus tibias inflari deceret, aut cantu & cithara uti. Spectabãtur
uero & tunc & alijs temporibus in Orcheſtra muſica certamina. At arcis ueſtibula quinquen-
nio ædificata ſunt Mneſicle architecto. Fortuna autem admirabilis, quæ circa eam fabricã eue- Cic. Offic. 2
nit, indicauit nunquam abfuturam deam, ſed adiumento operi ſemper futuram. Nanque unus
ex fabris, qui laborioſiſſimus & promptiſſimus erat, cum decidiſſet ex alto, langueretq; uehe-
menter, deſperata à medicis ſalute, hac re mirifice dolore confecto Pericli dea per quietem ſe of
ferens curationem oſtendit, qua ille uſus hominem ſtatim ad ualetudinem reſtituit. Huius gra
tia Hygiæ Palladis in arce prope aram ſignum conſtituit, ſicuti antea fuerat, ut fertur. Phidias Plin. lib. 34.
uero aureũ deæ ſigillum finxit, eiusq; ut fictoris in columna nomen erat inciſum. Omnia enim cap. 8
ferè eius conſilio gerebantur, atq; his omnibus, ut diximus, fabris ob Periclis amicitiam præfuit.
Atq; hoc alteri inuidiam cõflauit, in alterum maledicta excitauit, quod liberæ Pericli mulieres,
cum ad opera irent, receptarẽtur à Phidia. Et Comici hinc argumentum ſumentes grauiter in
eius petulantiam inuecti ſunt, iniecta calumnia in Menippi uxorẽ, hominis Periclis amici, ſe-
cundumq; poſt eum imperatorem locũ obtinentis: & in Pyrilampi auium nutritiones, cui cum
Pericli amicus foret, crimini eſt datum, quod pauones mulieribus, quibus cum Pericles coiret,
ſubmitteret. Verum quis miretur ſatyricos homines & uitæ hominũ obtrectantes, ueluti per-
nicioſo quodam dæmone inuidia impulſos, in meliores ubiq; maledicta conijcere, cum Thaſius
Steſimbrotus deteſtandum facinus ac fabuloſum in filij coniugẽ contra Periclem conferre non
dubitarit? Sic perdifficile ualdeq; laborioſum uidetur, ueritatem ipſam hiſtoria conſequi, quan
doquidem & poſteris ex antiquitatis memoria rerum cognitio repetenda eſt, & hi quibus cõti
git præſentibus res ipſas geſtas intueri, partim odio & inuidia, partim gratia & aſſentatione ue
ritatem corrumpunt ac peruertunt. Cum autem clamitaret Thucydides, diceretq; Periclem pe
cunias ac prouentus profundere, populum rogauit in concione, nunquid uideretur multa ex-
pendiſſe: reſpondente uero, plurima: Sint igitur, inquit, hæc non uobis expenſa, uerum mihi,
& in ipſis donis meum tantum nomen inſcribam. Hæc dicente Pericle, ſiue admirati eius ani-
mi magnitudinem, ſiue de operum gloria certarent, reclamarunt, iubentes publicè ſumptũ fa-
B ceret, nec ulli impenſæ parceret. Ad poſtremũ, cum de decennali exilio cum Thucydide in di-
ſcrimen certamenq; ueniſſet, illum eiecit, & contrariam factionem euertit. Poſtquam igitur ſu-
blata penitus ſeditione, & pacata & in unũ redacta ciuitate, in ſeipſum omnino Athenas, com-
poſitasq; & ualidas Athenienſium res, tributa, exercitus, triremes, inſulas, remq; omnem mari
timam, multas item tum ex Græcis tum ex barbaris collectas uires & imperium ex ſubditis na
tionibus ſuſcepiſſet, amicitijs quoq; regum & ſocietatibus principum ſeptus undiq; ac munitus
eſſet, non eundem ſe, nec ut antè mitem & manſuetum populo præbuit, nec uero facile conce-
dere, & frena cupiditatibus & quaſi flatibus multitudinis relaxare, ſed ex diſſoluta illa & gra-
tioſa popularíq; ratione, quemadmodum ex florida & molli harmonia, optimum atq; regium
gubernandæ ciuitatis morem in rempublicam reuocauit, eoq; eſt honeſte ac laudabiliter uſus.
Maxime quidem docendo & ſuadendo agebat populum: interdum eo coacto & inuito, utili- Ars reipublicæ
tati publicæ conſulebat, medicorum conſuetudinem imitatus, qui in uarijs ac diuturnis morbis moderandæ.
interdum uoluptates quaſdam cautas, interdum ſectiones & medicamenta ad ſalutem adhi-
bent. Cum enim uaria illi (ut conſentaneum eſt homini in numeroſo adeò populo tantam mo
lem imperij obtinenti) conflarentur incõmoda, ita ſolus omnium inſtitutus erat, ut ea diligen-
tia ſua ſopiret, & tollere poſſet: maxime uero ſpe ac metu, ut gubernaculis quibuſdam, elatum
populum ſibiq; præſidentem reprimens, languentem uero ac labentem excitans, oſtendit ue-
riſſimum eſſe illud Platonis, oratoriam uim animis hominum imperare, eosq; ad quoſcunq; ue
lit motus impellere: & eius opus permaximum in morum & perturbationum cognitione con
ſiſtere, quæ ſunt ueluti quidam accentus & uoces animi, ſuaui pulſu & conſonantia indigen-
tes. Cauſa eſt nõ nuda orationis uis, ſed ut Thucydides inquit, uitæ dignitas atq; exiſtimatio in- Lib. 2
nocentiæ abſtinentiæq; præclara, quibus ille ciuitatem magnam diuitijs & potentia amplifica-
uit, & ad ſummum penè perduxit. Qui cum uiribus multis regibus ac tyrãnis excelleret, quod
liberorum gratia quidam faciunt, à patre relictum ſibi patrimonium, ne una quidem drachma
cumulauit. Atqui eius potentiam perſpicue declarat Thucydides, criminoſe Comici indicãt,
cum Piſiſtratidas iuuenes, eius amicos nuncupent. Ipſum autem iurare iubent, ne tyrannide
uti uelit, quod ei excellentia quædam & magnitudo ſupra popularem ſtatum ineſſe appare-
ret. Teleclides ait Athenienſes illi ciuitatis tributa, ipſáſque ciuitates, has quidem ligare, illas

C ſoluere, lapidea mœnia tum ædificare, tum rurſus eadem deijcere, fœdera, opes, potentiam, diuitias quoq;, felicitatemq; permiſiſſe: ſanè non occaſione quadam aut gratia repub. florēte, ſed quadraginta annos Ephialtis, Leocratis, Myronidis, Cimonis, Tolmidæ, Thucydidisq; factionibus Athenis præfuit. Poſt cladem & fugam Thucydidis nō minus quindecim annis rem tenuit. Et cum unus eſſet in annuis imperijs magiſtratus & dignitas, eam aſſequutus, ſeruauit ſe pecunijs inuictum: tametſi à quæſtu pecuniario non abfuit omnino, ſed paternas & iuſtas diuitias, ne eas per deſidiam & inertiam amitteret, neque circa alia occupatus negocij ex illis nimiū caperet, ad eam rei domeſticæ rationem diſpoſuit, quam facillimam diligentiſſimamq; putauit. Annuos enim fructus ſimul omnes uēdebat, deinde ſingula neceſſaria ad uictum quotidianū emebat ex foro, ex quo neq; iucundus pubeſcentibus liberis erat, neque ſumptuoſus in coniugem. Quare improbant illi uehemēter hunc quotidianum diligentiſſime collectum ſumptum, cum nihil in adeò magna domo & locuplete redundaret, ſed omnis ſumptus omniſq; prouentus ad menſuram & numerum uocarentur. Is uero qui hanc omnem diligentiam in ſe ſuſceperat, unus erat ſeruus frugi Euangelus, homo ſic ut nullus alius idoneus ingenio, aut certe à Pericle ad curam rei domeſticæ ſic inſtitutus. †Quæ omnia ab Anaxagoræ ſapientia abhorrebant: ſiquidem & ipſe rem domeſticā non curauit, & agrum incultū pecori paſcendum dimiſit, magnificentia animi & diuino quodam furore correptus. Non eadem eſt enim propoſita uitæ ratio contemplatiuo, ciuiliq; philoſopho. Verum hic quidem ſine inſtrumento aliquo & materia externa, mentem ad res pulcherrimas inueſtigandas perſpiciendaſq; intendit: illi uero cum ad uſus humanæ ſocietatis uirtutem ſuam accommodet, non ſolum explendæ ſuæ neceſſitatis, ſed aliorum gratia honeſtarū copiarum ratio eſt habenda: quod Pericles fecit, qui pauperes multos ſuis copijs ſuſtentabat. Ac etiam ferunt Pericle negocijs intento, Anaxagorā deſtitutum omni cura, decrepita iam ætate, ſponte mortem fame ſibi conſciſcere parauiſſe: eo nuncio permotum Periclem ad eum ſupplicem cucurriſſe, omneſq; preces lachrymis adiūxiſſe, nō illius, ſed ſua potius gratia, ſiquidem talem in repub. ſocium conſiliorū amitteret. Expirantē uero Anaxagoram, O Pericles dixiſſe, & qui lucerna indigent, infundunt oleum. Sed cum Lacedæmonij creſcentes Athenienſium res ægre ferre inciperent, Pericles populi animos excitare, & ad res ma-

Domeſtica diſciplina.

† Videntur exemplaria græca uariare.

D gnas erigere, decernere etiā, ut omnes Græci ubicunq; uel in Europa uel in Aſia habitātes hortarentur, Athenas ad colloquium mitterent, de Græciæ templis incenſis à barbaris, deq; ſacrificijs quæ dijs immortalibus uouerant, quo tempore cum barbaris pugnatum eſt, conſultaturos. Ad hæc, ut firmata pace cōmuni conſenſu tutum omnibus pateret ad nauigādum mare. In hoc uiginti uiri qui quinquageſimum annum exceſſerāt, miſſi ſunt, quorum quinq; Iones Dorienſeſq;, qui Aſiam incolebant, & qui inſulas habitabant uſq; ad Lesbum ac Rhodum, accerſitum iere. Quinque obierunt Thraciam & Helleſpontum, uſq; Byzantium. Quinq; poſt illos Bœotiam, Phocidem, ac Peloponneſum, inde per Locros ad proximam cōtinentem, in Acarnaniā & Ambraciā miſſi ſunt: reliqui per Eubœam ad Itæos, & ſinum Maleæ, & Phyotas, Achiuos, Theſſalos perrexerunt, ſuadentes Athenas proficiſci, & conſilijs intereſſe ad pacandum innouandumq; Græciam. Nihil autem factum, neq; ciuitates coiere, Lacedæmonijs aduerſantibus, ut fertur, primumq; in Peloponneſo deprehenſi cœpti conatus. Hæc addidi, ut prudentiā eius animiq; magnitudinem oſtenderem. In imperijs uero militaribus adminiſtrandiſq; bellis maxime eius gloria illuſtris fuit, quod dubiæ nimiū pugnæ periculum non ſponte ſuſciperet, neq; eos duces qui adeundis periculis clari eſſent, celebratiq; ab omnibus, adamauit, neq; ſibi ad imitandum propoſuit, cum ciuibus quotidie diceret, quantum in ſe eſſet, immortales eos futuros. Itaq; cum intueretur Tolmidem Tolmei filium ſuperiori felicitate eximijſq; honoribus ex bellicis rebus quæſitis nulla oblata opportunitate temporis, in Bœotiam parantem inuadere, ſuadentémque his qui iuuenta maxime florerent, ſponte militiæ munus obire, iámque ad quinque millia in eam ſententiam traducta, abſque alijs copijs, nitebatur in concione ab incepto, ſuadendo reuocare, uulgatum illud addens, Si minus Pericli parendum putaret, haud temere faceret, ſapientiſſimum datorem conſiliorum tempus expectans. Tunc igitur illi hæc dicenti parum eſt applauſum, ſed paucis pòſt diebus allatum eſt in urbem nuncium, Tolmidem prælio circa Coroneam ſuperatum concidiſſe, multóſque fortes ciues in ea clade deſideratos eſſe. Quæ res Pericli magnam cum beneuolentia gloriam attulit, ut prudenti uiro & ſaluti ciuium conſulenti. Ex eius imperijs illud laudatur in primis, quo Græcos homines Cherroneſum incolentes ſeruauit. Non enim ſolum mille Athenienſium colonis eò deductis ciuitatum animos confirmauit, uerumetiam collem inter duo maria muniens uallis atque aggeribus, inſultus

Prouidentia militaris.

Res bello geſte.

Thracum

A Thracum Cherroneſo imminentium excepit: graue autem & aſſiduum bellum excluſit, quo regio perpetuò tenebatur, ob barbarorum uicinitatem, latrocinijs infeſta. In eo uero plurimũ apud exteras gentes cum admiratione celebratus eſt, quod Peloponneſum circumnauigaſſet, ex Pegis Megaricæ centum aduectus triremibus. Non enim ſolum maritimas urbes, ut Tolmides antè, populatus eſt, ſed etiam longius prouectus à mari cum pedeſtribus copijs quas in nauibus habuit, alios quidem in mœnia repulit metu periculi & terrore perculſos, at in Nemea Sicyonijs excipientibus præliumq́ ſtrenue conſerentibus fuſis, trophæum ſtatuit. Ex Achaia uero, quæ amica erat, militibus ad ſupplendas triremes acceptis, in oppoſitam è regione cõtinentem nauigauit, Acheloumq́ tranſuectus, Acarnaniam excurſionibus infeſtam habuit, Oeneadasq́ in mœnia compulit. Cumq́ agrum magnis cladibus uaſtaſſet, populatusq́ foret, demum ſoluit, cum magnũ terrorem inieciſſet hoſtibus, uir bello fortis ac ſtrenuus ciuibus uiſus: nulla enim incidit eo duce ciuibus, ne fortuita quidem belli offenſio. Deinde magna claſſe optimeq́ ornata & inſtructa, græcas quidem ciuitates, quarũ ope & ſubſidio iuuabantur, benigne humaneq́ tractauit. Vicinis autem barbaris nationibus regibus ac tyrannis oſtendit potẽtiæ molem, licentiamq́ & audaciam quacunq́ libitum foret nauigantiũ, mareq́ totum ſub ſuam ditionem imperiumq́ redigentiũ. Sinopenſibus tredecim cum Lamacho reliquit naues, ac milites cõtra Timeſilei tyranni uim: ſed illo unà cum ſocijs & amicis eiecto, decreuit ut ſexcẽti Athenienſes uolentes Sinopem præſidio nauigarent, unaq́ cum Sinopenſibus urbem incolerent, potiti domo & agro quod antè tyranni habuerant. Cæterum præterea nihil conceſſit, neq́ indulſit libidini & cupiditati ciuium, cum fortuna & uiribus adeò elati animis forent, ut etiam de recipienda Aegypto, uexandisq́ regis maritimis ciuitatibus cogitarent. Multos etiam mala illa & infauſta Siciliæ inuadendæ cupiditas habuit, qua Alcibiades & eius æquales oratores in poſterũ exarſerunt. Erat quoq́ nonnullis Hetruria & Carthago inſtar ſomnij, quas ſpe & opinione occuparãt, magnitudine & nomine imperatoris, proſpereq́ ad uoluntatem ſuam fluentibus rebus. Verum Pericles cõtinuit eiuſmodi excurſionem, & effrenatam rerum cupiditatem fregit cohibuitq́, maximamq́ copiarũ partem in rerum partarum cuſtodiam & firmamentũ contulit, magnũ opus ac difficile ſtatuens eſſe Lacedæmonios arcere, quibus uehemẽtiſſime infenſus erat.

B Idq́ cum alijs quampluribus declarauit, tum his potiſſimũ quæ in ſacro bello cõtigerunt. Cum enim duxiſſent Lacedæmonij expeditiones in Delphos, Phocẽſibus tẽplum obtinẽtibus, Delphis reſtituerunt: hic ſtatim illis abeuntibus tranſmiſſis eò copijs, rurſus Phocenſes introduxit. Cumq́ Lacedæmonij oraculum quod à Delphis acceperãt, in fronte æreí lupi incidiſſent, acceptum & ipſe oraculum in eiuſdem lupi dextro latere incidi iuſſit. Quod uero res Atheniẽſium tota in Græcia optime ab eo adminiſtratæ ſint, ipſa facta teſtimonio ſunt. Primũ enim Eubœenſibus deficiẽtibus eos cum exercitu inuaſit: nec ita multo pòſt allato nũcio Megarenſes ciuitate exactos, copias hoſtiũ in finibus eſſe Atticæ, duce Pliſtonacte Lacedæmoniorũ rege, Pericles exercitum ad Atticũ bellum ſumma celeritate reduxit, ſed prælio abſtinuit, prouocantibus multis ac ualidis hoſtibus. Cum autem animaduertiſſet Pliſtonactem iuuenẽ admodum Cleandridæ conſilio gubernari, quem ſibi ob ætatem Ephori imperij ſocium & cuſtodem adiunxerant, hunc corrumpere pecunijs aggreſſus, celeriter donis datis muneribusq́ perfecit, ut Attica hoſtes abduceret. Vbi uero exercitus abijt & per ciuitates diſſolutus eſt, grauiter cõmoti Lacedæmonij, pecunijs regem mulctarũt: quas cum ob magnitudinẽ ſoluendo nõ eſſet, ex Lacedæmone ſeceſſit. Cleandrides autem fugiens rei capitalis damnatus eſt. Hic pater Gylippi fuit, qui in Sicilia Athenienſes bello ſuperauit: uiſaq́ eſt illi gentilem quendam morbum natura, cupiditatem quæſtus inieciſſe, qua ipſe quoq́ turpiter in ſcelere deprehẽſus, Spartaq́ pulſus, pœnas exilio luit. Sed hæc in Lyſandri uita latius diximus. Pericles cum in reddenda expeditionis ratione decem talenta quendam in uſum neceſſariũ prolata monuiſſet, populus rite eq́ repub. factum comprobauit, nec ſolicitus nimis in re obſcura perquirenda fuit. Quidam prodiderunt, in quibus eſt Theophraſtus philoſophus, à Pericle decem talenta quotannis Spartam mitti ſolita eſſe, quibus cum principes ciuitatis ſubornaret, ſopitũ bellum tenebat, non pacem quidem mercatus, ſed tempus, in quo per quietem compoſitis paratisq́ rebus, robuſtius ad bellum incumberet. Quare ſtatim ad eos qui defecerant cõuerſus, aduectusq́ in Eubœam quinquaginta nauibus & quinque millibus militum, ciuitates in ditionem redegit: ex Chalcidenſibus eos quos Hippobotas uocant, diuitijs & gloria florentes exegit. Heſtienſes uero omnes cum ex regione expuliſſet, Athenienſium coloniam eò deduxit. Iis autem ſeueriſſime uſus eſt, quod cum nauem Atticam cepiſſent, eius homines obtruncarunt. Poſthac factis cum Lacedæmonijs tri

C ginta annorum inducijs, nauigatio in Samum decernitur, in crimen uocatis Samijs, quod iuſſi à bello contra Mileſios diſcedere, non paruiſſent. Sed cum dicatur Aſpaſiæ gratia permotus Samios oppugnaſſe, hic iam tempus admonet ut de illa aliquid perquiramus, quæ ars in ea, aut quæ uis tanta fuerit, ut principes ciuitatis caperet, & à philoſophis tantopere laudaretur. Nam fuiſſe illam Mileſiam genere Axiochi filiam, conſenſu omniũ ſatis patet. Dicitur autem Thargeliæ cuiuſdam æmulatione, quam unam ex ueteribus ladibus fuiſſe ferũt, per inſidias ac blanditias in maximorum uirorum amicitiã inſinuaſſe. Etenim Thargelia eximia forma & pulchritudine fuit, ad hæc ualebat plurimum ui ſuauitateq́ dicendi. Plurimis autem Græcorum ſe expoſuit: omnes uero qui cum ea coierunt, cum rege familiaritate coniunxit, eorumq́ freta opibus, ſemina quædam ſuffudit ciuitatibus Medicæ cõtagionis. At Aſpaſiam ſunt qui dicant ob eius ſapientiam ciuilemq́ diſciplinã ſummo ſtudio à Pericle obſeruatam fuiſſe. Nam & Socrates cum diſcipulis nonnunquam illam adibat. Mulieres quoq́ hi qui familiares erant ei in diſciplinã tradebant, etſi parum pudicè uitam inſtituiſſet: ſiquidem apud eam puellæ quædam alerentur, quæ uulgato corpore quæſtum facerent. Ait autem Aeſchines Lyſiclem ouium uenditorem, & obſcuro & humili natura hominem, primũ Athenienſium Aſpaſiæ conſuetudinem habuiſſe poſt Periclis obitum. Et in Menexeno Platonis, etſi prima iocoſe ſcripta ſunt, tantũ tamen hiſtoriæ ineſt, exiſtimatam eſſe mulierculam ob uim oratoriã cum multis Athenienſium congredi ſolitam. Apparet igitur hanc Periclis cum Aſpaſia neceſſitudinem amatoriam magis fuiſſe. Erat enim ei coniunx generis cõiunctione propinqua, quam Hipponicus antè uxorem habuerat, ex quo Calliam generauit illum diuitem: ex Pericle uero Xantippũ & Paralum: deinde cum ingrata utriq́ foret conſuetudo uitæ, eam haud inuitè alteri in matrimonium dedit, ipſe deinde accepit Aſpaſiam, quam unice adamauit. Nam & cum exiret domo & cum ingrederetur (ut aiunt) eam amplexus oſculabatur: & Omphala puella & Deianira ac rurſus Iuno dicebatur à Comicis. Cratinus autem contrà, pellicem ipſam uocauit his uerſibus:

De Aſpaſia, Suidas.

Iunonemq́ ſibi Aſpaſiam parit & petulantem
Pellicem impudentem.

Videtur & nothum ex hac ſuſtuliſſe, de quo inducit Eupolis in popularibus eum rogantem: Nothus autem mihi uiuit. & Pironidem reſpondentem,

D Ac iampridem fuiſſet uir, ni iam meretricium malum ſubmetuit.

Atq́ ita Aſpaſiam nomine & gloria claruiſſe ferunt, ut Cyrus qui de imperio Perſarũ cum rege bello decertabat, charisſimam ſibi ex pellicibus Aſpaſiam nũcupauerit, cum ei antea Miltæ cognomentum fuiſſet. Erat autem Phocenſis genere Hermotini filia, quæ Cyro in prælio interempto, ducta ad regem captiua, apud eum plurimum ualuit. Hæc quidem quæ iam è memoria abierant ſcriptorũ inopia reieciſſe, ac tacita præterijſſe, fortaſſe contra humanitatem fuiſſet. Quæ autem in bello contra Samios geſta ſunt, decreto Periclis ob Mileſios, rogatu Aſpaſiæ facta dicuntur. Ciuitates enim de Priena bellum gerebant. Victores Samij iubentibus Athenienſibus à bello diſcedere, & ſibi iudicium permittere, non paruerunt. Eò igitur Pericles nauigans, paucorum principatum, cui apud Samios ſumma rerum permiſſa erat, ſuſtulit, ex primoribus acceptis obſidibus quinquaginta, totidemq́ pueris, eos in Lemnum miſit. Atqui ferunt ſingulum obſidem pro ſe talentum dediſſe, multaq́ alia, eos qui ad populum rempub. deferri nolebant. Piſſuthnes etiam uir Perſa, beneuolentia Samiorum decem millibus aureorum ad illum miſſis, ueniam ciuitati orabat, nihil tamen Pericles accepit, ſed ut decreuerat, de Samijs tranſegit, conſtitutaq́ populari adminiſtratione, diſceſſit Athenas. Verum illi ſtatim defecerũt, obſidibusq́ per Piſſuthnem ſibi furtim reſtitutis, parabantur ad bellum: ex quo Pericles in eos nec quietè agentes, nec metu perterritos, ſed erectis animis maritima pugna dimicare paratos, claſſe contendit. Commiſſa igitur acri pugna circa inſulam quam Tragias uocãt, uictor Pericles, hoſte fuſo, quatuor & quadraginta nauibus, ſeptuaginta hoſtium naues debellauit, in quarum uiginti, milites uehebantur, in ipſaq́ uictoria & perſequutione portu potitus, obſedit Samios. Non tamen illis adeò deciderant animi, quin auderent interdum urbem exire, & pro mœnibus hoſtem excipere. Sed cum maior claſſis ab Athenis acceſſiſſet, ex omni aditu clauſis Samijs, Pericles acceptis ſexaginta triremibus ad Oceanum nauigare contendit, ut quidam ferunt, Phœniſſis nauibus ſe obiecturus, quæ in Samum ſubſidio ferebantur, cum quibus inſtituerat quamlongiſſime prælium conſerere: ut Steſimbrotus autem affirmat, in Cyprum miſſus, quod parum conſentaneũ uidetur eſſe. Sed quocunq́ id conſilio fecerit, parum ei res ex ſententia cecidit. Nauigãte enim ipſo, Meliſſus Ithagenis filius & philoſophus, Samiq́ imperator, deſpecta Athenienſium nauium paucitate, ducumq́ imperitia, ſuaſit ciuibus, Athenienſes inſidijs opprimi poſſe. Itaq́ conſerto

Thucyd. lib. 1.

A prælio, apud Samios uictoria fuit, qui multis ex Athenienſibus captis, permultiſꝗ corruptis
nauibus, mari potiti ſunt, reſꝗ ad bellum neceſſarias quibus ante carebant, importarunt. Ab
ipſo etiam Meliſſo Periclem tradit Ariſtoteles nauali prælio primū eſſe ſuperatum. Samij per-
ſequuti contumelijs Athenienſes, captiuis noctuam in frontibus inuſſerunt, nam Samiorum
captiuis Athenienſes Samænam inuſſerant. Eſt autem Samæna nauis quædam prorata me-
diocriter, ſed concaua, & in uentris ſimilitudinem formata, ut mare percurrere ac celeriter con-
uerti poſſit: ſic dicta, quod in Samo reperta primum, ibiꝗ à Polycrate tyranno exædificata eſt.
Ad hæc ſtigmata aiunt illud Ariſtophanis pertinere: Populus eſt Samiorū perquam literatus.
Pericles igitur cum primum ſibi de accepta in exercitu clade allatum eſt, propere auxilium tu-
lit, ſuperatoꝗ Meliſſo acriter inſtanti, & in fugam coacto, hoſtes continuò aggere circundedit,
quod ſtatuiſſet impenſa ac tempore magis quàm uulneribus, ſuperato hoſte, urbem uictoria
obtinere. Vbi uero animaduertit Athenienſes pertæſos moræ, ad prælium maxime ſpectare,
nec eos à ſe facile contineri poſſe, diuiſo in octo partes omni exercitu, rem traduxit ad ſortem,
cuiꝗ alba faba obueniſſet, epulari atꝗ in ocio eſſe permiſit, cæteris pugnātibus. Idcirco dicitur
poſteros, dum uoluptatibus operam darent, album illum diem ab alba faba nuncupare ſolitos.
At Euphorion ait, Periclem machinis uſum eſſe, nouitatem ſecutum, præſente Artemone fa-
bro, qui cum loripes foret, ob idꝗ ad opera lectica delatus, inde Periphoreti cognomentum tra
xiſſe. Hæc igitur ex Anacreontis poëmatis arguit Heraclides Ponticus, in quibus Periphoretus
Artemon uocatur, permultis, antequam ea Samio bello geſta ſunt, ſeculis. Addit etiam Arte-
monem ipſum hominem delicatum ac mollem in uita fuiſſe, metuꝗ fractum atque ſtupidum,
plurimum temporis domi uixiſſe, duobus ſeruis æreum ſcutum ſupra eius caput ſublatum te-
nentibus, ne quid in eum deſuper caderet: quod ſi quo caſu cogeretur egredi, lectica tecto ad-
opera circunlatum ferri ſolitum, ob hoc Periphoretum nuncupatum eſſe. Nono autē menſe
Samij belli, Pericles potitus urbe, mœnia deiecit, ablatiſꝗ nauibus multis pecunijs mulctauit
Samios, quorum partim continuò diſſoluerunt, partim inita pactione, tempore conſtituto ad
diſſoluendum dederunt obſides. Quæ Duris Samius accuſans, tragicis penè uocibus in Athe-
nienſium & Periclis crudelitatem inuehitur, de qua nulla, neque à Thucydide, neque ab Epho
B ro, aut Ariſtotele mentio uſquam facta literis extat. Verum in eo potiſſimū uanus & mendax
fuiſſe uidetur, quod ab eis ait Trierarchos & milites Samiorum in forum Mileſiorū adductos,
ibi decem dies alligatos tabulis eſſe detentos: cumꝗ iam parum admodū uitæ ſupereſſet, iuſſu
Periclis eſſe interemptos, lignis confractis capitibus, deinde quorundam corpora abiecta, exe-
quijs & extremo honore ſepulturæ caruiſſe. Duris igitur cum neque ubi nulla priuata calami-
tas agitur, etiam ueris in rebus ſatis fidei habere ſit ſolitus, magis uidetur hoc loco cladis patriæ
contendiſſe, ut hanc Athenienſibus crudelitatis notam inureret. Subacta uero Samo, Pericles
ut primum Athenas redijt, ijs qui in bello ceciderant, honorificentiſſime funus faciendum cu-
rauit. Cumꝗ ad monumenta pro more eos funebri oratione laudaſſet, ſummam de ſe admira-
tionem præbuit, deſcendentemꝗ è pulpito aliæ quidem mulieres benigne excipiētes, coronis
ac uittis quemadmodum uictorem athletam exornabant: at Elpinice accedens propius, Admi
randa ſunt, inquit, Pericles, & coronis decoranda, qui nos multis & fortibus ciuibus ſpoliaſti,
cum nec Phœnicibus, nec Medis intuliſſes bellum, ut meus frater Cimon, ſed urbem ſociam &
neceſſitudine nobis propinquam ſub imperium redacturus eſſes. Hæc dicente Elpinice, ſubri-
dens Pericles, dicitur ad eam ſedato animo illud Archilochi dixiſſe: Haud unguētis uetula cum
ſis, oblita es. Tradit Ion mirifice elatum fuiſſe Periclem debellatis Samijs, quod Agamemnon
decem annis barbaram urbem, ipſe decem menſibus Ionum primos ac potētiſſimos deuiciſſet.
Neque hoc ſibi iniuria aſſumebat, adeò dubia belli fortuna magnumꝗ periculū fuit: ſiquidem
tradit Thucydides parum abfuiſſe, quin Samiorum ciuitas Athenienſibus imperium maris eri
peret. Poſt hæc fluctuante iam Peloponneſiaco bello, ſuaſit populo Corcyreis auxilium ferre,
cum ipſi à Corinthijs premerētur, & inſulam naualibus maritimiſꝗ rebus ualidam ſociam ſibi
adiungere, præſertim cum iam à Peloponneſo impendere bellum, & propè inſtare uideretur.
Decretoꝗ à populo auxilio decem tantum naues miſit, Lacedæmonio Cimonis filio duce illis
præpoſito, quaſi cōtumeliæ gratia: multa enim beneuolentia & amicitia Cimonis familiæ cum
Lacedæmonijs erat. Vt igitur nullo magno aut præclaro facinore à Lacedæmonio in imperio
geſto, ex Lacedæmoniorum amicitia eum in inuidiam magis & offenſionem adduceret, pau-
cis eum nauibus præfecit, inuitumꝗ & coactū extruſit, & ab urbe quotidie Cimonios procul
filios habendos curauit, ut qui ne ipſis quidem nominibus indigenæ, ſed alieni atque aduenitij

C uiderentur, quod alteri Lacedæmonio, alteri Theſſalo, alteri Eleo nomen eſſet. Videntur enim omnes matre Arcadica geniti eſſe. Cum igitur Pericles ob decem et datas triremes male audiret, quod & parum ſubſidij expetentibus atque indigentibus miſiſſet, occaſionem uero magnam obtrectatoribus ad obiurgandum dediſſet, alias rurſus plures in Corcyram deferendas decreuit, quæ confecto iam prælio, Corcyram appulſæ ſunt. Hanc rem ægre ferentibus Corinthijs, Athenienſesq; in Lacedæmone accuſantibus, acceſſerunt Megarenſes grauiter querentes, præter ius gentium, præterq; Græcorum fœdus, omni commeatu ſe ac portubus Athenienſium prohiberi. Aeginetæ autem quod ſibi male tractari uidebantur, atque indigna pati, incitabant clàm Lacedæmonios, quod arguere palàm Athenienſes non auderent. Eodem tempore Potidæa ciuitas, quæ ſub iure Athenienſium erat, Corinthiorum colonia, ob defectionem obſeſſa ab Athenienſibus, maturauit bellum. Veruntamen Lacedæmonijs mittentibus Athenas legatos, regeq; Archidamo permulta ex criminibus refellente, leniente q; animos ſociorum, haud eſt uiſum quidem alijs de cauſis bellum Athenienſibus eſſe inferendum, ſi adducerentur, ut decretum contra Megarenſes reſcinderent, & cum eis in gratiam redirent. Igitur cum Pericles huic rei maxime aduerſaretur, concitataq; multitudine pertinax contra Megarenſes in ſententia perſtitiſſet, omnem belli inuidiam in ſe uertit. Ferunt legatos ex Lacedæmonijs profectos Athenas, his de rebus in ſenatu dixiſſe, & cum Pericles legem quandam protuliſſet quæ tolli tabulam prohiberet, in qua decretum erat inſcriptum, Polyarcem quendam ex legatis dixiſſe: Tu uero Pericles ne tollas, ſed conuertas tabulam: non enim hoc fieri prohibetur lege. Quæ oratio cum æqua & probabilis uideretur, nihilo magis Periclem permouit. Suberat igitur quædam (ut uidetur) priuata in Megarenſes ſimultas. Communi autem cauſa palàm crimini dabant, ſacrum eos lucum cæcidiſſe. Decernit igitur legatum ad Megarenſes, eundemq; ad Lacedæmonios, qui apud eos Megarenſes accuſet. Hoc Periclis decretum mite humanumq; uiſum eſt, & æquitatis plurimum præ ſe ferre. Sed cum Antemocritus miſſus legatus culpa Megarenſium, ut ferebatur, interijſſet, decernit Carinus hoſtiles eſſe inimicitias, nec antè denunciatas & indictas. Quicunque autem poſthac Megarenſis in Attica eſſet deprehenſus, capite plecteretur, militesq; quum iureiurando adigerentur, patrio more,

D adijcerent ſacramento, ſe bis quotannis in Megarenſium agros inuaſuros. Ad hæc Antemocritus cum humi mandaretur iuxta Thraſias portas, quæ nunc Diplon uocantur, Megarenſes inficias ibant, cauſamq; Antemocriti necis in Aſpaſiam Periclemq; transferebant. Nitebantur uero peruulgatis quibuſdam Acharnæi uerſibus, qui tum omnibus erant in ore, & in quibus id quodammodo ſignificari uidebatur:

Ariſtoph. in Acharn.

Simætham Megaris ſurreptam quidam ebrij
Iuuenes abigunt, contrà Megarenſes turgidi
Ira duo furantur ſcorta Aſpaſiæ,
Belli hoc ſcilicet fuit grauis exordium.

Ab initio igitur quo pacto res ſe habuerit, non facile eſt cognoſcere. Quod autem decretum ſublatum non ſit, Pericle autore unà omnes factum eſſe teſtantur. Præterquam quod aliqui dicunt eum magnitudine animi & iudicio & conſilio, optima quadam ratione in ſententia permanſiſſe, quod iuſſum Lacedæmoniorum experimentum inconſtantiæ, conceſſionem uero & confeſſionem imbecillitatis eſſe duceret. Alij uero magis ſuperbia quadam & contumacia oſtentandæ potentiæ gratia, Lacedæmonios deſpexiſſe. Verum turpiſſima cauſa omnium, & quæ plurimos habeat teſtes, huiuſmodi fuiſſe dicitur. Phidias pictor ſimulacrũ, ut diximus, faciendum conduxerat, amicus Pericli, & ſumma apud illum gratia & autoritate: ob eum inuidia flagrans, nonnullas in ſe inimicitias concitauit. Quidam multitudinis animos in eo tentare aggreſſi, quale de Pericle factura eſſet iudicium, Memnonem quendam ex Phidiæ operarijs ſubornatum ſupplicem in forum adducunt, petentem impunitatem iudicij & accuſationis in Phidiam. Suſcipiente autẽ populo hominem, conſtitutaq; in concione accuſatione, furti quidem facta mentio non eſt. Aurum enim ita ſtatim ab initio ad ſimulacrum accommodarat Phidias, Periclis ſententia, ut facile cum uellet, demoliri atque expendere poſſet: quod & Pericles tum fieri iuſſit: cuius operis gloria Phidiam onerauit inuidia, atque ob id potiſſimum, quod cum in ſcuto deæ Amazonum pugnam effingeret, ſui quoddam ſimulacrum expreſſit, calui ſenis ſaxum ambabus manibus attollentis. Periclis quoque formam pulcherrimam effinxit, cum Amazone conſerentis manus. Habitus autem & figura eiuſmodi, ut haſtam ante oculos Periclis prætenderet: idq; induſtria & ſummo artificio factum, quaſi ſimilitudinem occultare

A cultare uellet, quæ undique apparebat. Phidias igitur coniectus in carcerem, morbo uitam finiuit. Vt uero alij opinantur, ueneno, inuidiæ Pericli concitandæ gratia, ab inimicis parato. Index uero Memnon, Glyconis decreto, immunitate à populo donatus eſt, mandataq; prætori cura eſt, ne quid homo detrimenti caperet. Per id temporis Aſpaſia lenocinij accuſata eſt ab Hermippo Comico. Obijciebatur enim illi, quod mulieres liberas cum Pericle coëuntes lecto exciperet. Et Diopithes decretum fecit, ut omnium qui de dijs non recte ſentirēt, aut de rebus cœleſtibus nouos ſermones inducerent, nomen deferretur, uolens hanc propter Anaxagoram in Periclem ſuſpicionem conferre. Iubente autem populo, delationesq; admittente, ſic decretum fit ratum, Dracontido decernente, ut rationes pecuniarum à Pericle ad prætores referrentur, iudices autem ab ara ferentes ſuffragium in ciuitate iudicarent. Agon uero ex decreto iſtud ſuſtulit, & à mille & quadringentis iudicibus iudicium fieri decreuit, cum quis furti, aut ambitus, aut iniuriarum litem exiſtimari uellet. De Aſpaſia igitur, cum multa deploraſſet præter religionem iudicij, lachrymisq; ſuis & obſecratione iudices ad miſericordiam commouiſſet, impetrauit. Sed cum de Anaxagora eſſet ſolicitus, eum urbe emiſit. Vbi uero ob Phidiam in inuidiam & offenſionem populi incidit, iudicium reformidans, impendens bellum & ardens magis incendit, in ſpem adductus, poſſe hoc pacto crimina diſſipari, & inuidiam lenitum iri, cum in maximis laboribus periculisq;, ciuitas ei ſe uniuerſa ob illius autoritatem atque opes commiſſura eſſet. Cauſæ igitur quibus Pericles non permiſit populum Lacedæmonijs obtemperare, hæ fuiſſe dicuntur: ueritas autem incerta & obſcura eſt. At Lacedæmonij cum intelligerent, eo ſublato æquiores ſe Athenienſes ad omnia eſſe habituros, iuſſerunt eos urbem expiare, quod piaculo iampridem, ut Thucydides inquit, Periclis genus eſſet obnoxium. Verum ea pertentatio longe contrarium quàm illi opinati fuerant, exitum habuit. Non enim modo ſuſpicionem Pericles & calumniam fugit, uerumetiam maiorem autoritatem & honorem à ciuibus conſequutus eſt, quippe quem hoſtibus odio maxime atque formidini eſſe opinarentur. Quare antequā Archidamus cum Peloponneſijs in Atticam inuaſiſſet, ſignificauit Athenienſibus, ut ſi Archidamus uaſtatis cæteris, uetuſto iure hoſpitij ius belli ſuis agris abſtineret, ſiue ut in urbe occaſionem calumniæ inimicis & aduerſarijs daret, ſe agrum omnē atque uillas ciui-

B tati dare ac donare. Igitur Lacedæmonij Archidamo duce, in Atticam cum ſocijs magno exercitu impetum faciunt: deuaſtatoq; agro in Acharnitas profecti, ibi caſtra poſuerunt, ſperantes fore, ut Athenienſes ea calamitate permoti haud iniuriam ferrent, ſed cōtinuò in pugnam deſcenderent. Sed Pericli magnum ac periculoſum uiſum eſt, cum ſexaginta Peloponneſiorum millibus (tot enim fuerant qui primum inuaſerant) pro libertate ciuitatis manus conſerere: erectos autem pugnandi cupiditate, labemq; illam & ignominiam indigne ferentes, leniuit oratione, cum diceret cæſas arbores celeriter renaſci, interemptos autem homines recuperare difficillimum eſſe. Populum tamen haud uocauit in concionem, ueritus ne quid præter ſententiam facere cogeretur: ſed quemadmodum nauis gubernator ſpirante uento in pelago omnibus rite diſpoſitis rebus, intendens arma artificio ſuo utitur, deſpectis lachrymis precibusq; timentium & nauſeam non ferentiū, ſic ille clauſa urbe, præſidijsq; firmata, ſuo iudicio arbitrioq; rem gerebat, clamores & offenſionem hominum paruifaciens, etſi multi ex amicis precibus, ex inimicis minis & increpatione frequentes inſtarent, plerique obſcœnis cantibus atque cauillis inueherentur in illius præturam, ut ignauam effœminatamq;, & quæ res Athenienſiū hoſtibus proderet. Excitabatur etiam Cleon, fretus ira ciuium in Periclem concitata, ad demulcendum multitudinem ſe conferens. Hermippi anapæſticos quoſdam uerſus in eum efferebat: *Conſtantia*

Non tu Satyrorum rex ſubibis lanceam?
Aut quid multa grauiter de bello diſputas?
Equitis Pericles robur pollicens boni?
Quid mucro quem cos dura bello ſuſcitat,
Cleonis morſu ardente fractus trepidat?

Videtur eſſe tale quid, nam uariant exempla.

Verum nihil horum Periclem immutare potuit, ſed miti animo ac ſilentio ignominiam inuidiamq; ſubiens perferebat. Cum. C. nauium claſſem in Peloponneſum mitteret, haud tamen ipſe unà profectus, ſed in urbe aſſidue manens ciuitatem in manibus habuit, quoad Peloponnenſes motis ex Attica caſtris, abierunt. Et cum proſpicere multitudini ſtatuiſſet, quos bello uexatos uidebat, rebus diuidendis refecit, agriq; ſortitiones edixit. Eiectis enim Æginetis omnibus, diuiſit ſorte eorum agrum Athenienſibus. Quædam etiā ex hoſtiū detrimentis conſolatio afflictis rebus afferebatur. Nam claſſis Peloponneſum circuiens, magnā agri partem uaſtarat,

C uillasq; & paruas quaſdam urbes diripuerat, & ipſe Pericles pedeſtribus copijs facto impetu in agrum Megarenſium, omni ex parte populatus eſt. Sic multis utrinque terra mariq; illatis, multisq; acceptis cladibus, nunquam tam longe Peloponnenſes traxiſſent bellum, ſed celeriter fatigati eſſent, ut ab initio Pericles prædixerat, niſi diuina aliqua uis humanis conſilijs obſtitiſſet. Nam contagioſa lues quæ inuaſit urbem, ſublato iuuentutis flore Athenienſium uires uehementer attriuit. Quibus rebus uexatis peſte corporibus, animis omnes in Periclem exaſperati incenſiq; erant, ac ueluti aduerſus medicum, aut patrem, mentis errore ex morbo contracto, inſurgebant: ſcilicet perſuaſi ab hoſtibus, peſtem ex confluxione in urbem agreſtis uulgi, eſſe conflatam, multis ſimul, ueris tempore, confuſe in paruis domibus feruentibusq; habitaculis ſub tecto & ocioſe uiuere coactis, qui antè puro aeri & aperto aſſueti erant. Huiusq; rei autorem fuiſſe, qui ſuſcepto bello multitudinem ex agro in urbem compuliſſet, nec ullo opere tantum numerum hominum exerceret, ſed inſtar pecudum adinuicem corrumpi ſineret, nec commutare ſe unquam aut reſpirare pateretur. His igitur ſanandis hoſtibusq; reprimẽdis cum adieciſſet animum, C. & L. naues compleuit, multisq; & fortibus ciuibus in eas impoſitis nauigare tam properabat. Ea res cum optima ſpe confirmaret ciuium animos, non mediocrem hoſtibus formidinẽ tanta potentiæ mole allatura erat. Iamq; paratis inſtructisq; nauibus, ſuam triremem Pericles conſcenderat, ecce Solis defectio incidit, inductisq; tenebris attoniti omnes magno prodigio, animis conciderunt. Cum igitur gubernatorem perterritum atque animi dubium intueretur Pericles, ſublatam ad eius faciem oppoſuit chlamydem, uelatisq; luminibus rogauit, nunquid horrendum aut horridæ alicuius rei ſignum putaret. Abnuente illo, quid igitur intereſt, inquit, aut quid diſtat hoc ab illo, niſi quod maius quiddam eſt chlamyde, id quod nunc tenebras agit? Verum hæc in philoſophorum ſcholis diſputantur. Itaque aduectus claſſe Pericles, aliud nihil uidetur geſſiſſe tanto apparatu dignum: ſed cum ſacram Epidaurum obſediſſet, ac iam breui deditio factura uideretur, de ſpe magna peſte inualeſcente deiectus eſt, qua repente exorta non ipſos modo Athenienſes, uerumetiam ſi qui modo aliquo ad exercitum propius acceſſiſſent, contagione necabãtur. Ex hoc infenſos ſibi Athenienſes lenire, ſpeq; addita animis excitare atque erigere nitebatur. Haud tamen ſuſtulit iram, neq; ab incepto furore

D reuocauit, priuſquam ſumptis in manum ſuffragijs, abdicandi eum imperio, & pecunijs mulctandi permiſſa poteſtas eſt: quam mulctam quinq; & decem talenta qui minimam ſcribunt, quinquaginta qui maximam, fuiſſe tradunt. Et cauſæ ſcriptus eſt accuſator, ut Idomeneus teſtatur, Cleon, ut autem Theophraſtus, Simmias. Ponticus autem Heraclides Lacratidam fuiſſe aſſeuerat. Publica igitur inuidia ipſa ira ueluti aculeo in illum unà cum plaga dimiſſa à multitudine, celeriter deſitura uidebatur. Verum premebatur domeſticis incommodis, quod neceſſarijs diuturna diſſenſione laborantibus, ex his non paucos peſte amiſiſſet. Nam maximus natu filius eius Xantippus, & ipſe natura improbus, & uxorem iuuenem & profuſam nactus, Iſandri Epilici filij filiam, patris diligentiam & parſimoniã ægre ferebat, quod ſibi parcè nimis & exiliter ſumptus ſuppeditaret. Mittens igitur ad quendam ex paternis amicis, Periclis nomine argentum accepit: quo in poſterum repetente, Pericles homini etiam iudicium dictauit. Quare adoleſcens Xantippus difficultate maxima circumuentus, in patrem maledicta conijcere, & primum domeſtica eius ſtudia ad irriſionem efferre, ſermonesq; quos cum ſophiſtis conferebat: Vt cum Epithymius Theſſalus equum in Pentathlo iaculo intere miſſet, cum Protagora diem totum conſumeret in perquirendo, utrum iaculum, aut qui iaceret, aut hi qui præmia ponunt, rectius mortis cauſa iudicãdi ſint. Ad hæc & uxoris calumniam à Xantippo Steſimbrotus ait in multitudinem diuulgatam eſſe, atque omnino inſanabilem uſq; ad extremum uitæ hanc adoleſcenti cum patre ſimultatem manſiſſe. In ea enim peſte, cum incidiſſet in morbum Xantippus, interijt. Defuncta eſt etiam Periclis ſoror, ex affinibus quoq; complurimi, & hi quidem quorũ opera in Repub. plurimũ iuuabatur. Nunquam tamen fatigatus eſt, ſed illam animi magnitudinem inuictam ſemper à calamitatibus infractamq; cõſeruauit: nec eum flere, aut funus ducere, aut ad ſepulturam alicuius neceſſarij accedere quiſquam aſpexit unquam, priuſquam Paralo eſſet orbatus, qui ei ex legitimis filijs reliquus eſſet. In hoc autem inflexus animo parumper, tolerare tamen ſuo more nitebatur, & ſolitam grauitatem & conſtantiam retinere. Coronam etiam cum mortuo filio attuliſſet, aſpectu ipſo doloris magnitudine ſuperatus eſt: nam & flebilem ædidit uocem, & uim lachrymarum emiſit, cum nihil tale unquam in reliqua uita fe ciſſet. At ciuitas multos ad bellum duces experta, multosq; oratores, cum nullus nec grauitate, nec autoritate idoneus eſſet uiſus, cuius fidei tantũ imperium committendũ foret, Periclemq;

Animi in aduerſis fortitudo.

ipſum

A ipſum ſummo deſiderio ad tribunal prætorium reuocaret, mœſtus atque exanimatus domi iacens, Alcibiade alijsq́ amicis ſuadentibus, eò ſe contulit. Ergo poſtquam plebs ſuam in hunc ingratitudinem repurgaſſet, conuerſus iterum ad Remp. capeſſendam prætor deſignatus, autor legis de nothis abrogandæ fuit, quam ipſe antea tulerat, ne omnino ſucceſſoris inopia, familiæ nomen & genus deficeret. Quæ uero ad legem ſpectant, ita ſe habuerunt. Pericles cum in Repub. maxime floreret multis ante tẽporibus, filiosq́ legitimos haberet, ut diximus, legem tulit, ſolos Athenieſes haberi, qui ex duobus Athenienſibus nati eſſent. Poſtea uero quàm rex Aegyptiorum quadraginta millia medimnorum frumenti dono Athenienſibus miſit, & ciuibus diuideretur, permultæ ſunt nothis ex ea lege exortæ accuſationes: qui cum antea quidem latuiſſent contemptiq́ eſſent, multi tunc horum delatores extiterunt. Qui igitur damnati iudicio, uenditi ſunt: haud multo pauciores quinque millibus fuerunt. Reliqui qui Athenienſes iudicati in Rep. manſerunt, quatuordecim millia & quadraginta inuenti ſunt. Quare perindignum uidebatur, legem quæ in tot homines ualuiſſet, nunc ab eo ipſo reſcindi, qui tulerat. Sed præſens fortuna domus Periclis afflictæ, qui ueluti contumaciæ elationisq́ ſuæ pœnas luiſſet, flexit Athenienſium animos, exiſtimantiũ ipſum numinis iram perpeſſum, humana ope ſubleuandum eſſe. Itaque conceſſerunt ei, ut filius nothus in genus adſcriberetur, eiuſdemq́ illi nomen eſſet. Atqui hunc quidem poſteriori tempore in Arginuſis, cum nauali prælio deuiciſſet Peloponnenſes, populus unà cum cæteris ducibus interemit. Ac uidetur tunc quidem peſtis non ui repentina illa ac uehementi Periclem cepiſſe, qua cæteros, ſed quæ remiſſo quodam & tenui morbo per uarias mutationes prouecta longius, ſenſim paulatimq́ conficeret corpus, & uim animi ſuperaret. Itaque Theophraſtus in ſuis libris quos de morali philoſophia ædidit, dubitans, nunquid circa animos uertantur mores, & acti corporis doloribus à uirtute deſciſcant, tradit Periclem cum langueret ex morbo, amico cuidam, qui eum uiſendi gratia adierat, incantationes quaſdam pendentes collo à mulieribus alligatas oſtendiſſe, ut appareat hominem peſſime animo affectum fuiſſe, cum eiuſmodi inſanias perferebat. Cumq́ iam eſſet morti uicinus, circunſtantes principes ciuitatis atque ex amicis hi qui ſupererant, in mentionem illius uirtutis uenerunt, quanta extitiſſet, metiebantur res geſtas, trophæorum numerum recenſebant. Nouies enim uictor pro patria trophæum ſtatuerat. Atque hæc quaſi illo nihil audiente, ſed priuato omni ſenſu inter ſe loquebantur. At ille ſui adhuc compos omnibus adhibuerat mentem, & in medium loquutus, inquit ſe admirari, ſi hæc in eo maxime laude digna & memoria ducerent, quorum fortuna ſibi partem uel maximam uendicaret, & quæ multis iam ducibus contigiſſent: quod autem maximum & pulcherrimum eſſet omnium, ſilentio præterirent. Nemo enim, inquit, Athenienſis propter me nigram induit ueſtem. Vir igitur admiratione dignus, non ſolum manſuetudine & clementia, qua ſe turbulentiſſimis temporibus magnisq́ offenſionibus præſtitit, uerumetiam ob eam animi ſententiam qua erat: ſiquidem ex ſuis rebus pulcherrimum putabat eſſe, in tantis opibus imperij nihil neque inuidiæ unquam, neque iracundiæ conceſſiſſe, neque in aliquem præcipue inimicum crudelem ſe præſtitiſſe. Ac mihi quidem uidetur cognomentum illud præclarum ab adoleſcentia ſibi inditum, hanc unam rem potiſſimum, mite eius ingenium ac uitam in imperio caſtiſſime integerrimeq́ uerſatam, uerum atq́ uacuum ab inuidia reddidiſſe. Quemadmodum deorum genus, quod bonorum non malorum cauſa ſit, dignum ducimus rerum omnium poteſtatem atque imperium obtinere, non ut Poëtæ nos imperitis opinionibus perturbantes ſuis poëmatis capiunt, cum locum quem à dijs habitari dicunt, tutam & tranquillam ſedem appellant, ad quam neque uenti neque tenebræ aſpirare queant, ſed iucunda ſerenitate & pura luce, per omne tempus perpetuò illuſtretur: quod eiuſmodi uitæ ſtatus immortales & beatos maxime decere uideatur. In ipſos autem deos autumant deſidiam, odia, inimicitias, iram, aliasq́ perturbationes frequenter cadere, quæ ne in homines quidem, ut qui modo aliquid ſapiant, poſſunt conuenire. Sed hæc fortaſſis uideri poſſunt alterius diſputationis eſſe. Res ipſa porrò ingens ſtatim utri deſiderium, & profundiſſimũ ſenſum ciuibus iniecit. Nam homines offenſi potentia eius, ut qua obſcurarentur, eo ſtatim ſublato è medio, cum in alijs oratoribus ac ducibus feciſſent periculum, confeſſi ſunt in elatione animi modeſtiam, in manſuetudine uero grauitatem natura eſſe non poſſe. At illas inuidioſas eius opes quas monarchiam & tyrannidem appellabant, ſalutare præſidium ciuitati apparuit, tanta poſt contagio, totq́ ſcelera in Repub. inuaſerunt, quæ ille cohibendo deprimendoq́, ne incurabilia libertate fierent, prohibebat.

Obitus preclarus.

Iuſtitia & animi moderatio.

Nominis ratio.

B

FABII MAXIMI VITA
GVARINO VERONENSI INTERPRETE.

DESCRIPTIS autem Periclis moribus, quos accepimus, quiq; memo-
ratu digni uidebātur, ad Fabium oratio traducenda eſt. Ferunt una Nym-
pharum hunc genitum eſſe. Quidam uero Herculem apud fluuium Ti-
Genus. berim cum muliere eius loci incola congreſſum habuiſſe aſſerunt, & Fa-
bium uirum optimum, à quo Fabiorum familia Romæ initium habuit, ge-
nuiſſe. Quidam autem priſcos huius generis uiros, quod primum uenan-
Nomen. di per foſſas morem induxerint, à fodiendo Fodios olim appellatos memo-
riæ tradiderunt: deinde mutatis literis, lapſa loquēdi cōſuetudo Fabijs cognomen fecit. Cumq;
†Rutiliano ea familia uiros magnos complurimos produxiſſet, ab †Rylao quodam, qui Maximus ob eius
fortè, aut cer ſplendorem & magnitudinem eſt appellatus, quartus in ordine fuit Fabius Maximus, de quo
te Rullo. hæc ſcripturi ſumus. Erat ei cognomentū ex habitu corporis tractum, Verrucoſus, quod par-
uam carnis elationem innatam in ſuperioris labij extremitate habebat. Sed & Ouicula, quod
paruam pecudem ſignificat, cum puer eſſet, à manſuetudine & grauitate morum cognomina-
tus eſt. Verum ex eo quod quietem atq; taciturnitatem adamabat, & multo cum pudore pue-
riles uoluptates attingebat, & ſerius ac difficilius diſciplinas percipiebat, ſeſeq; familiaribus fa-
cilem obſequentemq; præbebat, in torporis atq; inſipientiæ ſuſpicionem apud eos qui minus
familiares illi erant, ueniebat. Pauci enim erant, qui interiorem eius latentemq; conſtantiam, &
inſitam illi à natura magnanimitatem cognoſcerēt. Verum lapſu temporis, repente à negocijs
gerendis excitatus, id quod facilitatem iudicabant, animi immobilitatem: timorem uero, conſi-
lium: ignauiam autem omnibus in rebus, & quod nihil egregie præter cætera ſtudebat, cōſtan-
tiam atque grauitatem eſſe multis declarauit. Nam cum animaduertiſſet Reipub. magnitudi-
nem, bellorumq; multitudinem, corpus ad rem militarem, tanquam ſibi hoc innatum eſſet, ex-
Studia. ercuit: & eloquentiæ ad populum perſuadendū, quod maximum eſt uitæ ornamentum atque
decus, ſe contulit. Non enim promptus ad dicendum, neque omnino ineptus natus erat, inge-
Ingenium. nium nactus non uulgare, ſed peculiare quoddam ac rarum, ſchematibus abundans, & graui-
D tate ſententiarum, quas Thucydidis perquam ſimiles fuiſſe aſſerunt. Nam eam habemus ora-
tionem laudatiuam, quam poſt conſulatum in funere filij ad populū habuit. Triumphos quin-
que egit, ſed primo deuictis Liguribus triumphauit. Nam ab eo in acie ſuperati, multos ex ſuis
amittentes ad alpes ſeſe receperūt, & miſeri ac rebus ſuis ſpoliati ab Italiæ finibus ceſſere. Poſt-
Liuius lib. 1. quam uero Annibal in Italiam irrupit, & primū apud Trebiam fluuium dimicans uictor eua-
Decad. 3. ſit, per Tyrrhenumq; agrum prædando iter fecit, terrorem ingentem atque trepidationem Ro-
manis iniecit. Prodigia partim Romæ conſueta ex fulminibus, partim omnino extranea atque
horrenda, cecidere. Nam ex ſcutis ſanguinem emanaſſe, & apud Antium cruentas ſpicas cecì-
diſſe, & lapidibus igneis atque ardentibus aëre pluiſſe relatum eſt. Cœlum ſupra Falerios ſcin-
di uiſum, & multas hinc ſcripturas excidiſſe, in quarum una hæc erant ſcripta, Mars ſua tela
quatit. Caius uero Flaminius conſul, uir magni animi, & gloriæ cupidus, magnis ſucceſſibus
elatus, quibus fortunæ temeritate, non conſilio, potitus erat, nihil ad hæc trepidare, quippe qui
cum à ſenatu reuocaretur, præter collegæ ſententiam, ui facto impetu, Gallos uicerat. Fabium
autem prodigia, quanquam multa inſtarent, quod nulla inerat ratio, minus turbabant, & cum
paucitatem hoſtium ac rerum penuriam audiuiſſet, Romanos forti animo eſſe adhortabatur,
ſuadebatq;, ex eo quod Annibal exercitatum militem ad plurima bella haberet, minime cum
illo manus conſerendas eſſe, uerum ſocijs præſidia mittenda, & ſic uires Annibalis (ſtantibus
ciuitatibus in fide populi Romani) per ſeipſas tanquam ſplendentem flammam, quæ modicis
lenibusq; fomentis alitur, infirmandas. Sed Flaminium in ſententiā ſuam trahere Fabius non
potuit, dicentem non permiſſurum hoſtes Romæ appropinquare, neque quemadmodum
Camillus olim, in urbe pro patria dimicaturum. Itaque iuſſit tribunos militum copias educere.
Liuius lib. 2. Ipſe cum in equo inſideret, equo fremente, nulla manifeſte cognita cauſa (mirabile dictu) inter
Decad. 3. currendum corruit in caput. Nec tamen ſententia ſua deſtitit, ſed ut prius conſilium ceperat,
Annibali obuiam exercitū ducere, apud lacum Traſimenum in Hetruria copias ſtruxit. Cum
milites prælia cōſererent, terræmotus factus eſt, qui multarum urbium magnas partes proſtra-
uit, auertit curſu rapido amnes, mōtiumq; ardua loca lapſu ingenti proruit. Quæ prodigia etſi
magnopere ſæuirent, nemo tamen pugnantium illa per tumultum acceperat. Ipſe quidem
Flaminius poſtquam multa facinora feciſſet & Roma & forti uiro digna, cum multis ex opti-

matibus

A matibus oppetijt. Aliorum uero qui fugæ terga dederant, ingens eſt ædita cædes, nam quindecim millia hominum eo die cæſa, totidemq́ capta ſunt. Flaminij cadauer, quod propter uirtutem illius tumulo mandare atque honeſtare cupiebat Annibal, inter mortuorum funera haud inuentum eſt, & ubi occultum iaceret, omnino Annibalem latuit. Calamitas apud Trebiam ſuſcepta, neque per literas imperatoris, neque per nuncium Romæ recte cognita fuit, ſed dubia atque incerta opinio mentita eſt. Hanc autem ut primum Pomponius prætor audiuit, conuocato populo, neque ambages, neq́ captiones memorans, inquit: O uiri Romani, magno prælio uicti ſumus, exercitus proditus, caſtra direpta, Flaminius conſul in acie cecidit. Conſulite igitur de noſtra ſalute. Hæc oratio apud tantum populum, quemadmodū mari uis immanis uentorum incumbens, ita torpore quodam mentes omnium occupauit, ita urbem perturbauit, ut in tanto terrore conſilia hominum rationesq́ non ſufficerent. Sed ab omnibus tamen in unam tandem ſententiam itum eſt, dictatorem deſignari oportere, qui fortitudine animi & ſapientia cunctis præſtaret. Hunc uero unum eſſe Fabium Maximum, uirum huic magiſtratui parem & animi magnitudine, & morum grauitate: tum quia animum ad conſilia, corpus uero ad robur in adoleſcentia inſtituiſſet, & audaciā cum prudētia temperaſſet. Poſtquam igitur in unam ſententiæ omnium congruerunt, Fabius dictator deſignatus, magiſtrum equitum † Lucium Minutium dicens, primum à ſenatu petijt, ut equo uti ſibi dictatori liceret. Non enim antea equitare dictatori fas erat, ſed per quandam ueterem legem prohibitum fuerat, ſiue quod maiores uires ineſſe pedeſtribus copijs arbitrarentur, & propter hoc imperatorem in phalange permanere oportere, nec locum deſerere: ſiue quoniā cum ad alia omnia, tyrannica magnaq́ ſit eius principatus potentia, in hoc uoluerint dictatorem populo inferiorem uideri. Verum Fabius cum uellet in primis principatus magnitudinem ac molem oſtendere, ut magis obſequentes ſibi ciues redderet, in unū collectis quatuor & uiginti lictoribus, progreſſus eſt. Altero ex conſulibus occurrenti per præmiſſum apparitorem iuſſit, ut dimiſſis lictoribus, inſignibusq́ magiſtratus depoſitis, ſibi priuate obuiam incederet. Poſt hæc à dijs orſus, cum populum edocuiſſet, negligentia ceremoniarum & auſpiciorum, temeritate & inſolentia conſulis, non ignauia militum, cladem eſſe acceptam, oſtendit hoſtem minime metuendum eſſe, ſed deis honoris propi-

† Liui. Marcum

B tiationisq́ gratia hoſtias eſſe mactandas, non ut mentibus eorum ſuperſtitionē inijceret, ſed ut religione uirtutem cōfirmaret, utq́ ſpe diuinæ opis hoſtilem metum adimeret. Tunc inſpectis multis ex libris Sibyllinis, ubi rerum Romanarum ſecreta recondita erant, ferunt quædam ibi oracula inuenta eſſe, quæ ad fortunas & ad res illas geſtas conferebāt, & id quod ibi cognitum erat, non licebat ad alterum loqui. Progreſſus dictator ad plebem, uouit dijs omnem eius anni caprarum, ſuum, ouium, atq́ boum fœturam, quam Italiæ montes, planitiesq́, ac flumina, & prata, ea in regione educarent, ſe mactaturum, & trecenta triginta tria ſeſtertia, totidemq́ denarios, adiecta inſuper tertia parte pro Muſicis ſpectaculis faciendis, in ipſa impenſa ſe collaturū. Summa totius eſt, octo myriades drachmarū, & drachmæ ter mille quingentæ octoginta tres, & oboli duo. Huius autem numeri rationem & obſeruantiam haud in promptu eſt dicere, niſi quis ternarij numeri uim in medium proferre uelit, quod perfectus numerus natura ſit, ac primus imparium numerum principiumq́ in ſe numeri habeat, primasq́ differentias, & cuiuſq́ numeri elementa commiſta, & inuicem coniuncta cōcipiat. Fabius igitur cum erexiſſet ad rem diuinam ciuium animos, ad eam in poſterū proniores ut eſſent effecit. Ipſe uero cum in ſe uno ſpem omnē uictoriæ locaſſet, ut qui exiſtimaret, deum per uirtutē & prudentiā hominibus res ſequundas cōcedere, ad Annibalem reprimendū ſe conuertit, nō eo animo ut dimicare uellet, ſed ut tempore illius uires attritas redderet, & rerum copiam ad inopiā, & exercitus magnitudinem ad tenuitatē reduceret: unde ſemper, quia ſublatus equitatu hoſtis erat ruebatq́, ipſe per loca ædita exercitum ductabat, & poſitis caſtris hoſti imminebat, quoties cōſiſteret, conſiſtens ipſe quoq́: dumq́ illa moueret, per mōtana cum exercitu iter faciebat, & tantum ſe Annibali oſtendebat, quantum ex loci intercapedine ad pugnandum inuitus cogi non poſſet. Itaq́ hoſtibus tanquam pugnaturus eſſet, ea cunctatione terrorem incutiebat. Sic itaque tempora producentem Fabium omnes aſpernabantur, & ſordida de eo in caſtris fama uagante, hoſtes eum magnopere formidantem, nulliusq́ precij eſſe arbitrabantur. Annibal uero multa audacia uirum eſſe Fabium cenſebat: nam ſolus ille Fabij grauitatem atq́ ſententiam bellandi cognoſcebat, animaduertebatq́ multa arte, multa ui, illum ad conferenda prælia alliciendum eſſe. Res Carthaginenſium aliter iniquo loco ſitas, cum his rebus, quas ad bellum portauerant, nō dimicando, uti non poſſent, & homines ac res quibus indigerent minuerentur, fruſtraq́ conſume-

Conſilium.

C rentur. Itaq; Annibal omnia tentans, uerſansq; animum huc atq; illuc, tanquam fortis athleta ad omne genus doli ac fraudis, impellendi gratia Fabij ad conſerendas manus, ut eum ad illud dimicationis traheret, quod præter ſecuritatem rationemq; conſiliorum eius eſſet, uarijs modis illum laceſſebat. At Fabium prudentem fortemq; uirum nullo modo dolis fallere potuit. Sed Minutius magiſter equitum, homo ferox & importunus, atque temerarius, & lingua immodicus, qui ſtudium atque auram exercitus quærens, illum inſano impetu & inani ſpe impleuerat, de Fabio turbulentos rumores efferebat. Qui in Fabium per cunctationem maledicta torquebant, Annibalis pædagogum appellabāt, Minutium uero magnum uirum, & Roma dignum imperatorem prædicabant. Minutius magis in elationem animi atque petulantiā ductus, illum per montes copias ducentem deridebat, tanquam qui nihil aliud quàm locum quæreret, unde uelut è theatro, Italiam ferro ignìq; uaſtari milites uiderent. Quin amicos Fabij interrogabat, num Fabius diffiſus terris in cœlum attollere exercitū uellet, aut caligine & nebulis interiectis, hoſtes effugere. Hæc amicis Fabio nunciantibus, ſuadētibusq; ut potius pericula adiret, quàm infamiam toleraret, reſpondit: Formidoloſior quidē nunc uiderer, ſi dum ſcommata cōuiciaq; timerem, à meorum ratione conſiliorum diſcederem. Nec uero turpis eſt metus qui pro patriæ ſalute ſuſcipitur. Verum terror qui ad gloriam hominū & calumnias, falſosq; rumores attinet, minime quidem dignus eſt homine huiuſmodi magiſtratum gerente, ſed eo qui ſeruit illis, qui ipſum male imperare ac dominari ſentiūt. Poſt hæc Annibal in errorē incidit. Nam cum uellet longius à Fabio exercitum ducere, & in planitiem pabulo exuberantem uenire, iuſſit repente poſt cœnam à ducibus in Caſinatem agrum duci. Illi ab Latinorū nominibus, propter Barbaricum idioma, abhorrentes, ad Campaniæ fines, ad urbem Caſilinum exercitum Annibalis ducunt. Hanc urbem Holothronus fluuius, quem Vulturnū Romani uocant, per mediū fluens dirimit. Hæc regio mōtibus circunſepta eſt, & ad mare uallis exitum aperit: hic ob circunfuſum fluuium ſtagna oriuntur, profundiſſimasq; arenas habent, & ad littus procelloſum ac importuoſum terminantur. Huc cum Annibal cōtendiſſet, Fabius cognitis uiarū greſſibus, ad fauces quatuor millia militū collocauit, alio exercitu ſuper alios colles pulchre diſpoſito. Ipſe cum leui expeditaq; armatura, in ultimos hoſtium irruens uniuerſum exercitū diſturbat, & ad octingen

D tos trucidat. Qua ex re Annibal cum uellet ex hac ualle copias eripere, cognito loci errore ac periculo, duces in crucem ſuſtulit. Sed per hoſtes loco munitiſſimos ferro uiam facere diffidebat. Nam cum trepida omnia undiq; ad ſuperandos ſaltus exiſterent, & omnino erumpendum eſſet, ſtatuit artificioſa calliditate hoſtes circūuenire. Itaq; ad duo millia boum, quos inter

Aſtutia. cæteram prædam agebāt, capi iuſſit, omniumq; ambobus cornibus faces ardentes ex aridis minutisq; uirgis colligari: deinde ortis tenebris, ędito q; ſigno, boues per loca arcta ad cuſtodias hoſtium, & ad cacumina montium ab illis quibus res demandata eſſet concitari: quæ dum illi agebant, ipſe quod reliquum erat exercitus, per ſilentium ducebat. Boues uero acti, quouſq; ignis paulatim materiam exarſit, nullo impetu ferebantur. Quo factum eſt, ut in admirationem paſtores ex montibus proſpicientes, ea flamma quæ ſummis in cornibus fulgebat, traheret, tanquam exercitus ſub uno multarum lampadum ordine progrederetur. Poſtquam uero exuſtis cornibus ignis carnem tetigerat, & inuſtione uexati capita quaſſabant, ad inuicemq; ſeſe igne repleuerant, ſine ordine gradiebantur, uerum anxij atq; exterriti, curſu per montes diſſipati ferebantur, & frontes ſummasq; caudas incenſas habentes, multum ſyluæ in qua fuga inerat, incendijs miſcebant. Quare Romanis qui ad ſaltus inſidendos montium diſpoſiti erant, horrenda ſpectacula præbuerunt: nam faces illi proſpicere uidebantur, tanquam à diſcurrentibus paſſim hominibus comportarētur. Itaque Romani multo terrore affecti, ne ab hoſtibus hincatq; hinc circumuenirentur, ad maiora caſtra recedentes, tumultuando impedimenta reliquere. Interea ſummis montium iugis à leui Annibalis armatura occupatis, reliquum exercitus multam prædam agens, intrepide montes conſcendit. At Fabius ipſis in tenebris dolos perſenſit: nam quædam ex bobus palantes in conſpectum eius prodiere. Quare timens ipſa in nocte inſidias, exercitum in acies redactum ſilentem tenuit. Poſtquam lux orta eſt, Fabius in ultimos hoſtium irruit, & per aſpera iniquaq; loca, magno cum tumultu prælia miſcuit, donec ab Annibale miſſi Hiſpani, homines leuiſſimo corpore, celeribusq; plantis, & ad montes ſuperādos aptiſſimi, clamore in grauem armis ſtatariumq; Romanorū militem irruunt, & magna ædita cæde, Fabium ad caſtra concedere cogunt. Ex ea igitur re increpationes Fabio ac deſpectio cōparata eſt. Nam cum antea pugna abſtinuiſſet, ut conſilio & prudentia Annibalem oppreſſurus, his ipſis uictus ab eo oppreſſusq; uidebatur. Cum autē uellet Annibal in eum magis Romanorū iram incendere,

A dere,ut ad eius agrum uentum eſt,cæteris omnibus clade atq; incendio uaſtatis, ijs tantũ abſtineri iuſſit, ac etiam cuſtodes adhibuit, qui inde capere quicquam prohiberent. Hæc Romam perlata maiorem Fabio inuidiam concitarunt,in eumq; ſunt tribuni plebis in concione uehementer inuecti,maxime adiuuante Metello, qui nõ Fabij inimicitijs, ſed quod neceſſarius Minutij magiſtri equitum foret, exiſtimabat Fabij calumnias,honorem illi & gloriã eſſe allaturas. Nec populum modo Fabius infenſum habuit, uerumetiam in iram ſenatus incurrit, quod captiuorum cum Annibale pactionem uehemẽter improbaret.Conuenerat enim cum eo ut uir pro uiro ex captiuis redderetur.Si qui uero ſupereſſent,ducentæ & quinquaginta in ſingulos, ab ijs qui reciperent,ſoluerentur drachmæ. Facta igitur uiritim captiuorum permutatione,ducenti & quadraginta ex Romanis apud Annibalem ſupereſſe inuenti ſunt.Horum preciũ decreuit ſenatus mittendum non eſſe, ſed Fabium maxime accuſabat,quod neq; honeſte,neque è Reipub.utilitate, homines qui ob ignauiam prædæ hoſtibus fuerãt,redemiſſet:quibus Fabio cognitis,ciuium iram ſedato animo tulit.Sed cum pecunias nõ haberet, & fallere Annibalem, ac ciuium ſalutem hoſti prodere,nullo modo adduci poſſet,filium Romã dimiſit, eumq; agros uendere iuſſit,& ex illis redactum argentum ad ſe in caſtra deferre. Venditis autem agris cum celeriter rediſſet adoleſcẽs,miſſo ad Annibalem precio captiuos recepit,è quibus in poſterum permultis reſtituere precium uolentibus,repudiauit Fabius.Poſt hæc ad ſacrificia Romam à ſacerdotibus reuocatus,exercitũ Minutio tradidit,ea conditione,ut neq; hoſtem exciperet inuadentem,neq; cum eo manus confereret.Nec id modo ut imperator mandauit,ſed preces inſuper & admonitiones adhibuit. Quæ ille omnia paruifaciens,inuadendis hoſtibus animũ ſtatim adiecit:& magnam copiarum partem ab Annibale frumentatum miſſam, obſeruata occaſione adortus,non paucis ex his qui ultimi militabant interemptis,reliquos intra uallum fugere compulit,metumq; omnibus futuræ obſidionis iniecit: collectoq; in unum Annibal rurſus exercitu,diſceſſu ſecuritati conſuluit. Quare Minutius immoderatæ elationis & audaciæ repleuit militem,ac celeriter Romã maior rebus fama peruaſit.Quod cum accepiſſet Fabius,Minutij ſucceſſum inquit ſe magis formidare,quàm hoſtem. At plebs gaudio maximo & lætitia concurrit in forum. Et Metellus tribunus ſuggeſtum conſcendens, concionem habuit, qua Minutium

B ſummis laudibus efferens,non iam deſidiæ & ignauiæ,ſed proditionis Fabium accuſauit.Permultos quoque ex alijs ciuibus,qui opibus in primis & dignitate præſtabant,eius facinoris Fabio adiunxit ſocios, bellum ab initio traxiſſe, quo populo poteſtatem ſuam eriperẽt,dictatoria tyrannide ciuitatem occuparent,quæ res moram & cunctationem conficiens,manendi Annibali facultatem præſtaret.Addebat ad hæc, illi alias ex Libya copias affuturas, ut in ditionem Italiam redacturo.Poſtea uero quàm Fabius proceſſit in concionem,nõ apud tribunum ſe cauſam ſuam defenſurum oſtendit, ſed inquit quamcelerrime ſacrificia & ſupplicationes tranſigi oportere,ut ipſe in exercitum rediens à Minutio pœnas exigeret, quod contra eius imperium prælium iniſſet.Strepitus & reclamatio populi permaxima conſequuta eſt, tanquam in mortis periculum Minutius uocaretur. Nam & in uincula conijcere, & indemnatũ morte mulctare dictatori fas erat, & Fabij iram ex multa manſuetudine & clementia collectam & concitatam, grauem & implacabilem opinabantur futuram. Itaq; cæteris metu ſilentibus,Metellus tribunitia licentia fretus(is enim magiſtratus tantummodo, cõſtituto dictatore,ſuam retinet poteſtatem,reliquis amittentibus)frequens apud populũ inſtabat, & ne Minutij ſalutem proijcerent, precibus orabat,neue committerẽt,ut quæ Manlius Torquatus feciſſet in filium,eadem is tunc à Fabio pateretur, ut qui ex hoſte lauream & gloriam uictoriæ reportaſſet,ſecuri percuteretur. *Vid.Max.lib.2* quin illam Fabio poteſtatẽ adimerent,rerumq; ſummam Minutio,qui ſeruare omnia & poſſet *cap.2.li.5.c.8.* & uellet,committerent.Huiuſmodi oratione uehementer permoti omnes, haud quidem Fa- *Liuius lib.8.* bium,etſi premeretur inuidia ciuium, ad deponendã dictatoriam dignitatem cogere auſi ſunt: *Decad.1.* Minutium uero illi ſocium imperij eſſe decreuerunt, & in bello adminiſtrando parem dictatori licentiam poteſtatemq; habere,rem ante id tempus Romæ inauditam, ſed paulò poſt accepta Cannenſi clade denuò factam. Eo enim tempore Marcus Iunius dictator erat in caſtris,& ad ſupplendum ſenatus numerum, qui multis ſenatoribus in pugna peremptis admodum imminutus erat, alium dictatorem Fabium Buteonem dixerunt. Verum hic ſimulatq; dictaturam inijt,delectiſq; uiris compleuit ſenatum, eodem die dimiſſis lictoribus & reliqua comitum pompa,admiſtus uulgo & in negocijs domeſticis tractandis occupatus, ut priuatus in foro uerſabatur. Minutio ad parem imperij portionem deſignato opinio erat,Fabium tumultuaturum eſſe,ac uehementer miſerum futurũ:quod de eo haud recte iudicatũ eſt,nam non ſuam calami

Vidē. Val.Max.lib.5 cap.8.& lib.4 cap.8.

C tatem illorum inſcitiam exiſtimans, ſapientis Diogenis animum induit, qui quodam ad eum di-
cente, Hi te irrident: At ego, inquit, minime irrideor: quippe qui eos ſolum irridendos duceret
Animi tolerantia. qui uicti cederent, atq; eiuſmodi rebus turbarentur. Ita Fabius eius fortunam temporis, quan
tum in ſe fuit, ſedato placidoq; animo tulit, ueram ratus eam philoſophorum ſententiam, qui ar
bitrarentur, nec contumelia, nec ignominia bonum & probum uirum affici poſſe. Angebat ue
ro eum Reipub. cauſa uehemẽter multitudinis temeritas, quæ ſe Minutio commiſiſſet, homini
ambitione elato, & non ſanis conſilijs ad bellum incumbenti. Itaq; ueritus ne ille inſanus & opi
nione inflatus præueniens aliquid mali Reipub. importaret, clàm omnibus urbe excedens, in
caſtra ſe contulit, ubi Minutium offendit adeò elatum & tumidum, ut ne ulterius quidem ullo
modo contineri poſſet. Cæterum cum plus æqua ſibi parte imperij arrogaret, hoc minime Fa-
bius concedendum putauit, exercitumq; cum eo partitus eſt, melius eſſe ratus, illum parti im-
Contrà habet Liuius. perare, quàm præter æquum omnia obtinere. Ac primam & quartam ipſe rerum portionem
habuit, ſecundam uero & tertiam illi tradidit, eodem modo diuiſis ſociorum copijs. Cum ue-
ro gloriaretur exultaretq; Minutius, quod ſummi & maximi imperij columen eius cauſa mul-
tum de ſuo ſplendore & dignitate amiſiſſet, admonuit illum Fabius, Non ſibi, ſi ſaperet, cum Fa
bio, ſed cum Annibale eſſe certamen arbitraretur: quod ſi cum collega certare ſtatuiſſet, cogi-
tandum tamen eſſe, quod uictum, & apud ciues contumelioſe tractatum, auctus ipſe honori-
bus ac uictor nulla re ſuperaſſe uideretur, cum eorum ſalutem & ſecuritatem contempſiſſet.
Ille uero hæc omnia ironiam ac diſſimulantiã ſenilem putauit, acceptisq; ijs copijs quæ ſibi for-
te obuenerant, priuatim ſecedens caſtra poſuit. Annibal haud ignarus harũ rerum, inſidias ten
debat. Erat tumulus quidam medius inter utraq; caſtra, haud ſanè ad occupandum difficilis, ca
ſtris uero in eo poſitis, munitus ſufficiẽsq; ad omnia: hinc ſubiecta planities, propter nuditatem
plana & æqua à longe intuentibus apparebat: quædam tamen haud magnæ foſſæ & concaui-
tates inerant. Idcirco Annibal, cum eſſet ſibi occupandi tumuli oblata facultas, illum occupare
neglexerat, ſed ut dimicãdi opportunitas in eo eſſet, in medio illum reliquerat. Vbi autem aſpe
xit Minutium à Fabio ſeiunctum, noctu milites quoſdam per ipſas foſſas & cauernas diſperſit.
Deinde cum primum illuxit, haud multos palàm miſit ad capiendum tumulum, ut Minu-
D tium de loco in certamen detraheret. Nec eum fefellit ſpes. Nam ab initio Minutius leuem ar-
maturam, nec ita multo pòſt milites eò ire iuſſit. Poſtremo cum cerneret Annibalẽ ſubſidium
ferre his qui tumulum inſidebãt, cum omni exercitu inſtructis ordinibus procedit, cõgreſſusq;
è tumulo tela iacientes acri prælio oppugnare cœpit, parta ab illis referens, quouſque Annibal
dum perſpicue illum deceptum agnouit, & nuda terga ijs qui in inſidijs locati erant oſtendere,
ſignum dat. Quo cognito, inſurgentibus undique ſuis, & cum clamore ſe inferentibus, atq; ul-
timos quoſcunq; cædentibus, turbatio magna ac metus Romanos inuaſit. Minutius cum lu-
ſtraret oculis omnes duces locum in acie reliquiſſe, & deſperata ſalute in fugam ſeſe uertiſſe,
omni animi ſui ferocia concidit. Numidæ iam pugna ſuperiores, per planitiem undiq; diſcur-
rentes, diſſipatos Romanos trucidabãt. Cum tanta calamitate Romani laborarent, haud equi-
dem id periculum Fabium latuit, ſed ab initio, ut conſentaneum eſt, futura proſpiciens, inſtru-
ctum exercitum in armis habebat, & ſtudioſe curabat, ea quæ gerebantur cognoſcere, nõ qui-
dem per exploratores, ſed ipſe è ſpecula, quam pro uallo habebat, omnia contemplans. Vtq;
animaduertit circumuentum undiq; ac turbatum exercitum, clamorq; fugientiũ ad eius aures
peruaſit, percuſſo femore, ſuſpirijsq; ac gemitu, omnibus præſentibus, Proh Hercules, inquit,
citius quidem quàm ſperabam, ſed tardius quàm ipſe maturabat, Minutius ſeipſum perdidit.
Signis deinde repente efferri, & copijs ſe conſequi iuſſis, Nunc nunc ô milites exclamauit, qui-
cunq; M. Minutium memoria tenet, curſum properet. Clarus eſt enim uir, & patriæ ſtudioſus:
quod ſi nunc dum properaret hoſtem propellere, ea res minus ex ſententia cecidit, aliâs erit ac-
cuſandi locus. Itaque primum diſcurrentes Numidas per campum ferociter fundit fugatq;.
Deinde contra eos qui à tergo Romanos inſectabantur irruens, obuios trucidat. Reliqui pri-
uſquam clauderentur à Romanis ſuperuenientibus, paterenturq; ea, quibus illos affecerant,
declinantes propere ſe in fugam dederunt. Annibal intuitus ſuorum fugam, Fabiumq; proſpi
ciens ſtrenue egregieq; inter Pœnos pugnantem, deſuper aduerſus Minutium in tumulo pu
gnam cohibuit, & receptui dato ſigno, Carthaginenſes in caſtra reduxit, Romanis quoq; tento
ria ſua libenter repetẽtibus. Ferunt Annibalem è pugna diſcedentem, loquentemq; de Fabio
ad amicos iocando dixiſſe: Nónne ego uobis ſæpius prædixi, hanc nubem, quæ his in monti-
bus ſedebat, tempeſtatem & procellam nobis oblaturam? Confecto prælio, Fabius omnia ho
ſtium

A ſtium cadauera ſpoliauit atque diſceſſit, nec ſuperbius quicquam eſt aut grauius de collega loquutus. Minutius collecto in unum exercitu, Commilitones, inquit, nihil magnis in rebus aberrare, maius eſt quàm ab homine effici poſſit. Vbi uero erratum ſit, recte admonētibus obtemperare, boni uiri & ſapientis eſt. Ego igitur etſi nonnihil fortunæ ſuccenſeam, fateor tamen magnam me illi gratiam debere. Quæ enim tam longo tempore nondum didiceram, ea me uel parua diei parte edocuit, ut cum norim meipſum imperandi alijs peritiam non tenere, ſed mihi imperio alterius opus eſſe, ne cum eis de uictoria cōtendam, à quibus uinci pulcherrimum eſt. Vobis uero alijs quidem in rebus princeps dictator eſt, ſed referendæ illi gratiæ, ducem me futurum profiteor, primumq́ue ad parendum illi, eiusq́ue imperia obeundum me offero. His dictis, imperat, aquilas attollant, & ſe omnes conſequātur. Sic cunctos ad Fabium in caſtra perduxit: ingreſſusq́ue ad tabernaculum contendit, ut omnes in admirationem ſui & dubitationem conuerteret. Hic poſitis in conſpectu ſignis, Fabium egredientem patrem ſuum magna uoce compellat. Milites quoque, patronos milites ſalutarunt: hæc autem libertorum ad manumiſſores ſalutatio erat. Facto poſt ſilentio, ſic Minutius Fabium alloquutus eſt: Duas eodem die uictorias conſequutus es. Nam & hoſtem fortitudine, & collegam conſilio & humanitate uiciſti: ac per illam quidem ſeruaſti nos, per hanc uero nos ab hoſte turpiter, à te uero honeſte & ſalubriter uictos docuiſti. Patrem te igitur optimū appello. Quo enim digniore te nomine appellem non habeo. Maiores nanque à me tibi, quàm genitori gratiæ debentur, quippe qui ab eo ſolum procreatus ſim, abs te uero unà cum tot hominibus ſeruatus. Poſt hæc amplexus Fabium oſculatus eſt. Erat hoc idem facientes milites intueri. Itaque amplexi inuicem iungebant oſcula, ut lætitia ſimul & lachrymis iucundiſſimis caſtra uniuerſa complerentur. Exinde Fabius magiſtratum depoſuit, rurſusq́ue conſules deſignati. Quorum primi cum bellandi morem ſeruauerunt, quem Fabium ſequutum uidebant, ut nunquam collatis ſignis manus cum Annibale conſererent, ſocijsq́ue auxilia ferentes, in fide eos & amicitia retinerent. Cæterum Terentius Varro prouectus ad conſulatum, homo genere ſanè obſcuro, ſed uita ob populi fauorem, dicendiq́ue temerariam licentiam inſigni, uidebatur ſtatim imperitia & temeritate de ſumma rerum aleam eſſe iacturus. Clamitabat enim in concionibus bellum protrahi, quoad Fabijs ducibus ciuitas

Aquila princi- totius legionis signũ. Veget. lib. 2. cap. 13. de re milit. Val. Max. lib. 5. cap. 2.

B ſe committat: cæterum ſe eodem die & hoſtes uiſurum, & ex illis uictoriam reportaturum. Huiuſmodi uocibus coēgit conſcripſitq́ue copias, quantas nunquam antea in quenquam hoſtem Romani conſcripſerant. Octo enim & octoginta hominum millia ad prælium coacta ſunt. Per magnum id Fabio, Romanisq́ue, qui altius proſpiciebant, uidebatur: quippe quos haud latebat, tanta iuuentute amiſſa, ciuitatem nullum ſalutis remedium in poſterum habituram. Quapropter Fabius collegam Terentij, Paulum Aemilium, uirum bellicis rebus ſtrenuum, ſed multitudini inuiſum, & à negocijs publicis abhorrentem, ex mulcta quadam ad ærarium ei indicta, attollere iacentē atq́ue excitare aggreſſus eſt, ut inſaniæ collegæ occurreret, edocens illi non cum Annibale magis, quàm cum Terentio, pro patria certamen ineundum fore. Maturare enim prælium hunc potentiæ hoſtilis ignarum, illum ſuæ imbecillitatis conſcium. Mihi uero Paule, inquiens, æquius eſt credere, quàm Terentio, de rebus Annibalis affirmanti, niſi cum eo hoc anno manus conſerantur, aut illi intereundum eſt, aut hinc cum exercitu diſcedendum, cum nunc etiam cum uincere atque dominari uideatur, nemo ex hoſtibus ad eius fidem confugerit; ex copijs uero quas ſecum domo eduxerat, ne tertia quidem pars ſuperſit. Ad hæc Paulum reſpondiſſe ferunt: Mihi quidem ô Fabi, cum mearum fortunarum ſtatum conſidero, ſatius eſſe uidetur, hoſtium me telis obijcere, quàm in ciuium ſuffragia rurſus incidere. Verum quando Reip. ea conditio eſt, conabor efficere, ut abs te potius, quàm à cæteris omnibus aduerſantibus bonus conſul fuiſſe iudicer. Hac ſententia confirmatus Paulus exiuit ad bellum. At Terentius cum rem ad alternum diei imperium reuocaſſet, prima luce apud Aufidum fluuium, Cannasq́ue, è regione hoſtium poſitis caſtris, ſignum prælij extulit. Eſt autem id ſignum purpurea quædam ueſtis militaris, ſupra imperatoris tentorium extenſa, ut inſperata audacia & multitudine hominum, ab initio Carthaginenſes ingens formido inuaderet, cum ipſi ne dimidiam eorum partem numero explerent. Annibal exercitu armari iuſſo, ipſe cum paucis in equo humilem quendam tumulum conſcendit, ſpeculatusq́ue eſt hoſtes iam ad pugnam inſtructis ordinibus properantes. Cum autem quidam Giſcon nomine ex his qui aderant dixiſſet, admirabilem ſibi hoſtium numerum uideri: contrahens frontem Annibal, Hoc aliud certe te admirabilius fugit. Rogitante uero Giſcone, quidnam id eſſet, Quod ex hac, inquit, tanta ui hominum nemini Giſconi nomen ſit. Idq́ue cauillum præter expectationem incidens, omnibus

C riſum mouit, ac deſcendentes è tumulo omnibus exponebant, ut inter multos plurimus concitaretur riſus, nec hi qui Annibali aderant, ullo modo ſe recipere à riſu poſſent. Quare Carthaginenſes cum perſpicerẽt imperatorem in periculo iocari, & rem paruifacere, audaciores facti ſunt. In prælio conſerendo Annibal aſtutia militari uſus eſt, primo ex loci ſitu, ut terga ad Notum converteret: inſtat enim fulminis ardentis cum fragore incidens, è locis arenoſis & apertis infeſtum attollens puluerem, ſupra Carthaginenſium agmen in Romanos agebat, ut turbati frontes auertere cogerentur. Secundo ex ordine exercitus. Nam cum lectos ex omnibus copijs robuſtiſſimos & bellaciſſimos ex utraque agminis parte locaſſet, ex imbecillioribus compleuit medium, hiſq; ueluti roſtro ante aciem proiecto, eſt uſus. Optimis imperatũ eſt, ut cum illos Romani repuliſſent, in cedenteſq; delati, recedente medio, ac ſinum contrahente, intra aciem ueniſſent, ipſi repente conuerſi ex lateribus illos adorirentur, ac circumfuſi à tergo includerent. Qua una re uidetur magna pars cædis eſſe confecta. Nam ſimulac primum medium ceſſit, Romanoſq; inſequẽtes excepit, & acies in lunatum agmen commutata eſt, ac lectorum Centuriones †hos quidem in ſcutum, illos in haſtam conuerti iubentes, in nuda atque inermia hoſtium inuaſerunt, omnes qui non præueniendo circuitionem ante euaſerunt, in medio cæſi ſunt. Fertur & equitibus Romanorum caſus inopinatus huiuſmodi incidiſſe. Saucius enim, ut uidetur, Pauli equus illum deturbauit. Tum ex his qui circum adſtabant unus & alter relicto equo Conſuli opem tulit. Hoc intuentes reliqui equites, rati id omnibus communi iuſſu imperatum eſſe, omnes deſilierunt ex equis, pedeſtriq; certamine cum hoſte ſe implicuerunt. Ea re animaduerſa, Annibal, hoc inquit mihi optabilius cecidit, quàm ſi ligatos offendiſſem. Verum hæc peregrinæ hiſtoriæ ſcriptores literis prodiderunt. Ex conſulibus Varro cum pauciſſimis aduectus equo, Venuſiam uenit. Paulus autem in ſtrage atque fuga illa confoſſo plurimis telis corpore uulneri inhærentibus, & animo tanto mœrore æger, ad lapidem quendam conſedit, parato ad necem iugulo, ex hoſtibus percuſſorem operiens. Sed ob uim magnam ſanguinis, quo caput ſimulatq; facies fœdata erat, haud à multis dignoſci poterat, ut amici eum & ſerui multi incognitum præterirent. Solus autem Cornelius Lentulus adoleſcens nobilis cum illum eſſet intuitus, cognouiſſetq;, deſiluit ex equo, ad eumq; perducens ut uteretur orabat, &

τοὺς μὲν ἐπ' ἀσπίδα, τοὺς δ' ἐπὶ δόρυ. *Vocabula ſunt diſciplinæ militaris. Polyb. & Aelian. de inſtruẽdis aciebus*

D ſe ſuis ciuibus duce optimo tum maxime indigentibus reſeruaret. Ille his precibus obſequi recuſauit, adoleſcentemq; coëgit rurſus in equum aſcendere. Tum iungens dextrã, ac ſimul con ſurgens, Nuncia, inquit, ô Lentule Fabio Maximo, ac unà teſtis eſto, Paulum Aemilium uſq; ad extremum in eius conſilijs perſtitiſſe, nec ex his quæ cum eo ſe facturum conuenerat, quicquam prætergreſſum eſſe, uerum à Varrone primũ, poſt ab Annibale ſuperatus eſt. His mandatis Lentulum remiſit. Ipſe cum ſe inter mortuos abieciſſet, deceſſit è uita. Ferunt eo prælio Romanorũ quinquaginta millia cecidiſſe, uiuorũ quatuor millia capta. Relicti uero ex utroq; exercitu poſt conflictum haud pauciores decem millibus. Cæterũ Annibalem tanta re feliciter geſta, adhortantibus amicis fortunam ducem ſequi, unaq; cum hoſtibus fugientibus urbem irrumpere, quinto enim à prælio die, in Capitolio eſſe cœnaturum: quod conſilium quanam ratione auerſatus ſit, non facile dixerim, ſed fortunæ, aut dei cuiuſpiam opera ac impedimento, mora & timor & in hac re accidiſſe uidetur. Quare Barcham Carthaginenſem ira incenſum in Annibalem dixiſſe ferũt: Vincere ſcis Annibal, uictoria uti neſcis. Atqui tanta illius uictoriam mutatio conſequuta eſt, ut cum ante prælium, non urbem, non forum, non portũ ullum Italiæ haberet, difficultateq; atque inopia rei frumẽtariæ eius exercitus laboraret, nec ab ullius rei certa ſpe orſus, ſed ueluti magnis prædatorijs copijs, paſſim uagus & errans bellum inferret, tum parum abeſſet, quin uniuerſam armis Italiam in deditionẽ ſui imperij coëgiſſet. Plurimæ enim ac maximæ nationes ad eum ſponte confugerũt. Et Capua, quæ aliarum ciuitatum ſplendore & dignitate maxima poſt Romam habebatur, ea ſe dedente potitus eſt. Nec erat modo ea tempeſtate experiri amicos non paruum malũ, ut Euripides inquit, uerum ſapientiũ quoq; ducum periculum facere. Quæ enim Fabij, ante pugnam, ignauia atq; ſocordia appellata eſt, poſt prælium ſtatim, non humana ratio, ſed diuina quædã mens ac felicitas fuiſſe uidebatur, tanto interuallo futura proſpexiſſe, quæ uix ea perpeſſis forẽt credibilia. Quare extemplo Roma in eum omnes ſpes reliquas cõtulit, & ad eius uiri conſiliũ non aliter quàm ad templũ, & aram ſanctiſſimam ſe recepit. Idq; ei prima ac potiſſima manẽdi cauſa fuit, nec ab eius prudẽtia diſcedendi, ut in Celticis cladibus. Qui enim illis temporibus in quibus nullum uidebatur periculũ impendere ciuitati, timidus diffidenſq; eſt habitus, tum cum omnes in luctos immẽſos & inutiles mœrores ſe cõieciſſent, ſolus omniũ gradiebať per urbem, miti inceſſu, ſerena fronte, humane ſalutando

A tando. Muliebribusq́ ſublatis fletibus, prohibitiſq́ conuentibus ad publicum luctum exeuntium, ſuaſit ſenatum cogi, & magiſtratus ſpe optima confirmauit. Ipſe robur & potentia ciuitatis erat: in eum omnes opes imperij ſpectabant. Portis præpoſuit qui uulgum erumpentem urbemq́ deſerentem prohiberent. Fletui locum & tempus definiuit, per domos ad triginta dies flere uolenti fas eſſe ſtatuens. Poſt hæc fletus omnis ſoluendus erat, atque his omnibus ciuitas expurganda. Inſtantibus uero eo tempore Cerealibus, uiſum eſt ſatius eſſe, ſacrificia & pompam omnem omittere, quàm magnitudinē cladis, paucitate hominum, mœſtitiaq́ oſtendere. Deos enim fortunatorum honoribus lætari. Quæ uero ad placationes deorum & ad tetra prodigia auertenda uates fieri mandauit, confecta ſunt. Nam Pictor Fabij neceſſarius ad captanda oracula in Delphos eſt miſſus. Ex Veſtalibus uirginibus duæ in ſtupro deprehenſæ ſunt, quarum alteram, ut mos erat, uiuam humi defoderunt, altera ſibimet ipſa mortem conſciuit. Maxime uero tum manſuetudo & clementia ciuitatis apparuit, cum Varroni ex fuga redeunti, humili habitu & lugubri, ut conſentaneum eſt hominem re turpiſſime & infeliciſſime geſta redire, Senatus & plebs omnis ſalutabunda ad portas obuiā prodijt. optimateſq́ ac Senatus principes, inter quos erat Fabius, indicto ſilentio Varronem collaudarunt, quod poſt tam acerbam cladem de patria ſalute non deſperaſſet, uerum adeſſet adhuc rebus ſtrenue gerendis ducem ſe præbiturus, uſuruſq́ legibus, & ciuibus quibus defendi poſſe urbem confideret. Poſtea uero quàm Romani acceperunt Annibalem parta uictoria ad reliquam ſubiugandam Italiam eſſe conuerſum, in ſpem bonam erectis animis, duces & exercitus emiſerunt. Horum clariſſimi Fabius Maximus & Claudius Marcellus fuere, contraria in Repub. ſentientes, ſed pari gloria & nomine. Hic enim, ut in eius uita demonſtratum eſt, uir robore & magnitudine animi inuictus ac terribilis, quippe qui & manu ſtrenuus foret, ac natura eiuſmodi præditus, quales Homerus bellicoſos, atque magno animo homines appellat: impetu & audacia, qui aduerſus Annibalem uirum intrepidum, pari contrà uultus audacia fretus, prima belli certamina excitauit.

Conſtantia.

Fabius autem prioribus conſilijs perſtabat, ratus nemine cum Annibale prælium ineunte, neque irritante, ipſummet ſibi detrimēto fore, eiuſq́ uires bellando attritum ac debilitatum iri, ut robur athletici corporis laborioſi nimis celeriter amiſſo uigore perit. Idcirco Poſidonius hunc B ait ſcutum, illum uero enſem à Romanis nuncupatum eſſe. Tolerantiam enim Fabij, ac tute pugnandi morem, audaciæ & promptitudini Marcelli admiſtum, ferunt Romanis ſalutarem fuiſſe. Verum Annibal huic quidē uelut torrenti rapido & impetuoſo ſæpe occurrēs, repreſſit eius uires, & diſiecit: ab hoc autem ſenſim fluente & ſine ſtrepitu ſe aſſidue inſerente, præter ſpem latenter oppreſſus conſumptuſq́, in eiuſmodi difficultatem coniectus eſt, ut Marcello pugnante fatigaretur, Fabium prælio abſtinentem pertimeſceret. Plurimum enim temporis cum his bello decertauit, aut præfectis bello imperatoribus, aut proconſulibus, conſulibus ue creatis. Nam quinquies uterque conſulatum geſſit. Marcellum uero quintum conſulem inſidijs circumuentum oppreſſit. In Fabium cum omnis dolos atque inſidias ſæpius eſſet expertus, fruſtra omnia egit, præterquam ſemel, cum paululum abfuit, quin eum Punica arte intercepiſſet. Compoſitis enim epiſtolis, quæ ex Metaponti principibus & primoribus allatæ apparebant, eas tranſmiſit ad Fabium. In ijs erat ſcriptum, ciuitatem ſi ille adeſſet, deditionem facturam, eius conſilij conſcijs & coniuratis illum tantū aduentare atque propè adeſſe expectantibus. His literis Fabius permotus, accepta copiarum parte, eò profecturus erat, ſed deterritus ſiniſtris auibus, conſilium immutauit. Nec ita multò poſt compertum eſt eas literas ab Annibale dolo ad Fabium perſcriptas, ab eodemq́ illi inſidias ſecus urbem eſſe locatas. Verum ab hac fraude Fabium fuiſſe ſeruatum deorum beneuolentia quidam arbitrantur.

Clementia.

Defectiones autem ciuitatum ac ſociorum motus, exiſtimabat Fabius quiete clementerq́ congreſſibus & colloquijs ſedandos ac ſopiendos, nec omnem ſuſpicionem proſequendam, ſuſpectis penitus exhulceratis.

Val. Max. lib. 7 ca. 3.

Cum animaduertiſſet militem quendam Marſum fortitudine & genere inter ſocios primarium, defectionis accuſari à quibuſdam qui erant in caſtris, nullam in eum fecit animaduerſionem, ſed confeſſus eſt illum illiberaliter, & præter dignitatem eſſe tractatum: ac primum ſe, inquit, duces uehemēter accuſare, qui ad gratiam, non pro meritis, honores impertiantur: ſecūdo illum, qui nec uerba fecerit, nec ſe adierit, ſi qua re indigeret. His habitis bellico eum equo donauit, alijſq́ militaribus præmijs ornauit. Itaque ex eo tempore hominem ſemper fideliſſimum promptiſſimumq́ habuit. Abſurdum enim ducebat, ſi equi & canes uenatici propter hominum curam atque familiaritatem uictumq́ potius quàm uerberibus aut catenis, difficultatem & acerbitatem feritatemq́ deponerent: imperantes uero hominibus, non gratia &

C manſuetudine, rebelles eorum animos ſibi conciliarent, ſed aſperiores ſe in eos uiolentioresq́ præſtarent, quàm in caprificos malosq́ ſylueſtres & oleaſtros agricolæ ſoleant, qui hos in oleas, illas in malos, alias in ficus colendo moliendoq́ paulatim transferunt. Alter Lucanus genere per manipularios delatus eſt, quod à caſtris noctu diſcederet, & ordinẽ ſæpius deſeruiſſet. Tum Fabius rogauit, quem uirum illum alijs rebus eſſe perſpicerent. Affirmantibus cunctis, haud facile parem illi militem inueniri poſſe, ac ſimul præclara quædam eius facinora in medium referentibus, eius errati cauſam ſcrutatus diligentius, inuenit puellæ amore captum hominem longum ac periculoſum iter à caſtris digreſſum ubique ſuſcipere. Miſſis igitur quibuſdam illo imprudente, comprehenſam mulierculam in tabernaculo occultauit. Tum Lucanum ad ſe uocatum, priuatim ac benigne eſt alloquutus. Neque latuiſti, inquiens, cum præter patrios mores ac leges extra caſtra ſæpius pernoctares, neque antè cum ſtrenuus eras latêre potuiſti. Delicta igitur tibi ob ea quæ fortiter geſſeras, remittãtur. Poſthac autem alteri committam cuſtodiam. Admirante uero milite, productam in medium mulierem illi tradidit, hæc intercedet, inquiens, te nobiſcum in caſtris eſſe manſurum: tuq́ hocipſum opera oſtendes, niſi iam alia turpior exeundi cauſa ſuberat, quam ſimulato puellæ amore, tegere ac occultare uelles. Hæc igitur de hoc memorantur. Tarentinorũ autem ciuitatem per proditionem antea ab Annibale captam,

Liuius lib. 7. Decad. 3. hoc modo recuperauit. Erat in eius caſtris Tarentinus quidam adoleſcens, qui Tarenti ſororem habebat ſumma erga ſe fide & obſeruantia. Hanc diligebat uir Brutius, unus ex ijs qui relicti ab Annibale ciuitati præſidebant. Hoc Tarentino conficiendæ rei ſpem attulit. Communicataq́ re cum Fabio, ſimulataq́ ad ſororem fuga, ciuitatem ingreſſus eſt. Primis diebus mulierẽ Brutius non adijt, exiſtimante illa hæc omnia fratrem latere: paulò poſt ſic eam adoleſcens frater alloquitur: Vehemens rumor peruaſit in caſtra, te cum uno ex principibus congredi. Quiſnam is eſt? Si enim uir eſt inſigni uirtute & probitate, ut aiunt, bellum omnia permiſcens paruifacit genus. Turpe autẽ nihil, quod ui ac neceſſitate fiat, uerum felicitas quædam iudicanda eſt, quo tempore parum uis ualeat, uim inferente quamhumaniſſimo uti. Ex hoc Brutium mulier acceſijt, eiq́ fratrem cognitũ fecit. Qui cum approbator uideretur eius amoris eſſe, beneuolentioremq́ & obſequentiorem barbaro ſororem præberet, eum ſibi magis in fidem confirmauit.

D Quare iniecta illi ſpe maxima præmiorum, quam Fabius oſtenderat, militis amantis animum leuiter immutauit. Hæc à plurimis ſcriptoribus traduntur. Quidam uero mulierem à Brutio amatam ferunt, non Tarentinam, ſed Brutiam genere, Fabijq́ amicam fuiſſe, quæ ut accepit, ſuum ciuem & notum Brutiorum ducem eſſe, rem ad Fabium detulerit, inde habito cum duce colloquio, ſuaſionibus eduxerit hominem atq́ oppreſſerit. Dum hæc aguntur, Fabius ad fraudem uerſus, qua amouere longius Annibalẽ poſſet, militibus qui Rhegij erant per literas mandat, Brutium agrum excurſionibus uaſtent, Cauloniamq́ euertãt. Octo millia militũ hi erant, transfugæ plurimi ex ijs qui in Sicilia ignominioſe à Marcello habiti erãt, nequiſſimi homines, quos ciuitas ſine detrimento & facile amitteret. Sperabat enim, id quod accidit, ijs per dolum Annibali proditis, à Tarento illum ſe auerſurũ. Statim enim Annibal perſequuturus eò cum exercitu diſcurrit. Septimo autem die, ex quo Fabius Tarentinos obſederat, habito cum Brutio ante colloquio, cum ſorore adoleſcens ad eum in caſtra ſe contulit, edoctus diligẽter locum, qua præſidens Brutius inuadentes immiſſurus erat. Haud tamen Fabij in re conficienda ſimplex conſiliũ fuit, ſed ipſe ad eam partem urbis profectus, ſilentio ſubſedit, reliquus autem exercitus adortus terra mariq́, magno clamore ac tumultu oppugnare urbem cœpit, quoad illuc concurſu Tarentinorum facto, ad repugnandũ ijs qui mœnibus imminebant, Brutius ſignum Fabio dedit, inuadendæ urbis opportunitatem adeſſe, ille admotis ſcalis murum conſcendens, urbe potitur. Hic uidetur Fabius ambitioni nimium cõceſſiſſe. Nam primos omnium iugulari Brutios iuſſit, ne appareret eum proditione urbẽ cepiſſe. Quem tamen falſum habuit opinio, perfidiæ enim & crudelitatis infamiam ſubijt. Interierunt & plurimi Tarentinorum: triginta millia uenundati ſunt: direptaq́ ab exercitu urbe, tria millia talentorum relata in ærarium. Vexatis igitur, direptiſq́ alijs, dicitur ſcriba à Fabio contendiſſe, quidnam de dijs fieri iuberet, imaginibus & ſtatuis uidelicet ita nuncupatis. Ad ea Fabius reſpondiſſe: Relinquamus Tarentinis infeſtos deos. Attamen Herculis ſimulacrum Tarentum aſportatum in Capitolio iuxta æream ſui equeſtrem ſtatuã locauit. Permultumq́ in hoc uiſus eſt à Marcello eſſe ſuperatus, & magis illum uirum manſuetudine & humanitate admirabilẽ reddidit, ut in eius uita ſcripſimus. Annibal uero ferũ in ea perſecutione, quadraginta tantũ ab urbe ſtadijs aberraſſe, dixiſſeq́ palàm omnibus, Eſt certe alter Romanis Annibal. Tarentinorum urbem, ut ceperamus, amiſimus.

A Ad amicos autem priuatim, Tum primum dicere ſibi in mentem ueniſſe, ut iampridem perſpexiſſet, difficile ipſis eſſe, nunc autẽ impoſſibile præſentibus copijs Italia potiri. Hic ſecundus Fabij triumphus fuit multo clarior priore atque illuſtrior: qui ut bonus athleta, cum Annibale repetito certamine, facile eius omnia & cõſilia & facta peruertit, cum iam quemadmodũ anſæ & amenta firmitudine deſtituerẽtur. Nam pars exercitus luxuria ac delitijs reſoluta erat, pars aſſiduis prælijs ueluti defeſſa & fatigata. Marcus quidam Lucius Tarentũ obtinebat, quo tempore ad Annibalẽ defecit: qui amiſſa urbe arcem retinuit, quoad Romani eam receperũt. Hic Fabij gloria uehementer angebatᷓ, & ſemel impulſus inuidia atq; ambitione, in ſenatu dixiſſe dicitur: Non Fabium, ſed ſe, recipiẽdi Tarenti cauſam extitiſſe. Tum ridens Fabius, Vera, inquit, mehercle narras: nam niſi tu amiſiſſes, ego nunquã recepiſſem. Romani uero cum alijs honoribus Fabium affecerunt, tum eius filiũ conſulem deſignarunt. Cumq; is magiſtratũ iniſſet, & quædam ad bellum diſponeret, pater ſiue ætatis uitio, ſiue alia quadam ui morbi, ſiue quod filiũ tentare uellet, inuectus equo, per mediam circundantium turbam incedebat. Quem cum uidiſſet iuuenis, nõ tulit, miſſoq; ad eum lictore, patrem deſcẽdere ex equo iuſſit, ac pedibus accedere, ſi quid à magiſtratu petiturus eſſet. Quod imperium cæteri indigne tulerũt, & in Fabiũ omnes oculos animumq; conuerterant, quem putabant priori gloria indigna pati. Ipſe autem repente ex equo deſiliẽs, equo citius ad filium properat, eumq; complexus & gratulans, Recte, inquit, fili & ſentis & agis: nec latuit te quibus imperes, & quantam imperij molem ſuſceperis. Sic & nos, & maiores noſtri Romanam ciuitatem exauximus, patriæ gloriam ſemper parentibus ac liberis præferentes. Et re uera quidem fertur Fabij proauus maxima apud Romanos gloria atque potentia fuiſſe: quinquies enim conſulem eſſe creatum, triumphosq; clariſſimos ex infeſtiſſimis hoſtibus reportaſſe, ac filio conſulatum gerenti legatum fuiſſe ad bellum adminiſtrandum conſtat. In triumpho autẽ, cum filius trijugo curru eſſet inuectus, ipſe equo inſidens cum alia turba ſequebatur, in hoc ſibijpſi congratulans, quod eum filium paterno iure haberet ſubditum, aliorum uero ciuium maximus & eſſet, & diceretur, legibus tamen ſe & conſule demiſſiorem gereret. Verum ille uir non his ſolum admirabilis fuit, cæterũ Fabius, cum filium amiſiſſet, ut uir ſapiẽs, & humanus parens, caſum ſuum æquiſſime tulit. Laudationem uero, quod

Gratia relata pro rebus bene geſtis.

Liuius lib. 4. Decad. 3.

Parentum ſplendor.

B munus in funeribus propinqui obeunt, ipſe in foro conſtitutus, pro filio dixit, quam poſtea ſcriptam dedit. Sed poſteaquam Cornelius Scipio in Iberiam miſſus Carthaginẽſes multis prælijs ſuperatos è prouincia eiecit, gentibus autem permultis, ac maximis ciuitatibus ad imperium Romanorum adiunctis, præclariſſimis rebus geſtis ciuitatem ornauit, beneuolentiam & gloriam, quantam nemo unquam alter, aſſequutus eſt. Conſul deinde factus, cum proſpiceret populum ſeſe ad Annibalem oppugnandum expetere atq; efflagitare, ibi cum Annibale manus conſerere priſcum nimium & uetuſtum ducens, excogitauit nauibus Carthaginem petere, & Libycam regionem armis & exercitibus populari, ad idq; populum pro uirili ſua excitare atq; impellere nitebatur. Hic Fabius omni ratione metum incutiens ciuitati, ut quæ ab imperito adoleſcente & improuido, in maximum periculum & ultimũ diſcrimen uocaretur, Senatui ne fieret perſuaſit. Populo autem uiſus eſt, ob inuidiam, Scipionis gloriæ obtrectare, ueritus ne ſi ille magna aliqua re & præclara geſta, bellum id ſuſtuliſſet omnino, aut ex Italia eieciſſet, iners ipſe & ignauus uideretur, qui tandiu bellum traxiſſet. Ab initio tamen extimatus eſt, quod maxime ſecuritati proſpiceret, magnumq; periculum formidaret, ad repugnandũ accedere: cum uero intenderet magis, ac longius proueheretur ambitione quadam & pertinacia, Scipionis curſum ad gloriam impedire uelle uidebatur. Siquidem Craſſo Scipionis collegæ perſuaſit, ut obuiam iret, nec permitteret ut Scipioni imperiũ mandaretur, neque de dignitate illi cederet, ſed ipſe, ſi uideretur, cum exercitu Carthaginem nauigaret. Vt uero non permiſit ei pecunias ad bellum dari, Scipio coactus ipſe belli impenſam ſuſcipere, ex Hetruriæ ciuitatibus, quibus cum ſibi priuatim amicitia erat, coẽgit pecunias. Craſſum autem hominem minime contentioſum, ſed mitem & manſuetum, & quod põtifex maximus foret, tum natura ipſa, tum quædam diuina lex facile domi continuit. Quare rurſus obſiſtere Scipioni alia ratione aggreſſus Fabius, iuuentutem cum eo ad bellum exeuntem prohibuit, ac remoratus eſt, in ſenatu & in concionibus clamitans, Scipionem nõ modo Annibalem fugere, ſed quæ ſupereſſent ex bello copias ex Italia quoq; abducere, blandiendoq; iuuentutem inani ſpe ducere, eiq; ſuadere parẽtes, coniuges, ciuitatem relinquere, hoſte inuicto ipſis portis aſſiduò imminenti. Quibus perterriti Romani, eas ſolum legiones, quæ in Sicilia erant, Scipioni ad bellum decreuerunt: trecentos præterea ex his, qui ſub eo in Hiſpania meruerant, quibus fidis utebatur. Hæc igitur Fabius ex ſua

C natura & conſuetudine in Repub. ſentire uidebatur. Sed poſteaquã Scipio traiecit in Libyam, & facta ſtatim eius admiranda, & res geſtæ maximæ atque pulcherrimæ Romam nunciatæ ſunt, & quæ famæ teſtimonio forent, ſpolia multa conſequuta ſunt. Rex uero Numidarum captiuus, & duorum caſtrorum eodem tempore incendia, interemptioq́ multorum, cum hominum & equorum, tum etiam armorum, quæ in illis apparata erant. Tum Annibal per legatos à Carthaginenſibus reuocatus eſt, iubentibus ſpes illas imperfectas dimittere, & patriæ auxilium ferre. Ad hæc, Scipio cum ob eos ſucceſſus omnibus uerſaretur in ore, cenſuit Fabius, Scipioni ſucceſſorem eſſe mittendum. In quo cum cauſam aliam probabilem non haberet, uulgatum illud uſurpabat: Periculoſum eſſe, ſpem tanti imperij unius hominis fortunæ committere, difficile autẽ eſſe eundem ſemper ſequunda uti fortuna. Sic ad poſtremũ in offenſionem multitudinis incurrit, ut homo moroſus ac inuidus, aut affecta iam ætate timidus, & ſpe bona deſtitutus, ac præter modum Annibalem perhorreſcens. Neque enim eo cum copijs ex Italia diſcedente, etſi cõfirmatis ciuium animis, tempus quietum atque indubitatum reliquit, ſed tum maxime inquit ciuitatis ſtatum laborare, & in ultimum diſcrimen eſſe adductum. Grauiorem nanque in Libya pro ipſa Carthagine Annibalem ipſis futurum, exercitumq́ Scipioni occurſurum, multorum adhuc ſanguine imperatorum, dictatorum, ac conſulum madentem. Quare ciuitas his rurſus uocibus maxime perturbata eſt, ut bello in Libyam ſecedente, belli metus Romæ propior factus putaretur. Verum Scipio haud multo poſt tempore, cum prælio fuſo Annibale Carthaginis occidentis animos & audaciam fregiſſet deieciſſetq́, maius ſpe omnium ciuibus gaudium attulit, ac uere imperium Romanorum magno ſalo & fluctibus agitatum, in priſtinum ſtatum & dignitatem uindicauit. Sed Fabius haud quidem uſque ad belli exitum uita ſuperfuit, neque audiuit ſuperatum Annibalem, neque patriam magnis & certis ſucceſſibus illuſtratã aſpexit.

Mors.

Quo enim tempore Annibal ex Italia ſoluit, morbo correptus diſceſſit è uita. Epaminondam igitur Thebani, ob inopiã, publico honore funeris proſequuti ſunt. Nihil enim eius mortui domi, præterquam ueru ferreum, inuentum ferunt.

Val. Max. lib. 5. ca. 2.

Honor mortuo habitus.

Fabio uero haud eſt publicum funus à Romanis exhibitum, ſed priuatim ſingulis ad ſepulturam conferentibus, non ut inopiæ ſubuenirent, ſed ueluti populi parentem ſepultura ornarent, congruentem uitæ honorem

D in morte, & gloriam conſequutus eſt.

PERICLIS ET FABII COMPARATIO.

Qualis uterq; fuerit in bello.

Talia igitur de horum uirorum uitis & moribus ex hiſtoriarum monumentis accepimus. Sed cum multa uterque & præclara, & ciuilis & bellicæ diſciplinæ exempla reliquerit, age ex bellicis rebus illud primum ſumamus, quod Pericles populum fortunatiſſimum ac ſua ætate maximum, ac maxime potentia opibusq́ florentem nactus, communi fortuna, & uiribus ciuitatis iure ſecurus & felix per omnem uitam fuiſſe uidetur. At Fabius perditiſſimis temporibus & alieniſſimis ciuitatẽ capeſſens, non in bonis ſeruauit incolumem, ſed ex malis eripiens, in optimum ſtatum reſtituit. Pericli Cimonis uictoriæ & Myronidis, Leocratisq́ trophæa, ad hæc Tolmidis ſucceſſus plurimi ac maximi, dum Reipublicæ præfuit imperator, ciuitatem celebritatibus & conuentibus publicis ornandam magis quàm recipiendam bello & ſeruandam tradiderunt. Fabius autem cum fugæ permultæ & clades, multorum etiam interitus, iugulationesq́ ducum atq; imperatorum, ad hæc paludes campiq́ & ſaltus exercituum cadaueribus referti, flumina præterea uſque ad mare cæde & ſanguine exundantia, ſibi ante oculos uerſarentur, atque his ſuo tempore illatis à uiuo adhuc hoſte & incolumi, contemptus omnibus, ad ſubleuandam ciuitatem ſe conferens, haud funditus euerti ſiuit. Atqui uidebitur fortaſſe haud ita difficile eſſe ciuitatem multis afflictam cladibus attollere iacentem, & quæ ob neceſſitatem præſertim conſilio prudentis ducis obtemperet, ut populi ſequundis rebus elati, ſibiq́ præſidentis, quaſi frenis quibuſdam petulantiã & audaciam cohibere. Quod uidetur Pericli de Athenienſibus contigiſſe. Sed quæ Romanis inciderunt & plurima & maxima mala, magno & inuicto animo hominem oſtenderunt, qui neque turbaretur his omnibus, neque à priori mente conſilioq́ deſciſceret. At Samo quidem à Pericle captæ, Tarenti receptionem licet opponere. Eubœæ uero, Campaniæ ciuitates. Ipſum poſtea Tarentum Furius & Appius conſules obtinuerunt. Ex apparatu uero pugna non uidetur Fabius conflixiſſe, præterquam ea, ex qua primum triumphauit. Pericles uero ex terreſtribus maritimisq́ prælijs, nouies ex hoſtibus trophæum ſtatuit. Nulla tamen Periclis res geſta memoratur tanta, quanta eſt à Fabio geſta, cum ex Annibalis inſidijs ſeruato Minutio Romanorũ exercitum ſer

uauit

A uauit incolumem. Opus enim magnũ, & cum fortitudinis, tum prudentiæ humanitatisq́ fuit. Rurſus Pericli non quemadmodũ Fabio talis bello error obtigit, cum per boues ab Annibale aſtutia ſuperatus eſt, qui caſu & fortuitu in anguſtijs clauſum deprehendit hoſtem, noctu latentem neglexit, & luce uim inferentem, & præuenientem, concertatoremq́ ſuperantem. Quod ſi non præſentia ſolum inſpicere decet, ſed etiam ex futuris optimum ducem conijcere, bellum profecto, quem Pericles præuiderat, prædixeratq́ Athenienſibus, exitum habuit. Illi enim plurimis intenti, cupiditate ſuas opes amiſerunt. At Romani contra Fabij ſententiã, Scipione Carthaginem miſſo, omnium rerum potiti ſunt, non fortuna quidem, ſed ſapientia & fortitudine imperatoris, qui hoſtem fudit. Vt huic quidem ſapientis conſilij patriæ clades teſtimonio ſint, illum male omnino ſenſiſſe ſucceſſus ipſi arguere uideantur. Pariter autem in duce reprehendendum, præter ſpem uel detrimentum accepiſſe, uel ſtrenue rem geſſiſſe. Sola enim, ut uidetur, inexperientia gignit audaciam, eademq́ fiduciam aufert. Atq; hæc de bellicis rebus ſatis dixiſſe ſit. Quod autem ad Rempub. ſpectat, Pericli bellum uitio maxime datur. Dicitur enim ab eo conflatum, & profectum eſſe cõtentione quadam, ne Lacedæmonijs cedere uideretur. Exiſtimo autem neque Fabium ipſum ulla conceſſiſſe Carthaginenſibus, ſed magno & generoſo animo, pro imperatoris munere, periculum ſuſcepiſſe. Verum Fabij in Minutium manſuetudo & clementia, Periclis cum Cimone & Thucydide diſſenſionem arguit. Qui uiri optimi cum eſſent, & optimatũ apprime ſtudioſi, pulſi ab eo & in exilium coniecti ſunt. Sed Pericli potentia maior, maiusq́ imperium fuit, quibus alios prohibuit duces detrimẽti aliquid re male conſulta ciuitati inuehere. Tolmides tantũ eum effugiens, ac uiolenter urgens, Bœotico bello offendit. Cæteri autem illi ſe dederunt, opumq́ illius magnitudine, ſe ad eius ſententiã accommodarunt. At Fabius cum ipſe per ſe eſſet ab omni errato & offenſione remotus, potentia in prohibendis cæteris inferior fuiſſe uidetur. Non enim tot cladibus perfuncti eſſent Romani, ſi quantum Athenis Pericles, tantum Romæ ualuiſſet Fabius. Iam uero in pecunijs magnificentiam, hic nihil à diuitibus accipiendo, ille multa inopibus largiendo, permaximã oſtendit, cum priuatis copijs captiuos redemiſſet. Nec Fabio quidem ampla res erat, ſed ſex tantum talenta. Pericles autem haud facile fortaſſe quis diceret, quantis opibus cum ex ſocijs & regibus iuuari

B locupletariq́ liceret, à largitionibus ſe inuictum & incorruptũ ſeruauit. Iam uero cum Periclis operum magnitudine, ac templorum ædificiorumq́ apparatibus, quibus Athenas Pericles ornauit, quanquam non omnia quidẽ, quæ ante imperatores Romæ erant, decora & ornamenta conferenda ſunt, præſtantem tamen quandam excellentiam ac eximiam eius munificentia ac liberalitas habere uiſa eſt.

Qualis in Republica.

Magnific…

Facultates.

PELOPIDAE VITA

ANTONIO BECARIA INTERPRETE.

CATO ſenior quibuſdam ſtrenuum hominem audacemq́ laudantibus, plurimum differre inquit, uirtutem magni, uitam non magnifaciendam putare. Et recte quidem. Nam cum apud Antigonum quidam confidenti animo, habitudine tamen corporis haud proſpera militaret, interrogatus à rege, quænam eſſet palloris in eo cauſa: quandam ægritudinem incognitam reſpõdit. Poſtquam autem uirtuti affectus rex, ac magnificentia quadam motus, imperauit medicis, ut ſi qua eſſent ad ſalutem remedia, illum curarent: cum bonæ ualetudini reſtitutus eſſet, non eo amplius ardore atque impetu periculis ſeſe certando obijciebat. Quapropter admiratus Antigonus eam animi mutationem, non poterat non accuſare. Cui ille, nihil cauſam diſſimulans, Tu me ô rex, inquit, profecto minus audacem reddidiſti, cum ex his malis liberaueris, quibus uiuere paruifaciebam. Ideo & uir quidam Sybaritanus eadem Spartanis uidetur obieciſſe, inquiens: Nõ multum laudis reportare, quod fortiter bello morti ſeſe obijcerent, ob duros eorum labores, ac uiuendi diſciplinam & aſperitatem. At Sybaritis, cum uirtutis ac gloriæ loco omnibus delitijs ac mollitiei dediti eſſent, non mirum ſi uideantur uitam deſpicere, qui mortem non timent. Lacedæmonij enim & uiuendum libenter, & moriendum, ſed utrunq; cum uirtute cenſebant, ut ex hoc epicedio conſtat:

Hic cecidere uiri, quis nec mors, at neque uita,
Sed pulchrum, pulchre uiuere, obire, fuit.

Non enim mortis fuga damnanda eſt, ſi ſit uita uirtutis ac honeſtatis ſtudioſa. Neque ulla mortis conſtantia reprehendenda, ſi non ex con

C temptu uitæ proficiſcatur. Vnde Homerus ſemper audaciſſimos ac pugnaciſſimos uiros, optimeq; armatos educit ad pugnam. Græcorum uero leges, non qui enſem, aut lanceam, ſed qui clypeũ amittebãt, mulcta damnabãt, docentes oportere militi magis qui non accipiat, q̃ qui det incommodũ, curæ eſſe debere, duci præſertim urbis & exercitus. Si enim, ut Iphicrates inquit, pedites quidẽ manibus ſimiles ſunt, equites uero pedibus, ipſaq; acies pectori & thoraci, capiti autem imperator, nõ exiſtimandum eſt ſi quis ſe temere periculis obiecerit, ſeipſum ſolum negligere, ſed etiam omnium, quibus per ipſum ſalus conſtat, & contrà. Vnde Callicratidas uir etſi cætera egregius, non tamen ſapienter auguri reſpondiſſe uiſus eſt. Nam cum iuberet, ut ſibi à morte caueret, quam ſacra portendebant: Non in unius, inquit, morte Spartæ ſalutem poſitam eſſe. Nam cum pugnaret Callicratidas, unus erat, necnon cum nauigaret militaretq;. Sed profecto dux omnium cum eſſet, omnemq; totius exercitus potentiam ſuſcepiſſet, neq; unus, neque ſolus erat. Sed melius Antigonus ſenex, cum apud Andrum nauali prælio dimicaturus eſſet, cuidã dicenti, longe plures eſſe hoſtiũ naues: At meipſum, reſpondit, quot eorũ obijcies? magnifaciens profecto, ut decebat, imperij dignitatem, ſi cum experientia & uirtute locata ſit: cuius præcipuum illud eſt, ſeruare eum, quo ſeruato, cætera conſeruantur. Itaque pulchre Timotheus. Chares enim cum nonnullas in corpore cicatrices Athenienſibus oſtentaret, ac clypeum ipſum lancea confoſſum: Ego uero, inquit, uehementi pudore affectus ſum, quod cum obſiderem Samum, prope me conciderit telum, quaſi meipſo iuueniliter magis uterer, quàm deceret imperatorem aut ducem tanti exercitus. Vbi enim periculũ imperatoris communem omnibus afferret calamitatẽ, ibi & manu & corpore pro uiribus certandum eſt. Illi quoq; recte ualeant, qui dicunt oportere optimum imperatorem maxime quidem ſenectute, aut certe ſeneſcentem mori. Vbi uero parua uirtutem imperatoris gloria, certa autem rerum omniũ pernicies, ſi minus illi ex ſententia ſuccedat, conſequatur, quis militis operam ab imperatore exigat ipſius periculo redemptã? Cum igitur Pelopidæ ac Marcelli uitam ſcribere inſtituiſſem, haud alienum eſſe, ut ea prædicerem, exiſtimaui. Hi enim maximi quidẽ ac pugnaciſſimi uiri, pro ſe quiſq; eorum patriam imperatoria laude extollentes, ambo temere conciderunt. Aduerſumq; grauiſſimos hoſtes uterque bellum gerens, alter quidem Annibalem antea inuictum primus,

D ut aiunt, in fugam uertit, hic uero Lacedæmonios mari & terra ſuperantes uniuerſa, acie deuicit. Ambo ſeipſos temere periculis obijcientes uitam amiſerunt, & potiſſimum eo in tempore, quo maxime eorum uita optatiſſima fuit. Propterea nos morum ſimilitudinem ſecuti, eorum uitas memoriæ commendabimus. Pelopidas igitur Hippocli filius, ſpectatiſſimo genere natus, ut & Epaminondas magnifice educatus, inter Thebanos maxime pollebat. Cumq; adhuc adoleſcens eſſet, nactus ſplendidiſſimam domum, petentibus quibuſq; & potiſſimum qui mereri uidebantur, opitulari cœpit, ut uere ſuarum rerum dominus uideretur, non ſeruus. Nam quidam ſunt, ut inquit Ariſtoteles, qui ob eorum cupiditatem, ac animi illiberalitatem, minime diuitijs utuntur, alij uero per intemperantiã abutuntur: ſeruiuntq; hi quidem uoluptatibus ſemper, illi occupationibus tranſigunt uitam. Itaque cum plurimi eſſent, qui Pelopidæ gratia & benignitate cõmoti, eius liberalitate ac munificentia facile uterentur, ſolo ex amicis Epaminondæ nunquam ut acciperet quicquã potuit perſuadere. Cuius continentiæ in eo ipſe par erat, quod & ueſtium tenuitate, & cibi moderatione, tum tolerantia laborum, & in fungẽdo imperatorio munere, ſynceritate æque exornatus erat, quemadmodũ Euripides Capaneus, cuius quidem res ampliſſimæ erant, non tamen ob eam rerum copiam inſolens aut mollis, quinimò cui fœdum ac turpe uidebatã pluribus uti ad corporis cultum, quàm hi qui inter Thebanos minimum poſſiderent. Epaminondas igitur, etſi ex conſuetudine & ex patria hæreditate haud locuples eſſet, longe tamen modeſtiorẽ illum reddebat philoſophia, quod quidem uiuendi genus uſq; ab ineunte ætate ſibi delegerat. Sed Pelopidæ quidem clariſſima uxor erat, geniti etiam liberi. Verum nihil minus per omnem uitam Reipub. ſe dans, facultates negligebat. Et cum quidam ex eius amicis dicerent, rem neceſſariam ab eo negligi, accumulandarũ opum ſtudium ſcilicet: Rem ſanè neceſſariã, inquit, huic Nicodemo, oſtendens quendam claudum & cæcum. Erant etiam ambo æque ad quamuis uirtutem nati, niſi quod colluctari magis Pelopidas delectabatur, diſcere autem Epaminondas, ac inter ocium uerſari. Hic palæſtra & uenatione, ille audienda magis philoſophia clarus euaſit. Cum uero plurima ambo cõſequuti eſſent, quæ illos ad gloriam dignitatemq; euexerunt, nihil tamen dignius laude ac admiratione fuit, quàm quod inter tot communia certamina, communesq; magiſtratus ac præfecturas, tantam ſeruauerint inter ſe beneuolentiam & fidem, eamq; ab initio uſque inuiolatam & incorruptam obtinuerint. Si quis

Genus. Educatio. Ingenium.

Epaminondæ laus.

A quis enim Ariſtidis adminiſtrationem & Themiſtoclis, & Cimonis & Periclis, & Niciæ & Alci-
biadis principatum inſpexerit, quàm plena diſcordiæ, inuidiæ, ac ſeditionis ea dignitatis acceſſio
extiterit, uertatq́ iterum oculos ad Pelopidæ in Epaminondam beneuolentiam & ſtudium,
hos certe rectius collegas principatus & imperij appellabit, quàm illos, qui cōtinua inter ſe con
tentione diſſidebāt, non magis ut hoſtes, quàm ut ſeipſos ſuperarent. Cauſa enim erat non diſ-
ſimulata uirtus, qua non gloriam, non diuitias ex rebus geſtis quærebant, in quibus inſita eſt
omnis inuidia ac ſeditio diſcordiaq́ ciuilis: tum etiā mutua quædam & ſingularis charitas, qua
mouebantur ut eorum patriam maximam ac clariſſimam efficerent. Ex quo euenit, ut unuſ-
quiſque alterius dignitate quaſi priuata lætaretur. Quam quidem amicitiam exiſtimant ab illo
ad Mantinæam bello cœpiſſe, quod unà cum Lacedæmonijs geſſerunt, quibus cum tum pri-
mum amicitia & ſocietate aſtricti fuerant, cum auxilia Thebani miſiſſent. Inſtructi enim inter
acies, & unà pugnantes aduerſum Arcades, Lacedæmoniorum cornu, quod poſt eos erat, iam
cedente, ambo obuiam hoſtibus ſe cum clypeis obiecerūt. Pelopidas uero ipſe ſeptem à fronte
acceptis uulneribus, cum inter hoſtium ac ſuorū cadauera concidiſſet, Epaminondas etſi haud
uiuentem redimere poſſe exiſtimaret, irruens tamen ſolus aduerſum multos ſe cōiecit, ſtatuens
mori malle, quàm Pelopidam prolapſum non uindicare. Quo etiam acriter uulnerato, cum in
pectore quidem lancea, & in brachio enſe eſſet uulneratus, ex altero cornu Ageſipolis Sparta-
norum rex exiliens, eos præter ſpem ex hoſtium manibus liberauit. Poſtquam uero Spartani
ſe ad Thebanos cōtuliſſent, ac inter ſe amicitiæ & ſocietatis fœdera feciſſent, uerbo quidem ami
ci erant, re autem ciuitatis audaciam pertimeſcebant, & potiſſimum Iſmenij & Androclidæ ſo-
cietatem & conſuetudinem, in qua erat & Pelopidas, cum hi quidem urbanitate quadam & po
pulari manſuetudine præſtare uiderentur. Archias igitur & Leontidas, & Philippus, & princi
patu & diuitijs clari, ſed nihil modeſtum ſentientes, Phœbidæ Laconico perſuaſerunt, ut cum
exercitu de improuiſo Thebanam arcem, quæ Cadmia nuncupabatur, occuparet, aduerſan-
temq́ unumquemq́ eijceret de ciuitate, eamq́ Lacedæmonijs ſubijceret, occupatum à paucis
principatum. Quo perſuaſo, nihil aduertentibus Thebanis, ſtatim ciuitatē inuaſit. Arcem quo-
que cum tum forte ſacra quædam celebrarētur, facile cepit. Iſmenias & ipſe captus eſt, miſſusq́
B Lacedæmonem, paulò poſt confectus cæde interijt. Pelopidas uero, & Pherenicus, & Andro-
clides cum plurimis alijs clàm exeuntes effugerūt. Epaminondas ipſe ea in regione permanſit,
tanquam uir deſpectus, minimeq́ ad rem aptus ob philoſophiæ ſtudium, ac rerum inopiam im
potens. Lacedæmonij ubi ea ſenſerūt, Phœbidam à principatu deiectum drachmarum decem
myriadibus mulctarunt. Nihil minus tamen arcem præſidio tenuerunt. Cæteri igitur Græci
eam iniquitatem admirabantur, quod autorem rei damnaſſent, rem tamen ipſam comprobare
uiderentur. Sed Thebanis amiſſa patriæ libertate, cum Archiæ & Leontidæ ſeruirēt, nulla ſpes
relicta erat conditionis mutandæ, ac eijciendæ tyrannidis, quam uidebant ob Spartanorum
præſidium diu duraturam, neq́ ullo modo finem habituram, niſi quiſpiam alius eorum poten-
tiam confringeret, cum uniuerſæ Græciæ terra mariq́ principes eſſent. Leontidas quoque ſen
tiens eos qui effugerant Athenis uerſari, ac omnibus charos eſſe, maximeq́ primatum conſue
tudine uti, inſidias illis parare nitebatur, miſſisq́ ab eo clàm nōnullis, Androclides dolo interfe
ctus eſt, cæteri uero euaſerunt. Literæ etiam à Lacedæmonijs miſſæ, iubentes ne Athenienſes
eorum rebelles acciperent, neque fauerent, ſed eijcerent, tanquam communes hoſtes à ſocijs
declaratos. Athenienſes uero pro patria & ingenita ſibi humanitate Thebanos excuſantes, eos
potiſſimum qui plebi autores fugæ fuerant, decreuerunt, ſi quis Athenienſis per Bœotiam in
tyrannos arma ferat, Bœotum ſe neminem nec audituros nec aſpecturos eſſe: nulla alia iniu-
ria affecerūt. Pelopidas uero etſi adoleſcens eſſet, ſingulos tamen ex ſuis adibat, habebatq́ ora-
tionem continue ad eos, quod neque bonum, neque pium eſſet, ſeruientem patriam non reſpi
cere, & ſe ſolum ſeruare, ac lætos uiuere, pendereq́ ex Athenienſium decretis, ac uereri eos
qui ſemper ſe ſubiecerunt quicunque loquendi & perſuadendi gratia floruerunt: ſed pericli-
tandum eſſe de rebus maximis, proponendum ante oculos exemplum Thraſybuli, eiusq́ au-
daciam ac uirtutem, quemadmodum ipſe ex Thebis primum motus Athenas tyrannis libera-
uit, ita ipſi ex Athenis Thebas in priſtinam redigant libertatē. Hæc cum quotidie diceret, per-
ſuaſi omnes ad reliquos amicos Thebas clàm mittunt, qui illis eorum animum ac conſilium ape
rirent. Qui etiam facile aſſenſerunt. Charon uero qui inter alios clarus erat, etiam domū ſpon-
te obtulit. Hoc idem & Philidas, qui ſcriba effectus erat eorum, qui cum Archia & Philippo
præfectis belli militabant. Epaminondas interim iuuenes Thebanos animo & audacia inflam-

C mabat, ſubebat enim eos in gymnaſijs ac palæſtra cum Lacedæmonijs contendere, ac experiri. Deinde ubi uidit eos nemini inferiores eſſe, quinimo facile ſæpenumero alios ſuperare, incuſabat eorum ignauiam, qui eis ſeruire paterentur, quos tantū fortitudine & uiribus antecellerēt. Deinde uero dicta ad facinus die, uiſum eſt exulibus Pherenicum alios conducentē in Thryaſio expectare, & cum paucis poſtea ingredi ciuitatem, ut ſi quid illis mali eueniſſet, ipſi alios omnes tueantur, ne eorum liberi aut parentes maiorem inciderent calamitatem. Suſcepit igitur eam rem primus Pelopidas, deinde Melon, Damoclides, & Theopompus, uiri ſanè primarij, ſummaq́ꝫ inter ſe beneuolentia cōiuncti, ſemperq́ꝫ de laude & gloria concertantes. Hi autem cum eſſent omnino duodecim, amplexi quos relinquebāt, præmiſſo Charoni nuncio, pro tempore accinctū ſequebātur, uenabula ac canes ad uenandum ſecum trahentes, ne quis obuiam factus poſſet male ſuſpicari, ſed ut uiderentur ſoluti eam regionem peruagari. Vbi uero nuncius ad Charonem peruenit, & cæteros in uia eſſe nunciauit, non tamen Charon, tametſi periculum præ oculis eſſet, de ſententia ceſſit, ſed ut erat uir optimus, ac ſicut fuerat pollicitus, ita ſuæ patuerunt fores. Hippoſthenidas autem uir quidam haud abijciēdus, quinimò & amator patriæ, & exulibus beneuolus, ſed ea animi magnitudine carens, quam & tempus & res ipſa poſtulabat, ſed uelut uertigine correptus, ad tantā belli iam emergentis molem timide incedebat, uixq́ꝫ rationis compos cum uideret ob eam rem totum Lacedæmoniorū imperium conquaſſari, paucorum exulum ac priuatorum uiribus, domum abiens quendam ex amicis ad Melonem & Pelopidam tacite mittit, iubens eos reuerti, & expectare maiorem opportunitatē. Nuncius uero, cui Chlidoni nomen erat, domum petens, ac educens equum, in quærēdo freno præ celeritate animo concitabatur. Dum hæſitat mulier, & non habere, ſed uicino datum eſſe reſpondet, iurgia primum inter ipſos oborta, deinde etiam cōuicia, cum & ipſi & mittentibus infauſtum iter imprecaretur: ita plurimam diei illius partem obiurgando contriuerūt, iterq́ꝫ prorſus tanquam inauſpicatum intermiſit, & aliò ſe conuertit: tantulum aberat, quin res magnæ & pulcherrimæ principio ſtatim occaſionem amiſiſſent. Sed Pelopidas interim, & qui cum eo erant agreſtibus paludamētis induti, cum iam ad urbem applicuiſſent, adhuc lucente die, diuiſim alij per aliam ciuitatis partem ingreſſi ſunt. Erant tum fortè obortæ nebulæ quædam cum ingenti grandine

D ac nymbis, quibus plerique domum confugerant, quo facilior latendi fuit facultas. Nullus fuit præterea ex eius rei conſcijs, qui eis non patefaceret fores, ac ipſos ad Charonis domum comitaretur, ubi unumquenq́ꝫ cōueniendi locus conſtitutus erat. Additi præterea iam nonnulli eo in numero erant, uſq́ꝫ ad octo & quadraginta. Quæ uero ad tyrannos attinebāt, ſic ſe habent. Philidas ſcriba, ut diximus, Pelopidæ quidem & ſocijs fautor & conſcius, eadem die cum Thebani feſta quædam ac ſolennis ludos celebrare conſueuiſſent, ea ex induſtria Philidas Archiæ & ſocijs denunciat, fecitq́ꝫ ut maxime dediti uoluptatibus & temulentiæ, faciliorē præberent ad rem inceptandam commoditatē. Nec iam longe ab ebrietate diſtabant, cum noua quædam nec obſcura quidem de Pelopida ac ſocijs afferuntur, quod ciuitatem clàm introiſſent. Philidas uero cum occupaſſet ſermonem, Archias interim quendā ex eius miniſtris ad Charonem mittit, iubens ad ſe uenire. Interim ea abibat dies, Pelopidasq́ꝫ, & qui cum eo erant, ſe intus continebant, armati thorace & telo, expectantes opportunitatem. Cum uero nuncius ianuam pulſaſſet, ac miniſter domus ad uocem accurriſſet, Charonemq́ꝫ à præſidibus accerſiri perterritus diceret, rem patefactam eſſe, de omnibus actum eſſe, omni prorſus ſpe ſublata uindicandæ libertatis, tamen uiſum fuit primo Charonem ad Archiam proficiſci, ſeq́ꝫ illis quàm maiori animo poſſet inuiolatum ac inſuſpectum præbere. Charon uero etſi uir grauis eſſet, atq́ꝫ ad omnia pericula audax, uehementer tamen ea inexpectata aduocatione pertimuit, ne aliqua proditionis ſuſpicione inuecta, tot ac tanti uiri eius capite perderentur: atque accerſito ex thalamo filio qui etſi adoleſcens eſſet, forma tamen ac corporis fortitudine cæteris eius ætatis præſtabat, Pelopidæ in manus tradidit, ut ſi quem dolum aut proditionem eum innectere ſentiret, in illum primo tanquam in hoſtem uerteret gladium. Plurimis tum ob eam Charonis fidem lachrymæ obortæ, omnesq́ꝫ eam profectionem moleſtiſſime tulerunt, quaſi certiſſima res eſſet, ſi iret, apertam incurſurum necem, adeò manifeſtatæ rei ſuſpicione tenebantur: eumq́ꝫ rogabāt, ne filium ſibi adiungeret, ſed è medio impendentis mali amoueret, ut ille & patriæ, & patri, & amicis omnibus ultrices gereret in poſterum manus, ſeruatas modo ac ſurreptas à tyrannorum faucibus. At ille filium minime ablegandū cenſebat. Putabat enim, nullam honeſtiorem ſalutem eſſe ea inuiolata morte, qua unà cum patre atq́ꝫ amicis huiuſmodi moreretur, deosq́ꝫ precatus, & amplexus omnes, animumq́ꝫ addens abijt, diſſimulās fronte & oratione alium ſe Spartanis,

quàm

A quàm eſſet. Eò cum ueniſſet, Archias & Philidas obuiam facti, Agedum fare, inquiunt, Charon, audiſtin' tu aliquos modo introijſſe ciuitatem, & nonnullos iam illis conſpiraſſe, & latitare inter hæc domicilia? Quibus ille turbatus primum, mox interrogans quinam eſſent ingreſſi, aut apud quos laterent, ubi nihil adhuc certi Archiam habere uidit, & à conſcio nemine rem proditam eſſe crederet, Cauete, inquit, ne qua uos inanis fama ſeducat, eam tamen rem perſpiciam accuratius, fortè enim opus eſt huiuſmodi ſuſpicionem non negligere. Hæc quoque Philidas ipſe qui aderat cum laudaſſet, Archiam iterum reducens ad pocula plurimo mero exhilarabat, donec eius animum libidine concitatū in mulieres acriter inflammauit. Vbi uero Charon domum rediſt, omnes inuenit paratiſſimos, non ut qui uictoriam aut ſalutem aliquam ſperarent, ſed ut qui clariſſime, ſi pereundum fuiſſet, multa cum hoſtium ſtrage perituri eſſent. Aſſalutatiſq; omnibus, Pelopidam à cæteris ſemotum, edocuit de omnibus: reliquis uero mentitus eſt, ſimulans alia ſe cauſa ab Archia accerſitum, quæ nihil ad eam rem pertineret. Itaque elapſo primo periculo, fortuna ſtatim aliud inuexit. Nuncius enim quidam ex Athenis profectus ab Archia Pontificis filio, ad alium Archiam illius cognominem atque hoſpitem literas attulit, nec ſimulatam, neque inanem ſuſpicionem afferentes, ſed ſignificatrices planè omnium rerum, ut poſtea cognitum eſt. Archiæ uero tum inebriato literis redditis, nuncius inquit: Qui has ad te mittit, ut quamprimum legas iubet, nam de rebus quibuſdam haud contemnendis, ſerioq; ſcriptæ ſunt. Archias uero ridens, In craſtinum igitur, inquit, diem hæc quæ ſerio ſcripta ſunt differamus. Et epiſtolam accipiens ſub lectuli capite locauit, atque iterum Philidam conueniens ad colloquendū, ut cœperat, perrexit. Illud uero dictum hucuſque apud Græcos obſeruatum eſt. Vbi autem affuit tempus inceptandæ rei, omnes bipartiti inter ſe, Pelopidas quidem & Democlides cum ſuis aduerſus Leontidam & Hypatem conuicinos impetum fecerūt, Charon uero & Melon in Archiam & Philippum, muliebribus paludamentis arma celantes, & coronis frondentibus denſiſq; ex abiete & pinu capite operti, quæ totam faciem obumbrabant. Ideo qui pro foribus ueſtibuli aſtabant, primum eis applauſum fecerunt, rati mulieres eas aduentaſſe, quas diu expectauerāt. Itaq; intromiſſi facile, qui in Archiam & Philippum ierant, pernotatis primum quibuſq; oculis, ac deinde exutis paludamentis, cum ſtrictis enſibus in eos

B crapulantes adhuc impetum fecerunt, ſeq; quales eſſent facile indicauerunt. Paucos quidem Philidas ex ijs qui diſcumbebant, agere ſilentium iuſſit. Qui uero ad defenſionem ſe accinxerunt, facile ob temulentiam inter pocula illa ac crateras interfecerunt. Sed haud ita facilis fuit Pelopidæ reliquos inuadendi facultas, cum aduerſus ſobrium & grauiſſimum uirum Leontidam ſe conieciſſet, qui tum fortè cum clauſis foribus ſe quieti dediſſet, tardandæ rei materiam haudquaquam expectatam præbebat. Itaque cum diu pulſaſſent, ſeruo tandem uix audiente, ægre patefactæ ſunt fores. Quibus intromiſſis, ac diſtracto ſeruulo, cum primum fores ceſſiſſent, omnes ad thalamum uſque impetum fecerunt. Leontidas uero ex ſtrepitu & curſu ratus animo quod erat, repente è lecto exurgens enſem arripuit, oblitusq; lychnos reſtinguere, qui intus ardebant, ſic ipſi in ſeipſos hoſtes incurriſſent, Pelopidæ ac ſocijs in limine cubiculi clara luce occurrit, Cephiſodorumq; primo irruentem feriens obtruncat: quo mortuo, Pelopidam ſubito inuaſit: ſed Cephiſodorus in medio proſtratus, & anguſtæ fores Pelopidæ impedimento erant. Victor demū Pelopidas Leontida perempto, ad Hypatem ſtatim cum cæteris ſe contulit: nec mora, capta eius domo, fugientem per uiciniam, illum eueſtigio uſque cōſequuti necarunt. His peractis cum Meloni ſe coniunxiſſent, nuncios Athenas ad exules, qui ibi remanſerant, mittunt. Inde ciuibus ad libertatem concitatis, hoſtium exuuijs, quæ publicis porticibus appenſæ erant, illos armabant. Inſtrumenta etiam domeſtica in lanceas aut mucrones coaptabant. Quibus multi confeſtim ex ciuitate ingenui adoleſcentes cum armis, & ex ſenioribus primates omnes, qui cum Epaminonda & Gorgia erant, auxilio uenere. Iamq; ciuitas tota conterrita erat, tumultus ubique exoriri, faces paſſim per domos, & concurſiones ciuium. Nec tamen perſtabat multitudo, ſed perterriti cum nihil adhuc certi audirent, diem expectabant. Vnde parum circunſpecti Lacedæmoniorum principes fuiſſe uidentur, qui non ſtatim neque concurrerent, neque manus conſererent. Præſidium arcis, quod ferè ex mille & quingentis militibus conſtabat, multis ex urbe ad arcem concurrentibus, clamorem, igneſq; ac turbam undique reuertentem extimeſcens, ſilentium egit, & ipſam arcem cuſtodiebat. Orta iam luce, exules qui ex Athenis accerſiti erant, iam & ipſi cum armis applicuerant, populuſq; facta concione, in unum conuenerat. Epaminondas deinde & Gorgias Pelopidam ſacerdotibus circunſeptum ac coronatum introducebant, prouocantes continue populum ad tutandam libertatem, & pa

C triæ deos. Quibus aduentantibus omnes cum applauſu aſſurgebāt, eos parentes, ac liberatores patriæ appellātes. Poſtea Pelopidas à Thebanis princeps deſignatus, unà cum Melone & Charone confeſtim arcem obſedit, tormentaq; undiq; conſtituens, quo Lacedæmonios expelleret, ac Bœotiam liberaret, priuſquam ex Sparta ſubſidium acciperent: ac eouſq; contendit, donec dimiſſis hoſtibus Cleombrotus, qui aduerſum Thebanos iam agebat exercitum, illis prope Megaram obuiam uenit. Sed Spartani ex tribus, qui Thebis præerant, Hermippidam & Harmiſſum ex ſententia interfecerunt. Tertius uero Chryſaoridas ingenti ære mulctatus, ex Peloponneſo exulauit. Hoc igitur tam excellens facinus, ob uirtutē, ac periculoſam certaminibusq; refertam uictoriam, haud equidem Thraſybuli diſſimilem, eodemq; caſu, pariq; fortuna adminiſtratam, germanum illius Græci appellauere: nec poſſent rectè aliter inter ſe, ob eam rei ſimilitudinem appellari: cum ambo quidē longe alijs inferiores eſſent, primatumq; auxilio priuati, ſolum conſilio ac animi audacia uincentes, optimarum rerum initium patriæ præſtiterint. Itaq; glorioſiorem ea rerum nouitas Thebanorū ciuitatem effecit, & Lacedæmoniorum dignitatem Aſtut. multum comminuit ac cōfregit, qui antea principes terræ ac maris erant. Cuius quidem gloriæ iactura ex ea potiſſimū nocte cœpit, in qua Pelopidas non præſidium, non mœnia, non arcem deijciens, ſed domum duodecimus ingrediens, uincula principatus Spartanorum, ſi licet metaphora uerū dicere, diſſoluit ac confregit, quæ certe antea indiſſolubilia ac inuicta uidebantur. Sed ea fama cōmoti Lacedæmonij, cum Bœotiam ingenti cum exercitu inuaſiſſent, Athenienſes, qui antea cum Thebanis fœdus inierant, perterriti à ſocietate deſciuerunt, & quicunq; eas partes ſequi uidebantur, aut ære, aut carcere, aut exilio, aut morte damnabant. Vnde Thebanorum res, amiſſa Athenienſium ſocietate, male ſuccedere uiſæ ſunt. Erat tum fortè Pelopidas unà cum Gorgia Bœotiæ præfectus, qui ſentientes ſe nudatos Athenienſium ſocietate, uolentesq; iterum eos Lacedæmonijs obijcere, nouam quandā huiuſmodi uiam inuenerunt. Sphodrias enim qui præerat Spartanorū exercitui, uir ſanè ad rem ciuilem clarus, alioqui tamen minime grauis, uana ſpe ac inani gloria facile capiebatur. Is relictus fuerat apud Theſpias cum exercitu, ut deficientes à Thebanis acciperet, ac præſtaret auxilium. Pelopidas uero priuatum quendam mercatorem ex amicis ad illum ex compoſito mittit, & munera & uerba ferentem,
D quæ efficaciora erant ad commouendum inſolentis animum, ut ſcilicet ad maiora mallet animum intendere, & Pyræum capere ex inſperato, quem Athenienſes minime cuſtodirent, neque Lacedæmonijs capiendarum Athenarum gratia, charius quicquam futurum, Thebanos autem pro hoſtibus ac proditoribus habitos ab Athenienſibus, nullum illis auxilium laturos. Hac perſuaſione captus Sphodrias, noctu clàm in Atticam impetū facit, & ad Eleuſinam uſque cum exercitu profectus. Ibi cum milites cognita iam re, timere cœpiſſent, iterum in Theſpias reduxit exercitū. Tum uero Athenienſes in Lacedæmonios commoti, ad Thebanos magna alacritate iterum ſe contulerunt, mariq; undique occupato, omnes ad ſe contrahere conati ſunt, quos cognoſcebant haud bono cum Lacedæmonijs animo eſſe. At Thebani interim per ſeipſos hoſtem intra Bœotiā adorti, nō tam ingenti pugna, quàm ſtudio & exercitatione quotidie magis ad bellum incendebantur, corpusq; labori aſſuefaciebant, experientiam ſimul & uſum & audaciam ex eis certaminibus aucupantes. Quapropter ferunt Antalcidam Spartanum, cum Ageſilaus ex Bœotia ſaucius rediſſet, Optimam dixiſſe mercedem pro iſta diſciplina accepiſti, Thebanos cum nolint pugnare docens. Nec profectò Ageſilaus Thebanorū magiſter fuit, ſed hi qui Thebanos in tempore & cum ratione hoſtibus quaſi catulos ſcienter obijciebant: unde deguſtata uictoria, paulatim animus, & mox cōſtantiæ ſtudiū creuit. Ex quibus non mediocrem laudem & gloriam ſibi comparauit Pelopidas. Ex quo enim primum eum ducem belli delegerūt, nunquam deſtiterunt, quinetiā illum quolibet anno principem deſignarent. Itaque omnia quæ ad Thebanos pertinebant, ipſe, uel ſacri præſidij præfectus, uel magiſter equitum, omnia effecit. Apud Plateas igitur & Theſpias Lacedæmonij accepta clade uicti fugatiq; ſunt: qua in acie & Phœbidas, qui arcem Thebanam ante ceperat, concidit. Plurimos quoq; apud Tanagram in fugā uertens, ipſum etiam Panthœdem proconſulē interemit. Sed hæc certamina ut uictoribus animos & audaciam addebant, ſic uictis non omnino ſpiritus illos adimebant. Non enim uniuerſa acie, aut iuſta legitimaq; pugna conſerebāt, ſed incurſione & fuga & perſequutione, ubi opportunitas eueniebat, utebātur. Illud uero ad Tegyras, quod formam quandam Leuctricæ pugnæ præ ſe ferebat, maxime Pelopidam gloria erexit, nullam penitus relinquentē ſocijs partem laudis, neque de ſe ambiguitatem, neque etiam hoſtibus excuſationem ullam uictoriæ amiſſæ. Orchomeniorum ciuitati Spartanorum arma ſequutæ,

A quutæ, cum præſidio duos manipulos illorum recepiſſet, ſemper inſidias parauit, expectans opportunitatem. Sed ubi ſenſit eos qui in præſidio erant in Locrida conceſſiſſe, ſperans deſertam Orchomenum inuenire, eò cohorte prætoria ac nonnullis equitibus contendit. Quô cum appropinquaret, comperit iam aduentare ex Sparta præſidium, in alterius ſucceſſionem, ſtatimq; per Tegyras reduxit exercitum, quà per colles aditus erat ad planitiem. Nam Mediam uniuerſam Melas fluuius propè ex fontibus in lacus ſtagnaq; nauigabilis perfluens, tranſeundi efficit difficultatem. Paulò hinc templum eſt Apollinis Tegyræi, & oraculum deſolatum, ſed quod uſque ad bellum Medorum, præſidente Echecrato, uaticinijs floruit. Hic quidem ferunt deum natum eſſe. Nam & propinquus mons Delos appellatur, ad cuius radices undæ fluuij franguntur. Poſt templum uero duo mirabiles ſuauitate fontes copiaq; ac frigiditate ſcatent, quorum alterum Palmam, Oliuam alterum uſque ad hæc tempora appellamus: nõ quod hæ inter illos arbores ſint, ſed quod dea circa ea fluenta latuerit. Nam propè eſſe dicunt præcipitem locum, unde illa uiſo apro deciderit. Et ea quæ ad Pythonem & Tityum pertinent, & quæ in ipſius dei generatione facta ſunt, ſatis huic loco quadrant. Sed plurimas in hac re coniecturas relinquo: Neque enim inter eos qui ex mortalibus immortales ſunt facti, id eſt inter heroas, patria religio hunc deum collocat, quemadmodum Dionyſium & Herculem, qui uirtute ſua immortalitatem creduntur aſſecuti: ſed unum eſſe æternorum numinum credit: ſi modò his credere uoluerimus, quæ de tantis rebus à ſapientiſſimis uiris tradita ſunt. Pelopidæ igitur ac Thebanis eo tempore ex Orchomeno in Tegyras per montana illa concedentibus, Lacedæmonij obuiam facti ex Locride occurrunt. Atque ubi primum per eas anguſtias exercitum traducentes uiſi ſunt, quidam accurrens Pelopidæ ſignificauit inquiens, Incidimus in hoſtes ô Pelopida: cui reſpondens, Quid ſi potius in nos illi? Equitatum tanquam prælium commiſſurus eſſet, hoſtem à tergo inuadere iuſſit: ipſe armatos, qui non ultra quàm trecenti erant, in anguſtum contraxit, ſperans quacunque irruat, magnopere hoſtes, qui numero præualebant, perrupturum. Erant Lacedæmonijs duæ cohortes. Cohortem Ephorus quingentos eſſe uiros affirmat, Calliſthenes uero ſeptingentos. Quidam autem alij, quorum & Polybius eſt, nongentos. Duces Spartanorum Gorgoleon & Theopompus magna animi audacia contra Thebanos irruerunt: &

B quia fiebat impreſſio iuxta ipſos duces, multaq; utrinque ui & furore, Lacedæmoniorum principes ad primum contra Pelopidam congreſſum cecidere: deinde uulneratis cæſisq; qui circa illos erant, omnes ſtatim in timorem uerſi, Thebanis utrinque patebant perrumpere aciem ad frontem uſque conantibus. Pelopidas uero ubi ſenſit perterritos eſſe hoſtes, ducem ſe ſuis præbens irruebat: omnes itaque terga uertere compulit. Nec tamen illos longius inſequutus eſt, quippe qui inſtaurata Spartanorum præſidia, & Orchomeniorum exercitus nõ procul admodum caſtrametatos timeret. Attamen eouſque fugientes compreſſerunt, dum & uincendi facultas fuit, & uictos hoſtes paſſim diſſiparent. Firmatoq; ibi trophæo, ſpoliatiſq; cadaueribus, cum exuuijs elati domum redierunt. In tot igitur bellis ac tantis rebus à Lacedæmonijs geſtis, ut conſtat, aduerſum Græcos & Barbaros, nunquam antea ſi ſuperiores multitudine fuiſſent, à paucioribus deuictos eſſe traditur, neque ſi pares aduerſum pares acie inſtructa dimicarent. Quare cum terribiles inſolenteſq; eſſent, opinione hoſtes deterrebant, cum dedignarẽtur pari acie pugnare, aut pari conditione uti. Sed prælium illud tum primo Græcos edocuit, quod neque Eurotas, neq; is locus qui inter Babycam & Cnationem eſt, ſolus pugnaces ac bellicoſos uiros pariat: ſed illa potius regio, in qua quæq; turpia dedecori ſunt, & quæ ad honeſta quæq; iuuenes efficit uoluntarios, qui grauius ferant ignominiam, quàm pericula. Hi enim ſunt qui fortes, & hoſtibus terribiles uidentur. Cohortem uero prætoriam, ut inquiunt, Gorgidas conſtituit ex electis quidem uiris quadringentis, quibus ciuitas exercitationẽ uictumq; in Cadmea arce Thebana militantibus præbuit: & propterea è ciuitate præſidium uocabatur. Nam arces proprie, qui tunc erant, ciuitates appellabant. Quidam etiam aiunt, eum ordinem ex amatoribus inter ſe conſtare. Et illud Pammenis circunfertur ioco dictum, ubi inquit Homeri Neſtorem inſtruendarũ acierum non ſatis peritum fuiſſe, qui iuſſerit per tribus ac ſocietates Græcorum acies cogendas eſſe. Sic enim inquit: Stet ſocius ſocij uirtute, tribuſq; tribulis, imò oportere amatores iuxta ſe ordinare. Nam qui ex eadem ſunt tribu, aut ſocietate, non exactam habent in periculis rationem. Hic autem ordo ex amore & beneuolentia conſtitutus, nimirum firmior ac ſtabilior efficitur, cum & qui amant, & qui amantur, facile pro ſe quiſq; præſenti animo ad pericula perſiſtunt. Nec mirandum profecto, cum uel abſentes amatores magis reuereantur, quàm alios præſentes: ut ille, qui cum hoſtis inſideret ut iugularet, ſe uerti prius roga-

Iliad. 2.

C uit, nec in terga ſibi, ſed in pectus enſem infigi, ne amator meus, inquiens, cum me in terga con
foſſum inſpexerit, pudore afficiatur. Dicitur quoque Iolaum Herculis amatum, cum ipſo com
municaſſe certamina, atque unà cum illo aduerſum alios contendiſſe. Ariſtoteles uero inquit,
etiam ſua tempeſtate in Iolai ſepulchro amatores inter ſe fidem dare & accipere ſolitos fuiſſe.
Veriſimile eſt igitur hoc modo ſacrum præſidium appellari, cum & Plato diuinum amicum
amatorem uocet. Ferunt hunc ordinem inuictum ac inſuperatum extitiſſe uſque ad eam pu
gnam, quam in Chæronia geſſerunt, ubi cum Philippus omnes trucidatos aſpexiſſet, traditur
eo in loco diu conſtitiſſe, ubi trecenti illi conciderant oppoſiti quiſq; infectis haſtis, ac inter ſe in
ter anguſtiſſima ſpacia conferti. Atque ubi audiuit illud fuiſſe ex eis cõſtitutum præſidium qui
ita inter ſe amore tenerentur, admiratus lachrymaſſe, ac dixiſſe traditur: Pereant male qui hos
quicquam facere aut pati turpe exiſtimant. Denique hæc amatorum cõſuetudo non ut poëtæ
inquiunt, Thebanis Laij malum primũ inuexit, ſed legumlatores eorum naturalem eius gen
tis audaciam & magnanimitatem ſtatim ab ineunte adoleſcentia remittere & temperare uo
lentes, crebros ſerio & ioco modulos adhibuerunt, muſicæq; & precium & prærogatiuam con
cilarunt, generoſumq; quendam amorem in palæſtris inijciebant, commiſcẽtes iuuenum mo
res. Et ideo recte eam quæ ex Marte & Venere nata eſt Hermionem deam tutelare numen fe
cerunt. Nam ubi ineſt belli pugnæq; cupiditas, ibi etiam opus eſt gratia & perſuaſione, ad accu
ratiſſimam ac ornatiſſimam Remp. conſtituendã, cum uniuerſa ex harmonia quadam & con
uenientia conſtare manifeſtum ſit. Hanc igitur cohortem Gorgidas in primos duos diuidens,
& intra uniuerſam aciem armatorum inijciens, haud manifeſtam effecit uirorum uirtutem,
neque ad communem rem quamlibet eorum opera uſus eſt, quæ diuiſa ac uarijs locis diſpar
tita, impotentior erat. Pelopidas uero ubi eorum uirtus apud Tegyras emicuit, cum eo in loco
optime dimicaſſent, haudquaquam eos diuiſit, neque diſtraxit, ſed eis quaſi uno corpore utens,
magna ac periculoſa certamina aggrediebatur. Quemadmodum enim equi coniugati celerius
quàm ſeorſim impulſi currunt, non tam quod percuſſum aëra uiolentia ac impetu ſcindunt,
quàm quod ea mutua concertatio, ac de uictoria contentio, maiores eis animos incendit: ſic
fortes uiros æmulatione quadam atque ardore pulchrarum rerum gerendarum certantes uti
D liſſimos ad commune prælium atque promptiſſimos eſſe putabat. Lacedæmonij interim facta
pace cum omnibus Græcis populis, ſoliſq; Thebanis infenſi, Cleombrotum regem cum mi
libus decem peditum, atque equitibus mille aduerſum eos miſerunt, periculumq; non de ijs de
quibus antea Thebanis imminebat, quippe rex deſolatam ſe urbem præbiturum minabatur,
timorq; qualis nunquam antea Bœotiam inuaſerat. Tum Pelopidas domo exiens lachryman
te uxore, atque orante ut ſeipſum uellet ſeruare: Hæc, inquit, ô mulier oportet ſemper priua
Plutarch. in tis uiris perſuadere, ſed qui magiſtratus gerunt, ut alios ſaluos faciant. Abienſq; in caſtra, &
Apoph. præfectos omnes conueniens, qui antea inter ſe diſſidebant, primum omnium Epaminondæ
ad hoc deſtinato, ut cum hoſtibus bellum miſceret, ſententiam ſuam communicauit. Bœotiæ
imperator Pelopidas non erat, ſed cum ei plurimum fidei adhiberetur, ut æquum erat homini
qui talia urbi ſigna pro libertate dederat, prætoriæ cohortis præfectus erat. Cum igitur conſti
tutum fuiſſet cum hoſtibus periclitandum eſſe, atque apud Leuctra contra Lacedæmonios ca
ſtrametati eſſent, Pelopidas terrore cuiuſdam uiſionis magnopere perculſus eſt. Erant enim in
Leuctrico agro filiarum Scedaſi monumenta, quæ à loco Leuctrides appellatæ ſunt. Ibi nan
que euenit, ut uiolatæ ac interfectæ à Spartanis quibuſdam hoſpitibus ſepelirẽtur. Quod cum
tam nefarium ſcelus patratum fuiſſet, nec pater iuſtitiam à Lacedæmonijs conſequi potuiſſet,
execrationes aduerſum illos conſtituens, ſeipſum poſtea ad uirginum monumenta necauit.
Oracula uero & deorum uoces Spartanis ſemper prædixerunt, iuſſeruntq; cauere ac obſer
uare Leuctricam iram, ne qua inde magna multitudo conflueret, multa cura ac diligentia cu
ſtodire. Sed nemo erat qui recte cognoſceret locum, cum & in Laconica iuxta mare oppi
dum eſſet, quod Leuctrum appellabant, & apud Megalem Arcadiæ ciuitatẽ locus etiam eiuſ
dem nominis. Verum hoc ſcelus longe Leuctricis erat antiquius. Pelopidas igitur in caſtris ſo
pitus exiſtimauit eas ſe uirgines conſpicere, circa ſepulchra gemiſcentes, atque execrantes La
cedæmonios, & Scedaſum patrem iubentem eis mactare uirginẽ flauam, ſi uellet ex hoſtibus
capere uictoriam. Quæ res cum uideretur grauis atque difficilis, ſomno exurgens uatibus ac
ſocijs omnia indicauit. Quorum quidam erant qui dicerent eam rem minime negligendã eſſe.
Quidam ex ſenioribus Menœceum illum Creontis filium & Macariam filiam Herculis addu
cebant. Ex poſterioribus uero Pherecydem ſapientem à Lacedæmonijs interfectum, ac eius
pellem

A pellem ob quoddam oraculum à regibus obſeruatam. Et Leonidam etiam deorũ iuſſu ſeipſum pro uniuerſa Græcia morti deuouentem. Tum etiam qui ſub Themiſtocle immani Dionyſio mactati ſunt ante Salaminæ pugnam naualem, idq; teſtari adeptas poſtea laudes & uictorias. Ac etiam ut Ageſilaus in eiſdem locis ubi antea Agamemnon fuerat, cum aduerſus eoſdem hoſtes duceret exercitum, cui dea uiſa ab ſe filiam iugulari cõtenderat, quod quidem in Aulide fuit, cum eſſet detentus ſomno: ſed cum noluerit parêre delinitus mollitie, ſine gloria & laude caſtra diſſoluit. Alij uero contrà, quaſi ea ſacra adeò eſſent barbara ac fera, ut nemini ex ſuperis grata eſſe poſſent. Non enim Typhones illos, aut Gigantes regnare dicebãt, ſed omnium deorum atque hominum patrem. Inferos eſſe qui lætentur hominum ſanguine ac cæde, propterea iniquiſſimum fore ea credere, quinimò omnino negligenda eſſe, cum ſint eiuſmodi, ut horrorem, ac quandam quaſi impoſſibilitatem præ ſe ferant. Imbecillitate enim & uitio quodam animi, ingenerari ac hærere tam abſurdas ac ſæuas cupiditates. Dum hæc inter primates agerentur, ignaro quid faceret Pelopida, æqua quædam repente de grege exiliens per medium diſcurſu exercitum, & in ipſo curſu præ omnium oculis ſubſiſtens uidendam ſe illis præbuit, comis flauis perlucens, audaxq;, ac inſolens, tum etiam hinnitu ferox. Theocritus autem augur cum primũ equam uidit, uerſus ad Pelopidam, En hic tibi ô felix, inquit, præſtò eſt uictima, ne aliam uirginem expectemus, ſed utere hac æquo animo, quam tibi obtulit deus. Atque illam ad ſepulchrum uirginũ deducentes, factis ſupplicationibus, coronaq; eam redimentes, læti omnes equam uirginem litauere, diſſeminantes per caſtra Pelopidæ uiſionem. Inito deinde prælio, cum Epaminondas ex obliquo aciem ſuam aduerſus ſiniſtrum cornu Lacedæmoniorum egiſſet, quo cæteri Græci à dextro hoſtium cornu longiſſime abeſſent, & ipſe Cleombrotum cornu confertim inuadens ui repelleret: Spartani eam rem animaduertentes aciem transferre cœperunt, & dextrum cornu explicare & circunducere, quo Epaminondam multitudine ſubactum circumuenirent. Sed Pelopidas exiliens, ac ſuorum trecentos concitans, Cleombrotum præuenit, affuitq; priuſquam ſuum ille intenderet cornu, aut cogeret milites in unum, & uallaret aciem. Cum non iam perſtarent Lacedæmonij, quinimò tumultuarentur inter ſe, ſuperueniens Pelopidas, eos cõtudit. Spartani quanquam omnium bello magiſtri eſſent, & ad nul-

B lam rem tam diligenter militem inſtituiſſent exercuiſſentq;, quàm ut ne ſolutis ordinibus perturbaretur: cumq; ſemper in hoc magiſtris & decanis uſi fuiſſent, ut ubicunq; periculum adeſſet, concurrerent, & uiribus coniunctis pugnarent: tamen Epaminondas tum cæteris præteritis in ſolos eos inuectus, & Pelopidas incredibili celeritate ac animo uſus, eorum magnanimitatem & rei militaris ſcientiam confuderunt, adeò ut fuga cladeſq; Spartanorum oboriretur qualis unquam antea. Ideo Epaminondæ duci & rebus omnibus imperitanti, etſi non eſſet Thebanorum præfectus Pelopidas, ſed modicæ tantum parti præeſſet, æqualem tamen de uictoria laudem & gloriam reportauit. Ambo deinde creati principes, facto in Peloponneſum impetu, plurimos ex eis qui à Lacedæmonijs defecerant, ad ſe adduxerunt, Elim & Argos, ac totam Arcadiam, tum etiam ipſius Laconici partem plurimã, quanquam tum acutiſſima erant circa ſolſtitium frigora, ſupererantq; haud multi dies menſi, qui magiſtratui terminus aderat, munuſq; primo menſe futuro, deſignati imperatores inituri erant. Quare illis qui exercitui præerant, uel imperium deponendum, uel capitis pœna ſubeunda erat. Cæteris ducibus hanc legem timentibus, hyememq; fugientibus, cura ſtudiumq; fuit, cum exercitu tecta domoſq; repetere. Pelopidas uero unà cum Epaminonda primus omnium ſententiam ferens, ciuibus perſuadebat, in Spartam unanimes impetum facerent. Traductoq; per Eurotam exercitu, plurimiſq; ciuitatibus captis, totam eam regionem ad mare uſque depopulatus eſt. Septuaginta tum millium exercitus erat, quorum minus quàm duodecima portio ex Thebanis erat. Ea uirorum gloria & fama, quanquam autoritate publica carens, fecit ut confœderati ſocijq; omnes ſequerentur. Eſt enim prima, ut arbitror, ſummaq; lex, ut qui ipſus ſeſe tueri oppreſſus non poſſit, eius ad illum natura redeat imperium, qui poſſit. Sed quemadmodum nautæ cum ſit tranquillitas aut littori appropinquãt, temere tum ſolent gubernatoribus inſurgere, ubi uero exoritur hyems & periculum, omnes in eos reſpiciũt, ſuam ſpem uitæq; ſalutem in illis conſtituentes: ſic Argiui, & Elij, & Arcades, modo parta tranquillitate, in ſubſellijs contendentes de principatu aduerſum Thebanos diſceptabant. In ipſis uero belli fluctibus, ac ubi extabat periculum, ſponte parentes, eos duces æquo animo ſequebantur, qui in hac expeditione totam Arcadiam in unam contraxerant uim. Cumq; Meſſeniam regionem Spartani antea tenuiſſent, Pelopidas & Epaminondas ueteres Meſſenios ad ſe contraxerunt, & Ithomen coloniam

C deduxerunt: domumq́ deinde abeuntes per Cenchreorum regionem, Athenienſes à commeatu prohibere ſe conatos, & intra illa loca anguſta ſecum cõferre auſos deuicerunt. Quibus quidem rebus geſtis cæteri omnes eorum uirtutem laudabant, atque admirabãtur felicitatem. Sed ille inteſtinus ac ciuilis liuor ſimul cum eorum gloria coaleſcens, haud cõuenientes, neque ſequundos præbuit ſucceſſus. Ambo enim cum rediiſſent, capitis accerſiti ſunt, quoniam non depoſito magiſtratu eo primo futuro menſe quo lex iubebat, quem βουκάτιον appellãt, quatuor item totos menſes præter legem eo functi eſſent, quibus & in Meſſenia, & Arcadia, & Laconica commorati ſunt. Pelopidas quia primus in iudicium accitus, maiora pericula ſubiit: ambo tamen euaſerunt. Epaminondas cum in animum ſibi induxiſſet, magnam partem fortitudinis & magnanimitatis in rebus urbanis tolerantiam eſſe, eam calumniam manſuete ac humaniter tulit. Pelopidas uero cum & natura ferocior eſſet, & ab amicis impelleretur, ut aduerſariorum refelleret iniurias, non ea manſuetudine uſus eſt, hanc refellendæ iniuriæ cauſam nactus. Meneclides rhetor unus ex his qui cum Pelopida & Melone in Charonis ædes conuenerant, ubi à Thebanis æquam cum cæteris gloriæ partem minime conſequutus eſſet, cum & procaci lingua, & malis moribus plurimum ualeret, ſuopte ingenio ad calumniandos optimates utebatur, qui nec etiam poſt criminationem illam Pelopidæ & Epaminondæ quieuit. Itaq; Epaminondam imperio, cæteriſq́ urbis muneribus depulit, ac permultũ temporis in Repub. oppugnauit. Pelopidæ uero apud populum per calumnias inurere maculam non ualuit, ſed omni conatu eum Charoni obiicere tentauit: Eſt enim hoc inuidis commune, ut quibus cum laude certare non poſſunt ipſi, eos aliis deteriores eſſe demonſtrare conentur. Laudabat ſummopere populo Charonis facta, & eius imperatoriam laudem, & adeptas uictorias uehementer extollebat. Illius uero equeſtris pugnæ, quam apud Plateas ante Leuctricam uictoriam duce Charone obtinuerunt Thebani, ipſe huiuſmodi monumentum erigere conabatur. Nam Androcides Cyzicenus, cum aliam quandã pugnam depingere populo pactus eſſet, & opus illud imperfectum Thebis reliquiſſet, orta diſſenſione, ac tumeſcente iam bello, Thebani eam tabulam, quæ non multum aberat à fine, penes ſe continuerunt. Hæc ut Charonis nomine

D inſcripto ſuſpenderẽt, quo Pelopidæ & Epaminondæ famam denigraret, Meneclides agebat. Erat autem temeraria ac ſtulta quidem ea cupiditas honoris, unius ſcilicet facinoris ac uictoriæ, ad tot & tanta certamina. In qua quidem illius uictoria Gerandam quendã ex Spartanis ignobilem, ac quadraginta alios cum eo cecidiſſe, nihilq́ aliud actum fuiſſe egregium memoriæ traditur. Hoc decretum tanquam aduerſus leges factum accuſabat Pelopidas, quod patrium minime Thebanis eſſet, priuatum aliquem honorare, ſed patriæ communem uictoriæ laudem conſeruari. Et Charonem cum omni æquanimitate extollens, ſine inuidia, in amicitia permanſit. Meneclidem uero ut calumniatorem ac ſceleſtum uirum accuſans, à Thebanis quærebat, Num boni quicquam eis ullo unquam tempore contigiſſet, propter quod Meneclidem pecuniis mulctare opus non fuerit? Quas quidem cum exoluere propter magnitudinem non poſſet, poſtremo tentauit conquaſſare ac concitare Remp. Hæc quandam etiam habẽt uitæ & morum rationem. At poſtquam Alexander Pheræorum Tyrannus multis Theſſaliæ populis palàm bellum intulit, clàm uero omnibus inſidias parabat, ciuitates ipſæ Tyrannum formidantes, legatos Thebas miſerunt, ducem belli & auxilia petentes. Pelopidas Epaminondam uidens in Peloponneſo tum gerentem bellum, ſeipſum ſponte obtulit Theſſalis, nec animum nec militaris rei inutilem eſſe uolens, nec alio duce opus eſſe, ubi Epaminondas præeſſet indicans. Cæteris igitur neglectis ad Theſſalos contendit. Quô poſteaquam cum exercitu profectus eſt, Lariſſam ilico per deditionem accepit, & Alexandrum ad ſe uenientem, quærentemq́ conditionem, tentauit ex Tyranno manſuetum ac æquum principem Theſſalis reddere. Sed erat impacabilis ac ferus, cupiditateq́ & immani atrocitate uexabatur. Quod Pelopidas moleſte ferens aduerſus illum uehementer incendebatur. Alexander perterritus, cum ſuis ſtipatoribus fugam cepit. Pelopidas uero plurimam Theſſalis à Tyranno ſuo libertatem, ac inter ſe concordiam relinquens, in Lacedæmoniam ſe conuertit. Ptolemæo interim aduerſus Alexandrum Macedonum regem bellum gerente, & utroque Pelopidam ad ſe allicere conante, ut eſſet conciliator, ac iudex, ſociuſq́ belli, tum etiam ferret auxilium aduerſum eum, qui iniuriam alteri facere uideretur: eam curam minime refellit, ſed profectus, ſedatis contentionibus, fugitiuos omnes in patriam reuocauit. Philippum regis fratrem unà cum triginta aliis ex primatum filiis in obſidem accepit, eoſq́ cum Thebas adduxiſſet, oſtendit cæteris Græcis Thebanos apud peregrinas gentes rerum geſtarum gloria & æquitate pollere. Hic eſt ille Philippus,

pus,

A pus, qui poſtea Græcis bellum pro libertate intulit. Tum uero cum eſſet adhuc puer, in Thebis apud Pammenem uictitabat, unde uiſus fuit Epaminondæ æmulator in militari diſciplina, quam ad illius exemplũ comparauit, extitiſſe: ſed in his fortaſſe quæ ad belli imperijq́ rationem pertinerent, quæ erat ſanè minima portio uiri illius uirtutum, continentia autem & æquitate, tum etiam magnitudine animi ac nobilitate, quibus ille præſtabat in primis, haudquaquam illi neque natura, neque imitatione cõferendus. Poſt hæc rurſus accuſantibus Pheræum Alexandrum Theſſalis, quod turbatione ciuitates fatigaret, miſſus ad eos legatus cum Iſmenia Pelopidas, haud futurũ bellum ratus, ſine exercitu profectus eſt, ſed Theſſalis pro negocij celeritate uti coactus eſt. Interea rurſus rebus in Macedonia turbatis, Ptolemæus regem interfecit, regnumq́ occupauit. Amici uero interfecti regis Pelopidam accerſiuerant. Qui cum in rebus bellicis gloriam quæreret, nec priuatim milites haberet, conductis quibuſdam, cum his ſtatim aduerſus Ptolemæum profectus eſt. Vbi propè uentum eſt, Ptolemæus omnes illius milites pecunia corrumpens, illis perſuaſit, ut ad ſe cõfugerent. Sed cum eius uiri gloriam pertimeſceret, ei tanquam ſuperiori obuiam uenit, atq; amplectens eum ac rogans, pollicitus eſt principatum interempti fratribus conſeruare, Thebanis uero ex hoſte amicum futurum: atq; Philoxenum filium ſuum obſidem dedit, & ex ſocijs quinquaginta. Quos omnes Thebas Pelopida dimiſit. Sed ægreferens illorum euocatorum proditionem, audiensq́ & filios, & uxores illorum, cum plurima ſupellectile apud Pharſalum urbem eſſe, ratus ſi ea obtineret, ſatis ſupplicij cepiſſe, quoſdam ex Theſſalia ſibi contrahens, Pharſalum cum his petijt. Quô cum peruenit, Alexander tyrannus ſeſe illi cum exercitu obuiã tulit. Pelopidas uero ratus eum aduentare, ut ſecum conueniret, Alexandro pariter occurrit, tametſi eum immanem & ſanguinolentũ ſatis cognoſceret. Sed tamen propter Thebanorum nomen & ipſius gloriam, parciturum arbitrabatur. Is uero & inermes omnes, ac perpaucos eſſe intuitus, facto impetu facile Pelopidam cum cæteris cepit, & Pharſalum obtinens, timorem omnibus qui ſub eo erant, incuſſit, tanquam nemini parſurus eſſet poſt tantam patratam iniquitatẽ, ſed uſurus ſic omnibus rebus & mortalibus in quos incidiſſet, ut qui uitam deſperaſſet. Thebani igitur cum hæc audiſſent, moleſtiſſime ferentes, exercitu ab Epaminonda indignanter repetito, alios declarant principes. Pelopidam ue-

B ro in Pheras tyrannus abducens, primum adire uolentes permittebat, ratus illum uinculis & carcere fatigatum, miſerum mœſtumq́ eſſe factum. Sed Pelopidas quicunq; ex Pheræis ad ſe ueniebant, conquerentes de Alexandri moribus, eos continue excitare atque adhortari, quaſi rex paulò poſt daturus eſſet pœnas. Atque ad tyrannum nuncios mittebat, qui dicerent, abſurdiſſimum eſſe, miſeros eius ciues, cum nihil errarint, ita indies cruciari ac cædi, ſibi autem parcere, quem maxime cognoſcat ulturum, ſi ſeruetur. Admiratus Alexãder eius animi magnitudinem, ac loquẽdi licentiam, Quidnam, inquit, accelerat mortem Pelopidas? Cui ipſe audiens reſpondit, Vt tu dijs & hominibus inuiſus celerius oppetas. Ex eo nõ eſt paſſus quenquam ad illum accedere. At Thebe Iaſonis filia, Alexandri uxor, audiens Pelopidæ confidentiam & magnanimitatem, maxima cupiditate & uidendi illum, & alloquendi capta eſt. Quæ ad illum ingreſſa, cum ut mulier non ſtatim eam animi excellentiã, atque incredibilem in tanta calamitate conſtantiam ſenſiſſet, ſolum iuuentutẽ intuita, & mores, & formæ habitũ, quippe qui ueſte, capillo, barbaq́ demiſſa, animi ægritudinem ſignificabat, lachrymare cœpit. Et Pelopidas inſcius primum quænam eſſet, obſtupuit. Vbi uero eam nouit, more patrio eam cõpellat. Nam familiaris & amicus erat Iaſoni. Et dicente illa: Miſeret me uxoris tuæ: & me, reſpõdit Pelopidas, tui, quæ cum ſis libera, æquo animo Alexandrũ feras. His uerbis cõcitata mulier, tyranni crudelitatem, ſuperbiamq́, & maxime ob iuniorem fratrẽ, quo turpiter utebatur, grauiter ferebat. Ideo ſæpenumero ad Pelopidam accedẽs, atq; ei aperiens quibus potiſſimũ afficiebatur, implebatur animo atq; audacia tyrannũ ulciſcendi. Poſtquam Thebanorũ duces facto in Theſſaliã impetu, re male geſta, & imperitia quadam ac mala fortuna, turpiter pedem retulerunt, illorum ſinguli decem mille drachmarũ pœnas dederunt, Epaminondasq́ cum exercitu miſſus eſt. Cuius aduentu Theſſali ſtatim erigi cœperũt, ac in ipſius deditionẽ uenire: parumq́ abfuit, quin omnes illius tyranni res funditus euerterentur. Tantusq́ terror omnibus & amicis, & eius ductoribus inceſſit, ut de deſciſcendo à rege omnibus conſilium fuerit, ſpe potius futuræ felicitatis, cum uiderent regem ipſum quampropere pœnas daturũ, quàm timore Epaminondæ uictoriæ. Sed Epaminondas amici Pelopidæ ſalutẽ ſuæipſius priuatæ dignitati præponens, ueritusq́ ne perturbatis rebus Alexãder quaſi fera quædã, amiſſa ſpe in Pelopidã irrueret, bellũ ſuſpẽdebat, & circuiens apparatu & tardatione, paulatim tyrannũ protrahebat, ut ne ſuperbiã & confidentiã

Magna animi conſtantia.

C eius relaxaret, ſimul ne furorem in amicum laceſſeret, & crudelitatem concitaret, cum audiret eius immanitatem, omniſq; recti & honeſti cōtemptum, qui homines uiuos ſepeliret, & quoſdam aprorum atque urſorum pellibus circundatos, canibus uenaticis lacerandos laniandoſq; præberet. Meliboea uero & Scotuſa ciuitates cum cōuiuia & amicitiam inter ſe exercentes conueniſſent, accerſitis ſtipatoribus, eorum adoleſcentulos mactauit. Lanceam quoque qua Polyphronum auunculum morti dedit, cōſecrauit, ac coronis exornans, uelut deo obtulit, Tychonemq; eam appellauit. Tragœdum cum aſpexiſſet Euripidis Troadas recitantem, ex theatro proſilijt, & per internuncium tragœdo iuſſit, ne propterea deterius tragœdiam ageret, nihilq; mali ſuſpicaretur: ſe enim haud inde deceſſiſſe quia illum contempſiſſet, ſed ueritum ciues, ne, cum neminem unquam quos leto dediſſet miſeratus eſſet, Hecubæ & Andromachæ mala lugere uideretur. Hic igitur & gloriā & nomen tum etiam ſpeciem Epaminondæ exercitus obſtupeſcens, ut gallus uictus inclinatis pennis, animos remiſit, accerſitiſq; ad ſe nuncijs, eos ad Epaminondam deſtinauit, ueniam petituros. Epaminondas autem pacem amicitiamq; cum tali uiro Thebanos componere non tulit, ſed pactis datiſq; triginta dierum inducijs, cum Pelopida & Iſmenia redemptis, exercitum reduxit. Deinde uero Thebani cum ſenſiſſent ab Athenienſibus ac Lacedæmonijs ad magnum regem legatos proficiſci, pro impetranda cum illo belli ſocietate, confeſtim & ipſi Pelopidam ad illum miſerunt, & id quidem ſapientiſſime, ob eius uiri gloriam ac dignitatem. Cum primum Pelopidas regis prouincias attigiſſet, quocunque incedebat, clarus ac ſpectatus omnibus erat. Nam ea rerum geſtarum gloria aduerſum Lacedæmonios, haudquaquam mediocris aut obſcura, per Aſiæ loca ſe cōiecerat, quinimò tam per omnium ora, & maxime illius Leuctricæ pugnæ fama uolitabat, ſemperq; aliquo nouo facinore addito dignitati, mirifice emicuerat. Poſteaquam autem ad fores cum Satrapis, principibus, ac ducibus conſpectus eſt, admirationem de ſe ac ſermonem præbuit, quod ipſe is eſſet, qui terra mariq; Lacedæmonios fugauerat, quiq; eos intra Getam & Eurotam ac ipſam Spartam compuliſſet, qui paulò ante per Ageſilaum aduerſum magnum regem & Perſas, de Suſis atque Ecbatanis dimicabant. His rebus Artaxerxes ipſe congratulabatur, & Pelopidam longe amplius, quàm opinio erat, admirabatur, eumq; magnum uideri effecit regis in illum honoris amplitu-

D do, cum uellet Pelopidam coli & obſeruari à primatibus. Vbi uero illius aſpexit indolem, atq; orationem audiuit, Athenienſium quidem grauiorem, Lacedæmoniorum uero ſimpliciorem, longe maiori illum beneuolentia complexus eſt, miraq; in eum regia cupiditate affectus, haud ſe continere potuit, quin illum palàm honoraret. Pelopidam apud alios quoque legatos palàm magnifice tractauit. Viſus eſt tamen Antalcide Lacedæmonio præ cæteris honorem præſtitiſſe, cum eam coronam qua ipſe in potatione coronatus erat, unguento tinctam ad illum mitteret. Sed cum Pelopida non uſqueadeò molliter & delitioſe egit, tametſi dona dederit clariſſima quidem ac præſtantiſſima, ultra quàm quiſquam exiſtimare poſſet, nam dignitates ratas habuit, ut Græci liberi eſſent, & Meſſenam incolerent, Thebani uero patrij regis amici exiſtimarentur. Hæc reſponſa cum accepiſſet, repudiatis omnibus muneribus, præter ea quæ erant gratiæ ac beneuolentiæ ſignum, redijt in patriam. Quod maxime cæteros legatos ignominia affecit. Timagoram igitur Athenienſes morte damnarunt: quod quidem recte factum iudicandum eſt, ſi id euenit ob acceptam munerum amplitudinē. Non enim aurū ſolum atque argentum dono acceperat à rege, ſed etiam precioſiſſimā quandam lecticam, & Strotas ſeruos, quaſi ſeruis Græcis ineptis: tum etiā boues octoginta cum bubulcis ipſis, uelut contra morbū quendam lacte bubulo haberet opus. Deniq; uſque ad mare feretro deuectus eſt, & quatuor talenta uectoribus à rege ſoluta. Sed tamen uidetur nō munera male Athenienſes habuiſſe. Epicrates enim lixa, cum olim à rege donareť, haud repudiauit, dicebatq; decerni debere, ut pro nouem primatibus, eligerent quolibet anno nouē legatos ad regē ex plebeis ac tenuioribus ciuitatis, ut cum caperēt dona ditiores fierent. Arriſit populus. Sed illud grauiori animo ferebāt, quod rex omnia attribuiſſet Thebanis, cōſiderantes Pelopidæ gloriā, quantis oratoribus & ſermonibus ſuperior extitiſſet, & potiſſimū apud eum uirum, qui ſemper ſuperiores in armis colebat. Ea igitur legatio haud mediocrem beneuolentiā Pelopidæ adiunxit redeunti per Meſſenam, ob impetratam ei & cæteris Græcis libertatem. Cum uero Alexander Pheræus iterum ad priſtinam illam feritatem redijſſet, deuaſtaſſetq; haud modicas Theſſaliæ ciuitates, ſubactis iam Phthiotis, & Achiuis, tum etiā uniuerſa Magnetū gente, ipſæ ciuitates Thebas legatos miſerunt, ut adducerent Pelopidam, poſtulantes eum ducem cum exercitu ſibi auxilio proficiſci. Thebani uero cum eam rem promptiſſime decreuiſſent, paratiſſimiq; omnes ad id eſſent, ac occupaſſet iam

Στρῶτις, inquit Suidas ἴλυος.

iter

A iter Pelopidas, deficere ac obſcurari ſol cœpit, totaq́ꝫ ciuitas obtegi caligine. Pelopidas autem
intuens omnes ea uiſione perterritos, haud cenſuit compellendos eſſe, neq́ꝫ obijcere periculo
ſeptem Thebanorum millia, quos perterrefaciebant tam repentinæ cœli mutationes. Itaque ſe-
ipſum ſolum tradens Theſſalis, cum trecentis equitibus euocatis, qui illum ſponte ſequeban-
tur, inuitis uatibus, ac ſuiſpſius amicis, in Theſſaliam profectus eſt. Maximum enim & manife-
ſtum ſignum ab dijs aduerſus ſplendidum uirum uidebatur. Sed ipſe eo erat in Alexandrum
ardentior, quod ipſum antea affecerat iniuria. Sperabat enim domum illius tam prius infectam,
penitus oppreſſam offendere, ex ijs quæ Thebe prædixerat. Maximeq́ꝫ eum concitabat rei pul
chritudo, captum cupiditate laudis & gloriæ, potiſſimum cum Lacedæmonij Dionyſio Siculo
tyranno duces & auxilia miſiſſent, qui ex integro leges, muneraq́ꝫ ciuitatum renouarent: Athe
nienſes uero ab Alexandro ipſo mercedem accepiſſent, ideoq́ꝫ æneam illi imaginem conſtituiſ-
ſent, ut eius in Græcos beneficium oſtentarent: Thebani ſoli pro libertate Græciæ, ut iniquos
uiolentosq́ꝫ potentatus delerent, bella ſuſciperent. Vbi igitur in Pharſalum uenit, paratus con-
feſtim copijs acies inſtruxit, ac prope Alexandrũ ipſum caſtrametatus eſt. Is uero intuens per-
paucos admodum ibi Thebanos eſſe, ſeq́ꝫ duplo plures armatos habere, quàm Theſſali apud
Pelopidam eſſent, obuiam ſe ad Thetidium obiecit. Et cum quidam diceret Pelopidæ, plures
eſſe qui cum tyranno erant, Eo melius, inquit, nobis, nam plures uincemus. Cum autem in pla
num procederent, atque uterque ea promontoria, quæ Canis capita uocant, capere peditibus
niteretur, altiſſimis collibus obſeſſa, Pelopidas qui ſuperior erat equitatu, ſuos in hoſtium equi-
tes dimiſit. Qui cum magna ui hoſtes repuliſſent, fugientes illos uſque ad planitiem inſequuti
ſunt. Alexander deinde iuſſis Theſſalis peditibus capere eos colles, cum ij multa ui ad loca illa
munita & altiſſima euadere tentarent, ipſe in Thebanos irruens, primos interfecit, alij acceptis
uulneribus nihil egerunt. Quod uidens Pelopidas, reuocatos equites in hoſtium aciem, qua
magis conferti erant, irruere iuſſit, ipſe ſe illis curſu commiſcuit, qui circa colles dimicabant: ſta-
timq́ꝫ arrepto clypeo, & impellens à tergo priores, tantam iniecit omnibus fortitudinem ac ani
mum, ut hoſtibus uiſum ſit & corpore & animo alios exiſtentes aduenïſſe. Et iterum quidem
tertioq́ꝫ impetum hoſtium repulerunt. Sed intuentes hos quidem conſtantiſſime colles aſcen-
B dere, equitatum uero iam ab inſequutione redire, uerſi † ad eorum latera irruerunt. Pelopidas
uero cum ex edito collium loco uidiſſet hoſtium acies necdum in fugam uerſas, ſed adhuc reſpi
rantes aduerſum ſuos, conſtitit, quæritans oculis Alexandrum. Quem ubi aſpexit cõfidentem
animo, atque exhortantem euocatorum aciem in dextro cornu, ira percitus haud potuit ſe con
tinere, ſed accenſus eius aſpectu, ſeipſum ac principatum ſuum præcipitans, è medio ſuorum ſo
lus exilijt, aduerſus illum uociferans, Tyrannumq́ꝫ uocans, impetum fecit. Ille uero minime ir-
ruentem illum expectans, per aciem fugiendo inter ſtipatores ſe coniecit, delituitq́ꝫ. Qui Pelo-
pidæ obuiam inter curſitandum fiebant, eius impetu cæſi conſternebantur. Quidam etiam uul
nerati poſtea occubuerunt. Interim acceptis à longe nonnullis uulneribus, Theſſali tandem la
borantem illum intuiti, repente ex collibus proruperunt. Sed cum iam occidiſſet Pelopidas,
eius equites irruentes uniuerſam hoſtium aciem euerterunt, & quantum potuerũt inſequuti,
omnia ea loca ſanguine conſperſerũt, plus tribus millibus cæſis. Mortuo igitur Pelopida, The- *Obitus.*
bani qui aderant principis ſui caſum grauiter ferentes, eum parentem ac liberatorem patriæ ap
pellabãt. Nec mirum ſi id Thebani, cum Theſſali ipſi, ac omnes ſocij, præter honores illos, quos
ei ultra omnem humanitatem decreuerant, ampliſſimam quoq́ꝫ de ſe beneuolentiam & amo-
rem oſtenderint. Traditur enim quicunq́ꝫ ei rei affuerunt, neque depoſuiſſe arma, neque equis
extraxiſſe frena, neque uulnus ullum ligauiſſe, dum cecidiſſe audirent, donec in armis ſuper ca
dauer aſtantes, quaſi adhuc ſenſibile eſſet, circumq́ꝫ hoſtiũ exuuias accumulaſſet, atq́ꝫ ſepſiſſet
armis corpus, equos ac ſeipſos præter conſuetudinem comis ſpoliaſſe. Quiq́ꝫ in caſtra redierãt,
neq́ꝫ ignem accendiſſe, neq́ꝫ accepiſſe cibum, atq́ꝫ in toto exercitu tantam taciturnitatẽ cum tri-
ſtitia ſeruatam, ac ſi non uictores extitiſſent, ſed uicti à Tyranno in captiuitatẽ ducerentur. Vbi
autẽ inter ciuitates hæc annunciata ſunt, confeſtim primates unà cum adoleſcẽtibus & pueris,
tum etiã & ſacerdotibus, ad decorandũ funus affuerũt, coronas, ſignaq́ꝫ uictoriæ, ac aurea peni
tus armamenta geſtantes. Cumq́ꝫ tempus acceſſiſſet educẽdi funeris, ſeniores Theſſalorũ ſe ad
Thebanos contulerunt, rogantes, ſepeliendi cadaueris negotium ſibi mandari: unusq́ꝫ eorum,
O uiri, inquit, amici ac belli ſocij, gratiã hanc à uobis petimus, quæ nobis in tanta calamitate di-
gnitatem afferet & ſolamen. Non enim uiuũ Theſſali Pelopidam comitãtur, neq́ꝫ ſentienti red
dent dignos honores: ſed ſi & tangere illius corpus, & per manus noſtras honorare, ac ſepelire

† ἐπὶ τὸ σκέλος ποιούμε- νοι τὴν ἀνα- χώρησιν.

C nobis concedatur, haud uidebimur non habere fidem uobis quod maior fuerit calamitas Theſſalis quàm Thebanis. Vobis enim ſolum optimo duce cõtigit priuari: nobis autem & duce, & cum eo patria libertate. Quomodo igitur conſideremus alium à uobis ducem depoſcere, cum Pelopidam minime uiuũ reddiderimus? Thebani his in rebus Theſſalis morem geſſere. Quid igitur hoc funere ſplendidius fieri potuiſſe exiſtimandum eſt? & potiſſimum ab his, qui honorem & dignitatem in ebore, aut auro, aut purpuris minime conſtitutam eſſe opinãtur. Quemadmodum Philiſtus, qui Dionyſij ſepulturam, quaſi quendam theatralem ſumptũ tyrannicæ Tragœdiæ, laudat atq; admiratur. Alexander uero ille Magnus cum obijſſet Hephæſtion, non ſolum equos totondit & mulos, uerumetiam pinnas & propugnacula à mœnibus eripuit, ut & ciuitates uiderentur lachrymare, quod priſtina pulchritudine, prioribusq; ornamentis ſpoliatæ nudatæq; eſſent. Hæc profecto herili quodã iuſſu uiolentoq;, & multa cum inuidia odioq; facta, nulla beneuolentia, nulloq; honore, ſed quadam oſtentatione diuitiarũ, barbaricæq; ſuperbiæ, & inani ambitione atque iactantia feruntur. At Pelopidas uir unus popularis in aliena regione peremptus, cognatorum præſentia, & uxoris, ac filiorum deſtitutus, nemine aut rogante, aut cogente, à tot populis, totq; ciuitatibus certatim agentibus coronatus, comitatus, delatusq;, ueram felicitatem ac beatitudinem cõſequutus uiſus eſt. Nõ enim pro ſentẽtia Aeſopi, mors grauior eſt eorum, qui in felicitate moriuntur, ſed potius beatiſſima, quæ in tutiſſimum locum egregia ſua facinora deponit, neque permiſerit ſe à fortuna ipſa ſuperari. Quapropter optime Lacon ille, qui cum ſalutaſſet uictorem Olympicum Diagoram habentem filios coronatos, & nepotes ex filio filiaq;, Morere, inquit, ô Diagora, in olympum non aſcendes. Si quis autem Olympicas, Pythicasq; uictorias in unum colligeret, nõ puto unicæ uictoriæ Pelopidæ æquandas dignum putaret. Quæ cum omnia fideliſſime geſſiſſet, indeq; laudem & dignitatem cepiſſet, per uniuerſam ferè eius uitam clariſſimus fuit. Et denique tertiodecimo Thebanorum principatu functus, ut tyrannos confringeret egregie faciens, pro Theſſalorum libertate ac ſalute interijt. Cuius mors ualde ſociorum animos conturbauit, magis autem commodauit. Nam poſteaquam Thebani Pelopidæ mortem acceperũt, ne minimum quidem ultionem differentes, quamprimum aduerſum illos exercitum miſerunt peditum quidem ſeptem millia, ac

D equitum ſeptingentos, duce Malcito & Diogitone. Qui quidem cum deſtitutum magna parte exercitus Alexandrum cepiſſent, coëgerunt illum ciuitates Theſſalis reddere, quas antea ab eis abſtulerat: Magnetas uero, & Phthiotas & Achæos liberos eſſe, ac ea loca ſuo præſidio eximere, eumq; iurare ſequuturum Thebanos aduerſum quoſcunq; iuſſiſſent. Sicq; ſatisfactum his ducibus Thebanis. Quam uero pœnam de Pelopida poſtea dijs dederit Alexander, deinceps diſſeramus. Thebe eius uxor ac Pelopidæ propinqua primum quidem ut dictum eſt, ab eo edocta haudquaquam uereri externum tyrannidis apparatum, tametſi eſſet inter arma & gladios, timensq; propterea eius perfidiam, ac moleſte ferens tantam immanitatem, conuenit demum cum tribus fratribus, Tiſiphono ſcilicet, Pitholao, & Lycophrone, huiuſmodiq; ulciſcendi tyranni uiam ſequuta eſt. Totam etenim eius domum hi occupabãt, qui cum illo ad eius cuſtodiam pernoctabant. Sed thalamus ille in quo dormire maxime conſueuerant, in faſtigio erat: atque ante illum cuſtos, canis ligatus terribilis omnibus, præterquam illis qui conſueuerant ibi uerſari, & ei qui dabat cibum. Eo itaque tempore, quo occaſionẽ captabat Thebe, fratres continuò habuit prope ſe in domo quadam proxima latitantes. Ingrediẽs uero ſola, ut conſueuerat, ad Alexandrum adhuc dormientem, & mox rurſum egreſſa familiari cuidam abducere canem imperat, dicens cupere regem tranquille quieſcere. Ipſa autẽ ſcalas timens, ne dum adoleſcentes aſcenderent, concreparent, lana illas ſtrauit, ac molles reddidit. Ac deinde ſubducens fratres cum enſibus, eosq; conſtituens pro foribus, ſola introiuit: eripiensq; enſem qui ſupra eius caput iacebat, indicauit illis, Alexandrum ſomno oppreſſum detineri. Cum uero perterriti eſſent adoleſcentes, ac dubitarent accedere, ipſa eos increpans, atque iracunde inquiens, ſe excitaturam Alexandrum, ac omnia illi indicaturam, niſi confeſtim accederent: pauidos ſimul ac erubeſcẽtes eos introduxit, ad lectulumq; cum incenſa lampade ipſamet illis uiam præſtitit. Ex quibus unus pedes arripiens tenebat: alter uero capite crinibus prehenſo, caput reprimebat: tertius feriens gladio interfecit, mortisq; celeritate prius fortaſſe quàm crudelem tyrannum par erat, uitam finiuit. Tum etiam primus cui à propria uxore contigit confodi, & qui cum eius corpus turpiter à Pheræis eiectum ac conculcatum eſſet, digna pati ab omnibus, ob eius crudelitatem iudicatus ſit.

A GVARINO VERONENSI INTERPRETE.

MARCVM Claudium quinquies Romanorũ conſulem, Marci filium exti *Nomen.*
tiſſe tradunt, eiq; (ſicuti Poſidonius refert) cognomen quod Martium eſt, *Exercitatio.*
primum ex familia fuiſſe Marcello. Exercitatione nanq; bellicoſus erat, ro
buſtus corpore, manu potens, natura uir ad dimicandum ardens, & quod
illius certamina declarãt, acer ac ſtrenuus: ad cæteras uitæ partes humanus
atq; modeſtus. Græcæ uero diſciplinæ ac dicendi ſtudijs eouſq; affectus, *Amor lite-*
ut earum rerum peritos honore & admiratione haberet, eas ipſe per occu *rarum.*
pationes minime aſſequutus, quanquam ad ipſas perdiſcendas exercendasq; propenſius fer-
retur. Nam ſi ullis unquam (quemadmodum Homerus ait) à deo tributum eſt, ut ab ineunte
ætate ad ſenectutem uſque triſtia bella tractarent, id uel in primis ea tempeſtate Romanis conti
giſſe arbitror: qui cum iuuenilibus quidem annis pro Sicilia cum Carthaginenſibus bello impli
cati fuiſſent, adulti uero Italiæ cauſa cum Gallis, ætate maturiori cum Annibale atq; Carthagi-
nenſibus iterum bellum geſſere, nullam tamen ob ſenectutem (quemadmodum complures)
bellorum requiem nacti, ſemper ad expeditiones resq; militares uirtute & animi nobilitate du
cti ſunt. Quibus in rebus egregie Marcellus excelluit, ad nullum pugnæ genus aut ſegnis aut *Peritia rei*
parum exercitatus, tum uero ad certamen ſingulare fortiſſimus, quo quidẽ in genere cum pro- *militaris.*
uocatorem neminem fugeret, cæſis uniuerſis ſemper uictor euaſit. Fratrem Otacilium ab ſe in
Sicilia protectum ab imminenti periculo liberauit, trucidatis qui in eum acri ferebantur impe-
tu. Quapropter iuuenis adhuc coronas, cæteraq; ab imperatoribus conſequutus eſt præmia.
Cumq; gloriæ plurimũ comparaſſet, ædilis curulis à populo, augur à ſacerdotibus deſignatur. *Honores &*
Id ſacerdotij genus eſt, cui ex auibus uaticinia contemplari ac obſeruare mos erat. Aedilitate ue *gloria.*
ro inita, accuſatorem ſe & inuitus quidem egit. Nam cum eiuſdem nominis filium indole ac
forma decorum, plurimumq; ob modeſtiam ac morum elegantiam ciuibus conſpicuum habe
ret, eum Capitolinus Marcelli collega uir audax ac intemperans, illius amore correptus appel-
lauit. Cuius conatus cum per ſe puer ab initio propulſaſſet, iterum tentante Capitolino, rem
B patri detulit. Id grauiter ferens Marcellus, hominis facinus ſenatui renunciat. Capitolinus mul
tas cauſas multaq; commentatus effugia, tribunitiam poteſtatem implorat. Tribunis autẽ eius
appellationem abnuentibus, inficiari crimen pergit. Cuius rei quia teſtis aderat nemo, ad ſe ac-
ciri iuuenem uiſum eſt patribus. Eius producti cum ruborem, lachrymas, & perpetuæ ſimul
iracundiæ pudorem immiſtum animaduerterent, nullo alio egentes iudicio, aduerſus Capito-
linum pronunciauere ſententiã, eumq; in exoluendis mulctauere pecunijs, quibus †argenteũ *†ἀργυρώ-*
uas comparatum Marcellus deorũ miniſterio dedicauit. Poſt primi belli Punici uixdum ſedati *ματα.*
uigeſimumſecundũ annum, Gallici belli primordia Romanos continuo inuaſere. Iberi nanq;
(ea uero Gallica gens eſt) qui uicinam alpibus paſcuntur Italiam, quanquam magni ac poten-
tes per ſe, Gallorum tamen auxilium uiresq; conuocabant, quos mercede militiam agentes
Geſſatas appellabãt. Mirumq; uiſum eſt, & magnum fortunæ beneficium, Gallicum & Liby
cum bellum non eodem tempore incidiſſe, ſed Gallos uelut ſtatione occupata, cum Carthagi-
nenſibus bellum inferẽtibus, prorſus nihil ipſis periculi à Romanis eſſet, deſediſſe: tum autem
uictis ſuccedere, & ocio abundantes uictores prouocare uoluiſſe. Atqui bello finitimo atque
domeſtico congreſſuris plurimum conducere putabatur & loci propinquitas, & Gallorum di
gnitas, qui maxime Romanis terrori eſſe uidebantur, ut qui olim ab eis urbe deiecti ſpoliatiq;
eſſent: ex quo tempore decretũ erat, ut ſacerdotibus militiæ munere uacare liceret, niſi denuò
Gallicum bellum ingrueret. Eorum autẽ formidinem cum ipſe apparatus (nunquam enim tot *Florus in epi*
Romanorum millia ſimul in armis extitiſſe, ac tam nouos ſacrorum ritus factos memoriæ pro- *tomatis.*
ditum eſt) tum noua illa atq; inſolita inhumanitas circa ſacra declarabat, in quibus cum nihil im
mane aut inhumanũ ab eis antea peractum eſſet, ut qui Græcanico more maxime pij ac mites
rem diuinam curarent, tunc eo ingruente bello, quibuſdam monitis Sibyllinis cedere coacti
ſunt. Quapropter duos Græcos, uirum ac uxorem, totidemq; Gallos in foro Boario uiuos de-
fodêre, quibus hodieq; Nouembri menſe clàm quidem Græcis & Gallis dantur inferiæ. Prin-
cipio à Romanis nunc parta uictoria, nunc acceptis cladibus decertatum eſt, quæ res nullum
certum attulit rebus exitum. Cum Flaminius ac Fuluius conſules in Inſubres copias haberẽt,
fluuius qui per Picœnum agrum labitur, cruore fluxiſſe uiſus eſt. Tres quoq; lunas penes Ari
minum apparuiſſe traditũ eſt. Comitijs conſularibus cum augures malis ac infelicibus creatos

C auſpicijs conſules affirmaſſent, ſenatus eueſtigio illos ab exercitu literis miſſis reuocandos curauit, ut redeuntes depoſito ſtatim conſulatu nihil aduerſus hoſtes uti conſules gererent. Receptas Flaminius literas non prius aperuit, quàm collata pugna, uerſisq́; in fugam Barbaris, in agrum eorum excurſionẽ feciſſet. Redeunti igitur ac multa referenti ſpolia, non proceſſit obuiam populus, quia reuocatus non continuò mandatis obediuerat, uerum ea per ſuperbiã contempſerat. Quapropter ut ei triumphus denegaretur, parum abſuit, quem tamen priuatum egiſſe conſtat. Is tamen antea ſimulatq; collega conſulatu ſeſe abdicare coacti ſunt. Adeò uniuerſa Romanorũ geſta referebantur ad deum, ut nec auguriorum, nec patrij moris deſpicientiam uel in maximis bene geſtarũ rerum ſucceſſibus fieri paterentur, maius ſcilicet momentum in religionis obſeruantia, quàm in uincendis hoſtibus ad ciuitatis ſalutem pertinere arbitrantes. Tiberius itaq; Sempronius mira fortitudine & æquitate præditus, plurimæq́; inter Romanos dignitatis, cum conſul ſibi ſubrogandos Scipionem Naſicam & C. Martiũ deſignaſſet, ijq́; iam prouincias obtinerent, animaduertit ſe, cum libros militariũ præceptorum legeret, ſolenne aliquid inſcium præterijſſe. Id erat huiuſcemodi. Cum quis ex optimatibus in pomœrio domum aut tabernaculum mercede conduxiſſet, ut in eo pro captandis ſederet auſpicijs, poſtmodum firmis nondum ſignis, ſi qua illum in urbem cauſa retrahebat, primum relinquere oportebat tabernaculum, & alterum ſuſcipere, ex quo nouus aûſpiciorum inſtauraretur aſpectus. Hoc latuiſſe Tiberium uidebatur, qui bis eodem uſus tabernaculo dictos deſignarat conſules. Animaduerſo poſtmodũ uitio, req́; ſenatui relata, ſenatus tam paruulum minime contemnendum errorem ratus, ſignificare illis ſtatuit: quapropter hi continuò é prouincijs Romã rediere, ſeq́; magiſtratu abdicauere. Hæc tamen poſterius geſta ſunt. Eiſdem fermè temporibus duo illuſtriſſimi flamines ſacerdotium amiſere, Cornelius Cethegus, quod exta uictimæ non rite admouiſſet, & Q. Sulpitius, quod ei inter ſacrificandum apex, quem flamines ferunt, é capite delapſus eſſet. Cum Minutius dictator C. Flaminium magiſtrum equitum deſignaſſet, ſtridore ſoricis conſequuto, uterq; dignitatem iuſſus relinquere, alij creati denuò ſunt. Hoc pacto tam accuratam uel in paruis diligentiã obſeruantes, nullum aut nouum, aut non patrium religionis ritum admiſcere uoluerunt. Cum igitur conſulatum Flaminius depoſuiſſet, Marcellus per
D interreges conſul creatur. Inito conſulatu Cn. Cornelium collegam ſibi deſignat. Poſtmodum cum multa à Gallis de concordia agitarentur, ad pacem inclinante ſenatu, ad bellum Marcellus multitudinem concitabat. Qua in re haud tamen quo minus pax crearetur, efficere ualuit. Paulò poſt Geſſatæ, ſuperatis alpibus, bellum innouarunt, qui primũ caſtra mouentes in Inſubres, eos ſibi ſocios aſciuere, qui triginta millia numero erãt, cum hi longe plures eſſent. Dehinc alacres & elati in Acerras impetum faciunt. Id autem oppidum eſt ſuper amni Pado locatum. Hinc rex eorum Briomatus decem millibus Geſſatarum ſecum aſſumptis, circumpadanã populatur oram. Quæ cum Marcellus accepiſſet, relicto ad Acerras collega, ſimulq́; peditatu ac cæteris grauioris armaturæ, & tertia parte equitum, ipſe cum reliquis equitibus & expeditiſſimis militibus fermè ſexcentis ad hoſtes contendit, non noctu non interdiu iter omittens, donec ea decem millia Geſſatarum circa Capidium Galliæ uicum, nuper imperio Romanorum adiunctum, offendit. Vbi nec ſuorũ corpora curare, nec ullum quieti tempus dare licuit. Confeſtim enim Barbari cum eum aduentaſſe ſentirent, contempſerunt, quod pedeſtres quidem copias paucas haberet: equites enim præ ſe nihil ipſi pendebant Galli, ut qui pugna equeſtri præſertim fortiſſimi bellatores eſſent, tum ipſa quoque multitudine Marcellum ſuperarent. Quamobrẽ ſtatim in eum grauiſſima minitantes perinde ac ui omnia drepturi, duce rege, concitis feruntur equis. At Marcellus ne pauciſſimus ſuorum numerus diffuſis circumueniretur hoſtibus, procul ab equitatu deducto agmine, donec paululum ab hoſte aberat, tenuiſſimo cornu progreſſus eſt: cumq́; ad conſerendas manus ſuos conuerteret, hoſtium clamore ac ſtrepitu perterritus equus, Marcellũ retro uiolenter aufert. Eapropter ueritus ne quam ea res Romanis perturbationem religionis obijceret, retractis ſtatim habenis, equum in ipſos conuertit hoſtes: & ne caſu magis quàm conſilio eo uſus circuitu uideretur, ſolem ſupplex adorauit. Is enim
Geſta. in initio pugnæ ſuperos adorare Romanorũ mos eſt. Cumq́; hoſtibus iam immiſceretur, Ioui Feretrio opima ex hoſtibus ſe conſecraturum arma uouit. Inter hæc cum illum Gallorum rex conſpexiſſet, ob inſignia ducem opinatus, ante omnes ei concitato occurrit equo, & quaſſans haſtam uirum clamore prouocat. Is erat inter Gallos eximia corporis magnitudine, armatura auro argentoq́; ac uarijs diſtincta coloribus, fulguris inſtar perlucida. Quæ ubi Marcellus pulcherrima ex toto cõſpicatur agmine, ea futura meditatus, quæ concepta deo uota perſolueret,

uirum

A uirum adoritur, quem haſta thorace perfoſſo, ſimul equi uiribus innixus uiuum reſupinat, iterumq́ ac tertio uulnere repetitū ſtatim exanimat. Tum equo deſiliens Marcellus, & exanguis arma manibus tangens, ad cœlum cōuerſus: O magna, inquit, ducum opera & imperatorum geſta bellaq́ ac pugnas contuens, Feretri Iupiter, te ego obteſtor, qui tertius Romanorum dux ac imperator uirum hunc ducem ſimulac regem propria manu confoſſum occidi: hæc tibi prima opimaq́ ſpolia dedico: tu nobis dum ad belli reliquias uertimur, ſimilem præſta ſucceſſum. Tum Romani equites peditibus equitibusq́ ſimul immiſſi, pugna cōmiſſa ingentem ac mirandam quodammodo uincunt uictoriam. Conſtat enim tantum equitatum ac peditatum non antea, non poſtea uſquam à tam paucis ſuperatum eſſe. Tum cæſis plurimis, prædam & arma ſecum auferens ad collegam regreditur, per id tempus aduerſum Gallos infeliciter dimicantem, ad Mediolanum ampliſſimam & populoſiſſimam Galliæ urbem: quam Galli Metropolim appellantes, pro ea ſtrenue præliantes, obſidione Cornelium circumuenerant. Vt uero redeuntē Marcellum, regemq́ profligatum ac necatum ſenſere Geſſatæ, profugiunt. Quapropter Mediolanum à Marcello captum. Cætera oppida dedentes Galli Romanis ultrò cuncta permittunt. Hoc pacto tranquilla ſatis utrinque pax contigit. Poſt hæc decretus à ſenatu ſoli Marcello triumphus. Qui cum ditiſſimus ſpolijs, ac ingentibus captiuorum corporibus ſplendidiſſimus duceretur, non magnæ admirationi fuit. Summæ uero uoluptatis & nouitatis ſpectaculum in eo exhibuit, quod Ioui barbarica deferebat arma. Trunco ſiquidem mōtanæ quercus abſciſſo, & in trophæi modum fabricato, affixa quaquauerſum ſpolia impendebant, ornate plurimum ac decore depoſita. Mox accedente populi frequentia, Marcellus in currum tollitur. Cuius rerum triumphale ſimulacrum pulcherrima per urbem pompa magnificentiſſime tranſmiſſum eſt. Ornatiſſimis præditus armis aſſequebatur exercitus, deo ac imperatori condita carmina & uictoriæ pæana canentes. Inde procedens & ad Feretrij Iouis templum aſcendens, ea illi ſolenni dedicatione ſuſpendit: tertius, & ad noſtri uſq́ temporis bella poſtremus. Primus enim Romulus ſpolia ab Acrone Cæninenſium rege detracta retulit. Secundus Cornelius Coſſus à Tolumnio Hetruſco. Poſt hos Marcellus à Gallorum rege Briomato: poſt quem nullus. Eum uero deum cui hæc tranſmittūtur idcirco Iouem Feretrium (ut quidam aſſerunt) appellant, quod

Triumphus.

Vide ſuprà in uita Romuli.

B ſecundum Græcorum linguam, quam olim Latinis plurimū immiſtam fuiſſe conſtat, feretro trophæa ferebantur. Alij ideo ſic appellatum Iouem dictitant, quod fulmine feriat: cæteri quod in bello feriri ſoleat, id exortum nomen inquiunt. Nam & nūc quoq́ in perſequendis hoſtibus, dum ſe inuicem milites exhortantur, frequenter ferire iubent. Cæterum quæ ex hoſtibus ceperant, ſpolia uulgò, priuatim uero opima uocitabant. Numam tamen Pompilium in commentarijs, prima ſecunda & tertia nominaſſe opima traditum eſt. Primaq́ capta Ioui Feretrio, ſecunda Marti, tertia Quirino conſecrari iuſſit: primo aſſes trecentos, ſecundo octoginta, tertio centum præmium eſſe conſtituit. Obtinebat autem tum opinio, ea tantummodo illuſtria eſſe ſpolia, quæ prima in agmine duci dux detraxiſſet. Sed de his hactenus. Ea uictoria & belli exitus lætitiæ tantum Romanis attulit, ut librarum centum aureum cratera Pythio Apollini Delphos uſq́ pro earum rerum gratulatione tranſmiſerint. Socijs quoq́ ciuitatibus ampliſſimam exuuiarum partem diſtribuere: nec minus regi Syracuſanorum Hieroni Romanorū amico & ſocio. Cum Annibal in Italiam irrupiſſet, Marcellus in Siciliam cum claſſe miſſus eſt. Poſt Cannenſem uero cladem, in qua non pauca Romanorum millia pugnando cæſa ſunt, paucis qui ſalutem fuga comparauerant, ſeſe Canuſium recipientibus, ingens erat expectatio, Annibalem confeſtim Romam caſtra moturum: quod ei attritis Romanorum uiribus optime conduxiſſet. Marcellus ſtatim mille & quingētos ex nauibus milites urbi præſidio miſit. Poſtea acceptis à ſenatu literis, Canuſium cōtendit, adiunctiſq́ qui ibi conuenerant, ne liberum hoſtibus agrum permitteret, deducit ex arcibus. Cæterum poſt excellentiſſimos ac fortiſſimos bello uiros interemptos, Romani F. Maximum, plurimæ dignitatis fidei ac ſapientiæ uirum, ueluti cunctatorē, & parum in rebus gerendis audentē improbabant, quod accuratus nimiū & diligens ne quid pateretur aduerſi conſultabat. Eiuſmodi autem imperatorē non ad ulciſcendum, ſed ad tutandum ſatis eſſe arbitrantes, ei Marcellum addidere, ut ad res tutè ac cautè gerendas ſuam cum illo audaciam efficaciamq́ temperarent. Vtrunq́ igitur interdum conſulem, ſæpe alterutrum, nonnunquam conſulem alterum, alterum proconſulem, creatum emittebant. Vt enim Poſidonius refert, Fabium clypeum, Marcellum enſem appellabant. Solebat etiam dicere Annibal, ſe Fabium quidem ut præceptorem, Marcellum autem ut pugilem reformidare. Ab illo enim ne mali quicquam perpetraret, cohiberi, ab hoc autem nonnunquam grauiora perpeſſum. Itaque

C poſt illam uictoriam cum tantum alacritatis & audaciæ ſuis iniectum eſſet militibus, ut longe à caſtris diſperſi ac palantes regionem occuparent, ipſos adortus Marcellus, uires eorũ fregit profligauitq́. Poſt hæc Neapolim Nolamq́ laturus auxilium ſe cõuertit. Cumq́ Neapolitanos in fide permanentes cõperiſſet, eis ſtabilitis, Nolam cõtendit, ubi diſſidentem à plebe ſenatum inuenit, nec plebis animos ad Annibalem inclinatos tractare aut cõponere ſenatus poterat. Erat in ea ciuitate uir & nobilitate primarius, & fortitudine conſpicuus, L. Bandius, qui ad Cannenſem pugnam obtruncatis Pœnorum pluribus, egregie dimicauerat. Eum poſtmodum multis confixum ſpiculis inter cæſorum corpora repertum Annibal admiratus, non ſolum abſq́ precio domum remiſerat, uerum & donatum inſuper amicum ſibi hoſpitalitatis iure coniunxerat. Ob cuius gratiam meriti, cum Bandius ad Annibalem prõptiſſime inclinaretur, ad eum quoque plebem confirmabat, ad defectionemq́ ſolicitabat, Marcellus uirum illuſtrem & in maximis bellorũ caſibus Romanorũ ſocium necare, ducebat impium. Erat præterea ingens in Marcello naturæ humanitas, ſuauitas, lepor, & affabilitas, ita ut quemuis ad ſe ſua comitate pelliceret. Cũ igitur illum Bandius aliquando ſalutaſſet, rogabat Marcellus quiſnã homo eſſet, quamuis illum probè norat antea, at ſermonis initium occaſionemq́ quærebat. Eo autem reſpondente, L. Bandium eſſe ſe, quaſi lætatus magnopere admiratusq́ Marcellus, Tu ille Bandius es, inquit, cuius maxima inter Cannarum bellatores fama Romæ eſt, quod Paulum Aemylium conſulem ſolus non deſerueris, in quem cum denſiſſima conijcerentur miſſilia, ea corpore ſubiens excepiſti? Aſſentiente Bandio, & uulnera quædam oſtentante: Talia, inquit, cum in nos amicitiæ ſigna perferres, ad nos cur non confeſtim ibas? An uero nos ad retribuenda amicorũ uirtuti præmia, quibus & penes hoſtes tantus habetur honos, inidoneos cenſuiſti? Hæc benigne loquutus, comprehenſum dextra eximio ad pugnam equo, & quingentis argenti drachmis donat. Quas ob res effectum eſt, ut Bandius conſtantiſſimus Marcello ſocius propugnatorq́ fuerit, & eorum qui diuerſæ factionis erant, grauiſſimus accuſator & uindex. Erant cõplures, qui cum Romani in hoſtes egrederentur, ſarcinas & impedimenta diripere ſtatuerant. Quod ubi Marcellus accepit, intra mœnia præſidio diſpoſito, & intra portas impedimẽtis locatis, Nolanis per præconem ne muros adirent, inhibuit. Erat igitur in muris armorum ſolitudo. Eapropter

D tumultuantes in ciuitate ratus Annibal, incircunſpectius ad mœnia cum exercitu properauit. Tum Marcellus patefieri portam iubens, cum ſtrenuiſſimis erupit equitibus, rectaq́ concitus uia conſeritur hoſtibus. Paulò poſt per alterã portam ingenti curſu & clamore peditatus emittitur. Poſt hæc cum acies Annibal partiretur, tertia porta recluditur, qua reliqui procurſantes undiq́ Pœnis inſperata ſtupentibus incumbunt, cum uix conſertis, nedum ſuperuenientibus reſiſtere poſſent. Hic primum Annibal terga Romanis oſtendit. Pœni itaq́ terrore ac uulneribus confecti, in caſtra compulſi ſunt. In ea pugna plura quinq́ millibus hoſtium deſiderata traduntur: ex Romanis uero non plures quingentis: quanquam Liuius tantam hoſtium ſtragem fuiſſe nequaquam affirmet, ſed ea pugna ingẽtem Marcello gloriam partam, & auctos Romanos animis. Nõ enim cum inexpugnabili & inuicto prorſus hoſte, ſed qui uinci & cladibus affici poſſet, certamen eſſe didicerant. Poſt hæc mortuo altero conſule, Marcellus in demortui locum ſubrogandus abſens, accitus eſt à populo, qui donec ab exercitu rediret, inuitis optimatibus dilata comitia ſunt. Marcellus cunctorum ſuffragio deſignatus conſul eſt. Ob crebra deinde tonitrua cum augures minime læta pronũciaſſent ſigna, palamq́ illum ob plebis metum cohibere torpeſcerent, is ſe magiſtratu abdicauit. A re tamen haud ſe trahens militari, proconſul creatus Nolam ad exercitum profectus, eos qui Punicæ factionis extiterant, ſupplicio affecit. Poſt hæc Annibal magnas ſecum uires trahens aduentat: cui ex acie laceſſenti minime certandum Marcellus cenſuit. Cum uero maximam copiarũ partem prædatum dimiſiſſet, eum perinde pugnã detrectantem Marcellus adoritur. Diſtribuerat autem naualis belli longiora pila militibus, eminusq́ illis ferire Carthaginenſes docuerat, qui cum iaculari neſciant, breuibus utuntur manu ſpiculis. Idcirco qui tunc manus contulere, terga Romanis dederunt, & irreuocabilem fugẽre fugam. In eo prælio Pœnorum quinq́ millia cæſa, ceciderũt elephantes quatuor, uiui duo capti ſunt: quod autem maximũ extitit, Hiſpani equites miſtiq́ Numidæ ſupra trecentos tertio poſt pugnam die ad Marcellum transfugerunt. Is tunc primũ Annibali caſus obtigerat, qui ex tam diuerſis multifarijsq́ moribus in unum quidem & barbaricũ congregatas gentes exercitum, unanimes tandiu conſeruaſſet. Hi igitur Marcello cæteriſq́ ducibus fideles ad omne poſtmodum facinus permanſere. Marcellus tertiò cõſul creatus in Siciliam traiecit. Annibalis enim res bene geſtæ Carthaginenſes ad uindicãdam iterum inſulæ dominationem ue-

hementer

A hementer extollebāt,præſertim cum Hieronis tyrāni morte,Syracuſis tumultuatū ſit. Quam ob rem eò præmiſſus exercitus prætore Appio. Eam cum Marcellus recepiſſet,ei ad genua Romanorum multitudo procumbit. Hi fuerāt huiuſcemodi calamitate uſi. Romanorum,qui aduerſus Annibalem ad Cannas in acie pugnauerant,cum nōnulli fugiſſent,tot capti uiui ſunt, ut qui pro murorum cuſtodia locarentur,uix relicti uiderentur. Quos cum Annibal uel modicis precijs redimi pateretur,tanta Romanis animi magnitudo tātumq́; elati ſpiritus erat,ut ne reciperentur publice decretum ſit,eosq́; tum necari,tum extra Italiam uenūdari paruiſecerint. Qui uero profugerant,in Siciliam relegati ſunt,& ne,donec aduerſus Annibalem belligeraretur,in Italiam reportarentur edictum eſt. Marcello igitur aduentanti hi ſimul procubuere,ſeq́; humi conſternentes probatæ officium militiæ depoſcebant,clamore maximo lachrymisq́; polliceri,ſe ſua declaraturos opera,magis ex infelicitate quadam,quàm eorum ignauia eam cladem eſſe factam. Hos miſeratus Marcellus,ad ſenatum literas dedit,ut eis ad militiæ ſupplementum uti liceret deprecans. Poſt multa in ſenatu agitata,decretum eſt, Romanis ad rempub. ignauis minime hominibus opus eſſe. Marcello tamē ſi eorum uti opera uoluerit,liceat, modo nullam uirtutis gratia coronam aut præmium aſſequerētur. Hoc decretum dolore Marcellum affecit, quod aduerſis ciuium caſibus mederi,& in melius conſtituere pro eorum multis ac magnis in rempublicam meritis,haud permitteretur à ſenatu: idq́; poſt confectum in Sicilia bellum in curia queſtus eſt. Hæ autem in Sicilia res geſtæ ſunt. Marcellus ubi primum ab Hippocrate Syracuſanorum duce uiolata fœdera comperit,qui occupato dominatu,ut Carthaginenſium gratiam iniret,cōplures in Leontinis Romanos interemerat,ui Leontinorum urbem expugnat: oppidanorū nemo uiolatus,transfugas,quicunq; in poteſtatem redacti ſunt,uirgis cæſos pœna affecit. Nuncius ab Hippocrate Syracuſas mittitur,qui referat Leontinos omnes ad uſq; teneram ætatem à Marcello trucidatos. Qua re accepta tumultuantibus Syracuſanis,aduentat Hippocrates,& urbem occupat. Marcellus motis caſtris Syracuſas profectus,haud procul ab urbe metatus,legatos qui res in Leontinis geſtas denunciarent,mittit: quod aduerſantibus Syracuſanis,conduxit parum: iam enim Hippocrates rerum dominium obtinebat. Inde terra mariq́; Syracuſas adoritur. Appius quidem terreſtres copias admouit, Marcellus ſuper octo iun-

B ctis mutuò nauibus,ingentem attollens machinam,inde quinqueremibus ſexaginta omnifariam telorum armorumq́; genere refertis,muris adnauigauit,quibus facile potiri,cum apparatus magnitudine atq; ſplendore,tum propria fretus gloria animū induxerat. Ea uero præ ſuis machinamētis nihili pendebat Archimedes,quæ olim non uti ſtudio digna opera,ſed uti quædam geometriæ ludicra extra ordinem uir ille condiderat, præſertim cum regem Hieronem hiſce delectatum cerneret,qui Archimedem ut à cogitationibus ad corporea quicquam artis uerteret,induxerat,ſicq́; rationem præceptorū ad uſum ac neceſſitatem conuerſam & illuſtriorem redditam ſenſibus aperuit. Hanc enim uulgatam & paſſim complacitam machinamentorum artem primum Eudoxus & Archytas inchoauere,geometriā uarietate quadam exornantes. Rationes ac difficiles demonſtrationes occultasq́; ſcientiæ propoſitiones per ſenſum ac inſtrumentorum exempla ædidere: ſicut irrationabilem propoſitionem quæ circa duas medias dicitur,quæq́; ad multa perſcripta neceſſariū quoddam eſt elementum,hi ambo in comparandis produxerunt inſtrumentis,ſemiſcriptis quibuſdam lineis figurisq́; geometricis machinamenta formantes. Poſtquā autem in eos moleſte cōcitus eſt Plato,quod geometriæ præſtantiam ſuſtuliſſent,dum à cogitatione & rebus incorporeis ad ſenſibilia imperite tranſtulerunt artem,quaſi ad ſui uſum,corporea mole & mercenaria indigeret inertia. Hoc pacto organicè à geometria auulſa ſecernitur,ac diu à philoſophia neglecta,militaribus annumerata eſt artibus. Cæterum Archimedes ad regem Hieronem,cui & neceſſitudine & amicitia iunctus erat,ſcripſit,quoduis onus quibuſlibet moueri poſſe uiribus: cumq́; ſuæ demonſtrationis ui ſibi fideret,iactare ſolitum aiunt,ſi alteram terrā habeat,hanc ad illam ſe tranſlaturum. Id admiratus Hieron,orat, ut quod proponit,deducat in actum,& magnum quippiam puſillis moueri uiribus indicet. Nauem igitur onerariam ex regijs mercatus eſt unam,quam ſimulac ſolitum adiecit onus,trabi labore maximo ingenti hominum manu ſolitam,hominibus multis & pondere impoſito,procul aſſidens nullo corporis nixu,quieta impellens manu,ui quadam multifidæ machinæ,tranquille planeq́; quaſi mari perlaberetur,adduxit. Eo ſtupore perculſus Hieron artis intellecta potentia,Archimedem exorauit,ut cum ad propugnandum,tum ad laceſſendum omne tormentorum genus bellicorum inſtrueret. Quibus cum pacificam tranquillamq́; omnem fermè uixiſſet ætatem haud fuerat uſus Hieron. At tum Syracuſanis in tempore & machinæ ſimul & ma-

C chinator obtigerant. Romanis itaq; terra mariq; urbem adortis, Syracuſanos terror inuaſerat, pauida ubiq; ſilentia, haud enim tanto robori tantisq; obſiſtere poſſe uiribus exiſtimabant. Vt uero machinas inſtruxit Archimedes, uaria miſſilium genera & immenſæ magnitudinis ſaxa incredibili fragore ac celeritate iaculata, aduerſum terreſtres emittebat copias. Qua in re cum nullus omnino ſeſe ab hiſce tueretur molibus, cum confertim proſterneretur ut quiſq; incidiſſet, totaq; diſſiparentur agmina, inde trabes è muris repente libratæ, firmiſſimoq; deſuper iacta tæ pondere, nonnullas in profundum naues præcipitabant, quaſdam ferreis manibus & in roſtri gruini modum, forcipibus per prorã in ſublime raptas cum ſuſtuliſſent, in puppim immergebant. Aliæ oppoſitis rotatæ machinis, cum ingenti nautarũ ſtrage, præcipitibus illidebantur ſcopulis. Celſius interdum à mari ſuſpenſa nauis nunc huc nunc illuc agitata horrendum præbebat ſpectaculum, quoad eiectis prouolutisq; uacuata uiris, dum quæ ſuſpenderat catena remitteretur, muris illiſa recideret. Deinde cum ſuam Marcellus machinam iunctis ſimul nauibus muro admoueret (eam autem ob muſici ſimilitudinẽ inſtrumenti Sambucam appellabãt) in hanc dum adhuc procul abeſſet, primo unum, dehinc alterum, mox tertiũ decem talentorũ ponderis ſaxa proſiliunt, quæ magno fragore & quodam tempeſtatis impetu irrumpentia, diſiectis clauis ipſius baſim diſſipauere machinæ. Ea coactus neceſſitate Marcellus, nauibus ut abſcederent eueſtigio imperauit, terreſtriq; oppugnationi ſolutionẽ ſpopondit. Conſilio habito noctu muros inuadere ſtatuunt. Archimedem enim tormenta ut longe telum emittant inſtruxiſſe: at cum interuallum ictus non habeat, eorũ omnem conatũ inefficacem futurum. Verum enimuero haud minorem ad hæc dudum antea fecerat apparatũ: omnis inſtrumentorũ impetus pro ſpatij magnitudine per tela breuia crebroq; repetita, parui ſcorpiones erãt diſpoſiti, qui plurimis frequẽtiſſimisq; uulneribus ex occulto peterent hoſtes. Quapropter cum clanculum muro ſuccedere arbitrantur, miſſilibus occurrũt ingeſtis lapidibus, capite ſaucij & undiq; è muro perinde ac ad perpendiculum collabentibus telis obruti: quod ſi retrò cederent, pro ſpatio locata iacula & uaſto cadentia impetu intercipiebant abeuntes. Maxima igitur & uirorũ ſtrages, & nauium facta uexatio, cum interim permanſiſſent hoſtes integri. Cuncta enim fermè inſtrumenta poſt murũ locarat Archimedes. Eapropter grauiſſima ex occulto perpeſſi Romani, ad-

D uerſum deos pugnare uidebantur. Marcellus igitur ſuos fabros & machinatores conuicijs carpens, ſimulq; fugiens: Num deſiſtimus, inquit, contra hunc geometrã pugnare Briareum, qui ſedens in littore ludensq; noſtras naues cum ingẽti diſiecit ignominia? Ipſos uero fabularũ centimanos ſuperat, tot nos telis uno petens ictu. Et profectò uniuerſi quidem Syracuſani ad machinas pro Archimedis corpore erant. Qui uero cuncta mouebat uerſabatq;, unicus exiſtimabatur animus. Cæterorũ quidem arma immota quieſcebãt, ſolis Archimedis armis perculſi hoſtes & protecti ciues. Deniq; Marcellus Romanos, qui quoties è muris funẽ aut malum quendam conſpicarẽtur, quampiam in ſe machinã ab Archimede motam arbitratos, implicitos terrore milites clamantesq; & retrò fugientes abducebat. Ab ea igitur oppugnatione omni conatu abſiſtere, & in poſterũ hoſtem obſidione cingere ſtatuit. Hoc tam profundæ mẽtis acumen, & tam immenſum ſpeculandi theſaurũ aſſequutus Archimedes, in quibus nõ humanæ, ſed diuinæ potius ſapientiæ gloriam cõparauit, nec unum eorum poſteris ſcripto cõmendare uoluit, uerum ipſam machinamentorũ negociationem, totamq; neceſſitati coniunctam artem minus ingenuã ac mercenariã ducens, ea tantummodo reliquit quæ ad ſui nominis propagationẽ pertinere cenſuit, quibus cum pulchritudo ac excellentia, nulla certe ineſt neceſſitatis admiſtio, ac nullis quidem alijs cõferenda, & in quibus cum arte materia certaret, cum hæc magnitudinẽ & formam, illa acumen & uim quandam ingentẽ præ ſe ferret. Difficiliores enim grauioresq; in geometria materias ſimplicioribus aut purioribus deſcriptas elementis concipere minime licet: quod nõnulli homines de induſtria, nõnulli laboris aſſiduitate, cum facile & ſine occupatione abſoluere quidq; potuiſſet, factũ autumant. Quiſquis enim perſcrutatur, nullam per ſe demonſtrationem inuenit. Vt uero earũ rerum diſciplinã acceperit, planam cõpendioſamq; eius ſcientiæ uiam ab ſe quoq; reperire potuiſſe iudicat. Quapropter ijs quæ de ipſo cõmemorari ſolent, habenda fides eſt: propriæ cuiuſdam, ac familiaris amœnitate Sirenis allectum, cibum & corporis curã neglexiſſe. Sæpenumero inuitus ductus ad balnea & unctionẽ, dum perungendus in cratere conſtitueretur, in focis ducebat lineas, mox uncto corpore per corporis unguenta geometriæ figuras ac liniamenta digito inſcribebat. Tanta eius rei dulcedine capiebatur, ut uerè illum Muſarum inſtinctu correptũ dixerim. Is cum multa pulcherrima excogitaſſet, amicos ac neceſſarios oraſſe fertur, ut poſt eius mortem, circundatũ ſphæra cylindrum eius ſepulchro imponerent,

Liui. li. 4. dec. 3

Archimedis laus egregia.

A ponerent,inſcriberentꝗ ambientis ſphæræ ſolidæ,ad contentũ intus cylindrum,quænam ex-
ceſſus eſſet proportio. Talis igitur Archimedes,quantum in eo fuerat,ſe ſimul ac urbem inui-
ctam cõſeruauit durante obſidione. Marcellus Megarenſium longe Sicularum uetuſtiſſimam
urbem cepit. Hippocratis quoꝗ exercitum dum caſtra penes Accillas poneret,cepit,occiditꝗ
hominum ſupra octo millia,totamꝗ fermè Siciliam excurſionibus uexauit,ciuitates ut à Car-
thaginenſibus deficerẽt,effecit. Vniuerſos autem rem acie diſcernere auſos uictor profligauit.
Poſt hæc Spartanum Damippum à Syracuſis nauigantem cepit:quem cum Syracuſani redi-
mere uehemẽter optarent,& illius rei gratia frequentiora traherentur colloquia,turrim quan-
dam contemplatus eſt,accurate parum obſeruatam,quæ quoniam commodus aſcenſu murus
exiſtebat,clanculum excipere uiros poterat. Eò igitur cum multoties colloquuturus acceſſiſſet, *Liui.li.5 dec.3.*
illius altitudinem coniectura permenſus,ſcalas cõparat. Per id tempus Syracuſani feſtum Dia-
næ celebrabant,uino ludiſꝗ dediti. Qua re Marcellus obſeruata,non ſolum turrim cepit,ue-
rumetiam murum furtim undiꝗ armato cõpleuit milite:quod non antè factum oppidani intel
lexere,quàm dies illuxiſſet,& fractum eſſet hexapylum. Id ubi ſentiunt,moueri ac tumultuari
cœptum. Tum Marcellus iuſſis canere tubis,terrorem ingentẽ ac fugam ingeſſit uniuerſis,nul
lam non ab hoſte partem occupatã ratis. Fortiſſima uero ac pulcherrima ampliſſimaꝗ erat A-
cradina,quæ quod in exterioribus urbis partibus murata extabat,nõdũ capta reſtabat. †Neam *†Liuius, Nea-*
& Tycham nominant. Mox per hexapylum ingredientem uniuerſi eius primores beatum uo *polim.*
cabant. Is in ſuperioribus locis conſtitutus,ſubiectam oculis magnificentiam ac ſplendorem ur *Vide li.5.cap.1.*
bis conſpicatus,diutius illachrymaſſe traditur. Cumꝗ ſtatus eius iamiam futuram permutatio- *Clementia.*
nem animo uerſaret,caſum incumbentem miſeratus eſt,quod diripiẽda à militibus eſſet. Nam
cum prædam milites efflagitarent,in eos reluctari prorſus audebat nemo. Nonnulli delendam
incendio,funditusꝗ euertendam hortabantur:quem ſermonem nullo pacto Marcellus admi-
ſit. Inuitus tamen ac coactus,bona tantum ac ſeruos prædam eſſe conceſſit. Ingenua uero cor-
pora conſtuprari,aut occîdi,aut deniꝗ attingi uetuit,nec Syracuſanorum quempiam in ſerui-
tutem redigi paſſus eſt:qua in re tametſi modeſtius egiſſe uideretur,non miſeranda tamen non
pati ciuitatem exiſtimabat,in tantoꝗ ſucceſſu compatientis ac condolentis animi emergebant
B indicia,cum ingentem felicitatis ſplendorem paruo momẽto cernebat extingui. Nam non mi
nus hanc opulentam,quàm quæ poſtmodum Carthagine ſuſcepta eſt,prædam fuiſſe tradunt.
Reliquam uero urbem cum paulò poſt proditione cepiſſent,ui totam diripuere,præter gazam
regiam quæ in ærariũ translata eſt. Præcipue autem Marcellum caſus Archimedis dolore con-
fecit. Is enim in contẽplandis liniamentis,oculis ſtudio ac cogitatione ſimul intẽtus,non diſcur
rentes Romanos,non captam urbem ſenſerat:cumꝗ repente miles quidam adſtitiſſet,ſeꝗ ut
ad Marcellum ſequeretur imperaſſet,non antè uoluit Archimedes,quàm rem propoſitam ap-
plicata demõſtratione perfeciſſet. Quam ob rem ira percitus miles,eum nudato mucrone con-
fodit. Alij tradunt Archimedem cum Romanum ſuſpenſo in ſuam necem gladio conſpiceret,
ne quam cœpiſſet rem inueſtigatã, imperfectam,indiſcuſſamꝗ relinqueret,moræ paululum
oraſſe,eius uero rei ſecurũ militem illum obtrũcaſſe. Tertius de illo iactatur rumor. Ei ad Mar-
cellum horologia,ſphæras,angulos,& quædam alia mathematica ferenti inſtrumenta, quibus
ſolis magnitudinem ad aſpectum accõmodare ſolebat,fiunt obuij milites,eumꝗ aurũ uaſe por
tare rati necauere. Id uero Marcellum ægre tuliſſe,homicidamꝗ perinde ac cæde pollutũ abo
minatum eſſe certum eſt. Illius quoꝗ neceſſarios honoribus cumulaſſe conſtat. Cæterum cum *Per digreſſionẽ*
Romani bello quidem fortes,& in conferendis manibus ſtrenui ac terribiles haberentur,nul- *quædam eius fa-*
lum autem comitatis,clementiæ,urbanitatis prorſus exemplum de ſe exteris nationibus præ- *cta quæ ſeuerio*
buiſſent,tunc primo Græcis oſtendiſſe Marcellus uidetur,iuſtitia quoꝗ & æquitate præditos *ra uideri pote-*
extitiſſe Romanos. Talis enim in hoſte fuit,totꝗ ciuitates & priuatos homines tãtis proſequu *rant,excuſat.*
tus eſt beneficijs,ut quod aduerſum Aetnenſes,Megarenſes,ac Syracuſanos immite perpetra-
tum eſt,eorũ magis qui perpeſſi ſunt,quàm qui intulerunt,culpa geſtum eſſe cenſeatur. E mul
tis unum memorabo. Vrbs eſt Siciliæ Engion haud magna,uerum antiquiſſima,& dearum re- *Steph. de ur-*
ligione celeberrima,quas Materas appellant,in ea templum eſt quod à Cretẽſibus ædificatum *bibus.*
traditur. Haſtæ quædam,ex æreꝗ caſſides oſtendũtur tum Merionis,tum Vlyſſis,qui eas dea-
rum ſimulacris affixerant,inſcripta habentes nomina. Hæc cum ad res Carthaginenſium incli
naretur,Nicias in ciuitate uir primarius,ut ad Romanos animum applicarent,palàm ac intre-
pide pro concione conſultabat,nonnunquam aduerſariorum ſententiam arguens:qui homi-
nis autoritatem ac potẽtiam ueriti,illum captum Pœnis tradere deliberabant. Quod cum Ni-

C clas intelligeret, clandeſtine ſcilicet ſeſe obſeruari, manifeſte in Materas deas cœpit intempeſtiuus ac ineptus obloqui, multaq; aduerſus earum diuinitatē ac gloriam, ut incredulus & cōtemptor perpetrare, exultantibus mirum in modum inimicis, quod ſuorum cauſas malorum præbuiſſe uideretur. Inde cum ad eum corripiendum ſe pararēt aduerſarij, tantiſper Nicias in concione ciuium, cum orare ac publica conſultare cœpiſſet, corpus repēte demiſit ad terram. Vbi paululum immorante, magno cum ſtupore ſilentium (uti par erat) exortum eſt: hinc caput attollens, & uoce ſubtremula grauiq; circumagitans, acutum paulatim protendit ſonitum. Quare cum theatrum ſilentio & horrore ſimul implicitū uidiſſet, abiecto amictu & intima abſciſſa tunica, ſeminudus emicans ad theatri fores curſu feſtinat, ſe ab Materarū numine agitatum clamitans. Quem cum religionis cauſa attingere uel refragari nullus auderet, & proinde uniuerſi cederent, extra portas curſu defertur, nullo interim lymphantis clamore, aut inſaniētis uſus impetu. Huius aſtus conſcia coniunx, prius acceptis filijs in dearum templo ſupplex aduoluitur, inde uirum errantem ſe quæſitum ire ſimulans, prohibente nemine tuta ex urbe deceſſit. Eo pacto liberati, Syracuſas ad Marcellum cōtendunt. Poſtea cum Engiates ob eorum petulantiam & cōmiſſa facinora, Marcellus uniuerſos ligari, ut eos ſupplicio afficeret, iuſſiſſet, Nicias adſtabat illachrymans, eius manus ac genua complectens, ſuos ciues & in primis aduerſarios depoſcebat. Qua re placatus Marcellus, miſſos fecit uniuerſos, ciuitatem nulla affecit iniuria. Niciæ quoq; magnis honorato muneribus, agri plurimum uendicauit. Hæc quippe Poſidonius philoſophus in hiſtoria tradidit. Marcellus ad uicinum ac domeſticū Romæ bellum accitus, priuſquam rediret, pulcherrima ac plurima Syracuſis ſigna detraxit, ut cum ſui triumphi ſpectaculum, tum urbis ornamentum eſſent, quæ nihil antea laſciuum aut luxurioſum habebat aut nouerat. Nondum in eam gratia hæc & uoluptates ſculpturæ penetrauerant, uerum armis referta barbaricis, cruentis ſpolijs, trophæis, ac triumphalibus coronata monumētis, nullum lætum aut intrepidum, utpote delicioſis nōdum ſpectatoribus, ſpectaculum exhibuerat. At ſicut Epaminondas Bœotium agrum Martis palæſtram, & Xenophon Epheſum belli officinam appellat, ſic Romā tunc belligeri tēplum Martis (ut Pindarus ait) uocari potuiſſe arbitror. Itaq; cum Marcellus in urbem græcanicæ iucūditatis ſupellectilem, & uarias aſpectu intuliſſet illecebras, (*Pindar. Od. 2. Pythiorum.*)

D plurimū plebis fauorem cōparauit. Fabius autem Maximus ſenatus gratiā conſequutus, quod urbe Tarentinorū capta, nullum ex ea ſignū mouiſſet, aut Romā tranſtuliſſet, uerum inde pecunijs opibuſq; tranſmiſſis, deorū imagines dimiſerat, id quod ſæpe cōmemorari ſolet, adijciēs:

Liui. li. 7. dec. 3 Hos, inquit, deos relinquamus Tarētinis iratos. Marcellum incuſabant, primū quod magnā in ciuitatē conflaſſet inuidiā, cum non homines tantum, uerum deos etiā perinde ac captiuos inter triumphandum egiſſet: deinde quod aſſuetū bello ac rebus ruſticis populum, necdum delicias expertū aut deſidiam, & ut ab Euripide de Hercule dictum eſt, rudem ac minime lautū, ſed frugi maxime, ocio nugiſq; referſiſſet, qui dum circa artis artificumq; oblectamenta uerſabantur, diei plurimū mirando terebāt. Attamen gloriabatur Marcellus, quod Romanos pulcherrima & mirabilia Græcorū ornamenta quæ antè incognita illis fuerāt, uenerari atq; ſuſpicere docuiſſet. Cæterū cum aduerſantibus inimicis ei triumphus negaretur, quia nōnulla adhuc in Sicilia nauāda reſtabant, erat uero plenus tertius inuidia triūphus, factum eſt ut iuſtum quidem ac

Liui. li. 6. dec. 3 integrum in Albano monte triumphū ageret, in urbe autem minus ſplendidum: quod triumphandi genus Græci ὄυαν, ouationē Latini uocāt: eam non in curru laureatus, nec circumclangentibus tubis, at pedes patritijs in calceis, modulantibus tibijs, myrteā geſtans coronā ita peregit, ut nulla belli facies eſſet, ſed omnia iucūdum magis quàm terribilem præ ſe ferrent aſpectū. Quæ res ingenti mihi extat indicio, ratione magis quàm magnitudine rerū geſtarū diſtinctos

Gell. li. 5. cap. 6 olim fuiſſe triūphos. Nam qui prælio & cædibus hoſtem ſuperaſſent, Martiū illum ac terrificū agentes triumphum, quemadmodum & in luſtrādis exercitibus fit, arma uiroſq; lauro de more coronabant. At qui ſine pugna beneuolentia & comitate perorādo rem bene geſſerāt, ijs imbellem hāc pacificamq; pæanis cantu pompā lex ſinebat agendam. Tibia enim & myrtus arbuſcula, Veneris (quæ dea uim bellumq; maxime exoſum habet) pacis ſymbola ſunt. Cæterum hoc triūphi genus nō ab ouatione, hoc eſt clamore Bacchico, ſicuti multi putauere, appellatur ouatio, tametſi illam ouātes canenteſq; peragant: ſed credunt hoc à Græcis nomen in conſuetudinem deriuatum, ſimulq; huius honoris quicquā ad Liberum patrem pertinere, quem Euan & Thriambum nomināt. hoc nequaquā uerum eſt, ſed cum milites in magno triumpho bouem, & cum hoc immolare ouem conſueuerunt, inde huic triumphi generi nomen manſit. Operæpretium hoc loco fuerit Spartanorum legiſlatorem contemplari, qui contrario Romanorum

more

A more ſacrificandum inſtituit. Nam ſi quis Lacedæmoniorũ dux,quod uellet,dolo aut perſua-
ſione confeciſſet,bouem mactabat:ſi bello res geſta fuiſſet,gallum. Hi enim tametſi bellaciſſimi
ſint,ampliora tamen magiſq; homine digna,quæ ratione ac prudentia,quàm quæ ui aut forti-
tudine confecta ſint,iudicabant. Hæc quo ſe habeant pacto cõſiderari poſſunt. Cæterũ poſtea-
quam Marcellus conſul quarto creatus eſt,eius inimici Syracuſanos induxerunt,ut de eo Ro-
mam queſtum uociferatumq; uenirent,quod grauiſſimas ab eo res contra fœdera & iura ſocie
tatis paſſi forent. Tum Marcellus rem diuinã in Capitolio faciebat. Sedentibus itaq; patribus, *Val.li.4.cap 1*
Syracuſani ſupplices proſternũtur,dicendi locum & pro uiolata ciuitate iuſtitiam implorantes. *Liui. li.6.dec.3*
Quod cum abſentis gratia Marcelli ægre collega pateretur,Syracuſanos arcebat. Id ſimulatq;
Marcellus accepit,ſtatim affuit,& ſella poſita cum ſediſſet,ut conſul ius dixit. Perfectis cæteris *Animi mode-*
deſcendens è ſella,in eum locum uti priuatus migrauit,quo in ius uocati ſolent,& Syracuſanis *ratio.*
de ſe querendi facultatẽ præbuit. Qui ubi uiri dignitatẽ,autoritatem,maieſtatem,& inuictũ ar-
mis ducem animo uerſaſſent,confuſi perturbatiq; ſunt. Terrorẽ magis augebat ſplendor pur-
puræ,qua nec eum aſpicere audebant. Veruntamen aduerſariorũ exhortationibus excitati,fle
bilibus lamẽtis incuſationẽ exorſi ſunt,cuius ſumma hæc fuit:Se cum ſocij amiciq; populi Ro-
mani eſſent,quod nec etiã ſub reliquis imperatoribus pertulerint hoſtes,perpeſſos. Ad ea Mar
cellus: Eos nihil niſi quod ui & bello capti,quodq; arceri nequiret,pertuliſſe: deinde eius ſibi
ipſos captiuitatis autores fuiſſe,qui multis ad pacem cohortãti illos,non obtemperaſſent. Nec
enim à tyrannis pugnare coactos,uerum & eos bello tyrãnidem exercuiſſe. His peroratis,cum
patres Syracuſanos de more dimiſiſſent,Marcellus in ſenatu relicto collega ſimul exceſſit,ante
fores curiæ expectans,nil aut pœnæ metu,aut in Syracuſanos ira ſolitam immutauit habitudi-
nem,quin ſumma benignitate & modeſtia ſenatuſconſulti finem operiebatur. Deinde patrum
decreto Marcellus uictor declaratur. Quapropter Syracuſani ſeſe ad eius genua proiecerũt,la-
chrymis obſecrantes,ut iram aduerſum ſe præſentes exerceret,reliquam uero miſeraretur ciui
tatem,immortales ſibi gratias pro iſthoc habiturã. Quibus placatus Marcellus,cum ijs præſen- *Miſericordia.*
tibus,tum uniuerſis conciliatus eſt Syracuſanis,quos in poſterũ perpetuis proſequutus eſt be-
neficijs. Senatus quoq; reſtitutã libertatem illis,leges impoſitas,cõpluraq; adiudicata prædia ra-
B ta cenſuit habenda. Quorum gratia meritorum cum immenſos alios honores à Syracuſanis aſ- *Gratia relata,*
ſequutus eſſet,tum decreuere ut quoties Marcellus aut eius quiſpiam poſterorũ in Siciliam tra *habitusq; ho-*
ijcerent,obuiã Syracuſani coronati prodirẽt,& dijs ſacrificia inſtituerẽtur. Hinc Marcellus ad *nor.*
Annibalem uertitur,aduerſus quem cum poſt Cannenſem cladem cæteri conſules ac uniuer-
ſi fermè duces inſtructas conſerere acies nuſquam auderent,& tumultuarijs tantummodo præ
lijs uterẽtur,ipſe diuerſam aggreſſus uiam uerſabat animo,quemadmodum Annibal poſtquã
attritam uaſtaſſet Italiam,nunc poſſet ab Italia profligari. Fabium quoq; haud recte conſulere,
qui dum ſemper tutis innitebatur,ut languẽti patriæ mederetur,differendum eſſe bellum cen-
ſebat,cum interim labefactatæ uires contabeſcerent:quemadmodũ trepidi ac minus audentes
medici factitant:qui cum bona ualetudo ac uigor abſumitur,opem ægrotis ſerius afferũt. In pri
mis igitur quaſdam Samnitum ampliſſimas urbes cepit,in quibus ingentem tritici uim repoſi-
tam,& grandem pecuniam,& tria Pœnorum millia,quæ in eis præſidij cauſa relicta fuerãt,in- *Liui.li.7.dec.3*
uenit. Poſt hæc cum Annibal Gn. Fuluio proconſule in Apulia cum undecim tribunis militũ
cæſo,maximã exercitus partem trucidaſſet,Marcellus Romam literas quibus ciues conſolare-
tur,dedit:mox enim ſe ut ea ex regione Annibalem expelleret,tranſgreſſurũ,quemadmodum
Liuius tradit. Literæ autem lectæ haud ademerũt Romanis mœrorem,uerumetiam terrorem
iniecerũt,eo magis accepta clade impendere diſcrimen ratis,quo Fuluio magis Marcellus præ-
ſtabat. Cæterum is quemadmodum ſcripſerat,continuò Annibalem petens,Lucaniam ingre
ditur. Vbi cum ad Numiſtronem oppidum, Pœnum munitos tenere colles offendiſſet, ipſe
plano in loco caſtra poſuit. Poſtridie dum prior ad pugnam copias eduxiſſet,in aciem Annibal
deſcendit. Itaq; conflixere:ingens atroxq; utrinq; prælium geſtum,neutri uictoriam adiudica-
uit. Ab tertia enim hora collatis manibus,in multã uix noctem dirempti ſunt. Poſtera die cum
primum illuxit,Marcellus productis copijs pro acie per cadauera ſtetit,& ut pro uictoria decer
taretur Annibalem prouocabat:qui cum caſtra mouiſſet,ſpolia hoſtium legit,humatiſq; ſuis,
hoſtem iterum inſequitur:pluribus ſummiſſis inſidijs,in nullas Marcellus incidit,in omnibus
tumultuarijs pugnis uſq; ſuperior:quibus in rebus magna Marcelli laus erat & admiratio. In-
ſtantibus idcirco comitijs,ſenatus decreuit,alterum potius è Sicilia cõſulem,quàm implicitum
Annibali Marcellum ſubducere:qui reuerſus,Dictatorem dicere iuſſus eſt Q. Fuluium. Non

C enim Dictator à populo, aut à ſenatu deligi poteſt, uerum alter conſulum aut imperator progreſſus ad populum, quem cenſeat Dictatorem dicit. Vnde quia dictus ſit, Dictatorem appellant. Nonnulli ab eo nuncupatum Dictatorem aiunt, quod non populi ſuffragio aut aſſenſu, uerum quod cenſeat autoritate propria imperet: ſiquidem iuſſa magiſtratuum, quæ Græci διατάγματα, Romani uocãt edicta. Is itaq; Marcelli collega è Sicilia reuerſus, cum alium dicere Dictatorem mallet, ne inuitus cogeretur, noctu in Siciliam traiecit. Quam ob rem Q. Fuluiũ Dictatorem nominãte populo, Senatus ad Marcellum literas dedit, ut hunc diceret. Sic Marcellus dixit, & citò plebis autoritatem adiecit. Ipſe dehinc proconſul deſignatus cum Fabio Maximo ſtatuit, ut is Tarentinos adoriretur, ipſe conſertus Annibali eum diſtraheret, ut quo minus illis auxilium ferret, impedimento eſſet. Tum Cannuſium contendit, Pœnoq; ſæpenumero caſtra permutãti, pugnamq; detrectanti, undiq; imminebat, tum uallum iacienti acrius leuibus prælijs inſtare. Deniq; cum ipſum pelliceret, nec pugnam Annibal detrectaret, nox prælium diremit. Cum primũ dies illuxit, Marcellus in armis ſtructa inſpectabatur acie. Quare anxius Annibal coactos ad concionẽ Carthaginenſes obſecrare, ut pro uniuerſis olim geſtis eam decertarent pugnam. Cernitis, inquit, ut poſt tot partas bello uictorias nulla nobis aut reſpirandi aut quietis facultas adſit, niſi hunc propulſemus hominẽ. At hiſce adhortationibus præliũ ineunt. Quam quidem ad rem Marcellus intempeſtiuo uſus ſtratagemate, ſuccubuiſſe uidetur. Dextero enim laborãte cornu, cum Marcellus ordines in primã ſuccedere aciem iuſſiſſet, turbatis ea mutatione ordinibus, collata eſt hoſtibus uictoria. In ea pugna Romani ad duo millia & ſeptingentos cecidere. Marcellus ubi in uallum redijt, cõuocato ad concionem exercitu, multa ſe ait Romanorũ arma & corpora, at Romanum uidere neminem. Eis autem ueniã implorantibus, Non uictis, inquit, ſed ſi uicerint daturum: cras denuò conflicturũ, ut antea uictoriam quàm fugam ciues audiant. Hæc loquutus uictas cohortes, pro tritico, hordeo pauit. Quas ob res cum plures ex ea pugna ſummo cum diſcrimine ægre ſe haberent, neminem tamen accepta magis uulnera, quàm Marcelli confecerat oratio. Prima dehinc luce ſignũ prælij rubicunda depromitur tunica. Tum cohortes quæ per ignominiã habitæ fuerant, in primã educi aciem impetrant; reliquas tribuni militũ copias productas proxime collocant. Id poſtquam Annibal accepit, Dij

D boni, inquit, quiſnam hunc tractarit hominẽ, qui nec ſequũdam, nec aduerſam ferre fortunam ſciat? Solus hic otium nec uincendo præſtat, nec ſuccumbendo ſuſcipit. In hunc perpetuò uidemur pugnaturi, cui re tum aduerſe tum proſpere geſta, audaciæ ac fiduciæ maiorem pudor cauſam inijcit. Tunc collatæ copiæ, par utrinq; uirorũ fortitudo. Annibal contra Romanos in primam aciem elephantos locari iubet: ingenti mox tumultu primi turbati ordines ſunt. Tum Flauius tribunus militũ correpto ſigno obuius fertur, & primum elephantem aduerſa percuſſum haſta uertit in fugam: quare dum ille refugit, proximum primo, dehinc irruentes cæteros conturbat. Id conſpicatus Marcellus, tumultuãtibus concitos pro uiribus inferri iubet equites, ut ipſos longe hoſtibus irritatiores redderet. Sic ſtrenue inuadentes Pœnos uſq; in caſtra trucidant. Plurimam eorum necem dum necantur caduntq;, fecere belluæ. Ibi ſupra octo millia deſiderati traduntur. Romanorum cæſa tria millia, reliqui omnes fermè ſaucij. Quæ res Annibali requiem ac ſpatium comparauit quamlongiſſime nocte inſequenti caſtra mouendi. Marcellus enim cum ob ſauciorũ multitudinem perſequi nequiret, in Campaniam paulatim duxit exercitum: & dum curarentur milites, ad Sueſſam egit æſtiua. Annibal ut primũ ſeſe à Marcello abrupit, liberũ recipiens exercitũ, intrepidus circũuagabatur, uniuerſam incẽdens Italiam. Quapropter aduerſus Romæ de Marcello rumor diſpergebatur. Eius inimici Publiũ Bibulum tribunũ plebis, qui illum accuſaret incitabant, uirum utiq; ferocem & in dicendo grauiſſimũ. Is uocato perſæpe ad concionem populo, de abrogando Marcelli imperio, & altero ſubrogando imperatore egerat. Aiebat enim Marcellum paulò bellis exercitum, perinde ac palæſtra fatigatum, ſeſe curandi gratia corporis ad calida conuertiſſe balnea. Hæc ubi Marcellus accepit, relicto legatis exercitu, Romam ad deprecandas uenit calumnias, quarũ paratam in ſe ſententiam comperit. Die ad Circum Flaminiũ præſtituto, ingens eò populi multitudo confluxit. Tum aſcendens Bibulus accuſator extitit. Marcellus pauca ſimpliciaq; de ſe cõmemorans refellit. Illuſtriſſimi uero ciuitatis principes plurima de eo dilucide ac liberius proloquuti, orare ne iniquiores hoſte iudices uiderẽtur, neq; formidinis damnare Marcellum, quẽ is ſolum ex Romanis ducibus fugiat, ſemper cum eo imperatore pugnã detrectat, cum cæteros laceſſat ad præliũ. His peroratis adeò iudicij ſpes fefellit accuſatorẽ, ut nõ modo ab hiſce criminibus inſons Marcellus mitteretur, uerumetiam ipſe quinto conſul deſignaretur. Inito conſulatu, intentas ad defectionem Hetruriæ

Fortitudo etiã hoſti admirãda.

ciuitates

A ciuitates eius aduētu ſedauit placauitq́. Poſt hæc cum ex Siculorū manubijs Gloriæ ac Virtu-
ti ædificatū templum dedicare uellet, à pontificibus inhibitus eſt, quod negarent unicā duobus Val.li.1.cap.1
deis ædem haberi poſſe. Quapropter aliam exædificare cœpit, haud facile ſe impeditū ferens,
quaſi id ei dirum eſſet augurū. Multa quoq; illum ſigna perturbabant. Nōnullæ enim ictæ ful
minibus ædes erant, & mures in cella Iouis aurū corroſerant. Nūciabatur quoq;, bouem huma
nam emiſiſſe uocē: infantē elephantis capite natū adhuc eſſe ſuperſtitem. Quæ cum poſtea liba
tionibus & ſacrificijs expiarētur, male litatū eſt: quare illum Romæ augures detinebant belli cu
piditate flagrantē. Neminē enim cuiuſpiā rei deſiderio adeò affectum cōſtat, quantū ille uir, ut
rem cum Annibale ferro decerneret. Hoc illi nocturnū erat inſomniū, hoc unum cum amicis
collegisq́ conſiliū, hæc una uox ad deos, ut cū Annibale ſtructa coniungeretur acie: eumq́ aut
diſſimū dixerim, ut intra murū aut uallū quodpiā incluſo utrinq; decertaretur exercitu. Et niſi
uir parta inſignis gloria, & quod teſtatur experiētia, omniū imperatorū grauiſſimus idemq́ ſa-
pientiſſimus extitiſſet, ei iuuenile quoddam obtigiſſe uitiū, & præter ingraueſcentē ipſius ætatē
glorioſum fuiſſe fortaſſe quis diceret. Supra ſexaginta enim natus annos quintū agebat conſu-
latum. Non tamen prius ab urbe diſceſſit, quàm uatum monitu ſacrificia procurationesq́ pere
giſſet: quibus rite peractis, cum collega profectus ad bellum eſt. Tum inter Bantiam ac Venu-
ſiam conſidentem offendens Annibalem, eum ad prælium prouocabat. At ille pugnā detrecta
bat. Cæterum cum ad Zephyrios, Locros, conſules partem copiarū mitterent, idq́ ſenſiſſet An
nibal, locatis ſub tumulum inſidijs, bis mille & D. Romanos cecidit. Ea res Marcellum iratum
exciuit ad pugnā: proinde propius admouit exercitū. Inter amborū caſtra munitus admodum
ſurgebat tumulus uaria denſus ſylua. Accliues utrinq; ſpeculæ, inde fontani labūtur riuuli. Mi-
rari profectò Romani, quod hunc tam cōmodum locū haud prior occupans Annibal, eum reli
querat hoſtibus. Verū Annibal illum cum caſtris aptū, tum uero longe inſidijs aptiorē iudica-
uerat. Ipſum itaq; ad huiuſcemodi tantūmodo rei uſum affectans, ſyluā & cauernas iaculatori-
bus haſtatisq́ cōpleuerat, ratus huc ob loci cōmoditatem Romanos ituros. Nec illum ſpes fefel
lit. Mox enim inter Romanorū caſtra fremebant, eum occupari locū oportere. Ea res conſules
mouit munitiore quàm hoſtes loco habituros caſtra, uel caſtello tumulum firmaturos. Marcel-
B lus igitur locū cum paucis ſpeculaturus equitibus, ſumpto uate immolauit. Primæ iecur hoſtiæ Val.li.1.cap.6
ſine capite fuiſſe aruſpex oſtendit, ſecūdæ quàm immenſum caput emicuit. Cætera quoq; uehe
mēter mirāda apparuere. Quibus cum prior ille ſolutus eſſe timor uideretur, reſpōderunt aru-
ſpices, ſe proinde ueritos turbatosq́, læta enim poſt fœdiſſima atq; mœſtiſſima ſuſpicionē ab-
ſurdæ mutationis præ ſe ferre. Sed enim fatum nō ignis, non ferrea arcebūt mœnia, ut eſt apud
Pindarū. Marcellus ſumpto collega Criſpino, & filio tribuno militū, egreditur cum equitibus
ducētis & XX. ex quibus nullus Romanus erat, Hetruſci cōplures, Fregellani quadraginta fi
diſſimi uſquequaq; Marcello. Cæterum inter ſylueſtria obtecti uerticis loca nulli uiſus inſede-
rat ſpeculator, qui omnia in Romanorū caſtris facta proſpectabat. Hic inſidentibus aduentare
Marcellum ſignificat: qui ubi propius illum acceſſiſſe ſciuerūt, repente ex inſidijs prodeunt, ſi-
mulq́ undiq; circunfuſi iaculantur, feriunt, fugientes inſectantur, in reluctantes manus conſe-
runt. Hi uero ſoli quadraginta fuerant. Fregellani, qui terrore confectos uidentes Hetruſcos,
protegendorū cauſa conſulum pugnam cōmittunt, quoad Criſpinus duobus ictus iaculis uer-
ſo profugit equo. Marcellum lata transfixit lancea, quam λόγχην Græci uocant. Tum perpauci Mors.
qui ſupererāt Fregellani, prolabentē Marcellum deſerūt, filium uero ſauciū in caſtra fugientes
arripiūt. Cæſi haud plures quadraginta, capti lictores quinq;, equites duodeuiginti. Criſpinus
haud multis pòſt diebus ex eis uulneribus diem obijt. Superiori tēpore tanta haud unquā Ro-
manis clades obtigerat, uno prælio utrunq; mori conſulem. Annibal ubi Marcellum cecidiſſe
nunciatū eſt, cæteris paucifactis, ad locū cædis aduolat: ubi cadauer nactus, diuq́ formā roburq́
membrorū contēplatus, nihil aut uoce ſuperbū, aut uultu lætus emiſit, quemadmodū nonnulli
tam indomito tamq́ difficili cæſo feciſſent hoſte, uerū necis indignitatem admiratus ei dempſit
annulum. Inde corpus ſplendide ac magnifice ornatū cremauit. Poſtmodū reliquijs argētea in
urna cōditis, coronā imponens aureā, filio mittere curauit. Quæ dum ferrētur, interuenere Nu
midæ, qui ut uas corriperēt, portātes adorti ſunt: parte alia dum obſiſtit, uiq́ pugna cōmittitur,
oſſa diſpergūtur. Id cum audiſſet Annibal, adſtantibus dixiſſe fertur: Profectò nil fieri deo licet
inuito: & affectis pœna Numidis, amplius legēdas tranſmittēdasq́ neglexit reliquias, quaſi nu
men aliquod Marcellum ſic uita defunctū indigne, ſepultura quoq; carere iuſſiſſet. Hæc à Cor
nelio Nepote atq; Valerio Maximo ſcripta traduntur. Liuius autem & Cæſar Auguſtus id ua-

C ſculũm ad filium deportatum, & ſplendide humatũ prodidere. A Marcello cōplura præter ea quæ Romæ extāt, dijs dedicata cernũtur. Nam Catanæ Siciliæ oppidi eius exiſtit gymnaſium. Statuæ ac tabulæ ex ijs quas Syracuſis detraxit, in Samothracia poſitæ ſunt ad deos quos Cabiros appellant. Inde Lindi in æde Palladis ibi in Marcelli ſtatua inſcriptũ hoc Poſidonius refert:

Claudius hic Romæ quondam memorabile ſydus,
    Marcellus patrum ſtirpe ſatus ueterum,
Septenas moderans per martia geſta ſecures,
    Cædibus hoſtiles ſæpe manus docuit.

Nam huius epigrammatis autor proconſularem dignitatem ab eo bis adminiſtratam quinque conſularibus annumerauit. Eius clariſſima progenies ad Marcellum uſq; Cæſaris nepotē propagatur, quem Octauia Cæſaris ſoror ex C. Marcello ſuſcepit. Hic dum ædilitatem ageret, paulò poſt quàm Cæſaris filiam duxiſſet uxorē, mortem ſpōſus obijt. Ad eius autem decus ac memoriam, Octauia mater bibliothecā cōſtruxit. Cæſar uero theatrũ Marcelli nomine inſcripſit.

COMPARATIO MARCELLI ET PELOPIDAE.

EORVM igitur quæ de Marcello & Pelopida memorātur, hæc ſunt, quæcũq; digna nobis cōmendatione uidebantur. In naturæ uero & morum ſimilitudine, ubi uelut concertatio quædam utris inter ſe fuit, hoc ſolum intereſſe uideri poteſt, quod Marcellus quidem in pleraſq; ab ſe deuictas urbes crudelior extitit, Epaminondas autē & Pelopidas neminem uictores unquam necarunt, urbem ue in ſeruitutem redegerũt. & Thebani haud ita ſæuituri, præſentibus illis, in Orchomenios fuiſſe creduntur. In ipſis autem negocijs magna & miranda ſunt quæ Marcellus aduerſus Gallos geſſit, cum tantam equitum peditumq; multitudinē tam parua repulit ſuorum equitum manu, quod haud temere à quoquam alio factum imperatore memoratur, cumq; hoſtium ducem ipſum obtruncauit. Quo quidem genere Pelopidas excidit: nam dum iſtuc conatur, ſublatus à tyranno eſt, priuſq; cecidit quàm oppreſſit. Sed tamen huc conferre Leuctricā & Tegyream clariſſimas uictorias licet. Geſtis au
D tem per clandeſtinas inſidias præclare rebus, in Marcello nihil eſt quod conferamus, qualia Pelopidas reditu in patriam, Thebiſq; tyrānide eiecta, fecit: nam illud omnium quæ geſta clàm & in tenebris doloq; ſunt, facinus, primas longe tenet. Erat Annibal metuendus grauiſq;, tam profectò, quàm Lacedæmonij tum Thebanis: atqui ceſſiſſe tamen illos Pelopidæ, & circa Tegyras & circa Leuctra certum eſt. Annibalem uero Marcellus, quemadmodum Polybius aſſerit, ne ſemel quidem uicit: perſtitiſſe enim uſq; ad Scipionem Annibal inuictus uidetur: quanquam enim Liuio, Cæſari, Nepoti, & ex Græcis regi Iubæ, ſuperatum & in fugam alicubi à Marcello Annibalem uerſum credamus, nihil tamen in ea re magni momenti fuiſſe, ſed impoſtum Pœno in illis cōgreſſionibus puto. Fuit tamen nō ab re, ſed iure quidem, poſt tot exercitus Romani fugas, poſt tot ducum clades, & uniuerſi illius imperij confuſionē, ſummæ admirationis res, Romanũ audere Pœni congreſſum expectare. Nam qui ex longa trepidatione & metu rurſus ardorē militi inijceret, in hoſtem accēderet, ac iam nō ſperare ſolum, ſed uocare in dubiũ etiam & arrogare ſibi uictoriam ſubrigendò cōſirmandoq; ſuos doceret, unus uir Marcellus erat. Et cum ita aſſueti cladibus antea ſuis Romani eſſent, ut ſi fugientes Annibalem, effugerent, belle ſecũ agi arbitrarētur, effecit ille ut ſalutem ex fuga reportare, miles turpe duceret, hoſti cōcedendum eſſe negaret, ſolumq; nō uiciſſe doleret. Quoniā igitur Pelopidas nunq; prælio uictus eſt imperator, Marcellus autē ſæpius quàm nemo ſua tēpeſtate cũ hoſte congreſſus uicit, uideatur forſan, in eo quod uinci prorſus neſcit, cũ expugnatu difficili Pelopida, multitudine uictoriarũ Marcellus æquari poſſe. Equidē Syracuſas hic cepit, ille in Spartā incidit. At difficilius eſt puto Spartæ bellum inferre, & primũ mortalium omniũ Eurotā armato exercitu trāſire, q; Siciliā capere: niſi quis forſan Epaminondæ potius facinus eſſe, quàm Pelopidæ, quemadmodũ & Leuctra, dicat. Marcelli uero gloriā ſociũ neminē habere: nam & Syracuſas ſolus cepit, & abſq; collega Gallos fudit, & cōtra Annibalem nō ſolum ſubſidiũ nemine ferente, ſed omnibus etiā dehortātibus ſeſe obijciens, belliq; formā inſtaurans, primus omniũ iſtuc conādi audēdiq; Romanis dux & autor fuit. Obitũ uero laudo quidem neutrius uiri, ſed doleo & ſuccenſeo caſui indigno, miror q; tot prælijs, quot ægre quis numerare poſſit, Annibalem ne uulneratum quidem: atq; in hac diſciplina Chryſantem probo, qui cum haſta ſublata inuadere hoſtem uellet, ſigno tubæ reuocatus momento hoſte miſſo, manſuete & moderate redibat. Sed tamen uenia di-

A gnum Pelopidam,& calor prælio ſuſcitatus,& non ignobiliter ad depellendum periculum ira proliciens,facit. Eſt optimũ ſané,uincẽtem ducem uictoriæ ſuperſtitem eſſe ſuæ: ſi cadat autem, cum uirtute uitam,quemadmodũ Euripides inquit,finire: ſic enim mors non exitiũ,ſed præclarum opus euadit. Ac præter iram,etiã hoc Pelopidæ patrocinatur,quod finem belli in eo poſitum animaduertit,ſi tyrannus cecidiſſet: unde non omnino ab re tali impetu excitabatur: nam difficile eſt alioqui tam ſpecioſam uincendi materiã oblatam repudiare. Marcellus uero,nec ulla magna neceſſitate urgente,nec furore,qui ſæpe loco rationẽ mouet,obtinente,ſed incircunſpecte periculo ſeſe mergens,non digna imperatore ruina,ſed præcurſoris aut ſpeculatoris cecidit inſtar,conſulatus quinꝙ,triumphos tres,ſpolia & trophæa regibus detracta,pro ſtipendio uitam Carthagini locãtibus Hiſpanis Numidiſꝙ prodens,adeò ſané,ut illi ipſi tam præclarum ſibi facinus inuiderent,Romanorum præſtantiſſimũ uirtute,ſummũ poteſtate,illuſtriſſimum gloria,inter exploratores Fregellanos conſumptum eſſe. Oportet autem non accuſationem in tantos uiros inſtitutam nobis eſſe putare,ſed indignationem & libertatem,de his rebus,eos,& eorum fortitudinem (in qua ſola uirtutes cæteras conſumũt) interpellandi,qui ſic animam,ſic uitam abiecerunt,quaſi ſibi,non patriæ,amicisꝙ & ſocijs interirent. Poſt obitum ſocios,pro quibus oppetierat Pelopidas,Marcellus hoſtes,à quibus peremptus erat,funeris habuit executores. Optabile hoc & beatum,melius autem & maius hoſti uirtutem noſtrã etiam infeſtam admirationi eſſe,quàm habere qui nobis beneuolentiæ gratiam reddat: iſtic enim quod commendes,honor eſt ſolus,hic utilitas & uſus magis amatur ipſa uirtute.

ANNIBALIS VITA

DONATO ACCIAIOLO INTERPRETE.

SI PRIMI Punici belli,quod Carthaginẽſes cum populo Romano geſſere,memoria repetatur,multi imperatores nobis occurrent,qui ex rebus geſtis gloriam conſequuti,celebrem famam ſuis poſteris reliquerunt. Sed ex Pœnorũ ducibus nemo eſt,quem omnes Græci Latiniꝙ ſcriptores magis extollant,quàm Hamilcarem Annibalis patrem,cognomẽto Barchã, *Genus illuſtre.*
B uirum ſine dubio præſtantem,& rei militaris,ut in illa quiſque ætate poterat,peritiſſimum. Is primum in Sicilia Romanorum impetum,qui multas inflixerant ſuæ reipub.clades,diutius quàm par erat,ſuſtinuit. Deinde Aphrico bello,cum mercenarij milites ſeditione facta rem Carthaginenſium in extremum periculum conieciſſent,ſic ſtrenue incendium illud reſtinxit,ut ſit omnium ſentẽtia iudicatũ,ea tempeſtate unius Hamilcaris opera patriã fuiſſe ſeruatam. In Hiſpaniã poſt hæc cum imperio miſſus,quo tẽpore Annibalem puerũ ſecum duxiſſe traditur,cum multa geſſiſſet memoratu digna,tandem nono anno quàm in eam prouinciã uenerat,aduerſus Vetheones fortiter pugnans interijt. Poſt Hamilcaris mortem,Haſdrubal eius gener,quem Carthaginenſes fauẽte factione Barchina exercitui præfecerãt,octo fermè annos imperiũ obtinuit. Is Annibalem nõ multo tempore poſt interitũ patris,repugnãtibus etiam alterius factionis principibus,in Hiſpaniam uocauit,ut ſicut antea puer uiuẽte Hamilcare cœperat bellicis artibus erudiri,ſic etiã tunc robuſtiore ætate periculis,laboribus,ac omnibus officijs militaribus aſſueſceret. At uero etſi ab initio memoria patris non parum ſibi in exercitu profuiſſet ad fauorẽ conciliandum,paulò tamẽ poſtea ſua opera atꝙ ingenio factum eſt,ut ueteres milites aliorũ ducum deſiderio depoſito,hunc ſibi animo proponerent,quem præcipue imperatorẽ deligendum putarent. Omnia enim quæ magno futuro duci expetẽda eſſe uidebantur,abunde Annibali aderãt: quippe erat ei conſilium ad egregia facinora promptũ. Conſilio autẽ neꝙ induſtria,neꝙ audacia deerat. Nulla pericula,nulla incõmoda corporis,quæ cæteros remorari ſolent,& à rebus gerendis abducere,inuictũ animi uirum terrebant. Vigilare,feſtinare,cũcta obire quæ aut ſtrenuo milite,aut egregio imperatore digna uidebantur. His artibus Annibal ſub Haſdrubale per trienniũ meruit. Quo quidem tẽpore adeò totius exercitus fauorẽ ſibi cõciliauit,ut ſtatim poſt Haſdrubalis mortem,ingenti militum conſenſu,imperator ſit appellatus. Quam prærogatiuam militarem,fauente factione Barchina,populus Carthaginenſis ſine cõtrouerſia cõprobauit. Sex & uiginti annos cum eſt imperator ab exercitu declaratus,Annibalem natum cõperio. Nouem enim annorum fuiſſe conſtat,cum eum pater in Hiſpaniam duxit: atꝙ ab eo tẽpore uſꝙ ad interitũ Haſdrubalis,autore Polybio,ſeptẽ & decẽ numerantur anni. Verũ ex quo die Annibal exercitũ ac totius reipub.adminiſtrationẽ

Ingenium.
Animus tolerans.

C ſuſcepit, non longam moram interponẽdam putauit, quin populo Romano, quod multo antè animo agitauerat, bellum inferret. Nam erat ei indignatio primū aduerſus Romanos, ob Siciliam Sardiniamq́ amiſſam, cum omnibus Carthaginenſibus penè cõmunis. Accedebat deinde priuatum odium, & quaſi hæreditarium ab Hamilcare patre acceptum, quo nemo alter ex Carthaginenſium ducibus nomini Romano fuerat infeſtior. Traditum quoque memoriæ eſt, Hamilcarem ſacrificantem eo tempore quo in Hiſpaniam profectionem parabat, Annibalem admodum puerum iureiurãdo obſtrinxiſſe, cum primū per ætatem liceret, populi Romani fore inimicum. Cuius quidem rei memoria & acerba ſanè recordatio ueluti quædam paterni odij imago ante oculos iuuenis uerſabatũ, animumq́ urgebat, ut ea ſemper moliretur, quæ ad euertendum Romanū imperium pertinerent. Præterea factio Barchina frequentibus ſtimulis eum incitare non deſiſtebat, ut armis & imperio opes quammaximas cõpararet. Hæ igitur tum publicæ tum priuatæ cauſæ cum Annibalem hortarẽtur ad ſuſcipiendum cum Romanis bellum, ferox iuuenis occaſionem nouandarū rerum ex tali materia cepit. Erant in Hiſpania per id tempus Sagũtini quaſi medij inter Romanorum & Carthaginenſium fines, iure fœderis in libertate relicti: hi poſtea ſe totos Romanis addixerant, initaq́ ſocietate Romani imperij fidiſſimi cultores habebantur. Quare Annibal conſtituit animo, nihil opportunius fieri poſſe ad eliciendum Romanorū iram, ac incendium, quod ſibi optatiſſimū erat, concitandum, quàm Saguntinos armis belloq́ laceſſere. Sed priuſquã ſocios populi Romani aperte adoriretur, ſtatuit in Olcadas aliosq́ trans Iberum populos exercitum ducere, ac ijs ad deditionem cõpulſis, aliquam Sagunto nocendi cauſam reperire, qua non tam meditato conſilio à ſe illatum, quàm à Saguntinis contractum bellum uideri poſſet. Primum igitur Olcadum gente ad deditionem cõpulſa, Vacceos deinde aggreditur, agros depopulatur, oppida permulta expugnat, Hermãdicam & Arbocolam urbes opulentiſſimas capit. Ac iam propè omnem regionẽ in poteſtatẽ redegerat, cum pleriq́ ab Hermãdica profugi ſe inuicẽ confirmãtes aduerſus Pœnū coniurant, multitudinem cogũt, exules Olcadum ſocios ſibi adſciſcũt, deinde perſuadent Carpentanis, qui ſibi finitimi erãt, ut cõmuni conſilio Pœnū in reditu ſuo nihil tale expectantẽ inuadant. Facile in hanc ſententiã diſcedentes populi bellandi cupidi, recẽtibusq́ iniurijs laceſſiti, arma capiũt, ac ingenti
D multitudine coacta (erant enim ſupra centū millia) Annibalem redeuntẽ ex Vacceis prope flumen Tagū adoriũtur. Ad quorū conſpectum ſubitò conſtitere Carthaginenſiū ſigna, totoq́ agmine pauor & trepidatio fuit. Nec ambigitur, quin Pœni eo die inſignẽ cladem accepturi eſſent, ſi repẽtino hoſtiū aduentu cõmoti, prædaq́ onuſti, cum ferociſſimis gẽtibus conſeruiſſent manus. Sed prouidus imperator Annibal hæc animaduertens prælio ſuperſedere ſtatuit, atq́ ibi caſtra poſuit. Proxima deinde nocte quãto maxime ſilentio potuit, copijs amnẽ traductis, locum ea parte qua tranſitus hoſti facillimus dabatur, ab omni præſidio uacuū reliquit, ut partim ſimulato metu, partim occaſione oblata, barbaros ad tranſeundū flumen alliceret. Nec uirū qui aſtutia omnes duces ætatis ſuæ ſine cõtrouerſia ſuperauit, opinio in decipiẽdo hoſte cõſiliumq́ fefellit. Barbari enim natura feroces, multitudine quoq́ ſua plus nimio fidentes, dum Carthaginenſes perterritos eſſe arbitrãtur, magno impetu ſe in aquã proijciunt. Hos incõpoſitos implicatosq́, prius quàm omnino flumen traijciant equitibus primū, mox omnibus copijs aggrediũtur Pœni, magnoq́ eorū numero interfecto, reliquos in fugã uertũt. Poſt hanc uictoriã cuncti trans Iberum populi deditionẽ faciunt, præter Saguntinos: qui etſi Annibalem ſuis ceruicibus imminentẽ conſpiciũt, tamen populi Romani ſocietate confiſi, defenſionẽ ſuſcipiendã putant: Romã quàcelerrime legatos mittunt: qui ſenatū doceant, quanto in periculo res eorū ſint, & aduerſus acerrimū hoſtem iam ſibi uim haud dubie inferentẽ auxilium petant. Vix Saguntinorū legati ex Hiſpania diſceſſerãt Romã profecturi, cum Pœnus iam in apertū bellum prorũpens, omnibus copijs ad obſidendū oppugnandumq́ Saguntū acceſſit. Quod ubi Romã nunciatum eſt, agitatumq́ in ſenatu de ſociorū iniuria, miti ſententia decreuerũt patres, ut P. Valerius Flaccus, & Q. Fabius Pamphilus ad Annibalem mitterẽtur, ut à Sagunto recederet: qui ſi non parẽret, Carthaginẽ ire iuſſi ſunt, ad ducẽ ipſum, pro uiolato fœdere depoſcendū. Hos oratores auditos eſſe ab Annibale, uanaq́ ab eo tuliſſe reſpõſa Polybius refert. Liuius contrà, nec auditos, nec in caſtra admiſſos ſcribit. Ambo tamen in eo cõueniunt, quamprimū in Hiſpaniã, deinde in Aphricam profectos, Carthaginem ueniſſe, expoſitisq́ patrum mandatis, ſic aduerſam habuiſſe dicunt factionem Barchinam, ut neglecti deſpectiq́ re infecta Romam redirent. Erant omnino in ſenatu Carthaginenſium factiones duæ, quarum altera iam inde ab Hamilcare cognomento Barcha initium trahens, Annibali filio quaſi ex hæreditate obuenerat, auctaq́,

deinceps

A deinceps in tantas creuerat opes, ut domi foriſq; in omni re decernēda ſuperior haberetur. Al-
tera uero principem habebat Hannonem uirum grauem ſummæq; in ea repub. dignitatis, to-
ga tamen magis quàm armis egregium. Is ea tempeſtate qua legati Romanorũ Carthaginem
uenerunt queſtum de ſociorum iniurijs, ſolus fuiſſe traditur, qui omni propè repugnante ſena
tu, fœdus cum populo Romano ſeruandum cenſuit, monuitq; ut ab eo cauerēt bello, quod ex-
tremam erat ſuæ patriæ perniciem allaturum. In quo ſi Carthaginenſes non tam animũ Han-
nonis quàm eius conſilium reſpicere uoluiſſent, & pacis potius quàm belli autorē audiendum
cenſuiſſent, ſanctius ſibi ſuæq; reipublicæ foret cōſultum. At illi unius iuuenis ſeu furorem ſeu
cupiditatem ſequuti, tantorum malorum, quæ poſtea in ſua capita redundarunt, ex eo tempo-
re occaſionem dedere. Quocirca ſapientes uiros & optimos rerumpublicarũ gubernatores fi-
nem magis in rebus humanis quàm initium ſpectare, & priuſquam ad arma bellaq; prorũpant,
experiri omnia conſilio decet. Cæterũ Saguntini per id tempus quo ab Annibale obſeſſi ſunt,
cum præter ius faſq; ſibi bellum inferri uiderent, plures menſes obſtinatis animis obſidionē tu-
lerunt. Ad extremum multitudine hominũ ſuperante Pœno (ad centum enim & quinquagin
ta millia habuiſſe in armis creditur) cum iam magna ex parte diruta mœnia eſſent, excidium ur
bis expectare maluerunt, quàm in acerbiſſimi hoſtis poteſtatem uenire. Octauo menſe quàm
cœptum oppugnari, captum Saguntum quidam autores ſunt, quibus nec Liuius aſſentiri ui-
detur, nec aliud certum tempus obſidionis illius in medium afferre. At uero expugnatio huius
opulentiſſimæ urbis cœptis Annibalis multis in rebus adiumento fuit. Nam ciuitates nonnul-
las, quæ Punici imperij pertæſæ metum defectionis præbebant, exemplo Saguntinæ cladis in
fide retinuit, militum animos confirmauit, ditato exercitu ingenti præda. Precioſa munera ex
ſpolijs Saguntinorum Carthaginem miſit, quibus ſibi primarios obligauit ciues, paratioreſq;
reddidit ad futurũ bellum, quod cum populo Romano, non in Hiſpania, ut multi arbitraban-
tur, ſed in Italia ſibi erat in animo gerere. Inter hæc legati Romanorũ cum in urbem à Cartha-
gine redijſſent, uana quæ ibi acceperāt referentes reſponſa, & ſub idem propè tempus excidiũ
Saguntinum nunciatum eſſet, ſera tandem populum Romanũ pœnitentia cepit, quod laben-
ti reipub. ſociorum, opemq; in extremo periculo poſtulanti, non ſubueniſſet. Ita plebs patreſq;
B incredibili miſericordia moti, ſimul indignatione accenſi, conſules prouincias ſortiri iubent. P.
Cornelio Hiſpania, T. Sempronio Aphrica (hi enim tum conſules erāt) cum Sicilia euenit. Le-
gatos deinde Carthaginē mittunt principes ciuitatis, qui coram ſenatu poſt longā diſceptatio-
nem, de fœderũ iure cum ſemina futuræ cōtentionis quaſi in conſpectum omnium effudiſſent,
magnaq; ferocitate obtuliſſent bellum, Carthaginenſes contrà non minore audacia oblatũ ſu-
ſcepere, malo tamen conſilio, ut poſtea res ipſa & belli exitus declarauit. Verũ Annibal cogni-
tis ijs quæ in ſenatu Carthaginenſium acta erant, cum iam tempus eſſe arbitraretur, ut ſicut ab
initio inſtituerat, Italiam peteret, res neceſſarias ingenti ſtudio parat, claſſem inſtruit, ex fidiſſi-
mis ciuitatibus auxilia acceſſit, omnes copias Carthaginem nouam conuenire iubet. Poſt hæc
Gades profectus, ante omnia commodiſſimum eſſe ſtatuit opportunis cuſtodijs Aphricam Hi
ſpaniamq; munire, ne dum ipſe in Italiam contendit, uacuæ ab omni præſidio Romanis relin-
quantur. Itaque in Aphricam primum mittit equites mille & ducentos, peditum ex Hiſpanis
tredecim millia. Deinde ex diuerſis ciuitatibus Aphricæ quatuor millia peditum euocat, quos
Carthaginem tueri iubet, obſides ſimul habiturus & milites. Hiſpaniæ autem præficit Haſdru-
balem fratrem, eiq; relinquit L. nauium claſſem, & ad duo millia equitum, peditum uero ad
duodecim millia. Atque ijs præſidijs utranque prouinciam firmat, non quia ea ſufficere arbi-
tretur aduerſus Romanas opes, ſi moles belli aut in Hiſpania, aut in Aphrica ſuſtinenda foret,
ſed quod hæc ſatis eſſe exiſtimet, ad hoſtem ſuis finibus arcendum, dum ipſe terreſtri itinere ex-
ercitum ducens bellum in Italiam transferat. Sciebat præterea populum Carthaginenſem pro
magnitudine imperij facile poſſe cum uellet nouas copias parare, nec ſolum reficere exercitum
domi, ſi opus eſſet, ſed etiam ſupplementum ſibi in Italiam mittere. Ex quo enim graue ac pe-
riculoſum bellum mercenariorum indignatione contractum à ſuis ceruicibus depulerant, Ha-
milcare primum, deinde Haſdrubale, poſtremo Annibale duce continenter uictores, ita Puni-
cum imperium auxerant, ut ea tempeſtate qua Annibal in Italiam uenit, longe latéque eorum
paterent opes. Nam omnem Aphricæ oram, quæ noſtro mari abluitur, tenebant, ab aris Phile-
norum haud multum diſtantibus à magna Syrte, uſq; ad columnas Herculis. Continet ea lon-
gitudo duo millia paſſuum. Tranſgreſſiq; paruum fretum, quod Aphricam Europamq; in-
teriacet, omni propè Hiſpania potiti erant, uſque ad Pyreneum montem, qui eam prouinciam

C à Gallijs diuidit. His rebus in Hiſpania atque Aphrica conſtitutis, Annibal Carthaginem no- A
uam reuertitur, ubi iam copiæ inſtructæ paratæq; in armis erant. Quapropter nihil ultra expe-
ctandum ratus, aduocata cõcione, militum animos uerbis confirmat, ſpem magnarum rerum
proponit, fertilitatẽ Italiæ prædicat, amicitiam Gallorum cõmemorat. Demum hortatur ut læ-
tis animis profectionem ſuſcipiant. Sequẽti die à Carthagine mouens per maritimam oram ad
Cic.li.1.Diuin. Iberum ducit. Sunt qui proxima nocte quieſcenti Annibali iuuenem admirabili ſpecie uiſum
Liui.li.1.dec.3. in ſomnis tradunt, hortãtem primo ut ſe ducem in Italiam ſequeretur: deinde cum magno ſtre
Val.li.1.cap.5. pitu ſerpentem apparuiſſe raræ magnitudinis: cupientiq; ſcire quidnam id portenderet, uiſum
Silius lib.1. ſibi audire uaſtitatẽ Italiæ eſſe. Nec mirandum fuiſſet, ſi intentæ Annibalis curæ cogitationesq;
uehementes, quibus ille uigilans bellum Italicum agitabat, quaſdam nocturnas peperiſſent ſpe
cies, nunc uictoriæ, nunc cædis & incendij, aliarumq; belli calamitatum ſimilitudinem præ ſe
ferentes. Fit enim interdum, ſicut Orator inquit, ut cogitationes ſermonesq; noſtri pariant ali-
quid in ſomno tale, quale de Homero ſcribit Ennius, de quo uidelicet ſæpiſſime uigilans ſole-
bat cogitare & loqui. Annibal ſuperatis Pyreneis iugis, cõciliatisq; ſibi multis donis Gallorum
animis, paucis diebus ad Rhodanum uenit. Rhodanus amnis non longe ab Iſtri, Rheniq; fon
tibus ſurgens, octingentis propè emenſis ſtadijs in lacum Lemannum ſe condit, inde egreſſus
in occidentem ſe uertens Gallias aliquandiu dirimit, Ararisq; & aliorum fluminum acceſſione
non mediocriter auctus, tandem inter Volcas & Cauares pluribus capitibus in mare influit.
Volcarum gens ea tempeſtate circa utranq; ripam colebat Rhodani, hominũ abundantiſſima
erat, & inter Gallicas gentes opulentiſſima. Hi primo Annibalis aduentu amnem tranſgreſſi
conſtiterãt in ripa fluminis, ut Pœnos tranſitu prohiberent. Nam cæteris pacatis Gallis, hos ne-
que donis capere Annibal, neq; metu cõpellere potuit, ut amicitiã experiri quàm uim Cartha-
ginẽſium mallent. Igitur dolis cum tali hoſte agendũ ratus, Hannoni Bomilcaris filio præcipit,
ut occulte Rhodanũ tranſmittat, & cum parte copiarũ Gallos nil tale opinantes adoriatur. Is ut
imperatũ erat, longiore itinere progreſſus, ubi cõmodiſſimũ uiſum eſt flumen, traijcit, & circũ-
ductis copijs prius ad hoſtiũ caſtra peruenit, quàm planè ab his uideri, aut quid rei gereretur co
gnoſci poſſet. Galli clamore à tergo audito, cum neq; cõſilij habendi neq; arma capiendi ſpatiũ
D daretur, & iam à fronte inſtaret Annibal, pluribus nauigijs ad traijciendũ paratis, ſubitò caſtris
exceſſere, & quantũ curſu ac uiribus efficere potuerũt, ſe in præcipitem dederũt fugam. Sic igi-
tur ex aduerſa ripa hoſtibus pulſis, reliquæ Carthaginenſium copiæ incolumes traducũtur. In-
terim crebri rumores de aduentu Annibalis ad P. Cornelium Scipionẽ, qui paulò ante Maſſi-
liam uenerat, deferebantur. Quæ ut certius cognoſceret conſul, alam lectiſſimorũ equitum ad
exploranda conſilia hoſtiũ mittit. Quibus ut mandatũ erat celeriter proficiſcẽtibus, quingenti
Numidæ equites obuij fiunt, miſſi & ipſi à Pœno ſpeculatũ Romana caſtra. Nulla mora inter-
iecta eſt, quin prælio cõtenderent. Pugnatũ eſt acriter ab utriſq;. Tandem ſuperiores Romani
multis ex ſuis amiſſis, pluribus ex hoſtibus cæſis, reliquos in fugam coniecerunt. Poſt hæc An-
nibal certior factus quo in loco Romanorũ copiæ eſſent, agitare ſecum cœpit, præſtaretne cœ
ptum iter in Italiam proſequi, an aduerſus præſentẽ conſulem exercitũ ducere, & euentum to-
tius rei experiri. Cum multæ utrinq; rationes occurrerent, tandem fluctuantem animo, Boio-
rum legati in eam partem traxerunt, ut omnibus rebus poſtpoſitis in Italiam cõtenderet. Nam
Boij iam ante Pyrenei montis tranſitum, legatis Romanorum per fraudem captis, Manlio præ
tore magna clade affecto, ſolicitatis Inſubribus ad Pœnum defecerant, ea præcipue cauſa indi-
gnati, quod Romani paulò antè Placentiam Cremonamq; colonias miſerant. Itaq; horum con
ſilijs perſuaſus Annibal, caſtra mouit, & per ripam Rhodani aduerſo flumine profectus, pau-
cis diebus peruenit ad locum, quem Inſulam Galli appellant. Hanc Arar & Rhodanus amnis
ex diuerſis montibus confluentes efficiunt: ibi nunc Lugdunum eſt celeberrima Galliæ urbs,
quam longis poſtea temporibus à Planco Munatio conditam fuiſſe accepimus. Hinc profectus
Annibal regionem Allobrogum ingreditur, diſcordijsq; duorũ fratrum de regno inter ſe cer-
tantium ſublatis, per Caſtinorum & Vocontiorum fines ad flumen Druentiam uenit. Druen
tia oritur ex Alpibus, & citato deſcendens curſu in Rhodanum ſeſe effundit, & quia uada fre-
quenter mutat, ægre pedibus tranſiri poteſt. Eo tamen tranſmiſſo amne per aperta loca quan-
Quantis incom tum facultas dari potuit exercitum ducens, Alpes petit. Verum in ſuperandis Alpibus tot tan-
modis Annibal táque incommoda perpeſſum Annibalem tradunt, ut quidam autores æquales temporibus
ſuperarit alpes. eius belli, ex ipſo Pœno audiſſe dicant, ſe ſupra triginta hominum millia, maximumq; iumen-
torum numerum in tranſitu Alpium amiſiſſe. Non ſolum enim cum montanis incolis multo-

ties ſibi

A ties ſibi pugnandum,ſed etiam aduerſus anguſtias aſperitatesq́ uiarum ſic ei laborãdum fuit, ut quibuſdam locis per ingentia ſaxa igni acetoq́ putrefacta ſibi aperuerit iter. Quintodecimo die ſuperatis Alpibus in agrum Taurinum deſcendit. Quo mihi ueriſimilius uidetur per montem Genuæ (ſic enim uulgò appellant) qui ex altero latere flumen Druentiam, ex altero exitũ in Taurinos habet, Pœnum tranſiſſe. Poſtquam in Italiam uentum eſt, quæ aut quantæ copiæ Annibali fuerint, quia diuerſa autores retulere, difficile ad fidem eſt exacto affirmare numero. Alij centum millia peditum, uiginti equitum: alij uiginti peditum, ſex equitum ex Aphris Hiſpanisq́. Quidam uerò Gallis Liguribusq́ additis LXXX. millia peditum, decem equitum fuiſſe ſcribunt. Sed credere libet, neq́ ita magnum illi fuiſſe numerum copiarum, ut aſſerũt primi, poſt tot emenſa terrarum ſpatia, tantaq́ detrimenta accepta: neque ita exiguum, ut ſecundi uolunt, cum maximæ res quas poſtea geſſit, menti occurrũt. Qui uero mediam ſequũtur uiam, probabiliora dicere uidentur, cum ex LXXX. millibus peditum, decem millibus equitũ, quæ ex Hiſpania mouit, magnã partem in Italiam duxerit, ſatisq́ conſtet confluxiſſe ad eum ingentem multitudinem Ligurũ Gallorumq́, qui ea tẽpeſtate non minore odio in Romanos, quàm Pœni ardebant. Cum ex Taurinis in agrum Inſubrium ueniſſet Annibal, aduerſum habuit P. Corn. Scipionem, qui à Maſſilia ingenti celeritate in Italiam reuerſus, Pado Ticinoq́ traiectis, haud procul ab hoſte conſedit, breuiq́ interiecto ſpatio, ambo ij duces alter alterius caſtra ſpeculatum profecti, equeſtre prælium cõmiſerunt, in quo aliquandiu pari propè certamine dimicatum eſt. Ad extremum Romani cum uulneratus eſſet conſul, & Numidæ equites paulatim circumeundo à tergo imminerent, pedem referre coacti ſunt. Itaque ſenſim cedendo, & conſulem protegendo, ſeſe in caſtra receperunt. Sunt qui ab Aphricano filio iam tum pubeſcente ſeruatum patrem Cornelium ſcribunt. Quæ quidem laus etſi maxima ſit in tam recenti teneraq́ ætate, non tamen à uero nec à præclaris rebus quas poſtea geſſit, aliena uidetur. Hoc prælio expertus Scipio quãtum equitatu præualeret hoſtis, ſtatuit ſibi ea loca petenda eſſe, in quibus pedeſtres copiæ & conſiſtere tutius, & dimicare commodius poſſent. Itaq́ ſequenti nocte quanto maxime ſilentio potuit, omni exercitu Padum traducto, in agrum Placentinum contendit. Eòdem paulòpoſt T. Sempronius Longus, literis ſenatus ex Sicilia accerſitus, ut ambo cõſules

B cõmuni imperio cõmuniq́ conſilio rempub. adminiſtrarẽt. Annibal etiam poſt equeſtrem pugnam, cum omnibus copijs Scipionem ſequutus ad flumen Trebiam conſederat, ſperans propinquitate caſtrorum fore aliquam dimicandi facultatem, quam ſibi datum iri uehementiſſime cupiebat, non ſolum quia longam moram ſuſtinere non poterat ob commeatus inopiam, ſed etiam quia uerebatur infirmitatem Gallorum, qui & ſpem nouarum rerum, & equeſtris uictoriæ famam ſequuti, ut facile in ſuam fidem atq́ amicitiam conceſſerant, ſic etiam leui momento fieri poſſe credebat, ut durãte in ſuis ſedibus bello, odium à Romanis in ſe unum autorem belli transferrent. Igitur omnibus modis materiem quærebat, unde occaſio committendi prælij oriretur. Accidit autẽ opportune per eos dies, ut Sempronius conſul nactus hoſtium agmen præda graue, palatumq́ per agros, inuaderet, in fugamq́ conijceret, atque ex ea re proſpere geſta de euentu totius rei coniecturam faciens, in maximam ſpem ueniret uictoriæ conſequendæ, ſi iuſta acie confererentur manus. Quare priuſquam Scipio conualeſceret, & noui conſules crearentur, alicuius præclari facinoris ædendi cupidus, in certamẽ prodire decreuit, rem improbante collega, clamanteq́, nihil intempeſtiuius agi poſſe, quàm omnibus propè aduerſantibus Gallis, ſummã reipub. in diſcrimen offerre. Horum diſſenſiones per occultos exploratores deferebantur ad Pœnũ. Quibus cognitis, callidus imperator extemplo locũ inter utraq́ caſtra ſeptũ undiq́ & ueſtitũ uepribus & dumetis inuenit, ibiq́ Magonem fratrẽ cum delecta manu cõſiſtere iuſſit. Deinde equitibus Numidis negociũ dedit, ut adirẽt Romana caſtra, hoſtemq́ laceſſentes ad prælium excitẽt. Ipſe interim reliquũ exercitũ cibo potuq́ refectum in aciem deducit, ut in omnem occaſionẽ gerendæ rei intentus paratusq́ in armis eſſet. Sempronius conſul ad primum tumultum Numidarũ, ſubitò equitatũ, deinde ſex millia peditũ, poſtremo omnes copias ex caſtris deducit. Erat autẽ brumæ tẽpus, & ſumma uigebat aſperitas hyemis, in ijs præſertim locis quæ Alpibus Apenninoq́ claudũtur. Numidæ ut præceptũ erat, citra flumen Trebiã Romanũ ſenſim trahentes, ubi ad eum locũ uenerũt, unde ſuorũ ſigna conſpici poterãt, ſubitò uerterunt in effuſum hoſtem equos. Eſt enim Numidarum conſuetudo, ut ſponte plerunque cedant, mox ubi uiſum fuerit, ſiſtant, rurſusq́ maiore impetu quàm prius hoſtem inuadãt. Sempronius extemplo equitibus ad ſubſidia reuocatis, pro neceſſitate temporis aciem inſtruit, pugnam cum hoſte qui omnia ad futurũ certamen præparauerat, cõmiſſurus. Iam enim cum in-

C ſtructis copijs aderat Annibal, ut præſenti occaſione certandi uteretur. Pugna primum à leui armatura, deinde ab equitatu inita eſt, in qua Romani equites cum impetum hoſtium ſuſtinere non poſſent, facile ceſſerũt loco. Prælium deinde legiones excepere, tanta cõtentione, tamq́ paratis ad dimicandum animis, ut reſiſtere poſſe uiderentur, ſi eis fuiſſet cum ſolo pedite decernendum. Sed hinc equites elephantiq́ terrebant, hinc pedites inſtabant acriter pugnantes aduerſus corpora fame frigoreq́ confecta. Itaq́ magis animis quàm uiribus hanc molem circunſtantium incommodorum ſuſtinentes Romani, pugnam extraxere, quouſq́ Mago ex inſidijs exortus, cum clamore ac tumultu incautos inuaſit, & media Pœnorum acies iuſſu Annibalis impetum in Cennomanos fecit. Tunc fuga ab auxiliaribus cœpta Romanorũ fregit animos. Nam ad decem millia peditũ ex Romano exercitu fuiſſe dicũtur, qui per medios erũpentes hoſtes ſe Placentiam cõtulere. Ex reliquis copijs fugientes perſequuti maiorẽ partem cõciderunt Pœni. Euaſit tamen Sempronius conſul ſummo periculo manibus hoſtium euitatis. Nec Pœnis incruenta uictoria fuit, multis ex ſuis militibus, ac omnibus propè elephantis amiſſis. Poſt hanc pugnam Annibal per omnem regionẽ uagatus, cuncta ferro igniq́ uaſtauit, oppida quædam cepit, ac ingentem multitudinẽ incolarum nullo ordine militari in certamen euntem, parua manu fudit fugauitq́. Vere primo maturius quàm tẽpus poſtulabat ex hybernis mouens, cum in Hetruriam contenderet, & prope Apennini iuga ſæua tempeſtate repulſus, exercitum in agrum Placentinum reduxit, breuiq́ interiecto ſpatio, cum multæ neceſſariæ urgerent cauſæ, rurſus eandem profectionem ſicut inſtituerat, ſuſcipiendam putauit. Nam Gallorũ inſidijs propè circumuentus, calliditate ingenij periculum capitis euitauerat. Aegre enim ferentes Galli bellum in ſuis agris diutius conſiſtere, unum Annibalem caput belli petebant. Quo periculo compulſus Pœnus, maturandum ſibi atq́ in aliam prouinciam omnem exercitum traducendum putabat. Accedebat præterea, quod ad opinionem gentium, & ſuorum militum alacritatem magni intereſſe arbitrabatur, tantas uideri Carthaginenſium uires, tantũ ducis animum, ut in propinquas Romanæ urbi regiones arma transferre auderet. Quare poſtpoſitis omnibus rebus, caſtra mouit, ſuperatisq́ Apennini iugis, per Ligures ea uia qua ad paludes ac planitiem fluminis Arni eſt iter, in Hetruriam deſcendit. Arnus uehementius excreuerat per eos
D dies, atq́ omnes circumadiacentes campos aquis inundauerat. Igitur Annibal tantum exercitum ſecum trahens, priuſquam è paluſtribus locis egrederetur, uitare non potuit, quin ingentẽ hominum ac iumentorũ iacturam faceret. Ipſe quoq́ dux etſi elephanto, qui unus ſuperfuerat ex multis, eminens ueheretur, plures tamen dies ac noctes aëris intemperie uigilijsq́ confectus alterũ amiſit oculum. Inter hæc C. Flaminius conſul exercitu à Sempronio accepto Arretium uenerat, inconſulto ſenatu ægreq́ ferẽte, quod relicto Romæ Cn. Seruilio collega, ſine inſignibus, ſine lictoribus, furtim in prouinciam contendiſſet. Hunc uirum natura ferocem plebis fauor ſupra modum extulerat, atq́ ita audacem reddiderat, ut appareret omnia incaute inconſulteq́ acturum. Quod ubi Annibal comperit, cõmodiſſimum eſſe ſtatuit, ingenium conſulis irritare, conariq́ omnibus modis, ut antequam collegæ iungeretur, ad pugnam alliceret. Itaque caſtra mouens, per agrum Feſulanum Arretinumq́ magno impetu uagatur, omnem regionem terroribus implet, cuncta ferro igniq́ peruaſtat, nec prius populationibus aut incendijs finem facit, quàm paſſim uaſtatis agris ad mõtes Crotonenſes, atq́ inde ad Thraſimenum lacum peruenit. Ibi locũ contemplatus cum capere inſidijs hoſtem quæreret, prope anguſtam uiam quæ ad Thraſimenum ducit, ſub quibuſdam tumulis equitatũ locat, poſt montes leuem armaturam conſidere iubet. Ipſe cum reliquis copijs in planitiem deſcendit, ſuſpicatus id quod accidit, Romanum conſulem non quieturum. Homines enim furẽtes ingenio facile ad omnes machinas atq́ inſidias hoſtium patent, ſæpeq́ ſalutaribus conſilijs ſpretis, ſummam rerum in diſcrimen obijciunt. Flaminius ubi paſſim agros ſociorum diripi, frumenta ſuccidi, ædificia incendi ſenſit, ſubitò contra omniũ ſententiam, qui collegã expectandum cenſebant, caſtra mouit, citatumq́ agmen ad hoſtem duxit. Cum occidẽte iam ſole ad anguſtias Thraſimeni lacus perueniſſet, eo in loco conſtitit continenti itinere indefeſſus miles. Sequenti die, ſub primã lucem, nulla re antea explorata, ſaltum tranſcendit. Annibal uero qui omnibus antea præparatis occaſionẽ expectabat gerendæ rei, ubi in patentiorem campum Romanũ deductum cernit, dat omnibus inuadendi ſignũ. Tunc undiq́ ſurgentes Pœni, hoſtem lacu & montibus clauſum adoriuntur, nec ſolum à fronte, ſed etiam à tergo & lateribus inſtant. Contrà Romani nullo ordine militari prælium ineuntes, conſtipati conglobatiq́, in nebula quæ omnium oculos occupauerat, ueluti in umbra pugnãt, ut mirandum fuerit, cum ab omni parte circunſepti tenerẽtur, quibus re-

bus fre

A bus freti tandiu pugnam diſtulerint. Nam ſupra tres horas ita acriter certatũ conſtat, ut neq; ma-
ximus terræmotus eo tẽpore à pugnãtibus auditus ſit, nec prius Romana inclinata acies, quàm
manu equitis, cui Ducario nomẽ erat, conſulem tota acie uolitantẽ interfectum fama uulgauit.
Tunc Romani ſpoliati præſidio ducis, ac omni ſpe deſtituti, terga uerterũt, alij montes, alij lacũ
petentes, quorũ multi in fuga ſunt cõprehenſi atq; interfecti. Cecidere in pugna ex copijs Ro-
manorũ ad quindecim millia hominũ, & ad decem millia uarijs itineribus euaſere. Fuiſſe etiam
dicuntur ſex millia peditum, qui ab initio pugnæ impetu facto ſaltum ſuperarũt, & in eminen-
ti quodam tumulo conſtiterunt: poſtea uero finito prælio accepta à Pœnis fide, proditi frauda-
tiq; in uictoris poteſtatem uenerunt. Annibal hac ingenti uictoria parta, multos ex captiuis Ita- *Calliditas in eſ-*
lici generis liberaliter proſequutus, ſine precio dimitti iuſſit, ut humanitatis & indulgentiæ fa- *fingendis uirtu-*
ma per populos uulgaretur, à quibus tamen uirtutibus ingenium eius longiſſime aberat. Fuit *tibus.*
enim Annibal ferus immaniſq; natura, & adiunxit etiam à prima pueritia diſciplinã, qua non *Liui.li.1.dec.3.*
iura, non leges, non ciuiles conſuetudines, ſed bella cædeſq;, & hoſtiles proditiones tractare di- *& Silius lib.1*
dicerat. Itaq; crudeliſſimus euaſit dux, & in fallendis hominibus calidiſſimus. Nam ad decipien-
dum hoſtem ſemper intentus, quos aperto Marte ſuperare non poterat, dolis aggrediebatur,
ut facile ex præſenti pugna & prælio quod antea cum Sempronio ad Trebiam commiſit, poſſu-
mus iudicare. Sed hæc in alium locum differantur. Romam uero ubi Flaminium conſulem ui-
ctum cæſumq; cum magna parte copiarum nunciatum eſt, ingens repente luctus ciuitatem in-
uaſit. Alij publicam, alij priuatã, quidam utranq; calamitatem deplorabant. Miſerabile ſpecta-
culum erat multitudinis mulierum uirorumq; confluentis ad portas, ut priuatim quiſq; de ſuis
neceſſarijs certior redderetur. Proditum quoque memoriæ eſt, mulieres duas ſtantes ſolicitis ac
pendentibus animis pro ſalute filiorum, cum præter ſpem filij occurriſſent, ſubita lætitia expi-
raſſe. Sub idem tempus quatuor millia equitum ad Flaminium conſulem mittebantur à Serui-
lio collega, nondum ſciente prælium ad Thraſimenum factum. Hi in itinere audita ſuorum cla-
de, cum in Vmbriam ſe reciperent, ab equitatu hoſtium excepti ad Annibalem deducuntur.
Cæterum cum tot tamq; multiplicibus acceptis cladibus in ſummo periculo res Romana eſſet,
placuit extraordinariũ imperium quæri, Dictatoremq; creari, quod unum remedium alieniſſi-
B mis temporibus reipub. adhiberi ſolitum erat. Sed cum obſeſſis omnibus uijs Seruilius conſul
Romam uenire non poſſet, nouo exemplo populus Romanus Dictatorem dixit Q. Fabium,
cui poſtea Maximo fuit cognomen, qui M. Minutium magiſtrũ equitum dixit. Erat autem Fa-
bius uir magni conſilij atq; prudentiæ, & ſummæ in repub. dignitatis. Itaq; eo tempore omnes
ciues hunc unum intuebantur, iamq; ſibi perſuaſerãt eo duce, aut nullo alio, defendi ſtatum ci-
uitatis poſſe. Hæc ille non ignorans, ingenti cura rebus neceſſarijs comparatis ab urbe profici-
ſcitur, & exercitu à Seruilio cõſule accepto, duabuſq; legionibus additis, ad hoſtem pergit. Iam
Annibal à Thraſimeno lacu recto itinere Spoletũ profectus, tentauerat primo impetu ſi id op-
pidum capi poſſet. Concurſu oppidanorum ad tuenda mœnia facto, cum egregie defendere-
tur, uaſtatis omnibus eorum agris, uicis, ædificijſq; incenſis, in Picentes, atque inde per Marſos
& Pelignos in Apuliam contenderat. Dictator hoſtem ſequutus prope Arpos haud procul à
Punicis caſtris conſedit, eo conſilio ut morando cunctandoq; bellum traheret. Nimia enim ſu-
periorum ducum ferocia in eum locum rem Romanã deduxerat, ut à toties uictore hoſte non
uinci eo tẽpore pro uictoria haberetur. Itaq; omnia repente mutauit imperator mutatus. Nam
cum Annibal primo in aciem deduceret, deinde quieſcente hoſte omnem regionem populare-
tur, ut uaſtando in oculis agros ſociorum, Dictatorem excitet ad prælium capeſſendum, nihilo
magis motus Fabius ſuos in caſtris continebat. Hanc cunctationem Romani ducis iniquo ani-
mo ferens Annibal, frequenter caſtra mutare conſtituit, ut pluribus adeundis locis aliqua uel
fallendi hoſtem, uel committendi prælij occaſio oriretur. Quapropter ſuperato Apennino, ex
agro Arpinati in Samnium uenit: pauloq; pòſt quibuſdam Campanis quos ad Thraſimenum
captos liberaliter dimiſerat, afferentibus ſpem Capuæ potiundæ, caſtra mouit, perito quodam
regionis admonito, ut in agrum Caſinatem exercitũ duceret. Similitudine nominis Caſilinum
dux itineris pro Caſino accipiens, longe diuerſa uia per Calentinũ & Calenum agrum in cam-
pum Stellatem Annibalem traxit. Vbi cum ſepta undiq; montibus & fluminibus regio tene-
retur, cognito errore, Pœnus hominem crudeliter excruciatum necari iuſſit. Fabius per id tem-
pus incredibili patientia uſus, uagari Pœnum permiſit, donec occupato Gallicano & Caſilino
mõte, opportuna loca præſidijs firmauit. Quo factum eſt, ut Punicus exercitus propè circum-
uentus, uel opprimi cõmeatus inopia, uel turpi fuga ſibi conſulere cogeretur, niſi Annibal ar-

n

C guta fallacia fruſtrato hoſte periculum euaſiſſet. Nam hac re animaduerſa, cum ſibi opportunū uiſum eſt, imperat militibus ſuis, ut ex agreſti præda, quam abunde in caſtris habebat, ad duo millia boum ad ſe deducant. Horum cornua facibus uinciri iubet, deinde quoſdam idoneos deligit uiros, qui ſub primam uigiliam facibus incenſis ad ſummos montes belluas concitent. Nihil ex his quæ imperata erant prætermiſſum fuit. Agitati boues ardētibus facibus ſumma montium petunt. Copiæ paulatim ſequuntur. Romani qui multo antè firmis præſidijs ſaltus occupauerant, re noua perterriti, & inſidias eſſe rati, ſubitò ex opportunis locis diſceſſere. Fabius quoq; Punicam fraudem ſuſpectam habens, cum non ſatis conſtaret quidnam rei eſſet, ſuos in caſtris continuit. Interim Pœnus haud procul ab aquis Sueſſanis, quem locum hac tempeſtate incolæ regionis Turrim balneorum appellant, ſaltum tranſgreditur, atque in agrum Albanum cum omnibus copijs incolumibus ſeſe recipit, breuiq; interiecto ſpatio caſtra mouet, quaſi recta uia Romā petiturus. Sed poſtea conuerſo itinere in Apuliam redijt. Ibi potitus oppido Glereno opulento ſanè & abundanti omnia copia rerum, hyberna in ijs locis habere cōſtituit. Nec multo pòſt Dictator ſubſequutus, haud procul à Punicis caſtris in agro Larinati conſedit. Inde reipublicæ cauſa Romam accerſitus, cum celeriter ſibi proficiſcendum eſſet, magiſtro equitum denūciat, ut ſeſe loco teneret, néue abſente ſe cum hoſte manū confereret. Nam ſicut ab initio propoſuerat animo, ita etiam poſtea in eo perſeuerandum putabat, ut neq; hoſtem in prælio laceſſeret, neque laceſſitus in aciem deſcenderet. Sed accidit poſt diſceſſum eius, ut M. Minutius præceptorum immemor, hoſtium manum adoriretur frumentatum ab Annibale miſſam, palantemq; per agros cum multa cæde in caſtra conijceret. Extemplo huius rei fama Romā perlata, auctaq; rumoribus, ueluti adeptæ uictoriæ nomen obtinuit, ac ita multitudinis impleuit aures, ut repente ſit magiſtro equitum, quod ante id tempus contigit nūquam, cum Fabio Dictatore æquatum imperium. Hanc iniuriam ſibi indigno illatam magno animo ferens Fabius, in caſtra reuertitur. Iam duo Dictatores uno tempore erant, res ante eam diem inaudita, diuiſiſq; inter ſe copijs, ſicuti conſulibus mos fuit, pari imperio exercitibus præerant. At M. Minutius ex rebus tantam ſibi arrogantiam ſumpſerat, ut quod uix Annibal toties uictor auderet, auſus ſit quadam die inconſulto collega certamen inire, ac in eum locum copias ſuas perducere, ubi

Calliditas.

D Punicis inſidijs circumuentæ ad arbitrium hoſtium cædebantur, nec ullam euadendi uiam habebant, niſi Fabius publicæ ſalutis magis quàm acceptæ iniuriæ memor, in tempore ſubueniſſet. Nam recentibus copijs certamini ſuperueniens, hauddubie terruit Pœnum, & facultatem legionibus Romanis dedit, ut ſeſe in locum tutum reciperent. Maximam hinc uirtutis & prudentiæ famam cum apud ſuos, tum apud hoſtes eſt Fabius conſequutus. Nam & Annibalem in caſtra redeuntem dixiſſe tradunt, eo prælio à ſe M. Minutium, ſe autem à Fabio eſſe ſuperatum. Et ipſe Minutius cognita prudentia uiri, iuxta Heſiodi ſententiam, meliori parendum ratus, cum omnibus copijs in caſtra Fabij uenit, magiſtratuq; depoſito, honorificētiſſimis uerbis patrem Fabium ſalutauit, longeq; is fuit cunctis militibus lætiſſimus dies. Cæterum utriſq; exercitibus in hyberna diſcedentibus, poſt longam cōtentionem creati ſunt conſules noui, L. Paulus Aemilius, & C. Terentius Varro, homo ex infima plebe, populari aura ad conſulatum euectus. His cōceſſum eſt, ut maioribus copijs quàm conſueuerant priores duces, rem Romanam gererent. Auctæ legiones, & nouæ quoq; ueteribus additæ. Profecti ad exercitum conſules diuerſi ingenij, diuerſam in adminiſtrando imperio rationem ſeruabant. L. Paulus uir prudens, & Fabianæ artis & cōſilij memor, bellum trahere, hoſtem morari, prælio abſtinere: Varro contrà, furere, audere, certamen expoſcere. At breui ſpatio interpoſito, patefactum eſt magna cum calamitate ac pernicie ciuitatis, quantum inter modeſtiam Aemilij, & Varronis arrogantiam intereſſet. Nam Annibal inopia frumenti timens ne aliquis motus in caſtris oriretur, ex Glereno profectus cum calidiora petijſſet Apuliæ loca, cum omnibus copijs ad Cannas cōſedit: quē inſequuti Romani conſules, bina propè poſuerūt caſtra, ita inter ſe iuncta, ut tantum Aufido dirimerentur amne. Is ſolus fluuiorum, ut tradunt quidam, Apenninum diuidit, atq; ex ea parte qua montes ad mare inferum ſpectant, oriens, in Adriaticum influit ſinum. Verum L. Paulus cum uideret Pœnum in aliena morantem terra, non poſſe tot tamq; diuerſarum gentium copias diutius ſuſtinere, in eadem ſentētia perſeuerabat ut bellum duceret: hanc unam tutam uincendi uiam, hanc hoſti pernicioſam, ſuæ reipublicæ ſalutarem eſſe cenſebat. Quod ſi hoc C. Terētio perſuaſum eſſet, ſatis apparebat à ſedentibus Romanis frāgi poſſe Annibalis opes. Sed uir inquieti animi non ſolum non mouebatur autoritate Aemilij prudentiſſime conſulentis, ſed ipſum etiam increpabat, fremebatq; per uulgus, quod in aciem prodeūte hoſte militem

ocioſum

A ocioſum in caſtris contineret. Quamobrem cum ueniſſet dies in qua ſumma imperij ſibi obtigerat (uiciſſim enim exercitibus præerant) prima luce, tranſmiſſo Aufido, ſignum dimicandi proponit inconſulto collega, inuitoq; magis, quia repugnare non poterat, quàm ſpõte eum ſequente. Annibal lætus occaſione pugnandi, quod omnem dilationem ſibi aduerſam eſſe cenſebat, copias amnem traducit, paratiſſimas quidem atq; omni armorũ genere ornatiſſimas. Multa enim ſpolia ex hoſtibus parta materiam præbuerant ad ornatum. Erat autem Romanorum acies in meridiem uerſa. Horum oculos occupabat puluis meridiano excitatus uẽto, quem incolæ Vulturnum appellant: hoſtes contra ſeptentrionem ſpectabant, atque ita in acie diſpoſiti erant, ut utrunq; cornu tenerent Aphri, in medio conſiſterent Galli atq; Hiſpani. Primum à leui armatura, deinde ab equitibus cõcurſum eſt: & quia exiguum ad peruagandum ſpatium inter amnem peditatumq; relictum erat, atrox magis quàm longum fuit certamen. Pulſo tamen equitatu Romano pedeſtris acies prælium excepit, tanto ardore animorũ, ut nullum aliud tempus ad dimicandum habitura uideretur. Sed nimia uincendi cupiditas ut primo congreſſu initium lætum, ſic etiam poſtea exitum triſtem Romanis dedit. Nam Galli atq; Hiſpani, quos in medio locatos ſuprà oſtendimus, non ſuſtinentes impetum Romanorum, ſeſe ad Aphrorum ſubſidia recepere. Romani uero effuſo curſu in hoſtem delati, dum urgendo cedentes in medium coëunt, occaſionẽ dederunt Pœnis ut ex utraq; parte cornua circunducerent. Quingenti quoq; Numidæ equites qui paulò ante ſimulata fuga à conſulibus fuerant comiter accepti, ac in poſtremo agmine conſiſtere iuſſi, ubi tempus uiſum eſt gerendæ rei, à tergo ſeſe oſtendunt, ſubitoq; imprudentes atq; inopinantes hoſtes aggrediuntur. Tum undiq; perturbata Romana acies haud dubiam Pœno uictoriam dedit. Ad quadraginta millia peditum, ad duo millia ſupra ſeptingentos equites, autore Liuio, eo prælio cæſa dicuntur. Polybius longe maiorem numerum cæſorũ affert. Sed his in medio relictis illud affirmare libet, hac Cannenſi clade nullam maiorem unquam nec primo nec ſecundo Punico bello à Pœno hoſte illatam eſſe Romanis. Nam in ea pugna cæſus eſt Paulus conſul uir memoria dignus, & uſq; ad ſupremum diem omni officio in patriam functus. Seruilius quoq; prioris anni conſul, & alij conſulares, tum prætores, prætorijq; uiri, tribuni militum, ac ædilitij quidam, alijq; permulti honeſtiſſimi ſenatores, *Pugna ad Cannas.*

B tum optimorum ciuium exercitus, qui ad ſatietatem crudeliſſimi hoſtis interempti ceciderunt. Terentius conſul qui autor fuerat prælij committendi, ubi in omni parte Pœnum ſuperiorem uidit, ſalutem ſibi cõparauit fuga. Et Tuditanus tribunus militum cum magna manu per medios hoſtes erumpens, Canuſium uenit. Ibi ad decem millia hominũ ex manibus hoſtium tanquam ex tempeſtate emerſa conuenerunt, ſummaq; imperij omniũ conſenſu ad Appium Pulchrum & P. Cornelium Scipionẽ, qui poſtea hoc bellum confecit, delata eſt. Hunc tandem exitum Cannenſis habuit pugna. Quæ celeriter Romã perlata, etſi omnẽ ciuitatem (ut par erat) mœſtitia luctuq; repleuit, ſenatus tamen populuſq; Romanus in tam aduerſis rebus dignitate retenta, non modo de ſeruanda urbe, ſed etiam de reparando exercitu cogitauit, iuniores ad arma conciuit, nec Siciliam Hiſpaniamq; neglexit, ut hæc conſiderans mirari debeat, tantũ ea tempeſtate uel animi uel conſilij in illo ordine populoq; fuiſſe. Nam ut cæteras omittam clades, ad Ticinum, ad Trebiam, ad Thraſimenum acceptas, hoc poſtremum uulnus quo penè Romani imperij opes conciderunt, quæ alia gens ſuſtinere potuiſſet? Tulit tamen populus Romanus, atq; ita tulit, ut neq; induſtria conſilio, neq; conſilium magnitudini animorum defuiſſe uideretur. Annibal quoq; uictor in reficiẽdo exercitu tempus terens, ſpatium uictis dedit ad reſpirandum. Nam ſi extemplo finita pugna, uictorem exercitum Romã duxiſſet, proculdubio aut ſuccumbendum omnino, aut extremum ſubeundum diſcrimen Romanis erat. Huius poſtea tarditatis ſæpe pertæſum Annibalem tradunt, palamq; conqueſtum, quod conſulentibus quieti militũ magis eo tempore crediſſet, quàm Maharbali præfecto equitum, qui ſubitò Romam caput belli petendum cenſuit, cunctantiq; Pœno illud uulgatum protuliſſe dicitur: Vincere ſcis Annibal, ſed uictoria uti neſcis. Verum nõ omnia (ut Neſtor ille apud Homerum inquit) data ſunt hominibus ſimul: alijs enim ars uincendi, alijs celeritas conficiendi, quibuſdam etiam conſeruandi ſtudium defuit. Pyrrhum Epirotarũ regem, qui bellum intulit populo Romano, præſtantiſſimum belli ducem fuiſſe accepimus: hunc tamen memoriæ proditũ eſt egregium in acquirendo imperio, in conſeruando uero minime aptum fuiſſe uirum. Sic etiam alia alijs adfuiſſe, quædam etiam defuiſſe bellicis laudibus digna, per ueteres hiſtorias cognoſcere licet. Cæterum poſt hoc prælium ad Cannas cõmiſſum, Atellani, Calatini, Samnites, Brutij præterea, atq; Lucani, alijq; permulti Italiæ populi fama ingentis uictoriæ moti ad Annibalem de-

C fecerunt. Capua quoq;,quod multo antè concupiuerat Annibal,ueteribus relictis ſocijs,noua
ſe ei ſocietate coniunxit,idq; ad opinionem gentium magnum momentũ rebus Carthaginen-
ſium attulit. Erat enim ea tempeſtate ualidiſſima urbs multitudine ciuium incolarumq;,& poſt
Romam florentiſſima omnium Italiæ ciuitatum. Hanc Hetruſcorũ coloniam(ut multa quæ de
ea referuntur,paucis uerbis complectar) Vulturnum primo,Capuam deinde à duce eorũ Ca
pio,uel quod propius uero eſt,à campeſtri agro appellatã conſtat. Circùm enim adiacent cam-
pi omni fertilitate terræ pulchritudineq; agrorum inſignes,quos κήπους appellant Græci. Hanc
quoq; regionem ex omni parte illuſtres populi cingunt. Nam maritimã oram incolunt Sueſſa-
ni,Cumani,Neapolitani. Mediterraneam à ſeptẽtrione Calentini,& Caleni:ab oriente & me
ridie Dauni & Nolani. Præterea locus ipſe natura munitiſſimus eſt,hinc mari, illinc maximis
perpetuiſq; montibus cingitur. Ea uero tempeſtate florentes mira felicitate Campani,cum ui-
derent propè ad internecionem Romani imperij pugnatũ eſſe ad Cannas,facile,ut plerũq; fit,
ad uictoriam inclinarũt,Annibalemq; uictorẽ non ſolum ſibi ſocietate iunxerũt,ſed etiam in-
credibili honore acceperũt in urbem,ſperãtibus ciuibus,confecto bello ſe inter Italos potentia
atq; opibus longe primos fore:adeò plerunq; mortales in rebus humanis ſpes ac opinio fallit.
Venienti Capuam Annibali ingens multitudo obuiam effunditur,ſtudio uiſendi celeberrimi
nominis ducem,cuius tot uictoriæ & ſequunda commiſſa prælia in ore atq; oculis omnium uer
ſabantur. Ingreſſus urbem deducitur ad domũ Pacuuij familiaris,uiri & potentia atq; exiſtima
tione facile principis Campanorum. Cœna conquiſitiſſimis epulis cõparatur. Ex Campanis ci
uibus nemo ad conuiuium adhibetur,præter Vibellium Tauream uirum fortiſſimũ,& filium
Pacuuij hoſpitis,cui pater iratũ Annibalem eo quod Decium Magium pro Romana ſocietate
pugnantẽ ſequutus erat,magno negocio placauit. Sed operæpreciũ eſt uidere,quanta & quàm
uaria pericula præter opinionẽ hominũ maximis interdum accidant uiris. Nam is iuuenis licet
ſimulatione recõciliatus Annibali,nocẽdi tamen occaſionẽ expectans,dum celebratur omniũ
ſermone lætitiaq; conuiuiũ,patrem in interiorẽ partem ædiũ adducit,eumq; hortatur,ut ſimul
ſecum gratiam populi Romani graui peccato amiſſam ſummo beneficio redimere uelit. Conſi
lium deinde aperit quo animũ induxerat,Annibalem patriæ ſuæ,totiuſq; Italiæ hoſtem de me-
D dio tollere. Homo qui id autoritatis & parens eſſet,filij dicto uehementer obſtupuit,iuuenemq;
complexus,magno labore,multis cum lachrymis uix tandem exorauit,ut abiecto gladio domi
ſuæ hoſpitem tutò eſſe ſineret. Ita Annibal qui ab oceano Hiſpaniæq; ultimis oris per ingentia
terrarũ ſpatia militem trahens,nunc hoſtium telis,nunc Gallorum inſidijs petitus euaſerat,pa
rum abfuit,quin unius iuuenis manu inter epulas mẽſaſq; necaretur. Poſtero die frequens ſe-
natus Annibali datus eſt à Campanis,in quo ille gratiſſimis uerbis audiẽtium impleuit aures,
multa promittens,multa ſuadens,quæ facile credebãt Campani,proptereaq; ſibi opinionis er-
rore de Italiæ principatu ſperabant. Quare ita turpiter ſe ſubmiſerunt Pœno,ut quaſi libertatis
obliti,non ſocium in urbem,ſed dominũ accepiſſe uiderentur. Quinetiam præter alia,petenti
Annibali ſibi tradi Decium Magiũ principem factionis aduerſæ,non modo ſeruili decreto eſt
ſenatus aſſenſus,ſed etiã paſſus eſt,ut ſpectante populo catenis uinctus in caſtra duceretur,uir
antiquæ ſocietatis memor,reiq; publicæ magis,quàm barbaris gẽtibus affectus ciuis. Dum hæc
Capuæ geruntur,interim Mago Annibalis frater Carthaginem profectus feliciſſimæ uictoriæ
nuncium ſuis ciuibus detulit,reſq; ab Annibale geſtas magnificentiſſimis uerbis in ſenatu ex-
poſuit,& ad faciendam fidem orationi ſuæ effundi iuſſit in ueſtibulo curiæ aureos annulos Ro
manis equitibus ademptos,quorum cumulum alij modij unius,alij trium modiorũ dimidijq;
menſuram exceſſiſſe tradunt. Petitum deinde ſupplementũ,conceſſumq; à ſenatu eſt maiore
ſtudio,quàm poſtea miſſum. Nam præſentibus rebus commoti Carthaginenſes,ut initium læ-
tum,ſic proſperum belli finem ſibi animis proponentes,fauendum Annibali,delectum haben
dum,perſeuerandumq; in armis cenſuerunt:uno tantum repugnãte Hannone perpetuo ho-
ſte factionis Barchinæ,cuius ſalutare conſilium pacem ſuadens cum aliâs ſæpe,tum eo tempo-
re maxime poſthabitum reiectumq; à Pœnis eſt. Annibal poſt ſocietatem cum Campanis ini-
tam,ad urbem Nolam exercitum admouit,oblata ſibi ſpe per uoluntariam deditionẽ illius op-
pidi potiundi. Nec eum fefelliſſet opinio,niſi prætor Marcellus concitatam multitudinem ſubi
to aduẽtu repreſſiſſet,ſuccedentemq; mœnibus hoſtem tribus portis eruptione facta,cum ma-
gna cæde in caſtra adegiſſet. Hic eſt Marcellus uir bello inſignis & militari gloria clarus,qui pri
mus magnitudine quadam animi atq; ingenij Annibalem docuit poſſe uinci. Poſt hæc Anni-
bal rem Nolanam in aliud tempus differendam ratus,Acerras petit,nullo negocio urbem ca-
pit,diri

A pit, diripitq́;. Maiore deinde conatu Caſilinum aggreſſus, locum ad nocendum Capuæ peropportunum, cum oppidanos Prænestinosq́; qui ibi præſidio erant, neq́; pollicitationibus, neq́; denunciatione periculi permouere poſſet, exiguam partem copiarũ ad obſidendum oppidum reliquit, ipſe reliquum exercitum in hyberna deducit. Capuam autem locum ſtatiuis deligit, urbem amœnam & omni deliciarum genere abundantem. Ibi miles aſſuetus ſub diuo uitam agere, frigus, famem, ſitim patienti animo tolerare, cum uariæ ſpecies uoluptatum ſibi quotidie offerrentur, breui ex ſtrenuo ignauus, ex forti timidus, ex ſolerti iners molliſq́; euaſit. Corrumpunt enim blandæ uoluptates omne robur animi, indolemq́; uirtutis, ingeniũ labefactant, conſilium eripiunt: quo quid perniciosius humano generi afferri poteſt? Meritò igitur Plato eſcam malorũ appellat uoluptatem. *Voluptas malorum eſca.* Et in præſentibus rebus Campanæ delitiæ magis quàm Alpium iuga, quàm armati Romanorum exercitus, Pœnis obfuerunt. Nam una hyems ſegniter molliterq́; acta, tantum ualuit ad extinguendum uigorem animorum, ut milites principio ueris in campum progreſſi, omnis uirtutis bellicæ obliti uiderentur. Annibal exacta hyeme ad Caſilinum reuertitur, ſperans oppidanos poſt tam longam obſidionem etiam inuitos in ſuam poteſtatem uenturos. At hi etſi omnium rerum inopia laborarent, tamen conſtituerant animis extrema etiam experiri, priuſquã ſe crudeliſſimi hoſtis fidei arbitrioq́; permitterẽt. Quamobrem farre primum, nucibus deinde per Vulturnum à Romanis acceptis, rem eouſq́; extraxere, ut confectus tædio Annibal, pactione, quod antea recuſauerat, oppidum reciperet. Cæterum hoc bellum in quo mira felicitate omnia propè læta ſequundaq́; euenerãt Pœnis, nulla tot uictorijs intercedente clade memoriæ digna, cœpit per id tempus uarios euentus uariamq́; rerum conditionem ſortiri. Nam ſocietas inita cum Philippo Macedonum rege, & ſupplementum à Carthagine miſſum, & Petilia, Conſentia, aliæq́; in Brutijs expugnatæ urbes, ſpes Carthaginenſiũ confirmabant. Ex altera parte Romani maximis prælijs in Hiſpania Sardiniaq́; hoſtibus fuſis, animos uehementer erexerant ad ſpem bene gerendæ rei. Præſtantiſſimos eo tempore quæſiuerant duces, Fabium Maximum, Semproniũ Gracchum, & M. Marcellum uirum omni bellica laude dignum, qui ita impigre rem Romanam adminiſtrabant, ut ſentiret Pœnus ſibi cum acerrimo ſimul prudentiſſimoq́; hoſte bellum eſſe gerendum. Primũ enim apud Cumas à Sem-

B pronio Graccho magna ſuorũ cæde repulſus, coactus eſt obſidionem relinquere: pauloq́; pòſt apud Nolam iuſta acie cum Marcello magnam plagam accepit. Nam ex Romanis citra mille, ex Pœnis ſex millia partim prælio cæſa, partim in fuga capta dicũtur. Hæc autem pugna quanti momẽti fuerit, facile ex eo intelligi licet, quod extemplo Annibal Nolæ oppugnatione omiſſa, Apuliam petens, militem in hyberna deduxit. His factum eſt ut ueluti ex graui morbo reſpirantes Romani ſummis uiribus aduerſus hoſtem contenderent, iamq́; non ſolum tueri ſua, ſed etiam aliena aggredi auderent. Maxime uero conuerſi erant ad Capuam oppugnandam, refricante animos frequenti Campanorum iniuria, quod extemplo poſt Cannenſem pugnam alieniſſimo reipub. tempore defecerant ad uictorem Pœnum, multorum beneficiorum obliti, quæ olim Romani in eam ciuitatem contulerant. Campani contrà ſui delicti conſcij nouoq́; apparatu Romanorum perterriti, ad Annibalem in Apuliam mittunt oratum, ut maxime neceſſario tempore ſociæ urbi ſubueniat. Is nulla interpoſita mora, ex Apulia profectus, magnis itineribus in Campaniam uenit, caſtriſq́; ad Tifata ſuper Capuam poſitis, magis diſtulit in aliud tempus, quàm prohibuit imminẽtem peſtem Campanis. Sed cum crebris excurſionibus per agrũ Neapolitanum uagaretur, oblata eſt illi denuò ſpes Nolæ per proditionem occupandæ. Erat enim in ea urbe, ſicut in pleriſq́; Italiæ ciuitatibus, plebs à ſenatu diuiſa. Multitudo auida nouarum rerum, Annibali, optimates meliores conſilio, populo Romano fauebãt. Pœno igitur ad occupandam Nolam proficiſcenti, ut aliâs ſæpe, ſic etiam tunc, cum inſtructis copijs Marcellus occurrit, primoq́; congreſſu prælium commitere non dubitauit. In quo ſuperior Romanus tanta alacritate hoſtem reiecit, ut ſatis appareret eo die calamitoſam fuiſſe Carthaginenſibus futuram pugnam, ſi equites diuerſo itinere profecti, ut à Marcello inſtitutum erat, in tempore adfuiſſent. Annibal non ſine magno detrimento copijs in caſtra reductis, paulò poſt ex eo loco proficiſcitur, atque in agrum Salentinum exercitum ducit. Nam quidam iuuenes Tarentini in aduerſis prælijs Romanorũ iampridem capti, liberaliterq́; dimiſſi, cum in referenda gratia memores eſſe uellent, ſpem Tarenti recipiendi Annibali fecerãt, ſi propius urbem exercitum admouiſſet. Quorum pollicitationibus compulſus Pœnus, omnibus modis huic rei ſtudendum cenſuit, ut quod multo antè animo concupiuerat, aliquo maritimo oppido potiretur. Erat autem ex maritimis urbibus nulla alia Tarento commodior ad auxilia ex Græcia accerſenda, &

C multa in exercitum tranſportanda, quæ in dies ad neceſſarium uſum expetebātur. Verum etſi aduerſante Romanorum præſidio res in longum protracta ſit, tamen non prius ab incepto deſtitit Annibal, quàm Nico & Philomenus autores defectionis prodiderunt urbem. Arx ſolum à Romanis retenta, quæ tribus ferè partibus mari abluitur: reliqua quarta eſt, quæ aditum habet à terra, quam murus & foſſa muniebat. Ab hac parte Annibal fruſtra expugnationem expertus, cum ſtrenue defenderetur, fauces Tarentini portus impedire inſtituit, ratus hanc unam ſupereſſe uiam, qua Romani cōmeatu excluſi ad deditionem compellantur. Sed difficile opus apparebat futurum, cum clauſtra portus poſſiderent hoſtes, & naues quibus exitus obſidendi erant, exiguo ſpatio incluſæ tenerentur. Has ex portu cui arx ſupererat, ſubducere oportebat, & in proximum mare deferre. Nemo ex Tarentinis reperiebatur, qui rationem huius rei explicandæ in medium afferret. Annibal tantum, cum optarent reliqui, unus uidit, naues machinis ex portu ſubduci, plauſtriſq; impoſitas per mediam urbem ad mare deferri poſſe. Itaq; adhibita ſolertia hominum, paucis poſt diebus ſubductæ naues, in altum delatæ contra fauces portus ſtetere. Annibal recuperata poſt centeſimum propè annum quàm in Romanorū poteſtatem uenerat, Tarentina urbe, & arce terra mariq; obſeſſa, in Samnium rediјt. Nam conſules Romani frumentatoribus Campanis oppreſſis direptiſq;, ad Capuam duxerant legiones, ac omnia ſtudia belli in expugnationem eius urbis intenderant. Quamobrem Pœnus cogitationem Campanæ rei ſtudio ingenti ſuſcipiens, cum omnibus copijs aduerſus hoſtem cōtendit, breuiq; interiecto ſpatio, non detrectantibus pugnam Romanis, utriq; in certamen progrediuntur, prœliumq; inſigne apparebat futurū, niſi eodem tempore Sempronianus exercitus, qui Sempronio Graccho in Lucanis amiſſo à Cn. Cornelio in Campaniam ducebatur, certātes diremiſſet. His enim copijs procul uiſis priuſquā diſcerneretur quis eſſet, territi Romani pariter Pœniq;, copias in caſtra reducūt. Poſt hæc conſules ut Capua auerterent Pœnū, cum diuerſas regiones, alter Lucaniam, alter Cumas petiјſſent, Annibal in Lucanos profectus, occaſionem cepit cum M. Centenio confligendi, qui temeritate atq; audacia inſignis, exercitū ſibi à ſenatu parum prudenter creditum callidiſſimo hoſti obiecit. Commiſſo prælio Centenius audaciſſime pugnans occiditur, ex reliquis pauci euadunt. Acceſſit tunc ad hoc incōmodum, ut Annibal paulò poſt
D in Apuliam proficiſcens, alium exercitum Romanorū, cui præerat Fuluius prætor, inſidijs circumuentum profligaret, deleretq;. Nam ex uiginti millibus hominū, cum ad libidinem crudeliſſimi ducis trucidarentur, uix duo millia ſuperfuere. Conſules inter hæc ex diſceſſu Annibalis occaſionem nacti, cum omnibus copijs ad Capuam redeuntes, undiq; cinxerūt urbem. Quod ubi Annibal cognouit, cum expedito exercitu in Campaniam profectus, primo aduentu caſtra Romanorum inuadit, monitis antè Campanis, ut eodem tempore eruptionem faciant. Imperatores Romani ad primum tumultū hoſtium partitis inter ſe copijs obuiam progrediuntur, Campanis nullo negocio in urbem cōpulſis, durior aduerſus Pœnum dimicatio fuit, qui cum aliàs ſæpe, tum eo die acerrimum imperatorē ſe præſtitit in prælio conferendo. Tentauit etiam ſi qua fallacia capere hoſtem poſſet. Nam cum ſui caſtra Romanorum irrumpere conarentur, miſit quendam latinæ peritum linguæ, qui iuſſu conſulum alta uoce denunciaret Romanis, ut caſtris iam propè amiſſis, in proximos montes cōfugerent. Vox inopinata facile audientes mouiſſet, niſi Romani Punicis dolis aſſueti cognouiſſent fraudem. Itaq; celeriter ſe inuicem confirmantes, hoſtem pedem referre, ſeq; in caſtra recipere coëgerūt. Annibal tentatis omnibus modis, cum uideret nullam ſibi facultatem relinqui, qua duces Romanos à Capua remoueret, pro ſociorum periculo anxius, confugit ad iam multo antè agitatum, & ueluti ad extremum reſeruatum conſilium. Cunctis enim neceſſarijs comparatis, caſtra mouet, & quanto maxime ſilentio poteſt, tranſmiſſo Vulturno amne, per agrum Sidicinum, Aliſanum, Caſſinatem, infeſtis ſignis Romā petit, ratus aut hac uia aut nulla alia, ſolui tam pertinacem obſidionē poſſe. Quod ubi Romam certis autoribus nunciatum eſt, tantus repente terror inuaſit, ut rarò ſit unquam intra mœnia uehementius trepidatum. Cernebant enim acerrimū hoſtem, quem toties in magnis reipublicæ malis experti erant, infeſta iam patriæ ſigna inferre, & quem abſentem ſuſtinere non poterant, præſentem ſenatui populoq; Romano ſeruitutem minari. Igitur in tam trepida re placuit, ut Fuluius Flaccus alter ex ducibus Romanis à Capua acceſſitus, & conſules noui Sulpitius Galba, & Cornelius Centimalus extra urbem haberent caſtra, & C. Calphurnius prætor ualido præſidio Capitolium tueretur, & hi ciues qui ſummos magiſtratus geſſiſſent, repentinos tumultus autoritate imperioq; ſedarent. Annibal continuato itinere, non prius conſtitit, quàm ad Anienem, tria millia paſſuum ab urbe poſuit caſtra, pauloq; pòſt cum duobus millibus

A milibus equitum ex eo loco profectus, ita urbi appropinquauit, ut à porta Collina uſq; ad templum Herculis obequitans, ſitum mœniaq; tam amplæ ciuitatis non ſolum ſpectaret, ſed etiam ocioſe cōtemplaretur. Quem conſpicatus Fuluius Flaccus, ferre indignitatem non potuit. Itaque celeriter Romanos equites aduerſus hoſtem immiſit, qui ut imperatum erat, magno impetu prælium ineuntes, facile ex eo loco ſummouerunt Pœnum. Sequēti die Annibal exercitum ex caſtris educit, aciem inſtruit, nullam dimicandi moram facturus, ſi allicere hoſtem ad certamen poſſit. Idem Romani faciendum, & prælium cōmittendum putant. Quare progrediuntur in campum armatæ utrinq; copiæ, tanta alacritate animorum, ut nullum periculum recuſaturæ uiderentur pro eius diei uictoria conſequenda. Etenim Carthaginenſes de imperio orbis terræ, quod in eo ueluti ſupremo certamine collocatum putabant: Romani de patria, de libertate, de bonis omnibus, utrum ſua uel in hoſtium poteſtate futura eſſent, paulò poſt dimicaturi erant. Sed accidit res memoratu digna. Nam dum parati in armis ſignū dimicandi expectant, repente ſuperuenit imber frequentibus procellis effuſus, cuius tanta uis & aſperitas fuit, ut cogeretur quiſq; militem in caſtra reducere. Proximo quoque die, in quem pugna dilata uidebatur, rurſus in aciem utriſq; exeuntibus, ſimilis tempeſtas exoritur, quæ non minus quàm ſuperior Romanos pariter ac Pœnos afflixit, cōpulitq;, ut inſtantis dimicationis obliti, de ſalute tantum & fuga cogitarent. Hæc animaduertens Annibal, conuerſus ad ſuos exclamaſſe dicitur, modo ſibi mentem potiundæ urbis Romæ, modo facultatem non dari. Id quoq; turbauit Pœnum, quod ſe tantis equitum peditumq; copijs ex propinquo Romam urgente, ſupplementū in Hiſpaniam miſſum, & agrum in quo ipſe conſtiterat longe maiore precio quàm par erat emptum fuiſſe cognouit. Quare indignatione accenſus, argentarias officinas ciuium Romanorū per præconem uenire iuſſit. Verum poſt hæc, ſiue animo reputans quātæ molis eſſet expugnare Romanam urbem, ſiue inopiam frumenti metuens (decem enim dierum ſecum cibaria tulerat) caſtra mouere conſtituit. Itaq; ex eo loco decedens, ad lucū Feroniæ ſe recipit, ac templum quod ibi opulentiſſimum fuiſſe tradunt, diripit, pauloq; pòſt in Brutios Lucanosq; contendit. Quod ubi Capuani cognouere, deſperantes de ſumma rerum, dederunt urbem Romanis. Sic igitur Capua recepta & in Romanorum poteſtatem redacta, magnū momentum apud omnis

B Italiæ populos, magnumq; nouarū rerum deſiderium fecit. Mouit etiam animos gentium ipſe Annibal hoſtis, qui multa oppida quæ tueri non poterat, malo conſilio diripi uaſtariq; iuſſit. Nam ut antea ſæpe uictor, pleriſq; captiuis ſine precio dimiſſis, multorū uoluntates liberali officio deuinxerat, ſic etiā per id tēpus inhumana quædam illius crudelitas cauſa fuit, ut multæ urbes Punici imperij pertæſæ in Romanorū fidem redirent. Quarum in numero Salapiam fuiſſe tradunt, quæ autore Blacio principe factionis Romanæ, prodita conſuli Marcello eſt, & lectiſſimorum equitū ala quæ urbi præſidio erat, propè ad internecionem deleta. Hæc eſt urbs in qua ſcriptores nonnulli Pœnum amore cuiuſdam puellæ captum fuiſſe tradunt, & immodicam cupiditatem uiri calumnijs proſequuntur. Alij ſunt qui huius ducis modeſtiā efferentes, nec primum cum bellum in Italia geſſit, nec poſtea cum in Aphricam redijt, aut cubantē cœnaſſe, aut pluſquam ſextario uini indulſiſſe dicunt. Quidam etiam reperiuntur, qui Annibali crudelitatem, perfidiam, aliaq; eiuſdem generis uitia tribuentes, nullam de pudicitia aut impudicitia hominis mentionē faciunt. Vxorem tantum ei fuiſſe ſcribunt Hiſpani generis ex Caſtulone non ignobili oppido, cui ob egregiam eorum hominum fidem, Carthaginenſes indulgebant præcipue & confidebant maxime. Verum, ut ſuprà oſtendimus, Annibal amiſſa Salapia paulò poſt occaſionē habuit longe maiorē quàm acceperat, reddendi Romanis cladem. Nam per id tempus Fuluius proconſul apud Herdoneam ſedebat, ſperans ſe urbe ſine ullo certamine potiturum. Sed quia nullus in propinquo eſſet hoſtium metus (conceſſerat enim in agrum Brutium Annibal) negligenter obibat munera uigiliarum, atq; in omni adminiſtratione belli indignam Romano duci ſegnitiem præſtabat. Hanc negligentiam cum per occultos exploratores cognouiſſet Pœnus, non putauit occaſionē negocij bene gerendi ſibi omittendam eſſe. Itaq; in Apuliam cum expeditis copijs profectus, tanta celeritate ad Herdoneam uenit, ut parum abfuerit, quin Fuluium nil tale opinātem in ipſis caſtris opprimeret. Romani tamen ingenti animorum fiducia primum impetum excipientes, pugnam diutius quàm par erat extraxere. Demum ſicut biennio præterito circa ea loca duce alio Fuluio, ſic etiam auſpicio huius Fuluij proconſulis uictæ ſuperatæq; Romanæ legiones profligantur, & dux ipſe cum magna parte copiarum occiditur. Erat per id tempus in Samnio Marcellus conſul, quò cum eſſet nunciata clades imprudentia ducis accepta, quanquam ſerum auxilium perditis rebus allaturus uidebatur, tamen cu-

C piens quod proximum auxilio erat, detrimentum ſarcire, in agrum Lucanum (eò enim poſt uictoriam ſe receperat Annibal) exercitum ducit, caſtriſq; in conſpectu hoſtium poſitis, paulò poſt in aciem deſcendit: nec Pœni dimicationẽ ſibi fugiendam putant. Prælium extemplo committitur tanta obſtinatione animorum, ut æquis prope uiribus uſq; ad occaſum ſolis certatum ſit. Nox dubiæ pugnæ finem fecit. Poſtero die Romani iterum in aciem exeuntes, timoris confeſſionem expreſſerunt hoſti. Annibal enim ſuos intra uallum tenuit, & ſequenti nocte ſilenti profectus agmine, in Apuliam uenit. Marcellus quoq; per ueſtigia ſequutus Pœnum, occaſionem quærebat, ut aliqua memorabili pugna de ſumma belli decerneret. Iam enim ſibi perſuaſerat, maxime ex Romanis ducibus ſe conſilio, ſolertia, diſciplina, ac omni munere militiæ conferendum Annibali eſſe. Sed tempus iam inſtantis hyemis impedimento fuit, ne iuſta acie cum hoſte contenderet. Nam leuibus quibuſdam cõmiſſis prælijs cum non fatigandi milites fruſtra uiderentur, in hyberna conceſſit. Principio ueris partim literis Fabij, qui alter ex nouis conſulibus eius anni erat, partim natura ſua excitatus, celerius opinione omnium ex hybernis egreditur, & aduerſus ſedentem eo tempore ad Canuſium Pœnum, exercitũ ducit. Factum eſt autem propinquitate caſtrorum & certandi ſtudio, ut paucis diebus ter collatis ſignis acie dimicarent. Primo die cum pari propè ſpe uſq; ad noctem perduceretur pugna, & ad neutrã partem uictoria inclinaret, utriq; ueluti ex compoſito ſe in caſtra recipiunt. Secundo die ſuperior Pœnus duobus propè millibus & ſeptingentis ex hoſtibus cæſis, reliquas copias in fugam uertit. Tertio die Romani diluendæ ignominiæ cupidi quam ex proximo detrimento acceperant, primi pugnam expoſcunt, & à Marcello in aciem deducuntur. Cuius ferociam admiratus Annibal, dixiſſe traditur, Rem cum eo hoſte ſibi eſſe gerendam, qui nec uictor, nec uictus quieſcere poſſet. Prælium deinde atrocius quàm ullum ex ſuperioribus fuit, nitentibus Romanis recens incõmodum reſarcire, Pœnis uero indignantibus, quod nuper uicti uictores ultro ad pugnam prouocarent. Tandem Romani à Marcello increpiti monitiq; ut darent operã, ut non antè cladis quàm uictoriæ nuncius Romam ueniret, gradum acrius intulere, nec prius dimicationi finem fecere, quàm triplicata propè illata clade, hoſtem in fugam conijcerent. Sub idem tempus ſimili propè ratione qua amiſſum fuerat, Fabius Maximus Tarentum recepit. Quod ubi Pœno nunciatum eſt, dixiſſe eum tradunt: Et Romani ſuum Annibalem habent. Sequenti anno D Marcellus & Criſpinus creati conſules, omnibus uiribus incũbentes ad bellum, duos conſulares exercitus aduerſus hoſtem ducunt. Quos Annibal æquo campo ſuſtinere poſſe diffidens, cum aliâs ſæpe, tum eo tempore omne ingenium adhibendum putauit, ut hoſtem quem aperto Marte ſuperare non poterat, dolis caperet. Hæc cogitãti longe maior quàm auſus eſſet optare, occaſio gerendæ rei obijcitur. Sylueſtris erat tumulus medius penè inter Punica & Romana caſtra, ſub quo turmæ quædam Numidarũ latebant, iuſſu Annibalis opportunis locis conſtitutæ, ut aliquos ex hoſtibus uagos palanteſq; exciperent. Ex altera parte conſules communi omnium uoce & ſententia moti, uiſendum hunc tumulum, deinde ſi opus foret, occupandum cenſent, ne eo neglecto potiantur hoſtes, & ſuis deinde ceruicibus immineant. Sed priuſquam exercitum moueant, ut ſpeculentur naturam loci ambo ex caſtris exeũt, & eò cum paucis equitibus proficiſcentes, incautius quàm tantos uiros decebat, in præparatas inſidias incidunt. Momento temporis circumuenti, cum neque perrumpere à fronte poſſent, & à tergo cæderentur, neceſſitate magis quàm conſilio prælium ineunt, in quo Marcellus egregie pugnans occiditur, & Criſpinus uulneratus uix tantum ſpatij adeptus eſt, ut ſe ex manibus hoſtium eriperet. Annibal poſtquam M. Marcellum, qui maxime ex Romanis ducibus repreſſerat curſum uictoriarum ſuarum, interfectum audiuit, ſubitò in collem ubi pugnatum fuerat, tranſtulit caſtra: ibi inuentum Marcelli corpus honorificentiſſime ſepeliri iuſſit. Ex quo percipi licet, quantum ualeat apud omnis generis homines animi magnitudo excellentiáque uirtutis, cum interitum præſtantiſſimi ducis ne crudeliſſimus quidem hoſtis honore ſepulturæ paſſus ſit carere. Romani interim altero conſule amiſſo, altero ſaucio, extemplo ſe in proximos montes receperant, & in loco tuto poſuerant caſtra. Ipſe autem Criſpinus ad uicinas ciuitates montium miſerat, quia collega interijſſet, & annulo eius potitus eſſet hoſtis, à literis nomine Marcelli cõpoſitis ut cauerent. Salapiam iam Criſpini nuncius uenerat, cum literæ ab Annibale afferuntur, ſignificantes Marcelli nomine ſe eò proxima nocte uenturum. Salapitani cognita fallacia uiri, nuncioq; remiſſo intentiſſima cura hoſtium aduentum expectant. Quarta uigilia Annibal ad urbem uenit. In primo agmine locati ex induſtria erant perfugæ Romanorum, ut latine loquentes fidem facerent Marcellum adeſſe. Horum cum ad ſexcentos oppidani introduxiſſent,

A xiſſent,clauſa porta reliquas copias telis repellunt,introductos ad internecionem cædunt. Ita
Annibal irriti incœpti pertæſus,caſtra mouet,& in Brutios proficiſcitur,ut Locrenſibus terra
mariq; à Romanis obſeſſis auxilium ferat. Poſt hæc ingenti cura patrum plebisq; noui conſu-
les facti duo peritiſſimi belli duces Marcus Liuius, & Claudius Nero,qui partitis inter ſe co-
pijs in prouincias proficiſcuntur. Claudius in Salentinos,Liuius in Galliam contendit aduer-
ſus Aſdrubalem Barchinum,qui ſuperatis Alpibus,ingẽtibus peditum equitumq; copijs iun-
gere ſe fratri properabat. Accidit autem per id tempus,ut Annibal magnis afficeretur incom-
modis à Claudio conſule,qui primum in Lucanis,adhibitis etiam Punica arte inſidijs,hoſtem
fudit. Deinde in Apulia prope Venuſiam Pœno congreſſus,tumultuariam pugnam tanto im-
petu conſeruit,ut magnum numerum hoſtium interficeret. Quo detrimento affectus Anni-
bal,extemplo ad reparandum exercitum Metapontum ſe contulit:ibi paucos moratus dies,co-
pias ab Hannone accipit & ſuis adiungit,ac rurſus Venuſiam repetit. Claudius nõ longe à Ve-
nuſia habebat caſtra,& interceptis hoſtium literis cum Aſdrubalem appropinquare cognouiſ-
ſet,dies noctesq; agitabat animo,quibus modis efficere poſſet,ne tantorum ducum copiæ ſi-
mul iungerentur. Itaq; omni ratione ſubducta conſilium cepit periculoſum,ut apparebat,fu-
turum,ſed forſitan eo tempore neceſſarium. Nam ſub legati cuſtodia caſtris relictis,ipſe cum
parte exercitus magnis itineribus in Picenum profectus,ſexto die Senam peruenit. Ibi cõſules
ambo iunctis copijs propter Metaurum flumen Aſdrubalem adorti,ſequũdiſſimo prælio con
flixerunt. Ad quinquagintaſex hoſtium millia eo die cæſa dicuntur,paremq; propè aiunt acce
ptæ ad Cannas,redditam hoſti cladem. At Claudius Nero poſt hanc memorabilem uictoriam
non minus celeriter quàm profectus erat,Venuſiam repetens,caput Aſdrubalis prope ſtatio-
nes hoſtium poni,captiuosq; dimitti iuſſit,qui tantæ calamitatis nunciũ ad Pœnum deferrent.
Nam eum ignorare cõpertum eſt quæ parata primum occultis conſilijs,quæ deinde acta pro-
ximis diebus fuerant. In quo mirari libet,callidiſſimi ducis ſolertiam ſic deceptam fuiſſe à Clau
dio in tam modico caſtrorum interuallo,ut prius cæſum cum omnibus copijs fratrem,quàm
profectum reuerſumq; in caſtra conſulem Romanum ſciret. Verum Annibal hoc tam ingen-
ti non ſolum publico,ſed etiam priuato perculſus uulnere,uiciſſitudinem Carhaginenſium re
B rum ſe agnoſcere inquit,pauloq; pòſt ex ijs locis profectus,in agrum Brutium ſe recepit. Non
enim latebat peritiſſimum ducem,quãtum acceſſionis Romanæ rei ea plaga ad Metaurum ac-
cepta,quantumq; momenti ad ſummam uniuerſi belli factura eſſet. Ipſe tamen omnibus ui-
ribus quæ ſibi in Italia poſt tot conſerta prælia,tot expugnatas urbes relinquebantur,ſimul col-
lectis,inuicto animo per id tempus bellum ſuſtinuit. Et quod mirum cuiq; uideri debet,exerci-
tum ex Hiſpanis,Aphris,Gallis,atque ex alijs gentibus miſtum,ſic concordem ſiue autoritate
ſiue prudẽtia tenuit,ut ne minima quidem ſeditio diſſenſio'ue militaris ſit in caſtris audita. Nec
iam Romani Sicilia,Sardinia,Hiſpanijsq; receptis,hunc hoſtem aut in Italia delere,aut ex Ita-
lia deducere prius potuerunt,quàm in Aphricam mitterent P.Cornelium Scipionem,qui ex
propinquo inferens Pœnis arma,in tantum diſcrimen rem Carthaginenſem impulit,ut extem
plo neceſſitate coacti Annibalem ex Italia reuocarẽt. Erat per id tempus ſicut antè dictum eſt,
in agro Brutio Pœnus,ac excurſionibus magis quàm iuſtis prælijs gerebat bellum, niſi quod
aliquando cum Sempronio conſule tumultuariã pugnam conſeruit,nec multo interiecto ſpa-
tio cum eodem iuſta acie dimicauit. Primo certamine Pœnus,ſecũdo Romanus ſuperior fuit.
Nec iam ultra in Italia quicquam memoria dignum apud Græcos Latinosq; autores ab Anni
bale geſtum comperio. Iuſſu enim Carthaginenſium in Aphricam accerſitus,poſt ſextum &
decimum huius Punici belli annum Italiam reliquit,multum prius de ſenatu Carthaginenſi,
multum etiam de ſeipſo queſtus. De ſenatu quidem,quod ſe tam diuturno tempore in hoſtili
commorantem terra,parum ſupplemento,pecunia,& cæteris rebus quæ ad uſum belli expete
bantur,adiuuiſſet. De ſe uero,quod toties Romanis legionibus fuſis cæſisq;, moram ſemper
poſt uictoriam trahens,ſpatium dediſſet hoſti ad reſpirandum. Memoriæ quoq; proditum eſt,
eum priuſquam claſſem conſcenderet,prope Iunonis Laciniæ templum arcum condidiſſe Pu
nicis Græcisq; literis inſculptũ,in quo res à ſe magnifice geſtæ ſummatim continebantur. Dece
dens autem ex Italia Annibal,ſatis proſpera nauigatione uſus,paucis diebus Leptim tenuit,ac
omnibus copijs in terram expoſitis,Aſdrumentũ primo,atq; inde Zamam profectus,cum co-
gnouiſſet quo in ſtatu res Carthaginenſiũ eſſent,cõmodiſſimũ eſſe ſtatuit de finiẽdo bello con-
ſilium inire. Itaq; placuit ei ut ad Scipionẽ mitteret,qui ab eo poſtularẽt,ut aliquem locũ mediũ
utriuſq; colloquio deligeret,uelle ſeſe de ſummis rebus cum eo agere. Nec ſatis conſtat utrum

C iuſſu ſenatus an priuato conſilio id factum à Pœno ſit. Colloquij renuendi Scipioni cauſa non
eſt uiſa. Quamobrem conſtituto die conuenere in patenti campo cum ſingulis interpretibus
duo celeberrimi duces & potentiſſimarũ gentium imperatores, diuerſis ſententijs de pace &
bello ſermonem habituri. Nam Annibal maxime ad pacem inclinauerat animum, quod cerne
bat rem Carthaginenſium deteriorẽ in dies fieri, Siciliam, Sardiniam, Hiſpanias iam eſſe amiſ-
ſas, bellum ex Italia in Aphricam translatum, Syphacem potentiſſimum regem à Romanis ca-
ptum, omnem ſpem ſalutis in his copijs eſſe repoſitam, quas ipſe uelut diuturni belli reliquias
ex Italia traieciſſet, quibus ſi quid durius contingeret, uix tantum Carthaginenſibus uel exter-
ni uel ciuilis roboris ſupereſſe, ut ad tuenda Carthaginis mœnia ſufficere poſſet. Igitur longa
oratione uſus, uehemẽtiſſime contendit Scipionem in eam ſententiã trahere, ut pacem quàm
bellum mallet. Sed Scipio cum in magna ſpe eſſet conficiendi belli, à pacis conſilijs abhorrere
uidebatur. Itaq; poſt longum ſermonem ultro citroq; habitum, re infecta ex colloquio diſceſſe
runt. Nec multo interiecto ſpatio, prælium illud memorabile apud Zamã conſeruerunt, quod
ſequundiſſimum Romanis accidit. Primo concurſu, elephanti Carthaginenſium in ſuos con-
uerſi, equitatũ Annibalis perturbarunt, & Lælius ac Maſiniſſa ex utroq; cornu pauorem au-
gentes, nullum equitibus ſpatium dederũt ut ſe ex fuga reciperent. Pugnatũ eſt tamen à pede-
ſtri acie diu atq; acriter, cum Pœni ſuperioribus uictorijs freti, in ſuis dextris totius Aphricæ ſa-
lutem collocatã putarent, Romani autem animo pares, ſpe etiam ſuperiores eſſent. Sed Roma
nis non mediocre momentum ad uictoriam fuit, quod Lælius ac Maſiniſſa profligatis equiti-
bus, opportune in prælium redeuntes maximum terrorem iniecerunt hoſti. Eorum enim ad-
uentu celeriter factum eſt, ut Pœni remittentes ardorem pugnæ, nullum ſaluti ſuæ, præterquã
in fuga remedium quærerẽt. Supra uiginti millia hoſtium eo die à Romanis cæſa, totidem pro-
pè capta dicuntur. Ipſe Annibal dux ad ultimum euentum pugnæ moratus, è media cæde cum
paucis effugit. Accerſitus deinde Carthaginem ut labenti reipublicæ ſubueniret, oſtendit ſena
tui nullam ſpem in armis ulterius eſſe ponendam, ſuaſitq;, ut poſtpoſitis cæteris rebus, mitteret
ad imperatorem Romanum, qui quacunq; ratione poſſent, de pace agerent. Miſſi decem lega
ti, cum pacis conditiones Carthaginem retuliſſent, ferunt Giſgonem quendam paci aduerſan-
D tem, ſententiam dixiſſe de renouando aduerſus Romanos bello: quæ cum à multis audiretur,
indignatus Annibal eo tempore ab imperitis uiris talia iactari, dicẽtem adhuc hominem ex ſu-
periore loco deturbauit. Et cum hoc audax negocium ac libera ciuitate indignum uiſum mul-
titudini eſſet, ſuggeſtum aſcendens, Neminem, inquit, indignari oportere, ſi is qui à prima pue
ritia à Carthagine profectus, in bello & armis ætatẽ egiſſet, urbanas conſuetudines ignoraret.
Poſt hæc de conditionibus pacis ita prudenter diſſeruit, ut extemplo Carthaginenſes tanti uiri
autoritate commoti, accipiendas eas leges quas uictor & neceſſitas daret, cenſerent. Fuerũt au-
tem conditiones admodum duræ, quales uictores uictis in extremis rebus imponere conſue-
uere. Sed præter cætera Carthaginenſes annuum ſtipendium populo Romano uſque ad cer
tum tempus ſoluere tenebantur. Cum ueniſſet dies in quo prima penſio conferenda Roma-
nis erat, & ingemiſcerent omnes ad uocem tributi, ferunt Annibalem commotum inutili la-
mentatione Pœnorum riſum effudiſſe, & increpitum ab Aſdrubale Heduo, quod in commu-
ni totius ciuitatis mœſtitia tam effuſe lætaretur, reſpondiſſe, non lætantis hominis illum eſſe ri-
ſum, ſed eorum inanes lachrymas deridentis, quæ eo tẽpore in leuiore malo, quod cuiuſq; pri-
uati ciuis pecuniam tangeret, potius manarent, quàm antea cum Romani claſſes, arma, & am-
pliſſimarum uictoriarũ ſpolia Carthaginenſibus detrahebant, uictiſq; imponebant leges. Non
me præterit autores eſſe, qui dicant Annibalem ueritum ne petenti Scipioni dederetur, ſtatim
re male geſta in Aſiam profugiſſe. Sed utrum ſubitò hoc factum fuerit, an aliquanto poſt præ-
lium illud ad Zamam cõmiſſum, parum referre arbitramur, cum ſatis conſtet, eum deſperatis
rebus in Aſiam profectum, exilioq; mulctatum ad Antiochum perueniſſe. Fama quoq; haud
dubia eſt tam hopitaliter tamq; honorifice acceptum eſſe à rege, ut ſtatim publicis pariter ac pri
uatis conſilijs adhiberetur. Erat enim Annibalis nomen magna apud omnes gloria: communis
inſuper accedebat ira, communeq; in Romanos odium, uehemens ſtimulus ad excitandum
bellum. Quare opportune acceſſiſſe uidebatur, non ſolum ad inflammandum animum regis,
ſed etiam ad aperiendam uiam gerendi aduerſus Romanos belli, quam unicam tantum eſſe di
cebat, ſi arma in Italiã transferrentur, & Italici generis cõpararentur milites, quibus ſolis uictrix
aliarum gentiũ prouincia ſuperari poſſet. Centũ nauium claſſem, decem & ſex millia peditũ,
mille equites petebat à rege. His copijs ſe Italiam intraturum pollicebatur, ac turbaturum Itali-
cas gen

A eas gentes, quas ſciret ob recentem memoriam Punici geſti belli uehementer horrere Annibalis nomen. Spem inſuper afferebat de Punico renouando bello, ſi per regem ſibi liceret Carthaginem mittere, qui factionem Barchinam concitarent, atq; eorum animos permouerent, quibus imperium populi Romani erat inuiſum. Aſſentiente rege, Ariſtonem quendam Tyrium delegit hominem callidum & idoneũ ad hoc negocium conficiendum. Huic magnis præmijs pollicitationibusq; perſuaſit, ut Carthaginem peteret, amicos conueniret, & mandata quædam uerbis ſuis ad eos deferret. Ita Annibal patria exul per totum orbem terrarum aduerſus Romanos cõcitabat bellum. Nec iam inanes ex cogitationes uidebãtur futuræ, ſi Antiochus ut ab initio cœpit, ſic etiam poſtea ei magis quàm adulatoribus & purpuratis ſuis fidem præſtitiſſet. Sed inuidia quam plerũq; regiæ domus alunt, multos Annibali aduerſarios peperit: qui cum uererentur, ne callidus imperator his conſilijs aucupãdo gratiam regis, in maximum autoritatis & potẽtiæ gradum aſcenderet, eum ſuſpectum reddere nitebantur. Accidit etiam per id tempus, ut P. Villius legatus Epheſum ueniens, frequentẽ cum Pœno ſermonem haberet, ex quo facile data eſt obtrectatoribus criminandi facultas, & tanta ſuſpicio de fide Annibalis Antiocho orta, ut omnino à conſilio regio excluderetur. Sunt qui dicunt eodem tempore P. Aphricanum unum ex legatis ad Antiochum miſſum cum Pœno eſſe loquutũ, & inter alia multa, ab Annibale petijſſe, ut ex animi ſentẽtia diceret, quem maximũ imperatorum fuiſſe cenſeret: Annibalem autẽ reſpondiſſe, primo loco Alexandrũ Macedonum regem, ſecundo Pyrrhum Epirotã, tertio ſeipſum collocandum uideri. Ad hoc leniter arridentem Aphricanũ dixiſſe: Quid cenſeres Annibal ſi me uiciſſes? Me proculdubio, inquit, cunctis alijs imperatoribus anteferrẽ. Hoc reſponſum placuiſſe Scipioni ferunt, quod ſe nec poſthabitũ, nec adhibitum in cõparationem, ſed ueluti incõparabilem occulta quadam aſſentatione à Punico ingenio relictũ uideret. Poſt hæc Annibal occaſionem nactus Antiochum alloquendi, iam inde à prima pueritia repetens, ſic ſeipſum purgauit, ſic de odio ſuo in Romanos diſſeruit, ut in priſtinam gratiam regis, quam propè amiſerat, amicitiamq; rediret. Itaq; rex conſtituerat animo hunc ducem cum regia claſſe in Italiam mittere, ut præſtantiſſimi uiri & perpetui hoſtis populi Romani, ſicuti iam ſibi perſuaſerat, animũ ingeniumq; experiretur. Sed unus Thoas princeps Aetolorum huic ſentẽtiæ ad-

B uerſatus, ſeu inuidia, ſeu quod re uera ita agendum cenſeret, mutauit animũ regis, & hanc deliberationem quæ magnum momentũ ad bellum habitura uidebatur, omnino euertit. Hortatus eſt enim Antiochum ut in Græciam traijciens, ipſemet rem ſuam ageret, nec pateretur huius belli gloriam ad alium peruenire. Rex igitur perſuaſus paulò poſt in Græciam proficiſcitur ad excitandum aduerſus Romanos bellum. Vbi non longo interiecto ſpatio, cum de conciliãda Theſſalorum gente cõmuni conſilio agitaret, Annibal nominatim ſententiã rogatus, non tam de Theſſalis quàm de ſumma rerum, ita elato animo diſſeruit, ut approbationem omnium qui ibi aderant, aſſenſumq; moueret. Non enim de Theſſalis magnopere laborandum, ſed curandum omnibus modis cenſuit, ut Philippus Macedonũ rex aut in belli ſocietatem ueniret, aut neutri parti adhærens dimicationem ocioſus ſpectaret. Adiecit præterea conſilium de inferendo ex propinquo Romanis bello, ſuam quoq; operam ad id conficiendum ampliſſimis uerbis pollicitus eſt & detulit. Auditus eſt Pœnus ſumma attentione, ſententiaq; illius laudata magis, quàm poſtea re aut effectu comprobata. Ex quo pleriq; mirantur, hunc ducem qui tot annos cum populo Romano omnium penè gentium uictore certauerat, eo tempore poſthabitũ eſſe à rege, quo erat eius opera & conſilium maxime expetẽdum. Quis enim in toto orbe terrarum callidior imperator reperiri poterat? quis ad gerendum cum Romanis bellum accõmodatior? Hunc tamen poſthabuit rex initio gerendarũ rerum, nec multum tempus præterijt, cum cæterorum cõſilia deridens, faſſus eſt unum Annibalem præuidiſſe ea quæ in rem eſſent. Nam cum bellum in Græcia proſpere eueniſſet Romanis, ceſſit ex Europa Antiochus, & Epheſum ſe recepit, ibiq; ſolutus curis pacem animo deſtinabat, minime credens timenda eſſe in Aſia Romana arma. Nec deerat talia concupiſcenti adulatorum aſſentatio, perpetuum malum regum, qui dum ea quæ uolunt, libenter audiunt, ſe adulari ſinunt, & falli æquo animo patiuntur. Sed Annibal cui nota erat potentia Romanorũ, & dominandi cupiditas, regem monuit, ut de omnibus alijs præterquam de pace cogitaret, Romanos crederet nunquã quieturos, niſi cum experti eſſent, an ſicut in Aphrica Europaq;, ita etiam in tertia parte orbis terrarũ extendere fines imperij poſſint. Motus autoritate uiri Antiochus, extemplo Polyxenidam hominẽ ſagacem & maritimis certaminibus aſſuetum, aduentanti Romanorum claſſi ire obuiam iuſſit, & Pœnum in Syriam miſit, ut magnam uim nauium compararet. Huic deinde claſſi Annibalem ipſum &

C Apollonium quendam ex purpuratis ſuis præfecit: qui cum audiſſent Polyxenidam cum Ro-
manis congreſſum haud proſpere rem geſſiſſe, prælium ipſi cum Rhodijs, qui ſocij erant popu
li Romani, cōmittendum putarunt. Annibal in ea pugna Eudamum præfectum Rhodiorum
à ſiniſtro cornu inuadens, iam prætoriam nauim circũuenerat, & ſine dubio ſuperior erat, cum
ex alio cornu hoſtes fugato Apollonio aduolarunt, & uictoriam propè iam certam ex eius ma-
nibus extorſerunt. Poſt hanc naualem pugnam parum feliciter tentatam, nihil ferè memoria di
gnum ab Annibale geſtum accepimus. Nam debellato Antiocho, Romani præter alias condi
tiones quas impoſuerũt regi, Annibalem perpetuũ ſuæ reipub. hoſtem ſibi tradi poſtulabant.
Hæc Annibal multo antè proſpiciens, ſubitò poſt illam memorabilem pugnam ad Magneſiam
cōmiſſam, qua regiæ opes cōciderunt, ab Antiocho diſceſſit, & longis erroribus euagatus, tan
dem ad Pruſiam Bithyniæ regem confugit, nō quod in amicitia eius ſpem multam reponeret,
ſed quia per orbem terrarum longe terra mariq; dominantibus Romanis armis, locum magis
neceſſarium quem poſſet, quàm tutum quem uellet, ſibi petendum cenſebat. Sunt qui uicto
Antiocho in Cretam profectum ad Gortynios Annibalem dicunt, ibiq; extemplo uulgatum
eſſe, cum magnã uim auri argentiq; ſecum ferre. Ex quo ueritum ne Cretenſes ſibi manus inij-
cerent, tale remedium inueniſſe ad periculum euitandum. Amphoras plumbo aurato refertas
in templo Dianæ collocari iuſſit, ſimulans ſe earum ueluti theſauri ſui maximam curam ſolici-
tudinemq; habere. Ex altera parte ſtatuas æneas quas pecunia impleuerat, domi abiecit. Dum
illi templum cuſtodiunt, ne amphoræ ſe inſcijs auferantur, interim Annibal uelis in altum da-
tis in Bithyniam profugit. Eſt autem in Bithynia uicus iuxta littus maris, quem incolæ regionis
Libyſſam appellant, de quo uulgatum c rmen circunferri ſolum aiunt: Corpus Annibalis Li
byſſa tumulabit terra. Eo in loco diuerſa.,atur Pœnus, nō inerti quidem ocio uitam agens, ſed
in nautis, equis, ac militibus exercendis ſtudium adhibens. Dicunt autem ſcriptores quidam,
hoc tempore Pruſiam gerentem bellum cum Eumene Pergami rege, qui ſocius & amicus erat
populi Romani, claſſi Annibalem præfeciſſe. Hunc uero nouo commento Eumenem aggreſ-
ſum, ex nauali prælio uictoriam reportaſſe. Nam priuſquam pugnam inirent, Annibalem tra-
dunt magnam ſerpentum copiam in uaſa fictilia conieciſſe, deinde inito prælio, dum omnium
D animos oculoſq; occuparet certamen, uaſa in hoſtium naues immiſiſſe, atq; eo pacto implica-
tos hoſtes & re noua perterritos, in fugam uertiſſe. Eius autem ſic geſtæ rei non uetuſtiores an-
nales, ſed Aemilius & Trogus meminerunt. Itaq; fides penes autores ſit. Cæterum horum re-
gum contentionibus Romam perlatis, ſenatus Q. Flaminium, cuius ob res in Græcia geſtas ce
lebre nomen eſt, legatum in Aſiam miſit, ut (quantum coniectura aſſequi poſſum) cum utroq;
rege de pace ageret. Is cum ad Pruſiam ueniſſet, iniquo animo ferens hominem inimiciſſimũ
nomini Romano ex tot domitis gentibus populiſq; cæſis ſupereſſe, magna contentione à rege
impetrauit, ut ſibi Annibal dederetur. Iam inde ab initio Pœnus leuitatē Pruſiæ ſuſpectam ha-
bens, in diuerſorio plures cuniculos fecerat, ſeptemq; exitus præparauerat ad capeſſendam fu
gam, ſi qua repentina neceſſitas cōpuliſſet. Auxerat etiam non mediocriter hanc ſuſpicionem
ſuam Flaminij aduẽtus, quem ſibi tum publice ob cōmune odium urbis, tum priuatim ob me-
moriam Flaminij patris ad Thraſimenum lacum interempti, omnium Romanorum infeſtiſſi-
mum eſſe credebat. Ita anxius curis remedia (ut ſuprà diximus) ad euadendum inuenerat, pa-
rum ſibi aduerſus tantas opes profutura. Cum milites regij frequẽtes ad eum capiendum miſſi
undiq; cinxerũt domũ, ad primũ eorum aduentũ tentauit Annibal per quamoccultiſſimũ exi-
tum fugam capeſſere. Vbi eum locũ cuſtodijs teneri ſenſit, omni ſpe euadendi abiecta, ſtatuit
Interitus. morte uoluntaria Romanorũ manus effugere. Alij ſeruũ ab eo iuſſum cōpreſſa gula ſpiritũ in-
tercluſiſſe tradunt. Quidam ſanguinē tauri, ſicut Clitarchus Stratocleſq; de Themiſtocle finxit,
bibiſſe eum dicũt, atq; eo potu mortuũ concidiſſe. Liuius autem locupletiſſimus hiſtoriæ autor,
Annibalem ſcribit uenenũ ad ſimiles caſus præparatũ popoſciſſe, & penè mortiferã illam potio-
nem tenentem manu dixiſſe, Soluamus ingenti cura populum Romanũ, ubi mortis iam con-
ſumpti ſenis tantum tamq; præſens deſideriũ tenet. Romani patres Pyrrhum Epirotarũ regem
infeſtis ſignis appropinquantem mœnibus Romanæ urbis à ueneno monuerũt ut caueret. Hi
autores fuere, ut regiæ dignitatis iunctæq; dextræ oblitus hoſpes, hoſpitē ſcelere proderet. His
dictis regē Pruſiam multis execrationibus deteſtatũ, ueneno ſibi cōſciuiſſe mortem LXX. æta-
tis anno, quidam memoriæ prodiderunt. Defuncti corpus apud Libyſſam collocatũ dicunt in
lapideo ſepulchro, in quo ſcriptũ fuit, Annibal hic ſitus eſt. Sed eius mortis nunciũ accipientes
Romani, uarie id prout cuiuſq; ingeniũ erat, interpretabantur. Pleriq; Flaminium crudelitatis
arguebant,

A arguebant, quod ueluti præclari cuiuſdam facinoris gloriam adepturus, autor extitiſſet oppri- mendi exacta ætate uirum, à quo nullum ulterius periculum reipub. tam prope uictrici omniũ gentium timeri poterat. Quidam uero factum excuſantes, Flaminio etiã tribuebãt laudi, quod perpetuũ hoſtem populi Rom. de medio ſuſtuliſſet: cui etſi uires corporis ac robuſta ætas, non tamen ingeniũ, conſiliũ, rei militaris peritia deeſſet, quibus Pruſiam ad arma cõcitare, Aſiamq; nouis bellis commouere ac perturbare potuiſſet. Erant enim per id tempus ita amplæ Bithyniæ regni opes, ut non facile cõtemnendæ uiderentur. Nam poſteris tẽporibus Mithridates Bithyniæ rex, diu naualibus terreſtribusq; copijs populum Rom. fatigauit, aduerſusq; L. Lucullum ac Cn. Pompeium præſtantiſſimos imperatores cum magnis exercitibus in acie ſtetit. Idem à rege Pruſia duce præſertim Annibale timeri poterat. Quare nonnulli ea præcipue cauſa Q. Flaminium opinantur ad Pruſiam miſſum eſſe legatum, ut Annibalis necem ſecretis conſilijs agitaret. Verum credere libet hoc quæſitũ eſſe à Q. non tam ut præſenti morte Annibalem de medio tolleret, quàm ut homo qui tot inflixerat ſuæ reipub. clades, Romam uiuus perduceretur, idq; populo Rom. utile, ſibi uero honorificum eſſe cenſeret. Tali genere mortis interijt Annibal Pœnus, uir, ut alia omittã, bellicis ſine dubio laudibus uehementer excellens, cuius ſiue animus, ſiue ingenium, ſiue egregia rei militaris diſciplina, quanti momenti fuerit in rebus, facile ex eo intelligi licet, quod Carthaginenſes bello tanta contentione ſuſcepto, non prius ſe uictos cõfeſſi ſunt, quàm cum fuit Annibal apud Zamam magno illo prælio ſuperatus, ut bellicæ eorum uires ſtetiſſe ſimul cum Annibale duce, atq; unà cum eo conſediſſe uiderentur.

SCIPIONIS APHRICANI VITA

DONATO ACCIAIOLO INTERPRETE.

CORNELIO Scipioni, qui primus nomine uictæ à ſe gẽtis Aphricanus eſt dictus, patrem fuiſſe conſtat P. Scipionem uirum patritium, ex nobiliſſima Corneliorum gente, cum quo primum Romano imperatore Annibal Pœnus ſigna in Italia contulit. *Parens.* B Is cum multas eſſet in Hiſpania uictorias conſequutus, resq; geſſiſſet memoratu dignas, demum quodam prælio aduerſus hoſtes inito, dum ſeſe offert ubi plurimus labor, plurimũ periculi erat, ſubito perculſus ictu occiditur. Simili penè caſu Cn. Scipio eius frater paucis pòſt diebus fortiter pugnans interijt. Amboq; hi imperatores, præter rerum geſtarum nomen, magnum quoq; fidei, temperantiæ, uirtutis deſiderium non modo militibus ſuis qui ſuperfuere, ſed etiam Hiſpanis gẽtibus reliquerũt. At uero Cn. Scipionis P. Cornelius Naſica filius fuit, uir conſularis, triumphaliſq;, qui adoleſcens cum eſſet, pro accipiẽda matre Idæa in tota ciuitate eſt uir optimus iudicatus. Publij autem filij fuere Scipiones duo, egregia ſine dubio proles, quorum alterum ob Aſiam deuictam Aſiaticum, alterum uero domitorem Aphricæ, ob memorabilem uictoriam de Annibale & de Pœnis, ut ſuprà diximus, Aphricanum appellant. *Nomen.* De quo hæc ſcribenda ſuſcepimus, non tam ut eius nomen à Græcis Latiniſq; ſcriptoribus celebratum his literis fieret illuſtrius, quàm ut rerum geſtarũ ſeries & domeſtica diſciplina eſſet noſtra opera in oculis hominũ collocata, quam ueluti imaginem præclaræ uirtutis imperatores & duces cum intuerentur, imitatione digniſſimã iudicarent. P. Cornelius Scipio iam inde à pueritia cum eximiæ indolis & ſummæ uirtutis ſpecimen præ ſe ferret, ſub auſpicio patris cœpit diſciplinis militaribus erudiri. Ductus eſt enim in caſtra initio ſecundi Punici belli ſeptimũ & decimũ agens annum, ac breui tẽporis ſpatio factum eſt, ut magnã laudem à ſummo uiro & ab exercitu conſequeretur, equitando, uigilando, omnia militari labore tolerãdo. *Diſciplina.* Ea inſuper documenta animi atq; ingenij dedit, ut gratiam ſimul adipiſceretur, & admirationẽ gentium commoueret. Nam equeſtri prælio quod ad Ticinum amnem P. Cornelius conſul cum Annibale commiſit, interfuiſſe Scipionem conſtat: proditumq; memoriæ à quibuſdam autoribus eſt, Cornelium patrem ſauciũ ac propè ab hoſtibus circumuentũ, à Scipione filio iam tum pubeſcente fuiſſe ſeruatũ. Eo deinde tẽpore quo apud Cannas cum magna calamitate ac propè pernicie Romani imperij certatum eſt, cum ad decem millia hominũ Canuſium perfugiſſent, & omnes uno ore Appio Pulchro, qui proxime ædilis fuerat, & Cornelio admodum iuueni imperium detuliſſent, declarauit Scipio quanta ſibi uirtus, quantaq; animi magnitudo ineſſet. Nam quibuſdam iuuenibus de relinquenda Italia agitantibus, in conſultantium cœtum protu

C pit,ac ſtricto gladio iurare omnes coëgit ſe rempub.non deſerturos. Hæc aliaq; eiuſdem gene-
Honores oblati. ris,magnitudine quadam animi atq; ingenij ab eo iuuene ædita,populum Romanum compu-
lerunt,ut ei ſupra ætatem,ſupra etiam conſuetudinem,magiſtratus curamq; maximarum re-
rum deferret. Quippe ante legitimũ tempus ædilitatem petens,etſi tribuni plebis aduerſaren-
tur,quia nondum ſatis annorũ eſſet,peruicit tamen ut per tribus duceretur,atq; extemplo fre-
quentibus ſuffragijs Quiritũ ædilis curulis eſt declaratus. Cum uero pater patruuſq; duo egre-
gij imperatores,breui interuallo in Hiſpania cecidiſſent,curãdumq; à populo Romano eſſet,
ut aliquis dux ſingulari uirtute in eorum locum ſuccederet,nemo reperiebatur qui ad hoc gra-
ue & periculoſum bellum,poſt tantorum imperatorum interitum proficiſci auderet.Itaq; habi-
tis comitijs ut proconſul crearetur,cum cæteri reipub. principes in tanta facultate ſilerẽt,unus
Scipio quatuor & uiginti annos natus in medium proſiliens ingenti fiducia profeſſus eſt,ſe hoc
munus libenti animo ſuſcepturum. Hac fortiſſimi iuuenis audita uoce,nulla mora interpoſita
eſt,quin incredibili ſtudio ſuffragiorũ imperium in Hiſpaniam Scipioni decernerent. Sed pau-
lò poſt ſecum reputantes Quirites aduerſus quos Pœnorũ duces,& in quibus regionibus bel-
lum gerendum eſſet,uix cenſebant fieri poſſe,ut imbecillitas ætatis tantam grauitatem rerum
ſuſtineret. Quare momento temporis quaſi iam decretæ rei centurias pœniteret,magna ani-
morum commutatio facta eſt. Quod ubi animaduertit Scipio,ſtatim aduocata concione,ſic de
ætate ſua,ac de bello quod gerendum erat,diſſeruit,ut ad ſe unum intuendum omnes audien-
Animi & corporis habitus. tes conuerteret,& ad priſtinam ſpem bene gerendæ rei populum Romanum: animo,alijſq;
uirtutibus uehementer excellens,ſed præſtans etiam pulchritudine oris,& totius corporis for-
ma conſpicuus,læta atq; hilari fronte,quæ plurimum ualent ad gratiam hominũ conciliandam.
Habebat & in geſtu & in motu ſummam dignitatem. Ad hæc animi bona muneraq; naturæ,
cum militaris accederet gloria,dubium erat,gratior'ne gentibus domeſticis uirtutibus,an mira-
bilior bellicis artibus foret. Imbuerat etiam animos multitudinis ſuperſtitione quadam,quod
ſingulis diebus ex quo uirilem togam ſumpſerat,in Capitolium aſcẽdere,ac ſine arbitris ædem
ingredi conſueuit,ut crederent homines,ſicut iam multo antè Numam Pompilium ab Aege-
ria nympha,ſic etiam ipſum arcana quædam in templo doceri,quæ cæteris non eſſent commu-
D nia. Præterea ut olim de Alexandro Macedonum rege,ſic ea tempeſtate de Scipione quidam
finxiſſe uidentur,anguem in cubiculo matris frequenter uiſam. Cæterum ijs omiſſis P.Scipio
ex Italia decedens cum decem millibus peditũ,triginta nauium claſſe (omnes autem quinque-
remes erant) in Hiſpaniam proficiſcitur,ac paucis diebus ad Emporia delatus,copias exponit,
terreſtriq; itinere Tarraconem concedit.Ibi concilio indicto,legati ex ſocijs urbibus frequentes
cõuenere,qui comiter benigneq; accepti grata reſponſa domũ retulerunt. Poſt hæc Scipio in-
genti cura ad futurũ bellum intentus,cõmodiſſimũ eſſe ſtatuit,reliquias ueteris exercitus quæ
uirtute L.Martij ſeruatæ erant,ſuis copijs adiungere. Nam poſt duorum Scipionũ interitum,
cum Hiſpaniæ propè amiſſæ,Romanæ legiones fuſæ fugatæq; eſſent,unus L.Martius Roma-
nus eques,collectis duorum exercituũ reliquijs,præter omniũ ſpem exultantes uictoria hoſtes
cõtriuit,bellumq; in Hiſpania aduerſus tres Pœnorũ duces incredibili uirtute induſtriaq; ſuſti-
nuit. Ad has igitur copias quæ in hybernis conſtitutæ erant cum ueniſſet Scipio,excitati ſunt
omniũ animi ad ſpem bene gerendæ rei,& ueterum imperatorũ memoria renouata,ut nemo
miles eſſet qui iuuenem intuendo explere deſideriũ poſſet.Ipſe uero collaudatis militibus quod
de repub.non deſperaſſent,ante omnes L.Martium in præcipuo honore habuit,ut oſtenderet
uirum qui ſuis uirtutibus confideret,alterius gloriæ non inuidere.Exacta hyeme cum nouũ ue-
teremq; exercitũ ex hybernis deduxiſſet,omniũ primum Carthaginẽ nouam oppugnare con-
ſtituit: nulla enim ex Hiſpanis ciuitatibus opulentior habebatur,nulla cõmodior erat ad bellũ
terra mariq; gerẽdum. Quinetiã Carthaginẽſium duces omnẽ apparatũ belli,& quicquid pre-
cio dignũ habebant,in hanc urbem cõgeſſerant: eam quoq; ac eius arcem ualidis præſidijs mu-
nierant.Ipſi uero ne tribus una regio premeretur,diuerſa petierant loca,nihil minus eo tẽpore
quàm Carthaginis oppugnationẽ timentes. Scipio tam omnibus neceſſarijs cõparatis,ad eam
obſidendam cum omni exercitu profectus,terra mariq; urbẽ aggreditur. Negociũ arduum &
diuturnũ apparebat futurũ,quod urbs munita erat,& defenſores ita animati,ut non modo tue-
ri Carthaginis mœnia,ſed etiam erumpere in hoſtem,& caſtra Romanorũ aggredi auderent.
Verum multa interdum quæ uiribus ſuperari non poſſunt,ingenio conficiũtur. Compertum
habebat Scipio ſtagnũ,quod haud procul abeſt à Carthaginis mœnibus,æſtu maritimo decre-
ſcere,& uado ea parte tranſiri poſſe,unde ad murum facilius eſſet acceſſus. Tali occaſione qua

nulla

A nulla maior ad capiendam Carthaginem dari poterat, utendum ratus, cum tempus cōmodum uiſum eſt, expediri acies, & diſtributis copijs urbem uehementius quàm unquam antea oppugnari iubet. Ipſe interim fortiſſimorum uirorum manum deligit, quibus imperat, ut ſuperato ſtagno, in murum ab ea parte quæ minime ſuſpecta erat, euadant. At hi quibus negocium datum eſt, proſpere traiecto ſtagno cum ex alia parte urbis acerrime pugnaretur, locum quem petebant, neglectum inueniunt, celeriterq́; ſcandentes murum hoſtes à tergo adoriuntur. Oppidani & externi præſidij milites, quibus tantum repētini periculi præter opinionem acciderat, extemplo mœnia deſerunt, ancipitiq́; pauentes malo ſe in fugam conijciunt. Inſtant tergis Romani, ſubitoq́; urbem capiūt, diripiuntq́;: ubi ingens præda, & omnium rerum quæ ad bellum uſui erant, ſumma eſt facultas inuenta. Scipio ob bene nauatam operam collaudatis donatisq́; militibus, cum ei qui primus murum aſcenderat, muralis corona danda eſſet, & cōtentio inter duos milites orta omnem propè exercitum in certamen traxiſſet, extemplo concione aduocata, compertum ſe habere dixit ambos pariter murum aſcendiſſe, atq; ambos coronis muralibus donandos eſſe. Quo factum eſt, ut omnis contentio quæ iam ad ſummum peruenerat, tolleretur. Poſt hæc obſides, quorum in ea urbe ingens copia erat, ciuitatibus Hiſpaniæ reſtitui iuſſit, ex quo maxime humanitatis & clementiæ nomen ſibi comparauit, multosq́; populos hac indulgentia mouit, ut ad Romanum redirent à Punico imperio. Sed omnium primum eius famam & beneuolentiam auxit id, quod à cunctis ſcriptoribus ut ſummæ uirtutis exemplum celebratur. Adducta eſt enim in conſpectum imperatoris una ex captiuis uirgo longe ante alias ſpecie ac pulchritudine inſignis, hanc & Scipio cuſtodiri diligentiſſime, & ſeruari integerrime iuſſit: pauloq́; pòſt cum deſponſatam comperiſſet Luceio principi Celtiberorum, ſponſo ad ſe accito (is adoleſcens erat) integram inuiolatamq́; reſtituit. Res eſt profectò celebranda literis, & ipſe Scipio dignus ut tantæ manſuetudinis & continentiæ ab omnibus ſcriptoribus ferat fructum. Huius beneficij memor Luceius, cum liberalitatē, modeſtiam, & ſingularem in omni genere uirtutis præſtantiam Romani ducis per ſuos populos diuulgaſſet, paulò poſt cum magna equitum manu in Romanorum caſtra redijt. Carthaginenſium duces Mago, Aſdrubal Barchinus, & alter Aſdrubal Giſgonis filius, Carthagine noua amiſſa, etſi non ignorabant quantū

Continentia mirabilis.

B ad opinionem gentium & ſummam uniuerſi belli eſſet detrimenti acceptum, tamen rem primo tegere, deinde uulgatam extenuare uerbis quoad poterant nitebantur. Scipio uero multis populis principibusq́; Hiſpanis, inter quos duo reguli Mandonius & Indibilis fuere, ſic adiunctis, conſtituit animo in ea loca iter facere, quibus in locis Aſdrubalem Barchinū eſſe audiebat, ut prius cum eo, quàm Mago & alter Aſdrubal ſe ei cōiungerent, decertaret. Aſdrubal Barchinus prope flumen Beſulam habebat caſtra, auidus & ipſe certaminis, & ſuis copijs ſatis fidens. Verum ubi appropinquare Scipionem cognouit, ex planitie in tumulum quendam ſatis natura munitum ſeſe recepit. Quem inſequutæ Romanæ legiones nullam moram interponendam putarunt, quin cedenti inſtarent hoſti, & primo aduentu caſtra adorirentur. Non ſecus quàm ſi una expugnaretur urbs, circa caſtra pugnatum eſt. Carthaginenſes natura loci & neceſſitate, quæ etiam ignauos excitare ſolet, fidentes, impetū hoſtium ſuſtinere nitebantur. Romani contrà ſpe & audacia pleni acriter dimicabant, atq; eo magis, quod in conſpectu Scipionis atq; omnis exercitus res gerebatur, ut nullum paulò fortius factum latēre poſſet. Itaq; non prius remiſſa oppugnatio eſt, quàm omni conatu annixi Romani uallum ſuperarunt, pluribusq́; locis caſtra irrumpentes in fugam compulerunt Pœnum. Aſdrubal uero dux priuſquā caſtra in poteſtatem Romanorum ueniſſent, cum paucis militibus fugit. Hoc prælio facto, Scipio conſuetudine ſua omnis captiuos Hiſpani generis ad ſe uocari, & ſine precio dimitti iuſſit. Adoleſcentem ex his regij generis, Maſiniſſæ nepotem, comiter benigneq́; acceptum ad Maſiniſſam remiſit, magnificentiſſima quoque adiecit dona, ut oſtenderet imperatorem exercitus non minus liberalitate & domeſticis uirtutibus, quàm bellicis artibus ornatum eſſe oportere. Eſt enim belli finis uictoria, cuius fructus maxime in liberalitate clementiaq́; conſiſtit. Hinc ducum gloria, hinc imperatoriæ laudes emanant, ut in præſentibus accidit rebus. Nam Hiſpanorum multitudo quæ ibi frequens aderat, hanc indulgentiam Romani ducis admirata, contineri non poterat, quin eum honoris & uirtutis gratia appellaret regem. Sed Scipio hanc uocem Romanis auribus inſuetam ſubitò oppreſſit, nec eum titulum ſibi tribui paſſus eſt, quem optimorum ciuium conſuetudini, & Romanæ libertati aduerſum eſſe ſciebat. Hortatus eſt tantum Hiſpanas gentes, ut ſi in referenda gratia memores eſſe uellent, fidem in populum Romanum beneuolentiamq́; ſeruarent. Dum hæc à Scipione gerebātur, interim alij duo

In hoſtem liberalitas.

C Carthaginenſium duces accepto nuncio male geſtæ ad Beſulam rei, iungere copias properarunt: pauloq́ pòſt Aſdrubali Barchino ſe coniunxerunt, ut communi conſilio de ſumma belli decernerent. Itaq; inter ſe colloquuti, poſt longam diſceptationem in ea ſententia conuenere, ut Aſdrubal Barchinus in Italiam ubi Annibal frater & caput belli erat, tranſiret: Mago uero & alter Aſdrubal in Hiſpania remanerent, ſupplementum à Carthagine peterent, nec prius cum imperatore Romano ſigna conferrent, quàm undiq; conuocatis auxilijs ingentes copias contraxiſſent. Poſt hæc petente Italiam Aſdrubale, miſſus eſt ex Aphrica in eius locum imperator Hanno: quem primo aduentu Celtiberiam concitantem M. Syllanus iuſſu Scipionis aggreditur, prælioq́ commiſſo ſuperat capitq́. Erat una urbs, quam incolæ regionis Oringen appellant, opulentiſſima ſanè & accommodatiſſima ad renouandum bellum: ad hanc oppugnandam cum parte copiarum miſſus L. Scipio, locum munitiorem inuenit quàm ut primo impetu capi poſſet. Itaq; corona circundedit urbem, paucisq́ diebus expugnatam direptamq́ in poteſtatem redegit. Inſtabat iam propinqua hyems, & tẽpus admonere uidebatur ut hyberna utrique peterent. Quare his rebus proſpere geſtis, Scipio Tarraconem, Mago & Aſdrubal Giſgonis filius ſe ad oceanum receperunt. Sequenti æſtate magna contentione renouato in ulteriore Hiſpania bello, Romani Carthaginenſesq́ prope Beſulam congrediuntur, iuſtaq́ acie prælium committunt. In quo poſt longum certamen ſuperior Scipio in fugam uertit hoſtes, magnoq́ numero eorum interfecto, neq; ſui colligendi, neq; conſiſtendi facultatem dedit, neq; prius uictoriæ modum impoſuit, quàm Aſdrubal & Mago ex continenti pulſi, Gades ſe recipere coacti ſunt, omnibus propè copijs amiſſis. Erat in exercitu Carthaginẽſium Maſiniſſa iuuenis magni animi, magniq́ conſilij, qui opportunitate capta clàm cum Syllano congrediendi, primos aperuit ei amicitiæ aditus, ſiue Scipionis liberalitate allectus, ſiue tempus ueniſſe ratus, in quo uictoribus Romanis adhærendum cenſeret. Hic eſt Maſiniſſa, qui poſtea beneficio Romanorum potentiſſimus euaſit Numidiæ rex, ac multis in rebus populo Romano uſui & adiumento fuit. Cæterum eo anno, qui erat decimusquartus ſecundi Punici belli, felici auſpicio proconſulis Scipionis, Hiſpania prima ex continentis regionibus uicta, poſtrema tamen in prouinciæ formam redacta ab Auguſto Cæſare longo interuallo fuit. Scipio non contentus maximis re-

D bus quas breui tempore in Hiſpania geſſerat, cum iam ſibi Aphricam animo deſtinaret, commodiſſimum eſſe ſtatuit Syphacem Maſſeſſulorum regem omni arte in Romanorũ amicitiam trahere. Itaque explorata uoluntate regis, cum non alienam à ſocietate populi Romani comperiſſet, extemplo omnibus rebus poſtpoſitis, duabus quinqueremibus in Aphricam contendit. Veniebat à Gadibus eodem tempore Aſdrubal Giſgonis filius, ac ueluti ex compoſito hi duo clariſſimi imperatores regem adierũt, certatim quiſq; pro ſua repub. amicitiam petituri. Syphax hoſpitio ambos comiter benigneq́ accepit, operamq́ dedit, ut pariter eadem menſa, eodem cubiculo uterentur, ne alter alteri prælatus in honore uideri poſſet. Tradunt Aſdrubalem præſentis Scipionis animum ingeniumq́ admiratum, ſecum agitaſſe, quãtum periculi ex eo uiro ſuæ ciuitati atq; omni Aphricæ immineret. Iuuenem enim acrem & ſummis uirtutibus præditum, tum multis prælijs uictorẽ eſſe cernebat, nec in tam florenti ætate adduci poſſe credebat, ut pacem quàm bellum mallet. Suſpicabatur etiam, ne Syphax eius autoritate & præſentia motus, ad Romanos animum inclinaret. Nec iam eum fefellit opinio. Nam Syphax etſi primo aduentu parem ſe utriſq; præbens, ſermonẽ induxiſſet de finiendo inter Romanos Carthaginenſesq́ bello, tamen poſtea negante Scipione, inconſulto ſenatu quicquam agi de pace poſſe, poſthabendum Aſdrubalem cẽſuit, ac deſiderio Scipionis obſequutus, cum populo Romano fœdus inijt. Scipio in Hiſpaniam reuerſus, Iliturgium & Caſtulonem & quaſdam alias ciuitates quæ populi Romani detrectabant imperium, partim ipſe ui expugnauit, partim auſpicio L. Martij in ditionem redegit. Et ne tot tantisq́ rebus proſpere geſtis aliquod deeſſet lætitiæ genus, Carthaginem nouam profectus ludos gladiatorũ magnifico apparatu fecit, quibus non ſolum ſpectando, ſed etiam pugnando multi clari uiri interfuerunt. Sed ex Hiſpanis duo præter alios inſignes nobilitate principes, Corbis & Orſua, de regno inter ſe diſſidentes, eo die controuerſiam finiere, altero eorum alterius manu interempto. Grauis ſpectantibus eorum dimicatio, grauior etiam (quia patrueles erant) mors interempti fuit. Poſt hæc Scipionem longe maiora quàm ea quæ geſſerat meditãtem, aduerſa ualetudo corripuit: cuius fama per Hiſpaniam uulgata, & ut plerunq; fit, ſermonibus aucta, ad ſpem nouarum rerum non ſolum Hiſpanas gẽtes, ſed etiam Romanorum exercitũ, quem ille ad Sucronem reliquerat, concitauit. Soluta primum militum diſciplina imperatoris abſentia fuerat, mox rumores de ægritudine eius & de periculo uitæ in

exercitum

A exercitum delati, tantam ſeditionem motumq́ꝫ fecerũt, ut quidam contempto tribunorum imperio, hisq́ꝫ demum fugatis, duos gregarios milites ſibi crearent imperatores, qui nõ ſolum nomen imperij à uanis autoribus delatum, ſed etiam faſces & ſecures præ ſe ferre auſi ſunt, adeò furor plerunque & mala ambitio mortalium mentes exagitat. Nec quieuere Hiſpanæ gentes, Mandonius præſertim atq; Indibilis, qui affectantes Hiſpaniæ regnum, poſt expugnationem Carthaginis nouæ ad uictorem Scipionem defecerant. Deinde Romanorũ potentiam longe lateq́ꝫ diffuſam, iniquo animo tolerantes, aliquam nouandarum rerum occaſionem quærebant. Acceptis autem rumoribus nõ ſolum de morbo, ſed propè etiam de morte P. Scipionis, fideq́ꝫ adhibita, extemplo exercitum compararunt, & Sueſſitanis qui ſocij & amici erant populi Romani, intulerunt bellũ. Verum cõualeſcente Scipione, ut ex fama eius mortis falſo credita multiplex tumultus fuerat exortus, ſic cõperta ueritate rei, territi ſunt omniũ animi, nec quiſquam auſus eſt in nouandis rebus ulterius progredi. Scipio magis externis bellis quàm domeſticis ſeditionibus aſſuetus, etſi militibus qui deliquerãt grauiter ſuccenſendũ putabat, tamen ne dum iræ indulget exceſſiſſe in puniendo modum exiſtimari poſſet, de hac re ad conſilium refert. Maior pars in eos à quibus initium tumultus ortum erat, animaduertendum, & reliquis ignoſcendum cenſuit: ſic enim fieri poſſe oſtendit, ut pœna ad paucos, exemplũ ad multos perueniret. Hanc ſententiã ſequutus Scipio, extemplo exercitum ſeditionis autorem ad accipiendũ ſtipendium Carthaginem nouam acciri iubet. Edicto paruerũt milites, alij ſuam culpam, ut plerunq; ſibi indulgent homines, leuiorem rati, alij Scipionis freti ingenio, quod mite in puniendo eſſe compererant. Dicere enim ſolitus fuit, malle ſe unum ciuem cõſeruare, quàm mille hoſtes perdere. Vulgatum quoq; erat alium Scipionis exercitũ paratum eſſe in armis, & aduentũ eorum operiri, ut omnes copiæ ſimul iunctæ aduerſus regulos in Sueſſitanos ducantur. Quamobrem ex Sucrone diſcedentes, magna ſpe ueniæ conſequendæ Carthaginem ueniunt. Sed poſtridie eius diei quo urbem ingreſſi ſunt, in forum uocati ac inermes cõſiſtere iuſſi, armatis legionibus circundantur. Tum imperator Romanus tribunal aſcendens, uniuerſæ multitudini ſeſe oſtendit ea ualetudine, eo uigore, qualis in pubeſcente ætate unquam fuerat. Concionem deinde habuit longe acerrimam, & grauiſſimis querimonijs plenam, ut nemo miles ex inermi exercitu *Ingeniũ in puniendo mite.*

B eſſet, qui aut à terra oculos erigere, aut dicentis uultum ſuſtinere per pudorẽ poſſet. Conſcientia enim perpetratæ rei ac ſuppliciorũ metus terrebat animos, & optimi ducis præſentia noxijs pariter atq; innoxijs luborẽ incutiebat. Itaq; triſti ſilentio torpebant omnia. Poſteaquam finem dicendi fecit, principes ſeditionis in conſpectum multitudinis producũtur. Ibi uirgis cæſi, more maiorum, ſecuriq́ꝫ percuſſi, horribile ſpectaculũ uiſentibus prębuere. His rebus ita compoſitis, Scipio reliquis militibus nouo ſacramẽto adactis, expeditionem in Mandonium atq; Indibilem pronunciari iubet. Nam hi ſecum reputãtes, à militibus Romanis qui caſtrenſis ſeditionis autores fuerant, pœnam eſſe repetitam, omnem ſpem abiecerãt ueniæ impetrandæ, atq; ex eo XX millia peditum, duo millia equitum comparauerãt, ut his copijs aduerſus Romanos progrederentur. Quod ubi cognouit Scipio, priuſquam augerẽtur regulorũ uires, & plures populi conſpirarẽt, maturat à Carthagine proficiſci, & quanta maxime celeritate poteſt, ad hoſtem pergit. Reguli loco ſatis munito habebant caſtra, ſicq́ꝫ ſuis copijs fidebant, ut nec alios prouocare, nec prouocati pugnam detrectare parati eſſent. Factum eſt autem propinquitate caſtrorũ, ut paucis poſt diebus à Romanis laceſſiti in prælium deſcenderẽt, in quo quidem aliquandiu ſumma contentione dimicatũ eſt. Tandem Hiſpani à tergo circũuenti, ac in orbem pugnare coacti ſuperantur. Vix tertia pars ex eorũ numero aufugit. Mandonius atq; Indibilis nullũ remedium perditis rebus eſſe cernentes, legatos ad Scipionem miſerũt, qui ſuppliciter pacem peterent, & ueniam deprecarentur. At Scipio etſi quantum in ſe atq; in populum Romanũ facinus admiſiſſent, intelligebat, tamen non minus decorum putans hoſtem clementia & manſuetudine ſuperare, quàm armis, regulis ignouit, pecunia tantũ ut militi ad ſtipendium ſoluerent imperata. Per id tempus Maſiniſſa à Gadibus profectus in continentẽ uenit, ut amicitiæ fidem, quam per M. Syllanum abſenti Scipioni obtulerat, præſenti confirmaret, ſimul ut ipſum Scipionem alloqueretur, quem ob res egregie geſtas præſtantiſſimũ eſſe uirum cõſtituerat animo. Verum nec tam opinioni Numidæ uirtus P. Scipionis, nec expectationi (ut plerunq; accidere conſueuit) præſentia defuit. Nam præter ingentia animi bona, quibus Scipio cæteros alios anteibat, præ ſe etiam ferebat eximiã formam, & omni amplo dignam imperio. Erat præterea uir benignus in audiendo, facundus in reſpondendo, & in cõciliandis hominibus egregius artifex: habitu corporis uirili, cæſarie promiſſa utebatur. Hunc igitur Maſiniſſa ſalutatũ ueniens, ut primum con- *Formæ maieſtas.*

C ſpexit, ſic uirum admiratus eſſe dicitur, ut nec ab eo dimouere oculos, nec intuẽdo explere deſiderium poſſet. Ampliſſimis uerbis ei gratias egit pro nepote ad ſe remiſſo, & fidem ſe præſtaturum initæ amicitiæ dixit: quam poſtea erga populum Romanum uſq; ad exitum uitæ conſtantiſſime coluit. Iam uero omnes Hiſpaniæ populi aut imperium aut ſocietatem Romanorũ acceperant, cum Gaditani idem ſibi licere arbitrantes, ſponte Romanis ſe dedidere: gens uetuſta origine, & ſi famæ credere libet, ut Carthago in Aphrica, in Bœotia Thebæ, ita Gadis ad oceanum colonia Tyriorum fuit. Scipio receptis Hiſpanijs, pulſis Carthaginẽſibus, cum nihil relinqueretur quod ſibi conſtituendũ putaret, L. Lentulo & Manlio Accidio prouincia tradita, Romam redijt. Venienti ſenatus extra urbem datus eſt in æde Bellonæ, ubi cum res à ſe per multos annos fortiter feliciterq; geſtas expoſuiſſet, oſtendiſſetq; quatuor hoſtium duces, quatuor exercitus multis prælijs à ſe uictos, Carthaginẽſes ex Hiſpanijs eiectos, nullas gentes in his terris relictas quæ non ueniſſent in populi Romani poteſtatem, res ampliſſimo triumpho dignas eſſe cenſebat ſenatus. Sed quia nemini adhuc contigerat, ut cum proconſul & ſine magiſtratu eſſet, pro rebus geſtis triumphanti inuehi liceret in urbem, nec patribus uiſum eſt, nec ipſe Scipio magnopere cõtendit, ut nouo exemplo morem maiorum ſui cauſa commutarẽt. Ingreſſus urbem paulò poſt ingenti ſtudio populi Romani conſul declaratur. Tradunt raro unquam frequentiorem multitudinẽ, non tam ad celebrãda comitia, quàm ad conſpiciendũ P. Cornelium Scipionem Romã ueniſſe. Itaq; non ſolũ Quirites, ſed externi etiã homines hunc unum intuebantur, publice priuatimq; dicebãt mittendum in Aphricam eſſe ad inferendũ ex propinquo Carthaginẽſibus bellũ. Idem cum ſentiret Scipio, de hac re ad populum ſe relaturũ ſignificabat, ſi tam ſalutari conſilio aduerſaretur ſenatus. Quidam enim ex patribus, atq; inter eos præcipuæ autoritatis Fabius Maximus huic ſentẽtiæ acriter reclamabat. Scipio in contrarium nitebatur, rationibus multis oſtendens hac una uia ſuperari Pœnos, & Annibalem deduci ex Italia poſſe, cætera uana eſſe conſilia. Poſt lõgã altercationẽ Scipioni Sicilia decreta, permiſſumq; à ſenatu eſt, ut ſi arbitraretur utile exq; Rep. eſſe, cum omni exercitu in Aphricam traijceret. Hoc ſenatuſconſulto in populũ ædito, ſic erecti ſunt omnium animi ad ſpem magnarũ rerum, ut iam de Aphrica cogitarent, & bellum poſſe confici non diffiderent. Sed Scipioni in rebus neceſſarijs

Geſta quam breuiſſime.

D comparandis maxima difficultas proponebatur, cum ob ærarij inopiam, tum ob iuuentutis penuriam, cuius florem præteritæ clades à Pœno illatæ abſumpſerant. Ipſe tamen ne tantæ expectationi deeſſet, ingenti ſtudio in apparatum belli intendit. Et adfuerunt ei multi Hetruriæ atq; Vmbriæ populi, quorũ alij materiam ad fabricãdas naues, alij arma, quidã frumentũ ac omnis generis commeatum ad iuuandum exercitum detulerũt. Quadrageſimoquinto die, quod uix cuiquam credibile uideretur, fabricata inſtructaq; claſſe ex Italia decedens Scipio in Siciliã contendit. At cum exercitũ in ordines redigeret, eos præcipue ſeligendos putauit, qui ſub M. Marcello multos annos meruerant, ſummamq; ſcientiã rei militaris habere exiſtimabantur. Siculos autem partim autoritate, partim gratia impulit ad ſubminiſtrandũ auxilium futuro bello, quod in Aphricam transferre cum primum per anni tempus poſſet, omni ſtudio parabat. Tradunt præter alia Scipionem ex uarijs ciuitatibus CCC iuuenes legiſſe totius prouinciæ nobiliſſimos, ac eis præcepiſſe, ut certa die cum armis equisq; adeſſent. Hi ut imperatum erat cum præſtò fuiſſent ad conſtitutã diem, optionem detulit conſul, qua uel ipſi ſecum in Aphrica militarent, uel totidem alijs ſubſtitutis equos armaq; largirentẽ, utrum uellent acciperent. Singulis remiſſionẽ militiæ petentibus, dati ſunt uicarij CCC Romani iuuenes, quos Scipio inermes ex Italia adduxerat, eo conſilio ut Siculorum impenſa, ſicut euenit, armis equisq; inſtruerẽtur. Horum opera multis poſtea certaminibus fideli atq; utili in Aphrica uſus eſt. Iam tempus hybernorum erat, cum Scipio non ſolũ in apparatibus belli, ſed etiam in componendis Siciliæ rebus curam adhibendam ratus, Syracuſas petit. Vbi cum ex multorũ querimonijs cognouiſſet, ſatis magnã copiam Italicorũ militum in eadem urbe uerſari, qui res bello partas, deinde Syracuſanis per ſenatum reſtitutas retinerent, ſtatim eos partim edictis, partim iudicijs cõpulit ad ea implenda, quæ ſenatus cenſuiſſet. Qua ex re magnam gratiam & iuſti conſulis famam apud Siculas gentes eſt adeptus. Interim per C. Lælium multa cum præda ex Aphrica redeuntẽ certior fit, Maſiniſſam regem cupidiſſime aduentũ ſuum operiri, monere atq; rogare, ut ſi Reip. cõmodo facere poſſit, quamprimũ in Aphricam traijciat. Idem cupere multos Aphricæ populos, qui odio habentes Carthaginenſiũ imperium, aliquam nouandarũ rerum occaſionem expectent. Nec tam ulla Scipionis ſecordia eam profectionem diſtulerat, cum raro quiſquam alter imperator aut efficacior, aut ſolertior in rebus agendis fuerit. Verum Siculæ res & occaſio recipiendi Locros impe-

dimento

A dimento fuere, quo minus negociũ pro ſuo arbitratu conficeret. Acceſſit etiam cauſa quædam Pleminij legati, qui Locris à Scipione relictus, cum omne genus improbitatis, libidinis, auaritiæ in oppidanos exercuiſſet, facile multitudinem perpulit, ut omnia mallet, quàm impuriſſimi hominis imperium ferre. Miſſi igitur à Locrenſibus Romam legati cum in ſenatum ueniſſent, & grauiſſimas iniurias à Pleminio acceptas queſti eſſent, ſic patres mouerunt, ut non ſolum in Pleminium, ſed etiã in Publium Scipionem atroces ſententiæ dicerentur. Hinc obtrectatores Scipionis amplam materiã calumniæ nacti, aſſerere non dubitabant, eum cognouiſſe Locrenſium iniurias, Pleminij ſcelera, ſuorũ militũ diſſenſiones, atq; omnia lentius tuliſſe, quàm optimum conſulem deceret. Addebãt præterea exercitum in Sicilia habere uecordem, & omni diſciplina ſolutum militari, ipſum ducem oſcitantẽ totum ſe ad uoluptates & ocium contuliſſe. Et præter cæteros Fabius Maximus in Scipionem inuectus ſic modũ exceſſit, ut extemplo reuocandum ex Sicilia, abrogandumq; ei imperium cenſeret. Hæc nimis aſpera uiſa omnibus ſententia eſt. Quamobrem Q. Metelli conſilium ſecuti patres decreuerunt, ut decem legati in Siciliam tranſmittentes, cuncta quæ de Scipione ad ſenatum delata erant, diligenti ſtudio perquirerent: ſi nocentem inueniſſent, ſtatim iuſſu ſenatus in Italiam reuocarent: ſin uero falſa eſſent crimina, & uanæ inuidorũ calumniæ, dimitterent ad exercitum, hortarenturq; ut fidenti animo bellum ſuſciperet. Profecti in Siciliam legati, in diſcutiẽdis ſingulis rebus nullam Scipionis culpam inuenire potuerunt; niſi quod iniurias à Pleminio Locrenſibus illatas nimis leni animo pertuliſſet. Erat enim Scipio in remunerãdo largus, in puniendo mitis & clemens. Exercitũ uero, claſſem, & omnem apparatum belli cum intuerentur, ſic admirati eſſe dicuntur copiam & ordinem ſingularum rerum, ut poſtea in urbem redeuntes ampliſſimis laudibus P. Scipionem efferrent, & reiectis inuidorum calumnijs, ad certiſſimã uictoriæ ſpem ſenatum populumq; Romanũ reuocarent. Cæterũ domeſticis impedimentis ſublatis, aliæ foris ſuperuenerunt curæ, quæ non mediocriter animũ Scipionis mentemq; turbarunt. Nam oratores à Syphace miſſi denunciarũt ei, nouum ſibi fœdus cum Carthaginẽſibus ictum, affinitatem cum Aſdrubale contractam, filiam eius ſibi matrimonio iunctam: propterea monere, ut ſi ſuæ Reipublicæ cõſulere uelit, Aphrica abſtineat, eoſdem enim quos Pœni haberent, ſe amicos inimicosq; habiturum. Hos legatos Sci-

B pio, ne mandata regis efferrent̃, extemplo ad Syphacem remiſit cum literis, quibus poſtulabat, ut initæ ſocietatis iunctæq; dextræ memor, caueret ne quid nomine Romano & regia fide indignum moliretur. Poſt hæc cõcione aduocata, legatos Syphacis ueniſſe in Siciliã dixit, ut ſicut antea Maſiniſſa, ſic etiam hi nimiam dilationẽ aduentus ſui quererent̃. Itaq; maturandũ in Aphricam eſſe, atq; ideo cunctis militibus edicere ut arma expediant, & ad profectionem neceſſaria comparent. Hoc edictum Romani ducis ubi per Siciliam uulgatum eſt, ſtatim multitudo ingens Lilybæum cõfluxit, non hominũ ſolum qui in Aphricam traiecturi erant, ſed eorũ etiam qui ſpectatum uenerant Romanã claſſem, qua raro unquam inſtructior aut omni armatorum genere ornatior uiſa fuerat. Ipſe uero Scipio ſatis iam omnibus cõſtitutis, è Lilybæo ſoluit tanta cupiditate tranſmittendi, ut nulli ei neq; remi neq; uenti ſatisfacerẽt. Deuectus eſt tamen paucis diebus ad promontoriũ Pulchri, atq; ibi omnes copias in terram expoſuit. Sed celeriter eius aduentus Carthaginem nunciatus ſic ciuitatem turbauit, ut conclamatum eſſe ad arma, ſtationesq; in portis murisq; diſpoſitas, quidam autores ſint. Nam à M. Regulo uſque ad eum diem L. propè annorum intercelſerat ſpacium, ex quo nullus imperator Romanus cum ualido exercitu terram Aphricam intrauerat. Meritò igitur pauoris ac tumultus omnia erant plena. Augebat etiam terrorem Scipionis nomen, cui Carthaginenſes quem ducem aut opponerẽt, aut parem arbitrarentur non reperiebant. Aſdrubal Giſgonis filius egregius ea tempeſtate imperator habebat̃, quem uictum à Scipione fugatumq; ex Hiſpania meminerãt. In eo tamen atq; in Syphace potẽtiſſimo rege magnam ſpem ſeruandæ patriæ reponentes Pœni, hunc rogare, illum monere non deſiſtunt, ut quanta maxima celeritate poſſint, Aphricæ rebus ſubueniant. Sed dum hi copias iungunt, interim Hanno Amilcaris filius proximam regionem tueri iuſſus, obuiam Romanis progreditur. Scipio populatis agris, ditatoq; exercitu ingenti præda, prope Vticam cum omnibus copijs conſederat, ut celebrem urbem & opportunam ad bellum terra mariq; gerendum, ſi qua uia fieri poſſet, in poteſtatem redigeret. Et ſub idem tempus Maſiniſſa in caſtra Romanorum uenerat, ardens incredibili cupiditate belli gerendi aduerſus Syphacem regem, à quo nõ multo antea paterno regno fuerat expulſus. Hunc Scipio quia iuuenẽ acrem & manu promptũ in Hiſpania cognouerat, priuſquam maiores copiæ à Carthaginenſibus cogerentur, ſpeculatũ mittit hoſtiũ caſtra, atq; ei præcipit, ut omni ingenio adhibito Hannonem

C ad pugnam eliciat. Maſiniſſa ut imperatum erat, hoſtem irritando, ſenſimq́ꝫ trahendo perducit
ad ea loca, quibus in locis Scipio cum armatis legionibus conſtiterat, expectans occaſionem ge
rendæ rei. Defeſſa iam erat hoſtiū acies, cum Romani recentibus copijs obuiam facti, prælium
ineunt. Primo congreſſu ſuperatur Hanno, & ipſe cum parte copiarū occiditur. Reliqui terga
dantes, quà poteſt quiſq́ꝫ fugam per diuerſa petunt. Poſt hanc uictoriam, Scipionem ad oppu-
gnandam Vticam redeuntem, abſiſtere incepto coëgit ſubitus Aſdrubalis & Syphacis aduen-
tus, quingentes peditū equitumq́ꝫ copias ſecum ducentes, haud procul à Romanis poſuerunt
caſtra. Quod ubi animaduertit Scipio, ſtatim ſoluta obſidione, caſtra in quodam promontorio
communiuit, unde procedere obuiam hoſti, & uexare Vticenſes, & claſſem ſubductam tueri
poſſet. Cæterū cum tempus poſtulare uideretur ut hyberna utrinq́ꝫ peterent, placuit ei ad Sy-
phacem mittere, qui tentarēt animū regis, & quantū in eis eſſet à Carthaginenſiū amicitia abdu
cerent. Hunc enim ſciebat Sophonisbæ nuptijs agitatū, & quaſi muliebribus inſtructū furijs,
eò inſaniæ deueniſſe, ut non modo Romanos non iuuandos, ſed etiam contra ius fœderis op-
pugnandos cenſeret: quod ſi qua uxoris ſatietas hominē cepiſſet, iam ad ſanitatem eum reuerti
poſſe arbitrabatur. Syphax auditis his quæ nomine Scipionis ad eum deferebātur, tempus iam
eſſe reſpondit, ut non de relinquenda Pœnorum ſocietate, ſed de abijciendis belli conſilijs aga-
tur, ſe optimum pacis autorem fore pollicetur. Huic ſermoni Scipio aures adhibendas putat,
Aſtu. ſolerti animo rem nouam meditatus. Nam ex omni exercitu ſtrenuos milites deligit, quos ſer-
uiles ueſtes indutos comitari oratores iubet, & quid fieri uelit oſtendit. Hi ut præceptum erat,
dum legati & Syphax de conditionibus pacis inter ſe agunt, & longior conſulto producitur ſer
mo, ſpeculatum proficiſcuntur hoſtium caſtra, omnes aditus exitusq́ꝫ explorant. Hoc ſæpius
facto, ad Scipionem reuertuntur. Certum erat induciarum conſtitutū tempus, quo elapſo Sci-
pio ſimulat ſe omni ſpe pacis abiecta, arma, claſſem machinasq́ꝫ parare, ut quemadmodum an-
tea orſus fuerat, Vticam oppugnatum redeat. Hoc quàm late per regionem uulgari, hoc ab ho
ſtibus credi uolebat. Ipſe uero tribunis militum conuocatis, conſilium ſuum aperit. Docet bina
eſſe hoſtium caſtra, paruo inter ſe diuiſa ſpatio, quorum altera ex lignis hybernacula, altera ex
arundinibus contexta habeant, utraq́ꝫ deleri incendio poſſe. Quamobrē Maſiniſſam & C. Læ
D lium ad ſe uocat, atq́ꝫ eis præcipit, ut intempeſta nocte Syphacem aggrediantur, ignem caſtris
inijciant, ſe ex altera parte Carthaginenſes inuaſurū pollicetur. Hi mandata impigre exequen-
tes, conſtituta hora Numidarum caſtra adoriūtur, & ignem arundinibus applicant, quæ ſubitò
incendium effuderunt, & penè in omnem locum caſtrorum diſtulerunt. Numidæ fortuitum
primo incendium arbitrati, ad opem ferendam celeriter concurrerunt: mox ubi in legiones ho
ſtium incidentes trucidari cœpti ſunt, ancipiti pauentes metu, ſeſe fugæ mandarūt. Simili penè
ratione ab altera parte exercitus cui Scipio præerat, incenſa ſunt Carthaginenſiū caſtra, & pro-
fligati hoſtes, tanta fugientiū ſtrage, ut ad XL millia hominum ex Pœnis Numidisq́ꝫ ea nocte
abſumpta quidam autores ſint. Hæc clades Carthaginem delata, ſic terruit ciuium animos, ut
alij ex Italia Annibalem reuocandū, alij pacem petendam à Scipione cenſerent. Sed factio Bar
china potens pollensq́ꝫ cum abhorreret à conſilijs pacis, peruicit ut noui delectus haberentur
ad reſtituendū bellum. Igitur Syphax & Aſdrubal magna multitudine peditatus equitatusq́ꝫ
coacta, celerius opinione omnium exercitū repararunt, atq́ꝫ rurſus in conſpectu Romanorum
poſuerunt caſtra. Qua re cognita, Scipio non cunctandum exiſtimauit, dum milites ſui alacres
eſſent & fiduciæ pleni, quin pugna decertaret. Accidit autē ab initio ex propinquitate caſtro-
rum, ut leuia quædam committerentur prælia: ad extremum uero omnibus copijs concurſum
eſt, tantusq́ꝫ ardor Romanorum militum fuit, ut primo impetu Numidas Pœnosq́ꝫ in fugam
conuerterent, magnamq́ꝫ partem fugientium interficerent. Aſdrubal & Syphax citato curſu
ex media cæde profugerūt. Ad quos cōſectandos Scipio Maſiniſſam & C. Lælium cum expe-
dito equitatu miſit. Syphax in Numidiam, atq́ꝫ inde in antiquum regnum profectus, ex omni
genere hominum exercitum coëgit, obuiamq́ꝫ Maſiniſſæ & Lælio factus prælium committere
non dubitauit, malo tamen cōſilio, cum eſſet hoſtibus longe inferior non tam dimicantium nu
mero, quàm quod nec miles cum milite, nec duces cum ducibus erant conferendi. Itaq́ꝫ à bella-
ciſſimis uiris facile ſuperat̄, & quod Maſiniſſa uix auſus eſſet optare, in prælio capitur, & cum
multis nobilibus uiris ad Scipionem perducitur. Ceperat primum lætitia omniū animos, cum
Syphacem in caſtra adduci nunciatum eſt: deinde ubi uinctus in conſpectum multitudinis eſt
perductus, tanta uiri præſentia, & priſtinæ maieſtatis recordatio, miſericordiam intuentibus
mouit. Meminerant enim quàm celebre eius regis nomen, quàm florentes opes & ampliſſimi
regni

A regni uires paulò ante extiterāt, poſtea uero ex tanto faſtigio prolapſum cernētes miſerebātur. Ipſe autem imperator Romanus benigne eum affatus, quæſiuit quænam tanta cauſa animum eius mutaſſet, impuliſſetq́; ad inferendū Romanis bellum. Tum rex ueteris hoſpitalitatis, iunctæq́; dextræ memor, fidenti animo Scipioni reſpōdit, ſe cōiugis Sophonisbæ amore captum, tantum facinus quantum omnes ſcirent, in populum Romanum admiſiſſe, atq; extemplo eas dediſſe pœnas, quas cæteri pro documento habere poſſent, ut in fide atq; officio permanerent. Sed in extremis malis hoc ſibi ſolatij contigiſſe, quod inimiciſſimum hominem Maſiniſſam, eadem inſania, qua ipſe laboraſſet, correptum uideret. Nam poſt uictum captumq́; Syphacem, Maſiniſſa Cyrtham caput regni petens, cum urbem in poteſtatē redegiſſet, Sophonisbam multis precibus ſibi blandientem ardere cœperat, mulieriq́; fidem dederat, ſe eam à Romanorum manibus uindicaturum: & ut id commodius præſtare poſſet, nouis nuptijs ſibi deuinctam uxorem duxerat. Hæc celeriter ad Scipionem delata, magnopere hominem perturbarunt. Conſtabat enim auſpicijs Romanorum uictum Syphacem eſſe, & quæcunq; ſuæ ditionis fuerant ad eorum iudicium pertinere: quod ſi Maſiniſſa inconſulto Scipione patrocinium Sophonisbæ ſuſcipiendum putarat, ſimul & imperium ducis & maieſtatem populi Romani uiſus fuerat contempſiſſe. Accedebat huic culpæ turpiſſima libidinis cauſa, quæ tanto grauior uideri debuit, quanto erat Romani imperatoris continentia maior, quam Maſiniſſa ante oculos habebat ad imitandum. Nam Scipio præter cætera uirtutis documēta, in omnibus locis quibus hoſtem ſuperauerat, à captiuis mulieribus uictrices ſemper abſtinuerat manus. Indignatus igitur aduerſus Maſiniſſam, etſi primum in caſtra redeuntē præſente multitudine benigne accepit, poſtea tamen ſeiunctum à cæteris ita obiurgauit, ut ſentiret Numida moderatiſſimo ſimul & ſeueriſſimo imperatori ſibi eſſe parendum. Itaq; lachrymans & conſilij inops in tentorium abijt, pauloq́; poſt, cum fidem Sophonisbæ datam præſtare non poſſe cerneret, atq; ex eo grauiter angeretur, uenenū ei cum mandatis miſit, quo mulier repente hauſto, uoluntariam ſibi cōſciuit mortem. Cæterū Carthaginenſes tot tamq́; multiplicibus acceptis cladibus, cum res in eum locum deductas uiderent, ut iam non de propagādo imperio, ſed de ſeruāda patria eſſet cogitandum, Annibalem ex Italia reuocarunt. Qui celeriter in Aphricam reuerſus, ſiue quod præſentis iu-

B uenis felicitatem horreret, ſiue quod labenti & penè inclinatæ Reip. diffideret, omniū primum cum P. Scipione de pace agendum cenſuit. Quapropter petenti locus ad colloquium datus, in quo ſimul congreſſi, longum ſermonem de tollendis controuerſijs habuere. Ad extremum Scipio eas conditiones detulit Pœno, quibus facile apparuit, non tædere belli populū Romanum, & ipſum iuuenem ſpe uictoriæ magis, quàm concordiæ deſiderio trahi. Itaque omni ſpe pacis adempta, colloquium dirimunt, atq; in poſterum diem certamen parant duarum nobiliſſimarum bello gentium, duo clariſſimi duces, imperiū orbis terræ breui ſpacio ſuis Rebuſpub. aut daturi, aut erepturi. Locus prope Zamam fuiſſe traditur, ubi ſupremas uires quaſi in medium effundentes, pugnam memorabilem conſeruere: in qua uictores Romani, primum hoſtium elephantos, deinde equites in fugam uerterunt, demum acrius inferentes pedem, totam aciem profligarunt. Cæſa aut capta ex Carthaginenſiū copijs ſupra XL millia hominum à Romanis ferūt. Annibal ex tanta cæde incolumis euaſit, nullo ſtrenui ducis eo die munere prætermiſſo. Nam ſi unquam antea, tum ea pugna aciem peritiſſime inſtruxerat, loco ſubſidijsq́; firmauerat, atq; in ipſo certamine dum manus conſerebantur, ſic militibus ſuis officium præſtiterat, ut ſummi imperatoris laudem etiam ab hoſtibus tulerit. Poſt hanc uictoriam, Scipio nactus Verminam Syphacis filium, opem Carthaginenſibus afferentem, fugauit, & uſque ad mœnia portumq́; Carthaginis exercitū admouit, ratus id quod accidit, Pœnos ſupplices ad pacem petendam uenturos. Nam ut ad bella ſuſcipienda alacer & promptus fuerat Carthaginenſium animus, ſic eo tempore mollis ac minime reſiſtēs mens eorum fuit, Annibale præſertim ſuperato, in quo antea omnem ſpem ſeruandæ patriæ collocatam habebant. Itaq; conſternati animo, legatos ad Scipionem mittunt, qui clementiam uictoris implorent, & multis precibus pacem expoſcant. Iam Romæ de prouincia Aphrica contentiones erant, & alter ex nouis conſulibus in exercitum properabat pari imperio ad gerendum bellum: quamobrem ueritus Scipio ne tanti belli cōfecti gloria ad alium perueniret, æquo animo à legatis Carthaginenſium ſe exorari paſſus eſt. Cōditiones igitur pacis Carthaginēſibus datæ ex uictoris arbitrio, & præter alia, omnis claſſis, qua maxime confidebant, adempta. Ea cum cremaretur, tam miſerabile ſpectaculum intuentibus præbuit, ut non ſecus in urbe, quàm ſi Carthago à ſtirpe interijſſet, comploratum ſit. Ad quingentas enim naues omnis generis crematas quidam autores ſunt. Verum hæc nos

Pugna apud Zamam.

Quingentæ naues Cartaginenſium crematæ.

C admonere debent fragilitatis humanæ, cuius nimia (ut ille inquit) in proſperis rebus obliuio eſt.
Qui enim antea ampliſſimis uictorijs conſequutis, omni propè Italia in ditionem redacta, urbe
Roma audaciſſime obſeſſa, imperium orbis terræ animis deſtinabant, nō multo interiecto ſpa-
cio, in eum locum deducti ſunt, ut omni imperio amiſſo, nihil præter Carthaginis mœnia poſſi-
derent, eaq; ſeruare poſſe diffiderēt, niſi ſalua eſſe ſineret hoſtium exorata clementia. Poſt hæc
Scipio ex ſententia ſenatus, Maſiniſſam regem nō ſolum in patriū regnum reſtituit, ſed adiecta
opulentiſſima parte Syphacis regni, præpotentem inter Aphricæ reges fecit: ſingulis deinde
pro meritis præmia tribuit. Demum compoſitis Aphricæ rebus, exercitū in Italiam reportauit:
ſub cuius aduentū multi mortales Romam confluxere, ut præſtantiſſimū belli ducem, poſt tan-
tas res geſtas, intuerentur. Itaq; celeberrimo triumpho urbem eſt inuectus, quem ſequutus eſt
Terentius Culeo ſenator pileato capite, quia beneficio eius ex ſeruitute fuerat exemptus. Sy-
phacem uero regem Polybius in triumpho ductū, quidā priuſquam Scipio triumpharet mor-
tuum ſcribunt. Multi antea Punico, & poſtea Macedonico, atq; Aſiatico bello triumphantes,
plura uaſa aurea argenteaq; & maiorem copiam captiuorū præ ſe tulerunt. Sed unus Annibal
uictus, & tanti belli confecti gloria, triumphum P. Scipionis ſic celebrem reddidit, ut facile cæte-
rorum aurum pompamq; ſuperaret. Aphrica enim ſubacta, nulla gens poſtea fuit, quæ uinci
à populo Romano erubeſceret. Quamobrē ex hac prouincia gradus imperij in Macedoniam,
in Aſiam, atq; in reliquas partes orbis terræ eſt factus. Cæterum Scipioni, quē poſt Aphricam
deuictam iam Aphricanū appellare licet, Romam reuerſo, neq; ciuiles dignitates, neq; urbani
honores defuerunt. Nam cum cenſorum comitia haberentur, & multi cōpetitores ex ſuperna
nobilitate concurrerent, ipſe & Elius Petus prælati omnibus ſunt: creatiq; cenſores, magiſtratū
poſtea ſumma integritate concordiaq; geſſerunt. Sequentes deinde cenſores alij atq; alij princi-
pem ſenatus Aphricanū legerunt: quod genus honoris ijs tantū uiris deferri conſueuit, qui au-
toritatem & gloriā maximis in Remp. meritis præſtantiſſimisq; rebus geſtis eſſent conſequuti.
Nec multo interiecto ſpacio, creatus eſt iterū conſul, collegaq; ei datus Sempronius Longus,
Sempronij illius filius, quem Annibal magna affectū clade ad flumen Trebiam ſuperauit. Hi
primi fuiſſe dicuntur, qui in ſpectandis ludis patres à populo ſecreuerūt: quam ſelectionē plebs
D Romana moleſtiſſime tulit, aduerſus cōſules indignata, qui honorē ſenatorij ordinis extuliſſe,
ſuum cōtempſiſſe uiſi erant. Et ipſum etiā Aphricanū aliquando pœnituiſſe tradunt, ſe ueteris
moris tollendi, noui introducendi autorē fuiſſe. Erant per id tempus quædam cōtentiones de
finibus imperij inter Maſiniſſam & Carthaginēſes exortæ, ad quas componēdas Scipio duoq;
alij legati à ſenatu miſſi, cum cauſam diſcordiæ cognouiſſent, rem totam integrā ſuſpenſamq;
reliquerunt. Atq; eo cōſilio id factū dicunt, ut Pœni domeſticis contentionibus occupati tene-
rentur, néue alijs negocijs uacare, uel ad ſpem nouarū rerum erigere animos poſſent. Vigebat
enim cum rege Antiocho bellum, & Annibal Pœnus cum eo erat, qui nunquā ceſſabat in po-
pulum Romanū ueteres hoſtes cōcitare, nouos acquirere, & omnibus modis Carthaginēſibus
ſuadere, ut ſeruitutis iugum ſub titulo fœderis ſibi à Romanis impoſitū abijcerent, & regū ami-
citiam experirētur. Verū paulò poſt Romani rebus proſpere geſtis, Antiocho è Græcia pulſo,
cum iam Aſiam animis deſtinarent, Aphricanum intuebantur, ueluti hominē natum ad bella
magni ponderis finienda. L. autē Scipio & C. Lælius cōſules erant, & uterq; ſibi Aſiam prouin-
ciam decerni cupiebat. Res arbitrio ſenatus permiſſa erexit ſtudia patrum, ſenatoresq; dubios
reddidit de tantis uiris iudicium facturos. Sed cum apud patres maior Lælij gratia, maior etiam
exiſtimatio eſſet, & ſenatus ad eum inclinaret negociumq; deferret, ſurrexit P. Aphricanus fra-
ter maior L. Scipionis, & illam ignominiā familiæ deprecatus eſt, dixitq;, & in fratre ſuo ſum-
mam uirtutem eſſe ſummumq; conſilium, neq; ſe ei legatum defuturū. Extemplo hæc uox in-
genti patrum lætitia excepta, omnem dubitationem ex eorū animis dempſit. Decretum eſt igi-
tur frequēti ſenatu, ut L. Scipio in Græciā aduerſus Aetolos, deinde in Aſiam ſi ei uiſum eſſet,
tranſiret, ad inferendū Antiocho bellū, & P. Aphricanū ſecum duceret, quem Annibali uicto
& pro Antiocho in acie ſtanti uictorem opponeret. At uero P. Scipionis pietatem quis nō iure
miretur? quam non ſolum à prima adoleſcētia Cornelio patri, ſed etiam L. fratri id ætatis ijsq;
rebus egregiam præſtitit. Et quanquam erat Aphricanus, qui Annibalem uicerat, de Pœnis tri-
umpharat, omnes belli gloria & uirtute anteibat, imperio tamen minoris natu ſe ſponte ſum-
miſit, ut is in honore obtinēdæ prouinciæ gratioſo collegæ præferretur. Ex eo autē bello L. Sci-
pio conſul Aphricani conſilio egregio quidem & fideli uſus, maximā gloriam in patriam repor-
tauit. Nam primum in Græciam traijciens inducias ſex menſiū Aetolis dedit, ſuadente Aphri-

A cano poſthabitis omnibus Aſiam caput belli peteret. Pruſiam deinde Bithyniæ regem animo fluctuantem, Aphricani opera ab Antiochi ſocietate auertit. Magnũ enim erat Aphricani nomen, & omnes qui conſulem adibant, rem aliquam impetraturi, eo patrono utebantur. Cum uero in Aſiam perueniſſet, & legatus Antiochi & Heraclides Byzãtius præſtò fuiſſet, ut de pace ageret, & publice expoſitis mandatis æquas conditiones impetrare nõ potuiſſet, priuatim ſicut præceptum erat, Aphricanum adijſſe traditur, ac multis modis tentaſſe animum uiri, ut in regis deſiderium traheret. Nam & filium adoleſcentẽ, quem captum in poteſtate haberet, Antiochum remiſſurum dixit, & Aphricanũ in totius regni ſocietatem, titulo tantũ ſibi reſeruato, libentiſſime ſuſcepturũ adiecit. P. autem Scipio ſicut multis alijs uirtutibus, ita fide & probitate præſtans, cæteris poſthabitis filium ut gratum munus ſe accepturum reſpondit, & pro priuato officio quantũ in eo eſſet, priuatam gratiã relaturum. Sed ante omnia regem hortari, ut abiectis belli conſilijs, quaſcunq; dederit ſenatus populusq; Romanus cõditiones accipiat. Paucis uero poſt diebus, Antiochus filium ad P. Scipionem ut pollicitus erat, remiſit: quem alij iam inde ab initio belli à Chalcide Oricum petentem, alij paruo nauigio traijcientem, quidã proficiſcentem exploratum conſilia hoſtium, captum fuiſſe tradunt, atq; eo tempore ad patrem Eleæ ægrotantem remiſſum dicũt. Ea indulgẽtia regis, gratiſſima (ut par erat) Aphricano fuit, uiſusq; ex longo interuallo adoleſcens, animum eius ſolicitum & corpus ægrum magnopere recreauit. Verum P. Scipio ut aliquod grati animi indiciũ præ ſe ferret, per legatos qui ad eum uenerant, ampliſſimas gratias Antiocho egit pro filio ad ſe remiſſo. Deinde eum monuit, ne prius in aciem deſcenderet, quàm ſe ab Elea in caſtra reuerſum ſciret. Motus autoritate uiri Antiochus, aliquandiu ſe caſtris cõtinuit, & prælium in longum differendũ putauit, ſperans per Aphricanũ ſe aliquẽ aditũ ad conſulẽ habiturũ. Poſtea uero cum conſul ad Magneſiam cõſediſſet, & laceſſendo atq; irritando hoſtẽ ad pugnam exciuiſſet, continere ſe non potuit rex, quin iuſta acie decertaret. Ei prælio inter alios regios duces Annibal Carthaginẽſis interfuiſſe traditur. Victus profligatusq; Antiochus cum perditis rebus nullum remedium eſſe cenſeret, ad Aphricanum qui paulò poſt commiſſam pugnã leuatus morbo in caſtra uenerat, confugit, ac per eum à conſule impetrauit, ut de pace agi liceret. Venientibus ergo in caſtra legatis Antiochi, petentibusq; ut

B regi ſuo ignoſcerent, & quaſcunq; uellent conditiones dicerent pacis, Aphricanũ ex communi omnium ſententia reſpondiſſe tradunt, non eſſe conſuetudinem Romanorum, ut uel aduerſis rebus ſuccumbere, uel ſequundis efferri ſciant. Eaſdem conditiones, quas ante uictoriã detuliſſent, ſe deferre, ut Europa abſtineat rex, cis Taurũ montem uſq; ad Tanaim amnem poſſeſſionem Aſiæ cedat, in uiginti annos tributum pendat, uiginti obſides ex arbitrio conſulis dedat. Et ante omnes Annibalem Pœnum concitatorem belli popoſcit. Sed is ut in eius uita ſcripſimus, terra mariq; fractas uidens Antiochi opes, ſe manibus Romanorũ ſurripuerat, & ad Pruſiam Bithyniæ regẽ perfugerat. Antiochus acceptis conditionibus pacis, benigne ſibi à populo Ro. factum dixit, quod magna cura liberatus, modicis regni terminis uteretur. Ampla enim imperia & nimiæ quæ expetũtur opes, tot tamẽq; uarias & undiq; circunfuſas moleſtias habẽt, ut non minus uere quàm eleganter à Theocrito dictum ſit:

Imperia ampla & nimiæ opes, multas ſecũ moleſtias habent.

Non mihi ſint, nec opes Pelopis, nec multa talenta,
Nec celeri curſu uentos ſuperare fugaces,
At uacuo curis liceat cantare ſub antro,
Et procul è ſpecula mare proſpectare profundum.

Conſul debellato potẽtiſſimo rege Aſiæ, celeriusq; opinione omniũ bello maximo confecto, Romam redijt, & ſpecioſo triumpho urbem eſt inuectus. Cognomen quoq; ex deuicta prouincia meruit, ut ſicut ante Aphricanus ob Aphricam, ſic etiam iſte Aſiaticus ob Aſiam ſubactam diceretur. Nec P. Scipio, cuius conſilio L. frater Remp. feliciſſime geſſerat, expers honorũ fuit. Nam paulò poſt duo clari cenſores T.Q. Flaminius & M. Claudius Marcellus eum principẽ ſenatus tertio legerunt, ſicq; ijs duobus luſtris ex quo eſt ab initio conſtitutus, in ea dignitate permanſit. Verum operæprecium eſt contemplari quàm uaria & quàm imbecillis ſit rerum humanarum conditio. Erat ea tempeſtate cumulata omni genere honoris Scipionum, Corneliæq; gentis gloria, & Aphricani autoritas in eum gradum peruenerat, ut non eſſet priuato uiro in libera ciuitate ulterius expetendum. Hanc magnitudinem ſuſtinere non potuit inimicorum inuidia, ſed erupit tandem ea quæ animis latebat, & in tantarum rerum autores ſeſe effudit. Nam duo tribuni plebis, Porcij Catonis (ut quidam ſuſpicantur) opera concitati, diem P. Aphricano dicunt, & pecuniæ ab Antiocho rege acceptæ, & non in publicum relatæ eum inſimulant. Is ſuæ probitatis conſcius uocanti ma

C gistratui paret, ac ingenti fiducia animi in forum progreſſus, orationem amplam magnificamq́ habet de rebus à ſe pro Rep. geſtis: quarum cõmemoratio non pro gloria, ſed pro ſuo periculo habita, à multitudine quæ ibi frequens aderat, æquis animis recipitur. Inſtant tamen tribuni, multis calumnijs hominem onerant, & quaſi culpæ obnoxium ſuſpicionibus magis quàm argumentis accuſant. Sequenti die citatus iterum Aphricanus ad conſtitutã horam præſtò adeſt, & cum magno comitatu amicorũ per mediam concionem ad roſtra progreditur. Ibi ſilentibus cunctis, Memini, inquit, Quirites, me tali die de Annibale & Pœnis egregiam uictoriam conſequutum: quamobrem poſtpoſitis litibus hinc eundum in Capitolium cenſeo, ut pro Rep. feliciſſime geſta diuino numini gratias agamus. Proficiſcentem deinde P. Scipionem nõ modo in Capitolium, ſed etiã ad omnia templa urbis, ſequuta uniuerſa concio eſt, magiſtratu cum ſolis miniſtris relicto. Hæc uelut ultima proſperitatis dies & frequentia hominum, & beneuolentiæ ſignificatione, quacunq; antecedẽti felicior Aphricano illuxit. Nam poſtea ruri agere uitã procul ambitione ac foro conſtituit. Itaq; Linternum ſe contuliſſe traditur, ſeu uehementi indignatione commotus, quod poſt tanta beneficia in ciuitatem collata, pro mercede ignominiã reportaret: ſeu quia ſatietate gloriæ captus, generoſius duceret ſponte inimicorum inuidiæ cedere, quàm ui & armis magnitudinem ſuam tueri. Accuſantibus deinde tribunis contumaciam uiri, ac L. fratre abſentiæ ſuæ cauſam in ægritudinẽ referente, unus è tribunis plebis Tiberius Gracchus, cui ſimultates cum Aphricano erant, cõtra opinionem omniũ hanc excuſationẽ accepit, & Scipionis cauſam modo cum ſummis laudibus efferendo, modo aduerſarios deterrendo, ſic egregie tutatus eſt, ut poſtea ſenatus frequẽs, qui hanc iniuriam iniquo ferebat animo, ampliſſimas ei gratias egerit. Sunt autẽ qui uolunt Publium Scipionem priuſquam Linternum concederet, librum pro reddenda ratione à L. fratre in ſenatum allatum ſuis manibus cõcerpſiſſe, atq; id non fraude aut arrogantia feciſſe, ſed eadem fiducia animi, qua aliquando in quæſtores eſt uſus, cum clauis ad aperiendũ ærarium cõtra leges popoſcit, ut neceſſitati Reip. ſubueniret. Quidam etiã dicunt, non Aphricanũ, ſed Aſiaticum fuiſſe quem tribuni plebis in iudicium uocarunt: & P. Scipionẽ qui in Hetruria per id tempus erat legatus, hac re cognita celeriter in urbem redijſſe, & primo aduentu cum offendiſſet L. fratrem damnatũ, & paratos miniſtros, qui
D eum uinctum in carcerem ducerent, ſic animo exarſiſſe, ut uiatorem tribunosq; plebis ui à corpore fratris repulerit. Adijciunt præterea Tiberium Gracchum tribunum plebis quæſtum primo, ſolutam eſſe à priuato tribunitiam poteſtatẽ, deinde poſtpoſitis ſimultatibus, quæ ſibi cum Scipionibus intercedebãt, eorum patrociniũ ſuſcepiſſe, ut tribuni potius à tribuno, quàm à priuato uicti uiderentur. Eodem die ſenatum in Capitolio cœnantem autorem fuiſſe ſcribunt, ut Aphricanus minorem ex filiabus Tiberio Graccho deſponderet. Hac ſponſione facta rediens domum P. Scipio, cum uxori nouam affinitatẽ nunciaſſet, indignata mulier dixiſſe fertur, non debuiſſe eum inconſulta matre filiam deſpondere, etiamſi Tiberio Graccho locare potuiſſet. Id reſponſum Scipioni iucundiſſimũ fuit, cum uidit coniugem in eandẽ ſententiã, in qua ipſe conſtiterat, de locãda filia incidiſſe. Nec ſanè me fugit hæc quæ modo dixi, nonnullos de Tiberio filio, & Appio Claudio eius ſocero tradidiſſe. Nam Polybius, & alij locupletiſſimi autores, Corneliam, quæ Caium & Tiberium peperit, poſt mortem Aphricani Graccho nupſiſſe ſcribunt. Fuit enim Aphricano Aemilia uxor L. Pauli filia, qui conſul pro Rep. ad Cannas occubuit. Ex ea genuit filias duas, quarum maiorẽ natu P. Cornelio Naſicæ, minorẽ ſeu in uita ſeu poſt mortem patris, Tiberio certe Graccho nuptam cõſtat. De filijs uero pauca reperiũtur, quæ pro certis afferri poſſint. Diximus de adoleſcente ab Antiocho capto, & ad patrem liberaliter remiſſo, de quo nullam poſtea ſcriptores, quod compertum habeam, mentionẽ faciunt, niſi quod eum præturam geſſiſſe, & in magiſtratu conſequendo à Cicereio patris ſcriba adiutũ fuiſſe quidam autores ſunt. Proditũ quoq; memoriæ eſt, Aphricanũ minorem à filio P. Scipionis adoptatum fuiſſe. M. Cicero in eo libro, qui Cato maior inſcribitur, Quàm fuit imbecillis, inquit, P. Aphricani filius is qui te adoptauit. Et in ſexto de Rep. libro pater Aemilius Scipionem filiũ hortatur, ut ſicut Aphricanus auus colat iuſtitiam & pietatem. De exitu autem P. Scipionis uaria ſcriptores tradidere. Alij Romæ mortuũ, elatumq; ſcribunt, & ad fidem huius rei monumentum ad portam Capenam ei factum, & tres ſtatuas ſuperlocatas ferunt, quarum duæ P. & L. Scipionum dicuntur eſſe, tertia Q. Ennij poetæ. Huic ſententiæ illud Ciceronis conuenire uidetur: Charus, inquit, Aphricano ſuperiori fuit noſter Ennius. Itaq; etiã in ſepulchro Scipionum putatur is eſſe conſtitutus. Alij autores ſunt, & frequentior fama eſt, Linterni Aphricanum mortuum, ibiq; ex ſua inſtitutione ſepultum eſſe, ne patria parum memor beneficiorum, ſuum funus

A nus celebraret: monumentumq́; ei factum, ac ſtatuam ſuperpoſitam, quam poſtea tempeſtate diſiectam Liuius ſe uidiſſe teſtatur. Præterea apud Caietam in marmoreo ſepulchro æneaq́; urna hæc inſcripta reperiuntur:

Epitaphium Scipionis.

> Deuicto Annibale, capta Carthagine, & aucto
> Imperio, hos cineres marmore tectus habes.
> Cui non Europa, non obſtitit Aphrica quondam,
> (Reſpice res hominum) quàm breuis urna premit.

Ego uero quæritans quo anno ætatis Aphricanus obierit, IIII & L annos eum uixiſſe, pauloq́; poſt interiſſe, apud quoſdã oratores Græcos inueni. Fuit autẽ uir non ſolum omni bellica laude dignus, ſed etiam domeſticis uirtutibus præſtans, quæ ſic eius animum ingeniumq́; alebant, ut dicere ſolitus ſit, nunquam ſe minus ocioſum eſſe, quàm cum ocioſus, nec minus ſolũ, quàm cum ſolus eſſet. Interdum enim multitudinẽ conſulto fugiens tanquam in portũ ſe in ſolitudinem recipiebat. Sed ea erat rerum geſtarũ gloria, ut quocunq; proficiſceretur, cõcurſum omnis generis hominum commoueret. Tradit fama cum in Linternum ſeceſſiſſet, prædones quoſdam eum ſalutatum ueniſſe, ut tantum uirum intuerentur, dextramq́; illius fide & uictorijs præſtantem cõtingerent. Magna eſt enim uirtutis uis, & magna apud omnes gentes, cum non ſolum bonos, ſed etiam improbos ad ſe amandum alliciat.

Virtutis uis quanta.

ANNIBALIS, P. QVE SCIPIONIS COMPARATIO.

IAm uero res admonere uidetur, ut Scipionis & Annibalis geſta, & ea quæ ad domeſticam pertinent diſciplinam, paucis uerbis conferamus. Primum ſi res bellicas conſiderare uelimus, ſatis conſtat ambos fuiſſe ſummos præſtantiſſimosq́; belli duces, ac non modo ætatis ſuæ, qua nulla bellaciſſimorum uirorum feracior fuit, ſed etiam ſuperiorum temporum cuiſlibet regum imperatorum ue pares. Id autem mirari libet, cum potentiſſimos aduerſarios domi haberent, qui omnia ſua conſilia oppugnare nitebantur, tanta eos in externis bellis ſuſtinere aut perficere potuiſſe. Nam ut cætera omittam, P. Scipio aduerſante Fabio Maximo, alijsq́; principibus ciuitatis, quanta cõtentione perfecit, ut in Aphricã mitteretur

B ad gerendũ ex propinquo Carthaginenſibus bellũ? Annibal uero quem aut qualem aduerſarium habuit Hannonem principem factionis aduerſæ? Ambo igitur multis domi foriſq́; difficultatibus uictis, non felici quadam temeritate, ut pleriſq; contigit, ſed arte, ingenio, conſilio, res omni memoria dignas geſſere. Verum Annibalis ferociam pleriq; mirantur, qui expugnata Sagunto auſus ſit ab ultimis terrarum finibus in Italiam uenire, ingentes peditum equitumq́; copias ſecum ducere, ualidiſſimam Remp. quam maiores ſui non mediocriter formidauerant, bello laceſſere, multis exercitibus, conſulibus, imperatoribus cæſis, ſub mœnibus Romanæ urbis caſtra ponere, externos reges, longinquas nationes cõmouere ad inferẽda Romanis arma. Hæc qui fecerit, maximum ac fortiſſimũ ducem habendũ putant. Alij uero in Scipionem conuerſi ſummis eum efferunt laudibus, quatuor nobiliſſimos duces, quatuor exercitus in Hiſpania fuſos fugatosq́;, deuictũ & captũ ingentis nominis regem enarrant. Poſtremo illam memorabilem pugnam extollunt, qua Scipio collatis ſignis Annibalem profligauit. Nam ſi Fabio, inquiunt, laudi datum fuit, quia non eſt à Pœno ſuperatus, quid de Aphricano dicendum erit, qui celeberrimum ducem magno prælio fudit, & grauiſſimum bellum confecit? Hunc inſuper aperto Marte bella gerere, cum hoſte æquo campo congredi conſueſſe memorant. Annibalem contrà inſidijs, dolis, atque omni genere fallaciæ uti ſolitum tradunt. Itaq; omnes Græci Latiniq́; ſcriptores callidiſſimum ducem appellãt. Sunt præterea qui Annibalem laudandum cenſent, quod tam diuturno tempore, quo bellum cum Romanis geſſit, exercitum conflatum ex omni genere hominum ſic quietum & concordem tenuit, ut nulla unquam in caſtris audita ſeditio ſit. Vituperandum econtra arbitrantur, quod poſt illam memorabilem cladem Romanis illatam, ſegniter ſit uictoria uſus: quod Campaniæ Apuliæq́; delicijs ſic milites ſuos corruperit, ut non ijdem poſtea uiderentur, qui Romanos ad Trebiam, ad Traſimenum, ad Cannas fudiſſent. Hæc cum omnes autores in eo reprehendant, tum perfidiam & crudelitatem maxime deteſtantur. Nam ut cætera omittam, quæ immanitas illa fuit, cum hominis Arpinatis uxorem & liberos in caſtris accitos uiuos combuſſit? Quid de illis dicendum, quos ex Italia decedens in Iunonis Laciniæ delubro necari iuſſit? At Scipionem, ſi ſcriptoribus magis quàm inuidorum calumnijs credere libet, moderatiſſimum ducem, nec ſolum in pugna ſtrenuum, ſed etiam poſt uictoriam clementem fuiſſe dicemus. Itaque ſæpiſſime accidit, ut eiuſdem uirtutem

C hoſtes, miſericordiam uicti, fidem cæteræ gentes experirentur. Iam uero continentia & liberalitas uiri quanta aut qualis fuit, qua in uirginem captiuā, qua in Luceium principem Celtiberorum eſt in Hiſpania uſus? Quod autem ad utrunq; attinet, ambo liberalibus artibus eruditi, ambo doctorum hominum amatores fuiſſe dicuntur. Tradunt enim ut Aphricanum Ennio, ſic Annibalem Soſillo Lacedæmonio familiariſſime uſum. Sunt etiam qui Pœnum literarum Græcarum non modo non ignarum fuiſſe ſcribunt, ſed in hoc quoq; genere laudis tantū ei tribuunt, ut hiſtoriam de rebus geſtis Manlij Vulſonis Græco ſermone ſcripſiſſe uelint. Ego uero *Lib. 2.* M. Tullio libenter adhæreo, qui in libro de Oratore Annibalem dicit audiuiſſe Epheſi Peripateticum Phormionem, de imperatoris officio & de omni re militari copioſiſſime diſſerentem, pauloq; poſt rogatum quidnam de illo philoſopho iudicaret, reſpondiſſe, non optime græce, attamen græce, Multos ſe deliros uidiſſe ſenes, ſed qui magis quàm Phormio deliraret, uidiſſe neminem. Ambo præterea apti in dicendo, Annibal etiam acutus in reſpondendo fuiſſe traditur. Cum aliquando Antiochus populo Romano bellū illaturus, copias in aciem deduxiſſet, non tam armis quàm auro argētoq; ornatas, quæſiuit à Pœno an ſatis hæ copiæ ſibi uiderētur. *Annibalis reſpōſio accurata Antiocho regi facta, de eius exercitu, auro argentoq; inſtructo.* Tum ille, ſatis, inquit, ô rex, quāuis hoſtes auariſſimi ſint. Illud aūt uere dici poteſt, Annibalem res geſſiſſe magnas, attamen ſuæ Reip. calamitoſas. Cauſa enim pernicioſiſſimi belli, cauſa peſtis atq; exitij fuit. Scipio contrà ſic Remp. ſuam protexit, patriam cōſeruauit, imperiū auxit, ut qui ea meminerunt, Romam ingratam appellare nō dubitent, quæ Aphricanū ſeruatorem urbis cedere ex urbe maluit, quàm paucorū furorem audaciamq; reprimere. Ego uero nec eam ciuitatem gratam appellare poſſum, quæ præſtantiſſimi uiri ſimul & innocentiſſimi tam abiectē ignominiam tulit: nec tam uituperare ſcio, quàm uituperandam cenſerem, ſi ad eam iniuriam inferendam cōtuliſſet manus. Verum ſenatus, ut omnes autores aſſeuerant, Tiberio Graccho opem Scipionibus afferenti gratias egit: & plebs relictis tribunis qui reum citabant, per omnia templa urbis Aphricanum ſequuta, facile declarauit, quanta beneuolentia, quantoq; honore dignum cenſeret Scipionū nomen. Quod ſi ex talibus indicijs ciuium animi metiendi ſint, non tam ingrata ciuitas in abijcienda beneficiorū memoria, quàm in toleranda iniuria lenis molliſq; cenſenda erit: pauci enim fuere, qui reliquis indignantibus, tale facinus audiendum putarunt.

D Cæterum uir magni animi Scipio facile contemnens inimicorum inuidiam, cedere ex urbe maluit, quàm inteſtinis diſcordijs ciuitatē euertere. Nec iam ipſe ut Coriolanus, Alcibiades, alijq; permulti ex antiquorum memoria, infeſta patriæ ſigna inferenda putauit, nec exteras gentes potentiſſimos reges commouendos cenſuit, ut eorum auxilijs fultus, ei ciuitati uim afferret, quam ſpolijs triumphiſq; decorarat. Quantum enim Romanæ libertati conſulerit, facile intelligi potuit, cum regale nomen ab Hiſpanis delatū repudiauit: cum populo Romano ſuccenſuit, quod eum perpetuum conſulem & dictatorem uellet facere: cum in comitio, in roſtris, in Capitolio ſibi ſtatuas fieri uetuit. Quæ omnia poſteris temporibus ad Cæſarem, qui Pompeium profligauit, à ſeruientibus ciuibus ſunt delata. Eæ igitur aliæq; eiuſdem generis ſunt Aphricani propriæ uirtutes, maximæ ac ueriſſimæ laudes continentiæ. Verum ut hæc omnia ad unam ſummam referantur, hi duo celeberrimi duces non tam domeſticis uirtutibus, quibus Scipio magnopere præſtitit, quàm bellicis artibus & rerum geſtarum gloria, comparabiles eſſe uidentur. Exitus quoq; uitæ ſimilitudinem quandam præ ſe ferūt, quod ambo extra patrium ſolum obierunt: quanquam Scipio non à Republica damnatus ut Annibal, ſed uoluntario ſibi exilio indicto uitam extra urbem finiendam putauit.

PHILOPOEMENIS VITA

GVARINO VERONENSI INTERPRETE.

Suid. Cleander. CASANDER & genere primarius, & inter ampliſſimos Mantiniæ ciues egregia poteſtate pollens fuit. *Genus.* Is ut fortunæ mos eſt, ex urbe ſua profugus Megalopolim peruenit, maxime ob Crauſin Philopœmenis patrē, uirum cum omnibus in rebus clariſſimū, tum uero præcipua ſecum familiaritate deuinctum, ac quoad Crauſis in uita fuit, rerum omnium facultatem aſſequutus eſt. Ei autem mortuo amoris uiciſſitudinem & hoſpitij præmia reddidit. Eius ſiquidem filium parente deſtitutum educauit, quemadmodum *Educatio.* Achillem ſub Phœnice enutritum Homerus tradidit, cum illius mores ſtatim generoſam quandam ab initio, uereq; regiam cōformationem incrementum ue capeſſerent. Verum pubeſcētia

A iam Philopœmenis, Ecdemus ac Demophanes Megalopolitani in primis curam ſubiere, uiri cum Archeſilao plurimum in Academia obuerſati, maximi omniũ ætatis ſuæ philoſophorum, ad res urbanas & actiones ſtudia perduxerãt. Hi cum occultos Ariſtodemi interfectores inſtruxiſſent, & propriam à tyrannide patriã liberam rediderũt, & unà cum Arato, Nicoclem quoq; Sicyonium tyrannum eiecerũt. Deprecantibus deinde Cyreneis cum perturbata eorũ ciuitas inteſtino morbo teneretur, eò nauigarũt, præſtantiſſimisq; legibus ab ſe poſitis ciuilem ſtatum optimis inſtitutis adornarunt. Hi nimirum inter alia eorum opera & Philopœmenis inſtitutionem plurimi faciebant, ut qui in bonis huius hominis artibus publicum Græciæ emolumentum efficerent. Etenim Græcia cum poſt eximias antiquiſſimorum ducum uirtutes, hunc uirum perinde ac extrema ſenectute filium in lucem produxiſſet, ipſum præcipua beneuolentia complexa eſt, ſimulq; cum gloria eius poteſtatem adauxit. Romanus quidam Philopœmenem laudibus extollens, Græcorum poſtremum appellauit, quaſi Græcia nullum amplitudinis uirum, nec uerè Græcia dignum, poſt Philopœmenem ædidiſſet. Fuit forma minime ſanè turpi, quemadmodum quidam opinantur: nam eius imaginem ſpectamus Delphis permanentem. Mulieris autem hoſpitæ Megarenſis ignorationem, ob indumentorum tenuitatem & frugalitatem eius eueniſſe traditur. Illa enim cum Achæorum imperatorem ad ſe aduentare accepiſſet, ingenti animi tumultu fluctuabat, & in ipſo cœnæ apparatu (fortè enim maritus aberat) agitabatur. Interim Philopœmen tenui admodum cum chlamyde ſubit ædes, quem mulier ex miniſtris quempiam præcurrentem anteuertiſſe ſuſpicata, ut miniſtranti ſibi opem adhiberet precabatur. Continuò Philopœmen relicta chlamyde, ſcindere ligna cœpit. Inter hæc hoſpes ingreſſus, ubi rem cõſpicatur, Quidnam hoc eſt, inquit, ô Philopœmen? Cui Philopœmen Dorica reſpondens lingua, Quidnam aliud, ait, quàm indecoræ faciei pœnam do? Reliqui corporis effigiem Titus Flaminius mordens aliquando, O Philopœmen dixit, quàm pulchras manus habes & crura, cæterum uentrem non habes. & erat ſanè medijs ex partibus gracilior. Verum in ipſius facultatem relatus eſt Titi morſus, nam cum bonos equites ac pedites haberet, interdum pecuniarum inopia laborabat. Hæc quidem per luſum de Philopœmene dictari ſolent. Mores autem eius propter ingenitam honoris cupiditatem contentioſi, crimine omnino *Tempus.* *Forma.* *Mores.*

B non caruerunt, nec iracundia liberi fuere. Et licet Epaminondæ in primis æmulus eſſe cuperet, eius profecto ſtrenuitatem, intelligentiam, integritatem, ita ut nullis afficeretur pecunijs, magnum in modum imitabatur. Verum cum in manſuetudine, grauitate, humanitate ad ciuiles diſceptationes permanere iracundia & contentione nequiret, ad militares quàm urbanas uirtutes accommodatior cenſebatur. Etenim ut primum ex ephebis exceſſit, ingenti quodam rei militaris ſtudio tenebatur, & earum quæ ad hoc conducerent diſciplinarum auditor erat, equitandi, tractandorum armorum, & pugnandi cupidiſſimus. Cum autem luctari commode uideretur, inuitantibus amicis & tutoribus, ut Athletarum arti quicquam operæ impartiret, eos interrogabat, num quid ex Athletarum arte ad rei militaris exercitationem detrimenti pateretur. Cui illi id quod erat aſſeuerabant, cum omnibus rebus inter Athleticum & militare corpus & uitam intereſſe, tum uero aliam uiuendi formulam, & aliud exercitationis genus eſſe. Pugiles quidem permulto ſopore, aſſidua ſaturitate, agitationibus ad certum modum & ordinem inſtitutis ſuam habitudinem tutari, quæ quouis momento, & noua conſuetudinis excurſione, ad permutationem dubia & periculoſa ſit: Militiam uero nullius erroris expertem, per inæqualia cuncta uerſari, præcipue inopiam ac uigilias tolerare, & facile quidem, ſolitam. Quibus auditis Philopœmen non modo per ſe ſtudium omne pugilum fugit & deriſioni habuit, ſed etiam poſtea cum exercitus ductaret, cum ignominia & probris, quantum in eo fuit, habuit: quippe cum aptiſſima ad dimicationes neceſſarias corpora ineptiſſima redderet, & prorſus inutilia. A pædagogorũ uero & præceptorum cura ſolutus, in expeditionibus quas rapinæ populationisq; gratia in Spartanorum fines, ciues incurſantes faciebant, ita ſeipſum conſuefecit, ut quoties educeretur exercitus, primus, quoties reduceretur, poſtremus uaderet. Vbi uero ocium ab armis eſſet, corpus defatigabat, & aut uenationibus, aut agricultura agile pariter robuſtum ue comparabat. Agrum enim bonum uiginti ab urbe ſtadia poſſidebat, & eò poſt prandij aut cœnæ tempus quotidie cõmigrabat, ubi ſuper ſtramenta prout ſeſe obtulerãt, ſicut quiuis colonorum, deiectus quieti ſe dabat. Prima deinde luce ſurgens, unà cum uinitoribus aut bubulcis opus aliquod ſuſcipiebat. Inde in urbem denuò commeabat, ubi Reipublicæ negocijs, aut cum amicis, aut cum magiſtratibus occupatus erat. Quæcunque illi bellicis artibus parta fuerãt, aut in equis atq; armis comparandis, aut in captiuis redimendis expendeban- *Studium.*

C tur. Rem uero domeſticã ex agricultura iuſtiſſimo ſane quæſtu amplificare, & collocupletare nitebatur: illud uidelicet inter ſuperuacanea minime ponens opera, uerũ maiorem in modum ad officium pertinere ratus, ita rem familiarem poſſidere, ut ab alienorum iniuria manus conti neret. Eloquentiæ & philoſophorũ operibus aſſiduam curam adhibebat, nec tamen omnibus, ſed quæ ad uirtutem capeſſendam uſui ſibi fore iudicabat. Homericis uero figmẽtis, quæcunq; ad ingenium uirtuti excitandum & ſtimulandum attinere putabat, animum intendebat. Cæterum lectionibus Euangeli, præcipue de re militari, ſtudioſius incumbebat. Hiſtorias Alexandri complectebatur, id ſemper ſecum uerſans, quonam modo ad actionem uerba conuerteret, niſi quippiam ocioſe & infructuoſo ſermone uideret abſolutum. Etenim quæ ad rerum militarium ſpeculationẽ in talibus pinguntur, prorſus omittens, ex locis ipſis experientiã argumentum'ue captabat. At meditans exercitationem faciebat, procliues locorum deſcenſus, prærupta'q; cam porum præcipitia, & quicquid ad fluenta, foſſas, angiportus, caſus, & formas in dilatanda, rurſus in contrahenda phalange obuenire poſſet, ipſe ſecum dum iter faceret conſiderare, aut comitibus proponere ſolitus erat. Hunc ſiquidem uirum pluſquam neceſſe fuerit, rerum militarium ſtudio & ornamentis incubuiſſe, & bellicas artes perinde ac uariam multimodamq; uirtutis materiam charitate complexum fuiſſe conſtat, quas qui omitterent, uelut ignauos, & ad nihil agendũ natos, contemptui prorſus habuit. *Geſta.* Cum Philopœmen annos triginta natus eſſet, rex Lacedæmoniorum Cleomenes Megalopolim noctu repentino adortus impetu, ui deturbatis excubijs & intra mœnia irrumpens, forum omne captauerat. Contra Philopœmen auxi lium ferens, quanquam ſummis uiribus, magnoq; capitis periculo decertarit, hoſtem tamen reijcere non ualuit. Cæterum ſubducit furtim ex urbe ciues, aduerſus inſectantes armis occurrens. Qua in re ita Cleomenem in ſeipſum elicuit, ut amiſſo prius equo, & uulneribus acceptis difficile poſtremus euaſerit. His Meſſanam contendentibus, Cleomenes per legatos nunciat locum ſe illis cum pecunijs reddere. Eam conditionem Megalopolitani libenter aſſumebant, in patriam redire properantes. Quod Philopœmen conſpicatus, obſiſtit, inhibuitq;, orationis grauitate commonefaciens, Cleomenem haud ſane oppidum reddere, uerum oppidanos ſibi uendicare, ut firmius oppidum tenere queat. Haud enim abiturum Cleomenem, ubi domi-

D cilia & inanes muros ſedendo tueatur, uerum ob ſolitudinem e ueſtigio abiturum. Quibus uocibus reditum ciuibus diſſuadens, occaſionem Cleomeni præbuit, ut magna ex parte diruta & uaſtata urbe, grandi pecunia ditatus abierit. Poſtea uero Antigonus rex adiumento futurus aduerſus Cleomenem unà cum Achæis duxit exercitum. Quo Sellaſiæ colles & aditum occupante, Antigonus admotas propius inſtruxit copias, eo conſilio ut uiribus aggrederetur hoſtem. Erat autem ſuis cum ciuibus in equitum ordine Philopœmen conſtitutus: proxime ſubinde Illyrij: quibus uallantibus pro eorum multitudine ac robore extremum agmen, edictum erat, ut reſidentes quieti perſtarent, donec ab altero cornu rubicundam à rege tunicam in ſublime tolli ſariſſa proſpicerent. At conantibus per Illyricos ducibus ui Lacedæmonios aggredi, Achæis autem uti fuerat edictum ordinem reſidendi ſeruãtibus, Cleomenis frater Euclidas cognito quod diſiuncti hoſtes digrederentur, leuis armaturæ milites propere circummittit, quos in Illyricos impetum à tergo facere, eosq; diſtrahere imperat, ſeorſum ab equitum auxilio deſtitutos. His igitur iuſſa faceſſentibus, ac perturbantibus rem, conſpicatus Philopœmen, facile ratus leuis armaturæ milites aggredi, præſertim cum ad id conduceret temporis occaſio, primũ quidem regis præfectis mentem aperit: poſtea ut perſuadere ſe minime poſſe cernit, ſuos ſecum rapiens ciues hoſtem inuadit: nondum enim ad tantum imperatoris facinus ſatis ampla eius fides erat & autoritas, quin inſanire dicebatur. Hoſte igitur ab initio perturbato, tum multis cadentibus fugam capeſſente, ut magis regios animaret, & tumultuantibus aduerſarijs ocyus immiſceret, equum dimittit. Ipſe per obliquas conualles, confragoſosq; torrentes in equeſtri thorace, & armatura grauiore difficulter, ac labore quammaximo decertabat, cum interim ſub natibus uno per crus utrunq; telo tranſuerberatur. Vehemens quidem plaga, ſed nequaquam letalis erat, ita ut teli cuſpis emineret. Principio igitur non ſecus ac colligatus manſit immobilis: ipſius enim iaculi infixa penitus acies, durum ac grauem dum retraheretur motum faciebat. Verentibus autem qui aderant contrectare, ac ſubinde ardentius ſæuiente pugna, indignatione & ambitione animo diſcruciatus ad dimicandum ferebatur, progreſſu tandem & alterno crurum motu confracto iaculo, fruſtum utrunque per ſe iuſſit educi: hoc pacto liberatus, ſtricto enſe per propugnatores in hoſtem uadebat. Qua ex re non mediocrem præliantibus promptitudinem, & uirtutis æmulationẽ iniecit. Victor igitur Antigonus Macedones tentabat,

A bat, interrogans quamobrem ſuo iniuſſu equitatum concitaſſent. Quibus reſpondentibus ſe
inopinantis & inuitos manum cum hoſte conferre coactos, cum adoleſcens Megalopolitanus
prior incurriſſet, ridens Antigonus, Ille, inquit, adoleſcẽs ampliſſimi opus ductoris effecit. Hoc
inſigne facinus plurimum gloriæ (uti par erat) Philopœmeni peperit: cumq; Antigonus ut ſe-
cum militaret ſummo ſtudio peteret, ac præfecturam ſimul & grandem pecuniam exhiberet,
repudiauit, præcipue quia ſe eſſe eius ſciebat ingenij, ut aliorum ſubijci ditioni non niſi grauis-
ter & moleſte poſſet. Vitam uero ocio & ſecordia terere minime uolens, rei militaris gratia in
Cretam militatũ nauigauit. Vbi aliquandiu per uaria præliandi genera inter bellicoſiſſimos ui-
ros, continentes & uiuẽdi norma caſtigatos, ſcientia & exercitatione uerſatus, tanto ad Achæ-
os ſplendore reuerſus eſt, ut quamprimum præfectus equitum deſignaretur. Solebãt equites,
ſi quando in expeditionem eundum erat, puſillis & uiliſſimis equis, qui forte ad manus obuene
rant, uti, ac multoties militiam detrectãtes, alios in eorum loco ſuffectos emittere: quare omnes
& bellorum imperiti, & audaciæ prorſus expertes erant. Hæc autem ſuperiores idcirco ſemper
præfecti neglexerant, quia inter Achæos equeſtris dignitas eximia poteſtate, & honoris ac ſup
plicij autoritate præcelleret. Tales itaq; Philopœmen accipiens, haud ceſſit, neque omittendos
eſſe ſanè duxit. At urbes obiens iuuentutem ad decus & laudem ac magnificentiã uirium ex-
citabat, quosq; neceſſarijs indigere cerneret, mulctabat. Vbi uero frequens futurum erat ſpe-
ctaculum, exercitia, ludos, & mutuas concertationes inſtituere conſueuerat. Paruo igitur tem-
pore mirandum cunctis robur, & promptiſſimos adhibuit animos, & quod in re militari maxi-
mum habetur, agiles acresq; reddidit, & in acie ambire, circunflecti, equos uerſare, declinare,
ſtrenuos habilesq; uſu & induſtria perfecit, adeò ut totius agminis dexteritas, uarias mutando
figuras unius corporis alacritati inter mouendũ ſimillima eſſet. Quibus & ipſe exemplum erat
circa Lariſſum fluuium acerrima contra Aetolos & Elienſes cõſtante pugna. Elienſium equi-
tum præfectus Demophantus in Philopœmenem citato curſu ferebatur: cuius ille impetum
excipiens, & haſta occupans, Demophantum fortiſſimo proſtrauit ictu, quo collabente ſtatim
hoſtes fugam faciunt. Itaque iam late Philopœmenis illuſtre nomen erat, quippe qui neque iu-
uenibus manu, neque ſenioribus prudentia cederet, uerum in prælio & fortis militis operam,
B & ſapientis ducis officium ſatis ſuperq; fungeretur. Rem Achæorum publicam primus Ara-
tus ex humili ſanè atque abiecta ad dignitatis faſtigium potentiamq; prouexit: qui conciliatis ci
uitatibus, Græco ritu & humanis inſtitutis ciuilem induxit ſtatum. Deinde quemadmodum
in aquis, cum pauca quædam & minuta ſubſiſtere cœperunt, reliqua prioribus affluentia ua-
lidiore firmamento configuntur, & inter ſe mutuò implicita ſtabilius cohærent: ita cum im-
becilla & ad omnium incurſum facile ruitura Græcia per ciuitates dilaberetur, conſtantes atq;
unanimes Achæi finitimas ciuitates quaqueuerſum ea tempeſtate alias iuuando, & à factioſis
liberando ſuſcipientes, alias concordia & ciuitatis iure ſecũ permiſcentes, uniuerſam Pelopon-
neſum in unum corpus, unamq; potentiã redigere cogitarẽt. Cæterum uiuente adhuc Arato,
ciuitates magna ex parte morem Ptolemæo gerẽtes, Macedonicis ſubijciebant̃ armis. Dehinc
Antigono & Philippo intra Græciæ negocia obuerſatis adhærebãt. Vt uero Philopœmen ad
rerum culmen prouectus eſt, hi contra potentiſſimos per ſe iam armis pares, externis uti præfe
ctis deſiere. Aratus quidem ad dimicandum lentior, iucundiſſima conſuetudine, comitate, &
regijs familiaritatibus maximam rerum partem abſoluit, ut in eius uita literis commendatum
eſt. Philopœmen uero bellator optimus, & ad res armis gerendas ſtrenuus, itemq; in negocijs
magnifice adminiſtrandis, & confectis ſuperiori tempore pugnis, ſequunda uſus fortuna, unà
cum potentia Achæis animos extulit, ut qui iam antea ſecum proſpere ſæpiſſime è bello uicto-
riam reportaſſent. Principio itaq; quæcunq; in acie ſtruenda & armaturarum formis male ac
inutiliter ſe habebant, amouit. Nam ſcutis leuioribus & anguſtioribus quàm ad protegenda
corpora ſatis eſſet, utebantur: haſtilia quoq; longe ſariſſis minora geſtabant. Quocirca eminus
quidem pugiles & bellatores erant agiles, cominus autẽ hoſtibus uſquequaq; cedebant. In acie
forma illis ad ſpiram conſueta non erat. Quoties phalange utendum eſſet, cum neque frontem
neque teſtudinem ritu Macedonico haberent, facile detrudi diſſipari'ue contingebat. Hæc Phi
lopœmen alio captans ordine, eis ut pro ſcuto clypeum, pro haſtili ſariſſam capeſſerent, per-
ſuaſit, utq; galea, thorace, ocrea tecti, ſtatariam gradariamq;, pro curſatili ac tumultuaria, pu-
gnam exercerent. Cumq; omnes militari ætate florentes arma induere docuiſſet, primo qui-
dem ipſos eò extulit, ut ſeſe bellis inuictos eſſe confiderent. Deinde delicatas & luxurioſas
eorum impenſas, ad optimum ornamentorum genus cõuertit. Siquidem facile non erat inane

C acſatuum penitus auferre certamen & æmulationem, hominum diutina iam conſuetudine
uelut morbo languentium, ſuperuacuis ſtudentium indumẽtis, purpura lectos intingentium,
in cœnis ac menſarum lautitia plurimum ſibi honoris & gloriæ uendicantium. Hos igitur cum
à minime neceſſarijs ad utilia & honeſta & expolitionis cupiditatẽ conuertiſſet, omnes ita con
tinuò permouit & induxit, ut quotidianis corporum diminutis impenſis, in militaribus & bel-
licis apparatibus ſingulari decore perornatos ſpectari concupiſcerent. Ita cernere erat refertas
calicibus fractis & pateris officinas. Alij thoracas inaurabant, ſcutis alij & frenis argentum im-
primebant, ſtadia domantibus equos, aut adoleſcentibus arma tractantibus plena: inter mulie-
rum manus galearum coni, pennæ uarijs diſtinctæ coloribus, equorum uelamina, floridæ mi-
litum chlamydes. Earum rerum aſpectus maiorem in modum fiduciam adaugens atq; cohor-
tans, ad ſubeundos terrores, impetũ, & ſtrenuos ad pericula ſpiritus ingerebat. Nam luxurioſa
illa in reliquis ſpectaculis ſumptuoſitas, delitias attulerat, & mollitiem utentibus ſuppeditaue-
rat, ſenſu ipſo cogitationem puncturis & titillatione corrumpente. Huius autem generis inſpe
ctio mentem roborabat, ac uires exacuebat, quemadmodũ Homerus nouis ante oculos poſitis
armis, Achillem æſtuantem animis, & ad ea tractanda prorſus ardentẽ decantauit. Adornatos
hunc in modum, nunc cogitando, nunc defatigando ipſos promptiſſime ſanè obtemperantes
Philopœmen exercebat. Nam ipſius agminis ordo mirifice diligebat̃, quia ſolida contraćq; uim
obfirmata uidebatur. Tantus erat geſtantium ſplendor & pulchritudo, ut arma iam ipſa cor-
pori apta, familiaria, & cum iucunditate leuia forent. Bellum itaq; cupiebant, & mox cum ho-
ſtibus rem ferro decernere. Eo tempore Achæi aduerſus Machanidam Lacedæmoniorum ty-
rannum bellum gerebant, qui ingenti potentia cunctis Peloponnenſibus inſidias moliebatur.
Is ergo ut ad Mantineam incurriſſe renunciatus eſt, Philopœmen illico in eum ſuos educit.
Vterq; penes urbem multis peregrinis, omnibus ciuibus ſuas inſtruere copias. Cumq; ad ma-
†ταρεντίνοι nus eſſet peruentum, Machanidas externo milite iaculatores Achæorum, & † haſtatos equites
in prima locatos acie uertit in fugam. Cumq; in confertiſſimos pugnatores citato gradu profi-
ciſcendum ac perrumpendũ eſſet, inſectandi cupidus elapſus eſt, & Achæis ordinem ſtatim ſer
uantibus, Machanidas phalangem ſuam turbauit ipſe. Hunc initio perpetratum errorem, cum
D res amiſſa & admodũ deleta putaret̃, Philopœmen aſpectans, negligere ac diſſimulanter ferre,
nihilq; grauius ducere uidebatur. Hoſtes autem conſpicatus quantũ inſectando aberrauerant,
à phalange diſiunctos uacuum præſtitiſſe locum, haud illis incubuit, cæterũ longius abire ſiuit,
quibus magno diuulſis interuallo, ſuos mox in grauem armaturã infert. Cernebat enim Lace-
dæmoniorum phalangem nudatam ac deſtitutã, rectoq; incurſans curſu intendit, ut neq; prin
ceps præſtò adeſſet, neq; pugnam expectarẽt. Nam cum Machanidam hoſtes fugantem inſpe
xiſſent, penes ſe uictoriam eſſe non dubitabãt. Philopœmen autẽ cum hos multa cæde fudiſſet
(ſupra enim quatuor millia cecidiſſe dicuntur) reuertentẽ ab inſecutione cum peregrino milite
Machanidam concitatus aggreditur. Ingenti ac profunda in medium arcente foſſa, utrinq; mu
tuos conatus ædebant, ille quidem ut trajciens fugam capeſſeret, Philopœmen ut impedimẽto
eſſet. Erat autem ſpectaculũ, non uti dimicantiũ imperatorum, ſed uti belluarum tota in ſe uires
neceſſitate uertentiũ, cum tanquam fortiſſimus uenator Philopœmen incumberet. Vbi robu-
ſtus tyranni equus, animoſus, & calcaribus cruentis utrinq; ſtimulatus ſaltu tranſuadere auſus
eſt, & admoto iam foſſæ pectore priores figere ulteriori margini tibias enitebatur, interim Sim-
mias & Polyænus qui aſſidue Philopœmeni inter præliandũ adeſſe, & latus protegere conſue
uerant, infeſtis ambo incurſant haſtis, quos Philopœmen anteuertẽs, obuiũ ſeſe Machanidæ of
fert, cuius equus cũ ante corpus caput attolleret, Philopœmen ſuo pauliſper ſeorſum inclinato,
manu telum adigit, & obnixe ſimul incutiens effuſum ſternit hominẽ. Hoc facto Philopœme-
nem Achæi Delphis ex ære locauere, & inſigne ipſius facinus, & expeditionem illam ſingulari
admiratione proſequuti ſunt. Cum Philopœmen ſecundũ imperator inſtante Nemeorum ce-
lebritate, nõ longe poſt Mantineæ uictoriam, ocioſus per dies feſtos eſſet, tunc primum Græcis
phalangem inſtructam, tum apte compoſiteq; magna celeritate & robore, quemadmodũ exer
citus ſolent, motum, oſtẽdiſſe perhibet̃. Certãtibus inde citharœdis ſpectaculũ ingreſſos ſecum
adoleſcentes militaribus chlamydibus & purpureis indumẽtis ornatos habebat. Cernere erat
uniuerſos & corporũ & ætatis uigore florẽtes, magnam erga imperatorẽ uenerationẽ, & iuue
nilibus animis elationẽ præ ſe ferẽtes, quam multis & claris certaminibus cõtraxerant. Quibus
nuper intrantibus fortè Pylades citharœdus illuſtris Timothei Perſas inceptarat: Hoc duce li-
bertas Græcas ornauerat urbes; cũ uocis magnitudo, & poëtici ſtyli pariter altiloquẽtia decorẽ
mutuum

A mutuum afferrent, omnium ſpectatorum oculi in Philopœmenem conuerſi, & lætiſſimus undiq; Græcorum ſublatus applauſus, cum priſtinæ dignitatis recuperandæ ſpes eſſet iniecta, & ad eam animorum magnitudinē fiducia etiam proxime accederet. Achæorum copijs ad dimicandum & ſubeunda pericula id contingebat, quod & equis nouellis uſu euenit, qui conſuetos affectant equites: ſin alium geſtare obtingat, ſtare loco neſciunt, emicant, & nouo quodam modo afficiuntur. Sic & milites ipſi, ſi quidem alter ductaret exercitū, triſtes erant, illum ſpectabāt, illum oculis, illum mente quæritabant: ſin eius modò conſpectus eſſet oblatus, conſeſtim oblatam fiduciam, erectos & ad aliquid agendū ſtrenuos animoſosq; cerneres. Quæ & ipſi hoſtes intelligentes, huius duntaxat imperatoris aſpectum ferre nō quibant, ob nominis eius gloriam pauore perculſi, ut ex rebus eorum geſtis manifeſtū eſt. Rex Macedonum Philippus eò peruenerat opinionis, ut modo Philopœmen abeſſet, Achæos denuò nominis ſui terrore ſubigere ſe poſſe putaret: itaq; qui Philopœmenem obtruncarent, clandeſtinos mittit. Cognitis autem inſidijs, tantum odij apud uniuerſos contraxit Græcos, ut paſſim hominem probro & conuicio inſectarentur. Bœotij Megaram obſidione cinxerāt, cumq; mox potiundæ urbis ſpe tenerentur, ecce repentinus rumor ingruit, qui confictus erat, adferentem obſeſſis auxilium Philopœmenem propius adeſſe: quocirca hærentes iam mœnibus ſcalas omittentes, fuga capta abſceſſere. Nabis poſt Machanidam Lacedæmoniorum tyrannus derepente Meſſenem occuparat: Philopœmen per id tempus haud ullarum copiarum dominus, priuatus erat. Orat itaq; Lyſippum Achæorum imperatorē ut Meſſenijs ſuccurrat: quod cum ab eo impetrare non poſſet (potitis enim urbe hoſtibus, res omnino perditas eſſe aiebat) ipſe nulla lege, nullo decreto, aſſumptis ſecum ciuibus, opem præſtare cōſtituit. Eum perinde ac præſtantiorem principem ſibi à natura conciliatum uniuerſi ſectabantur. Ergo iam propinquum Nabis audiens, tametſi caſtra intra muros haberet, haud expectandū eſſe duxit, uerum per alias elapſus portas celerato gradu ſuos eduxit, haud parua ſe uſurum felicitate exiſtimans, ſi profugere contigiſſet. Effugit itaq;, & Meſſeniorum ciuitas priſtinæ libertati reſtituta eſt. Hæc quidem ad Philopœmenis decus & dignitatem. Ipſum uero Cretam repetijſſe, ut petētibus Gortynijs, belli uſibus ſe ducem exhiberet, crimini datum eſt, quod uidelicet eo potiſſimū tempore, quo eius patria ab Nabide

Nabidis huius meminit Iuſtinus lib. 30.

B bello uexaretur, abeſſet, aut bellum fugitando, aut honorem apud exteras nationes intempeſtiue quæritando. Adeò autem tunc Megalopolitæ bello uexati ſunt, ut ſe mœnibus tenerent, & intercepto ab hoſtibus agro, & ſub ipſas penè portas locatis caſtris, angiportus ſeminare cogerentur, quum longinquis interim Cretenſibus imperator belligerās, ac domeſticum euitans bellum, inimicis in ſe anſas criminationis ſuppeditaret. Erant nonnulli qui dicerent Philopœmenem idcirco ocium ſuum Gortyniorū poſtulantiū uſibus ad bellum cōceſſiſſe, quia Achæis alios deligentibus prætores, priuatā uitam degeret. Ab ocio enim uehemēter abhorrebat, præſertim cum imperatorias artes, & militarem uirtutem, ſupra alia omnia uſu & exercitatione tenendam ſibi eſſe cenſeret: ſicut & ſcitum illud de Ptolemæo dictū declarauit. Nam quibuſdam per eximias laudes illum extollentibus, qui exercitum quotidianis exercitijs agitaret, & corpus laborum & armorum ſtudio haud torpere ſineret: Quiſnam, inquit, regem admiretur, qui hoc ætatis non re ipſa ſe comprobet ac oſtentet, uerum meditatione & cogitatione ducatur? Hoc igitur Megalopolitani grauiter ferentes, ſeq; proditos arbitrantes, extorrem eum facere conati ſunt. Quod Achæi inhibuere, miſſo Megalopolim †Ariſtæneto prætore, qui licet Philopœmeni aduerſaretur, cum eo de Republica contentionē habere ſolitus, illum damnari minime permiſit. Hanc ob cauſam Philopœmen extra ſuos ciues habitus, multos ex adiacentibus uicis ad defectionem concitauit, eos allegare docens, quod ex initio neq; illis tributa pendiſſent, neque Megalopolitanorū legibus tenerētur, neq; eorū iuris eſſent. Ea dicētibus illis aperte ſe patronū adiutoremq; præbebat, ſimulq; in Achæos ſeditioſam ciuitatē perturbabat. Hæc aūt poſterius acta. In Creta bellum pro Gortyniorum cauſa gerebat non uti Peloponnenſis, aut ex Arcadia natus homo, nō ſimplici quodam & ingenuo bellandi ritu, ſed Cretenſium mores induens, & illorum uerſutias, fraudes, furta, & inſidioſas in eos uſurpans artes, ipſos ad ueram peritiam, inſipienti ac inani calliditate contendentes puellos demonſtrauit. Rebus igitur ibi magnifice geſtis, ſingulari admiratione & nominis claritate celebratus, in Peloponneſum relatus, Philippū à Tito debellatum offendit, Nabim quoq; Achæorum atque Romanorum armis implicitum. Aduerſus hunc dux creatus naualem aggreſſus pugnam, Epaminondæ caſum incurriſſe uiſus eſt, ſuæ longe deterius uirtutis opinione ac gloria maritimo congreſſus prælio. Attamen ſunt nonnulli qui Epaminondam ſegniorem idcirco extitiſſe tradunt, ut ſuos guſtare maris

Liuius habet Ariſtheno.

C emolumenta ciues pateretur, ne pro ſtatarijs militibus, nautas (ut inquit Plato) corruptos ſenſim haberet, & ita ex Aſia & inſulis ultro re infecta reuertiſſe. Philopœmen pedeſtris pugnæ ſcientiam ad conferendum mari quoq; certamen ſat fore ſibiipſi perſuadens, exercitatio qualis uirtutis portio ſit, & quantam omnes ad res aſſuetis facultatem adhibeat, intellexit. Non modo enim in ipſo nauali prælio propter imperitiam minus habuit, uerumetiam quandam nauem famoſam quidem, cæterũ ab annis quadraginta peruetuſtam deducens expleuit, qua fatiſcente magnum nauigãtibus diſcrimen importaſſet. Ad hæc cognito quod hoſtes per ipſius contemptum perinde ac ex mari prorſus fugati ſuperbe Gythium obſediſſent, cõfeſtim in eos uictoria ſparſos diſſolutosq; haudquaquam expectãtes annauigat, deinde noctu milites adducens, immiſſis intra tentoria ignibus & caſtra incendio uaſtauit, & multos obtruncauit. Paucis poſt diebus cum per aſpera quædã loca iter ageret, derepente Nabis interuenit: quæ res tantũ Achæis intulit trepidationis, ut ex locis difficillimis, & in hoſtium poteſtate cõſtitutis, ſalutem deſperarent. Paululum inde ſubſiſtens, ac loci naturam oculis amplexus, ſtruendarũ acierum ſolertiam ſummum in re bellica faſtigium obtinere demonſtrauit: pauliſper nanq; mota phalange, & ad præſentis loci naturam accommodata, facillime nullo tumultu ancipitem ſtatum ac periculum propulſauit, tum hoſtes aggreſſus late fuſos terga uertere coëgit. Poſtea uero quàm profugientes non directo quidem ad oppidũ curſu, ſed alium alia palantes & diſperſos cernit (cunctus autem ager propter ſaltus & collis frequentis inuium ſeſe per fluenta uallesq; præcipites præbet) ſuos ab inſequendo reuocauit, & nondum adueſperaſcente caſtrametatus eſt: conijciebat enim hoſtes ſeſe ex fuga in urbẽ ſparſim per tenebras recepturos. Complures igitur ex Achæis per ripas & tumulos circa mœnia cum pugionibus ex inſidijs locat: hic plures ex Nabidis commilitonibus cecidere, ut qui minime conferti pariter regrederẽtur, ſed ut unicuiq; fuga obtigerat, inſtar auium ſub ipſa urbe captabantur, in ipſas hoſtium manus incidentes. Quas ob res cum Græci & ſumma eum charitate complecterẽtur, & magnificis intra ſpectacula honoribus afficerent, Titum honoris auiditate flagrantem tacitus dolor inurebat, quoniam Romanũ conſulem maiori quàm ex Arcadia natum hominẽ penes Achæos admiratione dignum iudicabat, cum & beneficiorum magnitudine non mediocriter antecelleret, qui una præconis uoce

D Græciam priſtinæ libertati reddidiſſet, quæ Philippo & Macedonibus ſubiecta ſeruierat. Deinde Titus depoſito cum Nabide bello pacem pepigit. Nec multo pòſt Nabis Aetolorũ fraude interceptus occiditur. Qua ex re Spartæ perturbatione orta, Philopœmen occaſionẽ nactus cum exercitu eò facit impetum, & alios ui, alios ſuaſione adducens, Achæis ciuitatem conciliauit. Quo facto Philopœmenis nomen apud Achæos mirifice illuſtratum eſt, quibus ex tam præclara ciuitate tantum dignitatis, tantũ poteſtatis uindicaſſet: haud enim parum erat Spartanã ciuitatem Achaiæ partem effeciſſe. Optimates Lacedæmoniorum ſibi deſumpſit, qui ſeſe libertatis cuſtodes & defenſatores habiturum eſſe eum ſperabant. Quapropter uenundatis Nabidis ædibus & ſupellectile in uiginti ac centũ talenta argentea redactis, eius illi muneris erogandi decretum fecere. Miſſi ad eum ciuitatis nomine legati: ubi Philopœmenis integritas, & ab omni labe purus animus enituit, quippe qui non modo uideri, ſed eſſe uir optimus ſtuderet. Itaque primum Spartanorum legati tali uiro ne uerbũ quidem facere de largitate uoluerunt: ueriti autem inter ſe & reluctantes, hoſpitem eius Timolaum interceſſorem poſuere. Deinde Timolaus ipſe Megalopolim profectus, à Philopœmene conuiuio exceptus, cœpit grauitatẽ eius ſermonis, & honeſtam ſimulac tenuiſſimã uitæ frugalitatem intueri. Quibus cum ad inuictos ipſius mores pecuniam nullo pacto penetrare poſſe intelligeret, de munere quidem egit ſilentiũ, ficta uero alia ad ſe ueniendi cauſa, ex urbe cõceſſit. Rurſus ac ſecundo miſſus, idem paſſus eſt. Tertio regreſſus, uix affari auſus, quàm promptus eſſet in eum ciuitatis animus explicauit. Philopœmen uerba comiter ac iucunde accipiens Lacedæmona peruenit, quibus conſuluit, ne amicos & bonos uiros largitionibus corrumperent, quod illorum uirtute uel gratis frui liceat: ſed improbos, & eos qui ciuitatem in ſenatu & concione quotidianis ſeditionibus & diſcordijs perturbãt, emendos & corrumpẽdos eſſe, ut acceptis precijs, ore compreſſo minus turbarum moueant. Longe enim præſtantius eſſe hoſtibus dicendi licentiam adimere, quàm amicis. Hunc in modum Philopœmenis ad pecuniam ſplendor apparuit. Diophanes deinde Achæorum imperator Lacedæmonios nouis ſtudere rebus audiens, eos ſupplicijs afficere uolebat. At illi contrà ad bellum intenti, cunctam Peloponneſum perturbabãt. Conabatur uero Philopœmen mitiorem hominem reddere, iracundiamq; ſedare, temporis conditionem docens, quo rex Antiochus & Romani tam inſtructis in terra Græcia exercitibus ſublimes animis incumbant. Oportere præfectum

A ctum eò mentem dirigere, eò cogitationem uertere, domeſtica minime commouere, quædam
uidentem diſſimulare & obaudire. Dicta hæc aſpernatus Diophanes, unaq; cum Tito Laco-
nicos fines ingreſſus, confeſtim ad urbem cōmeabat: quod Philopœmen iniquo ferens animo,
opus non ſanè legitimum, aut ex æquitatis diligentia, ſed ingens ingenti ſpiritu auſus, Lacedæ-
monem aduentat, & Achæorum imperatorem, & Romanorum conſulem, homo priuati iuris
excludit, ciuiles tumultus ſopit, communē ut antea Lacedæmonijs ſtatum iterum inducit. Po-
ſteriore deinde tempore, cum præturam Philopœmen adminiſtrauit, quadam Lacedæmonio-
rum culpa Spartanos reduxit exules, & Lacedæmonios, ut quidē Polybius ſcribit, octoginta,
ut autem Ariſtocrates, trecentos & quinquaginta interfecit, & mœnia diruit, & magnam agri
partem interceptam Megalopolitanorum iuri adiudicauit: quicunq; à tyrannis Spartana ciui-
tate donati fuerant, omnes in Achaiam migrare iuſſit, tribus millibus duntaxat exceptis. Hos,
cum ex Sparta diſcedere neglecto imperio noluiſſent, uenundedit. Poſtmodū ueluti inſultans,
hiſce pecunijs Megalopoli porticum ædificauit. Satiatus demum & expletus Lacedæmonijs,
& indigna oppreſſos calamitate calcans, immaniſſimum & iniquiſſimū in Rempublicam per-
fecit opus. Lycurgi enim inſtitutione deleta, & omnino ſublata, pueros ac puberes immutata
patriæ diſciplina, Achaiæ moribus & ritu uti coëgit. Hos enim inter Lycurgi legem & inſtituta
haud unquam mediocre quippiam ſapere poſſe. Tunc igitur ex miſeriarum magnitudine Phi-
lopœmene quaſi ciuitatis neruos illos excidente, manſueti, humiles & demiſſi facti ſunt. Poſt ta-
men petita ex Romanis uenia, Achaiæ inſtitutionē fugientes, ritus patrios atq; præcepta, ſicut
ex tot malis & tam corruptis moribus fas erat, recuperarunt & reſtituerunt. Romanis deinde
aduerſus Antiochum bellum in Græcia gerentibus, Philopœmen angebatur animi, qui eo po
tiſſimum tempore priuatus, Achæorum dux non eſſet, quo Antiochus ipſe Chalcide reſidens
intempeſtiuis nuptijs & uirginum amoribus ocia tereret, Syriſq; nullo ſparſi ordine ſine præfe
ctis intra oppida ſegnes & delitijs immerſi ſederēt. Ad Romanos igitur dictare ſolebat: Veſtræ
quidem inuideo uictoriæ. Nam ſi mihi ut ducatum gererem impræſentiarū obueniſſet, hoſtes
omnis intra uinarias tabernas obtruncaſſem. Antiocho deinde ſuperato, Romani magis atq;
magis Græciæ rebus incumbentes, Achæos poteſtate quaqueuerſum ambibant. Iam enim pri-
B mores urbium ſummiſſiores erant, iam magnæ omnium uires fato quodam euaneſcebant, iam
propè finis aderat, quo fortunæ ambitus aduentabat. Tum Philopœmen boni ac periti more
gubernatoris ad undarum incurſum firmiter obſiſtens, tum cedendo, tum ſubinclinando mo-
derabatur. Et plurimis diſceptationibus eos quibus & dicēdi & agendi uis inerat, ad tutandam
libertatem allicere conciliareq; omni ſtudio cōtendebat. Cum Ariſtænetus Megalopolita inter
Achæos promptiſſimus, & Romanorū ſemper ſtudens partium, nulla in re Romanis aduer-
ſandum, aut in ſenatu quippiam ingratum agendum eſſe cenſeret, Philopœmen taciturnus au
diebat, & dicentem grauiter ferebat. Tandem ſtimulante ira, indignabundus ad Ariſtænetum
conuerſus, Quidnam homo, inquit, Græciæ fatū inſpectare properas? Poſt hæc Romanorum
conſule Manlio, cum Antiochum profligaſſet, & Lacedæmoniorum exules reduci ſineret, pe
tente ac idem etiam poſtulante Tito, Philopœmen inhibuit, haud exulibus ſanè obſtaturus,
ſed ſibi & Achæis, non autem Titi uel Romanorum gratiæ factum illud adſcribi uolens. Poſt-
modum ipſe creatus imperator electos in exilium reuocauit. Sic in magiſtratibus ex animorum
elatione litigator aliqua ex parte atq; contentioſus erat Philopœmen. Septuageſimum iam na-
tus annum, & octauum iam creatus imperator, in ſpem deuenerat non ſolum bellorum exper
tem eam ſe deducturū præfecturam, ſed uitæ reliquum à rebus gerendis ocioſum & quietum
ſibi datum iri. Nam ſicut tabeſcētibus corporum uiribus, unà & morbi ipſi contabeſcūt, ſic & in
Græcanicis ciuitatibus diminuta potētia, contentionū ſtudia ipſa deſinebāt. Verumenimuero
ſors inuida, eum perinde ac pugilem egregia currendi agilitate uolantem, ſub ipſam iam uitæ
metam aduentantem præcipitauit, ad terramq; deiecit. Quibuſdā autem in frequenti conuen-
tu uirum quempiam idoneum ſanè ac imperatorem præſtantem laudantibus, Philopœmen di
xiſſe fertur, eius uiri non dignam habendam eſſe mentionem, qui in hoſtium poteſtatē uiuus
peruenit. Paucorum interiectione dierum Dinocrates Meſſenius homo cum priuatis conten-
tionibus Philopœmeni ſemper aduerſatus, tum uero improbitate ac flagitijs alijs quoq; infen-
ſus, Meſſenem ut ab Achæis deſciſceret, induxerat, & uicum quem Colonidem appellāt, mox
occupaturus & in poteſtatem redacturus nunciabatur. Fortè Philopœmen Argis id temporis
febricitabat. Ea ut ad eius aures peruenerunt, Megalopolim plus quadringenta ſtadia die una
contendit: eo ex loco ut ſuccurreret eueſtigio equites accepit ex ciuibus illuſtriſſimos quoſq;, iu

C uenes autem uigenteſq; annis eximia quadam Philopœmenis beneuolentia & pietate ad mili tiam ſponte ferebantur. Meſſenem itaq; uerſus equitantes, ad Euandri tumulum obuium habuere Dinocratem. Marte collato eum fundunt, in fugamq; uertunt. Inde quingenti milites, quibus Meſſeniorum fines tueri datum erat, auxilium laturi ſerò aduenta[n]t: quos ut aſpectant ij qui modo ſuperati fugerant, ſtatim per colles congregantur. Veritus Philopœmen ne hoſte circunducto clauderetur, ſuorum ſaluti conſulens, reuocatis equitibus per duriſſima loca ſeſe recipit. Ipſe in extremo agmine ſæpenumero in aduerſum ſeſe inferebat hoſtem, cunctos in ſe pelliciens, cum tamen cõgredi nullus auderet, & uociferationibus circumagitatus curſibus eminus uterentur. Multoties igitur abſiſtens, dum ſingulos in tutum iuuenes præmittit, inter frequentes ſolus hoſtes deſtituitur. Nec ſic conferre quenquam manũ cepit audacia, procul tantũ ictibus pulſatus, cum ad lapidoſos præcipiteſq; locos urgeretur, nunc huc nunc illuc crebris perfoſſum calcaribus equum agitabat. Nec uero ſeniles anni aut ingraueſcens ætas, quo minus ſalutem compararet, ullo ſibi impedimento erat, quippe quam permultũ exercitam laboribus, alacrem ſtrenuamq; reddiderat. Verum cum debilitatum ualetudine corpus & iam graue, peregrini itineris & uiarum longitudo fatigaſſet, equus offenſo pede eum deiecit ad terram: quo caſu duro quidẽ atq; aſpero cum uehemens atroxq; capiti dolor infligeretur, aliquandiu intercepta uoce iacuit. Illũ igitur hoſtes expiraſſe rati, uerſato corpore ſpolia rapere cœperunt. Poſtquam autem caput attollens oculos aperuit, cateruatim irruentes manus in terga inflexas colligant, & ingenti dedecore & contumelioſiſſimis uocibus hominẽ ducunt, qui à Dinocrate hiſce ſe probris affectũ iri, ne in ſomnijs quidem unquam timuerat. Oppidani hoc accepto nuncio mirum in modum elati, ad portas conſertiſſimi congregantur: ut uero Philopœmenem præter gloriæ ſuperioris rerum geſtarum triumphorumq; dignitatem raptatum conſpexere, maxima ex parte obortis lachrymis, eius miſerti condoluere, tam infidam humanarũ uirium uanamq; ſortem deuouentes. Sic itaq; paulatim beneficus de eo ſermo apud pleroſq; ſpargi cœptus, ſcilicet reuocandam eſſe priorum beneficiorum memoriam, & libertatis, quam eiecto Nabide tyranno illis reparaſſet. Pauci Dinocratis gratiæ aſſentantes, torqueri hominẽ, & ut infeſtum inimicum & implacabilẽ necari iubebant. Terribiliorem ipſi Dinocrati ſi euaderet fore, à quo tam

D ignominioſe habitus & in captiuitatem redactus eſſet. Ipſum igitur in ſubterraneũ ducunt domicilium, cui theſauro nomen indiderũt, neq; auras neq; lucem extrinſecus excipiens. Cumq; fores nullas haberet, ſaxum immane obtrudentes includunt, ibiq; circùm locatis militibus deponunt. Interea equites ut ſeſe ex fuga receperunt, comparentem nuſquam Philopœmenem extinctum eſſe credentes, aliquantiſper ſubſtitere, iactatis late uocibus hominẽ reuocare, inq; uicem ſermones ædere, iniuſtam profecto turpemq; ſibi ſalutem uindicatam, eorũ imperatore hoſtibus prodito, qui ipſorum gratia ne propriæ quidem uitæ pepercerit. Deinde progreſſi accurata indagine cuncta perluſtrant, donec illius captiuitate accepta nuncios ad Achæorum oppida dimiſere, qui permagni eam infelicitatẽ facientes, uitum ex Meſſenijs miſſa legatione repoſcere decreuerunt, exercitum interim apparantes. Hæc quidem apud Achæos agebant. At uero Dinocrates Philopœmeni tempus quammaxime ſalutare metuens, & Achæorum apparatus anteuertere uolens, ubi primum intendentibus tenebris Meſſeniorum uulgus abſceſſit, carcerem aperit, ſeruum publicũ intromittit, uenenum afferre iubet, donec illud hauriat præſentem aſtare mandat. Philopœmen chlamyde obuolutus decubabat, non ſopore quidem, uerum triſtitia & mentis æſtu detentus. Lumen itaq; & hominem propius cum ueneni calice adſtantem conſpicatus, uix animo præ debilitate collecto, conſedit, & accepto poculo, ſi quid de equitibus præſertimq; de Lycorta audiſſet, eum percontatur. Reſpondente homine euaſiſſe quamplures, capite annuit, & comiter intuens hominem, Recte, inquit, dicis, ſi omni ex parte nobiſcum infeliciter actum non eſt. Nec alia emiſſa uoce uenenum hauſit, ac denuò recubuit, nec ulla potionis perturbatione exhibita, ſtatim adiuuãte morbo extinctus eſt. Cum primũ ad Achæos de Philopœmenis interitu perlatum eſt, publicus mœror & luctus ciuitates habuit. Iuuentus unà cum urbium primatibus Megalopolim conuenientes, nullam uindictæ moram fecere, ſed delecto imperatore Lycorta fines Meſſeniorũ ingreſſi, cuncta ferro igniq; peruaſtant, donec concordi cõſilio ciuitas Achæos acciperet. Dinocrates hoſtilem occupans ſæuitiam, necem ipſe ſibi conſciuit. Quicunq; occidendo Philopœmenem aſſenſum tribuere, ultro uitam finiere. Quiſquis eum torquendũ eſſe cenſuit, eum Lycortas in uincula coniecit. Poſtquam uero eius cadauer combuſtum eſt, compoſitis in urna reliquijs, caſtra mouerunt, nõ quidem confuſo aut temerario incedendi ordine, ſed triumphali quadam & uictrici pompa ſacris parentali

Iuſtinus lib. 31. *Mors.* *Vltio ſecuta.* *Honor habitus defuncto.*

bus

A bus immiſta: cernere erat eoſdē & coronis ornatos & lachrymis afflictos, inimicos ipſis in uinculis circunductos. Vrna præ coronarum & tæniarum quaqueuerſum pendentium multitudine, uix apparebat. Hanc ferebat imperatoris filius Polybius, circunſtātibus Achæorum uiris primarijs & excellentiſſimis. Milites armis inſignes ornati ſequebantur equis, neque ut in tanti uiri luctu mœrentes, neq; ut in uictoria exultantes. Ex medijs urbibus & uicis multi mortales obuiam perinde ac ab expeditione reuertenti prodibant, & beneuole ſalutato urnam attingentes, Megalopolim frequenti comitatu deducebant. Vt uero grandiores natu cum mulieribus ac pueris ſeſe aduentantibus immiſcuerunt, luctus uniuerſi exercitus, ſuſpiria, querimonia, uociferationes perueniebant ad urbem uſq;, præ deſiderio caſum hominis non aliter ferentem, quàm ſi cum Philopœmenis iactura, & maieſtatem & faſtigium dignitatis inter Achæos amiſiſſet. Sic pro meritis, ſumma cum gloria humatus eſt circa monumentum Meſſeniorum. Captiui lapidibus obruti ſunt. Cumq; ſtatuæ illius permultæ & ingentes pro ciuitatū decretis honores extarent, Romanus homo in euerſione Corinthi cunctas diruere conatus eſt, illum non ſecus ac ſuperſtitem Romanorum hoſtem atq; maleuolum inſectari geſtiens. Verum eius rei diſſeminato rumore, ac multa in calumniatorem referente Polybio, neq; Manlius neque legati honores clariſſimi uiri deleri paſſi ſunt, tametſi maxima Tito & Manlio impedimenta infeſtus obieciſſet. Etenim illi à commoditate uirtutem, & honeſtum (ut par erat) ab utilitate recte proq; officio diſtinxerunt, cum his qui de nobis bene meriti ſunt, mercedem & gratiā ab ipſis in quos beneficia collata fuere, bonis autem decus & honorem à bonis referri debere exiſtimarent. Et de Philopœmene quidem hactenus.

TITI QVINTII FLAMINII VITA
GVARINO VERONENSI INTERPRETE.

PHILOPOEMENI T. Quintium Flaminium comparamus. Is quali ſtatura fuerit, ab ærea imagine cernere licet, quæ Romæ apud Apollinē magnum è Carthagine aduectum contra Circum poſita eſt, Græcis inſcripta
B literis. Natura uero ad iram & gratiam celer fuiſſe traditur, haud tamen ad utranque rem ſimilis. Nam in puniendo mitis ac minime pertinax, ad gratificandū efficax & aſſiduus, *Ingenium.* quibusq; beneficia contulerat, perinde ac recepiſſet promptus, & perpetua beneuolentia affectus, quod hi rem pulcherrimam colendi cōſeruandiq; cauſa eſſent. Honoris & gloriæ cupidiſſimus, præſtantiſſimarum quarumq; & maximarum rerum autor eſſe uolebat: longe magis beneficium affectantibus, quàm erogantibus gratulari ſolitus, quod illos uirtutis materiam, hos autem gloriæ competitores duceret. Cæterum cùm multa & ingentia Romanos implicarent bella, ſtatimq; ab ineunte ætate iuuentus ad res bellicas inſtrueretur, Titus mores ac diſciplinam aſſequutus militarem, tribunus militum ſub Marcello conſule, in eo quod aduerſus Annibalem gerebatur bello, primam egit militiam. *Diſciplina.* Poſtquam uero Marcellus per inſidias mortem oppetijſſet, capto iterū Tarento, Titus eius prouinciæ præfectus creatus, plurimum gloriæ, ſplendorem uero non minus in adminiſtranda iuſtitia quàm bello comparauit. Quamobrem ad duas colonias, alteram Narniam, alteram †Conſam deducendas, princeps delectus eſt: *Liui. Coſam.* quæ res ad medias quaſdam & iunioribus tribui cōſuetas dignitates omittendas, tribunatum uidelicet, præturam & ædilitatem, illum extollebat, ſtatimq; in petitione cōſulatus prona in ſe habuit ſuffragia. Fuluius tamen & Manlius tribuni plebis ei magnopere reſiſtebant, iniquum eſſe aſſerentes iuuenem uirum ad uſurpandam ſummam dignitatem præter leges irrumpere, qui ad ſacra Reipublicæ myſteria necdum initiatus acceſſerat. Eapropter ſenatus ſententiam reiecit ad populum. At populus Titum eueſtigio triginta nondū annos natū conſulem cum Sexto Aelio deſignat. *Liuius lib. 3. decad. 4.* Aduerſus Philippum ac Macedones bellum ſortitus eſt. In quo deligendo, Romanis idcirco rebus fortunæ fauor aſpirauit, quod Græci homines nō tam bello ac uiribus, quàm facundia & comitate, uincendi captandiq; erant. Quippe Philippo cum ad propulſandam pugnam ſat eſſet Macedonicus principatus, ad inferendum etiam ipſa Græcorum potentia, ſuæ omnino phalangis inſtrumentum, durante bello, uires, ſumptus, impenſam, refugiumq; ſuppeditabat. Nec profecto niſi disiunctis à Philippo Græcorū auxilijs, in eo bello unius prælij opus extitiſſet. Græcia quoq; necdum Romanis inclinata, rebus tum primum gerēdis implicita, niſi frugi natura ducem eloquentia magis quàm uiribus fretum, quiq; oratione ac lepôre tum monendo, tum audiēdo ho-

C mines alliceret, & iuſtitiæ uigorem ſeruaret, nacta eſſet, nõ facile pro ſuis alienigenam optaſſet
principatũ: quæ omnia in eo extitiſſe uiro eius geſta declarant. Cæterũ cum ſuperiores audiſſet
imperatores, tum P. Sulpitiũ, tum P. Iuliũ tarde in Macedoniam profectos, lente quoq; bellum
adminiſtraſſe, eosq; modo pro locis, leuibus prælijs, modo pro uijs inter frumentandum à Phi=
lippo fuſos, non eos duxit imitandos. Illi enim cum omnem fermè annũ dignitatibus & officijs
Reipub. domi conſumpſiſſent, ad belligerandũ poſtmodum ſeſe contulerant. Titus ſui conſu=
latus annum partim domi, partim militiæ nequaquam ducendum ratus, urbanos magiſtratus
ac dignitates omiſit, fratrem Lucium claſſis præfectum à ſenatu ſibi in ea expeditione dari im=
petrauit, deinde ex ijs qui in Hiſpania cum Aſdrubale conflixerant, Annibalemq; in Aphrica
Scipionis auſpicijs profligauerãt, lectis tribus millibus adhuc ætate robuſtis & ad dimicandum
impigris, tutus in Epirum traiecit, ubi Publium cum copijs aduerſus Philippũ metatum offen=
Liuius, Aous. dit. Contrà Philippus ubi †Apſus irrumpit fluuius, pro ſtatione dudum tenuerat anguſtias: &
ne Publius egregium quicquam efficeret, impedimento erat locorum aſperitas. Titus autem
ſimulatq; exercitum accepit, dimiſſo Publio, loca exploraturus adit. Ea ſunt non minus quàm
Tempe munita: cæterum arbuſtorum pulchritudo, quemadmodum illis, & ſpatioſa ſyluarum
uiredo, eaq; pratorũ amœnitas nequaquam adeſt. Inter magnos & celſos utrinq; mõtes uaſta=
profundaq; uallis deducitur, per quam curſu atque celeritate ſimilis Peneo Apſus elabitur, qui
omnem fermè radicem montis occupãs præcipitẽ anguſtamq; relinquit in ripa ſemitam, haud
exercitui tranſitu facilem: ſi pro ſtatione teneatur, omnino inſuperabilem. Erant qui circundu=
cto per Daſſaretida penes Lyngum tramite, habilem Tito aditum patefacerent. Ille ueritus ne
longius à mari ſterilia & inculta ingreſſus loca, detrectante pugnam Philippo, rebus infectis,
quod & ſuperiori duci contigerat, mare iterũ ob commeatus inopiam coactus repeteret, ſum=
ma ope contendit per montis faſtigia occupare tranſitum. At ea res nullum belli finem afferre,
nihilq; conducere uiſa eſt. Siquidem Philippus cum cacumina phalange teneret, obliquis un=
diq; miſſilium atq; ſagittarum ictibus Romanos petebat. Acri pugna commiſſa, ſaucij & exan
gues utrinq; cadunt plurimi. Accedunt interea paſtores quidam indigenæ, qui per quoſdã ne=
D glectos ab hoſtibus anfractus exercitum ſeſe ducturos, & tertio demum die in ſummis conſti=
tuere montibus pollicebãtur. Fidei uero cognitorem confirmatoremq; præſtitere Charopum
Machatan. Is erat inter Epirotas homo primarius, plurima Romanis affectus beneuolentia,
clàm eis ob Philippi metum fauens. Cui fide habita, Titus quendam ex tribunis militũ cum pe=
ditum quatuor millibus & equitibus trecẽtis mittit. Paſtores illi reuincti præcedebant. Interdiu
quidem per cauernas & loca ſylueſtria taciti ſedebant, noctu uero per lunam quæ ſemipleno
lucebat orbe, iter agebant. Titus quibus diebus eos emiſit, ceſſantem tenuit exercitum, adeò ut
leuibus prælijs excitaret hoſtem. Qua uero die præmiſſi ſeſe collibus deſuper oſtentare milites
debebant, cum primum illuceſcit, uniuerſos & grauis & leuis armaturæ mouet: & tripertito
agmine ipſe per anguſtũ fluminis marginem rectas agens cohortes, Macedonibus qui ſeſe per
rupes oppoſuerant, conſeritur, cæteros qui duabus illati partibus per locorum aſperitates impi
gre adoriãtur, immittit. Exorto iam ſole, fumus montanæ more caliginis incertus procul aſcen=
dens emergebat. Is hoſtes (eis enim à tergo erat) latuit, iamq; occupati montes erant. Romanis
inter certandum laborandumq;, fides ambigua uerſabatur, ſpemq; pro cupiditate ſumebant.
Poſtquam uero creſcens magis atq; magis aërem denigraret, iamq; plurimus ſcandens ſociorũ
ignis eſſe cernebatur, ſublato clamore acriter incumbũt, ut hoſtem ad ſuperiora iuga pellerent:
alij quoq; ſummis de collibus contrà inclamitant. Quas ob res in fugam cuncti mox uerſi ſunt.
Et quia montis iniquitas ultra inſequi uetuit, haud amplius quàm duo millia cecidere. Romani
rebus, ſeruis, caſtriſq; direptis, anguſtijſq; potiti, inde per Epirum ea modeſtia eaq; abſtinentia
tranſcurrunt, ut cum procul à mari ac nauibus eſſent, nec unius fruges menſis haberent, nec
emendi facultas adeſſet, ab eius tamen regionis præda multifarìa ſibi temperauerint. Philippus
autem fugacis more Theſſaliam percurrens, abductis quidem in montes incolis urbes incende
bat: ſupellectilia uero quæ aut multitudine aut onere relinquebãtur, militibus diripienda pro=
ponebat, ita ut quodammodo Romanis regione cedere uideretur. Hæc ubi Titus accepit, egre
gia quadam liberalitate milites obſecrabat, ut derelicta ab hoſtibus loca perinde ac propria per=
agrantes obſeruarent, curarentq;. Cuius quidem prudentis conſilij & optimæ diſpoſitionis fru
ctum mature ſenſere. Nam cum primum Theſſaliã attigere, eis ſeſe ciuitates ſponte dedidere.
πυλῶν. Græci autem qui intra †Thermopylas ſunt, ſpe ac deſiderio afficiebantur erga Titum. Achæi
Philippi ſocietate repudiata, cum Romanis bellũ aduerſus Philippum gerere ſtatuunt. Opun=

A tij uero, cum eorum urbem Aetoli recipere ac cuſtodia tenere concupiſcerent, qui quanquam Romanorum arma iuuarent, eos tamen ſunt aſpernati. Accito autem Tito ſtatim ſe illius fidei commiſerũt. Pyrrhus cum primum è ſpecula ornatiſſimũ Romanorũ conſpexiſſet exercitum, dixiſſe traditur, haud barbaricam ſibi uideri illam barbarorũ aciem. Eos quoq; qui obuiam primo habuere Titum, eaſdẽ emiſiſſe uoces oportuit. Ex Macedonibus enim audiuerãt barbarici ducem exercitus aduentare, qui armis cuncta proſternẽs, omnes in ſeruitutem detraheret. At poſtea uirum ætatis flore uirentem, aſpectu benignum, Græca uoce ac eloquentia ſuauem, & gloriæ haud inanis cupidum conſpicati, ob eius beneuolentiã mirum in modum demulcebantur. Cæteri ciuitates obeuntes, eius hominis ſtudio & amore uniuerſa complebãt, quod eas iam libertatis ducem aſſequutas eſſe prædicarent. Poſtquam Philippum ad p . cem inclinatũ audiſſet, habito cum eo colloquio, pacem illi amicitiamq; populi Romani propoſuit, modo Græcos ab eius præſidijs liberatos, ſuo iure legibusq; uiuere ſineret. Quod omnino Philippus facturũ ſe eſſe negauit. Apud eos qui rerum Philippi ſtudioſi erant, uulgatum eſt Romanos nõ aduerſum Græcos, ſed pro Græcis aduerſum Macedones bella geſturos aduentaſſe. Dehinc cum cætera Tito tranquilla ſuccederent, in Bœotiam ſine ulla belli facie proficiſcenti, primores Thebanorum obuiam prodierant. Hi tametſi Macedonicæ partis per Brachillelim eſſent, tamen perinde ac utriuſq; fouentes amicitiam, Titum honorifice ſalutatum exierunt, quos dextera prenſos benigne admodum alloquutus Titus, inter eundum nunc ſumma comitate percõtabatur, nunc aliquid narrabat, quoad ex itinere ſeſe milites reciperent. Hoc pacto unà cum Thebanis urbem ingreſſus eſt: quem, quanquam id haud ſatis collibuiſſet, arcere tamen ueriti ſunt, quod non parua iam militum manus fuerat conſequuta. Titus attamen perinde ac ciuitatem in poteſtate non haberet, perſuadere Thebanis cœpit, ut eos ad ſuſcipiendam Romanorũ ſocietatem induceret. Ad idem quoq; faciundum cum rex Attalus orando Thebanos pelliceret, ſupra ſenectutis uires ſuam in dicendo potentiã, per quandam laudis & gloriæ cupiditatem, oſtentare conatus, ſubita inter orandũ capitis uertigine aut humoris deſcenſu correptus, amiſſis ſenſibus concidit, paulò poſt nauibus relatus in Aſiam ſupremum uitæ diem obijt. Thebani Romanis conceſſere. Poſtea Romam exeuntibus à Philippo legatis, ſuos quoq; Ti us mittit, qui durante *De Attali morte uariat Liuius lib. 3. decad. 4. & Iuſtin. li. 36.*
B bello tempus ſibi prorogari ab ſenatu impetrarent, aut ſaltem ab eo pacem fieri decernant: honoris enim percupidus, ne alter ſuffectus ad bellum imperator, ſuam illi gloriam interciperet, magis atq; magis uerebatur. Cæterum cum eius amicorum opera Philippus ex his quæ poſtularet nihil impetraſſet, eius adminiſtratio belli ac imperium Tito demãdatur. Qua de re ubi ſenatus decretum accepit, ſpe elatus ſtatim in Theſſaliam ad debellandum Philippum concitatus eſt, ſupra uiginti ſex millia hominum habens, ex quibus peditum quidem ſex millia, equites uero quadringentos tradiderãt Aetoli: tantus fermè erat & Philippi exercitus. Poſtquam uero ad Scotuſſam caſtris caſtra collata ſunt, ubi futurum erat utrinq; periculum, nec ut fit trepidabant duces inuicem, ſed impetu magis & gloriæ cupiditate complebantur, Romani Macedones, quorum in fortitudine ac uirtute plurimũ per Alexandrũ nomen erat, uincere contendebant. Macedones ſi Romanos, quos certe Perſis fortiores arbitrabantur, ſuperaſſent, clariorem Alexandro Philippum ſe demonſtraturos eſſe ſperabant. Titus igitur milites pro concione hortari ut fortes ac ſtrenui forent, eos in Græcia pulcherrimo quidem orbis terrarũ ſpectaculo, aduerſus præſtantiſſimos iamiam decertaturos hoſtes. Philippus ſeu forte, ſeu opera dedita ſepulchrum quoddã excelſum, quod extra uallum prominebat intempeſtiuus aſcendit, ex eo priuſquam pugnam iniret de more ad concitandos ſuorum animos concionem orſus. Quæ res ubi dirum animis ac triſte obiecit augurium, turbatus ea die prælio abſtinuit. Poſtridie ante ſolis ortum, ob mollem ac humidum eius noctis auſtrum uerſis in caliginem nubibus, profundæ campos compleuerant tenebræ, ſummis quoq; de montibus inter amborum caſtra craſſus delabebatur aër, qui mox inchoante die, locorũ faciem obduxerat. Quapropter qui ſpeculandi & inſidiandi gratia utrinq; prodierant, mox inuicem illabentes, prælium acre committunt, ubi nunc Canis capita appellant. Denſi enim tumuli & parui mutuò colles prominẽt, quibus ex formæ ſimilitudine id nomen extat. Cum inter locorum iniquitates uariæ nunc fugando nunc fugiendo fierent mutationes, laborãtibus cedentibusq; è caſtris amborũ emittebãtur auxilia. Cumq; inclareſcente iam aëre quæ geſta eſſent cernerent, tota ſignis ſigna conferunt. Philippus qui dextro præerat cornui, ad teſtudinem ſtructa phalange, è ſuperioribus locis enixe contra Romanos infertur, cuius grauiſſimũ impetũ nec ipſi Romanorum ſtrenuiſſimi ſufferre poterant. Interea cum ob locorum aſperitatem & montis iniqui iuga, conſtare phalanx, & denſa prodire

C acie(qua in re totius agminis uis roburq́ conſiſtit,nequiret,turbari ac diſpergi ſiniſtrum cornu cœpit:quod ubi Titus animaduertit,deſperata aliorũ uictoria,huc ſuos acerrime cõcitat.Quippe Macedonibus ut uiri uiris conſererent, impedimento erat armorum onus. Phalanx enim quoad membra coniuncta perſtant, & teſtudinem uno cõſeruat ordine,ſicut inuictum quoddam animal ſuas gerit uires.Cæterum ea diſſoluta compage, uniuſcuiuſq́ robur ac fortitudo propter armaturæ genus amittuntur,quæ prius connexis mutuo partibus uehementer pollebant.His igitur uerſis, Romani alios fugientes inſectari, alios inter pugnandum diſcurrẽtes ex obliquo truncare.Quæ res ita uictores Macedones profligauit, ut repente proiectis armis fugam capeſſerent.In eo prælio octo millia hoſtium cecidere,circiter quinq́ millia capta. Aetolorum uero culpa Philippum euaſiſſe cõtigit, qui Romanis adhuc hoſtem inſequentibus,prædæ ſeſe ac diripiendis caſtris accinxerant,ita ut redeuntes illi nihil offenderint. Quamobrem grauiſſimis inter ſe contumelijs tum primum diſceptarunt,ita ut mœrore deinceps Titum angere non deſiſterent,ſibi totam eius uictoriæ laudem adſcriberent, Græcosq́ ita rumoribus occuparent,ut cum Poëtæ id facinus celebrarent, primos Aetolos ſuis carminibus ſcriberent. Ex quibus hoc per cunctorum ora uolitabat epigramma:

Fletibus & buſto indecores terdena uiator
  Theſſaliæ oppetimus millia in hoc tumulo,
Marte ſub Aetolûm domiti & uirtute Latinûm,
  Quos Titus immenſa duxit ab Italia,
Emathiæ cladem,trux ſpiritus ille Philippi
  Ceruorum curſu præpete lapſus abit.

Hæc Alcæus in Philippi uituperium ædidit,in quibus & cæſorum numerum ementitus eſt. Ea cum paſſim canerentur, Titum quàm Philippum acrius irritabant,qui Alcæum carpens,hoc carmen ſuis adiecit elegis:

Frondibus & ueteri libro nudata uiator,
  Celſa ſit Alcæo crux ſita in hoc tumulo.

Hæ res Titum qui compatãdæ ex Græcis gloD riæ ſummo ſtudio tenebatur, non mediocriter afficiebant. Quapropter neglecti Aetoli in poſterum,cum ipſe per ſe bellũ gerere ſtatuiſſet, grauiter tulere. Poſtea quum per legatos ſecum de pace Philippus ageret,cæteras Aetoli ciuitates obibant,pacem Philippo uenũdari clamitantes,cum funditus bellum excindere,& ipſius delere imperium liceret, qui uniuerſam ſeruitute Græciam oppreſſerat. Hiſce rumoribus cum Aetoli ſocios perturbaſſent, ad firmandas pacis conditiones accedente Philippo, omnis exempta ſuſpicio eſt: poſtquam enim ſe ac regnum Titi & populi Romani poteſtati commiſiſſet,ictum fœdus eſt:uerum Titus ei regno Macedoniæ reſtituto,ab Græcia iuſſit abſtinere, mille talentis tributi nomine,& præter decem naues, uniuerſa claſſe mulctatum.Alterum ex liberis eius Demetrium nomine obſidem ſuſceptum Romam miſit.Quo quidem facto,ipſum commodiſſime uſum tempore,& impendentibus occurriſſe periculis liquet.Rex enim Antiochus cum poſt res ab ſe magnifice geſtas ingẽti parta gloria,& uiribus auctis,ad cunctorum principatũ oculos adieciſſet, tum uero uehementius aduerſus Romanum inſurgeret imperium,Annibal Carthagine profugus,Romanorum inimiciſſimus,ad eum profectus eſt,quem per ſe alioqui abunde perſuaſum ad proſequendum fortunæ fauorem & affluentis potentiæ commodum,aſſiduis incitabat ſtimulis.Quibus acute ac ſapienter præuiſis,niſi Titus ad componendã pacem animum inclinaſſet,uerum intra Græciam contra Romanos Philippus antea ſibi pro cõmuni cauſa belli ſocium aſciſſet Antiochũ,qui ea tempeſtate duo maximi ac potentiſſimi reges erant,profecto non minora quàm ſecũdi belli Punici tempore certamina periculaq́ Romanis impẽdiſſent. Nunc uero cum utriuſq́ belli mediam, & peropportune quidem,pacem Titus interieciſſet, ita ut priuſquam quod aduẽtabat bellum inchoaretur,præſens abſcinderetur,factum eſt ut extrema quidẽ ſpe Philippum,prima autem priuaret Antiochũ.Inde decẽ ab ſenatu miſſi legati Tito conſulebãt,ut cæteris libertati priſtinæ reſtitutis,Corinthus,Chalcis,ac Demetrias præſidio impoſito ſeruarentur, quo tutiores aduerſus Antiochũ eſſent. Tunc Aetoli per ciuitates apertis calumnijs prorumpebãt: Soluit Titus, Liuius lib. 3. Decad. 4. inquiunt,Græciæ compedes. Prædictas nanq́ urbes eo nomine Philippus appellare ſolebat: Græcos quoq́ percontabãtur,an nunc grauiora quidẽ aut leuiora quàm olim uincula collo geſtantes gauderẽt,& Titum perinde ac beneficũ admirari pergerẽt,qui ſolutis Græciæ pedibus, ceruicem nodo perſtrinxiſſet. Quas ob res Titus grauiſſimo dolore cõpunctus,legatos crebris Liui. habet Nemea.li.3.dec.4. induxit precibus,ut hæ etiã ciuitates, quo pleniſſima gratia & accumulatũ foret beneficiũ,liberarentur.Itaq́ dum agerẽtur †Iſthmia, & frequẽs hominũ conuentus ad ludorũ ſpectaculum

conſe-

A conſediſſet, utpote diuturnis laſſata bellis, Græcia in ſpem libertatis pacem feſtis celebrante diebus, iuſſo per tubæ ſonum ſilentio, proceſſit in medium præco, & ita proclamauit: Senatus populuſq; Romanus, ac Titus Quintius imperator & conſul, rege Philippo & Macedonibus debellatis, ſine cuſtodijs, liberos, immunes, ſuo iure uiuētes fore permittūt Corinthios, Locros, Phocenſes, Euboicos, Achæos, Phthiotas, Magneſios, Theſſalos, Perræbos. Principio quidem cum non ad omnes ea uox aperte perueniſſet, ingens ortus eſt in theatro fremitus mirantium inter ſe hominū, dictaq; ſciſcitantiū, & pronūciari rurſus orantiū. Iterum ſedato tumultu, præco ita clara pronūciauit uoce, ut per uniuerſos eius præconij clamor ierit, ob cuius rei claritatē immenſus quidā & incredibilis ſtrepitus ad mare uſq; delatus eſt. Nulla inde certatorū habita cura, cuncti aſſurgūt, ſtudioq; proſiliunt, & Titi dextram amplexātes, ipſum Græciæ ſaluatorem ac defenſorē ſalutabant. Tunc id quod ſæpenumero de immenſa uocis magnitudine commemorari ſolet, cernere erat. Corui enim qui fortè ſuperuolabāt, in ipſum decidere ſtadium, cuius rei cauſa conſciſſus aër extitit. *Val. Max. lib. 4. cap. 8.* Nam cum uox permagna æditur, ipſius ui diſiunctus aër nullam uolantibus firmitatē exhibet. Verum cum idcirco lubricus factus ſit, aues perinde ac ad inane peruenerint, delabūtur, aut mediusfidius è clamoris ictu, tanquam ſagitta quadā ſauciæ, exanimes concidūt. Poteſt & quidā aeris, ſicut & pelagi, uortex eſſe, qui uiolento circūagat impetu. Titus tantæ multitudinis frequentiā concurſumq; proſpiciens, niſi mature ſe abduxiſſet, tot undiq; ſimul inundantibus, profecto ſupereſſe nequiſſet. Qui ubi ingruente iam nocte circa Titi tabernaculū clamare deſtiterunt, amicos aut ciues præ gaudio obuios ſalutabant, amplexabantur, ad cœnas unà potuſq; uertebant, tum lætiores, ut fit, longos de Græcia ſermones ædebant, quæ libertatis gratia tot confectis bellis, nondū illam iucundius aut ſtabilius eſſet conſequuta, nunc autē alios nacta propugnatores, nullo fermè cruore aut luctu, præſtantiſſimū bellorum præmium uendicauerit. Nam cum inter homines fortitudo atq; prudentia perrarum quiddam eſſet, tum ex cæteris honeſtatis partibus longe rarior iuſtitia erat & æquitas. Siquidē Ageſilai, Lyſandri, Niciæ, Alcibiadæ bellū quidē adminiſtrare, & terra mariq; dimicātes uincere norant, ſuas autē uictorias ad generoſum gratificandi & honeſtatis uſum accōmodare neſciebāt. Nam præter res Marathone geſtas, bellum nauale Salaminæ, Plateenſe prælīū, Thermophylarum,

B Eurymedontis, & Ciprica Cimonis opera, uniuerſas Græciam pugnas ad ſuam ipſius ſeruitutem perfeciſſe conſtat, & unumquodq; trophæū in ſui perniciem ac dedecus ſtatuiſſe, ipſamq; ſuorum improbitate ducum, & mutua eorū contentione ſæpiſſime fuiſſe ſubuerſam. At homines exteri paruam cum Græcis neceſſitudinē & perexilem priſci generis communicationē habentes, ex quorū uerbo aut conſilio ullam ad Græcos commoditatē perueniſſe mirandum eſt, ipſos maximis adeò laboribus ac periculis & grauiſſima tyrannorū ditione liberarūt. Talia per Græcos colloquia manabāt, mox rebus cōſentanea fuere præconia. Simul enim Titus Lentulum ad liberandos Bargyliatas miſit in Aſiam, †Titillium in Thraciam, ut ex oppidis ac inſulis *Liu. Thermū.* Philippi præſidia ſubmoueret: Publius †Villius ut cū Antiocho pro liberandis Græcis quos oppreſſerat ageret, traiecit. *†Iulius.* Titus Chalcidē profectus, inde in Magneſiam nauigans, exploſis cuſtodijs rerū gubernacula publicarū ſuis reſtituit populis. Ad celebranda penes Argos Nemea, ludorum præfectus deſignatus, & magnificentiſſimū ædidit apparatum, & ibi rurſus Græcis libertatem præconis uoce pronunciauit. Ciuitates obiens legum ſanctitatē iuſtitiamq; cōſtituit, illas mutua ſimul beneuolētia & charitate cōciliauit, diſcordias ac ſeditiones ſedare, exules reduxit. Quibus rebus nō minus quàm uictis Macedonibus lætabatur, ita ut iam pro cæteris beneficijs, perquam minimū accepta libertas cenſeretur. Xenocratem philoſophū cum olim ad carcerem publicani pertraherent, ex ipſorū manibus Lycurgus orator eripuit, dehinc in eorum petulantiam grauiter animaduertit: poſtmodū cum in eius filios aliquādo Xenocrates incidiſſet, dixiſſe fertur, Filij optimas genitori ueſtro gratias reddo, eius enim opera laudibus unuſquiſq; proſequitur. Tito autē & Romanis, non modo laudibus, uerumetiā fide ac potentia dignæ grates agebantur. Non ſolum enim accedētes eorum prætores læte excipiebant, ſed excitatæ ultro ciuitates & populi, eius ſe ditioni dedebāt. Reges quoq; cum aliorū regum iniurijs uiolarētur, ad Romanorū confugiebant manus. Quamobrem factū eſt, ut dijs iuuantibus mature cuncta Romano ſubderētur imperio. Cæterū Titus Græciæ libertate gloriari admodum ſolitus, cum argenteos clypeos, ſuamq; Delphis parmam affigeret, ita iuſſit inſcribi:

Clara Iouis ſoboles ſtudium quam mulcet equorum,
Spartani reges Tyndareumq; genus,
Hoc Titus Aeneades ſummo uos munere donat,

C Quo duce libertas mœnia græca tenet. A

Apollini quoq; auream imponens coronam, in hunc modum ſcripſit:

Hæc tibi Latonæ ſtirps ô præclara, corona
Aurea cęſariem contegat ambroſiam,
Quam Titus Aeneadum dux ingens attulit, ipſi
Da pharetrate uiro fortia geſta cani.

Iam per Iſthmiorum celebritatē terram Græciam priſtina libertate donatam, ſuiſq; reſtitutam legibus, Corinthiorum ciuitati bis hoc contigit: primum quidem uoce præconis à Tito, quemadmodumq́ ſuperius enarratum eſt: & ætate noſtra iterum à Nerone, dum is in foro Corinthi è ſuggeſto concionem habuiſſet ad populum. Verum hæc poſterius. Titus cum aduerſus Nabin pernicioſiſſimum flagitioſiſſimumq; Lacedæmoniorum tyrannum, longe pulcherrimum atque iuſtiſſimum bellum inchoaſſet, Græcos ad extremum ſua ſpe feſellit, quod cum eum capturus exiſtimaretur, haud uoluit, uerum icto cum eo fœdere, Spartam indigniſſima ſeruitute compreſſam reliquit, ſeu ueritus ne diutius durante bello alter ex Roma ſuccedens imperator ſuam illi gloriā interciperet, ſeu Philopœmenis honoribus æmulus & contentioſus. Dum enim Philopœmen uir cum cæteris in rebus Græcorum ſtrenuiſſimus, tum in eo bello per quædam audaciæ & fortitudinis opera clariſſimus, æqualem Tito gloriam & pares in theatris honores apud Achæos conſequeretur, Titum dolor angebat, indigniſſimum exiſtimantem, ut Arcas homo finitimorum ac exiguorum dux bellorum, ſimiles Romano conſuli & Græciæ propugnatori laudes decuſq; uendicaret. Verumenimuero Titus aliam pro hiſce rebus excuſationem afferebat, cernere ſe non ſine magno Spartanorum exitio perditum iri tyrannum. Achæi poſtquam honores illi complures decreuiſſent, nullus profecto ſuis adæquari poſſe beneficijs uidebatur, unico duntaxat excepto munere, quod ei præ uniuerſis charum acceptumq; fuit. Id autem eſt huiuſmodi: Romani acceptis ab Annibale cladibus, cum uenundati & per uaria diſperſi loca ſeruirent, mille & ducenti in Græcia uerſabātur. Hi ex eo caſu cum ſemper miſerabiles, tum uero eo tempore magis, cum iſti quidem filijs, alij fratribus, alij familiaribus, & quod acerbius eſt, ſerui liberis, & captiui uictoribus occurrerent. Titus quanquā moleſtiſſime ferret,
D haud tamen illis quenquam priuandum eſſe dominum iudicabat. Achæi cum eos minis quinq; collatis in capita redemiſſent, coactos unum in locum uniuerſos, conſcendenti nauem Tito reddidere: quapropter ſumma Titus alacritate diſceſſit. Pulchra nimirum hæc clariſſimorum operum præmia ampliſſimum uirum, ciuem ornatiſſimum, & amantem patriæ decebant. Ea
Titi triũphus. res illius triumpho maximū attuliſſe ſplendorem uidetur. Hi enim, qui mos ſeruorum eſt cum libertate donantur, raſis capitibus, pileati in triumpho Titum ſunt conſectati. Speciosius uero ſpectaculum longo tranſmiſſæ ordine præbebant eximiæ græcæ caſſides, Macedonicæ peltæ
τὸν πόλ. τ ἱστορ. & ſariſſæ. Grandem quoq; pecuniæ uim in eo triumpho tranſlatam †Hyrcanus perhibet, defecati auri pondo tria millia ſeptingēta tredecim, argenti quadragintatria millia ducenta ſeptuaginta, aureos Philippeos quatuordecim millia D. Præterea mille talenta, quæ Philippus tributi nomine debebat. Ea in poſterum Romani Tito præſertim opitulante ac perſuadente remiſere Philippo, & cum eo decreto ſenatus ſocietatem iunxere: filium quoque obſidem abſoluerunt. Inde cum Antiochus in Græciam ingenti claſſe & magnis copijs traieciſſet, ciuitates ad defectionem ſollicitatas ſeditionibus perturbabat. Quam quidem ad rem Aetolos populi Romani dudum hoſtes ac inimicos, ſocios & conſpirantes habebat. Hi belli cauſam & prætextum afferebant Græcorū libertatē: quibus cum liberi forent, huiuſcemodi re haudquaquam opus exiſtebat. Verum cum ad id honeſtiorem titulum non haberent, ipſum pulcherrimo atq; optimo nomine uti docebant. Eius itaq; motus & potentiæ rumor cum uehemētem Romanis ter-
Liuius legit Attilius. rorem incuſſiſſet, †Manius Acilius conſul & imperator, & Titus Græcorum gratia legatus eò miſſi. Ex quibus cum primum apparuit, cōfirmatiores alios reddidit, alios langueſcentes & dubios, cum ſuam illis beneuolentiam perinde ac tempeſtiuum aliquod medicamen adhibuiſſet, in fide tenuit, & ne qua in re peccarent, aut perfide quid flagitioſeq; perpetrarent, uetuit. Eum tamen effugêre perpauci, quos iampridem ab Aetolis occupatos & corruptis penitus animis contaminatos offenderat. Quibus tametſi Titus acriter ſuccēſeret, cōfecto tamen poſtea bello
Liuius lib. 7 Decad. 4. ipſos tueri ipſiſq; propitius eſſe nunquam deſtitit. Poſtquam Antiochus apud Thermopylas uictus, ſalutem ſibi fuga comparans traiecit in Aſiam, conſul Manius Aetolis partim obſidione captis, partim eos Philippo uaſtandos debellandoſq; demandauit. Macedo tum Dolopas ac Magneſios, tum Athamanos & Aperantos uexare & abigere. Manius poſt direptam Heracleam,

A cleam, Aetolos intra Naupacton obſidere. Quibus in rebus Titus Græcorũ miſericordia commotus, ex Peloponneſo ad conſulem nauigans, primũ increpare quod ſuarum præmia uictoriarum Philippum ſibi uendicare ſinat, cumq́ Macedones gentes plurimas regesq́ ſubuertãt, is fruſtra tempus conterens unum oppidum & per iracundiam quidem obſidione cingat. Inde cum obſeſſi Titum è muris conſpicati protenſis palmis ſupplices cõuocarent, nullo tunc ædito uerbo lachrymis effuſis abſceſſit. Dehinc iram conſulis placida oratione mitigans, Aetolis inducias ac tempus tantum impetrauit, quo miſſis Romam legatis ab ſenatu clemẽtiæ nonnihil ac humanitatis exorarent. Plurimum uero laboris & moleſtiarum in exorando pro Chalcidenſibus Manio ſupererat, quibus infenſus admodũ erat, quod Antiochus uxorem intempeſtiue quidem ac præter ætatem ſuam, ex illorũ ciuitate duxerat, quam conſtante utrinq́ bello, is iam natu grandior eximia forma Cleoptolemi filiam adamauerat. Quæ res Chalcidenſium animos ad Antiochum promptius inclinauerat, & ipſorum urbem ei ad bellorum uſus opportunum receptaculũ adſciuerat. Antiochus inde è prælio fugiens cum Chalcidem appuliſſet, correptis opibus, cum uxore ac amicis continuò traiecit in Aſiam. Manio igitur per iracundiam illis exercitum admouenti Titus præſtò aderat, eumq́ ſimul & cæteros Romanorũ proceres excuſando ita placatos reddidit, ut Chalcidenſes omni ſoluti metu, ac liberi omni ſupplicio euaſerint. Quorum gratia meritorum Chalcidenſium ciuitas quicquid in eorum urbe ſplendide ac magnifice extructũ erat, dedicauere Tito, ubi adhuc talia cerni licet epigrammata: Populus Chalcidenſis hoc Tito Herculiq́ conſecrauere gymnaſium. Alio in loco: Populus Chalcidẽſis hoc Tito & Apollini Delphinium. Noſtra etiam ætate Tito ſacerdos publice creari & res diuina fieri ſolet: perfectis libamentis uerſibus æditum quendam parana canunt, cuius reliquas quidem partes ob prolixitatem omiſimus: quæ autem poſt decantatum carmen dictitent, ſcribenda eſſe cenſuimus: Candidiſſimam Romanorum fidem conſtantiſſimo iureiurando colimus, Iouem maximũ, Romam, Titum, ſimul Romanam fidem puellæ canite, ieie pæan ô Tite Soter. A cæteris quoque Græcis digniſſimos honores, & quæ ueros parit honores, mirificam beneuolentiam ex morum comitate compararat. Etenim ſi quando ob rerum geſtarum gloriam cuipiam ueluti Philopœmeni, aut Achæorum duci Diophani diſceptaſſe, aut controuerſiam egiſſe contingeret, haud propterea graue aut incommodũ aliquid per furorem perpetrabat: uerum oratione, quæ ciuili & urbana quadam libertate plena erat, tranſigẽs omnia, acerbus erat nemini. Nonnulli tamen iracundũ, & natura leuem exiſtimabãt. Cæterũ conſuetudine & familiaritate iucundiſſimus, nõ ſine gratia & grauitate facetijs & ſalibus utebatur. Cum Achæi Zacynthiorum inſulã ſuo iuri uendicare concupiſcerẽt, ut eos ab incepto deterreret, periculoſum illis futurum ait, ſi quemadmodũ teſtudines, ita illi longius à Peloponneſo caput abducerent. Philippus cum pacem ac fœdera tractare cœpiſſet, Titum cum pluribus, ſe uero ſolũ aduentaſſe dixerat: cui Titus adiecit, Te quidẽ ipſum neceſſarijs ac familiaribus obtruncatis ſolũ reddidiſti. Meſſenius Dinocrates in cõuiuio Romæ temulentus muliebri ſaltarat habitu, poſtera die à Tito ſubſidium inuocabat, quod ab Achæorũ imperio ad defectionẽ ſolicitare Meſſanã uerſaret animo. Tum Titus: De ijs uiderimus: te uero miror, inquit, cum res huiuſcemodi moliri audeas, uina tractare, ſaltare, & canere poſſe. Cum Antiochi legati ingentium copiarum numerum delectumq́ apud Achæos permultis nominibus iactitarent, Titus olim ſe cum hoſpite quodam cœnitantem, inquit, multitudinem carnium admiratum ſubincuſaſſe atque interrogaſſe, unde tantam ferculorum uarietatem comparaſſet: ei autem hoſpitem porcina omnia reſpondiſſe, uerum ea apparatu, ſaporibus, cõdimentoq́ differre. Vos item uiri Achæi cum haſtatos, iaculatores audiatis, & pedites, ne propterea tantopere Antiochi uires admiramini, quod eos armorum tantummodo genere differẽtes, uniuerſos Syros eſſe conſtat. Poſt res in Græcia geſtas ac bellum cum Antiocho confectum Titus creatus eſt cenſor. Is autem ampliſſimus eſt magiſtratus, & quodammodo perfectiſſimũ Reip. culmen. Huic Marcelli quinquies conſulis filius collega obtigit. Hi quatuor haud illuſtres admodum uiros è ſenatu mouerũt. Vniuerſos cenſos liberis natos parentibus inter ciuium Romanorũ numerum receperunt, à Terentio Leone tribuno plebis coacti, qui maxime ut nobilitatem offenderet, ad id ſcito confirmandũ plebem induxit. Erant eo tempore nobiliſſimi ac excellẽtiſſimi uiri priuatis inter ſe cõtentionibus diſceptantes, Scipio Aphricanus & M. Cato, ex quibus uirum optimũ ac primariũ Scipionẽ in ſenatu principem perſcripſit. Cum Catone autẽ huiuſmodi calamitatis de cauſa acerrimas egit inimicitias. Tito frater erat L. Flaminius, cum cæteris in rebus Tito perquam diſſimilis, tum ob illiberales libidinoſasq́ uoluptates omnis contemptor honeſtatis atq́ decoris. Hic puellũ deperibat, adeò

Honores diuini habiti.

ἰήϊος Apollinis epitheton apud Ariſtoph. ἀπὸ τοῦ ἰᾶσθαι.

B

Libertas dicendi.

Dicta facete & acute.

Cenſoria dignitas.

C ut ſiue exercitus ductaret, ſiue prouincias adminiſtraret, ab eius nunquam latere diſcederet. Is
ut aliquando Lucium per laſciuiã molliuſculis ad ſe blandimentis alliceret, ſe magnopere illum
adamare dictauit, quod tametſi quempiã nunquam truncari uidiſſet hominem, tamen ut eius
potius quàm propriæ morem gereret uoluptati, gladiatorum ſpectaculum omiſiſſet. Eo dele-
ctatus ſermone Lucius, haud ardua, inquit, res eſt: ego uero tuæ iamiam cupiditati remedium
ac medelam adhibebo: ſimulq; ex damnatis unũ adduci iubens in cõuiuio accito lictore ſecuri
percuti hominẽ imperauit. Valerius Antias non ad pueri ſed mulieris, cuius amore teneretur,
Lib. 9. dec. 4. arbitrium, id à Lucio perpetratũ affirmat. Liuius aũt ſcriptũ in oratione Catonis aſſerit, Gallum
transfugam cum uxore ac liberis ueniſſe, & ab Lucio inter epulas exceptũ, mox ut ſcorto quod
ardebat, obſequeretur, ab eo propria manu cõfoſſum. Hoc ad exacerbanda Lucij crimina iure
dictum à Catone crediderim: ipſum autẽ occiſum minime transfugã, uerũ ex damnatis unum
in uincula coniectũ extitiſſe, cum alij complures, tum uero teſtis eſt Cicero in eo qui eſt de ſe-
nectute libro, ubi omnem Catoni ſermonẽ & ipſius rei narrationẽ tribuit. Cato deinde cenſor
creatus, ut curiã tam libidinoſis expiaret maculis, Lucium quamuis conſularis dignitatis uirum
è ſenatorio eiecit loco. Eius ignominiã cum Titus ad ſe quoq; pertinere arbitrarẽt, is pariter &
frater die Catoni ad populum dicta, lachrymis ſupplices, Quirites orabãt, ut Cato rationẽ affer
ret, quamobrẽ illuſtrẽ adeò familiã tam tetra affeciſſet nota. Cato minime retardatus in mediũ
cum collega procedẽs, Titũ ſi quid de ipſo conuiuio compertũ haberet, interrogauit: eo negãte
Cato rem ad amuſſim expoſuit. Luciũ ſubinde percontatus ſi quicq; ementiretur, tacẽte Lucio
populos eum iure notatũ cenſuit, & Catonem ampliſſima cum frequẽtia domum è foro redu-
xit. Poſtmodũ cum Titus fraternũ acerbiſſime caſum pertuliſſet, aduerſus Catonẽ cum eius ini
micis conſpirans, quodcunq; is ex ærario cõductionis aut emptionis nomine erogaſſet, irritũ fe
cit, & ſenatus autoritate reſcidit, eumq; ſæpenumero in grauiſſima uocauit iudicia. Cæterum
haud ſcio quàm recte quamq; ciuili more factũ, quippe cum propter hominem propinquum
quidẽ, uerum indignũ & meritas dantem pœnas, aduerſus elegantiſſimũ principẽ & optimum
ciuem capitales inimicitias ſuſcepiſſet. Illi tamen poſtea Romanus populus non mediocrem ali
quando reſtituit honorẽ. Nam cum ludi publice ſpectarent, & patres cõſcripti digniori de mo
D re ſediſſent ordine, Lucius in extrema theatri ſede abiectus humiliſq; cõſpectus, populi in ſe mi
ſericordiam cõmouit. Mox itaq; populus id acerbis ferens oculis, crebris eum clamoribus ſupe
riorem in partem tranſire coegit, quem eueſtigio cõſulares inter ſe uiri ſeſſum receperũt. Titus
natura uir laudis & honoris ſtudio incẽſus, quoad idoneam belligerãdi nactus erat materiã, cla
riſſimum ſibi nomen cõparauit. Poſt conſulatũ tametſi nullius rei uſus exigeret, tribunatũ mili-
tum inijt. Deinde ingraueſcẽte magis ætate, cũ magiſtratus gerere deſijſſet, reliquæ illius uitæ
partes per ocium improbãtur, ut qui immẽſa gloriæ cupiditate, & iuuenili quodã animi ardore
ſtimulatus ſeipſum cõtinere nequiret. Tali contra Annibalem uſus impetu, plurimã in ſe cõfla
uit inuidiã. Annibal enim poſtquam ex Carthagine ad Antiochum confugiſſet, isq; poſt con-
fectum in Phrygia prælium pacem & libens quidem impetraſſet, rurſum longis erroribus exul
demum ad Bithyniæ regem Pruſiam ſe cõtulit. Quæ res cum nemini Romanorum eſſet inco-
gnita, tamen hominem ſenio & imbecillitate confectum, & ab fortuna deiectum paruipende-
bant. Eodem tempore Titus alia de cauſa legatus ab ſenatu miſſus ad Pruſiam, cum ibi diuer-
tentem uidiſſet Annibalem, quod uiueret adhuc, uehementer indoluit. Pruſias qui ſupplicem
illum ſuſceperat, cum pro mutua ipſorum conſuetudine permultis Titum precibus obſecraſſet
pro eius ſalute, nihil impetrauit. Cæterũ cum uetus quoddam de Annibalis morte hoc pacto
uulgaretur oraculũ, Corpus Annibalis Libyſſa tumulabit gleba, ille quidẽ de Libya dictum,
& ſe Carthagine uicturum ac humatum iri ſuſpicabatur. Bithyniæ autem locus eſt in littore,
circa hunc autem amplus quidem uicus adiacet, quem Libyſſam appellãt, in eo tunc diuerſaba
tur Annibal, cum ſemper leuitatẽ Pruſiæ infidam ducens, tum Romanos reformidãs. Quam-
obrem ipſe domum ibi ſeptenis ſub terra cuniculis, alijs aliò longe ferentibus, clàm inſtruxit:
Poſtquam in ſe factum à Tito audiſſet edictũ, per exitus illos conatus effugere, in regias incidit
cuſtodias. Itaq; mori ſtatuit, de quo ſic nonnulli perhibent. Poſtquam eius collum implicuiſſet
ueſti, ſeruũ ab eo iuſſum genu in aduerſis obluctantẽ natibus, dehinc magnis trahentẽ uiribus
obtortam fregiſſe gulam, donec compreſſo necaretur ſpiritu. Alij cõmemorant eum Midæ &
Lib. 8. dec. 4. Themiſtoclis exemplo, tauri cruore hauſto periſſe. Liuius refert uenenum quod habebat mi-
ſcuiſſe, deinde ſumpto poculo, ita dixiſſe, Permagnam populi Romani curam ſolicitudinemq;
ſoluamus, qui diuturnũ & graue nimis cenſent odioſi mortem ſenis expectare. Nec uero Titus
præclarum

A præclarum ex hac uictoria nomen reportabit, haud ſuorum dignitatem maiorum imitatus, qui Pyrrho & hoſti & uictori impendẽtes, ueneni inſidias renunciatum miſerunt. Hic uitæ exitus Annibalis fuiſſe traditur. De cuius morte cum relatũ eſt ſenatui, plerię Titi facinus ut uacuum & crudele nimiũ carpebãt, qui Annibalem ſicut auem quampiã ſenectute nudatã explumem ac mancã & ex ſua manſuetudine uitæ reſeruatã, nulla de cauſa niſi ut illius interitu nomen ſibi ac laudem quæreret, occiderat. Tum magis atq; magis Scipionis Aphricani clementiã & animi magnitudinem ediſſerebant, eum mirum in modum inuictum & fortiſſimũ prædicantes, qui Annibalem à ſe in Aphrica ſuperatum, nec ex urbe deturbauerat, nec à ciuibus tradi ſibi poſtulauerat, uerũ ante præliũ eum iunctis dextris benigne alloquutus, poſt præliũ fœderibus compoſitis, nihil in eum audacius cõmiſerat, nec fortunæ hominis inſultauerat. Eos rurſum Epheſi conueniſſe dicitur: ubi cum Annibal digniorẽ deambulando locũ primus arripuiſſet, id Aphricanus æquo tulit animo, ut facile nulla cum cõtentione ea fuerit ambulatio. Orta poſtmodum inter eos de ducibus mentione, cum Annibal excellentiſſimum primo ducem Alexandrum, deinde Pyrrhum, ſe autẽ tertium demõſtraſſet, ſubridens paululũ Aphricanus, Quid niſi te uiciſſem? inquit. Tum Annibal, Non tertiũ Scipio, ſed me cæteris antepoſuiſſem ducibus, inquit. *Liuius lib. 5 Decad. 4.* Hæc cum de Scipione mirificis efferrentur laudibus, Titum uituperabãt, quod alieno cadaueri manus intuliſſet. Erant qui id collaudarẽt factũ, Annibalem dum uita ſupereſſet, ignem quendam arbitrantes, cui excitantis opus eſſet flatibus. Non enim dum uires integræ ac robuſta uigebat ætas eius, corpus aut manus, uerum conſilium atq; rei militaris peritiam terrori Romanis extitiſſe. Accedebant præterea odium & innata quædam acerbitas, quæ res haud ſenectute tolluntur, uerum cum fortuna immutetur, mores ac natura permanent. Qui uero per odium inimicitiasq; diſceptant, etiam uariante fortuna, ad aggrediendũ ſemper aliquid uocante ſpe concitantur. Qua in re Titi teſtimonio erant, Ariſtonicus Citharœdi, à quo per Eumenis gloriam uniuerſa bellis Aſia, defectionibusq; referta eſt: & Mithridates, qui poſt Syllam & Fimbriam, poſtq; tantam exercituum & imperatorum ſtragem rurſum tot terreſtribus maritimisq; copijs aduerſus Lucullũ ſtetit. Nec uero magis quàm C. Marius depreſſus iacebat Annibal, cui regis amicitia familiaritasq; cõtigerat: in nauiũ præterea, equorũ, ac militũ ſtudijs & aſſidua cura uer-
B ſabatur. Romani fata Marij dum Aphricã mendicus pererrabat, irridebant, quem poſt paulò, dum ab eo iugularent uirgisq; cæderẽtur, per ſummã uenerationẽ colentes adorabãt. Hoc pacto nihil eſt quod paruũ aut magnũ dici queat, uerum unus qui uitæ, idem & melioris fortunæ modus ac finis eſt. Quas ob res nõnulli hæc ab Tito haud ſponte facta commemorãt, quin miſſum propterea cum L. Scipione legatũ, ut de Annibalis nece tantũmodo tractarẽt. Nullam amplius à Tito rem domi militiæq; geſtã accepimus, ſed cum trãquille ageret, uita eſt defunctus.

COMPARATIO TITI ET PHILOPOEMENIS.

MVtuam ipſorum comparationem intueri iam tempus poſtulat. In maximis igitur erga Græcos meritis, neq; Philopœmenem, neq; permultos uiros optimos Tito conferre dignum eſt, quippe cum à Græcis aduerſus Græcos, à Tito autẽ minime Græco, pro Græcis belligeratum ſit. Cumq; Philopœmeni ſuis ciuibus ferẽdæ opis nulla facultas præſtaretur, enauigauit in Cretam. Tunc Titus in media Græcia reportata ex Philippo uictoria, & gentis & ciuitates uniuerſas libertate donauit. Quod ſi quis amborum prælia diligenter exquirat, longe plures à Philopœmene Græcos, dum Achæorum præturam adminiſtraret, quàm à Tito Macedonas, dum Græcis ſuccurrit, deletos inueniet. Quid ipſorum delicta? Vnius quidem permagna honoris ambitio, alterius uero contentionis mira fuit pertinacia. Cumq; ille ad iram facile moueretur, hic inexorabilis erat. Titus enim & Philippo regiam dignitatem conſeruauit, & in Aetolos benignum exercuit animum. Philopœmen inſtigante ira adiacentium tributa uicorum patriæ ademit. Item alter ſemper in eos de quibus bene meruerat conſtans ſtabilisq; permanſit, alter ex iracundia inchoatam celeriter gratiam ſoluit. Nanque cum Lacedæmonios plurimis antea beneficijs affeciſſet, poſterius muros ſubuertit, agrumq; uaſtauit, & ipſa denique Reipub. inſtituta permutauit atque corrupit. Indignatione quoq; ac intempeſtiua quadã peruicacia uitam abieciſſe uiſus eſt, qui dum acerbius quàm par erat, in Meſſenem urget impetum, non more Titi omni conſilio & ratione ad tutelam imperatoris uſus artibus. Sed Philopœmenis peritia, præliorum & trophæorum multitudine firmior fuit. Illi enim obuenit, ut in bello quod aduerſus Philippum gerebatur, rem duobus duntaxat prælijs decerneret: hic autem infinitas ſtrenue committens pugnas, in decertandi ſcientia ne

C unam quidem fortunæ temeritati dimicationem permittendã exiſtimauit. Præterea ille florentiſſima Romanorum potentia fruens, hic marceſcente iam Græcorum imperio epullulans, nominis celebritatem & gloriam conſequuti ſunt. Quocirca quicquid magnifice confectum eſt, huius quidem priuatum, illius autem cõmune opus cenſeri debet. Ille nanque bonis & fortibus præfuit, hic præfectus equitũ creatus bonos & fortes effecit. Prælia cum Græcis commiſſa acre ſanè non felicitatis, ſed uirtutis argumentum ac demonſtrationem præbuere. Quod ſi æqualia cætera dentur, uirtutis certe priores partes habet. Nam aduerſus Græcorum bellaciſſimos Cretas & Lacedæmonios bellum gerens, magis atque magis uafros dolo, fortiſſimos uero audacia ſuperauit. Ad hæc Titus ex ſubiectis & maiorum ſuorum inuentis uictor euaſit, bellandi ſolertia & collocandi agminis inſtructione, ſicut aliunde doctus acceperat, utens. Cæterum Philopœmen ordinem ad earum rerum diſtributionem intulit ac uariauit. Eapropter commodiſſimum conſequendarum uictoriarum artificium, alteri quidem cum nõ adeſſet inuentum eſt, reliquo cum adeſſet, adiumento fuit. Philopœmenis multa & ingentia opera hoſtem manu feriendo claruere, alterius nulla. Quin Aetolus quiſpiam nomine Archedemus illum carpere ſolebat, quod cum ipſe contra pugnantes Macedonas & cõfertiſſimos hoſtes nudo incurſaret enſe, Titus ſupinas in cœlum manus tendens ſtaret, deos in uota defatigans. Tito & duci & legato, ut honeſta conficeret, obuenit: Philopœmen non ſanè deteriora præſtitit, nec ſe priuatus ſegniorem, quàm Achæorum imperator præbuit. Priuatus ex Meſſena Nabin tyrannũ eiecit, Meſſenijsque libertatẽ reddidit: priuatus quoque Diophanem prætorẽ & Titum aduentantes ex Sparta occluſis portis amouit, Lacedæmoniosque ſaluos fecit. Sic imperatorium habens ingenium, non modo pro legibus, ſed & legibus imperare uincente utilitate nouerat. Nec ei ut à ſubditis imperandi officium caperet opus erat, ipſis tantum ubi tempus depoſceret uſuro: eum enim qui pro ſubditis ſaperet, magis quàm qui à ſubditis deligeretur, imperatorem idoneũ eſſe exiſtimabat. Generoſi ſanè animi, benigni & perhumani, Titi in Græcos opera fuerũt. Generoſioris animi, fortioris, & libertatis amore facta flagrãtia Philopœmenis in Romanos. Etenim facilius eſt gratiam egenis impartire, quàm potentioribus infeſtũ obſiſtere. Poſtquam igitur hunc in modum excuſſis ac diſquiſitis ambobus ſubobſcurior differentia eſt, uide num ſi homini Græco bellicæ

D peritiæ & imperatoriæ artis coronam, Romano autem iuſtitiæ ac bonitatis palmam reddentes, arbitri minime contemnendi fore uideamur.

ARISTIDIS VITA

FRANCISCO BARBARO INTERPRETE.

Genus. De fortuna dubitatur.

ARISTIDES Lyſimachi filius ex Antiochide tribu & populo Alopeceno ortus eſt, de cuius fortunis ac facultatibus penes ſcriptores magna uarietas eſt. Sunt enim qui eum ita egregie inopem fuiſſe cõmemorent, ut & in ſumma tenuitate uixerit, & uita functus duas filias reliquerit, quæ multis annis nubiles, egeſtatis cauſa ſine maritis fuerunt. Hoc tametſi complures patronos ac defenſores inuenerit, contrà tamen in eo libro qui Socrates inſcribitur, Demetrius Phalereus eum locupletẽ fuiſſe autor eſt. Apud Phalerios enim fundum, qui Ariſtidis extitiſſe dicitur, cognoſcere ſe refert, ubi ipſe ſepultus eſt. Eius domum opibus abundaſſe pleraque argumento ſibi ſunt, & illud in primis, quod magiſtratum illũ inſignem ſuffragijs ſortitus eſt, qui maximo cenſu cenſitis obuenire ſolebat, quos quingentûm modiûm uulgus appellabat. Secundũ autẽ relegatio, quam ὀστρακισμὸν uocãt: nullos enim inopes, ſed ampliſſimo loco natos, & qui ſuperbia ac tumore cæteris anteirent, in exilium id genus miſſos eſſe. Tertium & extremum eſt, quod in Liberi patris templo tripodes uictoriæ uoto ad celebritatem dedicatos reliquit, qui in noſtram etiã ætatem hoc epigrammate ſeruãtur:

Antiochis tribus uicit, Ariſtides ludos exhibuit, Archeſtratus docuit.

Hoc tametſi maximi momenti ſpeciem præ ſe ferre uideatur, minimum tamen pondus habet. Nam & Epaminondas, quem omnes mortales à pueritia uitam tenuiter egiſſe ſciunt, & Plato philoſophus, non ignobiles ludos ædiderunt, quorum alter per tibicines, alter per chorum puerorum ſpectaculum exhibuit: cum huic Dion Syracuſanus, Epaminondæ uero Pelopidas ſumptus ipſos ſuppeditauerint. Haud iniuria, quando bonis uiris cum amicorum donis, perinde ac inexorabile & inconciliabile bellum indictum non ſit, ſed cum ab illiberalibus muneribus, quæ lucri quæſtus ue cauſa ſuſcipiuntur, abhorreant, ſi temporis maturitas obuenerit,

Vide poſt in uita Dionis.

ἀκήρυκτον ἀδιάλλακτον

A obuenerit, ea non repudiabunt, quæ honori, laudi, ac ſplendori coniuncta ſunt. Panætius uero Demetrium carpit, qui errore nominis captus, in ijs quæ de Tripode ſcripſit mentitus eſt. Nam quæcunque aduerſus Perſas geſta ſunt, uſque ad Peloponneſiaci belli finem memoria repetens, ſolum duos Ariſtidas cum ludos exhibuiſſent uictores pronunciatos fuiſſe tradidit, quorũ neuter Lyſimachi filius fuit, ſed alterum quidem Xenophilo patre natum eſſe, alterum uero longe poſteriorem, ut & poſt Euclidem ſcripta declarant, & adſcriptus inſuper Archeſtratus, quem Medicis temporibus nemo, ſed Peloponneſiacis plerique in precio theatris fuiſſe prodiderunt. Verumenimuero quod à Panætio dicitur diligentius conſiderandum eſt. Oſtraco autem quiſquis uel gloria uel generis nobilitate uel eloquentia maxime præſtaret, eijciebatur. Quo in numero Damon Periclis præceptor eſt, qui cum plus ſapere uideretur quàm oporteret, hunc in modum urbe exactus eſt. At Idomeneus ſcriptum reliquit, Ariſtidem non ſuffragijs quæ faba fiebant, ſed Athenienſiũ delectu, magiſtratu illo functum eſſe: quem ſi poſt Plateenſe prælium geſſit, ut à Demetrio refertur & ueriſſimum eſt, ipſe magna gloria & magnis rebus geſtis, in eo loco ciuitatis propter ſummam uirtutem conſtitutus eſt, quem reliqui propter diuitias capeſſerent. Sed certum eſt, non ſolum Ariſtidem, uerumetiam Socratem non inopem fuiſſe, à Demetrio proditum eſſe, idcirco quaſi magnum malum paupertas uideretur. Illum enim non ſolum domum peculiari iuri ſuo uendicaſſe, ſed etiam ſeptuaginta minas Critoni fœnoris cauſa mutuaſſe ſcribit. Ariſtides uero, Cliſthenis, qui poſt exactos tyrannos Rempub. conſtituit, factus ſocius, ſupra cæteros, qui ſe ad gubernandas ciuitates cõtuliſſent, Lycurgum Lacedæmonium admiratus & imitatus eſt. Eum enim ſtatum maxime probauit, in quo bonis & optimatibus primus locus eſſet. Aduerſus eum plebs ac multitudo Themiſtoclem Neoclis filium coluit, & gratia & ſtudio proſecuta eſt. Eos à pueris cum unà educarentur, propè ſingulis & iocoſis & ſerijs in rebus ac uerbis contendiſſe, iſtiſque controuerſijs naturam ſuam, mores, inſtitutionem quamprimum detexiſſe, multi autores ſunt. Nam ut hic leuitatem, temeritatem, calliditatem, & in omnes impetum, ſic Ariſtides conſtantiam, modeſtiam, æquitatẽ præ ſe tulit, qui nec mendacium, nec intemperantius dictum, nec fraudem, uel ioco probare potuit. Horum inter ſe animos (ut Ariſtoni Chio placet) amoris contentio quædam in tantũ promouit. †Steſileum enim

B Chium qui ſpecie uultus ac corporis forma primaria erat, uehementius quàm par erat deperibant: quinetiam poſtquam illius uenuſtas defloruit, graues inimicitias, quas huius leuitate cauſæ inuicem ſuperiori tempore conflauerant, retinuere. Hoc uelut tyrocinio ſimultatis exercitati incenſique, conflictationes ſuas ſtatim in ipſam Remp. contulerunt. Quocirca Themiſtocles facilitatis artibus inſtructus, grandem ac popularem potentiam eſt aſſequutus. Itaque cuipiam eum admonenti, optimo iure principem Athenienſium futurum, ſi cunctis æqualis & communis eſſet: Nunquam, inquit, ego ea in ſella ſedere cupiam, ex qua mei ſtudioſi nihil amplius à me quàm alieni habituri eſſent. Ariſtides autem, cui propria in Repub. uia conſtituta erat, animum induxit, primum nulli ſua ſocietate uel obtemperando ad iniuriam patrocinari, uel negando moleſtus eſſe. Dehinc eam amicorum poteſtatem declinauit, qua uelut peccandi licentia pleroſque fretos obſeruabat. Grauiter enim & uerè ſibi perſuaſerat, hoc duntaxat gaudio bonum ciuem affici, ſi uita & oratione quæ iuſta & recta eſſet, conſtantiſſime defenderet. Quo uitæ inſtituto parumper deflectere coactus eſt, cum Themiſtocles temeritate quadam ut ei reſiſteret, ac ipſius autoritatem refringeret, multa in Repub. commoueret. Vnde ei aduerſatus interdum, quædam in eum tutatus eſt, & ne ab ipſo nõnulla fierent, eo conſilio prohibuit, ut Themiſtoclis poteſtati, quæ multitudinis gratia creuerat, nihil accederet, præſtantius ac ſalutarius ratus, ſi aliqua ex ijs quibus conſtat ciuitatis utilitas prætermitteretur, quàm ſi factis ex illius ſententia decretis, ſupra modũ potentia Themiſtoclis augeretur. Denique cum Themiſtocle autore, commodum ac neceſſariũ quippiam deliberatum eſſet, & Ariſtides fruſtra contradixiſſet, haud ſibi temperauit, quin cum ex concione diſcederet, clara uoce teſtatus ſit, niſi Themiſtoclem & ſeipſum in barathrum conijcerent, rem Athenienſium ſaluam eſſe non poſſe. Rurſus ad populum rogationem ferens, cum ſibi uehementius repugnatum eſſet, perſtitit: mox conſilij principe populum rogante, cum plurimos in eam ituros planè cognoſceret, quoniam inter altercandum decretum illud Reipub. detrimento futurum animaduertit, rogatione deſtitit. Ad hæc in concione ſæpe per alios ſententiam ſuam intulit, ne perpetua Themiſtoclis altercatio ac diſſenſio communi utilitati impedimento eſſet. Eius in conuerſione rerũ urbanarum cõſtantia, laude & admiratione digniſſima uidetur. Nec enim ulli honorũ gradus, ipſius animi magnitudinem extulerũt, nec ulli caſus aut offenſiones demiſerũt. Vbi ſe ad Rempub. cõtulit, ſibi nimirũ per-

Vide ſupra in uita Themiſtoclis

C ſuaſit, etiam nulla pecuniarum, nulla gloriæ mercede propoſita, in officio permanendum eſſe. Quo factum eſt, ut cum in theatro uerſus, quos Aeſchylus in Amphiaraū ſcripſit, referrentur,

Neque enim uideri uir, ſed eſſe bonus ſtudet,
Acto profunde ſulco uirtutem colens,
Ex quo præclara conſilia germinant.

omnes in Ariſtidē oculos cōuerterent, uelut in eum cui optimo iure in hoc uirtutis genere primas partes ſine cōtrouerſia tribuerent. Sic igitur inſtitutus erat, ut nō modo popularibus in cauſis, quibus ſe beneuolentia ciuiū muniret, acerrimus æquitatis defenſor eſſet, ſed ut eam fortiſſime ac ſeueriſſime tueretur, nullius iracundiam, nullius inimicitiam, nullius denicꝙ ſimultatem declinaret. Qua de re memoriæ traditū eſt, cum aliquando quempiam in iudicium uocaſſet, & ij qui rem illam iudicabant, poſt Ariſtidis accuſationem, reum cauſam dicentem audire nollent, quin ſuffragia quibus eum damnarent extemplo poſtularent, aſſurgens Ariſtides ſupplex apud iudices interceſſit, ut illum quemadmodum legibus ſtatutum erat, diligēter audirēt. Rurſus arbiter inter duos delectus, cum alter ut ipſum in aduerſariū magis ac magis afficeret, extra cauſam pleraꝙ illius in Ariſtidē maledicta recenſeret, Hæc miſſa faciamus ait, tu uero bone uir ſi quid in te cōmiſit explica, quoniā in præſentia tibi, non mihi iudicium exerceo. Fiſci poſtea procurator deſignatus, non ætatis ſuæ ſolum magiſtratus, ſed & ſuperioris multa quæ ad Rempub. pertinebant, in rem ſuam uertiſſe declarauit: in primisꝙ Themiſtoclem, qui tametſi ſapiens uir, parum tamen continentes manus habuiſſe iudicatur. Quapropter collectis operis ſuis Ariſtides ab ipſo accuſatus, & ut Idomeneus refert, repetundarū inſimulatus eſt. Quæ res cum optimatibus acerba & grauis eſſet, Ariſtides non modo illo mulctatitio argento liberatus, ſed de integro huic ipſi muneri præfectus eſt, in quo uniuerſam mutaſſe adminiſtrationis rationem ſimulauit. Iis ſiquidem qui Reipub. prouentus ſibi per iniuriam uendicaſſent, facilem ſe præbebat, ut qui nec eos more ſuo grauiter perſequeretur, nec ut diligentiſſime rationem redderent laboraret. Quo facto, omnes qui expilatione ciuitatis locupletābātur, Ariſtidem ferre in cœlum laudibus, & ſummo ſtudio populo blandiri, ut iterum eum ad hoc munus deligeret. Qui cum in ſuffragijs, porrigenda manu, magnam ſignificationem uoluntatis declaraturi forent, Ariſtides eos hunc in modum acriter increpuit: Cum
D probe, inquit, integreꝙ Rempub. adminiſtro, exiſtimationē meam multis maculis aſpergitis: cum autem urbanis expilatoribus concedo, me quaſi ſumma uirum & ciuem admiratione digniſſimum reputatis. Quæ cum ita ſint Athenienſes, ijs honoribus quos mihi nunc decernere contenditis, ut ego ſentio, plus mihi dedecoris & turpitudinis affertur, quàm prius allatum eſt, cum mihi repetundarū mulctam irrogaſtis. Quamobrem magnopere me ueſtri miſeret, apud quos improbis obſequi glorioſius eſt, quàm fortunas publicas conſeruare. Hæc cum dixiſſet, & in huiuſcemodi furta uehementer inuectus eſſet, eos qui ſuæ laudis buccinatores ac patroni fuiſſent, tacere fecit, ſolidam inde & expreſſam quandam gloriam iuſtiſſimis ex cauſis adeptus.
Herod. lib. 5. Poſtquam Dathis à Dario miſſus, ſpecie quidem ut Athenienſes, qui Sardis igni uaſtauerant, pœnas darent, re uero ipſa ut Græcos in ius ditionemꝙ ſuam redigeret, omnibus copijs in Marathona incubuit, populationibus ac prædis in agros hoſtium impetum fecit. Hoc in bello inter eos quos Athenienſes imperatores præfecerūt, dignitate, gloria & potentia Miltiades primas, ſecundas autem Ariſtides partes habuit. Qui cum ſua ſententia in bello gerendo Miltiadis conſilium confirmaſſet, magno profecto momento fuit. Duces enim eius collegæ cum ſic inter ſe ſtatuiſſent, ut in ſingulos dies rei ſumma ad unum deferretur, ipſe cum ea ſibi obtigiſſet, ius imperij & autoritatem ſuam in Miltiadem contulit, & ſocios principes docuit, melioribus ac prudentioribus parêre, ſine ulla turpitudinis nota, ſalutare ac decorum eſſe. Hunc in modum animos pacans ac mitigans cōtentiones, eos induxit, ut quieto animo unam optimam ſententiam communiter uſurparent. Quod Miltiadis imperium perpetua poteſtate firmiſſimum reddidit. Vnus enim quiſꝙ Ariſtidis exemplo, ſe ab hoc collato in diem munere ſponte abdicans, Miltiadi ſuo ex iure conceſſit. Dehinc cum Athenienſes media acie cōſtituti inter pugnandū ualde laborarent, & Barbari ſatis ſupereꝙ diu Leontidem ac Antiochidem tribum urgerent, Themiſtocles & Ariſtides iuxtà ſtructis agminibus, ſtrenue ac fortiſſime dimicauerunt, quorum alter ex Leontide, Ariſtides autem ex Antiochi tribu erat. Ii cum Barbaros cedentes in fugam uertiſſent, acri impetu naues adorti ſunt: quæ cum ad inſulas (ut ipſi cernebant) non ſe tranſmitterent, ſed ui uentorum ac tempeſtatis uexatæ in Atticam terram repente referrentur, ueriti ne urbs militibus ac defenſoribus deſtituta in poteſtatem hoſtium ueniret, in patriam nouem tribus ſubitò reducere ſtatuunt, quod eadem die magnum itineris ſpacium emenſi conficiunt.

Ariſtides

A Ariſtides ſua cum tribu Marathone cuſtodiæ relictus, ut captiuos prædamq; ſeruaret, opinionem quam de ſuis moribus præſtiterat, non fefellit. Nam cum argenti & auri uis paſſim & ueſtimentorum omnis generis, ac in tabernaculis innumerabiles pecuniæ & in nauigijs eſſent, quibus Barbaros nudauerant, nec ipſe contrectare quippiã uoluit, nec ut ab alijs attingerentur paſſus eſt. Quapropter ſubreptiones nullæ factæ, niſi ſi quis eo ignaro nõnihil prædæ ſibi ademerit, ut de Callia † antiſtite traditũ eſt. Quem cum Barbarus errore comæ ac coronæ captus, quaſi regem adoraſſet, cõprehenſa dextra, ei ubi magnũ auri pondus à Barbaris defoſſum erat, indicauit. Callias crudelitate ac iniuſtitia, quibus reliquos homines anteibat, fretus, aurũ capit, & hominem ne cæteris referret, immaniſſime necat. Hinc à Comicis cæteri qui ex Calliæ familia fuere, λακκόπλουτοι, id eſt ex foſſa locupletati cognominati ſunt, cum locum illum notarent, ubi comperto auro Callias diues factus eſt. Ariſtides extemplo magiſtratũ ſummũ inijt. Demetrius autẽ Phalereus ipſum poſt Plateenſem pugnam, paulò ante mortẽ, hoc munere functum eſſe ſcribit. In actis autem poſt Xantippidem cuius tempore apud Plateas Mardonius profligatus eſt, eius nominis inter multos neminem accepimus. Cæterũ poſt Phanippum, in cuius magiſtratu ex prælio quod apud Marathona geſtum fuit, uictoriam retulerũt, Ariſtides illico princeps inſcriptus eſt, qui cum omnis uirtutis, tum maxime æquitatis ac iuſtitiæ apud populum periculum fecit, quæ ad ſummam ſemper multitudinis utilitatem ac fructum referuntur. Ex quibus Ariſtides quanquam uir inops & plebeius, regium tamen in primis ac diuiniſſimum, iuſti ſcilicet cognomen aſſequutus eſt: quod nullus unquam rex aut tyrãnus appetiuit, ſed urbium expugnatores, fulmina, uictores, aquilas, accipitres appellari ſe ingenti cum uoluptate uoluerunt, quia uiribus & potentia potius, ut conſtat, quàm uirtute gloriam cõſequi cupiere. Deus, cui ſe ſimillimos efficere ſtudio, cura, opera, conãtur, his tribus maxime præſtare cæteris omnibus uidetur, immortalitate ſcilicet, poteſtate atq; uirtute: è quibus nihil uirtute pulchrius, nihil honeſtius, nihil diuinius eſt. Quid ni? nam & inane, & elemẽta natura ſua non intereunt. Terræmotus autem, fulmina, uentorum impetus, ac fluuiorũ curſus, ingentem poteſtatem habẽt: ſed nihil diuinum eſſe poteſt, niſi quod prudentia ac ſapientia præditum ius faſq; ſibi compararit. Proinde cum tria ſint, quibus multi erga deos afficiuntur, beatitudine uidelicet, metu, ac ho-
B nore, eum quidẽ beatum exiſtimant qui eam uitam uiuat, quæ cunctis ſeculis conſequentibus eadem ac immortalis futura ſit. Propter ſummam uero potentiam non timeri non poſſunt. At iuſtitia cauſa eſt cur amentur, honorentur, colantur. Quæ quamuis ſic ſe habeãt, ipſi tamen immortalitatem, quam natura ſua non patitur, & poteſtatẽ, cuius plurima pars in manu fortunæ poſita eſt, concupiſcũt: uirtutem autem cuius ſolius ex rebus diuinis participes eſſe poſſumus, poſthabent atq; abijciunt, inſipienter quidem, quoniam illud uiuẽdi genus, quod maximis copijs, opibus, principatibus nititur, ſi cum iuſtitiæ dignitate coniungitur, diuinum fit: ſin disiungitur, à fera & agreſti uita nihil diſtat. Hoc igitur fundamentum quamprimum Ariſtidi gratiam & autoritatem, conſequenti uero tempore odium ac inuidiam conflauit, præſertim cum Themiſtoclis ſermones paſſim in uulgus diſſiparẽtur, quorum ſumma erat, Ariſtidem hac ſua forenſi poteſtate, clàm ſublatis iudicijs, ſine ſtipatoribus ſibi regnum comparaſſe. Ciuitas quoque uictoria iam inſolens facta, atque maximarum rerum auida, ægreferebat, cum quoſdam autoritate & gloria anteire cæteros audiret. Itaq; poſtquam frequens undiq; in urbem conuenit, Ariſtidem Oſtraco in exilium non affectati regni ſuſpicione, ut præ ſe ferebant, ſed gloriæ illius inuidia relegant. Non enim Oſtraciſmus improbitatis caſtigatio erat, ſed honeſtiore uoce, elationis ac grauioris potentiæ moderatio & pœna dicebatur. Erat ſiquidem humani liuoris conſolatio, quæ cum haud intolerabilis eſſet, mœrorem ac dolorem, quem cuiuſpiam amplitudo peperiſſet, ſuis ex finibus decem annos exterminaret. Poſtquam autem improbos ac humiles huic mulctæ ſubijci cœptum, & poſtremus omnium Hyperbolus id genus exilij mulctatus eſt, mos ille deſtitit. Eum uero hac de cauſa relegatum nonnulli tradiderunt. Alcibiades & Nicias cum in ciuitate plurimũ poſſent, magna diſſenſione factionum principes erant, qui partium ſtudijs quamprimum proſpexerunt Oſtracum ſcriptionis gratia in eorum alterum peti, unà congreſſi communi conſilio cum ſuis complicibus egerunt, ut Hyperbolus hoc exilij genere plecteretur. Deinde facti indignitatem animaduertens populus, quàm rei magnitudini abiecti hominis damnatio contemptum, & turpes immiſiſſet maculas, deinceps Oſtraci conſuetudinem penitus antiquauit. Fuit autem huiuſmodi: Oſtraci, id eſt, calculi uiritim in concilio dabantur, & in eis quiſque quem ex ciuibus urbe cedere uellent, literis indicabant, quem poſtea in unum fori locum cancellis circunſeptum deferebant. Magiſtratus

† δᾳδοῦχος.

Nomen ex uirtute datum.

Virtutis laus, quia maxime diuina.

Fortunæ inclinatio.

C uero quibus negocium dabatur, primum quidem uniuerſos ſimul recenſebāt, qui niſi ſex millium numerum exceſſiſſent, nihil confectum eſſet: poſtea uniuſcuiuſq; calculis ſepoſitis, eum quem pluribus ſententijs damnatum cognoſcerent, decem annos extorrem fore declarabant, ea tamen conditione, ut fructus ſuos capere liberum ſibi relinqueretur. Multis itaq; (ut unde diſceſſit reuertatur oratio) in Ariſtidem ſcriptus, ignoratione literarum nonnulli penitus agreſtes, Oſtracum ſuum Ariſtidi, uelut uni ad quem nihil tale pertineret, ut in Ariſtidem ſcriberetur, porrexerunt. Hic cum multitudinis aduerſus ſe concitatę ſtudium admiraretur, quæſiuit, num ab eo quem in exilium mittere ſtatuiſſent, mali quicquam perpeſſi eſſent? Cui nihil ſibi mali factum, nec à ſe uirum cognitū eſſe, ſed moleſte ferre dixerūt, quod omnibus in locis hunc ipſum iuſtum audirēt. Quæ cum accepiſſet Ariſtides, nihil locutus, illis quemadmodū contenderant, inſcriptum Oſtracum reddidit. Dehinc concedens ex urbe manus ad cœlum tendens, nō ſicut Achilles Græcis iratus deprecatus eſt, ſed ut Athenienſibus quæcunq; uellent, ſic bene, fauſte, feliciterq; euenirēt, ut Ariſtides ſibi nunquam ueniret in mentem. Tertio pōſt anno, cum Xerxes per Theſſaliam ac Bœotiam ductaret exercitum, & Atticam adoriri ſtatuiſſet, Athenienſes antiquata lege, exules reſtituere, Ariſtidis cauſa præſertim quem omnes ſi cum hoſtium copijs iungeretur, Reipub. pernicioſum fore, & complures eius autoritate & gratia ciues ad Barbarum defecturos formidauerant. Sed eorum quàm falſo metu præoccupatus animus fuerit, res hæc teſtimonio erit. Antea enim quàm reditum eius decreuiſſet ciuitas, nihil ſibi fuit antiquius, quàm ut Græcos ad libertatem hortaretur, ſolicitaretq;, & ſtudioſos & ardentes inflammaret. Poſt reuerſionis ſuæ decretum, Themiſtoclem, cui rerum ſumma cōmiſſa erat, cunctis in rebus conſilio, opera, diligentia, iuuit, & communis ſalutis gratia inimiciſſimum ſibi laude & gloria ornatiſſimum ac cumulatiſſimum præſtitit. Cum Euribiades Salaminam deſerere deliberaſſet, & regiæ triremes noctu tranſuectæ circunſtarent, tranſitumq; ad inſulas corona cinxiſſent, cunctis rei huius ignaris Ariſtides aditis mille periculis, ex Aegina per hoſtium claſſem traijciens in tempore profectus eſt. Subinde noctu ad Themiſtoclis tabernaculū uenit, quem ſolum euocatum remotis arbitris, ſic alloquitur: Noſtræ partes ſunt Themiſtocles, ſi ſapimus, ut iam inani ac puerili diſſenſione poſita, nouam de integro rationē ineamus, ut ſalutari & hone-

Obſtupeſcenda in patriā pietas

Virtus & prudentia bellica.

D ſtiſſimo certamine cōtendentes, tu quidem imperio ac poteſtate, ego autē miniſterio, Græciam terram cōſeruemus. Quam ad rem tu ſolus optimam ſententiam attigiſſe ac probaſſe mihi uideris, cum inter anguſtias de maturando nauali prælio decreuiſti. Quod ſi contraria ſociorum deliberatio nobis eſt, hoſtes, ut augurari cōiectura poſſumus, quodammodo nobis adiumento ſunt, quorū nauibus uicinum mare à latere, à fronte, ac denicq; omni parte tenetur, ut etiam qui ſua ſponte dimicaturi non ſunt, rebus deſperatis ſtrenue ac fortiter manum conſerere neceſſitas cogat. Eum enim in locum deducta res eſt, ut nulla fugæ uia reliqua ſit. Ad hæc Themiſtocles: Nolim, inquit, ô Ariſtides, ut in hac re mecū inito certamine ſuperes, ideoq; nihil prætermittam, quî tecum hoc honeſto cōtentionis genere decertans, re ac factis ſuperior ſim. Deinde fraudem qua Barbarum circūuenire machinabatur, patefecit, & ut Euribiadi ſuadeat nullam niſi in nauali prælio ſalutis opem relictam eſſe, cohortatur: eius enim fidem pluris faciebat. Ex quo Cleocritus Corinthius imperatoribus in conſilio coactis, cum Themiſtoclem de ſententia deijcere cuperet, dixit, nec ipſi Ariſtidi, qui præſens tacet, conſilium eius probari. Cui ſic refragatus Ariſtides, Non tacerē, inquit, ſi Themiſtocles quæ contra Remp. eſſent, in medium afferret, nec hoc tempore eius beneuolentia & gratia, ſed decreti collaudatione tacebam. Hæc à Græcæ claſſis præfectis agebantur. Ariſtides autem ut animaduertit Pſyttaleam inſulam haud ſanè magnam, quæ in tranſitu Salaminis ſita eſt, hoſtium copijs refertam, impoſitos leuibus nauibus promptiſſimos in eam tranſmiſit, ubi collato Marte Barbaros uicit ac deleuit. Omnes enim in eo prælio deſiderati, præter nonnullos clariſſimos ac primarios homines, qui uiui capti ſunt. Hoc in numero tres Sandauces ſororis regis filij erant, quos cum Ariſtides extemplo ad Themiſtoclem deferri curaſſet, Euphrantidis uatis iuſſu Omeſtæ, Libero patri ſtatim immolauit. Extrema inſulæ ſtationibus militum communiens, inſidias in illos qui tranſueherentur ita diſpoſuit, ut nec inſultus ſuis cædem, nec hoſtibus fugam afferre poſſet. Hoc in loco quia magnis nauium conatibus ac ſummis uiribus decertatum eſt, trophæum erexit. Prælio iam confecto Themiſtocles Ariſtidis animum tentare uolens, Illuſtres, inquit, res geſſimus confiteor, ſed ut uidere uideor, reſtat, ut illuſtriores conficiamus, ut ſcilicet Aſiam in Europa capiamus: id facile conſequemur, ſi confeſtim ad Helleſpontum annauigantes, pontem refringemus. His dictis Ariſtides ut hæc miſſa faceret iuſſit, at uero potius quo pacto quamprimū Medum è Græcia

Sagacitas.

A cia eijceret, omni cura, induſtria, uigilantia cogitaret, ne tantus militũ numerus ſublata fugiendi facultate, coactus ad dimicandum conuertatur. Quæ cum audiſſet Themiſtocles, rurſus Arnacem Eunuchum, unum ex ijs qui uiui in deditionem accepti erant, internuncium emittit, ut clanculum regem edoceat, ſe Græcos ad anguſtias tranſmittere, & pontem reſcindere properantes, ut eius ſaluti conſuleret, auertiſſe. Is igitur hoc nuncio accepto confeſtim inde caſtra mouit, & trepidatione ac metu plenus, quanta celeritate poterat ad Helleſpontũ contendit. Quicquid uero floris & roboris in exercitu fuit (trecenta autem fermè millia militum erant) Mardonio duci reliquit, qui firmiſſimus pedeſtribus copijs confiſus, adhuc magno terrori Græcis erat, quibus minitabundus hunc in modum ſcripſit: Viciſtis maritimis lignis terreſtres uiros, omni ex parte naualis artis ignaros. Ecce nunc ampliſſima ac fuſa Theſſalia, atque Bœotiæ campus, aptiſſima loca ſunt, ubi recta ac iuſta pugna, uera uirtute, magno equitatu ac peditatu de ſumma rerum decernamus. Athenienſibus autem regis nomine literas miſit, quibus in fidem ſuam recepit, eorum urbem ferro igniq; paſſim deuaſtatam reædificaturum, & ipſis magnũ auri pondus daturum, eorumq; ciuitatem totius Græciæ principem facturum, ſi bello quod nunc aduerſus Græcos gereret, abſiſterẽt. Id cum Lacedæmonij reſciſſent, magnopere ueriti, legatos Athenas dimittunt, orant ut liberos & uxores Spartam uenire iubeant, grandioribus quoq; natu ſe lubenter alimẽta ſuppeditaturos. Peruaſtatis enim agris & urbe, eò res deducta erat, ut populus non modo caritate, uerumetiam fame grauiter laboraret. Quod quãquam ſic ſe haberet, nihil tamen actum eſt. Hæc enim cum à legatis accepiſſent, grauiſſimam Ariſtidis ſententiam, qua ſic Lacedæmonijs reſpõderetur, ſequuti ſunt: Hoſtibus minime ſuccenſere Athenienſes, ſi res omnis auro atq; opibus uenales exiſtimẽt, penes quos pecunia nihil pulchrius, nihil præſtantius, nihil amabilius eſt: ſubiraſci autem Lacedæmonijs, qui neceſſitatem ſolummodo atq; inopiam, quibus per id tempus laborent, diligenter animaduertant, uirtutem autem ſuam & laudis & gloriæ cupiditatem obliuiſcantur, cum in animum ſibi inducere contendant, ut ſeruiliter pro cibo potius quàm pro ſalute Græciæ armis dimicent. Hæc cum Ariſtides ſcripſiſſet, legatis in concilium introductis Lacedæmonijs renũciari iuſſit: Athenienſes erga Græcorum libertatem ſic animatos, ut nullum tantũ auri pondus ſupra ſubterq; terram ſit, quo adduci poſ- *Magnificum ac forte reſpõſum.*

B ſint, ut ipſum ſaluti Græciæ anteferrent. Mardonij quoque legationi reſpondit: Quouſque hic quem uidetis ſol curſum hunc currere perget, Athenienſes cum Perſis belligerabũt, ut abſumptos fines ſuos, & uiolatas ac demolitas ſacras ædes ulciſcantur. Sacerdotes etiam publicè execrationes indicere conſtituit, ſi quis caduceatoribus miſſis de fœderis, pacis, amicitiæ conditionibus cum Medis ageret, aut Græcorum ſocietatem deſereret. Mardonio ubi omnis mẽtio pacis excidit, rurſus exercitum in Atticam inducente, Athenienſes denuò Salamine reuecti ſunt. Ariſtides Lacedæmonem miſſus, eorum ignauiam, tarditatem, ac negligentiam grauiter caſtigauit, quibus factum eſſet, ut barbari de integro Athenas recepiſſent. Poſtremum orabat, ut Græciæ, quæ reliqua erat ſaluti, ope ac auxilio ne deeſſent. Ephori ea re audita, ſubſequenti nocte (nam interdiu hyacinthiorum celebritate ciuitas ludis & ocio teneri uidebatur) quinq; millia Spartiatarũ, quorum unuſquiſq; ſeptem ſecum hilotes trahebat, inſcijs Athenienſibus emittunt. Paulò poſt Ariſtides cum ſe nihil impetrare cenſeret, aſperè rurſus ſocietatis eos admonens reuertitur. Id cum riſu Ephori exciperent, eumq; garrire & ſomno intentum fuiſſe dicerent, ſuum ſiquidem iam apud Oreſtium aduerſus externos (ſic enim Perſas appellant) proficiſcentem exercitum eſſe. Tum Ariſtides reſpondere, cauillandi ac ridendi tempus non eſſe, nec ipſos amicos inimicorum loco fallere ac decipere pulchrum. Hæc ab Idomeneo traduntur. In eo autem decreto quo Ariſtidi aſſenſum eſt, apparet non ipſum, ſed Cimonem, Xantippum, & Mironidem hoc legationis officio functos eſſe. Cæterum Ariſtides omnium conſenſu imperator ad id prælium creatus, cum octo millibus Athenienſium militum Plateas uenit, ubi cum Pauſania ſe coniunxit: qui quoniam Græcis unus princeps erat conſtitutus, maximas undiq;, tum ex Sparta, tum ex cætera Græcia copias contraxerat. Barbaris uero adeò innumeroſa multitudo præſtò fuit, ut nullus penes Aſopum fluuium collatis caſtris terminus eſſet. Sarcinas autem & impedimenta cæteraſq; precioſas res in medium coniectas muro quadrato circũmunierunt, cuius latera quaquauerſum denũ ſtadium longitudine procedebant. Pauſaniæ Græciſq; cõmuniter Tiſamenus Elienſis augurali ſcientia præditus, portendi uictoriam prædixit, ſi ſcuto potius quàm enſe uterentur: præſagiebat enim eos uictores fore, ſi in hoſtem non progrederentur, ſed ultores barbarorum impetum exciperent. Cum autem Ariſtides Delphos miſiſſet, reſponſum hoc relatum eſt, Hoc in prælio Athenienſes ſuperiores futuros, ſi uouerent Ioui, Iu-

Vide ſuprà in Lycurgo.

C noni Cithæroniæ,Pani,Nymphis Sphragiticis,ſi Semideis quoq; Androcrati,Leuconi,Piſan-
dro,Damocrati, Hypſioni, Actæoni,Polyido ſacra facerent,& in campo Cereri Eleuſinæ atq;
Proſerpinæ dicato,periculum intra fines ſuos facerent. Hoc oraculo renunciato,Ariſtidis an-
ceps cura fuit.Heroës quibus facere imperatum erat,autores Plateenſium fuere.Sphragitica-
rumq; Nympharũ antrum in altero Cithæronis uertice extat,quod ad æſtiuũ ſolis occaſum uer
git,in eoq; (ut aiunt) reſponſa ſuperiori tempore dari ſolebant,ubi accolarum multos numine
afflatos aſſeuerãt,quos Nympholeptos,id eſt à Nymphis captos appellabant. Campus autem
Cereris Eleuſinæ uictoriæq; ſignificatio,ſi ſuos intra terminos cum hoſte pugnarẽt,iterũ Athe
nienſes in Atticam reuocabat,ac traducebat bellum.Interim Arimneſtus Plateenſium dux per
ſomnum à Ioue conſeruatore,quid Græci facturi eſſent interrogari uiſus,ad Iouem conuerſus
hunc in modum reſpondit:Die craſtina,ſumme rex,motis caſtris apud Eleuſinam conſidebi-
mus,quo in loco Pythio freti conſilio,ui & armis manus cum barbaris conſeremus.Cui tum Iu
piter,eos penitus falli ac decipi dixit,ea ſanè quæ Pythius iuſſiſſet,prope Plateenſem agrum ſi
quærerent inuẽturos.His per quietem manifeſte uiſis,Arimneſtus ſomno excitus,& pruden-
tiſſimos ciues,& ætate maxime prouectos confeſtim accerſit,quibus cùm multis uerbis ultro ci
troq; congreſſus,ſub Cithæronem penes Nyſeos uetuſtiſſimum templum ſtare deprehendit,
quod,ut fama eſt,ipſi Cereri Eleuſinæ atq; Proſerpinæ dicatũ eſſet.Id ut proſpexit aſcitum Ari
ſtidem ad locum deducit,qui natura ſua ad inſtruendam ac diſponendam pedeſtrẽ phalangem
ijs qui equitatu inferiores eſſent,cõmodiſſimus erat:quoniam pars una Cithæronis,contermi-
nos & contiguos agros campo,in quo ſacellum ædificatum eſſet,equitibus inuios & inacceſſos
aditus efficiebat.Haud longe hinc Androcratis herois delubrũ fuit,quod nemorũ denſitate &
arborum umbra quaſi quadam corona cingebatur. Vtq; nihil ad uictoriæ ſpem deeſſet,quam
oraculum ſibi portendiſſet,Plateenſes Arimneſto legem ferente,fines ſuos qui ad terram Atti
cam uergunt, è medio ſublatos Græciæ cauſa Athenienſibus dono dare decreuerunt,ut intra
ſuum agrũ,quemadmodum reſponſis admoniti ſunt,cum hoſte ſigna cõferrent. Hæc Plateen-
ſium animi magnitudo ac magnificẽtia tanta omnium gentium prædicatione celebrata eſt,ut
Alexander multis pòſt annis Aſia potitus Plateas mœnibus cinxerit,& in Olympicis ludis per
D præconem ſic edixerit:Rex Plateenſium fortitudini ac magnitudini animorũ hanc in præſentia
gratiam refert,quoniam bello Medico agros Græcis adiecerunt,& promptiſſimis animis atq;
corporibus omni ex parte in cõmunem Græciæ ſalutem ſe cõtulerunt.Deinde inter Athenien
ſes,ut ad inſtitutum reuertar,& Tegeatas de inſtruendis aciebus orta contentio eſt.Athenien-
ſes enim dignum eſſe cenſere,ut nihil extra ordinem decerneretur,ſed ex more dextrũ cornu
Lacedæmonij,ipſi ſiniſtrum haberent.Tegeatæ uero multis uerbis de magnitudine rerum diſ-
ſerere,quas maiores ſui ſuperiori tempore geſſiſſent.Id cum Atheniẽſes æquo animo ferre non
poſſent,Ariſtides aſſurgẽs tali oratione uſus eſt:De nobilitate atq; fortitudine Tegeatis reſpon
dere mihi per hoc tempus non licet: uobis autem & Lacedæmonij & reliqui Græci qui nunc
adeſtis,dicimus,quoniam locus nec uirtutẽ præſtat,nec adimit,quam uos nobis in acie partem
dederitis,eam inſtruere ac tueri conabimur,ne rebus antea fortiſſime geſtis dedecori ſimus. Ve
nimus enim huc non ut ſeditionibus cum ſocijs conflictemur,uerum ut ſociorum cauſa cum
hoſte ſignis collatis decertemus,nec ut parentes ueſtros ſolum,ſed ut noſipſos laudibus celebre
mus,& Græciæ hodierna die ſtrenue nauemus operam:in hoc certamen deſcendimus,in quo
talem ciuitatem,imperatorem,militem præſtituri ſumus,qualem græco nomine dignum puta
re debemus.Secundum Ariſtidis orationem imperatores & qui in concione aduocati erant,ad
Athenienſes inclinauere,& eis alterum cornu contulerunt. Per id tempus cum res Græciæ flu
ctuaret,& Athenienſium ſtatus multis obnoxius periculis eſſet,homines locupletiſſimi & cla-
riſſimo loco nati,cum belli cauſa in egeſtatem incidiſſent,nouarum rerum cupidi facti ſunt.In-
dignabantur enim cum gloriam & potentiam quibus in ciuitate aliquando floruiſſent,abſum
ptis ac exhauſtis opibus ſuis perijſſe,& ad nouos homines ſpectatiſſimos deferri magiſtratus
cernerent.Quamobrem Plateis quodam in domicilio frequentes occulte conuenientes,in po-
puli perniciem coniurauerunt,quod niſi ad ſuum ſenſum ſuccederet,res diſturbare & barbaris
prodere conſtituerant.Dum hæc in exercitu agũtur,multiq; iam corrupti eſſent,ne huius mali
contagio latius ſerperet,ad Ariſtidem eorum omniũ quæ acta erant indicium delatum eſt.Qui
ubi hunc nuncium accepit,temporis conditione ſolicitus,nec rem tam fœdam negligere,nec
prorſus detegere cenſuit,ne ad multitudinem quoq; inteſtina hæc diſcordia deferretur,iuſtam
magis quàm utilem rationem ueſtigauit.Ex multis octo tantum cõprehenſis,ſolum in Aeſchi-

nem Lam

A nem Lampræum, & Agiſiam Acarnanium duos coniurationis principes iudicium latum eſt, qui raptim ex caſtris diffugiebant. Cæteros qui in ea noxa erant dimiſſos bono animo eſſe uoluit: eis quoque, ut cui erratum ſuum obſcurum eſſe crederent, pœnitendi locum reliquit, adiecitq; hoc prælium iudicem futurum, quo ipſi bene de patria meriti, ab his accuſationibus recte ac iuſte liberarentur. Poſt hæc Mardonius, qui plurimũ Græcis præſtare uidebatur, collectum equitatum in hoſtes immittens, eorum animos tentabat, qui omnes radicem Cithæronis munitum ac petroſum locum, præter Megarenſes, inſederant. Hi tribus millibus militum freti campeſtri loco caſtra poſuerant, quo factum eſt ut temeritatis ſuæ pœnas darent. Nam frequẽtem in eos ingruentem equitem, & impetũ undiq; facientem cum ſuſtinere nõ poſſent, Pauſaniam per nunciũ orant, ut integris ſubſidiarijs copijs in prælium ſubmiſſis, pulſos ac cedentes & barbarorum multitudine turbatos tueretur. Pauſanias ea re audita anceps fuit, cernebat ſiquidem Megarenſium caſtra ob miſſilium ac ſagittarum denſitatem, quaſi è proſpectu adempta, eosq; confertos paruum in orbem coactos, quibus phalanx Spartiatarũ quæ grauis armaturæ eſſet, equitibus hoſtium incumbentibus, opem ferre non poſſet. Quocirca cohortũ præfectos & duces (multis enim ſtipatus erat) uirtutis & honoris cupiditate incendit, ut tunc ſponte cum hoſte certarent, & redintegrata pugna recenti milite ad auxilium Megarenſibus ferendum procurrerent. Cæteris ob diſcriminis magnitudinem certamen detrectantibus, Ariſtides Athenienſes id facturos in ſe recipit. Olympiodorum igitur ultra omnes cohortium præfectos manu promptiſſimum ſtatim mittit, qui trecentis lectiſſimis militibus & permiſtis ſecum ſagittarijs præpoſitus erat. His mature paratis ad ſeruandos ſocios curſu properantibus, Maſiſtius inter barbaros præfectus equitũ, uir fortitudine admirabili, & magnitudine ac pulchritudine corporis ſingulari, ut animaduertit, in eos uerſus ſubditis calcaribus quamconcitatiſſimũ equum immittit: cuius impetũ excipientibus, collato Marte pertinaciter pugnatum eſt. Acrius etiam nitebantur, quia hoc præſenti certamine de ſumma rei experimentũ erat. Ruens autem equus ſagitta ſaucius Maſiſtium præcipitem ad terram dedit, qui onere armorũ iacens amoueri nequibat, & incumbentibus Athenienſibus ac manu cædentibus, uix cõtrectari poterat, adeò pectus, caput, pedes, auro, ære ac ferro munierat. Hunc tamen cum quis eam galeæ partem quæ ſupereminet

B oculo aduerſa lancea percuteret, occidit: cæteri Perſæ dimiſſo cadauere fugã cepere. Tum deprehenſum eſt rem egregie geſtam eſſe, non multa hoſtiũ occidione (pauci enim ceciderant) ſed luctu ac clamore barbarorũ audito (nam Maſiſtij obtruncati dolore, ſeipſos & equos ac mulos tondere, & eiulatu ac planctibus campos implere) quibus tẽperare non poterãt, cum poſt Mardonium, uirum uirtute ac potentia præſtantiſſimum tumultuario illo prælio perdidiſſent. Poſt equeſtrem pugnã multos dies utrinq; nihil actum eſt. Vates enim ex ſacris, & Perſis & Græcis uictoriã quidem pollicebantur, ſi ſe defendendo rem tranſigerent: turpem fugam autem, ſi primi certamen inirent. Sub idem penè tempus Mardonius cum paucorum dierum cõmeatus ſuperesſent, quibus aleret tantum exercitũ ac ſuſtineret, contrà Græcis frequens quotidie multitudo coniungeretur, Mardonius, inquam, hæc ſecum agitans animo, non amplius cunctandæ ſed maturãdæ rei conſilium capit. Itaq; prima luce Aſopũ tranſgrediens, Græcos tale nihil expectantes adoriri ſtatuit. Ducibus quid facto opus erat prima ueſpera imperatum. Media uero fermè nocte magno ſilentio eques ad exercitũ Græcorum uenit, militibus qui pro ſtatione caſtrorum cuſtodias habebant obuiã factus, iubet ut colloquendi ſibi cum Ariſtide poteſtas fiat. Cui uocato & quamprimũ prodeunti dixit: Alexander Macedo ſum, qui pro mea erga uos beneuolentia maximũ diſcrimen ſubire non timui, ne ſubito hoſtiũ inſultu uos perturbati minus integris uiribus dimicetis. Mardonius cras de ſumma rei uobiſcũ ſignis collatis dimicabit, nec ut rem maturet ulla bona ſpes aut audacia facit, ſed ulterius prorogãdi tempus rerum inopia non ſinit. Vates etiam diris oraculis ne prælium ineat cohibent, & exercitus omnis mœrore ac ſtupore confectus eſt: ſed eò neceſſitatis uentũ eſt, ut uel audendo fortuna tentãda, uel diutius ſtando extrema fames expectanda ſit. Hæc cum dixiſſet Alexander, Ariſtidem orabat, ut ipſe conſcius memoria teneret, & neminẽ participem faceret. Cui tunc Ariſtides: Iniquũ eſſe Pauſaniã cui ſumma rerum cõmiſſa erat, hæc ignorare: cum cæteris autem nullum ſe ante prælium uerbum facturum: at ſi uicerint (quod dij faxint) omnibus Alexandri uirtutẽ ac promptitudinem notam fore. His ultro citroq; dictis, rex Macedonũ equo reuectus eſt. Tum Ariſtides ad Pauſaniæ tabernaculum profectus, quo in ſtatu res eſſet, expoſuit: cæteris pòſt aduocatis ducibus imperatum, ut quiſq; ſuos in ordinem inſtruerẽt, & paratos quaſi iam pede collato confligendum eſſet, cõtinerent. Per id fermè tempus Pauſanias (ut ſcribit Herodotus) Ariſtide conuento, di- *Lib. 6.*

C gnum putabat mutato loco Athenienſes dextro loco conſtitui,& aduerſus Perſas obijci: melius enim cum ipſis decertaturos,cum & eorum belligerandi artem experti,& recenti uictoria audaciores eſſent.Se autem ſiniſtro in cornu futurum,quo ex loco Græcos,qui Medorum partes conſectarentur,exciperet.Reliqui Athenienſium principes ualde ſuperfluis in rebus occupatum,& difficilem Pauſaniam dictitabant,ſi cunctis ſuis in locis dimiſſis,ſolos Athenienſes uelut hilotes ſuprà & infrà collocaret,& arbitratu ſuo nunc pugnaciſſimæ gēti obiectaret.Ariſtides autem eos magno in errore uerſari docuit.Nam ſi paulò ante contendere cum Tegeatis, inquit,ut ſiniſtrum cornu haberetis,ad ueſtram amplitudinem pertinere credidiſtis,& eis iudicio prælati uos honeſtatos cenſuiſtis,in præſentia Lacedæmonijs ſponte nobis ex dextro concedentibus,& quodammodo ſummum nobis principatū conferentibus,cur gloriam uobis propoſitam non amatis? præſertim cum in lucro ponere debeatis,ſi non aduerſus tribules & neceſſarios ueſtros,ſed barbaros hoſtes uobis à natura datos dimicandum ſit. Hæc cum diſſeruiſſet,Athenienſes ſiniſtram Lacedæmonijs aciem ſummo ſtudio dare,in dextram ipſi cōcedere: plurimæ ſe inuicem exhortantium uoces diſperſæ,hoſtes aduentare,qui nec armis nec animis ſuperiores illis eſſent,quos apud Marathona profligaſſent:aſt eoſdem arcus,eandem ueſtis uarietatem,eundem aureū circa mollia corpora & uiles animos apparatum:nobis eadem arma, & corpora,& pleriſq; ſequūdis prælijs maiorem audaciam. Certamen uero non agrorum aut urbis cauſa ut maiores noſtri,ſed pro trophæis quæ Marathone ac Salamine conſtituimus,ut non Miltiadis aut fortunæ,ſed Athenienſium potius eſſe uideantur.Interea mutato loco aciem inſtruere,& ſe inuicem componere ſoliciti.Hæc Thebani per transfugas explorata Mardonio renūciant.Qui extemplo ſiue Athenienſes timeret,ſiue cum Lacedæmonijs maiori cum laude congredi uellet,dextro cornu Perſas aduerſus Lacedæmonios inſtruxit,cæteros uero Græcos qui ſecum erant,aduerſus Athenienſes ſtare iuſſit. Palàm autem mutatione acierū facta,Pauſanias iterum in dextrū cornu ſe recepit,& Mardonius ſicut initio habuerat,ut manum cum Lacedæmonijs confereret,in ſiniſtrum reuertit.Eo die nihil actum.Græcis in conſilium uocatis longius caſtra mouere uiſum,atq; locū indagare,unde opportunæ aquationes eſſent:propinqua enim omnia fluenta barbari fœdauerāt,& maximo equitatu occupauerāt. Sequēti nocte cum

D duces ad deſtinatum caſtris locum ſuos agerent,multitudo uix conſtare ac difficile ſubſequi.Vt enim ex prioribus exceſſerunt munimētis,magno numero uerſus Plateenſium urbem paſſim diſcurrere.Vnde cum ſine imperio palati diſpergerentur,& tabernacula nullo ordine componerent,non mediocrem tumultum fecere.Lacedæmonijs autem ſolis inuitis obtigit,ut poſtremi cæteris procurrentibus relinquerentur.Amompharetus uir animoſus,ac in adeundis periculis temerarius,iandiu pugnandi cupiditate ardere & diſcruciari animo,quando huiuſcemodi tarditate prorogari pugnæ tempus intelligeret,caſtrorumq; mutationē latentem fugam uocitans exprobrare,& aperte dicere,non tergiuerſabor aciem deſerens,ſed meis cōmilitonibus hic perſtans Mardonium effuſo impetu properantem excipiam. Cui cum Pauſanias occurriſſet,iuſſiſſetq; ut impigre faceret quod conuocata concione Græci faciendum eſſe decreuiſſent, Amompharetus ante pedes eius ingens manibus ſaxum attollens iecit,Et hoc,inquit,qui timida conſilia ac decreta repudio,ut pugnandi copia fiat,meum ſuffragium eſt. Præſens hic ſtatus Pauſaniæ dubitationem incuſſit. Itaque Athenienſes abſcedentes miſſo nuncio rogat ut manerent,& unà ſecum iter agerent. Alias ipſe copias Plateas ductabat,ut Amompharetum inde ſummoueret. Dum hæc geruntur,diluceſcente iam die, Mardonius aduentans (non enim eum fugerat Græcos uacuis relictis caſtris exiſſe) ingenti ſtrepitu & clamore barbarorū in Lacedæmonios repente ferebatur,quod in Græcos fuga per agros palantes non dimicaturus,uerum ſpoliaturus irrueret,quod ut contingeret parum aberat. Nam ut id Pauſanias animaduertit,iter continuit,& ſuos in ordinem redire,quaſi ad prælium,imperauit quidem:cæterum uel iracundia in Amompharetum concitus,uel repentino hoſtis aduentu perturbatus,Græcis ſignum dare oblitus eſt. Quo facto,nec ſtatim,nec conferti, ſed rari & ſparſi in ipſo fermè certamine auxilio ueniebant. Vt uero primis hoſtijs litare non poterat,Spartiatas ſcutis ante pedes poſitis,quietos conſidere iuſſit,nec iniuſſu eius,certaminis ſtudio in hoſtem exire,uerum animum adhibere ſi quid imperaſſet. Eo rurſus immolante,cum equites iactis cominus telis irruiſſent,unus Lacedæmonius ictus eſt.Inter hæc Callicrates,qui auguſta forma & corporis magnitudine cæteros Græcos qui in eo exercitu fuerunt ſuperaſſe traditur, ſagitta percuſſus,ac iam moriens,Ego quidem,inquit,mortem non lugeo,quando domo proficiſcens,ut pro Græcia morerer huc uenerim,ſed angor animo,quod nec ſtrenue,nec fortiter dimicās oppeto. Hic

casus

A casus etiam atque etiam grauis erat, ubi tanta illorum hominum continentia fuit, ut admiratione dignissima sit, adeò ut irrumpentes hostes minime propulsarint, sed eorum impetum, à deo atque eorum duce dimicandi tempus expectantes, sustinuerint, cum tamen interim telis obruti inter ipsos ordines passim ruerent. Monumentis proditum est, dum Pausanias paulisper extra militum stationes rem diuinam faceret, ac adoraret, nonnullos repente Lydos irrumpentes sacrificiorum apparatum diripuisse ac disiecisse, quos ipse & qui latus eius cingebāt cum inermes essent, uirgis ac loris percusserūt. Ideoque nunc Lacedæmone in huius excursionis memoriam, in ephebos plagis circa aram sæuiunt, & deinceps Lydorum celebritatem seruant. Quæ cum ita essent, mœror ac grauior cura Pausaniam incessit. Cæterum ubi uates sacrificia instaurauit, collachrymans conuersus ad templum, oculis & manibus ad cœlum sublatis, Iunonem Cithæroniam, & reliquos deos in quorum tutela Plateensis ager positus esset, obsecrauit, si Græcos uictores fore fatatū non erat, saltem factis ipsis, re strenue gesta, hostibus ostendant, aduersus fortes uiros bellicis instructos bellum gessisse. Post Pausaniæ orationē qua auxiliares sibi deos inuocarat, cum sacrificia & augures in manu uictoriam esse portenderent, omnibus deinde iussis ut aduersus hostem starent, phalanx uni animanti similis uisa, quod ferox & horrens totum in audaciam ac uigorem cōuerteretur. Tum barbarus cum uiris certamen fore sensit, qui non minus acriter quàm pertinaciter uel in morte pugnaturi essent. Quamobrem multas sagittas in Lacedæmonios conijciunt: qui simul ad testudinem instructi hostem aggressi, Persicis repulsis missilibus gradum acrius intulere. Persarum uultus ac pectora pilis ferietes, compluris non impigre nec incassum cædentes, prostrauerunt. Nam comprehensis nuda manu lanceis, plurimas confregere, & intrepide nudato ferro procedentes, gladijs & acinacibus diutius ex aduerso rem gessere. Athenienses uero Lacedæmonios expectantes quietē agere, donec magno pugnantium clamore & Pausaniæ nuncio cognita re, mature ad subsidium ferendum impetū fecerunt. Eis properantibus, Græci qui Medis fauebant sese obuios intulerūt. Id ut Aristides cernit, cæteris relictis primus procedit, & Græcienses deos testatus, ipsos magna uoce rogabat, ne secum prælium conferrent, neque sibi impedimento forent, neque prohiberent laborantibus auxilium ferre, qui pro salute Græciæ dimicarent. Postquā autem eos ab huiuscemodi consilijs alienos, & structis in se aciebus infestius iter intendere sensit, hunc in modum ab inferendo præsi-
B dio reuocatus, cum istis congressus est qui fermè quinquaginta millia fuerunt. Horum pars maxima cum magis tentassent prælium quàm iniissent, inclinauerunt, & perinde ac barbaris essusim iam in fugam uersis, abscesserunt. Pugna uero in primis anceps fuit, ubi Thebani prōptissime pugnabant, quorum multitudo non ex sua sententia, sed potentissimos ac primarios uiros sequuta, Medorum partes tuebatur. Sic itaque diuisis copijs, collato Marte, Lacedæmonij primū cōnixi Persas cedere coactos auertunt. Mardonius ab Arimnesto Spartiata saxo caput saucius, ut ab Amphiarai oraculo sibi prædictum erat, occiditur. Illuc enim Lydum hominem, Carem autem alterum ad Trophonium emisit. Cui Carica lingua uates respondit: Lydo uero in Amphiarai templo dormienti, quidam dei minister per quietem assistere uisus est, à quo illinc Lydus abscedere iussus cum dicto non audisset, magno lapide caput ictus uulnerari, deinde mori uisus est. Hæc ita prorsus euenisse traduntur. Lacedæmonij lignea intra mœnia fugientes Persas inclusere. Paulò post Athenienses dare terga Thebanos coëgerunt, ubi trecentos qui primi aduersus se irruerant, inter præliandum obtruncarunt. His fusis iam & fugatis, barbaros intra uallum inclusos circunsederi nunciatur. Sic salutis occasione Græcis relicta, pleno gradu ad hostium castra succedere, & Lacedæmonijs opem ferre pergunt, qui circa munimentorum expugnationem per imperitiam tempus terebant. Aduenientes itaque Athenienses magna cum strage hostium uallum ceperunt. Ex trecentis enim millibus quadragena duntaxat millia cum Artabazo fugisse traditum est. Eo prælio ex ijs qui pro Græcia pugnauerunt, mille trecenti & sexaginta ad summum cæsi, quorum Athenienses duo & quinquaginta ex Aeantide tribu fuerunt, quæ (ut Clidemus autor est) acerrimam pugnam ædiderat. Quocirca tenuit consuetudo, ut sacra uictoriæ causa Pythio responso Sphragiticis Nymphis stata Aeantidis tribules facerēt, quibus impensam respublica daret. Lacedæmonij unus & nonaginta, Tegeatæ uero sex & decem periere. Mirandum igitur est illud Herodoti, quo pacto solos istos omissis cæteris Græcis, manus cum hoste conseruisse scripserit, cum & desideratorū multitudo, & monumenta rerum cōmuniter gestum esse bellum testimonio sint. Nec enim aram sic inscripsissent, si cæteris desidentibus tres tantum ciuitates decertassent:

Victores Danai per Martia gesta fugatis

C Perſarum ducibus, generi communia græco
Iſta Ioui ſtatuunt uindicio. Hoc prælium ſecundum Athenienſes quartadecima Boe-
dromionis, ſecũdum Bœotios autem ſexta & uigeſima Panemi menſis factum eſt: quo die no-
ſtra etiam ætate Plateis frequens Græcorum concilium habetur, ubi uictoriæ huius cauſa Ioui
liberatori ſacrificatur. Hanc dierum uarietatem nemo miretur, cum hi qui diligentiſſime aſtro-
rum rationem tenere hoc tempore profitẽtur, aliud & aliud menſis principium & exitũ agant.
Subinde momento fermè temporis fortuna Græcorum uerſa. Nam cum Athenienſes Lacedæ-
monijs, nec fortiſſime rei geſtæ præmiũ darent, nec trophæum erigere permitterent, ſed utrin-
que armati diſceptarent, magno in periculo res fuiſſent, niſi Ariſtides exercitus duces collegas
ſuos mitigans ac cõmonefaciens, præcipue Leocratem & Mironidem cõtinuiſſet, eiſq; ſuaſiſ-
ſet, ut eam rem dijudicandam Græcorum arbitrio dimitterent. Hoc loco Græcis ad deliberan-
dum intẽtis, Teogitoni Megarenſis alteræ dixit ciuitati præmium dandum, niſi hoc iudicio in-
teſtinum bellum cõcitare uelint. Poſt quem Cleocritus Corinthius aſſurgens, quaſi Corinthijs
præmiũ poſtulaturus ſuſpicionem iniecit, quorũ ciuitas poſt Lacedæmonẽ atq; Athenas, ſum-
ma dignitate nitebatur. Hic autem grauiſſimã pro Plateenſibus orationẽ dixit, quæ uniuerſis
placuit. Conſuluit enim ut eis optime geſtæ rei præmium decernentes, quorum honores utriq;
bonam in partem acciperent, graues lites ac cõtrouerſias è medio tollerẽt. His expoſitis primus
Athenienſium nomine Ariſtides, deinde Lacedæmoniorũ Pauſanias in hanc ſentẽtiam iuere.
Hunc igitur in modum cõciliati, ex manubijs exẽpta octoginta talenta Plateenſibus dono de-
derunt. Quibus æde Mineruæ locata, & ſimulacro conſtituto, picturis delubrum exornarunt,
quæ in hoc uſq; tẽpus integræ uiſuntur. Trophæa ſeorſum Lacedæmonij, ſeorſum Athenien-
ſes poſuerũt. Poſtea cum de faciundo ſacrificio percõtarentur, Pythius reſpondit: Ioui, in cuius
tutela libertas eſt, aram dicanto, ne prius rem diuinam faciunto, quàm uniuerſæ regionis huius
ignem quaſi à barbaris uiolatũ extinxeritis, tum purum ex Delphis uelut à cõmunibus laribus
accenſum capiunto. Ea de cauſa Græcorũ principes è ueſtigio circũeuntes, omnes ignes reſtin-
gui coëgere. Euchidas Plateenſis pollicitus ignem ab deo quãta fieri celeritate poſſet delaturũ,
uelociſſime Delphos perrexit, ubi expiato ac reſperſo corpore, laurea corona redimitus, ex ara
D igne ſumpto, citato gradu ante ſolis occaſum, uno die mille ſtadiûm iter emenſus Plateas reuer-
titur. Hic ubi ciues comiter cõplexus ſalutauit, reddito igne ſtatim in terrã prolapſus haud mul-
to pòſt expirauit: cuius cadauer ſublatum, hoc epigrãmate in Eucliæ Dianæ templo à Plateen-
ſibus ſepultum eſt: It Pythium Euchidas & luce reuertitur una. Eucliam multi ſunt qui Dia-
nam putent appellentq;. Nonnulli autem Herculis & Myrthæ filiam, quæ Patrocli ſoror Me-
netio patre nata eſt. Hæc cum uirgo è uita migraſſet, magno in honore penes Bœotios & Lo-
cros fuit, eiq; ara & ſtatua in omni foro dicata, ſponſæ ſponſiq; priuſquã nuptiæ conficiãtur, ex
more ſacra faciunt. Subinde cum frequentes Græci cõmuniterq; cõueniſſent, Ariſtides decre-
tum ſcripſit, ex cuius autoritate edictum eſt, ut Græciæ principes & legati ad ſacras celebritates
publice miſſi, quotannis apud Plateenſes cõcilium haberent, quo in loco Liberalia quinquen-
nali certamine celebrarentur. Expenſam quæ ad hanc rem neceſſaria foret, cõmuni collatione
Græcia ſuppeditaret, ſcutorũ decem millia, mille equos, naues centum, eius quod aduerſus bar
baros geſtum eſt belli memoria: ad hæc Plateenſes qui pro Græcia deo ſacrificarẽt, ſacroſanctos
eſſe. His præcone referente autoritate publica confirmatis, Plateenſes promiſerunt ſe Græcis
qui hic ceciderunt & humati eſſent, in perpetuum parentaturos, quod etiam nunc Mæmacte-
rione menſe, quem Alalcomenium Bœotij nominãt, ſeruari uidemus. Celebrem enim cœtum
ſexto & decimo die ut primum illuxit, emittũt, cui tibicina bellicum canens itineris dux eſt, ue-
hicula myrto, & coronis paſſim completa: taurus deinceps colore fuſco, ſubſequuntur lactis &
uini libationes in amphoris, olei quoq; ac unguenti Croſſos (id enim uaſis nomen eſt) liberi ado
leſcentes deferunt. Nam cum uiri quibus parentationes fiunt, defendendæ libertatis cauſa uita
exceſſerũt, nulli ſeruo fas eſt quicquã contrectare quod ad hoc ſacrorum miniſteriũ pertineat.
Summus deinde Plateenſium princeps, cui nec alio tẽpore ferrũ tangere, nec niſi candidam ue-
ſtem induere ius eſt, puniceã nunc ueſtitus tunicam è curia uas aquarium attollens, nudato pu
gione per mediã urbem procedit: aqua dehinc ex fonte ſumpta columnas abluens unguento
Plateenſes qua conſuetudine libent uiris fortibus defunctis.
aſpergit: poſtea mactato ante pyram tauro, ubi Iouem & Mercuriũ infernũ adorauit, fortes ui-
ros qui pro Græcia mortẽ obierunt, ad cœnã & ad iſtas inferias inuitat. Suppoſitũ merum crate
re temperans libanſq;, Viris, inquit, propino, qui ut fortiter Græcorũ libertatem tuerentur fato
functi ſunt. Plateenſes hanc conſuetudinẽ à maioribus acceptam adhuc retinẽt. Ariſtides poſt-

A quam Athenienſes in urbem regreſſos,ut ciuitatis ſtatum ad populi ditionem transferrent,ſtu
dioſos animaduertit,plebis ob res bene geſtas meritæ curam ſuſcipere non iniquum ratus eſt.
Cum igitur haud facile populum armatũ & uictoria exultantem coërcere poſſe uideret,illius
ſententiæ autor fuit,quæ rempub.cõmunem fore,& ex omni Athenienſium ordine magiſtra-
tus delectum iri decernebat.Cum Themiſtocles aliquando cum populo agens aſſeueraſſet ſi-
bi conſilium in mentem ueniſſe,quod ſi ſecretò tranſigeretur,ad ciuitatis utilitatem & ſalutem
plurimũ conferret:Ariſtidi ſoli populus negociũ dedit,ut & ad hanc rem diligenter animũ in-
tenderet,& ſi è repub.uideretur,probaret. Cui ubi Themiſtocles uerſare animo dixit,nauale
Græcorũ ſuccendere,quo pacto Athenięſes uniuerſæ Græciæ principes futuros ſperabat:Ari
ſtides concionẽ habens expoſuit,Themiſtoclis conſilio nihil cõmodius eſſe,ſed nihil iniuſtius.
Hæc cum audiſſent Athenienſes,tantum apud eos æquitatis cauſa & integerrimi uiri cõſtantia
pondus habuit,ut Themiſtoclem hac de re nullum deinceps uerbum facere iuſſerint. Poſtquã
Ariſtides belli gerẽdi cauſa cum Cimone imperator miſſus eſt,Pauſaniã ac cæteros Lacedæmo
niorum principes ob difficiles mores ac ferociã in ſocij nominis militem,plurimũ in ſe maleuo-
lentiæ ac ſimultatis conflaſſe conſpicatus,benigne,clementer,humaniter,manſuete cum ſocijs
uerſatus eſt,& Cimonem multa dexteritate ad hominũ conſuetudines cõcinnum & in expedi
tionibus æquabilem præſtitit.Quibus ex rebus latuit Lacedæmonios,cum eos non armis,non *Arte deuinciri*
claſſibus,non equeſtribus copijs,ſed comitate,placabilitate,atq; clementia principatu Græciæ *ſubditos.*
ſpoliabat.Nam cũ Ariſtidis æquitas & Cimonis facilitas,quæ apud omnes cõmendabilia erãt,
Athenienſes Græcis charos feciſſent,Pauſaniæ auaritia ac difficultas adhuc chariores reddidit,
haud iniuria,quando ſociorum primores ſemper iracunde,ſemper aſpere,ſemper contumelio-
ſe alloqueretur,ac multitudinem plagis caſtigaret,& ferream ancoram ceruicibus ſubnectens,
uniuerſum diem ludibrio ſtare cogeret:nemini præterea fas eſſe uellet,ut ante Spartiatas legen
di ſtramenta,pabulandi,aut aquandi poteſtas eſſet. Quod ne cuiquã obſcurum foret,per ſuos
lictores loris uenientes arcebat. Quapropter Ariſtidi quid facto opus eſſet docere,ac increpa-
re uolenti,Pauſanias contracto uultu ocium ſibi non eſſe reſpondens,aurem minime præbuit.
Quocirca nauiũ præfecti & Græcorũ duces,in primis autem Chij,Samij,Lesbij cum Ariſtide
B egerunt,ut ſociorũ cauſam ſuſciperet,eoſq; ſibi deuinciret,quia iandiu à Lacedæmoniorũ im-
perio liberari,& ad Athenienſes transferri cuperent.Quibus cum Ariſtides in eorum quidem
orationibus neceſſitatẽ ac æquitatem ſe facile intueri reſpõdiſſet,cæterum ad id conficiendum
fide opus eſſe,qua deuincti de integro inceptum irritum relinquere non poſſent,Vliades Sa-
mius,& Antagoras Chius coniuratione inter ſe facta,primo incurſu Pauſaniæ triremem à ſe
circa Byzantium roſtris incuſſam (reliqua enim claſſem præcedebat) inter ſuas interceperunt.
Perculſus ea re Pauſanias,etiã atq; etiam iracunde ſe breui demonſtraturum interminatus eſt,
eos nõ in prætoriã nauem,uerum in patriam ſuam impetum feciſſe. Hunc fortuna, qua fretus
feliciter apud Plateas rem geſſiſſet,contentũ abire iuſſerũt,qua tantum ſibi uenerationis Græ-
ci tribuant,ut ne æquam ac parem meritis pœnam ab eo exigere uelint.Hoc denique pacto ad
Athenienſes defecerunt. Qua in re admirabilem Lacedæmoniorũ animi magnitudinẽ intelli-
gere licet.Nam ut principes ſuos per ſummã peccandi licentiam magis atq; magis corrumpi ac
deprauari ſenſere,ſponte principatu cedentes,imperatores ad bellum gerendum mittere deſti
terunt,ſuis rationibus conducibilius eſſe rati,ciues moderatos qui ſanctiſſimis maiorũ ſuorum
legibus audirent,quàm totius Græciæ principatum habere. Sub idem tempus Græci ducibus
quoq; Spartianis belli adminiſtrãdi cauſa pecunias conferebant.Ab Athenienſibus Ariſtidem
petunt,ut eo autore ſingulis ciuitatibus iuſtus cenſus deſcriberetur:hicq; ne muneris cura rei fa
miliari detrimento eſſet,fundum ac fructus ei conſtituere,ut quaſi quadam in ſpecula poſitus,
quantum uniuſcuiuſq; dignitas & facultas pateretur,æſtimaret.Hic tantæ rei præfectus (quo-
dammodo enim Græcia omnium ſuarũ rerum ei liberũ ius permiſerat) cum ad hoc munus ob-
eundum tenuis exiſſet,tenuior ea quoq; æſtimatione reuerſus eſt,ut nõ modo iuſtiſſime ac in-
tegerrime officio ſuo ſatisfaceret,ſed apud omnes quorum cenſum deſcripſit,charitatis facilita
tiſq; perpetuum monumentũ reliquerit. Quippe ut ueteres ætatẽ Saturni,ſic Athenienſium
cenſum ab Ariſtide ſtatutũ diuinis laudibus celebrãtes,quandam Græciæ felicitatẽ appellabãt,
præſertim cum paulò poſt duplex,deinde triplex factus ſit. Quem enim Ariſtides quater cen-
ties & ſexageſies talentũ expleuit,huic Pericles tertiã fermè partem adiecit,principio belli.Thu
cydides autor eſt,à ſocijs ſexcẽta talenta ad Athenięſes perueniſſe.Pericle uero uita functo,du
ces populi cenſum urgentes,ad mille & trecentûm ſummam talentûm retulerũt,non quia uel

C belli diuturnitas, uel aduerſa prælia tantum ſumptum, tantum diſpendium poſtularent, ſed ut in plebem publicũ æs diuiderent, & ſtatuas & ſacras ædes magnificẽtiſſime appararent, ciuitates exhauriebant. Quocirca cum Ariſtides propter cenſus coaptationem, ingentem & admirabilem eſſet gloriam conſequutus, magnopere Themiſtocles irriſiſſe fertur, quaſi id in quo exiſtimationis ſuæ fundamentum ieciſſet, non uiri ſed ſcrinij tutò aurum ſeruantis laus eſſet. Quo in loco Ariſtidem parũ appoſite ulciſci uſus eſt, qui ſua loquendi libertate fretus, ſic paulò ante Themiſtoclem increpuerat. Hic enim cum hoſtium conſilia ſcire, ac præſagire ſummam imperatoris uirtutem eſſe definiret: Ariſtides, Hoc neceſſariũ eſt, inquit, ô Themiſtocle, ſed manus abſtinentes habere, pulcherrimum & ueri imperatoris munus eſt. Ariſtides Athenienſium nomine iuratus, cæteros Græcos ſacramẽto adegit, utq; rectum fœdus firmaret, poſt execrationes quas in perfidos fieri mos erat, ignitos ferreos orbes in mare coniecit. Magna poſtea ut apparet conuerſione rerum facta, Athenienſes tenaciorem imperandi rationem ordiri coactos, ipſe ut peierationem in caput eius uerterent, iuſſit, & quæcunq; ad ſalutem & publicã utilitatem conducerent, facere non dubitarent. Itaq; non ab re Theophraſtus ſcriptũ reliquit, in cunctis quæ uel ad ſuam rem familiarem, uel priuatim ad ciues pertinerent, nunquam eum ab æquiſſimi hominis officio defuiſſe. In his uero quæ ad rempublicã ſpectarent, aliquando ut patriæ rationem haberet, quæ ſalua honeſtate nõnunquam ſaluari non poterat, à uitæ ſuæ curriculo deflexiſſe. Nam cum uiolatis cõuentis ex Delo theſaurũ Athenas delatum iri decerneret, monentibus Samijs reſpondiſſe fertur, Id de quo uerba facturus erat, tametſi non æquum, commodum tamen eſſe. Ciuitate deniq; tot mortalium ab eo principe cõſtituta, inops eſſe perſeuerauit, nec minori ſtudio ex paupertate, quàm ex trophæis, gloriã aſſequi cõtendit. Quod uel hinc facile demonſtrauit. Callias daduchus (id autem ſacerdotij nomen eſt) ſibi neceſſitudine cõiunctus, inimicorum poſtulatione capitis reus factus eſt. Qui poſtquã ſatis multa de accuſatione dixiſſent, extra cauſam tali oratione uſi ſunt: Ariſtidem Lyſimachi filium, cuius ſummã dignitatem uniuerſi Græci admirantur, ſeueriſſimi iudices planè cognoſcitis. Eius quatenus res domeſtica ſit, certò ſcio, pro ueſtra prudentia cogitatis, cum ipſum trita adeò lacerna indutum, in luce omnium, in oculis ciuitatis uenire intueamini. Quis tam male de rebus ſentit, ut non intelligat eum qui

D aperte frigus patiatur, domi fame, ac multis quæ ad uitam neceſſaria ſunt, etiam atq; etiam laborare? Hunc tamen ſummum uirum patruelem ſibi à natura datum, uxore ac liberis & egregia paupertate grauatum, Callias Athenienſium omnium ſine controuerſia ditiſſimus cõtemnit: cuius tamen opera, fide ac diligẽtia, ſæpenumero & intra hos cancellos patrocinio fructum eſt ampliſſimum conſequutus. Hanc orationẽ cum ingenti acerbitate, ut ex murmure Callias animaduertit, iudices accepiſſent, Ariſtidem uocat, rogat ut grauiſſimo ſuo teſtimonio iudicibus certum ac exploratum faciat, cum ei multa dediſſet, & ut acciperet oraſſet, ut caperet nunquam adduci potuiſſe, ſed iſtuc ſemper reſpondiſſe, magis ſe inopia, quàm Calliam maximis opibus gloriari par eſſe: plurimos paſſim inueniri, qui fortunas quibus abundant, uel turpes, uel inhoneſtos in uſus collocẽt: at qui paupertatem generoſe ferant pauciſſimos: paupertati uero dedecori eſſe, quiſquis inuitus ſit pauper. Hæc cum Ariſtides ſumma cum dignitate Calliæ teſtificatus eſſet, ex his qui aderãt nemo fuit quin eo conſilio diſceſſerit, ut inops quemadmodum Ariſtides, quàm locuples ut Callias eſſet, mallet. Hæc ex monumẽtis literarum quæ Aeſchines Socraticus commendauit, accepimus. Plato uero tantum Ariſtidi tribuit, ut præ cæteris cunctis clariſſimis uiris qui Athenis floruerunt, eum ſolum exiſtimatione, laude, admiratione dignum demonſtrauerit, cum Themiſtoclem, Cimonẽ, Periclem, porticibus, pecunijs, multis deniq; deliramentis ciuitatem compleſſe, hunc unum ſolida & expreſſa uirtute ad rempub. ſe contuliſſe contenderit, qui ſuæ manſuetudinis & moderationis erga Themiſtoclem grauiſſimũ ſæpe periculum fecit. Nam cum in cũctis publicis muneribus eo uno omnium inimiciſſimo uteretur, & exul ipſius artibus, opera, calumnia, ciuitate ceſſiſſet, oblata ſibi eadem malefaciẽdi occaſione, officium ſuum tamen & decorem ſeruauit. Themiſtocli ſiquidem maieſtatis ad populum arceſſito, quaſi triſtem ſuorum temporum memoriam oblitus, nullo loco aduerſatus eſt, quin potius, tametſi Cimon & Alcmæon alijq; quamplures accuſationi ſtudioſe ac diligenter incumberent, ſolus Ariſtides inuentus eſt, qui nec re nec uerbo quicquam fecerit, unde afflictis inimici rebus uoluntatis fructum capere uideretur, ſicut & priſtinæ illius felicitati nunquam inuidiſſet. Ariſtidem cum in Pontum reipublicæ cauſa traieciſſet, nõnulli ultimum ibi uitæ diem obijſſe: quidam autem admodum grandem natu magno in honore ac admiratione ciuium habitum, Athenis fato functum eſſe prodiderunt. Cæterum Craterus Macedo de eius morte quaedam hu

Vide ſuprà in uita Periclis.

A dam huiuſmodi refert: Secundum Themiſtoclis exilium cõtumelioſiore iam plebe facta, uberrima calumniatorum multitudo pullulauit, qui cum potentiſſimis ac optimis uiris diem dicerent, eos plebis inuidiæ potentia & ſecundis rebus inſolentis obiectabant. Ex hoc fuiſſe numero Ariſtidem ſcribit: qui Diophanto Amphitropæo accuſatore ſubornato, repetundarum conuictus eſt, quod cum tributa redimeret ab Ionibus, magnã argenti uim recepiſſet. Hic condemnatione aduerſus eum lata, cum quinquaginta minas ſoluẽdo non eſſet, transfretauit, deinde circa Ioniam uita exceſſit. Craterus nullum huius rei argumentum ſcriptum reliquit, ſed nec cauſæ nec decreti, curioſiſſime licet id genus rerum ſcribat, etiam autoribus citatis. Reliqui autem (ut ita dicam) omnes qui plebis aduerſus imperatores errata literis mandauerunt, Themiſtoclis exilium, Miltiadis uincula, Periclis mulctam, & Pachetis miſerabilem caſum, qui in forenſi ſuggeſto conſtitutus, ut ſe conuictum iri conſpicatus eſt, ſibi ipſi mortem conſciuit, pleraque id genus in unum locum collecta in uulgus efferunt. Ex oſtraciſmo quoque Ariſtidem urbe exactum, nulla autem huiuſcemodi damnatione affectum eſſe commemorant. In Phalero etiam ſepulchrum eius oſtenditur, quod ei publice conſtructum ferunt, cum adeò inops eſſet, ut ſuo ſumptu ſummo die efferri non potuerit. Filias de publico elocatas, & dotem trium millium drachmarum plebiſcito decretam: Lyſimacho quoque filio argenti minas centum, & totidem conſiti agri iugera populus erogauit, & quotidie quatuor drachmas adiecit: quod plebiſcitum Alcibiade referente factum eſt. Lyſimachus uita functus (ut Calliſthenes autor eſt) Polychritam filiam ſuperſtitem reliquit. Huic tantum alimenti quantum Olympionicis populus decreuit. Demetrius Phalereus, Hieronymus Rhodius, muſicus Ariſtoxenus, & Ariſtoteles (ſi librum qui de nobilitate ſcriptus eſt, inter ueros eius codices recenſuerimus) Myrtham neptem Ariſtidis Socrati illi ſapienti qui aliam uxorem habebat, matrimonio iunctam eſſe memoriæ tradiderũt: cum illam ea potiſſimum ratione ceperit, quia ob fortunarum tenuitatem non modo in uiduitate relinqui, uerumetiam rebus ad uitam neceſſarijs carere percepiſſet. His autoribus Panætius in his quæ ab eo de Socrate ſcripta ſunt, commode ac grauiter contradixit. Cæterũ Phalereus in Socrate, Lyſimachum Ariſtidis ex filia nepotem, eximie pauperem fuiſſe memoria tenere ſe refert: qui penes Bachæum (ſic enim uocant) reſidens, ex quadam tabel-
B la ſomnia coniectans, alimenta ſibi ſuppeditabat. Quo rogationem ferente, populus matrem ipſius, matriſq; ſororem in ſingulos dies triobolo donauit. Cæterum lege à Demetrio lata, decretum factum eſt, utrique mulieri publice drachmam dari. Nemini mirum uideri debet, populum tantam eorum qui in urbe uerſarentur curam egiſſe: qui cum audiſſet apud Lemnum Ariſtogitonis ex filia neptem infimo ſtatu eſſe, & anguſtia rei domeſticæ marito collocari non poſſe, Athenas reuehi iuſſerit, & hominem honeſtiſſimo loco natum ei maritali copula deuinxerit, prædiumq; quod Potamico populo adiacet, dotis nomine dederunt. Quapropter ciuitas multis humanitatis & benignitatis monumentis, quæ nec ætate noſtra intermittit, ab omnibus optimo iure & diligitur, & admiratione digna iudicatur.

MARCI CATONIS VITA

FRANCISCO BARBARO INTERPRETE.

MARCVM autem Catonem genere Tuſculanum fuiſſe, & priuſquam ad militiam atq; rempub. ſe conferret, in agro paterno circa Sabinos uixiſſe, memoriæ traditum eſt. *Genus.* Cuius cum maiores prorſus ignobiles eſſe uiderentur, ipſe Cato Marcũ patrem, ut uirum bonũ, fortem, ac in re militari uerſatũ efferret laudibus, Catonem etiam proauũ ſæpenumero per præmiorum onera ab imperatoribus laudatũ, & quinq; bellantiũ equorum, quos inter dimicãdum amiſerat, precium fortitudinis ſuæ teſtimonium à populo ſibi reſtitutum refert. *Maiores.* Cum autem ex more Romani eos qui generis gloria carentes à ſeipſis initiũ caperent nominis ſui, nouos homines quemadmodum & ipſum Catonem appellarent, ipſe ad gloriam quidem ac magiſtratus ſe nouum eſſe, rebus uero geſtis ac uirtute maiorum uetuſtiſſimum prædicabat. Principio autem, tertio nomine non Cato, ſed Priſcus uocabatur: conſequenti tempore Cato ei uirtutis cognomentũ extitit. *Nomen.* Nam Romani eum in quo multarum rerum uſus ac experientia ſit, Catonem nominant. Fuit hic de quo uerba facimus Cato, ſpecie ſubrufus & glaucus, ut poëta quiſpiam haud amice ſcribens his uerſibus expreſſit: *Corporis forma.*

C Porcius hic mordax glaucis ſubrufus ocellis,

Robur. Plutonia moriens exulat arce miſer. Verumenimuero corporis habitũ à puero & à laboribus & moderate uiuendi ratione, ex rei militaris cõſuetudine, ad robur & bonã ualetudinem conſtantiſſimũ nactus eſt. *Oratio.* Orationẽ tanquam alterã perſonam magno ſtudio, magna cura cõponebat, quaſi omnibus qui grauibus in rebus non per ſecordiam, ſed cum dignitate uerſarentur, neceſſarium id inſtrumentũ eſſet. Quocirca paſſim per accolarũ uicos & caſtella ſe dicendo exercebat, quicq̃ ſua indigeret opera, deerat nemini. Qua in re tantum ualuit, ut primũ promptiſſimus diſceptator, poſtea eloquẽtiſſimus orator iudicatus ſit. Omnes præterea quibus *Mores.* cum uiuebat, tantam in eo morũ grauitatem & animi magnitudinem animaduertebant, ut magnis operibus & magnificẽtiſſima quadam repub. dignũ arbitrarẽtur. Non ſolum enim forenſibus in cauſis ab opera mercenaria ſe liberauit, ſed nec eam gloriã magnifacere uiſus eſt, quam *Adoleſcentia.* ex huiuſcemodi cõtentionibus cõſequi poſſet. Longe uero magis cum adhuc eſſet adoleſcens, ex pugnis quibus cum hoſte manũ conſereret, & bellicis artibus laudem uẽdicare ſibi cupiens, multis aduerſis uulneribus cõfoſſum corpus habuit. Ipſe enim ſe ſeptem & decem annos natũ prima tum meruiſſe ſtipendia dicit, cum Annibal ſequundis prælijs uſus incẽdebat Italiam. Inter dimicandum autem talem ſe præſtitit, ut manu quidem pugnator egregius, in ſtataria uero pugna immobilis ac conſtans, oculis, fronte, uultu terribilis, uerbis minax eſſet. Aſperitate præ*Vox aſpera.* terea uocis utebatur, cum & ſibi recte ſuaſiſſet, & cæteros admoneret, plerũq; huiuſcemodi res hoſtibus maiorẽ terrorem inferre, quàm enſes. Cum iter faceret, ipſemet arma uno ſubſequẽte miniſtro ferebat, qui ſecũ ea quæ uitæ neceſſaria erant cõportaret. Huic uel prandium uel cœnam miniſtrãti, nunquam Catonem ſuccenſuiſſe aut maledixiſſe, quin eum plurimũ iuuiſſe, & unà minima quoq; paraſſe, ſi quando à militia uacatio illi libera eſſet data, proditum eſt. In exercitu ferè ſemper aqua utebatur: quod ſi quando uehementi calore percitus ſitiret, aceto frequenter hauſto ſitim ſedare: uel ſi quando uires priſtinas deſideraſſet, uegetandi corporis cauſa, leuiuſculi nonnihil uini delibare conſueuerat. Penes agrum ſuum, cuius M. Curij uilla fuit, qui tertium triũphauit. Hanc cum ſæpenumero peteret, & tenuitatẽ agelli & domicilij frugalitatẽ contemplaretur, cepit eum illius uiri cogitatio, qui tametſi princeps inter Romanos eſſet, & fe

D rociſſimas gentes ſubegiſſet, Pyrrhumq; de poſſeſſione Italiæ reieciſſet, agellum tamen hunc fo*Frugalitatis & cõtinentiæ exemplum.* deret, & poſt tres honeſtiſſimos triũphos, ædiculam hanc incoleret. Vbi cum illum ad focũ ſedentem, & rapas coquẽtem legati Samnitium offendiſſent, magnũ auri pondus dabant. Quo quamprimũ repudiato, illis auro minime opus eſſe inquit, quibus cœna huiuſcemodi ſatis eſſet, quicq; aurum habentes uincere longe pulchrius, quàm aurũ habere iudicarent. Hæc ſecum animo uerſans Cato, diſcedebat domum ſuam, agros, ſeruos, & uitæ formulam diligenter intuens. In opere faciundo ſtudioſior erat, & luxum etiam atq; etiam omni ex parte circuncidebat. Cato cum adhuc admodum adoleſcens ſub Fabio Maximo qui Tarentum recepit, milita*Studium philoſophiæ.* ret, Nearcho Pythagoreo philoſopho & hoſpite familiariter uſus eſt, cui ut honeſtiſſimorũ ſtudiorum ſocietate coniungeretur, ſummopere cõtendit, à quo & complura accepit quæ & à Platone uſurpaba ntur, qui uoluptatem maximã malorum eſcam appellabat, & primariam animo noſtro calamitatẽ accedere cum corpori coniungitur: depurationẽ autem & diſſolutionẽ aſſequi, cum cogitationes eam à corporis cupiditatibus ſeparant atq; diſiungunt. His ab ipſo planè perceptis, Cato longe magis frugalitatem ac continentiam animo cõplexus eſt. Eum ſerò græcas literas didiciſſe pleriq; autores ſunt. In ſumma enim ſenectute græcos libros in manum ſumens, breues ex Thucydide cõmentariolos, plures autẽ ex Demoſthene cõfecit, quos in cauſis orãdis magno ei uſui fuiſſe conſtat. Scripta quoq; ſua græcis & ſentẽtijs & hiſtorijs diſtincta frequenter exornauit. Pleraq; grauiter & ſapienter ad uerbum è græco in latinũ traduxit. Erat per id tẽpus Romæ Valerius Flaccus, cum patritio genere, tum poteſtate primarius, qui cum uirtutem à natura datam ſagaciſſime odorare poſſet, magna beneuolentia liberaliter inſtitutos educabat, & ad gloriã promouebat. Hic fundo M. Catonis uicina prædia nactus, à ſeruis & familiaribus ſingulari cum admiratione moderatiſſimũ ac operoſum eius uiuẽdi genus accepit. Cato*Tolerantia laborum.* nem enim ut primũ illuxiſſet, in forũ deſcendere aiebant, quicq; eius fide ac induſtria uti uellent præſtò eſſe. Cum autem domũ reuerteretur, hyeme quidem tunica demptis manicis indutum, æſtate uero nudum labore cum ſeruis certare, quibus cum ſedere ſolitũ, eodem pane eodemq; uino ueſci. Eius cum multis in rebus æquitatẽ, moderationem, graues, cõmemorãtibus illis, ac ſapientes ſententias percepiſſet, ad cœnam uocari hominẽ iuſſit, quo deinceps uſus, manſuetis atque urbanis ipſius moribus, ſicuti uirgulto, cultura & præclara loci conditione opus eſſe animaduertit.

A maduertit. Quamobrem Catonem induxit, animauitq́, ut rem Romanã attingeret. Eò igitur profectus nonnullos ſtatim adeptus eſt, quos & uirtutis ipſius admiratione, & forenſi patrocinio ſui ſtudioſos fecit. Cumq́ Valerius multũ dignitatis ac poteſtatis in Catonẽ contuliſſet, Cato primum tribunus militũ, deinde quæſtor factus eſt. Poſtero autem tempore cum iam late clarus eſſet & cognitus foris, maximis in magiſtratibus Valerio comes fuit, cõſul poſt illum, & ſecundo prætor deſignatus. Ex maioribus natu Fabium Maximũ delegit, cui quoniã gloria, rebus geſtis, potentia, primoribus urbis anteiret, ſe totũ dedicauit. Illius mores & uitam uelut pulcherrimũ bene uiuendi exemplum ſibi proponens, eius ueſtigia ingreſſus eſt. Hac de cauſa Scipionis illius maioris, qui cum nondum ex adoleſcẽtibus excelliſſet, per quandam æmulationẽ aduerſus Maximi autoritatẽ contenderet, inimicitias & ſimultates paruifecit. Cum quo, bello Punico quæſtor miſſus, ubi ſplendidos illius ſumptus & largitiones in exercitũ animaduertit, in Scipionẽ multa cum libertate loquutus eſt, nõ quod impenſam plurimi faceret, ſed quod maiorum continentiã corrumpi quereretur, cum militẽ ad uoluptates, ad delicias, affluenti rerum uſu cõuerſum cerneret. Ei cum Scipio, ſe quæſtore nimiũ diligenti nequaquã egere reſpondiſſet, ſed qui plenis ad bellum uelis ageretur, & ciuitati rerum geſtarum, non pecuniarũ rationem deberet, Cato Sicilia excedens, unà cum Fabio magnis ad ſenatũ clamoribus uenit, Scipionem incõſulte publicũ æs effundere, & in palæſtris ac ſpectaculis iuueniliter exerceri, quaſi nullum iſtic imperium gerat, ſed ludos feſtos agat. Quamobrem ſenatui tribunos plebis ad eum dimitti placuit, qui ſi uera fuiſſe accuſationũ capita reſciſſent, ipſum Romã reducerent. Cæterum Scipio uictoriã in apparatu belli ſignificans, per ociũ quidem cum amicis cõſuetudine comis ac iucundus, in re autem ſeria & magna, cum propter munifice ac liberaliter expendendi ſtudium nunquã ſegnis uiſus eſſet, enauigauit ad bellum. Cato, quoniã eloquentia plurimũ poterat, uulgò Romanus Demoſthenes dicebatur. At ipſius uita longe clarior ac ſpectatior erat. Fuit per id tẽpus eo in loco propoſita dicendi facultas, ut ad hanc iuuẽtus ipſa magno ſtudio uelut ad commune certamen ferretur. Qui uero priſtinũ illud & laborioſum uitæ genus ſuſtineret, & tenuẽ cœnam, incoctum prandiũ, hirtam ueſtem, plebeiam domum libenter amplecteretur, quiq́ ſuperuacaneis rebus non indigere, quàm hanc minime neceſſariã ſupellectilem poſſidere præclarius putaret, ea tẽpeſtate rarus erat.

Fabium propoſitũ habuit uitæ ſuæ exemplum.

Eloquentia.

B Nam imperij magnitudine, priſcam illam ſeueritatẽ ac puritatem minime reſpub. retinebat, quæ ditionis amplitudine, multas & cõſuetudines, & uarijs ex gentibus exempla uiuendi ſuſciperet. Quocirca iuſtis ex cauſis uniuerſa ciuitas in Catonem uerſa uehementer admirabatur, cum reliquos uel laboribus fractos, uel uoluptatibus eneruatos, hunc utrinq́ inuictum eſſe intueretur. Nec id ſolum adoleſcens laudis & honoris cauſa faciebat, ſed poſt conſulatum & triumphum iam grandæuus, ut uictor athleta conſuetas exercitationes perpetuò ſeruauit, à quibus non prius deſtitit, quàm è uita migrauit. Nunquã enim ueſte maiore centum drachmarũ ſumptu uſum ſe refert. Et imperator & conſul eodem uino quo & operarij uſus eſt: pulmentum ad cœnam ex foro aſſibus triginta cõparare ſolebat: nec id uoluptatis ſuæ, ſed communis utilitatis cauſa fecit, ut rei militari corporis uigor ſufficeret. Cum Babylonia ſupellex hæreditatis iure fortunis ſuis acceſſiſſet, ut quamprimum uenundaretur, curauit. Nullam eius uillam tectorium habuiſſe, nec ullum mancipiũ ultra mille quingentas drachmas emiſſe dicit, quaſi non delicatis & formoſis, ſed colonis ac robuſtis, & ſtabularijs & bubulcis ſibi opus eſſet, quos deinde ſenectute confectos non paſci, ſed inutiles uendi oportere iudicauit. Præterea nihil bene conſtare quod ſuperfluum eſſet, adeoq́ quocunq́ non eſſet opus, etiamſi minimo id redimi poſſet, nimium eſſe aſſeuerabat. Paſcuum & ſeminarium agrum, quàm floreum & irriguum maluit. Hæc nonnulli nimiæ paruis in rebus diligentiæ tribuunt, quæ pleriq́ in eam partem accipiunt, ut in emendandis ac moderandis cæteris factum putent. Verum illud inſtitutum equidem nimis rigidum dixerim, quo ſeruos ſenio debilitatos, quemadmodum iumenta eijcere ac uendere conſueuit, quaſi commoditate è medio ſublata nihil humanitatis ipſis hominibus debeamus, cum latiorem benignitas, quàm iuſtitia locum ſibi uendicet. Natura nanque nobis datum eſt, ut in homines duntaxat iuſtitia legitime utamur: in eos autem quibus aut gratia aut beneficio deuincti ſumus, etiamſi rationis uſu priuati ſint, manſuetudo uelut ex abundanti quodam fonte defluat. Equis enim & canibus cum confractæ laborẽ uires ſunt, non modo pabula, ſed etiam quædam ſenectutis indulgentia à bono uiro debentur. Athenienſes cum †Hecatompedon exædificarẽt, quotquot ex mulis egregie laborem toleraſſent, uinclis ſolutos libere paſci ſiuere: quibus quodãmodo libertate donatis cum ſponte quiſpiam ad operã deſcenderet, & iumentis quæ currus ad arcem urbis uectarent exhortantis

Animus infractus.

Frugalitas.

Digreſſio, qua Catonis inhumanitatem coarguit.

†Tẽplum Athenis, alio nomine παρθενὼν dictum. Suid.

C ſpecie ducis præcurreret, ut publice ad extremum uitæ finem nutriretur, decreuerunt. Ad hæc equarum Cimonis ſepulchra, quibus Olympia tertium uicit, penes ipſius monumentũ uidentur. Quid quod etiã canes familiares ac domeſticos cum alij multi, tum Xantippus ille priſcus diligentiſſime humandos curauerunt? Is enim canem qui eo tempore quo ciuitas urbe relicta, Salamina tranſmittebat, triremi ſecum enatauerat, in arce ſepeliuit. Cui loco etiam ætate noſtra Cynotaphium cognomentum eſt. Indecorum enim eſt, nos animatis uelut calceis aut uaſis uti: quæ ubi uſu fracta & attrita ſunt, abijcimus. Quod ſi nulla alia ratione, ſaltem exercendæ humanitatis cauſa noſmetipſos conſuefaciamus oportet, ut in hoc genere manſueti, faciles, iucundiq; ſimus. Nam (ut de meipſo dicam) nec bouem laboribus ſocium ſenectutis iam urgentis gratia uenderem, nedum hominem grandem natu ex loco in quo educatus eſt, & ex inſtituta uiuendi conſuetudine, uelut ex patria relegatum, ijs pariter qui emunt, & ijs qui uẽdunt inutilem factum, parua pro ſtipe uenire oportere cenſeam. Cato uero huiuſcemodi rebus gloriari ſolitus, equum quo conſul in rem militarem uſus eſt, in Hiſpania reliquiſſe ſe dicit, ne uecturæ illius reipublicæ rationem redderet. Quæ ſiue magnitudini animi, ſiue tenuiſſimæ diligentiæ tribui debeant, iudicio diſputari poſſet.

Continentia.

Inter cætera uero, continentia Cato magnopere admiratione dignus fuit: nunquam enim imperator, & ſui & contubernalium commeatus cauſa, nunquam inquam amplius quàm tres tritici medimnos Atticos in ſingulos menſes, & pro iumentis in ſingulos dies unicum & dimidium hordei medimnũ cepit. Hic cum Sardiniam prouinciam obtinuiſſet, ſua parſimonia plurimum à cæteris qui ante ipſum præturam illam adminiſtraſſent, differre ſe demonſtrauit. Nam ut illi publicis tabernaculis, lectis, ueſtimẽtis, magnifico apparatu, numeroſa ſeruorum ac amicorum multitudine, conuiuijs, graues erant: ſic ipſi nullam ad rem publico ſumptu opus fuit. Cum urbes adiret, ſine rheda proficiſcebatur: unus autem publicus miniſter ueſtem & cymbium ferens quo cum ſacrificaret, ſequebatur. In his adeò tenuis, adeò facilis ſubditis uiſus, alia ex parte grauem & elatum ſe gerebat.

Integritas.

Nam & ad ea quæ ad iuriſditionem ſuam pertinerent inexorabilis, & in his quæ ad imperium ſpectarent adeò ſeuerus & integer fuit, ut nunquam populi Romani maieſtas illis terribilior, nunquã charior extiterit. Ipſius orationis genus haud ſanè diſſimile fuiſſe perſpicuum eſt. In eius enim ſer-

D mone, comitate grauitas, terrore iucunditas, & ſalibus auſteritas condiebatur.

Oratio foris mordax, domi placidior.

Huius oratio (ut de Socrate Plato ſcribit) grauis & ſapiens habebatur. Qui ſi exterius in congreſſu ſpectaretur, nullius dignitatis imaginem, ſed ſatyricũ carpendi ſtudium præ ſe ferebat: ſin interius, ſerijs & dignitate rerum refertus erat, ut ijs quibus cum loqueretur lachrymas mouere, & animũ quò uellet trahere poſſet. Quocirca haud ſatis ſcio, quid nonnullis in mentem uenerit, ut genus dicendi quod à Catone uſurpatũ eſt, Lyſiæ conferrent. Verum hæc uiderint qui uarias orandi formas diiudicare ſuum eſſe officiũ putant. Nos breuia quædam ſcribemus quæ memoriæ prodita ſunt, cum longe ſignificãtius ac apertius ex ſermonibus, quàm ex lineamentis oris (ut pleriq; arbitrãtur) de moribus hominũ cenſeamus. Hic aliquando cum populum Romanũ importunè tumultuantẽ, à partiendo ac diuidendo frumento auertere ſtatuiſſet, hunc in modum orſus

Libere ſciteq; dicta.

Plut. in Probl.

eſt: Difficile quidem eſt Quirites, ad carentẽ auribus uentrem uerba facere. Ciuitatis rurſus mores increpans, inquit: Laborioſum eſt illam rempub. ſaluã fore, ubi piſciculus pluris quàm bos uænit. Romanos etiã multis pecudibus conferre ſolebat. Nam & illæ ſingulæ nemini obtemperant: uniuerſæ autem gregis principẽ ſequũtur. Sic & uos, ab ijs quos priuatim nequaquã conſiliarios habere uelletis, hic frequentes coacti, agi æquo animo permittitis. De uxoria poteſtate ſic eum loquutũ accepimus: Omnes homines uxoribus imperãt, nos omnibus hominibus, nobis autem uxores. Hoc enim eſt ex eorum genere quæ à Themiſtocle grauiter ac prudenter dicta ſunt. Nam cum ſibi filius matris interceſſione pleraq; iuberet, O uxor, inquit, Athenienſes Græcis imperãt, ego Atheniẽſibus, tu mihi, tibi filius. Quare licentiã moderetur, qua fretus imprudens plus poteſt quàm uniuerſa Græcia? Populum Romanũ Cato nõ modo purpuræ, ſed ſtudijs atq; exercitationibus conferre magiſtratus dixit. Quemadmodũ enim tinctores eum maxime colorẽ inducunt quo paſſim delectari mortales intuentur: ſic adoleſcẽtes ea magno ſtudio diſcũt & conſequi cupiũt, quæ uos honore ac laude digna iudicatis. Eos exhortabatur, ut ſiquidem uirtute ac moderatione magnifacti eſſent, ne ad deteriora ſe cõuerterent: ſin incõtinentia ac improbitate amplitudinem eſſent conſequuti, ad meliora ſe cõferrent. Satis enim exploratũ habebat, ſuperioribus illis rationibus eos nõ mediocres honores adeptos eſſe. Qui ſumma cura ac diligẽtia ſæpe magiſtratus ambirent, eos uelut ignaros uiæ dicere ſolebat, ne errarẽt lictores quibus cum incederent, ſemper quæritare. Ciues grauiter increpabat, qui eoſdem frequenter

publicis

A publicis muneribus præficerent. Sic enim uel non multifacere principatum uidemini, uel non multos qui principatu digni ſint exiſtimatis. Ex inimicis cum quiſpiam turpiter ac ignominioſe uiueret, Huius mater, inquit, cum deos immortales precatur, ut hic ſibi uita functæ ſuperſtes ſit, execrari non orare ſe putat. Paternum quidam fundum maritimum uenundederat, quo facto Cato magis atq; magis ſe mirari ſimulauit, quod longe amplius ipſe quàm mare potuiſſet, nam quæ uix põtus alluebat, iſte facile abſorbuit. Cum Eumenes rex Romam ueniſſet, & à ſenatu comiter ac honorificentiſſime ſuſceptus eſſet, & clariſſimorũ circa eum ciuium frequẽtia certatim uerſaretur, Cato non obſcure tantum erga regem ſtudiũ ſuſpectum habens, eum declinabat: dehinc cum ipſi diceretur, Eumenem frugi uirum amiciſſimo animo in rempub. Romanã eſſe, Eſto, inquit, cæterũ hæc ipſa bellua, rex ſcilicet carniuora eſt. Neminem ex regibus qui perbeati putãtur, inuenies, quem Epaminondæ, Pericli, Themiſtocli, Marco Curio, & Hamilcari cognomento Barchæ optimo iure conferre poſſis. Inimicos inuidia ſibi affectos dictitabat, quia quotidie noctu exurgens rei ſuæ familiaris rationes negligeret, ut reipub. dignitati ac cõmodis omni cura uigilantiaq; conſuleret. Dicere quoq; ſolebat, ſe gratia quam ex benefactis expectaret, priuari malle, quàm pœnam non dare, quæ ex malefactis ſibi deberetur. Omnibus qui ab officio deſtitiſſent, ſe duntaxat excepto, facile ignoſcendum eſſe iudicabat. Poſteaquam tres in Bithyniam legati Romæ delecti ſunt, quorũ unus podagra, alter capite uulneribus conſoſſo, tertius uecordia laborare uidebatur, ridens Cato, Populus Romanus, inquit, legationem emittit, quæ nec pedes, nec caput, nec cor habet. *Florus in epitoma lib. 50* Scipio Polybij gratia ſuper ijs qui ex Achaia relegati fuerant, cum Catone colloquutus eſt. Poſtea cum multus ſermo de illorũ reditu in ſenatu haberetur, & alij quidem reditũ ipſis in patriam decernerent, alij uero accuratius quàm par erat cõtradicerent, hunc in modum Cato diſſeruit: Quaſi nihil habeamus quod dignum factu ſit, uniuerſum diem de græculis ſenibus altercando conſumimus, ac ſi multum interſit, utrum penes nos, an in Achaia ſepeliantur. Quibus ſimulac ex ſenatuſconſulto domum reuerti conceſſum eſt, Polybius in ſenatũ introduci moliebatur, ut exulibus illis, qui grauiſſimi ordinis decreto in patriam redibant, priſtinos honores & magiſtratus reſtitueret. Qua de re cum Catonis ſententiam rogaret, ſubridens Cato reſpondit: Polybium quemadmodum Vlyſſem in ſpeluncam

B Cyclopis redire uelle, ut pileum & cingulum, quæ illic oblitus erat, repeteret. Affirmabat præterea ſtultos prudentibus uiris maiori emolumento eſſe, quàm prudentes ſtultis. Nam qui prudentia ualent, illorum errata facile deprehendere ac uitare: ſtultos uero quæ à prudentibus recte facta ſunt, imitari non poſſe. Se quoq; longe plus adoleſcentibus delectari, quorũ uultus rubore prius quàm pallore perfunderetur. Eo milite ſibi opus non eſſe, qui inter eundum manus, inter confligendum pedes agitaret, quiq; ſtertendo quàm hoſtibus inclamitando longius ſentiretur. Cum in pinguẽ quempiã acerbe maledictis inueheretur, quibus in rebus huiuſcemodi corpus ciuitati fructuoſum ac cõmodum eſſet, rogabat, cuius inter guttur & inguen cuncta ſub uentris ditione poſita forent. Libidinoſo cuidam inter familiares ſuos eſſe cupienti, conceſſurum ſe negauit, quoniam cum eo uiuere non poſſet, qui melius ac ſubtilius palato quàm corde ſentiret. Animum eius qui amoribus teneretur, in alieno corpore uiuere dicebat. Tribus item in rebus per omnes uitæ ſuæ partes pœnitentiam egiſſe: primum ſi mulieri quicquam arcanum aliquando crediddiſſet: ſecũdum, ſi aliquò naui tranſmiſiſſet quò pedeſtri itinere ſibi proficiſci licuiſſet: tertium, ſi qua dies ei per incuriam inanis effluxiſſet. *Quarum rerũ pœnituerit Catonem.* Deprauatum quoq; quandoq; ſenem conſpicatus, Te magnópere, inquit, rogo, ut cum pleraq; turpia ſenectutẽ circumueniant, des operam ne te autore malignitatis acceſſio fiat. Ad tribunum plebis qui in ſuſpicionem ueneficij uenerat, iniquam legem ferentem, Adoleſcens, ait, nondum ſcio, utrum haurire quod miſces, an approbare quod ſcribis, deterius ſit. Cato cuiuſpiam qui multis intemperantiæ ac impotentiæ notis inuſtus erat probris uexatus, Impar mihi tecum, ait, certandi conditio eſt: nam ut & male audire & male dicere tibi facillimum ſimul ac promptiſſimũ eſt, ſic mihi maledicere inſuaue, & male audire inſuetum eſt. Quæ uel ab ipſo dicta prudenter uel reſponſa acute mandata literis extant, huius generis ſunt. Verumenimuero cum Valerio Flacco, cuius amicitia & conſuetudine familiariſſime utebatur, conſul deſignatus citeriorem Hiſpaniã ſortitus eſt. Huius ubi complures populos in poteſtatem redegiſſet, cõplures dexteritate atq; humanitate ſibi uendicaſſet, aduentantibus multis ac maximis barbarorũ coprjs eo in diſcrimine res erat, ut turpiter uim inferri poſſe putaretur. Quamobrem Celtiberos finitimos ad belli ſocietatẽ acceſſiuit, quibus ducenta ſubſidij gratia talenta ſtipendij nomine depoſcẽtibus, cæteri quidem minime tolerandum eſſe cenſebant, Romanum auxilia barbarorũ tutelæ ſuæ cauſa mercede con *Liuius lib. 4. dec. 4*

C ducere. Tum Cato, nec graue nec durum eſſe reſpōdit: nam ſi uiciſſent, non ſuis opibus, ſed hoſtium facturū ſatis: ſi uicti eſſent, nec eos qui repeterent, nec à quibus repeti poſſent, ſuperſtites futuros. *Geſta.* Hanc pugnam, cum ſumma ui cōflictum eſſet, uicit, magnoq; cum ſplendore reliqua procedebant. Omniū urbiū muros quæ intra Bætim amnem ſunt, à Catone uno die ſolo æquatos fuiſſe, Polybius autor eſt. Has plurimas & multitudine & genere militum munitiſſimas extitiſſe conſtat. Ipſe Cato plura ſe oppida cepiſſe, quàm in Hiſpania dies egiſſe cōmemorat: eaq; haud ſanè iactantia eſt, ſiquidem re uera quadringenta numero fuerunt. Milite itaq; ex ea expeditione locupletato, ſingulas etiā argenti libras uiritim diuiſit, illud adijciens, melius eſſe multos ex Romanis argētum, quàm paucos aurum habentes in urbem reuerti. Ex captiuis hoſtiū *Abſtinentia.* rebus, præter cibum & potum, nihil ad ſe perueniſſe dicit. Quod ab ipſo factum eſt, non quod cuiquam uitio daret, ſi huiuſcemodi oblata occaſione, cōmodis ſuis fortuniſq; ſeruiret, ſed quia ipſe cum uiris optimis mallet de uirtute, quàm cum ditiſſimis de pecunia, & auariſſimis de lucri quæſtuſq; cupiditate certamen inire. Nec ſeipſum modo, uerumetiam miniſtros ſuos ab omni prædæ noxa liberos ſeruabat. In caſtris quinq; ſecum ſeruos habuit, quorū uni Pacho nomen fuit. Is tres puellos ex captiuis qui ſub haſta ueniebant, emit: quod cum reſciſſet Cato, præ timore Pachus antequam ad eius conſpectum ueniret, ſibimetipſi mortem conſciuit: ſic ſeruis deinde uenditis, precium eorum Cato in ærarium retulit. Hunc cum adhuc in Iberia eſſet, Scipio maior inimico animo inſectabatur, & rebus ipſius feliciter geſtis impedimento eſſe cupiens, ut in illa prouincia ei ſuccederet, perfecit. Subinde ut quamprimū Cato magiſtratu decederet, magno ſtudio cōtendit, ipſe uero cum quinq; militū cohortibus & quingentis auxiliaribus equitibus Lacentanos ſubegit, ſexcentos transfugas in manū ſuam redactos ultimo ſupplicio affecit. Quibus ex rebus infeſtum ſibi Scipionem mordens Cato, ſic Romam maximā fore per ſimulationē dicebat, ſi quidem claro loco nati primas uirtutis partes ignobilibus minime cōcederent, & plebei ordinis homines, quorū in numero ipſe eſſet, cum genere & gloria primarijs de uirtutis laude certarent. Quocirca cum pleraq; aduerſus eum Scipio moliretur, ſenatus decreuit, ne quid eorū quæ à Catone cōſtituta eſſent, permutaret, aut abrogaret. Huius magiſtratus initio, Scipionis potius quàm Catonis amplitudini ac autoritati detractum eſt. Nam ita quietæ res fuere,

D ut cum nihil memorabile gereretur, per otiū mora ſegnis militibus eſſet. Cato ubi triūphans *Triumphus.* urbem inuectus eſt, aliud uiuendi genus quàm cæteri ſolent, inſtituit: qui non uirtutis, ſed gloriæ cauſa, magno ſpiritu contendunt: cumq; triumphos, conſulatus, ac ſpectatiſſimos honores adepti ſunt, ad uoluptatē atq; otium deinceps ſe conuertunt, & ea uitia quæ à reipub. dignitate & communi utilitate ſeiuncta ſunt. Non ſic Cato, non ſic uirtutis neruos remiſit, ſed tanta cura & uigilantia, quanta qui primū reipub. procurationem ſuſcipiūt, & honores & magiſtratus ſitiunt, cupiditate incredibili quandam aliam rationē de integro ingreſſus eſt. Vt enim amicis & ciuibus uſui eſſet, neq; patrocinij, neque militiæ labores unquā repudiauit. Tiberium ſiquidem Semproniū conſulem, qui circa Iſtrum & Thraciā ductabat exercitū, legatus iuuit: deinde cum *†Attilio.* Manlio † Acilio tribunus militum aduerſus Antiochum illum magnum in Græciam uenit, qui tantum Romanis terrorem quantū nullus alter poſt Annibalem, iniecit, Aſiam ſanè quātamcunq; Nicanor Seleucus habebat, uniuerſam fermè ſub nutum ditionemq; ſuam recipiens. Simulac plurimas feroces ac pugnaciſſimas barbaras nationes domuit, elatus animo cum Romanis belligerare cogitabat, quoniā eos ſolos dignos ratus eſt, quibus cum de imperio armis decerneret. Is nequaquā indecoram belli cauſam cōmentatus, Græcos ſcilicet præter neceſſitatem & uſum, Romanorū beneficio iam à Philippo & Macedonibus liberatos, ac ſuis priſtinis legibus uiuentes, cum copijs in Græciā tranſmiſit, quæ per id tēpus incertis fluctibus iactabatur, quod partium duces regijs pollicitationibus animos innouandarū rerum cupiditate ſuſpenſos, in deteriorem partem exciuiſſent. Quamobrem Manlius ad ciuitates legatos mittere. Titus quoq; Flaminius (ut in eius uita ſcripſimus) multas ciuitates quæ res nouas moliebantur, ſine tumultu continere ac ſedare. Cato Corinthios, & Patrenſes, ac Aeginenſes Romanis aſciuit. Permultum etiam tēporis Athenis conſumpſit, cuius adhuc oratio quædam extare fertur, quam græce ad populum habuit, quaſi miro quodam amore ueterū Athenienſiū uirtutibus affectus, ſingulari cum uoluptate urbis pulchritudinē ac ciuitatis amplitudinē ſpectatū ueniſſet. Id autem falſum eſt, per interpretē enim cum illis loquutus eſt: quanquā ita græce ſciret, ut interpretis officium minime ſibi neceſſariū eſſet. Latinis literis adeò cōtentus fuit, ut eos nō magnopere probaret qui græca admirarentur: & Poſthumius Albinus, qui græce ſcriberet hiſtoriā, ueniam deprecatus, morſibus eius uacuus non fuerit, ſed audierit ignoſcēdum eſſe, ſi Amphictyonū decreto

coactus,

A coactus, illas res geſtas ſcribere adortus eſſet. Acerrimam eius in dicendo celeritatem magnæ *Orationis mira celeritas.*
Athenienſibus admirationi fuiſſe traditũ eſt. Nam quæcunq; ipſe breuiſſima oratione expedi-
ret, interpres multo uerborum ambitu uix renunciabat. Quocirca rati ſunt Græcis quidem ſer
monem ex labrijs, Romanis autem ex corde proferri. Antiochus ubi Thermopylarũ anguſtijs
ualido præſidio firmatis, uallo & muro locum, qui natura ſui iniquus & difficilis erat, ſtationi-
bus etiam armatorum obiectis communiſſet, quaſi opinione ſua iam bellum exploſiſſet, conſi-
debat. Quo factum eſt, ut à fronte quidem fauces expugnare Romanus penitus deſperaret. Il-
lum uero Perſarum circuitũ uerſans animo Cato, noctu quibuſdam acceptis copijs ire pergit.
Cæterum cum ſuperiorẽ ſemitam primi tenuiſſent, captiuus quidam itineris dux, errore ... ca
ptus militi dubijs in locis ac præcipitibus conſtituto, mœrorẽ ſimul ac pauorem iniecit. Conſpi-
catus hoc diſcrimen Cato, cæteris omnibus quietè iuſſis manere, & L. Manlio uiro ad conſcen-
dendos montes aptiſſimo comite aſcito, per loca cõfragoſa laborioſum & multis obiectũ pericu
lis iter ingreſſus eſt: nocte enim intẽpeſta nihil lucẽte luna proficiſcẽtibus, oleaſtris, ſaxis, aſpre-
tis late diſperſis, ſingularis incertitudo & obſcuritas proſpectũ ademerat, donec in tramitem in-
cidêre, cuius, ut aſſequebatur coniectura, in hoſtium caſtris finis erat. Tum ubi ſigna nonnullis
apertis ac cõſpicuis truncis apposuere, quæ ſupra Calidromũ (id enim cacuminis nomen erat) *Liu. li. 6. dec. 4*
eminerẽt, ad ſuos reuerſi ſunt. Mox ad inſignis illas notas copias adducentes eum ingreſſos cal-
lem, cum paulùm proceſſiſſent, eo deficiẽte cõuallis quædam excepit, ubi denuò uniuerſi metu
ac trepidatione uix mente cõſtabant, ignari quod prope hoſtem eſſent. Diluceſcente iam die, &
uox quædam audiri uiſa, & repente Græcorũ uallum deſpici cœptũ, qui præcipites illas rupes
cuſtodes ſeruabant. Hoc loco firmatis cohortibus, Cato Firmianis ad ſe uocatis, quorum perpe
tua fide ac prompta opera uſus erat, hiſq; extẽplo dicto parẽtibus, hunc maxime in modum lo-
quitur: Vnum ex hoſtibus ut uiuum in manũ meam adducatis opus eſt, qui me doceat, quibus *Frontinus lib. 1.*
hæc prima cuſtodia data ſit, quãta hoſtium multitudo, quæ omniũ diſpoſitio, quis ordo, quis ap- *de explorandis*
paratus quo nos excepturi ſunt: ad eum corripiẽdum, tota in celeritate ac audacia ſpes eſto: eo- *conſilijs hoſtiũ.*
dem modo leones inermes fiducia & ſpe pleni horrenda immaniũ ferarũ luſtra ingredi ſolent.
Quæ cum dixiſſet Cato, Firmiani, ut erãt, per montes ad ſpeculatorias cuſtodias diſcurrũt, qui-
B bus irruentibus, omnes tale nihil expectantes tantus undiq; pauor inuaſit, ut quid in rem eſſet
ignari paſſim fuga diſperſi ſint. Ex his unus ipſis cum armis prẽſus in manus Catonis defertur,
à quo explorat, cum reliquæ copiæ in anguſtijs cum rege ſedeãt, ſexcentos Aetolos ibi delectos
eſſe, qui extremas collium partes pro ſtatione tenerent. Horũ ſimul negligentia Cato & pauci-
tate cõtempta, extemplo iuſſis canere tubis, ingenti clamore ac ſtrepitu primus ſtricto pugione
ſuos admouit: quos cum ex præruptis montibus repente inuectos cernerent, in regia caſtra fu-
gientes, omnia tumultu ac terrore cõplent. Manlius interim munimenta quæ fauces illas tuta-
bãtur, uniuerſo admoto exercitu ex inferioribus oppugnabat. Tum Antiochus os lapide ictus
excuſſis dentibus doloris acerbitate equum auertit. Exercitus nulla ex parte uim Romanorum
ac impetũ ſuſtinere, ſed effuſa fuga terga dare, & per ancipites ſaltus paluſtri limo & uoragini-
bus inuios ac præruptos & lubricos colles iter habere. Ad hæc intra anguſtias illas inuicem oc
currentes, ita circũfuſo undiq; terrore ac hoſtili ferro obtorpeſcere, ut Romanus eos paſſim cæ
deret. Cato uſquequaq; minime parcus ſuarũ laudum prædicator, à iactãtia, quæ res magnifice *Iactantia comes*
geſtas ſequeretur, nõ abhorrebat, tum hiſce præclaris factis ſuis magnum cumulum adiecit. Iis *bene geſtarum*
enim qui eum inſectantẽ ac cædentẽ hoſtes uiderãt, dixit, nullo pacto tantũ populo Ro. Cato- *rerum.*
nem, quantũ Catoni populum Ro. debere. Ipſe quoq; Manlius conſul ardentẽ adhuc ex uicto
ria Catonẽ aliquandiu cõplexus, ſingulari cum lætitia clara uoce teſtatus eſt, neq; ſe, neq; uni-
uerſum pop. Ro. maximis ac immortalibus Catonis beneficijs meritã laudem & gratiã referre
poſſe. Haud multo pòſt Cato certus rerũ geſtarũ nuncius Romã miſſus, proſpera nauigatione
Brunduſiũ traiectus eſt. Illinc autẽ ſoluens, uno die Tarentũ delatus, quatuor cõſequentes iter
habens, quinto Romã ab ora maritima profectus, primus uictoriã nũciauit: quare gaudio & ſa
crificijs ciuitatẽ referſit, eiq; magnos ſpiritus iniecit, ut maria, ut terras ſuo uendicare poſſet im-
perio. Hæc fermè bellicis artibus egregie à Catone acta ſunt. Accuſationes ac uituperationes in
improbos reipub. partes ſingulari quidem ſtudio dignas eſſe ratus, & accuſantibus alijs opem
tulit, & quoſdam qui in iudiciũ uocarent, ut Petilium in Scipionẽ, cõparauit: quem cum ampli-
tudine familiæ, & uera animi magnitudine calumnias calcare percepiſſet, miſſum fecit, quoniã
quod in eius perniciem conſtituiſſet, conſequi deſperaret. Luciũ autem fratrem inito cum accu-
ſatoribus conſilio, grandi ære in publicum referendo mulctauit. Quod cum luere non poſſet,

C niſi ipſum prouocatio ad tribunos plebis ægre liberaſſet, in uincula coniectus eſſet. Cum adoleſcens quidam patris iam uita functi inimicū ignominia affeciſſet, eum deinde per forum deambulantem obuium ſibi factum Cato comiter complexus, Aequum eſt, inquit, non agnis, non hœdis, ſed æmulorum lachrymis ac damnationibus ſic exequias parentum celebremus. Quæ quamuis ita ſe haberent, calumniarum tamen in repub. expers non fuit: nam ubicunq; inimicis accuſationis argumentum accuſationemq; præſtabat, in cauſa dicēda magno cum diſcrimine uexabatur. Fermè enim quinquagies ei diem dictam eſſe ferunt. Poſtremo ſex & octoginta natus annos accuſatus, uulgatum illud dixiſſe fertur, Difficillimum eſſe, cum inter alios homines uixeris, penes alios de his criminibus reſpōdere, quæ ab aduerſarijs obiecta ſunt. Nec in ea

†Liuius legit Sergium. ætate forenſibus cauſis ac contentionibus modum ſtatuit. Nonageſimo enim anno †Seruilium Galbam ad populi iudicium adduxit: ex quo ſatis conſtat, ipſum uelut Neſtorem patriæ operā nauaſſe, dum tertiam uiueret ætatem. Is enim, ut diximus, Scipioni maiori inferior, ſuis in repub. conflictationibus in Scipionem uſq; perrexit minorem, filium Pauli, qui Perſeum & Macedonas bello uicit, illius autem adoptionis iure nepotem. Annos decem Cato poſt cōſulatum Cenſuram ambiuit, quæ cum omnium magiſtratuū facile princeps ſit, uniuerſæ rei ſupremum

Cenſorum poteſtas. & perfectiſſimum locum habet. Hæc cum alias res, tum uero ut mores uitasq; diſcutiat, plurimo imperio ac poteſtate eſt, ut quæ de nuptijs, de liberorum procreatione, de uiuendi ratione, de conuiuijs diligenter inquirat. Nullam denique omnium cupiditatum ac inſtitutionum eſſe, quam adoriri ac indagare non oporteat. His enim putabant longe facilius quàm publicis muneribus, aut ijs quæ in oculis omnium fiunt, hominum mores eum poſſe deprehendere, qui ſeueritate diſciplinæ, ne quis ad uoluptatem uerteretur, cuſtodiret, & acerrime coërceret ne quis patriam ac conſuetam uiuendi diſciplinam tranſgrederetur. Ad hoc igitur munus alter patritius, alter uero plebeius deligebantur, quos Cenſores appellabant. His licebat & integrū erat, è ſenatu eos eijcere, & illis equum adimere, qui flagitioſe ac intemperanter degerent. Ipſi quoq; ſacrificiorum precia curabant, & deſcriptionibus genera, & reipub. officia diſtinguebāt. Multas præterea poteſtates hic magiſtratus habet, quapropter in petitione Cenſuræ nobiliſſimi &

Liu. li. 9. dec. 4 primores patrum Catoni obſtiterunt. Patritij quidem inuidia ſtimulati, cum hoc pacto nobili-

D tati maxime detractum iri putarent, ſi ignobili loco nati quamprimum ſummum honoris gradum obtinerent: tum etiam uehementer commouebantur in quibus ex multorum malefactorum conſcientia & priſci moris tranſgreſſione, uiri auſteritas terrori erat, quam difficilem & inexorabilem fore ſibi ſuadebant, ſi cenſorij muneris ius & autoritas acceſſiſſet. Idcirco ſtudijs partium ex compoſito paratis, ſeptem candidati in campum deducti cum Catone, magna contentione petierūt. Hi quidem bona ſpe multitudinem colere, ut quæ mollem & uoluptuoſum iam magiſtratum expeteret. Contrà Cato aliam petendi rationem ingredi, nullam facilitatis aut comitatis ſignificationē præ ſe ferre, uerum potius ex ſuggeſto in improbos minitabundus, aperte & palàm teſtari, ciuitati maxima expiatione opus eſſe. Hunc in modum populum rogare, ut ſi prudentes eſſent, non blandiſſimum, at aſperrimum medicum deligerent. Se quidem illum eſſe: alterum autem ex patritijs Valerium Flaccū, quo uno collega delicias ac mollitiem uelut hydram excindens atq; concremans, ut opinio ſua ferebat, operæpreciū quid facturus erat: cum cæteris uero minime ſibi liberum fore pro dignitate reipub. adminiſtrare, quoniam optimos præceptores formidarent. Qua quidem in re populus Romanus magnis ſanè principibus dignus, ſic excelſo animo fuit, ut nec rigidos, nec elatos Catonis mores extimeſceret, uerum cæteris omnibus popularibus, & qui cuncta ad gratiam facturi uidebantur, repulſis, cum Catone Flaccum cenſorem deſignarit, cui non uelut candidato, ſed iam principi & imperitanti paruit. Cato L. Valerium Flaccum collegam amiciſſimum ſenatus principem deſcripſit, è quo cum alios complures, tum Lucium Quintium Flaminium eiecit, qui ſeptem annos antea conſul fuerat, & quod longe ſibi glorioſius fuerat, T. Flaminij frater, qui armis Philippum debellauerat.

Suprà in uita Flaminij. Cauſam autem cur è ſenatorio loco motus ſit, hanc accepimus. Lucius adoleſcētem liberali forma ſcortum deperibat, quem ſemper comitem ſecum habuit. Is cum Lucius imperator rem gereret, & honore & gratia apud eum tantum potuit, quantum quicunq; ſuperiori tempore beneuolentia & familiaritate illi deuinctus eſſet. Penes ipſum igitur conſulari prouinciæ præfectum aliquando in conuiuio ex more diſcumbens, multis blandimentis Lucium qui uino facile uincebatur, alliciebat: quē cum à ſe diligi plurimis uerbis oſtenderet, hoc teſtimonio uſus eſt: Omnibus domi gladiatorio ſpectaculo intentis, cuius tametſi uiſendi deſiderio afficerer, quod obtruncari nunquam hominem uiderim, tamen ſub ipſum ſpectaculum ad te properaui. Lucius au

cius au

A eius autem indulgens amator cum parem illi gratiam referre uellet, Huius, inquit, rei cauſa ne
mecum ſubtriſtis ſis, hoc enim mœrore te quamprimum liberabo. Extemplo igitur unum ex ijs
qui rei capitalis crimine damnati erant, ad ſe in conuiuium adduci imperat, & accerſito cum ſe-
curi carnifice, amaſiolum denuò rogitat, utrum hominem percuti ſpectare cuperet: qui cum ſe
uelle reſpondiſſet, collo caput eximi iuſſit. Ad hæc quæ plurimi tradiderunt, accidit Ciceronis
teſtimoniũ, apud quem in dialogo de ſenectute Cato talia diſputat. Liuius autem eum qui in-
terfectus eſt Gallum transfugam fuiſſe, nec Lucium feriendi negociũ carnifici dediſſe, ſed pro-
pria manu in corpus illius ſæuiſſe commemorat, idq; in oratione Catonis ſcriptum extare. Mo
to itaq; Lucio ex ordine ſenatorio, Titus frater id ægre paſſus ad populum confugit, rationem
offerre iubens, cur adeò ignominioſe fratrem eieciſſet. At ille cum conuiuij turpitudinem ex-
poſuiſſet, & Lucius negaret, ad iuſiurandum à Catone reuocatus tergiuerſatus eſt. Id ubi mul-
titudo perſpexit, dignas dediſſe pœnas ſciuit. Deinde cum ſpectaculo ciuitas frequens intereſ-
ſet, Lucius conſularem locum prætergrediens, procul conſedit. Qua re populus uehemẽter mi- *Vulgi incon-*
ſericordia commotus, magno plauſu reuerti & in honeſtiore ſede collocari coëgit, quaſi quoad *ſtantia.*
ſibi liceret, quod in eum factum eſſet, emendaret, & uulnus quod inflixerat, hoc ſtudio, hoc be-
neuolentiæ teſtimonio mitigaret. Manlium quoque uirum clariſſimum, conſulem futurum, è
ſenatorio loco mouit, quod interdiu præſente filia diſſuauiaſſet uxorẽ: quem cum increparet,
teſtatus eſt ſe nunquam, niſi cum aliquando tonaret, ſuam complexum: unde per iocum dixiſ-
ſe fertur, tonante Ioue ſe beatum eſſe. Lucius etiam Scipionis Aphricani frater Catoni cauſam
attulit, ex qua ſibi ſingularem inuidiam cõtraxit: haud enim æquitate cauſæ, ſed Aphricani con
tumelia potius, à Lucio Scipione uiro triumphali equum ademiſſe creditus eſt. Ad hæc mole-
ſta magnopere multos eius ſeueritas affecit, qua ſumptuoſos apparatus, quos nemo penitus re
ſcindere potuiſſet, circumcidebat, quoniam plurimos in ciuitate luxuries iam ægros reddiderat
ac propemodum labefactauerat. Vt igitur in omnes animaduerteret, coëgit ueſtis, carpenti, *Luxũ in repub.*
mundi muliebris, & domeſticæ ſupellectilis decuplum amplius in cenſum referri, quàm earum *ut diminuerit.*
rerum precium ſineret, ſi mille quingẽtas drachmas exceſſiſſet: alioqui in animum induxerat,
ut maiori cenſu grauati, plus in ærarium conferrent. Inſuper tria ſingulis millibus æra attribuit,
B ut cum frugi uiros & moderatos ſibi fortunis pares, pauciores pecunias in fiſcũ perſoluere cer-
nerent, à luxu deſiſterent. Grauiter autem Catoni ſuccenſebant, quicunq; ut inſtituerant lau-
te uiuentes, tributi nomine ſuas opes exhauriebant, aut qui delicias quibus capti & demulcti
erant, propter pecuniarum collationes exuebant. Leges enim quibus diuitiarũ oſtentatio in-
terdicitur, nonnulli diuitiarum ademptionem eſſe arbitrantur. Eas autem nequaquam rebus
quæ ad uitam neceſſariæ ſunt, ſed ſuperuacaneis oſtentari. Quapropter omnium conſenſu Ari
ſtonem philoſophum maxime admiratum ferunt, homines potius ſuperfluis fortunæ bonis, *Scitum Ariſto-*
quàm neceſſarijs ac commodis beatos ſeſe putare. Vnde Scopas Theſſalus, cum quiſpiam fami *nis dictum.*
liaris ab eo quicquam aſſequi cõtenderet, quod neq; neceſſarium ſibi, neq; ualde commodum
eſſet, Huiuſcemodi rebus, inquit, & felix ſum & locuples, ſuperuacuis inquã, & uſui minime
neceſſarijs. Sic uehemens opum ſtudium nequaquam nobis à natura datum, ex uulgari & alie
na opinione introductum eſt. Quæ quanquam ita eſſent, Cato tamen tales incuſatores nihili fa
ciens, etiam atq; etiam ſeuerius animum intendit. Aquæductus enim quibus aquam publicam
priuatim in domicilia & hortos ſubductam uſucapiebant, abſcidit: & quæcunq; in loca publi-
ca porrecta eſſent ædificia, diruit ac demolitus eſt. Operarias artes ad mercedem prauam con-
traxit, uenditionibus ſupremo precio uectigalia æſtimauit. Ex quibus haud mediocris in eum
delata eſt commoditas. Qui uero cum Tito Flaminio ſentiebant, aduerſus Catonem conſpiran
tes, impenſas & ſacrarum ædium & urbanorum operum locationes, uelut inutiles irritas fece-
runt. Tribunos etiã plebis impudentiores & ad omne facinus propenſiores ſolicitauere, ut Ca-
tonem ad populum prouocãtes, duobus talentis mulctarent, eiq; in apparatu baſilicæ magnis
altercationibus refragati ſunt, quam ex ære publico uicinam foro ſub curiam à ſe inædificatam
Porciam baſilicam appellauit. Populus mirum in modum Catonis cenſurã gratam habuit: cui
cum ſtatuam cõſularem in templo Sanitatis collocaſſet, nec Catonis præturas, nec imperia, nec
triumphum, ſed hunc titulum inſcripſit: Rem Romanam iam prolabentem & in deterius uer-
ſam, Cato creatus cenſor modeſtiſſimis inſtitutis, optimis moribus ac præceptis priſtinum in lo
cum reſtituit. Huiuſcemodi honoris ambitioſos initio contempſit, eos nanq; ignorare dicebat,
quod fabrorum aut pictorum operibus gloriarentur, cum honeſtiſſimas pulcherrimasq; eius
imagines populus Romanus animis circunferret. Nonnullis admirantibus, quod ignobiles &

C mediocres homines ſtatuas haberent, Cato uero nullam: Quæri, inquit, malo, quamobrem Ca
tonis ſimulacrũ hic non poſitum ſit, quàm cur poſitum ſit. Neminem præterea bonũ ciuem lau
dari ac celebrari paſſus eſt, niſi id cõmuni utilitati coniunctum eſſet. Plurimum uero, præter cæ
Cato haud ſanè detrectator laudum ſuarũ. teros, de ſeipſo prædicauit: cui magno illud argumento eſt, quod qui in uita de officio defeciſ
ſent, ſiquando reprehenderẽtur, eos minime uituperatione dignos, quia Catones non eſſent,
dicere ſolitum referunt. Illos etiam qui eius acta, nec magna cura, nec ſingulari diligentia imita
Liuius. ri conarentur, ſiniſtros Catones appellare. Vniuerſum ſenatum periculoſis reipub. tẽporibus,
in ſe, ut in ſæua tempeſtate uectores in gubernatorem, oculos cõuertere. Quapropter eo abſen
te, res grauiſſimæ ſæpe in aliud tempus prorogari. Quæ non ſolum ſuo, ſed aliorum quoq; teſti
monio uera fuiſſe conſtat. In ciuitate igitur cum uitæ inſtitutione, eloquentia, ætate multum an
Vita priuata. teiret, magnos honores ac ſingularẽ dignitatem conſequutus eſt. Fuit bonus in liberos parens,
in uxorem maritus frugi, & rei pecuniariæ procurator non uulgaris. Nanq; huiuſmodi curas
cogitationesq;, non perinde ac paruas & humiles, à ſe alienas iudicauit. Quamobrem oportere
Vxor. arbitror, ut quæcunq; de his ab ipſo bene conſtituta ſunt, ſummatim dicam. Fœminã quæ lon
ge magis generis antiquitate, quàm diuitijs polleret, uxorem cepit: quanquam autem utranq;
grauem & moleſtam cenſeret, tamen honeſto loco natam, natura magis turpitudinem uereri,
& ad ea quæ recta eſſent, marito obſequẽtiorem fore cogitabat. Eos qui uel uxorem uel liberos
uerberaſſent, quaſi in ſanctiſſima deorũ templa manus intuliſſent, impios eſſe putabat: eumq;
maiori laude dignabatur qui bonũ maritum ſe ageret, quàm qui in ordine ſenatorio magnus
Laërt. lib. 2. eſſet. Quocirca Socratis illius priſci nihil amplius admiratus eſt, quàm quod difficilem & cõtu
macem cõiugem, & inſanos liberos nactus, cum eis comiter atq; humaniter uixiſſet. Vbi Cato
Filius. filiolo auctus eſt, niſi reſpub. impedimẽto eſſet, nullum officiũ ſibi antiquius duxit, quàm ut in
tẽpore quo infans lauaretur, & uelamẽtis inuolueretur, uiſendi cauſa domũ ueniret. Hunc ſuo
lacte uxor aluit, quem ut ſeruorũ beneuolentia & charitate muniret, ancillarũ puellos interdũ
Filium inſtituit ipſe. uberibus ſuis admouit, haud ignara quãta neceſſitudine pleriq; cibo ſodalitio cõuincti ſint. Ca
to uero filiũ quamprimũ per ætatem intelligere potuit, literis erudiuit, tametſi Chilonẽ gratiſſi
mum ſeruũ grãmaticũ haberet, qui tum pluribus pueris ludũ aperuerat, indignũ (ut ipſe perhi
D bet) ratus, natũ ſuum, ſi diſcendo tardiuſculus eſſet, ab eo qui ſeruiret, reprehendi ac aurẽ diſtor
queri. Doctrinæ huius quoq; cauſa, mancipio debere gratias noluit. Ideoq; ipſe literarũ præce
ptor fuit, ipſe leges edocuit, ipſe exercẽdi corporis magiſter, nõ modo iaculandi, tractãdi arma,
equitandi, ſed etiã pugno dimicãdi, & calorẽ & frigus tolerandi, ac rapidos gurgites & aſperri
mos fluuios tranſeundi artes inſtruxit. Ipſe etiam propria manu hiſtorias maiuſculis literis exa
raſſe teſtatur, ut domi maiorũ uirtutis exempla filiolo uſui & adiumento forent. A uerborũ tur
pitudine, præſente puero, ſic temperauit, quaſi Veſtalibus uirginibus arbitris loquuturus eſſet.
Nec cum eo unquam lauit, id quod à Romanis factitatũ eſt. Generos enim cum ſoceris balneũ
ingredi uitio dabant, quoniã membrorum nudationẽ inſpectantibus illis cum decore fieri non
poſſe iudicarent. Poſtea cum à Græcis Romani nudari didiciſſent, ipſi ſubinde Græcos, ut id
cum uxoribus uſurparent, docuerunt. Omnia igitur quæ ad ingenium & ſolertiã pertinerent,
Cato qui filium perinde ac pulcherrimũ quoddam opus ad uirtutẽ formabat ac effigiabat, ex
ſententia perfecit. Cum uero corpus natura mollius quàm ut laboribus ſufficere poſſet, appare
ret, ſtricte ac caſtigate leges uiuendi ei remiſit. Qui quanquã natura talis eſſet, ſtudio tamen &
induſtria adeò in re militari ſtrenuus fuit, ut in ea pugna qua Pauli Aemilij auſpicijs aduerſus
Perſeum dimicatũ eſt, maxima cum laude certauerit. Vbi cum ictu pugio reiectus ob ſudorem
manu excidiſſet, mœrore affectus ad familiares ac contubernales conuerſus, inclamitans cum
eis in confertiſſimos hoſtes ſe cõiecit. Tum magna dimicatione, magna ui, nudato loco, inter ar
morum & cadauerũ quæ utrinq; ceciderant aceruum, gladium uix inuenit. Hæc cum Paulus
imperator animaduertiſſet, magna cum admiratione delectatus eſt. Quædam inſuper Catonis
ad filium extat epiſtola, in qua eius cupiditatem ac uehemens in enſe recipiendo ſtudium ma
gnopere laudat. Hic adhuc adoleſcens Tertiam Pauli Aemilij filiam Scipionis ſororẽ cepit uxo
rem, cum non tam patris dignitate, quàm ſua ſingulari uirtute, clariſſimæ adeò gentis affinitatẽ
ſibi cõparaſſet. Talis deniq; uir fuit, ut ſedulitas, induſtria, diligẽtia, quibus eum pater excoluit,
ipſius expectationi reſpondiſſe uideatur. Multos ſeruos Cato ex captiuis emit, pueros præſer
Diſciplina ſeruorum. tim, ut aptius & facilius uelut catulos & pullos educare ac erudire poſſet. Hos ſic inſtitutos acci
pio, ut minime alienam domum niſi Catonis aut uxoris iuſſu introirent. A quibus cum quære
retur, quidnam Cato faceret, nihil niſi neſcire ſe reſpondebant. Oportebat (ut ſibi perſuaſerat)
ſeruos

A ſeruos domi uel aliquod neceſſarium munus obire, uel quiete corpus reficere. Quapropter eis magnopere delectari ſolitus eſt, quos ſomno deditos uideret, quod ipſos manſuetiores & præſtantiores futuros, quàm multis uigilijs affectos putaret. Seruos congreſſus & coitus cauſa in grauiſſima facinora illabi ratus, ſtatuit ut definito ære, cum ancillis congredi poſſent: cum cæteris autem mulieribus ne liceret, interdixit. Horum incuriam atq; imprudentiam in his quæ ad cibum ſpectarent, initio cum tenuis adhuc & inops militaret, moleſte nũquam tulit. Indecorũ enim uentris aut gulæ cauſa graues lites & cõtrouerſias cum pueris & miniſtris habere aiebat. Poſtea uero fortunis auctus, cum amicorum & collegarũ conuiuium celebraret, continuò poſt cœnam eos loro caſtigauit, qui ab obſequio aut apparatu per negligẽtiam defuiſſent. Præterea qui mutuæ ſemper inter ipſos ſeditiones eſſent, efficiebat, quod illorũ uoluntatẽ animorumq; conſenſum & ſuſpectum haberet, & maiorẽ in modum formidaret. De ſeruis qui capitalis noxæ rei eſſent, præſentibus cæteris iudicium agi, & de damnatis ſuppliciũ ſumi uoluit. Dum accuratiſſime prouentus ad intentiſſimam formam referret, agriculturam †delectationem potius quàm fructum æſtimabat. Vt autem tuto in loco fortunas ſuas collocaret, paludes, lacus, aquas calidas, loca fullonariæ accommodata, prædia quæ cum opere ruſtico facile colerentur, cum ſua ſponte ſyluis & pabulationibus referta eſſent, comparabat, ex quibus multum pecuniarum caperet, eisq; Iupiter (ut ipſe dicere ſolebat) nocere non poſſet. In re nautica eo fœnore utebatur, quod in primis reprehenſum eſt. Iubebat enim quibus mutuò dederat, ut multos communiter in ſocietatem aſciſcerent, qui quinquaginta numero facti, totidem diſpertiti nauibus, ipſe extra uſuram partem unam per Quintium libertum capiebat, qui cum ijs qui fœnori obnoxij erant, enauigabat. Erat enim haud uniuerſam in ſortem, ſed magno cum emolumento paruã in rem diſcrimen. Seruis etiam lucri cupidis argentũ præbebat ut pueros emerent, quos impenſa Catonis educatos ac inſtructos poſt annum uenundabant. Ex his Cato compluris detinuit, precio quantum qui maximo emiſſet ſupputando. Cum huiuſcemodi quæſtus ſtudium filio perſuadere conaretur, non uiri, uerum uiduæ mulieris eſſe dixit, extenuatas facultates dimittere. Illud autem longe magis eius animi uehementiam declarat, quod illum hominem admirabilem ad gloriam, ac diuinũ appellauit, qui rationes ſuas ampliores quàm accepiſſet, relinqueret. Ea tem

B peſtate qua Cato iam grandis natu erat, Carneades Academicus & Diogenes Stoicus philoſophus legati Athenis Romam uenere, ut Athenienſium ciuitatem quingentis talentis, quibus Cecropiorum poſtulatione à Sicyonijs indicta cauſa mulctata fuerat, liberarẽt. Mox adoleſcentes huiuſcemodi legatos uiſendi & ſalutandi gratia frequentes conuenerunt, quos cum diſputantibus interfuiſſent, laudibus & admiratione extollebant. Carneades præcipue gratioſus habitus eſt, in quo ſic ſumma uirtus cum ſumma æſtimatione iũgebatur, ut maxima comitate deuinctis auditoribus, quemadmodum ſpiritu, ſic rumore ciuitas ſubitò compleretur, unius græci hominis eloquentia pariter ac ſapientia ſingulos demulceri ac teneri, & incredibili quodã ſtudio iuuentutẽ cunctis poſthabitis uoluptatibus ac reliquis exercitationibus, quaſi diuinitus afflatam ad philoſophiam conuerti. Quod cum cæteris Romanis iucundum ſpectaculum eſſet, quando complures adoleſcentes optimis græcis artibus erudiri, & cum ſpectatiſſimis uiris uerſari cernerent, principio ipſe Cato huiuſcemodi doctrinæ ſtudijs uniuerſam ciuitatem abundare grauiter ferebat. Verebatur enim ne ad hanc humanitatẽ conuerſa iuuentus, ſic dicendi laude duceretur, ut rerum gerendarum ac militiæ gloriam cõtemneret. Vbi uero philoſophorum nomen paſſim per urbem celebrari cœptum eſſet, & uir clariſſimus C. Attilius magno ſtudio exorato ſenatu, primam eorum orationẽ uerbis latinis interpretatus eſſet, Cato ſecum ſtatuit, uniuerſos philoſophos quadam honeſtatis ſpecie Roma dimitti. Quocirca in curiam ueniens primoribus patrum grauiter queſtus eſt, quod diuturno tempore infecta re legati in urbe ſedeant, qui tanto ingenio, tanta facultate dicendi ſunt, ut facile quæcunque uelint perſuadeant. Quamobrem reipub. ſaluti conducere quoddam ſenatuſconſultum mature decerni, quo hinc abeuntes ad ſcholas reuertantur, ubi liberos Græcorum ſuis artibus inſtituant, Romani uero adoleſcentes more maiorum legibus & principibus obediant. Huius ſententiæ autor fuit Cato, non quia Carneadi (ut nonnulli ſuſpicabantur) infenſus eſſet, ſed quia philoſophiæ penitus aduerſus, omnem græcam doctrinã, quantum in ipſo erat, inſectabatur. Quippe cum Socratẽ loquacem & uiolentũ hominem appellaret, qui cum in patria ſua plus poſſe quàm leges paterentur affectaret, priſcos mores ac ueteres conſuetudines antiquare, ciuesq; ſuos ad contrarias priſtinis inſtitutis opiniones traducere molitus eſt. In Iſocratem inuectus, eius in ſcholis diſcipulos conſeneſcere aiebat, ut apud inferos cauſas quas in fidem ſuam recepiſſent, patrocinio tue-

C rentur. Ad hæc cum Græcorum ſtudia ad filium maledictis inceſſeret, qui curam & uigilantiã ad græcas artes contulerat, grauiori ſono uocis, quàm ſibi per ſenectutem liceret, quaſi numine afflatus oraculum æderet, Romanos tunc imperio ſpoliatũ iri dixit, cum ſe græcis literis dediſſent. Cæterum hæc ipſius maledicta falſa atq; inania fuiſſe, cõſequens tempus oſtendit. In quo cum ciuitas rebus geſtis ampliſſima facta eſſet, omni cõmendatione humanitatis græcarum diſciplinarum etiam atq; etiam infloruit. Nec Græcos philoſophos ſolum Romæ, uerum medicos odio & ſuſpicione proſequutus eſt. Cumq; illud Hippocratis, qui à rege Perſarum multorũ pollicitatione talentorũ accitus, nunquã barbaris Græcorum hoſtibus ſui facultatem facturum dixerat: Hoc, inquit, cõmune medicorum iuſiurandum eſt. Quapropter filium aſſidue iuſſit tales homines declinare, ſcriptum apud ſe cõmentarium eſſe dicens, quo pacto uel incolumis ſeruari, uel ægritudine liberari poſſet. Si quis ex familia aduerſa ualetudine laboraret, neminẽ unquam per inediam ſeruaret: at oleribus, & leuiſſima, uelut anatum, palumborũ, ac leporis carne domeſticos infirmos aleret. Hæc enim cum cocta facilia ſtomacho ſint, ægrotis conferre, niſi quod manducantes per mille ſomniorũ ſpecies uerſari contingat. Hac itaq; ipſa uiuendi ratione fretũ, cum ipſum quidem optime ualiturũ, & ſuos incolumes aliquandiu conſeruaturũ. Sibi tamen non parum inuidiæ conflauit, dum uxorem & filium perdidiſſet. Ipſe uero corpus robore firmiſſimũ nactus, adeò proſpera ualetudine diutiſſime fuit, ut etiam grandæuus mulieri magnopere congrederetur, & huiuſcemodi cauſa, præter ætatem, uxorem ceperit. Nam ubi Pauli filiam Scipionis ſororem filio coniugem dedit, ipſe uxore deſtitutus cuiuſdam puellæ coitu quæ ad eum uentitabat, utebatur. Id facile per anguſtias domus perceptũ eſt. Filius cum mulierculam impudentius ac tumultuoſius ad patris thalamũ profectam intellexiſſet, uerbum nullum fecit, ſed quaſi rei turpitudine affectus, grauius in eam oculos cõiecit. Quod ſimulac cognouit Cato, nulla ex parte queſtus, uultu ac fronte nullum ueſtigium doloris expreſſit. Cæterũ cum ex more grege amicorũ ſtipatus in forum deſcẽderet, à Salonio ſcriba, qui cum cæteris eum domo deducebat, magna uoce accito, ſciſcitatus eſt, utrũ filiolam marito collocaſſet: quo nihil adhuc actum eſſe, nec ſe niſi ex conſilio ipſius facturũ reſpondente: Videor, inquit, idoneum tibi generum inueniſſe, cuius niſi grandiorem ætatem repudies, cætera (ut ſpero) facile probabis.

D Tum Salonius Catonem cohortatus eſt, quo puellæ cogitationem ſuſciperet, & arbitratu ſuo collocaret: quæ in clientelam ipſius recepta, gratia, fide, opera eius indigebat. Nihil tardatus Cato, ſe eam ſibi coniugem expetere indicauit. Quocirca Salonius primum nõ minus obſtupuit, quàm poſtea lætatus eſt. Catonis enim ætas annis iam grauis, & familiæ dignitas, quæ conſulares ac triumphales imagines præferret, à puellæ ſuæ nuptijs aliena uidebantur. Verum Catonẽ ſeriò loquutũ perſpiciens, libenter ei filiam deſpõdit. Deinde in forum procedentes, mox ſponſalia rite fecerunt. Hæc res ubi ad Catonem filium perlata eſt, accerſitis ſocijs patrem conuenit, rogauitq;, num qua in re offenſus, indignabundus ſibi nouercam induxiſſet. Cui Cato: Meliora dic, inquit, fili chariſſime. Omnia ſanè tua, iucunditate me quadam afficiunt, & quod tibi ſuccenſeam nihil eſt, ſed huius rei conſilium cepi, cum multos mihi quidem natos, patriæ uero tibi perſimiles ciues relinquere cuperem. Hac ratione ſuperiore tẽpore Piſiſtratus Athenienſium tyrannus (quemadmodum literis proditum eſt) pubeſcẽtibus iam liberis Argolicam ſuperinduxit coniugem Timonaſſam, ex qua Iophon & Theſſalus æditi ſunt. Ex his nuptijs Catoni filius, ex matre cognomento Salonius ortus eſt. Alter uero maior natu cum imperatorem gereret, extremum obijt uitæ diem: cuius ut uiri optimi Cato pater ſæpe ſuis in libris meminit. Huius mortem modeſte ac ſapienter tulit, & conſequenti tempore nihilominus reipub. intentus fuit. Nec enim ut L. Lucullus pòſt, & Metellus Pius, onere iam urgentis ſenectutis ſe à cõmunibus muneribus uelut graui aliquo miniſterio abdicauit. Nec ut antea Scipio Aphricanus liuore, quem in ſe maximarũ rerum geſtarum gloria conflauerat, permutato uiuendi ordine, rebus urbanis prætermiſſis, reliquum ætatis in ocio egit. Cæterum ſicut Dionyſius tyrannidem honeſtiſſimas exequias, ita Cato decoram ætatis iam ſeneſcentis occupationem reipub. ratus, laxamentis & quibuſdam quaſi iocis in contexendis libris, & agricultura, quotieſcunq; ſibi uacuum tẽpus daretur, utebatur. Varios & ſermones & hiſtorias conſcripſit, reiq; ruſticæ curam ac ſtudium adhibuit. Antequam uirilem togam ſuſciperet, duobus duntaxat prouẽtibus, agricultura ſcilicet, & parſimonia uſum ſe refert. Tunc ex urbe in uillam ſe recipiens, rationibus & ſtudijs ſuis conſuluit. De agricultura quoq; librum ædidit, in quo de placentis conficiundis, & aſſeruandis fructibus pleraq; ſcripta ſunt. Quo in loco adeò laudis auidus uiſus eſt, ut in ſingulis proprius, elegans, copioſus eſſe uoluerit. In agro quoque abundantes cœnas inſtituit, uici-

Secunda uxor.

Gellius lib. 13. cap. 18

Plutarchus in apophtheg.

A nos & accolas æquales & familiariſſimos ſuos paſſim conuiuas habuit. Cuius conſuetudo non
modo coætaneis comis, uerumetiã adoleſcentibus grata & iucunda fuit, ut qui per longam ex-
perientiam multis in rebus & memoratu dignis ſermonibus obſeruaretur. Ipſe menſam maxi-
me amicorum parentem atq; procreatricem exiſtimauit, ubi ciues bene de repub. meritos ora-
tione ac prædicatione ornare ac celebrare conſueuit. Cunctos autem obliterare, quos impro-
bos uel inutiles iudicaſſet. Id adeò diligenter à Catone uſitatum eſt, ut nullum eorum uel laudi
uel uituperationi aditum ad conuiuium præſtiterit. Extremum quod in repub. fecit opus, Car-
thaginis euerſio ac deſolatio fuit. Hanc etſi manu & opere Scipio minor exciderit, conſilio ta-
men & ſententia Catonis aduerſus eam ex huiuſcemodi cauſa bellum ſuſceptum eſt. Is ad Car
thaginenſes & Maſiniſſam Numidiæ regem armis inter ſe diſceptantes miſſus eſt, ut cõtrouer-
ſiarum cauſas inſpiceret. Maſiniſſa quidem ab initio populi Rom. ſtudioſus erat. Carthaginen
ſes uero poſt cladem qua à Scipione duce fuerãt uicti, graui ſtipendio mulctati & imperio exu
ti, inducias agebant. Ciuitatem itaq; præter ſenatus expectationem, nec multis affectam incom
modis, nec humiliatã inuenit: at militari iuuentute, diuitijs, armis, bellico apparatu florentiſſi-
mam, & moderatum nihil animo uerſantem offendit. Quapropter haud tempus eſſe putauit,
Romanos de Numidarum aut Maſiniſſæ fortunis ac legibus decernere: niſi enim urbem antea
inimiciſſimam, iam uero copijs ſuis auctam & ad defectionem ſuſpenſam ſummis uiribus op-
primant, futurum ut æque grauia pericula denuò Romani incurrant. Magno igitur ſtudio re-
uerſus docuit ſenatum ſuperioribus cladibus Carthaginenſes prudentiores, quàm infirmiores
eſſe, nec tam armis debilitatos, quàm bellicis artibus inſtructiores factos eſſe. Bellum Numidi-
cum Romano quoddam præludium extare. Pacem atq; inducias duelli prorogationem rectius
appellari poſſe: ad quod gerendum nihil præter tempus expectari. Aphricanas ſubinde ficus
quas clanculum ſubter togam de induſtria detulerat, palàm oſtendit. Quarum magnitudo ac
pulchritudo cum admirationi multis eſſet, Fundus, inquit, ex quo hæc lecta ſunt poma, trium
dierum nauigatione ab urbe Romana diſtat. Illud uehementius cum de totius ſumma rei ſen-
tentiam diceret, acclamaſſe fertur: E repub. mihi uidetur Carthaginem deleri. A quo quidem
cum P. Scipio Naſica diſſentiret, perrexit in hunc modum contrariam ſententiam tueri, ut ſem
B per haberet in ore: E repub. mihi uidetur Carthaginem non deleri, potiſſimũ quoniam popu-
lus Romanus ob felicitatem elatus & inſolens, per multa iam flagitia contineri non poſſet, qui
ſequundiſſimis adeò rebus fungitur, ut quò impetus animorum ferat, eò ui ac impotentia per-
ueniat. Hunc ergo metum quaſi frenum quoddam multitudinis temeritati moderatorem & ſa
lutarem impẽdere cupiebat. Carthaginenſes enim quemadmodum Romanos profligare non
poſſent, ſic contemni non debere. Id autem periculoſiſſimum Catoni uiſum eſt, cui ſatis explo-
ratum erat, populum Romanum debacchari, & uarijs in erroribus per multam licentiam uer-
ſari, dum ciuitatem magnitudine præſtanti inimiciſſimam haberet, quæ ſuis fracta malis mode
ratior ingruat. Nec profectò timere non poterat, donec eo in loco reipub. ſtatus eſſet, ut quoad
domi male uiueretur, foris terror ſublatus eſſet. Hoc pacto tertij & ultimi belli Punici Cato au-
tor fuit, cuius ipſe in principio mortuus eſt, cum multa ſapienter ac diuinitus de eo uno prædi-
xiſſet, cui potiſſimum illius urbis excidendæ palmam ſeruari animo multos annos antè præui-
derat. Hic tunc erat adoleſcens & tribunus militum. Profectus tanta prudentiæ ac in dimicãdo
uirtutis ſigna declarauit, ut his Romam perlatis Homericum illud Cato cecinerit:

Iſte ſapit ſolus, reliqui uelut umbra uagantur. Οδυσ.κ.

Hoc eius oraculum paulò poſt re ipſa ueriſſimum fuiſſe Scipio confirmauit. Cato prõgeniem
hanc ſuperſtitem reliquit, unum ſcilicet filium, quem (ut ſuperius dictum eſt) ex poſteriore uxo
re natum, cognomẽto Salonium appellauit, unumq; ex defuncto filio nepotem. Salonius qui-
dem dum imperator eſſet, mortem obijt. Eius filius Marcus conſularem dignitatẽ adminiſtra-
uit. Iſte Catonis philoſophi uirtute ac gloria ætate ſua clariſſimi auus fuit.

COMPARATIO ARISTIDIS AD CATO-NEM SENIOREM.

CVM de his quæ mentione digna uidebantur expoſuerimus, ſi totã unius uitam uni-
uerſæ alterius conferamus, quoniam multis egregijs in locis pares ſunt, quibus in re-
bus uarietas ac diſſimilitudo ſit, difficile percipiemus. Si utranq; particulatim, quaſi
carmen aut pictã tabulam ſyncero & ſubuli iudicio diſcernere uoluerimus, diſpicie-

C mus eſſe utriq; commune, quod ſua uirtute, ſuis optimis inſtitutis innixi, magna cum gloria ad
rempub. acceſſerunt, quanquã nec maiorum ſplendor, nec externarũ rerum facultas eos pro-
Origo. moueret. Ariſtides, ut nobis coniectura colligere licet, cum necdum Athenæ magnopere cre-
uiſſent, & opes ciuitatis mediocritatem æqualitatemq; ſeruarent, factionũ principibus & impe
ratoribus obſiſtens, clarus ac ſpectatus ciuis factus eſt. Eo ſanè tẽpore quo florere in repub. cœ
pit, quingentûm medimnûm cenſus maximus erat. Secundus autem trecentûm equeſtris ordi
nis hominibus. Tertius & extremus ducentûm fuit, his quos ζευγίτας appellabant, attributus.
Cæterũ Cato cum paruo ex municipio & ruſticana uiuendi cõſuetudine in uaſtum quaſi pela
gus ſe immitteret, rem Romanã ingreſſus eſt: quæ tunc haudquaquã ut patrum memoria Cu-
rios, Fabritios, Hoſtilios, ex agris duces deligebat, nec inopes & operarios ab aratro & ligone
primores & primarios ciues in curiã acceſſebat: uerum quæ generis nobilitatẽ, diuitias, largitio-
nes, ambitionem more ſuo magnifaciebat, & tumore iam & imperio freta, candidatorum ſtu-
dio per faſtidium quoddam delectabatur. Haud ſimile fuit Themiſtoclem inimicum habuiſſe,
qui minime ſplendore generis clarus mediocribus fortunis nitebatur. Tria enim uel quinque,
ſummum, talentûm poſſediſſe traditur, cum initio ad rempub. ſe coniecit: & cum Scipionibus
Aphricanis, Seruijs Galbis, Quintijs Flaminijs pro ſummo loco ciuitatis inijſſe certamen, cui
nihil momenti, nihil facilitatis, niſi iuſtitiæ cauſa, & loquendi libertas aditũ daret. Ariſtides quo-
Dignitates. que Marathone, & rurſus Plateis unus ex decem imperatoribus deſignatus fuit. Cæterum Ca
to ſecundus conſul, & aduerſis ac refragãtibus multis, præteritis ſeptem clariſſimis & nobiliſſi-
Res geſtæ. mis uiris cõpetitoribus, ſecundus cenſor factus eſt. Ariſtides nulla in re quæ magnifice geſta ſit,
primas partes habuit. Miltiades enim apud Marathonem, apud Salaminam Themiſtocles prin
ceps fuit. Apud Plateas Pauſanias (ut refert Herodotus) omnium pulcherrimam uictoriam ui-
cit. Cum Ariſtide autem de ſecundis etiam Sophanes, Aminiæ, Callimachi & Cynegiri diſce-
ptant, qui in his certaminibus fortiter ac ſtrenue depugnauerũt. Cato uero non ſolum cum im
perio in Hiſpania conſul, & manu & prudentia cæteris anteire iudicatus eſt, ſed etiam tribunus
militum circa Thermopylas alterius auſpicijs uictoriæ gloriam adeptus eſt, cum Romanis ad-
uerſus Antiochum magna clauſtra recluſerit, & aduerſus regem, qui ſolum ante ſe proſpecta-
D bat, à tergo partem exercitus clàm circunducens oppugnauerit: ea enim uictoria quæ ſine con-
trouerſia Catonis opus fuit, Græcia excedere coëgit Aſiã. In quam item Scipioni patefecit adi-
Fortuna. tum. Bellicis in rebus ambo foris inuicti fuere, ſed in repub. domi non ſic. Ariſtides enim à The
miſtocle urbe eiectus exulauit. Cato uero tametſi cunctos potentiſſimos & primarios ciues ini
micos haberet, uſq; ad ſenectutem uelut athleta decertans, omni ſe caſu & calamitate uacuum
liberumq; ſeruauit, cum ſæpiſſime publicis in iudicijs aduerſarios accuſaſſet, ac pro ſe quoque
cauſas dixiſſet. Multos quidem oppreſſit, ipſe uero exiſtimatione uitæ ſuæ optime inſtitutæ, ac
eloquentia commodiſſimo ad res tranſigendas inſtrumento munitus, ab omnibus accuſationi-
bus abſolutus eſt. Quare quidem iuſtis de cauſis longe magis caſu aut fortuna factum eſſe quis
dixerit, ne quid ei præter ſuam dignitatem accideret. Præclarum hoc uel Antipatri teſtimonio,
qui Ariſtotelem philoſophum uita iam functum, præter cætera perſuadendi uim habuiſſe per-
ſcripſit. Nullam perfectiorem uirtutem quàm ciuilem conſequi mortales poſſe, certum eſt, cu-
ius non parua pars à multis autoribus ratio rei familiaris ponitur. Ciuitas enim quædam domi-
ciliorum conſtitutio eſt. Hæc cum ſit caput, moribus ciuium bene compoſitis publicis in rebus
uires ac robur capit. Hinc Lycurgus argenti & auri quicquid Lacedæmone fuit abigens ac ex-
terminans, uſu ferrei nũmi igne deprauati introducto, ciues cura domeſtica minime liberauit:
ſed præter cæteros legislatores proſpexit, ut omnes delitijs, ſimultatibus, diuitiarũ affectionibus
circuncisis, ea quæ ad neceſſitatem & cõmoditatem uitæ conducerent, facile conſequerentur.
Pauperem etiam ſine laribus, ſine penatibus, & mendicũ familiarem plus in repub. quàm opu-
Domũ ut uterque adminiſtrauerit. lentum & inſolentem timendum eſſe iudicauit. Cato itaq; tantum in hoc genere ualuit, ut nõ
minus prudenter & accurate priuatis negocijs, quàm publicis præfuiſſe cenſeatur. Nam & for
tunas ſuas ampliores fecit, & pleriſq; in primis utilibus unum in locum quaſi ſub uno aſpectu
poſitis, de re domeſtica & ruſtica poſteris præceptionem reliquit. Cæterum Ariſtides tenuiter
uiuens, æquitatem ac iuſtitiam falſis criminibus ſubiecit, cum eam domorũ perniciem & men-
dicitatis parentem appellaret, cæteriſq; potius, quàm his in quibus eſſet, commodam putaret.
Multa tamen ab Heſiodo, ut nos ad iuſtitiam pariter ac ad diligentem rei domeſticæ rationem
cohortaretur, dicta ſunt, & in ſegnitiem, ac omni opere liberam uacationẽ, uelut iniuriæ prin-
cipium acriter inuectus eſt. Vnde præclare in hunc modum Homerus ſcripſit:

Non mi

A Non mi operis ſtudium aut augendi cura peculi,
Quo pulchros alerem natos: ego ſemper amaui
Remigio celeres undis agitare carinas. Odyſſ. ξ.
Prælia cum iaculis colui uolucresq́; ſagittas.

quaſi domeſticæ facultatis ſecuros ac negligentes, per iniuriam fieri diuites admoneret. Nam ut phyſicis placet, nihil oleo ſi corporibus exterius admouetur, ſalutarius: ſi interius, nihil pernicioſius eſt. Sic iuſtos aũt cæteris omnibus emolumento eſſe, cum ſibi ac ſuis facultatibus per incuriam detrimento ſint. Hac re ciuilis Ariſtidis dignitas poſteris eius interciſa fuit, ſi, quemadmodum à multis proditum eſt, neq; de dote filiabus, neq; de funere ſibi relinquendo cogitauit. Econtra Cato, cuius domus ad quartum uſque genus Romæ imperatores & conſules ædidit. Eius enim nepotes ac pronepotes ſummis magiſtratibus functi ſunt. Ariſtidis autem, qui Græcorum princeps fuit, ſtirpem ingens paupertas partim ad coniectorias tabulas reiecit, partim cum extremæ mendacitatis onus ferre non poſſent, ad ciuitatis largitionem ſupplices manus ſubijcere coëgit. Quo factum eſt, ut occaſione è medio ſublata, nihil à poſteris ſuis ſplendide, nihil magnifice geſtum ſit. Aut quid ſi hoc totum in cõtrouerſiam uocetur? Paupertas quidem per ſeipſam nulli turpitudini coniungitur: quod ſi negligentiæ, intẽperantiæ, luxus, imprudentiæ ſpeciem præ ſe ferat, probro ac uituperatione non uacat. Cæterũ in uiro modeſto, induſtrio, iuſto ac forti, qui omni cum laude in repub. uerſetur, graue magnitudinis animi teſtimonium eſt. Quis enim putet magnas res poſſe conficere, qui in humiles cogitationes animũ demittit? Nec profectò multos iuuabit indigentes, qui multis indigeat. Ego magni momenti uiaticum in repub. non diuitias, ſed † per ſe ſufficientiam exiſtimo. † αὐτάρκειαν Quæ quia luxurioſum omnem apparatum repudiat, nullius uoluptatis cauſa grauiſſimum ciuitatis munus intermittit. Deus ſiquidem nulla re ſimpliciter eget. Hinc illam hominũ uirtutem, cui minimũ alterius acceſſio neceſſaria eſt, perfectiſſimam ac diuiniſſimã putamus. Nam ut corpori optima ualetudine temperato, nec luxurioſo ueſtitu nec delicijs opus eſt, ſic uita & domus quæ bene ualent, non exquiſitis, ſed uilibus copijs cõtentæ ſunt. Neceſſitatis enim rationem habere pro facultatibus oportet. Velut ſi quis plurimas opes cumulat, cum pauciſſimis utatur, ei & multa deeſſe conſtat: uerum ſiue non utitur apparatu rerum quas appetit, uanus eſt: ſiue appetit, obſtat autem per auaritiam ſibi quo minus fruatur, miſer. B Ideóque libenter à Catone quærerem: Si diuitiæ in uſum aliquem referuntur, quodnam ei ornamentũ attuliſſent, qui in maxima copia mediocriter ac tenuiter uixit? Si uero (quemadmodum par eſt) in primis ſplendidum putamus quocunq; pane contentum eſſe, & eo uino uti, quod operarijs & ſeruis cõmune ſit, nec purpura nec tectorio domus egere, nihil horum Ariſtides, nihil Epaminondas, nihil M. Curius, nihil C. Fabritius, quod natura poſtularet, reliquere, ſed ea poſſidere noluerunt, quorum uſum improbarent. *Ariſtidis fortunam tenuioré excuſat.* Quid opus tanta cura, tanta uigilantia, tot unius aſſis cauſa loqui & ſcribere, quo pacto quis breui locuples fiat, ei qui ſic frugi ſit ut & opſonium ſibi iucundiſſimum rapis manu ſua appararet, & eius uxor pinſendi munus à ſua dignitate alienũ non putaret? Non ab re frugalitas per ſeipſam plurimum poſſe fertur, qua fit ut ſuperuacanearum rerum appetitu & cogitatione liberemur. Quapropter Ariſtidem in Calliæ iudicio dixiſſe perhibent, eos probè paupertate erubeſcere, qui præter uoluntatem pauperes eſſent: qui autem ex ſententia, ut ipſe, optimo iure gloriari. Ariſtidis profectò tenuitatem in deſidiam referre ridiculum eſt: qui non modo ſi quicquam turpe aut indecorũ perpetraſſet, uerum ſi barbarum unum ſpoliaſſet, aut unum hoſtium tabernaculum iuri ſuo uẽdicaſſet, facile locupletari potuiſſet. Hæc hactenus. M. Catonis imperia maximis rebus nullum fermè momentũ attulerũt. Ariſtide uero rem gerente, Marathona, Salamina, Plateæ, pulchritudine, ſplendore, magnitudine inter res à Græcia magnificentiſſime geſtas, facile ſibi principatũ obtinuere. *Geſtorũ utriuſ maior utilitas.* Nec Antiochus dignus eſt qui cum Xerxe conferatur, nec urbium cis Iberũ mœnia ſolo æquata, cum tot myriadibus, qui pedeſtribus naualibus ue pugnis ceciderunt, comparanda ſunt. In quibus Ariſtides nulli uirtute ſecundus fuit, ſed gloriam & coronas quemadmodum diuitias aſpernatus, facile laudis cupidis cõceſſit, quibus omnibus ſine dubitatione anterior ibat. Catonem equidem non accuſo, qui primũ ſibi locũ in omni genere uirtutis attribuit, cum ipſe in quadam oratione ſeipſum collaudare non minus deforme eſſe, quàm uituperare demõſtrauerit. Quæ cum ita ſint, eius qui ut alterius teſtimonio laudetur nõ indiget, uirtus meo iudicio perfectior eſt, quàm qui ſeipſum laudibus effert ac prædicat. Nam ut hi qui à ſtudio ambitionis remoti ſunt, honeſtiſſimum præſidium & non mediocre ad ciuile ac facile uiuẽdi genus uiaticũ adepti ſunt: ſic qui honoris cõtentioni ac cupiditati conflictantur, difficiles extant. Quæ res omniũ maxime liuorem

C atq; inuidiã paris. A quo alter prorſus liber fuit, alter ſatis ſupèrq; laborauit. Ariſtides quidem Themiſtoclis maximis in rebus ſocius & adiutor fuit, eiuſq; principatũ ac dignitatem quaſi ſtipator quidam tutatus, Athenas erexit. Cato uero Scipioni refragatus, illius aduerſus Carthaginenſes imperiũ penè ſubuertit atq; labefactauit, quo Annibalem inuictum uicit & profligauit. Multas deniq; calumnias cõmentatus, eum de ciuitate eiecit, & L. fratrem turpiſſima repetũdarum mulcta circũuenit. Continentiã autem à Catone plurimis & pulcherrimis laudationibus exornatã, Ariſtides puram & immaculatã omni ex parte ſeruauit. Cæterum Catonis nuptiæ præter ætatem ac dignitatẽ ſuam celebratæ, nec exiguas, nec leues ei maculas aſperſerunt. Nam ualde indecorum uidebatur, quod iam grandæuus adoleſcenti filio & nurui, clientis qui magiſtratui ſeruiens publice mercedem merebatur, filiam uxorem adduxiſſet. Verum ſiue uoluptatis cauſa fecerit, ſiue ſcorti gratia ira percitus filio ſuccenſuerit, & res ipſa & occaſio turpitudini coniuncta fuit. At ea excuſatio qua per diſſimulationẽ cum filio utebatur, ueriſimilis nõ eſt. Siquidem tales liberos certo iudicio relinquere cupiebat, initio generoſam fœminã ſibi matrimonio coniugem facere par erat, non autem donec occultum fuit, cum ea muliere per libidinem congredi, quæ ſibi iure copulata non eſſet. Quod ubi perſpicuum factum eſt, ſocerum ſibi fecit eum, cui facillime dicto ſuo parêre, non autem præſtantiſſimũ generũ deligere propoſitũ fuit.

PAVLI AEMILII VITA

LEONARDO ARETINO INTERPRETE.

VT VITAS ſcribere aggrederer, alij in cauſa fuere: ut porrò perſcriberem animumq; iam ad eam rem adhiberem, autor etiã egomet mihi fui, ſic in hiſtoria uelut in ſpeculo uitam ad illorũ uirtutes quomodocunq; expolire, & cõparare conatus. Eſt enim conuictui & cõuerſationi ſimilis res, cum apud nos ceu diuertẽtem unumquenq; procerũ illorũ, hiſtoria duce, hoſpitio accipimus, acceptũ contemplamur, quantus ſit, qualiſq;, ex omnibus maxime illuſtria, maxime ſcitu digna decerpentes. Quid per immortales, aut iucun-
D dius, aut ad inſtaurandos mores efficacius eſſe poteſt? Democritus igitur curandum eſſe dicit, quî auſpicata nobis uitæ exempla cõquiramus, ac domeſticis propeq; ſumptis, & frugi magis, quàm prauis infauſtiſq; proficiamus, dogmate nõ ſano, ſed quod in innumerabiles nos ſuperſtitiones abducat, in philoſophiã illato. Nos uero in hoc hiſtoriæ ſtudio & lectionis uſu ſic nos cõparemus, ut impreſſa ſemper probatiſſimorũ optimorumq; uirorũ animis noſtris memoria, ſi quid prauum, aut uitioſum, aut illiberale nobis eorũ quibus cum neceſſariò agemus, obtulerit cõgreſſus, id expellere & profligare ſenſim placideq;, mẽte noſtra ad pulcherrima uirtutum exempla reuocata, queamus: qualia tibi nunc Corinthij Timoleonis, & Aemilij Pauli uitã paramus, uirorũ non ſolum inſtitutis, ſed animi dotibus ſimilium, & in quibus dubiũ ſit, magis ne fortuna an prudentia, præclaras res geſſerint. Aemiliorum familiam in urbe Roma patritiã ſanè ac uetuſtam fuiſſe plurimi tradunt: quod uero primus qui nomẽ ei familiæ reliquit, M. Aemilius propter ſermonis lepiditatem, quam *αἱμυλίαν* Græci uocant, appellatus, Pythagoræ philoſophi puer fuerit, nõnulli ex ijs tradunt, qui doctrinã Numæ Pompilij regis in Pythagorã autorem referunt. Ex hac igitur familia multi præſtantes uiri & claritatẽ aſſequuti, uirtutem feliciter adamarunt. Sed L. Pauli aduerſa apud Cannas fortuna prudentiam ac fortitudinem eius oſtendit. Nam poſtquã collegã ſuum à conſilio dimicandi remouere ſuadendo non potuit, inuitus licet, pugnæ quidem particeps, fugæ uero nequaquã particeps, ſed autore periculi ac pugnæ fugam arripiente, ipſe manens aduerſus hoſtes pugnando interijt. Hic filios habuit Aemiliam, quæ Scipioni magno nupta fuit, & Paulum de quo hæc ſcribimus, qui in ætate florẽti gloria & uirtute clarorũ uirorum effulſit, non ea ſequutus quæ tunc cætera iuuentus ſequebatur, nec per eandem uiam ingreſſus. Non enim ſe in cauſis orandis, nec in ſalutando ac prenſando homines, quibus artibus pleriq; fauorẽ ſibi popularẽ captabant, cum tamẽ ad utrũq; foret non ineptus, exercuit, ſed ut præſtantiorem utiq;, fortitudinis & integritatis gloriã ſibi quærere ſtuduit. Primum è magiſtratibus ædilitatẽ petens, duodecim cõpetitoribus, quos omnes poſteris tẽporibus cõſules fuiſſe tradunt, ſuffragijs populi Romani prælatus eſt. Augur deinde factus, ſic patrijs moribus intendit, ſic ueterũ circa diuina obſeruantiã diſciplinamq; cognouit, ut nominis & honoris duntaxat gratia concupitũ prius, auguratum inter ſupremos magiſtratus habendum

Ad rempublicã quo gradu acceſſerit.

A bendum oſtenderit, philoſophis aſtipulatus, qui religionẽ ſcientiam cultus diuini eſſe definiũt. Cuncta enim faciebat cum peritia & ſtudio, eiq; uni rei cæteris omiſſis, cum in hoc erat, animũ intendebat, nihil prætermittens uel addens, ſed & aduerſus collegas ſemper etiam pro minimis inſiſtens, & docens quod etſi maxime quis rem diuinam facilem exiſtimet, & ſine querela negligentiæ, tamen nequaquã eſſe ferendam ciuitatẽ, quæ illam negligi patiatur. Neminem enim ab initio magno exceſſu rempub. turbare, ſed magnarũ rerum cuſtodiã tollere, qui in paruis ac minimis diligentiã abiecit. Eo modo diſciplinæ militaris ac morum cuſtodem & obſeruatorem ſe præſtitit, non gratiã militũ captans in exercitu, nec ut pleriq; illius ætatis homines, ſecũdos magiſtratus per gratiã priorum ſibi cõparans, ſed ueluti ſacerdos aliorũ ſacrorum circa mores dux & exemplar cuiq; exiſtens ſic adminiſtrabat, ut ſecundarũ partium exiſtimaret, hoſtes uincere, primarũ uero, ciues dirigere. Durante aduerſum Antiochũ bello, & peritiſſimis rei militaris hominibus ad illud cõuerſis, alterum ab Heſperia exortũ eſt bellum, magnis in Iberia motibus ſuſcitatis. Ad hoc bellum Aemilius miſſus, nõ cum ſex, ut cæteri prætores, ſed cum duodecim ſecuribus, ita ut dignitas conſularis imperio eius ineſſet. Bis ſignis collatis hoſtes ſuperauit, interfecitq; circiter XXX. hominũ millia: manifeſteq; apparuit, uictoriam ex induſtria eius partam fuiſſe, habilitate locorũ, & tranſitu amnis, facilitatem uincẽdi militibus præſtantis. Vrbes uero CCL. in deditionẽ recepit, pacatamq; prouinciã relinquens, ne una quidem drachma ditior q̃ profectus fuerat, reuerſus eſt. Erat & in cæteris haudquaquã pecuniarũ ſtudioſus, ſed ſumptuoſus ac liberalis: nec multa habebat, ſed cum dos mulieri reddenda fuit, uix patrimoniũ eius ſufficit. Vxor fuit illi Papyria Mnaſonis uiri cõſularis filia, quam poſt longũ coniugij tẽpus repudiauit, licet pulcherrimã ſobolem ex ea ſuſcepiſſet. Hæc enimglorioſiſſimũ Scipionẽ & Maximum Fabiũ pepererat. Quæ autẽ cauſa diuortij fuerit, non extat, ſed uidetur aliqua efficax ratio affuiſſe. Illud autẽ conſtat, cum amici familiareſq; diuortiũ grauiter improbantes, Aemilio dicerent, nónne hæc modeſta, nónne formoſa, nónne fœcunda? porrexit ille pedem & calceũ oſtendens, Nónne pulcher hic calceus, nónne nouus eſt? inquit, ſed nec quiſquã ueſtrũ nouit, qua ex parte meum cõtorquet pedem. Sic enim ſe res habet. Magna quidem plerunq; & manifeſta errata mulierũ, cauſam diuortij præſtiterunt. Nonnunquam tamen ex quadam diuerſitate morum, frequẽtes & paruæ offenſiones latẽter exortæ, uiros ab uxoribus alienarũt. Poſt diuortium Papyriæ, aliam uxorẽ accepit, ex qua cum duos filios ſuſcepiſſet, eos quidem domi habuit, alios uero duos priores maximis & clariſſimis domibus per adoptionẽ inſeruit: quorum maior à Fabio Maximo quinquies conſule, minor à Scipione Aphricano adoptatus, Scipio appellatus eſt. Ex filiabus uero alterã M. Catonis filius, alteram Elius Tubero uxorẽ accepit. Erat autẽ Tubero uir optimus, magnæq; in repub. autoritatis, ſed ita tenui patrimonio, ut ſex & decem uiri ex Tuberonũ familia omnes ſimul in unis ædibus & quidem modicis, cum cõiugibus & liberis habitarent. In has ædes Pauli Aemilij bis conſularis & triumphalis filia deducta eſt, in eiſq; habitauit: nec puduit eam paupertatis uiri, ſed uirtutẽ admirata eſt, per quã pauper erat. At uero ætatis noſtræ fratres cognatiq;, niſi regionibus & fluminibus & muris cõmunia diuidant, niſi magnis ſpatijs interiacẽtibus ſeparentur, litigare inuicem non ceſſant. Hæc ſecum cogitandi conſiderandiq; facultatẽ hiſtoria præbet, his qui conſilium quærũt. Conſul autẽ factus Aemilius, bellum geſſit aduerſus Ligures, homines bellicoſos & ob uicinitatẽ Romanorũ bellandi peritos. Incolunt enim extremam Italiæ oram, quæ ad Alpes pertinet, ipſarumq; Alpium quantũ Tyrrheno abluitur pelago, & cõtra Libyam conſurgit, permiſti Gallis & Iberis maritimis, tunc autẽ prædatorijs nauigijs mare uſq; ad Herculeas columnas infeſtabãt. Cõtra eos igitur Aemilius conſul cum octo millibus militũ miſſus. Hac paucitate copiarũ aduerſus triginta millia hoſtium conflixit, eiſq; in fugam uerſis, & intra mœnia cõpulſis, ſpem bonã humanitatis præſtitit: neq; enim uolebant Romani Ligurũ gentẽ omnino delere, ſed ueluti ſpem ac præſidium aduerſus gallicos tumultus qui Italiæ cõtinuè imminebãt, relinquere. Aemilij igitur fiducia adducti Ligures, naues & oppida illi dederũt. Ipſe uero dirutis mœnibus, nec genere ullo iniuriæ aliter illato, urbes quidẽ reſtituit, naues uero omnes ademit, nec illius multitudinis nauigiũ ſupra triſcalmũ eis reliquit. Homines autẽ tam mari quàm terra à Liguribus antea captos, ciues peregrinoſq; liberauit. Hæc in primo cõſulatu digna memoratu ab eo geſta. Sequẽti uero tẽpore cum ſæpius conſulatũ petiſſet, nec ſuffragia ciuiũ uotis eius reſponderent, quaſi ſpretus ac repulſus, quietẽ ſibi agendã putauit, ſolum augurijs & erudiendis filijs intẽtus. Docuit autẽ ipſos & Romanã diſciplinã, quam ipſe doctus erat, & græcas inſuper artes: nõ enim ſolum grãmatici, ſophiſtæ, & rhetores, uerumetiã fictores, pictoreſq;, & equorũ, canũ, uenationumq; ma

Grauitas ingenij.

Vxor. Liberi.

C giſtri circa adoleſcentes uerſabantur. Ipſe uero pater niſi quid publici muneris impenderet, eorum exercitationibus ſtudijsq; intererat, miro amore erga natos affectus. Ea tẽpeſtate bellum aduerſus Perſem Macedoniæ regem pop. Ro. gerebat. Duces uero ad id bellum miſſos premebat infamia, quod eorum ignauia imperitiaq; turpiter ac ridicule res gererent, ſuſtinerentq; potius quàm inferrent bellum. Nuper enim Romani Antiochum ultra Taurũ depulſum, Syriaq; incluſum, quindecim millibus talentis pacẽ redimere coëgerant, ac paulò ante in Theſſalia Philippum profligarant, & Græciam à dominatu Macedonũ liberauerant. Vicerant etiam Annibalem, cum quo nullum utiq; regem conferendum bello exiſtimabant. Non ergo ferendum uidebatur, ut cõtra Perſem ex æquo pugnarẽt, tandiu cum reliquijs profligati patris reſiſtentem. Ignorabant enim Macedonicã rem poſt Philippi profligationẽ multo quàm antè fuerat, ualidiorem effectam fuiſſe, de qua altius paulò repetitis rebus pauca narrabo. Antigonus qui inter Alexãdri ſucceſſores potentior fuit, quiq; etiam genere ſibi regiũ nomen uendicabat, filium habuit Demetriũ. Hic Antigonũ filium, qui Gonatas cognominatus eſt: ille alterum Demetriũ genuit, qui & ipſe breui tempore regnauit, & filium reliquit Philippũ puerum. Veriti igitur principes Macedonũ ne defectu regis turbarentur res, Antigonum nepotem eius qui obierat, induxerunt, traditaq; ei uxore Philippi matre, primo tutorẽ & ducem, pòſt ipſius benignitatem experti, etiam regem appellarũt. Fuit autem eidem cognomẽ Doſon, quod multa promitteret, pauca impleret. Poſt hunc regnans Philippus ab ipſa adoleſcentia egregie floruit, fuitq; de illo expectatio, quaſi in antiquũ culmen reſtituturus Macedoniam foret, & Romanorũ potentiã, quæ ſuper alias creuerat, depreſſurus. Sed hic ingenti pugna apud Scotuſſam à Q. Flaminio ſuperatus tunc ſeſe contraxit, Romanorumq; poteſtati omnia permittens, mediocri mulcta contentus remanſit. Poſtea uero pœnitentia ductus, ac exiſtimans Romanorum nutu regnare, captiui delicioſi eſſe potius, quàm uiri alte ſentientis & animũ habentis, mentẽ ad bellum conuertit, clamq; & aſtute rem præparauit. Vrbes enim omnes quæ in itineribus littoribusq; erãt, debilitari ac exinaniri patiens, ut ſic omnino ſuſpicionẽ auferret, contemnereturq;, magnas ſuperioribus Macedoniæ partibus copias parauit, mediterranea oppida, caſtellaq;, & urbes armis, opibus, hominibusq; muniuit, exercuitq; obſcure atq; latenter. Armorum quantũ triginta millibus ſufficerent, iacebat: octingenta uero millia modiorum tritici intra muros aſſeruabat: pecu-

D niarum tantum coegerat, quantũ decem annis ſufficere conductorũ militum ſtipendio poſſet. Sed ipſe antequã ea quæ agitabat animo ad effectũ produceret, dolore & pœnitẽtia quod Demetrium filium ob calumniã fratris iniuſte necauiſſet, uitam amiſit. At Perſeus qui ei ſucceſſit, ſtatim unà cum regno inimicũ aduerſus Romanos animũ patefecit, nequaquã idoneus ad tantam molem belli ſuſtinendam, ob ſecordiam & morũ improbitatẽ, multaq; alia uitia, inter quæ auaritia plurimũ dominabatur. Et creditur quidem non legitimus filius, ſed ſubdititius fuiſſe, genitrice Gnathænia Argolica Medica, & ex hoc machinatus Demetrij mortem, ne domus legitimo ſucceſſore cognito alienũ reijceret. Sed quanquã ingeneroſus ipſe & humilis, tamen ob robuſtas regni opes longo tempore aduerſus Romanos reſtitit, duceſq; eorũ conſulares & exercitus & claſſes contriuit. Nam P. Licinio qui primus Macedoniam ingreſſus eſt, equeſtri certamine ſuperato, duo millia & quingentos ex Romanis occidit, ſexcentos autem uiuos cepit. Apud Oreum uero ex inſperato ſtationem Romanorũ aggreſſus, uiginti magnas naues onuſtas, & alias multas ui cepit. Hoſtilium uero circa Elimæam reiectum per Theſſaliam irrumpere conantem, ad pugnam prouocãdo cõterruit, ac in eo ipſo bello, quaſi parũ ſibi negocij & facile cõtemnendum à Romanis eſſet, contra Dardanos cum exercitu profectus decem millia hominum occidit, prædaq; ingenti ditatum exercitũ reduxit. Concitauit & Galatas circa Iſtrum incolentes (Baſternæ hi nominantur) gentem pugnacem & equitatu maxime ualentem. Illyrios etiam ſibi cõiungere per Genthium regem tentauit: fuitq; rumor, barbaros mercede adductos per inferiores Galatiæ partes iuxta Adriaticũ ſinum Italiam irrupturos. Hæc Romæ nunciata, effecerunt, ut homines reiecta potentiũ gratia, uirum idoneum tantis rebus gerendis huic bello præficerent. Hic erat Paulus Aemilius ætate quidem ſenior (quippe ſexageſimũ iam agebat annum) ſed robuſto corpore, & filiorũ adoleſcentiũ, amicorumq; & neceſſariorũ multitudine circũſeptus, qui omnes uoluntati pop. Ro. ad conſulatũ ipſum inuitãtis parẽre Aemilium ſuadebant. Ipſe uero à principio cunctatus, ſuaſiones reijciebat, eorum ſtudium & cupiditatem arguens, quaſi ſibi nõ expediret conſulatũ gerere. Sed tãdem cõcurſu populi, qui ſingulis diebus ad eius ianuã conueniebat, & ad deſcendendum in forum prouocabat, uociferabaturq;, confirmatus, ad petendum deſcendit, nec in eius petitione tam affectare conſulatum, quàm ciuibus

ſuis uicto

A ſuis uictoriam repromittere uiſus eſt. Deſignatus fuit conſul cum ſumma ſpe ac uoluntate pop.
Rom. nec expectatũ ut ſortitio fieret, ſed ſtatim Macedonia prouincia ei cõmiſſa, bellumq; de-
mandatũ fuit. Ferũt cum ipſe poſt hæc domũ magna ciuiũ frequentia reductus, Tertiam filiam
adhuc paruulam lachrymare conſpexiſſet, eamq; cõplexus cauſam luctus peteret, reſpondiſſe
illam, quia Perſeus mortuus eſſet: erat autem catulus puellæ ſic nominatus. Tũc Aemilius: Ac-
cipio, inquit, omen filia. Dij bene uertant. Hæc Cic. orator in libris de diuin. ſcribit. Cum uero
mos eſſet, ut qui deſignati conſules erant, gratias populo agerent, benigneq; alloquerẽtur, Ae-
milius aduocata concione inquit, ſe primum quidem conſulatũ, gratia ſuijpſius, ſecundum ue-
ro, gratia populi Rom. qui id flagitabat, petiſſe. Itaq; ſe nullas eis habere gratias, quinimò ſi cen
ſerent id bellum melius per alium geri poſſe, læto animo ſe conceſſurum: quod ſi in ipſo fidu-
ciam haberent, ne turbarent, nec uerba facerẽt, ſed cum ſilentio quæ opportuna forent, ſubmi-
niſtrarent. Nam ſi imperatori imperare uellent, magis quàm antè ridiculos in ſuis expeditioni-
bus futuros. Per hæc uerba plurimũ autoritatis ſibi apud pop. Rom. cõparauit, magnamq; ex-
pectationẽ præbuit futuri euentus, lætantibus cunctis, quod gratioſos adulatores tranſgreſſi, ui-
rum elegiſſent qui fiduciã ſui prudentiamq; haberet. Ita in uincendo & alijs dominando pop.
Rom. ipſe uirtutis & honeſtatis ſeruus erat. Aemilius Paulus ut ad bellum profectus eſt, quod
facilitate nauigationis uſus tutè ac celeriter ad exercitum peruenerit, felicitati eius imputo: ſed
quæ in bello geſſit, partim audaciæ & prõptitudini eius, partim rectis conſilijs, partim amicorũ
obſequijs adſcribo: nec uideo cur felicitati tribuendum ſit, ubi boni conſilij & conſtantis animi
rationẽ uidemus: niſi fortaſſe quis dicat, Perſei auaritiam Aemilio bonã in rebus agendis fuiſſe
fortunã, qui rem Macedonicã magnifice roboratam, per auaritiã eneruauit ac ſubuertit. Acce-
debant ad eum ex Baſternis decẽ millia equitũ, tondemq; transfugæ, uiri ſtipendia facere cõſue
ti, quibus nec agrũ colendi, nec nauigandi, nec paſcendi pecoris ſcientia erat, ſed unum opus ar
temq; unam duntaxat norãt, pugnare ſcilicet ac uincere: qui poſtquã cum exercitu regis circa
Medicã coniuncti fuerũt, proceris corporibus & mirabili uirtute, ferocia, atq; ad pugnã tanta
ſpe Macedones implerũt, ut exiſtimarent Romanos nullo modo expectaturos pugnã, ſed uel
ad ipſum aſpectum & motũ terribilem & inſuetũ conterritos, eſſe fugituros. Hanc igitur ſocie-
B tatem auxiliumq; tanta ſpe plenũ, Perſeus ob puſillanimitatẽ auaritiamq; abiecit. Nam cum à
ſingulis ducibus mille poſtularetur, ad auri magnitudinẽ exclamans, ſtulto conſilio abdicauit,
proditq; ſocietatẽ, quaſi non aduerſus Romanos bellum gereret, ſed pro Romanis pecuniæ
parceret, ueluti illis cum quibus bellum gerebat, rationẽ redditurus de his quæ in bello ipſo ab-
ſumpſiſſet: & præceptores habuit eos qui alio quàm †decem millium apparatu, collecti & nego †*Legiones cre-*
cijs dediti aderãt: ille uero cõtra tantas uires, contra bellum cui tantũ erat inſumptũ, occurrens, *do intelligit.*
aurũ metitur, obſignatq;, ueluti alienũ attingere ueritus. Atq; hoc fecit non Lydus quidam, nec
Phœnix, ſed qui Alexandri ac Philippi uirtutes per conſanguinitatẽ ſibi uendicabat, qui res pe
cunijs, nõ rebus pecunias emi exiſtimãtes, omnia poſſederũt. Dictum eſt enim apud antiquos,
non Philippũ, ſed Philippi aurũ Græciam ſubuertiſſe. Et Alexãder cõtra Indos profectus, cum
uideret exercitũ grauem onuſtumq; Perſica gaza, primum ipſe regios currus cremauit, deinde
alios monuit ut idem facerent, leueſq; & ſine impedimẽtis ad hoſtes euaderent. At Perſeus plu
ris exiſtimans aurũ, quàm ſeipſum ac filios & regnũ, noluit pro ſalute ſua paucas abijcere pecu
nias, ut cum multis diuitijs aſportatus captiuus locuples, Romanis oſtẽderet, quãta fretus par-
ſimonia aurum eis cuſtodiſſet. Nec ſolum Galatas auertit, ſed etiam Genthium Illyricũ, quem
ſub ſpe trecentorũ talentorũ in ſocietatem belli aſciuerat, cuius legatis cum pecuniã numeraſ-
ſet, & aſſignandam permiſiſſet, ac ipſe Genthius his confiſus in ſocietatẽ belli ueniſſet, facinus
indignũ ac impium molitus eſt Perſeus. Captis enim Romanorũ legatis, & in uincula cõiectis,
quoniã ſperabat ea de cauſa ad confectionem belli non amplius peregrinis opus fore, in tantas
cõpactum inimicitias Genthiũ dimiſit, & cõtra fidem pecunias abnegauit, & paulò poſt ipſum
cum liberis & coniuge regno pulſum à L. Anitio prætore cõtra eum miſſo deſpexit. Aduerſus
hunc igitur talem hoſtem profectus Aemilius, ipſum quidem cõtempſit, potentiã tamen eius
copiaſq; admiratus eſt. Habebat enim quatuor millia equitum, peditum uero in phalangem re-
dactorum circiter quadraginta millia, cum his copijs iuxta littus ſub ipſo Olympo monte con-
ſederat, locis & natura inuijs, & ab ipſo dedita opera undiq; ſeptis, aggeribuſq; munitis, ratus
productione temporis & inopia rerum ſe conſulem fatigaturum. At Aemilius ea quidem in-
duſtria erat, ut nihil intentatum relinqueret. Et milites quidem (nam hoſtem non metuebant)
& qui ſe conſilijs admiſcentes rem perturbabant, increpuit, eiſque edixit, ne ſe ſuperuacuis

C oneraret curis, ſed corpora ſua duntaxat armaq; curarent, ut ſic præſtò forent, cum tẽpus poſceret, uterenturq; gladio Romano more, cum dux iuberet. Nocturnas autem uigilias ſine armis fieri iuſſit, ut magis attente uigilarent, & metu hoſtium, ſublata reſiſtendi fiducia, aduerſus ſomnum pugnarent. Cum uero exercitus aquarum penuria laboraret (nam paucis in locis, & ea ipſa mala, in ipſo littore ſurgebat) proſpiciens Aemilius magnum multisq; arboribus contectum montem Olympum ſupereminentem, atq; coniectans ex uiriditate ſyluarũ latices aquarum ſubeſſe, lacus & exitus pluribus locis ſub ipſo monte confodit, qui ſtatum affluenti aqua repleti fuerunt. Atqui negant quidam aquarum fontes his locis ſubeſſe ex quibus fluunt, nec patefactionem eruptionemq; eſſe earum, ſed generationẽ atq; concurſum illic fieri liqueſcẽtis materiæ. Liquefieri autem denſitate ac frigiditate humidam diſtillationem, cum ex abditis fluit. Veluti mulierum ubera non quemadmodum uaſa ſunt lactis fluere parati, ſed conuerſo in illa nutrimento lac faciunt, & emittunt: ſic frigida & cauernoſa terræ loca aquam non cõtinent latentem, neque ſinus habent fluxus & undas ex præparato ac ſubiecto manantes principio, ſed ſpiritum & aërem premendo condenſandoq; in aquam conuertunt: uerũ enim dum loca fodiuntur, magis emergit ac profluit, propter cõtractionem, quemadmodum ubera manu agitata magis reſoluuntur. Qui hæc dicunt, materiam tradiderũt ambigendi, utrum ſanguis animalibus inſit, an ad ipſa uulnera ſpiritus cuiuſdam aut carnis mutatione generetur ac profluat. Arguuntur autem ob flumina dum fodiuntur metalla ſub terram reperta, non paulatim collecta, ut deceret, ſi generationẽ ſubitaneam haberent, ſed pleno gurgite fluentia, & nõnunquam ex petra per uim fracta fluxus aquarum exiliuit ac ſubinde deſijt. Sed hoc ſatis. Aemilius quoſdam dies quietem egit, & tradunt in magnis exercitibus ita propinquis nunquã tantam fuiſſe quietem. Cum uero omnibus agitatis perquiſitisq; unã duntaxat uiam qua ad hoſtes iri poſſet, per Perræbiam & Pythiũ, & petrã ſine cuſtodia relictam, cõperiſſet, plus ſpei quod non cuſtodiebatur, quàm deſperationis ob aſperitatẽ locorũ aſſumens, retulit ad conſilium, quid ſuper hoc agendũ eſſet. Primus omnium qui aderant Scipio Naſica, qui poſtea princeps ſenatus fuit, negociũ ſuſcepit, ut per ea loca ad hoſtium caſtra euaderet. Secũdo loco Fabius maior inter Aemilij filios (& erat admodum adoleſcens) præſtò ſe obtulit. Eos collaudatos Aemilius dimittit, milites q; illis dat,

Aqua quomodo generetur in locis effoſſis.

D nõ quot Polybius ſcribit, ſed quot ipſe Naſica ſe accepiſſe dicit in quadam epiſtola, quam de his ad quendam regem perſcribit, inquiens: Erant extra ordinem ſociorum & latini nominis tria millia, ſiniſtrum uero cornu circiter quinq; millia. Præterea CCXX. equites, & Cretenſes Thracesq; permiſti ducenti. His copijs Naſica acceptis, uerſus mare iter tenuit, atq; ad Heraclium caſtra poſuit, quaſi nauibus circunferri ad hoſtem deberet. Sed cum cœnauiſſent milites, & iam tenebræ forent exortæ, patefacto primoribus conſilio, per contrariam partem longe à mari eos ducit, ac totam noctem profectus ſub ipſum Pythium conſedit. Hic Olympi montis altitudo ſupra decem ſtadia attollitur, idq; ſignatur epigrammate in hunc modum:

Olympi montis altitudo.

Montis Olympiaci culmen quà mœnia Phœbi
    Bis quinis ſtadijs uerticibus ſuperat,
Deprehendit relegens iter hàc idem & monumentum
    Filius Eumeli, Xenagoras poſuit.

Atqui dicunt geometræ, neq; altitudinem montis, neque profunditatem maris ultra decem ſtadia protendi. Xenagoras tamen non temere, ſed certa ratione & inſtrumentis uidetur menſuram poſuiſſe. Naſica igitur in hoc loco pernoctauit, Perſeo nihil tale ſuſpicãte, utpote qui Aemilium quieſcentẽ ſuo loco cernebat. Cretenſis quidam transfuga circumuentionẽ Romanorum patefecit, ad cuius nunciũ turbatus Perſeus, caſtra quidem non mouit, ſed decẽ millia conductorum militũ alienigenarum, & duo millia Macedonum, Milone duce, ad ea loca transmiſit, qui præuenire & ſyluas occupare properent. In hos dormientes adhuc impetum ab Romanis factum Polybius tradit: ſed Naſica acrem pugnã in montibus cõmiſſam, magnumq; periculum fuiſſe ſcribit, & ab ſeſe quendam Thracem in manus profectũ mucrone transfixũ cecidiſſe. Superatis itaq; hoſtibus, & Milone abiectis armis turpiter fugiẽte, perſequutus Naſica ſimul milites ad quem uolebat locũ perduxit. Magna ex hoc trepidatione apud hoſtes exorta, rex cõfeſtim retrorſum caſtra mouit, non ſatis bona ſpe, ſed aut ibi ante Pydnam ſubſiſtere, & fortunã experiri pugnæ neceſſarium erat, aut diuiſo per urbes exercitu, bellum ſuſtinere. Amici regem ad pugnam cohortabantur, abũdare illum multitudine hominum, eosq; pro coniugibus & liberis fortiter pugnaturos, rege ipſo præſente, & ſe periculis obiectante. His rationibus confirmatus, ſe ad prælium comparauit, & loca delegit opportuna, ac duces præfecit, quaſi confe-

ſtim pu

A ſtim pugnaturus. Locus planitiem habebat phalangi aptam & tumulos frequētes, ut ex alio in alium leuis armaturæ miles progredi, & ſeſe recipere ualeret. Eſon per medium fluebat amnis, & Leucus, qui licet non nimium profundi (æſtatis enim tunc erat extremum) uidebantur tamen quoddam impedimentum Romanis allaturi. Sed poſtquam Aemilius cum Naſica ſe coniunxit, & uerſus hoſtem ire perrexit, conſpecta multitudine & ſtructura ad pugnam, parumper ſubſtitit, ſecum ipſe cogitans. At iuuenes qui aderant pugnæ auidi, ad ipſum properantes, ne tempus tereret, rogabāt. Maxime uero omnium Naſica ob recentem uictoriam elatus, Aemilium perurgebat. Sed Aemilius ridens, Si tua, inquit, iuuenta mihi foret: at multæ quidem uictoriæ eorum qui uicti ſunt errata docentes, prohibent me ex uia contra phalangem inſtructam paratamq; dimicare. His ſimul dictis, eos qui prima in fronte erant, in cohortes ordinari, ut ſic ſpem pugnæ aduerſarijs non auferret, poſtremos caſtra munire, & uallum iacere iubet, atque inde ſine aliquo tumultu intra uallum omnes reduxit. Ea nocte cum iam cœnaſſent, & quieti ſomnoq; indulgerent milites, luna obſcurari cœpit, ac deficiente lumine, multisq; coloribus mutata, tandem nuſquam apparuit. Romanis, ut conſuetudo eſt, tinnitu æris lumen eius reuocātibus, & ignes multis facibus ad cœlum tollentibus, nihil ſimile à Macedonibus factum, ſed metus & horror caſtra eorum habebat, ac ſermo clàm per multos ierat, defectum regis per id oſtentum ſignificari. Aemilius autem licet non ignarus uariorum defectuum, & quomodo luna in umbram terræ delata certis ſpatijs abſconderetur donec iterum relucēſceret, tamen ut religioſus ſacrorum cultor, ut primum lunam deductam proſpexit, undecim tauros ei mactauit. Inde prima luce Herculi ſacra faciens, † non litauit uſq; ad uiginti hoſtias: in uigeſimaprima apparuerunt ſigna, uictoriam reſiſtentibus promittentia. Sacro igitur centum boum, & ludis deo uotis, aciem per primores ſtrui iuſſit, ipſe declinationem ſolis expectans, ne aduerſus milites impediret, tempus trahebat, ſedens in tabernaculo, ex ea parte qua ad hoſtes reſpectus erat, aperto. Circiter horam uero nonam, alij dedita ab Aemilio opera, ut ab hoſtibus initium pugnæ foret, equum effrenū immiſſum, & ex huius perſequutione principium prælij exortum: alij dum pabulatu redirent Romani, impetum in iumenta factum à Thracibus dicunt, his ſeptingentos primum Lygures auxilium impigre tuliſſe, alijs deinde alijs ſuccurrentibus, quo-

Peritia militaris.

† οὐκ ἐκαλλιέρει. haud auſpicata ſacra expetus eſt uſq; ad uigeſimamprimā hoſtiam. Vide Suidam.

B uſque pugnari iuſto prælio cœptum ſit. Aemilius igitur ueluti gubernator præſenti tempeſtate ac motu caſtrorū, magnitudinem futuri certaminis iam inde proſpiciens, ex tabernaculo proceſſit, ac legiones adiens pro tempore cohortatus eſt. At Naſica per ea loca in quibus pugnabatur obequitans, cernit hoſtem quantū nunquam antea, pugnam capeſſere. Primi erant Thraces, quorum aſpectum inquit ſe permaxime horruiſſe, homines proceris corporibus, albis ac lucentibus ſcutis, armatura ocrearum, nigras induti tunicas, graues enſes & rectos ab dextris humeris quatientes. Iuxta Thraces conducti milites ſubibant, quorum uaria erant & permiſta tela. Tertium erat agmen Macedonum delectorum. Hi fulgebant auratis armis, & nouis ac rutilantibus ſagis: quibus conſtitutis in ordinem, ſplendore quidem campum, clamore autem adhortantium etiam colles compleuerant. Tanta audacia & impetus annitentium, ut prima cadauera non amplius duobus ſtadijs longe à Romanorum caſtris accumberent. Facto primo impetu conſpexit Aemilius, Macedones qui in agmine erant, ſariſſas in clypeos Romanorum adigentes, nec ita cominus pugnantes, ut gladijs attingi poſſent, nonnunquam uero reiectis peltis, uno omnes ſigno ſariſſis incumbere, ac Romanas acies propellere. Hoc igitur robur phalangis & impetum cernens, obſtupuit, formidauitq;, & poſtea quidem commemorare crebrò ſolebat, ſe nunquā ſpectaculum terribilius conſpexiſſe: ſed tunc hilarem ſe ac lætū pugnantibus oſtendens, abſq; caſſide & thorace obequitabat. Perſeum uero ſcribit Polybius, dum iniretur prælium, præ metu in urbē ſe retuliſſe, uelato receſſu, quaſi Herculi ſacra facturus, qui ignaua ſacra ab ignauis non recipit, neq; contra fas uota exaudit. Fas etenim non eſt, neq; eum qui non iaculatur, ſigno potiri: neq; eum qui non permanet, uincere: nec eum qui nihil agit, bene agere: neq; malum, felicē eſſe. Sed Aemilij uotis aderat deus. Orabat enim uictoriā belli, arma uibrans & pugnans. Scribit tamē quidam Poſidonius qui ſe illis tēporibus ac rebus interfuiſſe affirmat, & hiſtoriā huius belli pluribus libris explicuit, Perſeū non timore, nec per occaſionē ſacrificij acie exceſſiſſe, ſed quod ei pridie equino calce percuſſum crus fuerat, & in prælio, quanquam nō bene haberet, & ab amicis prohiberetur, inermē ſeſe phalangi permiſcuiſſe: ubi cum uaria utrinq; uolitarent tela, ferreū pilum incidiſſe in ipſum, ex tranſuerſo in latus dextrū, citra uulnus præteriſſe, carnē tamen ita perſtrinxiſſe, ut multo tēpore nota remaneret. Hæc Poſidonius de Perſeo tradidit. Romani cum aduerſus phalangē acriter reſiſterēt, nec propellere eam

Thraces.

C poſſent, Salius Pelignorum præfectus raptum ſignum in hoſtes proiecit. Pelignis uero (neque
enim fas Italis ſignũ deſerere) ad eum locũ impetũ facientibus, graue erat certamen, magnumq́
utrinque diſcrimen: nam hi perfringere ſariſſas enſibus, & ſcutis repellere conabantur, & ipſas
quidem manibus apprehendebant: illi impetu ſariſſarum annixi, & Romanos cum ipſis armis
tranſuerberãtes, nec tegmen enim clypei, nec thorax reſiſtere poterat, corpora Pelignorum † ſu
pra caput proijciebant, nulla ratione, ſed ferarum ritu, ſe in uulnera mortemq́ certiſſimã præ-
cipitantium. Sic iam qui primo loco pugnabant confectis, mota eſt loco ſecunda acies, nec ta-
men fuga erat, ſed relatio pedum uerſus collem, qui Olocrus appellatur, adeò ut Aemilius hæc
cernens, ueſtem præ dolore abſciderit, ut Poſidonius ſcribit. Sed cum loca iniqua eſſent, & ob
id phalanx utpote in longum protenſa continentiam non haberet, ſed quibuſdam in locis ru-
pta atq́ inflexa foret, ut conuenit in magno exercitu ac uarijs pugnantium inſultibus, Aemi-
lius re animaduerſa cohortes celeriter diuiſit, eaſq́ non aduerſus totam phalangẽ una pugna,
ſed ſpatia quæ inter hoſtium aciem uacua erant occupare, & pluribus ſimul locis manus conſe
rere iubet. Hoc primores ab Aemilio, ac milites à primoribus docti, ut primum ſubeuntes in-
terceperunt loca aliorũ, ex obliquo nuda fodientes latera, alios circumuenientes, robur & com
mune phalangis opus ſtatim deperijt. In congreſſibus autem in quibus uir aduerſus uirum, aut
pauci aduerſus paucos certabant, Macedones paruis gladiolis pedeſtria ac ſolida Romanorum
incaſſum ferientes ſcuta, ac leuibus ipſi peltis aduerſus graues ictus gladiorum pondere, & ui
ad corpus uſque per omnia arma deſcendentium, reſiſtere nequeũtes, uertebantur. Hic dum
acriter pugnaretur, M. filius Catonis, Aemilij gener, cum multa fortitudinis ac audaciæ facino
ra pugnãdo ædidiſſet, tandem gladium amiſit. At ipſe utpote adoleſcens alti cordis multiſq́ di-
ſciplinis nutritus, & magno patri magnæ uirtutis opera reddere obnoxius, nequaquam ſibi ui
uendum exiſtimabat, ſi eius ſpolio potirentur hoſtes. Itaque per prælium diſcurrens ubi quem
amicum aut familiarem conſpiceret, eum ſibi cõuocabat. Per hunc modum collecta iuuenum
manu, impetum facit, multiſq́ uulneribus & cædibus hoſtem repellunt, nudatoq́ loco gladiũ
quærunt: quem poſtquam tandem in magno armorum ac cadauerum aceruo inuenerunt, ex-
ultantes lætitia, rurſus maiori impetu in hoſtes feruntur, ac tandem delectorum acies (tria mil-
D lia hi fuerunt) dum acriter reſiſtunt, & ordinem ſeruant, ad unum interficiuntur omnes: alio-
rum uero fugientium magna fuit ſtrages, ut campus quidem undique cadaueribus, Leucus au
tem fluuius ſanguine compleretur. Tradunt in ea pugna ſupra uigintiquinq́ millia hominum
cæſa fuiſſe Macedonum: Romanorũ uero, ut Poſidonius ſcribit, centum, ut autẽ Naſica, octo-
ginta ceciderũt. Celeriter autem hæc pugna tranſacta eſt. Hora enim nona pugnari cœptum,
decima uictoria parta, reliquum diei in perſequendo hoſtem conſumptum. Perſequuti autem
per centum & uiginti ſtadia, nocte iam facta redierunt, aderantq́ obuiam miniſtri cum lumi-
nibus, læti atq́ exultantes magno clamore, ad ſua quenq́ tabernacula hederæ & lauri ornata
ſertis, reducebant. Sed in cæterorũ lætitia ingens ipſum ducem habebat luctus, quoniã ex duo-
bus filijs qui cum eo militabant, iunior nuſquã apparebat, quem maxime amabat, & quem uir
tute inter fratres præſtare cernebat: quod autẽ audax & gloriæ cupidus, & tunc etiã admodum
adoleſcens erat, omnino eum temere hoſtibus pugnæq́ permiſtũ perijſſe ſuſpicabatur. Ad lu-
ctum ducis uniuerſus exercitus hoc ſentiens commotus eſt, & ex cœna proſilientes, partim ad
ipſum ducẽ, partim ad perquirendum adoleſcẽtis corpus inter cadauera cum luminibus cucur
rerunt. Mœſtitia exercitũ, clamor campos habebat, Scipionẽ uocitantiũ. Nam ab ipſa pueritia
inter cæteros adoleſcẽtes natura lõge excellebat, dabatq́ expectationẽ futuræ tam domi quàm
militiæ probitatis. Diu perquiſitus cõclamatuſq́, ſerò tãdem cum iam deſperatus eſſet, cum tri-
bus aut quatuor familiaribus plenus recenti hoſtiũ ſanguine à perſequutione redibat, tanquã
generoſus catulus, ob auiditatem pugnãdi tractus. Hic eſt ille Scipio, qui Carhaginẽ, Numan-
tiamq́ euertit, uirtute ac potẽtia ætatis ſuæ longe princeps. Aemilio itaq́ inuidiam præſentis fe
licitatis in aliud tẽpus fortuna differens, tunc plenã ex uictoria lætitiam præſtitit. Perſeus ex Py
dna in Pellam aufugit, equitatu adhuc ſibi integro. Sed cum pedites, ut ignauos & proditores,
equites obiurgarent, rixaq́ exorta eos ferirent, & ex equis deturbarent, ueritus eam turbã Per
ſeus, è uia declinauit, ac purpuram, ne conſpicuus ob eam foret, ſciſſam ante ſe poſuit, & diade
ma in manibus geſtabat. Vt uero deſcẽdit ex equo, & ipſum manu trahebat, ex amicis alter per
occaſionẽ quaſi ſolutũ religaret calceum, alter equũ ſtabulari ſingens, alter potu indigere, non
tantum hoſtes quàm ipſius inſolentiam metuentes (quærebat enim in eos referre crimen, cur
uictus eſſet) aufugerũt. Cum uero iam ſub nocte Pellam ueniſſet, ac duos præfectos ærario Eu

ctum &

† & Tarracinorum. uidetur legendum ταῤῥακινῶν.

A ctum & Eudæum obuiam ſibi uenientes, & partim reprehendentes, partim intempeſtiue conſultantes, ipſe propria manu citato equo ambos necaſſet, nullus ex amicis apud eum remanſit, præter Euandrum Cretenſem, & Archedanum Aetolum, & Menonem Bœotium. Ex militibus etiam nulli præter Cretenſes remanſerũt, non beneuolentia aut fide, ſed auro regio quemadmodũ apes ceræ inhiãtes. Promiſerat enim illis in prædam multa pocula, craterasq́ꝫ, aliamq́ꝫ auri & argenti ſupellectilem, in ratione quinquaginta talentorum. In Amphipolim inde profectus, ac poſtea in Alepſum, metu aliquantulum remiſſo in familiarem recidit auaritiæ morbum. Querebatur enim apud amicos, quod quædam Alexandri magni pocula per ignorationem Cretenſibus dediſſet, rogabat multis lachrymis ut ſibi redderẽtur, pecuniamq́ꝫ pro eis pollicebatur ſe daturum. Nec latuit illos qui probè ipſum norant, aduerſus Cretenſes Cretica arte uti: eos uero qui hæc crediderunt decepit, & poculis receptis nihil reddidit, ſed amicis auferens triginta talenta quæ mox hoſtes habituri erant, in Samothraciam nauigauit, ubi ad templum confugiens aſylo ſe tutabatur. Macedones ſemper aliàs fidi regibus dicuntur fuiſſe, ſed tunc ueluti fulcimento fracto omnes ſimul ruentes intra duos dies totam Macedoniam Aemilio dediderunt. Videtur hoc atteſtari illis, qui felicitate quadam res illas geſtas affirmant. Atteſtatur & illud quod in Amphipoli accidit: nam ibi ſacra faciente Aemilio, fulmen aram percuſſit, ſacraq́ꝫ cõbuſſit. Sed omnia ſigna quæ ſuprà memorauimus, longe ſuperat famæ miraculũ, quæ quarta poſt prælium die profligatũ eſſe Perſeum Romæ uulgauit. Populo enim Romano ſedente in ſpectaculo equeſtriũ ludorum, ſubitò rumor à prima theatri parte manauit, Aemilium ſuperatis magno certamine hoſtibus totam Macedoniã cepiſſe: isq́ꝫ ſermo confeſtim per totũ diffuſus theatrũ, lætitia, exultatione & gratulatione ciuitatẽ repleuit. Poſtridie cũ eius famæ certus non extaret autor, reſedit. Paucis uero poſtea diebus cum certiſſimus nũcius ueniſſet, miraculi fuit loco res antea Romæ audita, quæ in mendacio ueritatẽ habuerat. Dicitur etiam eius pugnæ quæ à Romanis apud Sagram cõmiſſa eſt, ea ipſa die in Pelopõneſo fama fuiſſe, & Plateis, eius quæ in Mycale. Tunc quoq́ꝫ cum Romani Tarquinios Latinosq́ꝫ profligarunt, conſpecti ſunt paulò poſt ab exercitu ueniẽtes uiri duo proceris ac uenuſtis corporibus, ea quæ in prælio geſta fuerãt, nunciantes, creditumq́ꝫ eſt fuiſſe illos Pollucem & Caſtorem: ac primus qui obuiauit in

B foro equos multo fluentes ſudore ſiccãtibus, cum illa quæ de uictoria nũciabant non crederet, ipſi leniter arridentes, barbam eius manibus attrectaſſe dicũtur, & ex fuſca in flauam cõuertiſſe, atq́ꝫ hoc modo & aſſertioni ſuæ fidem, & uiro cognomentum Aenobarbi fecerunt. His uero omnibus id quod ætate noſtra cõtigit, fidem arrogat. Nam cum Antonius à Domitiano defeciſſet, magnumq́ꝫ à Germania bellum concitaſſet, Romaq́ꝫ trepidaretur, ex inſperato fama uictoriæ apud populum Romanũ uulgata eſt, Antoniumq́ꝫ ipſum cum omnibus copijs interijſſe, tantamq́ꝫ habuit fidem hic rumor, ut multi ex primoribus immolarent. Sed cum paulò poſt autor nũcq́ꝫ quæreretur, inuentus eſt nemo, ſed alter alterum allegabat: tandem uero quia in plebem ueluti in uaſtum quoddam pelagus ſermo inferebatur, apparebatq́ꝫ nullum certũ habuiſſe principiũ, ſubitò huiuſmodi fama prolapſa ceciderat. Sed poſtea Domitiano cum exercitu ad bellum proficiſcenti, in ipſa uia certus nũcius & literæ de uictoria aduerſus Antoniũ habita uenerunt. Dies pugnæ idem fuerat, quo Romæ uictoriã fama uulgauerat, ultra diſtantiã uiginti millium ſtadiorum. Hæc ita fuiſſe nemo ætatis noſtræ ignorat. Cum igitur in Samothraciã ſeſe Perſeus recepiſſet, Gn. Octauius Aemilij legatus ad ea loca profectus, à uiolatione quidem aſyli ob honorem deorum abſtinuit, à fuga tamen ac demigratione Perſeum arcebat. Sed ille clàm per Oroandem Cretenſem lembum quendam habentẽ latenter pactus ut aſportaretur, cum aurum & argentũ ad littus præmiſiſſet, Oroandes arte Cretica fretus, gazam quidem ſuſcepit, ipſum uero Perſeum cum liberis & cõiuge ac neceſſarijs noctu ad mare certa hora uenire iuſſum, anticipata nauigatione reliquit. Perſeus igitur qui paulò ante miſerabiliter confectus erat propter anguſtiã feneſtræ ex qua cum liberis & coniuge laborũ inſuetus euaſerat, miſerabilius in ipſo littore afflictus eſt, cum Oroandem iam altum tenentẽ aſpexit, & iam dies illuxerat. Itaque omni ſpe orbatus, unà cum cõiuge fugit ad muros, nec latuit quidem Romanos, ſed præuenit. Natos autem capiens Ioni cõmiſit quidam antea Perſei familiaris, tunc proditor, Romanis tradidit, per quos coactus eſt ueluti feræ captis earum pullis in manus uenire, & ſuum corpus ijs permittere qui natos tenebant. Fiduciã autem ſuper omnes in Naſica habens, illum ut ſe ei dederet, uocabat. Sed cum Naſica non adeſſet, quæſtus fortunã ſuam, tandem neceſſitate compulſus ſe Gn. Octauio tradidit, tunc maxime patefaciens eſſe in ſe uitiũ quoddam auaritia ignobilius, cupiditatem ſcilicet uiuendi, per quam miſericordiam, quæ ſola cadentibus à fortu-

C na non aufertur, amiſit. Orans enim ut ad Aemilium duceretur, cum id factum eſſet, & Aemilius utpote uiro ex alto dignitatis gradu prolapſo aſſurgeret, & obuiā cum amicis procederet, ac ad illius caſum illachrymaret, Perſeus turpiter in terram procumbens, & genua Aemilij amplectens, uoces emiſit degeneres, quas non tulit Aemilius, nec audire preces ſuſtinuit, ſed triſti uultu illum intuens, Quid fortunam, inquit, crimine liberas, ſic te gerens ut non præſentis, ſed ſuperioris fortunæ indignus exiſtimeris? Cur meam deturpas uictoriam, & res à me geſtas imminuis, oſtendens teipſum degenerē, nec ullo modo tanti, qui aduerſus Romanos dignus hoſtis fuiſſe uidearis? Virtus profectò cadentium magnam habet reuerentiæ partem etiam apud hoſtes: ignauia uero etiam ſi fortunata ſit, tamen uituperatione non caret. His ſimul dictis, attollens Aemilius eum ac dextera capiens, illum Tuberoni tradidit. Ipſe uero natis ac generis & alijs neceſſarijs iuuenibus in partem ſeuocatis, multo tempore ſecum tacitus ſtetit, ut pleriq; ex his qui aderant mirarentur: exorſus deinde ſermonem de humanarum rerum conditione, An debet quiſquam, inquit, præſenti felicitate confiſus ſuperbire, quod gentem, aut ciuitatem, aut regnū aliquod ſubegerit? præſens quidem fortunæ mutatio exemplum nobis ante oculos poſuit communis imbecillitatis humanæ, & nihil durabile nec firmum eſſe docet. Quod enim tempus confidendi hominibus eſſe poteſt, cum etiam eo tēpore cum alijs dominantur, fortuna maxime ſit formidanda, quæ lætis rebus tandem immiſceat calamitatem? Alexandri ſucceſſionē, qui in altiſſimum dignitatis culmen euaſit, unius horæ particula euerſam cōſpicitis. Nonne tot exercitibus, tot equeſtribus pedeſtribusq; copijs nuper circundatum regem, nunc proſtratum & euerſum, ex manibus hoſtium cibum atq; potum diętim capere cernētes, ob uictoriam partam inſoleſcere deſinetis? nónne humiles uos ac remiſſos præſtabitis, ſemper cum tremore expectantes in quem finem præſentis felicitatis inuidiam fortuna conuertat? Multa huiuſmodi diſſerens Aemilius iuuenes dimiſit, mirum in modum iactantia ac ſuperbia eorum tanquā freno quodam repreſſa. Poſt hæc exercitum ad quietem, ſe autem ad ſpectaculum Græcarum ciuitatum cōuertit, populos releuauit, reſpub. eorum ſtabiliuit, muneraq; eis dedit, alijs frumentum ex regijs horreis, alijs oleum: tantum enim repertū tradunt, ut rogantes ſumentesq; prius defuerint, quàm loca in quibus poſitū erat, uacua fierent. In Delphis ſuper columnam magnā

D quadratam ex candidis lapidibus cōpactam, ſuper quam Perſei ſtatua ex auro poni debuerat, ſuam poni iuſſit: nam uictos uictoribus cedere æquum erat. In Olympia illam celeberrimam emiſit uocem, quod Homeri Iouem Phidias effinxiſſet. Inde cum decē legati Roma ueniſſent, Macedonibus agros reddidit, & ciuitates ſuis legibus reliquit. Centum talenta populo Ro: pendere iuſſit, qui ſupra duplum regibus pendere conſueuerant. Spectacula uero multiformia, & certamina, & ſacrificia, & inſuper epulum ac cœnas ædidit, ſuppeditante copia rerum ex regia. In quibus ordinem ornatumq;, prenſationes, & gratulationes, & cuiq; ſecundum dignitatem beneuolentiæ ſenſum ſic diligenter & curioſe oſtendit, ut Græci admirari cōpellerentur, quod nec iocos expertes ſtudij accurationiſq; reliquerit, ſed tantis rebus geſtis etiam minima diligenter curaret. At Aemilius ob hoc ipſum gaudebat, quod in magno ſplendidoq; apparatu dulciſſimum ipſe ſpectaculum præſentibus erat. Et admirantibus eius curioſitatē dicere ſolebat, eiuſdem eſſe animi, & aciem & cōuiuium bene ſtruere, illam ut formidoloſus hoſtibus, hoc ut amicis gratus eſſet. Laudata eſt magnitudo animi ac liberalitas eius, quod multum auri, multumq; argenti ex regia gaza coactum nec aſpicere quidem uoluit, ſed quæſtoribus negocium dedit, ut in publicum referrent. Libros duntaxat regios natis literarum ſtudioſis deligere cōceſſit. In donandis uero militibus quorū opera in bello claruerat, Tuberoni genero phialam quinq; talentorum pondo largitus eſt. Hic eſt ille Tubero, quem diximus cum ſexdecim cognatis, modicis ædiculis & paruo fundo uixiſſe: idq; argentum ferunt primum in Aemiliorum familiam deueniſſe, uirtute & honore partum. Cumq; omnia bene ordinaſſet, complexus Græcos & Macedones, ut memores forent libertatis quam à populo Rom. habebant, ac ut eam concordia & beneuolentia conſeruarent, hortatus, in Epirum tranſiuit ex decreto ſenatus, militibus prædam in his partibus conceſſurus. Vt autem omnes ſimul ex inopinato inuaderet, ex quaque ciuitate primores uiros decem ad ſe uocauit, iuſſitq; ut argētum & aurū quod in templis domibus ue foret, ſtatuta die cōferrent, ſinguliſq; cuſtodes dedit ex tribunis militibusq;. Quo facto, milites prædatum diſcurrere iuſſit, ita ut una hora centum quinquaginta millia hominum captiua, ſeptuaginta uero urbes direptæ fuerint. Ex hac tanta uaſtitate nō plus quàm undecim drachmas in ſingulos milites perueniſſe dicunt. Hæc Aemilius cōtra naturam ſuam mitem & bonā perpetratus in Oricum deſcendit, atq; inde in Italiam cum exercitu tranſgreſſus, per Tibrim nauigauit

Aemilij ſtatua in Delphis.

Animi eiuſdem eſſe & aciem et cōuiuium bene ſtruere.

A gauit in prætoria naui ſexdecim remis, ornata armis ac ſpolijs hoſtium. At milites clàm infenſi,
quod non tantũ prædæ quantum cupiebant ex regijs pecunijs ſuſcepiſſent, Aemilium crimi-
nabantur ſuperbe & imperioſe in bello ſe geſſiſſe. Quod cum ſentiret Sergius Galba Aemilij
inimicus, qui tribunus in eo exercitu fuerat, illos concitauit, ut triumpho aduerſarentur. Sic igi
tur calumnijs in Aemilium iactatis militibusq; ad maiorem indignationem compulſis, poſtu-
lauit à tribunis plebis aliam diem ad dicendum, quando illius quatuor horæ duntaxat ſupereſ-
ſent, nec tam breui tempore explicari cauſa poſſet. Sed cum non aſſentirentur tribuni, ac iube-
rent ut ſi quid Galba dicere uellet, tunc præſens diceret, exorſus plenam conuicij orationem,
tempus diei conſumpſit, & ob noctem tribuni concionem dimiſerunt. Milites apud Galbam
concurſu facto, albeſcente die Capitolium occuparunt, ibi nanq; tribuni concionem habituri
erant. Inde cum prima luce in ſuffragium iretur, prima tribus Aemilio triumphum denegauit:
quã rem cum & patres & pars plebis grauiter ferrent, & fraudari triumpho Aemiliũ indigna-
rentur, cętera multitudine inutiliter uerbis querente, primores ſenatus ſe inuicem caſtigabant,
& niſi ſceleri & petulantiæ militũ obuiaretur, eorũq; audacia reprimeretur, nihil non attentatu
ros poſthac prædicabant. Facto igitur agmine, ad tribunos irrumpũt, petuntq; ut ſuffragia pa-
rumper demorentur. Subſiſtentibus itaq; cunctis ac ſilentio facto, M. Seruilius uir cõſularis qui
uigeſies tricies ſingulari certamine pugnauerat, & ſemper hoſtẽ trucidauerat, tunc pro Aemi-
lio aſſurgens dixit, qualis imperator fuerit Aemilius Paulus, tunc maxime ſe intelligere, quan-
do ita improbo ac malo milite fretus, res tamen ampliſſimas geſſerit. Admirari autem ſe, ſi ab
Illyrio ac Libya triumphis populus Ro. contentus, Macedoniæ regem, & Alexandri & Phi-
lippi gloriam Romanorum armis ſibi captiuam duci paruipendant. Eſſę uero abſurdum, quod
nuper cum uictum eſſe Perſeum incerta fama uulgaſſet, ſupplicationes dijs immortalibus, ut
hæc uera forent, præſtiterint: reuerſo autem imperatore populi Ro. cum certa uictoria, & deos
honore, & ſeipſos lætitia ac feſtiuitate priuare uelint, quaſi ueriti magnitudinem rerum geſta-
rum, aut ſpeciem regis intueri. Atqui præſtabat ob illius miſericordiã, inquit, quàm ob inuidiam
ducis triumphum impediri. Vſqueadeo corruptos eſſe mores ac prolapſam diſciplinam, ut Ser
gius Galba homo nitida cute, & corpore propter continuam umbram molli, nec unquam uul-
B nus perpeſſo, de re militari ac de fortitudine & ignauia imperatorum uerba facere audeat con-
tra eos, qui uulneribus innutriti ſunt. Et ſimul hæc dicens pectus aperuit incredibili cicatricum
multitudine repletum, ac deinde cõuerſus, nonnullas ex his partibus quæ non ſatis decore nu-
dari poſſunt, compreſſit. Tu, inquit, ob hæc rides Galba: ego autem glorior apud populũ Ro.
nam pro his noctu dieq; militando hæc uulnera ſuſcepi. Sed age uoca iſtos in ſuffragiũ, ego au-
tem deſcendens ſequar eos, ut cognoſcã improbos & ingratos ciues. His uerbis ita decidiſſe ac
repreſſos fuiſſe illorum animos, ut ſtatim omnes tribus Aemilio triumphum decreuerint. Tri- *Triũphi Aemilij qualis ordo & põpa fuerit.*
umphum uero in hunc modum egiſſe dicitur. Populus Romanus nitidis ueſtibus ornatus, in
equeſtribus theatris quos circos appellant, & in locis circa forum ad hoc ipſum ex ligno fabri-
catis, & in alijs urbis partibus per quas tranſiturus erat, ſeſe ad ſpectandũ triumphum compa-
rauerat. Omnia urbis templa erant aperta, & ſertis uaporibusq; repleta ſuauibus. Multitudo
miniſtrorum baculos manibus geſtantiũ, ex medio dimouebãt turbas, & uias puras apertasq;
præſtabãt. Pompa autem in tres dies diuiſa fuit. Prima enim dies uix ſignis tabulisq; & coloſſis
tranſmittendis ſuffecit, quæ uehiculis ducentis quinquaginta portabantur. Secunda die pul-
cherrima & ornatiſſima Macedonum arma multis curribus delata fuerunt, ſplendentia ære &
ferro abſterſo, atq; ita diſpoſita, ut caſu maxime cecidiſſe uiderent, galeæ, ſcuta, thoraces, ocreæ,
& Cretenſes peltæ, & Thraiciæ cetræ, pharetræ, & equorum frena, ac enſes nudi per hæc iacen
tes, & ſariſſæ infixæ, ita ut nec uictorum quidem abſq; metu foret aſpectus. Poſt hos armorum
currus, tria uirorum millia ſequebãtur, qui numiſmata ferebant argentea uaſis trecentis quin-
quaginta. Vas erat quodlibet trium talentorum. Quatuor uiri ſingula uaſa portabant. Alij cra
teras argenteas, & phialas, caliceſq; ornatiſſimos & ingentes certo ordine deferebãt. Tertia die
prima luce tubicines non mite nec ſuaue, ſed bellicũ ſonantes primi ibant. Poſt eos centum &
uiginti boues auratis cornibus ducebãtur, uittis ornati & ſertis: ducebãt eos adoleſcẽtes ſuccin-
cti ad immolandũ, & pueri aureas & argenteas patinas ſacrificij gratia deferebant. Poſt eos ſe-
quebantur qui aurea numiſmata gerebant in uaſis trium talentorum, ut ſuprà de argenteis nu
miſmatibus dictũ eſt. numerus uaſorũ fuit octoginta minus tribus. His ſuccedebãt qui auream
phialam decem talentorum, quam Aemilius ex lapillis effecerat, item qui Antigonea, & Seleu
cia, & Theridia, & Perſæi uaſa portabant: poſt hæc Perſei currus & arma, & diadema ſuper ar-

C mis poſitũ: deinde pòſt modico interuallo, nati regij ducebanĩ, & cum ipſis alumnorũ & magi-
ſtrorũ & pædagogorũ lachrymãs turba, qui & ipſi manus tendebãt ad ciues, & pueros eadem
facere & precari docebãt. Erant maſculi duo & una fœmina, nõ ſatis inſortuniũ propter ſuam
ætatem intelligentes, quæ res magis homines ad miſericordiã commouebat, multiq; lachrymas
ciues ad illorum aſpectum demiſerunt, fuitq; lætitiæ & doloris plenum ſpectaculum, donec in-
fantes tranſierunt. Ipſe autem Perſeus poſt filios & miniſtros ibat fuſca ueſte amictus, & crepi-
das more patrio habens, propter magnitudinem malorum ad omnia trepidus, ac mente turba-
tus. Poſt eum ibat amicorum & familiarium mœſta turba, miſerabiliter ipſum intuentes lachry
manteſq;, ut etiam pleriq; ex Romanis lachrymare ob miſericordiam compellerentur. Atqui
poſtulaſſe Perſeum ab Aemilio ferũt, ne in triumpho duceretur. Sed Aemilius ignauiam eius
irridens reſpondiſſe fertur, olim id in ipſius poteſtate fuiſſe, ac etiam tunc eſſe, oſtendens morte
hanc ignominiam eſſe fugiendam: quam non ſuſtinuit uir ignauus, ſed uana quadam ſpe du-
ctus, pars ſuorũ ſpoliorũ eſſe maluit. Poſt eum deferebãtur aureæ coronæ, quibus Aemilium,
uirtutis gratia, Græcæ donauerãt ciuitates. Erat numerus coronarum quater centum. Deinde
Aemilius ipſe ſequebaĩ ornatiſſimo curru inuectus, uir & citra huiuſmodi honorẽ ſpectaculo
dignus, purpuram auro contextam indutus, & lauri ramum dextera gerens. Ferebant & lau-
rum milites, currum Aemilij ſecundum legiones, cohortes, & manipulos, ſubſequẽtes, partim
carmina patria ſalibus permiſta & riſu, partim Aemilij laudes cantantes, quem intuebantur &
admirabantur omnes, nec quicquam ex his quæ homini optanda forent, ſibi deeſſe arbitra-
bantur, niſi fortè dæmonium aliquod magnificis & ampliſſimis rebus ſortem habet detrahẽdi,
ac ita miſcendi humanam uitam, ut malorũ omnium nullo modo ſit expers, ſed iuxta Homeri
ſententiam, cum ijs optime actum eſſe uideatur, quos fortuna ad utranque partem conuertit.
Erant Aemilio quatuor filij, duo in adoptionem aliarum familiarum dati, Scipio uidelicet & Fa
bius: duo etiam in poteſtate retenti, quos ex alia uxore poſtea ſuſceperat. Horum alter quinq;
diebus ante triumphum mortuus eſt, ſexdecim annorum ætate: alter qui duodecim annorum
erat, tertia die poſt triumphum deceſſit. Nec fuit quiſquam ciuis, qui hunc filiorum Aemilij ca-
ſum non dolenter ferret, horrens fortunæ crudelitatem, quæ non uerita ſit tantũ luctum in do-
D mum lætitia, feſtiuitate & gloria plenam induxiſſe, lachrymaſq; & dolores & luctus uictorijs,
Vera magnanimitas. gaudijs, & triumpho admiſcuiſſe. Aemilius tamen recta ratione fretus, fortitudinẽ & conſtan-
tiam non ſolum aduerſus arma & ſariſſas, ſed aduerſus omnem fortunam pariter habendã ra-
tus, ea moderatione mortes filiorum tulit, ut ſequũdis aduerſa, & domeſtica publicis obſcurata,
dignitatem & magnitudinem rerum nequaquam deturparẽt. Primi ex filijs qui defunctus eſt
ſtatim poſt funus triumphauit: alio deinde poſt triumphum defuncto, populum Ro. in concio-
nem uocauit, ibiq; uerba fecit non hominis qui indigeret conſolatione, ſed qui planè ciues ſuos
ob eius incommodũ lugentes conſolareĩ. Dixit enim humanarũ quidem rerũ nihil ſe unquam
pertimuiſſe, ſed diuinarũ, ut infidam & uanam rem ſemper fortunã expauiſſe, ac præſertim in
tanta obſequũdatione præſentis belli tantoq; proſperitatis curſu, mutationem quandã & reflu
xum cõtinuò formidaſſe. Vnius, inquit, diei ſpacio, Ionium à Brunduſio tranſgreſſus Corcyræ
applicui. Quinta deinde die in Delphis ſacrificio peracto, alijs quinq; diebus copias ex Mace-
donia ſuſcepi, luſtratoq; exercitu, ac rem gerere adortus, quintadecima poſt hoc die bellũ con-
feci. Suſpecta mihi erat fortuna propter tantã proſperitatẽ: & cum uictorem exercitũ, & ſpolia,
& reges captiuos rediens deportarem, in ipſa nauigatione aduerſum aliquẽ caſum formidaui.
Sed cum iam ſaluis rebus incolumiſq; ad uos delatus, urbem lætitia & feſtiuitate compleri aſpi
cerem, adhuc fortunã ſuſpectã habui, quam ſciebam nihil purum, nihil ſine inuidia hominibus
gratificari conſueſſe: nec animus meus pro Rep. prius timere deſtitit, quàm aduerſus caſus me
priuatim inuaſit. Optimos filios quos mihi ſolos delegeram ſucceſſores, cõtinuatis propè fune-
ribus extuli. Nunc aũt ſine periculo eſſe uideor, ac bonam ſpem mihi propono, & arbitror iam
populi Romani fortunã ſine labe permanſurã, quando ſatis inuidiæ mihi ac meis pro anteriori
proſperitate illa infixit. Nec eſt iam inſigne minus humanæ fragilitatis exemplum is qui trium-
phauit, quàm is de quo triumphatum eſt. Perſeus ſiquidẽ etia uictus filios habet, Aemilius autẽ
uictor ſuos amiſit. Huiuſmodi generoſam ac magnificã orationẽ non ficte, ſed ex uero animo,
ferunt Aemilium in concione habuiſſe. Pro Perſeo autẽ omni ſtudio adnixus nihil obtinere po
tuit, ut ex carcere in lætiorẽ ac minus ſordidũ traduceret locum, ubi cuſtoditus quemadmodũ
pleriq; tradũt, mœrore animi cõfectus eſt. Alij mortis eius nouũ ſcribũt modũ: nam milites cu-
ſtodiæ pertæſos, & aduerſus eum infenſos, poſtq; aliter nocendi & affligẽdi poteſtatem nõ ha-
bebant,

A bebant, ſomno arcere cōſtituiſſe, & uices inter ſe partitos diligēter obſeruaſſe ne dormire poſ-
ſet, quoad per hunc modū confectus interijt. Interierunt & filiorū duo. Tertium uero Alexan
drum nomine ingenioſum circa toreumata & ſubtilis diligentiæ opera fuiſſe tradūt, doctumq́
etiam latinas literas & ſermonem Romanū, ſcribam fuiſſe magiſtratuum, ſeq́ in eo miniſterij
genere aptum in primis ac perurbanū præſtitiſſe. Ob res in Macedonico geſtas bello, ſumma
populi Ro. gratia Aemilio acceſſit. Tantū enim auri argentiq́ in ærarium Aemilius retulit, ut
nullum tributum perſolui à ciuibus opus fuerit uſq; ad Hircij & Panſæ conſulatū, qui circa pri
mum Cæſaris & Antonij bellum conſules fuerunt. Illud quoq; admirabile eſt, ac præcipuum
Aemilij factū, quod quamuis egregie cultus obſeruatusq́ à plebe Ro. tamen in optimatū per-
ſeuerauit partibus, nec ob gratiā plebis quicq̃ dixit aut fecit unquam, ob quod popularis habe-
retur. Quod utiq; poſteriori tempore Appius Claudius Scipioni exprobrauit. Cum enim ipſi
duo totius ciuitatis ampliſſimi uiri cenſurā peterent, Appius ſenatum & optimū quenq; ſecum
trahebat: hæ nanq; Reip. partes Appiæ familiæ ueteres erant. At Scipio & ipſe per ſe potēs &
ſtudio plebis Romanæ plurimū utebatur. Deſcendentem igitur in forum ſtipatum hominibus
ingeneroſis quidē ac ſeruilibus & maxime turbulentis popularibusq́, qui ambiēdo & claman
do cuncta uiolenter exequebantur, ut cōſpexit Appius, magna uoce, O Paule, inquit, Aemili,
nonne etiam apud inferos, ſi quis illic noſtrarū rerum ſenſus eſt, indignaris quod filium tuum
†Mallius tonſor & Licinius declamator ad cenſuram perducunt? Sed Scipio extollēdo popu- †αιμάλιος
lum Ro. eius ſibi beneuolentiā compararat. Aemilius autē licet aſſertor optimatū eſſet, nihilo- ὁ κήρυξ.
minus à plebe magis amabatur, quàm is qui maxime popularē ſe præſtabat: quod animaduer-
ſum eſt, præter cæteros honores, in cenſura ſibi demandata, qui magiſtratus maxime omnium
reuerētiæ eſt plurimæq́ poteſtatis, cum alijs rebus, tum ad morū emendationē. Nam in ſenatu
remouere immeritos poteſt, & principē perſcribere, auferre equos, notare infamia, cenſum au *Cenſura.*
gere, luſtrū condere. Cenſa ſunt autē ſub Aemilio cenſore ciuiū capita CCCXXXVII millia.
In ſenatu M. Aemiliū Lepidū prætulit, qui quater antea princeps fuerat. E ſenatu tres amouit.
In recēſendis equitibus Romanis etiā mediocritatē ſeruauit tam ipſe quàm collega eius Martius
Philippus. Sed cum cenſurā iam magna ex parte geſſiſſet, in morbū incidit, ab initio quidē pe-
B riculoſum, tractu autē temporis abſq; periculo, attamen longū atq; moleſtū. Fretus inde cōſilio
medicorum, cum Veliam (is eſt Italiæ locus) nauigaſſet, ibiq́ plurimū tempus in oris maritimis,
quietisq́ regionibus moram traxiſſet, deſiderabat præſentiā eius populus Ro. ac ſæpe in thea-
tris uoces gliſcentiū uidere illum emittebantur. Itaq; cum ſatis cōualuiſſe uideretur, & ſacrificia
quædam neceſſaria inſtarēt, in urbem redijt, curauitq́ ſacra egregie unà cum cæteris collegis,
circunfuſo ac plaudente Ro. po. Poſtridie ipſe pro ſua ualetudine ſacra fecit, quibus confectis,
reuerſus domū, cum accubuiſſet, priuſquam ſentiretur quicq̃, mente alienatus eſt, ac ſubinde *Obitus.*
tertia die è uita migrauit, nullius earū rerum expers quæ ad felicitatē pertinere putantur. Nam
& funus eius ita celebratū eſt, ut optimus ac beatiſſimus ornatus adeſſet. Hoc autē erat non au
rum, non ebur, non magnificētia ſumptus apparatusq́, ſed beneuolentia, charitas, gratia, non
ſolum ciuiū, uerumetiā hoſtium. Quotquot enim aliquo caſu Romæ aderāt ex Iberia, Liguria,
Macedonia, iuniores quidē natu robuſtis corporibus feretro ſubeuntes ipſum extulerūt, maio
res autē ſequebantur uocitantes benefactorē & ſeruatorem ciuitatū ſuarum. Non ſolum enim
in uictoria ſeſe mitem & humanū præſtitiſſe dicitur, ſed in omni reliqua uita eos tutatus eſt, &
ueluti pro domeſticis ac neceſſarijs habuit. Patrimoniū uix trigintaſeptē millium reliquiſſe tra-
dunt: in hoc ambos ſibi filios hæredes inſtituit. A Scipione tamen qui erat minor natu integra
hæreditas fratri conceſſa eſt, cum ipſe in familiā Aphricani locupletiorem adoptatus tranſiſſet.
Tales mores uitaq́ Pauli Aemilij fuiſſe dicuntur.

TIMOLEONIS VITA

ANTONIO TVDERTINO INTERPRETE.

ANTE QVAM Timoleon in Siciliam traijceret, res Syracuſanorum ſic ſe
habebat. Poſtquam Dion tyrannum Dionyſium expulit, ſtatimq́ dolo in-
terfectus eſt, inſurgentibus ad libertatem qui cum Dione ſenſerāt, parum
abfuit quin ex malorum ingruentium multitudine, ac tyrannorū frequen
ti mutatione, urbs derelicta ac deſerta fuerit. Reliqua quoq; Sicilia turbu-
lenta atq; tumultuoſa exiſtens, iam omnino propter inimicos ſine Repub.
erat. Nam plurimæ ciuitates, potentioribus urbis res nouas aggredietibus,

C à Barbaris atq; militibus ſine ſtipendio merentibus, faciliter occupabantur. Dionyſius decimo
poſt exilium anno aduenas milites conducens, Niſæumq; tunc in Repub. principē expellens,
rem iterum aggreſſus, tyrannū ſeſe Syracuſanis ex integro conſtituit. Admirandum profecto,
paruum exercitum è tyrannide Dionyſium tunc omnium tyrannorum maximum expuliſſe:
admirabilius uero, exulem ipſum atq; deiectum tyrannidem recuperaſſe. Itaq; Syracuſani qui
in urbe erant, in ſeruitutē redacti, eo crudelius à tyranno opprimebantur, quod nuper exilium
calamitatesq; animū uehementer exaſperauerant. Optimates ac nobiles ad Icetem Leontino-
norum principem diuertunt, ducemq; ſibi in bello eligunt, quanquam nec meliorem, nec for
tiorem cæteris belli ducibus eſſe cognoſcerēt, ſed ad quem alium confugerent, quem'ue ſibi im
peratorem dicerent, non habebāt. Accedebat etiam quod genere Syracuſanum arbitrabātur,
necnon quia copias in tyrannum aptiſſimas bellicoſiſſimasq; ſibi comparauerat. Interim Car-
thaginenſibus magna claſſe in Siciliam traijcientibus, Siculi timore perculſi in Græciam lega-
tionem mittere, & à Corinthijs auxilium petere decernūt, non ſolum amicitia freti, neq; quod
ab illis ſæpe beneficijs affecti, uerumetiā quod perſpicuū erat, Corinthios libertatis amatores,
& tyrannorum oſores ſemper extitiſſe, ſuſcepiſſeq; ſæpius maxima bella non regnādi aut aua-
ritiæ, ſed Græcorū libertatis gratia. Icetas uero qui militiæ cauſam tyrannidem fecerat, non Sy-
racuſanam libertatem, occulte apud Carthaginenſes hoc aſſerebat, Syracuſanos autem maniſe
ſte laudabat. Et quoſdā in Peloponneſum legauerat, non quod illinc auxilia optaret, ſed quod
ut conſentaneū erat, ſi Corinthij propter Græciæ turbationes atq; tumultus auxilia negarent,
ſperabat facilius ad Carthaginēſes rem traducturum, & ſocijs in bello contra Syracuſanos uti,
quàm contra tyrannum. Hæc paulò poſt in lucem emerſerūt. Nam cum legati rediſſent, Co-
rinthiorum nomine retulerunt, Corinthios ſemper externarum ciuitatum & maxime Syracu
ſanorum pro eorum conſuetudine curam ſuſcepiſſe, nec forte fortuna tunc aliquo Græcorum
bello uexari, uerum in pace ac ocio uitam ducere, quare ex animo ac prompte auxiliū illis præ-
Occaſio accedendi Remp. ſtaturos eſſe. Itaq; cum de imperatore eligendo conſultarent, magiſtratusq; alius alium prout
quiſq; eminere uidebatur, nominarēt, unus ex multitudine aſſurgēs, Timoleonem Timodimi
filium qui nondum in Rep. emerſerat, nec ut emergeret, nec ut imperator crearetur unquam
D animo uolutarat, nominauit. Verū numine quodam afflante hominē, ut uidetur, ſtatim bona
fortuna in ſuffragijs reddendis, cæterisq; in rebus gratam atq; propitiam ſeſe præſtitit, uirtutiq;
hominis ornamēto fuit. Timoleon profecto in urbe claris parentibus ortus, patre Timodimo,
matre Demariſtia, tam manſueto mitiq; ingenio natura fuit, ut contra tyrannos, contraq; im-
probos haud maximo inflammaretur odio. In bello etiā adeò honeſto ingenio utebatur, adeò
quieto, ut multam in iuuentute prudentiam, multam in ſenectute fortitudinem in rebus agen
dis oſtenderet. Fratrem uero Timophanem maiorem natu omnino ſibi diſſimilem habuit. Qui
cum temerarius maloq; animo eſſet, & regnandi cupidus, ſemper minus honeſtis amicis ac ſa-
tellitibus ſeſe ſtipauerat. Quem cum audaci animo, promptiſſimoq; in aggrediendis periculis
eſſe ciues perſuaderentur, tanq; bellicoſum uirum ac ſtrenuū, militarem ſibi ducem elegerunt.
Et his in rebus Timoleon ſuum præſtitit officium. Nam cum ille uitia diſſimularet atq; tegeret,
ut minus illa apparerent, operam dabat, & urbanitate ac facetijs exornādo augebat, fugabatq;
ubi paulò plus retegerentur. In bello quod contra Argiuos Pleoneosq; gerebatur, cum Timo
phanes equitibus præeſſet, Timoleon uero peditibus, Timophanes equo excuſſus obtritusq;,
magnum incidit in periculū. Nam ſocijs partim fugientibus, partim præſenti animo utentibus,
pauci contra multos manus conſerunt, ipſumq; magno cum periculo defendūt. Quod poſtq;
Timoleon perſpexit, accurrens ut auxilium afferret, Timophanemq; proſtratum ſcuto prote-
gens, multis telorum uulneribus, multis percuſſionibus, cum armis, tum in corpore acceptis,
cum labore inimicos fugauit, fratremq; redemit. Deinde Corinthij timētes ne idem quod prius
à ſocijs paterentur, ut ciuitatem amitterent, quadringentos aduenas milites alere, hisq; Timo-
phanem præficere decernunt. Timophanes uero iuſti cōtemptor atq; honeſti, ſtatim operam
dedit, ut ciuitatem ſub eo male afficeret, multosq; ex primoribus ciues indemnatos necaret, &
ſeſe tyrannum declararet. Quam rem cum Timoleon ægro animo ferret, & illius uitium ſuam
calamitatem eſſe duceret, illi perſuadere conatus eſt, ut hanc inſanam animi cupiditatem exue-
ret, & malefactorum erga ciues emendationē quæreret. Neglectus Timoleon atq; expulſus,
cum ex neceſſarijs Aeſchylum, uxoris Timophanis fratrem aſſumpſiſſet, ex amicis uero augu
rem cui Theopompus Satyro, Ephorus autem atq; Timæus Orthagoræ nomen fuiſſe ſcribit,
paucis diebus elapſis, rurſus ad fratrem aſcendit, illi cum circunſtarent, Timophanem ut emen

A daitionis ſignum oſtenderet, ſuppliciter rogabant. Vbi primum illos ridiculos habuit, deinde
rem grauiter ferens ad iram conuerſus eſt, Timoleon paululum feceſſit, & ſeipſum tegens, la-
chrymas effudit. Illi autem ſtrictis gladijs ſubitò Timophanem interficiũt. Quod poſtquam in
uulgus paſſim diſſipatũ eſt, optimates urbis odium Timoleonis in tyrannos, atq; magnanimita-
tem laudibus extollebant: quoniã etſi optimus eſſet, fratremq́; amaret, tamen patriam neceſſi-
tudini, honeſtum atq; iuſtum utilitati præpoſuiſſet: fratrem quandiu de Repub. bene meritus
eſſet, ſalute donaſſet, cum uero patriæ inſidias tenderet, in ſeruitutemq́; redigeret, morte mul-
ctaſſet. At qui in populari ſtatu uitam agere nequibãt, pendere à potentibus aſſueti, magnum
quidem gaudium magnamq́; lætitiã ſimulabant: ſed Timoleonem cõuicio inſectãtes, impieq́;
ac crudeliter egiſſe prædicantes, dolore mœſtitiaq́; afficiebantur. Timoleon poſtquam accepit
matrem animo angi, & graues uoces horrẽdasq́; execrationes in ſe effundere, eam conſolatu-
rus acceſſit. Cuius aſpectũ cum illa nullo modo ferre poſſet, oſtia clauſit: quare Timoleon multa
animi ægritudine affectus, ac mente alienatus, eo animo diſceſſit, ut mortẽ ſibi inedia aſciſceret. *Recte facta non ſatis conſtanter ſuſcepta.*
Qui etſi eum amici ſalutarent, amicasq́; exhortationes in medium adducerent, & neceſſitatem
homini afferrẽt, ſtatuit priuatim uiuere, & ab ipſa Repub. ſeſe abdicare: ac principio nunquam
in urbem proficiſcebatur, ſed extra humanum conſortium errans per deſertos agros uerſaba-
tur. Adeò cõſultationes atq; deliberationes quæ in rebus agendis ſtabiliſſimum robur à ratione *Grauis ſententia*
atq; philoſophia non ſumpſerint, facillime à contingentibus laudibus ac infamia quatiũtur atq;
feruntur. Oportet enim operationem ipſam non ſolum honeſtate iuſtitiaq́; præditam eſſe, ſed
etiam opinione ex qua aliquid operari compellimur ſtabiliſſima, ut operatio noſtra conſenſu
omnium comprobetur. Neq; ſimiles illis qui uentri gulæq; dediti ſunt, uideamur, ut quemad-
modum hi celeri auiditate ac odore ſuauium ciborũ allecti, & ad repletionem uſq; ſatietatemq́;
adducti, ſtatim abhorrent atq; ſtomachantur, ita nos quoq; poſt nauatam operam, labefactata
propter imbecillitatem honeſti opinione atq; phantaſia, pœnitentia triſtitiaq́; afficiamur. Nam
pœnitentia, ipſa res etiam bene geſta deturpatur. Electio autem quæ ex certa ſcientia certaq́; ra
tione proficiſcitur, nullam ab errore ſuſcipit mutationem. Quapropter Phocion Athenienſis
rebus ab Leoſthene geſtis aduerſatus, ubi illum uelut de bene geſta re gratulari, & Athenien-
B ſes Ioui Martiq́; hoſtias mactare, & uictoria lætari atq; gloriari uidit, Vellem, inquit, geſta eſſent
hæc, & illa conſulta. Ariſtides quidem Locrus ex Platonis familiaribus unus uehementius atq;
grauius. Nam cum ſuperior Dionyſius unam natarum eius in uxorem peteret: reſpondit, ſua-
uius ſibi fore illam mortuam, quàm tyranno nuptam aſpicere. Paulò poſt cum Dionyſius eum
morti damnaret, & cõtumeliæ cauſa illum interrogaſſet, ſi quemadmodũ prius de collocatione
filiæ ſentiret: reſpondit, rerum geſtarum mœſtitia affici, dictorum autem nulla pœnitentia deti
neri. Hæc forſan maiori perfectioriq́; uirtute geſta ſunt. Timoleon ſiue fratris morte, ſiue ma-
tris pietate animi angeretur, adeò mente fractus erat, adeò attritus, ut uiginti ferè annis extra
humanam conſuetudinẽ uiuens nunquam Rempub. attigerit. Cum igitur de imperatore deſi
gnando ſuffragio in concione quæreretur, & Timoleon nominaretur, populo eum prompto
animo amplexante, aſſurgens Telecrides, tunc in ſenatu & potentia & autoritate clariſſimus,
hortatus eſt Timoleonem, circa res agendas & bonum & generoſum ſe præberet. Si enim ſtre
nue te geſſeris, inquit, ſuſtuliſſe uidebere tyrannũ: ſi ignauiter, fratrem. Parata claſſe collectisq́;
militibus ut nauigaret, literæ Icetis nomine Corinthijs reddũtur: in quibus literis eius proditio
atq; perfidia ſignificabatur. Nam ubi primum legatos emiſit, Carthaginenſibus ſe adiunxit, &
palàm cum illis agebat, ut Dionyſio ex Syracuſis expulſo, ipſe tyrannidem occuparet. Timens
ne prius Corinthiorum copiæ in Siciliam aduentarẽt, & ſpem rerum gerendarum fruſtrarent,
literas Corinthijs in quibus hæc extabant ſcriptas tranſmiſit: Non opus eſſe labores & expen-
ſas ſummo cum periculo facere, in Siciliam nauigando, præſertim Carthaginenſibus aduerſan
tibus, & mare nauium multitudine cuſtodientibus, quos ipſe coactus, Siculis cunctantibus, ſo
cios ſibi ad oppugnandum tyrannum adiunxiſſet. Lectis literis Icetes primum à Corinthijs in-
fans atq; imperitus circa rem militarem habitus eſt: deinde omnes ita ad iram cõtra ipſum pro-
uocati ſunt, ut quamceleriter Timoleoni uiaticum ac nauigationis præparationem ſtruxerint:
paratisq́; nauibus, paratisq́; ijs quæ proficiſcentibus militibus neceſſaria erant, Proſerpinæ ſa-
cerdotes in ſomnis uidere ſibi uiſæ ſunt, deas in peregrinationem quandam ire, & cum Timo-
leone in Siciliam nauigare. Quapropter Corinthij ſacram triremem inſtructam dearũ cogno-
mento appellarunt. Timoleon in Delphum trajciens, facta re diuina cum in templum Apol-
linis atq; in adytum ueniſſet, miraculũ ſibi euenit: nam uitta quædam coronis & trophæis inſi

C gnis de ſuſpenſis donarijs defluxit, & caput Timoleonis ut à deo coronatus ad res gerendas
præmitti uideretur, coronauit. Cum itaque naues decem haberet, Corinthias ſeptem, Corcy-
reas duas, unam Leucadam, iter ingreſſus eſt. Cui noctu pelagus aſcendenti, & ſequundis uen
tis mare percurrẽti, repente cœlum ſcindi uiſum eſt, & ſupra nauem multum lucidiſſimumq́
ignem effundi. Deinde cum lampas quali in myſticis ſacrificijs utuntur, eleuaretur, & curſu
Italiam uerſus dirigeretur, quo nautæ maxime intenti erant, in terram ueluti fulmen irruit.
Quare Timoleonem augures docuere, hoc approbationẽ teſtimoniumq́ ſacrorum eſſe ſum-
morum, & quod deæ Timoleoni auxilio proficiſcebantur, ex cœlo ſignũ iubarq́ dediſſe, eſſeq́
Siciliam Proſerpinæ dedicatam, quoniam illic raptam fuiſſe homines fabularentur, & inſula
tanquam nuptiali dono, in ipſis nuptijs donatam extitiſſe. Hæc deorum ſigna ita militum ani-
mos ad ſpem fiduciamq́ erexerunt, ut celeri curſu emenſo pelago, in Italiam delati ſint. Illa ue-
ro quæ ex Sicilia nunciata ſunt, Timoleonem dubium atque ſolicitum, milites autem mœſtos
reddidere. Nam Icetes uictum à ſe Dionyſium atque fugatum in arce quæ inſula cognomina-
tur, obſidebat, & capta maiore urbis parte, illam muro ac foſſa circundederat. Carthaginenſes
autem hoc agere iuſſerat, ut ne Timoleon Siciliam inuaderet, quo longe depulſis illis, ipſi mox
inter ſe inſulam partirentur. Interea Carthaginenſium cum uiginti triremibus legati ad Timo-
leonem captandi fallendiq́ gratia nauigarunt, qui fraudulenter atq́ improbe callida conſilia
machinati, Timoleonem rogabãt, ut pro communi omnium pace, Icetæ ſeſe ſocium adiunge-
ret, nauibus ac militibus Corinthum remiſſis, quod bellum propemodum eſſet confectum.
Præterea Carthaginenſes tranſitum in Siciliam, ſi quis per uim moliatur, ſint prohibituri. Poſt-
quam Corinthiæ naues ad Rhegium appulerunt, & ea quæ per legatos expoſita erant acce-
pere, & Phœnices non longe nauigantes cõſpicarentur, affecti iniuria dolebant, contraq́ Ice-
tem omnes odio ferebantur, necnon pro Siculis, quos manifeſte intuebantur Icetæ præmium
proditionis, Carthaginenſibus mercedem tyrannidis futuros, timor inuaſit. Impoſſibile enim
uidebatur hoſtes ſuperare poſſe, cum perſpicerent longe plurimas naues Barbaris, Icetæ mul-
to maiores copias eſſe quàm ſibi. Tamen Timoleon cum legati ac principes Carthaginenſium
ſibi obuiam darentur, manſuete ſermonem cum illis habuit, dixitq́ obedire ſe uelle: quid enim
D perficere non obediens poſſit? ſed cupere hæc coram Græca & eadem utriq́ exercitui amica
Rheginorum urbe peragi tranſigiq́, atq́ ſua etiam id intereſſe, & illos minus inficiaturos quæ
de Syracuſis attuliſſent, uniuerſa Rheginorum multitudine uelut in teſtimoniũ adhibita. Hæc
illis ita loquutus eſt, quo facilius traijciendi conſilium diſſimularet, in quo etiam Rheginorum
duces unà dolum fabricabãt. Barbarorum enim inciuilitatem pertimeſcentes omnes, optabant
ut Siciliæ regnũ penes Corinthios eſſet. Itaq́ aduocata concione, portas clauſerunt, ne ad aliud
agendum ciues progrederentur, ſed ad cœtum uenientes, diu concionem detinerent, & alter
alteri nullo fine dum tempus tererent materiam dicendi præberet, donec Corinthiorum trire-
mes paratæ eſſent, & Carthaginenſes qui exiſtimabant præſentem Timoleonem paulò poſt
orationem habiturum, ſine ſuſpicione detinerent. Poſtquam Timoleon clàm certior factus eſt
de diſceſſu triremium ſuarum, unam autem ſibi relictam eſſe, ſtantibus circa ſuggeſtum Rhe-
ginis, qui huius rei conſcij erant, diſcedens per turbam tranſiuit, & in mare deſcendit, atque in
Taurominium Siciliæ oppidum celeri curſu nauigauit, ibiq́ ab Andromacho in Repub. prin-
cipe, qui iam ad ſe illum accerſerat, ſuſceptus eſt. Hic ea tempeſtate omnium potentum iuſtiſſi-
mus unus fuit in Siculis. Timæi qui hiſtoriam ſcripſit pater erat. Enimuero ſuos ciues legibus ac
iuſtitia gubernabat, & contra tyrannos apertiſſimas inimicitias exercebat. Itaq́ urbem Timo-
leoni tanquam aſylum præbuit, & ciuibus perſuaſit, ut unà cum Corinthijs pro Siciliæ libertate
bellũ ſuſciperent. Dimiſſa igitur concione, cum Timoleon diſceſſiſſet, Carthaginenſes qui Rhe
gij morabantur, ſic decepti grauiter ferre, Rheginos admonere, quod ſi Phœnices ſint, ijs qui
per fraudem abierunt, inimicentur. Quare Taurominium ad triremes legatũ mittunt, qui An-
dromachum inimice ac barbarice alloquatur, diraq́ minetur, in urbe ſtatim Corinthios eijciãt.
Is inter orandum ſupinam manum oſtendens, & mox conuertens, talem urbem futuram edi-
xit. Quod cum legatus apud Andromachum feciſſet, Andromachus ridens nihil aliud reſpon
dit, niſi manum ut ille nunc ſupinam, nunc conuerſam extendens, diſcedere iuſſit, niſi uellet na
uem pro tali talem fieri. Icetes interim cum diſceſſum Timoleonis audiuiſſet, atq́ timuiſſet, mul
tas Carthaginenſium triremes accerſiuit. Ex qua re cum Syracuſani à Carthaginenſibus por-
tum, ab Iceta urbem occupatam eſſe, arci Dionyſium dominari, Timoleonem uero tanquam
tenuiſſimæ oræ ac finibus Taurominio paruo Siciliæ oppido imbecilli ſpe paruiſq́ copijs affi-
xum

A xum uiderent, ſalutem deſperabāt. Nam mille ſecum milites Timoleon habebat, & ijs nihil alimenti, nihil rerum neceſſariarum amplius aderat. Præterea ciuitates plenæ, & contra belli duces exaſperatæ, nihil iam illis ſidei tribuebāt, præſertim propter Callippi & Pharaci perfidiam: quorum alter Athenieñſis, alter Lacedæmonius cum dicerent pro Siciliæ libertate ſe aduentare, ut monarchias delerent, optabiliores Siciliæ illas ſub tyrannide calamitates eſſe docuerunt, & longe feliciores uideri eos qui ſub ſeruitute agerent, quàm qui afferrent libertatem. Itaq; Timoleonem haud meliorem illis expectabant, ſed rurſus eadem ſophiſmata, eaſdem captiones ſibi afferre, ſpem optimam beneuolentiamq; pollicentem. Itaq; de rebus nouis male ſentiētes, Corinthios à ſe omnes Siciliæ ciuitates præterquam Adranitæ excludebant. Hi enim paruam urbem habitantes, & deum Adranum, qui maximo in honore per uniuerſam Siciliā habebatur, colentes, inteſtinas ſeditiones agitauere. Nam partim Icetem & Carthaginenſes, partim Timoleonem accerſentibus, contigit forteforiuna, ut ſtudio uterq; ſuo eodem tempore potiretur. Verum Icetes quinq; millia militum, Timoleon uero non plures quàm mille & ducentos habebat. Quos cum Tauromínij accepiſſet, quod ab Adrano quadraginta ſtadijs ac trecentis diſtat, primo die non multam uiæ partem occupauit. Poſtridie per loca ſenta ſitu & aſpera iter ingreſſus, per uniuerſumq; diem proficiſcens, iam inclinato die accepit Icetem ad urbem appropinquaſſe, & iamiam caſtrorū loca metatum fuiſſe. Qua ex re centuriones & cohortis duces, ut promptioribus ad pugnam militibus uterentur, corpora reficere iubebant. Timoleon autem ipſos adiens, docuit ne iſta fierent, quinimò ſtatim milites ducerent, & hoſtes incautos, imperitosq; inuaderēt, qui ut conſentaneū erat, nuper labore uiæ defeſſi, in tentorijs ocio atq; ſomno operam impenderēt. His dictis ſumptusq; militibus tanquam manifeſte uictoriam præſagiret, primus ad hoſtes contendit. Milites audaciores facti, ad illos qui paucioribus triginta ſtadijs aberant, Timoleonem ſequebantur. Illi ut primum Timoleonem aduentare ſenſerūt, impetu ab eo præuenti ac turbati fugam arripuere, itaq; occupatis caſtris non plures trecentis ferro occubuere, capti autē uiui bis totidem fuere. Adranitæ apertis portis Timoleonem petunt pugnæ tempore, cum horrore atq; admiratione oſtijs templi ſponte patefactis, deum pili cuſpidem concutientem, multumq; ex eius facie ſudorem emanantē uiſum narrabant. Hæc, ut uidetur, non Stratagema forte.

B ſolum præſentis pugnæ ſigna fuere, ſed futura etiā bella, quibus hoc uelut auſpicium fuit, portendĕre. Nam & aliæ ciuitates decretis ſubitò legationibus, Timoleni ſeſe urbem agrosq; dedere. Mamercus quoq; Cataniæ tyrannus uir ſanè clarus in bello, & qui magnū argenti pondus & auri habebat, cum Timoleone ſocietatem inijt. Dionyſius qui non multum abfuit ne militibus præda fuiſſet, Mamerco bello maior & armis, ſpe omni abiecta, Icetem turpiter uictum neglectui habens, Timoleonem admirans, illi & Corinthijs legatos miſit, ſeq; ipſum atque arcem dedit. Timoleon inſperatam fortunam amplexus, Euclidem Telemachumq; Corinthios homines in arcem cum quadringentis militibus, ſed non unà, neq; palàm proficiſci iuſſit. Nam occupato ab hoſtibus portu, impoſſibile uidebatur eò poſſe perueniri. Itaq; clàm atq; paulatim ad Dionyſium uenīūt, & arcem ac ſupellectilem omnem quæ belli uſu foret, in poteſtatē ſuam redigunt. Magnus profectò equorum numerus, magna telorum multitudo, uniuerſa etiā machinarum uarietas inerat. Armorū quoq; quæ diu repoſita erant, adeò affluens atq; opulentus ſeruabaī theſaurus, ut ſeptuaginta hominū millia ad bellū illis armari potuiſſent. Militū quidē, quos quemadmodū cætera, Timoleoni Dionyſius præbuit, duo millia. Ipſe autem ſumptis pecunijs, ſumptisq; quibuſdam ex amicis, clàm Icete nauigans, ad Timoleonem in caſtra delatus eſt. Quem ſtatim Timoleon, ut priuatum ac deiectum hominem, cum una naui paucisq; pecunijs in Corinthum tranſmiſit. Qui in tyrannide maxima atq; clariſſima natus, decem annis antequam à Dione expelleretur, duodecim autem poſt Dionis mortem regnauit. Sed hoc uniuerſum tempus in bello contriuit. Quæ uero in tyrannide commiſit, quæq; paſſus eſt indigne, diligenter accurateq; in Dionis uita perſcripſimus. Nam filiorum pubeſcentium mortes, filiarum uirginum conſtuprationes inſpexit, ſororem & eandem uxorem uiuam ab hoſtibus fœda libidine uiolentiaq; deturpatam, & cum filijs in mare demerſam. Dionyſius poſtquam in Corinthum nauigauit, nemo ex Græcis erat, qui & uidendi illum, & alloquendi deſiderio non teneretur. Alij propter odium lætitia affecti, aſpiciendi gratia congredientes, ludibrio illum fortuna deſtitutum habebant. Alij ad mutabilitatem fortunæ conuerſi condolebant, & multam rerum humanarum imbecillitatem, multam occultarū diuinarumq; cauſarum potentiam animo uolutabant. Nullum enim ea tempeſtas uel naturæ uel artis ullum protulit opus tantum, quantum illud fortunæ, cum qui paulò ante Siciliæ tyrānus eſſet, Corinthi in myropolio & obſoniorum Memorabile fortune ludibrium Dionyſius.

C foro ſederet, uinum quod cauponæ dediſſent, biberet, in publico cum mulierculis formã pro-
ſtituentibus altercaretur, ambubaias cantibus inſtitueret, & cum illis de concinnitate in thea-
tricis cantionibus magno cum ſtudio decertaret. Quidam ideo hæc fieri à Dionyſio cõiecturis
aſſequebantur, quod homo ignauus ac perdito ingenio illecebris deditus eſſet. Quidam uero
ne Corinthijs terrori exiſteret, ſed ſeſe negligendo animi moleſtiam & minus ſequundam for-
tunam diſſimularet, tyrannidiſq; recuperandæ ſuſpicionem tolleret, & ſic præter naturam in
ocio magnam fingeret ſimplicitatem. Verum multa ab eo dicta memoriæ tradũtur, quæ gene-
roſi ſapientiſq; animi ſigna potius eſſe uidentur, quàm inſulſi. Nam cum in Leucada (quæ Co-
rinthiorum colonia eſt, quemadmodum Syracuſæ) relegaretur, eadem pati inquit, quæ adole-
ſcentes qui peccaſſent. Quemadmodum enim illi ſi peccauerint, hilari uultu fratrum conſuetu
dine utuntur, patres autem ob pudorem fugiunt, ſic ei accidere, qui in Metropoli uitam agens
uerecundia quadam detineretur, in Leucade uero cum uoluptate uitam traheret. Cum etiam
Corinthi miles quidam ſtipendiarius cõtra philoſophorum familiaritates, quibus in tyrannide
ſeſe uehemẽter oblectarat, acrius inueheretur, & cum rideret, tandemq; interrogaret, quid uti-
litatis conſuetudine Platonis cepiſſet: Num tibi nihil adiumenti ſuſcepiſſe uidemur, inquit, ſic
fortunæ mutationem tolerantes? Præterea Ariſtoxeno muſico & quibuſdam alijs interrogan
tibus, qua cauſa aduerſus Platonem iniquior aliquãdo fuiſſet: reſpondit, Tyrannidẽ multorum
quidem malorum plenam eſſe, nullum tamen habere maius, quàm quod eorum qui amici uo-
cantur nemo apud tyrannũ libera oratione utatur, ac per hos Platonis beneuolentia priuatum
ſe fuiſſe. Inſuper cum quidam uideri argutus & ſalſus uolens, ad Dionyſiũ tanquam ad tyran-
num ingreſſus, pallium excuteret: Dionyſius contrà belle hominem notans, hoc idem ut ille
egrediens faceret monebat, ne quid ſubtraheret diſcedẽs. Philippus Macedo cum inter pocula
ſermonem de poëmatis tragœdijſq; ſenioris Dionyſij per luſum intuliſſet, & dubitare ſe finge-
ret, quodnam illi tempus ad ea ſcribenda ſuppetiuiſſet: haud male Dionyſius occurrebat, Hoc,
inquiens, quod tu & ego, & quotquot beati nobis uidemur, totum circa cullulos cõſumimus.
Sed Plato Dionyſium Corinthi non uidit, acciderat enim ut paulò ante diem ſuum obiret. Si-
nopeus uero Diogenes Dionyſio obuiã factus primum, Quàm indignus, inquit, Dionyſi iſta
D es uita. Cum ille gradum ſiſteret, diceretq;: Recte tu ô Diogenes, qui condoles huic noſtræ ca-
lamitati. Quid, inquit Diogenes, dolere me tecum putas? imò doleo, quod tale mancipiũ cum
ſis, dignum quod ſtudijs tyrãnicis uelut aptus aliquis paterfamiliàs uitam exigat, hic per ocium
& uoluptates nobiſcum agas. Itaq; iſthæc mihi intuenti, uoces Philiſti, quibus filias Leptini ex
tyrannide tanquam ex magnis bonis ad uitam priuatam deductas, lamentando conſolabatur,
mulieris alabaſtros & purpuram & aurum deplorantis uidentur. Verum hæc à propoſito no-
ſtro haud aliena ſunt, nec auditoribus, modò non aliò feſtinantibus aut occupatis, inutilia pu-
tamus. Sed Timoleonis bona fortuna non minori admiratione proſequenda eſt, quàm Dio-
nyſij infortunium. Nam poſtquam in Siciliam aſcendit, intra quinquaginta dies arcem Syracu
ſarum in poteſtatẽ ſuam redegit, & Dionyſium in Peloponneſum tranſmiſit. Vnde Corinthij
maiori manu coacta, duo millia peditum, & ducentos equites Timoleoni miſerũt: qui uſq; ad
Thurios delati, cum iſtic tranſitu ſe præcludi animaduertiſſent, claſſis enim Carthaginenſium
ingens eas oras tenebat, & occaſionem neceſſariò iſtic conſiſtendo præſtolarentur, ad præcla-
rum facinus ocium conuerterunt. Thuriorum enim urbem interea dum illi inferendo Brettijs
bello operam dant, occupatam, perinde ac patriam ſuam ſumma fide & ſynceritate cuſtodie-
bant. Icetes interim arcem Syracuſanam obſedit, prohibuitq; ne Corinthijs frumentum im-
portaretur, & in Adranum duos milites qui Timoleonem per inſidias ferro trucident, ſubmit-
tit. Timoleon eo tempore apud Adranitos ſine aliqua ſuſpicione ſacrificijs intentus, nulla mili-
tum ſeſe ſtipauerat cuſtodia. Qui ab Icete patraturi necem miſſi fuerant, ubi audiuerunt Timo
leonem diuina facturum, in templum intrant, gladios ſub ueſtibus occulentes, inter eos qui ad
aras ſtabant ſeſe admiſcere, pedetentimq; propius accedere, & paulò poſt rei inceptãdæ ſtatuto
tempore, alter eorum Timoleonis ſocio in capite gladium criſpat, quo cadente, nec qui uulnus
inflixerat, nec qui unà uenerat, perſtitit, ſed ille cum gladio fugiens in altam quandam petram
deſiluit, hic uero aram amplectens Timoleonem obſecrat, ſi ueniam det, rem omnem aperitu-
rum. Qua impetrata, ſummam rei aperit, docetq; ut ab Iceta miſſi ſint eum interfecturi. Interea
quem ſocij ex petra ad Timoleonem trahebant, nullam intuliſſe iniuriã clamabat, uerum me-
ritò hominem interfectũ, cum ille apud Leontinos patrem necauiſſet. Quam rem teſtimonio
quorundam aſtantium comprobauit, qui magnopere machinamenta fortunæ admirabantur,
quæ

A quæ per cauſas alias alia mouens ac longius omnia colligens, & his quæ plurimum abeſſe & nihil inuicem commune habere uidentur, omnia cōcinnans, mutuis ſemper rerum principŋs & finibus utitur. Itaq; decem minis hominem Corinthŋ donauere, quod numini Timoleonis curam habenti, animi affectu recte inſeruiuiſſet, & cōſilium quod in animo multo ante habuiſſet, in nauanda opera non abſoluiſſet, ſed priuata cauſa fortuito illius uitam ſeruauiſſet. Quibus rebus præſens bona fortuna in ſpem optimam futurarum rerum animos hominum coniecit, quod Timoleonem ut pium ſanè ſanctumꝗ; uirum comitantibus dŋs, ad Siciliæ auxilium ac libertatem ueniſſe proſpicerent. Icetes uero poſtquam præter animi ſui cupiditatem conamina eius accidiſſe uidet, & Timoleoni multos adhærere, ſeipſum accuſans, quod tales tantasꝗ; Carthaginenſium copias habeat, & ipſis non ſtrenue, non impigre, ſed tantis uiribus ſociorum clàm utatur, cum uniuerſa claſſe ducem accerſiuit Magonem. Mago cum centū & quinquaginta nauibus portum petit atq; occupat, qui ſexaginta millibus militum Syracuſas ingreſſus, caſtra in urbe poſuit. Cuius claſſis adeò magna inter nauigandū eſſe uidebatur, ut omnem priſcam futuramꝗ; barbariem in Siciliam traŋcere putares. Enimuero Carthaginenſibus in Siciliam ſuperiori tempore infinita bella gerentibus, nunquam Syracuſas capere data copia eſt. Sed tunc Icetæ recipientis tradentisꝗ; opera Syracuſas Barbarorum caſtra iam facta intueri licebat. Corinthŋ qui in arce erant, in ſumma rerum difficultate poſiti, rebus ad uictum neceſſarŋs deficientibus, occupatoꝗ; à Carthaginenſibus portu, continuò circa murum tumultuarias pugnas ac uniuerſa bellandi genera ſummis uiribus committebant. Sed Timoleon à cymbis paruisꝗ; nauiculis frumentum ex Catania tranſmiſit. Quæ ut barbaricas triremes uitarent, per æſtum fluctusꝗ; curſum tenebant. Quas Icetem ac Magonem intuentes, capiendi Cataniam cura atque libido ceperat, quod inde Corinthŋs neceſſaria in arcem aſportarentur. Itaq; ſumptis qui uirtute bellica cæteris præſtare uidebantur, ſolutisꝗ; ex portu nauibus, Syracuſis abeunt. Neon Corinthius, qui arcis præfectus erat, cum uideret hoſtes cuſtodiæ gratia relictos ocioſe negligēterꝗ; ſe in urbe cuſtodienda habere, ſubitò ruit in urbem, & partim cæſis, partim dare terga coactis, Syracuſarum partem, quam Acradinam uocant, occupauit, atque in ſuam poteſtatem redegit. Quæ cum cæteris partibus urbis melior uiſa eſſet atque munitior, & quo-
B dammodo pluribus urbibus compoſita atq; ſtructa, necnon frumenti ac rerum omnium abundans, minime hunc locum reliquit, nec pedem in arcem retulit, ſed uacua atque deſerta loca muro circundans, cōiuncta arci Acradina, cuſtodia illum muniuit. Mago atque Icetes qui iam prope Cataniam uenerant, per nuncium ex Syracuſis rerum facti certiores, multo dolore, multaꝗ; animi ægritudine ad Syracuſas reuertuntur, qui neque operam ſuam pro animi cupiditate nauarunt, & Syracuſas quæ in manu erant, amiſerunt. Sed hæc prouidentiæ, uirtutiꝗ; an fortunæ tribuas, dubium uideri poſſit: hæc uero quæ deinceps à Timoleone geſta ſunt, omnia bona quadam eueniſſe fortuna uidentur. Corinthŋ milites, qui apud Thurios morabantur, timentes Carthaginenſium triremes, quæ eorum diſceſſum cum Anone obſeruabant, & multis diebus pelago uentis agitato, partim ui, partim ſponte cedentibus Barbaris, per Bracteos pedeſtri itinere profecti ad Rhegium uenerunt, adhuc fluctibus mare agitantibus. Princeps igitur nauium Carthaginenſium, qui nihil minus quàm Corinthios expectabat, deſidere putans, aſtutum ſibi conſilium inueniſſe uiſus, coronari nautas, ſcuus Græcis naues inſtrui & purpura iubens, Syracuſas nauigauit, magno plauſu arcem ſubiens, uictos ab ſe Corinthios, quos traŋcientes occupaſſet, clamans, obſeſſos hoc ſcilicet pacto turbaturus. Interea cum ille his nugis, & hac decipiendi arte uteretur, Corinthŋ qui per agrum Bracteorum in Rhegium uenerant, ubi cum uentis tum nauibus maria uacua uident, ſummā cœli ſerenitatem nacti, ſummamꝗ; maris quietem, quampropere naues ingreſſi in Siciliā delati ſunt, & tanta ſecuritate atq; ſerenitate uſi, ut inter nauigandum extra naues equos nantes habenis traxerint. Quos omnes cum Timoleon ſuſcepiſſet, & ſtatim Meſſanam urbem cepiſſet, bona fortuna magis quàm exercitu confiſus, ad Syracuſas ſtructis pergit ordinibus. Nam ſecum non plures quatuor millibus militum habebat. Quod cum Magoni denunciaretur, tumultuari ac timere, & magis ex hac occaſione in ſuſpicionem uenire. In locis limoſis circa Syracuſas multam ex ſtagnis atq; fluminibus, quæ in mare prorumpunt, aquam ſuſcipientibus, anguillarum multitudo paſcitur, ita ut lata piſcari uolentibus præda adſit: hic dum utriuſque exercitus ſtipendiarŋs militibus ocium dabatur, unà piſcabantur, utputa Græci, & inter quos nulla priuata inimicitia interceſſiſſet, extra aciem unà deambulando fabulabantur, in acie uero ſtrenue & pro ſua dignitate manus conferebant. Tunc cum ſimul piſcarentur, uillarum magnificentiam admirantes, de

C maris præſtantia ſermone inſtituto, quidam ex Corinthiorum militibus ita loquutus eſt: Et uos
Græci in hac urbe tanta magnitudine, totq; ornamentis elaborata, barbaris hominibus crude-
liſſimis ſummo ſtudio ut barbaros mores inſer. nt, cum nobis propinquiores ſitis, operam au-
xiliumq; accõmodatis, aduerſus quos, ut multæ Siciliæ pro Græcis obiectæ eſſent, uoto potius
expetendum fuit. Quid? putatis eos qui hunc exercitum collegerunt, abuſq; columnis Hercu
leis atq; à mari Atlantico, ut pro Icetis gloria pericula aggrediantur huc acceſſiſſe? quod ſi recto
ducis officio Icetes uteretur, non patres expuliſſet, neq; contra patriam hoſtiles milites collegiſ-
ſet, ſed honoris & gloriæ quantum ſatis erat aſſecutus fuiſſet, Corinthijs atq; Timoleoni obe-
diſſet. Ex his uerbis tumultuantibus in caſtris ſtipendiarijs militibus, Magoni ne inſidiæ ſibi ten
derentur magna eſt iniecta ſuſpicio. Quapropter cum Icetes ne diſcederet illum obſecraret, do
ceretq; quanto hoſtes uiribus ac fortitudine anteirent, & Timoleonem magis uirtute atq; for-
tuna, quàm militum multitudine ipſos ſuperare, Mago ſtatim caſtra mouens, & Siciliam ex ma
nibus dimittens, turpiter ac temere in Libyam cõtendit. Poſtridie Timoleon aderat paratus ad
pugnam. Poſtquam uero Magonem corripuiſſe fugam acceperunt, & deſerta nauibus maria
animaduertêre, ridiculam habuere Magonis fortitudinem. Itaque circumeuntes indicanti quò
Carthaginenſium claſſis aufugiſſet, in urbe per præconem præmia poſuerũt. Sed Icetes adhuc
etiam bellandi cupidus, intentuſq; animo, cumq; hæ partes quas occuparat munitæ, & expu-
gnatu difficiles eſſent, nondum de capienda urbe deſperabat. Timoleon copias ſuas diuidens,
quas maiori uirtute eſſe animaduertit, quà Anapis præterfluit, ingruere iuſſit. Eas autem, qua-
rum Corinthius dux erat Hyſias, ab Acradina aggredi urbem iuſſit. Tertiã uero militũ partem,
quam Dechus atq; Demaratus nouiſſime ex Corintho præſidio adduxerant, ad ſummũ ſubdu
xerũt. Equidẽ quod eodem tempore irruptione ab omni parte facta, & Iceta cõuerſo fugatoq;
urbs prorſus capta & momẽto in poteſtatẽ redacta hoſtibus elabẽtibus ſit, militũ & imperato-
riæ uirtuti adſcribere decet: quod uero Corinthiorũ nemo ceciderit, nemo uulnus acceperit, ſin
gulare opus Timoleonis fortuna oſtendit, perinde ac illa æmulationem cum uirtute uiri ſuſce-
piſſet, quo felicitatẽ uiri magis qui audiant quàm laudes ipſius mirarẽtur. Non enim ſolum per
omnem Siciliã atq; Italiam fama cucurrit, ſed & uniuerſa Græcia facti egregij magnitudinem
D perſonabat, & ita res, ita fortuna celeritatẽ quandam rebus bene geſtis appoſuit, ut Corinthio-
rum ciuitas, quæ adhuc an in Siciliã ſui appuliſſent incertior eſſet, eadem die ſaluos in inſulã ue
niſſe, & hoſtes uictos eſſe audiuerit: adeò ſucceſſerat res, tantam celeritatẽ ſucceſſibus adiun-
xerat fortuna. Timoleon arce in poteſtatẽ ſuã redacta, nec eius præſtantia quemadmodũ Dion
commotus, haud illi ob loci pulchritudinẽ uel ſtructuræ opulentiã magnificentiamq; pepercit,
ſed ſuſpicionẽ quæ illi exitio fuit obſeruans, publico præconio Syracuſanis ſignificauit, ut cui-
cunq; uolenti ad delendũ tyrannorũ receptaculũ ferro adeſſe, liceret. Poſtquam omnes aſcen-
diſſent, eamq; diem, hoc ipſum præconiũ, principium libertatis feciſſent, non ſolum arcem, ſed
domus ac ſepulchra tyrannorũ funditus euerterũt. Deinde popularem ſtatum præſtantiorem
tyrannide ducens, adæquato loco, ut ciuibus gratum faceret, forum quo iura dicerẽtur exædi-
ficari iuſſit. Vbi uacuam ciuibus urbem animaduertit, quod alij in bello & ciuili ſeditione pe-
riſſent, alij tyrannos fugiſſent, & in foro propter ſolitudinẽ ita magna atq; profunda excreuiſ-
ſet ſylua, ut lætus pabulo ager eſſet, & equicolæ in herbis altos ſomnos caperent, cæteræ quoq;
urbes præter admodum paucas, ceruis agreſtibuſq; ſuibus plenæ eſſent, & ante urbem cir-
cumq; muros in ſuburbanis homines ocioſi perſæpe uenarentur, habitantium etiam in præſi-
dijs atque in caſtris nemo obediret, neque in urbem, horrore quodam atq; odio in ſubſellia, in
forum, ex quibus plurimi tyrannorum ipſis pullularãt, aſcenderet, uiſum eſt Timoleoni & Sy-
racuſanis, ad Corinthios ſcribere, ut ex Græcia Syracuſas coloniam mitterent, quod urbs ci-
uibus uacua eſſet, & magnam ex Libya bellum expectarent, cum audirent corpus Magonis
qui ſeipſum morte affeciſſet, iratos Carthaginenſes propter male adminiſtratum bellum cruci
affixiſſe, ipſos autem ut uerno tempore in Siciliam traijciant, magnas parare copias. Timoleo-
nis nomine redditis literis, ubi Syracuſanorum legati Corinthios rogauerunt eis Syracuſanam
ciuitatem curæ eſſe, & iterum in prouinciam coloniam mittere, Corinthij nulla auaritia, nulla
urbis dominatione allecti atque impulſi, quamprimum per Græciam ſacris in certaminibus ac
magnis in nundinis per præcones denunciant, Corinthios Syracuſarum tyrannidem abole-
re, Syracuſanos cæteroſq; extorres Siculos ad libertatem inuitare, & Syracuſis uolentem ha-
bitare, iuſte ſancteq; in libertate ſuis legibus parta ciuitate uiuere poſſe. Deinde per Aſiam at-
que per inſulas, ubi paſſim multos ex Siculis uitam agere audiuerant, nuncios mittunt, hor-

tanturq;

A tanturq́ omnes in Corinthum traijcere, ſe naues, commeatus, auxilia, atq; duces præbituros
eſſe, necnon Syracuſis tutos ſaluosq́ poſituros. His rebus Syracuſani magno erga Corinthios
amore affecti, honeſtiſſimis pulcherrimisq́ laudibus in cœlum efferebāt, quoniam libertatem
atq; ſalutem adepti, tyrannorum iugum, Barbarorum crudelitatem euaſiſſent. Qui igitur Co-
rinthum uenerunt, cum perpauci eſſent, Corinthios rogauere, ut ex Corintho cæteraq; Græ-
cia ſocij ſibi adiungerentur. Itaq; non pauciores decem millibus Syracuſas nauigarunt, ubi iam
ex Italia atque Sicilia Timoleon multos in unum collegerat, quibus ſexaginta millibus exiſten-
tibus, ut retulit Athanes, Timoleon urbem diuiſit atq; partiuit, & domos mille talentis uendi-
dit. Primoribus uero domos, quas illorum eſſe cognouit, reddidit & populo: cui adeò res angu
ſta erat, & ad bellum & ad cætera, ut ſtatuæ uenderentur, ita ſententijs uariantibus, & accuſa-
tione ſuper unaquaq; inſtituta, quemadmodum cum homines iudicio rei peraguntur. Gelo-
nis autem antiqui tyranni ſtatuam, cuius memoriam cum beneuolentia, tum honore proſeque
bantur, quod Carthaginenſes apud Imeram fluuium uiciſſet, populi ſententia ſeruauere. Itaq;
cum ciuitas reuireſceret, & ciuibus undiq; confluentibus repleretur, cupiens Timoleon uni-
uerſæ Siciliæ libertatem uendicare, & ad unum tyrannos excindere, ad cæteras urbes exerci-
tum ductauit, & Icetem à Carthaginēſibus deficientem, ut arces demoliri promitteret, & apud
Leontinos priuate uiuere coëgit. Leptinus qui Apolloniam, multaq́ alia finitimorū oppidula
per tyrannidem occuparat, uim ueritus, Timoleoni ſeſe dedidit, quem data uenia, Corinthum
Timoleon mitti iuſſit. Nam Siciliæ tyrannos in exilio atque calamitate Corinthi uitam uiuere,
pulchrum Græcis ducebat ſpectaculum. Sed cum ſtipendiarij milites merendo bellica præda
frui potius, quàm in ocio degere optarent, ipſe Syracuſas contendens, urbanis rebus animum
applicuit unà cum legislatoribus Cephalo atq; Dionyſio, qui ex Corintho uenerant, firmiſſi-
mam honeſtiſſimamq́ Rempublicam compoſiturus: Demarchum atque Demaretum aduer-
ſum Carthaginenſium ditionem emiſit. Qui deficientibus multis ex barbaris ciuitatibus, non
modo in rerum copia abundabant, uerumetiam pecunias ex captiuis raptas ad bellum para-
bant. Interim Carthaginenſes cum ſeptuaginta millibus militū, & ducentis triremibus, ac mil-
le nauibus in Siciliam traijciunt, in quibus multum frumēti, machinarum, currus, cæteraq́ ad
B bellum neceſſaria deferebātur. Quorum omnium adeò ingens numerus erat, ut non amplius
in bello particulatim congreſſuri eſſent, uerum ex uniuerſa Sicilia Græcos ſimul eiecturi. Tan-
tis enim uiribus hic exercitus erat, ut ad capiendos Siculos, quamuis unanimes ac fortiſſimos,
ſufficeret. Annibal atque Bomilcar, qui claſſi præerant, audientes ditionem Carthaginenſium
infeſtari, ſubitò contra Corinthios atque Timoleonem impetu quodam ac celeritate feruntur.
Syracuſas nuncio perlato ſic magnitudine exercitus ciues ſunt perculſi, ut ex tot myriadibus
hominum Syracuſanorum uix ter mille ſumptis armis adeſſe Timoleoni auderent. Nam ex
quatuor millibus militum ſub ſtipendio merentiū, mille inter eundum timore ſeceſſerunt, cum
Timoleonem nō ſanæ mentis, ſed inſanum eſſe dicerent, quod præter ætatem quinq; tantum
millia peditum habens, & mille equites, contra ſeptuaginta millia concurrere audeat, & à Syra
cuſis octo dierum iter exercitum abducere, unde nec ſalutis fugientibus nec ſepeliendi morien
tibus facultas daretur. Hi quod animum ſuum ante prælium detexiſſent, multum Timoleoni
profuerunt. Cæteros autem milites poſtquam perſuaſionibus exhortationibusq́ firmiter ad
prælium induxit, ad Crimeſium fluuium, quô Carthaginenſes uenturos audiuerat, adduxit.
Cum collem ſuperaret, unde inimicorū caſtra uideri poſſent, mulis appium ferētibus obuiauit,
quod infauſtum milites augurium putauere, quoniā appij coronas ſepulchris imponere uſur-
patum eſſet. Vnde hoc prouerbiū natum eſt, Appio egere qui periculoſe ægrotet. Poſtquam
igitur Timoleon ueſtigia preſſit, & falſa opinione ac mala ſpe liberos facere uellet, cum alia
quæ id tempus poſtulabat, tum ante uictoriā ipſis coronā oblatā & ſua ſponte in manibus eſſe
docebat. Nam apud Corinthios in Iſthmijs ludis, corona appia, ut patria & ſancta coronaban-
tur: & tunc in Iſthmijs ludis quemadmodum nunc in Nemeis, corona appia utebantur. Pinea
autem non diu eſt ex quo in uſum uenit. Cum igitur Timoleon, ut dictum eſt, hoc pacto militi
obuiaret, & ex appio ſumeret, primo ſeſe, deinde duces qui circa ipſum adſtabant, cæterosq́ co
ronauit. Augures cum duas aquilas uolantes proſpicerent, quarum altera draconem ungui-
bus confixū ferebat, altera uolans horrende clamabat, militibus illas oſtenderūt. Itaq; omnes ad
preces & obteſtationes deorū ſunt conuerſi. Erat anni tempus æſtatis ferè mediū, ac ſub finem
menſis Maij iam ad Solſtitiū uergebat, nebula quam flumen exhalabat, ita planiciem omnem
obtexerat, ut inimicos intueri non liceret, niſi quod quidam ſonitus indiſcretus atq; commiſtus

C de uertice collis à Corinthijs audiebatur, quanquam cominus caſtra iacerent. Poſtquam Corinthij collem aſcenderunt, atque ſteterunt, ſcutaque colligendi ſua cauſa depoſuerunt, iam ſole uapores attrahēte, aer ſpiſſus ac turbidus factus, montium ſummitates obtenebrauit: locis autem inferioribus nebula expurgatis, Crimeſius fluuius apparuit, & Corinthij hoſtes traijcientes intuebantur. Qui quoniam in prima fronte ad pugnam currus collocabant, ſtuporem res afferebat, & poſt hos infinitos milites alba ſcuta habentes, cum ſplendore apparatus, tum ordine ac incedendi tarditate, Carthaginenſes per coniecturam eſſe animaduertunt. Deinde cætera multitudine cum impetu ac tumultuatione confluente, & flumen traijciente, cum Timoleon uidiſſet tot iam in flumine eſſe, quot cum ipſi manus cōferere uellent, monuiſſetque milites, ut phalangem diſſolutam in flumine proſpicerēt, cuius pars flumen euaſerat, pars egrediebatur, Demaretum iuſſit acceptis equitibus contra Carthaginenſes irruere, & ordines eorum qui nondum in aciem redacti erant, turbare. Ipſe autem ex colle in planitiem deſcendens, miſtim nonnullos ſtipendiarios milites cum Siculis in utroque cornu conſtituit, & in medio Syracuſanis atque electiſſimis fortiſſimisque ſtipendiarijs militibus ſtipatus paulolum greſſum cōtinens, quid equites agerent obſeruauit. Poſtquam illos uidit præ curribus ante aciem diſcurrentibus manus cum hoſte conſerere non poſſe, ſed continuò coactos circumuolare, & crebras incurſiones facere, ſumpto ſcuto ingenti clamore ut ſe ſequerētur milites hortatus eſt: nunquam enim maiore uſus uoce creditur, ſiue quod affectu quodam ac ardore ad bellum intentus bacchāretur, ſiue quod numen quoddam, ut tunc uiſum eſt, in eo loqueretur. Cum pedites ultro reſponderent hortarenturque, ut ſine mora prælium capeſſeret, equitibus ſignum dedit, ut in cornua extra ordinem curruum in hoſtem impetum facerent. Ipſe quoque collectis propugnatoribus ſigna dari imperans, Carthaginenſes aggreditur. Illi primis cōgreſſibus præſenti animo obſtiterunt, & tum quia corpora thoracibus ferreis atque æreis galeis induti erant, tum quia ingentibus ſcutis tegebantur, iacula reſilire cogebant. Itaque poſtquam gladijs res agi cœpta eſt, & non minus ingenij, quàm corporis uiribus agebatur, ſubitò ex montibus ſtupenda tonitrua ſonuere, & ardentia fulgura cœlo delapſa ſunt. Deinde ubi nebula, quæ colles & montium cacumina tegebat, ad locum pugnæ acceſſit, atque nymbus Græcos à tergo, Barbaros in faciem atque oculos pulſabat, procella ſimul humida, delataque aſſidua à nubibus flamma, quæ multum quidem,

D & præſertim ijs qui rerum imperiti erant, aduerſabātur (nam non parum nocumenti tonitrua ac ſonitus armorum, quæ à pluuia & grandine pulſabantur, attuliſſe uidentur, cum imperatorum iuſſa nec audire, nec exequi milites poſſent) Carthaginenſibus non expeditis, ſed multis armis utentibus, ut diximus, cœnum maximum inferebat impedimentum. Sinus ueſtimentorum qui multa aqua repleti erant, dum manus conſererent, ipſos graues ineptosque reddebant, idoneos autē ut à Græcis ſuperarentur, & ſi caderent, releuari ex cœno nullo modo poterant. Nam fluuius Crimeſius cum iam aquarum irruptione magnopere excreuiſſet, ac tumuiſſet, propter traijcientium multitudinem aggere erupit, & planities quæ ad fluuium erat, ex multis faucibus currentibus aquis, quæ non ſuo tramite ferebantur, repleta eſt. A quibus quidem aquis Carthaginenſes inuoluti, maxima cum difficultate liberabātur. Tandem cum inundatio & aquarum fluctus inſtaret, & Græci primam illorum aciem, uiros quadringentos proſtrauiſſent, in fugam Carthaginenſiū multitudinem uertunt, quorum multi in planitie comprehenſi periere, multos flumen traijcientibus obuios trahens præteruehensque perdebat, plurimos collem petentes, uelites curſu intercipiebant. Ferunt itaque inter decem millia hominum, qui deſiderati ſunt, tria millia ex Carthaginenſibus cecidiſſe, quibus nec generis ſplendore, nec diuitiarum amplitudine, nec gloriæ claritate alteri ſuperiores Carthagini erant. Quæ res adeò magnam urbi inflixit calamitatem, ut nunquam antea una in pugna ex Carthaginenſibus tot occubuiſſe à maioribus memoriæ traditum ſit. Nam ut plurimum Libycis, Iberis, ac Numidis in bello uſi, aliena calamitate uicti, ſuperatique fuerant. Quantus mortuorum ſplendor in uita fuiſſet, quanta gloria, Græci ex raptis ſpolijs cognouerūt. Tanta enim auri atque argenti copia fuit, ut ab ijs qui ſpolia extraxerint, de ærea atque ferrea ſupellectile rarus ſermo haberetur. Nam & caſtra, & iumenta, impedimentaque ceperant. Ex captiuis autem magnam partem milites expilauere, qui in commune quinquies mille inuenti ſunt. Ex curribus capti ducenti. Vnde pro Timoleonis tentorio poſita coadunataque multiplicia ſpolia, pulcherrimum certe ac magnificentiſſimum præbebant ſpectaculum, inter quæ mille thoraces, cum arte, tum pulchritudine præſtantes, & decem millia ſcutorum ſuſpendebantur. Pauci enim multos ſpoliarant. Itaque Græcis magnam prædam aſſecutis, uix tertio die poſt pugnam trophæum abſoluitur. Timoleon unà cum

uictoriæ

A uictoriæ fama præſtantiora arma, quæ hoſtibus detraxerat, Corinthum mittit, ut patriam ſuam
omnibus hominibus, qui in ea ſola clariſſima Græciæ templa cernerent, non Græcorum aut fi
nitimorum ornata ſpolijs triſtem memoriam facientibus, ſed Barbarorum, charam atq; amabi-
lem redderet, quæ pulchris inſcriptionibus, uincentium fortitudinem atq; iuſtitiam declararēt:
Quoniam Corinthij atq; Timoleon imperator Græcos in Sicilia à Carthaginenſium manibus
liberarint, dijs hæc munera ſuſpenderunt. Poſt hæc Timoleon milites ſtipendiarios, qui Cartha
ginenſium ditionem modis omnibus depopularentur, in agros inimicorū dimittit. Ipſe uero Sy
racuſas cōtendit, & mille milites, qui ab eo ante pugnam ſeceſſerant, è Sicilia cedere iuſſos à Sy
racuſis antequam ſol occideret abire coëgit. Qui ad Italiam nauigātes, Brettis præda fuere, quas
pœnas proditionis dijs ſoluerūt. Cum Icetes atq; Mamercus Cataniæ tyrannus, ſiue inuidia ſe-
quundæ fortunæ Timoleonis, ſiue timore quodā, parū æquum tyrannis futurū rati, ſocietatem
cum Carthaginenſibus inijſſent, perſuaſiſſentq; ut exercitum atq; ducem mitterēt, niſi uellent
omnino ex Sicilia pelli, Giſco cum ſeptuaginta nauibus uenit, & milites Grçcos cōduxit, quan
quam antea ſub Carthaginenſibus Græci nunquam meruiſſent. Sed tunc Carthaginenſes ue
hementer illos admirati ſunt, & fide digniſſimos atq; bellicoſiſſimos omnium hominū eſſe pu-
tauerunt. Cum autem in Meſſana urbe communiter omnes cōſpiraſſent, quadringentos mili
tes aduenas à Timoleone auxiliarios miſſos interfecerunt. Qui autem circa Ieras, quas uocant,
quæ ſub Carthaginenſium imperio erant, inſidias poſuere, milites ſtipendiarios cum Eutimo
Leucadio merentes necauere. Ex quibus maxime Timoleonis ſequundā fortunā claram fieri
contigit. Nam hi ex illis erant, qui cum Philodimo Phocenſe & Onomartho Delphos occupa-
rant, & cum his ſacrilegio communicarant. Qui cum omnibus odio eſſent, atq; ut execrabiles
obſeruarentur, circa Peloponneſum oberrātes à Timoleone capti ſunt, cum militibus tum de-
ficeret. Cum autē in Siciliā proficiſcerētur, quoties unà cum Timoleone certaminibus aderant,
uictores ſemper euaſere. Cum uero poſt plurimas maximasq; pugnas, & ad alias obeūdas au-
xiliarij mitterentur, & cæſi & interfecti ſunt: at non unà omnes, ſed diſcretim. Verum antea Ti
moleonis proſpera fortuna eos tutata eſt, quæ effecit, ne aliquo modo per punitionē malorū,
bonis etiam detrimentum impenderet. Itaq; deorum beneuolentia erga Timoleonem non mi
B nus in uitandis aduerſis, quàm in agendis proſperis admiratione digna eſt. Multi Syracuſano-
rum contumelia à tyrannis affecti indignabantur. Nam Mamercus quod milites ſtipendiarios
uicerat elatus, poëmatibus & tragœdijs in eam rem ſcriptis hoſtibus inſultabat: qui ſcuta in ho-
norem deorum ſuſpenſa, elegiaco carmine & ſuperbo & cōtumelioſo inſcripſit:

Inſignes oſtroq; auroq; ebore atq; electro,
Vicimus hos clypeos, ſimplicibus clypeis.

His actis cum Timoleon in Calabriā caſtra mo
ueret, Icetes in Syracuſano agro diſcurrere, prædari, depopulari, iniuria afficere. Deinde Timo
leonem paucos habentē milites paruifaciens, in ipſam Calabriam exercitum duxit. Timoleon
ubi illum iter præoccupare perſenſit, cum equitibus peditibusq; Icetem uerſus proficiſcitur.
Icetes cum hoc ſenſiſſet, audiſſetq; Timoleonem iam Damyriam flumen tranſiturum, circa flu
men repugnaturus caſtra firmauit, cui cum traijciendi difficultas, tum præruptæ utrinq; atque
præcipites ripæ animos faciebant. Timoleonis duces cum præclara quadam pugnādi libidine
tenerentur, & contentio quædā ineſſet, dum nemo poſtremū traijciendi locum atq; aggredien
di hoſtē habere uellet, dilata pugna eſt aliquandiu. Nam unuſquiſq; primo ordine ſeſe dignum
exiſtimabat. Quare impetu quodā traijcientes dum ſeſe depellunt præteruehunturq;, nullum
in tranſitu ordinem ſeruabant. Cum Timoleon rem ſortibus decernere uellet, & ducum ſingu
lorum anulos in chlamyde ſua coniectos permiſcuiſſet, primus quem ab urna extrahi contigit,
trophæi inſignia habebat. Quod poſtquam iuuenes animaduerterunt, nō expectata ſorte reli-
qua, cum gaudio atq; clamore, ut quiſq; ſtabat, flumen irrumpit, & manus cum hoſte conſerit.
Illi cum uires Græcorum ferre non poſſent, & dimiſſis armis fugerent, mille in bello cecidere.
Paulò poſt Timoleon motis aduerſus Leontinos caſtris, uiuum cepit Icetem, necnon Eupole-
mum eius filium, atq; Euthimum præfectum equitū, quos uinctos ſibi milites adduxere. Icetes
atque adoleſcens ut tyranni ac proditores morte mulctati ſunt. Euthimus uero uir clarus in
bello atque audax, propter blaſphemiam quandam aduerſus Corinthios, miſericordiam mi-
nime conſecutus eſt. Ferunt enim Corinthijs contra Leontinos militantibus, in Corinthios
concionem ad populum habentem dixiſſe: Quod Corinthiæ mulieres domo aliquando egre-
derentur, nihil metuendum eſſe. Multi eo ingenio & ea natura ſunt, ut iniuria laceſſiti, mo-
leſtius uerba quàm facta ferant. Grauius enim contumeliam quàm detrimentum ferendum

C eſſe arbitrantur. Et hoc, iniuriam quidem factis repellere, tanquam neceſſariū bellantibus conceſſum eſt. Blaſphemiæ autē excellens odium uel malitiam habere uidentur. Cum igitur Timoleon Syracuſas contendiſſet, Syracuſani uxorē Icetis ac filias in concione ad iudicium deductas morte damnarūt. Et uidetur hoc geſtorum Timoleonis turpiſſimum eſſe. Nam ſi ille hoc diſſuaſiſſet ac prohibuiſſet, nunquam mortem obijſſent. Sed uidetur Timoleonem illas neglexiſſe, & uoluntati ciuium, qui Dionem, à quo eiectus Dionyſius expulſusq; fuerat, uindicare quærebant, proieciſſe. Icetes enim hic ille erat, qui Aretam Dionis uxorē, ſororemq; Ariſtomachā, & filium adhuc puerū in mare uiuos demerſerat, de quibus in Dionis uita perſcripſimus. Poſt hæc cum aduerſus Mamercum apud Cataniam caſtra poſuiſſet, & in fugam illum uertiſſet, ſupra duo hominum millia ferro necauit, quorum magna pars erat ex Phœnicibus, quos Giſco auxiliarios miſerat. Deinde Carthaginenſes regionē intra Lycum Timoleonem occupaturum timentes, cum eo pacem ineunt atq; componūt, ut ex ea migrare Syracuſas uolentibus, ſupellectilem ac familiā reſtituant, cum tyrannis ſocietatem ne ineant. Mamercus cum de re ſua male ſperaret, in Italiam, ut Leucanos contra Timoleonem atq; Syracuſanos adduceret, nauigauit. Poſtq; autem qui cum eo erant cum triremibus remenſo pelago in Siciliam ſeſe retulere, & Timoleoni Cataniam tradiderūt, ipſe coactus in Meſſenam urbem ad Hipponem tyrannum fugam arripuit. Hanc Timoleone mari terraq; obſidione premente; cum Hipponem fugientem naui milites cepiſſent, quem Mamertini unà cum filijs à literarum magiſtris abductis tanq; pulcherrimum ſpectaculū ad cruciatus in theatrū rapuerunt atq; interfecerunt, Mamercus Timoleoni ſeſe dedit, ut iudicium, non accuſante Timoleone, Syracuſis ſubiret. Nam cum Syracuſas deductus fuiſſet, & ad concionem ueniſſet, compoſitam tandiu ab ſe orationem dicere aggreſſus eſt. Cum autem tumultum ferre non poſſet, & inexorabilem concionem animaduerteret, proiecto pallio per medium theatrum curſu delatus, ſubſellia tanq; uim ſibi illaturus capite pulſat. Verum huiuſmodi mortem obire non contigit, ſed ulterius uitam agens eandem pœnam quam prædones, dedit ac perſoluit. Hoc igitur modo Timoleon tyrannos & hoſtes extirpauit atq; deleuit, & uniuerſam inſulam quam rebus aduerſis incultam atq; horridam ab incolis acceperat, ita placabilem, ita deſiderabilem reddidit, ut quam prius ciues deſeruerant, aduenæ habitaturi accederent.

D Nam Agrigentum & Gelam magnas in Sicilia urbes poſt Atticum bellum à Carthaginenſibus depopulatas atq; euacuatas, tunc habitari & frequentari contigit. Alteram enim Megelus atq; Pheriſcus ex Helica uenientes, & ueteres ciues adducentes, alteram Gorgus ex Chio nauigans habitauit: quibus in urbe domos inſtaurantibus, non ſolū ex tanto bello ſecuritatem ac tranquillitatem Timoleon præbuit, uerum etiam alia multa uelut coloniæ deducendæ dux quiſpiam promptiſſimo animo gratificatus eſt. Alijs quoq; omnibus diſpoſitis, non bellorū propulſio, non legū compoſitio, nō regionis habitatio, non Reipublicæ diſpoſitio bene ſe habere uiſa eſt, quam ipſe nō attigiſſet atq; ordinaſſet, & tanq; omnium architectus abſoluto operi gratiā dignitate ſua appoſuiſſet. Cum igitur multi & magni uiri ex Græcis, qui rerum geſtarum ſplendore illuſtres erant, huius tempore florerent, inter quos Timotheus & Ageſilaus & Pelopidas erant, necnon Epaminondas, quem præcipue Timoleon ſibi imitandū proponebat, res eorū geſtæ, ſplendorem uiolentia & laboribus permiſtū habuerūt, ut pleræq; reprehenſione & pœnitentia nō caruerint. Timoleonis autē factorum, cæde fraterna, quanq; neceſſaria, una excepta, nullum eſt, cui non illud Sophoclis (ut autor eſt Timæus) deceat acclamare, O dij quæ Venus aut quis Cupido huic inſidet? Quēadmodū enim Antimachi poëma, & Dionyſij pictura, quæ apud Colophonios ſunt, uim ac neruos habētia, elaboratis quidē, ſed coactioribus ſimilia ſunt: Homeri autē carmina, & Nicomachi pictura, præter alias uirtutes, hoc etiam nomine grata ſunt, quod ultro facileq; fluxiſſe uideantur: ſic Epaminondæ atq; Ageſilai res militares multo labore, multaq; cum difficultate ab eis geſtæ ſunt: Timoleonis uero res bellicæ diligenter iuſteq; inquirentibus atq; animaduertentibus, multam in conſequenda uictoria facilitatem habuiſſe apparebūt, & non fortunæ, ſed felicis cuiuſdam fortunatæq; uirtutis fuiſſe opus. Et ille omnia ab eo fauſte acta ad fortunam referens, cum ad amicos quos Corinthi habebat, literas dediſſet, & orationē apud Syracuſanos habuiſſet, gratias deo habere ſæpius inquit, quoniam cum ſaluam Siciliam eſſe uellet, ſe decreto & ſuffragijs populi imperatorem deſignauit. Templum quod domi condidit, ἀυτοματίᾳ, hoc eſt fortunæ, domum uero ipſam ſacro numini conſecrauit. Habitauit autē ædes, quas ei tanquā de re militari benemerito Syracuſani donauerant. Verum ex Corintho accerſita uxore ac filijs, plurimū temporis in agro pulcherrimo atq; amœniſſimo, quem ab eiſdem acceperat, ocioſe uitam duxit. Non enim Corinthum redijt, nec

Græcorum

A Græcorum tumultui ſeſe admiſcuit, neq; ciuili inuidiæ ſe præbuit, ut plurimi imperatorum ambitione honorum atq; potentiæ inexplebili tanquam in ſcopulum impegerũt, ſed ibi rerum geſtarum memoria lætus durauit atq; permãſit. Ex quibus maximum ſibi gaudium afferebatur, tot urbes tot hominũ millia intueri, quibus ipſe uiuendi felicitatẽ comparauerat. Sed quoniam iuxta Simonidem, non ſolum galeritis omnibus criſtam, ſed Rebuſp. etiã omnibus ſycophantam ineſſe oportebat, duo ex primoribus Laphiſtius ac Demænetus Timoleonem inuaſerunt. Laphiſtius in quadam cauſa ad fideiuſſionem coegit. Timoleon uero tumultuantibus & uim in Laphiſtium moliẽtibus ciuibus, reſtitit, ob hoc tot labores tantaq; pericula ſe ſubiiſſe dicens, quo unicuiq; Syracuſanorũ legibus uti liceret. Demæneto autem ipſum multas ob res quas ducitando gubernãdoq; exercitu geſſiſſet, accuſanti, nihil accuſatori reſpondit, ſed diis, inquit, gratias ago, cum quod uoce expetiui, Syracuſanos inſpicio legum & libertatis iam dominos. Poſtquam igitur maiora pulchrioraq; facinora quàm quicunq; tum erant geſſiſſet, ſolusq; iis laudibus quas uulgò celebrant in hominum conuentibus Græci, præſtaret, & malis quibus Græcia uetus pullulabat, fortunæ beneficio præſeruatus purusq;, Barbaris & tyrannis terrorem ac fortitudinem oſtendiſſet, Græcis autem atq; amicis iuſtitiam & manſuetudinem, necnon ciuibus abſq; luctu & lachrymis plurima trophæa comparaſſet, Siciliam uero quæ octo annos aſſiduis malis uexata fuerat, ab omni labe purgaſſet, iam grãdior æuo cum ex oculis laborare cœpiſſet, tandem cæcus factus eſt. Nec ullam uel ſibi uel fortunæ huius rei culpam attribuebat, ſed gentile ſibi hoc, ac paternum, & pro ætate accidiſſe aiebat. Ferunt enim multos ex ſuo genere iam ſenio cõfectos ſimili morbo laboraſſe. Athanes autem refert, cum Timoleon aduerſus Hipponem atq; Mamercum militaret, oculos uitiatos, & cæcitatem manifeſtam omnibus fuiſſe, non tamen propter hoc obſidione pedem retuliſſe, ſed cum pergeret, tyrannos cepiſſe. Poſtquam uero Syracuſas rediit, ſubitò monarchiam depoſuiſſe, & ciues uitaſſe, rebus geſtis ad ſummum gloriæ perductis. Equidem quod ille ſine animi moleſtia calamitatem illam tulit, minus fortaſſe mirum: quod autem Syracuſani honore & beneuolentia uirum iam cæcum coluerint, admiratione hoc dignum. Qui rus ac domum eius petentes, aduenas hoſpites, ut benefactorem ſuum ac patriæ patrem aſpicerẽt, ſecum ducebant, lætantes atq; gaudẽtes, quod apud eos diem ſuum

B obire elegiſſet, & claros ſplendidosq; apparatus, quos ſibi in ſuo reditu Græci re bene geſta præpararãt, negligeret. Cumq; multa in huius laudem dicta factaq; extarent, erat hoc inter cætera non minimũ, quod populus Syracuſanus decreuit, ut quandocunq; belli neceſſitas aduerſus exteros incidiſſet, nõ aliunde quàm ex Corinthiorũ urbe imperator eligeretur. Illud etiam quod in concionibus in honorem eius factum eſt, pulchrũ erat ſpectatu. Nam cum de rebus paruis conſultandum eſſet, inter ipſos decernebãt: cum uero grandia diſceptarentur, illum accerſiri iubebant. Ille per forum in lectica delatus, ad theatrũ proficiſcebatur, & dum ueheretur, ut ſedebat populus eum una uoce humaniſſime appellabat, atque ſalutabat: ipſe identidem faciens & paululum immoratus, paululumq; laudibus præſtitis auribus auditisq;, deinde ad ea quibus de conſulebatur, reſpondebat. Vbi hæc ſuffragiis agitata, iterum per theatrum à miniſtris eius delatus erat: ciues autem illum diſcedentem uoce atq; plauſu dimittẽtes, iam reliquum quod Reipublicæ erat, decernebant. In tali ſenectute tanquam pater patriæ honore ac beneuolentia nutritus, leui morbo quem ſenium adiuuabat, mortuus eſt. Itaq; Syracuſani diem funeris protrahunt, ut ipſis quæ ad funus pertinebant præparandi facultas, peregrinis autem atq; finitimis proficiſcendi opportunitas daretur. Præparatis omnibus quæ honeſtandi funeris gratia erant, delecti iuuenes feretrum ſubiere, & per regiam Dionyſii tunc ſolo adæquatam iter habuere, multis millibus hominum atq; mulierum coronas albasq; ueſtes habentium præcedentibus, quorum ſpecies feſti ſimilitudinem gerebat: uoces autem lachrymis commiſtæ illum beatum dicentes, non honoris aut adminiſtrationis alicuius retributionem, ſed deſiderium atq; gratiam uere beneuolentiæ oſtendere uidebantur. Tandem poſtquam collapſi cineres & flamma quieuit, Demetrius qui ea tempeſtate uocis magnitudine præcones omnes anteibat, huiuſmodi præconium diuulgauit: Populus Syracuſanus Timoleonem Timodimi filium ducẽtis minis in funere honeſtauit, necnon per omne æuum muſica, equeſtria, ac gymnaſtica certamina illi honoris gratia inſtituit, quoniã profligatis eiectisq; Siciliæ tyrannis, debellatisq; Barbaris, necnon repletis magnis deſertisq; urbibus, leges Siculis ædidit. Deinde ſepulchrũ in foro ſtructum porticu circundant, palæſtras ædificant, gymnaſium adoleſcentibus faciunt, Timoleoneumq; appellant. Ipſi deinde utentes & Republica & legibus quas Timoleon ſancierat, diu optimam atq; felicem Rempublicam habuere.

C TAles igitur teſtantibus literis cum ſint, patet in eorum comparatione non magnum eſſe diſcrimen. Bellum utrique cum inclytis aduerſarijs, illi cum Macedonibus, huic cum Carthaginenſibus fuit. Victoria utriuſq; famigerata, huius quidem Macedonia capta, & ſucceſſione, quæ iam inde ab Antigono in ſeptimũ uſq; peruaſerat regem, exſtirpata: illius uero omni tyrannide ex Sicilia ſublata, & uniuerſa inſula in libertatem reſtituta: niſi quis fortaſſe hoc contendendũ putet, quod Aemilius in Perſeum integrum, uictoremq; populi Romani, Timoleon uero in Dionyſium omnia iam deſperantẽ, & uiribus contritum, incidit. Atqui contrà, multos hic quidem tyrannos, magnamq; Carthaginenſium uim, tumultuaria manu uicit: nõ uiris, quemadmodum Aemilius, exequi & capeſſere imperia paratis, ſed gregario, & incompoſito, & uoluptatẽ per caſtra ſectari cõlueto, milite ſtipatus: in rebus enim æque fortiter geſtis, apparatus non æque ſplendidus, imperatoris cauſam commendat. Iam cum incorruptus & integer in rebus gerendis eſſet uterq;, legum & diſciplinæ patriæ beneficio Aemilius, Timoleon uero ſtudio & diligentia ſua, talis euaſit, cuius rei argumentum ſit, quod eo ſeculo Romani in uniuerſum omnes compoſiti, & moribus inſeruientes, legum ciuiumq; imperio tenebantur. Græcorum uero nemo quiſquam Siciliam attigit tum imperator non ſtatim corruptus, uno Dione excepto: quanquam etiam hunc pleriq; regnum appetiuiſſe, & Laconicum quoddam imperium ſomniaſſe putent. Timæus uero Gylippum etiam turpiter & ignominioſe à Syracuſanis, eius in adminiſtrando bello auaritiam & inexplebilitatem deteſtantibus, dimiſſum ſcribit. Pharax autem Lacedæmonius & Callippus Athenienſis, quæ præter ius & fas affectatione regni perpetrarint, proditum eſt multis. Tametſi non temere tantarum rerum dominos regni cupiditas inceſſit, nam ille Dionyſium, ut Syracuſis exulem ſouebat, Callippus ſub Dione ſtipendiariorum militum agmen ducebat. Timoleon autem, rogantibus flagitantibusq; Syracuſanis, ſumma cum poteſtate miſſus, & quem potentiam nõ quærere (cum à uolẽtibus ultro offerretur) ſed habere decebat, expeditionis & imperij ſui finem, tyrannorum excidium fecit. Illud autem Aemilij dignum admiratione eſt, quod tantum regnum euertens, ne drachma quidẽ facultates ſuas auxit, ſed nec inſpexit nec attigit opes tantas, multa licet alijs donaret. Neq; hoc dico quî reprehendendum Timoleonem putem, quia domum, quia præ-

D dium à Syracuſanis accepit: haud enim accipere turpe eſt, ab huiuſmodi præſertim, ſed nõ accipere melius. Hæc enim uirtutis uis eſt, non ſolum illicitis, ſed licitis etiã in rebus, liberam & inuictam ſeſe præſtare. Quod ſi, ut corpus, æſtum frigusq; ferre ſuetum, utriſq; uicibus tolerandis idoneum, inuictius eſt, ſic animi ſyncera ſanitas & uis eſt, quam nec ſequunda fortuna per inſolentiam mollit remittit'ue, nec calamitas deijcit, Aemilius certe longe præſtat, qui graui fortuna & acerbo liberorum caſu, nihilo minor abiectior'ue, quàm ſequundiſſimis rebus fuit: Timoleon autem cum fortiter & generoſe tyrannum fratrem perdomuiſſet, non æque dolorem ſuſtinuit, ratione adhibita, fortiter, ſed pœnitẽtia doloreq; abiectus, annis uiginti forũ & tribunal non uidit. Decet autẽ fugere turpia quidem, & uereri: at uero ad omnẽ ignominiã commoueri, ut ſimplicis & probi fortaſſis eſt animi, ita anguſti & parum generoſi.

AGIDIS ET CLEOMENIS VITA

ANTONIO TVDERTINO INTERPRETE.

IXIONIS fabulam qui contra inanis gloriæ ſectationes compoſitam arbitrantur, nihil abſurdum aut alienum à ratione ſenſiſſe uidentur. Vt enim illum pro Iunone quam amabat, nubi permiſtum, centauros ex eius concubitu genuiſſe tradiderunt: ſic hi gloriam quaſi uirtutis imaginem amplectentes, nihil ſyncerum aut ſibijpſi conſentiens operantur, ſed affectibus uarijs irretiti, & modo has modo illas perturbationes ſequentes, idem pati manifeſte uidentur, quod Sophoclis bubulci ab ouium gregibus perferre queruntur. Sic inquiunt enim:

Nanque his ſeruimus nos, domini ſimus licet,
Eſtq; auſcultare neceſſe uel ſilentibus.

Quis igitur hoc idem illis euenire negabit, qui ad arbitrium uulgi Remp. gubernantes, infimis etiam quibuſq; ſeruire coguntur, ut principes ac ductores populi nuncupentur? Velut enim qui ſtantes in prora nauis, mentem aſſidue atq; oculos ad puppim, ubi gubernator ſedet, intentos habent, omniaq; ad illius nutum atq; arbitrium peragunt, eodem modo qui Reip. gubernandæ

A nandæ rationem ad gloriam dirigũt, miniſtri quidem ſeruiq; multorum euadunt, nomen uero duntaxat principum ſortiuntur. Atqui perfecte bonum uerisq; uirtutibus inſtructũ nihil hac externa gloria indigere manifeſtũ eſt, niſi quatenus per eam maiorem fidem acquirẽs, aditum ad res gerendas habeat faciliorem. Quod ſi quis adoleſcentior ambitionis amore teneatur, huic ego permittendum arbitror, ut ex bonis operibus quæſita gloria ſeſe exornans, paululum ſe iactitet, efferatq;: naſcentes enim in his & tum primũ pullulantes uirtutes, tum honeſtatis innata cupiditas, laudibus confirmatur, ut Theophraſtus inquit. Ipſi etiã ad reliqua ſuſcipienda procliuiores efficiuntur, ſi prudenter moderateq; fuerint laudati. Nam ſupra modum laudare, cum ſemper & ubiq; ſit inutile, tum in ambitione ciuili pernicioſiſſimum eſſe conſtat: ſic enim illi magna licentia potiti ad manifeſtam deducentur inſaniam, quoties non ipſum bonum ſuapte natura glorioſum, ſed quod maxime glorioſum ſit, id quoq; maxime glorioſum eſſe ſibi perſuaſerint. Quod igitur Antipatro reſpondit Phocion, cum aliquid minus honeſtum ab eo petiſſet Antipater, Nõ (ille inquit) Phocione amico ſimul, & adulatore uti potes. Idem ad multitudinẽ uulgi dicendum uidetur: non eundem principem, & aſſeclam habere poteſtis. Alioquin idem euenire neceſſe eſt, quod fabuloſe cuidam ſerpenti contigiſſe narratur, cuius aliquãdo caudam ferunt aduerſus caput ſeditione facta petiſſe, ut ſibi uiciſſim quandoq; ducem reliqui corporis eſſe liceret, nec ſemper caput ducem ſequi cogeretur. Igitur accepta poteſtate, fiebat ut & ipſa ſine intuitu ſeſe mouens grauiter offenderet, & caput inſuper, quod cæcum ſurdumq; ducem præter naturæ inſtitutum ſequebatur, in eandem ſecum perniciem traheret. Hoc idem permultos in adminiſtranda Repub. ad multitudinis arbitrium reſpiciẽtes paſſos fuiſſe reſpicimus, qui temere populari aura ſubleuati, eò imprudentes deuenere, unde nec ſe tutò recipere, neq; peruerſum iam Reipub. ordinem corrigere poſſent. Hæc pauca nobis cõtra gloriam dicere libuit, quam plerique ex arbitrio multitudinis captare laborant. Facile enim quam habeat uim, ex his quæ Tiberio & C. Græcis contigerunt, animaduertimus. Hos enim egregia ſtirpe oriundos, ſub optima diſciplina educatos, pulcherrimum quoq; nactos Reip. ſtatum, non tam gloriæ immoderata cupiditas perdidit, quàm ignominiæ non illiberali ex cauſa natus metus. Nam cum ciuium beneuolentiam ſuis meritis nacti fuiſſent, hanc turpiter amittere (ut par eſt) uehemẽter

Populari aura ſubleuati quàm ſubito & pernicioſe ruant.

B illos pudebat. Itaq; benignis erga populum inſtitutis ſibi delatos honores ſuperare certabant: at uiciſſim populus gratiam benefactis illorum referens, maiores etiam ob idipſum honores illis deferebat. Hac igitur inuicem æmulatione beneuolentiæ ſtudio flagrantes, in eam cõditionem rerum imprudentes deuenere, quas cum perficere non poſſent, quod ſatis honeſtæ non uiderentur, eas etiam omittere turpiſſimum arbitrabãtur. Verum hoc melius tute ipſe hiſtoriam legens diiudicabis. Comparationem uero his opponimus Lacedæmoniorum regum Agidis & Cleomenis, qui & ipſi populum ſtudioſe fouentes, cum Remp. pulchre iuſteq; ex multo tempore inſtitutam ſuſcepiſſent, potentioribus ciuitatis aduerſari cœperunt, quod illi diuitiarum quibus aſſueuerant abundantiam relinquere minime uellent. Et Lacedæmonij quidem reges fratres inuicem non fuere, ſed quod eadem in Reip. gubernatione ſenſerunt, fraternam propemodum beneuolentiam contraxiſſe uidentur, ab huiuſmodi cauſa principiũ capiẽtes. Cum primum diuitiarum nimia cupiditas Lacedæmoniorum ciuitatem occupauit, atque ex illarum poſſeſſione ſuperbia, ex uſu autem luxuria & mollities animos inuaſit, repente maximis bonis priuata ciuitas concidit, multaq; præter dignitatem abiecte nimis atq; humiliter operata, ad ea tempora deuenit, quibus Agis & Leonidas reges in ea ſunt conſtituti. Horum Agis ex Eudamidum familia oriundus, ſextus numeratur ab Ageſilao, qui cum in Aſiam penetraſſet, maximam eſt inter Græcos potentiam cõſequutus. Ageſilai nanq; filius fuit Archidamus, qui apud Mandonium Italiæ ciuitatem à Meſapijs eſt interfectus. Archidami uero filius natu maior Agis dictus eſt, minor autem Eudamidas eſt nuncupatus. Hic fratre ab Antipatro apud Megalopolim interfecto, cum ille non relictis filijs deceſſiſſet, regnum occupauit. Huius filius fuit Archidamus, ex quo alius rurſus Eudamidas genitus eſt, huius Agidis pater, de quo nunc ſcribere inſtituimus. Leonidas uero Cleonymi filius alia ex familia ortus, octauus à Pauſania cenſebatur, qui in pugna apud Plateas Mardonium ſuperauit. Pauſanias enim filium habuit Pliſtonactem, qui alterum genuit Pauſaniam. Cumq; hic Lacedæmone Tegeam confugiſſet, Agiſipolis eius filius natu maior regnũ occupauit, cui ſine liberis defuncto, Cleombrotus frater iunior in regno ſucceſſit. Hic duos procreauit filios, Agiſipolim & Cleomenẽ. Ex his Agiſipolis non diu regno potitus abſq; filijs deceſſit. Cleomenes autem illi ſuccedens ex duobus filijs quos habebat, Acrotatum maiorem natu uiuens adhuc è regno pepulit, regnumq; Cleonymo filio iu-

C niori reliquit:in quo non diu potuit permanere, ſed Areus Cleomenis ex Acrotato nepos re-
gnauit. Poſtmodum Areo apud Corinthum defuncto, Acrotatus eius filius regnum poſſedit.
Hic ab Ariſtotimo tyranno circa Megalopolim prælio ſuperatus interijt, grauidam ex ſeſe uxo
rem relinquens, quæ cum puerũ peperiſſet, Leonidas Cleonymi filius pupilli tutelam ſuſcepit.
Inde priuſq̃ ad uirilem ætatem puer deueniſſet, interijt, & per hunc modũ regnum ad Leoni-
dam peruenit, non ſatis reliquorum ciuium moribus congruentẽ. Quanq̃ enim propter com
munem ciuitatis labem omniũ animi in deteriorem partem flecti cœpiſſent, quidã tamen erat
in Leonida uiuẽdi modus egregie à cæteris differens, utpote qui diutius in Satrapum aulis uer
ſatus, præcipue Seleucum coluiſſet, ex quo faſtum quendã non ſatis Græcorũ moribus conue
nientem, & nimiam imperandi licentiã haudquaq̃ legibus congruam, traxiſſe conſtabat. Agis
autem ingenuitate animi atq; prudentia non hunc modo longe ſuperauit, ſed omnes qui poſt
magnum Ageſilaum regnarunt, plurimũ excelluiſſe perhibetur. Hic in ſummis delitijs ab Age-
ſiſtrata matre, & auia Archidamia nutritus, quæ apud Lacedæmonios ditiſſimæ habebantur,
antequam uigeſimũ attigiſſet ætatis annum, delitias atq; omnem uoluptatem abhorrere mon-
ſtrauit, maximeq̃ formoſitati, qua plurimum excellebat aduerſatus, cultum omnem atq; orna
tum fugiebat, lautiores epulas, & balneorũ uſum, & Laconicam qualis tunc erat uiuendi con-
ſuetudinem grauiter accuſans. Quinetiã illud frequenter habebat in ore, nequaquam ſe regno
potiri uelle, ſi nõ per illud antiquas leges & priſtinos uiuendi mores in patriã reuocaret. Labis
autem huius & ueluti morbi principiũ accepiſſe Lacedæmoniorum Reſpub. uidetur, ex quo
Cauſa labefacta te Lacedæmoniorum Reip.
primum ſoluta per ipſos Athenienſiũ poteſtate, auro atq; argẽto ſeſe ac domum expleuere, cũ
Lycurgus quendam numerum in ſucceſſionibus ſeruandum præfinierat, cum pater hæredita
tem filio relinquere cogeretur. Eiuſmodi igitur ordo atq; æqualitas multis malis ciuitatem ſer-
uauit incolumem. Verum Epitades quidam uir in ciuitate potens, ſed moribus inſolens, cum
Ephorus eſſet, exorta aduerſus filium cõtentione, rogationẽ tulit, ut liceret cuiq; & domum &
hæreditatem ſuam cui libuiſſet relinquere. Is igitur propriæ iracundiæ indulgens legem tulit,
quam cæteri cupiditatis gratia ſancientes, optimam uiuendi ſoluerunt diſciplinam. Ex eo enim
qui in ciuitate potentiores erant, propinquos è ſucceſſionibus pellentes, omnes fermè ad ſe fa-
D cultates breui tempore coegerunt. Vnde paupertas repente ciuitatem inuaſit, ex qua ſeruitus
quædam & à bonis operibus uacatio popularium mentes inceſſit, tum odium quoddam ex in-
uidia aduerſus ditiores coorta. Cumq̃ Spartiatæ circiter ſeptingentos relicti eſſent, ex ijs centũ
fermè agros atq; omnes fortunas poſſidebant: cætera multitudo egens atq; abiecta, in urbe ma
nebat ocioſa, externa bella ſegniter & inuite gerens, ſemperq̃ ad ciuiles motus intenta, & con-
Agis Reip. formam reſtituere aggreditur.
citandæ ſeditionis tempus obſeruans, præſentium rerum mutationem facere cupiebat. His de
cauſis permotus Agis, rem optimam qualis & ipſe erat, perficere aggreſſus eſt, omnes uidelicet
ad æqualitatem redigere, atq; urbem hominibus replere. Iuuenes igitur quamprimum præter
omnium ſpem, illi paruerunt, ſtudioſe cum illo ad uirtutem ſeſe accingentes: & cum uelle pa-
riter uiuendi conſuetudinẽ, ad libertatem reſpicientes, permutarunt. Seniorũ uero maior pars,
quod in hac ueluti labe diutius permãſiſſent, non ſecus ac ſerui in fuga deprehẽſi ad dominum,
ſic ad Lycurgum reduci reformidabãt, ac propterea Agidem præſentium rerum conditionem
deplorantem, cupientemq̃ in antiquam uiuendi dignitatem Spartam reſtituere, grauiter accu
ſabant. Lyſander uero cognomento Libius, & Mandroclidas Ephæis filius, atq; inſuper Ageſi
laus negocio ſuſcepto, adoleſcentis ambitionẽ magis magiſq̃ incitabant. Horum Lyſander ma
gnæ apud ſuos ciues autoritatis habebatur. Mandroclidas uero orationis uehemẽtia inter om-
nes Græcos excellens, aſtutiam ſummam nõ mediocri permiſtam audaciæ habere putabatur.
Ageſilaum autẽ regis auunculum ſatis oratione potentem, uerum natura mollem & pecuniæ
cupidum filius concitabat Hippomedon: qui bellicis operibus inſignis, magnam inter æquales
laudem fuerat & gloriam cõſequutus. Verum nõ alia magis cauſa impuliſſe uidetur Ageſilaũ,
ut ſeſe rebus innouandis admiſceret, quàm æris alieni magnitudo, quo ſe facile ſolui ſperabat,
præſenti ſtatu ciuitatis immutato. Agis ut primum igitur Ageſilaum ſibi conciliaſſe animaduer
tit, nõ ultra cunctandũ arbitratus, matrem quoq; ſuam, quæ Ageſilai ſoror erat, in ſententiam
trahere aggreſſus eſt. Ea ſiquidem clientum, obæratorumq̃, & cognatorum multitudine plu-
rimum potens in ciuitate, Reipub. quoq; adminiſtrationem quadam ex parte attingere non du
bitabat. Hæc primo filij propoſitũ audiens, à tali ſententia iuuenem deterrere conata eſt, tanq̃
inania quædam ſupraq̃ uires agere cupientem. Vbi uero Ageſilaus illam cohortatus bene de
ſucceſſu rerum ſperare perſuaſit, filij uoluntati facile acquieuit, cum præſertim ex altera parte
filius

A filius inſtaret rogans, ut facultatibus quas haberent, ad gloriam & honorem adipiſcendum uti ſe pateretur, quod alios reges diuitijs adæquare impoſſibile ſibi eſſet: ſingulos enim Satrapum familiares ac ſeruos, præterea qui Ptolemæi, Seleuciq; tutores eſſent, omnes qui unquam Spartæ regnauerint reges, longe diuitijs ſuperare. Quod ſi ipſe modeſtia ac magnitudine animi illorum delitias ſupergreſſus, æquabilitatem atq; concordiam in ciuitatem reduxiſſet, fore ut boni uerique regis nomen & gloriã conſequatur. His adhortationibus mulieres impulſæ adeò priſtinam ſententiam mutarũt, ut ipſæ quoq; gloriæ cupiditate flagrantes, ultro iuuenem ad rem peragendam impellerent, atq; honeſtatis amore tanquam diuino quodã numine afflatæ, Agidem properare aſſidue hortarentur: quinetiam conuocatis amicis conſilium aperientes, illos ad ferendum auxilium hortabantur. Idem quoq; mulieribus alijs prædicabant, cum ſcirent Lacedæmonios mulieribus obſequentes, non minus publica quàm priuata conſilia cum illis ſolitos communicare, atq; ad agendum etiam ſocias adhibere. Erat autem per id temporis diuitiarum maxima pars apud mulieres, quod ſanè plurimum ad rem peragendam difficultatis Agidi afferebat. Reſiſtebant enim mulieres, non modo propter delitiarum quibus aſſueuerant cupiditatem, uerumetiam quod potentia & honore quem ex diuitiarum poſſeſſione conſequebantur, eo modo priuari ſe penitus animaduertebant. Omnes igitur ad Leonidam conuerſæ, quod is maior natu eſſet, hortari ut ſe Agidis conſilijs opponeret, eiusq; impediret conatus. Et exoptabat ſanè Leonidas ferre diuitibus auxiliũ, ſed ueritus potentiam plebis, quam rerum mutationem affectare cognouerat, nihil palàm contra Agidem tentare auſus eſt, ſed clanculum perturbare illius incepta conabatur, & crebris illum apud diuites calumnijs criminari, dicens illum eorum bona quaſi tyrannidis mercedem pauperibus diſtribuere, & agrorum diuiſione ac miſſione debitorũ, plures ſibi ſatellites, quàm Spartæ ciues comparare. His tamen nihilo deterritus Agis, ut Lyſander Ephorus crearetur effecit: quo facto ſtatim contra ſeniores rogationẽ tulit, in qua capita præcipue continebantur huiuſcemodi, ut debitoribus omne penitus debitum dimitteretur, & agrorum per hunc modum partitio fieret, ut quicquid agri intra conuallem, quæ Pellenæ adiacet, uſq; ad Taygetam & Sellaſiam continetur, in quater mille & quingẽtas partes diuideretur. Quod uero extra hos terminos relinquit̃, in partes quinquies mille tribueretur,
B & hæc quidem colonis qui arma ferre poſſent aſcriberentur, illa uero ijs qui urbem incolerent Spartiatis, quorum numerum ex finitimis accolis expleri poſſet, eos legendo qui liberaliter ingenueq; nutriti, ætate ac robore corporis uigerent. Hos in quindecim claſſes oportere diſtribui, quarum aliqua ducentos duntaxat, aliqua uero quadringentos uiros contineret, atq; ij uiuendi conſuetudinem ſeruare cogerentur, quam olim maiores Spartiatarum habuiſſe conſtaret. Latam perſcriptamq; rogationem cum ſenatus minime comprobaret, Lyſander populo ad concionem uocato, multa pro ſuadenda rogatione uerba fecit. Poſt eum Mandroclidas & Ageſilaus oratione habita admonebãt, ne propter hominum paucorum luxuriam & delitias, antiquam Spartanorũ dignitatẽ iacentem negligi paterentur. Et cum antiqua deorum oracula in memoriam reuocarent, iubentia ipſos auaritiam tanquam rerum omnium pernicioſiſſimam cauere, tum nouiſſime ex Paſiphaë reſponſum acceptũ diligenter animaduerterent. Huic templum erat & ſacrificium † in urbe conſtitutum: ipſam uero nonnulli unam ex Atlantiadibus ex Ioue genitam fuiſſe tradunt, quæ Hammonem peperit. Alij uero Caſſandram Priami filiam eo in loco mortuam atq; ſepultam hoc nomine uocatam fuiſſe perhibent, quod omnibus petentibus oracula præberet. Philarchus autẽ refert Amyclæ filiam Daphnem, cum Apollinem uim afferre uolentem aufugeret, in plantam fuiſſe cõuerſam, atq; ab eodem deo diuinandi accepiſſe poteſtatem. Ab hac igitur plurimis Spartiatis reſponſa fuiſſe tradebantur, iubentia cunctos ad æqualitatem redigi ſecundũ legem quam de hoc ipſo Lycurgus tulerat. Poſt illorũ orationem, Agis ipſe rex in medium progreſſus, quantũ eſſent utilitatis allaturi ciuitati, ſi hanc rogationem confirmaſſent, breui oratione monſtrauit, ac ſe primum omniũ facultates proprias in medium ponere uelle, non ſanè exiguas ob agrorum multitudinẽ, quos partim ad colendum, partim ad paſcenda pecora idoneos haberet, inſuper talenta ſexcẽta argenti ſignati. Idem quoq; matrem atq; auiam, amicos præterea & domeſticos omnes, quos ditiſſimos eſſe Spartiatarũ conſtaret, facere paratos eſſe. His auditis, obſtupefacta multitudo adoleſcẽtis regis magnanimitatem admirabantur, ſummamq; propterea gratiam eſt à populo cõſequutus, aſſerentibus cunctis, uix tandem poſt annos trecentos, hunc ſolum qui meritò Spartanorum rex dici poſſet, inuentum eſſe. Leonidas autem tunc maxime ſummis uiribus contra Agidem nitebatur, non ignorans, ſi comprobata eſſet rogatio, fore ut ipſe quoq; eadem facere coactus, non idem apud ſuos ciues

† τῷ θαλαμίαις, credo legendum τῷ θαλάμαις, quoniam Steph. urbem eſſe Meſſeniæ ſcribit.

C gratiæ eſſet habiturus: ſed cum omnes ciues diuitias proprias in medium cõtuliſſent, ei ſoli gratias à populo referendas, qui huius rei princeps atq; autor extitiſſet. Igitur ſpectãtibus cunctis, Leonidas Agidem rogauit, num uirum iuſtum ac ſtudioſum fuiſſe Lycurgũ putaret: Id cum aſſentiretur Agis, Quando igitur, inquit, aut debitorum dimiſſiones Lycurgus conſtituit, peregrinos adminiſtradæ Reipub. uoluit eſſe principes: quippe qui non ſatis fore ſaluã ciuitatem arbitratus eſt, niſi peregrini ex ea pellerentur. Ad hæc Agis: Nil mirũ eſt, inquit, uiri Spartiatæ, ſi apud exteros educatus atq; eruditus Leonidas, utpote qui ex Satrapum aulis ſumpta uxore filios procrearit, Lycurgum atq; eius ignoret inſtituta, qui debitum atq; uſuram unà cum nummis expulit è ciuitate: peregrinos quoq; eijciendos cenſuit, qui non eam quam ipſe inſtituerat, uiuendi normam & inſtitutum ſeruare uellent, nõ ſanè corporibus illorum hoſtis exiſtens, ſed uiuendi eorũ modum reformidans, ne ciuibus ſuis permiſti, eos quoq; luxuriæ & diuitiarum inficerent cupiditate. Conſtat enim eundem ipſum Terpandrum atq; Thaletem, tum etiã Phereeydem, quanquam peregrini eſſent, libenter habuiſſe in ciuitate, quod eadem ſecum philoſophari atq; ſentire illos animaduertit. Tu uero qui eum plerunq; laudare conſueuiſti, quod cum Ephorus eſſet, duas ex nouẽ chordis, quas in cithara muſicus Phronides habebat, dolabra abſcidit: tum eos qui poſteris temporibus idem in Timotheo fecere: quonam pacto uituperare nos audes, qui molliciæ atq; luxuria, tum ſuperbia atq; cupiditate purgare Spartam ſtudioſe conamur: quaſi illi non ob hanc cauſam in muſicis cantibus licentiam ac uoluptatem nimiam compeſcere uoluerint, ne ab huiuſmodi cantibus deliniti ciuium animi, ad eos mores uitamq; prolaberentur, quæ diſſonam ſibijpſi atq; diſcordem ciuitatẽ efficeret. Ex eo primum omnis ad Agidem applicuit multitudo: diuites autẽ Leonidam ſequebantur, ne ſe in tanto diſcrimine deſertos eſſe pateretur orantes: ijdem etiam ſeniores quorum maxima erat in cõſultando autoritas, ut rogationi aduerſarentur compulere. Quapropter euenit, ut rogationem pars maior abrogaret. Inter hæc Lyſander adhuc in magiſtratu conſtitutus, Leonidam è ciuitate pellere tentauit, legem quandã peruetuſtam aduerſus illum excitans, quæ prohibebat, Heraclidem quempiam ex peregrina muliere filios procreare. Eadem quoq; plectendũ capite ſtatuebat eum qui Sparta diſcedens apud exteras gentes habitaſſet. Hæc aduerſus Leonidam proferri Lyſander

Suprà in uita Lycurgi.

Secta urbs à rogatione

D inſtituit. Ipſe autem unà cum reliquis collegis cœleſte ſignum obſeruabat. Erat autem huius rei conſuetudo quædã talis: Singulis enim nouennijs Ephori noctem ſerenam & luna carentem obſeruantes, taciti ſub diuo conſidebant cœlum reſpicientes. Si quando igitur ſtella ex parte aliqua diſcurrens in oppoſitã ſeſe partem contuliſſet, indicium id eſſe putabant, reges aliquid contra deos immortales deliquiſſe, ac propterea magiſtratu illis interdicebant, quoad ex Olympia aut Delphis referretur oraculum interdictis regibus afferens auxilium. Hoc igitur ſibi ſignum apparuiſſe Lyſander prædicans, Leonidæ diem dixit, productis teſtibus obijciens illũ ex Aſiatica muliere duos filios procreaſſe, atq; inde crebris iniurijs contumelijsq; ab uxore laceſſitum rediſſe in patriam, & regnum per id temporis forte ſucceſſoribus uacuum occupaſſe. Inſuper Cleombroto perſuaſit ut regnũ quod ad ſe iure pertineret, repoſceret. Erat autem Cleombrotus Leonidæ gener, ex regia ſtirpe generis originem ducens. His rebus perterritus Leonidas, cum ſtatuta die uocatus ad iudicium non ueniſſet, abſens regno priuatus eſt, atq; in eius locum Cleombrotus rex inſtitutus. Poſtquam Lyſander peracto tempore magiſtratu deceſſit, Ephori qui illi in magiſtratu ſucceſſere, Leonidam ſupplicem miſerati, Lyſandrum & Mandroclidam in iudicium uocauere, quod aduerſus legum inſtituta, debitorũ miſſiones & diuiſiones agrorum fieri decreuiſſent. Illi igitur imminens periculũ formidantes, regibus perſuaſerunt, ut communi conſenſu in idem tendentes, Ephororum decreta irrita facerẽt. Inerat enim peruetuſtum ſanè inſtitutum, ut ſi quando reges inter ſe diſſiderẽt, in eius ſententiam quæ utilior uideretur, decreta fierent, quamuis altero aduerſante. Quod ſi cõmuni conſenſu aliquid ambo reges ſtatuiſſent, contra hoc pugnare nemini licere. Si quis uero aliquid facere tentaſſet, hunc contra leges facere uideri. His igitur permoti rationibus ambo reges, amicorũ multitudine coacta, in forum deſcendentes Ephoros è ſellis deturbant, Ephoris alijs in eorum locũ ſuffectis, è quorum numero fuit Ageſilaus. Inde armata multitudine ad eos qui in carcere erant ſoluendos proceſſere. Ob hoc iam terribiles aduerſarijs facti plurimos interfecturi putabantur: quod tamen longe ſecus euenit. Nemo enim illorum iuſſu interfectus eſt. Quinetiam Tegeam proficiſcentẽ Leonidam, cum miſſi ab Ageſilao milites occidere ſtatuiſſent, Agis id præſentiens, alios qui eum tutarentur celerrime ſubmiſit, quiq; eum circunſtãtes Tegeam uſq; incolumẽ perduxere. Rebus igitur in hunc modum conſtitutis, cum iam omnia proſperę ſuccederent, ac nemo iam cœptis

obſiſtere

A obſiſtere auderet, Ageſilaus unus cuncta ſubuertit, pulcherrimã legem, & Laconum moribus maxime congruentem, ob turpiſſimũ auaritiæ morbũ corrumpens. Nam cum ipſe præ cæteris agros quamplurimos eoſdemq; pulcherrimos poſſideret, inſuper magno ære alieno eſſet obſtrictus, cum neq; creditoribus ſoluere, nec agros quos habebat dimittere uellet, Agidi perſuaſit, ſi utranq; rem eodẽ tempore efficere aggrederetur, æris ſcilicet alieni miſſionẽ, & diuiſionem agrorum, nimis illum ciuitati nouationis allaturũ: quod ſi primo debitorũ miſſione facta, his qui agros poſſident indulgere uiſus fuerit, fore paulò poſt ut animis iam ab odio quodãmodo reſidentibus, facile diuiſionem agrorum, adiuuantibus illis cõficiat. Hæc & Lyſander ab Ageſilao deceptus fieri ſuadebat. Itaq; tabulas quibus debitorũ nomina continebantur omnes in forum quod Clarium appellant, cõportare iuſſi ſunt, hiſq; in unũ coaceruatis ignis iniectus eſt. Exorta igitur flamma cum diuites ac fœneratores qui aditabãt triſtes abirent, Ageſilaus quaſi calamitatibus illorũ inſultans, nunquam ſe clarius lumen aut ignem puriorẽ uidiſſe iactabat. Inde cum plures diuiſionẽ quoq; agrorũ fieri poſtularẽt, regeſq; etiã id fieri oportere cenſerent, Ageſilaus cauſas quaſdam cunctandi in mediũ proferẽs, & alias ex alijs iugiter nectens, eouſq; temporis rem differẽdo protraxit, quoad Agis ab Achæis Lacedæmonũ ſocijs accerſitus, in expeditionẽ proficiſci coactus eſt. Aetoli nanq; per id temporis opibus florẽtes, per Megarenſes in Peloponneſum traiecerũt: quorũ uiribus obſiſtere cupiens Aratus Achæorũ imperator, ſtudioſe copias parabat, atq; Ephoros miſſis literis, huius rei fecerat certiores: qui amore beneuolentiaq; in ſocios cõmoti, Agidem repente ferre auxiliũ compulere, præſertim cum Lacedæmonũ iuuentus promptiſſime militiam poſceret. Iuniores igitur è quibus maxime cõſtabat exercitus, tum quidem pauperes, attamen ære alieno ſoluti, ut oſtendimus, cum poſt reditũ ex militia, diuiſionem agrorum faciendã ſperarent, mirabili quodã modo Agidem obſeruabãt, eiq; in omnibus libenter obſequebantur, adeò ut finitimis populis admirabile uideretur, quod illos nemini nocentes manſueteq; & ſine ullo propemodũ ſtrepitu, per Peloponneſum facientes iter intuerẽtur: multiq; Græcorũ uetuſta tempora in memoriã redigentes, mutuò ſeſe interrogabãt, qualem fuiſſe Laconici exercitus obſeruantiã putandũ eſſet, cum Ageſilaum, aut Lyſandrum, aut ueterem illum Leonidam habebat imperatores, quandoquidẽ erga impuberem adhuc imperatorẽ tanta ſit exercitus reuerẽtia & obſeruatio. B At uero adoleſcens ipſe frugalitate & laborũ tolerantia, cum ueſtium atq; armorũ ornatu nihil à quouis gregario milite differret, mirabile in ſe cunctorum ſtudiũ concitabat: ditioribus tamen haudquaq; hæc rerũ placebat permutatio, uerentibus ne finitimis populis motus cauſam huius exempli nouitas præſtaret. Interea penes Corinthũ Arato congreſſus Agis, cum de belligerãdi ratione cõſultarent, promptitudinẽ quandam non leuitati permiſtam, & audaciam nequaq; rationis expertẽ ſibi ineſſe monſtrauit. Dicebat enim ſibi optimũ uideri, ut hoſtibus intra illorũ fines bellũ inferrẽt, nec permittendũ, ut Peloponneſi clauſtra ingrederentur: ſe tamen in cunctis Arati cõſilijs obtemperaturũ, utpote ætate grãdioris ac imperatoris Achæorũ, quibus ipſe non imperaturus, ſed auxiliũ laturus adueniſſet. Verum de his Bato Sinopeus aliter ſcripſit. Tradit enim Agidem Arato iubente noluiſſe pugnare: ſed hunc ego Arati ſcripta de rebus his rationẽ afferẽtis legiſſe non arbitror. Scribit enim Aratus, cum omnes propemodũ fructus ab agrorũ cultoribus in loca tuta conuecti ſint, longe ſibi melius uideri hoſtes intactos relinquere, quàm pugnãdo ſummã totius rei in diſcrimen adducere. Poſtq; igitur Aratus hoſtium cõgreſſum deuitans collaudatos ſocios dimiſit, Agis magna in ſe admiratione cõcitata, domũ redijt. Et iam Spartæ tumultus haud mediocris, magnaq; rerum cœpta erat perturbatio. Ageſilaus enim Ephorus iterum creatus, nullis erga ciues iniurijs abſtinebat, dummodo pecunias quacunq; ratione pararet. Itaq; menſiũ tredecim exegerat tributa, quamuis aperte legibus id agere prohiberetur, nulla temporum neceſſitate poſcente. Poſt hæc illorũ quibus iniurias attulerat metu perculſus, cum ſe omnibus odioſum eſſe animaduerteret, milites cum armis cuſtodiæ cauſa circa ſe habere cœpit, quibus ſtipatus ueniebat in curiã, è regibus alterũ penitus contemnẽs, Agidẽ uero affinitatis potius q̃ regni cauſa mediocriter honorans. Itaq; uixdũ finito magiſtratu, rationẽ inibat, ut in proximũ quoq; tẽpus Ephorus crearetur. Ea res inimicis properandi cauſam attulit, quo imminens ab eo periculũ euitarent. Facta igitur conſpiratione Leonidam palàm è Tegea reuocantes in magiſtratu cõſtituere, lætis animis negocium ſpectante multitudine, quod ob prohibitam ab Ageſilao agrorũ diuiſionẽ, ſeſe deluſos deceptoſq; fuiſſe putabãt. Attamen Ageſilaum filius Hippomedon, qui propter eximias uirtutes cunctis ciuibus chariſſimus erat, clanculum è periculo ſubtractũ ſeruauit incolumem. E regibus autẽ Agis quidem in aſylum quod †Chalchicon appellãt, Cleombrotus autẽ in Neptuni

Agis exercitui gratus, & quas ob artes.

†χαλκιοικον

C templum cōfugit. Huic iratior Leonidas, omiſſo tunc Agide, ad eum capiendum cum armatis militibus acceſſit, iuſte ſe illi iraſci clamitās, quod cum gener eius eſſet, inſidijs cōparatis exutum regno etiā e ciuitate pepulerat. Ad ea Cleombrotus nihil reſpondere ualens, tacitus incertusq; conſilij ſedebat. Chilonis erat Leonidæ filia, quæ cum pater à Cleombroto damnatus eſt, grauiter illius iniuriā ferens, auxiliū afferre conata fuerat, & à uiro diſcedēs, atq; apud patrem habitans, opera ſua quoad poterat, illius leuabat calamitatem. Illo autem ex urbe depulſo diſcedēte, mœſta lugubrisq; & aduerſus Cleombrotum indignabunda uixerat. Ea tunc igitur in contrarium uertēte fortuna, apud patrem pro uiro ſupplicare cogebatur. Itaq; inter paruos alios filios media ſupplexq; manus tendens apud eum conſedit. Admirantibus cunctis mulieris tum benignitatem, tum pietatem erga uirum præcipuam, atq; ob idipſum lachrymātibus, ipſa ut erat peplū incompoſitò trahens, comis nullo ornatu aut ordine fluentibus, Hunc mihi, inquit, habitum atq; hanc formam ô pater, nō Cleombroti miſericordia impoſuit, ſed luctus qui poſt exilij tui calamitatē perpetuus mihi comes adhæſit. Vtrum igitur decet, uictore te rege, & in patriam reſtituto, in huiuſmodi ſqualore uerſari? an uero ſplēdidas & maieſtate regia dignas ueſtes accipientem, paulò poſt uirum, cui uirgo etiam nupſi, interemptum aſpicere? Qui niſi filiorum atq; uxoris lachrymis flexerit ſeueritatē tuam, maiores etiā quàm tu ipſe uoles temeritatis ſuæ pœnas dabit, ſiquidem me, quam uehementer amat, in conſpectu ſuo morientem uiſurus eſt. Qua enim iam ultra fiducia inter cæteras mulieres mihi uiuere licet, quippe cui nec apud uirum, nec apud patrem ſupplicāti miſericordiæ locus ullus relinquitur? Verum ea me cōditione genitam puto, ut & uxor & filia ſemper apud meos miſera atq; cōtempta fore debeam. Quod ſi qua eſt idonea ratio deprecandi, illa me tunc uſam fuiſſe arbitror, cum uiri iniuſtitiā accuſans, illius erga te ſæuitiam deteſtabar; ſed tu nunc omnes eius iniurias iuſtiſſimas fuiſſe comprobas, ſiquidem regnum tanti faciendum eſſe demonſtras, ut eius potiundi cauſa, & generos & filios necare fas eſſe arbitreris. Hæc magna cum grauitate loquuta Chilonis, faciē ſupra Cleombroti caput depoſuit, oculos uero lachrymis & mœrore graues in eos qui circum adſtabant defixit. Leonidas uero pauca cum amicis loquutus, Cleombrotum exulem eſſe iuſſit: filiam autem ut ſecum maneret orabat, ſe uſqueadeo ei deditum agnoſceret, ut uiro qui tam grauiter cōtra ſe deliquiſſet,

Chilonis egregia erga patrē & maritū fides

D ſui gratia pepercerit. Nec tamen id filiæ perſuadere potuit, ſed ſurgēti uiro filiorum alterum in manus tradens, alterū uero ipſa ex manu ducens, aram dei iuxta quam conſederant uenerata, unà cum uiro è templo digreſſa eſt. Magnum profecto uirtutis exemplū, ut niſi penitus inanis gloriæ tumiditate Cleombroti mens obcæcata eſſet, ſibi felicius exiliū quàm regnum, ob talem mulierem exiſtimare deberet. Pulſo igitur Cleombroto Leonidas, Ephoris quoq; magiſtratu ſe abdicare iuſſis, alijsq; in eorū locum ſuffectis, ipſe inſidias Agidi parare adortus eſt, ac primo lenibus uerbis hortari, ut omni timore depoſito ſecum unà regnare uellet. Facile enim à ciuibus ueniam impetraturū, quod intelligāt eum cum propter adoleſcentiā, tum propter ambitionem ab Ageſilao fuiſſe deceptum. His uerbis cum nihilo magis è ſentētia dimoueretur Agis, atq; in ciuitate uitam duceret, Leonidas aperte illum inſectari deſtitit. Verum Amphares & Demochares, unaq; cum his Arceſilaus, frequenter illum adire, multaq; cum eo loqui aſſueuerūt, & iam eouſq; familiaritatis proceſſerāt, ut è templo digreſſum, ad balneū quod nō procul aberat, plerunq; deducerent, atq; inde lotum rurſus uſq; ad templum proſequerenē. Erant enim iampridem ob diuturnam conſuetudinē ſumma illi familiaritate coniuncti. Præcipue uero inter cæteros Amphares, qui ueſtes plerunq; ab Ageſiſtrata dono capiens, conuiuio quoq; ab eadem perſæpe excipiebatur. Is maxime inſidias Agidi comparans, uehementer Leonidam atq; Ephoros, è quorū numero ipſe erat unus, cōtra Agidem irritabat, mulieribus facile ſe Leonidam placaturum eſſe dictitans. Cum igitur Agis aſſidue ſe intra templum contineret, niſi cum fortè ad balneū, quod antea diximus, proficiſceretur, ibi eum deprehendere cum extra templū eſſet, ſtatuerunt. Igitur lauantem illum aliquando conſpicati, redeuntē poſtea ad templū obuiam facti ſalutauere, atq; inito (ut antea conſueuerāt) ſermone, iocis riſuq; fraudem diſſimulantes perducebant. Cumq; ad obliquum uiæ quæ ad carcerem ducit perueniſſent, Amphares qui ob magiſtratum quem gerebat, Agidi inter eundum propius adſtabat, apprehenſa ueſte, ego te, inquit, ad Ephoros Agis deduco, rationem eorum quæ in magiſtratu geſſiſti dicturum. Demochares uero & robore & magnitudine corporis præſtans, ueſte circa eius collū obuoluta, reluctantem trahebat. Cæteri uero ad id negocium præparati retro proſequebātur. Cumq; nemo auxilium ferre auderet, omnium ope deſtitutus in carcerem coniectus eſt. Iamq; Leonidas mercenarios milites cum armis ducens aderat, & totam domum armatis circunſepſerat. Ephori autem ad

A Agidem ingreſſi cum ſenatoribus aliquot, quos unà ſecum ſentire nouerant, ut iudicij ſpeciem quandam præberent, iuſſerũt Agidem de rebus à ſe in adminiſtranda Republica geſtis dicere. Cum ad hæc Agis, illorũ cognita ſimulatione, ſubriſiſſet, Amphares impudentiæ illum ſe dixit accuſare: alius uero, quaſi euadendi periculi occaſionem mõſtrare uolens, interrogauit, an quæ geſſerat, ab Ageſilao & Lyſandro coactus geſſiſſet. Cum ille ſe à nemine coactum ea geſſiſſe fateretur, ſed Lycurgi amore atq; admiratione commotũ eandem Reipublicæ gubernandæ rationem inire uoluiſſe: rurſus idem Ephorus, an talia ſe aggreſſum fuiſſe pœniteret interrogauit. Agis uero nulla ſe tangi pœnitentia pro his dixit, quæ prudenter honeſteq; cõſuluiſſet, quamuis mortem ſibi ea de cauſa ſubeundã animaduerteret. His auditis Ephori morte damnatum, ut in Decada ipſum deducerent, miniſtris præcepere. Eſt autem Decas in carcere locus, in quo morte damnatos ſtrangulari conſuetudo fuit. Animaduertens autem Demochares, miniſtros Agidem attrectare nõ audere, necnon & cõductos milites id muneris refugere, quod nefas arbitrarentur corpori regio manus afferre, ipſe minitabundus & aduerſus illos conuicia iactans, in eum quem diximus locum Agidem traxit. Et iam captiuitatis huius ad populũ fama peruenerat, & fluctuantis multitudinis ſtrepitus ante carceris ianuã audiebatur: iamq; Agidis mater & auia ad carceris fores peruenerãt, clamoribus atq; ululatibus petentes, ut Lacedæmonũ regi apud ſuos ciues dicẽdi cauſam poteſtas fieret. Quibus rebus Agidis hoſtes perterriti ſuppliciũ de ipſo ſumere properabant, ueriti ne futura nocte frequentior cõueniens multitudo è carcere ipſum diriperet. Deductus igitur ad ſuppliciũ Agis, cum lictorem plorantem, & circa opus titubantem animaduertiſſet, Omitte pro me has lachrymas amice inquit: ſic enim iniuſte, contraq; ciuitatis leges moriens, longe melior ſum, quàm qui me nuper damnarũt: atq; hæc dicens ultro collum laqueo innectendũ præbuit. Amphares poſt hæc ad carceris ianuã ueniens, cum Ageſiſtratam ob doloris magnitudinẽ humi proſtratã offendiſſet, propter eam quam ſecũ habuerat familiaritatẽ, manu illam ſubleuans, nihil eſt, inquit, quod de Agide pertimeſcas, nulla enim ei uis aut crudelitas affertur, quinetiã ſi placet ad filium ingredi potes. Ipſa uero ut matrem quoq; ducere liceret rogante, nihil, inquit Amphares, ipſam etiã tecũ ducere prohibet. Ambas itaque de manu ſumens cum introduxiſſet, carceris fores poſt ſe claudi imperat, & Archidamiã ſanè

Vere magnanimitatis exẽplũ. *Decas.* *Agidis interitus, & admiranda uirtus.*

B præcedere iuſſit, mulierẽ iam propemodũ ſenio confectã, ſed quæ maximo honore, ſummaq; apud ciues dignitate, & de publicis rebus perita haberẽt. Hanc igitur, ut dixi, præcedentẽ cum interfici Amphares præcepiſſet, Ageſiſtratam ad filiũ ingredi iubet, quæ ut primo locũ ingreſſa eſt, humi iacentẽ filiũ, ac matrem mortuã quidem, uerum adhuc è laqueo pendentẽ conſpexit, atq; ipſa miniſtros adiuuans cum proprijs manibus è laqueo matrem depoſuiſſet, iuxta Agidis corpus extenſam cõpoſuit, utrunq; una & eadem cõtegens ueſte. Tum ſupra filij corpus procumbens, diuq; faciẽ illius exoſculata, Nimia fili in patriam charitas nimiaq; humanitas ac manſuetudo te ſimul, inquit, & nos perdidit. Amphares aũt ab oſtio carceris iſta proſpiciẽs, ac ſimul uoces exaudiens, locum in quo ipſa erat ingreſſus, iracundia exæſtuans, quod talia, inquit, filio ſuaſiſti Ageſiſtrata, eadẽ tu quoq; es paſſura: & Ageſiſtrata ſeſe laqueo ſubmittẽs, in hoc duntaxat, inquit, Spartæ utilis fui. Cum tanti ſceleris fama in populũ manaſſet, & tria eſſent elata cadauera, nõ tantũ apud ciues poterat timor, quin palàm de his quæ geſta fuerãt quererẽtur, atq; apertum odium in Leonidã, Ampharemq; demõſtrarent, nihil ſceleſtius, nihil magis impium Spartæ geſtũ eſſe dictitãtes, ex quo Dorij Peloponneſum tenuere. Lacedæmoniorũ enim regi ne in pugna quidẽ obuiantes hoſtes temere manus afferre audere, ſed retrocedere potius conſueuiſſe, regiã maieſtatẽ uenerantes. Itaq; cum permulta aduerſus Græcos Lacedæmonij bella geſſerint, unũ duntaxat Cleombrotũ ante Philippi tempora in Leuctris uulneratũ occubuiſſe memoriæ proditũ eſt. Meſſenij uero Theopompũ quoq; ab Ariſtomene interfectum aſſerunt: quibus minime aſſentiunt̃ Lacedæmonij, neq; enim interfectũ, ſed uulneratũ duntaxat fuiſſe perhibent. Verũ hæc ambiguitatis nonnihil habent, ſed Spartæ quidẽ primum Agidem ex his qui regnarũt, ab Ephoris interfectũ fuiſſe conſtat, opus ſane pulcherrimũ & Sparta dignum in ciuitate moliri auſum, cum & in ea eſſet adhuc ætate conſtitutus, in qua homines ſi quid errauerint, facile ueniã conſequi ſolent: atq; ab amicis potius quàm inimicis accuſandus, quod & Leonidam periculo liberauerit, & tantũ cæteris adhibuerit fidei, quod eſſet ingenio mitis ac perhumanus. Interfecto Agide, Leonidas fratrẽ eius Archidamũ quod repente ex urbe aufugerat, comprehendere nõ ualuit. At uero Agidis uxorẽ cum infanti filio relictam, cum ex mariti domo inuitam abſtrahi iuſſiſſet, Cleomeni filio quanq; admodũ adoleſcenti in matrimoniũ dedit. Neq; enim illam alteri nubere uolebat, quod cum eſſet Gilippi filia, magnas ex illius hęreditate

Luctuoſum exemplum. *Cleomeni Agidis uxor nubit.*

C diuitias poſſidebat. Præterea corporis forma cæteris ætatis ſuæ mulieribus præſtare dicebatur. Hæc igitur Cleomeni cõiuncta quamuis extremo odio Leonidã odiſſet, ſummo tamen amore & beneuolentia Cleomenem complexa eſt: qui & ipſam mutuò diligens non parũ eius ſortem miſerebatur, ſi quando Agidis memoria incidiſſet, atq; eo magis illã amabat, quo magis defuncti uiri memoriã colere animaduertebat. Itaq; ſæpius illam de rebus ab Agide geſtis interrogabat diligenter, his quæ ab ea dicerentur mentẽ adhibens, cum Agidis mentẽ conſiliaq; referret. Erat autem gloriæ appetens, magnanimusq; natura Cleomenes, ad frugalitatem uero modeſtiamq; nõ minus Agide procliuis, cautione uero ac manſuetudine nequaquam par, ſed inerat animo ſtimulus & appetitus quidam uehemẽtior ad id quod honeſtum ſibi uidebatur, aſſidue ipſum compellens. Itaq; optimum fore putabat, ſi uolentes ciues ad honeſtam uiuẽdi normam redigere poſſet: ſin minus, non abſurdũ eſſe arbitrabatur, ipſos per uim ad meliores mores compellere. Nec ſanè placebant ei deſidia uoluptasq; ciuitatis, quibus pleroſq; deditos animaduertebat. Regis uero mores nulli negocio animum intendentis (modo ne quis ocium cui uacabat interpellaret) præterea deliciarũ proſecutionẽ ſummopere damnabat. Nam ex hac regis negligentia fiebat, ut publicarum rerum cura poſthabita, quiſq; lucro & cõmodis proprijs indulgeret. Exercitationis uero modeſtiæq; iuuẽtutis, præterea æqualitatis ac fortitudinis, quæ omnia ſimul cum Agide interierant, ne meminiſſe quidem ſatis tutum putabatur. Traditur adoleſcentem adhuc Cleomenem philoſophiæ operam dediſſe, cum Spherus quidam Boriſthenes Lacedæmonem ueniens erudiendis adoleſcentibus uacaret. Hic Spherus inter Zenonis Citiei diſcipulos princeps habebatur. Hic igitur magnitudinem animi ac fortitudinem quam in Cleomene deprehenderat uehementer amans, magis magiſq; illius ambitionẽ excitauerat. Nam Leonidam illum uetuſtiorem memoriæ proditum eſt, interrogatum aliquando, qualis ſibi poëta fuiſſe uideretur Tyrtæus, reſpondiſſe, bonum ad iuuenum animos incitandos. Illius enim carminibus permoti, tanquam aliquo furore correpti, nullis parcentes periculis in pugnas ruunt. Verum Stoicorũ diſciplina acumen habet quoddã, quo magna & acuta ingenia facile ad ſecuritatem eriguntur, ita ut nihil pertimeſcere cõſueſcant: quod ſi in facilem ac manſuetũ animum inciderit, illum in proprio bono cõſeruat atq; corroborat. Igitur poſt Leonidæ mortẽ cum regnum

D Cleomenes ſuſcepiſſet, ciues omnino moribus ſolutos animaduertit, cum diuites luxuriæ delicijsq; uacantes Reipub. curationem contemnerent: plebs autem erga priuatas res male ſeſe habens, ad bellum penitus inutilis, procul ab omni dignitatis aut honoris cura uitam duceret: & regiæ quidẽ poteſtatis nomen duntaxat apud ſe eſſe cõſpiciebat, poteſtatẽ uero omniũ rerum ſtatum permutare cõſtituit. Erat ei inter amicos præcipuus quidam nomine Xenarus, qui cum illum in adoleſcentia adamaſſet, quod inſpirare appellant Lacedæmonij, poſtea ſemper in eius permanſerat amicitia. Huius igitur animũ explorare cupiens Cleomenes, conſiliũ diſſimulans rogitabat, qualis illi rex uiſus fuiſſet Agis, & quo pacto, quorumq; cõſilio eam Reip. inſtituendæ uiam ingreſſus eſſet. At Xenarus primo nõ inuitus talia meminiſſe, & libẽter ſingula quonam pacto geſta eſſent enarrare. Poſt ubi Cleomenẽ his rebus magis permoueri atq; adhibere animum intellexit, quod eadẽ ſæpius narrata rurſus etiã peteret audire, iratus ei quaſi non ſatis mentis compos eſſet, paulatim ſeſe ab eius colloquio conſuetudineq; remouit, nulli tamen diſſenſionis cauſas aperiens. Igitũ abnuente negociũ Xenaro, Cleomenes alios quoq; amicos idem animo habituros exiſtimãs, ipſe intra ſe rei totius peragendæ modũ componere ſtatuit. Cumq; in bello faciliorem quàm in pace ad res permutandas occaſionẽ fore putaret, aduerſus Achæos ciuitatẽ concitauit, ipſis ultro calumniæ materiã ſubminiſtrantibus. Aratus enim plurimũ inter Achæos ea tempeſtate potẽs, Peloponneſum omnẽ in unam cõferendi tributi redigere ſocietatem conatus eſt, atq; hunc ſibi multorum laborum & diuturnæ militiæ finem propoſuerat, putans ita demũ ab externis hoſtibus Peloponneſios inſuperabiles fore. Cum huic reliqui fermè omnes aſſentirentur, Elienſes, Lacedæmonijq; aduerſabãtur, & præterea Arcadum pars, quæ Lacedæmonijs fauebat. Igitur poſt Leonidæ obitum, Aratus Arcadibus bellum intulit, eos maxime qui Achæorũ finibus adiacẽt cladibus premens, Lacedæmonios uero & Cleomenẽ quod eſſet admodũ adoleſcens, cõtemnebat. His de cauſis Ephori cõmoti Cleomenem cum exercitu miſere, ut Palladis templũ in Belbina poſitũ occuparet. Illinc enim in agrũ Laconicũ ingreſſus patet, & tum fortè Lacedæmonijs de eo loco aduerſus Megalopolitanos erat diſceptatio. Hunc igitur locum Cleomenes occupatum cum muris præſidijsq; munijſſet, Aratus nulla prius belli denunciatione facta, noctu exercitum ducens in Tegeatas & Orchomenios proficiſcitur, ſperans per proditiones eas urbes occupare poſſe. Verũ proditoribus ob timorẽ promiſſam ope-

Animi natura.

Forma mala Reipub.

Conſilium Cleomenis.

A tam haudquaq; præſtantibus, Aratus eodem quo uenerat itinere regreſſus eſt, putans profectionem hanc ob celeritatẽ latẽre. Ad hunc Cleomenes ironia quadã & diſſimulatione utens, tanquam ad amicũ ſcripſit, rogans quam in partem noctu duxiſſet exercitum. Ad hæc Aratus reſcripſit, nunciatum ſibi eſſe, uelle Cleomenem Belbinam munire, ſe uero ut id prohiberet noctu cum exercitu profectũ. Ad ea Cleomenes alio miſſo nuncio, ſe quidem his quæ ille reſpondiſſet fidem adhibere inquit, ſed rogare, niſi quid fortè ſit impedimento, ut reſcribat quanam de cauſa laternas ſecũ & ſcalas detuliſſet. Ad hoc dictum ſubridens Aratus, qualis iſte eſſet adoleſcens interrogauit. Tum Democrates Lacedæmoniorũ exul, Ego tibi, inquit, ſi quid aduerſus Lacedæmonios moliris, properandũ cenſeo, antequam pullus hic per ætatẽ aculeo uti poſſit. His peractis, Cleomeni cum paucis admodũ equitibus, & peditibus trecẽtis in Arcadiã ad concitandum bellũ profecto, Ephori magnitudinem belli formidantes, ut retrocederet imperarũt: quorum ille præceptis cum paruiſſet, Aratus repente Caphias occupauit. Tum Ephori Cleomenem rurſus ad ea loca exercitũ ducere præceperunt: qui cum Methydrio capto Argolicum agrum peruaderet, Achæi uiginti millium peditũ, & equitũ mille exercitũ emiſere: quibus copijs Ariſtomachus præerat imperator: qui cum apud Palantium ſeſe Arato cõiunxiſſet, Cleomenes pugnandi copiã hoſtibus fecit. Verũ Aratus eius audaciam reformidans, imperatorem à certamine deterrens, retrocedere hortatus eſt. Quapropter multis probris ab Achæis laceſſitus, à Lacedæmonijs uero deluſus atq; contemptus abijt, quod eos tantopere metuiſſet, cum non amplius quinque millibus militum per id temporis in exercitu habuiſſent. Ex hoc magna Cleomenes audacia uir haberi cœpit. Ipſe quoq; maiore iam inter ciues fiducia uerſabatũ, cum pleriq; illius geſta conſiderãtes, ueterũ regum ſibi uenire in memoriã aſſererent, ſub quibus Lacedæmonij nunquam de numero hoſtiũ, ſed ubinam cõſediſſent, percontari ſoliti fuerũt. Poſt hæc Elienſibus ab Achæis bello preſſis, Cleomenes auxiliũ ferens, primo aduentu circa Lyceũ Achæorum exercitum fugauit, & fugiẽtes inſequutus permultos occîdit, plurimos etiã uiuentes cepit, atq; ita fuſus fugatusq; exercitus eſt, ut Aratum in ea pugna cecidiſſe apud pleroſq; fama uulgauerit. Verum ipſe diligenter occaſione captata, repente ex pugna Mantineam ſe contulit, atq; eam urbem nihil tale ſuſpicantibus ciuibus, improuiſo adortus cum occupaſſet, præſi-

B dijs firmauit. Igitur Lacedæmonij cum belli cœpta haudquaquã ſuccederent, Cleomenem eorum quæ in exercitu geſſerat rationem reddere poſtulabant. His cauſis permotus Cleomenes, Archidamum Agidis fratrẽ Meſſana Lacedæmonẽ reuocare conſtituit, quod ad eum ex altera familia ſucceſſionis iure regnum ſpectabat, exiſtimans ita demum Ephororũ poteſtatem imbecilliorem futuram, ſi regnum omni ex parte perfectũ ſtabilitumq; fuiſſet. At hi qui interficiendi Agidis cauſa fuerãt, ueriti ne regnum capiente Archidamo, perpetrati ſceleris pœnas darent, clanculum uenientẽ læti excepere, atq; in urbem deductũ interfecerũt, ſiue inuito Cleomene, ut Philarchus arbitratur, ſiue amicorum cõſilijs perſuaſo. Magna etenim facinoris huius culpa in eos redundauit, quod Cleomenem huic ſceleri per uim aſſentiri coegiſſent. Poſt hæc rurſus ad permutandũ ſtatum ciuitatis intendẽs animum, Ephoris pecunia delinitis, ut ſibi exercitum decernant perſuadet, multos ſibi per matris humanitatẽ liberalitatemq; cõcilians: ea ſiquidem pecunias aſſidue filio ſubminiſtrãs apud omnes gratiã inire conabatur: quinetiã quo maiorem filio cõciliaret beneuolentiã, quanq; penitus à nuptijs eius animus abhorreret, tamen uiro qui plurimũ per id temporis in ciuitate poterat, in matrimoniũ iungi paſſa eſt, ut per eum ſtabiliorẽ filio potentiam conſtitueret. Educens igitur exercitũ Cleomenes Leuctra Megalopolitani agri regionẽ occupauit. Aduerſus hunc Achæi Aratũ cum exercitu proficiſci iubẽt, & ſub ipſa urbe ſtructis aciebus cum dimicaſſent, parte duntaxat exercitus Cleomenes ſuperatus eſt: nam uallem quandã ſatis profundam Aratus Achæos tranſire perſequẽdi cauſa prohibuit. Id Lidiades Megalopolitanus cum animaduertiſſet, ira ſimul atq; indignatione percitus, equites qui ſecum aderãt cohortatus in hoſtes emiſit: qui dũ fugiẽtes perſequunt̃, incautius in locũ multis arbuſtis uinetisq;, præterea foſſis & murorũ ruinis impeditiſſimũ deuenere: quod ubi Cleomenes animaduertit, Tarẽtinos & Cretenſes milites impeditos hoſtes inuadere iubet, à quibus Lidiades cum omni equitatu circũuentus fortiter dimicans occubuit. Hac uictoria ſublati Lacedæmonij magno clamore in Achæos ferebant̃. Cumq; non procul iam abeſſent, omnẽ exercitũ in fugã uertere, in qua cum plurimi etiã cecidiſſent, reliquorũ corpora ad ſepulturã petẽtibus hoſtibus cõceſſit Cleomenes, uerũ Lidiadæ cadauer ad ſe portari iubẽs, cum purpureo amictu coronaq; ipſum ornaſſet, ad Megalopolis portas deferri præcepit. Hic Lidiades uir magna uirtute atque animo fuit, qui etiã depoſita tyrãnide, ciuibus in libertatẽ reſtitutis perſuaſit, ut ſeſe ac ciuitatem

C Achæis permitterent. His itaque geſtis Cleomenes maiora iam animo percipiens, non dubita-bat quin facile Achæos eſſet ſuperaturus, modo rebus domi pro ſuo arbitrio uti poſſet. Igitur Megiſtonum uitricũ ſuum admonet, opus eſſe, ut pulſis è magiſtratu Ephoris, & priuatorum ciuium fortunis in cõmune poſitis, atq; omnibus ciuibus ad æqualitatem redactis, totius Græciæ principatũ Lacedæmonijs uendicent. Quibus ille cum facile aſſentiretur, paucos præterea ex amicis huius cõſilij participes aſſumpſit. Talia meditante Cleomene, fortè accidit ut ex Ephoris cuidam in Paſiphaes templo dormienti ſomniũ appareret huiuſmodi. Videbatur enim quo in loco Ephori iuri dicendo cõuenire aſſueuerant, unam duntaxat ſellam exiſtere: quatuor autem quæ antea fuerãt, deiectas eſſe: quo ſpectaculo cum ipſe attonitus miraretur, uocem è templi adyto uiſus eſt audire, quæ diceret, hoc Spartæ fatale eſſe. Hæc ut geſta fuerant, cum Ephorus Cleomeni nunciaret, primo quidem turbatus Cleomenes, ne fortè ſui tentandi gratia hæc ab Ephoro fingerentur, ſuſpicabatur. Poſtquam uero nihil illum mentiri animaduertit, maiori fiducia deſtinatum iam animo opus aggrediẽs, quotquot in ciuitate ſuſpectos habebat, & quos cœptis ſuis cenſebat aduerſari, ſecum in exercitu ducens, Heream & Alſeam Achæorum ciuitates cepit, & frumẽti plurimum Orchomenium importari iuſſit. Inde contra Mantineam duxit exercitũ. Itaq; multis magnisq; negocijs ciues implicans, & modo huc, modo illuc rapiens exercitum, effecit ut magna pars illorum quos ſecum duxerat, ultro ab ipſo peterent, ut in Arcadia ſubſiſtere liceret. Poſt hæc mercenarios milites ſecum ducens, Spartam redijt, atq; in itinere plurimos quos ſibi fidos eſſe nouerat, conſilia cum ipſis communicando, rei gerendæ ſocios adiunxit, tantaq; celeritate iter illud confecit, ut penè cœnantes oppreſſerit Ephoros. Cum enim ciuitati iam propinquaret, Euryclidam ad locum ubi Ephori conuiuabantur præmittit, quaſi noua quædam ab exercitu nunciaturum. Tirychium uero & Phœbim, ac duos ex his qui ſecum fuerant educati, quos Lacedæmonij Samothracas appellant, cum paucis militibus ſubſequi iubet. Cumq; adhuc Euryclidas apud Ephoros in colloquio uerſaretũ, ſuperuenientes qui à Cleomene miſſi fuerant, nudatis gladijs Ephoros inuaſere. Itaq; primus omnium Agileus in ipſo impetu grauiter ſaucius cum ſeſe mortuũ ſimularet, diu immobilis humi proſtratus iacuit, demum nemine animaduertente, in ſacellum Timori dicatũ, quod triclinio proximũ erat, clanculum ſe

D proripuit. Id cum ſemper aliâs clauſum eſſe cõſueuiſſet, tunc forte quadã, Agilei bono omine, patebat. In id ingreſſus Agileus, oſtio clauſo delituit. Quatuor uero interfectis Ephoris, ſupra decem etiã ex his qui auxilium ferre uoluerãt cecidere. Eorum uero qui inermes quietiq; ſpectabant, nemini omnino uis eſt allata, nec uolentium ciuitate egredi quiſquam prohibitus eſt, quinetiã Agileus poſtridie à ſacello digreſſus, ueniã meruit. Sunt autem apud Lacedæmonios non timori tantũ, ſed morti etiam, & riſui, & alijs huiuſcemodi affectibus templa dicata. Timorem autẽ non ſicut alios dæmonas uenerantur, quos tanquam noxios abeſſe procul à ciuitate uolunt, ſed Rempub. maxime timore cõtineri arbitrantur. Idcirco Ephori cum primo ineunt magiſtratum, ut Ariſtoteles inquit, dimiſſo per urbem præcone, ciuibus præcipiunt, ut ſinguli barbam circa mentum tondeant, & legibus obſeruãdis intendãt animũ, ne fortè cõtra quempiam ſæuire cogantur. Atqui, ut arbitror, de tondenda barba præceptum eò ſpectat, ut iuniores etiam in rebus minimis obtemperare magiſtratibus aſſueſcant. Quinetiam fortitudinẽ non carentiam metus, ſed ignominiæ ac turpitudinis, timorem quendã exiſtimaſſe priſci uidentur. Qui enim maxime leges timẽt, ij aduerſus hoſtes audaciſſimi ſunt, & aſpera laborioſaq; perpeti minime formidant, qui male audire plurimũ timent. Recte itaq; dixiſſe uidetur ille inquiens:

Hinc timor, aſt illinc pudor urget. Homerus quoq; dicentem inducit Helenam:

O metuende mihi ſemper, ſemperq; uerende Chare ſocer. Et alibi:

Hi taciti q; ducem uertti. Nam uereri timereq; præcipue multitudinis eſſe uidetur. Propterea Lacedæmonijs iuxta Ephororum triclinium Timoris ſacellum poſitũ eſt. Poſtridie Cleomenes octoginta ciues proſcriptos in exiliũ miſit, diſiectiſq; Ephororum ſellis, unam duntaxat ſtare permiſit, in qua ſedens ipſe iura populo dicturus erat. Poſt hæc aduocata concione, de his quæ ab eo fuerant acta diſſeruit, & à Lycurgo narrandi principium faciens, dixit eius regis temporibus ſeniores quoſdã regibus ad conſultandum adhibitos fuiſſe, atq; eo pacto diu Rempublicam diligẽter adminiſtratã nullo alio eguiſſe magiſtratu. Procedẽte uero tempore cum bello Meſſenenſi magno ſanè ac diuturno reges ad exercitum impliciti tenerẽtur, nec domi iuri dicundo uacare poſſent, quoſdã ex amicorũ numero à regibus fuiſſe delectos, qui domi apud ciues

Ephororũ origo & occaſio. interea regis uicem gerẽtes, Ephori ſunt appellati: diutiuſq; hanc permanſiſſe conſuetudinẽ, ut Ephori pro miniſtris regum haberentur: inde paulatum omnem in ſe tranſtuliſſe potentiã, eoq;

iam

A tum licentiæ perueniſſe, ut ſeorſum à rege magiſtratũ propriũ Ephoriam conſtituerint. Eorum
uero quæ antea dixiſſet ſignũ eſſe, quod accerſentibus regem Ephoris, nec primæ nec ſecundæ
uocationi rex paret. Tertio uero uocatus, exurgens ad eos proficiſcitur. Ac primum quidem
Aſteropeium quendã fuiſſe, qui maxime Ephororum potentiã auxerit, quem multis poſt Ly-
curgum ætatibus hunc magiſtratũ geſſiſſe conſtat. Verũ ſe arbitrari ſatius fuiſſe potentia quam
habebãt, uti moderate, quàm omnem ſibi licentiã arrogantes, legitime à Rep. inſtitutã legis po
teſtatem ſoluere conari, quod eos iam ſæpenumero tentaſſe non eſt obſcurũ, cum regum alios
è ciuitate pepulerint, alios indicta cauſa extremo affecerint ſupplicio: quod ſanè haudquaꝗ ul-
tra fuerat tolerandũ, ut pulcherrima diuiniſſimaꝗ omnium quæ unquam Spartæ fuerint potẽ
ſtas, horum ſuperbia licẽtiaꝗ interiret. Quod ſi mihi, inquit, ſine cuiuſquam cæde licuiſſet inue
teratos ciuitatis morbos ſanare, nimios uidelicet ſumptus atque delitias, inſuper æris alieni ma-
gnitudinem atꝗ uſuras, tum his etiam antiquiora mala, diuitias ac paupertatẽ, feliciſſimũ utiꝗ
regum omniũ me fuiſſe arbitrarer, quod tanꝗ medicus abſꝗ dolore patriæ mederi potuiſſem.
Nunc aũt neceſſitatis huius Lycurgũ teſtem imploro, qui cum neꝗ rex eſſet, nec ullũ omnino
gereret magiſtratũ, ſed priuatus, regnum occupare uolens, cum armis in concionem proceſſit,
cuius timore percitus Carilus rex confugit in templũ. Inde quod erat ingenio mitis, & amator
patriæ, repente Lycurgo in rebus agendis ſociũ ſeſe præbuit, eumꝗ in permutãdo ſtatum ciui-
tatis adiuuit. Satis igitur ipſa re cõprobauit Lycurgus, nõ facile poſſe abſꝗ ui & timore ſtatum
ciuitatis permutari: quibus ego tamen modeſtiſſime uſus ſum, eos duntaxat eijciens è ciuitate,
quos Lacedæmoniorũ ſaluti impedimento futuros eſſe cognouerã. At uero omnes qui ſunt in
ciuitate oportet agros reliquasꝗ fortunas in cõmune cõferre, atꝗ omne æs alienũ debitoribus
condonare. Præterea ex peregrinis eos eligere, qui nobiſcũ unà in ciuitate habendi ſunt, ut hoc
pacto optimi omnium euadentes Spartiatæ, ciuitatem à periculis tutari poſſint, utꝗ Aetolis &
Illyrijs prædas è Laconica abigendi finẽ imponamus, ſiquidem ipſi ob id duntaxat talia audent,
quod uacuã defenſoribus regionẽ conſpiciũt. His dictis primus ipſe fortunas omnes in medium
contulit. Idem & uitricus eius Megiſtonus, & amicorũ cæteri, quos omnes ſubinde ciues ſub-
ſequuti ſunt. Ager etiã omnis æqua in ſingulos portione diuiſus eſt, cuius partem his etiã quos
B in exiliũ miſerat, adiudicauit. Tum ciues omnes in certos diſtribuit ordines, ac rebus iam quiete
conſtitutis, colonis quos fidiſſimos eſſe arbitrabatũ, quiꝗ ingenio præſtabãt, ciuitatẽ ſuppleuit,
& militũ quatuor millia ex ijſdem cõſcripta docuit pro lanceis, ſariſſis uti, quas utraꝗ manu &
geſtare & torquere aſſuefecit. Præterea clypeũ non ex anulo ſuſpenſum, ſed brachio inſertũ ge
ſtare docuit. His peractis ad iuuenũ diſciplinas & uiuẽdi normã inſtituendã conuertit animum,
in quo Sphæro præcipue adiutore uſum fuiſſe tradũt, & repẽte gymnaſia palæſtrasꝗ ſatis con
gruo erexit ornatu. Pauci igitur neceſſitate coacti, ſed hi etiã quamuis inuiti, uerum pars maior
uolens, in generoſam & ueterem Laconicã uiuendi conſuetudinẽ rediere. Quinetiã quo Mo-
narchiæ nominis inſolentiam leniret, Euclidem fratrem ſecum regnare iuſſit, & tunc duntaxat
apud Spartiatas duos ex eadẽ familia regnàre cõtigit. Rebus igitur urbanis ita ut diximus con-
ſtitutis, cum audiſſet Aratũ atꝗ Achæos maxime per id temporis arbitrari, Cleomenẽ propter
regni nouitatẽ ab urbe nequaꝗ diſceſſurũ, ne tanta rerum perturbatione commotã atꝗ adhuc
ſuſpenſam relinqueret ciuitatẽ, non indecorũ, nec inutile fore putauit, ſui exercitus prõptitudi-
nem & ferocitatẽ hoſtibus oſtentare. Igitur agrum Megalopolitanũ ingreſſus, lateꝗ cuncta po
pulatus, ingenti præda ditatum exercitũ reduxit, cum plurimũ detrimenti hoſtibus intuliſſet.
Inde ueniẽtes Meſſana bacchanaliũ artifices apprehendens, cõſtituto pro temporis & loci op-
portunitate theatro, in hoſtili terra minas conferens quadraginta, per integrũ diem ludos inſti
tuit, eosꝗ ſedens ipſe ſpectauit, non quod ſpectaculi admodũ uoluptate aut cupiditate tenere-
tur, ſed tanquam hoſtiũ dedecori inſudans, ac ſimul licentiã & contemptũ oſtentãs ſuum. Con
ſtat ex regijs Græcorũ exercitijs hunc ſolũ neꝗ mimos aut pſaltrias, neꝗ fidicinas habuiſſe, ſed
omni penitus adulatione ac ſcurrilitate, omniꝗ petulãtia carebat, cum iuuenes perdiſcẽdis mo
ribus, ſenes uero ijſdem edocendis operæ plurimum ac temporis impertirent: quod ſi quando
relaxationis aliquid affectarẽt, eam facetijs liberalibus, iocisꝗ nõ turpibus inuicẽ certãtes aſſe-
quebantur, quod uel maxime Laconũ eſſe uidetũ. Quid uero utilitatis habeat huiuſmodi iocan
di genus, in his quæ de Lycurgo ſcripta ſunt, enarrauimus. Verũ inter omnes rex ipſe cæteris
erat præceptor egregius, modeſtã & frugalem uitã ducens, nihil faſtus aut deliciarũ habentẽ, ac
uelut optimũ exemplũ uiuendi, quod ſibi ad res gerẽdas adiumẽti plurimũ attulit. Si quis enim
alios ad reges acceſſerit, non tam diuitiarũ & luxus magnitudine obſtupeſcet, quàm ſuperbiam

C atq; inſolentiã oderit, quibus faſtidioſe atq; aſpere in eos qui ſua opera indigent, uti conſueuerunt. Qui uero Cleomenem adibant, cum tamen rex dici ſimul & haberi uellet, non purpurã, non laticlauum, non tricliniorũ aut ſellarum ingentes apparatus conſpiciebant, non lictorum aut ianitorum turbam, non ſcribarum multitudinem, qui diu multumq; rogati uix tandem per literulas reſpondere dignantur: ſed ipſe breui tunica amictus, ultro ſeſe uenientibus offerens aderat, petentibus comiter benigneq; reſpondens, ſummaq; humanitate & loqui & audire paratus. Itaq; inter populares homines utcunq; ſors tuliſſet, humaniter benigneq; uerſatus, charus acceptusq; omnibus erat, ſolum hunc dignum qui ab Hercule natus exiſtimetur dictitantibus. Cœnandi uero quotidianus apparatus uno duntaxat poſito triclinio erat, isq; exiguus ſanè, Laconicæ parſimoniæ cõueniens. Quod ſi ſeniores quoſdã aut hoſpites conuiuio adhibuiſſet, lecti alij duo ſternebantur, ac paulò lautius miniſtri menſam ſtruebant, non aromatum dulcedine, aut uariorũ ſaporũ genere conditis dapibus, ſed tantũ ut copia largior paulò, & uinum aliquanto ſuauius eſſet. Nam amicorũ cuidam aliquando ſubiratus eſt, quod hoſpites conuiuio ſuſcipiens, uinum nigrũ duntaxat, & panem duratum igni appoſuiſſet, ſicut in Lacedæmoniũ celebritatibus, quam Phiditiam nuncupant, fieri cõſueuit. Non enim oportere, inquit, erga hoſpites tam exacte Laconicum morem ſeruare. Sublatis aũt menſis, tripes æneus cum æneo cratere qui uino plenus erat inferri cõſueuit. Duæ præterea ex argẽto phyalæ cotylas binas capientes, & argẽtea pocula admodũ parua: his quantum cuiq; libuiſſet bibere licebat: nolenti autem nemo poculũ porrigebat. Aurium uero oblectatio nec aderat ſanè, neq; admodum expetebatur. Ipſe enim ſermone ſuo potationes oblectare cõſueuit, nunc ab alijs quippiam interrogans, nunc aliquid ipſe narrans, quod nec ſeria grauitate uacaret, & eſſet grata feſtiuitate iocoq; non petulanti conditũ. Largitiones autẽ quibus alij reges ad capiendos homines uti conſueuerunt, iniuſtas penitus ac rege indignas arbitrabat̃: at ſermone blando atq; humanitate complecti homines, præterea fide atq; integritate ad ſe amandũ eoſdem allicere, honeſtiſſimum & maxime regi cõueniens exiſtimabat. Primi igitur Mantinenſes ipſum noctu uenientẽ in urbem introduxere, præſidioq; Achæorũ deiecto, ſeſe atq; urbẽ illius arbitrio permiſerũt, quibus ipſe Remp. & reges reſtituens, eadẽ die Tegeam eſt profectus: & paulò poſt per Arcadiam iter faciens, Pheras Achaiæ urbẽ peruenit, eo propoſito, ut uel pugna cum Achæis decertaret, uel Aratum pugnam detrectantẽ quaſi uictũ ſuperatumq; ex Achaia pelleret. Erat autẽ Arati apud Achæos potentia maxima. Igitur populariter egreſſis in campũ Achæis, cum caſtra in Dimis Hecatombœum poſuiſſent, accedẽs Cleomenes mediũ ſe inter Dimas & hoſtiũ exercitũ collocauit. Inde audacter Achæos prouocans, ut ſecũ congrederẽtur effecit: ipſisq; ſuperatis, & in fugã uerſis, plurimos in pugna interfecit, multos etiã uiuẽtes cepit. Poſt hanc pugnã motis ad Langum caſtris, atq; inde Achæorũ pulſo præſidio, ciuitatẽ Eliẽſibus reſtituit. Sic igitur afflictis Achæorum opibus, cum ſingulis annis exercitũ educere Aratus cõſueuiſſet, tunc militiam recuſabat, excuſationes quaſdã ſanè inualidas petẽtibus atq; hortantibus Achæis prætendẽs: quod ipſum non ſatis honeſte facere uidebatur, qui in tempeſtate gubernaculum deteriori concederet, & traditam ſibi à ciuibus negligeret poteſtatem. His auditis Cleomenes, miſſis ad Achæos legatis nihil aſperum aut ſuperbũ poſtulabat. Verum paulò poſt alios ſubmittens, ut ſeſe in eius dederent poteſtatem, ſibiq; principatum concederent ciuitatis petebat, aliud nihil eis allaturum eſſe promittens. Nã & captiuos reddere, & ademptos agros reſtituere ſe uelle dicebat. Cum ad ea conſultanda inducias Achæi poſtulaſſent, & Cleomenem in Lernam ad colloquiũ uocarent, quod ibi totius gentis conciliũ indixerãt, accidit ut cum in itinere aquã bibiſſet Cleomenes, ſanguinis fluxu repente commoto, propemodũ ſuffocaretur, & uocis uſum penitus amitteret. Quapropter nobiliores ex captiuis ad Achæos remittens, & colloquio in aliud tempus dilato, ipſe ad curandam ualetudinẽ Lacedæmonẽ ingreſſus eſt. Creditur hanc uiri cunctationẽ extremã rebus Græciæ perniciẽ attuliſſe, quæ illius ductu & auſpicio, præſentibus malis liberari, & certe Macedonum ſuperbiã atq; auaritiam euitare facile poterat. Aratus enim ſiue quod Cleomeni diffideret, ſiue quod eius formidaret potentiã, ſiue quod illius inuideret felicitati, qua illum præter ſpem auctum animaduertebat, cum ſibi etiã turpiſſimum fore putaret, ſi diuturnam gloriã, & Græciæ principatũ, quem annos tres & triginta tenuiſſet, ſubitò ab adoleſcẽte ſibi eripi pateretur, principio Achæos quin ſe Cleomeni coniungerẽt, per uim prohibere conatus eſt. Poſt ubi parũ id ſuccedere animaduertit, quod audacia Cleomenis Achæi perculſi, nequaq; ab eo deſciſcere auderẽt, præſertim cum nihil iniuſtum petere uideretur, ſi in antiquũ uiuẽdi morem Lacedæmonij Peloponneſum redigere tentarent, animum ad opus cõuertit, cum omni Græco homine

Cleom. quãta fuerit facilitas atque humanitas.

Leui momento totius Græciæ commodũ ingens impeditũ

A mine indignum, tum ſibi propter res domi foriſq; geſtas turpiſſimum minimeq; conueniens. *Arati perfidia*
Id autem erat, ut Antigonum in Græciã reuocaret, & Macedonibus impleret Peloponneſum, *in patriam.*
quos inde adoleſcẽs ipſe pepulerat, Corinthi arce ex eorum manibus liberata. Cumq; regibus
omnibus infenſus eſſet, tum præcipue Antigonũ ipſum maledictis probriſq; lacerare conſue-
uerat, ut ex eius adhuc monumentis apparet, quibus multa ſeſe egiſſe, multa etiam fuiſſe per-
peſſum pro Athenienſiũ ſalute teſtatur, ut eorum ciuitatem cuſtodia Macedonum liberaret:
quos tamen in patriã ſuam atq; intra domeſticos parietes tunc armatos inducere properabat,
ne Spartanorum regem ab Hercule oriundum, qui uetuſtum patriæ morem uiuendi in uſum
reuocans, tanq; diſſolutam harmoniam moderabatur, & ad ſanctas modeſtaſq; Lycurgi leges
& uitam reducebat, Sicyonum & Triccæorum regem ſcribi diciq; pateretur. Cumq; Laconici
uictus ac ueſtitus aſperitatẽ refugeret, & id quod inter Cleomenis inſtituta tanq; duriſſimum
accuſabat, diuitiarum & paupertatis adæquationẽ, diademati purpuræq; Macedonicæ, & im-
perioſis Satrapum iuſſis ſeſe atq; Achaiam omnẽ ſubdere nõ dubitabat: ac ne Cleomenis præce
ptis obtemperaret, Antigono ſacra facere, coronatuſq; pæana decantare in eius honorem, qui
apoſtematis morbo paulò poſt interitus eſt, poterat ſuſtinere. Verum hæc nõ accuſandi Arati
gratia ſcripſimus: fuit enim uir alioqui Græcia dignus, & ſummis uirtutibus præditus: ſed ut
humanæ naturæ imbecillitatẽ miſerantes explicaremus, quæ nec etiã tantis ornata uirtutibus,
& tam ſanctis moribus inſtructa, fructum inuidia carentem efferre poteſt. Interea cum Argos
ad conuentum peragendum Achæi ueniſſent, eodemq; Cleomenes è Tegea mouens prope-
raret, magna erat ſpes omnium, fore ut quæ agenda erant, inter eos componerẽtur. Igitur Ara-
tus cõuentionibus cum Antigono iam peractis, ueritus ne ſi Cleomeni multitudinẽ alloquẽdi
poteſtas fieret, aut ui, aut ſuaſionibus in ſuam ſententiã traheret, Achæos à Cleomene petere
compulit, ut uel triginta obſidibus acceptis, ſolus ipſe ad colloquendum ingrediatur ciuitatem,
uel ad gymnaſiũ, quod Cillaranium appellãt, extra ciuitatem cum exercitu ueniens colloqua-
tur. His mandatis auditis, Cleomenes magna ſe iniuria ab illis affici querebãt, quod oportuerat
talia ſibi ſtatim à principio mandari, non cum iam ad portas eorum eſſet, promiſſis fraudantes
uenientem expellere. Epiſtolam quoq; ſuper hac re ad Achæos miſit, cuius maxima pars accu
B ſationem Arati continebat. Multa etiam Aratus econtra de Cleomene apud plebem conque-
ſtus, omnium animos à cõditionibus pacis alienauit. Miſſo igitur præcone, Cleomenes repente
bellum Achæis indixit: ex quo magna apud Achæos exorta eſt rerũ permutatio, multæq; ab
eis ciuitates defecere, cum plebs agrorum partitionem, & debitorum miſſionem ſperaret, pri-
mores multis de cauſis Aratũ grauiter ferrẽt, nõnullis etiã ei propterea infenſis, quod Macedo-
nes in Peloponneſum traducere tentaret. His rebus confiſus Cleomenes, exercitũ in Achaiam
traiecit, primoq; aduentu Pellenem Achæorum præſidio pulſo occupauit. Inde in Pheræos &
Penteleos mouit caſtra. At Achæi proditionem Corinthi formidantes, equites plurimos, atque
unà cum his externos milites, quos Argis habebant, ſubtractos è ciuitate ad cuſtodiendũ Co-
rinthum miſere. Ipſi uero per Nemeam deſcendentes, Argos ducebant exercitum. At Cleo-
menes id quod accidit arbitratus, fore ut magnam turbationem incuteret, ſi urbem imperita
multitudine refertam & theatrorum ludis aſſuetam improuiſo adoriretur, noctu ciuitatis mœ
nibus admouit exercitum, & penes locum, quem ipſi Aſpidem appellant, murorum partem
quæ theatro adiacet occupauit. Eſt autem locus aſper ſanè ac deuius. Quem cum occupatum
Argiui ſenſiſſent, ita omnes animo perculſi ſunt, ut nemo ad reliquam ciuitatem tutandam ad-
hibuerit mentem, ſed præſidium accipere atque obſides dare ſeſe paratos eſſe nunciant: urbem
uero illius permittere poteſtati, præterea ſocietatẽ cum Lacedæmoniis inire uelle. quæ res non
parum ſanè ad Cleomenis gloriam & potentiam augendam profuit. Nunquam enim priores
Lacedæmoniorum reges eam urbem capere potuerũt. Quinetiam Pyrrhus imperatorum om
nium bellicoſiſſimus habitus, per uim illam ingreſſus, tamen capere non potuit, ſed in ea occi-
ſus, omnem etiam quam eatenus adeptus fuerat poteſtatem amiſit. Omnes igitur Cleomenis
uehementiam & fortitudinẽ mirabantur. Cumq; ridentes antea non ſuo ingenio, ſed Lycurgi
Soloniſq; præcepta imitatum, & debitorum dimiſſionẽ & diuiſionem agrorum Spartæ conſti
tuiſſe dicerẽt, tunc ipſum ſubitò apud Lacedæmonios permutationis cauſam fuiſſe palàm fate
bantur, quos uſqueadeò impotẽtes antea fuiſſe cõſtabat, ut Aetoli fines Laconicos aliquando
ingreſſi, quinquaginta millia ſeruorũ abduxerint. Vnde facete dictũ ſenis cuiuſdã Lacedæmo
nii refertur, Plurimũ Laconicam regionẽ hoſtibus debere, quod ſe tanta leuaſſet multitudine.
Tunc nõ magno temporis interiecto ſpacio, patriis tantũ legibus moribuſq; reuocatis, cum in

C antiquis ueſtigijs uiuendi non ſecus ac ſi adeſſet Lycurgus cōſiſterent, eò gloriæ fortitudiniſq; proceſſerant, ut ſibi totius Græciæ principatū deſtinarēt. Captis Argis, Phliontes, & Cleonæi, ſubitò ſeſe Cleomeni tradidere. Fortè per id temporis Aratus Corinthi uerſabatur, quoſdā qui Lacedæmonum partibus fauere dicebantur adhibitis quæſtionibus perquirens. Igitur de Argorum captiuitate nuncio accepto, cum ciuitatē omnem ad Cleomenem inclinatam depellendis Achæis agitare ſenſiſſet, ciuibus in curiam conuocatis, ipſe clanculū inter homines dilapſus ad portam ciuitatis peruenit, ibi paratum iam antea equum conſcendens Scionem confugit. Scribit Aratus omnes Corinthiorum equos uſq; ad necem fatigatos, cum ipſi inuicem decertarent, ut alter alterum ad nunciandū defectionem Argos præueniret, & à Cleomene accuſatos eſſe Corinthios, quod Aratum nō cepiſſent, ſed permiſiſſent abire incolumem. Præterea Megiſtonum à Cleomene ad ſe miſſum fuiſſe, petentem ut Corinthi arcem quam Achæorū præſidio tenebat, magna pecunia accepta ſibi traderet: ſe uero ad ea reſpondiſſe, id ſibi eſſe conſuetudinis, ut diuitias habere quàm ab eiſdē haberi malit: atq; hæc Aratus ipſe ſcripta reliquit. Interea Cleomenes Argiuorū urbe relicta, Trezœnijs, Epidaurijs, atque Hermionibus in amicitiā aſcitis, Corinthum ueniens, arcem foſſa ualloq; circundedit, cum illam ſibi Achæi tradere noluiſſent. Arati uero amicos & curatores qui Corinthi erant, in urbe permanere iuſſit, omnem ab illis iniuriā prohibens, & domos fortunaſq; omnes illis intactas relinquens. Tritimallum quoq; Meſſinenſem cum his mandatis ad Aratum miſit, ut ſi ita ſibi uideatur, cōmuni Achæorum Lacedæmoniorumq; præſidio munitam Corinthi arcem cuſtodiant, priuatum ipſi Arato duplum quàm à rege Ptolemæo acceperat, ſtipendium pollicens. His reiectis conditionibus, Aratus repente filium ac præterea è nobilitate adoleſcentes aliquot pro obſidibus ad Antigonum mittit, ſimulq; Achæis perſuadet, ut uenienti Antigono Corinthi arcem ſeſe daturos polliceātur. Quibus rebus permotus Cleomenes, infeſto agmine Sicyonium agrum ingreſſus, omni clade belli populatus eſt. Res inſuper quæ Arati fuerant, Corinthiorum decreto ſibi traditas, dono ſuſcepit. Inter hæc Antigono magnis copijs Geraneam ingreſſo, non uniuerſam Iſthmum, ſed loca tantū opportuna uallo foſſaq; munire Cleomenes decreuit, & locorū opportunitatibus utendo magis ipſos conterere Macedones, quàm aperto Marte cum phalange pugnare ſtatuit. His

D igitur artibus utens in magnam anxietatem Antigonum compulit: neq; enim paratum antea frumentum exercitui ſuppetebat, neq; tutò rapere licebat commeatus, Cleomene ſemper collatis caſtris imminēte. His igitur anguſtijs preſſus Antigonus, intempeſta nocte mouens caſtra per Lyceum, è Cleomenis manibus dilabi fruſtra tentauit, militibus aliquot in ipſo tumultu amiſſis. Qua uictoria elatus Cleomenes cæteriq; qui circa eum aderant, ad capiendū cibum diſcurrere, cōtemnentes penitus Antigonū, qui aſperrimis locis incluſus, urgēte neceſſitate inania quædam agitare animo uidebatur. Statuerat enim in promontoriū quod Hireo imminet, motis caſtris, omnes copias nauibus Sicyonem traducere, quod opus & temporis longitudinē & non mediocrē apparatū efflagitabat. Eadem die nuncij ab Arato miſſi ad Antigonū uenere, petentes ut omni ſtudio Argos pergere properaret: ſtatuiſſe enim Argiuos à Cleomene deficere. Huius autē defectionis princeps Ariſtoteles erat, qui facile multitudinē concitarat, indignatam quod ſperatam debitorū dimiſſionem Cleomenes nō inſtituiſſet. Igitur acceptis ab Antigono mille & quingentis militibus Aratus in Epidaurum uenit, ſed eius aduentum Ariſtoteles non expectans, conuocatis factionis ſuæ ciuibus, præſidiū quod in arce erat expugnare adortus eſt. Iamq; aderat Sicyone Timoxenus cum Achæorum copijs auxiliū ferens. Hæc ſecunda uigilia cum eſſent Cleomeni nunciata, iracūdia percitus, Megiſtonum quamprimum ferre auxiliū Argiuis imperat. Is enim plura Cleomenem pro Argiuis fuerat deprecatus, ſuadens ut illorū fidei permitteret ciuitatē, quinetiā uolentē ſuſpectos quoſdam è ciuitate pellere prohibuerat. Hunc igitur cum duobus millibus armatorū proficiſci iubens, ipſe aduerſus Antigonū conſtitit, ſimul Corinthios in fide cōtinens, nec ſuis rebus diffidere ſuadens: nihil enim aduerſi Argis cōtigiſſe, ſed tumultū duntaxat ab hominibus paucis eſſe concitatū. Interea ueniens Argos Megiſtonus cum in pugna occubuiſſet, uix qui in præſidio erāt cōſtituti, arcem tutari poterāt. Itaq; frequentibus nuncijs ad Cleomenem miſſis, propere afferre auxiliū poſtulabant. Veritus igitur Cleomenes ne Argis potiti hoſtes aditus ſibi in patriā intercluderēt, atq; impune Laconicam regionem populati, Spartam defenſoribus uacuam obſiderent, Corintho exercitū abducens repente ciuitatem amiſit. Nam ſubitò poſt eius diſceſſum ingreſſus Antigonus præſidijs illam firmauit. Ipſe uero Argos ueniens, & per muros ciuitatē ingreſſus, primos qui pro muris in ſtatione erant loco deiecit. Inde fornices qui circa Aſpidem erant demolitus, pugnam cum fautoribus

Achæorum

A Achæorũ qui intus erant, cõſeruit. Poſt hæc ſcalis admotis interiora urbis loca occupauit, cum ſagittarijs Cretenſibus in prima acie conſtitutis, defenſores in propugnaculis conſiſtere non permitteret. Poſtquam autẽ Antigonũ cum phalange è ſublimi loco in planos campos deſcendentem cõſpexit, equitatum uero curſu effuſo ciuitatem petere animaduertit, diffiſus illam ultra iam tutari poſſe, ſuis omnibus ad ſe conuocatis incolumis abijt, penes muros ciuitatis iter faciens. Cumq́ rebus maximis breui temporis ſpacio potitus eſſet, quippe qui omnem ferè Peloponneſum ſubegerit, breuiori etiam tempore eadem omnia amiſit: militum nanq; magna pars quamprimum abeuntem deſeruere, cæteri nõ multò poſt urbes in quibus præſidij cauſa locati erant, Antigono tradiderũt. Tantis belli anxietatibus preſſus, cum Tegeæ reliquias copiarum colligens ſubſtitiſſet, ſub fermè crepuſculo nuncij Lacedæmone uenientes nihilo minorem calamitatis nunciũ attulere, unice ſibi dilectam uxorem interijſſe: quam uſqueadeo amauiſſe conſtat, ut in medio uictoriarũ curſu plerunq; ab exercitu diſcedẽs, Spartam ad eam uiſendã redire conſueuerit. Nam cum Agidis cuius antea uxor fuerat ueneratione, tum uirtutibus proprijs quibus erat ornata, ſupra quàm dici poteſt, illã amabat: quanq; igitur magno dolore perculſus, ut par eſt adoleſcentẽ præſtantiſſima pulcherrimaq́ uxore priuatum, nõ tamen mœrori ſuccubuit, nec perturbationi rationẽ atq; animi ſubdidit magnitudinẽ, ſed uocẽ atq; habitũ eundem ſeruans, quæ agenda opus eſſent ducibus partitus: cum Tegeatibus quod optimum fore cenſebat pro illorum ſalute conſuluiſſet, Lacedæmonem regreſſus eſt. Ibi poſtq; cum matre & filijs defunctæ uxoris caſum conqueſtus eſt, ad publicas curas animũ conuertit. Inter hæc Aegypti rex Ptolemæus nuncijs literiſq; ad Cleomenem miſſis, auxilia aduerſus Antigonũ ultro pollicebatur, ſi matrẽ ſibi ac liberos pro obſidibus mittere uellet. Eam rem diutius Cleomenes matri aperire ob uerecundiã diſtulit, ſæpiuſq; prodendæ rei cauſa ad illam accedens, cum in eius conſpectum ueniſſet, ſilentiũ tenebat, ita ut mater hoc animaduertẽs ab amicis eius quidnã hoc rei eſſet ſciſcitaret, tum ipſum bono animo eſſe iubens hortaret, audacter quicquid uoluiſſet ab ea petere. His igĩ hortationibus tandẽ motus Cleomenes, audacia ſumpta rem omnẽ patefecit. Tum ſubridens mater, Hoccine, inquit, erat mi nate, quod toties dicere aggreſſus formidabas? atqui magis decuit quamprimũ nauibus corpuſculũ hoc impoſitũ quocunq; libuiſſet mittere,
B præſertim ſi quid ex ea re utilitatis Spartæ prouenturũ arbitrareris, nec eatenus expectandum quoad ſenio confectũ tabeſceret. Cuncti igitur læto animo profectionẽ comprobãtes, pedibus in Tænarum iere. Ibi priuſq; nauem cõſcenderet, Cratiſiclia Cleomenem ſolũ in Neptuni templum adductũ complexa ſæpius atq; exoſculata, ubi pietate commotũ animaduertit, Age, inquit, Lacedæmoniorũ rex, caue ne quis è templo digreſſos lachrymantes, aut indignũ aliquid Sparta facientes animaduertat. Hoc enim duntaxat præſtare nos poſſumus, in cæteris uero ea fortuna, quam dæmon dederit, ſequetur. His dictis facie ad nauim conuerſa paruũ Cleomenis filium manu trahens cõſcendit, gubernatoremq́ ſubitò curſum dirigere iuſſit. Poſtq; in Aegyptum ueniẽs Ptolemæũ ab Antigono legatos ſuſcipere, ac ſecũ de cõditionibus faciẽdis agitare comperit, Cleomenem uero nunciantibus quibuſdam audiuit noluiſſe uocantibus ad pacem Achæis aſſentiri, quod matris cauſa iniuſſu Ptolemæi bellũ finire non auderet, ſcribens ad eum iuſſit, ne quæ Sparta digna eſſent, quæq; in rem ſuam conducerẽt, facere cunctaretur, ne'ue ob unius aniculæ atq; infantis unius cauſam, tantopere Ptolemæũ formidaret. Inter hæc Antigonus Tegea occupata, Mantineam inſuper atq; Orchomenium diripuerat. Ita intra Laconicos fines coarctatus Cleomenes, ſeruis omnibus qui minas quinq; Atticas cõtuliſſent, libertatẽ propoſuit, & per hunc modũ quingentis talentis coactis, hominũ duo millia ritu Macedonico armauit, quos Antigoni Argyraſpidis opponeret. Inde ad opus maximũ profecto atq; omnibus inexpectatũ intendit animũ. Megalopolis erat ciuitas, quæ nihilo Sparta minor, aut uiribus inferior, nullius imperio ſubdita in libertate degebat. Habebat autẽ ab Antigono atq; Achæis auxilia per id tẽporis miſſa, cum ſubſiſtẽs in Pleuris Antigonus, maxime ut ab Achæis uocaretur, optabat, quod tandẽ adnitentibus præcipue Megalopolitanis eſt aſſequutus. Hanc igitur diripere Cleomenes ſtatuẽs, cum nihil celeritate utilius fore intelligeret, milites quinq; dierũ coacta cibaria deferre iubet, ac totius exercitus robur in Sellaſiam ducens, tanq; fines Argolicos inuaſurus, repente in Megalopolitanũ agrum traiecit. Cumq́ apud Rethium poſitis caſtris milites cibũ capere iuſſiſſet, confeſtim per Heliconem ducens, ciuitati admouit exercitũ. Cumq́ haud procul abeſſet, Panthæũ cũ duabus Lacedæmonũ cohortibus præmittens, turrim quam defenſoribus uacuã eſſe intellexerat, occupare iubet. Ipſe uero cum cæteris copijs raptim ſubſequebatur. Verũ Panthæus nõ modo præmonſtratum à Cleomene locũ, ſed magnã quoq; murorum

C partem deſertam comperiens, quæcunq; poterat loca præſidijs firmans, magnam murorum partem deiecit. Cuſtodes autem quotcunq; obuios habuit, interfecit. Interim aduenients cum copijs Cleomenes, antea quàm id ciues ſentirent, milites intra ciuitatem deduxerat. Ita uix tandem uulgata inter ciues calamitate, nonnulli rerum ſuarum quicquid in manus uenerat aſportantes fugiebant. Quidam uero ſumptis armis, ad propellendos hoſtes ferebantur. Verum id fruſtra ſæpius experti ſunt. Fugientibus autem Cleomenes uim ullam afferri prohibuit. Itaque uix mille in pugna cecidere, cæteri uero cum cõiugibus ac liberis Meſſanam profecti ſunt. Aliquot etiam ex his qui arma ſumpſerant, ſalute impetrata uiui in hoſtium manus deuenere, ſed hi pauci admodum fuere, inter quos præcipui Lyſandrides & Thearides, uiri cum generis nobilitate, tum opibus atq; potẽtia in ciuitate principes habiti. Eos cum milites qui ceperant agnouiſſent, ſubitò ad Cleomenem perduxere. Igitur Lyſandrides procul adhuc Cleomenem conſpicatus, magna ipſum uoce compellans, In manibus tuis poſitum eſt, inquit, Lacedæmonum rex, facinus omnium quæ unquam geſſeris præclariſſimum, ac præcipue rege dignum perpetrare, unde etiam laudem ab omnibus maximam conſequeris. Intelligens autem eius mentem Cleomenes, quidnam hoc eſt rei Lyſandrides inquit, an me ciuitatẽ uobis reddere cenſes oportere? Sanè, inquit, idipſum tibi cenſeo faciendum, nec talem tamq; præclaram ciuitatem euertendam, uerum his implendam uiris, qui ſocij tibi fideles atq; amici perpetuò ſint futuri: quod tibi proculdubio eueniet, ſi Megalopolitanis patriã reſtituens, eius populi ſaluator meritò nuncupaberis. Poſt huius uerba Cleomenes cum aliquantulum tacitus perſtitiſſet, Perarduum eſt, inquit, huic rei cõfidere, ſed uincat malo ſemper apud me gloriæ, quàm utilitatis cupiditas. Poſt hæc uiros quos antea diximus, ſed cum his unà præconem ſuum Meſſanam dimiſit, qui Megalopolitanis ciuibus nuncient, patriam his conditionibus ab ſe reſtitui, ut ab Achæis diſſidentes ſocij atq; amici Lacedæmoniorum eſſe pergant. His tam benigne tamq; humaniter à Cleomene conceſſis, Megalopolitanos uti Philopœmenes nõ permiſit, eos ab Achæis deſciſcere prohibens, & in Cleomenem calumnias iactitans. Aiebat enim ipſum nõ quo ciuitatem reſtituere uellet talia polliceri, uerũ ut omnes ciues captiuos habere poſſit. Hæc apud uulgus iactans Philopœmenes, Lyſandridem & Thearidem Meſſana excedere iuſſit. Hic Philopœmenes inter

D Achæos facile princeps maximã apud omnes Græcos gloriam adeptus eſt, ut ſeorſum de illo ſcribentes docuimus. Ea poſtquam Cleomeni ſunt nunciata, cum eatenus ciuitatem ab omni clade ſeruaſſet incolumem, ut ne minimũ quidem à quoquam diripi paſſus eſſet: tunc ira exaſperatus, fortunas omnes militibus diripiendas conceſſit: ſtatuas uero & pictas tabulas quibus ea ciuitas abũdabat, Lacedæmonẽ portari iuſſit. Vrbem uero locis pluribus ac maxima quæq; ædificia ſubuertit, quædam etiam iniecto igne cremauit. Inde propere Lacedæmonem reuerſus eſt, ueritus ne per eius abſentiam Antigonus Achæiq; Laconicam inuaderent: uerum illi nihil tale aggreſſi ſunt, quod habendo concilio fuerant occupati. In eo cum Aratus de ſumma rerum dicturus pulpitum cõſcendiſſet, chlamyde circa faciem obuoluta, diu tacitus atq; immobilis conſtitit: admirãtibus cunctis, atq; ut loqueretur hortantibus, Megalopolis, inquit, à Cleomene deiecta corruit. His auditis, repente concio ſoluta eſt, omnibus tum facti magnitudinem, tum celeritatem admirantibus. Verum Antigonus ſi qua poſſet ratione tantæ cladi auxilium ferre cupiens, militibus ut ad ſe conuenirent imperauit: qui cum tardius ex hybernis acceſſiſſent, illis in agro ubi conſtiterant manere iuſſis, ipſe non multos ſecum milites ducens, Argos profectus eſt. Quapropter alterum Cleomenes cœptum, de quo paulopoſt dicere aggrediemur, quidam temere atq; incaute ſuſceptum arbitrantur. Verum id Polybius magno conſilio ſummaq; prudentia geſtum fuiſſe teſtatur. Nam cum Macedones per ciuitates in hybernis diſperſos animaduerteret, Antigonũ uero Argis cum amicis duntaxat & mercenarijs militibus admodum paucis hybernantem, in Argiuorum agros impetum fecit eo cõſilio, ut uel permotum uerecundia Antigonum ad pugnandum eliceret, uel in campum prodire non auſum, inimicorum quos Argis habebat, calumnijs obnoxium faceret. Quod ſanè haud aliter quàm ſperauerat accidit. Nam cum Argiuorum agri late uaſtarentur, cunctaq; rapinis aut incendio perirent, Argiui concurſu ad ædes Antigoni facto, ſummis clamoribus poſcebant, ut uel ipſe ad pugnam tutãdosq; agros prodiret, uel ſi timore prohiberetur, ſaltem melioribus principatum concederet. Verum Antigonus ut peritum imperatorem decebat, non temere periclitari, nec ſuam ſociorumq; ſalutẽ fortunæ caſibus credere uolens, quanquam multis probris contumelijsq; laceſſitus, tamen immobilis in ſententia perſtitit. Ita Cleomenes uſque ad ciuitatis muros ducto exercitu, uerbis quoq; grauioribus in hoſtes inſultans, eodem quo uenerat itinere retroceſſit.

A ceſſit. Nec multo pòſt cum Antigonum Tegeam profectum comperiſſet, ut ipſe Laconicum
agrum adoriretur, ipſe diuerſis itineribus à læua exercitum ducens, iterum Argis improuiſus
apparuit, atq; omnia late populatus, frumenta quæ iam ad maturitatem uergebant omnia ua-
ſtauit, non falcibus aut gladijs ea metens, ſed ingentibus lignis in frameæ formam fabricatis, mi
lites in itinere quaſi ludentes uniuerſa frumenta conterebant. Cumq; ad gymnaſium quod Cil
laranium dicitur, perueniſſent, milites ignem tectis inijcere uolentes à Cleomene ſunt prohibi
ti, ut facile appareat, ipſum non ſua ſponte, ſed iracundia exaſperatum, ea quæ crudelius apud
Megalopolim geſſerat, perpetraſſe. Poſt hæc ubi Antigonum Argos redeuntem ſaltus omnes
colleſq; præſidijs occupaſſe cognouit, ut illum diſceſſu prohiberet, quaſi id nihil ad ſe pertine-
ret contemnere ſimulans, miſſo præcone claues Heræi ad ſe mitti poſtulabat, ut ſacris deo pera
ctis abire poſſet: atq; ita uerbis hoſtes deludens, cum rem diuinam ante fores templi peregiſſet,
in Phliunta exercitum duxit, atq; inde præſidio deiecto Orchomenium deſcendit, non modo
à ciuibus ſuis, uerumetiam ab hoſtibus magni conſilij atq; animi uir, & maximis rebus dignus
iudicatus: quippe qui unius duntaxat ciuitatis opibus fretus, contra Macedonũ opes, contraq;
Peloponneſios omnes bellum ita gereret, ut non ſolum belli cladibus intactos ſuos fines ſerua-
ret, ſed ultro hoſtiles agros populatus, ciuitates etiam ualidiſſimas caperet: quod profectò non
mediocris & animi & uirtutis eſſe conſtat. Sed qui primus pecunias rerum agendarũ neruos
eſſe dixit, præcipue ad res bellicas reſpiciens ea dixiſſe uidetur. Nam & Demades iubentibus
Athenienſibus deductas triremes nautis militibuſq; complere, cum pecunias nullas haberent,
Omnino pecunijs primum, inquit Demades, opus eſt. Fertur etiam ueterem illum Archida-
mum Peloponneſiaci belli principio conferenda tributa inter ſocios partiri iuſſum ac conſtitue
re, idem dixiſſe. At enim bellum non menſurato atq; ad ordinem inſtituto ueſcitur cibo. Sicut
igitur bene exercitato ad laboris tolerantiam corpore, Athletæ procedente tempore quanquã
egregie arte inſtructos, atq; ad numerum ſe mouentes aduerſarios uel ipſo pondere grauatos
ſuperant: pari ratione Antigonus multas diuerſis ex locis uires colligens bellum facile tolera-
bat, ita ut demum ſuccumbere Cleomenem neceſſe fuerit, cui uix tantum aderat facultatum,
ut conductis militibus ſtipendium, ciuibus autem uictum ſuppeditare poſſet, cum alioqui do-
B mi proſperius Cleomeni, quàm Antigono res ſuccederent, barbaris per abſentiam regis occa-
ſione inuenta, Macedoniam inuadentibus. Illyriorum enim qui Macedoniæ ſupereminẽt, non
paruus exercitus Macedoniam populabundus intrauerat, quorum aduentu perterriti, Mace-
dones Antigonum ex Peloponneſo reuocare cogebantur: quod ſi hæc paulò ante pugnã An-
tigono nũciata fuiſſent, repente Achæos ualere ſinens, in Macedoniam diſceſſiſſet: ſed quæ ma
xime rerum humanarum dominatur fortuna, breui admodum ſpatio temporis, quas uires ha-
beat, quantumq; in rebus poſſit, oſtendit. Nanq; poſt commiſſam in Sellaſia pugnam, cum &
potentiam & ciuitatẽ Cleomenes amiſiſſet, ſubitò nuncij ex Macedonia ſuperuenere, qui An-
tigonum in patriam reuocabãt: quæ res miſerabiliorem etiam Cleomenis effecit calamitatem.
Nam ſi biduo duntaxat pugnam tergiuerſando diſtuliſſet, nihil omnino pugnare opus fuerat,
ſed abeuntibus Macedonibus qualemcunq; libuiſſet pacem cum Achæis facere potuiſſet. Ve-
rum ipſe (ut antea diximus) ob pecuniarum inopiam ſpem omnem in armis habens, coactus
eſt, ut Polybius refert, cum uiginti duntaxat millibus armatorũ aduerſus triginta millia hoſtiũ
decertare: qua in pugna nullis ipſe periculis parcens, imperatorẽ ſeſe cunctis admirabilem præ-
ſtitit, ciuibus quoq; operam ſuam egregie nauantibus. Quinetiam cõductos milites pro armo-
rum qualitate, contra grauem phalangis armaturã non ſegniter aut abiecte pugnaſſe conſtat.
Philarchus autem proditionem quoq; huic pugnæ interceſſiſſe teſtatur, quæ maxime Cleome
nis opes fregit. Nam Antigonus Illyricos & Acarnanes clanculum ex acie ſubductos, cornu
cui frater Cleomenis Euclides præerat, ex aduerſo circumuenire iubet. Verum Cleomenes ex
ſpecula quadam Antigoni exercitum diligentius intuens, cum Illyriorum atq; Acarnanum ar
ma nuſquam cõſpiceret, ueritus ut res erat, eos ab Antigono in inſidias miſſos, Damotelem ad
ſe uocatum iubet, ut clanculum & ipſe ex acie diſcedens omnia circunquaq; loca, præſertim ue
ro à tergo ſpeculetur. Is iam antea ab Antigono pecunia corruptus, cum mandata negligenter
exequutus eſſet, recte ſe habere cuncta ad Cleomenem refert. Ipſe igitur his tantum qui ex ad-
uerſo in acie ſtabant profligandis intentus, cum Spartiatarum globo in Macedonum phalan-
gem inuehitur, referentibus pedem acriter inſtans: quos fugientes cum ſtadia penè quinq; inſe
quutus eſſet, Euclidem in altero cornu, ut diximus, pugnãtem ab inſidentibus circumuentum
animaduertit, atque ad eum conuerſus: Cede, inquit, cede chariſſime frater, Spartiatûm pueris

C mulieribusq; perpetuò celebrande. Atq; omnibus qui pro Euclide pugnabant interēptis, cum uictores hoſtes aduerſus Cleomenē ruerent, animaduertens milites ſuos timore turbatos nuſquam conſiſtere audere, fuga ſibi ſalutem quærere coactus eſt. Fertur in ea pugna magnū conductorum militum numerum cecidiſſe. Spartiatas autem ducentos duntaxat ſuperfuiſſe cædi, cum ad ſex millia in acie cōſtitiſſent. Poſt eam pugnam cum ſe in urbem reciperet Cleomenes, obuiam factos ciues admonebat, ut Antigonum in ciuitatem ſuſciperent, ſe uero quod optime Spartæ futurum arbitraretur, aut uiuendo aut moriendo facturum eſſe dictitabat. Cumq; mulieres ijs qui ſecum è pugna confugerant, obuiam factas, arma eximere atq; ad reficiēdum corpus potum præbere conſpiceret, ipſe quoq; domum ſuam ingreſſus eſt: cumq; ad eum puella quam Megalopoli ductam poſt uxoris mortem apud ſe habuerat, accurriſſet, ulletq; labore fatigatum reficere, ipſe neq; ſitiens bibere, neq; feſſus arma deponere uoluit, uerum ut erat thoracem indutus, altera manu columnam ex tranſuerſo complexus, illiq; innitens facie ſupra cubitum depoſita parumper corpore quieuit. Mente autem per uaria conſilia diſcurrens, cum plurima ſecum agitaſſet, tandem cōuocatis amicis, in Gytheum deſcendit, atq; inde naues iampridem ad hos caſus paratas unà omnes conſcendentes abierunt. Inter hæc Antigonus Spartam inuectus ciuitatem occupauit, ac ciues humaniter benigneq; alloquitur, nihil eis de priſtina dignitate minuens, & omnem iniuriam contumeliamq; ab eis prohibens, legibus ſuis & inſtitutis uti cōceſſit. Cumq; dijs ſacra feciſſet, tertio poſtquam uenerat die ex urbe diſceſſit, quod iam nuncios accepiſſet Macedoniam à barbaris incendio rapinaq; uaſtari. Iamq; eum aduerſa deprehenderat ualetudo, quæ ad phthiſin nō paruo catarrho permiſtam trahere uidebatur, non minus tamen ob hoc domeſticas clades illatas ulciſci properauit, donec maxima potitus uictoria, & barbarorum ingenti numero interfecto, ut generoſum regem decebat, clariorē mortem

Antigoni mors. obiret. Nam Philarchus in media pugna cum clamore pectus rupiſſet, expiraſſe tradit. Quidā uero poſt uictoriam lætitia elatum cum ingenti uoce exclamaſſet, O lætum pulchrumq; diem, repentina febre correptū, cum diſruptis uenis ſanguis abundantius flueret, ſuffocatū interijſſe. Atq; hæc de Antigono dixiſſe ſufficiat. Interea Cleomenes Citheris diſcedens, atq; inſulam alteram præteruectus, Aegialiam tenuit. Cumq; Cyrenem proficiſci ſtatuiſſet, amicorū quidam

D Therycion nomine, uir cum in rebus agendis prudens, tum in periculis obeūdis celſo atq; inuicto animo, uerum paulò iactantior & ſuarum uirtutum oſtentator: is igitur ſecretò aduocatum Cleomenem huiuſmodi uerbis alloquutus eſt: Pulcherrimam ſanè, ô rex, inquit, in pugna moriendi occaſionem amiſimus, quanquam plurimi nos iactantes audierint, nunquam fore ut niſi mortuum Spartiatarum regem Antigonus ſuperaret. Nunc igitur altera nobis moriendi præbetur occaſio, ſuperiori quidem & gloria & uirtute ſecunda. Quonam enim quæſo nauigamus, fugientes quod in manibus adeſt, ut longe poſita proſequamur? Si enim fortè turpe non eſt ab Hercule oriundos Philippi Alexādriq; ſucceſſoribus ſeruire, longæ profectò nauigationi parcere potuimus in Antigoni manus noſmet dedentes, quem Ptolemæo tanto præſtantiorem eſſe putandum eſt, quāto Macedones Aegyptijs præſtare creduntur. Quod ſi eos qui nos armis ſuperarunt, nobis dominari indignum ducimus, cur eum qui non uicit, dominum uolumus nobis imponere, ut duo nobis meritò obijci poſſint, & quod Antigonum fugiamus, & quod aſſentari Ptolemæo inducamus animum? An fortè matris tuæ cauſa in Aegyptum eundum cenſebimus, iucundum illi futurum ſpectaculum, cum inter Ptolemæi mulieres oſtendet filium ex rege ſeruum, & exulem factum? Cur non potius dum noſtrorum enſium dominamur, adhuc patriā intuentes tantas linquimus calamitates, ut inter eos numeremur, qui in Selaſia pro Sparta pugnantes occubuere? An potius in Aegypto ſedebimus interrogātes quem Spartæ Satrapam Antigonus præfecerit? Talia dicenti Therycioni in hunc modum reſpōdiſſe Cleomenem ferunt: Inter humana omnia facillimum, quodq; omnibus maxime in promptu eſt, mortem homo perdite proſequens, fortis eſſe nonnullis fortaſſe uidereris, cum re uera turpior hæc quam tu laudas fuga ſit, quàm cū nuper ex pugna profugimus. Nam multi ſæpe meliores nobis ſeſe hoſtibus dedidere, cum aut in aduerſam fortunam incidiſſent, aut alia ui quadam compulſi id agere cogerentur. Qui uero labores, aut ærumnas, aut ignominiam ſupra modum formidat, is à ſua mollitie ſuperari ſe nō animaduertit. Oportet enim ſponte conſcitā mortem, non fugam negociorū, ſed actionem quandam eſſe. Turpe eſt enim ſibi ſoli uiuere ac mori: ad quod tu profectò nos cohortaris, properans præſentes calamitates effugere, cum tamen hanc mortem nihil honeſtum aut utile ſequatur. Ego autem & te & me ſimul oportere arbitror ea quæ de patria adhuc ſperare licet non relinquere; ubi uero omni ſpe deſtituti erimus, facillime

quando

A quandocunq; libuerit mori poterimus. Ad ea nihil reſpondens Therycion, ubi primum è conſpectu Cleomenis diſcedere potuit, ad littus deſcendens ſeipſum iugulauit. At Cleomenes ab Aegialia diſcedens, Libyæ applicuit, & regijs famulis comitatus Alexandriam profectus eſt. Ibi cum primo in conſpectum regis uenit, communi atq; erga cæteros conſueta humanitate exceptus eſt. Pòſt ubi uirtutis ſuæ indicia proferens, maximi conſilij uir eſſe apparuit, & in quotidiano ſermone Laconicam integritatem gratiæ cuidam liberali permiſſam, ſeruans ingenuitatem haudquaquam ſuperbam, nec rurſus propter fortunæ mutationẽ abiecto animo, aut nimis humili conſpectus à rege, longeq; melior ijs qui ad uoluptatem atq; aſſentationem omnia loquebantur iudicatus eſt. Itaq; uehementer puduit regem, quod talem uirum auxilio deſtitutum opprimi ab hoſtibus paſſus eſſet, quodq; Antigono tanta gloria tantaq; potentia augeri præbuiſſet occaſionem. Illum itaq; maiori honore atq; humanitate complectens, pollicitus eſt uirorum pecuniarumq; auxilia daturum, ut cum ijs in Græciam ueniens, amiſſum regnum recuperare poſſit. Tunc uero talentorũ uigintiquatuor ſtipendium ſingulis annis dari conſtituit, quibus ſibi amicisq; ſumptus abunde poterat ſuppeditare. Verum Cleomenes magnam eius pecuniæ partem in his qui ex Græcia profugi in Aegyptum ueniebant adiuuandis conſumebat. Et ſenior quidem Ptolemæus antequā Cleomeni promiſſa perſolueret, uita functus eſt, & poſt eius obitum, regia in multam laſciuiam luxumq; prolapſa, nimiamq; in mulieres conuiuiaq; intemperantiam, ſolitus quoq; erga Cleomenem cultus deſtitui cœptus eſt. Ipſe enim rex mulierũ uiniq; cupiditate uſqueadeò corruptus tenebatur, ut cum maxime ſobrius & ſerijs rebus peragẽdis intentus eſſet, inter præcipua opera poneret Bacchanalia celebrare, ac manu tympanum geſtantem, amicos in regiam ad ea peragenda cõuocare. Summis autem regni rebus adminiſtrandis præerant Agathoclia regis amaſia, eiusq; mater, præterea Oenantes regiarum pellicum gubernator. Attamen cum primo regnum accepit, Cleomene indigere uiſus eſt. Timens enim fratrem natu maiorem Ptolemæus, quod per matrem plurimũ apud milites poſſe uidebatur, eius interficiendi conſilium inijt, atq; inter conſultores intimos Cleomenem adhibuit, qui ſolus, cæteris conſilium regis probantibus, obuiam ire, ac tantum facinus prohibere auſus eſt, aſſerens regem potius oportere pro ſalute rerum ſuarum nouos, ſi fieri poteſt, fratres comparare, quàm

Cleomenis conſtãtia & uirtus.

Luxus regiæ Aegyptiacæ.

B eos quos habeat interficere. Inter amicos regis qui plurimum autoritate poſſet Soſiuius erat. Is cum aliquando regi diceret, non tutò ſe poſſe mercenarijs militibus credere, quoad frater ille maior in uita ſuperſit: adſiſtens Cleomenes, Nihil eſt quod huius rei cauſa timeatis, inquit: mihi enim ſuper tria millia ſunt clientum atq; hoſpitum in Peloponneſo, qui omnes (ſi modo annuero, præſtò cum armis aderũt. Hæc oratio tum quidem Cleomeni beneuolentiæ fidem, & potentiæ cõprobationem apud regios homines præbuit: poſteriori uero tempore cum Ptolemæi mollities in dies augeſcerent, timor quoq; ſimul augeri cœpit, quod in talibus rebus accidere oportet. Vbi enim ſumma rerum omnium negligentia oboritur, ibi timorem quoq; & in maxima etiam ſecuritate diffidentiam oboriri neceſſe eſt. Hæc igitur formidabilem cultoribus aulæ regiæ Cleomenem reddidit, quem tantum clientibus atq; hoſpitibus poſſe intellexerant. Itaq; pleriq; audiebantur querentes, non rectè ſatis leonem hunc inter pecudes uerſari: quod uerisſime dictum iudicauit, ſi quis domus regiæ mores intueatur. Itaq; naues & exercitum petenti concedere Ptolemæus noluit. Cumq; obijſſe Antigonum Cleomenes audiſſet, Achæos autem Aetolico bello implicitos teneri, exiſtimans rerum conditionem ipſum expoſcere, domumq; reuocare, dum tanta rerũ uarietate omnis agitaretur Peloponneſus, à rege petere inſtituit, ut ſoli cum amicis abire liceret: quod etiam impetrare nequaquā potuit, cum regis alloquẽdi poteſtas non eſſet, qui aſſiduò inter mulieres choreis & cantibus intentus uitam duceret. Soſiuius autem qui ſummæ rerum præerat, uaria ſecum agitans, arbitrabatur Cleomenem contra uoluntatẽ ſuam illic detentum intractabilem metuẽdumq; fore, dimiſſum uero nihilominus timendum, quod eſſet uir audax & magnis rebus gerendis idoneus, regiæ præterea domus imbecillitatem morbosq; optime noſſet: neq; enim munera illius animum flexerant, ſed ueluti ſacer taurus, quanquam abunde intra parietes nutritus, in ſummis delicijs habeatur, magis tamen conſuetam uitam exoptat, & currendi ſaltandiq; deſiderio tenetur, & ſacerdotum attrectationem non facile ſuſtinens, ipſis etiam ſeſe terribilem præſtat. Eodem modo deliciæ mollitiesq; regiæ haudquaquam Cleomeni placebant, ſed ut de Achille ſcribit Homerus, tabeſcebat animo in ocio permanens, & tumultum clamoremq; bellicum exoptabat. Inter hæc Nicagoras Meſſenius Alexandriam appulit, uir quidem Cleomeni infenſus, uerum illi amicum eſſe ſimulans. Is cum agrum pulcherrimum iampridem Cleomeni uendidiſſet, precium nũquam acceperat, quod Cleome-

C nes in belli ſumptibus omnem pecuniã abſumpſerat. Huic igitur nauem egredienti Cleomenes cum forte iuxta portum deambularet occurrit, & ſalute data atque accepta, quænam illum cauſa in Aegyptũ adduxiſſet, interrogauit. Cum ille pulcherrimos equos & bello maxime idoneos aduexiſſe reſponderet, ſubridens Cleomenes, Mallem, inquit, mimos & cinædos attuliſſes, hæc enim maxime nunc regem delectant. Quo audito riſu cõmotus Nicagoras ab eo diſceſſit. Nec multo pòſt rurſus Cleomenem conueniens, Nunc, inquit, cum omni moleſtia uaces, debitum mihi ſoluere decens eſt, niſi forte nimia tributorum penſione grauaris. Tum Cleomenes: Atqui nihil omnino mihi ſupereſt, inquit, eorum quæ dediſti. His uerbis commotus Nicagoras, Cleomenis in regem dictum ad Soſiuium detulit: quod ille iucunde ſe accipere ſimulans, iam tum Cleomeni inſidias machinari cogitauit: uerum maiori occaſione regem aduerſus Cleomenem incitare uolens, Nicagoræ perſuaſit, ut diſcedens epiſtolam aduerſus Cleomenẽ ſcriptã relinqueret, quod ſtatuiſſet exercitu nauibusq́ à rege acceptis Cyrenem occupare. Hac perſcripta epiſtola, Nicagoras nauigauit. At Soſiuius poſt dies quatuor quaſi nuperrime acceptam epiſtolam ad Ptolemæum deferens, uerbis quammaxime potuit, adoleſcentis animum in Cleomenem concitauit. Inde communi conſenſu ſtatuerũt, in magna quadam domo Cleomenem includere, ubi in cæteris ſuo more uiuendi licentia perfruens, exitu tantum prohiberetur. Erat hoc ſanè Cleomeni permoleſtum, ſed futuri mali timor ipſum magis angebat. Erat inter amicos regios quidam Chryſermi filius Ptolemæus nomine, plurimũ amicitia apud regem potens, is antea libenter congreſſu colloquioq́ Cleomenis utens, magnam ſecum ob diuturnam conſuetudinem familiaritatem contraxerat. Is igitur à Cleomene accerſitus, ad colloquium uenit, ſuſpicionẽ eius quoad poterat uerbis extenuans, & regem excuſans. Inde poſt longum ſermonem diſcedens Ptolemæus, non animaduertit Cleomenem inter amicos uſq́ ad ianuam domus ſe proſequẽtem: quapropter cuſtodes grauiter obiurgans arguebat, quod tam uaſtam belluam, tamq́ cuſtoditu difficilem, adeò negligenter cuſtodirent. Ea uerba cum audiſſet Cleomenes, priuſquam Ptolemæus animaduerteret retrocedens, omnia ſicut acta fuerant ad ſocios retulit. Cuncti igitur omni quam antea habuerant ſpe deſtituti, atq́ ad iracundiam cõcitati, quonam pacto Ptolemæi iniurias ulciſcerentur, conſultabant, utq́ mortem rebus geſtis & Sparta

D dignam obirent, nec expectarent quoad uelut pinguefactæ uictimæ apud aras mactarentur. Neq́ enim tolerandum uidebatur, Cleomenem qui oblatas ab Antigono forti & bellicoſo uiro cõditiones repudiaſſet, tunc ocioſum mitrati regis ceſſationem ab alijs muneribus expectare, quoad ſcilicet tympanum deponere, & finire thiaſum eos iubeat, quos ad ſe interficiendum mittere uelit. Poſtquam igitur tali conſilio talia ſibi agenda ſtatuerunt, cum forte Canopum ſeceſſiſſet Ptolemæus, primo quo pacto cuſtodia euaderent, conſilium inierũt. Erat apud Aegyptios reges conſuetudo, ut qui interficiendi cauſa in cuſtodia tenebantur, pridie quàm interficerentur, cœnam & munuſcula quædam ex regis aula miſſa acciperent. Ea munera Cleomenis amici clanculum magnitudine & ſplendore aucta intulerunt, carceris cuſtodibus deceptis, qui illa à rege miſſa arbitrabantur. Eorum munerum magnam partem Cleomenes corona ſuperimpoſita cuſtodibus donauit, & ipſe cum amicis accumbens ſpectantibus illis epulatus eſt. Fertur autem citius aliquantulo quàm ſtatuerat negocium ſuſcepiſſe, quod familiarem quendam huius rei conſcium cum muliere quam amabat extra carcerẽ tunc eſſe cognouit. Veritus igitur ne per ipſum res pateſieret, cum iam meridies adueniſſet, & cuſtodes uino grauatos capere ſomnum animaduerteret, indutus tunicam, chlamyde uero circa ſiniſtram obuoluta, unà cum amicis eodem modo inſtructis è carcere exiliuit. Erãt autem omnes numero tredecim, inter quos Hippotas cum eſſet altero pede claudus, primo quidem impetu unà cum reliquis carcere egreſſus eſt. Poſtquam uero ſui cauſa ſocios tardius progrediẽtes agnouit, iuſſit ut ſe prius interficientes abirent: neq́ enim æquũ eſſe tantæ rei agendæ occaſionẽ ob unius inutilis uiri ſalutem amitti. Forte ciuis quidem ante carceris fores equo uehebatur, huic equo Cleomenis ſocij Hippotam, priore equite deiecto, impoſuere. Inde per uicos plateasq́ diſcurrentes, ciuium multitudinẽ ad libertatem uocabant, quibus tantũ duntaxat roboris inerat, ut Cleomenis uirtutem atq́ audaciam admirantes laudarent, ſequi uero aut auxilium ferre nemo auderet. Cum igitur Chryſermi Ptolemæũ è regia forte uenientẽ offendiſſent, in eum facto impetu, tres Cleomenis ſocij obtrũcant. Inde alterum Ptolemæum qui cuſtodiendæ ciuitati præfectus erat, curru aduerſus eos uenientẽ diſſipatis comitibus, & in fugã uerſis, detractum è curru interficiũt. Poſt hæc ad arcem ciuitatis iter dirigunt, carcerẽ qui propè erat, refringere meditati, ut eorum qui illic detinebantur ad rem peragendam opera uterẽtur. Sed cuſtodes carceris tumultu audito, fores ante

Conſuetudo Aegyptiaca.

A res antequam eò peruenirent clauſas munierāt, ita ut id quoq; cœptum irritum caderet. Tunc
incertus conſilij Cleomenes, huc illuc errabundus ciuitatem peruadebat, & nemine ad ferendū
auxilium procedente, ſed ob timorem ab eius conſpectu fugientibus cunctis, Nihil mirum eſt,
inquit, ſi talibus uiris qui libertatē negligunt, mulieres etiam dominantur. Inde ad amicos con-
uerſus hortabatur ut rebus antea geſtis dignam mortem oppetere uellent. Et primus quidem
Hippotas ab adoleſcente quodam, cum id ab eo petiſſet, uulneratus interijt. Poſt hunc aliorum *Cleomenis & ſociorum ſibi cōſcita mors.*
quiſq; prompto atq; intrepido animo ſeipſum iugulauit, præter unum Panteum, qui primus
in occupanda Megalopoli murum conſcenderat. Hunc forma corporis inſignem & conſilio ac
robore præſtantem uehementer amauerat Cleomenes, & tunc ei præceperat, ut non antea ſi-
bi ipſi manus afferret, quàm ſe ac cæteros omnes mortuos cōſpexiſſet. Omnibus igitur iam hu-
mi proſtratis, accedens Panteus ſingulorū corpora pugione perfodiēs ſcrutabatur, ne quis for
tè uiuens eum lateret. Poſtquam uero cæteris tentatis ſolus intentatus reſtabat Cleomenes, ad
eum quoq; accedens pedis plantam pugione percuſſit. Cumq; illum faciem ad ictum uertiſſe
conſpiceret, propius accedens atq; exoſculatus, iuxtà conſedit. Pòſt ubi illum quoq; expiraſſe
cognouit, eius cadauer circunplexus ſeipſum iugulauit. Cleomenes igitur cum annos ſexde-
cim Spartæ regnaſſet, uir qualem antea diximus, in hunc modum uita functus eſt. Fama igitur
huius rei per urbem diffuſa, Cratiſiclia quanquam ingentis generoſiq; animi mulier, ad tantæ
calamitatis nuncium mente excidere uiſa eſt. Itaq; Cleomenis paruos filios circunplexa, eiula-
tu ingenti Cleomenem deplorabat. Verum ex pueris qui natu maior erat, ſummas ædium par
tes conſcendens, nemine tale aliquid ſuſpicante, ſeipſum è tecto præcipitauit: & quanquam ta
li caſu grauiter afflictus eſſet, non tamen interijt, uerum ſeſe alleuans ingenti gemitu quereba-
tur, quod tantos dolores morte finire non potuiſſet. Cum hæc Ptolemæo nunciata eſſent, Cleo
menis corpus pelle nudatum ſublime appendi iuſſit, filios autem eius ac matrem cæteraſq; mu
lieres interfici, inter quas erat Pantei de quo antea diximus, uxor, corporis forma, & uirtute ani
mi præclariſſima, quæ cum primo connubij tempore uirum ſuprà quàm dici poteſt, adamaſſet,
nunquam ob fortunæ uarietatem quicquam de illius amore mutauerat. Ea igitur cum uirum
è patria diſcedere uelle intellexiſſet, unà ſecum enauigare uolens à parentibus prohibita, atque
B in cuſtodia detenta fuerat. Verum paulò poſt cum equum & aliquātulum pecuniæ clanculum
paraſſet, noctu è ciuitate diſcedens celeriter Tænarum peruenit: in nauem quæ Aegyptum pe
tebat conſcendens ad uirum peruenit, cum quo moderate fortunam exilij perferens, hilariter
iucundeq; uitam duxit. Hæc igitur cum unà Cratiſiclia ad ſupplicium traheretur, illam manu
deducens & peplum ſubleuans, bono animo eſſe hortabatur: quæ & ipſa ad mortem intrepida,
nihilq; animo deiecta, unum duntaxat miniſtros rogabat, ut antea ſibi mori liceret, quàm pue-
ros interfectos intueretur. Poſtquam uero ad ſupplicij locum deuenere, miniſtri pueros primū *Cratiſiclis Cleomenis matris ac filiorum ac fœminarū Spartiatarum mors.*
ſpectante Cratiſiclia, ſubinde ipſam quoq; interfecerunt, cuius in tantis calamitatibus hæc una
uox audiebatur, Quonam ô filij abijſtis? Sola iam Pantei ſupererat uxor, quæ robore & proce
ritate corporis præſtans, mulieribus cum morerētur ueſtes circa corpus (ne turpiter iacerēt) ta
cita ac ſine gemitu cōponens, egregie ſingulis pro rerū conditione ſuam operā præſtitit. Ea igi-
tur cum ſe ſolam ſupereſſe animaduerteret, ſeipſam quo mori uolebat habitu cōponens, nemi
nem ad ſe accedere, aut corporis partē aliquā præter iugulum, nudam aſpicere paſſa eſt, ac mor
tem fortiſſimo etiam uiro dignā obijt, cum à nemine poſt mortem corpus uelari, aut alio pacto
cōponi petiſſet: quippe cum moriens eum ornatū atq; id uelamentū corpori prætēderat, quod
uiuens ſua conſtantia atq; integritate cōparauerat. Lacedæmoniarū igitur mulierū tragica (ut
ita dixerim) in extremis tēporibus cum uiris certatio, uirtutē à fortunæ iniurijs tutā atq; inuiola
bilem eſſe declarat. Poſt dies uero non multos accidit, ut qui Cleomenis corpus cruci affixū ſer-
uabant, nunciarent ſeſe draconem permagnum uidiſſe, qui cadaueris corpus circunplexus, ita
illius faciem tegebat, ut nullam auem ad eam depaſcēdam accedere pateretur. Qua de cauſa re-
uerentia quædam & diuinitatis opinio regi acceſſit. Igitur mulieres ſacra quædam ad expiandū
facinus inſtituere, quod uirum dijs amicum ſupraq; humanā ſortem aliquid habentem interfe-
ciſſent. Paulatim inde in uulgus huius rei fama percrebruit. Itaq; concurrentes ad eum locum
Alexandrini ciues, heroëm fuiſſe Cleomenem, & deorum filium prædicabant. Nec antea hu-
iuſmodi ceſſauit opinio, quàm à ſapientibus uiris huius rei cauſa prodita eſt. Tradunt enim, ſi-
cut ex bobus apes, ex equis fuci, ex aſinis crabrones generantur, ita humana corpora, & præſer *Draco cur Heroibus conſecratus.*
tim medullas, humoremq; ex eis profluentem, ſerpentes producere. Itaq; non abſque ratione
permoti antiquiores, heroibus draconem conſecrarunt.

TIBERII ET CAII GRACCHORVM VITA

LEONARDO ARETINO INTERPRETE.

DE AGIDE & Cleomene quæ dicenda fuerunt ſuperius enarratis, nunc in Romanorũ partem non minores habiturã caſus, Tiberij & Carj Gracchorum hiſtoriã opponemus. Pater his fuit Tiberius Gracchus, cui quanquam duobus conſulatibus, duobusq́ triumphis, & inſuper cenſuræ gloria inſigni, multo plus tamen ex uirtutibus eius quàm ex magiſtratibus atq; honoribus aderat dignitatis. Itaq; Corneliam Aphricani eius qui Annibalem ſuperauit, filiam, licet non amicus, ſed aduerſarius in repub. foret, uxorem habere meruit, quam uſqueadeò dilexit, ut duobus in lecto anguibus comprehenſis, cum aruſpices eius rei gratia acciti, nec ambos quidem interfici, nec dimitti ambos permitterent, ſed ſi maſculus necaretur, Tiberio, ſi fœmina, Corneliæ mortem portendi affirmarẽt, ob amorem uxoris, & ſimul quod maiori natu præmoriendum ſibi arbitrabatur, maſculo angue necato fœminam emiſiſſe, atq; ita ut aruſpices prædixerant, non multo pòſt ipſum interijſſe ferunt, duodecim filijs ex Cornelia relictis. Cornelia uero puerorum atq; domus cura poſt mortem uiri ſuſcepta, eum amorem erga filios, eamq́ diligentiam ac magnitudinẽ animi præſtitit, ut non male cõſuluiſſe Tiberius uideretur, pro tali uxore morte prærepta. Nam & Ptolemæi regis nuptias reſpuit, cum ille regni & diadematis cõmunicationem offerret: & in uiduitate perſeuerans, cæteris pueris amiſſis, unam ex filiabus quæ Aphricano minori poſtea nupſit, & duos ex filijs, de quibus hæc ſcribimus, Tiberium & Caium ſuperſtites ſic ſplendide educauit, ut cum magnitudine indolis cæteros omnes Romanos ſine controuerſia anteirent, doctrina tamen quàm natura præualuiſſe uideantur. Cum uero ut in Pollucis & Caſtoris imaginibus picturisq́, diſſimilitudines quædam inter pugilem & curſorem in ipſa eorum ſimilitudine appareant, ſic iſtorum adoleſcentium dum ad liberalitatem, temperantiam, intelligentiam, & magnanimitatem ſimiliter feruntur, magnæ in adminiſtratione reipub. & in cæteris rebus uel proſperis uel aduerſis diſſimilitudines apparuerint, non alienum exiſtimo eas præmittere. Tiberius igitur uultu & aſpectu & motu corporis mitis ac placidus erat, Caius autem uehemens & ingẽtis ſpiritus. Ita-
D que Tiberius locũ pulpiti, in quo aſcendens conſtiterat, honeſte decoreq́ in dicendo ſeruabat. B
Caius primus Romanorum per pulpitum ambulaſſe, & togam ab humeris diſſoluiſſe dicitur: ut de Cleone Athenienſi ſcribunt primum concionatorum reſcidiſſe inuolucrum pallij, & coxam percuſſiſſe. Sermo autem erat Carj quidem terribilis, & ad indignationẽ promptus, Tiberij uero dulcis, & ad miſerationem aptior. Oratio præterea in Tiberio dilucida & planè elaborata, in Caio efficax & redundans. Eodem modo in uictu & menſa Tiberius facilis & modicus, Caius ſi ad alios compararetur, continens auſterusq́: ſi uero ad fratrem, ſumptuoſus & nimius. Obiectum eſt ei à Druſo, quod Delphines argenteos emiſſet pro ſingulis libris mille ducentarũ quinquaginta drachmarum. Mores item eodem modo ut de oratione oſtendimus. Tiberius mitis & placidus, Caius acer & uehemens, ut ſæpe in dicendo ira efferri, & ad iurgia ac maledicta irritari, orationemq́ perturbare conſueuerit. Itaq; huius exceſſus remedium machinatus, Licinium quendam haud inſulſum ſeruum poſt ſe in pulpito collocabat, qui quoties exaſperari, ac longius ob iram protrahi uocem ſentiret, uocali organo, quo notas deducere ſolent, mollem emittebat ſonum, quo ipſe admonitus & quaſi ex certamine reuocatus uehementiam illam atq; contentionem nimiam remittebat. Diſſimilitudines quidem igitur inter eos tales erant. Audacia uero in hoſtes, iuſtitia in ſubditos, diligentia in magiſtratibus, abſtinẽtia & integritate iuxtà inſignes. Aetate nouem annis Caium Tiberius anteibat, quæ res potentiã eorum diuiſam temporibus nec in unum robur cõcurrentem facilius labefactari permiſit, magnumq́ ad res gerendas ſublato mutuo auxilio attulit detrimentum. Seorſum igitur de utroq; dicendum eſt, ac primo de Tiberio qui prior fuit ætate. Ille igitur ſtatim à pueritia ita clarus atq; inſignis fuit, ut con feſtim in collegio augurum ſit receptus ob uirtutem magis quàm ob nobilitatem. Oſtendit uero Appius Claudius uir conſularis atq; cenſorius, princepsq́ ſenatus, & magna per id tempus autoritate excellens. Nam cum augures unà cœnarent, compellans Tiberium, eiq́ gratulatus, filiæ nuptias obtulit: quas cum adoleſcens læto animo ſuſciperet, ſponſione ſic facta, rediens domum Claudius, ab ipſa ianua ſtatim uxorem Antiſtiam magna uoce appellans, Claudiam uiro ſe ſpopondiſſe nunciauit. At uero Antiſtia ſtupens, Quid hoc feſtinationis eſt? inquit. Num ædepol Tiberium Gracchum illi ſponſum tradideris? Nec ſanè me fugit hæc quæ modo dixi, nonnullos de Graccho patre & Aphricano tradidiſſe: ſed plures ita tradunt ut nos ſcripſimus:

Tiberius in augurum collegio receptus.

& Polybius

A & Polybius poſt mortem Aphricani nupſiſſe Corneliam Graccho affirmat, ex ſententia amicorum omnibus prælato, cum à patre innupta indeſponſataq́ relicta eſſet. Prima Tiberij militia ſub minori Scipione in Aphrica fuit, in qua cum ipſi duci contubernalis eſſet, natura ipſius celeriter cognita, & ad imitationem uirtutum traditus, confeſtim modeſtia atq; fortitudine cæteram iuuentutem egregie ſuperauit, primusq́ omnium murum hoſtium conſcendit, ut Fannius teſtatur, qui ſe quoq; unà cum Tiberio aſcendiſſe, atq; eius muneris participem fuiſſe ait. Itaq; & præſens exercitui plurimum charus fuit Tiberius, & abiens deſiderium ſui apud milites ingens reliquit. Poſt hanc militiã quæſtor Romæ creatus, cum C. Mancino conſule uiro haudquaquam improbo, ſed tamẽ ignauiſſimo omnium Romanorum ducum, cui ſorte euenerat, contra Numantinos profectus, in grauibus aduerſisq́ caſibus non ſolum ingeniũ ac magnitudo animi eius emicuit, uerumetiam quod mirabile eſt, incredibilem erga imperato ẽ ſuum reuerentiam ſeruauit, cum ipſe conſul præ magnitudine calamitatum nec ſe quidem eſſe conſulem meminiſſet. Victus enim ingentibus prælijs, tentauit noctu aufugere. Quod ubi hoſtes cognouerunt, occupatis properè caſtris, & fugientem exercitum perſequuti, extremisq́ eorum cæſis, reliquis uero circumuentis & in loca inuia compulſis, eò rem perduxere, ut conſul deſperatis rebus, caduceatorem ad petendam pacem hoſtibus mitteret. At illi ſe credere nemini præterquam Tiberio aſſerentes, ut ipſe ad eos mitteretur poſtularunt. Hoc uero cum ipſius Tiberij fama, quæ apud hoſtes quoq; peruaſerat, tum etiam Gracchi patris memoria faciebant, qui aduerſus Iberos bellum gerens, pacem cum Numantinis firmauerat, eamq́ ſemper apud populum recte iuſteq́ defenderat. Miſſus igitur ad hoſtes Tiberius partim ſuadẽdo, partim recipiendo, fœdus firmauit, ac per eum modum uiginti millia Romanorum ciuium abſq; auxiliarijs & alijs qui extra ordinem ſequuti erant, ſeruauit. Cum uero inter cæterã prædam quam hoſtes captis diripuerant caſtris, tabulæ quoq; Tiberij rationes quæſturæ cõtinentes amiſſæ fuiſſent, recordatus earum Tiberius, ac plurimi faciens eas ſecum deferre, hoſtibus iam domum reuerſis, cum quatuor familiaribus Numantiam profectus, ac iuxta urbem conſiſtens principibus Numantinorum ad ſe uocatis, rogauit ut ſibi tabulas reddi iuberent, ne inimicorum calumnijs obnoxius fieret, ſi rationem adminiſtratorum reddere nequiret. At Numantini occaſionem ſibi

B præſtitam lætati, ab eo poſtularunt ut urbem introiret, deliberabundumq́ adeuntes, ac manu prenſantes orabãt ne ſe amplius hoſtes, ſed amicos putaret, fideretq́. Viſum eſt igitur ſibi ut urbem intraret, cum tabularum recuperandarum gratia, tum ne diffidentia hoſtes irritarentur. Ingreſſus itaq; urbem primum conuiuio liberaliter acceptus, deinde tabulæ reſtitutæ: data inſuper ei poteſtas, ut quicquid uellet arbitratu ſuo ex præda deferret, nihil præter thus ſacrificij cauſa paratũ aſſumpſit. Vbi uero Romam redijt, ac fœdus iudicio omnium uelut dedecus Romani nominis improbaretur, cenſentibus cunctis ut more maiorum in bello aduerſus Samnites olim ſeruato, conſul cum quæſtore ac tribunis militum nudi hoſtibus traderentur, milites, quorum pleriq; ex plebe Romana erant, ad Tiberium concurrentes, & fœda ipſa in conſulem, ſalutaria uero & in ipſis malis remedia in Tiberiũ referentes, tandem effecerunt, ut Tiberij gratia, quæ apud populum Romanum maxima erat, cæteris quoq; præter unum Mancinum parceretur. Videtur autem & Scipio Aphricanus potens per id tempus in repub. Tiberio ad ſalutem profuiſſe, ſed nihilominus aduerſus Scipionem querelæ iactabãtur, quod non & C. Mancinum conſulem ſeruaiſſet, quod fœdus Numantinum per hominem ſibi familiarẽ & affinem firmatum improbari paſſus eſſet. Huiuſmodi autem querelæ quoniam ab amicis ſtudioſisq́ Tiberij emittebantur, offenſam quandam ac ſimultatem inter Scipionem & Tiberium contraxerunt. Nihil tamen maioris momẽti ea res habuit. Atq; ego puto, ſi fuiſſet domi Aphricanus tempore contentionum illarum, quas poſtea Tiberius ſubijt, ipſum non ſic fuiſſe periturum. Sed quo tempore de lege agraria à Tiberio certatum eſt, eo tempore Aphricanus apud Numãtiam bellum gerebat. Motus eſt autem Tiberius ad eam legem ferẽdam iſta de cauſa. Romani quantum uicini agri hoſtibus adimebant, partim uenundare, partim in publicum redigere, ac egenis ciuibus pro modica penſione utendum tradere conſuerunt. Sed cum cœpiſſent diuites eas penſiones augere, pauperesq́ excludere, lata eſt lex, quæ ſupra quingẽta agri iugera ciuem Romanum habere prohibebat. At ea res paucos annos aduerſus locupletes auxilio fuit. Nam primo ſubditis ad conducendum perſonis fraus legi fiebat, deinde aperte iam per ſeipſos diuites proprijs nominibus occupare agros cœperunt. Ita ergo exagitatis hominibus neq; militiæ dare nomina, neq; filios extollere cura erat, eoq́ proceſſura uidebatur res, ut breui exhauſta liberorum multitudine, ſeruis ac barbaris per quos diuites colebant agros, tota Italia compleretur. *Vide Appianũ lib. 1. ciuil. bel.*

C In hac igitur parte reipublicæ primus C. Lælius Scipionis amicus ſuccurrere inſtituit, ſed aduerſante locupletum factione, ueritus turbationem atq; diſcordiam ciuitatis, ab incepto deſtitit, ob eamq; rem ſapiens eſt poſtea uocitatus. At uero Tiberius ut primum tribunus pleb. creatus eſt, eam actionem ſuſcepit autoribus (ut plerique ſcripſerunt) Diophane rhetore Mitylenæo tunc in Italia exulante, & Bloſſyo Cumano Antipatri Tarſenſis philoſophi diſcipulo, ad quem ſunt quædam ab Antipatro ſcripta. Nonnulli Corneliam matrem aſſerunt ſæpius obiurgando natos, quod ipſa Scipionis Cornelia non Gracchorum uulgò appellaretur, adoleſcentem impuliſſe ad hanc actionem ſuſcipiẽdam. Alij ob æmulationem Spurij Poſthumij æqualis ſui, quem ab exercitu rediens auctum potentia ac celebritate nominis offendit, cupidinem inceſſiſſe Tiberium credunt, inſigni aliqua & memorabili actione præcellere. Caius uero frater in oratione quadam ſcribit Tiberium Numantiam proficiſcentem, dum per Tuſciam iter faceret, ſolitudine liberorum & inductione ſeruorum proſpecta, tunc primum ad legem agrariam, ſibi quidem funeſtam, animum intendiſſe. Plurimum uero ipſum plebs Romana impulit per literas in fornicibus & monumẽtis ac parietibus inſcriptas, efflagitans ut agros publicos egenis ademptos reſtitueret. Non tamen per ſeipſum legem ferre aggreſſus eſt, ſed præſtantiſſimorum uirorum conſilium adhibuit: inter quos Craſſus pontifex maximus, & Mutius Scæuola iuriſconſultus, qui per id tempus conſul erat, & Appius Claudius ſocer, fuerunt. Nec uidetur lex ulla aduerſus tantam iniuriam mitius ac lenius perſcribi potuiſſe. Nam quos oportebat pro his quæ contra leges fecerant pœnas ſubire, & quos iniuſte tenuerãt agros cum perceptis fructibus reddere, eos accepto precio dimittere, & egenis ciuibus tradi iubebat. Sed ea lex ut plebi grata, ſic animos locupletum offendit. Itaq; ob auaritiam legem, ob iram uero atq; inuidiam autorẽ obtrectantes, plebem deterrere cœperũt, quaſi ea lex euerſionem reipub. libertatiſq; produceret. Sed fruſtra id conati. Nam Tiberij facundia quæ malam etiam cauſam ſuſtinere potuiſſet, tunc iuſtam honeſtamq; dicendi materiam nacta, ſuperior inexpugnabiliſq; euadebat. Pauperum enim adſtante plebe cauſam agens dicere ſolebat, Feras quidem beſtias luſtrum atque tectum quo ſe recipiant in Italia habere, illis uero qui quotidie pro Italia pugnent atque intereant, præter aërem, ignemq;, nihil in Italia eſſe, ſine lare, ſine ſede cum liberis coniugibuſq; uagari. Mentiri autem imperatores Romanos, cum milites hortantur ut pro aris atque focis aduerſus hoſtes depugnent: carere enim ijs Romanos ciues, non lares paternos, non monumenta maiorum eos tenere, ſed pro aliena luxuria opulentiáque pugnare, pro alijs uulnera ac mortes ſubire, dominos orbis terrarum uerbo quidem appellari, re autem uera terræ glebam non habere. His & huiuſmodi uerbis in concionibus grauiter & cum iuſta indignatione iactatis, & plebeio fauore receptis, nullus aduerſariorum ualebat reſiſtere. Quare omiſſa contentione uerborum, ad M. Octauium adoleſcentem grauem atq; honeſtum Tiberijq; familiarem, locupletes confugerunt. Erat autem Octauius & ipſe tribunus plebis, qui licet ab initio ob amicitiam Tiberij recuſaret aduerſus eam legem intercedere, tamen poſtea multitudine rogantium uictus interceſſit. Eſt autem tribunorũ plebis maxima in prohibendo poteſtas. Vno enim prohibente, nihil alij etiam ſi cõplures ſint, efficere poſſunt. Irritatus ergo ob interceſſionem Tiberius, lege illa priori mite & humaniter ſcripta reiecta, aliam plebi magis gratã legem promulgauit, ut agri qui contra leges poſſeſſi erant, dimitterentur, nulla mentione precij facta. Erant igitur quotidie inter Tiberium Octauiumq; in concione certamina, in quibus licet ſummo ſtudio ardoreq; contenderent, nihil tamen cõtumelioſum unquam, nec uerbum quidem non probum ab alterutro decidiſſe ferunt. Non ſolum etiam in ludis (ut uidetur) uerumetiam in cõtentionibus atque iris probitas naturæ educatioq; modeſta conſpicitur. Conatus eſt Tiberius ſi poſſet M. Octauium interceſſorem, quoniam & ipſe multum publici agri poſſidebat, ab incepto mouere, reſtitutione agrorũ ſuorum ex proprijs facultatibus, licet non admodum ſplendidis, oblata. Per quam oblationem cum nihilo magis Octauius deſiſteret, Tiberius edicto propoſito, omnes urbanos magiſtratus agere quicquam inhibuit, priuſquam de lege agraria ad populum referretur. Aerario autem ſigilla impreſſit, ac per quæſtores quicquam depromi aut importari uetuit, pœna adiecta ſi quis contrà egiſſet. Qua conterriti magiſtratus ſinguli propria officia dimiſerunt. Ob hoc edictum locupletes cuncti ueſtes mutauere, & mœſti ac ſordidati circuibant forum, nec ſecus paratis clàm percuſſoribus, necem Tiberio machinabantur. Ille uero palàm gladium, quem dolonem uocãt, accinctus ambulabat. Sed cum adeſſet comitij dies, populo Gracchum ad rem perficiendam uocãte, locupletes omnibus locis occupatis, magnã præbuerũt turbationem. Sed nihilominus Tiberius multitudine fretus, cum dimouere eos poſſet, & iam id facere aggre

Facundia Tiberij.

D

Tribunorũ plebis poteſtas.

A cere aggrederetur, Manlius & Fuluius uiri conſulares Tiberium adeuntes, & manu prenſan-
tes, precibus & lachrymis orant, ne hoc agere uelit. At ille quãtum nunquam antea periculum
attendens, & ſimul reuerentia tantorum uirorum permotus, quid ſe facere uelint, percõtatur.
At illi non eſſe ſe tantæ rei conſilio idoneos affirmantes, ut ſenatus arbitrio permitteret, ſuaſe-
runt. Verum ubi frequens ſenatus ob potentiam locupletũ nihil perficere ualuit, conuerſus ad
rem non legitimã neꝗ humanam, Octauium amouere tribunatu inſtituit. Ac primo quidem
multis uerbis ſuppliciter eum rogauit ut ab incepto deſiſteret, populoꝗ Rom. concederet iu-
ſta poſtulanti, & parua pro magnis laboribus periculisꝗ habituro. Deinde ut ille hoc negauit,
non poſſe ambos in eodem magiſtratu æquali poteſtate præditos, de maximis rebus cõtenden
tes, ſine bello euadere, cæterum unam ſe medicinã intueri inquit, ut alteruter eorum magiſtra-
tu abrogaretur. Itaꝗ de ſe primo Octauius referret, ſtaturum populi Romani iudicio, ſtatimꝗ
ſi iuberet tribunatu abiturum. Hoc quoque repudiante Octauio, ſe de illo relaturum eſſe di-
xit, niſi ſententiam mutaret. His ſimul dictis concionem dimiſit. Poſtera uero die reuocata con
cione, rurſus Octauium uerbis mouere conatus eſt: quibus fruſtra conſumptis ad populum tu
lit de Octauij abrogatione, ſtatimꝗ tribus in ſuffragium ire iuſſit. Erant tribus quinque & tri-
ginta, quarum cum decem & ſeptem iam Octauium abrogaſſent, unaꝗ duntaxat reſtaret ad
rem perficiendam, parumper ſiſtere iubens, iterato ad Octauium conuerſus eſt, rogans atque
obteſtans, ut ab interceſſione deſiſtere uellet, néue ſibi hanc notam inuri pateretur, ſimulꝗ ſpe
ctante populo Romano ipſum reuerenter complexus deprecabatur. His precibus Octauium
nonnihil motum ferunt. Nam & impleſſe oculos lachrymis, & aliquanto cum ſilentio ſtetiſſe
tradunt. Sed ubi ad locupletes proſpexit (aderant enim in concione) quaſi uerecundia addu-
ctus generoſe reſpondit, ut quod uellet Tiberius exequeretur. Eo igitur abrogato populi iuſ-
ſu, miſſus à Tiberio libertus apparitor de tribunali illum detrahere uoluit. Concurſus à locu-
pletibus ac plebe factus, rixaꝗ ſic exorta, quod indignum ſpectaculum uideretur Octauium à
lictoribus contumelioſius auelli, Octauius per tumultum euaſit. Liberto autem (nam libertis
apparitoribus Gracchus utebatur) lumina effoſa. In hoc lex agraria fertur, tresꝗ uiri ad agros
diuidendos creãtur, Tiberius ipſe legis autor, Appius Claudius ſocer, Caius Gracchus frater,
B non præſens ille tunc, nam apud Numantiam cum Scipione militabat. In locum autem Octa-
uij Mutius quidam Tiberij clientulus in tribunatu ſuffectus. Quibus rebus perculſi locuple-
tes, & Gracchi potentiam ueriti in ſenatu aduerſabantur, petentiꝗ ex more tentorium publi-
cum, quo in diuiſione agrorum uteretur, alijs etiam leuioribus ex cauſis ſæpe conceſſum, dene
garunt. Expenſas uero in ſingulos dies nouem nummos ſtatuerũt, autore Naſica, qui propter
multitudinem poſſeſſionum legi agrariæ infenſus, uel acerrimum inimicum ſe Tiberio præſta-
bat. Plebs autem multo magis & ipſa exarſerat aduerſus locupletum iniurias, ac repente quo-
dam ex amicis Tiberij defuncto, ſignisꝗ ueneni apparentibus, magno concurſu atꝗ clamore
plebis funus celebratum. Cadauer enim igne diſruptum tantam uim putridi humoris effude-
rat, ut flamma extingueretur, nec inſtaurato igne cremari potuit, priuſquã in alium locũ tranſ-
ferretur: tandem omni arte adhibita uix fieri potuit, ut ignis cadauer attingeret. Ad hæc Tibe-
rius ut magis plebem irritaret, ueſte mutata, natos in concionẽ adduxit, & quaſi ſibi ipſi diffide-
ret, eorum ac matris ſalutem plebi cõmendauit. Poſt hæc Attali Philopatri defuncti teſtamẽto à
Pergamenis Romam tranſmiſſo, in quo pop. Rom. hæres ſcriptus fuerat, ſtatim Tiberius ad po
pulum tulit, ut regia pecunia ciuibus Romanis, quibus agri dabãtur, pro cultura aſſignaretur.
De oppidis autem quæ Attali fuiſſent, nihil ad ſenatum, ſed ad pop. Rom. pertinere prædica-
bat. Hoc uel maxime ſenatum offendit. Itaꝗ Pompeius in ſenatu aſſurgens, ſe uicinum eſſe Ti-
berij, ac ob id exploratum habere inquit, diadema & purpuram ex regia gaza per Eudemum
Pergamenũ Graccho delatam, tanquã Romæ regnaturo. Q. uero Marcellus Tiberium obiur-
gauit, quod patre Graccho cenſurã gerente, quoties redirẽt à cœna Romani ciues, lumina ex-
tinguere ſolebant, ne conuiuijs ac uoluptatibus nimiũ dediti uiderentur: cum filio autem auda
ciſſimi ac perditiſſimi ex plebe homines pernoctare conſpiciantur. Titus Annius neꝗ ſapiens
neꝗ humanus uir, cæterum interrogare ac reſpondere promptus, cum dixiſſet Tiberium colle
gam ſuum ſacroſanctum uiolaſſe, ac Tiberius aduocata cõfeſtim plebe Annium accuſaret, in-
ferior & eloquẽtia & autoritate Annius ad ſuas argutias cõfugit, ac ut paucis audiretur ante ac-
cuſationẽ obſecrans, concedente Tiberio, ſic interrogauit: Si tu, inquit, Tiberi, cõdemnare me
uelis ac propellere, egoꝗ de tuis collegis aliquẽ appellabo, an illum mihi auxiliari uolentẽ abro-
gabis? Ad hãc interrogationẽ dicitur Tiberius quanꝗ diſertiſſimus ac prõptiſſimus erat, obmu

Tiberij oratio pro tribunitia poteſtate abroganda.

C tuiſſe. Tunc igitur concionem quam Annij accuſandi cauſa uocauerat, re infecta dimiſit. Sentiens autem illa quæ circa abrogationem Octauij geſta erant, non ſolum potentibus, uerumetiam multitudini moleſta ac grauia uideri, pollutam ac deiectam tribunitiam poteſtatem quæ ſacroſancta hactenus fuerat arbitrantibus, orationem habuit, cuius non ab re fuerit ſententias paucas hic annotare, ut copiam ac facundiam eius uiri intelligere ualeamus. Eſſe quidem ſanctum & inuiolabilem Tribunum pleb. ex eo, inquit, quod plebi cōſecratus, eiuſq; innititur poteſtate. Itaq; ſi aduerſo animo iniuriam plebi faciat, eiuſq; robur impediat, aduerſeturq;, ipſum per hoc ſe priuatū reddidiſſe, cum ea non agat pro quibus honor ſibi fuerat demandatus. Nam & Capitolium euertere, & naualia incendere tribunum plebis, ſi quis ſinat, non ob hoc tribunum plebis eſſe deſiſtere, ſed malum tribunum eſſe: quod ſi plebem oppugnet, nequaquam tribunum remanere. Eſſe uero pergraue, ſi conſul à tribuno pleb. in carcerem duci poſſit, ipſe autem tribunus à plebe deponi & abrogari non poſſit, cum poteſtate conceſſa ſibi à plebe contrà atq; data fuerat, abutatur. Conſulem nanq; & tribunum plebis à populo Romano creari. Regiam quidem poteſtatem omnes omnino magiſtratus complexam, & inſuper maximis ſacerdotijs conſecratam fuiſſe, ſed nihilominus Tarquinium exactum à populo Romano, & propter unius regis ſuperbiam, regium nomen, ſub quo Roma cōdita atq; adaucta fuerat, omnino extinctum fuiſſe. Quid ita ſanctum ac religioſum, ut uirgines Veſtales? tamen ſi qua ipſarum deliquerit, uiua ſuffoditur. Deſinunt enim ſacroſanctæ & inuiolabiles eſſe, dum aduerſus deos delinquunt, per quos ſacroſanctæ & inuiolabiles habebantur. Nec ergo tribunum plebis, ſi plebem offendat, inuiolabilem ac ſacroſanctum eſſe per plebem amplius dignū eſt, cum qua pollebat potentia, eam ipſe ſuſtulerit. Atqui ſi iuſte tribunatum adeptus maiori parte tribuum decernente, quomodo non iuſtius ſibi auferetur, cunctis tribubus abrogantibus? Nihil eſſe uſqueadeò ſacrum ac religioſum, ut res deorum immortalium numini dedicatas, attamē illas mutari & transferri poſſe iuſſu populi Romani nemo unquam dubitauit. Licuiſſe ergo populo Romano & tribunatum plebis quaſi munus quoddam dedicatum in alium transferre: quod autem tolli ac transferri poſſit, uel ex eo patêre, quod ſæpe iam qui habuerunt, ſe ab eo magiſtratu iureiurando excuſauerant. Hæc & ſimilia Gracchus diſſerebat. Poſt hæc amicis minas ac

D factionem aduerſus eum initam ſentientibus, alioq; tribunatu opus fore ad ſalutem Gracchi cenſentibus, rurſus multitudinem alijs legibus per quas tempora militiæ detrahebat, & iudicibus tunc ſenatoribus æquum numerum ex equeſtri ordine admiſcebat, excitare, & aperte iam ſenatus potentiam concione magis quàm iuſtitia aut honeſtate oppugnare aggreſſus eſt. De his rebus cum ad populum referret, cerneretq; aduerſariorum partem ſupereſſe, quoniam non ſatis frequens multitudo conuenerat, concionem dimiſit. At poſtridie mutata ueſte in forum deſcendens, lachrymans ac miſerabilis, ac ſe metuere affirmans, ne inimici noctu aggreſſi eum necarent, ſic homines commouit, ut frequens multitudo circa domum eius præſidij cauſa excubias agerent. Prima uero luce, aues augurandi cauſa delatæ ſunt, quibus oblata eſca, nulla ipſarum præter unam prodijt, etiam cauea uehementer agitata, nec illa ipſa quæ prodierat, eſcam attingere uoluit, ſed ſublata ala ſiniſtra & collo producto rurſus in caueam ſe recondidit. Hoc ſignum propter id quod prius euenerat, magis Tiberium commouit. Erat enim illi galea qua in prælijs utebatur magnifice ornata atque inſignis, in ea angues oua pepererāt, iamq; fœtus formati erant, quod accedente auium ſigno, magis formidinem incuſſerat. Proceſſit tamen conuentione populi circa Capitolium audita, & domo egrediens pede limen offendit, adeoq; percuſſio uehemens fuit, ut unguis maioris digiti ſcinderetur, ſanguiſq; profluens per calceum emanaret. Profectus inſuper aliquantulo, coruos ad ſiniſtram in ſtillicidio pugnantes conſpexit, lapiſq; ab altero coruorum dimotus, iuxta pedes eius in magna turba prolapſus eſt. Hoc non ſolum Tiberium, ſed etiam audaciſſimos eorum qui aderant, turbauerat. Verum Cumanus Bloſſyus tunc forte præſens, & pudendum & dolendum eſſe inquit, ſi Tiberius Gracchi filius, Scipionis nepos princepſq; populi Rom. ab uno coruo deterritus, ciues deſerat ſuos, nec uocatus exaudiat: nec inimicos tamen hoc in riſu poſituros, ſed quaſi regnet, & delicijs deditus ſit, calumniandi occaſionem habituros. Interea nonnulli à Capitolio decurrentes, properare eum iubebant, utpote rebus proſpere ſuccedentibus. Profectus itaque primo congreſſu præclare acceptus eſt. Nam & popularis plauſus apparenti ſublatus, prompteq; uia conceſſa, globo etiam circundatus, ne quis appropinquare poſſet. Deinde per Mutium tribus uocari cœptæ, ſed tamen per tumultum qui ab extremis oriebatur fieri quicquam non potuit, miſtis atque incertis omnibus pellentium ac retinentium fluctuatione. Inter hæc Flauius Flaccus ſenator in

A tor in eminentem locum euadens, ubi præ clamore ſtrepituq; multitudinis exaudiri uox non poterat, manu ſignificauit, uelle ſe cum Tiberio loqui. Iuſſu itaq; Tiberij per multitudinem receptus, ubi ad eum peruenit, nunciat diuites poſtquam conſulem mouere nequibant, conſilium de nece eius per ſeipſos agitare cœpiſſe, eaq; de cauſa ſeruos ac libertos cum armis habere. Hæc ubi circunſtantes Tiberium audiuerunt, ſubitò togas accinguntur, haſtilibusq; quibus multitudinem reprimunt de manibus miniſtrorum ablatis, fractisq;, ſeſe ad reſiſtendum properè compararunt. Sed illi qui longius aberant, hanc præparationē admirantes, cum quid ea res ſibi uellet percontarentur, tangens caput ſuum Tiberius, periculum ſibi imminere ſignificabat. Hoc ſignum inimici maligne interpretati, quaſi regem diadema petere illum ſenatui nunciarent: ob quem nuncium cum omnes perculſi eſſent, Naſica prius conſulem ut libertati ſuccurreret cohortatus: deinde ubi à conſule grauiter reſpōſum eſt, nec ſe autorē fore inteſtini belli, nec quenquam Romanum ciuem ſine iudicio necaturum, ſi tamē aliquid decernat populus Romanus à Tiberio coactus, id ſe pro lege non habiturum. Proſiliens Naſica, Quando, inquit, conſul ciuitatem prodit, qui leges ſaluas eſſe cupiunt, me ſequātur. Hæc dicens licinia toga ſupra caput poſita, in Capitolium ire pergit, alijq; poſt eum toga circa brachium inuoluta ſequuti ſunt. At multitudo ob reuerentiam ampliſſimorū uirorum, aditum negare minime auſa, ſeſe retrahens comprimebat. Tulerant ab initio hi qui cum Naſica cæterisq; aduenerant, fuſtes & clauas: inde uero ſubſelliorum fragminibus pedibusq; reuulſis, obuios ferientes, contra Tiberium euadebant. Cæde itaq; & fuga Tiberij ſociorum facta, cum ipſe Tiberius curſu euadere properaret, toga per quendam retentus, cecidit: ſurgēti uero P. Saturninus unus ex principibus pede ſubſellij caput percuſſit. Hic primam, ſecundam uero L. Rufus, de qua etiam gloriari ſolitus erat, plagā inflixit. Et alij uero circiter triginta mactati fuſtibus & lapidibus omnes, ferro autem nemo. Hanc primam poſt exactos reges contentionē fuiſſe tradunt, quæ ſanguine & cæde ciuiū finiretur. Nam alias quidem nec paruas, neq; paruis de rebus agitatas ita tranſegerunt, ut cedere magis inter ſe metu quidem plebis ſenatus, plebs autem pudore ac reuerentia patrū, quàm certare uiderentur. Et in hac ipſa cōtentione facile ceſſurus uidebatur Tiberius, ſi uerbis & autoritate eum flectere perrexiſſent. Et certe primo impetu in ipſum facto, perfacile ceſſit abſque

Tiberij interitus.

Apianus principio libri primi belli ciuilis.

B pugna & uulneribus reſiſtendo illatis. Sed ira potius, atq; odio locupletū, quàm ob eas quæ iactabātur cauſas, perpetrata cædes Tiberij uidetur fuiſſe, cuius magna fuerit cōiectura, quod in ipſum etiam mortuū crudeliter ſæuierūt. Non enim tolli corpus, nec fratri uel ad nocturnā ſepulturam poſtulanti cōceſſerunt, ſed in Tiberim unà cum alijs cadaueribus proiecerūt. Nec finis hic erat, ſed amicorum ac familiarium eius alios indicta cauſa in exilium pepulerūt, alios captos duriſſime trucidarunt: inter quos C. Villius in culeo cum anguibus inſutus necatus eſt. Necatus etiam Diophanes rhetor. At Bloſſyus Cumanus Tiberij familiaris ad conſules perductus, cum de rebus geſtis interrogaretur, ſe Tiberij iuſſu cuncta feciſſe reſpondit. Ad hæc Naſica: Quid ſi te Capitolium incendere iuſſiſſet, an id quoq; feciſſes? Nunquā iuſſiſſet hoc, inquit, ſed ſi iuſſiſſet, paruiſſem. Nam pro utilitate pop. Rom. nec aliter unquā erat iuſſurus. Hic Bloſſyus tūc euadens in Aſiam ad Ariſtonicum fugit, rebusq; Ariſtonici deinde profligatis ſibijpſi mortem conſciuit. Poſt mortem Tiberij, ut plebis dolor leniretur, ſenatus diuiſionem agrorum impugnare deſtitit, permiſitq; ut loco Tiberij alium eligerent ad agros diuidendos. Electus eſt igitur P. Craſſus Gracchorū affinis: filiam enim Craſſi, C. Gracchus uxorem habebat. quanquam tradit Cornelius Nepos non Craſſi, ſed Bruti qui de Luſitanis triūphauit, filiam, C. Graccho nuptam fuiſſe: ſed plures ita tradunt ut modo diximus. Sed cum grauis plebi foret Tiberij mors, & tam uindicta accuſatoresq; contra Naſicam pararentur, ſolicitus de ſalute Naſicæ ſenatus, liberam ſibi legationem in Aſia decreuit. Non enim obſcura erāt populi Romani odia, ſed clamabant obuij, maledictisq; inceſſebant, tyrannum cæde tribunitia fœdatum pollutumq; & inexpiabilem uocitantes. Naſica igitur quanquā maximo ſacerdotio illigatus, tamen ea de cauſa Italiam dimiſit, ac ubi in Aſiam peruenit, haud multo pòſt circa Pergamum interijt. Nec mirum ſi uſqueadeò Naſicā oderat populus Romanus, cum Scipio ipſe Aphricanus, ſumma aliâs gratia fretus, parum abſuerit quin omni beneuolentia & charitate populi Romani deſtitueretur, quod apud Numantiam cæde Tiberij nunciata ſibi, carmen Homeri pronunciauit in hanc ſententiam:

Sic pereant alij qui talia facere pergent.

Quodq; in concione rogatus, quid de morte Tiberij ſentiret, non placentem dedit reſponſionem. Ex quo factum eſt, ut plebs illi concionanti obſtreperet, quod antea fecerat nunquam, & ipſe ad maledicta in plebem irritatus eſt

C de quibus in Scipionis uita ſigillatim diximus. C. autem Gracchus ſiue inimicos ueritus, ſiue ut inuidiam illis accumularet, ſtatim poſt mortem Tiberij fratris, omiſſo foro ſe in ocium tradidit, quaſi & tunc miſere & in futurum abiecte uitam acturus, ut etiam quibuſdam de ſe præſtaret ſermonem, quaſi ea damnaret quæ Tiberius geſſerat. Erat autem per id tempus admodum adoleſcens. Nam Tiberium conſtat ante trigeſimū ætatis annum interijſſe, quo, ut ſuprà diximus, nouem annis Caius minor erat. Sed procedente tempore, cum mores in eo graues, & à pigritia, mollitie, auaritia, uoluptatibus alieni apparerent, facultasq; dicendi ad rempub. comparata, ſtatim creditum eſt illum nequaquam in poſterū quietem acturum. Nam in defenſione cuiuſdam amici ſui Vectij nomine ita excelluit, ut cæteri oratores nihil à pueris differre uiderentur, multitudoq; eo dicēte mirabili lætitia plauſuq; exultaret. Quibus rebus perculſa nobilitas, multa iam inde agitare cœpit, & antè proſpicere, quemadmodū efficere poſſet, ne C. Gracchus tribunus plebis crearetur. Fortè euenit ut quæſtor in Sardiniam cum Oreſte conſule nauigaret. Id enim munus Caio fortè impenſum inimicis eius gratum fuit, ſibi uero nō ingratum, utpote qui noſſet non inferiorē ſe bello eſſe quàm in foro. Præterea adhuc roſtra ſuggeſtumq; perhorrens, nec plebi amicisq; rogantibus denegare ſuam operam uolens, omnino profectionē illam libenter ſuſcepit. Atqui opinio magna obtinuit C. Gracchum ſummum & abſolutū fuiſſe popularem, multoq; in ea re iudicio populi Tiberium fratrem anteiſſe: quod uerū non eſt, ſed neceſſitate potius compulſus, quàm iudicio animi, ſe ad rempub. contuliſſe uidetur. Scribit Cicero orator, C. Graccho omnes magiſtratus repudianti & in ocio uiuere cupienti, fratrem Tiberium in ſomnis uiſum dixiſſe: Quid tardas Cai? nulla eſt fuga, ſed ambobus unam uitam & unam mortem pro populo Romano certantibus fata ſtatuerunt. Cum uero in Sardiniam ueniſſet, ibi omnifariam uirtutem oſtendens, audacia quidem in hoſtes, iuſtitia in ſubditos, beneuolentia & obſeruantia erga conſulem, cæterā iuuentutem, temperantia autem & induſtria etiam ſeniores anteibat. Vehementi atq; peſtifera hyeme exercitū opprimente, cum conſul à ciuitatibus ueſtem militibus peteret, & illæ miſſis ad ſenatū legatis, ſe à præſtatione ueſtium excuſarēt, nec aliunde ueſtiendi exercitū facultas conſuli permitteretur, magnoq; ob eam rem milites afficerētur incōmodo, adiens ciuitates Caius effecit, ut ipſæ ſponte ſua ueſtem exercitui donarent.

D Ea Romæ nūciata cum popularis gratiæ uiderentur, initio ſenatum turbarūt, & prius quidem ex Libya uenientes Micipſæ legati ingrate accepti fuerant à ſenatu, quod dicerent Micipſam C. Gracchi gratia frumentū in Sardiniam miſiſſe. Vt igitur Gracchum diutius in Sardinia detinerent, ut militibus ſucceſſores mitterētur, utq; Oreſtes cōſul in Sardinia remaneret, decreuerūt, ut ſic Caius quoq; remanere cōpelleretur. Sed ille re intellecta, ſtatim ob iram è Sardinia nauigauit, Romæq; ex improuiſo conſpectus, non ſolum inimicis, uerumetiā amicis reprehēſionis cauſam aduerſus ſe præſtitit, quod contra maiorū exempla quæſtor ante conſulem è prouincia deceſſiſſet. Attamen cum de ea re apud cenſores accuſaretur, ratione habita ſic mentes omniū mutauit, ut magis iniurias paſſum iudicarēt. Duodecim ſe annos militaſſe oſtendit, cum lex cæteris decē in neceſſitatibus definiat. Quæſturā per trienniū geſſiſſe, cum lex finito anno reditū quæſtori permittat. Se unum plenos loculos pecuniarum extuliſſe, uacuos reportaſſe, cum alij potato quod extulerant uino, plenas auro atq; argento amphoras reportarint. Poſt hæc rurſus accuſatus eſt quaſi particeps Fregellianæ coniurationis: in qua cauſa cum omnē ſuſpicionē à ſe repuliſſet, purumq; & inſontē eſſe conſtaret, ſtatim tribunatum petere properauit. In quo licet uniuerſa nobilitas ipſum oppugnaret, tamen multitudo tanta in urbem ex Italia cōfluxerat, ut domus, tectaq; deeſſent, nec turbam capere comitiū poſſet, ex tectorijsq; atq; tegulis ſuffragia præſtarentur. Hoc duntaxat conando aſſequuta nobilitas eſt, ut non primo, quemadmodum ſperabat, ſed tertio loco tribunus crearetur. Poſtquam tribunatū inijt, ſtatim primus omnium collegarum apparuit: nam eloquentia egregie præditus, & ob ea quæ paſſus fuerat acer & audax, ex quacunq; cauſa in complorationem Tiberij fratris ſermonem traducebat, commemorans quæ tunc facta fuiſſent, atque inde oſtendens maiores contra Faliſcos bellum intuliſſe, quod Genutium quendam tribunum plebis iurgio inceſſiſſent: & M. Vectium ultimo ſupplicio affectum, quod tranſeunti per forum tribuno plebis de uia non ceſſiſſet. At iſti, inquit, ſpectantibus uobis Tiberium mactauerunt, & per mediam urbem tractum ex Capitolio in Tiberim proiecerunt. Amici quicunque capti, ſine iudicio necati ſunt. Atqui more maiorum, ſi quis capitali iudicio accuſatus, non ueniat ad ſe defendendum, tamē eum domi ante ianuam conſiſtens nomenclator tuba citat, nec antè contra ipſum fertur ſententia. Ita caute & diligenter maiores noſtri iudicia moderati ſunt. His ille uerbis multitudine concitata, & erat quidem

magnæ

A magnæ uocis, & in dicendo firmiſſimus, duas tulit leges: alterã, ut qui magiſtratu per populum
remotus eſſet, facultatem alterius magiſtratus ineundi non haberet: alteram, ut ſi quis in magi-
ſtratu conſtitutus ciuem Romanum ſine iudicio necaſſet, in eum populi animaduerſio foret:
quarum altera M. Octauius qui Tiberio rogante tribunatum dimittere iuſſus fuerat, notaba-
tur: altera in Popilium, qui prætor amicos Tiberij in exilium pepulerat, iudicium parabatur.
Sed Popilius ſtatim per fugam ſibi conſuluit. Octauium uero ipſe Caius ob Corneliæ preces
ſeruauit, lege abrogata: nec ingratum fuit populo Romano, cum diceret in concione, ſe Corne
liæ matri precanti ſalutem Octauij conceſſiſſe. Nec ſanè ipſa Cornelia minus ob uirtutem filio-
rum, quàm ob memoriam Aphricani patris à populo Rom. colebatur, cui etiã cum poſtea ſta-
tua decerneretur, ſic ſcriptum eſt: Corneliæ Gracchorum matri. Narrantur autem multa uenu
ſte & oratorie de Cornelia matre à Caio dicta aduerſus quẽdam inimicorum. Tu, inquit, Cor-
neliam uituperare audes, quæ Tiberium peperit? Cumq; inimicus ille de mollitie notaretur,
Qua ratione, inquit, te cum Cornelia comparas? an tu peperiſti ut illa? Atqui nemo ciuis igno
rat, diutius illam ſine uiro fuiſſe, quàm te uirũ. Multa huiuſmodi ex orationibus ſuis ſumi poſ-
ſunt, in quibus mordacitas uerborum apparet. Leges præterea tulit populares aduerſus poten *Leges à Graccho latæ.*
tiam ſenatus, ueluti de colonijs deducendis, de ueſtibus publice militibus dandis ſine ſtipendio-
rum diminutione, de minoribus decem & ſeptem annis ad militiam non cogendis. Tulit & de
ſuffragijs ſociorum, pares Italos & ciues conſtituens. Tulit & frumentariam legem de annona
pauperibus aſſignanda. Tulit de iudicibus deligendis. Nam cum ſoli antea ſenatores iudicarẽt,
ob eamq; rem à plebe timerentur, trecentos ex equeſtri ordine iudices adiecit, parem ſenatori-
bus numerum ſtatuens. Hæc lex potentiam ſenatus magna ex parte præcidit: atque in ea lege
ferenda, & alioqui egregie diligentia uſum ferunt, & primum omnium qui ante ſe fuerant ita
concionatum, ut non ad ſenatum & comitium, ut mos erat, ſed ad forum conuerſus perſiſte-
ret, quod poſtea ſemper in dicendo ſeruauit. Atqui ex hac parua re magna in republica muta-
tio oriebatur, traducta dignitate ad populum, quaſi non de ſenatu, ſed de populo Romano is
qui oraret, cogitare deberet. Cum uero plebs non ſolum eam legem ſuſciperet, uerumetiam
Caio poteſtatem daret ut ex equeſtri ordine quos uellet iudices eligeret, tunc quaſi regia ſuf-
B fultus potentia, etiam à ſenatu in dicendis ſententijs obſeruabatur. Quoties uero ſententiam
dicebat, ſemper aliquid decorum ac præclarum deferebat, quale fuit decretum eius de frumen
to à Fabio miſſo. Fabius enim proprætor ex Hiſpania frumentum tranſmiſerat: at Caius ſe-
natui perſuaſit, precium ciuitatibus reddendum eſſe, Fabiumq; reprehendendum ut grauem
prouincialibus, & nimis dure imperantem. Ex quo ſenatuſconſulto magnam ſenatus laudem
aſſequutus eſt. Decreuit etiam colonias deducendas, uiáſque muniendas, rem frumentariam
procurandam, atque his omnibus dum agerentur, ipſe magiſtratum gerens, indefeſſo ſtudio,
ac necubi deficiens præerat, tanta ac tam mirabili uigilantia & celeritate, ut ad ſingula dunta-
xat uideretur intentus, adeóque ipſe unus omnia obibat, ut etiam acerbiſſimi inimici obſtu-
peſcere cogerentur uirum per omnia efficacem atque inuictum. Delectabat uero populum
Romanum ipſius aſpectus. Semper enim illum turba ingens ſequebatur operariorum, fabro-
rum, legatorum, magiſtratuũ, militum, ſtudioſorum, quos omnes benigne alloquens, & in hu-
manitate grauitatem conſeruans, ſeq; unicuique illorum decenter impertiens, calumniatores
oſtendit eos, qui ſe ut ſuperbum aut inhumanum criminabantur. Maxime uero diligentem cir
ca uiarum procurationem ſe præſtitit, tum utilitatis cauſa, tum etiam ornatus. Rectis quidem
regionibus uias deduxit, & eas partim lapide incuſſo ſtrauit, partim arenæ muniuit aggeribus,
iniqua adæquans, & quantum ualles torrenteſq; abrumpebant, pontibus æquali altitudine ac
procliuitate coniungens, pulcherrimam operis ſpeciem oſtendit. Dimenſo præterea uiarũ ſpa-
tio, ſingulis miliarijs (eſt autem miliarium paulò minus quàm octo ſtadia) columnas lapideas
ſpatij ſigna præferentes conſtituit. Alios inſuper lapides parum inter ſe diſtantes ex utraq; uia-
rum parte diſpoſuit, ut ex illis faciliter & ſine ſaltu in equos eſſet aſcenſus. Ob hæc cum à popu
lo Romano laudaretur, omniáq; concedere ſe paratum oſtenderet, dixit in concione ſe pro his
rebus gratiam petiturum: quæ ſi cõcederetur ſibi, pro ſummo beneficio acciperet, ſi negaretur,
non grauiter ferret. Hæc uerba expectationẽ dederunt, quaſi conſulatum petere uellet. Inſtan
tibus igitur cõſularibus comitijs, cunctiſq; in expectationẽ adductis, prodijt Gracchus in cam-
pum unà cum amicis, C. Fannium ad conſulatum petendum adducens, pro eoq; rogans, deſi-
gnari conſulem fecit. Ipſe uero Gracchus tribunus plebis ſecundum creatus eſt, plebe id iuben
te, ſine ulla ipſius petitione. Sed cum animaduerteret ſenatũ ſibi infenſum, Fannium uero con

C ſulem ob idipſum minus potentem, quod ſibi amicus putabatur, rurſus alijs legibus promulgatis, animos plebis ſuſcitauit, colonias Tarentum atq; Capuam mittendas, & Latinos in communionem ciuitatis uocandos decernens. At ſenatus metuens ne omnino inexpugnabilis fieret Gracchi potentia, nouum & inuſitatum remedium adinuenit. Vt enim ſtudia hominum ab illo diuerteret, mulctas contra bonū æquumq; plebi concedere decreuit, per hunc modum: Erat Liuius Druſus collega in tribunatu, uir claro loco natus, & ingenio, eloquentia, diuitijs plurimum pollens. Huic ſenatus perſuadet, ut unà ſecum aduerſus Caium inſiſtat, ſine ulla plebis offenſa, ſed ea plebi miniſtrans, pro quibus aduerſus eam reſiſtere pulchrum eſſet. Permittens igitur tribunatum ſuum Druſus arbitrio ſenatus, leges tulit, nec præclarū aliquid nec fructuoſum reipublicæ continentes, ſed unum duntaxat agentes, ut C. Gracchus uoluptate & gratia apud plebem ſuperaretur. In qua re ſeipſum arguit ſenatus, non res à Caio geſtas moleſte ferre, ſed perſonam eius oppugnare uoluiſſe. Nam Graccho duas colonias decernenti reſtiterūt, quaſi populum exhauriret. Liuio autem duodecim colonias, & tria millia ciuiū in ſingulas earum deducendas cenſenti, libentiſſime aſſenſerunt. Et rurſus Graccho pauperibus agrum diuidenti, & penſionem reipublicæ ob id ſoluendam cenſenti, quaſi gratiam plebis aucupanti, aduerſati ſunt. Liuius autem etiam penſionem remouens, eis placebat. Caius paria ſuffragia Latinis concedens, ſenatum offendit. Liuio autem, ne liceret quenquam Latini nominis in exercitu flagellis cædi legem ferenti, auxiliati ſunt. Illud tantum utilitatis in rebus Liuij fuit, quod quoties de his rebus ad populum ferret, prædicebat ſe ea dicere ex cōſenſu & approbatione ſenatus: quæ res populum in gratiam ſenatus reducebat, antiquarum contentionum deleta memoria. Maxime uero Liuio profuit ad autoritatem & gratiam, quod nunquam propriæ commoditatis cauſa legem tuliſſe apparuit, nec deducendis colonijs præeſſe uoluit, ſed alios præfecit, nec pecunias tractauit, cum ipſe Caius pleraq; eorum quæ decernebat, per ſeipſum exequeretur. Poſt hæc Rubrio quodam Gracchi collega referēte, cum plebs ſciuiſſet ut Carthago à P. Scipione nuper euerſa reſtitueretur, & ſorte Caio eueniſſet, ut ea de cauſa Libyam nauigaret, etiam maior tunc Druſus per abſentiam Caij factus, maxime Fuluianis creuit calumnijs. Erat enim Fuluius C. Gracchi familiaris, & in diuiſione agrorū collega, uir ſeditioſus, & ſenatui inui-
D ſus, nec plebi charus propter ſuſpicionē, quod fama erat, ſocios ad defectionē ſolicitaſſe. Quibus ſine probatione argumentoq; iactatis, ipſe Fuluius fidem non ſani neq; quieti animi oſtendebat. Ea res Gracchi potentiam minuit, ut illius inuidiæ ſocij. Et cum Scipio Aphricanus ſubitò defunctus eſſet, ſignaq; nonnulla plagarum & uiolentiæ (ut in eius uita ſcripſimus) in ipſo mortuo apparerent, maxima de Fuluio ſuſpicio fuit, utpote inimico, & eapſa die contra Scipionem publice inuecto. Attigit uero etiam C. Gracchum ea ſuſpicio, ac tam graue facinus in ſummum uirum & principem ciuitatis perpetratū, non modo ultione, ſed redargutione etiam caruit, quoniam plebs ſolicita de ſalute Gracchi, ne ille forſan particeps necis inueniretur, iudicium diſſoluit. Sed hæc prius facta erant. In Libya uero dum Carthaginem, quam Iunoniam appellauit, Gracchus reſtituit, permulta impedimenta à genio loci tradunt oppoſita. Nam primum ſignum ui uentorum correptum, cum ſignifer ualide reſiſteret, fractum eſt: & ſacra altaribus impoſita ſurgens procella diſſipauit, & extra terminos deſignatæ urbis abiecit. Ipſos præterea terminos lupi inuadentes ac turbantes longe detulerunt. Attamen Gracchus omnibus conſtructis atq; ornatis, ſeptuageſimo die poſtquam Roma diſceſſerat, in urbem reuerſus eſt, audita Druſi aduerſus Fuluium inſectatione, & rebus urbanis præſentiam eius efflagitātibus. Nam L. Opimius uir potens in ſenatu, qui prius in petitione conſulatus ſuccubuerat, C. Graccho Fannium in comitijs præferente, tunc iterū petens, multis adiuuantibus, ſi conſul fieret potentiam Gracchi quæ iam quodammodo conſenuerat, ob multitudinē ad gratiam plebis, ipſo concedente ſenatu, rempub. gerentium, depoſiturus uidebatur. Poſtquā igitur Romam redijt, quo popularior foret, ex palatio ubi prius habitabat, in locum foro propinquum, ubi cōplures egeni & tenues ex plebe homines habitabant, immigrauit. Deinde cum alias promulgaſſet leges, ob quas frequens cōcurſus ad eum fiebat, ſenatus Fannio conſuli perſuaſit, ut omnes præter urbanam multitudinē urbe depelleret. Facto igitur per præconem mandato, duro quidem atq; inſolito, ut nullus ex ſocijs atque amicis populi Rom. per eos dies Romæ adeſſet, oppoſuit Caius edictum, per quod conſulem quidem reprehendit, ſocijs autem ſi manerent, opem ſe laturū aduerſus inſolentiā conſulis pollicebatur, quod tamen non fecit. Nam cum cerneret quendam ex hoſpitibus ac familiaribus ſuis per apparitores cōſulis trahi, permiſit, nec reſtitit, ſiue uiribus ſuis diffiſus, ſiue, ut ipſe inquit, nolens principiū pugnæ cupiētibus aduerſarijs præſtare.

Et forte

A Et forte euenerat,ut collegas etiam ſuos per id tẽpus haberet inſenſos ex huiuſmodi cauſa. Fu-
turum erat in foro gladiatorum ſpectaculum,& magiſtratuum plerique conſtructis circa forum
ad ſpectandum locis,ea mercede locabant. Hæc loca Caius per edictum purgari iuſſit,ut plebs
ſpectare ſine mercede ualeret. In quo cum ſibi non pareretur,expectata quæ certamen præce-
debat nocte,conſtructiones ipſas per operarios & fabros ſuos demolitus,uacuum ad ſpectan-
dum multitudini locum oſtendit. Quod factum ut plebi gratum fuit,ſic collegas ab eo tanquã
agreſti ſuperboque alienauit,atque ex ea re tertium tribunatũ creditur amiſiſſe,ſuffragijs quæ plu-
rima præſtabãtur,maligne & fraudulenter per collegas occultatis. Sed hæc non ſatis clara ſunt.
Tulit uero hanc repulſam grauiter & iniquo animo. Aduerſus inimicos ridentes inſolentius
quàm par erat inclamauit,eos Sardonium riſum ridere,ignaros quàm magnis tenebris ex ſuis
actis circunfundantur. Cum autem Opimius cõſul factus multas ex legibus à Caio latas abro-
garet,& Carthaginem in alium locum transferendam decerneret,atque ea faceret,ut Caius irri-
tatus,necis ſuæ occaſionem præſtaret,primo tempore tolerantiã habuit:ſed ubi familiares ami-
cique,& in primis ipſe Fuluius incitare eum cœperunt,contracta multitudine aduerſus conſu-
lem reſiſtere ſtatuit. Ad quam rem tradunt matrem Corneliam ipſum adiuuiſſe,latenter mul-
titudine conducta ex agris,in urbem ſub meſſorum ſpecie tranſmiſſa,ut in ipſius Corneliæ epi
ſtolis ad filium ſub ænigmate ſcriptum legitur:licet tradant nonnulli Cornelia repugnante hoc
à Caio factum. Quo die Opimius de abrogandis legibus erat relaturus,prima luce ab utriſque
Capitolium occupatur. Ibi dum conſul ſacra feciſſet,miniſter quidam Antyllius nomine inteſti
na aſportans,illis qui circa Fuluium erant,dixit: Cedite bonis ciuibus mali ciues. & adiungunt
quidam ipſum in obſcœnam figurã brachium nudum ſimul his dictis per iniuriam oſtendiſſe.
Hic ergo ſtatim occiditur magnis ſtylis,ea de cauſa,ut dicitur,cõparatis. Ea cædes populũ qui-
dem turbauit,ducum uero ipſorũ uaria mens fuit. Nam Caius quidem indoluit,& eos qui id
fecerant,reprehendit. Opimius uero quaſi occaſione parta,ad ulciſcẽdum ſuos cohortatus eſt.
Imber ea die certamen diuiſit:poſtridie uero ſummo mane conſul ſenatum in curiam uocauit,
atque dum ibi de republica agitur,quidam ut ordinatum erat,Antyllij corpus feretro impoſitum
cum planctu & lamentatione in forum ſecus curiam ipſam detulerunt. Simulante conſule id
B ſe admirari,ſenatus progreditur,poſitoque in medio eorum feretro,ueluti ſuper magnũ facinus
patres inclamant. At multitudinem indignatio habebat,quod Tiberij Gracchi tribuni plebis
in Capitolio nuper occiſi corpus in Tiberim proiectum fuerat,miniſtrũ uero Antyllium,qui
etſi non iure necatus eſſet,iuſtas tamen præſtiterat irarum cauſas,in foro circunfuſi ſenatores
populi Romani deplorarent,eumque oſtenderent ad necem reliquorũ ciuium,qui plebem Ro-
manam defendebãt. Senatus poſt hæc in curiam reductus decernit ut Opimius conſul uideat,
ne quid reſpublica detrimenti capiat. Ille ſtatim iubet,ut ſenatus arma capiat,utque equites Ro-
mani ſinguli binos ſeruos cum armis poſtridie adducant. At Fuluius contrà ſe parare,& plebẽ
colligere incepit. Sed Gracchus ipſe foro abiens,iuxta patris Gracchi ſtatuam cõſtitit,atque eam
diutius cum ſilentio intuitus,tandem flens ſuſpiransque diſceſſit. Ob hoc multi ex plebe homi-
nes in cõmiſerationem adducti ac ſeipſos caſtigantes,quod hominem derelictum proditumque
patiantur,proſequuti cuſtodiæ cauſa,circa ædes eius pernoctarũt,non potationibus & clamo-
ribus intẽti,ut ij qui circa Fuluiũ excubabant. Nam illi ebrietatibus & tumultu noctem tranſe-
gerunt,ipſo Fuluio in primis laſciuiente,& contra ætatẽ ſuam multa dicẽte,agenteque. At apud
Gracchum nihil ſimile,ſed tanquã in publica calamitate mœſti & futurũ ſpectantes,partitis ui-
gilijs excubabant. Albeſcente igitur die,Fuluius uix è ſomno propter uinolentiam excitatus,
ſuos armat ſpolijs Galatarum,quæ domi ſuæ ex triumpho ſupererant,ac ſubitò minaci clamo
re in Auentinũ montem euadit. Caius uero nec armare quidem ſe uoluit,ſed tanquã in forum
iturus,togatus proceſſit,paruo duntaxat accinctus gladio. Exeuntem domo uxor in ueſtibulo
proſequuta,atque altera manu natũ tenens,altera uirum apprehendens,inquit: Non te Cai nũc
in roſtra tribunum plebis & legumlatorem tranſmitto,nec ad bellum glorioſum,in quo etſi ali-
quid accidat aduerſi,ſaltem honeſtum mihi luctum relinquas:ſed Tiberij fratris tui interfecto-
ribus te obijcis inermem. Recte id quidem,ut patiaris magis,quàm agas. Vicerunt enim peio-
ra,ui & ferro iudicia peragũtur. Si apud Numãtiam frater tuus occubuiſſet,at corpus ad ſepul-
turam reddidiſſet hoſtis. Nunc autem & ego fortaſſis fluuio quodam aut mari te proſequi com
pellar,obſecrans an ſicubi in his tuum corpus appareat. Quid enim aut dijs aut legibus quis
credat poſt Tiberij mortem? Hæc deplorãtem Liciniam diſſoluens ſenſim à complexu Caius,
unà cum amicis ſilens ire perrexit. At illa ueſtem eius capere gliſcens,ſolo procubuit ſemiani-

C mis,donec miniſtrorum manibus ſublata,ad Craſſum fratrē delata eſt. Fuluius ubi omnes in
unum conuenerunt,uoluntatem Gracchi ſequutus,iuniorem filium cum caduceo in forum
tranſmiſit. Erat hic adoleſcens egregiæ formæ. Qui cum honeſte ac decore cum lachrymis de
concordia ad ſenatum & conſulem loquutus eſſet,ac pleriq; eorum qui aderant ad cōcordiam
flecterentur,Opimius conſul non nuncijs,inquit,ſenatui perſuadendum,ſed deſcendendū ex
Auentino,ac ſe iudicio ſenatus ut obnoxios ciues ſubijciendum eſſe,atq; ita ueniam poſtulan-
dam. Et ſimul adoleſcenti edixit,ut uel cum ijs rediret,uel omnino non rediret. Caium itaq; tra
dunt uoluiſſe in forum deſcendere,ut ſenatui loqueretur:ſed cum id cæteri non probarēt,rur-
ſus adoleſcens à Fuluio cum mandatis haud diſſimilibus remiſſus eſt. At Opimius pugnandi
auidus puero ſtatim in cuſtodiam tradito,contra Caium & Fuluium profectus cum multitudi
ne armatorum & ſagittariorum Cretenſium,ferit aduerſarios ac perturbat. Factaq; exinde fu-
ga Fuluius in quoddam balneū ſe coniecit,ac paulò poſt deprehenſus unà cum maiori filio oc-
ciditur. Caium uero nullus ea die pugnantem conſpexit,ſed ea quæ gerebantur permoleſte fe
rens,in templum Dianæ ſe retulit,manuſq; ſibijpſi afferre cum uellet,à Licinio & Pomponio
fidiſſimis familiaribus ſuis prohibetur:hi nanq; præſentes gladium ademerunt,& ad fugam co
hortati ſunt. In quo loco dicitur Caius in genu procumbens,& manus ad deam tendens preca
tus fuiſſe,ut populus Romanus pro tanta ingratitudine ac proditione nūquam à ſeruitute exi-
meretur:palàm enim cuncti ipſum deſeruerant,quamprimum fuit eis per præconem impuni-
tas,ſi inde diſcederent,conceſſa. Fugientem ergo Caium aduerſarij proſequuti,cum iuxta pon
Val.Max.lib. 4.cap.7 tem ligneum iam aſſequerentur,familiares duo quos ſuprà memoraui,illum procedere ac ma-
turare fugā iubent:ipſi uero in ponte ipſo ruentibus aduerſarijs ſe obijcientes,non prius quen-
quam tranſire permiſerunt,quam ipſi pugnantes occiſi ſunt. Cum Caio ſeruus unus aufuge-
rat Philocrates. At cum uniuerſi certatim eum ad fugam hortarentur,nemo tamen auxilium
præſtaret,nec petenti equum quiſquam cōcederet,& iam aduerſarij adeſſent,præripit ille ſe in
C. Gracchi mors. ſacrum deorum nemus,ibiq; occiditur per manus Philocratis ſerui,qui primo dominum,dein-
de ſeipſum peremit:quanquam tradunt nonnulli ambos in manus inimicorum uiuos perue-
niſſe,ſed ſeruum dominum complexum non prius diuelli potuiſſe,quàm ipſe cæderetur. Ca-
D put Gracchi tradunt abſciſſum primo ab alio,deinde ab amico quodam Opimij Septimuleio
nomine per uim ablatum. Nam promiſſum erat in principio pugnæ,ut qui Caij & Fuluij capi
ta referret,æquū auri pondus ex publico acciperet. Relatū eſt igitur à Septimuleio pilo transfi-
xum,ſtatera deinde impoſitum librarum decem & ſeptem ac dimidiæ pondus traxit,Septimu
leio improbe machinato,nam detracto cerebro,plumbū infuderat. Qui uero Fuluij caput retu
lerunt (erant nanq; ex tenuioribus) nihil omnino reportarunt. Corpora Caij & Fuluij & alio-
rum omnium (circiter enim tria millia cæſa fuerant) in Tiberim proiecta,bonaq; eorum publi
cata. Edictum eſt mulieribus ne lugerent. Dos Liciniæ uxori adempta. Crudeliſſimi uero om-
nium in eo fuerant,quod Fuluij iuniorem filium concordiæ ſequeſtrem,quem paulò ante di-
ximus à conſule captum & in cuſtodiam traditum,cum is nec in prælio fuiſſet,nec manus in
arma intuliſſet,tamen poſt uictoriam acerbiſſime necauerunt. Super omnia tamen plebem af-
flixit templum Concordiæ ab Opimio conſtructum. Iactatio enim quædam uiſa eſt atq; ſuper-
bia,& quaſi de nece Romanorum ciuium triumphus. Itaq; per noctem ſub ipſius templi hypo
grammate quidam ſcripſerunt hunc uerſum:

Opus uecordiæ templum Concordiæ facit.

Hic tamen Opimius qui primus in cōſulatu Dictatoris poteſtate fretus eſt,quiq; ſupra tria mil
lia C. Gracchum,& Fuluium Gracchum,quorū alter conſularis & triumphalis,alter ſuæ æta-
tis uirtute & gloria princeps fuit,indemnatos occidit,furti crimine non caruit. Nam miſſus po-
ſtea legatus ad Iugurtham Numidiæ regem,& pecunia corruptus,cum ſummo dedecore in iu
dicio condemnatus,infamis conſenuit,inuiſus ac ſpretus à populo Rom. qui etſi iuxta res ipſas
perculſus metu ſe contraxerat,tamen paulò poſt deſiderium & beneuolentiam Gracchorum
aperte oſtendit. Nam & ſtatuas illorum poſuit celeberrimis urbis locis,& ubi illi occiſi fuerant,
ſacella ædificauit,coluitq;,& ſacrificia quotidie in his fiebant,procūbebatq; multitudo,ut deo-
rum templis. Ipſa etiam Cornelia mater dicitur,& cætera omnia quæ fors attulerat,generoſe
tuliſſe,& de ſacellis ipſis dixiſſe,dignas eorum corpora ſepulturas habere. Ipſa uero circa Miſe-
nos uitam duxit,nihilo de priore conſuetudine immutata. Erat ei ingens amicorū multitudo,
& ea de cauſa frequens hoſpitalitas. Nam è Græcia eruditi homines,& à cunctis regibus dona
ferentes referenteſq; nuncij, domum eius frequētabant. Fuit illi dulciſſimum patris Scipionis
facta

A facta commemorare, mirabilisq; cum de filijs loqueretur, atq; illorum caſus facta referret, indolentia, quaſi fabulam quandam rerum antiquarum enarraret. Vnde quoſdam ſuſpicari coëgit, ne ob ſenectutem & doloris magnitudinem ſenſum amiſiſſet, ipſos nimirum abſq; ſenſu, non intelligentes quantũ generoſitas naturæ & educatio laudabilis proſit hominibus aduerſus dolorem moderate perferendum, quodq; fortuna aduerſus uirtutẽ bona cuſtodientem interdum præualet, ſed in cadendo moderationem animi ferentis aduerſa non aufert.

LYSANDRI VITA

GVARINO VERONENSI INTERPRETE.

ACANTHIORVM Delphis theſaurus inſcriptionẽ huiuſmodi habet: Braſidas & Acanthij ab Athenienſibus. Hinc factum eſt ut multi ſtatuam quæ foribus applicita intra templum poſita eſt, Braſidæ eſſe putarint. Eſt autem Lyſandri, ad uiuam eius imaginẽ expreſſa, denſa cæſarie, & ritu ueteri promiſſa barba, generoſum quendam in modum. Neq; enim, quemadmodum putant quidam, Argiuis cum magno prælio ſuccubuiſſent, ob cladem acceptã caput tondentibus, aduerſarij Spartani uictoria exultantes comam alere cœperunt. Nec Bachiadis Corintho Spartam fugientibus, quod promiſſa coma horridi triſtesq; aſpectu admirationi Spartanis eſſent, cœpta tum ali Spartæ coma eſt: ſed ex inſtitutis Lycurgi ad Lacedæmonios peruenit, quem dictare ſolitum aiunt, eorum qui honeſta facie forent, accedente coma decorem magis augeri: at ijs qui deformes eſſent, ex ea plus terroris ineſſe.

Capitis intonſi cõſuetudo unde orta.

Lyſandri pater Ariſtocletus ex proſapia minime ſanè regia, cæterũ ex Heraclidarum genere natus eſſe dicitur. Lyſander in rei familiaris educatus anguſtia, ſeſe patriæ legibus obtẽperantem ut quiſquam alius præbuit, nec minus fortem & omni uoluptate ſuperiorem, niſi ſi qua ex honore & rebus recte ac magnifice geſtis efferebatur. Hoc uoluptatũ genere adoleſcentes ſuperare Spartana ciuitas turpe nequaquam exiſtimat. Pueros enim ab ineuntibus ſtatim B annis aliquo affectionis ſtimulo ad gloriã duci uolunt, ut ita & uituperatos dolor angat, & laudes ad maiora prouehant. Quem uero hæc ipſa non tangunt ac permouent, ut ab honore alienum, & ad uirtutem omnino ſecordem & ignauum aſpernantur. Itaq; Lyſandro honoris cupiditas & contentionis ſtudium à Laconica diſciplina permanſit innatum. Quibus in rebus eius natura magnopere incuſanda non eſt. Ad colendos autem urbis primores ſupra Spartani hominis morem pronus uidetur extitiſſe. Ad tolerandum inſuper magiſtratuum pondus uocante neceſſitate, facilis, quod ad rei ciuilis aptitudinem aliqui non mediocrem particulam faciunt. Ariſtoteles cum melancholicorum demõſtret ingenia, ut Socratis, ut Platonis, ut Herculis, Lyſandrum non ſtatim, ſed ætate iam grandiore in melancholiam incidiſſe ſcriptum reliquit. Eius eſt maxime proprium, quod cum paupertatem moderate tulerit, nullo in loco uictus, aut corruptus pecunia, patriam tamen diuitijs & diuitiarum auiditate imbuerit: quam cum opes minime mirantem admirarẽtur omnes, eam intercepit admirationem poſt Athenienſe bellum, ingentem auri atq; argenti uim introducens, cum interim ſibi ne unam quidem drachmam reliquam faceret. Dionyſius tyrãnus ingentis precij ex Sicilia tunicas ad eius filias miſerat, quibus repudiatis, Vereor, dixit, ne per has longe deformiores appareant. Non longe pòſt ad eundem tyrannũ miſſus eadem ex urbe legatus, duabus ad ſe miſſis ab illo ſtolis, ut utram uellet filiæ deferendam eligeret: Illamipſam melius delecturam inquit: & acceptis ambabus abſceſſit.

Plutarchus in Apophtheg.

Poſtea cum Peloponẽſium bellum diutius duraturum uideretur, & Athenienſes poſt acceptam cladem in Sicilia confeſtim ex maris imperio eiectum iri ſuſpicio eſſet, nec multo pòſt omnimoda rerum deſperatione laboraturos: Alcibiades ab exilio reuocatus & rerum ſummæ præfectus, magnam adeò fecit mutationẽ, ut naualia certamina æquatis iam uiribus conſtituerit. Pauore igitur Lacedæmonijs rurſus iniecto, promptis animis ad id bellum recentes facti, cum & imperatore grauiſſimo, & apparatu ualidiore indigere uidebantur, ad maritimum imperium Lyſandrum emittunt. Profectus Epheſum ciuitatem ſibi quidem amicam, & Laconicas partes promptiſſime fouentem inuenit: cæterum per id tempus infelicem, & ne barbaricis Perſarum moribus efferaretur periclitantem, quippe cui Lydia circunfuſa frequentes immiſceret conuenas, & duces ibi regij diutius ocia tererent. Itaque iaciens ibi uallum, & onerarias undiq; naues contrahens, magnumq; ad ædificandas triremes apparatum ordiens, Epheſiorum portus mer

C caturis, forum negociatoribus, domos atq; artificia opibus lucriſq; referſit. Ex illo primum tempore ipſius amplitudinis ac magnificentiæ, qua ciuitas in præſentia uiget, ab Lyſandro ſpes exorta eſt. Accipiens deinde regis filium Cyrum Sardis ueniſſe, ut in eius colloquiũ ueniret, aſcendit, ſimul & Tiſaphernis crimina deferret. (Iuſtinus lib. 5) Cui cum edictũ eſſet, ut Lacedæmonijs auxilio eſſet, ac ex mari Athenienſes ſummoueret, remiſſior & minime promptus uidebatur, quo Alcibiadi morem gereret, & ad ſoluendam naualem potentiam tenuiter ac maligne neceſſaria ſuppeditabat. Cupiebat & Cyrus Tiſaphernis operas uitio dari, & turpes de illo rumores diſpergi, cum propter hominis improbitatem priuatas cum illo inimicitias exerceret. Hiſce de cauſis & alijs item rationibus, tum uero ſingulari conſuetudinis comitate charus, & adoleſcentẽ magis alliciens, eum ad bellum firmius animauit. Cyrus illum cum diſcedere uellet, conuiuio accipiens obſecrabat, ut nullas eius liberalitates munificentiaſq; repudiaret, ſed quicquid optaret, explicaret, ac peteret, nullam repulſam paſſurus. Excipiens Lyſander, Quãdoquidem, inquit, Cyre, tantũ promptitudinis habes, peto atq; hortor, ut ſtipendio nautico unum adiungas obolum, ut pro ternis obolis quaternos captare liceat. Cyrus igitur hominis magnificentia delectatus, ei decem daricorum millia dedit. Ex quibus additum nautis annumerans obolum, & ſplendoris plurimum uendicauit, & breui tempore hoſtiles naues euacuauit. Nam ad eos qui maiorem mercedem exhibebant, frequentes commigrabant, quiq; manſerant & ſegnes erant, & ſeditiones agitabant, & mala ductoribus quotidie ingerebant. Lyſander licet auulſis & detrimento affectis hoſtibus, nauali tamen pugna confligere auſus non eſt. Alcibiadem enim ſtrenuum & acrem uirum, & nauium multitudine ſuperiorẽ, & ad uniuerſa maritima & terreſtria ad id tempus prælia inuictum reformidabat. Poſtquã Alcibiades è Samo Phoceam enauigans, claſſis præfectum reliquit Antiochum, Antiochus habito quaſi per contumeliam Lyſandro, factus audacior, duabus aduerſus illum triremibus in Epheſiorum portum annauigat, & magnis riſibus ac plauſu inſolenter uſus, curſum præter nauale duxit. Id ferens indigne Lyſander, non multas ab initio triremes deducens, inſectari cœpit Antiochum. Subinde ferẽtes auxilium conſpicatus Athenienſes, reliquas implet: nauali deniq; pugna conſerta, uictor Lyſander quindecim captis triremibus, trophæum erexit. Ea re ira cõcitatus in urbe populus, Alcibiadem exau-
D torandum cenſuit, qui dehinc ab ijs qui circa Samum ſtatiua habebãt militibus ignominioſe habitus, & male de ſe audiens, in Cherroneſum ex caſtris nauibus profectus eſt. Hanc pugnam, licet re geſta nequaquam ingentem, fortuna ipſa per mortalium ora propter Alcibiadem uolitare faciebat. Lyſander ex urbibus accerſitus Epheſum, cum nonnullos audacia & ſpiritu ſupra uulgus elatos cerneret, occulta ſeminabat initia, ut quemadmodum poſtea factum eſt, decemuiratum crearent, & rebus nouandis intenderent. Nec minus ſolicitabat ac irritabat, ut ſubtiliter conſpirantes ſic rebus animos adhiberent, ut in deſtruendis Athenienſibus, ſimulq; ex urbibus expellendis illos per eorum patrias potentiam uendicaturos intelligerent. Horum fidem re ipſa quibuſq; præbuit, amicos atq; hoſpites ad imperia, ad res ampliſſimas, ad honores prouehens, proq; illorum auaritia uiolandi iuris & peccatorum adiutor & ſocius. Quocirca omnes illi mentem attendere, gratioſi in eum uideri, illius deſiderium præ ſe ferre, illo uictore & imperium obtinẽte, nihil non aſſequuturos ſperare. Eapropter claſſis præfectum Callicratidam Lyſandro ſuccedentem ab initio uidebant inuiti, neq; ſui mores imperij ſimplices quidem & Dorico ritu ueros approbabant, cum poſterius dato de ſe periculo, uir præſtantiſſimus & iuſtiſſimus apparuiſſet. Cæterum huius uirtutem non ſecus ac in ſemidei cuiuſdam ſtatua pulchritudinem admirati, illius ſtudium in amicos, charitatem & utilitatem quæritabant, adeò ut eo nauim conſcẽdente, præ mœrore lachrymas effunderent. Eos adhuc in Callicratidam iniquos magis reddebat, quod ex argento etiam in nautas à Cyro tradito, quod reliquum fuerat, Sardis remiſit, eumq; petere ſi uellet, & de alendo milite cogitare iuſſit. Enauigaturus deniq; illum teſtatus eſt, ſeſe nauales ita copias tradere, ut in poteſtate mare habeãt. At ille ſuperbam & inanem hominis iactantiam redarguere uolens, Tu igitur læuorſum captata Samo, & circa Miletũ nauigatione deflexa, illic mihi triremes tradito. Nam ſi mari imperamus, hoſtem in Samo cõmorantem ut nauigando formidemus opus non eſt. Cui Lyſander: Naues ipſæ non meo quidem, inquit, ſub imperio, uerum ſub tuo ſunt. Quo dicto in Peloponneſum cõtendit, magna perplexum ambiguitate relinquens Callicratidam: nec enim ullas ſecum ex domo pecunias deferens acceſſerat, nec ex oppidis propter eorum inopiam ac tenuitatẽ tributa colligi patiebatur. Reſtabat igitur ut ſicut Lyſander fecerat, euntes ad regias fores duces peterent. Quam quidem ad rem uir ille ineptiſſimus erat, qui ingenuus & animo excelſo præditus, omnem ex Græcis in

Græcos

A Græcos cladem honeſtiorē exiſtimaret, quàm barbaris adulari, & eorum fores adire, qui præter magnam auri uim nullum bonum habeant. Vrgēte tamen neceſſitate Lydiam aſcendens, Cyri regiam petijt, referri iubens Callicratidam claſſis præfectum cum eo colloquuturū aduentaſſe. Et ianitore quodam dicente, Nunc Cyro, ô peregrine, nequaquā ocium eſt, ipſe enim potat. Callicratidas magna quadam ſimplicitate reſpōdit: Graue profectò nihil eſt, hic enim ſtans quoad potet expectabo. Tunc ruſticus exiſtimatus, & à barbaris deriſioni habitus, abſceſſit. Secundo reuerſus cum intra fores non admitteretur, moleſte ferens, in Epheſum abijt, multa imprecatus ijs mala, qui barbarorum delicijs illecti, eos per opulentiam incōtinenter laſciuire docuiſſent, deosq; præſentibus teſtatus eſt, ſe quamprimū Spartam tetigerit, omnem daturū operam, ut in gratiam Græci priſtinam reuertātur, quo barbaris terrori ſint, & in mutuam cædem illorum potētiam implorare deſinant. Verum Callicratides pro Spartana dignitate gerens animos, cum æquitate, magnanimitate, ac fortitudine excellentiſſimis Græcorum par eſſet, paruo deinde tempore nauali pugna ſuperatus, in Argennuſis eſt deletus. Rebus retro ferri cœptis, ſocij miſſa legatione Spartam, claſſis ducem Lyſandrum depoſcebāt, uti ſub eo imperatore negocia ardentius amplexuri. Eadem & Cyrus flagitans miſerat. Vetante uero lege bis eundem claſſis præfectum fieri, cum Lacedæmonij morem ſocijs gerere uellent, præfecturæ quidem nomen Araco cuidam impoſuerant: cæterum Lyſandrum uerbo quidem legatum, re autem uera cunctorum ſummæ præficiunt. Plurimis igitur qui in rebus publicis uerſabantur, & in eorum urbibus multum poterant, dudum exoptatus aduenit. Spes enim iniecta erat, eius opera ampliores illorum potentias futuras, re populari omnino diſſoluta. Qui uero ſimplices ac generoſos imperatorum mores amabant, Lyſandrū quoties Callicratidæ compararetur, uerſutum, captioſumq; cenſebant. Qui res bellicas uarijs tractans modis, ipſam quoq; iuſtitiam utilitate amplificabat, alioqui cōmodis ut honeſtate utens, & uera mendacijs non natura præſtantiora exiſtimans, utriuſq; precium atq; honorē neceſſitate definiebat. Quiq; Herculis progeniem ſine fallacijs belligerare dignum iudicabant, eos irrideri iubebat. Quô enim leonis pellis non attingeret, inſuendam eſſe uulpinam. Huius generis ſunt, quæ in Mileſios feciſſe dicitur. Amicis atque hoſpitibus popularē potentiam ſeſe diſſoluturū eſſe promiſerat, ſimulq; aduerſam factionem

B eiecturum. Mutatis interim ſententijs, cum pacatis animis inimicitias depoſuiſſent, aperto quidem uultu, & gratulari, & cōciliandis opem afferre ſimulabat, clàm uero conuicijs & maledictis ad inuadendam multitudinē inſtigabat. Vt autem inſurgentium tumultū accepit, eueſtigio auxilium importaturus oppidum irrumpens, quos rerum nouarū ſtudioſos habebat obuiam grauiore tono uocis increpabat, & aſperrime perducebat ut ſupplicium illis inflicturus: alios confidentiores eſſe iubebat, ut eo præſente graue nihil expectaturos. Hæc ipſa ſimulator tam uarie fingebat, ne qui dominatione populari potētes erant, euaderent, ſed circa urbem reſidentes, cæderentur: quod & euenit, ſiquidem uniuerſi fide Lyſandri dictis habita, ſunt interfecti. Androclidæ ſermo memoriæ proditus eſt, permultam Lyſandri ad iuſiurandum leuitatē arguens. Is enim, ut aiunt, iubebat pueros quidem aſtragalis, uiros autem iureiurando fallere, Polycratem Samium tyrannū imperator non recte profecto imitatus. Haud enim Laconicū, ſed contumelioſius eſt deis ſicut & hoſtibus uti. Nam quiſquis abiurat, hoſtem quidem formidare, deum uero negligere cōfitetur. Cyrus Lyſandro Sardis accerſito, ut ei iuueniliter aſſentaretur, ipſius gratia nonnulla præſtare præ ſe tulit, quædam ſubinde pollicitus, ſi pater minime traderet, uel domeſticā ſupellectilem ſuppeditaturum. Quod & ſi cuncta defuerint, aureū & argenteum ſecturum eſſe ſolium, unde populis ius dicere conſueſſet. Denique in Mediam ſuum profectus ad patrem, ciuitatū tributa illi ſuſcipienda deſignauit, & eius fidei proprium cōmendauit imperium, gratum in primis habens, & omni rogatu ab eo uehementer contendens, ne ſuum ante reditum cum Athenienſibus nauali certamine dimicaret, aduenturū nanq; magnam ſecum claſſem ex Cilicia & Phœnice ducentem. Lyſander cum neq; pari multitudine pugnare, neq; tot cum nauibus ocioſus ſedere poſſet, nōnullas in poteſtatem redegit inſulas. Aeginam quoq; ac Salaminam adiens, incurſationibus uexauit. Dehinc deſcendit in agrū Athenienſem, ubi ſalutato Agide, quia ex Decelia uenerat, pedeſtribus copijs uires maritimas oſtendere uoluit, quibus maris ditionē obtinebat. Tamen interea doctus inſectantes illum Athenienſes aduentare, aliò per inſulas curſu effugit in Aſiam. Deſtitutū offendens Helleſpontum, Lampſacenos aggreſſus eſt nauibus. Thorax quoq; pedeſtres ſimul expeditas muris admouit copias. Vrbem itaq; capiens ui, prædam militi conceſſit. Attica uero claſſis centum & LXXX. triremium eo tempore penes Elæuntem Cherroneſi oppidum ſtabat in ancoris. Audita Lampſace

C na clade confeſtim Seſtum aduehuntur, inde frumentatū euntes, ad Aegoſpotamos nauigant è regione hoſtium, adhuc circa urbem Lampſacum cum claſſe ſtationem habentium. Atticæ claſſis & alij multi ductores erant, & Philocles, qui populum induxit oratione ſua, ut captiuorum in pugna hoſtium dexteræ manus pollicem præciderent, ut cum haſtam ferre nequirent, remū tamen agere poſſent. Eo die ceſſatum eſt à prælio. Poſtridie pugnam inire ſperantibus, Lyſander cum alia uerſaret animo nautis edixit & gubernatoribus, ut perinde ac circa diei ortum futuro certamine triremes conſcenderent, & ſilentio ſedentes & ordine edictum expectarent. Itidem & pedeſtres copias ſtructas in littore conquieſcere iubet. Exoriente ſole Athenienſes directis in hoſtem frontibus totam claſſem concitant. Quibus prouocantibus, Lyſander aduerſas tenens proras frequēti bellatore completas, intendentibus iam tenebris non tamen ſe in altum eduxit. Ad primas deinde naues ſcaphas ſummitens ordine conſidere & conquieſcere iuſſit, & nullum ædentes tumultū, nullo pacto exire obuiam. Hunc in modum circa crepuſculum concedentibus retro Athenienſibus, nullum dimiſit ex nauibus militem, niſi duas aut tres triremes, quæ explorandi gratia miſſæ, deſcendentem ſpecularentur hoſtem. Poſtero die, tertio item & quarto idem factitatum eſt. Ea res magnam Athenienſibus iniecit audaciam atq; cōtemptum, perinde ac hoſtibus terrore compreſſis. Alcibiades interim (nam is circa Cherroneſum ſuam intra arcem uitam trahebat) ad Athenienſem equo peruectus exercitum, duces increpuit: primum quod male & minime tutò caſtra in littoribus locaſſent, quæ & ſtatione carerēt, & ad uentorum impetus exponerentur. Deinde peccare illos, quod è Seſto exercitui neceſſaria capiant, cum oportuiſſet mox, poſteaquam nauigatione Seſtum circuiſſent, intra portū aut urbem ſeſe procul ab hoſtibus conſtituiſſe, qui ſub unius ductu atq; auſpicio imperatoris tantum in portu habeant exercitū, qui dato ſigno ſtatim omnia ad timorem imperata perficiant. Quæ cum edocuiſſet, non modo non obtemperarunt, uerumetiam Tydeus contumelioſe reſpondens, Non tu quidem, inquit, ſed alij imperatores adſunt. Alcibiades igitur aliquam inter eos proditionem ſubeſſe ſuſpicatus, abſceſſit. Die quinto annauigantibus rurſum Athenienſibus & remeantibus, ut conſueuerant, ſumma cum negligentia, pariq; cōtemptu, Lyſander ſpeculatorijs emiſſis nauibus eorum præfectis imperat, ut cum primum egreſſos proſpexerint Athenienſes, retro

D omni celeritate remigent, cumq; medio in traiectu fuerint, æreum de prora ſcutum attollant, irruptionis ſignum. Ipſe interim gubernatores & triremium præfectos adiens prouocabat, incitabatq; ut remiges & commilitones ſtructos continerent, ſigno dato, omni promptitudine ac robore in hoſtes inferrent. Sublato è nauibus ſcuto, è prætoria naui tuba inſonuit, in altum ſe ſubuehunt, & incurſionem faciunt: peditatus in littore certatim aduolans, promontorium petit. Hoc autem intercedens utriuſq; continentis ſpatium quindecim ſtadiorum eſt. Id uero ſtudio & promptitudine nauigantium eueſtigio corripitur. Conon Athenienſium imperator primus è continenti annauigantem derepente claſſem proſpiciens, mœrore claſſis uexatus uociferari ut conſcenderent, uocare alios, obteſtari, nonnullos coactos inferre. Diſſipatis autem hominibus nihil ſtudio proficiebat. Nam ut primi exierant, ſtatim ut qui nihil expectabant, aut in rebus emendis uerſabantur, aut in agro deambulabant, aut intra tentoria ſopiti iacebant, aut parandis prandijs incumbebant, longe à futuri cogitatione per ducum imperitiam exiſtentes. Clamore ac ſtrepitu illato aduentantium iam hoſtium, Conon octo ſublectis nauibus, in Cyprum ad Euagoram fugiens enauigauit. Cæteræ aut uacuæ captæ aut refertæ, confractæ. Homines inermes atq; diſperſi cum auxiliū ferrent, ante naues cæſi, uel ſi fugam capeſſerent, deſcendentibus in terram hoſtibus necabantur. Capta tria hominū millia cum ducibus, & claſſis uniuerſa, præter oram maritimam ac naues quæ cum Conone ſalutem fuga compararunt. Inde religatis poſt ſe nauibus cum caſtra diripuiſſet, Lyſander cum tibiarum cantu & pæanis Lampſacum reuertitur, re ampliſſima minimo labore confecta, & una hora longiſſimo, tempore & fortunis euētisq; diuerſiſſimo à prioribus, ac incredibili maxime bello cōtracto: quod bellum poſt infinitas certandi formas, & rerum geſtarum permutationes, complures quàm antea Græciæ duces conſumpſit, & unius uiri conſilio & grauitate trucidandos dedit. Quocirca nonnulli hoc opus diuinitus factum exiſtimauere, Caſtorem & Pollucem in Lyſandri naue utraq; ex parte extitiſſe, & quo tempore portum erumperet ſydera clauo circunluxiſſe aſſerentes. Quidam & lapidis caſum ad earum rerum euētum prodigio fuiſſe ferunt. Nam ut conſtans multorum eſt opinio, miræ magnitudinis ſaxum ad Aegoſpotamos è cœlo delatum eſt, quod & ætate noſtra oſtenditur, id præcipua religione proſequentibus Cherroneſi incolis. Anaxagorā quoq; prædixiſſe traditur, quod eorum quæ cœlo infixa ſunt corporum, lapſu quodam & agitatione facta, unius

Lyſandri uictoris maritima cōtra Athenienſes.

Diog. Laër. li. 2

A cta,unius effracti caſus futurus eſſet & abiectio. Aſtra etiam haud eo in loco eſſe quo apparent. Nam cum ſaxea ſint & grauia,ætheris quidem reſiſtentia & reflexione ſplendere: cæterum per uim adſtricta trahi uertigine ac circuitionis tenore,ſicuti cum frigida & ponderoſa ab rerũ primordio ſecernebantur à toto,ne huc deciderent & continerentur. Alia quædam quàm hæc credibilior eſt opinio,aſſerentibus nonnullis,ut radiantes ſtellæ nequaquam ſint ignis ætherei fuſio & diſtributio in aëre,qui circa incenſionem ipſam extinguitur: nec aeris in ſuperiore parte multitudine ſoluti ſuccenſio & inflammatio: uerum cœleſtium corporũ iactus & caſus,uelut quadam tenoris inclinatione,motionis auerſæ exagitationibus delatorũ,nec ad habitatos terræ locos,ſed ferè exterius in mare magnum excidentium nos latere. Cæterum Anaxagoræ teſtis accedit Damachus in ijs quæ de religione tradit,quod ante illius lapidis caſum,quinq; ac ſeptuaginta dies aſſiduos corpus igneum eximiæ magnitudinis uelut flammea nubes cœlo ſpectabatur,minime quietum,ſed multimodis perfractis agitationibus delatũ,ſicut abſciſſæ auulſæq; ignis formæ motu & errore paſſim perlatæ,in modum radiantium ſtellarum fulgurant. Poſtquam deiectum eſt ſaxũ,incolæ metu ac pauore ſedato conuenere. Nullum ignis aut opus aut ueſtigium cernũt: lapis alioqui grandis quidem iacebat,cæterum illius igneæ figuræ & (ut ſic dixerim) ambitus partem nullam habebat. Vnde Damacho diſcretis opus eſt auditoribus liquet. Si uerus eſt ſermo,eos uehementer arguit,qui petram aliquo ex colle uentis & tempeſtatibus effractam dicũt,inde more turbinis derelictam,ubi primum circumuoluens agitator ille deſtitit,diſſolutusq; eſt,eiectã decidiſſe. Niſi forte quod multos per dies apparuit,re uera ignis extitit,ſed extinctum atq; corruptum aëri mutationem in uentos motusq; uiolentiſſimos præbuit,à quibus ut ſaxum ipſum abijceretur obuenit. Hæc alio ſcribendi genere diligentius excutienda ſunt. Lyſander uero cum tria captiuorum millia morte damnatos à collegis intelligeret, Philoclem eorum imperatorẽ accerſens rogauit,quanam ſe dignũ pœna cenſeret,cum talia ciuibus aduerſus Græcos cõſilia tribuerit: At ille nulla ex parte ad calamitatẽ demiſſus,iuſſit,eos ne incuſaret,quorũ nemo iudex adeſſet,ſed ea uictor ageret,quæ uictus paſſurus erat. Deinde lotus ſplendida ſumpta læna ante alios ciues ut iugularetur proceſſit,quemadmodum Theophraſtus ſcriptũ reliquit. Poſt hæc ad oppida nauigans Lyſander,quoſcunq; obuios Athenien

B ſes haberet,Athenas abire imperauit. Nulli enim ſe ueniam conceſſurũ,ſed trucidaturũ quotquot extra urbem offenderet. Hæc uero idcirco faciebat,& uniuerſos intra urbem cõpellebat, ut cum in ciuitate fames confeſtim inualeſceret ac inopia,in obſidione nullas moleſtias exhiberent,per rerum copiam facilius tolerãtes. Deſtructis populis & rebus eorum publicis,in ſingulas unum duntaxat ac Lacedæmonium gubernatorẽ dimiſit. E ſocietatibus autem quæ per urbes eius opera congruebant,decem ex ſuis præfectos impoſuit. Hæc ipſe & per hoſtiles & per ſocias ciuitates peragens lentam nauigationem ducebat,ſibi Græciæ principatum quodammodo inſtruens. Haud enim primates aut locupletes ad præfecturas deſignabat,ſed in ſodalitia & hoſpitalitates res ipſas gratioſe conferebat,honoris ac ſuppliciorum dominos autoresq; conſtituens. Compluribus etiam præſens ſedibus,& amicorũ ſuorum inimicos ex urbibus eijciens, iudicium haud ſanè benignum de Lacedæmoniorum imperio Græcis exhibebat. Theopompus igitur comicus delirare uiſus eſt,qui cauponarum & uina uendentium muliercularum ſimiles Lacedæmonios dixit,quod cum Græcis libertatis guſtum propinaſſent,acetum inſtillarunt. Illico enim moleſta & acerba erat prægustatio,cum Lyſander nullã populis adminiſtrandarum rerum autoritatẽ permitteret,& paucis confidentiſſimis quidem & contentioſiſſimis,ciuitates manu & potentia tenendas cõmitteret. In his non multo tempore moratus,miſſis Lacedæmoniam legatis,nunciat ſe cum ducẽtarum nauium claſſe annauigare: deinde circa terram Atticam ſe cum Agide ac Pauſania regibus coniungit,tãquam e ueſtigio urbem capturus. Repugnantibus uero Athenienſibus,aſſumptis nauibus,rurſus traijciens in Aſiam,cæterarũ planè ciuitatũ ſtatum diſſoluit,conſtitutis decemuiris,multis ubiq; iugulatis,multis exilio mulctatis,uniuerſis eiectis Samijs ciuitates in exulum poteſtate poſuit. Abrepta Athenienſibus Seſto, prohibitis habitare Seſtianis,gubernatoribus & nautarũ hortatoribus agrum & urbem fruendam depaſcẽdamq; tradidit. Quam ad rem refragati primo Lacedæmonij,Seſtianos in agrum denuò reduxerunt. Illa Lyſandri opera cuncti iucunde ſpectauere Græci. Aeginenſes longo pòſt tempore ſuam recuperare urbem,Melios & Sicyonios in propria reſtitutos domicilia,expulſis inde Athenienſibus & oppida reddentibus. Audiens autem Athenienſes,inualeſcente intra urbem fame male habere,ad Piræum nauigat,ubi inductam neceſſitate ciuitatem ad pacem,imperata facere coëgit. Operæprecium eſt Lacedæmonios audire dicẽtes,Lyſandrum ad

C Ephoros hoc pacto ſcripſiſſe: Captæ ſunt Athenæ. Ad quem ſic reſcripſerunt Ephori: Sat eſt ca-
ptas eſſe. Hic ad decorem fictus eſt ſermo; uerax autem ab Ephoris decretum hunc in modum
ſe habet: Primores Lacedæmoniorum decreuere, Piræo & longis murorū turribus eiectis, ubi
ex uniuerſis exieritis urbibus, ueſtram poſſidere terram. Hæc ipſa cum feceritis, pacem habete,
quæ opus ſunt exhibete. Remiſſis exulibus de nauium multitudine quicquid deliberatum fue-
rit facite. Athenienſes Theramene Anconis filio ſenatum habente hanc ab Lacedæmonijs ac-
ceperūt epiſtolam, quo tempore Cleomenem ab iuuene quodam ex factioſis interrogatū fuiſſe
tradunt: Num aduerſus Themiſtoclem & dicere & facere auderet, muros Lacedæmonijs tra-
dere nequicquam reformidans, quos ille inuitis Lacedæmonijs altius ædificauerat? Cui Cleo-
menes, Nihil aduerſum Themiſtoclem, inquit, adoleſcentule facio: nam quos ille muros ad ci-
uitatis ſalutem ædificauit, nos ad ſalutem diruemus. Quod ſi mœnia felices ciuitates efficiūt, in-
feliciſſimā eſſe Spartam neceſſe erat, cum nullis ſepta ſit mœnibus. Itaq; cum Lyſander uniuer-
ſis nauibus duodecim duntaxat exceptis, & muris Athenarum potitus eſſet XVI. Martij, quo
& penes Salaminem nauali certamine Barbarum deuicerant, ſtatim de permutando reipubli-
cæ ſtatu conſilium agitauit. Quam rem cum Athenienſes aſpere & contumacibus ferrent ani-
mis, miſit qui denunciarent, fœdifragam à ſe ciuitatē eſſe deprehenſam. Ipſam enim præteriſſe
dies, quibus diruendi fuerant muri, quos adhuc ſtare cerneret. Alteram igitur in illos denuò la-
tam eſſe ſententiam, ut qui conuenta diſſoluerint. Sunt qui de ciuitate in ſeruitutem redigen-
da re uera ſententiam inter ſocios propoſitam fuiſſe dicant, quo quidem tempore Thebanum
Erianthum autorem extitiſſe, ut urbe diruta agrum pecori paſcendum relinquerent. Poſtmo-
dum coactis ad cōuiuium ducibus, Phocenſis quidam tibicen Electram cantabat Euripidis, cu-
ius initium eſt: Tuas agreſtes Electra petij domos Agamemnonis gnata: ad cuius cantum fra-
ctis cunctorum animis miſerabile uideri facinus eam uaſtare ac delere urbem, cuius immortalis
extet gloria, & quæ tam claros in lucem uiros extulerit. Lyſander igitur Athenienſibus ad om-
nia ſummiſſius inclinantibus, permultas ex urbe, uniuerſas ex caſtris tibicinas accerſit, quibus
iterum modulantibus, muros à fundamētis eruit, & triremes cremauit, ad tibiam coronatis in-
tereaq; ludentibus ſocijs, perinde ac dies illa principium libertatis afferret. Cōfeſtim etiam rei-
D publicæ ſtatum permutans, triginta quidem intra urbem, decem uero in Piræo præfectos inſti-
tuit, præſidium arci & Callibium Lacedæmoniū gubernatorem impoſuit. Hic poſtea cum Au-
tolyco pugili, de quo Xenophontis conditum eſt ſympoſium, ſublato fuſte plagam inflicturus
eſſet, is eleuatis in ſublime cruribus, pronū euertit hominem. Quod cum Lyſander minus mo-
leſte ferret, ipſum inſuper redarguit Callibiū, his adiectis uerbis: Ignorare Callibi uideris, quod
in liberos geris imperium. Paulò deinde pòſt triginta ut Callibij gratiam inirent, Autolycū oc-
ciderunt. Poſtea uero Lyſander in Thraciam enauigans, grandem pecuniam, dona, coronasq;
ſuſcepit, cōpluribus (ut par erat) conferentibus in eum, ut uirum potentiſſimum & quodam-
modo Græciæ dominantem. Ex quibus quæcunq; ſuperuacanea fuerāt, per Gylippum, qui in
Sicilia ductarat exercitum, Lacedæmonem tranſmiſit. Gylippus diſſutis (ut aiunt) ſacculis, non
mediocrem ex ſingulis pecuniam ſubducens, denuò conſuit, ignorans ineſſe unicuiq; literulas
numerum ſignificātes. Spartam itaq; profectus, cum ea quæ ſubduxerat domi ſub tegulis clàm
occultaſſet, ſacculos Ephoris tradidit, ſigilla commonſtrans. At illi cum recluſiſſent, dubitatio-
nem res afferebat, quod argenti numerus cum ſcriptis diſſonare uideretur. Seruus interim Gy-
lippi ueniens factum ſubambigue indicabat, multas ſub tegulis cubare noctuas. Eo nanq; tem-
pore ut plurimum, Athenienſium gratia, noctuæ nummis inſigniebātur. Gylippus igitur poſt
res ab eo præclare ac magnifice geſtas, turpe ac indignum facinus adortus, è Lacedæmone ſpon-
te commigrauit. Quocirca Spartani qui plurimum ſapientia pollebant, eo facto pecuniæ uim
uehementiſſime formidantes (haud enim infimos iam ciues attigerat) Lyſandrum carpentes,
Ephoros obteſtabantur, ut uniuerſum argentū atq; aurum perinde ac peſtes introductas abij-
cerent. Itaq; latam eſſe in ſenatu rogationē (ut Theopompus autor eſt) ferente Sciraphida, uel
(ut Ephorus tradit) Phlogida, aurum atq; argentū intra urbem ſuſcipi non licere, patriæ autem
ritu nūmis utendum. Hi ferrei principio fuerant, ſed igniti aceto cuncti ne in uſus fabriles ac-
commodarentur, ac iunctura molles & ad incidendum prorſus inutiles redderētur, deinde gra-
ue pondus portatuq; difficile magno ex numero atq; mole puſillum ſanè preciū ualens. Apud
prius ſeculum ſic omnino habuiſſe uerisimile eſt, ut nummorū loco ferreis uterentur uirgulis,
Oboli unde dicti. id eſt obeliſcis: pleriq; & æreis, à quibus hoc etiam tempore nummorū aceruum obolos uocari
certum eſt, & obolos ſex unam conficere drachmam, quia tot manus ipſa cōplecteretur. Cæte-
rum con

A nim contradicentibus Lyſandri familiaribus, & ſummo ſtudio contendentibus ut pecuniæ in ciuitate manerent, decretum factum eſt, huius quidem generis nummos in fiſcum referendos eſſe. Quod ſi quis priuatim poſſidere deprehēſus fuiſſet, ei capitis ſupplicium definitum: quaſi Lycurgus nummos quidem, non autem nummorū auaritiam pertimuerit, quam non tantum priuatis interdicta poſſeſſio inhibebat, quantum ciuitati conceſſa ingerebat, quippe ipſo uſu dignitatem æmulationemq́ʒ ſuſcipiente. Haud enim id ut inutile priuatim cōtemnere facile erat, quod publice in precio habere cōſueuerentur: nec ad domeſtica non conducibile arbitrari, quod cōmuniter & probari & amari conſpicerent: quin longe citius à cōmunibus exercitijs ad priuatorum uitas, conſuetudines, moresq́ʒ manant, quàm ſingulorū affectiones, ciuitates rerum turpitudine ac flagitijs impleant. Partes enim cum toto pariter uerſari uerisimilius eſt, quando uergit in peius. At delicta partis ad totum, multa ab ijs qui recte ualent, intenta habent adiumenta. Illi quidem ne pecunia ciuium domos irrūperet, metum, legemq́ʒ uelut cuſtodem adhibuerūt: animos uero ut inconcuſſi & ad argenti cupiditatē infracti manerent, minime conſeruauerūt, iniecto cunctis diuitiarū amore, perinde ac honeſtum quiddam & ampliſſimū foret. Hæc cum alio quodam in genere ſcribēdi uerſaremur, de Lacedæmonijs attigimus. Lyſander æream ſui ſingulorumq́ʒ præfectorū ſtatuam è manubijs poſuit in Delphis, & aurea Caſtoris & Pollucis aſtra, quæ ante res Leuctricas euanuerunt. In theſauro Braſidæ & Acanthiorū triremis ex auro & ebore compoſita duorum cubitorum erat, quam Cyrus ei uictoriæ monumentū miſerat. Alexādrides Delphis ſcriptum reliquit, eo in loco Lyſandri depoſitū eſſe talentum argenti, & minas duas & quinquaginta, præterea ſtateres undenos: qua in re minime cum cæteris concordat hiſtoricis, qui de hominis paupertate confeſſa ſcripſerunt. Ea igitur tempeſtate Lyſander quantum priſcorum nemo Græcorum, potētiſſimus, & elatione & poteſtatis magnitudine uiſus eſt uti. Nam ut Duris tradit, illi primo Græcorum perinde ac deo, per ciuitates & aræ & ſacrificia conſtituta, eiq́ʒ ante omnes pæanes decantati ſunt. Ex quibus unus huius generis initiū habuiſſe memoratur: Almæ Græciæ imperatorem à latiſſima Sparta diuinis celebremus cantibus Io Pæan. Samij ut dicata Iunoni templa Lyſandria uocarētur, ſenatuſconſulto decreuere. Chœrilum poëtam ſuo ſemper adiunctum lateri habuit, ut res quas geſſerat uerſibus exornaret.

B Antilochus mediocria quædam de illo carmina ædiderat, quare delectatus Lyſander muneris gratia pileum impleuit argento. Antimachus autem Colophonius & Niceratus Heracleotes Lyſandria poëmata certatim agebant. E quibus cum Nicerato coronam donaſſet, Antimachus dolore percitus, ſcriptū à ſe carmen aboleuit. Tunc iuuenis adhuc Plato Antimachi poëticum admiratus ingenium, qui ſuperatū ſeſe moleſte ferebat, reuocatū mitigabat, ignaris ignorantiam malum eſſe præfatus, quemadmodum cæcitatem non uidentibus. Ariſtonus citharœdus cum ſexies Pythia uiciſſet, ut Lyſandri gratiam iniret, ei pollicitus eſt, ſeſe cum denuò uictoriam reportaret, Ariſtonū Lyſandri ſeruum præconio declaraturū. Ambitioſus Lyſandri animus primoribus & ſui ordinis hominibus grauis tantum erat. Cum autem elationis pariter ac moleſtiæ plurimū & mores & ambitio per familiares cōtraxiſſent, in eo neq́ʒ honoris, neq́ʒ ſupplicij uulgaris modus inerat. Hoſpitalitatis & amicitiæ præmia proponebantur, urbani ſine interpellatione potentatus, & dominationes indiſcuſſæ. Vna uero explendæ iracundiæ uia erat, inimicum extinguere, cui ne ulla quidem fugiendi licentia præſtabatur. Poſteriori tempore latentes Mileſios in medium produci cupiebat, qui quoniā populi partes pro uirili defenſabant, ueritus ne quo pacto effugerent, neminem uiolaturum iureiurando affirmauit. Hi uero cum fide habita perueniſſent, †factionis ſuæ hominibus iugulandos tradidit, haud octingentis paucιores. Alijs etiam in oppidis innumerabiles plebeiorum cædes fiebant. Iam enim non priuatis ipſius cauſis trucidari uidebātur, ſed pleriſq́ʒ ſimultatibus, & compluribus auaritijs eorum, qui ubiuis gentium erant amicorum morem gerebat, & opem ſimulac operā impendebat. Quocirca Lacedæmonius Eteocles frequentem conſequutus eſt laudem, cum dixit, Bene actum cum Græcia, quod duos minime Lyſandros protulit. Hoc idem (ut autor eſt Theophraſtus) de Alcibiade ab Archiſtrato dictum eſt. Cæterum ibi contumelia, mollities, & cōtumacia moleſtiam maxime pariebat: in Lyſandro autem acerbitas morū grauem pariter ac terribilem potentiā efficiebat. Lacedæmonij cæteris Lyſandrū incuſantibus, nequaquā animū uehementer adhibuerunt. Vt uero Pharnabazus poſt multas eius iniurias uiolentius agrū uexantis Spartam miſiſſet accuſatores, indignabūdi Ephori unum ex amicis & ſocijs ducibus Thoracem, quem priuatum argentū poſſidere deprehenderunt, ſupremo affecere ſupplicio. Lyſandro uero miſſa Scytala ut Spartam aduenires, edixerūt. Scytala talis eſt. Cum Ephori claſſis præfectum, aut impera

† τὰλιγαρχικοῖς.

C torem emittũt,duo teretia ligna & longitudine & craſſitudine diligenter adæquant,adeò ut de raſa uiciſſim cõgruant,è quibus cum alterum ſibi reſeruent,alterum tribuunt diſcedenti. Hæc autem ligna Scytalas appellant. Cum igitur arcanum aliquid & arduum ſignificare cupiunt, chartam inſtar lori prolixam & anguſtam Scytalæ ſuæ circumuoluunt,nullumq́ facientes interuallum undiq́ ſuperficiem charta occupant,quo facto quæcunque uoluerint circunplicata Scytalæ charta deſcribunt.Dempto dehinc codicillo ad imperatorẽ abſq́ ligno ſcripta mittunt: quæ cum is accepit(alioqui lectitari nihil ualet,adeò literis hinc inde diſſipatis,ut nullum prorſus contactum habeant) ſua ſumpta Scytala,codicillum ſic præciſum circunplicat,adeò ut circunductione ſimilem in ſeriem conſtituta uerborum continuatio reperiatur. Codicillus ſicut & lignum Scytala uocatur,ut à menſura menſuratum dici plerunq́ ſolet. Lyſander allata ſibi ad Helleſpontum Scytala perturbatus eſt,præcipue accuſationes Pharnabazi reformidans,ſtudium & accuratam adhibuit operam ut in eius colloquium ueniret,quo mutuas controuerſias ſolueret. Conuenientibus illis Lyſander precibus orabat,ut literas ad magiſtratus daret,perinde ac nullis uiolatus iniurijs & nullas accuſationes afferens: & profectò in Creticum Pharnabazum Cretica ſeſe uti uerſutia uidebatur ignorare. Omnia enim ſeſe facturum eſſe recipiens, aperte quidem pro Lyſandri precibus conſcripſit epiſtolam,aliam uero clanculum conſcriptã ibidem habuit. In imprimendis autem ſigillis literas alternans nihil aſpectu differentes quas occulte ſcripſerat,Lyſandro dedit. Itaq́ Lacedæmoniam perueniens,& ſic in prætorium de more profectus,Pharnabazi literas reddit Ephoris,uehementiſſimã criminum ſuorum partem amotam exiſtimans. Pharnabazus enim magnæ Lacedæmonijs charitati erat,ſupra omnes regios profectò in Spartanos prõptiſſima uſus opera. Poſtea uero quàm Ephori lectam epiſtolam Lyſandro cõmonſtrauerunt,planè intellexit non ſolum Vlyſſem uerſutum eſſe. Tum admodum perturbatus abſceſſit. Paucis pòſt diebus magiſtratus adiẽs,oportere ſe dixit ad Hãmonis templum aſcẽdere ſacrificiorum gratia faciendorũ,quæ ante bella deo uouerat. Sunt qui in ſomnis Hammonẽ illi adſtitiſſe dicant,dum Aphygæorum oppidum obſideret in Thracia. Quapropter perinde ac iubente deo obſidione omiſſa,Aphygæis ut immolarẽt Hammoni præcepit: & ut ſuſcepto in Aphricã itinere deum placaret,ſummo nixus eſt ſtudio. Plurimi tamẽ deum ſibi

D prætextũ duntaxat feciſſe autumabant. Alioqui Ephoros metuens,domeſticũ minime iugum ferens,& alieno parẽre imperio haud ſanè tolerans,errare & aliquandiu luſtrare terras magis appetebat,quemadmodum equus in liberis paſcuis & pratis apertis ad præſepe rurſus & ad ſolitas reductus operas. Quam uero peregrinationis cauſam Ephorus ſcriptis mandauit,paulò poſt explicabo. Vix autem ac difficulter impetrans ut ab Ephoris dimitteretur,enauigauit. In eius peregrinatione cõmuni conſenſu reges effecere,ut eiectis illius amicis res urbanæ populis reſtituerentur. Ciuitates enim per ſodalitia ab eo detentæ prorſus erant,& Græcia ſuæ dominationi erat obnoxia. Quas inter res iterũ concitato tumultu,cum Atheniẽſes aduerſus triginta è Phyla impetu facto uictores eſſent,reuerſus extemplo Lyſander Lacedæmonijs perſuaſit,ut paucis intra ciuitates factioſis auxilium mitterent,populosq́ uaſtarẽt. In primis triginta tyrannis ad belli ſubſidium centũ talenta mittunt,imperatoremq́ Lyſandrum. Reges cum inuidia, tum metu ne denuò Athenas in poteſtatẽ redigeret,ut eorum alter exiret decreuere. Egreſſus igitur eſt Pauſanias,uerbo quidem ut opem tyrãnis contra populum afferret,re autem uera,ut bello finem imponeret,ne per amicos Lyſander Athenarum dominationẽ denuò uendicaret. Hoc itaq́ facile perfecit. Nam conciliatis inter ſe Athenienſibus,& ſeditione ſedata,Lyſandro ambitionem eripuit. Paruo poſtmodum interiecto tempore cum deſciſcerent Athenienſes,culpatus eſt Pauſanias,ut qui populum paucorũ dominatione ueluti freno antea coërcitum liberans,contumelioſe ſuperbeq́ ſæuiendi copiam ei feciſſet. At Lyſandro gloriã,hominis factum adiecit,qui non ad aliorũ gratiam,non ad ſimulatam oſtentationem,ſed ad rei Spartanæ cõmoda ſeuerũ agitaret imperium. Erat quidem audax alloquio,& repugnãtibus terribilis. Cum Argiui de agri finibus ambigerent,ac Lacedæmonijs iuſtiora ſeſe dicere cenſerent,enſe cõmonſtrato, Qui huius,inquit,eſt dominus,optime de agri finibus dixerit. Megarenſis homo quodã in cõuentu orationis confidentia in eum utebatur. Cui Lyſander, Aduena,inquit,tua ciuitatis indiget oratio. Bœotios neq́ amicos planè,neq́ aperte hoſtes interrogabat,rectis'ne,an inclinatis per ipſorũ agrum haſtis incederent. Poſtquam incumbentibus Corinthijs mœnia prætergrediens languidiores ad inuadendum cernit Lacedæmonios,interim lepus foſſam tranſire uiſus eſt, Non pudet uos,ait,eius generis hoſtes pertimeſcere,quorũ mœnibus per ſecordiam lepores indormiunt? Cum ſupremum uitæ diem rex Agis obijſſet,Ageſilao fratre relicto,ſimul &

De Scytala Laconica Gell. lib. 17. cap. 9

A Leotychida filio eius credito, Ageſilai Lyſander amator, ei ſuadebat ut regnũ occuparet, uelut legitimus ab Herculis progenie ortus. Leotychidæ calumniam infigebat, quod ex Alcibiade procreatus eſſet, qui occultos cum Agidis uxore Timæa congreſſus habuiſſet, quo tẽpore profugus Spartæ uerſabatur. Agis autem, ut ferunt, rem diutius animo uerſans, ut quæ nequaquã ex ſe grauida foret, Leotychidam per contemptum habebat, & reliquum tempus eum palam abdicabat. Poſtea uero quàm morbo correptus ad Heream urbem delatus eſt, urgẽte iam morte, tum adoleſcentuli precibus, tum amicorũ ſuaſionibus exoratus, in complurium conſpectu Leotychidam filium ſuum declarauit, obſecrauitq; præſentibus ut ad Lacedæmonios earum rerum teſtimonium afferrent, uita exceſſit. Hi quidem Leotychidæ teſtes affuerunt. At Ageſilao homini ſanè ſplendido & Lyſandri opibus freto, Diopithes uir illuſtris detrimento erat, huius generis oraculum in Ageſilai claudicationem adducens:

Magna licet tactes Sparte, iam mente reuolue,
Ne pedibus ualidam te perdat regia clauda.
Tempore te longo labor inſperatus habebit,
In te letalis bellorum corruet unda.

Multis ad oraculum inclinatis, & ad Leotychidam uerſis, Lyſander Diopithen haud rectè oraculum intelligere dixit: nec ſi quis offenſi pedis Lacedæmonijs imperet, deũ indignari, aut moleſte ferre, uerumenimuero claudum imperiũ fore, ſi ſpurij maleq; progeniti inter Heraclidas regnum teneãt. Hæc loquutus, ut qui potẽtiſſimus eſſet, in ſuam omnes induxit ſententiam, qua rex creatus Ageſilaus. Tum ſtatim Lyſander quo expeditionẽ in Aſiã ſuſciperet, incitabat, ingentem illi ſpem ſubijciens, ſi Perſicũ uaſtaret imperium, uir futurus eſſet ampliſſimus. Datis in Aſiam ad familiares literis, iubebat ut in bello aduerſum barbaros ducem à Lacedæmonijs depoſcerent Ageſilaum: qui obtẽperantes rogaturos Lacedæmonẽ mittunt oratores. At Lyſandri opera non minus regia poteſtate bonũ Ageſilao uidetur extitiſſe. Cæterum ambitioſorum ingenia cum alioqui ad principatus maligna non ſint, non paruũ ex inuidia quam ad pares propter gloriã gerunt, impedimentũ ad res gerẽdas habent. Nam quibus socijs & adiutoribus uti licet, eos æmulos & aduerſarios in uirtute ſibi faciũt. Ageſilaus igitur inter triginta conſiliarios

B Lyſandrũ adduxit, ut eo amicorũ uel præcipuo uel primo uteretur. Poſtquã autem in Aſia conſtitutus, mortales ad eum pro parua familiaritate rara faciebant colloquia, Lyſandrũ autẽ amici cum pro multa illa priſtina conſuetudine colerent, ſuſpecti uero pertimeſcerẽt, & ad fores com meabant, & uadentẽ conſectabantur, quemadmodum hiſtrionibus in tragœdijs frequẽter obuenit, ubi nuncij cuiuſdam, aut ſerui perſonã gerens collaudatur, & priores partes agit: qui autem diadema geſtat & ſceptrum, per crebros etiam clamores non auditur: ſic & conſiliario tota imperij dignitas inerat, cum ipſi regi nomẽ poteſtatis inane relinqueretur. Hæc igitur tam inconcinna honoris auiditas aliquo pacto demulcenda erat, & Lyſander uſq; ad ſecundum poteſtatis gradum remittendus: uirum autem & beneficum & amicum omnino reijcere & per contemptum habere, Ageſilao indignum erat. Primum quidem nullam ei rerum gerendarum occaſionem præbuit: poſtmodum ſi quibus operam ac ſtudium dantem Lyſandrum ſentiſceret, eos rebus omnibus infectis remittebat, & muneris quamuiliſſimi uotorum compotes. Sic eius potentiam tacite diſſoluens & extinguens, ſimul cunctorum ſeſe impotentem Lyſander intellexit, ſuumq; amicis ſtudium obeſſe, ipſe opem tribuere deſijt, ad ſeq; ne accederent neu colerent, obſecrabat: cum rege haberent colloquia, & ijs qui maiorem in præſentia commoditatem afferre pro acceptis honoribus poſſent. Hæc cum audiſſent multi, ſuis pro negocijs moleſti eſſe deſtitere, cæterum non obſequia, non honores omittere, quin ſeu deambularet, ſeu in gymnaſijs uerſaretur, frequentes adire. Quæ res longe magis Ageſilao quàm antea mœrorem incutiebant, & ex honore ſtimulabat inuidia. Quapropter cum militibus multis principatus & rerum gubernandarũ officia tribueret, Lyſandrum diuidundis carnibus præfectum deſignauit. Deinde cõtumelioſius aſpernatus, ad Ionas cõuerſus, Ite, inquit, & meum carnis ſectorẽ colite. Itaq; Lyſander cum Ageſilao ſermones haberi oportere cenſuit. Fit igitur breuis Laconico more diſputatio: Num Ageſilaë bene noſti minores amicos reddere? At ille: Si uelint me maiores effici. Qui uero meas opes amplificauerint, eos in partẽ uocare par eſt. Cui Lyſander: At forſan Ageſilaë, tibi magis dictũ quàm mihi perpetratũ eſt. Te autem oro & externorũ hominum gratia, qui coniectos in nos habent oculos, in eo me imperij tui ordine conſtituas, ubi minus quidem inuiſum, magis autem tibi cõmodum fore cenſueris. Eam ob rem legatus ad Helleſpontũ miſſus eſt: qui tametſi Ageſilao ſuccẽſeret, neceſſaria tamen agere non neglexit. Mithridatem

C Perſen uirum ſtrenuum exercitusꝙ ductantem inimicum Pharnabazi cum ad deſciſcendum
induxiſſet, ad Ageſilaum perduxit. Ad nullum alium belli uſum habitus, progrediente tempo-
re Spartam ignominioſe nauigauit, litem in Ageſilaum fouens, & uniuerſam maiori quàm an-
tea odio perſequens rempublicam. Rebus ad permutationẽ & nouationem comparatis ac in-
ſtructis manũ adijcere inſtituit cunctatione ſublata. Erat autem huiuſcemodi. Heraclidarũ ge-
nus, qui in Peloponneſum reuocati ſe Doriensibus immiſcuerant, ampliſſimũ & illuſtre Spar-
tæ florebat. Haud unicuiꝙ illorum regalis faſtigij erat cõmunicata ſucceſſio. Duabus tantum
è familijs reges deligebantur, quas Euryuontidas appellabãt, & Agidas. Ex reliquis nullus per
generis nobilitatem plus quàm alter in rebus urbanis habebat uirtutis: honores potẽtibus om-
nibus erant propoſiti. Horum cum Lyſander eſſet, ubi ad ingentem rerũ geſtarum gloriã ſubli-
mior factus, & poteſtatem & amicos permultos cõparaſſet, indolebat cum ciuitatẽ ſua opera la-
te propagatam cerneret, regnãtibus alijs gubernari, quos tamen nulla ex parte ſe præſtantiores
eſſe perſpiceret. Decreuit igitur regiam dignitatẽ duabus è familijs traducens, Heraclidis omni-
bus cõmunem reddere. Sunt qui dicũt, non Heraclidis, ſed Spartiatis, ut non Herculis nepoti-
bus, ſed ijs qui per uirtutẽ cenſerentur, id præmium proponeretur, qualis extiterat Hercules,
quem uirtus ad diuinos perduxit honores. Quod ſi hunc in modum regni iudicium fieret, ſpes
erat iniecta, nullum ante ſe delectum iri Spartiatam. Primũ igitur negocium aggreſſus, per ſe ci-
uibus perſuadere paratus erat, orationẽ pro materia meditatus, ei à Cleone Halicarnaſſeo medi-
tatam ac conſcriptam. Deinde rei tam nouæ tamꝙ inuſitatæ magnitudinẽ ante oculos propo-
nens, audaciori indigentẽ auxilio, omnem, ut in tragœdia dici ſolet, in ciues machinã attollens,
Pythicas ſortes & uaticinia compoſuit & adornauit, quaſi nullum ſibi fructum Cleonis allatura
foret eloquẽtia, niſi dei metu & ſuperſtitione prius obſtupefactos ciues occupaſſet, & ſic ad ora-
tionem adduxiſſet. Pythicum, ut Ephorus inquit, corrũpere conatus oraculum, & Dodonæas
puellas Phereclis interceſſione ſuam in ſententiã alliciens, reiectus eſt. Tum ad Hammonis tem-
plum conſcendens, colloquio cum uatibus habito, magnã uim auri obtuliſſe traditur: quod in-
digne ferẽtes illi, quoſdam miſere Spartam, qui Lyſandrũ accuſarent. Eo abſoluto Libyos diſce-
dentes dixiſſe cõmemorant: Nos, ô Spartani, rectius faciemus iudiciũ, cum apud nos Libyam
D habitaturi ueneritis. Vetus erat nanꝙ oraculum, Lacedæmonios Libyæ fore cultores. Vniuer-
ſas autem inſidias, ſiniſtrumꝙ figmentum conſcribamus, quod non à uilibus cœpit exordium,
ſed ut in deſignatione mathematica, multas & ingentes aſſumpſit materias, & ad cõcluſionem
per præmiſſas graues difficileſꝙ progreſſum. In ea ratione uirum hiſtoricũ philoſophumꝙ ſe-
quemur. Mulier quædam in Ponto ex Apolline grauidam ſeſe prædicabat, cui (ut par erat) mul-
ti fidem abrogabant, multiꝙ adhibebant. Cum ea puellum peperiſſet, cõplures nobiles alendo
ſtudium & curam diligenter impertierunt. Puello quadam ex cauſa Sileno impoſitum eſt no-
men. Hoc accepto Lyſander initio, reliqua ſuis texuit artibus, non paucis aut cõtemptis ad eam
fabulam uſus adiutoribus, qui procreationis pueri rumorẽ ſine ulla ſuſpicione ad fidem ac ueri-
ſimilitudinẽ adducerent. Alium quoꝙ ex Delphis ſermonem allatũ Spartam diſiecerunt diſſe-
minaruntꝙ, uetuſtiſſimas quaſdam ſortes in arcanis ſcriptis à ſacerdotibus ſeruari, quas neque
cõprehendere neꝙ legere cuiquam fas eſſet, niſi qui ex Apolline ortus adueniſſet longo poſt
tempore, qui obſeruãtibus indubitabile ſignum præſtaret, eas capeſſeret tabellas quibus inſcri-
ptæ ſortes erant. His ex compoſito comparatis Silenus cum aduentaſſet, ſortes ut Apollinis fi-
lius petijt: ſacerdotes qui rei operam conferebant, ſingula diligenter indagare, & de origine ac-
curatius ſciſcitari. Poſtremo fidem adhibẽtes, Sileno uti Apollinis filio ſcripta cõmonſtrare, qui
præſentibus multis lectitauit cum alia complura uaticinia, tum idipſum de regno cuius gratia
figmentum erat inſtitutum, præſtare, ac fructuoſius eſſe Spartanis, ſi ex optimatibus reges deli-
gerent. Cum iam Silenus adoleuiſſet, & ad rem gerendam accederet, ecce Lyſander ab actio-
ne fabulæ corruit, minorum ignauia, & unius puſillanimitate ac trepidatione complicis, ut pri-
mum ſubeundum erat opus. Nihil tamen uiuẽte Lyſandro deprehenſum eſt, ſed poſt eius mor-
tem. Antè enim quàm Ageſilaus rediret ex Aſia functus eſt uita in Bœotiũ incidens bellum,
uel illud potius in Græciam importans. Nam utroque diuulgatur modo, & culpam nonnulli
Lyſandro, quidam Thebanis attribuunt, alij communem faciunt, Thebanis crimini dantes ſa-
crorum diſſipationem. In Aulide Androclides quoꝙ & Amphiteus regia corrupti pecunia bel-
lo Græciæ Lacedæmonios implicarãt: unde facto in Phocenſes impetu, eorum agrũ populaue-
rant. Lyſander indignanter ferre dicit, quod ſoli Thebani ex bello decimam uendicarent, reli-
quis ſocijs tacite ferentibus, & Spartam miſſas ab Lyſandro pecunias iniquo animo tuliſſent.
Orta

A Orta præſertim indignatio, quod Athenienſibus datum eſt ex triginta tyrãnis libertatis initiũ: quos cum Lyſander conſtituiſſet, Lacedæmonij terrorem eis & potentiam addiderũt, facto decreto, ut quiſquis ex Athenis fuga ſeſe ſubduceret, undique duceretur in uincula: quod ſi quis obſtaret ducenti, eum hoſtis loco haberi. Thebani contraria ijs faciunt decreta, cõuenientia ſanè atq; germana rebus ab Hercule & Libero patre geſtis, omnia tecta omnesq; Bœotiæ urbes Athenienſibus pro neceſſitate patentes eſſe. Si quis fugitiuo dum traheretur auxilium non attuliſſet, condemnationis nomine talentum ſolueret. Si quis aduerſus tyrãnos per agrum Bœotium Athenas arma deferret, Thebanos obaudire ac diſſimulare. Quibus in decretis adeò humanis uereq; græcis facta ſcriptis haud reſponderunt: nanque Thraſybulus reliquiq; conſpirationis ſocij Phylan occupãtes, è Thebis primum fecerunt impetum, Thebanis arma, pecunias, latendiq; & inchoandi facultatẽ parantibus. Has in Thebanos cauſas Lyſander accipiens (iam enim moroſus, & atra bile per ſenectutẽ inualeſcente iracundus) Ephoros incitabat, & ad mittendum in eos præſidium perſuadebat. Accepto igitur imperio, eduxit exercitum. Poſteriori deinde tempore Pauſaniam regem cum copijs emiſit, qui circunducto per Cithæronem exercitu, agrum Bœotium irrupturus erat. Lyſander per Phocenſes cum magna militũ manu uenit obuius. Orchomeniorum oppidum ultro cedens accepit. Inde progreſſus Lebadiam diripuit. Datis poſtmodum ad Pauſaniam literis, ut ſe cum illo ex Platæis ad Haliartum coniungeret (ipſe enim cum ſolis ortu ad Haliartiorum mœnia ſtationem habiturus erat) literæ ad Thebanos referuntur, tabellario in quoſdam ſpeculatores incidente. Cum Athenienſes auxilium attuliſſent, urbe illorum præſidio credita, Thebani cum prima quies mortalibus incipit, egreſſi, paulò poſt Lyſandrum præueniunt, Haliartum cum parte copiarum ingreſſi. At ille exercitum ſiſtens quodam in tumulo, Pauſaniam præſtolari decreuit. Mox progrediente die, moræ prorſus & quietis impatiens, acceptis armis, & ſocijs adhortatis, recto curſu phalangem ducit ad muros. Thebani qui foris permanſerãt, læuorſum urbem habentes, in nouiſſimos pergunt hoſtes, ſub fontem quem Ciſluſam appellant indigenæ, ubi nutrices infantem in lucẽ æditum abluiſſe Bacchũ in fabulis traditur. Nam & colore uini ſplendet, aſpectuq; tranſlucidus & potu dulciſſimus eſt. Nec procul hinc Cretenſes pullulant †ſtyraces, quæ Haliartij ea Rhadaman- †ϛύραξ, σλφίδρος, θυμίαμα.
B thum incoluiſſe loca faciunt indicia, eiuſq; ſepulchrum commonſtrant, quod Alea uocãt. Extat iuxtà & Alcmenæ monumentum, quam ibi humatam eſſe memorant. Poſt enim Amphytrionis interitum Rhadamantho nupſerat. Thebani qui intra oppidum erant, ſtructa cum Haliartijs acie, quietem aliquantiſper agebant. Vbi uero Lyſandrum unà cum primoribus mœnibus propinquantem aſpiciunt, reſeratis derepente foribus irruunt, ipſumq; cum augure paucisq; alijs obtruncant. Plurimi nanque ad phalangem ſeſe fuga recipiunt, non remittentibus inde Thebanis, quin urgentibus undique, uniuerſi in tumulos terga fugæ uertunt. Mille ex eis cecidere: deſiderati ſunt & Thebanorum treceni, qui cum hoſtibus ad aſpera & munita loca permiſti cõtenderant. His dabatur crimini, quod Laconicam fouerent factionem. A quo cum omni ſe ſtudio diſſoluere & ciuibus purgare concupiſcerent, nulli parcẽtes diſcrimini inter inſectandum mortem oppetiere. Pauſaniæ è Platæis Theſpias commeanti caſus in itinere nunciatur, qui ſtructa acie petit Haliartum. Venit & Thraſybulus è Thebis Athenienſes ſecum ducens. Conſilium de repetendis per inducias mortuis agitante Pauſania, Spartiatæ natu grandiores inter ſe grauiter & indigne ferebant, & regem adeuntes teſtati ſunt, minime per inducias repetendum eſſe Lyſandrũ: at per arma, pro cadauere ſuſcepto certamine ac uictoria comparata, ſic uirum ſepulturæ mandandum: quod ſi ſuperati fuerint, pulchrum & honeſtum fuerit eo in loco ſuo cum imperatore pariter occumbere. Hæc orantibus ſenioribus, Pauſanias arduum opus eſſe cernens, uictores nuper ſuperare Thebanos, ſub muros etiam Lyſandri corpus collapſum, adeò ut corporis recuperatio abſque inducijs uel uictori difficilis redderetur, miſſo præcone & inducijs confectis, reduxit exercitum. Qui Lyſandrum deferebant, ut primum Bœotiæ confinia præterire, in amicorum ſociorumq; agro Panopæorum condiderunt, ubi ex Delphis Chæroniam euntibus ſecus uiam monumentum eſt. Eo in loco cum exercitus ſtatiua haberet, quidam Phocenſis alteri qui prælio non interfuerat certamen expoſuiſſe dicitur. Cum Lyſander Opliten traieciſſet, hoſtes impreſſionem fecere. Admiratus Spartanus Lyſandro familiaris, rogat quemnam Opliten eſſe diceret: id enim ignotum ſibi nomen eſſe. Vbi primi noſtrorum ab hoſte cæſi ſunt prope urbem fluentũ eſt, quod Opliten appellant. Id cum Spartanus audiſſet, obortis lachrymis, Quàm ineuitabile homini fatum eſt, dixit. Erat Lyſandro datum oraculum, hunc ſe in modum habens;

C Opliten iubeo te deuitare ſonantem,
Terrigenam qui ponè ſubit cum fraude dracona.

Quidam Opliten non prope Haliartum fluere aſſerunt, ſed prope Coroniam torrentem eſſe,
qui in Phliarum fluuiũ penes oppidum infertur, quem cum ueteres ὁπλίαν, ætatis noſtræ homi-
nes Iſomantũ nuncupant. Qui uero Lyſandrũ interemit, Haliartius erat Neochorus nomine:
inſigne clypei draconẽ habuit, hoc ut allequi cõiectura licet, portẽdit oraculum. Bello quoq; Pe
lopõneſiaco Thebanis in æde Iſmenia ſortẽ datam memoriæ proditur, quæ ſimul & Deliacã pu
gnam prædiceret, & hanc ipſam Haliartiã anno trigeſimo poſteriorẽ. Ea huius generis ſors eſt:

Qui inſidiare lupi catulis uitato Supremam,
Et collem Orchalidem, hunc uulpes non deſerit unquam.

Proximum Delio lucum Supremam appellauit. ubi Bœotia Atticæ confinis eſt. Orchalidem
uero collem quem nunc Vulpecum uocant, ad Heliconem in Haliarti partibus ſitum. Cæte-
rum hoc mortis genere abſumpto Lyſandro, Spartiatæ adeò grauiter tulere, ut reum capitis re-
gem iudicauerint. Cuius rei iudicium minime ſubire decernens, in Tegeam fugiens ſeſe rece-
pit, ubi ſupplex in Mineruæ templo uitam duxit. Defuncto Lyſandro, ipſius detecta pauper-
tas clariorem effecit principatum, quippe qui tantis ex pecunijs, tanta ex potentia, tanta ex ciui
tatum ingẽtisq; adeò imperij procuratione, ne puſillum quidem in argenti ratione domũ ſuam
illuſtrarit, ut autor eſt Theopompus: cui laudanti magis quàm carpenti fides uidetur adhiben-
da: ſiquidem uituperare quàm laudare iucundius. Poſteriori tempore, quemadmodum tradit
Ephorus, cum Lacedæmone diſceptatio inter ſocios agitaretur, & proinde inſpiciundæ forent
literæ, quas apud ſe Lyſander habebat, eius domum profectus Ageſilaus, codicem inuenit, in
quo illa de reipublicæ ſtatu conſcripta erat oratio: Ab Eurytiontidarum & Agidarum manibus
auulſo regno, in mediũ ponendam, & optimatibus faciendam delectionem. properans oratio-
nem ad ciues efferebat, ut Lyſandrum oſtenderet qualis ciuis fuiſſet. At uir prudens Lacrati-
das per id tempus Ephoriæ princeps, Ageſilaum non oportere ait Lyſandrũ effodere, ſed ora-
tionem ſecum infodere, quæ tanta eſſet ſuadendi arte & aſtutia compilata. Reliquos tamen ho
nores Lyſandro tametſi uita functo reddidere: & filiarum ſponſos condemnarunt, qui eas poſt
D Lyſandri obitum, cum inops eſſet inuentus, repudiauerunt, quod illum cum diuitẽ exiſtimaſ-
ſent, coluiſſent, iuſtum uero & bonũ uirum & pauperem cognoſcentes deſeruerint. Erat enim
Spartæ & cœlibi, & tardiori marito, & malo marito indicta pœna, cui eos præſertim ſubigebãt,
qui pro bonis & propinquis locupletum affinitates quæritabant. Hæc quidem de Lyſandro
hunc ſe in modum habentia ſumus proſequuti.

SYLLAE VITA

GVARINO VERONENSI INTERPRETE.

LVCIVS uero Cornelius Sylla patritia procreatus eſt familia, ex cuius ma-
ioribus Rufinus conſularem geſſit dignitatem. Huic tamẽ longe maiorem
ex ignominia, quàm ex honore nobilitatem affuiſſe perhibent: etenim ſu-
pra libras argenti concaui decem poſſediſſe, idq; prohibente lege, deprehen
ſus, è ſenatu eiectus eſt. Poſteriores inde humili diutius in fortuna perman-
ſerũt. Ille etiam Sylla haud amplo ſanè in patrimonio educatus, ab adoleſcen
tia penes alios habitans non grandem pro domicilio mercedem ſoluebat, ſi-
cut poſteriori tempore cum indigne ſequũdam adeptus fortunam putaretur, ei obiectum eſt.
Glorianti ſiquidem, & Aphricanam poſt uictoriam militiamq; magnificis utenti uerbis, qui-
dam ex honeſtiori ordine dixiſſe fertur: Quonã modo uir bonus eſſe potes, qui cum nihil à pa-
tre tibi relictum ſit, tot ac tanta poſſideas? Nam cum rectus ille ac nitidus uiuendi mos haud
amplius permaneret, iamq; deliciarum & luxurioſi apparatus æmulatione ſuſcepta, è maiorũ
curriculo deflexiſſet, par tamen cõuicium ponebatur, & ſuorum facultates amittere, & pater-
nam minime paupertatẽ conſeruare. Potitus poſtea rerũ Sylla cum multos occideret, & liber-
tini generis homo quendam ex proſcriptis occultare diceretur, & proinde è ſaxo præcipitãdus
eſſet, obiecit Syllæ, quod unà ſimul in domo diutius uitam agitaſſent, cum interim ipſe quidem
pro ſuperiore habitaculo duo millia nummûm, ille autẽ pro inferiore tria millia mercedẽ affer-
ret. Itaq; inter utriuſq; fortunam mille nummos interfuiſſe, qui drachmas Atticas ducentas &
quinquaginta ualebãt. Hæc quidem de antiqua Syllæ fortuna memoriæ produntur. Eius autem
corporis

A corpóris ſpeciem aliam ſtatuæ ipſæ declarant: glaucos oculos cum uehemẽter acerbi ac ſæui eſſent, color in facie terribiliores reddebat aſpectu. Rubor enim ſparſim immiſtus albedini efflorebat, quam quidem ad rem & coloris nomen inditum fuiſſe dicunt. Quidam etiam ex dicacibus Syllam Athenis mordens, Sylla, inquit, morum eſt farinis inſperſum. Huius generis de homine indicijs uti nequaquam abſurdum eſt, quem adeò in exercẽdis ſalibus natura ſtudioſum extitiſſe ferunt, ut ab ineunte ætate plurima cum ignominia ſodalitia cum mimis atq; ridiculis petulanter habuerit. Poſtea uero quàm in rerum omnium dominatu conſtitutus eſt, è ſcæna ſpectaculiſq; impudentiſſimos cogens, inter potandum quotidianis dicacitatibus certabat. Quæ cum ab eo grandiori ætate patrari, & dominantis inſuper dignitati probrum ac dedecus afferre uiderentur, complura negligenter omittebat, quæ ſtudio indigebant ac diligentia. Cœnanti ſiquidem Syllæ nullus circa ſeria uſus erat. Verum cum alio tempore impiger & eximia ſeueritate eſſet, ut primum in ſodalitia & compotationes abierat, uno impetu mutationem capeſſebat, ut mimis & ſaltatoribus manſuetus ad omnem familiaritatẽ pronum ſe obnoxiumq; ſubijceret. Huius tam ſolutis moribus animi ad amores leuitas, & ad illecebras præcipitiũ; à quibus ne prouectioribus quidem annis ſeſe reuocauit, occaſionem præbuere. Metrobium ſcænicum à iuuenilibus annis magno amore cõplexus, longius prouectus eſt, eo in dies ſecum floreſcente morbo. Nam cum initio publicam quidem, cæterum locupletem mulierem quam Nicopolin appellabant, deperiret, à qua deinde conſuetudine & formæ gratia mirifice amatus erat, ab ea cum uita excederet, hæres eſt relictus. Nouercæ quoque hæreditatem ſortitus eſt, quæ illum perinde ac filium diligebat, quibus ex rebus iam mediocres ad eum opes peruenerãt. Quæſtor deinde Mario primum gerenti conſulatum deſignatus, cum eo ad bellum Iugurthinum nauigauit in Aphricam. Profectus igitur ad exercitum cum alias ad res ſpectatum ſe præbuit, tum uero bona uſus occaſione, Bocchum regem Numidarum intima ſibi deuinxit amicitia. Ipſius nanq; legatos cum à Numidis latronibus euaſiſſent, ſingulari comitate excipiens, ornatos muneribus tutiſſimo etiam adiuncto comitatu remiſit. Fortè Boccho Iugurtha gener & inuiſus & formidoloſus erat. Quo per id tẽpus profligato & ad ſe confugiẽte, Syllam acciuit. Ab illo enim quàm à ſe, Iugurtham & cõprehendi & tradi malebat. Ea re Mario cõmunicata, paruam militũ
B manum aſſumens magnũ diſcrimen adijt. Nanq; homini barbaro & aduerſus neceſſarios infideliſſimo, de altero capiẽdo fidem adhibens, eius manibus ſeſe cõmiſit. Bocchus tamen accepta ab utroq; poteſtate, cum de frangenda in alterum fide in neceſſitate ſe cõſtituiſſet, poſt multos mentis æſtus, prioris proditionis ſentẽtiam cõprobauit, & Iugurtham Syllæ tradidit. Eo de negocio Marius quidem triumphum egit: cæterũ tam præclari facinoris gloria quæ propter inuidiam Marij Syllæ adſcribebatur, tacitum Mario mœrorem importabat. Sylla enim ipſe natura iactabundus, & ex humili ac ignota uita, per ora ciuium tum primum uolitare incipiens, guſtata honoris dulcedine, ad id ſtudium & auiditatem progreſſus eſt, ut in annulo inſculptam eius rei geſtæ circunferret imaginẽ, eoq; continuè uteretur. Erat autem ſculptura, Bocchus qui Iugurtham traderet, Sylla qui ſuſciperet. Hæc Mario triſtitiam afferebant. Syllæ autem minorem quàm ſuam eſſe inuidiam exiſtimans, illo ad rem militarẽ uſus eſt plurimum. Siquidem conſul ſecundum creatus Syllam legatũ habuit. Tertium uero conſul, militum tribunum, ipſius opera multa utilia ædens facinora. Legatus enim Tectoſagorum ducem Copillum cepit. Tribunus militum Marſos populoſiſſimã ſanè gentem ad Romani pop. amicitiã ſocietatemq; perduxit. Marium poſtea ſibi infeſtum, necdum ullas rerum gerendarum occaſiones libenter omittentem, quin ad augendam fortunam incumbentem ſentiens, Catulo Marij collegæ ſe dedit, uiro quidem bono, uerum ad certandum hebetiori, à quo maximas ad res atq; primarias fidem conſequutus, ad potentiam pariter & gloriam proceſſit. Is magnam incolentium Alpes barbarorum partem debellauit. Ingruente deinde commeatus inopia, Sylla curam ſuſcipiens tantam effecit copiam, ut Catuli milites & maxima in abundantia agitarent, & inſuper Marianis exhiberent. Qua in re Marium uehementi dolore affectum fuiſſe dicitur. Hæc igitur inimicitia breuem adeò iuuenilemq; prius materiam exordiumq; capeſſens, mox per ciuilem cruorem inexpiabileſq; ſeditiones degraſſata, ad tyrannidem uſque, ac rerum omnium confuſionem progreſſa eſt. Quod Euripidem ſapientem hominem & ciuilium morborum peritiſſimum, demonſtraſſe ferunt, qui honoris certamen & ſtudium, quaſi numen aliquod utentibus peſſimum atque pernicioſiſſimum, deuitandum eſſe præcepit. Sylla gloriam ex re bellica ad ciuilia negocia iam ſibi ſatis eſſe exiſtimans, cum militaria poſt facinora ſtatim popularibus rebus ſeſe tradidiſſet, præturam urbanam petere cœpit, quam aſſequi non licuit. Cuius ipſe rei

C culpam in plebem reiecit. Plebem enim, inquit, cum ſuam in Bocchum amicitiam animaduer-
tiſſe, uenationes ſplendidas & aduectarũ ex Aphrica belluarum dimicationes expectaſſe, ſi an-
te præturã ædilitatem adipiſceretur: itaq; alios prætores deſignaſſe, ut ædilitatẽ coactus ipſe ex-
erceret. Cæterũ Sylla ueram repulſæ cauſam minime confiteri uidetur, quod & re ipſa compro
batur. Anno enim pòſt, tum colenda plebe, tum largitionibus animos adducens populi, prætu
ram adeptus eſt. Eo igitur præturã gerente, cum indignabundus Cæſari ſua ſe in illum poteſta
te uſurũ eſſe dictitaret, ridens Cæſar, Recte, inquit, tuum putas eſſe magiſtratũ, quem tuis ha-
bes pecunijs comparatũ. Poſt eam præturã in Cappadociã cum exercitu mittitur, ſpe quidem
ut Ariobarzanem reduceret in regnũ, re autem uera Mithridatem reprimeret, qui non mino-
rem quàm antea poſſidebat potentiã, ac regnum cõplectebatur. Nõ magnas itaq; ſecum addu-
cens copias, cæterũ prompta ſociorũ uſus opera, multis in Cappadoces, plurimis in Armenios
auxilium ferentes æditis ſtragibus, Gordium eiecit, Ariobarzanem regem declarauit. Syllæ ad
Euphratem morã trahenti, regis Parthorum Aeſacij legatus Orobazus in colloquium uenit,
cum nullum antea Romani & Parthi cõmercium habuiſſent. Hoc etiã ingentis fortunæ Syllæ
factum uidetur, quod Parthi amicitiã ſocietatemq; petentes, ad illum potiſſimũ Romanorum
principem cõgreſſum habuerũt. Tres eo tempore ſellas propoſitas ferũt, unam Ariobarzani,
alterã Orobazo, tertiam Syllæ, unde amborũ medius reſidens ius diceret, quam ob cauſam po-
ſtea rex Parthorũ necauit Orobazum. Syllam nonnulli tanquã barbaros ludibrio per delicias
habentem, probare: alij difficilem & intẽpeſtiui honoris ambitioſum increpare. Memoriæ pro-
ditum eſt, uirum quendam genere Chalcidenſem ex ijs qui cum Orobazo deſcenderant, Syl-
læ uultum ſæpius contemplatum, & ad corporis atq; animi motus haud incurioſe incumben-
tem, quin ad artis materiam hominis ingenium attentius conſiderantem, dixiſſe: Neceſſe eſt
hunc maximum fieri uirum. Miror etiam nunc, inquit, quomodo ne cunctorũ primus ſit, tan-
diu patiatur. Redeuntem inde Syllam Cenſorinus repetundarum poſtulauit, quod ex amico-
rum ſociorumq; regno magnam contra legem pecuniæ uim compilaſſet. Nec tamen contrà in
iudicio ſtetit, ſed ab accuſatione deſtitit. Excandeſcebat interim Mariana ſeditio, nouam quan-
dam ex congeſtis à Boccho honoribus nacta materiam. Is ut populum Romanum delinimen
D tis coleret, ſimul & Syllæ gratiam aucupatus, triumphales in Capitolio poſuit imagines, au-
reusq; inerat Iugurtha ab eo Syllæ traditus. Ea re grauiter inſtigatus Marius, cum ſtatuas de-
trahere niteretur, ac reliqui Syllæ ſubuenirent, incenſa quantum antea nunquam amborũ ſtu-
Sociale bellum. dijs ciuitate, ecce ſociale bellum dudum gliſcens aduerſus urbem exarſit. Quo quidem in tu-
multu maximo uarioq; & plurima Romanis mala grauiſſimaq; pericula importante, Marius
grande nihil oſtentare ualens, argumento fuit, uirtutem bellicam uigore pariter ac uiribus in-
digere. At Sylla complurima celeberrima ædens facinora, imperatoris gloriam reportauit, ma
gni quidem penes ciues, maximi autem penes amicos, feliciſſimi uero penes hoſtem. Quibus
in rebus illud Timothei Cononis filij nequaquam paſſus eſt. Nam cum inimici præclara ipſius
facta fortunæ adſcriberent, & in tabulis dormiente illo, fortunã urbibus retia circunponentem
pingerent, ille acrius irritari, & fingentibus grauiter ſuccenſere, quaſi rerum ab ſe geſtarũ glo-
ria priuaretur. Aliquando autem ab expeditione re bene geſta remeans, ad populum conuer-
ſus, Viri Athenienſes, inquit, huius rei bellicæ nullam ſibi partem fortuna uendicat. Ipſam dein
de fortunam aduerſus ambitioſum adeò Timotheum iuueniliter irritatam ferũt, ut nullum de-
inceps inſigne facinus ab eo patratum fuiſſe conſtet, ſed iniquis belligerãtem prorſus auſpicijs,
& populo ſemper aduerſatum, ex ipſa demum patria eiectum profugiſſe. Sylla uero non mo-
do eius generis felicitatem, ac fortunæ fauorẽ libenter admiſit, uerumetiam in maius extollens,
& bona in ſe fortunæ diuinitus data magis ac magis illuſtrabat, ſiue per iactantiam id faceret,
ſiue de his ita ſentiret. Etenim ſuis in cõmentarijs ſcriptum reliquit, cum conſultaſſet, quæ con-
tra animi ſui ſententiam pro tempore audacius aggredienda eſſent, ſequundiora ſibi eueniſſe.
Rurſus cum ſeſe ad fortunam quàm ad bellum melius à natura inſtitutum eſſe dicit, plus fortu-
næ uidetur quàm uirtuti tribuiſſe, & omnino ſeipſum in fortunæ poteſtate poſuiſſe: quippe
qui concordiæ, quam cum Metello ſocero & eiuſdem ordinis uiro habuit, cauſam diuinæ cui-
dam fortunæ attribuit: magnæ enim ſibi moleſtiæ futurum illuſtrem hominem, qui in commu
nicando principatu tantam benignitatem exercuit. Lucullum etiam in commentarijs quos
ad illum inſcripſit, commonefacit, nihil tam ſtabile ducere, quàm quod noctu ſibi numen im-
peraret. Cum ad bellum ſociale magnis cum copijs mitteretur, circa Lauernam uaſtum terræ
hiatum extitiſſe ſcribit, è quo lucidum emerſiſſe ignem, magnamq; in cœlo flammã perſtitiſſe.
Conſultos

A Conſultos uates dixiſſe,quod uir bonus ſingularis aſpectu,ac præſtantiſſimus principatũ geſſerit,præſentes tumultus ſedaturus ſit.Hunc ipſum ſe Sylla fuiſſe edicit:non uulgari enim aſpectu eſſe,flauo colore comæ,uirtuti ſe non eſſe dedecori,ſibi teſtimonio eſſe tot ingentia facta. Hæc quidem de diuinitate. Reliquis in moribus tanta inæqualitas,ut ſecum diſcrepare uideatur:rapere multa, largiri plura,honorare indignos,uiolenter agere,colere quorum indigeret opera,ludibrio habere ſupplices,adeò ut neſcias utrum contemptoris,an aſſentatoris habuerit ingenium. In puniendo quanta fuerit diuerſitas,hinc iudicaueris:nonnullos leuibus quidem ex cauſis torſit:rurſus maximas iniurias æquo tulit animo:inexpiabiles ob cauſas reconciliatus eſt facile:minimis ex noxijs & abiectis,cædes bonorumq́ publicationes fecit.Sylla itaque cum ingenita ferueret iracundia,durum & ultionis auidum ſe præbere. Vbi uero per rationem abijceretur acerbitas,ad utile ferri. Cum eius milites in hoc ipſo bello ſociali Albinum uirum prætorium legatum ſaxis & fuſtibus mactaſſent,tantam iniuriam impunem præterijt. Gloriabundus etiam diuulgabat,ſe illis alacrioribus ad pugnas uſurum,peccatum per fortitudinis opera emendaturis. Accuſatoresq́ nihili faciebat.Nam cum Marium deleſſe,& ſociali bello finem impoſuiſſe cenſeret,ut aduerſus Mithridatem imperator crearetur,exercitum delinimentis alliciebat. Profectus in urbem,conſul cum Q.Põpeio deſignatur,& iam quinquagenarius erat. Tunc & celebratiſſimum fecit connubium,Cæcilia Metelli pontificis maximi filia in uxorem accepta.Qua in re cum plebei multa decantarent,multi primores indolebant,eum tali muliere cenſentes indignum,quem conſulatu dignum cenſuerant,ut Titus inquit. Non modo autem hanc duxit uxorem,ſed priorem Iliam,cum adhuc pubeſceret,quæ & illi filiolam enixa eſt. Poſt illam Aeliam. Tertiam Cæliam,quam ut ſterilem ſummo cum honore,donis adiectis repudiauit.Paucis pòſt diebus ducta Metella,haud rectè Cæliam improbaſſe uiſus eſt. Metellam quidem aſſidue tantopere coluit,ut cum populus de reducendis Marianis exulibus ſtuderet, Sylla uero pernegaret,Metella rogantibus illis opem attulerit. Sylla quoque captis Athenis acerbius ſæuiſſe creditus eſt,quod de muro ſalibus & conuicijs Metellam fuiſſent inſectati. Sed hæc poſterius. Tum ad futura parui conſulatum exiſtimans,ad Mithridaticum bellum mente & cogitatione deflagrabat.Contrà Marius ob gloriæ ſtudium & honoris inſaniam in affectiones minime ſeneſcentes inſurgebat,uir & corpore grauis,& proximis per ſenium militijs iam defatigatus,tam longinquis & trãſmarinis inhians bellis. Cumq́ Sylla ad reliqua negocia iam properaret in caſtra,Marius domi perſtans perniciosiſſimam illam ſeditionem fabricauit,tantis cauſam cladibus,quantis Romanam ciuitatem uniuerſi nequaquam hoſtes afflixerãt,ſicut & diuinis præmonſtratum eſt ſignis. Haſtæ quibus uexilla geſtantur,per ſe ignem emiſerunt,qui ægre reſtinctus eſt.Tres corui pullos in uiam productos deuorarunt,eorumq́ reliquias intra nidum retulerunt. Mures ſuſpenſum in templo aurum corroſerant,è quibus æditui quandam caſſe fœminam ceperunt. Ea ibidem quinq́ enixa muſculos,tres abſumpſit.Quod autem maximum fuit,ex aëre ſereno & omni prorſus carenti nebula,tubarum ſonus increpuit,acutas & lugubres intendens uoces,adeò ut cuncti præ magnitudine timoris uecordes comprimerẽtur. Thuſci uates alterius generis permutationem,& transferendum ordinem portendi commonſtrabant. Octo enim cuncta eſſe genera moribus & uitæ inſtitutis inuicem differẽtia. Vnicuique temporis definitum eſſe numerum à deo,anni magni ambitu perfectum,qui cum finem habuerit,inſtante iam altero,admirandum è terra uel cœlo moueri ſignum,adeò ut curioſis earum rerum peritis eueſtigio declaretur,ut homines alijs moribus,& uitæ rationibus uſuri in lucem iam producti ſint,qui dijs aut maiori aut minori quàm ſuperiores curæ ſunt.Cætera in ipſa generum permutatione magnas innouationes capeſſere,diuinationemq́ magnis interdum honoribus excreſcere,& ipſis nuncupationibus aſſequi,cum plura & manifeſta ſigna à deo ipſo præmittantur. In altero rurſus genere humilem ſtatum eſſe rudemq́ ut plurimum,& qui per incerta & obſcura quædam inſtrumenta res futuras attingat.Hæc quidem à Thuſcis qui ratione ac ſapientia reliquis anteibant,diſſerebãtur. Sedente ſenatu in templo Bellonæ,& ſuper hiſce rebus operam uatibus dante,paſſer inſpectãtibus cunctis inuolauit,ore cicadam gerens, cuius eiectam partem reliquit,partem etiam tenens abſceſſit. Hinc augures ſeditionem,agreſtium aduerſus urbanam & forenſem turbam dimicationem coniectabant. Hanc enim ſicut cicadam uocalem canoramq́ eſſe,ruſticam uero ex aruis. Marius itaque tribunum plebis Sulpitium aſſumit,hominem nulli flagitioſiſſimo ſecundum. Ne requiras quonam modo altero improbior fuerit,cum ſeipſo fuerit ſceleratior,crudeliſſimus,& nimia incitatus audacia pariter & auaritia,quocunque turpitudo & mala cuncta uocaſſent,nihil penſi habere,nihil cogitare,

Ingeniũ uarij.

B

Prodigia quæ bellum ſociale præceſſerunt.

Sulpitius tribunus pleb. homo ſceleratus.

C Romanam rempub. libertis & inquilinis in propatulo uenundare, precia poſitis in foro menſis dinumerare. Tria hominum millia gladios tenentium nutrire, equitum iuniorum manum ad omnia promptiſſimorum, ad corporis ſui cuſtodiam habere. Hos Antiſenatum appellabat. Is lege promulgata, ne quis ordinis ſenatorij ultra duo millia drachmarum æs alienum conflare poſſet, cum uita exceſſit, trecētas myriadas debiti nomine reliquit. Hic à Mario dimiſſus in plebem cum omnia ui & ferro inſtituiſſet, cum alias leges flagitioſas ſcripſit, tum illam, quæ bello aduerſus Mithridatem gerēdo imperatorem Marium præficiebat. Quare indicto à conſulibus iuſtitio, concionem habentibus illis in æde Caſtoris, Sulpitius turbam inferens, & aliorum cum plurium ſtragem ædidit, & Pompeij conſulis filium adoleſcētulum medio in foro confodit. Ipſe uero Pompeius fugam capeſſens ſeſe abdidit. Sylla in Marij domum pertractus, iuſtitium ſoluere coactus eſt. Pōpeio deinde prætore creato, Sulpitius conſulatū quidem Syllæ minime abſtulit, cæterum exercitum in Mithridatem deſtinatum Mario attribuit. Itaq; tribunos Nolam confeſtim emittit, qui acceptum exercitum deducant ad Marium. Præueniens autem Sylla militibus acta renunciat: quod ut accepere, uenientes tribunos iactis lapidibus obruerunt. Marius intra urbem Syllæ amicos interficit, bona diripit: fugas inde cerneres ac tranſmigrationes ex urbe in caſtra, ex caſtris in urbem. Senatus non ſuis, ſed Marij atq; Sulpitij trahebatur edictis. Audiens Syllam ad urbem aduentare, duos prætores Brutum & Seruilium miſit, qui Syllam reuocarent: quibus aſperiora Syllæ facientibus uerba, milites ad eos mactandos incitati, & effractis faſcibus, paludamentis exuerunt, & multas per contumelias uexatos remiſerunt. Hinc mœror ingens aderat, cum prætorijs ſpoliati inſignibus cernerentur, intolerandam iam immedicabilemq; diſcordiam renūciantes. Marius igitur apparatum agebat. Sylla uero ſex plenos ducens ordines à Nola, cum collega caſtra mouebat: qui cum milites ad inuadendam urbē uideret impigros & ardentes, anceps erat, & ſecum formidans pericula uerſabat. Augur Poſthumius poſt ſacrificia ſignis intellectis, in Syllam manum utranque tendens, Colligari me iube, inquit, & ad confectum uſq; prælium diligentius aſſeruari: niſi enim omnia tibi & mature & proſpere perfecta obuenerint, etiam extremum ſupplicium ſubire non recuſo. Ferunt & dormienti Syllæ uiſam eſſe deam, quam Romani eximia ueneratione colunt, accepta ex Cappadocibus diſcipli-

Apianus lib. 1. belli ciuilis.

D na, ſiue Luna ſit, ſiue Minerua, ſiue Bellona, hanc ſibi adſtitiſſe Sylla æſtimauit, & poſito in manibus fulmine, nominatim ut ſuos feriret inimicos imperaſſe, eosq; percuſſos collabi atq; deleri. Eo ex inſomnio ſpe plenus, cunctis collegæ eius expoſitis, Romam ductabat exercitum. Inter eundum circa oppidum †Tripa legati fiunt obuiam, ſuppliciter orantes, ne impetu irrumpat urbem: iuſta enim omnia mox illi decreto ſenatus adfutura. Quapropter ut Sylla caſtra locaret, conuenit, locumq; metiri duces exercitus pro more iuſſit. Cui adhibita fide diſceſſere legati. Illis abeūtibus, ſtatim L. Baſillum, & C. †Micinium ſubmiſit, qui portam occuparent, montemq; ſimul Exquilinum. Ipſe deinde omni ſtudio iter adiungebat. Baſillo per captam irrūpente portam, populus inermis iniectis de mœnibus ſaxis & tegulis curſum cōtinuit, & ad muros repreſſit. Quod Sylla conſpicatus (iam enim aduentarat) domus incenderent clamitabat, ipſe primus facem tenens ardentem uiam inibat, tum ſagittarijs, ut in ſuperiora tecta tela ignita nullius habita ratione iacerent, edixit, affectus ira, & omnibus in rebus furori ſeſe regendum committens: qui dum hoſtes tantum aſpectat, non amicos, non conſanguineos, non familiares ulla in mentione aut miſeratione ponens, per incendia diſcurrebat, ſontem inſontem ue neminem internoſcens. Inter hæc pulſus ad telluris ædem Marius, per præconem ſeruos ſpe libertatis acceſſebat. Aduentante deinde ſuperatus hoſte, cōceſſit ex urbe. Sylla coacto ſenatu, Marium, & paucos alios, in quibus & tribunū plebis Sulpitium, reos mortis decernit. Cæterum Sulpitius ſeruo prodente cæſus eſt, quem Sylla prius libertate donatū præcipitauit è ſaxo. Mario autem grandem præconio indixit pecuniam, ingrate ſanè, & ciuili nequaquam de more, quippe qui paulò ante in Marij poteſtate domi ſuæ cum dediſſet ſe, tutus dimiſſus erat. Quod ſi à Mario Syllam à Sulpitio necari permiſſum eſſet, ipſi rerum omniū potiri licuerat. Ei tamē ueniam impartiuit paucis pòſt diebus eadem occaſione præſtita, ſed eandem nequaquam aſſequutus eſt clementiam. Quibus ex rebus Sylla ſenatum magno dolore clàm afficiebat. Populi autem maleuolentia & odium operibus minime obſcurum obijciebatur, qui Nonium eius nepotem & Seruiū, cum magiſtratus Syllæ fauore peterent, repulſos ac ſugillatos habuit, alijs ſubinde creatis, quorum honores præcipue Syllæ indignationi fore rati ſunt. Quibus ille magnam ſimulabat lætitiam, quod is populo libertatis fructus eſſet, cum quæ uellet libere faceret. Populare etiā odium colere adortus, ex aduerſa factione conſulem conſtituit L. Cinnam, execrationibus ac iureiu-

† πικίνας

† Μμίμμιορ

A iureiurando præoccupans, ſuis eum rebus ſtudio ac beneuolentia conſulturum. Is Capitolium aſcendens lapidemq́; manu tenens iurauit ei, deinde præſente multitudine imprecatus eſt, niſi amorem in illum beneuolentiamq́; ſeruaſſet, non ſecus ex urbe extrudi ac lapis è manu: & lapidem abiecit in humum. Inito conſulatu confeſtim Syllæ decreta reſcindere aggreſſus, in Syllam accuſationẽ inſtruxit, Tribuno etiam plebis Virginio diem dixit. Eum Sylla cum ſedibus iudiciarijs omittens, aduerſus Mithridatem traiecit. Diebus quibus ex Italia Sylla mouebat exercitum, cum alia complura Mithridati circa Pergamum miſſa diuinitus ſigna traduntur, tum uero coronatũ uictoriæ ſimulacrum, quod Pergameni quibuſdam ſuperne machinis in eum demittebant, cum ferè caput attingeret effractũ, coronamq́; multa per fruſta humi per theatrum eſſe collapſam. Quæ res uulgo quidem terrorem, Mithridati autem nõ parum mœroris incuſſit, tametſi per id tempus res ſupra ſpem illi ſuccederent. Ipſe enim intercepta Romanis Aſia, regibusq́; Bithynia & Cappadocia expulſis, Pergami conſederat, amicis opes, potentatus, ac regna diſpertiens. Filiorũ eius unus antiquũ principatũ in Ponto ac Boſphoro ſupra Mæotim, obſtantibus nullis, obtinebat. Alter Ariarathes Thraciam & Macedoniam magno ſubegerat exercitu, aliaq́; alij loca duces magnas habẽtes copias in poteſtatem redigebãt. Ex quibus maximus Archelaus uniuerſo mari nauibus imperitabat, Cyclades inſulas in ſeruitutem trahebat. Reliquas omnes quæ intra Maleam ſitæ ſunt, ſimul & Eubœam ipſam ſubiugarat. Inde concitatus ab Athenis uſq; Theſſaliam omnes à Græcis gentes ad defectionem ſolicitauit, circa Chæroniam paulum quiddam nactus obſtaculi. Hic nanq; Brutius Surra, Sentij prætoris Macedoniæ legatus ſeſe tulit aduerſum, uir & fortitudine & ſapientia ſingulari. Ille Archelao torrentis inſtar per Bœotiam ruenti uehementius occurrens, tribus apud Chæroniam prælijs decertans eum repulit, & ad mare denuò repreſſit. L. deinde Lucullo imperante ut aduentanti Syllæ cederet, & decretum illi bellũ permitteret, ſtatim ad Sentium relicta Bœotia copias reduxit, quanquam res illi ſuper uota ſequundæ fluerent, & Græcia propter hominis bonitatẽ ac modeſtiam familiarius ſeſe ad permutationem haberet. Hæ quidem res à Brutio præclariſſime geſtæ ſunt. Reliquæ ciuitates miſſis legatis Syllam uocabant. Athenis autẽ quæ Ariſtionis dominationem pati cogebantur, collecto robore incubuit, eisq́; capto Piræo obſidionem circumpoſuit, omni-

B bus inſtans modis & uaria committens prælia: quod ſi tempus non magnum tolerare inſtituiſſet, nullo cum diſcrimine ſuperiorem capere urbem potuiſſet, cum fame ac neceſſariorũ inopia ad extremum iam perducta diem eſſet. Verumenimuero cum rerum nouarũ metu Romam feſtinaret, multis cum periculis, multis cum pugnis, ingentibus impenſis, omni ſtudio bellum illud urgebat. Cui præter reliquum apparatum, machinamentorum decem mulinorum iugorum millibus quotidiana impendebatur opera. Vt uero deficere materia cœpit (nam alia excindi opera, alia ſuis effringi ponderibus & aſſiduis hoſtium iactibus incendi) ſacros aggreſſus eſt lucos: ipſum etiam ſecuit Lyceum & Academiam, cuius ſuper omnia ſuburbana denſiſſimum erat arbuſtum. Cum ad uſus belli pecuniæ urgeret inopia, ad mouenda Græciæ ſeſe conuertit aſyla, quæ in donarijs ornatiſſima & precioſiſſima fuerant, tum ab Epidauro tum ab Olympia ad ſe deferri iuſſit. Delphos etiam ad Amphictyones literas dedit, præſtare ipſas dei pecunias ad ſe portari: aut enim tutius ſeruaturum, aut ſi neceſſarios ad uſus conſumpſiſſet, non pauciores ſanè reſtituturũ: & Caphin Phocenſem ex familiaribus unum miſit, cui ut ſingula pondere ſuſciperet mandata dedit. Tum Caphis Delphos profectus, aliquid ſacrorum tangere ueritus, coram Amphictyonibus neceſſitatem multis teſtatus eſt lachrymis: aſſerentibusq́; nonnullis, ſeſe citharæ ſonitum intra ſacram ædem audiſſe, Caphis ſeu dictis fidem adhiberet, ſeu Syllæ religionem uellet incutere, ad eum renũciauit audita. Cui per facetias Sylla reſcribens, Miror, inquit, Caphi, ignorare te non quidem indignantis, cæterum exultantis indicium tantum eſſe. Quocirca perinde ac deo ſumma cum hilaritate pecunias tribuente, tu quoq; confidentius accipe. Cætera quidem clàm Græcis emiſſa ſunt: dolium uero quod unum egregijs muneribus reliquum erat, cum & pondere & magnitudine tollere iumenta nequirent, Amphictyones coacti conſciderũt. Qua in re tum Flaminium, tum Manlium Accilium, tum Paulum Aemilium memoria repetierunt: quorum hic eiecto è Græcia Antiocho, illi debellatis Macedoniæ regibus, non modo à Græcorum templis ſibi temperauerant, uerumetiam dona illis, honorem, & ornamenta complura adiecerant. Atenim illi modeſtiſſimorũ hominum qui tacitas magiſtratibus manus præbere didicerant, duces legitimi, animo quidem reges, ſumptibus autẽ tenues ac perparci, mediocribus ac taxatis utebãtur impenſis, cum interim militem per aſſentationem ſibi conciliare, quàm hoſtem reformidare deformius ducerẽt. Huius uero tempeſtatis impera-

C tores uiolentia magis quàm uirtute faſtigiũ uendicantes, & in mutuã perniciem armis indigen
tes, factioſe ipſos etiam hoſtes in expeditionibus cogebãtur allicere. Deinde ut commilitonum
operas emerẽt, cum grandes ad illorum uoluptates ac libidines conſumerẽt opes, uenalem ſeſe
patriam facere non intelligebant, & ut in meliores dominationem exercerent, flagitioſiſſimo-
rum ſeruitio ſeſe obnoxios reddere. Hæc Marium eiecerunt, hæc eum rurſus aduerſus Syllam
reduxerũt, hæc Cinnanos in Octauij, hæc Fimbrianos in Flacci necem ſuſcitauerũt. Sylla non
minima dedit initia ad eos & corrumpendos & concitandos, qui ſub aliorum eſſent imperio,
cum ſuis ſumptuoſas largitiones ſuppeditaret. Vnde cum cæteros ad proditionem, ſuos certe
ad prodigalitatẽ corruptione incitaret, grandi ſemper illi pecunia opus erat, ad tantam præſer-
tim obſidionem. Ad capiendas enim Athenas grauis quædam & inexorabilis cupiditas homi-
nem habebat, ſeu uetuſta urbis gloria incenſus, illud umbratile bellum ſuſcepiſſet, ſeu furioſius
conuicia morſusq́ ferret, quibus eum atq; Metellam paſſim de muris irridẽs & inſultans tyran-
nus Ariſtion irritabat, homo & flagitio pariter ac crudelitate compoſitum habens animum. Is
quicquid Mithridaticis ex morbis atq; uitijs effluxerat, in ſeipſum exceperat, & ciuitatem quæ
infinita bella compluresq́ tyrannidas, inteſtinasq́ diſcordias ſicuti mortiferam ægrotationem
Caritas anno- euaſerat, ad extremum tempus adduxerat. Tritici medimnus mille drachmis in urbe ue̜niebat.
næ ingens. Reliquis mortalibus naſcẽtia circum arcem gramina paſcentibus, coctosq́ calceos & uaſa com
manducantibus, ipſe iugiter diurnis compotationibus per laſciuiã petulantiſſime ſaltans, ridicu
los in hoſtem factos à ſe uerſus uſurpabat. Cum ſacram deæ lucernam per inopiam olei extin-
ctam audiſſet, nihili fecit. Sacerdoti quæ dimidium frumenti ſextarium petierat, piper miſit. Se-
natoriæ dignitatis uiros, ac ſacerdotes ſuppliciter orãtes, ut miſericordia ciuitatis motus pacem
cum Sylla fœdusq́ faceret, iniectis ſagittis diſſipatos ſubmouit. Tandem ſuis ex compotoribus
duos aut tres, qui de pace agerent, ægre miſit: qui cum nihil ſalutare poſtulantes, ſed Theſeum,
Eumolpum, & res aduerſum Medos geſtas inani quadã oſtentatione prædicarẽt, Abite ô bea-
ti homines, inquit Sylla, & iſtas uobiſcum orationes recipite: haud enim capeſſendæ ſtudioſus
diſciplinæ à Romano pop. Athenas miſſus ſum, cæterum ut rebelles euertam. Interea ſeniores
quidam cum in Ceramico uerba inter ſe facerẽt, inuehi cœperunt in tyrannum, quod muri cu-
D ſtodiam circa heptachalcum (is intra urbem locus eſt) negligentius faceret, quà impetu facto fa-
cilis hoſti patẽret aſcenſus. Is exceptus ſermo deinde renũciatur ad Syllam. Quod nequaquam
aſpernatus, noctu locum captu facilem ſpeculatus, rem ipſam aggreſſus eſt. Ipſe Sylla in com-
mentarijs ſuis refert, M. Teium qui prior in murum euaſerat, cum occurrenti hoſti uiolentius
galeæ ictum inflixiſſet, gladium infregiſſe, haud tamen ceſſiſſe loco, ſed perſtantem tenuiſſe. Ea
igitur ex parte Athenienſes natu grandiores urbem captam fuiſſe commemorabãt. Ipſe uero
Sylla inter Piraicam & ſacram portam muro effoſſo, & æquato ſolo, nocte irrupit media, terro-
re maximo, cum tubæ cornuaq́ ſtreperent, & copiæ quas ad cædem, ad rapinam immittebat,
per angiportus militari clamore ſtrictis gladijs ferrentur. Innumerabiles obtruncati. Cruoris
unda & magnitudo ipſis etiam nunc locis definitur. Nam præter urbis reliqua cadauera, occi-
ſorum circa forum numerus uniuerſo intra Diphilum Ceramico cõtinebatur. Tradũt & multi
ſuburbium per portas inundaſſe. Cum hunc in modum tot interfecti ſint, non pauciores extiſ-
tere qui patriæ iam extinguẽdæ miſericordia & deſiderio, ſibi necem ipſi conſciuerint: hoc enim
optimates pertimuiſſe, ac ſalutem deſperaſſe fecit, quod nullam in Sylla clementiam, modera-
tionemq́ crederent. Cæterum Midias & Calliphon exules, precantes ac genibus obuoluti, &
ſenatores commilitones eius ne ciuitatem deleret petiere. Ad quos ille, collaudatis Athenienſi-
bus priſcis, ultione iam expletus ac ſaturatus, Donare ſe, inquit, multos paucis, uiuosq́ defun-
ctis. Sylla Athenarũ urbe potitus eſt, ut ipſe in cõmentarijs ſcriptum reliquit, Calend. Martijs,
qui dies ad ἀνθεστηριῶνος menſis exordium maxime concidit, in quo multa ad imitationis illius ac
diluuij memoriã pernicioſamq́ ſtragem forte patrantur. Vrbe capta, tyrannus in arcem con-
fugiens obſidione cingebatur. Eius operis cura Curioni demandata, poſt longi temporis tole-
rantiam, premente ſiti, in deditionem uenit, & ſtatim ſigna diuinitus affuere: qua enim die atq;
hora illum Curio deducebat, tot ex ſereno nubila concurſarunt, tanta uis erupit imbriũ, ut arx
inundaret. Nec diu poſt Piræus in Syllæ poteſtatem uenit, cuius pars maxima incẽdio uaſtata,
ubi & Philonis armamentarium opus ſingulari admiratione proſequendum. Interea Taxilles
Mithridatis præfectus ex Thracia & Macedonia centum millibus peditum, equitum decem,
& falcatis curribus nonaginta deſcendens, Archelaum adhuc circa Munychiam ſtantem in an-
coris arceſſit, neq; mari decedere uolentem, neq; ad conferendã cum Romanis manum acrem

ſtre-

A ſtrenuum ue,ſed ad conterendum belli tempus, & commeatus eis intercipiendos. Quæ Sylla
longe melius illo cōſpicatus,è locis ſterilibus,quæ uel pace uix alere poſſent exercitū,in Bœotiā
caſtra mouit. Per eius rei conſilium compluribus errare uiſus eſt, quoniam relicto Athenienſi
agro,aſpero quidem,& equis inuio, in planos ſeſe campos & patentes Bœotiæ locos iniecerit,
cum equitibus & curribus cerneret robur conſtare barbaricum. Verum famem,ut dictum eſt,
inopiamq; deuitans, Martis diſcrimina ſectari coactus erat. Rurſus ei terrorem Hortenſius im
portabat, homo imperatorijs inſtructus artibus, & certandi percupidus, quem ad Syllam ex
Theſſalia copias adducentē inter anguſtias Barbari inſidiantes ſeruabant. Eapropter in Bœo-
tiam Sylla mouerat. At Caphis noſtris fauens partibus,deceptis per alios tramites barbaris,ſub
Tithoræam per Parnaſſum deduxit Hortenſium. Erat autem haud tantæ quantæ hac tempe-
ſtate amplitudinis ciuitas,ſed exciſum in præcipiti rupe caſtellū,quo Phocenſes cum irrumpen
tem Xerxem fugerent,ædificato ibi loco,ſalutem ſibi compararunt. Hic caſtris poſitis Horten
ſius die quidē reiecit hoſtem, noctu uero ad Patronidem per aſpera deſcendēs loca,occurrenti
cum exercitu Syllæ ſeſe coniunxit.Commiſti collem quendā qui è campis Eleaticis medius emi
net,occupant:ſolum ſanè fertile ac rerum ubertate commodū, in cuius radice aquarum abun-
dantia erat,hunc Philobœotum appellant. Eius naturam Sylla mirifice ſitumq; collaudat.Ca-
ſtrametantium paruus hoſtibus uiſus eſt numerus.Equites enim mille & quingenti,haud plu-
res erant, pedites quindecim millibus pauciores. Quocirca reliqui duces Archelaum uel inui-
tum induxerunt,ut acie ſtructa,copiæ deſcenderēt. Cernere erat campum equis,curribus,cly
peis,ſcutiſq; refertū,uoces ac ſtrepitus ipſe minime capiebat aër. Cum tot pariter gentes inſtru
ctæ conſtarent, tam ſumptuoſi præterea apparatus,ac ſpiritus iactantia pleni,elatæq; ceruices,
fruſtra non erant,nec ad ſtupefaciendum inutiles:arma quoq; radiantia auro & argento deco-
ra,& Medicarum Scythicarumq; ueſtium colores luculētiſſimo ære ferroq; permiſti,dum agi-
tarentur,inſtar ignis terribilē incutiebant aſpectum. Eas ob res intra uallum Romani ſeſe com
primebant, ita ut Sylla nulla eis ratione pauorem poſſet adimere. Violētius itaq; refugere,nec
ullo pacto quietem agere,grauiter uero ferre, & conuicijs Syllam inſectari,qui Barbaros aſper
nans ridenſq; ſpectaret. Hæc tamen ipſa res maxime omniū Syllæ profuit. Etenim Romanos
B contemnentes aduerſarij,confuſos admodum uertere ordines,cum alioquin ob præfectorum
multitudinem nequaquam ducibus audirent. Nam cum pauci tolerāter in caſtris ſe tenerent,
maxima turba direptionibus & rapinis ineſcata, complurū dierum uiam longe à caſtris palan-
tes uagabātur. Tum Panopæorū oppidum excidiſſe dicuntur, & Lebadæorum urbe direpta,
oraculum depeculatos fuiſſe, nullo interim imperante duce. Sylla cum in eius oculis tot urbes
delerentur,mœrore anxius & indignabūdus,nullo interim ocio militem langueſcere patieba-
tur:at nunc ex alueo Cephiſum cogebat auertere: nunc nulli conceſſa quiete,ingentes cauare
foſſas:quod ſi quem cedere animaduerteret, inexorabilis caſtigator inſtabat,ut labore ad tanta
defatigati opera, animo belli diſcrimina libentius amplexarentur: quod & euenit.Cum enim
tertio poſt die laborantibus illis Sylla præteriret, ſeſe ut in hoſtes ducerentur magno clamore
precabātur.Quibus ille,Haud iſtud profecto pugnare uolentium, ſed laborare nolentiū præ-
lium eſt.Sin uera certandi cupiditas ineſt,illuc uenite dixit armati. Cōmonſtratq; ubi ſuperiori
tempore finitimo fluuio arx fuerat, tunc autē urbe deleta, prærruptus ac ſaxeus reſtabat tumu-
lus,ab Aedylio monte diſiunctus,quantū flumen Aſſus continet,qui ſub radicem montis Ce-
phiſo commiſtus,ſimulq; uiolentior factus,munitiorem caſtris reddit tumulum.Quo cum fer-
reis inſignem clypeis hoſtem feſtinantem Sylla conſpiceret, locum capturus præuenire con-
tendebat. Itaq; prompta militum uſus opera,potitus eſt monte. Inde retruſus Archelaus aduer
ſus Chæroneam fecit impetum. Chæronenſes qui cum Sylla militabāt,eum ſuppliciter orabāt,
ne conſeruandæ ciuitatis curam abijciat.Gaminium igitur tribunum militum cum cohorte ſta
tim mittit Chæronenſibus omiſſis, qui tametſi cuperent,Gaminium tamen celeritate cōſequi
nequibant:adeò bonus, & Chæronenſibus ad eorum ſalutem animoſior atq; ſtrenuior extitit.
Iobas non Gaminium, ſed Hercium miſſum fuiſſe dicit. Noſtra itaq; ciuitas eò deducta pericu-
lorum euaſit incolumis. A Lebadia & Trophonio ſortes uictoriam portendentes, & ſecunda
Romanis mittebātur oracula, de quibus per incolas plurimus ſermo manat. Vt autem à Sylla
undecimo commentariorū ſcriptum eſt, Quintus Titius,inter eos qui per Græciam negocia-
bantur non ignobilis,poſt partam in Chæronea uictoriam ad eum profectus,annunciat ſecun
dam & pugnam & uictoriam à Trophonio eodem in loco non diu poſt ſignificari. Poſt hunc
quidam in ordine militans Saluenius nomine,à deo prædictum eſſe retulit,qualem Italicis,ta-

C lem & illis rebus futurum finem. Vtriꝗ de dei reſponſo hæc ipſa prædicabãt. Se enim ſimilem
Ioui Olympio uenuſtatem & magnitudinem uidiſſe commemorabant. Vt uero Sylla traiecit
Aſſum, ſub Aedylium profectus uicina Archelao caſtra poſuit, qui per id tempus inter Acon-
tium & Aedylium penes Aſſios (ſic enim appellant) munitiſſimum iecerat uallum. Locus in
quo tentoria fixit, in hunc uſꝗ diem Archelaus ab illo nominatur. Sylla diem unum intermit-
tens, Murenã uno cum ordine, ac duabus cohortibus reliquit, qui confuſum turbaret hoſtem.
Ipſe in Cephiſi ripis immolauit, quo facto in Chæroneam pergit, ut acceptis inde copijs, Thu-
rium ab hoſtibus captum inſpiceret. Eſt autem cacumen aſperum multis frequẽs anfractibus,
quod uocamus Orthopagum: ſub flumen, Apollinis Morij Thurijꝗ templũ eſt. Id deo à Chæ
ronis matre Thuria inditum eſt cognomentum. Chæronem autem Chæroneæ habitatores in-
duxiſſe rerum ſcriptores prodiderunt. Nonnulli aſſerunt bouem, quam Pythius Cadmo du-
cem exhibuit, eo in loco primum comparuiſſe, & ab ea locum appellatũ. Thur ſiquidem Phœ-
nices uaccam nuncupant. Aduentanti Chæroneam Syllæ tribunus militum urbis præfectus
præſidio, inſtructos armis ducens milites obuiam prodit, lauream geſtans coronam. Suſceptis
& appellatis benigne militibus, cum ad ingrediendum periculum adhortaretur, duo Chæro-
nenſes ei ſuperueniunt homines, Homoloichus & Anaxidamus, qui accepta parua militum
manu Thurij præſidium obtruncaturos ſe pollicebantur. Occultam enim Barbaris eſſe ſemi-
tam, quæ à Petrocho penes Muſæum ſupra uerticem ducat ad Thurium, qua commeantes, fa
cto in eos impetu, facile iactis ſuperne ſaxis exploſuros in plana. Gaminio de hominum fide ac
fortitudine teſtem ſe præbente, Sylla rem aggrediendam imperauit. Tum acies inſtruit, & di-
ſpartitis in utrunꝗ cornu equitibus, ſibi quidem dextrum, Murenæ uero ſiniſtrum attribuit.
Galba & Hortenſius legati inſtructas habentes cohortes poſtremi ſuccedebant, ne circundu-
ctio ab hoſte fieret obſeruantes: hoſtes enim cõpluribus equitibus, & leuis armaturæ peditibus
cornu & inflexum & agile apparare ſpectabantur, ut cum longius reduxiſſent Romanos, cir-
cundarent. Interea Chæronenſes cum accepto à Sylla Ericio duce, clàm Thurium circuiſſent,
ſeꝗ deinde oſtentaſſent, ingens tumultus & Barbarorũ fuga fit, tum plurima cædes inuicem.
Nec enim permanſere, uerum per prona delati proprijs incumbebant iaculis, ſeꝗ mutuò pel-
D lentes in præcipitia dabant: hoſtes è ſuperioribus inſtabant, & nuda cuncta feriebant. Hoc pa-
cto ad Thurium tria millia cecidere. Ex fugientibus partem Murena inſtructis ſuis excipiens
truncat ac delet. Reliqui intra ſuorum caſtra compulſi phalange fuſim irruentes, pauore late ac
turbatione cuncta replebant, quodꝗ non minimum ſtragis importauit, ducibus moram intu-
lerunt. Mox enim Sylla copias turbatis inuehens, interuallumꝗ celeritate corripiens, omnem
falcatis curribus uim intercepit, & momentum, cui maxime currendi longitudo robur immit-
tit, & ex agitatione uehementem præbet impetum. Spatij uero breuioris ictus imbecilles ſunt,
& obtuſi, ſicuti tela quæ tenorem ac uim non accipiunt. Quod eo tempore barbaris obtigit:
priores nanꝗ currus lentius agitati, & debiliter inuecti, à Romanis plauſibus retrudebantur
& riſu, quale ſpectaculum curſus equorum præbere ſolet. Hinc robur pedeſtre irrumpit inui-
cem, barbaris quidem longas fariſſas protendentibus, & clypeorum ſerie phalangem inſtru-
ctam ſeruare conantibus: Romanis autem cum pila deieciſſent, gladios nudantibus, & ut con-
feſtim quantum ira concitabat manum confererent, fariſſas repellentibus. Nam ſeruorum mil
lia quindecim ſtructa cernebãt in fronte, quos regis præfecti uno præconio liberos dictos inter
militares ordines locarant. Tunc Romanum quendã Centurionem dixiſſe ferunt, ſeruis dun-
taxat ad Saturnalia licentiam impartitam eſſe ſcio. Hos ipſos denſitate ac frequentia tarde repul
[illegible] ſos, & præter ingenium manere auſos, Romani ſagittis & †glandibus innumeris terga uertere
& aciem turbare cogunt. Archelao dextrum cornu ut circundaret referente, Hortenſius ex
tranſuerſo inuolans, curſu delatas immiſit cohortes. At ille confeſtim duo ex ſuis equitum mil-
lia conuertente, à multitudine repreſſus Hortenſius, ſe ad montana ſubtrahebat, à legione ſen-
ſim abruptus, & ab hoſte circuncinctus. Id ubi Sylla reſcijt, nondum marte conſerto à dextro
cornu, ſubſidium allaturus inſequitur. Archelaus hoſtis aduentum ex pulueris nube ſuſpica-
tus, Hortenſio libenter omiſſo, in dextrum cornu flexit iter, unde Sylla fecerat impetum. Illud
enim ab imperatore deſertum facile ſeſe capturum in ſpem uenerat. Similis & aduerſus Mure-
nam Taxilles ferreis munitum ſcutis peditatum induxit. Quocirca uocibus bifariam illatis, &
tumulis clamorẽ referẽtibus, anceps Sylla ſubſtitit, utra in parte præſens potius adeſſet. Suam
tandem aciem recipiens, Murenæ ſubſidio quatuor cum cohortibus miſit Hortenſium. Ipſe ue
ro quinta ſubſequi iuſſa, ad cornu dextrũ pleniore greſſu pergit ire, iam aduerſus Archelaum

A conſtanter pro dignitate pugnans. Vt autem apparuit Sylla, uiolentius incumbentes uincunt, uictos ad fluuium uſq;, & ad Acontium montem effuſa fuga perſequuntur. Murenæ tamen periculum minime Sylla contempſit, ſed ad ferendum concitatus auxilium, ubi eos quoq; uictores aſpexit, rurſus ad inſectandum conuertitur. Multi barbarorum cæduntur in campo, plurimi dum uallum petunt, obtruncantur. Ex tot millibus decem tantum millia in Chalcidem elapſa ſunt. Sylla refert ſuis ex militibus conquiſitos eſſe quatuordecim, ex quibus cum aduesperaſceret, duos adueniſſe, idcirco trophæis Martem Victoriam & Venerem inſcripſit, perinde ac in eo prælio non minus felicitate, quàm ſolertia & potẽtia rem bene geſſerit. Hoc quidem trophæum de campeſtri pugna erexit, qua primum Archelaus uſq; ad Medum fluuium inclinauit. Alterum eſt ad cacumen Thurij de circundatis Barbaris, Græcis inſcriptum literis, Homolochum & Anaxidamon bellatores præſtantiſſimos ſignificantibus. Huius pugnæ uictoriam Thebis celebrauit, ædificata circa Oedipi fontem ara: iudices Græcos alijs ex oppidis accerſens, quando cum Thebanis ſimultatem exercens dimidiũ illorum agrum abruperat, & Apollini Pythio & Ioui Olympio cõſecrarat, iuſſit utrique deo pecunia ex fructibus reddere, quam ipſe rapuerat. Audiens poſtmodum Flaccum ex aduerſa factione conſulem electum, Ionium mare cum exercitu trajcere, uerbo quidem contra Mithridatem, re autẽ uera contra Flaccum ipſum, ut ei ſe ferret obuium, in Theſſaliam caſtra mouit. Et cum penes Meliteam urbem eſſet, crebri afferuntur nuncij, regias copias haud ſanè minores quàm antea, relictos à tergo locos denuò populari. Nanq; Dorylaus ingenti nauium apparatu delatus ad Chalcidem, in quibus octoginta hominum millia in armis ſpectata, & ex omni multitudine Mithridatico exercitu præſtantiſſime inſtructa ducebat, mox Bœotiam incurſarat, agroq; potitus erat. Is ut Syllam eliceret ad prælium, promptam exhibebat operam, Archelao nequaquam audiens, ne id faceret obſiſtenti, rumores de priore pugna diſſeminans, tot uirorum millia non ſine proditione deleri potuiſſe. Mature igitur Sylla reuerſus, Archelaum uirum ſingulari prudẽtia præditum, & Romanæ uirtutis etiam atq; etiam experitiſſimum eſſe Dorylao demonſtrauit. Nam prope Tilphoſium in Syllam incidens, primus erat qui diſſuaderet ne prælio decerneretur, at impenſis & tempore bellum terendum. Spem tamen nonnullam præbuit Archelao propinquus Or-

B chomeno locus, in quo locata caſtra fuerãt, ijs ad decertandum mirum in modum idoneus, qui equeſtribus copijs pollerent. Ex agro nanq; Bœotico uniuerſo, quæ pars pulchritudine ac magnitudine excellit, maxime ea ad Orchomeniorum urbem pertinet. Ea tantũ planities diffunditur arbuſtis uſq; ad paludes uacua, in quibus Melas fluuius aſſumitur, ſub Orchomeniorum urbem emergens, magnus quidem & ſolus è Græciæ fluminibus à fonte nauigiorum patiens, & æſtiuum circa ſolſtitium, inſtar Nili incrementa ſuſcipiens: eadem quæ in illo naſcuntur & ipſe producit, præterquam ſi qua fructum non ferunt, aut non augeſcũt. Cæterum longe non excurrit, maxima ex parte in occultos continuò lacus aut ſyluas extinguitur: non magnam uero partem Cephiſo commiſcet, quo in loco præcipue lacus, ut uidetur, commodam cõficiendis tibijs producit arundinem. Locatis igitur proxime caſtris, Archelaus quidem ocioſus erat: at uero Sylla foſſas utrinq; cauat, ut ſi qua præſtaretur facultas, è ſolidis locis & equorum curſui aptis ad paluſtria hoſtes excluderet. At illi morarũ impatientes, ut primum à ductoribus emiſſi ſunt, tam effuſa uelocitate curſitant, ut non modo qui operibus deſtinebantur, uerumetiam perturbati ordines plurimi fugam capeſſerent. Vbi deſiliens ab equo Sylla, correpto ſigno, per mactantes in hoſtem conuolat, & uociferatur, Mihi quidem, inquit, ô Romani milites hic pulchrum eſt mori: uos autem cum rogabimini, quonam in loco imperatorem ueſtrum prodideritis, dicere memẽtote in Orchomeno: quo dicto reuocati ſunt. Mox etiam duabus cohortibus à cornu dextro ſubſidiũ afferentibus incurſans, uertit hoſtem. Reductis paululum deinde militibus, prandium cum dediſſet, rurſus ab hoſte uallum foſſa muniebat. At illi denuò inſtructiores quàm antea impetu deferebãtur. Vbi Diogenes Archelai priuignus, cum in dextro cornu pugnam cieret, cunctorum admiratione ſpectabilis, occidit. Romani ſagittarij cum incumbentibus aduerſarijs quò ſe uerterent non haberẽt, collectas manu ſagittas ut enſes infligentes conſauciabant. Deinde intra uallũ incluſi per mortes ac uulnera miſerabiliter pernoctabant. Sylla rurſus cum illuceſceret, adductis ad uallum militibus foſſam agitabat. Erumpentes deinde complurimos commiſſa pugna dare terga coëgit, ad quorum trepidationem conſiſtente nemine uiolentius incumbẽs caſtra obtinet. Lacus & paludes adeò cruore cadaueribusq; repletæ, ut hac etiam ætate barbaricos arcus, galeas, fragmenta thoracum ferrea, gladios cœno immerſos oſtendant, cum poſt eam pugnam anni fermè ducenti elapſi ſint. Res quidem ad Chæro-

C neam & Orchomenum hoc pacto geſtæ memorantur. Cum Cinna & Carbo Romæ in clariſſimos uiros flagitioſe ac imprudenter agerent, complures ab eorum dominatione fugitantes in Syllæ caſtra perinde ac portum ſeſe conferebāt. Paruo deinde tempore, quædam apud eum ſenatus forma creata erat. Metella cum pueris clanculum ſe ægre ſubducens, ad ipſum quoq; profecta nunciat & domū & uillas ab inimicis incenſas: proinde ut domeſticis opitularetur ſupplex orabat. Quas ob res cum Sylla fluctuaret ambiguus (nec enim patriæ uaſtitatē negligenter tolerare poterat, nec bellum Mithridaticum, opus tam arduum imperfectum relinquere cogitabat) Archelaus Deliacus mercator aduentat, ſpes nonnullas & ſermones à regio ferens Archelao: quæ res adeò Syllæ complacita eſt, ut & ipſe ad Archelai colloquia properantius ueneꝛit. Ad mare circa Delum conuenere, ubi templum eſt Apollinis. Prior Archelaus orſus, petebat ut Aſiæ ac Ponti rebus omiſſis, Sylla ad Romanū enauigaret bellum, quantū pecuniarum triremiumq; & copiarum à rege uellet acciperēs. Tum excipiens Sylla, Mithridatis, inquit, ſecurus eſto. Tu uero in eius locū regnum aggredere, & inita cum populo Ro. ſocietate naues trade. Archelao autem regis proditionem abominante, Sylla ſubiecit: Tu cum ſis Archelaē Cappadox, & barbari regis ſeruus, ſeu mauis amicus, ad bonorum talium adeptionem turpitudinem ſubire nolis: mihi autē qui ſum & Ro. populi imperator, & Sylla, de proditione uerbum audes facere? quaſi non ille ſis Archelaus, qui nuper ex Chæronea ex centum & uiginti millibus militum minima cum manu ſalutem fuga comparans, & biduum in Orchomeniorum paludibus latitans, inacceſſibilem pro interfectorum multitudine Bœotiam dereliqueris. Archelaus mutata poſt hæc ſententia, caput inclinat, & ad preces uerſus, obteſtatur ut bellum finiat, & Mithridati ſe cōciliet. Sic inuitatus rem Sylla ſuſcipit, fœderaq; conficiuntur, ut Mithridates Aſiam Paphlagoniamq; dimittat: Bithyniam, Nicomediam, Cappadociamq; cedat Ariobarzani: duo talentûm millia Romano pendat populo: ſeptuaginta naues æratas cum apparatu & armamentis exhibeat: Sylla reliquum illi regnum ſtabiliter aſſerat, & regem populi Rom. ſocium decernat. His conuentis atq; confixis, flexo curſu per Theſſaliam & Macedoniā ad Helleſpontum iter facit, Archelaum honorifice comitem habens. Eo nanq; penes Lariſſam in aduerſam incidente, & quidem grauiter, ualetudinem, ſiſtit iter, & de hominis ſalute nō ſecus ac
D unius ex ducibus & commilitonibus ſuis curam diligentiamq; ſuſcepit. His rebus in Chæronea geſtis criminationem iniecerunt, perinde ac ibi non ſine uitio decertatum ſit: quodq; Sylla cæteros Mithridatis amicos quos captiuos habebat reſtituens, Ariſtonem duntaxat tyrannum ueneno ſuſtulit, qui cum Archelao ſimultatem exercebat, præſertim cum decē millia agri iugera in Eubœa Cappadoci data forent, & Romanorum amicus ac ſocius inſcriberetur à Sylla: quas res in commentarijs Sylla refellit. Tunc aduentantibus à Mithridate legatis, cum alia quidem ſuſcipere eum dicerent, Paphlagonia uero ne Mithridatem ſpoliaret, obſecrarent, de nauibus quoq; haud omnino conſentirent: indignabundus Sylla, Quid dicitis? inquit: Mithridates ad uindicandā Paphlagoniæ poſſeſſionem ſtudet, & de tradēdis nauibus it inficias, quem caput inclinaturum ego ſanè exiſtimabam, ſi dexteram illi manum relinquerem, qua tantū ciuium Romanorum numerum trucidauit. Atqui alterius generis uoces emittet illico, ubi ipſe in Aſiam traiecero. Nunc Pergami ſedens bellum quod nequaquam aſpexerit imperatorijs diſponat artibus. Itaq; legati pauore perculſi quietem ſeruabant. At Archelaus Syllæ preces afferebat, & iracundiā mitigabat multis cum lachrymis, dextram eius attingens. Deniq; ut ad Mithridatem legati remitterentur perſuaſit. Pacem enim per eius ſententiam confecturos, quod ſi non exoret, ſibijpſi mortem conſciturum. Eo igitur has ad res emiſſo, ipſe agrum Medicum inuadens & multa depopulatus loca, rurſus reuertit in Macedoniam. Deinde Archelaum apud Philippos admittit cuncta recte habere nunciantem, opus autem eſſe penitus, ut ſecum Mithridates in colloquium ueniat: cuius rei Fimbrias potiſſimum cauſa erat, qui cum alterius factionis principem Flaccum obtruncaſſet, Mithridatis duces ſuperans, aduerſus eum cōmeabat. Quæ Mithridates pertimeſcens, Syllæ potius familiaritatem amicitiamq; delegit. Proinde in Troadis Dardano conuenerunt: Mithridates quidem ducentas uniremes habens, ex pedeſtribus uero copijs XX armatorum millia ac ſexcentos equites, curruſq; falcatos plurimos: at Sylla cohortes quatuor equiteſq; ducentos. Cum Mithridates obuiam prodiſſet, ac dextram protendiſſet, Sylla percontatus, Bello ne, inquit, finem imponis ijs conditionibus quas confeſſus eſt Archelaus? Tacente rege, Sylla, eos, inquit, quibus pace opus eſt, uerba prius facere conuenit. At uictoribus ſilentia tenere ſatis eſt. Poſtquam Mithridates purgationem ſuam orſus, belli cauſas partim in deos uertere, partim in ipſorum culpam Romanorum referre conatus eſt: excipiens

Sylla,

A Sylla, dudum, ait, aliјs renunciantibus audieram, nunc autem ipſe intelligo, quàm ſingulari Mithridates polleas eloquentia, qui tam flagitioſis in rebus, tamq; impijs, prætextu & ratione probabili minime caruiſti. Cum autem quæ acerbiſſime ab eo patrata fuerant confutaſſet, & accuſando improbaſſet, denuò rogauit, num quæ cum Archelao pacta conuentaq; ſint, abſoluat. Illo eum in modum facturum ſeſe reſpondente, familiariſſime ſalutauit, & amplectens exoſculatus eſt. Inſuper Ariobarzanem & Nicomedem reges adducens conciliauit, in gratiamq; reuocauit. Mithridates itaque nauibus ſeptuaginta traditis, ſagittarijsq; quingentis, in Pontum enauigauit. Eam pacem milites grauiter & iniquo ferebant animo, ſiquidem regum omnium iniuſtiſſimum, qui uno die centum & quinquaginta Romanorum millia paratis iugulari fecerat inſidijs, tantis opibus & ſpolijs datis, ex Aſia uelis aſcendere indignum cenſebant, quam annos iam quatuor populationibus collectisq; tributis exhauſerat. Quod cum Sylla ſenſiſſet, eam facti defenſionem afferebat, quod Mithridati ſimul & Fimbriæ, ſi in ſe conſpiraſſent, bellum nequiret inferre. Inde aduerſus Fimbriam incitatus, qui penes Thyatira caſtra habebat, iacto proxime uallo caſtra foſſa circumcinxit. Tum Fimbriani milites è caſtris ſolis elapſi tunicis, Syllanos familiariter amplexati, operum adiutores ſe fecerunt, promptiſſimam impartientes operam. Eam conſpicatus Fimbria permutationem, & cum Sylla in gratiam redire poſſe deſperans, intra uallum necē ſibi conſciuit. Sylla duobus millibus talentûm uniuerſam condemnauit Aſiam. Priuatim autē cum cōtumelijs, tum obſidione immorantiū domos abſumpſit. Edictum enim erat, ut hoſpes diuertenti apud ſe militi quatuor tetradrachma præberet indies, cœnam inſuper ei & quotcunq; familiares inuitaſſet. Centurioni drachmas quinquaginta in dies ſingulos. Veſtem aliam cum domi uerſaretur, aliam cum prodiret in publicum. Cuncta dehinc cum claſſe diſcedens Epheſo, die tertio intra Piræum iecit ancoras. Vbi cum ſacris initiatus eſſet, ſibijpſi peculiarem Apelliconis Tei bibliothecā exemit, in qua omnia fermè Ariſtotelis & Theophraſti uolumina fuerant, quorum notitia nondum aperte manarat in uulgus. Ea Romam delata, maximam partem à Tyrannione grammatico digeſtam in numerum fuiſſe traditur. A quo Rhodium Andronicum cum eſſet facile nactus, exemplaria in mediū poſuiſſe, & quæ nunc feruntur, tabulas exſcripſiſſe. Cæterum uetuſtiores Peripatetici per ſe quidem eximij, &

B doctrinarum ſtudioſi uidentur, uerum in Ariſtotelis ac Theophraſti ſcriptis nō multis ſanè aut multa cum diligentia uerſati, propter Nelei Sceptij hæredem, cui Theophraſtus ſuos codices legarat. Qui deinde ad imperitos homines, quos nulla honoris & laudis cura tangebat, peruenerant. Syllæ moram circum Athenas trahenti, dolor cum ſtupore pedibus atq; moleſtia incidit, quem Strabo†balbutientem podagram appellat. Quapropter Adipſum enauigans calidarum uſum aquarū habuit, per ocium ſimul & illecebras ſcænicis cum hiſtrionibus diem exigens. Per littus deambulanti piſcatores quidam eximiæ pulchritudinis piſces attulerunt: quo munere plurimum delectatus, ut Halæenſes eſſe cognouit, An, inquit, quidam ex Halæenſibus adhuc ſuperſtites reſtant? Poſt partam enim ex Orchomeni prælio uictoriā, in perſequendis hoſtibus tres unà Bœotiæ urbes deleuerat, Antedonem, Larymnam, & Halæas. Hominibus uero nullam metu uocem ædere auſis, ſubridens Sylla, lætos abire iuſſit. Haud enim cum uilibus aut neglectis, quæq; reijci debeāt, aduenisse. Eam ob rem Halæenſes ſpe pleni in unum congregati, urbem denuo repetiſſe dicuntur. Sylla per Theſſaliam & Macedoniam ad mare deſcendens, mille ac ducentis nauibus à Dyrrachio Brunduſium traijcere parabat. Proxima eſt Apollonia, quam penes eſt Nymphæum ſacer locus è uirenti colle ac pratis, ignis fontes effundens aſſidue per ſparſos riuulos defluentes. Hoc in loco memoriæ proditum eſt, ſomno preſſum Satyrum fuiſſe captum, qualem poetæ ac pictores effingunt. Is perductus ad Syllam complures per interpretes quiſnam eſſet interrogatus, nihil quod poſſet intelligi uix uociferatus eſt. At uocem aſperam equi præſertim hinnitu, & hirci balatu permiſtam ædens, cum Syllam obſtupefeciſſet, datis comitibus dimiſſus eſt. Sylla cum tranſmiſſurus eſſet milites, ac uereretur ne ubi prehendiſſent Italiam, quiſq; per urbes dilaberetur, primum quidem iurarūt per ſe manſuros, nullamq; ſponte ſua Italiæ uaſtitatem importaturos. Poſtmodum cum grandi pecunia illi opus eſſe conſpicerent, unuſquiſq; ſuis rebus primitias adimens pro facultate ad Syllam conferebant. Quas tamen Sylla minime ſuſcipiens, collaudauit. Tum adhortatis & accenſis animis aduerſus imperatores xv. & quidem (ut ipſe inquit) inimiciſſimos, quadringentas & quinquaginta cohortes habentes traiecit, cum antea deus illi felices rerum ſucceſſus manifeſtiſſime portendiſſet. Nam eo circa Tarentum quā traiecerat immolanti, iecur extrema ſui parte laureæ coronæ formam habens inſpectum eſt†corymbo pendente gemino. Pridie quàm Campaniam

Margin notes: †ψελλιζομένην (beside "balbutientem"); Plin. lib. 2. cap. 106. Strabo lib. 7. (beside "Proxima eſt Apollonia"); †λημνίσκων (beside "corymbo").

C ingrederetur, duo eximiæ magnitudinis hirci penes Ephæum montem conſerere conſpecti ſunt, omnia quæ inter pugnandum euenire mortalibus ſolent, nunc inferentes, nunc toleran tes. Erat autem uiſio, quæ paulatim à terra eleuata quaquauerſus per aërem diſpergebatur, obſcuris idolis perquam ſimilis: poſtmodum euanuit. Nec diu poſt Mario iuniore & Norbano conſule magnas inducentibus copias, Sylla cum neque aciem, neque turmas ſuorum inſtruxiſſet, cominus ſtrenuitatis robore & audaciæ uſus impetu, in fugam conuertit hoſtes, & ſeptem millibus cæſis, intra urbẽ Capuam Norbanum incluſit. Hanc extitiſſe cauſam inquit, ut per oppida milites non diſſoluerentur, ſed coniuncti aduerſarios aſpernarentur, tametſi multo amplior eſſet numerus. In Syluio ſeruum Pontij numine afflatum ſibi obuiam ueniſſe ſcribit, qui diceret ſe à Bellona miſſum, ut belli potentiam atque uictoriam nunciaret: quod ſi non maturaret, Capitolium incendio periſſe. Quod ipſum & qua die prædictum ab homine fuerat, obuenit. Ea uero fuit pridie nonas Quintiles, quas nunc Iulias uocamus. Marcus etiam Lucullus ex Syllanis ducibus unus, ad Fidentiam ſedecim cohortes aduerſus hoſtiles quinquaginta inſtruens, fiſus militum ſtrenuitate, è quibus tamen cum inermes permultos haberet, tardior ſubdubitabat. Eo deliberante, è propinquo prato mollis aura frequentiſſimos exercitui flores incutiens, & ſua ſponte manentes inſperſit, & adeò ſuper ſcuta & galeas intulit, ut hoſtis coronatos exiſtimaret. Ea re animoſiores facti cõſerunt manus, uictoresq; decem & octo millia trucidant, & hoſtem caſtris exuunt. Hic eius Luculli frater erat, à quo poſteriori tempore Mithridates atque Tigranes debellati ſunt. Sylla multis adhuc exercitibus & ingentibus copijs circunfuſos undiq; ſibi hoſtes uidens, potentiæ fraudes adiunxit, alterum ex conſulibus Scipionem ad pacem inuitans, qui cum acciperet, plures in unum conuentus colloquiaq; fiebant. Sylla uero ſemper aliquam alliciendi rationem inijciens & occaſionem, Scipionis commilitones per ſuos corrumpebat: qui ad fraudandos & omni incautos ratione demulcendos homines, quemadmodum & eorum ductor, exercitati erant. Hoſtilia nanque ingreſſi caſtra, & illis immiſti, nonnullos confeſtim argento, quoſdam pollicitationibus, alios blandimentis & ſuadendi ſuauitate pelliciebant. Poſtremo Sylla cum cohortibus XX. propius aduentante, nonnulli Scipionianos ſalutant. Illi autem ſalute reddita, ad illos accedunt. Scipio

D intra tentorium ſolus relinquebatur. Sylla cum cohortibus XX perinde ac manſuefactis auibus aduerſus inimicorum XL luctatus, cunctos ſuos reduxit in caſtra. Quo tempore Carbonem dixiſſe memoriæ proditum eſt, quod cum aduerſus uulpem atq; leonem Syllæ animum incolentes belligeraret, maior ex uulpe ſibi mœror inferretur. Poſt hæc Marius LXXXV cohortes circa ſignum habens, Syllam prouocabat ad prælium. Is autem eo die ad ineundum certamen promptiſſimus erat. Quieſcenti enim huiuſce generis obuenerat inſomniũ. Seniorem nanq; Marium diu uita functum filio Mario ſuadentem admonentemq; exiſtimarat, ut diem qui inſequebatur cautius euitaret, uti permagnam ſibi infelicitatem importantem. Quocirca Sylla ad conferendã manum ardentior, Dolobellam procul inde metatum accerſit. Incumbentibus hoſtibus, & uiam intercludentibus, Syllani ſuſcepto ut uias ſternerent prælio, laſſitudine frangebantur, frequens ſimul pluuia operibus ingruens maius illis malum iniecit. Eapropter centuriones Syllam adeuntes ſuppliciter orabant, ut aliud in tempus præliũ differret. Milites pariter per laborem eiectos, & humi quieſcentes, ac ſcutis incumbentes oſtentabant. Quod ſimulac inuitus Sylla cõceſſit, dato locandis caſtris edicto (iam uallum iacere priuſquã reuocaretur exercitus, & foſſam ducere cœperant) ecce Marius ſuos elatus infert inter propugnatores adequitans, tanquã confuſis ordinibus & tumultuoſe perturbatis, cuncta diſſipaturus. Vbi fortuna uocem inter ſomnos auditam Syllæ perducebat ad exitum: cuius ira militibus aſtitit, qui operibus intermiſſis, fixiſq; ante foſſam pilis, gladios ſtringunt, ſublatiſq; militari de more clamoribus, manum cum hoſte conſerunt. Marianorum, cum diutius ſubſiſtere nequirent, terga uertentium ſtrages permagna fit. Marius ſeſe Præneſte fuga ſubtrahens obſeratas iam portas offendit, fune ſuperne demiſſo cum ſe incinxiſſet receptus eſt in murum. Nõnulli, è quibus eſt Feneſtella, aſſerunt ne prælium quidem ſenſiſſe Marium: cæterum cum per uigilias ac labores humi incumberet in umbra, dato iam pugnæ ſigno ſopori ſe dediſſe, poſtea fuga iam facta, ægre ſe excitatum. Eo in prælio Sylla ſcriptum reliquit, tres ac uiginti duntaxat amiſiſſe, cum ex hoſtibus XX millia obtruncarit, octo autẽ millia in poteſtatẽ uiua redegerit. Eodem etiam modo reliqua per eius præfectos Pompeium, Craſſum, Metellum, Seruilium, proſpere cedebant. Hi enim aut nihil, aut parum incurrẽtes aduerſi, ingentes hoſtium copias deleuere, adeò ut Carbo qui contrariã factionem unus continebat, ab eius exercitu fugam noctu faciens, tandem

A dem in Aphricam naui ſeſe receperit. Certamine extremo quin ante Romanas portas Samnis
Teloſinus qui Syllæ laſſo uelut inſidiator incumbebat, proſterneretur parum abfuit. Magnam
ſiquidem is manū adunans, Lamponio Lucano ſocio ſecum adſcito, Præneſte iter accelerabat,
ut ab obſidione Marium eriperet. Cum autem uir bellicoſus & ingentium præliorum exper-
tiſſimus, Syllam à fronte, Pompeium à tergo in ſe incurſantes intellexiſſet, ante retroq; cōpreſ-
ſus, noctu caſtra mouit, in ipſam Romā uniuerſo cum exercitu cōuolans. Nec multum defuit,
quin Romā omni præſidio nudatā offenderet. Decem ſtadia prope portam Collinam ſuos con
tinens Sylla, ſtationem poſuit, ingenti gloria elatus ac ſpe, quod tot talesq; duces imperatorijs
artibus & uaframentis illuſiſſet. Vt primum illuxit, flore iuuētutis aduerſus illum adequitante,
cum alios permultos, tum Appium Claudiū uirum generoſum ac ſtrenuum proſternit. Orto
intra urbem (ut par erat) tumultu, ſimul & ululatu muliebri atq; diſcurſu, ueluti ab hoſte uiri-
bus urbe capta, primus Galba præmiſſus à Sylla ſummo ſtudio cum equitibus ſeptingētis ad-
uentans conſpicitur, qui facto tanto temporis interuallo ut equis ſudorem refrigeraret, rurſus
deinde frenis impoſitis, e ueſtigio cum hoſtibus conſeritur. Sylla interim apparuit, qui primori-
bus prandiū capere iuſſis, confeſtim aciem inſtituit. Dolobella & Torquatus ut impetum conti
neret, multis inſtabant precibus, ne domitos defatigatione homines periculis ſupremis obijce-
ret: haud enim Carbonem aut Marium, uerū Samnites atq; Lucanos acerbiſſimas inimicis &
hoſtibus animis nationes aduerſus Romā ſimul inſtare: quibus reiectis, tubas pugnæ ſignum
& inuadēdi initium canere iuſſit. Dies iam horam uergebat in decimā, cum decertantibus qua-
liter nunquam aliàs, dextrum cornu cui Craſſus præerat ſplendidam uictoriam reportabat. Si-
niſtrum uero laborabat, & male habebat. Cui cum Sylla albo inſidens equo, & pedū uelocitate
præſtāti, & inde notior, opem ferret, duo in eum hoſtes iamiam dimiſſuri haſtas intentāt, quos
minime quidem præuidit ipſe, uerum ſtabulario equo plagas intorquente, tantū ablatus præ-
uenit, ut haſtarum cuſpides penes equi caudam collabentes humi defigerentur. Traditum eſt
Syllam cum quandam Apollinis imagunculam è Delphis nactus eſſet, eam inter præliandum
ſinu ſemper ferre ſolitum, hanc eo tempore exoſculatū & hiſce uerbis eſſe alloquutū: O Apol-
lo Pythie, qui felicem Syllam Cornelium tot ex prælijs illuſtrē ampliſſimumq; ſuſtuleris, hic in
B patriæ portis ſuis cum ciuibus fœdiſſime pereuntē abijcies? Huiuſcemodi uocibus cum Sylla
deum inuocaſſet, nonnullis ſupplicem obuolutum, alijs minas incuſſiſſe, quoſdam increpaſſe:
ſiniſtro denique cornu cōfracto, inter fugientes permiſtum intra uallum ſeſe recepiſſe, magno
& amicorum & familiarium amiſſo numero. Ex urbe non pauci qui ſpectatum aduenerant,
conculcati & extincti ſunt, adeò ut ciuitas deleta putaretur. Cumq; multi Præneſte ex fuga tru
cidarentur, Marius ab obſidione ferè ſolutus eſt, iubentibus ijs Lucretiū Ofellam, quem obſi-
dioni Sylla præfecerat, mox caſtra mouere, tanquam Syllæ rebus in perniciem datis, & in ho-
ſtium poteſtate exiſtente iam Roma. Profunda iam nocte, quidā in Syllæ caſtra à Craſſo miſſi
perueniunt, ſibi ac ſuis cœnam depoſcentes. Fuſis enim & fugatis Antemnam hoſtibus, ibi lo-
caſſe caſtra, quo accepto nuncio, cum iam aduerſariorum eſſet latiſſime ſtrages ædita, ſub au-
roram profectus eſt Antemnam. Ad eum tribus millibus caduceatorē mittentibus, tutum illis
futurum promiſit, ſi aliquo hoſtium exercitum incommodo afficerēt. Quibus pollicitationibus
cum credidiſſent, facto in reliquos impetu, multi mutuis uulneribus cæſi ſunt. Hos tamen &
alios qui ſupererant ad ſex millia in Circo congregat, ſenatum in æde Bellonæ uocans. Eodem *Crudelitas im*
tempore & Sylla orationem in ſenatu exorſus eſt, & quibus negociū datum erat, ſex illa millia *manis Syllæ.*
truncabāt. Cum tot millibus paruo in loco iugulandis fremitus deferretur, attonito ſenatu, ipſe
nihilominus immutato atq; cōſtanti uultu orationem continuans, ſenatum dictis eius intentos
adhibere animos edicit, nec quæ foris gerantur perinde ac ſuperuacanea curioſius perſcrutari,
ſe nanq; iubente caſtigari pleroſq; flagitioſos. Nemo Romanus tam tardo extitit ingenio, cui
non cognitu facile fuerit, eum habitū potius tyrānidis commutationē, quàm liberationē fuiſſe.
Marius quidē cum initio grauis eſſet, per potentiā auxit, non autem mutauit ingenium. Sylla
uero principio ſumma cum modeſtia, & ciuili de more, ſua in fortuna uerſatus, eam de ſe præ-
buit opinionē, ut fautor optimatium & utilitatis publicæ ſtudioſus princeps foret, qui quidē ab
ineunte etiā ætate riſibus deditus fuerat, & ſic ad miſericordiā flexibilis ut ei facile oborirētur la
chrymæ. Quas ob res magnis potentatibus iure calumniā impreſſit, quippe qui mores in priſti
no uiuēdi ritu permanere nō ſinant, & uecordes, molliculos, ac humanitatis reddant expertes.
Hoc igitur ſeu naturæ commotio ſit, & à fortuna facta cōmutatio, ſeu ſubiacētis malitiæ in licen
tia reuelatio, alio quodam tractatu & facultate definiendum eſſet. Sylla ad iugulandum uerſo,

C & cadaueribus iam urbe repleta, cum cædes neque numerum neq; modum haberent ullum, multi quibus nullæ cum Sylla res erant, priuatis inimicitijs ſunt interempti, ſic ſuis permittente & gratificante Sylla. Tunc iunior quidam C. Metellus Syllam in ſenatu rogare auſus eſt, Quis malorum finis erit? Quonam uſq; progrediens incumbentium gladiorum requiem expectare iubes? haud enim ſupplicium ab his deprecamur ut quos necari inſtituiſti, ſed ambiguitatem ab his quos conſeruare decreuiſti. Reſpondente Sylla, necdum ſibi compertum eſſe quos dimittat: Metellus ſubiecit, Itaque declara qui ſunt quos pœnis affecturus es. Id ſe facturum Sylla dixit. Quidam non Metellum, ſed Ofidium ex aſſentatoribus hoc dixiſſe aſſerunt. Sylla igitur extemplo octoginta proſcripſit, nulli ſenatorum communicato conſilio. Omnibus ægre ferentibus uno interiecto die ducentos ac uiginti alios adiecit. Deinde tertio non pauciores rurſus adiunxit. Super his cum concionem haberet, quotcunq; memoria tenuiſſe contigit, eos proſcribere ſe inquit, quos uero in præſentia delet obliuio, denuò proſcripturum. Qui proſcriptum acceptaſſet, ſalutiq; conſuluiſſet, humanitati pœnam mortẽ definiuit: non fratrem, non filium, non parentes excepit: qui necaſſet, cædis mercedi duo talenta conſtituit, ſeu dominum ſeruus, ſeu patrem filius interemiſſet. Quod autem omnium iniuſtiſſimum exiſtimatum eſt, proſcriptorum filios ac nepotes honore priuauit, omnium bona publicauit. Nec Romæ ſolum, uerumetiam in omnibus Italiæ oppidis proſcriptiones fiebant, neq; deorum templa, neq; hoſpitales penates, neq; paternum domicilium à cædibus purum erat. In uxorum ſinibus mariti, in matrum liberi confodiebantur. Fuere & qui per iracundiã occiderentur, alij per inimicitiam, nulla ſanè portio præ ijs qui pecuniarum gratia obtruncarentur. At enim interſectoribus ipſis dicendum obueniebat, hunc quidem domus interemit ampliſſima, illum hortus, alium aquæ calidæ. Q. Aurelius nullis ſe prorſus negocijs implicans, tantumq; ad ſe malorum communicationem pertinere arbitratus, quantum infelicibus alijs condolere fas eſſet, forum ingreſſus proſcriptorum nomina perlegebat. In quibus cum ſeipſum comperiſſet, Væ mihi miſero, inquit, Albana me uilla perſequit: paululumq; procedẽs à perſequutore iugulatus eſt. Interea Marius cum in hoſtium poteſtatem ueniret, ſibi ipſe mortem cõſciuit. Sylla dehinc Præneſte ueniens, priuata uiritim iudicia faciens cruciatus inferebat. Poſtea quaſi non eſſet ocium, cunctos unum glome-

D rans in locum, millia duodecim trucidari iuſſit, ſoli præſtans libertatem hoſpiti. At ille generoſa nimium uſus uoce, nunquam ſalutis gratiã ſum habiturus, ait, ſi extinctori patriæ permiſcear: & ſponte ſua cum ciuibus obtruncatus eſt. Maximæ nouitatis L. Catilinæ uiſum eſt facinus. Is enim rebus nondũ iudicatis, fratrem occiderat. Tunc magnis precibus Syllam obſecrat, ut hominem in proſcriptorum numerum redigat, perinde ac uiuus eſſet, proſcriptusq; fuit. Huius rei gratiam Syllæ referẽs, quendã M. Marium aduerſæ factionis hominem confodit, & Syllæ in foro ſedenti caput eius attulit: ad proximũ deinde Apollinis lauacrũ accedens manus abluit. Præter hæc funera, & alia mœrorem hominibus inferebant. Seipſum enim dictatorem dicens, id magiſtratus genus ad annos centum ac uiginti deſumpſit. Factorum omniũ ab eo per ſenatuſconſultum ei attributa licentia. In poſterũ quoq; data poteſtas necis, confiſcationis, ſortitionum, poſſeſſionis, populationis, auferẽdi regni, cõferendi cuicunq; collibuiſſet. Publicatarum uenditiones ædium adeò ſuperbe, adeò imperioſe factitabat in ſuggeſto cõſidens, ut longe magis in largiendo, quàm in ſpoliando inuiſus & acerbus eſſet. Venuſtis mulieribus, fidicinibus, hiſtrionibus, libertinis, monſtris, gentiũ agros, urbium prouentus elargiebatur, nonnullis inuitarum cõiugia fœminarum. Cum Pompeiũ magnũ affinitate intima ſibi deuincire uellet, cum uxore diuortiũ facere imperauit, & Aemiliã & Scauri & Metellæ coniugis ſuæ filiam à Magno Glabrione diſtractã ac prægnantẽ locauit. Adoleſcentula uero cum penes Pompeium pareret uita exceſſit. Lucretio Oſellæ qui per obſidionem Marium expugnauerat, conſulatum petẽti, Sylla impedimẽto erat. Ille autẽ ſolicitatus à multis in forũ uenerat, quẽ miſſus à Sylla centurio iugulauit: ipſe in Caſtoris æde ſedens è ſuggeſto cædem ſuperne ſpectabat. Capto à circunſtantibus centurione, & ad tribunal adducto, tumultuantes ſilere iubens, Ego, inquit, hoc mãdaui: & ut centurio dimitteretur imperauit. Triumphus eius cum magnifico ſumptu & regiorũ nouitate ſpoliorum excellentiſſimus, tum exulibus iucũdus, ornatiſſimum præbuit ſpectaculum. Ciues enim & gloria & potentia longe primarij coronati ſectabãtur, conſeruatorem patremq; Syllam uocitantes, perinde ac eius opera in patriã reuerſi uxores ac liberos receperint. Cunctis unum coactis in locum in media concione rerum à ſe geſtarum rationem reddidit. Nec minore ſtudio fortunatos euentus, quàm fortia facta denumerauit, & tandem felicem ſeſe propter ea appellari iuſſit. Ad Græcos ſcribens, aut ſententiam dicens, ſe uenuſtum appellabat. Hunc &

in

A in modum apud nos in trophæis inſcriptus eſt, L. Cornelius Sylla uenuſtus. Metella quoq; gemellos enixa, marem quidem Fauſtum, fœmellam uero Fauſtam nominauit. Felicem enim atq; hilarem Fauſtum Romani uocant. Tantam profecto non geſtis, ſed felicitati fidem præſtabat, ut poſt tot ab eo peremptos cum rerum innouatio permutatioq; fieret in urbe, ſeſe magiſtratu abdicauerit, & conſularibus comitijs in populi poteſtate conſtitutis nec ipſe prorſus acceſſerit, & uolentibus expoſitum corpus exhibens, uti priuatus medio uerſaretur in foro. Præter eius ſententiam audaciſſimus quidam inimicitias ſecum exercens, cæterum uir clariſſimus M. Lepidus conſul deſignandus erat, non ſané propter eum, uerum Pompeij gratia, qui maximum ei ſtudium impendens, ingentes populo preces adhibuerat. Itaq; cum ea lætum uictoria Pompeium Sylla cerneret, diſcedentem ad ſe uocans, Quàm honeſtum eſt, inquit, tuum illud ô adoleſcens in ciuitate facinus, quo ſtolidiſſimum hominem Lepidum priuſquam omnium præſtantiſſimum Catulum renunciaſti: Tibi tamen haud dormiendi tempus eſt, qui antagoniſtam fortiorem tibi ipſe delegiſti. quod quidem Sylla perinde ac uates præſagiuit. Etenim Lepidus extemplo contumacius ad ſæuitiam uerſus, in Pompeium belligerans perſtitit. Sylla ex uniuerſis fortunis Herculi decimam ſacrificans, opipara populo fecit conuiuia, in quibus tam ſuperuacaneus ac redundans in neceſſarijs apparatus extitit, ut plurima omnis generis condimenta cibariaq; deijcerentur in fluuium, & quadragenarium ac ſuprà uinum potaretur. Inter conuiuia multos celebrata dies, Metella morbo extinguebatur. Prohibentibus amicis ne Sylla prorſus eam adiret, aut ædes funere contaminaret, is ſcripto ad illam repudio, uiuentem adhuc alterum in domicilium transferri iuſſit, & hoc legitimum ſumma cum diligentia per ſuperſtitionem ſeruandum curauit. Legem autem prius à ſe latam, quæ funebres definit impenſas, omnino tranſgreſſus eſt, nullis parcens ſumptibus. Inſtitutum etiam à ſe de cœnarũ tenuitate ac parſimonia modum exceſſit. Inde compotationum & conuiuiorum laſciuia & dicacitate conſolatus eſt luctum. Paucos poſt menſes gladiatorum ſpectaculum ædidit. Locis necdum diſtinctis, ac promiſcuis in theatro uiris ac mulieribus, decoram ſpecie fœminam & genere illuſtrem prope Syllam ſedere contigit. Erat enim Meſſalæ filia, oratoris Hortenſij ſoror, Valeria nomine, ei cum marito diſcordia nuper obuenerat. Ipſa poſt Syllam accedens, atq; manum ap-

B plicans, trahensq; ueſtis rugam, ſuas tranſiuit in ſedes. Inſpectante intẽtioribus oculis Sylla, & admirationis ſigna præ ſe ferente, Nihil, inquit, ô Dictator grauius ſuccenſe, uelim & ego paululum tuæ felicitatis portionem capere: & ſané non iniucunda ad Syllæ aures peruenit oratio, ſtatimq; pruriẽtis dabat indicia, miſſo nanq; nuncio, mulieris nomen, proſapiam, uitamq; edoctus eſt. Dehinc alter in alterum iactabant oculos, uiciſſimq; uerſabãtur uultus aſſidui, nec pauciores molliculorum riſuum collationes erant: poſtremo nuptiarum conſenſus & pactiones, nullam fortaſſe Valeriæ increpationem afferentes. Sylla uero tametſi pudicam maxime ac generoſam, nõ tamen ex pudico ac honeſto uxorem cepit initio, oculis & oratione uenuſtula ſeductus inſtar adoleſcẽtuli, à quibus turpiſſimi & procaciſſimi motus natura excitari ſolent. Verumenimuero cum hanc etiam domi haberet, ſodalitia cum minimis mulierculis, citharœdis, ſcænicis hominibus agitabat, & ſtratis humi tapetibus interdiu compotationes celebrabat. Qui enim plurimum apud Syllam ea poteſtate poterant, ij erant, Roſcius comœdus, Sorex mimorum princeps, Metrobius †Bacchanaliorum cantor, quem licet cutis nitore delapſo, amoribus omnino complecti pergebat, nec ea de re ibat inficias. Vnde leui nimirũ ex cauſa incipientem morbũ aluit, & per inteſtina ulcus innaſcens diutius non intellexit, inde caro corruptione contracta in pediculos tota conuertebatur, adeò ut cum permulti die ſimul ac noctu interempti, præ ijs qui innaſcebantur interceptorum nulla pars erat. Tunicæ omnes, thermæ, lauacra, dapes, illius exundantis ſordis implebantur, tanta uis epullulabat. Quocirca ſæpenumero per ſingulos dies ingrediebatur aquam, ut per inundationes membra emundaret. Nulla uero erat utilitas: celeriter enim inualeſcebat permutatio, & pædoris magnitudo omnia purgamenta ſuperabat. Ferũt ex antiquiſſimis Acaſtum Peliæ filium hoc morbi genere, quem Phthiriaſim appellant interiſſe: ex poſterioribus autem Alcmanem, qui mirificus componendis cantilenis artifex fuit: & Pherecydem rerum diuinarum ſcriptorem, & Calliſthenem Olynthium dum carceris cuſtodia teneretur. Præterea & Mutium iuriſconſultum. Quod ſi eorum etiam mentio facienda eſt, qui nulla ex re bona nobiles tamen euaſere, traditum eſt eum qui in Sicilia belli ſeruilis autor fuit, Eunum nomine & fugitiuũ ſeruum, deinde captum, Romamq; perductum, ex phthiriaſi mortem obiſſe. Sylla nõ modo ſuum præuidit interitum, uerumetiam quodammodo eum ſcriptis commendauit. Nam uigeſimumſecundũ commentariorum librum biduo

†λυσιῳδὸς

Sylla in phthiriaſim morbum incidit.

C antea quàm mortuus eſt ſcribendi finem fecit. Vbi Chaldæos ſibi prædixiſſe affirmat, quod ei cum beate uixiſſet, in ipſo felicitatis uigore moriendum eſſet. Scribit etiam filium qui paulò ante Metellam expirauerat, per ſomnum ſibi uiſum uiliſſimo indumento ſibi aſſiſtentem, patrem ſuppliciter obſecrantem, ut ab his ſe curis abſolueret. Euntem cum eo ad matrem Metellam, quiete & omni negociorum abiecta cura cum illa uitam duxiſſe. Haud tamen Reipub. ſtudio ſeſe retraxit. Decem enim prius quàm mortē oppeteret diebus, orto Puteolis inter incolas tumultu, reuocatis in gratiam animis, legem de gubernatione ciuitatū illic conſcripſit. Pridie cum principem Granium qui æs grande publice debebat, minime idcirco ſoluere uelle intelligeret, quia ipſius præſtolaretur interitum, accerſito intra cubiculū homine miniſtros circunlocauit, & eis ut Granium ſuffocarent edixit. Inter uociferationes & animi cruciamenta, effracto apoſtemate, cruoris gurges erupit, inde uiribus deſtitutus acerbe nocte producta, uitam euomuit. Duos ex Metella reliquit infantes. Nam poſt ipſius obitum, Valeria filiolam peperit, quam Poſthumam appellauerunt. Quos enim poſt parentis interitum naſci contigit, eo nomine Romani uocant. Multi facto conuentu concitati, Lepidum adierunt, ut corpus à conſuetis obſequijs arcerent. Pompeius uero licet Syllæ ſuccenſens (ſolus enim ex amicis in teſtamento præteritus erat) quoſdam precibus & gratia, alios minis reprimens, comes cadauer Romam deduxit, & funeri præſidiū pariter & honorem exhibuit. Tantam à matronis uim odorum allatam eſſe dicitur, ut præter eos qui in lecticis decem atq; ducentis comportabātur, quædam iuſtæ magnitudinis imago Syllæ formarēt, & thure cinamomoq; ingentis precij lictor formaretur. Sub ſolis ortum cum nubilus dies eſſet, & cœleſtes expectarentur aquæ, hora uix nona cadauer extulerunt: clari deinde flatus exoriente procella, quæ rogum multas exuſcitaret in flammas; ante pluuias elatum eſt corpus. Tabeſcente iam rogo, & ſopitis ignibus, multus effuſus eſt imber ad noctem uſq; perdurāt, ut eius fortuna & ſepeliēdo corpori comes permanſiſſe uideatur. Monumentum in campo Martio ſitum eſt. Inſcriptio ab eo cōſcripta hunc in modum ſummatim relicta fertur: Nemo me amicus beneficentia, nemo inimicus in ferenda iniuria ſuperauit.

Poſthumi qui dicti.

Epitaphium Syllæ.

LYSANDRI SYLLAEQVE COMPARATIO.

D

QVando & huius percurrimus uitam, iam comparationem ipſam aggrediamur. Itaq; permagnos euaſiſſe cum amplitudinis initium in ſe ſuſceperint, fuit utriq; commune. Peculiare Lyſandri eſt, à uolentibus ſaniſq; ciuibus quoſcunq; adeptus eſt magiſtratus accepiſſe, neq; uiolenter ab inuitis quippiam extorſiſſe, aut præter leges ualuiſſe. Seditione ſummos ſortitur honores, ſicut tum Romæ corrupto populo & ægrotante Republica alius alio ex loco potentior oriebatur. Et profecto mirandum non erat, ſi tunc Sylla dominationē uſurpabat, cum Glauciæ Saturniniq; ex urbe Metellos explodebant, conſulum filij in concionibus obtruncabantur, argento atq; auro militibus emptis arma capeſſebant, igni ac ferro ſuperatis uiolentius aduerſarijs leges ferebant. Nec eum incuſo, qui ut plus cæteris poſſet in huiuſmodi rerum perturbationibus accuratā dederit operam: uerumenimuero non id optimum pono ſignum, eum præſtantiſſimum eſſe qui in urbe tam infelici priores partes geſſerit. At qui à Sparta præſertim tam bonis eo tempore legibus inſtituta modeſtiſſimaq;, ad ampliſſima miſſus eſt imperia reſq; gerendas, is fermè optimorū optimus, priorum primus iudicatus eſt. Quibus ex rebus alter ſæpius à magiſtratu ſe abdicās, ſæpius illum recepit. Virtutis enim manebat honor, qui principatum obtinebat. Alter dictator ſemel delectus exercitus, decem aſſiduos annos, nunc cōſulem, nunc proconſulem, interdum dictatorem ſeipſum faciens, ſemper uero tyrannus permanſit in armis. Lyſander ut explicatū eſt, ciuitatis gubernacula minore quadā ratione magiſq; legitima quàm Sylla permutare conatus eſt. Suaſione, non armis, nec ſimul uniuerſa deſtruens ſicut ille, uerum regalem ſtatum ad meliora dirigens, quod & natura profecto iuſtum uidebatur, ut & optimus ea in urbe regnū haberet, quæ Græciæ principatum non generis nobilitate, ſed uirtute comparauerat. Nam quemadmodū uenator non canis prolem, ſed canē, & equitandi ſtudioſus nō equi fœtū, ſed equū quæritat (nam ex equo mulum procreari cōtingit) ita & adminiſtrandæ ciuitatis curioſus errabit omnino, ſi ciuitatis principem non quis, ſed à quo ſit inueſtigauerit. Ipſi utiq; Spartiatæ regnātes nōnullos deiecerūt, perinde ac minime regales, uiliſſimos, ac nihili faciundos. Quod ſi flagitia cum ipſa etiam generis nobilitate ignobilia & honoris expertia ſunt, neq; uirtus à nobilitate, ſed ex ſe honorem uendicat: iniuſtitiam nonnulli pro amicis, quidam uſq; ad amicos patrauere. Plurima Lyſandrū propter amicos peccata commiſiſſe confeſſum eſt, plurimas pro illorū potentia & dominatione cædes confeciſſe.

A confeciſſe. At Sylla per inuidiam non paruam exercitus partem Pompeio abſcidit. Dolobellæ claſſis præfecturam quam tribuerat conatus eſt eripere. Lucretium Ofellam cum pro multis & magnis officijs cõſulatum peteret, ſe inſpectante iuſſit occidi, ut per amiciſſimorũ necem, honorem ac metum in ſeipſum omnibus incuteret hominibus. Rurſus uoluptatum ac pecuniæ ſtudium in uno quidẽ principe dignam, in altero autem tyranno conuenientẽ electionem oſtendit. Vnus enim nihil incontinens, nihil iuuenile in tanta rerum licentia ac poteſtate feciſſe uidetur, & ſi quiſquam alius, ipſe ſanè uulgatum illud effugit, domi quidem leones, ſub diuo autem uulpes: adeò modeſtam & laconicam caſtigatamq; uitæ regulam in omni actione præ ſe tulit. Alter neq; per inopiam cum adoleſcens eſſet, neq; per ætatem cum ſeneſceret, ad uoluptates moderatior erat, uerum cum & amoribus & adulterijs indulgeret, (ut ait Salluſtius) de re uxoria & temperantia leges ciuibus inducebat. Quibus ex rebus tantopere mendicam urbem, & pecunijs exinanitam reddidit, ut & ſociorum & amicorũ ciuitatibus libertatem, & legum ſuarum uſus argento uendiderit, tametſi precioſiſſimas & ampliſſimas ædes quotidie redigeret in fiſcum, & præconis uoce ſubhaſtaret. At enim dilapidatarum opum & aſſentatoribus profuſarum modus nullus aderat. Nam quæ uiro aut parſimonia erat habẽda intra ſodalitia gratiasq; uinarias, qui in aperta populi corona ingentia bona cuidam amicorum precio, ut obuenerat, uendens, à præcone pronunciari iuſſit. Alio id excedente precium cum præco additamentum prædicaſſet, indignabundus inquit, O ciues amici grauia patior atque tyrannica, quoniam pro meo arbitratu mea diſponere ſpolia mihi non licet. Lyſander etiam & collata ſibi munera unà cum alijs miſit ad ciues. Nec opus hoc probo. Forſan enim hic tantum Spartæ damnum pecuniarum adeptione dedit, quantis ille Romam eripiendo non afficiebat incommodis. At quantopere uir ille diuitias contempſerit, ſignum hoc facio. Proprium quippiam erga ſuam urbem obuenit utriq;. Sylla multa refertus intemperantia & ſumptuoſus homo, ad ſobrietatem ciues reuocabat. Lyſander à quibus ipſe uitijs abſtinebat, ijs ciuitatem replebat. Peccabant igitur, ille quidem quod ſuis erat legibus deterior, hic aũt quod ſeipſo deteriores ciues eius efficiebat. Spartam enim hiſce indigere docuit, quibus ipſe nequaquam indigere didicerat. De rebus quidem urbanis hactenus. De bellicis autem & geſtis ab imperatore negocijs, Sylla neq; trophæorum

B multitudine, neq; periculorum magnitudine ullo conferri pacto cum quoquam poteſt. Is quidem uictorias duas ex duobus prælijs naualibus reportauit. Adijciam & Athenarum obſidionem, opus haud ſanè arduum, cæterum gloria illuſtre. Res uero in Bœotia & ad Haliartum ſiniſtra quadam fortaſſe fortuna geſtæ ſunt, uel iniquo potius conſilio, cum proximum è Plateis auxilium & aduentantem magnis cum copijs regem non expectauerit, uerum ira & ambitione intempeſtiuam ad muros fecerit impeſſionem. Vnde cum gregarij homines exiliſſent, eum nulla difficultate deprehenderunt. Non enim quemadmodum Cleombrotus in pugna Leuctrica incumbentibus ſeſe opponens hoſtibus, nec ſicut Cyrus, nec uelut Epaminondas inclinatam continens aciem & uictoriam confirmans, letali concidit uulnere. At enim hi quidem, regum & imperatorum mortem obiere. Lyſander autem ſcutifer, aut cuiuſdam præcurſoris inſtar ſeſe cum ignominia perdens, priſcis Spartiatis attulit teſtimonium, qui rectè murales oppugnationes euitabant, in quibus non ſolum uiliſſimis ab hominibus, ſed etiam à pueris & mulierculis uirum fortiſſimum conſauciari ac necari cõtingit, ſicut Achillem à Paride inter portas interemptum fuiſſe ferunt. Quot ex acie ſtructa uictorias Sylla retulerit, quotq; hoſtium millia dederit in ſtragem, haud numeratu ſanè facile. Ipſam bis Romam cepit, Piræum Athenienſium portum non ſanè ſicuti Lyſander, ſed multis magniſq; prælijs occupauit, cum è terra ad mare eieciſſet Archelaum. Magnum eſt etiam tales aduerſarios imperatores habuiſſe. Delitias nanq; iocumq; arbitror, aduerſus Antiochum Alcibiadis gubernatorem nauali decertaſſe pugna, & Philoclem Athenienſis plebeculæ ducem defraudaſſe, ignobilem acutæ linguæ hominem, quos neq; Mithridates ſtabulario, neq; Marius lictorum ſuorũ cuipiam conferri dignum cenſuiſſet. Vt autẽ alios principes, conſules, duces factione primarios omittam, qui contra Syllam arma tulerunt, quiſnam ex Romanis Mario terribilior? aut ex regibus Mithridate potentior? aut ex Italis Lamponio & Theloſino bellicoſior? Ille tamen exul hunc quidem eiecit, alterum parêre coëgit, alios neci dedit. Quod autẽ dictorum omnium maximum eſt (ut mea fert ſententia) Lyſander domeſtico ſuorum auxilio præclara omnia geſſit opera. Cæterum Sylla cum exul eſſet, & ab inimicis ſeditione implicitus, quoq; præſertim tempore eius uxor expellebatur, ædes diruebantur, amici necabantur, is in Bœotia cum innumerabilibus hoſtium millibus belligerans, adeundis pro patria periculis trophæa conſtituebat. At Mithridatis ſocietatem

C & aduerſus hoſtes copias impertiens, nulla ex parte mollitus inclinauit, aut humanius habuit, quin ne compellauit quidem, nec dextram prius applicuit, quàm ex eo præſente audiſſet, ut & Aſiam relinqueret, & naues traderet, & regibus cederet, Bithynia Cappadociaq́ʒ relicta. Quibus nullũ animo præclarius facinus, aut maiore ſpiritu Sylla cõfeciſſe uiſus eſt, quod Rempub. priuatæ prætulerit, & generoſi more canis, qui non prius arreptam mordicus feram interimit, quàm obluctantem laſſarit hoſtem, ad ſuas ulciſcendas concitatus eſt iniurias. Super omnia & res Athenis confectæ aliquod ad morum comparationem momentum habẽt. Siquidem Sylla raptam urbem, quæ pro Mithridatis potentia & imperio bellum ſuſceperat, libertate donauit, & ſuis uiuere legibus permiſit. Lyſander autem tanto principatu ſpoliatam & imperio, miſeratus nõ eſt. At ſtatu populari ſublato, flagitioſos & immaniſſimos in ea tyrãnos inſtituit. Conſiderandi iam tempus eſt, ne in proferenda ſententia à ueritate multum aberremus. Plura præclara eſſe facinora quæ Sylla patrauerit, pauciora quæ Lyſander perperàm egerit. Alteri quoq; continentiæ atq; modeſtiæ, reliquo rei militaris & fortitudinis principatum reddimus.

PYRRHI VITA

LEONARDO ARETINO INTERPRETE.

THESPROTIS & Moloſſis poſt diluuiũ Phaëtonta primum imperaſſe tradunt, unum ex ijs qui cum Pelaſgo in Epirum tranſierant. Alij uero Deucalionem & Pyrrham ad Dodonæum templũ profectos in Moloſſis reſediſſe putant. Sequẽti uero tempore Neoptolemus Achillis filius in ea loca populo deducto, regionẽ tenuit, ac ſucceſſores reliquit reges, Pyrrhidas ab eo cognominatos. Nam & ſibi Pyrrho fuit puerile cognomen, & unũ ex legitimis filijs ex Lanaſſa Cleodis, qui Hylli fuit, filia ſuſceptis, Pyrrhum nominauit. Ex hoc autem Achilles in Epiro ut deus colitur, lingua eorum Aſpetus appellatus. Sed qui medij uſq; Tharritam reges fuerunt, nec ſatis noti ſunt, & barbarie efferatos fuiſſe credunt. Tharritam uero primum ſcribunt Græcis moribus, literiſq; & humanis legibus
D ciuitates compoſuiſſe, atq; exinde claritatem aſſequutum. Tharritæ filius fuit Alcetes, Alcetæ Arymbas, Arymbæ & Troiadis Aeacides. Hic Phthiam Menonis Theſſali filiam, uiri circa Lamiacum bellum clari, & ſummæ omniũ ſociorum poſt Leoſthenem autoritatis, uxorem accepit, ex qua Deidamiam & Troiada filias, ac Pyrrhũ procreauit. Seditione uero exorta, Aeacide exacto, cum Moloſſi Neoptolemi filios reduxiſſent, Aeacidæ amici interfecti ſunt quotquot remanſerunt. Pyrrhum autẽ filium infantem adhuc ab inimicis quæſitum Androclides & Angelus clàm ſubtractum aſportarunt, paucos ſeruos, & nutricem pueri ſecum trahentes. Cumq; fuga ob huiuſmodi turbam, quæ neceſſariò trahebatur, laborioſa ac tarda foret, hoſteſq; aduentarent, puerum Androcleo & Hippo & Neandro adoleſcentibus fidis & robuſtis tradiderunt, iubentes ut in Megaras locum Macedoniæ properarent. Ipſi autem partim repugnando, partim rogando, uſq; ad ueſperas perſequẽtes remorati ſunt. Deinde celeriter ueſtigia eorum qui Pyrrhum ferebant proſequuti, cum propè iam putarent omne periculũ euaſiſſe, ſubitò impedimentum obiectum eſt fluuij, qui iuxta urbem labitur, grauis quidem uiſu ac tranſire conantibus aſperi, & omnino inſuperabilis. Ingens enim ac turbidus ingẽti pluuia fluebat, noxq; formidabiliora omnia faciebat. Diffiſi igitur per ſeipſos puerum & mulierem traducere poſſe, hominibus quibuſdam ultra flumen commorantibus puerum oſtendentes, clamore atq; prece auxilium poſtulabant. At illi ob ſtrepitum ac fragorem aquarum exaudire uocem nequibant, eratq; mora quædam ac trepidatio horum clamantium, illorum percipere quid clamor ipſe ſibi uellet non ualentium, donec quis querno cortice ex arbore dempto indigentiam ac fortunam pueri fibula perſcripſit, & ſaxo alligatum trans flumen proiecit. Quidam autem dicunt compactum corticem tragula iaculaſſe. Poſtquam uero ij qui trans flumen erant lectis literis quantam celeritatem tempus exigeret cognouerunt, cæſis arboribus, & ſimul connexis, flumen tranſierunt, ac fortè euenit ut primus eorum qui tranſierant Achilles nomine Pyrrhum ſuſciperet. Alios item alij ut caſus tulit detulerunt. Per hunc modum periculo inſequentium euitato, in Illyricum ad Glauciam regem peruenerunt. In cuius præſentia cum puerum expoſuiſſent, atque ipſe Glaucias ob metum Caſſandri quem Aeacidæ inimicum fuiſſe ſciebat, deliberabundus aliquandiu perſtaret, puer humi reptans, & Glauciæ pedibus ſeſe admouens, & apprehenſa ueſte ad genua eius conſurgens, riſum prius, deinde commiſerationem excitauit,

A uit, quaſi precator & lachrymans ſalutem ſuam Glauciæ commendaret. Tradunt quidam non Glauciæ ueſtē, ſed aram deorum à puero apprehēſam: quæ cum res diuina Glauciæ uideretur, non ſolum eum ſuſcepit, & unà cum filijs educauit, ſed & filiam ei uxorē tradidit. Nec quærentibus inimicis, nec ipſi Caſſandro ducenta pollicenti talenta puerum dare uoluit, ac duodecim annorum factum, copijs in Epirum traductis in regnum paternū reſtituit. Fuit autē in Pyrrho tremendi magis quàm moderati principis aſpectus. Nec plures habuit dentes, ſed unum atq; integrum os deſuper quaſi leuibus quibuſdam rimulis in dentium figuram diſtinguebatur. Splene laborantibus mederi uidebatur galli ſacrificio albi facto, & reſupinis iacentibus dextro pede preſſis: nec quiſquam adeò uilis aut adeò pauper erat, cui huiuſmodi auxilium poſtulanti denegaret. Præmium uero huius medelæ poſt ſacrificium gallum capiebat, idq; ſibi iucundiſſimum erat. Ferunt eius pedis maiorem digitum uim quandam habuiſſe diuinam, ita quod cum eius mortui reliquum corpus crematū eſſet, digitus ille integer illæſusq; ab igne permanſit. Sed hæc poſtea. Septimumdecimū ſuæ ætatis annum agens cum regnum ſtabiliſſime tenere uideretur, forte euenit, ut cum uno ex Glauciæ filijs cum quo ſimul educatus fuerat, qui tunc uxorem acceperat, proficiſcerēt: eo abſente, Moloſſi rurſus inſurgentes amicos Pyrrhi expulerunt, ac regia gaza direpta ſe Neoptolemo tradiderunt. Sic igitur regno ſpoliatus, ac deſertus ab omnibus, ad Demetrium Antigoni ſe cōtulit. Nam Demetrius ſororem Pyrrhi Deidamiam uxorem habebat, quam adhuc paruam Alexandro Rhoxanes promiſſam, rebus illius fractis iuſtæ iam ætatis Demetrius acceperat. In magna uero illa apud Hypſum pugna, qua ab omnibus regibus terræ certatū eſt, Pyrrhus affuit admodū tunc adoleſcens. Pro Demetrio pugnans hoſtes aduerſus ſe conſtitutos in fugā uertit, conſpicuusq; inter pugnatores longe apparuit. Victum autem Demetrium non deſeruit, ſed & urbes Græciæ fideliter ei cuſtodiuit, & fœdere cum Ptolemæo inito, obſes pro Demetrio in Aegyptū nauigauit. Poſtquam uero in Aegyptum peruenit, ſæpe in gymnaſijs uenationibusq; audaciæ ac fortitudinis opera regi oſtentando, & Berenicen quam maxime potentem inter coniuges regias uirtute præſtare uidebat, egregie obſeruando colendoq;, promeruit ut inter multos regios adoleſcētes prælato Antigona Berenicis filia ex Philippo, anteaquam Ptolemæo nupta foret, ſuſcepta ſibi uxor traderetur. Fuit autē Pyrrhus ut deſpector inferiorum, ſic potentiores commodi ſui cauſa adire promptus: uictu ſplendido, ſed moderato. Poſt has uero nuptias etiam magis quàm ante claruit, & annitente uxore, ut cum copijs pecunijsq; in Epirum pro recuperatione regni mitteretur, obtinuit. Fuit autem eius in Epirum aduentus gratus ob Neoptolemi odium, qui grauiter uiolenterq; regnabat. Veritus tamen ne ad aliquem potentiorem regum Neoptolemus conuerteretur, fœdus cum eo firmauit ſuper regni ſocietate: ſed procedente tempore non deerant, qui clàm eos irritarent, & alterutrum in ſuſpicionem adducerent. Quæ tamen cauſa maxime Pyrrhum commouit, tale principium dicitur habuiſſe. Mos erat regibus in Paſſarone (is eſt Moloſſidis regionis locus) Ioui pugnaci quotannis ſacra facere, ibiq; iuſiurandum Epirotis præſtare recipereq;: hi ſecundum leges ſe gubernaturos regnum, illi regiam poteſtatem legitime conſeruaturos promittebant. Ad hæc peragenda aderant ipſi reges munera accipientes donantesq;. In his itaque Gelon quidam Neoptolemo in primis fidus, Pyrrhum benigne adiens duobus boum iugis eum donauit. Hos boues Myrtilus qui uino præerat à Pyrrho poſtulauit: Pyrrhus donare noluit, ſed alteri cōceſſit. Quod cum grauiter ferret Myrtilus, capta hinc occaſione, Gelon ipſum ad cœnam uocat, ſuadetq; ut ſuſceptis Neoptolemi partibus, ueneno Pyrrhum necare aggrediatur. Id Myrtilus cum ſibi placere oſtendiſſet, polliceretur q; facturum, cuncta ut erant Pyrrho ſuggeſſit. At ille cupiens rem quampluribus eſſe notam, ut ſic redargui clarius poſſet, Alexicratem poculorum magiſtrum participem facinoris acciri iubet. Quo facto ad Gelonem per Myrtilum deducto, cum ipſe Gelon per hunc modum deciperetur, Neoptolemus falſa ſpe ductus, & inſidias recte procedere credens, rem non conticuit, ſed cum lætitia ad amicos protulit, & apud ſororem Cadmiam aliquando exhilaratus, de his rebus loquacitate uſus eſt, cum audiri ſe à nemine putaret. Nullus enim aderat præter Phanaretem Sammonis magiſtri pecoris uxorem, quæ conuerſa ad parietem in lectulo quodam dormire uidebatur. Sed Phanarete omnibus auditis, poſtridie ad Antigonam Pyrrhi uxorem cuncta quæ Neoptolemum dicentem audierat, detulit. Pyrrhus ergo his cognitis, tunc quietem egit, ſed paulò poſt in ſacrificio ad cœnam uocatum Neoptolemum occidit, intellecta Epirotarum uoluntate, quorum magnam partem ſibi fauere ſentiebat, iubentes ut anticiparet Neoptolemum de medio tollere, nec parte regni contentus foret, ſed naturam ſuam maiora flagitantem ſequeretur.

Pyrrhus aſpectu formidabilis.

B

C Poſt hæc memor Berenices & Ptolemæi, filium ſibi natum ex Antigona Ptolemæũ, & urbem in Cherroneſo Epiri à ſe conditam Berenicida nominauit. Dehinc cum multa & magna concepiſſet animo, ac prius propinquis maxime intẽderet, Macedoniæ ſe inſeruit per hunc modum. Antipater primus ex Caſſandri filijs Theſſalonicam matrem necauit, & Alexandrum fratrem regno expulit. Hic ad Demetrium miſit petentes auxilium, & ſimul Pyrrhum uocauit, ſed Demetrium alijs negocijs remorantibus, ſuperueniens Pyrrhus ſocietatis præmium petijt Nymphæam urbem, & maritimam Macedoniæ oram, & ſubactarũ gentium Ambraciam, Acarnaniam, Amphilochiam. Quibus ab adoleſcẽte conceſſis, ea Pyrrhus loca præſidijs ſuis firmauit, reliqua uero ab Antipatro abducere, & Alexãdro acquirere perrexit. At Lyſimachus cupiens quidem Antipatro ſuccurrere, ſed alijs impedimentis prohibitus, literas Ptolemæi nomine, cui nihil denegare Pyrrhum ſciebat, falſo tranſmiſit, per quas poſtulabat, ut Pyrrhus trecẽtis talentis ab Antipatro acceptis exercitum deduceret. Eas literas cum diſſoluiſſet Pyrrhus, ſtatim fallaciam animaduertit. Non enim ſcriptum erat ut conſueuerat, Pater filio Sal. ſed, Ptolemæus rex Pyrrho regi Sal. Lyſimachum itaq; iurgatus cum nihilominus pax ei placeret, ac eius firmandę cauſa reges conueniſſent, capro, tauro, & ariete ſacrificij cauſa adductis, aries ipſe repente nulla adhibita opera mortuus eſt: ob quod ſignum licet ab alijs deriſum, Pyrrhus firmare pacem noluit, monitus à Theodoro aruſpice, hoc uni ex tribus regibus mortem portendi. Sic igitur infecta pace, cum res Alexandri ſtabilitatem iam accepiſſent, Demetrius aduenit: & quoniam non indigente, nec uocante tunc Alexandro ueniebat, ſuſpectus ſtatim fuit eius aduentus. Paucis deniq; diebus unà commorati inſidias in alterutrum tendere cœperunt, ſed præuenit Demetrius, adoleſcenteq; obtruncato rex Macedoniæ appellatur. Erant & prius Demetrio aduerſus Pyrrhum querelæ & diſcurſiones quædam ex Theſſalia factæ, innatusq; potentijs cupiditatis morbus uicinitatẽ ſuſpectam inſidamq; faciebat, pręſertim poſt Deidamiæ mortem. Tunc itaq; Macedoniam ambo obtinentes, & in idem permiſti, maiores diſcordiarum occaſiones contraxerunt. Cum igitur Demetrius fines Aetolorũ ingreſſus Aetolos ſuperaſſet, Pantaucho duce cum parte copiarum ibidem relicto, ipſe aduerſus Pyrrhum contendit. Nec ſecus Pyrrhus ubi hæc audiuit, contra illum properauit. Sed cum diuerſis itineribus procederent, ambo tranſierunt: Demetrius quidem in Epirum, & prædam abduxit, Pyrrhus uero uſq; ad ea loca ubi Pan-

D tauchus erat progreſſus, pugnam cõſeruit. Magnum fuit in eo prælio militũ certamen, ſed maximum ipſorũ ducum. Nam Pantauchus audacia, robore, & arte pugnandi, omnes qui apud Demetrium erant, ſine controuerſia antecellens, magnitudine animi & fiducia uirtutis adductus, Pyrrhum in congreſſum prouocauit. Ipſe tamen Pyrrhus nulli inferior, & Achillis gloriam per uirtutẽ magis quàm per genus ſibi uſurpare ſtudens, per anteſignanos aduerſus Pantauchum diſcurrit. Inſeſtis itaq; primo haſtis concurrunt, deinde cominus ui atque arte gladijs utebantur. Tandem Pyrrhus accepto quidẽ uno uulnere, duobus illatis, altero ſecundũ femur, altero ſecundũ collum, uertit Pantauchum, proſternitq;, non tamen interfecit, amicis illum rapientibus. Epirotæ ob uictoriam regis exultãtes, eiusq; uirtutem admirati, phalangem Macedonum perfregerunt, fugientesq; perſequuti, multis cæſis, quinq; millia Macedonum uiua ceperunt. Hæc pugna non tantũ odij ac inimicitiæ aduerſus Pyrrhum pro ijs quæ paſſi fuerant, Macedonibus attulit, quantũ gloriæ & admirationis uirtutis eius præſtitit ijs qui præſentes in prælio pugnam eius conſpexerunt, acritate uultus & uelocitate manuum perſimilem magno Alexandro Pyrrhum æſtimantibus, uiolentiæq; & procellæ certãdi, quaſi umbras & imitationes quaſdam conſpexiſſe. Alios reges purpura ac ſatellitibus & iactatione ceruicis occupatos eſſe, ſolum Pyrrhum armis & uirtute magnum Alexandrũ referre aiebant. Et ſanè quanta peritia rei militaris fuerit in Pyrrho, ex ijs quæ in ea facultate ſcripta reliquit, intelligi poteſt. Ferũt Antigonum interrogatum, quis ducum ſibi optimus uideretur: reſpondiſſe, Pyrrhum, ſi ſeneſceret, omnium ſuæ ætatis ducum ſibi optimũ uideri. Sed hic ætati ſuæ duntaxat eum prætulit. At Annibal Carthaginenſis, omnium omnino ducum primum peritia & ſagacitate Pyrrhum, Scipionem ſecundum, ſe tertium iudicauit, ut in Scipionis uita perſcripſimus. Hanc uero diſciplinam ſemper uigilantiſſime meditatus fuiſſe Pyrrhus uidetur, ut omnium ſcientiarum maxime regi congruentem, cæteras uero nihilo exiſtimaſſe. Quodam autem conuiuio Python an Caphiſias melior ſibi muſicus uideretur interrogatus, dicitur reſpondiſſe: Polyſperconta ducem ſibi meliorem uideri, quaſi ea duntaxat regem quærere & intelligere deceret. Fuit autem Pyrrhus mitis ac facilis, promptus uero & liberalis ad gratias rependendas. Aeropi mortẽ permoleſte tulit, illum quidem humana perpeſſum affirmans, cæterũ ſeipſum cruciare, & improbum

A bum ducere, quod differendo ac tardando gratiam uiuenti non rependerit. Creditam enim pecuniam hæredibus creditorum ſolui licere: at gratias niſi ſcientibus ijs quibus debentur perſolnerit, uir honeſtus & gratus offendi. Ex Ambracia ut quendã maledicũ pelleret precantibus, reſpondit, potius ad paucos illic manens, quàm circumiens apud multos de nobis obloquatur. Quoſdam qui per uinolentiam iurgia in eum iactauerant, ad ſe poſtea deductos rogauit, an illa aduerſus ſe dixiſſent: reſpondente uero quodam ex ipſis, ita ô rex, & plura etiam dixiſſemus ſi plus uini adfuiſſet: ridens Pyrrhus ſtatim eos dimiſit impunes. Vxores potentiæ ac rerum gratia multas accepit poſt Antigonæ mortem. Nam & Autoleontis Pannoniæ regis filiam, & Bircennam Bardyllij Illyrici, & Lanaſſam Agatoclis Syracuſani, dotem afferentem Corcyram ab Agatocle captam. Ex Antigona quidẽ Ptolemæum, ex Lanaſſa uero Alexandrum, ex Bircenna Helenum filios ſuſcepit, omnes manu promptos ac bello feroces, ſtatim à pueritia ad hoc ipſum innutritos. Dicitur cuidam ex filijs puero adhuc patrem roganti, cui nam regnum relinqueret: reſpondiſſe, ei ex uobis qui gladium acutiorem habebit. Sed hoc nihil differt ab illa tragica deteſtatione, Acuto ferro diuidant fratres domum. Adeò fera & inhumana regnandi cupiditas eſt. Poſt hanc pugnam Pyrrhus cum magna gloria & celebritate nominis ac lætitia in Epirum reuerſus, cum Aquila ab Epirotis ſalutaretur, Per uos, inquit, aquila ſum, qui me ueſtris armis tanquam alis in altum extuliſtis. Deinde cum audiſſet Demetriũ grauiter ægrotare, celeriter Macedoniam quaſi prædam abacturus ingreſſus, parum abfuit quin totum regnum acquireret. Vſq; ad Edeſſam enim profectus eſt, nemine obuiã prodeunte, multis uero ad eum deficientibus ac iuuantibus, donec ob magnitudinem periculi Demetrius cõtra ualetudinem ſuam excitatus, & per duces ac familiares copijs contractis, aduerſus Pyrrhum ſurrexit. Ille autem quia magis prædatoria manu quàm exercitu uenerat, non ſuſtinuit, ſed fugiens partem copiarum paruã amiſit. Non tamen quia faciliter repulerat eum Demetrius, ideo Pyrrhum contempſit, ſed cum ſtatuiſſet res magnas aggredi, & paternũ recuperare imperium, & ad hæc centum millia militum & quingentas naues compararet, nõ uoluit cum Pyrrho bellando tempus terere, nec uicinum grauem impigrumq; Macedoniæ hoſtem relinquere, ſed pacem cum eo firmauit, ut cõtra alios reges uadere poſſet. Facta igitur pace, cum magnitudo apparatus, ac mens

Dicta facete.

Exercitus Demetrij centum millia militum, & quingentas naues habens.

B Demetrij ſimul conſpiceretur, conterriti reges per literas ac nuncios Pyrrhũ ſolicitabant, mirari ſe affirmãtes, ſi facultatem nocendi Demetrio præclare nactus eam omittat, & cum ipſum alijs bellis occupatum perturbatumq; Macedonia expellere poſſit, tempus expectet, quo cum illo aucto potentia ac uacuo cæterorum impedimentorum, pro aris ac focis Moloſſorum decertet, præſertim qui nuper ſibi Corcyram & eius uxorem abſtulerit. Nam Lanaſſa Pyrrho infenſa quod alijs uxoribus magis deditus uideretur, in Corcyram abijt, Demetriumq; quem maxime indulgentem mulieribus audierat, ad nuptias uocauit. Ille ueniens uxorem Lanaſſam accepit, & Corcyram ſuis præſidijs occupauit. Hæc reges ad Pyrrhũ ſcripſerunt, & ſimul ipſi dum circa apparatus belli Demetrius immoratur, nouare res cœperunt. Nam Ptolemæus magna claſſe Græcas adiens urbes, à Demetrio eas ſeduxit. Lyſimachus uero ſuperiorem Macedoniæ partem per Thraciã ingreſſus populauit. Et Pyrrhus ſimul inſurgens Berœam inuaſit, ratus quod euenit, Demetrium contra Lyſimachum obuiam euntem, inferiorem Macedoniæ partem ſine præſidijs reliquiſſe. Ea nocte uiſum eſt Pyrrho ſe ab Alexandro magno uocari, atq; adeuntem iacentem conſpicere, uerbiſq; humanis & amicabilibus recipi. Et cum inter cætera diceret Alexander auxilium ſe Pyrrho impigre laturum, fretus audacia Pyrrhus, & qua ratione, inquit, imperator qui ægrotus iaces, me iuuare poteris? Ad hæc Alexander, ſe uel nomine duntaxat id facturum promittens, equum aſcendiſſe, ducemq; ſe Pyrrho præſtitiſſe uiſus eſt. Hoc itaq; ſomnium erexit Pyrrhum, quamobrem ſubitò exercitu traducto, Berœam inuaſit, ibiq; parte copiarum relicta reliquos ſequi iuſſit. At Demetrius his cognitis cum præterea in caſtris tumultũ Macedonum cerneret, formidauit ulterius contra Lyſimachum exercitum ducere, ne ob propinquitatem regis Macedonis originem & gloriã habentis milites ad ipſum deficerẽt. Itaq; contra Pyrrhum utpote alienum & Macedonibus peroſum ſe conuertit. Sed poſitis iuxtà caſtris, multi ex Berœa uenientes Pyrrhum laudibus extollebant, bello inuictũ ac præclarum uirum, humanum uero ac benignũ erga eos quos uiciſſet prædicantes. Summittebat quoſdam & ipſe Pyrrhus, qui ſe Macedonas ſimulantes dicerẽt, adeſſe tempus ut ex graui Demetrij dominatu ad uirum benignum & amatorem militum tranſirẽt. His pleriq; Macedones mentem præſtabant, ac uidere Pyrrhum quæritabant. Pyrrhus autem ſtabat detracta caſſide, ac rurſus eam capiti imponebat, ut inſigne hircinorum cornuum noſceretur. Macedones teſſeram petere, alij

C quernas ſibi coronas facere cœperunt, quod & Pyrrhi milites ea fronde coronatos cernebant. Iam quidem ipſi Demetrio dicere auſi erant, ipſum recte facturum, ſi cederet, ac regnũ dimitteret. Itaq; Demetrius motum exercitum cernens, atque ob id conterritus, clàm aufugit, cauſia quadam & ſimplici chlamydula ſuccinctus. Pyrrhus autem in caſtra receptus rex Macedonum appellatus eſt. Sed aduentente poſtea Lyſimacho, & commune opus Demetrij profligationem prædicante, ac diuidendum inter eos regnum cenſente, quod nondum ſatis credebat Macedonibus, Pyrrhus iuxta Lyſimachi poſtulata regnũ & urbes diuiſit. Hoc tunc bellum diſtulit: ſed paulò poſt ſenſerunt non ceſſationem inimicitiæ, ſed indignationum ac diſcordiarum principium per diuiſionem iniſſe. Quorum cupiditates enim non pelagus, non montes, non deſerta ſolitudo, non qui Aſiam Europamq; diuidunt, termini definiunt, eos ſe cõtingentes ac permiſtos quieſcere nullo modo eſt exiſtimandum, ſed pugnabunt ſemper, inſidias atq; inuidias ingenitas habentes. Pacis enim & belli nominibus tanquam nummis ut contigit utuntur, non ad iuſtitiam, ſed ad commoditatem, tunc meliores cum apertè bellum inferre fatentur, quàm cum iniuriarum ceſſationem amicitiam uocant. Oſtendit id Pyrrhus, iterum cõtra Demetrium uires tanquam ex infirmitate aliqua colligentem, pro auxilio Græcarum urbium profectus. Nam cum Athenas ueniſſet, & arcem ingreſſus deæ Palladi ſacra feciſſet, atq; eadem die ex arce deſcenderet, Gratam, inquit, ſibi fuiſſe Athenienſium fiduciam, quam eos de ſe habere conſpexerat: cæterum ſi ſaperent, nulli poſthac regum portas aperirent. Deinde cum Demetrio pacem fecit, ac paulò poſt ille in Aſiam profectus rurſus cum Lyſimacho in gratiam reuerſus, Theſſaliam Demetrio abſtulit, melioribus utens Macedonibus in bello quàm in pace, & ipſe omnino nequaquã ad quietem natus. Tandem Demetrio in Syria profligato, Lyſimachus iam à cæteris bellis ocioſus & quietem agens, aduerſus Pyrrhum contendit, eumq; apud Edeſſam ſuperatum ad inopiam commeatuũ redegit, ac ſubinde per literas ac nuncios ad principes Macedonum ſcriptas, perabſurdum eſſe inquit, ſi peregrinum hominem, cuius maiores ſemper Macedonibus ſeruiſſent, dominum habere contenti, Alexandri amicos familiareſq; repellant. Quibus uerbis cum multi permouerẽtur, conterritus Pyrrhus, cum Epirotarum ac ſociorum manu abijt, amiſſa per eum Macedonia modum, per quem antea ipſam quæſierat. Vnde nec

D accuſare populos ad utilitatem ſuam ſe mutantes regibus licet. Nam populi in hoc ipſos reges imitantur, perfidiarum ac proditionum magiſtros, qui eum maxime lucrari putant, qui minime iuſtitia utatur. Tunc itaq; in Epirum amiſſa Macedonia reiecto, cum quiete & pace uiuere fortuna dabat. Sed ipſe ſi nõ inferret alijs, nec ab alijs pateretur moleſtias, nauſeam ratus, inſtar Achillis tolerare quietem nõ poterat, ſed tabeſcebat animus illic manens, pugnamq; & bellum cupiebat. Suſcepit igitur nouarum rerum huiuſmodi materiam. Romani aduerſus Tarentinos bellum gerebãt. Hi cum nec bellum ſuſtinere, nec deponere ob ſuperbiam ac prauitatem principum ſuorum ualerent, Pyrrhum ducem ad bellum uocare ſtatuerunt, utpote inter cæteros reges magis ocioſum, & rei militaris peritiſſimum. Huic ſententiæ licet per maiores natu grauioreſq; reſiſteretur, tamen qui bellum cupiebant in concionibus plus poterant, ſtrepituq; & ui audiri bonos & prudentes uiros non permittebant. Quo in tempore quidam Meton nomine uir urbanus, ea ipſa die qua decretum de Pyrrho uocando ſciri per populum debebat, & multitudo in concione ſederet, accepta corona & lampade, quaſi ebrius, tibicine ducente ludibundus in concionem peruenit: utq; fit in turba populari, alijs applaudentibus, alijs ridentibus, & ut procederet in medium, inuitantibus, proceſſit ille, & quaſi cantaturus aſtitit. Sed ubi ſilentium nactus eſt, Viri Tarentini, inquit, bene facitis, qui iocari & ludere uolentibus dum licet permittitis. Si tamen ſapitis, cuncti hac ludorum libertate fruemini antequam Pyrrhus adueniat. Nam tunc non noſtro, ſed ipſius arbitrio uiuendum erit. Hæc uerba multos ex Tarentinis commouerunt, murmurq; fuit per concionem laudantium approbantiumq;: ſed qui Romanos timebant, ne facta pace dederentur formidantes, populum increparunt, quod ita inhoneſte ſe deludi paterentur: & ſimul his dictis Metonem concione propellunt. Decreto igitur per hunc modum firmato, oratores cum donis ad Pyrrhum tranſmittuntur, non ſolum Tarentinorum, uerumetiam Italicorũ, qui dicerẽt ſe duce indigere ſapiẽti & magnæ autoritatis. Nam copias ſatis ingẽtes ſibi in Italia affuturas, ex Lucanis, Meſſapijs, Samnitibus, equitũ eum XX. peditum CCCL millia habiturũ. Hæc non ſolum ipſum Pyrrhum extulere, ſed etiam Epirotas ad militiam promptiores fecerant. Erat quidã in Theſſalia Cyneas uir magni ingenij, & utpote qui Demoſthenis auditor fuerat in imitationem eius traditus, maxime uim dicẽdi illius aſſequi uidebatur. Hic apud Pyrrhum degens, cum ſæpe ad ciuitates tranſmitteretur, uerũ eſſe oſtendit

Cupiditas qd faciat.

Cyneas uir magni ingenij.

A dit id Euripidis dictum: Omnia conficit oratio, quæ hoſtile ferrum conficere non poteſt. Nam
Pyrrhus ipſe dicere ſolebat, plures à Cynea oratione, quàm à ſe armis urbes eſſe partas. Itaq;
ipſum ſemper in honore habuit maxime, uſusq; opera illius plurimum eſt. Hic igitur Cyneas
Pyrrhum ad Italiam inclinatum cernens, nactus illum aliquando ocioſum, in huiuſmodi ſer-
monem adduxit. Egregij quidem bello Romani eſſe dicuntur, multisq; bellicoſis gentibus im
perare: quod ſi eos ſuperare dij nobis dederint, quid tunc agemus Pyrrhe? Ad hæc Pyrrhus:
De re haudquaquam obſcura, inquit ô Cynea percõtaris: neq; enim barbara nobis, neq; Græ-
ca ciuitas illic reſiſtere ualeret Romanis ſuperatis, ſed haberemus cõfeſtim Italiam totam, cuius
minime magnitudinem & potentiam te ignorare arbitror. Parumper ergo commoratus Cy-
neas, Enimuero cum Italiam ceperimus, inquit, quid tunc agemus? Et Pyrrhus nondum men
te eius intellecta, Proxima, inquit, Sicilia eſt inſula felix ac populoſa, capi uero facilis ob ſeditio-
nes ac diſcordias ciuitatum. Recte dicis, inquit Cyneas: ſed an finis militiæ nobis erit Siciliam ce
piſſe? Deus modo, inquit Pyrrhus, uictoriã præſtet: nam his ueluti præludijs utemur ad res ma
ximas conficiendas. Quis enim ſe Libya abſtineat & Carthagine, quam nuper Agatocles clàm
ex Syracuſis profectus exigua claſſe paulò abfuit quin caperet? His autem uictis, nullus nobis
reſiſteret hoſtis. Ita eſt, inquit Cyneas. Conſtat enim quod & Macedoniam recuperare, & Græ
ciæ dominari certiſſime cum hac potentia licebit. Sed uictis omnibus ac ſubactis quid faciemus
tandem? Et Pyrrhus ridens, Ocium, inquit, agemus, & quotidiana feſtiuitate mutuisq; ſermo-
nibus lætitiaq; perfruemur. Cum ad hæc Cyneas Pyrrhum adduxiſſet, At quid uetat ô rex,
inquit, quo minus nunc iſta lætitia & feſtiuitate & ocio perfruamur? Adeſt quippe nobis ſine la
bore facultas eorum ad quæ per ſanguinem, moleſtias & pericula noſtra, & aliorum, peruen-
turi ſumus. His Cyneas uerbis turbauit potius regem, quàm ab incepto retraxit, ſpem eorum
quæ conceperat deponere nequeuntem. Primo igitur Cyneam cum tribus millibus militũ Ta
rentum miſit. Deinde multis ratibus & omnifariã nauigijs ex Tarento delatis, uiginti elephan-
tes, equitum tria, peditum uigintitria millia, ſagittariorũ duo millia, funditores quingentos im-
poſuit. Hoc apparatu nauigans, cum medium teneret Ionium, rapitur uento Borea intempe-
ſtiue exorto, claſſis per mare diſiecta, nauesq; diuerſæ aliæ in Libycum ac Siculum pelagus de-
B latæ ſunt, alias ſummam Iapygiam ſuperare nequeuntes nox ſimul & procella in loca aſpera
cæcaq; illidens omnes cõfregit, præter regiam nauim. Hæc enim nautarum & gubernatorum
magna ui aduerſus uenti impetũ nitentium, tandem littus uerſum adigitur, & dum obliquum
habuit uentum, magnitudine ac robore reſiſtebat euadebatq;. Sed poſtquam à terra ueniens
procella ferire proram cœpit, ac periculum erat ne fatiſceret, & ſe mari ſæuienti uarijsq; agitato
uentis permittere terribiliſſimum omnium uidebatur, Pyrrhus ſeſe ex naui in mare deiecit, ſta-
timq; circa ipſum familiarium amicorumq; erat certamen: ſed nox & fluctus cum magno fra-
gore ac uiolentia opus difficile auxiliantibus faciebant: itaq; uix tandem luce exorta, uento defi
ciente, ad terram peruenit, corpore quidẽ exhauſto penitus, ſed robore animi inuicto. Meſſa-
pij, in quorum littora euaſerat, promptiſſime ad opem ferendam conuenerunt, & ſimul naues
quædam Pyrrhi tempeſtate ſuperſtites aduenerũt, in quibus erant equites perpauci, peditum
uero circiter duo millia, elephanti duo. Cum his itaq; copijs profectus, militibus quoq; à Cynea
obuiam ductis, Tarentũ intrauit: primoq; tempore nihil inuitis Tarentinis agere cœpit, quoad
nauibus ex mari ſeruatæ copiæ conuenere. Tunc autem uidens populum ſua ſponte nec ſer-
uare ſeipſum, nec ſeruari ab alio poſſe, ſed tanquã illo propugnaturo domi ſedere, balneis con-
uiuijsq; indulgentem, clauſit gymnaſia & deambulatoria, in quibus ſpatiantes, pro rebus uer-
bis militabãt, potus uero & laſciuias intempeſtiuas inhibuit. Delectũ habuit ita acrem, ut multi
imperium ferre inſueti ex urbe migrarent, ſeruitutem uocantes, non uiuere ad uoluptatẽ. Sed
cum Albinus Romanorum conſul cum magno exercitu aduentare, & iam Lucaniam uaſtare
nunciaretur, quanquam nondum adueniſſent ſociorum eius copiæ, tamen indignum ratus id
tolerare, Pyrrhus cum exercitu obuiã profectus eſt, præmiſſo caduceatore ad Romanos, ſi uel-
lent ante bellum, ſe iudice & mediatore, cum Tarentinis de iure cauſam decerni. Reſponſo au
tem à cõſule dato, Romanos nec elegiſſe Pyrrhum iudicem, nec formidare hoſtem, tunc pro-
greſſus inter Pandoſiam urbẽ Heracleamq; caſtra poſuit. Ibi cum audiret Romanos trans flu-
men Sirin caſtra habere, ſecus ipſum amnem ſpeculandi gratia obequitauit, ordinemq; & for-
mam caſtrorum cuſtodiasq; & diſciplinam Romanorũ admiratus, Hæc, inquit, Barbarorum
diſciplina Barbara non eſt, ſed opera eorum uidebimus: ac de futuro iam ſolicitus expectare ſo-
cios ſtatuit. Aduerſus autem Romanos ſi fortè tranſire amnem tentent, ſtationem oppoſuit.

Cyneæ ad Pyrrhum de abſtinendo ab Italia ſermo.

C At Romani ut ille expectare decreuerat, ſic ipſi præuenire feſtinātes, tranſire flumen cœperunt uado pedites equiteſq; pluribus ſimul locis. Itaq; Græci metuentes ne circumuenirentur, ſe retraxerunt: & Pyrrhus ut hæc ſenſit turbatus, ducibus pedeſtrium copiarum mandauit, ut confeſtim armatos milites in ordinibus continerent. Ipſe autem cum tribus millibus equitum profectus eſt, ſperans tranſeuntes adhuc & ſparſos Romanos ſine ordine inuaſurū. Sed poſtquam clypeos multos pro flumine ſtantes, equiteſq; in ordine obuiam prodire conſpexit, primus in hoſtes delatus, armis atq; ornatu egregie inſignis, gloriam & famam uirtutis ſuæ rebus ipſis aſſeruit. Manus enim & corpus exhibens prælio, & contra hoſtes fortiter pugnans, prouidentiā tamen boni ducis non omittebat, ſed ubicunq; auxilio opus erat, accurrens, rectis conſilijs bellum gubernabat. In ea pugna Leonatus Macedo uirum Italicum cōſpicatus in Pyrrhum intentum, ſemperq; contrà ſtantem, & ſimul ſe mouentem, Cernis, inquit, ô rex barbarum illum quem niger equus pedibus albis portat? is magnū quiddam agitare animo uidetur: nam te ſolum intuetur, & tibi ſoli intendit. Et Pyrrhus ad hæc: Fata quidem ô Leonate nemo poteſt effugere. Verum enim nec iſte nec alius quiſquam hoſtiū in manus noſtras ueniſſe gaudebit. Adhuc loquebātur, cum Italus citato equo infeſta haſta Pyrrhum inuadit, non tamen regem percuſſit, ſed equum, & ſimul à Leonato ipſius equus percutitur, ambo in terram ceciderunt, ſed rex à ſuis protectus aſportatur, Italus uero pugnans confoditur. Erat hic genere Ferentranus præfectus turmæ, nomine Oplacus, hoc docuit regem magis cauere. Itaque cum equites aſpiceret impetum ferre non poſſe, phalangem inſuper accitam oppoſuit. Ipſe chlamyde & armis uni ex amicis Megacli traditis, atq; illius aſſumptis incognitus ad prælium reuertitur. Reſiſtentibus autem acriter Romanis, diu anceps fuit prælium. Septies enim dicuntur pepuliſſe ac pulſi eſſe. Nam permutatio armorū, quæ ad ſalutem regi plurimum contulit, paulominus rem ſubuertit, uictoriamq; hoſtibus præbuit. Certatim enim ad cædem eius qui arma regia geſtabat concurſum eſt: ſed ante omnes Dexter quidam nomine illum proſtrauit, caſſideq; & chlamyde detracta, ſe Pyrrhum occidiſſe clamitans, & ſpolia oſtentans, ad conſulem properauit. Erat ob hoc Romanis lætitia, Græcis uero ſecordia atq; formido, donec Pyrrhus intellecta re, per aciem diſcurrens nudo capite ſe militibus oſtendit. Tandem uero equis Romanorum ob ele-
D phantos conterritis, ac ſeſſores inde efferentibus, immiſſus à Pyrrho Theſſalus equitatus Romanos cum magna cæde in fugam uertit. Dionyſius non multo pauciores XV millibus ex Romanis cecidiſſe ſcribit. Hieronymus ſeptem millia ſolum. Ex his autem qui cum Pyrrho erant Dionyſius XIII millia: Hieronymus pauciores quatuor millibus cecidiſſe tradit: optimos certe ex amicis & ducibus, & quibus maxime utebat̃ fidebatq; Pyrrhus, eo prælio amiſit. Sed tamen caſtra Romanorū cepit illis deſerentibus, & urbes ſociorum recepit, ac regionem multam populatus eſt. Tantū enim proceſſit, ut non amplius trecētis ſtadijs Roma abeſſet. Poſt pugnam Lucanorum atq; Samnitum copiæ ad eum uenerunt, quos licet de tarditate reprehenderit, tamen gaudere & magnificare uidebatur, quod ipſe cum ſuis & Tarentinorum duntaxat copijs magnum Romanorum exercitum ſuperaſſet. Romani Albinum non reuocarūt, quanquam dicatur Fabricius dixiſſe, non Romanos ab Epirotis, ſed Albinum à Pyrrho ſuperatum fuiſſe, arbitratus non eſſe uictum exercitum, ſed ducem à duce arte ſuperatum. Supplemento igitur habito, & inſuper amplificato numero militū, nulla mentio pacis à Romanis facta eſt: quæ res Pyrrhum in admiratiouem conuertit. Viſum eſt igitur Pyrrho ut prior ad eos mitteret, experireturq; an pacē uellent. Non enim eſſe præſentis potentiæ ſuæ urbem Romanā capere poſſe, amicitiam uero & pacem glorioſam ſibi poſt uictoriā iam partam fore exiſtimabat. Miſſus itaq; Cyneas à rege cum primoribus ciuitatis loquutus eſt, donaq; ipſis & eorum uxoribus tranſmiſit: accepit autem nemo, ſed reſponderunt omnes uiri mulieresq;, ſi pax publice fieret, & ſua omnia regi afferre. In ſenatu uero multa præclare & humaniter dicta ſunt à Cynea, cum & liberationē captiuorum, & auxilium ad ſubigendam Italiam populo Ro. Pyrrhus offerret, ac pro his nihil aliud quàm amicitiam ſibi, Tarentinis ſecuritatem poſtularet. Et conſtabat Senatores ad pacem inclinari, uictos iam ſemel magno prælio, & ſecundam Pyrrhi uictoriam ob ſuperadditas Italicorum copias metuentes. Cum Appius Claudius uir ampliſſimus quidem, cæterum ſenectute & orbitate oculorum à Reip. muneribus ceſſans, auditis his quæ à rege nunciabantur, ac rumore obtinente ſenatū pacem eſſe decreturū, tolerare nō potuit, ſed in curiam ſe deferri iuſſit. Latus igitur in lectica per forum, ubi ad ianuam curiæ peruenit, filij ſimul & gener ſuſcipientes ipſum ſtipanteſq; in ſenatum duxerunt. Factum eſt ſilentium ad præſentiam tanti

Appij Claudij Cæci oratio.

uiri. Ille autem ubi ſuo loco cōſtitit, ita dicere orſus eſt: Antea quidem, inquit, P.C. hanc meam

oculorum

A oculorum fortunam permoleſte ferebam, nunc autem doleo atq; angor quod non ultra cæcitatem ipſam, ſurdus etiam ſim, ne turpes conſultationes ac ſententias ueſtras quæ huius urbis gloriam ſubuertunt, audire compellerer. Vbi eſt enim illa iactantia, quam crebro uerbis uſurpare ſoletis, affirmantes, Si Magnus Alexāder in Italiam profectus nobiſcū adoleſcētibus, aut cum patribus noſtris tunc florentibus conſeruiſſet bellum, nequaquam eum nunc ut inuictum gloriam habiturū, ſed aut fuga aut morte ſua maiorem huic urbi gloriam nomenq; relicturum fuiſſe? Hanc igitur inſolentiam uerborum nunc rebus oſtendite: Chaones & Moloſſos qui ſemper Macedonum præda fuere, & Pyrrhum regem eorum formidatis, unum ex Alexandri ſatellitibus quem ſemper ſequutus eſt ac coluit, & nunc non magis Tarentinis auxilium ferens, quàm hoſtes domi fugiens, in Italia uerſatur, auſus profiteri principatum in Italia cum hac potentia, quæ ad paruam Macedoniæ partem conſeruandā ſufficere non ualuit. Non itaq; hunc remouebitis ſi amicum feceritis, ſed alios inuitabitis per contemptum noſtri, quaſi ſuperare nos facile ſit, ſi Pyrrhus abibit nedum pœna non data eorum quæ contra nos fecit, uerumetiā mercede accepta fœderis eo autore cum Tarentinis Samnitibusq; recipiendi. Hæc Claudij uerba ad ſtudium belli animos traduxere. Itaq; Cynea dimiſſo reſponderunt, Pyrrhus Italia excederet, tunc ſi uellet de amicitia ac ſocietate uerba faceret: quoad uero in armis adeſſet, populum Romanum aduerſus eum belligeraturū, etiam ſi mille Albinos pugna ſuperaſſet. Dicitur Cyneas interea dum hæc agerentur cupiditate cognoſcendi, moribus ac inſtitutis Romanis ſtudium impartiſſe, atq; de ea re cum optimis uiris loquutus Pyrrho poſtea retuliſſe, cum alia multa, tum ſenatum Romanum multorū regum ſibi conſeſſum uideri. De multitudine autem populi formidare ſe inquit, ne aduerſus quandam Lernæam Hydram pugnare uideantur. Supra duplum enim plures quàm antea pugnaſſent, conſuli decretos, & multiplos inſuper ex his qui arma ferre poſſent, ſupereſſe. Poſt hæc legati ad Pyrrhum pro captiuis redimēdis miſſi, inter quos C. Fabricius fuit, cuius Cyneas retulerat maximam apud Romanos mentionem haberi, ut uiri boni quidem atq; bello egregij, cæterum uehementer pauperis. Huic igitur rex ſeorſum blanditus, ut pecuniam à ſe caperet ſuadebat, non ob aliquam turpem cauſam, ſed ob amicitiæ & hoſpitalitatis indicium. Renuente autem Fabricio, tunc quidē deſtitit: poſtridie uero

B ipſum terrere uolens, utpote qui nunquam antea elephantum uidiſſet, iuſſit dum ſimul loquerentur, maximū elephantum poſt aulæam iuxta ſe cōſtitui, ac deinde ſubitò aulæa ſublata, elephas ex improuiſo conſpectus proboſcidem ſuper caput Fabricij extulit, ac uocē terribilem aſperamq; emiſit. At Fabricius tranquille cōuerſus, leniterq; arridens inquit, Nec heri aurum, nec me hodie beſtia permouit. In cœna autem apud regem acta, cum multi ac uarij ſermones inciderēt, plerumq; uero de Græcia ac de philoſophis, forte euenit ut Cyneas Epicuri mentionem faceret, memorans ea quæ ab Epicureis dicuntur de dijs immortalibus, ac de Rep. ut nonnulli finem bonorum in uoluptate ponētes, curam Reip. fugiendam cenſent, utpote felicitatis corruptionem: deos autem à gratia atq; ira longiſſime remotos, nec ullam de nobis curā ſuſcipientes, in ocioſam uitam & plenam uoluptatū conijciant. Etiam ipſo dicente Fabricius exclamans, O utinam, inquit, hæc Pyrrho & Samnitibus cordi ſint, quandiu aduerſus nos bellum gerunt. Sic itaq; mentem uiri rex admiratus, magis ac magis optabat pacem quàm bellū cum Romanis habere, & Fabricium priuatim rogauit ut facta pace, unà ſecum eſſe uellet, primus amicorū & ducum ſuorum futurus. Ad hæc dicitur Fabricius ſubmiſſa uoce reſpōdiſſe, At ne hoc quidem tibi ô rex conducit. Illi enim ipſi qui te nunc admirantur & colunt, ſi me experiantur, à me potius quàm à te regi optabunt. Pyrrhus non tyrannice neq; ſuperbe uerba Fabricij ſuſcepit, ſed quanta magnitudine animi Fabricius foret ad amicos protulit, & captiuos illi credidit ſoli, ut ſi non decerneret pacē ſenatus, poſtquam cum parentibus ac domeſticis Saturnalia peregiſſent, ad eum remitterētur. atq; ita factum eſt: poſt feſtiuitatem aduerſus non redeuntem pœna mortis per ſenatum decreta. Deinde cum Fabricius conſulatum iniſſet, ueniens quidam ad eum in caſtra epiſtolā detulit à medico regis perſcriptam, in qua offerebat ſe Pyrrhum ueneno necaturum, ſi præmium traderetur ſibi abſq; ullo diſcrimine bellum pro Romanis conficienti. At Fabricius iniuriam hominis deteſtatus, & collega in eandem ſententiam adducto, Pyrrhum ſtatim per literas monuit, ut inſidias medici caueret. Literæ huiuſmodi fuere: C. Fabricius & Q. Aemilius conſules, Pyrrho regi Salutem. Neq; amicorum neq; hoſtium fortunatus exiſtimator eſſe uideris: cognoſces enim, cum hanc epiſtolam ad nos tranſmiſſam perlegeris, te bonis quidem ac iuſtis uiris bellum inferre, malis uero atq; iniuſtis confidere. Hæc autem non tui gratia nota facimus tibi, ſed ne mors tua nobis calumniam afferat, quaſi uirtute nequiremus, te ſu

Eandem literarum exemplū ex Cl. Quadrigario ſcribit Gel. li. 3. ca. 8

C perare dolo contendiſſe. Acceptis itaq; Pyrrhus Fabricij literis, medicoq; conuicto, & ſupplicio
iuſte affecto, ad retributionem beneficij captiuos omnes gratis Fabricio Romaniſq; reſtituit,
rurſusq; Cyneam miſit pro pace ſumanda. At Romani nec gratias ab hoſte, nec mercedem ac-
cipere uolentes, parem Tarentinorum atq; Samnitum captiuorum numerum Pyrrho remiſe-
runt. De amicitia uero & pace nihil agitari permiſerunt, priuſquam rex ipſe cum armis atque
exercitu, cumq; his quas ſecum ex Græcia duxerat naues, ex Italia nauigaſſet. Procedente itaq;
bello, rurſus apud Aſculum urbem cum Romanis pugnatum eſt. In ea pugna compulſus rex
ad loca aſpera & flumen graue atq; limoſum, cum elephanti impetum capere nequirent, mul-
tis uulneribus ac magna ſuorum cæde uſq; ad noctem dimicauit: nox prælium diremit. Poſtri-
die uero æquioribus locis ſtructa acie, & aſperioribus ſalubus præſidio occupatis, miſſiſq; inter
elephantos iaculatoribus ac ſagittarijs, denſo agmine Romanos inuaſit. At Romani nequaquã
à loco ut pridie adiuti, ſed æqua planitie contra frontem uenientes, cum priuſquam adeſſent
elephanti, pedites profligare properarent, grauiter aduerſus ſariſſas cum gladijs pugnabant
nullo labori parcentes, uulnerare ac cædere hoſtem intenti, nullam prorſus rationem habebãt.
Tandem poſt longum tempus dicitur fuga ex ea parte qua rex premebat fieri cœpta. Sed plu-
rimum elephanti ſuo robore atq; audacia perfecerunt, nequeuntibus Romanis uirtute uti, ſed
quaſi uiolentia cuiuſdam ſuperuenientis fluctus ac terræmotus in fugam compulſis. Fuga ue-
ro non longa, ſed in caſtra fuit. Hieronymus ſex Romanorum millia eo prælio cecidiſſe tradit.
A Pyrrho autem in regijs commentarijs relatum eſſe dicit, tria millia & quingenta quinq; deſi
derata. Dionyſius tamen nec duas apud Aſculum pugnas, nec ſuperatos tradit Romanos. At
ſemel duntaxat uſq; ad occaſum ſolis pugnatũ, uix tandem prælium diremptum uulnere, cum
Pyrrhus haſta brachium transfixus eſſet, & impedimenta Samnites diripuiſſent. Cecidiſſe au-
tem & à Pyrrho & à Romanis ſupra XV millia hominũ, & utrinq; pariter à pugna ceſſatum.
Dicitur Pyrrhus in recenſendo numero militum ſuorum dixiſſe, Si alia item pugna Romanos
uicerimus, omnino perijmus. Maxima enim pars militum quos ſecum adduxerat, interierant,
& præterea amici atq; duces omnes præter admodum paucos: alios quos uocaret nulli erant, &
ſimul ſocios minus impigros cernebat. Romanis uero quaſi ex fonte quodã domi manante cele
D riter caſtra replebantur, nec ſuperati remittebant animum, ſed magis ad prælium incendeban
tur. His difficultatibus circumuentus, in nouas rurſus ſpes incidit: ſimul enim ex Sicilia & ex
Græcia uiri ad eum uenerũt, alij Agrigentum, Syracuſas, & Leontinos offerentes, rogantesq;
ad pellendum Sicilia Carthaginenſes, inſulamq; à tyrannis liberandam ſibi auxilium ferret: alij
ex Græcia nunciabant Ptolemæum Ceraunum contra Galatas profectum cum exercitu pe-
riſſe, maximeq; id tempus flagitare, ut cupientibus Macedonibus adeſſet. Queſtus itaq; aduer
ſus fortunam quod plurĩũ ac magnarũ rerum occaſiones unum in tempus coniecıſſet, & quaſi
utranq; in poteſtate ſua haberet, alterã ſibi perire arbitratus, deliberabũdus atq; anceps aliquan
tum perſtitit. Tandem uero ad Siciliam utpote materiam rerum grandiorum propter propin-
quitatem Libyæ afferentẽ conuerſus, ſtatim Cyneam miſit ciuitatibus, uti conſueuerat, ex par-
te ſua præfaturum. Ipſe autem præſidio apud Tarentum relicto, Tarentinis id grauiter ferenti-
bus, & aut aduerſus Romanos bellũ gereret unà ſecum qua de cauſa uenerat, aut qualem ac-
ceperat urbẽ talem relinqueret, poſtulantibus, nullo benigno dato reſponſo, ſed quieſcere eos,
& expectare tempus iubens, in Siciliam nauigauit. Vt primum Siciliã attigit, ciuitates ſecundũ
ſpem antea præſtitam, ſeſe illi dediderunt. Eorum autẽ ad quæ ui & armis opus fuit, nihil à prin
cipio reſtitit, ſed cum triginta millibus peditum, duobus millibus quingentis equitibus, ac du-
centis nauibus Carthaginenſes aggreſſus, eorum potentiam euertit. In expugnatione Erycis
munitiſſimi oppidi, & magnis Carthaginenſium præſidijs firmati, integra ſe armatura induit,
& mœnia ſubiens ludos Herculi uouit, ſi daret ſibi ut genere ac fortunis ſuis ea die ſe dignum
pugilem oſtenderet. Inde ſcalis admotis, primus omnium mœnia conſcendit. Reſiſtentium ue-
ro qui multi erant, alios ab utraq; parte muro deiecit, alios circa ſe gladio necatos coaceruauit.
Ipſe quidem illæſus, & terribili ac truci aſpectu, illud Homericum probauit recte ac perite di-
ctum: Fortitudinem ſolam inter cæteras uirtutes ſæpe furentes quoſdam impetus habere. Ca-
pta urbe, uota deo perſoluit, ſpectaculumq; omnifariam ludorum exhibuit. Mamertinos dein
de qui circa Meſſanam incolentes Græcos uexabant, ac pleroſq; ex his uectigales ſibi fecerant,
aggreſſus (erant autẽ hi barbari, multitudo ingens, & bello ferox, ex quo Latina lingua à Mar-
te nominabantur) publicanos eorum necauit: ipſis autem pugna ſuperatis, præſidia multis ex
locis deiecit. Carthaginenſibus pacem poſcentibus, pecuniamq; & claſſem pro amicitia offeren
tibus,

A tibus, reſpondit, unam eſſe pacis uiam, ſi omiſſis omnibus citra Libycum mare terminos caperent. Succeſſibus autem & magnitudine rerum elatus, cum ſpes eorum pro quibus à principio nauigarat reſponderet, primamq́ Libyam concupiſceret, atque ea de cauſa ad implendas quas habebat naues remiges cogeret, non benigne, ſed imperioſe ac ſuperbe ciuitates premebat. Sic ergo contra conſuetudinem ſui initij in quo egregie mitis ac placidus, nulliq́ moleſtus fuerat, de populari tyrannus factus, ingratitudinis ac perfidiæ notam contraxit. Sed hoc ciuitates quanquam grauate, tamen quando neceſſe erat, tolerabant. Verum cum Thœnonem & Soſtratum principes Syracuſanorum qui autores fuerant ciuitatem ei tradendi, adiutoresq́ in cunctis per Siciliam fuerant, ſuſpectos haberet, nec ſecum ducere nec domi relinquere uellet, ac Soſtratus quidem metu aufugiſſet, Thœnon uero ab eo interfectus fuiſſet, non pedetentim neq; parumper mutati animi, ſed repente aduerſus ipſum Siculorum odia exarſerunt, ac ſtatim aliæ ex ciuitatibus Carthaginenſibus, aliæ Mamertinis ſe coniunxerunt. Cernens defectiones & cōſpirationes contra ſe initas Pyrrhus, literis Samnitum & Tarentinorum acceptis, qui uix reſiſtere bello poterant, & excluſi regionibus auxilium rogabāt, occaſionem hinc arripiens abeundi ex Sicilia, quaſi non metu, nec deſperatione rerum Sicularum, ſed opitulationis cauſa, receſſit. Re autem uera cum Siciliam uelut nauem tempeſtate agitatam tenere non poſſet, & occaſionem abeundi quæreret, ſeipſum rurſus in Italiam proiecit. Ferunt cum abiret Siciliā reſpexiſſe ac dixiſſe: O qualem Carthaginenſibus & Romanis pro hac inſula relinquimus palæſtram. Et hoc quidem ut coniectatus eſt, ita euenit. Barbaris autem in ipſo receſſu inſultantibus, Carthaginēſibus uero nauali prælio in ipſo portu laceſſentibus, compluribus ex nauibus ſuis amiſſis, in Italiam peruenit. Mamertinorum haud pauciores decem millibus primo tranſgreſſu ſignis collatis dimicare cum non auderent, iniquis locis, impetu contra regem facto, totum exercitum turbauere. Ibi duo elephanti, & multi ex ijs qui poſterius claudebant agmen, oppreſſi. Ipſe rex à fronte diſcurrens aduerſus homines bello aſſuetos, magno cum periculo reſtitit: uulnere autem in capite accepto cum paulò ex pugna ceſſiſſet, etiam magis extulit hoſtes, quorum unus præ cæteris ferox, procero corpore, & ſplendidis armis, ſuperba uoce, regem ſi uiueret in certamen prouocabat. At Pyrrhus ob hæc irritatus, iraq́ incenſus, & ſanguine fœ-
B datus, truciq́ aſpectu terribilis, in pugnam redijt, & Barbarum illum conſequutus ita caput percuſſit, ut ui ictus & uirtute gladij, uſque ad partes inferiores plaga deſcenderet, cederentq́ hinc inde diuiſæ corporis partes. Hoc Barbaros continuit ne amplius perſequerentur, quaſi ſupra humanam uim Pyrrhum admiratos, conterritosq́. Ipſe uero quod reliquum erat itineris ſecurè profectus, Tarentum peruenit, peditum XX. equitum tribus millibus ſecum adductis: ſtatimq́ optimo quoq; ex Tarentinis delecto, aduerſus Romanos qui tunc in Samnio caſtra habebant, contendit. Samnites multis iam prælijs ſuperati, & ſpe ſimul cum rebus amiſſa, ſimulq́ ob nauigationem in Siciliam aduerſus Pyrrhum inſenſi, minus frequentes ad eum uenerunt. Sed Pyrrhus omnibus copijs bifariam diuiſis, & partim in Lucaniam miſſis, ut alterum conſulem demorarentur, ipſe contra M. Curium apud Beneuentum caſtra habentem exercitum duxit. Curius uero, quod & collegæ aduentum expectabat, & ſimul augurijs pugnare uetantibus, pugnam detrectabat. Præparans igitur Pyrrhus antè eum opprimere, quàm collega aduentaret, fortiſſimis militibus, & bellaciſſimis elephantibus delectis, noctu caſtra ex ſuperiori loco aggredi contendit. Vadentem longā uiam & ſyluis denſam lumina defecerunt, erroróq́ factus, ortaq́ exinde mora dies albeſcere cœpit, & ab Romanis conſpicitur ex montibus deſcendere. Primo itaque trepidatum eſt in caſtris, ſed tamen peractis ſacris, neceſſitate cogente, Curius caſtra egreſſus primos inuadit, eosq́ in fugā uertens omnes conterruit, ut etiam complures ibi caderent, & quidam ex elephantibus caperentur. Hæc uictoria Curium extulit, ut ad iuſtam deſcenderet pugnam. Itaq; prodiens in apertum, & ſigna conferens, partim hoſtes in fugam uertit, partim & ipſe elephantorum impetu ad caſtra repulſus eſt. At milites præſidio caſtrorum relicti, qui frequentes pro uallo ſtabant, à conſule uocati, impetu de ſuperiori loco facto, beſtias in fugam per ſuos retrouertere coëgerunt: quæ res uictoriam Romanis tradidit, & ſimul principatum. Nam gloriam quaſi inſuperabiles ex illa uictoria nacti, confeſtim Italiam, & paulò poſt Siciliam ſubegerunt. Per hunc modum Italia Siciliaq́ decidit Pyrrhus, ſex annorum tempore in illis abſumpto, & rebus quidem attenuatis, ſed robore animi inuicto: famam ex eo bello nactus, quaſi peritia rei militaris & fortitudine atque audacia plurimum inter ſuæ ætatis reges præcelleret, ſed quæ poſſidebat, ſpe illorum quæ nondum habebat dependeret, nihilq́ eorum quæ ad tuendum iam parta attinent, conſeruaret. Itaq; aſſimilauit ipſum

Pyrrhus Barbarū ſe prouocantem in partes diſcidit.

C Antigonus luſori, qui & multa & bene iaciat, ſed cedentibus uti neſciat. Reuerſus in Epirum cum octo millibus peditum & quingentis equitibus, cum pecuniam nõ haberet, bellum quærebat unde exercitum alere poſſet. Igitur ad eas quas antea habebat copias quibuſdam Galatis adiunctis, Macedoniam ingreſſus eſt, quaſi prædam exinde abducturus. Sed cum frequentes cepiſſet urbes, militumq́ duo millia ad eum defeciſſent, amplificata ſpe, aduerſus Antigonum Demetrij filium Macedoniam tunc obtinentem ducit, ipſumq́ inuadens iuſta acie dimicauit. Qui extremum Antigoni claudebant agmen (Galatæ erant) fortiter reſtiterunt, uehementiq́ exorta pugna, ferè omnes à Pyrrho occiduntur. Duces uero elephantorũ circumuenti, ſeipſos ac beſtias dediderunt. Itaq́ acceptis his, & fortuna magis quàm conſilio fretus, phalangem Macedonum inuaſit. At Macedones metu ac trepidatione pleni, ſeſe ab impetu pugnaq́ cõtinuerunt, ac fide per primores accepta, ſe Pyrrho tradiderunt. Antigonus uero profugiens, quaſdam maritimas urbes retinuit. Sed Pyrrhus in huiuſmodi fortuna magnum aliquid ſibi ad gloriam per ea quæ circa Galatas egerat peractũ exiſtimans, ornatiſſimis ac ſplendidiſſimis eorum ſpolijs in templo Itonidis Mineruæ ſuſpenſis, hoc carmen inſcripſit:

Hæc de pugnaci Galatarum munera gente
Moloſſus Pyrrhus fixit captiua Mineruæ,
Cum totum Antigoni robur totasq́ ſubegit
Pugnando turmas. nec id eſt mirabile, nanq́
Egregij bello & clari ſunt ſemper in armis Aeacidæ.

Poſt pugnam confeſtim urbes ſuſcepit. Aegæis uero expugnatis, & in alijs durus fuit ac moleſtus, & in eo potiſſimum, quod ibi præſidium Galatarum quos ſecum habuerat cuſtodiæ cauſa, dimiſit. Galatæ genus inſatiabile pecunijs, ſepulchra regum quæ ibi erant fodere nequaquam ueriti, aurum & ornamenta opima ſubtraxerunt, oſſa uero per ſuperbiam abiecerunt. Hoc Pyrrhus leuius quàm decebat tolerare uiſus eſt, ſiue ob alia impedimenta differens, ſiue ob timorem, quod Barbaros ad ſupplicium cogere formidabat. Itaque in ipſum redundauit infamia. Nondũ ſatis firmæ res Pyrrhi in Macedonia erant, cum ipſe ad alias rurſus ſpes mentem conuertit. Cleonymus erat Spartiata regio genere exortus, cæterum quod uiolentus ac D ſuperbus uidebatur, nec beneuolentiam nec fidem apud Lacedæmonios habebat. Itaque eo excluſo, Areum regnare iuſſerant. Hæc erat uetus eius indignatio aduerſus ciues. Vxorem uero accepit Chelidonida Leotychidæ, forma præſtantẽ, & regio item genere exortam. Hæc Acrotati Arei filij adoleſcentis inſano amore correpta, triſtes ac infames nuptias Cleonymo præbuit: non enim latuit quenquam Spartiatarũ ab uxore ſpretus. Sic igitur domeſticis rebus ſimul & publicis infenſus, ira atque indignatione concitus, Pyrrhum contra Spartam induxit uigintiquinque peditum, duo millia equitum, elephantos uigintitres habentem. Itaque ex magnitudine apparatus ſtatim conſtitit, non Cleonymo Spartam, ſed Peloponneſum totam ſibi affectare, quanquam uerbo quidem Lacedæmoniorum legatis apud Megalopolim negauit. Ait enim ſe ueniſſe, ut ciuitates ab Antigoni dominatu liberaret, ſeq́ natos ſuos minores, ni quid prohibeat, Spartam miſſurum, ut Laconicis moribus erudirentur, & hoc præ cæteris haberent regibus. His ſimulationibus obuios decipiens, quamprimum Laconicam attigit, prædam & rapinam late exercuit. Incuſantibus autem legatis, quod non indicto bello eos inuaſiſſet, At nec uos, inquit, Spartiatæ, quod facturi eſtis alijs prænunciatis. Inde Lacedæmona exercitum admouit, quam cum Cleonymo placeret primo aduentu inuadere, ueritus, ut ferunt, Pyrrhus ne milites urbem noctu ingreſſi diriperent, exercitum continuit, inquiens hoc poſtridie ſe facturum. Ea dilatio ciuitatem ſeruauit. Nam Spartiatæ quidem pauci erant & imparati, Areus ipſe non aderat, ſed in Creta Corcyræis bellantibus auxilium tulerat. Pyrrhus igitur neminem ſibi repugnaturum exiſtimans, iuxta urbem caſtra poſuit. Cleonymi uero domum amici clientesq́ ſic ornauerant ac parauerant, quaſi Pyrrhus apud eum cœnaturus eſſet. Per noctem Lacedæmonij primo decreuerant fœminas omnes in Cretam mittere, ſed ipſæ contradixerunt, quarum Archidamia cum gladio in ſenatum uenit uiros iurgata, ſi uiuendum fœminis putent Sparta euerſa. Deinde contra hoſtium caſtra uallum ex curribus foſſæ immiſſis, uſque ad rotarum medium educto aggere, facere ſtatuerunt, unde ſtationem ab impetu elephantorum tutam habentes reſiſtere poſſent. Hoc facere incipientibus, uenerunt uirgines ac mulieres, hæ quidem palliolis cinctæ tunicas, illæ uero ſolis indutæ tunicis, unà cum ſenioribus, id opus conficiendum ſuſcepturæ: eos qui pugnaturi erant, quietem agere corporaq́ curare iuſſerunt. Ipſæ inſuper tertiam partem foſſæ fecerunt: erat latitudo ſex cubitorum, profunditas quatuor,

Spartanæ mulieres quam tũ tãdæ patriæ operã nauarint.

A quatuor, longitudo ſeſqui propemodum ſtadij, ut Philarchus ſcribit: ut uero Hieronymus, aliquanto minor. Poſtridie ſummo mane cum hoſtes mouerentur, mulieres arma telaq; uiris miniſtrantes, pugnare uiriliter hortabantur, quod dulce quidem in oculis patriæ uincere eſſet; præclarum uero in manibus matrum ac fœminarũ interire. Chelidonis autem ſeorſum ab alijs laqueum parauerat, ne urbe capta in poteſtatem Cleonymi uiua perueniret. Pyrrhus cum robore armatorum in ipſa fronte aduerſus confertos Spartiatarum clypeos per ipſum aggerem haudquaquam ſatis firmum propter recentiam operis, impetum fecit. Ex alia parte Ptolemæus filius cum duobus milibus Galatarum atq; Chaonum delectorum repleta foſſa, currus tranſgredi nitebatur. Currus alte defoſſis in terram rotis & inter ſe connexi, non ſolũ tranſire conantibus aditum non permittebant, ſed & Lacedæmonijs grauem ac difficilem defenſionem reddebant. Sed cum Galatæ rotas euellere, & in flumen trahere conarẽtur, cõſpicatus periculum Acrotatus adoleſcens per urbem diſcurrit, ſecumq; trecentos homines rapiens, Ptolemæum minime hoc ſuſpicantẽ per quædam conuexa abiens circumuenit, extremoſq; adortus, ab oppugnatione ualli in ſe pugnam uertere coegit: impeditos inter currus & in foſſas ruentes magna cæde propellit. Spectauerant ſeniorum & mulierum turbæ Acrotatum egregie pugnantem: itaq; cum paulò poſt per urbem ad ſtationem ſuam reuerteretur ſanguine madens, & uictoria exultans, celſior ſanè ac pulchrior Lacænis uidebatur, & Chelidonidis inuidebãt amori. Seniorum uero nonnulli ſequebãtur, clamantes, Vade age Acrotate, tibi habeas Chelidonida, Modò quoq; probos natos patriæ crea. Ab ea etiam parte qua Pyrrhus erat multi ex Lacedæmonijs egregie pugnarunt, & in primis Phyllius poſt plurima fortitudinis opera & magnam hoſtium cædem, cum ſentiret multitudine uulnerũ ſe deficere, loco ſuo alteri tradito, inter ſuos cadere prouidit, ne corpus eius hoſtes haberent. Nox tandem oppugnationem diremit. Ea nocte per quietem Pyrrhus talem habuit uiſionem. Videbatur ſibi Lacedæmona fulminibus à ſe miſſis percuſſam conflagrare totam, ſeq; ob id factum mire lætari. Præ gaudio itaque excitus è ſomno, milites arma capere iuſſit, & amicis ſomnium enarrauit quaſi urbem expugnaturus. Cui cum alij uehementer aſſentirent, congauderentq;, Lyſimachus non placere ſibi uiſionem reſpondit, ſed uereri ſe ait, ne quemadmodum loca de cœlo tacta remanent auia, ſic Pyrrho in-

B greſſus in urbem denegari à dijs immortalibus oſtendatur. At Pyrrhus hæc ut uana atq; indocta aſpernatus, fiducia plenus, luce prima milites in oppugnationẽ adduxit. Lacedæmonij uirtute mirabili reſiſtebãt, & aderant mulieres tela, uina, & cibaria miniſtrãtes, uulneratoſq; ſuſcipientes. Macedones qui cum Pyrrho aderãt, foſſas implere materia armiſq; cadaueribus inuectis conabantur. Ad hoc cum Lacedæmonij concurrerent, cernunt Pyrrhum inter currus ipſos equo prouectum, magna ui anniti ut urbem irrumpat. Clamore ab ea parte exorto, & cõcurſu in eum facto, dum adigit equum in hoſtes Pyrrhus, Cretenſi telo ſub uentre equus percutitur: quo ex uulnere concitus, moribundus in loca ardua ac lubrica Pyrrhum proſtrauit. Tumultuantibus autem circa ipſum ſocijs, accurrentes Spartani telis in eos miſſis omnes depulerunt: ex hoc & cætera ceſſauit pugna. Sperabat tamen Pyrrhus Lacedæmones qui penè omnes uulnerati, & complures mortui erant, remiſſuros tandẽ animos. Sed bona eius urbis fortuna, ſiue hominum uirtutem experiri, ſiue quantam ſummo in diſcrimine haberet poteſtatem oſtendere uolens, cum iam parum ſpei Lacedæmonijs ſupereſſet, Aminiam Phocenſem unum ex ducibus Antigoni cum militibus conductis ex Corintho auxilium ferentem adduxit. Nec multò poſt Areus rex his cognitis, ex Creta propere redijt, militũ duo millia ſecum ducens. Itaq; mulieribus domum remiſſis, nec amplius eis permiſſa defenſionis cura, & ſenioribus qui arma neceſſitate cogente acceperant dimiſſis, ipſi pugnam ſuſceperunt. At Pyrrhum maior habebat cupiditas ob ea quæ ſuperuenerant auxilia urbis expugnandæ. Sed cum nihil proficeret, multis plagis acceptis, tandem ab oppugnatione deſtitit, prædaq; ex agris abacta ibi hyemare cogitabat. Sed fatum uitari nequaquam poteſt. Argis enim Ariſtei contra Ariſtippum factio erat. Cum ergo Ariſtippus Antigoni amicitia frui uideretur, Ariſteus Pyrrhũ uocare Argos properabat. At Pyrrhus alias ſpes ex alijs ſemper inuoluens, & ſucceſſibus quidẽ ad alia capeſſenda elatus, quæ autem aduerſa euenerant, alijs corrigere & emendare cupiens, nec uincens, nec uictus quietem agere ſciebat. Confeſtim igitur Argos cõtendit. Areus multis inſidijs diſpoſitis, uiaq; qua maxime difficilis erat occupata, Galatas & Moloſſos qui extremũ claudebãt agmen laceſſebat. Pyrrho ex ſacris rite peractis dictum per aruſpices erat, iacturã cuiuſdam ex neceſſarijs ea die cauendam eſſe: ſed ex tempore ob tumultum mente ſeductus, iuſſit Ptolemæum filium laborantibus auxilium ferre. Ipſe propere anguſtijs exercitum educebat. Acri autem pu-

C gna circa Ptolemæum exorta delectorum Spartiatarum, quorum dux erat Eualcus, & inuicem implicatis, Orœſus quidam Cretenſis uir robuſtus ac manu promptus, ex obliquo diſcurrens, acriter pugnantem adoleſcentem tranſuerberat, proſternitq;. Ad cuius caſum cum fuga ſuorum facta eſſet, ſequentes Lacedæmonij uincentesq; in apertam planitiem parum caute ſe effuderunt. In eos itaq; Pyrrhus audita filij morte, dolore & ira incenſus, ſe cum equitatu Moloſſorum conuertit. Ipſe ante omnes prouectus cæde ac ſanguine Lacedæmoniorum cuncta repleuit, ſemper quidem inuictus ac ſummus bello uir, ſed tunc priora omnia fortitudinis opera longe ſupergreſſus. Citato autem in Eualcum equo parum abfuit, quin Eualcus qui obliquus erat, manũ Pyrrhi qua habenas tenebat, amputaret, & certe ipſas habenas præſcidit. Sed Pyrrhus cum illum transfodiſſet, ex equo proſiliuit, ac pedes dimicans, totam ſuper uno Eualco pugnantem delectorum cateruam occidit. Per hunc modum magno ſtetit Lacedæmonijs ambitio ducum, qui cum finem iam cepiſſet bellum, gloriam uincendi ſequebantur. Pyrrhus uero quaſi luſtrationem quandam filio ſoluiſſet, & funebre ſplendidum celebraſſet certamen, magna doloris parte in ultione relicta, Argos cum exercitu contendit. Cognito autẽ Antigoni aduentu, qui arduis locis ſupra planitiem inſederat, ipſe circa Naupliam caſtra poſuit. Sequẽte uero die, per caduceatorẽ ad Antigonũ miſſum, ut in campũ deſcẽderet & pugna decerneret prouocauit. Ad hæc Antigonus reſpondit: Militiam ſuam non magis armorũ quàm temporum eſſe: Pyrrho autem ſi uitæ ſuæ tædeat, ſatis multas uias ad interitum patere. Ambobus autem oratores ex Argo uenerunt, rogantes ut urbem dimitterent ad neutrum eorum pertinentem, ambobus amicam. Antigonus uerbis eorum motus, filium ſuum obſidem Argiuis tradidit. Pyrrhus autem promittebat quidem ſe abiturum, ſed cum fidem non haberet eius promiſſio, ſuſpectior erat. Hic dum ſacra faceret Pyrrhus, capita boum iam reciſa linguas cum gemitu emittere conſpecta ſunt. In Argo autem Lycei uates cucurrit, clamitans cæde & cadaueribus plenam urbem ſe uidere. Per obſcuram noctem Pyrrhus mœnia ſubiens, per portam quam Diampares uocant apertam ſibi ab Ariſteo, Galatas in urbem præmiſit. Et fuit ſilentium quoad forum Argiuum occuparunt, nec quicquam Argiui ſenſerant. Sed cum tandem elephantos adductos porta non caperet, atque ob id turris ablata reponeretur, & utpote in tene-
D bris mora ac ſtrepitus fieret, Argiui rem ſentientes ad Aſpidem & alia munita urbis loca concurrunt, miſſoq; ad Antigonum nuncio, ipſum in urbem uocarunt, qui ueniens prope mœnia ſubſedit. Milites autem & filiũ cum ualido præſidio in urbem tranſmiſit. Venit etiam Areus Lacedæmonius, mille Cretenſes ac Spartiatas ſecum agens: & ſimul omnes in Galatas impetu facto, haud ſegniter conturbarunt. Pyrrhus autem cum clamore urbem circa Cylarabim ingreſſus, cum à Galatis alacriter reclamaretur, coniectans laborantium ac trepidantium eſſe ſigna, properare ſuos iuſſit per cloacas & aquæductus, quibus urbs plena eſt, cum ſummo periculo equites impellens. Erat autem maxima incertitudo uiarum atque clamorum, erroresq; ut in nocturno prælio, per loca arcta atque incognita: nec ulla ducum moderatio aut opera præ tenebris & ambiguitate eſſe poterat, ſed perſtabant ambo diem expectantes. Cum itaque iam illuceſceret, Aſpis armis hoſtilibus referta, ipſo aſpectu Pyrrhum deterruit, & ſimul in foro inter cætera ornamenta lupum æneum & taurum quaſi præliantes conſpicatus perhorruit, ueteris oraculi memor, ſibi fatum impendere extremum, cum lupum cerneret aduerſus taurum pugnare. Hæc Argiui ob antiqui facti memoriam ſculpta in foro habebant. Nam Danao primum eas partes adeunti, lupum aſſerunt uiſum aduerſus taurum pugnantem: poſuiſſe uero ſe lupum, qui aduena incolas inuaderet. Sic pugnæ ſpectato euentu, cum lupus uiciſſet, Apollini uouiſſe Lycæo, ac ſubinde rem capeſſentem ſuperfuiſſe, Gelanore qui tunc Argis regnabat expulſo. Hæc erat cauſa cur in foro Argiuo lupi ac tauri imago poſita eſſet. Ob illorum igitur aſpectum Pyrrhus, & ſimul quod ea quæ ſperauerat non procedere cernebat, turbatus, pedem referre ſtatuit: ſed cum anguſtias portarum formidaret, ad Helenum filium, qui cum magna extra mœnia ſedebat manu, mittit, murum diruat, & exeũtes excipiat, tueturq;. Dum uero properat ac trepidat is qui miſſus erat, nec quicquam recte nunciat, adoleſcens per errorem cum reliquis elephantis & militibus delectis per portas auxilium patri laturus denſo agmine ingreditur. Iam Pyrrhus retrocedere cœperat, & quandiu forum permiſit copias ſubducere, egregie hoſtes repreſſit. Sed poſtquam ex foro in angiportum, quo ad portam iter erat, deſcendit, in hoc hi qui auxilium ferre ueniebant obuiam facti, eius ſubductionem impediunt. Nam & partim eo clamante non exaudiebant, partim etſi parere uellent, ab extremis uenientibus impellebantur, & maximus elephas in ipſa porta caſu ex tranſuerſo proſtratus exitum

prohi-

A prohibebat, alter uero ex his qui iam intrauerant, cui Victori erat nomen, proſtratum uulneribus gubernatorem recipere quæritans, ſe inter eos qui pedem referebant admiſcuit, hoſtes & amicos pari impetu conculcans, donec repertum gubernatoris cadauer proboſcide ſublatum, ac dentibus ambobus ſuſceptum reportauit, ac ueluti furens obuios quoſq; necabat. Sic ergo inter ſe preſſis & complicatis nihil agi poterat, ſed tota multitudo ueluti in unum corpus conflata erat, nec ulla pugnādi repugnandi'ue facultas dabatur. Si gladius promptus aut haſta deflexa erat, per multitudinem eximi non poterat, nec in uaginam reponi: ac per eum modum non in hoſtiū, ſed in ſuorū tela compulſi necabantur. Pyrrhus igitur cum hunc æſtum fluctuationemq; uideret, inſigne quo galea eius conſpicua erat detractum cuidam ex amicis tradidit. Ipſe autem equo confiſus, in eos qui inſequebantur hoſtes impetum fecit. Ibi haſta percuſſus, cum per thoracem non magnum, nec mortale uulnus accepiſſet, in percuſſorem (is erat Argiuus, nec claro natus loco, ſed pauperis aniculæ filius) equum adegit. Mater fortè deſuper unà cum cæteris fœminis pugnam ſpectabat, quæ cognito filij periculo, & ob id formidans, ambabus manibus tegulam ſublatam in caput Pyrrhi demiſit. Eo ictu caſſide percuſſa, & ſpondylis ſecundū ceruicem attritis, lumina eum defecerunt, prolapſisq; habenis ab equo delatus iuxta Licymnij monumentum incognitus ferè omnibus cecidit. Sed Zopyrus quidam Antigoni miles duobus aut tribus comitatus cum ipſum cognouiſſet, in ueſtibulum quoddā protraxit incipientem iam ſe ex ictu recipere. Ibi cum Zopyrus ceruicem inciſurus gladium eduxiſſet, ita toruè ipſum proſpexit Pyrrhus, ut illum ad tremorem præ metu compelleret, nec rectè, ſed ad os & mentum uix tandē ceruicem ſecaret. Iam res pluribus nota erat, cum Alcyoneus Antigoni filius adiens caput petijt, quaſi cogniturus, idq; acceptum ad patrem ferre properauit. Is tunc unà cum amicis ſedebat: qui poſtquam caput aſpexit cognouitq;, filium baculo percuſſit, ac repulit, barbarū & pollutū appellās. Ipſe chlamyde ante oculos obducta lachrymauit, Antigoni aui & Demetrij patris recordatus domeſticorum exemplorum uolubilis fortunæ. Caput itaq; & corpus Pyrrhi magnificè cremauit. Cum uero Alcyoneus ſordidatū conueniſſet Helenum, eumq; benignè & humaniter patri adduxiſſet, cōſpiciēs eum Antigonus, Melius, inquit, nunc quàm prius à te factum eſt fili, ſed ne nunc quidē ſatis, qui hanc ueſtem nō abſtuleris, ob quam B nos qui uiciſſe uidemur magis dedecorat quàm ſe. Poſt hæc adoleſcentem complexus ad priorem habitum ornatumq; reſtituit, & in Epirum remiſit. Erga amicos quoq; Pyrrhi benignus fuit, caſtrorum atque exercitus uniuerſi potitus.

Pyrrhus ictu tegulæ à fœmina deiectæ occidit.

CAII MARII VITA

GVARINO VERONENSI INTERPRETE.

NEC Caij Marij, quemadmodum neq; Q. Sertorij, qui Iberos in ius ditionemq; populi Ro. redegit, neque L. Momij, qui Corinthum deleuit, tertium nomen dicere poſſumus. Nam Achaicus huic, ut Aphricanus Scipioni, ut Metello Numidicus, ex re geſta cognomen fuit. Ex quo magnopere Poſidonius reprehenſione dignos putat eos, qui cenſent tertium nomen Romanis proprium eſſe, ut Camillum, ut Marcellum, ut Catonem. Nam qui tantummodo duobus nominibus nuncupantur, nomine carerent. Errat autē, quod hac ratione rurſus ipſe ſine nomine mulieres eſſe uoluit. Nulli enim mulieri primum nomen imponitur, quod proprium apud Romanos Poſidonius eſſe arbitratur. Cæterorum uero aliud commune à cognatione ductū eſſe, ut Pompeios, ut Manlios, ut Cornelios, tanquam ſi quis Heraclidas & Pelopidas diceret. Aliud uero denominatiuum, appoſitum ex rebus geſtis, uel ex natura, uel ex aliqua figura & modo corporis putat, ut Macrinum, & Torquatum, & Syllam, ut eſt Mnemon, Grypus, & Callinicus. Id genus argumenta innumerabilia conſuetudinis inconſtantia ſuppeditat. Marij ſtatuam marmoream multam præ ſe ferentem rigiditatem & acerbitatē, moribus eius ſimilem Rauennæ, quæ urbs in Gallia ſita eſt, uidimus. Nam durum atque bellicoſum animum ei natura effinxerat. Qui cum magis ad rem militarem quàm ad Remp. ſe contuliſſet, poteſtatem nactus, impotenti ira ferebatur. Fertur quidem neque literas Græcas didiciſſe, neq; ullis in ſtudijs Græcis præceptoribus uti uoluiſſe, tanquam ridiculū eſſet literis, quarum magiſtri alijs ſeruirēt, operam impendere. Poſt ſecundū triumphum cum in templo quodam rem diuinam faceret, & Græca ſpectacula adhiberet, in theatrum ingreſſus, tantū conſedit, ſtatimq; diſceſſit. Quemadmodum igitur Plato Xenocrati

Græcas literas cur non didicerit Marius.

C philoſopho qui triſtior natura uidebatur, ſæpius dicere conſueuerat, Rem ſacram, ô bone Xenocrates, Gratijs perage: ita ſi quis ſuadendo, Marium Gratijs literiſꝗ Græcis cõciliaſſet, nunquam puto præclaris illis bello paceꝗ geſtis ab ſe rebus, coronidem tam turpem impoſuiſſet, ira & ambitione fœda, tum cupiditate habendi inemendabili, in ſenectam crudelem & feritatis plenam, uelut in ſcopulum impingens. Hæc profecto ex rebus ipſis noſſe ſtatim licet. Marius longe obſcuro genere ortus, patrem Marium, matrem Fulciniam, pauperes homines atꝗ mechanicos habens, ſerò urbem inſpexit, & ſtudia urbana deguſtauit. Reliquo tempore in uilla Cirræatone, quæ erat in agro Arpinati, uitam ab urbanis uenuſtiſꝗ uiuẽdi moribus alienam, ſed modeſtam & priſcis uiuendi inſtitutis ſimilem egit. Cum primum in Hiſpania militaret, Scipione Aphricano Numantiam obſidente, & fortitudine cæteris adoleſcentibus præſtaret, Scipionem eius præſtantia minime latuit, nam mutationẽ diſciplinæ militaris quam corruptis tum exercitibus Scipio induxit, facile amplexus eſt Marius: ac fertur, cum hoſte congreſſus, illum in conſpectu imperatoris confeciſſe. Quapropter ad alias dignitates continuò ſub Scipione prouectus eſt. Cumꝗ poſt cœnam de imperatoribus ſermo fieret aliquãdo, & quidam ex præſentibus, ſiue ſerio ſiue ioco Scipionem interrogaret, quem poſt ſe ducem Ro. populus habiturus uideretur: Scipio leniter percuſſo Marij humero, hunc fortaſſis, inquit. tam facile hic etiam à teneris pro magnò uiro agnoſci, ille ex initio euentum coniectare ualebat. Fertur hac Scipionis uoce tanquam diuino quodam oraculo Marium in magnam ſpem erectum, ad Remp. animum applicuiſſe, & tribunatũ Cæcilio Metello, cuius domum ipſe à pueritia ac pater eius magno ſtudio colebant, iuuante adeptum. In tribunatu cum legem quandam de ſuffragijs ferendis tuliſſet, qua potentum uires in reddendis ſuffragijs ac in magiſtratibus deſignandis minui uidebantur, conſul Cotta ſurgens, ſenatui perſuaſit, ut contra legem certaret, Marium ad promulgationis legiſꝗ latæ rationem reddendam euocaret. Marius uero ingreſſus non ut iuuenis, aut qui nuper Remp. attigiſſet, rudis quiſpiam, ſed tantũ ſibi promittens, quantum poſtea res geſtæ declararunt, in carcerem abducturum ſe Cottam minatus eſt, niſi legi ſubſcripſiſſet. Cotta uero cum ad Metellum confugiſſet, & eius ſententiam rogaret, Metelluſꝗ conſuli ſubſcriberet, accito lictore prehendi Metellum Marius iuſſit: cumꝗ ad Tribunos Metellus prouo

D caret, nemo ſubſidio fuit: itaꝗ ſenatus cedens locum fecit legi. Marius magnifice ad concionem reuerſus, cum neꝗ terrore neque reuerentia flectendus uideretur, & terribilis aduerſus ſenatum inſurgeret, ſtuderetꝗ auram atꝗ fauorem populi conſequi, legem ſanciuit. Verum mox alio facinore, hanc de ſe opinionem commutauit. Nam cum lex ferretur de diuiſione frumẽti, ciuibus ſeſe opponens, utriſꝗ pari potentia fortiter operam ſuam dedit, tanquam nemini præter æquitatẽ gratificaturus eſſet. Poſt tribunatum, maiorem ædilitatem petiuit. Duplices enim

Aediliũ duo ordines. erant ædiles: alteri Curules, qui magiſtratus nomen habebant: alteri minores, quos populares uocabant. Eodem die de utroꝗ magiſtratu eligendo ſuffragia habebantur. Marius repulſam in maiori ædilitate petẽda paſſus, ſtatim ſurgens alteram petiuit: & quia arrogans ac contumax eſſe uideret̃, utraꝗ excidit. Ita uno die, quod nulli alteri acciderat, bis repulſam eſt paſſus. Hæc res non parum illam animi ſublimitatem fregit. Paulò poſt cum præturam peteret, paululum abſuit quin repulſam pateretur. Cum autem ultimus eſſet qui per ſuffragia mitteretur, de ambitu accuſatus eſt. Huius rei coniecturam ſuſpicionemꝗ maximam præbuit Caſſij Sabaconis miniſter, qui intra cancellos inter ſuffragia ferentes, cõſpectus eſt. Nam Sabacon familiaritate Marij plurimum utebatur. Accitus igitur à iudicibus, reſpondit, æſtuantem ſe frigidam poſtulaſſe, ad ſeruum qui poculum habebat ueniſſe, deinde ſtatim cum bibiſſet abijſſe. Igitur à Cenſoribus poſtea è numero ſenatorum deiectus eſt, cum dignus uiſus eſſet, qui uel propter mendacium, uel propter intemperantiã damnaretur. Contra Marium Caius Herennius teſtis adductus, nõ eſſe moris patrij, inquit, patronum aduerſus clientes teſtem adduci, uerum lege patronos hac neceſſitudine releuari. Sic enim Romani qui cauſam pro alio recipiunt, appellabãt. Nam parentes Marij, ipſumꝗ Marium Herenniorum familiæ clientes ſemper fuiſſe cõſtabat. Recipientibus autem iudicibus teſtimoniũ, Marius ipſe cõtradixit, quando tum cum primum magiſtratus declaratus eſſet, cliens eſſe deſijſſet, quod non erat in uniuerſum uerum. Magiſtratus enim non quiſuis patrocinio liberat eos qui ſe contingunt genere, ſed ædilitas illa curulis. Veruntamen primis diebus cum non admodum cauſa Mario ſuccederet, & aduerſos iudices haberet, tandem exiſtentibus ſuffragijs paribus, præter omnium opinionem, iudicium euaſit. In prætura mediocrem ſe geſſit. Poſt præturam ulteriorem Hiſpaniam ſorte aſſequutus, eam prouinciam latrocinijs repurgaſſe fertur, indomitam adhuc moribus & feram, & tunc liberos

prædar

A prædari non amplius honeſtum putauiſſe. Cum Remp. tractaret, neq; diuitias, neq; eloquentiam, quibus qui tunc primi in urbe erant populum ducebant, comparauerat. Ipſam autem animi altitudinem, ac in rebus gerendis aſſiduitatem, & dexteritatem morum, cum plebs amplecti uideretur, facile honoribus augebatur. Quare clariſſimas nuptias ſibi comparauit, & Iuliam inſigni familia Cæſarum ortam, uxorem duxit: cuius Cæſar, qui poſtea ſeditione ciuili inter Romanos potẽtia & autoritate omnium longe clariſſimus fuit, ſororius nepos erat. Hic Marium, ut in rebus ab eo geſtis ſcriptum eſt, propter familiaritatem imitandum ſibi duxit. Temperantiam tolerantiamq; fuiſſe in Mario aſſerunt. Exemplum eſt, quod cum ex ambobus cruribus laboraret, & plena uaricibus haberet, ferretq; ægro animo illarum deformitatem, medicum ſibi ad alterum crus adhibuit, & inter medendum nec ſe mouit, nec ſuſpiria emiſit: ſed cum tacitus fixiſq; oculis inſpiciendum ſe exhiberet, moras quaſdam dolorum inter incidendum perferre non formidauit. At medico alterum crus curare uolenti, minime aſſenſum præbuit, dicens remedium iſtis doloribus indignum. Poſtquam Cæcilius Metellus aduerſus Iugurtham imperator factus eſt, legatũ Marium in Libyam adduxit. Maximis rebus geſtis & ampliſſimo honore potitus Marius, Metellum colere quemadmodum cæteri, & inſeruire renuit, nolenſq; à Metello legatus uocari, ſed à fortuna in pulcherrimam occaſionem & maximum negociorũ theatrum induci, omnẽ uiri fortis ſtrenuiq; operã oſtendit, & multa in ipſo bello diſcrimina ſubiens, nullum ex magnis laboribus exhorruit, nullum ex paruis ſe indignum exiſtimauit. Sed cum præſtantes uiros cõſilio & prudentia excederet, cum militibus uero de frugalitate & tenuitate tolerantiæ certaret, multum ab illis beneuolentiæ ſibi comparauit. Prorſus enim eſt laboris ſolatium, collaborantem non inuitum habere. Videtur enim uim atq; neceſſitatem auferre. Iucundiſſimum quidem Romanis ſpectaculum erat, Imperatorem panem eundem edere cum militibus, more omniũ uel in ſolo iacere, uel pratis, uel in foſſis, uel in aggeribus ducendis, operam communem præſtare. Magis enim admirantur duces periculis ac laboribus participantes, quàm pecunias honoreſq; diſtribuentes: & maiori amore in eos afficiuntur, qui unà laborem inire uolunt, quàm qui ignauiæ patrocinantur. Cum Marius rem militarem hoc modo adminiſtraret, repente nomen & gloria eius Libyam, Romamq; compleuit. Nunciabant enim milites Romanis per literas, nunquam finem habitura bella contra Barbaros, niſi C. Marium conſulem crearent. His rebus uehemẽter Metellus animi angebatur, & præſertim eo quod in Turpilium actum eſt. Hic enim uſq; à parentibus hoſpes erat Metelli, & aduerſus Teutones unà militauit, principatum & curam architectorum gerens, Vaccamq; urbem maximam præſidio tenens, nulla in re ciues moleſtia affecerat. Sed cum putaret uſui fore ſibi manſuetudinem atq; humanitatem, inſcius in hoſtium manus peruenit: ciues enim Iugurthæ urbem tradidere, Turpillum uero illæſum ſaluumq; dimiſere. Quare proditionis accuſatũ, Marius unus inter eos qui laturi de illo ſententiam erant, infeſtius oppugnauit, plurimoſq; alios in eum cõcitauit, ut contra uoluntatẽ Metelli Turpilius capite plecteretur. Paulò poſt cum appareret Turpilium falſo accuſatum, alij unà cum Metello caſum grauiter ferebãt: Marius uero lætus, & rei gerendæ occaſionem oblatam eſſe ratus, non erubuit dicere, diras ob hoc ſe ultrices Metello inflixiſſe. Deinde apertas inter ſe inimicitias exercebant. Fertur Mario præſenti Metellum per cõtumeliam dixiſſe, Romam generoſe traijcere paras, & conſulatum petere? non ſatis tibi eſt ſi huius mei filij competitor futurus ſis? Erat tunc filius Metello ualde adoleſcens. Sed Mario Romã properante, poſtquam Metellus magnam temporis intercapedinem obiecit, cum iam duodecim dies intereſſent, ad petendũ conſulatũ ipſum dimiſit. Marius autẽ celeribus itineribus biduo & una nocte à caſtris ad mare in Itycam profectus, antequam nauigaret, rem diuinã peregit. Tunc uatem dixiſſe ferunt, ſequẽdas res magnitudine incredibiles omniq; ſpe meliores Mario portẽdi. His uerbis Marius ſublatus, & mare quatuor dierum curſu legens, cõfeſtim à populo qui eius deſiderio tenebatur conſpectus eſt, & à quodam Tribunorũ plebis ad populum ductus, multis contra Metellum calumnijs magiſtratum petijt, promittẽs ſe uel è medio ſublaturũ, uel uiuum Iugurtham capturum. Poſtquam orationem ſplendidam habuit, ſtatim copias ad bellum, & præter legem aut conſuetudinem, ſeruos & rei familiaris tenuitate laborantes conſcripſit, quos ſuperiores imperatores reiecerant: nam arma his qui idonei ad res uidebantur, ſtrenuis hominibus dabant, cum ſuas quiſq; facultates pignori opponere uideretur. Hæc ſanè in Marium calumniæ ferebantur: uoces uero quæ ſuperbe contumelioſeq; à Mario effundebantur, optimates triſtitia afficiebant. Nam exclamabat Marius, trophæum eſſe conſulatum ſuum, aduerſus nobilium diuitiumq; luxum partum, ſeq; proprijs uulneribus, non monumentis mortuorum

B

Viginti annorum, teste Salluſtio.

Salluſt. Vtica hoc factum refert.

Val. Max. lib. 2. ca. 1.

C neque alienis imaginibus gloriaturum. Et ſæpe Albinum & Beſtiam, uiros ex claris familijs ortos, ſed eoſdem imbelles, & qui propter imperitiam rem in Libya inſeliciter adminiſtrarant, appellans, rogauit num arbitrētur maiores ſuos Mario quàm ipſis ſimilē nepotem relinquere uelle, cum illi quoq; non propter generis claritatem, ſed propter uirtutem & egregia facinora gloriam conſequuti fuiſſent. Hæc non temere, neq; petulanter à Mario dicta ſunt, neq; fruſtra inimicitias contra potentiores exercere uolebat. Nam populus qui ſenatus iniuria lætabatur, inſolentia uerborum Marij, animi magnitudinem metiens, Marium laudibus extollebat, irritabatq; ne uera loqui contra ſenatum deſineret, & plebi grata perageret. Poſt in Libyam traiecit. Metellus inuidia uictus & animi æger, quod iam ipſius opera confecto bello, & excepto corpore rebus omnibus Iugurtha ſpoliato, Marius palmam & triumphum ſuſcepturus ueniret, ſua ignominia laude ipſi quæſita, illum ad ſe accedere nō expectauit, ſed diſcedens, Rutilio legato qui exercitum Mario traderet, negotium dedit. At in fine rerum ultio quædam exorta eſt contra Marium. Sic enim Sylla gloriam ſequundarum rerum Marij, quemadmodum Marius gloriam Metelli intercepit. Verum hoc quo pacto contigiſſet, paucis memorabo, nam ſingula ut habeant, ex ipſius Syllæ uita cognoſci poteſt. Bochus qui ſuperioribus Barbaris imperabat, Iugurthæ filiam ſuam in matrimoniū collocarat. Qui cum bellum gereret, pertimeſcens ne Iugurthæ imperium excreſceret, illi nō multum præſidij præſtabat, hominis perfidiam prætexens. Sed poſtquam Iugurtha errando fugiendoq;, tandem omnes ſpes ſuas in Bochum confecerat, ac ad illum ſupplex confugit, Bochus pudore potius quàm beneuolentia, Iugurtham apud ſe recepit, atq; tenuit, ad Marium palàm quidem & intrepide pro ſe ſcribens, quaſi traditurus nō eſſet, ſed clàm inſidias Iugurthæ tendens. Lucium itaq; Syllam Marij quæſtorem, qui in eo bello multa in ſe officia contulerat, ad ſe accerſebat. Poſtquam uero Sylla ad Bochum acceſſit, mutata ſententia huius conſilij, pœnitentia Barbarum cepit, & per multos dies huc atq; illuc animū uertens, cōſilio agitabat, utrum Iugurtham Syllæ traderet, an Syllam retineret: tandem ad proditionem animum adiecit, & Iugurtham manibus Syllæ uiuum tradidit. Hinc graues illæ inter Marium & Syllam ac nefariæ ſeditiones, quæ ferè Romam funditus euerterunt, primordia habuere. Nam multi qui contra Marium propter inuidiam ſentiebant, Syllæ opera
D captum eſſe Iugurtham prædicabāt. Sylla ſphragide ſignabat, cuius ſculptura Iugurtham à Bocho traditum repræſentabatur, atque ea ſemper utebatur, Marium ambitioſum hominem & durum in odijs exercendis, qui neminem ſibi ſocium gloria ferebat, irritans: inimicis illius hunc impellentibus, qui primas maximasq; belli laudes Metello, ſecundas autem & ultimas Syllæ tribuebant. Itaq; populus qui in primis Marij partibus fauebat, perculſus terrore, Marium deſerebat. Verum ſubiti inopinatiq; ab occidente rumores, qui iam omnem Italiam peragrauerant, hanc inuidiam & odia, calumniasq; Marij momento diſſipauerunt. In primis cum copia optimi imperatoris deeſſet, agitabatur cogitatione ciuitas, quem cōſulem diceret, qui tantam belli tempeſtatem profligare poſſet: cum nemo ex illis qui diuitijs inſignes erant, neq; ex illis qui claro genere originem traxerant, comitia conſularia adire uellet, ſed omnes Marium abſentem conſulem pronunciarēt. Itaq; cum nuper nunciatum eſſet, Iugurtham captum, adeò fama ingens exorta eſt de robore & multitudine Teutonorū atq; Cimbrorum, ut fidem Romani principio non haberent. Paulò poſt minor fama ueritate comperta eſt. Nam hominū arma ferentium triginta myriades domo egreſſæ. Turba uero puerorū ac mulierum, quæ ſedem atq; urbes quærebat, in quibus habitare poſſent, multo amplior erat. Quemadmodū Celtas ante ſe audierāt, Tyrrhenorum optimā Italiæ regionem in ius ditionemq; ſuam redegiſſe. Illi quidē ex eo quod agrum ſuum nunquam exierant, & remotiſſima regione uenerāt, unde, quiue eſſent, non conſtabat, qui tanquam nubes in Galliam, Italiamq; irruperant. Sed Romani ex eo arbitrabantur populos Germanicos eſſe eius generis, quod ad Borealem Oceanū ſedem habet, quod homines magno corpore, horrendisq; oculis eſſent, & quod apud Germanos Cimbri prædones appellarentur. Quidam ferunt Celticam terram propter magnitudinē regionis ab extremo mari à ſeptentrionalibus climatibus ad Orientem uerſus Mæotim fluuiū conuerſam, Ponticam Scythiam attingere, & hinc gentiū commiſtionē factam eſſe. Hos non uno impetu, nec continuò, ſed quolibet anno Veris tempore, ſedibus relictis, ultra ſemper progrediendo, uix longo tempore ui belli ſedes ſibi & ſolum parare. Quapropter ſigillatim multa nomina cum habeant, Celtoſcythæ communi nomine appellabātur. Alij tradunt, Cimmerios primum à priſcis Græcis cognitos, non magnam totius fuiſſe particulam, & hos fuga uel ſeditione quadam à Scythis compulſos, in Aſiam à Mæoti flumine, Lygdamio duce, traieciſſe. At plurimi ipſorū, & illi qui

in

A In armis præſtantiores erant, ad ultimos populos, qui ſunt ad mare extremum, conceſſerunt. Hæc regio opaca & ſyluoſa eſt, & propter altitudinem ac ſpiſſitatem arborum ſole omnino carens: hinc uſq; ad Herciniorum terrã pertingere, & cœlum ſortitos eſſe, propterea quod polus altitudinem ob inclinationem circulorum, quos ambitu ſol ſcribit, ſuſcipiens, parum abeſſe eo puncto, quod in uertice cœli eſt, uideatur: dieſq; breuitate & longitudine pares cum noctibus eſſe, & tempora pariter diſtribuere. Inde Homero cum de mortuis fabularetur, copiam ad ſcribendum ſuppeditatam. Hinc igitur Barbari in Italiam cõceſſere, antea Cimmerij, tunc autem Cimbri, ſed non à moribus, appellabantur. Verum hæc coniectura magis quàm certa ratione hiſtoriæ traduntur. Multitudinem porrò haud minorem, ſed maiorem quàm diximus fuiſſe, à multis proditum eſt, qui animo & audacia præſtãtiſſimi, & manuum uirtute, ac celeritate, & impetu egregij in bello, fulguri ſimiles uidebantur. Itaq; ipſorum impetum nemo ſuſtinere poterat, ſed quæcunq; illis occurrebãt, prædæ inſtar agebant ferebantq;. Nam multi magniq; exercitus Romani duces, qui ultra Galliæ Alpes copias eduxerant, turpiter uicti fuerant, qui uel maxime imperitia ſua calamitatem exitiumq; Romam adduxerũt. Primo debellatis omnibus quæ obuiaſſent, & præda ingenti comparata, ſtatuerunt nuſquam ſedem ponere, priuſquam Romam euertiſſent, atq; Italiam prædando diripuiſſent. Hæc cum Romanis denũciata eſſent, Marium multis hortationibus ad conſulatum accerſerunt, conſulemq; ſecundo deſignauerũt. Et quanquam propter abſentiam lex eum excluderet, & tempus ut iterum aſſumi ad magiſtratum poſſet nondum impleretur, plebs inuitis omnibus qui obſtabant, Marium adire magiſtratum iuſſit. Putabat enim leges non hoc primum concedere utilitati, nec minorem cauſam eſſe, quàm cum Scipio aduerſus leges conſul iterum crearetur, ut qui non ſuæ tum urbi periculum arcere, ſed alienæ, nempe Carthagini inferre exitium ſtatuiſſent. Cum ſic ſancitũ eſſet, Marius ex Libya accitus, & cum exercitu in Italiã delatus, kal. Ianuarijs, quibus apud Romanos principium anni inchoatur, cõſulatum inijt, & triumphum egit, incredibile ſpectaculum Romanis Iugurtham captiuum oſtendens. Viuentem, adeò uarium atq; callidum hominem, adeò fortunæ mutationibus aſſuetum, tanta uerſutia, tanta animi magnitudine præditum, ut nemo crederet, unum in Romanorum poteſtatem peruenturum: ſed excidit tum, ut dicunt, triumpho
B conſpectus, calliditate ſua. Cui poſt triumphum in carcerem deiecto, quidam ueſtimentum uiolenter lacerauerũt, alij uero dum inaures ut auferre certarent, auriculam unà dilacerarunt. Detruſus autem nudus in barathrum, perturbatione plenus, obtrectans, Hercules, inquit, quàm frigidum ueſtrum eſt balneum. Sed hunc ſex dies colluctantem cum fame, & uſq; ad ultimam horam deſiderio uitæ ſuſpenſum, condigna pœna ſuis crudelitatibus cõfecit. In triumpho auri ſeptem & tria millia pondo delata fuiſſe ferũtur. Argenti autem nõ ſignati quinq; millia ſeptingenta ſeptuagintaquinq; pondo. Numiſmatũ uero, drachmarum ſepties mille, & uiginti octo myriades extitiſſe. Poſt pompã Marius ſenatũ in Capitolium cõuocauit, & ſiue ignorãtia, quod eum mos patrius fugeret, ſiue quod fortuito ſic faceret, inciuilius habitu triũphali ingreſſus eſt. Sentiens autẽ ſenatũ ægro animo illud ferre, ſtatim aſſurgẽs, ſuſcepta prætexta, ad concionem rediјt. In militia autẽ ut rite uires ſuas curſu, & uarijs lõgisq; itineribus exerceret, pondera eadem ferebat: atq; hanc ſibi diætã ſponte qui præſtituerẽt, laboresq; & iuſſa imperatoris libenter aggrederentur, muli Mariani uocabãtur. Sed quidã huius appellationis aliã fuiſſe cauſam ferunt. *Muli Mariani*
Cum enim Scipio eo tempore quo Numantiã obſidebat, non ſolũ arma, equos, ſed etiã mulos & currus luſtrare uellet, quo omnia & exercitata & parata haberet, Marium ferũt pulcherrimum equum, ac mulum habitus bonitate, ac manſuetudine roboreq; longe alijs præſtantem adduxiſſe. Quæ res cum probaretur imperatori, multoriesq; laudibus iteraretur, milites oblique & per irriſum commendare aliquẽ uolentes, qui aſſiduos labores ferret atq; aggrederetur, mulum Marianũ uocitabant. Videtur autẽ fortuna plurimum Mario aſpiraſſe. Nam dum Barbarorum impetus uelut refluxu quodam etiam in Hiſpaniam uſq; diffluit, tempus ipſe interim & exercendi corpora ſuorũ, & animos cõfirmandi habebat, & quod maximũ eſt, qualis imperator eſſet, militibus oſtendẽdi. Nam illa principis rigiditas & ſeueritas in puniẽdo, neq; errare, neq; inobedientes eſſe milites aſſuefaciebat, & unà cum iuſtitia ſalutis ſpem promittebat. Mox ad illam uehementiã atq; aſperitatẽ uocis & uultus feritatem paulatim aſſuefacti, nõ ſibi, ſed hoſtibus terribilem eſſe iudicabant. At magnopere militibus placuit æquitas illius in iudicãdo, de qua illud exemplũ legitur. Caius Luſius eius ex ſorore nepos præfecturam quandam habens ſub eo militabat, qui ad alia uir haud impiger uidebatur. Hic pulchritudine captus, adoleſcentulum quendã nomine Trebonium ſub eo merentem adamabat: cuius animũ cum multoties

C tentauiſſet,nec eo potiri poſſet,tandem noctu miſſo miniſtro,Treboniū ad ſe accerſiuit.Adoleſcens accitus cum non liceret non parere iuſſis ſui ducis,Caium adijt,ac intra tentorium uim afferre conantem,ſtricto gladio interfecit.Hæc Mario abſente facta ſunt.Cum rediſſet,iudicij diem Trebonio dixit.Poſtquam animaduertit Trebonius à multis ſe accuſari,neminem autem cauſam ſuam agere,ipſe audacter aſſurgēs, rem omnem expoſuit,teſtimoniaq; habuit,quibus conſtabat multoties illum Lucij uoluntati obſtitiſſe,nec unquam muneribus,quæ multa dederat,ut corpus proſtitueret adduci potuiſſe. Admiratione captus Marius, iuſſit pro uirtutis remuneratione,coronā,quæ more patrio propter inſignia facinora datur,afferri,ea Trebonium coronauit,tanquam in tempore pulcherrimis exemplis indigente,pulchrū facinus peregiſſet. Hoc Romæ nunciatum,permultum ad conſequendum tertio conſulatum Mario contulit.Et cum Barbaros uerno tempore adfuturos expectarent, nolebant Romani per ullum alium imperatorem, quàm per Marium contra illos dimicare.Atqui non ita celeriter,ut opinio ferebat, Barbari affuere,ſed iam tempus conſulatus Marij finitum erat. Cum iam comitia cōſularia inſtarent,& huius collega diem ſuum obijſſet, relinquens in caſtris Manlium Acilium, ipſe Romam cōtendit.Multis bonis uiris conſulatū petentibus,L.Saturninus,qui inter Tribunos plebis plurimum apud populū ualebat,& quem Marius uenerabatur,pro Mario in conſulem eligendo orationem habuit.Cum Marius fugiendorū laborum gratia magiſtratum recuſaret,tanquam non indigeret,proditorē patriæ Marium dixit, quod in tanto rerum periculo imperium renueret.Sed non latebat audientes Saturninum haud perſuaſum ficta ad Marium proloqui. Verum cum populus Romanus perſpiceret, ea tempora Marij fortitudine & fortuna egere, illi quartum conſulatū demandauit, Catulumq; Luctatium uirum in honore apud optimates habitum,& multitudini non inuiſum,collegam tradidit.Marius audiens iam hoſtes appropinquare,confeſtim alpes traiecit:munitis caſtris apud Rhodanū fluuiū, earum rerum quæ eſſent ad uictum atq; uſum militarem neceſſariæ,magnā copiam comportari iuſſit, ut nunquam præter utilitatis rationem, propter indigentiam rerum neceſſariarū cogeretur in aciem deſcēdere. Itinera quibus commeatus comportarentur, quæ ante exercitui ad mare perlonga erant,operam dedit ut facilia atq; expedita eſſent.Oſtia Rhodani propter maris impedimentū ſuſcipientia multam congeriem & aceruos arenæ cum ingenti cœno, ut cum minori difficultate,breuiori q; nauigatione frumenta comportarentur,idonea nauibus agendis reddidit hoc pacto. Nam

D huc uacuo tum exercitu diuertēs,foſſam latam,profundamq;,in quam exhauriri magna parte flumen poſſet,effodit,& ad mare perduxit, quà profundum nauiumq; capax,ſed quietum,ac uentis fluctibusq; tutum,littus erat.Ea ab illo cognomentum etiam nunc ſeruat. Barbari partitis copijs, Cimbri quidem per Noricos contra Catulum, ut itinera illa per uim occuparent, proficiſci ſtatuerūt:Teutones autem & Ambrones per Lingones contra Marium contendebant:& Cimbri quidem diutius cunctabantur,Teutones uero & Ambrones ſtatim ſeſe expedientes,trajicientesq; locum qui in medio erat, multitudine infiniti, & facie deformes,uoce uero & plauſu omnibus diſſimiles apparuerunt. Cum planiciem omnem circundaſſent,caſtraq; poſuiſſent,Marium ad pugnam prouocabant.Marius quidem hoſtem non contemnens,intra uallum milites continebat,temerariosq; acriter redarguit, & irruere atq; manus conſerere uolentes,patriæ proditores appellauit. Nam,inquit,nō pro uictoria aut triumpho certandū eſſe, ſed ut tanta belli tempeſtate,tantoq; fulmine propulſato, Italiam ſeruarēt. Ad duces,& ad eos qui in magiſtratu erant,priuatim hunc ſermonē habuit. Milites uero ſupra uallum conſiſtens, hoſtes intueri iuſſit,ut formam illorū tolerare,& uocem longe ferinam,& à Latinorum lingua abhorrentem,perferre poſſent, atq; apparatus inceſſusq; perdiſcerent. Qua re breui effecit,ut ea quæ horrenda uidebantur,domeſtica eſſe milites putarent.Iudicabat enim nouitatem multarum rerum quæ nuſquam ſint,falſum hominibus terrorem afferre:aſſuetudinem autem eorum quæ natura horrenda ſunt,timorem cohibere.Horum itaq; quotidianus aſpectus, non ſolum trepidationem auferebat, uerum ad Barbarorum minas ac ſuperba & intoleranda uerba animos militū irritabat,atq; inflammabat,cum non ſolum agerent,traherēt circumcirca omnia hoſtes, ſed uſq; ad ipſum uallum ingenti cum petulantia & audacia irruerent. Quare uoces & queſtus militum contra Marium in hæc uerba efferebantur: Qua noſtra ignauia Marius nos à conferendis cum hoſte manibus, tanquam mulieres ſub cuſtodia ianitoris clauſas prohibet? Hac poſtquam nos qui libertate fruimur,iniuria afficit,interrogemus,an alios expectet qui pro libertate prælium aggrediātur. Verum tanquam operarijs in foſſis fodiendis, ac exhauriendo cœno,diuertendisq; fluminibus,noſtra opera utitur.Ad hæc,ut apparet,multis laboribus nos

exercuit,

A exercuit,& huiuſmodi operibus ſeſe in cõſulatu ciuibus oſtentans,calamitatem Carbonis atq; Cepionis,quos hoſtes deuicerant,perhorreſcit,qui & gloria & uirtute à Mario longe ſuperantur,longeq; deteriores copias ſecum duxerãt.Sed dummodo in dimicationem deſcenderetur, pulchrius eſſet rem male agere,quàm ſedendo pati ante ora ſociorum agros igni & ferro uaſtari.Hæc Marius cum audiret,lætabatur,& placabat eos,ut qui non diffideret illorum uirtuti,ſed qui auſpicijs locum tempusq; pugnæ opportuniſſimũ captaret. Nam mulierem quandam Syram,nomine Martham,quam uaticinari aiebant,in lectica ſtantem honorifice circunduxit,& ſacrificia ea iubente celebrauit. Hanc ſenatus antea rogari de his rebus uolentem,& diuinorũ notitiam profitentem,expulit.Sed poſtquam ad matronas cõmeans periculum artis fecit,præſertim uero apud Marij uxorem cum eſſet,& gladiatoribus tum congreſſuris,qui uictor abiturus eſſet,prædiceret,uxor Marij hanc ad illum miſit,ac eam Marius admirabatur:& in lectica plerunque aduehebatur.Et cum ſacrificia adiret,duplici purpura induta,haſtam uittis atq; coronis ligatã ferebat.Hoc ſpectaculum multos dubios reddidit,num Marius perſuaſus captusq; præſtigijs,an ex compoſito ac ſimulans anum produxiſſet. Illud de uulturibus admiratione dignum Mindius Alexander ſcribit:nam duo circa exercitus ante prælium aſſidue cõparebant, ſequebanturq;,noti torquibus ferreis:hos torques cum milites captis auibus appendiſſent,illas rurſus dimiſerunt:ex quo uultures militibus uelut notis extra caſtra quocunq; egreſſis,obuios ſe læti & tanquam boni quiddam allaturi ingerebant.Sed cum prodigia multa cõtigiſſent,alia quidem uulgaria fuerunt.At ex Ameria & ex Tuderto Italiæ urbibus renunciatum eſt,noctu per cœlum haſtas ardentes & ſcuta principio errantia uiſa fuiſſe,deinde adinuicem irruentia, more hominum pugnantium acie,impetu facto.Tandem his cedentibus,illis inſequentibus, omnes uerſus occaſum abijſſe. Per ea tempora aduenіens Bathabaces Peſſinunte,Magnæ Matris ſacerdos,nunciauit deam in templo ex adytu ad ſe loquutã,uictoriam belli prædixiſſe:ſenatuq; fidem habente,& templum præmij loco matri deûm decernente,cum Bathabaces ad plebem hæc relaturus eſſet,A.Pompeius trib.prohibuit,impoſtorem appellans,petulanter pulpito repulſum.Verum fidem orationi hominis præſtitit,quod diſſoluta cõcione Aulus domum haud redire potuit,& adeò uehemens febris eum occupauit,ut omnibus appareret intra ſeptimum diem obiturum eſſe.

B Teutones Marij caſtra occupare aggreſſi,cum in multa tela è uallo iacta incidiſſent,& quoſdam eorum amiſiſſent,ſtatuerunt ulterius procedere,uti Alpes intrepide tranſcenderent. Itaq; inſtructi caſtra Romanorum præteriere.Tunc profectò longitudine ordinis incedentium,& temporis,ingentẽ hominum uim eſſe apparuit.Fertur per ſex integros dies iuxta uallum Marij tranſeuntes,per riſum Romanos interrogaſſe,ſi quid mãdare ad uxores Romam uellent,ſe enim confeſtim apud illas futuros.Poſtquã barbari uallum præterierunt,tumultuario bello illos Marius inſequutus eſt.Nam propè ſemper poſitis munitiſſimis caſtris,loca difficilia ut tutus pernoctaret,uallo munibat. Sic progredientibus barbaris,& ad aquas,quæ Sextiæ nũcupantur,unde non multum uiæ ad Alpes intererat,peruenientibus,Marius hic cum hoſte manus conſerere ſtatuit,& locum caſtris munitiſſimũ,aqua uero haud abundantem occupauit.Volebat,ut fertur,hac quoque re milites ad conſerendas cum hoſte manus proniores reddere.Multis hoc moleſte ferentibus,dicentibusq; ſiti laborare,oſtendens Marius manu fluuium quendam,qui iuxta barbarorum caſtra defluebat,inquit,illinc potum ſanguine emendum.Illi contrà: Cur igitur non properè contra illos irruimus,dum ſanguis ſupereſt, nec prorſus exhaurimur? Marius uoce ſummiſſa, Primũ,inquit,caſtra munitiora habeamus. Milites etſi moleſte id ferrent,tamen Mario aſſenſere.Sed turba miniſtrorum cum nec ipſi nec iumenta aquam haberent,aquæ deſiderio collecta,ad fluuium ueniens,partim bipẽnibus,partim ſecuribus,partim gladijs & pilis unà cum hydrijs manus armauerat,tanquam niſi ferro & Marte aquas rapere non poſſent.Cum his principio pauci hoſtium prælium cõmiſerunt.Nam barbarorum pleriq; prandebant,poſtquam illic lauiſſent.Hi uero tum lauabant. Nam plenus hic locus calidis aquis eſt,& partim barbaros loci amœnitate & admiratione captos exultantesq; Romani confecerant,ſed ad clamorem plurimi concurrerunt. Mario difficile erat milites ſeruis ſuis timentes coërcere. Hoſtes bellicoſiores,à quibus Romani Manlio & Cepione ducibus antè uicti ſunt,Ambrones appellabantur. Hi ſoli multitudine ſupra triginta millia erant, qui ſatietate uentris graues ac ſuperbi,prouocati ad arma capienda concurrebant. Sed neq; temerarijs neq; furioſis curſibus ferebantur,neque incerto clamore gradiebantur,uerum arma rhythmo & conſonantia quadam pulſantes,atq; unà omnes gradientes,Ambrones,Ambrones ſæpe iterabant,ſiue ut ſemetipſos conuocarent,ſiue ut hoſtibus aperta & nota appellatione

C terrorem iniſcerent. Ligures primi Italorum ſeſe opponentes, poſtquam conuenerunt, & illos clamantes audiuere, contrà patria appellatione clamabant ipſi quoque. Nam ſeipſos gentili appellatione Ligures uocant. Itaq; inuicem & crebrius priuſquam in dimicationem uenirent, pariter conclamabant. Quare utrinq; ſuos imperatoribus appellantibus, & de uocis magnitudine inuicem certantibus, clamor animos militum irritauit atq; prouocauit. Sed Ambrones fluuius diuulſit. Neque enim ordinem tranando ſeruarunt. Liguribus uero pleno gradu contra priores repente irruentibus ad prælium ueniebatur. Romani Liguribus ſubſidia ferentes, deſuperq; in barbaros impetum facientes, in fugam hoſtes uertũt, & multi circa fluuium detruſi, inuicemq; ſauciati, flumen cæde & cadaueribus oppleuerunt. Eos qui tranauerant, non auſos ſeſe conuertere, uſq; ad currus atq; caſtra perſequendo Romani interfecere. Hic mulieres gladijs & ſecuribus obuiam euntes, horrendeq; inclamãtes, bellantibus ſe immiſcebant, & fugientes atque inſequentes ulciſcebantur, hos quidem ut proditores incuſabant, in illos autem ut hoſtes irruebant. Quæ cum inuicto animo eſſent, uulnera cædesq; in corpore uſq; ad mortem tolerantes, nudis manibus gladios atq; clypeos Romanis eripiebant. Hoc certamen quod præter fluuium patratum eſt, fertur fortuito potius quàm imperatoris conſilio confectum fuiſſe. Poſt ubi Romani Ambrones multa ſtrage oppreſſerant, & Marius receptui canere iuſſit, iam orta nocte, haud potatione aut pæanis carminibus circa tentoria, uel inter cœnandum, ſalibus ſomno'ue, quæ aliarum uoluptatum hominibus ſuauiſſima eſt, noctem ob tantam uictoriam peregere, ſed uel maxime eam noctem turbulentam atq; timendam putauere. Nam caſtra nec foſſa nec uallo ſepiuerant, & multæ barbarorum myriades inuictæ ſupererant. Ambrones qui aufugerant, noctu gemitus ingentes emittebant, qui neq; clamoribus, neq; gemitibus humanis ſimiles erant, ſed frendentis beſtiæ, quæ in plagas incidiſſet. Stridor flebilibus minis cõmiſtus ex tanta multitudine uidebatur, & undiq; per montes ac ſpeluncas planitiesq; horrendum quiddam reſonabat. Quapropter cum terrore ingenti Marius, timore Romani perculſi eſſent, turbulentam eam noctem & inſomnem peregerũt. Atqui præter opinionem res cecidit: nam nec noctu quicquam barbari facientes, acies in ordinem redactas tenuere. Interea Marius ad quaſdam concauitates circum ſyluas, quæ ſupra capita barbarorum imminebant, & ad ualles arborum denſitate umbroſas, Claudium Marcellum in inſidijs conſidere cum tribus millibus militum iubet, imperatq; ut à tergo pugnantibus ſeſe oſtentet. Cæteros uero cibo & ſomno curatis corporibus, poſtquã dies illuxit, ante uallum in aciem reduxit, & equites in planitiem præmiſit. Teutones uiſis hoſtibus haud expectauere Romanos dum in planitiem deſcenderent, & ex æquo prælium miſcerent, ſed repente ac per iram ſumptis armis in tumulum irruũt. Marius circunquaq; duces præmittens, ſtare & expectare hoſtem hortabatur: & cum propius accederẽt, primo iacula, deinde gladios ſtringere, & ſcuta ſcutis pulſare iubebat. Nam cum locus illis eſſet iniquus, nec impetum ictus, nec uim militum conglobatio corporibus conuertentibus agitantibusq; ſeſe, propter inæqualitatẽ habere potuiſſet, hæc & monuit Marius, & primus omnium obſeruauit: neq; enim quoquam militum corpus deterius exercebat, & cõfidentia omnes præcellebat. Vt igitur Romani uiderunt deſuper hoſtes impetu ferri, paululum tergiuerſati, in planitiem ceſſere. Et iam primis in acie ſtantibus, ſcutorũ colliſio & clamor oriebatur apud eos qui in extrema acie erant. Nam tempus Marcellum non latebat, clamore ad ſuperiora perlato. Itaq; curſu atq; impetu à tergo in hoſtes prorũpit, ultimosq; proſternit atq; trucidat. Hi à fronte ingruentes aciem ſtatim uniuerſam turbabant. Itaq; copiæ hoſtium duabus ex partibus turbatæ paſſim funduntur atq; fugantur. Nam utrinq; perculſi barbari, non diu uim impetumq; ferre potuerunt, uerum derelicto acierum ordine uertũtur in fugam: quare uel uiui capti, uel trucidati ex barbaris circiter decem myriades fuere. Tentoria & currus cæteraq; uſui militari opportuna omnia, exceptis quæ ſubtracta erant, Mario cõmuni militum ſuffragio data: quod munus ſplendidum licet, cum haberet, nihil habere tamẽ tanta uictoria dignũ, propter periculi magnitudinem uidebatur. Quidam uero de ſpoliorũ largitione & occiſorum numero aliud ſenſere. Ferũtur Maſſilienſes oſſibus uineas ſepiſſe: terrã in qua cadauera diffuſa iacebãt, ſuperuenientibus imbribus, ita pinguedine oppletã eſſe putredine cadauerũ, quæ terram ipſam ſubierãt, ut incredibilem fructuũ copiam coloni ex agris extulerint. Quod Archilocho fidem facit, qui huiuſmodi re agros pingueſcere dicit. Illud autem ueritati non diſſimile eſt, tempore belli inuſitatos imbres de cœlo uenire, ſiue deo purgante ac diluente terram puris & cœleſtibus aquis, ſiue quod ſanguine hominum atq; putrefactione euaporatio humida ac craſſa exhalat, quæ aërem alioqui mobilem, & leui cauſa uehementer permutabilem, cogit. Poſt pugnam Marius armo-

rum atq;

A rum atq; ſpoliorum quantum deuictis barbaris detraxerat, pulchriora atque integra ad trium-
phum delegit: cæteris in pyra quadam ingenti collectis, rem diuinā fecit, circunſtante in armis
coronato exercitu. Ipſe præcinctus, ut mos erat, & purpura indutus, cum facem ardentē ſum-
pſiſſet, & utriſq; manibus ad cœlum extuliſſet, uelut pyram incenſurus ſtabat. Milites interea
equis adactis, & celeri curſu Marium petebant, & ſilentibus cunctis & in expectatione conſti-
tutis, ſummis uiribus omnes accelerabant. Poſtquam uero propius acceſſerant, equis deſilien-
tes, dextras Mario dantes iungebant, & quintum conſulatum denunciantes, de hac re pòſt lite
ras Romam mittebant. Magno gaudio militibus itaq; exultātibus, & plauſum percuſſis armis
facientibus, corona laurea rurſus Marium coronātibus, Marius accenſa pyra ſacrificia peregit.
Verum quæ rerum humanarū nullam magnam felicitatem moleſtiæ expertem eſſe ſinit, quæ
uaria ac inſtabilis, uitam humanā nunc ſecūdis rebus, nunc aduerſis, ſeu fortuna, ſeu inuidia
deorū, ſeu neceſſitas naturæ, permiſcet, Mario poſt paucos dies de Catulo eius collega, tāquam
in lucido ac ſereno die nebulam quandam, timorē atq; tempeſtatem Romanis imminere nun
ciauit. Nam Catulus qui cōtra Cimbros copias duxerat, deſperabat illos ab Alpium tranſitu ar
ceri poſſe, ne ſi in multas partes exercitus diuidendus eſſet, propter imbecillitatem atq; tenuita-
tem copiarum ſuperaretur. Itaq; ſtatim in Italiam ad fluuium Atiſonem deſcendens, ibiq; con-
ſidens, utrinq; ea loca quibus aditus eſſet, muniuit, & uadum uallo coniunxit, ut his qui eſſent
ultra flumen auxilio eſſe poſſet, ſi barbari propter meatus anguſtiam in propugnacula impetū
inferre molirētur. Sed his tantus inerat deſpectus hoſtium atq; audacia, ut robur atq; animi ela-
tionem magis oſtentarent, quàm id quod in uſum ac neceſſitatē ueniret, efficerent. Nam nudi
niue contegi ſuſtinebant, & per glacies & altiſſimas niues ad ſumma aſcēdebant. Vt uero ſum-
ma montium occupauerāt, lata ſcuta corporibus ſupponētes, quæ lapſus ueloces ingentesq; ha
bebant, per prærupta atq; præcipitia deſcenſu ferebantur. Poſtquā prope flumen caſtra poſue-
re, & tranſitū ſpeculati peruium iam reddere conabantur, tumulos qui iuxtà erant inſtar gigan
tum demolientes, ſimul arbores euulſas atq; montium præcipitia, & terræ aggeres in fluuium
cōportabant, fluxum aquarū frangere, uaſtisq; roboribus defixos palos & pontem deturbare,
ſequundo flumine miſſis actisq; conati, multi ex militibus Romanorū terrefacti, maioribus de-
B relictis caſtris, ſeceſſere. Hic Catulus (ut imperatorem optimū decet, qui gloriam ſuam ciuium
gloriæ poſtponat) uirtutem animi ſui oſtentauit. Nam poſtquam ut perſtarent perſuadere mili
tibus non potuit, proſpexitq; magno terrore caſtra moueri, iubens aquilam ac ſigna attolli, ad
primos curſu cōtendit, & prima acie conſtituit. Volebat enim ſibi & non patriæ turpitudinem
aſſignari, uideriq; Romanos non fugam capere, uerum ſecedentem ducem conſequi. Barbari
traiecto Atiſone propugnaculum Romanorū occupauere, & Romanos ibi exiſtentes uiros for
tes ac pro patria digna pericula aggreſſos admirati, induciis poſtulantibus, ſub ænei tauri iura-
mento cōceſſis, dimiſerunt. Hunc captum poſt pugnā trophæi loco in domum Catuli delatum
fuiſſe tradunt. Regionem nullis præſidijs munitā late ac paſſim barbari populabantur. Interea
per literas accitus Marius Romam profectus, arbitrantibus cunctis ipſum acturum eſſe trium-
phum, decernente ſenatu haud triumphare uoluit, ſiue quod milites aut ſocios uictoriæ ea glo
ria priuare nollet, ſiue ut in præſentiarum plebem cōfirmaret, & partam recenti clade gloriam
fortunæ urbis uelut depoſitum committeret, quam ſi denuò uiciſſet, magno cum fœnore eſſet
recepturus. Poſtquā pro tempore orationē habuit, ad Catulum profectus, multis illo confirma
to, milites ex Gallia acceſſiuit. Deinde traiecto Eridano barbaros ab Italia arcere pro uiribus ni-
tebatur. Ex hoſtibus quidam erant qui cenſerent expectandos eſſe Teutones, admirabanturq;
quod moram traherent, atq; ita prælium differebant, ſiue quod ignorarent illorum cladem, ſi-
ue quod fingerent. Nam qui renūciarant cæſos eſſe, graui pœna ab illis afficiebantur. Itaq; lega-
ti ad Marium ex Cimbris miſſi à Mario poſtulabant, ut regionem atque ſufficientes ad habitan
dum urbes ipſis ac fratribus traderet. Cum Marius interrogaret, qui eſſent quos fratres appella
rent: reſpōdentibus eſſe Teutones, cæteri quidem riſu tenebantur, Marius uero ſalibus utens,
inquit: De fratribus cedat ex animis cura, nam illi regionem apud nos habent, ſemperq; habi-
turi ſunt. Legati ironiam intelligentes, Marium conuicijs aggrediebantur, nempe pœnā mox
Cimbris daturum. Teutonibus autem ubi primum aduenissent, Atqui adſunt, inquit Marius,
& haud decet hinc uos ſoluere priuſquam fratres ſalutetis. His dictis, iuſſit Teutonorum reges
uinctos adduci, nam illos fugientes Sequani in Alpibus exceperant. Poſtquam hæc Cimbris
renunciata ſunt, repente Marium tacite caſtra cuſtodientem petunt. Fertur Marium in ea pu-
gna rationem uenabuli nouam excogitaſſe. Nam haſta ipſa lignea quæ ferrum ingreditur, an-

C tea duabus fibulis cohærebat. Marius alterā ut erat ſeruauit, alteram tollens, clauum ligneum non magnum pro altera accommodauit, hoc ſtruens, ut incidens hoſtili ſcuto uenabulum non hæreret rectā, ſed oblique figeretur ligneo clauo fracto, traheretur ꜓ haſta ob cuſpidem flexam retenta. Bœorix Cimbrorum rex cum paucis exercitū adequitans, Marium prouocabat, tempus atq; locum, quo de regione cum hoſtibus in dimicationem ueniret, conſtituere iuſſit. Marius cum diceret, nunquā Romanis de more fuiſſe de prælio adeundo conſiliarijs hoſtibus uti, gratum tamen hoc Cimbris fecit, ut tertio die in planitiem apud Vercellas ad dimicandum deſcenderetur. Nam hic locus Romanis ad equitandum, Cimbrorum uero multitudini ad iactantiam ſuam idoneus erat. Seruantes igitur indictum pugnæ diem Romani, in aciem copias ſtruxere. Habebat Catulus uiginti millia & trecentos milites, Marius uero duo & triginta millia, qui media acie Catulum cinxere, ut Sylla qui in eo prælio aderat, literis mandauit. Scribit enim Marium ſpem omnem in cornibus poſuiſſe, & ut ſolus uictoria potiretur, & Catulus excluderetur, nec hoſtibus permiſceretur, ſinuaſſe mediam aciem, quemadmodum fit cum longiores frontes ſunt, copijs recte inſtructis: atq; idipſum de Catulo ſcribitur, malignitatem in ea re Marij accuſantem, ab ignominia ſe defendiſſe. Cimbrorum autem pedeſtris armatura pariter diuiſa, ex munimento ſilentio procedebat, æquabiliter frontem trahens. Quodlibet enim latus per ſtadia triginta porrigebatur. Equites, quorum numero quinq; & decem millia erant, fulgentibus armis equis inſederant. Nam galeas ornatas horrendis hiantiū animalium formis ferebant, quas quia criſtis pennatis faſtigiabant, uidebantur altiores: etiam thoracibus ferreis, ſcutiſq; albis protecti, multo ſplendore fulgebant. Teli genus erāt, bina manibus iacula. Cum in hoſtes irruerent, magnis grauibuſq; machæris manus conſerebant. Tunc autem Romanis non à fronte ſeſe opponebant, ſed ad dextrā inclinati, inſerētes ſe paulūlum in medium quod inter ipſos & peditum aciem intererat, quæ ſtructa ad ſiniſtram fuit, progrediebantur. Quanquam uero duces Romani dolum barbarorum animaduertiſſent, continere tamen militem non poterant. Nam cum quidam fugere hoſtes clamaſſet, ad perſequendum omnes excitabātur: hic barbarorum peditatus uelut pelagus uaſtum ſeſe mouens, adueniebat. Marius manus lauans & in cœlum tollens, ſolennia hecatombes ſacrificia uouit. Catulus identidem ſublatis in cœlum manibus, diem illum Fortunæ ſacram uouet. Fertur Marium rem diuinā agentem, inſpectis hoſtijs, magna uoce clamaſſe, Mea uictoria eſt. Poſtquam ad prælium itum eſt, rem admiratione dignā Mario contigiſſe, Sylla literarum monumentis tradidit. Puluere enim, quemadmodum ueriſimile eſt, in cōcurſu acierum ingenti excitato, & uelut nube aciebus utriſq; inuolutis, quia prior impetum fecit, copijs ad perſequendum intentis, fronte hoſtium aberrauit, præteruectuſq; diu medijs campis deſtituebatur. Catulus interea forte fortuna in hoſtem incidens prælиū cum ſuis, inter quos etiam Sylla ſe fuiſſe ſcribit, totum ſuſtinebat. Sol & æſtus hoſtium oculis obiecti, præſidio Romanis erant. Illi enim ad perferenda frigora duri, quod umbroſis in locis atq; frigidis, ut aiunt, nutriti, grauiter æſtum ferebant, ſudorem magno cum anhelitu è corporibus emittentes, ſcutis ora tegebant. Nam poſt æſtiuum ſolſtitium, ut ferunt Romani, triduo ante Cal. nunc Auguſti, tunc Sextilis, dimicatum eſt. Puluis etiam Romanis animum uireſq; auxit, quod multitudo Cimbrorū uelut nube tecta, conſpici nequibat. Ergo curſu Romanus incitatus, ut quiſque ſeſe obtulit ita cominus adoriebatur, ex ipſo conſpectu nullo antea metu cōcepto. Erat autem ea Romanorū tolerantia, ut anhelantem ſudantem ue militem, in tanto æſtu & curſu, nemo uiderit quènquam, id quod etiam ab ipſo Catulo illam militum uirtutem extollente proditum ſcribunt. Itaq; maior atq; bellicoſior pars hoſtium illic cæſa eſt. Erant enim cēturiones quo minus acies diſſolui poſſet, longis catenis inter ſe per balteos traiectis coniugati atque connexi. Itaq; in fugam coactos perſequuti, in miſerandum ſpectaculum inciderūt. Nam mulieres quæ ad currus nigro amictu ſtabant, fugiētes neci tradebant. Quædam enim uiros, quædam fratres, quædam parentes & filios infantes manibus ſuffocantes, ſub currus ac iumentorum pedes deijciebant, ſeipſas autem gladijs iugulabant. Vnam ferunt è ſummo temone ſuſpenſam, pueros laqueo talis ſuis alligatos appendiſſe: uiros autem arborum penuria alios cornibus, alios cruribus boum, fune colla alligauiſſe, deinde ſtimulo quem manu ferebant actis bobus, tractos expiraſſe. Etſi hoc modo barbari necem ſibi inferrent, capti tamen ex ijs ultra ſex myriades, cæſi autem bis totidem fuere. Opum quantū aderat, Marij milites diripuere. Spolia autem & tubæ & ſigna in caſtra Catuli delata ferūtur, ut appareat Catulum uictoriæ autorem extitiſſe. Cum inter milites Marij & Catuli de uictoria contentio oriretur, ita cōuenit, ut legati Parmenſium qui tum aderant, de hac re iudicium ferrent. Hi ducti per cadauera hoſtium à militibus, conſpexerunt iacu

Miſerādum ſpectaculum.

D

runt iacu

A runt iaculis militum Catuli barbarorum corpora eſſe confoſſa. Dinoſcebantur ex inſculpto nomine Catuli tela. Verum famã & gloriam huius rei totam Mario propter primã uictoriam & nomen imperij tribuebant. Populus præſertim tertium Romæ inſtauratorem Marium appellabat, quod non minori diſcrimine tunc Romam ſeruauiſſet, quàm Gallico bello. Itaq; læti omnes Romani cum filijs atq; uxoribus Mario & dijs domi libabãt. Qui cũ Mario ambos triumphos uni offerrẽt, non tamen hoc Marius eſt obſequutus: ut enim in ſequundis rebus manſuetum ſe præberet, cum Catulo triumphare inſtituit, tum propter milites qui in hoc conſpirarãt, ut ſi Catulus honore excluderetur, nec ipſi triumphum cõceſſurum. Quinquies itaq; Marius conſulatu functus eſt. Sextum ſic ut nemo alius primus ambiuit, obſequijs populi beneuolentiam capturus. Ad gratiam enim multitudinis inclinabat, non ſolum præter ordinis dignitatisq; magnitudinem, ſed præter animi etiam naturã uideri facilis popularisq;, cum minime eſſet, uolens. Fuiſſe enim putant in repub. & in tumultu populari ob gloriæ cupiditatẽ timidiſſimum, & animum quem inuictum bello gerebat, in cõcionibus propter laudes & uituperationes quaslibet etiam amittebat. quanquam fertur, cum mille homines Camertes qui egregie in prælio pugnauerant, ciuitate donaſſet, & quidam id accuſaſſent quod contra legem uideretur, reſpondiſſe, ob ſtrepitum armorũ auditurum ſe legem non eſſe. Sed uidetur tumultum & clamorem concionis potius expauiſſe. In re militari propter uſum atq; rerum peritiam, autoritatẽ ac potẽtiam habuit. In republica cum primis excidiſſet, fieri maximus, non optimus uir eſſe uolens, ad multitudinem confugit. Omnibus igitur optimatibus ſeſe opponens, præſertimq; Metellum cui male gratiam reddiderat, formidans, qui eo ingenio erat ut uirtute ſua contra multitudinis captatores ſtaret, urbe uirum eijcere cogitabat. Quod ut cõficeret, Glauciam & Saturninum homines audaciſſimos, qui multitudinis inopis atq; ſeditioſæ beneuolentiam conflauerant, familiares ſibi faciens, per ipſos legem tulit, & turbam militum extollens, concionibus admiſcuit, & per ſeditionem Metellum oppugnauit. Sed ut à Rutilio ſcriptũ eſt, ueritatis ac probitatis alioqui ſpectato uiro, priuatim uero Mario infenſo: cum Marius ſextum conſulatum peteret, per tribus argentũ ſpargens, atq; ſuffragia emens, magiſtratu Metellum excluſit, Valerium autem Flaccum miniſtrum potius quàm collegam in conſulatu habuit. Nemini eorum qui ante

B Marium conſulatum adierant, præterquam Valerio Coruino, toties conſulatũ populus Romanus libere, nec ullo cuiquam ingratificandi ſtudio, contulit. Ferunt autem inter primum illius & ultimum conſulatum quinq; & quadraginta annos interceſſiſſe. Marius uero poſt primum eodem fortunæ impetu quinq; conſulatus peregit: & in poſtremo dum Saturnino nimis ſtudet, qui Numium tribunatum petentem necauerat, permultam ſibi inuidiam conflauit. Saturninus deinde tribunus legem agrariã promulgauit, & ut ſenatus in illam iuraret, identidem tulit, nempe ut his quæ plebs decreuiſſet, ſtaret, nec quicquam reluctaretur. Marius hanc rogationis partẽ in ſenatu ſimulanter accuſabat, & recipere ſe negabat, nec alium recepturũ quenquam credere qui ſapiat: niſi enim mala ſit, non fuiſſe per uim ſenatum adigẽdum, ultro bonis aſſentire ſolitum. Hæc ita monebat, longe interim aliud ſtruens, inſidias enim Metello ineuitabiles parabat: uirtutem enim dolum eſſe ratus, & parum curans ſi quæ apud ſenatum diſſeruiſſet, pòſt diffiteretur: Metellum autem uirum conſtantem eſſe perſuaſum habens, & qui iuxta Pindarum, magnæ uirtutis principium eſſe ueritatem putaret, in odium plebis implacabile hominem adducebat. Atque id quidem ſic accidit. Metello iuſiurandum detrectante, ſenatus dimiſſus eſt: poſt uero paucos dies Saturnino conuocante ſenatum in concionem, cogenteq; illum ad iuſiurandum, Marius orationem habiturus, ſilentibus cunctis, atq; in illius ſententiam erectis, longum uale ſenatui dicens, qui fuerat uerbis huius confiſus, non tam latum ſe collum habere inquit, ut rei tantæ aduerſetur, iuraturumq; ſe dixit, legiq; obſequuturum, ſi quidem ea eſſet lex. Hunc enim colorem tanquam impudentiæ prætextum appoſuit. Populus propterea quod iuraſſet lætus applauſit, atq; collaudauit. Optimates ex eo quod Marius fefellerat, nec in ſententia ſteterat, graui mœrore atq; odio afficiebantur. Itaque omnes plebem pertimeſcentes præter Metellum, ſtatim iuſiurandum præſtiterunt. Metellus, etſi orarent ſuppliciter amici ut iuraret, nec ſeipſum ineuitabilibus malis opponeret, quæ Saturninus non iurantibus meditaretur, ſententia dimoueri non potuit, nec ad iuſiurandum acceſſit, ſed ita perſtitit, paratus omnia potius moleſta ferre, quàm in aliquam turpitudinem labi. Ex concione uero digreſſus, his qui aderant, fœdũ eſſe ſcelera perpetrare dixit, honeſte uero agere ſine periculo, omnibus commune: cum diſcrimine uero, hoc proprie boni uiri officium eſſe. Saturninus conſules per præcones Metello aqua igniq;, & domicilio interdicere iuſſit: & aderat fex plebis tollere uirum pa-

C rata. Metellus optimis uiris ad ſe concurrentibus, non permiſit ſua cauſa ſeditionem exoriri, uerum optima ratione uſus, urbe egreſſus, inquit: Vel ego in patriam reuocabor cum melius reſpublica habebit, & plebs reſipiet: uel ſi eodem modo habebit, abeſſe præſtiterit. Metellus autē quanta apud omnes beneuolentia atq; honore in diſceſſu fuerit, & quam Rhodi cum philoſophantibus conſuetudinem habuerit, rectius in rebus ab eo geſtis dicetur. Marius uero Saturninum pro iſto obſequio omnia iam audentem negligere coactus, non uidit facinus committere ſe non tolerandum, dum ille cæde & armis palàm ad tyrannidem & reipublicæ euerſionem properabat. Optimates enim reuerentia, multitudinem autem beneficio afficiens, facinus tandem prorſus illiberale & perfidum commiſit. Nam cum ad ipſum ſub noctem primores ueniſſent, hortarenturq; contra Saturninum, clàm his porta alia Saturninum admiſit. Deinde apud utroſq; uentris fluxum prætexens, nunc ad hos, nunc ad illum, per domum diſcurrens, eos in ſe mutuò concitauit. Itaq; ſenatorio ac militari ordine congregato, arma in forum ferri iuſſit, & illos in Capitolio ſiti fatigatos in poteſtatem ſuam coëgit: nam aquarum ductus deiecit. Illi de ſalute deſperantes Marium aduocauerunt, & ei ſub publica fide ſe tradiderunt. Poſtquam nullo conſilio ſaluti illorū adeſſe potuit, in forum profecti trucidantur. Hac re & optimatibus & populo inuiſus, cum Cenſorum creandorum tempus inſtaret, & Marius cum magiſtratū petiturus eſſe crederetur, non comparuit, ſed multo inferiores legi paſſus eſt, ueritus ne repulſam pateretur: gloriabatur tamen nolle multorū inuidiam incurrere ſe, aliorum moribus & uita cenſendis. Cum decretum eſſet de Metello ab exilio reuocando, poſtquā omni conſilio & cura fruſtra repugnaſſet, tandem eam rem deſperans intermiſit. Cum populus alacriter legem ſanciret, Marius ne Metellum in urbe uideret, adducta in medium cauſa, quod ad peragēda matri deorum uota profecturus eſſet, quanquā aliam mentem peregrinationis haberet, quam populum latêre uolebat, in Cappadociam atq; Galatiam traiecit. Bello enim aſſuetus, & togæ paciq; minime idoneus, laudē quam hactenus bello quæſierat cum perſpiceret ocio & quiete paulatim imminui, primordia ac ſemina nouarū rerum quærebat. Sperabat enim regibus irritatis, & Mithridate rege belli gloria cupido excitato, ſtatim contra ipſum ducem ſe futurum, & urbem nouis triumphis, domum quoq; ſpolijs Ponticis atq; regijs gazis oppleturum. Quapropter Mi-
D thridate proſequente ſummo cultu & honore Marium, nec geniculatus regi, nec loco cedens ſubmittens'ue ſe, Vel minus, inquit, ô rex, Romanis poſſe aſſueſcito, uel quod imperant abſq; controuerſia exequere. Exterritus hac uoce Mithridates eſt, hactenus fama tantum, tunc uero etiam re Romanorum libertatem diſcens. Reuerſus Romam Marius, prope forum ædes exædificauit, ſiue, ut ipſe ferebat, quod ſui ſtudioſos atq; cultores longius ſe comitari ac moleſtia affici nollet, ſiue quod putaret hanc occaſionem ſibi dari, ut à pluribus etiam alijs limina eius frequentarētur: ſed hæc fingebat: nam & aliorum gratia, & quod ciuilem conſuetudinem odiſſet, uelut bellicum aliquod inſtrumentū, tempore pacis ab omnibus negligebatur. Et cæteros minus moleſte ferebat: Syllæ autem cumprimis infenſus erat, quem primores ob inuidiam Marij euexerant. Fuerunt illi cum Mario inimicitiæ, primus ad rempublicam gradus. Nam poſtquā Bochus Numida in ſocietatem Romanorū adſcriptus, uictorias triumphales in Capitolio erexit, & apud has aureum Iugurtham Syllæ manibus ab ſe traditum conſtituit, ea res Marium in iram atque contentionem commouit, quod Sylla eam ſibi gloriam arrogaret. Itaq; ſtatuas deijcere parabat, Sylla contrà. Hinc ſeditio quanta nunquam antea incumbebat, quam bellum ſociorum ſubitò aduerſus urbem exortum, cōtinuit atq; repreſſit. Nam bellicoſiſſimæ Italiæ gentes cōtra Romanos inſurgebāt, ac paululum abfuit quin imperiū confudiſſent. Nam non modo armis & corporibus multum ualebant, uerumetiam per fortes & excellentes imperatores bellum gerebatur. Fuit hoc bellum uarietate calamitatum & fortunæ mirabile, in quo quātum gloriæ & opum Sylla comparauit, tantum Marius amiſit. Nam ignauia atq; inertia Marius in congreſſionibus, ac omnibus in rebus tardus uidebatur, ſiue quod ſenectus calorem extinxiſſet, cum iam ſupra quintum & ſexageſimū annum ætatis eſſet, ſiue quod, ut ipſe ferebat, & neruis laborans, & officio corporis in rebus agendis minus uti ualens, militiam præter uires & robur obiret: tamen eo tempore magno prælio uictor ſex millia hoſtiū trucidauit, nec ullam omnino hoſtibus occaſionem reliquit. Qui cum uallo munitus eſſet, & ludibrio habitus, prouocatuſq;, nunquam à recto conſilio irritatus diſceſſit. Fertur quidam Publius Silon, qui uoce & uiribus multum inter hoſtes pollebat, ſic Marium prouocaſſe: Si magnus es imperator, ô Mari, deſcende ad conferendam manum: reſpondiſſe Marium, Tu quoq;, ô Silon, ſi magnus imperator es, inuitum me ad pugnam compelle. Rurſus cum hoſtes opportunitatē rei faciendæ Ma-

A rio dediſſent, timentibus Romanis, poſtquam utriq; ſeceſſerunt, conuocatis ad concionem militibus, Haud ſcio, inquit, commilitones, utrum hoſtes effœminatiores, an uos appellem, quod neq; illi terga ueſtra, neq; uos illorum habenas uidere ſuſtinuiſtis. Tandem tãquam minus idoneus ad rem, propter corporis imbecillitatẽ militia ſe abdicauit. Poſtquã bella tam ſedata erant in Italia, & multi Mithridaticum bellum per factioſos homines tribunos Romæ iterum ambirent, præter omnium expectationem Sulpitius tribunus plebis homo temerarius, Mariũ proconſulem cõtra Mithridatem declarauit. Populus in duas partes diſceſſit, partim Marium, partim Syllam ad principatũ eligentes, Marium ad thermas Baianas curandi corporis gratia, quod ſenectute & fluxibus (ut ipſe ferebat) confectum erat, proficiſci iubens. Nam ibi apud Miſenũ magnificas ædes atq; effœminatiores quàm talis uiri dignitas, qui tot bella geſſiſſet, pateretur, habebat. Hanc Cornelia ſeptuaginta millibus ſeſtertiûm ſemis emiſſe fertur: paulò poſt L. Lucullus, quingentis millibus ac ducentis: ita repente ſumptus aucti, & tantum ad luxum tam breui momento acceſſit. Itaq; Marius nimis ambitioſe iuueniliterq; ſenectutem atq; corporis imbecillitatem amoliens, quotidie in campum deſcendebat, & corpus cum adoleſcentibus exercens, agilem ad arma ferenda, idoneum ad equitandum ſeſe efficere nitebatur, quanquã ſenilis moles non leuem, ſed grauem redderet. Quidam capti uoluptate exercitationum Marij, ad iſta ambitioſa certamina inſpicienda accedebant. Bonos uero hæc intuentes, eius ambitionis atque inſatiabilis cupiditatis miſerebat, quod cum ex paupertate diuitias, ex humilitate altitudinem conſequutus fuiſſet, terminum felicitatis non aſpiciebat, neq; in ocio rebus præſentibus fruebatur, ſed ita agebat, tanquam omnium indigens eſſet, cum Archelao & Ptolemæo Mithridatis ſatrapis dimicaturus, & in Cappadociam ac Euxinum pontum, ut triumphis & gloria ſenectutem extolleret, traiecturus. Equidem quas ille ad hæc excuſationes afferebat, ipſum delirantem oſtenderunt. Aiebat enim, ſe præſente uelle filium ad rem militarem exerceri. Hæ res ulcera ac latentem diu urbis morbum reſciderunt. Nam Marius aptiſſimũ inſtrumentum, Sulpitij temeritatem, ad cõmunem pernitiem inuenit, qui inter alia cum admiraretur atq; imitaretur Saturninum, timiditatem ac tarditatem eius accuſabat: ipſe uero haud tardus ſexcentis equeſtribus uiris tanquam ſatellitibus, quos præſidia contra ſenatum eſſe dicebat, ſtipatus incedebat. Cum

B concionem uocaſſet egreſſus, armatus contra conſules ruit, quorum alterius ex foro fugientis captum filium iugulauit: Syllam autem fugientem, & ædes Marij ingreſſum, qui inſequebãtur currentes præteriere. Sed ferunt eum per aliam portam à Mario tutum emiſſum, ad exercitum contendiſſe. At Sylla in Cõmentarijs ſuis non ad Marium confugiſſe ſe ſcribit, uerum cum abducẽdum ſe coniectaret, quod circundatus nudis gladijs à Sulpitio inuitus ſuffragium reddere coactus eſſet, dum ille ad Marium contendit, atq; hinc ad forũ redit (ſic enim putabatur) interea ſeſe expediuit. His actis Sulpitius uictor Mario prouinciam decreuit ſuffragijs. Cum Marius iam ad expeditionem accinctus eſſet, duoſq; tribunos militum à Sylla exercitum accepturos legaſſet, Sylla cui erant triginta millia equitum, & non minus quàm quinq; millia armatorum, exhortatis militibus & tribunis militum, trucidatiſq; legatis Marij obuiam uenientibus, contra urbem copias duxit. Marius quoq; ex amicis Syllæ multos necauit. Cum ob militiam libertate ſeruos donaſſet, tres duntaxat comparuere. Marius poſtquam paululum Syllæ irruenti obſtitit, eueſtigio ui ſuperatus fugam arripuit. Qui cum eo erant, ut primum urbe expulſus eſt Marius, ſparſi ſunt paſſim noctu, ipſe ad quoddam eius ſuburbanum Solonium euaſit. Filium uero ad loca Mutij ſoceri ſui, quæ non multum diſtabant, neceſſaria ſumpturũ miſit. Ipſe autem Hoſtiam ingreſſus, amico quodam Numerio ſibi nauem apparante, non expectato filio, ſed aſſumpto Granio eius priuigno, nauem conſcendit. Adoleſcens poſtquã ad uillam Mutij peruenit, parauitq; ea quæ ferenda ſibi erant, cum altero die abiturus eſſet, non omnino hoſtes latuit, ſed equites quidã ex hoſtibus coniectura quadam ducti, ad uillam Mutij properant. Hos cum ille cui agrorum cura erat, proſpexiſſet, Marium in curru fabas portante celauit, & iunctis currui bobus, atq; equitibus obuiam profectus, in urbem currum aduexit. Sic Marius domum uxoris delatus, ſumptis quæ uolebat, noctu ad mare peruenit, & nauem ingreſſus in Libyam traiecit. Marius uero ſenior poſtquã ſequundo uento iuxta Italiam delatus eſt, Geminium quendam ex potẽtibus Tarracinæ, ſuum inimicũ, pertimeſcens, nautas monuit, ut à Tarracinæ littoribus longius nauigarent. Illi pro uoluntate Marij agere uolebant: ſed cum uentus aliunde oboriretur, & iam ingens tẽpeſtas mari incumbere cœpiſſet, neq; ſcapha undis agitata ſuſtineri poſſet, & ægre Marius grauiterq; propter agitationem haberet, uix iuxta Circeum applicare potuerunt. Sæuiente mari, relicta re frumentaria egreſſus Marius, nullo certo propoſi-

Appianus ſex legiões ſcribit Syllam habuiſſe.

C to errabat,& ut ſit in magna turbatione,ex præſenti ſtatu uelut peſſimo fugam ſemper medita
ri,& ſpem in ignota ponere. Poſtquã Mario ſocijsq; terra hoſtilis,mare aduerſum,hominibus
occurrere periculoſum,non occurrere propter penuriã magis periculoſum erat,tandem qui-
buſdam paſtoribus obuiauere. Hi rogantibus,quod copia dandi deerat,nihil præbentes,cum
Marium nouiſſent,monuere quãcelerrime fugam arriperet,nam paulò ante equites Marium
quærentes diſcurrẽteſq; conſpexiſſe ſe ferebant.Cum omniũ rerum penuria laboraret,& præ-
ſertim famem ſocij tolerare non poſſent,à uia diuertens in profundum nemus ſeſe proripuit,
ingentiq; cum moleſtia ibi pernoctauit.Poſtridie fatigatus fame,priuſquã occumberet omnia
experiri animo inſtituens,ad littora diſceſſit,hortabaturq; ſocios multis precibus,ne in ultima
ſpe,ad quam ſeruari ſe antiquorũ augurum reſponſo credebat,deſererẽt. Nam cum ualde ado
leſcens eſſet,& in agris uerſaretur,nidum aquilæ ſeptem pullos habentem domũ retulit.Paren
tes hoc magna cum admiratione intuentes,augures conſuluerunt. Illi reſponderunt,Marium
clariſſimũ uirum futurum,maximum principatũ atq; imperium ſepties habiturum.Hæc planè
Mario quidam ſic accidiſſe ferũt.Quidam uero,eos qui & tunc,& in altera fuga Mario de hac
Ariſtot.li.6.de animalibus. re fidem habuerũt,rem ualde fabuloſam ſcripſiſſe dicunt. Aquila enim geminos tantummodo
pullos parit,& Muſæum de aquila ſcribentẽ dicentemq; tres pullos parere,duos autem exclu-
dere,unum uero alere,mentitũ aſſerunt. Mariũ in hac fuga atq; extrema rerũ difficultate mul-
toties dixiſſe ferũt,non dubitare ſe quin ſeptimũ conſulatũ ſit cõſequuturus. Cum iam uiginti
ſtadijs à Minturno Italiæ oppido abeſſent,turmã equitũ in ſe irruentẽ,& duas naues onerarias
fortè errãtes proſpexere. Vnuſquiſq; igitur pro uiribus pedũ corporiſq;,ad mare ſeſe cõiecere.
Qui iuxta Graniũ erãt,altera nauiũ in inſulam Enariam appellatã,quæ in cõſpectu erat,traiece
rũt. Ipſum uero Mariũ grauẽ difficilemq; portatu,duo ſerui uix & difficulter per mare ferẽtes,
in alterã nauẽ impoſuerũt.Cũ iam equites inſtarẽt,iuberentq; nautas nauẽ ad littora appellere,
uel eiecto Mario,quô uellẽt nauigare,Marius cũ ſupplex multis lachrymis atq; precibus ad pe
des nautarũ ſe proieciſſet,principes nauis huc atq; illuc agitato cõſilio,equitibus reſpõderunt,
ſe Mariũ in mare non immerſuros:ſed cum equites indignarẽtur,rurſus in aliã uerſi ſententiã,
terræ propinquauerũt,& iuxta Liris fluminis oſtium paludoſum ancoras proijcientes, Mariũ
D hortabãtur curãdi corporis gratia egrederetur,expectaretq; auras & ſequũda flamina,ea affu-
tura cũ uẽtus à mari langueſceret,& paluſtria nebulam expirarẽt.Mario his uerbis perſuaſo,&
ad terrã in quodam ceſpite à nautis expoſito,longe aliter q; in animũ ſibi induxerat,accidit.Illi
e ueſtigio nauẽ repetẽtes,retractis ancoris fugã capeſſunt.Nã nec prodere Mariũ hoſtibus pul-
chrũ eſſe,nec contrà facile ſeruari poſſe uidebãt. Itaq; cũ deſertũ ſe ab omnibus uideret Marius,
in littore diu mutus iacebat:ac uix tandẽ collectis uiribus,miſerè per inuia profectus,poſtquã
profundas paludes & foſſas aquarũ cœno oppletas peruaſit,ad tugurium ſenis cuiuſdam lacu-
nas purgãtis peruenit.Hunc poſtquã ad pedes eius ſupplex procubuit,orabat ut ſuæ ſalutis au
tor exiſteret:quod ſi præſentem aduerſamq; fortunã euaderet,magna eius officij præmia conſe
quuturũ. Senex ſiue quod antea Marium nouiſſet,ſiue quod ipſo aſpectu ut præſtantẽ uirum
admiraretur,inquit,tugurij copiam ſibi facturum,& ſi idcirco erraret quo hoſtes fugeret,eum
alio in loco obſcuriore & minus cognito celaturum.Cum Marius rogaret ut id faceret,ductus
à ſene in quandam paludem,in loco concauo iuxta fluuium introiuit,& ſenex eum calamis at-
que alijs leuibus uirgultis texit,quibus grauari non poſſet.Paulò poſt Marius ſtrepitum atque
tumultum è tugurio audire cœpit. Nam cum ex Tarracina à Geminio multi ad eum inſequen
dum miſſi fuiſſent,quidam forte fortuna hinc atq; illinc eò uenientes,ſenem clamoribus perter
rebant,quod hoſtem Romanorũ ſuſcepiſſet atq; occultaſſet. Marius exiliens cum ſe nudaſſet,
in paluſtrem atq; cœnoſam aquam ſeſe demittens,deliteſcebat:uerum non latuit hoſtes:extra-
ctus hinc ab hoſtibus nudus & cœno oppletus ad Minturnẽſes abreptus eſt,& principibus ur-
bis traditus.Nam per omnẽ urbem edictum ierat,ut publice Marium inſequerẽtur,& captum
necarent.Tamen de nece conſilia prius agitare principes uoluere,& Marium in cuſtodiã Fan-
niæ,quam illius inimicã ob uetus quoddam odium arbitrabantur,tradiderunt.Hæc Fannia ui-
rum Tinnium habuerat,ac cum odia inter eos orta eſſent,dotem ampliſſimã Fannia repoſce-
bat:contrà maritus illam adulterij accuſabat. Marius ſextũ tum agens conſulatũ,iudex in hac
re præerat.Ergo ubi in iudicio Fanniam non ſatis quidem continentem fuiſſe animaduertit,ſed
quia talem eſſe Tinnius cum ſciret,uxorem duxerat,& conuixerat diu,utriq; indignatus,mari
tum reſtituere dotem iuſſit:ipſam propter turpitudinẽ damnatam,uſura in ſemiobolos mulcta
uit.Fannia uero neutiquã offenſæ mulieris animum tum retinebat,ſed ut Marium proſpexit,
atq;

A atque ſuſcepit, conſolando diligēter eum curauit, tantum aberat ut uindictam cogitaret. Marius quoque illam laudibus proſequens, bono animo eſſe iuſſit, optimum ſeſe omen uidiſſe: hoc huiuſmodi fuit. Poſtquam Marius in domum Fanniæ adductus eſt, patentibus portis aſinus foris ad propinquū fontem delatus, currebat, & Marium uelut admiratione quadam & gaudio intuens, conſtitit ē regione primum, mox clara uoce emiſſa, lætitia iuxta Marium exultauit. Marius iſta animo coniectans, magis, inquit, mari quàm terra à numine ſalutis ſigna ſibi portendi, cum aſinus aridum cibum negligeret, ab eo ad aquam diuerteret. Hæc cum ad Fanniam dixiſſet, interquieſcens oſtium iuſſit claudi. Poſtquam à principibus & à ſenatu Minturnenſium de Mario conſilium agitatum eſt, tandem in hanc ſententiam ceſſere, ut confeſtim Marius necaretur. Ex ciuibus qui rem conficeret neminem habuere, ſed eques Gallicus genere, uel Cimbrus (nam de utriſque legimus) aſſumpto gladio Mariū petit. Cubiculum ubi Marius ſeruabatur ſubobſcurum erat. Hic fertur ingentem flammā ex oculis Marij apparuiſſe militi, magnamque uocem ex loco opaco auditam: Tu homo necare C. Marium audes? Barbarus repēte proiecto in medium gladio, porta erumpit, exclamatque, Non poſſum C. Marium morti tradere. Hac re omnes terror ingens inuaſit: deinde ſeipſos accuſantes, quod ingratū iniquumque conſilium contra eum cœpiſſent qui Italiam ſeruarat, cui opem non ferre nefas eſſet, pœnitentia ac miſericordia in Marium ducti, Eat, inquiunt, exul quô uelit, alibi fatum ſubiturus: nos uero uota faciemus, ne dij nobis iraſcātur, quod Marium egenum ac pauperem urbe eijcimus. Hac mente collecti Minturnenſes ad Marium cōtendentes, eumque circunſtantes, unà ad mare proficiſcūtur. Cum alius aliud obſequii prompto animo curaret, omneſque properarēt, temporis quiddam interceſſit. Lucus enim qui Marica dicitur (ē quo ſi quid ſemel illatum ſit, referre quicquam fas non eſt: quod religioſe incolæ obſeruabant) cœpto ad mare itineri obſtabat: quod ſi lucū circuirent, longius fuit cunctandum. In iſta deliberatione tantiſper hærebant, dum ſenex quiſpiā nullum inuium iter eſſe clamaret, per quod Marius ſaluaretur. Primus itaque Marius, quæ res portādæ ad nauem erant, ſubiens, per eum locum euaſit. Hac prōptitudine confeſtim omnibus unà proficiſcentibus, & Belæo quodam nauim Mario exhibente, poſtea omnia hæc ut geſta fuerāt, literis mandauit, & in tēplo tabulis inſcripta ſuſpendit. Hinc Marius ſecūdo uento nauigans, fortè

B ad inſulam Enariā appulit: ubi cum Granium cæteroſque amicos cōueniſſet, unà in Libyam traijciebant. Sed aquæ penuria defatigati, Siciliam apud Ericinā coacti petiere. Romanorū quæſtor ea loca cuſtodiens, paululum abfuit quin Marium cōprehenderet. Interfecit uero ex his qui aquatū conceſſerant decē & ſex. Marius feſtinanter recedens, & pelagus legens, Meningamque inſulam petens, hic primum de ſalutę filij & Cethegi audiebat. Hinc abeuntes ad Iampſam Nomadum regē auxilia imploraturi contendunt: cum quibus ubi paululum animi reſumpſit Marius, audere cœpit ex inſula Carthaginē contendere. Sextilius homo Romanus in Libya prætorem tum agebat. Hic quanquā neque officio, neque iniuria à Mario affectus eſſet, tamen miſericordia moueri, ut aliqua in parte auxilio eſſet, uidebatur. Statim Mario cum paucis in Libyam diſceſſuro, lictor occurrens, atque in conſpectu ſtans, Sextilius prætor, inquit, ô Mari, in Libyam uenire te prohibet. Si autem huic edicto non obtēperaueris, ſe decretū ſenatus uindicaturum, & te pro hoſte Romanorū habiturum. Hæc cum Marius accepiſſet, mœrore animi uoce interrcepta, cum lictorē torue intueretur, permultum temporis proloqui non potuit. Cum ille interrogaret, quid prætori renunciandum eſſet, ab imo pectore ſuſpirans, Referas, inquit, C. Mariū in ruinis Carthaginenſibus exulem ſedentē, abs te uiſum. haud male & urbis eius caſu, & fortunæ ſuæ mutatione, uelut exēplo Sextilium admoniturus. Interea Iampſas Nomadum rex cum dubia cōſilia animi agitaret, Mariū minorem & ſocios honore afficiebat quidem: uolentes autem abire, in mediū cauſa adducta, morā nectens non ſinebat. Nec obſcurū erat, hac mora exitium moliri. Verū hic accidit, quod ad ſalutē opportunū uidebatur. Nam Marij iunioris cum elegāti forma eſſet, una ex pellicibus indignum caſum lugebat. Hic luctus principiū, occaſioque amoris fuit: ac primū quidem repellebat mulierem, ſed ut fugæ nullam aliam eſſe uiam animaduertit, & officia illius in ſe ſtudioſius, quàm illiberalem uoluptatē redimeret, eam benigne alloquutus, & ab ipſa emiſſus unà cum amicis ad Marium ſeniorē fugam arripuit. Poſtquā inuicem conuenere, penes mare cōgredientes, ſcorpionibus dimicātibus occurrunt. Hoc malum omen cum Marius eſſe duceret, repente nauem ingreſſi, ad inſulam Cercinam, quæ non multū a continente diſtat, traiecerunt. Mox paululum progreſſi, equites qui à rege ad locum unde abſceſſerant, miſſi erant, adproperātes cernebāt. Hoc diſcrimen inter maxima Marius numerauit. Romæ fama diſſipata erat, Syllam in agro Bœotio Mithridati bellum inferre. Cōſules inter ſe agi-

C tantes ſeditionem, ad arma uenerunt: & Octauius uictor euadens, Cinnam tyrannidem exercere conantem, urbe eiecit, & loco eius Cornelium Merulam conſulem ſuffecit. Cinna autem per reliquã Italiam copias cogens, aduerſus illos arma ferebat. Hæc cum Marius accepiſſet, e uestigio nauigandum putauit. Qui ſumptis quibuſdam equitibus Mauruſijs ex Libya, necnon quibuſdam ex ijs qui Italia ceſſerant, utriſque non amplius mille exiſtentibus, ad Telamonium Tyrrhenum oppidum hinc egreſſus appulit: hic ſeruos libertate donauit. Colonis gloria Marij excitis, & ad mare concurrentibus, perſuaſiſq; iunioribus, magnam manum breui Marius collegit, & quadraginta naues armauit. Cum animaduertiſſet Octauium uirum optimum, & æquis legibus imperare uolentem, Cinnam uero ſuſpectum Syllæ, & arma contra inſtantẽ rempublicam ferentem, huic cum exercitu ſe ſocium adiungere animo inſtituit. Itaque nunciauit conſuli, pro uoluntate imperij eius omnia facturum. Cinna cum eum ſuſciperet, proconſulemq; appellaret, & faſces atque alia magiſtratus inſignia mitteret, hæc ornamẽta fortunæ ſuæ non conuenire Marius inquit. Vili nanque ueſte, & prolixa barba, intonſiſq; capillis ſemper uſus fuerat ab eo die quo Roma effugit. Iam ſeptuageſimum annum agens tardo ingreſſu accedebat, miſerabilem ſe oſtendere uolens: huic uero luctui & triſtitiæ, uultus terribile illud Mario conſuetum inerat, translucebatq; mœror, qui animum non humiliorem, ſed exulceratum ferumq; magis redditũ mutatione rerum uidebatur. Poſtquam Cinnam ſalutauit & milites acceſſit, ſtatim ad negocia peragenda animũ applicuit, & magnam rerum mutationem fecit. Primum enim præciſa nautis penſione, & mercatoribus prædando ſpoliatis, precia rebus cõſtituit ipſe. Deinde ad maritimas urbes nauigans, illas excidit: & tandem Hoſtia per proditionẽ occupata, res ciuium diripuit, & plurimos necauit. Cum ponte flumen coniunxiſſet, cõmeatum hoſtibus qui per mare aduehebatur, præcidit. Deinde ad urbem contendens, non tantũ imperitia atq; negligẽtia Octauij, quantũ inutili cura ſeruandarũ legum, montem Ianiculum occupauit. Quin multis hortãtibus ut ad libertatem ſeruos uocaret, quo leges diligentiſſime coleret: ſe patriam non daturũ ſeruis reſpondit, à qua C. Marius arceretur. Poſtquã uero Metellus eius Metelli filius qui à Mario expulſus in Libya militabat, Romæ eſſet, & multo præſtantior imperator Octauio uideretur, milites dimiſſo Octauio ad illum cõtendunt, rogãt imperium capeſſeret, &

D urbi ſalutẽ uendicaret. Longe enim peritum ducem atq; præſtantiorem ad bellandum uincendumq; ſibi aſciſcere uolebant. Metello hoc moleſto animo ferente, ac dicẽte ut ad conſulem cõcederent, ad hoſtes ceſſere. Metellus de repub. diffidens, abeundi conſilium cepit. Octauium Chaldæi ac uates quidam ſuis perſuaſionibus Romæ detinuerunt, tãquam ibi manere & nuſquam diſcedere operæprecium eſſet. Hic uir cum inter alia Romanarum obſeruantiſſimus legum eſſet, & præſertim formam conſulatus circa mores patrios ac leges tanquam ad præſcriptum immobiliter cuſtodiret, imbecillitate quadam rempub. gubernauit, qui plurimum temporis per præſtigiatores & uates potius quàm per uiros in republica & in re militari uerſatos, imperium adminiſtrauit. Hunc priuſquam Marius aduentaret, à ſuggeſto deuulſum, uulneribus confoſſum præmiſſi milites trucidauerunt. Fama eſt diagramma Chaldaicum in ſinu eius repertũ fuiſſe. Hæc res multũ admirationis in ſe habuit, quod ex duobus clariſſimis imperatoribus, Marius qui uaticinia non contemnebat, ſequundas res habuerit, Octauius uero mortem obierit. Cum hoc modo reſpub. ſeſe haberet, ſenatus frequens per legatos Cinnam & Marium orabat, uti ciuibus ueniam impartirẽt. Itaq; Cinna tanquã conſul in ſella conſulari ſedens, atq; iura dicens, legatis humaniſſime reſponſa præbebat. Marius uero cum iuxta ſellam tacitus adſtaret, apparebat ſemper rigido ac tetro eius aſpectu & facie, e ueſtigio inaudita cæde urbem repleturus. Poſtquã ſurrexere, Cinna militibus ſeptus incedebat. Marius uero cum apud portas ſtetiſſet, per indignationẽ ludens, exulem ſe eſſe inquit, & patria pro legibus arceri: ſi quis opera ſua indigeret, opus eſſe legem ueterẽ, quæ ſe eieciſſet, noua lege antiquare, ut ſe uirũ iuſtum liberã rediſſe in urbem oſtenderet. Populum in forũ accerſiuit, & priuſquã tres aut quatuor tribus ſuffragia miſiſſent, dimittens, ſimulationẽ illam atq; fucatã de exilio orationẽ miſſam fecit: cum ſatellitibus, quos ex præmiſſis ſeruis Bardæis delegerat, deſcẽdit. Hi quidẽ aut iubente Mario, aut innuente, multorũ ſtrage manus ſuas inquinauere. Tandem Achariũ uirum ſenatoriũ atq; militarẽ occurrentem Mario, & non ſalutatũ, coràm gladijs confecerũt. Signũ enim dederat, uti omnes quibus ſalulatus non reſpõdiſſet, reſalutaretq;, necarẽt. Quare amici mœſtitia ſimul & horrore animo agitabantur, quoties homines ſalutãdi cauſa acceſſiſſent. Multis interfectis, iam Cinna quidem ſatiatus plenuſq; cædibus erat, Marius autem animũ in dies magis efferatum habens, cædemq; ſitiens, omnia ſuſpecta ſcrutabatur. Itaque omnes uiæ, uniuerſa urbs, inſequen

A inſequentum,& uenantum,fugientum,latitantumq́; plena erat:confundebatur hoſpitalitatis & amicitiæ fides,nihil amplius quàm cætera fortunæ habens,paucíq; fuere,qui ad ſe fugientes non proderẽt amicos. Itaq; admiratione ac laude digni fuere Cornuti cuiuſdam ſerui,qui cum in ædibus herum ſuum occuluiſſent,cadauer quoddam ex multitudine cæſorum ſurreptũ collo ſuſpendentes,atque aureum annulum apponentes,illum ſatellitibus Marij oſtenderunt,cadauereq́; ornato quaſi herum ſepelierunt,nec quiſquã animaduertit. Cornutus à ſeruis in Galliam delatus eſt. M. Antonius orator in optimum amicum inciderat,ſed inuidit fortuna. Nam uir quidam & pauper & popularis,cum læto uultu uirum Romanorum primum Antonium ſuſcepiſſet,ad uicinum cauponem emendi uini gratia ſeruum miſit. Cum ſeruus uinũ diligentius deguſtaret,ſuauiusq́; rogaret,caupo quæſiuit,quid eſſet cur nouum communeq́; uinum faſtidiret. Ille cum inconſulto ac ſimpliciter,tanquam ad familiarem & ad amicum hominem loqueretur,herum apud ſe M. Antonium Marij gladios fugientẽ ac latentem habere dixit:caupo impius ac nefarius,ut abit ſeruus,ad Marium cœnantem eueſtigio contendens, M. Antonium ei ſe traditurum pollicetur. Marius poſtquam hæc accepit,fertur uehementer exclamaſſe,& manibus propter lætitiam plauſum feciſſe,paululumq́; abfuiſſe,quin ipſe exurgens ad locum ubi erat Antonius concederet. Amicis ne pergeret eum arcentibus,cum militibus Annium mittit,ut ſtatim Antonij caput referret. Vt igitur ad locum uentum eſt,ad portas ſubſiſtens Annius,milites per ſcalas thalamum irrumpere iubet. Illi ut coram Antonio ſteterunt,alter alterum ad cædem prouocabat. Antonius orare incipiens,adeò ſuauis ac dulcis & iucunda erat eius oratio ad milites,ut necem tantiſper deſiſteret. Nemo enim ex militibus Antoniũ tangere,aut torue aſpicere audebat,ſed defixo in terram uultu,omnes collachrymabãtur. Sic cum immoratio redeundi à militibus facta eſſet,Annius aſcendens,Antonium orantem,milites uero deterritos atq; ab eo perſuaſos offendit. Itaq; cõuicio acriter illos inſequens,atq; irruens ipſe Antonij caput detruncauit. Catulus Luctatius qui Marij collega fuerat,& de Cimbris cum eo triumphum egerat,poſtquã Marium pro ſe rogantibus reſpondiſſe comperit,mori oportere, incluſus domi accenſis carbonibus ſe ſuffocauit. Truncatis corporibus in uiam proiectis calcatiſq́;,homines non miſericordia,ſed horrore atq; tremore ipſo aſpectu omnes afficiebãtur. Sed

B quod magno præcipue dolore populum excruciabat,erat Bardæorum petulantia. Nam poſtquam dominos iugulauerãt,in exercenda Venere pueris pro mulieribus utebantur,& matronis uim adferebant. Qui omnia diripientes,& rapina & cæde perturbantes,inhiberi non poterant,quouſq; à militibus Cinnæ & Sertorij in caſtris dormiẽtes impetu facto,ad unum omnes necati ſunt. Interea tanquã omnibus cõmutatis,undiq; fama orta eſt,Syllam bello Mithridatico confecto & prouincijs occupatis,cum magna manu Romam cõtendere. Hic rumor effecit,ut ferrum à cæde nefanda paululum arceretur,quod bellum in ſe Romani ingens cõuerti arbitrarentur. Itaq; Marius ſeptimo conſul deſignatus eſt:& cum Cal. Ianuarijs,quæ principia ſunt anni, magiſtratũ iniſſet, Sextum Lucinũ quendam præcipitẽ dedit,quod ipſi & urbi ad futuras calamitates magnum portentũ eſſe putabatur. Ipſe autem Marius iam laboribus corporis & animi ſolicitudine tanquã exhauſtus ſubactusq́;,ac ad tanta munimina noui belli nouorumq́; certaminum perterritus,quod multa pericula expertus fuerat,hac in re animi ferociã amiſit,facile intelligens nõ cum Octauio aut Merula,inſtabilis ac ſeditioſæ turbæ ducibus,rem ſibi futurã, ſed cum Sylla,qui ipſum antè expulerat patria,nunc autem Mithridatem ad Euxinũ pontum fugere cõpulerat,Romam repetente. Huiuſmodi mentis agitationibus uexatus Marius,cum ante oculos longos errores,exiliaq́; ac pericula maris & terræ adduceret,in uarias dubiasq́; partes diſtrahebatur,& nocturnis turbulentiſq́; inſomnijs terrebatur. Videbatur enim quendam continuò audire dicentẽ,Nec tutus ſubeas abſente cubile leone. Sed maxime uigilias pertimeſcens,intẽpeſtis potationibus atq; ebrietatibus præter ætatis dignitatẽ indulgebat,per ſomnum animi cogitationes uitaturus. Tandem cum quidam renunciaret ea quæ apud mare gerebantur,nouis timoribus perculſus,partim futura timens,partim tanquã præſentium pondere oppreſſus,leui cauſa accedente,ut Poſidonius ſcribit,in morbum laterũ incidit. Et cum iam in malam ualetudinem incidiſſet,ſecum diſſerebat de rebus ab ſe geſtis. C. autem Piſo uir hiſtoricus memoriæ literarum tradidit,Marium poſt cœnã cum amicis deambulantem in ſermonẽ de rebus ab ſe geſtis ueniſſe,& à primordijs incipientem,ſæpiusq́; de utraq; fortuna diſputantem dixiſſe,Non ſanæ mentis hominem eſſe,qui fortunæ ſeſe cõmitteret. Poſt hæc appellatis læto uultu qui aderãt,cum per ſeptem dies decubuiſſet,diem ſuum obijt. Quidam ferunt eius ambitionem in eo morbo omnino detectam,in abſurdam dementiam abijſſe. Putabat enim ſe in bello *Marij obitus.*

C Mithridatico imperatorem eſſe. Deinde quemadmodum in ipſis prælijs ſolebat, uarios geſtus motusq́, ingenti clamore & aſſiduo plauſu reddebat, adeò ingens earum rerũ cupiditas ex ambitione & inuidia hominẽ ceperat. Quocirca ſeptuaginta annos natus, primus mortalium qui ſeptimum conſulatũ attigiſſet, domo & opibus collectis, quæ multis regibus ſuffeciſſent, fortunam ſuam crudelem appellabat, quod priuſquam conſilia ac deſideria ſua peregiſſet, mortem obiret. Plato quidem cum mortis tempus inſtaret, ſuo genio atq; fortunæ gratias egit: primum, quod homo & non beſtia: ſecundo, quod Græcus & non barbarus natus eſſet: tertio, quod in Socratis tempora incidiſſet. Ferunt Tarſenſem Antipatrum cum ſub mortem in ſermonẽ ueniret de his quæ proſpere ſibi ſucceſſerãt, haud oblitum fuiſſe nauigationis, quam domo Athenas habuerat, ut qui omnia bona fortunæ dona cum gratia accipienda ducens, memoria uſque ad uitæ finem tenuiſſet, qua nullum theſaurũ hominibus natura meliorem impartiuit. Eorum uero qui immemores & ignaui ſunt, ſemper res geſtæ unà cum tempore effluũt. Quapropter nihil retinentes, bonorum uacui, ſpei autem pleni, præſentibus rebus neglectis, ad futura oculos intendunt: nam quod promittit fortuna, prohibere poteſt: quod dedit, ut non dederit, efficere non poteſt. Sed tamen hoc quod fortuna prius dedit, tanquam alienũ abijcientes, illudipſum incertum ſomniant, atq; hoc recte illis accidit. Nam priuſquam diſciplinam atq; ſapientiæ ſtudia, ad firmanda tutandaq́ bona externa uelut fundamenta petunt, hæc bona fortunæ cumulant, cõmodaq́ ex illis ſuſcipientes, explere inſatiabilem animi cupiditatem non poſſunt. Mortem igitur obijt Marius ſeptimo & decimo ſeptimi conſulatus die, quæ ſtatim Romam magno gaudio atq; exultatione affecit, quod graui tyrannide liberata fuiſſet. Sed tantum crudelitatis Marius iunior ſenioris Marij filius oſtendit, primores atq; optimates trucidando, ut intra paucos dies reuiuiſcentem ſenis tyrannidem Romani ſentirent. Qui cum audacia inſignis eſſet, & pericula intrepide adiret, principio filius Martis uocitabatur: mox ex rebus geſtis deprehẽſus, filius Veneris nuncupabatur. Tandem cum in Præneſtina urbe à Sylla obſideretur, extrema omnia tentans ut euaderet, cum nullo modo effugere poſſet, ſeipſum necauit.

Plato iamiã moriturus de tribus rebus fortunæ gratias egit.

D

EVMENIS VITA

GVARINO VERONENSI INTERPRETE.

EVMENI Cardiano patrem fuiſſe Duris hiſtoricus ſcriptum reliquit, qui in Cherroneſo propter rei familiaris anguſtias ex uehiculis uictum quæritaret: Eumenem tamen in literarũ ſtudijs ac palæſtra liberaliter eruditum. Is cum puer eſſet, eò Philippum aduẽtaſſe: qui dum per ocium, puerorum & adoleſcentum Cardianorũ luctas & certamina ſpectaret, inter illos ſtrenue obuerſatum Eumenem, eius prudentia & fortitudine delectatum Philippum, illum ſibi deſumpſiſſe. Verumenimuero longe probabiliora dicere uidentur, qui Eumenem hoſpitij & amicitiæ paternæ cauſa à Philippo ad altiora prouectum perhibent. Mortuo Philippo, cum inter æquales Alexandri nemini prudentia aut fide ſecundus haberetur, Archigrammateus, id eſt ſcribarum princeps, uocabatur. Ex his qui Alexandro amicitia & conſuetudine iunctiſſimi eſſent, adeò ampliores conſequutus eſt honores, ut in expeditione Indiæ magnis cum copijs per ſe imperator emitteretur, & Perdicæ præfecturã acciperet, cum & in Ephæſtionis uita functi locum Perdicas ſucceſſiſſet. Quocirca Macedones regijs præfectum ſtipatoribus Neoptolemum deriſioni habebant, quod extincto Alexandro dictitarent, illum quidem clypeo atq; haſta, Eumenem uero ſtylo ac tabellis ſequi ſolere. Siquidem Eumenem cum alijs honeſtiſſimis rebus, tum uero ea dignitate affectum, ut neceſſitudine matrimonij ſibi deuinctum faceret. Cum enim Alexãder primus in Aſia mulierem Barſinem Artabazi filiam cognouiſſet, ex qua filiũ Herculem ſuſceperat, huiuſce ſorores, alterã quidem Apamiam Ptolemæo, alterã Barſinem Eumeni tradiderat, quo tempore etiam reliquas æqualibus ſuis Perſicas uirgines in coniugiũ diſpartiens collocabat. Verum interea Alexandro plerunq; aduerſatus, Ephæſtionis gratia magnum ſæpe periculum adijt. Principio cum Ephæſtion quandam Euio tibicini domum tribuiſſet, quam antè Eumenis ſerui occupauerant, indignabundus Eumenes ad Alexandrum unà cum mœrore ueniens uociferari cœpit, quod abiectis è manibus armis, tibia canere quàm tragice quid agere præſtaret. Id autem moleſte ferens Alexander, Ephæſtionem conuicijs inſectatus eſt. Cæterum mutata ſtatim ſententia, grauiter ſuccenſuit

Eumeni,

A Eumeni, quod propter cõtumeliam qua erat affectus, magis quàm libertatem loquendi, eo ſermone uſus eſſet. Deinde Nearchum ad exterius mare cum claſſe dimittens, ab amicis pecuniã conquirebat. Erat enim per id tempus inanis regia. Eumenes igitur treceta petitus talenta, centena duntaxat exhibuit, tenuiterq̃, & magno cum labore ſuis ex diſpẽſatoribus eam ſummam corraſiſſe affirmauit. Cæterum Alexander ea neq; improbans, neq; ſuſcipiens, ſeruis ut occultos ignes tabernaculis eius ſubijcerent, edixit. Volebat enim ut cum ex incendio exportaretur argentum, homo fallax deprehenderetur in crimine: prius tamen quàm afferre opem ualerẽt, exuſtum eſt tabernaculum. Quæ res Alexandro pœnitendi cauſam attulit, eius conſumptis igni codicibus. Quod autem auri & argenti ex flamma in unum conflati, poſtea in unum compertum eſt, mille talentûm ſummam exceſſit, ex quibus ne minimam quidem partem accepit. Cæterum datis ad cunctos prætores & prouinciarum præſides literis, ut incenſorum exemplaria librorum ad ſe mitterentur, effecit, quæ omnia iuſſus accepit Eumenes. Rurſus inter ſe & Ephæſtionem orta de munere quodam contentione, cum multa male audiſſet, multaq̃ male dixiſſet, eo quidem tempore nihil à rege minus accepit. Paulò uero poſt, ut primum Ephæſtion exceſſit è uita, rex dolore uehementer afflictus, cum omnes uiuenti inuidos, ac mortuo inſultantes grauiſſimis & aſperrimis uerbis inſectabatur, tum uero maximas in Eumenem ſuſpiciones agitabat, illa ſæpenumero cõuicia & diſceptationes obiectans. At ille callidus, & ad perſuadendum idoneus, ut unde perniciem ſenſerat inde ſalutem cõpararet, nouam aggreſſus eſt rationem. Ad eam enim gratiam & honores confugit, quos in Ephæſtionem Alexander factitabat. Eius nanq; generis decora excogitabat, quæ defunctum honeſtare poſſe uidebãtur, plurimas ad inſtruendum ſepulchrũ effuſiſſime, ac promptiſſimo ſanè animo pecunias impertiens. Poſt Alexandri mortem, orta inter milites & æquales eius ſeditione, ijs quidem Eumenes conſilium ac ſententiam impertiebat, cum tamen oratione cõmunis & priuatus eſſet. Haud enim ſibi, homini ſanè peregrino, conuenire putabat, de Macedonũ controuerſijs anxius curioſiusq̃ inquirere. Reliquis ſubinde ex Babylonis inſtructis æqualibus, ipſe relictus in urbe, plurimos peditum lenijt, & ad res cõponendas mitiores reddidit. Poſtea uero quàm duces in mutuã deuincti concordiam priſtinos depoſuere tumultus, & prouincias imperiaq̃ diuiſerũt, Eumenes *Iuſtin. lib. 13*

B Cappadociam, Paphlagoniã, & ſubiectam mari Pontico regionẽ uſq; Trapezuntem ſuſcepit, quæ necdum Macedonico ſuberat imperio. Eam enim Ariarathes rex habebat. Itaq; decretum eſt, ut Leonatus & Antigonus manu magna deductum Eumenẽ illius præfectum regionis declararent. Cæterũ Antigonus iam elatus & omnia per contemptũ habens, Perdicæ ſcripta neglexit. Leonatus uero Eumenis gratia expeditione ſuſcepta, ex ſuperioribus locis deſcendit in Phrygiam. Interea Hecatæus Cardianorũ tyrannus Leonato cõgreſſus orabat, ut Antipatro & Macedonibus ad Lamiã obſeſſis opem afferret. Quare ad traijciendum permotus, ſecũ etiam inuitabat Eumenem, quem per id tempus conciliabat Hecatæo. Erat enim inter eos ſimultas, quam in patria propter urbanas contentiones contraxerant. Nam multoties Eumenes Hecatæum, quod rempub. per iniquum occupauerat dominatum, palàm accuſarat, Alexandrumq̃ ad reſtituendam Cardianis libertatẽ prouocauerat. Quapropter tunc Eumene illam aduerſus Græcos expeditionẽ recuſante, præſertim cum ſeſe Antipatrũ reformidare diceret, ne dudum illi inimicus, & nunc morem gerens Hecatæo, ipſum necaret, Leonatus ei fidem habens, ſuum conſilium haud aperuit, uerbis quidem ſeſe opem afferre dictitans. Macedoniæ principatũ ſtatim ut traiecisſet, uendicare conſtituerat. Subinde nonnullas Cleopatræ (ea autem Alexandri Magni ſoror erat) cõmonſtrat epiſtolas, quibus futura uxor eum palàm accerſebat. Verũ Eumenes ſeu Antipatrũ pertimeſceret, ſeu Leonatũ inſanum ac incerto uehemẽtioriq̃ refertum animo cognoſceret, ſuis acceptis militibus nocte diſceſſit. Habebat enim trecentos equites: ex his autem quos à pueritia inſtruxerat Alexãder, ducẽtos armatos: in argenti uero rationẽ talentûm quinq; millia. Hoc pacto fuga ſeſe ad Perdicã ſubtrahens, ac Leonati conſilia detegens, ſtatim apud illum ampliſſimus factus eſt, & in principandi ſocietatẽ aſcitus. Haud longe pòſt cum militaribus copijs in Cappadociam & præſente & exercitum ductante Perdica deductus eſt. Tum capto Ariarathe rege, & regione in poteſtatem redacta, Eumenes præfectus deſignatur. Dehinc urbes amicis cõmendat, cuſtodes imponit, quiq; iuri dicendo & rebus adminiſtrandis præeſſent, ex ſententia reliquit. Cum interim Perdicas omnem rerum earum curã abijceret, eo exercitum ducente unà profectus eſt Eumenes, omni illum indulgẽtiæ cultu proſequens, cum nulla ex parte cæteris poſteriorem regibus ſe eſſe cuperet. Cæterum Perdicas cum ea quæ inſtituerat per ſeipſum tranſigere poſſe confideret, quæ autem reliquerat, impigrũ ac fidelem con-

C ſeruatorem poſtulare cenſeret, ex Cilicia remiſit Eumenem, uerbo quidem ut ſuam ad præfecturam reuerteretur, re autem uera ut perturbatam à Neoptolemo & ſibi finitimã Armeniam pacatam præberet. Hunc autem quanquam inſolentia quadam & inani tumeſcentem animo, ſuauiſſimis tamen uerbis & morum facilitate retinere tentabat Eumenes. Cumq́ phalangem Macedonicam elato ſpiritu ac ferocem inueniſſet, ut equeſtri robore quaſi firmamento inſtructiorem redderet, potẽtiſſimos incolarum equites tributorum uacatione ac immunitate donauit, tum ſuis quos fide ſpectatos habebat, equos emptos impertijt, eorũ quidem animos honoribus ac donis incitans, corpora uero nunc mouendo, nunc exercendo, ad perferẽdos labores impigra efficiens, adeò ut cum ſtupore, tum audacia Macedones afficerentur, cum trecentorũ & ſex millium equitum circa Eumenem numerum breui conſpicerent. Poſteaquam Antipater & Craterus Græcia potiti, Perdicæ regnũ uaſtaturi in Aſiam traiecerunt. Cum irruptionem in Cappadociam facturi nunciarentur, Perdicas expeditionem in Ptolemæum, cui Aegyptus ſorte euenerat, agens, Eumenem omnium quæ in Armenia, quæq́ in Cappadocia fuerant copiarum ducem & imperatorẽ creauit. Hiſce de rebus literas ædidit, quibus Alcetam fratrem ac Neoptolemum Eumeni parẽre, Eumenem autem rebus pro arbitrio uti iubebat. Alcetas itaq; ſeſe arma ſumpturũ haud diſſimulanter negauit. Eos enim Macedones qui ſecum militarent, cum Antipatro dimicare uereri, Craterum autem propter charitatem etiam ſuſcipere paratiſſimos. At uero Neoptolemus proditionẽ quam ne occultare quidem potuit, in Eumenem ordiebatur. Vocatus quoq; nõ ſolum non audiuit, ſed etiã aduerſos inſtruxit milites. Hic primũ Eumenes ſui apparatus & prouidentiæ fructum collegit. Siquidem uicto eius peditatu, per equites Neoptolemũ uertit in fugam, omnes eius ſarcinas corripiens: tum ad inſectandum profuſæ phalãgi cum totis adequitaſſet uiribus, uictos poſitis armis iurare coëgit cum eo ſe militaturos. Neoptolemus igitur paucis ex fuga collectis, ſe ad Craterũ & Antipatrũ recepit. A quibus ad Eumenẽ miſſi legati, ut ſe cum illis coniungeret, prouocabant. Frueretur quidem quos ex præfecturis percipiebat fructibus, militias ab eis atque agros habiturus, Antipatro amico pro hoſte futuro accederet, nec Crateri familiaritatẽ in inimicitiã conuerteret. Quibus auditis Eumenes, Minime fieri poteſt, inquit, ut nouam in præſentiarũ cum Antipatro creetis amicitiã, cum quo

D ueteres inimicitias gero, quando illum amicis tanquã hoſtibus uti uideo, ſeq; ut Perdicæ Craterum conciliet, & ad æqua omnia atq; iuſtiſſima coniungat paratum: ei præterea qui pro dominãtis auaritia ulla ſit oppreſſus iniuria, quoad ſpiritus ſuos regat artus, futurũ auxilio, corpusq́ ac uitã potius poſiturũ eſſe, quàm fidem. His attente acceptis, Antipater de rerum ſumma conſilium agitabat. Neoptolemus ad eos confugiens, de prælio certiores facit, & cum utrunq;, tum uero Craterũ ut auxilium ſibi ferat, orat. Eum nanq; tam magno Macedonibus eſſe deſiderio, ut modo pileum eius ſpectent, & uocẽ exaudiant, ad eum non mediocri uẽturos impetu. Sanẽ enim grande Crateri nomen erat, & in eum poſt Alexãdri mortẽ multitudinis animi mira charitate inclinabantur. Tenebat ſiquidem memoria, eum quamplures in Alexandrũ inimicitias pro eorũ ſalute ſuſcepiſſe. Cumq́ procliuius ad Perſicos ritus deferretur, obſtitiſſe, ac ciuibus ſuis quos per mollitiem & inſolentiã contumelioſe tractatos cernebat, præſidio fuiſſe. Quocirca miſſo tunc in Ciliciam Antipatro, Craterus cum magna copiarũ parte, & Neoptolemo, contra Eumenem profectus eſt, ratus inſectaturũ, & neminem expectantem, ac ex recẽti uictoria inter pocula cum diſſipatis obuerſatũ ſeſe facturũ incurſum. Qua quidem in re quod Eumenes illius præſenſerit impetũ, ocyusq́ ſeſe inſtructum præſtiterit, uti intenti & uigilantis imperatoris, ita ſummi ſanẽ acuminis indicũ quis facere poſſit. Cæterũ etiam quæ ſibi aduerſa erãt, hoſtibus eorũ occultaſſe, & eam cõmilitonibus ſuis opinionẽ incuſſiſſe, ut ſe cum Cratero prælium inituros eſſe neſcirẽt, hoc ipſum peculiare imperatoris officiũ fuiſſe dixerim. Rumorẽ itaq; diſ-

πίγρης ſeminat, Neoptolemũ ac† Tigrem cum Paphlagonũ & Cappadocũ equitatu rurſus aduentare. Cum caſtra noctu mouere inſtituiſſet, in ſomnis noua quædam occurrit imago. Videre nanq; uidebatur geminos Alexãdros inter ſe ad dimicandũ inſtructos: cum uni uterq; phalangi præeſſet, alteri deinde Mineruam, alteri Cererẽ ſubſidio aduẽtaſſe. Acri cõmiſſo prælio, ſuperatos quibus ſocia Minerua fuerat. Tum uictori Cererem ſpiceam intexuiſſe coronam. Ex re igitur ipſa ſomnium coniectans, ad ſe pertinere interpretatus, ſe quidem pro fertiliſſimis agris, & magnam per id tempus & bonam in ſpiceis uaginis frugem habentibus dimicare: omnes enim ſeminati erant, & paſſim ſpecioſam ubertim pubeſcentium camporum faciem ipſa pax præbebat. Ad id autem confirmatior factus eſt, ubi aduerſarijs ſignum belli Mineruam & Alexandrum eſſe certior eſt factus. Quamobrem ſuis Cererem & Alexandrum belli ſignum exhibens,

A bens, omnes ſpicarũ ſertis illigatos arma ſpicis iubet inuoluere. Multoties impulſus eſt, ut ſuis ducibus & præfectis militaribus aperiret, quibus cum bellandum eſſet, ne ſolus tantæ neceſſitatis arcanum celatum cõprimeret, conſilio tamen perſtare & menti periculum credere ſatius uiſum eſt. In Craterũ neminem quidem Macedonũ, ſed mercenarios equites mille ac uigintiquatuor é regione locat, quibus Artabazi filius Pharnabazus, & Phœnix Tenedius præerãt: quos ut primũ hoſtes in cõſpectum uenisſent, incitatis ferri curſibus iubet, atq; nullis ædítis uocibus, non regrediendi ſpatio dato, non miſſo ſuſcepto ue præcone, manum derepente conferre: ualde enim pertimuerat, ne Macedones cognito Cratero ad eum transfugerent. Ipſe ex equitũ robore trecentis in agmine inſtructis adequitat, in cornu dextro Neoptolemum inuaſurus. Vbi autem medio ſuperatos tumulo proſpectum ſui hoſtibus præbuit, citatum uehementiſſime faciunt impetum. Ea res magnum Cratero ſtuporẽ incuſſit, qui multa in Neoptolemũ acerbe & cõtumelioſe inuectus, quod ab eo de Macedonũ defectione fraudatus eſſet, ſuos ad capeſſendũ fortiter pugnã adhortatus incurrit. Primis ingreſſibus & quidem grauiſſimis cum poſt fractas haſtas ſtrictis decertare gladijs cœpiſſent, Craterus haud ſané dedecori fuit Alexãdro. At uero proſtratis plurimis, multoties etiam uerſis in fugã aduerſarijs, cum ex Thrace quodam ex trãſuerſo adequitante conſauciaretur, ex equo delapſus eſt. Quod cum cæteros tranſcurrentes latuiſſet, Gorgias dux Eumenianus agnouit. Is ab equo deſcendens, corpori iam male ſe habenti, & per acerbos dolores pereunti, cuſtodem ſe conſtituit. Dum hæc agũtur, Neoptolemus & Eumenes mutuis inter ſe odijs & diutina flagrantes ira cõgrediuntur: duobus quidem concurſibus cum ſe minus cõſpectaſſent, tertio cogniti nudis enſibus ſublato clamore ſtatim equos in ſe concitant: quibus more triremium in ſumma colliſis, manibus ſe mutuis lora omittentes capiant, caſſides detrahunt, thoraces ex humeris diſcerpũt. Sic igitur in mutuos laniatus intenti, ſubterfugientibus equis ad terram corruunt. Ibi diu multumq; luctantes, Eumenes exurgenti prius Neoptolemo ſub genu uulnus inflixit: quo debilitatus, alteri innixus totis ſe uiribus in arduũ & erectum tollens, Eumenem petit: ictus tamen haud letiferos incutiens, accepta in ceruice plaga, protenſus concidit. Eumenes uetuſtis odijs & iracundia probris carpere, & arma ei detrahere: uerum ille gladium adhuc tenens ſenſim ſub thorace Eumenem in inguine conſauB ciat. Vulnus non ſané profundum ex imbecillitate terroris plus habuit, quàm detrimenti. Raptis dehinc ex interfecto ſpolijs, propter crurum & lacertorũ uulnera ſe grauiter habebat. Reiectus tamen in equum, perſtantibus adhuc in unum hoſtibus, alterum inſectatus eſt cornu. Cæterum audita Crateri morte, celer aduolans, ubi ſpirantem adhuc intelligẽtemq; conſpexit, deſcendit, & multis lachrymis iniecta dextra, multa inuectus in Neoptolemũ, & ſuam uehementer ſortem, & propriam miſeratus eſt neceſſitatem, per quam eò deductus eſſet, ut uel tam fœda homini per amicitiam cõſuetudinemq; coniuncto infligeret, uel ab eo pateretur. Eumenes hoc prælio decem fermé poſt alterum diebus uictor, magnam ex eo ſibi gloriam & amplitudinem comparauit, quod nonnulla per ſapientiam, quædam per fortitudinem confeciſſet. Plurimam etiam penes hoſtes & ſocios inuidiam & odium plané contraxerat, quod uir peregrinus atq; aduena, armis & manibus Macedonũ primarium ex eis & ſplendore præſtantiſſimũ confodiſſet: quod ſi prius de Crateri cæde ad Perdicã perueniſſet, nemo illum inter Macedones potentia ſuperaſſet. Biduo autem poſtquã Perdicas per ſeditionẽ in Aegypto eſſet obtruncatus, huius prælij rumor in caſtra delatus eſt. Quocirca indignati ſtatim Macedones, Eumenẽ mortis reum faciũt, & ſuſcepti in eum belli ducem unà cum Antipatro Antigonũ creant. Eumenes poſtmodum in regia equorũ armenta quæ circa Idam paſcebantur, incidens, ſumptus ad uſum equis, rationẽ magiſtris pabuli deſcriptã miſit. Quo audito, riſiſſe ferunt Antipatrũ, tantam Eumenis prouidentiã admirantem, qui regijs de rebus rationẽ aut redditurũ, aut accepturũ ſperarit. Cupiebat autem Eumenes circa Sardes uictorioſo potens equitatu, intra Lydiæ cãpos depugnare, ſimulq; ſuas Cleopatræ copias oſtentare glorians. Ea deinde rogitante (pertimuerat enim ne aliquam ex Antipatro criminationẽ culpam ue capeſſeret) ſuperiorẽ petens Phrygiã intra Celænos hybernauit. Vbi cum Alcetam Polemonem & Docimũ de imperio contra eum contendentes offendiſſet, Hoc illud eſt, inquit, quod dici ſolet, nulla perniciei ratio eſt. Deinde pollicitus intra triduum ſtipendium militibus redditurum, uillas eis & mitiora agri loca mortalibus pecoribuſq; referta uendidit. Qui autem emerant centuriones reliquorumq; ordinum præfecti, ſuſceptis ab Eumene inſtrumentis & machinamentis, illa ui & obſidione expugnantes, ex rebus captiuis debitam militibus mercedem impertiunt. Hæc res adeò magnam Eumeni beneuolentiam comparauit, ut cum epiſtolæ caſtris aliquando ab hoſtibus diſiectæ com-

Pugna inter Eumenem & Neoptolemum.

Eumenis & Neoptolemi pugna ſingularis.

C paruiſſent, quibus centū talenta & ampliſſimos illis pollicebantur honores qui Eumenem trucidaſſent, maiorem in modum Macedones inſtigati ſint. Decretum igitur faciunt, ut ex principalibus mille milites ad corporis cuſtodiam conſtituantur, euntibus in orbem pro ſua uice uigilijs. Illi ſubinde eos ab Eumene honores magna cum charitate capiebant, quos regum familiares aſſolent. Eumenes nanq; purpureos apices & chlamydes, quod quidem apud Macedones egregium regis munus habetur, donare poterat. Quibus tenue ac puſillum eſt ingenium, hi á ſequūdo ſucceſſu rerum leuitate ac elatis extolluntur animis, ita ut cum rebus ab excelſis cōuerſos in ſe habent oculos, magnitudinis aliquid & excellentiæ nacti uideantur. Verum autem magnus animus & conſtans, afflictis magis rebus aduerſiſq; dignoſcitur: qualis Eumenes fuit. Nā in conſilijs Cappadociæ proditione ſuperatus fugatusq; ab Antigono, non antè fugientem ad hoſtes proditorem omiſit, quàm patibulo captum ſuffixerit. Is ex fuga contrario inſectantibus curſu clàm iter cōuertens, ad pugnæ locum profectus, caſtra poſuit, ubi collecta interfectorum corpora ex effractis circumiacentium uillarum foribus cōcremauit, conditisq; ſeorſum primoribus, ſeorſum plebeijs, omnes aggerans tumulos inde diſceſſit, ut adueniens poſtmodum Antigonus, hominis audaciam & conſtantiam admiratus ſit. Poſtea in Antigoni ſarcinas & prædam incidens, plurima quidem ingenuorum corpora, plurima quoq; ſeruorum, ingentes opes ex tantis prælijs & diſcurſionibus coaceruatas, cū reliquit, eas facile diripere poſſet, ueritus eſt, ne tantis locupletati ſpolijs commilitones ad fugam grauiores, & ad ſubeundos errores molliores fierent, & ad tolerandum tempus, in quo omnem ſpem belli collocauerat, tandem repreſſurus Antigonum. Vbi uero ita præſentes & ad diripiendum propinquas opes cernit, ut Macedones aperte inhibere graue ſit, equis obijcere pabulum, & corpora curare imperat, ut ſic in hoſtes cōmearent. Clàm deinde ad Menandrum ſubmittit, qui ſarcinis hoſtilibus præfectus erat: Magnam ſe de illo pro ueteri conſuetudine atq; amicitia curam ſuſcepiſſe: proinde animaduertere monet, ut quamcelerius liceat, ex inferioribus locis ad incurſiones expoſitis, ad proximas montis radices cōcedat, quæ nullos equites, nullos circumacti agminis incurſus admittat. Id autem periculum ut primū Menander intellexit, abſceſſit. Eumenes miſſis palàm ſpeculatoribus, armari milites, & frenari equos iubet, perinde ac ducturus in hoſtem. Vt autem Menandrū ad

D iniqua confugiſſe loca à ſpeculatoribus renunciatum eſt, Eumenes ingenti ſimulato mœrore, ſuos introduxit. Hæc ad Antigonum poſtmodum teſtante Menandro, Macedones Eumenem magnopere collaudaſſe, & mitiores in eum animos ſuſcepiſſe fertur, quod cum eorum liberos in ſeruitutē redigere, & uxores probro habere potuiſſet, peperciſſet, omiſiſſetq;. Quibus Antigonus: Ille, inquit, ô beati homines, haud noſtri ſanè cura res noſtras omiſit, uerumenimuero ne ſuæ compedes fugæ adijcerentur, pertimuit. Dehinc circumuagari & ſubterfugere coactus Eumenes, magnæ ſuorum cōmilitonum parti ut abirent, perſuadebat, ſiue quod illis timeret, ſiue quod trahere ſecum eos conſilium non eſſet, quos ad conferendam quidem manū perpaucos, ad occultandum autem fugam pernimios intelligeret. Tum fugiens ſeſe cum quingentis equitibus & peditibus ducentis ad Noram recipit. Is autem in Cappadociæ ac Lycaoniæ confinibus locus eſt. Hinc denuò quicunq; ſe ex amicis, & iniquitatis locorum, & duriſſimæ uitæ impatiens, miſſum fieri orauit, benigne ac gratioſe alloquutus abire ſiuit. Aduētans poſtmodum Antigonus, Eumenem ante obſidionem ad colloquium uocauit. Cui Eumenes ita reſpondit: complures familiares Antigoni & duces eſſe, ſecum uero ex eis quorū ipſe defenſor eſſet, eſſe neminem. Quocirca ſi colloquia fieri cupiat, obſides ad ſe mittat. Cum autem Antigonus ſibi, ut potentiori, Eumenem uerba facere iuberet, Nullum, inquit, meipſo potentiorem eſſe arbitror, quoad huius gladij fuero dominus. Antigono tamen nepotem Ptolemæum, prout popoſcerat Eumenes, eum ad locum mittente, deſcendit, ubi per mutuos complexus amicè & familiariter data acceptaq; ſalute, congreſſi ſunt, ut qui plurimo uſu & conſuetudine inuicem iuncti eſſent. Inter multa colloquia cum Eumenes nullam de pace aut ſui tutela mentionem introduceret, cæterum præfecturas ſibi firmari, aut reſtitui dona poſtularet, præſentes cœpit admiratio, ingenti hominis ſpiritu & animi robore delectatos. Frequens ſimul Macedonum concurſus factus eſt, qui aſpectandi hominis deſiderio afficiebātur. Etenim poſt occiſum Craterū, nulla de altero tanta in caſtris crebruerat oratio. Verum Antigonus aliquid illi uiolentū metuens, primum quidem aduētantes clamore ſubmouere, & irruentes ferire ſaxis, deniq; manibus amplexatus Eumenem, repulſa per ſatellites turba eum uix in tuta reſtituit. Dehinc circunductis ad Noram muris, & relicto ibi præſidio, reliquū abduxit exercitum. Obſeſſus igitur Eumenes cum eo in loco præter annonā quidem aquas & ſal quod eſui eſſet nihil haberet, nec cōdimentum quod

A tum quod apponeret, tamē hiſce de rebus hilarem ſocijs uiuendi conſuetudinem inſtruxit, eos ad ſuæ menſæ & conuiuij admittens eſcas, quas interim leporum & ſermonum gratia & comitate condiebat. Erat autem Eumenis aſpectus perquam ſuauis, non ut hominis bellicoſi & plurimum armis attriti, at perpolitus & iuuenili decore inſignis, uniuerſa ſtatura membris ac proportione ſanè mirifica, perinde ac ſingulari artis diligentia comparatis. Vim quoque non magnam orandi conſequutus, facundus tamen & dulcis erat eloquio, quemadmodum ex eius epiſtolis coniecturam fieri licet. Durante obſidionis tempore, plurimis omnium locus anguſtiſſimus ſuos magno afficiebat detrimento, pabulum & ipſi & equi per ſummū ocium capiebant. Cum igitur Eumenes ne per deſidiam intabeſcerent, remedium adhibere uellet, & ad fugam quodammodo expeditos, ſi qua obueniret occaſio, reddere, habitaculum cubitorum quatuordecim longitudine, quod eo in loco erat ampliſſimum, ad hominum deambulationem deſignauit, ubi corpus agitare iubebantur. Equos autem ad tectum magna per lora collo religatos, rotiſq; in ſublime ſuſcitatos erigebat, ita ut poſterioribus quidem pedibus terræ niterentur, anterioribus autem ſumma uix ungula pertingerent. Quibus hunc in modum ſuſpenſis, ſtabularij nunc clamore nunc ſcutica inſtantes, adeò inſtigabāt, ut animis & indignatione referti, poſtremis quidem inſilirent pedibus: dumq; altiores humi ſiſtere concupiſcerent, ſolum pulſantes, totumq; corpus agitantes, plurimo cum anhelitu ſudorem effunderent. Ea res ad roboris & uelocitatis exercitium ſanè non incommoda. Hordeaq; minutim attrita in eſcam obijciebant, ut & citius cōficeret, & melius digererent. Interea per obſidionis moram, Antigonus uita functum in Macedonia cum accepiſſet Antipatrum, & propter Caſſandri & Polyperchontis ſeditiones res perturbari, non parua ſanè ſpe uniuerſum animo complexus imperium, ad res gerēdas adiutorem Eumenem habere ſtatuit. Quocirca miſſo Hieronymo, inducias cum Eumene fecit, prius tamen iureiurando propoſito: quod cum emendaſſet Eumenes, apud obſidentes Macedones iudicium faciēdum permiſit, uter eorū maiori æquitate præditus eſſet. Antigonus enim quo ſe à religione liberaret, initio facta de regibus mentione, reliquum in ſeipſum obſtringebat iuſiurandum. Eumenes autem primam quidem poſt regum nomina in iureiurādo conſcripſit Olympiadem: poſtmodum ſeſe non ſoli quidem Antigono beneuolum fore iuratus eſt, neq;

Eumenis aſpectus, ſtatura, et facundia.

B ipſius hoſtem pro hoſte, & amicum pro amico habiturum eſſe, ſed & Olympiadi ac regibus ſacramentum referebat. Ea cum iuſtiora cenſerentur, Macedones adacto in hæc uerba Eumenis ſacramento, obſidionem ſolutam fecere, ad Antigonum ut idem iuramenti genus referret ipſe Eumeni, mittentes. Eumenes interim quos ad Noram Cappadoces habebat obſides reſtituit, acceptis pro redemptione iumentis, equis, & tentorijs. Tunc congregatis militibus qui ex fuga palantes in regione uagabantur, ad mille conuocauit equites, quos fugæ ſocios habens, ob Antigoni metum euaſit. Ille enim ſuſcepta iuriſiurandi emēdatione, non ſolum Eumenem denuò angi obſidione iubebat, uerumetiam acerbiſſimas Macedonibus literas miſit in fugientem. Ad Eumenem in Macedoniam referuntur epiſtolæ ab ijs qui augeri Antigoni pertimeſcebant imperium. Obteſtabatur Olympias, ut ueniens Alexandri filiolum multorum obiectum inſidijs educandum caperet. Polyperchon autem & Philippus rex uolebant, ut præpoſitus Cappadociæ copijs cum Antigono belligeraret, ſimul ex Indorū donarijs & theſauris ad rerum ſuarum reſtitutionem quingenta talenta caperet, ad bellicos autem uſus quātumcunq; cuperet: quibus de rebus & Antigeni & Theutamo ducibus Argyraſpidem literas miſerant. Acceptis illi literis, uerbis quidem Eumenem humaniter ac benigne ſuſcipiunt, cæterum liuore & cōtentione referti, priorem ferre Eumenē indignabantur. Eorum inuidiam placauit Eumenes, cum perinde ac nihilo indigens, nil pecuniarum accepit. Ad ambitioſas autem eorum contentiones, cum neq; præeſſe ualerent, neq; ſubſequi uellent, hunc in modum ſuperſtitionem induxit. Alexandrum enim, inquit, uiſum in ſomnis apparatu regio tabernaculum cum ſolio cōmonſtraſſe, dixiſſeq;, hic conſedentibus & iuris dicundi locum habentibus adero, opemq; ſimul afferam, modo omnium à me conſiliorum & inſtituendæ rei principium capiatis. Hæc facile Theutami & Antigenis animum induxerūt, ad eum nullo aduētare pacto uolentium, cum Eumenes etiam pro alienis aſpectari foribus indignaretur. Quocirca regio tabernaculo ac ſolio in ſomnis denunciato hunc in modum collocato, illic conſilium magnis de rebus habituri cōgrediebantur. Illis deinde ad ſuperiores euntibus regiones, Peuceſtas amicus exiſtens, ac cæteri ſatrapæ cum obuiaſſent, ita copias in unum corpus adunarunt, ut cum armorum multitudine, tum apparatus ſplendore Macedones confirmauerint. Hi poſt Alexandri mortem, ob dominandi licentiā enerues & uiuendi conſuetudine deliniti, cum tyrannicorum ſpiritus barbarorum arrogantia

C innutritos in unum cōtuliſſent,inter ſe quidem moroſi ac diſcordes erant. Macedones quidem effuſis blandimentis,ſumptuoſis cōuiuijs,& ſacrificiorum impenſis delinientes,paruo quidem tempore caſtra ipſa quaſi quaſdam nundinas & prodigalitatis receptaculum reddiderunt,inq; deligendis ducibus omnia tumultu & factionibus,quemadmodum inter populares principatus fieri ſolet,permiſcebant. Eumenes cum illos ſeſe quidem mutuò aſpernantes uideret,propter metum autem ſi ulla præſtaretur occaſio de ipſius nece cogitantes,ſe argenti penuria teneri cōmentus eſt,& ab his potiſſimum qui ſimultates in eum exercebant,plura mutuatus eſt talenta,quo & maiorē erga illum fidem haberent,& à ſe de mutuata pecunia ſolliciti,manus comprimerent.Quamobrem effectum eſt,ut alienas opes ſui corporis præſidia habuerit,ſolus tutelam ac ſalutem accipiendo conſequutus:quam ut adipiſcātur cæteri,magna impendere ſolent. Macedonum tamen animi ſuorum gratia largitorū per immenſam quandam licentiā corrumpebantur,circa illorum fores frequentes obuerſabantur,latus ſtipabant,ac duces extollebant. Poſtea uero quàm Antigonus magnas ſecum trahens copias non longe metatus eſſet,tum res ipſæ quaſi uocem ædentes uerum inuocare imperatorem,nec ſolum ſubditi Eumeni auſcultare,uerumetiā in pace ac delicijs ampliſſimus quiſq; cedere,ſeſe dedere,& tacitus adſcriptum ſibi ſeruare locum. In traijciendo Paſitigre fluuio,cum cæteri qui pro ſtatione erant nihil ſenſiſſent,ſolus Eumenes Antigoni ſuſtinuit impetum,& collato Marte,ſtratiſq; cōpluribus cadaueribus,flumen oppletū eſt,quatuor millia in poteſtatem redacta.Præcipue uero Macedones in aduerſa eius ualetudine quid de illo ſentirent,declarauerunt,cum cæteros in apparandis ſplendide conuiuijs & celebritatibus,ſolum autem Eumenem in adminiſtrandis principatibus & re bellica ualere dictitarent. Nam cum Peuceſtas eis in terra Perſica opipare epulum præbuiſſet, arietem uiritim ad ſacrificādum impartiens,ampliſſimum fore ſe in ſpem uenerat. Paucis pòſt diebus militibus iter in hoſtem agentibus,Eumenes ad euitandas uigilias tacite ab exercitu,ob periculoſam quandam ægrotationē,forte in lectica ferebatur.Paululum progreſſo hoſtes derepente ſuperatis quibuſdam collibus apparuere in planū deſcendentes. Inſtructa igitur acie incedentibus,ut primū auratis in armis ad ſolem ſplendor enituit,ac belluæ cum turribus,& pur pureæ ueſtes inſpectæ ſunt (is enim uadentibus in prælium ornatus eſt) primi iter cum clamo

D re ſiſtunt,Eumenem uocitare,haud enim longius progrediendum,niſi exercitū ducat Eumenes.Deinde fixis humi telis,ſe quidem ut maneant mutuò adhortātur,duces uero ut quieſcāt, neq; ſine Eumene aut pugnam,aut ullum cum hoſte ineūdum eſſe periculum. Quo accepto, Eumenes incitatis lecticarijs,curſu delatus ex utraq; lecticæ parte ſummouit aulæum,magna lætitia manum protendens. Id conſpicati milites continuò uerbis Macedonicis conſalutant,receptiſq; clypeis & ſariſſis,inſtrepentes uociferantur,perq; uices,quaſi præſente iam imperatore,hoſtem prouocāt. Antigonus ægrotum ex caſtris Eumenem audiens male ſe habentem deferri,reliquos nullo negocio propter illius ualetudinem diſſipari poſſe cenſuit:quocirca ſuos ad pugnam feſtinabundus eduxit. Vt uero adequitans inſtructam hoſtium aciem formamq; compoſitam aſpexit,ſtupore affectus diutius ſubſtitit,cum interim à dextro in ſiniſtrum cornu cōportari lecticam cerneret. Magnum itaque,ut aſſolet,riſum ædens Antigonus,ad amicos hæc inquit:Illa nobis ex aduerſo nimirū lectica uidetur inſtructa:ac ſtatim relictis copijs caſtra locauit. Alia ex parte paululum denuò reſpirantes,ad factiones reuocati ſuis cum ducibus laſciuiam agentes,uniuerſum fermè Gabenorum agrum ad hybernandum inter ſe diuiſerunt,ita ut primorum à poſtremis tabernacula mille ſtadiorum ſpatio abeſſent. Quibus de rebus factus certior Antigonus,per compendioſam quidem,cæterum aſperam,difficilem,& aquarum indigam conuerſus uiam eò ſcilicet motus eſt. Spe enim ducebatur,ſi diſperſos per hyberna milites adoriretur,fore ut ea hominum multitudo ſuis haud facile ducibus iterum adſciſceretur. Is ubi inhabitatum ingreſſus eſt agrum,terribiles uenti & immenſa frigora,exercitu perturbato,iter non mediocri ſanè detrimento rapuerunt. Ad hanc igitur rem ignes quamplurimi neceſſario fuere adiumento,quocirca hoſtes non latuit. Tum barbari qui montes inhabitabilem reſpicientes agrum incolunt,tantam incendiorum multitudinem admirati,nuncios ad Peuceſtam cum curſorijs mittunt camelis. Quod ut intellexit,terrore exanimatus,cum & cæteros eodem modo habentes cerneret,citatus in fugam,reliquos inter eundum repertos milites ad fugiendum permouit. Eumenes autem omnibus pauorem ac perturbationē ademit,hoſtium uelocitatem ſtatim repreſſurum ſe eſſe pollicitus,ut triduo expectatione tardius aduenient. Illis itaq; perſuaſis tum nuncios dimiſit,quibus ut copiæ ex hybernis quamprimum congregarentur,iubebat: tum ipſe cum reliquis exequitans ducibus,locum qui deſerta permeātibus ſpectari poteſt,procul am

Eumenes quo aſtu ſalutē ſibi comparauerit.

A cul amplexus & dimenſus, incendia permulta caſtrenſi more per intercapedines fieri præcepit. Ignibus deinde ex collibus ad Antigonianos comparentibus, dolor & anguſtia cepit Antigonum. Exiſtimauerat enim hoſtes cum iampridem eius aduentū ſenſiſſent, obuios fieri. Ne igitur itineris labore laſſatus attritusq; manum cum hoſtibus conſerere cogeretur, expeditus quidem & per bona eductus hyberna, omiſſo uix compendio per uicos urbesq; tacitus copias abduxit. Interim ex hoſtibus, ut aſſolet, occurrente nullo, audiens poſtmodum ex incolis nullum ibi fuiſſe exercitum, at loca duntaxat ignibus referta, imperatoris Eumenis arte deluſum ſe eſſe cognouit. Quod grauiter ferens, ut aperto Marte decerneret ſæpius admouit copias. Coactis interea militibus, maxima eorum pars Eumenis ſapientiam admirari, & ſoli imperium deferre. Eam ob rem principes Argyraſpidum Antigenes & Theutamus dolore ac inuidia commoti, inſidias tendere, & conuocatis præfectorum ac principum cōplurimis, modum ac tempus necandi Eumenis cogitant. Decernunt igitur omnes, ut ad huius uſum prælij reſeruatus, confecto ſtatim prælio trucidetur. Cæterum Eudamus elephātum præfectus, ac Phædimus, rem decretam Eumeni denūciant, nulla mediusfidius in Eumenē beneuolentia aut charitate, uerumenimuero pertimuerunt, ne mutuatas Eumeni pecunias amitterent. Eumenes illis collaudatis, tabernaculum ingreſſus, ſeſeq; intra belluarum conuentum uerſari præfatus, teſtamenta conſcripſit, ac codicillos deſcriptos conſcidit & diſperſit. Nolebat enim poſt eius mortem ullis ex literis accuſari, & crimina de rebus occultis conflari. His itaq; diſpoſitis deliberare cœpit, uictoriam'ne aduerſarijs dimitteret, an per Mediam fugitans & Armeniam, in Cappadociam proficiſceretur. Nihil autem in amicorum præſentia firmum decernit, ſed permulta mouens animo, ſeq; pro fortunis in partes uerſans uarias, aciem inſtruxit, Græcos exhortatus & barbaros. Phalanx deinde & Argyraſpides eum bono animo eſſe iubent, tanquam ſuum hoſtibus haud expectaturis impetum. Philippi ſiquidem & Alexandri ueterani fuerāt, quaſi quidam inuicti bellorum pugiles, & ad id uſq; tempus intrepidi, multi annos ſeptuaginta nati, nullus autem ſexagenario minor, quapropter Antigonianos tali clamore compellabant: In parentes ô mala capita delinquitis: inq; eos cum indignatione irrumpentes, ſuſtinente nullo, uniuerſam diſſipant phalangem, manu obtrūcantur plurimi. Hac quidem ex parte ſumma ui prorſus ſuperatus eſt

B Antigonus, equitatu tamē uictor euadebat. Cunctum etiam Peuceſtæ apparatum ſarcinasq; diripuit, cum ſegniter ac remiſſe prælium iniſſet. Se autem Antigonus cum terror uocaret ad uſum belli uigilantem ac intentum exhibuit, opportunitatē ex loco nactus. Aperta enim erat ac uaſta planities, non ſanè pinguis, non aſpera, non ſolida, ſed arenoſa & ſqualenti referta ſalſugine. Ea tot equorum, tot mortalium pulſata curſationibus, ſub ipſum pugnæ tempus puluerem calci inſtar exhalans aërem inalbabat, qui oculos turbidus inuolueret. Hoc igitur occultatus Antigonus, hoſtiles facilius ſarcinas & bona in ſuam poteſtatē redegit. Statim poſt pugnā Theutamus legatos res ſuas repetitum mittit. Antigonus Argyraſpidis has res redditurum ſe, & cæteris in rebus benigne cum illis comiterq; acturū pollicitus eſt, ſi Eumenem ſibi traderent. Argyraſpides abominandum cepere conſilium, ut uiuum Eumenē in hoſtili manu ponerent: principio nullam per ſuſpicionē ſeſe propius applicant, obſeruantq;. Nōnulli pro rebus amiſſis delamentabantur, alij bono eſſe animo tanquam uictorem iubebant, alij accuſabant duces: tandem irruentes, ei pugionem detrahunt, & reflexa in manus zona colligant. Poſtquā miſſus eſt ab Antigono Nicanor ut illum ſuſciperet, ductus per Macedones Eumenes, ut ſibi exercitū alloqui liceret, orat, non ut precibus aut excuſationibus uteretur, cæterum de illorum cōmodis uerba faceret. Silentio facto in ædito quodam loco conſtitutus, colligatas protendit manus: Ecquidnam, inquit, ô Macedonum peſſimi, de uobis Antigonus trophæum erexit, quale ipſi de uobis erigitis, cum imperatorem ueſtrum uinctum captiuumq; deditis? Nōnne graue & periculoſum erat, ut uictores uos propter rerum ueſtrarum iacturam uictos eſſe fateremini? quaſi uero in pecunijs atq; opibus, non armis uictoria ipſa conſiſtat. Quinetiam pro ueſtrarū redemptione ſarcinarū imperatorem ueſtrū mittitis. Ego quidem inuictus, atq; hoſtium uictor à uobis trahor, ab his qui mihi ſocij ſunt in pernitiem datus. Voſq; per caſtrēſem Iouem, per iuriſiurandi præſides deos oro & obteſtor, hic me inter uos occidite, cum apud Antigonum obtruncatus opus ueſtrū futurus ſim. Nec ullas quidem querimonias ædet Antigonus. Illi ſiquidem non uiuente, ſed defuncto Eumene opus eſt. Quod ſi ueſtris parcitis manibus, una ſoluta ſat erit, ut meis rem ipſe conficiam. Si autem gladium mihi non creditis, obſtrictum feris obijcite. Quod cum perfeceritis, uos uti ſanctiſſimos uiros & in ducem ueſtrum æquiſſimos, iureiurādo ſoluo. Hæc cum oraret Eumenes, cætera multitudo dolore compreſſa collachrymabat. Argyraſpides

Eumenis captiui ad milites oratio.

C autem ducendum eſſe, & contrarianti inaniaq; iactanti minime adhiberi animos oportere cla-
mabant. Haud enim indignum facinus eſſe, ſi Cherroneſiaca pernities lugeat, cum innumeran-
dis Macedonas bellis defatigauerit. Id autem grauiſſimum eſſe, ſi præſtantiſſimi Alexandri ac
Philippi milites tot antea per labores agitati, ſuis bellorum præmijs in ſenectute priuentur, ab
alijs cibos capientes, cum ſuæ interim uxores tertiam iam noctem cum hoſte cõcumbant. Poſt
hæc Eumenem maturato curſu ducunt. Antigonus globum ueritus (nemo enim in caſtris reli-
ctus erat) decem ualidiſſimos emiſit elephantos, frequentiſſimosq; Medos & Parthos haſtatos,
qui multitudinem ſummouerent. Eumenem autem propter ueterem amicitiam & familiarita-
tem in ſuum uenire conſpectum minime ſuſtinuit. His qui aſſeruandum acceperant, quonam
pacto cuſtodiendus eſſet rogantibus, Vt leo, ut elephantus, inquit. Non longe tamen poſt mi-
ſeratus eum, & grauiores dimiſit catenas, & conſuetum dedit ſeruum, qui illum perungeret, &
ex amicis quiſquis interdiu ſecum uerſari, & neceſſaria illi deferre uellet, & adire, ſiuit, agitans
pluribus diebus de illo conſilia & ſermones, & pollicita faciebat. Cum Demetrius eius filius &
Nearchus Cretenſis maiorem in modum de eius ſalute cõtenderent, incumbentibus eius mor-
ti unà cæteris omnibus, ferunt Eumenem cuſtodem ſuum Onomarchum aliquando interro-
gaſſe: Quamobrem Antigonus hoſtem atq; inimicum in poteſtatem habens nec mature ne-
cat, neq; generoſe liberat? Cui cum Onomarchus cõtumelioſe dixiſſet, Non in præſentiarum
equidem, uerum in prælio animoſus ad mortem eſſe debuiſti: ſubiecit Eumenes, Et ita mediuſ-
fidius per id tempus fui, ab his percontator, inquit, qui mecum manũ conſeruere. Verum præ-
ſtantiori cõcurriſſe nemini me ſcio. Tum Onomarchus, Quandoquidem præſtantiorem non
comperiſti, cur eius expectandum eſſe tempus nõ exiſtimas? Antigonus ubi neci Eumenem
dedere conſtituit, ei cibum ſubduxit. Ita bidui aut tridui inedia ad ſummum uitæ diem adduce-
Eumenis interitus. batur. Cum autem caſtra repente mouenda forent, intromiſſo homine eum iugularunt. Dein-
de Antigonus corpus amicis traditũ cremari permiſit, ſimulq; reliquias in urna argentea com-
poſitas, ad uxorem & liberos reddendas miſit. Eumene hunc in modum expirãte, proditorum
ſuorum ducum atq; militum nulli alij uindictam fortuna conceſſit: uerum Antigonus ipſe Ar-
gyraſpidas & impios homines & immaniſſimas belluas propulſans & abijciẽs, eos Ibirtio Ara-
D choſiæ procuratori tradidit, ut quouis modo homines ita diſperderet, ac in pernitiem daret, ut
nemini in Macedoniam abire aut græcum cernere pelagus liceret.

SERTORII VITA

LEONARDO ARETINO INTERPRETE.

NON eſt fortaſſe mirandum, per infinitum tempus, alibi aliter fortuna in-
fluente, res humanas in eundẽ ſæpius caſum deferri. Siue enim quod ſub-
iacentium rerum multitudo terminata nõ eſt, abundantem & facilem ha-
bet fortuna ad ſimilitudines ædendas materiam: ſiue quod ex quibuſdam
terminatis numeris ſeries rerum connexa exiſtit, neceſſarium eſt ex illarũ
diſcurſu ſæpe eadem euenire. Cum uero quidam huiuſmodi fortunæ ope-
ra quæ ratione & conſilio factis ſimilia uidentur, hiſtoria adnotarint, uelu-
ti ex duobus Atteonibus, quorum alter Syrus, alter Arcas fuit, utrunq; ab apro interemptum
fuiſſe: duorum Actæonum, alterum à canibus, alterum ab amatoribus diſcerptum: duorũ Sci-
pionum, ab altero uictos Carthaginenſes, ab altero funditus euerſos: Troiam ob Laomedontis
equos primũ ab Hercule, deinde per ligneum equum ab Agamemnone, tertio propter equũ
qui in porta conſiſtens Ilienſibus claudere uolentibus impedimento fuit, à Charidemo duce ca-
ptam fuiſſe. Duarum ciuitatum quæ olentiſſimarum plantarum nomina habent, Chio ſcilicet
ac Smyrna, in altera natum fuiſſe Homerum, in altera deceſſiſſe: Age & hoc adiungamus, qui
Monoculi duces bellaciſſimi. duces maxime bellaciſſimi fuerũt, eos altero caruiſſe oculo: Philippum, Antigonum, Anniba-
lem, & Sertorium de quo iſta ſcribimus, quem Philippo continentiorem in mulieres, Antigo-
no fideliorẽ in amicos, Annibale placabiliorem in hoſtes fuiſſe nemo inficias iuerit: ingenio au-
tem nulli eorũ inferiorem, ſed fortuna omnibus ipſis, qua ſemper magis infeſta quàm hoſtibus
uſus, ſe peritia Metello, audacia Pompeio, fortuna Syllæ, potẽtia Romano populo, exul & bar-
baris imperitans adæquauit. Huic autem præcipue omnium Græcorum Eumenem Cardianũ
aſſimilabimus. Nam imperioſi ambo, & cum dolo bellaces, extorres ſuarum ciuitatum, duces

A alienarum fuerũt. Ambo præterea fraude ſuorum ad extremum necati. Q. Sertorij genus non obſcuriſſimũ fuit ex Nurſia urbe Sabinorum. Educatus autem honeſte ſub matre uidua, ſummo amore coluiſſe illam uidetur. Matri nomen Rheam fuiſſe tradunt. Exercitatus uero in cauſis orandis, potentiã quandam in ciuitate adoleſcens adhuc ſibi per eloquentiam comparauit, licet poſtea rei militaris ſplendida opera, illum ad ſe totum attraxerint. Prima eius militia ſub Scipione fuit, & aduerſus Cimbros tunc Galliam ingreſſos cum ab Romanis male pugnatum eſſet, amiſſo equo, & uulnere inſuper accepto, Rhodanum amnem cum thorace & ſcuto per aduerſos fluctus plurimũ natando traiecit, ita robuſto & exercitato erat corpore. Poſt hæc ſub C. Mario duce aduerſus eoſdem hoſtes militauit: quo in tẽpore cum Cimbri tanto terrore tantaq; multitudine Italiam intraſſent, ut uix quiſquã Romanus inueniretur, qui ordinem ſeruare, aut duci parêre uellet, Sertorius ipſe intrepidus caſtra hoſtiũ ingreſſus eſt, Celtica ueſte & quadam eorum linguæ notitia ad cõgreſſus obuiantium fretus. Per hunc modum conſilijs ordinibusq; eorum exploratis, ad Mariũ redijt, eiusq; rei gratia ab eo donatus eſt. In reliqua uero expeditione multa prudentiæ & fortitudinis opera oſtendens, famã & gloriam ſibi cõparauit. Poſt Cimbricum & Teutonicũ bellum, ſub Didio prætore trib. militũ in Iberiam miſſus, in urbe Caſtulone cum hybernaret, & milites utpote in magna rerũ copia conſtituti petulantia uterentur, ac ſæpe ebrij eſſent, oppidani conſpiratione facta, & auxilio ex uicina Gyriſœnorũ urbe per noctem intromiſſo, hoſpitia militũ inuadentes eos trucidare adoriuntur. At Sertorius cum paucis prolapſus, & quotquot effugiebãt ex militibus in unum collectis circuiuit urbem, ac per ipſam portã qua paulò ante hoſtis clàm eruperat (eam nanq; apertã reperit) ingreſſus, nec ſtationibus ut antea barbari fecerant neglectis, ſed diligenter in ipſa porta diſpoſitis, urbeq; ſubinde omnibus locis occupata, cunctos qui per ætatẽ ferre arma poterant, trucidauit, ac milites arma & inſignia hoſtium ſibi aptare iubet, ſeq; ad eam urbem ſequi, ex qua auxilium Caſtulonenſibus uenerat. Sic ergo illos ſpecie armorũ deceptos ciuibus ſuis obuiam effuſos repente occupat, multisq; circa portas mactatis, reliquos in deditionem accepit, uenundeditq;. Ex hoc Sertorius magnam in Iberia famã aſſequutus, ut primũ Romã redijt, quæſtor Galliæ quæ circa Padum eſt, deſignatur, & quidem opportuno tẽpore. Inſtante enim Marſico bello, delectum militũ & armorum præparationem ſibi cõmiſſam tanta celeritate diligẽtiaq; peregit, ut uiri impigri, & in

B rebus agendis maxime efficacis, ex ea quæſtura gloriam reportarit. Nec tamen ad honores licet dignitatesq; prouectus militarem audaciam remiſit, ſed in prælijs ſine ulla exceptione corpus ſuum periculis obiectans, & fortitudinis opera manu propria ædens, tandem alterũ amiſit oculum. De quo etiam gloriari ſolebat, quod alij non ſemper uirtutis ſuæ teſtimonia ſecum deferrent, ſed torques & haſtas, & coronas domi relinquerent, ſibi uero bellicæ laudis inſignia continuò adeſſent, eoſdemq; haberet fortunæ & uirtutis ſuæ inſpectores. Tribuit ei & populus Ro. pro his rebus magnifice geſtis honorem. Venientẽ ſiquidem in theatrũ, populari plauſu & multis cõmendationibus eum excepit: quod genus honoris nec ſenioribus quidem & clariori proſapia ortis facile tribuebatur. Cum tamen tribunatũ peteret, non obtinuit, Sylla per factionem ipſum oppugnãte: eaq; uidetur fuiſſe cauſa, cur Sertorius Syllam oderit. Mario deinde pulſo, Syllaq; ad Mithridaticũ bellum profecto, cum Octauius conſul in partibus Syllanis perſeueraret, Cinna uero eius collega res nouare adortus, partes Marij ſibi aſciſceret, Sertorius Cinnæ adhæſit, ea potiſſimũ ratione, quod Octauium hebetiorẽ, & Marij amicis minime fidentem cernebat. Cõmiſſa itaq; in ipſo foro inter conſules pugna, Cinna & Sertorius ſuperantur, pelluntur q; ex urbe, haud paucioribus quàm decẽ millibus in pugna ipſa amiſſis. Poſt hæc militibus qui circa Italiam erant collectis, cum ſufficiens robur contra Octauiũ ſibi cõparaſſent, Marius ex Aphrica nauigauit: quem ut priuatũ ſe conſuli offerentem cum alij recipiẽdum cenſerent, Sertorius diſſuaſit, ſeu ueritus ne Syllæ autoritas præſente uiro maioris autoritatis minueretur, ſiue ne Marius ob ſæuitiã & iram modum in uictoria ſeruare neſcius, cuncta euerteret. Diſſerebat ergo Sertorius, parum iam negocij ad plenam eis uictoriam ſupereſſe, quod ſi Marium reciperent, totam apud illum confecti belli gloriã futuram, grauemq; & infidum fore poteſtatis ſocium. Cuius cum rationibus Cinna ſe aſſentiri diceret, cæterũ neſcire qua fronte Mariũ repudiare poſſet, præſertim in ſocietatẽ belli à ſe uocatum: reſpõdens Sertorius, At ego, inquit, ſuopte conſilio ueniſſe Marium putabam, non à te uocatũ. Itaq; cum de eo recipiendo uel non recipiẽdo conſultares, quæ optima rebar oſtendi. Tu uero ſi eum uocares, ne in cõſultatione quidem an recipiendus foret, ponere debuiſti, ſed ultro recipere, cum fides tua illi tradita cogitandi ac deliberandi rationem excludat. Sic igitur Mario ab eis recepto, diuiſis trifariam copijs bel-

C lum conſecerunt,& cum in uictoria Marius ipſe & Cinna omnia crudelitatis exempla proderent, Sertorius ipſe nec trucidaſſe quenquam ob iram, neq; cōtumeliam alicui intuliſſe dicitur, ſed ea continuò improbaſſe quæ Marius fœde crudeliterq; faciebat,& apud Cinnam interceſſiſſe, ut moderatius uictoriam exerceret. Tandem uero ſeruos quos Marius in bello quidem ſocios, poſt uictoriam uero ſatellites ac miniſtros tyrānidis habuerat ſuæ, cum partim illius iuſſu, partim ex ſeipſis cuncta fœde ac uiolenter agerent, dominos mactarent, dominorum uxoribus per uim cōmiſcerentur, pueros etiam conſtuprarent, indigne ferens Sertorius, nec ulterius id tolerandum ratus contra eos impetum fecit, omnesq; ad unum (ſupra quatuor enim millia ſeruorum erant,& caſtra in campo habebant) trucidauit. Deinde cum C. Marius diem obijſſet,& Cinna paulò poſt interfectus fuiſſet, ac Marius adoleſcens inuito eo contra leges conſulatū occupaſſet, Carbones uero & Narbonij & Scipiones aduerſus Syllam redeuntē male reſiſterent, ac partim ignauia ducum, partim proditorum malignitate res corrumperentur, nec Sertorius ipſe quanquā præſens, propter improbitatem eorum qui plus poterant, emendare res poſſet, ac tandem Scipio ſub ſpe pacis à Sylla deceptus, exercitū amiſiſſet, deſperatione rerum urbanarum adductus, in Iberiam contendit, eo conſilio ut partium ibi ſuarum refugium compararet. Graui autem atq; aduerſa tempeſtate delatus per loca mōtuoſa & aſpera, tranſitum à barbaris pecunia redemit. Quod cum ſocij indigne perferrent, ac turpe eſſe dicerēt, ſi populi Rom. proconſul barbaris tributū perſolueret, Tempus ſe redimere, inquit, quo nihil carius eſſe conſueuerit magnarū auidis rerum uiris. Sic igitur barbaris pecunia placatis, in Iberiam tranſiuit. Suſcipiens autem prouinciam multitudine quidem populorum florentem, ſed auaritia & ſuperbia magiſtratuū male diſpoſitam, familiaritate & conuerſatione potentes, tributorū releuatione populos in ſuam beneuolentiam conuertit. Inter cætera gratiſſimum prouinciæ fuit, quod à receptione militum homines liberauit: in ſuburbanis enim milites hybernare iuſſit, tabernaculis ſibi pro tempore inſtructis, ipſeq; ante omnes ita fecit. Non tamē ad gratiam prouincialium omnia gerebat, ſed armatis quotquot in Iberia habitabant Romanis, tormētaq; omnis generis machinatus, ciuitates ſub imperio continebat. Humanus quidem in pace, ſed in bellico apparatu terribilis. Vt uero L. Syllam audiuit Romam ingreſſum, Marijq; & Carbonis partes deletas eſſe, ratus confeſtim ducem aliquem cum exercitu contra ſe uenturū, Pyrenæi iuga per Iulium Salinatorem cum ſex millibus militū occupauit. Nec multo pòſt C. Annius à Sylla miſſus aderat, qui cum inexpugnabilem Salinatorem cerneret, ſub ipſis montibus cum exercitu ſubſedit. Salinatore autem per dolum à quodam Calpurnio cognomine Lanario interfecto, cum Sertoriani milites Pyrenæi deſeruiſſent arcem, tranſgreſſus Annius magna manu contra Sertoriū contendebat. At Sertorius cum non tantas haberet copias ut Annio reſiſtere poſſet, cum tribus millibus hominum Carthaginē nouam aufugit, indeq; nauibus mare ingreſſus, Libyæ apud Mauruſiam applicuit. Hic ſine ſtationibus aquatum egreſſi milites, à barbaris impetu facto, multi necantur. Inde rurſus in Iberiam rediens, cum repelleretur à littore, Cilicibus piratis ſibi coniunctis, in Pityuſam inſulam ſuperato Annij præſidio quod illi præerat, deſcendit. Nec multo pòſt ipſe Annius uenit cum multis nauibus,& quinq; millibus militum, contra quem Sertorius nauali prælio, quamuis eas naues haberet quæ non ad pugnā, ſed ad uelocitatem fabricatæ erant, pugnare aggreſſus, ſurgente zephyro,& pelago agitato, plerìſque Sertorij nauibus ob leuitatē per tranſuerſum in ſcopulos delatis, ipſe cum paucis terra ab hoſtibus, mari autem à uentis cum excluderetur, decem continuos dies infeſtis undis agitatus, uix tandem fluctus ſuperauit. Ceſſante uento, ad inſulas quaſdam aquarū expertes delatus eſt: ex quibus poſtea nauigans, Gades tranſuectus, extremam Iberiæ oram tenuit haud multum ſuper Bætidis fluuij oſtia, qui Atlanticum intrans mare nomen circumiacenti Iberiæ tradit. Hoc in loco nautæ quidam Sertorio obuiam fiunt, tunc fortè redeuntes ex Atlanticis inſulis, quas beatas uocāt. *Inſulæ beatæ.* Duæ quidem hæ ſunt paruo inter ſe diuiſæ mari, decem millibus ſtadiorum à Libya diſtantes. Imbres illic rari, mediocreſq;: uēti autem plurimum ſuaues, ac roriferi: ſolum uero pingue, nec arari modo plantari ue facile, ſed etiam ex ſe abſq; ullo humano ſtudio fructum producit, dulcē quidem,& ocioſam multitudinē nutrire ſufficientem. Aër ſyncerus ac temperatus,& mediocri mutatione per tempora contentus. Nam qui à terra perflant uenti, boreaſq; & aquilo, propter longinquitatem uaſta & inania incidentes ſpatia fatigātur,& deficiunt prius quàm ad eas inſulas peruenerint. Qui uero à mari perflant Argeſtæ & zephyri, refrigerantes raros quidem & temperatos imbres ex pelago afferunt. Plurima uero per humiditatem aëris cum ſumma facilitate nutriūt, ut etiam apud barbaros increbruerit fides, ibi Elyſios eſſe campos,& beatorum

D

domicilia

A domicilia ab Homero decātata. Hæc igitur cum audiſſet Sertorius, mirabilis eum cupido cepit inſulas eas adire, incolereq́ue, & illic quiete uiuere ſine magiſtratibus & bellorū curis. Cuius animum cum intuerentur Cilices, homines nequaquā pacis aut quietis, ſed rapinarum auidi, ſtatim in Libyam nauigarūt, Aſcalium Iphthæ filium in Mauruſiorū regnum reducturi. Nec tamen ob hoc Sertorius defecit animo, nec ſibi quieſcendum putauit, ſed hoſtibus Aſcalij ferre auxilium decreuit, ut hi qui ſecum erant iniecta aliqua ſpe nouarum rerum cōtinerentur. Cupientiſſime itaq; Mauruſijs adueniens, Aſcalium debellauit, obſeditq́ue. Ad quem liberandum cum Paccianus à Sylla miſſus ueniſſet, Sertorius ipſum aggreſſus, Paccianum quidem necauit, exercitum autem ui cepit. Tigennam uero oppidum in quod Aſcalius & fratres confugerant, expugnauit. Ibi ſepultū eſſe Antæum incolæ tradūt, eiusq; monumentū cum propter magnitudinem aſſerētibus barbaris fidem non præſtaret, Sertorius perfodit, repertoq; ibi corpore ſexaginta cubitorum, obſtupuit, inſtauratoq; tumulo, famam eius honoremq́ue adauxit. Fama eſt apud Tigennitas, Antæi uxorē Tigennā nomine, poſt mortem uiri ab Hercule cognitā Syphacem genuiſſe, qui poſtea illis in locis regnans urbem de matris nomine cōdidiſſe dicitur. Ex Syphace natum poſtea Diodorū tradunt, cui græcum habenti exercitū ex Olbianis Mycenæisq; ab Hercule his in regionibus relictis, magna pars Libyæ paruit. Hæc dicta ſint gratia Iobæ omnium regum in hiſtoria præſtantiſſimi, cuius origo à Diodoro & Syphace tracta eſſe memoratur. Sertorius cum omnia uictor ſuperaſſet, Mauruſijs qui ſeſe illi crediderāt, abſq; ulla fraude urbes, & imperiū, & pecunias reſtituit, nec quicquam niſi quæ illi ſponte dabant, retinuit. Inde cum iam de receſſu cogitaret, legati Luſitanorū uenerunt, rogātes ut imperium eorum acciperet. Omnino enim uiro aliquo rei militaris perito magnæq; autoritatis, ob eum qui imminebat à Romanis metū, indigentes, in Sertorium propter egregiā eius famam cōuerſi erant. Etenim dicitur Sertorius neq; uoluptate neq; metu ſuperari facilis fuiſſe, fortiſſimus in aduerſis, modeſtus uero in ſequundis, ſubitis improuiſisq; in caſibus ita conſtans & audax, ut omnes ſui temporis duces anteiret. In cunctis uero quæ ſiue ingenio, ſiue aſtu conficiuntur, occupatione locorum, & præuentione hoſtium, celeritate, fallacijs, circumuentionibus & dolis, quoties expediret, profundiſſimus artifex: in remunerando largus, in puniendo mitis & clemens: quanquā id B quod ad extremū in obſides Iberorum peregit, arguere uideatur ipſum non mitem, neq; placidum natura, ſed arte & conſilio temporis cauſa ſimulatū fuiſſe. Mihi uero meram uirtutē & ratione ſtabilitā fortuna nunquā in contrariū mutare poſſe uidetur. Bonas tamē uoluntates & naturas laudabiles nihil prohibet magnis aduerſitatibus contra merita cōtingentibus immutari: quod equidem Sertorio eueniſſe credo, rebusq; aduerſis irritatum, contra iniurias malignantiū acerbius inſæuiſſe. Tūc ergo ex Libya in Luſitaniā profectus, & dux cum imperio factus, prouinciā ſtabiliuit, & Iberiam proximā eius imperio adiunxit, pleriſq; ſponte ſeſe illi dedentibus, maxime propter humanitatē eius, & efficaciā in agendo. Sunt quoq; ab ipſo nōnulla altiori fallacia & arte perfecta, in quibus illud præcipuū, quod de cerua narratur. Id autem habebat hūc in modum. Erat eius regionis uir quidam plebeius Spanus nomine, is cum inter uenandum in ceruā non ita pridem enixam incidiſſet, ipſam quidem haud aſſequebatur. Hinnulum autem, cuius rarum inſuetumq; colorem (erat enim candida tota) mirabatur uehementer, dum acrius perſequendo inſtat, capit. Cum autē forteforțuna Sertorius tum ijs in locis moram traheret, & eiuſmodi munuſcula quæ uel ex uenatione uel agris afferrentur haud grauatim acceptans, benigne admodum hoc pacto ſibi gratificātes remuneraret, Spanus hinnulum illi donat, quem Sertorius acceptū paulatim manſuefacere illico cœpit, tēporisq; progreſſu adeò cicurem & hominibus familiarē reddidit, ut uocantē eum exaudiret, & uadentem ſequeretur, nec ſtrepitū caſtrorum, nec militum clamorē formidaret: paulatim apud barbaros homines & religioni pronos iactare cœpit, donū id eſſe Dianæ ſibi tranſmiſſum, multaq; ex occultis per illam edoceri. Videbat enim eiuſmodi præſtigijs & ſuperſtitionibus barbaros facile capi. Quoties igitur hoſtes ingreſſos fines, aut urbem aliquā cepiſſe occulte præſenſerat, in ſomnis dictum ſibi à cerua ſimulabat, ut copias in armis haberet. Rurſus uero ſi uictoria aliqua ſuorum ducum deferebatur, occultato nūcio ceruā coronabat, ſibiq; ab ea fauſte nunciatū, & ob id dijs ſupplicandum eſſe dicebat, quaſi feliciter aliquid geſtum audituros. Per hanc artem illos ſibi magis ac magis parēre compellebat, ueluti non hominis alienigenæ, ſed dei conſilijs ducerētur. Et ſanè huic famæ res ab eo geſtæ atteſtabantur. Cum duobus enim millibus & ſexcētis, quos Romanos uocabat, ſeptingentis Aphris admiſtis, in Luſitaniā uenerat: ibi ad has copias quatuor millibus Luſitanorum peditū & ſeptingētis equitibus adiunctis, aduerſus quatuor duces Rom. bellum geſſit, ſub

Strab. lib. 7

Sertorij laus à uirtutibus.

Val. Max. lib. primo, cap. 3

C quibus erant peditum millia centum uiginti, equitum ſeptem millia, ſagittariorum & funditorum duo millia, urbes innumerabiles, cum ipſe non niſi uiginti urbes in ſua ditione ab initio haberet. Tamen cum hac tanta copiarum tenuitate, non ſolum gentes magnas, & urbes multas ſubegit, ſed & miſſos contra eum ab Romanis duces, Cottam quidem apud Mellariam nauali prælio ſuperauit: Phidium uero prætorem Iberiæ iuxta Bætidem profligauit, interfecitq; in ea pugna duo millia Romanorũ ciuium. Domitiũ & Luciũ proconſulem Iberiæ contriuit, Toranium à Metello miſſum cum toto exercitu deleuit. Ipſum quoq; Metellum uirũ ſuæ ætatis amplisſimum in tantam cõpulit neceſſitatem, ut Lucius Lollius ex prouincia Narbonenſi ei auxilium ferre cogeretur, & Pompeius Magnus ex urbe cum ſumma feſtinãtia mitteretur ut Sertorio reſiſteret. Neq; enim habebat Metellus quô ſe uerteret contra hominem infeſtæ audaciæ, & non iuſta acie, ſed tumultuarijs certaminibus, & uarijs ſemper artibus inſultãtem expedito ac leui exercitu. Ipſe ſtabili ac pedeſtri aſſuefactus pugnæ, & cum eo exercitu qui manus cõſerere, & robore decertare egregie doctus erat: cæterum montes ſcandere, & ſe ſuccingere, & perſecutiones fugasq; inceſſabiles, & difficultates inediæ inquietudinisq; tolerare, inſtar Sertorianorum militũ, nequaq; potẽs. Accedebat ad hoc, quod Metellus ipſe iam grãdior natu, ex multis ac magnificis geſtis ad quietẽ ac uoluptuoſam uitã declinabat, cõgrediebatur autẽ cũ Sertorio recentis ſpiritus uiro, cui corpus mirabiliter diſpoſitũ erat ad robur, & celeritatem, & laborũ tolerantiam. Vino enim nec dum quietẽ ageret indulgebat: ad difficultates maximas, ad lõgas itinerationes, ad cõtinuas uigilias, ad uenationes per aſpera quæq; atq; inuia aſſuefactus, ex quibuſcunq; locis inuadendi euadendiq; peritiã habebat. Ex quo fiebat, ut Metellus facultate pugnandi non præſtita, omnia quæ uictis euenire ſolent pateretur, hic autem pugnã detrectando ſuperaret: neq; enim aquatũ nec pabulatum exeundi facultatem inimicis præſtabat, mouere caſtra prohibebat, caſtrametatos uexabat, quod ſi quam urbẽ obſidere pergerẽt, ipſe ſuperueniens obſidentes obſidebat, ut uicti tædio qui cum Metello erant, quô ſe uerterent, aut ubi conſiſterent neſcientes, clamarent ut Metellus ipſe ſingulari certamine cum Sertorio (eum nanq; Sertorius prouocauerat) dimicaret, dux cum duce, & Romanus cum Romano. Detrectãtem uero pugnam Metellum, ut ignauum ſpernebant. Sed ipſe Metellus hæc dicentes meritò contemnebat, Ducem enim, ut inquit Theophraſtus, nõ militis, ſed ducis obire mortẽ decet. Cum uero animaduertiſſet Metellus Lagobritas, qui non paruam opem Sertorio afferebant, ſiti faciliter expugnari poſſe (unum enim duntaxat puteum intra urbem habebant) ſuburbanas uero & circũmœnianas obſeſſor aquas poterat auferre, aggrediebatur urbem ea ſpe, ut duorũ ſpatio dierum ablatis aquis ea potiturus eſſet. Itaq; militibus edixerat, ut quinq; dierum cibaria ſecum deferrent. At Sertorius celeriter cognita re auxiliatus, duo millia utriũ impleri aqua iubet, pollicitusq; pro quoque utre certa argẽti põdera. Multis ex Iberis, multis etiam ex Maurusijs negocium ſuſcipientibus, delectis uiris robuſtis ac uelocibus mandat, ut cum aquam inferãt, tum inutilem bello turbam, ut diutius potus ſufficiat reliquis, educãt. Quod cum intellexiſſet Metellus, & iam deerant cibaria, Aquilium cũ ſex millibus militum frumentatũ mittit. Huic uero redeunti Sertorius inſidias tendit, in eumq; redeuntẽ tria millia militũ à tergo ex quadam ualle excitat, ipſe à fronte obuiam factus uertit Aquilium, profligatq;. Ex militibus qui cum Aquilio erant partim capti ſunt, partim necati. Aquilius amiſſo equo armisq; ſolus effugit. Quo facto confeſtim obſidionẽ relinquere Metellus, ac turpiter nimiũ à Sertorianis deriſus, abire coactus eſt. Sertorius cũ ob huiuſmodi opera plurimũ à Barbaris amaretur, tum etiã quod Romanis armaturis ordinibusq; & ſignis feritatem ipſorum auferẽs, pro prædatoria manu ingentẽ exercitum effecerat, inſuper argento & auro liberaliter uſus, galeas militum, clypeosq; ornabat, docebatq; ut chlamydibus pictis floridisq; uterentur, ad hoc donãs & prouocãs, homines ſibi beneuolos faciebat. Maxime autẽ beneuolẽtiam ſibi cõparauit ex his quæ circa puerorum eruditionem machinatus eſt. Nobiliſſimis ſiquidẽ adoleſcentibus in Oſcam urbem conuocatis, præceptores eis tradidit græcarum ſimul & latinarum literarũ. Per quem modũ re quidẽ uera obſides habebat, ſpecie autẽ erudiebat, quaſi cum uiri forent, in partem adminiſtrationis & imperij eos ſuſcepturus. At patres eorum uehemẽter gaudebant, cernentes filios prętextatos honeſtiſſime ad magiſtros euntes, & Sertorium pro eis ſalaria pendentem, ac ſæpe ipſos examinãtem, & præmia doctioribus tribuentem, bullasq; aureas donantem. Quanta uero beneuolẽtia prouinciales erga Sertorium affecti eſſent, uel ex illo intelligi poteſt, quod cum mos eſſet Iberis, ut qui duci ſe deuouerant, unà cum illo morerentur, atq; ob eam cauſam cæteris quidem ducibus pauci admodũ amici adeſſe conſueuiſſent, Sertoriũ multa hominũ millia deuota ſequebantur.

Sertorij mira laborũ tolerãtia.

D

Et dicitur

A Et dicitur iuxta quandam urbem ſuperantibus hoſtibus, ſeſe neglexiſſe Iberos ut Sertoriũ protegerent, nec prius de ſalute propria cogitaſſe, quàm Sertorium humeris aſportatũ in tuto poſuiſſent. Nec ſolum Iberis, uerumetiã Italis charus erat Sertorius. M. Perpennam igitur eiuſdẽ factionis hominẽ cum multis pecunijs & magnis copijs in Iberiã profectũ, & per ſeipſum ſeorſum aduerſus Metellum belligerare cupientẽ grauiter ferebãt milites, plurimusq́ʒ ſermo apud eos de Sertorio erat, ita ut Perpennam nobilitate generis & diuitijs tumentẽ perureret. Cum ergo nunciatum eſſet Pompeium montes Pyrenæos tranſcendere, Perpennæ milites raptis ſignis magno clamore poſtulare cœperunt, ut ad Sertorium ducerentur, & niſi eos duceret Perpenna, ſe relicturos eum teſtabantur, ituroſq́ʒ ad uirum qui & ſeipſum & eos ſeruare poſſet. Qua neceſſitate adductus Perpenna, copias ſuas (tres etenim ſupra quinquaginta cohortes habebat) Sertorio coniunxit. Sertorius autẽ omnibus trans Iberũ amnem ad eum cõcurrẽtibus, multitudine quidem abundabat, nam confluebatur ad eũ undiq́ʒ, ſed erat, ut fit, barbara turba, quæ feritate & ſuperbia cuncta turbaret, nec expectaret iuſſum ducis, ſed ſua temeritate in hoſtes ferretur. Primum igitur Sertorius rationibus ac uerbis inſtruere eos conatus eſt: deinde ut uidit ipſos nihilominus temere properantes, ſtatuit ſic eos obijcere hoſti, ut non omnino frangerentur, ſed plagas acciperent multas, ſperans per hoc ipſis de reliquo manſuetioribus uſurum. Geſta itaq́ʒ re ut ipſe cogitauerat, ſuccurrit in tempore, & fugiẽtes ſuſcepit, reduxitq́ʒ in caſtra, ac poſt paucos dies, ut mentes eorũ erigeret conſolareturq́ʒ, aduocata totius exercitus cõcione, duos equos adduci iuſſit, alterum macie ſenioq́ʒ confectum, alterum fortem & nitidum, caudamq́ʒ habentem magnam. Adſtabat autem iuxta gracilem illũ uir magnus & robuſtus, iuxta nitidum uero & fortem uir paruus & imbecillis. Dato autem ſigno uir ille magnus, ut ei præceptum erat cauda gracilis equi ambabus manibus capta, euellere ſetas omnes uno impetu adnixus eſt: paruus contrà uir nitidi equi caudam paulatim uellebat. Tandem uero ubi ille fruſtra ſimul totam caudam trahens, ſibi quidem moleſtias inanes, circunſtantibus uero riſum præbẽs defeſſus eſt, & ille paruus euellendo paulatim ſingulas ſetas caudam fortis equi ſpatio perbreui nudauit, tunc aſſurgẽs Sertorius, Videtis, inquit, cõmilitones, ingeniũ plus poſſe quàm uires. Multa enim quæ uno impetu ſuperari non poſſunt, paulatim ſuperãtur. Omnia nanq́ʒ uincit

Val. Max. lib. 7. cap. 3

Sertorij machinatio ad domandos barbarorũ animos.

B ſtudioſa ſedulitas, nec eſt ulla tam magna potentia, quam non exuperet tempus, fidele auxiliũ eorum qui aptitudinem eligunt, intempeſtiue autem properãtibus inimiciſſimum. Hæc Sertorius ad conſolationem ſimul diſciplinamq́ʒ Barbarorum de tempore diſſerebat. Non paruæ admirationis inter cætera eius egregia rei militaris opera illud habitum eſt, quod in Characitanos, ut uocant, ædidit. Ea eſt gens ſupra Tagonium amnem, non oppida neq́ʒ uicos habens, ſed montem iuſtæ magnitudinis, antraq́ʒ & concauitates ad boream uerſus. Cæterum omne circa ſolum argillam continet, & terram facile ab æſtu putreſcẽtem puluerulentamq́ʒ, neq́ʒ ſupergredientes ſuſtinere idoneam, & modice contacta uelut cinis diffunditur. In eas ſpeluncas Barbari, quoties belli terror imminet confugere, ſuaq́ʒ aſportantes ſecure degere cõſueuerant, quaſi nulla uis nocere eis poſſet. Euenit igitur Sertoriũ per id tẽpus à Metello pulſum, haud procul ab eo monte caſtra habere: quem cum Barbari ueluti uictum contemnerent, ſiue ob iram, ſiue ne fugere uideretur, prima luce obequitans ſitum naturamq́ʒ loci contẽplabatur: qui cũ nullũ penitus aditũ haberet, uaniq́ʒ omnes eſſent conatus, cernit ex ſolo magnã uim pulueris in eos deferri. Etenim ſpeluncæ, ut diximus, ad boream conuerſæ ſunt, & uentus ab Arcto ueniens, quem Cæciam uocãt, maxime contra eos perflat. Tũc igitur licet æſtas foret, uehemẽs & arctæ glaciei liquefactione nutritus, dulciſſime flabat, ipſos & pecora per diẽ refrigerãs. Hac igitur re animaduerſa, Sertorius iubet milites puluerulentã ac cineroſam terrã cõfodere, & cõtra ipſum montem cumulum agere: quem Barbari putantes ad expugnationem aggerem ſtrui, ab initio deriſerũt. Sertorius cum uſq́ʒ ad noctem milites in opere habuiſſet, eos in caſtra reduxit. Poſtridie prima luce aura lenis perflare cœpit, & ſubtiliſſimũ puluerem deferre, deinde ualido flante uẽto, milites aggerem quatere, ac nõnulli cum equis ingreſſi perequitare, ut puluis altius inſurgeret, cœperũt: quicquid inſurgebat pulueris uentus arripiens in Barbarorũ habitacula deferebat, quæ cum ad eã partem duntaxat qua uentus flabat aperta eſſent, ſubitò fauces repletæ, ſpiritusq́ʒ præcluſi ſunt. Itaq́ʒ uix duos dies tolerantes, tertia ſeſe Sertorio dediderunt, non tãtum inde commoditatis, quantum gloriæ conſequuto, quod ea quæ armis ſuperari non poſſent, ingenio confeciſſet. Quãdiu Sertorius aduerſus Metellũ bellũ geſſit, ob ſenectutem potius, & innatã Metelli tarditatẽ, ſuperior eſſe æſtimabatur: ſed cum iam aduerſus Pompeium montes Pyrenæos tranſgreſſum decertaret, poſitiſq́ʒ iuxtà caſtris, omnẽ rei militaris experientiam infe-

C rendo repellendoq; pericula oſtenderet, ac etiam aduerſus Pompeium ſuperior eſſet, tunc maxime fama Sertorij claruit, ut etiam Romæ opinio eſſet, cūctos eius ætatis duces in bello gerendo Sertorium antecellere. Neq; enim tunc parua erat Pompeij fama, ſed maxime floruerat ob res ſub Sylla geſtas ab eo, ob quas etiam Magnus meruerat appellari, & per quas nondum pubes triumphauerat. Vnde primo eius aduentu in Hiſpaniā, multæ ciuitates quæ antea in partibus Sertorianis erant, in Pompeium cōuerſæ defectionis impetum ceperant, quarū tamen conſilia repreſſit, id quod præter omnium ſpem circa Lauronum oppidum euenit. Sertorio nanq; eos obſidente acceſſit Pompeius cum omnibus copijs, auxilium his qui obſidebantur laturus. Ibi cum Sertorius opportunū aduerſus urbem tumulum occupare uellet, & Pompeius prohibere niteretur, ac præueniens Sertorius in eum locū milites deduxiſſet, Pompeius facultatē ſibi præſtitā rei gerendæ, & hoſtem medium inter urbem ſociorū & ſua caſtra incluſum cōficere poſſe ratus, lætitiā ſuſcepit, oppidaniſq; per nūcium edixit ut bonā ſpem haberēt, intuerēturq; pro mœnibus ſedentes, ipſum Sertoriū non obſidentē, ſed obſeſſum. At Sertorius hæc audiens riſit, & Syllæ diſcipulo (ſic enim Pompeium uocitabat) ſe oſtenſurū inquit, oportere ducē poſt terga magis quàm ante ſe proſpicere. His ſimul dictis, ſex millia militum in primis caſtris unde profectus ad occupationē tumuli præceſſerat, à ſe relictos oſtendit, ut Pompeij, ſi ſe aggrederetur terga inuaderēt. Quos cum Pōpeius uidiſſet, nihil eſt auſus attentare, ne circūueniretur formidans. Sed cum erubeſceret ſocios in periculo conſtitutos deſerere, præſens eorum euerſionē aſpicere coactus eſt. Oppidani enim amiſſa ſpe ſe dediderūt Sertorio, qui eis quidē pepercit, & omnes dimiſit, urbē autem incēdit, non ira, neq; crudelitate (minime enim omniū ducū hic uir indulgebat iræ) ſed dolore & uerecundia eorū qui Pompeiū admirabantur, ut uulgaretur inter barbaros, quod præſens Pompeius quaſi ad incendiū ſociæ urbis calefactus auxiliū ferre amicis nequiuiſſet. Victorias igitur Sertorius multas tulit, in quibus ſemper euenit ut ipſe inuictus eſſet, eoſq; qui iuxta ſe erāt incolumes ſeruaret. Inſtaurationes uero ac remedia in rebus aduerſis magis clarā eius uirtutē faciebāt. Veluti in ea pugna quæ apud Sucronē contra Pompeiū commiſſa eſt, & rurſus in ea quæ apud †Turiam aduerſus Metellum ſimul & Pompeiū. Dicitur autem in illa pugna quæ apud Sucronē fuit, Pompeius manus conferere properaſſe, ne Metellus

†τουτίαν

D particeps uictoriæ foret. Et ipſe quidem Sertorius cupiebat antequā Metellus coniungeretur, contra Pompeiū dimicare. Sed tamē inſtructa acie, inclinata iam ſole præliari cœpit, ratus aduenis & locorū inſcijs hoſtibus, tenebras & ad fugā & ad inſectationē impedimēto futuras. Ac forte euenit, ut contra eam partē qua Sertorius erat, non Pompeius, ſed Afranius pugnaret. Nam Pompeius dextrū cornu, Afranius ſiniſtrū regebat. Cum ergo audiſſet Sertorius ſuos qui contra Pompeiū ſtabant ſuſtinere Pompeij impetū nō poſſe, dextro quod ipſe ducebat cornu alijs cōmiſſo, celeriter accurrit, ac ſuis in ordinem reductis Pompeianos uictoria exultantes inuaſit, fugauitq;, ita ut Pompeius ipſe penè interficeretur, proſtratuſq; ex equo & uulneratus nulla alia cauſa euaſit, quàm quod milites Sertoriani capto Pompeij equo, aureis phaleris magnificentiſſime & precioſiſſime ornato, dum ſimul de præda cōtendunt, Pompeius ipſe interlapſus aufugit. Afranius uero qui ab alio erat cornu, ut Sertorius abiuit, aduerſarios ſuperauit, & uſq; ad caſtra perſequutus caſtra diripiebat: non enim ſciebat Pompeij fugā, nec milites à rapina continere poterat. Inter hæc Sertorius uictor redibat, & contra Afranium impetu facto, milites eius uarie diſperſos occidit, ſuperatq;. Deinde cum ſentiret Metellum cum alio exercitu aduentare, prælium diſſoluit, reuocatiſq; ſuis, At ego, inquit, puerū hūc, niſi ueniſſet anus illa, caſtigatum uerberibus domū remiſiſſem. Per id tēpus cerua illa de qua diximus, nuſquā apparente grauiter angebatur Sertorius. Ea nanq; fictio ad cōtinendos in fide barbaros plurimū ualebat, tunc maxime conſolatione aliqua indigētes. Sed paulò poſt inuēta à quibuſdam per noctem, & colore cognita, ad Sertoriū reducta eſt. Sertorius illis ne cui diceretur magnā pecuniā pollicitus, ceruā in ſecreto loco continuit, & poſt paucos dies profectus ad tribunal, exhilarata facie, quaſi fauſtum aliquid Iberis quod in ſomnis uidiſſet, nūciaturus, cum ſuggeſtū aſcendiſſet, cerua à cuſtodibus ut mandatū erat dimiſſa, curſu ad ſuggeſtum (ibi nanq; Sertoriū aſpexerat) ſe cōtulit, caputq; inter genua eius ſubmiſit, oreq; illius dexteram tetigit, conſueta quoq; prius hoc idem peragere. Cui cum blandiretur Sertorius illachrymaretq;, primū admiratio habuit milites, dein de plauſu & gratulatione, ut diuinū & cœleſtibus amicū hominem, Sertoriani laudauerūt, ipſi autem in lætitia ac bona ſpe erant. In agro Sagūtino in extremas neceſſitates cōpulſis hoſtibus, tandem pugna decernere coactus eſt dum frumentatū proficiſcerētur. Pugnatū eſt egregie ab utraq; parte, quo in prælio Memmius uir omniū qui apud Pompeiū erāt præſtātiſſimus, interfectus

A fectus eſt. Vicit autem Sertorius, & multa hoſtium ſtrage uſq; ad Metellum peruenit. Hic dum Metellus ſupra ætatem uiriliter reſiſtit, pilo percutitur: quod & qui uiderant & qui audierant ex Romanis, grauiter ferentes, ac turpe rati ducem ſuum deſerere, per iram cōuerſi Metellum protexerunt, magnaq; ui adniſi, Sertorianos in fugam uertunt. Facta itaq; conuerſione uictoriæ, Sertorius ut ſuorum fugæ conſuleret, aliumq; ſibi exercitū clàm cōpararet, in urbem montuoſam ſe recepit, portaq; obſtruſa, & mœnibus undiq; munitis, ſe obſidendum præbuit, callido conſilio, ut Romani circa oppidum intenti, & potiri poſſe confiſi, cætera negligerēt, nec inſtaurari copias prohiberent, aut uictos perſequi curarēt. Miſerat enim Sertorius duces ad eas ciuitates quæ ſibi parebant, pro delectu habēdo, dederatq; illis in mandatis, ut cum ſatis copiarū congregaſſent, certiorē ipſum facerent. Quod cum eſſet factū, abſq; ulla difficultate ex obſeſſa urbe aufugiens ſe ſuis cōiunxit, rurſusq; cum magna manu profectus, mari & terra hoſtem uexabat: terra quidem inſidijs, circuitionibus, & omniū locorū tentationibus improuiſis: mari autem prædatoria claſſe ſic littora infeſtans, ut deficiente cōmeatu, duces ſeſe diſiungere, ac alter in Galliam tranſire, alter circa Baccæos hyemare cum ſumma penuria cogerētur. Vnde etiam ad ſenatū ſcripſit Pōpeius, niſi pecuniæ ſibi mitterētur, milites è prouincia deducturū, ſe iam dum Italiam protegat, ſuum patrimoniū cōſumpſiſſe. Fuitq; Romæ opinio, Sertorium prius quàm Pompeium in Italiam rediturū, intantū præſtantiſſimos belli duces Sertorij aſtus perfregerat. Oſtendit autē Metellus quanti Sertoriū faceret. Nam publice præmia ſtatuit, ſi quis eum necaret, centū argenti talenta & uiginti millia agri iugera, ac ſi exul foret, reductionē & ueniam: niſus proditionibus cōſequi quod bello non poterat. Inſuper cum aliquādo aduerſus Sertoriū ſuperior in pugna fuiſſet, ſic gloriatus eſt, ſic ſeipſum extulit, ut imperatorē appellari, & feſtis ac ſacrificijs à ciuitatibus ſe recipi ſuſtinuerit, & ſerta capiti impoſuiſſe, & cōuiuia in ueſte triūphali egiſſe dicatur. Victoriæ inſuper pictæ agibilibus inſtrumētis circūferebantur, coronas & trophæa aurea geſtātes, & chori puerorū ac mulierū eius laudes canentes obuiabant. Pro quibus planè ridiculus erat Metellus, ſi eum quē fugitiuū Syllæ & reliquias Carbonianæ fugæ nūcupabat, ſic gloriabatur ceſſiſſe. Magnanimitatis uero Sertorij illud fuerit, quod pulſos ex urbe ſenatorios qui penes eum degebāt, ſenatū nuncupabat, ducesq; & quæſtores ex eis deligebat, & pa-

Florus in epitom.

B trijs legibus cūcta adminiſtrabat: deinde quod armis, pecunijs, & urbibus Iberorū utens, nullā eis poteſtatē concedebat, ſed prætores & magiſtratus omnes ex Romanis creabat, quaſi nō Iberos cōtra populum Rom. augeret, ſed libertatē populi Rom. aſſerere uellet. Etenim erat Sertorius patriæ amator, affectusq; humane ad reditū. Sed in aduerſis durisq; tēporibus fortē ſe præſtabat, in uictorijs autē ad Metellum Pompeiumq; mittebat, ſe paratū offerens depoſitis armis priuatim in urbē redire uelle, ſi ſibi permittatur. Malle ſe enim Romæ ignobiliſſimū ciuē, quàm exulem, omnium aliarū ciuitatum imperatorē nūcupari. Dicitur enim non minime cupiuiſſe reditū ſuum, ob amorē matris, ſub qua orphanus educatus mirabiliter erga illam affectus erat. Cuius morte pòſt, cum ab amicis in Iberia ad imperiū uocaretur, audita, parū abfuit quin mœrore interiret. Septē nanq; cōtinuis diebus nec teſſerā dedit, nec ab amicorū quopiā conſpectus eſt. Vix tandem annitentibus ijs qui ordinem ducebant, ſuaderi potuit ut exiret, ac ſe militibus oſtenderet, & rebus quæ feliciter procedebāt uti uellet. Ob quæ multis uiſus eſt uir natura mitis, & ad quietē aptus, ac præter uoluntatē coactus ſe bellis ac imperijs immiſcere, & cum ſecurè uiuere ſibi non liceret, ſed ab aduerſarijs cōpelleretur, in arma neceſſariā corporis tutelam diuertiſſe. Declarāt etiam magnanimitatem eius res cum Mithridate geſtæ. Nam cum Mithridates ex Syllano conflictu ueluti ad ſecundam luctationē aſſurgens, Aſiam inuaſiſſet, & magna Sertorij fama iam cuncta penetrante, rumoribusq; de eo ab Heſperia in Pontum per nauigantes delatis omnia cōplerentur, cupido cepit Mithridatem legatos ad Sertoriū mittere, maxime ab adulatoribus incitatum, qui Sertorium Annibali, & Mithridatem Pyrrho comparantes, negabant populum Rom. cōtra tam ſublimia ingenia tantasq; potentias bifariam inuadentes reſiſtere poſſe, periuſſimo rei militaris duce cum maximo rege coniuncto. Miſit igitur Mithridates in Iberiam literas Sertorio, & legatos mādata perferentes, per quos offerebat ſe pecunias & naues Sertorio daturū: petebat uero ut Aſia prouincia de qua Romanis in fœderibus cū Sylla factis cōceſſerat, ſibi redderetur. Aduocato itaq; cōcilio quē ſenatū appellabat Sertorius, cum de hac re ad eos referret, cēſentibus cūctis oblationes regias læto animo recipiēdas eſſe, titulum uero inanem eorū quæ in ſua poteſtate non forent, pro his quorū plurimū indigebant concedendum: non tulit Sertorius, ſed Bithyniam, inquit, & Cappadociam occupanti Mithridati nō inuidere gentes parère aſſuetas, nec quicquā pertinentes ad imperium populi Romani. Quod ſi

C prouinciam populi Rom. iuſte partam ipſe occuparit, & dum eam teneret à Fimbria depulſus ſit, & in fœdere quod cum Sylla icerit illam dimiſerit, hanc, inquit, ſe non laturũ ut iterum uſurpet. Etenim ſuis uictorijs rem Romanam augeri debere, non autem per ipſum diminutionem fieri Romanæ reipub. Generoſo quidem homini cum honeſtate uincere optandum eſſe, cum turpitudine uero nec ſalutem quæri deberi. Hæc Mithridati renũciata plurimum terruerunt: & dicitur dixiſſe ad amicos: Quid cenſeret Sertorius ſi Romæ in palatio ſederet, quando nunc in Atlanticum depulſus mare, terminos regno noſtro imponit, & imminentibus Aſiæ bellum minatur? Inita eſt tamen inter eos confœderatio, ut Mithridates Cappadociã & Bithyniam haberet, utq; Sertorius ducem ſibi & milites tranſmitteret, ipſe autem Sertorio naues quadraginta, & tria millia talenta præberet. Et miſit quidem Sertorius in Aſiam M. Marium prætorẽ, uirum ſenatorij ordinis, & ipſum exulantem, quem urbes quaſdam Aſiæ intrãtem cum faſcibus & ſecuribus ipſe Mithridates ſequebatur, illum tanquam maioris poteſtatis præmittens. Ab eo prætore quædam ciuitates liberatæ ſunt, quibuſdam tributa remiſſa Sertorij gratia. Quæ res Aſiam ſuperbia & auaritia publicanorũ dudum uexatam, ad ſpem nouarum rerum & Sertorij deſiderium erexit. In Iberia uero ampliſſimæ dignitatis homines qui cum Sertorio erant, ut primũ ſpes magna affulſit, metusq; euanuit, inuidia aduerſus illum inceſſit, cupidoq; mala inuaſit animos. Ante omnes M. Perpenna nobilitate familiæ & ingenij uanitate principatũ affectans, ſermones haudquaquã ſanos inter amicos diffudit: Quiſnam, inquit, dæmon improbus de malo in peius nos continuò differt? Totius ſimul orbis dominãti Syllæ parẽre domi manentes indignũ putauimus, huc autem profecti uoluntarie ſeruimus, & Sertorij exilium tanquam ſatellites cuſtodimus, deriſi ab omnibus ob inane ſenatus nomen, in quo mandatis, cõtumelijs, & laboribus Sertorij non minus quàm Iberi aut Luſitani, obnoxij ſumus. His & huiuſmodi uerbis cõcitati quidam Sertorio infenſi erant, non tamen aperte, nam formidabant eius potentiam, ſed clàm res corrumpebant, & ſubditos per acerbitatem punitionũ ac tributorum onera quaſi Sertorio iubente ad defectionẽ concitabant. Ex quibus rebus ciuitates quædam à Sertorio deſciuerunt, & turbis quibuſdam exortis, qui ad eas ſedandas cõprimendasq; mittebantur, fomenta diſcordiarum exaugendo multis bellis & ſeditionibus regiones implicuerunt, effeceD rũtq; ut in dies minus Sertorio pareretur. Et hæc quidem indignatio ex priori humanitate Sertorium contra pueros Iberorũ qui in Oſca erant, irritauit, ut alios necaret, alios uenderet. Perpenna uero cum multos ſibi aſciuiſſet, Manlium quendam ex Sertorianis ducibus ad hoc ſibi adiungit. Hic tum forte adoleſcenti cuius amore detinebatur hæc omnia pandit, & hac ſpe elatus, cæteris amatoribus omiſſis, ſibi uni ſe addicere hortatur, maximã cõfeſtim potentiã habituro. Adoleſcens cuidã Aufidio amatori qui ſibi gratior erat, hæc aperuit. Quæ cum audiſſet Aufidius, obſtupuit, nam & ipſe unus ex coniuratis erat: ignorabat tamen Manlium iſta ſentire. Perpennam uero, Gracinũ, & quoſdam alios de quibus ſibi notum erat, nominãte adoleſcente conturbatus, ſermonẽ abrupit, & inſanum contemnendumq; Manlium dixit, qui ita uanas fictiones inducat. Ipſe autem ad Perpennam profectus, rem prout audiuerat, & quanta celeritate opus foret, expoſuit. Rem igitur aggreſſi cõficiendam, nuncium induxerunt uictoriã quandam unius ex Sertorianis ducibus, & cædem magnam inimicorũ ſignificantem. Ad quem exhilaratus Sertorius cum immolaſſet, Perpennã ipſum & alios qui aderant (hi erant omnes coniurati) ad cœnam inuitat, exoratq;. Mos erat Sertorio in conuiuijs plurimã ſemper honeſtatem decoremq; ſeruare, nec uidere quicquam turpe, nec audire ſuſtinebat, docueratq; omnes ſuos ab omni maledicto ac iurgio abſtinere, ſed placide ac modeſte ioco uti. Tũc igitur in medio conuiuij rixæ initium quærentes, aperte uerba turpia flagitioſaq; iactabant, & ficta ebrietate multa ſceleſte agebant ut Sertoriũ prouocarent. Sertorius uero ſiue quod grauiter ferebat incõcinnitatem eorum, ſiue quod ipſorum mentes ex tarditate loquendi, & inconſueto cõtemptu animaduerteret, mutato diſcumbendi modo, ſe ſupinum diſpoſuit, quaſi uidere nec quicquã uellet, nec audire. Perpẽna autem phialam meri in mediũ proijciente, & ſtrepitu inde facto, quod erat ſignum coniuratis datum, Antonius qui ſuprà diſcumbebat, gladio Sertoriũ percutit: conuerſi uero ad plagam, & inſurgere conantis in pectus ruit, manusq; ambas capit ne reſiſtere ualeret: per hunc modum à multis confoſſus occiditur. Maxima Iberiæ pars Metello & Pompeio poſt mortẽ Sertorij ſeſe tradidit. Eos qui manſerũt Perpenna ſuſcipiens, aduerſus inimicos bellum gerere adortus eſt. In quo ſtatim ſui experientiã dedit, ut uiri nec ad parẽdum, nec ad imperandum apti. Nam fretus Sertorij apparatibus, aduerſus Pompeium congreſſus, breui ſuperatus fuit, & captus. Nec ultimam quidem fortunam ingenue tulit, ſed cum haberet Sertorij literas, Pom

Generoſo homini quid conueniat.

Coniuratio Perpennæ & cæterorum in Sertorium.

Sertorij interitus.

A tas, Pompeio promiſit uirorum conſularium & qui plurimum Romæ poterant epiſtolas pro-
pria manu ſcriptas, per quas cupidi nouandarũ rerum Sertorium in Italiam uocabant, ſe oſten
ſurum. Sed Pompeius non ut iuuenis, ſed ut grauis & prudentis animi uir, eas quidem literas
nec legere ipſe uoluit, nec à quoquam ut legerẽtur permiſit, ſed ipſas omnes in unum collectas
cremauit. Quod eius factum multo ciues periculo, & magnis nouitatibus patriã liberauit. Per-
pennam inſuper ſtatim occidit, ueritus ne uulgatis quorũdam nominibus, turbationes & ſcan
dala orirentur. Reliquorùm uero qui Sertorianæ necis conſcij fuerãt, alij ad Pompeium dedu-
cti mactati ſunt, alij in Libyam profecti, à Mauruſijs interfecti fuerunt: nec quiſquam eorum
euaſit, præter unum Aufidium Manlij riualem. Hic enim ſiue latens, ſiue neglectus in quadam
barbara uilla, inops inuiſusq; conſenuit.

EVMENIS SERTORIIQVE COMPARATIO.

HAEC ſunt quæ de Sertorio ac Eumene digna memoratu ſuſcepimus. In quibus com
parandis illud utriq; cõmune, quod & externi, & alienigenæ, & extorres, uarijs gen
tibus, bellaciſſimis exercitibus, & ampliſſimis copijs, uſque ad exitum præfecti fuere.
At peculiare quidem eſt Sertorio, quod ei uniuerſis à ſocijs, dignitatis gratia, collatus
eſt principatus. Eumeni uero, quod cum permulti de imperio diſceptarent, priores ad ſe partes
ex rebus ipſis aſſumpſit. Præterea qui iuſto ſubeſſe principi uoluerũt, alterum ſequuti ſunt: qui
autem ipſi principes eſſe non poterant, alteri ad utilia parebant. Romanus enim Iberis & Lu-
ſitanis, Chæronenſis uero Macedonibus imperitabat. Ex quibus cum illi iandudum Romanis
ſeruirent, hi cunctos in ſeruitutem homines deducebant. Ad hæc Sertorius conſilij & rei mili-
taris admiratione, cæterum Eumenes ob ſcribæ officium in contemptu habitus, ad imperatoris
peruenit dignitatem. Eumenes non modo paruis quæ ſibi adeſſent ad poteſtatẽ occaſionibus
uſus eſt, ſed etiam maiora quædam habuit impedimenta. Nam & qui aperti ſibi eſſent aduerſa-
rij, & qui occultas ei tenderent inſidias, complures habuit. Non ſic alter, cui cum nemo palàm,
pauci poſtremo ſocij clàm inſurrexere. Quamobrem huic quidem hoſtes periculorum exitum
attulerunt: illi autem inuidi ex uictoria periculum importarunt. Quæ ad militandi negocium
B attinent, inter ſe paria ſunt, alio tamen modo. Contentionis enim ac bellandi ſtudioſus fuit Eu
menes, comitatis & quietis Sertorius amator. Quoniã alteri cum tutam & honorificam uitam
(modo ſeſe eminus conſtituiſſet) agere liceret, aduerſus primarios & optimates, alteri cõtra eos
qui ſibi pacis interceptores erant, bellum fuit. Eumenem ſiquidem Antigonus cum de rerũ fa-
ſtigio inter eos cõtentio eſſet, ſecũdo contentũ ordine, libens utiq; ad uſus regni aſciuiſſet: Pom
peius Sertoriũ ne ocioſam quidem uitam agere permittebat. Idcirco illi ut inuio ſpõte regnaret,
obuenit: huic uero ne oppugnaretur ut inuitus imperaret. Qui maiores tutelæ fortunas ante-
ponit, is bellorum auidus habendus eſt: at bellicoſus, qui tutelam bello uendicat. Rurſus extin
gui cõtigit, huic quidem ut nihil antè præſenſiſſet, illi uero ut necẽ continuò expectaret: è qui-
bus alterũ benignitatis eſt (amicis enim fidem habere uidebatur) imbecillitatis alterũ, quoniam
cum ſalutem fuga comparare uellet, comprehenſus eſt. Alteri mors nullo dedecore uitam ma-
culauit, qui ab amicis ea paſſus eſt quæ nullus hoſtis inferre potuit. Alter cum prius quàm in ca
ptiuitatem ueniret, fugam capeſſere nequiuerit, & poſtquam in captiuitatẽ uenerit, uitam reti-
nere cupiuerit, mortẽ nec bene uitauit, nec recte tulit, qui ſupplex atq; orans hoſtem qui cor-
pus duntaxat in manu habere uidebatur, ſui quoq; animi compotem fecit & dominum.

CIMONIS VITA

LEONARDO IVSTINIANO INTERPRETE.

PERIPOLTAS uates ex Theſſalia Opheltam regẽ ſuosq; in Bœotiam
populos deducens, familiam multis deinde tẽporibus nobiliſſimã ex ſe re-
liquit. Plurimi ex ea Chæroneã urbem incoluerũt, ubi primum expulſis ui
barbaris conſedere. Ex hac ſtirpe quamplures & natura pugnaces atq; ui-
riles in Medicis incurſionibus, prælijsq; Galaticis negligentia ſui cecidere.
Superſtitit adoleſcens quidam parentibus orbus, Damon, cognomine Peri
poltas. Is & uenuſtate formæ, & animi elatione æqualium ſuorum nemi-
ni concedebat, durum alioqui & indocile ingenium nactus. Romanus quidam (is fortè per id

C temporis cohortis militum præfectus Chæroneæ hybernabat) in huius iam adoleſcentis libidi nem exardebat. Cum itaq; nequicquam & prece & largitionibus hunc ſibi pellicere atq; conci liare tentaſſet, neglectis tandem iuribus urbis, haud à uiolentia temperaturus eſſe uidebatur. Erat enim noſtra tunc patria nec multitudine ciuium, nec diuitijs abundans. Damon effrena ta uiri procacitate irritatus in hunc iraſci, poſtremas illi extruere inſidias atq; parare, ex æquali bus ſuis haud plures quàm ſex & decem delegit, quod parua complicum manu occultius id fa cinus patrari poſſe ſperabat. Hi cum plurimam bibendo noctem contriuiſſent, ſimulac illuxit, facie prius caligine fauillaq; illita, in forum armati irrumpunt. Ibi Romano inter ſacrificādum, & compluribus qui ſecum aderant trucidatis, confeſtim ex urbe diffugiūt. Tumultu orto, cum frequens Chæronenſium cōcilium uenilſet in curiam, in hos reos animaduerſum eſt, atq; poe na capitis damnati. Hoc decretum Chæronenſium cauſam maxime tuebatur apud Romanos. Vrbis deinde principes (ut conſuerunt) ueſperi concœnantes, Damon cum ſuis in curiam ir ruentes cum necauiſſent, iterum ex urbe profugiunt. Lucius Lucullus per eos forte dies iſtac ſuas copias præterducens cum has Romanorum cædes accepiſſet, ſigna firmauit. Summa de inde diligentia cauſam percontatus, cum comperiſſet non modo inſontem ciuitatem, uerum etiam iniurijs affectam, ſuſceptis militibus ſuum cum exercitu iter proſequutus eſt. Damon ue ro excurſiones in agros facere, regionem prædari atq; diripere, & iam urbi ipſi periculo maxi mo imminere. Tunc oppidani eum dolo ſubducere aggreſſi, ſimulata uenia reditum in urbem ei decernunt, miſſisq; ad eum legatis patriæ reſtituunt. Ita in urbem regreſſus, gymnaſij præfe ctus extēplo declaratus eſt, inde eum in thermis ſe ungentem interfecere. Eo loco horrēdæ ſpe cies diu uiſæ, ſuſpiria (ut à patribus noſtris accepimus) exaudita. Eapropter thermarū fores ob ſtructæ atq; obturatæ: & nunc quoq; eius loci uicini turbulentiſſimas ibi uoces & ſimulacra cir cunferri arbitrātur. Huius familiæ homines (ſuperſtant enim aliquot circa Stirin Phocidis inter Aeolios uerſati) Caliginatos cognominăt, quod Damon caligine litus in Romanorum cædem ſæuierit. Erāt Orchomenij non modo Chæronenſibus finitimi, ſed odio pariter ac ſimultate in ſenſi. Hi Romanū quendam calumniatorē in Chæronenſes mercede cōcitant, qui eis de truci datis Romanis diem diceret. Hic ad prætorē Macedoniæ querelam deferens (nec enim in Græ

D ciam Romani prætores miſerāt) haud ſecus quàm in uirū unum uniuerſum in urbis nomen in uehebatur. Qui contrà pro Chæronenſibus cauſam dicebāt, Luculli teſtimoniū inducere. Hic ſuper ea re per prætorias literas rogatus, omnem ut erat ei ſeriem planè expoſuit. Hoc præſidio Chæronenſes cum è tanto totius urbis periculo euaſiſſent, ſtatuam lapideā in foro penes Libe rum patrē publice Lucullo decernunt. Nos itaq; tametſi multa interim ætas effluxerit, Lucullo tamen gratias debere exiſtimamus. Atqui ea quæ corpus aut uiri effigiem imitetur, longe cla riorem ſtatuā arbitrati quæ & mores eius declaret atq; ingeniū, aggrediemur in his clariſſimo rum hominū contentionibus huius quoq; uiri res geſtas referre. Neq; tamen ob gratiam quic quam hiſtoriæ ueritati detrahemus. Sola etenim rerū cōmemoratione officio noſtro ſatisfeciſſe uidebimur, quando ne ipſe quidem æquum duxiſſet, pro uero erga nos teſtimonio fictam de ſe mercedem ſuſcipere, mendacem ſcilicet rerum ſuarū expoſitionem. Cæterum ut pictores cum pulcherrimas deſcribunt imagines, multaq; formæ gratia perornatas, ſi quippiā ineptulum illis inſit, neq; omnino prætermittere, neq; penitus exculpere dignū cenſent: ſic quoniā humanis in rebus non modo difficile, ſed impoſſibile penè arbitramur, omni ex parte integram puriſſi mamq; hominis uitā poſſe conſtare, igitur ſi quid uel caſu aliquo, uel temporū neceſſitate, non integre factum clariſſimis rebus intercidat, haud multa id diligentia inſigniri oportet: quinimo idipſum magis defectū quendam uirtutis, quàm nequitiæ uitiū iudicare par eſt, humanæ uene ratione naturæ adductos, quæ nihil decorū ad ſummā natum uirtutē perfecte integreq; produ

Cimonis & Luculli elogia. cit. Videbatur itaq; conſiderātibus nobis Cimoni permaxime cōferendus eſſe Lucullus. Dux enim uterq; bellicæ rei peritiſſimus, & in barbaras gentes clariſſimi ambo. Mites in repub. mul tas ab inteſtinis ſeditionibus reſpirationes patriæ præbuere, celeberrima inſuper trophæa illu ſtriſſimasq; de hoſtibus retulere uictorias. Non enim Græcorū Cimone prior, non Romanorū quiſpiā Lucullo, in tam remotas orbis terrarū regiones infeſto exercitu profectus eſt, Hercule ac Libero patre exceptis, ſiue etiā Perſei in Aethiopes, Medos, atq; Armenios, aut Iaſonis ueri ſimile aliquod facinus ſeculis ab illis ad noſtrā uſq; ætatem memoriæ delatū eſt. Hi præterea am bo bellis pariter infectis, militia exceſſere, confractis duntaxat hoſtium uiribus, non tamen de letis penitus. Maxime uero in colendis hominibus, comiterq; apud ſe ſuſcipiēdis, par quædam fuit humanitas atq; munificētia: ſimilis quoq; in uita ſplendor urbanitasq; facile cōſpiciebatur: & alias

A &alias fortaſſe prætermittimus conuenientias, quas ex eorum uita rebusq; à ſe geſtis perfacile intelligere poterimus. Cimoni Miltiades pater fuit, mater uero Hegeſipyle, Thracia genere, Olori regis filia, ut in Archelai Melanthijq; poëmatis ad ipſum Cimonem conſcriptis traditū eſt. Vnde & Thucydidi hiſtorico, genere quidem Cimoni neceſſario, Olorus pater fuit, ad Olorū regem ceu ad progenitorem ſuum referens nomen. Is Thucydides Chryſia circa Thraciam eſt adeptus, ferturq; in Scapte Hyle (hic Thraciæ uicus eſt) diem ultimū obijſſe. Eius ſepulchrum, cum reliquiæ in Atticam traductæ fuerint, in Cimonio conſpicitur, penes Helpinecæ Cimonis ſororis monumentum. Atqui Thucydides tribu quidem Alimuſius, Miltiades uero Laciades fuit. Miltiades itaque cum quinquaginta talentorum damnatus eſſet, in uincula coniectus moritur. Cimon adoleſcens admodū cum Helpineca ſorore innupta à patre ſuperſtes, primo quidem ætatis ſuæ flore maximam ſibi in urbe infamiam comparauit, quod incontinens, uinolentus, & auo ſuo Cimoni natura perſimilis eſſet, quem ob amentiam Coalemū cognominatum fuiſſe ferunt. Steſimbrotus uero Thaſius, qui per illa ferme Cimonis tempora fuit, neque muſicam eum didiciſſe tradit, neque aliam ex liberalibus diſciplinam, quibus Græci nauare operam cōſueuere, cæterum à lepôre dicacitateq; Attica penitus abhorruiſſe. Moribus ſuis affuiſſe ingenuitatem quandam, in primiſq; ueritatis cultum, ut Peloponneſiaco magis quàm Attico fretus uideretur ingenio. Deiectus, incomptus, maximis in rebus optimus, quemadmodum Euripidis Hercules. Hæc de Cimone ex Steſimbroto conſcripta accepimus. Creditum uero eſt adoleſcentem eum haud à ſororis conſuetudine abſtinuiſſe, neq; eam pudicam alioqui fuiſſe Helpinecam, quinimo obſequutam ultro Polygnoto pictori ferunt. Eapropter cum in Pœcile porticu, tūc Pleſianactio appellata, Laodicen inter Troianas pingeret mulieres, Helpinecæ ſibi imaginem præpoſuiſſe. Is uero Polygnotus nullo artem precio exercebat, nulla ue mercede adductus, ſed ob gratiam tantummodo erga urbem porticum illam rerum ſcriptores pinxiſſe tradidere. Et poëta Melanthius id inſinuans ait:

Sumptibus ipſe ſuis ornauit templa deorum,
Cecropiumq; forum, heroum certamina pingens.

Sunt qui Helpinecam non clàm, uerum cum Cimone palàm cōcubuiſſe dicant, quod marito
B ſe digno diu ob inopiam coniugari non poſſet. Demū Calliæ nupſit, cui quod inter Athenienſes diuitijs opulentus, atq; illius amore captus alienū pro damnato patre æs perſoluere ſpopondiſſet, haud inuitam Helpinecam Cimon uxorem dedit. In mulieres uero intēperantis ingenij fuit. *Cimon in mulieres intēperans.* Etenim Melanthius poëta elegijs in Cimonem ludens, Aſteriam cōmemorat genere Salaminiam, Mneſtram quoq; mulieres ſummo ſtudio coluiſſe. Idem etiā intelligi licet, quod uxoris Iſodicæ Euryptolemi filiæ mortē periniquo moleſtoq; animo tulerit, ſi id conijcere à conſcriptis ad eum pro leuandis lachrymis leniendoq; dolore elegijs par eſt, quarum autorē Panætius philoſophus arbitratur Archelaum phyſicum extitiſſe, à temporibus haud inepte coniectans. Cæteri uero Cimonis mores & generoſi & gratia quadam admodum affluentes. Neque enim Miltiadi audacia concedentem, neq; prudentia Themiſtocli, ambos tamen iuſtitia & æquitate ſuperaſſe conſtat: uirtute quoq; militari haud inferior, quanquam iuuenis adhuc armorū experientia imperitus, rebus urbanis maxime præcellebat. Etenim Medis ingruentibus cum Themiſtocles Athenienſi populo ſuaderet deſerta pro Salamine urbe ac agris in naues arma tranſferre, totamq; belli molem mari gerēdam eſſe, aduertens Cimon pleroſq; eius rei ſtupore exanimatos, ſumpto equeſtri freno per Ceramicū forum exultans cum ſocijs in arcem conſcendit, illud deæ Palladi oblaturus, quod nauali deinceps, nō equeſtri certamine opus eſſet. Donato itaque freno, cum ex his clypeis qui circa tēplum appenſi erant, unum accepiſſet, habita prius deæ ſupplicatione ad mare deinde cōtendit. Viſum eſt id facinus haud paucis audaciæ dediſſe principium. Fuit quippe ſpecie & forma non negligendus Cimon, ut Ion poëta tradit, corporis ſtatura mediocri, habebatq; multa & criſpa coma ſuffultū caput. In eo uero certamine cum acriter ſtrenueq; dimicaſſet, maximā ſibi in urbe gloriā cum ciuiū beneuolentia cōparauit. Iam multi eius uirtute ad eum cōuenire, animum ingenti laude attollere, iubereq; digna Marathone iam eum excogitare. Atqui cum ſe ad capeſſendas dignitates in repub. cōtuliſſet, à populo qui iam Themiſtoclis faſtidio abūdabat, perhumane admiſſus eſt. Fecerāt eum populo charum cōpoſiti mores, manſuetudo quædā atq; humanitas, familiare ac urbanū uiuēdi genus. Neq; parū illius dignitati conduxit, quod Ariſtidi Lyſimachi filio mores ac eius ingeniū conſpicanti aptiſſimus is uiſus eſt in faſtum audaciamq; Themiſtoclis obijciendus. Medis uero è Græcia fugientibus, cum nondum ad Athenienſes Græciæ principatus traductus eſſet, ſed adhuc penes Lacedæ-

ſo.

C monio ac Pauſaniam ſumma rerum conſtaret, naualibus copijs dux eſt declaratus. Primum quidem in ea militia ciues ſuos ſummo ſtudio exercebat, ut præter cæteros longe primarij ornatiſſimiq; in armis conſpicerentur, atq; promptiſſimi. Pauſanias interea literis clàm ad Perſicum regē datis, de proditione cœpit cum barbaris agere. Is in ſocios temerarius & crudelis, multa per licentiam impie ſuperbeq; nefanda patrarat. Cimon occaſionem nactus, ſocios iniurijs indigne affectos ad ſe benigne pellicere, humane colligere atque ſolari, ut ſenſim non ui, aut armis, cæterum arte atq; ingenio fretus patriæ uendicauerit Græciæ principatum. Hoc humanitatis ſtudio plurimi ſociorum à Pauſaniæ inſolentia abhorrentes, Cimoni Ariſtidiq; eos perhumane fouentibus adhærebant. Ephoris deinde ſcribunt, conſulunt, monent, ut Pauſaniam domum reuocent, quod iam Sparta per ignominiā neglecta, turbulentusq; rerum ſtatus in Græcia uideretur. Ferunt uirginem quandam Byzantiam Cleonicen nomine clariſſimo genere ortam, à Pauſania in libidinem accerſitā, parentes uero ui pauoreq; conſternatos, pudicam ei uirginem proſtituiſſe. Hanc Pauſaniæ domum obſcura nocte ingreſſam, ſumpto ab his qui thalami foribus præerant, lumine, ſilentio ad cubile accedentem incaute ceſpitaſſe, euerſamq; cum ſtrepitu lucernam ſopitum iam Pauſaniam excitaſſe. Is hoſtilibus ſe inſidijs circumuentum arbitratus, ſtricto gladio inſcius in uirginem ruens eam confodit. Cleonices deinde manes omnē Pauſaniæ quietem adimere atque turbare, eiusq; umbra frequenter ſibi per ſomnium uiſa iratè dictitare heroicum illud:

I, iuris te pœna uocat mortalibus horror.

His itaq; geſtis quum indignitate ſceleris, tum uirginis pietate concitati in Pauſaniam ſocij, illum ſolicitante Cimone Byzantij obſident, eumq; mox urbe eijciunt. Is tunc inde diffugiens uirgineis manibus admodum uexatus, in Heracleam ad necromanticum ſe oraculum cōtulit, ubi reuocata Cleonices anima, ſupplex infeſtæ uirginis iram lenire nitebatur: quæ in cōſpectu adueniens confeſtim, inquit, his malis liberatum fore, cum in Spartana urbe conſtiterit. Ea ſermonis ambiguitate uiſa eſt hominis mortem prædixiſſe. Multi profectò hanc rerum ſcriptores hiſtoriam tradidere. Socijs itaq; ad Cimonem iam coactis, nobiles quidam Perſarū uiri regisq; neceſſarij, qui ea fortè tēpeſtate Eionem urbem Strymoni fluuio adiacentem detinebant, uici-
D nis Græcorum colonijs uim intulerant. Quod ubi Cimoni nūciatum eſt, confeſtim cum copijs in Thraciam enauigauit. Ibi primum cum Perſis conſerto prælio, fuſum fugatumq; hoſtem in urbe concluſit. Thracum deinde agris unde per Strymonem urbi cōmeatus aduehebantur deſolatis, cæteraq; regione undique obſeruata, tantam obſeſſis rerum inopiam, tantam iniecit famem, ut Butes eius præſidij pro rege præfectus deſperatione rerum in urbem ignem immiſerit, multaq; opum ui in eo cōgeſta, ipſe cum amicis ſemetipſum eodem præcipitarit. Potitus urbe Cimon cum iam plurima à barbaris igni abſumpta eſſent, nullam propemodum ex ea prædam abegit. Regio illa ferax ſuapte natura pulcherrima erat. Ab Athenienſibus eò colonia deducta. Tres inde lapideos Mercurios Athenienſis populus Cimoni decreuit, quorum primo ſic erat inſcriptum:

Magnanimi uirtute uiri, qui Strymonis olim
Ante fluenta genus Medorum intra Eionis arcem
Confecere fame, gelidi quoq; numine Martis
Cædibus hoſtili fœdarunt ſanguine terram. Secundo:
Hæc ducibus magnis patriamq; tuentibus armis
Cecropiam, decreta manet clariſſima merces.
Ventura his laudem ſtudijs accenſa iuuentus
Promptius ardebunt patrios defendere muros. Tertio:
Atridis clara hinc Meneſtheus agmina ducens,
Venit ad excelſæ ſacra olim mœnia Troiæ,
Carmine & hunc magni celebratum conſtat Homeri,
Inſtruxiſſe acies, Danaumq; ornaſſe phalangas.
Quis modo pro tantis haud æquum cenſet Athenis
Viribus, ingenio, ſtudijsq; excellere belli?

In his tametſi haud uſquam Cimonis nomen declaratum ſit, maximum tamen honoris ſplendorem præ ſe ferre uidebantur. Neq; enim eiuſcemodi Themiſtocles, aut Miltiades quippiam conſequuti ſunt. Quinimo huic uirentem pro parta uictoria coronā poſtulanti, Sochares Deceleus è media concione exurgens obſtitit, ſi non gratam, quæ tamen populo probaretur, ſen-

tentiam

A tentiam dicens: Cum enim ô Miltiades, inquit, ſolus pugnando de Barbaris uictoriam conſequutus fueris, & te unum tunc honorari æquum cenſeto. Quod igitur tanto ob ipſius facinora Cimon honore habitus fuerit, ob id arbitror contigiſſe, quoniam ſub cæteris quidem ducibus iniurias ultro illatas Athenięſes propulſabãt: hoc uero uno & hoſtes uincere, & aduerſas urbes infeſto agmine petere, & hoſtiles agros deuaſtare, & ipſam denique Eionem & Amphipolim ſubigere incolereq́ꝫ potuerunt. Scyrum quoq́ꝫ inſulam tali à Cimone occaſione ſubactam incoluere. Dolopes eam inſulam habitabant, uiri agrorum cultus parum ſtudioſi, ſed ueteres nauigantium prædones. Hi neglecto tandē hoſpitalitatis iure atq́ꝫ officio, neq́ꝫ ab his qui crebro honeſteq́ꝫ in ea inſula uerſabãtur abſtinuere, cæterum Theſſalos quoſdam inſtitores quæſtus gratia eò profectos deprædati in uincula coniecere. Theſſali confractis uinculis cum ad Amphictyonicum iudicium cõfugiſſent, raptæ urbs illa pecuniæ mulctata eſt. Ciues eas non ex ærario publico, ſed ab his qui rapuiſſent, res repeti debere contendebant. Ea ſententia trepidi raptores, clàm Cimonem literis accerſebãt, ut cum claſſe ueniens inſulam à ſe in deditionem acciperet. Traijciens eò Cimon, cum inſula Athenienſiũ imperium ſubijſſet, Dolopes inde expulit, compoſitisq́ꝫ rebus, tutum nauigantibus Aegeum præſtitit. Ferunt Theſeum priſcum Aegei filium ex Athenis profugũ transfretaſſe in Scyrum, ibiq́ꝫ à Lycomede rege ob trepidationem dolo fuiſſe interfectũ. Quod ubi accepiſſet Cimon (habuerunt enim reſponſum quoddã Athenienſes, Theſei iubens reliquias in urbem reduci, proq́ꝫ dignitate illum uelut heroem uenerari) ſummo ſtudio cœpit indagare ſepulchrum. Ignorabatur ubinam Theſeus iaceret, quod Scyrij ſemper id celaſſent, prohibuiſſentq́ꝫ antea id corpus perquiri. Monumento ſumma tandem diligentia uix comperto, oſſibusq́ꝫ in prætoriam triremem magnifice ſplendideq́ꝫ ornatam impoſitis, ea Cimon induxit in patriam poſt annos fermè quadringentos. Hæc res ampliſſimam ei apud populum gratiam conciliauit, atque in eius memoriam inſtitutum eſt celebre illud uulgatumq́ꝫ tragœdorum certamen. Nam cum primam Sophocles iunior adhuc fabulã dediſſet, iamq́ꝫ multa contentio, multusq́ꝫ ſpectantium hominum conuentus adeſſet, Aphepſion præfectus non alios in hoc certamine iudices ſortiri uoluit, cæterum in theatrum unà cum reliquis belli ducibus aduentans Cimon, cum dijs conſueta ſacra libaſſet, ab Aphepſione ibi detentus
B eſt, ſacramento inde adactus cum ſingulis ex omni tribu ſedere atq́ꝫ iudicare iuſſus eſt. Hi uiri decem fuere, quorum dignitate atq́ꝫ præſentia ingentem hæc concertatio ſplendorem eſt conſequuta. Viciſſe Sophoclem tradunt, uictum uero Aeſchylum, & graui mœrore affectum iniqueid tuliſſe, parumq́ꝫ deinde temporis commoratum Athenis, ob iram diuertiſſe in Siciliam, ubi moriens prope Gelam ſepultus eſt. Ion uero adoleſcentulus adhuc Athenas ueniens unà cum Cimone penes Laomedontem concœnaſſe ſe tradit, poſtremisq́ꝫ poculis iam libatis, iuſſum Cimonem non iniucunde cantaſſe. Ea re omnium qui aderant conſenſu ſupra Themiſtoclem laudatus eſt, quod ille neq́ꝫ cantare neq́ꝫ fidibus didiciſſe, uerum ampliſſimam ſe ſcire opulentamq́ꝫ Rempub. facere iactaſſet. Inde uero (ut in conuiuijs par eſt) cum ad res Cimonis defluxiſſet oratio, plurimaq́ꝫ ibi geſta clariſſime commemorata fuiſſent, prudentiſſimũ ipſe de ſe facinus narrare orſus eſt. Multos ex Seſto atq́ꝫ Byzantio captiuos Barbaros Athenienſium ſocij cum cœpiſſent, omnem diuidendã prædam Cimonis arbitrio conceſſere. Hic uero partiens, cum hinc nuda corpora, illinc uniuerſa barbara ſpolia ſtatuiſſet, accuſabant ſocij partes, quod iniquæ eſſent. Facta deinde poteſtate ut utram uellent, ipſi deligerent, Athenienſesq́ꝫ quauis altera ſatis cõtentos fore, Herophyti Samij ſententia, omnem ornatum barbaramq́ꝫ ſupellectilem ſocij elegerunt, captiua Perſarum corpora Athenienſibus relinquentes. Diſcedens tunc Cimon ridendus quippe partitor uiſus eſt, qui aureas armillas, bullas, torques, candyas, purpuram, magna operæ precia retuliſſent: contrà uero Athenienſes nuda Perſarũ corpora, nulli ſatis apta labori ſuſcepiſſent. Continuò uero pleriq́ꝫ captiuorum cum amici, tum familiares atq́ꝫ domeſtici ex Phrygia Lydiaq́ꝫ deſcendentes, adeò eos ingenti precio redimerunt, ut cum ea pecunia ad educandas quatuor menſes nauales copias Cimoni abunde ſuffeciſſet, multum præterea auri ex ea redemptione in publicum ærarium eſſet congeſtũ. Cimon itaq́ꝫ ſpolijs iam hoſtium militiæ partis opulentus ac locuples, ut honeſto belli iure eas ſibi diuitias comparauerat, ita pulchrum in ciues eas liberaliter partiri duxit. Primum amotis undiq́ꝫ agrorum ſuorũ ſeptis, egenis ciuibus hominibusq́ꝫ peregrinis poma frugesq́ꝫ inde aſſumere licebat impune. Parabatur quotidie ingens domi conuiuium, ſi non apparatus ſplendore excellens, abundans tamen, & quod uel multos homines affatim paſcere poſſet. Eò pauperes quicunq́ꝫ uellent libere conuenientes, educationem inde per ocium ſibi uendicabant, ut rebus tantũ urbanis intenderent.

Inſignis liberalitas ac munificentia.

C Cæterum Ariſtoteles nō id omnibus Athenienſibus datum eſſe, ſed ex Laciadis contribulibus ſuis uolenti cuilibet licuiſſe tradit. Comitabantur præterea Cimonem familiares quidam iuuenes eiq; cōſueti: his ſingulis pulchra ueſte amictis imperatum erat, ut ſi quis grandior natu ſordide ob inopiam indutus cum Cimone forte congrederetur, ueſtem cum illo permutarent. Viſum eſt hoc munificentiæ genus plurimum in ſe maieſtatis habere. Iidem etiam copioſe ſecum nummos deferentes, ſiquidem in foro uirum indigna oppreſſum egeſtate conſpicerent, quamproxime accedentes pecuniam ei clàm in manibus deponebāt. Quæ iam Cratinus comicus in Archilochis memoriæ mandaſſe uiſus eſt his uerbis:

Nanq; & ego Metrobius uitam uolui ſcriba
Primo & ſummo Græcorum cum duce Cimone
Tranſigere, placida & frui ſenecta.
Aſt illud eripuere nobis prius fata.

Et Gorgias Leontinus Cimonem inquit ſibi diuitias comparaſſe ut uteretur, uſum uero fuiſſe ut honorem cōſequeretur. Critias uero unus ex triginta tyrannis, elego, diuitias Scopadum, moresq; animumq; Cimonis, atq; trophæa ſibi regis Ageſilai, flagitabat. Etenim Spartanum Lycham celebrem quidem inter Græcos uirum haud aliunde cognoſcimus, quàm quod in gymnicis ludis ac exercitijs externos conuiuijs excipere ſolebat. Iam uetus illud Athenienſium in hoſpites ſtudium atq; humanitas, Cimonis munificentiæ concedebat: illi enim unde ciuitas plurimum ſibi gloriæ deberi arbitrabatur, Græcis hominibus educationis ſemina impartiti ſunt: fontium quoq; ac ignis uſum hos quibus opus erat homines edocuere: hic uero intra priuatos lares perinde ac in publicum quoddam urbis diuerſorium ciues excipiens, frugibus etiam agrorum ſuorum & primis & eximijs quibuſq; pulchritudine uel peregrinis quoq; hominibus per omnem anni horam ultro oblatis indulgebat, ut propemodum uiſus ſit fabuloſa illa Saturni tempora in uitam deintegro excitaſſe. Qui falſo hanc ampliſſimam liberalitatem in populares factiones aſſentationesq; transferunt, contrarijs uiri factis redarguuntur. Hunc enim, optimatum imperio more Laconum obtinente, Themiſtocli plebis uires ultra quàm æquum eſſet attollenti, planè conſtat unà cum Ariſtide acerrime obſtitiſſe, ac in Ephialtem iterum qui populari gratia Areopagi potentiā diſſoluere nitebatur, D grauiſſime fuiſſe inuectum. Expilationibus quoq; publicis & largitionibus penitus abſtinentem omnia caſte integreq; in Repub. obiſſe, tametſi præter Ariſtidem ac Ephialtem uniuerſos primores ea peſte uideret eſſe cōactos. Ferunt præterea Roeſacem quendam barbarum, qui à rege Perſarum deficiens cum plurima ui auri Athenas ſeſe contulerat, à calumniatoribus laceratum in Cimonis confugiſſe tutelam, tuliſſeq; illi domum dona phialas duas, quarum altera aureis Daricis, altera argenteis plena erat. Conuerſum uero ad eum Cimonem ſubriſiſſe, rogaſſeq; barbarum, utrum mercenarium Cimonem, an amicum habere mallet: cum reſpondiſſet ille, amicum, Abi hinc igitur, inquit, tuaq; hæc munera defer. Ego enim amicitia tua fretus, hiſce cum opus fuerit liberaliter utar. Maximam interea Athenienſium duces ſimultatem penes ſocios ſibi conſciuerant. Hi enim longa militia feſſi, cum nil præter quietem & ocium in colendis agris cuperent, maxime quia Barbaros inde ſummotos tumulti nihil inferre cernebant, ſicut integre uectigalia perſoluebant, ſic neq; nauium, neq; indictum militum numerum conferebant. Athenienſium ducibus ea res permoleſta erat, adeò ut ab his qui uel militū, uel numerum nauium non compleuiſſent, in iudicium uocatis ſumerent pœnas. Cæterum ab his tantū eſt uiſus diſſentire Cimon, ut neminem Græcorū in uiolentam militiam traxerit, ſed pecuniam modo nauesq; uacuas ab his qui detrectabāt arma accipiens, emeritos eos exautoratosq; faciebat. Patiebatur enim illos ocio allectos domi torpere, ut qui antè pugnaces uiri fuiſſent, iam ad agrorum cultum quæſtusq; dulcedinem uerſi, imbelles ſolutiq; ob delicias, ab armorum uſu penitus abhorrerent. Athenienſes uero ad militiam uiciſſim conſcribens atq; exercens, haud multum poſt temporis id effecit, ut uel ſocijs ipſis, quorum mercede atq; pecunia militauerant, imperarent. Etenim crebra nauigatione, labore aſſiduo, multo deniq; armorum uſu tantū illis terrorem incuſſerant, ut ſenſim pro ſocijs tributarios eos ſeruosq; haberent. Perſici uero regis ſuperbiam nemo ſuper Cimonem depreſſit atq; contudit. Eiectum enim Græciæ finibus e ueſtigio ſubſequutus, antequam ille aut pauore reciperet animos, aut res barbaras cōponere poſſet, hæc quidem ſubuertit atq; dirupit, illa uero à rege deficiētia in Græcorum ditionem adegit, adeò ut omnem Aſiam ab Ionia uſq; Pamphiliam Perſicis præſidijs atq; armis deſolatam fecerit. Nunciatum eſt deinde magno regis exercitu ingentiq; claſſe obſideri Pamphiliam. Quod ubi accepiſſet Cimon, cupiens maritimæ aditum oræ quæ intra Chelidonios iacet, hoſtibus terrore præclu-

A præcludere, à Cnido & Triopio cum ducentis triremibus enauigauit. Hæ fuerant à Themiſtocle & ad celeritatem, & ad gyrum aptiſſime fabricatæ, quas Cimon latiores faciens, curricula quoque per tabulata diſpoſuit, ut multo milite refertæ acrius in hoſtem ueherent. In Phaſelitas itaque primum profectus eſt. Hi cum Græci eſſent, de defectione cum eis, deinde de admittẽda claſſe actum eſt: utrunque pariter eſt negatum. Cimon uaſtatis agris, ad urbis mœnia ſigna mouet. Chij in ea expeditione cum Cimone commilitabãt, qui officio ueteris erga Phaſelitas amicitiæ freti, cum Cimonem leniendo, tum codicillos ſagittis alligatos ſuper mœnia tranſmittendo, eos tandem conciliauere, ea conditione ut decem talentis perſolutis, in Barbaros ſecum armati commilitarent. Ephorus Tithrauſtem maritimis regijs copijs, terreſtribus Pherendatem duces fuiſſe tradit. Calliſthenes uero Ariomandem Gobryæ filiũ ſummæ rerum præfuiſſe autor eſt, detrectantemque cum Græcis congreſſum, penes Eurymedontẽ ſeceſſiſſe, ubi octoginta propediem Phœnices naues expectabat è Cypro. Quas cupiens eo prælio excludere Cimon, maturius inſtructa claſſe in hoſtem ſubuehitur, ut ui, ſi illi recuſaſſent, ad conferendas manus compelleret. Illi ne ui cogerentur ad decernendum, intra flumen receperũt claſſem. Quod ubi inſequentes uiderunt Athenienſium naues, & ipſi tandem ad pugnam uerſi dimicaturi in hoſtem ueniunt, ſexcentis ut Phanodemo, ut uero placet Ephoro, quinquaginta nauibus ac trecentis. Nil tantis copijs dignũ nauali ab eis certamine geſtum eſt. Nam mox proram in terram dantes proximi quique è nauibus deſilierunt, & in caſtra (nam ea propè locata erant) ſe recepere. Deprehenſos uero Barbaros omnes unà cum nauibus perdiderunt. Hinc ingentem fuiſſe barbaram claſſem cõijcere par eſt, quandoquidem multis in fugam uerſis, multisque alliſis nauibus atque confractis, ducentas tamen captiuas Athenienſes cepere. Pedeſtres uero Barbarorum copiæ inſtructa acie ad littus deſcendũt. Conſtitit paululum Cimon deliberabundus, terreſtri ne prælio ſibi decernendum eſſet, quod iam ſuos pugnando defeſſos, hoſtes uero integros & numero ſuperiores cerneret. Tandem ſuos conſpicatus & robuſtitate uirium & proximæ uictoriæ gloria elatos, atque cominus cum Barbaris manũ conſerere cupientes, peditem nauali adhuc certamine ſudantem in terrã explicat. Clamore deinde ſublato citato agmine in hoſtem ruunt. Conſtiterunt Perſæ impetum ſtrenue excipiẽtes. Atrox inde initur prælium cum ingenti optimatum atque primorũ Athenienſium ſtrage. Anceps diu certamen fuit, & Barbari tandem fuſi, pars cæſi atque trucidati, pars cum tentorijs multarum refertis opum capti ſunt. Cimon itaque ut ualidiſſimus certator, binos uno die ſubiens ſponte conflictus, hoc pedeſtri quidem apud Salamina, illud ad Plateas nauali pugna trophæum duabus uictorijs ſuperauit. Ad octoginta deinde Phœnices naues ſeu ad huiuſce belli reliquias cõuerſus, ad Hydropem, quò eas applicuiſſe audierat, ire pergit. Nondum quicquam de reliquis copijs hoſtibus allatum fuerat, ſed integro animo & elato ad exercitum recenti clade confectum tendebant. Eapropter ſubitò ac inſperato uictorum pauore perculſi uniuerſa claſſe amiſſa, cæſi atque obtruncati ſunt. Ea clades tantam Perſico regi trepidationem incuſſit, ut uulgatiſſimas illas pacis conditiones acciperet: Temperaturum à Græco mari quantum eſt equi curſus: intra Cyaneos atque Chelidonios longa naui ferroque roſtrata non fore nauigaturum. Atqui Calliſthenes non illa pacis fuiſſe fœdera tradit, ſed barbarum reuera id ſponte feciſſe, cladis illius terrore conſternatũ, tantumque deinde à Græcia abſtinuiſſe, ut cum Pericles primo quinquaginta, triginta iterum Ephialtes nauibus in Chelidonios nauigaſſent, nullas obuiam habuerint Barbarorum naues. Cratero uero in decretis, quæ ipſe collegit, eas cõditiones inter pacis fœdera cautas fuiſſe placet. Ferunt etiam propterea pacis aram Athenis dedicatam fuiſſe, & Calliam legatum maximo honore habitum. Venditis deinde hoſtium ſpolijs, cum iam ærarium eo bello ſatis opulentum eſſet, in alios publicos ſumptus pecunia erogata, & murus ad Notum uergens arci exædificatus eſt. Dicunt quoque muros longos, quos Scelea uocant, poſtea quidem abſolutos fuiſſe. Prima uero eorum fundamenta paluſtribus locis, multaque pluuiarum congerie limoſis feciſſe Cimonem, plurimo cæmento grauibusque lapidibus palude compreſſa, omnemque eius ſumptum proprijs opibus exoluiſſe. Primus quoque diuerſorijs, quæ liberalia ac amœna uocant, quæ'ue paulò poſt magnifice celebrata ſunt, urbem perornauit. Platanos plantauit in foro. Academiam uero quæ arida prius fuerat & inculta, irriguum lucum effecit, ſua opera puriſſimis alueis umbroſisque deambulacris elaboratum. Et iam Perſæ quidem ope à Thracibus implorata, Cherroneſum deſerere recuſabãt, neque multi faciebant Cimonem qui ab Athenis cum paucis admodũ triremibus eò nauigarat. Quatuor itaque ipſe nauibus hoſtes adortus, tres atque decem illorum triremes cepit, expulſisque inde Perſis cum Thraces etiã late fudiſſet, uniuerſam tandẽ Cherroneſum patriæ uendicauit. Thaſij

Pugna Cimonis aduerſus Barbaros.

B

Cimonis inſtaurationes Athenis.

C præterea qui ab Athenienſibus deſciuerāt, nauali certamine profligati, tres eorum atq; triginta
naues captæ, & ciuitas per obſidionē in poteſtatē redacta. Chryſæa quoq; ulteriora, omnemq;
cui præerant Thaſij regionem Athenienſibus ipſe ſubegit. Illinc erat facilis in Macedoniā tran
ſitus, & multa uendicādi agri occaſio. Quocirca accuſatus eſt, eum agere id noluiſſe Alexandri
regis mercede ſubductum: eorum tamen qui in ſe conſpirauerāt, calumnias euaſit. Cum uero
cauſam pro ſe apud iudices ageret: Nō ego, inquit, quemadmodū cæteri, ut colantur pariter ac
dona capiant, Iones aut Theſſalos, locupletiſſimas gentes hoſpitio habeo, cæterum Macedones
& colo & diligo, eorum frugalitatē modeſtiamq; imitatus, cum quibus nullas prorſus opes con
ferendas eſſe arbitror. Lætor uero plurimum iudices, quod hoſtili gaza ciuitati noſtræ diuitias
compararim. Steſimbrotus uero Elpinicen ad fores Periclis, (is erat uehementiſſimus Cimonis
accuſator) ſupplicem ueniſſe autor eſt, illumq; ſubridentem, Conſenuiſti dixiſſe, cōſenuiſti ad
huiuſmodi res obeundas ô Elpinice. Mitiſſimū tamen in Cimonem fuiſſe deinceps, nec ultra
quàm ſemel duntaxat, & tunc quidem leuiſſime illam cauſam cōtra Cimonem peroraſſe, tan-
demq; ea occaſione abſolutum fuiſſe Cimonem. Dehinc quoad in urbe aderat, potētiſſimus in
Repub. factus diſſipabat conſilia plebis, quæ in optimates inſurgens, uniuerſam urbis poten-
tiam cunctoſq; magiſtratus in ſe uſurpare tentabat. Rurſum uero ubi cum claſſe ex urbe profe
ctus eſt, plebs deintegro in animos erecta, omnē priſtinum Reipub. ſtatum patriaſq;, quibus
præſide Ephialte regebantur, conſuetudines euertêre, curias ex Areopago omnes fermè præ-
ter paucas ſuſtulerūt. Iamq; iudiciorum autoritate in ſe uſurpata, uidebatur ſtatus urbis in ple-
beios integre defluxiſſe. Poterat tunc plurimum in urbe Pericles, à quo & plebs ſummo ſtudio
fouebatur. Reuectus in urbē Cimon dignitatem tanti conſilij proſtratam indignatus, priſtinū
Areopagi ſtatum integrare adortus eſt, & ad optimates ſummā rei traducere. Tunc rerum no
uarum autores exclamare, populū in eum irritantes laceſſere, crebro ei obijcere flagitium in ſo
rorem, uocitareq; eum Lacedæmonijs fautorē. Inter quæ uulgò iactabātur illa ab Eupolide tra
dita de Cimone: Malus quidem nō fuit, uinolentus uero, ac negligens, & quandoq; iacebat in
Lacedæmone, hanc tamen Elpinicen relinquens ſolā. Si uero ſegnis, ſi immodeſtus tantas do-
muit urbes, toties de hoſtibus uictorias retulit, quis modo inficiabitur, ſi is & ſobrij & uigilantis
D fuiſſet ingenij, nemini ſuperiorū Græcorum, aut qui deinde fuere, rerum geſtarum gloria con
ceſſurum fuiſſe? Lacedæmonem profecto ab initio coluit atq; amauit, & geminos filios uno ſi-
bi partu ex Clitoria æditos, alterum Lacedæmoniū, Helium alterū nominaſſe, Steſimbroto pla
περιηγητὴς cet: proinde Periclem maternum ei genus improbaſſe frequenter. Diodorus uero † Coſmogra
phus, præter eos, tertium quoq; Cimoni ex Iſodice Euriptolemi Megaclei filia gnatum fuiſſe
tradit Theſſalum nomine. Nō autem minimas eorum quos cōſequutus fuerat, magiſtratuum
partes Lacedæmonijs ipſe debebat. Iam enim Themiſtocli maxime infenſi curabant, ut omnis
urbis autoritas, omnis potentia in adoleſcentem Cimonem conflueret. Primum quippe Athe-
nienſis populus id probare atq; iucunde conſpicere, quod permulta propter illum emolumen-
ta Athenienſibus Lacedæmonij contuliſſent. Nam cum res Attica plurimum augeretur, &
bellicis rebus pulchre proſpiceret, id quiete Lacedæmonij Cimonis gratia atq; autoritate tule-
re. Eius enim ductu atq; auſpicijs plurimæ Græcarum rerum gubernabantur, quod ſocijs qui-
dem comem atque benignum, & gratiſſimum ſeipſum Lacedæmonijs exhibebat. Poſtea uero
quàm res Atticæ ſuis uiribus nitebātur, uigilans Cimonis erga Spartanos ſtudiū Athenienſes
faſtidire. Etenim cunctis in rebus Lacedæmonem extollens, ſi quando ſuos aut improbare aut
irritare uolebat, dictare ſolitū ſcribit Steſimbrotus, Nō utiq; Lacedæmonij tales: & inde quod-
dam penes ciues ſuos odiū atq; ſimultatem ſibi cōflauerat. Maximā uero omniū, quas unquam
ſubierit, calumniam hinc ortam fuiſſe conſtat. Regnabat quartū in Spartanis annum Archida
Terremotus atque hiatus apud Lacedæmonios facti. mus Zeuxidami filius. Terræmotu facto omniū ante eam ætatē memorabiliū maximo, ingen-
tibus Lacedæmonia tellus hiatibus ſoluta eſt. Concuſſis Taygetis mōtibus, quidā eorū uertices
patefacti, uniuerſa ciuitas diruta atq; cōfuſa, domos ſingulas præter quinq; cum ingenti fragore
& ruina proſtrauit. Exercebantur tunc fortè in medio porticus puberes ſimul atq; adoleſcētes.
Ante eam terræ cōcuſſionem leporem quendam in cōſpectu eius adueniſſe ferunt. Hunc ado-
leſcētes (ut erant) unctos ioco extra gymnaſium inſectatos fuiſſe, puberes uero qui intus ſe con
tinuerāt, ruina gymnaſij obrutos omnes ad unum pariter periſſe, eapropter eorum ſepulchrū
& nunc quoq; Siſmatiū appellatū eſt. Aduertens itaq; Archidamus in tanta totius urbis confu
ſione atq; ruina imminentē perniciem, & ciues paſſim ſolutos priuatarū duntaxat rerum ſaluti
intentos eſſe, aduentū hoſtium tuba undiq; ſignificari facit, ciues armatos quamprimū ad ſe cō-
uenire

A uenire iubet. Tota in huius unius conſilio uiſa eſt pendere tum Spartanæ urbis ſalus. Vicini nanq; homines concurſione undiq; ex agris facta, direpturi ruinæ reliquias ueniebant, qui armatos iam ciues inſtructosq; conſpicati, terga dantes in proximas quiq; ſe urbes recipiũt, inde finitimos populos obeundo ad prædam dirutæ urbis ſolicitare. Multis & Meſſenijs maxime ea res cum placuiſſet, omnes in Spartanos arma ſuſcipiũt. Lacedæmonij Periclidam Athenas mittunt, opem atq; auxilium à ſocijs imploraturũ, quem ſcribit Ariſtophanes comicus pallidũ aris inſidentẽ punicea in ueſte exercitũ poſtulare. Ephialtes itaq; id prorsus prohibere, obteſtariq;, ne ullam aduerſariæ urbi opem ferrent, at ſinerent Spartanorũ faſtum atq; ſuperbiã conculcari atq; iacere. Cimonem uero Lacedæmoniorũ ſalutem patriæ cõmodis & incremẽto prætuliſſe, ſuaſiſſe populo de auxilio ſociorũ, atq; profectũ deinde cum haud parua militum manu in Lacedæmoniorum ſubſidiũ Critias autor eſt. Ion uero eius orationis meminit, qua maxime ciuium animos in ſuam ſententiã cõciliauit, hortatus ne Græciã claudam paterent, ne'ue ſocietate iam copulatam illis urbẽ per contemptũ negligerent. Profectus itaq; Lacedæmonẽ Cimon, cum copias præterduceret per Corinthũ, inuectus eſt in eum Lachartus, quod inexploratis eius loci ciuibus illac exercitũ traduceret, neq; enim decere illum alienũ pulſantẽ oſtiũ ingredi priuſquam dominus iuberet. Et Cimon, Cæterum nõ uos, inquit, ô Lacharte, Cleonenſiũ ac Megarenſiũ pulſantes oſtia, ſed armis ac ui confringentes, in eorum domos irruiſtis, arbitrati his qui uiribus præualent omnia aperta eſſe debere. Hæc fertur Cimonis in Corinthum haud magis mordax quàm opportuna reſponſio, ſtatimq; cum copijs exceſſit. Acciti iterum à Lacedæmonijs Athenienſes cõtra Meſſenios & Helotas Ithomam habitãtes opem tulerũt. Maximis inerat illis in armis ſplẽdor atq; prõptitudo. Quos ſuſpicati Lacedæmonij tanq; nouarũ rerum cupidos, ſolos ex omnibus ſocijs ea militia abdicare. Illi, ut par erat, indignati abſcedẽtes, iam palàm in omnes Spartanarũ partiũ fautores difficiles eſſe, & leui in Cimonẽ occaſione capta, exilio damnatum relegarũt in decẽ annos. Erat enim decennale tempus præfinitũ tum omnibus qui temporario tantũ exilio damnabantur. Lacedæmonij interea expeditionẽ ingreſſi, liberaturi poſtremo Delphos à Phocenſibus, in Tanagra caſtra locant, quibus cominus dimicaturi Athenienſes occurrunt. Cimon armatus ad Atticum exercitũ ueniens tribui ſuæ Oeneidi ſe adiũxit, ardẽtiſſimus

B unà cum ciuibus ſuis patrias iniurias uendicare. Cæterũ conciliũ in quo quingenti erant cõſcripti uiri, cum id pauide accepiſſet (aduerſa enim factio eum iſtuc ueniſſe clamitabat, Attica turbaturum agmina, atq; patriã Lacedæmonijs ſubacturũ) extemplo in nullos ordines Cimonem admitti iubet. Diſcedẽs ille è caſtris, Euippũ Anaphlyſtium, cæterosq; quos Lacedæmoniorũ fauor ſuſpectos fecerat, hortatur ut in hoſtem forti animo pugnent, uelintq; opera atq; uirtute apud ciues ſuos ab hac ſe nota purgare. Hi cum omnem Cimonis armaturã penes ſe detinuiſſent, in turmas diſtributi, tam acriter, tam cõſtanter aduerſus hoſtẽ dimicando cõſtitere, ut cum centum eſſent, nemo tamen ex pugna uiuus emerſerit. Magna hæc uirtus, ingens iſtorũ ſalutis deſideriũ Athenienſiũ excitauit, pœnituitq; quod falſas atq; iniuſtas tantis uiris cauſas iniecisſent. Subinde & ipſi Cimoni cõciliati ſunt, cum ſociorũ ſuorũ cæde, tum gerendarũ rerum opportunitate adducti. Ingenti nanq; ſtrage in Tanagra profligati, cum primo uere infeſtũ Peloponnenſium exercitũ trepidi expectarẽt, Cimonẽ ab exilio reuocant, qui Pericle ſibi decretum conſcribẽte, in patriã eſt reuerſus. Tales tunc ciuiles erant diſceptationes, mutuæq; ciuium iræ adeò menſuratæ, ut pro publicis utilitatibus facile pacari poſſent, & ipſa ambitio cunctos animi impetus excedens, ipſi tamen patriæ pietati penitus concedebat. Cimonis itaq; opera id bellum diſſolutũ eſt, & urbes inuicẽ conciliatæ. Pace perfecta, animaduertens Cimon iuuentutẽ Atticam domi nõ poſſe quieſcere, cæterum & militia nutriri, & augeri gliſcentẽ, timens ne bellandi cupiditate in proximos Græcos arma mouerent, ne'ue ad inſulas aut Peloponneſum ingenti claſſe conuerſi cauſas inteſtini belli, aut ſocialiũ criminationũ origines in urbes excitarẽt, ducentas armauit naues, omnem bellorũ cupidinem in Cyprios aut Aegyptios profuſurus, ſimul ut inquietos Athenienſes pugnãdo cõtra Barbaros exerceret, & diuitijs ab hiſce qui natura ſibi inimici erant cõparatis, honeſte Græciã locupletaret. Omnibus itaq; iam paratis, cum in littore nauales conſtituiſſent copiæ, horrenda Cimoni ſpecies in ſomnis uiſa apparebat, canem quandã in eum laceſſitam latrare, inter latrandũ uero humana uoce admixtũ hunc uerſum edidiſſe,

I mihi teq; meis catulis facturus amicũ. Cimoni quidnã hoc phaſma portenderet ambigenti, Aſtyphilus Poſſidoniates uir uaticinij peritus, eiq; familiaris, mortẽ ait hanc ſibi ſpeciem præſagire, hoc modo cõiectans: Canis huic in quem latrat hoſtis eſt. hoſtẽ uero nõ alia quiſpiam re magis quàm morte lætũ facit. Illa demũ mixta uox, Medum hoſtẽ deſignat, quod Medorum

C dux Græcis pariter ac Barbaris uiribus immiſtus eſt. Sub hanc ſpeciem ecce & aliud ei dum Libero patri ſacrificaret, prodigiũ uiſum. Cum enim uates de more uictimã cecidiſſet, id ſanguinis quod iam humi congelatũ erat, formicarũ caterua paulatim corripientes ad Cimonẽ deportabant, & circa pedis pollicem extendentes, diu huic rei intentæ ſingulos latuere. Simul itaq; cum Cimon huic miro formicarũ ſtudio mentem adhibuiſſet, aderat & ſacerdos iecur uictimæ ſine capite ei oſtentans. Hæc cum ſic obtigiſſent, enauigauit tamen Cimon, qui tanti apparatus militiam honeſte detrectare nõ poterat. Sexaginta itaq; nauibus in Aegyptũ tranſmiſſis, ipſe cum reliquis ea maria perluſtrans, regiã claſſem in qua Phœniſſæ & Ciliciæ naues erant, profligauit. Circumiacentes deinde urbes ſubegit, & in Aegyptios omnẽ belli cõuerterat molem. Nihil humile amplius ei in animo reſidebat, cæterum in ingentes atq; ampliſſimas ſpes mentẽ attollens, uniuerſum Perſici regis imperiũ delere parabat. Sumulabat quammaxime ingentis ſpiritus uirum Themiſtocles, quem tantã apud Barbaros gloriã atq; autoritatẽ conſequutum audierat, ut rex Perſarũ in Græcos arma moturus, uniuerſis ſuis copijs eum ducẽ declaraſſet. Themiſtocli uero ad mortẽ ſibi ſponte conſciſcendã haud parũ id acceſſiſſe ferunt, quod inſuperabili Cimonis uirtute atq; fortuna, in Græcarũ rerũ deſperationẽ deuenerat. Cimon itaq; ingentes certaminum moles ſtruens, circa Cyprum nauales cõtinens copias, ad Iouem Hammoniũ quoſdam ex ſuis mittit, ſecretũ quoddam à deo ſciſcitaturos. Ignorãt enim prorſus quidnã id eſſet quod ſcire cuperet, nec uero deus ulla ei reſponſa tulit. Vt primũ enim eò uenere, iuſſit eos iſthinc abſcedere, Cimonẽ enim ipſum iam penes ſe exiſtere aſſeuerabat. Hæc illi audientes confeſtim ad mare deſcendũt, & cũ deinde in Græcorũ caſtra ueniſſent, quæ circa Aegyptũ locata erant, cognita Cimonis morte, req; ipſa cum Hammonis collata reſpõſo, intellexerũt planè eum de uiri morte uaticinatũ fuiſſe, tanq̃ iam penes deos immortales ipſe cõmoraretur. Obijt itaq; diẽ dum Cicium obſideret, aduerſa (ut plurimis placet) corporis ualetudine captus. Quidam uulnere, quod aduerſus Barbaros pugnans acceperat, eum confectũ fuiſſe tradũt. Moriens uero ſuis imperauit, ut celato eius interitu, copias cum claſſe in urbẽ reducerẽt, obtigitq; ut cum neq; hoſtes neq; ſociorũ quiſpiã id ſenſiſſet, liberi ac tuti in patriã remearent, duce (ut Phanodemus inquit) Cimone, qui triceſimũ ante diem è uita migrarat. Nil poſteaq; is mortuus eſt, ab ullo Græcorũ

D imperatore magnifice in Barbaros geſtũ, cæterũ ad factiones & diſcordias cõuerſi, cum nemo manus afferret in mediũ, ab externis bellis penitus diſciſſi ſunt. Ea re maximũ in reſumendis uiribus momentũ Barbaris præſtitere, & Græcis rebus quantã iacturã intulerint, uix dici poteſt. Haud paulò uero poſt hunc Ageſilaus Aſiæ inferẽs arma, breue cum his ducibus qui pro Perſico rege maritimas oras tuebant, bellũ geſſit, & cum nil adhuc clare, nil magnifice geſtũ eſſet, ſeditione tumultuq; aduerſę factionis reuocatus abſceſſit, in medijs ſociorũ ac amicorũ urbibus publicanos Perſarũ qui tributis populũ uexabant derelinquens, in quas dum Cimon uiueret, nec Perſicus modò tabellarius deſcendebat, nec equus intra quadraginta ſtadia ad mare cõſpectus eſt. Reliquiæ uero eius in Atticã traductæ fuerũt, quod monumenta teſtant, quæ & nunc quoq; Cimonia appellata ſunt. Colunt uero & Cicienſes quoddã Cimonis ſepulchrũ, ut Nauſicrates rhetor tradit: quibus in fame terræq; ſterilitate à deo aliquando imperatũ eſt, ne Cimonem negligant, ſed ut deum uenerentur ac colant. Atq; eiuſmodi quidẽ Græcus ille dux fuit.

LVCII LVCVLLI VITA

LEONARDO IVSTINIANO INTERPRETE.

LVCII Luculli auus fuit uir cõſularis, auunculus autẽ Metellus is qui Numidicus eſt cognominatus. Parentũ eius hic quidẽ furti damnatus eſt, Cæcilia uero mater amiſſa pudicitia parum in urbe gloriæ eſt conſequuta. Lucullus ipſe adoleſcens, cum priuatus nullũ adhuc in Repub. magiſtratum geſſiſſet, Seruilio auguri qui patrẽ accuſauerat, diem de publicæ pecuniæ peculatu dixit. Viſa eſt ea res clariſſima Romanis, & omniũ laudata cõſenſu. Id enim accuſandi ſtudium uel ſine priuata occaſione, haud ignobile uidebatur, quinimò plurima delectatione eos mirari laudareq; iuuenes cõſueuere, quos ſceleſtis ac flagitioſis hominibus, ceu feris generoſos catulos acerrime cernerent incumbentes. Ingenti itaq; in eo iudicio orta contentione, cum uulnerati quidã, aliquot præterea fuiſſent occiſi, euaſit tamen accuſationẽ Seruilius. Tantã uero Lucullus Græcis pariter ac Latinis literis operã dedit, ut uel in utriſq; poſſet aptiſſime ornateq; dicere, & Sylla rerum ſuarũ commentaria inſcripſerit

ad

A ad Lucullũ, ad eum quippe qui elegantius eam hiſtoriã diſponere poſſet. Non erat eius ſermo
ut multorũ eſt, in curia modo, roſtris, aut ſubſellijs, ſed in omni publica priuataq; re promptiſſi-
mus atq; diſertus: neq; forũ uelut irretitus Thynnus pelagus, perturbabat: inde uero egreſſus,
aridus, ſine eloquio cõfectus. Cæterum ornatiſſimis illis diſciplinis quas liberales uocant, omne
ſuũ ſtudiũ adhuc adoleſcens accõmodauit. Grandior uero ætate factus cum ob eam potiſſimũ
diſſentionẽ quam aduerſus Pompeiũ habuit, omni prorſus animũ ambitione in tempore abdi-
caſſet, à diuturnis laboribus ad ocium atq; quietẽ, ad nobiliſſima philoſophię ſtudia ſe cõuertit,
& in eius cõtemplatiuo genere, ceu in iucũdiſſimo quodã diuerſorio quieſcebat. Quanta uero
ei fuerit in dicẽdo facultas, hinc arbitror poſſe perfacile iudicari. Ferũt enim Hortenſiũ cauſidi-
cum & Siſennã hiſtoricũ ex ioco quodã in rem ſeriã (ut fit plerunq;) cõuerſos, cum Lucullo ado
leſcente compoſuiſſe, ut poëmate orationeq; Græca pariter ac Latina propoſitus, eo quem ſors
dediſſet ſtylo, eaq; lingua teneret Lucullus Marſicũ conſcribere bellũ. Obugitq; ei ſorte Græca
oratio. Defluxit enim ad nos uſq; Marſici belli hiſtoria Graio ſermone cõtexta. Multa uero Lu
culli in Marcũ fratrẽ inſignis beneuolentiæ argumẽta Romani tradidere. In primiſq; id memo
riæ mandatũ eſt, quod maior natu cum eſſet, ſolus tamen nullũ in Repub. magiſtratũ inire uo-
luit, uerũ legitimã fratris moratus ætatem, ut eius quoq; ratio haberi poſſet, tantã ſibi hac huma
nitate apud populũ gratiã conciliauit, ut uel abſens unà cum fratre ædilis declaratus eſſet. Multa
præterea iuuenis adhuc in Marſico bello audacię, multa grauis cõſilij facinora declarauit. Et Syl
la eius conſtantia humanitateq; ductus, tantũ illi autoritatis atq; uirtutis tribuebat, ut ubi quid
fortiter, clare, ſtrenue agendũ eſſet, Luculli potiſſimũ quoad uixit opera uteretur. Datũ eſt ei in
Peloponneſo ſignãdi nummi negociũ, in Mithridatico bello, qui & Luculleus diu ab illo eſt ap
pellatus, celeremq; ob neceſſitatẽ in bello uſum accepit. Dehinc Sylla Athenienſi agro potitus,
cum maritimũ annonæ aditũ hoſtili claſſe ſibi præcluſum cerneret, Lucullũ in Aegyptũ & Li-
byam, unde quammaximã ſibi claſſem cõpararet, traijcere iuſſit. Is rigẽte tunc maxime hyeme,
tribus cum Græcis myoparonibus & biremibus æqualibus fermè Rhodijs ab Athenis enaui- *Μυοπάρων*
gauit, nõ horridi modo & efferueſcẽtis pelagi, ſed multarũ quoq; hoſtilitũ nauiũ periculũ ſubiẽs, *πλοῖον γένος.*
quæ per licentiã uagabantˇ. In Cretam itaq; Lucullus ueniens, eam ſibi cõciliauit, & Cyrenæos *Suidas.*
B diuturnis tyrãnidibus belliſq; cõfractos cum ad ſe recepiſſet, inconditã atq; turbatã eorũ Rem-
pub. ordinauit. Tunc illũ meminiſſe ferũt eius ſentẽtiæ, quam olim in Cyrenæos diuine dixerat *Platonis diui-*
Plato. Rogãtibus enim illis, ut leges ſibi cõſcriberet, uelletq; eorũ ciuitatẽ in optimæ cuiuſpiam *na ſententia.*
Reip. formã conſtituere: Difficillimũ eſſe, inquit, Cyrenæos ampliſſima fortuna ſolutos legibus
continere. Nil enim imperatu difficilius eſſe eo homine, quẽ proſpera fortuna extulerit. Neq;
iterũ regi quippiã leuius illo, qui aduerſis fuiſſet caſibus depreſſus atq; cõtractus: quæ res perfa-
ciles inſtituenti Lucullo præſtitit Cyrenæos. Inde uero traijciens in Aegyptũ, maxima nauium
ſuarũ parte amiſſa, ipſe cum reliquis in Alexandriã clariſſime deuectus eſt. Etenim aduentãti ei
uniuerſa claſſis magnifice perornata obuiã tanq; regi enauigauit. Aliud ſubinde adoleſcẽtulus *Liberalitas Pto*
Ptolemæus ſingulare Lucullo ac inuſitatũ humaniſſimæ beneuolentiæ ſtudiũ declarauit. Nam *lemæi erga Lu-*
intra regiã eum cũ familiariter, tũ ſplẽdidiſſime eſt hoſpitatus, quo nemo ante Lucullũ ſuperio- *cullum.*
rum ducũ honore à Ptolemæo donatus fuerat. Cibariorũ uero nõ quantũ parari cæteris cõſue
uerat, ſed quadruplũ Lucullo dabatˇ, tametſi nil amplius ipſe, q̃ quod modeſtiſſimo uiro dignũ
eſſet, acciperet. Precioſiſſima quoq; uel octoginta talentorũ munera recuſauit. Ferunt aũt non
Memphim, nõ aliud quippiã in Aegypto mirabile uoluiſſe cõſpicere, ocioſi enim & delicati pe
regrini id eſſe, nõ eius qui ſuũ imperatorẽ ſub diuo, ſub hoſtiũ mœnibus cubantẽ, in tanto rerũ
diſcrimine reliquiſſet. Lucullus itaq; cum tumentẽ Ptolemæũ in Romanorũ ſocietatẽ allicere
nequiuiſſet, naues tamen quæ ſuã nauigationẽ tutarentˇ uſq; in Cyprũ, ab illo quàm liberaliter
datas accepit, recedẽtiq; plurima Ptolemæus clariſſima beneuolẽtiæ inſignia demõſtrauit. Do-
nauit eum poſtremo precioſiſſima pulcherrimaq; ſmaragdo auro alligata, quam Lucullus pe-
nitus recuſaſſet, niſi rex propriã illi lapidi inſculptã oſtẽdiſſet imaginẽ. Verebaˇ enim ne quod
animi magnitudine faceret, ſi ad inimicitiã Ptolemæus tranſtuliſſet, nauales ſibi pararet inſidias.
Profectus igitur ab Alexandria Lucullus, cæteraſq; maritimæ oræ urbes adiens, à ſingulis quæ
modo piraticã non exercebant, naues accepit. Coacta itaq; claſſe cum tutò traieciſſet in Cyprũ,
ibi hoſtes intra littoris ſinus abſconditos inſidias ſibi tendere, eumq; obſeruare accepit. His alla-
tis, Lucullus confeſtim machinis cõparatis, naues in terrã ſubducere iubet. Literæ deinde ad ur
bes uicinas datæ, quibus proximũ uer moraturũ ſeſe dicebat, cõmeatuſq; ad augendã fidem,
& cætera ad hybernandũ neceſſaria poſtulabat. Hoc interim ſpacio, cum ſequundas ſibi auras

C afflare conſpexit, deductis repente nauibus, claſſem in altū recepit. Interdiu demiſſis cōtractisq;
uelis, ignaro hoſte pernauigauit. Nocte uero quamalte ſublatis armamētis, in Rhodū integra
claſſe applicuit. Nauibus ibi à Rhodijs receptus, Cois atq; Cnidijs non modo de defectione ab
rege, ſed ut in Samnios quoq; arma mouerēt, ſuaſit. Omnes deinde ex Chio expulſi, & Colo-
phonios capto Epigono eorū tyranno libertate donauit. Ea fortè tempeſtate Mithridates deſer
to Pergamo, intra Pitanen ſeſe receperat, ubi à Fimbria terra obſeſſus atq; concluſus, ad mare
(quod unica ſaluris ſpes erat) conuerſus, quammultas poterat naues ad contrahendā claſſem
undiq; accerſebat. Deſperabat enim cum Fimbria ſigna cōferre, uiro cum ſumma audacia, tum
recentis fortuna uictoriæ metuēdo. Fimbria cui nullæ aderant maritimæ uires, hæc cōſpiciens,
Lucullū ſibi adiungere pergit. Mittit igitur quamprimū qui eum orent, moneant, ſupplicent,
ut uniuerſa cum claſſe adueniat, uelitq; ſecum infeſtiſſimū regem omnium Romani populi ini
miciſſimum perdere atq; delere. Non patiatur clariſſimū tot laborum, tot certaminū, tot deinde
periculorū præmiū, Mithridatem iam intra retia compulſum, ac propè captum Romanos eua-
dere. Si enim is in Romanā poteſtatem ueniret, neminem omniū tantū gloriæ, tantū ſibi laudis
uendicare, quàm ille, qui uel fugam eius unum modo perditis rebus conſiliū inhibuiſſet, aut ce-
piſſet fugientem. Ab ſe nanq; terris expulſum, undiq; ab illo mari cōcluſum Mithridatem, am
pliſſimam utriq; gloriam allaturū. Huiuſce tantæ rei magnitudinē, Syllæ ad Orchomenū atq;
Chæroneam ſumma Romanorū laude celebrata facinora extincturā. Videbantur hæc omnia
ab ratione nil diſſentire, neq; dubiū erat, ſi obſequutus Fimbriæ Lucullus, nauibus quæ parum
aberant eò traductis portus fauces occluſiſſet, id bellū penitus cōfici potuiſſe, Romanos quoq;
innumeris, quas deinceps ſubiere, calamitatibus fore ſolutos. Non placuit ea res Lucullo, aut
quia legatus iura Syllæ erga ſe omni cōmodo priuato publicoq; prætulerit, ſiue quod Fimbriā
ſuæ gloriæ ſociū recuſarit, ſceleſtū quippe hominē, ac dominandi cupidū, uiri & ſibi amici & im
peratoris recenti cæde fœdatū: ſeu potius quod diuina quadā fortuna Mithridati tunc parcens
in deſtinatū ſibi tempus debellandū ſeruauit. Vnde & liberā hoſti fugā, & Fimbrianū militem
ludibrio Barbaris eſſe effecit. Ipſe uero primū circa Lectum (hic Troadis locus eſt) regias ſibi na
ues obuias profligauit. Neglecto deinde Neoptolemo, qui cū maiori ſe Tenedi claſſe tenebat,
D confligere cum illo inſtituit. Conſcendens itaq; in Rhodiam quinqueremem, cui Damagoras
præerat, uir & longa naualiū certaminū experientia doctiſſimus, & ſumma cum Romanis be-
neuolentia coniunctus, primus omniū in hoſtes deuehit̄: Neoptolemus uero gubernatori ſuo
imperat, ut in occurrentē nauē quammaximo poſſit impetu ruat. Damagoras pondus aduerſæ
nauis ferriq; roſtri aſperitatē reformidās, proris cōcurrere recuſauit, itaq; cōuerſam nauē retro
inhibuit, ut ceu fugiēs impetū quamægre in puppim exciperet. Ictus eo cōſilio leuiſſimus fuit,
& in his fermè nauis partibus quæ mari cōtegebantur. Aderant interea reliquæ naues, & Lu-
cullus unà conuerſus, & uerbis & opera militū animos ad pugnam accendit. Conſerto prælio,
cum multa egregie pugnādo feciſſet, hoſtes tandē in fugā conuertit, & Neoptolemū ipſum eſt
inſectatus. Syllæ deinde per Cherroneſum tranſituro cōgrediens, liberato itinere exercitū eius
tutò traiecit. Fœdere icto Mithridates in Euxinū Pontum profectus eſt. Sylla uero uiginti mil-
lium talentorū damnata Aſia, colligēdi munus Lucullo cōmiſit, ut inde nūmos cuderet. Is itaq;
in tam graui acerboq; negocio, nō integre modo ac iuſte, ſed adeò prudēter, benigne, humane
uerſatus eſt, ut pro Syllæ difficultate afflictis urbibus, uel maximum ipſe ſolamen fuerit. Atqui
Mitylenæos pro his quæ in Mariū ipſi peccarant, & pœnas dare uolebat, impares tamen crimi
nis grauitati, nō tamen id Mitylenæi paſſi ſunt. Quod ubi Lucullo allatū eſt, mulctam uidelicet
Mitylenæos detrectare, claſſem cōfeſtim illò admouit, collatisq; utrinq; ſignis, hoſtem uictoria
ſuperatum in urbe cōcluſit. Caſtris deinde ad obſidendam urbem poſitis, hac arte atq; ingenio
Mitylenæos occupauit. Interdiu nanq; ut ſe hoſtes cōſpicere poſſent, ad Eleam enauigauit, no
cte uero ad obſidionē fruſtrato hoſte egreſſus, locatis circa urbē inſidijs, quieſcebat. Mitylenæi
poſtridie Romanū abeſſe rati, temere fuſeq; ad diripienda Romana caſtra diſcurrūt. Prodiens
ex inſidijs Lucullus, & diſſipatū hoſtem adortus, plurimos captiuos habuit, quingentos hoſtiū
pugnādo trucidauit. Sex millia mancipiorū, aliaq; innumerabilis præda inde abacta. Ab Italiæ
uero miſeris calamitatibus, quas Sylla Mariusq; triſti ac flebili plurimorū clade mortaliū intu-
lere, Lucullus cœleſti quadam ſorte rebus Aſiæ immoratus fermè abſtinuit. Nec tamen mino-
rem apud Syllā, quàm cæteri, & gratiā & dignitatē eſt cōſequutus, cæterū commentaria rerum
ſuarum, ut diximus, ob ſummam cum autoritatē, tum in eum beneuolentiā, ei inſcripſit. Et mo-
riens, poſthabito Pompeio, Lucullū filij tutorē teſtamēto inſtituit, eamq; uiſum eſt flagrantiſſi-
mis

A mis ad gloriam iuuenibus primam ſuccendendæ diſcordiæ facem fuiſſe. Mortuo Sylla, habitis
non multo deinde comitijs unà cum M. Cotta conſul eſt declaratus, circa centeſimã & ſeptua-
geſimamſextã Olympiadem. Videbatũ multis Mithridaticũ bellum ſuſcitandũ eſſe, & M. Cotta
non dimiſſum, ſed intermiſſum eſſe dicebat. Conſulibus itaq; ſortiri prouincias iuſſis, Gallia ciſ-
alpina Lucullo ſorte obuenit, parumq; læto animo id accepit, quod prouincia latã cõparandæ
ſibi gloriæ materiã nõ haberet. Stimulabat permaxime ingentis ſpiritus uirũ Pompeius, qui re-
bus à ſe geſtis in Hiſpania tantũ ſibi laudis uendicarat, ut ſi motus Hiſpaniæ quieuiſſent, Mithri
daticum bellũ omniũ ſibi cõſenſu decernendũ eſſe uideretũ. Proinde cum pecunias ille petijſſet,
ſcripſiſſetq; ſenatui, niſi mitterẽt, relicta Hiſpania atq; Sertorio, omnes in Italiã copias reductu-
rum, Lucullus ut quamprimũ ei mitterẽtur effecit, ne ulla penitus occaſione Pompeius Romã
ſe cõſule remearet. Nec erat neſcius, ſi tanto ille cum exercitu aduentaſſet, omnẽ in ſe urbẽ fore
conuerſurum. Cethegus præterea qui iam propè Romanæ libertatis dignitate extincta, omnia
ad gratiã obeundo princeps in Repub. uidebatũ, Lucullo infenſus erat, quod is obſcœnã Cethe
gi uitã, libidinũ, flagitiorũ, errorum, ſcelerũ plenã faſtidiret. Lucij uero Quintij factioſi hominis,
qui decreta Syllæ antiquare, qui motus in Rep. excitare, qui urbis turbare quietẽ tentabat, mul
ta priuate, publice multa cõmonefaciens, temeritatẽ audaciamq; cõpreſſit, ſeditioſumq; uiri im
petum pro ciuitatis ſalute cohibẽs, ingentiũ calamitatum radicẽ extirpauit. Romæ interea nun
ciatum eſt, Octauiũ qui Ciliciã habebat, è uita migraſſe. Multi eam prouinciã cõpetituri Cethe
gum, cuius ampliſſima in ea re uidebatũ autoritas, ſumma cũ diligẽtia colebant. Lucullus tametſi
Ciliciã non multi faceret, omne tamen ingeniũ, omne adhibuit ſtudiũ, ut ea ſibi prouincia decer
neretũ, arbitratus ſi Ciliciã Cappadociæ propinquã tenuiſſet, fore ut alter nemo ad Mithridaticũ
bellũ deſtinãdus eſſet. Cũ itaq; multa tentaſſet, rem deniq; à ſuo prorſus ingenio alienã adortus
eſt, eamq; magis uilẽ aut abiectã, q̃ potiũda ea prouincia opportunã. Mulier erat in urbe Præcia
nomine, nulli & uenuſtate formæ, & uerborũ lepôre ac comitate concedens, nil tamen uita im
puriſſimo quopiã ſcorto præſtabat. Hæc ex frequẽti nobiliſſimorũ iuuenum cõgreſſu, geſta in
Repub. perdiſcebat, ciuiũ diſcordias cõponebat, amicitias cõfirmabat: hisq; artibus pariter cum
placidiſſima corporis atq; uerborũ gratia, ampliſſimã ſibi in urbe beneuolentiã conciliarat. Vbi
B uero Cethegũ qui ſumma florebat gloria, urbẽq; ſuo nutu ductitabat, inſano æſtuantẽ amore
ſibi deuinxit, iam in Præciã omnis penitus Reipublicæ potentatus cõfluxerat. Nihil enim non
interueniẽte Cethego in ſenatu & in populo decernebatũ: neq; Cethego quippiã probatũ erat
quod Precia nõ iuſſiſſet. Hanc Lucullus cum donãdo, tum plurimũ blandiẽdo ſubducens, non
enim inflatæ ambitioſæq; mulieri parua uidebatũ merces, ſi tantus eam uir publice coluiſſet, con
tinuò Cethegũ & fautorem & prima ſibi ferentẽ ſuffragia eſt adeptus. Ciliciam uero prouinciã
conſequutus, neq; Præciæ deinceps, neq; Cethegi patrocinium poſtulauit. Ampliſſimo nanq;
omniũ conſenſu, Mithridaticũ ei bellũ deferebatũ, quod ab altero nemine ea res clarius, fortius,
accuratius geri poſſet. Pompeius enim contra Sertoriũ in Hiſpania, Metellus ætate mala confe
ctus erat, qui duo duces de militari cum Lucullo uirtute certare uidebantur. Atqui Cotta eius
collega patres obeundo, ſolicitãdo, ſupplicãdo, ad Propontidẽ obſeruandã, debellandamq; Bi-
thyniam miſſus eſt. Lucullus cum una modò, quam ipſe per ſeſe ſcripſerat, legione traiecit in
Aſiam. Eò deueniens, alterũ ſibi aſciuit exercitũ. Hi erãt Fimbriani milites appellati, qui diutur
nis delitijs inueterataq; habẽdi cupiditate cõtabeſcebant, qui effrenata peccandi licentia atq; li-
bertate ſine duce diu ſoluti fuerãt. Flacco enim cõſule & imperatore, duce Fimbria, interfecto,
ipſum deniq; Syllæ Fimbriã prodidere, uiri ſeditioſi, intractabiles, iniqui, cæterũ fortes & con-
tinuo armorũ uſu pugnaciſſimi. Hos itaq; ſibi Lucullus adiungens, breui temeritatẽ eorũ adeò
contudit, ut tunc primũ & uerum ducẽ & fortiſſimũ imperatorẽ experirẽtur. Cum per cætera
& ſuperiori tẽpore magis affectarẽt imperiũ, quàm caperent, longa cõſuetudine ad uoluptates
propendentes, ægre nec diu admodũ cum Lucullo commilitarũt. Hæc de Romanis hactenus:
nunc res hoſtium ediſſeramus. Mithridates itaq; ceu Sophiſtarũ plurimi, iactabundus primum
atq; elatus, cum inani atq; ignauo exercitu, ſummo tamen armorũ ſplendore conſpicuo, in Ro
manos profectus eſt. Vbi uero nõ minori cum ignominia quàm periculo euadens cum hoſti-
bus iterum pugnaturus erat, nõ uariæ populorũ multitudini, non barbaris multipliciũ lingua-
rum minis, non gemmis deniq; auroq; ornatis armaturis potiundæ uictoriæ ſpem cõmiſit, quia
hæc quaſi uictorũ manubias nil momenti geſtantibus attuliſſe ſenſiſſet: cæterũ pro his Roma-
nos enſes, ualidiſſimosq; clypeos fabricari iubet. Non amplius ornatos equos, ſed domitos mili
tiæq; inſtructos admittit. Peditũ centũ uiginti millia Romano more in ordines diſtributa, decẽ

C & ſex equitū millia in armis habuiſſe conſtat, præter falcatos currus, quos centū fuiſſe tradunt. Naues præterea nō deauratis tentorijs fulgentes, neq; delicatarū pellicū balneis elaboratas, ſed armis, miſſilibus telis, opibus refertas parauit. His cum copijs traijciens in Bithyniā, ab urbibus benigne iterū exceptus eſt. Non enim has modo, ſed uniuerſam Aſiā intolerabili ueteriq; peſte euerterant Romani fœneratores & publicani, quos poſtea Lucullus uelut Harpyias labores mortaliū depaſcētes eiecit. Tunc uero placide monendo conatus eſt rapacē eorū ingluuiem aliquantulū delinire, ſedauitq; populorū motus, qui iam penè omnes Romani fœnoris onere defecturi uidebantur. Hæc dum gerūtur à Lucullo, Cotta gloriæ ſibi cōparandæ occaſionē ratus, cum Mithridate decernere ſtatuit. Certò ſibi nunciatū erat aduentare Lucullū, & iam in Phrygia caſtra poſuiſſe. Sed ne ille huius triūphi, quem Cotta manibus tenere arbitrabať, aliquā ſibi laudem uendicaret, cum hoſtibus ſigna cōferre quamcelerrime feſtinauit. Terra mariq; profligatus Cotta, ſexaginta cum omni milite naues, & quatuor præterea peditū millia in ea pugna amiſit. Et ipſe in Chalcedone cōcluſus unicam ſalutis ſpem in Lucullo poſuerat. Erant nōnulli qui Cotta neglecto, Lucullū ulterius progredi ſtimulabāt, quod Mithridatis regnū omni præſidio deſolatū, facillime capi poſſet. Hæc maxime militū ſententia erat. Nec enim pari poterāt animo tolerare, ſi Cotta non ſuam modo, ſuorumq; militū perniciē procuraſſet, ſed ipſis quoq; impedimento foret ad tantā ſine ulla pugna uictoriā capeſſendā. Lucullus itaq; militibus ad concionem uocatis, cum multa clariſſime diſſeruiſſet, tandē ſe malle, inquit, uel unum ab hoſtibus Romanorū eripere, quàm omnes ſibi res hoſtiū uendicare. Et Archelao iterum qui in Bœotia pro Mithridate præfectus defecerat ad Romanos aſſeueranti, ſi in Ponto Lucullus cōſpiceref, omnia pariter Romanū imperiū ſubitura: Non ego, inquit, Archelaë uenatoribus audacia cedo, ut relictis feris, ad uacua illarū luſtra progrediar. Hæc ita dicens in Mithridatē ducebat exercitum. Triginta nō ultra peditum millia, equites bis mille quingentos in armis habuiſſe cōſtat. Cum itaq; in hoſtiū conſpectu caſtra locaſſet, ingentes eorū copias admiratus, tutius à prælio ſi poſſet abſtinere cenſebat, & morā trahēdo rem gerere. Marius autē quem Sertorius ex Hiſpania cum copijs ad Mithridatē tranſmiſerat, cum occurriſſet, laceſſitus ad præliū Lucullus copias in aciem pugnaturus educit. Datū erat utrinq; pugnæ ſignū, cum nullo prorſus indicio præce-

D dente, ingens flammeū corpus, aëre repente cōtracto intra duos exercitus eſt elapſum. Erat id corpus forma quidē dolio, argēto uero ignito colore perſimile. Subitus itaq; tāti prodigij pauor certamē diremit. Hoc circa Otrias (hic Phrygiæ locus eſt) eueniſſe traditū eſt. Lucullus ſubinde hoſtiū multitudine cognita, nullas opes, nullos humanos apparatus ad eam diu nutriendā ſuffecturos eſſe cēſebat, præſertim ſi aſſidēs ipſe, frumentādi facultatē hoſtibus ademiſſet. Rem itaq; graui cōſilio indagare adortus, unū ex captiuis ſibi adduci iubet. Rogat primū quot cum hominibus Mithridates caſtra cohybernabat, poſtea quantū ſibi commeatus in tentorio reliquiſſet. Cum ille ad ſingula reſpōdiſſet, amoueri iubet, & ſecundū deinde, ac tertiū pariter percontatus eſt. Hoſtiū deniq; numero cum cibariorū quantitate collato, cōperit nō ultra ꝙ triū aut quatuor dierū commeatū hoſtibus ſupereſſe. Ea re Lucullus ad cunctatiōnē maxime cōfirmatus ingentem commeatuū copiā intra uallū congeri iubet, ut abundātia ſua obſeſſum hoſtē inedia debellaret. Mithridates interim Cyzicenos qui in Chalcedonica pugna decē naues, triaq; hominum millia cum maximo rei ſuæ detrimēto amiſerāt, inſidijs occupare aggreſſus eſt, Lucullūq; maxime latere cupiēs prima ſtatim uigilia noctis, quæ tenebroſa & humida erat ſilētio caſtra mouit. Ad urbē itaq; prima diei luce adueniēs, prope Adraſteæ montē ſigna firmauit. Accipiēs id Lucullus, & cōfeſtim citato greſſu Mithridatē ſubſequutus, lætatusq; quod in hoſtē incompoſito agmine non incidiſſet, in uico qui Thracia dicit locauit exercitū. Hunc in locū omnia prorſus itinera confluebant, quibus frumentatū pabulatumq; hoſtis exire cōpellebatur. Quare Lucullus proxima iam uictoria mente cōcepta, ſpem ſuā ad leuādos militū animos expromere cēſet. Poſitis itaq; caſtris, ut primū ab opere ceſſatū eſt, milites ad concionē uocat. Ibi cum ſuū conſiliū honeſte ac magnifice laudaſſet, promiſiſſetq; ſine ulla ſuorū cæde uictoriā de hoſtibus propediē daturū, milites optime ſperare iuſſos à concione dimiſit. Mithridates decē caſtris à terra Cyzicenorum urbē aggreſſus, cum illū quoq; maris meatū quo à cōtinenti ciuitas diuiſa erat, nauibus occluſiſſet, urbē utrinq; obſidione tenebat. Cyziceni uero ad tuendā urbem, ad propulſandos hoſtium impetus, ad ſeruandā ſocialem Romanorū fidem, uſq; ad ultimā ſui perniciē conſtantiſſimi erant. Hac tamen una cura aliquantulū angebantur, quia ubinam Lucullus eſſet, penitus ignorabant. Poterant quippe Romana caſtra ſatis ab urbe uideri: cæterū doloſi hoſtes, ut oppidanis pauorem incuterent, ad Romanos conuerſi, Videtis ne illos aiebant? Armeniorū atq;

Prodigiū corporis flammei inter duos exercitus elapſi.

Medorum

A Medorum eſt ille exercitus, quos Tigranes in auxiliū Mithridati tranſmiſit. Cyziceni uero tantarum copiarū admiratione ſtupentes, nullū amplius Romanū auxiliū expectabant, quia tam ingenti armorū horrore undiq; circunfuſo, omnis ferēdæ opis facultas Lucullo adempta eſſet. Primus igitur ab Archelao Demonax immiſſus præſentiā Luculli Cyzicenis enunciauit. Non ſatis tamen huic nuncio creditū eſt, ſed Archelaū ad leuandos eorū animos id commentari arbitrabantur. Adoleſcentē ſubinde qui captiuus è caſtris hoſtiū fugiens ueniebat, ſtudioſe conueniunt, rogantq; ut ubinā Lucullus eſſet, ediſſerat. Subriſit adoleſcēs, quia iocari eos æſtimabat: ut uero ſerio quæritantes animaduertit, Romano eis uallo manu ſignificato, priori Cyzicenorum animos audacia integrauit. Stabant tunc fortè in Daſcylitide palude cōplures ſcaphæ, harum maximā Lucullus admotis machinis in terrā ſubduci iubet, inde plauſtris impoſitā ad mare cum tranſuexiſſet, ꝙ multos capere potuit milites eam ingreſſos proxima nocte fruſtratis hoſtium uigilijs, in urbē immiſit. Nec humana magis quàm cœleſti ope leuatos ea tempeſtate Cyzicenos fuiſſe ferūt. Sed cum alijs multis, tum hoc uno læto prodigio optimū rerum euentū ſperare ſunt iuſſi. Aderant Proſerpinalia feſta, nec bouē nigrā, qualis in his ſacris mactari ſolebat, ob circunfuſum hoſtē parare potuerant, ſed pro boue, placentā altaribus offerendā conficiunt. Victima uero quæ ad hæc ſacra quotannis educabatur, unà cum reliquis ciuiū armentis, in ulterioris ripæ pabulis paſcebatᷣ. Hæc itaq; quo die Proſerpinalia agebantur, à cætero grege ſecreta ſola tranauit ad urbē, & ſeſe ſponte altaribus mactandā admouit. Dea deinde ipſa Ariſtagoræ populi tabellioni per ſomniū uiſa, Ego modulatorē, inquit, Lybicū in Ponticū tubicinem inductura adueni, itaq; ciues integro animo eſſe iube. Cum uero nemo ambiguam deæ uocem ſatis interpretari poſſet, ubi primū illuxit, tam uehementes undiq; tam rapidi uentorū turbines oborti ſunt, ut ſublatis in cœlū fluctibus mare funditus euerteretur. Mithridatis machinæ quæ ad oppugnandā urbē mœnibus admotæ fuerant (miranda profecto Niconidi Theſſali opera) horrendo primū ſtrepitu atq; ſtridore ruinā proximā præſignabāt. Repens ſubinde incredibilis impetus à Noto turbo exortus, cætera cū ſubitò machinamēta diruiſſet, ligneā quoq; turrim centū cubitorū altitudinis cōcuſſam deiecit. Ferunt Mineruā eo tempore multis in Ilio per ſomniū apparuiſſe plurimo ſudore madentē, & cōſciſſum peplum oſtentantē dixiſſe, quod Cyzicenis nu-

Proſerpinalia feſta.

B per auxiliata ueniret. Quocirca Iliaci columnā ſtatuere, in qua huiuſce rei memoria literis mandata erat. Iam ultimo omniū ſupplicio fame Mithridatis abſumebatᷣ exercitus. Ipſe tamen penitus tantæ cladis ignarus (nam aſſentādi cauſa ſui duces id eum celarant) ad expugnationē urbis quæ ſpe diutius protelabatur, omnes curas ſuas intenderat. Vbi uero nunciatū eſt omniū commeatuū inopiā eò creuiſſe, ut ab humanis carnibus nō abſtinerētᷣ, ingens ampliſſimæ gloriæ ſperatæq; uictorię expectatio ſibi cōtinuò decidit, quia nō armis Lucullus, nō acie, nō cōgreſſu certaret, ſed in uentrē (ut aiunt) omni belli mole cōuerſa, extremā ei famis cladē inferret. Itaq; cum Lucullus in oppidi cuiuſdā obſidione cum parte exercitus teneretᷣ, Mithridates inutilē peditē omnemq; fermè equitē cum ſarcinis in Bithyniā repente dimiſit. Lucullus his auditis, cōfeſtim nocte adhuc in caſtra reuerſus, mane cum decē cohortibus & omni equitatu fugiētes inſectatᷣ, tanto gelu tantaq; niue obrutus, ut quidam milites intolerabili rigore cōfecti in itinere defecerint. Cū reliquis Lucullus aſſequutus circa Rhyndacū fluuiū hoſtē tam late fuſeq; profligauit, ut accurrētibus ex Apollonia mulieribus, & ſarcinas rapere, & interemptos Barbaros ſpoliare licuerit. Multis itaq;, ut par eſt, trucidatis, ſex tamen equorū, quindecim uirorū millia, cum innumerabili iumentorū multitudine capta. Hanc tantā prædā ante hoſtiū caſtra præteruehens Lucullus ad ſuos reuerſus eſt. Salluſtiū uero mirari ſoleo, qui Romanos tunc primum camelos uidiſſe ſcribit, arbitratū fortè, non eos primū qui cum Scipione Antiochū deuicere, neq; iterum qui cum Archelao ad Orchomenū & Chæroneā nuper conſeruerunt, cognouiſſe camelū. His itaq; geſtis, rebus ſuis cōſulere ſola fuga Mithridates inſtituit. Itaq; moræ atq; retardationis cauſas poſt ſe Lucullo extruens, Ariſtonicum præfectū claſſis ad Græcū mare præmiſit, cumq; is quamproxime enauigaturus eſſet, eum per proditionē Lucullus in poteſtatē redegit cum decē aureorū millibus, quibus aliquid ſibi Romani exercitus cōciliare poſſe ſperabat. Mithridate interim ad mare profugiēte, copiarū ſuarū duces terreſtri itinere exercitū abducebāt. In quos Lucullus ad Granicū flumen incidens, captis quampluribus, uiginti hoſtiū millia trucidauit. Ferūt autē ex omni & miniſtrorū & militū turba, circiter tercentena millia eo prælio fuiſſe deſiderata. Lucullus ſubinde in Cyzicum ſe cōferens, cum ingentes honores modeſtiſſimasq; uoluptates apud liberatos ciues aſſequutus eſſet, claſſem deinde cōparat in Helleſpontū celerrime profecturus. Troadē uero deuectus, dum Veneris in templo cōtubernaret, dormienti ferunt nocte

C deam in ſomnijs uiſam dixiſſe, O leo quid dormis? catulos ſectare propinquos. Exurgens
continuò, acceríitis ad hæc nocte amicis, cum quid ſibi cõtigiſſet exponeret, aderant pariter ab
Ilio nuncij, qui dicerẽt tres & decẽ regias quinqueremes in Lemnum annauigãtes ad Achæo-
rum portus fuiſſe cõſpectas. In altũ e ueſtigio cum claſſe receptus, capta prætoria quinquereme,
atq; Iſodoro præfecto claſſis interempto, in alias aduerſis proris ſubuehit. Cæteras in littore fir-
mabat ancora, & cum trepidi Barbari accurrentem conſpexere Lucullũ, nauibus extemplo in
terrã ſubductis per tabulata diſpoſiti pugnã ineunt. Locorũ iniquitate Romanus aliquantũ cla
dis acceperat: nõ enim loci ſitus hoſtẽ circũueniri, neq; cum nauibus in terrã ſubactis cominus
pugnare Romanorũ nauiũ magnitudo præſtabat. Lucullus tandem quà protenſa erat aliquan
tulum in altũ inſula, expeditos milites in terrã demittit. Hi à tergo hoſtẽ adorti, cum multos tru
cidaſſent, cæteros terrã fugientes, preciſis retinaculis nauiũ, delapſas rates inuicẽ collidere com-
pulerunt, & in oppoſita Romanorũ roſtra decidẽtes cõfringere. Multa in ea pugna Barbari ce-
cidere. Inter captiuos autem & ipſe qui à Sertorio cum copijs uenerat Marius deprehenſus eſt.
Altero enim oculo priuatus erat, & ineũtibus prælium Romanis imperatũ fuerat, à cæde cuiuſq;
qui altero careret oculo abſtineri, ut Marius ignominia primo contumelijsq; affectus, mortem
deinde oppeteret. His geſtis ad inſectandũ Mithridatem Lucullus celerrime ſe conuertit. Spe-
rabat adhuc circa Bithyniam eum offendere à Bochonio obſeruatũ, quem ipſe Mithridatis fu-
gam impediturũ, cum aliquot nauibus miſerat Nicomediã. Cæterũ Bochonius tanta re negle-
cta, initiatus in Samothrace, ac feſtis immoratus, haud in tempore affuit. Mithridates uero ne ſe
anteq; in Pontũ applicuiſſet, Lucullus aſſequeretᷣ, omni diligentia, ſtudioq; circa nauigationem
accelerabat. Ingẽti uero tempeſtate oborta aliquot nauiũ ſuarũ alliſæ ſunt, aliæ uertiginoſo pela
go abſorptę, & omne littus tabulis, quas minute perfractis nauibus procella hincinde diiecerat,
diu opertũ fuit. Iam Mithridati poſtremũ imminebat periculũ, neq; enim oneraria in qua erat
nauis cũ ſua tũ æſtus magnitudine in terrã aduehi, neq; gubernatori in tanta fluctuũ agitatione
ſatus poterat audire. Sed cum imbibito pelago grauis, nõ admodũ exhauriri poſſet, ipſeq; ob id
in piraticũ myoparonem conſcendens, corpus, uitam, ultimamq; fortunã piratarũ perfidiæ cre
didiſſet, in Ponticã tandem Heracleã præter omniũ ſpem euaſit. Iam apud Romanos patres am
D pliſſimam Lucullus omniũ ſententia laudẽ eſt cõſequutus. Noluit enim cum poſſet ex ſenatuſ-
conſulto ad gerendũ id bellũ tribus talentorũ millibus claſſem comparare, quin literis ad ſena-
tum datis, ne id fieret uetuit, ſe enim præter omnẽ ærarij ſumptũ maritimũ confecturũ bellum,
nec amplo apparatu, ſed ſolum ſociorũ nauibus Mithridatẽ omni pelago exacturũ. Atqui cre-
ditum eſt cœleſtis numinis ope eam ſibi Lucullũ gloriã peperiſſe. Ferũt enim Priapinæ Dianæ
indignatione, tam uaſtam Ponticos tempeſtatẽ inuaſiſſe, quia hi ſpoliato templo deæ quoq; ſta
tuam abſtulere. Erant cõplures qui hoc bellũ aliquanto differendũ cenſebant, quorũ neglecta
ſententia Lucullus in ipſos regios fines per Bithyniã & Galatiã induxit exercitũ. Tanta uero ei
fuit in itineris principio commeatuũ egeſtas, ut Galatarũ qui ſinguli ſingulũ tritici modium ge-
ſtarent, triginta millia ſecũ ducere compelleretᷣ. Progrediens uero ac omnibus late potitus tam
ingenti omniũ rerũ copia affluebat, ut in caſtris bos una drachma, mancipiũ uero quatuor uen-
deretur, reliqua præda aut paſſim relinquendo, aut effuſiſſime diſſipando neglecta, quia iam di
tatis omnibus, nil amplius apud quenq; deponi ſolebat. Latiſſimis itaq; excurſionibus, uniuer
ſa uſq; ad Themiſcyrã Thermodontianosq; campos regione uaſtata, iam in Lucullũ inſatiabilis
auaritia milites ſtimulare, incuſare eum, quod tot ſibi conciliatis urbibus, nullã penitus per uim
cepiſſet, noluiſſe ad locupletãdos milites uel unam ſibi urbẽ diripiendã permittere. Cæterũ irati
dicebant, Amiſo opulentiſſima fortunatiſſimaq; ciuitate, nec longiori obſidione expugnabili
derelicta, age milites tuos per Tibarenorũ Chaldæorũq; deſerta Mithridatẽ debellaturos. Con
temnebat Lucullus has effrenatas pernicioſasq; militũ uoces, quia nõ in tantã ut demum euaſit
deſperationẽ, eorum iram cõuerti poſſe ſperabat. Maxime uero apud eos purgatũ ſe eſſe cura-
bat, qui ſummã eius prudentiã in tarditatẽ transferentes accuſabãt, quod tandiu circa negligen
das urbes ac uicos immoratus, inſtaurandarũ uiriũ facultatẽ Mithridati præſtaret. Quibus ille,
Hoc idem, inquit, arte, ſtudio, induſtria ſuperſedẽs expecto, ut Mithridates cõparatis copijs ma
ioriq; in certando q; fugiẽdo ſpe poſita, Romanã cominus uirtutẽ audeat experiri. Videtis ne,
inquit, ei patêre immenſam terram penituſq; deſertam uaſtitatem à tergo? Nunquid uicinum
Caucaſum non uidetis? nunquid pleroſq; celſos montes, qui nõ Mithridatem modo, ſed innu
merorum propé regum fugã tuerentur atq; celarent? Non multis præterea diebus à Cabiris in
Armeniã iter conficitur, ubi Tigranes nunc ſedet, rex quippe regum, qui tanta potentia uiget,
ut

A ut ab Aſia Parthos arcens, Græcas in ipſam Mediam ciuitates traducat, qui Syriæ imperat atq; Palæſtinæ, qui ortis ex Seleuco regibus interfectis, filias eorū atq; uxores captiuas impune trahit. Hunc Mithridatis generum, num fugatum hominē, ſupplicemq; ſocerum, neglecturū fore ſperamus? in nos profecto iratus arma mouebit, & dum celerem conabimur eijcere Mithridatem, irritati quoq; Tigranis uires experiemur. Nam ipſi indicendi Romanis bellum cauſas diu quærenti, quænam dignior, ſanctior, honeſtior quærenda erit, quàm pro uiolato rege, pro neceſſario, pro ſocero, bellū mouere? Deſinamus itaq; ignauū Mithridatem monere cum quibus ſibi ſocijs bellum nobiſcum gerendū ſit, qui niſi compulſus, ſummā ſibi Tigranis auxiliū implorare ignominiā arbitraretur. Dandum eſt illi ſpaciū, danda eſt facultas, ut ex proprio regno ſibi uires comparet, cauendumq; magis eſt, ne iunctis ſibi Medis atq; Armenijs, ſuū cum illis tueatur imperiū, quàm in eis quos ſæpe deuicimus Colchis, Tibarenis, ac Cappadocibus cōfiſus in medium certamen ueniat. His potiſſimū ductus Lucullus ad Aminſum diu cōſedit, lentamq; obſidionē de induſtria protrahebat. Exacta deinde hyeme, relictoq; Murena ad Aminſum obſidendam, ipſe cum reliquo exercitu in Mithridatē profectus eſt. Is ad Cabira ſtatiua habuerat, & iam cum Romanis congredi ſtatuens, quia quadraginta ſibi peditū, quatuor equitum millia coegiſſet, Lycum flumen traiecerat. Inde Romanis in pugnæ diſcrimen uocatis, cum equites utrinq; cōcurriſſent, ſuccūbens Romanus, diu ſtare nō potuit. Captus eſt in eo cōgreſſu Pomponius uir inſignis, qui cum acceptis uulneribus ad Mithridatē ductus fuiſſet, rogareturq; ab eo, an curatus ei futurus eſſet amicus: Si tu, inquit Pomponius, Romanis amicus fueris: ſin minus, me quoq; inimicū habebis. Mithridates clariſſimā uiri conſtantiam admiratus, ab omni penitus in eum iniuria temperauit. Lucullus uero cum hoſtem equitatu ſibi præſtantē cerneret, æquos iam campos extimeſcebat, neq; tutum uidebatur per montana capeſſere iter, quod longum, ſylueſtre, ac propè inuium eſſet. Deliberanti itaq; ſibi aliquot interea Græci, qui quodā in ſpecu fugientes capti fortaſſe fuerant, adducuntur. Cæteris grandior ætate Artemidorus exercitum Romanū ducturū ſe pollicetur, ubi & caſtra tutò locari poſſint, & caſtellum quoddā Cabiris ſupereminēs ſitū erat. Præſtita ei fide, Lucullus prima ſtatim uigilia noctis, incēſis ignibus, caſtra mouit. Et itineris anguſtias tutò prætereiēs cum promiſſum ſibi locū tenuiſſet, in ea parte

B locauit exercitū, ubi & pugnaturo copias in aciem educere, & quieſcēti hoſtium inſultus negligere impune licebat. Stabant ambo exercitus, & neuter incertam pugnæ fortunā experiri audebat. Ferunt autē barbaris ceruum quendam inſectantibus, fortè obuiam fuiſſe Romanos, occurrenteſq; confeſtim iniſſe certamen. Augebatur continuò utrinq; pugnantiū numerus, & cum Lucullíani tandē uicti terga dediſſent, Romani milites ſuorū fugam ex uallo indigne conſpicientes ad Lucullum concurrunt, orantes ut in aciem ducantur, & pugnæ ſignum quamprimum dari iubeat. Lucullus uero ſuos docere cupiēs quale quantumq; in belli diſcrimine ſit momentum prudētis ducis aſpectus atq; præſentia, bello quieſcere iubet, & ipſe continuò in campos deſcendens, ac primis ſuorum fugientibus obuiam factus, ſiſtere fugam imperat, ac ſecum in hoſtem reuerti. His itaq; reliquiſq; fugientibus in Barbaros deinde conuerſis, haud multo labore fugatus hoſtis in caſtra redigitur. Inde uero ad ſuos rediens, conſueta quadam eos qui fugerant ignominia affecit. Illos enim interioribus tunicis ſolutis indutos, ſub oculis militū duodecim pedum foſſam cauare iuſſit. Erat ea tempeſtate in Mithridatis exercitu Olthacus quidam ex Dandarijs homo primarius. Sunt autē Dandarij genere ex his barbaris qui circa Mæotidem habitant. Hic ſiquidem Olthacus uir erat impiger atq; promptiſſimus, & qui difficillimis arduiſq; in rebus & audacia & conſilio egregie uti ſciret, potiſſimumq; in colendis hominibus comitas quædam atq; urbanitas ſumma cum diligētia ei erat innata. Hic aduerſus Dandarium quendam contribulem ſuum mutua æmulatione accenſus, uterq; primos ſibi laudis locos uendicare certabat, Mithridati pollicetur ingens atq; ſtrenuum (ſi modò fortuna faueat) facinus patraturum, Lucullo uidelicet mortem inferre. Mithridates cum Olthaci animum ingenti laude extuliſſet, iram in eum ex cōpoſito ſimulauit, fictaſq; ignominias ſimulato furori adiecit. Olthacus inde fugiens cum ad Romanos, ad quos etiā celebris eius fama peruenerat, ſe cōtuliſſet, ab Lucullo perhumane exceptus eſt, qui Olthaci prudentiā ſtudiumq; erga ſe ac diligentiā admiratus, tanto eum honore habuit, ut in cōuiuio atq; conſeſſu eum plerunq; ſociū non recuſarit. Dandarius tandem præſtitam ſibi occaſionē ratus, miniſtros ſuos equum extra uallum educere iubet, & ipſe meridie motus, cum Romanos paſſim ſolutos hinc deambulare, hinc quieſcere cerneret, ad imperatoris prætoriū ire pergit. Liberū ſibi patēre aditum arbitrabat̃, quia iam Lucullo plurimum cōſueuerat, & alijs de rebus ſecū habere ſermonē ſibi operæ eſſe ſimulabat. Pa

Dandarij populi circa Caucaſum. Steph.

C tuiſſet profectò aditus, niſi qui iam plurimos duces perdidit, ſomnus Lucullum tunc fortè ſal-uaſſet. Dormiebat enim ipſe, & Menedemus unus ex cubilis cuſtodibus, Non in tempore, in-quit, adueniſti Olthace, Lucullus enim longa uigilia tantiſq; laboribus laſſatũ corpus iamiam quieti reddidit. Olthacus ſi ſponte non liceat, per uim in prætoriũ irrumpere minatur, quia in re opportuna maturato ſibi cõſilio opus eſſet. Iratus Menedemus, Non equidem arbitror, inquit, Luculli ſalute quippiam opportunius eſſe: quo dicto impetũ Olthaci ambabus ab ſe manibus propulſauit. Ille iam excitata re trepidus extra uallũ tacito ſeſe recepit, & citato equo ad Mithri-datem infecto negocio reuerſus eſt. Sic ipſum profectò tempus ad res gerendas quemadmodũ & medicamenta maximum uitæ mortiſq; momentũ affert. Poſt hæc Sornatius à Lucullo cum decem cohortibus frumentatũ emiſſus ad occurrentẽ ſibi Menandrũ unum ex ducibus Mithri datis cõſtitit, conſertoq; prælio, poſt ingentẽ hoſtiũ cædem eos in fugam cõuertit. Hadrianum iterum Lucullus cum copijs frumentatũ emiſit, ut commeatuũ copia Romani milites abunda-rent. Mithridates ea re ſibi nunciata, Menemachum atq; Mironem cum plurimo equite pedi-teq; Hadriano occurſuros immittit. Hos uſqueadeo aduerſo Marte rem geſſiſſe ferunt, ut om-nibus cæſis duo tantum cladis nuncij ſuperſtiterint. Tantæ ſtragis magnitudinem Mithridates occultam eſſe cupiebat, neq; fuiſſe ingentem, neq; aliam ob rem quàm imperitia ducum eue-niſſe dicebat. Verum Hadrianus hoſtium prope caſtra, multa commeatibus ſpolijſq; referta plauſtra ſummo cum ſplendore præteruehens, tantũ Mithridatis mœrorem, militibus tantum metum ac trepidationẽ iniecit, ut non amplius manendum eſſe uideretur. Duces itaq; ſoli ſuas opes per ocium aſportabãt. Prohibiti uero milites cum ſibi ſuiſq; rebus ne quicquam tentarent fugiendo conſulere, inteſtinus tumultus caſtrorũ portis oboritur. Diripiũtur principum opes, & iam ſæua habẽdi cupiditas in eorũ cædes armauerat milites, ubi Dorylao duce ob ſolam qua indutus erat purpuram trucidato, Hermæus quoq; ſacerdos ante caſtrorum portas cõculcatus interijt. Ipſe uero Mithridates non famulum, non ſtabulorum tantum miniſtrum, non equum regium expectans, fugienti turbæ immiſtus è caſtris erupit. Sed Ptolemæus eunuchus eum in tantis fugientiũ fluctibus deuolutum tandem conſpiciens, ſuum cui inſederat equum ei dedit. Aderant à tergo Romani quamproxime incumbentes, & celeritate quippe præſtãtes Mithri-

D datem ipſum cepiſſent, uerum cæca militum auaritia quæſitum tot laboribus, tot periculis, tot deniq; prælijs hoſtem Romanis eripuit, & Lucullum ipſum dignæ partæ uictoriæ præmio fru ſtratum fecit. Iam enim ad ipſum Mithridatis equum deuentum erat, ſed onuſtus auro mulus, ſiue ſponte ſeu Mithridatis induſtria, inſequentibus Romanis obiectus, eos ab inſectatione ali-quanto cõtinuit, & ad diripiendum aurum certatim intenti, fugiendi ei ocium præſtitere. Neq; id modo detrimenti auariſſima militũ fames Lucullo attulit, uerũ Calliſtratum etiã qui alta Mi-thridatis arcana ſciebat, cum ad ſe duci iuſſiſſet, & milites inter ducendũ quingentos aureos ſuc cinctos ei ſenſiſſent, prædæ cupiditate illum interfecere. Nihilominus tamen Lucullus hoſtiũ caſtra quibus potitus erat, militi diripienda cõceſſit. Ob eam fugã & Cabira & plurima circùm caſtella capta, ingentes theſauri comperti, & multi Græci, multiq; Mithridatis cognati qui car-cere detinebãtur, laxati. Quibus cum iandiu ſe perijſſe iudicarent, nõ liberatos modo, ſed rena tos denuò, atq; ſecundã quandã ſe uitam Luculli clementia conſequutos eſſe uidebatur. Nyſſa quoq; Mithridatis ſoror tunc capta fuit, & meliori quippe ſui fortuna. Nam reliquæ regiæ ſoro res ac mulieres, quarum ſaluti quia in Pharnacia per ocium obſeruabãtur, tutiſſime conſultum eſſe apparebat, miſerabiliter interiere, quibus Mithridates fugiens Bochidem eunuchũ triſtem earum mortis nuncium miſit. Erant inter cæteras duæ ipſius regis ſorores, Statira atq; Roxana, quæ annos ferè quadraginta natæ uitæ uirginitatẽ euſq; ſeruarãt. Duæ præterea eius uxores genere Ionicæ, Verenica ex Chio, Monima uero Mileſia. Huius celeberrimus erat in Græcia ſermo, regi ſe in libidinem acceſſenti ſpretis quindecim aureorũ millibus noluiſſe parère, donec uxorẽ ſibi aſcitã miſſo diademate eam reginam appellauit. Hæc diuturnis lachrymis atq; mœro ribus triſtẽ duxerat uitã, miſeramq; ſuam fortunã deluſerat. Execrabatur mœſta uenuſtiſſimã pulchritudinis ſuæ florẽ, qui ſuperbũ pro marito dominũ, pro regia atq; penatibus, barbaram ſibi cuſtodiã ac propè carcerem comparaſſet, & relicta Græcia ubi tot ſibi ſplẽdidiſſima fortunæ munera affluebant, pro ſperatis bonis inane quaſi ſomniũ ſuſcepiſſet. Hæc itaq; Monima, cum adueniẽs in Pharnaciam Bochides regijs mulieribus imperaſſet, ut quod cuiq; facillimũ & gra tum eſſet, id ſibi genus mortis eligerẽt, auulſum à capite diadema cũ collo circũligaſſet miſera ſe ſuſpẽdit. Et cum corporis grauitate laqueus ille cõfractus eſſet, O execrandũ, inquit, diadema, neq; in tam triſti mihi miniſterio profuiſti. Et cum ſuper illud ab ſe deiectũ inſpuiſſet, Bochidi

continuò

A continuò iugulandam ſeſe commiſit. Verenica uero ueneni ſibi paratum calicem cum eius matre, quæ ueneni partem ſupplex orabat, partita eſt. Et cum ex illo utraq; bibiſſet, debiliori profecto corpori, & mala ætate confecto, ueneni uirtus abunde ſuffecit: Verenica autem, quia minus quàm ad extinguendum ſatis fuerat hauſiſſet, & uiuentem contorquebat uirus incendio ſæuiens, à Bochide celere ſuffocata interijt. Ferunt etiam uirgines illas Mithridatis ſorores hauſiſſe uenenum: Roxanam quidem iratam extremas fratri miſerias fuiſſe imprecatam: Statiram uero nil crudele, nil ignobile loquutam, fratrem ſummopere laudaſſe, quod ille in tanto ſuæ uitæ diſcrimine, haud ſororũ dignitate neglecta, liberas eas atq; inuiolatas occumbere maluiſſet. His rebus apud Romanos nunciatis, Lucullus ingenti miſericordia eſt affectus. Moto itaque deinde exercitu, caſtris ad Talaura conſedit, ubi cum accepiſſet Mithridatem iam illac quarto iamprimum die tranſgreſſum, ad Tigranem in Armeniam confugiſſe, ſigna conuertens, Chaldæos Tibarenosq; ſubegit, & accepta minori Armenia cum partas urbes atq; caſtella compoſuiſſet, Appium iubinde ad Tigranem legatum mittit, qui Mithridatem iure belli ſibi depoſceret. Ipſe uero ad Aminſum profectus, ſuos nondum ciuitatem expugnaſſe inuenit. Præfectus enim eius præſidij Callimachus, uir omnis machinarum generis peritiſſimus, calidiſſimusq; ad propulſandas obſidiones, multas quarum poſtea pœnas dedit, Romanis calamitates intulerat. Lucullus itaq; uiri aſtum aſtu ſuperandum ratus, qua maxime diei parte milites ocio & quiete redintegrari conſueuerant, ſilenti agmine inobſeruatam urbem repente aggreſſus, non multa muri parte potitur. Callimachus re cognita, confeſtim urbem incendit, ſiue ne Romani ingenti præda locupletarentur, ſiue ut fugiendi ſibi moliretur facultatem. Nam Lucullani milites ad ſolam prædam intenti, ampliſſimam omnibus fugiendi licentiam præſtitere. Iam late diſcurrens flamma undiq; mœnia peruaſtabat, & Lucullus tantæ urbis excidium miſeratus, creſcentem flammam ſedare atque extinguere hortatur. Cum autẽ omni propè milite deſertus ſolus id fruſtra tentaret, receptui cani iubet, ut nobiliſſimam urbem tam fœdo, tam miſerabili ſpectaculo liberaret. Milites ſpreto ducis imperio nil ſegnius ad exportandas incendij reliquias incumbebant, ſed armorum ſtrepitu atque fragore omnia complentes, quocunq; ſpes ipſa rapinæ ducebat, cum lampadibus facibusq; incaute indagantes, plurimas ipſi domos incẽdio abſumpſere.

B Lucullum uero poſtridie urbem ingreſſum ad amicos hæc uerba lachrymantem dixiſſe ferunt: Ego equidem cum antea Syllam beatum perſæpe dixerim, tum maxime hodierno die feliciſſimam uiri fortunam admirari compellor, qui cum uoluiſſet Athenas ſeruare potuerit. Aſt me, inquit, qui ſummo ſemper ſtudio uirtutes eius fuerim imitatus, ad Mummij famam fortuna conſtituit. Sub hæc dicta cum effuſiſſimo imbre diuina quadam ſorte extinctum eſſet incendium, ipſe reparandæ urbis deſiderio accenſus, plurima eorum quæ ceciderãt, de integro præſens ædificauit. Fugientes Aminſenos humane ſuſcepit, & alios Græcos qui uoluerunt, urbe donauit, regionemq; centum uiginti ſtadiorum huic urbi adiecit. Erat hæc ciuitas ad mare ſita, in quam Athenienſes, dum eorum maxime florebat imperium, & maris principatum obtinebant, olim deduxere coloniam. Quare plurimi Ariſtonis tyrannidem fugientes eò profecti, & in urbem aſciti, ibi habitauere: quibus euenit, ut dum proprijs à domicilijs fugerent, alienam Rempub. nanciſcerẽtur. Eos uero qui tanto incendio ſuperfuere, non pulchra modo ueſte, ſed ducẽtis quoq; drachmis ſingulos Lucullus donauit. Tunc Tyrannionem grammaticũ captum fuiſſe ferunt, quem Murena ſibi dono petens ac cõſequutus liberum fecit, tanto munere proſus illiberaliter uſus. Non enim pro rei dignitate actum eſſe Lucullus arbitrabatur, hominẽ ſcilicet artibus, diſciplinis, literarumq; ſtudijs præditum, ſeruum primum, liberumq; deinde fieri. Auferebatur enim præſens libertas ſimulatæ ac apparentis munere libertatis. Cæterum non hic ſolum uiſus eſt Murena imperatorijs in laudibus Lucullo concedere. Bellicis à rebus ocioſus Lucullus ad componendas leuandasq; urbes Aſiæ ſeſe conuertit, quæ omni iam extincto iure, nefandis innumerisq; calamitatibus perdiu oppreſſæ fuerant. Has fœneratores & publicani à ſe conculcatas uſqueadeo dilacerabant, ut priuatim ingenui liberi, filiæq; uirgines, publice uero donaria, picturæ, deorumq; ſtatuæ uenderentur. Hoc autẽ illis tributi uice impoſitum erat, ut addicti ſeruirent, & quæ longe difficiliora turpioraq; uidebantur, uincula, catenas, carceres, tormenta ſubire, ſole ſub ardenti laboribus obrui, & rigidiſſima hyeme in luto glacieq; uerſari compellebantur, ut his cum rebus ſimplex ſeruitus comparata, pax quædam, fœnoris q; leuamen uideretur. Hæc tanta mala, has ingentes urbium calamitates miſeratus Lucullus, oppreſſos alieno ære haud multo poſt his legibus liberauit. Primum enim non ultra centeſimam iure fœnoris deinceps repeti poſſe inſtituit; omnes deinde uſuras ſolito antiquo more

Liberalitas Luculli.

Fœneratorum Aſiæ crudelitas.

C maiores abſcidit. Poſtremo, quod maximum fuit, neminem imperat fœneratorem ultra quartam fructuum debitoris poſſe accipere. Qui uero ſummæ fœnus ipſum æquaſſet, utroq; priuatum eſſe. His decretis uniuerſum æs alienum ante quadriennium perſolutum eſt, & liberi homines ſuis rebus integre fruebantur. Hanc peſtem induxerāt ea uiginti talentorum millia, quibus Sylla grauauerat Aſiam. Et cum duplum mutuantibus redderetur, ad centū iam & uiginti millia ſumma cōſcenderat. At fœneratores Luculli iuſtitiam aduerſam ſuæ rapinæ perinique ferentes, Romam profecti, abſentem calumniari, quoſdam factionum principes multa in eum concitare mercede. Non enim erat exigua eorum Romæ autoritas, quia ære ſuo multos ſibi patritios obnoxios fecerant. Atqui Lucullum non liberatæ modo gentes, ſed cæteræ quoq; prouinciæ ingenti laude extollebant, celebrabant, uenerabantur. Deſideratiſſimus erat omnibus, perbeatam eam urbem arbitrantibus, cui talem ducem conſequi contigiſſet. Interim Appius Clodius (huius ſoror nupta erat Lucullo) ad depoſcendū Tigranem miſſus, fallaci longiſſimoq; multorum dierum itinere per ſuperiorem regionem à Barbaris uiatoribus circunducebatur. Cum uero libertus quidam genere Syrus, rectam ueramq; demonſtraſſet uiam, illi ſeſe ducendum credidit. Barbaris itaq;, eorumq; perplexo itinere relictis, paucos intra dies traiecto Euphrate, in Antiochiam circa Daphnen applicuit, ibi Tigranem quaſdam in Phœnicia oppugnantem urbes operiri iuſſus, multos interea potentiſſimos principes quibus infenſa erat inſolentia Tigranis, ſibi tacito cōciliauit. Inter hos fuit Zarbienus rex Gordyeæ. Aliquot præterea ciuitates, legatis clàm ad Appium miſſis, Romanū imperium expetebant. Quibus Appius amplisſimam Luculli opem pollicitus, in præſentia eas quieſcere cōmonebat. Difficillimum enim erat ac intolerabile Græcis Armeniorum imperium, & ipſius regis potiſſimum aſperrima tumidiſſimaq; ſuperbia. Quæ ſumma fortunarū omnium copia eò licentiæ creuerat, ut quæcunq; populi aut amare, aut mirari conſueuiſſent, his ipſe perinde ac non ſua modò, ſed propter ſe quoq; facta exiſtimaret, ſuo arbitrio prorſus abuteretur. Tenui nanq; ac modica omnium expectatione incipiens, multas ſibi gentes ſubegit. Parthorum uires ipſe ſuper cæteros depreſſit atq; contudit, & Græcis impleuerat Meſopotamiā, multos ex Cilicia, multos ex Cappadocia euulſos homines eò traducens. Arabes quoq; Scenitas ex Ethis amouit, & quo illorum opera facilius

D uteretur, uicinos ſibi cōſtituit. Miniſtrabant ei permulti reges, quorum alij uelut pediſſequi aut ſatellites aſtabant, hi equitanti pedeſtres interiores tunicas induti occurrebant, ſedenti uero aut iura danti, connexis inuicem brachijs circumſtabant. Id quod potiſſimum miſerrimæ cuiuſdam uidebatur ſeruitutis imago, quaſi data domino libertate, corpus etiam ad patiendum paratius quàm ad agendum ei præberent. Hanc itaq; Appius inauditam aſperrimamq; ſuperbiam ulla ſine formidine aut ſtupore conſpiciens, ubi dicendi ſibi facultas affuit, ueniſſe ſe, inquit, aut abducturum Mithridatem, qui iure belli Luculli debebatur triumphis, aut Tigrani bellum indicturum. Tigranes profuſa facie, fictoq; riſu eam orationem audire conatus, nō tamen celare potuit, quin tanta ſe adoleſcentis audacia alienatum omnes agnoſcerent. Hanc enim primam liberam audierat uocem poſt quinque ac uiginti quos ipſe rexerat, imò oppreſſerat, annos. Appio igitur haudquaquam Mithridatem dedere uelle reſpondit: Romanos uero, qui primi bellum indixerint, ſe fore ulturum. Iratus etiā in Lucullum, quod regem tantum, non regum regem ſe in epiſtola ſalutaſſet, reſcribens non eum imperatorem uoluit appellare. Appio deinde ingentia munera recuſanti multo plura remiſit: ne tamen inimicitia quadam Appius id feciſſe uideretur, unica phiala ſumpta, reliqua Tigrani dona reliquit, & ad imperatorem ſuum citato greſſu contendit. Tigranes poſt Mithridatis cladem non eum uidere, neq; affinem ſibi uirum tanto imperio, tantis eiectum fortunis alloqui dignum cenſuerat, cæterum ſummo dedecore ignominiaq; paluſtri quodam in loco ſeruatū cum antea neglexiſſet, indicto ſibi bello, quamprimum ad ſe magnifice perhumaneq; accerſiri iuſſit. Primos congreſſus in purgandis mutuis ſuſpicionibus cōſumpſere, omnes inimicitiarum cauſas in amicorum capita conijcientes. Tunc Metrodorum Sceptium accuſatum fuiſſe ferunt, uirum in dicendo non iniucundum, & multarum diſciplinarum ſcientia ornatum, tanta uero Mithridatis amicitia beneuolentiaq; fretum, ut uulgò regis pater appellaretur. Hunc ſiquidem Mithridatis legatum ad Tigranem ſolicitandum in Romanos tranſmiſſum, ab ipſo Tigrane rogatum fuiſſe conſtat, quidnam hac de re ipſe ſibi conſuleret. Metrodorus uero, ſiue Mithridatis odio, ſiue Tigranis utilitate adductus, Ego, inquit, ut legatus opem afferre, ut uero conſiliarius prorſus abnegare ſuadeo. Non tacuit hæc Tigranes, ſed nil mali Metrodoro ob id accidere poſſe ratus, Mithridati cuncta expoſuit. Quare Metrodorus Mithridatis imperio poſtremis confeſtim ſupplicijs affectus interijt. Pœnituit

A maxime Tigranem, quod ea reuelaſſet: quanquam enim non potiſſima ipſe eius exitij cauſa uidebatur, tacito tamen atque diuturno Mithridatis in illum odio faces adiecit. Etenim iandudum hominem oderat, id quod ex arcanis quibuſdam literis interceptus cognitum eſt, in quibus Metrodorum interfici iubebatur. Funus eius ſplendidiſſimo apparatu à Tigrane celebratum eſt, ut quem uiuum prodiderat, ampliſſima mortuum magnificentia proſequeretur. Occubuit & apud Tigranem Amphicrates rhetor (ſi par eſt eum quoq; uirum propter Athenas commendare memoriæ.) Ferunt eum in Seleuciam ſuper Tigridem profugiſſe, ibiq; rogatum, ut diſciplinam ſuam publice docere uellet, per arrogantiam reſpōdiſſe, Peluim Delphini non eſſe capacem. Et cum deinde ad Cleopatram Mithridatis filiam uxoremq; Tigranis ſe contuliſſet, magnam ilico calumniam incurriſſe, iuſſumq; ob id ab omni Græcorum congreſſu penitus abſtinere, ſeipſum confeciſſe mœrore. Huius quoque funus in Sappha oppido à Cleopatra magnifice actum eſt. Iam res Aſiæ ſumma moderatione compoſitas in pace Lucullus ocioq; firmarat, & ad ſpectacula pro tantis uictorijs agenda conuerſus, Epheſi ubi ſe continebat, pompas, celebritates, Athletarum certamina, gladiatoriosq; ludos inſtituit, omnesq; Aſiæ urbes uſqueadeo in ſe conuertit, ut cum ab illis ſumma integraq; beneuolentia coleretur, tum etiam in ampliſſimum eius honorem Lucullia publice fuerint celebrata. Appio interim à legatione reuerſo, cum bellum in Tigranem ducendum eſſe uideretur, Lucullus in Pontum traijciens, collectis copijs ad oppugnandum non tam Sinopen, quàm regios quoſdam Cilices, qui eam detinebant, conſedit. Hi multis Sinopenſibus trucidatis, nocteq; urbe incenſa, fugerunt. Quod ubi Lucullus animaduertit, in urbem ingreſſus octo millia eorum qui ſupererant, interemit, ciuesq; proprios in penates reſtituens, haud paruam eius urbis diligentiam habuit, hac maxime uiſione admonitus. Videbatur enim quendam in quiete ſibi loquutum dicere: Progredere Luculle paululum, aduentat nanq; Autolycus tecum familiariter congredi cupiens. Exurgenti ſibi haud ſatis intelligere uidebatur, quidnam ſpecies illa portenderet. Sed eo die capiens urbem cum enauigantes Cilices inſectaretur, iacentem ſtatuam in littore maris conſpexit. Nam cum Cilices eam nauibus impoſitam ſecum ex urbe tuliſſent, præuenti à Romanis, in littore deſeruerāt. Erat ea ſtatua ex egregijs operibus Sthenidis, & Lucul- *Sthenidis huius meminit Plin. lib. 34. cap. 8.*
B lo nunciatum eſt, Autolyci, qui Sinopen muro cinxerat, id ſimulacrum eſſe. Fama eſt Autolycum Deumachi filium fuiſſe, eius qui in expeditione contra Amazones cum Hercule commilitarat. Hunc unà cum Demoleonte Phlogioq; inde profectum alliſam nauem in Cherroneſō circa Pedalium amiſiſſe, ipſum deinde cum ſocijs agmine facto Sinopen expulſis Syris cepiſſe. Nam eam urbem Syri tenebant, à Syro Apollinis, ut aiunt, & Sinopes Aſopidis filiæ nato, trahentes originem. Hæc audiens Lucullus Syllæ præceptum cōfeſtim in memoriam reuocauit, qui ſe in commentarijs eius cōmonuerat, nil certius, nil credi dignius eſſe, quàm quod per ſomnium fuerit præſignatum. Nunciatum eſt interea Mithridatem atq; Tigranem, ut Aſiam præoccuparēt, copias ſuas citato agmine per Lycaoniam in Ciliciam ducere. Miratus eſt Lucullus Tigranis ſententiam, quod in Romanos arma moturus, non ſuas cum Mithridatis uiribus coniunxiſſet, dum illius maxime florebat imperiū, permiſiſſe profligari eum atq; deuinci, & nunc oppreſſis illius rebus atq; cōfractis, cum Romanis bellum inire, recuſaſſe potentiſſimū in bello ſocium, qui cum perdito ac propè deleto ancipitem rerū fortunā ſubire uellet. Atqui Machares Mithridatis filius, qui Boſphorum ea tempeſtate tenebat, arbitratus iam omnia ſuperiori bello fuiſſe confecta, coronam mille aureorum dono Lucullo mittit, oratq; in amicitiam, populiq; Ro. ſocietatē aſciri. Lucullus deinde relicto Sornatio cum ſex millibus militum ad Ponticarum rerum præſidiū, ipſe cum duodecim equitū, tribus non amplius peditū millibus ad ſecundum bellum profectus eſt. Videbatur id conſilium plurimum in ſe periculi, parum rationis habere, in pugnaciſſimas gentes proficiſci, in tot equitum millia, in uaſtam regionem, ac profundiſſimis fluuijs, montibus perpetua niue obrutis, circunſeptam. Proinde milites cum his de rebus, tum etiam peſſimis eorum moribus arma detrectabant, militiam recuſabant, & ducem inuiti penitus ſequebantur. Romæ uero factioſi homines criminandi occaſionem ſibi arbitrati, exclamare, obteſtari, uocitare, Lucullum uel præter omne Romanæ rei emolumentum ex bello bellum exuſcitare imperandi cupidine, haud unquam arma deponere, non fatigari, non quieſcere, non ſaturari, ut publico periculo priuatas ſibi diuitias compararet. Atqui Lucullus nil minus intenſo itinere ad Euphratem ueniens, turbidiſſimum, multisq; tumentem aquis fluuium comperit. Eam rem quia ſibi moræ, & militibus laboris cauſa foret, moleſte conſpexit. Dum lintres itaque ad traijciendum amnem, conſutasq; inuicem trabes parari iubet, ueſpere defluere

C flumen incipiens, uſqueadeo proxima nocte exhauſtum eſt, ut mane perſpecto alueo, tutò uadari poſſet. Accolæ regionis paruulas aliquot inſulas in fluminis uado mirati, Lucullum uenerabantur, quia cum id antea rariſſime contigiſſet, tum mirum etiam uidebatur, profundiſſimum aquis flumen tam celerem, tam ocioſum, tam ſecurum Lucullo tranſitum præbuiſſe. Sibi uero traijcienti dexterum continuò prodigium uiſum eſt. Conſueuerant ſacratæ Perſicæ Dianæ boues in ulterioribus Euphratis pabulis educari, quam maxime deam indigenæ Barbari ſumma ueneratione colebant. Hæ lampadis charactère inſignitæ, liberæ ſolutæq́ omnem regionem diuagabantur, feroces, inſuetæ, & quæ non ſine multo labore captari poſſent. Vna ex his quandam ad petram, quam deæ dicatam dicunt, inter traijciendū aduenìens, cum ſuper ea ſteuiſſet, demiſſo capite, perinde ac iugo domita fuiſſet, ſeſe Lucullo ſacrificandam obtulit. Euphrati quoque taurum pro tranſitu immolauit. Eo die ſtatiua hoc loco habita: poſtridie uero ſublatis ſignis, per Sophenam regionem progreditur, ſine omnium prorſus iniuria, qui bona cum pace exercitum admiſiſſent. Et militibus ad opulenti cuiuſdā oppidi oppugnationem incenſis, Taurum procul oſtentans, Illud, inquit, oppidum milites prius nobis exuperandum eſt. Hæc enim præmia uictoribus propoſita iacent. Deinde citato agmine cum Tigridem traiecisſet, in Armeniam induxit exercitum. Primum Tigranes nuncium qui aduentum ſibi Luculli attulerat, ſecuri percuti iubet. Proinde cæteri ſaluti propriæ conſulentes, properantem hoſtem miro ſilentio perferebant: & ipſe hoſtili iam incendio circunfuſus, rerum ſuarum cura neglecta, omnia prorſus ignorabat. Totas aſſentatoribus patefecerat aures, à quibus non falſi minus, quàm grati blandiq́ ſermones afferebantur, ſe magnum ducem extimare Lucullum ſi etiam Epheſi Tigranem expectaſſet, ſicq́ tam ingentem hoſtium multitudinem uel conſpicere ſuſtinens, non primo ſtatim aſpectu ex Aſia fugeret. Vſqueadeo neq́ cuiuſquam datum eſt corpori, multam intemperantiam integre poſſe perferre, neque animo uulgari in tanta bonorum omnium ubertate à rationis uſu non deuiare. Primus tandem omnium Mitrobarzanes uicinum ſibi hoſtem incumbere declarauit, nec gratam tamen audaciæ ſuæ mercedem retulit. Confeſtim nanque Tigranes ipſum cum tribus equitum millibus plurimiſq́ peditibus in Lucullum emittit, imperatq́ ut cæteris Romanis conculcatis, ſolum imperatorem uiuum ad ſe

D deducat. Omnia nondum Lucullus metauerat caſtra, ſed cum pars militum adhuc in itinere adueniret, ecce ſpeculatores adſunt, qui properare cum copijs barbarum exploratum habere ſe dicunt. Subtimuit Lucullus, ne miles extra ordines ſolutus atque diffuſus, Barbari celeritate opprimeretur. Quare ipſe ad locanda muniendaq́ caſtra manens, Sextilium legatū cum mille ſexcentis equitibus, totidem fermè peditibus, ac leuis militibus armaturæ in hoſtem præmittit, iubetq́ quamproxime ad Barbaros accedentem detrectare certamen, donec omnem exercitum compoſitum eſſe acceperit. Paruiſſet imperio Sextilius, ſi nō ingruentis Barbari temeritas manum conſerere compuliſſet. Collatis itaq́ ſignis, Mitrobarzanes pugnando cecidit, & cæteri terga dantes, præter paucos admodū omnes in fuga occubuere. Ea clade Tigranes relictis Tigranocertis, ingenti ab ſe condita urbe, ad Taurum inclinauit, eò ſuas copias undiq́ coacturus. Lucullus uero eam hoſti facultatem adimendam ratus, Murenam emittit turbaturū caſtra Tigranis, unaq́ conuenientibus eò Barbaris itinera præciſurum. Sextilium uero magnæ Arabum manui, quæ ad Tigranē accedebat, occurrere iubet. Is itaq́ in Arabes dum caſtra locarent irrumpēs, eos ingenti ſtrage profligauit. Et Murena pariter Tigranem inſequutus, ubi ad aſperam anguſtamq́ uallem uentum eſt, quà Barbaræ copiæ traducebantur, præſtita ſibi occaſione tranſeuntem paulatim exercitum adoritur. Tigranes cōfeſtim ſarcinis omnibus præ ſe poſitis, citata fuga Romanis euaſit: multi Armenij cæſi, plures tamen capti ſunt. His proſpere geſtis, Lucullus ſublatis ſignis cum exercitu profectus ad obſidenda Tigranocerta cōſedit. Erant hac in urbe plurimi Græci à Cilicia, plurimiq́ Barbari à proprijs & ipſi ſedibus illò traducti, Arabeni, Aſſyrij, Gordyeni, Cappadoces, quos euacuatis patrijs atq́ exhauſtis, natali ſolo priuatos ad eam urbem traxerat habitandam. Erat inſuper opibus donarijſq́ ciuitas illa cōferta, quæ & priuati homines & primarij, ad augendam urbis magnificentiam, gratiamq́ ſibi regis conciliandam, Tigrani contulerant. Quare Lucullus ad obſidionē eius maxime intendebat, haud inſcite conijciens irritatū Tigranem ira potius quàm cōſilio deſcendentē in campum, à prælio nō fore temperaturū. Atqui Mithridates multa nuncijs, literis multa cōmoneſaciens, à Romanorum congreſſu Tigranem penitus abſtinere orabat, nullum tutius, nullum probabilius, nullum felicius pugnæ genus, quàm fame cum Lucullo pugnare. Adeſſe ſibi equites, quibus omnem ab Romano exercitu commeatū arcere poſſit. Taxiles etiam qui ſecum cōmilitabat, ſuapte ſponte permo-

A permotus, ſupplex Tigranem orare, rebus ut ſuis ſine pugna conſuleret, & inuictas acies, inuictos Romanorum animos euitaret. Hæc Tigranes conſilia perbenigne primum audiebat: aſt ubi omnes Armeniorum, omnes ſibi Gordyenorum uires aduenerãt, aderantq́ꝫ cum regibus ſuis, Medorum, Adiabenorumq́ꝫ ingentes exercitus, multi quoq́ꝫ à Babylonio mari Arabes, multi à Caſpio Albani, & Albanis Iberes adiacẽtes, nec pauci deinde eorum qui circa Araxen ſoluti ſine rege uerſantur, partim gratia, partim mercede conuenerant, iam ſpe, audacia, barbaricisq́ꝫ minis, conuiuia regis iam adeò plena erant, & ipſa etiam concilia, ut ipſe Taxiles ſolus Tigranis ſententiæ aduerſatus, uix capitis periculum euitarit. Credebatur Mithridates clariſſimi facinoris inuidia iam quaſi partam diſſuadere uictoriam, & ipſum Tigranes cõſulto morari uoluit, ne præſens ſibi partem ſperatæ gloriæ uendicaret. Vniuerſo itaq́ꝫ cum exercitu motum iactabundum in amicos dictitaſſe proditum eſt, perquam moleſto ſe animo eſſe, quod cum Lucullo ſolum, non uniuerſis cum Romanorum ducibus unà collectis ſibi decernendum eſſet. Neque inſana prorſus, omnemq́ꝫ præter rationem uidebatur uiri temeritas, cui tot populi, tot reges, tot peditum legiones, & equitum millia animos attollebant. Sagittariorũ & funditorum enim uiginti millia ſecum habuit, equitum quoq́ꝫ quinquagintaquinq́ꝫ millia, quorum ſeptem decemq́ꝫ millia cataphracti erant, ut Lucullus ipſe ſenatui ſcripſit. Peditum uero cum in cohortes, tum in legiones diſtributorũ, centum quinquaginta millia. Item qui uias ſternerẽt, qui pontes fabricarent, qui exhaurirent flumina, qui ſyluas conciderent, reliquáue bellorum machinamenta conficerent, trigintaquinq́ꝫ millia fuiſſe conſtat. Qui à tergo locati, & ad hoſtem aſpectu deterrendum, & ad confirmandos militum animos plurimum conducebant. Vbi uero ſuperato Tauro ſedentem ad Tigranocerta Romanum deſpexit exercitum, ipſeq́ꝫ in eminenti loco manifeſte apparuit, tunc barbara oppidanorum turba ingenti clamore ſublato aduentanti regi ſummo cum ſtrepitu applaudere, tantas Romanis copias ex mœnibus oſtentare, minariq́ꝫ illis extrema ſupplicia. Lucullus cum de pugna confeſtim ad milites retuliſſet, pars obſidione deſerta totum exercitum in Tigranem ducendum eſſe cenſebat, pars nullatenus ab obſidione diſcedendũ eſſe, quo minus à tergo tanta oppidanorũ turba relicta eſſet. Neutra per ſe Lucullo ſententia placuit, ambas uero coniunctas laudauit. Diuiſis itaq́ꝫ copijs Murenam cum ſex pedi-

Exercitus Tigranis ducentorũ & quinquaginta millium.

B tum millibus ad obſidionẽ reliquit, & ipſe cum cohortibus quatuor uiginti, in quibus peditum decem millia, ſagittarij atq́ꝫ funditores circiter mille, & equites erant uniuerſi, in hoſtem profectus latiſſimo in campo iuxta fluuium caſtra locauit. Viſus eſt Tigrani puſillus admodum is exercitus. Et aſſentatores præſtita ſibi iocandi occaſione, hi Luculli temeritatem deridebant, illi ſuper Romana ſpolia, quaſi iam parta eſſent, iecerant ſortes. Et regum cæterorumq́ꝫ principum unuſquiſq́ꝫ ei ſoli pugnæ negocium decerni orabat, regem uero eiuſce ſpectaculi, ludiq́ꝫ ſpectatorem ſedere. Tunc Tigranes & ipſe urbanum quippiam facetumq́ꝫ in medium afferre cupiens, uulgatiſſimum illud dixiſſe fertur: Eos ſi legati uenirent, ſatis multos quidem, ſi uero pugnaturi, perpaucos admodum eſſe. His itaq́ꝫ ſalibus Barbari iocabantur. Lucullus uero poſtridie prima luce armatos milites in aciem deducit. Erant barbara caſtra iuxta flumen ad orientis plagam locata, & Lucullus ſublatis ſignis, quà ad occaſum flumen ſe incuruans facile traijci poterat, citato agmine declinabat. Credebat̃ ipſe metu ſecedere, quare Tigranes accerſito Taxile, Vides ne, ridens inquit, inuictas Romanorũ acies fugere? eas num uides? Et Taxiles: Vellem, inquit, ô rex, ut quod temere auguraris, pro meliori tua fortuna id eueniret. Cæterũ non ſplendida ueſtis, non terſi clypei, non impoſitæ capitibus galeæ, non deniq́ꝫ exempta uaginis arma, conſueuerunt fugientium habitus eſſe, ſed pugnaturi militis eſt ille ſplendor properãtis in hoſtem. Vix ea dixerat, cum iam firmari primas Romanorum aquilas conſpexere, acieſq́ꝫ ad traijciendum turmatim diſponi. Tunc Tigranem ceu longa uix crapula excitatum, bis uel ter clamaſſe ferunt, In nos properãt ô uiri, ingentiq́ꝫ ſtrepitu atq́ꝫ tumultu turmas in acie diſpoſuiſſe. Siniſtrum cornu Adiabeno regi, dextrum Medo conceſſit, mediũ uero ipſe tenuit. Cataphracti equi fermè omnes in fronte locati. Romanis iam ad traijciendum paratis, pars militum obſeruandum eſſe monebat illum unum ex nefaſtis diebus, quos atros Romani uocant, quo Scipio cum Cimbris congreſſus Romanum exercitum perdidiſſet. Quibus Lucullus celebratam illam hominum memoria uocem ædidiſſe fertur: Ego enim, inquit, commilitones hunc diem ex atro feliciſſimum Romanis faciam. Erat autem pridie nonas Octobris. Et milites ſubinde hortatus, cum fluuium traieciſſet, primus omniũ properabat in hoſtem. Erat ipſe ferreum thoracem indutus, ſplendidum atq́ꝫ ſquamoſum, quo ſuper punicam geſtabat epheſtridem. Tunc ſtrictum enſem militibus oſtentabat, quaſi docere uellet, ex propinquo collato pede cum hoſte

Tigranis facetum dictum.

C pugnandum eſſe, qui non cominus, ſed eminus telis, miſſilibus, ſagittis rem gerere didiciſſet. Cõſtrato agmine in barbaram turbam ruendum eſſe clamabat, ut celeritate ſua milites ſagittandi hoſtibus ſpatium interciperent. Hæc dicens cum aliquantulum progreſſus eſſet, cataphractos equites, quorum celebris in exercitu erat fama, ſub tumulo quodam locatos eſſe aduertit. Erat eius tumuli quatuor fermè ſtadiorum aſcenſus perfacilis atque tutiſſimus, & in uertice ſpacioſa planities ad omnem militiæ uſum accommodata. Lucullus itaq; Thraces Galloſq; quos ſecum habebat equites, in cataphractos ex tranſuerſo ruere, gladijſq; contos eorum truncare iubet. His enim conſciſis, omnem eorum uim extinctam eſſe, non ſibi conſulere, non prodeſſe ſocijs, non hoſtes deniq; lædere poſſe, cum pondere, tum armorum inceptia nullam eſſe penitus ſine contis eorum operam, ſed muro incluſis ac circunſeptis penè ſimiles apparere. Ipſe deinde cum duabus cohortibus pedes in tumulum contendebat. Cæteri milites laborantis, armati, progredientiſq; ducis reuerentia moti, ſubſequebantur. Capto tumulo, cum eminentiori eius in loco ſtetiſſet, ingenti uoce proclamans, Vicimus, inquit, uicimus commilitones. Subinde commone factis militibus, nil iaculis opus eſſe, ſed ſtrictis enſibus petendas eſſe ſuras, ac hoſtium femora, quæ ſola cataphracti armis nudata negligunt, acies in hoſtem deducit. Nulla tamen his artibus atque conſilijs occaſio data eſt, quia cataphracti, ne Romanum quidem impetum excipientes, prius quàm inireť certamen, clamore ſubita cum fuga ſublato, ſeſe, grauiſſimoſq; armis equos inter peditum agmina turpiſſime præcipitabant. Sic nullo illato uulnere, nullo prorſus cruore conſpecto, tot hominum millia, tantæq; copiæ profligatæ ſunt. Confeſtim itaq; ingens æditur cædes non tam fugientium quàm cupientium fugere barbarorum. Haud enim facile fuerat in tanta ſtipatarum profundiſſimarumq; acierum multitudine perplexos euadere. Tigranes ubi primum hoſtibus dari terga proſpexit, deſertis ordinibus, cum paucis admodum in fugam erupit, & filio quem communi ſorte, miſerandaq; fortuna oppreſſum uiderat, auulſum è proprio capite diadema lachrymans dedit, hortatus alterũ teneret iter, ac ſuæ ſaluti maturare conſilium. Adoleſcens quia indignum ſuperſtite patre religare ſibi diadema cenſebat, fideliſſimo cuidam ex ſuis cuſtodiendum commiſit. Neq; hunc fortuna liberum ab hoſtibus eſſe ſiuit, ut captiuus ad Lucullum deductus, inter tot barbara ſpolia, Tigranis quoq; diadema deponeret. Peditum

D in ea fuga ultra centũ millia occubuiſſe proditum eſt, equites paucos admodum effugiſſe. Romanorum uulnerati centum, quinq; interfecti ſunt. Hanc pugnam in libro de Dijs immortalibus commemorans Antiochus philoſophus, nullam prorſus talem ſolem unquam uidiſſe ſcribit. Strabo uero, alter & ipſe philoſophus, in hiſtoriarum commentarijs Romanos inquit erubuiſſe, deriſiſſeq; ſemetipſos, quod in tam uilia mancipia ferrũ ſumpſiſſent. Et Liuius Romanos aſſerit nullis unquam hoſtibus quibus cum ſigna contulerint, copiarũ numero uſqueadeo fuiſſe inferiores. Vix enim uigeſimam eorum qui uicti ſunt partem uictores extitiſſe. Clariſſimi quoq; omnium Romanorum duces, & qui diuturno bellorum uſu peritiſſimi uidebantur, ingentibus Lucullũ laudibus extollebant, qui duos florentiſſimos potentiſſimoſq; reges duabus maxime contrarijs rebus, mora ſcilicet ac celeritate confeciſſet. Mithridatem enim cum uigebat, plurimum cunctando deuiciſſe, Tigranem autem oppreſſiſſe celeritate. Et quod paucis unquam ducibus cõtigiſſe accepimus, ad agendum cunctatione, ad tuendum audacia uſus eſt. Atqui Mithridates calliditate potius ac uei ſutijs, quàm ſignis collatis Lucullum, ut conſueuerat, rem geſturum arbitratus, ad Tigranem feſtinare neglexit, ſed lento procedens itinere, cum aliquot in eum Armenij attoniti trepidiq; incidiſſent, coniectura rem ipſam auguratus eſt. Pluribus deinde & nudis & faucijs obuiam ſibi factis, audita clade, ad quærendum Tigranem conuerſus, deſertum, humilem, abiectum miſerabiliter cum inueniſſet, nullis eum (ut ille ſe quondam) conuicijs improbauit, ſed equo deſcendẽs, & communes ſecum miſerias collachrymans, cum meliora eum ſperare iuſſiſſet, ingentem ei famulorũ ordinem uel maximo rege dignum adiunxit. Ambo deinde ad contrahendas nouas copias animos erexere. Profligato Tigrane, confeſtim inter Græcos Barbaroſq; qui Tigranocertis erant, ſeditio orta eſt. Lucullus reliquo exercitu eò admoto cum urbem à Græcis accepiſſet, ſeruatis theſauris cæteram urbem militi diripiendam conceſſit, in qua præter alias ingentes opes, octo millia talentorum fuiſſe conſtat. Octingentæ præterea drachmæ ſingulis ex hoſtium ſpolijs, militibus datæ ſunt. Erant ea tempeſtate Tigranocertis plurimi ludorum artifices, quos undiq; Tigranes ad ſe inſtitutorum ſpectaculorum cauſa conuocarat. His Lucullus ad præparandos pro parta uictoria ludos atque ſpectacula magnifice uſus eſt. Græcos poſtea donato uiatico, & Barbaros pariter, quos modo Tigranes inuitos habitatum eò traxiſſet, proprijs patrijs reſtitutos dimiſit. Quare una ciuitate

ſoluta,

A ſoluta,plurimæ redditis ſibi ciuibus,deintegro refectæ ſunt, à quibus Lucullus perinde ac nouus earum conditor colebatur. Alia quoq; ornamenta pulcherrima ad uiri gloriam acceſſere. Non enim bello magis quàm pietate,iuſtitia,humanitate,liberalitate,clementia,cæteriſq; id genus uirtutibus, ſupremas ſibi partes laudis appetebat. Neque hæc diuinæ optimæq; inſtitutæ mentis inſignia cum bellicis conferenda cenſebat,ubi cum haud parum militibus,tum fortunæ plurimum deberi gloriæ iudicatur. Quanti uero momenti,quantæ laudis ei fuerint ſuperiores illæ uirtutes,quibus præter omnem armorum operam,omnes urbes,populos,reges ſibi conciliauit, ediſſeramus. Etenim Arabum reges eum adeuntes,accepta pace,omnes ſuas fortunas Luculli fidei crediderunt. Sponte ſua Sophenorum gens accepit imperium, & Gordyenorum populos uſqueadeo ſui deſiderio inflammauit, ut relictis proprijs ſedibus,unà cum liberis atq; uxoribus eum,ſi paſſus eſſet,ſubſequi peroptarent. Tantam uero iſtorum in Lucullum beneuolentiam hinc ortam fuiſſe perhibent. Zarbienus enim eorum rex cum moleſtum Tigranis haberet imperium,ad Appium, ut diximus, clàm de ſocietate cum Romanis ineunda retulerat,necdum in Armeniam Romani eruperant, cum Tigranes detecta re, Zarbienum pariter cum liberis atq; uxore necari iuſſit. Lucullus maxime affectũ ſe uiri morte oſtendit, ut in Gordyenorum regionem adueniens, Zarbieni funus ampliſſimo cum ſplendore celebrarit. Rogum eius auro,purpuraq; regali, & Tigranis ſpolijs perornatũ, præſens ipſe cremauit, poſtremaſq; unà cum uiri neceſſarijs atq; amicis parentans libationes,æqualem ſuum populiq; Romani ſocium uocitabat. Iuſſit præterea precioſiſſimum illi fabricari ſepulchrum. Nam & ingentem uim auri & argenti in Zarbieni theſauris ipſe compererat, & frumenti in horreis congeſti decies trecenta millia modiûm. His tantis opibus milites locupletati, & Lucullus plurimũ miratus eſt, quod nulla prorſus ex ærario publico drachma ſuſcepta, ipſe ſuis ſumptibus bellum conficeret. Dum hæc geruntur,legati ab rege Parthorum ueniunt,amicitiam populiq; Ro. ſocietatem petentes. Placuit ea poſtulatio Lucullo, & ipſe quoq; Partho legatos ab ſe remiſit,qui poſteaquam ad illum uentum eſt, non cum Romanis modo, ſed clàm etiam cum Tigrane de ſocietate Parthum agere deprehenderunt, mercedemq; commilitandi Meſopotamiam ab illo petebat. Quæ dum Lucullo fuiſſent allata, neglectis Mithridate atq; Tigrane, quaſi iam oppreſſis ac propè deletis, Parthorum uires tentandas inſtituit, & Romana in eos arma ducenda,
B egregium arbitratus ſi uelut certator in palæſtra tres uno belli impetu reges ſuperaret, & trium clariſſimorũ maximorumq; ſub ſole ducum,inuictus uictor euaderet. In Pontum itaq; ad Sornatium & cæteros ibi præfectos mittit, qui nunciarent eos quamprimũ omnibus eius præſidij copijs,aſcenſuro ſibi per Gordyenam occurrere. Illi cum iampridẽ intractabiles,difficillimoſq; milites agnouiſſent, tum maxime in præſentia detecta eorum intemperantia, non uerbis,non prece,non imperio,non minis, ſolutiſſimos homines in militiam compellere potuerũt,clamantes & obteſtantes ſe non amplius iſtic manſuros, ſed relicto Ponto abituros ſeſe quò quiſq; decerneret. Hæc ad Lucullum renunciata, uulgata per militum ora,præſentem quoq; exercitum fœdæ reſponſionis exemplo corrupere. Iam enim opibus,iam delitijs,ad arma pigerrimos,turpiſſimi ocij cupido Lucullianos inuaſerat. Aſt ubi temerariam Ponticorum loquendi licentiam accepere,eiuſmodi homines uiros appellare, illos imitandum eſſe dicere, & feſſis iam pugnando militibus ultimã quietẽ deberi,multa ſeſe tranquillo ocio digna propria uirtute elaboraſſe. His uocibus fœdioribuſq; uulgatis,ſuſceptũ Lucullus Parthicum bellum dimiſit, ad ipſum Tigranem media iam æſtate regreſſus. Taurinis ſaltibus ſuperatis,cum campos tunc primum uirentes conſpexiſſet,quia rigore cœli ſegnius ea regio cuncta producit,commeatuum inopiam expectabat. Deſcendens tamen propulſatis Armenijs, qui bis aut ter tumultum magis quàm præliũ excitarant,quacunq; inceſſerat uillas intrepide populabatur, & frumento quod Tigranes congeſſerat, in poteſtatem ſuam redacto, quam ſibi uerebatur, hoſtibus egeſtatem iniecit. Poſitis itaq; caſtris, & uallo foſſaq; circunductis,ad peruaſtandam in conſpectu hoſtium regionem exibat. Vbi uero fugatos toties Barbaros nequicquam ad prælium laceſſitos quieſcere uidit,ſublatis ſignis ad Artaxata Tigranis regiã,in qua & liberi eius infantes erant & mulieres, ire pergebat,id unum conſiliũ ratus quo laceſſitus Tigranes in certamen ſubduci poſſet. Fama eſt Carthaginenſem Annibalem profligato à Romanis Antiocho,ad Artaxan Armeniorum regem ſe contuliſſe, multa illum clariſſima egregiaq; utiliter edocuiſſe, cõſideraſſeq; inter cætera aptiſſimum quendam natura locum, ſqualidum tamen atq; neglectum, in quo figuram urbis deſcripſerat. Eò deinde adductum Artaxan,monſtrato ei ſitu, ad condendam urbem facile inflammaſſe, & iam paratis omnibus Annibalem ipſum operi ab rege præfectum,nobiliſſimam

C atque ingentem urbem ædificaſſe, quæ nomen ab ipſo rege ſortita, totius Armeniæ metropolis declarata eſt. Profectum in hanc urbem Lucullum Tigranes tolerare non potuit, ſed coactis copijs, quartis caſtris haud procul conſtitit ab Romano exercitu, Arſaniam fluuium in medio intercipiens, quem petituri Artaxata Romani traijcere cogebantur. Lucullus peractis deorum ſacrificijs, perinde ac uictoriam in manibus tenuiſſet, traducto exercitu, duodecim cohortes in fronte, totidem à tergo locauit, ſubſidia contra circuitum hoſtium peropportune diſtribuit. Multas enim equitum turmas Tigranes in fronte poſuerat, in primisq; ſagittarios, Mardorum equites, & Iberes haſtatos, in quibus ſuper cæteros mercenarios milites Tigranes rerum ſuarum momentum eſſe credebat. Nullum tamen clarum ab his facinus geſtum eſt, ſed Romanis cum equitibus æquo fermè Marte pugnantes, ingruentis Romani peditis impetum non ſuſtinuere, ſed hinc atque hinc in fugam cuati Romanum equitem traxere ad ſe ſectandum. Primis itaq; diſſipatis ordinibus, Tigranes inſtructo reliquo equitatu, in hoſtem progreditur, quorum ſplendorem multitudinemq; cum Lucullus ſubtimuiſſet, confeſtim inſectantibus ſuis receptui cani iuſſit. Deinde conferto agmine, primus ipſe unà cum optimatibus in Barbaros ruit tanto impetu, ut prius quàm manum conſererent, hoſtis ſola trepidatione deuictus, unicam in fuga ſalutem ſibi quæreret. Tres erant in eo exercitu reges, ſed turpiſſime omnium Ponticus Mithridates aufugit, cum ne primum quidem Romanorum clamorem ſuſtinere potuerit. Lucullus uniuerſam proximam noctem ad inſectandum hoſtem abſumpſit, & capiendo, cædendo, prædando, Romani milites defeſſi ſunt. In ſuperiori nempe certamine plures, in hoc uero nobiliores Barbaros & cecidiſſe, & fuiſſe captos Liuius autor eſt. His Lucullus tantis elatus uictorijs, ad ſubuertendum penitus Barbarum aſcendere inſtituerat. Autumnale tunc erat æquinoctium, & omnium ſpe celerius rigidiſſima è cœlo frigora cecidere, omnia niue obruta erant, & ſi quãdo ſerenus aderat aër, tum gelu, tum pruina humana corpora perrigebant. Difficillimus erat equis ob extremam frigiditatem fluminum potus, difficillimus erat eorum tranſitus, quia concretis in glaciem aquis, glacies ipſa tranſeuntium grauitate confracta, aſperitate ſua equorum tibias neruosq; cruentabat. Syluestria deinde ac anguſta itinera, tellus humiditate abundans, cadentes è cœlo niues, & ipſa in madidiſſimis locis acerba pernoctatio, difficillimam ac propè intolerabilem militiam faciebant. Paucis itaq; poſt pugnam diebus

D milites Lucullum ſequuti, cum aſperitatem itineris recuſarent, primum per tribunos militum, ne longius procederetur, eum fruſtra rogare, deinde conuentibus hincinde factis, inter ſe murmurare, nocte in tentorijs crudelitatem ducis inſimulare, omniaq; infeſtiſſimis uerbis fœdoq; tumultu implere. Videbantur Lucullo res in ſeditioſam ſpectare perniciem, proinde ſingulos adeundo milites perhumane prenſare, ſupplicareq;, tolerantiam in fortiſſimos homines inducere, alteram in Armenia Carthaginem uelle delere, eius hominis opus qui tot clades populo Romano intulerit: de Annibale enim loquebatur. Poſtquam omnia Lucullus fruſtra tentari uidit, inuitus retro ducebat exercitum, & ſuperato per alios ſaltus Tauro, in eam regionem deſcendit quam Mygdonicam uocant, feraciſſimam atque apricam. Vrbs erat in ea, tum opibus, tum hominum multitudine opulenta, quam Barbari Niſibin, Græci Mygdonicam Antiochiam appellant. Huic nempe Guras Tigranis frater præerat. Summa tamen machinamentorum peritia res belli Callimachus gubernabat, is qui multos ad Aminſum Romanis labores intulerat. Itaq; ad obſidendam hanc urbem Lucullus ultimo conatu conſedit. Et cum paruo illam tempore ui cepiſſet, Guram, qui ſeſe Luculli humanitati commiſit, perbenigne ſuſcepit. Neglecto uero Callimacho, qui tuendæ ſuæ uitæ cauſa abditos pollicebatur maximarum opum reuelare theſauros, in pedicas coniectum ſeruari iuſſit, pœnas daturum eius incendij, quo Aminſenorum urbe uaſtata, liberalitatis humanitatisq; ſuæ in Græcos declarandæ occaſionem extinxerat. Fortunam hucuſq; indubie cum Lucullo commilitaſſe uiſum eſt, proſperasq; ſemper eius conſilijs auras præſtitiſſe. At deinceps tametſi egregiam prudentiſſimi magnanimiq; uirtutem imperatoris oſtenderit, tanquam aduerſo ſemper ſpirante flatu in altum fruſtra contenderet, nullam tamen eius res geſtæ gratiam, nullam prorſus gloriam habuere, cæterum ſuperiores illæ quas omnium mortaliũ conſenſu ſibi uendicauerat laudes, propemodum defluxere. Neq; minimæ proximæ infelicitatis cauſæ ei ſunt aſcribendæ. Non enim quo decuit ſtudio, æquali ue comitate militarem multitudinẽ colebat, quia uniuerſas ſeruientium uoluptates ad ignominiam perniciemq; imperantis ſpectare exiſtimabat. In primis uero id ei plurimum obſuiſſe cõſtat, quod æqualium ſuorum, & qui in exercitu magiſtratum gerebant, quanti par fuerat, neminem faciebat, ſed neglectis omnibus, nullum ſecum conferendum eſſe arbi-

Fortuna Luculli mutata.

arbi-

A arbitrabatur. Hæc ſola inter tot tantaſq; ornatiſſimi uiri uirtutes mala ſediſſe ferũt. Etenim mo-
deſtiſſimum atq; magnanimum, & in dicendo fuiſſe grauiſſimum, paremq; togatum & arma-
tum, domi, militiæ, pace & bello, ſplendorem habuiſſe prudentiæ. Primam militaris huius odij
atq; intemperãtiæ facem in Cyziceno bello ſtatim arſiſſe, Salluſtio placet, & ad Aminſum in-
ualuiſſe potiſſimum, quod duo hyberna illos intra uallum agere compuliſſet. Accendebãt eos
& reliqui hybernandi labores: ſiue enim in hoſtili, ſiue in ſociali regione ſtetiſſent, ſub diuo ſem
per uniuerſi milites cõtubernabant, neq; ſemel modo ullam in pacatam urbem Lucullus cum
exercitu eſt ingreſſus. His militum odijs Romæ uulgatis, Luculli aduerſarij accenſos longa in-
uidia animos eleuare, & procaciter eum inſimulare, quod auaritia, immoderataq; imperãdi cu-
piditate, bellum produceret: & cum ferme Ciliciam, Aſiam, Bithyniam, Paphlagoniam, Gala-
tiam, Pontum, Armeniam uſq; ad Phaſidem occuparet, ad diripiendã quoq; Tigranis regiam
contendiſſet, quaſi ad ſpoliandos, non debellandos reges eſſet emiſſus. Has atrociſſimas uoces
Lucium Quintiũ unum ex Romanis ducibus in primis iactaſſe ferunt: cuius maxime ſtudio
ac uigilantia cum de his rebus ad ſenatũ relatum eſſet, placuit abrogari Lucullo imperiũ, eam al
teri decerni prouinciã, multoſq; eius exercitus milites emeritos fieri atq; exauctorari. Acceſſit
huic & maior altera rebus Luculli peſtis. Pub. Clodius cum Lucullo cõmilitabat, uir nefarius,
ſceleſtus, ſuperbiſſimaq; temeritate imbutus, & qui libidini ſuæ in ſororem, quæ Luculli uxor
erat, intemperantiſſimam mulierem indulſiſſe fertur. Is cum non quantum ſibi ipſe concede-
bat honoris ab imperatore aſſequeretur (primas enim maximarum rerum partes ſibi iure debe
ri arbitrabatur) Fimbrianos milites pellicere, plurimumq; ſibi conciliare adortus eſt. Quod ubi
ſatis ei ſucceſſiſſe apparuit, quamprimum illorum animos ab Lucullo alienare, ſummumq; il-
lis faſtidium imperatoris inducere. Neque difficile fuerat homines diuturna conſuetudine fa-
ctioſos tum pollicitando, tum blandos inſerendo ſermones corrupiſſe. Hi enim erant qui duce
Fimbria Flaccum conſulem occidentes, eum ſibi delegerunt imperatorem. Quare Clodium
amicum militum appellantes periucunde complectebantur. Simulabat enim eorum ſe maxi-
me miſereri, quod magnis bellis, maioribus periculis, maximis deniq; laboribus, nullus mo-
dus, nulla uſquam requies adeſſet: ſed omni cum gente bellando, orbem terræ pererrando,
B bellis bella finiendo, miſeram uitam tererent, nullam tam oneroſa militia dignam expectantes
mercedem. Non milites amplius, ſed Luculli diuitiarum defenſores atque cuſtodes eſſe, qui-
bus tot camelos, tot plauſtra, aureis gemmatiſq; poculis plena, imperatoris auaritiæ tuendum
eſſet. Iam Pompeianos milites in populum redactos, cum liberis atq; coniugibus felicem regio-
nem, urbeſq; opulentas per ocium poſſidere. Non Mithridatẽ, non Tigranem, pluuijs, niue,
pruina, gelu obrutos per uaſta deſerta ſectari, regias Aſiæ diruturos, ſed profugorum bellum
in Hiſpania, ſeruile in Italia gerere. Erit'ne igitur tantis unquam noſtris laboribus modus? num
quieſcemus? num ceſſabimus? num ociabimur aliquando? inq; poſterũ ei noſtra corpora im-
peratori conſeruabimus, qui maximum ſui ornamentum eſſe, commilitonum diuitias atq; fe-
licitatem iudicet? Hac peſte corruptus exercitus, neq; in Tigranem proficiſci uoluerunt, neq;
in Mithridatem: ex Armenia in Pontum priſtinum ſibi uendicaturus imperium ueniebat, &
hyemis acerbitatem inſimulantes, circa Gordyenam hyberna trahebant, ſummo Pompeium
ſuper cæteros duces deſiderio expectantes, Lucullo in prouinciam ſubrogandũ. At poſtquam
nunciatum eſt Mithridatem profligato Fabio, in Sornatium atque Triarium uires ſuas indu-
cere, ſola uerecundia compulſi Lucullum milites ſequebantur. Triarius confeſtim quaſi uicto-
riam in manibus habuiſſet, quo ſibi totam laudem uendicaret, prius quàm Lucullianus adeſſet
exercitus, conſerto prælio ingentem cladem accepit. Proditum eſt enim ſupra ſeptem Roma-
norum millia occidiſſe, centuriones centũ & quinquaginta, tribunos militum ſupra quatuor
& uiginti, & Romana caſtra in Mithridatis poteſtatem ueniſſe. Paucis poſtea diebus Lucul-
lus aduenìens, Triarium ab iratis militibus ad ſupplicium quæſitum abſcondit. Ad Mithrida-
tem ſubinde conuerſus, eum in certamen cum ducere laceſſendo fruſtra tentaſſet, quia is Ti-
granem cum multis ad ſe copijs deſcendentem expectabat, occurrere Tigrani pugnaturus in-
ſtituit, antequam hi duo ſimul iungerentur exercitus. Sublatis itaque caſtris Fimbriani milites
tumultu in itinere facto, ordines ſuos deſeruere, quaſi nouo ſenatuſconſulto ea militia exau-
ctorati eſſent, & decretis iam alijs ducibus prouincijs, haud amplius ad Lucullum ſpectaret im
perium. Nil fuit profecto quod nõ Lucullus ad ſedandos flectendoſq; militum animos, poſt-
habita maieſtate imperij, humiliter experiretur, ſingulos orando, prenſando, leniendo, ſordida
cum ueſte deiectus elachrymabat. Illi tanti ducis lachrymis precibuſq; neglectis, uacua marſu-

C pla abijcientes, ſolum cum hoſtibus pugnare iubebant, à quibus ſolus ipſe locupletari didiciſſet. Tandem flexi aliorum militum precibus, Fimbriani cum Lucullo pepigere, ſecum ſe proximam moraturos æſtatem, & ſi nemo interim pugnaturus occurreret, liberos atq; ſolutos eſſe. Has tam anguſtas conditiones Lucullum aut ſubire oportuit, aut deſertam omni præſidio Barbaris dimittere regionem. Continebat itaque illos, non ad pugnam modo, neque ad militare quippiam facinus deinceps educens, ſed ſola eorum expectatione contentus, Cappadociam à Tigrane ſolutiſſimá licentia depopulatam patiebatur. Suſtinebat tacitus in priſtinas ſeſe Mithridatem uires erigere, quem ipſe pridem ſenatui ſcripſerat debellatum. Et ob id aderant ei legati ab Romà miſſi, ut res Ponticas ceu plané Romano imperio uendicatas componerent: qui cum non modo Ponti, ſed ne ſui quidem exercitus dominum inuenere, à debachatis militibus abiectiſſimum atque neglectum. Quibus tantum erga imperatorem ſuum incontinentiæ, tantum petulantiæ fuit, ut æſtate cedente, armati ſtrictis enſibus remotiſſimos, & qui nulli uidebantur hoſtes, ad prælium prouocarent, deinde pariter cõclamantes, & crebris inanem aerem ictibus ferientes é caſtris egrederentur, obteſtati id omne quod cum Lucullo pepigerant tempus effluxiſſe. Relictos autem milites Pompeius literis ad ſe accerſebat. Iam enim ad Mithridatem, Tigranemq; debellandos, dux Romæ fuerat cum plebis, tum factioſorum principum ſuffragijs declaratus. Enimuero ingratiſſima ſenatui optimatibusq; ea res uidebatur, & ampliſſimis Lucullus meritis ſuis haud digna, quia non belli, ſed triumphi ſucceſſorem acciperet, neque imperium aut magiſtratum, ſed mercedem, præmium, fructumq; rerum à ſe geſtarum ſubrogato duci concederet. Tum etiam ab his maxime qui aderant proſtrata Luculli dignitas atque fortuna, non ſine multa miſericordia conſpici potuit. Non enim honoris, non autoritatis, non imperij eius erga milites ullum propemodum ueſtigium apparebat. Omnes edicto Pomperj ab Luculli congreſſu prohibebantur: nulli penitus parêre licebat his rebus, quas ipſe decem pariter cum legatis inſtituerat atque conſcripſerat, ſed iam omnes in Pompeium qui multis florebat copijs conuerſi, ſuis audiebant edictis. Communibus itaq; tandem amicis intercedentibus, hi duo duces in uico quodam Galatiæ pariter cõuenere, ubi habito familiari congreſſu ſuper rebus à ſe magnifice geſtis, ambo uiciſſim congratulati ſunt. Grandior erat ætate

D Lucullus, cæterum dignitas Pompeij cum pluribus imperijs, tum duobus triumphis amplior erat atque inſignior. Laureatos propter uictorias faſces uterque præ ſe ferebat, ſed longo Pompeij itinere per loca ſqualida atque inculta lauri iam circa faſces aruerant. Quod ubi Lucullianı lictores aduertiſſent, ex proprijs quas & recentes & uirides habebant, lauris liberaliter contulere. Id Pompeij amici in bonum omen uerterunt: etenim reuera Luculli res geſtæ illius imperium perornarunt. Nil tamen habitus ſermo pacatum, nil amicum inter eos adduxit, ſed alienatis magis animis cum mutuò diſceſſiſſent, Pompeius omnia illius inſtituta antiquauit, omnesq; præter mille ſexcentos, quibus cum ille triumphare poſſet, milites ſibi aſciuit. Nec ij quoque læto animo cum Lucullo manſere. Sic igitur Lucullo aut ingenium, aut ipſa fortuna in re omniũ maxime imperatori neceſſaria, aduerſabatur. Quæ una ſi eius fortitudini, uigilantiæ, prudentiæ, æquitati, cæteriſq; clariſſimis ac ſingularibus ornamẽtis acceſſiſſet, non Euphrates in Aſia, ſed mare Hyrcanum, ipſiuſq; Aſiæ fines Romanũ terminaſſent imperium. Quandoquidem cæteras gentes Tigranes ab ſe debellatas ante contuderat, & Parthorum uires non ſub Lucullo quantum deinde ſub Craſſo ualidæ unitæq; floruerant, ſed bellis inteſtiniſq; ſeditionibus diſſipatæ, neque Armeniorũ iniurias potuerant ulciſci. Equidem conſideranti mihi uideri ſolet, hiſce rebus quibus Lucullus ingentia patriæ commoda comparauit, cæteros duces plurimũ intuliſſe detrimẽti. Quid enim aliud quàm parta in Armenia uicina Parthis trophæa, quàm Tigranocerta, quàm Niſibis, quàm ingens præda inde Romam abacta, quàm captũ denique diadema Tigranis, Craſſum ad potiundam Aſiam extulit atque accendit, arbitratum nil aliud quàm prædam atque ſpolia Barbaros eſſe? Verum ubi in Parthorum ſagittas armaq; incidiſſet, facile declarauit, non mollitiæ aut hoſtium imbecillitate Lucullum, ſed fortitudine, audacia, conſilio, tantas retuliſſe uictorias. Sed de his aliàs. Regreſſus itaque Romam Lucullus M. fratrem offendit à C. Memmio accuſatum ſuper his quæ quæſtor ſub imperatore Sylla geſſerat. Et cum Marcus id iudicium euaſiſſet, Memmius omnem iram in Lucullum conuertens populum incitabat, multa eum præter autoritatem conſularis imperij, præter ſenatuſconſultum multa feciſſe, protraxiſſeq; bellum diutius dictitabat. His uocibus adductus populus triumphum Lucullo negabat, & cum res in maximum ueniſſet certamen, primores patrum & potentiſſimus quiſque in Republica, quibus Luculli dignitas chara erat, tribubus ſeſe miſcentes

Laureati faſces Pompeij & Luculli.

A tes uix populo de concedendo Lucullo triumphum perſuaſere. Non itaque uelut aliqui, aut longitudine pompæ, aut rerum expoſitarum multitudine, admirandum tumultuoſumq; triumphum egit, ſed quampluribus hoſtium armis regijsq; machinis cum circum Flaminiũ perornaſſet, clarum ſuopte ſplendore id ſpectaculum uidebatur. In pompa cataphractorũ equitum pauci, decem falcati currus procedebant. Ex regijs ducibus atq; amicis ſexaginta captiui. Naues longæ atque roſtratæ decem ſupra centum unà deferebantur. Ipſius deinde Mithridatis aureum ſimulacrum ſex pedum longitudinis, & clypeus quidam precioſis lapidibus perornatus. Viginti præterea argenteis uaſis plena uehicula, aureis uero & poculis & armis atq; nummis, duo ſupra triginta conferta erant. Hæc omnia ab hominibus deducebantur. Octo uero muli lecticis aureis onuſti erant, defecato uero argento ſex & quinquaginta. Alteri præterea centum ſeptemq; muli argenti & numiſmatum paulò minus uicies & ſeptuaginta millia ſeſtertium deportabant. Ferebantur & ipſi libri, in quibus quantum Pompeio ad piraticũ bellum, quantum in ærarium publicũ pecuniæ ipſe contulerat, inſcriptum erat. Singulis præterea militibus noningentas quinquaginta dediſſe drachmas. Vrbem denique uicinosq; uicos magnifico epulo excepit. Repudiata deinde Clodia peſſima incontinentiſſimaq; muliere, Seruiliam Catonis ſororem duxit. Nullo hæc in flagitio ſuperiore purior erat, niſi quod fratrum calumniam non ſubierat. Eius tamen faſtidium atque intemperantiam Catonis reuerentia diu perpeſſus, tandem repudiauit. Iam Luculli præſentia ampliſſima ſpe animos patrum impleuerat. Videbatur enim uirum tanta rerum à ſe geſtarum gloria, autoritateq; florentem, Pompeij audaciam comprimere atque tyrannidem, & optimatũ amplitudinem poſſe tueri. Cæterum, ſiue quod iam ægrotam patriam, pronamq; in futuram ruinam cerneret, ſiue (ut quibuſdã placet) ſatis ſibi uendicatum gloriæ arbitratus, à diuturnis laboribus atque periculis, quorum plerunq; infeliciſſimi eſſent exitus, ad literarum ocium, ſtudioſam'ue quietem reliquum uitæ conferre uoluerit, à Republica ſponte ſe abdicauit. Sunt itaq; qui hanc Luculli ſententiam laudandam plurimum arbitrentur. Non enim in Marij calamitates atque miſerias decidiſſe, qui poſt Cimbricas uictorias, illaq; maxima clariſſimaq; facinora nullũ ad cuſtodiendos iam partos honores modum ſtatuere iudicauit, ſed inſatiabili gloriæ imperijq; ambitione ſenex cum ineuntibus

Luculli triumphus.

B Rempublicam iuuenibus contendens, ſeſe in res turpiſſimas, rebusq; miſerias turpiores præcipitauit. Et Ciceronem poſt pernicioſiſſimam Catilinæ conſpirationẽ diuino ſuo ingenio à communi clade depulſam, priuatum conſeneſcere præſtitiſſe. Et Scipionem adiecta Carthagini Numantia, quieuiſſe. Etenim finita quadam modeſtia ciuiles ambitiones eſſe moderandas. Nec minus quàm Athletas in palæſtra, ciues in Republica damnandos eſſe, qui nullũ momentum, nullũ tempus, nullam quietem perpetuis laboribus intermittunt. Craſſus uero atq; Pompeius hanc nouam Luculli inſtitutionem accuſare ſolebant, quod in uoluptates atque luxuriem ſeſe demiſiſſet, quaſi non militaribus ciuilibusq; negocijs aptior, quàm ocio atq; delitijs ætas illa fuiſſet. Mihi uero Luculli uita ueteribus ſimillima comœdijs uideri ſolet, quarum primæ partes rebus domi militiæq; geſtis, poſtremæ uero conuiuijs, potationibus, cantu procaci, facibus, omniq; luſus genere continentur. Ego enim ſumptuoſa illa ædificia, ingentes balneorum atq; deambulacrorũ apparatus, picturas, ſtatuas, omneq; eiuſmodi rerum ſtudium, ad luſum arbitror referenda, quas ipſe res permaximis ſibi ſumptibus comparauit, & opibus quas ſibi permultas honeſtiſſimo militiæ iure uendicarat, affluentiſſime utebatur. Tanta uero in noſtram uſque ætatem eius deliciæ opinione omnium efferuntur, ut inter ornatos ſumptuoſiſſimosq; regum hortos Lucullianí dinumerentur in primis. Quid de his operibus quæ iuxta mare circa Neapolim magnifice ſplendideq; conſtructa ſunt iudicandum arbitramur? ubi altiores profundis foſſis tumulos ipſe ſuſpenderat? ubi maritimas ædes, easq; pulcherrimas atq; ampliſſimas ædificarat? ubi diſcurſus maris, piſcoſosq; riuos ædibus circunduxerat? Quæ ſingula cum Stoicus Tubero haud ſatis mirari potuiſſet, Xerxem eum ex togato homine appellauit. Erant illi præterea ædes in Tuſculano ſpatioſis thalamis deambulacrisq; perornatæ, è quibus ceu è ſpeculis undique circunſpici poterat: in quas Pompeius aduenicns, accuſauit Lucullum, quod ad æſtatem optime accõmodatas, inhabitabiles hyeme feciſſet. Cui ridẽs Lucullus, Num tibi, inquit, Pompei minus quàm grues aut ciconiæ mentis habere uideor, ut non pariter cum tempore habitationem quoque permutem? Cum uero prætor quidam purpureas celebrandi ſpectaculi cauſa ab eo chlamydes petijſſet, inſpecturum ſi domi haberet, daturumq; liberaliter ſi adeſſent reſpõdit. Poſtridie uero roganti Lucullo quot ſibi chlamydibus opus eſſet, cum centum ille ſufficere reſpondiſſet, ducentas ei dari Lucullus iuſſit. Proinde Flaccum poëtam di-

Luculli deliciæ

C xiſſe ferunt, non eas ſe putare diuitias, quarum repoſita atque celata non plura eſſent his quæ palàm conſpicerentur. Erant autem Lucullo conuiuia nouo ſemper diuitiarum ſplendore parata, non modo purpureis ſtratis, poculis auro gemmisq; elaboratis, choris, cœtibus, ſcenicisq; recitationibus admiranda, ſed uarietate quoque ac multitudine epularum, & ingentibus abundantiſſimisq; bellariorum apparatibus. Quibus rebus illiberales eum homines beatum appellabant. Pompeium aduerſa corporis ualetudine captum magnifice de Lucullo loquutum fuiſſe tradũt. Nam cum medicus eum turdos comedere iuberet, & miniſtri (quia æſtas eſſet) alibi quàm apud Lucullum domi nutritos reperiri poſſe negarent, uetuit Pompeius ut inde aſſumerentur: & ad medicũ conuerſus, Si Lucullus, inquit, delicatus non eſſet, num fortè Pompeius non uiueret? quare alia dari ſibi iuſſit, quæ aliunde facile comparari poſſent. Hunc tantũ Luculli luxum Cato, cui tum erat ſumma & amicitia & familiaritate cõiunctus, uſq; adeo iniquo ferebat animo, ut cum adoleſcens quidam in ſenatu longam & importunam de modeſtia & parcitate orationem ageret, exurgens Cato, Tacebis'ne, inquit, hodie diues ut Craſſus, uiuens ut Lucullus, loquens ut Cato? Quidam etſi dictum id in curia fateantur, à Catone tamen fuiſſe negant. Lucullus uero non uoluptatem modo, ſed laudem quoq; his ſibi ſumptibus quæritabat, quod quidem conijcere ex his par eſt, quæ de illo ſunt mandata memoriæ. Ferunt enim Græcos quoſdam homines qui Romam aſcenderant, apud illum multis diebus conuiuatos fuiſſe. Qui cum rurſus inuitarentur, Græca quadam parſimonia in uerecundiam ductos, recuſaſſe uocationem, indignum ducentes ſi propter ſe tantis quotidie ſumptibus conuiuia pararentur. His uocibus riſiſſe Lucullũ, dixiſſeq;, Nonnulla profecto ex his propter uos fiunt ô uiri Græci, cæterum plurima propter Lucullum parari iubeo. Cum enim fortè nemine apud eum cœnante, unica ſibi menſa dapesq; modeſtæ paratæ eſſent, diſpenſatorem domus ad ſe uocatum obiurgauit. Cui ille, Non putabam, inquit, cum ſolus cœnaturus eſſes, ſumptuoſo tibi opus eſſe conuiuio. Quid ais, Lucullus inquit? an ignorabas penes Lucullum hodie cœnaturum eſſe Lucullum? Itaque cum totam iam urbem harum rerum crebra fama peruaderet, Lucullum tunc fortè per ocium in foro ſedentem Pompeius Ciceroq; conuenere. Hic nempe in primis ſibi familiaris erat atque amicus: Pompeio uero, etſi antè quadam ſi-

D multate ob Mithridaticum bellum mutuò aduerſarentur, & loqui tamen familiariter, & conſueuiſſe ſolebat. Cicero itaq; ſalutato Lucullo, Nunquid diſputare de philoſophia luberet, rogabat: cumq; ille reſpõdiſſet, lubere maxime, & adeſſe ultro etiam iuſſiſſet, Volumus, inquit, apud te cœnare hodie, ſed ea conditione, ut nil noui noſtri cauſa parari iubeas. Subrecuſabat id Lucullus, & in poſterum diem differri conuiuium poſtulabat: illi uero neq; differre, neque alloquendi ſecretò familiares ſuos facultatem ſibi facere uoluere, ne aliud domi parari iuberet conuiuium. Hanc tamen ei poſtremo ueniam præſtitere, ut ipſis audientibus cuidam ex familiaribus ſuis id ſolum diceret, In Apolline cœnabitur hodie: ea ſola uoce fefellit eos. Id enim erat unum ex maximis eius cœnaculis eo nomine appellatum. Singulis enim (ut uidetur) cœnaculis, & conuiuij precium, & ſplendor apparatus definitus erat. Quamobrem famuli audito loci nomine, confeſtim intelligebant quantis ſumptibus, quali ornatu, quo'ue ordine conficiendum eſſet conuiuium. Conſueuerat autem precij quinquaginta millium in Apolline cœna parari. Quæ cum ſic eo quoque die acta fuiſſet, mirabatur ſtupore quodam Pompeius in tanta epularum abundantia celeritatem apparatus. His itaque in rebus Lucullus maximas opes tanquam barbaras & bello partas parum utiliter conſumebat. Nil minus tamen diligentiæ ad ea ſibi comparanda adhibuit, quæ ſtudioſo ac literatiſſimo homine digna eſſent. Etenim plurimos pulcherrimosq; ſcriptos coëgit libros, quorum profecto uſus maiorem ſibi, quàm ipſa poſſeſſio gloriam uendicabat. Studioſo enim cuiq;, & bibliothecæ, & quæ circa eas erant ſcholæ atque deambulacra, libere perpetuoq; patebant, quô ſe Græci cum per ocium licuiſſet, uelut in amœniſſimum quoddam Muſarum diuerſorium, conferre ſolebant, ibi loquendo, legendo, diſputando diem iucunde terebant. Et Lucullus plerunque ubi eruditiſſimos uiros diſputare uidiſſet, eò ſe potiſſimum ingerebat. Si qua etiam ope illis in Republica opus fuiſſet, autore Lucullo quamprimum aſſequebantur, ut uix credibile ſit, quod fuerit illud, quantum'ue, in Græcos homines ſtudium atq; humanitas: fouebat eos, colebat eos, conuiuijs excipiebat eos, & proprios lares liberam Græcorum Romam uenientium aulam faciebat. Omne uero philoſophandi genus familiariſſima quadam cognitione complexus eſt. Academiam tamen à principio ſummo ſtudio & amore colebat, non eam quæ noua eſt apellata, quanquam tunc maxime & Carneadis ſcriptis, & Philonis doctrina floruerit, ſed ueterem, cuius

Cõuiuia Luculli lautiſſima.

Bibliotheca Luculli.

A cuius tunc erat princeps Aſcalonita ille Antiochus, uir & acris ingenij, & dicendi rationis pe-
ritiſſimus eruditiſſimusq;. Hunc Lucullus ſummo ſtudio ſibi in amicitiam conciliatũ ſocium
uitæ fecit, & Philonis auditoribus ſe oppoſuit. Horum unus M. Cicero erat, qui cum elegan-
tiſſimum ſuo more in ueterem academiam librum ſcripſiſſet, in quo eius ſectæ partes Lucullo, *Cicero lib. 4.*
ſibi ipſi contrarias laudandas conceſſit, & Lucullus eapropter liber ipſe inſcribitur. Erant enim *Acad. quæſt.*
mutua inter ſe beneuolentia iuncti, & conſiliorum in Republica ſocij. Non enim ſe Lucullus
penitus abſoluerat à Republica, ſed primos inter urbis principes locos atq; honores, quia in his
plurimũ moleſtiarũ atq; periculi eſſet, Craſſo dimiſit, atq; Catoni. Hos enim duos poſteaquam
ſupremas ipſe partes in ſenatu recuſaſſet, hi quibus Pompeij potentia ſuſpecta erat, libertatis
principum tutores effecerant. Ob amicorum patrocinia deſcendebat in forum: in curiam uero
ſi quod Pompeij ſtudium, ſi quam extinguere audaciam aut ambitionem oporteret. Etenim
decreta quæ debellatis ille regibus inſtituerat, antiquari fecit, quam'ue militibus ſcripſerat largi
tionem, ſocio Catone dari prohibuit. Quamobrem Pompeius in Craſſi & Cæſaris amicitiam,
potius uero coniurationem confugiens, cum armis & militibus totam ferè urbem impleſſet,
eiectis extra forum Lucullo atq; Catone, decreta ſua promulgari fecit. Eius indignitatẽ rei cum
periniquis, ut par erat, animis optimates ferre uiderentur, Brutium quendam Pompeiani in
medium produxere, quem Pompeio inſidiantem deprehendiſſe dicebant. Hic in ſenatum de-
ductus, alios quoſdam Romanos accuſauit, in populo uero Lucullum ipſum adiecit, quem in-
ſidiarum autorem in Pompeij caput fuiſſe aſſeuerabat. Nullam uero fidem cum teſtis leuitate,
tum uerborum incõſtantia, ea ſibi accuſatio uendicauit, ſed quum mercede omnes eum uirum
in Lucullum ſolicitatum eſſe cenſerent, tum paucis poſtea diebus additum ſceleri ſcelus rem
maxime patefecit. Inuentum eſt enim Brutij cadauer eiectum è carcere, quem naturali ualetu
dine confectum eſſe dicebant, ſed interfectum à Pompeianis recentes uibices, & ſugillationis
ueſtigia declarabant, ne per ipſum etiam accuſatorem res unquam in lucem produci poſſet.
Ea res plurimum à Republica Lucullum abduxit. Sed Cicerone poſtremo ſumma cum indi-
gnitate ex urbe eiecto, miſſoq; in Cyprum Catone, ab omni publica cura prorſus ſeſe abſoluit.
Ferunt autem eum ſub mortem aduerſa mentis ualetudine captum, paulatim contabuiſſe. Por *Luculli mors.*
B rò Cornelius Nepos non ætate mala, neque naturali morbo, ſed medicamentis à Calliſthene
quodam liberto ſuo corruptum in id incidiſſe prodidit. Calliſthenem enim (quo magis ab illo
amaretur) quæ uim amatoriam habuerint pharmaco quædam ei propinaſſe, Lucullumq; tan-
tum à rationis uſu abfuiſſe, ut uel eo uiuente omnis rei familiaris cura Marci fratris conſilio fue-
rit gubernata. Mortuo autem eo, haud aliter ac ſi in medio & bellicarum & ciuilium rerum
flore curſuq; oppetijſſet, ſummo cum luctu concurrebant omnes, & nobiliſſimis ab adoleſcen
tibus delatum in forum corpus, ſepeliri uolebant in campo Martio, ubi Sylla iacuerat, nemine
ex Luculli neceſſarijs id expetente: haud enim facilis apparatus ille fuiſſet. Quare Marcus fra-
ter multis à populo precibus impetrauit, in agro Tuſculano Luculli funera celebrari. Ipſe in-
genti fratris mœrore affectus, non multũ deinde temporis ſuperuixit, ſed bona cum eius ætate
atq; gloria, uita quoq; pariter eſt extincta.

CIMONIS LVCVLLIQVE COMPARATIO.

EGo itaque Luculli mortẽ perbeatam maxime opportunamq; iudicandam arbitror.
Non enim quam Romanæ libertati infenſa fata moliebãtur, fœdam, lachrymabilẽ,
miſeramq; Reipublicæ peruerſionem uidit, cæterũ liberam adhuc, ægrotam tamen
atq; labantem patriam cum uita reliquit. Idq; in primis omnium Lucullo Cimoniq;
commune fuit, quandoquidem & iſte nondum turbatis, ſed uigentibus adhuc Græciæ rebus
diem obiuit. Non tamen ut ille à Republica ſolutus atque diuiſus, ſed pariter cum uita & impe
rium & Cimonis militia cecidere: neque ab armis, honoribus, atque trophæis, uelut in portum
quendam ſeſe in potus comeſſationesq; contulerat, ceu mordaciter in Orpheum ait Plato, ar-
bitratum eos qui bene honeſteq; uixiſſent, apud inferos præmium manere crapulam ſempi-
ternam. Ocium uero atque tranquilla quies & clariſſimum literarum ſtudium honeſta cum uo
luptate coniunctum, digniſſimum grandiori ætate uiro, & à ciuilibus bellicisq; muneribus ab-
ſoluto, ſolatiũ uideri debet. Verum ab ingenti rerum geſtarum gloria in luxum uoluptatemq;
defluxiſſe, & reliquum uitæ in iocis atque delitijs, uelut imperiorũ uictoriarumq; Veneris fe-
ſta egiſſe, hanc haud pulchram uitæ mutationem exiſtimo, neque Xenocratem imitantis, ſed
ad Epicuri ſententiam potius inclinantis. Nec parum mirari ſoleo, ſi quando cum primis ul-

C timas eorum ætatis partes ipſe contulero. Etenim illis morum iuuentus prorſus contraria fuit:
Cimonis quidem infamis atq; ſoluta, Luculli uero temperans & erudita. Melior is itaq; eſt, qui
in meliorem uitæ inſtitutionem conuertitur: & longe laudabilius eſt id ingenium, ubi areſcen-
tibus uitijs, uirtutes continuò floreſcunt. Atqui amplas diuitias pari ſibi ratione quæſitas, non
pari tamen ſplendore erogauerunt. Quis enim auſtralem arcis murum, quem Cimonis opi-
bus abſolutum fuiſſe conſtat, Luculli thalamis atque tumulis piſcoſis riuulis circunſeptis, quos
ipſe circa Neapolim barbaris manibus exædificauit, non digne antepoſuerit? Quis præterea
cum Cimonis, Luculli menſam contulerit? cum officioſa & humaniſſima, luxurioſam atq; re-
galem? Hæc enim ad paucorum delitias ingentes diuitias effundebat, illa modeſtis ſumptibus
enutriebat quotidie multos. Sed pro temporum tamen uarietate res ipſæ compenſandæ ſunt.
Incertum fuerat enim ſi publicis à laboribus atq; magiſtratibus in tranquillam ocioſamq; ſene-
ctutem defluens Cimon, faſtigioſam laſciuamq; duxiſſet uitam, præſertim cum uiri ingenium
non ab immoderato uini uſu, non à mulierum amoribus, non ab omni deniq; uitæ feſtiuitate
abhorruerit. Cæterum maximarum rerum aſſidue meditationes atq; conſilia, & bellorum tum
crebra pericula, tum innumerabiles penè labores, cæterarum uoluptatum impetum intermit-
tunt, in his potiſſimū animis, qui generoſa quadam nobilitate ad capeſſendā gloriam nati ſunt.
Nemo uero tam ſubtilis criminum inquiſitor, non uitiorū quiſquam tam acerrimus accuſator
eſſe potuit, ut ſi dum imperium bellumq; gerebat Lucullus, diem ultimum obiſſet, uel unam
huic uiro calumniam potuerit inuenire. Sed de ipſorum uita ſatis. Bellicis uero in rebus ambos
terra mariq; clariſſimos duces fuiſſe conſtat. Cæterum ſicut athletas eos qui eodem die una pa-
læſtra luctaq; coronātur, inſueta rei magnitudine uictorias uocant: ſic Cimon uno die pedeſtri
naualiq; trophæo coronans Græciam, iure ſuo in bellicis artibus primas ſibi partes uendicare
uidetur. Patriæ deinde Cimon, Lucullo uero patria imperium dedit. Et hic ampliſſimis Romæ
ſocialium uiribus urbium res maximas geſſit: ille uero ſubiectam imperio Græciæ patriam uſ-
queadeo extulit, ut ſuperatis hoſtibus non eam modo liberam fecerit, ſed ſibi quoq; tum Græ-
carum tum hoſtiū rerum ſummam adiecerit. Perſas enim deuictos ab acceſſu maris prohibuit.
Suaſi ab eo Lacedæmonij Græciæ ſponte imperio conceſſere. Si maximum præterea impera-
D toris officiū ducimus, obedientiā ſibi militum cum beneuolentia comparare, profecto Cimon
Lucullo anteponendus erit, quandoquidē iſtum milites ſui neglexerint, illum uero ſocij ſum-
ma cum admiratione fuerint ſecuti. Ab iſto ſui defecerint, ad illum alieni confugerint. Et hunc
deniq; milites quibus cum ad bellum egreſſus erat, regredientē deſeruerint: ille uero domum
redierit princeps eorum quippe, quorum ſub imperio primum enauigarat, tria omnium diffi-
cillima, cum hoſtibus pacem, cum Lacedæmonijs concordiā, inter ſocios imperiū aſſequutus.
Florentiſſima uero imperia regesq; delere potentiſſimos uterq; adortus, in ipſo penè rerum ac
bellorum culmine cecidere. Cimon nempe aduerſa ſolum fortuna præoccupatus: nam & im-
perator & in maximo gloriæ flore extinctus eſt. Luculli uero caſum non ita in fortunam tranſ-
feram, quin ipſi aliquam eius rei cauſam aſcribendam arbitrer. Siue enim ignarus, ſiue negli-
gens id egerit, ſummo ſibi detrimento fuiſſe quis dubitat, quod militum audaciam, temerita-
tem, auaritiam, uerba, ſeditiones non compoſuerit? quæ omnia fortunæ peſtis monumenta
præ ſe ferebant. Sed id propemodū Cimoni quoq; commune fuit. Etenim ciuibus ſuis inuiſus,
relegatus exulauit, ne decem annos eius (ut inquit Plato) uocem audirent. Nobiliſſima enim &
ſumma uirtute ornata ingenia, quia non ad uoluptatē conſilia ſua referunt, multitudini perraro
placere conſueuerunt. Si uero publicos errores hominum peccandiq; licentiam comprimere
ſtudeant, ad intolerabile ſui faſtidium uulgus accendunt, perinde ac medicorum uincula, quæ
tametſi ad pulchrum naturæ ordinem membra componant, toleratu tamen difficillima ſunt.
Quamobrem omni fortaſſe eiuſmodi crimine tantos uiros abſoluere dignum fuerit. Atqui
multo longiora Lucullus itinera cum copijs ſuis emenſus eſt, & in remotiores orbis terrarum
regiones penetrauit. Primus enim Romanorum omnium cum exercitu Taurum ſuperauit,
Tigrim traiecit, Aſiæ regias, ipſo ſub hoſtiū aſpectu, Tigranocerta, Cabyra, Sinopem, Niſibim
cepit, diripuit, incendit. Omnem Aſiam ſeptentrionalem uſque ad Phaſidem, orientalem uſq;
ad Mediam, auſtralem uſque ad rubrum mare Romano adiecit imperio. Et potentiſſimi reges
tot à ſe uictorijs profligati, nil prorſus aliud quàm nuda corpora referentes, in uaſtas ſolitudi-
nes ſyluasq; inacceſſibiles, & nullo antea humano ueſtigio præſignatas, ceu feræ aufugerunt.
In hoc autem Lucullus maxime præferendus eſt Cimoni, quod Perſæ ceu nil graue à Cimo-
ne paſſi, continuò in Græcos arma mouerunt, & ingentem eorum exercitum in Aegypto
uicerunt,

A uicerunt, fuderunt, trucidarunt. Cæterum poſt Lucullum, quid Tigranes memoria dignum egit? quid Mithridates? cum his ſuperioribus cladibus obtritus atque confractus, ne ſemel quidem aduerſus Pompeium copias ſuas extra uallum educere auſus fuerit, ſed ſola fuga ſaluti ſuæ conſulens in Boſphorũ ſeſe receperit? Tigranes uero cum nudus atque inermis coram Pompeio ſupplex humi procubuiſſet, ſublatum proprijs manibus è capite diadema ad illius pedes depoſuit, neque tam Pompeij uirtute quàm Luculli uictorijs in eius ſpectaculi miſeriam corruit, & regni inſignia quaſi prius ablata tunc ſibi reſtituta iucunde ſuſcepit. Clarior is itaque imperator dicendus eſt, cuius ceu pugilis artibus, uirtute, ingenio, induſtria, uigilantia, aduerſarij uires magis contunduntur. Cimon præterea his cum hoſtibus bellum geſſit, quorum ſub Themiſtocle, Pauſania, & Leotychida aſperrimis cladibus uires animique ceciderant. Quare & ſuis uictorijs id plurimum conduxiſſe par eſt. Nam facillime, confractis animis, corpora debellari ſolent. Lucullus uero cum Tigrane immenſo imperio, innumeris copijs, ampliſſimis opibus, clariſſima maximarum uictoriarũ gloria florenti, cõgreſſus eſt. Si hoſtium denique numerũ utrinque conſiderare uelimus, tanto Lucullo Cimon erit inferior, ut non modo non par, ſed ne cum illo quidem conferendus eſſe uideatur. Vtrique tamen perſpicuum eſt afflaſſe cœleſte numen, præmonuiſſeque, Lucullũ quidẽ quæ adoriri, illum uero quæ obſeruare debuerit, & ambos deorum ſuffragijs in tam ſublime gloriæ faſtigium euaſiſſe.

NICIAE VITA

GVARINO VERONENSI INTERPRETE.

QVONIAM, ut arbitror, non abſurde Niciam Craſſo, & Parthicos euentus caſibus Siculis conferre poſſe uidear, admonendos putaui, ſi qui forte ad hæc legenda acceſſerint, ne me erga Thucydidem, qui de his rebus ornatiſſime atque accuratiſſime ſumma cum uarietate & copia ſcripſit, eodem eſſe animo arbitrentur, quo Timæus olim fuiſſe perhibetur, qui cum Thucydidem grauitate ac uehementia facile ſuperare poſſe præ ſe ferret, & Phi
B liſti hiſtoriam tanquam rudis & inepti ſcriptoris aſpernaretur, in his præſertim quæ ab illis ornate copioſeque ſcripta fuere, ipſe tamen uſqueadeo contemnendus appareret, ut non pedes (quod Pindarus inquit) Lydium currum ſequi uideatur, ſed plane inanis atque ridendus euadat, atque ut Diphilus inquit, ſupra modũ pinguis, & Sicula craſſitudine delibutus appareat. †Sæpe enim ad ridenda quædã ac leuia, minimeque ad hiſtoriæ contextũ pertinentia digreditur, ueluti cum Atheniẽſibus aduerſum fuiſſe refert, quod Nicias imperator declaraturus militiã obtrectaret, cui à uictoria cognomen eſſet: aut cum propter deiecta Mercurij ſigna, dæmones Atheniẽſibus portendiſſe dicit, multa illos ab Hermocrate Hermonis filio aduerſa paſſuros in bello. Scribit inſuper conſentaneũ ſibi uideri, Herculẽ Syracuſanis eſſe propitium ob Proſerpinã, cuius ope & auxilio Cerberum rapere meruit: Athenienſibus uero infenſum eſſe, quod Egeſtæos Troiana ſtirpe oriundos ſeruaſſent, cum ipſe Laomedonte regnante Troiam euertiſſet. Verum eiuſdem, ut arbitror, prudẽtiæ eſt Philiſti hiſtoriã emendare, & Platonis & Ariſtotelis, quod idem fecit, dicta reprehendere. Mihi uero æmulationes in ſcribendo contentioſæ penitus homine libero indignæ uideri ſolẽt, ac Sophiſtis præcipue cõuenire, quos etiam ſi contentionis tantum cauſa ſcribere putem, dementes eſſe cenſebo. Sed quoniam quæ à Thucydide & Philiſto ſcripta ſunt, prætergredi nõ licet, præſertim quæ uitam hominis & mores continere uidentur, quambreuiſſime illorum ſcripta percurrens, carptim quæcunque mihi neceſſaria fore putauero aſſumã, ne nullo prorſus ſtudio curaque hæc attigiſſe uidear: reliqua uero quæ plurimos latent, atque ab alijs ſparſim narrata ſunt, maxime uero priſcis monumentis & decretis contenta in unum colligens, conabor hiſtoriam contexere non inutilem, ut arbitror, futuram, ſed quæ ad uitæ mores recte inſtituendos plurimũ ualeat. Primum igitur Ariſtotelis de Nicia teſtimonium referendũ cenſui, qui tres optimos Athenis ciues, ac ſumma in patriam charitate & beneuolentia affectos fuiſſe refert, Niciam Nicerati, Thucydidem Mileſiũ, & Theramenem Agnonis filios: licet hic poſtremo loco nõ iniuria ſit collocandus, cum propter generis obſcuritatem, tum quod inſtabilem ſemper in adminiſtranda Repub. ſententiam habuit, & modo has, modo illas partes ſequutus eſt, ita ut cothurni etiam cognomen acceperit. E duobus reliquis Thucydides quidẽ natu maior erat, multaque ſimul cum Pericle per ea tempora ciuitatis principe, optima atque præclara erga Rempub. operatus eſt. Nicias autẽ quamuis admodum

†πολλαχοῦ δ' εἰς τὸν ξένας χορὸν ὑπορρέων

C adoleſcēs, tamen adhuc Pericle ſuperſtite, dignitatis aliquid & autoritatis meruit. Nam & præturam cum illo geſſit, & in magiſtratibus plurimis illi plerunq; ſucceſſor delectus eſt. Poſt mortem uero Periclis non ambiguæ primæ in Repub. partes ad eum delatæ ſunt, præcipue ab his qui in ciuitate diuitijs, & nobilitate præſtabant. Huius enim potentiam Cleonis audaciæ atque ſuperbiæ opponere conabantur. Nec tamen alienam ab illo uoluntatem Nicias habuit. Cum enim Cleon ſeniorum maxime partes foueret, mercede etiam illorum animos corrumpens, tamen his ipſis quibus tantopere ſtudebat gratificari, odioſa ſuperbia illius erat. Idcirco Niciæ potentiam extollere nitebantur, qui licet etiam paulò ſeuerior haberetur, non tamen grauis erat aut auſtera nimis eius ſeueritas, ſed comitate quadam & urbanitate cōdita, præterea timoris & cautionis ſimilitudine ad ſui amorem multitudinē alliciebat. Cumq; natura formidoloſus admodum eſſet atq; remiſſus, in bellicis quidē rebus fortunæ proſperæ euentus illius timiditatem occultauit. In Repub. uero adminiſtranda abiectio animi, præterea mitis erga calumniatores tolerantia, manſuetudinē quandam popularem præ ſe ferre uidebatur, multumq; ſibi fauoris & beneuolentiæ à multitudine conciliabat, cuius maxime proprium eſſe uidetur, magnos & audaces in Republica uiros odiſſe, timidos autem magnos efficere, quod maximi etiam honoris loco plebs reponat, ſi ſe magnis uiris contemptui nō eſſe animaduertat. Pericles igitur uirtute & orationis uehementia plurimum pollens, in ciuitate magnus habebatur, nec ullius artis quæ ad mulcēdos multitudinis animos ualeat, ignarus putabatur. Nicias uero harum artiū expers, diuitijs autem egregie abundans, illarum auxilio populi fauorem ad ſe traducebat. Cumq; facilitate Cleon & ſcurrili quadā urbanitate Athenienſiū beneuolentiam comparaſſet, Nicias minime ſe his artibus ualere ſentiens, uarijs ſumptibus ad uoluptatē excogitatis, gratioſum ſe ad populum reddere meditatus eſt. Atq; in hoc omnes quicunq; antea fuerant, aut hactenus poſt ipſum extitere, gratia & liberalitate ſuperauit, ita ut multa etiam ad noſtram ætatem eius monumenta ſuperſint, uelut Palladium adhuc in arce conſtitutum, & †in templo Dionyſij, ſtatua eius inter feſtos tripodes recubantis. Sæpe enim ſpectaculis feſtiſq; populo exhibēdis cum certaſſet, reliquos omnes facile ſuperauit, nec ab ullo fuit ipſe aliquando ſuperatus. Traditur in ſolenni quodam ſpectaculo Niciæ ſeruum adoleſcentem forma præſtantiſſimum, & Dionyſij habitu inſignem, ad populū proceſſiſſe: cumq; ab omnibus clamor & plauſus ſublatus eſſet adoleſcentis ornatum & pulchritudinem admirantibus, aſſurgens Nicias, Nefas, inquit, eſſe arbitror uiri Athenienſes ſeruire hunc adoleſcentem, qui tanto omnium conſenſu deo perſimilis iudicetur: propterea liberum illum eſſe iubeo. Memoratur præterea magnifice præclareq; in Delum ſacrorū facta deductio. Cum enim chori in honorem Apollinis carmina quædam cantaturi à ciuitatibus Græciæ in Delum quotannis mitterētur, conſueuerant utcunq; ſors tuliſſet nauigantes nullo ordine turbæ incompoſitè obuiam procedenti carmina referre, coroniſq; ac ueſtibus nulla adhibita reuerentia ſumptis, temere ad deum ſalutandum accedere. Nicias uero huius ſacri deducendi gratia ab Athenienſibus in Delum miſſus, cum omni choro in Rhenen Delo finitimam inſulam deſcendit, ſacrificia cuncta, atq; apparatum ſecum deducens. Nocte deinde pontem quem certa menſura ſpatij auro uarijsq; picturis atq; aulæis egregie ornatum Athenis ſecum portauerat, è nauibus educens Rhenen Delo coniunxit, cum non magno admodum inter ſe ſpatio inſulæ diſtent. Poſt hæc inſequentis diei principio, per eum quem dixi pontem uniuerſam pompam & chorum mirifice inſtructum ſuauiſſimis cantibus in Delum traiecit: inde ſacrificijs ac certaminibus conuiuijsq; peractis, ex ære ingentem palmam eius rei monumentum futurum deo conſtituit, & decem drachmarum millibus agrum mercatus deo ſacrificauit, ac Delios iuſſit eius agri prouentus capientes annua ſacra deo facere, multaq; bona precatos Niciæ ſplēdidiſſima cōuiuia celebrare. Hæc omnia in columna inſcribi curauit, eamq; ueluti eius monumenti cuſtodem in Delo reliquit. Sed non multo poſt uentorū impetu palma deiecta, ſtatuam etiā quæ in proximo locata erat, ſubuertit. Atq; hæc illū uulgaris gloriæ & ambitionis gratia, tum popularis fauoris aucupandi feciſſe non immeritò forſan ſuſpicari quiſpiam poſſit: quanquam omnē uitam ac mores non alienos à religione ſemper fuiſſe animaduertat: diuina uehementer obſtupeſcebat, & ut Thucydides ſcribit, obnoxius afflatui: ſcribitur enim in quibuſdam Paſiphontis dialogis, ſingulis diebus ſacra facere ſolitum fuiſſe. Domi quoq; uates habebat, quos aſſidue de Reip. futuris euentibus conſulere ſimulabat: priuatis autem de rebus quærebat maxime, præſertim uero de argenti effoſſione, quidnam ſibi auſpicia caſurū portenderent, accurate ſciſcitabatur. Nanq; argentifodinam in agro Laureolico habebat maximi ſanè prouentus, uerum ſummi periculi ac laboris opus, in quo magnam ſeruorum turbam aſſidue fatigabat,

D

† *Videtur aliud paulò eſſe apud Plutarch.*

A fatigabat. Itaq; plurima diuitiarum ſuarũ pars argento atq; pecunijs continebatur, & propterea multos circa ſe continue petitores habebat, é quibus nemo fermé abibat uacuus. Non minus enim his à quibus mali quippiam timeret, quàm his qui de ſe benemeriti eſſent, tribuere cõſueuit. Itaq; plurimis hominibus facultates eius utilitatem afferebant, malis quidem timoris cauſa, bonis autem ob ingenitam in omnes humanitatem & liberalitatis ſtudium. Quarum rerum à poëtis comicis teſtimonia ſumere licet. Teleclides enim ſycophantam quempiã talia dicentem inducit: Caricles minam unam tradere noluit, ut eius malefacta ſilerẽ, qui matri filiorũ primus é marſupio natus eſt. At Nicias Nicerati filius quatuor dedit: cur uero dederit etſi optime norim, nequaquã tamen efferre uolo, eſt enim mihi peramicus. Ille uero apud Eupoliden in Marica pauperem quendam & ocioſum inducens, ſic inquit: Quandiu eſt quod nõ fuiſti apud Niciam? Imò ne uidi quidem, niſi nuper in foro ſtantem. Vidiſſe ſe homo Niciam dicit? Aut quî uidiſti, niſi forté prodens hominem rogaſti, ecquis deprehenſum audiuerit Niciam? Quanquam ô ſtulti homines uos uirũ optimũ in crimine deprehẽdatis? Ariſtophanes autẽ Cleon minitans ſic inquit: Cæteris oratoribus †gulam præcludã, Niciam uero cõterrebo. Phrynichus etiã uehementer pauidũ ac demiſſo animo fuiſſe his uerbis illum oſtẽdit, de quodam amico ſic loquens: Hunc ego ciuem optimũ fuiſſe, neq; humilẽ aut abiectum uixiſſe quemadmodũ Niciam, compertum habeo. Ex hoc igitur & calumniatoribus obnoxius, neq; conuiuia cum æqualibus celebrare, nec aliquem ſermonis & quotidianæ cõſuetudinis ſocium habere auſus eſt, ſed cum magiſtratum aliquem gereret, in curia ſemper ad noctem uſq; permanebat, atq; in ſenatũ primus cum ueniret, omniũ poſtremus digrediebatur. Cum uero nullo munere publico fungeretur, difficillimus ad eius colloquiũ patebat aditus, quod ſe domi clauſum plerunq; contineret: amici uero pro foribus adſtantes, & accedentibus obuiam procedentes, Niciæ ueniam dari precabãtur, quod publicis occupationibus impeditus, aures illis præbere non poſſet. Erat inter eius familiares præcipuus Hieron quidam, qui maxime illius gloriam & dignitatẽ augebat, plurimo tempore illius domi nutritus, unaq; ſecum muſicæ & literarũ diſciplinis inſtitutus. Hic ſe Dionyſij filium aſſerebat, qui Chalcus cognominatus eſt, & poëmata nõnulla compoſuit, quorũ aliqua ad noſtrã uſq; ætatẽ permanſerũt. Hic etiã coloniæ quæ ab Athenienſibus in Italiam miſſa eſt,

Vide Suid. in λαρυγγιῶ.

B ductor cõſtitutus, Thuriorum ciuitatẽ ædificauit. Is igitur Hieron obſcura uatum reſponſa Niciæ interpretari cõſueuerat, atq; rumores in populo uulgauerat, Niciam laborioſe admodũ atq; oneroſe, ob nimiã quam pro ciuitate geſtabat ſolicitudinẽ uiuere, quippe qui in balneis etiam atq; inter cœnandũ, Reip. aliquid profuturũ cogitare nunquã deſiſteret, & priuata etiã negocia propter publicorũ munerum adminiſtrationẽ negligeret, nec ſomnum etiã capere propter curarum poſſet anxietatem, & ex hoc imbecillo atq; inualido corpore effectum, neq; amicis congredi, neq; ullam cum eis uoluptatẽ capere poſſe, quorũ etiam cõmoda atq; utilitates Reipub. cauſa contemnere cogeretur: non idem faciens quod pleriq; cõſueuerunt, qui amicos ex publico ditantes, quæſtui ſimul ac ludibrio Rempub. habent. Hæc palàm dictitare atq; in uulgus iactare cõſueuerat: & profecto Niciæ uita feré talis erat qualis ab illo prædicabatur. Itaq; frequenter illud Agamemnonis habebat in ore: Pompa eſt quæ per omnẽ nobis uitam imperat, cui autem ſeruimus, plebs. Cum permulta in Repub. non recto iudicio fieri animaduerteret, populumq; non tam grauibus ac ſapientibus uiris, præ his qui plurimum dicẽdi audacia præſtarent, fauere, excellentem uero gloriã aut prudentiã inuiſam populo atq; ſuſpectam eſſe cõſpiceret, quod Periclis damnatio, ac relegatio Damonis, & erga Antiphontem Rhamnuſium ſumma diffidentia teſtabatur, quæcunq; ad eum laboris aut periculi nimium habitura imperia deferebantur, repudiabat. Maxime in hanc ſententiã Lachitæ exemplo confirmabatur, à quo Leſbus capta eſt, qui cum é bello rediens geſtarum à ſe rerum rationem in ſenatu reddidiſſet, educto gladio, ſeipſum interemit, ut inimicorum calumnias euitaret. Cum uero neceſſitate compulſus adminiſtranda quædam ſuſciperet, exercitus ſaluti atque incolumitati in primis conſulebat, ac ſi quid præclarum gerere contigiſſet, eius gratiam non uirtuti ac prudentiæ ſuæ, ſed fortunæ magis aut deorum benignitati acceptam referens, gloriam ſuam quamminime poterat inuidiæ obnoxiam facere conabatur. In quo præclare ſibi conſuluiſſe aliorum caſus docuerunt. Cum enim multa Reipublicæ aduerſa ſub unum feré tempus contigiſſent, multæq; in ea perturbationes extitiſſent, ipſe omnium expers atque immunis euaſit, quod facile per ſingula eius temporis geſta recenſentibus apparet. Nam clades quam à Chalcidenſibus in Thracia Athenienſes accepere, ſub Calliade & Chærophonte imperatoribus contigit. Ab Aetolis uero accepta calamitas eſt, cum dux exercitus Demoſthenes eſſet. At cum in Delo mille hominum

C Athenienſium cecidiſſet, Hippocratem fuiſſe imperatorem nō ambigitur. Inductæ uero intra
ciuitatem peſtilentiæ in Periclem cauſa refertur, qui belli effugiēdi gratia multitudinē omnem
ex agris in urbem conuocaret: quapropter illi & locorum inſolentia, & urbani uictus deſuetu-
dine tabefacti, peſtem ſubitò in ciuitatem concitarunt. Horum igitur, ut antea dixi, malorum
omnium ne minima quidem ſuſpicio Niciam attigit. Itaq; ſemper in ciuitate permanſit incolu-
mis. At uero militiæ geſta præclare multa ab eo ſunt. Nam imperator contra Lacedæmones
creatus Cithera inſulam cepit, Laconicæ regioni adiacentē, & tunc à Lacedæmonum colonis
inhabitatam. Plurimas etiam in Thracia quæ ab Athenienſibus defecerant, ciuitates recupera-
uit. Cumq; Megarenſes intra mœnia compulſos clauſiſſet, primo quidem Minoam inſulam ce
pit, nec multo pòſt illinc diſcedens Niſæa potitus eſt. Inde in Corinthiū agrum progreſſus, in-
genti prælio illos ſuperauit, multisq; uirorum millibus interfectis Lycophronem etiam impe-
ratorem occîdit. Cumq; illinc diſcedens, & iam aliquantum itineris progreſſus amicorum duo
cadauera inſepulta reliquiſſe meminiſſet, agmen uniuerſum ſiſtere iuſſit, atq; ad hoſtes præco-
nem miſit, qui mortuorū cadauera ad ſepulturam repeteret. Neq; illam ſeu legem ſeu conſue-
tudinem ueritus eſt, qua cōmuniter ab omnibus iudicatur, illos hoſtibus uictoriam tacito con-
ſenſu tribuere, qui corpora ad ſepulturam repetere coguntur. Itaq; trophæi ſtatuēdi quibus id
euenerit imperatoribus facultas adimitur. Qui enim uicerint, potentiores eſſe iudicantur: itaq;
eos precario quicquam ab inferioribus petere abſurdū uidetur. Attamen Nicias uictoriæ opi-
nionem & gloriæ negligere maluit, quàm ſuorum ciuium corpora inhumata relinquere. Poſt
hæc aduerſus Lacedæmonios profectus, eorum maritimā regionem populatus eſt, ſuperatisq;
copijs quæ ſibi obuiam uenerant, Thyream occupauit, quam per id tempus Aeginenſes tene-
bant, atq; omnes captiuos athletas perduxit. Cum omnis Peloponneſus conſpiratione facta,
terra mariq; Athenienſibus bellum propterea intuliſſet, quod Demoſthenes locum quem illi
Pylon appellant, muro fabricato clauſiſſet, ingenti prælio commiſſo quadringenti fermè Spar-
tiatæ milites in inſulam quæ Sphacteria dicitur confugerūt. Hos capere uehementer optabant
Athenienſes, uerum ardua ſanè ac perdifficilis obſidio futura uidebatur, cum propter locorum
aſperitatem & aquarum penuriam, tum quod maximam atq; ad res gerendas aptiſſimam æſta
D tis partem in his locis conſumendam fore uidebant, hyeme uero locorum præſidio tutos cerne
Thucyd. lib. 4 bant hoſtes futuros, cum nulla ex parte facilis ad eos aditus patêret. Hæc igitur Athenienſium
animos diſtrahebant, & ſeſe grauiter accuſabant, quod miſſos à Lacedæmonijs de pace legatos
repuliſſent: cuius rei Cleon in Repub. adminiſtranda Niciæ aduerſarius fuerat autor. Is enim
cum Lacedæmoniorum opibus fauere Niciam, ſed eorum quoq; amicitiam affectare conſpe-
xiſſet, populo perſuaſit, ut pacis conditiones repudiarent. Sic igitur circa Sphacteriam iam pri-
dem cœpta obſidio in longum duratura uidebatur, multaq; toleratu grauiſſima obſidentem
exercitum perpeti continuò nunciabatur, magnaq; in Cleonem ea de cauſa ſuſcitabatur indi-
gnatio, quam ille omnem in Niciam retorquebat, aſſerens illum timiditate atq; mollitie impli-
citum, ut obſeſſi tales uiri è manibus dilabantur effecturum: quod ſi ſibi imperatorem fieri con
tigiſſet, non tandiu tergiuerſandi ſpacium illos habituros fuiſſe. His uocibus Athenienſium ali
quot permoti, Quin tu igitur, aiebant, etiam nunc ad rem conficiendā proficiſceris? Ipſe etiam
Nicias aſſurgens, Atqui tibi licet, inquit, me annuente expeditionem hanc ſuſcipere, & ſimul
quotcunq; uelis copias aſſumere, nec ſemper uerbis dūtaxat audacē te præſtare, nullū Reipub.
cauſa periculum ſubire uolentem. His dictis grauiter permotus Cleon, primo quidem pudore
detentus hoc à ſe munus repellere conatus eſt. Inde cohortantibus uehemēter Athenienſibus,
grauius increpante Nicia, ambitionis etiam ſtimulis agitatus, militiam ſuſcepit, ac ſimul tempo
ris ſpacium præfiniuit, iuratus intra uigeſimum ex quo nauigare cœpiſſet diem, aut omnes illos
ad quos oppugnādos pergebat ſe interfecturum, aut uiuos & captiuos Athenas ducturū eſſe.
Magno igitur ab omnibus riſu iuramentum eiuſmodi exceptum eſt, quod illum nemo præ-
ſtare id poſſe confideret, ac inſuper eius leuitatem furoremq; admirarentur, quem & aliàs non
ſine maxima iucunditate ludibrio habere conſueuerant. Fertur enim cum aliquando concio-
nem habiturus populum conuocaſſet, illiq; frequentes coiſſent, ac per multum temporis ſpa-
cium ſedentes expectaſſent, illum tandem coronatum adueniſſe, atq; ut in poſterū diem con-
cionem differrent hortatum eſſe, neque enim ocium ſibi illa die ad id peragendum ſuppetere,
quod hoſpites conuiuio accepturus, ſacraq; dijs immortalibus facturus eſſet. Ita Athenienſes
riſu excitato, nihilq; ea de cauſa turbatos, ſoluta concione abijſſe. Is igitur (ut antea dixi) impe-
rator ad eius inſulæ oppugnationē creatus, proſpera fortuna uſus eſt. Nanq; Demoſtheni ſuc
cedens

A cedens intra præfinitum à ſe temporis ſpatium omnes qui pugnæ ſuperfuere Spartiatas, armis ademptis, captiuos Athenas duxit. Quæ res magnam Niciæ ignominiã attulit, ſiquidem non abiectione clypei, ſed longe deteriori timiditatis argumẽto imperandi curam ſe neglexiſſe patefecit, nec ueritus eſt homini in adminiſtranda Repub. aduerſanti tam præclari facinoris patrandi occaſionem præſtare, ultroq́ꝫ tantæ rei præficere imperatorem. Igitur nõ iniuria ab Ariſtophane in comœdia quæ Auis inſcribitur hoc pacto notatur: Nã hercle res ut ne ſternemus poſtulat, nec amplius cunctemur more Niciæ. Idem in Ruſticis, ubi agri cultorem quendã talia dicentem facit: Ego quidem colendis agris intẽdere cupio. At quis te prohibet? Vos. Sed mille drachmas daturũ me polliceor, ſi à gerendis magiſtratibus efficiatis immunem. Nos uero ac libenter quod polliceris accepimus. Duo millia etenim erunt drachmarum, his quas Nicias etiã pro immunitate dedit, connumeratis. Nec parum ſanè ciuitati ea res attulit detrimenti, quãdoquidem gloria & potentia Cleonem eouſque auxit, ut faſtu & audacia intolerabilis factus, & Niciæ fidentius aduerſari, & in ciuitate res haudquaq́ꝫ probandas tentare ſit auſus. Orãdi uero grauitatem omnem atq́ꝫ ornatum ſubuertit, cum primus inter orandum uociferari, & ueſtem ab humeris reiĳcere, ac femur percutere, & per pulpitum inter dicendum excurrere cœpit, ex quo ſumma in poſterum licentia, & qui omnia turbauit decori cõtemptus, apud hos qui Rempub. adminiſtrabant inſequutus eſt. Etiã Alcibiadis nomen inter Atheniẽſium principes eminere cœperat, nõ malum illud quidem, ſed quemadmodum Aegypti regio cum ſit feraciſſima, medicamenta profert ſaluberrima, uenena etiam pernicioſiſſima fundens, ita Alcibiadis ingenium, cum egregie in utranq́ꝫ partem excelleret, magnarum in Repub. nouationum occaſionem præſtaturum uidebatur. Quæ res Niciæ plurimum attulit impedimẽti, Cleonis etiam inimicitĳs implicito, quo minus perfectam ciuitati quietem & tranquillitatẽ tribuere poſſet. Cum enim laudabiliter id agere aggreſſus eſſet, repente Alcibiadis faſtu atq́ꝫ ambitione ad bellũ exire coactus eſt. Qua de re latius dicere aggrediar, altius aliquantum principio repetito. Qui pacẽ Græciæ non æquo animo tolerabant, duo præcipue Cleon & Braſidas, quorum alterius uitia bellum occultabat, idemq́ꝫ alterius uirtutes reddebat illuſtriores. Atq́ꝫ huic latrocinia & ſcelera plurima, illi uero egregia quædam facinora perpetrãdi occaſionem bellum præbebat. Hi cum

Vide in uita Gracchi.

B apud Amphipolim pugnantes ambo cecidiſſent, Nicias egregiam ad res gerẽdas occaſionem ſortitus, Spartiatas iandudum pacis auidiſſimos Atheniẽſibus cõiungere aggreſſus eſt. Cumq́ꝫ Athenienſes proxima clade debilitati, non amplius belli fortunam tentare auderent, & utriq́ꝫ iam feſſi fatigatiq́ꝫ manus præberent, ſtudioſe Nicias efficere conabatur, ut ambo in amicitiã pacemq́ꝫ coeuntes, non modo ſibiĳpſi, ſed uniuerſæ Græciæ aliquando malorum finem imponerent, pacemq́ꝫ etiam poſteris ſeculis duraturam firmarent. Atq́ꝫ ad hoc ſtatim ſeniores ac locupletes omnes, uniuerſam præterea agricolarum turbam paratiſſimã habuit: reliquos uero ſi qui duriores inueniebãtur, priuatim Nicias admonens, ac Reip. conditiones & ſtatum edocẽs, tardiores ad belli cupiditatem efficiebat. Iamq́ꝫ Athenienſium animos ad pacem propenſiores intuitus, Spartiatas ut optime de pace ſperarent, iugiter hortabatur: nec illi uerbis eius ac pollicitationibus diffidebant, cum ob præclariſſimas quæ in eo uiro uirtutes eminebant, tum quod eos qui in Pylo capti fuerant, ſummo ſtudio & humanitate iam inde ab initio complexus, captiuitatis infortunium ſua cura & diligentia toleratu facilius illis reddiderat. Igitur inducias annuas primo inter ſe pepigere, quo tẽpore conuiuia & potationes inuicem permiſti celebrãtes, quietis & otĳ indies cupidiores fiebant. Ac talia quidem carmina paſſim decantari audiebantur: Iaceas utinã haſta mea quamdiutiſſime, atq́ꝫ aranearum telis operiare. Tum illud in ore frequenter habebant: Eos qui in pace ſomnum capiunt, non tubarum ſtrepitus, ſed gallorum excitat cantus. At talia quædam dicentes ſummo plauſu & hilaritate ab omnibus excipiebantur. Contrà uero ſi quos talia dicentes audiſſent, ter nouem annis bellum hoc duraturum eſſe oraculis prædictum, grauiter obiurgabant. Itaq́ꝫ tacito inter ſe conſenſu, pacem firmaſſe uidebantur, iamq́ꝫ finem malis impoſitum eſſe prædicabant, & magnum apud omnes Niciæ nomen habebatur, quod uir eſſet dĳs amiciſſimus, nec ſinè deorum numine à re omnium præclariſſima, uictoria ſcilicet, propter inſignem religionem ac pietatẽ, ſortitus nomen putabatur. Nam græce νίκη uictoria nuncupatur. Atq́ꝫ omnium idem conſenſus erat, ut Niciæ pacem, Periclis bellum propriũ opus eſſe arbitrarẽtur, cum hic minimis perſæpe de cauſis in maxima bella & calamitates Græciam cõieciſſe uiſus ſit, ille uero grauiſſimas etiã iniurias ſuos ciues obliuiſci perſuadẽs, amicitiam cum hoſtibus conciliauerit. Propterea tunc ſuo opere ac labore perfectam pacem ex autoris nomine Niceam appellabant. Cum iam igitur de pacis conditionibus inter utroſq́ꝫ po-

C los conueniſſet, atq; captiuos homines agroſq; & ciuitates inuicem captas utriq; reddendas ſtatuiſſent, ſorte diſcerni placuit, quinam priores in reddendo eſſe deberent. Tunc Nicias clanculum pecunijs exhibitis, eos qui ducendis ſortibus præerant, corrupit. Itaq; priores reddere Lacedæmonij cōpulſi ſunt, ut in ſuis hiſtorijs retulit Theophraſtus. Interea Corinthij atq; Bœotij non æquis animis quæ ab Athenienſibus geſta erant ferentes, bellum excitare conabantur. Idcirco Nicias Lacedæmonios atq; Athenienſes hortatus eſt, ut nuper ab eis inſtitutæ pacis, fœderis quoq; uinculum & firmamentum ſuperadderēt, ſeſeq; firmiores aduerſus hoſtium inſultus redderent. Vtriq; igitur eius monitis & hortationibus obtēperantes, fœdus inter ſe iunxere. Hæc Alcibiadi nequaquā placebant, alioqui ocij pacisq; inimico, & tunc uehementer Lacedæmonijs infenſo, quos omni cultu ac beneuolentia Niciam cōplecti, ſe uero negligere atq; contēnere animaduerebat. Palàm igitur paci obſiſtere primo auſus nihil profecit: inde cum Athenienſes Lacedæmonijs ſubiratos animaduertiſſet, & ſe graui iniuria affectos querentes, quod ſoli cum Bœotijs fœdus iniſſent, tum etiā quod Panelum atq; Amphipolim urbes ex pacis conditionibus debitas non reddidiſſent, præclaram nactus occaſionem cauſas quāmaxime poterat exaggerare nitebatur, & grauiſſimis uerbis in Lacedæmonios populum irritabat. Tandē legatos Argiuorum accerſens, ut fœdus cum Athenieſibus facerent perſuaſit. Quæ cum Lacedæmonijs comperta eſſent, legatos cum ſumma omniū poteſtate Athenas miſerunt, qui ſtatim ſenatum adeūtes omnia ſe quæ illis placuiſſent, facturos polliciti ſunt. Veritus igitur Alcibiades ne populi fauorem pollicitationibus eiuſmodi ſibi cōciliarent, legatos arte quadam huiuſmodi feſellit. Cuncta enim quæcunq; poſcerent ſeſe facturū ſpopondit, ſi modo iureiurando præſtito polliceantur, nunq; ad populum palàm facturos, ſe cum libera poteſtate miſſos ueniſſe, ſic enim impetraturos eſſe quod poſtulaſſent. Inde perſuaſos his uerbis legatos in concionē deduxit. Atq; ut primum in totius populi cōſpectum uenere, maxima uoce, ut ab omnibus audiretur, interrogauit, an omnium quæ agi oporteret liberam poteſtatem habentes ueniſſent. Id illi cum apertiſſime negaſſent, ad ſenatum cōuerſus Alcibiades, eiusq; fidem obteſtatus, hortabatur legatos à ſe quāprimum dimitterent, neq; eorum uerbis poſthac fidem aut auditum præberent, quos tam aperte mentitos audierint, ſibiq; ipſis cōtraria dictitantes: nam antea liberam ſe

D poteſtatem habere uulgauerant. Perculſis autem ſtupore atq; admiratione legatis, cum eos Nicias excuſare minime poſſet, ſed ipſe quoq; mœrore perſtaret attonitus, populus quamprimū aduocādos Argiuos, & fœdus cum eis firmandū cenſebat, idq; ſummo cōſenſu decreturi ſubitò fuerant, niſi ea de re cōſultantibus ingens ſuperueniſſet terræmotus, qui quaſi auxilio Niciæ à dijs miſſus, concionem diremit. Poſtridie cum populus frequēs in cōcionem ueniſſet, ſumma contētione Nicias uix efficere potuit, ut ab eo quod de conuocandis Argiuis prædicabant, deſiſterent, ſibiq; interim proficiſcendi Lacedæmonem facerent poteſtatē, cum ſe omnia quæ opus eſſent curaturum polliceretur. Veniens igitur Lacedæmonē Nicias, honorifice admodum ac perbenigne ſuſceptus eſt, quod eum uirū alioqui optimū, tum ſuis partibus præcipue fauentē accepiſſent. Attamen cum hi qui Bœotiorum partibus magis inhærebāt in Reipub. adminiſtratione præualerent, nihil eorum quæ petebat conſequutus, infecto negocio Athenas redijt, ubi ſumma cum ignominia & maledictis plurimis acceptus eſt. Ipſe uero Athenienſiū iracundiā & dolorem formidabat, quod ſuis præcipue cohortationibus impulſi, uiros qui apud Pylum capti fuerant, Lacedæmonijs reddidiſſent, quos Lacedæmoniorū omnium nobilitate, opibus, affinitate, præſtantiſſimos fuiſſe conſtabat. Nihil tamen grauius in ipſum Athenienſes conſuluere, præterquam quod Mantineos & Ehenſes Lacedæmoniorū rebelles unà cum Argiuis in fœdus aſciuerunt, ac Pylum prædatores miſerūt, qui Laconicam circa regionem uaſtarēt, ex quo bellum ſubitò inſequutū eſt. Cum cœpta inter Alcibiadem Niciamq; ſeditio ualidior indies fieret, Oſtraciſmi faciendi dies appropinquabat. Hoc tanq; purgandæ ciuitati medicamento ad conſtitutū tempus uti populus conſueuerat, atq; illum qui ſupra reliquos ciues, uel gloria, uel diuitijs, uel potentia excelleret, ita ut ſuſpectus in ciuitate haberetur, in decenniū extra ciuitatē relegabat. Magnus igitur utrunq; timor inuaſerat, quaſi haud dubie in eorum alterū Oſtraciſmi ſors caſura eſſet. Nanq; Alcibiadis uitam faſtidiebāt omnes, atq; horrebant audaciā, ut planius in his quæ de ſuis moribus tractant, perſcripſimus. Niciam uero cum diuitiarū magnitudo ſuſpectum faciebat, tum eius in omni uita quæſita ſolitudo, & morum inſolētia, nihil humanitatis ac comitatis habens, ab animis populi reddebat alienū. Cumq; ſæpius uulgi cupiditatibus aduerſatus, quis inuitos ſalutaria quędā facere cōpuliſſet, grauior tamē & aſperior toleratu uidebatur. Atq; (ut omnia paucis cōplectar) iunioribus erat & belli cupidis cōtra pacis amatores & ſeniores

Oſtraciſmus quid ſit.

A & ſeniores omne certamen, cum utriq; aduerſus eum quem oderant Oſtracum uertere conarentur. Verum illud per id temporis euenit quod uulgari etiam prouerbio dici ſolet, ut in ſeditione diſcordiaq; ciuili plerunq; ſordidiſſimis etiam uiris honoribus potiri contingat. Populus enim omnis bifariã diuiſus, ad publicos honores aditum ſceleſtiſſimis atq; impudẽtiſſimis uiris patefecit, inter quos præcipuus Hyperbolus erat, uir nõ ex potẽtia fortitus audaciã, ſed ob impudentiſſimã audaciã factus potens, quiq; propter eam quam in Repub. gloriã nactus eſt, ciuitatẽ uniuerſam ignominia affecerit. Hic igitur per id temporis ab omni ſe procul Oſtraci ſuſpicione abeſſe putãs, quippe qui grauiſſimo quoq; ſupplicij atq; ignominię genere dignior eſſet, ſperabat cum illorũ alter è ciuitate pulſus foret, ei qui reliquus ſuperfuiſſet, aduerſariũ ſeſe & factionis principẽ conſtituere, ſumma enim uoluptate ſeditionẽ fouebat, atq; aduerſus utrunq; tacite populũ concitabat. Igitur Niciæ atq; Alcibiadis familiares huius hominis peruerſitatem conſpicati, & per clandeſtina colloquia multa ſuper hac re communicãtes, finem ſeditionibus imponere ſtatuerunt. Itaq; cõmuni conſenſu effecere, ut illorum neuter, ſed qui medius inter utroſq; ſurrexerat, Hyperbolus urbe pelleretur. Ea res primo uoluptatẽ riſumq; populo præbuit, quem tamen haud ita multo pòſt in indignationẽ conuertit, quod eius ſupplicij dignitatẽ imminuiſſe uideretur, in uirum ſordidiſſimũ abutens. Ineſſe enim huic ſupplicio autoritatis aliquid arbitrabantur, & Thucydidi quidem, aut Ariſtidi, atq; horum ſimilibus, Oſtraciſmũ pro ſupplicio rectiſſime dari: tam ſordido autem tamq; ſceleſto homini, honoris potius & arrogantiæ aliquid afferre, ſi non flagitijs ac ſceleribus ſuis meritas pœnas patiatur, ſed ea tantũ uelut caſtigatione notetur, qua optimi etiam uiri interdũ affici conſueuerunt. Et hoc Plato alicubi comicus de illo ſic dixit: Quidnam hic operatus eſt ut uiris primatibus digna pateretur, ſe autẽ ac flagitijs ſuis indigna: neq; enim uirorum taliũ cauſa Oſtraciſmus inuẽtus eſt. Atq; in hoc uiro finis per Oſtraciſmum puniẽdi quenquã factus eſt. Nemo eſt enim poſt ipſum tali pœna damnatus, cum Hipparchus Colargeus tyranni cognatus primus hoc ſupplicij genere damnatus fuiſſet. Atque fortunæ ludum iudicatu ſanè difficillimum hac in re animaduertere meritò quis poteſt. Si enim cum Alcibiade concertans Nicias, Oſtraciſmi ſubijſſet periculum, aut aduerſario ſuperato magna cum laude & gloria domi futurus erat, aut antequã in aduerſos imminen-

B tis fortunæ caſus incideret, optimi imperatoris exiſtimatione retenta, ex urbe diſceſſiſſet. Neq; uero me latet aliter Theophraſtum his de rebus ſcripſiſſe, & non Nicia, ſed Phæace aduerſus Alcibiadem certante, Hyperbolum relegatum fuiſſe. Verum plurimi hiſtoricorum atq; ijdem probatiſſimi, ſic ut à nobis expoſitum eſt tradidere. Cum Egeſtenſium & Leontinorum legati Athenas ueniſſent, hortantes ut exercitus in Siciliam ad eius dominiũ capeſſendũ mitteretur, contrà nitens ſumma contẽtione Nicias ab Alcibiade ſuperatus eſt. Ille enim cum populus uocaretur, omnium animos ingenti ſpe compleuerat, & quaſi labe quadam & contagione infecerat ad bellum capeſſendum, ut iam in palæſtris & circulis conſidentes ſeniores, nihil aliud in Siciliæ formam atque ſitum, & circunſtantis maris naturam, portus præterea, & locorum quæ ad Libyam uergunt diſpoſitionem in ore haberent: neq; enim tam uictoriæ præmium Siciliam futuram exiſtimabant, quàm ad ulteriora procedendi facultatẽ præſtaturam eſſe, daturamq; aditum unde Carthaginenſibus bellum cõmodius inferre poſſent, quibus ſuperatis, totius maris quod intra columnas Herculeas continetur, facile ſe potituros ſperabant. Cum igitur ad bellũ ſuſcipiendum omniũ animi propenſi eſſent, Nicias eorũ ſtudijs aduerſari conatus, paucos admodũ atque inualidos ſententiæ ſuæ fautores inuenit. Qui enim diuitijs & opibus poterant, quanquã pacem & ocium affectarent, palàm tamen id profiteri non audebant, popularis infamiæ rumorem uerentes, ne priuati cõmodi rationem publicæ gloriæ anteferre, magiſq; impenſæ uitandæ cauſa, quàm pro Reipublicæ utilitate talia cõſulere uiderentur. Nicias uero quãuis omnium auxilio deſtitutus, nunquam è ſententia dimoueri potuit. Sed cum iam bellũ Athenienſes decreuiſſent, ſeq; cum Lamacho & Alcibiade eius belli duces declaraſſent, rurſus aduocata concione aſſurgens, maximaq; uoce populum obteſtatus, bellum diſſuadere conatus eſt. Poſtremo grauioribus uerbis Alcibiadis auaritiã & ambitionem accuſauit, quod priuati honoris & lucri cupiditate impulſus, tam difficili tamq; arduo bello ciuitatẽ implicare non dubitaret. Traditur omnes fermè ſacerdotes publicos atq; aruſpices huic expeditioni aduerſatos eſſe, & dira omnia portendi nunciaſſe. Verũ Alcibiades cum domi priuatos haberet uates, ex uetuſtiſſimis illos aiebat monumentis comperiſſe, magnã Athenienſibus gloriam è Siciliæ rebus portendi. Quidã etiam ab Ammonis oraculo uenientes reſponſum acceptum ferebant, haud ita multo pòſt fore ut Syracuſani omnes in Athenienſium poteſtatem deuenirent. Qui uero ad-

Portenta quæ expeditionem Athenienſium in Siciliã præceſſerunt.

C uerſa prodigia comperiſſent, metu perterriti proferre illa non audebant. Attamen quæ palàm in omniũ oculis obuerſabantur, occultari aut diſſimulari minime poterant, qualis Mercurij ſignorum deuaſtatio fuit, quæ omnia una atque eadem nocte membris pluribus mutilata fuiſſe conſtat, præter unum quod Andocidis appellabatur, monumentũ quidem Aegeidos tribus, uerum quia iuxta Andocidis domum poſitum eſſet, eiuſmodi nomen ſortitum eſt. Accedebat quod apud duodecim deorum templum uir quidam repente in medium altare proſiliens, cum illud ſemel circunluſtraſſet, ſaxo ſibimet pudibunda execauit. In Delphis autem Palladis aureũ ſimulacrum æneæ palmæ ſuperpoſitum ſtabat, quod Athenienſes pro re bene ac feliciter aduerſus Medos geſta conſtituerãt. Hoc diebus plurimis corui roſtro unguibusq; petentes quodammodo lacerare conabantur, ac palmæ fructus qui ex auro fabricati erant, partim uorantes abſumpſere, partim ui conuulſos deiecerunt. Verũ hæc à Delphicis hominibus Syracuſanorum gratia impulſis, Athenienſes ſimulata fuiſſe criminabantur. Cumq; eos oraculum iuſſiſſet ſacerdotem Palladis, qui Clazomenis erat, ducere, cui nomen erat Heſychias, quod latine quies interpretatur, illi confeſtim Clazomenis ſacerdotem accerſerunt, non ſatis ut uidetur dei percepta ſententia, iubentis ciuitatem præſentiũ rerum ſtatu contentã, quietem agere. Meton igitur quidã aſtrologiæ peritiſſimus, ac per id temporis in magiſtratu conſtitutus, ſiue artis ſuæ peritia, ſiue eorum quæ ſuprà retuli portentorum ſignis admonitus, ſiue humana prudentia fretus, ut militiæ uacationem impetraret, furere ſe ſimulauit, ac propriam domũ incendit. Quidam uero furorem ſimulaſſe negant, ſed cum domũ conſultò incendiſſet, tum prodijſſe in concionem, multaq; de domus iactura conquæſtum petijſſe, ut filio cui proprijs ſumptibus inſtructa triremi in Siciliam proficiſcendum erat, militiam remitterent. Socrati etiam qui ſapiens per id temporis habebatur, dæmonium, cuius plurimũ familiaritate utebatur atq; colloquio, prædixiſſe ferunt, expeditionem illam Reip. pernicioſam futurã: idq; Socratem ad amicos detuliſſe, indeq; ad plurimos eiuſcemodi emanaſſe ſermones. Illud præterea non mediocriter pleroſq;

D turbauit, quod per eos dies quibus è portu claſſis nauigauit, mulieres Athenienſes forte Adoni ſacra celebrabant, atq; idcirco multis in partibus ciuitatis cadauerũ ſimulacra, & ſepulchrorum imagines poſitæ erant, circa quæ plangentium mulierum greges uerſabantur. Multos igitur hoc omine turbatos dixiſſe conſtat, uereri ſe ne tantarum uirium tam præclariſſimus apparatus breui ſordeſceret, citoq; ſplendorẽ omnem & robur amitteret. Sed hæc hactenus. Nunc ad Niciã reuertamur, quem quod talibus cœptis obſiſtere ſit auſus, neq; inani ſpe tumefactus, neq; imperandi periculo deterritus fuerit, nec rurſus potentiæ magnitudine inſolens redditus, optimi ac moderati uiri officio functum eatenus fuiſſe conſtat. Sed poſtquam neq; populum à belli ſtudio auertere, neq; imperandi laborẽ effugere ſe poſſe conſpiciebat, cum de utroq; ſumma contentione laboraſſet, ſibiq; populus reluctanti & inuito magiſtratus gerendi onus impoſuiſſet, non ultra cunctari aut remiſſe quippiã agere oportuit, uerum ſummo ſtudio ac diligentia quæ ad profectionem opus eſſent expedire, nec tanquam delitioſum puerum, relicta poſt ſe littora è naui proſpicientem, collachrymare, multaq; quod ſuis monitis non paruiſſent Athenienſes continuò deplorantem, collegarũ ſimul ac militum animos reddere languidiores. Non mediocriter præterea & ſuæ gloriæ & ciuitatis interfuiſſet, ſi quamprimum Siciliam attigerat, omnem belli impetum in hoſtes effundens, fortunam ipſam bene agendo ſuperare tentaſſet: quod ſecus omnino ab eo geſtum eſt. Cum enim Lamachus recto curſu petere Syracuſas, & quamproxime ciuitati bellum admouere ſuaderet, Alcibiades uero ſolicitatis primo finitimis urbibus, & ad deditionem quaſcunq; poſſent compulſis, tum demum Syracuſas aggredi oportere cenſeret, Nicias ab utroq; diſſentiens, Siciliam nauibus luſtrari cenſebat, ac poſtquã hoſtibus armorum ac triremium apparatũ oſtendiſſent, Athenas redire optimum putabat, quum Egeſtenſibus quaſi deguſtationem quandam ſuarum uirium præbuiſſent. His ille conſilijs paſſim uulgatis, uehementer animorum ardorem extinxit, & militũ obtudit audaciam. Nec ſanè multo poſt, cum Athenienſes Alcibiadem ad iudicium reuocaſſent, nomine quidem cum uno tantum collega, re uera autem ſolus imperator relictus ſedens ac circumnauigans, plurimum etiam conſultando temporis abſumens, non antea deſtitit tergiuerſari, quàm ſuorum animos deſidia ac deſperatione torpeſcere, hoſtium uero excitari audaciam, & quem ex primo aduentu conceperant timorẽ deponere coëgit. Neq; enim mediocriter perculſi fuerant Syracuſani, cum adhuc apud claſſem Alcibiade exiſtente, ſexaginta naues urbem circunſiſtere conſpexerunt, quas in ipſis portus faucibus in ordinẽ ſtructas firmauerant, atque ex his decem portum explorandi cauſa intrare iuſſerunt. His etiam mandatũ, ut Syracuſanis per præconẽ bellum indicerent, ſi

Vide ſuprà in uita Alcibiadis, ubi hic locus diter eſt redditus. Sentẽtia uero ſuperioris & huius loci eſt, celebrata tũ ἀδώνια fuiſſe, in quibus luctus quaſpiã funebris repræſentabatur, atq; eã rem pluribus uiſam inauſpicatã, cum tanti exercitus diſceſſus in ἀδώνια, id eſt, lugubre feſtum incidiſſet.

A rent, ſi diutius Leontinos domo prohiberent, nec in proprias ſedes remeare paterentur. Ab his
nauis una Syracuſarum capta, quæ à templo Iouis Olympij, quod ſatis longo ſpatio Syracuſis
aberat, ueniens tabulas ferebat, in quibus ciuium omniũ Syracuſanorum quicunq; arma ferre
poſſent, nomina inſcripta erant. Has iamprıdẽ compoſitas & in Iouis templo reconditas tabu-
las ad ſe tunc Syracuſani mitti iuſſerunt, ut eorum qui ad urbis cuſtodiã haberentur idonei, nu
merum exquirere, ac recenſere poſſent. Igitur eiuſmodi tabulæ ad Athenienſiũ imperatores
delatæ, atq; inter milites paſſim uulgatæ, maiorẽ in modum uatum atq; aruſpicum mentes tur
bauere, quod ex hoc iam oraculũ fide perfinitum arbitrabantur, quod Athenienſibus prænun
ciarat, fore ut aliquando Syracuſanorũ omniũ Athenienſes potirentur. Non tamen ad hoc in-
tendiſſe uidetur oraculum, ſed eius temporis habuiſſe rationẽ, quo Athenienſis Calippus Dio-
ne interfecto, Syracuſarũ imperiũ occupauit. Interea cum Alcibiades (ut antea retuli) ab Athe-
nienſibus reuocatus ab exercitu diſceſſiſſet, ſummam rerũ omnium poteſtatẽ penes Niciam re
manſiſſe conſtabat. Lamachus enim etſi aliquanto iuſtitia atq; animi fortitudine præſtaret, in
bello tamen ſupra etiã quàm ſatis cautus, nec ſe fortunæ caſibus facile credens habebatur, pau-
pertate uero eouſq; inſignis, ut quoties illũ Athenienſis populus imperatorẽ crearet, aliquan-
tulum pecuniæ ad palliũ & crepidas comparandas decerni opus eſſet. Nicias autem cum pro-
pter diuitiarũ magnitudinẽ, tum ob egregiam rerum à ſe geſtarũ gloriam, maximæ apud exer
citum autoritatis habebatur. Sophocles igitur cum in exercitu quippiã in commune ducibus,
quorum ipſe natu maximus erat, conſultaretur, & à Nicia primus ſententiã dicere iuſſus eſſet,
reſpondiſſe fertur: Maximus ego quidem natu ſum, ſed tu honoratiſſimus. Tunc igitur Lama
chum non imperij ſociũ, ſed ueluti eius imperio ſubditum nactus, ſegniter cunctanterq; bellũ
protrahens, & quamprocul ab hoſtibus Siciliam nauibus circumuectus, illorũ animos auxit &
audaciam. Inde ad Hyblem paruum ſanè oppidũ exercitu admoto, armis illud expugnare non
ualuit, ſed uocatos ad colloquiũ oppidanos ut ſeſe dederent exhortando perfecit: ex quo non
minus apud ſuos milites, quàm apud hoſtes contemptui habitus eſt. Poſt hæc exercitũ Catinã
ducens, cum illi ſeſe ſponte dedidiſſent, nihil memoratu dignũ geſſit, niſi quod Hyccarenſem
agrum à Barbaris tum poſſeſſum populatus eſt. Vnde & Laidem famoſiſſimã poſtea meretri-
B cem, tunc uero paruulã admodũ puellam inter alios captiuos abductam, & in Peloponneſum
deuectam fuiſſe tradunt. Cum iam maior æſtatis pars tranſijſſet, & fama indies increbreſceret
Syracuſanos animis & uiribus auctos cõtra Athenienſes ultro uenturos eſſe, iamq; caſtris ob-
equitantes hoſtium milites ſciſcitarentur utrum apud Catinenſes manſuri, an domũ reducturi
Leontinos in Siciliam ueniſſent, uix tandẽ compelli Nicias potuit, ut Syracuſis claſſem admo-
ueret. Itaq; ut adueniens caſtra metari ſine hoſtili impedimento poſſet, & illorũ uires (ſi qua da-
retur occaſio) perfringeret, uirum quendã transfugæ ſpecie Catina miſit, qui Syracuſanos mo
neret, ſi hoſtium caſtra defenſoribus uacua inuadere, atque omnibus eorum armis & impe-
dimentis potiri uellent, conſtituta die Catinam properarent. Fore enim ut cum plurimum
Athenienſes in urbe uerſentur, Syracuſanorum amici eorum aduentu cognito portas urbis
clauſas occupent, & naualibus ignem inijciant, ita ancipiti periculo diſtractos Athenienſes
neutram in partem ſufficienter laturos auxilium, atq; ad hoc multos peragendum comparaſ-
ſe, nec aliud quicquam præter eorum aduentum expectari. Hoc omnium quæ in Sicilia Ni- *Frontinus aſcri*
cias geſſerit præclariſſimum extitit facinus. Nam cum Syracuſanos omnibus copijs Catinam *bit Alcibiadi.*
petentes, & urbem defenſoribus uacuam accepiſſet, claſſe Syracuſas proficiſci, & portum obſi-
dere iuſſa, ipſe terreſtri itinere Syracuſas ducens, omnem circa regionem occupauit, nulloq;
aduerſante ponendis caſtris eum locum delegit, qui ab hoſtili inſultu tutiſſimus eſſet, atque
unde facillima in hoſtes eſſet eruptio futura. His peractis cum iam Syracuſani domum inſtru-
ctis ordinibus remearent, ipſe quoq; copias in aciem eduxit, ac pugna ingenti pro ciuitate com
miſſa, uictoriam hauddubie reportauit: paucos tamen ex hoſtibus interfecit. Equites enim
ſeſe uictoribus obijcientes, inſectationem prohibuere. Poſt hæc cum flumini ſuperimpoſitos
pontes reſcindi Nicias iuſſiſſet, Hermocrates in Syracuſanorum concione de præſentium re-
rum ſtatu diſſerens, non diffidere ſuis rebus Syracuſanos hortabatur, perridiculum eſſe di-
cens ſi in caſtris tunc exiſtens Nicias pontibus deiectis pugnandi uideatur occaſionem effuge-
re uelle, cum Athenis uſq; Syracuſas pugnandi tantum cauſa nauigarit. Atq; permagnũ ſanè
aduerſi prælij caſus terrorẽ Syracuſanis incuſſerat. Ideoq; cum antea quindecim uiros bello ad-
miniſtrando præfeciſſent, tres inſuper adijciendos cenſuerunt, eiſq; liberam omnium poteſta-
tem populus tribuit, cum eos prius iureiurando adegiſſet, ſe quamprimũ belli finis adeſſet, ma-

C giſtratum depoſituros. Dum hæc Syracuſis agebantur, Athenienſes milites Iouis Olympij pha
num maximis opibus (ut fama ferebatur) inſigne, ſumma contentione diripere affectabant. Id
Nicias alias ex alijs cauſas nectens, quoad poſſet in longũ protrahere, ac prohibere nitebatur,
maxime ueritus ne cum aurum atq; argentũ quod illic eſſe plurimũ ferebatur, milites diripuiſ-
ſent, minimũ quod in publicã redigeretur utilitatẽ, omnis uero perpetrati ſceleris ad ſe redun-
daret infamia: quod ab eo rectiſſime prouiſum eſſe dubitare nemo poteſt. Poſt hæc uictoria
quam præclariſſimã habuerat uti neſciens, non multos dies circa Syracuſas moratus in Naxũ
ad hybernandũ conceſſit, maximos Reip. ſumptus, utilitatẽ uero perexiguam afferens. Aliud
enim nihil effecerat omnino, q̃ quod deficientes ad ſe ciuitates aliquot in fidem ſuſceperat. Igi-
tur elati animis Syracuſani, omnẽ quæ Catinæ adiacet regionẽ populati, caſtra etiã Athenien-
ſium quæ non procul ab urbe poſita erant, incendere. Horum malorũ culpam omnes in Niciã
referebant, qui periculorũ rationibus ſubducendis occupatus, cum etiam minima quæq; caue-
ret, rerum gerendarũ gubernatricem temporis occaſionem præterfluere ſinebat. Nam in ipſo
rei peragendæ curſu nemo illum iure potuit unquã reprehendere. Fuit enim in agendo accu-
ratus ac diligens, ſed cui maxima deeſſet audacia. Igitur cum ex hybernis Syracuſis admouere
ſtatuiſſet, tanta celeritate naues deduxit atq; compleuit, ut cum epiſtolas de diſceſſu ſuo perſcri
ptas deprehendiſſet, famã ipſam aduentu ſuo ſuperauerit. Itaq; auxiliares hoſtiũ copias impro-
uiſo aggreſſus in fugam uertit, ac trecentos ex eis milites cepit, & equitatũ rebus omnibus egre
gie inſtructum, ita ut penè inſuperabilis uideretur, perfregit, atque inutilẽ in poſterũ reddidit,
paruoq; tempore Syracuſas muro circunſepſit. Quæ res præcipue Syracuſanorũ animos debi-
litauit, ſuos uero milites alacritate atq; audacia compleuit. Eſt enim Syracuſarum urbs Athenis
non ferè minor, ad claudendũ uero longe difficilior, cum propter camporum inæquabilitatẽ,
tum propter adiacentiũ paludum frequentiã & maris propinquitatẽ. Nec uero ad extremam
conſummationẽ tam præclarum opus deduci potuit, ſed paulum in medio ſpacij relictum eſt,
cum & alioqui Nicias ei rei non multũ impartiri diligentiæ conſueuiſſet, & tunc morbo quem
Phrenitin appellant correptus, imperatoris munus exequi non ualeret, atq; opus imperfectũ
relinquere cogeretur. Admirari ſatis hoc loco non poſſum imperatoris diligentiã, & erga mili
D tes amorẽ præcipuum, & militum erga imperatorẽ obſeruantiã in omni tempore præſtitã, quo
apud Syracuſas proſpero euentu bellum geſſere. Quorũ ſplendore captus Euripides, poſtquã
omnes uicti ſuperatiq; cecidere, tale in ipſos edidit epigrãma: Hi uiri de Syracuſis octies uicto-
riam reportarunt, donec utriſq; dij æqua ſorte propitij fuere. At uero non octies tantũ, ſed lon
ge pluries ab Athenienſibus fuiſſe ſuperatos Syracuſios, ſi quis recte conſideret, iudicabit, ante
quàm illis uel fortunæ ſæuior poteſtas, uel deorum numina aduerſarentur. Cum Athenienſes
uehementius animis & audacia creuiſſent, Nicias quamuis aduerſa ualetudine oppreſſus, atta
men quæcunque poſſet in exercitu munia obibat, atque omnibus rebus ſupra uires etiam præ
ſtò aderat: quod ſi quando morbus ingraueſcens acrius torqueret, intra munitiones cum pau-
cis admodum ſeruis ac familiaribus ſe continebat. Lamachus autem exercitus curã gerens, aſſi
dua quidem, ſed tamen leuia cum Syracuſanis prælia faciebat, qui & ipſi murum alterũ aliquan
to ſpacio ab urbis mœnibus diſtantem & Athenienſium muro oppoſitũ ſtudioſiſſime extrue-
bant, unde Athenienſium opus impedirent, ac ſe prohiberent circumuallari. Cumq; ſuperio-
res prælio Athenienſes fugientes Syracuſanos effuſius proſequeretur, in integrum & tunc ad-
uenientẽ equitatum incidere. Ducebat hunc prætor Callicrates, uir & animo & bellicæ uirtutis
gloria præſtantiſſimus, qui cum fortè agmen præcederet, Lamachũ ad ſingulare certamen pro-
uocauit. Igitur ei congreſſus Lamachus grauiſſimo uulnere ſaucius, nihilo leuius hoſti cum in-
flixiſſet uulnus, mutuis uulneribus ambo cecidere. Eius corpore & armis potiti Syracuſani, ef-
fuſo curſu Athenienſiũ muros & caſtra petebant, ubi Nicias penè ſolus abſq; copijs & auxilijs
infirmo etiam corpore uerſabatur. Hic urgentis impetus neceſſitate excitatus, & imminentis
periculi magnitudinem animaduertens, familiares ac ſeruos omnes qui ſecum aderant, iuſſit,
quicquid lignorũ ante muros machinarum parandarũ cauſa conuectũ fuerat, atq; ipſas etiam
iam fabricatas machinas in aceruum coniectas incendere. Atq; eo conſilio irruentium Syracu-
ſanorũ impetũ cohibuit, ſibiq; ac muris tum etiã rebus omnibus atq; impedimentis Athenien-
ſium ſalutem attulit. Nam cum flammã excitatam conſpexiſſent Syracuſani, ſubitò retrouerſi
diſceſſere. Interea Nicias ſolus relictus imperator, ingenti ſpe atq; animo gerendũ bellũ ſuſce-
pit. Nam & urbes multæ Syracuſanorũ ad eum defecerant, & undiq; nauigia ad exercitum ue-
nientia frumentũ & omnifariã generis cõmeatus abunde ſuppeditabãt. Proſperis enim rebus
permulti

A permulti reperiuntur fautores. Et iam Syracuſani ſeſe ulterius poſſe tutari diffidentes, quibus
conditionibus pacem à Nicia petituri eſſent, conſultabant. Dum hæc in Sicilia agerentur, Gy-
lippus à Lacedæmonijs miſſus auxilio nauigabat, atq; itinere circumuallatam muris urbem &
ſuos prælio Syracuſanos maximis urgeri difficultatibus accepit. Itaq; cum uniuerſæ Siciliæ iam
potiri Athenienſes arbitraretur, eo tamen conſilio reliquũ iter peragere conſtituit, ut ſaltẽ Ita-
las urbes Siciliæ finitimas ab Athenienſibus tutaretur, quanquã hoc ipſum perdifficile futurũ
exiſtimaret. Magna enim apud omnes fama increbruerat, Athenienſes omniũ circa regionum
imperio facile potituros, quod exercitum optimũ haberent, & ducẽ cum felicitate, tum rei mili-
taris peritia & prudentia inſuperabilẽ. At uero Nicias præſentiũ rerũ ſucceſſibus ſupra mores
ſupraq; naturã factus audacior, nullã aduenientis Gylippi rationẽ ducebat. Augebant autem
animos eius clãdeſtina per occultos interpretes cum Syracuſanis ciuibus habita colloquia, qui
etiam frequentius indies nuncios ſubmittentes, certis conditionibus urbem ſe dedituros polli-
cebantur. His igitur pollicitationibus fidens Nicias, neq; munire cuſtodijs aditus, neq; Gylip-
po uenienti præſidia opponere curauit, ſed cum illum penitus negligeret, & nullius momenti
ducendum arbitraretur, Gylippus non ſentientibus fermè hoſtibus, Siculum fretũ præterue-
ctus eſt, & quàm procul Syracuſis copijs expoſitis, quacunq; poterat ratione milites undiq; co
gere, exercitum augere, ſummo ſtudio laborabat. Horum omniũ inſcij Syracuſani, quippe qui
nihil eiuſmodi expectarent, populũ ad concionẽ uocauerant, ut de quibus conditionibus pax
à Nicia eſſet petenda, referrent, ac primũ omniũ legatos ad petendas inducias repente mitten-
dos cenſebant, antequã penitus ab Athenienſibus circumuallarentur: parũ enim perficiendo
operi deerat, idq; breui ad exitũ deduci poſſe uidebatur, cum iam omnis ad extruendum mate
ria præparata atq; in unum coacta eſſet. Dum hæc Syracuſis agerentur, Gongilus Corinthius
à Gylippo miſſus, cum una tantũ triremi nauigans Syracuſis appulit. Ad eum magna repente
frequentia concurſum eſt: cumq; aduentus ſui cauſam ſciſcitarentur, ſe à Gylippo miſſum aie-
bat, ut doceret eum breui cum maximis copijs affuturũ auxilio. Id quanq; lætis animis omnes
audiſſent, non tamen uerbis eius fidei ſatis adhibuere, quoad nuncius alter ſuperuenit à Gylip
po mandata ferens, ut uenienti ſibi obuiã Syracuſani procederent. Eo nuncio cuncti alacriores
B animis facti, confeſtim arma ſumpſere. Iamq; inſtructũ agmen, & ad pugnandũ (ſi ſors tuliſſet)
expeditũ ducens Gylippus aderat. Aduenienti ſeſe cum exercitu Nicias oppoſuit. Cumq; in-
ſtructæ utrinque ſtarent acies, Gylippus in Athenienſiũ conſpectum depoſitis armis progreſ-
ſus, per præconẽ edixit, abeundi licentiã ſeſe Athenienſibus præſtare, ſi relicta Sicilia atq; om-
nibus inde præſidijs deductis, diſcedere uelint. Quibus uerbis ne reſpondere quidem Nicias
dignatus eſt: milites uero illorũ audaciã deridentes ſciſcitabantur, in unius ne iam attritæ chla-
mydis & Laconici baculi aduentu, ſpei tantũ ac fiduciæ Syracuſani poſuiſſent, ut repente Athe
nienſes cõtemnerent, quos paulò ante meminiſſe poſſent longe ualidiores, ac melius comatos
è Lacedæmone uiros trecentos captiuos, & in uinculis habitos ultro Lacedæmonijs reddidiſſe.
Timæus etiã in ſuis hiſtorijs refert, non multi à Siculis Gylippũ exiſtimatũ, poſtquam lucri cu-
piditatẽ, & ſordes ſummamq; in rebus minimis curioſitatẽ aduerterunt, multaq; in ueſtẽ quam
ſordidam & ſemilaceram geſtabat, & comarum prolixitatem etiam iocatos. Idem deinde ſcri-
bit, ut primum conſpectus eſt, homines plurimi tanquam minores aues noctuæ circũfuſos, ha
bitus nouitatẽ & cultus neglectum ſpectaſſe, & promptiſſime imperata feciſſe: quæ mihi uериſi
milior ſentẽtia uidetur eſſe, cum in chlamyde una & ſolo baculo ciuitatis Laconicæ ſpeciẽ & di
gnitatem contemplarentur. Siquidẽ totius perfecti belli gloriam ei uni acceptã Syracuſanos re
tuliſſe, non modo Thucydides, uerũ & Philiſtus uir Syracuſis oriundus teſtatur, qui eius belli
negocijs adminiſtrandis non ocioſus ſpectator interfuit. Prima tamen pugna res Athenienſiũ
ſuperior extitit, nam & in fugam uertêre Syracuſanos, & ex eis aliquot, inter quos Gongilum
Corinthium, interfecere. Poſtridie uero quantum in bello rei militaris peritia ualeret, apertiſſi-
me Gylippus declarauit. Iiſdem enim militibus, & eodem uſus equitatu, atq; in eodem loco de-
pugnans, aciei tantum ordine commutato, Athenienſes ingenti prælio ſuperauit, & fugientes
uſq; ad caſtra inſequutus eſt. Inde Syracuſanos ad opus quoddam faciendum conuertit, & cæ-
mento & lapidibus ſuſceptis quos ad murorum extructionem Athenienſes comportauerant,
crebra iuxta illum qui ab ipſis Athenienſibus conſtructus murus fuerat, propugnacula excita
uit, conſtructumq; murum pluribus in locis interrupit, atque ita longo tempore multoq; labo
re exhauſtum Athenienſibus opus inutile reddidit, quod æque uictis atq; uictoribus prodeſſe
uideretur. His ſucceſſibus elati Syracuſani, ne maritimis uiribus inferiores eſſent, claſſem pa-

C rare conſtituerunt. Igitur paſſim dimiſſos equites, homines quoſcunque ſors obtuliſſet, capere atque ad naues ducere iuſſerunt, eoq; pacto uirorum magnum ſatis numerum parauere. Inter hæc Gylippus terreſtri itinere exercitũ ducens, Syracuſanorũ ciuitates obibat, atq; undiq; augendo exercitui ſupplementa contrahebat, omnibus prompto ac libenti animo propter eximias eius uirtutes obtemperantibus. Hæc ubi Nicias animaduertit, cum ſubitò tantã permutationem rerum factam intueretur, per literas Athenienſiũ ſenatum monuit, ut uel exercitũ aliũ in Siciliam mitterent, uel eum qui ibidem eſſet, deduci iuberent, ſibi uero ut militiæ uacationẽ præſtarent, ſummis precibus rogabat. Atq; iampridem nouas in Siciliam mittere Athenienſes decreuerant, ſed bene feliciterq; ex rebus geſtis inuidia in Niciam excitata, quo minus mitterentur impedimento fuerat. Tunc igitur auxilia propere ſubmittenda omnes ſummo cõſenſu arbitrabantur, atq; ita Demoſthenem quamprimũ tranſacta hyeme cum magna claſſe in Siciliam traijcere decreuerunt. Interim uero Eurymedontẽ in medio etiam hyemis proficiſci iuſſerunt, qui exercitui pecunias deferret, & ſimul Niciã certiorẽ faceret, ſenatũ Eutydemo & Menandro, qui tunc in exercitu erant, imperij iura cum Nicia adæquaſſe, ut æqua poteſtate omnes quoad noua ſuperuenirẽt auxilia, exercitui præeſſent. Interea Nicias terra mariq; ſummo ſtudio bellũ gerens, maritima pugna fuerat ſuperatus: quãuis & hoſtiles naues aliquot perfregiſſet, nonnullas etiã demerſiſſet laceratas. Terra uero, cum obſeſſo Plemyrio opẽ ferre properaſſet, Gylippi celeritatem præuenire non potuit, qui improuiſo aggreſſus oppidum ceperat, multaq; ſimul nauium armamenta & pecunias ingentes, quas illic Athenienſes quaſi tutiſſimo in loco depoſuerant, multosq; in expugnatione uiros interfecit, plures etiam uiuos cepit. Maximum uero Athenienſibus attulit detrimentũ conuehendorum commeatuũ ſublata facultas. Nam tenentibus Plemyrium Athenienſibus, perfacilis erat atq; tutiſſima commeatuum Athenis deuectio. Contrà autem cum ab hoſtibus teneretur, maximas præbebat difficultates, cum aſſidue paratã claſſem quæ uenientes naues exciperet, Syracuſani detinerent. Hæc omnia cum uehementius Niciæ animum ſtimularent, tum illud grauiſſime torquebat, quod cum ſe maritima potentia ſuperiorem agnoſceret, non æquo animo ferre poterat ſe ab hoſtibus in eo pugnæ genere fuiſſe ſuperatum, nec id ſibi tam uirtute hoſtium, quàm temeritate ſuorum contigiſſe animaduertebat, qui perſequendi cupiditate incenſi, derelictis ordinibus cuncta turbauerant. At uero hoſtium duces proxima uictoria ferociores redditi, egregie inſtructa claſſe, & ad pugnandum parata, ſingulis diebus in conſpectu aderant. Verum Nicias non amplius in mari decertandũ putabat, extremæ dementiæ eſſe dictitans, ſi cum ornatiſſimã claſſem quam Demoſthenes ducturus eſſet, paulò poſt affuturam copertũ habeant, tamen cum paucis neq; ſatis firmis nauibus fortunæ ſeſe dubijs caſibus credere malint. Eutydemi uero ac Menandri omniumq; qui horũ partibus fauebant, longe alia mens atq; cupiditas erat. Nam cum ſe nuper in imperio conſtitutos animaduerterent, nimia flagrantes ambitione, præclarum aliquid ante Demoſthenis aduentum ædere cupiebant, & tacita quædam ſuberat aduerſus Niciæ gloriam æmulatio, quam ſupergredi, uel æquare ſaltẽ, non mediocriter affectabant. Huic tam immenſæ cupiditati prætextum ciuitatis gloriam proponebant, quam pollui imò funditus euerti dictitabãt, ſi quotidie adnauigantes Syracuſanos & ſtudioſe pugnã depoſcentes formidarent. His rationibus multitudinis animos concitantes, maritimo prælio dimicare ſtatuerunt. Ab Ariſtone Corinthio gubernatore, qui læuo claſſis cornu præerat (ut inquit Thucydides) aſtu circũuenti, à Syracuſanis ſuperati fuere, plurimosq; in ea pugna milites amiſerunt. Hac de re Nicias maximo animi dolore torquebatur, quod & antea cum ſolus imperiũ adminiſtraret, non ſatis proſpero euentu rem geſſiſſet, & tunc collegarũ errore & cupiditate coactus, non potuiſſet in ſententia permanere. Interea Demoſthenem cum claſſe iam ſupra portũ delatũ conſpiciunt, quæ cum eſſet apparatu rerum omniũ magnificentiſſime inſtructa, & amicis aſpectũ præbebat iucundiſſimũ, & ſummũ inimicis terrorem incutiebat. Nauibus enim tribus ſupra ſeptuaginta, armatorũ militũ quinq; millia, iaculatorum uero ac ſagittariorũ funditoribus quibuſdam admiſtis tria fermè millia impoſita uehebantur. Armis uero ac militaribus ſignis, præterea nautarum ac tibicinum turba ab eo exornatæ triremes erant, ut ſcenici apparatus magnificentiam præ ſe ferrent, atq; hoſtibus maxime formidabiles apparerent. Igitur exterriti animis Syracuſani, nullũ iam malorũ finem, nullas poſthac futuras pacis conditiones cum Athenienſibus ſperabant, ſed iam extremã ſortem atq; urbis amiſſionẽ animo concipiebant. Niciæ uero non admodũ diuturna lætitia fuit, quam ex tantarũ uiriũ ſumpſerat incremẽto. Nam cum primũ Demoſtheni congreſſus eſt, nimiã eius audaciã & feſtinationẽ deprehendit. Iubebat enim ꝙ celerrime

D

Lib. 7.

rime

A rime aduerſus hoſtes dimicare, & rei totius euentũ experiri, atq; ita captis Syracuſis domum remeare. Huius audaciam admiratus Nicias, orabat ne quid temere, ne quid immature aggredi præpararet: cunctationẽ uehemẽter hoſtibus obeſſe, quod neq; ſumptus diutius tolerare propter pecuniarũ inopiam poſſent, & à ſocijs non multo pòſt deſertũ iri neceſſe eſſet. Itaq; ſi cunctando bellũ protrahatur, maximis circũuentos difficultatibus, conditiones rurſus componendæ pacis quæſituros eſſe, ſicut & antea factitarent. Et iam non pauci inter Syracuſanos erãt, qui clandeſtinis nuncijs admonebant Niciã ut nullo modo remitteret obſidionẽ, iam enim ingentibus neceſſitatibus urbẽ laborare, & Gylippũ quotidie apud omnes intolerabiliorẽ fieri. Itaq; ſi uel paululum augeri cõmeatus penuria cœpiſſet, fore ut nemo difficultates eiuſmodi tolerare diutius poſſit, ſed conditiones pacis quaſcunq; accepturos eſſe. Hæc Nicias partim ambagibus obuoluta & ueluti per ænigmata proferebat, partim quod ædẽda non arbitraretur, taciturnus obſeruans, timiditatis de ſe opinionẽ militibus dabat, qui idẽ quod antea contigiſſet euenturũ rurſus improperabant, ut cunctatione & formidine omne amicorũ robur omnẽq; uigorẽ extingueret. Itaq; relicto illo, Demoſthenis omnes imperiũ & ſententiã ſequebantur. His rebus uix tandẽ expugnatus Nicias, eorũ uoluntatibus ad extremũ conceſſit. Itaq; Demoſthenes noctu exercitũ educens, in hoſtiũ proximas ſtationes impetu facto, plurimos ne ſentientes quidẽ interfecit, eos uero qui contrà pugnare auſi ſunt, facile in fugã conuertit. Cumq; hactenus res egregie ſucceſſiſſet, felicitatis modũ ſeruare neſciens, non antea cedentes inſequi deſtitit, quàm ad Bœotiorũ ſtationes peruentũ eſt. Hi primi hoſtibus concurrere, & præliũ tentare auſi ſunt, multiſq; Athenienſiũ interfectis, atq; ingenti clamore ſublato, reliquã caſtrorũ partẽ tumultu ac formidine compleuere, cum alij fugã arriperent, alij ſeſe ad pugnandũ pararent. Verum hi à fugientiũ turba, quæ maior erat, impediti, nihil conſilio aut ratione gerere poterant, cum nec hoſtium, nec amicorũ, nec fugientium, aut inſequentiũ diſcrimen ullum habere poſſent. Cæca etenim perturbatio metu atq; ignoratiõe permiſta, uarie ſingulorũ animos agitabat. Quinetiã ipſius uiſus erat incerta fides, cum nec admodũ profundas tenebras & lumen incertũ luna præberet, quippe quæ medio curſus ſpatio ſuperato, iam ad occaſum properaret, & corporũ atq; armorum multitudine repercuſſa, infirmum debilemq; redderet intuitum. Tum uero metus

B omnia maiora demonſtrare ſolitus, nihil non formidandum eſſe ſuadebat, quin ipſos etiã Athenienſes hæc ipſa in maximas coniecerant difficultates. Fortè etiã ita in acie conſtiterant Athenienſes, ut eis luna à tergo luceret, itaq; longos præ ſe iacientes umbrarum tractus, armorũ fulgorem, & numerũ ſuorum ipſimet occultabant. At contrà aduerſis clypeorũ umbonibus lunæ radij repercuſſi, & hoſtium maiorẽ uideri numerum, & armorum claritatẽ lucidiorem efficiebant. Tandem ſummo conatu irruentibus undiq; hoſtibus, in fugam conuerſi Athenienſes, quum ſuis, tum hoſtium uulneribus confecti magna pars cecidere, alij per abruptas & præcipites rupes deuoluti miſerabili clade perierunt, multos etiam uiarum errore per agros uagantes exorta demum luce inſequuti equites interfecere. Fuit autem interfectorum numerus circiter duo millia: eorum uero qui pugnæ ſuperfuerunt, pauci admodum cum recentibus armis in caſtra rediere. Nicias igitur haud inopinata clade perculſus, Demoſthenis feſtinationem accuſabat. Ille uero quibus poterat rationibus à ſe culpã dimouens, ut repente è Sicilia decederent ſuadebat. Neque enim alium Athenis exercitum aduenturum, neq; his copijs quas tunc haberent, hoſtes ſuperari poſſe ſperandum uideri. Quinetiam ſi qua fortuna illos ſuperare concederet, loca tamen permutari opus. Peſtilens enim atq; inſalubris regio ferebatur, ea præſertim anni tempeſtate. Nanq; autumni principium aderat, multiq; iam tunc in exercitu cœperant ægrotare, atq; omnes non æquo animo militiam tolerabant. Niciæ uero quanquam præſentium rerum conditio minime placeret, tamen de diſcedendo ſententiam nullo modo probabat, non tam Syracuſanorum arma, quàm ſuorum ciuium iracundiam pertimeſcens, quorum grauiſſimas accuſationes & calumnias iam tunc ante oculos conſtituebat, atque ab his nihil dum in Sicilia permaneret, ſciebat eſſe formidandum, aiebatq; ſi quid omnino aduerſi ſubeundum eſſet, malle ſe hoſtium manu, quàm ciuium iudicio interire: non eadem ſentiens quæ poſteris temporibus Leonem Byzantium in concione dixiſſe ferunt: Ego quidem à uobis ciues mei quàm uobiſcum interfici malo. Itaq; de permutanda regione, caſtriſq; quamcommodiſſimis locis ponendis, ſtatim ſibi ad milites referendum uidetur. Inter hęc Demoſthenes nihil calamitatis proximæ clade deterritus, Niciam accuſare nunquam ceſſabat, paſſimq; multos per exercitũ milites mittebat, qui illius cunctationem ſegnitiemq; increparent, quod Syracuſiorum quorundã pollicitationibus credens, deludi ſe atque contemni non animaduerteret, atq;

C propterea tanta concione diſceſſum non probaret. His igitur dictis ad extremũ permotus Nicias, diſcedendi ſibi conſilium placere dixit, & militibus ut ſe ad nauigandũ expedirent imperauit, præſertim cum noua Syracuſanis auxilia ſuperueniſſent, & peſtis quotidie apud exercitum ingraueſceret. Inde cum iam omnia ad nauigandũ parata eſſent, neq; id hoſtiũ quiſquã præſenſiſſet omnino, quippe qui nihil tale ſuſpicarentur, noctu forte luna defecit, ex quo uehementius Nicias omnesq; milites turbati ſunt, cum propter cauſarũ ignorationẽ malum aliquod ſibi hoc defectu portendi arbitrarentur. Solem enim circa triceſimã à coitu diem, luna interueniẽte obſcurari, tum etiã multi ſciebant: ipſam uero lunam, quænam res incidens, aut quonã pacto, plenam, ſubitò luce deſtitueret, & colorẽ ex certo & fulgido incertũ induceret, haud facile coniectatu fuit. Itaq; magnæ alicuius impendentis calamitatis ſignum hoc à deo miſſum interpretabantur. Primus autẽ qui lunaris luminis atq; umbræ cauſam deprehendit, ac literis mãdare auſus eſt, Anaxagoras fuit, qui neq; multo ante ea tempora claruerat, neq; in uulgus adhuc opinionis eius fama prodierat, ſed inter paucos admodũ uerſabatur, qui non ſine metu talia proferre audebant. Neq; enim facile de rerũ natura ſermones populus admittebat, ſed eiuſmodi ſtudijs deditos homines inani labore tempus conterere arbitrabantur, cum in his rebus perquirẽdis laborarent, quas nil in ſe rationis habere, ac nullatenus ab hominibus prouideri poſſe putabant: tum uero talia quærentes impietatis crimine ſuſpectos habebant, quaſi diuinum numen quibuſdam neceſſitatibus ac terminis circunſcribere uolentes. Itaq; & Protagoram Athenis pulſum fuiſſe conſtat: & Anaxagoras in carcerem ductus, uix à Pericle quamuis maxima contentione laboraſſet, ſeruari potuit. Socrates licet harum rerum ſcientiã non profiteretur, tamen propter philoſophiã damnatus interijt. Poſteris uero temporibus egregia apud omnes opinio de Platone uulgata, cum propter admirabilẽ uitę ſanctimoniã, tum quod diuino numini tanq; præſtantiori naturæ neceſſitates obtemperare dicebat, omnẽ philoſophiæ calumniã abſtulit, & auditoribus ſuis omnia quaſi arcana naturæ patefecit. Igitur eius amicus Dion è Zacyntho cõtra Dionyſium nauigaturus, nihil è ſententia dimotus eſt, cum forte per id tempus etiam luna defeciſſet, ſed audacter cœptũ opus proſequens, uicto atq; expulſo tyranno Syracuſis potitus eſt. Sed nos ad inſtituta redeamus. Forte ita caſus tulit, ut nullum tunc peritum uatem apud ſe

Anaxagoras primus luminis & umbræ cauſam inuenit.

Socrates ob philoſophiam damnatus.

D Nicias haberet. Stilbides enim, cuius opera & conſilio plurimũ utebatur, & magnã ſuperſtitionis illi partẽ auferebat, paulò ante interierat, atq; ſignũ illud fugientibus proſperũ magis quàm aduerſum, ut Philochorus inquit, non recte interpretabantur. Rebus enim quas cum metu & formidine gerimus, quo facilius latere poſſint, amiciſſimæ tenebræ putantur, contraq; maxime obeſſe lucẽ arbitramur. Præterea in tertiũ modo diem ſi quid circa ſydera accidiſſet, procurabatur, quemadmodũ in Exegeticis Antoclides ſcribit. Atqui Nicias alterũ lunæ circuitũ expectandum cenſuit, non animaduertens mox in priſtinam claritatem reuerſuram, cum eam cœli partem quæ terræ interuentu adumbrata tenebatur, pertranſiſſet. Itaq; omnibus ferè rebus intermiſſis, ſacra quædam immortalibus dijs faciens, eouſq; deſedit, quoad ſuperuenientes hoſtes illum fermè oppreſſere, qui maximis terra mariq; copijs inſtructi adueniebant, & terreſtri quidem exercitu murum & caſtra Athenienſium obſedere, nauibus uero in latum ordinem directis, portus fauces occupauerant. Nam innumerabiles undiq; conuenerant naues, & piſcatorias etiam cymbas pueri compleuerant. Itaq; portus aditibus occupatis, Athenienſes probris omnibus atq; conuicijs laceſſebant. Interea adoleſcens Heraclides claris admodum parentibus oriundus, triremi qua uehebatur aliorum ſtationes prætergreſſus, in Athenienſes licentius inſultabat. Hunc Athenienſis una nauis inſequuta, retro ad ſuos fugientẽ comprehendit. Eius igitur periculo commotus Poliuchus auunculus, cum triremibus decem quibus præerat, in altum delatus, auxilio uenit. Tum cæteri de Poliuchi ſalute metuentes, uno conſenſu aduerſus hoſtes proceſſere, pugnaq; ingenti commiſſa, longe ſuperiores fuere Syracuſani, & Eurymedon unà cum alijs præclariſſimis uiris interfectus eſt. Ex hoc magno timore perculſi Athenienſes, non ultra in his locis permanendũ uociferabant, ſed ut terreſtri itinere ſe deducerent, ab imperatoribus flagitabant. Nam portus fauces (ut antea diximus) Syracuſani eo modo clauſas tenebant, ut nulla penitus abeundi facultas daretur. At uero Nicias eiuſq; familiares, horum ſententiæ nequaq; concedendũ putabant. Graue enim admodũ uidebatur, onerarias naues ac triremes circiter ducentas hoſtibus relinquere. Igitur ex omni exercitu robuſtiſſimis militibus lectis, præcipue uero ſagittarijs & iaculatoribus, decem ſupra centum triremes Athenienſes compleuere. Aliæ nanq; propter armamentorum penuriam nauigationi inutiles habebantur. Inde reliquam exercitus turbam iuxta mare in ipſo littore Nicias conſtituit, deſertis

maximis

A maximis caſtris quæ iuxta phanum Herculis poſita fuerant. His itaq; compoſitis ſeſe ad nauigationẽ comparabat, exiſtimans nullum Syracuſanos impedimentũ allaturos, quod nautarũ ductores ob conſueta quædam Herculi perſoluenda é nauibus deſcendiſſent. Verum illi cognito Niciæ cõſilio, repente ad naues redierant, præſertim cum uates portendi uictoriã nunciaſſent, quia non ut inferrent bellum, ſed ut ulciſcerentur illatum ad pugnã ueniebant. Idem etiã Herculẽ ipſum, cuius tunc ſacra celebrabantur, factitaſſe, qui illatas iniurias ulciſcendo uniuerſum orbẽ peragrauerat. Syracuſani igitur his admonitionibus excitati, alacri animo pugnã iniere, quæ maximo ardore animorũ, ſummaq; ut nunquam antea contentione geſta, non ſpectantes minus quàm pugnantes ob uarios rerũ euentus diuerſis perturbationibus afficiebantur, qui de propria ſalute ſoliciti, exitũ rei ſedentes expectabant. Ita dubio Marte aliquandiu pugnatũ eſt, multasq; in utranq; partem uarietates fortuna præbuit. Tandẽ ſuperati Athenienſes fuere, quibus ſuimet apparatus non minus quàm hoſtis attulit detrimenti. Cum enim naues omnes in aciem ſtruxiſſent, ipſæmet ſibi inuicem concurſantes turbationem ingentẽ concitabant, grauibus præterea nauibus contra leues & expeditas, & ad omnem motum aptiſſimas pugnabant. Inſuper lapidibus tantũ, nec ullo alio telorum genere Syracuſani utebantur, qui quoquo modo iacti eſſent, uel ſuo tantum pondere grauiſſimos ictus infligebant. Athenienſes uero iaculorum & ſagittarũ contorſione certabant, quas recte dirigere maritimorũ fluctuum concitatio prohibebant. Id Ariſto Corinthius gubernator præſtantiſſimus Syracuſanis conſiliũ dederat, atq; ipſe inter primos acerrime dimicans interfectus eſt, iam uictores Syracuſanos relinquens. Nanq; in fugam Athenienſes conuerſi, magna ſuorũ parte amiſſa, ad littus remeabant. At maritimæ fugæ ſpe ſublata, terreſtri quoq; itinere nullam aut ſané perdifficilem euadendi uiam cernebant. Igitur animis fracti, neq; hoſtes cum relictas in littore naues abducerent prohibuere, neq; ſuorũ ciuium corpora ad ſepulturã petierunt, quod eos longe maior angeret ſollicitudo, illorum ſcilicet qui ægroti aut uulnerati uiuentes adhuc relinquendi erant. Quæ omnia ante oculos poſita cum intuerentur, longe tamen deteriorẽ conditionẽ iudicabant ſuã, quàm eorum qui pugnantes in acie cecidiſſent, cum & ſibi tandem poſt innumeros labores ac dolores exhauſtos, eædem tamen eſſent ſubeundæ calamitates. Poſt hæc uarijs ſententijs agitatis,
B omnes in hoc unum conſenſere, ut proxima nocte quamocculiſſime fieri poſſet, diſcederent. Id cum Gylippi milites animaduertiſſent, & Syracuſanos epulis ac potationibus ob partã uictoriam deditos neq; monitis perſuaderi, neq; facile imperio cogi ad arma capienda poſſe conſpicerent, ſeſe ad inſequendos hoſtes parabant: neque enim longiorẽ cunctationẽ, cum illi iam abire cœpiſſent, cauſa poſtulabat. Verũ Hermocrates huiuſmodi fraudẽ machinatus, iam cœptã profectionem retardauit. Viros enim quoſdã ad Niciam ire iuſſit, qui ſe ab illis miſſos dicerent, quibus cum clandeſtinos habere ſermones Nicias (ut antea diximus) conſueuerat, atq; eorum nomine admonere ne proxima nocte diſcederẽt, Syracuſanos pluribus locis inſidias poſuiſſe, atq; aditus omnes militibus ſeptos teneri. Hoc nuncio facile deceptus Nicias, noctem illam in caſtris ſubſtitit, ne iterum nocte pugnare cogeretur. At Syracuſani repente luce exorta, anguſtos quoſq; ac difficiles aditus cæſis arboribus deſuper congeſtis lapidibus obſtruxere, atq; omnes fluuiorũ alueos clauſerunt, ponteſq; illis ſuperpoſitos reſcidere: quæ uero per apertos campos ferebant itinera, armatis equitibus obſederunt, ita ut nullus omnino abſq; pugna euadendi locus Athenienſibus pateret. Quapropter cum per omnẽ diem illum ac noctem etiam ſequentem in eiſdẽ locis permanſiſſent, poſtera luce non tanquam hoſtile ſolũ relinquentes, ſed ueluti é ſedibus patrijs migrarent, flentes mœſtiq; caſtra mouerunt, quod iam rerum omnium penuria oppreſſi, non ultra in locis illis permanere poſſent. Grauiorẽ uero diſceſſum faciebat ægrotorum ſauciorumq; multitudo, quam in caſtris relinquere cogebantur. Attamen hæc tolerabilia quoquo modo putabant, præ illorũ quæ ſe paſſuros arbitrabantur grauitate. Cumq; multa paſſim in exercitu miſeranda conſpicerentur, nullum triſtius tamen aut miſeratione maiore dignius ſpectaculum, ꝙ Nicias ipſe cernebatur, qui nondum ſatis ex aduerſa ualetudine recreatus, famem etiam tolerare cogebatur, cum minima quæq; ad uictum neceſſaria iam deeſſent: attamen ea perferebat, quæ ne robuſtiſſimis quidem corporibus milites poterant tolerare, cum conſtaret omnibus, non ſua gratia, nec quia laboribus oblectaretur, iſta facere, ſed ne militibus mœrore ſuo triſtitiam augeret. Et cum in communi omnium luctu lachrymiſq; interdum & ipſe collachrymare cogeretur, facile apparebat non tam ſui cauſa moueri, quàm cladis ignominiæq; imminentis exercitui, quem ipſe gloria & opibus florentem reducere in patriam poſſe ſperauerat. Nec eius tantum aſpectus miſericordiam concitabat, uerum & con-

C cionis ſuæ recordatio, quam Athenis uehementiſſimã habuerat, cum populum à ſuſcipiendo bello dehortaretur: tanto enim indignior præſenti calamitate putabatur, quanto magis contra ſententiam ſuam nauigare coactus fuerat. Quinetiam dijs ipſis tacite quodãmodo ſuccenſebant, animaduertentes uirũ pietate ac religione inſignem, nihilo meliori conditione eſſe quàm eorũ qui tunc in exercitu militarent, ſceleſtiſſimũ quencꝙ, & flagitijs omnibus inquinatiſſimũ. Ipſe uero frontis hilaritate & cõmuni ſalutatione, tum dexteræ ad obuios quoſcꝙ porrectione, calamitatis ſuæ ſortẽ diſſimulabat, & ſe quàoptimo eſſe animo ſignificabat, atcꝙ ſæpe cum hoſtibus congreſſus, ſæpe etiam hoſtili manu uulneratus, octo dies uniuerſi belli molem ſuſtinuit, quoad imperator alter Demoſthenes cum omnibus quas ſecũ habebat copijs ab hoſtibus circumuentus captuſcꝙ eſt. Nam cum ſe ita circũſeptum undicꝙ animaduertiſſet, ut nulla euadendi poteſtas eſſet, nudatũ gladiũ in pectus adegit. Nec tamẽ eo uulnere mori potuit, quod repente ſuperuenientes hoſtes gladiũ è uulnere deduxerunt. Hæc poſtquam à Syracuſanis nunciata ſunt Niciæ, atcꝙ ipſe miſſis ad inſpiciendũ equitibus, captã exercitus partẽ comperit, Gylippũ ſummis precibus rogabat, ut abeundi è Sicilia poteſtate Athenienſibus facta, obſides acciperet, quoad Syracuſanis tantundẽ pecuniæ ſolueretur, quantũ in eius belli ſumptibus exhauſiſſent. Has conditiones cuncti non accipiendas cenſuere, & contumelijs affectos legatos, minis etiã ſuperadditis dimiſerunt. Non tamen his malis deiectus animo Nicias, quãuis omnia ad uictum neceſſaria deeſſent, proximã noctẽ & ſequentis diei maximã partem ſupra omniũ opinionem tolerauit. Inde ad flumen quod Aſſinarũ uocant, traijciendi conſilio mouit caſtra, cumcꝙ iam permulti flumen ingreſſi eſſent, hoſtes ſuperuenere, & diſperſos ac palantes cum offendiſſent, magnã ſtragem ædiderunt. Nonnulli etiã Athenienſiũ propter ſitis quam diu tolerauerãt magnitudinẽ, quaſi furentes in flumine ſeſe præcipitabant. Et miſerabilis erat ſanè rerũ facies, cum alij in medio flumine iugularentur, alij permiſſum aquç commilitonum ſanguinem potarent. Tandem Nicias ad Gylippi genua procũbens, Miſerere, inquit, uictor, non mei quidẽ, qui per haſce calamitates & infortunia nomen & famã peperiſſe mihi perennem uideor, ſed Athenienſium reliquorũ, Martemcꝙ cõmunem, & belli uariam fortunã reminiſcere. Necꝙ enim te latet quàm clementer Athenienſes contra Lacedæmonios uictoria uſi ſunt. Talibus uerbis deprecante Nicia, cõmotus cum aſpectu tum oratione Gylippus, apprehenſa dextra, illum ſubleuauit, cæteriſcꝙ parci iuſſit. Sciebat enim per omne tempus ipſum Lacedæmoniorũ partibus fauiſſe. Præterea maximã ſibi gloriã fore putabat, ſi duos clariſſimos imperatores captiuos Lacedæmonẽ duceret, propterea quãuis ſerò, ut à cædibus abſtineretur imperauit. Iam enim maior occiſorũ numerus erat, quàm eorũ qui ſuperſtites remanſerant, quancꝙ permultos milites ipſi clàm è turba captiuos ſubripuiſſent: omnibus inde qui cædi ſupererant in unum coactis, ac ſpoliatis, ingentes arbores quæ plurimæ in ripa fluminis aderant captiuorum ſpolijs exornarunt. Poſt hæc Syracuſani coronati omnes, tum equis etiã ſuis coronis impoſitis, captos uero ex hoſtibus equos detonſis crinibus ducentes, in urbẽ uelut triumphantes rediere, ſuperato tandẽ certamine omniũ quæ inter ſe Græci certauerint ſplendidiſſimo, ſummocꝙ labore ac præclara ſuæ fortitudinis ſignificatione uictoriã conſequuti. Poſt hæc Eurycles Syracuſanorũ prætor totius populi necnon etiam ſociorũ aduocata concione, rogationẽ huiuſmodi tulit: Primo, ut dies in quo Nicias ſuperatus eſſet, ſacer atcꝙ ab omni opere immunis haberetur, utcꝙ ſacra dijs immortalibus quotannis eius uictoriæ gratia fierent, & celebritatẽ hanc à fluuij nomine Aſſinarã nuncuparent. Eſt autẽ dies hic quartus ſupra uigeſimũ eius menſis quem illi Carniũ, Athenienſes Metagitnionẽ uocant, latine uero Maium arbitror appellari. Tulit præterea ut captiui omnes, qui Athenienſiũ ſerui aut ſocij extitiſſent, dimitterent incolumes. Ipſi uero Athenienſes & Siculorũ quicuncꝙ in eorũ exercitu capti fuiſſent, per lapidicinas ad opus faciendũ diſtributi, ſumma diligentia obſeruarentur. Imperatores uero ultimo afficerentur ſupplicio. Huic rogationi cum uehementer populus aſſentiretur, aſſurgens Hermocrates, Non minoris, inquit, uirtutis eſſe arbitror Syracuſani, parta uictoria bene uti, quàm uincere. Verũ eius oratio ſtrepitu ac tumultu repreſſa eſt. Gylippus uero iampridẽ Syracuſanis odioſus, cum propter acerbã nimis in imperando ſeueritatẽ, tum propter inſitũ Lacedæmonijs omnibus faſtũ, cum ſibi Athenienſiũ imperatores dari expoſceret, non modo non auditus, ſed conuicijs etiã laceſſitus, & contumelijs grauibus affectus eſt. Huius gloriæ atcꝙ autoritati plurimũ obfuiſſe Timæus refert cupiditatis opinionẽ, & animi tenuitatem quandã de minimis etiam atcꝙ uiliſſimis rebus ſolicitã, quos morbos uelut hæreditarios à patre accepiſſe conſtat. Cleandridẽ enim Gylippi patrẽ ferunt, acceptis aliquando à Syracuſanis muneribus aufugiſſe, eundemcꝙ cum mille talenta à Lyſandro

Demoſthenes cũ omnibus ſuis copijs à Syracuſijs captus.

D

Victoria bene uti, non minor uirtus, quàm uincere.

miſſa

A miſſa Spartam deferret, triginta ſurripuiſſe tradunt, atque in intima domus parte defodiſſe, demumq; re per indices patefacta, ſumma cum ignominia reſtituere coactum eſſe. Verū hæc in his quæ de Lyſandro ſcripta ſunt, latius enarrantur. Demoſthenem ac Niciam non fuiſſe à Syracuſanis interfectos Timæus refert, quāuis illi ita fieri decreto etiā facto ſtatuiſſent, ut Philiſtus & Thucydides ſcripſere. Sed cum Hermocrates nondum concione dimiſſa ad eos occidendos proficiſceretur, occurriſſe quendā carceris cuſtodē ait, ac retuliſſe, proprijs manibus illos ſibimet conſciſſe mortem. Eorum ſanè corpora ante fores carceris proiecta diutius iacuere, ut cuiq; aſpiciendi poteſtas fieret. Accepi autem in hodiernū etiam diem clypeum Syracuſis in templo eius poſitum, quem Niciæ fuiſſe dicunt, auro purpuraq; mira arte intexta ornatiſſimum. Atheniensium qui per lapidicinas diſtributi fuerant, magna pars cum morbo, tum uictus aſperitate interiere. Nihil enim præterꝙ hordei duas, & unam aquæ cotylas (id autē menſuræ genus eſt) in ſingulos dies accipiebant. Multi quoq; à cuſtodibus clanculū ſubrepti, atq; ad colendos agros dimiſſi ſunt. Pleriſq; etiam abeundi facultas tacite permiſſa, nonnulli quoq; pro ſeruis uenditi, quibus equi characterem in fronte inurebant, quod ſeruitutis uolebant argumentum eſſe. Sed ingenuitatis & pudoris quam præ ſe ferebant ſignificatio, eorū plurimis adiumento fuit, empti enim aut ſubitò à dominis manumittebantur, aut in magno honore habiti apud dominos permanebant. Aliquot etiam propter Euripidē poetam ſalutē adepti ſunt, cuius præ cæteris Græcorū poëtis carmina Siculi admirabantur, & ſi qua à captiuis ullis audire poterant, libentiſſime perdiſcebant. Multi igitur captiuorum Athenas reuerſi, Euripidem ſalutatum accedebant, ſuis ſe carminibus ſaluatos eſſe dictitantes. Alij enim cum illa dominos docuiſſent, ſubitò ab eiſdem mercedis loco manumiſſionē acceperant: quidam uero poſt cōmiſſam pugnam uarias per ciuitates diſperſi, uictū carminibus eiuſmodi decantandis quæſiuerant. Athenas autē ferunt tantæ calamitatis nunciū ſerò admodū perueniſſe, ac primo propter autoris nunciantis uarietatē, minime adhibitā fidem fuiſſe. Hoſpes enim forte in Piræum diuertens, cum in tonſoria taberna conſediſſet, de his quæ in Sicilia cōtigerant, quaſi iampridē Athenienſibus nota eſſent, condolens referebat. Ea cum tonſor audiſſet, citato curſu in urbem ueniens, rem omnē ad magiſtratus detulit. Inde per uniuerſum populū ſermones eiuſmodi manarunt, ita magno tumultu ac B perturbatione exorta, ut in re tanta contingere neceſſe eſt. Magiſtratus populo conuocato tonſorē in concionē introduxit, qui interrogatus unde hæc audita referret, cum certi nihil reſpondere uideretur, in carcerē coniectus eſt, eo conſilio, ut grauioribus poſtmodum ſupplicijs afficeretur, quod de tantis rebus incertos rumores in uulgus proferens, ſeditionē propemodum in ciuitate concitaſſet. Atq; ita ſanè longo ſpatio ſeruatus eſt, quoad certi nuncij ſuperuenere, qui rem omnē quo geſta fuerat ordine expoſuerunt. Adeò Athenienſibus incredibile uidebatur, ea Niciam fuiſſe perpeſſum, quæ ipſe multo ante uentura prædixerat.

MARCI CRASSI VITA

GVARINO VERONENSI INTERPRETE.

MARCVS Craſſus patrē habuit cum honoribus plurimis, tum triumpho cenſuraq; inſignē. Parua in domo tenuiq; cenſu unà cum duobus fratribus parcè admodū educatus eſt. Hi uiuis adhuc parentibus cum uxores duxiſſent, una tamen domo & menſa ſimul omnes utebantur, ut uel maxime ea de cauſa uideatur in omni uictu modeſtiā & frugalitatē Craſſum conſequutū. Poſtmodū altero è fratribus mortuo, Craſſus illius uxori congreſſus, filios aliquot procreauit, nulli Romanorū ea etiā in re moderatū ſe præbēdo inferior. Nec multo pòſt accuſatus eſt, quod cū Licinia ueſtali uirgine rem habuiſſet, quæ tamen facile iudicio liberata eſt, quāuis grauiter Plotinus quidā accuſationem urgeret. Erat huic mulieri ſuburbanū egregie ornatū, quod cum paruo precio ad ſe trahere Craſſus optaret, humilius colere mulierem, eiq; quoad poterat gratificari cœpit. Quapropter facile in eam quā dixi ſuſpicionē incidit. Sed cum res ut erat iudicibus innotuiſſet, & auaritiæ potius ꝙ amoris cauſa factū animaduerterent, facile ſuis ſententijs Craſſum liberarunt, qui non antea cœptū erga Liciniā cultū omiſit, quàm concupitæ rei potitus eſt. Apud Romanos omnes conſtat uirtutes quas plurimas Craſſus habebat, unius auaritiæ ſordibus obſcuratas fuiſſe. Hoc enim in ipſo præcipuū uitiū, cætera quæ in eo erant, longe ſuperauit. Cuius rei clariſſimū teſtimonium

C præbet magnitudo diuitiarum quas breui admodũ tempore ſibi cõparauit. Nam cum trecenta A ſolum talenta ex paterna hæreditate accepiſſet, prius tamen quàm aduerſus Parthos exercitũ duceret, ſeptem millium & centum talentorũ ſummam coëgiſſe tradunt, cum etiam decimã facultatum ſuarũ partem Herculi conſecraſſet, & publicum epulũ dediſſet populo, ac tres minas in ſingula ciuium capita contuliſſet. Harum diuitiarũ maximã partem (ſi uerum proferre licet) ex ciuilibus bellis atq; incendijs cõparauit, calamitatibus publicis ad priuatas utilitates abutẽs. Cum enim Sylla uictor urbe potitus interfectorũ à ſe ciuium bona quaſi prædam, & iuſto bello ex hoſtibus captam uenderet, cuperetq; quãplures ex potentioribus ciuibus illarũ quaſi contagione inquinare, nihil unq; Craſſus uel largitionis uel emptionis nomine accipere recuſauit. Multas præterea ciuitatis partes incendio conſumptas, & deformes tantum parietes, quaſi domuum cadauera derelicta cum uidiſſet, quotquot earum potuit paruo admodum precio mercatus eſt, cum illarũ domini partim metu, partim egeſtate compulſi, nihil petenti negare auderent. Hoc itaq; pacto magnã urbis partem ſui iuris fieri contigit. Seruos præterea circiter quingentos emit fabrilis artis & architecturæ peritos, nec his tamẽ niſi ad propriæ domus extructionem uſus eſt, ſed ciuibus ædificare uolentibus, eorum operas mercede locabat, ac ſimul areæ ſpatium cuiq; pro arbitrio ſuo ad ædificandũ uendebat. Cumq; ſignati argenti maximã copiã, & agros mirifice cultos, & in eis cultorum ingentẽ numerum poſſideret, minimi tamen hæc omnia facienda uidebantur, præ maxima ſeruorum turba quos uarijs artibus inſtructos habebat, lectores, ſcribas, pictores, argentarios, procuratores, menſarios, quos ipſemet ſumma diligentia curare, & diſcentibus aſſiſtere, pleroſq; docere conſueuit. Aiebat enim præcipuã domini curam erga ſeruos eſſe oportere, cum ſint rei familiaris tanquam animata inſtrumenta. Atq; hoc recte Craſſus & iudicare & dicere uidebatur. Alijs enim in rebus adminiſtrandis famulorum ac domeſticorum opera uti decet, ipſos uero ſeruos ac domeſticos curare, propriũ domini munus & officium putandũ eſt. Oeconomicæ enim diſciplinæ pars quæ circa inanimata uerſatur, pecuniæ tantum parandæ ſtudiũ continet: quæ uero circa homines gubernandos intendit,
D politicam quandã ſcientiam ſapere uidetur. Illud uero non recte ab eodem dici conſueuerat, Neminẽ omnino diuitem aut dici aut exiſtimari debere, qui facultatibus proprijs exercitũ alere non poſſit. Bellicorum enim ſumptuũ nullus eſt modus, nulla menſura bellum nutritur, ut inquit Archidamus. Itaq; diuitiarum quæ ad illud alendũ ſufficere ualeant, infinitam eſſe magnitudinẽ oportet. Laudabilior itaq; illa Craſſi ſententia uidetur, qui cum agri quatuordecim iugera ſingulis amicorũ donaſſet, permultos tamen his minime contentos & plura quærentes animaduertiſſet, illorum cupiditatẽ caſtigans, Nemo, inquit, Romanorũ ſit qui parum ſe poſſidere arbitretur, cum tantũ habeat ſoli quod ad uictum præbendũ abunde ſufficiat. Erat Craſſus in amicos liberalis, adeò ut omnibus ſemper eius domus patêret, pecunias inſuper ſine ullo fœnore mutuò traderet, quas tamen ab eiſdem cum repetendi tempus aderat, adeò acerbe exigere conſueuit, ut magis plerunq; gratis eas accepiſſe noceret, quàm ſi ab alijs ad uſuram & fœnus eas accepiſſent. Ad cœnas atq; conuiuia populares homines ut plurimum ex media plebe uocare conſueuit, cum eſſet in omni uictu (ut antea diximus) frugalis & modeſtus. Fuit autem rhetoricæ facultatis perſtudioſus, ac uehementer circa illam elaborauit. Cumq; ad dicendũ non ſatis idoneus natura uideretur, ſtudio tamen ac diligentia tantũ profecit, ut eos etiã qui natura aptiſſimi ad eam diſciplinã habebantur, facile ſuperaret. Nullã enim cauſam adeò tenuem, aut tam contemnendã fuiſſe tradunt, ad quã peragendã impræmeditatus accederet. Cumq; Pompeius perſæpe, ac Cæſar, Cicero etiam nonnullas à ſe cauſas quaſi parum ſe dignas reijcerent, ipſe earum patrociniũ ſuſcipiebat. Quamobrẽ à populo maximã gratiã conſequi meruit, quod in cauſis accuratus & diligens, præterea facilis ad opem indigentibus ferendã haberetur. Summaq; in appellandis ciuibus ac ſalutandis humanitas gratiſſimũ illum populo faciebat. Nemini enim tam ſordido tamq; humili Romanorũ occurrebat, cui ſalutatus ipſe ſalutẽ non redderet, ac proprio nomine compellaret. Fertur etiam hiſtoriarũ fuiſſe peritiſſimus, atq; in philoſophiæ ſtudio plurimũ temporis & operæ poſuiſſe, cum maxime Ariſtotelis diſciplinã ſectaretur, in qua præceptorẽ habuit Alexandrũ uirum temporibus illis celeberrimũ, quiq; humanitatis & contemnendæ gloriæ præclariſſima exẽpla de ſe præbuit, in ea quã cum Craſſo habuit conſuetudine. Nec enim iudicari facile poteſt, utro tempore pauperior uixerit, an cum primo ad Craſſum acceſſit, an cum poſtea in eius amicitia ac familiaritate permanſit. De quo hoc unũ dixiſſe ſatis erit, quod cum nunq; à Craſſo diſcederet, ſoluſq; ex amicis aliquãdo cum illo peregre profectus eſſet, in itinere pileum popoſcit, eumq; ſtatim, ex itinere reuerſus Craſſo reſtituit. O ſummam

Munificentia in populum.

Diuitias quõ comparauit.

Craßi liberalitas.

Rhetoricæ artis ſtudium.

Humanitas.

E

A ſummã atq; admirabilem uiri continentiam, qua paupertatẽ ſumma ipſe in egeſtate cõſtitutus, rem haudquaq; uulgarem aut cõtemnendam eſſe putauit. Sed de his aliàs. Cum Cinna & Marius rerum potiti, non ad patriæ utilitatem, ſed ad inimicorũ ultionẽ & optimatum perniciem uictoria uti uelle uiderẽtur, & iam plurimos ex nobilitate occidiſſent, inter quos Craſſi pater ac frater fuere, uix Craſſus ipſe q̃uis adhuc adoleſcens mortẽ effugit. Nam cum ſe undiq; cuſtodibus ſeptum diligẽtius tyrannorũ iuſſu ad mortem obſeruari ſentiret, tribus tantũ comitibus & decem ſeruis aſſumptis, ſumma celeritate in Hiſpaniã conceſſit, ubi iampridẽ ſub patre imperatore militans permultos ſibi amicos cõparauerat: quos cum uehemẽter Marij timore perculſos offendiſſet, eiusq; abſentis imperiũ non ſecus atq; inſtãtis perhorrentes, nulli eorũ ſeſe credere aut aperire auſus eſt, ſed in Vibij Paciaci cuiuſdã agrũ, qui mari finitimus erat, ſecedens, in ſpelunca quæ maxima in eo erat, delituit. Inde cum iam quæ ſecũ tulerat alimenta deficerẽt, unum è ſeruis ad Vibium mittit, qui illum, quonam pacto erga ſe res habeat certiorẽ faceret. Eo nuncio accepto uehementer lætatus Vibius, diligentius locum in quo delituerat & ſociorũ numerum percontatus, ipſe quidem ne rem pateſaceret, ad eum uiſendũ non acceſſit, ſed ſeruũ eius agricultorẽ iuxta locum in quo Craſſus latebat adducens, ſingulis diebus paratam cœnam eò deferre præcepit, eaq; ſupra ſaxũ (quod ibi aderat) poſita, cum ſilentio diſcedere iubet, nec quis accepturus eſſet, aut qua de cauſa id fieret ulterius exquirere: & mortem delicti pœnam futurã minatus eſt, ſi quid ultra quàm præceptũ fuerat attentaſſet, recte uero mandata exequẽti libertatis præmium pollicitus eſt. Erat ſpelunca non procul à mari conſtituta, quam rupes ingentes ac locis pluribus rimoſæ claudebant, tenue lumen ac leuem auram ſuſcipientes. Intus uero latitudo maxima pandebatur, pluraq; inter ſe peruia & quaſi induſtria fabricata habitacula. At ne quid omnino deeſſet quod uſui neceſſariũ fore uideretur, perennes aquarũ fontes ex præruptis ſaxis decurrentes interfluebant, atq; inde per ſciſſuram petræ qua maxime lumini patebat ingreſſus, in mare deferebantur. Aër uero intus tenuis & purus, denſitate petræ humidum omne & defluens in fontem exprimẽte. Hoc itaq; in loco cum Craſſus habitaret, quotidie quæ ad uictum neceſſaria eſſent deferebãtur à uiro, quinam eſſent qui cibos acciperẽt penitus ignaro. Nec enim eos qui in ſpelunca erant cõſpicere poterat, cum tamen ipſe ab eiſdem optime cer

B neretur, qui aduentus eius tempus & horam diligẽter obſeruabant. Atq; omnia non modo ad uſum, ſed ad uoluptatem quoq; ſufficiẽtia abunde ſuppeditabãtur. Cumq; in omnibus quoad poſſet Craſſo gratificari Vibius niteretur, eumq; in adoleſcentiæ medio conſtitutum animaduerteret, ut uoluptatum etiam quas ætas illa deſiderat copiam præſtaret (nam neceſſitatẽ ultra nihil miniſtrare, coacti magis quàm liberi officij uidetur) ancillas duas egregia forma & ætatis flore præſtantes ad eam ſpeluncæ partem quæ ad mare conuerſa eſt, ducit, & per abrupta ſaxa aſcenſum demonſtrans, maximis præmijs propoſitis ſpeluncã audacter ingredi iubet. Eas igitur per abrupta ſaxorum uenientes amici qui cum Craſſo erant conſpicati, primo ne proditus ac patefactus eſſet locus timuere. Deinde quidnã quærentes, aut cuius rei cauſa ueniſſent percontati, cum illæ, ut à Vibio inſtructæ fuerant, dominũ illic latentem ſe quærere reſpõdiſſent, intelligens Craſſus Vibij erga ſe colendum amorem ac diligentiam, læto animo puellas ſuſcepit, ac deinceps reliquum omne tempus, quo in ſpelunca uerſatus eſt Craſſus ſecum permanſere, ſæpius ad Vibium ſi quid uſus poſceret mandata deferentes. Ex eis unam iam ætate confectam ſe uidiſſe Feneſtella teſtatur, ſæpiusq; hæc omnia ut acta fuerant, ordine ab eadem narrata audiſſe. Octo igitur menſes eo modo Craſſus in ſpelunca deliteſcens, permanſit. Poſtea cum de Cinnæ morte nuncium accepiſſet, ſpelunca digrediens, magno ad eum facto concurſu ſumma alacritate exceptus eſt. Inde duorum millium & quingentorum hominum exercitu coacto, plurimas Hiſpaniæ ciuitates perluſtrauit, & earum unam Malacam nomine militibus diripiendam conceſſit, ut quidam hiſtorici tradidere, quamuis ipſe talia negare, grauiterq; aduerſus eos qui id diſſererent, iraſci conſueuerit. Poſt hæc nauibus collectis in Libyam traiecit, & ad Metellum Pium, uirum per id temporis inſignem ſe cõtulit, qui cum exercitu ualidiſſimo Libyam tenebat. Nec diutius ibidem commoratus, ſeditione cum Metello facta ad Syllam profectus honorifice admodum exceptus eſt. Cumq; in Italiam redire Sylla ſtatuiſſet, omnes qui ſecum erant adoleſcentes negocio aliquo implicare cupiens, alia alijs peragenda mandauit, Craſſum uero in Marſos ad parãdam expeditionem proficiſci iuſſit. Cumq; ab eo Craſſus in itinere cuſtodes peteret (erat enim ei non procul ab hoſtibus iter faciendum) ſubiratus aliquantulum Sylla, ego tibi, inquit, cuſtodes eſſe iubeo patrem et fratrẽ tuum, amicos inſuper & affines, quos iniuſte à communibus hoſtibus interfectos ad præſens ulciſci cõtendimus. His

C uocibus uehementer accenſus & irritatus Craſſus, à Sylla digreſſus eſt, & per medios fermè
hoſtes ad quæ tendebat loca profectus, ualidiſſimum coëgit exercitum, cuius egregia opera
Sylla poſtmodũ maximis in periculis uſus eſt. Atq; ex his rebus quas circa Syllam uterq; geſſit,
laudis & gloriæ adipiſcẽdæ cauſa æmulationem inter Craſſum & Pompeium exortam ferunt.
Erat enim Põpeius minor natu ꝙ Craſſus, patre inſuper ortus infami, quiq; extremo odio ciui
bus ſuis peroſus fuerat. Nihil tamen his aduerſantibus indies maior & clarior habebatur, & ei
Sylla honores plurimos ꝙuis admodũ iuueni exhibebat, quos æqualiũ ſuorum nemini fermè
uel paucis omnino impendere conſueuerat. Nam & uenienti Pompeio aſſurgere, & caput ape
rire, & imperatorem appellare dignabatur. Quæ res Craſſum uehementer angebat, atq; eius
indies augebat indignationẽ, quamuis meritò præferẽdus Pompeius iudicio omniũ uideretur:
primo quod in rebus gerendis non ſatis expertus Craſſus habebatur, tum quod magnam ſuis
factis gratiam innata ei uitia adimebant, auaritiæ ſcilicet morbus, & in minimis etiam rebus ſu-
†τυδερτίαν prà quàm ſatis eſſet habita ratio utilitatis ſuæ. Cum enim † Tudertum Vmbriæ ciuitatem cepiſ-
ſet, multa clanculum ſurripuiſſe cõpertus eſt, ex quo magnã Syllæ indignationẽ in ſe cõtraxit.
In ea uero pugna quam maximam & eandem extremã Sylla circa Romam pugnauit, cum ea
parte cui Sylla pręerat, loco mota acies pelleretur, Craſſus alterius cornu præfectus egregie ad-
uerſarios ſuperauit, fugientesq; ad noctem uſq; inſequutus eſt: inde in caſtra reuerſus uictoriæ
nuncium ad Syllam miſit, qui rem omnẽ quo geſta fuerat ordine enarraret, ac militibus ſuis ab
eodem cœnam expoſceret. In proſcriptione quoq; ciuium Romanorũ & bonorũ publicatio-
ne, magnam infamiã ſubijt, res multas ac præclaras exiguo admodum precio mercatus, & mu-
nera ab omnibus acrior exigens, ſi qui ulla de cauſa eius opera indigerent. In Brutijs uero diui-
tis cuiuſdam bona proſcripſiſſe fertur propter quæſtum, ignaro ac minime id iubẽte Sylla, qui
cum re iam peracta negocium reſciuiſſet, grauiter indignatus, nullum ad negocium publicum
deinceps Craſſum adhibere conſtituit. Erat autem ingeniũ quod adulando facile omnes mor-
tales perſuadere poſſet, & idem adulatoribus maxime obnoxium. Fertur & hoc illi natura in-
ſitum fuiſſe, quod cum eſſet ipſe omnium auariſſimus, grauiter tamen maledictis auaros inſe-
ctari, & odiſſe ſui ſimiles homines conſueuit. Vehemẽter autem eius animũ cruciabant ingẽtes
honores ad Pompeium delati, & aſſidua ſine interuallo magiſtratuum gerẽdorum conceſſa po
D teſtas, & anteq; in ſenatu legeretur permiſſa triumphandi licẽtia, Magniq; à ciuibus ultro co-
gnomen delatum. Itaq; cum aliquãdo ex Romanis quiſpiã dixiſſet, iam aderit Pompeius Ma-
gnus, Et quantus nam? inquit arridens cum indignatione Craſſus. Cum ſe igitur militari gloria
inferiorem animaduerteret, ciuilibus ſtudijs ꝙ maximã poſſet autoritatem & potentiam cõpa-
rare nitebatur. Itaq; potentibus omnibus præſtò aderat, officijs, patrocinijs, pecuniarum etiam
mutuis dationibus quoſlibet ex populo adiuuans, ut ſibi uires & gloriã quæreret, quibus Pom
peij conatibus poſſet obſiſtere. Magnam enim Pompeius à militibus, quibus præfuerat impe-
rator, beneuolentiã conſequutus erat, & abſentis nomen indies maius habebatur, ob inſignem
rei militaris peritiam. Præſens uero nõnunq; à Craſſo in honorum petitionibus ſuperatus eſt,
propter ſummã quam ſua præſentia concitabat inuidiam, cum ex forma & habitu corporis fa-
ſtus quandam ſignificationem præ ſe ferret, nec facile multitudini cõgrederetur, operam uero
ſuam ac patrociniũ difficilius cuiquam præſtaret, quaſi uires ad res maiores obeundas ſortitus,
quàm ut ſupplices aut damnatos in iudicio defenderet. Craſſus autem in his ſtudijs aſſidue uer
ſabatur, & frequens in cõcione ac foro aderat, atq; omnibus facilem & peraffabilem ſe præſta-
bat, adeò ut in medio rerum gerendarũ curſu, popularitate humanitateq; illius difficultatem
ſuperaret. Corporis autem dignitas ac ſermonis elegantia, tum frontis hilaritas quædam facile
ad ſe amandum homines alliciens, par in utroq; fuiſſe traditur. Ambitio quoq; & honorum cu-
piditas eadem æmulationis cuiuſdam, non tamen odij aut maleuolentiæ cauſas præbuit. Do-
lebat enim frequenter Craſſus, Cæſarẽ ſibi Pompeiumq; in honoribus præferri. Nec eam ſanè
inter ſe animorum alienationem diſſimulare penitus poterant. Itaq; Cæſar in Aſia à prædoni-
bus captus, & in uinculis & cuſtodia detentus, magna uoce ut pleriq; audirẽt, clamauit, Quan
tas inquiens Craſſe prædonibus habebis gratias, cum de captiuitate mea certior factus fueris?
Non multo tamen pòſt amicitia cõiuncti ſunt, & inuicem in gratiam rediere. Cumq; in Hiſpa-
niam Cæſari profecturo pecuniæ quas exercitibus daret defeciſſent, fœneratoribus tantum pe
cuniæ Cæſaris nomine credere recuſantibus, atq; ea de cauſa profectionem differre Cæſar co-
geretur, Craſſus octingentorũ ac triginta talentorũ ſponſor fœneratoribus interceſſit. Cumq;
uniuerſa ciuitas in partes diuiſa eſſet, quarũ una Cæſaris, altera Pompeij, tertia Craſſi appella-
batur:

A baturi nam Cato magis iuſtitiæ & bonitatis opinione, ꝙ potentia ualebat: cum omnes qui opti mi ac ſapientes habebantur, Pompeij partes ſequerentur, turbulenti uero & qui maximã in ciuitate licentiã habere cupiebant, Cæſaris conatibus fauerent, Craſſus inter utroſqꝫ mediũ ſeſe gerebat. At modo huius, modo illius partibus inhærens, ſæpe in Reſp. adminiſtratione mentẽ ſententiamqꝫ mutauit, cum nulli in amicitia ſatis firmũ, nec rurſus aſperum nimis inimicum ſe præſtaret, ſed facile admodum ac leui momento, ut magis in rem ſuam conferre arbitrabatur, amorẽ ſimul & odium permutabat. Itaqꝫ eorundẽ hominũ patronum & accuſatorẽ, & legum earundẽ ſuaſorẽ & diſſuaſorẽ breui temporis interiecto ſpatio fuiſſe compertũ eſt. Timore autẽ magis ꝙ gratia ad populum poſſe exiſtimabatur, quapropter ſolicitudines maximas incutiebat his qui ſub ſua poteſtate tenebantur, quoties magiſtratum aliquẽ gereret. Vnde & Sicinius multa in quoſcunqꝫ probra iacere conſuetus, aliquando rogatus cur ſoli Craſſo in conuicijs parceret: Fœnum enim, inquit, in cornu gerit. Mos autẽ Romanis fuit, ut cornupetarũ boum cornua fœno circumligarent, quo obuiam procedentes ſibi ab illis cauendũ eſſe monerentur. *Plutarchus in problem.* Interea gladiatorum ſeditio per id temporis excitata eſt, & eorum per omnẽ Italiam diſcurſus prædabundus inſequutus, quem pleriqꝫ Spartacũ bellum appellarunt, atqꝫ illũ huiuſmodi habuiſſe principiũ ferunt. *Bellum Spartacum.* Lentulus quidã cognomine Bartiatus magnã gladiatorum familiã Capuæ nutriebat, quorũ maxima pars ex Galatia & Thracia erant oriundi, non ob aliquod perpetratum ab ipſis ſcelus, ſed tantum propter emptoris impietatẽ neceſſariò gladiatoriã exercere coacti. Ex eis ducenti fugiendi conſilium cum inijſſent, anteꝙ fugę conſtitutus dies aduenisſet, proditi ac patefacti fuere. Duo tamen & octoginta, cum reliqui timore impliciti cunctarentur, effugere, atqꝫ è coquinaria taberna uerubus ac bipẽnibus abreptis, cum cætera arma deeſſent, è ciuitate digreſſi ſunt, forteqꝫ in currus gladiatorũ armis onuſtos, quæ ad aliã ciuitatẽ deferebantur, incidere. Illa igitur auidiſſime rapientes ſeipſos armarunt, cumqꝫ munitum locum quendã occupaſſent, tres inter ſe duces conſtituere, quorum primus Spartacus uocabatur, uir ex Thracia oriundus, ac non minus prudentia ꝙ corporis robore & uiribus præſtans, facilitate inſuper ac manſuetudine, tum uirtutibus omnibus ſupra fortunæ & conditionis ſortẽ ornatus, ut græcus potius quàm barbarus uideri poſſet. Fertur cũ primũ Romã uenalis delatus eſt, draconẽ ſub dormientis eius capite in ſpiram complicatũ apparuiſſe: quem Thracia itidem mulier
B conſpicata, cum uaticinãdi peritiſſima haberetur, & Dionyſij ſacris eſſet initiata, ſignũ hoc eſſe dixit magnæ cuiuſdã & formidabilis potentiæ futuræ, quæ exitũ habitura eſſet fortunatũ. Eam ſemper ad ſe mulierẽ & conuiuiorũ deinceps & itinerum comitẽ Spartacus habuit. Concurſu igitur primũ ab his qui Capuæ fuerant ad Spartacũ facto, ac ſubinde paulatim confluente multitudine, cum eis armorũ copia ex oppidis quæ ceperant ſuppeditaretur, gladiatorijs armis tanquã barbaris & inutilibus abiectis, ſeſe militaribus armis inſtruxere. Aduerſus eos cum tribus millibus armatorũ Clodius miſſus imperator in monte quodã aſperrimo deprehenſos obſedit. Erat mons undiqꝫ uaſtis atqꝫ abruptis rupibus ſeptus, in quem una tantũ ex parte peruius aditus, atqꝫ is ſatis anguſtus patebat. Eum locũ Clodius egregie cuſtodibus operibusqꝫ muniuit, reliqua ut dictum eſt, abſciſſæ rupes ac præcipites claudebant, quæ cum dumis aſperrimis, tum agreſtibus maxime uitibus ueſtitæ, digreſſum penitus negare uidebantur. Verum qui obſeſſi erant, cum iam acrius neceſſitate rerum omniũ premerentur, cum cæſos uitium palmites mutuis nexibus colligaſſent, ſeſe per abruptas rupes expeditos dimiſere, uno tantũ derelicto, qui digreſſis cæteris arma paulatim cum deieciſſet, ipſe quoqꝫ ad ſuos deſcẽdit incolumis. Inde Romanos nihil tale ſuſpicantes circumuecti à tergo inuaſerunt, ac repentino timore perculſos facile in fugã uertêre, caſtra quoqꝫ nullo fermè labore ceperunt. Huius uictoriæ fama uulgata, multi ad Spartacum undiqꝫ ex agris confluxere paſtores, bubulci, uiri audaces ac celeres, è quibus aliquot Spartacus armis inſtructos in milites elegit, quoſdã uero inermes & expeditos ad præcurſandum eſſe uoluit. Romani interea P. Varenum ſecundum aduerſus Spartacum imperatorẽ fecere, cuius legatũ Furium cum duobus millibus armatorum proficiſcentẽ aggreſſi hoſtes in fugã uerterunt. Inde Coſſinium alterũ legatũ maioribus copijs contra ſe miſſum obſeruans Spartacus, quod ſe apud Salinas plerũqꝫ lauare conſueuerat, non multum abfuit quin uiuum atqꝫ inermem caperet: cumqꝫ exercitum deducens incolumis uix periculũ euadere potuiſſet, hoſtes impedimentis omnibus ſunt potiti. Inde Spartacus fugientẽ exercitum proſequutus, magnam ſtragem intulit. Ipſe etiam Coſſinius in eà pugna occiſus eſt. Poſtremo imperatorem ipſum Varenum leuioribus antea prælijs nonnullis ſuperatũ, una tandẽ ingenti pugna uicit atqꝫ fugauit, & lictores omnes, atqꝫ equum quo imperator ipſe uehebatur, cepit. Tantis igitur

F

C proſpero euentu rebus geſtis, magnũ iam atq; terribile apud omnes Spartaci nomen habeba-
tur. Ipſe uero ſequundis rebus modũ adhibere uolens, cum eſſet ſuarũ uiriũ cõſcius, non eouſq;
cunctandũ arbitrabatur, quoad omnẽ in ſe Romanorũ potentiã cõcitaret. Itaq; ad Alpes exer-
citum admouere conſtituerat, eo conſilio, ut ſuperatis Alpibus exercitũ dimitteret, atq; alij in
Galatiam, alij in Thraciam ad ſuas quiq; domos remearent. Verum milites multitudini iam &
uiribus ſuis fidentes, eius uerbis obtemperare noluerunt, ſed mediã peruadentes Italiã, incen-
dijs & populationibus cuncta uaſtarunt. Quod poſtq; Romæ auditũ eſt, indignatione maxima
patres atque omnẽ populũ accendit, non tantũ rei turpitudine atque indignitate cõmotos, ſed
Oroſius lib. 5. cap. 24. imminens etiã Reipub. periculũ formidantes. Itaq; tanquã ad maximũ ac difficillimũ bellũ con
ſules ambos proficiſci decreuere, quorum Gellius copias Germanicas quæ propter contemptũ
& iniurias à Spartaco receſſerant, ſubitò aggreſſus in uniuerſum contriuit. Lentulus uero alter
conſul circunducta exercitus parte medios hoſtes clauſiſſe putabat, uerum illi à tergo conſulem
adorti, cõmiſſa pugna legatos ſuperarunt, & caſtra cum omnibus ſimul impedimentis cepere.
Inde ad Alpes (ut antea ſtatuerant) proficiſci contendunt, quibus uenientibus Caſſius qui cir-
ca Padũ oram Galliæ, cum decẽ millibus prætor obtinebat, obuiã profectus eſt, ac pugna com-
miſſa, pluribus è Romanis interfectis, Caſſius ipſe uix euaſit incolumis. Hæc Romam ut geſta
fuerant per nuncios delata, magna aduerſus conſules iracundia ſenatũ incendere, atq; illis bel-
lo abſtinere iuſſis, Craſſum imperatorẽ contra Spartacum delegit, cuius gratia & amicitia no-
biles quidã adoleſcentes cõmoti, cum eo ad exercitum ire comites ſtatuerunt. Profectus igitur
Roma Craſſus, in agro Piceno ſubſtitit, uenientẽ Spartacum ibidẽ excepturus. Interea Momiũ
legatum cum duabus legionibus hoſtem à tergo circumuenire iubet, & eius ueſtigia quamma
xime poſſet ſequentẽ à pugna ſeſe penitus abſtinere præcepit. At ille cum primũ ad hoſtes per-
uenit, magna ſuarũ uirium opinione inflatus, pugnã conſeruit, in qua multis Romanis cæſis,
reliqui abiectis armis fugientes euaſere: qui cum ad Craſſum perueniſſent, grauiter admodum
ſummaq; ignominia excepti ſunt, ac Momius præſertim, qui pugnandi autor extiterat. Militi-
bus tamen Craſſus iterum arma concedens, ſponſores ab eis ſeruandorũ armorum poſtulauit,
& ex eis quingentos qui primi fugã in acie cœperant, quiq; alijs timendi fuerãt autores, in quin
D quaginta decurias partitus eſt, inde ex earum qualibet unum ſorte delegit, quẽ in totius exerci
tus oculis ultimo affecit ſupplicio, peruetuſtum ſanè Romanorũ puniendi morẽ in conſuetudi
nem reuocans, qui non minorẽ damno ignominiã continet, plurimumq; aſpicientibus horro-
rem incutit. Eo modo confirmatis militũ animis ad hoſtes exercitum ducit. Spartacus uero ſub
eius aduentu per Lucaniã paulatim retrocedens, ad mare ſe contulit. Fortè per id temporis pi-
ratæ Cilices in ſiculo freto uerſabantur, quorũ opibus & auxilio Spartacus fidens, duo millia è
ſuis in Siciliã tranſmittere cogitauit, qui uixdum ſopitũ illic ſeruile bellum excitarent, quod ſa-
nè non multis egere ſtimulis uidebatur. Pacta igitur mercede, Cilices quicquid uellet ſe factu-
ros ſpopõderunt. Inde mercedis parte & muneribus inſuper acceptis, abrupta quam dederant
fide abierunt. Spartacus igitur ea ſpe deſtitutus, rurſus à mari digrediens in Rheginorũ Cherſo
neſo exercitũ ſtatuit. Igitur aduentens Craſſus, & loci naturã diligenter contemplatus, Iſthmũ
muro claudere, & illos à continenti diſiungere ſtatuit, ut ſimul hoſtibus egrediendi facultatẽ, &
militibus ſuis ocium adimeret. Erat opus magnũ ſanè atque difficile: attamen glorię cupiditate
incenſus Craſſus, rem tantã aggredi non dubitauit, ac breui tẽporis ſpacio ex tranſuerſo Iſthmi,
utrinq; ad mare pertingentẽ triginta ſtadiorum foſſam, quindecim pedum latitudine, atq; alti-
tudine totidem duxit, ſuperq; eam murum conſtituit, robore atq; altitudine mirandum. Ea pri
mo Spartacus contemnere, ac nullius omnino momenti ducere ſimulabat. Inde uero deficien-
tibus cõmeatibus cum iam nihil in Cherſoneſo ſupereſſet quod ad uictum ſuppeditaret, noctẽ
obſeruans nebulis obſcuram, & uehementer uentorum flatibus turbulentam, non magnam
foſſæ partem abſciſſis arborũ ramis ac ſuperiniecto aggere compleuit, atq; eo pacto iam tertio
Romanos exercitus fruſtratus euaſit. Quod poſtq; Craſſus animaduertit, citato itinere abeun-
tis ueſtigia proſequutus eſt, ueritus maxime ne Romã petendi uoluntas illum & animus ſubi-
ret, cum præcipue ad id agendum impelli uideretur quod ſibi magis indies ſingulos uires auge
bantur, cum plurimi ex Craſſi militibus propter ortam ſeditionem ad eum confugiſſent, multi
etiam ex finitimis agris ad illum confluerent. Interea Spartacus iuxta Leucanidis paludem con
ſederat, quam uariatis temporũ uicibus modo dulcem atq; potabilem, modo ſalſum atq; ama-
rum præbere ſaporẽ ferunt. Apud hanc igitur Craſſus hoſtes aſſequutus, eos à palude ſubmo-
uit, atq; eorum uagas diſcurſiones & cædes aduentu ſuo compreſſit. Cumq; arduum omnino

atq;

A atq; difficile uideretur Spartacum ſuperare, quod ille fugiendo magis quàm pugnando bellũ
gereret, & modo nuſquã conſpectus, ſubitò inſperatus adeſſet, Romã literas ad ſenatum miſit,
opus eſſe dicens Lucullũ ex Thracia, & ex Hiſpania Pompeiũ accerſiri. Ipſe interim quoad po-
terat ante eorum aduentũ bellum conficere nitebatur: nec etiam ignorabat his aduenientibus
perfecti belli gloriã ad ſe non peruenturã. Cum igitur omnino ſibi pugnandum eſſe ſtatuiſſet,
militibus quibus C. Caſſius & Cannitius præerant, & ſeorſum à reliquo exercitu caſtra habe-
bant, præcipit, ut cum ſex millibus armatorum locum quendam inſidijs aptiſſimũ occuparent,
ibiq; quamoccultiſſime poſſent deliteſcerent. Illi uero diligenter admodũ mandata ſeruantes,
cum galeas frondibus operuiſſent, ne illarũ fulgore deprehendi poſſent, ad conſtitutũ locũ de-
uenere: nec eos omnino quiſquã præter duas mulieres conſpexit, quæ cum rem ad hoſtes detu
liſſent, in extremũ diſcrimen illos adduxiſſent, ni propere Craſſus cum exercitu ſuperueniens
aſperrimã pugnam inijſſet. In qua duodecim millibus ac trecentis hoſtibus cæſis, duos tantum
à tergo uulneratos fuiſſe compertũ eſt, reliqui conuerſis in Romanos frontibus, & in acie ſtan-
tes cecidere. Spartacum uero poſt eam pugnã ad Petilinos montes fugientẽ, Quintus Craſſi le
gatus, & Scrofa quæſtor perſequuti ſunt. In eos Spartacus magna ui conuerſus, omnes in fugã
uertit, & grauiter ſaucius quæſtor uix è manibus hoſtiũ à circunſtantibus ereptus eſt. Hæc res
egregie ac proſpero euentu à Spartaco geſta, euerſionis ſuæ cauſam præbuit. Fugitiuorũ enim
ſeruorũ manus, quæ maxima ſub eo militabat, nimiũ iam de ſuis uiribus ſperare auſa, ulterius
iam fugiendo bellũ gerere, & imperatoris dictis parêre indignabatur. Cumq; in tuta iam loca
euaſiſſent, præfectos ut ſe retro per Lucaniã contra Romanos ducerent coëgere, ut quampri-
mum ſoli Craſſo congrediendi copia fieret. Iam enim adeſſe Pompeiũ nunciabatur, multiq; eo-
rum qui Romæ comitijs aderant, eius belli uictoriam Pompeio deberi dictabant, quod ſtatim
ſuo aduentu bellum confecturus putaretur. Coactus his de cauſis pugnare Craſſus, cum locan
dis caſtris foſſam & aggerẽ ſtatueret, irruentes magno impetu ſerui, intentos operi milites inua
ſere, ac primo leuis pugna cœpta eſt, inde ſuperuenientibus utrinq; militibus, augeri prælium
cœpit. Tandẽ urgente neceſſitate Spartacus copias omnes in aciẽ deduxit. Cumq; ſibi ex aſtan
tibus quidam equum adduceret, gladium educens, uictor, inquit, plurimos & optimos ex hoſti
B bus equos habiturus ſum, uicto autẽ ne huius quidem mihi opus erit. His dictis, equum gladio
tranſuerberatum interemit: inde in Craſſum per confertiſſimos hoſtes ruens, multis perfoſſus
uulneribus, Craſſum contingere minime potuit. At uero centuriones duos qui iuxta illũ aſta
bant interfecit. Tandẽ omnibus qui ſecum aderant in fugã uerſis, cum ſolus derelictus fuiſſet,
ingenti circa eum globo Romanorũ facto, multis undiq; irruentibus telis laceratus eſt. Itaque
cum Craſſus bellũ tam graue confeciſſet, corporis etiã proprij ſubijſſet periculum, non tamen
Pompeij gloriã potuit obſcurare, nam qui Craſſi opibus aduerſabantur, res quoad poterãt ge-
ſtas uerbis minuere tentarunt, & Romã ad ſenatũ ſcripſere, non niſi fugitiuos aliquot aperta
pugna à Craſſo fuiſſe ſuperatos. Pompeius igitur de Hiſpania atque Sertorio ſplendidiſſimum
triumphũ duxit, Craſſo autẽ permiſſum ut ouans urbem intraret. Nam iuſtũ triumphũ ne ipſe
quidẽ ſibi decerni poſtulabat, quod perindignũ eſſe uidebatur de ſuperatis ſeruis triumphare.
Quid uero triumphus ab ouatione diſtet, & unde utriuſq; dictũ ſit nomen, in ea quam de Mar
cello ſcripſimus uita, diſputatũ eſt. Poſt hæc autẽ cum ad conſulatũ Pompeius Romã accerſere-
tur, Craſſus uero collegam ſe illi fieri uehementer cuperet, nec omnino propter eam quam ad
populum habebat gratiam diffideret, attamen quo facilius quod optabat aſſequeretur, ſuppli-
citer ad hanc rem peragendam à Pompeio auxilium implorauit, qui etſi Craſſo non mediocri-
ter infenſus eſſet, ſtudium tamen ſuum & operã egregie impendit, atq; in concione palàm retu
lit, non tam ſe de adipiſcendo conſulatu ſolicitum eſſe, quàm ut Craſſum in eo magiſtratu col-
legam habere liceat. Ambo igitur conſules facti non diu in ea quam ſimularant beneuolentia
permanſere, ſed in omnibus rebus inuicem diſſidentes fermè deſertam eſſe Remp. paſſi ſunt,
eaq; de cauſa nihil ab eis in conſulatu memoria dignum geſtum eſt, præterquam quod Craſſus
Herculi ſacra faciens, populo Romano epulum publice dedit, & in tres menſes ſingulis uictũ
diſtribuit. Cum iam ad finem perueniſſent conſulatus, & comitiorũ habendorũ cauſa in cam-
po Martio conſediſſent, Onatius Aurelius uir quidem ex equeſtri ordine oriundus, uita autẽ
omnino rudis atque agreſtis habitus, maxima celeritate in forum accurrẽs clamauit, Iouem ſibi
in ſomnis uiſum monuiſſe, ut hoc palàm ad populum ferret, ne antè conſules magiſtratu ſe ab-
dicare paterentur, quàm ſimul in gratiam amicitiamq; redijſſent. Hæc ille ſumma uoce cum è
pulpito uociferatus eſſet, ac populus in gratiã redire conſules iuberet, Pompeius nec uoce nec

C loco mutatus eſt. At uero Craſſus aſſurgens, & collegæ ultro dextra porrecta, nihil humile, inquit, arbitror, aut parum me dignum facturũ Quirites, ſi prior ad amicitiã gratiamq; cum Pompeio conciliandã ſurrexero, quem uos adhuc impuberẽ Magnum cognominaſtis, cuiq; nondum in ſenatorũ ordinẽ aſcito, triumphum decreuiſtis. Atque hæc à Craſſo in conſulatu geſta ſunt, quæ quidem digna memoratu uiſa fuerint. Cenſurã uero ab omni officio immunem atq; ocioſam geſſit. Neque enim ſenatum luſtrauit, nec equitum notauit quenquã, aut eorũ omnino rationem habuit, non etiam ciuium capita cenſuit. Et in eo magiſtratu collegam habuit Luctatium Catulum, uirum Romanorũ omnium manſuetiſſimũ. Itaque cum Craſſus initio magiſtratus acerbiſſimũ ſe futurum declaraſſet, & Aegyptum tributariã Romanis facere tentaſſet, ſumma audacia Catulus obſtitit, quapropter orta inter eos ſeditione, ſponte ſua non multo poſt ambo ſeſe magiſtratu abdicarunt. Coniurationis eius, quæ Catilina autore cœpta, omnẽ penè funditus euertit Rempublicã, conſciũ atque participẽ fuiſſe Craſſum non parua ſuſpicio fuit. Nam ex coniuratis quidã magna uoce Craſſum cõpellans auditus eſt, attamen eius uerbis nemo fidẽ adhibuit. Et M. Cicero coniurationis uindex aperte ſatis in oratione quadã, in Craſſum & Cęſarẽ cõiurationis illius nõ minima ex parte cauſam refert, eã tamẽ orationẽ nunquã, niſi poſt utriuſq; mortẽ ædere auſus eſt. In illa uero quã de ſuo conſulatu habuit, Craſſum ad ſe noctu ueniſſe refert, epiſtolã à Catilina miſſam tenentẽ, qua illũ quaſi conſciũ ad firmandã coniurationẽ hortabatur. Atq; hac de cauſa ſemper in poſterũ Ciceronis inimicus Craſſus eſt habitus. Quod uero palàm illũ non inſectaretur, filius impedimẽto fuit, qui cum ſtudiorũ ac diſciplinæ amantiſſimus eſſet, uehementer Ciceronem diligebat, eiuſq; congreſſu ac familiaritate plurimum utebatur, adeò ut cum exilio damnatus eſſet Cicero, Publius Craſſi filius unà cum eo ueſtem mutauerit, atque alios adoleſcentes complures idem facere compulerit. Tandẽ uero patrem etiam Ciceroni conciliauit. Cum Cæſar è prouincia reuerſus conſulatũ petere ſtatuiſſet, animaduertiſſetq; Craſſum & Pompeium inuicẽ conſulatus gratia certaturos, ipſe ne alteri fauens alterius in ſe offenſam contraheret, ſumma contentione illos inter ſe concordes facere laborauit, admonens nihil aliud inter ſe diſſentientes efficere, quàm ut Ciceronis, & Catuli, atq; etiam Catonis uires ac potentiam augeant, quorũ opes nullum pondus habituræ ſint, ſi ipſi in-

D ter ſe concordi animo atque ſententia, amicorũ atq; affiniũ adhibitis auxilijs, Rempublicã gubernare uoluerint. His illi uerißimis rationibus commoti rurſus in gratiã & concordiã rediere. Itaque horũ trium ueluti quadam conſpiratione facta, inuicta quædam & inexpugnabilis conſtituta eſt potentiæ magnitudo, quæ ſenatus & populi Romani uires comminuit atq; perfregit. Nec tam illorum uires Cæſar confirmare tentauit, quàm eorum opibus ſeſe tutiſſimũ ac maximũ conſtituit: ſtatim enim utriuſq; conſenſu creatus conſul, magnũ in populo nomen & gloriam conſequutus eſt. Nam cum egregie conſulatum gereret, imperator factus & prouinciam Galliam ſortitus, quaſi in arce ciuitatis ab eiſdem impoſitus eſt. Ipſi uero ſe pro arbitrio facturos nullo aduerſante opinabantur, ſi Cæſaris quãmaxime potentia augeretur. Et Pompeiũ quidem immenſa ambitio ad hæc incitabat: ad Craſſi uero ueterem auaritiæ morbũ, triumphorum ac trophæorum ſumma cupiditas acceſſerat, quam præclariſſima Cæſaris geſta omniũ fama & conſenſu celebrata excitauerant, quibus ſeſe inferiorem eſſe, cum cæteris in rebus ſuperior haberetur, haud æquo animo ferre Craſſus poterat, nec ante cupiditati huic finem impoſuit, quàm ſe ad turpiſſimã mortem ſumma ignominia ac detrimento populi Romani præcipitauit. Nam cum Cæſar è Gallia Luciam ueniſſet, multi ad eum uiſendum Roma profecti ſunt; inter quos etiam Pompeius & Craſſus uenere, multaq; inter ſe remotis arbitris colloquuti, maiora iam animis concipientes, ut omnem in ſe Romani imperij potentiam transferrent agitare cœperunt, quod ita ſe demum conſequi poſſe arbitrabantur, ſi Cæſar quidem ut cœperat cum imperio in armis permaneret, Craſſus uero atque Pompeius quicquid ſupereſſet, exercitũ, & reliquas prouincias inter ſe partirentur. Ad quod una tantum patère uia uidebatur, ſecundi ſcilicet conſulatus Pompeio Craſſoq; petitio, cui maxime Cæſarem fauere poſſe animaduertebant. Hàc igitur ingredi cum ſtatuiſſent, Romam Cæſar ad amicos hac de re literas ſcripſit, & ex militibus quamplures ut comitijs intereſſent eodem miſit. Multi enim ex his qui ſub Craſſo militabant, eadem de cauſa Romam uenere. Quapropter magna apud omnes ciues eſt exorta ſuſpicio, & iam creberrimus in populo rumor uerſabatur, quem illi inter ſe diuturnũ congreſſum feciſſent, nihil Reipub. bonum aut ſalutare futurum continere. Cum in ſenatu Marcellus ac Domitius Pompeium rogaſſent, in proximis ne comitijs conſulatum petiturus eſſet: ille dubium reſponſum dedit, fortè, inquiens, petam, fortè non petã. Rurſus uero idem interrogatus,

Cæſaris, Pompeij, & Craſſi amicitia.

à bonis,

A à bonis, inquit, ciuibus petam, à malis uero minime. Cumq́ hæc ſuperbe nimis & ambigue reſponſa uiderentur, multasq́ audientium animis ſuſpiciones inferrent, Craſſus eadem rogatus, ſiquidem, inquit, Reipublicę profuturū eſſe iudicauero, petam, ſin minus, à petitione deſiſtam. Hoc eius reſponſo nonnulli excitati, petere eum & ipſi ſtatuerunt, inter quos præcipue Domitius extitit. Nam cum alij Pompeij Craſſiq́ minis & occultis denunciationibus territi ab incepto deſtitiſſent, Domitius Catonis hortationibus confirmatus in ſententia perſtitit, cum illum Cato ſuis uiribus non diffidere, ſed audacter pro communi libertate contendere iuberet. Neq́ enim conſulatum, ſed tyrannidem Pompeium Craſſumq́ petituros deſcendere: nec uero magiſtratus aut honores, ſed prouinciarum atque exercituum diripiendorū facultatem affectare. Hæc atque huiuſmodi Cato palàm ad populum uociferans, inuitum penè Domitium candidatum in comitia deducebat, quem primo aduentu multi comitijs aſſurgentes circunſtetere. Nec parua ſanè admiratio pleroſq́ tenebat, quænam cauſa ad ſecundam conſulatus petitionē duos illos principes ciuitatis impelleret. Deinde cur ambo, tum etiam cur penè ſoli peterent, cum in ciuitate complures eſſent, digni qui cum Craſſo aut Pompeio magiſtratū gererent. Hos rumores cum Pompeij fautores accepiſſent, candidatorum neminem palàm prohibere ſunt auſi, ſed occultis artibus inuadentes illos ab incepto deſiſtere compulerunt. Domitium uero noctu cum amicis in campum deſcendentem aggreſſi, ſeruū qui lumen præferebat trucidarunt, multisq́ ex circunſtantibus uulneratis, inter quos etiam Cato fuit, reliquos intra domū retruſere, & cuſtodibus ne egredi poſſent circa fores appoſitis comitia habuere, quibus Pompeius & Craſſus conſules renunciati ſunt. Qui deinde initio magiſtratus armati rurſus in domū uenientes, nonnullis eorum qui ſuis uoluntatibus aduerſabantur interfectis, & Catone extra concionem eiecto, Cæſari imperium in luſtrum alterū prorogauere. Sibi uero Syriam & Hiſpaniam prouincias decreuerunt, quas ſorte demum inter ſe partiti ſunt, & Syria quidē Craſſo, Pompeio uero Hiſpania obtigit. Fuit autē omnibus inuiſa Pompeij ſortitio, neque enim illum procul ab urbe abeſſe multitudini placebat, & ipſe magno uxoris amore incenſus domi perlibenter uerſabatur. Craſſus uero ſua ſorte uehementer exultans, nihil ſibi per id temporis fortunatius accidere potuiſſe arbitrabatur, tanquā in alieno ſolo magis q̃ domi, & in externis potius rebus q̃ in domeſticis inuenturus quietem.
B Multa igitur inania ac puerilia præter autoritatis & ætatis dignitatem iactans, cum minime ad ea uitia natura propenſus eſſet, non Syriam aut Parthos felicitatis ſuæ terminos ſtatuebat, ſed quaſi puerilē ludum fuiſſe dictitans Luculli aduerſus Tigranem, & Pompeij contra Mithridatem bella peracta, ad Bactra uſq́ & Indos ultimos extremi fines oceani ingentem animi ſpem prolatauerat. Itaq́ cum tanta flagraret Craſſus eundi cupiditate, multi profectioni eius aduerſabantur, quod nihil ea lege quæ de conſulatu eorum lata erat, de peregrinis bellis gerendis cautū eſſet. Magna præterea ſuſpicio pleroſq́ tenebat, cum tantopere ad hoc bellum Craſſus properaret, tum quod etiam è Gallia Cæſar ad Craſſum ſcribens pluribus uerbis animi fortitudinē laudabat, ac ſummo ſtudio ad peragendū opus hortabatur. Hęc igitur (ut antè dixi) populo ſuſpectam Craſſi profectionē faciebant. Itaque cum iam egreſſurus eſſet, † Acteius tribunus plebis profectionem impedire aggreſſus eſt, multosq́ ſecum è populo fautores ducebat, qui grauiter indignabantur, quod Craſſus imperandi cupiditate ad eos populos oppugnandos proficiſceretur, qui amicitia & ſocietate cum populo Romano coniuncti eſſent. † Ἀτήϊος. Horum igitur uim Craſſus pertimeſcens, Pompeiū ut ſecum progrederetur, orabat. Magna enim erat Pompeij apud multitudinem autoritas. Itaque cum plurimi Craſſo aduerſari, et uoces ædere grandiores inciperent, placido uultu atq́ hilari frōte reſpiciens ad eos Pompeius, tumultum omnem ſedauit, ita ut facile abeuntibus iter præſtarent. Acteius tamen obuiam ueniens, uoce primū retinere Craſſum, atque obteſtari nitebatur. Inde ubi ſe nihil eo modo proficere animaduertit, uiatorē ad Craſſum comprehendendū miſit. Id cum alij tribuni prohibuiſſent, Acteius in urbem citato gradu accurrens, in uia per quam Craſſus iter facturus erat ſuccenſam cratem conſtituit. Cumq́ ad eum locum Craſſus perueniſſet, aſſiſtens Acteius, & ſacra quædam ac libationes faciens, diras admodū atque horrendas execrationes obnunciauit, deos quoſdam inauditos antea & horrendos nomine appellans. *Diræ quid ſint.* Has imprecationes Romani diras appellant, & iam quaſi uetuſtate obſoletas hanc uim obtinere aiunt, ut qui illis obnoxius fiat, grauiſſimas pœnas dare cogatur, & maximo infortunio affici neceſſe ſit. Quamobrē non temere in quenquam, nec leuibus de cauſis illarum uti obnunciatione conſueuerunt, multiq́ propterea Acteium grauiter incuſabant, quod ob eam quam priuatam cum Craſſo ſimultatē gerebat, tāta mala Republicæ eſſet imprecatus, eamq́ tam dira atq́ inexpiabili religione aſtrin-

C xiſſet. Attamen Craſſus Roma profectus, Brunduſium uenit: cumq́ nondũ ſatis ab hybernis
tempeſtatibus mare pacatũ eſſet, cunctari tamen, aut diutius moram trahere noluit, ſed milites
quãprimũ nauibus impoſitos traijcere properauit, & nonnullis nauibus amiſſis, reliquũ ſup-
plementis firmatũ exercitum per Galatiam ducebat. Cumq́ Deiotarum regẽ extrema iam ſe-
nectute confectum, nouã tamen urbem ædificantẽ comperiſſet, talibus uerbis in eum iocatus
eſt, O rex, inquiens, quidnã hoc eſt negocij, quod tibi duodecima iam diei hora cum adſit, nouã
urbẽ ædificare incipis? Ad hæc ſubridens Deiotarus, Tu uero, inquit, imperator cum ſis, haud-
quaquã ſatis, ut uidetur, matutinus, tamen in Parthos cum exercitu properas. Sexageſimũ autẽ
per id temporis annũ ætatis ſuæ Craſſus agebat, ſed longe uetuſtiorẽ præ ſe ferebat ætatẽ. Cum
itinere confecto, in hoſtiles terras perueniſſet, eam rerũ conditionẽ offendit, quæ maxime eius
animũ ad ſpem ſummã incendere atq; inuitare poſſet. Primũ enim ponte ſuper Euphratẽ con-
ſtituto, facile uniuerſum traiecit exercitũ, & multas Meſopotamiæ ciuitates ultro ſeſe dedentes
in fidẽ recepit. Vnam uero quę Zenodotium à Græcis dicta eſt, cui tyrannus Apollonius do-
minabatur, per uim captã opibus exuit, & captiuos omnes uendidit. Cumq́ ob id à militibus
imperatorẽ ſe appellandũ fore putaſſet, eumq́ ſpes fruſtrata eſſet, incredibile eſt quantum ani-
mum demiſerit, quamq́ ad maiora etiã capeſſenda languidior factus ſit. Inde ſeptẽ peditũ mi-
libus & equitibus mille in præſidium ciuitatibus quæ ad ſe deſciuerant, impoſitis, ipſe in Syriã
ad hybernandum conceſſit, filium ibidẽ moraturus, qui è Gallia à Cæſare ueniens mille equi-
tes lectos, & alias quaſdam copias deducebat. Atque id primũ inter Craſſi errata connumera-
tur, cum plurima in ea expeditione deliquerit. Nam cum maturato opus eſſet, & Babyloni, aut
Seleuciæ primis Parthorum ciuitatibus exercitũ admouere, atque hoſtes imparatos inuadere,
dum inani ocio tempus conterit, colligendi animũ, ac ſeſe parandi ſpatium hoſtibus dedit. Om-
ne autẽ quod in Syria temporis uerſatus eſt, cogendis pecunijs magis quàm militari diſciplina
exercitum coërcendo conſumpſit. Neque enim recẽſendis armis, aut militũ corporibus aliquo
ſtudio exercendis intendebat, ſed acerbius à ciuitatibus exigens uectigalia, & omniũ etiam mi-
nimorũ rationem ſubducens, quanto poterat ſtudio pecunias coaceruabat: theſaurũ uero qui
in Hierapoli poſitus latebat, ad ſtateram libramq́ numerabat. Cumq́ finitimis populis atque
D principibus, militum quos ad ſe mitti uellet numerũ imperaſſet, accepta pecunia, militiam illis
remittebat. Itaque ſegniter omnia ac ſumma negligentia miniſtranti, prodigia etiam non ſatis
fauſtum euentũ portendere. Quorum prima eademq́ clariſſima ſeu Venus ſeu Iuno ab inco-
lis dea nuncupata, quæ naſcentibus rebus principia conferre putatur, haud obſcuris ambagi-
bus dignoſcenda monſtrauit. Nam cum peractis ſacris eius templũ Craſſus egrederetur, filius
ante fores templi offenſo grauiter pede proſtratus concidit, quẽ ſtatim pater eodẽ caſu lapſus
ſequutus eſt. Cum iam ex hybernis copias educeret, legati ab Arſace breuia quędã in hanc ferè
ſententiã mandata portantes ſuperuenere: Siquidem à ſenatu populoq́ Romano miſſus con-
tra nos exercitũ ducis, ingens profecto bellum & ſummo odio atq; omnino infenſis animis ge-
rendũ cenſemus. Quod ſi aduerſante atque inuita patria (ut audiuimus) priuatæ tantũ cupidita
tis ac lucri cauſa Parthis intuliſti bellum, et iam regionis noſtræ particulam occupaſti, non ſanè
tuas uires aut exercitum magnifacimus. Itaq; moderatius tecum acturũ, & ſenectutis tuæ ratio
nem habiturũ Arſacem nunciamus, & Romanis condonaturũ uiros quos in Meſopotamia in-
cluſos magis quàm aliena cuſtodientes habeat. Hæc ſibi ab Arſace ut nunciarent atque ſciſcita
rentur, mandata fuiſſe. Ad ea indignatus & iactabundus Craſſus, in Seleucia ſe reſponſum his
mandatis daturũ dixit. Tunc Agiſis legatorum unus qui cæteros ætate & autoritate anteibat,
ſublata manu mediã palmã oſtentans, Prius in hac palma ſetæ naſcentur, inquit, quàm tibi Se-
leuciam conſpiciendi ſit poteſtas. His dictis legati diſceſſere, & Hyrodẽ regẽ adeuntes, uirũ per
ea tempora bellicæ uirtutis gloria inſignem, ad bellum capeſſendũ compulere. Interea milites
nonnulli ex urbibus quæ in Meſopotamia Romanorum præſidijs tenebantur, ad exploranda
hoſtium conſilia dilapſi, haud aſpernanda quædam ad Craſſum detulere. Hoſtiũ enim multitu
dinem innumerã parari nunciabant, quorum extremũ robur ac fortitudinẽ in urbium expu-
gnatione experti eſſent, & quemadmodũ fieri ſolet, omnia in deteriorẽ partem amplificantes:
dicebant enim Parthos inſtantes non effugi, fugientes comprehendi non poſſe: tela autem ocu
lorum aciem anteuertentia, priuſquã unde emiſſa ſint conſpiciantur, obuia omnia penetrare:
equites uero cataphrattos, alios omnia proſternere, alios omnẽ impetum ſuſtinere. Hęc in exer
citu paſſim audita uehementer animos Romanorũ turbarunt, atque omni ſpe & audacia deſti
tutos reddidere. Nihil enim antea Parthos ab Armenijs aut Cappadocibus differre putabant,

A quos quanquam depopulatos, ſubigere tamen Lucullus deſperauerat. Cumq́ præcipuã belli
difficultatẽ itineris longitudinẽ & hoſtis perpetuò fugitantis perſecutionem putaſſent, ſubitũ
& inexpectatum periculum tanto iam maius uidebatur, ita ut multi Romanorũ, ac præcipue
Caſſius quæſtor, Craſſum ab incepto deſiſtere ſuaderent. Multa etiam uates in ſacris dira por-
tendi nunciabant. Quibus omnibus neglectis, Craſſus his ſolis aures præbebat, qui aduerſus
hoſtes quampropere ducendum exercitũ eſſe ſuadebant, maximeq́ in hac eum ſententia rex
Armeniorũ Artauaſdes confirmauit, qui ſex millia lectorum equitum ducens ad Craſſum in
caſtra uenit, eos circa ſe cuſtodiæ tantũ cauſa ſemper tenere dictitans. Decem millia inſuper ca
taphrattorũ equitum ducturũ ſe pollicebatur, ac peditũ electorũ triginta millia, quos aſſidue do
mi nutriebat. Is Craſſo perſuadere nitebatur, ut per Armeniam ducens in Parthos traĳceret,
facile enim ſe cõmeatuũ copiam præſtiturũ. Iter prẹterea tutiſſimũ fore per aſſidua undiq́ altiſ-
ſimorũ montium iuga, ut quæ equitibus, quibus Parthi præcipue ualebant, inuia eſſent & in-
acceſſa. Hac Craſſus benigne auxiliorum pollicitatione ſuſcepta, ac regis erga ſe beneuolentia
collaudata, per Meſopotamiã traducere exercitum conſtituiſſe reſpondit, quod illic magnã &
optimã copiarum ſuarum partẽ dimiſiſſet. His igitur auditis, rex domum diſceſſit. Craſſus ue-
ro ex hybernis exercitum mouit. Cumq́ ad fluuiũ quendã perueniſſet, ac milites facto ponte
traĳcerent, miræ magnitudinis exorta tonitrua, et in aduerſa militũ ora micantia fulgura, quaſi
tranſitu prohibere milites uidebantur. Ventorum inſuper magno impetu ruens procella, pon
tem quem ad traĳciendũ militẽ artibus iunxerat, diſiecit, & pluribus in locis perfregit. Caſtris
etiam ponendis deſtinatus locus duobus fulminibus percuſſus eſt: equus præterea imperato-
rius egregie phaleris præ cæteris ornatus, quaſi percitus furore quodam, ſumma ui contrani-
tente auriga in fluuium deſilĳt, ac ſubitò fluctibus obrutus, & aſtantiũ oculis ſubreptus, nuſ-
quam apparuit. Traditur etiã primã aquilã quæ in exercitu ferebatur, ſua ſponte cogente ne-
mine eſſe conuerſam. Mox poſt traiectũ, cum neceſſaria militibus diſtribuerentur, contigit for
te omniũ primo lentes ac ſalem dari, quæ inter funeſta habere, & mortuis offerre Romani ſo-
lent. Cumq́ Craſſus apud exercitum concionẽ haberet, uox quædam excidens ei totius exerci
tus animos uehementer turbauit. Iubebat enim, ut quem in fluuio pontẽ fabricauerant, ſubitò
B reſcinderent, ne quis eorum penitus regredi poſſet: cumq́ debuiſſet uerbum, quod exciderat,
& quo militem perterritũ offenſumq́ intellexit, reuocare & declarare, per faſtũ neglexit. Præ-
terea cum Craſſus, ut moris erat, ſacrificio inſtituto luſtraret exercitum, porrecta ab aruſpice ui-
ſcera è manibus cecidere: quod cum grauiter omnes qui aſtabant perturbaſſet, arridens Craſ-
ſus, talia nobis, inquit, incõmoda ſenectus affert, attamen arma nunquã è manibus ceciderunt.
His peractis Craſſus ſecundũ flumen ducebat exercitũ. Erant autẽ peditum legiones ſeptẽ, &
equitum quatuor millia, ac totidẽ uelites. Interea exploratorũ qui præmiſſi fuerant aliquot ad
exercitũ redeuntes, nunciant regionem ſe ubiq́ hominibus uacuã comperiſſe, plurima uero
quaſi fugientiũ equorum offendiſſe ueſtigia. Hoc nuncio magnopere lætatus Craſſus, paſſim
apud milites Parthorũ ignauiã & imbecillitatẽ criminabatur, quaſi manus conſerere, aut ſecũ
congredi trepidantium. At uero exercitus principes qui Craſſo aderant, longe contraria ſenti-
re, ac iugiter admonere, ut in ciuitate aliqua earum quas ſuis præſidĳs firmatas habebat, exerci
tum ex itinere fatigatũ reficeret, quoad certi aliquid exploratũ de hoſtibus haberet: ſin minus
id conſilĳ placeret, ſaltem iuxta fluminis ripam iter faciens ad urbem Seleuciã duceret, ſic enim
facilem cõmeatus copiã fore: tutius quoq́ iuxta flumen iter facturum, cum nullæ ex parte flu-
minis eſſent inſidiæ metuendæ. Cum Craſſus huiuſmodi ſententias agitaret, & quid ſibi potiſ-
ſimũ agendum eſſet conſuleret, Arimanes quidã Arabum princeps ad eum uenit, uir quidem
ad fallendũ aptiſſimus, & omniũ quæ contra Craſſum fortuna parauerat ultimũ ac ſupremum
exitiũ futurus. Hunc multi eorũ qui ſub Pompeio militauerant, amicũ illius fuiſſe recordaban-
tur, & quaſi Romanorũ amatorẽ præcipuum colebant. Is tunc à Parthorũ regibus ad Craſſum
miſſus fuerat, ut eum procul à flumine dimoueret, & in uaſtas ſolitudines & patentes campos
deduceret. Omnia enim Parthi facere ac perpeti malebant, quàm cominus collato pede cum
Romanis pugnare. Arimanes igitur ad Craſſum ueniens (ut erat in dicendo promptus, atque
ad perſuadendum aptiſſimus) Pompeium uehementer laudare, ac patrem & benefactorem ap
pellare cœpit. Tum Craſſi uires ac potentiã extollere, cunctationem uero ac morã in apparan-
do exercitu accuſare, quaſi armis utendum arbitraretur, ac non potius manuum & pedũ uelo
citate contra eos uiros qui cum omnibus rebus ſuis, ac liberis etiam & coniugibus in Scythas
aut Hyrcanos fugere præ timore iampridẽ cogitauerint. Summa igitur uelocitate properãdũ,

C ut priuſquã omnes uires in unũ Parthi coëgiſſent, manus conſereret. Surenã enim & Sillacem
cum magnis equitũ copijs ad reliquũ exercitum proficiſci, quos facile ſi uelit intercipere poſſet,
cum alteri Parthorũ exercitui eorũ aduentus ignotus ſit. Hæc autẽ omnia falſo nunciabat. Hy-
rodes enim ac Surenas ſtatim ab initio copias inter ſe ita partiti fuerant, ut Hyrodes Artauaſdi
Armeniorũ regi bellum inferret, Surenas uero contra Romanos proficiſceretur. Id non ea de
cauſa (ut quidã ferunt) Hyrodes inſtituerat, quod Romanos contẽneret, Craſſo præſertim im-
peratore, qui tunc facile inter Romanos princeps eminebat, ſed periculi magnitudinẽ reformi-
dans cum Artauaſde bellũ gerere maluit: Surenã uero Romanas uires experiri. Erat Surenas
non humili ſanè aut obſcuro loco inter Parthos oriundus, ſed qui diuitijs, genere atque gloria
ſecundus à rege numerabatur, corporis autẽ robore ac fortitudine ætatis ſuæ Parthorũ omniũ
potentiſſimus, forma uero ac magnitudine corporis ſupra cęteros omnes admirabilis, magnaq;
in caſtris pompa & apparatu utebatur: ſiquidẽ mille cameli impedimentis, quæ ſuo duntaxat
uſui ſeruiebant, onuſti, quacunq; iter faceret ſequebantur. Ducebat etiam pellices circiter du-
centas. Mille præterea cataphrattos equites, ac totidẽ leuiter armatos, cuſtodiendi corporis gra-
tia, circa ſe continue detinebat, peditũ uero ac ſeruorũ ingentẽ numerũ. Iam ab initio autẽ illud
à maioribus uelut hæreditariũ acceperat, ut ei qui Parthorum rex eſſet declaratus, regũ diade-
ma primus ipſe imponeret. Hic pulſum domo Hyrodẽ in regnum reſtituit, eiecto rege qui per
fraudẽ Parthorum regnũ occupauerat: primusq; in pugna quæ apud Seleuciam geſta fuit, ciui-
tatis murũ conſcendit, atque urbẽ ipſam captã Hyrodi tradidit. Annũ tum agens nondũ trice-
ſimũ, conſilio non minus & calliditate quàm robore ualebat, quibus rebus Craſſum cui antea
quidem propter audaciã faſtumq;, tum uero ob metum ac calamitates imponere perquã facile
erat, ſuperauit plurimũ. Interea ſuis artibus Arimanes à flumine procul diſtractũ Craſſi exerci-
tum in patentes campos ac uaſtas deduxerat ſolitudines, uia quidẽ leni primo ac perfacili, ſed
quæ indies aſperior atque intolerabilior fieret. Iam enim in arenas profundiſſimas ueniebãt, &
campos aquis, herbis, arboribusq; carentes, quorum nullus uſquã terminus conſpiciebatur, ut
non ſolum itineris labore ac ſiti conficerentur, uerũ intuitu ipſo miſerabili deficerent, cum nul-
lus uſquam tumulus, nullus fluuius, non deniq; uireſcens aliquod germen aut herba appare-
D ret, ſed uaſtæ tantum ſolitudines æſtu intolerabili eos exciperent. Tunc igitur Arabis dolos ac
fraudes agnoſcere qui cum Craſſo erant cœpere. Legati etiã ſub id tempus ab Artauaſde Ar-
meniorũ rege ſuperuenerunt, nunciantes Artauaſdẽ ingenti bello ab Hyrode oppreſſum auxi-
lia mittere nequiuiſſe: uerum pro ueteris amicitiæ ac beneuolentiæ iure monere atque hortari
Craſſum, ut relicto quo cœperat itinere, per Armeniam proficiſceretur, atq; coniunctis ſecum
copijs contra Hyrodẽ bellum gereret: quod ſi id facere nollet, campeſtria ſaltem in proficiſcen-
do loca uitaret, & quamproxime uicinis montibus iter faceret. Ad ea Craſſus ira atq; indigna-
tione furens nihil aliud reſpondit, quàm ſibi tunc ocium non dari ut Armenijs digna reſponſa
præberet, uerum non multo pòſt in Armeniam ſe uenturũ, ut debitas proditionis pœnas à re-
ge repoſceret. Hoc tam ſuperbe tamq; inhumaniter reſponſum omnes qui cum Craſſo ade-
rant, perindigne tulerunt, & uerbis quoad poterant ipſius iram lenire conabãtur: ſeorſum au-
tem grauiter Arimanem accuſabant, Quis te, dicentes, malus dæmon ſceleſtiſſime nobis pro-
poſuit? qui quaſi ueneficijs quibuſdam atque incantationibus imperatoris mentẽ peruertiſti, ut
per uaſtas ac deſertas ſolitudines iter faceret, non quaſi Romanus ac diſciplinæ militaris peri-
tus imperator, ſed tanquã latronum ac fugitiuorũ ductor. Hæc in ſe uulgò iactari cum barba-
rus audiſſet, ut erat ingenio et calliditate promptiſſimus, uarie pro cuiuſq; moribus talia iactan-
tibus reſpondebat, & alijs quidẽ auxiliũ leuamenq; polliceri, alios uerbis lenioribus conſolari,
nonnullos etiam grauius accuſare, quoſdã uero iocis ac ſalibus aggredi: An uos, inquiens, per
Campaniã facturos iter putabatis, ubi & fontiũ & riuorũ ingens copia uos exciperet, balneis
quoq; multifariã emanantibus, & uariorum fructuũ copia abundaretis? non uos in Aſſyriorũ
atq; Arabum fines perueniſſe meminiſtis? His atq; huiuſmodi uerbis diutius exercitum atque
imperatorẽ fruſtratus, antequam dolus palàm cunctis innoteſceret, fugã arripuit, non occulte
quidẽ à Craſſo digrediens, ſed ad hoſtes ſe profecturum dictitans, ut eos artibus quibuſdam ac
dolis peruertens, facilius in eius manus ac poteſtatẽ deduceret. Fertur eo die Craſſum non pur-
pureum (ut Romanorum imperatorum mos erat) ſed nigrum paludamentum indutũ ad mili-
tes proceſſiſſe, idq; admonitum ab amicis ſubitò permutaſſe. Signa uero cum ſigniferi uelut af-
fixa uix ui eruere poſſent, Craſſus id contemnens profectionẽ feſtinabat, legionẽ ut equitatum
ſequeretur, cogens. Interea ex his qui exploratum præmiſſi fuerant, citatiſſimo curſu pauci
quidam

Pellices ducēte in caſtris Surenæ.

A quidam redeuntes nunciant, cæteros qui ſecum ierant, ab hoſtibus interfectos fuiſſe, ſe uero illorum uix potuiſſe manus effugere, eosq; magno impetu ad pugnandum paratos irruere, & numero & robore formidandos. Hoc nuncium uehementer animos militum perturbauit. Craſſus uero ſtupore ingenti ac repentino tumultu uix mentis compos, huc atque illuc furibundus excurrens, uix ſatis imperatorium munus exequebatur. Primo igitur milites in ordine ſtatuens, ut horum uoluntati morem gereret, quamlatiſſime poterat aciem extendit, & campi quamplurimum complecti nixus eſt, ne facile ab hoſtibus circumueniri poſſet: equites præterea in cornibus utrinque collocauit. Inde mutato conſilio copijsq; contractis, agmine quadrato utrinq; exercitum inſtruxit, & uniuerſam aciem in ordines duodecim partitus eſt, atq; turmã equitũ cuiq; ordini tribuit, ne qua pars equeſtris eſſet expers auxilij. Cornu autẽ unum Caſſio dedit, alteri uero iuniorẽ Craſſum filium ſuum præfecit, ipſe mediam aciem tutandam accepit. Sic igitur inſtructi Romani procedentes ad fluuiũ qui Baliſſus dicitur peruenere, cuius occurſus exercitui pergratus extitit ingenti æſtu atq; ſiti laboranti, quam diu propter aquæ inopiam perpeſſus fuerat. Plurimi igitur duces qui cum Craſſo erant, ibidem caſtra ponere ac pernoctare ſuadebant, quoad de uiribus & numero hoſtiũ certi aliquid explorarent, utq; in diem poſterum pugna differretur hortabantur. At Craſſus filio & his qui ſecum erant equitibus, ab ordinibus non diſcedere, atque in acie ſtantes cibum capere iuſſit. Interim non penitus diſſolutis ordinibus, nec ſatis ad pugnam rurſus dum inſtructis, ſedato gradu ductabat exercitum, quoad hoſtes improuiſo ante oculos apparuere, neque numero primum neque aſpectu formidabiles. Hos de induſtria Surenas ante acies incompoſitos præmiſerat, & ueſtibus aut pellibus ſuperiniectis armorum fulgorem iuſſerat occultare. Vt primum igitur Romanis appropinquantes pugnandi ſignum ab imperatore acceperunt, horrendo clamore uniuerſos campos compleuere. Neque enim cornibus aut tubis ſeſe ad pugnam animare Parthi conſueuerunt, ſed annulis cauis corio ſuperinducto tympana ferrea circundant. Hæc multi ſimul pulſant, reſonat graue & horribile, nam ferino latratui tonitruisq; ſimile quiddam pulchre permixtũ reddunt. Hoc igitur ſonitu Romanorum animis perculſis, cum ueſtes quibus arma tegebant deieciſſent, galeas ac thoracas Margiano ferro micantes ſubitò oſtendere: equi etiam ferreis atq; æneis *Parthorum pugnam incuntiũ mos.*

B tegumentis protecti apparuere. Surenas uero inter cæteros magnitudine ac ſpecie præſtans, Medorum more atque habitu ornatus, longe mollius quàm uirum deceat perfricata facie, atq; ad normam diſcriminatis comis uerſabatur, cum Parthorum cæteri ſicut Scythæ penitus incultis atque intonſis de induſtria crinibus utantur, quo aſpectu etiam & facie maiorẽ uidentibus terrorẽ incutiant. Cum iam igitur ad manus uentum eſſet, primo grauibus contis Romanorũ aciem propellere Parthi tentauerunt, ſed poſtquam clypeorũ denſatam teſtudinẽ, ac uirorum ſtabilem & ad pugnandum firmiſſimam aciẽ conſpexere, retrocedentes tanquam turbato ordine diſſipati, quàm poterant occultiſſime circumuenire aciem tentauerunt. At Craſſus primo leuiter armatos milites in hoſtes emiſit, qui multis ſagittis uulnerati ſubitò retroceſſere, & reliquis turbationis atque timoris dedere principium, cum telorum ingentẽ impetum ac uires intuerentur, quæ perfoſſis armis totum etiam corpus penetrabant. Atque adeò uiris denſata erat Romanorum acies, ut ne uolenti quidẽ errandi ſagittando poteſtas eſſet. Itaq; procul aſtantes Parthi uim maximã ſagittarum effundebant, quæ fortium atq; magnorũ arcuum uiribus contortæ, grauiſſimis Romanorũ corpora uulneribus ſauciabant, ac ſorte perimebant miſerabili. Stantes enim in acie uulnerabantur, nec manus conferendi facultas aderat. Si quando enim in hoſtes impetũ feciſſent, illi ſubitò terga uertentes fugiebant, nec fugientes minus quàm ſtantes inferebant calamitates. Nanque in fuga etiam ſagittas emittere Parthi conſueuerunt, idq; poſt Scythas omniũ optime facere norunt. Romani igitur quoad eos pharetras exhauſiſſe putarũt, immota acie permanſere. Cum uero camelos plures ſagittis onuſtos animaduertere, ut affatim quibus tela deeſſent, ſuppeditarentur, nec ullum Parthis ſagittandi finẽ affuturum, uehementius trepidare ac ſuis rebus diffidere cœperunt. Quod pergrauiter ferens Craſſus ad filiũ nuncium miſit, iubens ut impetu facto Parthorũ aciem perrumpere conaretur, priuſquã corona ab eis circumuenirentur. Iam enim plurimũ obequitauerant Parthi, & circũuenire Romanos parabant. Audito igitur patris monitu iuuenis mille ac trecentos equites capiens, inter quos & illi erant qui à Cæſare fuerant miſſi, quingentos inſuper ſagittarios, & ſcutatorum cohortes octo, & quamlatiſſime poterat illos circumducens, in hoſtes impetũ fecit. Parthi uero ſiue præ timore ad ſuos reuerſuri, ſiue ut filium quamprocul à patre disiungerent retrouerſi, fugam arripuere. Tum ſpei & alacritatis plenus adoleſcens, fugientes hoſtes magnis incuſare uocibus *Pugna inter Parthos & Romanos.*

C cœpit: Quin ſtatis, inquiens, & uirorũ congreſſum non toleratis? Erant unà cum adoleſcente
Μεγάβακχος comites †Cn. Plancus & Cenſorinus, quorũ hic quidem conſilio atque prudentia, ille robore &
animi magnitudine plurimũ poterat: præterea beneuolentia & ætatis æqualitate coniunctiſſi-
mi erãt adoleſcenti Craſſo, nunquã illũ caſu aliquo deſerere parati. Magno igitur impetu equi-
tibus hoſtes inſequentibus, ne pedites quidẽ ocioſe ſequebantur, ſed alacritatis & ſpei magni-
tudine incenſi illorũ penè celeritatem adæquabant, & ad omnes caſus paratiſſimi aderant, ac ſe
iam fudiſſe hoſtes ac uiciſſe arbitrantes, eouſque perſequuti ſunt, quoad non ultra fugientibus
Parthis, tandẽ illorum dolos ac fraudes agnouere. Conuerſi enim in eos Parthi qui eatenus fu-
gam ſimulauerant, atque undiq; ſuperuenientes alij, ſeſe ad pugnam parauerunt, atq; equites
cataphrattos Romanis equitibus opponentes, reliquũ equitatum nullo ordine paſſim Roma-
nis circũfudere. Ita undiq; per planiciẽ diſcurrentes, ingentẽ uim pulueris excitabant, ut neque
ſe mutuò uidendi, nec inuicẽ colloquendi Romanis facultas eſſet, ſed mutuis etiã uulneribus
ſeipſos interimerent. Multi etiam attrahendi ſpiritus anguſtia penè ſuffocati, & ſagittis inſuper
confoſſi, miſerabiliter in puluere uolutabantur. Nec uulneratis eximendi teli poteſtas aderat,
ſiquidẽ curuatis uncis inſtructæ, ſagittarũ cuſpides non ſine maxima neruorũ & carnium lace-
ratione diuelli poterant: cumq; multi admodũ eo pacto interficerentur, cæteri metu atq; horro
re torpebant. Cumq; pedites Publius in cataphrattos equites impetũ facere hortaretur, implici
tas manus clypeis oſtentãtes, pedes uero arenæ cumulis altius inhærentes, neq; ad pugnandũ,
neq; ad inſequendũ ſatis idoneos ſe eſſe monſtrabant. Quapropter ad equites conuerſus Pu-
blius, eos quanto potuit impetu in hoſtes immiſit. Erat autẽ pugnandi forma omnino diſpar,
cum Galatarũ milites, quorũ præcipue uiribus Romani nitebantur, paruis & debilibus haſtis
ferreos thoraces, aut ex corio fabrefactos incaſſum peterent, ab hoſtibus uero grãdioribus con-
tis petiti nuda penè corpora ad ictus præberent. Qui uero grauiter armati pugnabant, contorũ
ictibus ex equis deiecti, immobiles humi iacere cogebantur. Multi etiã ſponte ſua ex equis deſi
lientes media illorum uiſcera perfodiebant, qui uulneris dolore perciti huc illuc furibundi cur-
rentes, ſeſſores pariter & hoſtes conculcando perimebant. Interea Galatæ æſtu & ſiti, quorũ ea
gens eſt impatientiſſima, uehementer deficiebant, & ex equis plurimi contos in aduerſos ruen
tes perierant. Acriter igitur inſtantibus Parthis, referre pedem cogebantur, & ſeſe in ſecundã
D aciem recipere, præſertim quod Publiũ grauiter uulneratum, & iam in extremis laborantẽ ex
hoſtiũ manibus eripere conabantur. Itaque tumulũ aliquanto ſupra reliquã planiciẽ eminentẽ
conſpicati, ad eum confugere, & equis in mediũ coniectis, clypeis uero quaſi pro muro exterio
ri ex parte circumpoſitis, facilius Barbarorũ impetũ ſe euaſuros eſſe arbitrabantur. Verum id
longe ſecus illis euenit. Nam cum in ædito loco conſtituti eſſent, primi nequaquam poſteriores
occultare aut protegere poterant, ſed omnes pariter propter loci inæqualitatem, in hoſtiũ con-
ſpectu poſiti, ac nullo tegmine protecti patebant ad uulnera: fugiendi præterea nulla dabatur
facultas. Itaque paſſim ſagittis confoſſi interficiebantur, ea tantum de cauſa iniquo animo mor
tem oppetentes, quod manus conſerendi poteſtas non aderat, ſed tanquã ignaui ac deſides tru
cidabantur. Erant circa Publiũ Græci duo, Hieronymus & Nicomachus, qui per id temporis
Acarnis habitabant: hi Publium quibus poterant rationibus hortabantur, ut ſecum in ciuitatẽ
Romanis amicam, quæ Ichnæ uocabatur, atq; inde non procul aberat, fugã arriperet. Quibus
ille collaudatis, nullum eſt, inquit, tam graue mortis genus, quod iam Publius reformidet, aut
cuius metu uiros optimos, qui pro me in acie ceciderunt, relinquere uelim. Poſtea illos amiciſſi
Publij Craſſi me amplexatus à ſe dimiſit: ipſe uero manus ambas grauiter uulneratus, cum illis uti non uale-
filij interitus. ret, armigero tranſuerberandũ latus præbuit. Eodem modo Cenſorinum obijſſe ferunt. Plan-
cus uero ſibijpſi mortem conſciuit. Idem & optimatum ferè omnes fecere. In reliquos autem
Barbari irruentes, multos contis uulneratos interfecere, adeò ut uiuos non amplius quingen-
tis in hoſtium poteſtatem ueniſſe tradant. Parthi demum Publij & optimatum qui ſimul ceci-
derant capita contis ſuperfigentes, magna celeritate ad Craſſum contendere: qui poſtquam à
filio fugatos hoſtes audierat, eos qui ſecũ aderant audaciores factos animaduertens, quoad po-
terat ſuos in unum cogens in patentiſſimos campos dimiſerat, filium ab inſectatione hoſtium
iamiam rediturũ expectans. Interea citatiſſimo curſu nuncij à Publio uenientes aderant, ſum-
mo illum in diſcrimine uerſari afferentes, ni magna ſubitò mittantur auxilia. Atq; hos iam ſerò
ac penè re confecta ueniſſe conſtat. Primi enim quos miſerat Publius ut imminens periculum
nunciarent, ab hoſtibus intercepti fuerãt: poſteriores quoq; cum in hoſtes incidiſſent, uix eorũ
manus effugere potuerunt. Multa igitur Craſſum turbabant, ita ut mente nihil proſpicere aut
recte

A recte conſulere poſſet. Nam & de totius pugnæ metuebat euentu, & filio quoq; opem ferre cu
piebat. Tandẽ uero in unum uires cogere ſtatuerat, ut filio q̃ celerrime ferret auxilium. Vix ea
ſatis animo firmarat, quum ſubitò clamore horriſono cuncta complentes hoſtes adueniunt, &
maximus tympanorũ ſtrepitus Romanorũ aures circũſtrepebat, atque id alterius pugnæ initiũ
fore arbitrabantur. Illi uero Publij caput haſtæ infixũ portantes aderant, & Romanis quãpro-
xime accedentes, cõtumelioſe quonã ortus genere Publius fuiſſet, ſciſcitabantur: neq; enim ex
imbelli atque ignauiſs. patre tam generoſum, atq; omni uirtute præditũ filiũ ortum eſſe poſſe.
Hoc tam dirũ ſpectaculũ ſupra omnia quæ in ea pugna calamitoſa cõtigerant, Romanorũ ani
mos perfregit, nec tamen ad irã & ultionẽ (ut par erat) excitabantur, ſed horrore ac timore per-
culſi obtorpuerant. At Craſſus nihil tanto dolore deiectus, omniũ quæ in eo bello geſſerit, præ *Craſſi fortitudo*
clariſſimũ hoc uirtutis teſtimoniũ præbuit: omnes enim ordines circũuectus, Meus eſt hic priua *in morte filij.*
tus dolor Romani clamitabat, mea hæc calamitas, meus hic ac proprius luctus, publica uero ci
uitatis ſalus & gloria in ſalute ueſtra poſita eſt: quod ſi qua uos tanto taliq; filio patris orbati mi
ſeratio tangit, hanc in ulciſcendis hoſtibus patefacite, auferte ab eis tanto ſcelere partam lætitiã,
uindicate tam efferã immanitatẽ, nolite malis ſuccumbere, aut animos demittere. Et ſi qua uos
magnarũ rerum gloria permouet, recordemini, neq; Tigranem à Lucullo, nec à Scipione An-
tiochum ſine cæde & uulneribus fuiſſe ſuperatos. Ducite in memoriam, maiores noſtros mille
nauiũ pro adipiſcenda Sicilia iacturã feciſſe: multosq; in Italia duces, imperatores, atque exerci
tus amiſiſſe, quorũ nulli niſi relicto ſpiritu uictoriam hoſtibus concedere uoluerunt. Nec uero
tam fortunæ proſper euentus Romanorũ potentiã auxit, quàm egregia uirtus, ac ſumma in la-
boribus aſperisq; rebus tolerantia, aduerſis caſibus ſuccumbere neſcia. Hæc atque huiuſmodi
uociferans Craſſus, ac milites excitans, non multũ animos commoueri illorũ ſenſit: cumq; illos
clamorẽ tollere iuſſiſſet, poſtquam diſſonũ ac debilẽ ſublatũ audiuit, grauiter exercitus ignauiã
accuſans, rebus iam ſuis diffidere cœpit. At Parthi clamore ingenti excitato pugnam renoua-
runt, atque ex tranſuerſo latere inuecti equites ſagittarũ copiã immenſam profudere. Qui ue-
ro in prima acie pugnabant, contis ingentibus aduerſos ferientes in anguſtũ ſpatiũ Romanos
cogebant, é quibus pauci admodũ in unum conglobati in conſertiſſimos hoſtes irruere, & co-
B minus pedem conferre tentabant, uerum iaculorũ ac ſagittarũ multitudine obruti, partim etiã
contis transfixi citò periere. Tantus enim erat telorũ impetus, ut idem ſæpe iaculũ eodem ictu
duos etiam uiros interficeret. Hoc itaq; modo pugnantes Barbari, cum uſq; ad finẽ diei certa-
men protraxiſſent, diſceſſere, unius noctis ſpatiũ ad lugendũ filium Craſſo concedere ſe uelle
dictitantes, niſi melius ſaluti ſuæ conſulturus, ad regẽ ultro uenire quàm uictus perferri malit.
Nec procul tamen ab hoſtibus conſtituti noctem cantibus & tibijs inſomnẽ ducebant. Roma-
ni uero multis curis anxij, neque ſepeliendis mortuis animum adhibere, neque ſaucijs curan-
dis intendere, ſed quiſq; propriam ſortem ingemiſcens, magno cum timore futurum diem ex-
pectabant, tandemq; ex eo loco migrare ſtatuerunt, ſed magnam atque ambiguam curam ſau
ciorum multitudo præbebat. Nam neque ſecũ deferre poſſe animaduertebant, quod magnam
fugientibus moram & impedimentũ allaturi eſſent: nec relinqui facile poſſe uidebantur, quod
clamore atque uociferatione abeuntes alios eſſent proditurí. Craſſi præterea, quamuis malorũ
omniũ cauſa eſſet, uocem ac iuſſum omnes deſiderabant. At ipſe ſolus in abdito atque obſcuro
loco iacebat, ingens uulgo inſtabilis fortunæ, ſapientibus autẽ ſtoliditatis & ambitionis futurus
exemplũ: quibus uiciſſim agitatus, non ſatis eſſe putabat, ſi inter tot hominũ millia præ cæteris
excellentiſſimus haberetur, ſed quia duobus tantum aliquanto uidebatur inferior, omnia ſibi
deeſſe arbitratus, tantas res aggredi non dubitauit. Tunc igitur Caſſius & Octauius ipſum cir-
cũſtantes excitabant, & bono animo ut eſſet hortabantur: quem poſtquã omnino fractum &
deſperantẽ animaduerterunt, ipſi centurionibus atque ordinũ ductoribus conuocatis, poſtquã
abeundi conſiliũ ab illis probari ſenſerunt, quãto poterant ſilentio caſtra mouere. Et res primo
quidẽ egregie procedebat: at poſtquã ſaucij & hi qui ad proficiſcendũ inhabiles erant, ſe dere-
linqui atque hoſtibus prodi intellexere, clamoribus atque ululatibus omnia complerunt. Ma-
gna igitur proficiſcentes turbatio, multusq; terror procedẽtes inuaſit: itaq; ſæpe uelut imminen
tibus hoſtibus uertebant ordines, ſæpe etiam quaſi paulò poſt pugnaturi ſtruebant aciẽ. Sau-
ciorum autem quicunq; uadentes ſequebantur, alios ſuſcipiebant, alios quos tollere non poſ-
ſent, relinquebant, atque ita maximam profectioni tarditatem afferebant. Inter hæc Ignatius
cum trecentis equitibus, quibus ipſe præfectus erat, media nocte Carrhas Meſopotamiæ ur-
bem preteruectus, Romano ſermone cuſtodes appellans, Pomponio urbis præfecto nunciari

C iuſſit, magno prælio Craſſum cum Parthis conflixiſſe. Nec plura loquutus, aut ſe quiſnā eſſet prodere uolens, citato curſu ad pontē quem ſupra fluuiū reliquerant, peruenit, ſeq; ac ſuos ſeruauit incolumes: attamen iuſta reprehenſione non caruit, quod imperatorē atque exercitū deſeruiſſet. Nec ſanè parū eius uox Craſſo attulit adiumenti: cum enim Componio renunciata fuiſſet, nihil illā proſperi fuiſſe arbitratus, propter nuncij breuitatē ac feſtinationē, ſuos quāprimum arma capere iuſſit. Atq; ut primū Craſſum aduentare ſenſit, obuiā progreſſus illum excepit, & caſtra intra urbē ponere ſuaſit. Parthi autē quamuis nocturnā Romanorū fugam ſenſiſſent, non tamen illos noctu inſequi uoluerunt, ſed cum iam dies illuxiſſet, primo ad caſtra Romanorū uenientes, quatuor milia fermè ſauciorū qui relicti fuerant, interfecere, multos deinde per deſertos campos errātes conſequuti peremerunt: quatuor etiā cohortes quæ itineris errore à reliquo exercitu diſceſſerant, et legato Varguntino duce tumulū quendā occupauerant, omnes perdidere, præterquā uiginti uiros, qui nudatis gladijs per medios hoſtes uadentes, cum illi eorū audaciā & fortitudinē admirarentur, Carrhas incolumes peruenere. Interea falſus ad Surenā rumor delatus nunciarat, Craſſum cum totius exercitus robore fugā arripuiſſe, reliquā uero inutilē turbam atque imbellē Carrhis conſediſſe. Ratus igitur uictoriȩ præmiū è manibus ereptum eſſe, nec tamen rumoribus ſatis credens rei ueritatē perquirere conſtituit, ut quid ſibi potiſſimū agendum eſſet, ſtatuere poſſet, an ſcilicet intra Carrhas Craſſum obſideret, an uero Carrhis omiſſis Craſſum inſectaretur. Igitur ex familiaribus quendā utriuſq; linguæ peritū ad muros ciuitatis ſubmittit, qui Surenæ nomine Craſſum aut Caſſium ad colloquiū uocet. Hæc cum amici qui circa Craſſum erant accepiſſent, læto animo colloquij oblationē ſuſcepere. Nec multo pòſt duo Arabes à Barbaris miſſi ad muros uenerunt, qui ſe Craſſum & Caſſiū egregie noſſe aſſeuerabant. Hi cum muris ſuperſtantē Craſſum fuiſſent conſpicati, dicunt Surenam ſacris faciendis occupatū nunciare iuſſiſſe, pacē ſe cum Romanis facere uelle, cumq; regis amici Romani habeantur, nihil aliud ab eis petere, quàm ut relicta Meſopotamia diſcedant, hoc enim utriſq; magis expediens uideri, quàm extremā pugnandi neceſſitatē experiri. Has Caſſius ſuſcipiendas conditiones arbitratus, locū & tempus in quo Surenas & Craſſus ad colloquendum coirent, ſtatuere iubebat: id ſe ita facturos Barbari dictitantes abiere. Surenas igitur cum Craſ-

D ſum in ciuitate clauſum accepiſſet, ſeſe ad obſidionē parans, poſtero die inſtructos milites ad pugnandū ad mœnia duxit, qui multa in Romanos conuicia iacientes, ita demum pacem impetraturos prædicabant, ſi Craſſum & Caſſium uinctos Surenæ tradidiſſent. Itaque metuentes Romani, & Carrhenſiū fidei non ſatis credentes, quid ſibi agendum eſſet uehementer dubitabant. Nam ab Armenijs, quæ ſola ſperari poterant, auxilia expectare, longū ſanè nimiū uidebatur: itaque fugā omnes (ſi qua inſcijs Carrhenſibus euadendi præberetur occaſio) ſuadebant. Inter hæc Andromachus uir omniū perfidiſſimus, cum eiuſmodi conſilia Romanos agitare ſenſiſſet, ad Craſſum ueniens ſe itineris ducem fore pollicetur. Hoc igitur duce Craſſus noctu cum exercitu ciuitatē egreſſus eſt, nec eorū quicquā omnino Parthos latuit, cum omnia ad illos Andromachus detuliſſet, ſed quia noctu pugnare religioſum apud Parthos habetur, nihil ſe loco mouerunt. Verū Andromachus nūc huc, nunc illuc agmen circūducens, nec quicquā tamen in itinere progrediens, & alias alijs cauſis nectens, tandē in altas paludes & loca magnis anfractibus circūſepta, eos qui ſequuti fuerant perduxit. Multi enim iam ab initio nihil rectè ab Andromacho fieri ſuſpicati, & itineris perplexitatē ueriti, modo huc modo illuc agmen circumuertentes, ipſum proſequi noluerant: ſed Caſſius retro unde diſceſſerat Carrhas redierat. Cumq; Arabes quos itineris duces habebat, ibidem morā trahere iuberent, quoad luna Scorpij ſignū relinqueret: at ego, inquit, Sagittariū magis formido. Inde in Aſſyriam cum quingentis fermè equitibus traiecit. Plurimi uero fidos itineris duces ſortiti, ad montes qui Sinnaca uocātur peruenere, ibiq; tutò conſtituti diem expectarunt. Fuerunt uero ad quinq; millia hominū quibus uir optimus Octauius præerat. Craſſum uero inſidijs Andromachi oppreſſum, tum anguſtijs, & circunſtantis paludis impedimento circumuentū ſuperueniens dies offendit. Aderant cum illo cohortes quatuor, ac pauci admodum equites, ac lictores quinq;. His copijs comitatus, cum iam duodecim tantum ſtadijs abeſſe hoſtes nunciarentur, & ipſe ab Octauio procul abeſſet, in tumulū quendā conſcendit, equitibus ſanè inacceſſibilē, & longo uertice Sinnacis coniunctū atq; ſubiectum, ita ut ab his qui cum Octauio erant, facile conſpici poſſet: qui cum imminens periculū Craſſo intuerentur, primus Octauius magna uoce milites cōpellans, reliqui deinceps alter alterius ignauiam caſtigantes, è ſuperiori loco impetu facto, hoſtes loco dimouerunt, Craſſumq; in mediā receperunt aciē, & clypeatis militibus extrinſecus quaſi pro muro conſtitutis, non prius

Parthis religioſum noctu pugnare.

A non prius ad imperatoris corpus tela peruentura clamitabant, quàm omnes ad unum ſagittis confoſſi cecidiſſent. Surenas igitur magno ſuorũ detrimento futurã eſſe pugnam conſpicatus, ſimulq; noctis aduentum pertimeſcens, ac ne Romani montes capeſſerent ueritus, ubi difficilis admodũ eſſet inſequutio, dolis iterum Craſſum ſtatuit circumuenire. Quoſdã igitur ex captiuis dimittens, in Romanorũ caſtra nunciare iubet, audiſſe ſe huiuſmodi apud Parthorũ principes haberi colloquia, nequaquã regi placere inexpiabile cum Romanis bellũ eſſe, ſed pacẽ facile cõciliari poſſe, modo Craſſus regis amicitiã non aſpernaretur. Interea Surenas à pugna ſuos reuocauerat, & cum primoribus in aduerſum tumulũ profectus, remiſſum arcum ante pedes proiecerat, & inermẽ dexterã protendens nomine Craſſum appellabat, atq; ut ſecũ loqui uellet hortabatur. Eatenus enim regis uires illum expertũ fuiſſe, nunc autẽ benignitatẽ & manſuetudinẽ ſua cum ſalute (ſi uoluerit) experturũ. Has uoces magna cõtentione Surena clamitante, omnes qui cum Craſſo aderant lætis animis excepere. At Craſſus nihil eorũ fidei credendũ ratus, quorũ ſæpius iam eſſet perfidiam expertus, cum tam repentinæ mutationis nullã ſubeſſe cauſam animaduerteret, pugnæ intentos milites ſuos eſſe iubebat. Illi uero unà reclamare, atq; in Craſſum conuicia iacere cœperunt, eius ignauiã accuſantes, qui ne inermibus quidem hoſtibus congredi audeat, quibus armatis eos uelit obijcere trucidãdos. Cum ad ea reſpõdere Craſſus pararet, ac reliquũ diei ſpatiũ tolerare precaretur, quoad ſuperueniente nocte in mõtes euadendi daretur facultas, ubi locorũ præſidio tuti futuri eſſent, ac manu ſimul uiã oſtentaret, qua non procul in pacata loca & amica tranſitus pateret, beneq; de ſalute ſua ſperare hortaretur, illi altius iam uociferari. Tunc perterritus metu Craſſus, eorũ parère uoluntati, & ad colloquium proficiſci ſtatuit, atque inter eundũ ad ſuos conuerſus, Octaui, inquit, tuq; Petroni, cæteriq; quotquot adeſtis Romani ciues, profectionis meæ neceſſitatẽ conſpicite, meq; meorum militũ uiolentia ad hoc fuiſſe coactũ mihi teſtes apud deos atque homines eſtote. Verũ ſuperſtites dicite, non me à meis ciuibus proditũ, ſed hoſtili fraude deceptum interiſſe. His dictis cœptũ iter ad hoſtes proſequebatur. Tunc Octauius quiq; ſecum aderant, ſolum proficiſci non ultra ſuſtinuere, ſed è tumulo deſcendentes illi ſe comites adiunxerunt, ſequentes autem unà lictores Craſſus à ſe remouit. Cumq; non multum ſpatij progreſſus eſſet, duo ex miſto Parthorum &

B Græcorũ genere oriundi illi obuiam uenere, atque ex equis deſilientes perbenigne Craſſum græco ſermone ſalutarunt, & aliquos præmittere hortati ſunt, qui Surenam & omnes qui cum eo aderant inermes aduentare intuerentur. Ad ea Craſſus, Si uel minimam, inquit, uitæ meæ rationem duxiſſem, nunquam profecto me ueſtris manibus aut fidei credidiſſem. Duos inde fratres Roſcios nomine præmiſit, intuituros quot ſecum comites Surenas duceret, & ſimul aliquid ad eum nunciare mandans. Eos ad ſe cum ueniſſent, deprehendi & uinctos retineri Surenas iuſſit. Ipſe interea cum Parthorum optimatibus equo inſidens ad Craſſum ueniebat. Cumq; iam haud procul abeſſet, Quidnam hoc rei eſt, Surenas inquit, pedes ne cum Romanus imperator gradiatur, ego equo uectari patiar? His dictis, equum Craſſo adduci iubet. At Craſſus illum conſcendere nolens, nemo, inquit, noſtrorũ aberrauit, cum primo uterq; more & conſuetudine ſeruata, ad colloquium uenerit. Tum Surenas, certũ iam nobis cum Hyrode fœdus ac pacẽ eſſe minime ambigatis Romani uelim, ſed ad proximũ fluuium deſcendentes æquas pacis conditiones perſcribamus oportet, neque enim omnino pactorum memores eſtis Romani. His dictis dexterã porrigens, cum Craſſus equũ à ſuis poſceret, nihil opus eſt illo Surenas inquit, hunc enim & uelocitate & pulchritudine præſtantẽ tibi rex Hyrodes dono mittit, & ſimul equũ phaleris aureis atq; aureo freno inſignẽ adduci iubet, atq; in hunc Parthi qui circum aderant penè ui ſublatũ Craſſum impoſuere, inde ſtimulis æquũ grauiter urgere cœperunt. At Octauius prius habenis comprehenſis equũ retinebat, itidemq; Petronius facere cœpit. At cæteri quicunq; ex Romanis aderant, globo facto, Craſſo circumſtetere, equum ſępius perfodere conati, & ſimul Parthos qui utrinq; Craſſum urgebant, quoad poterant ſubmouentes. Turba itaq; primo & contentio, poſt etiã pugna exorta eſt. Nam Octauius Barbari principis aurigã gladio traijcit, poſt uero Barbarorũ alius aſſiſtens Octauiũ perfodit. Petronius autẽ qui thoraca indutus proceſſerat, multis incaſſum Barbarorũ telis petitus incolumis tamen ex equo proſiluit. At Craſſum Parthus quidã Pomaxartes nomine interfecit: licet alij non ab hoc interfectum Craſſum, ſed iacenti cadaueri caput ac dexteram abſciſſam tradant: quanquam *Craſſi interitus* hæc conijcere magis quàm pro ueris aſſerere licet. Nam eorũ qui pugnæ interfuerunt, alij circa Craſſum pugnantes cecidere, alij ſtatim pugnæ exorto principio, retro in tumulum unde diſceſſerant rediere. Ad quos Parthi uenieĩtes Surenæ nomine referunt, Craſſum quidẽ meritas

C audaciæ ac ſceleris pœnas dediſſe, reliquis perbenigne ſalutē indulgeri, ac liberos abire permitti. Eorum uerbis nonnulli fidē adhibentes, cum è tumulo deſcendiſſent, à Barbaris capti, & in uincula coniecti ſunt. Alij noctis aduentū in tumulo expectantes, paſſim per agros, ut cuiq; uiſum eſt, ſeſe ſparſere, quos errantes Arabes equites inſequuti ceciderunt, ita ut pauci admodū incolumes ſuperfuerint. Feruntur in eo bello uiginti fermè hominū millia interempta, & decē millia capta fuiſſe. Poſt hæc Surenas Craſſi caput & dexterā ad Hyrodem, qui tunc in Armenia bellū gerebat, miſit: quoſdam uero Seleuciā proficiſci iuſſit, qui non occiſum, ſed uiuum captum eſſe Craſſum paſſim uulgarent, & illum non multo pòſt Seleuciam captiuū uenturum.

Interea pompam ridiculā ſanè, uerum magno rerum omniū apparatu conſtituit, quam ignominiæ cauſa appellauit triumphū. Quendā enim ex captiuis C. Paccianū nomine, facie & habitu corporis Craſſo perſimilem, Parthicam ueſtem indutum equo inſidentē circumagi iuſſit. Huic perſonam Craſſi gerenti omnes qui circumaderant parêre, & imperatorē appellare præcipit. Ante ipſum tibicines & lictores aliquot camelis uehebantur, ſacculos quoſdā faſcibus appenſos geſtantes. His proxime ſublimibus haſtis infixa nobilium Romanorū capita portabantur. Poſt hæc Seleuciæ meretrices ueniebant, multa in Craſſi molliciem & imbecillitatē inconditis quibuſdam carminibus decantantes. Seleuciorū deinde ſenatum Surenas cogens, libros quoſdam oſtendit Ariſtidis, qui Mileſij appellantur, de luxuria & delitijs compoſiti: atque multa in mores Romanorū conuiciatus eſt, qui nec etiam in exercitu talibus laſciuijs abſtinerent, atque eiuſmodi ſecum libros in caſtris etiā geſtarent: fuerunt enim inter Roſcij cuiuſdā impedimenta reperti. Seleucijs ſapiens uir Aeſopus eſt uiſus, cum Surenam contemplarentur, qui ante quidem peram Mileſiacæ intemperantiæ, ponè uero luxum Parthicum, tot concubinarū uehiculis ſecū trahebat, prorſus Echidnarū ſerpentumq; more, fronte terribili & fera, haſtis, arcubus, equis præcincta, tergo uero caudaq; phalangis, in ſcorta, tympana, cātica, nocturnas cum meretricibus excubias deſinente. Dignus erat Roſcius quidē reprehenſione: ſed impudentes Parthi, dum Mileſios notant, cum Arſacidæ in Parthis multi regnarint ex Ionicis Mileſiacisq; ſcortis prognati. Interea Hyrodes pacem cum Artauaſde Armeniorum rege compoſuerat, eiuſq; ſororem Pachoro filio coniugē deſponſauerat, multaq; inuicē conuiuia ſumma laſciuia ac ma-
D ximo rerum omniū apparatu celebrabant, plurimaq; in eis Græcorū more cantantes. Neque enim græci ſermonis ac literarū Hyrodes ignarus erat. Artauaſdes uero tragœdias etiā ſcripſit, & orationes plurimas ædidit, hiſtoriā etiam compoſuit, quarū aliqua in hodiernū uſque diem manſerunt. Cum nuncius à Surena miſſus, qui Craſſi caput ferebat, ad Hyrodem perueniſſet, fortè regem conuiuio accumbentem offendit, & Iaſon Tralliēſis fabularū actor, remotis iam menſis, Euripidis quiddam ex Bacchis de Agaue recitabat. Cumq; ab omnibus ſumma iucunditate ac lætitia probarentur, Sillaces Craſſi caput in medium proiecit, & magno clamore à Parthis propter lætitiam ſublato, Sillacis regis iuſſu à famulis ſella eſt admota. Iaſon uero dimiſſis quæ tunc in manibus geſtabat luctus inſignibus, Craſſi capite in manibus ſumpto, quaſi furēs debacchari cœpit, ac uelut afflatus ſic carmen finiuit, uerſus è tragœdia huiuſmodi decantans, Capreolum è montibus domū referimus felicē prædam. Atq; hoc ſpectaculo uehementer omnes qui aderant gauiſi ſunt. Multis inde alternis uerſibus decantatis, quidam ex his qui chorum agebant magna uoce clamauit, Meus eſt hic honos: tunc in mediū proſiliens Pomaxartes, qui fortè inter cœnantes aderat, Craſſi caput in manibus ſumpſit, ac ſe maxime talia uerba decere teſtatus eſt. Hyrodes igitur præmia quæ pro talibus geſtis more patrio præberi conſueuerunt, liberaliter illi largitus eſt, Iaſonē uero talento donauit. Hunc finē igitur Craſſi expeditio quaſi tragœdia quædā ſortita eſt. Non tamen ita multo pòſt & immanitatis Hyrodes, & perfidiæ Surenas debitas pœnas dedere. Nanq; Hyrodes Surenæ gloriæ inuidens eum dolo peremit. Ipſe autem cum filiū Pachorum bello à Romanis ſuperatū amiſiſſet, morbū incidit hydropicum, cui filius alter Phraates inſidias machinatus, uenenū quaſi medicamentū ad leuandum morbū tradidit, quod cum profuturū ægritudini uideretur, iamq; corpus nonnihil cōualeſcere cœpiſſet, breuiſſimā interficiendi uiam aggreſſus, propria manu ſpiritu præcluſo illum ſuffocauit.

Mileſij, libri Ariſtidis de luxuria & delitijs compoſiti.

COMPARATIO NICIAE ET CRASSI.

REliquum, ut de Niciæ & Craſſi inter ſeſe comparatione pauca dicamus. Ac primū quidem Niciæ opes cum Craſſi opibus collatæ, minus reprehenſibiles euadunt, per ſe licet probari ſatis non poſſint, quarum maximā partem uel ſceleratorum hominū, uel barbarorum uinctorū opera quæſiuit, quorum pleroſq; in ipſo opere, aut morbus, aut

A bus, aut ulcera contracta conſumpſerunt. Quod ſi cum his quæ Syllana proſcriptione comparauit Craſſus, palàm uelut agricultura quadam uſus fecit, conferamus, iam æquiſſimæ erunt. Maximorũ autem criminũ, quibus obnoxiũ fuiſſe Craſſum permulti aſſerunt, quæcp ipſe acerrime denegare conſueuit, ne minima quidẽ ſuſpicio Niciam attigit. Neque enim lucri cauſa ſententiam in ſenatu dixiſſe, aut facinoroſos homines ſubtraxiſſe iudicijs, aut socijs auaritiæ cauſa bellũ intuliſſe, aniculas circumeundo captaſſe, ne calumniator quidẽ ullus unquam Niciã inſimulauit. Quod uero maximã pecuniam timiditatis cauſa calumniatoribus Nicias dederit, etſi Pericli aut Ariſtidi non conueniens opus eſſe meritò uideri poteſt, ei tamen neceſſarium fuiſſe iudicabitur, cum ad tolerandas inimicitias in Repub. non ſatis animi ac roboris à natura ſortitus eſſet. In eo quocp Lycurgus orator multis poſt annis gloriari etiam auſus eſt, cui cum ab aduerſario fuiſſet obiectũ, quod ſe pecunijs à calumniatore redemiſſet, minime inficiatus eſt, ſed inter orandum maxima uoce populũ appellans, Bene ſe habet, inquit, uiri Athenienſes, quandoquidem per tot annos in Reipub. adminiſtratione uerſatus, non accepiſſe me, ſed dediſſe pecuniam obtrectatores criminantur. In ſumptibus faciendis melior, & ad ciuilem uſum accõmodatior Niciæ quàm Craſſi ratio uidetur. Ille enim in exhibendis populo ſpectaculis, & in deorũ cultu celebrando, & gymnaſiorũ & palæſtrarũ cõducendis præceptoribus pecunias maximas erogauit. Hic autẽ tam multis hominũ millibus publice epulũ dedit, ac inſuper ad quotidianũ uictum copiã ſuppeditauit, ut omnes in unum coacti Niciæ ſumptus, ne minima quidẽ ex parte ſint Craſſi ſumptibus comparandi. Igitur cum horum uirorũ mores animaduertã, uehementer ab illis diſſentire cogor, qui uitium inæqualitatẽ mentis ac diſſidentiã eſſe negant, cum tamẽ hoſce homines uideant tam turpiter in parandis diuitijs uerſatos, in erogando tam faciles ac benignos eſſe. Et de diuitijs quidem hactenus. In Reipub. uero adminiſtratione nihil unquã callide, nihil iniuſte, nihil uiolenter à Nicia factum reperitur, ſed cum eſſet Alcibiadis potentia & fraudibus circumuentus, ſumma cum modeſtia ad populum quaſi iniuriarũ uindicem futurũ confugit. Craſſi uero magnã in permutandis amicitijs perfidiã deprehendere licet. Conſulatũ autem per uim uſurpaſſe, ne ipſe quidẽ negare conſueuit, quippe qui milites mercede conduxerit, qui Catoni atque Domitio manus afferrent. In ferenda quocp de ſortiendis prouincijs rogatione, cum multi uulnerati fuiſſent, quatuor etiã interfecti, Craſſus ipſe (quod ſuprà à nobis

B omiſſum eſt) Lucium Manlium rationi aduerſantẽ pugno grauiter in faciẽ percuſſit, multocp ſanguine fœdatũ coëgit è turba diſcedere. Atque ut Craſſus uituperandus uidetur, quod uiolentum quendã ac tyrannicũ in adminiſtranda Repub. morẽ teneret, ſic Nicias pauidus & ſuprà quàm deceret formidoloſus, & uiliſſimis quibuſdã hominib. obnoxius, iuſta profecto reprehenſione non caret. Accedebat ad hæc, quod non aduerſus Cleonem paruis de rebus Craſſo certamen erat, ſed aduerſus recentiſſimã Cæſaris gloriã, & tres Pompeij triumphos decertans, nulli eorũ cedẽs, utruncp ſuperare nitebatur. Et Pompeiũ quidẽ cenſoria dignitate ſuperauit, quod magnã proculdubio laudẽ meretur. Oportet enim in maximis rebus & Rerumpub. adminiſtrationibus, non penitus inuidiã formidare, ſed magno animo ad præclariſſima quæcp adniti, & uirtutis ac potentię magnitudine inuidiã ſuperare. Quod ſi cui penitus omni periculo carentem ſecuritatẽ, atcp animi requiem ſectari placet, & Alcibiadis in cõcione uehementiã reformidat, aut in Pylo Lacedæmonũ ærumnas, aut in Thracia Perdicæ labores extimeſcit, latiſſimus in ciuitate patet campus ad ociandũ, ubi ignauus confidens atcp ocioſus ſegnitiei coronã ſuo capiti contexere poſſit, ut ſophiſtarũ quidã dicere conſueuerunt. In quo genere fortè Niciã aliqui connumerarẽt, fuit enim pacis & ocij amantiſſimus, & ſoluendis aut componendis bellis aptiſſimus, quæ uirtus propria Græcorũ eſſe uidetur. Atque in hoc nulla ex parte Nicias eſt Craſſo comparandus, qui Caſpiũ pelagus, atque Indicũ oceanũ, Romani imperij terminos fore deſtinauerat. Neque uero decet cum te uirtute ac potentia ſuperiorem intelligas, deterioribus cedere, neque principatu indignos uiros ad gubernandã Remp. adſciſcere, necp maximis de rebus improbis atcp infidis uiris fidem præſtare. In quibus omnibus deliquiſſe Niciam non obſcurũ eſt, qui Cleonem garrulũ ſanè & clamoſum rabulam, impudentiſſimũ prætereà atcp audaciſſimum uirũ, magni exercitus imperatorẽ deligi fecit. Nec Craſſi in bello Spartaco celeritatem laudo, qui feſtinationis magis quàm ſecuritatis rationẽ habẽs, manus conſerere properauit, ne ſuperaduenіens Põpeius perfecti iam propemodũ belli gloriã auferret, ut Momius Metello apud Corinthũ bellũ gerenti abſtulerat. Sed illud Niciæ nõ paruũ delictũ uideri debet, qui non aduerſariorũ opibus aut potentia deterritus, ſed militandi laborẽ ac periculũ reformidans, maluit cum res ſuas in tutò collocaſſet, Rempub. deſerere, quàm ſuo periculo ſalutem Reip. quærere.

C quãuis Themiſtoclis factũ probari poſſit, qui bello Perſico, cum non idoneũ imperatorẽ crea-
tum animaduerteret, atq; illũ rei gerendæ imparem iudicaret, ne demens unus atq; improbus
uir totius ciuitatis ſalutẽ in diſcrimen abduceret, pecunia data, ſeſe ut imperio abdicaret effecit.
Cato autẽ quo tempore motus maximos ac perturbationes Reipub. inſtare cõſpiciebat, tribu-
natum petiuit. Nicias uero contra Minoam & Citheram ac Mileſios imperatorẽ ſe fieri paſſus,
contra Lacedæmonios bellum gerere noluit, ſed imperatorium exuens paludamentũ, Cleonis
dementiæ atq; audaciæ, uiros, arma, naues, & totius Reipub. imperiũ committens, non modo
propriã gloriam, ſed defenſionem patriæ atq; ſalutem neglexiſſe uidetur. Quapropter non ita
multo poſt inuitus atq; reluctans contra Syracuſios bellum gerere coactus eſt, cum non utilita
tis aut dignitatis cauſa, ſed animi mollitie atq; deſidia, quantũ in ſe eſſet, obſtare uideretur, quo
minus potentiſſima Siciliæ ciuitas Athenienſium imperio ſubijceretur. Quanquã hoc non mi
nus ignauiæ ac ſecordiæ, quàm immenſæ uirtutis & bonitatis teſtimonium uideri poteſt, quod
cum ſemper à bellis gerendis fuerit alienus, eum qui ſemper imperandi munus detrectauerit,
nunquam populus quaſi uirum optimũ ac peritiſſimum ducem ad maxima quæq; bella ſuffra
gijs deligere ceſſauit. At Craſſo, cum belli ſemper et imperij fuiſſet auidiſſimus, nunq̃ niſi bello
ſeruili, populi ſponte imperiũ accipere contigit, quod per id temporis Pomp. Metell. atq; ambo
Luculli bellis alijs impliciti tenerentur, & tunc tamen opibus & potentia magnus Craſſus ha-
bebatur. Verum illud comici poëtæ dictum præclare ei conuenire etiam amiciſſimi fatebantur:
Virum illum magis cæteris in rebus, quàm in clypeo geſtando optimũ eſſe. Neque ſatis tamen
hæc opinio Ro. profuit, amicorũ multitudine, & ambitionis exceſſu, maximũ exercitum ei tra-
dere coactis. Athenienſes quidẽ inuitum ac renitentẽ Niciam ad bellum impulere. Craſſus ue
ro inuitos ac abnuentes Romanos eduxit ad bellum, & propter hunc quidem ciuitas, ille autẽ
propter ciuitatem maximũ infortuninm ſubijt. Atq; magis in his rebus laudare Niciam, quàm
uituperare Craſſum licet. Ille enim prudentis imperatoris ratione utens, ſuorum ciuium ſpem
non fruſtrabatur, ſed metus cauſa, ut à Sicilia abſtinerent, hortabatur. Hic autem tanq̃ facillimũ
opus bellum Parthicum aggreſſus, uehementer quidẽ ab eo quod propoſuerat, aberrauit, ma-
gno tamen animo concepiſſe iudicatus eſt. Cumq; Cæſar occidentis populos Celtas, Germa-
D nos, & Britanniam inſuper domuiſſet, ipſe ad orientis imperium comparandũ intenderat ani-
mum, & Aſiam omnẽ Romanis ſubdere conabatur, quod etiam Pompeius affectabat. Lucul-
lus uero utriq; aduerſabatur. Itaq; cum Pompeio Aſiæ imperium à populo mandaretur, ſena-
tus obſtitit. Cæſarem quoq; cum trecenta Germanorum millia cecidiſſet, Cato hoſtibus deden
dum, atq; eius capite omnẽ deorum iracundiã, ob uiolata fœdera contractam, expiandam cen-
ſuit. At uero populus Catonis ſententia contempta, quindecim dierum ſupplicationes in eius
uictoriæ honorem decreuit. Quantam igitur futuram lætitiã, quantaq; ſacrificia arbitramur, ſi
Craſſus ex Babylone literas ad ſenatũ mittens, Mediam, Perſidem, Hyrcaniã, Suſas, & Bactra
Romanorũ prouincias eſſe nunciaſſet? Oportet enim (ut Euripides inquit) eos qui in ocio de-
gere, quiq; ſuis rebus eſſe contenti nequeunt, quando alijs iniuriam inferre uolunt, non Scan
deam aut Mendim uiliſſimas inſulas inuadere, nec patriam fugientes Aeginetas, & tanquam
aues regionem mutantes perſequi, ſed magna iniuſtitiæ præmia quærere, quibus iuſtitiæ facta
iactura non quidẽ paruæ aut contemnendæ rei penſetur. Nec illi ſatis recte iudicare uidentur,
qui cum Alexandri laudent expeditionẽ, Craſſi audent uituperare conatus. Neq; enim decet
ex euentu rei iudicia facere. Sed nos ad inſtituta redeamus. Niciam permulta in bello præclara
facinora ædidiſſe conſtat, multis enim prælijs hoſtes ſuperauit, & à capiendis Syracuſis paulum
abfuit. Nec quæ tanta errata ſunt, omnia eius culpa euenere, magnũ enim rebus gerendis ad-
uerſa ualetudo impedimentũ attulit: plurimũ etiam ciuiũ, qui domi erant, inuidiã accuſare licet.
Craſſus autẽ propter innumerã erratorum multitudinẽ, nullum fortunæ uituperandæ locum
reliquiſſe uidetur, atq; ſola eius apparet accuſanda ſtultitia, quam non tantũ Parthorũ uirtute,
quantũ aduerſa Romanorũ fortuna ſuperatã fuiſſe putandum eſt. Præterea cum nullum diui-
nationis ſignũ Nicias aliquãdo neglexerit, hic autẽ omnia penitus deorũ portenta contempſe-
rit, utriuſq; idẽ fermè exitus fuit. Difficilis ſanè res ad iudicandũ, licet illi minus uituperandi ui-
dentur, qui peruicaciæ & ſuperbiæ crimen fugientes, ueterũ opinionẽ atq; autoritatẽ ſequuti,
propter nimiam religionẽ delinquunt. In morte uero Craſſus laudabilior, qui nunquã timori
aut labori ſuccumbens, ſed amicorũ precibus et uoluntati obtemperans, tum etiã hoſtili fraude
deceptus interijt. Nicias autem turpi & infami ſpe ſalutis ductus, ſupplex ad hoſtiũ genua pro-
cumbens, turpiorem ſibimet ipſe mortem effecit.

A [redacted] INTERPRETE.

ARCHIDAMVS Zeuxidami filius cum magna Spartæ gloria regnaſſet, è duabus uxoribus Lampride Eudocimi, & Eupolia Meleſippidæ filia, filios totidem, ex illa quidē Agim, ex hac multo iuniorem Ageſilaum reliquit. Sed regnum cum lege competeret Agidi, uixit Ageſilaus uelut priuatim. Diſciplina (ſic uocant) Spartana fuit, illa difficilis & laborioſa, qua capeſſendis imperijs pulchre iuuenes inſtituuntur: unde Simonidi hominum domatricem Spartam uocari putāt, ut quæ ipſo diſciplinæ genere legibus audientes cicuresq́; ciues ſuos reddat, uelut equos, principio ſtatim domando. Hanc tam ſeueram diſciplinā, deſtinatis imperio regijs liberis quanquam lex remittit, tamen & hoc Ageſilao peculiare fuit, quod ad imperandum non prius acceſſit, quàm obſequi imperio didiciſſet. Vnde multo commodius ſubditis principē fuiſſe tradunt, imperioſo ſublimiq́; natura ingenio, his quas è diſciplina contraxit, popularitate humanitateq́; coniunctis. Habuit autem quo tempore inter æqualium greges (ſic enim uocant) puer agebat, Lyſandrū amatorem, impenſe ingenij eius elegantiam admirantem. Nam cum ambitione & audacia longe cæteros anteiret, haberetq́; primas in rebus omnibus uellet, ac præditus uehementia quadam & impetu, uinci cogiq́; neſciente uideretur, tam manſueto, tam obſequenti contrà ingenio fuit, ut nihil metu, pudore omnia faceret imperata, magisq́; reprehenſione cōmoueretur, quàm ullo grauaretur labore. Tibiæ uero iacturam, illa corporis florentis ætas facile texit: quam cum alacriter ferret, etiam ſeipſum ſcommate interdum ultro petens, & malo ſe non mediocriter leuauit, & indolem laudis cupidam reddidit perſpectiorem, nullos aut labores, aut negocia, propterea quod claudus eſſet, detrectando. Ex ipſius uero membris ſimilitudinem expreſſam nullam habemus: haud paſſus eſt enim, ut qui moriens etiam, ne quo typo uel alioqui imitatione, forma corporis exciperetur, edixit. Fuiſſe autē ſtatura parua ferūt, & forma deſpicabili, ſed hilaritas alacritasq́; uiri, & illa quoteſcunq; locus tuliſſet urbanitas, poſtremo omni mœſtitia & aſperitate uocis uultus carens, effecit ut eadem ad extremam uſq; ſenectam gratia, præſtantes forma pulchritudineq́;
B uiros æquaret. Nam ut Theophraſtus ſcribit, Archidamū ipſum, quod ſtaturæ perexiguæ fœminam matrimonio ſibi copulaſſet, Spartani mulctarūt, cum non reges ſed regunculos progigni ſibi quererētur. Agide uero regnante, cum exul Alcibiades, Sicilia Spartam ueniens, iſthic aliquandiu uerſaretur, rem cum Timæa Agidis uxore habuiſſe creditus eſt. Nam agnoſcere ſe partum Agis ipſe negabat, ut quem eſſe Alcibiadis diceret: & Timæam haud ægre probrum tuliſſe Duris eſt autor, cum domi non Leotychidam, ſed Alcibiadem inſuſurrare pediſſequis puerili nomen ſoleret. Sed & Alcibiades ipſe nulla contumelia, ſed ambitione factum alicubi confitebatur, cum relinqui ex ſe cupere diceret, cui Sparta obtemperaret. Agim igitur metuēs Alcibiades Lacedæmone diſceſſit: puer uero ſuſpectus patri ſemper fuit, caruitq́; legitimorum liberorū cura. Sed enim ægrotanti ipſi cum ad pedes lachrymans ſeſe iuuenis prouoluiſſet, ut filius multis audientibus appellaretur, impetrauit. Agide mortuo cum Lyſander nauali prælio Athenienſibus ſuperatis, plurimū Spartæ poſſet, Ageſilaū ad imperandū induxit, Leotychidæ notho homini regnum minime competere ratus. Pleriq; uero ciuiū etiam reliquorū, Ageſilaū, tum ob uirtutes ipſas, tum propter educationē diſciplinamq́; communem, ſtudioſe colebant, iuuabantq́;. Erat autem Diopethes fatidicus quidā uir Spartæ, & ueterum oraculorū plenus, quiq́; ſapere in his rebus & excellere plurimū uideretur: is Spartano imperio claudum regem præfici fas eſſe negabat, oraculū in ea cauſa defendenda huiuſmodi proferens:

Sis inuicta licet tibi dico Sparta cauebis,
Ne claudo uictrix patiare incommoda regno,
Includent ſubiti multo te tempore morbi,
Et ſæuo bellum proſternens omnia fluctu.

Lyſander contrà, Si omnino moueat oraculum Spartanos, Leotychidam cauendum eſſe potius. Deum, ſi quis cum rex ſit, claudicet, nihil curare: ſed ſi legitimus non ſit, ſi Herculis ſanguine non natus, hoc claudum regnū eſſe. Ageſilaus etiam nothum eſſe Leotychidam Neptuni teſtimonio confirmabat, quod Agim terræmotu deus cubiculo eieciſſet, ac decimo poſt ampliusq́; menſe Leotychidas eſſet natus. Hoc pacto & his cauſis Ageſilaus rex declaratur, opesq́; Agidis cum ipſo ſtatim imperio accipit, Leotychida tanquam illegitimo hærede pulſo. Verum cum huius ex matre familiares bonos uiros, ac tenues uehementer eſſe uideret, dimidium facultatum reſtituit, beneuolentiam ſibi gloriamq́;

C pro inuidia & inimicitia parans, & quod Xenophon ſcribit, obſequendo patriæ eò perueniens A
autoritatis, ut omnia pro arbitrio cõſtituere tam poſſet. Adeô tum penes Ephoros & ſenatores
poteſtas omnis erat: quorum cum illi tantũ annuo, hi quo minus infinita regibus poteſtas eſſet,
perpetuo magiſtratu fungerentur (ut ſuprà in Lycurgo docebamus) domeſticã quandam inui
diam iam olim à principio ſenatus regesq́ inter ſeſe fouebãt. Ageſilaus alia rem aggreſſus, non
obijcere ſeſe, diſſentire ue, ſed obſequi, nil inconſultis his auſpicari, quoties uocaretur nõ greſ-
ſim, ſed feſtinanter adeſſe, pro tribunali ſedens, ingredientibus Ephoris aſſurgere, ſenatori no-
uo lænam bouemq́ uirtutis argumenta donare. Qua quidem arte qui ſuſpicere & euehere ſe-
natorum dignitatem exiſtimabatur, potentiã ſibi, regno amplitudinem maiorem, utrunq́ ad
iſtam beneuolentiã mox conſecuturũ, ſuſpicãte nemine clàm comparauit. Erga ciues reliquos
inimicum ſe quàm amicũ præſtitit inculpatiorem, ut qui iniuria inimicum afficeret neminem,
amicis ſæpe in re nõ ſatis honeſta ſeſe daret: illos ſi quid præclare feciſſent, bonore ſuo fraudare
turpe ducens, hos ſi quid turpe deſignaſſent, ne reprehendere quidem auſus, quin iuuabat, ſuc
ceſſibus etiam iſtis exultans, & peccabat unà, ac turpe nihil arbitrabatur, quod obſecutus eſſet
amico. Factioſos erranteſq́ ciues cum facilius quàm quiſquam uel Ephorus uel ſenator miſe-
raretur, ac ſupplices non grauatim etiam iuuaret, uulgi animos in ſe paſſim cõuertit, & ſtudijs
omnium facile deuinxit. Quod Ephori cum animaduertiſſent, quia ſuſpectam iam potentiam
illam habebant, hominẽ mulctarunt, cauſa ſubiecta, quod ciues communes uendicaret ſoli ſibi.
Quemadmodũ enim phyſici putant, lite cõtentioneq́ de rebus ſublatis, futurũ ut cœlum ſtet,
ortus uiceſq́ rerum interquieſcant, concentu qui in ipſis reperiatur omnia interpellante ſiſten
teq́: ſic Laconicus ille legiſlator contentionem æmulationemq́ uelut igniculum uirtutis quen
dam, Reipub. intuliſſe uidetur, ſemper eſſe quod inter ſe ciues boni contendant ue ic entur q́
uolens, illam uero priuſquam conuicta ſit, ultro ſponteq́ cedentem gratiã, uelut ignauam iner
temq́ repudiauit. Quod etiam Homerum uidiſſe putant, ut qui nunquam Vlyſſe & Achille
mirandis inter ſe uerbis uſq́ ad conuicia euectis, exultantẽ Agamemnonem induxiſſet, ni ma
gnum ex ea quæ inter ciues eſt ſimultate, commodũ Reipub. prouenire credidiſſet. Quæ qui-
dem nemo fortaſſis eſt, qui in uniuerſum recipienda putet. Ingens ciuibus malum cõtentio eſt,
D quoties efflagrauit. Ageſilao cum haud pridem imperium ſuſcepiſſet, ex Aſia reuerſi quidam,
Perſarum regem magnis copijs Lacedæmonios mari prohibere accinctum nunciabant. Lyſan
der itaq́ rurſus Aſiaticam expeditionẽ agitando, & his quos iſthic rebus reliquerat præfectos,
quia miſerè & per uim urbibus pulſi, partim etiam trucidati fuerant, auxilium moliendo, Age-
ſilaum, ut ei militiæ animum adijceret, pro Græciaq́ pugnaret hortabatur: quod ita futurũ pu-
tabat, ſi mox in Aſiam traijciens, regem celeritate præuertiſſet. Græcos interea qui Aſiam inco
lebant miſſis literis ſubornat, Ageſilaum ſibi ducem petant. Ageſilaus in concionẽ progreſſus,
ſic bellum ſuſcepit, ſi quorum uti conſilio poſſet, Spartani homines triginta, rerum belliq́ peri-
ti, diſciplinæ Spartanæ milites electi mille, ſociorum ſex millia, ſibi adiungantur. Lyſandro ne-
gocium cõficiente, hæc ut ita fierent, ſcitum fuit. Ageſilaum cum triginta uiris ſtatim emittunt,
inter quos Lyſander primus erat, non tam priuatam gloriam potentiamq́, quàm Ageſilai ami
citiam ſecutus, ut cui plus in hac profectione, ſi recte ſucceſſiſſet, quàm in adminiſtrãdo regno
ſitum uidebatur. Copijs igitur ad Ergeſtũ collectis, ipſe cum amicis in Aulidem proficiſcebatũ,
ubi cum pernoctaret, in ſomnis quendam uidere uiſus eſt hoc pacto ſe compellantem: Nemi-
nem unum Græciæ totius eſſe ducem antea declaratũ, quàm Agamemnonem quondam, &
nunc te ô Lacedæmoniorum rex Ageſilaë, noſti puto: & quia ijſdem imperitas, ijſdem bellum
infers, eodem ex loco ad bellũ excitaris, ueriſimile eſt, ſacra etiam eadem te facturum, quæ hinc
ille nauigans fecit. Hic tametſi ſubiret mactationis eius Ageſilao, qua filiam ille uatum perſua-
ſione ſacrificauit, nihil conterritus eſt tamen, ſed ſurgens, amicis re cõmunicata, ita ſe deam ho-
noraturũ dixit, quomodo ueriſimile ſit gratum ei futurũ ſi ſit dea: inſcitiã uero haud imitaturum
ſceluſq́ ducis. Ceruam igitur inſpectis extis offerri à uictimario ſuo iuſſit, nõ eo modo quo fieri
à Bœotijs ſolet. Quam rem cum principes Bœotiorũ intellexiſſent, cõmoti, mittunt qui Age-
ſilao interdicant, ne contrà quàm leges & cõſuetudo patriæ ſit, ſacrificet. Hi & interdixerunt,
& aris impoſita proiecerũt. Ageſilaus perturbatus ſoluit, & Bœotijs ſuccenſens, & ſpe propter
omen dubius, quod nihil præclari futurũ, & expeditionem haud rite ſucceſſuram ſuſpicaretur.
In Epheſum uenienti ſtatim Lyſandri potẽtia & autoritas ingens illa, moleſta grauisq́ fuit, cum
illius limina magna aſſidue frequẽtia tererentur, illũ omnes ſectarentur & obſeruarent, uelut
nomen tituloſq́ tantũ imperatoris Ageſilaus lege ſuffragante ferret, Lyſander uero re ipſa do
minus

A minus omniũ, omnia faceret & imperaret. Nemo ſanè in Aſiam ex Græcia miſſus imperator,
maior illo terribilior ue fuit, nec maioribus uel beneficijs ſocios, uel cladibus hoſtes affecit quiſ-
quam, quorũ omniũ recens apud homines memoria extabat. Ad hæc cum ſimplicem Ageſilaũ
lenemꝗ & popularem, Lyſandrũ eadem ubiꝗ uehemẽtia, eadem aſperitate, eodem orationis
compendio præditũ uiderent, ei ſoli per omnia inſeruiebãt, ſolum auſcultabant. Vnde triginta
illi quos Ageſilaus ſibi coaptarat, primum rem indigne ferre, ſeruos ſe dicere Lyſandri potius,
quàm cõſiliarios regis. Mox Ageſilaus ipſe, quanꝗ minimum inuidus, aut iſtis Lyſandri hono
ribus iniquus, ſed quod miro gloriæ ſtudio flagraret ueritus, ne ſi quod præclarum ſe facinus
obtuliſſet, totum pro magnitudine famæ nominisꝗ ſui Lyſander præriperet, conſilium cepit,
ac primum quidem illius in dicenda ſentẽtia ſtudijs palàm repugnabat, ut quibus ille in rebus
plurimum eſſe momenti cenſeret, eas negligens hic repudiansꝗ, pro his alia ſubſtitueret, mox
eos qui ſe uel appellatum, uel rem neceſſariam petitum cõueniſſent, quos plurimum illo fretos
ſciret, infecto negocio dimiſit. In iudicijs eodem pacto, quos ille calumniaretur, hi ut ſuperiores
eſſent curabat: contrà quibus illũ fauere prodeſſeꝗ cupere cõſtaret, difficile mulctam effugie-
bant. Atꝗ hæc cum non temere, ſed uelut ex compoſito, eodemꝗ ſemper pacto fierent, olfa-
ciens cauſam Lyſander, & apud amicos rem iam non diſſimulans, propter ſe mulctari milites
dixit, hortabaturꝗ ut euntes regem placarent, eos deinde colerent, qui ſe plus poſſent. Hæc
cum dicere facereꝗ Lyſander inuidiæ conciliandæ cauſa uideretur, grauius illũ mordere Age-
ſilaus uolens, quæſturæ diſtribuendarũ carnium, honorifice quidem illi, ſed huius gloria longe
inferiori, præfecit, addiditꝗ audientibus multis, Nunc igitur abeuntes hunc meum mihi quæ-
ſtorem placate. Quam rem uehementer ille dolens, Belle igitur, inquit, Ageſilae noſti amicos
extenuare tuos. Noui, inquit, ſed eos qui me maiores eſſe uolunt. Atqui, inquit ille, pulchrius
fortaſſe abs te iſta dicuntur, quàm in me quadrent: prouinciam igitur locumꝗ da, ubi ſine mo-
leſtia prodeſſe tibi queam. Poſt igitur ad Helleſpontum miſſus Mithridatem uirum Perſam ex
Pharnabazi prouincia, magnis cum facultatibus equitibusꝗ ducentis Ageſilao adduxit. Magi
ſtratum uero non abdicauit, ſed grauiter reliquũ uitæ tempus ferens, auellere ab iſtis duabus fa
milijs regnũ, & in mediũ Spartanis omnibus reuocare cogitabat: ac uidetur magna ſanè Reip.
B mutatio ex illius ſimultate impendiſſe, ni morte dum in Bœotia militat occupatus, prius oppe-
teret. Adeò, ſi quod nimis eſt, ambitioſa ingenia nõ cauent, plus mali patriæ ſuæ dant, ꝙ boni.
Nam Lyſander quanꝗ erat intolerabilis, nimis quàm tempus illud ferebat ambitione euectus,
tamen remediũ Ageſilaus aliud accõmodatius meliusꝗ, uiro præſertim illuſtri & gloriæ tantũ
ſtudio delinquenti, adhibere potuiſſet: ſed eodem morbo uidetur, ille quidẽ quantũ ſummo im
perio deferendũ eſſet, neſciuiſſe, hic familiaris hominis inſcitiam ferre nequiuiſſe. Poſt hæc cum
Tiſaphernes primum quidem metuens ſibi, inito cum Ageſilao fœdere confecturũ ſe apud re-
gem diceret, qui urbes Græcæ ad ipſum liberæ redirent, mox uiribus ut putabat idoneis inſtru
ctus, bellum inferret, haud grauatim Ageſilaus rem tulit, tum quod magna expeditionis eius
expectatio foret, tum quod turpe duceret cum decẽ millibus hominũ Xenophontem ad mare
ueniſſe, regis copias pro arbitrio ſtrauiſſe: ſe duce, Spartaꝗ & mari & terra regnante, nullum
oſtendi præclarum facinus patriæ poſſe. Igitur cum talionem reddere perfidiæ Tiſaphernis uo
lens, iter in Cariam pronũciaſſet, ac barbarus ſtatim copias omnes eò collegiſſet, ipſe mouens
Phrygiam inuaſit, ubi cum multis urbibus captis opes ampliſs. quæſiſſet, amicos docuit, qui fœ
dus uiolet, diuinam aduerſus ſe iram prouocare, hoſtem uero qui fallat, & iuſte facere & glorio
ſe, ac cum uoluptate lucrum referre. Equitatu cum longe inferior eſſet, tempore ſacrorũ quæ
inuiolata uocant, Epheſum reuerſus equitatũ hoc pacto cõtraxit. Ditioribus ni ipſi militarent, τέλεθα
equum ſingulis equitemꝗ imperabat: qui cum multi eſſent, ſubitò equeſtres copias plurimas
& bellicoſas pro armatura leui qua prius utebatur parauit. Nam militare uolentes à nolẽtibus
conducebãtur, item equitare uolentes, ab his qui nolebant: Agamemnonis exemplo, qui belle
feciſſe uidebatur, equa ſtrenua uirum ignauũ diuitemꝗ commutans & militia excludens. Ca-
ptiuos qui ſub haſta ueniebant, nudos produci iuſſit, ac ueſtes quidẽ cum multi emerent, ipſos
uero quod albis corporibus & mollibus eſſent, utputa ſub umbra uerſati, riſu miles, tanquam
imbelles & inutiles excepiſſet, aſtans Ageſilaus, His cum certabitis, inquit, illa uero præmia cer
tantes refferetis. Iam hoſtilem agrum inuadendi tempus erat, cum in Lydiam pronũciaret, non
amplius Tiſaphernem ludens: ſed ille dum Ageſilai conſiliũ ex ſuperiore dolo metitur, ſeipſum
fallens, Cariam petiturũ ſperabat, equitatui, quo carere hoſtis uidebatur, nõ ſatis acceſſam. Ve
rum cum hic quemadmodũ prædixerat in plana quæ iuxta Sardis ſunt, exercitũ duxiſſet, coa-

C ctus eſt Tiſaphernes repente ſubſidium ſuis ferre, equitatuq; præmiſſo, eos qui extra ordines proxima depopulabantur, contriuit quidem. Sed Ageſilaus equitem hoſti adeſſe ſolū, ſibi uero prompta omnia uidens, prælиū maturabat, equitatū, expeditis admixtis, ire quamcelerrime & obijcere ſe hoſti iubet, ipſe cum phalange ſequebatur. Barbari cum ſtatim inclinaſſent, inſecutus eques Græcus, caſtra eorum cepit, multosq; necauit. Ab iſto prælio non ſolum uniuerſam illam regis oram pro arbitrio depopulabant, ſed Tiſaphernes perditus homo & uniuerſo Græcorum generi infeſtus, ad pœnā depoſcebat. Statim enim rex Tithrauſtem miſit, qui Tiſaphernem quidē capite plexit, Ageſilaū uero ut abducto exercitu domū rediret, magnā auri uim pollicens, mittensq;, cohortabatur. Ageſilaus pacis cōciliandæ autoritatē penes ſe non eſſe, ſed penes patriā, opes uero magis exercitui ſe quærere quàm ſibi reſpōdit: ad hæc præclarius uideri ſpolia, quàm munera Græcos ab hoſte referre: uerū gratificari tamen Tithrauſtæ uolens, quod hoſtem Græciæ communē Tiſaphernem morte multaſſet, exercitū in Phrygiā abduxit, uiatico triginta talentorum ab illo accepto. In eo itinere cum eſſet, literas Sparta accipit, in quibus ei magiſtratus maritimū etiam imperiū decernebat, quod nulli antea contigit unq;, eratq; ſine dubio maximus iam Ageſilaus, & omniū qui tum uiuebāt mortalium, quemadmodū Theopompus ſcribit, clariſſimus. Equidē cumq; plus ex uirtutibus ſibi, quàm propter imperiū uendicaret, maritimā tamen rem Piſandro cōmittens, uidetur parum feciſſe conſulte, quod multis tum & natu & rerū peritia maioribus præſentibus, haud patriæ rationē habens, ſed affinitatis uxorisq;, cuius frater Piſander erat, gratiam captans, maritimū iuueni imperiū demandarit. Interea ipſi exercitū in ſubiectam Pharnabazo prouinciā traducenti, non ſolum large omnia ſuppetebant, ſed facultates ad hoc etiā exaugebātur. Igitur in Paphlagoniā progreſſus, Paphlagonum regem Cotym, qui amicitiā eius propter ipſius fidē uirtutesq; ultro affectabat, ſociū ſibi deuinxit. Sphitridates aūt ubi primum à Pharnabazo ad Ageſilaū ſeceſſit, unà ſemper proficiſcebatᷣ, unà ſemper militabat. Habebat hic filium Megabetem pulcherrimū, quem puerū uehementer Ageſilaus amabat: habebat & filiam uirginē pulchram, ætate iam nubilem, hanc ut Cotys uxorem duceret, effecit. Hinc mille equitibus, expeditis uero duobus millibus à Cote acceptis, in Phrygiam reuerſus, Pharnabazi prouinciam paſſim uaſtabat. Is ad hoſtilem aduentū nec ſubſiſtebat, nec præſidijs ſeſe credebat, ſed precioſam charamq; ſupellectilem omnē aſſidue apud ſe

D habēs, tergiuerſabatur fugitabatq;, alibi & alibi ſubinde latitans locorū, donec obſeruans illum Sphitridates, Eripida Spartiata comitante, caſtris exuit, opibus omnibus potitus. Hic cum acerbius quæ de præda Sphitridatis milites ſurripuerant, Eripidas perueſtigaret, & reſtituere barbaros cogeret, omnibus inſpectis excuſſisq;, ſic Sphidridatem offendit, ut momento Sardos ad Paphlagonas abiret. Eam rem Ageſilaus acerbiſſime tulit. Dolebat generoſum uirum Sphitridatem, & cum hoc uirium non parum alienatum eſſe: pudebat ſordium & illiberalitatis, à qua & ſe & patriā, ſummo ſemper ſtudio tuebatur: præſertim amor pueri grauiter uirum urgebat, profunde tam conceptus, tametſi præſente, quia tumidiore ſemper utebatur, euincere malum haud leuiter adnixus eſt. Ac ferunt cum aliquando ſalutatū oſculatumq; uenientem auerſatus eſſet, & ille pudore ob eam rem perfunderetur, ac ſalutatione in poſterū abſtineret, procul iam eum compellans, uehementer doluiſſe Ageſilaū, pœnituiſſeq; oſculi repudiati, & mirari ſimulaſſe, unde fieret quod Megabetes oſculū iam nullū offerret. Cumq; familiares in ipſo culpam eſſe dicerent, qui non ſubſiſtat, ſed fugiat oſculū pulchri illius, abhorreatq;, quando nunc etiam perſuaſus ille intra complexū ueniat, inquiunt, modo ne rurſum detrectet? Ad hæc aliquandiu apud ſe cogitabundus tacitusq; Ageſilaus, nō eſt cur illum perſuadeatis, inquit: nam ego decertaturus hoc rurſus certamen uideor iucundius multo, quàm ſi omnia quæ ſub conſpectū ſunt, in aurum mihi uideā eueſtigio conuerſa. Sic igitur Ageſilaus erat Megabete præſente, abeunte uero ſic efflagrabat, ut difficile creditu ſit, reuerſum ab oſculo fuiſſe repulſurū. Poſt hæc in colloquium uenire Pharnabazus cupiebat, Apollophane quodam Ciziceno communi hoſpite utroſq; inducente. Ageſilaus cum iam ueniſſet, ſub umbram, qua plurimū graminis erat, porrigens ſeſe, Pharnabazum ibi præſtolabatur: qui ubi uehit, uillis mollibus & uariegatis tapetijs ſuffultus, ita iacentem Ageſilaū uidens, ſe quoq; in herbam qua fortè locus erat abiecit, tametſi ueſtem tum coloribus, tum ſubtilitate mirandā indutus. Vbi ſe ſalutauere, Pharnabazus multa non ab re cōmemorabat, quod qui ſæpe magnisq; in rebus, illo præſertim aduerſus Athenienſes bello, Spartanis præſidio fuiſſet, nunc ab ijſdem bello peteretur. Ageſilaus ubi quos ſecum duxerat Spartanos, oculos ob pudorem in terram figere, & animi dubios eſſe uidit (iniuriam enim Pharnabazo fieri putabāt) Nos, inquit, ô Pharnabaze, & amici regis antea cum eſſemus,

A amicè rebus illius utebamur, & inimici nunc cum ſimus, utimur inimicè, ac per teipſum, quem de numero regiarum poſſeſſionum eſſe uelle uidemus, illum nō iniuria perſequemur. Verum quocunq; die ſocius amicuſq; Græcorū potius quàm mancipium regis eſſe uoles, hanc phalangem, hæc arma, has naues, & nos deniq; ipſos tuarū poſſeſſionū cuſtodes futuros ſcias, libertatiſq;, qua ſine hominibus pulchrum aut expetibile nihil eſt in uita. Ad hæc Pharnabazus paucis reſpondens, Ego, inquit, ſi rex alium præfecerit imperatorem, ueſter ero: ſi me, non alium, etiam atq; etiam curabo quî fortiter uos repellam, peſſimis modis pro rege mulctem. Hæc audiens Ageſilaus gauiſus eſt, dextramq; prehendens, ac ſimul ſurgens, Vtinam, inquit, ô Pharnabaze, talis cum ſis, nobis amicus potius quàm inimicus eſſe pergas. Pharnabazo cum amicis iam diſcedente, relictus filius ad Ageſilaum accurrebat, ridenſq;, Hoſpitem, inquit, faciam te Ageſilae: iaculū, quod manu tenebat, ei dans: quod cum Ageſilaus accepiſſet, aſpectu ſtudioq; pueri lætatus, circūſpicit, an uſquā ſit unde pulcher generoſuſq; adoleſcens remunerari poſſet. Videns autē Adæi, qui tum à tabellis erat, equū phaleris quammaxime excultū, ſtatim reductū eum puero dedit, ac deinceps haud unquā rem deſijt meminiſſe: progredienteq; tempore, cum domo fratribus cōſpirātibus electus iuuenis eſſet, ac fugiēs in Peloponneſum ueniſſet, cauſam huius diligenter curauit, etiam amoribus implicitum iuuans. Athletam ille puerum Athenienſem amabat, qui poſtquam adoleuiſſet ferocior aliquanto factus, parum aberat quin in Olympicis ordine moueretur. Igitur ad Ageſilaū Perſa confugit pro puero rogans. Hic uero gratificari homini etiā hoc uolens, magno tandem negocio rem confecit. Erat per cætera iuſtitiæ uehementer tenax, obſeruanſq;, ſed in amicorū rebus putidum eſſe, tergiuerſantemq;, ſeuerioris iuſtitiæ allegationē putabat. Epiſtoliū ipſius ad Hidrea Carem circunfertur huiuſmodi: Niciam ſi quidem nihil commiſit, dimitte: ſi commiſit, nobis dimitte: ſumma, dimitte. Magna igitur parte talis Ageſilaus in amicorum rebus fuit. Interdum tamen utilitatem reſpexit potius, præſertim (quemadmodū declarauit) ſicubi feſtinantius caſtra moueret, haud magnā laborantis amici rationem habens. Nam ille ipſe cum aliquādo caſtra mouentem quiddam flagitaſſet, conuerſus, Non poſſum, inquit, rebus ſimul & tibi ſeruire. Sic enim Hieronymus philoſophus ſcribit. Iam annus expeditionis ſecundus agebatur, cum magna Ageſilai gloria, admiranda cōtinentiæ, fru-

B galitatiſq; & moderationis fama paſſim obtineret. Nam in caſtris uſq; manſit, etiā tum abſens, cum ſumma feſta, & quæ pauci mortales uiderunt, domi peragerentur, teſtes & ſpectatores ſacrorum eſſe uolens deos. Inter tot uero militum millia, uix cuiuſquam lectum uiliorem Ageſilai lecto uidiſſes. Frigus æſtumq; ferre ſic poterat, ut ſolus eo ſemper cœlo quod deus contemperaſſet uteretur. In primis uero iucundum Græcis Aſiam habitantibus ſpectaculum fuit; cum graues & intolerandos antea, copia luxuq; diffluentes, regis præfectos, homini linea uiliq; ueſte obambulanti, trepidos, humileſq; ſeruire uiderent, ad unum breueq; Laconis uerbum attemperantes ſeſe, ac ſubitò transformantes. Multis itaq; illud Timothei in mentem ueniebat, Mars tyrannos, aurū Græcia non curat. Igitur Aſia commota, & undiq; ad ſe deficiente, urbanis iſtic rebus citra negocium, citra ciuium exilia conſtitutis ornatiſq;, progredi longius decreuit, belloq; à maritimis ſocijſq; Græcorū urbibus tralato, de corpore iam & Ecbatana Suſianaq; felicitate cum rege certare, ocium quo ſedens ille bella Græcis diſpenſabat, libertatis autoribus inſidiabatur, principio ſubducere. In hoc tam præclaro inſtituto cum eſſet, Epicydidas Sparta ueniens, graui Græcorū bello patriam urgeri, ipſum per Ephoros, quo rebus iſtic ſubſidio eſſet, domum reuocari nunciabat. O barbara Græci mala commiſcentes. Nam quo alio nomine inuidiam & illam Græcorum inter ſe tum conſpirationem uocemus, qua fortunam ſurgentem, arma in Barbaros conuerſa, bellum Græcia eliminatum, rurſus in ſua uiſcera conuerterunt? Haud ſentio enim quod Demaratus Corinthius ille, magna Græcos uoluptate deſtitutos eſſe putans, qui in Darij throno ſedentem Alexandrum non uidiſſent. Sed lachrymaſſē non ab re puto quiſquis tum cogitauit, hoc & Alexādro & Macedonibus, eorum ſcelere permiſſum fuiſſe, qui præſtātiſſimū tum quenq; ducem, ciuilibus odijs ad Leuctra, ad Coroneam, ad Corinthum, in Arcadia prodiderunt. Ageſilai geſtorum nullum eſt hoc in patriam reditu, aut pium, aut excellens magis, neq; exemplum uel iuſtitiæ, uel obedientiæ maioris extat. Nam ſi Annibal fortuna iam non benigna ſatis utens, & Italia uix iam tutus conſiſtens, ægre bello ſuiſq; domū reuocantibus parebat, Alexander uero etiam ridebat, audita enim Antipatri cum Agide pugna, Videtur, inquit, dum nos hic Darium uincebamus, in Arcadia murium conflictus aliquis fuiſſe: an non felicem Spartam iudicemus, cui honoris tantū tribuit Ageſilaus, tantam legibus reuerentiā? ut quem tanti ſucceſſus, tantæ uires, tam certa ſpes longius inuitabant,

C omnia mittens, abijciensq́, momento quo nuncium accepit, ſolueret: cum propter infecta negocia deſideriũ ſui relinqueret omnibus incredibile, Phæacenſis Demoſtrati uocem, qua communibus quidem in rebus Lacedæmonios, ſuis uero Athenienſes, præſtantiores ille iudicabat, falſam eſſe docens. Nam qui regem ducemq́ optimũ ſeſe declararat, idem priuatim uti uolentibus, amicum & familiarem exhibuit multo iucundiorem. Perſici numiſmatis genus eſt, ſagittarium inſculptum habens. Ageſilaus cum ſolueret, decem millibus ſagittariorum Aſia ſe per regem expelli dicebat, tantũ enim pecuniarũ Athenas Thebasq́ miſſum, & principibus datũ, populos eos aduerſus Spartam cõcitauit. Helleſponto traiecto per Thraciam iter tenens, nulli Barbarorum ſeſe ſubmittebat, ſed mittens, unumquenq́, per hoſtium an amicorũ terram iter faceret rogabat: ac cæteri quidem omnes peramicè exercitum ſuſcipiebant tranſmittebantq́, ſoli Tralles, à quibus etiam Xerxen redemiſſe donis tranſitum ferunt, centum argenti talenta, totidemq́ fœminas mercedem poſtúlabant. Ille ridens, quin mox adſunt & accipiunt, inquit, pergensq́ multos illorum prælio fudit, ſtrauit. Eodem pacto ad regem Macedonum mittens, cum ille uelle reſpondiſſet: Velit, inquit, at nos porrò pergamus. Rex audaciam miratus, metuensq́ ſibi, uelut amicum mouere iuſſit. Agros Theſſalorum quod eſſent hoſtibus confœderati, paſſim uaſtabat. Lariſſam amicos Xenoclem & Scythen miſit de fœdere tractaturos: qui cum capti uinctiq́ detinerentur, cæteri quidem exercitum admouendum, urbemq́ obſidendam putabant: ipſe uero cum nolle ſe totam Theſſaliam capere diceret, altero legatorũ amiſſo, urbem tamen in fidem ſuam recepit. Nec eſt cur quis illam Ageſilai clementiam miretur. Nam cum pugnam ingentem ad Corinthum habitam, ac hominũ ut uſquam clariſſimorũ magnam ſubitò uim deſideratam audiret, pauci licet Spartani, hoſtes uero plurimi concidiſſent, nec gratulatus eſt, nec exultauit quicquam, ſed grauiter ingemiſcẽs, Heu patriam, inquit, quæ tantum uirorum perdit, qui ſi nobis uiuant, quantum uſquam Barbarorum eſt, excindere potuiſſent. Proximi Pharſalij ſequebantur, qui cum aſſidue exercitũ infeſtarent, ipſe quingẽtis cum equitibus impetu facto, in fugam eos conuertit, trophæumq́ ſub Narthacio erexit, ultra quàm dici poteſt ea uictoria gratulatus, quod equitatu quem ipſe erudiuerat ſolo, eos qui plurimum ſibi equeſtribus prælijs tribuebãt perdomuiſſet. Hoc in loco Diphridas Sparta ueniens, Ageſilao

D occurrebat, rectà Bœotiam inuadere iubens: quod quanquam propter militum paucitatem in poſterum facere Ageſilaus decreuiſſet, nihil tamen recuſandũ magiſtratui putans, ac ſuis diem illam, quam propter Aſiã reliquiſſent, adeſſe prædicens, duo millia militum qui pugnæ Corinthiorum nuper interfuerant acciuit. Interea Spartæ in gratiã ipſius præconiũ ædebatur, ecquis dare iuuenum nomen, adeſſeq́ regi uellet. Cumq́ læti omnes nomina dediſſent, ſenatus quinquaginta ualidiſſimos fortiſſimosq́ delectos ad illũ tranſmiſit. Ageſilaus poſtquam Pylas iam exceſſit, & Phocydam regionẽ amicam peragrauit, primum in Bœotiam traiecit. Ibi cum iuxta Chæroneã caſtra poſuiſſet, eodem tempore & ſolem minus quàm parte dimidia deficientem uidit, & nauali circa Cnidum prælio, uictum à Pharnabazo & Conone Piſandrũ, occubuiſſe audiuit. Doluit quemadmodũ par erat, tum propter urbis, tum propter uiri caſum: uerum ne triſtitia terrore'ue miles iamiam pugnam initurus conſterneretur, contrà referre, qui à mari uenerant iuſſit, nempe uictoriam maritimã eſſe partam. Ipſe corona impoſita progreſſus, ob nuncium lætum ſacra fecit, familiaribus epuli parte miſſa. Mouens autẽ in Chæroneam quamprimum hoſtes conſpexit, ſimul ſe conſpectum animaduertens, aciem ſtruens, ſiniſtrum Orchomenijs cornu dedit, ipſe tenebat dextrum. Thebani uero dextrum tenebant ipſi, ſiniſtrum Argiuis dabant. Pugnam illam ſcribit Xenophon, ſic ut nullam unquam fuiſſe peractam: aderat enim Ageſilao, pugnã obiens unà cum ex Aſia traieciſſet. Primo igitur congreſſu, nec impetus uiolentior, nec certamen longius fuit, ſed & Thebani Orchomenios ſtatim pepulere, & Ageſilaus Argiuos. Vtriq́ uero cum laborare ſiniſtra cornua cognouiſſent, ſeſe conuerterunt. Hic abſq́ periculo potuerat uictoria parari, ſi Thebanorum aciem redeuntem declinare uoluiſſet Ageſilaus, & in fugam actos iam Argiuos cæde perſequi, ſed ira, laudisq́ ſtudio flagrans, obiecit ſeſe uiris, repellere per uim, ſummaq́ uirtute conatus. Illi haud ſegnius hoſtẽ excipiebant, præliumq́ toto exercitu uiolentum oriebatur: uiolentiſſimũ uero iuxta ipſum, inter quinquaginta illos Spartanos iuuenes collocatũ, quorum alacritas & ſtudium ſalutare, planeq́ in tempore adfuit regi. Nam ſummo ſtudio licet, nec ullo periculo parcẽtes, pro rege certarẽt, ſeruare tamen inuulneratũ non potuere: multas ſiquidẽ per arma plagas, cum toto paſſim corpore, haſtis gladijsq́ infixis, accepiſſet, uix uiuũ eripuerunt, ac obijcientes ſeſe, ſuisq́ corporibus illum communientes, multos hoſtium ſuſtulerunt, multos ex ſuis amiſerunt. Quoniã uero difficillimum

A mum fuit acie conuerſa, pellere Thebanos, facere coacti ſunt, quod principio nolebant: nam acie laxata tranſitum obnitentibus præbuere, mox tranſmiſſos, cum negligentius ordines cuſtodirent, ſecuti, iuxtaq; inhærentes, latera eorum cædebant. Thebani non fuga, ſed recedendo Heliconem petunt, ea ſibi pugna uehemẽter gratulantes, qua inuicti à ſe quidẽ ſteriſſent. Ageſilaus quanq; diſſertum uulneribus corpus habens, nõ antè in tabernaculũ ſe recepit, quàm ad phalangem perlatus, cõgeſta in armis cadauera cõtemplatus eſſet. Hoſtibus quotquot ad templum cõfugerant, parci iuſſit, eſt enim haud procul Itoniæ Mineruæ ſacrum, & trophæũ iuxta, quod Bœoti iam olim Spartone duce, Athenienſibus iſtic prælio uictis, Tolmidaq; interfecto, conſtituerũt. Poſtero die ubi primum illuxit, coarguere Thebanos uolens, ſi iterare certamen pergant, milites coronari, tibijs canere, trophæum adornari, ſtatuiq;, uelut uictores iuſſit. Vbi uero hoſtes poſtulatum cadauera ſuorum ſupplices uenere, ille pactis inducijs cõceſſit, atq; in hunc modum uictoria confirmata, Delphos perlatus eſt, quo tempore Pythia celebrabantur, ſacraq; deo magnifice fecit, decima ſpoliorũ Aſiæ parte, quæ centum talentorũ fuit, oblata. Domum reuerſus magno ſtatim in precio charusq; ciuibus, propter uitam cultumq; fuit. Neq; uero, quod pleriq; ducum ſolent, redijt ex peregrinatione nouus, alienis'ue moribus ſic immutatus, ut domeſtica uel faſtidiret, uel ſuperbius penſicularetur, ſed perinde ac qui Eurotam nunquam tranſgreſſi fuerant, boni omnia cõſulens, non cibum, non balneũ, non famulitiũ uxoris, non ſplendorem armorũ, non domus ſupellectilem mutauit, ſed ne fores quidem, peruetuſtæ cum eſſent, adeò ut ab ipſo Ariſtodemo poſitæ uiderentur. Atq; ut Xenophon ſcribit, Canathrum nihilo precioſius filia eius habebat, quàm quæuis alia. Canathra uero ſunt uulturum ceruorumq; ligneorum imagines, in quibus puellulæ uulgò ad pompam ſacrorum deferebãtur. Porrò filiæ nomen Xenophon non tradit, idq; Dicæarcho dolet, nec Ageſilai filiæ, nec Epaminondæ matris nomina nobis conſtare: uerum ex actis Laconicis deprehendimus nos, Ageſilai coniugem Cleoram, filias Apoliam & Prolytam fuiſſe uocatas. Cernere haſtã ipſius etiã hodie Spartæ ſitam licet, nihil ab alijs differentem. Sed iam cum ciues quoſdã, equos ludis Olympicis alere ſolitos, nimis ex ea re cõtumaces eſſe uideret, Cyniſiã ſororẽ curru ſedere, & Olympia certare perſuaſit, mõſtrare Græcis uolens, non uirtute, ſed ſumptu uictoriæ genus hoc parari. Xe- *Canathra.*

B nophontem ſapientem illum ſtudijs deditum, cum apud ſe haberet, hortatus eſt ut liberos ſuos Spartam uocatos iſtic educaret, rem omniũ pulcherrimam, imperare, & imperium capeſſere percepturos. Mortuo Lyſandro, ac factione quam ille ex Aſia rediens aduerſus eum cõcitarat, ingenti deprehenſa, oſtendere uolens qui uir Lyſander uiuens fuiſſet, orationẽ quam Cleon ſcripſerat Alicarnaſſeus, Lyſander pro concione de nouanda Rep. pronunciaturus fuerat, in libello quodam relictã, & ab ſe inuentã, ædere in publicũ decreuit. Verum cum ſenex quidam orationem relegiſſet, & eloquentiæ uim ueritus, non Lyſandrum eruendũ, ſed orationẽ cum ipſo ſepeliendã eſſe cenſuiſſet, deſtitit, acquieuitq;, ac ne cõplices quidẽ ipſos mulctauit, ſed ex his pleroſq; uel negocijs, uel copijs militũ aſſidue præfectos, quales eſſent re ipſa coarguebat, etiam cæteris malitiam eorum & arrogantiã conſpicuam reddens. Mox in iudicium pertractis, patronum propugnatoremq; ſeſe præbebat, ex inimicis familiares & obſtrictos faciens, & ad ſe transferens, adeò ut aduerſariũ iam in Rep. planè nullum haberet. Nam rex alter Ageſipolis, ut qui patre fugitiuo, & ætate prorſus iuuenis, ingenio uero miti & eleganti foret, publica non admodũ curabat, quanq; etiam hunc cicurem reddebat. Nam reges, quoties domi ſunt, in commune eodemq; triclinio cõuiuantur. Adoleſcentẽ igiť amoribus implicitũ cum noſſet (ut erat) mentionẽ ſemper aliquã de florida id genus ætate inferre, eodemq; iuuenẽ prolicere, coamare, operamq; locare: nihil enim turpe flagitioſum'ue Laconici amores habent, ſed pudorẽ, ſed ſtudium, & ardorẽ uirtutis docent, quemadmodũ in uita Lycurgi oſtendebamus. Igitur cum plurimum iam in Republica poſſet, Teleutiæ uterino fratri, ut res maritima committeretur effecit. *Feciſſe ſcribit* Hinc Corinthũ profectus, ipſe terra, Teleutias mari, quæ ad Lecheum longa mœnia tendunt, *Xenophon.* aggreſſi cepere, ac Argiuos Corinthum tum cuſtodientes & Iſthmia fortè celebrantes, cum ſubitò ſeſe oſtendiſſent, re diuina nondũ prorſus peracta, & ſupellectile uniuerſa relicta, templo pepulere. Hic cum qui Corintho ad Ageſilaum exules profugerãt, unaq; in exercitu tum aderant, precibus inſtitiſſent, ut ipſe quoq; Iſthmia celebraret, hoc quidem non fecit, ſed ipſis celebrantibus & ad finem conficientibus adfuit, ac ut impune liceret curauit. Hinc ſoluens, cum ludos Argiui inſtauraſſent, & quidam uiciſſent rurſum, quidam qui pridie uicerant tum uicti, nihilominus inter uictores referrentur, magnã Argiuos ea re declarare timiditatem aiebat, quod cum tanti ludos ſacraq; facerent, pro eis certare, & armis conſiſtere auſi non fuiſſent. Equidem

C de ſacris & id genus rebus omnibus ſic ipſe ſtatuebat, ut modum cuſtodiendum eſſe putaret, quippe qui ludos patrios ſpectaculaq; ſolitus ſit exornare, & præſens magno ſemper ſtudio, magna cum alacritate adeſſe, non puerorum, non uirguncularũ certamina negligendo, cum cætera quæ pleriq; mirantur, ne noſſe quidẽ ſatis uideretur. Erat Callipides nobilis tum inter Græcos nomine & fama tragœdus, quiq; admirationi omnibus eſſet, is Ageſilao occurrẽs, primum compellabat, mox per circunſtantes turbulentius inſerens ſeſe, coràm oſtendebat, arriſurum ultro ſperans: tandem cum nihil dum profeciſſet, Non me noſti rex, inquit: Hic Ageſilaus, Tu uero nõ Callipides Dycelidas es inquit: (ſic enim mimos Lacedæmonij uocant.) Cum hortarentur, ut eum qui luſciniã uoce repræſentabat, rurſus auſcultaret, recuſauit, ipſas audiui inquiens. Menecratem habuit medicũ, qui cum propter latam alicubi deploratis morbis opem, Iupiter uocari cœptus eſſet, nimiſq; petulanter cognomentũ ſibi uendicaret, & iam ſic ſcribere ad ipſum regem auderet, Menecrates Iupiter Ageſilao gaudere: hoc pacto reſcripſit: Ageſilaus rex Menecrati ualere. In agro Corinthiorum cum uerſaretur, & Hereum cepiſſet, captiuaq; militibus omnia trahentibus tenentibusq;, ſpectator adeſſet, ſuperuenietibus forte Thebanorum legatis, quam urbem ſemper oderat, intereſſe putans, ſi cõtemptius eos acciperet, ac ob id accedentes non audire, non uidere ſimularet, res ei indigna quædam euenit. Nondum enim digreſſis legatis, aderant qui circumuentas ab Iphicrate apud Lecheum cohortes nunciabãt. Erat autem magna clades, & quæ longo tempore Spartanos eſt inſequuta, multoſq; uiros egregios amiſerũt, partim grauioris armaturæ, quos oppreſſerant ſcutati: partim Lacedæmonios, quos mercenarij milites obtruncarant, exilijt: repente ſubſidium ſuis laturus. Sed ubi actum eſſe animaduertit, Hereum rediens adeſſe legatos iubet, reſpondere iam uolens: illi uero cum eadem illuſione utentes, iam nil amplius de pace inferrent, ſed ut Corinthum tranſitus permitteretur orarent, excandeſcens, Siquidẽ amicos uidere ueſtros, de uictoria exultantes, uultis, me duce, cras uobis tutò licebit, inquit: ac unà poſtridie ducens, & regionẽ ipſam populabatur, & ad urbem Corinthum exercitũ admouit. Cumq; ſatis ignauiam hoſtium, pugnam detrectantium, declarauiſſet, legatos dimiſit: milites cladi cohortium ſuperſtites, ad ſe recepit, Spartamq; abduxit, antelucano mouens, noctu ſubſiſtens, cum Arcadum inuidiæ malitiæq;, inſultãdi occaſio-

D nem nullam relinquere uellet. Hinc in Acarnaniam cum Achæis, quibus id gratificatur, cum exercitu tranſiuit, unde multã prædam reportauit, ipſis etiam acie fuſis. Ac flagitãtibus Achæis ut apud ſe hybernaret, quod hoſtes eo pacto ſatione prohiberi poſſe uiderẽtur, contrà cenſuit, bellum ſi conſitos habeant agros, magis formidaturũ: quod etiam euenit. Nam exercitu paulò poſt redeunte, Achæis Acarnani ſe cõciliarunt. Porrò cum Conon & Pharnabazus rei maritimæ Perſarum præfecti, Laconicam maris oram grauiter oppugnarent, & Athenienſiũ urbs, Pharnabazo ſumptum ſuppeditante, uallo cingeretur, pacem cum Perſa facere Spartanis eſt uiſum. Antalcydam igitur ad Teribazũ mittunt, Græcos qui Aſiam incolebant, & pro quibus enixe Ageſilaus decertarat, regi turpiſſime & ſceleratiſſime dedentes. Cuius quidẽ infamiæ labes Ageſilaũ minimum cõtingit, ut cui infenſus Antalcydas erat, pacemq; unus omniũ uel maxime fecit, quod auctum iri eo bello Ageſilai gloriam, ipſum clariſſimum maximumq; fore uereretur. Atqui nihilominus Ageſilaus tamen, cum Mediſare quiſpiam Lacedæmonios obieciſſet, Magis, inquit, Medi Lacedæmoniſant: ac pacẽ recuſantibus Græcis quibuſdã cum bellum minaretur denunciaretq;, omnes in eo permanere coëgit, quod æquum Perſa iudicaſſet. Fecit id propter Thebanos, ſperans ſi libertatẽ Bœotia recuperaſſet, illorum uires debilitatũ iri, quod paulò poſt declarauit. Poſtquam enim Phœbidas rem ingentem auſus, fœderum & pacis tempore Cadmæam, Thebanã arcem cepiſſet, Græciq; ſimul omnes ſuccenſerent, Lacedæmonij indignarentur, præſertim qui aduerſarij Ageſilao tum erant, Phœbidã irati rogantes quonam id iubente feciſſet, cum ille Ageſilaũ inſinuare uiderẽ, nõ ueritus eſt palàm Phœbidæ aſtipulari, rem ipſam ſi quid utile habeat inſpiciendã eſſe dicere, recte tum poteſtatẽ ſumi, & imperium non expectari, cum quod utile patriæ ſit, offeratur. Tametſi iuſtitiam aliàs oratione perpetuò præferret, uirtutum primam eſſe diceret, nulli uſui fortitudinem futuram, quæ iuſtitia careret, hæc ſi publice colatur, nihil opus illa futurum. Cumq; monerent, hæc ita magno regi placere, Nil, inquit, maior eſt ille me, niſi ſit iuſtus etiã magis: recte præclareq; putans, iuſtitia uelut menſura quadam quantum quiſq; præcellat regum exiſtimari debere. Epiſtolam igitur quam rex facta iam pace, de priuatis ad eum rebus miſit, ne accipere quidem uolebat, priuata amicitia nulla opus eſſe reſpondens, ſi publica cuſtodiaẽ. Sic erat oratio, res longe diuerſæ, nec illud propoſitũ tenebat, ſed ambitionis contentioniſq; ſtudio plerunq; abreptus, illa præſertim contra Thebanos

A nos non ſolum Phœbidæ factum defenſabat, ſed ut in ſe culpam illam Sparta reciperet effecit, & arcem nomine publico teneret, rebus cæteris Archidæ & Leontidæ, quorum conſilio Phœbidas arcem ingreſſus occuparat, permiſſis. Erat igitur ſtatim ſuſpicio opera Phœbidæ, ſed autore Ageſilao rem eſſe factã, ac negocia quidẽ mox inſequuta ſuſpicionẽ reddidere confeſſam. Nam cum Athenienſes præſidiũ eieciſſent, & urbem, Archida & Leontida nomine quidẽ ducibus, ſed re ipſa tyrannis, interfectis, libertati reſtituiſſent, iniuriarũ prætextu, bellũ ipſis ſtatim indixit. Cleombrotus iam mortuo Ageſipolide regnabat: is acceptis copijs in Bœotiã traiecit: nam Ageſilaus, quod annum à prima iuuẽta quadrageſimũ exegiſſet, & militiæ immunitatem legibus iam aſſequutus eſſet, hanc expeditionẽ ob ignominiã libenter declinauit, ne qui paulò ante Phliaſijs propter fugitiuos bellum intulerat, nunc ob uindicãdos tyrannos mulctare Thebanos, meritò ab omnibus argueretur. Erat aũt Sphodridas Lacon factionis Ageſilao contrariæ, Theſbis præfectus, ingenio haud ignauo quidem abiecto ue uir, ſed qui maiore ſemper fiducia quàm cõſilio niteretur. Is præclari nominis famam affectans, ac Phœbidæ gloriam, quam quia Thebas inuaſiſſet, ingentem putabat, ob oculos habens, ac facinus multo præclarius futurum ſibi pollicens, ſi Piræũ ipſe cepiſſet, ex cõtinente claſſem ſubitò incendere, mari Athenienſes prohibere cogitauit. Tametſi commentũ hoc Pelopidæ & Gelonis Bœotiæ ducum fuiſſe uelint, cum quoſdã transfugiendi ſpecie ſubmiſiſſent, qui Sphodridã laudantes tollenteſq́, quod eſſe ſolus hoc tam præclaro conatu dignus uideretur, ad ſuſcipiendũ negociũ incitarent, improbum æque facinus & iniquũ, & ad quod nec animus illi ſatis firmus, nec fortuna benigna ſatis erat. Nam in Thraſium campum, quo noctu cum Pelopida cõiunctos oportebat, clara iam luce uenere, & ignem ab Eleuſinæ ſacris cum milites uidiſſent, horruiſſe & expauiſſe dicunt: ipſe animũ & audaciã illam, cum iam latère non poſſet abiecit, ac leuẽ iſtinc prædã agens, turpiter & ingloriè Theſpias eſt reuerſus. Miſſi Spartam Athenis ſunt qui hominẽ accuſarent, uerum accuſatore non erat opus, ultro Spartani iudiciũ capitis Sphodridæ dictarant: quod ille quidem ſubire decreuit, iram ueritus ciuium, qui reuerentia Athenarũ uideri iniuria affecti uolebant, ut ne iniuriam feciſſe uiderentur. Sphodridas igitur filium habebat Cleonymum, eleganti forma puerũ: eum Archidamas Ageſilai filius adamabat. Hic illi tum, ut ueriſimile eſt, de patre pe-
B riclitanti ſubſidium ferebat, tametſi palàm cõficere quicquam aut amicũ iuuare non poſſet, erat enim aduerſarius Ageſilao Sphodridas: ſed poſtquam Cleonymus inſtitit hortãdo lachrymando q́ ut Ageſilaum patrem placaret, quem Sphodridas maxime terribilem ſibi putabat, diem unum & alterũ reueritus metuenſq́ patrem, tacite ſequebatur: uerum ubi iudicij iam dies inſtabat, compellare auſus, Cleonymi pro patre preces oſtendebat. Ageſilaus cum amare Archidamum noſſet, iam olim haud arguebat, erat enim de Cleonymo etiamnũ puero magna ſpes, uirum ut quenquam alium præclarũ futurũ. Tum uero nihil Archidamo ſupplicãti conceſſit, unde conijci uel præſidij, uel gratiæ ſpes aliqua poſſet, tantũ conſideraturũ ſe dicens, quod bonum rectumq́ foret, abibat. Perculſus Archidamus ad Cleonymum deinceps non accedebat, quod antea quidem ſingulis etiã diebus ſæpicule ſolitus erat. Ex eo magis iam illi Sphodridæ ſalutem deſperabant, donec amicus Ageſilai quiſpiã Etymocles, ubi in commune de ea re conueniſſent, Ageſilai ſententiã oſtendit, facinus eum peſſime odiſſe quidem, ſed Sphodridã uirum bonum iudicare, urbemq́ uideri eiuſmodi militibus habere opus. His etiã uocibus addere animum Archidamo uolens ſæpe utebaẽ, ac iam Cleonymus Archidami ſtudiũ ſentire, & amici ſumpta fiducia, opem conari cœperũt. Erat impenſe liberorũ amans Ageſilaus, ferturq́ filiolis puerulis adhuc harundine obequitãdo domi colludere, amicũ qui forte interuenerat, ut ne cui diceret, monuiſſe, priuſquã ipſe quoq́ liberorũ parens euaſiſſet. Sphodrida igitur abſoluto, & Athenienſibus ut primũ audiuiſſent, ad bellũ conuerſis, audire peſſime Ageſilaus, propter abſurdam puerilemq́ animi cupiditatẽ cœpit, quod iuſtũ iudiciũ interuertiſſet, urbẽ ſceleris ingentis ream Græcis faceret. Filium Cleombrotum cum minus aptum bello uideret, neglecta qua prius militiam detrectabat lege, in Bœotiam ipſe traiecit, ac multum incommodi Thebanis dedit, multum accepit item: unde uulnerato dixiſſe Antalcydã ferunt, Debita Ageſilaẽ refers ex Thebanis præmia, belligerari nolentes, imperitosq́ homines belligerari docens. Nec ab re Thebani ſeipſis fuiſſe tum ſuperiores bellicis artibus credunẽ, aſſiduis Lacedæmonũ contra ſe expeditionibus uelut exercitati. Lycurgus igitur uetus ille, trium quas uocãt legũ, tertia, in eundem hoſtem ſæpius exercitũ ducere uetat, ne belligerari ſcilicet hoſtis doceretur. Erat autem & ſocijs Ageſilaus permoleſtus, quod nulla cauſa publica legitima ue, ſed ira quadã & cõtentione perdere Thebanos cogitaret: itaq́ nihil obſtare dicebant, quo minus militando cõſumerentur, qui

C huc illuc ſingulis annis tanti tam paucos ſequi neceſſe haberent. Ageſilaus quàm parũ ipſorum
multitudine fideret, docere uolens, uſus eiuſmodi commento fertur: conſidere ſocios omnes
in unum permixtumq́ iuſſit, Lacedæmonios item, ſed ab his ſeorſim. Mox per præconem ſur-
gere figulos primũ, ab his ærarios, hinc lignarios fabros, deinde domificos, ordineq́ cæterorũ
opificiorum ſectatores omnes iuſſit, ac iam tota propemodũ ſociorũ multitudo ſtabat, cum La-
cedæmoniorũ, quibus opificijs lege interdictũ eſt, nemo dum ſurrexiſſet. Hic Ageſilaus, Vide-
tis, inquit, ſocij, quãto plures nos milites mittamus? Cum exercitũ ex Bœotia Megaris reducẽs,
in arcis baſilicã aſcẽdiſſet, uulſio & dolor ingens integrã illam tibiã ſubitò inuaſit: mox cum gra-
uiter intumuiſſet, & ſanguinis plena uideretur, cruciatumq́ ob inflammationes uehementem
exhiberet, medicus Syracuſanus quidã, uenam quæ ſub talo eſt, incidit, ac dolores quidẽ ceſſa-
runt: uerũ ſanguine uberius profluẽte, & ſiſti iam nequiente, plurima animi defectio, & pericu
lum graue circumſtetit uirũ: tandem ſanguine repreſſo Lacedæmonẽ perlatus, multo tempore
non ſatis cõmode ualebat, militiã uero nõ poterat obire prorſus. Multæ tum undiq; Spartanis
calamitates mari, terra incidebãt, quarũ Leuctrica maxima fuit. Vbi primũ acie uicti Thebanis
Lacedæmonij ſuccubuerunt, omnes pacẽ cum omnibus ineundam eſſe cenſuerunt: undiq; le
gati ex Græcia Spartam inducias facturi cõuenere, quorũ de numero Epaminondas etiã fuit,
eruditione & philoſophiæ ſtudijs clarus, ſed qui militaris rei ſpecimen nullum tum dediſſet. Hi
cum cæteros quidẽ omnes inclinatos Ageſilao uideret, ſolus quid ſentiret libere pronunciauit,
oratione non pro Thebis, ſed pro cõmuni Græcia in mediũ illata: bello, unde cæteris omnibus
exitium eſſet Spartam augeri docens: pacem uero ſi durare uelint, ex æquo iuſtoq́ conciliandã
eſſe iubens. Cui uiro cum uehemẽter intentos eſſe, fauereq́ Græcos Ageſilaus uideret, inter-
rogauit, num & Bœotiam iuris eſſe ſui æquum iuſtumq́ cenſeret: atq; illo mox libere uiciſſim
interrogante, num ipſe Laconicã liberã degere æquum putaret, exiliens iratus Ageſilaus, clare
dicere iuſſit, liberam'ne Bœotiã dimittat: illo rurſum idipſum obijciẽte, Laconicam'ne liberam
ipſe dimittat, adeò exaſperatus Ageſilaus eſt, & reſpõſo offenſus, ut ſtatim nomine Thebano-
rum albo pacis expuncto, bellũ ipſis denunciarit. Græcos cæteros conciliatos abire iuſſit, pace
conciliata partim, partim bello incõciliabili ſuſcitato. Erat hoc tẽpore Cleombrotus in Phocide
D cum exercitu, eum ſtatim Ephori traijcere in Bœotiã & Thebis exercitũ admouere iubent, ipſi
interea paſſim mittentes ſociorũ auxilia cõtrahebant, qui tametſi bello grauarentur, tamen con
tradicere, aut iugũ excutere nondũ audebant. Hic quanq; multa inauſpicata ſigna æderentur,
& Protheus Lacon palàm reclamaret, tamen bellum Ageſilaus nõ remiſit, ſed perfecit, ſperans
reliqua Græcia libera uniuerſa, Thebanis uero cõmuni fœdere ſecluſis, tempus eſſe quo mul-
ctari commode poſſent. Eam porrò profectionẽ ipſa feſtinatio declarat, ira magis quàm ratione
ſuſceptã. Nam quartadecima Martij menſis die, fœdera ſunt Spartæ facta, mox Aprilis quinta
clades in Leuctris accepta, cum dies nõ amplius uiginti interceſſiſſent. Mille Lacedæmonij cæ-
cidere, cæcidit Cleombrotus rex, & iuxtà fortiſſimus quiſq; Spartanus, inter quos & Cleony-
mum Sphodridæ filiũ pulchrũ illum, cum tertio pro rege dimicãdo proſtratus eſſet, ac toties ſur
rexiſſet, fortiter pugnãdo occubuiſſe ferũt. Hæc tam inopinata clades cum Lacedæmonijs incl
diſſet, Thebanis uero ſucceſſus, quo nemo Græcus aduerſus Græcũ belligerando, glorioſo ma
gis eſt uſus, nihil tamen digna minus admiratione, digna minus ſtudio, Sparta uicta, q̃ uictrix
fuit. Ac ut Xenophon ſcribit, fortium uirorũ uoces & geſtus etiã in uino, etiã in luſu, dignũ ſtu
dio quiddã ſeruant, præclare iudicãs. Equidẽ non minus imò magis operæpreciũ eſt, uiri fortes
ut ſeſe reflante fortuna gerãt, quem uultũ ſeruent, quas uoces ædant, cogitare. Feſtũ urbs tum
fortè agebat, & peregrinis erat plena, puerorũ chori (γυμνοπαιδίαν uocãt) nudi inter ſe ſpectan
te theatro certabãt, ubi qui cladem à Leuctris afferebãt, ſubitò interuenere. Ephori quanquam
iam tum primum cæſos, rem & exercitum amiſſum eſſe innotuiſſet, nec chorum diſcedere, nec
quicquã de feſto publicè mutari paſſi ſunt, ſed domatim nominibus interfectorũ ad cognatos
miſſis, ipſi ſpectaculũ ludumq́ reliquum cõfecere. Poſtera die cum iam omnibus & qui cecidiſ-
ſent, & qui ſuperſtites eſſent cõſtaret, interfectorũ patres, affinesq́ & familiares, in forum pro-
greſſi, uultu integro, lætoq́ & geſtiente, datis dextris accipiunt ſeſe: ſuperſtitũ uero uelut in lu-
ctu, cum uxoribus domi ſe continebant, aut ſi egredi res poſtulaſſet, & habitu, & uoce, & uul-
tu deiectis contractisq́ uiſebantur. Iam matronas uidere audireq́ magis operæprecium erat,
cum illa reuerſum ex prælio filiũ torue iracundeq́ ſuſcepiſſet, hæ cum cecidiſſe ſuos audirent,
etiam in ſpectaculo ſurgentes ſancte ſtudioſeq́, tanquam commune gaudium proteſtantes,
ſeſe ſalutaſſent. Verum cum multum ſociorũ defeciſſet, Epaminondas uero ſucceſſu ſublatus

A Peloponneſum inuaſurus uideretur, in mentem oraculi tum illius de claudo multis ueniebat, eratq́ꝫ plena perturbatione & pauore urbs, quod diuinitus affligi uidereẽ, quia integrũ regem regno pulſum orbo, claudoq́ꝫ poſtpoſuiſſet: quæ res in primis documẽto fuit, monita deorum diligentius cõſideranda obſeruandaq́ꝫ. Contrà uero propter ipſius gloriam uirtuteſq́ꝫ & autoritatem, nõ ſolum rege duceq́ꝫ bello, ſed in ciuilibus etiam difficultatibus medico & arbitro utebanẽ. Nam cum his qui prælio cõterriti fugerãt, quos deſertores uocant, propterea quod multi eſſent potenteſq́ꝫ, res nouas ueriti, poſitas legibus pœnas infligere cunctarẽtur, non ſolũ enim magiſtratu omni repellunt, ſed uxorem nec dare cuiquam horũ, nec ipſis ducere licet, obuios quiſq́ꝫ cum uult, cædere poteſt, ipſi ſqualidi abiectiq́ꝫ circumeunt iſta ſuſtinentes, pallia conſuta colore tincta ferunt, barbam radunt partim, partim nutriunt. Erat graue tot illos per urbẽ oberrrantes deſpicere, cuſtodire ſine magno præſidio minus licebat. Ergo legislatorẽ Ageſilaum creant. Hic uero nec rogans, nec derogans legibus quicquam, in concionẽ progreſſus, dormire leges ea die ſinendas, ab ea uero deinceps die, ratas habendas eſſe dicebat, ſimul & leges urbi, & uiros honoribus ſuis aſſerendo. Volens autem præſentem iuuenũ triſtitiam diſcutere, in Arcadiam traiecit, ac cõgredi quidem acrius impræſentiarũ cauit. Oppidulum uero Mantineorum quoddam cepit, ac oram eam percurrens, arrectiorẽ fiducia patriam fecit, ut quæ non omnino deſperaſſe uideretur. Ex hoc Epaminondas Laconicam, agmine ſociorum accinctus inuaſit, armaturæ grauis milites non pauciores quadraginta millibus habens, quos leues & inermes ad prædam intenti multi ſequebãtur, ut ſeptuaginta millium hominũ agmen in Laconicam tum feciſſe impreſſionem credatur. Tempus ex quo Dores Lacedæmona habitabant, annorũ non minus ſexcentorũ interceſſerat, in quo uniuerſo tum primũ hoſtes in ea regione conſpiciebantur, antea nemo fuerat auſus. Sed impopulatam hactenus & intactam inuadentes igni ferroq́ꝫ omnia uaſtabant, omnia diripiebãt uſq́ꝫ ad flumen, uſq́ꝫ ad ipſam urbẽ, nemine obuiam eunte. Nam Ageſilaus, quemadmodũ Theopompus ſcribit, tanto flumini, tantæ belli tempeſtati Lacedæmonios ſeſe obijcere nõ eſt paſſus, ſed interiora urbis præcipuaq́ꝫ tantũ cuſtodibus armatorum cingens, minas inſultuſq́ꝫ Thebanorũ nominatim ſe prouocantium, & pro regione, certare tot malorũ autorem belliq́ꝫ facem iubentiũ, fortiter perferebat. Nec minus illi intra mœnia

Fugitiuos in bello quomõ tractarunt Spartani.

B tumultus, clamores & diſcurſus uirũ conturbabãt, ſenũ rem perferre tantã, mulierũ compeſci nequeuntiũ, ſed ubiq́ꝫ tum ad clamores tum ad ignes hoſtiles ſurentiũ. Haud mediocriter uero gloriæ ſuperioris recordatio cõtriſtabat, quod urbis quam maximã acceperat potentiſſimamq́ꝫ, huc redactam gloriã, huc incluſum nomen uideret. Nam & ipſe gloriari ſolitus fuit perſæpe, fumum hoſtilẽ Spartanæ fœminæ nullũ unquã uiſum. Et Antalcydas uir Spartiata cum Athenienſis quidã cum ipſo de fortitudine diſceptaret, diceretq́ꝫ ſæpe, Spartanos à Cephiſio flumine repulſos, At nos, inquit, ab Eurota uos repulimus nunq́ꝫ. Haud diſſimiliter Argiuo cuidã Spartanus, quanq́ꝫ inferioris notæ homo, reſpondit: Nã ille, multi ueſtrûm, cum diceret, in Argolide ſepulti iacent: At ueſtrûm, inquit, in Laconica nemo. Et Antalcydã quidẽ Cytherã liberos ſuos metu perculſum tum expoſuiſſe ferunt. Ageſilaus uero tranſire flumen, & iam urbẽ inuadere hoſte conante, pro ſummis tantũ medijsq́ꝫ urbis locis, cæteris omnibus relictis aciẽ ſtruxit. Excreuerat tum, & ſeipſo maior niuibus auctus Eurotas fluebat, pluſq́ꝫ negocij frigiditate, q́ꝫ impetu hoſti faceſſebat. Traijcientem primum omnium Epaminondã conſpicati quidã, Ageſilao monſtrauere, ac ille, quemadmodũ fertur, oculorũ acie diu in illum intenta, & quocunq́ꝫ ſe uertiſſet circumacta, nihil quàm hoc unũ dixiſſe fertur, O magnificũ uirum. Sed quia intra mœnia congredi, trophæumq́ꝫ ſtatuere cupiẽs Epaminõdas, prouocare & elicere nõ potuit Ageſilaũ, rurſus hinc mouens regionẽ uaſtabat. Interea Spartæ ſeditioſi quidã iam olim & improbi homines circiter ducenti, cõcurſo facto Cereris templũ Iſſorium munitũ & expugnatu difficilẽ locũ, occuparũt, quos cum ilico depellere Lacedæmonij ſtatuiſſent, Ageſilaus ſtudiũ ueritus rerum nouarum, cæteros quidẽ omnes quieſcere iuſſit, ipſe inermis uno duntaxat familiari aſſumpto, iſtuc perrexit, ſecus clamans mãdata eos percepiſſe, neq́ꝫ enim huc, nec omnes cõuenire iuſſos eſſe, ſed alios illuc (locum alium mõſtrans) alios aliò. Hi nemini dum fraudẽ compertã arbitrari regis uoce gaudebãt, diuulſiq́ꝫ quô iuſſerat ille diſceſſerũt. Iſſoriũ igitur ſtatim accitis alijs occupans, complicum circiter quindecim noctu necauit. Detecta eſt alia maior etiã coniuratio conciliabulumq́ꝫ hominũ Spartiatarũ, qui de rebus nouis quandã in domũ conuenerãt clàm, quos iudicio ſiſtere in tanta rerum perturbatione, aut inſidias diſſimulare difficile fuit. Igitur habito prius cum Ephoris cõſilio, & hos indicta cauſa necauit, cum nemo prius Spartiata morte mulctatus indicta cauſa fuiſſet. Eodẽ tempore cũ accolæ ſacramẽto aſtricti, & Spartanæ diſciplinæ

C militeѕ haud pauci ex urbe ad hoſtem transfugiſſent, diluculo ſtrata illorum familiares ſuos accedere, & arma tollere celareq́ iuſſit, quo minus animaduerti multitudo fugitiuorum poſſet. Receſſiſſe autẽ ex Laconica Thebanos alij hyeme iam oborta uolunt, cum Arcades abire ſparsimq́ nullo iam ordine cœpiſſent: alij poſtquam tres iſtic perpetuos menſes cõſtitiſſent, ac omnia prius depopulati eſſent. Theopompus autem ducibus Bœotijs abire iam parantibus ueniſſe Phrixum Spartiatam uirum ſcribit, ab Ageſilao talenta decem afferentẽ, diſceſſus mercedem, ut profectioni quam dudum animo deſtinaſſent, ab hoſte uiaticum ſuppeteret. Quod quidem haud ſcio quí ſcriptores cæteri ignorarint, ſolus animaduerterit Theopompus. Quod uero ſuperſtes ex tanto tum malo permanſerit Sparta, omnes Ageſilaum in cauſa fuiſſe fatentur, qui contentione ambitioneq́ congenitis ſibi cupiditatibus repreſſis, ſapienter uſus eſt rebus. Vrbis uero gloriam potentiamq́ ex tanto caſu recuperare non ualebat, cuius uelut corporis ſani quidem, ſed dimenſa nimis, nimis addicta uictus ratione utentis, leue momentũ, leuis error, præter ſolitum incidens, uniuerſam felicitatem euertebat, non ab re. Nam cum eſſet ad pacem uirtutemq́ & concordiã optime Reſpub. conſtituta, poſtquam regna & imperia ſibi adiunxit, quibus ad bene uiuendum minimũ opus eſſe Lycurgus putarat, grauiter impegit. Ageſilaus militiam iam omnem propter ſenium penitus abdicarat, filius autem Archidamas, auxilijs à Siciliæ tyranno acceptis, Arcadas pugna quam ἄδακρυν, id eſt, ſine lachrymis uocãt, ſuperauit, ubi ex ſuis neminem amiſit, hoſtium uero plurimum cæcidit. Vrbis imbecillitas ab ea pugna maxime eſt animaduerſa. Adeò enim Spartanis uincere res erat cõſueta, ut nec dijs quidem antea parta uictoria ſacrificaretur, gallo duntaxat excepto, nec uictoribus acclamaretur, nec allato uictoriæ nuncio, immodice, quemadmodũ fit, exultaretur. Etiam in illa circa Mantineam pugna, qua de Thucydides ſcribit, primum uictoriam nuncianti magiſtratus ex publica comeſſatione nihil aliud quàm carnem euangeliũ miſit. Tum uero uictoriæ fama allata, & Archidamo redeunte nemo cõtinuit ſeſe, ſed pater ipſe Ageſilaus, lachrymis gaudio obortis occurrit: occurrebat magiſtratus, turba ſenum mulierumq́ ad Eurotam deſcẽdit manus tollens, ſuperis gratias agens, quod ignominia Sparta pulſa, clariſſima ſeſe lux rurſus oculis omnium cõſpicienda præberet, cum antea uiri, ſicubi rem minus fortiter adminiſtraſſent, ne intueri quidẽ matronas ſuſtine-

D rent. Iam uero Meſſana ab Epaminonda ædificata, & ciuibus ueteribus in eam undiq́ commigrantibus, cum nec congredi Spartani auderent, nec prohibere poſſent, acerbe contra Ageſilaum inuehebãtur, quod regionem, nihil hominũ multitudine Laconica inferiorem, ſed inter Græcas præcipuã, & quam tot annis tenuiſſent, ipſo regnante amitterent. Vnde pacem à Thebanis oblatã Ageſilaus recuſauit, ac dum, quam re ipſa Thebani regionẽ tenebant, ipſorũ eſſe fateri non uult, pro qua cõtendebat, non ſolum nõ aſſequutus eſt, ſed Spartam ipſam dolo hoſtium circumuentus propemodum adiecit. Nam cum Mantinei rurſus à Thebanis deficientes Lacedæmonios uocaſſent, ſentiens Epaminondas Ageſilaum cum copijs egreſſum, & iſtuc feſtinantem, clàm Mantineis noctu Tegea mouens Spartã cum exercitu perrexit, præteriensq́ Ageſilaũ parum abfuit quin uacuam cepiſſet urbem. Sed cum, ut Clyſthenes ſcribit, Euthynus Theſpienſis, ut Xenophon, homo quidam Cretenſis, Ageſilao rem nunciaſſet, equitẽ repente præmittens, qui domi relictos præmoneret, ipſe ſecutus Spartã uenit, cum paulò poſt Thebani Eurotam traijcientes, urbem ſummis uiribus aggrederẽtur. Supra ætatem Ageſilaus ſeſe tum geſſit. Nõ enim ut prius, cauere iam aut intra munitiones cõfugere ſinebat res, ſed deſperationem, ſed audaciam flagitabat, quibus cum reliquo tempore nunq́ nec fiſus, nec uſus eſſet, tum ſolis periculũ depulit, & ex Epaminondæ manibus patriã extorſit, trophæũ ſtatuens, puerisq́ & matribus omnibus præclarã generoſæ educationis mercedẽ, Lacedæmonios patriæ referentes oſtendens. In primis Archidamũ glorioſe decertantẽ, tum animi ui, tum corporis agilitate celeriter, qua acies nutabant, per angiportus diſcurrentẽ, ubiq́ paruo comitatu, magnis hoſtiũ cateruis ſeſe obijcientem: Iſidam uero Phœbidæ filium non ciuibus ſolũ, ſed ipſis etiã hoſtibus ſpectaculũ iucundũ exhibentẽ. Erat hic inſigni proceritate & forma, ætate uero qua dulciſſime florentes homines, cum ex iuuenibus in uiros euadũt. Nudus ille & ueſtibus & armis, corpore peruncto, haſtam altera, altera gladiũ gerens euolabat domo, per mediã pugnantiũ aciem ſeſe ferens, mox quendam ex hoſtibus obuium cum proſtrauiſſet, reuerſus, uulnus nullũ accepit, ſeu numine quodam uirtutis ergò protegente, ſeu quod diuinius & ultra hominem quiddam ineſſe hoſtes putarẽt. Ob hoc facinus primũ ab Ephoris coronatus fertur, mox mille drachmarum mulctam ſoluiſſe, quod inermis tanto ſeſe periculo cõmiſiſſet. Paucis diebus poſt ad Mantineam congreſſi, cum Epaminondas primam aciem repuliſſet, & iam ad perſequendum hoſtem

A ſtem incumberet,ſuoſq; hortaretur. Lacon Anticrates excipiens ingruentem, quemadmodũ
Dioſcorides tradit,haſta traiecit.Lacedæmonij uero etiã nunc eius familiæ homines Machærio
nas uocant, quod illum machæra Anticrates percuſſiſſe credatur, adeò illum uiuentis Epami-
nondæ metu diligebant,mirabanturq;,ut ipſi honores & munera,generi uero immunitas,ple
biſcito decerneretur, quam noſtra etiam tempeſtate Callicrates familiæ eius uir quidã Spartæ
tenet.Poſt pugnã mortemq; Epaminondæ,pace iam cum Græcis facta,ſedibus eijcere Meſſe-
nios Ageſilaus aggreſſus eſt, quod ius ciuitatis nõ haberẽt. Sed cum cæteri Meſſenios præſtito
ab ipſis iuramento,recepiſſent,ſeceſſione facta, Lacedæmonij bellum ſoli intulerunt,recupe-
rari poſſe Meſſenã ſperantes. Violentus igitur rigidusq; & inexplebili belládi cupiditate præ-
ditus Ageſilaus uidebatur,cõditiones omnes recuſans & reſcindens. Ad hæc,inopia pecunia-
rum etiã amicis grauis,undiq; mutuari,undiq; corradere coactus, ubi finẽ malis imponere iam
decebat,& nõ imperiũ uniuerſum,tantũ præſertim,urbis,terræ,maris abijcientem,pro Meſſe
næ opibus redditibusq; tantopere ſæuire. Plus ignominiæ habuit quod Tacho Aegyptio mili-
tum præfecto ſeſe dedit, cum indignũ omnes iudicarent uirum Græcũ,inter primos ſemper ha
bitum, & qui gloria terrarũ orbem cõpleuiſſet, homini regis deſertori ac transfugæ barbaroq;
corpus elocare, nomen & gloriã pro opibus uendere,rem mercenario & cõductitio militi uix
dignam,octogeſimum annum cum exceſſiſſet,& corpus omne uulneribus differtum haberet:
etiamſi præclarũ pro Græcorũ libertate bellum ſuſcipiatur,reprehenſione tamen ætatẽ & am-
bitionem iſtã non cariturã: ſuum eſſe præclaris factis tempus, imò uero menſura tantũ pulchra
turpiaq; inter ſe facta differre.Has ille uoces nihil curabat,nec eſſe præter dignitatẽ ullum offi-
cium publicũ arbitrabatur : magis ſe ſuaq; gloria indignũ, domi deſidere,mortẽ per ignauiam
expectare.Mercenario igitur ex ea pecunia, quam Tachus miſerat,collecto,& nauibus impo
ſito,ſoluit,cõſiliarios triginta Spartanos ut prius ſecum habens. In Aegyptũ ut primũ appulit,
ex regia familia & proceribus præcipui quiq; ad nauẽ aderant ſalutatũ.Erat apud cæteros etiã
Aegyptios ſtudiũ ingens & expectatio propter nomen gloriamq; uiri, ſpectatũ omnes accur-
rebant. Vbi uero ſplendorẽ nullũ,nullum apparatũ,ſed hominẽ ſenem in herba circa littus por
rectũ, deſpicabili exiguaq; ſtatura, horridula uiliq; ueſte indutũ conſpexerũt, ridere & illudere
B geſtiebant,cum illud quod in fabulis eſt,parturire montẽ,inde muſculũ ædere,animos omniũ
ſubijſſet.Magis inde hominis inciuilitatẽ mirabãtur,ubi muneribus allatis adductisq; farinam,
uitulos,anſeres accepit:bellaria,unguẽta repellebat.Cumq; rogarẽt & cogerẽt accipere, ſeruis
ea dare ferẽtes iuſſit.Papyro coronario impẽſe oblectatũ fuiſſe,ac id genus coronarũ ob leuitatẽ
poſtulaſſe,& uſum eſſe, Theophraſtus ſcribit. A rege digreſſus, cum Tacho ad expeditionem
iam inſtructo,in colloquiũ uenit, nec quemadmodũ ſperabat, uniuerſo exercitui dux eſt præfe
ctus,ſed mercenarijs tantũ:claſſi Chabrias Athenẽſis,cum omniũ imperator eſſet Tachus.Ma
le res Ageſilaum habebat, quanq; ferre ſuperbiã & arrogantiã præterea Aegyptij,licet inuito,
neceſſe foret.Contra Phœnicas igitur nauigat unà præter animi naturã & dignitatẽ,priores illi
cedens perferensq; tantiſper,dum occaſio ſeſe obtuliſſet.Erat Nectanabes cõſobrinus Tacho,
qui ipſe quoq; copiarũ partem ducebat,is ad defectionẽ Ageſilaum ſolicitabat, mox ab Aegy-
ptijs rex declaratus,ad ſe uocat,rogãs ut auxilio ueniret:uocat & Chabriã, ingẽtia utriſq; dona
promittens:quæ cum Tachus animaduertiſſet, & precibus pariter inſtitiſſet,conatus eſt Cha-
brias Ageſilaũ in amicitia Tachi hortando ſuadendoq; retinere. Sed Ageſilaus,Licet,inquit,ô
Chabria,qui pro te uenisti,cõſilijs utare tuis:ego quem ducẽ Aegyptijs patria miſit,haud recte
fecero,ſi bellũ inferã his quibus ſocius ſum adiũctus,niſi id rurſum patria mandet. Hæc reſpon
dens uiros Spartã mittit, qui Tachum accuſent, Nectanaben prædicẽt.Miſerũt etiã illi ipſi,hic
quidẽ ut qui iam olim ſocius amicusq; ſemper fuiſſet,ille tanq; beneuolus,beneuolentiã maio-
rem aduerſus urbẽ mox declaraturus. Legationibus auditis Spartani palàm quidẽ Aegyptijs
ſic reſpõderũt: Ageſilao curæ rem futurã:ipſum uero Ageſilaũ uidere iubent, quì Spartæ com
modũ procuretur.Ageſilaus mercenario milite à Tacho abducto, ad Nectanaben trãſit, præ-
textu patriæ,cuius id intereſſe dicebat,excuſans rem,quæ ſi prætextũ tollas,proditio rite uocari
poſſit.Lacedæmonij uero honeſti partẽ primã utilitati patriæ tribuentes,ius aliud nec accipiũt,
nec norũt,quàm unde Sparta capere poſſit incrementũ.Tachus igitur à mercenario deſtitutus
mox fugit.Interea Medeſias rex alter creat̃,Nectanabi fortiter ſeſe opponẽs.Is centũ milliũ ho-
minum exercitu collecto ueniebat.Nectanabes animare Ageſilaũ aduerſus multitudinẽ tantã
uolens,multos eſſe quidem,ſed turbam confuſam & rudem,ac propter imperitiã minime me-
tuendam iudicabat. Atqui ego non multitudinem,inquit Ageſilaus,ſed imperitiã metuo,quæ

C decipi minus poteſt. Doli contrà ueniunt, quàm expectabat, & quàm erat ab eo qui depellit periculum, præuiſum: iam qui nihil expectat, nihil cogitat, præripit occaſionē dolo, ut colluctanti momentum, is qui nuſquam ſeſe mouet. Dum hæc fiunt, legationem Medeſias ad Ageſilaum mittit, uirū ſolicitaturus. Nectenabes igitur grauiter ſibi metuebat, cumq; cōgredi quamprimū uellet, & non protrahere bellum, cum hominibus imperitis quidem ſuſceptum, ſed qui multitudine circūuenire, uallo includere, præoccupare, & præuertere multa poſſent, magis iam ſuſpectam Ageſilai cunctationē habebat, ac metu in locum quendam munitum & ingenti uallo circundatum diſceſſit. Ageſilaus fidem ſibi nō haberi, tametſi permoleſte ferret, tamen quia ad alteram rurſus partem deficere, aut infecto negocio domum redire pudebat, ſequutus regem intra munimentū ſeſe coniecit. Mox hoſte ſuperueniente, & urbē circumuallante, rurſus obſidionem Aegyptius timens, pugnareq; uolens, Græcos quidem ad prælium paratos intētosq; habebat, commeatus enim regioni non admodū ſupererat: ſed Ageſilaus à pugna prohibens ſuos, multo iam deterius audiebat, ac palàm regis proditor appellabaī. Tulit calumnias facile, tum quod intentus circumueniēdis hoſtibus eſſet. Conſiliū erat huiuſmodi: Foſſam iuxta mœnia profundā hoſtes agebant, eo propoſito qui penitus urbem circundarent: cumq; iam extrema propemodū coirent, & per circulū acta ſibi occurrerēt, noctē expectans & armari Græcos iubens, uocatū Aegyptiū ſic cōpellauit: Expectata nobis ſalutis hora, ô iuuenis, hæc eſt, quam prodere nolens, pugnam hactenus detrectaui: nunc quoniam ſalutem ſuis nobis manibus hoſtes, foſſa tanta circumacta, ultro moliuntur: nam abſoluta pars, multitudinem eludet: relicta, locum ex æquo decernendi præſtat: age nunc, age fortis uir eſto, & curſu ſequens, ſimul & te & exercitum ſalua: hoſtis aciem noſtram ſuſtinere, ſi à fronte obijciat ſeſe, non poteſt, latera uallum claudit, eaq; parte nocere multitudo nō ualet. Miratus iuuenis prudentiam uiri, & medio ſeſe Græcorum agmini permittens, præliū committit, hoſtem momento in fugam uertit. Ageſilaus iuuenem nactus tum obſequentiorē eodem aſtu, uelut luctæ genere eodem, hoſtes rurſum cæcidit. Nunc enim fugā ſimulans, nunc tanquam cōgreſſurus ſeſe oſtendens, nunc exercitum longius circunducens, in locum quendam ab utroq; latere foſſa circundatū hoſtem abduxit, & multitudinem illorum, fronte phalangis ſuæ, pro loci magnitudine explicata occluſit:

D ubi cum circumueniendi occaſionem omnem ademiſſet, aliquandiu reluctantes in fugam egit ac multos interfecit, cæteri per fugam diſperſi, alius aliò peruaſit. Ex eo tempore bene iam res Nectanabis habebant, eſſeq; firmæ cœperunt, ac cum Ageſilaum magno ſtudio complecteretur, precibus inſtitit, ut apud ſe hybernaret: ſed ille domum feſtinans, & inopiam patriæ, quæ mercenarium exercitum alebat, releuare uolens abijt, amicè magnificeq; dimiſſus. Præter honores enim & munera cætera, ducenta ac triginta argenti talenta patriæ ſubſidium reportauit. Verum tempeſtate oborta, nauibus circa Libyam ad locum quendā perlatus, quem Menelai portum uocāt, mortuus eſt, cum annos quatuor & octuaginta uixiſſet, unum & quadraginta Spartæ regnaſſet, plures quàm triginta potentiſſimus idē & maximus totius propemodū Græciæ dux & imperator, uſq; ad Leuctricam pugnam habitus eſſet. Erat conſuetudo Spartæ cæterorum quidem corpora, ſi peregre opetijſſent, iuſtis peractis ſinere deinceps, regum uero domum referre. Spartani igitur qui tum aderant cera corpus perfuſum, cum mel non eſſet, Lacedæmonem retulere. Regnum Archidamo filio ceſſit, ac in ea familia uſq; ad Agidem permanſit, quem patriam diſciplinā reuocare conantem Leonidas rex peremit, cum quintus ab Ageſilao regnaſſet.

POMPEII VITA

ANTONIO TVDERTINO INTERPRETE.

ERGA Pompeium mox ex ipſo initio uidetur populus Romanus affectus, quemadmodum Prometheus Aeſchyli aduerſus Herculem. Apud enim Aeſchylum liberatus ab Hercule Prometheus inquit: Inuiſi patris hoc mihi dulce eſt pignus. Nullum quippe aut maius odium aut acrius, Romani in altum ducem oſtenderunt, quàm in patrē Pompeij Strabonem. Dum enim uixit, eius potentiam armis partam extimuere: nam uir fuit bellicoſiſſimus. Cum uita ceſſiſſet fulmine ictus, elato funere, eius cadauer è lecto abſtraxere, ac in ſummis probris habuere. Nō tamen populi beneuolentiā, aut citius inceptam, aut ualidiorem in rebus lætis, aut in labētibus diuturniorem Romanorū quiſquam habuit, quàm Pompeius.

A peius. Illi odij cauſa una eſt habita inexpleta auaritia. Huic beneuolentiæ plures, uitæ continentia, armorum peritia, linguæ perſuaſio, morum fides, & conueniendi modeſtia. Vnde abſq; triſtitia neminē rogauit, abſq; alacritate nulli eſt obſequutus. Aderat enim eius gratijs nihil cum faſtu dare, nihilq; niſi ample ſuſcipere. A pueritia ipſa aſpectū habuit nō mediocriter populari gratiæ accommodatum, & qui uocem ipſam anteiret. Quod enim in eo amorem alliciebat, non ſine dignitate & pergrata humanitate fuit. Cum iuuenili floreret ætate, extemplo mores & uerendi & regij eluxere, niſi ipſius coma paululū protenſa. Ex oculorū lineamentis ac lenitate, ad ſimulacra regis Alexandri, licet dictu magis quàm proſpectu, ſimilitudinem reddidit. Vnde in ipſo initio nō defuere plerīq;, qui Alexandri nomen ei adijcerent. Quidam etiam poſtea per iocum Alexandrum eum appellauere. Ex quo L. Philippus uir conſularis in quadam Pompeij defenſione, Nihil, inquit, ſeſe indignum agere, cum ſit Philippus, ſi Philalexandros ſit. Floram meretricem dicuntiamiam ſeneſcentem grate atq; pie ſemper meminiſſe conſuetudinis quam cum Pompeio habuerat, dicentem quod ab ipſius concubitu ſine morſu abire eum non erat. Narratur præterea eam retuliſſe, Geminium Pompeij familiarem, quod amore ſuo flagraret, ſolicitando moleſtias plurimas ſibi intuliſſe: ſed ea reſpondente ob Pompeium haud illi obſecuturam, Geminius Pompeio rem aperit: qui obſecutus Geminio, deinde conſuetudine & aſpectu Floræ abſtinuit, licet ſedulò eam amare uideretur. Quod Flora nō meretricio dolore tulit, ſed ex ingenti mœſtitia, uiriq; deſiderio, nō paruum tempus elanguit. Hoc ſcortū aiunt formoſitate ſua adeò effloruiſſe, adeò etiam fuiſſe celebre, ut cum Cæcilius Metellus ſtatuis picturisq; Caſtoris & Pollucis templū ornaret, illius ſimulacrū pulchritudine inſigne affixerit. Demetrij coniugem, qui Pompeij libertus plurimum apud ipſum poterat, qui ue cenſum trium millium talentorum reliquerat, Pompeius præter naturæ ſuæ mores, non humane, non liberaliter habuit, timens ne ab illius pulchritudine, quæ uulgò inexpugnabilis habebatur, uictus uideretur. Sic ergo Pompeius, cum in his longe prouidus percautusq; eſſet, non tamen ab æmulis effugit infamiam, ſed in nuptijs male audiebat, quod earum gratia in Republica ad multa conniueret, multaq; obmitteret. De uiuēdi ſobrietate atq; facilitate hoc ex eo memorāt. Medicus languendi ipſi & ad cibum ſe male habenti, turdum dari mandauit: hunc autem cum uenalem non inuenirent (non enim tum eos ferebat tempus) cognitum à quodam eſt, apud Lucullum ipſos inueniri poſſe, qui eos per integrū annum alebat. Ad quæ inquit Pompeius, Sine Luculli illecebris ipſe non uiuam? Inde dimiſſo medico, ex cibis facillime comparatis quoddam ſumpſit. Sed hic poſtea adhuc omnino adoleſcēs ſub patre militans, qui aduerſus Cinnam ductabat exercitum, L. Terentium comitem contubernalemq; habuit. Hic Terentius pecunijs à Cinna perſuaſus, Pompeiū ipſe interfecturus erat: ſocij uero eius, imperatoris tentoriū incenſuri. Cuius rei indicium cum circiter cœnam à Pompeio haberetur, nihil exterritus eſt, ſed per hilaritatē potumq; Terentiū habens, mox ut ad quietem uertendū fuit, clàm è ſtatione ſe proripuit, latuitq;. Præſidium deinde cum circa patrem locauiſſet, accubuit. Terentius ut opportunitatem adeſſe exiſtimauit, enſe ſtricto imminens Pompeij ueluti dormientis lecto, quamplures fruſtra per ſtragula adegit ictus. Inter hæc ob odium ducis fit maximus motus, & ad defectionē magnus militū impetus, contubernia paſſim diripientium, armaq; arripientiū. Dux tumultuantiū metu coràm haud profectus, Pompeius in mediū ſeſe ingerēs, illachrymansq; furori finem orare, tandemq; ante ualli ipſius portā ſe proſternens, ſe obicem furentibus dare, cumq; gemitu ſeſe peſſundari ab egredientibus iubere. Quilibet ergo pudore captus ceſſit, omneſq; præter octingentos milites mutatis animis tum duci conciliati ſunt. Defuncto Strabone patre, extemplo Pompeius peculatus accuſatus eſt. Qui cum plurima ex ablatis reperiſſet, libertum etiā unum, nomine Alexandrum, qui multa ſurripuerat, prætoribus detexit. Ipſe ob retia quædam uenatoria, libroſq; quos ex Aſculo rapuiſſet, criminabatur. Sed hæc capto Aſculo ab ipſo patre ſuſceperat, quæ poſtea amiſit in reditu Cinnæ, cum illius ſatellites Pompeij domū diripuiſſent. In huius cauſæ iudicio in accuſatorē non pauci Pompeio cōcertauere, inter quos & perſpicax & præter ætatē adeò compoſitus uiſus eſt, ut cum gloria gratiā beneuolentiamq; reportaret. Ex quo Antiſtius prætor, qui cauſæ præſidebat, Pompeij beneuolentia captus, eius filiā uxorē ſpopondit, deinde pro eo neceſſarios amicoſq; perorauit. Quod cum ſuſcepiſſet Pompeius, & occulta quædam fœdera inter ipſos inita eſſent, tamen ex diligētia ſtudioq; Antiſtij, pleroſq; res ea nō latuit. Sed cum ſentētias tandem iudicū efferret, turba ueluti præmonita nuptiale illud uerbū Thalaſſium ex uetuſto ritu acclamauit. Mos hic inde initium cepiſſe memoratur, cum Sabinæ quæ ad Romana ſpectacula uenerant, à primoribus urbis raptæ fuiſſent, ignobiles quidā uiri opiliones ac

Flora meretrix formoſiſſima.

C bubulci puellam permagnam eximiæ pulchritudinis adducentes captam, ne à quoquam è pri mis obuiã fortè facto præda ſpoliarentur, curſitando Thalaſſium acclamauere. Erat Thalaſſius uir inter omnes notiſſimus, atque lepidiſſimus, unde eius nomine audito cum plauſu lætitiaꝗ exultabant omnes, alacri clamore Thalaſſium repetentes. Ex hoc dicunt cum Thalaſſio id con iugium maxime felix fuiſſet, uoce hac fauſtum ſimileꝗ connubiũ cum riſu iocoꝗ nouis nuptis optari. In his quæ feruntur ex clamore Thalaſſij, hoc magis credendũ eſt. Paucis deinde diebus poſt Pompeius Antiſtiam duxit. Ad exercitum Cinnæ profectus, ex illato quodam crimine, falſo licet, calumniaꝗ, metu actus clàm inde abſceſſit. Quo in exercitu haud eſſe cognito, cre bruit inter milites rumor, quod adoleſcentẽ Cinnas interfeciſſet: quare qui ueteri odio in Cin nam æſtuabant, impetum in eum fecere. Diffugiens ergo Cinna à quodam comprehenſus eſt, qui inſidias ipſi locauerat, qui'ue ſtricto enſe eum perſequebatur. Captus ante genua perſequu toris procubuit, ſignumꝗ quod precij permagni habebat, illi obtulit. Sed ille inſolenter nimis, Non, inquit, uenio fideiuſſionem obſignaturus, ſed de ſcelerato & iniquiſſimo tyranno uindi caturus: moxꝗ eum trucidauit. Cæſo Cinna, Carbo crudelior quàm Cinna tyranni rebus ſuc ceſſit, tumꝗ ob præſentia mala deſideratus à pleriſꝗ & Sylla erat: nõ enim parum fore bonum exiſtimabant, quod mutaretur dominus. Eò nanꝗ ciuium clades urbem impulerant, ut deſpe rata libertate ſeruitutem mitiorem quærerent. Pompeius hac tempeſtate apud Picenum diuer tebat. Poſſidebat illic agros, præterea quod maius erat, beneuolentiam ac amicitiam ciuitatum, quam à patre ſibi relictam conſuetudine præſentiæ ſuæ adaugebat. Illic itaꝗ aſpiciens ciuium optimos clariſſimosꝗ propria deſerere, & undiꝗ in caſtra Syllana ueluti ad portum quendam confluere, ſeſe indignum ratus eſt, quod ueluti fugitiuus, conſilij expers, præſidijꝗ inops quie tem ageret, ſed tanquam uir cui benemerita aderant, cum copijs ſplendide ad Syllam iret. Pice num igitur omne commouit, prætentans uirorum animos. Sed hi auide ei paruere, proꝗ Car bone profectos haud admiſere. Qua in re dicẽte Vindio quodã, quod ex ludo pædagogi Pom peius populi princeps confeſtim emicuiſſet, adeò illorum mentes indignatione motæ ſunt, ut impetu in eum facto, ipſum necauerint. Poſt hæc Pompeius iam tum tertium & uigeſimum an num agens, prætor à nullo deſignatus, in Auximo ciuitate quippe ampla, ſeipſum in ſubſellio,

D medio in foro poni iuſſo conſtituit: deinde geminos fratres Ventidios, qui primores in ea urbe fuerant, qui'ue Carbonis partes aſſerebant, cum ciuitate damnatione ſua eieciſſet, delectũ mili tum habuit. Centuriones hinc decurionesꝗ iuxta militiæ rationẽ & ordinem cum præfeciſſet delectui, cæteras circùm ciuitates pari opera ambiuit. Ex quo cum cederẽt ij qui hactenus cum Carbone ſenſerant, & uoluntarij alij ſe quum Pompeio committerent, parua mora legiones tres comparauit. Quibus cum commeatũ, iumenta, currus, cæterosꝗ apparatus neceſſarios ap parauiſſet, ad Syllam cõtendit, non quippe properans, quod ea latêre haud optabat, ſed in iti nere ipſo moram agens, acerrime hoſtes inſequendo. Præterea quocunꝗ per Italiam iret, om nium animos ſolicitabat, ut à Carbone deficerent. Tantiſper igitur tres ſimul duces, ſimulꝗ ho ſtes im Pompeium ſurgunt, Carinnas, Cælius, Brutusꝗ. Hi nõ ab una fronte impetũ parant, ſed tripartito agmine Pompeiũ ambire conantur, ueluti ipſum ſuaꝗ laceraturi. Non extimuit tamen ille, ſed cunctis copijs aduerſus Bruti agmen equitatum eduxit, in quo ducis partes ipſe egit. Cæterum cum pariter & ab hoſte Gallicus equitatus irruiſſet, præfectũ equitum unum, eundemꝗ robuſtiſſimũ præueniens Pompeius, eum graui haſta ictum ſtrauit. Cæteri tum in fugam uerſi, peditatum adeò turbauere, ut idem omnium fugæ eſſet impetus. Ob hæc ducibus in ſeditionẽ uerſis, quô ſors dedit abierunt omnes. Pompeio diſſipatis metu hoſtibus ceſſerunt ciuitates. Deinde cum Scipio qui tum erat conſul, Pompeiũ adoriretur, antequam phalanges ſub ictum telorum iſſent, milites Scipionis Pompeianis ſalutatis à duce defecerũt, Scipioꝗ ipſe fugam arripuit. Carbone demum iuxta Arſum fluuium frequentes equitũ alas aduerſus Pom peium cõcitante, cum robore obiectus illi Pompeius, terga dantes omnes in anguſta quædam equiti inuia perſequẽdo egit. Ex quo illi ſalutis ſpe amiſſa, cum armis & equis ſe dedidere. Hæc ad aures Syllæ nondum peruenerant, ſed ad primum nuncium rumoremꝗ Pompeio timens, tot tantisꝗ ducibus hoſtibusꝗ implicito, approperat auxilium laturus. Pompeius appropin quare Syllam cum audiſſet, omnes copias in armis militariꝗ apparatu eſſe iuſſit, uti pulcherri me ſplendideꝗ ſe uenturo imperatori oſtentent. Præmia nanꝗ magna, honoresꝗ amplos ab eo ſperabat, quibus etiã maioribus poſtea potitus eſt. Vt ergo Sylla uenientem Pompeiũ aſpe xit, militesꝗ incredibili adſtare robore, & ob pugnas ſtrenue geſtas elatos, hilaresꝗ eſſe, equo exiliens, & imperator de more appellatus, Pompeiũ & ipſe imperatorẽ contrà ſalutauit: quod

præter

A præter omniũ ſpem fuit ut uiro iuueni necdum in ſenatum admiſſo, id nomen Sylla commu-
nicaret, pro quo cum Scipionibus Marijsꝗ certauerat. Cætera colloquij ac beneuolẽtiæ Syllæ
haud fuere his diſsimilia, ſubaſſurgẽtis aduenientι Pompeio, caputꝗ enudantis, quæ erga alium
haud facile fieri cernebantur, licet iuxta ſe plures & optimates uiri tum circumadeſſent. His ta-
men Pompeius nihil elatus eſt, ſed confeſtim in Celtiberiam mittitur, quam prouinciam habe-
bat tum Metellus, nihilꝗ in ea apparatu ſuo dignum egerat. In hac prouinciæ deſignatione fe-
runt Pompeium dixiſſe, æquum nõ eſſe uirum ſeniorem & gloria clarum priuari exercitu, ſed
ſi Metellus annuerit iuſſeritꝗ ut curæ ſocius ſit, tum ſe id prompte ſuſcepturum. Quod cum ſu
ſcepiſſet Metellus, eumꝗ proficiſci ſcriptitaſſet, Pompeius prouinciã adortus præclaris ſuis ge-
ſtis floruit: uires præterea Metelli, quas hactenus feruentes audacesꝗ pugnãdo habuerat, tum
ob ſenectam extinctas excitauit caleſecitꝗ: quemadmodũ æra ab igne liquefacta ſi frigido fir-
moꝗ æri infundantur, magis magisꝗ ignes illud molliunt diſſoluuntꝗ. Sed ut in athleta qui
princeps inter fortiſsimos habeatur, agonesꝗ undiꝗ glorioſe uicerit, nulla habetur ratio pue-
rilium certaminum, quæ alicuius memoriæ digna non exiſtimantur: ſic geſta quæ tum geſſit
Pompeius per ſeſe admiranda ſtupendaꝗ, præ magnitudine copia'ue eorum quæ poſtea egit,
obſcurata ac obruta ſunt. Ea igitur proſequi timeo, ne his immorãdo initijs, ab illis abſcedamus
quæ ampliſſima mores & habitum uiri maxime oſtendant. Cum ergo uiciſſet Italiam Sylla, ac
dictator fuiſſet appellatus, cæteros quidem exercitus ſui præfectos inſigniuit meritis, hos ad di-
uitias, alios ad dignitates, magiſtratusꝗ prouehẽs, alios ut quenꝗ decuit, abunde donis erexit.
Pompeij uero uirtutem admiratus, magnumꝗ præſidium ſibi fore eum exiſtimans, affinitate
ipſum iungere ſibi curat. Cui rei cum Metella uxor ſuo nutu conſilioꝗ faueret, Pompeio ſua-
dent, ut Antiſtia dimiſſa, Aemiliam Syllæ priuignam è Metella Scauroꝗ genitam ducat. Hæc
nuper uiro copulata fuerat, & ex eo grauida erat. Vnde hoc coniugium tyrannicum magisꝗ
tempeſtati Syllanæ congruens quàm Pompeio uiſum. Ad ipſum ergo per domeſticum quen-
dam Aemilia ducta eſt, repudiata Antiſtia improbe miſereꝗ, quæ nuper ob uirum orbata pa-
tre fuerat. Iugulatus nanꝗ Antiſtius nuper in ſenatu extiterat, quod ob Pompeium Syllanam
factionem ſequi uidebatur. Hoc repudiũ cum Antiſtiæ mater agnouiſſet, mortem ſibi conſci-
B uit. Vnde noua quædam in tragicorũ materia hæ nuptiæ uiſæ ſunt, cum etiam nupta ipſa apud
Pompeium mox ex partu obijſſet. Inter hæc Perpenna nunciatur occupauiſſe ui Siciliam, & in
Syllanam factionem inſulã hanc propugnaculũ quoddam præparari, Carbone illic cum claſſe
inſtructo, & Domitio in Aphricam irruente, alijsꝗ etiam illuc fugitiuis affluẽtibus magnis atꝗ
præclaris uiris, quotquot Syllanam proſcriptionem præuenere. Ad hos motus comprimen-
doscum amplo apparatu Pompeius miſſus eſt. Ex quo extemplo Perpenna Sicilia ceſſit, Pom-
peiusꝗ ciuitates afflictas ad ſe recepit, easꝗ omnes præter Meſſanam clemẽtiſſime habuit. Ma
mertinis enim ius dicendi à Pompeio petentibus, ex eorũ inſtitutis antiquis à populo Romano
conceſſum, Non deſinitis, inquit Pompeius, inſtituta recitare ſuccincti gladijs? Viſus etiã Pom
peius in Carbonis clade immitius ſe extuliſſe. Si enim oportebat (quemadmodũ fortè oportuit)
eum occidere, extemplo captum perdere debuit, iubentisꝗ id opus uideri potuerat. Sed Pom-
peius illum uictum produxit in mediũ, uirum triplici inſignem conſulatu, eumꝗ coràm ſtan-
tem ipſe tribunitio ſubſellio ſedens damnauit, hoc grauiter qui aderant indigneꝗ ferentibus.
Damnatum deinde procul abductum interfici iuſſit. Hic quippe Carbo cum ad cædem duce-
retur, fertur (ut enſem ſtrictum ſibi imminere conſpexit) locum & horam perbreuem orauiſſe,
quòd onere uentris moleſtaretur. C. Oppius uir Cæſari conſuetus, memorat Pompeiũ etiam
minus pie Q. Valerium habuiſſe. Cum enim ipſum nouiſſet uirum philoſophum, in primisꝗ
eruditum, ut coràm adductus eſt, factis ſimul quibuſdã ſpacijs, & percontante Pompeio, illoꝗ
reſpondente, mox ſatellitibus iuſſit, ut inde abductum occiderent. Sed Oppio de hoſtibus Cæ
ſaris aut beneuolis narranti nimium percaute credendum eſt. Pompeius hoſtes Syllæ gloria cla
ros ac manifeſte comprehenſos neceſſarijs affecit ſupplicijs: alios quotquot licuit, latêre paſſus
omiſit, quoſdam etiam non ſine præſidio ſuo abire iuſſit. Himereorũ urbem cum mulctare cen
ſuiſſet, quia cum hoſte ſenſerat, Sthenis eius populi princeps petita ad defenſionẽ uenia, Non,
inquit, Pompeiũ iure facturum, ſi nocentes dimittat, & condemnet innocuos. Hunc autẽ cum
interrogaſſet Pompeius, quem nocentẽ diceret, Meipſum, inquit, qui beneuolis ciuibus meis
hæc perſuaſi, inimicos uero coëgi. Admiratus tamen Pompeius uiri fiduciam ac dignitatẽ, eum
crimine primũ liberat, cæterosꝗ deinde omnes. Poſt hæc audiens Pompeius milites ſuos cum
iter agerent, inepte & abſꝗ ordine ire, omnium gladios obſignauit, quiꝗ ſignum nõ obſerua-

C bat illæſum, mulctabatur. Dum hæc in Sicilia ciuiliter adminiſtrat, decretum ſenatus ac à Sylla literæ datæ, quibus iubebatur in Aphricam traijcere, omniq; manu oppugnare Domitiū, apud quem omnes hæ cōuenerant copiæ, cum quibus nuper Marius ex Aphrica in Italiam rediens rerum potitus erat, tyrānus ex exule factus. Extemplo igitur Pompeius omni apparatu in expeditionem extructo, præfectum Siciliæ Mummium ſororis ſuæ uirum inſtituit, eq; inſula ipſe ſoluit cum uiginti & centum nauibus longis, onerarijsq; ad frumentum, tela, pecunias, atq; machinas octoginta. Hæ cum partim ad Vticam, partim ad Carthaginem applicuiſſent, ſeptem millia hoſtium ad Pompeium defecere, qui & ipſe ſex integras legiones ducebat. Rem hic perridiculam ei obtigiſſe memorant. Quidam enim milites (ut aliquando aſſolet) cum obruto cuidam theſauro incidiſſent, frequētes pecunias inde nacti ſunt. Eo cognito uiſum reliquis omnibus eſt, eum locum plenum eſſe pecuniarum, quas Carthaginenſes quondam exactis cladibus terra condidiſſent. Ex quo pluribus diebus nulla ſuorum militū opera frui Pompeius potuit, omnibus ad perquirendū theſaurum uacantibus. Subridens uero eos ambibat, aſpiciens tot ſimul uirorum millia ea loca perfodere, eaq; undiq; incredibili fermè impetu euertere. Feſſi tandem & ſpe eluſi, ſeſe ut quocunq; dux eos ducere uellet, præbuere, ut qui ſtultitiæ ſuæ pœnas dediſſent. Domitius autem contrà inſtructo exercitu uallem quandam grauem & aſperrimam ſuperaturus, ab imbre ualidiſſimo uentoq; qui matutinus ſpirabat, detentus eſt. Vnde ea die pugna deſperata, à Domitio ad ſtationes reditū eſt. Sed Pompeius ratus id tempus ſibi conducere, agmine citato uallem euadit. Tum hoſtes tumultu facto, nullo ordine manere, neq; omnes planè ſubſiſtere. Ventus præterea circuminſtabat, procellamq; corām propellebat. Nihil tamen minus & ea hyems Romanum perturbauit, quod ſeſe mutuò aſpicere haud poterant. Ipſe etiam Pompeius, quod fermè incognitus fuiſſet, ferè perijt, quod roganti militi ſignum tardius dediſſet. Cum hi tamen cæde multa hoſtem urgerent, ferūtur enim ex uiginti millibus hoſtium tria tantum millia effugiſſe, Pompeius imperator appellatus eſt. Sed dicente eo honorem hunc haud ſe ſuſcepturum, quouſq; uallum hoſtile ſtaret, ſiq; dignum ſe tali appellatione exiſtimarent, illud deijcerent, mox impetu facto, in uallum irruere. Quo in conatu Pompeius priori periculo monitus, abſq; galea certauit. Vallum tandem captum eſt, perijtq; Domitius. Ciuitatum

D aliæ confeſtim paruere, aliæ ui captæ. Hiarbas rex tum comprehenſus, qui cum Domitio bellū inierat, cuius ſceptro deinde Hiempſal ſucceſſit. Proſpera ergo fortuna Pompeius fretus, ac robori militum fidens, Numidiam impetit, in qua, quod diebus pluribus peragrandum erat, agmine concitato excurrens, ea ſubegit omnia quibus obuiam eſt factus. Cumq; Barbaris eius regionis populum Romanū extimeſcendum oſtendiſſet & potentiſſimum, neq; feras aiebat, Aphricā incolentes, oportere felicitatis roboriſq; Romani expertes linqui. Vnde in uenationibus leonum elephantumq; dies, licet non multos, triuit. Omne uero belli Aphricani tempus atq; uictoriæ ex quo domitis hoſtibus regionē ſubegit, quadraginta dierum fuit. Quo in ſpacio frequens etiam inter reges factus arbiter, multa iudicauit, annum tum quartum & uigeſimum agens ætatis. Reditu in Vticam facto literæ ei à Sylla ſunt redditæ, quibus iubebat uti reliquo dimiſſo exercitu, cum una legione ſucceſſorem expectaret: in quibus tacite ipſe triſtatus eſt, ægreq; id tulit, ſed manifeſtò totus exercitus indignatione eſt motus. Deinde orante Pompeio iuſſa perfici, obtrectare Syllam cœpere, Pompeiumq; haud permiſere ut abſq; ſeſe abire ſperaret, tyranno credendum nō eſſe aientes. Tentauit primo Pompeius eorum animos mollire, admonereq; uti iuſſis cederent: ſed poſtq; ſuadere id nequiuit, è ſubſellio deſcēdens in ſtationē mœſtus illachrymansq; ceſſit. Sed arreptū milites in ſuggeſto reponūt. Hac in altercatione plurima diei pars abſumpta, iubentibus illis manere eum ac imperare, Pompeioq; contrà exhortante ut Syllæ iuſſis abſq; ſeditione cederent. Tandem non deſinentibus illis, ſed acrius urgentibus, preceſq; cum clamore admiſcētibus, iurauit Pompeius ſeipſum interfecturū, ſi uim afferrent: quo etiam pacto eos uix acquieſcere coëgit. Cæterū ad Syllam primū nuncium allatum eſt, Pompeiū defeciſſe: in quo ad domeſticos uerſus dixiſſe fertur, fato utiq; ſibi imminuiſſe, ut ſeni cum pueris certandum eſſet. Quod ob Marium iuniorem etiam dictum commemorant, à quo grauia quammulta pertulerat, & fermè ad extrema fuerat compulſus. Re poſtea certius cognita, compertoq; ut aduenientē Pompeiū undiq; uiri omnes exciperent, exq; beneuolētia cum ampla pompa proſequerentur, præuenire eum accelerauit. Profectus ergo & illi obuiam factus, quamlatiſſime dexterā iunxit, eumq; ingenti uoce Magnum ſalutauit, iuſſitq; omnibus qui tum aderant, ut ſimiliter Magnum eum appellarent. Alij dicunt cognomen hoc primū in Aphrica ab uniuerſo exercitu illi inditū, deinde uim atq; conſuetudinem ex hac Syllæ affirmatione

Pōpeius Magnus appellatus.

A tione habuiſſe. Pompeius tamen ipſe omniũ poſtremus, longoq́; tempore pòſt procõſul in Iberiam aduerſus Sertoriũ miſſus, ſe in epiſtolis ſuis actisq́; Magnum Pompeiũ inſcripſit. Iamiam enim ex ipſa conſuetudine id cognomen inuidia carebat. Vnde meritò quis admirari maxime poteſt, Romanorũ priſcos nõ hos ſolos qui præclara cõfecerant bella, qui ue ſtrenue manu uſi fuerant, ſed eos etiam qui Remp. cõſilijs uirtutibusq́; ſuis decorarunt, huiuſmodi cognomentis ſæpe exornauiſſe. Duos enim populus Romanus cognominauit Maximos: Valeriũ, quod patres à plebe diſſidentes conciliauit: Fabiũ Rullum, quod diuites quoſdã uiros ex libertis genitos è ſenatu amouit. Pompeius deinde triumphũ petit, cui ſe obijcit Sylla. Conſuli enim aiebat, aut duci, triumphũ lege tantũ permitti. Vnde ſuperior Scipio magnis & arduis prælijs cũ in Hiſpania ſuperauiſſet Carthaginẽſes, triumphũ non poſtulauit. Non enim tum erat cõſul, aut id bellum ſuis gerebatur auſpicijs. Addebat præterea Pompeij triumphũ, qui uix pubeſcebat, qui ue ob ætatẽ necdum in ſenatu admiſſus fuerat, omnino gloriã inuidioſam illi pariturum, principatumq́; ſuũ ab uniuerſis ciuibus ægre perferendũ. Hæc aduerſus Pompeiũ Sylla colloquebatur, ueluti illi nõ aſſenſurus, ſed cõtentione ſua impediturus rogationẽ. Non tamen ob hoc territus Pompeius eſt, ſed reputare Syllã iuſſit, plures eos eſſe qui orientẽ uenerarent̃ Solem, quàm occidentem, ueluti potentia ſua tum creſceret, Sylla uero minui & extingui uideretur. Quæ Sylla planè nõ animaduertit, ſed cum adſtantes uidiſſet & ex uultu & ex geſtu in admirationẽ actos, quid dictum eſſet rogauit. Quo cognito, admiratus Pompeij fiduciam, bis acclamauit, Ergo triumphato. Qua in re cum indignatio plures caperet, grauiterq́; id ferret̃, optans Pompeius grauiori mœſtitia eos afficere, conatus eſt curru quatuor elephantibus ducto triumphum ducere. Inter enim alia quæ ex Aphrica adduxerat, horũ nõnullos captiuos duxerat: anguſtiori tamen porta urbis prohibitus, equis uſus eſt. Inter hæc milites quod nõ potirentur quæ ſperauerant, cum moleſtiores fierent, & appararentur ad tumultũ, nihil curæ ſibi eſſe Pompeius inquit, triumphũ mittendũ magis quàm eis blandiendũ. Ex quo Seruilius homo clarus, qui ue Pompeio in triumpho obſtiterat, tunc inquit ſe uidere Pompeiũ meritò magnũ, & triumpho digniſſimũ. Manifeſtũ quippe tum etiã fuit, Pompeiũ ſi uoluiſſet, in ſenatu tum potuiſſe admitti, ſed neglexiſſe hoc fertur, rem glorioſam cupiens ex minus glorioſa uenari. Non enim præclarũ id erat,
B ante ætatem ſenatoriã dignitatẽ eum aſſequi, ſed pergloriofum & ſplendidũ, uirum nondum ſenatorium triumphũ agere. Quod etiã ei popularẽ beneuolentiã quammultã attulit. Peracto enim triumpho, copioſus plebis numerus Pompeiũ inter equeſtres iuuentum laudibus maioribus ornare, eiq́; congratulari. Sylla uero tum quidẽ triſtari, inſpiciens ad quem potẽtiæ cumulum atq́; gloriæ ille aſcendiſſet, ſed pudore captus impediendi ſilentiũ agebat. Vi tamen & inuito eo Pompeius Lepidum ad conſulatũ euexit. Comitia quippe habuerat, & plebis ſuffragia quæ ſibijpſi inuigilabant, Lepido inclinauit. Quo facto cum aſpexiſſet Sylla Pompeiũ multitudine ſeptum per mediũ abire forum, Video te, inquit, adoleſcens ob uictoriã lætari. Quomodo non magna & pulchra hæc ſunt, Catulo uirorum optimo, Lepidum omniũ peſſimũ conſulatu prælatũ fuiſſe, te ſuffragia etiã præbente? Caue ne dormias, quin rebus animaduerte. Validiorem enim aduerſariũ tibi conſtituiſti. Maxime etiã oſtendit Sylla ſe minus beneuole cum Pompeio habere ex teſtamẽto. Alijs enim munera legauit, alios filij curatores inſtituit, ſed Pompeiũ omnino omiſit. Tulit tamen hoc Pompeius modeſte nimis, placideq́;. Vnde obſtante Lepido cæterisq́; nonnullis, ne in campo Martio Sylla tumularetur, neúe publica efferretur impenſa, Pompeius præſidio ſuo gloriã ſimul defenſionemq́; funeri attulit. Defuncto Sylla poſtquam ciuium præſagia ac coniectationes palàm fuere, & Lepidus confeſtim ſe Syllanæ factioni caput præſtitit, nec id ficte, aut ſimulate, ſeu indagine quadã, ſed palàm arma efferendo, prioris ſeditionis reliquiæ, quandiu exangues Syllã præterierãt, ab ipſo collectæ commotæq́;. Eius collega Catulus ſaniorem urbis partem patrumq́; plebisq́; aſſerebat, homo enim erat autoritatis, integritatis, æquitatis, tum ciuiũ omniũ primus. Videbatur autẽ hic uir ciuilibus negocijs quàm rei militari cõmodior, & res ipſæ deſiderare Pompeiũ agnoſcebant̃. Quare Pompeius qui extemplo bonis ſeſe addiderat, aduerſus Lepidũ dux declaratur. Hic enim iam tum in Italia multa occupauerat, & citeriorẽ Galliã per Brutum ſuperatã ui detinebat. Cætera Pompeius facile uicit. Sed cum rediret, Brutum per longiuſculã moram Mutinæ obſedit. Quo in ſpacio Lepidus ad Romam uectus extra mœnia locatus ſecundũ conſulatũ petit, metu ac tumultu non paruo intra urbẽ iniecto: pauorẽ tamen hunc Pompeius per epiſtolã ſoluit, nunctans ſe abſq́; congreſſu, hoſtiũ uictorem eſſe. Nam Brutus ſeu ſponte, ſeu à militibus proditus, mutatis ad defectionem animis, ſalutem ſuam militumq́; Pompeio commiſit. Deinde equitibus quibuſdã præmiſſis, ad

C quoddam caſtellũ iuxta Padum abſceſſit, eoq́ poſt diem unam cum Geminius Pompeij iuſſu perueniſſet, Brutus occiſus eſt. Cuius cædis Pompeius crimen haud euitauit. In ipſo enim mutationis initio ad ſenatum ſcripſerat, Brutum ſe uoluntariũ dediſſe: deinde confoſſo eo, alias per epiſtolas acrius Brutũ criminabatur. Ex hoc Bruto genitus eſt Brutus ille, qui cum Caſſio in Cæſarem conſpirauit, uir quippe patri ſimilis, qui nec pugnans, nec uita feſſus obijt, ut antea diximus. Amiſſa igitur Italia Lepidus in Sardiniam fugit, ubi morbo correptus ex mœrore interijt, mœſtior nõ ex aduerſa, ut aiunt, fortuna, ſed quod in literulam quandam incidit, ex qua adulteram uxorem agnouit. Cæterum Sertorius qui tum Hiſpaniã tenebat Lepido diſſimilis, ac timendus Ro. populi hoſtis erigitur, ueluti ultimus inteſtini belli morbus Pompeio deſtinaretur. Multos enim minores duces cum ſuperaſſet Sertorius, Appio Metello tum implicitus erat, uiro quidem claro ac bellicoſo, ſed qui tunc ob ſenectæ grauitatem pigrius pugnandi occaſionem cõſequebatur. Celeritate quippe & impetu Sertorij, belli commoda plerunq́ Metello ablata, ex improuiſo enim & tanquam ad latrociniũ Sertorius Metello obijciebatur. Præterea inſidijs ac incurſionibus uirum inquietabat, legitimorũ Athletam certaminũ, & exercitus grauis, firmiq́ ducem. Pompeius itaq́ cum in armis eſſet, animum inclinabat ad præſidiũ Metelli ſeſe deſtinandũ. Quod ſuadente Catulo à ſpe non abfuit, ſed in armis circa urbem ſedulò eſſe, ſubinde moræ cauſas nectens, quouſq́ exoptata ei cura mãdata eſt, L. Philippo in ſenatu orante. Qua in re fertur cum inter patres admiraretur quis, rogaretq́ Philippum, an dignum exiſtimaret Pompeiũ proconſulem in Hiſpaniã mitti: Non proconſulem, inquit, ſed pro conſulibus: ueluti tum uterq́ conſul nullus eſſet. Cum Hiſpaniam Pompeius attigiſſet, qualia ad iunioris ducis rumorem contingere aſſolent, uulgò efferebantur, ſuiq́ ſpe ſibi hominum animos conciliabat. Populos Sertorio parum beneuolos cum ſolicitaret, & quoſdam ad defectionẽ cum adduxiſſet, fertur Sertorius inſolentiſſime ſcomma id protuliſſe, Virga & loris opus ſibi eſſe ad puerum, ni uetulam extimeſceret, de Metello ſene loquutus. Hæc uerbo licet iactitaret, factu tamen prænimium erat ſolito cautior, metuq́ Pompeij cautius in hoſtem ferebatur. Metellus enim, quod incredibile fermè erat, delicijs omnibus ac uoluptati propemodum frena laxabat, ingensq́ in ipſo ſuiſq́ rerum erat mutatio ex ſubito luxu, magnoq́ impenſæ profluuio. Vnde

D creſcebat Pompeij gloria ac beneuolẽtia, in ea diſciplina milites tenentis, quæ haud permagno egebat ſumptu. Natura enim ſobrius fuit, & cupiditatibus longe abſtinens. Cæterũ (eſt enim fortuna belli uaria) non parum indoluit Pompeius Sertorium Lauronem urbem ui cepiſſe, exiſtimarat enim ſe hoſtem circumuenturũ, in quem hac gloria elatus multa iactauerat, cum confeſtim ipſe circumobſeſſus eſt. Caſtra ergo mouere extimeſcens, urbẽ ſuo in conſpectu inflammatam aſpexit. Cum Herenniũ atq́ Perpennam uiros præclaros magnoſq́ apud Sertorium duces, qui ad eum cõfugerant, illiq́ ſe belli addiderant ſocios, apud Valentiam urbem fudiſſet, ultra decem millia hoſtium cæcidit. Qua elatus uictoria, mox in ipſum feſtinat Sertoriũ, ne gloriam Metello impertiretur. Iuxta ergo Sucronem amnem ſole iam urgente, copias ad pugnam ambo inſtruxere duces, timẽtes utriq́ ne prælium præueniret Metellus: Pompeius ut certaminis ſolus gloriã haberet, Sertorius ut cum ſolo pugnaret. Commiſſa itaq́ pugna eſt, tandemq́ æquo marte dirempta. Vterq́ enim alterũ cornu ſtrauit. Verum ex ducibus maiori gloria eluxit Sertorius. Nam ſolus aciem oppoſitam in fugam uertit. Et Pompeij cornu uir permagnus in peditatu Sertorij, tamen eques aggreſſus, poſtquam cum Pompeio ipſo ad ictum enſiũ uenit, uterq́ gladius diſſimili tamen plaga in manũ utriuſq́ corruit. Pompeius ſauciatus tantũ eſt, ſed hoſti manus amputata. Hic tamen, cum in ipſum pleriq́ è Pompeianis impetum facerent, & ſuorum fuga iam cœpta eſſet, ſe ex inſperato recepit, equo hoſtibus dimiſſo, phalerisq́ auratis ac ornatu quo ampliſſimo fulgebat: quæ cum ſortirentur milites, non abſq́ mutua militum pugna relicta ſunt. Quamprimũ uero poſtea illuxit dies, ambo duces iterum ſtruxerunt acies, proximæ pugnæ uictoriam quiſq́ ſuam fuiſſe aſſerens. Sed aduentu Metelli ſoluto exercitu abijt Sertorius. Hi digreſſus congreſſusq́ iterum uirorum horum extitere. Sæpius enim Sertorius nunc ſolus errare, nunc ueluti turbulentus torrens quindecim fermè millibus militũ coactis in acie ſtructa eſſe. Pompeius ea peracta pugna cum obuiam Metello fuiſſet, iamiam conuenturus, lictori faſces ſummittere iuſſit, Metellũ ueluti ampliori dignitate uenerandũ ſibi conciliãs. Sed ille id uetuit, & in hoc & in cæteris omnibus æquus bonusq́ uir, nihil ſibi plus dari paſſus, quàm quod ueluti cõſulari uiro & ſeniori ſignum, cum æquum imperiũ eſſet, ab ſe uno prodiret. Perſæpius tamen binis metabantur caſtris: ſeiungebat enim ipſos hoſtis uarius uaguſq́, ac parua in mora ſolitus ſe diuerſis in locis oſtendere, & eos ab uno prælio confeſtim in

aliud

A aliud traducere. Tandem hos duces Sertorius commeatu prohibens, undiq; regionem depopulatus, præterea quod pelagi eſſet potentior, utrunq; coëgit ea parte Hiſpaniæ quam obtinebant excedere. His itaq; anguſtijs uicti in aliena prouincia ſe recepere. Cæterũ Pompeius cum priuatim quammulta ad hoc bellũ expoſuiſſet, pecunias à ſenatu poſtulat, addens, ni mittant, ſe cum copijs in Italiam reuerſurũ. Lucullus tum conſulatum gerebat, qui uir licet à Pompeio diſſentiret, quoniã tamen in Mithridaticum mitti bellum affectabat, in mittendis ſtipendijs ſtudet, timens ne Pompeio redeundi materia eſſet, qui dimiſſo Sertorio etiã quærebat Mithridatem inuadere regem gloria ſplendidũ, hoſtemq; (ut uidebatur) perfacile tractandum. Inter hæc Sertorius moritur, à domeſticis dolo cæſus, inter quos Perpennas excellentior eſt habitus, in illum & aliàs id perficere conatus, ſed eiſdem quibus Perpennas innixus uiribus, eiſdemq; apparatu ac partibus ſtudens, quo id fieri commode poſſet non habuit. Pompeius igitur extemplo exercitum eduxit, cognitoq; quod Perpennas rebus excellentiſſime tumeret, decem cohortes in eſcam hoſtium iuſſit paulatim per agros in aſpectu Perpennæ euagari. Ex quo cum Perpennas rerum inſcius illas paſſim inſequeretur, Pompeius ſtructa acie irruens, commiſſa pugna omnium uictor fuit. Pleriq; hic primorum tunc abſumpti. Perpennam ad ſeſe ductum Pompeius occidit, non ingratus, aut eorum immemor quæ in Sicilia obtigerant, quemadmodum à nonnullis criminatus eſt. In huius captura maxima arte in omnium ſalute Pompeius eſt uſus: Perpennas enim cum in poteſtatẽ literas omnes cæteraq; Sertorij monumenta habuiſſet, epiſtolas quorundam clariſſimorum ciuium Romanorũ propalauit, qui ad res urbis innouandas clanculum ſtuentes, in Italiam Sertorium uocabant. Pompeius ergo timens ne ex his maiora ſuſcitarentur bella, quàm quæ iam reſtinxerat, Perpennam trucidauit, & epiſtolas omnes minime inſpectas incẽdio tradidit. His peractis Pompeius cum apud Iberos diuertiſſet quouſq; tumultus oppreſſiſſet innatos, incendiaq; rerum extinxiſſet, in Italiam duxit exercitũ, peropportune utiq; delatus, cum bellũ ſeruile iam tum maioribus uiribus fluctuaret. Vnde Craſſus qui dux id gerebat bellum, manus conferre accelerauit, lætoq; euentu potitus eſt, hoſtium duodecim millibus atq; trecentis gladio cæſis. His tamen præclaris geſtis fortuna quæ Pompeium ſibi adoptauerat, Pompeiũ abeſſe noluit, cum hoſtium quinq; millia qui à pugna euaſerant, illi uincendos reſeruauit: quibus abſumptis Pompeius ad ſenatum ſcripſit, Craſſum in acie gladiatores fudiſſe, ſe uero bellum ab imis extirpaſſe. Norat enim Romæ ingenti aſſenſu hæc audiri celebrariq;. Hiſpaniam atq; Sertorium nemo uel iocando alius præter Pompeium uiciſſe dicebatur, eiuſq; omne id fuiſſe opus aſſerebatur. In hac tamen tam excelſa uiri & gloria & expectatione, ſuſpicio metuſq; fuit ne exercitum dimiſſurus eſſet, ſed planè per exempla Syllæ dominationem armis occupaturus: quare nõ pauciores ob metum, quàm ob beneuolentiã obuiam ei ſalutatum prodibant. Sed poſtquam eam ſuſpicionẽ ab animis illorum exuit, ſe aiendo poſt triumphum uelle exercitũ ponere, unum obtrectatoribus locum tantummodo liquit, ſeſe magis plebi quàm ſenatui patribuſq; dedere. Sylla nempe cum dignitatem ſenatus oppreſſiſſet, ſtatuit Pompeius obſequijs ſuis gratiam plurimam uenari. Quod utiq; clare compertum erat. Non enim inſanius quicquam animi plebis exoptare uiſi, quàm dominationẽ illam iterum aſpicere. Vnde hoc ciuilis adminiſtrationis tempus longe fortunatũ Pompeio fuit, qui nullo munere alio beneuolentiã plebis recuperaturus erat, ſi eam altus quis ei præripuiſſet. Decreto autem ſecundo triumpho ac cõſulatu, non ob hanc magnitudinem præſtans uiſus eſt, ſed illud eximij ſplendoris inſigne habitum eſt, quod Craſſus tum uir omnium ditiſſimus, eloquentiſſimus, maximuſq;, qui Pompeium ipſum cæteroſq; omnes faſtu exuperabat, conſulatũ petere non ante eſt auſus, quàm petendi ueniam à Pompeio efflagitaſſet. Qua in re Pompeius ſumme lætatus ceſſit, materia ante diu perquiſita, qua benigne cum illo ageret. Dexterã ergo Craſſo cum auide iunxiſſet, plebis ſuffragia illi orauit, manifeſte nuncians, ſe non minus gratum habiturum ſe Craſſi collegam creari, quàm magiſtratum aſſequi. Cum ambo tamen conſulatũ iniſſent, contentiones graues inter ipſos diſſenſioneſq; uariæ emerſere. Apud patres potẽtior erat Craſſus, ſed apud plebem Pompeius. Tribunatum nanq; plebi reſtituit iudiciaq;, quæ ad equeſtres iterum tranſlata fuerant. Dulciſſimũ etiam plebi ſpectaculum ipſe fuit, cum bene actæ militiæ iudicium ſubijſſet. Mos nanq; Romæ apud equeſtres eſt, cum per legitimũ tempus à quoquam militatum ſit, equum per medium forum duci coram uiris duobus publice præſidẽtibus, quos Cenſores nuncupant, illiſq; quemlibet ducum ac imperatorũ ſub quibus militatum ſit, recenſeri, deinde Cenſorum iudicio ſubijci, qui iuxta cuiuſq; meritum, uel laudem uel infamiam tribuunt. Huic præfecti curæ tum erant Cenſores Gellius & Lentulus, uiri dignitate ornatiq;

Pompeij continentia.

B

C inſignes,inſidebantq; curuli. Ad hos cum equites quidam ſubituri iudicium ritu prodiſſent,cognitum eſt Pompeium in forum deſcendere, qui alia ſui magiſtratus inſignia ſecum afferens, equũ tamen manu perducebat. Vt uero appropinquãs notior eſt factus, iuſſit lictores cedere, equumq; iuxta curulem ſiſtit. Erat tum ingens populo admiratio ac ſilentiũ. Cenſores ad tantæ rei conſpectũ & reuerentia & lætitia opprimit. Deinde eorum alter qui ſenior erat, incipit: Interrogo te Pompei Magne, militias omnes iuxta diſciplinã abſoluiſti? Tum Pompeius permagna uoce, Omnes, inquit, iuxta diſciplinam militarem abſolui, omnesq; ſub meipſo imperatore. Quod cum audiſſet circunfuſa plebs, acclamauit. Non enim ob ingentẽ lætitiã iam tum uoces teneri poterant. Vnde ſurrexere Cenſores, domumq; illum proſequuti ſunt, plaudenti plebi aſſequentiq; congratulantes. Iamiam cum conſulatus propè inſtaret finis, & cum Craſſo diſcordiæ in diem auctæ fuiſſent, Gn. Aurelius uir ex ordine equeſtri natus, cui per ocium uita fuerat, frequenti in concione pro roſtris inquit: Per quietem Iouem ſibi loquutum, iuſſiſſeq; ut conſulibus referret, ne antea magiſtratu ſe abdicarẽt, quàm in mutuã beneuolentiã rediſſent. Quibus expoſitis, ſtans Pompeius ſilentiũ duxit. Craſſus porrecta Pompeio dextra colloquiũ hoc cœpit: Nihil ô ciues, nihil mihi puto turpe, nihilq; me indignũ exiſtimo, ſi priorem me Pompeio ingero, quem uixdum pubeſcentẽ uos Magnum appellauiſtis, cui ue nondũ in ſenatum admiſſo binos decreuiſtis triumphos. Ex hoc in amicitiã redintegrati magiſtratu ſe abdicauere. Craſſus quem uiuendi morem hactenus tenuerat illũ planè ſeruauit. Pompeius defenſionum cauſas quibus permultis uexabat, repulit, forumq; paulatim deſeruit, & in curiã perraro proficiſcebatur. Cum multis uero ſemper priuatim erat, nec ei ferè ſine magno comitatu exiſtenti obuiam fieri licebat, ipſumq; cõſpicere. Suauiſſimus multis & in ampla corona ſemper dulciſſimus inſpectus eſt, uenuſtatem uultu grauitatemq; præferens. Cum multis autem conuenire publicis in locis, & cõſuetudine publica frui, haud oportere exiſtimabat ad dignitatem illæſam ample tutandam. Vita nanq; togati ciuis gloria armorum efflorentis, ad ignobilitatem atq; contemptum lubrica eſt, præterea populari æqualitati iniquior. Hi enim quemadmodum in exercitibus, ita & in foro ſe primos eſſe dignum exiſtimari iudicant, ſed uulgus id quidem minus, igitur intolerabile eis ſit, nihil eos apud turbam præualere: in foro enim cum uirum bellis præclarum triumphisq; ornatum ſuſcipiunt, conſuetudine ac familiaritate manſuetũ ipſum efficiunt,

D eumq; deijciunt. Homini uero qui ab hac uulgi frequentia ſe abſtineat, partæ gloriæ decus potentiaq; abſq; inuidia conſeruatur. Hoc res ipſa poſt paruũ tempus planè aduerſus Pompeium oſtendit. Piratarum nanq; uis id edocuit. Hæc è Cilicia primum erupit, initiũ paruum & fermè incognitum nacta: faſtum uero & audaciam bello Mithridatico ſumpſit, regijs freta remigijs. Romani deinde exules ob inteſtinum bellum cum uſq; ad portas ipſius urbis irruerent, paulatim illi allecti productiq; ſunt. Deſerto mari præſidijs, hi iamiam non ſolũ nautas inuadere auſi, ſed inſulas, urbes, littoraq; ampla infeſti tenuere. Vnde iam homines diuitijs clari, & genere ſplendidi ac dignitate in primis habiti, ad hæc latrocinij commercia ingreſſi, ſe ſocios addidere, ceu gloriam quandã decuſq; hoc facinus pareret. Erant iam in locis pluribus ipſorũ piratarum ſtationes, naualia, maritima etiã præſidia munita. Ad hos iam totæ confluebant claſſes non tantum ex ſtrenuorũ uirorum copijs, non ex gubernatorum artibus, non ex ipſarum leuitate atq; celeritate nauium, uel exercitatione timendæ, ſed quod terrorem exuperabat omnem, incredibili luxu faſtuq; intolerabili execrandæ. His enim aurati erant rudentes, uela purpurea, remi ſubargentei, ueluti nequitiam hanc delitijs omnibus obtegerent, facinuſq; ſuum egregia ambitione exornarent. Buccinæ, cantus, ebrietates, per omnia paſſim littora audiri, ingenuorũ corporum principumq; rapinæ, & captiuarũ urbium redemptiones undiq; aſpici, quæ omnia in contumeliam dedecuſq; imperij Romani eſſe. Ad hoc tam nefandum latrocinium naues ultra mille haberi, captæ ciuitates ab ipſis quadringentæ teneri. Templa hactenus inuiolata, aſyla, adytaq; uaſtare, Clarium, Didymeium, Samothracium: in Hermione phanum Telluris, in Epidauro Aeſculapij, & in Iſthmo & Tænaro atq; Calauria Neptuni, in Actio & Leucade Apollinis, in Samo Argisq; ac Lucania Iunonis. Ipſi noua quædã ſacra apud Olympium agere, myſteria cum arcano quodam ritu iniere. Horum quæ apud Mithrum adhuc ſeruantur, hinc initium accepiſſe memorant. Contumelias Romanis & alias plures contulere. E pelago enim egreſſi uias eorum quaſdã infeſtauere præda, nonnullas uillas ipſi urbi uicinas uaſtauere. Prætores duos Sextiliũ & Belinum, in ipſis prætextis cum miniſtris lictoribuſq; ac cæteris eius magiſtratus inſignibus, captiuos abduxerunt. Filiam etiã Antonij triumphalis uiri in agrum euntem rapuere, quam multo cenſu poſtea redemptam reddidere. Hoc autem maxime contumelioſum

Piratarum è Cilicia origo, audacia & luxus.

Templa uarijs in locis culta.

A lioſum habitum eſt. Aliquando enim è captiuis quis cum ſe Romanum eſſe diceret, nomenq;
proferret, terrore metuq; ingenti ſimulato femur percuſſi, coram captiuo procidere, ueniamq;
perhumiliter petiere. Perſuadebatur tum captus, & ſupplices illos orantesq; aſpiciens lætaba-
tur. Inter hæc alij calceos, alij togam ipſum induere, ne fortè iterũ incognitus fieret: cumq; per
non modicum ſpacium uiro per ludibrium ſic freti fuiſſent, ad medium tandem pelagus ſcalas
extendebant, iubebantq; illum has lætantem aſcendere, abireq; nolentem impulſu ipſi ſuo ob-
ruebant. Occuparat potentia hæc paſſim omne interius mare: unde nemini commercia libera,
ſed omnia inuia, omnia clauſa erant. Maiorem tum in modum anguſtia uictus ad animaduer-
ſionem tantæ rei Romanũ impulit, ipſaq; annonæ caritas, ac expectatio in diem peior animos
mouit ad Pompeium mittendum, qui piratis mare expurgaret. Sabinus igitur uir Pompeio be
neuolus rogationẽ tulit, qua non naualis pugnæ princeps creatus eſt, ſed imperator poteſtate
ampliſſima in homines uniuerſos, omni prouocatione libera. Iuxta enim legem maria omnia
uſq; Gaditanum fretum in prouinciam illi ceſſere: præterea quicquid continentis, quod à lit-
toribus quingẽtis abeſſet ſtadijs, quod ſpacium perpauca Romani imperij loca exuperabant.
Vnde maximi populi, maximæ nationes, potentiſſimi reges ſub eius imperio includebantur.
Ad hæc uiros quindecim ſenatorios poteſtas eligendi data, quos quocunq; oporteret, fas fieret
legatos deſtinare. Deindè cenſum ex ærario uectigalibusq; in poteſtatẽ habere. Ducentæ hinc
naues, quas delectu militum remigibusq; communiret. Hæc recitata cum fuiſſent, auidiſſime
à plebe ſuſcepta ſunt: maximis uero patrum optimisq;, hoc omni inuidia maius uiſum eſt, me-
tuq; dignum, immenſam poteſtatem licentiamq; tribuere. Vnde præter Cæſarem rogationi
obſtitere: is enim legi ſuffragia tulit, partim ob Pompeij gratiam, ſed plebi ab initio ipſo obſequi
cupiens, illamq; ſibi conciliare. Alij Pompeium probris lacerare. Vnde alter conſulum dicere,
Pompeium per exempla Romuli gradientem, eundem finem nõ euitaturum. Quæ cum plebi
nota forent, fermè conſul diſcerptus eſt. Catulo autẽ rogationi aduerſanti, primo ob pudorem
à plebe ſilentium factum eſt: ſed poſtquam is permulta benigne & abſq; inuidia in Pompeium
oraſſet, dixiſſetq; ſententiam, uti uiro parcendum, neq; eum tot periculis totq; bellis obijcien-
dum, adderetq; præterea ſi Pompeiũ amitterent, in quo alio ſpes reponerent: unanimiter indi
B gnati ſunt, omnesq; una uoce inter ipſos murmurauere. Catulus deinde plebe haud perſuaſa
conticuit. Inde Roſcius cum orare cœpiſſet, à nullo auditus eſt. Digitis uero is oſtẽdit Pompeiũ
non primum, ſed ſecundum ducem creandũ eſſe. Ex quo ferunt plebem indignatione motam
ita acclamauiſſe, ut ſuperuolans coruus oculis captus in medium forum ceciderit. Vnde mani
feſte noſcitur ex aëris ſciſſione, ex qua fortè uacuum fit, uolatilia haud labi, ſed potius ab ictu uo
cis percuſſa, cum uehementior pulſu ueloci in aërem perfertur. Ex his tamen ſoluta frequentia
eſt. Qua deinde die cum pro lege promulganda iterũ conueniſſent, Pompeius in agrum profe
ctus eſt. Cum uero legem intellexiſſet promulgatam, noctu in urbem redijt, inuidiam ex incre
dibili multitudine quæ ſibi obuiam fieret, uitans. Vt autẽ illuxit dies, in medium profectus ſa-
cra egit. In concionem deinde productus, operam dedit ut alia legi adderentur, apparatu pro-
pemodum duplici. Quingentæ etenim naues ei completæ, peditum centum & uiginti millia,
equitum millia quinq;. E ſenatu præfectos legatosq; quatuor & uiginti ipſe delegit. Quæſtores
duo traditi. Ob hæc, uenalia quæ in preciũ æquius iam tum redacta fuerant, lætæ plebi ſermo-
nem præbuere, quod ſolo Pompeij nomine bellum diſſolutum eſſet. Nihilominus maria par-
titus Pompeius, omne interius pelagus in tribus & decem regionibus diuiſit, & parti cuiq; na
ues ducemq; dedit. Vnde copijs circunlocatis piratas inſequutus, uenatoris exemplo aggrega
tos ambiuit. Sed illi diſiungi accelerantes, ueluti alueare ab omni parte Ciliciam repetũt, aduer
ſus quos Pompeius ipſe ſexaginta nauibus lectis inſtructis fertur. Non tamen in ipſos antea na
uigat quàm omnino cætera ipſorum latrocinia deleuiſſet, mareq; Tyrrhenum, Libycum, Sar-
doum, Cyrnæum, Siculumq; luſtrauiſſet. Quæ omnia diebus quadraginta confecit, ſeſe labori
indefeſſo ſubijciens, præfectisq; utens diligentiſſimis. Interea in urbe conſul Piſo iracundia atq;
inuidia permotus, apparatũ naualem ſoluit, militesq; ſtipendijs liberat. Vnde Pompeius claſſe
ad Brunduſium miſſa, per Hetruriam Romam accedit. Eius in aduentu omnes undiq; à mœ-
nibus urbis effuſi ſunt, ueluti nõ paucis ante diebus eum fuiſſent proſequuti. Culmen uero læ
titiæ ipſis fuit tantæ uictoriæ inſperata celeritas, omniumq; commeatuũ copia. Ex Pompeij pro
fectu fermè Piſo cõſulatu ſe abdicare coactus eſt, Sabino iamiam rogationẽ ſcriptam afferente.
Sed hoc uetuit Pompeius: qui cum etiã alia quædam benigne clementerq; egiſſet, ut opus fue-
rat, Brunduſiũ delatus hinc nauigat. Inde tempori rebusq; ſolicitus, cum ciuitates cæteras præ-

C termitteret, Athenas tamen inſalutatas nõ dimiſit. Vrbẽ enim ipſam ingreſſus, rite rem ſacram
egit, & populo pro concione habito extemplo abijt, lectis duobus uerſibus ſibi ipſi in foribus
urbis inſcriptis. Horum alter qui in aſpectu interioris urbis erat, latine translatus hic fuit:

Quantum ultra uiros cernis, tantum deus ipſe es.

Alter qui ab exteriori parte ualuæ figebatur, ſub his erat uerbis:

Te miramur, & te uidemus, comitamur, colimus.

Cæterum cum piratas quoſdam adhuc per maria uagantes precibus uictus clementer habuiſ-
ſet, eorumq́ nauibus corporibusq́ deditis, nihil eos offendiſſet, reliqui ſpe ducti alios euitaue-
re duces, Pompeioq́ petito, cum liberis coniugibusq́ ſe illius poteſtati mandauere. His omni-
bus impunitas data, perq́ hos maxime uiros ueſtigia reliquorum hoſtium latebræq́ perſcru-
tatæ, ueluti qui ſeipſos certe cognoſcerent. Plurimi tamen horum, & hi potẽtiſſimi, proles ſuas
ſubſtantiasq́, præterea turbam bello inualidam in præſidijs caſtellisq́ munitiſſimis apud Tau-
rum montem condiderunt, ipſiq́ munitis nauibus apud Coraceſium Ciliciæ aduenientẽ Pom
peium excepere, cum quo inita pugna profligati, obſeſſi ſunt. Tandem ſumma ope ſalute pe-
tita, ſeſe ac urbes, inſulasq́, quas præſidijs arcibusq́ firmiſſimas, præterea acceſſu difficillimas
tenebant, dedidere. Confectũ itaq́ hoc bellum eſt, horum latrocinijs undiq́ abſumptis, haud
longiori trium menſium ſpacio. Naues cæteras quammultas, roſtratas uero nonaginta cepit.
Viros qui plures uiginti millibus erant, perdere non cenſuit: mittere uero ſparſos qui egeni &
bellicoſi ſe iterum iungerent, armarentq́, haud utile exiſtimauit. Ratus igitur hominem natu-
ra animal non indomitum, nec omnino inſatiabile, ſed qui præter ingenium malitia uteretur,
qui ue ex locorum & uictus mutatione manſueſceret, quemadmodũ feræ quæ ex conſuetudi-
ne uitæ mitioris aſperitatem ac ferociam ponunt, uiros ſtatuit è pelago ad terreſtrem uictum
traducere, illosq́ ad agrorum cultum habitationemq́ urbium, quæ dulcioris uitæ ſunt, aſſue-
facere. Quoſdam ergo ipſorũ paruæ & ſubdeſertæ quædam ciuitates Ciliciæ ſuſcepere, ipſisq́
regionis ſuæ loca promiſcue partita ſunt. Soliorum urbem propemodum à Tigrane Armenio-
rum rege ciuibus uaſtatam Pompeius aſſumens, illorũ multos in ea locauit. Multis etiam Di-
men ciuitatem Achæorum, tum cultoribus uiduam, & agri ubertate fœcundam, coloniam de-
D dit. Hæc nonnulli obtrectatores tamen improbauere, & geſta quæ Metellus in Creta egerat,
licet etiam Metellum ipſum minus amarent, laudibus efferebant. Is enim Metellus illius neceſ-
ſarius qui æquo imperio cum Pompeio in Iberos pugnauerat, à ſenatu fuerat prius in Cretam
miſſus, quàm aduerſus piratas Pompeius deſignaretur. Hæc enim inſula poſt Cilices fons ſe-
cundus piratarum erat, multosq́ in ea prædones à ſe comprehenſos Metellus perdiderat, mul-
tiq́ etiam tum in ea adhuc erant ſuperſtites, qui obſeſſi & in deditionem Pompeij uenire flagi-
tantes, ſupplices ad inſulam Pompeium aduocabant, ueluti ea prouinciæ ſuæ pars foret, & un-
diq́ ſub maritimo eius imperio decerneretur. His igitur in curam ſuſceptis, Pompeius Metello
ſcribit uti ab eorum impugnatione ſeſe abſtineret. Ciuitatibus etiam inſulæ mandat ne Metel-
lo pareant: legatũ præterea è præfectis ſuis L. Octauium eò mittit. Quo Cretam appulſo, mœ-
nia obſeſſorum piratarum cum præſidijs ingreſſus, cum ipſis aduerſus Metellum pugnat, ſeq́
non ſolum grauem atq́ moleſtum hoſtem Metello præbuit, ſed Pompeium uirum ridiculum
oſtendit, qui cum ſceleſtis & nefandis uiris nomen ſuum immacularet, & gloriam ueluti uene-
no quodam inficeret, ex ambitione & immoderata in Metellum inuidia. Non enim aiebant
Achillem uiri opus agere, ſed inſani cuiuſdam adoleſcentis & omnino ad gloriam attoniti, cum
cæteros prohiberet ferire Hectorem, ne eſſet prærepta cædis ſibi laude, ſecundus. Pompeium
uero dicebant, communium hoſtium ſalutem eſſe ut triumphum Metello auferret imperatori
claro, & cui in ea ipſa cura labores permulti obuenerant. Non tamen ceſſit Metellus, ſed obſeſ-
ſos ad deditionem compulit, deq́ eis ſupplicium ſumpſit. Octauium uero in caſtris per contu-
meliam & ignominiam habitum poſtea dimiſit. Hoc confecto bello, & Pompeio ad urbem Ro
mam reducto, cum deinde per ocium uicinas ambiret ciuitates, Mallius tribunus plebis roga-
tionem tulit, uti quotquot loca in prouinciam Lucullus obtinebat, ea omnia Pompeio obue-
nirent, cum omnibus illius copijs. Præterea Bithynia, cui tum Glabrio præerat, accepta, aduer-
ſus Mithridatem regem atq́ Tigranem dux belli gerendi Pompeius declararetur, additis etiam
ſibi maritimis uiribus, naualiq́ apparatu, quemadmodũ proximo piratico bello ſortitus fuerat.
Quod nihil erat aliud quàm uniuerſum Romanum imperiũ ſub unius poteſtate fieri: prouin-
cias enim quæ ſibi ex priori lege minime obuenerant, Phrygiam, Lycaoniam, Galatiam, Cap-
padociam, Ciliciam, Colchidem ſuperiorem, ac Armeniam ex noua legis rogatione obtinebat.

Quibus

A Quibus addebantur exercitus & copiæ omnes quibus Lucullus Mithridatem atq; Tigranem fermè debellauerat. Hac in rogatione cum Lucullus rerum à ſe geſtarum gloria priuari uideretur, & magis ſucceſſorem triumphi, quàm belli cenſeretur habiturus, nulla promulgandæ legis apud optimos ratio acceptabatur. Inſulta enim & iniqua eum uirum perpeſſurum norant. Præterea potentiam Pompeij grauiter ferebant, ueluti in manifeſtam euaſuram tyrannidem. Conſtituerunt igitur inter ſeſe priuatim promulgationi obſiſtere, neq; ferre libertatem publicam prodi. Verum cum rogationis dies affuiſſet, alij plebis metu animis fracti ſilentium egere: ſed Catulus multa in legem inuehens, legemq; diſſuadens, non uno crimine ſæpius pro roſtris acclamauit, iubendo & hortando patres uti maiorum exemplo mentem repoſcerent ob libertatem publicam uendicandã. Promulgata tamen omnibus, ut fertur, centurijs lex eſt, & omnia quæcunq; armis belloq; hactenus Syllæ delata fuerant, ſub poteſtatem Pompeij cõgeſta ſunt. Hic tum ab urbe abſens, cum decreta hæc ex literis ſenatus accepiſſet, circũgratulantibus amicis, ſupercilium cõtraxiſſe fertur, crureq; à ſe percuſſo, ueluti qui dominari grauiter ferret, principatumq; abhorreret. Heu infinita, inquit, certamina, quàm ſatius fuerat ignobilẽ naſci, ſi à militari cura nunquam deſinendũ eſt, ſiq; hac exutum inuidia, in agro degere cum uxore fas non ſit. Quo in ſermone eius proximi ironiam non admiſere, ſed cum noſcerent dominandi cupiditatem natura illi inſitam, fomitem eſſe contentionis aduerſus Lucullum exortæ, ſumme lætabantur, illum ſimulare dolorem exiſtimantes. Et quippe res ipſa eius animos extemplo detexit. Quocunq; enim literis confeſtim miſſis, milites ad ſe uocare curauit, principesq; ac reges omni ſtudio ſibi allexit. Regionem hoſtilem ambiens, nihil ex Luculli actis immotum liquit. Mulctas pleriſq; remiſit, alijs præmia abſtulit, & omnino ſingula agebat, quæ palàm Lucullum nullius fuiſſe autoritatis oſtenderent. Quæ cum quereretur Lucullus cum utriuſq; beneuolis, uiſum ſalubre eſt ut ambo conuenirent. Vnde iuxta Galatiam conuentum eſt per imperatores maximos, qui maxima præclare geſſerũt. Lictores laureas & erectos faſces utrinq; ferentes, alteri alteris occurrerunt. Lucullus ex amœnis & umbroſis acceſſerat locis, Pompeius per aridam & arboribus ſterilem tellurem fortè erat profectus. Lictores ergo Luculli cum uidiſſent Pompeianorum frondes pallere, fermeq; eſſe aridas, è uirentibus ſuis recentibusq; Pompeij faſces exornauere, curruumq; illius frondibus impleuere. Quæ permutatio portendere uiſa eſt,
B Pompeium proficiſci præmia atq; uictoriam Luculli ſibi acquiſiturum. Erat quidem Lucullus in ordine conſulatus Pompeio prior, ac ætate ſenior, ſed Pompeij dignitas clarior, duobus inſignis triumphis. In prima tamen ſalutatione, ſicut decuit, amicè comiterq; mutuò loquuti ſunt, alter alterius lætari geſtis, eaq; extollere, & ſtrenuitati congratulari. Verum inter longiorem orationem, ambo in nihil modeſtum, nihil ſalubre irruere. Hic Lucullum auaritiæ incuſat, Lucullus Pompeium ambitionis, ſicq; in aperta proditum eſt iurgia, ut uix ab amicis diſiuncti fuerint. Lucullus Galatiam ueluti prouinciam à ſeſe captam adminiſtrauit, munera honoresq; quibus uoluit partitus. Pompeius haud longa diſtantia metatus caſtra, prouinciam parêre illi uetabat, militesq; præterea omnes præter mille ac ſexcẽtos illi abduxit. Hos ob animorũ pertinaciam ſibi inutiles, & Lucullo difficiliores fore exiſtimauit. Luculli præterea factis detrahens, illum dicebat tragicum & umbratile quoddam bellum cum regibus geſſiſſe, ſibi uero certam atq; ſobriam hoſtium uim ad expugnationem reſeruatam eſſe, cum Mithridates ad clypeos, ad enſes, & ad equos confugiſſet. Ad quæ Lucullus, ſimulacra & umbras belli Pompeium acceſſiſſe expugnaturum aiebat, ſuetum ueluti uolucrem alieno cadaueri celerem aduentare, reliquijsq; bellorũ inſurgere. Sic enim Sertorio, & Bruto, & Spartanis inſurrexiſſe eum dicebat, cum alia Craſſus, alia Metellus, alia Lepidus bella ſtrenue geſſiſſent. Vnde ſe non admirari inquiebat, ſi homo ille gloriam Armeniorum & Ponticorum certaminum extenuaret, quod ſeipſum fugato quidem hoſti triumphũ ingeſſerat. Poſt hæc Lucullus inde traiecit. Pompeius uero poſtquam tota claſſe omne pelagus quod inter Phœniciã & Boſphorum panditur præſidijs firmaſſet, aduerſus Mithridatem contendit, qui cum triginta millibus peditum duobusq; equitum millibus munitus erat, ſed qui pugnã conſerere haud audebat. Eius aduentu Mithridates editum atq; inexpugnabilẽ quendã collem, in quo cum copijs fortè inſederat, ex aquarum anguſtijs liquit. Hunc Pompeius mox occupat, coniectansq; ex fruticibus natura ibi pullulantibus, præterea ex recẽtibus ſpiſſiſq; foſſis, locum ſubterraneis manare fontibus, iuſſit undiq; eum fodi. Ex quo confeſtim exercitui aquandi copia data, admiratusq; Pompeius eſt omni in tempore hoc Mithridatem latêre potuiſſe. Deinde hoſtem circumueniens muro cinxit. Sed ille poſtquam quinque & quadraginta diebus clauſus fuiſſet, clanculum cum robore effugit,

Pompeij & Luculli inimicitiæ.

C imbellibus ægriſq; antè cæſis. Hunc inſequutus Pompeius, cum ad Euphratem adeptus eſt, ca ſtraq; illi uiciniora poſuit. Deinde extimeſcens ne præueniret ille, Euphratemq; tranſiret, me dium per noctem copias aduerſus hoſtem producit. Quo ſcilicet tempore ferunt Mithridatem per quietem imminens iamiam fatum manifeſte præcognouiſſe. Videbatur enim ſequundo uento Ponticum nauigare pelagus, & iam inſpecto Boſphoro congratulari nauigantibus, ueluti ex certa atq; præoptata cõmuni ſalute alacrior: deinde extemplo ab omnibus deſertus parua quadam ſcapha uehi uiſus. Qui dum talia in ſomnio agitaret, à proximis cum tumultu expergefactus eſt, Pompeiũ imminere ferentibus. Neceſſitate ergo inire pugnam pro ipſis uiſum eſt caſtris. Quare cum produxiſſent copias duces, acies ſtruxere. Sed Pompeius hoſtium apparatu cognito, dubitauit ob nocturnas tenebras ſe periculo obijcere. Quamobrem cenſuit ſalubrius fore, hoſtem circumambire, ut fugam intercluderet, deinde prima luce omnibus copijs eos adoriri, ſpei certus (quoniã exercitu præualebat) ſe illos expugnaturum. Dum hæc mente agitat, ſeniores caſtrorum tribuni militum moram pugnãdi improbant, Pompeiumq; exorant uti pugnæ ſignum canat, non enim omnino nox tenebroſa erat, ſed luna in occaſum uergens adhuc tenuem licet corporũ umbram porrigebat, quod quippe regis milites magis magiſq; eluſit. Dum enim eos miles Romanus inuadit, habens à tergo lunam iam ſubeuntem occiduum, corporum umbræ quamlongiſſimæ in aduerſos protendebantur hoſtes. Vnde illi diſtantiam Romani irruentis haud clare intueri poterant, ſed in umbras pro corporibus miſſilia iactantes, fruſtra utebantur uiribus. Quod cum Romanus intellexiſſet, ingenti clamore in ipſos concitatius irruit, eoſq; nihil manere auſos, ſed terga præbentes ita paſſim cęcidit, ut longe ultra decem millia hoſtiũ trucidata fuerint, caſtra præterea capta. Ipſe Mithridates ab initio ipſo prælij cum octingentis equitibus in cõfertiſſimos ſeſe hoſtes intulit, eoſq; euaſit. A quo diſiunctis cæteris, palatiſq;, ipſe cum ſocijs tribus relictus eſt, inter quos erat Hypſicratia eius pellex, fœmina quidem ſemper uirilis, audaxq;, ob quod Hypſicratẽ rex eam appellabat. Hæc tum uiri Perſici habitum habens equumq;, neq; ex longo curſu corpore fatigabat̃, neq; ad regij corporis curam regiſq; equi ſegnior, quouſq; ad caſtellum Inoram in quo regis gaza condebatur, peruentum eſt. Hinc Mithridates ueſtes haud ignobiles ſumens, eas partitus his eſt qui ex fuga ad eum con

D currerant. Proximo præterea cuiq; mortiferum ferre uenenũ dedit, ut nemo niſi uoluntarius in poteſtatem hoſtium ueniret. Deinde ad Tigranem regem in Armeniã mouit. Sed ille cum à Mithridate deſciuiſſet, & talenta centũ precium ipſius cædis ſtatuiſſet, Mithridates fontes Euphratis exuperans, fugam per Colchidem agit. Pompeius tum Armeniam petit à Tigrane iuniore accerſitus. Hic enim iam à patre defecerat, iuxtaq; Araxem fluuiũ obuiam Pompeio eſt factus. Id nanq; flumen ex eiſdem quibus Euphrates oritur locis, ſed ad ortum ſolis uerſus, in mare Caſpium effunditur. Hi ergo unà progredientes, & caſtella urbeſq; paſſim captabant. Rex uero Tigranes à Lucullo fermè in extrema deductus, audita Pompeij clemẽtia moribuſq; urbanitate egregia refertis, in aulam arcemq; regiam neceſſarios & quoſq; proximos locat, ipſeq; ut Pompeio ſe dedat adit. Vt Pompeio caſtris regem iamiam adeſſe nunciatũ eſt, lictores duo Pompeiani egreſſi, ipſum ab equo deſcendere, pedeſtremq; proficiſci iubent. Neminem nanque alebant Romanis caſtris equo inſidentem tempore aliquo inſpectum. His facile paruit Tigranes, præterea enſem quem tum ex uehebat, illis tradidit. Tandem cum ante ora Pompeij acceſſiſſet, è capite corona ſumpta, eam iuxta illius pedes propere ponit, deinde quod turpiſſimum fuit, ſe ad genua Pompeij declinabat ni præueniſſet Pompeius, qui eum dextera porrecta erexit, iuſſitq; apud ſeſe æqua eum ſella inſidere. Filio deinde in parte altera locato, ipſe medius. Cæterum, inquit, Lucullum incuſare liceat, ab illo nanq; Syria, Phœnicia, Cilicia, Galatia, Sophene uobis ablatæ ſunt: quæ ab eo ipſo uobis conſeruari fas fuit, ea integra habetote, mulcta ſex millium talentorum ob uiolatum fœdus Romæ ſoluta. Sophene præterea filium regnare iubeo. His Tigranes grate acquieſcens, clementiam approbat. Inde Romanis regem cum ſalutantibus lætior factus, ſe dono daturũ pollicitus eſt militi argentei nummi dimidium, centurioni argenteos denos, tribuno militari talentum. Quæ filius cum ægre perferret, ad cœnam uocatus, Non, inquit, ſibi opus eſſe Pompeio, qui tam magna impẽſa hæc exiſtimaret. Romanorum aliũ ſe facile inuenire poſſe ait. Quibus dictis extemplo uinctus eſt, & ad triumphũ decretus. Paruo deinde tempore pòſt Phraartes Parthicus ad Pompeium miſit, adoleſcentem repetens ut ſibi generum, addens ſe dignum exiſtimare Romanos imperij ipſorũ finem in Euphrate ponere. Ad quæ Pompeius reſpondiſſe fertur, Tigranem patri magis curæ fore, quàm ſocero, finem autem Romani imperij ſeſe æquum impoſiturũ. Præſidem hinc Armeniæ cum

Mithridatis fuga.

ſtatuiſſet

A ſtatuiſſet Afranium, per occulta Caucaſi montis loca Mithridatē proſequitur. Maxime in his finibus gentes Albani & Iberi ſunt. Sed Iberi montem incolunt Taurum, & in Pontum uſque uergunt. Albani Eoum tenent, & ad mare Caſpium inclinantur. Hi primum poſtulanti Pompeio tranſitum dedere: deinde cum in regione exercitū hyems comprehendiſſet, Saturnalibus diebus Romanos inuadunt, nō pauciores quadraginta millibus amne Cyrno exuperato, qui ex Iberorum mōtibus cadens, Araxe ab Armenia labente ſuſcepto, duobus & decem oſtijs in Caſpium pelagus funditur. Pompeius licet impedire poſſet ne fluuium euaderent, id neglexit, tranſitumq; tacite pertulit. Poſt capto tempore, in cōfertos eos irruens, cum ſtrage maxima eos in terga coegit. Rege deinde pacē orante, legatis miſſis Pompeius iniuriā mittens, fœdus percuſſit. Hincq; in Iberos cōtendit, qui neq; pauciores numero, & longe Albanis bellicoſiores habiti, qui ue enixius Mithridatis gratia in Pompeiū bello accingebantur. Hi quippe non Medis, Perſis ue unquam paruere. Macedonū etiam dominationē euitauere, Alexandro quàm citius Hyrcaniam egreſſo. Hos tamen Pompeius acri commiſſa pugna fudit, cæſiq; ex eis ſunt ad nouem millia, capti ad millia decē. Quibus expeditis dum in Colchos fertur, apud Phaſim amnem Seruilius ei occurrit cum nauibus quas ad Ponti præſidiū habuerat. Verum hic Mithridatis fuga, quod inter Boſphoranas ac Mæoticas gentes ſe proripuiſſet, Pompeio anguſtias plures intulit. Albanos præterea à Pompeio defeciſſe nunciatum eſt, in quos & iracundia & indignatione Pompeius uerſus, Cyrnum uix aſtu arteq; exuperat. A barbaris enim longiſſima eius ripa ſudibus ualliſq; præmunita fuerat. Vnde aquarum anguſtia, quibus Pompeium intercludebant, fermè inuium præbebat iter. Sed Pompeius decem millibus utrium aqua plenis caſtra in hoſtes mouit, quos tandem apud Abantem fluuium ad ſexaginta millia peditū, & equitum duo & decem millia nactus eſt armatos utiliſſime, ferarum quippe dorſa pleriſq; pro armis habita. Horum dux regis frater erat, & Coſis nomine appellabatur. Is commiſſa pugna impetu ſeſe in Pompeium agens, telo qua duplex erat thorax Pompeium ferit, ſed Pompeius ferro ſtricto eum adortus occidit. In hac pugna dicuntur Amazones barbaris commilitaſſe, à montibus profectæ qui fluuio Thermodonti ſuperiacent. Dum enim Romanus miles in ſpolijs barbarorum obuerſabatur, Amazonicæ peltæ cothurniq; reperti ſunt, muliebre tamen corpus nullum

B inuentum. Hæ Caucaſum montē habitant qua parte ad Hyrcanum protenditur pelagus, non Albanis finitimæ, ſed Gelæ ac Leleges media utriuſq; gentis tenent. His illæ quotannis ad menſes binos eodem repetito loco apud Thermodontem admiſcentur. Deinde digreſſæ, & ad propria reditu acto, ſolitam uitam repetunt. Expedita ea pugna, Pompeius in Hyrcaniam ad mare Caſpium caſtra mouit, ſed cum ab optato trium dierum itinere iam abeſſet, ex copia peſtiferorum reptilium retro actus, in minorem Armeniam iter tenuit, in quam cum Elymeorum Medorumq; reges ad eum legatos miſiſſent, amicè reſponſum tulerunt. Parthum uero quod in Gordianum hoſtiliter excurriſſet, infeſtaretq; Tigranis populos, per Afranium cum copijs miſſum fugauit, eumq; uſq; Arbielitica perſequutus eſt. In his prælijs quotquot ex Mithridatis pellicibus captæ fuiſſent, nulli ſe miſcuit Pompeius, ſed omnes aut eorum parentibus aut neceſſarijs illibatas remiſit. Pleræq; autem filiæ aut coniuges magnorū ducum aut principum erant. Stratonice uero quæ maxima in primis dignitate præcellebat, quæ ue ditiſſimā omnium arcem, gazaq; ingenti refertam curæ habebat, hiſtrionis cuiuſdam haud aliàs hominis fortunati, ſenis autem filia fuit. Hic quod eam regio potui aſſidere noſſet, regemq; in ea oblectari, ipſam ei adduxit. Ex quo lætior factus Mithridates quietē duxit, ſenem autem omiſit mœſtum grauiterq; ferentem, quod rex eum nihil grate clementerq; habuiſſet. Is tamen ut circiter primam lucem ſomno experrectus eſt, apud ſe interius uidit menſas argēteis atq; aureis uaſis onuſtas: ſtrepitu etiam ſeruorum, eunuchos atq; domeſticos intellexit ueſtes ingentis precij ad ſeſe ferre, præterea equum ante portas ſplendide ſibi ornatum adſtare, ueluti ex amicis regis & ipſe eſſet. Credens ludibriū hoc eſſe iocumq;, cum impetu portas ad fugam poſcit, ſed ipſum præuenientibus ſeruis, dicentibusq;, quod diuite quodam nuper defuncto, rex illius domū ei donauerat, quodq; ea omnia paruæ eſſent primitiæ reliquarū diuitiarū, uix perſuaſus, purpuream ueſtem induit. Equum deinde inſiliens, per urbem ibat cōcitatius, ea omnia ſua eſſe clamitans. Inde ad irridentes uerſus, non id mirandū eſſe dicebat, ſed potius quod obuios lapidibus nō feriret, præ alacritate inſaniens. Huius generis huiuſq; ſanguinis Stratonice fuit. Hanc ille ciuitatem Pompeio poſtea tradidit: munera præterea multa adiecit, quorū omniū Pompeius ea tantum quæ ad ornatū ſacrorū, & ad triumphi decus fore aſpexit ſumens, Stratonicen reliqua habere permiſit. Rege pariter Iberorum ſpondam, menſam, ſedemq;, quæ ex auro erant, ad Pom

Amazonum habitatio.

Continentia Pompeij.

C peium mittente,orantecꝫ ut ipſas uſui ſuo ſumeret,redigendas in ærarium quæſtoribus dedit. In noua eiuſdem loci arce quibuſdam arcanis ſcriptis epiſtoliſcꝫ Mithridatis Pompeius incidit, quæ cum affectum regis aperirent,non ſine uoluptate à Pompeio perlecta ſunt.Ibi enim commentaria deprehenſa uenenorum, quibus & multos,& ipſius filiũ Ariarithem necauerat, Alcæum præterea Sardianũ,quod in agitatione equorũ is regem improbauerat.Somniorũ etiam interpretationes repertæ, partim quæ ipſe rex, partim quæ fœminæ quædam uiderant.Præter hæc impudicæ quædã epiſtolæ Momines peramatæ mulieris ad eum,quædã regis ad ipſam datæ.Memorat Theophanes in his repertã eſſe orationẽ, qua Rutilius Mithridatem exhortabatur ad cædem Romanorum qui tum in Aſia fuerant. Quod pleriqꝫ planè exiſtimabant aſtum Theophanis fuiſſe,non ob Rutilium,quem Theophanes odiſſe non uidebatur, ſed decentius ob Pompeiũ, cuius patrem Rutilius in eius hiſtoria uirum iniquum oſtenderat.Cæterũ Pompeius hinc ad Amiſum profectus ex ambitione in odioſum affectum incidit.In multis enim improbarat Lucullum,inquiens uiuente hoſte non decere prouinciam ordinari,munera honoreſcꝫ parari,quæ confecto bello uictores facere cõſueuiſſent.Quæ & ipſum apud Boſphorum Mithridate præualente & maiores ſtruente copias, prouincias ordinaſſe, muneraqꝫ diuiſiſſe, ac ſi bello finẽ dediſſet,egiſſe contigit,multis ducibus multiſqꝫ principibus,duodecim præterea barbarorum regibus ad ipſum confluentibus. Vnde & horum gratia ad Parthorũ regem ſcribens,eum quemadmodũ cæteri regem regum appellare haud dignatus eſt. Ipſum etiam cupiditas quædam inuaſit Syriam occupare, atque per Arabiam mare rubrum attingere,ut undiqꝫ qui orbem cingit oceanus trophæis ſuis impleret. Etenim primus in Libya uſqꝫ exterius progreſſus eſt pelagus. In Hiſpania apud Atlanticum mare fines Romani imperij protendit. Tertio hic Albanos perſequens fermè ad Hyrcanum pelagus progreſſus eſt. Veluti ergo orbis ambitum cõiuncturus,exercitum mouit. Mithridatem nanqꝫ armis male comprehendi poſſe uidebat,illumqꝫ fuga quàm prælio grauiorẽ. Ex quo ratus ualidiorẽ illi hoſtem famem futuram quàm exercitum, nauales copias inſtituit aduerſus negociatores qui per Boſphoranũ nauigarent fretum,necemqꝫ in comprehenſos edixit. Deinde frequẽtibus copijs exercitus ſui aſſumptis,iter cœpit.In quo obuiã his factus qui cum Triario aduerſus Mithridatem infeliciter dimi-

D cauerant,qui adhuc inhumati fuerãt, eos ſplẽdide decoreqꝫ tumulauit. Quod cum neglexiſſet Lucullus, non iniuria odij materiã eſt nactus.Inde cum Afranio duce, Arabas qui iuxta Amanum incolunt,in poteſtatẽ egiſſet,& inde deſcendiſſet in Syriam,regionẽ hanc ueluti legitimis carentem regibus prouinciam populi Romani egit. Hinc Iudæa ſubacta, regem eius Ariſtobulum cepit, ciuitates etiã quaſdam condidit, aliaſqꝫ ſeruitute liberauit,earum tyrannis ſupplicio affectis.Plurimum autem tempus triuit,dum arbiter inter urbes regeſqꝫ iudicat.Quas in partes ipſe non ibat,beneuolos eò deſtinabat, ut ad Armenios Parthoſqꝫ, qui de finium litibus iudicarent.Tres enim arbitros eò miſit ad eos cõciliandos. Magnã enim uim tum nomen Pompeij habebat,nihil etiam minor & uirtutis & humanitatis rumor,quibus omnibus plurima domeſticorum atqꝫ beneuolorum ſuorum delicta obtegebantur. Non enim à natura ipſi datum prohibere, aut ſupplicijs delinquẽtes afficere. Seipſum his cum quibus uerſabatur,talem præbebat,ut eorum cupiditates graueſqꝫ affectus toleraret facillime. Qui plurimũ apud ipſum poterat,Demetrius libertus perhibetur,nõ in cæteris adoleſcens inurbanus, ſed nimium fortuna inſolenter uſus.De eo hoc memoratur. Cato philoſophus adhuc annis iunior,ſed expectationem permagnam de ſe præbens,famaqꝫ iam inſignis & dignitate, in Antiochiã profectus eſt, cupidus abſente Pompeio eam urbem ſtudioſe diligenterqꝫ inſpicere. Hic quemadmodũ ſemper conſueuerat, tum etiam pedes ibat,eius proximis qui iter illud ſecum agebant, equo uectis.Cum autem ante eius urbis portas hominum cohortem in niueis aſtare ueſtibus uidiſſet, & à parte altera ephebos, ab altera pueros inter ſeſe lectos, indignatione motus eſt, exiſtimans hæc ob honorẽ quendam ſibi apparari,qui horum nihil optaret, nihilqꝫ præſciſſet. Comites tamen ab equis iuſſit deſcendere,ſecumqꝫ ire. Cum uero appropinquaſſet, tum iuuentutis illius magiſter, qui ea omnia componebat, coronam uirgamqꝫ gerens, obuiam uenientibus factus, ubi Demetrium dimiſerint rogat,& quando ipſe uenturus ſit. Tum Catonis beneuoli in riſum omnes effundi.Cato,ô miſeram,inquit,ciuitatem:aliud nil reſpondens præterijt.Sed alijs quidem hunc Demetrium Pompeius minus inuidioſum reddidit, faſtum eius illecebraſqꝫ indignatione nulla perferens.Dicitur enim cum Pompeius ſæpius in amicorum crebris ſalutationibus ſtaret, ac alios atqꝫ alios immorando ſuſciperet, illum tum molliter inſolenterqꝫ iacuiſſe, caput uſqꝫ ad aures obtegentem. Hic nondum in Italiam profectus,amœniſſima Romæ ſuburbana

A bana eſt nactus, præterea diuerſoria pulcherrima, hortos etiã precij multi poſſedit, qui Demetrij nuncupati ſunt. Atqui Pompeius ipſe uſq; ad tertium triumphum modice atq; incompoſite habitauit. Pulchrum deinde cum illud theatrum à Romanis longe diffamatũ conſtruxiſſet, ſplendidiorem domũ ueluti à theatro appendicem ædificauit, qua etiam ab inuidia intactus eſt. Vnde poſt Pompeij exceſſum, eius domus poſſeſſor eam ingreſſus in admirationem uenit, rogauitq; ubi Pompeius Magnus cœnauiſſet. Hæc ita feruntur. Cæterum rege eorum Arabum qui apud Petram Arabiæ circùm incolũt, nulla hactenus exiſtimatione Romanorũ facta, non paruum tum in modum metuente, ſcribenteq; quod in omnibus obſequi Pompeio ſtatuiſſet, Pompeius uiri mentem experiri uolens, caſtra ad Petram mouit, nõ ſine fermè omniũ querela. Putabant enim Mithridatis perſecutionem Pompeium euitare, & in Mithridatem ipſum fore dignius ut totis uiribus conuerteretur, ueterem ſcilicet & præcipuũ hoſtem, qui, ut nunciabatur, redintegratis animis uiribusq;, per Scythas ac Peonas in Italiam expeditionẽ præparabat. Sed Pompeius exiſtimans ſeſe aut facile illius potentiam abſumpturũ ſi pugnandi copia fieret, aut fugientis poteſtatem habiturum, nolebat fruſtra in perſequendo tempus terere. Vnde alia bella non obtrectabat, nec inuitus moram trahebat. Verum fortuna omnia ſoluit. Non enim à Petra longius aberat, cum poſitis caſtris inter equeſtre certamen, quod iuxta exercitũ ludi gratia agebat, apparuere tabellarij, qui literas læta nunciantes è Ponto afferebant. Cogniti exemplo hi fuere grata nunciare ex iaculorum cuſpide, lauri enim frondibus coronabãtur. His uiſis, milites quamprimũ ad Pompeium curſitare, ipſumq; præcingere. Sed eo agonem imperfectũ deſerere nolente, cum acclamarent illi, equo deſilijt, literasq; ſuſcepit. Eminentior tum aberat ſuggeſtus, & miles in illius ſtructura haud peruenerat. Fieri quippe is ſolet, exciſum ceſpitem exciſo accumulando ceſpiti. Propere ergo iumentorum ſellas afferens miles, ædituum erexit tumulum, quem cum aſcẽdiſſet Pompeius, ex literis recitat Mithridatem per filij Pharnacis ſeditiones mortem ſibi conſciuiſſe, ac omnia quæ ipſe poſſederat, Pharnacem ſibi ſortitum, deq; his geſtis Pharnacẽ ad ſe, Romamq; ſcriptitaſſe. Quibus auditis, omnis exercitus (ut fas fuit) ſumma alacritate effuſus eſt. In ſacris deinde conuictuq; obſeruari cœptum, uelut in uno Mithridatis pectore, innumeri hoſtes extincti eſſent. Pompeius poſtquam uidit geſtis & expeditioni ſuæ

B fermè ex inſperato caput datum, confeſtim ex Arabia exercitum mouit, ſtatimq; medias egreſſus regiones ad Amiſum peruenit, ubi munera quammulta à Pharnace ſplendidius ornata accepit, multa etiam corpora ex regijs aſſumpſit. Ipſum etiam Mithridatem apprehendi iuſſit defunctum, & ex facie ipſa haud planè notum, latuerat quippe miniſtros illius cerebrum liquefactum fuiſſe. Ab exploratoribus tamen ex cicatricibus plenè præcognitus. Ipſe uero Pompeius illum minime intueri tolerauit, ſcelus abominans, defunctũ ad Sinopen miſit. Quam uero portabat ueſtem, armorumq; magnitudinẽ, ſplendoremq;, admiratus eſt. Gladij thecam quadringentorum impenſa talentorum inſtructam Publius furatus, eam Ariarithi uendidit. Cidarim Caius Mithridatis cõmenſalis, clàm Fauſto Syllæ filio petenti dedit. Erat hæc admirãdi & incredibilis operis. Hæc tum Pompeium latuere, à Pharnace uero poſtea comperta re, qui hæc abſtulerũt pœnis affecti. Pompeius rebus illic cõpoſitis pacatiſq; iter ſumpſit, feſtos continuò agens dies, ad Mitylenẽ profectus, Theophanis gratia ciuitatẽ liberat, ibiq; ſcenicos poëtas inſpexit, iam tum ipſius geſta materiã habentes. Hic theatri formã admiratus, eius ſimilitudinẽ typumq; ſtylo expreſſit, perſimile Romæ conditurus, licet maius atque ſpecioſius. Cum Rhodi adeſſet, profeſſores liberaliũ omnes audire curauit, & præceptori cuiq; talentum dono dedit. Hinc Poſidonius philoſophus ad Hermagoram oratorem ſcripſit, Pompeiũ ſe audiuiſſe, ſingulaq; uir ille narrauit, quæ tum in ea conuentione quæſita fuere. Eadem in Athenis circa philoſophos egit. Inde ad ornatũ urbiſq; eius architecturã quinquaginta talentis dimiſſis, in Italiam feſtinat, ſperans omniũ ſplendidiſſimus illã attingere, optans domi ſe ſuos aduentũ eius optantes uiſurum: ſed quod fieri ſolet plerunq; inter præclara hominũ geſta, ut fortuna ſemper infauſtũ quiddam afferre curet, id iandiu præparatũ fuerat ad illius reditũ triſtius agendũ. Mutia enim poſt Pompeij abſceſſum ignominia domũ turbauit, Pompeiuſq; dum in remotis ageret, id neglexit, ſed Italiam cum iam attingeret, impenſiori cura rumori inſiſtens, quod (ut opinandum eſt) cauſam magis apprehendit, repudiũ illi dedit, neq; tunc neq; poſtea cur eam repudiaſſet, faſſus. Huius tamen rei cauſa apud epiſtolas Ciceronis patet. Cæterum de reditu Pompeij uarij rumores urbem compleuere, tumultuſq; hinc non paruus exortus, quod ducturus hic in urbẽ eſſet exercitum, & monarchia extemplo ineunda. Craſſus etiã liberis pecunijſq; ad ſe receptis ab urbe abijt, ſeu uero compulſus metu, ſeu (ut magis creditum eſt) ad præſtandum rumori & obtre-

Horti Demetrij.

Gladij Mithridatis theca precioſa.

Pompeij liberalitas in liberalium artium profeſſores.

C ctationi fidem, inuidiamq; in Pompeium exaſperandã. Pompeius autem Italiam ingreſſus, militibus ad concionem uocatis, cum eos ornaſſet laudibus, rei accommodata loquutus, per ciuitates ac municipia diſiungi iuſſit, & ad propria quenq; uerti, admonens tamen triumpho omnes conuenire. Sic ergo ſoluto exercitu, admiratio omniũ animos oppleuit. Ex quo cum uiderent urbes Pompeium Magnum armis poſitis cum paruo proximorũ ſuorum comitatu prodeuntem, nec expeditionem eam præferentem, beneuolẽtia effuſe eum maioribus copijs Romam aſſequutæ ſunt, enixius paratæ, ſeu mouere bellum ipſe cuperet, ſeu rebus ſtuderet innouandis. Ex lege deinde cum cautum eſſet, neminem ducem ante triumphũ urbem ingredi, ad ſenatum oratum mittit, uti conſularia comitia differrentur, ut liceat præſenti ſibi cum Piſone comitia inire. Cui rei cum obſtitiſſet Cato, Pompeius animis fruſtratus eſt. Admiratus autem Catonis audaciam atq; conſtantiã, quibus manifeſte æquitatis gratia uſus ille fuerat, ipſum ſibi affinitate coniungere curauit. E ſorore ergo Catonis cum eſſent geminæ, ſibi alterã, filioq; alteram uxorem poſtulat. Sed Catone rem ſuſpectam habente, ueluti perditionis ſuæ materiam, quod illius affinitas dolo compararetur, cõiunx ſororq; id grauiter tulere, Pompeium Magnum affinem haud repellendum aientes. Inter hæc optauit Pompeius ad conſulatum Afranium proue here. Vnde pro inclinãdis ſuffragijs, argentum centurijs impenſum eſt, idq; ſuſcepiſſe eos qui tum ipſius Pompeij hortos ingreſſi eſſent, cognitum eſt. Itaq; cum res hæ paſſim uulgarentur, in Pompeiũ obloqui cœptum, quod ampliſſimum eum magiſtratum, in quo tot ſtrenua egiſſet, uenalem illis inſtitueret, qui uirtute aſſequi eum non poſſent. Hæc Cato mulieribus refert, oſtenditq; in quam incidiſſent contumeliam, ſi cum Pompeio affinitatem iniiſſent: quibus auditis petiuere ueniam, planè ſalubrius Catonis fuiſſe conſilium faſſæ. Cæterum triumpho, licet eum in binos dies partitus eſſet, nõ ſatisfecit tempus, ſed apparatuũ tot in eo prætermiſſa ſunt, quot alteri triumpho ſat fuiſſent, præ illorum dignitate ornatuq;. Ex prænotatis autem literis clare cognoſcere erat, ex quo genere gentium triumpharet. Erant quippe regionis hæ, Pontus, Armenia, Cappadocia, Paphlagonia, Media, Colchis, Iberia, Albania, Syria, Cilicia, Meſopotamia. Præterea hi qui circa Phœniciam & Palæſtinam incolunt, Iudæi, Arabes: piratarũ etiam quotquot genera terra mariq; debellata erant. Inter hæc notabantur caſtella haud pauciora

Triumphus.

D quàm mille capta, ciuitates fermè noningentæ, piraticæ naues octingentæ: urbes præſidijs Romanis firmatas eſſe undequadraginta. His quoq; addebatur uniuerſa Romanæ urbis tributa ante id bellũ quinquagies decies centena millia fuiſſe: cum his uero quæ populo Romano ipſe quæſiuit, octuagies & quinquies decies centena millia. In ærariũ præterea uaſa, aurum, argentumq; ſignatum ad uiginti millia talentorum, præter quæ militibus diuiſa ſunt, quorum qui minus accepit, mille & quingentos æreos tulit. Captiui, poſt principes piratarum in triumpho ducti, Tigranis Armenij filius cum uxore filiaq; ipſius regis, Tigranis Coſmiæ coniunx, Rex Iudæorum Ariſtobolus, Mithridatis ſoror cum liberis quinq;: Scytharum quoq; quammultæ mulieres, Albanorũ & Iberorum ac regis Comagenorũ obſides ducti. Trophæa quoq; quamplura notata, omnia præliorum munera æqua, quæ aut ſe duce, aut per legatos adeptus erat. Maximum uero ac ſplendidiſſimũ fuit, & quod Romanorũ nemini hactenus obtigit, quod trinum è trina uniuerſi orbis parte triumphũ duxit. Nam licet tres ex hac una parte antea triumphauerint, ipſe tamen primum ex Aphrica, ſecundũ ex Europa, tertium hunc ultimũ ex Aſia ducens triumphum, quodammodo uiſus eſt ex uniuerſo ambitu orbis triumphaſſe. Eius tum ætatem, qui ipſum Alexandro perſimilẽ dicunt, eumq; illi in omnibus æquare innituntur, nondũ quatuor & triginta annorũ fuiſſe tradũt: ſed quod eſt uerius, quadrageſimũ tum attingebat annũ. O quàm ipſi ſatius, ſi quouſq; Alexandri fortunam nactus fuit, uita exceſſiſſet: ulterior enim ætas felicitates ipſi inuidas, & clades quoq; intolerandas attulit. Quam enim potentiam ex eius uirtute digne comparauerat, hac iniquius in alios utens, quantum uirium illis ipſis addebat, tantum gloriæ ſibi abſtulit: unde inſcius robore ac magnitudine ſua clàm repulſus. Quemadmodum enim cum ualidiſſimæ ac munitiſſimæ ciuitatum partes hoſtes admittunt, adijciunt hoſti robur, ſic ex Pompeij potentia elatus Cæſar, his armis quibus in cæteros utebatur, eiſdẽ Pompeium autorem euertit. Res nanque ſic acta eſt. Lucullus ex Aſia cum redijſſet, à Pompeio per contumeliam habitus, à ſenatu ſplendide exceptus eſt. Qui deinde ab optimis monitus, Pompeio etiam præſente animum ad Rempublicam iniecit: huius enim robur ac natura ipſa iamiam obtundi, fugereq; negocia, inerti ocio opumq; delitijs dedita. Cum autem Pompeium inquietare cœpiſſet, & rectà in eum uerſus, acta quæ Pompeius reſciderat, ſanciri obtinuiſſet, Catone ſecum in ſenatu certante, reiectus Pompeius confugere ad tribunos plebis

Pompeij aduerſæ fortunæ primæ cauſæ.

A bis coactus eſt, & ſeſe adoleſcentibus addere. Horum in primis deteſtandus, & omnium auda-
ciſſimus erat Clodius, qui Pompeio ſuſcepto, eum plebi ſubiecit. Inde per medium forum eum
habens iuxta ſeſe, præterq; dignitatẽ ipſum circunducens, in ſuffragijs eo utebatur, & in gratia
blandimentiſq; plebis: mercedem etiam ab ipſo expoſtulauit, ueluti non ex probris, ſed ex be-
neficijs Pompeius obnoxius illi foret. Solutũ id poſtea precium eſt, cum Pompeius Ciceronem
uirum ſibi amicum atq; beneuolũ, & qui plurima Pompeij arbitrio in Repub. geſſerat, negle-
xit. Cum enim Cicero extremo in periculo Pompeij oraſſet auxiliũ, ille Ciceronem coràm ue-
nire haud paſſus eſt, ſed ueſtibulo accedenti clauſo, ipſe poſtico egreſſus clàm eſt. Inde Cicero
iudicij metu in exilium abijt. Inter hæc Cæſar militia functus Reipub. ſeſe ingeſſit. Vnde hic
rerum ſtatus, tum beneuolentiã maximam, & in poſterum potentiam permagnam ei attulit,
Pompeium uero maxime oppreſſit. Conſulatum deinde Cæſar petit: qui animaduertens Pom
peij Craſſiq; contentiones, quodq; ſi alteri ipſorum amicitia iungeretur, alteri inimicus fieret,
ad amborũ conciliationẽ uertitur, opus alias pulchrum ciuileq;, ſed ex utili cauſa compoſitoq;
dolo patratum. Vrbis enim potẽtia, quemadmodũ in cymba, cuius onera utrinq; æquata ſint,
in unum congeſta unaq; facta, robur omne ciuitatis, quod in diuerſis altercationibus ſcindeba-
tur, Cæſari addidit. Ex quo Cato in ciuili poſtea bello inter Cæſarem & Pompeium conflato,
falli eos dicebat, qui horum diſcordias dicerent cauſam euerſionis Reipublicæ eſſe: nõ enim il-
lorum ſeditionem, non illorum inimicitiam, ſed illorum conciliationem atq; concordiam, pri-
mum & maximum hoc ciuile malum urbi peperiſſe. Cæterum Cæſar conſul deſignatus, conſe
ſtim ad pacandos inopum & egenorum animos conuerſus, de deducendis colonijs, agriſq; di
uidundis rogationem tulit, egrediens quodãmodo magiſtratus dignitatem, & ad tribunatum
conſulatum ducens. Cui rei cum collega Bibulus obſiſteret, & Cato in ſuffragijs ualidiſſime
cum Bibulo ſentiret, Cæſar manifeſte ad roſtra Pompeiũ produxit, ibiq; eum appellans, ab ipſo
quæſiuit an legẽ probaret. Annuente Pompeio, Quid, inquit Cæſar, ſi quis aduerſus promul-
gationem uim afferat, nónne ad plebem auxilium laturus accedes? Accedam equidem ait, &
aduerſus eos qui cum enſibus uobis minitentur, enſem & clypeũ feram. Hoc dicto, Pompeius
uſq; in eam diem neq; acerbius quicquã dixiſſe, neq; feciſſe uiſus eſt. Vnde eius beneuoli pur-
B gare eum parati, uerbum illud aiebant ex improuiſo Pompeium effudiſſe. Poſt hæc tamen ma
nifeſte cognitus eſt omnino in Rep. ſe tradidiſſe Cæſari: Iuliam etiam Cæſaris natam Scipioni
pactam, tamq; nuptui ducendam, id minime ſperans, poſt dies paucos Pompeius uxorem du-
xit, & ad pacandam Scipionis iracundiam, filiam Fauſto Syllæ filio antea locatam, ipſi tradidit.
Ipſe uero Cæſar Calpurniam duxit Piſonis filiam. Ex hoc tempore Pompeius replens urbem
militibus, rem omnem ui tenuit. Deſcendente in forum Bibulo cum conſularibus inſignibus,
Lucullo ac Catone comitantibus, irruentes hi deſuper faſces illi effregere. Ex his etiam aliquis
fimi cophinum in uerticem & ora Bibuli iecit. Duo præterea tribuni, qui comitando præceſſe-
rant conſules, ſaucij. Sic ergo ab his foro deſerto, atq; ab alijs qui legem impugnaturi erant, de *Lex de agris*
diuidundis agris promulgatum eſt. Ex quibus animi plebis illecti, ad omnia illorum geſta quie *diuidendis la*
ſcere, nihilq; animo obuerſari cœptum, ſed ſilentio rogationes quaſq; perferre, ſententijſq; an- *ta à Cæſare.*
nuere. Acta ergo quibus Lucullus in Pompeium altercabatur, reſciſſa. Decreta Cæſari utraq;
Gallia cum Illyricis ad quinquennium: in prouinciam ceſſit cum quatuor legionibus. Creati in
proximũ annum conſules ſunt, Piſo Cæſaris ſocer, ac Gabinius, uir inter omnes Pompeij adu-
lator egregius. His perfectis Bibulus ſe domi claudens, octo menſibus conſulatus curam omi-
ſit, literas uero dabat obtrectans criminanſq; Cæſarem Pompeiumq;. Cato ueluti ueris admo-
nitus ſomnijs, & diuinatione certa, imminentẽ urbi atq; Pompeio cladem prædicere in ſenatu.
Lucullus curis feſſus quietem agere, ueluti Reip. ineptus ciuis. Ex quo id à Pompeio manauit,
commodius eſſe ſeni delitijs obuerſari, quàm Reipub. adminiſtrationi. Extemplo tamen & ipſe
amore ſponſæ lenitus, nuptæ quammaxime ceſſit, in agris hortiſq; cum ea uictitans, neglecto
foro & Reip. cura. Vnde Clodius tum tribunus plebis audaciſſimus, intentus rebus, illũ omit-
tit. Cum enim eieciſſet urbe Ciceronem, & Catonem captata præfecturæ materia, in Cyprum
deſtinaſſet, Cæſaremq; expeditionem in prouinciam agentem uideret, plebemq; in omnibus
haberet obſequentem, cum in eius gratiam ſuo in magiſtratu ſtuduiſſet, extemplo quædam
ipſius Pompeij acta reſcindere conatur. Qua in re Tigranem quem è uinculis diripuerat, co-
mitem habet. Beneuolis præterea quibuſdam Pompeij crimen inijcit, in ipſis Pompeij poten-
tiam experiri uolens. Demum cum Pompeius defenſioni cuidam fortè adeſſet, Clodius ſcele-
ratorum & impudicorum hominum multitudine ſeptus, in ædito loco ſe collocat, deinde ſic

C rogat: Quis imperator impudicitia laborat? quis uir uirum quærit? quis uno digito caput ſcal-
pit? Ad quæ illi ueluti chorus quidam cum plauſu, diſcutiente Clodio togam, ad unumquodq;
magno clamore, Pompeius, reſpondent. Hæc ingenti mœſtitia Pompeium afficiunt, inſolitum
male de ſe audire, & huiuſcemodi pugnæ inexpertū. Triſtabatur etiam magis, quod ſenatum
nouerat hac in cauſa contumelia lætatum, Ciceronianæ proditionis pœnas exprobrantē. Hinc
cum in foro plagas uſq; ad uulnera prodiſſe contingeret, & quidam ex domeſticis Clodij, tur-
ba ſummota ſe ad Pompeium tuliſſet, gladium à circunſtantibus inferre cognitus, Pompeius
quouſq; Clodius magiſtratum eum geſſit, in forum haud ingreſſus eſt. Cauſam abſentiæ Pom
peius hanc ferebat. Sed Clodij iurgia & obtrectationes, certior erant (ut fertur) teſtis ut Pom-
peius in publicum non prodiret. Domi ergo ſe continens, cum amicis conſultabat qua ratione
iracundiam ſenatus poſſet exuere. Dicente Culleone Iuliam dimittendā eſſe, & ab amicitia Cæ
ſaris ad ſenatum redeundū, non acquieuit. His uero qui cenſebant Ciceronem ab exilio reuo-
candum, quod uir eſſet Clodio inimiciſſimus, ſenatuiq; pergratus, annuit. Vnde Ciceronis fra
trem cum in medio foro magna manu produxiſſet, cæſis ibi quibuſdā nonnulliſq; ſaucijs, Clo
dium ſuperauit. Quare Cicero ex S.C. redijt, qui confeſtim Pompeio ſenatū conciliauit, quiue
deinde pro lege orans frumentaria, quodammodo iterum omnis terræ omniſq; pelagi populo
Romano ſubiecti poteſtatē Pompeio integrā dedit. Ea enim lege portus omnes, negociatorum
conuentus, frugum diſpenſationes, & unico nomine omnia nautica, atq; terreſtria Pompeio
ſubdita. Clodius legem hanc à ſenatu non prodiſſe ob annonæ caritatem aiebat, ſed anguſtiam
annonæ emanaſſe ut lex promulgaretur, ueluti non ferente Pompeio potentiā ſuam extingui,
ſed ex nouo quodam magiſtratu excitare eam ſemper quæritante. Alij dicunt hoc conſulem
Spinterem machinatū eſſe, conantem ad magiſtratū promouere Pompeium, ut ipſe ad regem
Ptolemæum auxilio mitteretur. Verum Canidius rogationem ad tribunos ple. tulit, uti Pom-
peius ſine exercitu cum gemino lictore ad Ptolemæum cum Alexandrinis conciliandum deſti
naretur: cui rei Pompeius nō grauiter hæſiſſe uiſus, ſed ſenatus id omiſit, cauſa honeſte reddita,
quod uiro timeret. Cæterum in ſenatu & apud forum proiectæ quædam literæ repertæ ſunt,
quibus notabatur, Ptolemæum orare, uti pro Spintere Pompeius dux ad ſe mitteretur. Tima-
D genes uero Ptolemæum ſponte inquit fugiſſe & reliquiſſe Aegyptum Theophanis ſuaſu, qui
materiam quærebat ut ſenatus Pompeiū cum exercitu eò deſtinaret, noua bellandi cauſa per-
quiſita. Sed hoc ipſe aſtus Theophanis non tam credibile fecit, quantum natura ipſa Pompeij
incredibile, qui ambitionē non tam uafram, neq; tam ſeruilem habebat. Deſignatus itaq; Pom-
peius rei frumētariæ dux, diuerſa in loca legatos amicoſq; mittit. In Siciliā ipſe atq; Sardiniam,
deinde in Aphricam nauigans, uim permagnam frumenti apparauit. Repetiturus Romam,
cum mare procellis infeſtaretur, & gubernatores ſe alto committere timerent, primus nauem
ingreſſus ancoram ſolui iuſſit, clamitans, Nauigare eſt neceſſe, uiuere neceſſe nō eſt. Hac auda
cia & animo uſus, læta cum fortuna omne forum frumento, & omne mare nauibus impleuit.
Vnde & cæteris extra urbē incolētibus hic apparatus ſuperabundans etiam fuit, uelut è fonte
quodam immenſa frumēti copia manaſſet. Inter hæc res Gallica maxime Cæſarem extulit, qui
in remotiſſimis locis cum eſſet, & bellum aduerſus Belgas Britannoſq; confereret, ob dignita-
tem & humanitatem ſuam nō animaduertente Pompeio, apud populum grauiſſimarū etiam
Reip. rerum curam gerebat. Corpore quidem circa rem militarem nō aduerſus Barbaros, ſed
ueluti uenator in agonibus ſe frui uidebatur, & ſeſe inexpugnabilem timendumq; præparare.
Aurum præterea, argentumq;, ſpolia, cæteraſq; diuitias ex hoſtibus partas (tanta horū aderat
copia) magno in numero Romam miſit. Horum deinde largitionibus animos ciuium tentans,
ædilibuſq; ad ſpectacula tribuēs, prætoribus quoq; atq; cōſulibus eorumq; donans uxoribus,
multos ſibi allexit. Quare in reditu ſuperatis Alpibus, cum apud ciuitatē Lucanam hyberna-
ret, omniū uirorum & matronarū magnum numerum eò acceſſiſſe memorant, cum plauſu læ
titiaq; ingenti ſe offerentiū. Conſulares uiri eò profecti ſunt ducenti, inter quos Pompeius &
Craſſus fuere. Proconſulū quoq; ac prætorum centum & uiginti faſces ante Cæſaris fores in-
ſpecti. Alios quippe omnes ſpe doniſq; repletos Cæſar dimiſit: cum Craſſo autē atq; Pompeio
fœdus initum, uti petant ipſi conſulatum, Cæſarq; eis auxilio ſit, ad ſuffragia frequētes mittens
milites. Deinde cum declarati cōſules fuiſſent, ut extemplo prouincias exercituſq; decernerēt,
Cæſariq; Gallias in aliud obſignarent quinquennium. Hæc cum uulgarentur, grauiter ab opti
mis habita. Ex quo Marcellinus magna in populi frequentia ambos corām interrogat, an con-
ſulatum proximis in comitijs petituri eſſent. Cui cum à pleriſq; reſpondere iuberentur, prior

A inquit Pompeius, ſe fortè petiturum, aut non. Craſſus mitius reſpondiſſe fertur: inquit enim ſe
facturum, quod in uſum Reip. fore exiſtimaret. Marcellinus itaq; cum non eſſet æquo in Pom
peium animo, ſed uehemens obtrectator fieret, quod minus grate reſponſum ſibi fuiſſe uideba
tur, omniū, inquit Pompeius, Marcellinum iniuſtiſſimū eſſe, gratiam non habet quod ex muto
eloquens factus ſit, & ex famelico crapulā exhalans. Cæteris deinde à petitione conſulatus abſti
nentibus, L. Domitium Cato exhortatus eſt ne cederet. Non enim pro magiſtratu, aiebat, ſed
pro libertate publica cum tyrannis eſſe certamen. Vnde Pompeij fautores hunc Catonis tonū
extimeſcentes, & ne omnis ſenatus illi inclinaretur, plebiſq; immutarentur animi, non permi-
ſere Domitium in forum deſcendere, ſed uiros armis munitos mittentes ipſi obuiam, Melitum
qui cum lampade præibat, trucidauerunt, aliosq; uerterunt in fugam. Cato fugientiū ultimus
dextrum cubitum ſaucius abijt, uictus dum Domitium palàm uindicat. Hac igitur uia domina-
tionē aggreſſi, non honeſtius cætera adminiſtrarunt. Sed primum cum Catoni præturā popu-
lus decerneret, ſententiamq; proferret, Pompeius incuſatis augurijs concionē dimiſit. Antiam
poſtea & Vatinium corruptis largitione centurijs elegerunt. Deinde tribuno plebis Trebonio
rogationē tulere, uti Cæſari (hoc enim ei ex priuato fœdere debebant) ſecundū quinquenniū
in Gallias decerneretur, Craſſo Syria & expeditio in Parthos, ipſi Pompeio Aphrica & utraq;
Iberia cum quatuor legionibus. Quibus peractis, Pompeius ex his legionibus petenti & oran-
ti Cæſari duas ad bellum Gallicum conceſſit. Craſſus conſulatu dimiſſo, in prouinciā profectus
eſt. Pompeius conſtructo theatro, gymnaſia alia atque alia, ſed in eius conſecratione muſicū ex-
hibuit, uenationes præterea, quibus quingenti leones cæſi, elephantes deinde, horrendū quip-
pe dirumq; ſpectaculum. Ex his iterum in admirationē populi atque beneuolentiam ductus
permagnam in ſe conflauit inuidiam, quod ueteribus amicis militiā prouinciasq; decernens,
ipſe per amœna Italiæ loca tum hic tum ibi uxori cedebat. Non enim ſiue amans ſiue amatus
diſiungi patiebatur. Hoc quippe ferebatur uulgatumq; erat, ſponſam uirū prænimium ama-
re, quæ immature carere eo nequibat. Sed huius cauſa fuiſſe uidetur uiri continentia, qui non
niſi illi admiſceretur. Modeſtia etiam conſuetudinis domeſticæ, res quippe pergrata, & qua mu
lierum genus maxime oblectatur. Continentiæ uero credendum erat, ni Flora ipſa ſcortū per-
B iurio criminetur. Fertur comitialibus ludis, cum ſaucij quidam cæſiq; nonnulli ad Pompeium *Iuliæ mirus a-*
uenīſſent, eumq; ſanguinis contactu cruentaſſent, ueſtem mutandam petijſſe. Qua in re cum *mor in Pompe*
tumultus ſeruorū illam portantium, curſusq; permagnus fieret, ſponſa quæ tum erat grauida, *ium maritum.*
toga inſpecta cruenta, collapſa ſemianimis eſt, uixq; id tulit. Ex hac turbatione metuq; imma-
ture ferunt partum æditum. Qui ergo Cæſaris atque Pompeij amicitiam querebantur, mulieris
amorē maxime incuſabant. Iterum ea grauida facta fœminam peperit, atque è dolore pariendi
mortē obijt. Nata etiam non multos poſt dies matrem ſequuta. Pompeius cum coniugē apud *Iuliæ mors.*
Albanū tumulare appararet, à plebe coactus in campum Martium funus extulit, in quo ma-
gis ſponſæ miſeratio cognita eſt, quàm Cæſaris, ſeu Pompeij gratia. Verum ex duobus his ma-
gis abſenti Cæſari, quàm præſenti Pompeio honores tribui uiſum eſt. Confeſtim enim tumul-
tuari ciuitas cœpit, resq; omnes inſano diſcordiq; ſermone uerſari, ueluti hactenus magis occu-
luiſſet ingenium, quàm extinxiſſet uirorū horum affinitas. Non multū deinde pòſt Craſſi cla-
des apud Parthos accepta Romæ nunciatur. Is quippe cum magnus eſſet obex belli inteſtini,
defunctus uiris frena laxauit. Ambo enim eum timuerant, eoq; uiuente quiſq; uiro inſidebat:
ut uero fortuna obſtaculum illud certaminis abſtulit, extemplo (ut inquit comicus) alter in al-
terum ungitur, & in arena manus fricat: tam parum fortuna humanæ naturæ confert. Ea enim
nihil cupiditatē implet, ubi tanta imperij amplitudo diuerſarumq; magnitudo nationum loco-
rumq; duobus ſat non eſt uiris. Audientes legentesq; omnia ab eis tripartita quondam fuiſſe,
ac unumquenq; ſua ſortitum acquieuiſſe, Romanū imperium ſibi non ſufficere arbitrati ſunt.
Atqui Pompeius pro concione inquiebat, magiſtratum omnē ſe antea aſſequutum quàm ſpe-
rauiſſet, eumq; depoſuiſſe citius quàm ſperatum eſſet. Et Hercule certiſſimum ſibi teſtimoniū
erant exercituum dimiſſiones. Cum uero Cæſar copias dimiſſurus non uideretur, quærebat
Pompeius publicis magiſtratibus aduerſus Cæſarem ſe munire, aliud nihil tamen innouabat,
uolens omnino uideri ſe non credere, ſed deſpicere magis ea negligereq;. Cæterū ut dilata co-
mitia ſunt, ciuibus largitione corruptis, Pompeiusq; interregnum deſpexit, rumor extemplo
ad dictatorem exortus in urbe eſt. Hunc Lucilius tribunus plebis primū efferre eſt auſus, ple-
bi ſuadens uti Pompeium dictatorē declararent. Verum cum his obſiſteret Cato, Lucilius ferè
ſe tribunatu abdicare coactus eſt. Pompeium tum amicorū multi excuſauere quod magiſtratū

I

C illum non quæſiuiſſet,pro eo nil obſecrauiſſet,eũq; haud uoluiſſet. Quæ cum laudauiſſet Cato, Pompeiũ exhortatus eſt, ad Reipub. curam recapeſſendam. Ob quæ ueritus Catonem ille, ad priorem ornatum urbis uerſus eſt,creatiq; conſules ſunt Domitius ac Meſſala. Sed cum poſtea res ad interregnum rediſſet,ſermonesq; multi de dictatore iterũ excitarentur, uim extimeſcens Cato,cenſuit legitimum quendã magiſtratum Pompeio dandum,& impuram illam dictatoris potentiam atque tyrannidẽ abolendam. Qua in re Bibulus Pompeio inimicus prior in ſenatu rogationẽ tulit, ut unicus conſul Pompeius decerneretur: aut enim, inquit, Reſpub. ab inſtan te turbine ſalua fiet,aut optimo parendum erit. Hæc ſententia cum propter oratorẽ monſtroſa uideretur,ſurgens Cato,expectationẽ præbens quod Bibulo contradicturus eſſet,ſilẽtio acto, eidem innixus eſt,à ſeſe illam inquiens minime afferendam fuiſſe,ſed ab alio illatam comproba re,iuberecq; in ipſam iri, quemcunq; magiſtratũ magis eligens,quàm neminem, Pompeiumq; exiſtimans ea tempeſtate ſalubrius,quàm alium eſſe profecturũ. Quo à ſenatu ſuſcepto, decretum eſt uti Pompeius conſul creatus ſolus magiſtratum gerat, ſicq; collega opus eſſet, non ante duos menſes,experimento doctus,collegam ſumeret. Sic ergo per Sulpitium interregem Pompeius conſul factus,Catonem grata beneuolentia ſalutat,gratias ſe illi habere faſſus,eumq; orauit uti priuatim in eo magiſtratu conſilij curam ſecum gereret. Sed Cato Pompeium gratias ſibi habere haud dignũ exiſtimauit,ob eum enim nihil ſe dixiſſe reſpondit,ſed ob Reipub. cauſam. Priuatim uero rogatus conſultor fieri,etſi minime id rogetur, publice ſe dicturum inquit, quæ in Rempub. fore iudicauerit. Huiuſcemodi in omnibus erat Cato. Pompeius in urbem profectus, Corneliam Metelli Scipionis filiam duxit, non uirginem, ſed uiduã nuperrime relictam à Publio Craſſi filio,qui apud Parthos defunctus eam uirginẽ duxerat. Aderant quippe puellæ,præter etiam formoſitatẽ,multæ amoris gratiæ. Circa enim literas pulchre perita, circa fides, circa geometrica: præterea conſueuerat philoſophis ſeſe ſaluberrime præbere. Mores deinde omni faſtu & importunitate mundi, quæ duo iunioribus obuerſari fœminis ſolent in eaſdẽ diſciplinas ductis. Pater & genere & gloria haud pudendus. Id tamen coniugiũ, quia incongruũ ætate uidebatur, multi improbauere, filio enim Pompeij illam fore magis copulandam ea ætas admonebat. Honeſtiores uero ciues rem Romanam tum procellis uectam à Pompeio deſpici aiebant,quem populus liberatorem urbis conſtituerat,eumq; unicum ei curæ præfecerat. Sed

Cornelia à Pompeio ducta.

D ipſe ſertis,inquiebant,coronatur, nuptiasq; celebrat, cum conſulatũ ipſum rem infortunatam ſibi fore exiſtimare deberet, qui haud ſibi ita præter legem mandatus eſſet, ſi floruiſſet patria. Cæterũ cum in reos ambitus ac ex largitione corruptos præſideret, leges ſcribens per quas iudicia ferebantur,in cæteris ſe honeſtum integrumq; ſeruauit,præſidium ornatumq; ſimul,quietemq; in curia,ſuo conſenſu,ſuisq; armis præbens: in Scipione tantũ ſocero, qui tum damnari uidebatur,crimen non effugit,apud enim ſeſe ſexaginta ac trecentis iudicibus domi conuocatis auxilium illi attulit. Quare accuſator ab rei impetitione deſtitit,cum Scipionem uidiſſet medio in foro à iudicibus præcomitatum. Iterum & male de ſe Pompeius audiuit,quod cum leges ſtatuiſſet ne pro reis laudes fierent,ipſe ad iudices ingreſſus eſt Plancum laudaturus. In quo Cato (erat enim ex iudicũ numero) aures manibus obſtruens,non uelle,inquit, ſeſe habere laudes, præter legem auditurũ: unde Cato prius quàm ſententiam ferret,eiectus eſt. Plancus tamen iudicum ſententijs eſt damnatus,non ſine Pompeij rubore. Poſt paucos etiam dies Hypſæus uir conſularis iudicium uitans,cognito Pompeium ad cœnam lotum proficiſci,eius genibus accubuit,eumq; obſecrare cœpit. Sed Pompeius cum faſtu eum præterijt, illum, inquiens, cœnam ſibi diſperdere,aliudq; concluſit nihil. Sic ergo iniquior eſſe uiſus, probris laceratus eſt. Cætera autem omnia ordine compoſuit,collegamq; ſibi ſocerum ad reliquos quinque menſes delegit. Deinde decreto ſenatus prouinciæ ſibi in aliud quadriennium datæ, milleq; talenta quotannis ſumere, quibus exercitũ teneat, alatq;. Quibus cognitis, amici Cæſaris dignum exiſtimauere & de Cæſare rationẽ habendam eſſe, qui pro Romano imperio tot bella tractabat. Aut enim dignum eum dicebant ſecundo potiri conſulatu, aut militiæ tempus ſibi prorogandum, ne dux alius ei ſuccedens gloriam laborũ ipſi auferret,ſed ipſe honoris præmia iniret. Circa id cum altercatio orta eſſet,Pompeius ueluti ex beneuolentia pro Cæſare inuidiam eſſet excuſaturus, ſe literas habere à Cæſare inquit,quibus optabat ſucceſſorem, & ſe ab expeditione liberari. Ius tamen petendi conſulatum dari ſibi licet abſenti,æquum eſſe cenſere. His cum obſiſteret Cato, Catonisq; factio, iuberentq; Cæſarem dimiſſo exercitu priuatum accedere, atque id demum commode obtinere poſſe, Pompeius nulla contentione facta, ſed ueluti uictus, ſuſpicionẽ de ſe maiorem præbuit,quod ægre in Cæſarem ſentiret. Miſit deinde pro legionibus quas Cæſari

A commodauerat, eas repetens, rebus Parthicis ſimulatis. Sed Cæſar licet noſſet quibus ex cauſis milites repeterentur, ipſos remiſit grate ampleꝗ donatos. Inter hæc cum Pōpeius apud urbem Neapolim cum uitæ periculo elanguiſſet, conualuit. Hinc Praxagoræ ſuaſu eius urbis ciues ſacra pro ipſius ſalute duxerunt: quos cum imitarentur finitimi, & deinde cum res hæc ſic Italiam omnē ambiret, quæꝗ magna & quæꝗ parua ciuitas dies quāplures feſtos egit: præterea undecunꝗ ſibi ſic obuiam proditum eſt, ut pro numero nullus ſatis eſſet locus, ſed uiæ, oppida, portus omnes paſſim uictimis ac libaminibus repleri. Multi præterea ſertis ornati ſub lampadibus eum ſuſcepere, flores in eum iacere, gradientemꝗ uſque comitari. Vnde ipſius cultum profectumꝗ pulcherrimū ac ſplendidiſſimū ſpectaculū inter alias belli cauſas non minimā fuiſſe ferunt. Subijt enim faſtus illi exuperans cum magnitudine ſimul lætitiæ omnem agendorū rationem. Præterea felicitates geſtaꝗ ſemper tuto in loco ponens, obꝗ id deſinēs cautior eſſe, in impuram audaciā contemptumꝗ incidit de Cæſaris uiribus, quod non armis, non aliquo induſtrio opere ſibi opus foret, ſed multo facilius Cæſarē eſſet abſumpturus, quàm eum antea ſublimauiſſet. His addebatur Appij reditus, qui legiones Cæſari conceſſas Pompeio è Gallia adduxerat. Is enim maxime res Gallicas Cæſaris extenuauit, & in Cæſarem male dicacem exercuit linguam, ipſumꝗ Pompeiū dicebat ſuarum ſe uirium nominisꝗ ignarum eſſe, qui alijs armis in Cæſarem muniretur, quem eiſdem Cæſaris copijs perditurus erat cum primū inſpiceretur, tantum eſſe odiū aiebat quod milites in Cæſarē ſeruabant, tantumꝗ eſſe deſideriū quod aduerſus Pompeiū tenerent. His ergo Pompeius elatus eſt, ac huiuſcemodi contemptus ob ingentē fiduciam ita plenior factus eſt, ut eos qui bellum extimuiſſent, eluderet. Cumꝗ dicerent quidā, ad inuaſionē Cæſaris ſe non uidere, quibus uiribus ſe Pompeius tueatur, ſubridens uultuꝗ profuſior, eos haud id curare admonuit. Cum enim, inquit, terram Italiæ pede pulſabo, ſcatebunt pedeſtres equeſtresꝗ copiæ. Sed Cæſar ualidius iamiam rebus imminebat, qui cum nondū longe Italiam attigiſſet, ſedulò ad urbem deſtinabat milites, ut comitijs adeſſent. Multos hic tum ciues pecunijs ſibi allexit, multos etiam primorū munere placauit. Inter quos Paulus conſul ob mille & quingenta talenta mutatus eſt, & Curio tribu. plebis à Cæſare ingenti ære alieno liberatus, ac M. Antonius ob amicitiam Curionis eorū quæ Curio debebat particeps. Improbatus tum

B inter hæc Cæſar eſt, quod cum quis ex his qui ab ipſo uenerāt, ſtans iuxta ſenatū audiſſet quod Cæſari prorogatio non daretur, manu enſis capulo percuſſo inquit, At hic dabit gladius. Hæc itaque acta, apparatusꝗ in hanc mentem inclinabantur, Curionis tamen ſententiæ precesꝗ pro Cæſare magis populares uideri. E duobus enim unum æquum fore cenſebat, aut à Pompeio repetendū exercitum, aut Cæſarem ab expeditione non reuocandū. Aut enim priuatos iuxta eos perpeſſuros dicebat, aut æmulos in his quæ publice obtinent quieturos. Sed hic alterum inualidū facere moliens, quam timet potentiam geminat. Ad hæc cum conſul Marcellus, prædonē appellaret Cæſarē, iuberetꝗ eum à ſenatu hoſtem iudicari ni arma ponat, Curio comite Antonio ac Piſone ſenatum redarguere ſtatuit. Iuſſit enim eos qui cenſerent Cæſarē tantum arma ponere, Pompeiumꝗ in magiſtratu eſſe, è loco transferri, & maior eorum numerus in alterā curiæ partem translatus eſt. Poſt autē cum iuſſiſſet transferri eos qui cenſerent ambos pro armis amouendos, nulloꝗ eſſe in magiſtratu, pro Pompeio duo et uiginti tantum ſenſere, Curioni uero omnes hæſiſſe uiſi. Ex quo hic ueluti uictor ſplendidus lætusꝗ ad plebē prouectus eſt, atque ab ea cum plauſu iniectuꝗ ſertorū florumꝗ ſuſceptus. Pompeius tum in ſenatu non aderat: exercituū enim ducibus urbē ingredi haud mos fuit. Marcellus inter hæc ſurrexit, ſe inquiens ſedēdo orationes non audire. Deinde cum uideo, inquit, decem legiones iam Alpiū iuga exuperantes, uado & ipſe uirum miſſurus, qui pro patria eis obijciatur. Hinc ueſtes ueluti publico in luctu mutauere. Marcellus autem ad Pompeium per forum graditur, ſenatu ſubſequente, qui corā illo conſtitutus, Iubeo te, inquit, Pompei patriam defendere, fruiꝗ præparatis copijs, & aliarū delectum habere. Eadem dixit Lentulus, alter in proximū annum tum conſul deſignatus. Pompeius inde cum cœpiſſet delectū agere, alij non paruerunt, alij (& hi pauci) ſegni fragiliꝗ animo dictis acquieuerunt, plerique uero militiæ ſolutionē acclamare. Antonius enim Cæſaris epiſtolā inuito ſenatu apud plebem recitauit, affectus populari gratiæ accōmodatos continentē. Orabat enim ambos prouincijs excedere, & exercitibus dimiſſis ſub plebe ambos conſtitui, plebisꝗ iudicio ſubijci. Lentulus iam inito conſulatu ſenatum haud habebat. Ciceroꝗ nuper è Cilicia profectus, conciliationem amborū agitabat, ut Cæſar Gallia decedens, reliquo dimiſſo exercitu, cum duabus legionibus apud Illyricos alterum expectaret conſulatum. Quibus dedignante Pompeio perſuaſi ſunt beneuoli Cæſaris alteram legionem etiam

Sacra habita ob Pompeij ſalutem.

C dimitti, ſed aduerſante Lentulo, iterumq́ acclamante Catone falli eos, Pompeium decipi, concordiæ finis nemo datus. Dum hæc aguntur, nunciatur Cæſarem Ariminum ciuitatẽ amplam Italiæ apprehendiſſe, ac palàm cum omnibus copijs Romã impetere. Sed hoc falſum erat: proficiſcebatur enim maiorẽ non habens manum quàm trecentorũ equitum, & quinq; milliũ peditum. Alias enim copias quæ trans alpes tum erant, non expectauerat, irruere extemplo turbatis rebus improuiſisq; magis eligens, quàm tempus hoſti præbuiſſe ad pugnæ apparatũ. Ad fluuiũ igitur Rubiconẽ profectus, qui prouinciæ ſuæ limes erat, ſilentio ſubſedit mẽte anceps, ſecum enim uoluebat magnitudinẽ audacię. Deinde ueluti qui in uaſtam profunditatem à præcipitio ſe inducunt, animo muſſans, & ad ingentẽ rem ſtupidus, cum ad adſtantes uerſus, hoc ſolum græce exclamaſſet, iacta alea, ſic exercitum trajcit. Huius rei rumor cum primum in urbem irruiſſet, eamq; palàm compleuiſſet, metus tumultusq; qualis nunq; antea terrorẽ paſſim iniecit. Patres extemplo ad Pompeium delati, omnesq; magiſtratus ſimul concurrere adeſſeq;. Deinde interrogante Tullo de exercitu, deq; apparatu, & Pompeio ſubtrepide aiente à Cæſare profectos prælio ſe habiturum, putareq; priorẽ delectum quem celere egerat, ad numerũ fore triginta millium, exclamauit Tullus, eluſiſti nos Pompei, legatosq; ad Cæſarẽ mitti cenſuit. Phaonius uero in cæteris homo haud improbandus, ſed licentia atque iurgijs quamſæpe conatus audaciam Catonis imitari, tum iuſſit Pompeiũ terram pede pulſare quas promiſerat copias conuocantẽ. Quam intemperantiã Pompeius modeſte tulit. Cato inde cum Pompeiũ admoneret eorum quæ in ipſo initio de Cæſare ſibi prædixerat, reſpondiſſe Pompeius fertur, diuiniora illa fuiſſe quæ Cato uaticinatus fuerat, ſed mitius ab ſe peractum extitiſſe. Hinc Cato ſententiã dixit uti Pompeius dux imperatoria poteſtate deligeretur, addens huiuſcemodi uirorũ eſſe magna efficere mala, eademq; fugare. Hic autem extemplo in Siciliã profectus eſt. Eam enim prouinciam ipſe ſortitus fuerat, aliorumq; quiſq; ut ſors dedit aliam ſibi deſignatã petiuit. His ergo omni fermè Italia commota, quid agendũ eſſet, cuiq; in dubio erat. Alij fuga Romã repetiuere, alij ab urbe foras efferri, linquentes urbem tot procellis tantoq; turbine infectam, habentemq; quod in uſum foret, perfragile, quod uero euitandũ, ualidius, ducibusq; ipſis perdifficile. Non enim fas erat metum ſoluere, neque ſinebat quis ratione Pompeium uti, ſed omnis qua perturbatione affectus fuerat territus, aut mœſtus, uel anxius, eadem illum opprimebat, eademq; die

D diuerſa innitebatur in conſilia. De hoſtibus nil Pompeio audire certũ erat, cum nunciarent multi quæ caſu percepiſſent, deinde quod poſtea re aliter comperta, negaretur fides. Ergo cum ſtatuiſſet huiuſce turbationis certior fieri, omnes iubens patres ſe ſequi, præmonito quod qui remanſiſſet, uir Cæſaris exiſtimaretur, urbem circiter diluculum liquit. Conſules tum nullis peractis ſacris, quemadmodũ in bellorum auſpicijs fas erat, effugerunt. Inter hæc ipſa pericula conſideratus Pompeius eſt magna uirorum beneuolentia. Cum enim multi obtrectarent militiã, repertus nemo eſt qui ducem odiſſet, ſed certum erat plures eos eſſe qui Pompeium linquere haud poſſent, quàm qui ob libertatem tutandam fugerent. Paucis inde diebus poſt, Cæſar Romæ cum caſtra admouiſſet, eam apprehendit: qui cæteris placide benigneq; pertractatis, uni tantum Metello tum tribuno plebis, quod ex ærario Cæſarem aſſumere cenſum uetuiſſet, necem comminatus eſt, minisq; addidit orationẽ etiam aſperiorem. Inquit enim, non magis id ſibi dictu quàm factu graue. Ergo Metellum cum inde amoueri coëgiſſet, capto pro opportunitate cenſu, Pompeium perſequitur, eum ab Italia eijcere properans, antequã ex Hiſpania copiæ illi coniungerentur. Pompeius autem Brunduſio ſuſcepto, potitus claſſe, cõſules confeſtim trajecit, cumq; conſulibus cohortes triginta Dyrrachium præmittit. Scipionem uero ſocerũ, ac Cn. filium in Syriam miſit ad claſſem conſtruendam. Ipſe uallo Brunduſij portas muniens, præterea in mœnibus inſtituens leuis armaturæ quammultos milites, iubensq; Brunduſinos abſque metu domi eſſe, omnem interius ciuitatẽ effodit, uallauitq;, acutisq; ſudibus impleuit omnes ipſius uicos, præter duos per quos ipſe ad mare deſcendit. Tertia deinde die cæteram multitudinem in nauibus magno ſilentio locatam habuit, quo facto, murorũ cuſtodibus dato ſigno, cum eos accelerãtes ſuſcepiſſet, extemplo cum omnibus nauigat. Cęſar cum derelicta ab hoſte mœnia uidiſſet, fuga intellecta, parum fermè abfuit, quin in ſudes foſſasq; præceps inferretur. Sed rem aperientibus Brunduſinis, Cæſar inſpecta ciuitate, circumq; ambita, ſoluiſſe omnes inuenit præter milites paucos, qui cum duabus ſuperſederant nauibus. Alij hunc Pompeij abſceſſum inter eius præclara rei militaris opera reponunt. Sed Cæſarem admiratio cepit, quod Pompeius qui ciuitatem permunitam habebat, quiue copias expectabat ab Hiſpania, pelagiq; tum erat poſſeſſor, ita Italia relicta abſceſſiſſet. Incuſat & ipſum Cicero quod Themiſtoclis militiam

magis

A magis imitatus eſſet quàm Periclis,cum res ipſius,huius magis quàm illius geſtorũ ſimilitudinẽ gererent. Inter hæc Cæſar quoniam tempus aduerſum extimeſcebat,ſtudioſiſſima pacis opera oſtendit.Capto quippe Numerio Pompeij beneuolo,Brunduſium eum miſit, rogans æquo et iure conciliari,ſed Numerius cum Pompeio abnauigauit. Cæſar igitur diebus ſexaginta Italia abſq; cæde potitus,de perſequendo hoſte conſultat:ſed defectu claſſis mutatis animis, caſtra ad Hiſpaniã mouet,optans copias quæ illic Pompeio militabant ad ſeſe ducere. Dum hæc aguntur,magnæ uires Pompeio conuenere. Vis enim maritima fermè inexpugnabilis affuit: quingentæ naues ad pugnam expeditæ, & in ampliori numero ſpeculatoriæ lyburnæq; : equitum Romæ ac Italiæ flos millia ſeptem,non genere,non opibus, non dignitate infimus : peditatum uero,quod is promiſcuus erat,& egebat exercitationis,in Iberia ſubſidens exercebat,non quidem piger,ſed ueluti prima florens iuuentute,gymnaſijs frui. Magnũ quippe tum erat ad animorum fiduciam, Pompeium Magnũ aſpicere duodeſexaginta annos natum pedites primo, deinde equites in armis exercere,nudareq; perſtrenue enſem equo currenti uectũ, condereq; peropportune: præterea in iaculatu non agilitatẽ tantũ,ſed robur procul iacula torquẽdo oſtentare,quem ex iunioribus pleriq; haud exuperabãt. Ad ipſum confluxerunt & reges, & nationum principes,atque à Roma tot primorum,ut circa ſe numerus perfecti ſenatus eſſet. Acceſſit & Labeo Cęſare relicto,cum quo longa fretus amicitia in Gallos militauerat.Deinde & Brutus,eius Bruti filius qui in Gallia cæſus fuerat,uir quidem magnanimus,et qui Pompeio nil de acceſſu prædixerat, anteaq; Pompeiũ nunq; ſalutauerat,ceu patris interfectorẽ, ei tum ille ſeſe ſubiecit ut duci qui pro libertate patriæ arma ſumpſiſſet.Cicero etiam licet aliter ſcripſiſſet,cenſuiſſetq;,tamen pudore eſt captus,non eſſe in eorum numero qui pro patria ſe periculis obijcerent.Delatus & Seſtius huc eſt,homo ætate decrepitus,cui alterum in Macedonia crus mutilatum fuerat.Huic cum ipſum eluderent cæteri,riderentq;,Pompeius primo in conſpectu aſſurrexit,occurritq;,magnum exiſtimans ſibi teſtimoniũ fore, uiros præter ætatẽ uireſq; pro libertate commune periculum cum ipſo ſubire.Habito deinde ſenatu,& Catone ſententiam dicente,cum ſtatuiſſent neminem ciuem extra aciem interimendum, neque ciuitatẽ Romæ ſociam diripiendã,tum magis Pompeij partes à mari cœptæ. Quibus enim belli nullum commercium

Pompeij uirtus in re bellica.

B erat,ut quod procul incolerent,aut quod ex eorum fragilitate negligerentur,hi tamen animis, fauore, & oratione, æquitati concertare, putantes deorum hominumq; hoſtem illum eſſe, qui cum uoluntate Pompeium uictorem eſſe non optaret. Nihil tamen minus & Cæſar beneuolũ ſeſe uincendo præbere,qui Pompeij copias cum in Hiſpania ſuperauiſſet, captiuaſq; duxiſſet, earum duces abire dimiſit, militeſq; ſibi adiunxit. Deinde iterum Alpibus exuperatis Italiam percurrens,ad Brunduſium delatus eſt,cum iam dies breuiſſimi anni forent.Pelago hinc ſuperato ipſe ad Nericum mouit, Iubiumq; uirum Pompeio amicum captum eum habens ad Pompeium mittit,eum prouocans uti in unum ambo conueniant, tertia inde die copias omnes ſoluturi, amiciq; facti iureiurando obnoxij in Italiam redeant. Hæc Pompeius dolum iterum eſſe exiſtimauit, celerq; ad pelagus profectus loca omnia oppidaq; apprehendit quæ uel receptacula ad pedeſtres copias haberent, uel ſtationes aut ſigna quædã nautis eſſent. Vnde quocunq; ſpirante uento, aut frumentum,aut milites,aut pecuniæ Pompeio afferebantur. Cæſar interim terra mariq; locorum anguſtijs oppreſſus,neceſſitate uictus pugnam exoptabat. Hinc aggreſſus ſæpius hoſtium munitiones, eoſq; laceſſens leuibus prælijs, pleraſq; earum cepit. In his & obtigit ut ferè peſſundatus Cæſar fuerit,omnemq; amiſerit exercitum,Pompeio ſtrenue certamen ingreſſo,ac uſque omnium fugam cum cæde duorum millium perſequente. Qua in re cum ui irruere, aut congredi, aut non timere neſciuiſſet Pompeius, Cæſar dixiſſe fertur, ea die uictoriam apud hoſtem fuiſſe, ſi uincentem hoſtem habuiſſet. His itaque Pompeij milites elati,rem omnem ferro decerni ſtudebant.Pompeius regibus,ducibus,urbibuſq; externis ueluti confectum eſſet bellum nunciauit : à periculo autem pugnæ longe abhorrebat, putans & tempore & anguſtijs ſeſe uiros expugnaturum,uiros armis inuictos,ſuetoſq; annis quãmultis ſimul uincere, & ad aliam militiam erroreſq; ac mutationem, caſtrorumq; foſſas, murorumq; erectiones ob ſenectam tardos, obq; id congredi manumq; conſerere celeres. Nihil minus paulumper antea Pompeius ad ſuos uerſus, ut manerent exhortatus eſt. Cum uero poſt pugnam Cæſar ob anguſtias commeatus caſtra mouiſſet,et per Tamanos Theſſaliam peteret,Pompeianorum animi haud amplius contineri potuere, ſed fugere Cæſarem clamantes, alij ipſum mox perſequendum,alij in Italiam tranſeundum cenſebant. Seruos alij amicoſq; Romam deſtinauere ad domos iuxta forũ conducendas,ueluti confeſtim magiſtratus inituri. Voluntarij etiam

C multi Leſbum ad Corneliā nauigare, nunciantes bellum finem habere. Illuc enim Pompeius
ipſam ſubdeſtinauerat. Frequente uero ſenatu Afranius ſententiā dixit, Italiam fore tenendā,
eam enim eſſe maximū belli præmium, ſtatimꝗ his qui eam habuiſſent aiebat addi Siciliā, Sardi
niam, Corſicam, Hiſpaniā, Galliamꝗ: præterea omnes ipſius patriæ preces plurimū ad Pom=
peium ferri, manus propemodū ad eum protendētis, pulchrumꝗ non eſſe eam deſpicere pro=
pulſatam, famulantēꝗ ſeruis & tyrannorū adulatoribus. Ipſe uero Pompeius non ſplendoris
ſui exiſtimabat, Cæſarē fugientē non perſequi, fortuna id dante: præterea indignū iniquumꝗ
cenſebat Scipionem linquere, alioſꝗ conſulares uiros circa Græciam ac Theſſaliam confeſtim
in poteſtatē Cæſaris uenturos cum cenſu copijſꝗ permagnis. Romæ ſatis eos curā gerere in=
quiebat, qui remotiſſimis locis bellum pro ipſa gererent, ut quieta malorūꝗ expers libera uin=
centem expectaret. Hæc cum ſtatuiſſet, Cæſarē perſequuntur, animi quidem certus pugnā non
inire, ſed obſidione ambire hoſtem, propiuſꝗ inſequendo eum anguſtijs cōmeatus conterere.
Hoc enim maxime ſibi conducere & alia ex cauſa putabat. Sermo enim inter equites ſparſus
erat, quod confeſtim profligato Cæſare oporteret illum priuatum eſſe. Dicunt alij Pompeium
huius rei metu nulla in re alicuius digna opera Catonis uſum fuiſſe, ſed quod in Cæſarem pro=
ficiſcens, maritimi apparatus præfectū eum liquiſſet, trepidus ne Cæſare cæſo, ab eo confeſtim
cogeretur magiſtratū ponere. Quietus ergo cum hoſtes inſequeretur, in crimine obtrectatio=
neꝗ erat, quod non contra Cęſarē militiam duceret, ſed in patriā ſenatumꝗ, ut omni in tempo
re dux eſſet, & abeſſet nunquā ab his qui eum dominari optabant, ac miniſtrorū ſatellitumꝗ
uſu. Domitius autē Barbus Agamemnonē eum & regem regū ſemper appellare ſolitus, inui=
dia ipſum perurgebat. Phaonius præterea non minus infeſtus erat, uir ſummæ audaciæ & ma
le dicaci lingua potens: Viri enim, acclamabat, hoc non licebit anno ficus in Tuſculano carpe
re. Lucius etiā Afranius is qui in Hiſpania copias amiſit, proditionis haud intactus, Pompeiū
tunc aſpiciens pugnā detrectare, mirari ſe eos dicebat qui eum incuſabant, cur ad inſtitutorem
prouinciarū profecti non pugnent. Hæc huiuſcemodiꝗ alia multa oblocuti, Pompeiū uirum
fama & pudore aduerſus notos inferiorē ui compulere, ut optatibus & illorū ſpei obſequere=
tur, optimamꝗ ſuam rationē omitteret, quod non unicæ nauis gubernatori, nedum tot militū
D & copiarū ampliſſimæ poteſtatis duci tolerandū fuerat. Hic quippe medicos qui nunquā cupi=
ditati obſequerētur laudans, longiori ipſe militiæ ceſſit, ueritus ne in ſalute mœſtior fieret. Qua
enim ratione diceret quis illos fuiſſe ſoſpites, cum alij iamiam conſulatus, ac præturas alij per ca=
ſtra circunducti ambibant? Scipioni ac Spinteri Domitioꝗ de pontificatu Cæſaris contentio=
nes altercationeſꝗ ac conciliabula erant, ueluti aduerſus ſeſe Tigranes Armenius, aut Naba=
thæorum rex militaret, non Cæſar ipſe, Cæſariſꝗ illius copiæ, cum quibus mille urbes ui cepit,
regioneſꝗ trecentas ſubegit, à Gallis Germaniſꝗ pugna inuictus, qui prælia plura geſſit, ꝙ
recenſere quiſquā poſſet, qui decies centena millia hoſtiū perſequendo cepit, centena rurſus in
acie cecidit. Hi tamen tam pugnā exoptare auſi, tumultuꝗ ei imminere, cum in Pharſalicū cam=
pum deſcendiſſet, Pompeium ſenatū habere coëgerunt, in quo Labienus equitū pręfectus pro
roſtris primus ſe iurauit non antea à pugna reuerſurū, quàm hoſtes in fugā egiſſet. Eam & om=
nes ſententiam iureiurando affirmauere. Cæterū per quietē uiſum Pompeio eſt, ad theatrū ſe
proficiſci, inꝗ eo plebis uulgus ſibi lōge applaudere. Ipſe Veneris uictricis templū multis exor
nare ſpolijs uidebatur. Ex quibus præbuere hæc fiduciā, hæc terrorē iniecere, trepido ne generi
Cæſaris, quod à Venere ductū eſt, gloria ſplendorꝗ ex ſeſe fieret. Seduli deinde per tumultum
ſtrepitus eum à ſomnio excitauere. Vltima hinc uigilia ipſo in diluculo quietē permagnā agen
te, in caſtris Cæſaris ingens flamma emicare uiſa, ſupra Pompeij exercitū aduolauit. Hoc ſe ui=
diſſe Cæſar affirmat, cum uigilias circumambiret. Prima deinde luce cum uaſa colligi iuſſiſſet,
& contubernia raperent milites, ac impedimenta præmitterent, aduenere exploratores nuncia
tum, ſe arma multa aſpexiſſe in hoſtiū caſtris circunferri, motumꝗ ac tumultū eum uirorū eſſe
qui ad pugnā mox exituri eſſent. Poſt hos affuerunt alij afferentes iam primos in aciem ſtrui.
Tum Cæſar exoptatam inquiens adueniſſe diem, in qua cum uiris, non cum inedia, non cum
Tunica rubra ſignum pugnæ Romanis. egeſtate pugnandū eſſet, extemplo corā contubernio tunicā rubram poni iuſſit. Hoc enim Ro
manis pugnæ ſignū eſt. Milites id cum aſpexiſſent, cum clamore atꝗ alacritate dimiſſis contu=
bernijs ad arma inferuntur. Ducibus deinde deſignatæ intentis aciei, quiſꝗ ueluti chorus qui=
dam abſꝗ tumultu cum meditatu quieteꝗ inſtruitur. Pompeius dextro præſidet cornu, quod
Antonio oppoſitū erat. Mediā aciem Scipioni ſocero locauit. Aduerſus Albinū Luciū ſiniſtrū
cornu, L. Domitius tenuit, quod robore equitū maxime cæteris præſtabat. Huc enim confluxe

runt

A runt omnes ueluti irrupturi in Cæſarē, & legionē decimā percuſſuri (ut plurimus erat rumor)
bellicoſiſſimā, in qua Cæſar ipſe inſtructus pugnare conſueuerat. Sed Cæſar cum ſiniſtrum ho *Cæſaris aſtut.*
ſtuum cornu conſpexiſſet tot munitū equitibus, timēs armaturæ ſplendorē, ſex cohortes è legio
nibus eductas legioni decimæ à tergo locauit, iuſſitq; eas quietē agere, hoſtibusq; ignotas eſſe.
Sed cum irruerent equites, per propugnatores egreſſos admonuit, quod neq; ut ſolitū eſſet ia-
cerent pila feſtinantes, quēadmodū robuſtiſſimi ad ſtringendos enſes, ſed ferire altius eos iuſſit,
oculosq; frontesq; hoſtiū ad uulnera impetere. Non enim permāſuros eos fulgentes floridosq;
inſultatores, inquit, neq; contrà ferrū inſpecturos in oculos illatū. In his obſeruabatur tum Cæ-
ſar. Pompeius uero acies ab æquo animaduertēs, ut hoſtes nouit cum ſilentio cōgrediendi tem
pus ex ordine expectare, ſuumq; exercitū ſine ſtrepitu non eſſe, imò turbulentū et imperitia tu
multuantē, extimuit ne in ipſo pugnæ initio penitus diſſolueretur. Vnde acierū primos mo-
nuit, ut in congreſſu ſtantes manentesq; ſolidiſſime hoſtes exciperent. Cæſar uero ſtratagema
improbat. Plagarū enim ictus impetu curſuq; illatos ſubſiſtēdo reſtingui inquit, inſultumq; in
multorū congreſſu hoſtiū furore ac impetu uectū augere ex clamore curſuq; animos, quo abla
to molliri ac refrigerari uiros. Cum Cæſare ferunt uiginti & duo millia militū, cum Pōpeio ue-
ro multo plures quàm bis totidē fuiſſe. Signo igitur ab ambobus ex utriſq; caſtris dato, & tuba
ut infererent manus iam canere cum cœpiſſet, è turba quiſq; uni ſibi intentus erat. Pauci uero
& hi ciuium Romanorū primi, & ex Græcis qui aderant quidā, extra aciem quāprimū pericli-
tatio imminuit, ambitionē contentionēq; meditari incepere, quo ardorē dominandi afferrent.
Cognata etenim arma, acies fraternæ, ſigna communia, unius ciuitatis robur copiæq; inter ſeſe
irruere, planè oſtendentes humanū ingenium cupiditate actum cęcum quidē, furioſumq; eſſe.
Quiete enim ſi dominari, fruiq; rebus iam comparatis uoluiſſent, plurimā optimāq; terrę ac pe
lagi partē habuiſſe licebat. Si trophæorū ac triumphorū amori quid ultra tribuere exoptatum
eſſet, erat et ſitim reſtinguere Parthorū Germanorumq; bellis. Multum in Scythia opus ſuper-
erat, multū & in India, & ad cupiditatē explendā non inglorioſa materia Barbaras nationes aſ-
ſuefacere. Aut qui Scytharū equi, aut quę Parthorū ſagittę, aut quis Indorū cenſus ſeptuaginta
uirorū millibus ferro inſtructis obſtitiſſet, Pompeio & Cæſare ducibus, quorum nomen prius
B apud eos auditū fuerat quàm Romanū? Sic immiſtas, ſic uarias feralesq; nationes uictores ſupe
rauiſſent. Sed hic ut ſimul pugnarent, tum ambo conuenere, non ipſorū gloriam ob quam pa-
triæ pepercerant, miſerati, qui uſque in eam diem inuicti appellabantur. Eorū enim affinitas,
& Iuliæ amores, ac illæ nuptiæ extēplo doloſæ, ſuſpectæq;. Pignora nanq; opportunæ tum con
uentionis, non ueræ cuiuſdā amicitię illa fuere. Vt ergo Pharſalicus campus uiris equis armiſq; *Pugna inter*
completus eſt, & ab utriſq; ſigna pugnæ data, prior è Cæſaris phalange procurrit C. Craſſinus *Cæſarem &*
uiginti alarum ductor, qui permagnā ſpem uictoriæ Cæſari dedit. Quem ut primū Cæſar è ca- *Pompeium.*
ſtris uectum proſpexit, eum appellans, quid de pugna ſentiret interrogat. Tum ille dextrā pro-
tendens clamauit ſplendidius, Vinces Cæſar, me autē hodie aut uiuū aut mortuū laudabis. Ho
rum itaq; memor, impetū in hoſtes fecit, multosq; ipſorum ſtrauit, in confertiſſimā aciem inue
ctus. Cum tamen certando ad enſes peruentū eſſet, pluribus cæſis, innitentē eum contrà, ob-
uiosq; concidentē ſubſiſtans quis, per ora enſem illi adegit, cuius cuſpis per ipſam euaſit ceruī-
cem. Craſſinus itaq; cum è uulnere cecidiſſet, æquo marte pugnari cœptū. Dextrū uero cornu
Pompeius nondū eduxerat, ſed oculos circūuoluēs, equitumq; operā expectās immorabatur.
Illi autem iam turmas produxerant circùm obſeſſuri (ut putabant) Cæſarē, ac equites prima in
fronte inſtructos, qui pauci propemodū erant, in phalangē impingunt. Sed à Cæſare dato ſi-
gno, equites quidē redeunt: præmonitæ autē cohortes, tria millia uirorū ad circumlationē mox
procurrere, hoſtiq; aduerſari, equitiq; obſiſtendo quēadmodū prædocti fuerant, longis iaculis
frui, frontesq; hoſtiū oculosq; petere. Tunc illi ueluti huius pugnæ omnino imperiti, quiue id
pugnandi genus haud expectarāt, præſciuerantq;, nihil audere, nihil plagas in ore oculisq; ada
ctas tolerare, ſed auerſi manibus protegendo oculos fœde terga præbuere. Hos fugientes Cæ-
ſaris copiæ neglexere, confeſtimq; in peditatū eruperunt, qua maxime parte cornu hoſtiū equi
tibus nudū circumambire cingereq; eos ſatagebat. Sed hi pariter eorū irruptionē utrinq; actā,
præterea impetum decimæ cohortis Cæſaris à fronte uectum haud tulere, conſiſtereq; non auſi
ſunt, uidentes in ſe id quod inferre alijs ſperarent: hoſtes quippe circūuenire, ſeſe tum perpeti.
His in fugā itaq; uerſis, ut uidit puluerē Pompeius, clademq; equitū coniectauit, quo animo fue
rit difficile dictu eſt. Similis autē inſano attonitoq; eſt uiſus, nedum magnū Pompeiū ſe exiſti-
maret. Nemine inde ſalutato in caſtra abijt, nimium poëtico illi congruus, Iuppiter ipſe pater

C currus exterruit alto Aiacis, ſtetit ille amens, clypeũq; tumentẽ Tergore ſepteno poſt terga
immania iecit, Hincq; oculos uoluens mœſtus ſe uertit ab armis. Talis ſtationẽ ingreſſus Pō-
peius ueluti inuitus incubuit, quouſq; ulciſcendo plurimi cum fugientibus ſimul cõcidiſſent.
In his uocẽ tunc unicam hanc emiſit, Ergo ad caſtra. Aliud nil loquutus ſurgit, ueſteq; ſumpta
præſenti cladi accõmodata, caſtris egreſſus eſt. In fugã & cæteræ legiones uerſæ, cædesq; in ca-
ſtris permagna facta miniſtrorũ, eorũq; qui cõtubernia defenderent. Milites tantũ ad ſex millia
cecidiſſe refert Aſinius Pollio, qui in ea cũ Cæſare militauit. Caſtris direptis hoſtiũ ignorantiã le
uitatẽq; admirari fuit. Omne enim contuberniũ myrto coronabatur, omne ſtratũ floribus ple-
num, menſæ uaſis graues, crateres uina undiq; ſpumãtes, apparatus ornatusq; litantiũ, ac feſta
ducentiũ magis is erat, quàm uirorum ad certamen ſe præparantiũ. Sic ergo inani ſua ſpe eluſi
Pompeij fuga. perditiq;, & inſanæ cuiuſdã temeritatis pleni, ad pugnã profecti fuerant. Pompeius cum parũ
à caſtris progreſſus eſſet, equũ dimittit, paucos propemodũ uiros circa ſeſe habẽs, ut perſequen
tes clàm euitaret. Abibat & cum ſilentio ac meditatu grauis, quẽadmodũ uirũ eſſe decet annis
quadraginta uincere ac ſubigere omnia ſolitũ, & conflictus atq; fugæ tum primũ in ſenectute
experientiã captantẽ. Is tum etiã cogitans ex quot certaminibus bellisq; hora una amiſiſſet au-
ctam gloriã atq; potentiã, quibus paulò antea tot armis, tot equis, tot claſſibus ſeptus fuerat, abit
ita tenuis nudusq;, ut inquirentes planè lateret hoſtes. Lariſſam tranſgreſſus ut ad Tempe per-
uenit, ſe in ora proſternens, ſitibundus è fluuio hauſit, indeq; exurgens per Tempe graditur,
quouſq; ad mare delatus eſt. Hic in tugurio quodã piſcatorio per reliquã noctis partẽ cum quie-
uiſſet, circiter diluculũ cymbã fluuialẽ ingreſſus eſt, aſſumptisq; in ea qui eum ſequebantur in-
genuis, ſeruos iuſſit ad Cæſarẽ ire, nihilq; timere: deinde iuxta littus delatus, permaximã nauẽ
onerariã inſpicit, ſolui iamiam paratã. Huius gubernator Romanus erat, homo haud nimium
Pompeio cõſuetus, ſed aſpectu notus, Petitius nomine. Huic proxima nocte obtigerat per quie
tem Pompeiũ uidiſſe, non quẽ ſępius aſpexerat, ſed humilẽ mœſtumq; ſecũ colloquentẽ. Quod
nautis, quẽadmodũ de huiuſcemodi rebus ſermo fieri ſolet inter homines ocioſos, uix narraue
rat Petitius, cum extẽplo nautarũ quis ſe uidere inquit fluuialẽ ſcaphã à littore adremigare, præ
terea quoſdã ueſtẽ excutere, manusq; ad ſe protendere. Subſiſtẽs igitur Petitius cõfeſtim Pom
D peium qualẽ in ſomnijs uiderat agnouit. Genas inde percuſſus, nautas iuſſit ſcaphã excipere,
dexteraq; protenſa Pompeiũ appellat, iam ex geſtu percipiens infelicitatẽ, uiriq; mutationem.
Nullis deinde precib factis, nullo acto colloquio, ſed ſuſceptis quotquot cũ ipſo adire Pōpeius
iuſſerat (Lentuli quippe utriq; aderant ac Phaonius) nauẽ ſoluit. Suſceptus & parum poſt rex
Deiotarus eſt, in littore certare cognitus. Cæterũ cum cœnæ tẽpus affuiſſet, & apparauiſſet gu
bernator quæ tum aderant, uidẽs Phaonius Pompeiũ abſq; ſeruorũ miniſterio ſeipſum ablue-
Vnctio ante re, procurrit, eũq; abluit, unxitq;. Deinde in poſterũ ei ſedulo eſſe, eiq; ſeruire quẽadmodũ ſer-
cœnam. ui dominis, uſq; ad pedũ purgationẽ, cœnæq; apparatũ, haud deſtitit. Vnde liberalitatẽ miniſte
rij nudi ac infecti aſpiciens quis, O, inquit, generoſis quàm decora ſunt omnia. Sic ergo præter
Amphipolim nauigans, ad Mitylenẽ tranſijt, optans Corneliã filiũq; inde ſuſcipere. Cũ inſulæ
hæſiſſet iuxta littus, ad ciuitatẽ nunciũ mittit, non qualem expectabat Cornelia pro his quæ ob
gratiã ſcripta nunciataq; ſibi fuerant. Sperabat enim ex bello apud Dyrrachiũ geſto opus Pom
peio tantũ unũ supereſſe, Cæſarẽ fugientẽ perſequi. In quibus eam obuerſantẽ comprehendit
nuncius, qui ſalutare eã minime cõpos, ſed plurima malorũq; maxima lachrymis magis quàm
uerbo exprimẽs, feſtinare ipſam iuſſit, ſi Pompeiũ aſpicere optaret, naui ſola, eaq; aliena inue-
ctum. Hęc cũ Cornelia audiſſet terræ ſeſe ſtrauit, multãq; in horã amens mutaq; tacuit. Poſt uix
compos mẽtis cũ facta eſſet, noſſetq; id tẽpus non querelarũ nec lachrymarũ eſſe, per urbẽ ad
pelagus procurrit. Pōpeio inde obuiã ei facto, eaq; ulnis ſuſcepta ſordida terraq; illabente, Vi-
deo, inquit, uir non tuæ fortunæ opus, ſed meæ, una te naui uehi, qui ante Corneliæ nuptias
quingẽtis nauibus hoc adnauigabas pelagus. Quid me inſpicere profectus es? Quid me inuiſæ
non liquiſti fortunæ, quæ teipſum clade tanta impleui? q; felix quippe fuiſſem mulier, ſi ante
Publij obitũ, cui uiridis ſponſa fui, uitã amiſiſſem. Innocens poſt illũ quemadmodũ preces opta
runt, mori debui, ſed Pompeio Magno ut miſera fierem, ſeruata ſum. Hæc Corneliam dixiſſe
aiunt. Quibus Pompeius; unã quippe fortunã reſpondit Cornelia meliorẽ quæ te æque dece-
pit agnouiſti, quod ea me per maius tempus q; mores eius ſint, expectauit. Sed & iſta homines
ferre oportet, fortunamq; etiã experiri. Non enim deſperandũ eſt, ex his cladibus illã erepturã
uirũ in hęc infauſta pręcipitatũ. Cæterũ Cornelia ſeruitia pecuniasq; è ciuitate petitas nacta eſt.
Mitylenęi Pompeio ſalutato, ad urbẽ eum ingredi petiuere enixius, quibus non annuit, ſed eos
uictori

A uictori parêre ſuaſit, inq; eo fidere: clementẽ enim æquũq; eſſe Cæſarẽ inquit. Inde ad Cratippũ philoſophũ uerſus (deſcenderat enim ille è ciuitate deſiderio Põpeij) poſt querelas breuia de prouidẽtia intulit. A quibus ſubterfugiẽs Cratippus, eũ ad ſpem mitiorẽ adduxit, ne auſterus, ne'ue cõtradicendo maioris mœſtitię cauſa illi fieret. Interrogabat enim Pompeius de prouidentia, illeq; cõtrà oſtendebat ob Reipub. mala in monarchiã res Romanas labi oportere. Deinde quomodo, inquit, Pompei, quo'ue ſigno aſſerimus, melius tecũ fortunã egiſſe, ſi Cęſaris uictor fuiſſes? Sed hæc quidẽ mittenda ſunt, quo'ue etiã modo ſe deorũ facta nunc habeant. Põpeius ſuſcepta cõiuge amicisq; nauigat, ſeſe figẽs in locis hærensq; ad aquandũ cõmeatumq; captandum cõmodis. Primã autẽ ciuitatẽ Attaleã Pamphiliæ ingreſſus eſt poſt eius fugã, ubi triremes quædã ſibi obuiam è Cilicia aduenere, militesq; hic quidã aggregati ſunt, pręterea iterũ ordinis ſenatorij uiri ſexaginta. Inde audiens claſſem adhuc ſoſpitẽ eſſe, Catonẽq; militibus multis ad ſe collectis in Aphricã traijcere, lamentatus cum amicis eſt, ſeipſum incuſans quod inuitus cum peditatu cõcurriſſet, quodq; ualidiores copias abſq; pugna nulla in re amiſiſſet, quodq; claſſem nullo ſtatuiſſet in loco, ut ſi aduerſa terreſtris pugna fuiſſet, extemplo maritimas uires, copias, roburq; tam ingens contrà oppoſuiſſet. Nullũ enim Pompeij maius crimen, neq; Cæſaris ſtratagema melius fuit, quàm id præliũ à maritimis abſtraxiſſe auxilijs. Nihil tamen minus coactus ob præſentẽ rem quid decernere agereq;, ciuitates circũ nuncijs ſollicitat, quaſdã ipſe accedit, pecunias perquirẽs, ſupplementũq; ad naues. Cæterũ hoſtis ingeniũ ac celeritatẽ extimeſcens, ne apparatu prærriperetur inuaſus, abſceſſum fugamq; præmeditatur. Prouinciarũ nulla tuta cognita eſt fuga uiris animo cuncta euoluentibus. Regionũ Pompeius ipſe aſſerebat, Parthicã impræſentiarũ ad ſe ſuſcipiẽdũ aptiſſimã eſſe, eamq; ſe perfragilẽ recreare, iterũq; erigere poſſe, plurimisq; copijs in hoſtes armare. Alij in Aphricã ad regẽ Iubam mentẽ inclinauere. Theophani Lesbio inſanũ quiddã uidebatur Aegyptũ linquere, trium dierũ nauigatione abſentẽ, Ptolemæumq; non adire, ætate quidẽ puerũ, ſed beneuolẽtia beneficijsq; à patre ſuſceptis Pompeio obnoxiũ. Inſanũ præterea uiſum eſt ſe Parthis cõmittere generi infido, uiroq; Romano quondam affini, apud quem ſi ſequunda pati poſſet, cæteris prior haberetur, non fidere, eiusq; modeſtiam experiri nolle, ac Arſacem magis dominũ ſibi conſtituere, qui Craſſum uiuentẽ ferre

B non potuit. Deinde iniquũ cenſebat coniugẽ iuniorẽ ad Barbaros duci è Scipionis genere ortam, quod cum cõtumelijs ac impudicitia æque licentiã metitur. Si enim hæc nil patiatur, dummodo pati poſſe uideatur, pergraue eſt inter eos ipſam obuerſari, qui facere iniuriam poſſe uideantur. Hoc ſolũ (ut aiunt) Pompeiũ ab itinere Euphratis auertit, ſiquidẽ Pompeij ratio, non fortuna ipſa iter illud animaduertiſſe potuit. Igitur ut decretũ eſt in Aegyptũ fugere, è Cypro triremem Seleuciæ cũ coniuge ſoluit. Comitũ hi in longis pariter nauibus, alij in onerarijs ſimul uehi. Pelagus hinc tutò prætertijt. Audiens inde Ptolemæũ apud Peluſiũ cum exercitu eſſe, aduerſus ſororem bellum gerentẽ, eò erigitur, nuncio ad regem exorandũ præmiſſo. Ptolemæus pernimis erat iunior, ſed qui regnũ adminiſtrabat Photinus, ſenatũ primorũ coëgit. Erant enim hi primi quos ipſe uolebat, quibus coactis, quid quiſq; ſentiret dicere iuſſit. Graue quippe tum fuit de Pompeio Magno conſulere Photinũ eunuchum, & Theodotũ Chium præceptorẽ in facultate oratoria mercede conductũ, Achilamq; Aegyptiũ. Excellentiſſimi hi quidẽ conſultores inter cubicularios cæteros alumnosq; tum erant. Pompeius horum decretũ ancoris infixis iuxta regionẽ innixus expectabat, indignus quippe ob ſalutis gratiã Cæſari deberi. Aliorũ ſententiæ inter ſeſe ita diuerſę prolatæ ſunt, ut hi Pompeiũ expelli iuberent, hi pulchrũ dicerent uirum ſuſcipi. Ad quæ Theodotus eloquentiæ uim oſtentans, neutrũ ſatis tutũ fore demõſtrauit. Si enim ſuſcepiſſent, ſe Cæſarẽ hoſtem habituros, Pompeiumq; dominũ aiebat. Si repuliſſent, cum Pompeio eiectionis crimen ſubituros, Cæſari cauſam perſequutionis præbere: optimum itaq; eſſe uirum accitũ occidere. Beneficiũ enim, inquit, hinc Cæſari ſe allaturos, metuq; Pompeij ſeſe liberaturos. Addidit præterea ſubridens (ut aiunt) hominẽ mortuũ non mordere. Hæc cum decreuiſſent, Achilæ facinoris cura mandata eſt. Hic Septimiũ quendã ſub Pompeio duce quondam tribunum militum, & Saluium centurionẽ cum aſſumpſiſſet ſocios, præterea tres aut amplius quatuor ſatellites, puppem ad Pompeiũ mouit, ad quem tum è ſuis connauigantibus primi præſtantioresq; omnes deſcenderant, ut rem euentumq; inſpicerẽt. Hi ergo ut claſſem non regiam, non cultam, non iuxta Theophanis ſpem Pompeium recipiendũ uiderunt, ſed paucos admodum homines una in ſcapha adremigare, confeſtim id uilipendium habuere ſuſpectũ, Pompeiumq; admonuere uti nauem in interius ageret pelagus, donec extra periculũ eſſet. Interea ſcapha iam cum propior eſſet, præueniens Septimius ſurgit, Romanoq; eloquio

C Pompeiũ imperatorẽ appellauit. Achilas Pompeio græce ſalutato, ipſum admonet in ſcapham
conſcẽdere: limũ enim eſſe quàmultum, inquit, nec profundũ quod triremi ad nauigandũ ſup-
petat, cum mare perarenoſum ſit. Vix hæc dixerat, cum naues quaſdã regias inſtructas àſpexe
re, littusq́ ab armatis obtineri, unde cuncta fore inuia ad regreſſum cognoſcebãtur. Præterea
ob abſceſſum erat & percuſſorib. ius, perſtare in ſcelere infidelitatis atq; nequitiæ perſequẽdæ.
Corneliã ergo quæ iam uiri finẽ lamentabatur, Põpeius cum ultimo cõplexus eſſet, duos centu
riones in ſcaphã ingredi iuſſit, & ex libertis unũ Philippũ, ſeruũq́ Scynem nomine. Inde cum
Achilæ comites dextris eũ ſuſcipere appararent, ad uxorẽ filiumq́ uerſus, Sophocleũ illũ iam-
bicum protulit, Quiſquis domũ tyranni proficiſcitur, ſit illius ſeruus, licet liber ſiet. Hæc poſtre
ma ad ſuos loquutus, ſcaphã ingreditur. Continuò inde ſpatio à trireme ad littus interpoſito, ut
uox nulla pia humanaq́ inter nauigandũ ad ipſum eſt acta, ad Septimiũq́ inſpiciens, Non ego
te, inquit, cõmilitonem quondã meum agnoſco? Ille nulla ſalutatione data, nullóq́ grato collo-
quio, tantũ capite annuit. Deinde cũ iterũ multũ fieret ſilentiũ, Pompeius paruo in libello ora-
tionẽ ab ſe græce præſcriptã ad Ptolemæũ oraturus legere incepit. Vt littori propius fiunt, Cor
nelia quæ in triremi Pompeij anxia erat, finẽ tacite animaduertens, cum multos aſpexiſſet ex re
gijs deſcendere, ueluti ob gratiam ſaluteſq́ uiri cõueniſſent, fidere incepit. Inter hæc Pompeius
cum Philippi forte manũ apprehẽdiſſet ut facilius ſurgeret, Septimius tergo inſtans, prior enſe
eum transfigit, inde poſt eum Saluius, poſtq́ Achilas gladios nudauere. Pompeius utraq; ma-
Interitus Pompeij. nu toga ſuper fronte obducta, nihil ſeipſo indignũ aut loquutus eſt, aut fecit, ſed tantũ ſuſpirãs
ſe ictibus præbuit: unde ſexaginta annos natus, uitamq́ claudens die natalẽ ſuũ inſequẽti. Qui
in nauibus erant, ut aſpexere cædẽ, ululatu ad littus uſq; emiſſo, ancoris celerrime eductis effu-
gere. In pelago altius petito, uentus adeò uehementior flauit, ut ab Aegyptijs perſequi ſatagen
tibus auerterẽtur. Cæterũ Pompeij caput ab humeris uulſum, reliquũ uero corpus è ſcapha nu
dũ in littus eiecere, ac in ſpectaculũ cuiuſq; reliquere. Iuxta autẽ id permãſit Philippus quouſq;
adſtantiũ oculi abunde implerẽtur. Is poſtea mari ipſum cũ circumabluiſſet, quadã ſuimet tuni
ca id circũuoluit. Deinde cũ cæteris caruiſſet, littore circũinſpecto, reliquias paruæ ſcaphæ repe
rit, ueteres quidẽ, ſed quæ corpori nudo ſatis eſſent, quæ'ue neceſſariã pyrã integro totóq; cada
D ueri haud præbuiſſent: hæc cum afferret ille, ſtrueretq́, homo occurrit Romanus ætate iam ſe-
nex, quiue primas militias quondã iuuenis cũ Pompeio ſimul peregerat: hic quis homo, inquit,
es qui magnũ tumulare Pompeiũ accingeris? reſpondẽte illo, ſe libertũ eſſe: ſed non tibi unico,
dixit, hoc decus obtinget, at me huius pijſſimę ſortis in partẽ habebis, ne in omnibus peregrina
tionẽ meã pro multis miſerijs conquerar. Huic ergo cũ occurrerim, palpare me hoc ſinito, ma-
nibuſq́ meis circuminuoluere maximũ Rom. omniũ imperatorẽ. Sic tumulatus Põpeius eſt.
Poſtera uero die L. Lentulus horũ ignarus è Cypro nauigãs iuxta lictus uectus ut funereã py-
ram inſpexit, Philippũq́ iuxta inſidere, nondũ eo ab aſpectu cognito, Quis utiq;, inquit, fatis
hic peractis quieſcit? parũperq́ amens factus, ductis pòſt ſuſpirijs, fortè, inquit, tu hic es magne
Pompei. Deinde paulum cum deſcẽdiſſet, cõprehenſus obijt. Hic magni Pompeij finis. Cæte-
rum non multo pòſt Cæſar in Aegyptũ perturbatã prouinciã profectus, afferentem Pompeij
caput ut ſcelus execratus eſt, oculoſq́ ab ipſo auertit: gemmã uero Pompeij cum ſuſcepiſſet, il-
lachrymauit: eius gemmæ ſignũ erat enſifer leo. Achilã autem, atq; Photinũ iugulauit. Ipſe rex
pugna uictus, iuxta fluuium euanuit: Theodorus ſophiſta Cæſaris ſupplicũ euaſit. Aegyptum
enim cum effugiſſet, humili miſeroq́ in geſtu pererrauit odij metu. M. Brutus is qui Cęſarem
occidit, eum apud Aſiam inuentũ comprehendit, omniq́ cruciatu afflictum trucidauit. Pom-
peij reliquiæ ad Corneliam delatæ apud Albanum poſitæ ſunt.

COMPARATIO AGESILAI ET POMPEII.

HIc uitæ ſunt, diſcrimina nunc percurramus. Primũ, ad iſtam potentiã gloriãq́ Pomp.
integritate peruenit, Syllæ patriã tyrannide liberanti, pręclaris in rebus amicus. Age
ſilaus dum ad imperiũ contendit nec fas nec ius reſpicit, pulſo Leotychida uelut no
tho, quem filiũ frater Agis legitimũ declararat, uoce numinis contempta, quæ clau-
dum regno prohibebat. Iam Pompeius Syllã & uiuentẽ coluit, & mortuũ uenerabatur, corpo
re ipſius à Lepido per uim extorto, & Fauſto filio in generũ accito. Ageſilaus contrà, leui cauſa
contumelia Lyſandrũ affectũ reiecit. Quanquã non minus in Syllã Pompeius cõtulit beneficij
quàm accepit, cũ Ageſilaũ Lyſander, & Spartæ regẽ & Græcię fecerit imperatorẽ. Circa Rem-
pub, legeſq́ quęcunq; tranſgreſſus Pompeius eſt, pleraq; Cæſaris & Scipionis coniunctorum
neceſſitate

A neceſſitate cõmiſit. Ageſilaus uero Sphodriam, ob Athenienſiũ iniuriã capite plectendũ, filij amoribus indulgens iudicio ſubtraxit. Phœbidã, Thebanũ fœdus uiolantẽ, eadem cauſa palàm & enixe defendit. Summa quicquid iniuriarũ Pompeij in ſuos eſt, pudore inſcitia ue ſuſceptũ, hoc uniuerſo Spartanos hic, per iram et ambitionẽ affecit, graui Thebanorũ bello moribus iſtis ſuſcitato. Quod ſi tribuere quid in his erroribus fortunæ licet, conijcere Pompeij fortunã poterat nemo, cum Ageſilaus Lacedæmonios quod regnũ claudũ præuidebant ſuffugere non pateretur: haud defuit enim Leotychidæ, ſexcenties licet illegitimus & regno alienus argueretur, quin Eurytioni genuinũ regẽ, Spartæq; prout oraculũ iuſſit, rectipedẽ ducẽ exhiberet, niſi propter Ageſilaũ Lyſander oraculo tenebras offudiſſet. Ei uero, quod de Leuctricæ pugnæ deſertoribus reſpondẽs, quieſcere leges eo die iuſſit, ſimile ne Pompeij quidẽ, tam expromptũ in Repub. factũ ullum habemus. Cõtrà enim, ne his quidẽ legibus quas ipſe tulit, teneri Pompeiũ uolebat, quoties oſtentare potentiã libuiſſet: ille uero legũ, quas inuiolatas eſſe iuſſit, pro ciuiũ ſalute ſoluendarũ, uiam talẽ inuenit, qua nec reis illę nocerent, nec ſi non noceãt, ſoluerẽtur. Cui facto etiã hoc inimitabile cõnumeremus, quod mandatũ patriæ cum primũ accepit, inchoata per Aſiam negocia momẽto linquẽs, abiuit, non queadmodũ Pompeius ijs modo rebus unde gloriam occuparetur, patriã iuuans, ſed hanc propoſitã ſolã habens, tantã potentiã gloriamq; dimiſit, quantã nemo poſt prius ue, Alexandro habuit excepto. Sed iam bella & expeditiones cõferamus, equidẽ trophæorũ numero, uiriũ ue multitudini, quas Pompeius cumulauit, aut multitudini præliorũ quibus uictor toties fuit, ne Xenophon quidẽ ipſe puto, uictorias Ageſilai collaturus fuiſſet, præter cæteras licet præclaras naturæ dotes, hoc illi peculiare conceſſum ſit, quidlibet de hoc uiro ſcribere dicereq; poſſe. Plurimũ autem illa in hoſtes clemẽtia differre uidentur. Nam hic quidẽ dum ſubijcere Thebas, Meſſenã excindere uult, illam genus totius matrẽ, hanc ſolã tum patriæ ſuperſtitẽ, parum abfuit quin Spartã amiſiſſet, certe principatu Græcorũ excidit: ille uero piratis etiã, ſupplicibus modo, habitandas urbes dedit. Tigranẽ triumpho deſtinatum, ſociũ adiunxit, æternã quàm unius diei memoriã malle dicens. Quod ſi primas imperatoriæ uirtutis, ſummis tantũ belli caſibus tribuere par eſt, longe poſt ſe Lacon Romanũ relinquit, ut qui ſeptuaginta millibus hoſtiũ, patriã inuadentibus, nec reliquit nec deſtituit ſuos, paucos
B licet armatos habẽs, & eos haud pridẽ ad Leuctra uictos. Pompeius uero, Cæſari quinq; tantũ millibus & trecentis unũ Italiæ oppidũ occupanti, ſtatim urbe ceſſit, ſeu metu, tam paucos illos ignobiliter formidans, ſeu falſo plures eſſe cõiectans. Ad hæc, ſuis tantũ liberis uxoreq; coniunctus, omniũ uero cæterorũ deſertis fugitabat, cum uel pro patria pugnãdo uincere, uel meliori, ciui pręſertim et familiari cedere decuiſſet. Nunc uero cui prorogare prouinciã, decernere conſulatũ graue putabat, eius uoces, dum urbẽ prodidit, audire neceſſe fuit, cum uictor diceret, Tribunũ & cæteros omnes captiuos eſſe ſibi. Quod igitur maximũ boni ducis officiũ ſemper fuit, ut ſi uiribus ſuperior ſit, ad præliũ hoſtem compellat, ſin inferior, ut ne cogi poſſit procuret, hoc Ageſilaus ſtrenue ſeruãs, inuictũ ſeſe dedit. Similiter Pompeiũ Cæſar, qua fuit inferior, ne quid is incõmodi daret, fugiebat: qua ſuperior erat, ſic illum adortus eſt, ut ſemel terreſtri prælio congreſſum, de rebus omnibus coëgerit periclitari, opũ, fori, maris, iſta peruicacia momento potitus, quas ille res æque ſine prælio retinere potuiſſet. Quod factũ ſi quis excuſare pergat, magis dignũ reprehenſione facit. Iuuenẽ enim tumultu & clamoribus euictũ cõmoueri, & à propoſito certo concedere, ut uериſimile, ſic eſt uenia dignũ: Pompeiũ uero, magnũ illũ, cuius exercitũ patriã Romani, caſtra ſenatũ, huc quiſquis non cõfugiſſet, proditorẽ uocabant, penes quẽ unũ imperiũ eſſet, cuius ductu ſemper res præclare ceſſiſſent, quis ferat, cũ Phaonij & Domitij ſcõmatis, Agamẽnon ſcilicet ne uocaretur, tantũ nõ coactus, omne pro libertate principatuq; periculũ ſuſceptũ neglexit? Qui ſi ſubitarũ rerũ aſſiduas uices cogitaſſet ſolũ, principio ſtatim, pro patria pugnãdo ſeſe oppoſuiſſet, nec turpe putaſſet, ſi fuga Themiſtocleo cõſilio ſuſcepta, paululum in Theſſalia cunctando ſubſiſteret. Neq; uero ſtadiũ hoc, hoc theatrũ, Pharſalios inquam campos, pro imperio decernẽtibus, ſic oſtenderat deus, ut uelut præconis uoce, ad congreſſum citatus, uel prodire uel alteri coronã cedere neceſſe foret: ſed multos campos, urbes innumerabiles, terrã uniuerſam, opportunitas maritimæ rei præbebat, imitari modo Maximũ illum, Marium ue, aut Lucullũ, aut Ageſilaũ ipſum deniq; uoluiſſet. Nam is haud minores Spartę tumultus, Thebanis ut pro regione certaret prouocãtibus, tolerauit, calumniarũ & reprehẽſionis in Aegypto plurimũ ſubiuit, ſtultũ regẽ ferẽdo, & quieſcere iubendo, dũ exequi rectiſſima cõſilia poſſet, unde non ſolum inuitos Aegyptios, Spartamq; ex tanto rerum diſcrimine tutam ſeruauit, ſed trophæum etiam uictis Thebanis intra mœnia erexit, non aliunde uictoria parta, quàm

C quod ad certū exitū hortantibus ſe, non obtemperaſſet, à quibus laudē poſtea, ſeruatis, ingentem reportauit, cum Pompeius eoſdē quibus incitantibus obſequutus eſt, errorū ſuorū graues habuerit inſectatores. Tametſi deceptū quidā à Scipione ſocero putent, cum is allatam ex Aſia pecuniā interuertere conatus prælium maturaret, tanquā nullo ad protrahendū bellū ſumptu iam amplius ſuppetente. Quod ut uerum ſit, nihil moueri tamen debuit imperator, aut rationibus falſis ad prodendū tantas res induci. Hactenus hæc ita habent. In Aegyptū uero fuga coactus ille uenit: hic nec coactus nec honeſte ſatis, quippe qui pecuniā, unde bellum Græcis inferret, inter Barbaros corrogaturus erat. Deniq;, quæ res meritò propter Pompeiū Aegyptijs obijciuntur, eaſdem iſti obijciunt Ageſilao. Nam eorum ille perfidia perijt, circūuentus, quibus ſeſe credebat, hic fidem ſuam ſecutos deſtituit, ſeceſſione à ſocijs ad hoſtes facta.

ALEXANDRI MAGNI VITA

GVARINO VERONENSI INTERPRETE.

REGIS Alexandri Cæſariſq; qui Pompeiū profligauit, uitam in hoc uolumine ſcribere orſi, ob propoſitā rerum geſtarum magnitudinē, nihil aliud quàm excuſationē lectori præfari uiſum eſt, ut ſi amputatis plurimis, haud unamquāq; rerum famoſiſſimarū in numerū explicamus, ne nos carpat, quippe cum non hiſtorias, ſed uitas perſcribere in animo ſit. Præterea non uſquequaq; clariſſima geſta uirtutē flagitiaq; declarant, uerū exigua perſæpe res, ac uerbū, locuſq; quiſpiā, mores magis aperit, quàm hoſtes infiniti prælio cæſi, ingentes acies, & oppida expugnata. Quemadmodū igitur pictores neglectis cæteris partibus, ex facie ac uultus forma, unde morum indiciū extat, ſimilitudines capiunt, ſic & nobis indulgendū eſt, ut animorū ſigna ineamus, per ea utriuſq; uitam ſignificantes, eorū amplitudines ac res bellicas alijs relinquentes. Porrò credendū eſt paternū Alexandri genus ab Hercule per Caranū, maternū uero ab Aeaco per Neoptolemū extitiſſe. Philippus cum adoleſcens eſſet, unà cum Olympiade in Samothracia ſacris ſe initiaſſe traditur, quam puellam parentibus

D deſtitutā adamarat, eamq; Arybba fratre conſentiente, connubio ſibi cōiunxiſſe. Illa igitur deſponſata, ante eam noctē qua in cubiculo ſe uiro cōmiſcuit, exiſtimauit facto tonitru ſibi in uterum fulmen illabi, ex cuius ictu cum magnū emicuiſſet incendiū, poſtea in late diffuſas flāmas abijt. Philippus quoq; poſt nuptias per quietē uiſus eſt coniugis aluo inſignē affixiſſe bullā, cuius ſculptura, quemadmodū is exiſtimauerat, leonis habebat imaginē. Ob quod ſomniū cum cæteri quidē coniectores attentiori cuſtodia obſeruandā eſſe Philippo coniugē interpretarentur, Ariſtander Telmeſeus grauidā eſſe mulierē affirmauit: haud enim ſolere uacuis ſigilla rebus affigi, animoſum quoq; & leonis natura præditū infantē parituram. Quondā iuxta dormientis corpus Olympiadis draco accubuiſſe conſpectus eſt, quæ res amorē charitatēq; Philippi uehementer extinxiſſe dicitur, adeò ut illius perſæpe concubitus euitauerit, ſiue aliquas magias & ueneficia reformidans, ſiue illius conſuetudinē & contuberniū cuiquam deo ex quadā religione permittens. Alij ſunt qui de hiſce rebus ſic perhibeāt. In ea regione mulieres uniuerſas, quas Dodonas ac Mimallonas cognominant, ex uetuſtu ritu Orphei ac Bacchi numinibus afflatas, multa ſicut Edonides, & quæ Aemi rupes incolūt Threſcæ, perpetrare, à quibus Threſceū, hoc eſt deos ample ſeduloq; uenerandi nomen exortū uidetur. Olympias hiſce afflari numinibus auidiſſima, eorū ſolennia ſacra horribiliori quodā modo atq; barbarico producebat. Ad Thiaſos enim eximiæ magnitudinis & māſuefactos quidē trahebat angues, qui multoties per hederas & myſtica illabentes uentilabra, fœmineoſq; thyrſos atq; coronas amplexi, uiros terrore ſimul ac ſtupore afficiebant. Philippus autē cum pòſt illa cauſa Chærone Megalopolitanū Delphos miſiſſet, hoc à deo relatū eſt oraculum: Iubere eum Hammoni rem diuinā facere, & hunc in primis deum uenerari, ipſum ex oculis alterum amiſſurum, quo in draconis forma concumbentem deum Olympiadi per ianuæ rimam aſpexerat. Olympias quoq; (ſicut inquit Eratoſthenes) ſoli proficiſcenti in expeditionem Alexandro, geniture detexit arcana. Proinde dignos genitore animos fouere iuſſit. Alij tradunt ipſam id deuitaſſe, ac dicere ſolitam, Non deſinet Alexander inuiſam me Iunoni facere. Natus igitur eſt Alexander circa idus Auguſti. Ipſo natali die templum Epheſiæ Dianæ concrematum eſt, ſicut Egeſias ille Magneſius uociferatus eſt, cuius adeò truculenta extitit inclamatio, ac frigida, ut ipſum extinguere debuerit incen-

Iuſtinus in fine duodecimi.

A incendium. Iure enim Dianæ templũ arſiſſe aiebat, quæ in Alexandri ortu obſtetricando fuiſſet occupata. Vniuerſi uero magi ac ſacerdotes Epheſij alias per hoc incendium portendi calamitates præſagientes, percuſſa facie uociferantes diſcurrebant, ea die magnam Aſiæ peſtem ſimul ac perniciẽ exoriri. Eodem fermè tempore cum Philippus Potidæam cepiſſet urbem, terni ad eum ſimul afferuntur nuncij, & Illyrios ab eius duce Parmenione ingenti prælio profligatos, & ſuum ad Olympia uictorẽ equum extitiſſe, tertius natum Alexandrũ eſſe. Quas ob res lætum Philippũ uates magis ac magis ad ſpem erexere, quod infantem tribus ortum uictorijs, inſuperabilem futurum affirmabant. Corporis ſtaturam egregie à Lyſippo factæ declarant imagines, à quo ſolo dignum duxit effingi. Eum multi cum amici, tum ſucceſſores poſterius ſunt imitati. Ceruix quidem ad læuam paulum acclinatior, humectantes etiam oculos mirificus ille artifex diligenter conſeruauit. Appelles autem cum fulmen geſtantẽ pingeret, haud colorem imitatus eſt, ſiquidem fuſcum & facie ſordidum fecit, quem colore candido fuiſſe perhibent. Miſtus candori rubor uultum ipſius ac pectus illuſtrabat. In Ariſtoxeni commentarijs legimus eius membra atque os tam ſuauiſſimum odorem exhalaſſe, ut & interiores tunicæ mirabili fragrantia complerentur. Cuius rei cauſa fortaſſe fuit quædam corporis temperies innato calore feruentis. Cum enim (ut Theophraſtus æſtimat) humor à uapore digeritur, ſuauis gignatur odor oportet. Eapropter arida atque torrida orbis terrarum loca plurima & præſtantiſſima ferunt aromata. Sol enim putredinis materiam humorem exhaurit, qui rebus abundat extrinſecis. Alexandrum ab ipſo calore corporis bibacem iracundumq́ʒ fuiſſe conſtat. Eius adhuc adoleſcentuli effulſit modeſtia, qui cum cæteris quidem in rebus exertus propenſusq́ʒ ferretur, ad corporis uoluptates continens atque immotus omnino perſtabat, eas multa cum temperantia attingens. Honoris cupidus, præter ætatem grauitatem quandam & animi magnitudinem ſapiebat. Non enim qualibet ex re omne gloriæ genus, quemadmodum Philippus, affectabat, qui dicendi uim à ſophiſticis comparabat ornamentis, tum curules Olympiorũ uictorias nummis inſignibat. Cum ex æqualibus nonnulli ex eo percontarentur, ad Olympicum nunquid ſtadium libens decertaret (plurimum enim pedum celeritate pollebat) Libens equidem, inquit, ſi decertaturos mecum reges habiturus eſſem. Is autem quanquam ab omni prorſus athleta-

Vale. Max. lib. 8. cap. xi.

B rum genere auerſum alienatumq́ʒ habuiſſe uideatur animum, plurima tamen non tragœdorum modo, tibicinum, ac citharœdorum, uerumetiam heroicorum uatum ædidiſſe certamina traditur, uenationes item multifarias, & clauarum pugnas. Pugilum uero & pancratiaſtarum ſpectacula non magno ſtudio curauit. Olim cum forte abſente Philippo legati à Perſarum rege ueniſſent, eos cum hoſpitio, tum conſuetudine captos iucundiſſima ſibi familiaritate coniunxit, admirantes quod is nihil aut puerile aut humile ſciſcitaretur, uerum aut uiarum longitudines, aut ſuperiorum modos itinerum ſedulò perquirebat, multa nunc ſuper rege qualis in hoſtes eſſet, nunc ſuper Perſis, quæ uires, aut quæ eſſet potentia rogitabat. Quas res admirati legati, & late diffuſam Philippi grauitatẽ nihil præ huius pueri alacritate ac magnificentia ducere. Quoties à Philippo aut nobile quoddam captum oppidum, aut memorabili prælio parta uictoria nunciabatur, haud magnopere lætabatur, cæterum ad ſuos aiebat æquales, Omnia ô pueri genitor occupabit, ita ut ne uobiſcum grande ullum ac inſigne facinus oſtentare mihi ſit reliquum. Non enim ipſum ulla illecebrarũ aut pecuniæ, ſed ſola uirtutis ac gloriæ cupido tenebat, quoq́ʒ maiores à patre facultates acciperet, eo ſe minora geſturum exiſtimabat. Quocirca creſcente dominio, gerendarum rerum exhauſtam ſibi materiam ratus, non opes, non delitiarum uſus, uerum certamina & pugnas ardebat, & unde ſibi gloriã compararet, principatũ affectabat. Quamobrem ipſius cura compluribus (uti par erat) nutritoribus, pædagogis, ac præceptoribus mandata. Præerat uniuerſis Leonidas, uir cum morum ſeueritate conſpicuus, tum Olympiadi neceſſitudine iunctus. Is cum pædagogatus nomen honeſtum alioqui atque clariſſimum abhorreret, à cæteris cum ex hominis dignitate, tum uero ipſa neceſſitudine alumnus ac dux Alexandri uocabatur. Lyſimachus autem natione Acarnan, & re & nomine pædagogus erat. Qui cum nihil aliud urbanitatis haberet, niſi quod ſe Phœnicem, Alexandrum Achillem, Philippum uero Peleum nuncupabat, amabatur, & iam ſecundũ proinde ſibi locum uendicarat. Inde cum Philonicus Theſſalus Bucephalũ Philippo tribus ac decẽ talentis emiſſet, experiundi gratia ductus in campum equus ferox admodum & rebellis uiſus eſt, ut qui neminem ex his qui circa Philippum uerſabantur, tergo ſeſſorem admitteret, nec plaudentis uocem ſufferret, cunctos paſſim reijciens. Id grauiter tolerante Philippo, equumq́ʒ perinde omnino ac indomitum abijci mãdante, Alexander cum forte adeſſet, qualem, inquit, equũ negligunt, dum eo per

Leonidas Alexandri alũnus.

Lyſimachus pædagogus.

Bucephalus Alexãd. equus.

C imperitiam ac mollitiē uti nequeunt? Quod dictum primo Philippus tacitus tulit. Eodē ſæpius
obloquente, ægreq; ferente, Maiores natu increpas, ait, tanquam & prudentior & in hoc do-
mando equo longe potentior? Tum ille, hunc ſaltem, inquit, me cōmodius ꝗ̄ cæteri pertracta-
turum affirmo. Cui Philippus: Sin id non feceris, quam pro hac inſolentia pœnam lues? Ego
Iouem obteſtatus, inquit, equi precium ſoluam. Sublato riſu, ſimulac inter eos argenti modus
definitus eſt, feſtinabundus Alexander correptū habenis equum contra ſolem conuerſum ſta-
tuit. Animaduerterat enim equū dum prolapſam ante ſe umbrā agitari cōſpiceret, perturbari,
Inde ipſo nonnihil molliter circūducto, blandeq; iuba manibus attrectata, ubi nihilominus ani
moſum afflantemq; naribus cernit, reiecta ſenſim chlamyde ſe iuueniliter attollit, equumq; ſe-
curus aſcendit. Quem nullis fatigatū uerberibus aut calce, cum loris attractis minas nihil cura-
re, & magnopere curſum appetere cerneret, laxat habenas, & ipſum acrius uociferans infeſtis
urget calcibus. Tacitum primo Philippū angebat ſolicitudo: ut uero lætus & geſtiens uerſas re-
torſit habenas, cæterorū quidē ingens clamor inſequitur, pater uero præ gaudio illachrymaſſe
traditur, deſcēdentiſq; caput oſculans dixiſſe, Aliud tibi par iam regnū quære, nec enim te iam
Macedonia capit. Cæterum cum iam peruicacis Alexandrū ingenij, & ne ui ſuperaretur ſum-
mopere contendentē cerneret, qui tamen ad uirtutem ratione facile induceretur, perſuadendo
magis quàm imperando ſecū agere nitebatur. In eo quoq; cōmonefaciendo ac erudiendo par-
uam muſicæ ac liberaliū artium præceptoribus fidē habens, quod ei maiori quadā opera ac dili
gentia, & (ut Sophocles inquit) freno pariter & clauo multiplici opus exiſteret, accerſit cuncto-
rum illuſtriſſimū & clariſſimū & doctiſſimū philoſophorū Ariſtotelem, pulchra quidem illi, &
pro ipſius dignitate diſciplinæ precia conſtituens. Deſtructā enim ab ſe Ariſtotelis urbem Sta-
girā exædificauit, ciueſq; tum diſſipatos tum ſeruos reſtituit. Eis igitur ſcholā ac gymnaſium in
Nympheo circa Miezam oppidū aſſignauit, ubi uſque in noſtrā ætatē Ariſtotelis ſedes marmo
reæ, umbracula, & deambulationes uiſuntur. Conſtat autē Alexandrū non ethicæ tantū ac po
liticæ, uerumetiā occultæ magiſq; arduæ diſciplinæ præcepta comparaſſe, quā peculiariter con-
D templatiuæ cognitionis ſcientiā appellantes, haud multitudini impertitam edocebant. Etenim
cum iam Alexander tranſiſſet in Aſiam, & nonnullos de hiſce rebus ab Ariſtotele libros æditos
accepiſſet, ad eum quandā de philoſophia paulò liberius ſcripſit epiſtolā, cuius hoc extat exem-
plum. Alexander Ariſtoteli felicitatē. Haud abs te recte factū eſt, quod ſpeculatiuas ædidiſti di-
ſciplinas. Qua enim in re cęteris iam nos præcellemus, ſi ea quibus eruditi ſumus ſtudia omni-
bus cœperint eſſe cōmunia? Mallem enim ſingulari diſciplina, quàm poteſtate præſtare. Vale.
Hanc gloriæ cupiditatē ita conſolatur Ariſtoteles, ut qui eos libros æditos perinde ac non ædi-
tos excuſaret. Et profecto Metaphyſicorū opus cum ad docendū, tum ad perdiſcendū nihil uti-
litatis habens, his qui ex initio eruditi ſunt, exemplar quoddā perſcriptū eſt. Ariſtoteles autem
Alexandri gratia præcipuū medicinæ ſtudiū operamq; dediſſe uidetur. Eius enim artis non ſo
lum contemplandæ ſtudioſus extitit, uerumetiā ægrotantibus amicis opem attulit, & remedia
quædā ac ciborū obſeruationes inſtruxit, ſicut ex ipſis percipi licet epiſtolis. Idem & diſcendi &
legendi cupidus, Iliadem quam rei militaris uiaticū exiſtimare ac appellare ſolebat, Ariſtotele
exponente perdidicit, eam ſemper unà cum pugione ſub puluino iacentē (quemadmodū One
ſicrates tradit) tenere ſolitus. Cum in ſuperioribus locis librorū copia ſibi deeſſet, ea cauſa dimi
ſit Harpalum, à quo Philippi codices, multas Euripidis, Sophoclis, & Aeſchyli tragœdias acce-
pit, præterea Teleſtæ & Philoxeni dithyrambos. Principio Ariſtotelē ſumma proſequens ad-
miratione dicere ſolebat, ſe illum non minus quàm genitorē amare: ab hoc enim uiuendi, ab
illo autem bene uiuendi rationē & cauſam ſe aſſequutū. Poſterius autem concepta de illo ſuſpi
cio eſt, nullo tamen eum affecit incōmodo, uerū cum uehemens illa iucunditas & immenſus
amor remitteretur, alienati animi ſigna proferebat. Ille tamē ingenitus pariterq; innutritus phi
loſophiæ zelus ardorq;, haudquaquā ex pectore dilabebatur. Cuius rei teſtimonio eſt, redditus
honos Anaxarcho, & miſſa Xenocrati quinquaginta talēta. Item Dandamis & Calanus, quos
ſtudioſiſſime coluit. Inde bellū aduerſus Byzantios gerente Philippo, Alexandro tum ſextum-
decimū ætatis annum agenti, rei Macedonicæ ac regni adminiſtratio relicta eſt. Tunc deficien-
tes ab eo Megarēſes prælio fudit. Capto mox oppido, expulſis ui barbaris miſtos ad id habitan-
dum induxit incolas, ciuitatē Alexandropolim appellauit. Ei quoque pugnæ quę contra Græ
cos geſta eſt in Chæronea, cum copijs affuit, primuſq; contra ſacrā Thebanorū cohortem irru-
piſſe dicitur. Hodie quoque uetuſta penes Cæpheſum quercus oſtenditur, quam proinde Ale
xandri quercum uocant, quod ibi caſtra poſuiſſe fertur. Nec longe Macedonum extat ſepul-
chrum,

Gellius lib. 2. cap. 3.

Iliadem Homeri Alexand. ſub puluino tenebat.

A chrum. Quas ob res Philippus ſumma erga filium ut æquũ eſt beneuolentia affectus erat: quã maxime uero lætari, quod Macedones Alexandrum quidẽ regem, Philippũ autem imperatorem uocabant. Cæterũ cum ex amore ac nuptijs Philippi domeſticæ ſeditiones exorirentur, ita ut regia uxor & cæteræ mulieres ægre ſe inuicẽ ferrent, magnę interius querimoniæ, iurgia, ac diſcordiæ uerſabãtur, quas Olympiadis aſperitas, zelotypia, & animorũ ferocitas augebat, Alexandrumq́ laceſſebat. Aptiſſimamq́ præſertim inter Cleopatræ nuptias inimicitiarũ cauſam adhibuit Attalus, quam cum immaturã Philippus adamaſſet uirginem, mox uxorem duxit. Auunculus enim puellæ Attalus in ipſo conuiuio temulentus Macedones exhortabatur, deos orarent ut ad regni ſucceſſionẽ legitimus ex Philippo & Cleopatra crearetur hæres. Quare excandeſcens Alexander, O improbũ caput, inquit, nos uero tibi nothi uidemur: ſimulq́ in eum raptum miſit poculũ. Inſurgens inde Philippus contra Alexandrũ nudato mucrone fertur: fauente utriq́ fortuna tum furore tum uino, ictus inanis excidit. Tunc Alexander cõuicijs adortus, hic eſt ille, inquit, uiri, qui ex Europa in Aſiam tranſitũ inſtruens, & ex toro in proximum tranſgreſſurus torum, pronus concidit. Poſt eam uinariam diſceptationẽ, Alexander ubi receptam ſecum Olympiadem in Epiro reliquit, ipſe in Illyrijs obuerſabatur. Ea tempeſtate Demaratus Corinthius hoſpes Philippo perquàm familiaris, ingenuam quandam dicendi præ ſe ferens audaciam ad eum peruenerat. Quem poſt iunctas dexteras blandosq́ ſermones interrogante Philippo, quonam modo Græci mutuam inter ſe agerent concordiam, Tua minimũ intereſt, inquit, Philippe Græciæ curam ſuſcipere, qui tot diſcordijs atque calamitatibus propriã cumulaſti regiam. Quocirca reſipiſcens Philippus Demaratum miſit, qui precibus Alexandrũ reuocauit. Inde cum Pexodorus Cariæ præpoſitus per amicitiam inita cum Philippo ſocietate, maiorem natu filiam Arideo Philippi filio coniugem dare concupiſceret, in Macedoniam miſit Ariſtonicum. Eam ob rem cum amici, tum mater ingentes cum Alexandro ſeditiones & colloquia ſerebant. Philippum enim ſplendore nuptiarũ & rerum amplitudine ad capeſſendum regnũ Arideum confirmare. Quibus rebus perturbatus Alexãder, Pantomimũ tragœdiarum Theſſalum mittit in Cariam, qui Pexodorũ inducat ut repulſo Arideo, qui & nothus ſit & minime mentis compos, id ſecum matrimoniũ conficiat. Ea res Pexodoro lõge magis quàm prior

B eſt complacita. Id ubi Philippus ſenſit, amicum quendam admodũ familiarem ipſis, Philotam Parmenionis filium ſecum aſſumens, cubiculũ ingreſſus Alexandri illum acriter obiurgauit, & aſperis carpſit conuicijs, degenerem & præſentibus indignũ bonis appellans, qui Cario homini & barbari regis ſeruo ſe generum fieri affectet. Dehinc ad Corinthios ſcribit, ut ad ſe uinctum pedicis Theſſalum mittant. Cæteros autẽ æqualis Harpalum, Nearchũ, Phrygium, Ptolemæum ex Macedonia coëgit excedere, quos poſterius Alexander reuocatos per ſummos habuit honores. Cæterum cum Pauſanias Attali & Cleopatræ conſilio conſtupratus, nullam aſſequi poſſet ultionem, Philippum obtruncauit. Cuius cædis uel maxima in Olympiadem cauſa relata eſt, quod furentem adoleſcentem exhortata magis atq́ magis laceſſiſſet: nonnulla etiam Alexandrũ attigit calumnia. Nam dum poſt id ſtuprũ obuiũ ſibi Pauſaniã multa conqueſtum habuiſſet, illud Medeæ iambicũ protuliſſe traditur: Socerum ſimul maritumq́ ac ſociam tori. Conſocios tamen inſidiarum poſtea perquiſitos pœnis affecit. Eo deinde foris abſente, cum Olympias Cleopatrã ſuis manibus crudeliſſime necauiſſet, indoluit. Alexander annos uiginti natus plenum inuidia & grauiſſimis odijs ac periculis undiq́ circũſeptum aſſequutus eſt imperium. Nec enim uicinæ Barbarorũ prouinciæ & nationes modeſte ſeruitutem ferebant. Auita uero dominia patriosq́ principatus affectabant. Occupata enim armis Græcia, Philippus nullum eius componendæ pacandæq́ tempus nactus, cæterum mutatis tantummodo perturbatisq́ rebus & ingenti procella per inſuetas nouitates fluctuantibus diem obierat. Ea tempeſtatis conditio cum grauẽ Macedonibus metũ incuteret, opus eſſe cenſebant ut Alexander Græciæ rebus omiſſis, uim nullis afferret, & Barbaros qui ab eo deſciuerant, per comitatẽ ac clementiã ad ſe reuocaret, nouandarũ rerum initijs pro tempore captatis. Huic aduerſatus ſententiæ Alexander, regnum potius audacia & animi magnitudine tueri & conſeruare ſtatuit. Si quid enim excelſi & elati animi remiſiſſet, mox ſe à cunctis peſſundatũ iri. Itaq́ Barbarorũ motus ac bella cum exercitu aduolans confeſtim ad Iſtrum uſq́ compeſcuit, ubi Syrmum Triballorũ regem cõmiſſo ingenti prælio ſuperauit. Poſtmodũ cum Thebanos ad defectionẽ concitari, ſociosq́ illis Athenienſes accepiſſet, per Thermopylas ſtatim copias adduxit, ſeſe uirũ pro Athenienſium muris declaraturum dictitans, quem Demoſthenes puerum quidem dum in Illyrijs ac Triballis uerſaretur, mox uero in Theſſalia adoleſcentulũ appellarę ſolebat. Thebanorum

Iuſtinus lib. 9.

C igitur muris admotus, eis ut facti pœniteret ſpaciũ exhibens, Phœnicem & Prothytem ſibi tra-
di poſcebat, ac modò ſibi conciliarētur, libertate donatos per præconē declarabat. Contrà The-
bani Philotam & Antipatrum depoſcebant. Inde quiſquis liberam uellet eſſe Græciam, ſocias
ſibi iungere acies publico monebant edicto. Tum Alexāder Macedones ad bellum inſtruxit.
A Thebanis aduerſum hoſtes & longe quidem plurimos, ſummis uiribus ac uirtute impigre
decertatum eſt. Interim Macedonibus qui cuſtodiæ Cadmeæ arcis præerant, à tergo inuaden-
Thebæ captæ ubus, circumuenti Thebani in ipſa pugna cecidere. Capta ciuitas & direpta, urbs euerſa fundi-
ab Alexand. tus eſt. Qua quidē in re ea ſpes, idq; conſilium extitit Alexandro, ut huiuſmodi caſu ac terrore
perculſi compreſſiq; Græci, quietē agerent, cum alioqui incuſantibus Thebanos, ſocijs morē
gerere, gratificariq; concupiſceret. Phocenſes ſiquidē & Plateenſes Thebanorum inſimulato-
Iuſtinus lib. 11 res aduentaſſe conſtat. Præter ſacerdotes autē, hoſpitesq; Macedonum, ac Pindari ſtirpē, quiq;
defectionē illam diſſuaſerant, uniuerſos triginta millia numero uenundedit, plures ſex millibus
oppetiere. Dum grauiſſimis ciuitas calamitatibus agitaretur, Thraces quidā exciſa Timocleæ
domo, clariſſimæ ſanè ac pudicæ matris familiâs fortunas diripuerunt. Illorum uero dux ipſam
per uim conſtupratam diligēter interrogabat, ſicubi aurum aut argentum defoſſum habebat.
Ea uero ſe habere confeſſa, ſolũ perduxit in hortum, & puteũ oſtendens, ibi capta urbe, inquit,
precioſiſſimas ſe opes depoſuiſſe. Inclinatum Thracem, locumq; accuratius conſiderantē, pone
conſtituta mulier uoluit in præceps, eumq; ſaxis frequēter iniectis exanimat. Illa dehinc à Thra-
cibus ad Alexandrum in uinculis producta, aſpectu quidē ac inceſſu maximę dignitatis & am-
plitudinis ſigna dabat, ſecura & inter duces intrepida: ſciſcitanti poſtea regi quænam foret ma-
trona, Theagenis ſororē ſe fuiſſe reſpondit, qui in Chæronea imperator inſtructis aduerſus Phi-
lippum aciebus pro Græciæ libertate ceciderat: cuius reſponſionē clarumq; facinus admiratus
Alexander, liberam cum filijs abire iuſſit. Cum Athenienſibus pacē egit, quanquam Thebanũ
caſum haud modeſte ferentibus. Cum enim ſolennia inſtarent myſteria, eius cauſa mœroris o-
miſſa ſunt: quiq; Athenas confugerant, ſumma humanitate ſunt excepti. At ſiue leonis more
iam furore ſaturatus, ſiue crudeliſſimæ rei clementiſſimā gratiam adijcere uoluerit, non ſolum
nihil Athenienſibus ſuccenſuit, uerumetiam res Græcorũ curæ habere iuſſit, ſolos enim ſi quid
D ei aduerſi accideret, futuros Græciæ principes. Eum quoq; poſterius Thebanorum ſæpenume-
ro calamitas afflixiſſe dicitur, eorumq; compluribus ſummā clementiam impartiſſe. Cliti uero
cædem inter uina perpetratam, itemq; repudiatos in India Macedones, ut qui imperfectā ad-
huc militiā detrectarent, ipſiusq; gloriā abijcerent, ad Liberi patris iras omnino referre ſolebat.
Hoc ſanè conſtat, neminē Thebanorum poſthac ei uacuas adieciſſe preces. Hæc quidē de The-
bis. Cæterũ coactis in Iſthmo Græcis, ac expeditionē in Perſas decernentibus, Alexander impe-
rator appellatus. Qui cum pluris philoſophos & primarios in ciuitate uiros ſibi obuios & con-
gratulantes habuiſſet, idem facturũ Diogenē Sinopenſem exiſtimauit, qui per id tempus Co-
rinthi uerſabatur. At is paucifaciens Alexandrũ, in Cranio diuerſoriũ habebat. Quô tum per-
gens Alexander, ad ſolem apricantē offendit. Ille ut tam illuſtris aduentare uiros uidit, paulum
cedit, Alexandrũ ſuſcipiens. Eodem familiariter ſalutato, rogat Alexander, rei ne cuiuſquam
indigeat. Cui Diogenes, parumper, ait, à ſole mihi ſecedas. Qua in re quod is regium ſplendo-
rem amplitudinem ue nihili fecerit, adeò delectatum admiratumq; ferunt Alexandrũ, ut eo di-
ſcedente cum amici irriderent & per iocum morderent, dixerit: Ego profectò niſi Alexander
eſſem, Diogenes eſſe uellem. Volens autē illius gratia expeditionis diuinum conſulere oracu-
lum, Delphos uenit. Tum fortè nefaſti dies agebantur, in quibus ne fari quidem illi mos eſt ora-
culo. Quamobrem cum ipſam primo uatem reluctantem, ſeq; lege tuentem oraſſet, ipſe inui-
tam trahens templum aſcendit. Ea uero ſtudio ac hominis importunitate uicta, inuictus es, in-
quit, fili. Qua uoce accepta Alexāder, haud alio ſibi opus eſſe uaticinio dixit, uerũ aſſequutum
ſe quod ab ea cupiebat oraculum. Eo deinde ad exercitum proficiſcente, cum alia deorum uiſa
prodigia, tum uero Orphei ſimulacrum quod in Libethris ex cupreſſo extat, per id tempus ſu-
dorem emiſiſſe traditur. Vniuerſos eo prodigio terrefactos bona ſpe eſſe iuſſit Ariſtander, ſem-
piternæ nanq; memoriæ illius geſta futura, ſudorē enim maximum & laborem poëtis ac mu-
ſarum cultoribus allatura. Copiarum numerum qui minimũ aſſerunt, ricena millia peditum,
ac equitum quinque fuiſſe tradunt: qui uero plurimũ, peditum quatuor & tricena millia, equi-
tum autem quatuor extitiſſe ſcribunt: quibus Ariſtobulus non niſi ſeptuaginta talentorũ com-
meatum fuiſſe prodidit. Duris triginta ſolummodo dierum cibaria. Oneſicritus etiam ducenta
æris alieni talenta conflaſſe Alexandrum. Qui tametſi tot compreſſus rerum anguſtijs tam
ardua

A arduamoliretur, non ante nauem cōſcendiſſe traditur, quàm rebus amicorum penſitatis, huic quidē agrum, illi uillam, alteri domorum prouentum, nonnullis portoria elargitus eſt. Abſumptis iam & fermè diſtributis regijs opibus, quid tibi rex supereſt? Perdicas inquit. Cui Alexander, ſpes, ait. Tum Perdicas: Hæc nobis cōmilitonibus tuis futura cōmunis eſt. Obſignatum igitur ſibi prædium recuſante Perdica, quidā identidem ex amicis factitarunt. Cæterum quiſquis aut acceperit, aut poſtularit, ei promptiſſimo gratificatus eſt animo. Rebus hoc pacto Macedonicis conſumptis partitisq;, tali conſilio ac animi diſpoſitione concitus Helleſpontum traiecit. Inde petens Ilion, perfecto ſacrificio, Mineruæ ſemideisq; parentauit. Deinde ad Achillis ſtatuam unà cum ſocijs unguento delibutus nudusq; de more circumcurrens, eam coronis ornauit, felicem illum appellans, quod uiuo quidem tam fidum amicū, mortuo autem tam magnum contigit habuiſſe præconem. Eum ciuitatem poſtmodum perluſtrantē ac uiſentem interrogauit quidam, Alexandri'ne Paridis citharam uidere cuperet: eam minime ſibi curæ eſſe reſpondit: Achillis uero citharā quæritaſſe, qua ille fortiſſimorū geſta uirorum, & res inclytas decantare ſolebat. Interea cum Darij præfecti magna manu coacta acies pro Granici tránſitu, perinde ac Aſiæ portis diſpoſuiſſent, intrare uolentibus non niſi prælio cōmiſſo irrumpere licebat. Subinde profundi ac undoſi amnis impetus & ripæ ulterioris aſperitas, quæ non ſine collato marte ſuperanda erat, plurimos terrore conſecerat. Quidam etiam † Iunij menſis obſeruandam religionem exiſtimabant, quippe cum eo tempore exercitum deducere haud Macedoniæ regibus mos ſit. Quam rem facile correxit Alexander, ipſum ſecundū uocitari Maium edicens. Cumq; Parmenio ea minime tentare pericula ſineret, quod id quamſerū tempus eſſet, futurū, inquit, ut Helleſpontus erubeſceret, ſi eo ſuperato Granicum extimeſceret. Quo dicto raptis ſecum tribus ac decem ordinibus equitum, flumen irrumpit. Vbi cum ſeptos armis equites contra prærupta loca hoſtileſq; ſagittas urgeret, raptante ac obruente fluminis uortice, amentia magis furere quàm ratione aut conſilio militiā gerere uidebatur. Poſtquā euaſit, uixdum ripam ſummo labore ac difficultate tenuerat (erat enim locus cum udus, tum cœno lubricus) cum eueſtigio confertim aduerſus irruentes, prius q; ſuos pro acie locare facultas eſſet, conferre manū coactus eſt. Illi enim clamore incumbentes, equoſq; equis conferentes, haſtis agebant, quibus fractis mucronibus decertabatur. Cæterum aduolantibus in eum plurimis (erat enim tum pelta,

B tum caſſidis iuba inſignis, quam circū candidiſſimæ utrinq; mirum in modū pennę ſurgebant) ab unius iaculo ſub thoracis lamina ictus, haud ſauciatus tamen eſt. Inde cum Rhœſacem ſimul ac Spithridatem regis præfectos in ſe concitos ferri cerneret, deuitato Spithridate, Rhœſacē petit, cui cum thoracem induto haſtam infregiſſet, gladium criſpat. His itaq; conſertis, ex obliquo adacto Spithridates equo auide inſurgens, conum barbarica bipenni diſſipat altera penna deiecta, cuius ictui penè ceſſit galea, adeò ut crines altera bipennis pinna perſtrinxerit. Spithridatē alteram librantē plagam magnus ille Clitus occupat, & mediū telo transfigit. Rhœſaces quoq; Alexandri gladio uulneratus exanimis cecidit. Inter huiuſmodi rerum diſcrimina equeſtri pugna conſtituta, traiecerat phalanx Macedonica, pedeſtreſq; ſimul aderāt copiæ, quocirca haud diutius, quanquā acer, ſtetit hoſtis, at cuncti terga uerterunt, Græcis duntaxat exceptis: hi ſtipendiarij quidem milites in quendā euadentes tumulum, Alexandri fidem implorabant. At ille furore magis quàm conſilio eos adortus, equum non Bucephalū quidē, gladio per ilia transfixum amiſit. Ibi plurimus ſauciorum & cadentium numerus fuit, quippe cum deſperatis ac bellaciſſimis uiris collata pugna fuerat. Siquidē barbarorū militum uiginti millia, duo equitum & quinquaginta cecidiſſe traduntur, cum ex Alexandri exercitu quatuor et triginta cæſos cōſtet, ex quibus nouem pedites, Ariſtobolus refert. Eis æreas ſtatuas Lyſippi opus attolli iuſſit. Ex hac uictoria Græcis exuuias impartitus, Athenienſibus quidem trecentos ex captiuis clypeos tranſmiſit, cæteris paſſim ſpolijs plus ſatis ambitioſe hoc iuſſit inſcribi: Alexander Philippi, & abſq; Lacedæmonijs Græci, hæc ab incolis Aſiæ Barbaris. Pateras uero hoſtium, purpuras, cæteraq; id genus ad matrē fermè cuncta tranſmiſit. Ea pugna magnū ad res Alexandri momentum peperit. Sardis enim maritimi Barbarorum imperij tutamen & propugnaculū cepit, multaq; ad ſe alia tranſtulit. Solæ contra illū Alicarnaſſus, & Miletus perſtabant, quas inde ui adortus cepit. Subactis finitimis omnibus, dubius animi ad ea quæ gerenda ſupererant fuit. Interdū enim contra Darium ſummo ſtudio ferebatur ut de rei ſumma periculum faceret, interdū maritimis intentus erat, ut in eis primum exercitatus ac ſtabilitus ipſum poſtmodum inuaderet. Lyciæ fons iuxta Xanthiorum oppidum extat, è quo per incrementum funditus uerſo tabellas quaſdam æreas ſua ſponte dilapſas fama eſt, in quibus antiquiſſimarū characteres literarum

Alexan. Achillem felicem cur appellauerit.

† Daeſiu.

C indicabant, regnum Perſarum à Græcis deſtructum perijſſe. His elatus maritimam oram ad Phœniciam uſq; & Ciliciam ſubigere maturauit. Excurſio uero Pamphiliæ ingentem plurimis hiſtoricis ſcribendi materiam ad immenſum uſque ſtuporē exhibuit, quod diuina quadam ſorte mare ipſum alioqui ſæuum ſemper et procelloſum ceſſerit Alexandro, cum rariſſime contingere ſoleat ut præcipitia præruptaq; iuga glacie modica tenuiq; cōtegantur. Declarauit id Menander in comœdia, dum admirandū facinus alludens ait, Quàm Alexandroſum hoc, inquit, ſi quempiam quærito, Is ultro præſtò fiet mihi, Si quem maris ſuperarier locum iam oporteat mihi, Huius continuò facilis reddatur tranſitus. Alexander autē in epiſtolis ſuis nihil tale monſtri ſimile perſcribens, ſe per cognominatā ſcalam iter habuiſſe, perq; Phaſelidem tranſiſſe aſſerit. In qua urbe complures uariatus dies, cum interea loci Theodecti præmortui (erat autē Phaſelide oriundus) erectam in foro ſtatuam conſpexiſſet, ibi poſt cœnam mero perfuſus laſciue ſaltauit, multasq; ſparſit coronas, non ingratū homini per iocum reddens honorē, quem inter philoſophiæ ſtudia ſub præceptore Ariſtotele ſociū habuerat. Poſt hæc rebelles cepit Piſidas, Phrygiam domuit, & oppidum Gordium antiqui Midæ regiam, ubi uulgatum illud ex Corni libro innexum plauſtrum aſpexit, de quo ex Barbaris paſſim creditus ſermo manarat, quiſquis eius nexum ſoluiſſet, illi orbis terrarum imperiū fata portendere. Cum igitur cæca nexuum capita, obliquisq; inter ſe ſpiris obuoluta Alexander ſoluere nequiret, nodum gladio cecidit. Quo itaq; cæſo, multa apparuiſſe tradunt capita. Ariſtobolus autē facillime ipſos ſoluiſſe nodos affirmat, dēmpto ſiquidē clauo quo temoni iugum annectitur, mox iugū ſubduxiſſe. Hinc Paphlagones Cappadocesq; ſubegit. Audita interim Menonis morte, qui clariſſimus claſſis Darij præfectus per multas turbas & obſtacula Alexandri uictorias retardabat, de ducendo ad ſuperiores partes exercitu ſeſe magis magisq; confirmauit. Hæc agente Alexandro, Darius magnitudine copiarum elatus, è Suſis caſtra deducit. Sexcenta enim hominum millia agebat. Confiſus etiam ſomnio quodam traditur, quod ad gratiam magis quàm ueritatem coniectores expoſuerunt. Viſa enim late fuſo igne Macedonica phalanx depaſci, Alexāderq; ſibi miniſtrare, ea amictus ſtola, quam ipſe olim regi ſeruiens geſtare ſolebat. Eum poſtea cum Beli templū intraſſet, è

D conſpectu euanuiſſe. Hiſce rebus portendiſſe deum opinor illuſtriſſima atque famoſiſſima futura Macedonum geſta, Alexandrū regno Aſiæ potiturum, quemadmodū ex † miniſtro rex factus Darius uendicauerat, cæterum uitam mature ſumma cum gloria relicturum. Maior item illum ſpes extollebat, quod Alexandro in Cilicia diutius commoranti timiditatem obiectabat. Cōmorandi uero cauſa erat aduerſa ualetudo, quam immenſi labores adduxerant: uel (ut quidam perhibent) Cydnus amnis, quem gelidiſſimū is ſe lauandi cauſa intrauerat. Ad cuius quidem remediū cæteris deſperantibus medicis, & quauis ope ualidius imminere periculum ratis, & re in contrarium uerſa, calumniam Macedonū reformidantibus, Philippus Acarnanus acceſſit, qui tametſi dura impendere animaduerteret, tamen amicitia fretus, qua in eo regis diſcrimine non cōmune etiam per extrema experimentorum genera ſuſcipere periculum iniquum ducebat, remedijs adortus eſt, eiq; (modo perferat) ad pugnam proximam anhelanti, breui ſalutem potionibus pollicetur. Interea ex caſtris à Parmenione miſſa redditur epiſtola, qua regē ab inſidijs Philippi cauere admonebat. Magnis enim largitionibus à Dario corruptū eſſe, deſponſatam præterea habere eius filiam ut Alexandrū necaret. Quam ubi perlegit, nemini ex amicis & familiaribus indicatam, ſub puluino collocat. Ingredietibus autem familiaribus, ſimulq; Philippo calice potionem afferente, Alexander tradita illi epiſtola, poculum intrepidus ac ſecurus cepit. Præcipuæ uero admirationis ſpectaculum erat, cum eo legente poculum hauriret, inde mutuò haud eodem ſe geſtu conſpicerent. Alexandri quidem erga Philippū amœna & aperta facies, beneuolentiam fidemq; declarabat; ille autem ea percitus calumnia, nunc inuocatis numinibus obteſtatisq;, manus tendebat in cœlum, nunc lectulo collabens Alexandrum ſibi audire, & bono animo eſſe ſolicitus orabat. Ea uis medicaminis interius recepta, initio corpus ita depreſſit afflixitq;, ut intercepta uoce, & intercepto ac perexili admodū ſenſu, illum fermé animus deficere uideretur. At paruo poſt tempore priſtina ſalute recepta, collectisq; uiribus, Macedonibus uidendum ſe præbuit. Non enim prius ſeſe diſcruciandi finem facturi uidebantur. Erat in caſtris Darij transfuga Macedo Amyntas nomine, haud Alexandri naturæ inſcius. Is ubi feſtinantem Darium ut Alexandrum inter anguſtias adoriretur, cernit, ſupplex deprecatur ut ingentibus copijs aduerſum paruam manum prælium initurus in latiſſimis locis & planiſſimis campis hoſtē expectet. Vereri ſe Dario reſpōdente, ne Alexander ac hoſtes effugiant: huius rei gratia ſolue metum, inquit, ille enim ad te ultro aduentabit, aut in præſentia fortaſſis aduentat.

† ἀστάνδης

Curtius lib. 3.

A aduentat. Haud tamen regi placuit Amyntæ conſilium, uerum in Ciliciam caſtra mouit. Ale-
xander contra illum contendit in Syriam. Noctis tenebris haud obuij inter ſe facti, ubi illuxit
reuertuntur. Quam rem hunc in modum obtigiſſe lætus Alexander, hoſtem in anguſtijs ob-
uium habere curabat. Nec minus exultabat Darius, quod eductis iam ex montium faucibus co
pijs, prior caſtrorum loca metauerat. Iam enim ipſorū cōmoditatem locorū intellexerat, quod
ea cum mari ac montibus uicina, tum influenti Pindaro amni equitatui minus idonea pera-
grarat, cæterum quaquauerſum confragabilem hoſtiū paucitati ſitum habebant. Alexander lo
cum ſuppeditante natura longe melius quàm fortuna præbuerat, ad quærendā uictoriā acies
inſtruxit. Barbarorū numero inferior, ne ab eis circūueniretur, ad dextrū hoſtiū cornu oblique
læuum opponens, in fugam Barbaros conuertit. Vbi inter primos præliū capeſſenti mucrone *Curtius lib. 4.*
coxa uulneratur, & ut Chares prodidit, à Dario. Eos enim manibus congreſſos refert. Alexan *Iuſtinus lib. 11.*
der autē cum de ea pugna ſcriberet Antipatro, à quo uulnus acceperit haud ſignificauit, cum
tamen ſauciā gladio coxam ſine periculo fuiſſe ſcribat. Ea glorioſa extitit uictoria, quippe cum
cæſa, tum capta decem & centena millia hoſtiū. Dariū per quatuor aut quinque ſtadia fuga præri
puit. Cæterum illius curru arcuque potitus, redijt in caſtra, ubi Macedonas immenſas Barbaro-
rum diuitias cum ferentes, tum congerentes inuenit. Qui quo expeditiores ad præliū eſſent,
omnia fermè Damaſci impedimēta apparatumque reliquerant. Tentorium Darij pecunia ſplen
didiſſimisque ornamentis ac precioſa ſupellectile refertū excerpſerant Alexandro. Inde exutis
armis balneum intrans, eamus, inquit, in Darij balneo ſudorē pugnæ loturi. Cui familiaris qui-
dam, minime per Iouē inquit, Darij, aſt Alexandri: fortunas enim uicti & eſſe & dici bona ui- †
ctoris oportere. Cæterū † aquarum ductus, hydrias, peluis, & alabaſtros, cuncta auro lita pluri- †φιάλας
ma conſpicatur, & uelut unguenta ac aromata diuinū quendam interius ſpirabant odorē. Poſt
hæc ſublime cubiculū magnifice conditum ſubiens, ubi ſtratum, menſas, cœnaculū, miroque in-
ſtructa ornamento omnia perſpexit, ad ſocios conuerſus, Hoccine, inquit, imperare erat? Et
poſtmodū cœnaturo nunciatur, matrem ac uxorē Darij geminasque ſimul filias uirgines capti-
uas adduci, easque uiſo curru & arcu, Darium perijſſe ratas, plangere lamentarique. Alexāder diu
cunctatus, ipſarum magis ſortem miſeratus, quàm ſuis elatus ſucceſſibus, per Leonatū renun-
B ciat haud interijſſe Dariū, neque illis Alexandrū timendum eſſe, ſe enim cum Dario pro regno
dimicare, eas omnia quæ ex Dario imperante, inſignia dignitatis aſſequuturas. Quæ cum mu-
lieribus & captiuis quidē clemens & amœna apparuiſſet oratio, non minoris humanitatis ope-
ra reſponderunt. Quoſcunque enim Perſas uoluerunt, ſumptis ex præda ueſtibus & ornamen-
tis, ſepeliendi poteſtatem dedit. Nihil cultus aut honoris priſtini illis ademit, quin longe magni-
ficentiores ſolito rerum uſus habebant. Quod uero pulcherrimū & gratia regali digniſſimum
extitit, mulieres ingenuas modeſtiſſimasque, & captiuas quidē, nihil ex eo turpe uel audiſſe, uel
intellexiſſe, uel expectaſſe contigit, nec eas perinde ac intra hoſtium caſtra, uerumetiā in ſacris
ædibus caſtisque uirginū cubilibus conſeruatas, & nullius proſpectas oculis uixiſſe. Et profecto
Darij coniugem uniuerſas decore ac forma reginas anteiſſe, quemadmodū et Darium cunctos
ſpecie ac proceritate uiros ſuperaſſe, memoriæ traditum eſt, ſimillimasque parentibus fuiſſe puel-
las. Alexander ſeipſum magis quàm hoſtes domare regiū opus exiſtimans, non has aut quam-
piam ante nuptias, præter Barſenen attigit. Hæc poſt Memnonis obitū uidua Damaſci capta
eſt, mulier græcis erudita literis, moribus ſuauiſſimis, patre Artabazo regia ſtirpe ædito. Hanc
Alexander incitante Parmenione, genere quippe & pulchritudine egregiam compreſſit, ſicut
tradit Ariſtobolus. Cæteras cum Alexander captiuas aſpiceret, dicere per iocum ſolebat, dolo- *Mira conti-*
res oculorum Perſicæ ſunt puellæ. Contrà dum earum formis ſuæ continentiæ & modeſtiæ ſpe *nentia.*
cimen oſtēdebat, ipſas uelut exanimes ſtatuas prætermittebat. Præfecto claſſis Philoxeno apud
ſe Tarentinum Theodorum eximia facie duos pueros uenales habentem diuertiſſe ſcribente,
& num emere uellet percontante, perſæpe uociferans æquales rogauit, quidnam olim tam ob-
ſcœnū de ſe Philoxenus animaduertiſſet, ut hæc illi probra compararet. Scribens etiā ad Philo-
xenum poſt multa in illum maledicta & conuicia, ipſum cum ſuis mercibus Theodorū malam
in rem mittere iuſſit. Quendam etiam adoleſcentē Agnonem nomine, cum ei ſe egregia forma
Crobylum ex Corintho emere, & ad illum deferre uelle ſcripſiſſet, ingentibus affecit conuicijs.
Damonem & Timotheū Macedonas quorundā ſtipendia ſub Parmenione merentiū uiolaſ-
ſe mulieres audiens, ad eum ſcribens mandat, ut ſi conuicti ſint, eos tanquā pernicioſas huma-
no generi belluas ſæuis trucidet modis. In ea epiſtola hoc pacto de ſe uerbū ex uerbo ſcripſiſſe
liquet: Ego enim Darij uxorē nedum aſpexiſſe aut aſpicere decreuiſſe, ſed eorum qui eximiam

C illius formam prædicant, ne uerba quidem admiſiſſe comperiar. Seq; duabus potiſſimũ rebus mortalitatẽ ſuam intelligere aiebat, ſopore ac coitu, tanquã ſola naturæ infirmitas laſſitudinẽ ac uoluptates pareret. Ventris quoq; cibiq; temperatiſſimus fuit, quod cum multis alijs, tum uerbis ſuis ad Adan declarauit, quam ſibi in matrem aſſumptã Cariæ reginam deſignauit. Illa enim ut maiorem in eum charitatem oſtenderet, multa obſonia & delicata ferculorum condimenta, poſtremo ſolertiſſimos coquos ac piſtores ad eum tranſmittente, his haud ſibi opus eſſe dixit. Nam meliores ſe coquos, quos ſibi Leonidas pędagogus comparauerat habere: ad prãdia enim nocturna itinera, ad cœnas uero prandiorũ parcitatem. Idem cum lectũ ingrederetur, diſcuſſis accurate ueſtibus, num quicquã hic, aiebat, ſuperuacanea refertum mollitie mater adminiſtrauit? Ad uinum quoq; longe minus quàm credebatur pronus. Quod ſecus idcirco creditum eſt, quod maius colloquendo quàm potando tempus ad unumquenq; calicẽ protrahebat, ſemper longius ſermone deducto, & hoc quidẽ dum multa ocio facultas eſſet, quippe cum à rebus gerendis illum non uinum, non ſomnus, non iocus, non nuptiæ, non ſpectaculũ quemadmodũ cæteros imperatores abſtraxerit. Indicio eſt breuiſſima quam uixit ætas, quam infinitis omnino rebus ampliſſimisq; referſit. Cum uacuus erat, primũ ubi exurrexiſſet, peracta re diuina, ſedẽs prandebat. Poſtea diem aut uenatu conſumebat, aut componendis rebus impartiebat, aut militibus ius dicebat, aut lectitabat. Sin haud nimis urgentẽ uitam uaderet, interdũ aut ſagittare, aut concitatos currus aſcẽdere deſcendereq; perdiſcebat. Multoties etiam uulpes ioco uenabatur, auesq;, ſicut per eius † diaria percipi licet. Cæterũ metatus ubi ſe unxerat ac lauerat, cum præpoſitis coquorũ atque piſtorum de ſumendis epulis rationẽ habebat, ſerò poſtmodũ ac multam in noctem cœnaturus accumbebat. Mirabilis autem illius cura & reſpectus in diſtribuendis dapibus fuit, ne quid inique aut parum accurate partitus uideretur. Potum, ſicut prædictũ eſt, longius inter confabulandum producebat. Idem nullius iucunditatis expers cum cæteris in rebus, tum conſuetudinis comitate uniuerſis excellens regibus, iactantia & elatione infeſtus ad arrogantiam uſq; uti miles quiſpiã ferebatur, ita ut aſſentatoribus ſeſe calcandũ & equitandũ fermè permitteret, quæ res gratiſſimos eius familiares ferè perdidit, qui neque adulatoribus reluctari, neque ipſum offendere uolebant. Illud enim turpitudinẽ, hoc uero diſcrimen afferebat. Inter-

† Ἐφημερίδων.

D dum cum ſe poſt potum lauiſſet, quieti ſe ad meridiẽ uſque dedebat. Nonnunquã etiam totum dormiendo diem agebat. Exquiſitorũ quoq; ita ciborum abſtinens, ut ſæpenumero cum rariſſima ad eum ex mari opſonia, aut piſces deferrentur, eis inter amicos partitis, nihil ſibi reliquũ faceret. Cœnarũ magnifici ſemper apparatus, et aucto pariter imperio ſumptuoſiores. Poſtremo cum ad decem millia drachmarũ proceſſiſſent, ibi modus factus eſt, & his qui Alexandrũ inuitabant, præfinita ſumma. Poſt cõmiſſam in Iſſo pugnam Damaſcum mittit qui pecuniã, ſupellectilem, liberos, uxoresq; Perſarum ad eum redigerent. Ex quibus maximã in equites Theſſalos ad id de induſtria miſſos portionẽ contulit, quod uiri ſtrenui & egregij bellatores eſſent. Reliquum etiam ditauit exercitum. Tum primum Macedones guſtato auro, argento, mulieribus, & Barbarorũ delicijs, ueluti canes odorata ſemita uenari, ac per ueſtigia Perſarũ opes indagare cœperunt. Poſt hæc Alexander ad occupandũ maris imperium uerſus, Cyprum, & cunctam, excepta Tyro, Phœniciam, tradẽtibus regibus recepit. Tyrum obſidere ſtatuens, aggeribus & machinis ducentisq; triremibus à mari menſibus ſeptem cinxit. Interim per ſomnũ uidit Herculem poſtquam illum crebro uocaſſet, è muro ſibi dexteram porrigentẽ. Compluribus etiam Tyriorum in ſomnis Apollo dixiſſe uiſus eſt, ſe ad Alexandrũ proficiſci. Non enim ſibi quæ in ciuitate perpetrarentur placere. Eapropter perinde ac transfugam hominem planè deprehendiſſent, eius ſimulacrum catenis ac clauis ad baſim alligatum Alexandrinũ appellabant. Aliud dormienti Alexandro euenit inſomniũ, uidere ſe Satyrum exiſtimabat, qui procul ei iocabundus applauderet, cumq; ipſum capere uellet, fugiebat. Poſtremo cum multa uerſatus oraſſet, in manus uenit. Conſulti uates partito nomine longe credẽda dixerunt: Sa, hoc eſt tua, Tyrus eſt. Adhuc fontem ipſum oſtentant, quem penes Alexander Satyrum cernere uidebatur. Ea durante obſidione, in Arabes qui Antilibanũ incolunt, expeditionẽ egit. In qua ob Lyſimachum pædagogum non paruum uitæ periculũ adijt. Subſequutus enim eſt, cum ſe Phœnice neque peiorem neque natu maiorẽ eſſe diceret. Poſtquam ad montes uentum eſt, miſſis equis pedes ire cœpit, & iam cæteri procul abſceſſerant, cum intercipientibus tenebris ac propinquis iam hoſtibus, Lyſimachũ ætate grauem, ac labore feſſum, nunc hortando, nunc iuuando haud deſerere ſuſtineret, longe ab exercitu (quod minus intellexerant) cum paucis relictus eſt comitibus, ita ut per frigus immenſum horrentibus in locis noctem exegerit, Tum multa ſparſim

eminus

A eminus inimicorũ cõſpicatus incendia, ut aliqua ex parte Macedones in rerum inopia conſolaretur, corporis agilitate & quotidiano confiſus labore, ad propiores curſu peruenit. Ibi duobus aſſidentibus foco Barbaris enſe obtruncatis, torre correpto reuertitur ad ſuos. Magno itaq; igne facto, nonnulli ex hoſtibus metu attoniti terga dedere, quidã eos aggreſſi uertuntur in fugam, reliquum noctis ſecuri duxere. Hæc quidẽ Chares refert. Tyriorum obſidio talem habuit euentũ. Cum Alexander poſt multa prælia maiorem copiarũ partem quieti dediſſet, paucis tamen, ne ocioſus foret hoſtis, pro murorum ſtatione relictis, aruſpex Ariſtander mactatis hoſtijs ſigna perſpexit, quibus audacior factus ad circunſtantes præſagijt, eo prorſus menſe ciuitatem in eorũ poteſtate futurã. Quare cum ingẽti cachinno irridere cœpiſſent (ea enim extrema menſis dies erat) ſubdubitantẽ cernens hominẽ Alexander, ut qui eius plurimi ſemper fecerat uaticinia, eam nondum trigeſimã, ſed uigeſimam ſextã adnumerari iuſſit. Deinde ſigno tuba dato, enixius quàm antea cõſtituerat, muros adoritur. Qua re ſtrenue inchoata, & exercitu ad ferendum auxiliũ mature concurrente, cum deſperatio Tyrios frangeret, ea die potitus oppido eſt. Poſt hæc Alexandro ampliſſimã Syriæ urbem Gazam expugnanti, auis quædã ex alto demiſſa, ceſpite perſtrinxit humerũ. Ea deinde cum ſuper quodã machinamento conſediſſet, inter funium nodos incauta complicatur. Quamobrẽ Ariſtander humeri uulnus, & potiendæ uictoriam ciuitatis uaticinatus Alexãdro eſt: itaq; euenit. Inde cum Olympiadi, Cleopatræ, amicisq; hoſtilis exuuias mitteret, ſpei cuiuſdã puerilis ætatis admonitus, Leonidæ pædagogo quingenta thuris, & centena myrrhæ talenta tranſmiſit. Olim cum Alexander inter ſacrificandũ utraq; manu thura uaporandis deis exciperet, tum Leonides, Alexãder, ait, cum ferentibus aromata terris imperitabis, hoc pacto copioſe adeò uaporibus, at in præſentia rebus utere parcius. Tum igitur Alexander ad eum ita ſcribit: Ad te thus myrrhamq; abunde tranſmiſimus, ut cum deis parcus eſſe deſinas. Delato ad eum ſcriniolo, quo nulla inter opes Darij ſumptuoſior & ornatior fuiſſe res uidebatur, amicos ſciſcitatur, quidnam in eo pręcioſum digne collocandũ exiſtiment. Multos eius uſus alijs demonſtrantibus, hic optime, inquit, Iliadis Homeri cuſtodiæ dabitur. Hanc quippe rem complures haud paruæ fidei autores affirmant. Cæterũ ſi uera ſunt quæ Alexandrini Heraclidẽ ſequuti tradiderunt, non ſegnem, non conſilio uacuũ cõmilitonẽ Homerũ Alexandro fuiſſe cenſuerim. Nam potitus Aegypto, de urbe græca condenda, quam magnificam, populoſam, & ab ſe cognominandã relinqueret, agitabat. Quam quidem ad rem magnum ſoli ambitum, quantum ſuperiori tempore nullus, architectorum conſilio metatus erat. Dehinc noctu per quietẽ mirabile uidit inſomniũ, uirum cum canitie plurima, tum ſtatura uenerandum aſtare ſibi exiſtimauit, hos illi uerſus recitantem:

Curtius lib. 4.

B

Præterea undiſono quædam iacet inſula ponto,
Quam Pharon appellant, Aegyptia littora contra.

Confeſtim igitur conſurgens Pharũ adit, quæ illa tempeſtate paululũ ſupra Canopicũ oſtium inſula erat, nunc uero per aggerem in continentẽ recepta: ea inſtar coronæ Iſthmos erat, parem quaquauerſum latitudinẽ habens. Ingens in ipſa lacum & † moriens mare portus amplectitur. Egregiã loci naturã contemplatus Alexander, Homerus profecto, inquit, cum cęteris in rebus admirabilis, tum ſapientiſſimus extitit architectus. Dehinc urbis formã pro illius loci ſimilitudine deſignari iuſſit. Quam ad rem tellus cum alba deeſſet, in nigri campi planitie gyratũ farina ſignũ deducunt, cuius actæ rectius uelut ex fimbria lineæ chlamydis inſtar interiorem efficiunt urbem. Eius formam ſumma cum delectatione ſpectante rege, infinitæ multitudinis & generis omnifariã aues è proximo lacu ac flumine in eum repente locũ nubis in modũ prouolant, ita ut nihil farinæ relinquerent. Id Alexandrũ perturbauit auguriũ, aſt illum bona ſpe eſſe aruſpices monent. Ab eo enim urbem condi, quæ feraciſſima uarijs hominibus futura ſit educatrix. Poſt hæc cõmiſſa operis cura ipſe ad Iouem Hammonẽ pergit, longũ ſanè iter, durũ ac laboris plenũ, gemino præſertim diſcrimine, aquarũ inopia, qua non paucorũ ſpatio dierum deſerta regio eſt: alterũ, ſi per apertam & profundã euntibus arenam rapidus incumbat auſter, quemadmodũ de Cambyſis exercitu traditur. Is enim ingentes arenarũ aceruos attollens fluctuante planitie quinquaginta hominũ millia obruta necauit. Hæc cum uniuerſi fermè animaduerterent, Alexander tamen quicquid inceptaret deterreri non poterat. Fortuna enim ſuis propitia conatibus, promptiores ei reddebat animos, & donec agenda nauarentur, inuicta ferebatur animoſa contentio, qua non hoſtes modo, uerũ & loca & tempora uiolentus urgebat. In ea profectione multa pro incõmodis aſſequutus eſt adiuuantia, quæ à Ioue miſſa fuiſſe poſteriora confirmant oracula. Quin ea quodãmodo fidem ipſis uendicant oraculis. Primum quidẽ aquarum

† τελευτῶσαν

Val. Max. lib. 1. cap. 4.

Iuſtinus lib. 1.

C multitudo & diuturni imbres à Ioue demiſſi ſatis ſoluere metum, & humectantibus arenis ſicci tatem extinxerunt, quibus in ſe condenſatis, & ſuaues ſpiritus, & purior impendebat aër. Inde cum ductores conſuetas amiſiſſent metas, iamq; errare cœpiſſent, diſperſis ex ignoratione comi tibus, coruos qui præuolantes eis iter monſtrarent, & tardius ſubſequentes pręſtolarentur ap paruiſſe conſtant. Quod uero longe mirabilius eſt, tradit Calliſthenes noctu palantes cantu ac uocibus ad ſequenda comitũ ueſtigia reuocaſſe. Superato deniq; deſerto, ut templum intrauit, Hammonis antiſtes illum Iouis perinde ac patris nomine ſaluere iuſſit. Illo rogante num quiſq; ex patris interfectoribus impunis effugerit, ſaniora loqui iubet antiſtes. Nec enim parentẽ illi mortalẽ eſſe. Mutato dehinc ſermone, cunctos ne Philippi interfectores ultus ſit, percontatur, & datum ne ei ſit, ut uniuerſos ditione mortales ſit moderaturus? Cui & hocipſum dari, & ple nè peractam Philippi ultionem eſſe diuinum reſpondit oraculum. Quamobrẽ precioſis deum donarijs, & pecunijs ipſos ditauit antiſtites. Hæc ſunt quæ de Hammonis ſortibus plurimi tra diderunt ſcriptores. Alexander autem ſcribens ad matrem, ſe quædam occulta inquit accepiſſe uaticinia, eaq; cum redierit ad eam ſolam explicaturum. Aſſerunt quidam, ſacerdotẽ dum græ ce ipſum ſalutaret, & blandius παιδίον, hoc eſt filiole compellare uellet, per barbariſmũ pro ν, abuſum σ, παιδίος, ideſt Iouis fili pronunciaſſe. Illum uocis errorem Alexandrũ libenter perin de ac omen audiſſe. Quocirca confeſtim uulgatum eſt, eum ab oraculo Iouis filium appellatũ. Pammonem quoq; Aegypti philoſophũ cum audiuiſſet, illud maxime probaſſe fertur, quod dicebat omnes homines ſub dei imperio eſſe. Principatum autem obtinere, ac imperitare, diui num quiddã affirmabat. Quibus de rebus acrius etiã philoſophari ac diſputare ſolebat, deum cõmunem quidem mortalibus patrem, optimũ quenq; peculiarem ſibi filium adoptaſſe. Cæte rum Alexander cum ſe deo genitũ perſuaſum haberet, in ipſos inſolentior erat Barbaros. Ad Græcos uero modeſtius ac parcius de ſua diuinitate ſermonem habebat, excepto dum ad Athę nienſes pro Samo ſcriberet: Ego quidem, inquit, haud liberam uobis tam inclytam ciuitatẽ tra didiſſem, quam ab eius tunc domino, quem parentem meum appellabant, ſuſceptam habetis, Philippum intelligens. Poſtremo cum ſagitta ſaucius doloris acerbitate collaberetur, Amici, di xit, hunc planè cruorem mortalium, at non diuorum uulnera ſpargunt. Dum ingens tonitrus
D cõſternaſſet uniuerſos, fortè præſens Anaxarchus ſophiſta, Tu quoq; Ioue genitus num quic quam tale perages? Ad quæ ridens ait, Nolo uti iubes, amicis eſſe terrori, qui meas per contem ptum cœnas habes, quod non ſatraparũ capita, ſed piſces in menſa mihi cernis appoſitos. Et profecto Hephæſtioni miſſis à rege piſciculis Anaxarchus eum protuliſſe ſermonem traditur, tanquã eos aſpernaretur & carperet, qui per magnos labores & pericula, illuſtres & claras res perſequentes, nullam aut perexiguã ſibi uoluptatẽ comparãtes, nihilo magis quàm reliqui iu cunditatis fructũ adipiſcuntur. Ex his quæ ſuperius enarrata ſunt, liquet Alexandrum non per ſuperbiã aut contumeliam, ſed diuinitatis opinione cæteros ſubiugaſſe. In Phœniciã ex Aegy pto reuerſus ſacra dijs feſtosq; dies celebrauit. Tum ſtata certamina & ludos ſcenicos ædidit, non apparatu modo, ſed etiam certantibus permagnificos. Eis præfecti ſunt Cypriorum princi pes, quemadmodũ & Athenis qui tribus ſortiuntur. Decertatum eſt mirifice ac ſplendide à Sa laminio præſertim Nicocreonte & Solio Paſycrate. His ut nobiliſſimis præeſſent hiſtrionibus ſorte obuenit, Paſycrati quidem Athenodoro, Nicocreonti autem Theſſalo, cui ſtudioſiſſime fauebat Alexander, nec tamen ſuum antè ſtudiũ patefecit, quàm omnibus ferè ſuffragijs uictor Athenodorus declaratus eſt. Tunc abiens ſe quidẽ iudices approbare dixit, uerumenimuero ne ſuperatũ uidiſſet Theſſalum, regni portionẽ perlibenter amiſſurum fuiſſe. Poſtea uero cum Athenięſes Athenodorũ quod Dionyſijs non interfuiſſet, mulctaſſent, eo regẽ ut pro ſe ſcribe ret obſecrante, id facere noluit, at mulctã remiſit. Cum Lycon Scarphei filius lepida quædã age ret in theatro, inter recitandũ comœdiam uerſum quo decem talentorũ petitio ſignificabatur, inſeruit. Quod ridens Alexander, ea præberi iuſſit. Deinde miſſi à Dario legati pro redimendis captiuis, cum regijs literis peruenerunt, quibus decem millia talentorũ, cunctam quę intra Eu phratem eſt regionẽ, ac filiæ matrimoniũ pollicebatur, tum amicũ ſe ſociumq; futurũ. Quibus inter amicos ſuos cõmunicatis, Parmenio, ſi Alexander, inquit, eſſem, has ego conditiones acce piſſem. Cui ſubinde Alexander, Et ego mediusfidius ſi Parmenio. Alexander itaq; Dario ut ad ſe ueniret reſcripſit, cuncta apud ſe humanitatis opera conſequuturus: quod ſi recuſauerit, ad eum mox ſe profecturũ. Et confeſtim incœpti piguit, quod eo in itinere uxor Darij dolore par tus correpta diem ſuum obijt. Cuius rei mœrorẽ nec diſſimulanter tulit, quia maximã benigni tatis ſuæ declarandæ occaſionẽ amiſiſſe uidebatur. Ipſam igitur magnificis humauit impenſis.

Corui Alexandro duces per loca incognita.

V. de. Max. lib. 6. cap. 4.

Erat

A Erat inter eunuchos reginæ cubicularios unà captiuos, quidã Tyreus nomine, is ex caſtris profugus ad Dariũ equo prouolans, uxoris obitũ renunciat. Quo nuncio accepto, Darius cum per multas lachrymas caput planxiſſet, Prò Perſicam, inquit, fortunam, ſi regis uxorẽ eandẽq; ſororem captiuã non modo uixiſſe, ſed etiam deceſſiſſe regijs priuatam funeribus contigit. Excipiens Tyreus, At enim mi rex, ait, profecto funeris gratia & cuiuſq; pro regia dignitate honoris nihil quod peſſimã Perſarum fortunã incuſes habes. Nanq; Statiræ reginæ ſuperſtiti, itemq; matri & puellis nuſquã priſtinus opum ac rerũ uſus, ſplendorq; defuit, niſi ut tuæ claritatis lumen aſpicerent, quod denuò potens reſtituet Oromaſdes. Nec ea moriens ullius generis ornamentorũ expers fuit, quippe cum ipſius obitũ hoſtiles etiam lachrymæ decorarint. Alexander enim ſicuti prælio terribilis, ita parta uictoria clemens. His rebus auditis Darius animi ægritudine ac perturbatione uexatus, indigniſſima ſuſpicans, eunucho ad intimã tentorij partẽ adducto, Niſi tu quoq; cum ipſa ſimul fortuna, inquit, Macedonicæ factionis es, ſi me tuum appellas herũ, per hoc ingens te ſolis iubar ac regalẽ dextrã obteſtor ac oro, hæccine minima ſunt Statiræ mala quæ lugeo, an illius uiuæ longe magis miſeranda perpetimur, & ultra dignitatem ſæuior nos afflixit calamitas, quod inſuper in crudelẽ acerbumq; hoſtem incidimus? Nam quod honeſtatis & caſtimoniæ ſignũ eſt, uirum ætatis integræ hoſtis uxorẽ tam multis honoribus decoraſſe? Eo adhuc loquẽte, Tyreus ad eius ſe pedes demittens, ut meliora diceret ſupplex orabat, ne & iniurijs Alexandrũ laceſſeret, neu defunctæ uxori eidemq; ſorori turpes inureret maculas, neue afflictis in rebus maximo ſeſe ſolatio priuaret, quod præſtantiorẽ quàm creauerit natura uictorem habuiſſet. Verumenimuero admiratione proſequendũ Alexandrũ, quod maiorem erga Perſarũ mulieres continentiã, quàm in uiros fortitudinẽ declararit. Eaq;, ſimul & cæteram Alexandri modeſtiã terribili iureiurando confirmauit. Tum ad familiares egreſſus Darius, tenſis in cœlum palmis ita oraſſe fertur: Natales regalesq; dij date obſecro, ut quemadmodũ lætiſſimam olim fortunã accepi, ita reſtitutam ac diuitijs incolumẽ poſteris relinquã, quo parta uictoria quas ab Alexãdro per domeſticorũ ærumnam gratias accepi, æquali perſoluã merito: quod ſi deorum ira fatale hoc tempus ingruit, quo permutandũ iam Perſicum ruet imperiũ, neminẽ niſi Alexandrum in Cyri ſolio ſedere precor. Hæc plurimi ſcriptores ſic dicta factaq; cõmemorant.

B Alexander omni intra Euphratem regione ſubacta, contra Darium decies centenis millibus militum deſcendentẽ caſtra mouit. Interim iocoſum quippiã in exercitu fieri renunciatur, Cõmilitones in geminas ſe per iocum partes diuiſiſſe, atque utriq; ducem ac imperatorẽ præfeciſſe, uocaſſeq; alterum Alexandrũ, alterũ uero Dariũ. Cumq; mutua certaminis præludia primum glebis, dehinc pugnis inchoaſſent, eò diſceptationẽ excanduiſſe, ut iam à multis per ſaxa ſudesq; res agi cœpta ſit, ita ut ne ſedari quidẽ poſſet. Tum Alexander ipſos imperatores ſingulari prælio decertari iubet. Ex quibus ipſe quidem Alexandrũ, Darium uero Phylotas armauit, inſpectante rem exercitu quaſi quoddam futurorũ auſpicium. Acri pugna commiſſa, is quem Alexandrum appellabant, uictor euaſit. Is igitur ab Alexandro duodecim uicis & Perſica ſtola donatus eſt. Hæc Eratoſthenes ait. Ingens dehinc cum Dario præliũ non in Arbelis, ut quidam perhibent, uerum in Gaugamelis cõmiſſum eſt. Id autem uocabulũ Cameli domum ſignificat, quam olim rex quidam cum hoſtiũ manus dromedario effugiſſet Camelo, ibi condidiſſe traditur, & ad eius curam & impenſam quorundã uicorũ prouentus deſtinaſſe. Menſe Iunio cum Athenis myſteria inchoarentur, luna defecit. Vndecima pòſt nocte in mutuo conſpectu conſtitutis exercitibus, Darius ſuas in armis copias tenuit, easq; lampadibus obibat. Alexander quieſcentibus Macedonibus, ante tentoriũ cum Ariſtandro uate ſacra peragebat, & hoſtias Phœbo mactabat. Vt uero familiares ſui grandiores natu, tum uero Parmenio, omnẽ qui inter Niphatem & Gordianorũ montes iacet agrum, Barbarorum collucere facibus uident, præterea incertum quendã clamorẽ terribilemq; ex caſtris tumultũ, uelut ex uaſto reſonare pelago, eorũ multitudinem admirati, colloquia inter ſe habuerunt, ingens quippe ac arduum opus impendere, ſi aperto congreſſuri marte tam magnã capeſſere pugnam auderent. Inde perfectis ſacris regem adeunt, utq; hoſtẽ noctu inuadat hortantur. Hoc enim modo maximũ impendentis pugnæ terrorẽ per tenebras occultaturũ. Ille uero uulgatũ illud, Non ego uictoriã furor, ait. Quod dictũ nonnulli iuuenile nimis ac inane iudicabant, quod in tanto rerũ diſcrimine cauillaretur. Quidam in præſentia ſpe ac fiducia elatum, recte futurorum euentũ diuinaſſe putabant, nec ullam Dario præbere occaſionẽ uoluiſſe, ut ſuperatus aliam denuò bellandi fiduciã attentaret, in hoc noctẽ incuſaturus ac tenebras, quemadmodũ ſuperiori prælio mare, montes, & anguſtias increpauerat. Nec enim inter tot copias tam lata regione ualentẽ Darium, armorũ aut hominum

C inopia pugnam detrectaturū, niſi aperta congreſſione ſummis dimicando uiribus uictis ſpem
Iuſtinus lib. 11. ac feroces deponerent ſpiritus. Illis poſtmodū diſcedentibus, rex intra tabernaculum accubuit,
ubi in reliquū noctis præter conſuetudinē ſuam tam profundo preſſus ſopore dicitur, ut ipſi du
ctores mirarentur, & illuceſcente iam diluculo, militibus ut corpora cibo curarent, edixerunt.
Poſtea ſolicitāte tēpore, ingreſſus Parmenio cum lectulo aſteuſſet, bis illū terq; nomine compel
lauit. Quem experrectū hoc modo percontatus traditur: Quidnā hoc malū, inquit, quaſi non
iamiam dimicaturus maximo prælio, ſed uictor eſſe uidearis, tanto ſomno ſecurus dormis? Tū
ſubridens Alexander, nónne nos ait uiciſſe putas, qui peregre ac per abrupta loca detrectan-
tem pugnā Dariū perſequi deſinimus? Non ſolum igitur ante prælū, ſed & in ipſo diſcrimine,
magnā animi conſtantiā ac fiduciā ſui declarauit. Nam cum Bactrianorū equitatus contra Ma
cedones magno impetu & ſummis ferretur uiribus, in ſiniſtro cornu cui præerat Parmenio, in-
genti fluctuatione dimicatū eſt. Subinde Mazeus ex acie miſerat equites qui impedimentorū
& ſarcinarū cuſtodiæ relictos adorirentur. Turbatus igitur utrinq; Parmenio, ad Alexandrum
qui renunciet mittit, niſi ex prima aciei fronte fortes eueſtigio auxiliarij ad poſtremos ſuccedāt,
uallum, res, ac impedimenta diripi. Per id fermè tempus Alexāder ſuis ad egrediendū ſignum
dabat. Tum accepto Parmenionis nuncio, uirum deſipere, nec animi conſtare dixit, ac per con
ſternationē obliuiſci, quod uictores quidem hoſtiū fortunas uendicant. Victis autem, non ſu-
pellectiliū, non pecuniæ, non mancipiorū habendā eſſe curam, ſed quo pacto ſtrenue dimican-
do glorioſam mortē oppetant. Hæc ubi ad Parmenionē reſponſa dedit, galeā impoſuit. Aliam
quidem armaturā intra tentoriū induerat, Siculum in primis amiculū, inde lintheum thoraca
duplicē, quem ex Iſſi ſpolijs acceperat. Ferrea caſſis erat puro lucidior argēto, Theophili opus,
ceruicis tutamen ferreum gēmis inſertū. Enſis cum temperatura, tum leuitate mirandus, quem
† κιτιέων à † Cypriorū rege dono ſuſceperat, eo cum pugnas obibat, uti ſolitus. Inſigne enim ferebat bal-
teum, egregia magis illius arte quàm cætera delectatus armatura. Antiqui nanq; opus Helico-
nis erat. Idem præterea ob ciuitatis Rhodiorū gloriam, à qua eo donatus fuerat, geſtare uideba-
tur, cum ipſo etiā inter præliandū uteretur. Cæterū Alexander donec aut acies inſtrueret, aut
milites adhortaretur, aut concionē haberet, aut luſtrans obequitaret, ut Bucephalo parcius ute
D retur, alium ſumebat equum, quoniā is ætate iam grādior erat. Cum igitur congrediendū eſſet,
eo adducto, ſtatim aſcendit, ac ire pergit, magna ad Theſſalos ac Græcos habita prius oratione.
Qui ubi robur animis addiderūt, ſeſe in Barbaros agi certatim clamitant. Tum haſta in læuā re-
cepta, dextera (ut Calliſthenes tradit) deos precatus eſt, ut ſi uere Ioue natus exiſtat, ſuis auxiliū
atq; robur addat. Vates Ariſtander candido indutus amictu, & coronā geſtans auream ſecum
cominus equitans, ſublimē ſupra Alexandri uerticem aquilam oſtendit, aduerſus hoſtes recto
uolatu delabentē. Eo auſpicio plurimū ſpei & alacritatis cunctis increuit, quare ſeſe inuicē ex-
Pugna inter hortati equites in hoſtes curſu procedere: undantē uero phalanga diceres. Ante primā congreſ-
Alexandrū & ſionē inclinati Barbari, fugientibus uictores inſtant. Alexander ad mediam aciem ubi Darius
Darium Perſa- erat, uictos inſequitur. Ipſum enim eminus conſpicatū inter confertiſſimos regiæ cohortis emi-
rum regem. cantē agnouit, uirum formoſum, procerū, ſublimi curru incedentē, & rutilantium equitum ca
terua ſtipatū, qui circa currum pro acie ſtabant parati hoſtem excipere. At cominus terribilior
conſpectus Alexander, ubi fugientes uſq; ad hoſtilē globum perſecutus, etiam cōſiſtere auſos
terruit. Strenui ac fortiſſimi ante regis ora cæſi, mutuoq; cadentes fugam inhibebant, ita ut con
globata morientiū agmina equos circūuallarent. Dario grauiſſima cuncta obuerſabantur ocu
lis: cæſa manus quam circa ſe præſidij cauſa locauerat: currus omnino immobilis uerti nequi-
bat, tanta obtruncatorū ſtrages rotas immerſerat. Equi etiā tot inſerti cadaueribus ſaltibus auri-
Darij fuga. gam deturbarant. Inter hæc Darius relicto curru armiſq;, effœtam (ut fertur) equam aſcēdens,
ſalutē fuga comparauit. Qui tamen haud euaſurus uidebatur, niſi denuò miſſi à Parmenione
equites Alexandrū reuocaſſent, ingentes enim inuehi adhuc copias, necdū hoſtes ſeſe dedere.
In eo prælio ſunt qui ſegnem imbellemq; fuiſſe Parmenionē carpant, ſiue langueſcente iam ob
ſenectutē audacia, ſiue quod (ut Calliſthenes refert) creſcentē Alexandri potentiā grauiter &
inuide ferebat. Quamobrē mœſtus Alexander diſſimulato militibus dolore, ut à cædibus tem-
peraretur, nec inſequi uelle ſe finxit, & perinde ac iam pugnā nox dirimeret, receptui cecinit.
Inde cum laborātibus auxiliū laturus pergeret, in itinere profligatos omnino hoſtes fugatoſq;
accepit. Huius prælij exitu omne Perſarū imperiū funditus excidiſſe creditur. Tum Alexander
Aſiæ rex appellatus, ſacrificia magnificis ſtruxit impenſis. Dehinc amicis diuitias, domos, ac
principatus largitur: maxima etiā in Græcos utens munificentia, uniuerſas aboleri tyrannides,
reſtitui

A reſtitui omnibus liberatem, ac ſuis uiuere legibus iubet: præcipue Plateenſiū urbem exædificari mandans, quod eorū patres olim pro tuenda libertate ſe ſocios Græcis aſciuerant. Ad Crotoniatas quoq; in Italiā magnā exuuiarū partē tranſmiſit, ob Phayli decus & gloriā impigri & fortis athletæ, qui Medico bello cum Græcos cæteri deſtituiſſent Itali, propria triremi Salaminā nauigauit, illius periculi cōmunicationē ſuſcepturus, adeò omnia uirtutis opera ſummo ſtudio & beneuolentia obſeruabat. Poſtmodū Babyloniorū regionē ingreſſus, omnibus in poteſtatē redactis, ibi in Ecbatanorū agro telluris hiatum aſſidue ignem tanq; ex fonte ſcaturientē miratus eſt. Haud procul inde Naphtha magno inundat fluctu, qui bitumini perquā ſimilis, tantā cum igni cognationē habere uidetur, ut priuſquā flammā attingat, per ipſum luminis ſplendorem, mediū perſæpe aërem incendat. Cuius uim atq; naturā uolentes oſtendere barbari, cum angiportum qui ad regiū ducit domiciliū, ea re paulisper irroraſſent, primo crepuſculo extrema in parte conſtituti, faculas guttis admouere. Vixdum primis incenſis, haud ſenſim flamma depaſcens unico mentis intuitu finē inuaſit alterius, ita ut angiportus perpetuū foret incendiū. Erat Athenienſis quidā nomine Athenophanes, qui regis quidē corpus unguento ac lauacris curare, animū uero per iocos & oblectamenta ducere ſolebat. Is cum intra balneū adſtantē Alexandro puſionē, cui nomen erat Stephano, aſpectu quidē ridiculū ac ſuauiſſime cantantē aſpiceret, uis, inquit, rex hoc in Stephano pharmacū experiamur? Si enim eo incenſo extingui nequeat, pollentē utiq; ac inexpugnabilē illius eſſe naturam affirmauerim. Quam quidem ad rem impigrum ſe præbente puero, uixdum perunctο ac lumine contacto, tanta emicuit è corpore flamma, tantumq; pullulauit incendiū, ut ancipitē Alexandrū ſubtrepidaſſe conſtet: quod niſi forte complures aquæ uaſa manibus tenentes affuiſſent, non ante ferri auxiliū potuiſſet, q̃ totum ignea uis occupaſſet, cum hoc etiā modo pueri corpus undiq; inardeſcens, maximo labore uix potuerit extingui. Verū membris poſt hęc debilitatū uixiſſe certū eſt. Iure igitur nōnulli fabulæ fidē facientes, hoc eſſe uenenū affirmant, quo Medea uulgatā in tragœdijs coronā & pallium perunxiſſe traditur. Nec enim ab eis ſponte ſua ignē emicuiſſe, niſi cū admota flāma celeri tractu clandeſtina irrepſit. Radios enim ac fluxus igneos longius allatos, alijs quidē corporibus lumen tantūmodo atque calorē conſtat adijcere, alijs uero pinguem quendā ac perpetuū habentibus humorē ſiccitatem afferre ſpirabilē: hi collecto feruore celeriter in eis mutant materiā. De B huius generatione dubiū eſt, ſi potius æſtuans per id humidū flamma ſufflat, quæ ex illa tellure pinguem ignigenamq; habet naturā. Eſt enim Babylonia uaporibus uehementer obnoxia, ita ut poſita humi ſæpe hordea in ſublime proſiliant, quaſi ea loca languore quodā tumentia ſalientem pulſum habeant. Incolæ quoq; per æſtus immenſos ſuper plenis aqua utribus ſomnos capiunt. Harpalus, cui eius urbis expoliendæ cura relicta fuerat, regias ac deambulationes græcis ornarat arbuſculis, cum cæteræ adoleuiſſent, ſolam hederā nunquā tellus adoptauit, at cōtinuò necauit, quod illam minime ferret temperiem: illa nanq; feruida regio eſt, hæc uero locis amica frigidis. Has quidē excurſiones cum modeſte fiunt, minus forſan importuni carpunt. Alexander ſubactis Suſis, ex regia quadraginta millia æris talenta, itemq; precioſam ſupellectilē cepit, cuius inexplicabilis omnino numerus. Ibi & Hermionicæ purpuræ quinq; millia talenta reperta traduntur. Ea ab annis fermè ducentis repoſita, nouū adhuc & recentē floris ſeruabat colorē. Cuius cauſam fuiſſe perhibent, quod rubræ quidē tinctura melle, candidæ autē albo fiat oleo, in his enim cum par tempus habēt, purus ac lucidus ſplendor cernitur. Dinon refert eos reges ex Nilo atq; Iſtro aduectā aquam ſolitos gazæ recondere, ut hoc pacto regni magnitudinē aſſererēt, cum omniū domini apparerēt. Cæterū cum Perſidis fines, cum locorū aſperitate, tum impigerrimis Perſarū aditū ſtatione tenentibus, Alexāder intrare nequiret (iam enim Darius effugerat) ducē quendā nactus eſt, qui eum paruo introduceret circuitu. Is geminæ nationis homo, patre quidē Lycio, matre uero creatus Perſica. De quo cum adhuc puer Alexander eſſet, Pythicum prædixit oraculū, proficiſcenti in Perſas Alexandro ducem fore Lyciū. Ibi locorū potitus, ingentē captorum hominū cædem cōmiſit, quos idcirco ſuo iuſſu necatos ſcribit, quod ita ſibi ad rem conducere exiſtimabat. Ibi quantum Suſis, tantundē pecuniæ comperiſſe ſe refert. Diuitias uero & reliquum inſtrumentū, mulorum iuga dena millia, & quinq; camelorū uexiſſe dicuntur. Dein ingentem Xerxis ſtatuam conſpicatus, quam intra regiam irrumpentiū multitudo ignominioſe ſubuerterat, ad eam ſubſtitit, & perinde ac uiuentem alloquutus, Vtrum ne, inquit, propter eam quam aduerſus Græciam expeditionem egiſti, collapſum te ſinemus? an propter animi tui magnitudinē, aliaſq; uirtutes iacentē attollemus? Deniq; diuturno ſecum ſilentio meditatus exceſſit. Inde militum corpora curare uolens (hybernum enim tempus erat)

Strabo lib. 15.

Babyloniæ tractus uaporibus maxime obnoxius.

C quatuor ibi menſes egit. Cum Alexander ſub aurea primum regij tribunalis teſtudine conſe-
diſſet, Corinthius Demaratus ei beneuolus, & paternus olim amicus, ſenilibus effuſis lachry-
mis ad eum ita loquutus fertur: Quam magna Græci uoluptate priuati, quibus antea quàm in
Darij throno ſedentē ſpectauerint Alexandrū, expiraſſe contigit. Hinc Darium inſectaturus
amicis ſe per iocum largiore præbuit uino. In ea laſciuia mulieres accitæ à ſuis amatoribus affue
re, inter quas famoſiſſima Thais, genere Attica, quam inferiore tempore regnans Ptolemæus
ſcortū habuit. Ea Alexandrū nunc lepide collaudans, nunc ioco demulcens, inter potandum in
quendā incidit ſermonē, qui tametſi patriæ ſuæ ritum conſuetudinēq; decerneret, haud mulie-
bris tamen extitit animi. Eorū enim laborū quos in Aſiam peragrando pertulerat, illa ſe die gra
tiſſimū ſuſcepiſſe fructū dixit, quod intra ſuperbiſſima Perſarū palatia tam delicatū conuiuiū ce
lebraſſet: at uero longe maiorem ſibi uoluptatē futurā, ſi Xerxis regiā, qui ſuas olim concrema-
rat Athenas, ipſa quoq; per hilaritatē incenderit. Tum ſpectante rege, ipſa facem accendit, ut di
uulgaretur, quod quę cum Alexādro fœminæ fuerant, maiorē pro Græcia ultionē accepiſſent,
quàm ſuperiores illi tum maritimarū, tum terreſtriū copiarū duces. His dictis plauſus ſimul ac
tumultus exoritur. Socijs inde ad tam magnū facinus exhortantibus, concitatus Alexāder exi-
lijt, & coronatus lampada tenens ductor erat, cęteri clamore ac petulantia conſectantes regiam
incendentes circuibant. Quod ubi ſenſere Macedones, alacres cum facibus cōcurrerunt. Spe-
rare enim eum iam rebus patriæ animū aduertiſſe, nec amplius inter barbariē obuerſari debe-
re, atq; ob id ignibus atria uaſtari. Hæc quidā iniuſſu regis, quidā ita ut dictū eſt, perpetrata me-
morant. Atenim mox piguiſſe, ac reſtingui incendiū iuſſiſſe, haud incertū eſt. Cæterū cum Ale
xander natura munificentiſſimus eſſet, eo magis liberalitatē auxit, quo latius ipſum propaga-
Liberalitas ac munificentia. uit imperiū. Aderat quædam in dandis alacritas, qua ſola gratificari beneficus poteſt. Qua de re
pauca, uerū egregia, meminiſſe ſat erit. Pæonū ductor cum hoſtis à ſe truncati caput ei oſtēdiſ-
ſet, ô rex ait, his apud nos donis preciū aureū ſolet eſſe poculū. Tum ridens Alexander, uacuum
quidē, inquit, aſt ego id mero plenū tibi propino. Dum quidā ex Macedonibus mulū regium
ferentē aurum ageret, defatigatumq; iumentū eſſet, is ſublatū onus ferre cœpit. Quem ſub pon
dere preſſum conſpicatus Alexander, ubi re cognita depoſiturū uidet hominē, ne reliquo defa-
D tigeris itinere dixit, hoc ad tuum deferes tabernaculū. Deniq; renuentibus quàm poſtulantibus
triſtior, ad Athenienſem Phocionem ſcribens, eum minime exiſtimaturū deinceps amicū aſſe-
ruit, ſi ſua repudiet munera. Serapioni cuidam adoleſcenti qui pila ſecum luſerat, quia nihil po
poſcerat, nihil exhibuit. Pòſt ludente Serapione, iacta ad cæteros pila, mihi nequaquā præbes
dicenti regi, non petis Serapion inquit. Huic cum arriſiſſet, quam multa elargitus eſt. Erat Pro-
theas quidam uir ſanè facetus, & in ſympoſijs haud illepidus, cui cum Alexander ſuccenſere ui
deretur, obſecrantibus amicis, ipſoq; collachrymante, ſecum in gratiā rediſſe dixit. Tum ille,
quoddam mihi primæ fidei pignus præſta, confeſtim ei quinq; erogari talenta iuſſit. Quantas
autem familiaribus, & his quos ſui corporis præſidio habebat, ampliſſimas facultates impartie-
rit, Olympiadis ad eum declarat epiſtola: In amicos beneficia confer, & gloriæ ſplendore auge:
at in præſentia uniuerſos tibi pares reges efficis, quib. cum multas amicitias comparas, teipſum
deſtitutū reddis. Talia cum perſæpe ſcriberet Olympias, is occultas ſeruabat literas, ſemel dūta-
xat excepto cum Hephæſtion ſolutā de more illi lectitaret epiſtolā, haud palàm inhibuit, uerū
dempto ſibi anulo, illius ori uelut ſigillum appoſuit. Inter Darij proceres dignitatis ampliſſimæ
Mazeus extiterat. Huius filio quandā habenti præfecturā, alterā adiecerat Alexander: quam
recuſans adoleſcens, Mi rex, inquit, olim unicus erat Darius, tu compluris Alexādros effeciſti.
Parmenioni Bagoi domiciliū uendicauit, in quo ex Suſiorū manubijs mille talentûm ueſtē oſ-
tendiſſe traditur. Scribens ad Antipatrū, ut exquiſitā corporis ſui cuſtodiā haberet admonuit,
quod ei inſidias parari diceret. Ad matrē complura tranſmiſit munera, quam nimiū gerendis
implicari negocijs, & bellicis immiſceri rebus uetuit. A qua cū grauius increparetur, ipſius aſpe
ritatē æquo perferebat animo. Semel quoq; ſcriptā ab Antipatro contra matrē prolixam epiſto
lam lectitans, ignorare dixit Antipatrū, quod unica matris lachryma innumeras deleret epiſto-
las. Suos poſtea delitijs ac illecebris omnino ſolutos ſumptuoſiſſimeq; uiuētes animaduertens,
ex quibus Teium quidem Agnonē argenteos ſub crepidis ferentē clauos, complures Leonato
camelos puluerē ad gymnaſia ex Aegypto uſque transferentes, Phylotā cum uenaturus erat,
per ſtadia centum aurea & precioſa diſponentem tabernacula, plures etiam inter ungendū ac
lauandum precioſis odoribus quaſi oleo utentes cubicularios ſecum ac unctores circumagere,
cunctos benigne ac philoſophorū more obiurgatos, hunc in modum admonuit: Mirari ſe, in-
quit,

A quit, eos tot tantisꝗ cõfectis certaminibus, haud meminiſſe, quod hi qui alios fatigant, mollius
defatigatis ipſis dormiant, neꝗ cernere ſe Perſarum moribus ſuos æquiparaſſe. Seruile quippe
amare delitias, apprime regiũ inſudare laboribus. Quonam modo ſuum quiſpiã curabit equũ,
aut haſtam exercebit, aut caſſidem induet, cum per deſuetudinẽ ne chariſſimũ quidẽ corpus ma-
nibus attingat? An ignoratis hunc eſſe uictoriæ ſinẽ, ne hoſtiũ mores ac opera in nos tranſtuliſ-
ſe uideamur? Eos magis ad uirtutẽ inflammabat, cum uel militia, uel uenationibus cunctos in
perferendis malis ac laboribus ſuperaret. Cum Alexander eximiæ magnitudinis leonẽ ſterne-
ret, Spartanorũ legatus qui fortè aderat, pulchrũ erat mediusfidius, ait, Alexander, ut pro impe
rio cum leone decertaſſes. Hanc uenationẽ æreis conflatã imaginibus Craterus Delphis appen
dit. Canes autẽ inerant, & leonem Alexander adoriens, & Craterus adiutans, quorũ partẽ Ly-
ſippus, partem Leochares effinxit. Hoc pacto Alexãder ut ſe ſimul laboribus exerceret, ac ſuos
ad uirtutẽ incitaret, cum multa ſubiret diſcrimina, eius amici fortunis elati, illecebriſꝗ ac ocio
magis intenti, tot militias peregrinationeſꝗ moleſte perferre, inde ſenſim ad cõtumelias & ma
ledicta tendere. Quæ ille per quandã manſuetudinis abundantiã modeſte ac comiter tolerabat,
regiũ eſſe affirmans, ut à quibus male audias, in eos magis ſis beneficus. Quæcunꝗ in amicos
uel puſilla cõtulit, ea ingentis beneuolentiæ honoriſꝗ extant indicia. Ex quibus pauca expo-
ſuiſſe ſat erit. Cum Peuceſtas urſi morſu uulneratus, id quidẽ alijs, Alexandro uero minime ſi-
gnificaſſet, ad eum multa conqueſtus ſcripſit: At nunc quonã te habeas modo ſcribe, inquit, &
ſi quis ſociorũ inter uenandũ te deſtituerit, ut debita luat ſupplicia. Abſenti ob res gerendas He
phæſtioni ſcripſit, dum ipſe ac nonnulli Ichneumonẽ per iocum infeſtarent, Craterũ Perdicæ
iaculo occurrentẽ in utraꝗ coxa uulnus accepiſſe. Audiens ex ægritudine quadã priſtinæ reſti
tutum incolumitati Peuceſtã, Alexippo ſcribens medico magnas egit gratias. Dum Craterus
aduerſa ualetudine teneretur, ob quoddã inſomniũ nonnulla pro ea ſacra peregit, eumꝗ ut ri
dem faceret, admonuit. Pauſaniæ quoꝗ medico, cum Cratero pararet elleborũ, poſtquam pro
animi ſolicitudine multa ſcripſiſſet, quo pacto antidotũ propinaret admonuit. Hephialtem &
Ciſſum qui primũ Harpali fugam nunciauerat, in uinculis habuit, quod ipſos de eo uiro falſa
obloquutos diceret. Cum infirmis ac ſenectute confectis remeandi poteſtatẽ faceret, Eurylo-
B chus Aegæus ſe inter ægrotos inſcripſit: poſtmodũ ubi nulla infirmitate detineri deprehenſus
eſt, amore Theleſippæ captũ ſe confeſſus eſt, eamꝗ diſcedentẽ ad mare uſꝗ conſectari uelle di-
xit. Eius fœminæ conditionẽ percontatus Alexander, ut ingenuũ eſſe ſcortum accepit, nos, in-
quit, Euryloche in hac peramãda ſocios habes, proinde aut largitionibus, aut uerbis, ut ad per-
manendũ inducas uide, quandoquidẽ ex libera ortã affirmas. Hunc ſæpenumero uirũ admira
ri licet, quod amicorũ gratia, pro rebus huiuſmodi operã & accuratam quidẽ in ſcribendis dede
rit epiſtolis. Qualia hæc, cum Seleuci puerũ qui in Ciliciã profugerat, diligentiſſime iuſſit inqui
ri. Peuceſtam quoꝗ laudibus proſequutus eſt, quod Crateri ſeruũ Niconem comprehendiſſet.
Seruus quidã in aſylo reſederat, quam ob rem ad Megabyzum literas dedit, ut illum è templo
ſi queat elicere, corripiat, intra ſacrã ædem nullam uim afferat. Principio cum in cauſis capitali-
bus ius diceret, orante accuſatore, altera manu aurẽ ſolebat occludere, ut ipſa reo omnis expers
calumniæ conſeruaretur. Poſteriori tempore ad calumnias quanquam falſas ac ueriſimiles ue-
hementer excandeſcebat, præcipue cum de ſe male audiebat, ita ut ſæuiens inexorabiliſꝗ de-
ſiperet, adeò uitæ ac imperio gloriam anteponebat. Inde cum tertio congreſſurus prælio ad-
uerſus Darium caſtra moueret, is captus à Beſſo nunciatur, tum præter ſtipendia Theſſalis
duûm milliũ talentûm munus erogans, eos domũ dimittit. In perſequendo autem Dario aſpe-
ris atꝗ longiſſimis exactis itineribus (uno enim decem diebus tria millia & ducenta ſtadia equo
emenſus eſt) uniuerſum fermè exercitũ per loca præſertim aquarũ expertia labor affecerat, ubi
quædã Macedonũ manus mulis aquę plenos ex fluuio ſubuehens utres, Alexãdro fit obuiam.
Quem urgente in meridianũ tempus die, ob ſitim ægre ſe habentẽ conſpicati, extemplo imple
tam aqua galeam attulerunt. Ei deinde percõtanti ad quos eos perferrẽt latices, ad ſuos reſpon
dere liberos, quos ſi nunc amiſerimus (tibi modo uita ſuperſit) alios creandi facultas erit. His au *Curtius lib. 7.*
ditis ubi galeã in manus cepit, circũſpiciens quos circa ſe haberet equites, demiſſo capite & fixis
in potum oculis, inguſtatã reddidit lymphã, probatiſꝗ uiris, ſi ſolus bibero, inquit, hos mœror
inſtigabit. Eius continentiã & animi magnitudinẽ cum inſpexiſſent equites, eundum eſſe ma-
gna cum ſpe certatim acclamarunt, ſtatim calcaria equis ſubdunt. Non enim laborem perferre,
non deniꝗ mortalitati ſeſe obnoxios exiſtimare, donec talem eis regem adeſſe contigerit. Vna
itaꝗ cunctorum ſedulitas & animi promptitudo fuit. Cæterum cum ſexaginta tantummodo

C (ut aiunt) uiri fuſa iam Darij caſtra irrupiſſent, diſiectum grande auri & argenti pondus calcantes, multos quoq; puerorum & mulierum currus aurigis deſtitutos aſpernati, proceres ſolūmodo fugientes, in quibus Darium eſſe arbitrabantur, perſequi contendunt. Vix tandem compluribus confoſſum uulneribus Darium in uehiculo iacentem fereq; expirantē offendunt: is cum frigidam aquam præbente Polyſtrato potaſſet, quiſquis es mortalium, inquit, hoc mihi extremum uniuerſæ calamitatis genus accidit, ut pro tanto in me beneficio dignas tibi referre grates nequeam, at referat Alexander, Alexandro uero dij, pro eius ſumma in matrem, uxorem, ac liberos meos humanitate ac clementia, cui hoc dextræ pignus pro me dabis. Hæc dicentē accepta Polyſtrati manu, uita deſtituit. Ad eum perueniens Alexāder, ipſius caſum per maximam doloris acerbitatem haud diſſimulanter tulit, demptaq; ſibi chlamyde illius corpus ornauit. Poſtremo in poteſtatem redactum Beſſum grauiſſimo cruciatu diſſipauit, proceris nanque in unum curuatis arboribus, cum utriq; corporis partes alligaſſet, eas tanto concitatas impetu remiſit, ut laniata paſſim membra diſiecerint. Tum Darij corpus regijs ornatum inſignibus ad matrem deferri iuſſit. Eius fratrem Exathrem magna ſibi familiaritate deuinxit. Inde cum robuſtiſſimis copijs profectus ſubegit Hyrcaniam, ubi maris ſinum haud Ponto minorem, cæteris autem maribus dulciorem conſpicatus, cum nihil ex eo certi perdidiciſſet, quandam Mæotidis paludis partem eſſe cogitauit. Huius tamen rei ueritas haud latuiſſe phyſicos uidetur, qui diu ante illam Alexandri expeditionem memoriæ prodiderunt, ex quatuor exterioribus oceani, qui mediterraneum irrumpunt, ſinibus, Hyrcanum pelagus quod Caſpium uocant, propin-
Curtius lib. 6. quum magis eſſe boreæ. Ibi cum quidam ex inſperato Barbari ſtabularios inuaſiſſent, equū abduxere Bucephalū. Quam rem immodeſte adeò tulit, ut niſi reſtituiſſent, ſe cunctos eorumq; liberos obtruncaturū per prçconem interminatus ſit. Quocirca equum mox referentes, ſuasq; ciuitates in eius poteſtatem ponentes affuere. Quos omnes benigne alloquutus, equi captiui præmia reddidit. Hinc caſtra mouit in Parthiam, ubi intentus ocio, barbaram primo ſtolam induit, ſiue ut probatis illorum legibus ipſos per quandam ſibi conſuetudinem conciliaret, quod ad mitigandas hominum mentes plurimum patrij moris ualeat conſuetudo, ſiue ut hoc pacto
D Macedonum tentaret animos, quos paulatim ad ſpernendos patriæ ritus aſſuefacere nitebatur, quo illum adorari modeſtius perferrent. Nunquam tamen ut Medorum amictum barbarum nimis & ab ſe alienum aſſumeret induci potuit, ſemper Anaxyridas, Candin, Tiaramq; repudians, at medium quendam inter Perſicum & Medum habitum aptiſſime temperans, qui ut illo iucundior, hoc ita erat auguſtior. Eo primum uſus eſt in Barbarorum conuentu, ac domi cum æqualibus, dein paſſim ſeu equitaret, ſeu ius diceret, eodem ſpectabatur ornamento. Quod quanquam Macedonibus triſte ſpectaculum eſſet, reliqui tamen eius uirtutem ingenti admiratione proſequentes, quædam illi ad uoluptatem gloriam ue concedenda exiſtimabant. Is quanquam accepto nuper in tibia ſagittæ uulnere, ita ſaucius abierit, itemq; lapidis ictu percuſſus in collo, adeò ut oborta caligo diu oculos oppreſſerit, haud tamen ſibi temperauit, quo minus audentius ante alios pericula primus intret. Superato Orexarte fluuio, quem is Tanaim exiſtimabat, Scythas fudit, & ad ſtadia centum uſque fugauit, ulterius inſequi fluxu uentris inhibitus. Ibi occurriſſe illi Amazonem multi perhibent, ex quibus ſunt Clitarchus, Polycritus, Oneſicritus, Antigenes Iſtrus. Ariſtobolus autem, Chares Iſangeleus, Ptolemæus Anticlides, Philon Thebanus, Philippus Iſangeleus, præterea Hecatæus Eretrieus, Philippus Chalcidenſis, & Duris Samius, id figmentum fuiſſe referunt, quibus teſtimonium Alexander uidetur afferre, qui cum ad Antipatrum uniuerſa perſcriberet, Scytharum regem ſibi filiam deſpondiſſe ait: Amazonem uero ne commemorauit quidem. Poſteriori tempore cum regnanti Lyſimacho quartum librum Oneſicritus, in quo de Amazone illa perſcriptum eſt, legeret, Lyſimachus paulum ſubridens dixiſſe fertur: Et tunc utique ego aderam. His quiſq; fidem aut habeat, aut deroget, haud Alexandrum propterea uel minori uel maiori admiratione proſequetur. Veritus autem ne Macedones in poſterum militiæ pertæſi fatiſcerent, cætera quidem dimiſſa multitudine, ipſe cum flore copiarum xx. M. peditum, & tria equitum ſecum ducens, in Hyrcaniam proficiſcitur. Quibus pro concione habitis, nunc ſe Barbaris uelut in ſomnijs oſtendiſſe ait: qui ſi perturbatis tantummodo Aſiæ rebus abierimus, in nos illico tanquam in mulieres impetum facient. Verumenimuero quiſquis abire cupiat, excedat inquit, obteſtatus ſe amicorū, eorumq; qui eam ſecum perferre expeditionem uelint, uiribus, uniuerſum terrarum orbem Macedonum imperio ſubditurum. Hæc epiſtola quadam ad Antipatrum his fermé uocabulis conſcribuntur. Additur præterea cunctos milites quocunq; terrarum ageret

ſequuturos

A ſequuturos ſeſe libenter acclamaſſe. Hi cum Alexandri conatus animo ſuſcepiſſent, reliqua
ductu facilis turba conſequitur. Tum ritum indigenarum propenſius imitatus, ad Macedoni-
cos quocꝗ tranſtulit mores eorum temperata cōmunicatione, facilius beneuolentia quàm ui re-
rum imperiū comparare ratus, præſertim cum procul abeſſet. Itaꝗ triginta puerorum millibus
delectis, eos græcarum diſciplina literarum inſtrui, et Macedonico more armorū uſibus uerſari
præcepit, compluribus ad eam rem magiſtris inſtitutis. Roxanen conſpicuæ formæ mulierem
olim in conuiuio conſpicatus adamauit, quod rerum gerendarū propoſito maxime conduxiſ-
ſe uiſum eſt. Eius enim matrimoniū ſublatos ad ſpem Barbaros plurimum Alexandro fide be-
neuolentiaꝗ coniunxit, in quo tanta uſus eſt caſtimonia, ut cuius unicæ amore fœminæ uictus
erat, eam non niſi cunctis ſolenni more peractis attigerit. Eas res cum ſummus eius amicus He
phæſtion approbaret, paribusꝗ uteretur ornamentis, Craterus autem in retinendis patriæ mo
ribus pergeret, per illum Barbaris, per hunc Græcis & Macedonibus reſponſa dabat, iusꝗ di-
cebat. Deniꝗ cum Hephæſtiona uehementer amaret, Craterum honoraret, illum quidē Ale-
xandri, hunc uero regis amicos uocare ac exiſtimare ſolebat. Quapropter cum multas haberēt
ſimultates, ſæpenumero diſceptabant. Semel in terra India nudatis enſibus conferre manus cœ
perant: ſuccedentibus dehinc ad ferendum utriꝗ auxilium amicis, celeriter interuenit Alexan
der, & Hephæſtionē apertis carpſit conuicijs, uecordem, inſanumꝗ uocitans, qui dempto ſibi
Alexandro, nihil ſe prorſus eſſe intelligat. Seuocatum quocꝗ Craterū per acerbiſſimas habuit
contumelias. His inde cōciliatis, Hammonem cæterosꝗ deos obteſtatus, ſe illos cunctorū ami-
ciſſimos hominum habere iureiurando confirmauit. Verumenimuero ſi eos in poſterum diſce
ptare ſenſerit, utrunꝗ aut qui inchoarit necaturum. Quamobrem hi poſtea quicquam neque
per iocum dixiſſe, neque inuicem perpetraſſe traduntur. Erat Parmenionis filius Phylotas am-
pliſſimæ inter Macedonas dignitatis, ut qui fortiſſimus ac robuſtiſſimus haberetur, & munifi-
cus ac benignus, quantum poſt Alexandrum nemo. Cum ex familiaribus quidam argentum
ex eo peteret, isꝗ erogari præcepiſſet, ſe diſpenſator habere negauit. Cui Phylotas, quid ais, in-
quit? neque poculum neque ueſtem habes? Elatione animi, diuitiarum amplitudine, corporis
ornamento, & uitæ modis ſupra priuatorū morem odioſius utebatur, ita ut per quendam ex-
B celſi faſtum animi, inſipidumꝗ ac ingratum cunctis inceſſum, magnam ſuſpicionē inuidiamꝗ
contraxerit. Quocirca ei nonnunquam Parmenionem dixiſſe fertur, paulò mihi deterior eſto.
Cæterum hic Alexandro iampridem in ſuſpicionē uenerat, nam poſt ſuperatum in Cilicia Da
rium, correptamꝗ Damaſci prædam, cum multa captiuorū corpora referrentur in caſtra, com
perta eſt ſerua quædam genere Pydnæa, facie decora, nomine Antigone. Hanc Phylotas aſſe-
quutus, cum inter potandū ſibi, ut adoleſcens amicæ, multa rei familiaris magnifice geſta pau-
lo liberius iactaret, quicquid ſtrenue factum eſt, ſuum aut patris opus eſſe demonſtrauit. Ale-
xandrum quocꝗ quem adoleſcentulū uocitabat, per eos nomen tenuiſſe regium. Id ubi mulier
amatori cuidam renunciaſſet, ille alteri, ut fit, deniꝗ ſermo manaſſet ad Craterū, ille mulierem
adduxit ad Alexandrum. Qua audita, iubet ut cum Phylota conſueta facere pergat, ex eo quic-
quid excuſſerit, ad ſe renunciatum eat. Neſcius Phylotas huiuſcemodi ſe circumuentnm inſi-
dijs, contubernium frequentabat Antigones, multa interim contra regem uerba per indigna-
tionē atque iactantiam ineptiſſime profundēs. Alexander, tametſi aduerſus Phylotam id per-
quam efficax uehemensꝗ foret indicium, tacitus tamen perferre, ſeꝗ cohibere ſtatuit, ſeu ma-
gna in ſe Parmenionis beneuolentia fretus, ſeu ingentem ipſorum gloriam ac potentiam refor
midans. Ea tempeſtate Macedo quidam ex Chalæſtra nomine Dimnus capitales Alexandro
ſtruebat inſidias. Quam quidem ad rem iuuenili ætate Nicomachum, cuius amoribus teneba-
tur, ſocium adſciſcebat, quod ille aſpernatus, rem fratri Cebalino aperit. Qui procedens ad Phy
lotam, ſe introduci rogabat ad Alexandrū. Ipſe uero neſcio quid cogitans (incertum enim eſt)
eos minime introduxit, quod regem maiora quædā agitare negocia diceret. Quod & ſecundo
factum eſt. At illi ob Phylotæ inſolentiam ad alium ſe uertunt, à quo mox ad Alexandrum ad-
miſſi, cum primum Dimnū accuſaſſent, Phylotæ factum indicant, quod à ſe bis appellatus eos
uſque paruipenderit. Ea res Alexandrū uehementer inflāmauit. Miſſus deinde ut captum age
ret Dimnum, ipſum reluctantē ſeꝗ defendentem obtruncat. Quare magis atꝗ magis Alexan
der excanduit, quoniam illum hoc pacto ne ſuæ detegerentur inſidiæ effugiſſe ſuſpicaretur.
Mox ubi acerbiſſimum in Phylotam odium patefecit, illius inimicos exciuit, palàm dictitantes
eam regis ignauiam eſſe, ſi Dimnum Chalæſtrinum hominem tantum in ſe facinus audere pu-
tet, cæterum eum miniſtrum quendam, imò uero maioris inſtrumentum fuiſſe potentiæ. In

C illis eam diſcutiendã eſſe coniuratione͂, quibus ut celaretur plurimũ conducebat. Cum ad huiuſmodi ſermones atq; ſuſpiciones regiæ patuiſſent aures, innumerabiles aduerſus Phylotã calumniæ afferebãtur. Captus itaq; Phylotas in quæſtionibus habitus eſt præſentibus amicis, extrinſecus autem è tabernaculo audiente Alexandro. Quo ad Hephæſtione͂ miſerabiles ac ſupplices emitte͂te eiulatus, dixiſſe ferunt Alexandrũ: Cum mollis adeò effœminatusq; eſſes Phylota, tanta receptabas facinora? Occiſo Phylota, eueſtigio miſſus in Mediã Parmenio ibi interficitur, uir compluriũ rerum geſtarũ Philippo ſocius, qui ſolus autem ex natu grandioribus præcipue Alexandrum ut in Aſiam tranſiret, accenderat. Ex tribus liberis quos in ea expeditione habuerat, duo pridem ante ora parentis prelião cæſi, ipſe unà cum tertio perijt interemptus. Eas ob res cum multis Alexandri familiaribus, tum Antipatro uehemens terror incutitur. Aetolis ultro citroq; data acceptaq; clandeſtina fidei pignora. Hi ob deſtructos Oeniadas Alexandrum extimeſcebant. Qui eius deſtructione gentis audita, Aetolos non Oeniadũ filijs, uerum ſibi ſupplicia daturos obteſtatus erat. Haud longe poſt Clyti caſus cõſequitur, quem ſi quis accurate intellexerit, maioris ſæuitiæ quàm Phylotę factum iudicabit: ſin tempus cauſamq; ratione perpenderit, non magis conſilio, ſed infelicitate perpetratũ inueniet, cum per iram ac ebrietatem ſuo fato Clytus materiã occaſionemq; præbuerit. Hoc modo geſta res eſt. Quidam ex ora maritima græca ad rege͂ poma detulerant, quorũ conſpicuam maturitate͂ admiratus, Clytũ ut cõmonſtraret & impertiret accerſit. Ille ſacrificia peragebat, quibus omiſſis regem adijt. Tres illum oues ex immolandis hoſtijs cõſequuntur. Quod prodigiũ conſpicatus Alexander, accitis ariolis Ariſtandro & Cleomanti Spartano aperit. His dira portendi affirmantibus, illicet pro Clyto inſtaurari ſacrificiũ iuſſit. Tertio ſiquide͂ antè die horrendũ per quietem uiderat inſomnium. Exiſtimarat enim Clytum inter Parmenionis liberos atris ſedere ueſtibus, omneſq; exanimatos. Necdũ litato, Clytus poſteaq; Caſtori & Polluci Alexander immolaſſet, uenit ad cœnam. Poſtq; exempta uino ſitis eſt, Pranichi, uel (ut quidã aiunt) Pierionis carmina decantabantur, quæ ille contra ductores Macedonũ nuper à Barbaris profligatos, per riſum & ignominiã ædiderat. Quam rem cum natu grandiores moleſte ferrent, poëtamq; ſimul & cantore͂ per contumelias interpellarent, Alexander & nonnulli cum eo magna cum uoluptate audientes, canentem exhortabantur. At Clytus iam uino grauis natura ferox & indomitus, id ægre tolerabat, indignũ eſſe affirmãs, inter hoſtes Barbaros, maledictis carpere Macedonas, uiros ipſis longe præſtantiores irriſoribus, tametſi minus ſequunda fortuna obtigerit. Tum Alexãder, nihil à

D ſe diſcrepare Clytũ, inquit, qui Macedonũ formidine͂, minus ſequundã appellet fortunam. Inſurgens Clytus, hæc, inquit, formido te dijs genitum, iamq; Spithridatis gladio terga uertente͂, leto eripuit. Te Macedonũ cruor, te uulnera hæc eò peruexerunt, ut Hammone͂ uſurpans genitorem Philippũ aſperneris. Inflammatus his Alexander, Cum hæc de nobis infandum caput obloqueris, Macedones ad ſeditione͂ inſtigans, alacrem te futurũ exiſtimas? Tum Clytus, neq; uero in præſentia ſumus alacres, inquit, Alexander, talia laborum præmia conſequuti. Felices uero quibus antè contigit oppetere quàm Macedones Medorum uirgis percuſſos, noſq; ut ad regem admitteremur Perſas obſecrantes, aſpicerent. Hæc atq; talia Clyto liberius dictante, cæteri qui Alexandrũ circunſteterant, exurgere & conuiciari, longæui autem ſenes exoriente͂ ſedare tumultum. Conuerſus ad Xenodochum Cardianũ, Artemiumq; Colophoniũ Alexander, nónne Græcos inter Macedones, inquit, tanquã ſemideos inter belluas ambulantes cernere uidemini? Clytus haudquaquã obſequutus, Alexandrũ quodcunq; uelit in medium proferre iubet, at uiros ingenuos & loquendi fiduciã habentes, ne in conuiuiũ uoces ait, uerum cum Barbaris atq; mancipijs uitam exigas, qui zonam perſicã candidumq; adorent amiculũ. Irarum impatiens Alexander, cum proiecto pomo Clytum percuſſiſſet, gladiũ perquirebat, quem ſatelles quidã Ariſtophanes prior ſubduxerat. Inde cum cæteri precibus detinere͂t, proſilijt, Macedonico ſermone clypeatos uocans milites. Id uero ingentis ſignum tumultus erat. Subinde iuſſo canere tibicini perinde ac tardius agenti tubamq; detrectanti, pugnis inſultauit. Is poſtremo collaudatus eſt, quod potiſſimum ne caſtris tumultuaretur obſtitiſſet. Clytus cum nullo pacto cederet è triclinio, uix tandem ab amicis exploſus, ſubinde per alias irrupit fores, iambicum illud ex Andromacha Euripidis per ſummam contentione͂ temeritatemq; pronuncians, Heu quàm truces in Græciam mores ueniunt. Alexander arrepto ex ſatellitis manu ſpiculo occurrentem ſibi Clytum, iamq; aulæum ianuæ ſubducente͂ tranſuerberat. Eum ingenti clamore ac ſuſpirijs corruentem, ſtatim defecit animus. Alexãder ubi ſecum facinus reputans, tacitos cernit aſtantes, ex occiſi uulnere telum raptim eductum, in ſuum uertiſſet iugulum, ni ſatellites

correptas

Iuſtinus lib.12. Curtius lib. 8. Vale.Max.lib. 9.cap.3.

A correptas ipſius manus à cæde retraxiſſent, ipſumq́ue intra cubiculũ intuliſſent. Eam noctem nunc uociferans, nunc lamentans, ſæuis exegit luctibus, adeò ut malis feſſus nullis æditis uocibus, poſtridie iaceret elinguis, graues tantum emittens gemitus. Ipſius æquales ea ueriti ſilentia in cubiculum irrumpunt, ubi cæterorum quidem uerba minus admittebat. Cum autem uates Ariſtander tum ex ſomnio Clyti, tum alijs ex prodigijs, ea iampridẽ ex fatorum ſerie obtigiſſe memoraſſet, ſedari nonnihil dolor uiſus eſt. Quamobrem intromiſſus eſt Calliſthenes Ariſtotelis neceſſarius, & Abderita ſimul Anaxarchus. Calliſthenes quidẽ honeſtatis rationibus per quandam ſuauitatem adortus, ſermone circunducto mœrorem leniter excerpebat. Anaxarchus principio quandam philoſophandi uiam ſibi uendicauerat, qua inſolens & æqualiũ contemptor exiſtimabatur. Is igitur quamprimum ingreſſus clamitabat, Hiccine eſt Alexander, quem cum orbis terrarũ ſuſpiciat, more mancipij luget abiectus, hominũ leges & ignominiam reformidans, quibus ipſe ſe legem & iuſtitiæ metã conſtituiſſe debuerat, per illam quam uictor obtinet maieſtatẽ, non autem inanis cuiuſdam gloriæ cupiditate uictum, ſeruilem animũ indueret? An ignoras, inquit, proinde fas iusq́ue cominus aſſidere Ioui, ut quicquid reges perpetrauerint, licere iuſtumq́ue eſſe intelligas? Hac uſus oratione Anaxarchus ægrum quidem regis leuauit animum, at ipſius mores compluribus in rebus nefarios magis molliores q́ue reddidit, eiq́ue miro ſe modo deuinxit, Calliſthenis conſuetudinẽ alioqui ex illius ſeueritate ingratã reprobans. Olim cum inter cœnandum de anni partibus, & cœli temperie orta diſputatio eſſet, dicentibus hic aſperiora quàm in Græcia ad hybernandum loca eſſe, Anaxarchus per contentionẽ aduerſabatur. Tum Calliſthenes, Atqui hęc illis longe frigidiora conſitearis oportet, inquit: iſtic enim lacerna uelatus uniuerſam exigebas hyemem, hic autem tribus inuolutus tapetibus accumbis. Ea res Anaxarchum acriter irritauit, reliquos uero ſophiſtas & aſſentatores dolore inurebat. Qui cum ab adoleſcentibus propter ſermonis elegantiam ſummo ſtudio coleretur, non minus natu maiores oblectabat, quod ad bene honeſteq́ue uiuendũ ſeipſo contentũ uirum cernerent: ſuæ quoq́ue peregrinationis uulgatam occaſionem confirmabat, quod reducendorũ ciuium, inhabitandæq́ue cauſa patriæ, per quandam animi magnificentiã ad Alexandrum cõmigraſſet. Atenim ob eius gloriam & opinionem inuidioſus obtrectatoribus interdũ inter ſe obloquendi materiã præbuit. Nam quopiam inuitatus perſæpe repudiabat: in ſodalitijs per grauitatem

B atque ſilentiũ nullum probare factum, nihil deniq́ue placere ſignificabat. Itaq́ue Alexandrum ei dixiſſe tradunt: Odi ſapientem, qui ſibi ſapiat nihil. In ipſo conuiuarũ cœtu iuſſus aliquando inter pocula laudes explicare Macedonum, tanto eloquentiæ fluuio rem ipſam exornaſſe fertur, ut ſurgentes uniuerſi ſequundo in eum plauſu coronas ſparſerint. Tum Alexãder, Profecto quiſquis (ut ait Euripides) perpulchrã nactus eſt in dicendo materiam, ei haud immenſum eſt opus bene ornateq́ue dicere. Cæterum quo magis eloquentiæ tuæ uires oſtentes, inquit, ipſos accuſa Macedonas, ut hi ſua noſcẽtes errata, uiros ſeſe meliores inſtituant. Calliſthenes igitur cum ad palinodiam ſeſe conuertiſſet, multa Macedonũ delicta liberius explicans, propter Græciæ ſeditiones atque diſcordias Philippi auctum imperium fuiſſe demonſtrat: *Calliſthenis eloquentia.*

Venit honos ſceleri miſera ut diſcordia regnet.

Quæ res aduerſus illum acerbã grauemq́ue Macedonũ conflauit inuidiã. Tum Alexander Calliſthenem non orandi grauitatẽ, ſed ſummũ contra Macedones odium comparaſſe inquit. Hęc quidẽ Stroibum Calliſthenis lectorẽ Ariſtoteli narraſſe prodit Hermippus. Poſtmodum Calliſthenes cum alienatũ ab ſe regis amorem intelligeret, ei bis ac ter hunc protulit uerſum:

Occidit & Patroclus uir te præſtantior olim.

Non ab re igitur Ariſtoteles dicere ſolebat, Calliſthenem magnam in dicendo potentiam aſſequutum, mentis inopem eſſe. Cum ergo quadam philoſophiæ acrimonia & rigiditate adorandum diſſuaderet Alexandrum, ſolus ea palàm dictitabat quæ Macedonum proceres apprimeq́ue ſeniores per grauem animi indignationem taciti perferebant. Quare cum illum adorandi morem auertiſſet, effectum eſt, ut magna quidem Græcos, maiori autem Alexandrum infamia liberarit, ſibi perniciem comparans, ui magis quàm perſuaſione regem abſterrere conatus. Chares autem Mitylenæus memoriæ prodidit, Alexandrum in conuiuio quodam cum epotauiſſet, phialam cuidam ex familiaribus porrexiſſe, qua recepta, illum ad lares uerſum ſurrexiſſe, primumq́ue ut epotaſſet adoraſſe, poſtea exoſculatum Alexandrum diſcubuiſſe: quod cum omnes ordine feciſſent, Calliſthenẽ accepta phiala poſt potum, ut regem oſcularetur acceſſiſſe, qui cum Hephæſtione colloquens minus animaduerterat. Tum Demetrius cognomẽto Phydon ad regem, Ne oſculare, inquit, te enim ſolus hic haud adorauit. Quapropter Alexãder oſculum

C deuitaſſe fertur: at Calliſthenes alte uociferans dixiſſe, Vno igitur minus habens oſculo diſcedam. Talibus alienati ſignis animi habita Hephæſtioni fides eſt, cum Calliſthenē quidem adorare pollicitum, promiſſa uero mentitum diceret. Inde Lyſimachi & Agnones inſtare, qui uirum affirmabant ad labefactandas imperij uires procaciter obeuntem. Ad illum concurrere adoleſcentes, illi fauere, ſolum hunc inter tot millia ingenuū appellare. Idcirco deinde aduerſus Alexandrū Hermolai coniuratione detecta, illud ei ueriſimilius obiectare crimen uiſi ſunt. Siquidem percontanti cuipiam, quonam modo illuſtriſſimum ſe uirum faceret: ſi illuſtriſſimum interemeris, inquit. Dumq; ad perpetrandū facinus Hermolaum exhortaretur, ne aurea fulcra formidaret admonuit, uerum ſe hominem morbos ac uulnera patientē inuadere reminiſceretur. Ex ipſis autem Hermolai complicibus neminē uel extrema neceſſitate adduci potuiſſe conſtat, ut quicquam aduerſum Calliſthenem loqueretur. Alexander quoq; ad Craterū, Attalum, & Alcetam ſtatim ſcribens, ait: Adoleſcentes quidē habitos in quæſtionibus eas res inceptaſſe confeſſos, ſe uero conſciū habuiſſe neminem aſſeuerantes. Poſtremo ſcribens ad Antipatrum, poſt multa Calliſthenis conuicia, iuuenes quidē, inquit, ex Macedonibus ſaxis obrutos, ipſum autem philoſophū, quiq; illum emiſerunt, quiq; meos intra oppida ſuſceperunt inſidiatores, ego ſupplicio afficiam. In quibus ſe contra Ariſtotelem aperte detexit, apud quem ob generis propinquitatem educatus erat Calliſthenes, eius ſiquidem mater Hero conſobrina fuit Ariſtotelis. Ipſum ab Alexandro cruci ſuffixum uitam finiſſe quidam perhibent: alij in uinculis morbo correptum expiraſſe. Chares refert eum poſteaquam captus eſt, ut coram Ariſtotele in ſenatu condemnaretur, ſeptem menſibus in compedibus obſeruatum: cumq; Alexander apud Mallos Oxydracas circa Indiam uulnus accepiſſet, Calliſthenem ob nimiā aruinam contracto pedore ac ſordibus ſupremum obijſſe diem. Hæc poſteriori tempore contigerunt. Demaratus Corinthius ætate iam confectus, ſtudio ac uoluptate profectus ad Alexandrū, cum illū uiſeret, quàm magna priuatos amœnitate Græcos, inquit, quibus priuſquam in Darij ſolio ſedentē conſpexiſſent Alexandrum, uita exceſſiſſe contigit. Nec amplius regiæ fructum beneuolentiæ conſequutus, aduerſa correptus ualetudine diem ſuum obijt. Eum Alexander funere extulit magnificentiſſimo: exaggeratus eſt ei ab exercitu tumulus ambitu quidem ampliſſimo, altitudine uero octoginta cubitorū: reliquiæ autem ornatiſſima quadriga ad mare uſque delatæ ſunt.

Curtius lib. 8.

Hermolai coniuratio in Alexandrum.

Strabo lib. 15.

D Deinde caſtra moturus in Indiam, cum prædæ magnitudine onuſtum tardumq; cerneret exercitū, ut primum illuxit dies, ſuos ac familiarium currus paratos priores incendit, poſtea cæteros Macedonum ſubiectis urere flammis edixit. Cuius rei cum grande primo conſilium uideretur, maior extitit euentus: paucis enim dolore perculſis, cæteri perinde ac numine afflati uoces, clamoresq; alacres attollere, uſibus tantum neceſſaria capere, reliqua uelut ſuperuacanea ſuccendere. Quæ res impetu alacritateq; refertum magis atq; magis Alexandrum concitauit. Iam enim ſuis eſſe terrori cœperat, inexorabilis ad errata caſtigator. Nam quendā ex æqualibus ſuis, Menandrum nomine, caſtelli cuſtodiæ præfectum, ob deſertam ſtationē nece mulctauit. Orſodatem barbarum qui ab illo defecerat, ipſe ſagitta confixit. Interea ouis quædam agnum qui colore ac forma tiaræ capite, gemelloſq; utrinq; corymbos habebat, enixa eſt. Id abhorrens prodigium, quibuſdam Babylonijs quos ea de cauſa de more ſecum ducebat, purificandum ſe præbuit. Tum ad amicos non ſui, uerum ipſorum cauſa turbari atque ſolicitari dixit, ne poſt ſe uiliſſimum ac degenerē quempiā regni faſtigio fortuna præficiat. Qua in re haud tamen diutius animi pendens extitit, poſtea enim lætius apparens prodigium, omnem ſoluit triſtitiam. Cum enim ſarcinarum cuſtodiæ uir præfectus Macedo Proxenus nomine regio locum tabernaculo prope Oxon amnem foderet, pinguis fontem liquoris aperuit. Quo primum hauſto, clarus ac lucidus ſcatens, non odore, non guſtu quicquā ab oleo differre uidebatur, quin eiuſdē omnino ſplendoris ac pinguedinis: quoq; magis mirere, oleam illa nuſquā fert regio. Oxi quoq; fluminis adeò pinguis aqua traditur, ut qui in eo loti fuerint, cutim eis ac corpus inungat. Ex eo autem prodigio quantum admirandæ uoluptatis Alexander ceperit, in his quæ ad Antipatrum ſcribit, maxime declarat, qui hoc à dijs immortalibus quàm amplū ſuſcepiſſe munus exiſtimat. Vates autem eam expeditionē, tum clariſſimā, tum aſperam & caſibus refertam ſignificabant. Oleum nanq; ad leniendum corpus à deo tributum eſſe mortalibus. Multa igitur illi inter pugnas obtigere diſcrimina, grauia recepta uulnera, uehementiſſimā quoq; ſuis perniciē inopia rerum attulit. Aſpera cœli intemperies magna ex parte confecit exercitum. Aſt ille cum fortunam audacia, uireſq; uirtute ſuperare ſtudio gloriç niteretur, nihil fortibus indomitum, nihilq; munitum ſatis ac tutum contra audentes ducebat. Cum Siſimethris urbem rupis inacceſſæ, obſidione

A obſidione cinxiſſet, triſtes conſpicatus milites, percontatus Oxiarten dicitur, quid animi geſtaret Siſimethres: reſpondente Oxiarte, timidiſſimum illum eſſe hominum: petram, inquit, capi facilem nobis refers, quandoquidē immunitum ac imbecillem ipſius inquis eſſe principem. Ita factum eſt. Ea enim, terrefacto minis Siſimethre, potitus eſt. Cum alteri in rupe quadam oppido iuuentutem Macedonicam admoueret, quendam Alexandrum nomine compellans, Tua intereſt, inquit, uel ipſius uirtute cognominis, ſtrenui geſta militis conficere. Dehinc cum ipſe fortiſſime dimicans adoleſcens oppeteret, non mediocriter animū perculit Alexandri. Poſtmodum in aggredienda Niſa dum pauore torpent milites, ſiquidem profundū ei oppido flumen allabitur, emicat Alexander, & ô deterrimus, inquit, ego, qui nunquam nare didici, moxq́ rapto incumbens clypeo traiecit. Ibi conſummato prælio ex obſeſſis urbibus ſupplices aduenere legati, qui primum in armis terribilem conſpicati uirum, ſtupore perculſi ſtetere, allata poſtmodum ſella, grandæuum quendam nomine Acuphin ſedere iuſſit. Tum eius ſplendorem ac clementiam admiratus Acuphis, interrogat quidnam facturi tuam aſſequi beneuolentiam poſſumus? Cui Alexāder, Si ſuum te ciues principem creauerint, & ad me centum præſtantiſſimos miſerint uiros. Tum ridēs Acuphis, Maiori cum dignitate imperabo, inquit, ſi nequiſſimos ad te miſero. Erat præterea Taxiles inſignis uir ſapiētiæ, ſub cuius imperio maior Indiæ pars quam uniuerſa ambit Aegyptus, tenebatur, pingue ſolū pabulo, & lætus ager frugibus. Hic cum ſalutatum ueniſſet Alexandrum, Quid mutuo decertandum eſt nobis bello, inquit, ſi nō aquam aut neceſſarium nobis cibum intercepturus aduentaſti, pro quibus duobus ſtrenuos ac ſapientes belligerare uiros decet? Equidē ſi te ditior aut locupletior ſum, in dandis ad te benefi. ijs paratus aduenio: ſin inferior exiſto, tua in me confer officia. Ego uero dignas habere tibi gratias non recuſo. Ea re lætatus Alexander, uirum comiter amplexus, Atqui putas, ait, ſine bello hac ſermonum familiaritate nos amicitiam aſſequutos? Atqui ne ſuperes ſaxo. Ego enim hoc uno tecum bellandi genere enixiſſime decertabo, ne quamuis frugi uir & cōſpicua benignitate exiſtas, in gratificando uincar abs te. Inde Alexāder multis ex illo ſuſceptis, pluribus uero redditis muneribus, poſtremo mille et æris talenta tranſmiſit. Quæ res ſuorū animos uehemēti dolore conficiens, maiorem in modum pronas in ſe Barbarorū mentes effecit. Poſtquam ſtipendiarij

B quidam & bellaciſſimi Indorum milites eorum præſidio ciuitates egregie tutarentur, magnas Macedonum coprjs ſtrages inferentes, Alexander cum eis intra quoddam oppidū pactis inducijs, poſtmodum abeuntes in poteſtatem redactos cæcidit ad unum. Id quidem facinus bellicis illius rebus alioqui iuſte & regia cum dignitate confectis, quandam inuſſit maculam. Non minori illi impedimento quidam fuere philoſophi, qui fauenteis Alexandro reges deteriorem in partem uertebant, & ingenuos quoſdam populos ad defectionem ſolicitabant, proinde complures illorum ſuſpendio affecit. Bellum autem quod aduerſus Porum geſſit, ſuæ declarant epiſtolæ. Scribit enim, cum inter caſtra medius fluat Hydaſpes, Porum elephantibus pro fronte locatis tranſitum aſſidua ſtatione tuentem, ſe uero per quotidianos ſtrepitus atq́ fragores, ſuos, ne Barbaros reformidarent, aſſuefeciſſe. Inde per hybernæ noctis tenebras cum delecta peditū ac fortiſſimorum equitum manu procul ab hoſtibus in paruam quandam traiecit inſulam: quô cum primum euaſit, magno cum turbine deſuper fundi imbres, ignes ac fulmina aduerſum milites demiſſa, complures incendere ac diſſipare. Quæ conſpicatus Alexander, excedens inſula in oppoſitam contendit ripam. Aſper erat Hydaſpes, & hybernis tumens imbribus, ita ut magna ex parte ruptis aggeribus ſibi uiam effecerit, quà ingens fluminis curſus ferebatur. Huc delatus Alexander, cum lubricum & undis undiq́ fiſſum uix tandem uadum teneret, dixiſſe fertur, Fidem'ne præſtabitis Athenienſes, nos pro comparanda uobis gloria, huiuſcemodi ſuſcepiſſe pericula? Hæc quidem Oneſicritus. Ipſe autē Alexander refert, milites omiſſis ratibus per medias mamillarū tenus undas cum armis ruptum ſuperaſſe aggerem: ipſe cum equitatu uiginti ſtadijs pedites anteceſſit. Nec id ab re cōſilium extitit. Si enim hoſtes adorirentur, equis eos facile ſuperaturū: ſin phalanx cedere cogeretur, mox ſubſidio affuturos pedites. Euenit autem alterum. Nam cum mille occurriſſent equitibus ac ſexaginta curribus, eos in fugam uertit, & captis curribus, quadringenti cæſi equites. Porus ubi traieciſſe Alexandrum accepit, totas in eum cōcitauit copias, relictis qui tranſitu arcerent Macedones. Alexāder elephātos hoſtiumq́ multitudinem timens, ad labefactandum alterum cornu contendit, cæteris dextrum iuſſis aggredi. Inclinati utrinq́ hoſtes pedem ad elephantos referunt, ut uiolentius incurſantes auerterent. Ita commiſſa pugna octaua uix hora fuſi hoſtes. Hæc quidem Alexander ſuis tradidit epiſtolis. Plurimi ſcriptores Porum quatuor cubitis & palmo procerum extitiſſe conſentiunt, & Curtius lib. 8

C equitantis proceritatē elephantis quem inequitabat magnitudini reſpondiſſe, quanquam maximus eſſet elephas, cuius admirabilis quædam prudentia & indulgentia perſpecta eſt. Rege nanq; adhuc incolumi, hoſtes furens uaſtabat proterebatq;: ut uero cōplurimis iaculis ſaucium ſenſit, ne his deflueret ueritus, ſenſim humi ſe genibus ſubmittit. Inde paulatim ex corpore tela proboſcide eximebat. Capto Poro, cum ex eo ſciſcitaretur Alexander, quonā modo eum pertractaret, pro regia dignitate reſpondit. Rurſus interrogante, num quicquā aliud diceret, Vniuerſa, inquit, regia dignitas cōtinet. Quamobrem eum non modo ſolitis imperitare terris ſiuit, uerum inſuper eius auxit imperiū. Deinde plurimos uaſtat, in quibus quindecim nationes ſuis legibus inſtitutisq; uiuentes eſſe traduntur: egregia præterea oppida quinq; millia numero, uicisq; complurimi. Aliam quoq; hac triplo ampliorem regionem cepit, cuius æqualem ſuum Philippum præfectum deſignauit. Ex eo prælio Bucephalus non ſtatim, ſed ut plurimi prodidere, poſt longas uulnerū curationes expirauit. Refert Oneſicritus eum ſenio ac labore confectum

Curtius lib. 9 occubuiſſe. Triginta nanq; annos natus moribundus iacuit, cuius mortem acerrime indoluit

Strabo lib. 15 Alexander, amicū quendam ac familiarem amiſiſſe ſe exiſtimans. Super eo penes Hydaſpem conditam urbem Bucephaliam appellauit. Cane etiā Perita nomine à ſe nutrito quo plurimū delectabatur amiſſo, urbem eius nominis ædificauit. Hoc Sotion à Lesbio Potamone accepiſſe ſe refert. Ex eo prælio obtuſior Macedonibus factus animus: quæ res illos ne ad interiora Indiæ penetrarent, reprimebat, haud immemores quanto cum labore uiginti peditū millibus, duobus equitū, inſtructiſſimas Pori acies profligauerint. Proinde Alexander cum eos ad traijciendum Gangem traheret, totis refragabātur uiribus. Eius quidem fluminis latitudinem duorum

† ὀργυίας & triginta ſtadiorum, profunditatem uero † paſſuum centum eſſe audierant: aduerſas præterea ripas armis, equis ac elephantibus infeſſas. Ibi enim Gandaritarum ac Praſiorum reges cum octoginta millibus equitum, uiginti peditum, octo curruum, ſex bellaciſſimorum elephantum operiri rumor nec inanis quidem erat. Androcottus nanq; paulo poſt imperitans Seleucum quingentis donauit elephantis. Idem uniuerſam peragrauit Indiam, ſexcenta hominum millia ducens, quibus uictor cuncta ſubegit. Alexander igitur primo ſe intra tentorium ira ac dolore continere, nullam militibus niſi Gangem tranſmitterent, rerum geſtarum gratiam habere, re-

D ditum uero apertam cladis acceptæ confeſſionem eſſe. Qua in re præſtò amicos adeſſe, eumq; conſolari ſubinde milites lachrymis & eiulatu ad fores ſupplicare. His rebus placatus Alexander, retro caſtra duxit, multa prius ad comparandā gloriam doloſa ac ſimulata commentatus, maiora enim arma, ſublimiora equorum præſepia, frena etiam grauiora ſparſim reliquit. Deorum aras condidit, quas in noſtram quoq; ætatem Praſiorum reges prætereundo uenerantur, ſacraq; ritu Græcorum perficiunt. Androcottus cum adhuc impubes eſſet Alexandrum uiderat, is poſtremo ſæpe dicere ſolebat, propè potiturum Alexandrum fuiſſe rerum, regis propter improbitatem & genus ignobile odio habiti atq; deſpecti. Inde oceanum uidere auidus, inſtructas remis carinas, conſertasq; rates ad quoſdam tranſmiſit fluuios, quibus paulatim deueheretur. Ea nauigatio haud omnino tranquilla & imbellis, Alexandrum multis excepit prælijs. Vr-

Iuſtinus lib. 12

Curtius lib. 9 bes adortus omnia in deditionē recepit. Apud Mallos, quos Indorum pugnaciſſimos fama eſt, ferè trucidatur. Nam oppidanos è muro ſagittis profligatos cum deturbaſſet, per ſcalas prior murum aſcendit. Quibus fractis, cum diſpoſitis interius ſub muris hoſtibus, uulnera ex inferioribus accepiſſet, cum pauciſſimis in medios ſe prouoluit hoſtes: ubi cum fortè ſtetiſſet, micantia criſpans arma, Barbari ſe quendam humana auguſtiorem forma ſpectare rati, palantes profugere: ut uero illum duobus tantummodo clypeatis militibus ſtipatum uident, ipſum armis ſeſe obtegentem haſtis atq; enſibus undiq; occurrētes petunt. Quidam eminus arcum adducens, ſagittam in illum tantis uiribus, tantoq; emiſit impetu, ut tranſuerberato thorace ſub mammæ oſſibus infixa permāſerint. Quo uulnere cum remiſſum corpus collaberetur, eius autor ictus

†Curtius habet Timæum. uelox affuit barbaricum enudans gladium. Contrà Peuceſtas atq; † Limnæus ſeſe pro rege oppoſuerunt, ex quibus cum ſaucio utroq; Limnæus occubuiſſet, ſolus Peuceſtas propugnans perſtitit. Alexāder autem cum Barbarorū plures obtruncaſſet, multis ſaucius uulneribus, ictu in ceruice recepto, muro corpus ita ut hoſtes conſpicarentur applicuit, donec illum circunfuſa Macedonum manus arriperet, & amiſſo ſenſu, referrent in caſtra, ut mox per exercitū ſermo manarit, regem expiraſſe. Aegre autem ac magno cum labore reſectis haſtilibus, thorace uix tandem exuto, medici in diuellenda ferri acie, quæ oſſe penitus inſederat, occupantur. Cuius quidem latitudo trium digitorum, longitudo uero quatuor fuiſſe perhibetur. Quamobrem fugiente anima uitam penè mors oppreſſit. Exempta tamen cuſpide reparatis ſenſibus diſcrimen euaſit.

A euaſit. Cum eius languor domi per ciborum obſeruationem ac medicamenta diutius ageretur, à Macedonibus tumultuari in caſtris cœptum eſt, qui ſuum uiſere regem cuperent. Id ubi ſenſit Alexander, ſumpta trabea dijs immolauit, ac rurſum in tabernaculũ rediję, inde lectica delatus loca plurima & magnas euertit urbes. Decem quoq; gymnoſophiſtas qui Sabam maxime ad defectionem ſolicitauerant, plurimisq; Macedonas malis afflixerant, in poteſtatem redegit, qui ad ſuccincte reſpondendum acuti ac perſpicaces erant. Dubias quaſdam ex eis quæſtiones ſciſcitatur: qui haud recte reſpõderit primo, cæterosq; deinceps ſe necaturum præfatus eſt. Cui quidem rei ex his quendam ætate maturiſſimũ præfecit arbitrum. Interrogatus ergo primus, Vtrum'ne plures uiuentes an mortuos eſſe cenſeat: Viuentes, inquit, nec enim amplius eſſe mortuos. Secundũ cum interrogaſſet, Maiores'ne terra belluas an mare nutriret: terrã reſpondit, eius nanq; portionem mare eſſe. Tertium, Quodnam calidiſſimum exiſtat animal: Quod necdum homo noſſet, inquit. Quartũ, Quo conſilio Sabam ad defectionẽ ſolicitaſſet: Se illum egregie uiuere, quàm ignauũ mori maluiſſe, ait. Quintum, Vtrum diem an noctem priorem extitiſſe putet: Diem, inquit, die una. Cum rex admiraretur, Friuola perſcrutanti, friuola quoq; referri oportere dixit. Eapropter permutata ſententia, ſextum rogat, Quonam pacto quiſpiam late imperitans maximam cõtrahere beneuolentiam poſſit: Si optimus, inquit, & terribilis non ſit. Ex reliquis tribus unum percontatus, Quomodo mortalis quiſpiam ſe in deorũ numerum referret: Si humanis maiora uiribus opera geſſerit. Alterum, Vitam'ne an mortem fortiorem opinetur: uitam dixit, quæ tot aduerſa & calamitoſa perferat. Extremum, Quouſq; uiuendum homini eſt: donec mortem uita potiorem eſſe ducit. Inde conuerſus ad iudicem, ſententias dicere iuſſit: qui cum unũ altero deterius reſpõdiſſe affirmaſſet, Tu itaq; moriere primus, inquit, quod talia iudicaueris. Minime uero ait, ô bone rex, niſi te mendacem exhibeas, qui eum in primis qui peſſime reſpondiſſet, te necaturũ aiebas. Eos tandem multis ornatos muneribus dimiſit. Tum Oneſicritus mittitur, qui ad ſe quoſdam longe maioris famæ tranquillam degentes uitam philoſophos acciret. Erat autẽ Oneſicritus philoſophus, qui Diogeni Cynico operã dederat. Is refert ſe à Calano per acerbas admodũ contumelias iuſſum indumenta deponere, ut eius uerba nudus audiret, alioqui ſe illum affari minime uelle, uel ſi ex ipſo Ioue demiſſus adeſſet.

Quæſtiones ab Alex. gymnoſophiſtis factæ.

B Dandamim uero maiori cũ comitate loquutũ tradit, eumq; cum multa de Socrate, Pythagora, Diogeneq; accepiſſet, eos præcipui quidẽ uiros ingenij commendaſſe, at legum uerecundiam nimium ueritos. Alij referunt nihil prorſus niſi hoc ſolum dixiſſe Dandamim, Qua gratia Alexander horſum tam longa confecit itinera: Taxiles Calano, ut Alexandrum adiret perſuaſit. Cæterum ei Sphines nomen erat. Verum cum Cale Indorũ lingua pro ſalue omnibus diceret obuijs, ei Calani cognomentũ indidere Græci. Hic eſt qui Alexandro de principatu ſimilitudinem quandam propoſuiſſe fertur. Nam cum aridam ac tabentem in medium byrſam pertuliſſet, eius oras calcare pedibus cœpit: dum pars una deprimitur, reliquæ tollũtur in altum, idq; factũ in ſingulis eius partibus ſic preſſando obambulans exhibuit, donec occupato byrſæ medio, cunctas tandem ſubſidere partes coegit: quaſi per eam ſimilitudinem ſignificare uellet, imperanda eſſe regni media, nec Alexãdro tam longinquis peregrinationibus aberrandum. Inde per fluuios ad oceanum nauigans, ſeptem menſiũ tempus abſumpſit. Eò nauibus ingreſſus ad quandam defertur inſulã, quam ille Scilluſtin, cæteri uero Pſiltucin appellant. Vbi deſcendens cum peractis ſacrificijs maris naturam ac littoris quantum adiri licebat contemplatus eſſet, deos precatus eſt ut nemini ſuæ terminos expeditionis ſuperare daretur in poſterum. Dehinc reuerſus claſſem circa terram Indicam obnauigare dextro iubet, ducem Nearchum, præfectum autem inſtituẽs Oneſicritum. Ipſe terreſtre iter per Oritas ingreſſus, ad extremã deductus rerum inopiam, magnum exercitus numerũ amiſit, ita ut ex India ne quartam quidem copiarum partem reduxerit, cum peditũ centum & uiginti millia, equitum quindecim habuiſſe conſtet. Eos nanq; graues morbi, uictus acerbus, æſtus aridiſſimi, ac dura abſumpſit inedia. Incultam enim & ſterilem peragrabant regionẽ hominum ferino more degentium. Hi paucos admodum & degeneres alunt ouium greges, quæ marinos ſolitæ piſces depaſci, tabentẽ odoris tetri carnem habent. Ea loca labore maximo ſexaginta tamen diebus emenſus, in Gedroſiam peruenit, ubi reges ac præfecti magnã rerum copiam uniuerſo comparabãt exercitui. Hic pro refocillandis curandisq; militibus ſeptem dierum ſodalitia & conuiuia per Carmaniam egit. Erat præterea quadrata menſa ſublimis extructa, quam octo inuectam equis Alexander ſodalesq; noctu pariter ac die iucundis celebrabant epulis. Multa ſubinde carpenta ſequebãtur, partim purpureis ac uarijs inſtructa uelaminibus, partim recẽtes arbuſculas & uirides ferentia ramos, quibus fa

Curtius in fine noni.

C miliaribus regijs coronatiſq; proceribus, dum potatur umbracula fierent. Nuſquam uero peltam, caſſidem, ſariſſam ue conſpiceres: at phialas, pateras, atq; pocula, & tota ſemita ingentibus dolijs crateribuſq; proluentes ſeſe milites, inq; uicem tum eundo, tum cubando propinantes. Comeſſationes ſiſtularum ac tibiarum cantibus, tum carminibus, & laſciuis mulierum ſaltibus paſſim agebantur. Fuſos autem & uagantes per cuiuſdam bacchanalis petulantiæ iocum Alexander cum phialis inſectabatur, & procacem turbā quaſi deus ipſe longo præmittebat ordine. A
Profectus intra Gedroſiorum regiam, denuò cum exercitu feſtos inſtituit dies, ubi cum ad ſpectandos decertantiū cœtus poſt largiorem potum ueniſſet, Bagoas ludorum præfectus quem amabat unice, poſt reportatā uictoriam ornatus per mediū incedens theatrum, penes Alexandrum conſeſſum ſe tulit. Quod conſpicati Macedones ingentibus acclamauere plauſibus, utq; illum ſuauiaret certatim exhortabātur, donec illum Alexāder per longa ſuauia cōplexatus eſt. Interea redeunte Nearcho, ubi eius nauigationis memorāda cognouit, lætatus, ingenti per Euphratem claſſe ſtatim fertur. Inde Arabiam ac Libyam emenſus, per Herculeas columnas mediterraneum ingredi adortus, multimodas moliri naues † Thapſaci cœperat, nautas undiq; gubernatoreſq; contrahens. Verum cum ſuperiorū locorum expeditio compluribus affecta cladibus, inq; Mallorum expugnatione magna copiarum internitio uulgaretur, nulla etiam Alexandri ex uulnere accepto incolumitas ſperaretur, ſubditi ad defectionem ſuſcitari, duces & ſatrapæ per auaritiā & ſuperbiā cuncta uiolare, prorſus omnia perinde ac ſalo turbata permiſceri, nouarum cupido rerum exoriri. Tum Olympias & Cleopatra aduerſus Antipatrum mota ſeditione, regnū diuidere. Olympias quidem Epirum, Cleopatra uero Macedoniā inuaſerat. Quod ubi renunciatum eſt Alexandro, Præſtantius, inquit, matris extitiſſe conſiliū. Nec enim Macedonas fœminæ imperium æquo paſſuros animo. Eapropter cunctam oram maritimam bellis uexare uolens, rurſus ad mare Nearchum cum claſſe miſit, ipſe reuertens in flagitioſos quoſdā præfectos acriter animaduertit. Ex Abulitis filijs unū Oxiartem nomine ſariſſa tranſuerberatum occidit. Ipſe Abulites cum nullum ei commeatū præparaſſet, tria millia nummûm talenta attulit. Id argentū equis apponi iuſſit Alexāder, quibus minime guſtātibus, Quæ nam, inquit, tui commoditas apparatus? cōfeſtimq; truſit in carcerem. Hinc profectus in Perſas, nu-

D miſmata mulieribus erogauit. Is nanq; mos erat regibus, ut quoties in Perſas irent, mulieribus aurum diſtribuerent. Quam ob cauſam quidā raro, Occhus uero nunquam in Perſas iſſe traditur, qui ob tenaciſſimā uiliſſimæ rei parcitatē ſe patriæ extorrem fecerit. Poſtea Polymachum † Pellæum, quod Cyri ſepulchrum demolitus eſſet, necauit, quanquam uir illuſtriſſimus foret. Eius epigramma cum legiſſet, Græcis inſculpi literis edixit. Id autem erat: Quiſquis es mortalium & undecunq; aduenis, Aduenturū enim te ſcio, Cyrus ſum qui Perſis imperiū quæſiui. Hoc igitur humi paulum quo meum corpus obtegitur, mihi ne inuideas. Ea res Alexandri animum uehementer affecit, cum incertum ac permutabilem rerum contemplaretur exitum. Hic Calanus haud dudū aluo uexatus ſtrui ſibi pyram orauit, quo delatus equo poſtq; adoratis prece numinibus ſibijpſi parentauit, tonſumq; crinem uti primitias quaſdā iniecit, prehenſos dextera Macedonas obſecrauit, ut illam lætitiæ diem cum rege ſimul potantes exigerēt, quem paucis poſt diebus Babylone uiſurum ſe dixit. His dictis pyram aſcendit, ubi ita opertus occubuit, ut propius admota iam flamma nullū omnino corporis motum dederit. At eo quo lapſus erat geſtu perpetue cōſeruato, patriæ ritu ac ſuorū inſtituto philoſophorū ſeipſum immolauit. Hoc itidem compluribus annis pòſt alius Cæſaris comes quidam Indus Athenis fecit, & adhuc ipſum cernitur monumentū, quod Indi ſepulchrum nominatur. Cremato Calano Alexander conuocatis amicis ac principibus ſolenne conuiuium inſtituit, in quo uinariæ potationis certamen & coronā uictori propoſuit. Bibaciſſimus omniū Promachus quatuor ingurgitans cōgios palmam meruit, & unius talenti coronā accepit, tribus tantū poſtea ſuperſtes diebus: cæteros unum & quadraginta potando ſpiritum eructaſſe Chares tradidit. Conſtat enim ei ſympoſio acerrimum intercidiſſe frigus. Poſt hæc ſociorum coniugia Suſis celebrat. Darij quidem filia Statira in matrimoniū accepta, primarias optimatibus collocat. Reliquis quoq; Macedonibus qui iampridem uxores duxerant, cōmune inſtruxit epulū. Cui cum nouem millia cōuiuarum intereſſent, unumquenq; ad peragēda libamina, aurea donaſſe phiala dicitur. Ad cætera miro quodam ſplendore munificentiſſimus. Aes enim alienum creditoribus ſoluit. Cuius quidē impenſæ ſumma nouem millium octingentorum ac ſeptuaginta talentûm fuit. Monoculus Antigonus cum grandem ſe mutuatum pecuniam falſo diceret, ſubornatū creditorem adduxit, qui ſe illam mutuaſſe affirmaret, quam eueſtigio reſtituit. Eum inde mendacij conuictum ira perci- B

† Θάψακος πόλις Συρίας πρὸς τῷ Εὐφράτῃ, quanq̃ exēplar græcū Θάψακον habet, & Curtius Capſagas.

† Πέλλα πόλις Μακεδονίας.

Iuſtinus lib. 2 [beside: Statira in matrimoniū accepta]

A citus Alexander eiecit ab aula, & præfectura priuauit. Erat autem clariſſimus bellator Antigo-
nus. Is dum adhuc iuuenili eſſet ætate, Perinthum obſidente Philippo, miſſa in eum è catapulta
ſagitta tranſuerberauit oculum, quam parantibus nonnullis eximere, prohibuit, nec antè pu-
gna exceſſit, quàm ſuſum intra mœnia fugaſſet hoſtem. Cæterum ea ignominia tanto dolore
percuſſerat Antigonum, ut nemini incertum foret quin ſibi mortem conſciſceret. Hoc uentus
Alexander, ira poſita, illi iuſſit argentū reddi. Interea puerorū, quos triginta millia numero, ſtu-
dio ac diſciplina exercendos reliquerat, robuſta excreuerant corpora, egregia erat indoles, hicq́
ab exercitatione promptiſſimi miram quandā & ſtrenuam præ ſe ferebant agilitatem. Quæ res
Alexandro uoluptatem & lætitiā, Macedonibus mœrorem metumq́ pepererat, quod minori
ſe regi curæ futuros exiſtimabant. Quamobrē cum imbecilles, manci, & bello inutiles domum
dimitterentur, ſe per cōtumeliam ac uituperium negligi dictitabant. Se per omnes antea præ-
liorum uſus ductos, nunc cum dedecore emeritos patriæ ac parentibus reijci, quod olim haud
tales acceperat. Proinde cunctos dimitteret, aiebant, omnesq́ Macedonas imbelles uocet & in-
utiles, hoſce iuniores nactus † Pyrrhicham ſaltaturos cum eis peragret, orbis terrarū imperium — † πυῤῥίχη ἡ ἐν ὅπλοις ὄρχησις.
quæſiturus. Ea grauiter ferens Alexander, poſt multa conuicia uehementer illis ſuccenſuit, &
reiectis ipſis, corporis ſui cuſtodiam Perſis credidit, Perſas ſatellites, Perſas apparitores inſtituit.
A quibus cum Macedones ſtipatum Alexandrū, ſe uero ignominioſe reiectos cernerent, non
modo mitiora loqui, ſed & æmulatione & iracundia inſanire cœperunt. Vnanimi tandem con
ſilio poſitis armis interiori duntaxat retenta tunica, regis tabernaculum clamore & lachrymis
adiere, ſe illius poteſtati quocunq́ uocaret condonare, ſeſe iniquos ingratosq́ fateri, & haud ta
men ipſos tametſi magna ex parte placatus admiſit. Hi nihil abſiſtere, & geminos adeſſe dies ac
noctes totidem fletibus lamentisq́ ſuum appellare regem. Tertio progreſſus die miſerādo affli
ctoq́ illos conſpicatus habitu, diu illachrymaſſe traditur, eis inde nunc modeſte incuſatis, nunc
comiter appellatis, complures bello inutiles exautorauit, magnificentiſſimeq́ donatos dimiſit.
Scribens etiā ad Antipatrum eis ad ſpectanda certamina priores in theatro ſedes obſignari, co-
ronatosq́ ſedere iuſſit. Defunctorum quoq́ liberos pupillos paterna contrahere ſtipendia uo-
luit. Hinc ad Ecbatana Mediæ profectus, ubi neceſſaria regni diſpoſuit, ſpectacula denuò & ſo — Strabo lib. 11
B lennes indixit dies. Quas quidem ad res tria artificum millia ad ipſum ex Græcia miſſa perue-
nerant. Illis fortè diebus febricitabat Hephæſtion, qui cum ætate integra & militari conſuetudi
ne ſubductum per abſtinentiam cibum ferre nequiret, Glaucum medicum in theatro nactus
abſentem, gallum prandit aſſatū, & ingentem uini craterem hauſit. Quamobrem inualeſcente
morbo, paucis pòſt diebus moritur. Hunc tam acerbiſſimū caſum Alexander nulla ratione aut
modeſtia pertulit, at continuò in eius luctu equis mulisq́ tonſis, finitimarū urbium pinnacula
diruit, miſerabilem uero medicum cruci ſuffixit. Tibijs & cæteris inſtrumentis diu in caſtris ca-
ni uetuit, donec ex Hammone delatum oraculū Hephæſtioni tanquam ſemideo diuinos ho-
nores ac ſacrificia indixit. Ad mitigandum doloris magnitudinem ad prælium perinde ac homi
num uenationem egreſſus, Coſſæorum gentem euertit, uniuerſis per omnem ætatem trucida
tis. Id factum Hephæſtionis inferias appellauit. In eius funere tumulo & huiuſmodi ornamen-
tis decem millia talentûm dedit, ut qui artificio & magnificentiſſimis apparatibus omnē impen
ſam ſuperare magnopere cuperet. Staſicratem maxime dilexit inter artifices, cui ſuperbā ope-
ris magnificentiam pollicenti animum adiecit. Is eſt qui Thraciæ montem Athon in hominis
ſtatuam maxime formari exculpiq́ poſſe dicebat. Proinde ſi iuſſerit, ei perpetuam ac nobiliſſi-
mam ex illo imaginem effingere uelle, cuius læua urbem, quæ dena millia hominū capiat, am-
plexetur: dextra uero labentis ad mare fluuij abundantiſſimos libaret latices. Id neglexit Ale-
xander, ut qui magis ardua longeq́ magnificentioris induſtriæ cum ipſis agitaret architectis. Et
poſtmodum Babyloniam petenti ueniens obuiam Nearchus (Is enim ex magno rurſus mari
in Euphratem iam nauigauerat) in quoſdam incidiſſe ſe Chaldæos inquit, qui Alexandrum ut
procul Babylone abeſſet, admonebant. Quod cum paucifaciens procederet, propinquus urbi
complures altercantes ſeq́ mutuò ferientes coruos aſpexit, ex quibus nōnulli penes illum de-
lapſi ſunt. Inde cum Babylonis præfectus Apollodorus pro eo immolaſſe renunciaretur, acci-
tus aruſpex nomine Pythagoras ita factum affirmauit. Hoſtiæ modum cōditionemq́ percon-
tanti Alexandro, ſine capite iecur extitiſſe reſpondit. Papæ inquit, dirum hoc prodigium. Inuio
lato dein miſſo Pythagora, Nearcho non obtemperaſſe pigebat. Subinde plurimum temporis
extra Babylonis mœnia per Euphratem nauigans terebat. Cæterum multa ipſum prodigia
perturbabant. Ex his enim quos educabat, leonem quendam eximiæ magnitudinis ac formæ

C manſuetus aſellus calcibus exanimarat. Alexander poſitis ut ungeretur ueſtibus, dehinc pilà luſit. Poſtea cum colludentes adoleſcentuli ſuos receperũt amictus, ſedentem in ſolio tacitum conſpicantur hominem diademate ac regia ornatum ſtola. Illi cum ex eo quiſnam mortalium eſſet, diligenter perſcrutarẽtur, diu manſit elinguis. Vix tandem ad ſe rediens, Dionyſio ſibi nomen eſſe, ſeq́ genere Meſſenium ait, ob quandam criminationem horſum ex mari delatum, longum in uinculis tempus exegiſſe. Nuper ad eum acceſſiſſe Serapin, ipſumq́ laxatis compedibus hoc in loco conſtituiſſe, ac dixiſſe, ut accepto diademate ſimul & ſtola ibi ſedens conticeſceret. Hæc audiens Alexander, iubentibus ariolis hominem perdidit. Tum ſpe destitutus grauiter angebatur animo, iam deos & familiares ſuſpectos habens, & præſertim Antipatrum eiusq́ filios reformidans, quorũ Iollas pincerna regius erat. Caſſander nuper aduenerat, qui quoſdam Barbaros regem adorare conſpicatus, ut qui inter mores educatus Græcienſes tale nihil antea aſpexiſſe conſueuerat, ſolutiores effudit cachinnos. Quapropter ira ſtimulatus Alexander, utraq́ manu comprehenſa iuuenis cæſarie, parieti caput illidit. Rurſus cum incuſantibus nonnullis Antipatrum, cõtradiceret Caſſander, eum refellens Alexander, Quid ais, inquit, nihilo uiolatos homines tam longis confectis itineribus calumniatum aduenisse? Aſſerente Caſſandro id eſſe calumniarum indicium, quod longo ne redargui queant proficiſcantur itinere: id ridens Alexander, Hæc illa, inquit, Ariſtotelis ſunt ſophiſmata, quæ utriq́ plorabunt, ſi quenquam à uobis uiolatum eſſe comperero. Quam ob cauſam tam impreſſius Caſſandri animo pauor inſederat, ut cum poſteriori tempore ille ſuperata Græcia Macedoniæ imperans Delphos ueniſſet, ibiq́ deambulans quaſdam contemplaretur ſtatuas, Alexandri occurrit imago, cuius aſpectu tanto terrore perculſum repente concuſſumq́ corpus eſt, ut diu poſt uix ea ſedari mentis trepidatio potuerit. Alexander igitur cum diuinis intenderet rebus, perturbatus ac cogitatione pertrepidatus, omnia noua & inſueta, quanquam perexilia, monſtra quædam prodigiaq́ ſuſpicabatur. Proinde hinc immolantes, illinc expiantes, inde uaticinantes uniuerſam compleant regiam. Vſqueadeo graue eſt incredula mens hominum & contempta numina. Rurſus graue eſt tanta ſuperſtitio, quæ inſtar aquæ ſemper ad ima & decliuia uergens, deliramentis ac uano timore, quemadmodũ eo tempore Alexandrum, imbuit. Cæ-

Cœlius lib. 1. cap. 34.

D terum diuina de Hephæſtione allata uaticinia omnem compeſcuere luctum atque triſtitiam: quapropter inſtauratis ſacrificijs & ſympoſijs, Nearcho ſolennes apparatus epularum inſtituit. Poſtea more ſuo lotus cum quieti ſe daret, Medius interuenit, quo exorante pergit apud illum per iocum atq́ laſciuiam comeſſationem acturus. Ibi cum poſteram nocti diem potando iunxiſſet, epoto nondum Herculis ſcypho, æſtuare cœpit ob febrem, cum tantus repente dolor inuaſit, ut tranſuerberatus haſta ſpinam uideretur. Hæc nonnulli perinde ac extremum ingentis fabulæ actum tragicum quidem & calamitoſum ædentes ſcribendum cenſuere. Ariſtobolus tradit illum cum per febris ſæuitiem ſitim collegiſſet, uinum potaſſe: quare mentis impotem factum ſuum obijſſe diem decimotertio Kalend. Quintiles. In diarijs de ipſius ægritudine ſcriptũ inuenio, ipſum quartodecimo Kalend. Quintiles intra balneas ob febrem cubaſſe, poſtridie autem lotum in cubiculum relatum, inde cum Medio in talorum ludo totam conſumpſiſſe diem. Veſperi autem loto ubi rem diuinam perfecit, ſumpto cibo, noctu febrem inualuiſſe. Vndecimo Kalend. ſimulac ſe iterum abluiſſet, ſacrificium de more peregiſſe. Subinde in balneo accubantem Nearchum diligenter audiſſe dicitur, cum ſuæ nauigationis, tum res magni maris explicantem. Poſt hæc decimo Kalend. per ſummos æſtus grauiſſimã noctem perpeſſum, die quoq́ inſequenti uehementiſſimis oppreſſum febribus. Poſtmodum ad ingentem in balneo peluim tranſlatum eſſe, ubi de confirmandis ordinibus, qui duce carebant, longa ad primates habuit colloquia. Octauo quanquam urgente febre cum ſacrificare uellet, ad ſacrificia delatus eſt. Ampliſſimos inde principes in atrio adeſſe iuſſit, Centuriones reliquosq́ præfectos foris excubias agere. Septimo Kalend. in alteram traductus regiam, puſillo ſopore quieuit, haudquaquam interim ſe remittente febre. Aduentantibus eò proceribus, uſq́ ad inſequentem diem nullam prorſus ædidit uocem. Quam ob cauſam cum mortem obijſſe crederetur, fremitu ac minis fores obſedere Macedones. Quas poſtquã ui reſeratas irrupiſſent uniuerſi, ſolis interioribus induti tunicis, eius lectum circundedere. Ea die Pythone atq́ Seleuco ad Serapis oraculum miſſis, percontantibusq́ illuc'ne Alexandrum ferre deberent, ſinendum eſſe eo in loco deus ipſe reſpõdit. Deceſſit autem quarto Kalend. Quintiles circa ſolis occaſum. Hæc in ipſius diarijs ferè uerbum ex uerbo ſcripta comperi. Tum nulla ueneni extitit ſuſpicio. Sexto poſt anno cum de illo renunciatum eſt, Olympias cæſis compluribus, Iollæ præmortui

Vide prouerb. Seruatori tertium.

Alexandri obitus.

cineres

A cineres diſſipaſſe traditur, quod is uenenum temperaſſe crederetur. Quidam Ariſtotelem perhibent eius facinoris conſilium Antipatro dediſſe, & omnino illius afferendi ueneni autorem extitiſſe. Hæc Agnothemis quidam narraſſe dicitur, quæ ex Antigono rege audiſſe conſtabat. Ipſum autem uenenum gelidiſſimam quandam eſſe aquam ex quadam petra in Nonacride ſudantem ferunt: quam in roris tenuiſſimi morem colligentes, in †aſini reponunt ungula, cætera nullo modo uaſa ſufferre, quin ob tanti uim frigoris ſciſſa fatiſcant. Quidam ficta prorſus eſſe quæ ad ueneni potionem dicuntur, affirmant. Quibus haud paruum extat indiciū, quod multis poſtea diebus, cum inter primores de rerum ſumma diſceptarent, corpus per loca calida ac exæſtuantia neglectum iacens, nullum ueneni ſignum habuit, uerum recens immaculatumq́ permanſit. Roxanen quia grauida erat, Macedones tunc præcipuis proſequebantur honoribus. Ea ob æmulationem Statiræ infenſa, ipſam per quandam epiſtolā dolo circumuenit, qua illam ab Alexādro acciri ſimulauit. Eam adductā cum ſorore necatam deiecit in puteū, ipſaſq́ conſcio atque adiutore Perdicca, multa tellure iuſſit obrui. Statim enim Perdiccas cum ingentibus aderat copijs, ſecum Arridæum ueluti quoddam regni munimen trahens. Is autem Philinna ignobili ſcorto natus, ob aduerſam corporis ualetudinē non natura aut caſu accidentem, parum mente conſtabat, uerum cum ab ineunte ætate gratioſos admodum & liberales mores præ ſe ferret, datis ab Olympiade uenenis, debilitatus animi uires amiſerat.

†equi, habet Iuſtinus.

C. CAESARIS VITA

IACOBO ANGELO DE SCARPARIA INTERPRETE.

CINNAE dictatoris filiam Corneliam à Cæſare diſtrahere potitus rerum Sylla uoluit: quod cum aut metu aut ſpe efficere nequiret, eius dotem publicauit. Inimicitiarum uero Cæſaris & Syllæ cauſa, Marij affinitas erat. Iuliam Cæſaris amitam uxorem maior habuit Marius, ex qua Cæſaris conſobrinus minor creatus Marius. Cum alijs intēto Sylla, poſt æditas in eius
B dominatu plurimorum cædes, Cæſar ab ipſo ſe negligi cerneret, haud tamen deſtitit, quo minus in petitione ſacerdotij uixdum pubeſcens populum adiret, à quo mox aduerſante Sylla repulſus eſt. Dehinc de ipſius exitio deliberante Sylla, fuere quidam quibus iniquum eſſe aſſerētibus talem necare puerum: eos amentes eſſe inquit, niſi in hoc puero multos inſpicerent Marios. Hæc ubi ad Cæſarem perlata uox eſt, aliquandiu in Sabinis peruagatus deliteſcebat. Poſtea dum per ſingulas noctes, quanquam per aduerſam ualetudinem, in alterum ſe transferret domicilium, in Syllanos incidit milites, qui per ea diſquirentes loca latitantes corripiebant, à quorum duce Cornelio duobus ſe talentis redemit. Mox ad mare diſcedens, in Bithyniā ad regem Nicomedem traiecit. Apud quem non diu uerſatus, inde deſcendens circa Pharmacuſam inſulam à piratis capitur, qui per id tempus nauibus magnis & immenſis claſſibus mare occupauerant. A quibus cum primum pro ſe redimendo uiginti depoſcerētur talenta, deriſit, quod qualem cepiſſent uirum ignorarent, proinde quinquaginta ſe daturum pollicitus eſt. Poſtmodum ſuos alium ad aliam ciuitatem pro expediendis pecunijs dimittens, apud immaniſſimos Cilicas manſit cum uno amico, & miniſtris duobus. Eos autem adeò per contemptum habuit, ut quoties quieti ſe dederet, qui ſilentium illis ediceret, mitteret. Ibi multa cum licentia duodequadraginta uerſatus dies, eos non ut cuſtodes, uerum ut famulos & ſatellites habens, nunc ludis, nunc certaminibus prouocabat, interdum carmina, orationesq́ conſcribens, ipſos ad audiendum inuitabat, quos non admirantes, palàm imperitos, Barbaroſq́ uocabat, eos inter ridendum ſe cruci ſuffixurum ſæpe minitans. Quibus in rebus hi magnopere lætabantur, eam loquendi libertatem ioco ac ſimplicitati cuidam attribuentes. Allatis ex Mileto traditisq́ ad ſe redimendum pecunijs liberatus, confeſtim ex Mileſiorum portu inſtructis nauibus prædones aggreſſus eſt, quos adhuc circa inſulā cum claſſe per ocium ſubſidentes maxima ex parte in poteſtatem redegit. Rebus pecunijſq́ direptis, uiros Pergami in uinculis poſuit, dein Iulium prætorem Aſiam prouinciam adminiſtrantem adit, quod proinde ad eum ex captis ſupplicia ſumere pertineret. Cæterum is adiectis ad pecunias oculis (nec enim modicæ fuerant) de captiuis conſiliū poſthac habiturum ſe inquit. Eum igitur per ocium ualere iubens Cæſar, Pergamum profectus prædones ad unum patibulo affixit, ſicut eis multoties in inſula commorans ioco prædixerat. Poſt hæc tabeſcentibus Syllanarum partium uiri-

C bus, cum domum ab amicis uocaretur, Rhodum nauigauit, ut ibi per ocium Apollonio Molonis filio (cuius etiam auditor erat Cicero) operam daret, modeſtiſſimo quidem uiro, & clariſſimo dicendi magiſtro. Cæſari elegantiſſimam quandam ciuilis eloquentiæ uim à natura inſitam fuiſſe perhibent, in qua eum ſplendidiſſime adeò elaboraſſe conſtat, ut ſecundū abſq; ulla contentione locum obtinuerit, priorem minime conſequutus, dum dicendi rationem, ad quam habilis & natura pronus ferebatur, omittens, rei militaris & urbanorum magiſtratuum curam ſuſcepit, quibus ex rebus in Repub. princeps euaſit. Ipſe poſterius ad Ciceronem ſuos conſcribens Anticatones, militaris hominis eloquentiam cum grauiſſimi oratoris ingenio, & in ea plurimum uerſati, comparari debere negat. Romam reuerſus Dolobellam repetundarū poſtulauit, quam quidem ad cauſam complures Græciæ ciuitates ei teſtimonia detulerunt. Dolobella tamen abſolutus eſt. Cæſar autem Græciæ ciuitatibus ut ob earum promptitudinem parem referret gratiam, ſuum contulit patrocinium, dum P. Antonio ſub Macedoniæ prætore M. Lucullo diem dicerent, quod ſuſceptis largitionibus iudicia corrupiſſet, ubi eum tantum ualuiſſe liquet, ut Antonius ad tribunos plebis prouocarit, inique ſecum actum eſſe commentus, ſi ſibi cum Græcis in Græcia diſceptandum ſit. Romæ cum in perorandis cauſis magnus ei cum gratia ſplendor obtigiſſet, mox lenitate, clementia, conſuetudine, ſtudio, magnam ex plebe, quam præter eius ætatem colebat, beneuolentiam comparauit, iamq; ſenſim, cum epulis & comeſſationibus, tum ſplendidiſſimis in omni uita moribus non mediocrem ſibi in Repub. potentiam auxerat, quam principio inuidi deficientibus mature pecunijs, cum mox exilem futuram arbitrarentur, florentem illam in plebe paruiſaciebant. Cum uero ingens adeò ut non facile aduerſari poſſent increuiſſet, eam propalam ad res permutandas tendentem, ſerò quidem intellexerunt. Verumenimuero nullius rei tam paruum exiſtimandum initium eſt, quod nō aſſiduitas ſtatim amplificet, præſertim cum incuria ne obſiſtatur, efficit. Primus igitur Cicero cum eum Remp. uelut pelagi quædam ridicula non ſine timore cerneret contemnentem, tantamq; morum grauitatē ſub illa latitantem humanitate perdidiciſſet, cæteris quidem illius inſidijs & meditationibus dominandi conſilium introſpicere ſe dictitabat. At uero cum molliter adeò pendentes comas, eumq; unico duntaxat ſeſe ſcalpentē digito, inquit, aſpicio, haud profecto hunc

D hominem ad tantum facinus animū inducere poſſe exiſtimo, ut Romanæ Reipub. moliatur exitium. Hæc quidem poſterius. Primum hoc erga ſe fauoris & beneuolentiæ popularis accepit indicium, cum C. Pompilium tribunatus competitorem eſſet nactus, prior deſignatus eſt: ſecundum uero manifeſtius, cum amitam ſuam Iuliam Marij uxorem defunctā luculenta laudauit oratione pro roſtris. In efferendo ipſius funere, Marij ſtatuas tum primum poſt Syllæ dominatum uiſas producere auſus eſt, iandudum illius factionis hominibus à ſenatu hoſtibus iudicatis. Id nanq; Cæſaris factum, reclamantibus nonnullis, populus lætis excipiens plauſibus, clariſſime refragatus, hunc uel præcipue uirum admirātes, quod longo poſt tempore decora Marij tanquam ex inferis in urbem reduxiſſet. Cæterum grandiores natu matronas defunctas laudare mos Romanis patrius eſt, qui in iunioribus haud obſeruari ſolet. Primus Cæſar mortuæ uxoris laudationem ædidit. Quæ res quandam illi gratiam attulit, popularemq; contraxit beneuolentiam, quod uirum idcirco humanitate ac modeſtia refertum cenſerent. Poſt uxoris ſepulturam, quæſtor cum Tuberone prætore in Iberiam profectus eſt, quem honorifice ſemper coluit, ac eius inſuper filium, prætor factus, quæſtorem creauit. Ex eo reuerſus magiſtratu Pompeiam tertiam duxit uxorem, ex Cornelia ſuſcepta iam filia Iulia, quam poſtea Pompeio Magno in matrimonium collocauit. Ad impenſas autem profuſior, breuem ac momentaneam ſibi gloriam tam magnis opibus permutare uidebatur, cum re tamen uera paruis ampliſſima compararet. Antea uero quàm ullum inierit magiſtratū, mille trecentorū talentûm æs alienum conflaſſe dicitur. Commiſſa dehinc illi Appiæ uiæ cura, ingētes prodegit pecunias. Aedilis XX ac CCC gladiatorum paria exhibuit. Circa ſpectacula, pompas atq; conuiuia profuſiſſimis utens ſumptibus, uniuerſas ſuperiorū munificentias obliterauit. Quas ob res affectam ſibi adeò plebem reddidit, ut unuſquiſq; nouas dignitates, nouosq; excogitaret honores, quibus pares illi gratias referrent. Duæ enim Syllanorum ac Marianorum cum Romæ partes eſſent, pollentibus adhuc maxime Syllanis, diſiecti ſubtrepidiq; Mariani, depreſſam admodū humilemq; uitam exigebant. Has attollere ſtabilireq; Cæſar uolens, cum ædilitiū munus ædere magnificentiſſime inſtituiſſet, cōflatas clàm Marij ſtatuas, triumphalesq; uictorias noctu in Capitolio erexit. Vt primum illuxit, cuncta auro micantia & magnificis inſtructa artificijs cernebantur. Trophæa ſubinde Cimbrica inſculptis indicabantur literis. Quocirca is qui in illis reſtituendis au-

Cæſari ſecundus locus in eloquentia.

Mos Romanis matronas natu grandiores defunctas laudare.

dax

A dux adeò fuiſſet, non parum timeri cœpit. Haud enim in occulto res erat, cæterum diſperſus ru
mor ſtatim ad ſpectandũ contraxit uniuerſos. Ibi nonnulli contra Cæſarem uoces ſpargebant,
ut qui iandiu legibus ac ſenatuſcõſultis ſepulta reſtituens inſignia, ciuitatis ſibi dominationem
inſtrueret, hiſce illum rebus experiri populum, qui tantis talibus ue magnificentijs demollitus
mitigatuſq; ſit, quam quidem ad rem nouella quædã hæc exhiberi præludia. Mariani autẽ ſeſe
inuicem exhortari, quorũ immenſa repente multitudo prodierat, & magno cum plauſu Capi-
tolium occupare. Multis cum Marij faciẽ intuerentur, præ gaudio manare lachrymæ, tum Cæ-
ſarem magnis attollere laudibus, hunc ſolum Marij neceſſitudine dignũ eſſe uirum. Eas ob res
coacto ſenatu, Catulus Luctatius uir ea tempeſtate plurimæ inter Romanos autoritatis, multa
in Cæſarem acerbiſſima præfatus, uulgatum illud inclamauit: Non per cuniculos Cæſarem, ue
rum iam machinamẽtis Rempub. occupare. At ubi perſuaſo ſenatu obiecta in ſe refelliſſet, lon
ge magis qui illũ colere admirariq; cœperant efferebantur, eumq; ne cuiquam mentis elatione
& animorũ magnitudine cederet, hortabantur. Futurum enim, ut ſtudio & fauore populi ſu-
peratis uniuerſis, princeps exiſteret. Interea defuncto Metello pontifice maximo, cum pontifi-
catum ſtudio & diſceptationibus plenũ Iſauricus & Catulus, clariſſimi uiri, & in ſenatu poten-
tiſſimi, peterent, haud propterea Cæſar quin & ipſe candidatus deſcenderet, ceſſit: cæterũ pari
undiq; fauore ac ſtudio apparente, Catulus quo amplior erat dignitas, eo magis euentus incer
titudinem reformidans, miſit qui grandi pecunia Cæſarem ut ab ea cõtentione deſiſteret, indu
cerent. Quibus ille grandiorem ſe mutuaturum, certatimq; enixius petiturum eſſe reſpondit.
Inſtante comitiorum die, cum mater eum ad fores uſq; lachrymis proſequeretur, illam comple
xatus dixiſſe fertur, Mater hodie aut põtificem, aut exulem tuũ uidebis filium. Euntibus igitur
certatim in ſuffragia tribubus, ſuperior declaratus, non paruũ ſenatui & optimatibus terrorem
incuſſit, tanquam ad omne audaciæ genus plebem redacturus. Quapropter Ciceronẽ Piſo &
Catulus incuſabãt, qui inter Catilinarios tumultus occaſionẽ nactus, neci Cæſaris pepercisset.
Catilina nanq; non ſolum Rempub. permutare, uerumetiã omnia confundere, & uniuerſum *Catilinæ con*
delere imperium machinatus, cum priuſquam extrema ipſius detegerentur conſilia in paruas *iuratio.*
quaſdam cõiecturas incidiſſet, urbe exceſſit, relictis in ciuitate Cethego & Lentulo, qui coniu-
B rationis uices obirent, quibus ſi qua in re clàm adiutor exhortatorq; Cæſar extiterit, incertũ eſt.
Deinde detecta prorſus cõiuratione, cum conſul Cicero unumquenq; de conſciorũ pœna ſen
tentias rogaſſet, cæteri quidem dedendos neci homines cenſebant, donec inſurgens Cæſar gra
uiſſimam & accuratiſſimã ſuper ea re concionem habuit, iniquũ nec patrij moris eſſe dictitans,
clariſſimos ſtirpe ac dignitate uiros, uel ultimæ neceſſitatis tempore indicta cauſa necare: quod
ſi donec Catilina debelletur, ipſi per ea Italiæ municipia quæ Cicero ipſe delegerit, cuſtodiãtur
in uinculis, poſtea ſedatis pacatiſq; rebus ſenatui de omnibus ſtatuere licebit. Qua in re cum ma
gnis dicendi uiribus peroraſſet, tantam præ ſe ferre humanitatem uidebatur, ut non modo eos
quibus poſt ſe dicendũ erat, uerumetiam illos qui antea dixerant, repudiantes priora, ad ſuam
tranſtulerit ſententiã, donec res ad Catonem, Catulumq; peruenit. Quibus enixiſſime reſiſten
tibus, Catone inſuper illis grauiſſimam pro concione ſuſpicionem infligente, homines ut nece
mulctarentur traditi. Egredienti deinde curiam Cæſari magna iuuenũ manus, qui Ciceronem
præſidij cauſa circunſtabant, occurrere, nudos intentantes gladios. Tum Curio obiectu togæ
complexus eum eduxiſſe traditur. Cicero quoq; aſpectantes deterruit adoleſcentes, ſiue ob ple
bis metum, ſiue quod impiam ac iniquam eam cædem duceret. Quod ſi uerum eſt, haud ſcio
quonam modo id utiq; Cicero, cum de cõſulatu ſuo perſcriberet, tacitus prætermiſit. Verum-
enimuero haud reprehenſione caruit in poſterum, quod opportuniſſimo aduerſus Cæſarem
nequaquam uſus eſſet tempore, plebem reformidans, quæ illum mirandum in modum ambi-
ret: paucis nanq; poſt diebus cum Cæſar in ſuſpicionem ueniſſet, ab ea ſe purgaturus curiam
ingreſſus, in diros incidit tumultus. Diutius autem ſolito ſedente ſenatu, plebs magnis elata cla
moribus curiam circunſedere, uirum efflagitantes, & miſſum fieri iubentes. Eapropter Cato
inopes ne quid rerum nouarum molirentur, uehementiſſime pertimeſcens (hi enim ſpem ge-
rentes in Cæſare, reliquam multitudinem ſuccendebant) ſenatui perſuaſit, ut menſtruũ in ple
bem frumentũ partiretur. Quæ quidem largitio cæteris annuis impenſis quinquies uicies ſeſter
tium adiecit. Id manifeſte conſilium magnũ in præſentia terrorem extinxit, & plurimum ex po
tentia Cæſaris tum abſcidit, tum diſſipauit, eo præſertim tempore cum præturam initurus, terri
bilior ex eo fieret magiſtratu, ex qua tamen haud turbulentũ quippiã obtigit. Tum Cæſaris do
mum acerbus quidã caſus inuaſit. Erat P. Clodius uir cum nobili genere ortus, tum diuitijs, elo

C quentiaq́ʒ præclarus, nulli autem uulgatiſſimorũ hominum, ſuperbia ac procacitate ſecundus. Hic Cæſaris uxorem Pompeiam, nec inuitam quidem adamabat, at ea diligenti cuſtodia obſeruabatur. Cæſaris enim mater Aurelia ſingulari pudicitia mulier uſquequaq́ʒ aderat, nurumq́ʒ excolebat, ita ut difficilem ac periculoſum illis congreſſum & colloquia faceret. Romæ Bona dea colitur, quam Græci quidem Gynæciam nominant. Eam Phryges Midæ nepotes regis parentem aſſerunt. Romani Dryada puellam, Fauni uxorem exiſtimant. Nonnulli Græcorum illam ex Liberi matribus eſſe, quam ne fari liceat. Vnde & mulieres cum feſtos ei dies peragũt, tabernacula uiniferis intexunt ramis, ſacrum inſuper draconẽ deæ ſecundũ fabellam erigunt. Dumq́ʒ illi ſacra celebrantur, neq́ʒ eò uirum accedere, neq́ʒ domi adeſſe fas eſt. In eis ſacrificijs ipſæ inter ſe mulieres multa Orphicis conſentanea facere traduntur. Cum igitur ea inſtant ſolennia, uir ipſe, ſeu præturam ſeu conſulare gerat imperium, cunctiq́ʒ mares unà emigrant, uxor domum ornatiſſime extruit, ibi maxima ſacrorum pars noctu peragitur, promiſcua ſonis & cantibus ioca longas exercent uigilias. Has eo tempore cerimonias celebrãte Pompeia, Clodius, cui nondum genas prima lanugo ueſtierat (eam enim ob rem latêre ſperauerat) aſſumpto pſaltriæ amictu apparatuq́ʒ, illò commeat, teneræ uultu puellæ perſimilis. Is igitur apertas offendens fores, ſecurus à conſcia rerum ancilla intromiſſus eſt. Quæ ad Pompeiam ut rem aperiret accurrens, cum tardiuſcula rediret, interea loci Clodius expectationis impatiens, errabundus ſpacioſa luſtrat atria, lumina uſquequaq́ʒ fugiens. Cui obuia quædam Aureliæ pediſſequa, eum perinde ac fœminam fœmina ut modularetur prouocabat. Recuſante uero, illa in medium protrahens, quænam & unde ſit rogat. Clodius cum ſe Pompeiæ ancillam, quæ ancilla quoq́ʒ nomine uocabatur, præſtolari ſe diceret, uoce ſua proditus eſt. Quapropter ſublato clamore, pediſſequa ſtatim ad lumina turbasq́ʒ proſilijt, uirum comperiſſe uociferans. Tum trepidantibus paſſim mulieribus, Aurelia interruptis occultatisq́ʒ deæ ſacrificijs, ſimulac fores clauſit, ardentibus cæreis domum circuit, Clodium ueſtigans. Is demum in ancillæ cubiculo inuentus, quo agnitus profugerat. Hoc patefactum modo Clodium è ianua mulieres perturbant. Abeuntes inde matronæ eadem confeſtim nocte rem ad ſuos exponunt coniuges. Vbi illuxit, frequens per ciuitatem rumor it molitum impia Clodium, non ſolum ijs quos ignominioſe

D affecerat, uerumetiam dijs & ciuitati pœnas ac ſupplicia debentem. Quidam igitur ex Tribunis plebis eum pollutarum cerimoniarum poſtulauit. Aduerſus quem & potentiſſimi ex ſenatoribus uiri, aliarum quoq́ʒ libidinum & grauiſſimarum procacitatum teſtimonia dixerunt, & ſororis inceſtum addentes, quam nuptam Lucullo, corruperat. Contra horum ſtudia ſeſe plebs oppoſuit, Clodium obnixe defendens. Quam quidem ad rem id potiſſimum conduxit, quod terrore multitudinis conſternati iudices erant. Cæſar ſtatim repudiata Pompeia, cum teſtis in reum citaretur, nihil eorum quæ in Clodium obiecta dicuntur, noſſe reſpondit. Quod uerbum cum præter aſtantiũ ſpem obueniſſet, interrogauit accuſator: Cur igitur uxorem repudiaſti? Quoniam meam, inquit, neq́ʒ ſuſpicionibus obnoxiam eſſe oportere cenſui. Quidam hæc ita ſentientem dixiſſe Cæſarem perhibent. Quidam ut gratiã plebis iniret, quam pro Clodij ſalute magnopere ſolicitam animaduertebat. Cæterũ eam Clodius accuſationem euaſit, iudicibus maxima ex parte confuſis, adeò literis ſententiam ædentibus, ut ne ſi condemnaſſent multitudinis diſcrimen adirent, aut ſi abſoluiſſent, ex optimatibus infamiam conſequerentur. Cæſar ex prætura prouinciã ſortitus Hiſpaniam, cum proficiſcenti creditores magnis clamoribus impedimento eſſent, confugit ad Craſſum, qui Romanorum ditiſſimus aduerſus Pompeij in Repub. potentiam acri Cæſaris ingenio ac feruore ſimul egebat. Craſſo contra inexorabiles maxime ac importunos creditores cum triginta & octingentorum ſponſione talentorum interueniente, Cæſar in prouinciam abijt. In tranſitu alpium cum quoddam Barbarorum oppidulum paucis admodum ac mœſtis habitatum incolis præterueheretur, comites eum ioco & riſu ita percontati traduntur: Num hic aliquas eſſe putas principatus ambitiones, dignitatumq́ʒ certamina, & mutuam inter ſe potentum inuidiam? Quibus Cæſar ſerio: Mallem equidem inter ipſos primus, quàm inter Romanos eſſe ſecundus. Iterum in Hiſpania cum ocium nactus res quaſdam Alexandri pictas perlegeret, ſecum diu cogitabundus, dehinc illachrymaſſe traditur. Cuius rei cauſam admirantibus ſocijs, Nonne, inquit, iure dolendum arbitramini, quod huius ætatis Alexander tot gentes ſuo ſubdidiſſet imperio, qua nullum adhuc præclarum facinus ipſe geſſerim? Quamobrem continuò rebus gerendis innitens, Hiſpaniam obiens, intra paucos dies cohortes decem comparat, quas alijs uiginti coniungeret. Mox expeditionem contra Calæcos & Luſitanos agens, cuncta uictor ad oceanum uſque perdomuit.

Proſtra-

A Proſtratas gentes tum primum Romano ſubiecit imperio. Bellicis deinde rebus optime conſtitutis, profecto haud deterius togatas in pace diſpoſuit, ciuitatibus uſquequaq; concordiam & amicitiam peragens: præcipue uero in medendis debitorum & creditorũ diſceptationibus intentus, iuſſit ut ex debitorum prouentibus duas quidem creditor partes quotannis deſumeret, reliqua dominus quoad æri alieno ſatisfeciſſet, frueretur. His rebus magna ſibi gloria parta, è prouincia deceſſit magis atq; magis opulentus factus, cum ſuos quoq; milites ingenti præda exuuijsq; ditaſſet, à quibus imperator cõſalutatus eſt. Mos erat, ut qui triumphum ducturi eſſent, extra urbem aliquandiu moram protraherent: qui uero conſulatum peterent, neceſſariò in urbe præſentes adeſſent. Cæſar in huiuſmodi conſtitutus ambiguitatibus, quoniam comitijs conſularibus aduentarat, miſit qui à ſenatu impetrarent ut per amicos abſenti etiam ſibi conſulatum petere liceret. Eius poſtulatis primum Cato cum legis aduerſatus auxilio, mox ut complures à Cæſare delinitos aſpexit, rem temporis prolixitate refellere cepit, totam orando diem conterens. Eapropter omiſſo Cæſar triumpho, ad conſulatum animum applicare ſtatuit, ſtatimq; urbem ingreſſus aſtutum adoritur conſilium, quod præter Catonem uniuerſos ſefellit homines. Id autem extitit, Pompeij Craſſiq; potentiſſimorum ciuium inimicitiarum depoſitio. Quos ubi Cæſar ex ſimultate in gratiam reduxiſſet, ex duobus non paruam in ſe potentiam transferens, magna permutatione Rempub. labefactauit: quod cæteros latuit, adeò plena humanitatis ipſius rei erat appellatio. Nec enim, ut plurimi exiſtimant, Pompeij ac Cæſaris inimicitia, ſed amicitia potius bellum ciuile peperit. Qui cum ad diſſoluendam optimatum potentiam primum unanimes coiſſent, mutuas poſtmodum inter ſe diſcordias & odia contraxerunt. Catoni uentura ſæpenumero præuaticinanti euenit, ut eo quidem tempore importunus homo & ſuperuacanea diſquirens putaretur, poſterius eius ſapientiã atq; conſiliũ optimum quidem, ſed parum proſperum prædicabant. Cæſar Craſſi & Pompeij amicitia utrinq; munitus, ad conſulatus petitionem deductus, cum Calpurnio Bibulo conſul creatus eſt. Is ut magiſtratum inijt, leges non conſuli, ſed audaciſſimo cuipiam tribuno conuenientes, ad plebis gratiam & uoluptatem tulit, nunc agri uiritim diuidendi, nunc largitionis impartiundæ. Honeſtiſſimis autem & præſtantiſſimis in ſenatu uiris obnixe refragantibus, Cæſar dudum occa-

Mos petentiũ triumphũ & conſulatum.

B ſionis indigens, ſublatis clamoribus obteſtatus eſt, ſeſe ad plebẽ confugere, ad quam colendam non ſponte, ſed neceſſitate & ſenatus inſolentia & acerbitate compellebatur, ad eamq; prodijt, & aſſiſtentibus hinc Craſſo, inde Pompeio, utrunq; leges ne approbarent interrogauit. Quibus approbare ſe affirmantibus, orauit ut auxilio adeſſent, & quos aduerſantis cernerent, minis & gladijs abſterrerent. Quod hi facturos ſe polliciti ſunt. Pompeius etiam adiecit, ſe non modo aduerſus enſes cum enſe affuturum, uerum & clypeum inſuper allaturum. Id dictum haud paruum optimatibus mœrorem iniecit, alienam ab ipſius uerecundia, & ea quæ ſenatui debebatur ueneratione indignam, quin furioſam potius & puerilem uocem audientibus. Hæ res magnam plebi uoluptatem afferebant. Cæſar ut maiorem in modum ex Pompeij potentia fructum legeret, filiam ſuam Iuliam Scipioni Seruilio antea deſponſatam Pompeio deſpondit, Pompeij filiam Seruilio ſe præbiturum aſſeuerans, nec illam quidem indeſponſatã, quin Fauſto Syllæ filio collocatam. Ipſe paulò poſt Calpurniam Piſonis filiam uxorem duxit, quem ſucceſſurum ſibi conſulem ipſe crearat, obteſtante multumq; uociferante Catone, rem haud ſanè tolerandam eſſe, præturas ac imperia per nuptiarũ lenocinia uendicari, inq; uicem prouincias, exercitus & copias, propter huiuſmodi mulieres in ſeipſos traduci. Cumq; Cæſaris collega Bibulus fruſtra contra legum promulgationem intercederet, & perſæpe unà cum Catone in foro uitæ diſcrimen adiſſet, ſeſe domi concludens, totum magiſtratus tempus exegit. Peractis nuptijs ſtatim Pompeius referto militibus foro, ad promulgandas leges ſocium ſe autoremq; præſtitit. Omnem ſubinde Cæſari tranſalpinã citerioremq; Galliam adiecto Illyrico cum legionibus quatuor in quinquenniũ adminiſtrandam adiudicauit. Quibus rebus cõtradicentem obnixius Catonem Cæſar in carcerem adduci iuſſit, eum ad Tribunos prouocaturũ exiſtimans. Aſt ubi Cæſar illum ne uoce quidem emiſſa uadentem cerneret, nec ſolum primores grauiter & inique ferentes, ſed & plebeos ob Catonis reuerentiã ac uirtutem tacitos mœſtosq; conſequentes, unum ex tribunis plebis clàm obſecrauit, ut Catonem è manibus lictorũ auferret. Dehinc ex ſenatorijs uiris pauciſſimi ad eum in curiam conueniebant, reliqui moleſte tolerantes quamprocul abibant. Conſidius quidam natu pergrandis idcirco non aduentare ſenatores dixerat, quoniã illius arma militesq; pertimeſcerẽt. Cui Cæſar, Quid tu, inquit, hæc quoq; reformidans non te domi contines? At Conſidius, Senectus me facit intrepidum. Cui enim parum

C uitæ ſupereſt, quid magna illi prouidentia opus eſt? Quod autem in Cæſaris conſulatu turpiſſime factum iudicatur, creatus Trib. pleb. Clodius ille, qui & rem uxoriam, & arcanas noctis ceremonias temeraſſe auſus eſt: ad Ciceronis autẽ perniciem delectum fuiſſe conſtat. Nec prius Cæſar in expeditionem profectus dicitur, quàm Ciceronem & Clodium turbulentis inter ſe altercationibus irritaſſet, eumq́ eieciſſet Italia. Hæc quidem ante bellum Gallicum cõfecta traduntur. Tempus autem bellorum quæ deinceps geſſit, & expeditionem quibus pacatam reddidit Galliam, aliud quoddam uitæ principium, ac gerendorum nouam quaſi uitam inſtituit, ita ut ſummorum uirorum & clariſſimorũ ducum neminem huic & bellatori, & imperatori præponendũ cenſeas. Nam ſi quis Fabios, Scipiones, Metellos, & ætatis ſuæ aut paulo ſuperioris duces, Syllam, Marium, utrunq́ Lucullũ, & ipſum denique Pompeiũ, cuius commoda in re militari uirtus & gloria ad cœlum uſq; perfloruit, comparandos duxerit, profecto Cæſaris geſta ſuperant. Hunc quidem locorũ aſperitate, in quibus ab eo decertatum eſt, illum regionum amplitudine, quas Romano adeptus eſt imperio. Alium ab ſe domitorum hoſtium ui ac multitudine. Quendam pacatarum ab eo nationum feritate atq; perfidia. Alium manſuetudine ac clementia quas erga uictos exercuit. Aliquem gratia & munificentijs, quibus ſuos proſecutus eſt commilitones. Vniuerſos autẽ uel hoc ipſo ſuperauit, quod & longe plura commiſit prælia, & plures in acie obtruncauit hoſtes. In Gallia ſiquidem nec totum belligerans decennium, octoginta ui cepit oppida: trecentos ſubiugauit populos: aduerſum trecẽtas ſparſim inſtructus myriades, centum quidem ferro cæſis, totidem uitæ reſeruatas captiuas habuit. Tanta autem ſuorum militũ charitate ac promptiſſima uſus eſt opera, ut qui multum cæteris dimicando præſtabant, pro Cæſaris gloria & honore inuicti ac fortiſſimi grauiſſima cuncta ſubirent. Qualis Attilius, qui nauali apud Maſſiliam prælio hoſtilem ingreſſus puppim, abſciſſa ei gladio dextra, umbonem ſiniſtra retinuit, eouſq; hoſtes uultibus obterens, ut proſtratis omnibus, nauem uictor occuparit. Et Caſſius Scæua qui pugna ad Dyrrhachium commiſſa, excuſſo ſagitta oculo, traiectus per humerum cruſq́ iaculis, centum ac triginta telorum ictibus acceptis in clypeo, hoſtes perinde ac ſe dediturus accibat, ſubeuntibus duobus, alterius quidem humerum enſe cecidit, alterum ore percuſſum uertit in fugam. Dehinc ſuorum acceptus amplexibus tutò relatus eſt.

Cæſar in re militari omnibus præferendus.

D In Britannia quoq; primis centurionibus in paluſtrem & aquoſum incidentibus locũ, irruentes incubuere hoſtes. Tum præliũ inſpectante Cæſare, miles quidam in medios irrupit, plurima conſpicuæ fortitudinis oſtentans opera, uerſis in fugam Barbaris, centuriones reduxit incolumes: ipſe ægre cunctos euadens, in limoſam ſeſe deiecit paludem, quam nunc natans, nunc pedibus commeans, uix tandem omiſſo ſcuto, traiecit. Admirante deinde Cæſare, & magna cum alacritate ac clamore obuium excipiente, mœſtus ille ante Cæſarem concidit, ex abiecto clypeo multis cum lachrymis ueniam poſtulans. In Africa cum Cæſarianorum nauis qua Granius Petronius quæſtor deſignatus uehebatur, in Scipionis poteſtatem redacta fuiſſet, direptis cæteris, Scipio quæſtori incolumitatem pollicebatur. Cui Granius, Cæſarianos, inquit, milites nõ ſuſcipere, uerum præſtare ſalutem ſolere: quo dicto ſeipſum pugione transfixum exanimauit. Huiuſmodi tam feroces militũ ſpiritus, & tam elatas animi magnitudines ipſe Cæſar inſtruxit, ipſe Cæſar aluit, eos quidem primum honore ac liberalitate uberrime proſequens, uſqueadeo ut oſtenderet ſe diuitias non uoluptatis, aut ſuarũ gratia delitiarum ex bello cumulaſſe, ſed communia potius uirorum fortium præmia apud ſe conſeruata iacere, ſeq́; aliqua ex parte locupletari, quoties illa benemeritis militibus impertiſſet. Præterea quum illum unumquodq; diſcrimen ſponte adire, & ad nullum laborum genus defatigari cernerent, mirum in modum in eius amorem incitabantur. Eius quippe in ſuſcipiendis periculis ſtudium haud adeò propter ingentem quandam honoris & gloriæ cupiditatem admirabantur. Tam magna uero in tolerandis ſupra corporis uires laboribus patientia, cunctos ſtupore conficiebat. Erat enim corporis habitudine macilentus, candidus molliſq;, frequenti capitis dolore uexatus, comitiali morbo plerunq; obnoxius. A quo primum Cordubæ correptus, ut traditur, non mollitiei occaſionem ex ipſa fecit ægritudine, quin ex militia ægritudini remedium comparauit. Indomitis namq; uiarum difficultatibus, uictus parcitate, aſſiduis uigilijs, & duriſſimis laboribus, aduerſus morbum dimicans, inuictum ac inſuperabile tutatus eſt corpus, plurimos ſomnos uehiculo aut lectica ducere ſolitus, ocium omne in rebus peragendis reponebat. Interdum uehebatur, caſtella, ciuitates, & caſtra obiens, aſſiſtente illi ex pueris aliquo, qui eo quopiam proficiſcente ſubſcribendi cauſa ſimul adeſſe ſolebat: ponè etiam milite qui gladium tenebat aſſiſtente. Tanta autem celeritate itinera conficiebat, ut cum primo Roma exceſſit, octauo ad uſque

Rhoda-

A Rhodanū die peruenerit. Equitandi uſus ei ex pueritia facilis adeò extitit, ut reflexis in tergum manibus, equum uelociſſimis concitare curſibus ſæpe cōſueuerit. Equo uehebatur inſigni, pedibus prope humanis, & in modum digitorum ungulis fiſſis, quem alterius minime ſeſſoris patientē primus aſcendit. In ea expeditione exercitationis gratia equitans dictabat epiſtolas, duobus ſimul librarijs, uel ut Oppius perhibet, pluribus abunde ſuppeditans. Mutua amicorū per epiſtolas colloquia primus excogitaſſe Cæſar dicitur, cum ob negociorum multitudinem & urbis magnitudinē uiuos urgentium cauſarū affatus haud tempus expectaret. Circa uictum facilitas uel eo patet indicio, quod Mediolani apud eius hoſpitem Valeriū Leontem cœnans, cum appoſitis aſparagis Valerius pro oleo unguentū inſtillaſſet, facile commanducauit opipare, idq; moleſte ferentes ſodales increpuit, Satis fuerat, inquiens, ruſticitatē uos cauiſſe: quod porrò ruſticitatem illam accuſatis, declaratis uos eſſe ruſticos. Olim ex itinere ui tempeſtatis cuiuſpiam caſam pauperis intrare cōpulſus, ut unicū ibi cubiculū unius uix capax inuenit, amicis inquit: Ex honorifico quidē loco decedendū eſt potentibus, ex opportuno autē ijs qui aduerſa tenentur ualetudine: ſimulq; ibi requieſcere iuſſit Oppium, ipſe uero unà cum cæteris in priore tugurij parte apud fores recubuit. Cæterum primum Cæſari in Gallia aduerſum Heluetios & Tigurinos bellum fuit, qui duodecim eorū urbibus uicisq; quadringentis ab ſe concrematis, ulterius per Romanorum terras migrabant, quemadmodū antea Cimbri aut Teutones, quibus nō audacia, non fortitudine, ulla ex parte inferiores erant. Horum planè multitudo uniuerſa trecētis millibus conſtabat, ex quibus centum & nonaginta bellaciſſimorum erant. Labienus à Cæſare miſſus Tigurinos penes Ararim fluuiū profligatos attriuit. Cæſari uero ad quandam ſociorum urbem exercitum agenti, de improuiſo Heluetij in itinere occurrerunt. Quos præueniens, in munitum quendam cōfugit locum. Ibi collectis copijs, ut primum acies inſtruxit, ei adductus equus eſt: quo inſpecto, Hoc, inquit, poſt uictoriam in perſequendis utar hoſtibus, nunc in eos progrediamur: ſimulq; impetu facto, pedibus ire cepit. Aliquandiu ſumma cum difficultate pulſa hoſtium acie, plurimus circa carros uallumq; labor extitit, cum hi nō ſolum acres inde pugnarent, uerumetiā pueri ac mulieres ad necem uſq; dimicātes obtruncati ſunt. Quam ob cauſam uix nocte media finis prælio factus eſt. Pulchrū mehercule id uictoriæ facinus fuit, at longe

B pulchrius quod adiecit. Centenis nanq; Barbarorū millibus qui ex prælio profugerant collectis, deſertos prius ab ſe agros, uaſtasq; urbes coli rurſus coēgit. Quod non abſq; metu ab eo factum eſſe conſtat, ne Germani deſolata incolis loca tranſeuntes occuparent. Alterū pro Gallis palàm contra Germanos bellū geſſit, quanquam antea cum eorum rege Ariouiſto Romæ ſocietatem iniſſet. Hi autem intolerandi Romanorum ſubditis finitimi non diutius quieturi uidebantur, quin ad incolendam habitandamq; tranſirent Galliam. Cæterum quum præfectos quoſdam metu perculſos animaduerteret, præſertim qui clari generis adoleſcentes uoluptatis gratia, aut quæſtus ſecum in eam proficiſcebātur expeditionē, eos in concionem uocatos abire iuſſit, ne muliebres adeò & pauidi inuita ſuſciperent diſcrimina. Se uero, inquit, cum decima tantummodo legione Barbaros inuaſurū, cum nec aduerſus fortiores Cimbris hoſtes, nec deterior Mario dux, ſit dimicaturus. Quapropter ad eum ex decima legione legati miſſi affuere plurimas illi gratias referentes, & ſuorū improbitatem præfectorū exponentes. Dein animoſi ac promptiſſimi omnes facti, diebus pluribus eouſq; conſectati ſunt, donec ſtadijs ducentis intra hoſtium regionem caſtra poſuere. Id equidem impetum Ariouiſti magnopere perculſit & audaciam, ut qui Germanos aduentantibus Romanis ne perſtare quidem poſſe ſperaret. Ea igitur res cum Germanorum perturbaſſet exercitum, longe magis eorum obtundebant animos ſortilegarum uaticinia mulierum, quæ fluuiorum curſus, uortices, ſtrepitumq; coniectantes, futura prædicebant, nec eos ante prælium committere ſinebant, quàm noua fulſiſſet luna. Quod ubi Cæſar accepit, quoties Germanos conſpiciens, ſatius eſſe duxit trepidantibus congredi, quàm idoneum illis tempus expectantem ſedere. Facto itaq; in eorum munitiones, tumulosq; impetu, nō ante ſtimulare ac inceſſere deſtitit, quàm ira deducti pugnam capeſſerent. Eis in fugam uerſis, Cæſar ſtadijs trecentis aduſq; Rhenum perſequens, campum omnem cadaueribus ſpolijsq; referſit. Ariouiſtus cum paucis præueniens, Rhenum traiecit. Cæſorum numerum octoginta millia fuiſſe perhibent. His rebus ita confectis, dimiſſis in Sequanis ad hyberna militibus, ipſe ijs quæ Romæ gerebantur intentus, in circumpadanam deſcendit Galliam, quæ commiſſæ illi prouinciæ pars erat. Fluuius enim Rubicon Galliam citeriorem à reliqua diſterminat Italia. Ibi reſidens plebis animos ad ſe perliciebat. Nam cum ad eum multi concurrerent, unicuiq; tum poſtulata præbebat, tum ſpem ingentem addebat. In ea expeditione

Equus Cæſaris.

C haud intellexiſſe Pompeius uidetur, quod Cæſar cum ciuium Romanorũ armis hoſtes profli-
garet, ciues hoſtili uictos gaza capiebat. Dein potentiſſimos Gallorum Belgas tertiam Galliæ
partem incolentes deſciuiſſe audiens, compluribus ſecum hominum millibus ſub arma coactis,
ad eos uerſus immenſa celeritate cõtendit. Quos in ſociorum Gallorũ agris prædas conuectan
tes adortus, maxima ex parte turpiter dimicãtes fudit, cæciditq́;, ita ut per paludes & profunda
quædam flumina cæſorum ſtrages, Romanis tranſitũ præbuerit. Quo facto, ex ijs qui antea
deſecerant cuncti ferme ad oceanũ uergẽtes, nullo confecto prælio, imperata fecerunt. Poſtea
contra efferatiſſimos & bellaciſſimos Neruios duxit exercitũ, qui denſiſſimas incolunt ſyluas.
Hi igitur cum in profundiſſimo nemore filios ac ſupellectilem quamprocul ab hoſte collocaſ-
ſent, cum ſexaginta millibus armatorũ contra Cæſarem repentinos fecerunt impetus, quem ca
ſtra locantem, præliocq́; abſtinentẽ offenderunt. Et uerſo in fugam equitatu, ſeptimam ac duo-
decimam legiones circumuenientes, uniuerſos trucidauere centuriones: quod niſi Cæſar cor-
repto ſcuto & his qui coram ſe præliabantur detentis, intra Barbaros irruiſſet, ac ſubinde quo-
dam ex tumulo decima legio per hoſtilis irrumpens acies periclitanti ſuccurriſſet, neminẽ eua-
ſurum incolumem liquet. At uirtute Cæſaris & audentia ſupra uires, ut dici ſolet, decertantes,
haud tantũ Neruios dare terga coegerunt, uerũ fortiter repugnantes obtruncarũt. Ex ſexagin
ta enim millibus, quingentos euaſiſſe traditur. Ex patritijs autẽ uiris, qui quadringenti nume-
ro erant, tres ſuperfuere incolumes. Hæc ubi ſenatui renũciata ſunt, per ſacrificia indictasq́; ſo-
lennitates, quindecim dierum ſupplicatio, quantũ ulla in uictoria nunquam ſuperiori tempore
obtigerat, dijs immortalibus decreta eſt. Nam cum tot in unũ gentes erumperent, ingens pro-
fecto diſcrimen ingruerat. Victoriam autẽ eo illuſtriorẽ populi fauor & beneuolentia faciebat,
quod à Cæſare parta fuerat. Inde Galliæ rebus optime diſpoſitis, in ciſalpina hyemauit, illic res
urbanas apparaturus. Non ſolũ enim qui dignitates & magiſtratus appetebant, eo utentes lar
gitore, corrupto illius pecunia populo deſignabantur, & quicquid ipſius potentiã augeret perfi
ciebant, ſed etiam clariſſimi & ampliſſimæ autoritatis uiri complures ad eum Lucam peruene-
runt, Pompeius, Craſſus, & Sardiniæ prætor Appius, & Nepos Hiſpaniæ proconſul, ita ut li-
ctores centum ac uiginti ſenatorij ordinis circiter ducentos fuerint. Hi conſilio cõſtituto decre-
D uerunt Craſſum ac Pompeiũ deſignari conſules oportere, pecunias Cæſari ſuppeditari, & belli
adminiſtrationem in aliud quinquennium prorogari. Quæ res à prudentibus iniquiſſima iudi
cabatur. At qui tam grandem à Cæſare pecuniam ſuſceperant, eum indigentem etiam ſenatui
perſuadebant, imò uero ob ea quæ decernebant, eò anguſtiarũ ſenatum redigebant, ut longe
magis cogere uideretur. Cato nanq; aberat, ita de induſtria miſſus in Cyprum. Eius autẽ ſectæ
Faonius cum nihil reclamãdo proficeret, è foribus proſilijt, multa uociferans in uulgum, aures
interim adhibente nemine. Quoſdam enim Craſſi & Pompeij reuerentia deterrebat, plurimi
uero ſpem uitæ gerentes in Cæſare, ipſius gratia quieti ſedebant. Reuertens iterum Cæſar ad
exercitũ in Galliam, ingens in ea regione bellum offendit. Duo enim maximi Germanorũ po
puli, quos & Tenteridas appellant, ad quærendos agros nuper profecti Rhenum traiecerant.
De bello aduerſus eos confecto Cæſar in ſuis commentarijs ita ſcriptũ reliquit: Barbaros miſſis
ad eum legatis cum inducias egiſſent, eum in itinere adortos. Quapropter octingentos eorum
equites quinq; millia ex Cæſarianis de improuiſo in fugã uertiſſe. Poſtea miſſos ad ſe confeſtim
alios ſubtexendæ fraudis gratia: quibus retentis, contra Barbaros exercitũ duxiſſe. Dementiæ
†Τανύσιος eſſe iudicantẽ ullam tam infidis ac periuris hominibus habere fidem. †Caliſius refert Catonem
cum in ſenatu pro ea uictoria ſupplicatio decerneretur, ſententiam dixiſſe, ut Cæſar hoſtibus
dederetur, quo pro ciuitate perfidiã expiarent, & execrationes in autorẽ uerterent. Cæterum
ex his qui tranſierant, quadraginta millia ferro cæſa, paucos remeantes excepere Sicambri: ea
uero Germanica natio eſt. Hanc nactus Cæſar occaſionem, cum alioqui gloriæ cupiditate du-
Pons à Cæſare in Rhenum extructus. ceretur, quod primus omnium Rhenum exercitu traieciſſet, pontem inſtruxit. Erat per id tem
poris immenſa eius fluminis latitudo, undis & æſtu rapidiſſimi. Ingentes autẽ operi ictus delata
fluuio ligna & trunci infligebant. Ad quos excipiendos, uimq́; ſimul fluminis refrenandam,
Cæſar in ſuperiori parte maximas cõiugatas trabes præfixit, incredibile præbens ſpectaculum,
intra decimum diem ponte nauato. Tum obuium ſe inſerente nemine copias traduxit: præ-
ſtantiſſimi Germanorum Sueui ſeſe in profundiſſimis ſyluarum conuallibus abdidere. Cæſar
in Germania duodeuiginti conſumptis diebus, poſtquam hoſtium uicos & ædificia incendit,
amicosq́; populi Ro. ad ſpem cohortatus eſt, ſe iterum in Galliã recepit. Dehinc in Britanniam
expeditionem agere cõtendit. Cuius facti audacia magnam illi gloriam peperit. Primus nanq;
occi-

A occiduum claſſe ingreſſus oceanum,perq; Atlanticum pelagus ad belligerandū tranſportans exercitum,adnauigare cœpit. Incredibilis nanq; magnitudinis inſulā,de qua non parum inter ſcriptores & hiſtoricos diſceptatum eſt, cum eam non re, ſed uerbo ſolum ac nomine fictam nuſquam extare contenderent,ſubiugare adortus,extra orbem terrarum Romanum propagauit imperium. Eò ex continenti Galliæ bis adnauigans, cum maiora hoſtibus damna,quàm ſuis emolumenta contuliſſet (quid enim ex hominibus acerbiſſimo uictu & ſumma laborantibus inopia precioſum eriperet?) non qualem animo cōceperat,bello finem impoſuit. Acceptis autem ex rege obſidibus, & tributis imperatis,ex inſula remeauit.Cum nauem ſolueret,è Roma literæ illi redduntur,quibus ab amicis de morte filiæ certior fiebat,quæ Pompeio nupta pariens obierat. Quæ res & Pompeiū & Cæſarem magnis affecit luctibus. Amicos autem præcipua affligebat perturbatio, quoniam cum cæteræ Reipub.partes ægrotarent, hæc ipſa neceſſitudo, quæ pacem concordiamq; conſeruabat, ſoluta defeciſſet. Infans enim cum paucis matri diebus ſuperſtes fuiſſet, ſtatim uita exceſſit. Populus Iuliam inuitis tribunis attollens,in Martium campū detulit,ubi tumulata iacet.Cæſar cum ingentes iam haberet copias,eas neceſſariò in diuerſa partitus hyberna,in Italiam uti conſueuerat reuertitur,cum interim Galli magnis irrumpentes exercitibus,undiq; Romanos milites in ipſis trucidant hybernis,caſtraq; ſimul expugnare conantur. Ex his autem qui cum Ambiorige deſciuerant, plurimi & fortiſſimi Cottam & Titurium cum exercitu obtruncarunt. Ciceronis legionem ſexaginta hominum millibus circumuenientes obſederūt, paululumq; abfuere quin eos uiribus interciperent,uniuerſis fermè uulneratis.Contrà à Romanis ſumma uirtute promptiſſime pugnatum eſt. Hæc cum procul abſenti nunciata ſunt Cæſari,haud pluribus ſeptem millibus hominum in unum coactis ſtatim rediens Ciceronem ab obſidione liberare contendit:quod minime obſidentes latuit. Itaq; perinde ac omnia direpturi contemptu paucitatis occurrunt.Cæſar uſquequaq; conſulto doloſa ſe fuga ſubripiens commodiſſimū occupat locum,ex quo paucis aduerſus plures præliandi facultas eſſet,ibiq; caſtra cōmunit. Suis ut omnino abſtineāt à prælio edicit.Tum uallū altius educi, portasq; obſtrui timoris ſimulatione iubet, ut ſe ductoribus deſpectū faceret, donec diſperſos & temerarie ſubeuntes egrediens Cæſar fudit,& magna ex parte interfecit.Hæc uictoria mul

B tas Gallorū rebelliones ſedauit.Ipſe per hyemem quocunq; progrediens,ne res innouarentur acutiſſime prouidebat.Cōfeſtim enim ex Italia ad cæſorum ſupplementū tres ad ſe legiones uenere,duas ex ſuis mutuante Pompeio,aliā ex Ciſalpina habito nuper delectu contraxit.Procul inde ingentis ac periculoſi belli primordia,quæ dudum extincta uidebantur,potentiſſimorum uirorū inter bellaciſſimas nationes clandeſtinus furor alebat.Id magnis emicuit uiribus.Ingens ſiquidem armatorū ætate florentiū undiq; multitudo cogebatur.Magnæ in unum opes conferebātur,ualidiſſima oppida,inacceſſæ penitus regiones.Tum hyberna glacies fluuios tenebat, niues ſaltus obduxerāt,campi torrētibus inundabant.Profundiſſimæ niues incertas reddebant ſemitas:paludes & ſtagnantia flumina, uias & cunctos occultabant aditus. Quæ res Cæſarem omnino ne contra deſciſcentes quicquā conaretur abſterrere poſſe putabatur. Gentes autem multæ deſciuerant,ex quibus longe præſtātiores Aruerni Carnutesq;.Totius rei ſumma adminiſtratioq; Vertingentorigi demādatur. Huius patrem olim regnū affectantē necauere Galli. Is partitis plures in partes copijs, multisq; præfectis ducibus, omnem circumadiacentem oram quæ Ararim uſq; uergit,ſibi conciliat.Iam enim Romæ contra Cæſarem cōſpirantibus aduerſarijs,uniuerſas Galliæ ciuitates ad bellum ſolicitare cogitabat. Quod ſi paulò poſt profecto ad ciuile bellum Cæſare geſſiſſet, non leuior ſanè quàm Cimbrorū terror occupaſſet Italiam. At Cæſar cum ad omnem bellicæ rei uſum peritiſſimus,tum ad captandas temporis opportunitates optime à natura inſtitutus, quamprimum cognita defectione, prædictas ingreſſus eſt uias. Quibus per tam ſæuam hyemem ui ac celeritate ſuperatis, intellexere Barbari inſuperabilem & inuictum bellis exercitum ad ſe uentitare. Nam quò eius nuncios aut tabellarios diu penetraſſe incredibile iudicatū erat,ibi cum totis cōſpectus eſt copijs agros uaſtans, uicos diruēs,oppida funditus euertens. Dehinc receptis in fidem quos facti pigeret,haud deſtitit quoad Eduorum gentem,qui aduerſus eum bellū ſuſceperant,deuicit. Hi ſuperiore tempore fratres ſe Romanorum prædicantes, magnificentiſſimis habebātur honoribus:ea uero tempeſtate ſocios ſe defectionis aſciſcētes,Cæſaris copias uehemēter afflixerant.Inde caſtra mouens in Lingonum fines tranſit,ut ad Sequanos in fide amicitiaq; permanentes ſeſe reciperet.Hi ex cætera Gallia Italiam uerſus incolunt.Ibi eum hoſtes adorti,multis armatorū millibus circūueniunt. Quibus congreſſus terrore diuturno, ac fortitudine compreſſis Barbaris,cæteris quidē in rebus uictor

C euaſit, at initio minus proſpere dimicaſſe uiſus eſt. Siquidē Aruerni ſuſpenſum in templo gladium commōſtrant, tanquam captum ex Cæſare ſpolium, quem is poſteriori tempore conſpicatus ſubriſit: cumq; detrahere illum amici iuberent, nequaquā permiſit, quod rem ſacram exiſtimaret. Cæterū complurimi unà cum imperatore fugientes in† Aleſiam ſeſe urbem recepere. Eam dehinc obſidenti Cæſari cum ob murorum altitudinem & ingentem repugnantium numerum capi poſſe deſperaret, quouis cōſilio & ratione maius extrinſecus diſcrimen incubuit. Trecenta enim armatorum millia Aleſiam aduentabant, cum intra urbem haud pauciora centum ac ſeptuaginta bellatorum millibus uerſarentur. Quamobrem intra ingens adeò bellum deprehenſus & obſeſſus Cæſar, geminos obijcere muros compulſus eſt: alterum cōtra urbem, alterum contra hoſtis aduentum. Si enim hæ utrinq; coniungerentur copiæ, profectò de rebus Cæſaris actum eſſet. Non ab re igitur in eo prælio quod apud Aleſiam geſtum eſt, maximam adeptus eſt gloriam, in quo maiora profectò quàm uſpiam audentiæ & fortitudinis opera egregie dimicando declarauit. Præcipua uero admiratione proſequendum eſt, latuiſſe oppidanos cum Cæſar cum tot millibus exterius Marte collato palmā reportarit, imò uero nec uictoriam ipſos prius intellexiſſe Romanos qui obiectum urbi murum pro ſtatione tenebant, quàm oppidanorum luctum & plangentes mulieres audiſſent, cum altera ex muri parte præditos auro & argento clypeos, reſperſos cruore thoracas, Gallica tentoria, paterasq; à Romanis in caſtra deferri cernerent. Adeò mature tantus exercitus uelut inſomnium quoddam aut ſimulacrum euanuit, ad internecionem profligatus, & maxima ex parte pugnādo deletus. Qui Aleſiam tenebant, poſt multa ſibi Cæſariq; illata ſæpius detrimēta tandem ſeſe dedidere. Totius autē belli dux & imperator Vertingentorix pulcherrima indutus arma ornatiſſimoq; delatus equo deſilijt, & deiectis armis ad Cæſaris pedes tacitus ſedit, donec triumpho deſtinatus cuſtodiæ traderetur. Cæſar de Pompeij deſtructione, ſicut & Pompeius de illius, dudum mente conceperat. Craſſo enim qui amborum medius inſederat, apud Parthos interfecto, reliquum erat ut alter augendæ gratia dignitatis ampliſſimum iam factum deleret, alter quo minus id pateretur, eum quem pertimeſcebat matura præoccuparet ruina: quanquam id Pompeius haud magnopere formidare uidebatur, uſqueadeò Cæſarem deſpicatum habens, quaſi uero non arduum opus

D eſſet, quem ad tantū extuliſſet faſtigiū, denuò in ſtragem perniciemq; detrahere. At principio Cæſar contra aduerſarios hoc inito cōſilio procul ſeſe conſtituit, & more pugilis per Gallorum prælia uſum ac exercitationem uendicans, & potentiam ſimul inſtruxit, & rebus ab ſe cōfectis ſuam auxit gloriam. Quibus elatus, ſeſe magnificis Pompeij geſtis adæquarat, occaſionē cum ex ipſo Pompeio, tum ex ſæua Romanæ Reipub. tempeſtate nactus. Nam qui honores principatusq; petebant, omni abiecta prorſus uerecundia, epulū publice largitionesq; diſtribuebant in populum. Quapropter corruptum mercede populum ad comitia deſcendentem cerneres, non ſuffragijs, ſed arcu, gladio, fundaq; pro largitore decertantem, & tribunalia ſæpenumero ſanguine cadaueribusq; fœdantem, rem inter ſe petulantiſſime decernere, cum interim ciuitas amiſſo rectore, ſicuti nauis relicto clauo, fluctuans agitaretur. Idcirco qui animo & ratione ualebant, ſatis fore exiſtimabant, ſi ex ea hominum inſania & tanta rerum tempeſtate nihil truculentius quàm monarchia tantiſper emergeret. Erant qui aſſeuerare publice auderent, nullo pacto niſi delato ad unius arbitrium principatu, curari medicari'ue Rempublicam poſſe. Et uero medelam ex benigniſſimo medico adhiberi oportere, Pompeium inſinuātes. At ille belliſſimis quidē uerbis repudians, re magnopere ſatagebat ut Dictator crearetur. Qui cum Catone conſentiebant, de eo ſolo conſule deſignādo ad ſenatum retulere, ut cum iuſtioris appellationis ſingularem haberet principatum, de adipiſcenda Dictatura nequaquam uiribus contenderet. Plurimi de propaganda illi prouinciarum adminiſtratione decernebant. Duas enim obtinebat Hiſpanias, & uniuerſam Aphricam, quas per legatos adminiſtrabat. Ad alendos præterea exercitus mille quotannis talenta ex ærario publice ſumebat. Tum Cæſar qui conſulatum pro eo peterent, & ſuarum quoq; prouinciarū tempus dilatandum impetrarent, miſit. Initio quidem tacente Pompeio, Marcellus & Lentulus alioqui odio Cæſarem inſectātes, aduerſari cœperunt, & Cæſaris tantū ignominiæ ac dedecoris auidi, neceſſarijs haud neceſſaria adhibebāt. Colonis enim quos nuper Cæſar in urbem Galliæ Nouocomū deduxerat, ciuitatē adimere conabātur. Ex quibus cum decurio quiſpiā Romæ uerſaretē, eum conſul Marcellus uirgis pulſauit, ea ſe illi adieciſſe præfatus inſignia, ut ſe ciuē Romanū nequaquā eſſe intelligeret, cumq; diſcederet, ut illa Cæſari commōſtraret imperauit. Poſtea Cæſar uberrimas Gallorū diuitias per omnes paſſim magiſtratus hauriendas dimittens, Curionem tribunū plebis grandi fœnore obſtrictū liberauit.

†Alexiam.

Principatus ambientes epulū & largitiones publice diſtribuebant.

A rauit. Paulo quoq; conſuli mille & quingenta ſeſtertia præbuit. Ex quibus nobiliſſimam ille in foro baſilicam Fuluiæ dicatam extruxit. Eos ita conſentientes ueritus Pompeius, iam ipſe cum amicis palàm ut Cæſari imperium cederetur efficiebat, quosq; illi ad bellum Gallicum commodarat milites repetijt. Eos remiſit Cæſar, ducentis & quinquaginta uiritim donatos drachmis. Qui hos ad Pompeium deducendos acceperant, immites ac malignas de Cæſare uoces in uulgus ſpargere, Pompeiū inani ſpe corrumpere, eum Cæſarianis militibus magno deſiderio eſſe: cumq; Romæ ob gliſcentem in Repub. inuidiā ægre rerum potiatur, illic paratas profectò copias habiturum: moxq; ubi in Italiam tranſcenderit, eum ſectaturas: adeò illis Cæſarem multitudine præliorum odio eſſe, & ingentem inſuper metu regni ſuſpicionem cōtraxiſſe. Has ob res demolitus Pompeius, perinde ac nihil pertimeſceret, de comparandis exercitibus negligentius agebat, uerū nūnc orationibus, nunc ſententijs aduerſum Cæſarem inuehebatur. Quæ Cæſar nihil pendiſſe traditur, quin miſſus ab eo Romam centurio quidam, cum ſtans pro foribus curiæ tempus imperij minime à ſenatu Cæſari prorogari cognouiſſet, concuſſo manu gladij capulo, hic prorogabit, inquit. Verumenimuero Cæſaris poſtulatio clariſſimā præ ſe ferebat æquitatem. Se enim arma depoſiturū idem faciente Pompeio, utrunq; priuatum boni quippiam à ciuibus conſequuturum. At indignum eſſe ut detractis ſibi copijs, Pompeio uires cōfirmentur, cumq; alterum tyrannum inſimulent, alterum tyrannū inſtruant. Hæc Curio pro Cæſare obteſtatus ad populū perſpicuis exceptus eſt plauſibus, tum florentes in eum coronas ueluti fortiſſimum pugilem iniecerunt. Poſtea ſuper hiſce rebus literæ deferuntur à Cæſare, quas tribunus plebis Antonius ad populum extulit, & apud cōſules recitauit. Socer Pompeij Scipio ſententiam dixit in ſenatu, ut niſi Cæſar ad diem certam arma depoſuiſſet, hoſtis à ſenatu pronunciaretur. Rogantibus ſententias conſulibus, nunquid exercitum à Pompeio dimitti oportere cenſerentur, ſubinde nunquid à Cæſare, illi quidem uoci pauci admodum, huic admodū paucis duntaxat exceptis, cuncti aſſenſere. Deprecante inſuper Antonio ut magiſtratum uterque deponeret, cuncti planè approbarunt. At uiolentius agente Scipione, & uociferante Lentulo conſule, aduerſus latronem non ſuffragijs, ſed armis opus eſſe, dimiſſus eſt ſenatus. Dehinc ob inteſtinæ ſeditionis mœrorem, obſoleta ueſtis induta. Delatis à Cæſare literis quibus modeſta

B ſatis deprecabatur (petebat enim ut omiſſis cæteris, ciſalpina tantū Gallia Illyricumq; ſibi cum duabus legionibus uſq; ad ſecundi petitionē conſulatus concederetur) Cicero quidem orator nuper ex Cilicia reuerſus utriuſq; amicos concilians, Pompeium mitigare non deſiſtebat: qui cum cætera concederet, exercitus illi denegabat. Cicero quoq; Cæſaris amicos induxerat, ut prædictis contenti prouincijs, & ſex tantummodo millibus militū in pacem amicitiamq; conciliarentur. Inclinante Pompeio, qui cum conſule Lentulo conſpirabant nequaquā ſiuere, Antoniumq; & Curionem è curia propulſantes, ſumma cum ignominia ex urbe eiecerunt. Quæ res belliſſimam atq; honeſtiſſimam Cæſari occaſionem prætextumq; attulit unde ſuorum animos militum accenderet, cum elegantiſſimos uiros atque principes oſtenderet ſeruili ueſte (eo nanq; habitu occultati per metum Roma exceſſerant) meritoria rheda, fugiſſe coactos. Erant cum Cæſare ſanè plures equitibus trecentis, militum uero quinq; millibus. Miſerat autem qui relictum trans alpes exercitū ad ſe deducerent. Cumq; ad earum rerum initium ac impetum quas moliebatur, haud impræſentiarum magna opus eſſe manu cerneret, quin terrore potius, & audacia, & temporis celeritate ſuſcipiendam rem eſſe, ut qui pauorem citius quàm ullam afferre uim poſſe crederetur, paratus accedēs, duces quidē ac centuriones, abſq; reliqua armatura ſolos tenentes gladios præmiſit, qui Ariminum extra Galliam ciuitatē occuparent, à cædibus & tumultu quammaxime poſſent abſtinentes. Traditis Hortenſio cohortibus, ipſe in publico quidem diem exigens ſpectaculo, quo gladiatorum munus ædebatur, interfuit: ueſpere autem curato pauliſper corpore, triclinium ingreſſus cum conuiuis diſcubuit. Vbi paululum immoratus, in multā iam noctem exurgens, quoſdā ex amicis benigne alloquutus, ut ſe mox reuerſurum præſtolarentur edixit, cæteris ut per diuerſa conſectarentur præfatur. Ipſe meritorium quoddam aſcendens uehiculum, aliam primo uiam ingreſſus, dehinc Ariminum uerſus flexit iter. Ventum erat ad fluuium Rubiconem, qui citeriorem ut diximus Galliam à reliqua diſterminat Italia. Ibi reputans ſe prope grauiſſima ferri, & iam auſurum maxima, curſum compeſcuit, ac diu ſecum tacitus animum cogitationemq; circumferebat. Plurima tamen conſilia deliberationesq; permutans, cum aſtantibus amicis ex quibus Aſinius Pollio erat, complura diſceptans, animaduertensq; quot malorum initium uniuerſis hominibus ipſe allaturus eſſet tranſitus, quantum inſuper de eo relicturi ſermones ſint, deniq; impetu quodam animi perinde ac

M

C ex futuri cogitatione dimiſſus, cum id quod incertos ac audaces ſubeuntibus caſus uulgò exor
dium eſſe ſolet, Iacta ſit alea, dixiſſet, flumen traiecit. Dehinc aduolans nondũ illuceſcente die
Ariminum ingreſſus occupat. Nocte quam inſequutus eſt Rubiconis tranſitus, impiũ uidiſſe
traditur inſomniũ. Exiſtimauit enim per quietem infando ſe matri permiſcuiſſe concubitu. Ca
pto Arimino, iamqꝫ latiſſimis belli portis terra mariqꝫ patefactis, cõfuſis prouinciæ terminis, pa-
triæ legibus perturbatis, non ut aliàs, uiros & mulieres pauore conſternatos Italiam peragrare
putares, at totas ciuitates proprijs exilientes ſedibus mutua fuga diſtrahi. Roma, confugienti-
bus eò undiqꝫ finitimis, & undarũ inſtar commigrantibus, referta, neqꝫ facile parêre principi,
neqꝫ ulla ratione detineri, at parum abeſſe qui in tanta procellæ conquaſſatione ex ſeipſa ſub-
uerſa concideret. Contrarij nanqꝫ affectus ac uiolenti motus omnem detinebant locum. Nec
enim qui lætitia geſtiebant, quietem agebant, uerum quos formidine ac mœrore cõfectos aſpi-
cerent, illis perſæpe audaciſſime inſultantes, de rerum urbanarũ euentu longas conciones acti-
tabant. Pompeiũ alioqui attonitum alij alijs ſermonibus perturbabãt, eum nanqꝫ pœnas dare
qui contra ſe ac Rempub. Cæſaris uires auxiſſet. Alij acrius increpabant, quod cum Cæſar ex
ſua uoluntate cederet, & modeſtas pacis cõditiones afferret, Lentulum per inſolentiã reſtitiſſe
permiſiſſet. Tum Faonius eum terram pedibus pulſare iubebat. Pompeius enim antea ut om-
nem de apparatu belli curam ac ſolicitudinem patribus demeret, per quandam magniloquen
tiam ita in ſenatu iactauerat, Cum ſolum pede pulſauero, plenam exercitibus omnem reddam
Italiam. Eo autẽ tempore maiores Pompeio quàm Cæſari copiæ aderant, ſed uirum uti ſuis con
ſilijs nemo ſinebat. Itaqꝫ cum falſi undiqꝫ rumores ac metus ingruerent, perinde ac inſtante &
cuncta occupante iam hoſte, cedens ſimulqꝫ omniũ ruina electos & impetu, turbationẽ rerum
uidere ſtatuit. Quocirca urbe decedens, ſenatui ſe conſequi iuſſit, nec qui patriæ libertatẽ quàm
tyrannidem malit manere quempiam. Ita conſules nec peractis ante digreſſum de more ſacrifi
cijs, fuga ſe ſurripuere. Complurimi etiã conſulares uiri ſuis perinde ac alienis quicquid occur-
riſſet raptim acceptis effugiebant. Nonnulli Cæſariarũ partium, quanquam nihil ad eos tantus
rerum attineret impetus, tamen animi conſternatione compulſi unà efferebantur. Miſeranda
uero ciuitatis facies erat, cum deſperantibus in tanta tempeſtate gubernatoribus, ſicuti nauis
D quædam ad omnem præceps caſum deferebatur. Ex qua cum miſerabilis adeò hominũ commi
gratio fieret, fugam tamen ac exilium præſente Pompeio patrios lares & cõmune domicilium
exiſtimabant, Romã uero tanquã Cæſaris caſtra reliquerant. Tunc Labienus maxima Cæſari
deuinctus amicitia, qui bello Gallico legatus fortiſſime decertauit, ut ab eo transfugit ad Pom-
peium: qua re cognita, Cæſar ei pecunias ſarcinasqꝫ trãſmiſit. Aggreſſus deinde Corphinium,
quod Domitius triginta præfectus cohortum præſidio tenebat, ibi metatus eſt. Domitius cum
deſperatis rebus à ſuo medico ſeruo quidem uenenũ popoſciſſet, datum ilico tanquam moritu
rus hauſit. Paulò poſt ut admirabilem Cæſaris humanitatem qua erga captos utebatur audiuit,
ſeipſum lugere & conſilij celeritatem improbare cœpit. Eum uero cõſolante medico, quoniam
non mortiferam, ſed ſomniferam potionem hauſiſſet, alacer emicans ad Cæſarem contendit.
Cuius dextram amplexatus, denuò ſe contulit ad Pompeium. Quæ Romæ nunciata tantam
attulere uoluptatẽ, ut quoſdam ex fuga reuocarint. Cæſar acceptis Domitij cohortibus, ac cæ-
teris qui per oppida Pompeij nomine alebantur, delectibus iam potens, iam timendus, Pom-
peium perſequi ſtatuit. Qui haud expectato belli impetu, Brunduſium confugit, præmittens
deinde cum copijs Dyrrhachium cõſules: paulò poſt ut aduentare Cæſarem audiuit, nauibus
euaſit, quemadmodũ in eius rebus conſcribendis ſingulatim explicauimus. Eum mox inſectari
conatus, defectu claſſis deſtitit. Dehinc Romam cõuerſus, diebus ſexaginta, nullo cruore pro-
fuſo, cunctam in poteſtatẽ redegit Italiam. Romæ, cuius pacatiorem quàm ſperauerat ſtatum
inuenerat, multi obſeruabantur ſenatores, ad quos benigniſſima & populari habita oratione,
de mittendis ad Pompeium legatis pro pace ac modeſtis eius poſtulatis exhortatus eſt. Cui ne-
minem paruiſſe conſtat, ſeu deſertum ab ſe Pompeium reformidarent, ſeu non ita ſentire Cæ-
ſarem cogitarent, quamuis ſpecioſa uerborũ uteretur uenuſtate. Ei poſtmodũ pecunias ærario
demere conanti, impedimento affuit Metellus tribunus plebis, cui leges quaſdam proferenti,
Non idem armorũ ac legum tempus eſt, inquit: quod ſi has ipſe res æquo animo ferre non po-
tes, in præſentia quidem procul abſcede. Nec enim huiuſmodi loquendi fiducia bellũ indiget.
At cum peractis fœderibus arma depoſuerimus, tunc rediens te plebis patronum age. Hæc tibi
meo decedens iure loquor. Nam cum te reliquoſqꝫ mihi aduerſarios ceperim, omnes mei iuris
factos liquet. Hæc Metello loquutus, ad ærarij ſe portas contulit. Apparentibus nuſquam cla-

uibus

A uiſbus, fabros acceſit, quibus portas effringere iuſſis, Metellus iterum quibuſdam collaudan-
tibus incitatus obſtare cœpit. Cui ſi moleſtus eſſe pergeret, necem comminatus Cæſar, iſtud in-
quit, Nónne ſcis adoleſcentule longe mihi difficilius eſſe dicere quàm facere? Quo dicto perter
ritus Metellus abijt, & cætera neceſſarijs bellorum miniſterijs ſtatim præbita. In primis Hiſpa-
nienſem expeditionem egit, ut inde Afranium & Varronem Pompeij legatos expelleret, &
redactis in poteſtatem copijs atque prouincijs, cum nullum poſt terga reliquiſſet hoſtem, Pom-
peium inuaderet. Ibi plura per inſidias ſubiens corporis diſcrimina, quãuis ingenti fame uexa-
retur exercitus, non ante deſtitit quàm nunc hoſtem inſequens, nunc ad pugnam prouocans,
aut foſſa circumagens, caſtris potitus, copias quoque in deditionẽ acceperit. Duces autem ſeſe ad
Pompeium fuga receperunt. Reuerſum Romam Cæſarem ſocer eius Piſo rogare cœpit, ut ad
Pompeium legatos pro pace mitteret. Qua in re obſequundans Cæſari contradixit Iſauricus.
Tunc dictator à ſenatu creatus, exules reduxit. Eorum etiam qui Syllana tempeſtate proſcripti
ſunt, filios admiſit ad honores. Abſciſſa fœnoris parte, debitoribus magnum detraxiſſe onus
uiſus eſt. Talia quidem populariter attingens, intra diem undecimã depoſita Dictatura, ſe con-
ſulem ac Seruiliũ Iſauricum deſignauit. Tunc ad exercitum cõuerſus, reliquas in itinere poſt
ſe dimittens copias, ſexcentos delegit equites, & legiones quinque. Inſtabat hybernum tunc ſol-
ſtitium circiter idus Ianuarij, quem ab Athenienſibus ποσειδεῶνα appellatũ dixerim. Cum ijs
igitur Ionium transfretans ſinum, Noricum & Apolloniam capit: naues deinde ad traijciẽdos
milites qui tardiores in itinere erant, Brunduſium remiſit. Hi quandiu iter habebant Cæſarem
maledictis inceſſebant, qui effœto iam corpore ad tantam hoſtium ac bellorum multitudinem
debilitati cederent. Quem tandem nobis modum uir conſtituet, quos in omni laborũ uſu per-
inde ac indomitos & immortalis circumagit? Defatigatũ uulneribus iam femur eſt. Quænam
thoraci aut clypeo in tanta diuturnitate requies? Nónne Cæſar ſe imperare mortalibus, noſque
mortis caſibus & doloris ſubiacere uel ex ipſis uulneribus animaduertit? Hybernos uero dies
cum mare flatus agitant, nec deus ipſe uiolauerit: at Cæſar non ſicut hoſtem perſequens, ſed fu
giens, aperta ſuſcipit pericula. Talia dicentes lente Brunduſium ibant. Eò cum perueniſſent,
transfretaſſe Cæſarem comperientes, permutata confeſtim ſententia, ſeipſos inculare, ſe impe-
B ratoris proditores appellare, tum uero præfectos carpere, qui non iter ocyus ſolicitauerint. Cel
ſis itaque ſedentes in collibus, nunc pelagus, nunc continentem proſpectabant, ſi naues uſpiam
quibus ad eum traijcerent, occurrerent. Cæſar Apolloniæ commorans, ubi ſatis copiarum qui-
bus prælium capeſſeret ſibi deeſſe, cæteraſque ex Italia lente ſubſequi cernit, in magna rerum am
biguitate conflictatus, graue & periculoſum init conſilium. Nam cum tantis hoſtiũ claſſibus
mare teneretur, conſcio nemine paruam remorũ duodecim ſcapham ingreſſus, Brunduſium
tranſire decreuit. Nocte igitur clanculum ſeruili aſcendens habitu, ſe ut uiliſſimum quempiam
tacitus abiecit. Annio flumine nauigium ad mare uſque delatum eſt. Solet is quum matutina ſpi
rante aura fluctum longe repellat circa oſtium tranquillus illabi. Ea uero nocte ingens ex pon
to uentus perflarat, à quo extincta reſederat aura. Cæterum cum aduerſus procellas ac tempe-
ſtatem acrius flumen irrumperet, ingens attollebatur ſonitus, & rapidi confligebant uortices.
Quamobrem gubernator poſtquam nulla ui ſuperare ſperat, retrocedere ſtatuit: itaque nautis
ut remigationẽ permutarent iuſſerat. Quod ubi perſenſit Cæſar, ſeipſum detexit: apprehenſa
deinde gubernatoris dextra, qui ad eius obſtupuerat aſpectum, Perge, inquit, generoſe, perge,
aude, nec extimeſce quicquam, Cæſarem uehis, ac Cæſaris fortunam nauigationis comitem.
Tum obliti tempeſtatis remiges, innixi remis promptiſſime fluminis impetũ ſuperare conten-
dunt. Quod ut fruſtra conati ſunt, Cæſar multis obrutus fluctibus, & in ipſo fluminis oſtio ma
gnis ſuſceptis periculis, gubernatori ut rediret inuitus admodum conceſſit. Ei poſtmodum ad
ſuos reuertenti multis querimonijs triſtes occurrere milites, affligi ſe magnopere, niſi per ſe ſo-
los uictoriam adipiſci ſat perſuaſum habeat, ac dolore angatur, & abſentium cauſa tanta petat
diſcrimina, quaſi paruam præſentibus fiduciam gerat. Interim Antonius tranſmiſſis ex Brun-
duſio copijs aderat. Quibus factus audentior Cæſar, Pompeiũ prouocabat commodiſſime me-
tatum, ut cui terreſtres ac maritimi cõmeatus abunde ſuppeterent. Principio Cæſar cum haud
magnam inter copiam degeret, poſtea maxima neceſſariorum opprimebatur inopia. Interea *Penuria maxi*
milites radicem quandam auellebant, & commiſta lacte uescebãtur. Interdum ex ea confectos *ma in caſtris*
panes inter hoſtium ſtationes prætercurrentes inijciebant, addebantque, ſe quoad huiuſmodi ra *Cæſaris.*
dices terra produceret, obſidionem Pompeij non derelicturos. Eos autem & panes & ſermo-
nes in uulgus proferri Pompeius uetuit, ne ſuorum animos refringerent, qui hoſtium imma-

C nitatem pertinacemq́ tolerantiam ſicuti ferarum exhorreſcerent. Quotidie circa Pompeij uallum tumultuariæ fiebant pugnæ: cunctis Cæſar uictor intererat, una duntaxat excepta, in qua fuſis magna ex parte ſuis, ſummo cum periculo propemodum totum amiſit exercitum. Acies enim inferente Pompeio perſtare contrà nullus ualuit. Repletæ cæſis foſſæ, nonnulli circa uallum & caſtra paſſim fugientes cedebant, quibus occurrens Cæſar fugam in hoſtem cõuertere fruſtra conatus eſt. Signa etiam corripienti reiecerũt ſigniferi. Duo igitur & triginta in hoſtium poteſtatem uenerunt. Ipſe ne interficeretur parum abfuit. Nam cum procera ſtatura & robuſtiſſimo corpore uirum penes ſe fugientem iniecta manu conſiſtere, & in hoſtem conuerti iuſſiſſet, ille terrore grauiſſimo perturbatus, eum gladio uulnerare molitus eſt. Ictum autẽ Cæſaris ſcutifer occupabat, eius abſcindens humerum. Adeò uero ſuarum deſperationẽ rerum ceperat, ut cum Pompeius priuſquam tam magnæ rei extremam adijceret manum, ſeu pietate, ſeu caſu retardatus ſuos in caſtra reduxiſſet, Cæſar amicis diſcedens inquit, Hodie penes hoſtem uictoria fuiſſet, ſi uincentem habuiſſent. Inde tentorium ingreſſus accubuit, ubi mœſtiſſimam exegit noctem, cum animaduertiſſet quàm improbãda uteretur militia, qui fertiliſſimæ regioni & opulentiſſimis Theſſaliæ & Macedoniæ ciuitatibus uicinis, illic diſpergi ac uagari hoſtes fineret, & cum aduerſarij late maria claſſibus teneant, hic ſedeat in littore, uertus à neceſſariorũ penuria obſeſſus, quàm armis obſidens. Tanta igitur inopia & præſentiũ grauitate diſtractus, contra Scipionem caſtra mouit, quem in Macedonĩã iter agere cognouerat. Ita enim aut Pompeium elicere ubi maritimo pariter deſtitutus commeatu pugnam committeret, aut deſolatum ſubſidio Scipionem opprimere. Ea res Pompeij exercitũ, reliquosq́ præfectos exciuit, ut perinde ac uictum fugientemq́ Cæſarem perſequerentur. Pompeius nanq; pro talibus pugnam detrectabat, & rebus ſuis uniuerſis optime præparatis, uires hoſtium perbreuis quidem futuras tempore, conteri debilitariq́ cenſebat. Bellaciſſimæ enim Cæſaris copiæ cum militarem quidem ſcientiam, & indomitam dimicando fortitudinem haberent, tantis erroribus, labore caſtrenſi, oppidorum expugnationibus, nocturniſq́ uigilijs defatigatæ, ac ſenio confectæ erant, & iam corpore graues, & perferendis laboribus imbecilles, promptitudinem & audaciam amiſerant. Tum etiam peſtilens quidam morbus ab immaniſſimo uictu creatus, Cæſaris caſtra ue-

D xare tradebatur, quodq́ uehementiſſimum erat, cum neq; pecunijs polleret, neq; cibaria ſatis adeſſent, mature per ſe periturus cenſebatur. Hæ res à committenda pugna Pompeium abſtrahebant. Quod ſolus ut ciuibus parceretur collaudabat Cato, qui ut hoſtes circiter mille prælio cecidiſſe conſpexit, caput obuoluens effuſis ſeceſſit lachrymis. Cæteri detrectantem pugnam Pompeium maledictis inceſſebant, eum Agamemnonem & regum regem uocitantes, ut qui deponere recuſaret imperium, & tot ſe ſtipatum ducibus eius quotidie tabernaculum adeuntibus, gloriaretur. Faonius Catonis more dicendi licentiam aſſequutus, inſaniens fermè excruciabatur. O indignum facinus, inquit, ſi eo anno ob ſtudiũ cupiditatemq́ imperandi Pompeij, non Tuſculanas eſſe ficos liceret. Afranium quoq; (is enim ex Hiſpania nuper aduenerat) cum re male geſta exercitum pecunia prodidiſſe criminaretur, rogauit cur non aduerſus eum depugnaret mercatorem, qui ab ſe prouincias mercatus eſſe diceretur. Hiſce omnibus cõpulſus ad dimicandum Pompeius, inuitus quidem, Cæſarem perſequi ſtatuit, qui reliquum iter grauiſſimo labore confecerat, cum ob acceptam nuper ſuorum iacturam & ei commeatus inhiberentur, & omnibus eſſet contemptui. Vt uero Gomphos Theſſaliæ oppidum cepit, non modo exercitum aluit, uerumetiã ab ægritudine liberatum mirabili quodam modo reddidit. Ingentem nanq; uini affluentiam nacti, cum largiſſime potaſſent, immodeſtis per uias ſaltibus debacchabantur. Vnde reiecto ac propulſato languore, alteram ſubinde corporis habitudinem receperunt. Ingreſſi poſtmodum ambo Pharſaliam, caſtra locant, ubi Pompeius ad priſtinum rurſus conſilium mentem reflexit, cum minus proſpera illi occurrerent ſigna pariter & inſomnia, inter cætera cernere ſe exiſtimanti ſuo ſe in theatro magnis Romanorũ plauſibus excipi, nonnulli ſuorum iam ſpe uictoriam adepti, eò temeritatis peruenerant, ut inter ſe de Cæſaris pontificatu contenderent Domitius, Spinther ac Scipio: multi etiam Romam mitterent, qui conſulares ac prætorias domos conducerent, perinde ac poſt bellum continuò magiſtratum inituri. Præcipua uero dimicãdi cupiditate flagrabant equites lucidiſſimis armis inſignes, ſaturis prouecti equis, præterea ſpecioſis corporibus, & multitudine præſertim elati. Septem nanq; millia contra mille Cæſaris erant. Nec uero par peditum numerus, quippe quadragintaquinq; millia contra uigintiduo inſtruebantur. Cæſar conuocatis ad concionem militibus, Duas ad nos, inquit, legiones Cornificius ducit, quem haud procul abeſſe ſcio. Quindecim ſub Caleno co-

hortes

A hortes circa Megaras & Athenas reſident. Hos'ne operiri, an ſoli præliari mauultis? Tunc ſu-
blatis uocibus ne operiretur ſupplices orauere, quin confeſtim ut cum hoſte congrediantur,
quam inſtructiſſimas arte locarat acies. Luſtranti ſubinde exercitum cum primum immolaſſet
hoſtiã, ariolus triduo, inquit, rem cum hoſte bello decernes. Percõtante deinde Cæſare ſi quem
lætum conſpicaretur euentum: Tu tibi melius reſpondebis, inquit. Magnam nanq; ſtatus per-
mutationem ac rerum prolapſum in cõtraria dij tibi portendunt. Itaq; ſi te in præſentia felicem
exiſtimas, deteriorem expecta fortunam: ſin infelicem, præſtolare ſequundã. Nocte quam in-
ſequutum eſt prælium, circa noctis mediũ ſtationes obeunti cœleſtis fulgor ignis apparuit, qui
deſuper uolitans ut ſupra caſtra Cæſaris aſtitit, late flammatior factus intra Pompeij uallũ deci-
diſſe uiſus eſt. Matutina autem uigilia intra hoſtilem exercitum ingens, ſed incertus ſentiri cœ-
ptus tumultus. Cæſar tamen haud ea ſe die pugnam commiſſurum crediderat, uerum ad Sco-
tuſſam caſtra mouerat, cum ſolutis iam tentorijs, præmiſſi ſpeculatores hoſtes ad præliũ deſcen
dere nunciant. Ea re lætus admodum Cæſar, dijs primum adoratis phalangem inſtruxit, tripli-
cem componens aciem. Media quidem acie Caluinum Domitium, ſiniſtro cornu Antonium,
dextro ſe conſtituit, in decima legione præliũ initurus. Contra hoc collocatos cernens hoſtium
equites, eorum numerum ac ſplendorem ueritus, ex poſteriori acie ſex clanculum uenire co-
hortes iuſſit, quas poſt dextrum diſpoſitas cornu, quid opus eſſet facto præmonuit, cum aduer
ſariorum aduentaret equitatus. Dextrum cornu Pompeius, ſiniſtrum habebat Domitius, me-
dio ſocer eius præerat Scipio. Totum uero pondus equitum ad ſiniſtrum cõfluxerat cornu, ut
dextro hoſtium circumuento, egregiam circa ducem fugam ac ſtragem efficerent. Nulla enim *Pugna inter Cæſarem & Pompeium.*
uel confertiſſimæ phalangis arma obluctari poſſe, quin omnia oppugnantes obtererent, cum
tantus ſimul equitum ingrueret impetus. Cum utrinq; cõcurrendi ſigna data eſſent, Pompeius
ſuis præcepit, ut ſtantes & denſa manentes ſerie, hoſtilem incurſum ac ictus donec intra pili ia-
ctum eſſent, exciperent. Qua quidem in re Cæſar erraſſe Pompeiũ aſſerit, ignarũ enim quem-
admodum feriendo, ita & initio cõfligendo, magnas uires impetu & curſibus adijci, & animos
perinde ac flatibus excitatos omni ex parte ſuccendi. Cæſar cum aciem moturus progrederẽ,
fidiſſimum uſquequaq; centurionem ſuos ad ſtrenue dimicandum exhortantem cernit. Quo
B nomine compellato, Quid ſpei nobis, aut quidnam audemus inquit C. Craſtine? Tum Craſti-
nus dexteram protendens, magno clamore, Clariſſime uincemus ô Cæſar, ait: me enim hodie
uel uiuum uel mortuũ collaudabis. Hæc cum dixiſſet, centũ & uiginti ſecum milites trahens,
primus in hoſtes procurrit, interfectisq; ab eo prioribus, ulterius magna cum ſtrage uiolentius
irrumpens, obtruncatur, gladio per os tranſuerberatus, ita ut cuſpis per neruos aduerſi promi-
neret occipitis. Confligentibus ita in medium peditibus, iamq; prælium ex cornu ineuntibus,
Pompeiani equites turmas pertinaciſſime adigunt, ut dextrum Cæſaris cornu circumirent. At
priuſquam congrederentur immiſſæ à Cæſare cohortes procurrere, nec ut antè ſolebant pila ia-
ctare, nec hoſtiũ crura ſurasq; manu percutere, uerum oculos & uultus obnixe ferire. Ita enim
à Cæſare præmoniti. Eos nanq; iuuenes coma & ætatis flore decoros, parum bellis ac uulneri-
bus aſſuetos, tales maxime plagas deuitaturos, nec expectaturos in præſentia, cum ſimul & di
ſcrimen, & oris deformitatem reformident. Quod haud ſecus accidit, uehementia enim tela ne
ſuſtinere quidem poterant, utq; ferrum ante oculos uerſari cernebant, omnẽ protinus exuen-
tes audaciam auertebantur, ſimulq; ut uultibus parceretur, capita uelabant. Hi deniq; hunc in *Pompeianorum fuga.*
modum turbati, fugæ terga uertentes, turpiſſimã in cunctos ædidere ſtragem. Confeſtim enim
uictores, circumuento peditatu, à tergo eos inuadentes obtruncant. Parte alia Pompeius ut di-
ſperſos fuga uidit equites, nõ amplius ille qui quondam erat, nec ſe magnum eſſe meminerat,
uerum perinde ac deo aduerſante uecors & diuina ſuperatus uictoria obſtupuit. Tum nullis
emiſſis uocibus pugna excedens, in tabernaculũ ſe contulit, ibiq; conſedit euentũ expectans,
quoad cunctis iam in fugam uerſis, hoſtis uallum aſcenderet, & contra eos qui cuſtodiæ relicti
erant, dimicaret. Tum quaſi mentis inops factus, hanc ſolam (ut ferunt) emittens uocem, Igitur
ad caſtra: paludamentum & imperatoria exuit inſignia, ſumptoq; ſubinde fugacis amictu diſ-
ceſſit. Qua autem in poſterum uſus fortuna, quo'ue pacto ſe conferens ad Aegyptios interfe-
ctus ſit, de eo cõſcribentes oſtendimus. Cæſar Pompeij caſtris potitus, cum ſtrata hominum ca
dauera, aliosq; inſuper necari conſpicaretur, ſuſpirans inquit: Hoc uoluerunt, huc me neceſſita
tis adduxerunt, ut C. Cæſar maximis cõfectis bellis ſi exercitus dimiſiſſem, condemnatus utiq;
forem. Hæc Aſinius Pollio eo tempore à Cæſare Latinis quidem uerbis pronunciata, ab eo au-
tem græce conſcripta refert. Ex his qui in caſtrorum expugnatione perempti ſunt, maximum

C ſeruorum numerum extitiſſe dicitur, ex militibus quoq; non plures ſex millibus cecidiſſe. Qui uiui in deditionem recepti ſunt, plurimi in legiones promiſcue redacti. Compluribus quoque clariſſimis uiris ueniam dedit, ex quibus Brutus extitit, à quo poſteriori tempore occiſus eſt. Quo primum non comparente acriter indoluiſſe Cæſar dicitur: cumq; poſtmodum incolumis ad ſe perueniſſet, ſummam cepiſſe lætitiam. Eius uictoriæ complurima commemorãtur ſigna: id clariſſimum eſt quod Trallibus obtigit: in templo uictoriæ Cæſaris erat ſtatua, circa quam locus natura ſolidus & duriſſimo deſuper inſtratus lapide, ex eo penes ſtatuæ baſim palma fertur exorta. Patauij C. Cornelius augurali ſcientia præditus, Liuij quoq; hiſtorici conterraneus ac familiaris, ea die cum ad captanda ſediſſet auguria, primum ut Liuius dicit, pugnæ tempus agnoſcens, aſtantibus inquit: Iam res ipſa conficitur, iam uiri opus ineunt. Iterum ad auſpicium conuerſus & ſigna contemplatus, more lymphati exilijt: tum uociferans, Vincis ait Cæſar. Ea res cum uehementem aſtantibus ſtuporem incuſſiſſet, ille detractam capiti coronam non ante repoſiturum adiuratus eſt, quàm res arti teſtimonium adſtipularetur. Hæc quidem Liuius ita geſta conſtanter affirmat. Cæſar ob uictoriæ præmiũ Theſſalis libertate donatis, perſequi Pompeium ſtatuit. Dehinc attingens Aſiam, Theopompi gratia qui in unum fabulas coëgit, Cnidijs libertatem impartiuit, omnibus Aſiam colentibus tertia tributorum parte remiſſa. Poſt occiſum Pompeium profectus Alexandriam, cum Theodotus ei Pompeij caput attuliſſet, per ſummum faſtidium auertit hominem. Accepto autem anulo multas effudit lachrymas. Quotcunq; etiam illius ſocij ac familiares eam peragrantes regionem in regiam uenerunt poteſtatem, uniuerſos beneficẽtia ac liberalitate proſequens, magna ſibi charitate conciliauit. Romam ad amicos ſcribens, maximum & iucundiſſimum colligere ſe fructum dicebat, quod ciues quos aduerſarios ſibi ſemper habuerat, conſeruaſſet. Bellum Alexandrinum ſunt qui nulla neceſſitate, ſed amore Cleopatræ cum magno ipſius diſcrimine ac dedecore geſtũ aſſerant. Quidam in regios homines & potiſſimũ in Eunuchum Photinum cauſas conferunt, qui plurimum potens occiſo nuper à ſe Põpeio, eiecta Cleopatra, clandeſtinas inſuper Cæſari tendebat inſidias. Quapropter eum cuſtodiæ corporis gratia nocturnas in conuiuijs uigilias ex eo inchoaſſe tem

D pore cõmemorant. Photinus cum nihil in Cæſarem moliri palàm ſufferret, multa in eum conuicijs & inuidia plena dicebat faciebatq;. Militibus nanq; deterrimum ac uetuſtiſſimum diſpartiens triticũ, tolerare aiebat, & æquo ferre animo, quando aliena abſumerent bona. Vaſis præterea ligneis & fictilibus ad conuiuia utebatur, quod cuiuſpiam gratia crediti, aurea & argentea cuncta Cæſarẽ intercepiſſe diceret. Regis enim pater mille ſeptingentas quinquaginta myriadas Cæſari debebat. Ex quibus cum reliquas antea Cæſar quidem filijs remiſiſſet, mille tantum unde exercitum aleret, receperat. Hortante deinde Photino ut impræſentiarũ diſcedens magnificas res adoriretur, cum omnium poſtmodũ gratia remeaturus: Aegyptiorum ſibi conſilio minime opus eſſe reſpõdit, continuoq; è regione clanculum Cleopatram accerſit. Ea cum ex familiaribus ſolum adſciſſet Apollodorum Siculum, paruulũ quendam ingreſſa lembum, dum primæ iam intenderent tenebræ, regiam adnauigauit. Vbi uero alio occultari pacto nequiret, ſeſe intra culcitram protendit in longum, quam loro circunligans Apollodorus per fores intrò tulit ad Cæſarem. Hic primũ Cleopatræ aſtus illexiſſe Cæſarem fertur. Cuius dehinc ſplendore formæ & quadam ſermonis gratia uictus, ita eam fratri reconciliauit, ut pariter regni gubernacula teneret. Quibus in gratiam redeuntibus, dum publice celebrarentur epulæ, tonſor Cæſaris pauore quodam quo uniuerſos anteibat homines, nihil indiſcuſſum omittebat, uerum unumquodq; auribus captans, & accuratiſſima perſcrutans indagine, intellexit exercitus ducem Achilam, & Eunuchum Photinum Cæſari inſidias ordiri. Id ubi Cæſar comperit, diſpoſitis circa triclinium cuſtodijs, Photinum quidem interfecit, Achilas uero ad exercitum confugiens eum graui & periculoſo implicabat bello. Cæſari nanq; ad tantam ciuitatem, tantaſq; uires oppugnandum, pauciſſimæ aderant copiæ. In quo id primum diſcrimen adijt, quod interclusus aqua eſt, interſectis ab hoſte cuniculis. Dein cum eius claſſis circuncingeretur, coactus eſt igne propulſare periculum: qui cum ex naualibus late proſerperet, ingentem illam conſumpſit bibliothecam. Tertio, conſtituta ad Pharum pugna, quandam ex aggere ſcapham inſilijt, ut decertantibus ferret auxilium. Aduolantibus autẽ undiq; in eum Aegyptiorum nauibus, ſe in mare deijciens ſummo cum labore uix enatauit. Tunc quoſdam tenens libellos, quanquam undiq; peteretur mergeretur'ue, ne omiſiſſe quidem dicitur: at eis à mari ſublatis in altum, altera nataiſſe manu, continuoq; ſcapha in fundum eſt deiecta. Cæſar demum ab hoſtes ſecedente rege, prælium committens uictoria potitus eſt, comparente nuſquam rege, & cæſis utrinq; plurimis.

A mis. Conſtituta dein Aegypti regina Cleopatra, ſuſceptoq; paulò poſt ex ea filio, quem Ale-
xandrini Cæſarionem appellabant, contendit in Syriam. Inde proficiſcens in Aſiam, cognouit
Domitium à filio Mithridatis Pharnace profligatum ex Ponto cum paucis admodum profu-
giſſe. Poſt eam uictoriã inexpleta quadam cupiditate uſum Pharnacem capta Bithynia & Cap
padocia, animum quoq; ad Armeniam minorem adieciſſe, uniuerſos inſuper reges & tetrar-
chas expuliſſe. Contra quem tribus confeſtim legionibus uadens, ingenti penes Zelam com-
miſſo prælio, regem quidem fugauit ex Ponto, exercitum uero funditus deleuit. Huius belli
celeritatem cum Romam ad eius familiarem Amintium nunciaret, tribus perſcripſit uerbis:
Veni, uidi, uici. Poſtea traijciens in Italiam, Romam perrexit. Exacto iam anno in quem crea-
tus ſecundo dictator fuerat, cum ſuperiori tempore nunquam ea in anni ſpacium conferri di-
gnitas ſoleret, conſul deſignatur in poſterum. Quo tempore multa de ſe audire conuicia conti
git. Motis nanq; ad ſeditionem militibus, cum duos prætores Coſconium & Galbam occidiſ-
ſent, tantũ eos obiurgauit, ut ipſos pro cõmilitonibus ciues appellatos, mille uiritim drachmis
donarit, & multa inſuper Italiæ prædia ſorte diſtribuerit. In eius quoq; redigebantur oppro-
brium, furor Dolobellæ, expilationes Amintij, ebrietates Antonij, atque Cornificij, qui Pom-
peianæ partem domus perinde ac incõmodæ ac minus idoneæ demoliebatur, ſubinde reædifi-
cans. Quod Romanus populus iniquiſſimo perferebat animo. Verumenimuero Cæſar ſta-
tum Reipublicæ minime ignorans, hiſce miniſtris uel inuitus uti cogebatur. Poſt Pharſalicam
pugnam cum Cato ac Scipio in Libyam profugiſſent, & ingentibus ibi coactis copijs, rex Iuba
opem atq; auxiliũ ſubminiſtraret, Cæſar contra eos expeditionem agere ſtatuit. Hyberno itaq;
ſolſtitio in Siciliam traijciens, ut omnem moræ & ocij ſpem ducibus abſcinderet, ita tabernacu
lum fixit, ut ipſo allueretur fluctu. Mox inſpirante uento nauem cõſcendens in altum euectus
eſt cum tribus millibus peditum, equitibusq; pauciſſimis. His in terram expoſitis, denuò clàm
mare reperijt maioribus timens copijs: quas cum iam offendiſſet in pelago, omnes in caſtra de-
duxit. Cognito aduerſarios ueteuſto quodam confidere uaticinio, quod ſemper in Aphrica uin
cere fatale Scipionum generi foret, haud facile dictu eſt, ſiue ut hoſtiũ imperatorem Scipionem
per iocum quempiam floccipenderet, ſiue ut ſerio ſibi id uendicaret augurium, quendam ex
B Corneliorum familia, hominem ſanè abiectum & alioqui deſpectiſſimum, Scipionem cogno-
mento Salutionem, inter præliandum perinde ac exercitus ducem præpoſuit, ita ut interdum
cum hoſte congredi cogeretur. Cum neq; militibus frumenti, neq; iumentis pabuli ſatis eſſet,
ob neceſſitatem ex maris alga ſalſuginem abluebant, & gramine tanquam ſapore ac cõdimen-
to immiſto equis proponebant. Aduentantes enim & multitudine & uelocitate cõſpicui †Nu- †Νομάδες
midæ, regionem quaquauerſus obtinebant. Cæſarianis olim equitibus ocium agentibus, Li-
byſticus homo interueniens, compoſitis ad tibiam motibus mirabilem in modum ſaliebat, qua
re delectati, cum pueris equos cõmiſiſſent, aſſederunt. Tum hoſtes repentino aduolantes in-
curſu nonnullos ibidem interficiunt, alijs intra uallum præcipiti fuga compulſis, illi unà irrum-
punt: quod niſi Cæſar ſimulq; Aſinius Pollio ex caſtris auxilium conferentes fugam inhibuiſ-
ſent, de eo fermè bello actum extitiſſet. Altero quoq; prælio cum collatis aliquãdo armis præ-
ualeret hoſtis, Cæſar fugientem aquiliferum detinuit, eiusq; collum obuoluens, Hic hic ſunt
aduerſarij inquit. Hiſce uictorijs elatus Scipio, rem prælio decernere ſtatuit. Afranium igitur
ac Iubam paruo inter ſe metatos interuallo dimittens, ipſe penes Thapſum oppidum ſupra ſta
gnum caſtellum communiuit, ut uniuerſis perfugium & receptaculũ eſſet. Eum in opere oc-
cupatum circa ſylueſtria loca & difficiles ductu aditus incredibili celeritate ſuperans Cæſar par-
tim circumuenit, partim à fronte inuaſit. Quibus fuſis, occaſione ac fortuna uſus, impetu con-
tinuato ſtatim clamore Afranij caſtra cepit, ſtatimq; fugiente Iuba Numidarum caſtra diripuit,
una die modicis in ſpacijs trinis potitus exercitibus, in quibus quinq; hoſtium myriadas interfe
cit, ex ſuis uixdum amiſſis quinquaginta. Hæc quidam de eo ita prodidere prælio, nõnulli Cæ-
ſarem ei negant interfuiſſe. Eum autem quum inſtructas locaret acies, ſubitus inuaſit morbus,
quem ſimulac initio præſenſiſſet, priuſquam uexatus & omnino correptus ab eo ſenſus eſſet,
in proximã quandam turrim magna cum agitatione delatus quieti ſe dedit. Cæterum ex præ-
torijs & conſularibus uiris qui ſe fuga ſurripuerant, nonnulli in poteſtatem redacti ſeipſos ne-
cauere, complures etiã captos Cæſar interfecit. Catonem uero ut uiuentem reciperet enitens,
ſummo ſtudio cõtendit Vticam, quam quidem urbem cum ille præſidio teneret, minime præ-
lio interfuerat. Poſtquam uirum ſibi mortem conſciſſe cognouit, acriter indoluiſſe certum eſt:
quam autem ob cauſam, incertum. Tum, tibi pro morte Cato, inquit, inuideo, nam & tu mihi

C pro ſalute inuidiſti. Verumenimuero liber quem is aduerſus defunctũ iam uita Catonem ædidit, haud ſanè beneuoli & placati hominis ſigna præ ſe ferre uidetur. Quo enim pacto uiuenti peperciſſet, qui contra deſtitutum ſenſibus uirum, tam magnam effudit iracundiam? Sed ob eam qua in Ciceronem, Brutum, & innumerabiles denicp hoſtes uſus eſt clementiã, coniecturam faciunt, hunc librum non odio, non inimicitia, uerum ciuili potius quadam contentione hac de cauſa fuiſſe compoſitum. Cicero Catonis laudationem ſcribens, ei operi nomen Catonis indidit. Ea res plurimorum ſtudio uti par erat comprobabatur, ut quæ ab oratore eloquentiſſimo, pulcherrimam nacto materiam, confecta uideretur. Hoc cum mœrore Cæſarem angeret, hominis nancp propter ſe occiſi præconia, obtrectationes ſibi ac ignominiam inurere exiſtimabat, conſcripſit multa in Catonem crimina obiurgationesq́ complectens, qui liber inſcribitur Anticato. Opus utruncp Cæſaris & Catonis gratia multos habet adſtipulatores. Romam ex Aphrica rediens, ex ea uictoria magnifice per ora populi ferebatur. Tantũ enim agri ab eo in ditionem ſubactum, ut annuo prouentu percepturus fiſcus eſſet tritici quidem ducenta millia modiũm Atticorum, olei uero pondo tricies centena millia. Aliquot inde triumphos egit, Alexandrinum, Ponticum, Aphricanum, non de Scipione, ſed de Iuba rege. Eius filius Iuba quocp nomine infans admodũ in eo deductus eſt triumpho, fortunatiſſimã uticp captiuitatem, qua effectum eſt ut ex barbaro ſcilicet ac Numida, inter doctiſſimos ſcriptores connumeretur. Poſt triumphos ingentia militibus donaria dedit. Ad conciliandã ſibi plebem ſpectacula ædidit, conuiuiacp celebrauit, uno die in duobus ac uiginti millibus triclinijs epulum præbens uniuerſis. Munus gladiatoriũ, ac nauale certamen filiæ Iuliæ dudum defunctæ adhibuit. Cenſu deinde peracto, centum & quinquaginta hominũ millia reperta, cum antea tercentum ac uiginti fuiſſent. Tam magnam cladem tantas ue populi ſtrages inteſtina mala pepererunt, præter reliquas Italiæ ac prouinciarũ uaſtitates. His ita peractis, quarto conſul deſignatus, in Hiſpaniam contra Pompeij liberos expeditionem egit. Qui quanquam adoleſcentes adhuc, ingentibus congregatis copijs dignas imperio uires & audaciam oſtentabant, ita ut extremum Cæſari diſcrimen intentarint. Magnum præliũ ad urbem Mundam commiſſum eſt, in quo cum Cæſar ſuos opprimi, & ægre impetum ſuſtinere cerneret, per medias armatorum diſcurrens acies, elato clamore, Si nihil pudoris, inquit, ſupereſt, corripite me, & in puerorum manus tradite. D Magna uix promptitudine & animi audacia repulſis hoſtibus, triginta eorum millia cecidit, ex ſuis mille fortiſſimos amittens. Pòſt prælium excedens, ad familiares conuerſus, Sæpenumero, inquit, pro uictoria, nunc autẽ primum pro uita dimicaui. Hic uictoriæ dies ſacer Bacchanalium agebatur, quo Pompeius Magnus in prælium progreſſus traditur, cum iam quadriennij tempus interceſſiſſet. Ex Pompeij liberis iunior ſeſe fuga ſubripuit. Eius autem qui ætate prouectior fuerat, paucos poſt dies caput à Didio relatũ. Hoc ultimum à Cæſare geſtum eſt bellum, de quo cum triumphum ageret, dolore permaximo Romanum afflixit populum. Non enim exteros ab eo duces aut barbaros in eo debellatos reges ait, cum optimi uiri & certe Romanorum præſtantiſſimi filios ac ſtirpem per quoſdam fortunæ ſucceſſus funditus deleſſet, inter patriæ miſerias pompas ac triumphum actitaret, quibus in rebus exultare iniquiſſimum erat. Cum tamen una ad deos homineſq́ ſit excuſatio, quod id ex neceſſitate geſtũ eſt, & eo magis quod partis antea de ciuili bello uictorijs, non nuncios, non ullas publice literas miſerit, quin pudore quodam eam ſemper gloriam repudiaſſe conſtat, in eius tamen fortunam proni ciues cum accepto iam freno, aliquam inteſtinis malis reſpirationem ex unius principatu adhiberi poſſe crederent, eum perpetuò Dictatorem deſignauere. Ea uero cõfeſſa erat dominatio, cum perpetuitatem ipſa regnandi uendicaſſet impunitas, atque licentia. Poſtquam Cicero de conferendis illi primarijs pro humano quodammodo faſtigio honoribus rogationem in ſenatu tuliſſet, cæteri tamen immenſos etiam certatim adiecere, ut ex rerum ei decretarum amplitudine ac faſtu, inuiſum ipſum & moleſtum uel modeſtiſſimis uiris effecerint. Quibus decernendis non minus fauoris inimici, quàm aſſentatores tribuebant, ut quamplurimis in eum cauſis & uehementiſſimis inniti criminibus uiderentur. Finitis ciuilibus bellis, cum cæteris in rebus nullius ſe maledictis carpendum præbuit, tum uero Clementiæ templum à ſuis nequaquam moribus abhorrens, ſuæ gratia manſuetudinis ei meritò decretum eſſe uidetur. Ex his enim qui bellum contra ſe geſſerant compluribus dimiſſis, quoſdam inſuper, ut Brutum & Caſſium, ad imperia & honores admiſit, quorum utercp præturam adminiſtrabat. Diſiectas etiam Pompeij ſtatuas haud contempſit, quin continuò reſtituit, & ut ait Cicero, Cæſar dum Pompeij ſtatuas repoſuit, ſuas confixit. Obſecrantibus amicis ut præſidio corpus muniret, multiſq́ ad id operam

Anticato liber à Cæſare in Catonem ſcriptus.

A ram ſuam pollicentibus, facere noluit, ſatius eſſe inquiens, mori ſemel, quàm aſſidua expectatione pendere. Cæterum ut ſeſe beneuolentia pulcherrimo quidem ac ſtabiliſſimo receptaculo circumuallaret, ad alliciendam plebem uerſus, epulum multoties dedit, frumentumq; diuiſit. Ad conciliandum etiam ſibi militum animos, quaſdam deduxit colonias, ex quibus clariſſimæ ſunt Carthago, atque Corinthus. Hiſce duabus obtigit urbibus, ut cum ſuperioribus annis ſimul in poteſtatem ueniſſent, eodem etiam tunc reſtituerentur tempore. Petentibus conſulatus & imperia pollicebatur in poſterum, quoſdam dignitatibus & honoribus demulcebat. Cum in petendis ultro magiſtratibus adiretur, ſpem omnibus ingerebat, ita ut mortuo conſule Maximo, quanquam unica magiſtratui dies ſupereſſet, Caninium Rebulum conſulem deſignarit. Ad quem congratulandi & aſſociandi gratia euntibus multis, Cicero maturemus inquit, ut ad hominem ante ſui conſulatus exitum præueniamus. Cæſarem natura magnificum & honoris percupidum cum nulla rerum magnitudo geſtarum ad percipiendum ex præteritis laboribus fructum uerteret, quinimò audaciam ad futura magis atq; magis accenderet, maiorum in eo cogitationes operum, & nouæ cupido gloriæ pullulabat. Eapropter perinde ac uſu præſentis laudis attrito, ſibijpſi tanquam alteri propenſius æmulabatur, ita ut ea mentis agitatio quædam geſtorum ad gerenda fieret contentio. Idcirco expeditionē in Parthos agere deſtinarat, parabatq;: quibus ſubactis per Hyrcaniam ad mare Caſpium & Caucaſum Pontum obire: dehinc Scythiam & adiacentia Germaniæ loca ingredi. Peragrata deinde Germania, per Galliam in Italiam remeare, & hunc ita gyratum imperij ambitum coniungere, finibus eius quaquauerſum ab oceano complexis. Medio etiam expeditionis tempore Corinthiacum fodere Iſthmum enitebatur. Præmeditatus inſuper erat, ut Anienen ac Tiberim ex urbe ſtatim profunda excipiens foſſa, & ad Circæum uſque deflectens, Tarracinæ immitteret mari: qua in re tutelam pariter & commoditatem negociatoribus excogitarat. Nomentanas poſthac Setinaſq; effundens paludes campum aperiret, compluribus mortalium millibus opem atque ſubſidium. Proximo Romæ mari clauſtra per aggerem inducturus, cum cæca & maleſida nauibus ſaxa ex Hoſtienſi littore excidiſſet, portus & tanta dignas nauigatione ſtationes extruere uerſabat. Hæc quidem parabantur. Ordinandorum autem ac corrigendorum *Anni ordinatio per Cæſarem.*
B dierum ſimul & diſcrepantis temporis ratio ab eo cum ſapienter, tum gratioſe plurimum excogitata atque perfecta, iucundiſſimum attulit uſum. Non ſolum enim antiquiſſimis Romani temporibus confuſis ad anni ambitum menſibus utebantur, ita ut ſacrificia & feriæ ſenſim decurrentes in contrarias anni partes caderent, uerum cum reliqui tunc etiam Solis curſum ignorarent, ſoliq; ipſum tempus ſacerdotes noſcerent, repente ſentiente nullo intercalarem menſem, quem Mercedonium uocabant, aſcribebant. Hunc prius intercalaſſe Numa dicitur, paruum ſanè, & ad eos emendandos errores non longe tendens adiumentum commentus, ſicut in eius uita perſcriptum eſt. Cæſar autem poſtquam ea de re inter philoſophos præſtantiſſimoſq; mathematicos propoſita diſcuſſiſſet, ob ſubiectas antea diſciplinas, propriam quandam emendatiore cum diligentia uiam demonſtrauit. Qua quidem in hanc uſque diem utentes Romani, in tanta diſcrepātia minus quàm cæteræ nationes uidentur aberrare. Quod quanquam ita ſit, haud tamen efficere potuit, quo minus inuidi, quiq; hominis facultatem aut potentiam grauiter ferebant, id factum improbarent. Orator igitur Cicero cum quidam cras oriri Lyram diceret, Ita eſt, inquit, ex edicto, quaſi uero & hoc ipſum hominibus neceſſariò ſit accipiendum. Regnandi uero cupiditas manifeſtum præſertim odium & capitalem in eum conflauit inuidiam. Quæ res prima compluribus cauſa fuit, his autē qui ueteres cum eo ſimultates agebant, honeſtiſſimam præſtitit occaſionem. Hi quoque qui hanc Cæſari dignitatem comparabant, in uulgus ſpargere uoces cœperunt, ex Sibyllinis portendi libris, res Parthorum Romano ſubiugandas imperio, ſi aduerſus illos rex cum expeditione mitteretur, inuictos alioqui fore Parthos. Poſtea deſcendēte in urbē ex Alba Cæſare, regem ſalutare eum auſi ſunt. Tunc perturbata plebe indolens Cæſar, non regem, ſed Cæſarem uocari ſe dixit. Tunc facto cunctorum ſilentio, non lætus magnopere, non beneuolus prætervectus eſt. Cum honores illi quoſdam in ſenatu humano ampliores faſtigio decreuiſſent, eum fortè in roſtris ſedentem, conſules ac prætores, cunctis ſimul ſectantibus patribus adiere: quibus haud aſſurgens Cæſar, eo more reſpōdit, ut principem infimæ conditionis hominibus reſponſa dare crederes, Minuendos magis, inquit, quàm amplificandos honores eſſe. Id non modo Senatoribus, ſed & plebi magnum incuſſit dolorem, tanquam in patribus eam ciuitas contumeliam ſuſcepiſſet. Idcirco quibus abire licebat, ſtatim grauiſſimo cum mœrore diſceſſere. Id ubi animaduertit, illico ſe

C domum conuertit, & deducta ex collo ueſte, ad familiares uociferatus eſt, ſeſe cuicunq; uolenti paratum præbere iugulum. Eius rei cauſas poſterius in morbum reieciſſe fertur: quo qui tenentur, cum concionem ad populū habituri ſurgunt, eorum ſenſum quietem nuſquam agere, quin ſtatim conquaſſatum & circumagitatum uertigines accerſere, immobilemq; deprehendi. Res autē haud ita habuerat. Nam cum magnopere Senatui aſſurgere uellet, quidam eum ex amicis, quinimò aſſentatoribus, Cornelius Balbus detinuiſſe traditur: Nonne te Cæſarem eſſe memineris, inquit, teq; perinde ac potentiorem coli uererierq; duces indignum? Inter hæc rerum obſtacula Lupercalium ſolennitas aderat, de qua multi ſcriptores prodidere eam antiquis temporibus fuiſſe paſtorum, & profecto Lycæis quæ in Arcadia celebrantur, perquam ſimilis eſt. In ea multi nobiles ac primarij adoleſcentes per urbem nudi tranſcurrunt, denſis loris obuium quenq; per riſum iocumq; cædentes. Complures etiam uxores procerum eis ſeſe obuias de induſtria offerentes, manus tanquam ſub præceptore ictibus exhibent. Perſuaſum enim habent, prægnantibus mulieribus pariendi, ſterilibus autem concipiendi facultatem afferre. Hæc Cæſar triumphali habitu aurea ſedens in ſella, ſpectabat è roſtris. Antonius ex his qui ſacrum agebant curſum unus conſulatum adminiſtrabat. Is igitur cum forum intrauit, cedente populo, lauream tenens coronam perrexit ad Cæſarem: haud clarus, & is quidem ex apparatu modicus, ſubſequutus eſt plauſus. Tum eam repudiāte Cæſare, uniuerſus applauſit populus: offerente rurſus Antonio, applaudebant pauci: eo autem repudiante, denuò cuncti fauebant. Patefacta hunc in modum experientia, ſurgens Cæſar coronam in Capitolium deferri iuſſit. Eius quoq; ſtatuæ regium habentes diadema uiſæ ſunt, quod tribuni plebis duo, Flauius & Marullus detraxerunt, compertisq; qui primo regem Cæſarem ſalutauerāt, eos in uincula duci iuſſerunt, quos magno cum applauſu inſectatus populus, eos uiros Brutos appellabant. Brutus nanq; regum ſucceſſione deleta, ſummam rerum ex unius principatu ad Senatum populumq; detulerat. Ea re inſtigatus Cæſar, Marullum dignitate priuauit: eius complices ſubinde increpans, ut populum quoq; unà obiurgaret, Brutos crebro & turbulentos homines uocitabat. Hoc pacto multi ſeſe ad M. Brutum conuertunt, cui paternum quidem genus ab illo fuiſſe cenſetur, maternum uero ex illuſtri Seruilij domo, Catonis quoq; generum, D & ex ſorore nepotem. Hunc cum per ſe ad regiam deſtruendam poteſtatem incitaretur, ſuſcepti à Cæſare honores & gratiæ retundebant. Non ſolum enim bello Pharſalico ex Pompeij fuga conſeruatus, multis quoq; ſuorum ſalutem impetrauerat, uerumetiam magna ei à Cæſare fides habebatur, clariſſimam præturæ dignitatem aſſequutus erat, quartum in annum conſul futurus, competitori prælatus Caſſio. Tum ita Cæſar dixiſſe fertur: Iuſtiora quippe referre Caſſiū, & tamen haud Brutū præterire licuerit. Quin confecta iam coniuratione, & nonnullis aliquando uirum incuſantibus, nequaquam fidem adhibuit, corpusq; manu tangens ad accuſantes conuerſus, Hoc, inquit, corpus Brutus expectat, ut qui principatum uirtute meruiſſet, principandi tamen cauſa nullum per ingratitudinem ſcelus admitteret. Quidam commutandarum rerum cupidi in hunc ſolum aut primum ſpectantes, cum illi uerba facere nuſquam auderent, noctu tribunal ac ſedem ex qua prætor ius dicebat, inſcriptionibus huiuſmodi replebant: Brute dormis, & Brutus non es. A quibus ut Caſſius illius animi magnificentiā paulatim commoueri ſenſit, magis ſolito inſtare, uiroſq; ſtimulare. Nam priuatim quoq; nonnihil odij contra Cæſarem habebat, ob eas quas cum de Bruto ſcribebamus, cauſas explanauimus. Cæſari præterea ſuſpectus habebatur, idcirco ad amicos olim dixiſſe fertur: Quidnam Caſſiū uelle putatis? haud enim mihi magnopere placet is, magnopere pallidus. Rurſus delata ad ſe de Antonio & Dolobella calumnia, quod res innouarent, Non hos, inquit, pinguis crinitoſq; pertimeſco, uerum pallentis magis atq; macilentos illos, Brutum uidelicet & Caſſium. Sed enim fatum præuideri quàm euitari facilius poteſt, cum admiranda quædam ſigna & prodigia apparuiſſe dicantur. Fulgores itaq; cœli, & nocturnos ſtrepitus per multa delatos loca, ſolitarias in forum aues delapſas, in tanta commemorare calamitate fortaſſis indignum eſt. Strabo uero philoſophus ſcribit complures ignitos apparuiſſe homines. Extitiſſe quendam militis ſeruum ex cuius manu ingentem emicuiſſe flammam, quod qui intuebantur, concremari hominem exiſtimabant: ut uero extincta eſt, eum nihil mali habuiſſe liquebat. Ipſi quoq; Cæſari immolanti cor nuſquam comparuiſſe uictimæ, quod dirum ſanè erat prodigium. Nullum enim animantium ſine corde natura conſtare. Multi præterea tradidere, ei à uate prædictum, ut magnum Idibus Martijs diſcrimen præcaueret. Ea die Cæſar cum in Senatum iret, uatem ſalutauit, ſeſeq; cauillatus, Martiæ quidē, inquit, Idus aduenere: cui ille ſubmiſſa uoce, uenere utiq;, ſed nondum

Lupercalia.

Prodigia quæ Cæſaris mortē præceſſere.

A nondum præteriere, reſpondit. Pridie apud M. Lepidum cœnans, cum diſcumbens quaſdam do more ſubſcriberet epiſtolas, incidente ſermone quænam optima mors eſſet, cunctos præueniens magno cum clamore, inexpectata reſpondit. Illo deinde penes uxorem (ut aſſolet) dormiente, omnes pariter cubiculi fores atq; feneſtræ patefactæ ſunt. Strepitu uero ac ſplendore (illuceſcebat enim luna) perturbatus, Calpurniam ſenſit profundo ſapore iacentem, incertas uoces & inarticulata ſomno ſuſpiria emittentem. Ipſa uero ſe illum lugere exiſtimabat, quem inter ulnas trucidatum haberet. Quidam hoc mulieri uiſum obtigiſſe negant, uerum ut Liuius refert, ante Cæſaris domum ſacellum quoddam inſtar tumuli decori ac uenuſti ex cõſulto Senatus inſtructum prominebat, hoc in ſomnijs demolitum cernens Calpurnia, maximis proſequi lamentis & lachrymis uidebatur. Cum igitur illuxit dies, Cæſarem ſupplex orauit, ut ſi fieri poſſet, foras ne progrederetur, aut ſenatum ſaltem differret: ſin ſua paruifaceret inſomnia, alijs diuinationibus & ſacrificijs rei ſciſcitaretur euentum. Iam uero quidam Cæſarem metus atq; ſuſpicio ceperat, quod ſuperiori tempore nullam fœmineo more ſuperſtitionem Calpurniæ obiectari poſſe cognorat, quam eo die hiſce malis ægram afflictamq; uidebat. Poſtquã multis peractis ſacrificijs, male litari uates retulere, decreuit miſſo Antonio ſenatũ dimittere. Interea Decius Brutus cognomento Albinus, cui magnam Cæſar fidem habebat, adeò ut ſecundus ab eo inſcriptus hæres eſſet, aduentat. Ille alterius Bruti & Caſſij in ea coniuratione ſocius, ueritus ne ſi eam Cæſar diem omitteret, res ipſa uulgaretur, & uates obiurgare, & Cæſarem nonnihil increpare cepit, quod Senatoribus, qui irrideri ſe exiſtiment, cauſas in ſe detrectationis præberet & obloquij: eos nanq; illo iubente ueniſſe: prompta etiam omniũ eſſe ſuffragia, ut ipſum cunctarum per Italiam prouinciarum regem crearent, utq; per cæteras terras & maria diadema geſtaret. Sin quiſquam ſedentibus illis dixerit ut impræſentiarũ quidem abſcedant, denuò affuturi cum meliora Calpurniæ obtigerint inſomnia, quos inuidorum fore ſermones putas? aut quiſnam tolerabit amicos, qui talia neq; ſeruitutis, neq; tyrannidis eſſe edoceant? quod ſi illam omnino diem abominaretur, aut ſuſpectam auerteret, præſtare, inquit, ut ipſe procedens in curiam, appellatis patribus ſenatũ in aliud tempus differret. Hæc dicens Brutus, ſimulq; manum Cæſaris apprehendens, ipſum deduxit. Is ubi paululum extra fores proceſſiſſet, ſeruus quidam

B alienus eum alloqui uehemẽter nitebatur: ut uero ſuperante populi frequentia retrudebatur, domum irrumpens, ſeſe Calpurniæ quoad rediret Cæſar, obſeruandum, cuſtodiendumq; tradidit, utpote magnas illi res propalaturus. Erat præterea Artemidorus natione Cnidius græcæ præceptor eloquentiæ, cuius rei gratia cum quoſdam Bruti familiares conſuetudine ſibi conciliaſſet, plurimam perpetrandi facinoris partem agnouerat. Id Cæſari ſignificaturus cum quodam libello peruenit. Videns autẽ Cæſarem uniuerſos quos ſuſcepiſſet libellos eius miniſtris commendantem, propius admodum accedens, Hunc, inquit, Cæſar confeſtim ſolus perlege; In eo enim magna, & quæ tua uehementer interſint conſcripta ſunt. Quo accepto, cum eum ſæpenumero Cæſar legere eniteretur, ab colloquentiũ multitudine id facere inhibitus eſt. Eum tamen ſolum cum obſeruatione manu retinens Senatum ingreſſus eſt. Quidam ab alio traditum hunc libellum aſſerunt. Artemidorũ etiam tota exploſum uia nullum in modum adijſſe. Verum hæc profecto caſus affert: cæterum ipſum cædis & certaminis locum in quo ea die Senatus cogebatur, Pompeius inter alia ornamenta ante theatrum dedicauerat. In eo præterea quædam Pompeij iacebat imago. Eapropter declaratum omnino eſt, id alicuius numinis opus extitiſſe, eò rem peragendã ducentis cõuocantisq;. Caſſius itaq; antequam facinus adoriretur, ad Pompeij ſtatuam aſpiciens, eum tacitus inuocaſſe dicitur, quanquam haud multum ab Epicuri opinione foret alienus: uerumenimuero cum terribilia iam ingruerent, conſternationem tempus incuſſerat, & priorem ſubinde ſententiã mentis ægritudo mutarat. Antonium fidum uſquequaq; Cæſari & præcipua pollentẽ robuſtitate Brutus Albinus exterius detinebat, longum de induſtria ſermonẽ inijciens. Ingrediẽti deinde Cæſari honorifice Senatus aſſurgit. Bruti uero complices partim poſt eius ſellam cõſtiterunt, partim ei obuiam proceſſere, ut unà cum Metello Cimbro pro fratre exule ſupplicãti intercederent. Sicq; magnis eum obſecrationibus ad ſellam uſq; ſunt conſectati. Cum uero ſedens rogantes ſubmouiſſet, hi uiolentius imminebant: quod grauiter ferente Cæſare, Metellus comprehenſam utraq; manu togam deduxit ex collo. Id enim aggrediendi ſignum erat. Primus Caſcas iuxta collum enſe percuſſit, ut tamen neq; graue admodum, neq; letale uulnus eſſet. Virum enim, ut par erat, ingentis audaciæ cœpta perturbauerant. Tum ſaucius Cæſar ſeſe cõuertens, ubi gladium eius apprehendit, apprehenſumq; tenuit, latine ſimul inclamauit, Scelerate Caſca quid agis? Ille autem ubi percuſſit,

C fratrem Græco ſermone uocans, Fer, inquit, frater auxilium. Exorto tumultu, eos qui aderant rerum ignari, conſternatio facti pariter & horror oppreſſit, ita ut neq; fugam capeſſere, neque opem ferre, neq; uoces emittere prorſus auderent. Ex his autem qui ad necem inſtructi uenerant, cum aduerſi nudis circunſtarent enſibus, ita ut quocunq; intueretur uulnera occurrerẽt, ferrumq; per uultum atq; oculos agitaretur, inter omniũ manus ut fera uerſabatur. Eius enim cædis initium unicuiq; deguſtandum erat. Quocirca Brutus eum in inguine uno confodit uulnere. Tradunt quidam illum cæteris quidem repugnantem, huc atq; illuc corpus magno cum clamore ferentem, ut Brutum nudo mucrone conſpexit, cõtracta ueſte caput obduxiſſe. Tum ſiue caſu, ſiue obtrudentibus homicidis, ad quampiam ſe baſim demiſit, in qua Pompeij ſtatua fuerat, quam occiſi cruor magna ex parte reſperſit, adeò ut præſide Pompeio, ſubiectum pedibus hoſtem pœnas dantem, & inter uulnerum multitudinẽ terram calcibus pulſantem exiſtimares, quæ uiginti tria numero is ſuſcepiſſe dicitur. Vbi complures dum unum in corpus tot intendunt plagas, ſeſe mutuis conſauciant ictibus. Mortuo Cæſare, cum Brutus de his rebus à ſe confectis relaturus in medium proceſſiſſet, nequaquam immoratus ſenatus, per portas effugit, plebem tanto tumultu & ancipiti terrore repellens, ut alij clauſis domibus, alij relictis trapezis & nummularijs officinis, diſcurrerent. Quidam locum cædis inſpecturi, quidam iam conſpicati aduolabant. Antonius & Lepidus Cæſaris amiciſſimi cum ſeſe ſubduxiſſent, in alienas quaſdam domos profugere. Brutus & reliqui ſicut erant à cæde tepentes, nudis enſibus ex curia ſeſe unà non fugientium more in Capitoliũ receperunt, quin apprime alacres ac fiducia pleni ad libertatem populum cõuocabant, obuios quoſq; optimates congratulantes excipiebant. Nonnulli perinde ac operis participes cõparebãt, ſe illis cõſcendentibus admiſcebãt, ex quibus C. Octauius & Lentulus Spinther erant. Hi ab Antonio & Cæſare Auguſto poſterius interfecti, oſtentationis & iactantiæ pœnas luere, cum interim ne gloriæ quidem, ob quam gloriabantur, fructum ullum percepiſſent. Nam nec eos aliquod in ea re periculũ ſuſcepiſſe creditũ eſt, quiq; illos trucidabãt, non perpetrati facinoris, ſed uoluntatis ſupplicia exigebant. Poſtridie deſcendens Brutus concionem habuit, cui eo ſe pacto populus attentũ adhibuit, ut factum neq; grauius increparet, neq; probaret, uerum permulto ſilentio declarabat ſe cum Bruti reuerẽtia, D tum uero Cæſaris miſericordia cõmoueri. Senatus uniuerſis cõciliatus, obliterandas ſtatuit inimicitias: Cæſari quoq; diuinos decernere honores: ex his quæ in ſuo principatu cẽſuiſſet, ne minimum quidem labefactandũ eſſe decreuit: Bruto reliquiſq; tum prouincias, tum honores pro uniuſcuiuſq; dignitate diſtribuit. Quapropter omnibus & pacata res & tranſacta probè uidebatur. Apertis autem Cæſaris teſtamentis, poſtq; ampla Romanis legata uiritim eſſe compertum eſt, ac delatum per forum corpus deforme uulneribus apparuit, nullus amplius rerum decor, nullus ordo uulgũ detinebat: at congeſtis ſuccenſiſq; circa cadauer ex foro gradibus, ſubſellijs, cancellis, trapezis, ipſum concremarunt. Ardentibus inde ſublatis torribus, ad percuſſorũ domos ut eas incẽdio uaſtarent percurrebant. Alij per omnes urbis regiones, ut captos diſcerperent uiros, magna cum indagatione commeabant. Ex quibus in nullum prorſus (hi enim ſeſe in tuto ſepſerant) inciderunt. Cinnæ autẽ Cæſaris æquali ſuperiore nocte durum quoddã obtigiſſe uiſum ferũt. Exiſtimabat enim ſe à Cæſare ad cœnã inuitari, quod cum recuſaret, inuitum ac reluctantẽ ab eo manu trahi. Cum uero Cæſaris corpus in foro cremari accepiſſet, exurgens ut eum decoraret, ibat, quanquam & inſomnij ſuſpicione & febri teneretur. Eo in publicum prodeunte conſpectum, cum ex multitudine quiſpiam de illius nomine percontaretur, ex alio certior factus, ſubinde alteri retulit. Confeſtim per omnes diuulgatũ eſt hunc hominem ex Cæſaris interfectoribus eſſe: quidam enim eiuſdem nominis Cinna inter cõiuratos fuerat. Quem cum iſtum ipſum eſſe ſuſpicarentur, eum magno cum impetu trucidarunt. Hoc ueriti Brutus & Caſſius, paucis pòſt diebus ex urbe deceſſerunt. Quid autem hi geſſerint, ac deinde pertulerint, in uita Bruti ſcripſimus. Perijt Cæſar ſexto & quinquageſimo ætatis ſuæ anno, poſt Pompeiũ haud multo amplius quatuor ſuperſtes annis, cui ex ea dominatione & principatu, quem omni uitæ tempore per tanta inſectatus erat pericula, nullus præter nomen & refertã inuidia gloriam ex ciuibus fructus obtigit. Magnus ille ſuus quo uiuens uſus erat genius, eius quoq; defuncti necis ultor ſubſequutus eſt. Omnes nanq; terras & maria peragrans, euuſq; inueſtigauit, ut ex percuſſoribus neminem relinqueret, quin uniuerſos aut operi manus inferentes, aut conſilium impartientes in ſtragem dederit. Cæterũ ex humanis quidem rebus id præcipuæ admirationis extitit, quod Caſſio euenit. Eodem ſiquidem pugione quo in Cæſarem uſus fuerat, ſeipſum interemit. Ex diuinis autem, ſtella ingens crinita, quæ cum poſt Cæſaris interitum ad ſeptem

Cæſaris interitus, uiginti tribus uulneribus in eum illatis.

Cæſaris mortẽ quæ admirãda ſubſecuta ſint.

A ſeptem uſq; noctes eximio fulgore apparuiſſet, poſtea nuſquam uiſa comparuit: ſolis præterea lumen caligine obſeſſum, toto nanq; illius anni ſpacio pallens globus, & ſine ſplendore oriens, imbecillem ac tenuem ex ſe calorem emittebat: quare grauis ac diſpertientis imbecillitate caloris obſcurus aër, ſemicoctos ædebat fructus, immaturos, & imperfecto flore collabentes, tantum aeri frigus inerat. Ingratam uero minimeq; deis complacitam Cæſaris necem præſertim factum Bruto declarat oſtentum. Id autē eiuſmodi. Ex Abydo in alterum littus traiecturus exercitum, ſuo more intra tabernaculum nocturnæ ſe quieti dederat, haud dormiens, uerum futuri ſolicitus. Hunc enim uirum omnino longe imperatorum ſuapte natura uigilantiſſimum, minimum ſomno tempus impendiſſe tradunt. Interea circa fores quendam ſenſiſſe ſtrepitum uiſus, cum ad inclinantis iam lucernæ lumen intueretur, horrendum cernit ſimulacrum hominis inuſitata quidem magnitudine, & ſpecie grauiſſima: quem ut nihil agentem aut proloquentem, ſed lectulo tacitum aſſiſtentem aſpexit, primum attonitus quiſnam eſſet interrogauit. Et reſpondens ſimulacrum, Tuus, inquit, malus ſum Brute genius, in Philippis me uidebis. Tum Brutus ſumma cum fiducia intrepidus, Videbo, ait: cōtinuoq; euanuit imago. Inſequenti tempore Brutus in Philippis aduerſus Antoniū & Cæſarem pro acie dimicans, priori prælio à ſua parte uictor, fugato ac fuſo hoſte, Cæſaris caſtra diripuit. Secundam deinde pugnam commiſſuro nocte quadam eadem aduenıat imago, ita ut nullum faceret uerbum. Brutus ubi impendere iam fatum intellexit, ſeſe diſcrimini obiecit. Ei tamen in certamine cadere nequaquam euenit, at uerſis iam ſuis in fugam, ipſe in præcipitem quendam ſe recipiens collem, nudo mucrone pectori incubuit: itaque familiari quodam (ut fama eſt) ictum fortius adiuuante, moribundus cecidit.

PHOCIONIS VITA

LAPO FLORENTINO INTERPRETE.

DEMADEM oratorem tradunt plurimum Athenis potentia & opibus ualuiſſe, ob id maxime quod in Repub. adminiſtranda nihil præter Macedonum & Antipatri gratiā quæritabat. Hunc pleraq; contra patriæ dignitatem & commoda facientem, dicere ſolitum accepimus, iure ſibi ueniam
B tribuendam, qui naufragæ ciuitatis reliquias gubernaret. Dictum nempe temere imprudenterq; ab homine ſicut non prudente, ita & parū integro in Repub. ciue. Id ſi ad Phocionis inſtitutum & uitam, illiuſq; ſeculi mores retuleris, uidebitur ab eo quidem non inepte falſo ue dici potuiſſe. Nam Demadem ipſum Reipub. fuiſſe naufragium conſtat, ciuem luxu & auaritia perditum. In quem ſæpe, cum eſſet fracta ætate, corporeq; ſenecto, dicere ſolebat Antipater, nihil ei perinde ac cæſis uictimis, præter uentrem & linguam reliqui ſupereſſe. At non magnas Phocionis eximiaſq; uirtutes, iniquitate temporum, uelut inſuperabili quodam hoſte deprehenſas, minus ad conſequendam gratiam idoneas effecere Græciæ calamitates atq; procellæ. Neq; enim Sophocli cenſeo adhibendas aures, cum uirtutem eius fingit ſuapte natura & uiribus imbecillam. Non enim inſelicibus ô rex, inquit, idem manet animus qui florebat ante, ſed languet, & ſeſe ipſe deſerit. Ego uero fortunæ magno cuiq; ac forti uiro aduerſanti, nihil plus tribuendum poteſtatis exiſtimo, quàm ut inuidiā poſſit pro laude, pro debita gratia odium comparare. Atqui plebem compertum eſt tum ſolitam iniurijs benemeritos de ſe ciuis afficere, cum ſequundis rerum flatibus uelut cæco quodam impetu pulſa feratur: quanquam idipſum interdū ſolet uel afflictis Reipub. temporibus euenire. Nam calamitatis & miſeriæ hanc eſſe cauſam ſæpe perſpicimus, ubi mortalium animos ad omnem iræ impetum mobiles ac procliues reddit, à quibus nihil ſolet niſi quod blandū ſit, æquis auribus audiri. Mordet econtra aduerſum omne, tametſi ratione illud bonaq; mente dicitur. Sic enim planè comparatum eſt, ut cum calamitoſi hominis erratum reprehenditur, miſeria illi potius uideatur exprobrari quàm culpa. Quo fit ut ei liberius patefacta ueritas non tam monendi, quàm obijciendæ inſelicitatis cauſa explicata putetur. Nam ut mel natura ſuaue quidem, hulceribus tamen ſalubriter admotum acerbos dolores concitat, ita & inſelicem aduerſi ſermones, uel ſi ſalutares ſunt, mordent tamen, niſi prudenter admodum & aliqua cum miſericordia proferantur. Recte igitur iucundum diffiniuit Homerus, quod menti facile aſſentiret. Nec illi palàm obſiſtunt ex aduerſo ſoli, qui oculorum laborant ualetudine, ſed umbroſa loca opacoſq; rerum colores appetunt, & ab omni paulò excellenti lumine

Iucundum quid ſit.

C abhorrent. Id quoq; ciuitatibus euenit grauiore aliqua procella ſua præſertim culpa exagitatis. Quæ ſicut aſſentationibus capiuntur maxime, ita perniqiue ferunt ſi quis illarum peccata apertius improbat, ſi quis ueritatem nudam, nulloq; adornatam fuco depromſerit, ſi quis fortiter, grauiter, ac ſeuere afflictis rebus conſulat. Nihil ſalubre gratum illis eſt, ſi nō idem aliqua fuerit adulatione conſperſum. Ego itaq; eiuſmodi ciuitatē minime tutam, quin potius labentē & inclinatam dixerim, in qua is poteſt plurimum, qui neglecta ciuitatisq; poſthabita ſalute, captandæ popularis auræ cauſa, ad gratiā pergat conſulere. Eorum demum breuiſſima uia eſt, in qua ſeſe pariter ac bonum quenq; fallendo ac mentiendo perditum eat. At operæprecium eſt, in ciuitatibus & populis gubernandis ſolem ipſum imitari, ſapientiſſimū rerum parentem & ſeruatorem. Hunc mathematici perhibent ſupremi orbis ui ac impetu raptum obſequi, nōnihil tamen contrà tendere nitiq;, ſed ea modeſtia & arte, ut illi nec omnino obſequi, nec obſiſtere contumaciter uideatur. Nam cum intelligeret hinc ſuperioribus cœli uiribus parendū eſſe, illinc rerum naturam ſine altero cōtrario motu haud poſſe conſiſtere, cepiſſe illum aiunt iter ex tranſuerſo oblique molliterq; deflexum, eaq; ratione nouū quoddam motuum ac temperamenti genus excogitaſſe, quo uno rerum ortui ac ſaluti perquam tute cōſuleret. Sic itaq; in ciuitatibus dura nimium & populari uolūtati ſemper aduerſa ſeueritas, contraq; item blanda & ad uulgi tantū libidinem accōmodata facilitas, pari ciuitates labe ac periculo affecere. Qui uero in adminiſtrandis rebus ita uerſantur, ut ad ſalutem publicumq; commodū uelut ad metam aliquam ſua conſilia dirigant, nonnihilq; interdum ciuium gratiæ & uoluptati cōceſſerint, nec ſingula uelut ad filum redacta, uelint ſeueritate potius & ui, quàm manſuetudine & humanitate conficere, hi mihi planè uidentur ſapiētiſſime ſeruandarū rerum uiam incedere: quanquam exiſtimo haud parui eſſe negocij, ſeueritatē poſſe cum comitate retinere: quod qui nactus eſt, rem profecto eſt aſſequutus, qua nulla eſt neq; harmonia concinnior, neq; concinnitas ſuauior, neq; ſuauitas gratior aut uulior. Ea eſt qua mundi molem hanc deus gubernare dicitur, nō tam ui fretus aut potentia, quàm arte & ratione neceſſitatē parēdi demulcens. Hoc iuniori Catoni defuiſſe proditum eſt, homini ſeueriore ingenio prædito, & moribus ad popularem gratiā minime accommodatis, cuius id fuerit ſemper in Repub. inſtitutum, ut nihil unquam aut aſſentando, aut ambiendo, aut obſequendo in omni uita confecerit. Eapropter Ciceronē dicere ſolitū accepimus,

Moderādæ multitudinis ratio.

D conſulatu caruiſſe Catonē, quod in Romuli Repub. uiueret quemadmodū fuerat in Platonis politia uiuendum. Mihi uero idem Catoni, quod intempeſtiuis & extra naturæ legem naſcentibus pomis, contigiſſe uidetur, quæ non tam libenter homines comedere, quàm mirari, & iucunde conſpicere ſolent. Sic priſca illa Catonis tamq; obſoleta & alte nimium repetita uiuendi forma inter perditos ſui ſeculi mores excellens, admirationem habuit illa quidem & gloriam ſingularem, fructum uero & utilitatem minime certe parem. Eius enim uirtus celſa nimium eminensq;, haud ullo potuit pacto cum eiuſce tempeſtatis proſtratis morib. adæquari. Cato ſi non dirutam uel labentem patriam ut Phocion, at certe crebris agitatam procellis & fluctibus nactus eſt. E cuius puppi clauoq; exturbatus, cum nihilo ſegnius rudentibus & uelis inniteretur fortunæ, quæ ad obruendum Romæ libertatem omnes uires ſuas intenderat, uſqueadeò impedimento fuit, ut ancipitem illi diuq; dubiam uictoriam fecerit. Sceleſtorum itaq; ac perditorum ciuium auxilio freta, Romanæ tandem libertatis ſplendorem extinxit, non id quidem citò facile ue. Nihil enim propius factum eſt, quàm ut Roma Catonis uirtute cōſtantiaq; defenſa ex eo periculo ſupereſſet. Huic tanto uero Phocionem iure comparandum duximus. Fuit enim in utroq; morum, uitæ, ingenijq; ſimilitudo, non illa quidem remota & generalis, ut inter multos ſæpenumero fuiſſe legimus. Eſt enim plerunq; fortitudinis ad fortitudinem diſſidens quædam comparatio, ut Alcibiadis, Epaminondæq;. Quoſdam diſſimiliter prudentes fuiſſe accepimus, ut Themiſtoclem, & Ariſtidem. Iuſtitiamq; item in Numa, aliter in Ageſilao eluxiſſe dicitur. Phocionis autem Catoniſq; ſi non fortuna, at certe cum natura & ingenium, tum multo maxime mores uidentur & inſtitutum ſic cōueniſſe inter ſeſe, ut omni uel tenui uarietate ſublata, unam uterq; præſtiterit animi ſpeciem & ingenij lineamenta. Ambo etenim ſeueritatem cum comitate, fortitudinem cum prudentia, alienæ rei curam ſine ſui negligētia, turpitudinis odium cum honeſtatis cultu ſic pari æqua ue lance miſtas habuere, ut in dignoſcenda, ſi qua eſt, uarietate, ſubtili quodam accuratoq; iudicio opus eſſe uideatur. Catonem nobili claraq; familia natum (ut à nobis dicetur) conſtat. Phocion autē Athenienſis haud certū habemus quo genere, quibus ue parentibus fuerit. Ego tamen nō abiecto illum puto aut ignobili loco natū, tametſi Idomeneo placet, patrē eius coclearium fuiſſe opificem. Extat enim Glaucippi oratio in Phocionem

A &acris & uehemens, in qua cum plura in eum conuicia & probra cum collegiſſet, nullum de genere aut parentibus maledictum attigit. Abducit me item ab Idomenei ſentẽtia eximia uiri & præſtans in omni uita, & modeſtia, ingenuaq; inſtitutio, ac liberalis, quem cõſtat ab ineunte ætate Platonis primū, deinde Xenocratis in Academia fuiſſe diſcipulū, & optimarū artiū ſtudia coluiſſe. Hunc Duris tradit fuiſſe morum grauitate conſtantiaq;, ut eodem oris habitu in omni uita ſeruato, nec ridere illum quiſquam, nec lugere facile uiderit. Nunquam lauandi cauſa uulgares balneas eſt ingreſſus: indutus nunquam è pallio manum exeruiſſe uiſus eſt. Ruri ac militiæ nudo ſemper inceſſit pede, niſi hyems illū atrocior ad calceos impuliſſet. Idcirco ferunt interlocantes milites nullum fuiſſe ſignificandi crudelis frigoris certius argumentum, quàm affirmare calceatum Phocionem tunc fuiſſe. Erat ingenio miti humanoq;, ſed cuius lenitatem facies natura triſtis atq; ſeuera ita mentiretur, ut eius congreſſum nemo non familiaris aut ſolus aut libens petierit facile. Inde Chares (ut erat orator non inſulſus) cum in eius ſupercilium feſtiue interorandum inuectus uniuerſæ cõcioni riſum excitaſſet, in eum, Hoc ſupercilium, Phocion, inquit, nihil mœroris uſpiam uobis ô ciues intulit: at huius ſalibus & facetijs luctus eſt ſæpenumero patriæ comparatus. Fuit eius oratio grauis, uehemens, & præceptis & ſententijs ſalubribus conferta. Maxime autem eius erat acuta quædam & iniucunda breuitas dicendi. Siquidem Zenonem Stoicum dicere accepimus ſolitum, philoſopho dignū minime eſſe id uerbum quod non fuiſſet mente prius & cogitatione intinctum. Idipſum quoq; uidetur placuiſſe Phocioni, cuius erat ſermo uerborum paucitate perbreuis quidem, multus uero ſententiarum magnitudine & grauitate. Polyeucto quoq; homini graui & erudito ornatiſſimū oratorem uiſum eſt fuiſſe Demoſthenem, in ſuadendo autem uim maximā Phocionem habuiſſe. Animaduertit idem orationi conuenire quod nummis, qui eo ſunt præſtantiores, quo in minore materia plus ualoris ac precij complectātur. Sic optimum eſſe uidetur orationis genus illud, quo paucis multa ſunt grauiter, ſapienter, acute, ſignificata. *Orationis quod ſit genus optimum.* Igitur Phocione apud populum aliquando dicturo, cum oppleto iam hominibus theatro cogitabūdus deambularet in ſcena, familiarē eius quempiam ferunt propius accedentem rogaſſe, quidnam iſtuc eſſet, quod ſecum tam accurate cogitaret. Tum Phocion, Ita me pol, inquit, iandudum cogito ſi quid ex ea poſſum oratione quam habi-

B turus ſum, demere. Demoſthenem uero fama eſt cæteris ſpretis oratoribus, ſi quando dicturus ſententiam Phocion ſurrexiſſet, conuerſum ad amicos ſummiſſe dicere ſolitum, En adeſt uerborum meorū gladius. Cæterum hoc non minus fortaſſe moribus quàm eloquentiæ tribuendum. Etenim ſæpenumero compertū habemus, multas diſerti hominis argumentationes ingenio & arte inſtructas, uel uno uiri boni uerbo, uno etiā nutu facile fuſas atq; diſiectas. Phocion adhuc adoleſcens ſub imperatore Chabria meruit, à cuius nunquam latere miro quodā diſcendi ſtudio diſcedebat. Is ad diſcendas bellicas artes militaremq; diſciplinā magno Phocioni adiumento fuit. Nec minus ille ſui ducis ingenium in re agenda non ſatis cõſtans aut frenatum, ſuo conſilio grauitate & prudentia gubernabat. Chabrias enim ſuapte natura ad ineunda pericula tardior, poſteaq; cepiſſet cum hoſte conſerere, ira nimia cõcitatus uehementer ſolebat accendi, imperatorij officij facile obliuiſci, ſeſe temere periculis obiectare. Cuius audacia quô tandē par erat euaſit. Nam in pugna nauali aduerſus Chios primus omniū in hoſtile littus inuectus, cum pro explicando in terrā milite in occurrentis hoſtes audacius proruiſſet, pugnans cõfoſſus eſt. At uero Phocion & in cauendo periculo prudens, & in gerēdo negocio impiger, illum & cunctantem incitabat, & cõpeſcebat nimia audentē. Chabrias ut erat ingenio docili perhumanoq;, illum libēter audire, ei maxima quæq; credere. Si quid ſtrenue, fortiter, ſapiēter eſſet obeundū, illius potiſſimū uti opera, nihilq; prætermittere, quo minus inſignem uiri uirtutē omni Græciæ palàm faceret. In eo prælio quod aduerſus Naxios ſequundo Marte nauibus geſtū eſt, maximā ſibi Phocion & fortitudinis & prudētiæ laudem uendicauit, in quo dux Chabrias illū oppoſuit dextro Naxiorū cornu, ubi locatū erat omne fermè militis robur. Prima illa naualis pugna pro Græcis ab Athenienſibus poſt uaſtitatē, propria ui, felicibusq; auſpicijs confecta, longe chariſſimum Chabriā patriæ reddidit. Egregiā quoq; uirtutē Phocionis iam dignā imperio cuncti ſummis laudibus affirmabāt. Parta eſt ea uictoria quo die agebant Athenis magna myſteria, eiusq; gratia Chabrias quoad uixit poculū quotannis Attico populo dedit. Hic deinde Phocionē delegit, qui cum uiginti nauibus ad exigenda inſularū tributa proficiſceretur. Tum Phocion ærarij potius paupertati quàm ſuę dignitati cõſulens, dixiſſe fertur: Exiguas eas eſſe copias ſi ad hoſtes pugnaturus emittatur, ſin ad ſocios, ſat ſibi uel unā fore. Ita unica cum trireme ſingulas adiens inſulas, earumq; principibus ſibi conciliatis, cum multis quas inſulares ad conuehenda tributa

C coëgerant, nauibus Athenas uenit. Mortuo Chabria, grati admodum & beneuoli in illum animi argumentum dedit. Nam quem uiuum multo ſtudio & obſeruatione coluerat, extinctum etiam omni quo potuit officij genere eſt proſequutus. Eius enim neceſſarijs nulla in re defuit unquam. Cteſippum filium diligenter ac perhumane recepit, quo impuros adoleſcētis mores ipſe componeret: eius tamen cum duro, tum minime liberali ingenio nuſquam adduci potuit, ut curam & laborem in illo inſtituendo dimitteret, cuius ineptias nō modo pertulit patienter, uerumetiam ſtudioſe tegebat: quanquam ſemel aiunt Phocionis conſtantiam importunitate leuiſſimi iuuenis ſuperatam. Nam cum ille imperatorium quoddam munus ſtudio accuratior obiret, Cteſippus ut erat futilis delirusq;, grauiſſimū peritumq; imperatorem cœpit fatuis quibuſdam interrogatiunculis obtundere, atq; illum quaſi monens docens'ue importunius perurgere. Tum ſtomachatū Phocionem dixiſſe fama eſt, O Chabria Chabria, cumulatam tibi pro amore noſtro gratiam nunc perſoluo, qui nati tui deliramenta ſuſtineo. Vt uero animaduertit ciuitatis principes munera bellica & togata inter ſe quaſi ſorte partitos, quidam enim uelut Eubulus, Ariſtophon, Demoſthenes, Lycurgus, Hyperidesq;, è foro tantū & curia dignitatem ſibi & amplitudinem quæritabant: alij uero bellicos magiſtratus & imperia ſectabantur, hi erant Diopethes, Meneſthenus, Leoſthenes, & Chares. Hæc inquam ubi animaduertit Phocion, uiſum eſt ſic munus utrunq; ſibi complectendū, ut in toga poſſet excellere, & nulli ducum in armis eſſe inferior. Meminerat enim tales Periclem, Ariſtidem, Solonemq; fuiſſe, quorum nemo (ut eſt apud Archilochum) aut Martis opera ſæui, aut placida Muſarum dona neglexit. Atq; Palladem ipſam bellicam ſimulac ciuilem & eſſe & uocitari. Hoc inſtituto Rempub. capeſſendam ratus, nihil tamen potius quàm quietem pacemq; publicam cupere uidebatur. Imperia habuit quot quantaq; nemo aut ſuæ aut ſuperioris ætatis ducum Athenis eſt conſequutus, è quibus nullum omnino aut ambiens, aut ulla ſignificatione cupiditatis eſt adeptus. Sed illa ſicut populi uoluntate ſponte delata capeſſebat, ita repudiabat nunquam Repub. poſtulante. Certum eſt enim Phocionem quintum ſupra quadrageſimum geſſiſſe imperium, cum nec ſemel ipſe comitijs præſens interfuiſſet. Quod eo ſolet uideri maius, quo nihil eum in omni uita popularis gratiæ cauſa uel feciſſe certe, uel dixiſſe conſtat, quinimò ab ijs adulatorijs artibus tantū

D abfuit, ut ſæpiſſime plebi ſit acerrime contumelioſeq; aduerſatus. Hoc nonnullis miraculo fuit, qui parum popularē leuitatem experti, non intelligūt uulgarem turbam reges imitari ſolitam, quibus poſt epulas ubi Cerere & Libero læta mens diffluit, ioci tantū & aſſentationes, poſthabitis ſerijs, in precio ſunt. Quod item in ciuitatibus ubi plebs imperet, factum uidemus. Nam arridente fortuna tranquilloq; rerum curſu, in quo plus blanditiarum & aſſentationis conſpexerint, in hunc facile ſuos honores cōferunt. Aſt ubi intonuerit, ubi grauior aliqua tempeſtas illis uelut crapulam & ſomnium abegerit, iam in gubernaturo non quæruntur blanditiæ, uerum ſeueritas, iuſtitia, ſapientia in honore eſt, ad eos tum confugitur maxime, quos ante uiderint erroribus ſuis fuiſſe uehementer aduerſos. Habuerant ex Delphis Athenienſes oraculum, cuius erat hæc fermè ſententia: Vnum Athenis hominem eſſe ſolum, qui aduerſus ciuitatem ſentiret, cum cæteris tamen omnibus idem eſſet in Rempub. animus. Hoc ubi publicè recitatū eſt, exurgens Phocion, Deſinite ciues, inquit, quemnā deus ea uoce ſignificet, deinceps inquirere: unus enim is ego ſum, cui placeat nihil eorū quæ in Repub. nunc gerantur. Rurſus cum inter orandum eius ſententiam uniuerſa magno aſſenſu concio accepiſſet, ad proximos uerſus, Me miſerum, inquit, uereor enim ne quod mihi ſtultum uerbum imprudenter exciderit. Sacros ludos Athenienſes inſtituerant priuata ciuium collatione ornandos, portionemq; ſuam contulerant cæteri. Tum inuitatus ad ſoluendum Phocion, A diuitibus, inquit, iſta expoſcite: puderet enim me, ſi eam qua ſum Callicli fœneratori obnoxius pecuniā in hoſce ſumptus abſumerem. Cum uero importunius illi clamore inſtarent & minis, fabulam huiuſmodi orſus eſt: Ignauus quidam miles in prælium pergit ire, illum grex cornicum obſcœna uociferatione circumuolat: eo quaſi infauſto omine perterritus miles, poſitis armis non ultra progreditur. Silent aues, ille tela reſumens ire cōſtituit. Ingeminatur auium cantus de integro, tunc ad illas conuerſus, Vos, inquit, pro uiribus clamabitis, me certe nunquā guſtabitis. Ferunt à militibus aliquando rogatum ut ſe in aciem pugnaturos educeret, illorum diffiſum animis ac uiribus noluiſſe: tunc irati milites crebris illum maledictis inceſſere, trepidum imperatorē effœminatumq; uocitare, eum metui ſuo periculum uanum prætendere. Ad hæc Phocion: O uirorum, inquit, fortiſſimi, neq; uos me intrepidū, nec ego uos item ignauos unquam efficiā. Atqui ſat nobis eſt, noſtra utriſq; noſtrûm planè cognita eſſe ingenia. Re aliquando militiæ male geſta, accenſa plebs, iramq; in Phocio-

Phocionis dicta factaq; multa egregia.

Phocio-

A Phocionem euomens, pœnas ab eo male adminiſtrati imperij depoſcebat. Quibus ille: O feli-
ces, inquit, ſaluti prius & periculo ueſtro conſulite, deinde meis de criminibus per ociũ ſtatue-
tis. Fuere nonnulli milites, qui quoad ſub ipſo meruerant, inter tubas & armorũ ſtrepitũ exan-
gues ac conſternati, hoſtis etiam longinqui conſpectum non ſuſtinerent: hi pace facta, omniq́
exacto periculo, feroces de repente audentesq́ facti ſeſe iactabundi extollere, Phocionem igna
uiæ inſimulare, illum unum fuiſſe cuius formidine uictoria è manibus eſſet erepta. Tum ridens
Phocion, O fortunatos uos milites, inquit, quibus imperatorẽ ſors dederit ueſtræ gnarum uirtu
tis atque ingenij, alioqui iampridem miſerè perijſſetis. Diſceptabant Bœotij de agrorum fini-
bus cum populo Athenienſi, quem cum uideret Phocion repudiatis arbitris ferro malle quàm
iure litem dirimere: Si ſapitis, inquit, uiri Athenienſes, uerbis potius quibus præſtatis, quàm
armis quibus impares eſtis, decernite. Orantẽ illum cum obſtrepens concio impediret quo mi
nus ſententiã diceret haud illis omnino gratam, Veſtri, inquit, arbitrij ciues eſt, ut quod nolim
à uobis coactus faciam, contra uero ſententiam meam ut eloquar, id profecto hominũ nemo fa
cturus eſt. Sed interferamus nunc è multis pauca, quę in oratores contrariarũ partium mordaci
ter ab eo feruntur. Cum populũ aliquando paulò liberius in concione reprehenderet, Demo-
ſthenes ait, Trucidabit te plebs Phocion, ſi paululum inſanierit: cui Phocion, quin te potius, ſi
paululum reſipuerit. Polyeuctus Sphecius longam de ſuſcipiendo contra Philippum bello ora
tionem habuerat: erat autẽ tunc æſtas media: hunc igitur partim pinguedine corporis, partim
ſolis feruore coactum quum uidiſſet ſæpius ad recreandos oppreſſos anhelitus aquam ſorbilla
re inter orandum: Dignam hercle rem, inquit, uiri Athenienſes ut huic de gerendo bello creda
tur: quanta enim illum in medio marte ſua galea & thorace facturũ exiſtimatis, quem uel ipſe
loquendo labor in animæ exhalandæ diſcrimen impulerit? Lycurgus Phocionẽ multis in con-
cione maledictis carpſerat, quia Alexandro decem ad ſuppliciũ ciues poſcenti dedendos cen-
ſuiſſet: cui Phocion, Meis, inquit, conſilijs utinam tanta fuiſſet habita fides, quanta erat in illis ſa
lus atque utilitas. Fuit ea tempeſtate Athenis Alcibiades quidam, cui ficti fucatiq́ mores Laco-
niſtæ cognomen indiderant. Hic autoritatẽ ſibi non tam uirtute, quàm enutritæ barbæ prolixi
tate, graui ſupercilio, tardo inceſſu, lacernaq́ laconica quæritabat. Illũ igitur Phocion cum ſibi
B ad populũ dicenti parum fidei haberetur, dictorũ ſuorum inuocat teſtem: qui cum populo ut
aſſentaretur, ueritatẽ negaſſet, continuò accedens propius Phocion, illiusq́ barbã in ſpeciem
mulcendi apprehendens, Quàm decuerat, inquit, hanc barbam & indumenta, boni uiri inſi-
gnia, prius quàm mentireris depoſuiſſe. Nec illud Ariſtogitonis ſycophantæ prætereundum,
cuius conciones nihil fermè præter bellum ſonabant & arma, quiq́ ſuis populũ orationibus in
pericula ſæpe compulerat. Is cum intelligeret haberi delectũ, ſimulata ualetudine crus obligat,
baculoq́ innixus inſtar uulnerati claudicãdo prodit in publicũ: quem Phocion à tribunali lon-
ge proſpiciens, uociferans inquit: Scribe Ariſtogitonem claudum, & eundẽ improbũ, ac men-
dacem. Hæc mecum interdũ reputans, mirari ſoleo hominẽ uſqueadeo durum ſeuerumq́, fru-
gi cognomentũ eſſe adeptũ: quanquã haud impoſſibile puto, ut eſt in uino, ſic & in uiro ſuaui-
tatem eſſe cum auſteritate coniunctam, uti pleroſq́ contrà uidemus primo ſtatim congreſſu fa
ciles uideri ſuaueſq́ ac perhumanos, quorum ingeniũ conſuetudo longa detegit aſperũ intra-
ctabileq́. Propterea Hyperidem tradunt Athenienſibus dicere ſolitũ, ne uellent an eſſet acer-
bus, inſpicere, ſed an eſſet ab re proteruiterq́ acerbus. Vulgus enim ſi qui præcellant modo,
etiamſi uel ad iniuriã, uel ad inuidiam, uel ad iram, uel ad ambitionẽ potentia ſua non abutan-
tur, uelut graues odit, moleſtoſq́ perſequitur. At uero Phocionẽ ex omni ciuium numero ne-
minem compertũ eſt non modo priuatum affeciſſe iniuria, ſed ne odiſſe quidem, tametſi cum
multis ſæpius eſt ab eo Reip. cauſa ſuſcepta contentio. Atque hac in re ſic ſe conſtantẽ præbuit,
ſic acrem inexorabilẽq́, ut nullo periculo, nulla gratia, nullis deniq́ potuerit artibus ab iuuan-
dæ patriæ inſtituto abduci, cum priuatim tamen tanta in omnes fuerit humanitate beneuolen- *Phocionis hu-*
tiaq́, ut uel eorum ſæpe quos in Repub. aduerſos habuit, temporibus & periculis non deeſſet. *manitas.*
Quare cum à ſuis reprehenderetur quod hominẽ improbũ in iudicio defendiſſet: At nemo bo-
nus, inquit, eiuſmodi patrocinio indiget. Ariſtogitonẽ ſycophantam Athenięſes damnatũ uin-
culis coërcebant, is oratum Phocionem mittit, ut paululum uelit ad ſe uiſendum accedere: aſſen
ſus Phocion, cum hanc eius facilitatem ſui damnarent (erat enim ſceleſtus Ariſtogiton flagitio-
ſusq́) atque illum conarentur ab itinere iam cœpto deflectere: Sinite, inquit, nam ubi locorum
iucundius quàm in carcere Ariſtogitonẽ uiderim? Nec minore fuiſſe beneuolentia, quàm auto
ritate & fide apud urbes inſulaſq́ ſocias ferunt. Nam ſi quando claſſis alio duce Athenis emit-

C teretur, ſocij omnes non tam amicos illos, quàm hoſtes rati, loca omnia aduentantibus eis occlu
dere, portus molibus aggereq́ munire, liberos, uxores, armenta, mancipia in urbem ex agro
compellere, ut nihil loci illorum rapinæ libidiniq́ pateret. Aſt ubi Phocionem audiſſent claſſis
eſſe præfectum, longius omnes nauibus obuiam ire, ſertisq́, coronis, omniq́ lætitiæ ſignifica-
tione illum excipere, urbes, uillas, portus, domos deniq́ ipſas uacui animo patefacere, tanta de
illius erat integritate & continentia apud omnes mortales exiſtimatio. Ea tempeſtate renuncia
tum Athenis eſt, Philippum traductis in Eubœam ex Macedonia copijs, urbes aliquot allectis
ſibi principum animis, primo ſtatim aduentu occupaſſe. Tum Plutarchus Erethrieus legatos
Athenas mittit, qui oppreſſæ à Macedone inſulæ opem efflagitent. Placuit mitti auxiliũ, & præ-
fici huic expeditioni Phocionem. Cum parua igitur militis manu (ſpem enim in Erethrienſium
uiribus & fide locarat) in Erethriam extemplo traiecit, ubi cum omnia offendiſſet infida prodi-
tionibus, auroq́ uenalia, in magnum rerum diſcrimen uenit. Tunc locis omnibus oculo ac
mente luſtratis, tumulum tandem conſpicit paululum ex una ualle ſurgentem, è quo patebat
in planitiem quæ circa Tamynas eſt, lõge lateq́ proſpectus, eò cum inſigni robore militum ipſe
conceſſit. Nam ignauus quiſque, uel quibus ad pugnandum deerant uires, uel frigebat ani-
mus, loci ac rerum deſperatione perculſi caſtris profugerant, quorũ diſceſſu ne diffidant, ne ue
rem gerant ſegnius, duces qui aderant ſecum hortatur. Fugaces enim illos ſi cum hoſte confe-
rendum fuiſſet, non modo non utiles, uerumetiam forti cuiq́ ac ſtrenuo impedimento fore di-
cebat. Secundũ hæc, crebri de aduentu hoſtium afferuntur nuncij. Tum Phocion militem con
tinuò curare corpora, & arma capere iubet, atq́ armatos pro caſtris quieſcere, quoad ipſe rem
diuinã abſoluiſſet. In eo igitur paulò diutius immoratus, ſeu quia non citò rite litaſſet, ſeu quo
ſimulato metu propius hoſtem alliceret, ſocijs ignauiæ ac deſidiæ ſuæ ſuſpicionem iniecit. Ergo
Plutarchus Phocionem pugnam detractare ratus, ſignis temere motis, impetũ in Macedonas
cum peregrino milite fecit. Poſt hunc equitatus omnis incondito turbatoq́ agmine, non mino
ri temeritate quàm clade in hoſtem ruit. Primis itaque facile profligatis, cæterisq́ ſubinde fuſis
diſſipatisq́, Plutarchus & ipſe tandem pedibus turpiter ſaluti ſuæ conſuluit. Macedo iam propè
debellatum ratus, uallum cum parte copiarum adoritur continuò: quod dum excindi omni co-
D natu parat, Phocion peractis interim ſacris Atticum militem magno impetu in hoſtem inſtru-
ctum emittit. Atrox pro uallo initur prælium, multa Macedonum cædes æditur, reliqui fuſi fu
gatiq́. Inde Phocion receptui cani, ſiſtiq́ ſigna imperat, ut ſuos longius hoſtem inſectatos, et pe
regrinum priore impetu paſſim diſiectum colligeret, collectos in ordinem diſponeret, diſpoſi-
tosq́ uniuerſa dimicatione in hoſtẽ educeret. Igitur cum aciem pro loci ac temporis opportu-
nitate ſtruxiſſet, hoſtium caſtra pede citato petit. Ingens ibi de integro pugna oboritur, utrinq́
diu eſt dimicatum, ſicuti cruento Marte, ita & incerta ſpe, ancipitiq́ uictoria. Ingentẽ Macedo
num ſtragem ædidere Thalus Cinei filius, & Glaucus Polymedis, ante ipſum imperatorem in-
ſtructi. In primis tamen Deophantis uirtus inſignis eo die, & clara fuit. Nam ut primum fœdam
equitum ſuorum fugam agnoſcit, impreſſis equo calcaribus, ſingulos ut poterat adiens horta-
ri, monere, precariq́ ne plus pedibus quàm manu fiderent, neu exercitum ac imperatorem in
ſummo laborantẽ diſcrimine fœde deſererent. Niſi redierint, omnes ſuorũ copias pariter cum
Attica dignitate caſuras: ſi ſteterint, ſalua omnia fore, feſſum iam & facile inclinaturũ hoſtem
eſſe. His uerbis mutatus eques cum animos recepiſſet, in hoſtem à fuga conuerſi, afflicto pedi-
ti rebusq́ labentibus & opem & uictoriam attulere. Secundũ hanc pugnam Phocion ex Ere-
thria Plutarchum exegit. Zaretra deinde oppidum locum ſibi peropportunum occupat. In
ea inſulæ latitudo perſtringitur, ubi coërcentibus utrinq́ fluctibus, in anguſtum protracta inſu
læ latitudo redigitur. Græcos captiuos manu omnes emittit, ueritus ne ſi in Athenienſiũ conſpe
ctum ueniſſent, plebs oratorijs ſtimulis concitata, in eos animaduertiſſet crudelius. His ita ge-
ſtis, reuectus Athenas Phocion, ingens ſui deſiderium ſocijs ipſe reliquit, & Athenienſibus ma
gno cum ſuo malo breues moræ oſtendere quanta in eo uiro uirtus, quantus eſſet rerum uſus
atq́ præſtantia. Nam Moloſſus imperio ſubrogatus Phocioni, uſqueadeo infelici rem geſſit
euentu, ut amiſſo exercitu, ipſe uiuus in Macedonum uenerit poteſtatem. Qua uictoria elatus
Philippus, ingenti plenus ſpe, continuo in Helleſpontũ infeſtum traducit exercitũ, ratus uno
ſe impetu Cherroneſi, Perinthi, ac Byzantij potiturum. Terruit Athenienſes eiuſce profectio-
nis nuncius, & eos hinc ſociorum fides, illinc ſuum periculum impulit, ut auxilium mature du-
bijs rebus afferrent. Charetem itaq́ populus non tam ſuo merito, quàm oratorum ambitione,
& ſtudijs partium, huic expeditioni præficiunt. Is magna cum claſſe profectus, nihil huic peri-
culo

A culo aut apparatui par effecit, quin tantum ab omni ſocijs ope ferenda abfuit, ut ſua illum libi-
do & auaritia cunctis mortalibus æque ſuſpecta, ab omni prorſus ſocialiũ urbium ingreſſu ex-
cluſerit. Cæterum errabundus, amicorumq; rapinis ac præda locupletatus, & apud hoſtes con
temptui, & formidini odioq; apud ſocios fuit. At uero plebs oratorum incenſa facibus, in ſocios
cœperat ob ſuum ſpretum imperatorem iraſci, pœnitereq; auxilij quod Byzantijs nuper miſe-
rant. Contrà Phocion plebis indignationem lenire, innocentiam ſociorum defendere: nil eſſe
præter ducis libidinem & perfidiam accuſandum. Non tam oportere non credentibus ſocijs,
quàm imperatori iure non credito ſuccenſere, ducum tantummodo uitio Atticum nomen iam
eſſe amicis omnibus inuiſum atque horrendum. Nihil cauſæ eſſe quamobrem ſocij in tanto re-
rum & ſalutis ſuæ diſcrimine ſibi traditam opem aſpernarentur, ſi modo potuiſſent ſeſe & ſua
imperatorum fidei tutò committere. Sociorum ſalutem minime omnium rerum oportere ne-
gligi, cum qua ſalus eſſet Athenarum quoq; coniuncta. In hanc ſententiam multa cum grauí-
ter & ſapienter diſſeruiſſet, populus mutatis animis imperatorem Phocionem delegit ad opem
ſocijs in Helleſponto mature ferendam, iubetq; claſſem ad eam rem parari de integro. Fuit ea
tempeſtate Phocionis nomen illuſtre magnumq;, nec fama tamen uirtus fuit in ea expeditione
inferior. Eius enim præſentia maximum ad tuendum Byzantium momentũ tulit. Nam Cleon
uir in urbe illa & genere & uirtute facile princeps, Phocioniq; uſque ab Academia neceſſitudi-
ne & familiaritate deuinctus, cum Byzantijs pro continentia & integritate ducis uadem ſe præ
ſtitiſſet, haud ſunt illum oppidani paſſi extra mœnia caſtra tenere, ſed apertis portis, inuitum
propè & ſola modeſtia reluctantẽ cum omni milite læte ac periucunde excipiunt. Atticus mi-
les ſub alijs ducibus & rapax antè & perfidus, nunc ſub Phocione Byzantijs paſſim immiſtus,
ſeſe non modo in omni uita moderatum & integrum, uerumetiam ob habitam ſibi fidem in ar
cendis hoſtibus omniq; obeundo labore, & acrem in primis, & impigrũ præbuit. Macedo po-
tiundi Byzantij fruſtratus ſpe, contentus Helleſponto ceſſit, neque ad inferendum modo bel-
lum, ſed ne ad propulſandum quidem periculum ſatis idoneus habitus. Atticus interim aliquot
ex Philippi captis nauibus, nonnullas inſuper cum ſuis præſidijs urbes in poteſtatem redegit,
& crebris diſſenſionibus hoſtiles agros igni, ferro, omniq; depopulandi genere peruaſtauit,
B quoad acceptis ab hoſte uulneribus, recipiendã Athenas claſſem exiſtimauit. Haud multò poſt
Megarẽſes clàm nuncios ad Phocionẽ mittunt, qui ſe Athenienſibus dedi paratos, ſi cum præ-
ſidio mature aduenerit, polliceantur. Veritus ille ne à Bœotijs (ſi id præſciſſent) Megara præ-
occuparetur, poſtridie ubi primum illuxit, concione hàbita, cum ea profecto populo placuiſ-
ſent, confeſtim à concione tuba cani, capiq; arma eueſtigio iubet. A Megarenſibus itaque per-
humane exceptus, Niſæam cingit muro, & duabus alis ab arce ad nauale deductis, urbem ma-
ri iungit, ut ab omni terreſtri impetu tuta uia munitaq; Athenienſibus ſemper patêret à mari.
Iam cum Philippo eò inimicitiarum uentum erat, ut bellum non clàm, aut dolo, ut antè, ſed ma
nifeſtis animis & uiribus gereretur. Athenienſes ei bello duces deſignarant abſente Phocione,
qui ubi primum è Megaris pedem in urbem retulit, ſummopere populum conatur ab armis
abducere, ſuadet ut de pace cum hoſte agatur, cum eam & ipſe Macedo uideretur uehementer
expetere. Huic ſententiæ magno ſtudio aduerſatũ ferunt ſycophantam quendam eorum qui
circa Iliæam (id eſt Athenis tribunal) uerſari ſolebant, eumq; ut nimiam Phocionis licentiã ex-
probrantem ita dixiſſe: Tú ne ô Phocion is homo es, qui populum Athenienſem audes conſul
tò iam captis armis in hoſtem ruentem retrahere? Audeo, inquit ille, atque id quidem & uolens
& prudens facio, tametſi planè intelligo, in bello me tibi, in pace te mihi imperaturum. Demo-
ſthenis autem uicit oratio, elegantior certe quàm felicior, ut bellum ſcilicet cum Macedone q;
longiſſime ab Atticis finib. gereret. Qua in re Phocion, Per deos immortales, inquit, uiri Athe
nienſes, non ubi pugnetis, ſed quo pacto uincatis inſpicite: uictoribus enim bellũ undecunq;
abeſt longiſſime, uictis autem etſi multum hoſtis abfuerit, proximum eſt omne periculum. Ac-
cepta igitur paulò poſt à Philippo clade, factioſi & rerum nouarum cupidi Charidemum ſum-
mæ rerum præfici uolebant. At optimus quiſq;, cuiq; plus in ſalute publica quàm in delectu &
gratia penſi erat, accito in urbem Ariopagi conſilio, plebem ſupplices lachrymis & prece ora-
re, ne labenti patriæ in tanto rerum diſcrimine deſint, neu uelint facinoroſorum ciuium libidi-
nem ſuæ liberorumq; & coniugum ſaluti præferre. Phocionem unum eſſe ex omnibus, cuius
exploratæ iampridem fidei uirtutiq; ciuitatem in tanta temporũ difficultate tutò committant.
Vicit itaque ambitionem & gratiam periculum imminens, ut urbis ſcilicet imperium ad Pho-
cionem deferretur. Is inito magiſtratu, de pace cum uolente Philippo agendum putauit. Tulit

C itaq; rogationẽ Demades, pacem eo duntaxat pacto factum iri, ut Athenienſes & ipſi haberent quas eſſet reliqua Græcia conditiones cum Macedone habitura, unaq; eſſet cum reliqua Græcia pacis conditio. Refellebat eam ſententiã Phocion, ſtultum eſſe aſſeuerans, incertis & alieno arbitrio ſtatuendis conditionibus pacem firmari: prius eſſe intelligendũ quidnã ſibi Philippus à cæteris Græcis expeteret. Superior fuit temporũ ac morum iniquitate Demades. Pace itaq; facta, cum populũ animaduerteret Phocion ſui tam ſerò pœnitere conſilij (nam & equitatũ & maritimas copias Macedoni mitti ex fœdere oportebat) iſthæc, inquit, ego uobis initio metuẽs tantopere Demadis conſilio aduerſabar, uosq; par erat animo hæc ante proſpicere: nunc uero quoniam ita uobis cum Philippo conuentum eſt, & in fide manendum cenſeo, & æquis hanc ſortem animis eſſe ferendam. Sic maiores noſtros accepimus nunc imperando, nunc parendo, in utraq; fortunæ uiciſſitudine ſapienter fortiterq; uerſatos, non modo urbem hanc noſtram, ſed & reliquam Græciam conſeruaſſe. Nunciata interim Philippi mors eſt, & ob id pleriſq; placebat publica ſacra feſtosq; ludos dijs immortalibus pro felici hoc fauſtoq; nuncio perſoluendos. Refellebat hanc ſententiam Phocion, ignobilis ac demiſſi animi eſſe affirmans, ciuitatẽ ampliſſimam & belli gloria uiribusq; florentẽ, manifeſto gaudio petulantius exultare, quia tantæ hoſtium in Chæronea copię uno duntaxat eſſent homine imminutæ. Admouerat Thebis infeſtum exercitum Alexander. Hunc ſæpenumero cum Demoſthenes priuatim publiceq; maledictis inſectaretur, Phocionem ei dixiſſe tradunt Homericum illud,

Ὀδυσσ. ὠ Deſine iam demens ſæuum ſtimulare leonem,
Gloria quem torquet, regniq; immenſa cupido.

Vis'ne hanc urbem tanto tamq; urenti rogo iniicere? Aſt ego cui ſeruandæ tantæ ciuitatis cura cõmiſſa eſt, nuſquam eos ciuis audiri patiar, qui ſeſe aliosq; cæci & imprudentes perditum ire pergunt. Captis deinde Thebis Alexander Demoſthenem, Lycurgum, Hyperidem, & Charidemũ ſibi ad ſuppliciũ dedi flagitat, & Thebanos qui profugerant. Hæc cum ad populũ eſſent relata, uniuerſi in Phocionem unum ora oculosq; conuerterãt. Qui ut ſententiã diceret nomine ſæpius appellatus, exurgens tandẽ, accitoq; ad ſe Nicocle, quo nec amore ſibi nec cõſuetudi

D ne quiſquam fuerat charior, ita uerba facit: Hi quos Alexander uictor efflagitat, uiri Athenienſes, ciuitatẽ noſtram in hoc periculum compulerunt. Quod equidẽ pro ſua magnitudine tanti exiſtimo, ut Alexandro ſi uel hunc meum Nicoclem ſibi depoſcat, uitandi publici periculi cauſa continuò dedendũ cenſeam, mihiq; ipſi ſi pro ueſtra patriæq; ſalute lux iſta relinquenda ſit, ſummã mediusfidius incomparabilemq; felicitatẽ me conſequuturũ putarim. Mouet me inſu per nonnihil eorũ miſericordia, quos ærumnis deformatos uidemus deletis Thebis in noſtram fidem unicum ſibi portum confugiſſe. Iam ſatis eſt uiri Athenienſes, iam Græciæ ſatis eſt, unas Thebas earumq; excidiũ deplorare, liceat nobis illarũ exẽplo, de capite & fortunis noſtris conſulere. Ego neq; hos calamitoſos profugos negligendos duco, atq; multo maxime publicã ſalutem in tanto rerum diſcrimine paucorũ gratiæ præferendã arbitror: uictoriq;, quoniã ita noſtra ſors tulit, ita pericula poſtulant, gerere morem malim, quàm pugnãdo ſimul uniuerſa fortunæ committere. Primum igitur decretum miſſum ab Athenienſibus fama eſt Alexandrũ contemnentem abieciſſe, ſtatimq; uertentem ad legatos terga per contumeliã abiiſſe. Idipſum uero ſecundo per Phocionẽ ad ſe delatum perhumane admiſiſſe, à maioribus natu admonitũ, Phocionem ob eximiã eius laudem & uirtutẽ, à Philippo ſemper ſingulari honori habitũ. Quæ igitur ille legationis nomine petiiſſet, in his facilẽ ſeſe Alexander exoratũq; præſtitit, & priuatim non eius modo uſus eſt familiaritate congreſſuq;, uerumetiã conſilio & ſententia. Nam cum à Phocione quæſiſſet, quidnam potiſſimũ in uita ſibi cenſeret agendũ, conſuluiſſe primus omniũ dicitur, ut arma exercitusq; dimitteret, ſi tranquillitatẽ ſibi ſecuramq; expeteret uitam. Sin uero gloriam, nominis celebritatem, in Barbaros, quos ei natura fecerat hoſtes, non in Græcos uires ſuas uirtutemq; explicaret. Multos præterea fertur ad eius ingeniũ inſtitutumq; accõmodatos ſermones habuiſſe, atrocesq; iuuenis animos inflexiſſe, & ab Athenienſiũ odio in beneuolentiam ita traduxiſſe, ut per Phocionẽ Athenienſes monuerit rebus ſuis ita proſpicere, ut ſi quid ſibi contigiſſet aduerſi, Græciæ imperiũ uendicarent. Eum ſibi priuatim & hoſpitẽ fecit, & amicum appellauit. Cui honoris tantum autoritatisq; tribuit, quantum nemini fermè omniũ quos apud ſe habuit unquam. Nam Duris hiſtoricus Alexandrũ tradit, poſteaquã profligato Dario magnũ ſeſe cognominari uoluit, nulli mortaliũ in epiſtolis dixiſſe ſalutem præterquã Phocioni, Antipatroq;, quos duos honoris cauſa ſemper initio literarum ſaluere iubebat. Hoc ipſum & Chares rerũ ſcriptor memoriæ prodidit. Fama eſt pręterea Alexandrũ ex Aſia centũ Phocioni

Phocionis oratio in concilio.

talenta

A talenta dono miſiſſe, atque Phocionem ut erat auri minime auidus, nuncios qui ad ſe illa detulerant rogaſſe, quidnam eſſe cauſæ quamobrē ſe unum Alexāder inter tot claros præſtantesq́ Athenis uiros donandū potiſſimū delegiſſet. Reſpondentibus illis, quia te unum ex omnibus uirum bonū & honeſtū iudicat: Sinito igitur, inquit, qualem me iudicat talem & eſſe & uideri perpetuò. Illi domū Phocionē ſubſequuti ingreſſiq́, ubi domeſticā uiri paupertatē inſpiciunt, ædes uidelicet uacuas, pinſentem uxorem, & illum ſibi lauandis pedibus aquam haurientē, hęc inquam ubi conſpiciunt, ut pecuniam accipiat rogant importunius, indignū eſſe dicentes, regis amico eidemq́ primario in omni Græcia uiro, uitā uſqueadeo abiectam & inopē eſſe. Conuerſus tum Phocion, cum mendicū quendā ſenem uidiſſet ſordido amictu prætereuntē, illos rogat, num minoris ſe exiſtimarent quàm iſtum. Precantibus ut diceret meliora: Atqui paucioribus, inquit, quàm ego uiuit ille, cui ſat eſt quantulumcunq; quotidianus labor adijciat. Deſinite igitur me fruſtra obtundere: ego enim argentū incaſſum ſumpſero, ſi ſumpſero: pro eius amplitudine non utar: ſi uero utar, dignam ego cum rege ipſo inuidiā ciuium & ſuſpicionē non euitabo. Nuncij perſpecta uiri conſtantia, ad regē cum auro redeunt. Omnē uero Gręciam celebris eiuſce rei fama peruaſit, dicitq́ cœptū, ditiorē eſſe eum, qui in ſumma auri egeſtate aurum contempſiſſet, quàm qui aurū obtuliſſet. Indignatus Alexander munificentiā ſuam Phocionis frugalitate & continentia ſuperatā, longe plura mittit de integro, illud adijciens, amicū neminem ſe putare, qui à ſe non accipiat. At Phocion cum nihilo ſegnius hoc auri reſpuiſſet, ne regis tamen uideretur aſpernari liberalitatē, pro auro petit, ut Echecratidem ſophiſtam, ſimulq́ Athenodorū Imbrium, duoſq́ item Rhodios, Sparatonē & Demaratū uinculis ſolueret, quos uarijs accuſatos criminibus Sardibus coërcuerat. Hos Alexander continuò carcere liberatos dimiſit. Et paulò ante quàm è uita migraret, proditum eſt imperaſſe Cratero in Macedonias uenienti, uti ex quatuor his Aſiæ urbibus, Chio, Gergetho, Mylaſis, et Elææ, deligendæ Phocioni faceret optionē, adijceretq́, ſi omnes ille repudiaſſet, graue id admodū & permoleſtum ſibi futurum. Nec tamen potuit uel muneris amplitudo, uel dulcedo ſumendi, hominis continentiā & pectoris firmitatē labefactare. Extant adhuc in Melita Athenarū uico Phocionis ædes æreis adornatæ laminis, alioqui parcè & nullo ſplendore aut luxu elaboratę. Geminas eum habuiſſe

Alexandri dona Phocion reſpuit.

B uxores literis mandatū inuenio, primam Cephiſodoti figuli ſororē, eamq́ nulla inſigni laude celebratam. Alterius uero pudicitia modeſtiaq́ haud minus illuſtris, quàm uiri uirtus Athenis fuit. Aiunt enim cum ad ſpectandas nouas tragœdias frequens populus cōueniſſet, unum ex tragœdis reginæ perſonam introducturū, à Melanthio ludorum præfecto cum plures petijſſet ancillas cultu magnifico exornatas, & cum Melanthius tot ſe daturum negaſſet, iratum tragœdum in theatrum noluiſſe procedere. Tum præfectus tragœdo ui protracto in medium, quanta uoce potuit clamauit: Vides ne improbe hominū, uxorem Phocionis unica cum ancilla muliere ſemper prodire in publicum? Iam nimiū ineptus es, nimium muliebri faſtui tribuis, corrumpis exemplo tuo Athenienſiū matronarū mores & modeſtiā. Hęc à Melanthio dicta ingenti plauſu ab omni theatro excepta ſunt. Ferunt inſuper nobilē quandā mulierē genere Ionicam Athenas profectam cum in uxoris Phocionis amicitiā ueniſſet, aureos illi torques, uarijsq́ gemmis diſtincta monilia, mundū ſui corporis, oſtentaſſe. Tum illa, meum uero, inquit, ornamentū eſt Phocion, Athenienſium iam uigeſimū imperator. Phocion filio Phocio cum cuperet equeſtrem certare ludum, permiſit, non tam uictoriæ deſiderio, quàm ut adoleſcentis corpus longe prius uſu & labore exercitū, robuſtius & agilius redderetur, ut illum ludorū delectatione pellectum, à priori uita ſi fieri poſſet abduceret. Erat enim intemperans Phocius, & uini immoderatius appetens. Potitus eſt adoleſcens uictoria, uniq́ ex æqualibus ſuis, cum tamen id plerīq; omnes peterent, parandi ob uictoriā epuli munus traditur. Cœnæ itaq; tempore Phocion ſtratis iam triclinijs ueniens, cum pleraq; offendiſſet paulò delicatius ſplendidiusq́ parata, in primis uina uario miſta aromate pedibus lauandis appoſita, Quid ſinis, inquit, ô Phoci architriclinū hunc tuam hoc luxu fœdare uictoriā? Intemperantiā uero filij cum nulla poſſet arte ad ingenuos mores transferre, Lacedæmonē illum tandem inſtituendum adducit, & in adoleſcentium locat ordinē. Viſa eſt ea res Athenienſiū animos incendiſſe, arbitratos Atticā dignitatem atq; doctrinā ſummis ubiq; laudibus celebratam ſperni contemniq́, quod grauiſſimus homo, idemq́ primarius ciuis, peregrinā diſciplinā illorū moribus prætuliſſet. Tunc Demadē ita Phocioni loquutū aiunt: En quid prohibet ô Phocion, quo minus populo Athenienſiū in animum inducamus, ut Laconicam diſciplinā in hanc ciuitatem excipiant? uelintq́ patrios mores ad illorum formā & inſtitutū traducere? me profecto ſi eadem tibi mens eſt, & ferendę & ſuadendæ

C legis principem fore polliceor. Quid ni feras & ſuadeas Phocion inquit? quandoquidē nemo te magis eſt eiuſmodi laudandi legem idoneus. Nam tibi uni maxime omniū ciuitas iure crediderit, homini unguentato, & myrtum undiq; redolenti, quo ue nemo uideri cupiat aut in ueſtitu ſplendidior, aut domi lautior, aut in omni luxus genere delicatior. Tibi, inquam, ciuitas iure crediderit, cum de frugalitate, de continentia, de neglecto corporis cultu, de labore, de uigilijs, de paupertate, de duriſſimis deniq; Lycurgi legibus earumq; laudibus diſputabis. Ea tempeſtate Alexander triremes ex fœdere ſibi debitas ab Athenienſibus poſtulabat. Ei poſtulationi rhetores Attici magno ſunt ſtudio aduerſati. Tum Phocion iuſſus ſententiā ſuam dicere, Ego, inquit, uobis aut armis uincendum ſentio, aut uictoribus planè obtemperandum. Pytheas homo tunc nouus erat, & nuper in Rempub. cum largiendo, tum populū blande ſalutando aſcitus: cuius cum quotidiana dicacitate conciones obtunderentur, Phocion inquit, tacebit ne unquā homo hic nouus, & populi Athenienſis emptitius? Harpalus ab Alexādro fugiens cum ingenti auro ex Aſia Athenas traiecerat. Ad hunc certatim continuò confluit magna ciuium uis, auri magis quàm hominis amore compulſi, in primisq; oratores, et hi qui quæſtū ex pulpito faciebant. Hos Harpalus exigua largitione pellectos facile ſibi emptitios effecit. Vbi uero Phocionis, quem ante omnes beneficio ſibi deuinctum cupit, integritatē conſtantiamq; intelligit, ualidiori rete ad huiuſmodi aucupiū opus eſſe ratus, ſeptuaginta illi dono talenta mittit, orátq; ut ſeſe ſuasq; fortunas in fidem & clientelā accipiat. Indignatus Phocion ad nuncios uerſus, Auferte iſthæc, inquit, hominū improbiſſimi, meoq; nomine mœrorē & luctum renunciate Harpalo, niſi à corrumpenda ciuitate manū abſtineat. His uerbis ſibi metuens Harpalus, neminem deinceps auro eſt oppugnare adortus, pauloq; poſt planè perſpexit plus ſibi ex largitionibus detrimenti, quàm cōmodi comparaſſe. Mox enim cum de illo apud populū ageretur, eos omnis quos donis labefactare quæſierat, ut ſe ſumpti auri ſuſpicione eximerent, ſuæ cauſæ palàm aduerſos habuit. Contrà Phocion haud minus ueritatis cultor, quàm eiuſmodi criminationis intrepidus, Harpalum aperte defendere, affirmare tanti uiri non eſſe ſalutē aſpernandā, è Repub. ſe putare ut ille uitam Athenis degens, ciuitatis temporibus ſi caſus dederit, præſtò adeſſe poſſit. Harpalus his auditis, gratiā Phocioni quoquo modo referre conatus, ubi hominē uidit

Phocionis conſtantia.

D omni undiq; explorato aditu, uelut munitiſſimā arcem, donis inexpugnabilē ſtare, ad eius generum Chariclem ſeſe conuertit, hominē ſicut ingenio parum integro, ita citò in malā famam ex Harpali conſuetudine lapſum. Harpalus itaq; multa Chariclem generum Phocionis familiaritate complecti, ei ſe ſuaq; omnia facile credere, ſi quid facto conſulto ue opus eſſet, eius opera & ſententia potiſſimū uti. Feruntq; mortua Pythonica nobili ſcorto, quam Harpalus amore inſano deperibat, ex eaq; filiolam ſuſtulerat, condendi magno ſumptu ſepulchri curam Charicli Harpalum tradidiſſe. Erat ea procuratio genere ipſo abiecta & ſordida, & ignominiā auxit ipſius tumuli tenuis & mentito ſumptu minime reſpondens ornatus. Extat enim adhuc ſepulchrum illud ſecus Hermeum, quâ in Eleuſinam ex urbe eſt iter, in quo nihil omnino cōſpicitur dignum triginta talentis, cum tot Charicles reddita impenſæ ratione ab Harpalo exegiſſet. Harpalus deinde morbo oppreſſus naturæ tandem conceſſit. Eius filia quam Pythonica partu ædiderat, in Phocionis Chariclisq; tutelam relicta, & diligenter ab his & perhumane educata eſt. Et cum Charicles male adminiſtratæ Harpalianæ pecuniæ accerſitus reus, fruſtra oraret ſocerum, ut ſuæ cauſæ patronus adeſſet, Ego te, Phocion inquit, honeſtis tantū in rebus generum mihi adſciui. Alexandri mortem Aſclepiades primus omnium Athenis renunciauit, cui Demades credendum eſſe negabat, quia tanti odore cadaueris primo die impleri orbem terræ par fuerit. Cum uero populū uideret Phocion res nouas molientē, ſurgentes motus omni ſtudio compeſcebat, ad tumultuoſum quenq; accedebat, hortabatur ut certiorem huius mortis nuncium expectarent. Et cum multi tam ignari ueritatis quàm nouandarū rerum cupidi pro concione clamarent Aſclepiadem uera dicere, Phocion ait: Si hoc hodie uerum eſt, & cras erit, & perpetuò deinceps uerum. Quare per deos immortales uiri Athenienſes uos oro, ne præcipites in noua ruamus conſilia, ſed grauiterq; tuteq; ita de Repub. ſtatuamus, ut noſtri poſthac cōſilij non pœniteat. Ea tempeſtate Leoſthenis erat Athenis ampliſſima autoritas. Is ad inferenda reliquæ Græciæ arma populum quotidianis ſtimulis concitabat: qui cum Phocionem ſibi aduerſantem per contemptū rogaret, quidnam toties imperator Reipub. profuiſſet: haud parum equidem Phocion ait, qui ciues meos ut proprijs tumulis conderentur effeci. Huic quoq; ſuperbe multa & uaria de ſe iactanti, Sermones, inquit, tui cupreſſo ſunt planè ſimiles, nam magni ſunt, & nullos fructus ferunt. Et cum exurgens Hyperides ſic Phocionem interpellaſſet, Quo igitur

tempore

A tempore gerendũ à nobis bellum cenſebis? Tunc, inquit, cum milites uidero ſuos ordines non deſerere, diuites libenter tributum conferre, & oratores à peculatu penitus abſtinere. Leoſthenes igitur dux tandem ei bello præfectus cum ingentis copias coëgiſſet, & multi mortales tum numerum, tum militis ornatum admirarentur, rogatus Phocion qualis ſibi ille exercitus uideretur, Belle me hercules, inquit, ad ſtadium decurrendũ inſtructus: longiorē uero belli curſum expaueo, quod ciuitati noſtræ intelligo neq; naues, neq; militem, neq; pecuniam in ſupplementum ſupereſſe. Quibus uerbis paulò poſt aſtipulatus eſt ipſe rerum euentus. Vt primum enim eſt eductus exercitus, ſequundo Marte pugnatum eſt, Bœotij collatis utrinq; ſignis profligati, Antipater in Lamiam fugatus & concluſus. Ea prima fortuna ciuitatem non minori ſpe quàm gaudio inflatã extulit: ludi per urbem paſſim inſtituti: templis omnibus & delubris ſupplicationes gratiæq; dijs bene fauentibus habitæ. Inter hæc nonnullos ferunt à quibus Phocion de mouendo bello diſſenſerat, eũ exprobrandi gratia rogaſſe, nunquid hæc uellet non eueniſſe. Quibus ille, Minime quidem, inquit, nec me propterea conſilij pœnitet mei. Et cum frequentes è caſtris nuncij ſuper alium alius proſperũ aliquid quotidie nunciarent, nunquam'ne, inquit, finem his uictorijs faciemus? Mortuo in ea expeditione Leoſthene, ueriti quidam ne Phocion ſi illi ſubrogaretur, bellum in pacem uerteret, hominem quendam adornant, ſicut ignobilē fama & genere, ita pulchre ad mentiendum inſtructum. Hic dum imperatoria haberentur comitia, exurgens ait, Se teneris ab annis Phocionem non uulgariter dilexiſſe, primamq; pueritiã ſub eodem præceptore, & reliquã deinde ætatem ſecum familiariter exegiſſe, ſe quum beneuolentia, tum illius uirtute adductum, de ſalute hominis ſolicite cogitare. Tanti uiri uitæ ac laboribus eſſe parcendum, illum anguſtioribus Reipub. temporibus ſeruandum, cui neq; ſimilē ciuitas, neq; proximũ quenquam haberet. Abunde idoneum eſſe Antiphilum qui huic imperator bello præficiatur. His commentis cum populum in ſuam ſententiã traduxiſſet, accedens ad eum Phocion, Ego te, inquit, nulla ætate condiſcipulum, nulla familiarem aut cognitũ habui, & amicum ex hoc die perlibenter accipio, quem intelligo quaqua ratione adductum & cõmodis & ſaluti meæ conſuluiſſe. Athenienſes ira perciti arma uidebantur in Bœotios eſſe moturi. Cœpit Phocion per id temporis imperator, incenſæ multitudini primum obſiſtere: tunc nonnulli eius

V. d. Max. lib. 3. cap. 8.

B capiti metuentes, illum hortari ut ab incepto deſiſteret, cædem ei paratã eſſe ſi inſanæ plebi ſemper aduerſus, cum illius ira & furore pugnauerit. Quibus Phocion: Iniuria equidem peream, ſi pro ſalute Reipub. certans cecidero: ſi uero contrà, iure & magno meo occumbam merito. Aſt ubi uidit nihil ſe conſilio aut uerbis proficere, populumq; furentē in bellum & arma ruere, aſtu illos cohibendos ratus, quamprimũ edici per præconem iubet, omnes qui intra ſeptuageſimum annum ac pubertatē eſſent, ſtatim dimiſſa concione armatos adeſſe, ſumptoq; quinq; dierum cõmeatu, ſeſe confeſtim ſequi. Ortus continuò tumultus eſt. Nam hi quos iam ætate confectos inualidum corpus ipſaq; naturæ lex emeritos fecerat, edicti crudelitatē acrius incuſabant. Quibus Phocion: Quid hoc intemperiarũ eſt? quidnam ego iniuriæ uobis facio, ſi & ipſe octogenarius in armis adero? Hac ſiquidem arte mutatos illos à belli impetu ad quietem ociumq; traduxit. Sub idem tempus nunciatũ eſt Mitionem cum frequenti Macedonũ manu, multoq; item mercenario milite oram maritimã crebris excurſionibus deuaſtare, & ad Rhamnuſiũ uſq; progreſſum omni belli clade adiacentem agrum peruadere. Tum Phocion raptim coactas educit copias, Macedoni quãcelerrime occurſurus. Caſtris itaq; intra conſpectũ hoſtium poſitis, cum pleriq; ex ſuis aliunde alius ad eum concurrerent, atq; officio uelut imperatorio fungẽtes dicerent, hic quidem, proximũ eſſe tumulum pedite occupandũ: ille, Macedonem equite circumueniendũ, alius aliunde hoſtem adoriendum, ſtomachatus tandem, O hercules, inquit, ut multos hic imperatores hodie uideo, at paucos milites. Suis deinde in aciem explicatis, unum ex militibus uidet relicto ordine aliquanto longius in hoſtes prodire. Hic deinde conſpecto Macedone qui acer in armis ſibi pugnaturus occurrerat, pedem metu referens, ſeſe continuò in priſtinum locum recipit. Tum Phocion: Non te, inquit, hominum ignauiſſime bini tam deſerti ordinis pudet? nam & quem imperator locum tibi decreuerat, & quem tute tibi locũ delegeras, reliquiſti. Conſerto itaq; prælio, breui mora profligatũ hoſtem longe lateq; diſiecit. Fuit ea uictoria cum ipſius Mitionis, tum aliorum nobiliũ cæde inſignis. His ita geſtis, Leonatus accitis ex Aſia Macedonibus, græcas quoq; copias in Theſſalia cum Antipatro iungit. Pediti præerat Antiphilus, Menon Theſſalus equiti. Hos Phocion cruento marte ſuperatos fudit. Cecidit in eo prælio Leonatus, infeſto telo acriter dimicando traiectus. Secundum hanc Craterus cum ingenti militum ui ex Aſia traiecit in Græciã. Cum eo quoq; inſtructis copijs in Cranone pugnatum

C eſt. Anceps diu certamen fuit, ceſſitq; tandem Græcus uiribus aliquanto inferior, haud magna tamen accepta clade, paucisq; ferro abſumptis: quanquã Græci paulò poſt in Antipatri poteſtatem ſua culpa redacti ſunt, tum ob contemptos ab ſe duces, quos nec ætas, nec rerum uſus, nec gubernandi peritia imperio dignos fecerant, tum etiam ob ipſorum ignauiam, qui ut Antipatrum uiderunt ſuis admotum mœnibus, uano metu perterriti, et urbes & libertatem pariter tradidere. Poſt hæc Antipater infeſto agmine Athenas petiturus uidebatur, tum Demoſthenes, Hyperidesq; capitis metu ex urbe ceſſerũt. Erat ea tempeſtate Demades & ſenatu & omni publico eiectus munere, cui neque comitijs intereſſe, neque ulli conſilio publico tunc licebat, quia pecuniam qua illum Athenienſes mulctauerant (ſepties enim falſi damnatus fuerat) nondum ſoluerat ob inopiam. Is igitur priſtina ſibi ob iniquitatem temporum uſurpata licentia, tulit ad populum ut legati ad Antipatrum de pace acturi cum imperatoria poteſtate mitterentur. Plebs metuens ad Phocionẽ ſtudioſe confugere, eius opem & conſilium implorare, illi uni ſuam patriæq; ſalutem cõmittere. Quibus Phocion: Si mihi creditũ, inquit, eſſet, tunc cum ociosis uobis conſulebã, haud nunc profecto tumultuantes conſuleretis cui potiſſimum ueſtraq; credere debeatis. Cum Demadis ergo ſententia populo placuiſſet, Phocion omnium conſenſu legatus ad Antipatrum mittitur. Hic tunc in Cadmea ſtatiua habebat, reficiendo armandoq; militi intentus, ut inde in Atticum agrum irrumperet. Phocion primum omnium ab Antipatro petit ut Atticis finibus quoad agatur de pace, abſtineat. Craterus iniuſte id à Phocione peti dicebat, negabat enim prudentis eſſe aut boni imperatoris, exercitum ex ſociorum agris atque opibus alere, quem tutò liceat hoſtili præda paſtũ locupletare. Tum Antipater apprehenſa legati dextera, danda eſt, inquit, hæc Phocioni noſtro gratia, de cæteris uero iuſſit ſic ipſis Athenienſes rem permittere, quemadmodũ in Lamia Leoſtheni permiſiſſet ille. Inde Athenas rediens Phocion, ubi populi conſenſu firmata ſunt omnia, Thebas continuò alijs cum legatis emittitur. Horum principẽ conſtat Xenocratem fuiſſe philoſophum, cuius de uita, moribus, uirtuteq;, tanta fuit mortaliũ ea tempeſtate opinio, tanta nominis apud omnes famæq; celebritas, ut uulgò crederetur, nullum eſſe hominis tam crudelem, nullum ita ferum & concitatum animũ, quem non uel ſolus Xenocratis conſpectus ad manſuetudinẽ, ſuiq; uenerationem, & amorẽ traduceret. Sed

Xenocratis philoſophi autoritas.

D fefellit hanc hominũ opinionem ingrata quædam Antipatri & bonis infeſta malignitas. Nam cæteros legatos humane complexus, hunc unũ non dico non ſalutare, ſed nec aſpicere quidem ſuſtinuit. Tum Xenocratem bene ſecum agi dixiſſe ferunt, ſi ſe unum Antipater ſuæ in Athenienſes ingratitudinis & perfidiæ uereatur teſtem. Eum deinde dicere incipientem, tacere tandem cum obſtrependo, tum aduerſando & cõminitando coëgit. Phocion itaq; cum poſt Xenocratem ſuæ ciuitatis cauſam peroraſſet, Antipater in amicitia ſe populi Athenienſis manſurum reſpõdit, permiſſurumq; ut ibi patrijs legibus uiueretur, ſi Demoſthenes ſibi & Hyperides dederentur, ſi magiſtratũ more maiorũ à cenſu creauiſſent, ſi ſuum præſidiũ in Munychiã Athenarum arcem accepiſſent, ſi denique abſumptã eo bello pecuniam, acceptaq; damna reſarcirent. Has cæteri legati conditiones læto excipiunt animo: at Xenocratem dixiſſe fama eſt, ſeruis illas adeò belle modeſtas fore, liberis uero ſicuti duriſſimas, ita & repudiandas omnino. Cum autem Phocion oraret Antipatrũ, ut arcem uellet eiusq; præſidium in Athenienſiũ manere poteſtate, nonnulli Antipatrũ ita reſpondiſſe tradunt: Volumus equidẽ omnia tua gratia facere, his exceptis quæ aut tibi perniciei, aut nobis periculo uenire poſſint. Quanquã alij non hæc dixiſſe ſcribunt Antipatrũ, ſed rogaſſe Phocionem, uellet ne uas eſſe pro Athenienſium fide & conſtantia, ſponderetq; populum, ſi arcem illi & præſidiũ reliquiſſet, in pace ſuaq; amicitia permanſurũ, nihil tumulti poſthac contra ſe excitaturũ. Tacente Phocione, & repetenti hæc uerba Antipatro nihil præterea reſpondente, Carabum quendam Callimedontẽ procacem hominem & libertatis hoſtem acerrimũ proſilientẽ dixiſſe tradunt: Et ſi ſpoponderit hic, ei ne credes Antipater? Athenienſes itaq; accepere præſidium, cuius fuit præfectus Menyllus, homo & ingenio miti, & Phocioni neceſſitudine iunctus. Viſa eſt nobiliſſimæ ciuitati triſtis nimium & ſuperba ac inſolens ea conditio, nec tam ad Antipatri firmandam potentiã, quàm oſtentandæ licentiæ, inferendæq; contumeliæ cauſa excogitata. Auxit autem hominũ luctum atq; mœrorem tempus ipſum, nam ad xiij. Kal. Nouembres in arcem eſt accepta cuſtodia, quo ſcilicet die magnorum myſteriorum Athenis agebantur ſolennia, & Iacchus, hoc eſt Liber pater in Eleuſinam ex urbe tranſmittebatur. Igitur hæ deorum immortaliũ cerimoniæ haud minori Græcorũ celebritate quàm ueneratione confici ſolitæ, cum armorũ ſtrepitu, tumultuq; militari confunderentur, plurimis occaſioni fuere mortalibus, ut extinctum clariſſimæ ciuitatis ſplendorem, obrutamq; dignitatem

A dignitatem lamentis & fletu conquererentur. Exactam ſuperioris æui felicitatem cum præſenti calamitate conferebant. Repetebant animo myſticas illas & uoces & uiſiones, quas melioribus Reipub. temporibus incredibili admiratione ſtuporeq́ uel ipſi Athenarũ hoſtes excipiebant, ut deorum numina tunc uiderentur id ſibi ex omni terrarum orbe clariſſimũ domicilium delegiſſe, nunc uero deos ipſos uelut iratos ueniſſe ſpectatũ Græciæ miſerias atq; ruinam, & quaſi exprobrata ſuperiore fortuna, nunc ignominiæ cauſa ſanctiſſimum ex omnibus & iucundiſſimum contaminaſſe diem, ut qui lætiſſimus eſſet antea appellatus, nunc mutato nomine miſerabilis, mœſtusq́ & ſibi & poſteris diceretur. Memoriæ uero proditũ eſt, paucos antè quàm hæc eueniſſent annos Dodonides oraculum Athenienſibus ædidiſſe, quo conſulebant arcem Palladis ab externis uiribus diligẽtiſſime cuſtodiri. Item per eos dies ferunt quibus euenerunt hæc, uictimas myſticis infulis circũuolui ſolitas, mutato colore atras ex puniceis uno temporis puncto factas, cum priſtinum tamen colorem reliqua omnis priuata ſupellex retinuiſſet. Et ſacerdotem aiunt cum porcellũ tranquillo in portu lauaret, cetum derepente emergentem ab imis corporis partibus ad uentrem uſque deglutiuiſſe, quaſi dea ciuitatem hoc uoluerit monuiſſe prodigio, ut ſuperiores urbis partes maritimis inferioribusq́ amicis cuſtodirent. Menyllus milites quos ſecum in præſidium duxerat, ab omni prorſus iniuria ita continuit, ut nihil triſte Athenienſibus intulerit ea conditio. Eos qui ex fœdere ob inopiam & egeſtatem è ciuitate ſunt eiecti, ſupra duodecim millia fuiſſe tradunt, quorum pars in urbe manentes hac noua dehoneſtati contumelia, ſpectaculo mortalibus erant, pars relictis patrijs laribus, in Thraciam migrauere: ubi cum agrum illis Antipater & urbem definiuiſſet, quodam incluſi uelut carcere uidebantur. Indignus autem Demoſthenis in Calabria, Hyperidisq́ apud Cleonas interitus, de quibus alio diximus loco, Alexandri Philippiq́ nedum extinxit odium, uerumetiam deſiderium excitauit, licuitq́ Athenienſibus id tunc dicere quod agricolam quendam in Phrygia dixiſſe conſtat. Nam poſteaquam trucidato Antigono occiſores eius rerum potiti, omni genere iniuriarum mortales ſibi ſubiectos affecerant, agricola quidam agellum fodiens rogatus quidnam faceret, Ego ſuſpirans, inquit, Antigonum quærito. Hocipſum licuit per id tempus Athenienſibus dicere, cupere ſcilicet ſe Philippum, Alexãdrumq́. Meminerant enim

B quantus fuiſſet in regibus illis ſplendor, animiq́ maieſtas, quanta rerum geſtarũ gloria, quantum in omni regia uirtute lumen atque prẽſtantia, quos tametſi hoſtes ſibi, iratosq́ habuiſſent, fuiſſe tamen illorum, ut in animo celſo generoſoq́, facilem iram atque placabilem. Contrà uero Antipatri truculentum & crudele imperium eo erat omnibus durius, quo aſpectu fœdo, deformíque, ſordido & populari amictu, uictu parco planeq́ uulgari, regis ſpeciem ac dignitatem mentiebatur. Atqui Phocion precatus Antipatrum, complures exilio ſoluit, multisq́ item quorum unus Agonides ſycophanta fuit, effecit ut Peloponneſum habitare liceret, ne ue ut cæteri Græcia eiecti ad incolendum Tænarum, aut Ceraunicos ſaltus relegarentur. Interea Phocion ciuitatis cura ſuſcepta, eos qui ingenio fuiſſent miti & urbano, magiſtratibus honeſtabat. Seditioſos & nouæ fortunæ cupidos, quos nec impoſitum iugum, nec ablata calcitrandi licentia ſatis edomuiſſet, ad telluris & agrorum colendorum curam ſtudiumq́ conuertit. Xenocratem uero ex inquilinorum ordine quum in ciuium numerum transferre uellet, Nunquam, inquit ille, committam ut eius ciuitatis appeller ciuis, quæ ne talis fieret, omni diligentia legatus elaboraui. Cum uero Menyllus Phocioni pecuniam dono miſiſſet, reſpondiſſe illum tradunt, Alexandro Menyllum neque eſſe præſtantiorem, neq; honeſtiorẽ nunc eſſe ſumendi occaſionem, à quo etiam maiora repudiarit. Quum autem à Menyllo eam ut Phocio filio ſumendam permitteret rogaretur, Phocius, inquit, filius ſi uitam & mores compoſuerit, uiuet ille quidem paterna hæreditate contentus: ſi prodigus, ut eſt, impurus que perſtiterit, nec argentum hoc ſatis futurũ ſcio. Antipatro autem iniuſtum quippiã ab eo per nuncios flagitanti, Non habebit me, inquit, & amicum pariter & aſſentatorẽ Antipater. Antipatrum quoque plerunque dicere ſolitum accepimus, duos Athenis ſibi eſſe amicos, Phocionem, Demademq́, quorum alteri nunquam potuiſſet ut caperet ſuadere, alterum nunquam potuiſſet largiendo explere. Paupertatẽ etenim Phocion, quaſi præcipuum aliquod uirtutis decus & argumentum excoluit, qui Athenienſiũ toties imperator tantam opulentiſſimorũ regum beneuolentiã conſequutus, omnem tamen ætatẽ pauper diuitijs contemptis exegerit. At uero Demades ingentes diuitias ſicuti quæſitas turpiter, ita luxurioſe diſiectas profudit. In quo quidem non neceſſitas, non ratio, non honeſtas, ſed ſola libido modum ſumptibus ſtatuebat, qui ſibi laudem ex impenſis non modo turpibus, uerumetiam patria lege uetitis quæritabat. Nam cum Athenis

C eſſet lex, quæ peregrinum uetaret publicis ludis in theatro ſaltare, & mille drachmarũ mulcta indiceretur ludi præfecto, qui ſaltatorem eiuſce induxiſſet. Demades cum ludos ipſe pararet, pœna nihilo minusquàm legis ueneratione neglecta, centum & eo amplius magno undiq; ſtudio conquiſitos aduenas ſaltatores in theatrum admiſit, millenasq; pro ſingulis exoluit drachmas. Demeæ uero filij nuptias regio ſplendore parauit, in quibus eum ita filio loquutum accepimus: Matris tuæ nuptias ô Demea uix uel uicinorum quiſquam ſenſit cum ducebatur, cum tuæ nunc & principibus & regibus celebratæ ſint. Cupiebant uehementer Athenienſes Macedonum leuari præſidio, Phocionemq; propterea importunius ea de re agitabant, quaſi is unus eſſet, cuius dignitati ac beneuolẽtiæ id ab Antipatro facile donaretur. Phocion ſiue conſequendæ rei deſperatione perterritus, ſiue, id quod arbitror, populũ ratus modeſtiorẽ hoc metu quietioremq; in ciuitate futurũ, nullis adduci precibus potuit, ut id muneris uellet accipere. Tributum uero ut in aliud differretur tempus, libens ab Antipatro impetrauit. Populus à Phocione conuerſus ad Demadẽ, facile illi ſuadet ut pro auferendo præſidio legatus proficiſcatur. Demades ſumpto ſecum Demea filio, in Macedoniã uenit, fato quodã tunc, ut uidetur, eò profectus, quo tempore letali ualetudine Antipater tenebatur. Nam Caſſander, cuius erant primæ partes apud Antipatrũ, Demadis ad Antigonũ literas nuper interceptas habebat, quibus illum ex Aſia ad occupandã Græciam iam uelut ex putri ueterecp filo pendentẽ accerſebat, Antipatrũ ſcilicet filum putre per contumeliã appellans. Caſſander ubi primũ iſtuc uentum eſt, parentem natumq; iubet prehendi. Primus Demeas intra paternos ſinus carnifici iugulum dedit, ita ut Demades cruore nati fœdatus, flebile cunctis mortalibus ſpectaculum fuerit. Ipſum deinde patrem multiplici affectũ contumelia, & proditorẽ ingratumq; ſæpius uocitatum, tandem crudeliter trucidauit. Antipater moriens Polyperchontem imperatorẽ conſtituit, tribunũ uero militum Caſſandrũ. Hic rege uita functo in ſpem occupandarũ rerum elatus, omni ſublata mora Nicanorem perinde ac Menyllo ſuffectum Athenas mittit, qui Munychiã antequã Antipatri uulgaretur mors, ab illo recipiat. Quod cum ceſſiſſet è ſententia, paulò poſt re patefacta, Phocionẽ populus inſimulare, quaſi ille Nicanoris gratia cognitã Macedonis mortem ſilentio contexiſſet. Phocion populari leuitate neglecta, Nicanorẽ nihilominus conueniens in longã diem

D ſecum tracto ſermone, beneuolum eum mitemq; Athenienſibus reddidit, à quo etiam ut theatricos ludos ad leniendũ mœrorem populi multo ſumptu & ſplendore inſtrueret, impetrauit. Secundũ hæc Polyperchon, cui relicti filij curam liquerat Antipater, dolo & aſtu cum Caſſandro agendũ ratus, epiſtolã regis nomine Athenas mittit, qua ſe illos ſcribit priſtinæ reſtituere libertati, permittereq; ut more patrio, ueteriq; lege ciuitas gubernaretur. Eo conſilio inſidias Polyperchon ſeſe Phocioni parare credidit. Nam cum conſtituiſſet animo Athenas in ſuam redigere poteſtatẽ, nihil ſe non eiecto Phocione conſecuturũ putauit. Phocionẽ autem facile perditum iri, ſi eiecta ex fœdere cum Antipatro paupertas in ciuitatẽ reciperetur, & ſi factioſi & populares Rẽpub. nanciſcerentur de integro. Igitur cum motus ob haſce literas excitarẽtur Athenis, uidereturq; plebs ad res nouandas plurimũ inclinata, Nicanor populi colloquiũ petens, in Pyræum coacto ibi ſenatu præterijt, ſeſe, corpusq; ac ſalutẽ ſolius Phocionis fidei tradens. Dercyllus interea, quem regis nomine Attica tunc regio præfectum habebat, inſidias Nicanori parat, ut eo capto Caſſandri deinde præſidium Munychia eijciat. Præſenſit dolos Nicanor, & in Munychiam permittente Phocione ſeſe repente recipiens, cum Dercylli fefelliſſet inſidias, putabatur ulciſcendæ iniuriæ gratia aduerſus urbem confeſtim arma moturus, proptereaq; Phocionem uulgò incuſabant, quod Nicanori fugiendi fecerit poteſtatẽ. Contrà Phocion ſeſe aiebat ſecurũ omnis periculi eſſe, & Nicanoris promiſſis ita fidere, ut ex eo nihil penitus ſperaret hoſtile. Quod ſi ſecus ac ipſe putabat eueniſſet, malle ſe tamen acceptæ quàm illatæ iniuriæ & pigere, & reum eſſe. Hoc ſi Phocionis dictum in ſe nudũ conſideres, uidebitur illud profecto honeſti, conſtantis & fidelis animi imaginẽ planè referre: ſin autem ad patriæ conuertas pericula, memineriſq; illam non hominis priuati, ſed ſummũ gerentis magiſtratũ uocem fuiſſe, neſcio an paulò ſeuerior illa fuerit, quàm uel patriæ pietas, uel magiſtratus iura, uel neceſſitudo ciuiũ poſtulabat. Nam quod Nicanorẽ permiſerit Munychiã repetere, non id fecit quia ciuitatem ſuſpicaretur in manifeſtũ bellũ impingere, ſed amicitię iura, datamq; à ſe Nicanori dextrã ſuo huic crimini prætendebat, arbitratus quieturũ illum promiſſæ ſibi pacis pudore, nihil tumulti, nihil iniuriarum Athenienſibus illaturum. Alijs etenim argumentis planè perſpectum eſt Phocionem illi longe plus æquo crediddiſſe, quem cum palàm plerique criminarentur quod Piræo pararet inſidias, tranſmitteretq; peregrinũ militem quotidie Salaminã, & multos item Piræi accolas

auro

A auro ſibi conciliaret, non adhibuit aures Phocion, falſas eas eſſe calumnias arbitratus. Quin &
Philomedē Lampreum contempſit, qui eiuſce ſuſpicionis metu ad populum tulerat, ut omnes
arreptis armis ad imperatoris ſignũ praeſtò eſſent. Nulla enim ratione adduci potuit, ut ijs quae
Nicanor contra ciuitatem moliebatur, adhiberet animũ, quoad ille è Munychia impetũ cum ar-
matis faciens, foſſam Piraeo uallumq́ circunduxit. Tum Phocion tumultuantem populum fru
ſtra conatus educere, & odio & cõtemptui omnibus erat. Dum haec ita geruntur, Polyperchon
Alexandrum filium cum ingenti armatorum numero mittit in ſpeciem quidem ferendae Athe
nienſibus opis contra Nicanorē, re autem ad ſubigendam, ſi poſſet, urbem inteſtino iam mor-
bo languentem. Fauebant ei exules fermè omnes, quibus ſuo iam beneficio reſtitutis ciuitate
frui licebat: fauebat egenorum turba, qui Reipub. per illum redditi, eo potiſſimũ pacto relaturi
gratiam uidebãtur. Concio igitur ex omni mortaliũ colluuione congeritur, in qua eiecto magi-
ſtratu, Phocioni nouos imperatores ſufficiunt. Nec Athenae hoc unquã periculi effugiſſent, ni
crebri clandeſtiniq́ Nicanoris cum Alexãdro congreſſus prope moenia ſaepius deprehenſi, il-
lorum patefeciſſent concordiã, & Athenienſes eius periculi cautos reddidiſſent. Secundũ haec
Phocion reus proditionis accuſante Agnonide acceſſitur. Eo metu perterriti Pericles & Calli-
medon clàm ſe ex urbe ſurripiunt. Phocion & ipſe relicta urbe ad Polyperchontē ſe cõfert cum
paucis, cum quîs & Solon Plataeenſis, & Dinarchus Corinthius ſunt profecti, ambo Polyper-
chonti neceſſitudine & familiaritate coniuncti. Caeterum Dinarchus morbo Elateae correptus,
compluriũ dierum moram itineri illorum adiecit. Hoc interim ſpatio rogationē tulit Archeſtra
tus, ſuadente Agnonide, populoq́ probante, ut qui Phocionē accuſarent legati ad regem con
tinuò mitterentur. Eodem tempore & ipſi legati, & Phocion Polyperchontē peregre cum re-
ge profectum aſſequuntur ad Pharygas. Is eſt Phocidis uicus in radicibus mõtis poſitus, quem
Galatam nunc uulgò appellant. Ibi Polyperchon aurea umbella poſita, cum ſub illa ſedentem
regem conſtituiſſet, Dinarchũ continuò comprehendi iuſſum uarijs affectum ſupplicijs iugu-
lat. Deinde legatis Athenienſium poteſtate dicendi facta, in ipſo ſtatim conſeſſu tumultuari &
mutuis accuſationibus conclamari coeptũ. Tum Agnonides, Mittite nos, inquit, Athenas om-
nes & uinctos, & una concluſos cauea, ubi de cuiuſque ſupplicio populus decernat ac ſtatuat.
B Eam uocem in riſum regem ſoluiſſe fertur. Macedones autem & peregrini quos audiendi deſi-
derium traxerat, ut eo in loco accuſatio inſtitueretur legatis innuebant. Fuit in eo iudicio partiũ
periniqua conditio, nam Phocioni dicere pergenti ſaepius obſtrepens Polyperchon, baculo tan
dem tellure percuſſa abactum illum ſilere coēgit. Hegemonē uero ſuae in populum fidei & be-
neuolentiae Polyperchontis teſtimonium implorantē, cum illi Polyperchon reſpondiſſet ira-
tus ut deſineret improbe de ſe coram rege mentiri, proſiliens rex eum pilo tranſuerberaſſet, ni
Polyperchon illum extemplo complexus cohibuiſſet. Eius tumultus cauſa ſolutus cõſeſſus eſt.
Tum Phocion & qui cum eo aderant, lictoribus cuſtodiendi traduntur: reliqui eius comites,
quos melior fortuna tunc fortè abſentes fecerat, mutata ueſte, capiteq́ uelato, ſalutem ſibi fuga
comparauerunt. Illos itaque Cletus uinctos reduxit Athenas, non tam, ut aiebat, quod de illo-
rum criminibus iudicato ſtatueretur, quàm ut capite plecterentur iniudicati. Fuit id ſpectacu-
lum cunctis mortalibus & moeſtum & miſerabile, uiros illuſtrium factorũ, omniſq́ laudis glo-
ria praecellentes, latronũ more compeditos, plauſtriſq́ inuectos per Ceramicum (id erat ſcorto-
rum diuerſorium) ſpectante populo in theatrũ peruehi: quos ibi Cletus ignominiae cauſa tan-
diu detinuit, quoad ex omni hominũ labe concio à magiſtratibus aduocata eſt, à qua non man-
cipium, non peregrinũ, non lenonem, non perditiſſimũ deniq́ quempiam excluſum fuiſſe fe-
runt, ſed uolenti cuiq́ & theatrum, & pulpitum patuiſſe. Hic regis pro concione recitantur lite
rae, in quibus manifeſto ſe reos proditionis illos deprehendiſſe ſcribit, populoq́ Athenienſi iu-
dicandi facere poteſtatem, quippe qui liber iam & ſuis legibus uiueret. His lectis, cum Cletus
eos diſtraxiſſet in medium, optimus quiſq́ crudelitate facinoris miſericordiaq́ perculſi, faciem
uelare, oculos à tam truci flebiliq́ ſpectaculo prohibere, ſolem nihil uſquam crudelius, nihil ui-
diſſe indignius affirmare. Fuit inter hos qui ſurgens in media concione dicere paulò liberius au
deret, ſeruum ſaltem eſſe & peregrinum quenq́ eo conſilio abigendum: regem iudicandi arbi
trium populo permiſiſſe non ut nefarie iniuſteq́, ſed ut legitime, rite, ſancte, de ciuiũ capite ſta-
tueretur. Huic uoci plebs inflammata obſtrepit, conclamat aduentaſſe iam diem, quo hanc pau
corum potentiam funditus deleri oporteat: perdendum eſſe quicunq́ multitudinē oderit, rem
Atticam alio iam pacto ſtare nõ poſſe. Ad ea cum nemo deinceps reſpõdere auderet, Phocion
ipſe inter furentis turbae tumultum & uoces uix auditus, Nunquid nos, inquit, iure an iniuria

Ἐλάτεα πό-
λις μεγίστη
φωκίδος.

C necari par ducitis? Illis uero iure clamantibus, Quonam modo igitur, inquit, de inauditis iure decernitis? Et cum nihilo tamen attentius audiretur, procedens paululum, Ego, inquit, me capitis reum profiteor pro his quæ in Repub. & geſſi, & ſæpe conſului. At iſtos ô uiri Athenienſes, quid eſt cauſæ quamobrẽ nihil uobis iniuriatos occidatis? Cui cum reſpondiſſent, quoniam tibi amici ſunt, ſecedens Phocion tacitus quieſcebat. Tunc Agnonides decretũ recitat iampridem ab ſe conſcriptum, cuius hæc fermè ſententia: Populus hos ſi reos obiecti criminis iudicarit, capite plectantur. Hoc audito, fuere nonnulli tanta immanitate animi, ſæuitiaq́;, ut decreto id unum deeſſe dicerent, Phocionẽ ſcilicet non antè necari, quàm uarijs eſſet cruciatibus & tormentis afflictus, iubebantq́; induci rotam inſpectante theatro, & ipſos cum flagris & ſecuribus carnifices expediri. Agnonides ſeu quod id ægris auribus à Cleto auditũ aduertit, ſeu quia facinus ipſum & barbarum & crudele nimiũ exiſtimauit, Cum Callimedontẽ, inquit, maſtigiam ô Athenienſes damnabimus, tunc ea ſupplicij crudelitate ſæuire licebit, in Phocionem uero nihil tale laturus ſum. Huic quendã ſummiſſe dixiſſe tradunt, Recte facis Agnonides, nam ſi excruciabitur Phocion, tibi quid faciemus? Poſt hæc cum ad ſcrutandam ſententiã populi circũducerentur urnulæ, nullis ut in euerſa concione ſedentibus, quibuſdam etiam coronatis, ut plecterentur capite iudicatũ eſt. Fuere cum Phocione damnati Nicocles, Thudippus, Hegemon, & Rithocles. Demetriũ uero Phalereum, Callimedontem, Chariclem, alioſq́; nonnullos qui fortè tunc aberant, & hos mortis decernunt reos. Concione dimiſſa, cum damnati in cuſtodiã ducerentur, cæteri quidem inter poſtremos amicorũ familiariũq́; complexus fletu & lamentis miſerè complebant omnia: at Phocionẽ cerneres eodem oris habitu incedentẽ, quo domũ olim ſolebat imperator à concione reduci. Nec minorẽ admirationis quàm miſericordiæ occaſionẽ uiri uultus & geſtus, animiq́; conſtantia & magnitudo mortalibus afferebat. Aduerſarios tamen eius tanta fuiſſe animi atrocitate, tanta crudelitate & impudentia dicitur, ut obuiã inter ducendum ſæpius facti, certatim illum probris & maledictis inceſſerent, auderetq́; ex his unus ſputis eius ora fœdare. Tunc Phocion ad magiſtratũ conuerſus, Cohibebit ne quiſpiã, inquit, hodie huius hominis petulantiã atq; ineptias? Atqui Thudippo cum hic iam tritũ poculoq́; infuſum uenenũ conſpiciens horruiſſet, fleretq́; calamitatẽ hanc & crudelis iudicij indignitatẽ, accedens

Phocion capite damnatus.

D propius Phocion, Non te ſolatur, inquit, quod iam es cum Phocione moriturus? Rogatus ab amicis ſi quid Phocio filio nomine ſuo dici uellet: Volo equidẽ, inquit, ne ſcilicet illatæ mihi ab Athenienſibus iniuriæ reminiſcatur. At cum ab eo peteret Nicocles is quem fideliſſimũ ſemper omniũq́; chariſſimũ habuit, ut priori ſibi liceret haurire uenenũ: Durum id mihi quidẽ, inquit, ô Nicocles, moleſtumq́;, tamen & hoc tibi concedendũ eſt, cui nihil unquam in omni uita negandũ putarim. Igitur cum & reliqui omnes poculum priores ſumpſiſſent, defeciſſe uenenũ dicitur: carnifex uero ſe aliud niſi duodecim prius acceptis drachmis daturũ negabat, tanti enim unciam uęnire aiebat. Tum Phocion ubi hominẽ uidit in propoſito ſtantẽ, ne morti fieret mora, ex amicis unum aduocãs, Quandoquidẽ, inquit, gratis emori Athenis non licet, huic quæſo precium dato. Erat tunc Munychionis menſis undeuigeſimus dies, quo tempore equeſter ordo Ioui ſolennem afferebat pompã. Horum pars in ſpeciẽ luctus coronas auferentes, pars flendo ad carceris fores conuerſi, eo pacto præſtantiſſimi & innocentiſſimi ducis interitum ornauere. Nec mortalium quiſquam fuit, in quo non fuiſſet aut feritate naturæ, aut ira, aliaq́; acerbitate penitus extincta humanitas, qui non impiũ & nefarium duxerit diem illum ſanctiſſimũ ſemper, & populo Athenienſi ſacrum atque ſolennem, hoc publico piaculo fuiſſe pollutum, & caſtas per id ſaltem temporis manus à tam impio ſcelere non ſeruaſſe. At eius inimici, quorũ nondum erat in uiuum ſatis explicata crudelitas, mortui quoque corpus atrociter inſectati ſunt. Illud enim nullo prorſus igne ſuccenſo, nullo funeſto lumine, nulla denique non honoris modo, ſed ne humanitatis quidem ſignificatione, Atticis exportari finibus edixerunt. Diciturq́; ex illius familiaribus neminem eius corpus contingere auſum, ſed Conopionem quendam curandis funeribus quæſtum facere ſolitum, mercede accepta in Eleuſinam deportaſſe cadauer, ibiq́; igne ex agro Megarico ſumpto, id concremaſſe. Indigenam uero mulierem cum ancillis aliquot inane ibi conſtituiſſe ſepulchrum, atque dijs manibus, umbræq́; Phocionis inferias parentaſſe. Hanc ipſam tradunt collectos cineres, gremioque reconditos, intra domeſticos lares tellure defoſſos ſepeliuiſſe, dixiſſeq́;, Ego uobis chari penates innocentiſſimi uiri reliquias cuſtodiendas trado, uos illas patrijs laribus, ſi quando reſipiſcant Athenæ, redditote. Nec multò poſt cum res ipſæ edocuiſſent qualem Athenienſes præſidem, qualem Reipubl. omniſq́; iuſtitiæ perdidiſſent cuſtodem, ſtatua illi ærea iuſſu populi conſtituta eſt, eius que inuentæ

Atheniensiũ in Phocionẽ mortuũ crudelitas.

A reliquiæ publicis ſumptibus tumulo ſunt mandatæ. Accuſatores autem eius Agnonidem quidem capite damnatum interemerunt: Epicurum uero Demophilum urbe profugum Phocionis filius proprio telo eſt ultus. Phocius intemperans, perditusq; puellam ad lenonē quempiam eductam miſere deperiſſe dicitur, eumq; Theodorum Atheum forte aliquando audiuiſſe in lycæo huiuſmodi ratiunculam concludentem: Si amicum alere honeſtum eſt, & amicam utique haud turpe: quod ſi cum ſocio uiuere fas nō eſt, nec cum ſocia honeſte licebit. Hac ratione iuuenis tanquam ſana ad intemperantiam ſuam abuſus amicam ſeruauit. Hæc ſunt quæ in Phocionis uitam congerenda putauimus, cuius ſane interitus luctuoſam Socratis memoriam excitauit. In ambos enim ſicuti pari Athenienſium ingratitudine, ita nec diſpari Athenarum incommodo animaduerſum eſt.

CATONIS IVNIORIS VITA

LAPO FLORENTINO INTERPRETE.

CATONIS genus principiū dignitatis & gloriæ ſumpſit à proauo Catone uiro in primis claro magnæq; autoritatis, ut à nobis in ipſius uita ſcriptum eſt. Relictus eſt autē Cato parentū orphanus unà cum fratre Cæpione & ſorore Porcia. Erat & Seruilia Catonis ſoror ex matre, et hi omnes apud Liuium Druſum auunculū ſuum, uirū & eloquētia & ſapientia præſtantem, qui per id tempus princeps ciuitatis erat, educabantur. Ferunt autē ſtatim à pueritia conſtantiā & ſeueritatē Catonis conſpicuā fuiſſe. Vim nanq; habebant ultra ætatē eius incepta, adulantibus aſper, terrētibus aduerſus, tardus ad riſum, ut perraro uultū remitteret. Ad iram non facile labens, ſed cum in eam deuenerat, implacabilis. Ad magiſtros autē diſciplinasq; delatus in diſcendo quidem tardus erat, quæ uero ſemel didicerat, memoriter retinebat, quod in cæteris quoq; natura fit, ut qui celeri ingenio ſunt, nō multū memoria ualeant: qui uero cum labore percipiunt, hi ſunt perceptorū tenaciores, propterea quod
B uelut inuritur quicquid ab huiuſmodi ingenijs diſcitur. Videtur autē ipſa inflexibilitas mentis cauſa fuiſſe ut Cato in diſcendo tardior eſſet. Nam paſſio nimirum quædam eſt diſciplina, & ut quiſq; infirmior eſt ad reſiſtendū, ita facilius in ſentētiā trahitur. Itaq; & iuuenes q̄ ſenes, & ægri q̄ ſani facilius credunt: & in uniuerſum ubi quod fluctuat imbecilliſſimū eſt, quod ſuggeritur maxime procliue. Pædagogo tamen, ut aiunt, parebat Cato, omniaq; faciebat illius iuſſu, ſingulorū uero cauſas, rationesq; ab eo efflagitabat. Erat illi pædagogus Sarpedon, homo comis atq; urbanus, & qui uerba magis quàm uerbera in promptu haberet. Puer adhuc cum eſſet Cato, Latini ſummo ſtudio conati ſunt ut in ciuitatē reciperētur. Qua de cauſa cum Pompædius Syllo uir militaris, ſummæq; inter ſocios autoritatis propter amicitiā quę ſibi cum Druſo erat, domi eius multos dies obuerſaretur, puęrisq; familiarior factus, eos rogaſſet ut ſocios populi Romani in impetranda ciuitate apud auunculū iuuarent, Cæpione id ſe facturū comiter ſignificante, Catone uero nihil ad hoc reſpondente, ſed oculis torue in hoſpites fixis & intentis, Quid tu, inquit Pompædius, ad hæc iuuenis reſpondes? nunquid non iuuare hoſpites apud auunculum quemadmodū frater potes? Vbi uero nihil Cato reſpondiſſet, ſed taciturnitate & uultu negare uideretur, prehendens iuuenē Pompædius, per feneſtrā inde abiecturum ſe illum niſi precibus annueret, comminatus eſt, atque ita manibus ſuſpenſum efferens minaci uultu & acerba uoce concuſſit, neq; tamen ab incepto mouere illum potuit. Itaq; deponens eum Pompædius ad ſocios reuerſus, Gratulemur, inquit, nobis hunc eſſe puerū, qui ſi uir eſſet, nullo modo ciuitatem ſperare liceret. A quodā ex cognatis ad cœnā in natali uocatus, cum cæteri pueri in quadā parte ædium luderent admiſti ſimul minores & maiores natu (erant autem eorū ludi iudicia & accuſationes & detruſiones in carcerem) uno ex pueris forma inſigni, qui à maiore in cubiculū deductus, & per uim incluſus erat, uociferante, Cato intellecta rei fœditate cucurrit ad oſtiū, atq; his qui aditum prohibebant ui deiectis, puerum eduxit, itaq; incenſus domū abijt, cæteris pueris unà ſecum abeuntibus. Ita uero inter pueros clarus erat, ut cum L. Sylla equeſtrē ludū quem Troiam uocant, ædere ſtatuiſſet, ac delectis patritijs pueris duos præfeciſſet, alterumq; pueri acceptarent gratia matris, erat enim filius Metellæ uxoris Syllæ: alterum uero qui Pompeij nepos erat Sextum nomine, nec recipere, neq; ſub eo ludere uellent, interrogati à Sylla quem ſibi ducem optarent, omnes uno ore Catonem depopoſcerunt, quinetiam ipſe Sextus ſeſe ultro

Pueritiæ conſtantia.

C Catoni ſubmiſit. Erat L. Sylla Catoni ac fratribus paternus amicus, quare ſæpe illos ad ſe uocabat, & inter ſuos habebat, pauciſſimis hunc honorē familiaritatis per inſolentiā tribuens. Gratè igitur hoc accipiens Sarpedon, plurimumq́ꝫ exiſtimans huiuſmodi amicitiā pueris cum ad honorem, tum ad ſecuritatem conducere, frequenter ducebat eos ad Syllam, cuius domus per id tempus nihil à carnificina quadam differebat. Erat tum Cato quatuordecim annorū, uidensq́ꝫ ceruices clarorū uirorum ad Syllam deferri, atq; eos qui aderant clanculū miſereri, à Sarpedone quæſiuit cur hunc talem uirum nemo trucidaret. Reſpondente pędagogo, quia plus timent Syllam homines quàm oderint: Quamobrem mihi, inquit, gladium non dabas, ut patriā ſæuo huius dominatu liberarem? Hæc cum audiſſet Sarpedon, & ſimul acritatē uultus conſpexiſſet, uſqueadeo territus eſt, ut reliquo tempore diligentiſſime puerum obſeruaret, ne quid temere contra Syllam moliretur. Paruulus quem maxime amaret rurſus ac ſępius eodem modo interrogatus, ſemper fratrem reſpondendo interrogantem fatigauit. Sumpta deinde uirili toga, magis confirmauit erga fratrem beneuolentiam: uſq; ad uigeſimum ætatis annum nunquā ſine fratre cœnabat, nec peregrinabatur, nec in campum deſcendebat: cum tamen frater ungeretur, ipſe ueniā poſtulabat. In cæteris quæ ad uictum pertinent, durus erat atq; ſeuerus. Cæpio itaq; cum ipſe ut continens moderatusq́ꝫ laudaretur, non deſinebat prędicare ſe fortaſſe talem uideri ſi cum alijs comparetur, uerum ſi cum meo Catone, inquit, comparor, nihil mihi à Sippio uideor differre. Erat autem Sippius quidam propter mollitiē atq; luxuriam apud Romanos notatus. Inde Cato ſacerdos Apollinis factus à fratre migrauit, centum uiginti talentis in diuiſione bonorum paternorū acceptis: uictum magis etiam imminuit, & Antipatrum Tyrium Stoicæ diſciplinæ hominē ſibi familiarē coniunxit, ac moralibus ciuilibusq́ꝫ præceptis inhærens, cum omnē uirtutis ſpeciem ingenue amplexaretur, egregie tamen honeſtatē, ſeueritatē rigoremq́ꝫ bonitate ac gratia immotū adamauit. Eloquentiæ uero ea de cauſa operā dedit, ut philoſophiæ præceptis aliquid roboris, neruorumq́ꝫ in agendo conſultandoq́ꝫ adiungeret. Non tamen cum cæteris iuuenibus exercebatur, nec audiri à quoq; uolebat. Qua de re cum quidam eum reprehenderet, diceretq́ꝫ, improbant homines hanc taciturnitatē tuam Cato: Vt libet, inquit, dūmodo uitam non improbent. & addidit: Ego uero tunc demum hanc taciturnitatē meam abrum-

D pam, cū talia dicere ualebo quæ non ſint digna taciturnitate. Erat baſilica quædā Porcia, quam magnus Cato in cenſura ædiderat, tribuni pleb. quoniā in illa ius dicere conſueuerant, columnam quæ ſellas eorū impedire uidebatur, decreuerant tollere, uel in alium locū transferre: ea res Catonē licet inuitum prima in campū deduxit: opponens nanq; ſe tribunorū uoluntati, & uim dicendi ſuam ac prudentiā oſtendens, uniuerſos ciues in admirationē ſui conuertit. Etenim ſermo eius nihil iuuenile, neq; comptum habebat, ſed erat rectus, plenus & durus, quinimò gratia quædam & attentio inerat breuitati ſententiarū, mosq́ꝫ eius orationi admiſtus, uoluptatē & riſum quendā honeſtum audientibus afferebat. Vox autē multa, & abundans, tonum habebat infractū, inexhauſtūq́ꝫ, per uniuerſam ſepe diem inceſſanter locutus, ſine laſſitudine deſinebat.

Corporis tolerantia. Tunc itaq; cum ea in cauſa ſuperior fuiſſet, rurſus ad ſilentiū redijt, ac in gymnaſijs ſe exercens, aſſuefecit corpus tolerare labores & niuem detecto capite, iter conficere ſine uehiculo. Cum uero amici qui unà iter faciebant equis ueherentur, ſingulos ſæpe adiens, & pariter cum illis ambulans loquebatur, pedibus ipſe uadens, cum illi ueherētur. Admirabilis uero tolerantiæ tunc erat maxime, cum aduerſa ualetudine laborabat. Febri enim oppreſſus ipſe ſolus degebat, nec ullum ſecū eſſe patiebatur donec releuationē certam ſentiret. In cœnis autē partes ſortiebatur, quod ſi non obtineret, amicis ipſum prius capere iubentibus, dicebat, Non bene ſe habere inuita Venere. Ac ſemel quidē præpotus ibat ad menſam, deinde ita perſtabat, ut ſæpe cum amicis ad aurorā uſque in potationibus uigilaret. Cauſam huius rei credunt fuiſſe negocia publica, in quibus per totos dies occupatus, atq; ita philoſophos conuenire, & cum illis uerſari prohibitus, per noctem atq; potum cum eiſdē eſſe cogebatur. Itaq; cum Memmius quidā dixiſſet totas noctes Catonē ebrium eſſe, reſpondit Cicero: At illud non addis, eum dies totos ad aleam ludere. Omnino ætatis ſuæ moribus ſe oppoſuit, utpote improbis, & à quibus contraria uia eundū cenſebat. Itaq; cum cæteris hominibus purpuream ueſtem ſaturatā murice atq; rutili coloris placere uideret, ipſe fuſcam gerebat: interdum uero nudis pedibus & abſq; tunica in publicū prodibat, non gloriā aliquam ex hac nouitate captans, ſed ſeipſum aſſuefaciens obſcœnis rebus duntaxat erubeſcere, cætera uero ut ignobilia aſpernari. Ex hæreditate uero Catonis nepotis cum centū talenta ad eum perueniſſent, pecuniā ex bonis redactam ſine ullo fœnore indigentibus mutuabat; nonnulli agros etiam ac miniſtros eo largiente ratumq́ꝫ habente in publicum conferebant.

A ſerebant. Deinde cum iam tempus ſibi uiſum eſt matrimonij contrahendi, nulla muliere ante id tempus cognita, Lepidam uxorē accepit, quæ prius Scipioni Metello deſponſata, renunciante Scipione, & uadimonij pœnas ſoluente, tunc libera erat. Eam cum accepiſſet Cato, pœnitentia ductus Scipio, rurſus illam acceptauit. Hac re uehementer cōmotus atq; inſenſus Cato, decreuerat die Scipioni dicta iniuriam ulciſci, diſſuadentibus tamen amicis ſe abſtinuit, & ira ſimul & iuuentute accenſus, iambos in Scipionē, non ſine Archilochi mordacitate, citra tamen laſciuiam & obſcœnitatem conſcripſit. Atiliam deinde Sarrani filiam cepit uxorem, quam mulierem dicitur primam cognouiſſe: non tamen eam ſolam cognouit, quemadmodū Lælius Cæpionis amicus. Ille nanq; in hoc felicior, qui unam tantum in omni uita uxorem, quam à principio duxerat, cognouit. Bello ſeruili, quod Spartanum appellant, exorto, ſub Gellio prętore uoluntarie militauit, idq; fecit gratia Cæpionis fratris qui in eius exercitu tribunus militum erat. Sub quo quidē duce uirtutem quantum cupiebat oſtendere non potuit, in mollitie tamen atq; corruptela exercitus audaciam, fortitudinem, ac decorem oſtendens, nihil antiquo illo Catone inferior apparuit. Sed cum prætor uirtutis gratia eum donare uellet, repudiatis muneribus, & nihil à ſe factum quod honore dignum foret teſtatus, inhumane facere uiſus eſt. In petitione quoq; tribunatus legem quæ candidato † nomenclatores adeſſe uetat, ſolus ſeruauit, per ſeipſum appellans populum atque alloquens: quæ res ipſis quoq; laudantibus grauis erat, & eo magis quod uidebant hoc genus laudis mutari non poſſe. Tribunus militum factus, in Macedoniam miſſus eſt ad Rubrium prætorem: cuius diſceſſum cum uxor Atilia grauiter ferre uideretur, atque ob id lachrymaret, Munatium quendam ex Catonis familiaribus ei dixiſſe ferunt ut bonam ſpem haberet, nam ſe Catonem illi cuſtoditurum. Cuius uerbis Cato tunc præſens cum annuiſſet, poſtea unius diei iter profectus uocatum ad ſe Munatium monuit fidem Atiliæ ſeruaret, nec uſquam à ſe diſcederet: atque ita ex eo die binos lectos in eodem cubiculo ſterni iuſſit, ipſumq; Munatium iuxta ſe accubare, non cuſtodientem, ſed certe cuſtoditum. Proficiſcentem Catonem quindecim ſerui, duo liberti, & quatuor amici ſequuti ſunt, qui cum equis ueherentur, Cato ipſe pedes cum ſingulis loquens pariter gradiebatur. Vbi uero in caſtra uentum eſt, ex legionibus quæ illic erant uni præfectus à prætore, nequaquam magnificū putans B ſe duntaxat bonū præſtare, milites ſibi pares efficere contendit, non timore aliquo iniecto, ſed uerbis ac rationibus eos caſtigans. Difficile igitur dictu eſt, utrum humaniores uel fortiores, & an ferociores uel iuſtiores ſua eos diſciplina effecerit, tam ſcilicet feroces aduerſus hoſtes, humanos uero erga ſocios, timidos ad iniurias inferendas, promptos ad laudes adipiſcendas reddidit. Sed quod minime quærebat, id maxime factum eſt, ut cum ſummā gratiam atque beneuolentiam, tum gloriæ honoriſq; plurimū apud milites aſſequeretur. Nam unà laborando, & ueſte, & uictu atque inceſſu militari magis quàm ducis utendo, tum mira ſolertia rationeq; illos collaudando, duces atque imperatores appellando, clàm ac latenter beneuolentiā exercitus erga ſe maximam concitauit. Veræ enim uirtutis zelus non fit niſi per ſummā laudantis beneuolentiam & honorem: qui uero ſine amore laudant bonos, ij reuerētur quidē famam ipſorum, non autem uirtutē admirantur neque imitantur. Inter hæc cum audiuiſſet Athenodorū cognomine Cordilionem Stoicæ diſciplinę hominē Pergami cōmorari, & iam ſeneſcentē regum ac principum familiaritates amicitiaſq; refugere, non putauit Cato per literas atq; nuncios quicquā ſe profecturum, ſed cum per leges duos menſes liceret ei abeſſe, tranſgreſſus in Aſiam, hominē adijt, flexitq; eius animū, & ex ſentētia deiecit, effecitq; ut ſe in caſtra ſequeretur, lætus atq; gloriabundus, uelut ingentē adeptus palmam, & multo clariorē, quàm aut Pompeius, aut Lucullus, qui tunc uniuerſi orbis reges nationeſq; ſubigebant. Nondum finierat militię tempus, cum frater eius Cæpio in Aſiam proficiſcens, in Aeno Thraciæ urbe incidit in morbum: quod cum per literas nunciatum eſſet Catoni, licet & mare undoſum foret, & nauis aliqua idoneæ magnitudinis non adeſſet, tamen paruam nauiculam cum duobus familiaribus & tribus ſeruis conſcendens, è Theſſalonica nauigauit. Nec multum abſuit quin mari obrueretur, fortuna tamen quadam ex ingenti periculo ſeruatus. Cum fratrē iam mortuum reperiſſet, grauius ferre uiſus eſt quàm philoſopho conueniret: non ſolū enim lamentationibus, & planctu, & mœſtitia, ſed ſumptu funeris immodico exquiſitiſq; uaporibus & precioſis ueſtibus corpus cremauit. Sepulchrum illi fecit in ipſo Aeniorum foro lapide Thaſio talentorum octo. Hæc autem nonnulli carpebant propter cæteram Catonis ſeueritatem, non attendentes quantum in illa aduerſus uoluptatem, timorē, & impudentes preces inflexibili duritiæ humanitatis affectioniſq; ineſſet. Ibi cum ciuitates & potentes dona ampliſſima pro honore defuncti miſiſſent, pecunijs

Prima Catonis militia.

† ὀνοματολόγοι.

Milites ad uirtutem qua ratione excitauerit.

Αἶνος πόλις Θρᾴκης, ἄψινθος καλουμένη.

C omnino repudiatis, thura ſolum & ornamenta ob honorem illorum qui mittebant recepit. In diuiſione hæreditatis quæ ad ipſum & ad filiam Cæpionis obuenerat, nihil ex his quæ in funere expenderat, deduxit. Hęc quanquã feciſſet faceretq; Cato, tamen inuentus eſt qui accuſaret, quod cribro exuſti cadaueris cinere colato, aurum quæſiuerit igni deſtillatum. Finito tempore, prouincia abeuntem non uotis (ut fieri ſolet) ſed lachrymis & inſatiabili amplexu milites proſequebantur, ſternentes ueſtes per ea loca quibus ipſe pedibus iturus erat, manusq; oſculantes, quod genus honoris non niſi imperatoribus idq; perpaucis eo tempore tribuebatur. Cum uero inſtituiſſet antequã ad Rempublicam ſe conferret in Aſiam proficiſci, & mores hominũ uiresq; prouinciarum agnoſcere, ſimulq; ut regem Deiotarum hoſpitem paternũ id ſummopere ab eo poſtulantem conueniret, hoc modo peregrinationem confecit. Prę̨mittebat ſummo mane piſtorem & coquum ad ea loca ad quæ diuerſurus erat, qui cum ſumma continentia atque ſilentio urbem intrantes, ſi nullus Catonis hoſpes paternus amicus ibi eſſet, in diuerſorio, ſi haberi poterat, neceſſaria præparabant, ſine ulla cuiuſquam incõmoditate. Si uero non erat diuerſorium, tunc magiſtratum adeuntes hoſpitalitatem poſtulabant, & quancunq; ſibi à magiſtratibus traditam capiebant. Ac ſæpe quidẽ euenit, ut fide non habita, illi quos præmiſerat à magiſtratibus contemnerentur, quia non inſolenter neque minitando petebant. Itaq; interdũ nulla præparatione facta, Cato ſuperueniebat. Ipſe inſuper à pleriſq; contemptui habitus ob magnitudinẽ curarum ſæpe tacitus ſedens, & ob id ſpeciem hominis ignaui ſecordisq; præ ſe ferens. Nonnunquã tamen ad eos conuerſus monere ſolebat ut ceſſarent ab hac improba hoſpitalitate, non enim ſemper Catones ad ipſos uenturos, comprimerent ſua libertate eorum licentiam qui occaſionem quęrerent ab inuitis extorquendi, quaſi à uolentibus obtinere non poſſint. In Syriam uero cum ueniſſet, ridiculum quoddã ferunt ei contigiſſe. Nam Antiochiæ appropinquans, offendit ingentẽ multitudinẽ uario ornatu atque ſertis obuiam extra portam effuſam. Ephebi in chlamydibus, pueri in alio ornatu ſeparatim conſiſtebant, ſacerdotes & magiſtratus puras ueſtes & nonnulli ſerta gerebant. Opinatus igitur hunc honorem ſibi à magiſtratu præparatum, grauiter ferre cœpit, & eos quos præmiſerat increpare, qui talia fieri non prohibuiſſent, iuſſitq; familiares ex equis deſcendere, & pedibus unà ſecum iter facere. Qui cum magis

D appropinquaſſent, unus ex his qui turbam Antiochenſium & ordines atque ornatũ diſponebant, uir iam grandior natu, baculũ manu & ſertum in capite geſtans, obuiam Catoni factus, ſine ulla honoris uel reuerentiæ exhibitione, quantũ abeſſet Demetrius percontatus eſt. Cunctis fermè hominibus per id tempus in Pompeium conuerſis, ſummo in honore etiam Demetrius ſeruus eius, quoniam multum apud illum poterat, habebatur. Ex ea re tantus riſus ſocios Catonis inuaſit, ut ſe nullo modo continere inter multitudinem ambulantes poſſent. At Cato ipſe uehementer commotus, O miſeram, inquit, ciuitatem: nec quicquã amplius loquutus eſt. Poſteriori autem tempore ſolebat ipſe quoq; memorando atque narrando ea quę tunc ſibi acciſſent, ridere. Verum homines qui per ignorantiã illum neglexerant, paulò poſt in admirationem eius ab ipſo Pompeio conuerſi ſunt. Nam cum Epheſum ueniſſet, & Pompeiũ (quoniam is maior erat natu maiorisq; autoritatis) ſalutatũ iuiſſet, ut conſpexit illum Pompeius, non paſſus eſt, neque expectauit ut ſedentem ſe adiret, ſed aſſurgens extemplo quaſi cuidã maiori obuiam proceſſit, dexteraq; eius apprehenſa, multa in ipſo congreſſu, plura etiam poſt diſceſſum in laudem uirtutũ eius ſic enarrauit, ut qui audierunt, omnes in Catonem conuerterentur, illa admirantes quæ paulò ante contempſerant, manſuetudinẽ ſcilicet, & magnanimitatẽ. Neque Pompeij obſeruantia obſcura erat, ſed manifeſtiſſime apparebat, inſeruientis magis eſſe quàm amantis, idq; ex eo maxime intelligebant homines, quod præſentem uerebatur, & ob eius diſceſſum gaudebat, & cum cæteros aduenas iuuenes promptiſſime apud ſe detineret, cuperetq; ut ſecum adeſſent, nihil tale à Catone poſtulauit, ſed tanquã ueritus præſentiã eius libenter dimittebat. Soli fermè ex omnibus qui ad eum uenerant, filios atque uxorem cõmendauit, cum propter cæteram coniunctionẽ, tum propter neceſſitudinem. Ex hoc ſtudia ciuitatum in Catonem accenſa, inuitationes & conuiuia certatim exhibita. Quibus in rebus ſæpe iubebat Cato familiares ſuos diligenter uidere ne Curionis uerbũ à ſe confirmaretur, qui cum amicus quidem eſſet Catonis, cæterum infenſus eius ſeueritati, ut audiuit in Aſiam profecturum, Bene eſt, inquit, nam mitiorem & humaniorem Aſia illum nobis remittet. Ab rege Deiotaro ut filios & filiam ſuam eidem cõmendaret uocatus, cum ipſe rex dona egregia protuliſſet, uſqueadeo ſuper ea re cõmotus eſt, ut cum ueſpere ad eum ueniſſet, poſtridie circiter horam tertiã abiret. Profectus etiam unius diei iter, apud Peſſinuntem maiora etiam dona ipſum expectantia offendit, & ſimul

Honor à militibus habitus.

Strabo lib. 12.

A ſimul regis epiſtolam, qua rogabat ut ſi ea dona capere ipſe nollet, amicis ſaltem qui propter ſe bene merebātur habere ſineret, nec enim ipſum tanta habere ut pro amicis quoq; ſat eſſet. Sed nec ipſe accipere uoluit, nec amicos (quanquã nonnullos eorum ſubſequentes cernebat) capere permiſit, affirmans omnem largitionẽ uelamen honeſtatis facile reperire poſſe, amicos uero eius habituros ex ijs quæ ipſe iuſte poſſideat. Brunduſium rediturus cum cineres Cæpionis fratris ſecum ferre decreuiſſet, amicis ſuadentibus ut in alia naue huiuſmodi reliquias poneret, potius animã ſuam à ſe ſeparaturum reſpondit. Et dicitur quidem magno cum periculo ea nauis traieciſſe, cum cæteræ nihil fermè periculi paterentur. Romam deinde reuerſus, omne tempus aut domi cum Athenodoro, aut in foro cum familiaribus erat. Quæſtor uero factus non prius magiſtratũ inire uoluit, quàm omnes leges quæſtorias perlegiſſet, & ab ijs qui earum ſcientiam habebant, recte atque ordine ſingulas cognouiſſet. Itaq; poſtea huiuſmodi magiſtratum iniens magnam fecit conuerſionem miniſtrorum & ſcribarum qui in eo ordine uerſabantur, qui cum leges & publicas ſcripturas in manibus haberent, homines adoleſcentes qui eum magiſtratum gerebant, ita gubernare ſoliti erant, ut ipſi planè magiſtratus eſſent. Sed Cato, qui prudentiam rectamq; rationẽ magis quàm nomen aut honorẽ ſequebatur, ſcribas (ut par erat) miniſtrorum locum tenere coëgit, fraudes eorum redarguens, & per ignorantiã peccantibus quid agendum foret oſtendens. Vt uero erant impudentes, & cęteros collegas adulando ſibi aſciſcere conabantur, & aduerſus Catonem repugnabant, primũ eorum ut reum fraudis in hæreditate cõmiſſæ & infidum ærario expulit, alium uero tanquã inutilem negligentẽq; accuſauit: quem cum Luctatius Catulus cenſor, uir magnæ autoritatis, & Catonis amicus defenderet, uictusq; rationibus atq; argumentis aperte poſtularet ut ſibi reus donaretur, erumpens in mediũ Cato, Turpe eſt, inquit, Catule te qui cenſor ſis, & morum noſtrorũ moderator eſſe debeas, ne in miniſtris quidem noſtris grauitatẽ ſeruare. Hæc dicentẽ proſpexit Catulus tanquã reſponſurus, ſed ſiue ira, ſiue uerecundia, ſilentio cõſedit. Non tamen in eo iudicio ſcriba ille remotus eſt, ſed cum uno plures condẽnarent quàm abſoluerent, M. Lollius collega qui ob ualetudinẽ abſens erat, gratia Catuli in lectica ad ærarium perlatus, ſua illum ſententia liberauit. Nunquã tamen adduci potuit Cato, ut eius ſcribæ opera uteretur, neq; ut ſalariũ perſolueret, nec Lollium in numero iudicum habendũ cenſuit. Ita ſcribarum inſolentia à Catone repreſſa, deinceps eorum miniſterio quemadmodũ cupiebat, uſus, breui tempore ærarium honeſtius quàm curiã oſtendit, ut omnes dicerent ac ſentirent, conſularem dignitatẽ quæſturæ adhibitam à Catone. Nam cum reperiſſet multis Rempub. debere, multos etiam Reipub. debitores eſſe, ab alijs repetens atq; exigens, alijs uero perſoluens, omniũ mentes erexit, & eorum qui nunquã ſoluturos ſe arbitrabantur, & eorum qui nunquã ut ſibi ſolueretur expectabant. Et cum antea rationes & decreta quædam admitterẽtur falſo, multa fierent per preces & precium, nihil tale Catonẽ aufugit, ſed ſemel quodam decreto in dubium uocato, quanquã multi teſtimoniũ ferrent, non credidit, nec prius recepit, quàm conſules iureiurando affirmarent ſe ei decreto interfuiſſe. Erant multi quibus ob cæſos ciues L. Sylla pecuniam dederat, & quanq; omnes odio illos haberent, pollutosq; arbitrarentur, nullus tamen punire audebat. At Cato indignatione ſimul atque ratione cõmotus, & impiũ factum deteſtatus, ab omnibus pecuniã tanquam indebitam repetijt. Enimuero hac pecunia reſtituta, ſtatim pręiudiciũ factum uidebatur, & quaſi prius condemnati in cauſam homicidij trahebantur, applaudente populo Romano, putanteq; tunc Syllam ipſum damnatum uidere, tyrannidem'ue ex urbe depelli. Capiebat præterea populum aſſiduitas ac diligentia Catonis. Nullus ex collegis prior ad ærariũ ueniebat, nullus poſterior abibat, nulla concio, nullus ſenatus habitus quin adeſſet, timens ne homines per gratiam, aut pecuniã, aut uectigalia publica condonarent. Cum itaq; ærarium calumnijs purgaſſet, pecunijsq; repleſſet, docuit atq; oſtendit licere Reipub. pecunias habere ſine cuiuſquã iniuria. Et quanq; in principio magiſtratus quibuſdã collegis odio fuiſſet, poſtea tamen ab uniuerſis amabatur, onus omnium ſuſcipiens contra largitionem atque gratiã. Nam cum quid poſtulabatur, omnes ea ratione preces reijciebant, quod nequiret id fieri contra Catonis uoluntatẽ. Erat Marcellus Catoni ab adoleſcentia familiaris, & in hoc magiſtratu collega, uir quidem bonus ſi Catoni coniungeretur, ipſe autem per ſe ſic pronus ad gratiam, & ſic facilis ob pudorẽ, ut nihil cuiquam petenti denegare ſciret. Extrema igitur die finito magiſtratu, magna frequentia ciuiũ domum reductus Cato, audiuit quoſdã potentes Marcelli familiares apud ærarium conueniſſe, petijſſeq; à Marcello, ut debitam quandam largitionẽ perſcriberet. Confeſtim itaq; ad ærarium regreſſus, Marcellum offendit precibus uictum omnia conceſſiſſe. Tum Cato irrumpens tabellas popoſcit, illaſq; ui-

Continentia.

Quæſtor quæ in Repub. ſalubriter immutarit.

B

C dente ipſo Marcello, atq; ſilente, in præſentia eius deleuit, nec tamen ob eam rem familiaritas eorum diſiuncta eſt, nec unquam Marcellus aduerſus Catonem eſt queſtus. Poſt finitũ quoq; magiſtratum curam ærarij non remiſit, ſed ſingulis diebus ſeruos mittebat qui ea quæ agerentur perſcriberent. Ipſe autem libros in quibus rationes publicarũ pecuniarũ erant a Syllæ temporibus in ſuam quæſturã perſcriptæ, quinq; talentis emit, ſemperq; eos tenebat in manibus. In ſenatum primus ueniebat, ultimus abibat. Interdũ uero cum cæteri cogerentur, ipſe ſedens toga circa librũ obducta legebat, nec unquã abſuit cum ſenatus haberetur. Quandoq; per Cn. Pompeij amicos tentatum eſt, quum ijs quæ contra ius facere uolebant reſiſtentẽ uiderent, ſibi impedimentũ aliquod inijcere quo minus in ſenatu adeſſet. Qua re animaduerſa, omnia ſemper negocia poſthabuit potius quàm abeſſet. Neq; enim gloriæ cauſa, neq; lucri, neq; aliquo caſu, ut pleriq; ad Rempub. ſe contulerat, ſed certo conſilio urbis uelut priuati cuiuſdã negocia ſuſceperat, ratus non minus operæ diligentiæq; rebus cõmunibus impendendũ, quàm apes fauo ſolent. Quinetiã prouinciarũ negocia, & decreta, & iudicia, per hoſpites atq; amicos ſibi nunciari procurabat. P. Clodio turbulentiſſimo ciue ſacerdotes ac uirgines Veſtales, inter quas Fabia Terentia erat, ſoror Terentię Ciceronis uxoris, apud populũ accuſante, ſuſcepta earũ defenſione Cato tantã accuſatori uerecundiã iniecit, ut cogeretur urbem relinquere. Qua de re cum Cicero Catoni gratias ageret, non ſibi ſed Reipub. inquit gratias agendas, cuius cauſa iſta feciſſet. Ex hoc magna erat Catonis apud ciues Romanos autoritas, ut etiam orator quidã in dicendo cum unico teſti non eſſe credendũ diceret, nec ſi Cato, inquit, is foret. Plerunq; etiam ad res incredibiles, quaſi prouerbij loco reſpondebatur, nec ſi Cato ipſe diceret, fidem eſſe adhibendam. Et aduerſus perditũ adoleſcentẽ uerba in ſenatu facientẽ de honeſtate & cõtinentia, aſſurgens amicus, quis te, inquit, ferat cœnantẽ ut Craſſus, ædificantẽ ut Lucullus, loquentẽ nobis ut Cato? Cæteros quoq; prodigos atq; luxurioſos cum quid ſeuere de continentia loquerẽtur, deriſos Catones appellabant. Multis Catonem adhortantibus ad tribunatũ plebis petendum, non putauit conuenire ut potentia tanti magiſtratus in tempore non neceſſario cõſumeretur. In Lucanã itaq; per id tempus cum ocium ſibi à Repub. foret, cum libris & familiaribus (habebat enim illic uillas ſatis amœnas) proficiſcẽti, multitudo hominũ cum uehiculis & impedimen-

Autoritas Catonis.

Vide ſupra in uita Luculli.

D tis fit obuiam, ex quibus intelligit Metellũ nepotem Romam redire ad tribunatũ. Perſtitit ergo aliquantulũ tacitus, ac ſubitò in urbem regrediendũ eſſe dixit: admirantibusq; ſocijs, Metellus, inquit, per ſe ipſe formidoloſus eſt, & nunc ex Pompeij uoluntate redit, ut quaſi fulmen Rempublicã feriat. Non eſt igitur ocij tempus, neq; ruſticationis, ſed huic omnia turbare cupienti reſiſtendũ eſt, aut pro libertate oppetendũ. Extorſerunt tamen familiares ut uillas uſq; progrederetur, ſed breue tempus cõmoratus, cum ad ueſperã in urbem rediſſet, poſtridie ſummo mane in campũ deſcendens, tribunatũ petijt, ut Metelli conatus refringeret. Ius enim tribunitiæ poteſtatis magis ad impediendũ eſt quàm ad agendum, quippe cæteris omnibus collegis uolentibus, unus qui nolit & ſe opponat, plus poteſt. Principio igitur pauci ex familiaribus, deinde eius ſententia latius patefacta, omnes boni Catonẽ ſequebantur, cæteroſq; ad mandandũ Catoni tribunatũ pleb. cohortabantur, utpote qui non honorem quæreret, ſed operã ſuam patriæ offerret, qui cum liceret per ocium gerere magiſtratũ, noluerit, nunc uero pro Republica ac libertate non ſine periculo certaturus petat. Ferunt tantam fuiſſe multitudinẽ ei ſuffragantium, ut inter ſtudia hominũ preſſus in periculo fuerit, uixq; habuerit facultatẽ ſeſe à turba explicandi. Creatus igitur unà cum Metello cęteriſq; tribunus plebis, cum animaduertiſſet comitia conſularia uenalia eſſe, increpuit uehementer populum Romanum, & in fine orationis ſuæ iureiurando teſtatus eſt, ſeſe quicunq; largitionẽ faceret, ei diem eſſe dicturum. Excepit tamen Syllanum, qui ſororẽ eius Seruiliam habebat, propter neceſſitudinẽ, quam ob cauſam hunc prætereiens L. Murenam ambitus accuſauit, quod per largitionẽ obtinuiſſet ut unà cum Syllano conſul deſignaretur. Dabat lex reo, ut cuſtode quodã apud accuſatorẽ poſito, cuncta reſciret quæ ille attentaret, ut nihil clàm neq; inopinate ad iudicium afferre poſſet. Miſſus igitur quidam à Muræna qui Catonẽ obſeruaret, ut intellexit Catonẽ nihil inimico animo gerere, neq; iniuſte quicquã tentare, ſed ingenue & humaniter ſe ad cauſam comparare, uſqueadeo moribus Catonis credidit, ut relicta obſeruantia illa, continuò ſæpe in foro aut domi Catonẽ adiret, ab eoq; percontaretur an ea die quicquam quod pertineret ad accuſationẽ foret acturus, ac ſi Cato negaret, continuò abibat. Cum uero tempus dicendæ cauſæ ueniſſet, Cicero qui per id tempus erat conſul, Murænam defendit, uarijs modis Stoicos philoſophos, & iſta quæ appellantur Paradoxa illudens; ex quo cum multum riſum iudicibus inieciſſet, ipſe quoq; Cato ſubridens illis

Tribunitiæ poteſtatis ius.

qui

A qui iuxtà erant dixiſſe fertur, Dij boni quàm ridiculum conſulem habemus. In eo iudicio Muræna abſolutus non inimicum ſe præbuit Catoni, ſed in conſulatu geſſit omnia ex Catonis uoluntate, & in cætera uita illum obſeruauit, atq; eius iudiciũ ſequutus eſt. Erat Cato in ſuggeſtu quidem grauis atq; terribilis iuſtitiæ cuſtos, in cæteris uero moribus mitiſſimus, atq; humaniſſimus. Prius tamen q̃ tribunatum iniret, multa geſſit pro Republica: præcipuũ uero quod fuit, rebus magnis atq; ampliſſimis à Cicerone conſule geſtis finem præclarũ impoſuit. Nam L. Catilina coniuraſſe ad perniciẽ Reipub. conuictus à Cicerone, ex urbe migrauit. At Lentulo, Cethego, cæteriſq; coniuratis qui domi remanſerant, urbẽq; incendere, & rebellionibus belliſq; concitatis imperiũ delere parabãt, deprehenſis, quemadmodũ in Ciceronis uita ſcriptũ eſt, agitabatur in ſenatu quid de illis ſtatuendũ eſſet. Cenſebat Syllanus eos ultimo ſupplicio afficiendos eſſe, huius ſententiã pleriq; ſequebantur. At Cæſar rerum nouarũ cupidus, materiamq; ad illa quæ iam mente conceperat quærens, necandos ſine iudicio nullo modo cẽſebat, ſed in carceribus habendos. Hæc Cæſaris ſententia miti & compoſita oratione explicata ſic mentes omnium flexerat, tantumq; timorẽ ſenatui iniecerat, ut Syllanus ſententiã ſuam interpretaretur; quaſi nec ipſe cenſuerit morte afficiendos, ſed carcere, quod eſſet Romano uiro extremũ ſupplicium. Facta igitur tanta conuerſione ſententiarũ, omnibuſq; in mitiorem et humaniorẽ ſententiã inclinantibus, ſurrexit Cato, & in principio orationis ſuæ M. Syllani oratione reprehenſa, aduerſus Cæſarẽ ſuſpicionem induxit, quaſi ſub populari ſpecie & miti ſententia Rempublicam euertere uellet, ac ſenatui formidinẽ incuteret, cum timere ipſe deberet, & bene ſecum agi putare ſi impune talia patraſſet, non inſuper tanta impudentia paricidas defenderet, nec patriæ uix à tanto periculo ſeruatæ miſereret, ſed eos quos oportebat nunquã eſſe natos, comploraret, cum tamen eorum crimina fateretur, grauiterq; ferret ſi perditi homines à cæde atq; incendio Remp. ſuo ſupplicio liberarent. Hanc ſolam orationẽ Catonis ſeruatã ferunt, Cicerone conſule uelociſſimos ſcriptores deponente, atq; docente ut per ſigna quædam & paruas breueſq; notas multarum literarũ uim habentes dicta colligerent: nondum enim reperti erant ij qui notarij appellantur, ſed tunc primum huius rei ueſtigiũ ferunt extitiſſe. Vicit itaq; Catonis ſententia, aſſenſuſq; eſt illi ſenatus, ut de coniuratis ſupplicium ſumeretur. Et ſi oportet ne parua quidem

B dem ſuorum morum ſigna prætermittere, ut tanquã pictores animi eius figurã exprimamus, ferunt dum magna eſſet inter Catonẽ Cæſaremq; de ſupplicio coniuratorum in ſenatu contentio, intuente eos uniuerſo ſenatu, literas Cæſari in curiam allatas fuiſſe. Quod cum animaduertiſſet mato, putaretq; per aliquem de coniuratis eas literas Cæſari miſſas, clamare incepit ac poſtulare ut publice recitarentur. At illa erat epiſtola à Seruilia ſorore Catonis Cæſari ſcripta, parum quidẽ pudicè, & amatoriè, ac ne publice legerentur Cęſar ei legendas porrexit: quas cum legiſſet Cato, in Cæſarẽ ſtatim eas reiecit, & inquit, capias ebrie, atq; ita ad ſermonẽ quem inſtituerat reuerſus eſt. Parum omnino fortunatus uidetur fuiſſe Cato circa pudicitiam fœminarũ. Nam & Seruilia ſoror (ut dictum eſt) à Cæſare corrupta putabatur: ac de alia Seruilia eius ſorore nihilo fama melior: nupta enim Lucullo ſummo uiro, cum puerum ex eo peperiſſet, propter libidinem ab eo repudiata eſt. Cato cum iam duos filios ex eadẽ ſuſtuliſſet, poſt diuortiũ Attiliæ, Martiam Philippi filiam duxit uxorẽ. Hæc eſt Martia de qua tam multa feruntur. Quanq; ut in fabulis, ita in hac parte Catonis uita incerta atq; obſcura eſt: attamẽ ut Thraſeas ſcribit, qui huiuſce rei Munatium familiarẽ Catonis atq; in uita comitẽ habet autorẽ, ita geſta res eſt. Inter multos Catonis amicos uirtutẽ eius maxime admirantes, & alijs alios magis affectos magiſq; præ ſe beneuolentiã charitatemq; ferentes, in primis fuit Q. Hortenſius, uir quidem clarus atq; humanus, qui cum optaret non ſolum amicus & familiaris eſſe Catonis, uerum neceſſitudinẽ coniunctionemq; totius familiæ admiſcere, ſuadere perrexit ut Porcia Catonis filia, quæ Bibulo erat nupta, atq; ei duos iam filios pepererat, ſibi uxor traderetur, tanquã fœcundus ager ad ſobolem procreandã. Nam eſſe id opinione quidem hominũ fortaſſis abhorrens, cæterum natura honeſtum atq; ciuile, ut mulier in ætatis flore conſtituta, nec à procreatione filiorum uacaret, nec plures cuiquã pareret quàm illi cõmodum foret. Id enim nihil aliud eſſe quàm moleſtiã & pauperiem inducere, ſi plures quàm opus ſit natos quis tollat: cõiunctione uero familiarum inter bonos uiros, & uirtutem creſcere, & charitatem, & ipſam ciuitatẽ huiuſmodi neceſſitudinibus quaſi nexibus quibuſdam colligari atq; conſtringi. Quod ſi Bibulus grauiter ferat, nec à ſe diſiungi mulierem patiatur, confeſtim ſimulatq; illa prægnans eſſet, ſe reſtituturum, contracta iam maiori amicitia, & arctiori charitate, tam cum ipſo Bibulo quàm cum Catone, propter natorum conſanguinitatem. Huic cum reſpondiſſet Cato, ſe Hortenſium amare, indignum

Secundæ nuptiæ.

C tamen eſſe uerba facere de nuptijs filiæ quæ alteri nupta eſſet: non erubuit Hortēſius, iam aper-
te agens, & ſententiā ſuam enudans, à Catone poſtulare, ut ſibi Martiam uxorem daret, iuue-
nem adhuc, & ad procreandum idoneam, cum ipſe certe ſufficientem prolem haberet. Nec dici
poteſt hoc feciſſe Hortenſius, quod ſciret Catonem mulieri non dare operam, nam in hoc ipſo
tempore ſcribit Martiam prægnantem fuiſſe. Cum igitur ſtudium atque uoluntatem Horten-
ſij intueretur Cato, non denegauit, ſed inquit oportere, ut Philippo Martiæ patri hoc perſuade
retur. Quod cum factum eſſet, ſponſalia facta ſunt, ipſo Catone præſente atque adſtipulante.
Iſta quanquam poſteriori tempore fuerunt, tamen placuit quoniam in mentionē fœminarum
incideram, referre. Sumpto igitur de coniuratis ſupplicio, Cæſareq; pro his rebus quarum gra-
tia in ſenatu à Catone impugnatus fuerat, ad populum fugiente, hominesq; perditos & corru-
ptos cōtra Rempub. excitante, ut conatibus eius obuiaretur, perſuaſit ſenatui Cato, annonam
plebi Romanæ largiendam. Erat autem ſumptus annuus mille ducentorum quinquaginta ta-
lentorum. Ob quam largitionem omnis motus popularis tunc ſubſedit: ſed paulò poſt rurſus
concitatus eſt, Metello tribuno plebis turbulentas conciones habente, lege promulgata, per
quam cenſebat Magnum Pompeium cum exercitu ad urbem uocandum, eiq; demandandū,
ut uideret ne quid Reſpub. detrimenti caperet. Et uerbis quidē ſic Pompeius uocabatur, quaſi
periculum quod ex Catilina imminebat propulſaturus, re autem uera id agebatur, ut Reſpub.
in poteſtatem Pompeij deueniret. De hoc cum in ſenatu referretur, ſentētiam dixit Cato, non
iam quemadmodum ſolebat, contra Metellum inuectus, ſed miti oratione atq; compoſita ad-
monens, ac etiam obteſtans Metellum per familiæ ſuæ dignitatē quę ſemper optimas Reipub.
partes ſecuta fuiſſet, ut ab incepto deſiſteret. Sed cum Metellus longe magis elatus ſe per uim
omnia facturum prædicaret, confeſtim mutata oratione atque habitu, magna uoce proteſtatus
eſt, ſe incolumi nunquā paſſurum ut Pompeius cum exercitu ad urbem uocaretur, idq; uſque
adeo ſenatus probauit, ut uniuerſi faterentur nullum præter Catonem recta ratione uti, eiusq;
puram uirtutem pro ſtatu optimo ciuitatis pugnare. De Metello autem ita ſentiebat, ut de ho-
mine qui omnia perdere atq; turbare uellet. Cum dies itaque ſuffragij ueniſſet, Metellus arma,
hoſpites, gladiatoresq; in forum deduxit. Item magna pars plebis nouarū rerum cupida Metel-
D lo fauebat. Cæſar quoq; qui per id tempus prætor erat, Metelli ſtudium enixiſſime adiuuabat.
Boni autem uiri magis indignabantur, & ſecum ipſi moleſte ferebant magis quàm Catonē fo-
uerent. Itaq; tanta domi Catonis mœſtitia erat, tantaq; trepidatio, ut & quidam ex familiaribus
eius ſoliciti de Catonis ſalute cibum non ſumerent, uxor atq; ſorores luctu ſe affictarent. Sed
ipſe Cato intrepidus omnia quæ in eo tempore agenda forent, ſolito more exequebatur, cœna
uitq; ut conſueuerat, dormiuitq; altiſſime unà cum Minicio Thermo collega. Mane uero non
magno comitatu deſcendit in forum, à multis antè monitus, ut ſaluti ſuæ conſuleret, diligēterq;
caueret. Forum itaq; ingrediens cum uideret templum quidem Caſtoris armis occupatū, om-
nesq; aditus gladiatoribus teneri, ipſum deſuper Metellum unà cum Cæſare ſedentes, conuer-
ſus ad amicos, O timidū, inquit, hominē, qui contra unum atq; inermē, tantam multitudinem
armauit. His ſimul dictis, rectà perrexit cum Thermo, ijs qui aditum ſeruabāt uiam ambobus
duntaxat concedentibus, cæteros omnes prohibentibus, ut uix Minicius per manum à Cato-
ne tractus introduceretur. Inde ad ſedendum pergens Cato, repente ſeſe medium inter Cæſa-
rem Metellumq; coniecit, eo conſilio, ut mutua eorum colloquia impediret. Quæ res tum ad-
uerſarios eius primo aduentu turbauit, tum bonos atq; urbanos uiros fiduciam Catonis admi-
ratos erexit. Itaq; propius accedentes clamore & plauſu bonam ſpem habere Catonem iube-
bant, ac ſe inuicem cohortabantur ad reſiſtendum pro libertate, Catonemq; defendendū, qui
pro Repub. egregie dimicaret. Vt uero miniſter legem manu tenens per Catonem legere pro-
hibitus eſt, & ipſe Metellus eam capiens legere cœpiſſet, Cato librum è manibus extorſit. Sed
Metello uerba ex ore, quod ea mente tenebat, pronuncianti, Thermus manum ori opponens
uocem Metelli præcluſit. Quos cum uideret Metellus ita agere, & ſimul uniuerſum populum
Romanum ad utilitatē Reipub. libertatemq; cōuerſum, iuſſit armatos qui domi erant, magno
clamore in forum diſcurrere: quo facto cum omnis multitudo perterrita aufugiſſet, Cato uero
ipſe ſolus relictus lapidibus atq; fuſtibus concideretur, Muræna quem ſuprà memorauimus à
Catone accuſatum, tam indignum facinus non tulit, ſed accurrens toga protexit Catonē, atq;
eum repugnantē in templū Caſtoris perduxit. Vacuefacto foro, Metellus ſe uiciſſe ratus, ar-
matos abire iuſſit, ipſe ad tribunal reuerſus legem ferre cœpit. Sed ij qui profugerant, cōfeſtim
redeuntes aderant minaci clamore, adeò ut perterritus Metellus, ac uim formidans, unà cum
ſuis

A ſuis è foro profugeret. Cato ſtudium populi Romani cõmendauit, confirmauitq́;, & plebs quidem Metellum omnino deſeruit, ſenatus autem Catoni fauere ſtatuit ad legem impediendam, utpote turbulentã & bellum ciuile excitantẽ. Metellus itaq; licet pertinax erat, tamen uidens amicos timore perculſos, putanſq́; inuictum & inexpugnabilẽ eſſe Catonem, ex urbe migrare ſtatuit, ac prius in forum ueniens inuidiã Catoni conflare conatus eſt, uociferans ſe tyrannidem Catonis, & coniurationẽ aduerſus Pompeium initam aufugere, ac fore aliquando ut populum Romanũ pœniteret, quod tantis iniurijs clariſſimũ uirum affeciſſent. Confeſtim itaque in Aſiam abijt, quaſi hæc omnia apud Pompeium accuſaturus. Erat ob hoc magna Catonis fama, qui tantas inimicitias in tribunatu pro Repub. ſuſcepiſſet, & Pompeij potentiã in Metello contriuiſſet, ſed etiam magis ea creuit, quod ſenatũ ignominiam Metello infligere uolentẽ, ſua ſententia compeſcuit. Tunc enim & apud multitudinẽ laudata eſt manſuetudo eius, quod inimicum non inſectaretur: & apud prudentes conſiliũ eius approbatũ, quod Pompeiũ minime irritandũ putarat. Poſt hæc cum C. Memmius tribunus plebis L. Lucullũ tunc à bello Mithridatico redeuntem, cuius finem atq; gloriã Pompeius abſtuliſſe uidebatur, triumphare prohiberet, dieq́; illi apud populũ dicta, res ab eo geſtas magis ob gratiã Pompeij, quàm ob aliã cauſam criminaretur, Cato propter affinitatẽ Luculli, quod (ut diximus) Seruiliã uxorẽ habebat, tum quod rem indignã iniuſtamq́; exiſtimabat, ſeſe Memmio oppoſuit, tandemq́; effecit, ut cauſa deſerta, ab accuſatione deſiſteret. Cum ergo triũphaſſet Lucullus, poſtea magis atq; magis Catoni adhæſit, putans maximũ ſibi præſidiũ in illo conſtitutũ aduerſus Pompeij opes atq; potentiã. Ipſe autẽ Pompeius ab exercitu rediens, nihil ſibi à populo Romano denegari confiſus, per literas poſtulauit ut comitia conſularia in aduentũ ſuum differrentur, quoniã Piſoni in petitione conſulatus præſens fauere cuperet. Hæc pleriq; cenſebant facienda Pompeij gratia, ſed Cato ipſe obſtitit, non quia magnũ momentũ in dilatione putaret eſſe, ſed quia cõducere exiſtimabat Pompeij ſpem experientiãq́; reſcindere. Senatus Catonis ſententiã ſequutus eſt. Quæ res non mediocriter Pompeiũ turbauit, ut iam nihil ſe facturũ arbitraretur, niſi prius Catonẽ ſibi conciliaſſet, & in amicitiã ſuam traduceret. Per Munatiũ igitur poſtulauit, ut duas neptes quas
B habebat Cato, alteram ſibi, alterã filio nuptui traderet. Nõnulli tamen ſcribunt non neptes, ſed filias Catonis à Pompeio petitas. Quod poſtquã per Munatiũ Catoni relatum eſt, uxore ac ſororibus hanc affinitatẽ cum uiro primario atq; ampliſſimo uehementer approbantibus, cupientibuſq́;, ipſe Cato ſtatim ſine ulla dilatione iuſſit Munatium ad Pompeiũ redire, eiq́; reſpondere, Catonẽ per mulieres capi non poſſe, ſed beneuolentiã eius ſibi gratã eſſe, et ſi recta faciat amicitiam polliceri, quę omni propinquitate fidelior eſſet: obſides uero contra Rempub. Pompeio nequaquã daturũ. Hoc eius conſiliũ & mulieres domeſticæ grauiter tulerunt, & amici reſponſionẽ improbarunt ut feram ac ſuperbam. Poſtea tamẽ cum Pompeius cuidam ex amicis in petitione conſulatus fauens pecuniã in tribus diuiſiſſet, eaq́; largitio uulgò iactaretur, & in hortis Pompeij numeratã eſſe pecuniã conſtaret, Catone tunc ad mulieres & amicos dicente, neceſſarium fuiſſe huiuſmodi rebus, ſi affinitas contracta eſſet, conniuere: confeſſi ſunt omnes recte & honeſte factum à Catone, quod Pompeij affinitatẽ repudiaſſet. Si tamen oporteret ab euentu rerum conſilia iudicare, uidetur erraſſe Cato in hac propinquitate repellenda, nam effecit denegando ut Pompeius ad Cæſarem ſe conuerteret, & iam uxorẽ acciperet per quam utriuſq; opibus in unum coniunctis Reſpub. opprimeretur: quæ forſitan ſteuſſet, ni Cato parua Pompeij errata metuens maxima neglexiſſet, patiens alterius potentiã contra libertatẽ augeri. Sed hæc poſterius. Deinde cum inter Pompeium & Lucullũ eſſet orta contentio (certabat enim uterq;, ut cuiq; quæ in Ponto egerant, rata manerent, & Cato Lucullo, qui iniuriã paſſus uidebatur, fauebat) uictus in ſenatu Pompeius ad populum confugit, & ad legem Agrariã milites prouocauit. Hanc etiam legem cum Cato ſeſe opponens impediret, Pompeius Clodium turbulentiſſimum popularẽ fouit, & Cæſarẽ ſibi amicum fecit, ipſo Catone quodãmodo cauſam præſtante. Nam cum Cæſar ex Hiſpania, in qua prætor fuerat, rediens triumphum poſtularet, & ſimul conſulatum petere uellet, legeſq́; iuberent, ut qui triumphaturi eſſent, extra pomœria expectarent: qui magiſtratum peterent comitijs adeſſent: poſtulabat Cæſar à ſenatu, ut ſibi per aliũ petere conſulatum liceret. Contradicebat Cato, qui ut ſenſit ad gratiam Cæſaris ſenatum inclinari, longa diem oratione cõſumpſit, & ſic facultatem ſenatui abſtulit decernendi. Qua re cognita, Cæſar confeſtim petitione triumphi omiſſa, urbem intrauit, à Pompeioq́; adiutus, conſul eſt deſignatus, filiaq́; Iulia Pompeio tradita, quaſi coniurationẽ quandã contra Rempub. inierunt, & alter de colonia deducenda, deq; agris diuidundis leges tulit, alter ſuis opibus & potentia

Cato affinitatẽ Pompeij reſpuit.

C huiuſmodi legibus fauit. Hi uero qui cum Lucullo Ciceroneq́ʒ ſentiebāt, ad Bibulū alterū conſulē cōfugientes reſiſtebant, & in primis ipſe Cato, qui amicitiā & cōiunctionē Pompeij et Cæſaris nulla bona cauſa factam iam inde cernebat, dicens non tantū diuiſionē agrorū ſe timere, quantū id, quod hæc largientes populo pro mercede petituri forent. Hæc igitur oſtendens atq́ʒ docens, ſenatum uniuerſum in ſuam ſententiā adduxit, ac multos prẹterea bonos, qui grauiter ferebant Cæſaris prauitatē, quod is cōſulari poteſtate turpiter abutens, ea perficere cōtenderet, quæ leuiſſimi tribuni plebis ad gratiam multitudinis facere conſueſſent. Diffiſi igitur ſuffragijs ut cenſuerunt agendum, & primū ipſi Bibulo in foro deſcendenti cophinus ſtercoris ſuperfuſus eſt, deinde lictoribus eius accepti faſces atq́ʒ fracti, tandē uero telis & uulneribus ex foro pelluntur. Sed alij quidē curſim fugerunt, Cato uero ultimus omnium pedetentim ceſſit, ſæpe in perſequentes conuerſus, eosq́ʒ deteſtatus. Non ſolum igitur legē tulerunt, uerumetiā ſenatum iurare coēgerunt, ſe fauorem huic legi, ſi quis impedire uellet, præſtiturū, magna pœna aduerſus eum ſtatuta, qui iuſiurandū recuſaret. Iurauerunt igitur omnes ſenatores neceſſitate coacti, antiqui Metelli exemplo, quem olim in ſimili re iurare recuſantē, extra Italiam exulaſſe meminerant. Quapropter & mulieres domi multis cum lachrymis, & amici atque familiares Catonē monebant, ut tempori cederet, atq́ʒ iuraret. Maxime tamen eum monebat, atq́ʒ adigere nitebatur M. Cicero orator, qui diſſerebat, nō eſſe fortaſſe iuſtum, his quæ populus uniuerſus ſtatuiſſet, ciuem unum repugnare: & cum uideret nullo modo iſta quæ facta erant mutare poſſe, ſtultum atq́ʒ inſanū eſſe ſponte ſine ullo fructu ſe periculis obiectare. Extremū uero malorū eſſe, ſi patriam, cuius gratia hæc omnia faciat, deſerēs prodat malis hominibus, & ſecum ipſe gaudeat ex ciuitate abiens, certamina Reipub. reliquiſſe. Nam ſi Cato Roma non indigeat, at certe Romam indigere Catone, indigere etiā amicos omnes, inter quos ſe primū Cicero fatebatur, cum P. Clodius ſibi per tribunatum immineret. Eiuſmodi rationibus precibusq́ʒ tradunt Catonem expugnatū ad iuramentū deſcendiſſe. Iurauit tamen ultimus omniū præter unum M. Fauoniū familiarē ſuum atq́ʒ amicum. His rebus elatus Cęſar aliam legem tulit, per quam fermè omnem Campaniā egenis diuidebat, nec ullus qui contradiceret inuentus eſt præter Catonem. Hunc igitur Cæſar cum à ſubſellijs in carcerem traheret, nihil remiſit Cato mentis atq́ʒ propoſiti ſui,

D ſed inter ambulandū uerba faciebat, dicebatq́ʒ non eſſe ferendos qui iſto modo Rempub. euerterent. Catonē uniuerſus ſenatus cum ſumma mœſtitia & omnes boni ciues unà cum ſenatu taciti atq́ʒ afflicti ſequebantur. Quod cum animaduerteret Cæſar, cupiebat ut Cato preces aliquas porrigeret: deinde cum iam manifeſtū eſſet nihil tale Catonem eſſe acturum, uerecundia adductus tribuno cuidam plebis perſuaſit ut Catonē eximeret, nec in carcerē trudi pateretur. His legibus atq́ʒ his muneribus plebem capiētes, obtinuerunt ut Cæſari quidē Illyricū, & Gallia prouincia, & quatuor legiones in quinquenniū traderētur, prædicente Catone atq́ʒ monente, populum Ro. acrem tyrannū ſuis ſuffragijs conſtituere. P. autem Clodiū ex patritia familia, ut Ciceronē urbe depelleret, atq́ʒ omnia illorū gratia faceret, tribunum plebis: conſules uero Calphurniū Piſonem, qui erat Cæſaris ſocer, & Gabinium Paulum, qui erat (ut dici ſolet) ex ſinu Pompeij, fecere. Sed quanquā tanta ui Rempub. occupaſſent, & alia gratia, alia timore efficerent, tamen formidabāt Catonem. Nam magno labore, & non ſine uerecundia in his rebus ſuperabant, uim tamen ei afferre, ac reum facere nefas erat, neq́ʒ omnino tentandū. Nam Clodius nec Ciceronē expellere poſſe confidebat præſente Catone: quare conſiliū cepit, ut eum à conſpectu urbis remoueret. In principio enim tribunatus ſui Catone ad ſe uocato, ſic uerba fecit, quaſi omniū ciuium integerrimū atq́ʒ incorruptiſſimū eſſe, iudicio ſuo putaret, eius rei indicium ſe facturū. Nam multos profectionē in Cyprum poſtulare, ſed ad eam rem Catonem ſolum exiſtimaſſe idoneū. Cui cum ſtatim aduerſaretur Cato, aſſereretq́ʒ non ob honorē, ſed ob contumeliā atq́ʒ inſidias hoc ſibi negocium demandari, Clodius nimium ſuperbe, At ſi non uolens, inquit, tamen coactus dolensq́ʒ proficiſcere: aduocataq́ʒ concione, plebiſcito firmauit miſſionem Catonis, eiq́ʒ abeunti nec nauem, neq́ʒ militē, nec miniſtrum quemptā tradidit præter duos ſcribas, quorū alter fur erat, alter Clodij clientulus. Et quaſi parum negocij foret Cyprus ac Ptolemæus, etiam ut exules Byzantiū reduceret, iniunxit, eo conſilio, ut ipſum plurimo tempore extra urbem ablegaret. Hac igitur Cato neceſſitate coactus, antequā proficiſceretur, Ciceronem cui Clodius apud populū diem dixerat, admonuit ne in arma atq́ʒ cædes urbem conijceret, ſed tempori cederet, ut rurſus patriæ ſalutem præſtare poſſet. Deinde per Canidiū familiarem ſuum in Cyprum præmiſſum, ſuadere Ptolemæo inſtituit, ut ſine contentione atq́ʒ pugna concederet, quaſi neq́ʒ pecuniarū, neq́ʒ honoris expers futurus: daturū enim ſibi populū Ro. ſacerdo-

A ſacerdotium Veneris Paphiæ. Sic ergo Canidio qui hæc nunciaret præmiſſo, ipſe Cato apud
Rhodum cõmoratus, ea quibus opus erat comparabat, & ſimul reſponſum Ptolemæi expecta-
bat. Inter hæc Ptolemæus Aegypti rex à ciuibus ſuis exactus, relicta Alexandria Romã naui-
gabat, ea ſpe, ut Pompeij & Cæſaris armis in regnũ reduceretur. Volens igitur Catonẽ affari,
certiorem de uoluntate ſua eum facit, credens illum ſtatim ad ſe eſſe uenturũ. Cato per id tem-
pus purgando uentri operam dabat, itaq; iuſſit Ptolemæũ, ſi ita placeret, ad ſe uenire, ac ei ue-
nienti nec obuiã proceſſit, nec aſſurrexit, ſed tanquã priuatum quendã recipiens, accedere iu-
bens, primo congreſſu regem turbauit, & in admirationẽ conuertit, quod ſub populari mente
& ſimplici, tanta ſuperbia inſolentiaq; lateret. Sed paulò poſt cum uerba Catonis audiret, opti-
mo conſilio & ſumma prudentia de re ſua diſſerentis, ac eum reprehendentis, quod tanta felici
tate relicta, laboribus, diſpendijs, & obſeruationibus eorũ qui Romæ potentes forent, ſe ſubij-
ciat, quorum cupiditatẽ ſi uniuerſa Aegyptus in pecuniã redigatur, uix explere poſſit, & ſimul
conſulentis ut domũ rediret, & cum ſuis ciuibus pacaretur, & ſe unà nauigaturũ, ac interceſſu-
rum pollicentis, tanquã ex inſania quadã reſipiſcens, ueritatemq; agnoſcẽs, & uirtutem Cato-
nis admirans, decernit ita facere ut Cato ſuadebat. Sed poſtea ab amicis in priorem ſpem redu-
ctus, cum Romã uenisſet, ſtatim cum ad ianuã alicuius magiſtratus peruenit, errorem ſuũ reco
gnouit, damnauitq; quod non conſiliũ uiri boni, imò potius dei oraculũ neglexiſſet. Cyprius
autem Ptolemæus felicitate quadã Catonis ſe ueneno necauit, qui cum magnã uim auri & ar-
genti reliquiſſe diceretur, ipſe Cato quoniã Byzantiũ nauigare decreuerat, M. Brutum nepotẽ
ſuum in Cyprũ tranſmiſit. Non enim ſatis Canidio in tractatione pecuniarũ confidebat. Exu-
libus poſt hæc Byzantiũ reductis, & pace inter eos firmata, in Cyprũ uenit: ubi cum gazam re-
giam in poculis, menſis, lapidibus, & purpura reperiſſet, quæ omnia opus erat uenundare, &
in pecuniã redigere, uolens in ea re diligẽtia uti, & in ſummũ precium adducere, cunctiſq; ipſe
adeſſe, & ſupremã licitationẽ ſuſcipere, non credidit conſuetis auctionibus, ſed in ſuſpicione ha
buit omnes miniſtros, omnes præcones, omnes mangones, omnes amicos, per ſeipſum priua-
tim eos qui emere uolebãt conueniens, ac res tractans effecit, ut cum cæteri amici quaſi parum
B fidei eis haberetur, moleſte ferrẽt, tum in primis is qui omnes anteibat Munatius, ut Cæſari ora
tionem aduerſus Catonẽ ſcribenti, acerbiſſimæ accuſationis pars iſta fuerit, locumq; immoran
di exinde habuerit. Munatius tamen ſcribit non diffidentia ſibi aduerſus Catonem accidiſſe ut
indignaretur, ſed neglectu quodam Catonis & obtrectatione Canidij. Nam Munatius librum
ædidit de rebus Catonis, quem Thraſeas maxime ſequutus eſt. In eo libro ſcribit ſe poſt Cato-
nem in Cyprũ uenisſe, nec ſatis honeſte à Catone ſe acceptũ, ſed cum aliquando ſtaret pro fori-
bus, reiectum fuiſſe, Catone intus aliquid unà cum Canidio fabulante: & cum de ea re quere-
retur, non ſatis clemens à Catone tuliſſe reſpõſum. Dixiſſe enim ait, Periculũ eſſe ne nimia ami-
citia, ſecundũ Theophraſti ſententiã, interdum cauſa foret odij generandi: quippe tu propter
maximũ amorẽ, minus te in honore habitũ putas apud me quàm oporteat, idq; grauiter fers:
ego autem opera Canidij utor, cum propter experientiã rerum quæ in ipſo eſt, tum propter fi-
delitatem, qui & prius uenit, & integer comprobatus eſt. Hæc tamen Catonẽ ſecrete ſecum lo
quutum dicit, uerum poſtea ad Canidiũ relata cum audiret, nec ad cœnam ire uoluiſſe, neq; uo
cantibus paruiſſe: minante autem Catone (ut fieri ſolet) ſe pignora capturũ, ex Cypro nauigaſ-
ſe, & multo tempore ſic aduerſus Catonẽ infenſum perſtitiſſe. Deinde Martia (adhuc enim Ca-
toni cohabitabat) comprobãte quum Barca ad cœnã eos uocaſſet, & Catone moram trahente,
alij iam diſcumberent, tandem uenientẽ Catonem quęſiſſe à Barca, ubinam ſederet: cum uero
Barca dixiſſet, ubicunq; liberet, circunſpexiſſe Catonẽ ac dixiſſe, iuxta Munatiũ ſedere uelle,
atq; ita feciſſe, nec tamen quicquam colloquij inuicem in cœna habitum. Verum poſtea Cato-
nem à Martia rogatum ut Munatio ſcriberet, ſcripſiſſe ut poſtridie mane domũ ueniret: ſe au-
tem & à Martia retentum donec omnes receſſerunt, atq; ita Catonẽ ad eos ingreſſum ſalutaſſe
Munatium, & ambabus manibus complexũ fuiſſe. Hæc ſcripſimus prolixius, arbitrantes non
minus in huiuſmodi rebus mores hominũ cognoſci poſſe, quàm in peruagatis ac magnis nego
cijs. Coëgit autem Cato apud Cyprum circiter ſeptẽ millia talenta argenti. Veritus autem lon-
gitudinẽ nauigationis, uaſa multa præparauit, ſingula duorum talentorum & quinquaginta
drachmarũ capacia: longum funem autem ſingulis alligauit, & in funis capite ſuber bonæ ma-
gnitudinis erat, ut per ipſum ſi naufragium fieret, ubi eſſet argentũ cerneretur. Hæc omnis pe-
cunia incolumis Romam delata eſt, præter admodum pauca. Libri autem duo, in quibus ratio-
nes de ea pecunia diligenter perſcriptæ erant, in uia perierunt: nam cum alterum libertus eius

C nomine Philargyrus ſecum deferret, ex Cenchris delatus cum ipſis oneribus perijt. Alterū ue-
ro cum ipſe Cato uſque in Corcyram ſeruaſſet, nautis propter magnitudinē frigoris ignem im-
modice facientibus arſere tabernacula, liberꝗ deperijt. Et licet calumniatores refellere poterant
miniſtri regij, tamen hanc librorū iacturā ægerrime Cato tulit, non tam ob fidem ꝙ ob exem-
plum diligentiæ ſuę, quod cæteris hominibus prębere cupiebat. Aduectus igitur nauibus cum
urbem intraret, omnes magiſtratus, omnes ſacerdotes, omnis ſenatus, item maxima pars plebis
ſic obuiam proceſſerunt, ut ripæ Tiberis utrinꝗ complerētur, nec à triumpho multū differret.
Nonnullis tamen agreſtis ſuperbusꝗ uiſus eſt, quod conſulibus prætoribusꝗ obuiam progre
dientibus neꝗ ſubſtitit, neꝗ curſum retinuit, nec in terram ad eos deſcendit, ſed prætergreſſus
non prius deſtitit, quàm claſſem in naualia conieciſſet. Cum tamen argentū per forum portare-
tur, admiratus eſt populus Ro. tantā magnitudinē: & ſenatus poſt multas Catonis laudes, de-
creuit ei præturā extra ordinem, & ludos inſpicere purpurea ueſte. Verum hæc ſenatus decre
ta Cato ipſe deprecatus, Niciam regis ſeruū petijt à ſenatu manumitti ob fidem ac diligentiā re-
rum adminiſtratarū. Erat per id tempus conſul Philippus Martiæ pater, & quodāmodo magi-
ſtratus eius potentia in Catonem redibat, collega Philippi Lentulo non minus in honore Ca-
tonem habente propter uirtutes, quàm Philippus ipſe propter affinitatem. Poſt hæc Cicero in
urbem unde prius à Clodio pulſus erat reuerſus, quum potentia qua plurimū pollebat fretus,
tabulas in Capitolio fixas in quibus res in tribunatu Clodij geſtæ perſcriptæ erāt, per uim de-
leuiſſet, ſenatusꝗ ſuper ea re haberetur, & Marcus Cicero abſentem Clodium accuſaret, dice
retꝗ à Clodio geſta eſſe irrita oportere, quoniā ipſe Clodius contra leges tribunatū accepiſſet,
non placuit id Catoni. Itaꝗ aſſurgens dixit, Clodij tribunatū nihil ſani neꝗ boni in ſe habuiſ-
ſe, ſi tamen quis irritare uellet quicquid ab eo geſtum eſſet, neceſſe fore ut ea etiam quæ ipſe in
Cypro feciſſet, irrita haberentur: neꝗ fuiſſe ſecundū leges profectionē eius in Cyprum, cum
is tribunus referret qui autoritatē non haberet. Non igitur contra leges tribunum eſſe factum
P. Clodiū, qui ex patritia familia ad plebem lege cōcedente tranſiſſet: quod ſi tribunatu quem-
admodū cæteri multi abuſus eſt, ipſum corrigere oportere qui deliquerit, non uero poteſtatem
tribunitiā diſſoluere. Ex hoc indignatio inter Catonem & Ciceronē exorta eſt, poſtea tamen
D procedēte tempore reconciliati ſunt. Cum deinde Pompeius & Craſſus cum Cæſare qui citra
alpes uenerat cōmunicato conſilio, ſtatuiſſent ſecundū conſulatum inire, & conſules facti Cæ-
ſari quidem in quinquenniū prouinciam & exercitus prorogare, pro ſe uero magnas pecunias
& prouincias & delectus accipere, & Rempub. uexare, ac cum multi boni uiri conſulatum pe
tituri deſtitiſſent, ſolus L. Domitius, qui Porciam ſororē Catonis uxorē habebat, monente Ca-
tone nō eſſe illis concedendū, ſed pro Reipublicæ libertate certandū, ſuſtinuit competitor eſſe.
Nec ſolum ad Domitiū hic peruenit ſermo, ſed ad omnes bonos, non eſſe negligēdas Craſſi &
Pompeij opes in unum collectas, ſed diſiungendū eſſe alterum à conſulatu. Fore enim grauem
& intolerabilē eorum potentiam, ſi unà conſules fierent. Fauebant igitur omnes Domitio, con
firmabantꝗ, oſtendentes multos ex ijs qui metu ſilerent, in comitio ei ſuffragaturos. Hoc cum
Pompeij familiares uererentur, inſidias Domitio tendunt: cumꝗ is prima luce in campū cum
funalibus deſcenderet, uno ex ſuis qui præcedebāt interfecto, multis inſuper uulneratis, omnes
in fugam uertunt præter Domitium & Catonem. Nam Cato Domitium retinebat, ipſumꝗ
cohortabatur, dicebatꝗ reſiſtendum eſſe pro libertate patriæ aduerſus tyrannos quandiu ſpiri
tus ſuperſit, qui quemadmodū magiſtratu abuſuri ſint, iam ex tunc patefaciant, per tanta ſcele-
ra ipſum procurantes. Hæc dicebat Cato iam brachium ſaucius: ſed cum Domitius periculum
expectare nollet, domūꝗ ſe reciperet, deſignantur conſules Pompeius & Craſſus. Nec tamen
Cato quieuit, ſed præturam petijt, ne priuatus conſulibus aduerſaretur. At illi cum hoc time-
rent, quod uidebant præturæ dignitatem in Catone parem fore conſulari poteſtati, ſenatum ha
buerunt multis ignorantibus, & in eo decreuerunt, primo quidē uti prætores qui creati eſſent,
confeſtim magiſtratum inirent, neꝗ conſuetum tempus expectarent: deinde ne fraudi eſſet ſi
quis eum magiſtratum per ambitum obtineret. Et ſimul ipſi amicos & miniſtros ad petitionem
eius concitarunt, porrigentes argentum, & ipſi ſuffragio præſidentes. Et cum nihilominus om-
nia ipſorum ſtudia Catonis uirtus ſuperaret, erubeſcentibus cunctis, ſuffragiū non dedere Ca
toni præturam petenti, qui uel precio comparandus fuerat ad eum magiſtratum gerendum: &
cum prima tribus eum nominaſſet, Pompeius id animaduertens, turpiſſime mentitus ſe toni-
trua audiuiſſe, comitia diſſoluit. Nihil enim fas erat agere, cum talia contigiſſent. Poſt hæc rur-
ſus magnis largitionibus freti, & optimatibus ex campo per uim pulſis, prætorē fecerunt Vati-

A nium pro Catone, quo in loco ferunt eos qui ſuffragium tulerant, continuò præ uerecundia è campo fugiſſe. Reliqui uero qui id grauiter ferebant, tribuno quodam plebis concionem præbente, Catonem induxerunt, qui omnia quę futura erant & Reipublicæ euentura, quaſi a dijs edoctus prædixit, ciueſq; in Pompeiũ & Craſſum cõcitauit, qui ita ſibi coniuncti eſſent, ita Rempub. adminiſtrare cuperent, ut timerent Catonẽ prætorẽ fieri. Tandem uero cum domũ reuerteretur, tanta multitudo eum proſequuta eſt, quanta ne omnes quidẽ illos qui prætores erant creati. C. deinde Trebonio legem promulgante de prouincijs cõſularibus, ut alter Hiſpaniam Aphricamq; haberet, alter Syriam & Aegyptũ, & quibus uideretur terreſtribus naualibusq; copijs bellum inferrent, cæteri omnes cum deſperarẽt prohibere poſſe, ſuperſederunt, nec aduerſati ſunt. Catoni autem contradicere uolenti, uix tempus duarum horarũ ad dicendũ conceſſum eſt: qui cum multa dicẽdo ac præmittendo, tempus conſumpſiſſet, non permiſerunt ut amplius loqueretur, ſed miniſter eum adhuc dicentem & in ſuggeſtu ſtantem arripuit. Quinetiam cum ex inferiori loco uociferaretur, multiq; ex ea re turbati eſſent, rurſus per lictorẽ apprehenſus extra forum tractus eſt, ibiq; relictus. Cato uero ſimulatq; dimiſſus eſt, rurſus ad roſtra magna uociferatione reuerſus, monebat ciues ne hoc paterentur. Hoc modo cum ſæpius ex eo loco deductus ſemper rediret, moleſte id ferens Trebonius, iuſſit ut Cato in carcerem duceretur: quod cum factum eſſet, ingens multitudo ciuium ſequebatur, & ipſe Cato inter ambulandum cohortari ac monere contra legem non deſiſtebat, quamobrẽ territus Trebonius, Catonem dimiſit. Et illa quidem dies fruſtra conſumpta eſt. Poſteris uero diebus partim minis, partim largitionibus, uno præterea ex tribunis plebis Aquilio armis depulſo, ipſoq; Catone qui tonitru auditum eſſe clamabat, foro deiecto, multis uulneratis, nonnullis etiam interfectis, per uim legẽ tulerunt: quod quidem tam indigne tulerunt boni, ut pleriq; ſtatuas Pompeij ob indignationẽ cæderent: ſed hæc quidem fieri Cato prohibuit. Deinde cum de prouincijs exercituq; Cæſari prorogãdis referretur, non amplius cum plebe egit Cato, ſed ad ipſum Pompeium conuerſus, atteſtatus eſt ac prædixit in ſuam ceruicem Cæſarem armari, idq; non uidere nunc, uerum enim eo tempore ſenſurum eſſe, cum propter grauitatẽ ac potentiam nec deponere ualeret, nec perferre: proinde fore ut eo tempore Catonis reminiſcatur, intelligatq; non minus

B utilitatis ineſſe ſententiæ ſuæ, quàm honeſtatis atque iuſtitiæ. Hæc tamen Pompeius neglexit, confiſus felicitati ſuæ, nec putans fieri poſſe ut Cæſar ab eo diſiungeretur. Sequenti uero anno prætor factus Cato, non tantũ uiſus eſt dignitatis ei magiſtratui afferre, quantum demere, ſæpe nudis pedibus & ſine toga ad roſtra ueniens, & cauſas capitales clarorũ uirorum eo habitu cognoſcens. Tradiderunt & nõnulli, iudicia nõnunquã poſt prandiũ, cum uinum potaſſet, eum exercuiſſe, quod tamen falſum eſt. Cum autẽ populus Romanus largitionibus corruptus tanquam mercenaria opera ſuffragijs uteretur, cupiens mederi huic parti Reipubl. Cato, ſenatui perſuaſit decernere, ut hi qui deſignati eſſent, ſi nullum accuſatorẽ haberent, ipſi tamen iudiciũ ſubire atq; rationẽ reddere cogerentur. Hoc periniqne ferebant ij qui magiſtratũ petebant, iniquius etiam plebs largitionibus aſſueta. Itaque cum Cato poſtridie ad roſtra ueniſſet, multitudo hominũ in eum impetũ fecit, clamans, deteſtans, ac percutiens illum, quoad uniuerſi qui circa roſtra erant, aufugerent. Ipſum uero Catonem multitudine preſſum atq; delatũ, uix roſtris apprehenſis continere ſe potuiſſe dicunt: ſed cum in roſtra ſe recepiſſet, grauitate & autoritate turbam ſedauit, clamoreſq; repreſſit, & oratione habita miti, attente auditus eſt, turbationẽq; omnem ex animis deleuit. Ob quam rem cum à ſenatu laudaretur, At ego, inquit, P. C. uos minime laudo, qui me prætorem in tanto periculo deſeruiſtis. Hi uero qui magiſtratum petebant, cum ſinguli à largitionibus deterriti eſſent, in unum conuenerunt, contuleruntq; unuſquiſq; duodecim millia & ſemis drachmarũ argenti, facta ſponſione, ut qui ex eis per largitionem peteret, id argentũ perderet: arbitrũ ad eam rem Catonem eligunt, & pecuniã apud illum deponere ſtatuunt, ſed ipſe Cato pecuniã quidem recipere noluit, fideiuſſores tamen recepit. Cum autem dies comitiorũ ueniſſet, obſeruans etiam ſuffragia, deprehendit quendã ex ſponſoribus contra pacta egiſſe, ipſumq; damnauit, & eius pecuniã alijs tribuit. Illi uero iuſtitiã atq; integritatẽ hominis admirati, pœnã remiſerunt, ſatis pœnarũ dediſſe illum arbitrati, quod à Catone eſſet damnatus. Sed ea res non mediocrẽ inuidiam in Catonẽ concitauit, quaſi ſenatus iudicium ac magiſtratuũ uim atque poteſtatẽ ſibi arrogaret. Neq; enim ulla uirtus eſt quæ magis inuidiã contrahat, quàm iuſtitia, quam potentia & fides populorũ maxime ſequuntur. Neque enim duntaxat in honore habent iuſtos quemadmodũ fortes, neq; admirantur quemadmodũ ſapientes, uerumetiã amant, atq; eis cõfidunt: ex illis uero quos ſuprà memoraui, alios timent,

Inuidia comes iuſtitiæ.

C alijs parum credunt, præterea arbitrantur natura magis quàm uoluntate illos excellere, putan
tes fortitudinē & prudentiam, alteram acritatem quandam, alteram robur animi eſſe. * Iuſtus
uero eſſe quiuis poteſt, modo prauitates repellat. Itaque iniuriam maxime ut inexcuſabile ui-
tium improbis dicunt. Quamobrem Catoni tunc omnes potentes atq; clari inuidebant, & in
primis ipſe Pompeius, qui putabat Catonis gloriā ſuæ potentiæ officere, atque ea de cauſa ſem
per quoſdā ſummittebat calumniatores in Catonem, quorū unus P. Clodius, qui rurſus cum
Pompeio in gratiam reuerſus, Catonem criminabatur multū argenti ſibi in Cypro expilauiſ-
ſe: Pompeio autem bellum inferre quod nuptias filiæ ut indignas repudiaſſet. Ad hæc reſpon-
debat Cato, ſe tantum argenti ex Cypro Romā detuliſſe ſine ullo milite, quantū Pompeius ex
omnibus triumphis ac bellis, quibus uniuerſum terrarū orbem turbaſſet, non attulerat. Affini-
tatem uero Pompeij nunquā elegiſſe, non quod indignum putaret, ſed quod non eadē in Re-
pub. eſſet mens ac uoluntas. Nam ſe quidē prouincia abſtinuiſſe cum ſibi à ſenatu poſt prætu-
ram ultro traderetur: Pompeiū uero partim pro ſe accepiſſe prouincias, partim alijs procuraſſe,
nunc autem ſex milia militū in Galliam ad Cæſarē mittere, quos neq; Cæſar petierat à ſenatu,
nec ipſe Pompeius autoritate ſenatus conceſſit: ſed tot hominū, tantæ armorū copiæ, tot equi,
gratiæ ſunt ac remunerationes priuatim elargitæ. Imperatorē appellatum Pompeiū alijs pro-
uincias exercitusq; cōmiſiſſe, ipſum uero domi manere ut ſeditiones et turbas aleret: quibus re-
bus manifeſtum eſt imperiū affectari à Pompeio. Hoc modo Cato Pompeiū ultus eſt. Erat M.
Faonius Catonis amicus atq; æmulus, qualis Apollodorus Phalerius dicitur Socratis fuiſſe, uir
quem faciliter uerba mouerēt, nec id quidē modice aut humane, ſed uſq; ad inſaniam atq; furo-
rem. Hic ædilitatē petens repulſam ferebat: cui cum faueret Cato, animaduertit tabulas una ma
nu omnes perſcriptas: itaq; hanc machinationē redarguens, & tribunos ſuper ea re appellans,
comitia diſſoluit. Poſtea autē Faonio ædili facto, & cætera pro eo munera obiuit, & ſpectaculū
ædidit in theatro, proponens certantibus non ex auro coronas, ſed quemadmodū in Olympi-
co fieri ſolet, ex oleaſtro. Dona etiam attribuit, Græcis quidem ex porro, & lactuca, & rapha-
no, & blito, & apio: Romanis autem uini amphoras, carnes porcinas, & ficus, & cucumeres, et
lignorū faſces: quorum utilitatē alij deriſerunt, alij laudauerunt propter Catonis auſteritatem.
D Faonius inter multitudinē ſe conijciēs, & cum alijs ſedens, Catoni applaudebat, admonebatq;
ut uictoribus ea dona tribueret, atteſtabaturq; ſe Catoni hanc poteſtatē conceſſiſſe. In alio au-
tem theatro collega Faonij magnifice ludos faciebat, ſed uniuerſa multitudo illum reliquerat,
& ad Catonē Faoniumq; pro rei nouitate ſe contulerat. Fecit autē Cato hæc, ut doceret oporte
re eum qui ludos faceret, ludis uti, & gratia magis ac ſimplicitate certare, quàm tantos appara-
tus & ſumptus in rem non utilē cōſumere, & curas ingentes ea de cauſa ſuſcipere. Poſt hęc ue-
ro cum Scipio, & Hyſpæus, & Milo conſulatū petentes non ſolū illis ſolitis uſitatisq; largitioni-
bus, ſed etiam armis & necibus contenderent, ac temeritate & audacia bellum ciuile concitaſ-
ſent, quibuſdā cenſentibus Pompeiū comitijs præficiendum, contradixit Cato, neq; oportere,
inquit, à Pompeio legibus præſidendū eſſe, ſed Pompeio à legibus. Verū poſtea cum per mul-
tos dies tria ueluti caſtra forū obſiderent, cenſuit antequā ſumma neceſſitas cogeret, ſponte &
gratia ſenatus eam rem Pompeio eſſe mandandā, ex duobus malis quod minus foret eligens,
ne cum ciuitas ſeditionibus atq; armis diu afflicta eſſet, tunc demū in poteſtatē unius deueniret.
Dixit igitur ſententiā in ſenatu M. Bibulus Catonis neceſſarius, qua cenſebat ſolum Pompeiū
conſulē deſignandum. Fore enim ut uel Reſpublica quietē accipiat Pompeio gubernante, uel
meliori ſeruiat. Cato autem aſſurgens contra expectationē omnium Bibuli ſententiā laudauit,
aſſerens præſtare ut quæuis poteſtas in urbe ſit, quàm Rempublicā ſine magiſtratu ac præſide
manere. Se quidē expectare ut Pompeius Rempublicā ſibi cōmiſſam laudabiliter tueatur & ge
rat. Per hunc modū conſul deſignatus Pompeius, à Catone poſtulauit, ut in ſuburbanum ad ſe
ueniret: qui cum ueniſſet, amiciſſime eum recepit, atq; gratias egit, rogauitq; ut ſibi in conſula-
tu gerendo adiutor eſſe uellet, ſe ex illius autoritate cuncta facturū. Ad hęc reſpondit Cato, ſe
neq; priori tempore aliquid unquā contra Pompeiū feciſſe inimico animo, neq; in præſenti ut
gratiam eius ſibi compararet, ſed pro utilitate Reipublicæ ſemper locutū eſſe. Priuatim quidem
igitur ſeſe Pompeio affuturū ſi Pompeius id poſtulet, publice uero etiam ſi nō poſtulet, omnia
perſcrutaturum. Et ſanè ita fecit ut promiſerat. Primum enim magnam ac nouam pœnam ad-
uerſus Decuplatores Pompeio ſtatuente, præterita condonanda cenſuit, futura uero punien-
da. Neque enim finem præteritorum facinorum faciliter reperiri poſſe, nec noua pœna quæ
nunc impoſita eſt, punienda eſſe delicta tunc commiſſa, cum lex aliam pœnam ſtatuebat.

Deinde

A Deinde cum multi ſummi uiri hac ipſa lege rei poſtularentur, Pompeiusq́ interdũ pro amici-
tia & familiaritate eorum ſe facilem præſtaret, remitteretq́ ſeueritatem, increpabat eum Cato
uehementer atq; excitabat. Præterea cum Pompeius cõmendationes reis dari in iudicijs conſue
tas per legem uetuiſſet, ac poſtea ipſe Munatio Flacco cõmendationẽ ſcripſiſſet, Cato qui in ea
cauſa iudex erat, cum recitari cœpta eſſet Pomperj cõmendatio, aures manibus clauſit, legiq́ il-
lam prohibuit. Flaccus uero ipſum ex iudicibus reiecit, & quidẽ poſt oratam cauſam, ſed nihilo
minus condemnatus eſt. Omnino autẽ difficilis atq; anceps ſcrupulus erat Cato ijs qui in iudi-
cium uocabantur. Nullus enim reorum habere iudicẽ uolebat Catonẽ, & tamen reijcere formi
dabant. Nam multi eo ipſo condemnati ſunt, quod Catonẽ reijciẽdo non ſatis confiſi ſuę inno-
centiæ uidebãtur. Multis etiã in magni opprobrij partem obijciebatur, quod Catonẽ iudicem
oblatum recipere noluiſſent. Poſt hæc cum Cæſar in Gallia magnas haberet copias, Romæ ue-
ro pecunia, largitionibus, & amicis plurimũ poſſet, tunc demũ monitiones Catonis diu antea
prædictæ Pompeiũ quaſi dormientẽ excitarunt: cumq́ etiam tunc piger uideretur ad Cęſarem
compeſcendũ, perrexit Cato conſulatũ petere, quaſi confeſtim arma Cæſari arrepturus, eiusq́
inſidias patefacturus. Competitores Catonis duo fuerunt, ambo gratioſi, quorũ alter P. Sulpi-
tius plurimũ Catonis autoritate ac potẽtia omni tẽpore fretus, nõ recte tunc facere uidebatur,
neq; ſatis gratum ſe erga Catonem præſtare. Ipſe tamen Cato nunquã queſtus eſt, ſed minime
admirandũ eſſe dixit, ſi id quod quis maximũ bonũ eſſe putat, alteri non cõcedat. Senatui uero
perſuaſit, uti ipſos qui conſulatũ peterent, per ſe Romanũ Pop. appellare iuberẽt, nec per alios
quicquã agere: ob quod etiã magis homines ſibi aduerſos fecit, quaſi non ſolũ accipiendi pecu-
niam, uerumetiã gratiã concedẽdi populo Romano reuerentiã abſtuliſſet. Ad hæc accedebat,
quod nec ipſe ad dicendũ pro ſe ſatis idoneus erat, ſed dignitatẽ morum potius conſeruare uo-
lebat, q̃ compellando atq; rogando dignitatẽ magiſtratus acquirere: neq; ut amici hoc facerent
permittebat, ob quod multitudo capi & deliniri ſolet. Itaq; uictus à competitoribus conſulatũ
non obtinuit: & cum ea res non ſolũ ijs qui repulſam tulerant, uerum amicis quoq; & familia-
ribus rubori eſſe ſoleret, & triſtitiam atq; calamitatẽ per multos dies afferre, ipſe Cato ita negli
genter id tulit, ut ſequenti die unctus in campũ deſcenderet, & poſt prandiũ rurſus ut ſolebat
B ſine calceis & tunica in forum ueniens, unà cum familiaribus ambularet. Hoc factum Catonis
Cicero reprehendit, quod rebus poſcentibus ut conſul fieret, non ſtuduerit populũ humanita
te delinire, ſed etiam ad reliquũ tempus defeſſus fuerit. Atqui præturã quidẽ rurſus petijt, idq́
illa de cauſa ſe facere dixit, quod non iudicio populi Romani, ſed uiolentia atque corruptione
quorundã hominũ in ea petitione ſuccubuiſſet. At cõſularibus comitijs nullam fraudẽ adhibi-
tam, ſed non ſatis populo Romano ſuos mores probatos fuiſſe, quos neq; mutare ob eam cau-
ſam, neq; cum illis utatur, uelle ſe rurſus periculũ ſui facere. Inde cum Cæſar in bellicoſiſſimas
nationes impetũ feciſſet, easq́ ſuperaſſet, Germanos etiã contra fœdus bello laceſſiſſet, & tre-
centa hominũ millia occidiſſet, alijs ob rem proſpere geſtam ſupplicationes decernentibus, Ca
to cenſuit ipſum Cæſarem ijs dedendũ quibus contra fœdus bellum intulerat, neq; faciendum
ullo modo ut ipſi in ſe atq; in Rempub. tantã pollutionẽ reciperent. Attamen, inquit, dijs im-
mortalibus gratias agendũ eſt, quod pro hac tanta imperatoris noſtri temeritate, in exercitum
noſtrũ pœnas non uerterunt, ſed Reipub. pepercerunt. De his Cæſar certior factus, epiſtolam
ſcripſit ad ſenatũ, in qua multa maledicta in Catonẽ congeſſit. Qua lecta, Cato ipſe aſſurgens,
non ab ira, neque ab obtrectatione aliqua, ſed ab ingenio atq; ratione crimina quæ in ſe dicta
erant, iurgio ſimilia eſſe oſtendit, & ludum aliquẽ pompãq́ continere. Deinde mentẽ Cæſaris
ab ipſo initio patefaciens, & omnem illius uoluntatẽ quaſi ipſe ſocius atq; coniuratus foret ape
riens, ac docens, non Britannorũ neq; Celtarum filios, ſed ipſum Cæſarem eſſe formidandum:
ita mentes omniũ mutauit & acuit, ut amicos Cæſaris uehementer pœnituerit, quod eiuſmo-
di epiſtola in ſenatu lecta facultatẽ Catoni dediſſet, ut uerbis pro iuſtitia factis, Cæſarem meritò
& iuſtiſſime redargueret. Nihil tamen à ſenatu decretum eſt, uerba duntaxat habita, oportere
Cæſari ſucceſſorẽ dari. Amicis Cæſaris dicentibus ut Pompeius etiã arma deponeret, prouin-
ciasq́ dimitteret, quod ni faciat, Cæſarẽ quoq; non eſſe facturũ. Iam illa uociferans Cato quæ
ab initio prædixerat, aduentare ſcilicet uirum, & manifeſtiſſime uim afferre cum illis ipſis co-
pijs, quas à decepta ciuitate adeptus foret, apud plebẽ quidẽ quæ Cæſari fauebat plurimũ, pro-
mouit nihil, ſenatũ uero in ſuam ſententiã traduxit. Deinde cum Arimino Cæſar occupato ad
urbẽ contendere diceretur, hinc iam uniuerſi Catonẽ intuebãtur, tam Pompeius, quàm cæteri
omnes, utpote qui primus omniũ iſta uidiſſet. Dixit igitur Cato; At ſi ijs quę ego prædicabam

Catonis cõſtantia in conſulatus repulſa.

C credidiſſetis P. C. nec unum nunc timeremus, nec etiam in uno ſpes noſtras haberemus. Pompeio uero reſpondente, prouidentius ea à Catone prædicta, amicitius autem à ſe facta, cõſuluit Cato uni Pompeio cõmittendum ut uideat ne quid Reſpublica detrimenti capiat. Etenim eorundem hominũ eſſe ſolet, magna inferre mala, ac repellere. Pompeius igitur cum neq; exercitum paratum haberet, nec quas tunc diligebat copijs ſatis credendum putaret, urbem deſeruit. Cato uero cum Pompeiũ ſequi decreuiſſet, minorẽ eius filium in Bruttios ad Munatium miſit, maiorẽ uero unà ſecum duxit, domus autem & filiarũ ſuarum gratia, Martiam rurſus accepit, quæ tunc uidua erat, & ab Hortẽſio hæres relicta. Quod eius factum maxime Cæſar carpendo auaritiã Catonis criminari conatur. Nam ſi indigebat, inquit, cur eam dimiſiſſet? ſin autẽ non indigebat, cur eam recepiſſet? niſi uidelicet illam mulierẽ tanquã eſcam à principio poſuiſſet, et iuuenem dimiſiſſet ut diuitẽ reciperet. Ad hæc autem quæ à Cæſare dicta ſunt, probe illa conueniunt quæ dixit Euripides in eos qui Herculi timiditatẽ exprobrabant. Primum quæ fas eſt dicere (nam dicere fas nõ eſt timidum eſſe Herculem.) Nam perſimile eſt Herculi timiditatem animi obijcere, & Catoni turpitudinẽ quæſtus. An uero improbandæ ſint hæ nuptiæ, alterius erat conſiderationis. Sed poſtquã Martiam recepit, & curam rei familiaris, ac filias ei commiſit, ipſe Pompeiũ ſequutus eſt, à qua die ferunt neq; capillos neq; barbam depoſuiſſe: luctum uero ac mœſtitiam pro tantis Reipublicæ cladibus, ſiue ſuperarent, ſiue ſuperarentur, eodem modo ſemper obſeruaſſe. Sortitus autẽ Siciliã prouinciã, ac Syracuſas profectus, cum audiuiſſet Aſinium Pollionẽ cum multis militibus Meſſanã traieciſſe, miſit qui eius traiectionis cauſas ab eo perquirerent: ſed cum ab Aſinio contrà, rerum nouatarum Romæ cauſas rogatus eſſet ipſe, & ſimul cognouiſſet Pompeij fugam ex Italia, res diuinas permagnam obſcuritatem multosq; in ſe errores habere queſtus eſt, ſiquidem Pompeio in his rebus quibus nihil iuſtitiæ inerat, ſemper dij fauiſſent, tunc uero patriam ſeruare cupientẽ & pro libertate pugnantem deſeruerint, quanquam itaq; Aſinium ex inſula deturbare poſſet, tamen ne Siciliam cladibus belli inuolueret, abeundi conſiliũ ſumpſit, monitis prius Syracuſanis ut de ſalute ſuæ ciuitatis prouiderent, Dyrrhachium ad Pompeium nauigauit. Cum in caſtra perueniſſet, ſemper in eadem ſententia

D fuit, cenſebat enim oportere ut bellũ protraheretur, ſperans ut tractu temporis iræ mitigarentur, neque ferendum putabat ut populus Romanus ſeipſum pugna ferroq; trucidaret. Suaſit etiã ut Pompeius cæteriq; primarij uiri decernerent, ne qua ciuitas ſocia aut amica populi Ro. diriperetur, neue quiſquã Romanus ciuis extra aciem interficeretur. Hac ille humanitate multos mortales ad partes Pompeij conuertit. Miſſus deinde in Aſiam, ut apparatus nauium delectusq; militum acceleraret, ſecum duxit Seruiliam ſororem, & Luculli puerum ex Seruilia genitum. Nam Seruilia quidem poſt mortẽ uiri ſe Catonis poteſtati ſubiecerat, eumq; ſponte ſequebatur ob aduerſam impudicitiæ famam abſtergendam. Veruntamen Cæſar ne in hac quidem parte Catoni pepercit, & in cæteris quidem (ut uidetur) nihil erat opus Catone. Nam ij qui à Pompeio miſſi erant, ſumma cum diligentia cuncta perfecerant. Rhodios duntaxat autoritate atq; oratione ſua permouit, & Seruiliã illic atq; puerum relinquens, ad Pompeium redijt cum magnis terreſtribus atq; naualibus copijs. Atq; in eo tempore maxime Pompeij mens ac ſentẽtia cognita eſt. Nam cum naualibus copijs præficere Catonem decreuiſſet, & haberet naues pugnaces circiter quingentas, præter lyburnicas & exploratorias & ſcaphas, ſubitò mutauit ſententiam, Bibulumq; claſſi præfecit, putans non id laborare Catonem ut Cęſar ſuperaretur, ſed ut omnino Reſpublica libera foret, tam Pompeio quàm cæteris potẽtibus è medio ſublatis. Sed in quadam pugna quæ Dyrrhachij cõmiſſa eſt, cum ipſe Pompeius ad pugnam milites hortaretur, ducesq; idem facere iuberet, tacentibus cunctis Cato orationẽ habuit de libertate, de uirtute, de gloria, de contemnẽda morte, quæ in philoſophia didicerat, prout tempus patiebatur diſſerens, tandẽq; orationẽ ſuam in deos conuertens, utpote præſentes, & illos intuentes qui pro patria pugnaturi erant, ita militum animos incendit, ut cum ſummo clamore, ſummoq; decernendi deſiderio pugnam depoſcerent, omnesq; Cæſaris cohortes ea die in fugã uerterẽt, niſi Cæſaris fortuna, & Pompeij infelicitas obſtitiſſet, ut in eius uita ſcripſimus. Tunc autem omnibus ob ea quæ geſta erant lætitia exultantibus, Cato ipſe plorauit patriæ fortunam, et ambitionem deteſtatur, cernens multos ac bonos ciues in acie cecidiſſe. Deinde Pompeius Cæſarem perſequutus, cum in Theſſaliã ueniſſet, multæq; copiæ Dyrrhachij eſſent relictæ, & præterea multæ pecuniæ, multi Ro. ciues, omniũ cuſtos atq; dux Cato præficitur, datis ſibi quindecim cohortibus. Atque id fecit Pompeius quia Catonis præſentiam formidabat, quem ut abſentem firmiſſimum uictis refugium, ſic præſentem uictori ſibi minime conceſſurum exiſtimabat,

nec

A nec permiſſurũ ut pro arbitrio uictoriam exerceret. Accepta deinde apud Pharſaliam clade, in ea ſententia fuit Cato, ut ſi Pompeius interiſſet, omnes qui ſecũ erant in Italiam reduceret, ipſe uero ſolus tyrannidẽ fugeret, atq; in exilium iret: ſin autem Pompeius euaſiſſet, omnino copias illas Pompeio conſeruare. Hac igitur mente in Corcyrã ubi naues erant delatus, cum Ciceronẽ ibi offendiſſet, perrexit primum omnes copias illi tradere, & ſeſe ei ſummittere, ut decens erat prætoriũ uirum conſulari: ſed Cicerone non recipiẽte, & in Italiam abeunte, cognita Pompeij uoluntate, qui cum minime tempus expoſceret, eos qui in Italiam nauigabant, afficere ſupplicijs, & in primis Ciceroni ipſi manus afferre cogitabat, priuatim ipſum corripiens Ciceronẽ ex manifeſto periculo liberauit, & cæteris facultatẽ abeundi præſtitit. Arbitratus uero Pompeium Magnum in Aegyptũ aut Libyam perueniſſe, ad illum ire perrexit cum omnibus copijs, data prius poteſtate abeundi ijs qui non uoluntarie ſequerentur. Catoni oram Libyæ prætereuecto fit obuiam Sextus Pompeij filius minor natu, qui mortẽ patris nunciauit. Cuius mortem cum uniuerſi grauiter ferrent, nec alium quàm Catonẽ ducem ſequi uellent, Cato pudore ſimulac miſericordia uictus, uiros bonos, quiq; ſpecimen fidei ſuæ ædiderant iam, deſtitutos & ancipites in terra peregrina deſerere noluit, ſed principatum ſubijt, & in Cyrenẽ perueniens à Cyrenæis receptus eſt, cum paucis antè diebus Labienũ excluſiſſent. Hic cum audiſſet Scipionẽ ad Iubam regẽ ſe recepiſſe, & Appiũ Varum Aphricæ præfectũ unà cum Scipione eſſe, profectus ad eos pedes hyberno tempore, multis aſinis qui aquam ferrent congregatis, multum præterea cõmeatum ferens, multos etiam currus ducens, & inſuper homines qui Pſylli nominantur, qui morſibus ſerpentũ medentur ore trahentes uenenũ, & ipſos ſerpentes cantibus mitigantes, ſeptem cõtinenter diebus iter fecit, ipſe ſemper abſq; equo & uehiculo agmen præcedens. In cœna uero ſedebat, nam poſt Pharſalicã pugnam hoc quoq; priori mœſtitiæ addiderat, ut nunquã iaceret niſi cum dormiret. In Aphrica hybernis peractis exercitũ eduxit: erant militum circiter decem millia. Res autẽ peſſimo loco erat, Scipione & Varo ſimul contendentibus, & ob id Iubam obſeruantibus, hominẽ propter opes & potentiã tumentis ſuperbiæ, qui primo Catonis aduentu thronũ ſuum mediũ poſuit inter Scipionẽ & Catonẽ: quod cum animaduerteret Cato, ſublata ſella ad aliam partẽ ſe contulit, & Scipionem inter ſe & Iubam mediũ fecit, quanquã *Liber à Catone in Scipionẽ editus.*
B ſibi infenſum atq; inimicũ, utpote qui librum aduerſus illum ædiderat. At hoc quidẽ non attendunt homines Catonis factum: ſi uero Philoſtratum in Sicilia mediũ ambulans habuit in honorem philoſophiæ, illum accuſant. Tunc igitur Iubæ inſolentia repreſſa, qui quaſi ſatrapas effecerat ſibi eos qui cum Scipione erant, omnibus conciliatis, cum ducem Catonẽ cuncti ſequi uellent, & præcipue Scipionis ac Vari milites, negauit ſe contra leges imperiũ ſuſcepturum, quas ut ſeruaret, aduerſus Cæſarẽ bellum gerebat, neq; ſe pro prætore dum proconſul adſit antepoſiturum. Nam Scipio pro conſule prouinciã obtinebat, ſpeſq; nonnullis erat in Scipionis nomine, quaſi in Aphrica id eſſet ad uictoriam fatale. Accepto itaq; Scipio principatu, cum ille ſtatim Iubæ gratia omnes Vticenſes qui in ætate erant trucidare uellet, urbemq; funditus euertere, utpote cum Cæſare ſentientes, Cato obſtitit. Atteſtans enim ac uociferans in concilio uix crudelitatẽ eorum coërcere potuit, ac partim Vticenſiũ rogatu, partim ex Scipionis ſententia, cuſtodiam Vticæ recepit, ut neq; inuita neq; uolens partes Cæſaris ſequeretur. Ea urbs opportuniſſimo loco ſita, & abunde munita erat, magis tamen à Catone confirmata eſt. Nam & annonæ uim introduxit, & mœnia turribus, uallo, foſſaq; muniuit, præſidiaq; impoſuit. Ciues autem quicunq; puberes erant ablatis armis pro turribus collocauit, reliquos in urbe continuit, uehementi diligẽtia adhibita, ne cuiquã eorum inferretur iniuria, nec inferre alijs ipſi poſſent. Arma uero & pecuniã & frumentũ inde ad caſtra mittebat, habebatq; eam urbem quaſi horreum belli. Quod autem Pompeio magno prius, idem tunc Scipioni ſuadebat, ne ſigna conferret aduerſus homines pugnaciſſimos, ſed protraheret bellũ, tempusq; contereret, quoad tyrannidis acies obtunderetur. Sed Scipio Catonis conſilia neglexit, & aliquando etiam timiditatem exprobrauit, ſcribens ad eum, ſatis non eſſe ſi ipſe in urbe ſit & mœnibus circũdetur, niſi etiam cæteros impediat quo minus ea quæ optima factu ſunt, exequantur. Ad hæc reſcripſit Cato, ſe paratũ offerens cum ijs copijs quas in Aphricam duxerat, in Italiam traijcere, & Cæſarem ab illis in ſe conuertere. Cum uero hoc quoq; Scipio aſpernaretur, manifeſtiſſime cernebatur in Catone pœnitentia, quod principatum conceſſiſſet ei, qui neq; belli artibus ualeret, neq; ſi fortuna aliqua uinceret, temperate uictoria uſurus foret. Quamobrẽ & ſecũ ipſe agitabat, & familiaribus patefecit, ſe non bonam ſpem in bellum habere propter imperitiam ac ſuperbiã ducis, ac etiam ſi Cæſar ipſe ſuperaretur, ſe Romæ non manſurum, ſed in exilio futurum propter

C crudelitatem & ſuperbiam Scipionis, qui iam tunc inſolentes minas aduerſus multos iactaret. Et euenit quidem citius quàm expectaret Cato, ut à Scipione male pugnatũ eſſet, & prima nocte quidam à caſtris ueniens tertia ante pugnam commiſſam die, Cæſaremq́ue uiciſſe nunciauit, capta etiam eſſe caſtra, Scipionẽ & Iubam cum paucis euaſiſſe, reliquas omnes copias funditus eſſe deletas. His auditis, uniuerſa ciuitas ad huiuſmodi nunciũ attonita uix ſe intra mœnia continebat. Quod cum animaduerteret Cato, ſingulos monendo atque conſolando, quod non tanta eſſent quanta nunciabantur mala, ſed rem uerbis augeri, trepidationẽ ſedauit. Poſtri die uero Romanos ciues qui Vticæ negociabantur, quorum trecentos in conſilium delegerat, per præconẽ in templũ Iouis acciri iubet: quo facto, uenit ipſe in templũ ſine ulla trepidatione, uultu pacato, quemadmodũ priori tempore ſolebat, librum in manibus tenens, dum illi cogebantur, lectitare cœpit. Erant in eo libro ſcriptæ rationes rerum quas ad bellum præparauerat, inſtrumentorũ, armorum, frumenti, baliſtarũ. Coacto autem cõcilio, incipiens ab ipſis trecentis uiris, laudauit fidem & ſtudiũ eorum, quod conſilio, quod corporibus, quod pecunijs bene de Repub. meruiſſent: deinde cohortatus eſt ne ſpem abijcerent, ne ue in diuerſas partes aufugerent, ſed ſe in unum continerent, fore enim ut eo modo plus roboris in reſiſtendo haberent, faciliusq́ue à uictore ſalutẽ impetrarent. Proinde ſibijpſis conſulerent in utram uellent partem: ſi tamen periculis ſeſe obiectare uelint, & pro libertate pugnare, ſe non ſolum uirtutẽ eorum laudaturum, uerumetiã ducem ac ſocium ſe præſtiturũ, quoad extremã ſortem patriæ experirentur, quæ nec Vtica ſit, nec Adrumentũ, ſed Romana urbs, quæ ſæpe maioribus periculis euaſerit, & ſeſe receperit. Multa quidẽ eſſe illis ad ſalutẽ parata, & præcipue quod aduerſus eum hominẽ bellum gererent, qui à tempore ac fortuna totus penderet. Hiſpaniã ad Pompeiũ iam deſeciſſe, urbem uero ipſam Romanã nondum frenũ ſeruitutis propter inſolentiam recipere, ſed grauiter ferre, et ad res nouas conſpirare. Denique hoſtem ipſum pro exemplo habendũ, qui nullum recuſet periculũ ut patriã ſuam ac iura ſubuertat: quod cum ille faciat pro iniuria, quanto magis eos facere decet, qui ſi uicerint felicitatẽ adepturi, ſi uincantur glorioſiſſimã mortẽ obituri ſint. Debere tamen ipſos per ſe conſulere, deos precantes ut pro uirtute quam ſuperiori tempore præſtiterunt, ea res feliciter eueniat. Hæc cum diceret Cato, plurimi oratione eius ducebantur, ac fortitudinẽ hominis humanitatemq́ue intuentes, quaſi periculorũ imminentiũ obliti ſe offerebant, ut corporibus & armis eorũ arbitratu ſuo uteretur, utpote ſolus omniũ inuictiſſimus dux, & cuiuſcunque fortunæ uictor. Satius enim fore ut eum ſequentes morerentur, quàm ſi eo deſerto ſalutem reciperent. Cum uero quidam cenſeret ſeruis libertatem eſſe dandã, & pleríque eius ſententiam laudarent, negauit Cato ſe ullo modo id paſſurum, neque enim eſſe iuſtum, neque legibus conſentaneum, ſi tamen domini liberare uelint, recepturũ. quod cum multi pollicerentur, iuſſit eorum nomina ædi atque ſcribi, ſic concilium dimiſit. Nec multo pòſt afferuntur ſibi literæ à Iuba & Scipione, quorum Iuba quidem cum paucis in monte quodam latebat, Scipio autem non longe ab Vtica naues conſcenderat, atque in portu ipſo euentum rerum expectabat. Ambo à Catone per literas poſtulabant quid ſibi agendum uideretur. Iuba expectare etiam ſe ſcribebat, ut relicta Vtica cum exercitu obſeſſo ſibi ſuccurrat. Cato itaque eorum tabellarios quoad priora conſilia firmarentur, retinuit. Et ſenatores quidem promptiſſime ſeruos dabant, manumittebantq́ue, & armabant: cætera autem multitudo ueluti nauicularij, fœneratores, & cætera huiuſmodi turba, qui maximam partem fortunarum ſuarum in ſeruis habebant, mirum in modum refrixerant. Velut enim corpora quædam faciliter incenduntur, & rurſus remoto igne citò frigeſcuut, ſic dum præſens erat Cato, uerſabaturq́ue in eorum oculis, ad uirtutem incendebantur: cum uero diſcederet, atque ipſi per ſe erant, Cæſaris formido plus ualebat quàm honeſta conſilia. Qui enim ſumus? aiebant illi, cui'ue bellum inferre paramus? Nónne hic eſt ille Cæſar qui omnem Romanorum habet potentiã? Noſtrûm autem nemo eſt Scipio, neque Pompeius, neque Cato, ſed quibus temporibus uniuerſi mortales timidiores ſunt quàm oportet, in his temporibus nos pro libertate Romanorũ ex Vtica pugnabimus aduerſus eum, qui & Catonem, & Pompeiũ ex Italia pepulit? Et ſeruos aduerſus Cæſarem liberos faciemus, qui tantum libertatis ipſi habituri ſumus, quantum ipſe Cæſar nobis concedet? Cognoſcamus noſipſos dum tempus eſt, ueniamq́ue petamus à uictore, mittamusq́ue ad eum homines qui illius iram deprecentur. Hęc multorum uerba erant, nam reliqui uim aduerſus ſenatores parabant, putantes ſi eos caperent, & Cæſari darent, fore ut ira Cæſaris mitigata facilius ſalutem impetrarent. Quę cũ Cato audiſſet, nihil hanc mutationẽ reprehẽdit, Scipioni tamen Iubæq́ue reſcripſit, ne Vticã accederẽt. Cum uero magna manus equitũ à pugna quæ inter Cæſarẽ & Scipionem

Oratio Catonis ad Rom.

D

cõmiſſa

A commiſſa erat, euaſiſſet, miſſi ſunt ad Catonē tres legati, non tamen omnes eadem mandata habebant. Nam alij ad Iubam eundū fore cenſebant, alij Catonē ducem poſcebant, alij Vticā accedere formidabant. Hæc audiens Cato, M. Rubrio operam dedit ut nomina eorū reciperet qui ſeruos ad bellū manumittebant. Ipſe uero ſenatoribus aſſumptis, Vtica egreſſus tribunos equitum conuenit, eosq; rogauit ne ſenatores proderent, neq; Iubam potius quàm Catonem ſequi mallent, ſed in urbem accederent, ut ſeipſos cæterosq; ſeruarent: eſſe quidē urbem ipſam inexpugnabilē, & multorū annorū uictum habere, omniq; apparatu belli abundare. Ea cum ſenatores multis cum lachrymis precarentur, præfecti equitū ad equites retulerunt. Cato interea in quodā aggere unà cum ſenatoribus ſedens, reſponſa equitū expectabat. Inter hæc M. Rubrius accedit cum ſumma indignatione nuncians motum in urbe fieri: quod cum auditum eſſet, alijs quidē in lachrymas lamentationesq; conuerſis, Cato eos confirmare tentabat. Nuncij poſt hæc ab equitibus uenere acerba poſtulantes, aiebant enim neq; Iubam ducem ſequi uelle pro mercede, neq; Cæſarē ullo modo timere, ſi Catonē habeant ducem. Vticenſibus tamen ex Phœnicia profectis, hominibus inſidis, nullo modo intra eadē mœnia ſeſe coniuncturos, nā ſimulatq; Cæſar copias ſuas ad urbē admoueat, inuaſuros eſſe Romanos atq; prodituros: proinde ſi uellet Cato eorum opera ad bellū uti, Vticenſes omnes uel expelleret urbe, uel intra mœnia trucidaret: quod ſi faceret, Vticam ſe acceſſuros pollicebantur. Iſta Catoni aſpera nimiū & intolerabilia uiſa ſunt, benigne tamen pro tempore reſpondit, ſe de ea re unà cum trecentis deliberaturum: atq; ita in urbem regreſſus offendit homines non clàm, neq; latenter, ſed coràm reclamantes ſi quis contra Cæſarē impellat, cui neq; poſſe ſe bellum inferre, neq; uelle dicebant. Nōnulli etiam uoces contra ſenatores iactabant, capiendos eſſe illos, & Cæſari dedendos. Sed ipſe licet hæc audiret, tamen non audire ſimulabat, & erat quidem ſubſurdaſter. Vt autem equites abire nunciati ſunt, timens ne trecenti illi uiri cōtra ſenatores aliquid molirentur, profectus unà cum amicis, cum cerneret eos iam procul abeuntes, equo accepto conſequutus eſt. Et equites Catonem intuentes cum ſumma lætitia conuerſi eum receperunt, adhortātes ut unà ſecum eſſe uellet. In hoc loco ferunt Catonē lachrymaſſe, dum pro ſalute hominum ſenatorij ordinis, milites precaretur, manusq; tetendiſſe, & nonnullorū equos freno captos uertiſſe, armaq; ipſorum tenuiſſe, quoad ab equitibus
B extorſit, ut ea die iuxta Vticam morātes ſecuritatē ſenatoribus præſtarent. Vt igitur eos reduxit, & alios quidē portis, alios arci cuſtodes impoſuit, magnus metus pleroſq; inuaſit, ne pœnas darent mutatæ uoluntatis. Poſtulabant igitur à Catone ut eos adiret. At ſenatorij pro Catone ſoliciti eum retinebant, neq; dimiſſuros ſe, neq; prodituros qui in tantis periculis eos ſeruaſſet, prædicabant. Manifeſtiſſimus enim, ut uidetur, ſenſus erat & zelus & admiratio uirtutis eius cunctis qui Vticæ erant, cum ipſe nihil ſimulate, nihil doloſe faceret: uir qui cum diu antea mortem ſibi afferre decreuiſſet, ingentes tamen labores & magnas curas pro alijs ſuſcipiebat, ut cum cæteri omnes ſecurè iam uiuere poſſent, eſſentq; à periculo liberati, tunc ipſe demum mortem obiret. Erat occulta eius deliberatio ad mortē, quanquā pro cæteris affligeretur. Venit igitur tunc ad trecentos ſolus, qui cum ei gratias egiſſent, rogaſſentq; ne eos in ſuſpicione haberet, ſed fidei eorum crederet, & ſi omnes Catones nō eſſent, neq; tantam magnitudinē animi præſtarent, miſerendum eſſe eorum imbecillitatis: cenſebant ad Cæſarem mittendum potiſſimū pro Catonis ſalute: quod ſi Cæſar non concederet, ne ſi ipſis ſponte offerat, gratiā eius accepturos, ſed quoad ſpiritus ſuperſit aduerſus eum pro Catone pugnaturos. Cato eorum ſententia laudata, reſpondit ut pro ſeipſis (ſi ita uellent) Cęſarē precarētur, pro Catone autem nullo modo faciendū. Nam uictorū quidem eſſe deprecari, & eorum qui erraſſent ueniam petere: ſe uero per omnē ætatem inuictum ſe præſtitiſſe, & Cæſarē honeſtate atq; iuſtitia longe ſuperaſſe. *Catonis mira conſtantia.* Nec eſſe uictum aut captum Catonem, ſed ipſum Cæſarem, qui bellum quod tandiu contra patriam parabat, cum ſæpe id negaſſet, nunc tandem conuictus eſt agitaſſe. Hæc locutus abijt. Cum uero audiret Cæſarem cum omnibus copijs aduentare, Dij boni, inquit, ut contra uiros, ad nos ille. & ad ſenatorios conuerſus, monuit ne differrent dum equites adeſſent, ſaluti ſuæ prouidere. Et omnibus portis præter unam quæ ad mare proſpiciebat, clauſis, naues ſuis aſſignauit, ordinauitq; uniuerſos ſine trepidatione ulla aut tumultu, egenis autem & tenuioribus pecuniam tradidit. Deinde cum M. Octauius cum duabus legionibus haud procul ab Vtica caſtris poſitis, à Catone poſtularet ut pro imperio definiretur, Cato nihil reſpondit, ſed ad amicos conuerſus, quis iam mirabitur, inquit, ſi res male geſta eſt, quando in ipſa morte cupiditatem dominandi in noſtris hominibus cernitis? Inter hæc audiens equites iam abire uolentes Vticenſium domos diripere, curſim ad eos profectus, primis ſpolia ę

C manibus eripuit, cæteri uero omnes abiecerunt, & cum ſummo rubore diſceſſerunt. Poſt hæc Vticenſes in urbem reductos orauit, ne Cæſarē contra ciues Romanos qui Vticæ erant, irritarent, ſed cōmuniter pro omnibus ſalutem peterent: ac rurſus ad mare rediens, curauit eos qui nauigaturi erant, & amicos hoſpitesq; complexus dimiſit. Filio perſuadere non potuit ut unà cum cæteris nauigaret, neq; enim putabat ullo modo patrem eſſe deſerendū. Erat autem etiam quidam Statilius ætate iuuenis, mente ualidus, Catonis imitator, huic ſuadebat Cato ut inde nauigaret, nec Cæſaris ſibi inimici expectaret aduentum. Qui cum ſe facturum negaret, reſpiciens Cato Apollonidem Stoicum & Demetrium Peripateticū, inquit, Veſtrum hoc opus eſt iuuenem lenire, & ad curam ſui ipſum conuertere. Totam noctem & magnam partem diei in dimittendis amicis, & pecunijs dandis conſumpſit. Deinde L. Cæſar C. Cæſaris cognatus, qui à trecentis ad Cæſarem mittebatur, à Catone poſtulauit, quemadmodū ſibi uerba facienda uiderentur pro ſalute ciuiū Ro. Nam pro te quidem, inquit, & manus apprehēdendæ, & genua amplectenda erunt. Cato uero nullo modo id faciendum reſpondit, ſibi enim ipſi ſi ſalutem petere uellet, ad Cæſarem eundum fore, ſed nolle ſe tyranno gratias agere pro ijs rebus quas contra leges per iniuriam faciat. Nam contra leges facit qui ſalutem dat quaſi dominus eorum, quibus nullo modo dominari poteſt. Quemadmodū tamen ille preces Romanorū ciuium exaudiat, ſimul conſiderare uelle. Hæc unà cum L. Cæſare meditatus, cum filio amicisq; comitatus eſt, amplexusq; uirum dimiſit, & filium ſuum amicosq; reduxit. Et cum cætera multa loquutus eſt, tum illud præceptum filio dedit, ne unquā ad Remp. ſe cōferret. Nam ut iam digna Catone faceret, nullum eſſe locum in Repub. aliter autem ut ſe gereret, turpe eſſe. Poſt hæc cum adueſperaſceret, balneum intrauit, & inter lauandū cum ſibi Statilij in mentē ueniſſet, alta uoce Apollonidem uocauit, petijtq; an iuuenem dimiſiſſet, eiusq; magnitudinē animi repreſſiſſet, & an ille nauim aſcendiſſet ſe inſcio & inſalutato. Reſpondente Apollonide, ſe multa cum illo uerba feciſſe, uerū perſeuerare illum in ſententia, ut omnia faceret quæ Cato ipſe faceret: ſubridens Cato, at hoc, inquit, confeſtim apparebit. Poſt lauacrū cum multis cœnauit ſedens, quemadmodū poſt ciuile bellū conſueuerat, neq; enim iacebat niſi cum dormiret. Cœnauerunt cum eo omnes familiares, & Vticenſium magiſtratus, ac poſt cœnam magna & iucunda diſputatio
D agitata eſt. Cum deinceps philoſophiæ quæſtiones proponerentur, quoad peruentū eſt ad illa, quæ Paradoxa Stoici uocant, ueluti, ſolum uirum bonum liberum eſſe, omnes malos eſſe ſeruos: aduerſus quæ cum Peripateticus pugnaret, uehemēter in ea diſputatione accenſus Cato, extendit diſputationem miro certamine, ita ut omnes ſuſpicarentur illum uitæ ſuæ finem facturum, atque è rebus humanis migraturum. Itaque cum ſilentiū poſt uerba Catonis ſequeretur, animaduertens Cato eorum mœſtitiam, conatus eſt timorem auferre, & ſuſpicionē quam ante conceperant, remouere. Quamobrē curas rurſus illis iniecit pro præſentibus rebus, quaſi pro illis qui nauigarent ſolicitus foret, & pro illis qui pedeſtre iter facerent, cum per deſerta loca & aquæ expertia tranſituri eſſent. His ille dictis conuiuium dimiſit, & facta cum amicis deambulatione, quæ illi poſt cœnam conſueta erat, & ijs qui excubijs præerant, ea quæ tempus poſcebat loquutus, in cubiculum ire cœpit: abiensq; filium, & amicorum quenque magis quàm prius conſueuerat amplexus eſt, ex quo rurſus ſuſpicionem præbuit necis futuræ. Cubiculū autem ingreſſus, cepit in manibus librum Platonis de anima, & maxima parte eius libri lecta oculos extulit, & cum non uideret enſem pendere, ſurripuerat nanq; eum filius dum cœnabatur, uocato ſeruo, quis abſtulit enſem popoſcit. At illo tacente, rurſus legere incepit, & quaſi non feſtinaret, ſed alia de cauſa enſem quæreret, ut adferretur mandauit: quod cum ille non faceret, atq; ipſe iam totum librum perlegiſſet, rurſus ſingulos ſeruos uocauit, et maiori uoce enſem repoſcere cœpit. Vnum etiam ex ſeruis pugno percuſſit, ex quo cum ei manus tumefacta fuiſſet grauiter iam id ferens, & uociferās ſe inermem à filio atq; ſeruis prodi, non prius deſtitit, quàm filius cum amicis uenit, & multis cum lachrymis ſe ſupplicem obtulit. Cato autem torue ipſum proſpiciens, An me, inquit, inſanū putas, qui non rationibus, ſed ui compeſcis? Quid me uero non ligas patrem, ac tandiū in uinculis tenes, donec Cæſar occupet nullo modo reſiſtere ualentem? Sed nihil agis mihi crede, non enim mihi enſe opus eſt ad mortem. Nam ſi breue tempus ſpiritum præcluſero, & ſi caput parieti incuſſero, mori poſſum. Hæc cum dixiſſet, adoleſcens lachrymans abijt. Cæteri etiam amici cubiculū egreſſi ſunt, præter Apollonidem & Demetrium, qui intus remanſerunt, ad quos Cato conuerſus mitiori uoce, An uos quoq; putatis retinendū eſſe hominem grandem natu, & iuxta ſedendo eum cuſtodire? An rationem aliquam habetis, per quam poſſitis oſtendere, non eſſe turpe Catoni ſalutē ab hoſte petere? Quid igitur non uerba facitis?

A facitis? quid non arguitis me, ut primis illis rationibus quibus ad hunc diem uiximus repulſis, & per Cæſarem ſapientiores facti, ingentes illi gratias habeamus? Atqui decreui equidem nihil de meipſo, oportet tamen me deliberare, ita ut ea faciam quæ facienda uidebũtur. Deliberabo igitur uobiſcum, ſi cum iis rationibus quibus uos in philoſophia utimini, id facio. Abite igitur bono animo, & monete filium meum ut patri uim non afferat. Ad hæc illi nihil reſpondentes, ſed lachrymantes abiere. Qui cum abiiſſent, Cato enſem ſibi remiſſum nudauit, inſpexitq́; & mei nunc iuris ſum, inquit: ac rurſus enſe repoſito, lectitare cœpit. Ferunt bis librum de anima perlegiſſe totũ, atq; ſubinde dormiſſe altiſſime, ut etiam ii qui extra cubiculũ erant, ſtertentem ſentirent. Cum eſſet circiter mediam noctem, uocauit ad ſe Cleanthem medicum, & Butam quendam, cuius opera ad res ciuiles plurimum utebatur. Erant hi ambo Catonis liberti, & Butam quidem ad portum miſit, ut ſciret an omnes nauigaſſent: medico autem manũ oſtendit tumore inflammatã, ob eam plagã quam (ut ſuprà diximus) ſeruo inflixit. Ea res ſpem omnibus præſtitit, quaſi conſilio mortis abiecto, de uita cogitaret. Paulò poſt Buta rediit, & alios omnes præter Craſſum nauigaſſe nunciauit. Craſſum quibuſdã impedimentis detineri, cæterum mare magnis fluctibus agitari. Quo audito, ingemuit Cato pro eorum qui nauigarant incommodis, & rurſus Butam remiſit, ut ſi quis cuiuſquam rei indigeret, afferret. Iam erat circiter gallicinium, & rurſus in ſomnum cõuerſus eſt: deinde reuerſo Buta, & compoſita eſſe omnia renunciante, iuſſit eum prouidere ut porta clauderetur, & ſe in lectum demiſit, quaſi reliquũ noctis quieturus. Vbi uero Buta receſſit, ſtatim accepto enſe, ſe ſub pectus percuſſit: ſed cum ægrota manus minus alte uulnus imprimeret, nõ confeſtim exanimatus eſt, ſed moribundus ex lecto prolapſus, abacum quendã geometricum, qui fortè iuxta lectum ſtetit, non ſine magno ſtrepitu in terram deiecit: qui cum à ſeruis auditus eſſet, ſubitò acclamatum atq; cõcurſum eſt tam à miniſtris quàm à filio & amicis. Ingreſſi itaq; cubiculum offenderunt Catonem ſanguine fœdatum, inteſtina eius magna ex parte effuſa, ipſum tamen adhuc uiuentem. Medicus igitur accedens tentabat & uiſcera remittere quæ illæſa erant, & uulnus ligare, ſed ipſe ſtatim atq; ad ſe rediit, medicum repulit, & uiſcera manu lacerauit, uulnuſq́; patefaciens è uita deceſſit. Vix credebatur in tota domo auditum, cum iam in portis aderant ciues Romani, quos trecentos fuiſſe *Interitus Catonis.*

B ſuprà diximus, & paulò poſt populus uniuerſus Vticenſium occurrit: omnium erat una uox, ac benefactorem, liberatorem, ſolum liberum, ſolum inuictum Catonem uocitabant, & hæc faciebant cum iam aduentare Cæſarem nunciaretur, ſed neq; timor, neq; gratia uictoris, neq; ſeditiones quæ inter eos erant inhibebant, quo minus Catoni honorem debitum redderent. Funus ornatiſſimũ cum longa pompa magnifice fecerunt, ſepelieruntq́; in littore maris, ubi nunc eſt eius ſtatua enſem manu tenens. Funere autem perfecto, ut ſibi ſalutem quærerent perrexerunt. Cæſar igitur à transfugis cognito Catonem unà cum filio & familiaribus expectare, nec abiiſſe cum cæteris fugientibus, excogitare non poterat quod foret Catonis conſilium. Itaque cum multi faceret Catonem, exercitum admouebat: deinde cognita eius morte, dixiſſe dicitur: Inuideo morti tuæ Cato, nam & tu gloriæ meæ pro ſalute tua inuidiſti. Reuera enim Cato, dum ſalutem à Cæſare cõſequi erubuit, non tam ſuam ipſius gloriam dedecoraſſe, quàm iſtius illuſtraſſe uidetur. Quid tamen futurum fuerit, ſi petita eſſet ſalus, incertum eſt: creduntur uero meliora de Cæſare. Mortuus eſt Cato quadrageſimooctauo ſuæ ætatis anno. Filius uero eius nihil mali à Cæſare paſſus eſt. Ferunt hunc filium Catonis diſſolutum fuiſſe, & præcipue erga mulieres male ſe temperaſſe. Vnde in Cappadocia cum hoſpitẽ haberet Marphadatem quendam regulum, cui mulier pulcherrima erat, ac diutius quàm deceret apud ipſum moram traheret, talia in eum ſcripta ſunt carmina: Cras abibit Cato poſt triginta dies, Porcius & Marphadates duo amici, & una anima. uocabatur enim anima, Marphadatis mulier. Et præterea illa: Nobilis & clarus Cato regiam poſſidet animam. Sed hæc maledicorum uerba deleuit & falſa eſſe oſtendit glorioſa mors. Nam cum pro libertate patriæ contra Auguſtum & Antonium in Philippis pugnaret, inclinata iam Bruti acie, nec fugere uoluit nec latère, ſed in hoſtem ruens magna cæde ædita, & quis ipſe, & ex quibus ortus foret teſtatus, admirationem uirtutis ſuæ omnibus præſtitit, atq; ita mortuus eſt. Filia etiã Catonis, uxor Bruti qui Cæſarem occidit, neq; pudicitia, neq; fortitudine inferior fuit: nam & coniurationis aduerſus Cæſarem fuit conſcia, & quemadmodũ nobilitatem ſuam decebat, generoſe mortua eſt. Statilium tunc ſe inſtar Catonis occidere uolentẽ, philoſophi qui aderant prohibuerunt: ſequenti uero tempore ſe Bruto cõiungens, cum fidem & ſtudiũ in bello oſtendiſſet, in Philippis & ipſe mortuus eſt.

P

C GVARINO VERONENSI INTERPRETE.

PROFECTO Soſſi Senecion, quemadmodum Troiam ijs minime ſuc-cenſere Corinthijs ait Simonides, qui aduerſus eam unà cum Achiuis ex-peditionem egerunt, quoniã illis ipſis etiam Glaucus ex Corinthijs genus ducens, promptiſſimum ſe belli ſocium aſciuit: ita nec academia Romanis aut Græcis meritò ſit incuſanda, ut qui pariter ex ea profecerunt, quemad modum ſcripta noſtra mox docebunt, Bruti & Dionis uitam continentia: quorum cum alter quidem Platonis conſuetudinẽ habuerit, alter uero Pla tonicis innutritus ſit diſciplinis, uterq; perinde ac una ex palæſtra ad maxima prodiere certami na. Nec uero admirandum eſt, eos qui ſimilia permulta ac conſinia geſſerint, ipſi uirtutis duci teſtimonium reddidiſſe, quod prudentiæ ac iuſtitiæ cum poteſtate comitem oportet eſſe fortu-nam, quo pulchritudinem pariter ac magnitudinem ciuiles ſuſcipiant actiones. Nam ſicut Hip pomachus aliptes, cum exercitatos inſtructosq; ab ſe adoleſcẽtes ferẽtes è foro carnes aliquan-do uidiſſet, ſe illos ex ſuis eſſe procul agnoſcere dictitauit: ſic & doctorũ hominum ſtudia ac di-ſciplinæ res eorum geſtas pari uirtutis ratione proſequantur eſt neceſſe, quæ concentum quen dam & ſimilem eis aptitudinem afferant cum decore. Horum autem uirorum fortunæ caſibus quàm uoluntate magis eædem ipſorũ uitas ad ſimilitudinẽ quandam perducunt. Ante exitum enim cæſus eſt uterq;, dum per multas & ingentes conflictationes nauare propoſitũ nequiuiſ-ſent, quodq; ſuper omnia longe mirabilius eſt, utriq; genius ſuum ſignificauit interitum, utriq; haud beneuolũ ſanè phaſma intuendũ ſe obtulit. Tametſi quidã talia prorſus tollentes afferant, nulli ſapienti ſimulacrũ comparuiſſe uel genium, aſt puellos mulieresq; ac uecordes quoſdam ex imbecillitate homines in animi horrore aut corporis intemperie conſtitutos, inanes & alie-nas opiniones attrahere, qui malum in ſeipſis eſſe genium ſuperſtitionẽ habent. Quod ſi Dion atq; Brutus grauiſſimi uiri, & ſapientiæ ſtudio dediti, ac nullam per affectionem morbum ue aberrantes, aut facile captabiles, ab ipſo ita diſpoſiti fuere phaſmate ut amicis ac familiaribus re-tulerint, haud ſcio an ex uetuſtiſſimis quendã maximæ admirationis ſermonẽ cogemur admit-
D tere, quod uiles quidam ac maligni dæmones cum uiris bonis inuideant, eorũ rebus gerendis obſtant, metus & perturbationes inducunt, uirtutem conquaſſant, falluntq;, ne cum ſtabiles integriq; in honeſtate permanſerint, poſt ſupremũ uitæ diem meliorem illis ſortem conſequan tur. Verum hæc ad aliud dicendi genus reſeruẽtur. Cæterũ in hac duodecima cõparandorum hominum uita, maiorem natu priorem adducemus. Dionyſius ſenior ſtatim ut in principatu conſtitutus eſt, Hermocratis Syracuſani filiam duxit uxorem, dehinc cum ſtabilito nondũ do-minatu, ab eo Syracuſij defeciſſent, mulieris corpus grauibus & iniquiſſimis affecere uitupe-rijs, ob quæ ſibi necem ſponte cõſciuit. Dionyſius recuperato poſtea confirmatoq; dominatu, duas ſimul denuò duxit uxores: alteram quidem ex Locrorum gente Dorida nuncupatam, al teram uero indigenã nomine Ariſtomachã Hipparini filiam. Is erat inter Syracuſanos homo primarius, & Dionyſij cum primo belli dux & imperator delectus eſt, collega. Ferunt ambas una duxiſſe die, incertumq; hominibus fuiſſe utri prius congreſſus ſit, reliquum tempus utriq; ſe parem aſſidue præbuiſſe. Solebant nanq; cum eo communes habere cœnas, inq; uicem no-cturnam agere quietem: quamuis indigenam ac nobilem, quàm externam plus habere Syra-cuſana cuperet multitudo. Verum huic ad genus adiumentum exiſtebat, quod iam Dionyſio grandiorem natu filiũ pepererat. Ariſtomacha uero diu cum Dionyſio habitans ſobole caruit, quamuis de ſuſcipiendis ex ea liberis admodũ ſolicitus eſſet, quippe qui Locrinæ matrem quod Ariſtomachen uenenaſſet incuſans, interfecit. Huius frater cum Dion eſſet, initio quidẽ ob ſo-rorem ei magnus habebatur honos: poſtea uero cum prudentiæ iam experimentum ædidiſſet, per ſeipſum tyranni beneuolentiam contrahebat. Quocirca uniuerſis edicitur cuſtodibus, ut quicquid expoſceret Dion, tribuerent, ac ſi quid tribuiſſent ea die regi referrent. Cum excelſis moribus, ingenij magnitudine, ac uirili animo plenus eſſet, maius ad eas res incrementum acce pit, dum diuina quadam ſorte, nullo hominũ conſilio Plato in Siciliam appuliſſet, ac numen ali quod, ut uidetur, eminus Syracuſanis initium libertatis afferens, deq; abroganda iam tyranni-de meditans, Platonem ex Italia Syracuſas adduxit, & eius doctrinis Dionem adiũxit. Qui tum apprime iuuenis cunctos Platonis diſcipulos ingenio ac induſtria ſuperans, ad obeunda etiam uirtutis præcepta impigerrimus & acutiſſimus extitit, ſicut & ipſe Plato ſcribit, & rerum teſti-monia comprobant. Humilibus enim ſub tyranno moribus innutritus, & inæqualis ac ſubtre-

pidæ

A pidæ uitæ conſuetudine, per locupletem indulgentiam ſuperuacuas delitias & uiuendi formulam imbutus, quæ in uoluptate auaritiaq; bonum poneret, ut primum diſciplinã & ducem ad uirtutem philoſophiam deguſtauit, confeſtim animo conflagrauit: cumq; per ipſius egregiam in perſuadendis honeſtis potentiam idem obtingere poſſe Dionyſio ſperaret, ſtudioſiſſime effecit ut ille per ocium cum Platone ſimul eſſet, eumq; diſſerentem audiret. Qui ubi cõueniſſent, ſermo quidem ſumma de hominis uirtute fuit: cumq; plurimũ de fortitudine diſputatũ eſſet, Plato cunctos longe magis quàm tyrannos fortes eſſe demonſtrauit. Hinc ad iuſtitiam uerſus, perbeatam quidem iuſtorum, calamitoſam autem impiorũ uitam eſſe docuit. Tyrannus haud perinde ac redargutus Platonis uerba tulit, cæterum cum aſtantes homines eloquia ſuſcipere, ac mirum in modũ demulceri perſpiceret, dolore angebatur. Tandẽ furijs & ira percitus eum rogat, cuius rei uoluntate in Siciliam aduentaſſet: quo reſpondente, ſe uirum bonum quærere, excipiens Dionyſius, mediusfidius, inquit, talem nondũ comperiſſe uideris. Dion hunc factum eſſe irarum exitum putans, ſolicitus emittere Platonem in triremi quadam curabat, quæ tum in Græciam Spartanũ uehebat Pollidem. Dionyſius uero Pollidem clanculũ exorauit, ut quammaxime hominem inter nauigandũ occideret: quod ſi minus liberet, eum omnino uenderet, nihil detrimenti perpeſſurum: at cum iuſtus exiſtat, tametſi redactus in ſeruitutem fuerit, eum nihilominus fore beatum. Quocirca Pollis Platonem Aeginam deportans, eum uendidiſſe dicitur, qua tum aduerſus Athenas belligerante decretũ extabat, ut quiſquis ex Athenienſibus caperetur, Aeginæ uenundaretur. Nec uero Dion propterea apud Dionyſiũ minus honoris conſequebatur aut fidei, cæterum ad Carthaginenſes miſſus maximas diſponebat legationes. Singularis quoq; admirationis erat: huius fermè ſolius ſententiã intrepide loquentis, & dicendi libertatem ſufferebat, ſicuti cum illum pro Gelone acriter increpuit. Nam cum Gelonis, ut fertur, principatus irriderẽ, ipſumq; Gelona Dionyſius Siciliæ γέλωτα, hoc eſt, riſum eſſe diceret, cæteris quidẽ admirari dicacem hominis morſum ſimulantibus, grauiter ferens Dion, Tu ſanè inquit Dionyſi, cum ob Gelonem fidem habeas, dominaris: cui uero te propter fides habeatur, alter futurus eſt nemo. Et profecto cum Gelo pulcherrimum uideatur oſtẽdiſſe ſpectaculum, ſuo moderatam imperio ciuitatem, Dionyſius certe turpiſſimum. Dionyſius cum liberos habe-
B ret, tris quidem ex Locrina, quatuor ex Ariſtomacha, ex quibus duæ fœminei ſexus erant, Sophroſyna uidelicet & Areta. Filio ipſius Dionyſio Sophroſynã iunxit uxorem, Aretam uero Thearidæ fratri, quo mortuo Dion cõiugem cepit Aretam ſibi ex ſorore neptem. Aegrotante deinde Dionyſio, ubi nulla uitæ ſpes habebatur, eum ſuper Ariſtomachæ liberis Dion alloqui conabatur. Quam quidem ad rem medici, ut ſucceſſuro in imperio morigerarent, tempus minime præſtabant: & ut Timæus aſſerit, ſomniferã ei poſtulanti potionem tradiderant, omnemq; illi ſenſum ademerant, quo cõtinuatam ſopori mortẽ efficerent. Dion tamen poſtea, cum apud iuniorem Dionyſium factus eſſet amicorum conuentus, adeò pro temporis commoditate diſſeruit, ut cunctos profecto ſua quidem prudentia pueros, orationis uero autoritate atq; licentia tyrannidis ſeruos oſtenderit, qui plura eorum cõſilia demiſſe ac trepide ad adoleſcentis gratiam explicarent. Eos præcipuo ſtupore cõfecit, cum ex Carthagine impendentia contra dominatũ diſcrimina formidantibus pollicitus eſt: ſi Dionyſio pace opus eſſet, ſe quamprimum in Aphricam nauigaturum, & bellum optime depoſiturum: ſin ad belligerandum promptior foret animus, ipſum ſeſe proprijs ſuſtentaturũ impenſis: bello præterea quinquaginta ad nauigandum inſtructas triremes daturũ. Cuius animi magnitudinẽ uehemẽtiſſime admiratus eſt Dionyſius, & tantam promptitudinẽ inſuper amore complexus eſt. At ij ſeſe Dionis claritate argui, ac potentia deijci cogitantes, captato ſtatim initio, nullis parcere uerbis, in eum inſtigare iuuenẽ, ut qui ſibi per maria principatũ alliciens, omnem ad Ariſtomachæ filios potentiã nauibus perduceret, qui ſibi nepotes erant. Apertiſſimæ & maximæ ad odium & inuidiam cauſæ aderant, & uitæ differentia, & nulla cum admiſtione ſeuera uiuendi formula. Illi enim principio quidem adoleſcentis tyranni ac turpiter educati conuerſationẽ familiaritatemq; illecebris & aſſentationibus occupãtes, quoſdã ſemper amores & inania excogitabant exercitia in compotationibus, mulieribus, ludisq; alijs inhoneſtis, à quibus tyrannis ipſa perinde ac ferrum demollita, ſubditis perhumana uidebatur, quæ nimiã illam ſummitteret contentionẽ, non aliqua potius manſuetudine, quàm ſecordia dominantis obtuſam. Quamobrem progreſſa paulatimq; depaſcens ea iuuenem remiſſio, adamãtina illa uincula, quibus alligatũ ſe relictũrũ principatũ ſenior Dionyſius dictitabat, liquefecit atq; deſtruxit. Cum enim inchoauit, aſſidue per nonaginta (ut ferunt) dies compotabat: interim aula honeſtis uiris atq; ſermonibus nullũ prorſus patefecit ingreſſum:

C debacchationes, dicacitates, cantus, ſaltationes, procacitates'ue cuncta tenebant. Quemadmodum igitur par eſt, inuiſus erat Dioni, quod ad nihil ſeſe iucundũ aut iuuenile dederet. Quocirca ueriſimilia uitiorũ nomina illius uirtutis calumniatores obiectabant. Eius nanque grauitatem, inſolentiam, & orationis libertatẽ, pertinaciã uocitabant: commonefaciens etiam, accuſare cenſebatur: cumque delictis ſe minime ſocium adſciſceret, aſpernator putabatur, quippe cum mores nonnihil natura tumidos haberet, eſſetque in colloquijs aſper, & in compellando difficilis. Non ſolum enim florentis ætatis homini, & delicatiſſimas ab aſſentatione aures habenti, aduerſa & nequaquam gratioſa ea aderat cõſuetudo, uerumetiã ex familiaribus multi cum ſimplices ac generoſos eius diligerent mores, conuerſationẽ improbabant, quod acerbius, & quàm ciuiliũ rerũ neceſſitas exigebat, ſe difficilius adiungeret. Quibus pro rebus ad eum poſteriori tempore Plato, quaſi futura diuinaret, præſcripſit, ut comitem ac uicinam ſolitudinis pertinaciã magnopere deuitaret. Per id tamen tempus cum ob turbulentas ſanè res eius plurimi dignitas cenſeretur, quaſi ſolus egregie labefactatũ attollere ac tueri regnũ poſſet, intellexit ſe nõ gratia, uerum neceſſitate & inuito quidem tyranno primũ eſſe longeque maiorem. Quod cum ab imperitia proficiſci Dion opinaretur, eum ad liberales adducere exercitationes, & ad deguſtanda ſtudia moraleſque diſciplinas cupidiſſime cõtendebat, ut cum reformidare uirtutem deſijſſet, honeſtate lætari conſueſceret. Dionyſius enim natura haud uiliſſimus ex tyrannis erat: cæterũ ipſius pater ueritus ne excelſos captans animos, aut prudentiũ hominũ inita familiaritate, ei quandoque tenderet inſidias, ac principatũ interciperet, incluſum domi ſub cuſtodibus obſeruabat. Quo tempore alijs deſtitutus æqualibus, & rerum inexpertus, plauſtella, candelabra lignea, ſedes ac menſas fabricaſſe dicitur. Eò enim timoris ſenior Dionyſius proceſſerat, ut cum nemini fidem haberet, ſuſpectos omnes duceret mortales, ita ut capitis crines tonſorio radere cultro nequaquam auderet, ſed pigmentarius quidã accedebat, adurens carbone cæſariem. Eius cubiculũ neque frater neque filius, ut indutus erat, ingrediebatur, at unuſquiſque ſuo depoſito prius amictu, alterũ ſuſcipiebat, ita ut eum ſatellites nudatum aſpicerent. Frater eius Leptines cum aliquãdo regionis ſitum explicans, à ſtipatore quodam ſuſcepto ſpiculo locum deſcripſiſſet, illum quidẽ grauiter obiurgauit, hunc uero qui iaculũ tradidiſſet occidit. Ab amicis quoque ſapientibus cauere ſibi dictitabat, quando ignarus nõ eſſet eos imperare malle, quàm ſeruire. Marſiam quendã ab ſe ad

Dionis ingenium quale.

D dignitatem euectum idcirco necauit, quod is Dionyſium per quietem iugulare ſe exiſtimarat. A diurna enim cogitatione ac cõſilio hæc illi uiſa per ſomniũ aſtitiſſe. Contra Platonem furore permotus eſt, quod eum cunctis longe mortalibus fortiorem minime pronunciaſſet, qui trepidus adeò tantis refertum malis animũ ex pauore geſtabat. Eius filium & imperitia, ut dictũ eſt, corruptum, & infractos mores conſpicatus Dion, ut ad diſciplinam animum cõuerteret exhortabatur, principemque philoſophorũ ut in Siciliam perueniret totis exoraret precibus, eique cum adueniſſet, totum ſe dederet, ut comparato ex moribus, uirtute ac ſtudijs ornamento, ad diuinum & rerum omniũ pulcherrimũ ſeſe cõformaret exemplar. Cui ad ſingula ductori cum obtemperatum eſt, ex turpitudine ac deformitate ornatus exiſtit, atque uenuſtas. Permultum etiam ſibi felicitatis, permultumque ciuibus uendicaret, quantũ in præſentia in mœroribus & moleſtia commorantur, modo res illorum modeſtia, iuſtitia & charitate paterno curatas more præſtans, ſeipſum ex tyranno regem efficiat. Nec enim ut eius pater referebat adamantina eſſe uincula, metum, uiolentiam, claſſem, aut illud ex decem millibus Barbarorũ conſtitutũ præſidium, uerum beneuolentiam, promptitudinẽ, & gratiam à uirtute ac iuſtitia inſitam. Quæ quanquam ſuperioribus illis rigidis quidem atque duriſſimis molliora exiſtant, ad regni tamen diuturnitatẽ magis magiſque ualitura. Ignominioſum eſſe præterea minimeque expetendum, ut cum princeps corpus precioſis ornet amictibus, delicatiſque & apparatis reſpondeat ædibus, nihilo magis conſuetudine aut diſciplina infimis excellat hominibus, nec ipſam animi regiam pro regali dignitate conuenientiaque honeſtatam habeat. Hæc cum multoties Dion admoneret, & nonnullas interdum Platonis rationes intereſereret, uehemens ac inſanus quidam ſtudiorũ conſuetudinis ue Platonis amor Dionyſium tenuit. Statim igitur complures Athenas à Dionyſio literæ, complures inſuper à Dione cauſæ rationeſque peruenerunt. Aliæ etiam ex Italia à Pythagoreis, qui illum ut eò proficiſceretur, exhortabantur, quo nouellum animũ ingenti licentia & poteſtate uagantem corripiẽs, intra grauiora cõſilia detineret. Itaque Plato, quemadmodũ idem refert, ſuopte pudore commotus, maxime ne ſolis obuerſari uerbis, nullum autẽ ſponte opus ſubire uideretur, ſperanſque ſi unum uirũ ſicuti principalẽ partẽ expiaſſet, cunctam languentẽ Siciliã medicaminibus curaturũ, obſequutus eſt. At Dionis inimici Dionyſij permutationẽ ueriti, ei ut ab exilio

Philiſtum

A Philiſtum accerſeret perſuaſerunt, quo illum contra Platonem ac philoſophiam perinde ac obi
cem ac impedimentū haberet. Principio nanq; Philiſtus dum principatus conſtitueretur, prom
ptiſſimum ſeſe præbuerat, diuq; cuſtodiæ arcis præfuerat. Erat autē rumor eum cum ſenioris
matre Dionyſij congreſſum habuiſſe, haud prorſus ignorante tyranno. Cum Leptines ex alia
quadam uxore ab ſe uiolata, duas genuiſſet filias, alteram nihil Dionyſio præfatus, Philiſto col=
locat: ille ſtimulante ira, Leptinis quidem uxorem in compedibus cōtinuit, ac è Sicilia Philiſtum
expulit. Is circa Adriam ad quoſdā ſeſe hoſpites profugus recipiens, ibi nactus ocium plurimā
hiſtoriæ partem compilaſſe creditur. Nec enim quoad ſeniori Dionyſio uita ſuperfuit, reuerſus
eſt, uerum poſt illius mortem, ut dictum eſt, ab ingenti quadam cæterorū erga Dionem redu=
ctus eſt inuidia, utpote & illis longe magis idoneus, & tyrānidi ſtabilior futurus. Iſte igitur cum
primum aduenit, ſeſe regni rebus applicuit: cæteri de Dione calumnias criminationesq; ad ty=
rannum inſtruebant. De diſſoluēdo enim imperio, cum Theodote Heraclideq; colloquutum.
Is nanq; ſperare uidebatur, ut aduentante Platone, cum imperioſam illam è principatu nimisq;
intemperatam acerbitatem abſtuliſſet, mitiſſimum atq; legitimū regem Dionyſium conſtitue=
ret: quod ſi repugnaſſet, aut mitigari non uellet, decreuerat eo deſtructo Syracuſanis ciuitatis
moderamina reſtituere: non quia popularem collaudaret principatū, ſed quia eum tyrannide
multo præſtantiorē iudicaret. In huiuſcemodi rerum cōditione profectus in Siciliam Plato, pri
mis quidem occurſibus mira familiaritate & honore ſuſceptus eſt. Ei nanq; triremem egreſſo
regius affuit currus, decentiſſimis inſtructus ornamentis. Tyrannus etiam perinde ac maxima
regno felicitas obueniſſet, ſacrificia celebrauit: uerecunda deinde conuiuia, ordo curiæ, ipſa etiā
tyranni in iure dicendo benignitas, mirificam ciuitati ſpem de hominis cōmutatione præſtitit.
Erat unus omnium ad doctrinam & philoſophiam impetus. Erat præterea puluerulenta ut fe
runt regia, ob eorum multitudinem qui Geometriæ figuras deſcribebant. Paucis poſt diebus
intra regias ædes ſacrificium de more fiebat, ubi præcone ut aſſolet orante, ut multa per tempo
ra incōcuſſum duraret imperium: Dionyſius cum adeſſet, Num deſines, inquit, execranda no=
bis imprecari? Id permagnum Philiſto mœrorem incuſſit, cogitanti inexpugnabilem Platonis
tempore ac conſuetudine fore potentiam, ſi parua modo cōuerſatione iuuenis mentem & ſen
B tentiam alienaſſet atque tranſpoſuiſſet. Haud amplius itaq; ſeparatim aut occulte, ſed uniuerſi
Dionem manifeſtis urgere conuicijs, non eſſe clàm cum carminibus & ueneficijs per Platonis
eloquentiam inuaſiſſe Dionyſium, ut cum ille ultrò repudiarit imperiū, Ariſtomachæ liberos
ſubinde conſtituat, quorum exiſtat auunculus. Nonnulli moleſtiſſimum habere fingebant, ſi
ſuperiori quidem tempore Athenienſes ingentibus eò copijs, tum nauibus, tum terreſtribus
nauigantes, ante profligati ac in perniciem dati ſunt, quàm Syracuſas capere potuiſſent: nunc
uero Dionyſij regnum uno cum ſophiſta deſtruat, cuius animum huc induxerunt, ut è decem
millibus ſtipatorum fugiens, omittens etiam triremes quadringētas, & decem millia equitum,
ac milites pluries totidem, tacitum quoddam in academia bonum perſcrutetur, & beatam ex
Geometria uitam ſibi perquirat, cum interim Dioni Dionisq; nepotibus conſtantem ex re=
gno, opibus & delicijs beatitudinem relinquat. Eas ob res cum primum quidem ſuſpicio, mox
autem apertior ira & inimicitia conflaretur, quædam clanculum Dionyſio defertur epiſtola,
quam ad Carthaginenſium præfectos ſcribens Dion, petebat ut cum Dionyſio de pace diſſe=
rerent, & haud abſq; ſe colloquia facerent, quo per eum conſtantiſſime cuncta componerent.
Eam ubi Dionyſius Philiſto perlegit, ſecum inito (ut ait Timæus) conſilio, Dionem ficta inua=
dit amicitia, & pauca quædam commentatus, ubi ſecum in gratiam rediſſe dictitauit, ſolum in *Dionis exilium*
arcem mare uerſus adduxit, commonſtransq; illi epiſtolā uehementer increpuit, quod cōtra ſe
unà cum Carthaginenſibus ſpiraſſet. Dionem excuſationem afferre uolentem nequaquam to
lerans Dionyſius, ſtatim ut erat, cymbæ impoſitum nautis edixit, ut delatum ad Italiam expo=
nerent. Hoc poſtquam hominibus palàm factum eſt, regiam quidam muliebris tenuit ulula=
tus: Syracuſana uero ciuitas res nouas & ſubitam expectans permutationem pendebat, tum
hoc ipſo Dionis tumultu, tum cæteris nullam tyranno fidem habentibus. Quæ ut Dionyſius
conſpexit, timore anxius, amicos ac mulieres ſolari cœpit, haud exulaſſe Dionem, at ſeceſſiſſe
paululum, peregrinationemq; ſuſcepiſſe, ne illo præſente cōtra hominis pertinaciam deterius
aliquid per iracundiam delinquere cogeretur. Dionis inde cognatis duas exhibens naues, quic
quid pecuniarum aut mancipiorum optarent eis imponere, eumq; in Peloponneſum conue=
ctare iuſſit. Erant Dionis opes immenſæ, & regia propemodum in uiuendo pompa atque ſu= *Dionis opes*
pellex, quam in unum collectam ad eum amici detulere: alia complura mulieres ac ſocij tranſ= *immenſæ.*

C miſere, ita ut ob eam pecuniã grandesq; adeò diuitias & clarus inter Græcos extiterit, & exulis opulentia regni potentiam declararit. Dionyſius continuò Platonem commigrare in arcem faciens, honorificam illi ſub humaniſſimæ hoſpitalitatis prætextu cuſtodiam excogitauit, ne ſcilicet Dioni comes nauigans, teſtis iniuriarum eſſet. Cum à diuturno deinde conuictu, ſicuti fera quædam, hominem attingere, conſuetudinemq; ac ſermones iam perferre aſſueſſet, eum tyrannico amore complexus eſt, mutuasq; ſolum in amore uices à Platone conſequi, & ab eo præ cunctis admirationi haberi poſtulabat, res illi regni committere paratus, modo ne Dionis amicitiam ſuæ anteponeret, antiquiorem ue duceret. Itaq; Platoni quædam ærumna hæc ipſa erat affectio, dum ille per zelotypiam, ut difficiles ac importuni ſolent amatores, inſaniret, breui multoties tempore nunc ſecum iratus, nunc conciliatus, modo ad ſupplicandum uerſus. De percipiendis ab eo diſciplinis communicandis ue philoſophiæ negocijs immenſo ferebatur ſtudio, quiq; illum ab ea re detrahebant, ipſos perinde ac peſtem aliquam uerebatur. Ingruente interim bello quopiam, Dionyſius Platonem emiſit, ſecum pactus, ut inſequentis anni uere Dionem reuocaret. Quod cum ſtatim ementitus eſſet, ei tamen prædiorum prouentus miſit, ueniam ſubinde propter belli tempeſtatem à Platone poſtulans. Nam cum primum confecta pax eſſet, Dionem ſe accerſiturum, modo illum ut quietem agat exoret, & ab innouandis rebus abſtineat, ſeq; apud Græcos nullis inſectet maledictis. Hæc facere Plato conabatur, quocirca conuerſum ad ſapientiæ ſtudia Dionem in academia continebat. Habitabat igitur in oppido penes familiarem quendam Callippum nomine, agro ocij & amœnitatis gratia comparato. Hoc poſtea cum in Siciliam traijceret, Speuſippum donauit, cuius amicitia & conſuetudine longe magis quàm cæterorũ qui Athenis uerſarentur, uſus eſt. Volebat enim Plato cum Dionem gratioſa conuerſatione & conuenientibus pro tempore iocis temperaſſet, eius mores dulces ac facetos reddere. Talis autem Speuſippus erat: quamobrem Timo cum de ſalibus ſcriberet, eum ad iocos atq; facetias idoneum appellauit. Dum Plato chorum puerorum ſpectaculo exhibuit, & Dion chorum exercitatione inſtruxit, & cunctam perſoluit impenſam concedente Platone, quo talem erga Athenienſes magnificentiam oſtenderet, quæ maiorem illi be-

D neuolentiam quàm ſibi gloriam afferebat. Alias quoque Dion urbes adibat unà cum optimis & excellentibus in Republica uiris, ocium agens, & feſtos conuentus celebrans, cum interim nihil eius uita immodeſtum, nihil tyrannicũ, nihil laſciuum indicaret, uerum temperans, probum, forte, & honeſtas denique ſtudiorum ac philoſophiæ curas ac exercitationes. Quas ob res ex omnibus beneuolentias & æmulationem conſequebatur, & publicos inſuper honores ac ciuitatum decreta. Ab Lacedæmonijs etiam ciuitate donatus iram Dionyſij paruipendentibus, tametſi eum contra Thebanos per id tempus promptiſſimũ belli ſocium haberent. Ferunt aliquando Dionem Ptœodori Megarenſis opera indigentẽ, eius domum perueniſſe. Ptœodorus autem, ut ferunt, diues ac potens erat. Dion igitur turbam pro foribus conſpicatus, eumq; præ negociorũ multitudine ſummo cum labore colloquia & congreſſus admittentem, cum id ſocij grauiter ac moleſte perferrent, ad eum reſpectans, Quid iſtum incuſamus inquit? nam & ipſi Syracuſis his omnino ſimilia faciebamus. Procedente deinde tempore, cum Græcorum erga Dionem beneuolentia Dionyſium zelo metu ue torqueret, ei prouentus mittere deſtitit, ipſius bona proprijs curatoribus erogans. Volens deinde malos aduerſum philoſophos rumores Platonis cauſa de ſe diſperſos oppugnare, complures ex ijs qui eruditiſſimi exiſtimabantur, conduxit. Cum uero per quandam gloriæ cupiditatem uniuerſos uincere diſſerendo contenderet, auditis à Platone rebus male uti cogebatur. Eius autem deſiderio tenebatur, ſeq; ipſe damnabat, quod illius præſentia minime uſus eſſet, nec quæ honeſta fuerant, auſcultaſſet. Lymphantis igitur & leuiſſimi more tyranni ad cupiditates & omne celerrime ſtudium approperans, ad Platonem ſtatim concitatus eſt, tum omnem attollens machinam, Archytam aliosq; Pythagoræos conuentorum ac pollicitationum uades & confirmatores induxit, ut ad ſe Platonem conuocarent. Ipſius nanque interuentu ij primum amicitiam hoſpitalitatemq; confecerant. Miſſus ad eum Archidemus. Dionyſius quoque triremes ad Platonem & ſuppliciter exoraturos tranſmiſit amicos. Ipſe etiam aperte ac dilucide ſcripſit, nihil ſe Dioni quod modeſtum eſſet facturum, niſi in Siciliam aduentante Platone, eo autem perſuaſo, cuncta facturum. Complures item ad Dionem à ſorore ac uxore confictæ uenerunt cauſæ, opus eſſe ut Dionyſium prorſus adeat Plato, neq; ullam ei prætexendi occaſionem præbeat. Hunc in modum ad Siculi fauces freti tertio commeaſſe ſe Plato refert, quo pernicioſam denuò charybdim remetiretur. Igitur poſtquam aduentaſſet Plato, magna quidem lætitia primum tyrannum expleuit, ingenti

Dion ciuitate donatus ab Lacedæmonijs.

rurſus

A rurſus ſpe ſeruam inſulam refecit, intentam & præcipuo ſolicitam ſtudio, ut ipſius quidem Philiſtum, amor autem ſapientiæ uiolentum ſuperaret imperium. Præſertim uero magno in eum ſtudio mulieres extiterunt: ſingularis illi à Dionyſio fides, qualem alius aſſequutus eſt nemo, habebatur, ita ut illum indiſcuſſus adiret. Cum grandem illi pecuniã dono multoties traderet, nunquam ſuſcepiſſe conſtat. Cui dum aliquando Cyrenæus intereſſet Ariſtippus, Tuto, inquit, liberalis & magnificus eſt Dionyſius, qui enim pluribus indiget, is pauca tribuit: Plato uero cum nulla ſuſcipiat, permulta exhibet. Poſteaquam familiariſſime primo congreſſi ſunt, ſuper Dione ſermones inchoante Platone, dilationibus primum, mox conuicijs ac diſceptationibus actum, clàm tamen exterius rem occultante Dionyſio, & conante inſuper ut Platonem quum honore, tum alijs multis muneribus & donis à partibus ſtudioq; & factione ac beneuolentia Dionis auerteret retraheretq;. Nec uero ſuperioribus ille temporibus perfidiam & mentita uerba retexerat, uſqueadeo patiens ſimulatam oſtentabat habitudinem. His eo pacto inuicem ſe habentibus, cum latêre omnes arbitraretur, Helicon Cyzicenus unus ex Platonis æqualibus, Solis defectionem prædixit: qua uti præfatus erat effecta, is à tyranno ingenti habitus admiratione, argenti talento donatus eſt. Tum Ariſtippus ad alios iocans philoſophos, Ego quoque mirabile quippiam habeo, inquit, quod prædicam. Quibus ut proferret obſecrantibus, Prædico igitur, ait, Platonem atque Dionyſium breui tempore inimicos fore. Diuenditis omnibus facultatibus, omni ſubſtantia opibusq; & patrimonio Dionis, ipſe pecuniam ex ijs conflatam retinuit ſibi: Platonem uero iam non amplius hoſpitaliter habuit ut ante, ſed in applicito quodam ædibus horto diuerſantem abdicauit, abiecitq; inter ipſam ſatellitum ſtipatorumq; turbam, futurum ſperans ut homines iam olim ipſius odio flagrantes ipſum circumuenirent, necarentq;, qui exuere imperio Dionyſium conatus eſſet, & ſatellitio deſtitutum priuatum uiuere. Architas ac ſui ubi in huiuſcemodi conſtitutum eſſe periculis Platonem didicerunt, confeſtim nauem cum legatione miſerunt, quæ uirum à Dionyſio repoſceret, diceretq; illum quoniam uades ſe ac interceſſores ſecuritatis accepiſſet, Syracuſas nauigaſſe. At Dionyſius cum pro eorum controuerſijs excuſationem attuliſſet, Platonem antequam à ſe dimitteret, per epulas & familiariſſima habuit

B officia, ad quem tale aliquid dixiſſe commemorant: Complura de nobis Plato & grauiſſima certe crimina tuis denunciabis æqualibus, & ſtudiorum ſocijs. Cui ſubridens ille reſpondit: Haud tanta diſciplinarum fieri poteſt in academia mendicitas & inopia, ut tuis de rebus quicquam cõmemorare uacet. Hoc igitur pacto præſtãtiſſimus uir Plato, cum per ſimulationem primum honorifice à tyranno acceptus eſſet, mox inſidijs petitus, dimiſſus tandem à Sicilia diſceſſit, quanquã haud ijs ualde conſona ſint quæ ab ipſo Platone feruntur. Cæterũ ea Dion grauiter patiebatur, & paulò poſt cum uxoris factum perdidiciſſet, de quo ſcribens ad Dionyſium Plato, obſcuriſſimis inſinuauit uerbis, apertum ſeſe penitus egit hoſtem. Id autem erat huiuſmodi. Dionyſius eiecto Dione cum Platonem ab ſe dimitteret, orauit ut eum ſecretò interrogaret, Nunquid impedimento eſſe uellet, quo minus uxor alteri in matrimonium collocaretur. Erat enim rumor ſeu uerus, ſeu à Dionis aduerſarijs fictus, ingratum illud Dioni extitiſſe connubium, ut eum cum uxore diſcrepantem haberet conuictum. Vt igitur Plato patriæ ex ingentibus periculis reſtitutus peruenit Athenas, habito cunctis de rebus cum Dione colloquio, atque uniuerſa re geſta diligenter expoſita, quandam tyranno conſcribit epiſtolam, cætera quidem clare quibuſuis explicantem, iſtuc autem ipſum illi duntaxat ſoli cognitum, illa de re ſe cum Dione colloquutum eſſe, eum uehementiſſime declarare, ſe moleſte perlaturum, ſi Dionyſius eam confecerit. Eo tempore cum magna de ipſorum reconciliatione ſpes adeſſet, nihil erga ſororem nouitatis intulit, ipſam autem cum Dionis filiolo habitare ſinebat. Poſtquam omnis in gratiam redeundi adempta ſpes eſt, & Plato rurſus in Siciliam profectus cum odio & inimicitia remiſſus erat, Aretam inuitam equidem cuidam familiari ſuo Timocrati nomine nuptui dat, in hoc ſaltem haud patris manſuetudinem imitatus. Polyxenus enim eius ſororis Teſthæ maritus inimicus factus illi eſſe traditur. Quo propter metum ſecedente, & è Sicilia profugiente, Dionyſius accitam ſororem incuſare cœpit, quod fugæ mariti conſcia nil ſibi denunciaſſet. Illa mediusfidius ſecura & omnis pauoris expers, Adeo ne Dionyſi, ait, uilis, abiecta, & utilitatis indiga uiſa tibi ſum mulier, ut ſi coniugis mei fugam ipſa præſciuiſſem, eiuſdem nauigationis comes & fortunæ particeps eſſe no-

C fuiſſem? At non ante id cognitum habui: quoniam mihi ſatius extitiſſet, Polyxeni uel exulantis uxorem, quàm tui dominantis ſororem appellari. Hæc cum ingenue ac egregia quadam licentia Teſtha protuliſſet, admiratum ferunt tyrannum, admiratosq; Syracuſios tantam in muliere uirtutem, adeò ut poſt deſtructam etiam tyrannidem honoribus & regali more colere perſeuerarint. Defunctæ uero funus ciues publice conſectati ſunt. Hæc quidem excurſionem habent haud incommodam. Deinde Dion animum conuertit ad bellum, nequaquam interueniente Platone, tum quia hoſpitalitatis erga Dionyſium iura uerebatur, tum quia matura iam prægrauabat ætas. Cæterum Speuſippus & familiares alij auxilia conferebant, ſimulq; exhortabantur, ut porrigentem manus Siciliam, & promptiſſimis receptaculis inuitantem, libertati reſtitueret. Cum enim Syracuſis Plato uerſabatur, Speuſippus longe magis ſeſe hominibus immiſcuiſſe, ac illorum ſtudia ſententias'ue perdidiciſſe uidetur: qui cum initio quidem ipſius in loquendo fiduciam perinde ac regis tentamina formidarent, ei fidem tempore habuerunt. Idem nanq; omnium erat ſermo ſupplicantium, & Dionis aduentum inuocantium, non claſſem agentis, non milites, non equos, ipſe modo contra Dionyſium corpus ac nomen Siculis in miniſterij partem accommodaret. Hæc annunciante Speuſippo, confirmatus Dion, occulte per alios externorum delectum habebat, quo ſuam celaret ſententiam. Conſpirabant multi tum philoſophi, tum ciuilium rerum ſtudioſi, inter quos & Cyprius erat Eudemus, ad quem morientem Ariſtoteles ſuum de animo dialogum miſit: itemq; Leucadius Timonides. Ei quoq; Miltam Theſſalum addixerunt, uirum diuinationis peritum, & ſtudiorum in academia ſocium. Ex ijs autem quos in exilium tyrannus extruſerat haud pauciores mille, quinque duntaxat & uiginti ſe expeditionis comites adſciuerunt, cæteri eum timore perculſi prodiderunt. Primus belli motus è Zacynthiorum inſula extitit, in qua ſeſe milites collegerant octingentis ſanè pauciores, ac celeberrimi omnes, multis ingentibus'ue militijs exercitati, præterea corporibus ſtrenui, induſtria & fortitudine præſtantiſſimi, quiq; multitudinis animos quam in Sicilia Dion habere ſperabat, ſuccendere pariter & ad audaciam incitare poſſent. Hi cum primum contra Dionyſium ac Siciliam deligi claſſem audierunt, iniecto ſtupore, cœpta damnare, Dionem per iram ac furias

D deſipientem, aut propter ſpei melioris inopiam ſeipſum ad plenas deſperatione res inijcere, ſuis inde ductoribus & qui eorum delectum habuerant, magnopere ſuccenſere, quod ipſis confeſtim ex initio bellum non prædixerant. Tum Dion habita oratione, quanta regnum imbecillitate labaret edocet, eos non magis Syracuſanorum aliorumq; Siculorum milites quàm duces traijcere, qui iampridem ad defectionem parati aderant. Poſt Dionem orauit Alcimenes, qui inter Achæos gloria genereq; primarius erat: eorum ſermone deflexi ſunt militum animi. Vigente tum æſtate tenebant fretum Eteſiæ, luna pleno lucebat orbe. Dion cum magnificentiſſime Apollini ſacrificium pararet, unà cum militibus ornatas indutis armaturas, pompam duxit ad templum. Poſt ſacrificium in ipſo Zacynthiorum ſtadio diſcumbentibus dedit epulum, argenteas atque aureas admirantibus pateras, & menſarum ſplendorem longe magis quàm priuatorum cōſuetudo poſtulet opulentum, reputantibus etiam ut uir ille, ætatis iam flore decurſo, tantarumq; dominus opum, haud ardua profecto & periculoſa inuaderet facinora, niſi certa ſibi ſpes & amici plurimas atque ingentes illinc occaſiones tradidiſſent. Poſt libamenta factasq; de more precationes luna defecit: quod quia defectionis limites, & occurrentem lunæ à ſole terræ umbram callebat Dion, nihil eſt admiratus: turbatis autem militibus, addenda quædam erat conſolatio. Conſtitutus igitur in medio Miltas uates, eos bona ſpe eſſe, & optima quæq; expectare iuſſit. Significare enim numina quempiam defecturum eſſe clariſſimum. Dionyſij uero regno clarius extare nihil, cuius ſplendorem ab eis ut primum Siciliam attigerint, reſtinctum iri. Hoc quidem Miltas in medium cunctis expoſuit. At cum examen apum circa Dionis naues à puppe cōſpectum eſſet, de illo ſeparatim ſibi & amicis explicauit. Timere enim ſe ne res illius gerendæ cum honeſtate quidem plenæ ſint, ubi perfloruerint, breui contabeſcant tempore. Complura etiam Dionyſio deorum portenta apparuiſſe dicunt. Aquilam correptum à ſatellite iaculum in ſublime detuliſſe, dehinc in profundum abieciſſe. Mare quod arcem alluit, die una dulces & potu peramœnas præbuit aquas, ita ut unicuiq; perſpicuum foret. Sues illi in lucem nuper æditi, cum reliquis manci partibus non eſſent, nullas habebant aures. Declarauere ua-

Prodigia Dionyſio aduerſa ſignificantia.

A tes ea defectionis & ſpernendorum oſtenta mandatorum eſſe, nec amplius audituros impe rio ciues. Maris uero dulcedinem, è triſti ac ſæua tempeſtate ad optimum rerum ſtatum permutationem Syracuſanis afferre. Præterea miniſtram Iouis aquilam, inſigne magiſtratus ac potentiæ iaculum eſſe. Deos itaque maximam regno cladem internitionemq; decreuiſſe. Hæc Theopompus refert. Dionis milites duabus rotundis recepti ſunt nauibus, & tertio quodam haud ingenti ſanè nauigio: duæ præterea triginta remorum naues ſectabantur, & arma quæ milites geſtabant, duo clypeorum millia, miſſilia telaq; complura, abunde etiam uiaticum, ne quid eis pelago proficiſcentibus deeſſet, ut qui metu terræ uentis ac freto ſuam plurimi nauigationem facerent. Philiſtum enim cum claſſe in Iapygia ſtationem agere ſenſerant. Cæterum diebus duodecim raro molliq; nauigantes flatu, tertiodecimo Pachinum Siciliæ promontorium applicuere. Primus gubernator eos illico deſcendere iuſſit. Si enim omiſſo ſponte promontorio à terra longius abierint, complures in mari dies ac noctes agitandos, æſtiuo tempore Auſtrum expectantes. Dion propinquum hoſtibus deſcenſum reformidans, cum ulteriora pertingere loca mallet, Pachynum tranſnauigat. Tum aſper incumbens Septentrio, longius à Sicilia naues ingenti procella diſpulit. Exoriente tum Arcturo, fulgura ſimul & tonitrua concidebant, permultam tempeſtatem, & præcipites è cœlo nymbos diffundentia. Qua re turbati nautæ cum errare cœpiſſent, naues repente ad finitimam Libyæ Cercinam fluctibus diſiectas eſſe uident. Ea autem inſula eſt quamaſpera, quæ maximis referta ſcopulis, in eos æquore delatos obuia procurrebat. Parum igitur cum abfuiſſet ne eiecti ſaxis illiderentur, ſummo cum labore remis innixi elabuntur, donec tempeſtate ſedata, ſeſe ad magnæ capita Syrtis eſſe cognouerunt. Is ita diſiectis & in ipſa etiam tranquillitate mœſtiſſimis, è regione Auſtralis quædam effunditur aura, cum Auſtrum nequaquam expectarent, eamq; minime fieri poſſe permutationem crederent. Paulatim creſcente & ualidius flante uento, tota panduntur uela: tum adoratis deis, è Libya Siciliam uerſus medio profugere pelago. Quinto demum die facili curſu penes Minoam tactis con ſtitere ancoris. Id ſcilicet oppidum eſt Carthaginenſium ſubditum poteſtati. Eius forte loci præfectus erat Synalus, plurima Dioni amicitia & hoſpitalitate cõiunctus: qui cum Dio-
B nem eiusq; claſſem adeſſe neſciret, deſcendentes arcere milites adortus eſt: at illi cum armis excurſantes occiſo nemine (id enim Dion ob Carthaginenſium amicitiam perpetrari cohibuerat) uerſisq; in fugam oppidanis unà irrumpunt, itáque locum in poteſtatem redigunt. Deinde cum duces ſe inuicem ſalutantes occurriſſent, Dion uiolato nemine, urbem Synalo reddidit. Tum Synalus habitis hoſpitaliter militibus, neceſſaria Dioni comparauit. Præcipuam uero ijs fiduciam afferebat, quod caſu Dionyſium foris uerſari contigerat: nuper enim octoginta nauibus in Italiam nauigarat. Idcirco cum Dion milites diu per maritima fatigatos incommoda, ibidem ad curanda corpora inuitaret, minime paſſi ſunt, dum ad arripiendam temporis occaſionem permagno approperant ſtudio, Syracuſas adduci depoſcebant. Superuacuis igitur armis & ſarcinis ibi relictis, ac exorato Synalo ut ea ad ſe ubi tempus eſſet tranſmitteret, Syracuſas itur. Proficiſcente inde Dione, ducenti Agrigentinorum equites qui Ecnomum incolebant, ad eum ſeſe conferunt: poſt eos Geloi. Illico fama Syracuſas accurrerat. Tum Timocrates uxoris Dionis & ſororis Dionyſij maritus, qui relictorum in urbe amicorum princeps erat, repente nuncium cum literis ad Dionyſium ſuper Dionis aduentu mittit: ipſe dehinc ad ciuiles tumultus ac motus animũ aduertit, uniuerſi nanq; pendebant: cæterũ quum rebus fides non haberetur, inter pauorem quies agebatur. Tabellario caſus quidam ſanè admirandus obtigerat: nam ubi traiecit in Italiam, cum iam Rheginũ euaſiſſet agrum, in Cauloniam ad Dionyſium accelerans, in familiarem quempiã incidit, qui nuper cæſum ferebat arietem, à quo ſuſcepto carnis fruſto iter approperat. Magna deinde pariter parte noctis abſumpta, cum ob laborem ſe aliquandiu ſomno dedere cogeretur, ut erat ſecus uiam in ſylua quadã accubuit. Sequutus odorẽ lupus, alligatas ſacculo carnes diripiẽs, carnes ſimul apportans & ſacculũ abijt, in quo homo literas deferebat. Dehinc cum excitatus perſenſiſſet, errore plurimo ſingula incaſſum perueſtigans, nihil inuenit. Ad tyrannum igitur ſine literis haud proficiſci decernens, profugit eminus, quocirca ſerus quidẽ ex alijs ad Dionyſiũ de Siciliæ bello peruẽturus rumor erat. Interea commeanti Dioni Camarinæi ſeſe ſocios adſciuere, & Syracuſanorũ qui per agros uerſabantur, nõ parua multitudo cõfluebat.

C Erant cum Timocrate Leontini atque Campani, qui Epipolas pro ſtatione tenebant. Hi ſi-
mulac falſus quidam à Dione ſermo manauit, eum quamprimũ ad eorum urbes copias con-
uerſurum, Timocrate deſtituto, abiere, opem ſuis allaturi. Hæc ubi Dioni circa Matras exer-
citum habenti renunciata ſunt, concitatis militibus per tenebras ad Anapum fluuium, de-
cem ab urbe ſtadijs diſtantem peruenit. Ibi ſiſtens iter, mactatis penes flumen hoſtijs, ſolem
adorauit orientem: ſimul aruſpices deos uictoriã portendere tradiderunt: tum aſtantes uni-
uerſi Dionem inter ſacrificandum corona inſignem conſpicati, uno impetu ſibi coronas im-
poſuerunt. Erant autem haud pauciores millibus quinq;, qui ſe Dioni inter eundum comi-
tes adiunxerant. Cæterum cum ob repentinum incurſum male armis inſtructi ueniſſent, ar-
morum inopiam promptitudo ſupplebat, adeò ut cum Dion caſtra mouiſſet, ij curſibus ince-
derent, clamore magno quodam & alacritate ſumma ſtudioq; ſeſe mutuo ad libertatis dul-
cedinem exhortantes. Ex oppidanis quicunq; gratia & nobilitate præſtabant, inſignibus or-
nati ueſtibus ſeſe ad portas obuiam effundebant, cætera ſubinde multitudo tyranni familia-
res inuadit. Tum delatores (ſic enim appellari ſolebant) diſcerpuntur, impij ſanè & dijs inui-
ſi homines, qui urbem Syracuſanis promiſcui peragrabant, ſingulorum dicta facta'ue ſaga-
ciſſime ſpeculantes, deinde tyranno cogitationes omnium ſermonesq; denunciabant. Hi pri-
mum omnium occurrentes pœnas dedere, uirgis enim cæſos excoriarunt. Timocrates cum
ſe arcis cuſtodibus permiſcere nequiret, accepto equo profugus ex urbe migrauit, cuncta pa-
uore ac tumultu replens: ne mediocri trepidatione amiſiſſe urbem uideretur, maiorẽ in mo-
dum Dionis res extollebat. Accedens inter hæc Dion, perſpicuus iam cunctis erat lucidiſſi-
mis indutus armis: cingebant illius latera hinc frater eius Megacles, hinc Athenienſis Cal-
lippus, coronis ambo decori. Ex externis militibus autem centum erant, qui Dionem ad
corporis cuſtodiam ſectabantur, reliquos præfecti ducebant ornatiſſime inſtructos. Specta-
bant Syracuſani, & perinde ac ſacram quandam & deo dicatam libertatis & popularis poten-
tiæ pompã excipiebant, quæ tandem poſt annos octo & quadraginta rediens ciuitatem in-
uiſeret. Per Menitidas inde portas ingreſſus, ſedato per tubæ ſonũ tumultu, huiuſmodi præ-
D conium ædidit: Dion fraterq; Megacles, cum ad abolendam uenerint tyrannidem, Syracu-
ſanos reliquosq; item Siculos liberos & tyranno ſolutos reddunt. Volens etiam per ſeipſum
homines compellare, per Acradinam conſcendit. Syracuſani per uias utrinq; ſacrificia, men-
ſas, craterasq; ſtatuerant, & quocunq; acceſſerat, miſſos flores frugesq; ſpargebant, ſeq; in
eum uti deorum preces ac uota conuerterant. Sub arcem & Pentapyla illuſtre quoddam &
Horologium Dionyſij. excelſum Dionyſij opus extabat horologium: huc aſcendens concionem exorſus, ciues ad
uendicandam ſibi libertatem incitauit. At ij ambos per ſummam lætitiam & feſtiuitatem im-
peratores & belli duces creant. Eis inſuper ita uolentibus ac rogantibus, Syracuſani collegas
uiginti deligunt, ex quibus dimidij ab exilio unà cum Dione redierant. Vates illuſtria exta-
re prodigia cenſebant, quoniam Dion inter orandum magnificentiſſimum Dionyſij ædifi-
cium ſubiectum pedibus habuerat. Cæterum expauebant, quia locus in quem delectus im-
perator aſcenderat, de ſolis permutatione rationem continebat, ne ſcilicet mox ullam fortu-
næ permutationem res illius gerendæ capeſſerent. Dehinc redactis in ditionem Epipolis,
coniectos illic in uincula ciues exoluit, murũ inſuper circunduxit arci. Septimo poſt die Dio-
nyſius in arcem ſeſe cum claſſe retulit. Arma Dioni cum uehiculis comportata, quæ Synalo
ante reliquerat, hæc ciuibus diſpertita: reliqui pro ſe quiſq; ornate inſtructi promptos exhi-
buere milites. Dionyſius initio quidem priuatum miſſis ad Diona legatis, experiri rem cœpit:
aſt illi ad liberos iam Syracuſanos in medium uerba facere iuſſi, humaniſſimam tyranni no-
mine concionẽ habuerunt. Mediocria polliceri uectigalia, militiæ requiem, excepto ſiquam
illi ultro ſuſcipiendã eſſe decreuerint. Ea Syracuſanus populus irridebat. Dion legatis reſpon-
dit, Dionyſius ne uerba faceret, ni prius ſe principatu abdicaſſet, quem ſimulatq; depoſuiſſet,
ubi ad rem quampiam modeſtã opus eſſet, pro eorũ neceſſitudinis memoria ſuam ſe impen-
ſurum operã. Ea Dionyſius collaudabat: at miſſis denuò legatis petijt ut unà cum Syracuſanis
aliqui ad eum in arcem commearent, cum quibus tum perſuadens, tum perſuaſus de publica
utilitate diſſereret. Miſſi ergo ad eum uiri quos Dion ipſe probarat. Tum plurimus per Sy-
racuſanũ ab arce populũ ſermo manabat, Dionyſium relicturũ eſſe tyrannidẽ, idq; ſui magis
quàm Dionis gratia facturũ. At ea ſub dolo quædã erant ſigmẽta tyranni, & inſidiarũ contra
Syracu-

A Syracuſanos inſtructio. Coniectis nanq; in carcerem ciuitatis legatis, luce prima ſaturatos mero ſtipendiarios contra circunductum à Syracuſanis murum diſcurrentes immiſit. Tum inuadentes ex inſperato Barbari multa cum audacia pariter & tumultu murum peruaſtant: quibus deinde intra ciuitatem irruentibus, cum ad ferendam opem expectare nemo prorſus auderet, ſoli Dionis milites reſtitere, qui ut primum tumultuantes perſenſere, ſubſidium attulerunt. Ii tamen auxilij modum intelligere, exaudireq; haud ſatis poterant, adeò fuga ſurripientes ſe inde Syracuſani, errore ac uociferationibus inter eos permiſti diſcurrebant. Dion cum eius exaudiri uerba non poſſent, ad rem peragendam opere ſe ducem exhibere uolens, primus irrupit in Barbaros. Acris circa illum atroxq; pugna committitur, quandoquidem nihilo minus hoſti quàm ſuis agnoſcebatur. Facto enim à cunctis impetu, magno cum clamore concurritur. At ille cum iam per ætatem ad huiuſmodi ſubeunda certamina grauior eſſet, animi fortitudine inuadentes tum excipiens, tum obtruncans, manum tragula uulneratur. Ad reliqua deinde tela & inflictos cominus ictus, uix thorax ipſe per clypeum quoque ſat erat, haſtis undique plurimis pulſatus & ſpiculis, quibus perfractis collapſus eſt Dion. A militibus ſubinde abreptus, imperatorem eis Timonidem inſtituit: ipſe autem equo urbem circuire, Syracuſios è fuga retrahere, externos milites qui Acradinam pro ſtatione tenebant, contra Barbaros concitatos adhibere, integros quidem contra labore confectos, promptos contra ſpe debilitatos, & in ipſo iam conatu deficientes animis. Cum enim impetu primo uniuerſam pariter ciuitatem uel diſcurrentes occupare ſperaſſent, ac ex improuiſo in fortes uiros & ſtrenuos bellatores incidiſſent, gradum in arcem referre cœperunt: dehinc ut inclinati ſunt, incumbente uehementius Græcorum agmine, terga præbentes ſeſe mœnibus includunt, quatuor ac ſeptuaginta ex Dionis parte truncatis, cum ex ſuis multos amiſiſſent. Parta adeò clare uictoria, Syracuſanus populus externos milites centum minarū coronis ornauit, aſt illi aurea corona Dionem. Mox à Dionyſio caduceatores deſcenderunt, epiſtolas à neceſſarijs mulieribus afferētes, inter quas una extrinſecus erat inſcripta ad patrem ex Hipparino. Iſtuc ipſum enim Dionis filio nomen erat, tametſi Timæus illum ex Areta matre uocatum fuiſſe dicat Aretæum. Verum his de rebus maior habenda Timonidi fides, uiro Dionis cum familiari, tum commilitoni. Cæteræ in

Pugna inter Dionem & Dionyſium.

B uulgus perlectæ multas ex mulieribus ſupplicationes preceſq; continebant: illam uero quæ à filio perſcripta uidebatur cum pàlam ſolui minime permitterent, Dion inuitis ſoluit. Ea ex Dionyſio erat, quæ uerbo quidem Dioni, re autem Syracuſanis colloquia faciebat, formā quippe ſupplicationis & exponendi pro ſe iuris habebat, ad Dionis calumniam compilata. Eorum ſiquidem cōmemoratio erat, quæ pro tyrannide prompto effeciſſet animo, in chariſſima corpora comminationes ſororis filij & uxoris. Cauſæ etiam quædam graues querelis & plangore conſictæ, & quod eum maxime permouit, obſecrabat ut regnum ne deſtrueret, uerum capeſſeret, neque libertate donaret homines, qui acceptorum haud immemores malorum magnis in eum odijs conflagrarent: at uero principatum iniret ipſe, amicis ac neceſſarijs tutamen exhibens. Illis perlectis Syracuſani non (ut æquum erat) Dionis conſtantiam nullo languentis affectu, aut animi magnitudinem ſunt admirati, qui honeſtatis ac iuſtitiæ cauſa contra tot neceſſitudines & ſanguinis coniunctiones fortiſſimus perſtaret, ſed ſuſpicari timereq; cœperunt, ne cum ingens illis neceſſitas adeſſet, tyranno parceret: dehinc alios intueri præfectos, præcipueq; ut Heraclidem redire didicerunt, eidem magnopere affecti ſunt. Erat autem exul Heraclides, rei quidem militaris gnarus homo, & ex principatu quem penes tyrannos habuerat, celeberrimus, uerum ineptus conſilio, & ad omnia leuis, in rebus quæ dignitatem haberent aut gloriam communicandis minime ſtabilis. Ille poſtquam in Peloponneſo cum Dione diſſidium actitaſſet, decreuit ſuapte contra tyrannum claſſe annauigare. Tribus igitur nauibus, & triremibus ſeptem Syracuſas aduentans, rurſus Dionyſiū muro circunſeptum offendit, & ſuſpenſos animo Syracuſios. Mox igitur quandoquidem ad ſuadendum permouendumq; gratiam nonnihil à natura lepôris habebat, popularem ingreſſus eſt gratiam, blandimenta quæritante turba. Eos ſuſcipiens facilius ad ſe traduxit, quod ij Dionis rigorem ut grauem, & in ciuilibus duriorem officijs abhorrebant, cuius rei cauſa erat, quod parta uictoria ocioſi & tam audaces facti populi duces, priuſquam populus eſſet ſibi præeſſe uolebant. Tum ad concionē ultro concurſantes, claſſis præfectū deligunt Heraclidem. Accedens eò Dion, collatam Heraclidi præfecturam priſtini principatus ſui labefactionē eſſe cōqueſtus eſt. Singularem enim manere imperatorem nō euenit, ubi maritimis alter rebus præſideat. Quocirca haud lubentes quidem Syracuſij deponendū Heraclidem cenſuere. Inde Dion accitum domū Heraclidē paucis increpuit,

Heraclides.

C quod nõ bene aut commode eo tempore ſecum pro gloria, ſeditiones atq; diſcordias actitaret, cui ad inferendã cladem exiguo certe opus eſſet momento. Coacta rurſus concione, ipſe claſſis præfectum deſignauit Heraclidem, ciuitati perſuadens ut & illi quemadmodũ & ipſe habebat, corporis cuſtodia præberetur. Ille Dionem uerbis quidem & habitudine colens, & gratias habere confeſſus, humilis ſequebatur uſquequaq; iuſſis obtemperans: at multitudinem ac rerum nouarũ cupidos corrũpens, & clandeſtinis mouens tumultibus, omnibus Dionem ambiguitatibus circunſidebat. Siue enim per inducias dimittendũ ex arce Dionyſium diceret, calumniam ut illius ſaluti parceretur habebat: ſiue ut ne quo mœrore conficeret, obſidionem quietus agere uellet, conſeruare bellũ cenſebatur, ut diuturniore principatu perculſos terrore ciues teneret. Erat Soſſis homo quidã ob flagitia ſimul & temeritatẽ inter Syracuſanos notus atq; famoſus, qui quandam libertatis abundantiã eſſe ducebat, ut aduſq; res huiuſmodi effrenatas uoces & procaciſſima emitteret obloquia. Iſte Dionis inſidiator frequenti primũ concione ſurgens, multa in Syracuſanos conuicia protulit, quod ex uecordi ac temulenta liberati tyrannide, uigilantem ac ſobrium ſuſcepiſſe ſe dominum non intelligant: dehinc manifeſtũ ſe Dionis hoſtem aperiens, è concione diſceſſit. Poſtridie nudus per urbem curſitans, capite ac uultu ſanguinolento ſpectatus eſt, ut qui perſequentes pleroſq; fugeret. Talis forum ingrediens paratas ſibi à Dionis militibus referebat inſidias, uulneratũ ſubinde caput oſtentans. Qua quidẽ in re compatientes ſibi multos, & aduerſus Dionem inuectos habebat, illum imperioſa & grauia patrare, ſi per cædes ac pericula liberas ex ciuitate linguas uelit auferre. Eius tamen detectæ ſunt fraudes. Dion enim tametſi indiſcreta turbulenta'ue concio eſſet, eò procedens purgauit obiecta, Soſſidẽ cuiuſdam ex Dionyſij ſtipatoribus eſſe fratrẽ demonſtrauit, eius uerbis inductum ſeditionibus ciuitatem ac diſcordia perturbaſſe, cum nulla Dionyſio niſi per eorum diffidentias & mutuas diſceptationes, ſuperſit ſalus: ſimulq; medici Soſſidis plagã perdiſcentes, per ſumma magis quàm profunde actam inuenerunt. Enſes enim uulnera circa mediũ præſertim profunda infligunt, totum uerũ puſillũ erat in Soſſide, multa habens initia, cum is (uti par eſt) ictus ex dolore remitteret, & ſubinde rurſus adigeret. Deinde familiares quidam inter concionem attulere nouaculam, narrantq; commeantibus ipſis obuiũ factũ eſſe Soſſidem cruore ſtillantem, & Dionianos

D ſeſe fugere milites dictantem, à quibus ea ſe uulnera accepiſſe: qui hominem inſequeretur prorſus deprehendiſſe neminem, cæterum ſub cauo iacentem ſaxo cõſpexiſſe nouaculam, unde is prodiſſe uiſus fuerat. Has ob res facinoroſus iam Soſſis per hæc habebatur indicia: pleriq; etiam aduerſus illum ſerui teſtimonia dixere, noctu ſolum cum nouaculam teneret egreſſum. Quocirca receſſere Dionis accuſatores, & populus damnato morte Soſſide, in gratiam cum Dione redijt, ſtipendiarios autẽ nihilominus ſuſpectos habebat, præcipue quod plurima aduerſus tyrannum maritima agitabantur certamina. Poſtquam enim Philiſtus ex Iapygia multis triremibus Dionyſio ſubſidiũ allaturus aduentaſſet, cumq; hi externi forent milites, ad nullũ amplius belli uſum eos eſſe idoneos cenſebant, uerum ſatis per ſe fore, cum & nautica inſtructi & uires ac potentiã nauibus eſſent aſſequuti. Eos inſuper proſper quidã maris euentus amplius extollebat, ubi ſuperato Philiſto in eum crudeliſſime ac barbarorũ ritu degraſſati ſunt. Ephorus quidem refert eum capta naui mortẽ ſibi conſciſſe. Thimonides autem à primordio rerũ geſtarum Dionis ſocius, cum ad Speuſippum philoſophũ ſcriberet, Philiſtum uiuum in poteſtatẽ ueniſſe tradit in terrã excedente naui, Syracuſanoſq; exuto thorace nudũ oſtentaſſe corpus hominis iam ætate cõfecti. Ei ſubinde per cõtumelias habito caput obtrũcaſſe, pueris corpus tradidiſſe, utq; per Acradinã diſtractũ in Latomias deijcerent mandaſſe. At rurſum Timæus maioribus inſultans uituperijs, puellos ait Philiſti cadauer claudo ex crure deligatũ per urbẽ inter probra contumeliaſq; uexaſſe, ſpectantibus interea Syracuſanis raptatum crure hominem dictitare ſolitum, oportere Dionyſiũ haud equo citato, uerũ crure raptatum è regno profugere. Verumenimuero Philiſtus non ab ſe, ſed ab alio prolatum Dionyſio nunciarat. Cæterũ Timæus haud iniuſta occaſione ſuſcepta, quod fidum ſtudioſumq; pro imperio Philiſtũ extitiſſe conſtabat, ſeſe iactatis in eum maledictis exaturat. Cui ſi quis ea laceſſitus tempeſtate aduſq; inſenſibilẽ iracundiam grauiter eſt inuectus, impertienda fortaſſis eſt uenia. Qui autem res illius geſtas poſtremo ſcripſere, cum in eius uita triſte nihil pertulerint, hi hominis gloria refelluntur, ne rumoribus, aut alieno ſermone freti per cõtumelias ac procacitatem miſerias obiectent, quarum participes uel præſtantiſſimos homines fieri, modo fortuna uelit, res nulla prohibet. Nec uero ſanus eſt Ephorus, qui laudationibus Philiſtum exornat, qui tametſi rebus iniuſtis & moribus prauis honeſtas adijcere cauſas, & ornamentorũ rationes inuenire grauiter apteq; ſciat, haud tamen ipſe

A cuncta excogitans, eum ab incuſatione poteſt abducere, ne ſupra omnes homines tyrãnorum amator extiterit, & maxime omniũ tyrannicas ſemper illecebras, potentiam, opes, & cõnubia beatitudinis exiſtimatione admirationeꝗ ſit proſequutus. Sed enim aptiſſimus ille quiſquis Philiſti neꝗ geſta collaudarit, neꝗ fortunas obiectarit. Poſt Philiſti necem Dionyſius ad Dionem mittit, qui illum arcem tradere uelle dicant, armaꝗ ac mercenarios milites, & integrum illis ſeptenos per menſes ſtipendiũ: ſe per inducias in Italiam deceſſurum, ibiꝗ domiciliũ habiturum, ex Gyarte modo fructus perciperet. Is intra Syracuſanos fines permultus ac fertilis ager eſt, ad mediterraneum à mari ſurgens. Ea cum Dion minime recepiſſet, exorandos eſſe iuſſit Syracuſios: aſt illi uiuentem Dionyſium ab ſe captum iri ſperantes, legatos repulere. Tum Dionyſius grandiori natu filio Apollocrati arce tradita, uehementē obſeruans flatũ, precioſiſſima corpora precioſiſſimamꝗ ſupellectilē nauibus impoſuit, itaꝗ præfectũ claſſis latens Heraclidem euaſit. Qua re male de ſe audiens, cum ciues eum magnis tumultibus circumuenirent, Hipponem factioſum quendã hominē inſtituit, qui plebem ad diuidendũ agrum accerſeret. Etenim libertatis initium æqualitatē eſſe, ſeruitutis uero penuriam, cum prædijs careant. Huius ſententiæ fauens Heraclides, aduerſantem ſibi Dionem magis implicat ſeditionibus, tum Syracuſanis perſuadet, ut hiſce rebus decreto confirmatis, externos milites mercede ſpolient, aliosꝗ ſubinde bello imperatores deligant, ſeſe ab huius moleſtia & difficultate liberantes. Ii confeſtim dum ex tyrannide perinde ac ægrotatione longæua ſeſe conantur attollere, & uti ſuis reſtituti legibus intempeſtiua factitant, rebus infeliciter geſtis, odia contra Dionē exercebant, qui inſtar medici, in accurato & modeſto uiuendi ordine cõtinere ciuitatem expetebat. Ad nouorũ deinde creationem magiſtratuũ cum cõueniſſent, æſtate media inuſitata tonitrua & dira prodigia per dies quindecim obuenere, ob quorũ religionē ſurgens aſſidue populus, alios deſignare duces impediebatur. Factioſis poſtmodũ conſtanti ſerenitate obſeruata, comitia cõficientibus, bos quidam domitus, tumultus haud inexperiens neꝗ inſuetus, per id tempus furore contra bubulcũ agitatus, è iugo profugiens ad theatrũ citato cucurrit impetu, quocirca ſurgentē illico populũ nullo fugiēdi ordine paſſim diffudit, cæteram diſcurrit urbē petulcis cõturbans ſaltibus, quantum poſtea hoſtes occupauere. His tum neglectis & uanefactis Syracuſani quinꝗ & uiginti præfe-
B ctos creant, ex quibus unus erat Heraclides: alios clanculũ ſubmittere, qui milites à Dione ſubducerent, eos ad ſe multis pollicitationibus prouocare, & ciuitate pariter donaturos dicere. At illi ea repudiantes, Dionem fide & prõptitudine cum armis cõplectentes atꝗ ſtipantes ex urbe deducũt, uiolato nemine: quibuſcunꝗ obuiabant multa de ingratitudine, de improbitate obiectabant. Syracuſani cõtemptu paucitatis ſeſe quod eos nõ prius inuaſiſſent paruipendere. Maiori igitur coacta manu impetũ faciũt, ut intra mœnia ſuperatos obtruncarent. In hoc neceſſitatis ac fortunæ cõſtitutus Dion, ut uel cõtra ciues dimicandũ, uel cum ſuis moriendũ eſſet, militibus multa ſupplicare, manus Syracuſanis tendere, refertã hoſtibus arcē oſtendere, qui deſuper è muris comparentes eorũ facta intuerenť. Sed cum inexorabilis multitudinis incurſus eſſet, & iam factionis duces ciuitatē, ſicuti mare uenti, late tenerent, ſuis ut ab aggreſſibus abſtineant imperat. At illis perinde ac incurſum facerēt cum clamore arma uibrantibus, nullũ Syracuſanorũ manere cerneres, fuga per uias decedunt inſectante nullo. Dion enim ſuis continuò reuocatis, Leontinos cõtendit. Syracuſani principes deriſui mulieribus facti, ſeſe cum ab ea eximere ignominia quæritant, armatis denuò ciuibus Diona perſequunť, quem ut fluuiũ quendã traijcientē offendunt, adacto equitatu prælũ inchoant. Aſt illũ ubi neꝗ miti animo neꝗ more patrio ſua amplius errata ſufferre cõſpicanť, uerumetiã ſuos facto agmine per iracundiã conuertentē, fœdiorem ꝗ antea fugã capeſſentes, haud multis ſanè cæſis, in urbē reuertunť. Leontini Dionem ſplendidiſſimis ſuſcipiũt honoribus, militibus ſtipēdia ciuiliter impartiunt, à Syracuſanis per legatos poſtulant, ut militibus quæ iuſta ſunt faciant: ſed ij legatos qui Dionem accuſarent miſerunt. Cum uniuerſi deinde ſocij in Leontinis cõueniſſent, poſtꝗ multa diſſeruere, Syracuſios iniuſta patraſſe cenſetur. Illi ſociorum iudicio nuſquam ſtare, iam delitijs & inſolentia gloriari, quod nulli auſcultarent, ſed ſeruiētibus & reformidantibus plebē ducibus uterentur. Inter hæc à Dionyſio ad urbē uenere triremes Neapolitanũ aduehentes Nipſium, qui & annonam & pecunias apportabat obſeſſis. Facto nauali prælio uictores Syracuſani fuere, captis ex regia claſſe nauibus quatuor. Ea uictoria inſolentes, & iam nullius audientes imperio, lætitiã ad cõuiuia & furioſos uertunt cõuentus, adeò quæ uſui erant neglectui data, ut cum arcē habere ſe putant, ciuitatem inſuper amiſere. Nipſius enim ubi nullam in ciuitate partem cernit incolumem, & uulgus quidem à luce prima in profundã uſꝗ noctē inter modulamina ebrietatesꝗ detentũ, præfe-

Pugna inter Dionem & Syracuſios.

C ctos uero per huius ſodalitij uoluptatem multam temulentis hominibus adijcere neceſſitatem
ſegnes atq; pauentes, commodiſſime fretus tempore, murum aggreditur. Quo perfracto, im-
miſſis imperat Barbaris, ut quoſcunq; obuios habuerint, eis pro uiribus atq; libidine utantur.
Statim id malum ſentiunt Syracuſani, tarde autem & magno cum labore per ſtuporem auxi-
lia conferebant. Populationes in urbe fieri, mortales interimi, parietes dirui, mulieres ac pueri
cum eiulatu in arcem agi. Summa rerum deſperatio præfectos habebat, quod ubiq; promiſcu-
os cum hoſte ciues ullos ad uſus habere nequibant. Hunc in modum urbanis ſeſe rebus haben
tibus, cum Acradinæ iam propinquum diſcrimen eſſet, in quo reliqua ſpes inniteretur, quod
quanquam intelligerent facile omnes, nemo tamen palàm dicebat, ob ingratitudinem & mala
in Dionem conſilia pudore perplexi. Cæterum ui neceſſitatis impendente, ſociorum equitum
clamor exoritur, uocandum eſſe Dionem, & ex Leontinis accerſendos eſſe Peloponnenſes.
Quod ubi per audaciã proferri, & exaudiri cœptum eſt, uociferatio, gaudium, lachrymæ cun-
ctos tenuere Syracuſanos, hominis orantes aduentum, aſpectum'ue cupientes, haud immemo
res quanto in terroribus robore ac promptitudine ualeat, ut non modo ipſe impauidus ſit, ſed
eos etiã audaces, & in cõferenda cum hoſtibus manu intrepidos exhibeat. Mox igitur ad eum
mittunt ſociorum quidem nomine, Archonidem & Theleſidem: ex equeſtri uero ordine qui
tum cum Hellanico miſſi. Hi per totum iter equos laxatis agitantes habenis, urgente iam die in
Leontinos perueniunt. Tum deſilientes equis, primum coram Dione obortis procidere lachry
mis, calamitates Syracuſanorũ exponunt. Nonnulli iam Leontinorum interueniebant, multi
etiam Peloponnenſes circa Dionem congregabantur, dum hominũ cum ſtudio, tum ſupplica-
tionibus innouatum aliquid ſuſpicantur. Eapropter cum prior ille ad concionem proceſſiſſet,
promptiſſime facto cõcurſu, Archonides & Hellanicus introgreſſi ſuccincte malorũ magnitu
dinem exponunt, & milites obliterata iniuriarũ memoria ad ferendã Syracuſanis opem depre
cantur, quandoquidẽ maiores ipſi pœnas dederint, quàm illi maleficijs irritati uoluiſſent. Poſt-
quam hi deſiere loqui, ingens ſilentiũ totum habuit theatrum. Surgente Dione, cum orare cœ-
piſſet, complures ei manabant lachrymæ, ita ut uocem teneret. Tum condolentes ei milites, bo
D no ut eſſet animo rogitabant. Cum igitur ex affectu ſeſe paululũ Dion recepiſſet, Viri, inquit,
Dionis oratio ad Pelopõnenſes & ſocios. Pelopõnenſes ac ſocij, hoc uos in loco ut pro uobis deliberationẽ capeſſeretis coẽgi: mihi haud
pulchre res ſe habent, ut cum Syracuſana uaſtetur ciuitas, de me ipſe conſultem: quod ſi eam
ſeruare nequiero, proficiſcar, in patria igni & ruina tumulandus. At ſi inconſultiſſimis & infeli-
ciſſimis nobis opem afferre ſtatuiſtis, ueſtrum opus Syracuſanã erigite urbẽ: ſin hoc propter Sy
racuſanorum iracundiã, & conceptas in eos querimonias aſpernabimini, dij uobis pro priſtina
in me uirtute & promptitudine dignas perſoluant grates. Memineritis autẽ neq; uos prius iniu
ria laceſſitos, neq; ciues poſterius calamitate uexatos, à Dione deſtitutos. Eo adhuc diſſerẽte mi
lites cum clamore proſiliũt, mature ſeſe ad præſtandã opem duci iubentes. Tum Syracuſanorũ
legati eos amplexantes ſalutare, multa à dijs immortalibus Dioni, multa militibus bona orare.
Sedato tumultu, Dion illis imperat, ut confeſtim abeuntes apparent ſeſe, cumq; cœnitauerint,
illum in locũ armati ueniant, noctu enim ſubuenire decreuerat. Cæterũ Syracuſis Dionyſij du
ces quoad illuxerat, multis ciuitatẽ malis afflixere. Ingruẽtibus tenebris, paucis ſuorũ amiſſis in
arcem deceſſere. Tum factionis principes recepta fiducia, cum hoſtem ob perpetrata quietem
acturũ eſſe ſperarent, rurſum ciues ut Dionem omitterent orabãt, quem ſi fortè cum militibus
aduentarit, ne ſuſcipiant, neq; illis ut uirtute præſtãtioribus cederent, ipſi uero per ſe urbẽ liber-
tatemq; ſaluam tuerentur. Denuò igitur præfecti qui eum auerterent, mittunt: equites autẽ &
familiares ciues, ut maturaret iter hortabãtur, quamobrẽ tarde ſimul ac per ocium proficiſcens
aduenerat. Procedẽte nocte, Dionis inimici ut illũ excluderent, portas tenebant: at Nipſius rur
ſus ex arce longe plures multoq; promptiores immittens ſtipẽdiarios, uniuerſum cõfeſtim mu
rum demolitus eſt, tum ciuitatem percurrens diripuit. Cæſi nõ modo uiri, ſed etiam mulieres ac
pueri: direptiones modicæ, aſt magna cunctorum ſtrages. Dionyſius enim cum deſperatis iam
rebus in Syracuſanos grauiſſimis cõflagraret odijs, cadentẽ principatũ urbe tumulare uolebat.
Proinde dum illi Dionis auxiliũ præuenire cõcupiſcunt, quę perniciſſima omniũ ſtrages & con
uaſtatio eſt, igne graſſantẽ, proxima quæq; tædis ac lampadibus ſuccendentes, ſpicula ignita aũt
arcubus in longinqua ſpargentes. Qui profugerent per uias, intercepti necabantur: qui domos
introirent igne cõpulſi rurſus erumpebant: incẽdio complures interiere, quidã in diſcurrentes
ferebantur. Ea maxime calamitas unà uociferãtibus uniuerſis urbẽ Dioni reſerauit. Cum enim
incluſos in arcem hoſtes accepiſſet, haud amplius gradũ ſtudio ſolicitabat. Procedente die, pro-
deuntes

A deuntes ei obuiam equites captam ſecundo urbem denunciant: nõnulli deinde aduerſariorum aderant, uelocius properare obſecrantes, latius intendente malo. Heraclides fratrem emittens, dehinc auunculum Theodotem, auxilium ſupplex implorabat. Nullum iam hoſtibus impedimento eſſe, ſe quoq; uulneratū parum abeſſe, ne ciuitas euerſa & concremata collabatur. Dion cum in tales incidiſſet nuncios, procul à portis ſtadijs aberat ſexaginta: expoſito militibus urbis periculo, eisq; nonnihil adhortatis, haud amplius pedetentim, uerum concitato curſu ad oppidum duxit exercitū, alijs atq; alijs occurrētibus, & ut approperaret deprecātibus. Mira dehinc militum uelocitate ac promptitudine fretus, per portas urbis in regionem Hecatompedon appellatam euaſit, continuoq; in hoſtes leuiorem immiſit armaturam, ut eorum conſpectus audaciam Syracuſanis adijceret. Reliquos munitos armis ſimulq; confluentes ad eum ciues, unáue conſiſtentes inſtruxit, rectas componens turmas, præfectosq; diſpartiens, ut multis ſimul ex locis terribiliorem ſe hoſtibus inferret. His itaq; paratis, ubi deis adoratis ſuos per urbem in hoſtes agens cernitur, clamor lætitia & ingens uociferatio Syracuſanorū uotis pariter & adhortationibus permiſtus exoritur. Liberatorem Diona, deumq; compellabant, milites uero fratres atq; ciues, nec ullus ea tempeſtate tanto ſui aut uitæ amore tenebatur, ut nõ magis pro unico Dione quàm cæteris uniuerſis anxius uideretur, qui per cruorem, ignem, & ſtrata per plateas cadauera diſcrimen primus inibat. Res etiam hoſtiū formidoloſa erat, qui ſæuitia referti ſtructa pro muro acie difficilem ac penè inſuperabilē reddebant ingreſſum. Ingens ab igne periculū Dionianos perturbabat milites, ac infeſtū efficiebat iter. Hi nanq; cum ædes flamma depaſceretur quaquauerſum relucens, feruida permeabant rudera, & deſcendentia murorū fragmenta ancipites tranſcurrebant, multo ſimul fumo & puluere incedentes obnixe contendebant, ne continuata ſcinderetur acies. Vt uero ſeſe hoſtibus immiſcuere, pauci cum paucis ob locorum anguſtias & iniquitates, cominus pugnam cõferunt. Syracuſanis clamore & promptitudine fortius incumbentibus, compulſus ui Nipſius plurimos ſuorū in proximā fugientes arcem reduxit incolumes, deſtitutos quoſdā extrinſecus & palantes ipſi Dionis milites inſectantes interimunt. Eius uictoriæ fructum, alacritatem inquam, atq; complexus, qui talia decent opera, præſens minime tempus exhibuit, dum ad ſuas cõuerſi domos Syracuſani in reſtinguendis ignibus, quod

B ea uix nocte factum eſt, occupantur. Vt primum illuxit, cæteri quidem factioſi propria ſalute deſperata fugam capeſſunt: Heraclides uero & Theodotes Dioni ſeſe dedentes iniuſte perpetraſſe fatentur, utq; in eos ſe meliorem quàm erga illum fuerint exhibeat, ſuppliciter orant: decere profecto, ut cum Dion reliquis uirtutibus nullis comparandus ſit mortalibus, in ipſam iracundiam etiam ipſis excellat ingratis, qui ut inferiores ſe uirtute fateantur, aduentant, pro qua priores cum eo ſeditiones actitarunt. Hæc deprecante Heraclide, amici quidem Dionem hortabantur ut ne flagitioſis ac inuidis parceret hominibus, cæterū Heraclidem militibus largiretur, & popularem ex ciuitate ſeditionē eximeret, quam ſanè furore uexatam non minorem tyrannide cõſtat eſſe languorem. Quos Dion placabat ita præfatus: Cæteris quidem imperatoribus aduerſum bellum & arma plurimum exercitationis extitiſſe, ſe autem in academia diutius exercitatum, quo furoris, iracundiæ, inuidiæ, omnisq; uictor cõtentionis eſſet, quarum rerum demonſtratio eſt nõ erga familiares & bonos uiros modeſtia, uerum ſi quis acceptis iniurijs, delinquentibus exoratu facilis mitis'ue ſit. Velle autem ſe Heraclidæ non tantum poteſtate ac prudentia, quantū bonitate ac iuſtitia ſuperiorem eſſe. In iſtis enim uere meliorem eſſe liquet: at res bellicas proſpere geſtas etſi nemo mortalium, certe fortuna ſuo iuri uendicat. Si ob inuidiam Heraclides perfidus nefariusq; ſit, haud propterea opus eſt Dionem uirtutem per iram furorem ue corrumpere. Meritas enim infligere pœnas, quàm iniurias prouocare, iuſtius eſſe definitur à legibus: quod ex imbecillitate natum eſt. Hominis autem improbitas, quanquam id fortaſſe difficile, haud uſqueadeo ferox penitus & immitigabilis eſt, ut non multis perſæpe uicta beneficijs, gratia permutetur. Hiſce fretus rationibus Dion miſſum fecit Heraclidem. Ad murum deinde conuerſus, Syracuſanis uiritim imperat, ut unam cominus foſſam extruerent. Illis autem noctu quieti ſeſe dedentibus, milites antè locans tranſuerſis trabibus arcem circunſepſit. Quæ res adeò latuit, ut luce prima hoſtes pariter ac ciues & celeritatem & opus admirarentur. Inde ubi necatos ſepulturæ mandauit, captiuosq; haud certe duobus millibus pauciores ſoluit, conuocata concione, procedens in medium Heraclides, ut terra mariq; Dion imperator deligeretur ſententiam dixit. Quod cum optimates ſuſcepiſſent, & creandum eſſe cenſerent, nautarum & mercenariorum greges fremere, è claſſis præfectura eiectum Heraclidem condolere, eum tametſi reliquis in rebus nullius dignitatis hominem, at omnino popularem,

C multitudiniq́ magis obnoxium autumare. Hoc permiſit eis Dion, & Heraclidi maritimum reſtituit imperium: eis deinde ad agri ac domorum diuiſionem cõcitatis aduerſatus, & facta prius ſuper his decreta reſcindens, mœrorem iniecit. Quocirca alterum ſtatim Heraclides iniens principatum, ſocios nauigationis milites ac nautas Meſſanam deducens, ibi reſedit, ad ſeditionem illos commouens & contra Dionem inſtigans, quem ſibi regnum parare diceret. Ipſe clandeſtinas cum Dionyſio pactiones per Spartanum Pharacem tranſigebat. Quod ubi clariſſimi Syracuſanorum intellexere, in exercitu orta ſeditio eſt, ob eamq́ rem caritas ac penuria Syracuſas premebat, adeò ut anceps Dion male de ſe ab amicis audiret, qui hominẽ adeò intractabilem, liuoreq́ ac nequitia corruptũ, contra ſe amplificarit Heraclidem. Pharace penes Agrigentinorum Neapolim metante, Dion cum Syracuſanis egreſſus ſecũ alio in tempore decertare uolebat, inclamantibus Heraclide ac nautis, Dionem idcirco nolle rem prælio decernere, quo perpetuum illi maneat imperium. coactus Martem conſeruit, ubi & ſuperatus eſt. Cæterum cum ob ſeditionem inteſtinam perturbati ſeſe magis ipſi in fugam uertiſſent, iterato Dion prælium parare, inſtructisq́ perſuadere ac adhortari. Initio mox noctis nuncius affertur, Heraclidem tota cum claſſe Syracuſas uerſus annauigare, eo cõſilio, ut capta urbe eum cum toto excludat exercitu. Continuò igitur robuſtiſſimos & expeditiſſimos recipiens, noctu adequitat, & tertia demum hora diei ſeptingentis exactis ſtadijs, pro portis ſtetit. Heraclides quanquam nauibus certatim cõtendiſſet, ubi ſerò ueniſſe ſe intelligit, reflexo curſu errabundus agenda inuadebat. Ita ex improuiſo Spartanus illi occurrit Gæſylus, qui ex Lacedæmone ut Siculorũ ducem annauigare ſe aiebat, quemadmodum ſuperiori quandoq́ tempore Gylippus. Hunc ita libens uirum aſſumens, ut eum perinde ac aliquod contra Dionem medicamen adſciſceret, ſe ſocijs oſtendit. At præmiſſo caduceatore Syracuſas, ciuibus ut Spartiatem ſuſciperent præfectũ, imperabat. Cui Dion, ſatis præfectorum Syracuſanis eſſe reſpõdit: quod ſi res ipſæ Spartano prorſus indigeant, Spartanum ſe ciuem factum eſſe. Omiſſo Gæſylus principatu, ad Dionem nauigans conciliat Heraclidem, fidem maximam & iuſiurandum præſtantem, quo Gæſylus ipſe iurauit, Dionis quidem ultorem & acerbiſſimum Heraclidis animaduerſorem fore, ſi quid ab eo neſarie perpetratum extitiſſet. Dehinc Syracuſani claſſem, quandoquidẽ nihil ea opus erat,

D diſſoluunt, quæ ingentium impenſarũ ac ſeditionis cauſa principibus fuerat. Ad obſidendam dehinc arcem intenti, circunductũ exædificant murũ. Poſtmodũ circunſeſſis opitulante nullo, cum iam annona deeſſet, & facinoroſi forent milites, Dionyſij filius deſperatis omnino rebus cum Dione inducias agit, ei arcem, arma, & reliqua tradit impedimenta, ipſe matre ſororibusq́ receptis, quinis onuſtis triremibus ad patrẽ nauigat, tutò illum emittente Dione. Huic ſpectaculo Syracuſanorũ nemo fermè defuit: at quicunq́ defuerat, magnis inclamabat̃ uocibus, ea die ſolem liberis exorientem Syracuſis non inſpectaſſe. Maximum & quod ætate etiam noſtra clariſſimum narrari fortunæ poſſit exemplũ, fugam cõſtat eſſe Dionyſij. Qualis tunc illorum exiſtimanda lætitia, qualis uero illis ſenſus, qui minimas per occaſiones ex ampliore, quàm præterita uiderint ſecula, tyrannide deſcendebant? Poſtquam uela dedit Apollocrates, Dion uadit in arcem. Cuius ingreſſum haud expectare mulieres, ad fores curſitare, Ariſtomacha Dionis filium ducere, ponè ſequi Areta lugubris & incerta quonam modo uirum ſalutans compellaret, quæ cum altero conſortium habuiſſet. Eo ſororem primum, dehinc filiolum ſaluere iubente, Ariſtomacha adducta coràm Areta, Te quidem, inquit, exulante Dion in magnas incidimus miſerias, cæterum rediens parta uictoria, nobis omnibus mœrores eleuaſti, hac ſola duntaxat excepta, quam infelix ego te incolumi alteri nuptam uiro coactam quidem & inuitam aſpexi. Cum igitur te nobis dominum fortuna conſtituerit, quo pacto illam huic neceſſitatem iudicas? te'ne ut auunculum, aut ut maritum cõſalutabit? Talia dicente Ariſtomacha, Dion profuſis lachrymis, uxorem magna beneuolentia & charitate complectitur. Tradito poſtmodum ei filio, in ſuam tranſmiſit domum, in qua poſteaquam in Syracuſanorũ manu arcem poſuiſſet, uitam ducebat. Progredientibus hunc in modum rebus, nullum prius ex præſenti felicitate fructum ſuſcipere dignũ cenſuit, quàm amicis gratias, ſocijs largitates, præcipueq́ in urbe familiaribus & militibus aliquam humanitatis & honoris portionem impartiret, animi magnitudine uires ac facultates exuperans, cum interim ex ijs quæ obuenerant, ſeſe parcè, tenuiter, ac modeſte curaret. Magna uero omnibus admiratione habebatur, quod nõ ſolum Sicilia atq́ Carthago, ſed uniuerſa etiã Græcia ad eum feliciter ac tranquille degentem aſpiceret. Cumq́ nihil tantæ amplitudinis ea tempeſtate putaretur, nec alterius imperatoris clariorem eſſe fortitudinem fortunamq́ conſtaret, ipſe talem ſeſe præſtaret ueſte, famulatu, & menſa frugalem, qualem cum in

academia

A academia unà cum Platone uitam duceret, nõ qui inter ductores militũ aut mercenarios bellatores degiſſe uideretur, quibus quotidianæ ſatietates, libidineſq́ uoluptariæ laborum ac periculorum ſolatium eſt. Ad eum perſcribens Plato, hunc unum aiebat ex orbe terrarum omnes intueri, cum ille ipſe unicum unius ciuitatis locum academiam cernere uideretur. Eius loci uiros ſpectatores & iudices agnoſcebat, qui non rem geſtam, non audaciam, non uictoriam quampiam admirarẽtur, ſed qui id ſolum animaduerterent, ſi quis in magna rerum amplitudine per honeſtatem, temperantiam, ac modeſtiam, uti fortuna ſciret. In habenda autem hominũ ſocietate, nihil ex elato animi tumore, & ſeuera nimis in populum contentione auferebat, nihil ue remittebat, tametſi res illius gratia magnopere indigerẽt, & Plato eum, ut diximus, increparet, ac perſcriberet comitem ac uicinam ſolitudinis eſſe pertinaciam. Cæterũ cum ſolutos nimium Syracuſanos & mollitos ex illecebris retrahere nitebatur, natura quadam nullo lepôre aut comitate permiſta uidebatur uti. Rurſus ei Heraclides incumbit. Is primum quidem in concilium accitus, adire noluit, cum enim priuatus eſſet, nõ niſi cum cæteris pariter ciuibus in concionem iturum. Dehinc accuſare Dionem cœpit quod arcem demolitus nõ eſſet: cumq́ populus Dionyſij ſepulchrum euertere, & diſijcere corpus affectaret, haud ſiuerit: conſiliarios etiam ex Corintho accerſat, quod ciues dedignetur habere collegas. Re autem uera Dion Corinthios aduocabat, quoniã eis præſentibus facilius Reipub. ſtatum quem animo uerſabat, conſtituere poſſe ſperabat. Cogitabat enim illum populi dominatum inhibere, qui non ciuilis forma rei, ſed ut à Platone dictum eſt, quidam uniuerſalis rerum ciuilium mercatus eſſet. At cum Laconicum & Cretenſe quoddam genus permiſcens ex populari ac regio optimatũ principatum comparaſſet, qui ſuperior ampliſſima quæq; diſponeret, ordinem rebus inſtituere decernebat. Videbat nanq; Corinthiorum ciuitatem dominatione paucorum adminiſtratam, haud multa ex publicis in populo agere. Cum igitur his aduerſaturum cõſilijs expectaret Heraclidem, alias quidem ad res turbulentum hominem, ſeditioſum, & permutationis auidum, quod diutius impedierat, eo tempore necare uolentibus aſſenſus eſt. Hi igitur domũ irrumpentes, illum obtruncant. Eius mors Syracuſanos uehementi dolore confecit. Dion tamen ei magnifice iuſta parauit, inſectante exercitu cadauer aſſocians. Habita deinde ad populum concione ueniam impar- *Heraclidis interitus.*

B tierunt: haud enim fieri potuiſſet, ut cum Heraclides ac Dion ciuiles agerent magiſtratus, urbanæ ſeditiones pacarentur. Erat quidam Dionis ſocius Callippus Athenienſis, quem illi non ex diſciplina, uerum ex myſteriorũ inductione & circuncurrenti ſocietate notum & conſuetum fuiſſe Plato refert. Hic expeditionis particeps magno habebatur honore, adeò ut cunctis prior æqualibus Syracuſas coronatus intrauerit, & dimicando clarus ac inſignis extiterit. Aſt ubi primarios atq; præſtantiſſimos Dionis amicos bello abſumptos cernit, & occiſo Heraclide Syracuſanum populum duce priuatum, Dionianos etiam ſibi milites animũ magnopere adieciſſe, ſceleſtiſſimus hominum factus eſt. Ex hoſpitis cæde præmium omnino Siciliam cõſequi ſperans, & talenta uiginti (ut tradidere nonnulli) necis mercedem ab hoſtibus captans, quoſdam aduerſum Dionem milites corruptos inſtituit, nequiſſimum ac uerſutiſſimũ agitans exordium. Nam cum aliquas ſemper militũ uoces aut re uera deprehenſas, aut commentitias illi referret, talem ex fide licentiam cepit, ut quibuſcunq; uellet contra Dionem magna cum audacia occultos faceret ſermones, eo ita mandante, ne cuiuſpiam ſimultas lateret aut odium. Hinc euenit ut Callippus flagitioſos ac languentes cõfeſtim repertos adſciſceret: quod ſi quis hiſce reiectis ſermonibus, ſeſe Dioni tentatum fuiſſe retegeret, ille nihil turbatus aut grauiter ferens erat, perinde ac iuſſa nauante Callippo. Conſtitutis hunc in modũ inſidijs, ingens ac prodigioſum Dioni ſe ſimulacrum obtulit. Dies uergebat in ueſperam, cum ille intra domi cubiculũ ſolus ſecum cogitabundus ſederat. Interim è regione porticus repentino exoriente ſtrepitu, cum nondũ planè dies defeciſſet, ſtetit inſpectans, grandem intuetur fœminam, nihil ueſtitu aut facie à tragica permutatam furia. Ea ſcopis quibuſdam mundabat ædes. Perculſus graui pauore Dion, conuocatis amicis uiſum exponit, penituſq́ conſternatus cum extimeſceret ne id denuò uidendum ſoli ſibi aduentaret oſtentũ, eos obſecrauit, ut cum eo pernoctantes manerent. Verũenimuero id haud rurſus accidit, ſed paucos intra dies filius eius cum fermè pubeſceret, ex parua quippe triſtitia & puerili quadam iracundia prius cauſa ſuſcepta, è tecto ſe in caput præcipitẽ deijciens perijt. In hoc rerum ſtatu cum Dion eſſet, Callippus inſidijs magis atq; magis inſtare, in Syracuſanos rumorem ædere, ut orbatus liberis Dion, Dionyſij filium Apollocratem uocare & hæredem facere inſtituiſſet, qui uxori quidem ex fratre nepos erat. Iam Dionem ac mulieres eorum quæ patrarentur ſuſpicio habebat, & undiq; nuncij afferebãtur. At Dion, ut uidetur, poſt He- *Prodigia Dionis mortem præcedentia.*

C raclidis interitum mœrore confectus, quaſi uitæ ac rebus à ſe geſtis quandã inureret maculam, grauiter ſemper ac moleſte degens, multoties iam ſe neci paratum eſſe, & cuiq; uolenti præbiturum ſe iugulum dictitabat: ſi uiuendum ei foret, non hoſtes modo, uerumetiã amicos obſeruaturum. Calippus uero cum mulieres rem diligenter inueſtigare cerneret, perterritus uenit ad eas, factum effuſis negare lachrymis, quamuis daturũ ſe fidem. Illæ ut magnum inirer iuſiurandum poſtulant. Id extat huiuſmodi. Qui fidem præſtat, in Cereris deſcendit templũ, & quibuſdam peractis ſacrificijs, deæ purpurã induit, tum ardentem captans faculam iurat. His confectis omnibus, Callippus iuratus deos adeò irriſit, ut eius quam iurauerat deæ diem feſtum expectans, cædem inter ipſa perageret Proſerpinalia, eam nihil faciens deæ diem, quam omnino uiolaret & impie coleret, ſi alio in tempore dux ipſe ſacrorũ illius ſacerdotem iugulaſſet. Cum plures in eius communicatione facinoris eſſent, & Dion domi quæ nonnullos habet accubitus, unà cum amicis aſſideret, alij exterius obſidere, alij foribus atq; feneſtris adſtare, Zacynthij qui manus afferre debebant, tunicati ſine mucronibus accedere, ſimulq; qui extrinſecus uerſabantur attractos tenere poſtes. Zacynthij Dionem inuadẽtes ut eum tenerẽt opprimerentq; enixi: quod ubi incaſſum cedit, enſem efflagitare, nemo fores reſerare audere. Multi enim cum Dione intus erant, quorũ unuſquiſq; dum eo miſſo de propria ſalute cogitat, nuſquam afferre ſubſidium audet. Dum ita cunctãtur, Lycon Syracuſius pugionẽ cuidam Zacynthio per feneſtras porrigit, quo retentum aliquandiu & attonitũ Dionem uti uictimã obtruncant. Sororem continuò una cum uxore prægnante conijciunt in carcerem. Obtigit autẽ ut cum per ſummam calamitatem partus inſtaret, in uinculis maſculum parturiret infantem, quem placatis cuſtodibus mulieres educare aggreſſæ ſunt. Iam enim turbulentæ ſeditiones Callippũ inuoluebant. Principio nanq; Dione cæſo cum famoſus eſſet, & Syracuſas oppreſſiſſet, Athenienſiũ ciuitati ſcripſit, quam ſecundũ deos poſteaquam tam abominando ſe facinore contaminarat, uereri ac expaueſcere debuiſſet. Sed id uere dictũ extitiſſe uidetur: Excellentiſſimos uirtute eos eſſe uiros, quos bonos ciuitas illa protulerit: quos aũt malitia deprauatos, eos quam ſceleſtiſſimos: quemadmodum eorum tellus & mel optimũ, & ocyſſimum necatu Conium parturit. Haud tamen Callippus quoddam fortunæ deorumq; conuicium diu ſuperſtes euaſit, ut qui hominem tantam per humanitatẽ principatus & opulentiã conſequutũ, incuriæ aut neglectui dediſſet. At di-

D gna cõfeſtim dedit ſupplicia. Siquidẽ Catinam capere adortus, cõtinuò Syracuſas amiſit. Quo tempore eum dixiſſe ferunt, amiſſa urbe, Tyrocneſtim in poteſtatẽ redegi. Subinde Meſſanos inuadens, maximam militum partem, in quibus & Dionis interfectores, perdidit. Poſtmodum cum nulla eum Siciliæ ciuitas ſuſciperet, uerum uniuerſi per odium propulſarent, Rhegium occupat, ibi cum ſumma degens inopia ſtipendiarijs neceſſaria male ſuppeditat, à Leptino & Polyperchonte occiditur. Ad ipſius necem eo fortè uſi pugione dicunt, quo uulneratus eſt Dion: illum autem à magnitudine cognitũ perhibent: Laconicorum enim more perbreuis, præterea artificij apparatu, utpote magno cum ornamento ac ſubtilitate fabricatum. Huiuſmodi pœnas Callippus dedit. Ariſtomachen uero & Aretam, ut primum exemptæ uinculis fuere, Hicetes Syracuſanus Dionis amicus ſuſcepit, & magna fide ac beneuolentia curare uiſus eſt: dehinc ab Dionis hoſtibus inductus, eas perinde ac in Peloponneſum tranſmiſſurus, naui ad id comparata impoſuit, ſubinde mandans ut inter nauigandũ necatæ deijcerentur in pelagus. Nonnulli uiuentes adhuc unà cum puello demerſas aſſerunt. Hunc etiam dignæ pro audacia pœnæ inuaſerũt, ipſe enim cum in Timoleonis manus perueniſſet, interijt. Syracuſani præterea in Dionis ultionem duas filias interfecere, de quibus in Timoleonis uita ſingulatim perſcriptum eſt.

Iuſiurandũ magnum quale.

Dionis interitus.

MARCI BRVTI VITA

GVARINO VERONENSI INTERPRETE.

MARCI Bruti progenitor fuit Iunius Brutus, quem priſci Romanorum in Capitolio ex ære finxerunt medium inter reges, enſem ſtrictũ exerentem, quod is conſtantiſſime Tarquinios euertiſſet. Ille ueluti quædam fulminei enſis acies durum & inexorabile ingenium nactus, adeò tyrannos odit male, ut tanquam inſano impetu uectus, uſq; in liberorũ ſuorum cædem ſæuierit. Hic uero Brutus de quo nunc agitur, & bonarum artium diſciplina, & philoſophiæ ſtudijs imbutus, moreſq; ſuos natura graues & humiles ciuilibus negocijs excitans, ad bonũ & æquum modeſtiſſime ferri uiſus eſt. Quare etiam qui

A qui ob conſpirationem quæ in caput Cæſaris acta eſt, inimicitia in Brutum flagrabant, ſi res ea magnificum & generoſum quicquam afferebat, id Bruto dabant: ſin difficile durumq́, Caſſio. Erat Caſſius in primis Bruto familiaris atque beneuolus, ſed diſſimili ingenio, ac uarius impuruſq́. Seruilia mater Bruti fuit, cuius genus ad Halam Seruilium referunt, qui clàm gladio cinctus, Melium Spurium ſeditioſum ciuem & ſolicitatione plebis tyrannidem machinantem in medium forum traxit, ibiq́ ſimulato colloquio, eum obſequentem ferro cõſecerat. Maternum hoc Bruti genus clare compertũ habetur: paternum uero, qui Cæſaris gratia odio quodam in Brutum æſtuabant, non ab eo deducunt Bruto qui Tarquinios urbe eiecit, cum ab eo dicant liberos ſuperſtites nullos fuiſſe, nam eos occiderat, ſed plebeium ipſum cõmemorant, & ex quodam ipſius Bruti diſpenſatore genus ducere, ipſumq́ nuper in ſenatum accitum. Poſidonius philoſophus priorem Brutum narrat geminos filios natu grandiores (ut habet hiſtoria) ſecuri percuſſiſſe, ſed tertium unum, eumq́ infantem, ex eo ſuperſtitem fuiſſe, à quo uno deinde eius familiæ poſteritas omnis propagata eſt. Præterea aſſerit tempeſtate ſua quoſdã claros ex ea gente floruiſſe uiros, quorum aliqui formam ex Bruti ſimulacro ducere uiſi ſunt. De his hæc commemoraſſe ſatis eſt. Seruiliæ, quam Bruti genitricem diximus, frater fuit Cato Vticenſis, quem auunculum primo, deinde etiam ſocerum, Brutus in primis Romanorum omnium ſtudio habuit. Philoſophos Græcos fermè (ut ita dicam) omnes audiuit, nec ullius ipſorum diſciplinæ uel expers uel ignarus fuit. Platonicos tamen enixe coluit, nouam ac mediam academiã linquens, ueterem fouit. Huic ſectæ addictus Antiochum Aſcalonitam ingenti admiratione obſeruauit, eiuſq́ fratrem præſtanti uirtute uirum amicitia ſibi iunxit, ac uiuendi comitem fecit. Hic enim doctrinæ habitu licet à multis philoſophis longe abeſſet, uitæ tamen integritate ac humanitate egregia primis adæquãdus habebatur, Emphilus illi nomen, cuius Brutus in epiſtolis ſuis, Brutiq́ domeſtici ſæpius meminerunt ob amborum uictum, quem communem ſimul agebant. Is etiam Emphilus erat orator, & de cæde Cæſaris opuſculum quod Brutus appellatur, non ignobile ædidit. Latine Brutus facundiã militarem belliſq́ accommodatam exercuit. Græcum uero graue ac ſententioſum dicendi genus, & Laconum breuitatem quodammodo imitatus eſt. Ex quo in quibuſdã epiſtolis ſuis Græcis eſt adnotatus, ut in ea quam iam bello implicitus Per-

B gamenis ſcripſit, ubi inquit: Audio uos Dolobellæ dediſſe pecunias: ſi ſponte dediſtis, faſſi eſtis iniuriam: ſi inuiti, hoc oſtendetis, ſi contrà eas mihi ſponte dederitis. Rurſum Samijs: Cõſilia ueſtra nil penſi habent, res tardæ, quis horum finis exiſtimate. Scripſit & alibi de Patareis in hæc uerba: Xanthij beneficium meum contemnentes, ſepulchrum deſperationis patriam habuerunt. Patarei ſeſe mihi dedentes, confiſi nulla re deficiunt, omnia quæ ad libertatẽ attinent pulchre adminiſtrantes. Fas ſit & uobis aut Patareorum ſententiam, aut Xanthiorũ fortunam eligere. Huiuſcemodi epiſtolarum Bruti genus eſt, quæ ex hac breuitate notantur. Nondũ adoleſcentiæ fines egreſſus, cum auunculo ſuo Catone, qui in Ptolemæum Aegypti regem à ſenatu dux fuerat deſignatus, in Cyprũ eſt profectus. In qua expeditione cum Ptolemæus ſeſe necaſſet, & Cato apud inſulam Rhodum opportunam moram ageret, Canidius uir Catoni beneuolus, ad tutandas regis opes ab eo miſſus in Cyprum: ſed Cato extimeſcens ne Canidius ſeſe furto nõ abſtineret, Bruto ſcripſit ut extemplo è Pamphilia Cyprum peteret: ibi enim redimendæ ualetudinis cauſa obuerſabatur. Brutus licet inuitus Cyprum nauigat, ibiq́ Canidium modeſte conueniens, diſſimulata ſuſpicionis cauſa, ne à Catone adeò ignominioſe improbari uideretur, eum liberaliter habuit, omnemq́ procurationis curam ut iunior ac uacuus, nihil ad ſe pertinere ſimulauit, uerum ita omni ſtudio & diligentia rei ſolicitus fuit, ut à Catone ſummis laudibus ornatus fuerit, & opibus illis in argentum redactis, & magna pecuniarum parte accepta, Romam nauigarit. Cæterum cum res urbis in manifeſtã ſeditionem ruere uiderentur, & turbato ſenatu, Cæſar atq́ Pompeius arma proferrent, creditus eſt Brutus palàm Cæſaris partes ſequi: nam eius pater iampridem ob Pompeium obierat. Sed ipſe indigniſſimum ratus priuatos affectus publicis anteire, præterea Pompeij cauſam æſtimans iuſtiorem eſſe quàm Cæſaris, Pompeium ſequutus eſt, licet antea, cum obuiam illi fieret, eum minime ſalutaret, ſcelus ingens æſtimans cum interfectore patris habere colloquium. Pompeio igitur qui dux patriæ conſtitutus fuerat ſe ſubijciens, legatus cum Sexto cui Sicilia ſorte euenerat in prouinciã proficiſcitur. Qua in legatione cum nihil gloria dignum emergere poſſe cogitaret, & iam Cæſar atq́ Pompeius de rerum ſumma certare ſtuduiſſent, ex inſula in Macedoniam uenit, ſponte uniuerſum periculum patriæ ſubiturus. Eius aduentu audito, ferunt Pompeium ſumme lætatum, admiratumq́, mox præſenti aſſurrexiſſe, ipſumq́ uelut cæteris præſtantiorem in cõſpectu omnium

C amplexatum. In caſtris per integros dies (niſi cum Pompeium ipſum cõueniret) circa literarum ſtudium codiceſq; diuertebatur. Cui curæ nedum aliud dedit tempus, ſed etiam diem quæ maximam illam Pharſaliæ cladem anteceſſit. Erat media æſtas, & præter loca paludoſa, ubi caſtra metati fuerant, calor ingens, nec Bruto aderant qui celeriter tentorium attuliſſent: feſſus autem hac iugi cura, cum meridies aduentaſſet, modice unctus cum pauca comediſſet, quieſcentibus cæteris, aut de euentu futuræ pugnæ anxijs, hic uſq; in crepuſculũ ſcripſit, Polybrj Epitomam componens. Dicitur etiã Cæſarem uirum hunc haud neglexiſſe, ſed exercitus ſui duces præmonuiſſe, ut illum in pugna non occiderent, ſed ſeruarent, quin ſi facilem ſe præberet, liberaliter ducerent: ſi capientibus obſiſteret, eum mitterent, nec uim aliquã inferrent ſibi. Hæc dicunt ob gratiam Seruiliæ Bruti matris Cæſarem feciſſe. Nouerat enim cum adhuc eſſet adoleſcens, Seruiliam ſibi inſano amore affectam extitiſſe, & quia eo tempore quo hic amor efferbuit, Brutus eſt genitus, quodãmodo creditus eſt Brutus è Cæſare genitus. Fertur cum ardui motus Catilinæ qui ferè Rempublicam euerterunt, in ſenatu incidiſſent, & Cæſar atq; Cato aduerſis ſententijs differrent, inter hæc literulas quaſdam foris delatas Cæſari redditas, qui cum tacite eas legiſſet, Cato id ægre ferens acclamaſſe perhibetur, rem indignã Cæſarem facere, qui colloquia, qui literas medio in ſenatu ab hoſtibus acciperet. Ex quo cum pleriq; ſtreperent, & Cæſar literulas quemadmodum ipſe habuerat Catoni dediſſet, Cato lecta impudica Seruiliæ ſororis epiſtola, eam Cæſari proiecit, inquiens, Vince ebrie, atq; ad ſententiam ac propoſitam orationem extemplo reuerſus eſt. Sic ergo amor Seruiliæ aduerſus Cæſarem uulgò patuit. Cæterum expedita Pharſalica clade, cum Pompeius ſeſe per undas præriperet, & caſtra obſiderentur, clàm Brutus per paludem aquis plenam calamiſq; manantem noctu euaſit, Lariſſæq; ſeſe recepit. Hinc deinde cum ſcriberet, Cæſar eius ſalute lætatus eſt, eumq; iubens ad ſe uenire, non tantũ ueniam illi dedit, ſed præter cæteros qui iuxta ſe forent ipſum maximo in honore habuit. Cum nemo dicere poſſet quò Pompeius fugeret, obq; id omnes anxij forent, Cæſar ſpacium quoddam cum Bruto ambulans, ſolus huiuſce rei ſententiam Brutum rogat: cumq; uideretur ex quibuſdam rationibus de fuga Pompeij Brutum optime coniectare, Cæſar alias mittens, iter in

D Aegyptum arripuit. Pompeius autem ſicut æſtimauerat Brutus Aegypto hæſerat, ac fatis ceſſerat. Brutus deinde Cæſarem Caſſio inclinauit. Præterea cum Cæſar in regem Libyæ graui ira afficeretur, & magnitudine criminũ ipſius obrueretur, pro hoc ſuſcepta cauſa Brutus tum precando tum excuſando, ipſum liberauit, multamq; illi partem ſeruauit imperij. Fertur Cæſarem cum primum Brutum orantem audiret, ad amicos cõuerſum dixiſſe: Adoleſcens iſte quid uelit ignoro, quod enim uult, nimis uult. Eius enim grauitas, quæ non facile imò nequaquam ob gratiam flectebatur, ſed ex habitu rationis tendebat ad bonum, ualido atq; efficaci impetu fruebatur. Ad iniuſtas uero partes fuit inexorabilis. Eorumq; modeſtiam ſiue turpe ſilentium qui ſine rubore iniuſta rogant apud magnũ uirum, acriter improbans dicere ſolitus erat, quod qui nihil negare audent, ſibi uidentur male ſuum tempus inſtituiſſe. Traiecturus Cæſar exercitum in Libyam aduerſus Catonem & Scipionem, Galliæ ciſalpinæ Brutum præfecit, ex quadam felicitate prouinciæ. Cæteras enim prouincias & cõtumelijs & auaritia præſidum, qui eas uelut captiuas diripiebant, cum male adminiſtrari contingeret, Brutus requies & conſolatio erat, omneſq; accedebãt in Cæſaris gratiã. Vnde cum ridens Cæſar circumambularet Italiam, dulciſſimum fuere ſpectaculum ciuitates quibus Brutus præfuerat, cum maxime Brutus ipſe Cæſaris honorem ſua præſentia adaugeret gratiſſime. Cum plures præturæ forent, & ea quæ uocatur urbana, maxima dignitate præcelleret, manifeſte conſtabat Brutum aut Caſſium eam ſortiri. Sunt qui dicant eos ex alijs primis cauſis maxime differentes, tamen magis ex hoc inter ſeipſos in odium erupiſſe, licet affines eſſent. Iuniam enim ſororem Bruti Caſſius uxorem duxerat. Alij cõtentionem hanc manauiſſe ex Cæſare dicunt, quod inter utrunq; ſe ingerens, ſpe utrunq; paſcebat. Demum irritati incenſiſq; animis ad certamen conſtituti ſunt. Certabat Brutus gloria & uirtute, cum multa & ſplendida ſtrenuitate Caſſij apud Parthos comparata. Quæ audiens Cæſar, amicoſq; cõſulens, inquit Caſſium æquiora dicere, ſed rei ſummam Bruto eſſe dandam. Declaratus tamen ſecundus prætor Caſſius eſt, non tantũ beneuolentiæ habens ex hac quam fuerat adeptus, quantum iracundiæ ex illius amiſſione. Cæterum Brutus aliàs ex potentia Cæſaris quantum uoluit habebat. Volenti enim fas erat amicorũ omnium Cæſaris eſſe primo, & plurimum poſſe: ſed hinc eum ſodales Caſſij abſtraxerunt, ipſumq; planè in perniciem adduxere. Nondum enim ex cõtentione præturæ Caſſio conciliatus fuerat, cum illos audiebat orantes ne ſeſe deſpiceret, & à Cæſare mollitum, Cæſariſq; blanditijs captũ, ſed ſimula-

A tas gratias tyrannicas & illecebras fugeret. Non enim honore uirtutis Cæſarem ſibi eſſe propitium, ſed ut omne eius robur animumq; ad ſe traheret, aiebant. Nec tamen Cæſar ipſe abſq; huius ſuſpicione omnino erat, nec in eum abſq; calumnia, ſed huius uiri magnitudinem, dignitatem, & amicos extimeſcebat, præterea eius fidebat conſuetudini. Cum Antonius atq; Dolobella apud Cæſarem primo rerum innouandarum criminarentur, Non, inquit, ſe à pinguibus ac comantibus illis uiris moleſtari, ſed à pallidis & macilentis. de Bruto locutus & Caſſio. Deinde quibuſdam calumniantibus Brutum, Cæſaremq; monentibus uti ſibi caueret, manum pectori admouens, Quid, inquit, non uidetur uobis Brutum poſſe hoc expectare corpuſculum? ueluti nemini niſi ſoli Bruto poſt eius fata tantum poſſe liceret. Atqui in urbe omnium primus fuiſſe uidetur eo tempore paruo, quo tempore Cæſari obſecutus ſuam gloriam ſtrenue comparatam parum opprimi uel extingui permiſit: ſed Caſſius uir furioſus & priuate magis inimicus Cæſari, quàm publicæ tyrannidi, illum inflammauit impulitq;. Dicitur enim Brutus dominationem grauiter tuliſſe, ſed Caſſius odiſſe dominantem: & præter cætera quæ in ipſum criminatus eſt, etiã leones ablatos commemorabat, quos ipſe ædilibus ludis præparauerat. Hos enim apud Megaram relictos, cum ciuitas per Calenum capta eſt, Cæſar detinuit. Fertur has feras cladem Megarenſibus ingentem fuiſſe: nam cum ciuitas iam caperetur, Megarenſes carceres ferarum effregere, laxaruntq; ipſarum uincula, ut mox irruentibus hoſtibus obijcerentur. Sed leones in ipſos huiuſce rei autores uerſi ſunt, inermesq; uiros fugientes tot laniarunt, ut hoſtibus ipſis hoc ſpectaculũ miſerabile fuerit. Hanc dicunt fuiſſe Caſſio conſpirationis potiſſimam cauſam, falſa exiſtimantes. Nam ex initio erat Caſſio naturalis quædam impatientia atq; difficultas ad omne tyrannorum genus, ſicuti cum adhuc puer eſſet oſtendit, cum ad eundem præceptorem cum Fauſto filio Syllæ graderetur. Cum enim hic intra pueros ſe efferret, & patris ſui monarchiam laudaret, inſurgens in illum Caſſius colaphos ipſi inflixit: quam rem uolentibus & procuratoribus & neceſſarijs Fauſti ferri atq; decerni iudicio, inhibuit Pompeius, puerosq; ambos unà cõiungens de re iudicauit. Dicitur etiam Caſſium hæc uerba dixiſſe: Eia Fauſte, aude coram hoc proferre ſermonem illum quo irritatus fui, ut os tibi iterũ frangam. Talis quidem erat Caſſius. Brutum uero multi amicorũ ſuorum ſermones, multi etiam ciues pluribus rumo-

Caſſij odij in Cæſarẽ cauſa.

B ribus atque literis ad rem prouocabant incendebantq;. Apud enim ſtatuam progenitoris ſui Bruti, qui regum deleuit imperium, ſcriptum eſt: Vtinam Brute nunc uiueres, & nunc Brutus eſſes. Præterea ipſum tribunal Bruti prætoris mane repertum eſt talibus uerbis plenum: Dormis Brute, nec es reuera deniq; Brutus. Horum cauſa erant ipſius Cæſaris adulatores, qui alios inuidioſos honores ei dabant, & noctu ſtatuis eius coronas imponebant, cum pleroſq; adducerent, ut pro dictatore regem Cæſarem appellarent. Sed ſecus ipſis obtigit, ſicut in Cæſaris uita diximus. Amicos cum pertentaret Caſſius contra Cæſarem, reſpondebant omnes aſſenſuros, ſi Brutus his rebus ſe ducem præberet. Hoc enim non audaciæ, non manuum indigere dicebant, ſed dignitate uiri, qualis eſt Brutus, ut ſi inciperet, remq; aſſereret, ius ſecum adeſſe exiſtimabant: ſi abnueret, in agendo animos defuturos, uel priuſquam id perfeciſſent in ſuſpicionem manifeſte uenturos: unde abſq; illo pulchram habituros cauſam nõ cenſebant. Hæc ſecum reputans Caſſius, poſt contentionem illam prior cõuenit Brutum, conciliatisq; animis, inter grata colloquia ipſum interrogabat, an Idibus Martijs ſtatuiſſet intereſſe ſenatui, ſe enim audiuiſſe, inquit, amicos Cæſaris de dominatione regia tunc relaturos. Dicente Bruto, ſe non affuturum, Quid, inquit, Caſſius, ſi nos uocent? meum eſt reſpondit Brutus nõ tacere, ſed tueri Rempub. & pro libertate emori. Tum elatus animis Caſſius, Quis, inquit, Romanorum te moriente id tolerabit? An neſcis ô Brute teipſum? uel credis tribunal tuum homines extorres uel tabernarios inſcribere, non primos & optimos uiros? A cæteris quidem prætoribus largitiones, ſpectacula, & gladiatores, à te uero maiorum tuorum debitum, euerſionem tyrannidis repetunt, ipſi omnia per te pati parati ſunt, te unũ qualem optant expectant. Inter hæc illum amplexans oſculatus eſt, deinde disiuncti ad eorum amicos cum his ſeſe ambo uerterunt. Erat quidam Q. Ligarius inter Pompeij beneuolos, quem ob Pompeiũ apud Cæſarem criminatum Cæſar liberauerat: hic non ex crimine quo ſolutus fuerat gratias habens, ſed dominationem ob quam accuſatus fuerat grauiter ferens, erat Cæſari quidẽ inimicus, Bruto uero maxima familiaritate coniunctus. Ad hunc ægrotantem accedens Brutus, O Ligari, inquit, en quo tempore ægrotas: & ille confeſtim ſe cubito erigens, dexteramq; apprehendens, O Brute, reſpondit, ſi quid teipſo dignum excogitas, ualeo. Ex hoc inter notos quibus fidebant, quoſq; tentauerant, hæc communicare cœperunt, neq; ſolum delectum fecere familiariũ, ſed aſſumpſerunt etiã omnes

Conſpiratio Bruti & Caſſij in Cæſarem.

C quotquot ad bonum pronos ac audaces mortiſq; contemptores agnouerant. Quare & Ciceronem fide præcipuum & apud eos beneuolentia ſingularem latuerunt, ne ipſe qui natura audaciæ erat inops, præterea ex ætate ſimilem cautelam aſſumpſerat, ac omnia ſuis rationibus ad ſummam ſecuritatem ſatagebat adducere, ipſorum promptitudinis robur obtunderet, qui celeritate factoq; egebant. Dimiſit & Brutus ex alijs ſodalibus ſuis Stallium Epicureum, & Faonium Catonis imitatorem, quoniam è longinquo inter diſputandum ac philoſophandum ſermone circuito illorũ animos expertus erat. Inquit enim Faonius, bellum inteſtinũ durius eſſe quàm monarchiam ex lege. Stallius, Viri ſapientis nõ eſſe ob indoctum uulgus & inſenſatum turbari periculumq; ſubire. Quibus cum Labeo intereſſet, contradixit ambobus. Brutus uero quaſi hic ſermo aliquid rationibus difficile haberet, maleq; poterat ſolui, ſubticuit. Deinde Labeoni conſiliũ communicat, quo annuente haud trepide, uiſum eſt alium Brutum cognomine Labienum, non tamen ſtrenuum ſiue audacem, ſed gladiatorum copijs quos ſpectaculis præſeruabat potentem, Cæſariq; fidum, negocijs addere. Cui Caſſio & Labeone rem aperientibus nihil ille reſpondit. Brutus priuatim ipſum conueniens, dicenſq; ſe ducẽ huic rei eſſe, confeſtim libentem illum fecit annuere. Pleroſq; præterea aliorum optimos ad hoc dignitas Bruti adduxit, qui omnes neq; iuramento aſtricti, neq; inter ſe fide tradita uel accepta, neq; quibuſdam ſacris obnoxij, ſic conſpirationem hanc apud ſe habuere, ſic eam conticuere, ſic ipſam pertulere, ut diuinationibus, ſacrificijs, ſigniſq; deorũ ipſam portendentibus, nulla negocio fides data ſit. Cæterum Brutus ueluti uir qui in urbe dignitate genere ac uirtute prior erat, ſecum rem meditans, & omne periculum ſecum uoluens, & in difficultatibus ipſius rei immorans, uxorem una quieſcentem minime latuit, quod inſolitæ curæ atq; turbinis plenus erat, quodq; indiſſolubile quoddam & male ferendum conſilium apud ſeſe mouebat. Hæc erat Porcia filia, ut ſuperius diximus, Catonis: habuerat hanc ab auunculo Catone Brutus in coniugem, non ex pueritia, ſed eius priore uiro defuncto, quam adhuc puellam & ex illo filium paruum habentem nomine Bibulum ipſe duxerat. Huiuſce Bibuli opuſculũ quoddam de geſtis Bruti ſeruatur. Cum ſapiens eſſet Porcia & uiri amatrix, præterea haud uanæ dignitatis referta, non prius eſt auſa uirum de arcanis ſui cordis interrogare, quàm ſuiipſius hanc experientiã ſumeret. Paruum accipiens cultrum quo tonſores auferunt ungues, omneſq; thalamo pediſſequas pellens, profundum uulnus ſibi egit in crure, ex quo non pauci ſanguinis fluxus erupit: deinde poſt paucum uehementes dolores & horridæ febres ex plaga ipſa corripuere. Qua in re anxio Bruto atq; id grauiter ferente, cum dolor acrius ipſam urgeret, ad eum ſic eſt locuta: Ego Brute Catonis filia tuæ domui data ſum non quemadmodũ pellex, ut cubilis ſolum & menſæ tecum particeps fierem, ſed ut communicarem tecum læta, communicarẽ ſimul & triſtia. Quæ ex tuo coniugio mihi omnino ſunt queri non habeo: quæ uero tibi ex meo ſunt, quam habent demõſtrationem ſiue gratiam apud te, niſi paſſionem tuam ipſa pariter feram, & curas fide dignas ego quoq; tolerem? Scio muliebrem naturã fragilem eſſe ad arcana ferenda, ſed eſt ô Brute uis quædam & bonæ educationis & optimæ conſuetudinis ad ingeniũ mihi, & Catonis eſſe filiam, & Bruto coniugem datam eſſe. His ſi hactenus minus credidi, nunc meipſam agnoui ad laborem inuictam eſſe. Hæc locuta plagam oſtendit, ac periculum quod de ſe ſponte fecit aperuit. Tum exterritus Brutus ac manus ad cœlum tendens deos orauit, ut cœptis ſtrenue ſibi perfectis faxint ſe uirum Porcia dignum eſſe: deinde uxorem ſolatus modeſte eſt. Cæterum deſcripto ſenatu ad quem manifeſte conſtabat Cæſarem ingreſſurũ, conſpiratores eum aggredi ſtatuunt. Nam tunc inſimul congregati abſq; ſuſpicione ſe fore cenſebant, præterea omnes bonos & optimos uiros ſe habituros eſſe credebant, qui cæde perfecta confeſtim pro libertate ſimul aſſurgerent. Videbant ex diuinitate etiam quadam locum ipſum offerri. Porticus enim erat unius gradus ordinem ad theatri ſimilitudinem habens, in qua erat imago ipſa Pompeij populi iuſſu erecta, cum inter cæteras porticus atq; theatra locus iſte exornaretur. Ad hanc igitur medio menſis Martij, quod Ro. Idus appellant, conuocabatur ſenatus. Vnde uidebatur fortuna quædam uirum hunc ad Pompeij iudicium ducere. Dies ergo cum aduenißet, Brutus uxore tantummodo conſcia paruo ſue cinctus gladio in ſenatum peruenit, alij Caſſio cõgregati eius filium tunc ſumentem uirilem togam ducebant in forum. Hinc deinde omnes ad porticum Pompeij profecti, ibi commorabantur, ueluti confeſtim Cæſare in ſenatum uenturo. In qua re qui futurum excogitaſſet, maxime uirorum cõſtantiam, & in tam grauibus periculis fortitudinẽ admirari digniſſime poſſet. Nam cum ex officio præturæ multis cogerentur dare iudicium, non quiete ſolum adſtantes & differentes inter ſe uiros audiebant, ſed ueluti ocioſi, iudicia diligẽti cum deliberatione ac maturitate

Porciæ magnanimitas.

D

redde-

A reddebant. Cum uir quidam qui iudicium ſubire nolebat, prouocaſſet ad Cæſarem, & multum exclamans obteſtaretur, Brutus adſtantes aſpiciens, Me Cæſar, inquit, facere iuxta leges non prohibet, neq; prohibebit. Multa etiã alia turbulenta caſu quodam tum contigere. Primum & maximum, quod procedente die Cæſar in ſenatum uenire tardauit. Nam male ſuccedentibus ſacris à coniuge domi detinebatur, præterea ea die proficiſci prohibebatur à uatibus. Secundũ uero, quod quidam accedens ad Caſcam, qui ex cõſpirantibus unus erat, dextera apprehenſa, Tu, inquit, ô Caſca, arcana nobis occuluiſti, Brutus autem mihi omnia nunciauit. Exterrito Caſca, ridens ille, Vnde, inquit, ô beate tam ſubitò diues factus es, quod ad ædiles accingeris? Ferme itaq; ab amphibologia deceptus Caſca, occulta detexit. Ipſum etiam Brutum & Caſſium uir ſenatorius Popilius Lena cum auidiſſime ſalutaſſet, placide ſuſurrans, Deos, inquit, oro, ut quæ corde habetis recte ſequundent, moneoq; ut maturetis, nõ enim res ipſa tacetur. Hoc dicens nõ paruam illis ſuſpicionem iniecit, quod omne id negocium perſenſiſſet. Interea quidam è domo currit ad Brutum, nuncians ſibi coniugem ſuam mori. Porcia enim futuri anxia, nec curæ ipſius magnitudinẽ ferens, ſeipſam uix detinebat. Ad omne præterea murmur, ad omnem uocem, ut uates quæ inſano furore Bacchi tenetur, exiliens, quemlibet è foro uenientem interrogabat quid ageret Brutus: alteros illuc etiam frequenter tranſmittebat: tandem cum tempus longitudine tereretur, uis eius ſuſtẽtari nequiuit: priuſquam domũ ſeſe reciperet, circundedere eam ſicut erat in media porta ſedentem exanimatio & ingens ſtupor, color mutationẽ accepit, & omnino uox faucibus hæſit: ad cuius rei aſpectum acclamauerunt ancillæ. Deinde uicinis ad limen domus procurrẽtibus, ſtatim exiuit rumor, ſermoq; ſparſus eſt, quod Porcia moreretur. Extemplo tamen reſpirauit illa, & ad ſe rediјt, ac à mulieribus ſuauiſſime fota eſt. Brutus hoc audito ſicut decuit exterritus, publica tamen minime liquit, neq; domũ ob dolorem accurrit. Iam Cæſar etiam uenire nunciabatur lectica delatus, deliberauerat enim ob infauſta ſacra, magnum nihil in eo ſenatu ſancire, ſed malam ſimulans ualetudinem, in alіud tempus cuncta differre. Cum è lectica egreſſus eſſet, occurrens ſibi Popilius Lena ille, quem paulò ante diximus Bruto & Caſſio cooptaſſe ut eis omnia dij ſequundarent, per multam horam colloquiũ cum Cæſare habuit, qui omni cum diligentia atq; fide audiebat. Ex quo cõiurati (ut eos ſic appellemus) non

B intelligentes ipſius uocem, ſed cõiectantes ex quibus antea ex illo perceperant, id colloquium eſſe conſpirationis indiciũ, animis fracti ſe mutuò aſpexerunt, fronte planè confeſſi, non expectandum eſſe ut caperentur, ſed confeſtim potius emori. Igitur Caſſio & quibuſdam aliјs manus imponẽtibus ſuper capulis gladiorũ, quos ſub ueſte tenebant, cum ipſos clàm enudaſſent, Brutus ad geſtum Popilij Lenæ aſpiciens qui ſtudioſe Cæſarem orabat, non clàm alios criminabatur, nihil locutus eſt, ob multos alienos uiros quibus immiſcebatur, ſed læto ex uultu Caſſium exhortatus eſt. Deinde poſt paucum Lena Cæſaris dexteram oſculatus inde diſceſſit, manifeſte cognitus, quod pro ſeipſo ob aliquod ad eum attinens negocium, id colloquiũ cum Cæſare habuiſſet. Cæterum ſenatu ad conſeſſum ingreſſo, cæteri curulem Cæſaris circunſtetere, ueluti quiddã cum ipſo colloquuturi. Caſſium ferunt ad imaginẽ Pompeij uerſum, illam ueluti animatam oraſſe. Trebonius iuxta fores curiæ moratus ad Antonium, colloquia ſecum producens, eum extra tenebat. Ingreſſo porticum Cæſare ei ſenatus aſſurrexit, deinde ſedentem ſtatim circunſtant illi frequentes, Tullium Cimbrum ex ipſis unum obijcientes pro exilio fratris orantem, pro hoc orabant & ſimul omnes, ac Cæſaris manus apprehendentes & pectus illius & caput oſculabãtur. Has preces atq; blanditias cum Cæſar modeſte primum manu propulſaret, deinde non deſinentibus illis, in aſſurgendo repelleret, Tullius utraq; manu ueſtem ex humeris illius traxit. Caſca primus, retro enim ſtabat, gladiũ exerens, eum iuxta humerum uulnerauit, licet uulnus haud altius penetrauerit. Deinde obluctante ob plagã Cæſare, & magna uoce latine clamante, Scelerate Caſca quid facis? ille græco ſermone fratrẽ nominans auxilium ſibi petijt. Cæſar cum à multis iam ſaucius foret, & obſiſtere uolens ſe circumaſpiceret, ut uidit Brutum gladium in ſe nudatum efferentem, manum Caſcæ quam tenebat dimiſit, caputq; ſuum ueſte obtegens, corpus uulneribus liquit. Illi tamen inter ſeipſos impliciti, multiſq; gladijs corpus ipſius aggreſſi, ſe inuicem etiam uulnerabant, unde Brutus etiam manum plaga illiſus eſt, cum cædis in Cæſarem uulnerumq; communicaret. Omnes tum & ſuo & cæſi ſanguine maduerunt. Cæſare exanimato Brutus profectus in mediũ orare uolebat, & ſuaſu ſuo ſpeq; fiduciæ ſenatũ detinere, ſed ij metu acti confuſe omnino fugerunt. Vnde circa fores perſequente nullo ſeu urgente, plures præ turba illiſi. Statutum intra eos ualidiſſime fuerat, alium non occidere præter Cæſarem, ſed omnes ad libertatẽ reuocare. Cæteris tamen omnibus cum

C de facinore cogitarent, placebat occidi etiam Antonium uirum cõtumelioſum, monarchiamq́ fouentem, præterea addentem Cæſari uires ex uſu ac rei militaris peritia, obq́ id maxime quod natura elatus ac magnis inhians, cõſulatum cum Cæſare aſſumpſerat, eiusq́ collega tunc erat. Sed Brutus his conſilijs ſe obiecit, primũ æquitati innixus, deinde ſpem habens mutationis Antonij. Nam ipſum agnouerat ambitioſum atq; tumentem uirum & nimis gloriæ cupidum, ſed ablato Cæſare, illum ſperabat patriæ libertati conuenturũ, ac ob ipſorum gratiã allectum cum eis ad bonum commune occurrere. His igitur Brutus ſaluauit cauſis Antonium. In hoc rerum turbine Antonius mutata ueſte ſub plebeio habitu fugit. Qui uero cum Bruto erant, eo duce, manus ſanguine reſperſi, & enſes ſtrictos oſtendentes, in Capitolium profecti ciues ad libertatem uocant. Initio igitur ululatus, diſcurſionesq́, quemadmodũ unũquenq; ex dolore ferebat caſus, tumultũ auxere: uerum poſtquam nulla alia cædes facta eſt, neq; rapina ullius rei patrata, cum fiducia multi ſenatorum, multi etiam populariũ in Capitolium ad hos uiros aſcenderunt. Hic magno numero ciuium congregato, Brutus uerbis gratiæ populi & ipſi rei accommodatis concionatus eſt: quæ cum omnes laudaſſent, & è Capitolio eos deſcendere iuberent, confiſi illi in forum deſcendunt, alius alium ſubſequutus. Brutum multi inſignes uiri in mediũ ſplendide nimis ab arce deduxerunt, ac in roſtris conſtituere. Ad eius aſpectum permulti ex plebe ad tumultum parati procurrerunt, & tacite atq; modeſte rei ſummã expectabant: procedente deinde ipſo omnes ſilentiũ indixere. Quod nõ omnibus grata ea cædes fuit, tunc planè apertum eſt. Incipiente enim orare Cinna & accuſare Cæſarem, cõtra ipſum multi ira prorumpere, eiq́ maledicere ita perſeuerauerunt, ut iterum uiri in Capitoliũ ſe reciperent. Quo in loco timens obſidionem Brutus, optimates illuc ſecum qui aſcenderant dimittit, exiſtimans indignũ ut qui in cauſa non participarant, periculum ſubirent. Senatus nihilominus poſtera die cum cõueniſſent in templo Telluris, & Antonius & Plancus & Cicero de abolitione cædis atq; concordia concionarentur, cenſuit non tantum ueniam conſpiratoribus, ſed ſententiam de præmijs ſibi dandis protulit. His ſenatuſcõſulto rite decretis inde deceſſum eſt. Antonius cum filium in Capitolium obſidem miſiſſet, ſpem optimam de ſe præbuit: unde Brutus cum cæteris ab arce deſcendit. Quo facto cum conueniſſent, alius alium mixtim complecti, dexteramq́ cum dextera

D coniungere. Caſſium Antonius ad ſe trahens cõuiuam domi recepit, Lepidus Brutum, cæteri cæteros, ut quiſq; cum quoq; aut amicitia, aut conſuetudine affectus fuerat. Poſtera etiam die cum ſenatus mane cõueniſſet, Antonium laudibus proſequutus eſt, quod bellum inteſtinum iam oriens extinxiſſet. Deinde Bruto adſtantibus omnibus multa præconia data: inde diuiſæ prouinciæ, Bruto Cretam, Caſſio Libyam, Trebonio Aſiam, & Cimbro Bithyniam deſignauere. Alteri Bruto Galatiam iuxta Eridanum tribuere. Poſt hæc de teſtamento Cæſaris eiusq́ funere cum ſermones inciderent, & Antonius eiusq́ beneuoli cenſerent teſtamentum palàm eſſe recitandum, corpusq́ Cæſaris efferri non occulte, nec abſq; decore, ne ex hoc irritarentur plebis animi, pertinaciſſime contradixit Caſſius. Orauit deinde Brutus, Antonioq́ conſenſit, ſecundo hoc errore captus. Dum enim Antonio parcit, cauſa fit ſtatuendi cõſpirationi grauem & inexpugnabilem hoſtem: permittens etiam quæ Antonius iudicauerat de funere, in ſenatu ſanciri, ab omni ſpe deceptus euaſit. Primũ igitur teſtamento cum legauiſſet Cæſar ciui cuilibet ſeptuaginta & quinq; drachmas, præterea cum reliquiſſet hortos qui trans Tiberim erant, ubi nunc eſt templum Fortunæ, ingens beneuolẽtia & admirabile deſideriũ omnes tenuit. Poſtea funere per medium forum elato, ac Antonio laudes iuxta conſuetudinẽ pro roſtris proferente, cum multitudinem ad ſuam orationem commoueri uidiſſet, ſermonem ad miſericordiã flexit Cæſaris, ueſtem illius accipiens ſanguine maculatã eam extendit, palàm oſtentans & ictus, & uulnerum multitudinem. Ex hoc dignitatem & decus ſuum nemo ſeruauit. Alij homicidas occidi clamabant, alij ueluti antea in funere Clodij ex officinis ſedilia menſasq́ diripientes & aggregantes in unum, permagnã pyram ſtruxere, in qua corpus cum poſuiſſent, in medio multorum ſacrorum inuiolabiliũ ſanctorumq́ locorum illum cremantes conſecrauere. Cum primum flamma eluxit, hinc inde irruens alius atq; alius ſemicombuſtos diripientes ſtipites, ad domos percuſſorum concurrere uti ipſas incenderent. Sed illi antea moniti propulſabant periculum. Cinna autẽ uir quidam erat poeticus, & qui in hoc crimine nihil cõmunicauerat, ſed amicus fuerat Cæſaris. Hic ipſe per quietem à Cæſare ad conuiuiũ uocari ſibi uiſus cum abnuiſſet, ab ipſo orari, deinde cogi, tandemq́ manu comprehenſus, ad uaſtum & obſcurũ quendam locum adduci, & inuitus & ſtupefactus illum ſequi ſe uidit. Quod ſomniũ cum haberet, obtigit ut ea nocte febricitaret: cum tamen efferretur Cæſaris funus, pudore captus quod non adeſſet, proceſſit

Cæſaris interfectoribus prouinciæ decretæ.

A proceſſit ad turbam, quæ iam irritata erat. Cognitus itaq; & ab aliquo appellatus, creditus eſſe Cinna ille qui nuper in frequētia incuſauerat Cæſarē, trucidatus eſt. Hic furor Antonij animū mutauit, quare Brutus ac ſui metu cōpulſi ex urbe diſceſſere, primumq; apud Antium commorati ſunt, ut quamprimū iracundia plebis extincta ſiue mollita foret, ad urbem reuerterentur, quod facile fore ſperabāt, ex repenti atq; celerrima mobilitate uulgi, præterea quod propitium ſenatum habebant. Verū ſenatus eos dimittens qui Cinnam trucidauerant, quæſtionē propoſuit illorum qui domos percuſſorum inuaſerant, eorumq; pleroſq; comprehendi iuſſit. Interea ob Antonium qui monarchiam fermè ſibi conſtituerat, enixius cœpit Brutus deſiderari, præterea expectari ut ſpectacula quæ ob præturā debebat, præſens exolueret. Sed Brutus ſentiens pleroſq; qui ſub Cæſare militauerant, & ab eodem agros & ciuitates acceperant, inſidias ſibi parare, & paulatim urbi affluere, Romā proficiſci auſus nō eſt, ſed ſtatuit ut eo abſente ludi fierēt magnifice nimis & ſumptuoſe. Elephantes enim cum emiſſet quamplures, iuſſit eos ſpectaculis dari, & parcè nihil exponi, ſed omnia abuſiue tribui: deinde profectus Neapolim, cum pluribus Bacchi cultoribus, id eſt hiſtrionibus ac mimis, colloquiū habuit. De Comitio quodam qui in theatris habebatur ſtrenuus, ad neceſſarios ſcripſit, ut non niſi uolentem illum ludis adducerent. Non enim fas eſſe dicebat, Grecum quenquam ui cogi. Scripſit & Ciceroni, ipſum orans ut omnino his ſpectaculis intereſſet. Hoc ergo in ſtatu cum res eſſent, alia oritur mutatio iunioris Cæſaris qui iam urbem aduenerat. Hic erat filius filiæ ſororis Cæſaris, & teſtamento Cæſaris in filiū adoptatus relictus. In Apollonia is moram ducebat cum Cæſar occiſus eſt, & literarum ſtudio operam dabat. Præterea ibi expectabat Cæſarem, qui nuper expeditionem in Parthos habuerat. Audita cæde Cæſaris, hic ad urbem acceſſit, ubi primum fauorem plebis alliciens, & ſibi Cæſaris nomen aſſumens, argentum etiam teſtamento relictum diuidens ciuibus, in Antonium ſeditioſe ſe habuit, ſtipendiaq; diſtribuens, multos qui ſub Cæſare militiam egerant, ad ſe traxit. Poſtquam uero Cicero Antonij odio fauebat partibus Cæſaris, hoc exterritus Brutus, Ciceroni ſcribit, quod dominū moleſte non ferret, ſed eum qui dominū oderat uereretur: præterea in Repub. domeſticæ ſeruitutis partes eligeret, ſcribens & inquiens, quod uir bonus eſſet Cæſar, ſed noſtri, inquit, progenitores neq; dominos mites ſuſtinuere. Hoc tamen in tempore

Cæſar iunior, qui poſtea Augustus.

B neq; manifeſte bellū deliberaſſe cognitus Brutus eſt, neq; planè quieturus, ſed unum tantummodo conſuluiſſe, non ſeruire ſcilicet. Admirabatur tamen Ciceronem, quod bellum ciuile periculoſum & graue timeret, turpem uero concordiā & infamem non expaueſceret, præmium poſcens, quod Antonium à tyrannide eijceret, Cæſarem tyrannū conſtitueret. Talis in primis epiſtolis fuit Brutus: iamq; his ad Cęſarem, alijs ad Antoniū partitis, atq; militibus ceu ſub haſta uenalibus ad eum cōcurrentibus, qui ſtipēdia maiora dediſſet, rebus deſperatis Brutus Italiam linquere ſtatuit, terreſtriq; itinere Lucaniam ad Eleam mari adiacentem peruenit. Ex hoc loco Porcia Romā repetitura dolores quibus urgebatur uiro tentauit occulere, ſed generoſa ac magnanima à pictura quadam prodita eſt. Ex Græcis erat hic textus, Hector uidelicet Troiam exiens ab Andromacha comitatus, quæ ab eo filiū ſuſceperat, oculoſq; in uiro figebat. Hæc cum aſpiceret Porcia, ſimilitudo paſſionis ipſam ad lachrymas liquefecit, pluriesq; Porcia huc accedens, miſerandos ploratus emiſit. Qua in re cum Acilius quidā Bruti beneuolus, uerſus quos Andromacha ad Hectorem habuerat recitaſſet:

Hector tu mihi iam pater es, & optima mater,
Tu mihi germanus charus, dulcisq; maritus.

Subridens Brutus, Sed mihi, inquit ad Porciam, uerſus Hectoris proferre nunc licet:

Te tua penſa decent, lanas, calathumq; repoſce, Ancillisq; iube.

Corpore enim natura deficit à uirili ſtrenuitate, mente quoq; pro patria non minus quàm nos ipſi uirilis. Hæc in hiſtorijs ſuis Bibulus Porciæ filius tradidit. Digreſſus inde Brutus Athenas nauigauit, ubi à plebe auide ſuſceptus, & honoribus & decretis ornatus apud hoſpitem quendam manſit. Audiens interea Theomneſtum Academicū, & Cratippum Peripateticum, philoſophiæ cum ipſis operam dabat. At omnino circa id ſolum uacare uidebatur, uerum circa rem belli abſq; ſuſpicione operabatur. In Macedoniā enim miſit Heroſtratum, eos alliciens qui ibidem militarent: præterea minores qui Athenis philoſophiæ operam dabant, apud ſeſe recepit, in quibus Ciceronis filius, quem apud cæteros præcipue laudat, inquiens, Seu uigilia ipſa, ſeu ſomno ductus ſit, ſe illum admirari ita generoſum ac ita tyrānos exoſum. Cum ad bellū Brutus ſe manifeſte expoſuiſſet, audiens Romanas quaſdā naues cum pecunijs permultis ex Aſia adduci, illarum ducem eſſe prætorem uirum iucundū ſibiq; notum, apud Caryſtum obuiam ſibi

Brutus philoſophiæ ſtudioſus.

C factus eſt. Colloquio deinde cum eo habito cum ipſi perſuaſiſſet, acceptis nauibus, feſtum ſplendidius duxit, eoq; maxime quod hac ipſa in die primũ in lucem æditus fuit. Vt ergo ad portum peruentũ eſt, libationes factæ, atq; lætitia de uictoria Bruti, & de populi Romani libertate. Hic cum cuperet Brutus magis rem ipſam lætificare, permagnũ cratera expoſcit, quo accepto, nulla motus occaſione, uerſum hunc protulit: Sed me ſors miſera, & Latonæ perdidit infans. Præter hæc in hiſtorijs reperitur, Brutũ in ea pugna quam in Philippis ultimã egit, Apollinem in ſignum militibus tradidiſſe, unde exiſtimabant eam pronunciationẽ huius infortunati conflictus fuiſſe portentum. Cæterũ Antiſtius ex quibus adducebat in Italiam, quingenta millia æris Bruto dedit. Quotquot milites ab exercitu Pompeij in Theſſalia uagabantur, auide ad Brutum confluxere. A Cinna equites quingentos abſtulit, qui Dolobellæ in Aſiam ducebantur. Cum Demetriada applicuiſſet, complura arma quæ Antonio ferebãtur nactus eſt. Iuſſu enim prioris Cæſaris hæc Parthicum parabantur ad bellum. Hortenſio prætore Macedoniã ſibi tradente, præterea reges ac principes circũuicini cum ipſius adderentur partibus, nunciatur Caius Antonij frater ex Italia profectus ad copias quas Dyrrhachij & Apolloniæ Gabinius cõtinebat, celeriter aduẽtare. Vnde deſiderans Brutus ipſum inuenire, & præoccupare milites, prouocatis militibus ſuis per loca grauia atq; aſpera, cœlo etiã affluente niuibus proficiſcens, cum Dyrrhachium acceſſiſſet, ex labore ac frigore defecit. Hæc paſſio maxime contigit ex frigore, niuali tempore, iumentis & hominibus laſſis, ſeu quod calor cum is ex frigore & obturatione meatuum intus in corpore comprimitur, confeſtim cibum ſtomachi cõſumit, ſeu quod rigidus & acutus quidam ſpiritus ex niue procedens corpus allidit, corrumpitq; caliditatẽ quæ ab ipſo foras egreditur. Huiuſce enim morbi ſudores caliditas præbere uidetur, quæ circa corporis cutem extincta eſt, frigido obuiã ſibi facto: hæc in cæteris animalibus dubia magis ſunt. Cum defeciſſet animi Brutus, nullusq; in caſtris ad ueſcendum cibus haberetur, eius comites coacti ſunt ad hoſtes confugere: unde cum ad portas ipſorum profecti forent, cuſtodes cibum petiuere, qui audito Bruti caſu aduenerunt, & ipſi Bruto cibum potumq; ferentes, ex quibus Brutus ut urbem nactus eſt, non ſolum iſtos, ſed cæteros omnes huiuſce urbis horum cauſa ſumma humanitate tractauit. Caius enim Antonius ut Apolloniam applicuit, illuc milites qui uicini fuerant

D cõuocat: ſed poſtquam nouit eos Bruto deditos, prætereaq; Apolloniates ſenſit Bruto obſequuturos, urbem relinquens, Buthrotũ profectus eſt, primumq; in itinere ipſo cohortes tres amiſit à Bruto cæſas, deinde loca quæ circa Byllidem ualide præoccupata fuerant ſuperare conatus, præliũ cum Cicerone committens uincitur. Hoc enim duce tum Brutus utebatur, multaq; per eum ſtrenue geſta pertulit. Cum Caium nactus eſſet in locis paludoſis longe diſtractũ, manus conſerere paſſus non eſt, ſed circumequitans ſuis iubebat ut abſtinerent, ueluti hoſtes confeſtim propria præda futuri eſſent: quod contigit ita ut dixit, illi ſeipſos cum duce dedidere, unde iam magna potentia Bruto fuit. Tempus uero non paucum Brutus Caium in precio habuit, & inſignia ſuæ dignitatis non abſtulit, licet, ut ferunt, alij permulti, ac Cicero ipſe à Roma conſcripſerint, illumq; occidi iuſſerint. Verum cum incepiſſet clanculum conuenire cum ducibus, reiq; innouandæ ſtuduiſſet, naui impoſitus cuſtodiæ traditus eſt. Cæterum militibus Caij ab duce deficientibus, & in Apolloniam uocantibus Brutum, Non, inquit Brutus, hanc eſſe Romanorum conſuetudinem, ſed oportere eos ad principem proficiſci, & apud eum orare ueniam, & ea quæ perpetrauerint excuſare delicta, ut principis ira emolliatur. Ex quo cum aduentaſſent illi ueniamq; rogaſſent, eam Brutus indulſit. Interea cum eſſet in Aſia, profectus è Roma retulit nuncius mutationem rerum ibi fuiſſe, iunior enim Cæſar aduerſus Antonium nitebatur, qui cum ex Italia eum eieciſſet, iam ſe timendum omnibus præbuit, ad conſulatum aſpirans præter legem, ac exercitum alens, urbe huius impenſæ non indiga. Aſpiciens igitur has ob cauſas ſenatum grauari, & ad Brutum foris oculos flectentem, præterea inclinantem Bruto ſententias, ac ei prouincias confirmantem, extimuit, confeſtimq; ad Antonium mittens, ipſum ad amicitiam prouocauit: deinde copias urbi ſiſtens, conſul factus eſt, nondum adoleſcens ætate perfectus, ſed uigeſimum agens annum, quemadmodum ipſe in ſuis commẽtarijs dixit. Hoc facto ſtatim aduerſus conſpiratores de patrata cæde propoſuit, quia uirum dignitate maximum indemnatum occidiſſent. Accuſatorem Bruti conſtituit L. Cornificium, Caſſij M. Agrippam. Qua in re cum illorum cauſa reſpondente nullo deſerta foret, coacti iudices ſunt proferre ſententias. Fertur cum præco, ut conſuetum extiterat, è tribunali Brutum uocaret ad iudicium, uulgus manifeſta duxiſſe ſuſpiria, optimateſq; oculis defixis in terram, ſilentium egiſſe, P. uero Silitium lachryma uiſſe, moxq; parua interiecta mora ex proſcriptis unum

neci

A neci damnatum. Poſt hæc triumuiri conciliati, Cæſar, Antonius & Lepidus, prouincias partiti ſunt, ac cædes proſcriptioneſq; ducentorum uirorum fecere, in quibus Cicero ipſe occiſus eſt. Hæc cum nunciarentur in Macedonia, coactus Brutus Hortenſio ſcribit, ut Caius Antonius occideretur, in Bruti Ciceroniſq; uindictam. Huic enim amicus Brutus, alteri autem genere propinquus extiterat. His igitur ex cauſis Antonius cum Hortenſium poſtea in Philippis comprehendiſſet, eum ad monumentum fratris iugulauit. Brutus cauſam cædis Ciceronis erubuit magis, ut inquit, quàm de nece doluerit. Qua in re amicos ſuos Romæ incuſabat, qui ex eorum cauſa magis ſeruirent, quàm culpa tyrannorum. Præterea præſentes atq; uidentes eos ſpectare poſſe dicebat, quæ ſibi tolerabilia auditu non erant. Cum exercitū iam amplum & ſplendidum traieciſſet in Aſiam, claſſem in Bithynia & apud Cyzicum liquit, terreſtriq; itinere proficiſcēs, ciuitates ſibi confirmat, interq; illarum principes ſi quid oportuerat iudicauit. In Syriam etiam mittit ad Caſſium, ipſum reuocans ab Aegypto. Non enim aiebat ſeipſos ob principatū errare, ſed ob patriæ libertatem copias comparare, quibus tyrannos opprimerent. Oportere igitur ſeipſos dicebat memores eſſe, propoſitumq; ſeruare, neq; ab Italia longe abeſſe, ſed eò feſtinare, ciuibuſq; ſuccurrere. His cum parêret Caſſius, inde abiens Bruto iuit obuiam, iuxtaq; Smyrnam in mutuum colloquiū euenere. Tunc primum ex quo à Pyræo Athenienſi diſiuncti, Caſſius Syriam, & Brutus Macedoniam petiuit. Lætitia ergo utriſq; ingens, fiduciaq; præterea ob copias quas uterq; ductabat. Cum enim ex Italia egrederentur, ſimiles fugitiuis exulibus uiſi, inopes, inermes, non ſolam unius ordinis nauem, non militem unum, non ciuitatē unicam habentes: inde paruo nimium tempore elapſo conuenere, nauibus, peditatu, equitibus, opibuſq; ita copioſi, ut digni iudicarentur pro Romana libertate certare. Cæterū uolebat Caſſius æqualem honorem Bruto tribuere, ſed præueniebat huic rei Brutus, qui ut plurimum accedebat ad Caſſium, quod ætate præcederet, corporiſq; labores nō æqualiter ſecum toleraret. Erat opinio in re militari Caſſium aptiſſimum eſſe, iracundia aſperum, metuq; extimeſcendū, cum domeſticis quoq; riſui pronum & ſcommatis auidum. Brutum ferunt uirtutibus ſuis à pleriſq; amatum, ab amicis deſideratum, præterea admirationi fuiſſe optimis, ipſiſq; hoſtibus non exoſum: etiam maxime clemens fuit atque magnanimus, ab omni iracundia, uoluptate, auaritiaq; intactus: mentem etiam rectam & inflexibilem ad bonum & æquum conſeruans, maximam ſibi

B gloriam auxit, & fidei adiumentum in electione partium quam aſſumpſit. Non enim magnus ille Pompeius ſi Cæſaris uictor euaſiſſet, ſperabatur utiq; dignitatem atq; potentiam ſuam ex legibus dimiſſurus, ſed ſemper rerum potiturus nomine cōſulatus ac dictaturæ, aut alia mitiori dignitate plebem conſolaturus. Hunc uero Caſſium impetuoſum atq; iracundum uirum, ac plerunq; quæſtus gratia à recto deuium, fermè exiſtimabant omnes errare, atque in armis eſſe ac periculis, quod dominationem quandam ſibi machinaretur, non patriæ libertatem. Cæteri etenim ea per tempora quæ hactenus præceſſerunt, Cinnæ, Marij, ac Carbones, præmium in medio prædamq; ſcilicet patriā ponentes, modo nō palàm, pro tyrannide patriæ certauerunt. Bruto nec etiam hoſtes hanc mutationis labem impoſuere, ſed conſtat nonnullos ab Antonio audiuiſſe dicente, quod ſolum putabat Brutum inuaſiſſe Cæſarem à ſplendore & bono patriæ ductum, cæteros uero ex inuidia atq; odio in uirum conſpirauiſſe. Vnde Brutus non potentia tantum quantum uirtutibus notus erat. His enim innixus iamiam periculo uicinus, ſcribit ad Atticum, optimo in ſtatu mentem ſuam locatam eſſe, aut enim uictor Romanam Remp. liberabo, aut moriens à ſeruitute euadam. Alij licet uitæ certitudinem atq; ſecuritatem ſibi proponant, tamen incertū eſt an cum libertate uicturi ſint ſiue morituri. M. Antonium, inquit, meritam pœnam daturum, qui cum poſſet in Brutis & Caſſijs atq; Catonibus numerari, ſeipſum Octauio addidit, qui licet tum alio modo non ſuperetur, poſt paucum tamen cum illo pugnabit. Hæc quidem optime de uenturis Brutus diuinaſſe uiſus eſt. Cæterum pecunias quas Caſſius quammultas Smyrnæ collegerat, ſecum ut participaret petebat Brutus. Quæ enim Brutus habuerat, cum ſtruxiſſet claſſem qua omne interius mare ſubiecerat, expenderat. Non permiſere tamen amici Caſſij illas dari, dicentes æquum nō eſſe ea quæ parcè teneret, & cum odio congregaſſet, Brutum accipere, & cum ipſis magnum apud populum fieri, gratioſumq; militibus eſſe. Nihilominus Caſſius partem omniū illarum tertiam illi dedit. Poſt hoc iterum diſiuncti pro agendorum diuiſione, cum Caſſius inſulam Rhodum uicepiſſet, non ut decuit rebus uſus eſt, & circa inclementiam maxime. Huius autem ingreſſu inſulæ cum appellaretur rex atque dominus, reſpondit ſe neq; regem, neq; dominum eſſe, ſed regis atq; domini interfectorem. Brutus uero Lycios pecunias exercitumq; popoſcit, ſed Naucrates qui princeps erat in

C populo, poſtquam perſuaſit ciuitatibus Bruto diſſentire, & colles quoſdam tanquam aditum clauſurus præmuniri fecit, Brutus quamprimũ prandentibus ipſis equitatum immittit, à quo ſexcenti trucidati: deinde loca & caſtella expugnans, captiuos omnes abſq; redemptione dimiſit, uelut illos ad ſuam beneuolentiam adducturus. Sed hi pertinaciores facti, iracundiam augentes ex damnis quæ paſſi fuerant, clementiam & humanitatem omnino contempſere, quouſq; Brutus eorum bellicoſiſſimos perſequutus, apud Xanthum eos obſedit, qui iuxta ciuitatem labente flumine ſubnatantes in mœnia quæſiuere euadere. Capti in retibus pleriq; fuere, quæ uſq; ad ima aquæ emittebantur. Summitates enim retium tintinabula quædam appenſa habuere, quorum ſonitu planè cognoſcebatur ſubnatantem in retia incidiſſe. Cæterum cum Xanthij machinis quibuſdam in Romanos noctu irruiſſent, ignemq; ipſis inieciſſent, à Romanis cogniti ut ſe recepere in mœnia, inſpirante in eos ualidiſſime uento, ex facibus flamma ad ligneas turres delata eſt, ac deinde ad uiciniores ciuitatis domos ingreſſa. Ex quo timens Brutus urbis incendium, militibus ſuis iuſſit ut ad extinguendos ignes hoſtibus auxilio forent. Lycios deinde impetus quidam durus & dictu incredibilis ad deſperationem accepit, quam deſiderio mortis perſimilem quis iudicaret. Liberi enim & ſerui cum filijs atque coniugibus ſuis, præterea omnis ætas ac omnis ſexus hoſtes ad comprimendos ignes immiſſos è mœnibus reijciebant, eosq; ferire haud ceſſabant: ipſi calamos, ligna, omneq; ignis fomentũ afferentes, ignes in urbem inducebant, omnem materiam ipſi præbentes, omniq; quo poterant modo nutrientes incendium. Vt late flamma ſe ſparſit, & per ciuitatem circumplexa undique multa eluxit, eos miſeratus Brutus foris circumequitans, auidiſſime auxilium ipſis obtulit, deinde & manus extendens ipſos orabat ut ſibijpſis parcerent, urbemq; ſaluarent. Sed hi nihil his uerbis intenti, ſed omnimode ſeipſos perdentes nõ ſolum uiri ac mulieres, ſed pueri paruuliq; cum clamore atque ululatu igni inſiliebant. Quidam uero ab excelſis ſeipſos muris præcipitauerunt, alij ſuorum patrum enſibus iugulum nudum porrigebant, orabantq; ut ſe ferirent. Cõſumpta ciuitate inuenta mulier eſt quæ laqueo ſe appenderit, quæ paruum infantem manibus ſtrangulauerit, quæ incenſis ardens lampadibus domum combuſſerit. Hoc ſpectaculum fermè tragicum uidere Brutus haud ſuſtinuit, uerum in eius auditu collachrymauit, conſtituitq; præmium

Lyciorum facinus maximum.

D militibus ſuis, qui hominem Lycium ſaluaſſent. Dicunt hos tantum centum & quinquaginta fuiſſe, qui ſalutem ſuam minime effugerunt. Xanthij ergo, ut iuſſerunt fata, per multa tempora ſuæ euerſionis curſum cõſequuti, ſimili audacia progenitorum ſuorum cladem innouauere. Illi enim eandem urbem bello Perſarũ ſimiliter incendentes, ſeipſos abſumpſere. Verum Brutus Patareorum ciuitatem aſpiciens contra ſeipſum inniti, eam inuadere noluit, ſimilem deſperationem & crudelitatem timens. Habens autem quaſdam ipſorũ mulieres captiuas, eas non redemptas, ſed omnino liberas dimiſit. Quæ coniugibus ac patribus qui inſignes in gente Patareorum erant de Bruto narrantes, quod uir eſſet continentiſſimus & iuſtiſſimus, eos Bruto cedere ſuaſerunt, ciuitatemq; tradere. Ex hoc & alij hos imitati, ſeipſos Bruto commiſere, potiti duce optimo, & præter ſpem uiro beneuolo. Qui cum Caſſius Rhodios fermè per eandẽ tempeſtatem coegiſſet, ut aurum & argentum quod quiſq; priuatum ſibi poſſidebat, ipſi afferret, ex quo circiter octo millia talenta collegerat, publice uero ciuitatem quingentis alijs talentis damnauerat, ipſe à Lycijs centum & quinquaginta talentis exactis, cum his nil aliud feciſſet iniuriæ, in Ioniam profectus eſt. Multa quidem digna hoc tempore fecit, honores, pœnasq; in benemeritos ſtatuens. Vnum quo & ipſe & Romanorum optimi lætati ſunt exprimam. Cum Pompeius Magnus Aegypto atque Peluſio propinquaret, quando illum magnum principatum amiſerat, & à Cæſare fugiebat, curatores regis qui adhuc puer erat, cum beneuolis ſuis in ſenatu frequentes erant, nõ inter ſe eadem ſentientes. Quibuſdam enim uidebatur ipſum recipi, alijs ab Aegypto repelli. Theodotus uir quidam Chius in rhetorica facultate mercedis gratia regis præceptor, cum ex inopia meliorum rogatus fuiſſet ut conſilijs adeſſet, utroſq; conſultores errare oſtendit, eos ſcilicet qui Pompeium recipi iudicabant, ac eos qui repelli eum ab Aegypto iubebant. Vnum enim utile eſſe, inquit, ut receptum occiderent, addens conſilijs, hominem mortuum non mordere. Huic ſententiæ cum ſenatus inclinaretur, incredibile & inexpectatum fuit exemplum Pompeius Magnus rhetoricæ Theodoti atq; facundiæ, ſicut ipſe orator iactare poſtea non eſt ueritus. Paucum deinde poſt tempus cum Cæſar inuaſiſſet Aegyptum, illi ob iudiciũ ſuum peſſimi peſſime extincti ſunt, Theodotus uero forte quadam ad ignobile & miſerũ quoddam tempus reſeruatus, errabundus Brutum non latuit cum Aſiam exercitu petiuiſſet. Coram Bruto itaq; adductus atq; damnatus, magis ex morte nomen, quàm ex

uita

A uita adeptus eſt. Caſſium interea Brutus uocauit Sardis, quo accedente Brutus cum amicis illi obuiam fit, utroſq; armatus exercitus imperatores appellauit. Quemadmodũ autem in rebus magnis & amicis multis ac ducibus contingere ſolet, hi ex cauſis quibuſdam innatis atq; calumnijs, ante cætera omnia cõfeſtim ex itinere ipſo in parte quadã hoſpitij ſeſe colligere, ibi amotis procul arbitris & foribus clauſis, ad mutuas querelas deuenere, deinde ſeſe arguere criminariq; cœpere. Ex his cum ob utriuſq; uehementiam ad lamentationes, lachrymas, audaciamq; fluxiſſent, admirari horum beneuoli aſperitatem uocis & tonum, extimuere ne ex hoc ulterius procederent. Iniuſſi igitur ad eos ingredi auſi non ſunt. Marcus autem Faonius Catonis imitator, neq; doctrina magis quàm ubertate quadam & inſano fermè affectu philoſophans, intrò profectus eſt, quanquam à domeſticis inhibitus. Operæpreciũ quippe erat nanciſci Faonium intra cuiuſq; generis litigantes: uehemens enim erat in omnibus atq; promptiſſimus. Verũ hac in re non exiſtimabat ſe dignũ inter hos Romanos duces cõſultorem, ſed qui audacia quadam Cynica, ut alià s non ſemel, altercantium iras extingueret, cum iucunditate riſuq; receptus. Vi itaq; cum per præſentes manibus ſibi locum uendicans portas irrupit, & compoſita uoce ad eos acceſſit, carmina recitans quæ Homerus Neſtori dedit: Sed credite nobis, ambo etenim iuuenes magis eſtis. *Ιλιάδ. ά.* deinde ut ſequit, Caſſius in riſus eſt ductus, Brutus ipſum foras eijcit, uere falſum canem græcis uocabulis ipſum appellans, & nihilominus hoc tunc finem illorum altercationibus dedit, ſtatimq; diſiũcti ſunt. Hinc Caſſius cum cœnã apparauiſſet, Brutus amicos conuocat: qui cum omnes diſcubuiſſent, Faonius ex obliuione dimiſſus, ubi ſe lauerat inter cœnandum acceſſit. Sed atteſtante Bruto illum non accerſitũ illuc ueniſſe, cum ob id in infimam ſpondam deduci iuberet, Faonius ui profectus in medium diſcubuit, inde cibus potusq; non iniucundum riſum atque iocum exhibuit. Poſtero die Brutus L. Pallam ciuem Romanum qui ſub ipſo militauerat, ſibiq; iam fidus fuerat, Sardianis furti ipſum criminantibus publice damnans, ipſum infamem cenſuit: quam rem grauiter Caſſius tulit. Ipſe enim antea dies paucos duos amicos ſuos eiſdem delictis redargutos, priuatim admonitos palàm dimiſit, eisq; tum etiam utebatur. Vnde Brutum improbabat, quod nimis auſterus atq; ſeuerus foret eo tempore, in quo humanitate atq; clementia opus erat. Sed ille eum admonebat, ut Idus Martias in memoriam ſibi

B duceret, in quibus Cæſarem occiderunt. Non enim cæſum aiebat, quod omnes homines undecunque uexaret, ſed quod ſuſtentaculum ac columen illis foret qui id facerent. Quare ſi qua occaſio laudari poteſt, ex qua negligeretur iuſtum, ſatius fuerit Cæſaris amicos tolerare, quàm eos qui coram ſeipſis delicta patrarent. Illis enim inhumanitatis crimen imponitur, nobis iniquitatis. Cæterum cum ex Aſia digreſſuri eſſent, dicunt admirandum ſignum ſeu portentum Bruto fuiſſe. Natura quidem erat ſomni parciſſimus hic uir, ſomnumq; & exercitio *Bruti mira* & continentia ad parui temporis ſpacium producebat. Interdiu dormiebat nunquam, noctu *uigilantia.* tantum quantum neque quicquam facere, neque cum quoquam colloqui quieſcentibus cæteris omiſiſſet. Inſtante bello hic rerum omnium ſummam habens in manibus, præterea ſenſus omnes rebus futuris exponens, cum primum ſerò ex cibis ſomneſceret, quieſcebat, deinde reliquum noctis tempus neceſſarijs rebus dabat: ſi uel ſuperabat tempus, uel negocia illa deficiebant, uſque tertiam uigiliam literis operam præbebat, iuxta enim eandem horam centuriones atque tribuni ſecum conuenire conſueuerant. Cum ergo ex Aſia diſceſſurus foret, exercitumq; traijcere uellet, nox equidem erat profunda & fermè media, lumen uero ſplendidum nimis contubernia non habebant, & ſilentium undiq; tenebant caſtra. Is itaq; ſecum aliquid reputans, ſibiipſi intentus aliquem ad ſe ingredientem præſenſit: ad introitum aſpiciens horrendam & monſtroſam aſpexit imaginem corporis feri atque terribilis ſilentio ſibi aſſiſtere. *Monſtroſa imago uiſa Bruto.* Interrogare tamen eam auſus Brutus, Quis, inquit, hominum aut deorum es? quid tibi uis, qui ad nos ueniſti? Ad quæ ſubmurmurauit ille, Tuus ô Brute malus genius ſum, in Philippis me uidebis. Tum Brutus non exterritus, Videbo reſpondit. Verum cum euanuiſſet imago, accerſitis pueris, atque his dicentibus ſe nullam uocem audiuiſſe, atque nullam uidiſſe imaginem, Brutus accubuit. Deinde ſuborta luce, uerſus ad Caſſium uiſionem ei narrauit. Tum Caſſius rationibus Epicuri innixus, cõſuetus & alià s in his cum Bruto differre, Noſter, inquit, ô Brute hic ſermo eſt, quod non omnia uere patimur, neq; uere uidemus, ſed mutabile ac deceptibile quiddam noſter ſenſus eſt, præterea intellectus eſt perſpicax ad mouendum ſenſum, illumq; è ſubiecto nullo mutare ad omnem formam. Imaginatio enim ceræ ſimilis eſt. Animæ uero hominis, quæ ſingens & ficta pariter habet, facillimũ eſt per ſeipſam idem uariare, componereq;. Hoc oſtendunt ſomniorũ mutationes, quas breui momento phantaſia uertit in multiformes

C paſſiones & imaginum ſpecies. Moueri ſemper naturale hoc eſt. Motus autẽ uel phantaſia eſt uel quædam intelligẽtia: tibi ô Brute corpus natura triſte eleuat intellectum atq; diuertit. Dæmones nullo pacto eſſe, credibile: neq; ſi ſunt, hominum habent formam, aut uocem ſiue potentiam quæ ad nos pertranſeat. Quàm uellem ô Brute hoc eſſe, ut nõ ſolum armis, equis, nauibus, ſed deorum ſuffragijs fideremus, qui optimorum operum ac ſanctiſſimorũ duces ſunt. His ſermonibus Caſſius Brutũ emolliuit. Cum milites ad prima ſigna egrederẽtur, duæ aquilæ ſimul impetu magno delatæ iuxta caſtra euolauere, uſq; Philippos à militibus continuò enutritæ, ex quo loco ea die quæ pugnam anteceſſit abire uiſæ. Cæterum pleraſq; uicinas his locis gentes Brutus ſibi ſubegit. Si qua ciuitas aut dux ipſis obſiſteret, tunc omnes illuc copias conducentes tantos totq; expugnauerunt, ut uſque mare ad urbem Thaſſum progreſſi fuerint. Hinc iuxta Norbanũ in locis quæ difficillima atq; anguſta ſunt caſtra ponẽtibus, inſultantes in ipſos hoſtes ut abſiſterent coëgere, & dimiſſis locis fugauere. Qua in pugna cum Cæſar ob ualetudinem abeſſet, ne copias Brutus caperet, parum abfuit, niſi auxilio & breuitate moræ contra Brutum cæteroſq; hoſtes incredibili celeritate Antonius ſuccurriſſet. Deinde poſt decem dies uenit & Cæſar. Caſtra diſpoſuere, aduerſus Antonium Brutus, & aduerſus Caſſium †Cæſar. Campi qui in medio eorũ adiacebant, Philippos Romani appellauere. Hinc tunc maxime Romanorum uires utrinq; conuenere. Verũ multitudine Bruti copiæ non parum diſtabant à militibus Cæſaris, ſed ornatu & armorum ipſorum cultu ſplendidior Bruti exercitus apparuit, ex auro enim pleraq; hominum arma uidebantur, argentumq; inter eos abunde exuperabat, licet in cæteris ex ſingulari quadam Brutus modeſtia ductores ſui exercitus parcè & modice aſſuetos continuiſſet. Cenſum enim quem circa manus & reliquum corpus habebant, exiſtimabat in uiris honore cupidis quiddam dignitatis ac elationis adducere. Præterea huiuſcemodi ambitioſos atq; cupidiores uiros bello aſperiores fore, ſi amorem & fiduciam in armis perinde ac diuitijs eorum poſuiſſent. Cæterum cum Cæſaris caſtra luſtrarentur, paucum tritici, & quinq; drachmas uiritim ad ſacra diuiſerunt. Quam rem milites Bruti contempſerunt ex parſimonia ſeu ex puſillanimitate. Inde ipſo ſub dio, quemadmodum eſt cõſuetudo, luſtrauere exercitum, atq; pro ſacrificijs cuilibet ſecundum eorum contubernia frumentum debitum, & quinquaginta partiti drachmas, & ex beneuolentia & auiditate pugnandi longe magis beneuolos ſuos adepti fuere. Nihilominus in hac caſtrorũ luſtratione memorant peſtiferum quiddam de Caſſio uiſum. Coronam enim inuerſam ac delaceratam eius ſatelles ſibi attulit. Dicitur & antea in ſpectaculo quoddam uictoriæ ſignum ex auro conflatum, cum ſibi apportaretur cecidiſſe, labente illo qui id afferret. Præterea uolatilia plura quæ carnibus paſcuntur, interdiu in caſtris apparuiſſe. Examen etiam apum circa locum quendam intra uallum inſediſſe, quem locum augures ſuperſtitione commoti clàm excluſere à caſtris. Hoc etiam Caſſius ex Epicuri rationibus ſubduxit, ſed eius milites omnino perterriti. Vnde non uehementer optabat Caſſius impræſentiarum rem ferro decerni, ſed cenſuit milites quod auro dicebat eſſe uberiores, numero uero deficere ab hoſtibus, prælij moram terere. Brutus autem feſtinabat id expediri, quod celerrime ab hoſtibus aut libertas patriæ expediretur, aut uiri omnes qui impenſis, militia & imperijs uexabantur, his malis liberarentur. Dumq; hæc animis reputaret, aſpiciens Brutus equites ſuos qui iam initia pugnæ acceperant, præualere, & aduerſus hoſtes ſalubriter proſperari, dum magis mentem attollit, defectiones etiam quædam ad hoſtes calumniæq; & ſuſpiciones in caſtris innatæ. Plures ex amicis Caſſij ad ſententiam Bruti uerterunt, uerum Attellius unus ex beneuolis Bruti ipſi aduerſabatur, iubens ad pugnam hyemem expectandã omnino eſſe: quem cum interrogaſſet Brutus, quid expectatio illa in alium annum conduceret: reſpondit, ut aliud nihil, plus tamen temporis uiuam. Ad hoc Caſſius indignatus eſt, ſed nihilominus Attellius & alios ſimili ſermone dicaci haud mediocriter læſit. Decretũ eſt igitur poſtera die prælium committere. Brutus interea optima ſpe fretus, ac philoſophicis rationibus innixus, peracta cœna nulla, quieuit. Caſſium inquit Meſſala cœnauiſſe, ſecumq; in cœna ex domeſticis habuiſſe quàm paucos, & præter naturæ ſuæ conſuetudinem, ſecum meditantem tunc conſpectum fuiſſe, ac ſilentio preſſum. Deinde amota menſa refert eum cum ſuam manum apprehendiſſet, hæc uerbis Græcis iactantem (ut conſueuerat) protuliſſe, Te ô Meſſala teſtor, hæc Pompeio Magno coactus præbui, ut unà in pugna pro patria iacta alea ſit: mentem tamen bonam habemus, cum ad fortunam intuemur, cui etſi malum conſilium inimus, diffidere haud iuſtum. Hæc loquuto Caſſio, refert Meſſala illum tunc ultimo ſe complexum, deinde ab ipſo ſe in poſterum diem conuiuam uocatum, in quo eius natalitium celebrabat. Vt uero illuxit dies

D

Pugna Cæſarianorum & Bruti in Philippis.

†Arrúnτιος

A dies, utriuſq; caſtris Bruti & Caſſij certaminis ſigna impoſita ſunt palliū rubrum, ipſi in medio conuenere caſtrorum. Deinde Caſſius, Vtinam Brute, inquit, nobis uincere datum ſit, ſimulq; per omne tempus mutua felicitate coniungi. Cum autem maxima rerum humanarum incerta ſint, & præter utriuſq; mentem, euadentes prælio nō facile eſt ut nos iterum mutuò uideamus: quid autem de fuga, aut de nece decernis? Ad hæc reſpondit Brutus: Adhuc cum iunior eſſem Caſſi, & rerum inexpertus, neſcio quomodo in philoſophia ſermonem ædidi magnum, in quo aduerſus Catonem ſum inuectus, quod ſeipſum peremiſſet, tanquam nefas & inhumanū eſſet fatis cedere, neq; intrepide recipere quæ contingunt, ſed ea fugare. Nunc diuerſæ ſentētiæ in caſibus ſio: quare ſi deus præſentia non tueatur, iterum alios apparatus, iterum alias ſpes redarguere non eſt opus, ſed à fortuna liber euadam, Idus Martias laudans, in quibus libertatem patriæ dedi, alibi uicturus ob patriā liberā, & glorioſam & ſplendidā uitam. His uerbis ſubridens Caſſius Brutū complexus, Hoc, inquit, propoſito in hoſtes irruamus; aut enim uincemus, aut uincentes non timebimus. Poſt hæc præſentibus eorū amicis de ſtruendis aciebus inter eos ſermo exortus eſt. Brutus Caſſium poſtulauit ut dextrum ſibi cornu concederet, quod & ob peritiam rei militaris, & ob ætatem magis uidebatur Caſſio pertinere. Nihilominus hoc Caſſius conceſſit: præterea Meſſalam hoc in cornu bellicoſiſſimam partem militum habentem locari iuſſit: quo pacto Brutus equitatum eduxit omni ornamento maxime cultum: iuxta quos haud ſegnius pedites inſtruxit. Antoniani uerſus paludes ubi caſtra poſuerāt, uallum inijcere, iterq; ad mare Caſſio præcludebant. Cæſar inter hæc locabatur abſens ipſe quidem ex mala ualetudine, ſed eius copiæ aduerſus hoſtes pugnaturæ haud nimium uidebantur, ſed incurſionibus tantum pro tempore uſuræ, quæ leuibus ſagittis atq; tumultibus inſilientes aduerſarios perturbarent. Parum hi intenti, cornu oppoſito Bruti clamorem, qui circa uallum effundebatur admirabantur. Non enim huius cauſam ſcire poterant, & hic continuus multusq; efferebatur. Interea cum à Bruto teſſara prodiret, ex qua prælij ſignum ducibus dabatur, ipſeq; Brutus eques legiones ambiret, admonens uti ſpem bonam haberent, pauci expectare potuerunt ut ſignum ſibi datum acciperent: alij uno impetu ingenti clamore in hoſtes proſiluere. Perturbato igitur acierum ordine, ac legionibus hincinde diſtractis, à Meſſala primum, deinde à cæteris ſiniſtrum *Pugna inter Cæſarianos Antonianus iūctos, et Brutū & Caſſ.*

B Cæſaris cornu prætermiſſum, unde parum in hoc latere ferientes in media caſtra procurrunt. Ex his Cæſar, ut ipſe in commentarijs ſuis ſcripſit, cum quidam Artorius Marcus per ſomnum uiſionem habuiſſet, qua iubebatur monere Cæſarem ut pugna excederet, caſtraq; relinqueret, antea parum exceſſerat, creditum tamen eſt eum tum occiſum fuiſſe. Lecticam enim ipſius licet uacuam pilis enſibusq; cum perforarent, hinc laceram abſtraxere. In caſtris inde fit magna cædes comprehenſorum, præterea duo millia Lacedæmoniorum, qui nuper in auxilium Cæſaris aduenerant cæſa, non enim ambierunt Cæſaris copias, ſed rectà irruentes facillime perteritos auerterunt, ſtrictisq; gladijs tres cohortes fudere. Deinde fugientes alios perſequuti in caſtra ſunt, uincendi cupiditate detenti, Brutumq; ipſum ducem habentes. Cæterum id quod uictores ipſi haud aduerterunt, Cæſar ipſe uictus oſtendit. Nudum enim & ſciſſum latus aduerſæ phalangis, à qua dextrum cornu Bruti diſiunctum erat, dum inſequuntur, mediam eorum aciem non omittunt, ſed magno conatu in ea detinentur. Siniſtrum uero Caſſij, & ex confuſione militum, & ex ignorantia rerum quæ obtigerant, in caſtra cum fugauiſſent, illos intra uallum perſequuti cuncta diripiunt, præſente nullo imperatorum. Antonium enim dicunt initio pugnæ hoſtium congreſſum euitaſſe, atq; in paludem ſeſe recepiſſe. Cæſar uero nuſquam manifeſtus erat, nam uallum exierat. Quidā præterea Bruto enſes ſanguine madentes oſtentauerunt, iactantes ſe illū interfeciſſe, effigiem oris ac ætatem in qua fuerat, referentes. Interea & Cæſaris media acies ſtrage ſuprema oppreſſa fuerat, & omnino Brutus uictor apparebat, quemadmodum Caſſius uictus. Hoc uero ſolum horum res in perniciem duxit, quod Brutus Caſſio ueluti uictori auxilium non tulit, Caſſius Brutum ueluti uictum expectare non potuit, deinde quod Meſſala uictoriæ metas poſuerit, quod tres aquilas, & plura hoſtium ſigna comprehenderit, ipſiq; nihil amiſerint. Verum rediens Brutus iam deleto Cæſaris apparatu, admiratus quod copias Caſſij (ſicut conſueuerat) in loco non uideret excelſo, neq; cætera ordine ſuo eſſe, rapta etenim extēplo atq; dilacerata fuerūt ab irruētibus hoſtibus: qui uero iuxta ipſum erant, aciem acutiorē habentes, ſibi retulere, ſeſe multas uidere caſſides fulgentes, multos clypeos argenteos intra uallum Caſſij deferri, unde apparere ſibi, neq; eundem numerum, neq; eundem armatorum apparatū eſſe quos reliquiſſet, nihilominus nec ſe uidere cæſorum multitudinem, qualem fas foret tot cohortibus ui deuictis. Hæc primum mentem Bruto præbuere Caſſianæ *Antonij in palude occultatio.*

C cladis. Relinquens igitur præſidia in caſtris hoſtium milites reuocat, eoſq; cogit tanquam laturos Caſſio auxilium. Sed res Caſſij ſic ierant, neq; libenter aſpexit Caſſius primum ingreſſum militum Bruti, quod ſine ſigno, quod ſine iuſſu irruiſſent in hoſtes: neq; ſibi placuit, quod hi uictores confeſtim ad rapinam procurriſſent & ad quæſtum, contemnentes hoſtes circundare. Quare dilatatione ſua atq; ignauia magis quàm conſilio & impetu ducum à dextro hoſtiū cornu circùm opprimebatur, moxq; ut equites inclinare uidet, & uerſus mare de fuga cogitare, ſubfugientes etiam pedites retinere tentauit, ſignumq; ab euadente milite uno rapuit, & illud ante pedes fixit. Sed militibus qui circa corporis ſui præſidium locati fuerant, haud ſponte manentibus, coactus Caſſius cum paucis in æditum collem unde caſtra ſpectare poterant euadit. Sed præter caſtra ab hoſtibus capta hic nihil proſpexit: erat enim uiſu hebetior. Equites uerò circunſtantes aſpiciebant multi qui ad ipſum aduētabant: hi erant illi, quos nuper Brutus in præſidium ſibi miſerat. Sed credidit Caſſius hos, cohortes hoſtium eſſe, qui ipſum aggrederentur. Ex præſentibus unum tamen dimittit nomine Titinium, qui cuncta ſpecularetur. Hic ergo profectus equites aduenientes minime latuit, ſed ut eum uidere uirum amicum & Caſſio fidum, lætitia exultant, inde cōſueta ſalute data ex equis deſiliere, dextraſq; iunxere. Alij ipſum ambientes ex magno gaudio cum plauſu pæana cantabant, quod maximū malum euitaſſent. Interea Caſſius uere exiſtimauit Titinium ab hoſtibus captū: cumq; hoc dixiſſet, Ob ſalutem noſtram ſpectare potuimus uirum amiciſſimū ab hoſtibus captum, triſtis in ſolo quodam tabernaculo ſeſe recepit, ex libertis unum nomine Pindarū ſecum trahens, quem ex cladibus Craſſi in hos extremos caſus ſibi apparauerat. Tunc Caſſius chlamyde obducta caput obtegens, iugulumq; enudans, ſeſe feriendum præbuit. Auulſum ab humeris caput repertum eſt. At Pindarum poſt cædem hanc nemo hominum uidit, ex quo pleriſq; ſcrupulum dedit, quod iniuſſus uirum interfeciſſet. Poſt hæc haud longe equites manifeſte cogniti ſunt, & Titinius corona redimitus ab his redibat ad Caſſium: ut uero ex ploratu & amicorum ſeſe affligentium queſtibus & ululatibus rem intellexit, & errorem ignorantiæ, enſem diripuit, multumq; in ſuam tarditatem inuectus, ſeipſum iugulauit. Brutus conflictū etiam Caſſij cum intellexiſſet, approperans iuxta uallum,
D mortem ipſius audiuit: corpus deinde cum exornaſſet luctibus, ac ſummū Romanorum uirum omnium eum appellauiſſet, aſſerens nullum iam poſſe ciuem talem in urbe fore, ipſum decenter ornatū Thaſſum mittit, ut in exercitu eius funus turbæ atq; mœſtitiæ cauſa nō eſſet. Quo peracto, ipſe Caſſianos milites cogens, eos ſolatus eſt. Præterea cum aſpexiſſet omnes neceſſarijs ſpoliatos, pro rebus amiſſis cuilibet duo millia drachmarum pollicitus eſt. Milites ad huius orationem ſpe recreati ſunt, magnitudinem largitionis admirati. Deinde abeuntem eum cum læto clamore ſunt comitati, ipſum laudibus efferentes, quod ex quatuor imperatoribus ſolus ipſe inuictus fuerit. Factum enim res ipſa docebat, & prælio tunc bene ſecum peractū eſſe conſtabat, nam cohortibus paucis aduerſarios omnes fugauit. Si omnibus copijs uſus eſſet in pugna, nec plurimi omiſſis hoſtibus ad hoſtilem prædam corruiſſent, nulla profecto pars ipſorum inuicta, ut creditur, remāſiſſet. Horum octo millia cæſa cum domeſticis, quos Brutus Brigas appellare ſolitus erat. Aduerſarios refert Meſſala ſe exiſtimare plures quàm in duplo cecidiſſe. Quapropter magis extimeſcebant illi, antequam Caſſij ſeruus nomine Demetrius nocte imminente ad Antonium ueniſſet. Is enim è cadauere chlamydem rapiens atq; enſem, ad Antonium eſt profectus: quibus delatis ita confidere cœperunt, ut prima luce copias ad pugnam ducere ſtatuerint. Cæterum cum uterq; exercitus apud Brutum ſatis cum periculo fluctuaret, ſuæ etenim copiæ captiuis onuſtæ diligentiori præſidio egebant, Caſſiani uero mutationem ducis non facile ferebant, ſed aduerſus uictores inuidia quadam ac odio flagrabant, milites in armis eſſe iuſſit, pugna tamen abſtinuit. Captiuorū deinde qui ſerui fuerant, & in armis ſuſpecti uerſabantur, occidi iuſſit, liberos à uinculis ſoluit, inquiens, optare ſe ut ab hoſtibus magis caperentur, & apud eos captiui & ſerui fierent, apud ſe enim niſi ciues & homines liberos eſſe non poſſe. Quam rem cum aſpiceret duces & proximos ſuos moleſte ferre, eos occulte taciteq; ſaluauit, clàm eos è ſtationibus proripiens. Inter hos uiri quidam erant Volumnius Mimus, & Saculio hiſtrio captiui, quos cum Brutus in aliqua ſorte nō poneret, eos adducentes amici coram Bruto ipſo criminabantur, quod etiam tunc, neq; dicere neq; carpere cōtumelioſe abſtinerent. Quocirca tacente Bruto alijs implicito curis, Meſſala Coruinus cenſuit uti eos uirgis cæſos nudos traderent hoſtiū ducibus, ut uiderent qualium uirorū in exercitu egeant, compotatorum atq; dicaciū. Publius Caſca is qui primus Cæſarē percuſſit, Non belle, inquit, defuncto Caſſio cum riſu iocoq; ſacra facimus: tu uero Brute clare oſtenderis qualem animū habeas circa collegam

gam

A gam ducem, ſi hos punieris mordaces ac contumelioſos uiros, aut in uincula detruſeris, qui ei
maledicere haud ceſſabant. Ad hæc indignatus Brutus, Quid ergo, inquit, ô Caſca me interro
gatis? cur non ipſi iuxta libitũ facitis ueſtrum? Hoc reſpõſo captaſſe uiſi Bruti mentẽ aduerſus
miſerrimos hos uiros, ipſos inde adductos perdidere. Brutus deinde dona promiſſa militibus
tradidit: moxq; pauca queſtus quod nuper pugnæ ſignũ non audiſſent, quod uniuerſi immo-
niti atq; confuſi in hoſtẽ erupiſſent, pollicitus ipſis eſt ſi uictoriã proximæ pugnæ reportarent,
duas ciuitates in prædam liberã ſeſe conceſſurũ, Theſſalonicã & Lacedæmonẽ. Hoc ſolũ in uita
Bruti inter cætera crimina quibus arguitur inexcuſabile habetur, licet longe his grauiora præ-
mia militibus ſuis Antonius atq; Cæſar promiſerint, Italiã fermè totam, excluſis antiquis habi-
tatoribus ac poſſeſſoribus eius, ut ea loca illi, præterea ciuitates integras nihilũ ſibi pertinẽtes,
acciperent. Sed illis quidem dominari ac uincere propoſitũ erat, & hic erat belli ipſorum finis.
Brutũ ex ſola uirtutis gloria neq; uincere, neq; ſaluari creditũ eſt, niſi cum bono & æquo. Hæc
igitur conceſſit poſt exceſſum Caſſij, qui à pleriſq; accuſabatur, quod Brutũ ad iniuſta quędam
& uiolentia adduceret. Sed quemadmodũ in naue temone effracto conãtur alia ligna figere &
iuxta neceſſitatem operi adaptare, licet male id poſſit: ſic Brutus in tot & tantis copijs haud ni-
mium re fortunata, collegã ducem non habens qui pari lance reſpõderet, rebus cogebatur præ
ſentibus uti, præterea multa facere ac multa dicere militũ ſuorũ arbitrio. Quare uidebatur om-
nia illa cõceſſurus, quæ Caſſij milites placatura erant. Intractabiles enim hi erant in caſtris, ex
amiſſione ducis aſperi & effrenes, aduerſus hoſtes ex conflictu percepto ignaui ac timidi. Nihil
uero melius Antonij ac Cæſaris ſe res habebãt, qui neceſſario utebãtur (ut aiunt) foro, & ex ca
ſtrorum concauitate aſperrimã hyemem expectabant. Paludibus enim impliciti, præterea poſt
pugnam autumnalibus pluuijs copioſi limo omnia contubernia impleuerant, aquaq;, quæ ex
frigore in glaciẽ denſabatur. Dum hoc in ſtatu ſeſe utriq; habent, de clade pelago accepta nun-
cius in caſtris Cæſaris refert. Plures enim copiæ militum quæ ex Italia Cæſari ducebantur, à na
uibus Bruti abſumptę ſunt. Horum perpauci hoſtes effugientes ex fame uela rudenteſq; man
dentes, ſuperſtites tamen fuerunt. Hæc audientes Cæſar & Antonius feſtinauerunt rem ferro
B decerni antequam Brutus uictoriam præſentiret: eadem nanq; die obtigit ut terreſtris pugna
commiſſa fuerit atq; naualis. Verum quodam ex caſu magis quàm ignauia eorum qui nauibus
præſidebant, ignorauit Brutus uictoriam partam, cum iam uiginti dies abijſſent. Non enim
pugnam conſeruiſſet ſecundam, cum per multum tempus res neceſſarias pro caſtris reparauiſ-
ſet. Præterea ipſe in locorum opportunitate tenebat exercitum, hyemis expers, nec facile hoſti-
bus inuadendus. Viciſſe mari, uiciſſe etiam continenti, ad ſpem magnam Bruti dignitatem ele-
uauiſſet. Sed cum res ut uidetur iam à multis regendæ non eſſent, ſed ad monarchiã aſpiceret,
deus & mutare & abducere cuncta quæ uelit potens, Bruto fortunã hanc lætam abſtulit, licet
iamiam ita propinqua foret, ut eum uix latuerit. Ea nanq; die quæ pugnam præceſſit, fermè ſub
noctem Clodius quidam ſponte è caſtris hoſtium ad Brutum uenit, nuncians quod quia ſenſiſ-
ſet Cæſar claſſem ab hoſtibus ſuperatam, pugnare feſtinat. Quę cum dixiſſet, hic uir fidem non
habuit, nec ad conſpectum Bruti acceſſit omnino ſpretus, ſeu quod uerum nihil audiſſet, ſeu
ob gratiam falſa nunciaret. Verum in ea nocte dicunt tetram illam imaginem Bruto apparuiſ-
ſe, quæ cum eandem faciem repræſentaſſet, nihil dixiſſe, ſed mox abijſſe dicitur. Publius Vo-
lumnius uir philoſophus, qui ex initio Bruto commilitauerat, hoc non commemorat ſignum,
ſed aquilam primam apum plenam conſpectã fuiſſe refert, & ex tribunis militaribus quendam
repente brachiũ mira ſuauitate roſei odoris manans oſtendiſſe, quod cum plures abſterſiſſent,
nihil deſijſſe. Duas etiã refert aquilas in medio utriuſq; exercitus ſpatio ante prœliũ congreſſas
ſimul pugnauiſſe: quas cum uidiſſent omnes in prælium profectas, ſilentium ambo caſtra te-
nuerunt: permagnum & incredibile fermè: ceſſiſſe tamen aquilam è partibus Bruti profectam,
atq; fugiſſe narrat. Præterea Aethiops uulgo ſeſe oſtẽdit, qui apertis caſtrorum portis aquilam
ferenti obuiam factus, à militibus auguria captantibus gladio cęſus eſt. Brutus acie educta cum
eam ex oppoſito hoſtium ſtatuiſſet, permultum ſpatium immoratus eſt. Nam ſuſpiciones mul
tæ & indicia quædam diſponenti exercitum à quibuſdam præbita. Præterea equites uidebat pu
gnæ initium haud auide inire, ſed continuò operam peditum expectare: deinde uir quidã bel-
licoſus & hactenus maxime fortitudine ſua celebris, iuxta Brutũ ex equo deſcendens defecit ad
hoſtes, Camulatus is uocabatur, quem cum uideret Brutus abeuntẽ, grauiſſime indoluit, par-
tim ob iracundiam, partim ob maioris mutationis proditioniſq; metum. Circa horam deinde
nonam inclinante iam ſole, aduerſus hoſtes Brutus mouit caſtra, qui ea militũ parte quam du-

C cebat ipſe uicit, urgens ſiniſtrũ hoſtium cornu quod irruenti ſibi cedebat. Equites enim corroborati unà cum peditatu hoſtes ui repulere. Alterum uero cornu ne ambiretur, ducibus ipſum in hoſtes adducentibus, quod numero erat breuius, per mediũ ſciſſum eſt. Vnde inualidius factum aduerſarijs minime obſtitit, ſed primũ aufugit: tum hoſtes illud feriendo perſequuti pertinaciſſime Brutum circundederunt. Sed ipſe quotquot opera uel imperatoriæ uel militaris uirtutis & manu & mente in re tam graui atque periculoſa tum oſtendit. Sed quod priore pugna ſibi profuerat, in hac eum offendit. Tum enim quicunq; ex hoſtibus uicti erant, confeſtim perditi fuere: præterea è militibus Caſſij fugatis pauci cæſi. Qui uero eualerunt antequam conflictus undiq; fieret, reliquam exercitus partem tumultus atq; timoris repleuerunt. In hoc autem prælio præter cæteros M. Catonis filius inter optimos ac generoſos iuuenes pugnans defeſſus haud fugit, ſiue ceſſit, ſed ſtrenua manu uſus dicẽs quis eſſet, & ſeſe à patre denominãs, in pluri‑mis cæſorum corporibus cecidit. Ceciderunt & aliorum fortiſſimi, Bruti gratia omni periculo ſeſe obijcientes. Inter Bruti domeſticos erat uir quidam optimus nomine Lucilius, hic Barbaros quoſdam equites uidens in proſequendo aliorum nullam rationẽ habere, ſed in ſolum Brutum cum magno impetu ferri, ſtatuit periculo ſuo quamprimũ ſe illis obijcere: omiſſus ergo ab ipſis paucum, cum iterũ coràm adeſſet, ſe inquit Brutum eſſe. Crediderunt illi, quoniã orabat is ut ad Antonium ſeipſum adducerent: nam Cæſarem extimeſcebat, in Antonio uero ſpem lætam habebat: cum illi uirum complexi, & admiranda quadam felicitate ſe frui exiſtimantes, nocte iam imminente ad Antoniũ illum ducunt, præmittentes è ſuis quoſdam qui hæc Antonio nunciarent. His lætatus Antonius, obuiã fit adducentibus uirum: nonnulli etiam aliorum audientes Brutum uiuum haberi, duciq;, procurrerunt. Hi fortunæ caſum miſerabantur, alij dignitatis ſuæ ipſum arguebant, quod uiuendi cupiditate Barbarorũ prædã ſe feciſſet. Cum appropinquaſſet, ſubſtitit Antonius, mente uoluens qualiter Brutũ recipere oporteret. Lucilius igitur ductus, Antonio pernimiũ fidens, Marcum, inquit, Brutũ ô Antoni nemo cepit, abſitq; ut ipſum quiſq; capiat hoſtis, ne fortuna tantæ uirtutis uictrix ſit, ſed ille aut uiuus inuenietur, aut mortuus, digne ſeipſo uſus. Ego milites decipiens ad te ueni, ob hoc nihil pati abnuens intolerabile. Hęc locuto Lucilio exterritis omnibus, Antonius ad eos qui ipſum adduxerãt uerſus:

D Nempe ô cõmilitones hunc errorẽ grauiter fertis, eludi exiſtimantes: ſed ſcitote meliorẽ uos uenationem adeptos: dum enim hoſtem quæritis, amicum nobis adducitis. Viuo quidem Bruto per deos ignoro qua in re uterer, his amicis utinam magis quàm hoſtibus potiar. Cum hæc dixiſſet Antonius, Luciliũ amplexus, tunc illum cuidam ex familiaribus cõmendauit: poſtea uero illo in omnia fido atque diligentiſſimo continuò uſus eſt. Cæterũ pertranſiens Brutus fluentum quoddam arboribus undiq; conſitum ac præceps, iam nocte obſcura haud multũ proceſſit, ſed in loco concauo & permagnã petram habente ſedens, præſentibus paucis & amicorum & ductorum exercitus, & primum ad cœlum ſtellis ornatũ inſpiciens, duos loquutus eſt uerſus, quorum alterum Volumnius ſcripſit:

Iſta Iouem haud lateant, quiq; horum eſt cauſa malorum.

Verſum alium ſe oblitũ fuiſſe cõmemorat. Paulò poſt peracta pugna, Brutus inter comites cæteros amiſſos quemlibet nominans, maxime in Flauij atq; Labeonis mentione ſuſpirauit. Erat Labeo ipſius legatus, Flauius opificũ præfectus. Interea è proximis quidam ſitiens, cum Brutũ aſpiceret ſimili auiditate detentũ, galeam accepit, & ad fluuiũ cucurrit. Sed ſtrepitu è parte altera facto, Volumnius ſpeculatũ acceſſit, & cum eo Dardanus ſcutifer. Hi poſt paucũ regreſſi de potu percontantur, ad quæ modeſte nimis ſubridẽs Brutus, Volumnio inquit, abſorbitus eſt; ſed uobis alius afferretur. Idem igitur deſtinatus fermè cõprehenſus ab hoſtibus ſaucius uix euaſit. Exiſtimanti Bruto non multos in certamine cecidiſſe, pollicitus eſt Statilius id per hoſtes uadentẽ ſe ſciturũ. Aliàs enim fas non erat eorũ caſtra conſpicere. Facem accenſam igitur hic eleuaturũ ſe, ſi euaſos à cæde inueniret, reditu promiſſo, eò profectus eſt. Cum ergo in caſtra peruentum eſſet, faceq; eleuata plurimã horam terente Statilio, inquit Brutus, Si uiuit Statilius ueniet. Obtigit autẽ ut cum rediret, in hoſtes incideret, periretq;. Cæterũ nocte procedente, Brutus accubans ut ſedentem tulerat caſus, Clitum eius familiarẽ alloquitur. Quo tacente atq; illachrymante, Dardanũ ſcutiferũ ad ſe ducens, ſermonẽ quendã priuatim cum ipſo egit. Tandẽ Volumniũ ipſum græce quibuſdã orationib. exemplisq; cõmonefaciens, orat ut manu enſem uulneri adaptaret, ſimulq; impelleret. Sed Volumnius id ab animo Bruti euellere tentauit, cæteriq; haud diſſimiliter id conati ſunt. Verũ dicente quodã ex primis, manere nõ oportere, ſed fugere: ſurgens Brutus, Nempe, inquit, fugiendũ eſt nõ pedibus, ſed manibus: deinde dexterã

cuilibet

A cuilibet ſuperimponens, iucunde nimiũ ſe lætari inquit gaudio ſummo, quod amicorũ ſuorum
nemo ſibi mentitus erat, fortunã uero patriæ accuſare. Se quippe ipſum magis beatũ exiſtima-
re quàm uictores ſuos, neq; heri tantũmodo neq; ante, ſed nunc uirtutis gloriam relinquentẽ,
quam nec armis nec potentia relinquunt illi qui uincũt. Iudicio nanq; meo uiros iuſtos iniqui,
& optimos peſſimi perdunt, & præter leges faſq; dominantur. Hinc eos obteſtans obſecrãſq;
ut ſalutẽ ipſorum curent, cum duobus illorũ aut tribus lõgius receſſit. In his fuit & Strato, in fa
cultate rhetoricę quondã domeſticus. Hunc Stratonẽ Brutus apud ſe conſtituens ac enſem nu
dum ambabus manibus ſuper capulo erigẽs, cuſpidi incubuit, uitamq; finiuit. Sed aliqui dicunt
Stratonẽ ualidiſſimis Bruti precibus oculos aliorſum inflexum, enſem ſibi ſubieciſſe, Brutũ ue-
ro impetu pectus præbentẽ uiribus proprijs uſum quamprimũ obijſſe. Stratonẽ hunc Meſſa-
la Bruti beneuolus cum poſtea Cæſari eſſet conciliatus in præſentiam egit: lachrymans enim, ô
Cæſar, inquit, hic eſt qui meo Bruto gratias extremas ſubminiſtrauit. Quare Cęſar ipſum ſuſce
pit, eumq; in laboribus ſociũ habuit. Deinde in agonibus apud Actiũ ex optimis Græcis unum
& ipſum duxit. Meſſalã etiam dicunt poſtea à Cæſare laudatum, quod licet in campis Philippis
Bruti gratia acerrimus hoſtis ſibi fuiſſet, in Actio tamen promptiſſimũ ſeſe præbuit. Ad quæ &
ille reſpondiſſe fertur: Ego tibi ô Cæſar ſemper melioris atq; iuſtioris partis honoriſq; fui. Cæte
rum Antonius Brutum defunctũ inueniens, corpus ipſius in precioſiſſima ſuarũ ueſtium iuſſit
inuolui. Hanc ueſtem purpureã cum deinde furto ablatã cognouiſſet, furem occîdit: reliquias
uero ad matrẽ Bruti Seruiliam miſit, & uxorẽ Porciam. Nicolaus philoſophus & Valerius Ma
ximus narrant hanc cum mori ſtatuiſſet, & nemo amicorum aſſentiebat, imò diligenti cura id
prohibebãt, ex igne ardentes prunas arripuiſſe, atq; bibiſſe, deinde os claudentẽ ſic uitam extin
xiſſe. Atqui epiſtola quædã Bruti inuenitur aduerſus neceſſarios conquerentis atq; lamentan
tis quod ab ipſis Porcia ita neglecta fuiſſet, ut ex morbo uitam finire magis elegiſſet. Videtur
igitur Nicolaus tempus ignoraùiſſe, poſtquam & paſſionem mulieris & affectum & modum
necis ſubintelligere præbuit epiſtola, ſi epiſtolam uere Bruti fuiſſe dicimus.

Brutus ſeipſum interficit.

B COMPARATIO DIONIS AD BRVTVM.

HIs itaque hominibus cum multa bonorum adſint genera, illud quod inter primates
ampliſſimi minimas per occaſiones facti ſunt, Dioni pulcherrimũ extat. Neminem
enim habet qui ullam rerum ab eo geſtarũ partem ſibi uendicet, ſicuti Brutus Caſ-
ſium: qui uir licet in uirtute gloria ue haud ſimilẽ meruerit exiſtimationẽ, ad bellum
tum audacia & fortitudine, tum etiam gerendo non minora profecto momẽta præbuit, quippe
cum nonnulli ſint qui totius exordiũ operis adſcribãt, & hunc ipſum ſuſcepti contra Cæſarem
conſilij ducem aſſerant. Dion uero ſicut arma, naues, militarem ue potentiã, ita & amicos & ſo
cios & ad rem peragendã adiutores ipſe uidetur ab ſe comparaſſe. Nec uero Dion uti Brutus
ex bello rebuſq; gerendis ullas habuit opes aut poteſtatẽ, cæterum proprias ipſe bello facultates
attulit, quem exilio cõmeatum habebat ad liberandorum ciuium uſum erogans. Præterea Bru
tus & Caſſius cum patria eiecti Roma, tutum agere nequirent ociũ, quinimo capitali damna-
ti crimine à perſequentibus peterentur, ad bellũ neceſſariò confugere, et ſeruanda armis corpo
ra cõmendantes, pro ſe magis quàm ciuibus pericula ſubire. Dion autẽ cum ſecuriorẽ ac iucun-
diorem exulans quàm qui extorrẽ illum fecerat tyrannus uitam degeret, in tãta diſcrimina pro
Siciliæ ſalute ſe ultro cõiecit. Haud certe Syracuſijs atq; Romanis par fuit, illis ut ab Dionyſio,
his ut à Cæſare abſoluerentur. Ille enim ſe tyrannũ eſſe non inficiabatur, & Siciliã infinitis iam
referſerat malis. Cæſaris uero potentia dum conſtituebatur quidẽ, non modicas aduerſantibus
turbas atq; moleſtias præbuit: poſtquã à uictis ſuſcepta eſt, nomẽ & opinio duntaxat apparuit.
Nullum ex ea crudele facinus, nullum deniq; tyrannicũ extitit, ſed rebus ſingulari indigẽtibus
principatu, ſe clementiſſimũ quaſi medicũ à numine datum oſtendit. Quapropter Romanus
continuò populus adeò Cæſarẽ affectauit, ut infeſtus & inexorabilis illius fuerit interſectorib.
At Dionem uel hinc maxime ciues quod é Syracuſis euaſiſſe Dionyſiũ ſciuiſſet, & prioris ſepul
chrum tyranni funditus non euertiſſet, incuſarunt. In re igitur bellica Diona inculpandũ fuiſ-
ſe imperatorẽ liquet. Rebus enim quaſcunq; uoluit optime functus eſt, quæ ab alijs infeliciter
geſta ſunt recuperans, meliorẽ in ſtatum conſtituit. Brutus cum de ſumma rei poſtremo decer-
taret, neq; prudenter inijſſe, neq; re poſtea male geſta rectũ compeniſſe remediũ uidetur, & fra-
cto animo ſpem prorſus abiecit: nec quantum Pompeius ipſe contra fortunam audentior ijt, &
quod maius maiuſq; eſt, ingens ſibi ſpes reſtabat in armis, & omnẽ maritimã oram claſſe uictor

C conſtanter obtinebat. Maximũ Bruto crimen obijciunt, quod cum Cæſaris gratia cõſeruatus, inſuper quoſcunq; uellet ex captis conſeruaſſet, eiusq; non ſolum amicus exiſtimatus, uerum etiã pluribus antepoſitus foret, ipſius corpus confoderit. Hoc aduerſus Dionem dicere nemo poterit, uerum econtrario. Dionyſio nanq; amicitia & propinquitate cõiunctus, res illius adminiſtrabat unaq; tuebatur. Patria uero eiectus & in re laceſſitus uxoria, bonis inſuper ſpoliatus, manifeſtũ inſtituit bellum, iure legitimo indictum. Sanè iſtucipſum primũ modo ſe habet oppoſito. Quod enim uiris maximã cedit in laudem, odiſſe ſcilicet tyrannos, & exoſam malitiã habere, id ſyncerũ purum'ue conſequutus eſt Brutus. Nam cum nulla in re Cæſarẽ priuatim inſimularet, pro cõmuni libertate pericula tanta ſuſcepit. At Dion niſi mala ipſa pertuliſſet, nullum profecto bellum intuliſſet, quod Platonicis declaratur epiſtolis, quibus perſpicuum eſt eum ab regno non diſcedentẽ, ſed reiectum deſtruxiſſe Dionyſium. Rurſus Brutus cum hoſtis Cæſari & aduerſarius eſſet, quid Pompeio etiã conciliauit, niſi bonum publicũ utilitasq; cõmunis, ut qui unico amoris & odij termino ipſa uidelicet iuſtitia uteretur? Dion ad gratiã permulta Dionyſio miniſtrabat, quoniã conſtans illi permanebat, cæterũ fide ſibi detracta per iracundiã belligerauit. Quocirca nec id uniuerſi quidem credidere familiares, eum cum primũ Dionyſiũ expuliſſet, regnum ſibi minime ſtabiliturũ, cum per manſuetius tyrannide nomen ciues ſubduxiſſet. De Bruto autem & ipſi dictitabant inimici, ſolũ ex conſpiratoribus Cæſaris ab initio uſq; in rerum exitũ unicum ſibi propoſuiſſe ſignum, & rectis intendiſſe ſtudijs, ut ſolitã populi Romani Rempublicã reſtitueret. Præterea contra Dionyſiũ ac Cæſarẽ haud ſimile profecto certamen extitit. Nam qui Dionyſiũ non flocciſecerit, neminẽ uel ex eius æqualibus fuiſſe conſtat, quod plurimũ per ebrietates, aleas, ſcortaq;, temporis exigebat. Ad Cæſaris uero perniciẽ mentem adieciſſe, nec illius potentiã, uires ac fortunã expauiſſe, cuius etiam nomen ipſos Parthorũ & Indorum reges ſomnũ capere non ſinebat: id animi natura præſtãtiſſimi fuit, qui per metum nihil ex propria ſummitteret excellentia. Eapropter cum primũ in Sicilia cõſpectus eſt Dion, non pauca hominũ millia contra Dionyſiũ confluxere. Cæſaris autem uel cadentis gloria amicos erexit, quicq; illius functus eſt nomine, ex imbecilli porrò adoleſcente per id adeò in ſublime peruectus eſt, ut princeps confeſtim Romanorũ factus, aduerſum Antonij uires & inimicitiã
D quaſi quoddã auxiliare medicamentũ fuerit adhibitus. Dicet quiſpiã, per ingentia Dion certamina tyrannũ extruſit, Cæſarẽ Brutus nudum ac nullis munitũ præſidijs interfecit. Hoc ipſum excellentis induſtriæ, & imperatoriæ uirtutis opus extitit, uirum tanta circunſeptũ potẽtia, inobſeruatũ nudum'ue deprehendere. Nec enim illũ repente ſolus aut cum paucis inuadẽs occidit, ex quibus eum nemo feſellit. Aut enim illico delegit optimos, aut fidos ſibi deligẽs ſtrenuos effecit. Dion uero ſiue male iudicarit, nefarijs ſeſe credidit: ſiue dum utitur, tales eos ex bonis effecit, quorũ neutrum ad prudentẽ certe attinet. Eum quoq; Plato uehemẽter increpat, quod tales ſibi delegerit amicos, à quibus in perniciem datus ſit. Cæſo Dione nullus ei ultor apparuit. Brutũ hoſtis etiam Antonius honorifice ſepulturæ mandauit. Cæſar ſuos illi conſeruauit honores. Mediolani nanq; ciſalpinæ Galliæ urbis ærea illius ſtabat imago. Hanc poſteriori tempore Cæſar Bruto perquam ſimilẽ generoſiſſime laboratã conſpicatus, præteruectus eſt paululum, deinde ſubſiſtens auſcultãtibus multis, cum principes acceſſiſſet, fidifragã ſeſe illorũ ciuitatẽ deprehendiſſe dixit, quæ ſe penes ſuum teneret hoſtẽ. Initio quidẽ (ut par erat) inficiabantur, ſeq; inuicẽ intuentes, quemnã diceret percontabãtur. Conuerſus ad ſtatuam Cęſar uultu cõtracto, nonne iſte, inquit, interdiu hic manet hoſtis? Maiore rurſus ſtupore perculſi conticuere. Cæſar ſubridens Gallos collaudauit, quod amicis & præter fortunas conſtantes adeſſent, & ut ſtatua eodem in loco permaneret, imperauit.

DEMOSTHENIS VITA

LEONARDO ARETINO INTERPRETE.

IS qui propter equeſtrem ludis olympicis partam uictoriam, laudibus Alcibiadem celebrauit, ſiue Euripides (ſic ut obtinet ferè fama) ſiue alius quiſpiã fuit, Soſſi Senecion, deberi cenſet illuſtri primum patria prognatum eſſe, quiſquis felix uir ſit futurus. Ego uero ad genuinam illam, quæ moribus magna parte & animi habitu conſtat, felicitatem conſequendam, quàm obſcura & ignobili patria, quàm deformi puſillaq; matre genitus ſis, parum referre puto. Riſu quippe dignũ ſiet, ſi quis Iulidam, Ceus inſulæ non

magnæ,

A magnæ, perexiguam partẽ, aut Aeginam, quam Atticus quidam Pyræo uelut oculis mucum
eximendũ cenſebat, cum mimos & poëtas bonos ædidiſſent, uiros bonos abſolutaq; mẽte præ-
ditos & magnanimos dare poſſe neget. Nam cæteras quidẽ artes quæcunq; difficiliores paulò
ſunt, & ad gloriam quandã aſpirant, ut uerisimile ſit, in obſcurioribus iſtis locis uelut languere:
uirtus certe, quemadmodũ planta generoſa, fortisq; & robore ſuo nixa, quotieſcunq; ingeniũ
frugi, & animum laboris non intolerantẽ nacta eſt, ubi libet radices iacit. Itaq; ſi quicquam uel
prudentia, uel uſu uitæ ab eo quod rectum eſt deficiamus, imputare non patriæ tenuitati, ſed
nobis ipſis decet. Equidem qui hiſtoriã non ex undiq; obuijs, domeſticis'ue, ſed peregrinis, atq;
ijs diuerſis, & apud alios aliosq; paſſim diſiectis coeuntem rebus, ſcribere ſit aggreſſus, huic in
primis urbe præclara, literarũ & humanitatis ſtudioſa, modis omnibus ſit opus, quo ſimul & li-
bris omnigenis abundans, & quæcunque ſcriptores ſubterfugêre, memoria hominũ luculen-
tiore cum fide ſeruata, audiens ipſe & ſingula coràm diſquirens, conficere hiſtoriã partibus om
nibus abſolutã poſſit. Nobis uero & urbs parua habitatur, quæ ut ne minor fiat libenter iſthic
cõmoramur. Et Romæ iamolim & in Italia cum eſſemus, negociorũ publicorum, hominumq;
propter philoſophiæ ſtudia ſubinde ad nos cõmeantium turba præpediti, Latinum ſermonem
negligebamus, quem ſerò nunc et prouectiorẽ ſub ætatem condiſcere cœpi. Acciditq; miranda
quidem, ſed uera tamen nobis res. Equidẽ non tam ex uerbis cognoſcere perciperecq; ſubiecta
negocia, quàm ex rebus iamolim auditis, uerba latina conſequi, docti, ſuetiq; quomodocunq;
ſumus. Elegantiã uero & acumen linguæ Romanæ, tum nominũ tranſlationes, & compoſitio-
nem, cæteraq; quibus oratio gaudet, iudicare poſſe ut pulchrum & non iniucundũ, ſic exercita
tione & ſtudio perſequi haud opportunũ nobis duco, ſed ijs quibus ætatis & ocij ad eam cõuen
tionẽ plus abundat. Quapropter de Demoſthene & Cicerone in hoc quinto huius operis libro
ſcripturi, ex ipſorũ geſtis, & Reipublicæ adminiſtratione, ingeniũ utriuſq; & mores inter ſeſe
conferemus. Vter uero dicendo ſuauior, ſuperior'ue ſit, dicere nunc quidem ſuperſedeamus.
Nam illic quoq;, quemadmodũ Ion inquit, Delphini in terra uis eſt, quam Cæcilius homo in cæ
teris omnibus multus & temperans male, parum reputans, ædere Demoſthenis & Ciceronis
B inter ſe comparationem fuit auſus. Verumenimuero illud quod dicitur, Teipſum noſce, ſi cu-
iuſq; ſit, haud meritò oraculi loco celebraretur. Demoſthenẽ uero & Ciceronem cum iamolim
eundem fingeret deus, multas in eorũ ingenia ſimiles res inſeruiſſe uidetur: quale eſt, quod am
bitioſus, quod ciuis dicẽdo liber, quod ad pericula & bella fortis parum uterq; fuit. Multa com-
munia ſunt etiam fortunæ. Nam duos ego rhetores alios haud inuenio, qui ex obſcuris par-
uisq; facti ſint tanti, qui tyrannis ſe & regibus obiecerint, filias amiſerint, patria ſua exularint, re
uerſi ſint cum honore, rurſus fugitantes in aduerſariorũ peruenerint manus, qui unà cum pa-
triæ libertate ſint extincti. Quod ſi natura fortunaq; uiri utriuſq; ſic quemadmodũ artifices qui-
dam inter ſe contendant, difficile iudicatu ſit, magis'ne moribus hæc, an illa geſtis eos rebus, ſi-
miliores reddiderit. Demoſthenis pater Demoſthenes (ut Theopompus hiſtoricus tradit) in pri *Genus.*
mis honeſtus ac probus uir fuit. Cognominatus eſt autem Macheropius ab officina gladiorũ,
quam Athenis egregiã multisq; artificibus ſeruis inſtructam habebat. Quæ uero de matre eius
dixit Aeſchines, ex Gylone quodam ob proditionẽ ex Athenis pulſo, & Barbara muliere na-
tam fuiſſe, ea neſcimus utrum ad ueritatẽ uel ad falſam calumniã orator obiecerit. Relictus au-
tem à patre ſeptennis abundante patrimonio (parum enim aberat à quindecim talentis) tutori- *Facultates.*
bus male adminiſtrantibus, cum partim ſubriperent eius bona, partim negligerent, nec præce-
ptoribus pueri ſalarium perſoluere curarent, non ſolum in patrimonio cladem accepit, uerum
etiam liberalibus artibus quemadmodũ decebat imbui non potuit. Accedebat ad hæc imbecil- *Corpus imbecil*
litas corporis, quam uerita mater, ipſum onerari laboribus non permittebat, nec pædagogi co- *lum.*
gere, ac uim afferre audebãt. Erat enim ab initio tenui ualetudine, & ex hoc Batali cognomen-
tum, quod aduerſarij in eius contumeliam frequenter uſurpabant, à pueris illi inditum eſt. Fuit *Nomina à cor-*
autem Batalus tibicinis nomen, in quem ob infractum ac diſtortum corpus Antiphanes poëta *poris uitijs in-*
uerſus perſcripſit. Alij poëtam laſciuorum carminum fuiſſe Batalum tradunt. Videtur inſuper *dita, Batalus,*
quædam ex his corporis partibus quæ honeſte nominari non poſſunt, tunc apud Atticos Bata *Argas.*
lus appellata. Argas uero (nam hoc etiam cognomentũ fuiſſe Demoſtheni traditur) aut ex feri-
tate morum illi inditum eſt, quod anguem nonnulli poëtæ Argam appellant: uel ex duritia ſer
monis, per quam nõ mediocriter auditores obtundebat. Eſt enim Argas nomen latoris legum *Quomodo ad*
malarum quidem ac durarum. Ad oratoriã uero facultatẽ per hunc modũ applicuiſſe animum *oratoriam ani-*
Demoſthenes traditur. Calliſtrato oratore cauſam Oropi acturo, permagna erat hominũ expe *mũ applicuerit*

C ctatio, cum propter oratoris famam tunc maxime florentē, tum propter iudiciū rei per id tempus ſatis uulgatæ. Cum itaq; magiſtri & pædagogi aſſore ſtatuiſſent, poſtulauit Demoſthenes à pædagogo ſuo ut unà ſecum duceretur. Ille habens cum publicis miniſtris qui iudicia aperiebant familiaritatē, locum facile obtinuit, in quo puer clàm collocatus ſedens audiret. Cumq; ea die Calliſtratus egregie oraſſet, magnamq; præbuiſſet admirationē ſui, gloriam eius Demoſthenes adamauit, utpote quem uidebat magna hominū multitudine comitante, inter ingentes applauſus magnis cum laudibus domū reduci. Admirabatur itaq; illum Demoſthenes, ſed multo magis orationis uim poteſtatēq; admirabatur, ob quam omnia perfici ac mitigari poſſe cernebat. Quare omiſſis cæteris diſciplinis, ad id unum ſeſe ipſum comparauit, atq; exercuit, ut dicendi facultatē nanciſceretur.

Duces ſtudij qui.

Et ad eam quidem rem præceptorē habuit Iſæum: quanquā floreret tunc maxime Iſocrates, ſiue ut quidam aiunt, mercedē, propterea quod orphanus eſſet, præſtare Iſocrati non ualens (erat enim precium decem minarum) ſiue quod Iſæi ſermonē ut efficaciorem cautioremq; magis probauit. Hermippus tamen ſcribit ſe in cōmentaria quædam ſine autore incidiſſe, in quibus ſcriptum erat, Demoſthenē fuiſſe auditorem Platonis, magnamq; exinde utilitatem ad dicendū ſuſcepiſſe. Refert etiam Cteſibiū apud Calliam Syracuſanū & quoſdam alios dixiſſe, Iſocratis & Alcidamantis artes clàm habuiſſe Demoſthenem, ac didiciſſe.

Ingenij ſpecimen ſub prima iuuenta, & occaſio forenſis eloquentiæ.

Vt igitur per ætatem licuit, tutoribus ſuis diem dixit, multaq; in eos uarie ſubterfugientes, & controuerſias iudicatas referre conantes, ſcribens, & ſe in his rebus ſtudio, quemadmodū Thucydides inquit, exercens, tandem non ſine periculo & induſtria ſuperauit. A quibus quanquam exigere quantum ſibi ſubreptū erat non potuit, tamen id aſſequutus eſt, ut audaciam in dicendo & conſuetudinem nactus, guſtata cauſarum orandarū dulcedine famæ ac potentiæ, ſtatuerit prodire in medium, & ad Reipublicæ certamina ſe conferre.

Exercitatio pertinax aduerſus non ſatis opportunam naturam.

Et quemadmodū Orchomenium Laomedonta ſcribunt ob uitandum ſplenis morbū ex conſilio medicorū longiſſimis curſibus uti conſueſſe, atq; exinde habitū currendi nactum, poſt recuperatā ualetudinē certaminibus intendiſſe, cæteroſq; uelocitate currendi ſuperaſſe: ſic Demoſtheni euenit, primo neceſſitate recuperandi patrimonij ad dicendū ueniſſe, atq; ex hoc peritiam nacto in Reip. curriculis tanquā certaminibus quibuſdā cæteros anteiſſe. Atque ab initio populū alloquens turbas ſtrepitumq; concionum ferre non poterat, ſpernebaturq; ab auditoribus, quod eius oratio confuſa

D circuitionibus & ſuperfluis argumētis elaborata uidebatur. Voce præterea & lingua ſpirituq; laborabat, ob quæ nō mediocriter turbabatur oratio, nec mens eius intelligi poterat. Cum itaq; deſperatione quadam harum rerum mœrens in Piræum ſeceſſiſſet,

Quo monitore genus dicendi prauum in optimum, item quo actionem ingratam in ſuauiſſimam commutarit.

increpitus eſt uehementer à Thraſio Eunomo tunc admodum ſene, quod cum eius ſermo perſimilis eſſet Pericli, ſeipſum proderet ob ignauiam atque ſecordiā, nec ſtrepitus concionū perferre auderet, neq; corpus ad certamina præpararet, ſed mollitie quadā animi ſeipſum abijceret. Rurſus igitur orare aggreſſus, cum apud populū concidiſſet, et confuſus domū abiret, aſſequutus eſt eum Satyrus hiſtrio, apud quem cum de ſuo caſu (erat enim illi cum Demoſthene familiaritas) grauiter quereretur, quod ſibi maxime omniū diligentiam tempuſq; adhibenti, & quaſi omnes uires corporis in eo ſtudio conſumenti, ſoli eueniret ut apud populū nullam in dicendo gratiam aſſequeretur: nautis crapulantibus & indoctis hominibus aures & ſilentiū à populo præſtari, ſe uero reijci ac repelli: pollicitus eſt illi Satyrus, ſi modo aliqua ſibi Euripidis aut Sophoclis carmina pronunciare uellet, ſe medicinā adhibiturum. Quod cum Demoſtheni placeret, & faceret, ſic uocem eius & actionē Satyrus emendauit, formauitq;, ut non prior Demoſthenes, ſed alter uideretur. Intelligens ergo quantum gratiæ & ornatus pronunciatio apta loquutioni afferret,

Studiū & exercitatio incredibilis.

ſubterraneū locum, qui uſq; ad noſtrā extat ætatem, ſibi ædificauit, in quem per dies ſingulos deſcendens geſtū ac motum corporis fingebat, uocemq; exercitabat. Sæpe etiam duos uel tres menſes cōtinuos domi incluſus non ceſſabat, abraſa parte capitis, ut exeundi facultatem ſibi ipſi præriperet. Sermones inſuper, negocia foris agitata ad ſtudiū referebat, confeſtim ſiquidem domū rediens & in locum ſubterraneū deſcendens, res ipſas recitabat, & rationes cur ita feciſſet adiungebat. Sermones etiam in quos fortuna incidiſſet, recolligens ſeipſum, in ſententias & periodos reducebat, omnigenis correctionibus & renouādo, quæcunq; uel ipſius ad alios, uel aliorum ad ipſum dicta extabant. Atq; ex hoc putatus eſt non multum natura & ingenio, ſed labore & exercitatione ualere.

Ingeniō ne plus an doctrina ualuerit dubium fuiſſe.

Huius rei ſignum uidebatur, quod non facile reperiebatur qui Demoſthenem ex tempore dicentē audiſſet, quem etiam ſæpe à populo nomine compellatū cum ſederet in concione aſſurgere noluiſſe conſtabat, niſi rem de qua dicturus erat iam antea cogitaſſet. Quod & alij quidam tunc clari uiri irridebant, & Pytheas aliquando inquit, Demoſthenis enthymemata

lucernam

A lucernam olere. Et huic quidem non ſine amara cauillatione Demoſthenes reſpondens, quia non eorundem tibi & mihi, inquit, lucerna conſcia eſt. Alijs uero non penitus inficiabatur, ſed nec omnino ſcripta, nec omnino non ſcripta ab ſe dici aſſeuerabat, quanquam popularē hominem eſſe debere dicendi ſtudium indicabat. Gratia enim placendi & inſeruiendi populo eloquentiam comparari. Negligere autem ſtudium eloquentiæ, eorum eſſe qui dominari populo quærunt. Non enim ſuadendo, ſed cogendo per uim operam dare. Timidum autem fuiſſe Demoſthenē in dicendo ex tempore, illo quoq; probatur, quod Demades orator ſæpe ex tempore aſſurgens Demoſtheni indigenti opitulatus eſt, Demoſthenes autem illi nunquā. Quomodo igitur (dicet quiſpiam) Aeſchines audaciſſimum in dicendo fuiſſe Demoſthenem affirmat? Quomodo Pythoni Byzantio aduerſus Athenienſes inuecto ſolus reſpondit? Quomodo aduerſus Lamachum Myrrhenæum laudes Alexandri & Philippi quas ſcripſerat Olympiæ recitantem, & in eis multa contra Thebanos & Olynthios dicentē, aſſurgens, & quanta bona Thebani & Chalcidenſes Græciæ feciſſent ex hiſtoria & probationibus oſtendens, & contrà, quàm multorum malorum cauſa fuiſſent aſſentatores Macedonibus blandientes ſubiungens, ſic tandem audientes cōmouit, ut Lamachus ipſe ob timorem clàm aufugeret? Sed uidetur hic uir morem Periclis in hac parte imitatus, non faciliter nec de omni re ad dicendum proſiluiſſe, ſed maturitatem quandam ut autoritatē tueretur, obſeruaſſe, & ob hoc non temere fortunæ & tempori exiſtimationem ſuam committere uoluiſſe. Nam audaciæ quidem plus habuit, quàm ſcripta eius oſtendant, ut Eratoſthenes, & Demetrius Phalereus, & Comici quidam probare uidētur: quorum Eratoſthenes tradit ipſum in dicendo nonnunquā ueluti furore quodā correptū debacchatū fuiſſe: Demetrius autem quodā loco immane illud iuſiurandū iuraſſe dicit, per terrā, per fontes, per amnes, per undas fluentes. Comicorum uero alius ῥωποπερπερήθραν, quaſi dicas, uerba uelut faſciculos uoluentem, ipſum nominat. Alius antitheta cauillans ſic, Recepit ut accepit: quod hoc uerbo admodū uſus ſit frequenter. Niſi fortè ad orationē pro Haloneſo Antiphanes alluſit, in qua non capiendam ſed recipiendam eſſe à Philippo Haloneſum ſuadebat. Omnes ſui temporis oratores ſine controuerſia ſuperauit, præter unum Demadem, quem naturali ingenio fretum inſuperabilem fuiſſe, & pręſtitiſſe Demoſtheni omnes fatebantur, cuius in dicendo curam & apparatum, ille extemporali dictione referebat. Ariſto Chius in hiſtoria retulit quoddā Theophraſti iudiciū de oratoribus. Dicit enim Theophraſtū rogatum qualis ſibi orator Demoſthenes uideretur, reſpondiſſe, dignum ciuitate Athenarū ſibi uideri. Subinde qualis Demades interrogatū, reſpōdiſſe, ſupra Athenas. Idem philoſophus ſcribit Polyeuctum Sphetium unum ex his qui tunc in Repub. uerſabantur, ſolitum eſſe dicere, maximum fuiſſe oratorem Demoſthenem, ſed plurimā uim in dicendo Phocionem habuiſſe, multas eum ſententias paucis uerbis complecti ſolitum. Quinetiam ipſum Demoſthenē quoties aſſurgebat Phocion ab eo diſſentiens, familiaribus dicere conſueſſe, dictorum ab ſe ſecurim aſſurgere. Hoc tamen incertum eſt, utrum ad uim dicendi, uel ad integritatem uitæ & autoritatem Phocionis Demoſthenes referebat. Plerunq; enim probatus uir & fidem apud populum habens, uno uerbo uel nutu longas aliorum orationes ſuperat. Aduerſus impedimenta quibus laboraſſe Demoſthenem ſuprà diximus, hæc (ut Phalereus Demetrius ſcribit) remedia adhibuit. Refert enim ſe à Demoſthene ipſo iam ſene audiuiſſe, hæſitantiam linguæ coniectis in os lapillis emendaſſe, uocem autem currendo & ſcandendo inter pronunciandum exercuiſſe, dum orationes uerſusq; continuo denſoq; ſpiritu proferret: habuiſſe domi magnū ſpeculum, ad quod ſeipſum uidens geſtum formaret. Dicitur cōfugienti ad ſe cuidam narrantiq; plagas accepiſſe, cum patrocinium eius imploraret, reſpondiſſe, At enim ex his quæ tu narras, nihil perpeſſus es. Quod cum ille altiori uoce & indignatione quadam clamaret, Nihil ego paſſus? Tum Demoſthenes, uocem, inquit, audio iniuriam paſſi: putauit enim ad fidem faciendam plurimum attinere, ſi quamplurimum uocem intendiſſet. Et multitudini quidē eius pronunciatio uehemēter placebat, politioribus autem hominib. figmentū quoddā leue ingeneroſumq; uidebatur, ex quorū numero Demetrius Phalereus eſt. Refert Hermippus cum eſſet quæſitum ab Aeſione, de ſuperioribus oratoribus, & qui ſuæ ætatis fuiſſent, quid ipſe ſentiret: dixiſſe, admirabilē in illis ornatum maieſtatemq; dicendi cum ad populū loquerentur, fuiſſe, ſcripta tamen Demoſthenis multum cæteris antecellere. Quanquā uero ex lectione orationū ſuarū durus quidē & auſterus Demoſthenes uideatur, tamen & ioco nōnunquā uſus eſt, ueluti aduerſus Demadē, cum ille dixiſſet, me Demoſthenes ſus Mineruam: at iſta, inquit, Minerua nuper in adulterio deprehenſa fuit. Rurſus aduerſum quendā Ferreum nomine qui de furto ſuſpectus erat, cum ille uigilias & lucubratio-

Cautus in dicendo, idcirco timidus habitus.

Grandiloquentiis & quaddam in oratione tumidum ſuperbumq́.

Quos dicendo reformidauerit

Naturæ uitia ut emendarit, ubi labor & induſtria ſignificatur.

Pronunciatio pluribus non ſatis approbata.

Ioci.

C nes Demoſthenis in iurgio carperet, Scio, inquit Demoſthenes, tibi moleſtum fuiſſe quod ego lucernam per noctem habuerim: Vos autem uiri Athenienſes nolite iam admirari plurima fur ta in hac urbe cõmitti, cum fures quidẽ ferreos, parietes uero luteos habemus. Sed hæc licet plu ra in hoc genere poſſemus referre, omittamus. Reliquos autem eius mores ex rebus geſtis con templemur.

Ad Rep. quando acceſſerit. Contulit ſe ad Rempublicã ſub tempus Phocenſis belli, ut & ipſe dicit, & ex Phi lippicis orationibus deprehendi poteſt, quarum aliæ illis iam rebus tranſactis natæ ſunt, aliç uero ſcilicet uetuſtiores proxime ea negocia attingunt. Conſtat autem duos ſupra xxx. natũ an nos fuiſſe quando Midiam accuſauit, quo tempore nec potentiã nec autoritatẽ aliquam in Re publica habebat:

Notã ex cauſa Midiam excuſat. idq; ut credo ueritus, pecunia accepta ab accuſatione deſtitit. Neq; enim beni gnitate aut magnitudine animi iniuriam contempſit, cum eſſet pertinax & pronus ad ulciſcen dum, ſed cum uideret nõ eſſe potentiæ ſuæ uirum diuitijs, eloquentia & amicorũ copia ſufful tum euertere, conceſſit mediatorũ precibus. Nam pecunia illa quam ob deſerendã cauſam acce pit, non mihi ſatis ualuiſſe uidetur ad acerbitatẽ eius obtundendã, ſi ſuperare poſſe credidiſſet.

Gloria. Nactus autẽ in Repub. materiã uberem & honeſtã pro Grçcorũ libertate aduerſus Philippum, & in ea præclare decertans, confeſtim nomen & gloriam aſſequutus eſt. Nec ſolum ut disertus, uerũetiam ut fortis uir ſuſpiciebatur, ut admiraretur ipſum Græcia, obſeruaret Perſarũ rex, plu rimus apud Philippũ ſermo eſſet, cõfiterentur aduerſarij ſibi aduerſus præclarũ uirum eſſe cer tamen. Talia enim Aeſchines & Hyperides de illo dixerunt.

Conſtantia contra ſententiam Theopompi. Itaq; diſcernere equidẽ nõ ualeo, qua ratione motus ſcribat Theopompus mutabilis & inconſtantis animi Demoſthenẽ fuiſſe, nec eiſdẽ rebus, neq; eiſdem hominibus ſatis longum tempus uti potuiſſe. Conſtat enim quas Reipub. partes ab initio ſuſcepit, in eis uſq; ad finem conſtantiſſime perſeueraſſe, nec ſolum in uita non mutatũ, ſed ipſam uitam ne mutaretur abieciſſe. Non enim ut Demades, qui mutatio nem ſuã in Repub. excuſans, dixit ſe ſibi quidẽ ipſi contraria ſæpe dixiſſe, Reip. autẽ nunquã. Nec ut Menalopus, qui aduerſus Calliſtratũ rem gerens, ſæpe uictus pecunia dicere ſolebat ad populũ: Vir ſanè inimicus eſt mihi, tamen Reip. uincat utilitas. Sed ut Nicodemus Meſſenius, qui Caſſandro prius fauens, deinde cum Demetrio ſentiens, non, inquit, ſe cõtraria dicere, ſed idem ſemper, uictoribus ſcilicet parêre, utilius eſſe: ſic Demoſtheni licet dicere. Non enim uer

D bum nec actionẽ unquã deflexit, ſed in uno atq; eodem limite uſq; ad finem perſeuerauit. Panætius philoſophus oſtendit ex Demoſthenis orationibus pleraſq; ita eſſe ſcriptas, quaſi ſola bo neſtas per ſeipſam ſit expetenda, ut contra Aeſchinem pro Cteſiphonte, ut contra Ariſtocratẽ, ut de immunitate aduerſus Leptinem, ut in Philippicis quibuſdã, in quibus omnib. non ad uo luptatem aut utilitatẽ ciues hortatur, ſed ubiq; ſecuritati & ſaluti honeſtatẽ & gloriã anteponit. Quod ſi generoſitati eius in dicendo & propoſito in Republica, uirtus bellica & incorrupta actio reſpondiſſet, nõ cum Mirocle & Polyeucto, & Hyperide, ſed cũ Cimone & Thucydide

Non omnino incorrupta uita fuit, quanquam oratio plenum philoſophum præ ſe ferret. & Pericle foret meritò collocandus. Nam Phocion quidem unus ex ijs qui temporibus Demo ſthenis fuit, licet non probatã Reipublicæ partem ſequutus, ſed ad Macedones inclinari uiſus, tamen per fortitudinẽ ac iuſtitiã nihilo inferior habitus eſt Ephialto, aut Cimone, aut Ariſtide. Sed Demoſthenes ipſe nec bello fortis (ut Demetrius ait) nec aduerſus corruptelas pecuniarum omnino purus erat, ſed à Philippo quidẽ non accipiebat, à rege autem Perſarũ accipiebat. Itaq; laudare maiorũ facta poterat, ſed nequaq; imitari, cum oratores quidẽ ſui temporis, uno Pho cione excepto, non ſolũ eloquentia, ſed uita quoq; ſuperauerit.

Libertas dicẽdi Videtur autem Demoſthenes magna ſemper fiducia in concionibus fretus, libertatẽ reprehẽdendi maxime omniũ exercuiſ ſe. Scribit uero Theopompus, iuſſiſſe aliquando Athenienſem populum Demoſtheni ut quen dam accuſaret, at illum recuſaſſe. Vt ergo aduerſus eum reclamatio populi, quemadmodũ con ſueuit, facta eſt, ſurrexit Demoſthenes, & inquit: Vos me uiri Athenienſes conſultorẽ habetis etiam inuiti, calumniatorẽ uero nec ſi uelitis quidẽ.

Autoritatis in Republ. exemplum. Præcipui potentatus eius actio in Republ. fuit cum Antiphontẽ à populo dimiſſum ipſe perſequutus cepit, & conſilio Areopagi iudican dum tradidit. Nec ueritus eſt quod populũ in hoc offenderet, ſed ipſum conuincens promiſiſſe Philippo naualia incenſurũ, ſummo ſupplicio ut afficeretur obtinuit. Theorida etiã uaticã fœ minã tum alia multa cõmittentem, tum ſeruos ad fallendum inſtituentẽ accuſauit, & mulctauit morte.

Orationes quæ falſo ipſius nomine circumferuntur. Dicitur orationẽ illam, qua Apollodorus contra Timotheũ uſus eum debiti cõuicit, De moſthenem ſcripſiſſe, quemadmodũ alias orationes Phormioni & Stephanio ſubminiſtrauit. Pro quibus meritò infamiã ſubijt, cum ueluti ex gladiatoria taberna uendere pugiones quibus ſe inuicem confoderent aduerſarij, uiſus ſit. De publicis quoq; orationibus illa quæ eſt in An drotionem, item quæ in Timocratẽ & in Ariſtocratem, alijs ſunt ſcriptæ. Ipſe nondum per id

tempus

A tempus ad Remp. ſe contulerat. Videtur enim xxvij. aut xxviij. ſuæ ætatis anno orationes ædidiſſe. Nam quæ eſt aduerſus Ariſtogitonē, ipſe orauit, & quæ eſt aduerſus Leptinem de immunitate. Ad quam actionē deſcēdit gratia Cteſippi Chabriæ filij, ut ipſe idem affirmat, matre pueri (ut quidā tradunt) ſibi deſponſata. Nō tamen eam uxorē habuit, ſed cuidam Samiæ ſe coniunxit, ut Demetrius Magneſius in ſynonymis ſcribit. Nam oratio illa quæ eſt cōtra Aeſchinē falſæ legationis, incertū eſt an orata unquā fuerit: quanquam aſſerat Idomeneus, triginta ſolū ſuffragijs exceptis, abſolutū fuiſſe Aeſchinē. Sed non uidetur id uerum, ut ex utriuſq; orationib. in cauſa Cteſiphontis ſcriptis coniectari licet, in quibus nulla mentio huius iudicij neq; clare neq; obſcure habita eſt. Sed hæc alij ſolertius dijudicabunt. Propoſitū autem Demoſthenis in Remp. etiā in pace perſpicax erat omnib. Philippi conatibus præcipue aduerſari: cuncta enim eius cœpta patefaciens ac redarguens, mentes Athenienſiū in regē accendebat. Quare apud Philippū magnus erat de Demoſthene ſermo: & quando unus ex decem legatis in Macedoniā peruenit, licet ſingulos audiret Philippus, tamen maiori cum apparatu & diligentia Demoſtheni reſpondit. In alijs autē honoribus non ſimiliter eum prætulit, ſed & Aeſchinē et Philocratē magis complexus eſt. Itaq; laudantibus poſtea illis Philippū ut eloquentiſſimū et pulcherrimū, ac feſtiuum & promptū ad potum, coactus eſt Demoſthenes cauillari, quod partim ſophiſtæ, partim mulieris, partim ſpongiæ huiuſmodi laudes eſſent, imperatoris uero nulla in eis eſſet commendatio. Sed cum ad bellū res inclinaſſet, Philippo quieſcere nequeunte, Athenieſibus uero per Demoſthenē irritatis, primo in Eubœam per tyrannos Philippo ſummiſſam Athenienſes cōcitauit, quô illi trāſeuntes Macedones expulerunt. Deinde Byzantijs & Perinthijs à Macedonib. per id tempus laceſſitis auxiliū ferre perſuaſit, obliterata memoria eorū quæ bello ſociali utraq; ciuitas geſſerat. Poſt hæc ipſe legatus abiens monendo & cohortando omnes fermè græcas ciuitates in Philippū conuertit, ut foret numerus copiarū peditum quidem quindecim, equitū uero duorū milliū, abſq; urbanis copijs tum ſtipendiorū cōducto militi ſatis. Vbi queadmodū Theophraſtus ſcribit, cum ſocij tributi ſummā definiri poſtulaſſent, Creobulus belli dux reſpondit, bellū menſurari nō poſſe. Erecta igitur Gręcia ad futurū belli exitū, Eubœa, Achaia, Corintho, Megaris, Leucadia, Corcyra ſimul confœderatis, maximū reſtabat Demoſtheni opus, Thebanorū ſcilicet aggregatio ad cōmunē ſocietatē. B Habebant enim Thebani regionē Atticæ uicinā, & gloria militari maxime omniū Græcorū per id tempus florebant. Cæterū difficile uidebatur Thebanos in Philippū concitare poſſe, deuinctos ob eius recens beneficiū Phocenſi bello acceptum: accedebat uicinitas, quæ (ut fit) cōtentiones & ſimultates inter ciuitates pepererat. Sed licet his difficultatibus obſiſtentibus, tamē cum Philippus ob ea quæ circa Amphiſſam proſpere geſſerat elatus, ſubitò Elatiā inuaſit. Trepidantibus Athenienſibus, nec ullo ſuggeſtū aſcendere audente, ſurrexit Demoſthenes, & ad Thebanos cōuertendos animos perſuaſit. Deinde ipſe cum quibuſdā alijs legatus ad Thebanos miſſus eſt. Miſit etiā Philippus, ut Marſias inquit, & Amynthā & Clearchum Macedones, Daochum, & Theſſalū, & Thraſydæum contra Demoſthenē apud Thebanos conaturos. Et utilitas quidē non latebat Thebanos, ſed belli incōmoda ante oculos uerſabantur, recentibus adhuc Phocenſiū uulneribus. Sed oratoris uis (ut inquit Theopompus) iram mitigās, & mentes accendēs, ad honeſtatē & gloriā animos traduxit, cæteris uero reſpectibus tanquā tenebras infudit. Itaque illi uelut furore quodā correpti poſt Demoſthenem properarunt. Tantū uero momenti hoc præclarū oratoris factum rebus attulit, ut conſeſtim caduceatorē miſerit Philippus ad pacem depoſcendā. Nec ſolum duces belli Demoſtheni parebant, ſed & magiſtratus Thebanorū eius iuſſu non minus quam Athenis conciones adminiſtrabant. Amabatur enim apud utroſq;, & plurimum poterat, nec immeritò neq; indigne, ut Theopompus oſtendit. Verū fortuna aliqua, ut uidetur, libertati Gręcorū finem imponēs, Demoſthenis conſilijs aduerſabatur, multaq; erāt ſigna futuri euentus, inter quæ reſponſa Apollinis & Sibyllina carmina circūferebantur uetuſta, pugnam apud Thermodontē prædicentia:

Rurſum de conſtantia in Rep.

Vis dicendi mirabilis & glorioſa.

Inclinationem fortunæ lōginque repetitam in fatum reijcit.

Dij faxint ne Thermodontia prælia ſpectem, Ni celſa librer nube uolans aquila.

Fertur autem Thermodon eſſe fluuiolus quidam apud nos in Chæronea fluens in Cephiſum amnem: ſed nos hodie nullum habemus fluuium ita uocitatum. Credimus tamen coniectura quadam Hæmona apud antiquos Thermodontem appellatum fuiſſe, fluit enim iuxta Herachum, ubi tunc Græci caſtrametati ſunt. Coniectamur autem, quod ex illa pugna ſanguine & cadaueribus repletus fuerit, appellationem commutaſſe. Duris uero tradit non eſſe fluuium Thermodontem, ſed cum tentorium quoddam in caſtris figeretur, repertam fuiſſe ſtatuam lapideam paruam cum ſubſcriptione Thermodontis tenentē Amazonem uulneratam:

C quapropter aliud etiam oraculū ſic pugnam ad Thermodontem canit:

Heus heus Thermodontiacæ mane prælia corue, Suppetet humani corporis eſca tibi.

Hæc itaq; ut ſe habeant perſcrutari difficile eſt. Demoſthenes Gręcorum armis ac tanta & tam prompta uirorū potentia confiſus, nec mentē adhiberi oraculis, neq; uaticinia exaudiri permiſit, memorans Epaminondã & Periclem illa ſemper formidinis & ignauiæ uelamenta putaſſe. & hucuſq; uir fuit egregius. Sed cum ad pugnã deuentū eſt, oblitus eorum ad quæ cæteros animabat, turpiter abiectis armis ſtatim aufugit, nec ueritus eſt ſuperſcriptionem clypei (ut inquit Pytheas) in quo literis aureis inſcripſerat, ἀγαθῆ τύχη, id eſt bona fortuna. Philippus igitur uictoria elatus & in cadauera cæſorum uinolentus illudens, cecinit principiū decreti Demoſthenis, in pedes diuidens hoc modo: Demoſthenes Demoſthenis Pæanieus ſic inquit. Sed paulò poſt ad ſe reuerſus, & magnitudinē periculi per quod uno tempore de imperio ſimul ac de uita certare coactus fuerat, contemplatus, oratoris uim poteſtatemq;, per quam ad tantum diſcrimen compulſus erat, perhorruit. Penetrauerat huius belli fama uſq; ad Perſarū regem, ſcripſeratq; ille ad Satrapas, ut pecunias Demoſtheni traderent, eiq; parērent, ut Macedonē coërcere à Græcis turbationibus ualeret. Hæc poſtea deprehenſa ſunt in epiſtolis quas apud Suſas Alexander inuenit, in quibus etiam modus pecuniarū Demoſtheni tradendarū erat expreſſus. Tunc ergo accepta prælij clade, oratores qui per contrariam factionē Demoſtheni aduerſabantur, in eum aſſurgentes, alius alio modo in iudicium traxerunt, à quibus populus non ſolum ipſum abſoluit, ſed etiam in honore præcipuo habuit. Itaq; cum oſſa illorū qui in prælio ceciderant, ex Chæronea delata tumularentur, cōmiſſum eſt Demoſtheni ut publica oratione eos laudaret. Populus enim rem non grauiter ferebat, quemadmodū multis & tragice propemodū Theopompus ſcribit, ſed ad hęc ducem conſilij honorando ornandoq;, ſatis declarauit, conſilij bellíq; ſuſcepti nondū ſe pœnituiſſe. Orationē igitur Demoſthenes quidē dixit, ſed decretū publicū, quod parum auſpicatū genium fortunamq; ſuam putaret, nullum ipſe niſi per amicos ædidit, tantiſper dum animū mortuo iam Philippo recepit. Mortuus eſt autē Philippus non multū poſt uictoriã in Chæronea habitã, & hoc ſignificauiſſe oraculum uidetur ultimo illo carmine cum dixit:

Flet uictus, uictor interijt.

D Cognita Demoſthenes Philippi morte, cum populū præoccupare uellet, lætus in ſenatū uenit, per ſomnum ſe uidiſſe affirmans maximū quoddam bonum Athenienſibus futurū: nec multo pòſt aderant Philippi interitū nunciãtes. Statim ergo ſacra dijs ob ea quæ feliciter nunciabantur fecerunt, & Pauſaniæ corona decreta. Proceſſit uero & Demoſthenes corona & ſplendida ueſte, ſeptimo die poſt interitū filiæ, ut inquit Aeſchines, eius duritiem, & odium natorū accuſans: ipſe uidelicet ingeneroſus & mollis, ſi humanitatis & amoris indicia fletus & lamentationes eſſe putabat, leuiter autem & indolenter ferre improbabat. Ego autem ob interitū regis ita moderate uictoria freti coronandū aut immolandū nunquam cenſerē. Nam & odibile & ingeneroſum eſt, quem uiuum colueris & ciuem effeceris, ab alio necatum eſſe immoderate lætari, & exultare, quaſi abſq; facinore perpetrato. Quod tamē relictis domeſticis lachrymis, quę Reipubl. utilia erant Demoſthenes fecerit, cōmendo, & magni animi eſſe iudico, ſemper ad Remp. reſpicientis & poſtponentis domeſtica, dum dignitatē tueri, quàm hiſtriones, reges & tyrannos repræſentantes imitari mauult, quos nec flere, nec ridere, inter ludos ex arbitrio ſuo uidemus, ſed tum cum uel argumentū uel comœdia iuſſit. Præterea ſi eos qui in dolore ferendo animum abijciunt, non deſpicere decet, ſed rationibus contra dolorē iuuare, & animū illorum cogitatione meliorū aliqua cōfirmare, & uelut oculis laborantes aciem à lucidis & repercutientibus uiſum coloribus, in uiridem aut molliorē aliquem intendere iubere: unde quæſo conſolatio rectius ducatur, quàm ſi laborantis patriæ mala, malis ſuis permiſcēdo melioribus rebus deteriorū ſenſum aboleamus? Hæc diximus ideo digreſſi paululū, quia inflecti quoſdam cōmoueriq; ad miſerationem Aeſchinis uerbis uidebamus. Ciuitates Græciæ poſt mortē Philippi Demoſthene autore rurſus conſpirauere. Thebani præſidium regis aggreſſi multos necauerunt. Athenienſes ad ferendum Thebanis auxilium ſe prępararunt. Demoſthenes ſuggeſtum tenebat, & cuncta ex illius decretis agebantur. Scripſit etiam præfectis regis Perſarum qui in Aſia erant, ut bellum aduerſus Alexandrum mouerent, puerum & imbecillem appellans. Sed cum Alexãder cum exercitu in Bœotiam ueniſſet, fractis Athenienſiū animis, & Demoſthenis ardore extincto, Thebani ab Athenienſibus deſerti, & per ſeipſos pugnare coacti, urbē amiſerunt. Magno inde Athenis timore exorto, miſſus eſt Demoſthenes unà cum alijs quibuſdam legatis ad Alexandrū: qui cum Citheronē uſq; profectus eſſet, reuoluens ſecum Alexandri iram, & eum

Fuga turpis.

Ciuitatū Græciæ conſpiratio

A & eum formidans, deſerta legatione retroceſſit. Sed Alexander ſtatim miſit ad ciues depoſcendos decem, ut Idomeneus & Duris tradunt: ut autem alij plurimi ſcriptores, octo oratores, Demoſthenem, Polyeuctum, Ephialtem, Lycurgum, Mirociem, Damona, Calliſthenē, Charidemum. Quo in tempore ferunt eam fabulam quæ eſt de lupis & ouibus & canibus, Demoſthenem retuliſſe, ciues qui cum eo poſtulabantur canibus pro populo certantibus, Alexandrū uero lupo aſſimilans. Præterea ut mercatores, inquit, uidemus ſigna circunferentes modica tritici paropſide magnos uenundare aceruos, ſic in tradendis qui petuntur ciuibus, uoſipſos traditis. Hæc Ariſtobulus Caſandreus ſcribit. Conſultantibus ergo Athenienſibus, nec quô ſe uerterent ſcientibus, Demades pactus mercedē quinq; talentorū, legationem pro illis ad regem ſuſcepit, auſus id quod uel eius amicitiæ fideret, uel quod plenū iam illum, cædeque, tanquam leonem, ſaturum ſe inuenturū ſperabat. Qui tandem & apud regem quod petebat obtinuit, & ei ciuitatem reconciliauit. Abeunte igitur Alexandro, Demades ac cæteri Alexandri amici plurimum Athenis poterant, Demoſthenis potentia omnino ſuppreſſa, quanquā haud multo pôſt, Agide Spartiata res nouas moliente motus aliquis Athenis fuerit, ſed ſtatim refrixit, Athenienſibus operam minime nauantibus Agide oppreſſo, & Spartiatis confractis. Per id tempus agitata eſt contra Cteſiphontē accuſatio, fuerat enim dies dicta ſub Chæronda prætore parum ante Chæronicā pugnam. Iudicata eſt autem cauſa poſt annos decem, prætore Ariſtophôte. Hoc eſt iudiciū illud famoſum ut nullum aliud ex publicis, cum propter oratorū excellentiam, tum propter iudicum magnanimitatem, qui accuſatoribus Demoſthenis per id tempus in Repub. maxime potentibus nequaquā gratificati ſunt, ſed ita præclare abſoluerunt, ut quintam calculorum partem Aeſchines non ferret. Aeſchines ergo in exilium eiectus circa Rhodū & Ioniam rhetoricā docuit. Nec multò poſt Harpalus Alexandrū ex conſcientia rerum male adminiſtratarum, & ex ira regis qua contra amicos deſæuire conſpexerat, fugiens ex Aſia Athenas peruenit. Qui cum ad populū ſe contuliſſet, & cum nauibus et pecunijs eorum arbitrio ſummitteret, alij oratores ad pecunias reſpiciētes aduocati Harpalo erant, ſuadebantq; populo ut ſupplicem reciperet, tutareturq;. At Demoſthenes primo repellendū eſſe hominē, & cauendū ne per eum bellum ſuſcitarent, ex minime iuſta cauſa ſuadebat. Paucis uero pôſt diebus cum pecuniæ &

B uaſa inſpicerentur, uidens eum Harpalus opere barbari cuiuſdā uaſculi delectatū, formamq; & artificium diligentiſſime contemplantē, iuſſit ut uas appenderetur. Admirante uero Demoſthene pondus auri, & quantum traheret poſtulante, arridens Harpalus, talenta, inquit, uiginti tibi trahet, atq; ita noctu uas cum xx. talentis Demoſtheni clàm mittit. Erat Harpalus (ut uidetur) callidus hominis auri cupidi per oculorū motum mentem dignoſcere, non enim reſtitit Demoſthenes, ſed largitione percuſſus, quaſi arcē prodens, Harpalo conceſſit. Itaq; cum poſtea de recipiendo Harpalo agitaretur, lana & uittis collum circūfarciens, in concionē proceſſit: iuſſusq; dicere renuit, quaſi gulæ morbo loqui impediretur. At uiri urbani qui aderant, rem intelligentes, ridebant, non gulæ morbo, ſed auri per noctem conſtrictū uocem perdidiſſe Demoſthenem clamitātes. Ob eam corruptelā paulò poſt apud populū patefactam, cum nec excuſationē Demoſthenis ſuſciperent, nec dicentē audire uellent, ſed ſumma cum indignatione tumultuarentur, ſurgens quidā in illum cauillans, Quid, inquit, uiri Athenieſes, eum qui uaſculū habet, non audietis? Statim igitur Harpalū expulerunt. Veriti autē ne ratio pecuniarū ab oratoribus acceptarū à ciuitate repoſceretur, inquiſitionē habuerunt diligentē, perſcrutati ædes cunctorū, præterquā unius Calliclis Arrhenidæ. Huius enim, quod nuper uxorē duxerat, non permiſerunt Athenienſes, ut Theopompus ſcribit, domū in qua noua erat nupta perquiri. Sed Demoſthenes obuiā incedēs ad populū tulit, ut conſiliū Areopagitarū de ea re cognoſceret: à quibus cum ipſe in primis condemnatus quinquaginta talentis, & in carcerem ductus eſſet, partim iudicij grauitate, partim imbecillitate corporis, cum carcerem ferre nequiret, clàm aufugit, alijs quidem id ignorantibus, alijs autem latendi facultatem illi offerentibus. Et dicitur illa fuga cum non longe ab urbe eſſet, uideretq; aliquos aduerſæ factionis homines poſt ſe currentes, occultare primo ſe uoluiſſe: deinde ut illi benigne appellantes uiaticū offerebant, conſolabanturq;, ingemuit ille magis, & inquit: Quomodo fieri poteſt ut non grauiter feram hanc ciuitatē relinquere, in qua inimici tales ſunt, quales in alia reperire amicos difficile eſt? Tulit autē exiliū grauiter in Aegina & Trœzene morā trahens, & ad Atticā cum lachrymis reſpiciēs, uocesq; emittens ingeneroſas. Ferunt etiā dum fugeret reſpexiſſe ad arcē, ac dixiſſe: O Pallas urbiū cuſtos, cur tribus infeſtiſſimis beſtijs delectaris, noctua, dracone, & populo? Adoleſcētes etiā ſe adeuntes monere ſolebat, ne ad Remp. ſe cōferrent, affirmās, ſi duæ eſſent uiæ ab initio propoſitæ, una

Remp. non adeundā adoleſcētibus Demoſthenes ſuadebat.

C quæ ad Remp. altera quæ ad interitũ aperte ferrent, eſſentq́ manifeſta illa quæ gerentes Reſp. ſubire oportet, formidines, inuidias, odia, calumnias, ſimultates, cõtentiones, certamina, illã potius electuros eſſe homines, quæ ad interitũ ferret. Eo exulante obijt Alexander, cuius cognita morte, rurſus ciuitates Græciæ conſpirauerunt, Antipatro in Lamia urbe à Leoſthene fortiter obſeſſo. Pytheas igitur orator & Callimedon ex Athenis profugi Antipatro adhæſerũt, et cum amicis & legatis eius circũeuntes ciuitates in fide cõtinere adnitebantur. Demoſthenes uero legatos Athenienſiũ qui contrà mittebantur ſequutus eos iuuabat, ſuadens ubiq; inſurgendum eſſe aduerſus Macedones, eorumq; dominatũ depellendũ. Et in Arcadia quidẽ etiam iurgium quoddã inter Pytheam & Demoſthenẽ fuiſſe ſcribit Phalereus, illo pro Macedonibus, hoc pro Græcis in concione dicente. Quo in loco cum Pytheas dixiſſet, ut domum in quam uenale lac importatur, malum aliquod habere putamus, ſic ciuitatem neceſſe eſt morboſam eſſe, in quam Athenienſiũ iuerat legatio. Retorſit Demoſthenes id exemplũ, quod & lac uenale pro ſanitate ægrotantiũ importaretur, & Athenienſes pro ſalute ciuitatum adeſſent. Quę cum Athenis renunciata fuiſſent, adeò grata fuerunt, ut ſtatim ipſum ab exilio reuocarent. Damon Pæanieus Demoſthenis nepos de eius reductione ad populũ tulit, populusq; ſciuit, miſſaq; eſt nauis una longa in Aeginã illum aduectura. Profecti obuiã magiſtratus & ſacerdotes cuncti, ciues etiam alij læte ſuſcepturi gregatim exiuerunt. Qua die ſcribit Demetrius Magneſius Demoſthenem ſæpius tetendiſſe manus ad cœlum, quod præclarior quàm Alcibiadi ſibi reditus in patriã fuerit, perſuaſis ciuibus, non coactis. Mulctam uero aduerſus eum inflictam, neq; enim remittere illam licebat, in aram Iouis conuertendã ſtatuerunt. Conſueti ſiquidẽ in feſto Iouis Seruatoris pecuniam pro ornanda ara conferre, ad hoc perficiendum quinquaginta talenta Demoſtheni ſtatuerunt, quæ erat pœna damnationis ſuæ. Non tamen multum tempus patria fretus eſt, ſed haud multo poſt reditũ, rebus Græciæ confractis, Maio quidem menſe pugnatũ eſt apud Cranonem, Iunio autem præſidiũ acceperunt. Iulio deinde mortẽ obijt Demoſthenes in hunc modum. Cum nunciatum eſſet Antipatrũ & Craterum Athenas aduentare, Demoſthenes & qui cum illo ſentiebant, urbe profugerunt: populus autem autore Demade, capitis eos condemnauit. Quibus uarie diſperſis, miſſi ab Antipatro ſatellites eos perſequuti ſunt. Princeps ſatellitũ

D erat Archias quidam Phygodotheras dictus: hunc uero Thurium nomine fuiſſe fama eſt, actorem tragœdiarũ, cuius diſcipulus fuiſſe traditur Polus ille Aegineta, qui cæteros omnes hiſtriones ſuperauit. Hermippus autem Lacriti rhetoris diſcipulum fuiſſe Archiam dicit: Demetrius uero Anaximenis familiarẽ fuiſſe tradit. Hic ergo Archias Hyperidem oratorem & Ariſtonicum Marathoniũ & Himeræum Demetrij Phalerei fratrem, qui in Aeginã ad Aeaci templum confugerant, per uim detractos in Cleonas miſit, ibiq; ab Antipatro necati ſunt, Hyperidis inſuper lingua euulſa. Inde cum audiſſet Demoſthenẽ in Calabriam ad templum Neptuni confugiſſe, nauigans illuc cum ſatellitibus ſuis (Thraces hi erant) templum ingreſſus eſt, ac primo ſuadere Demoſtheni cœpit, ut unà ſecum ad Antipatrũ pergeret, nihil moleſtum ab illo perpeſſurus. Demoſthenes ea nocte per quietem uiſus erat cum Archia tragœdijs in theatro certare, & cum illum ſuperaſſet, tamẽ defectu apparatus ab illo uinci. Itaq; Archiam tunc multa humaniter locutũ intuens, Nihil eſt Archia, inquit, quod coneris, nec enim in ſcæna mihi unquã placuiſti mimus, neq; nunc perſuadebis legatus. Cumq; Archia hæc audiens ſe per uim detracturum eſſe diceret, tandẽ, inquit, Macedonica oracula aperuiſti, nam prius quidem tanquã hiſtrio ſimulabas. Verum age, parumper expecta dum pauca domeſticis ſcribo. Hæc fatus in interiorem templi partẽ conceſſit, captoq; libro quaſi ſcribere uellet, calamũ ori admouit, ac mordicus teuuit, ut in cogitando ſcribendoq; facere conſueuerat: quod ubi per aliquod ſpatiũ feciſſet, demũ ueſte ſe tegens caput inclinauit. Satellites qui pro foribus adſtabant hæc intuentes, uelut timidum ac uecordem Demoſthenẽ irridebant. Sed Archias ipſum adiens ut aſſurgeret cohortabatur, repetens illa prius ab ſe dicta, fore ſcilicet ut ab Antipatro humaniſſime ſuſciperetur. Iam Demoſthenes ſenſerat uim ueneni uitalibus implicitã, itaq; aperiens caput Archiãq; proſpiciens, non præuertes me, inquit, Creontẽ illum agens, & hoc corpus inſepultũ abijcies. Ego autẽ Neptune uiuus adhuc ex tuo ſacrario excitor. Antipater autẽ & Macedones ne templum quidẽ tuum inuiolatũ reliquerunt. Hæc fatus ut ſe caperent iuſſit. Iam tremor ac uacillatio conſpicua erat, uixq; dum ara detractus cecidit, ſuſpiranſq; emiſit animã. Venenum ex calamo illo quem mordicus tenuiſſe ſuprà diximus, ſumpſiſſe Ariſto tradit. Pappus uero quidã, cuius hiſtoriã Hermippus repetit, inquit, cũ apud aram cecidiſſet Demoſthenes, repertũ fuiſſe in libro quem manibus tenuerat, principium epiſtolæ in hunc modum; Demoſthenes Antipatro: nec

Fortiter obit.

quicquam

A quicquã amplius. De celeritate autẽ mortis narraſſe ſatellites illos qui pro foribus ſteterunt, uenenum è panniculo quodã in manũ acceptũ ori admouiſſe, & bibiſſe, cum hi aurum eſſe quod bibebat putarent. Ancilla uero quæ ſibi miniſtrabat dixit, longũ tempus id uenenũ Demoſthenem ſecum habuiſſe, uelut præſeruantem medicinam ſiquid accidiſſet. Eratoſthenes in circulo quodã concauo, quem circa brachiũ ferebat, uenenũ ſeruaſſe dicit. Tradunt & alij aliter, quorum opiniones (multi enim ſunt ſcriptores) non eſt neceſſarium referre, niſi quod Democares Demoſthenis familiaris non putat ueneno interiſſe, ſed deorũ beneuolentia ex Macedonũ ſæuitia ereptum ſubitò ac facili genere mortis. Obijt xv. die menſis Iulij, quam omnium mœſtiſſimam agẽtes diem inter ſacra Cereris ieiunant mulieres. Huic paulò poſt honorẽ reddens Athenienſis populus, ſtatuã, utq; maximus natu ſui generis publice ſtipendia haberet, decreuerunt, Adſcriptum eſt ſtatuæ epigramma illud uulgatum:

Hic, ſi quàm recta tam forti mente fuiſſet,
Haud te Mars Macedo, Græcia capta ferat.

Nam qui hoc ab ipſo Demoſthene in Calabria ſcriptũ uolunt tum cum uenenũ accepit, nugas agunt: paulò enim antequã Athenas uenimus nos, accidiſſe huiuſmodi quiddam fertur. Miles quidã in ius ab imperatore ſuo uocatus, aurum omne quod habebat in manus eius ſtatuæ occultauit (habet enim implicitis digitis complectentes ſeſe manus.) Eſt autem iuxtà platanus parua, unde cum foliorũ multũ ſiue uento ſiue forte fortuna defluxiſſet, ijs aurum ille iſtic abditũ contexit. Latuit autem haud diu: nam cum quiſpiã iſtuc aſcendens aurum inueniſſet, & ſparſa iam rei fama, homines induſtrij argumentum epigrammati lepidum nacti, in integritatem uiri uerſibus decertarunt. Demadem haud ſanè multum tempus gloria fretũ, Demoſthenis iudicium in Macedoniam traxit, quibus turpiter adulabatur, ab eiſdem iuſte ſupplicio affectus. Inuentæ ſunt literæ eius, in quibus Perdicam ad capeſſendã Macedoniam ſeruandamq; Græciam hortabatur, à putrido ac uetuſto filo (hoc enim de Antipatro aiebat) pendentem. Ob quæ Dinarcho Corinthio accuſante, irritatus Caſſander, in eius complexu filium trucidauit, deinde ipſum necari iuſſit maximis calamitatibus expertum, proditores in uendenda patria ſeipſos prius uenundare, quod ſæpe prædicenti Demoſtheni credere noluerat. Demoſthenis igitur uitam Soſſi
B habes, ex ijs quæ uel legimus uel accepimus.

M. TVLLII CICERONIS VITA

ACHILLE PHILEROTE BOCHIO BONONIEN. INTERP.

AT CICERONIS matrem fuiſſe locupletẽ, & ſplendidã uitã egiſſe ferunt. De patre nihil certũ proditũ eſt. Sunt qui dicant eum in taberna quadã fullonaria genitum, & ibidẽ ad uirilem uſq; ætatem educatũ. Alij genus eius uſq; ad Tulliũ Appium referunt, clarũ Volſcorũ regem. Qui primus gentis huius Cicero dictus eſt, & tanta laudũ celebritate polluit, ut eius deinde poſteros ab eo cognominari Cicerones non puduerit, imò id cognomen auide complexi ſint, dignus memoratu fuiſſe uidetur, licet hoc à nonnullis ludibriũ quoddam uideretur. Eſt enim cicer, unde id deductũ eſt nomen, quædam leguminum ſpecies. Nam Cicero primus à quo gentis huius origo funditur, hoc cognomen ſumpſiſſe traditur, eo quod in poſtrema parte naſi eminens quiddã obtuſum in modũ ciceris habuit. Cæterum hic Cicero de quo nunc agitur, cum primas dignitates Reip. cœpiſſet attingere, & à beneuolis ſuis crederetur id cognomen aut omnino euitaturus, aut in aliud trãſumpturus, iuuenili quadam audacia dixiſſe traditur, ſe certaturũ ſplẽdidius Scauris atq; Catulis Ciceronis nomen efficere. Siciliæ quæſtor cum argenteum quiddã dijs obtuliſſet, poſt priora duo nomina Marcum atq; Tullium, quæ iam inſculpta erant, pro tertio iocoſe iuſſit opificem cicer incidere. Hæc de ipſius cognomine apud hiſtoricos traduntur. In lucem æditũ eum memorant nullo puerperij dolore, nulliſq; uteri materni anguſtijs, tertio Kal. Ian. qua die nunc primores urbis pro ſalute ſui principis, hoſtiarum litatione publica uota ſuſcipiunt. Eius nutrici ſpectrum quoddã uiſum ferunt atq; loquutũ, eam uniuerſæ Reip. ingens cõmodum alere. Quod cum uanũ quoddam ſomnium uideretur, extemplo ille ad ætatẽ erudiendi prouectus, uerum fuiſſe portentum oſtendit. Nam ingenio cæteros præueniens pueros, incredibile nomen adeptus. Vnde nõnulli ſuorum ſodaliũ genitores ea permoti fama, ſcholas ac ludi præceptorẽ adibant, ut fas ipſis eſſet

Nomen.

Diuinum teſtimonium.

C Ciceronē oculis intueri, fidemq; acutiſſimi eius ingenij atq; diſciplinæ captare. Alij ruſtici ma-
Admiratio pueri etia omnium. gis, indocti magis iracunde ſuos obiurgabant liberos, cum honoris loco eos aſpicerēt per urbis
uicos Ciceronē medium intra ſe tenere. Natus ergo tali ingenio Cicero, quale fingit Plato ar-
Promptitudo ingenij. tium liberaliū capaciſſimū, ad nullum literarū genus ineptus, ad poëticam fluxit promptior.
Eius adhuc pueri, paruum licet, ſeruatur opus Pontius Glaucus, tetrametro uerſu conditum.
Poëta. Procedente deinde ætate adeò ornatus ſe his curis inſeruit, ut non ſolum orator, ſed Romano-
rum omniū poëta optimus iudicatus ſit. Verum rhetoricæ gloria ipſi nūc uſq; ſeruatur, cum in
dicendi præceptis & eloquentiæ copia eius inſtitutio non parum eluxerit. Poëtica autē, quoniā
ſuperarent nonnulli clariſſimi ingenij uiri, qui excellentiſſime in ea floruerunt, omnino obſcu
In philoſophia præceptor quis ra & ignobilis perijt. Puerili conſuetudine tranſacta, Philonem Academicū, quem Romani in-
ter primos Clitomachi familiares ob ipſius eruditionē egregiam celebrarunt, & ob humanita-
tem iucundiſſimam enixe coluerunt, conueniebat: tum pariter ordinis ſenatorij populares ac
optimates eos uiros, qui cōſuetudine Mutij fruebantur, à quibus inſtitutis legibusq; urbis in-
ſtructus eſt. Bello Marſico ſub Sylla tempus quoddā ſtipendia egit: ſed mox animaduertens ci-
uium ſuorū ſeditiones, ex quibus Rempub. in ingentē monarchiā ruituram nouerat, ad quie-
A Repub. quatenus & quando abſtinuit, & id tempus quomodo collocarit. tum ocium literarū ſeſe contulit. His ſimul curis eruditos quoſdam græcos uiros priuatim adhi
buit, cum quibus unà erat, nec prius hunc uiuendi morem dimiſit, quàm uictor Sylla fuiſſet, &
in ſtatum quendā urbs rediſſe uideretur. Sub hac tempeſtate Chryſogonus libertus ſub haſta
Syllæ bona cuiuſdā, qui ex proſcriptione cæſus uidebatur, duobus millibus drachmarum emit:
quod cum Roſcius filius & defuncti hæres grauiter ferret, & ducentorū & quinquaginta talen
torum eadem eſſe probaſſet, redargutus Sylla, ægreq; cōmotus, ſubornato accuſatore Chryſo-
gono, paricidij Roſciū poſtulauit. Aderat nemo qui defenderet Roſcium, auertebanturq; om
nes, quiſq; Syllæ odium timens. Nudus ergo patrocinio Roſcius ad Ciceronē confugit. Bene-
uoli tunc omnes ad ſuſcipiendā hanc cauſam hortabantur, uelut aliâs nihil aptius nihilq; cōmo
dius ad primū ſplendorē ſui nominis eſſet inuenturus. Suſcepto itaq; Roſcij patrocinio, uicto-
Difficilem cauſam cum laude ſuſtinuit. riam cum ſumma laude nactus eſt. Verū Syllam tantiſper extimeſcens in Græciā proficiſcitur,
uulgò ſimulans quod ad rem curandā malæ ualetudinis, urbem egredi cōpelleretur: & quippe
ſtomachi cruditate, uiribus exiguis fuit, & macilentus, parciſſimo cibo, eoq; plerunq; uiſcoſo, in
D horam etiā productiorē uſus eſt. Vox ipſius multa ac bona, ſed aſpera ac incompta: cum eius
ſermo uehementiā & affectū haberet, ea ad ſuperiores expulſa tonos præbebat, ut præcordijs
timeretur. Athenas ut attigit, facilitate ſimul & mira linguæ ſuauitate Antiochi Aſcalonitæ alle
ctus, eius auditor fuit, licet ea quæ ille circa pręcepta nouiter agitabat haud probaret. Iam enim
nouam Academiā exierat Antiochus, & Carneadis ſectam reliquerat, permotus ſiue actibus,
ſiue ſenſibus, aut (ut quidā tradunt) ambitione uel diſſentione quadā aduerſus Clitomachi atq;
Philonis ſectatores: mutatus enim Antiochus Stoicā rationem aſſerebat in plurimis. Sed & Ci
ceroni placebant illa, illiſq; plurimū hærebat, magis etiā meditatus, ſi omnino à publicis nego-
cijs eijceretur, huc ex urbe ac foro tranſlatus, in quieto philoſophiæ ocio uiuere. Poſt hæc cum
exercitatus gymnaſijs, & iam ad ualetudinē lætam deueniſſet, uocemq; & auditui ſuauē, & ad
habitū corporis accommodatā ſatis effeciſſet & firmam, mors Syllæ ſibi nunciata eſt. Igitur cum
adeſſent ab urbe beneuolorū ſuorū literæ, quæ eum ad ineunda negotia Reipubl. excitabant,
Rurſū ad Rempub. quo pacto redierit. præterea cum ipſum idem admoneret Antiochus, iterum uelut organum quoddā oratorias ar-
tes, quibus potentiā Reip. agitaret, perpolire magnopere curauit. Tantiſper ergo nauigat, pri-
mumq; apud Aſiam clarorū oratorū Xenoclis Adramyteni, Dionyſijq; Magneſij, & Menip-
pi Carij cōſuetudine uſus eſt. Deinde apud Rhodū ad Apolloniū Molonis clariſſimū oratorē,
& Poſidonium illuſtrem philoſophum ſe contulit. Hic traditur Apolloniū cum latinæ linguæ
expers eſſet, rogaſſe Ciceronē ut græce declamaret: quod Cicero, quaſi exiſtimaret hinc emen
datior fieri, libens complexus eſt. Cum itaque declamauiſſet, cæteri in ſtuporem adducti, de
laudibus Ciceronis intra ſeſe certabant: ſed Apolloniū ferunt iam primum ex admiratione in-
genti in tantam mentis confuſionem prolapſum, ut illum orantem nec intelligere poſſet, & fa-
cto dicendi fine, ſecum meditantē diu tacitum ſediſſe. Inde uero prorumpente Cicerone ſilen-
tium dixiſſe memorant: Te nempe Cicero & laudo & admiror: ſed Græcorū fortunæ me miſe-
ret, cum uideam eruditionē & eloquentiam, quæ ſola bonorū nobis relicta erant, per te Romā
acceſſiſſe. Cicero igitur ſpei plenus, ad curas Reipubl. pronus ferebatur, ni eius impetus diui-
no quodam oraculo retardatus obtuſusq; eſſet. Nam cum Delphis rogaſſet Apollinem, quid
acturus gloria ſplendidiſſimus poſſet fieri, reſponſum tulit, ut naturam ſuæ uitæ ducem non
multorum

A multorum opinionẽ ageret. Quamobrẽ horum memor primũ reditus ſui tempus conſulto du-
xit, pigreq́ publicis dignitatibus uelut eas quodámodo in cõtemptũ haberet, ingerebatur. græ-
cum & ocioſum ſe audiens appellari: quæ uerba in ore rudiũ opificũ de eo crebro facileq́ diuul
gabantur. Honorũ tamen deſiderio cum natura flagraret, à genitore ſimul amicisq́ omnibus
incitatus forenſibus cauſis ſeſe obtulit, in quibus non paulatim ad ſumma peruenit, ſed extem-
plo gloria clarus emicuit, non parũ à cæteris differens, qui tum in foro obuerſarentur. Fertur et
hunc primum in pronunciatione non minus q̃ Demoſthenẽ laboraſſe, unde omni cura & Ro
ſcium comicum, & Aeſopum tragœdũ obſeruaſſe traditur. Hunc Aeſopũ memorant, cum in
theatro aliquando repræſentaſſet Atreum conſultantẽ de ſupplicio Thyeſtis, ex ingenti dolo-
re mentis impotem, quendã ex miniſtris quod ipſe non obſeruato tempore celerius aduẽtaſſet,
ſceptro percuſſiſſe, interfeciſſeq́. Non parua deinde licẽtia perſuaſionis ex pronunciatione Ci
ceroni fuit. Aduerſus oratores magno clamore uti ſolitos, hoc ſchemate uſus eſt, quod penuria
uirium in clamores, ueluti claudi ex debilitate membrorũ equis inſiliunt. Eius ingenij agilitas in
eiſdẽ ſchematibus iocisq́ primo facetum dulcẽq́ eum præſtitit: inde nimis inſolenter his utens
plerosq́ acriter offendit, & in opinionẽ aſtus ac uerſutiæ ea urbanitas uerſa eſt. Præfectus anno-
næ cum eſſet, ſortitusq́ Siciliã in miſſione frumenti quam apud urbem agere coactus erat, ple-
risq́ Siculis moleſtus grauisq́ primũ fuit: ſed mox cum eius integritatẽ, beneuolentiã ac huma
nitatẽ experti forent, eum ueluti neminẽ ex alijs ducibus ſuis honore ſummo dignati ſunt. Sub
idem tempus nõnulli ex inſigni Romanorũ iuuentute claris parentibus nati, rei ad prætorem
Siciliæ relegati ſunt, quod in militia molles, quodq́ male ſeruaſſent aciem: qui cũ uocarentur ad
iudiciũ, patrocinij ſui operã præbuit his Cicero, uotoq́ potitus eſt. Igitur ijs magis elatus Romã
rediens, in rem quandã ridiculã incidit. In Campania enim cum uiro cuidã claro, quem ſibi be-
neuolum putabat, obuiã fuiſſet, eum rogitat quæ ratio de rebus à ſe geſtis Romæ haberetur, &
quid ciues de ſe ſentirent, ueluti qui factorũ ſuorũ gloria totam urbẽ impleuiſſet. Sed ad hæc il-
le: Vbi, inquit, Cicero tempus hoc egiſti? Tunc uero perterrefactus Cicero eſt, quod in urbem
tanquã in uaſtum pelagus ſermo rerũ à ſe geſtarũ ingreſſus nihil ad ſplendorẽ nominis ſui attu
liſſet. Vnde poſthac eadem ſecum reputans, non parũ ab honoris cupiditate repreſſus eſt, uelut
B ad infinitũ & inacceſſibilẽ quendam terminũ, pro gloria ſibi certandum foret. Sed nihilominus
laudũ ſuarũ lætitia, & urgentiſſimus nominis illuſtrãdi, in omne tempus perſeuerauit, ſępiusq́
in ea re ita immoderatus fuit, ut de recta ſua ratione plerosq́ terreret. Quamobrem enixius ad
Rempub. uerſus eſt: in qua cura cum turpe exiſtimaret opifices, qui inſtrumenta ac uaſa inani-
mata tractarent, ullius ciuis ſiue nomen, ſiue uillas, ſiue facultatẽ ignorare, eum uero per quem
ciuiles actiones agendæ eſſent, eorundẽ inſcium eſſe ac negligentẽ, ſolertem operã his impen-
dit, unde non ſolum appellationes ciuiũ ſibi domeſticas fecit, uerum loca ubi quisq́ ex notis ac
familiaribus ſuis diuerteret, quos poſſideret fundos, quorum amicitia frueretur, quosq́ uicinos
haberet, optime didicit. Quare facilimũ ipſi fuit omnem Italiã peruaganti uicinorũ ſuorũ agros
ac diuerſoria dicere, monſtrareq́. Vim opum paruã licet, ſed ſumptibus ſuis cum ſatis concin-
nam haberet, admirationi eſt habitus, quod neq́ mercedes, neq́ nummorũ quicquã in actioni-
bus forenſibus caperet, tumq́ maxime cum Siculorũ cauſam egit in Verrem. Hunc Verrem,
qui cum Siciliæ prætor eſſet, plurima infanda per inſulã omnẽ perpetraſſet, non dicẽdo conui-
cit, nouum ipſe cõmentus iudicij genus: ob gratiã enim Verris cum iudices ambagibus ſuis diu
dictionẽ cauſæ protraxiſſent, quod manifeſtũ foret ad eam dicendã id non ſufficere tempus, ſic
quoq́ illum integrũ abiturum: ſtans Cicero, non orationibus, inquit, opus eſt, ſed productis in
mediũ teſtibus probatisq́ iuſſit iudices ſententiã ferre. Memorantur multa iocoſa in hac cauſa
obtigiſſe. Verrẽ Romani ſuem incaſtratũ uocant. Libertinus quidã Cæcilius nomine qui cum
Iudæorũ cultu ſentire ferebatur, quicquã Verrem criminari ſtudens, per medios Siculos locum
ſibi quærebat ad iudices. Circa tribunal aſtabant illi, ſuę cauſæ ſoliciti. Quare cum id perſpiceret
Cicero, uerſus, quid Iudæo cõmune eſt, inquit, cum Verre? Erat Verri filius, qui notam tulerat
formæ ſuæ minus liberaliter proſtitutæ. Cumq́ itaq́ Cicero contumelioſe à Verre mollitiei ar-
gueretur, cum filijs domi intus, inquit, tractanda ſunt. Orator Hortẽſius recte defendere Ver-
rem non auſus, quo tandem mulctæ intereſſet mercedis loco Sphinga tulit eburneam. Con-
gruũ ergo huic muneri à Cicerone ſcomma pertulit. Nam cũ ille forte dixiſſet, ſe ad hæc æni-
gmata ſoluẽda inexpertũ eſſe: Atqui mirũ, cum teneas domi Sphinga. Sic ergo damnatus Ver
res eſt Ciceronis iuſſu ſeptingentis & quinquaginta millibus ſeſtertijs. Ob quod Cicero nõ ex-
pers calumniæ fuit, quod largitione corruptus eam mulctam tam parui æſtimaſſet: nihil tamen

Ad otium ſe cõtulit, unde negligi cœptus.

Pronunciatio nõ ſatis apta.

In iocando nimius. Quintil.

In magiſtratu humanus ac mitis.

Immenſa laudis cupiditate diligẽtius ad Rempub. animũ adiecit.

Facultates.

C minus gratias ſibi egerunt Siculi, & ei ædili multa ex inſula miſerunt tuleruntq́, quorũ in rem ſuam nihil ipſe conuertit, ſed tantum eorum liberalitate abuſus eſt, quantum faciliori ſumptu apud forum res uenalis exponeretur. Poſſedit Arpini uillã, & quidẽ amœnam, agrumq́ iuxta Neapolim, itemq́ fundum in Pompeianis, nec hos longe amplos. Ex dotibus Terentiæ uxoris ſuæ centum & uiginti ſeſtertijs auctus eſt. Hæreditatem præterea quandam denariorũ nonaginta millium his accumulauit, quibus omnibus liberalem ſimul atq́ honeſtam uitam cum his Græcis ac ciuibus ſuis agebat, quos eadem ſtudiorum deſideria ſibi copulauerant. Aliquando, perraro licet, ante occaſum ſolis in cubiculum ſe recipere ſolitus eſt, non tam uacationis cauſa, quàm mala ſtomachi ualetudine. Circa cæteras corporis curas ſolers ac moroſior habitus eſt, unde fricationibus & deambulatione numeratorũ paſſuum uti ſolitus eſt. His rudimentis ipſe ſui corporis habitum ita roborauit, ut ad multa magnaq́ certamina ſe ualidum reddidiſſet. Domum quam è patrocinio habuit, fratri conceſſit. Ipſe iuxta palatium habitauit, ne qui eum ſalutatum irent, longitudine uiæ grauarentur. Quotquot enim diebus non pauciores limen eius adibant, quàm qui ex diuitijs Craſſum ſalutabant, ſeu ex potentia militari Pompeium, qui duo tum omniũ erant maximi, & in admiratione cunctorũ ciuium habebantur. Atqui & ipſe Pompeius Ciceronem ſalutatũ ibat. Nanq́ ad ipſius potentiã atq́ gloriam, publica Ciceronis adminiſtratio non parum auxilij tulit. Cum præturæ multi ac maximæ dignitatis uiri Ciceroni competitores eſſent, ipſe longe omnibus prælatus prætor deſignatus eſt. Neq́ in eo magiſtratu parum ſplendidũ atq́ integrum nomen geſſit: quippe Licinius Macer uir & potentia ſua & fauoribus Craſſi potens, reus peculatus apud Ciceronem actus eſt. His ergo ſtudijs magnitudinis ſuæ fiſus, & ſimul iudicibus quos inter ſe diſſentire compererat, domum ſe recepit, & cõfeſtim mentum abraſit, atque uelut ſuperior in cauſa euaſiſſet, nitida ſtola amictus redit in forũ. Inter hoc apud prætorium occurrit ei Craſſus, ac nunciat ut ille omnibus ſententijs iudicum damnatus eſſet: quo accepto Licinius ingenti dolore oppreſſus, occubuit rediens, moxq́ ægra nece conſumptus. Quamobrem per totam urbem hic rumor delatus, diligentiã ac integritatẽ Ciceronis in iudicijs recte ſeruandis paſſim effudit. In qua re nec illud etiam fruſtra. Vatinius, qui

Corporis cultus.

Nulli Romanorum principum gratia inferior.

D guttur maculoſum habebat, in patrocinijs ſuis aſperi quodãmodo fuit ingenij, præterea etiam contemnere iudices ſolitus. Igitur cum hic aliqua poſtulaſſet à Cicerone, nec illi Cicero conceſſiſſet, ſed per moram illa ſecum uolutaret, dixiſſetq́ ille, Nequaquã ego de his ambigerẽ Cicero, ſi prætor eſſem: ad eum Cicero: Atqui Vatini, reſpondit, tantũ guttur ego non habeo. Eodem in magiſtratu cum Ciceroni bina aut amplius tertia dies ſupereſſet, quidam Manilium repetundarũ reum apud Ciceronem poſtulauit. Hic Manilius plebis animos ſibi conciliauerat, quod ob Pompeiũ accuſari creditus eſt, erat enim Pompeio amicitia iunctus. Cum igitur Manilius ad dicendã cauſam legitimũ dierum tempus expoſceret, eam unicam diem quæ adminiſtrationi ſuæ ſupererat Cicero præſtitit, quapropter cum id grauiſſimum plebi eſſet (nam mos erat prætorum reis non pauciores decem diebus dare) tribuni apud ſeſe obnoxium Ciceronem citant. Tum Cicero ut ſe audirent deprecatus, omnibus, inquit, reis quantũ mihi à legibus permiſſum eſt, ſemper humanus clemensq́ fui, unde turpe exiſtimaram eadem quæ cæteris, Manilio non præbuiſſe, cuius diei poteſtatẽ prætor habui, eam recte Manilio cõſtitui. Ad alium quippe prætorem cauſam reijcere, uiri non eſt qui ſtudeat reo opitulari. His ergo dictis mirũ in modum mutauit animos plebis. Tribuni plurimas gratias cum egiſſent, eum rogãt, patronus Manilij defenſionẽ ut aſſumeret: quod Cicero nonnihil etiam ob abſentem Pompeium grate ſuſcepit, ex quo patres miſſos agens, enixe plebem aſſeruit aduerſus paucos eos ciues, apud quos rerum ſumma uertebatur, qui inuidia Pompeij æſtuabant. Ad conſulatum tamen non minus ab his optimis quàm ab omni plebe ſublatus, ob diſcrimen ingens quod hinc imminere Reipub. compererant. Cum enim res urbis quæ ſub Sylla mutatæ fuerant, primo deſperarentur ut perditæ, deinde partim cõſuetudine, partim lapſu temporis quandam formã ſtatus aſſumpſiſſe uiderentur, fuere qui non publico cõmodo, ſed priuatis affectibus ea ſubuertere molirẽtur. Pompeius tum apud Pontum & Armenios exercitum ductabat, unde Romæ ad tumultus ſedandos copiæ fermè nullæ. Hi principẽ ſui facinoris habebant uirum audacia ſumma, magnis inhiantem, moribus uarium, L. Catilinam, qui præter cætera nefanda ſcelera, quibus obuolutus erat, hactenus infamiã crimenq́ tulerat, quod filiæ uirgini ſe cõmiſcuiſſet, & cæde fratrem oppreſſiſſet: cuius rei iudicium timens, Syllæ ſuaſit, ut eum uelut adhuc uiuentem proſcriptorum numero adijceret. Hunc igitur ducem cum ſceleſti ſibi comparaſſent, & alijs fidem inter ſeſe firmant, & guſtu carniũ uiri à ſe mactati. Ab eo pleraq́ urbis iuuentus corrupta erat, cuique enim

Hiſtoriam Catilinæ exponit, qua ſapiẽtia & uirtus Ciceronis omnis ſeſe profert.

uoluptates

A uoluptates, potus, mulierum libidines, præterea ad omnem luxum aliunde ſumptus ſuggerebat. Ad rebellionẽ Hetruria omnis, & pleraque pars Galliæ ciſalpinæ inclinabatur. Erat & urbs ob uarias ac inæquales fortunas, rebus innouandis lubrica. Nam hi clari dignitatibus, ac pompa in theatris, in conuiuijs, in uoluptatibus, ambitionibus, atque in ædificijs ad inopiam redacti: alij cum diuitijs florerent, ignobiles tum atque infirmi habebãtur. Itaque parum aberat, quin ſi quis modo fiduciam tantam ſumeret, Remp. in ſeſe ægrotã opprimeret. Sed nihilominus cupiens Catilina ad perficienda cœpta tutum quoddam propugnaculũ præoccupare, cõſulatum petit, ſpem concipiens ut omnino cum C. Antonio conſul deſignaretur: qui uir erat, ut in neutram bonorũ ſiue malorum partem ſe ducem præbuiſſet, ſed qui alterius potentiã eſſet ſequuturus. Hæc igitur cum bonorum plerique animis præuiderent, ad conſulatum petendum Ciceronẽ erexere: qui cum à plebe prompte ſuſciperetur, Catilina à ſpe decidit, idemque cum C. Antonio conſul declaratur: quod nõnullis admirationi fuit, cum ex omnibus competitoribus ſuis alijs, ſolus Cicero non ſenatorio, ſed equeſtri ordine paternum genus duceret. His actis Catilinæ cœpta paululum repreſſa ſunt, ac ciuium pleroſque latuere. Cæterum contentiones non paruæ in conſulatu Ciceronis exarſere. Nam qui hactenus à Sylla dignitatib. publicis deiecti erãt, non imbecilles, non pauci, eas ſibi reddi cupidi plebem enixiſſime aſſerebant, multa inuehentes aduerſus tyrannidem Syllæ. Quæ cum uera forent, non tamen commode ſub ea tempeſtate moueri uiſa. Ob hanc igitur rem tribuni rogationem tulere, ut decemuiri ſummo cum imperio crearentur, quibus permiſſu populi fas eſſet bona totius Italiæ, totius Syriæ, ac omniũ quæ nuper Pompeius populo Ro. comparauerat, uenundare, & in ærariũ redigere: præterea damnare quos uellent, eijcere exules, mittere colonias, æs ex publico ſumere, exercitum alere, & quotquot militum placitum eſſet delectum habere. His inceptis nonnulli etiam clarorum uirorum annuerunt, inter quos C. Antonius Ciceronis collega, quod ex decemuiris deſignari non deſperaret. Creditum eſt & hunc conſilij Catilinæ haud fuiſſe ignarum, ſed ob æs alienum eam rem non ingrate tuliſſe. Hoc bonis maxime terrori fuit. Sed extemplo purgauit id Cicero, cum prouinciam Macedoniã illi decerni iuſſiſſet, & ſibi Galliam, quam ſimulatione & Antonij gratia petitam confeſtim dimiſit. Hoc ergo pacto collegam compulit, ut tanquã ſcænicus quidam mercede conductus, ſecum alteras pro Rep. ſuſciperet partes. Pacato itaque Antonio atque morigero, maiori ſpei Cicero deditus, aduerſus innouandarũ rerum autores animum erigit. Igitur frequente ſenatu rogationem legis diſſuadens, adeò qui eam tuliſſent exterruit, ut rari contrà tunc dicere auderent. Verum cum cœptis deinde ſuis uehementius incumberent, & ob id eos ad plebem acciri iuſſiſſent, nihil timens Cicero ſenatum ſeſe ſequi iuſſit: eoque profectus, non ſolum luculentiſſimæ orationis ſuæ ui legem abrogauit, ſed in cæteris permultis tribunos in pœnitentiam egit, & in ſententiã ſuam traxit. Hic quippe uir maxime omniũ urbi oſtendit, quantum uoluptatis oratio æquo bonoque adijciat, & honeſtum omnino eſſe & inuiolabile, ſi moderato genere dicendi defendatur. Neceſſe enim qui ſerio uerſatur in publicis, ut opere adulationi rectum præponat, & oratione ſeueritatẽ ſecernat ab utili. Eius eloquentiæ gratiam, & in eo quod ipſius conſulatu obtigit intellexiſſe fas eſt. Nam cum hactenus in theatris equites cõmixti plebi ſpectarent ludos, primus M. Otho eos à plebe diſiunxit, eumque ſeſſum illis in ſpectaculo deſignauit, quem nunc uſque præcipuum retinent. Quam rem cum plebs ad ignominiã ſibi exiſtimaret, prodeunte in ſpectaculũ Othone, cõtumelioſe aduerſus illum ſibila efferre: tum equites contrà læto plauſu illum ſuſcepere. Verum mox cum iteratis altius ſibilis, & iterum à maiori plauſu equitum in iurgia alter in alterum prodiret, omne id theatrum inhoneſta ſpecie completum eſt. Quare cum ea nouiſſet Cicero, plebem in phano Bellonæ ad ſe uocatã adeò modeſte increpuit, monuitque, ut cum in ſpectaculũ redijſſent, Othoni alacri plauſu alluderent, & equitibus de gloria & laude uiri concertarent. Cęterum coniuratio Catilinæ, quæ metu primum conterrita fuerat, iterum in ſpem audaciamque conſurgit. Vnà igitur conueniunt, alijque alios hortantur audacius cœpta aggredi, antequam Pompeius, qui iam ferebatur cum copijs proficiſci, urbem attingeret. Maxime autem ueterani milites Syllæ Catilinam incitabant, quorum alij per totam Italiam fugitiui, plerique uero & hi bellicoſiſſimi per Hetruſcas urbes ſparſi, oppidorum direptiones paratasque ſibi rapinas ſomniabant. Maniliũ hi ſibi ducem nacti, uirum qui ſub Sylla quondã ſtrenue militauerat ac ſplendide, conſtituere ſeſe proximis comitijs Catilinæ Romæ affuturos. Nam iterum Catilina conſulatum petebat, animi certus in ipſo comitiorum ſtrepitu Ciceronem confodere. Portendere fata imminens periculum uidebantur motibus terræ, fulminibus cœli, diriſque monſtrorũ ſignis. Ipſa ciuium prouidentia cum late malitiam morbi agno-

Decemuirorũ poteſtas.

Coniuratio Catilinæ.

B

C ſceret, non tamen ad comprimendum Catilinam, quod uir eſſet nominis ſplendidi, & magna fultus potentia, audebat. Tandem comitiorum die Cicero cōmotus, Catilinam in ſenatum uocat, nunciat quid de cōiuratione comperiſſet. Sed ille exiſtimans pleroſq; eſſe in ſenatu, qui innouandarum rerum cupidi eſſent, ſimulq; uti ſuam audaciam popularibus oſtentaret, leniter Ciceroni reſpondit: Quid enim mali ago, ſi duorum corporũ, quorum alterum caput habebat, ſed ægrum atque pertenue, alterũ ſine capite, ſed ualidum atque præpotens, his me ſuperimponam? Hæc ænigmata cum ille in frequentia ſenatus populiq; dixiſſet, magis expauit Cicero. Vnde boni omnes, & nonnulli è Romana iuuentute ſaluti ipſius intenti, ac lateri eius ſoliciti, ipſum thorace indutũ ac agmine ſtipatum deinceps è domo in campum educebant. Ipſe commodum humeris modice ſciſſa ueſte, thoracē paulum oſtendebat, imminens ſibi periculum innuere uolens. Quare indignatio ciuium in Catilinam accenſa, animos ad Ciceronem adiecit, demumq; in ipſis comitijs iterum Catilina à conſulatu repulſus eſt, & Syllanus atque Murena conſules declarati ſunt. Non paruum deinde poſt tempus, cum conſcij Catilinæ in Hetruria conueniſſent, & inuadendæ urbis iam eſſet uicina dies, ferè nocte intempeſta domum Ciceronis adiere uiri Romanorum primi, atque potentia freti, M. Craſſus, M. Marcellus, & Scipio Metellus. Hi mox pulſatis foribus ianitorem iubent dormientem conſulem excitare, & eorum aduentum ipſi nunciare. Eius rei cauſam hanc perhibent. Craſſo peracta cœna ianitor nonnullas literas reddidit, quæ illi ab ignoto quodam uiro traditæ erant. Harum aliæ alijs erant inſcriptæ, una tantũ Craſſo, & hæ ſine inſcriptione redditæ. Craſſus ergo epiſtola ſua lecta cum imminentem à Catilina permagnam cædem agnouiſſet, propterea quod admoneretur ex urbe diſcedere, cęteras epiſtolas, uti erant, obſignatas integraſq; ſeruauit, & rei nouitate perculſus ad Ciceronem perrexit, cupiens ſe omni ſuſpicione purgare, quam aduerſus ſeſe ex cōſuetudine Catilinæ Cicero quoque concepiſſet. His expeditis multa ſecum meditans Cicero, quum primum dies illuxit, ſenatum habuit, palamq; eas omnes literas cui debebantur exhibuit, iuſſitq; eas in medium recitari. Omnes in unam ſententiam uertebantur, inſidiarum Catilinæ nunciæ. Poſt hæc Q. Arrius Romæ nunciat aduerſas acies in Hetruria iungi, inſidias palàm eſſe,
D Manlium ingenti manu iuxta quædam oppida conſiſtere, continuò expectantem atque ſolicitum ut quicquam tumultus ab urbe prodiret. His cognitis, ſenatuſconſulto ſumma rerũ conſulibus datur, ne quid detrimenti Reſpublica capiat: quod non crebrius à ſenatu agi ſolitum, ſed cum urgentiſſimus metus, & grauiſſimum diſcrimen imminere uideretur. Ea ergo poteſtate fungens Cicero, Q. Metello externa mandat, ipſe urbis curas aſſumit, ſui non incautus, ſed tanta armatorum copia paludatus, ut ab eius ſtipatoribus pleraq; pars fori occuparetur. Cæterum Catilina diuturnioris moræ impatiens, ſtatuit ad Manlium in caſtra contendere. Cupidus tamen Ciceronem opprimere, C. Cornelium, Marcumq; Cethegum iuſſit, ut ſimulantes Ciceronem ſalutatum adire, tempeſtiue eius fores ingrederentur, deinde facta irruptione eum gladijs cæderent. Sed hoc Fuluia nobili genere mulier clàm noctu profecta Ciceroni detexit, eumq; commonefecit, ut Cethegum eiuſq; comites præcaueret. Igitur illuceſcente die hi Ciceronis domum accedunt, ſed monitu Fuluiæ cum ab ingreſſu prohiberentur, & indigniſſime id ferrent, in ipſis foribus adeò acclamauere, ut in apertam ſuſpicionem palàm prodirent. Tantiſper itaque Cicero in templo Iouis Statoris, quod erectum eſt iuxta principiũ ſacræ uiæ, quæ palatium reſpicit, ſenatũ aduocat. Hic & Catilina frequens aderat, ueluti ſe eo crimine nudare cenſuiſſet, ſed adeò creuerat odium ut id fruſtra tentaret, quippe iuxta eum ſenatorum nullus ſedere paſſus eſt, ſed longe quiſq; auertebatur. Orare etiam incipientem obſtrepebant omnes. Demum ſtans Cicero, illi mandat ut urbem, ſenatum, ſeq; ipſum conſulem præſentia ſui liberet. Nam decet, inquit, ut inter orationes noſtras & gladios tuos murus urbis medius ſit. Quare extemplo Catilina cum trecentorum ſatellitum comitatu urbem egreditur, ſibiq; conſularis dignitatis inſignia, faſces atq; ſecures præcedere ſtatuens, infeſto agmine in Hetruriam contendit ad Manlium. In huius caſtra iam fermè uiginti millia uirorum conuenerant, quibus confiſus Catilina, ambire municipia, & ad defectionem ſolicitare ſummo ſtudio nititur. Romæ ergo cum iam bellum geri uideretur, cum apparatis copijs Antonius ad debellandum hoſtem urbe dimittitur. Cæterum ex ijs qui à Catilina imbuti Romæ ſupererant, Cornelius Lentulus Surra, uir claro genere ortus, ſed qui luxui deditus nuper ob mollitiem è ſenatu fuerat electus, cæteros conuenire, audaciam ſpemq; cœptis præbere. Hic tum erat prætor, ſed ut mos oppreſ-
Surra. ſorum eſt, ut meliora exoptent, ad cæteras ſenatorias dignitates mentem adiecerat. Huic Surræ cognomen natum ferunt, quod dominatione Syllæ cum quæſtor eſſet, multa rerũ publicarum

perdite

A perdite adminiſtrauit, conſumpſitq́. Quare cum Sylla id indigne ferret, & adminiſtrationis rationem expoſceret, ille rem floccipendens in ſenatum profectus ridicule dixit: Rationem mihi reddere non eſt, ſed præbere ſuram, uti ſolent pueri qui in ludo ſphæræ peccauerint. Ob hoc deinceps Surræ inditũ illi cognomen eſt. Hic etiam cum cauſæ cuiuſdã reus ageretur, et aliquos ex iudicibus largitione corrupiſſet, ex quo bina ſuperante ſententia cum uictor euaderet, Fruſtra, inquit, impenſum quod alteri iudicũ datum eſt: ſatis quippe erat ſi una tantum ſententia ſolutus abijſſem. Hunc itaq; huiuſmodi ingenij uirum licet à Catilina incitatũ, inani etiã ſpe falſi magi & arioli eluſerant, ficta quædã carmina è Sibyllinis libris canentes, quibus portendebatur fato tres Cornelios Romæ monarchas deberi. horum quippe duo uaticinia compleuerãt Cinna & Sylla, tertium uero ac reliquũ ſeſe fore ſperabat, qui rerum eſſet potiturus. Quare neceſſe exiſtimabat cœptis incumbere, neq; ſinere ueluti Catilina tarditate uel ocio res perditum ire. Is dummodo uota perficerentur nihil penſi habere, nihil iniquum, nihil infandũ exiſtimare, ſenatum omnẽ & quotquot ciuium facultas obtuliſſet, cæde ſtatuerat opprimere, præterea urbem incendere, nemini parcere, niſi Pompeij liberis, quos rapiendos duxerat, & ſeruandos obſides ad Pompeium conciliandũ, quem rumor erat, nec is anceps, iam cum magno exercitu aduentare. Ad hæc patranda noctem primã è Saturnalibus deſignauerant, enſes, ſtuppæ, ſarmenta & ſulphur clàm in domo Cethegi abdita: centũ deinde uiros ſtruxerant, totidẽ urbis loca ſortitos, ut ſtatutã ſibi quilibet partẽ urbis incenderet, quo paucorũ officio urbs undiq; flãmis conflagraret. Alij aquarũ ductus obſeſſuri, eorum iugulationi collocandi fuerant, qui extinguẽdis incendijs incubuiſſent. Dum hæc aguntur, legati Allobrogũ Romã uenerunt: horum gens cum rebus minus ſequũdis uteretur, grauiter Romanorũ iugum ferre uiſa, unde hoc cõſiſi populares coniurationis, legatis rem omnem aperiunt, exiſtimantes Allobroges pronos & aptiſſimos fore ad concitandã uertendamq́ Galliam. His legatis ad conciliabulũ quod illic erat, & pariter ad Catilinã literæ datæ, quarum in primis libertas patriæ illis promittebatur. In reliquis Catilinam exhortabantur, ut ſeruitijs manumiſſis quãprimum cum exercitu approperaret. Mittunt præterea cum huiuſcemodi legatis quendam Titum Crotonienſem, qui literas Catilinæ redderet.

B Hæc illi. Sed quæ negocia, quæ conſilia hominũ ſunt parum mentis habentium, imò cum uino & mulierculis quæq; tractantiũ, labore, induſtria, ſobrietate et prudentia quadam ſingulari eos proſequitur Cicero. Hic multos extra urbem nactus exploratores qui ueſtigia hominum perſcrutarentur, multos habens intra mœnia qui conſcij coniurationis erant, ab his data fide publica res Allobrogũ cum coniuratis didicit. Igitur his cognitis inſidias noctu collocari iuſſit, à quibus in ipſo itinere Crotonienſis circũuentus cum ipſis literis deprehenditur, ac in poteſtatem conſulis actus. Harũ rerum Allobrogũ legatos haud ignaros fuiſſe non anceps fama fuit, quinimò clàm conſenſiſſe. Cum primũ igitur illuxit dies, Cicero in æde Concordiæ ſenatum habet, req; patefacta cum ſententias rogaret, uiciſſimq; ſenatus inter ſeſe multa diſſereret, Iunius Syllanus à nonnullis ſe audiuiſſe memorauit, Cethegũ aliquando dixiſſe, tres uiros conſulares, & quatuor prætorios occidendos fore. Hæc & huiuſmodi alia Piſo uir conſularis aſſeruit. Poſt hęc C. Sulpitius prætor ſcrutari domum Cethegi iuſſus, perquam multa ibidem arma, tela miſſilia, enſes, gladioſq; recenti munitos acie comperit. Publica tandẽ fide data, Titus uti cõiuratio omnis ſeſe haberet aperuit. Quare redargutus Lentulus, magiſtratu quo fungebatur (erat enim prætor) ſe abdicare coactus eſt, moxq; purpuream ueſtem qua erat amictus, in ſenatu ponens, atram fortunæ ſuæ congruam induit: deinde is & qui cum eo deprehenſi erant, in liberã cuſtodiam prætoribus traditi. Actis his cum iam ueſper adeſſet, Cicero ad plebem, quæ multa conuenerat ut ſeriem harum rerum edoceretur, egreſſus, ſingula palàm fecit. Deinde longo ſtipatus agmine, quandam uicini pariter & beneuoli domum ingreditur. Nam in ædibus ſuis, ei deæ quam Bonam nuncupant, muliebres cœtus arcana ducebant ſacra: quotannis enim in domo conſulis, ſiue per eius coniugem ſiue matremfamiliâs, cum uirginibus Veſtæ, eidem Bonæ deæ ſacrificari mos eſt. Eam ergo domum cum intraſſet Cicero, paruo admodũ comitatu præſente, ſecum agitat quid de comprehenſis ciuibus ſtatuendum eſſet. Suppliciũ quippe ultimum quod illi digniſſime laturi erant, expaueſcebat, partim pro miti eius ingenio, partim ne uideretur potentia efferri, & crudeliter in tantos cenſere uiros, qui & genere præcipui erant, & in urbe amicitia ualida fruebantur. Contrà ſi molliter in eos animaduerteret, horrebat diſcrimen ingens, quod hinc emanare poſſe uidebatur. Si enim lenius morte mulctarentur, exiſtimabat eos non modo non quieturos, ſed in omnem audaciam inflammandos, ueteriq; nequitiæ iracundiam addituros. Præterea ne idem ipſe mollis aut iners cenſeretur, qui tamen à pleriſq; audaciſſimus

C ſaluti publicæ habebatur. Hæc cum ſecum uerſaret cõſul, inter domeſtica ſacra hoc portentum oſtenditur: ab ara quidem ſacrorum in qua iampridem ſopitus erat ignis, è cineribus ac fomentorum reliquijs, longa & pura quædam flãma ſubitò emicuit. Tum cæteris perterrefactis Veſtales uirgines mox iuſſere Terentiã uirum conuenire, iubereq́ut pro patria non dubitaret ea perficere quæ mente uolutaret, ceu præſens dea ingens lumen ad illius gloriam, ſalutemq́ polliceretur. His commota Terentia, quæ non inertis ingenij, ſed audax & ambitioſa erat, & ut ipſe inquit Cicero, curarum Reipub. ab ipſo magis participans, quàm ipſe ab ea domeſticarũ, ſingula uiro dixit, eumq́ in coniuratos accendit. Eadem & Q. frater admonuit: eadẽ & P. Nigidius, uir ſtudiorũ philoſophiæ inter cæteros comes, cuius opera Cicero in multis & arduis Reipub. negocijs uſus eſt. Igitur die poſtera frequente ſenatu cum de ſupplicio deprehenſorum diſſereretur, primus Syllanus ſententiã rogatus, ultimũ, inquit, deprehenſis ſupplicium deberi. Idem & reliqui cenſent, donec ad C. Cæſarem, qui poſtea Dictator eſt uocatus, peruentum eſt. Hic cum iunior iamiam futuræ ſuæ magnitudinis haberet ſemina, & ſpe ſimul & opera eam ingreſſus uiam, quæ res Romanas in monarchiã egit. Cæteros quippe latuit, ſed Ciceroni ſuſpicioni plurimæ fuit, nõ tamen ut in occaſionẽ deprehendendi ueniſſet. Fuere qui dicerent, cum iamiam fermè deprehenſus huius criminis reus à conſule eſſet, clàm ſubterfugiſſe. Alij Ciceronem quæ de Cæſare nunciarentur ſponte omiſiſſe, amicorum Cæſaris metu potentiaq́ cõmotum. Quippe ſingulis conſtabat, eos potius cauſam ſalutis Cæſari fore, q̃ Cæſarẽ illis pœnæ. Cum ergo dicendi ordo Cæſarẽ poſceret, ſtans ille, non occidendos captiuos cenſuit, ſed pecunias eorũ publicandas, ipſoſq́ per municipia Italiæ, uti placitũ eſſet Conſuli, donec Catilinã expugnatũ acciperent, in liberis cuſtodijs tenendos. Hæc ſentẽtia cum mitior uideretur, & orator ad dicendum facundiſſimus foret, ipſi Ciceroni ſcrupulũ non paruum iniecit. Vnde palàm in utranq́ ſententiam nixus eſt, & priorem Syllani & ultimã Cæſaris aſſerens. Verum qui fruebantur Ciceronis beneuolentia, cogitantes ſententiã Cæſaris magis in rem fore cõſulis, quod minus eſſet ſubiturus inuidiæ, poſteriori ſententiæ innitebantur. Quare Syllanus uerſus ſtans iterum pro roſtris, ſe, inquit, de nece comprehenſorũ haud cenſuiſſe, cum uiro ſenatorio ultimũ ſuppliciũ carcerem exiſtimaret. Huic ſententiæ Catulus primũ contradixit, deinde Cato, qui uehemen-

D ti oratione prorumpens in ſuſpicionem Cæſaris, omnem ſenatũ iracundia ſimul & indignatione repleuit. Quamobrem necis ſupplicium in captiuos decretum eſt. Publicationi autem bonorum reſtitit Cæſar, rem indignam ratus, quod repulſa miti atq́ humaniori ſententia, ei quæ una indigniſſima foret, inniterentur. Sed uim cum aduerſarij adhiberent, Cæſar ad ſeſe defendendum tribunos aduocat. At ij propterea nihilum moti ſunt. Tum conſul mediũ ſe ingerens, miſſa bonorum publicatione, in necem deprehenſorum ciuium cum ſenatu diuertitur. Non enim eodem loco detinebantur, ſed prætores alius alium captiuos habebat. Primum è palatio Conſul Lentulum ſumit, eumq́ per uiam ſacram mediũq́ forum adducit. Optimates ad hæc urbis telis muniti circa conſulem agi, plebs horrere atq́ præterire ſilentio, iuuentusq́ maxime metu atq́ ſtupore terreri, ueluti illi ſolutis quibuſdã rerum omnium ſummam ad ciues paucos acturi uiderentur. Forum egreſſus conſul, cum ad carcerẽ uentum eſſet, tradit lictori Lentulũ, eumq́ ſtrangulari iuſſit: deinde Cethegum, paſſimq́ cæteros coniurationis deprehenſos. His perfectis rediens Conſul, cum in foro nonnullos ex coniuratis proſpiceret, qui tantorũ ignari conuenerant, noctem ſoliciti expectantes, ſpei pleni captiuos ſeſe diripere liberareq́ poſſe: ad eos uerſus uoce ſublimi, Vixerunt, inquit. Eo enim loquendi ritu utebantur, qui malitiam infauſtæ cædis uocabuli uitabant. Iam ueſper aduenerat, cum conſul è foro domum repetit. Cæterum deinceps non ſolito ſilentio ciuium agi, non eo comitantium ordine, ſed feſtiuo clamore, ac omnium plauſu qui obuiam fierent, liberator & conditor appellatus. Funalia præterea per urbis uicos elucere, lampades, faces, tedæq́ in foribus figi: è ſpeculis paſſim prodire mulieres in præconium ſpectaculumq́ uiri ſingulari quadam optimorum pompa domum elatè repetentis. Horum pleriq́ qui maxima etiam bella confecerant, triumphis ornati, ac non parum maris terræq́ potiti, aperte inuicẽ faſſi ſunt, populũ multis tempeſtatis ſuæ imperatoribus ducibusq́ ex diuitijs, ex ſpolijs, ex potentia parta, finibusq́ propagatis obnoxium: at ſuæ libertatis ſuæq́ ſalutis gratias ſoli Ciceroni deberi, qui ex tam ingenti periculo urbem eripuiſſet. Nec enim imminentia ſcelera purgaſſe, non affeciſſe meritis ſupplicijs ſceleſtos, adeò mirũ uideri, quod cum hoc incendium omnium maximũ emerſiſſet, hactenus minimo conatu, nulla ſeditione, nullo tumultu extinxiſſet. Nam Catilina cæteriq́ qui ad eum in caſtra confluxerant, ſimul ut accepere quæ in Lentulum Cethegumq́ & cæteros patrata eſſent, cœpere protinus labi, ac inita cum

Antonio

A Antonio pugna funditus cum omnibus eorum copijs deleti ſunt. Fuere qui hæc obtrectarent, aſſerentes Ciceronem ea perperam machinatum eſſe, ducem habentes Cæſarem, mox præturam initurum, ac Metellum & Beſtiam tribunos militum deſignaſſe: quippe hi diebus adhuc paucis Cicerone conſulatum gerente, cum magiſtratum iniſſent, Ciceronem orare pro concione roſtris impeditis prohibuere, affirmante ſe non aliter roſtra dimiſſuros, quàm de abdicando magiſtratu relaturum ſe ille polliceretur. Tum hoc ſolum ſimulans ſe facturũ Cicero roſtra conſcendit, factoq; ſilentio nouum quoddam atq; priuatum præbuit iuſiurandum: patriam utique ſe liberaſſe, ac imperij Romani ſalutẽ ſeruaſſe. In hęc iurauit propemodum omnis plebs. Quare Cæſar & qui cum eo in Ciceronem conſpirauerant, magis cõmoti, alias illi turbas cõminantur, attuleruntq; rogationem ut cum exercitu Pompeius euocaretur ad opprimendam potentiam Ciceronis. Sed nonnihil Ciceroni ac uniuerſæ Reipublicæ M. Cato conduxit, qui tribunatus uiribus fultus, æqua licet poteſtatis licentia, ampliori tamen dignitate inſtitit, facile enim cuncta ſoluit, & Ciceronis conſulatum adeò pro roſtris extulit, ut Ciceronem honoribus omnium maximis dignatus ſit, illum patrem patriæ appellans, quod cognomen primũ ex hac Catonis oratione Ciceroni inditum, apud cæteros emanaſſe perhibetur. His atq; huiuſcemodi rebus Cicero permagnam ſibi uim comparauit. Sed magnæ inuidiæ patuit, nullo quidem turpi aut indigno ſuo facto, ſed quod laudibus continuis ſeſe efferens, gloriaq; ſe ſemper exornans, moleſtus cæteris eſſet. Non enim frequẽtia ulla ſenatus populi ue, non iudicum, aut curia ulla conuenerat, in quibus non Catilinæ atque Lentuli rumor obſtreperet. Libros præterea huiuſcemodi laudibus ſuis compleuit. Vnde ipſius orationem dulciſſimam, & omni refertam ſuauitate, grauem ac moleſtam reddidit, ueluti ex indigno quodam fato ſibi continuo id faſtidiũ adeſſet. Tamen licet hac immoderata flagraret ambitione, aduerſus neminem inuidia inuectus eſt. Laudũ quippe liberaliſſimus fuit uel eorum qui antea, uel ſua tempeſtate floruiſſent, ut ex ipſius ſcriptis aduertere fas eſt. Memorãtur multa circa id ab ipſo iucunde prolata. Ariſtotelem fluuium eſſe inquit auri profluentis. De Dialogis Platonis ait: Si Iupiter oratione uteretur, eum non aliter quàm Platonis dialogis locuturum. Theophraſti orationem ſingulares delitias uocabat. Orationũ Demoſthenis interrogatus ecquæ optima ſibi uideretur: longiſſima, inquit. Vnde qui Demoſthenem dicendo effingere cupiunt, hanc Ciceronis uocem inuadunt, qua alicubi in eius epiſtolis ad domeſticos quoſdam ſuos eſt uſus, quibuſdam orationum ſuarum locis Demoſthenẽ ſe excitaſſe. Verum inter cæteras laudes, quibus plurimis in eum uirum uſus eſt, id maximum & omni admiratione dignum, quod eas orationes in quibus ſummã diligentiam habuit, Philippicas in Antonium Demoſthenis uerbo nominauit. Omniũ qui eius ætate aut eloquentia, aut doctrina præſtitiſſent, extitit nemo quem non unicè diligeret, & aut ſcribendo, aut orando celebriorem redderet. Cratippo Peripatetico operam dedit, ut à Cæſare iam rerum potito Romanus ciuis adſcriptus foret. Areopagitarum ſenatui etiam perſuaſit, ut illum Athenis degere decernerent, eosq; impulit ut eum orarent iuniorum ſtudijs immorari, ueluti qui eam urbem ſplendide eſſet exornaturus. Eiuſdem etiam epiſtolæ quædam ad Herodem ſunt, itemq; ad filium aliæ, iubentes ut cum Cratippo philoſophiæ operam daret. Gorgiam rhetorem filij conſuetudine prohibuit, quod eum adoleſcentẽ ad uoluptates & potus alliceret. hæc una ex epiſtolis ſuis Græcis. Itemq; ad Byzantiũ Pelopen altera extat, quas iracundia quadam ſcripſerat. In prima digniſſime Gorgiam increpans, quod mollem ac laſciuam uitam ageret. In altera Pelopen improbat, quod adeò deiectioris animi foret, ut honores quoſdam à Byzantijs oblatos decerni ſibi neglexiſſet. Hæc liberaliter licet, & quadam ubertate linguæ, quandoq; tamen modeſtiã exceſſere. Numatium enim cum è iudicio eum eripuiſſet, quod ille uictoria elatus Sabinum domeſticum atque familiarẽ ſuum reum ageret, tanta iracundia adorſus eſt, ut aduerſus eum diceret, Tu ergo Numati tua opera euaſiſti? an quod ipſe multas tenebras in curia circunfudi? M. Craſſum pro roſtris laudans cum uoto potitus eſſet, poſt dies pauciſſimos eundem acriter probro laceſſiuit. Vnde cum diceret Craſſus, Non hoc in loco me nuper extuleras? Et certe reſpondit, declamandi gratia uili materia orationem exercens. Cum aliquando diceret Craſſus, neminem ex Craſſis Romæ diutius annis ſexaginta uixiſſe: mox in huius dicti pœnitentiam ductus cum ſubderet, quid ad hæc? Tum Cicero, Tam blande, inquit, morem concioni geſſiſti, quod Romanos noras id libenter audituros. Cum retuliſſet Craſſus Stoicos ſibi placere, quoniam bonum uirum diuitem eſſe oſtenderent: Vide (inquit Cicero) ne illud magis, Omnia in ſapiente ſita eſſe. Auaritiæ enim notabatur Craſſus. Cum alter filiorum Craſſi qui cuidam nomine Digno perſimilis erat, & ob id genitrici turpem iniecerat maculã, quod Digno

Preclarum facinus ingens inuidia ſecuta.

Ampliſſima Ciceronis laus.

De aliena laus de preconia.

Salet & iocd.

C conciliata fuiſſet, apud ſenatum probe & cum laude peroraſſet, interrogatus Cicero quid de Digno cenſeret, Dignus quidē Craſſi eſt. Profecturus in Syriam Craſſus Ciceronē optauit beneuolum ſibi quàm aduerſariū magis relinquere: ergo mutuæ conciliationis gratia Ciceronem adorſus, apud ipſum uelle cœnare ſe dixit: quo familiarius acto, poſt dies paucos cum quidam è domeſticis Ciceronis obuiam facti nunciarēt, Vatiniū uirum male Ciceroni conciliatū ſpopondiſſe ſe in eius amicitiam atq; gratiā redituru: Nunquid, reſpondit, & Vatinius apud nos cœnare uult? Aduerſus itaq; Craſſum talem ſe Cicero præbuit. Vatinium uero quod ſtrumis tumidum guttur haberet, cum quandā oraret cauſam, oratorē appellauit inflatū. Hunc Vatinium cum Cicero accepiſſet uita functū, atq; paulò poſt cum manifeſtius noſſet eum uiuere, Male, inquit, pereat qui male mentitus eſt. Decreuerat Cæſar ut militibus agri Campani diuiderentur, ſed cum in ſenatu pleriq; id ægre ferrent, & L. Gelius uir iam ſenio cōfectus, hoc ſe uiuente non perpeſſurū aſſereret: Expectemus, inquit Cicero, longam enim dilationē non patitur. Vir quidā Octauius Libya (ubi aurē perforare mos eſt) oriundus dicebatur: cum ergo in quadam cauſa ſe non audire Ciceronē recitantem diceret, Atqui aurem, inquit, bene foratā habes. Dicente Metello Nepote Ciceronē patrocinio ſuo plures occidiſſe quàm liberaſſe: Fateor, inquit, apud me plus eſſe fidei quàm facundiæ. Adoleſcens quidā qui medicata placenta patrem peremiſſe inſimulabatur, temere elatus, ſe Ciceronē probris impetiturū eſſe iactauit. Tum Cicero, hoc, inquit, malo quàm placentis. Publius Sextius cum Ciceronē cum patronis quibuſdā alijs, cauſæ cuidam adiunxiſſet, & perorare ſolus uellet, cognito quod mox foret à iudicibus abſoluendus, cum iam ſententia ferretur, ad eum uerſus Cicero, Fruere hodie, inquit, Sexti tempore, nam die craſtina priuatus futurus es. P. Cottam rudis ac tardi ingenij uirum ſe iuridicum profitentē, Cicero aduocatione quadā apud iudices aduocarat in teſtem: ſed cum ille ſe nihil ſcire diceret, fortè, inquit Cicero, de legibus interrogari te putas. Metello Nepote ſæpenumero in quadam altercatione dicente, quis eſt pater tibi? reſpondit Cicero, Reſponſionem hanc mater tua tibi grauiorem effecit. Ferebatur enim Metelli mater impudice uixiſſe. Hic etiam Metellus tantæ leuitatis atque inconſtantiæ fuit, ut tribunatus ſui magiſtratū linquens ad Pompeiū in Syriam nauigaret, moxq; ab eodem inconſultior atque inconſtantior rediret. Quare Phila-

D grum præceptorē ſuum cum ſepeliuiſſet, & diligenter ſepulchro marmoreo coruum iuſſiſſet incidi, Hoc rectius facis, inquit Cicero, nam hic te uolare magis quàm dicere docuit. M. Appius cuiuſdam defenſionis ſuæ procemio, memorabat clientem à ſe precibus ſummis ſuam diligentiam, facundiam, atque fidem petijſſe. Tum Cicero, Næ tu igitur homo ferreus es, qui tam nihil amici poſtulatis reſpōdes. Verum in maleuolos ſiue aduerſarios his uti ſcommatis oratoris eſt: at in alios ioci gratia eadem, uti ſe caſus obtulerat, effudiſſe, Ciceroni non paruā conflauit inuidiam. Ac horum pauca perſtringam. Marcum Aquilium binos habentem generos, amboſq; exules, appellabat Adraſtum. Lucio Cotta uiro uini auidiſſimo adminiſtrante cenſuram, ipſe conſulatū petens, cum è labore ſitiens circunſtantibus undiq; comitibus ſuis clàm biberet, Non iniuria timetis, inquit, ne cenſor mihi ſuccenſeat, quod aquam bibo. Voconio tres ſecum filias inuenuſtiſſimas ducenti obuiā factus, Phœbo, inquit, hic inuito natos ſeminat. M. Gelius quem anceps erat rumor non ortum parentibus liberis, cum magna ac ſublimi uoce quaſdā literas in ſenatu recitaſſet, Ne miremini, inquit Cicero, nam & hic unus eſt eorum qui proclamauerunt. Fauſtus Sylla dictatoris Syllæ filius cum paternas ſubſtantias dilapidaſſet, & grandi ære alieno opprimeretur, uitium proſcripſit. Tum Cicero, Hanc quàm paternā proſcriptionem malim. Sic igitur pleriſq; oneri Cicero fuit, ut Clodius aduerſus eum conſpirarit. Eius factionis tale initium fuit. Erat Clodius uir claris parentib. natus, tum quia ætate iunior, & dignitate præſtans, & audacia. Is cum amore Pompeiæ Cæſaris coniugis flagraret, clàm eius domum ingreſſus eſt, ueſtem ac habitum pſaltriæ indutus. Muliebres enim cœtus tum in æde Cæſaris, ſacrum illud arcanum inacceſſum omnino uiris agebant: uirilis itaq; ſexus aderat nullus. Spe autem latendi cœtum adductus Clodius, ob adoleſcentiæ ſuæ formā genaſq; nondum pubentes, turbæ immixtus ad Pompeiam ingreditur. Sed cum noctis tenebræ, & ædis permagnæ aditus ignarū illum agerent ac inuium, errore domus palàm captum, quædā Aureliæ matris Cæſaris pediſſequa illi obuiam facta nomen rogat: loqui coactus Clodius, ſe Pompeiæ pediſſequam inquit, & è cœtu Auram nomine quærere. Tum illa uiri uoce intellecta territa proclamat, ſociaſq; aduocat. Reſeratis foribus adſunt illæ, & ſcrutantes ſingula, Clodium comprehenderunt in pediſſequæ eius cella cui occurrerat, fuga progreſſum. Hac re uulgata Cæſar Pompeiam dimiſit uxorem, ut Clodiū accuſaret. Erat Clodio Cicero amicitia iunctus; nam eius opera tam in cæteris quàm

Loci amarulentiores & reprehenſi.

Clodianæ factionis origo.

A quàm ad præſidium ſui capitis in cõiuratione Catilinæ impenſiſſime uſus fuerat. Sed cum inni teretur Clodius apud iudices probare, ſeſe die patrati ſceleris in remotiſſimis ab urbe locis diuertiſſe, Cicero aduerſus ea teſtatus eſt, aſſerens eum tunc ſe domi conueniſſe, & quod certiſſimum erat, ſerio ſecum colloquutum. Creditum eſt Ciceronem non tam ex re ipſa id teſtatum, quàm quod Terentiæ coniugi ſe purgatum uoluiſſet. Ea enim æſtuabat odio Clodij, ob eius ſororem Clodiam, quæ aſpirare ad nuptias Ciceronis uidebatur, conciliatione ac opera Tullij, in primis familiaris ac domeſtici Ciceronis. Hic enim frequentiori conſuetudine ſalutandi atque conueniendi Clodiam (non enim habitabat procul) eius rei Terentiæ ſuſpicionem iniecit. Quare Terentia cum difficilis eſſet ingenij, & ſui coniugis facile princeps, uirum inflammauit, impulitq́ ut in Clodium teſtaretur. Ad hoc nonnulli boni ac præcipui uiri periuria, largitiones, uerſutias pudicarum in eundem teſtati ſunt. Lucullus ancillas in medium duxit, quæ affirmarunt Clodium cum apud ſe domi habitarent, iuniori ſorori commiſcuiſſe. Rumor præterea percrebruerat eundem etiam ſe coniunxiſſe reliquis binis ſororibus ſuis, quarum Martius rex Terentiam habebat uxorem, alterã Metellus Celer, Quadrantiam cognomine, quod quidam ex his qui eam amabãt pro argenteis in illius loculum æreos nummos immiſiſſet. Eſt enim nummus ex ære minutiſſimus, quem quadrantem uocant. Hæc inter cæteras ſororum certiori fama Clodiũ urgebat. Dum ea gererentur, animi plebis nonnihil aduerſus eos qui in Clodium teſtati eſſent oſtendebantur. Vnde perculſi metu iudices, ſe muniere præſidijs: eorumq́ nõnulli cum ſententias ferrent, cõfuſis characteribus literarum tabellas protulere. Non tamen plures hæ fuerunt, quæ Clodium liberarunt. Rumor fuit largitionem his interceſſiſſe. Vnde Catulus obuiam iudicibus factus, perquam recte, inquit, iudices præſidium poſtulatis, timentes ſcilicet ne quis uobis argentum abriperet. Clodius etiam cum Ciceroni exprobraret, quod ipſius teſtimonium apud iudices nihil fidei habuiſſet, id reſponſum accepit: Mihi enim, inquit Cicero, quinq́ & uiginti iudices fidem præbuere, tot enim ſententiæ te damnarunt: tibi uero triginta non credidere: ante quippe liber ab his ipſis non euaſiſti, quàm precium ſolueres. Atqui interrogatus Cæſar cur repudiaſſet uxorem, cum adulterium non aſſereret: Nam decet, inquit, Cæ

B ſaris thorum non tantum crimine, ſed & criminis ſuſpicione carere. Abſoluto itaque ab eo reatu Clodio, moxq́ deſignato tribuno plebis, animum aduerſus Ciceronem inijcit, omnia ſimul mouens, omnesq́ ciues ſimul in illum incitans: quippe plebis animos, quod obſequioſum illis magiſtratum ſuum præberet, in ſententiam ſuam allexit. Præterea utrique conſulum non mediocres prouincias decreuerat, Piſoni Macedoniã, Gabinio Syriam, multosq́ qui priuati hactenus uixerant, ad publicos honores acciuit. Circunſeptus ipſe ualidiſſimis ſeruorum & familiarium copijs incedebat: pręter hæc triumuirorum, qui tum in urbe plurimum poterant. Craſſus palàm Ciceroni aduerſari, Pompeius utriq́ blandiri, Cæſar expeditioni aduerſus Gallos intendere. Trepidus ergo Cicero licet beneuolentiã Cæſaris deſperaret, eumq́ ob rem Catilinæ ſibi exiſtimaret infenſum, tamen metu coactus ab ipſo impetrat uti ſecum iret legatus in Galliam. Eo pacto intelligens Clodius Ciceronẽ ſuum ſubterfugere tribunatum, cum eodem beneuolentiam ſimulat, atq́ in Terentiam omnẽ huiuſmodi diſſidij cauſam inijcit: in illius memoriam incidens, non niſi pie ac clementer in eum loquebatur, ueluti ſecum non odio, ſed omni humanitate flagraret. Sic ergo ea diſſimulatione metu Ciceronẽ omnino liberat. Quare Cicero exiſtimans ſe tribuno conciliatum, legationem Cæſari pactam abnegat, ſeq́ ad publica uertit. His igitur incenſus Cæſar Clodiũ aduerſus Ciceronẽ prouocat, Pompeiumq́ ferè à Cicerone ſemouit. Præterea in Ciceronẽ teſtatus eſt, contra fas atq́ maiorum leges Lentulũ ac Cethegum cæterosq́ abſq́ iudicio damnatos cæſos eſſe. Id enim crimen in Ciceronem delatum eſt. Quare actus in iudicium Cicero huius criminis reus, nec à mediocris potentiæ uiris oppreſſus, ueſtem atram aſſumit, et profluente coma plebem orare, & ſupplex ambire cogitur. Tum per urbis uicos undiq́ factus obuiam illi Clodius, uiris comitatus in omnem audaciã atque contumeliam pronis, uicem Ciceronis illudere, & turpiter geſtum illius omnibus probris urgere, interdum etiam lutum lapidesq́ iactantes ſupplicationibus illius obſtrepere. Cum Cicerone quãplurimi, omnis fere multitudo equeſtris ordinis, ueſtes cõmutauit. Præterea uiginti propemodũ millia iuuentutis Romanæ, non enim minor erat horum numerus qui illi aſſiſtebãt: promiſſis etiam comis paſſim per urbem preces effundere. Senatus erat frequens, ut decerneret populum ueſtem ueluti ex publica mœſtitia mutare: ſed conſules cum diuerſa ſentirent, præterea Clodius cum circa curiam armatus ſatellitibus omnia terrore repleret, è ſenatu prorupere nonnulli ordinis ſenatorij, qui laceris indumentis tumultus ſpeciem dedere. Deniq́ cum neque miſericor-

Fortunæ inclinatio.

C dia, neque pudor quicquam ualuere, quin oporteret Ciceronem aut exulem fieri, aut ferro rem decerni, ad Pompeij auxilium itum eſt, qui cõſulto ab urbe ſemotus iuxta Albanũ agrum ſponte diuerterat. Ad eius opem implorandam primo Piſo ipſius gener profectus eſt, pòſt ipſe: ſed cum eum præſentiret adeſſe Pompeius, eius conſpectũ minime pertulit. Nam graui ipſius uiri pudore opprimebatur, qui modo duas contentiones atque certamina ſui gratia ſubijſſet, multaque pro Repub. iuxta ſententiam adminiſtraſſet. Cum ergo eſſet Cæſaris gener, ueteres gratias Ciceroni repetenti negauit, egreſſusque poſtico colloquiũ Ciceronis minime pertulit. Quare proditus à Pompeio Cicero, nudus ac derelictus ad opem conſulum profugit. Gabinius animo indefeſſo & pertinaci ad ferenda ſingula Ciceronem impellere, contrà Piſo illum hortari uti deſiſteret à cœptis, ut furori tribuni cederet, ut temporum uiciſſitudines ferret, ut in tantis ſeditionibus quæ ex ipſius capite urbi emergere poſſe uidebantur, iterum patriæ ſalus fieret. His permotus Cicero, neceſſarios ſuos quid ſalubrius acturus ſit cõſulit. Lucullus eum manere ueluti demum uicturũ cenſebat: alij ipſum abire, quod mox ſedata rabie Clodij, populus eius deſiderio eſſet flagraturus. Hæc eadem Cicero ipſe approbans, Palladis ſignum quod domi locatum non paruo tempore ſummum in modum coluerat, in Capitolio obtulit, idque ſubſcripſit: Palladi Romæ cuſtodi. Hoc peracto extemplo comites ex beneuolis atque familiaribus ſuis nactus circiter noctem mediam urbem egreditur. Deinde per Lucaniam iter agens, Siciliam attingere ſtatuit. Interea exitus eius cum Romæ pateſieret, fugæ criminatur atque damnatur à Clodio, ac aqua & igni interdictus, ne'ue intra quingẽta miliaria Italiæ tecto ſuſciperetur, edictum eſt. Verum cæteri hoc poſt gratiam Ciceronis habentes, maxime ipſum uenerari, & longa profuſi humanitate eum gratiſſime proſequuti ſunt. Sed apud Hipponem Lucaniæ ciuitatẽ, quam nunc Vibonem uocant, Vibius uir Siculus, qui in plurimis Ciceronis beneuolentia fretus eſſet, & in eiuſdem etiam conſulatu ad ædilitatem euectus, hoſpitio eum repulit, ſeque illico eum delaturum in crimen aſſeruit. C. item Virginius prætor hactenus Ciceronis opera non mediocriter uſus, iuſſit eum omnino ab inſula prohiberi. Quamobrẽ affectus his Cicero, propere Brunduſium petit. Inde Dyrrhachiũ uento ſequundo nauigans, mutato in ipſo itinere cœlo regreſſus fertur: moxque die proxima ſoluta iterũ puppi uoto potitus eſt. Traditur cum Dyrrhachij littus attin-

Exilium odio conflatum, & perfidia ueterũ amicorum.

D geret, exonerata puppi terræmotum hiatumque pelagi extitiſſe, ex quibus ab ariolis intellectum eſt, exilium non diuturnum ipſi fore: mutationem nanque fortunæ eius his ſignis portendi conſtare ſibi aſſerebant. Verum licet à pleriſque beneuolentiæ gratia ſalutaretur, licetque Græcorum urbes certatim honore ſummo ipſum dignarentur, ſubtriſtis tamen & mœſtus uitam agebat, & ueluti qui inſano quodam amore torqueretur, perſæpe ad Italiam oculos flectens, ita tenuis, ita ſua dignitate electus uidebatur, ut exiſtimaret nemo uirum in primis eruditum, ac tot in ſtudijs literarum obuerſatum, eum extitiſſe: tametſi ſæpe philoſophos orabat, ne ſe rhetorem, ſed philoſophum appellarent. Aiebat enim philoſophiam ob ſeipſam, ſed oratoris facultatem non niſi quantum forenſibus negocijs neceſſariũ fuiſſet, ſe complexum. Arduum quippe & ingenti gloria dignum animorum affectus ſecludere, multarumque rerum paſſiones euellere, cum in negocijs ciuilibus multa conſuetudo, ac familiaritas multa fuerit, niſi adeò quis cõſultò uixerit, ut in his quæ gerenda ſunt, ita omnino extra feratur, ut negociorũ non affectuum particeps ſit. Cæterum Clodius electo Cicerone, incendio tradit eius uillas, incendio dat eius domum, ibique Libertatis templũ erigit. Reliquas uero bonorũ ſuorum ſubſtantias haſtæ ſubijcit, quę licet per integros dies aſſidua uoce præconis pronunciarentur, tamen nemo inuentus eſt qui rei cuiuſque foret emptor. Hac igitur indulgentia elatus Clodius, primatibus urbis terrori factus, uallatusque à plurimis è plebe uiris in omne facinus atque probrum erumpere parati ſſimis, animum in Pompeium uertit, quædã illius acta quę in exercitu nuper ædiderat, ſcindẽs. Quare Pompeius ægre id ferens, ſe torquere quod Ciceronem exulem fieri paſſus eſſet, menteque mutata de illius reditu cum neceſſarijs ſuis agitat. Sed obſiſtente his Clodio, placuit Senatui nihil ſancire, nihil'ue publicum agere, donec Ciceronis reditus ſtatuatur. Igitur cum conſules qui Lentuli & Cethegi ac ſociorũ aſſerebant cauſam, diuerſa molirentur, orta ſeditio adeò inualuit, ut tribuni de foro ſocij abirent, & Q. Ciceronis frater, extrema paſſus inter cadauera fuſus latuiſſet. Hinc animi plebis cœpere flecti, primusque Annius Milo tribunus auſus eſt Clodium ui ad iudicium trahere. Ad Pompeium plebei permulti, præterea è municipijs non pauci confluxere, quibus circunſeptus ipſe ſublato è foro Clodio, ad ferendam ſententiam de reditu Ciceronis ciues conuocat. Fertur populũ nihil unquam tanto omniũ conſenſu ſtatuiſſe. Decreuit præterea ſenatus, certans non inferior eſſe illi beneficio, omnes ciuitates quæ Ciceronẽ in exilio fouiſſent, ornare laudibus,

Exilium ut tulerit.

Incredibili cũ gloria ab exilio reuocatur.

A laudibus, domumq; ac uillas quas Clodius combuſſerat, ære publico reparari. Itaq; decimo exilij ſui menſe redit Cicero, cui ſingulorum tanta lætitia, tanto ciuium ſtudio obuiam itum eſt, ut quod ab ipſo memoratur, ſe Romam Italiæ humeris reportatum, res ipſa ſuperauerit. Craſſus etiam, qui antequam Cicero exul fieret, infenſus illi fuerat, lætus animis ipſi occurrens, in amicitiā redintegratus eſt: licet hoc gratificaretur filio Publio, qui Ciceronis amore æſtuabat. Paruū deinde poſt tempus cum obſeruaſſet Cicero Clodiū abeſſe Roma, plurimis comitatus uiris in Capitolium profectus, tabulas tribunitias, in quibus ea quę Clodius magiſtratu ſuo adminiſtrarat ſeruabantur, eiecit. Quod cum Clodius quereretur, inſtabat Cicero, illum aſſerens contra leges ex ordine patritio tribunatum adijſſe, ob idq; nihil adminiſtrationis illius eſſe ualidū. Sed permotus ijs Cato Ciceroni inſtat, nō gratia (uti ferunt) Clodij, ſed rem indignā grauemq; atq; uiolentam Reipub. ratus, tot decreta, cunctasq; adminiſtrationes publicas ſenatū in caſſum reducere, in quibus erant acta, quę idem ipſe quæſtor Cypri atq; Byzantij egerat. Ab ea igitur ſpe deiectus Cicero, paululum aduerſus Catonē ſenſit: non ut in apertū odium itum ſit, ſed uti mutua beneuolentia obſcurius uſi forent. Poſt hæc Milo Clodiumq; confodit, reusq; paricidij actus, patronum ſibi Ciceronē conſtituit. Verum timens ſenatus ne ex periculo Milonis clari in primis, & tunc iracundi ciuis, quicquam tumultus urbi excitaretur, Pompeio mādat ſibi curæ eſſe hanc cauſam, curaretq; ut impune iudicibus libera poteſtas iudicādi ſit. Noctu ergo Pompeius cum forum armatis militibus cinxiſſet, pertimuit Milo, ne Cicero tantorum conſpectu ſubita nouitate perculſus, pro ſe minus iucunda oratione certaret: illi perſuaſit ut in lectica delatus in forum, in ipſa cubans quieſceret, donec conueniſſent iudices, & curia frequens eſſet. Cicero nanq; non in armis tantum fuiſſe trepidus fertur, ſed ex tanta exercitatione non adeò compoſitus, quin ad orandū non ita timens pergeret, ut uix à motu corporis tremituq; deſiſteret. Oraturus pro Lucio Murena qui ſub Catone reus agebatur, cum intellexiſſet Hortenſium ex oratione ſua in eadem cauſa ſplendide recitata, elatū gloria, nullam partem noctis quieti indulſit, uigilijs & meditationibus anxius, ne in dicendo inferior cenſeretur. Cæterum ad agendam cauſam Milonis Cicero lætitia aggreſſus uiſo Pompeio, qui curiæ ueluti in exercitu ſublimia poſſidebat: uiſis autem armis quæ undiq; fulgebant, ſtupore confuſus eſt, tandemq; tremens, ac uo-

B ce uix faucibus euulſa, trepide ſermonē incepit, reo ipſo Milone ſumma audacia aſſiſtente certamini, nec dignato mutare comam, nec mutare ueſtem, quod damnationi ſuæ non paruā præbuiſſe materiam traditur. In eo tamen ſtupore Cicero magis ob ſalutē Milonis periclitantis affectus, quàm timidus iudicatus eſt. His actis pro Craſſo iuniore qui apud Parthos obierat, augur deſignatur. Deinde proconſul prouinciam ſortitus Ciliciam, exercitum duodecim millium peditum, duorumq; milliū ſexcentorū equitum traijcit, iuſſus Cappadociā Ariobarzani regi reconciliare, eiusq; uoluntati reducere. Hæc ipſe placide, & abſq; congreſſu pugnæ compoſuit, ac Cilices, qui ob cladem Romanorum à Parthis illatam, Syriæq; tumultus efferebantur, adminiſtrationis ſuæ manſuetudine placat. Munera ibidem à regibus ſibi oblata renuit. Præterea prouinciæ populos ab epularum ſtipendijs ſoluit. Idem diebus ſingulis iucundiores è prouincia uiros nullo apparatu, ſed liberaliter conuiuio adhibuit. Eius domus ianitore omnino libera: ipſe cubans à nemine uiſus eſt, ſed matutina luce aut ſtans, aut circumambulans iuxta cubilis ſui locum, dexteram his dabat, qui ad ſe ſalutatū ingrederentur. Iracunde nullius iurgio laceſſitus, aut damnatus improbe fertur. Multa publicorū quæ furtiue ſubrepta fuerāt, ciuitatibus reddidit, ac obnoxios nihil ultra perpeſſos in ſua dignitate ſeruauit. Pugnæ non expers, latrocinia quæ circa montem Amanum inſidebant, in fugam egit: qua uictoria imperator à militibus ſalutatus eſt. In qua re, ne id fruſtra retulerim, Cælius orator cum rogaſſet, ut ad quoddam ſpectaculum pantheras ſibi Romam è Cilicia mitteret: Cicero uenuſte permotus rebus à ſe geſtis, in Cilicia non eſſe pantheras reſpondit, ſed in Cariam effugiſſe, dedignatas quod cæteris pacem agentibus, illæ ſolum bella perferrent. Cæterū prouincia decedens Cicero Rhodum nauigat. Inde ueterum conſuetudinū deſiderio captus, Athenis pluſculam moram egit. Vbi uiris eruditione præcipuis in colloquiū adhibitis, beneuolisq; gratè perſalutatis, laudibus Græciæ cōmomode exornatus, Romam redijt, iamiam ueluti quodam incendio bello ciuili æſtuante. Verum ſenatus cum ſibi triumphum decerneret, gratius ſibi, inquit, fore compoſita inteſtina ſeditione ſe triumphum Cæſaris ſequi. Interea priuatim conſilijs diligentem operam præbuit, partim Cæſari ſcribens, partim Pompeium orans, ut utrunque pacaret. Sed inſanabile uulnus mox patuit. Cæſar enim urbem inuadit, Pompeius pleriſq; clarorum & optimorum ciuium comitatus, hanc deſerit. Ex quo Cicero fugam illorum linquens, addi partibus Cæſaris uiſus eſt.

Res bello acta, & imperator qualis Cicero.

Ciuili bello neutram partē probauit.

C Anceps tamen ac utrinq; diſcuſſus quędam ſigna ſuæ mentis aperuit. Scribit enim in epiſtolis, quô ſe uertat ambigere, honeſtam & pulchram belli materiã apud Pompeium eſſe, Cæſarem meliori re uti, ſeq; ſalubrius neceſſarijs præſeruare. Habeo igitur quem fugiam, quem ſequar non habeo. Inter hæc Trebatius uir Cæſari familiaris, per epiſtolas Ciceronem hortatur ad Cæſaris beneuolentiam, eumq; ad ſpem ſucceſſuum communicandã inuitat. Quod ſi ob eius ſenectutem abnueret, admonet ut ambobus longe ſemotis in Græciam pergat, ac ibi quietem agat. Tum admiratus Cicero quod Cæſar ipſe non ſcripſerit, iracunde reſpondit, ſe nihil Republica indignum acturum. Hæc in epiſtolis eius inuenire fas eſt. Cæterum Cæſare Hiſpaniã petente, Cicero ad Pompeium nauigat: hunc cæteri grate ſuſcipiunt: at Cato amotis procul arbitris, multa cum illo queſtus eſt, quod adhæreret Pompeio, aſſerẽs ſeſe non cõmode quam partem primũ elegiſſet poſſe relinquere: Ciceronẽ ſi Romæ manſiſſet, rerum euentui ſe componens, patriæ ſaluberrimũ, & amicis utiliſſimũ ſe futurũ: cauſa nulla inquiens illum Cæſaris hoſtem factum, & periculi tanti participẽ. Hi ſermones maxime Ciceronis flexere animos: unde operam dedit, ut Pompeius ad magnificũ nihil eo uſus ſit, materiam ipſe perhibens, nec animi mutationẽ longe diſſimulans. Apparatum nanq; Pompeij floccipendere, eius crebras conciones clàm moleſte habere, ſocios nulla cauſa plerunq; lœdorijs carpere, ſiue per iocum eludere: idem caſtra perambulans fronte mœſtitiã ſimulare, nemini ridendus, cæteris inopinato riſum ludumq; ſuggerere. Ex his quædã retuliſſe indignũ non arbitror. Cum Domitius uirum quendam aciei pręfeciſſet, & eum laudibus proſequeretur, quod moribus eſſet pius ac integer: quid ergo, inquit Cicero, ipſum tuis tutorẽ liberis non præſeruas? Quidam Theophanem Lesbium, dum in caſtris erat præfectus fabrorũ, laudibus efferebant, quoniã Rhodios in amiſſione claſſis optime ſolatus oratione ſuauiſſima foret. Ad quod Cicero, quamoptimũ, inquit, eſt Græcum hunc in caſtris magiſtratũ habere. Cæſar rebus ſequundis uſus cum partes aduerſas obſidione premeret, memorante Lentulo audiuiſſe ſe Cęſaris beneuolos mœſtos ac furentes eſſe, eos, inquit Cicero, diſſentire Cæſari dicis. Cum Maricus, qui ex Italia nuper acceſſerat, referret Romæ famã inualeſcere, Pompeiũ obſidione urgeri: ob id nauigaſti, inquit, ut id aſpiciens crederes? Referente Nonnio poſt conflictum optimã ſpem haberi licere, quod ſeptem aquilæ in caſtris Pompeij captæ eſſent: Recte, inquit, moneres, ſi nobis aduerſus picas pugnandũ foret. Labienus quibuſdam diuinationibus nixus, cum aſſereret Pompeium ſuperaturum: hac ergo ſpe ducti, inquit, caſtra nuper amiſimus? Expedita Pharſalica pugna, ubi ob malam ualetudinẽ Cicero non affuit, cum fugiſſet Pompeius, Cato frequentes copias claſſemq; permagnã Dyrrhachij tenens, Ciceronẽ iuxta morem & dignitatẽ conſularẽ, exercitui præeſſe rogauit. Sed cum non tantum id negauiſſet Cicero, uerum omnino militiã fugeret, proditor à iuniori Pompeio ac pleriſq; appellatus eſt, ſtrictiſq; in ſe gladijs circumuentus trucidatus obijſſet, ni Cato inſtans eum in exercitu erectum tranſtuliſſet. Hinc igitur Brunduſiũ profectus, aduentum Cęſaris ob res Aſiæ ac Aegypti tardantẽ, eum ibi moratur, donec nunciatũ eſt Cæſarẽ Tarentum attigiſſe, ac terreſtri gręſſu Brunduſiũ pergit. Timens autem uirum uictorẽ & inſenſum in multorũ conſpectibus experiri, tamen præter dignitatẽ nec loqui, nec quicquam agere impulſus eſt. Nam Cæſar ut eum conſpexit multo ante cæteros occurrentẽ, deſcendit, eumq; grate præſalutauit. Deinde plurima ſolus cum illo alloquens, quorundã ſtadiorum continuũ iter egit. Ex hoc tempore Cæſar tam firma tamq; grata beneuolẽtia aduerſus eum uſus eſt, ut cum ille de laudibus Catonis ædidiſſet, contrà reſcribeẽs Cæſar, in opere Ciceronis eloquentiã ac uitæ integritatem celebrans, eum Pericli ſimilẽ dixit, & ab eo Theramenis uim expreſſam eſſe monſtrauit. Ciceronis igitur liber Cato, Cæſaris uero Anticato inſcriptus eſt. Fertur etiam in cauſa Q. Ligarij, qui & ipſe unus ex aduerſarijs Cæſaris habebatur, patrono Cicerone, Cæſarem ad beneuolos ſuos uerſum dixiſſe: Vir ille diu malus noſterq; hoſtis probatus. Sed quid interim nos impedit Ciceronem audire? At cum orare Cicero cœpiſſet, tanta orationis uarietate, tanta gratia admirabilis fuit, ut Cæſar in colores plurimos uultum uerterit, manifeſtumq; foret omnes animi ſui mutationes mire potuiſſe cognoſci. Pharſalicã tandem pugnam cum orator attingeret, ille uelut amens corpore exiluit. Libellum præterea quendam ẽ manibus abieciſſe traditur. Quare Cæſar orationis ui coactus, reum crimine liberat. Cæterum ex hoc tempore Cicero Rempublicam in monarchiam mutatam aſpiciens, publica miſit, ac operam iunioribus præbuit, qui philoſophiæ adorti ſtudium forent. Ex horum etiã fermè conſuetudine (quoniã ij nobiliſſimo genere ortum ducebant, & clari in primis erant) iterum in Republica plurimum potuit. Verum interea eius erat ſtudium philoſophiæ dialogos condere, ſiue transferre: præterea ſingula

Amor patriæ & integritas uiri.

Proditor ciuili bello falſo appellatus.

A Rep. diſceßit libertate extincta.

D

dialecti-

A dialecticorum & phyſicorum uocabula in latinum eloquiũ. Hic enim primus (ut aiunt) aſſenſum, retenſionem ſententiæ, comprehenſionẽ, præterea inſecabile, uacuum, aliaꝙ plurima huiuſmodi uocabula hactenus Latinis inſueta, nota & appellanda dedit. Poëtica interdũ ex ingenij facilitate ioci gratia uſus eſt, qua aliquando cum calluiſſet, per noctem quingenta carmina narratur ædidiſſe. Eius uero temporis partem maximam agens apud Tuſculanum agrum, cuidam ex ſuis familiaribus ſcripſit, ſe ducere uitam Laërtis, iocatus in hoc ceu ſolitus eſt in cęteris, ſeu quod rerum ciuilium deſiderio motus, præſentibus affligeretur. Perraro interea urbem acceſſit, idꝙ tantum ut Cæſarem ſalutaret. Frequenti uero in cõcione primus adeſſe, ac dicendo nouum quicquam continuò ad Cæſaris gloriam adoriri. Quemadmodũ illud cum deiectæ & fractæ Pompeij imagines iuſſu Cæſaris in priſtinam dignitatẽ eſſent reſtitutæ, inquit, Pompeij ſtatuas figens Cæſar, ſuas firmat. Meditatus (ut fertur) patriæ hiſtoriam ſtylo complecti, ubi multas Græcorum tum fabulas, tum orationes immiſcere decreuerat, eam inuite dimiſit, publicis ac domeſticis curis affectus, quarum nõnullas & ipſe ſponte ſubijt. Primum enim Terentiã repudiauit uxorẽ, quod adeò negligens fuiſſet eius, ut cum in expeditionẽ proficiſceretur, inops neceſſarij cõmeatus abierit. Præterea cum in Italiam inde rediſſet, ea non niſi moleſta & turbulenta potitus eſt. Brunduſij etiam cum ipſe longam ageret moram, illa nec eò profecta eſt, & illuc pergentem Tulliolam tenuiori uiatico impenſaꝙ dimiſit. Domum ad hæc omniũ uacuam, ac deſertã, æreꝙ alieno onuſtam fecit. Hæ repudij cauſæ feruntur potiores: quas cum negaret Terentia, ipſe longa oratione probauit. Hoc acto paucos inde poſt dies uirginẽ duxit uxorem, captus (uelut aiebat Terentia) illius forma: ſed ut Tiro libertus refert, ut æris alieni ſoluendi poteſtas eſſet. Nam ea puella prædiues erat, & eius ſubſtantias ſub tutoris fide ſeruabat, cum interim ob multa millia quæ debebat, adeſſe beneuoli, inſtare, ſolicitare, ut eam licet nondum uiro maturam deſponſaret, ſeꝙ illius dotibus pergrandi ære liberaret. Antonius uero in his quæ aduerſus Philippicas ſcripſit has memorans nuptias, illum uxorem apud quam ſenuerat, indignè expuliſſe tradit, ſimulꝙ in eum iocatus eſt, tanquã inertis & mollis uiri rem ipſius domeſticam mordens. Poſt hæc paucis fermè diebus eius filia quæ poſt exceſſum Piſonis prioris uiri Lentulo nupſerat, ex partus anguſtia moritur. Adſunt igitur beneuoli, adſunt familiares, undiꝙ conueniunt philoſophi, Ciceronem exhortaturi ut æquo animo filiæ mortem ferat. Nam huius doloris habitus impatiens eſt. Vnde quod noua uxor lætari obitu Tulliæ uiſa eſt, illi repudiũ dedit. Sed apud domeſtica Cicero laborauit. Cæterũ coniurationis in Cæſarẽ expers fuit, quanquam inter beneuolos Bruti haberetur, & præſentia ægre ferret, ac pleriſꝙ nõ inferior Remp. priſtinã cuperet. Pertimuere autem uiri illius naturam ceu audaciæ inopẽ, ac eius ætatẽ, in qua robuſtiſſimis etiam uiris ſolent animi maxime deeſſe. Verũ ut Bruti atꝙ Caſſij patrata res eſſet, & beneuoli Cæſaris cõueniſſent, iterũ inteſtini tumultus eſt orta ſeditio. Quare Antonius qui conſulatũ agebat, conuocato ſenatu cum ad concordiam breuiter quædam concionatus eſſet, Cicero pro tempore multa diſſeruit, ſenatui ſuadens, ut Athenienſium exemplo abolitionem rerum Cæſaris ageret, præterea Bruto & Caſſio prouincias decerneret. Sed horum nihil adimpletum. Nam plebis animi cæde Cæſaris exaſperati, ut cadauer ipſum per medium forum elatum aſpexere, ad hæc cum extuliſſet Antonius Cæſaris ueſtem ſanguine ſparſam, ac undique perforatam gladijs, furore commoti, percuſſores Cæſaris quæritant, inde ardentibus facibus eorum domos incendijs poſcunt. Sed illi imminens periculum prouidentes, effugiunt, comitesꝙ nonnullos autoritate primos clàm immorati urbem relinquunt. His extemplo Antonius elatus eſt, ac ueluti dominaturus urbi, omnibus timori eſſe cœpit, Ciceroniꝙ maxime. Nam potentiam ſuam in urbe iterum firmam aſpiciens, & aduerſus autores cædis tempus offerri, cœpit moleſte angi præſentibus, præbuitꝙ ſuſpicionem diſſimilitudinis uitæ animiꝙ ſui immutati. Quamobrem id animaduertens Cicero, enixe inſtat uti cum Dolobella legatus in Syriam nauiget. Sed Hircius & Panſa uiri clari & optimi, Ciceronis ſtudio incenſi, inituri conſulatum poſt Antonium ne ſe deſerat orare, qui Antonium opprimere præſente eo ſuſcepiſſent. Quare Cicero nõ omnino diffidens, quanquam id etiam parum crederet, Dolobellam miſſum fecit. Inde data fide Hircio, ſe Romæ affuturum cum conſulatũ iniret, Athenis æſtiua ducturus ſolus nauigat. Sed in itinere ipſo cum morã tereret, & noui ſermones (ut aſſolet) ab urbe ferrentur, pœnituiſſe Antonium, eumꝙ mire mutatum, ac omnia ſenatuſconſulto agere tractareꝙ: præterea ut recte ſingula componerentur, urbem eius indigere præſentia, ſecum queſtus quod nimiũ ſui cautus eſſet, Romam repetit. Nec primũ ſpe ſua deceptus eſt: tanta enim ciuium copia ſibi obuiam itum eſt, ut in eius ingreſſu circa fores, circa dexteras dandas,

Senex iuuenculam ducit cõiugem, eandem mox repudiat.

(B marks at "conueniunt philoſophi" line.)

C circa ſalutationes, integra fermè dies conſumpta ſit. Poſtea uero Antonius cum ſenatum cogeret, aduocato Cicerone non paruit, ſed cubans ſimulauit ſe ex pelagi laboribus & ualetudine impediri. Nam ſuſpicio inſidiarum in ipſa uia nuncio quodam accepta, eum in ſenatum ire uetuit. Hoc Antonius non leuiter tulit, ſed eum probris laceſſens milites extemplo miſit, qui aut illum adducerent, aut domum incenderent. Sed his cum obſtarent nōnulli, precibuſq; innitērentur, Antonius uadimonijs cōtentus quieuit. Deinceps primores urbis placide reliquū tempus duxere palàm, illi uero aduerſantes, nec omnino ſibi non cauti, donec iunior Cæſar ex Apollonia in patriam redijt, & hæreditate Cæſaris adita cum Antonio, in non paruas contentiones erupit, cum Antonius ex bonis Cæſaris quinquaginta & ducenta millia æris ſibi diriperet. Ex his Philippus iunioris Cæſaris uitricus, & Marcellus, qui ſororē eiuſdem duxerat, cum adoleſcente Cæſare ad Ciceronem profecti conueniunt, ut apud ſenatum, & apud plebem Cicero uerbo factoq; cauſam adoleſcentis aſſereret, contraq; adoleſcens pecunia & militibus defenſionem ſibi Ciceronis aſſumat. Iamiam adoleſcens pleroſq; militum Cæſaris circa ſe habere, & Cæſaris partes omni ſtudio ad ſeſe recipere. Ferunt Ciceronem non ingrate beneuolentiam Cæſaris iniuiſſe, quod eum antea diuino quodā ſomnio illexiſſet. Nam Cæſare atq; Pompeio nondum uita functis, Cicero per quietem uidit ſeſe monitū in Capitolium uocare ordinis ſenatorij liberos, ceu Iupiter oſtenſurus quis unus ex illis foret, qui rerum eſſet potiturus: quocirca ciues ſoliciti currere, & iuxta templū aſſiſtere, pueri uero omnes circūſedere, ſilentiumq; agere. Patefactis interea foribus templi, quiſq; puerorū uiciſſim ſurgere uiſus, ac Iouem adire. Tum Iupiter quēcunq; animaduertiſſet mœſtumq; repuliſſet, in unico ſolum fixus dexteram protendens, O Romani, inquit, hic princeps factus finem bellorū ciuiliū uobis imponet. Hoc ſomnio ſtupefactus Cicero, imaginē pueri requirens, cum ipſum nihil omnino noſceret, animo eam impreſſit. Cumq; per diem deſcēdiſſet in campū Martium, uiſis pueris qui peractis ludis iam abibant, puerū quem in ſomnis uiderat aſpicit. Quare animo perculſus puerum conuenit, eumq; rogat quibus parentibus natus ſit. Erat ille Octauio patre, qui uir non ualde clarus fuerat ex Accia ſorore Cæſaris ortus: ex quo Cæſar liberis carens, facultates ſuas, domum, familiæq; nomen teſtamento illi reliquit. Ex eo igitur ſomnij tempore ferunt Ciceronem, cum Cæſar obuiam ſibi fieret, accurate eum conueniſſe, contraq; illum Ciceronis beneuolentiam grate fouiſſe. Fortuna præterea quadam Cæſarem ortum memorant, Cicerone conſulatum adminiſtrante, quæ omnino primas fuiſſe cauſas ad mutuam beneuolentiam tradunt. Quare & odio Antonij, & ob ſuam naturā gloriæ deſiderio flagrantem, quod exiſtimaret ex potentia Cæſaris ſeſe urbi præeſſe, Cicero ita ſe adoleſcenti ſubiecit, ut eum quandoq; patrem appellauerit. Ex quo ſtomachans Brutus in epiſtolis ad Atticum, Ciceronem increpat, quod Antonij metu Cæſari blandiens, non libertati ſtudere, ſed domeſticum ſibi dominum facere uideretur. Sed nihilo minus Brutus Ciceronis filium, qui Athenis philoſophiæ operam dabat, ad ſe recipiens, eum in primis dignitatibus habuit, eoq; in plurimis uſus, ipſum ſtrenuum reddidit. Ciceronis uero potentia tunc in urbe maxime claruit. Nam iuxta mentem ſuam ſeditionis autorem eiecit Antonium, & ambos conſules, Hircium atque Panſam, in illum ab urbe cum exercitu miſit. Suaſit præterea ſenatui lictores, cæteraq; imperij ornamenta Cæſari dari, ueluti qui pro patria eſſet certaturus. Verum deuicto Antonio, & utriſq; conſulibus Theſſalica clade cæſis, omnes militum copiæ ad Cæſarem conueniunt. Quare metuens ſenatus uirum iuniorē, fortunamq; qua ſplendide uſus fuerat, largitione tentauit eius exercitum reuocare, illiuſq; potentiam ſcindere, ueluti Reipub. tot copijs nequicquam opus eſſet cum fugiſſet Antonius. Quamobrem territus Cæſar ad Ciceronē mittit qui eum orarent, ſibiq; ſuaderent, ut operam impenderet ad conſulatum ambobus committendum: quo ſi potiretur, affirmarent Ciceronem ut placitum ei eſſet rebus uſurum, ſeq; adoleſcentem ipſius curæ ſe daturum, nominis gloria illectum contentumq;. Hac ſimulatione primatum Ciceronis fore paſſus eſt: res ipſa tamen eò tendebat, ut Ciceronem ad petendum conſulatum impelleret, comitia utriſq; conciliaturum. Elatus ergo his nuncijs Cicero, uir ſenex à iuniore deceptus, ſenatum atque centurias illi præbuit, extemplo à beneuolis laceſſitus, ac non multo pòſt intelligens ſe populi libertatem ac ſeſe perdidiſſe. Nam inito conſulatu potentior factus adoleſcens, Ciceronem miſſum fecit, ac Antonio Lepidoq; conciliatus, copias in unum coēgit, & ueluti cenſum quendam triumuiri imperium orbis ſibi partiti ſunt. Proſcriptionis præterea tabulas ultra ducentorū ciuium ædidere, in quibus Cicero cauſa plurimæ litis fuit. Nam Antonius nihil conuentionis omnino ratum habere, ni primus ille proſcriberetur. Lepidus Antonio ſeſe iungere, ſolus Cæſar ambobus ſumma ui obniti.

Cauſam Octauij Cicero ſuſcipit ſomnio monitus.

D

Cauſis nō ſatis grauibus, Octauio ſeſe, tum cōtra dignitatem & ætatem ſuā, tū magno Reipub. malo ſubiecit.

Ambitio.

Imprudentia.

Triduo

A Triduo itaqꝫ circa ciuitatem Bononiã horum ſcelerata colloquia habita ſunt, quo loco apud in-
terlabentem fluuium ſinguli caſtra locarant. Ferunt diebus primis Cæſarem pro Cicerone cer
taſſe enixius, uictum tandem die tertia uirum prodidiſſe. Omniũ compenſatio ſic demũ habita *Cicero uix tan-*
eſt. Cæſar Ciceronem, Lepidus Paulum fratrem, Antonius L. Cæſarem auunculũ ſuum, alios *dem proſcribi-*
alijs cõceſſere. Sic ergo eorum furor & indomita rabies omni ingenio humanitatis exciderunt, *tur.*
oſtenderuntqꝫ magis nullam eſſe feram uaſtiorem homine, cum licentiã affectuum nactus ſit.
His perfectis Cicero qui cum Q. fratre apud agrum ſuum Tuſculanũ diuertebat: audita proſcri
ptione ſtatuit Aſturam ad maritimũ quendam ipſius locum pergere, ut inde ingreſſi pelagus *Fugitat.*
in Macedoniam Brutum conuenirent, quoniam iam rumor erat uictorem eſſe. Ex ingenti ergo
mœſtitia defecti uiribus ſe deferendos lecticis tradunt, ac per ipſum iter nec ſubſiſtebãt, nec mu
tuò propinquabant, ſimul lugentes ac ululantes. Quintus præcipue animo magis uexari, cui
cum ſubijſſet in mentem ſe commeatum nullum habere, qui etiam Ciceroni tenuiſſimus erat,
tutius uiſum eſt ut Cicero fugam præriperet, Quintus domum ea gratia præcurreret, unde ap
paratior extemplo rediret. Hæc cum inter ſe firmaſſent, alter alterum complexi, cum ſummo
luctu diſiuncti ſunt. Inde diebus paucis Quintus ipſe à familiaribus ſuis proditus, cum filio à
perſecutoribus cæſus eſt. Aſturã delatus Cicero, quæſita puppe pelagus petit, ac uẽtos ſequun
dos iuxta Circæum potitus. Hic cum optarent nautæ iter inceptum proſequi, Cicero ſeu me-
tu maris, ſeu quod nondum omnino Cæſari diffideret, è puppe deſcendit, Romamqꝫ poſcens
centum fermè ſtadia pedeſtri itinere tranſegit. Inde animi feſſus ac mutatus, mare atque Aſtu-
ram repetit. Hic tum graui atque anxio cogitatu pernoctans, in mentem duxit clàm Cæſaris
domum poſcere, ac in ea interius ſeſe iugulans, ultrices diras in eum concitare. Verum perſcru
tantium graſſatorum timor eum ab hac profectione repulit: præterea monſtra quædam, quæ
præſaga mente notabat: ex quibus familiaribus ſeſe permiſit Capuam puppi perducendũ. Di-
uerſoria enim illic habuit, in quibus ardores ſolis flatibus æſtiuis gratiſſime flãtibus euitare con
ſueuerat. Hic Apollinis erat ſacellum mari imminens, ex quo cum Cicero adremigaret littori, *Prodigia mor-*
corui elati pennis magno clangore nauiculã impetunt, deinde ſuper utriſque cornibus anten- *tem præcedẽtia*
narum inſidentes, partim clamore ſtrepere, partim capita funium exagitare. Tum omnibus id
B infauſtum oſtentum uiſum eſt: uerum deſcendit è puppi Cicero, & in diuerſorio ueluti quie-
tem capturus accubuit. Hinc corui ſuper poſte ſedentes magis ac magis tumultuoſo clangore
perſtrepunt. Horum unus deſcendens in cubiculum Ciceronis, pallium quo cubans erat oper
tus, roſtro ab eius fronte deduxit: quod domeſtici cum uidiſſent, malorum præſagi ſeſe excru-
ciare, ſi oculos ſuos cæde ſui domini maculare ſuſtineant: nefandumqꝫ ipſis uideri, ſi alitibus ui-
ro immeritò infelici opitulari conantibus, ope nulla ipſi permoueantur. Præcipites itaque mu
tuis uiribus ac inter ſe precibus illum lectica ad mare diripiunt. Inter hæc cum lictorum copia
ſuperuenerunt iugulatores, Herennius Centurio, & Popilius tribunus militum. Is Popilius
iandudum paricidij reus, opera Ciceronis, qui cauſam ſuſceperat, defenſus iudicium euaſit.
Cum ergo fores quæ obſeratæ fuerant, fregiſſent, & necubi Cicero inueniretur, & qui ade-
rant ſe illum ſcire negarent, tradunt adoleſcentem quendam Q. fratris libertum nomine Phi-
lologum, quem Cicero ſtudijs liberalibus erudierat, tribuno dixiſſe, ipſum per umbroſos con-
ſitoſqꝫ calles ad pelagus lectica delatũ. Tribunus igitur paucis comitibus ſecum aſſumptis, ad
exitum uiæ præcurrit: Herennius per demonſtratam ſemitam accelerans illum conſequitur. *Comprehen-*
Verum Cicero ut percuſſores imminere cognouit, ſuis uti lecticam ſiſterent imperauit: inde *ditur.*
ceu perſæpe conſueuerat, cum genam ſiniſtræ impoſuiſſet, immotis oculis percuſſores proſpi-
ciens, iugulum apparat. Miſerum id quippe ſpectaculum. Squalidus enim uultu, comaqꝫ ſpar
ſus, & adeò ſub curis extenuatus, ut ipſorum percuſſorum plerique miſerè affecti oculos ſuos
texerint, cum iugulum poſceret Herennius, crine nudum, & extra lecticam uulneribus pro- *Cædes miſera-*
latum, quia tum ſexageſimum quartum agens ætatis annum. Caput ac manus, cum quibus *bilis.*
Philippicas ſcripſerat, Antonij iuſſu truncauit Herennius, Romamqꝫ attulit. Quæ membra
cum Antonius, qui tum fortè comitia habuerat, mutilata proſpexit, ingenti uoce proclamans,
Sic habeant, inquit, finem proſcriptiones. Deinde ea poni pro roſtris imperat, ſpectaculũ Ro-
manis horrendum, qui non membra Ciceronis ſeſe ſpectare, ſed imaginẽ animi crudelis Anto
nij uidebantur. Verum tanto in ſcelere, id tantum rite perfectum eſt, quod Antonius uxori
Quinti Philologum tradidit. Hæc poteſtatem illius nacta, prẹter cæteros cruciatus, quibus eum
affecit, eiuſdem carnes ipſum ſe amputare membratim, igni adurere, manderequꝫ coëgit, ſicuti
hiſtorici quidam aiunt. Tiro Ciceronis libertus proditionis Philologi nihil omnino meminit,

C Cæterum ipſe percepi, cum Cæſar poſt plurimum temporis ad quendam è nepotibus ingreſſus eſſet, quod tum fortè Ciceronis opuſculū tenebat in manibus, ſubitò aduentu Cæſaris territus, libellum in ſinu tentauit occulere: ſed id fruſtra, cum præueniſſet Cęſar. Capto igitur opuſculo eo Cæſar cum ſtando plurimam eius partem euolúiſſet, id reddidit ille adoleſcenti cum his uerbis perhibetur: Eloquens hic uir, eloquēs fuit ô fili, & amator patriæ. Inde parum pòſt cum idem debellaſſet Antonium, conſul factus ſibi Ciceronis filium collegam delegit, atque ſortitus eſt. Cuius magiſtratu ſenatus ſtatuas Antonij deiecit, ac nonnulla ipſius ornamenta aboleuit. Præterea publico ædidit edicto, ex Antoniorū gente neminem Marcum appellari. Sic ergo diuino quodam fato ultima ultio ad Ciceronis domum redacta eſt.

Grata mortuo patria.

DEMOSTHENIS ET CICERONIS COMPARATIO.

QVæcunꝗ igitur de Demoſthene, Ciceroneꝗ in notitiam noſtrā digna memoratu peruenere, hęc ſunt: ac eloquentię quidem comparatione miſſa, hoc præterire ſilentio non poſſum, quod Demoſthenes quidem, quantamcunꝗ uel natura, uel exercitatione conſequutus uim eſſet, omnem in iſta dicendi facultate cōſumens, grauitate orationis omnes quibus cum iudicialibus in cauſis collatus eſt, facile ſuperauit: amplitudine & magnificentia ipſos declamatores, arte & diligentia ſophiſtas longe poſt ſe relinquens. Cicero uero cum diſciplinas atque eas quidem multifarias eloquentiæ ſtudijs cōiunxiſſet, philoſophica monumenta non pauca, Academicorum more conſcripſit. Tametſi forenſes etiam orationes ſatis declarant, cognitionem illum literarum ampliorem quandam oſtentare uoluiſſe. Iam etiam mores alios illorum oratio præfert. Demoſthenica ſiquidem citra fucum, citra luſum, ad grauitatē ſtudio uergens, non lucernā, quemadmodū Pytheas ille calumniabatur, ſed aquę potum, curamꝗ, & eam morum acerbitatē, quam uocant, triſtitiamꝗ refert. Cicero uero ad ſcurrilitatem uſꝗ ſcommate ſæpenumero euectus, dignas ſtudio res riſu tractans: dum cauſæ ſeruit, ſæpe deſerit officium, ut in Lucilij cauſa, nihil abſurdum facere ſe, qui in tanta Repub. & delicijs, concedat uoluptati: inſanum eſſe, uti nolle quo poſſis, cum clariſſimis philoſophis felicitas
D in uoluptate ſtatuatur. Cauſam Murenæ, quam oppugnabat Cato, conſul defendens, cum multa inſolentia in Stoicorum placita luſiſſet, riſu oborto & ad iudices permeante, ſubridens Cato, quàm ridiculum, inquit, conſulem habemus. Videtur familiaris Ciceroni riſus & inſita dicacitas fuiſſe: nam facies ipſa ludens quiddā & ſerenū præ ſe ferebat, cum Demoſthenis ſeria ſemper eſſet, & ſolicitudinē temere haud unquā remitteret: unde difficilē aduerſarij, & morib. horridum uocabant. Idem in ipſorū monumētis diſcrimen uidere licet. Hic leuiter, & citra moleſtiam laudes ſuas, ſicubi ad rem aliā maiorē ſpectant, attingit, per cætera uerecundus moderatusꝗ. Ciceronis redundantia & iteratio, morbū arguit, æſtumꝗ gloriæ: unde uox iſta, Cedant arma togæ, concedat laurea linguæ. Deniꝗ non ſolū facta ſua laudare, ſed dictas ſcriptas'ue ab ſe orationes demirari cōſueuit, quaſi cum Iſocrate aut Anaximene ſophiſta quopiam iuueniliter cōtendat, non Ro. populum, horrendū, armiſonū, metuendumꝗ hoſtibus, regere conetur. Vt enim potentē eſſe ciuilis uiri orationem decet, ita plauſum captare & gloriam nimis auide glutire, ingeneroſi hominis eſt. Vnde non paulò terribilior Demoſthenes eſt, uim illam ſuam, tantum uſum quendā eſſe iudicans, magno auditorū aſſenſu nixum: rudes uero & illiberales (ut ſunt) quicunꝗ ob eam facultatem inflentur. Autoritas in Rep. par fuit, præſidio uterꝗ militarium hominum egebat: Demoſthenes Charetis, Diopethis, Leoſthenis: Cicero Pompeij, Auguſti, id quod Auguſtus ipſe ad Agrippam & Mecœnatem ſcribit. Magiſtratum uero, qui mores cuiuſque declarare, & animi morbum patefacere creditur, Demoſthenes inſignem nullum geſſit, unde nullum inde experimentum ſui dedit: nam copijs quas contra Philippum excitauit ipſe non præfuit. Cicero uero quæſtor in Sicilia, proconſul in Cilicia & Cappadocia, quo tempore, auaritia uigente, ducibus legatiſꝗ uulgò furari ſordidum, rapere non illicitum uidebatur, accipere uero prorſus reprehenſione carebat, & qui id faceret amabatur, ſatis tum animum opibus ſuperiorem declarauit, ſpecimenꝗ bonitatis ingens dedit. Romæ uero uerbo quidem conſul, poteſtate monarcha & dictator, uerum eſſe in Catilina declarauit, quod Plato cecinerat, tutas malis urbes futuras, ſi in unum poteſtas ingens, prudentiaꝗ & iuſtitia coiuiſſent. Sed quæſtum Demoſthenes turpiter feciſſe fertur, Phormioni & Apollodoro aduerſarijs actiones, clàm ſumpta pecunia, ſcribens: ad hæc propter regum largitiones male audiuit: tum eſt corruptelæ Harpalicæ conuictus. Primum quid ſi falſo ab obtrectatoribus, qui non pauci ſunt, hæc impacta dicamus? Certe quod ad regum munera ultro & cum gratia data,

Demo-

A Demoſthenes reſpicere non fuerit auſus, nec erat hoc hominis nautica re quæſtum exercentis, nemo arbitror negabit. De Cicerone uero, quod ædilis Siculorum, proconſul uero regis Cappadocum, urbe uero cum eijceretur, amicorũ etiam rogantum munera reiecit, diximus iandudum. Exilium illi quidẽ turpi furto deprehenſo, huic præclarum opus patriã à latronibus uindicanti incidit: unde cum nihil ille quod exilio prætexeret haberet, propter hunc ſenatus & ueſtẽ mutauit, & lugere inſtituit, & decernere nulla de re uoluit, priuſquã reditus decretus ei publice foret. Exilium Cicero ignauiter tulit in Macedonia deſidendo, Demoſtheni uero geſtorũ præcipua pars exilium fuit. Nam dum operam Græcorũ legatis dedit, confutatis Macedonũ, urbes concilians, longe præſtantiorẽ Alcibiade Themiſtocleq; ciuem, in eadem cum illis ſorte conſtitutus, ſeſe declarauit. Iam eandẽ denuò Reipub. cauſam ſuſcepit, & enixe Macedonẽ Antipatrum oppugnauit. Ciceronem uero Lælius, cum Cæſar conſulatũ imberbis contra leges petiuiſſet, conniuentem, conuicijs inceſſit: & Brutus ſcribens grauiter arguit, quod Reipub. tyrannidem moleſtiorẽ aluiſſet, quàm pepulerat. Ante omnia uero ab obitu deplorandum hunc putem, quando homo ſenex & nobilitate clarus, à ſeruis ſurſum deorſum circumlatus, mortẽ fugitando, cæſores ſuos fallere cuperet, qui in eo tollendo, uix momento naturã anteuertebant, à quibus mox trucidabatur. In illo quanquã ad preces pauliſper ſeſe demiſit, admirandũ eſt, quod uenenum ſeruauit, tum quod eſt uſus, quaſi cum deus immunitatẽ negaſſet, ad aram ſacratiorem confugiens, & ex medijs armis hoſtibusq; corripiens ſeſe, crudelitatem Antipatri uideret.

DEMETRII VITA

DONATO ACCIAIOLO INTERPRETE.

PRAECLARAM meo iudicio priſci ſapientes ſententiam habuere, qui cum rerum naturã ingenti ſtudio diligentiaq; perquirerent, artes ſimiles ſenſibus eſſe dixerunt: hac præcipue, ut mihi uidetur, ratione compulſi, quod eam dijudicandi uim diſcernendiq; potentiam, æque ſenſibus atque B artibus animaduerterunt ineſſe, quam ad percipienda contraria à primis incunabulis cunctis hominibus natura inſeruit. At nos quanquã experientia ipſa, & horum philoſophorũ grauiſſimo iudicio confirmati in hanc ſententiam adducimur, ut exiſtimemus artes atq; ſenſus in eo non mediocriter cõuenire, quod pariter diſcernere cõtraria poſſint, tamen alia ratione non parũ differre arbitramur, quod eorum iudicia non ijſdem finibus terminantur, cum artes præter cognitionem contrariorum, electionis quoque iudicium habeant. Nam ſenſus etſi album pariter atque nigrum, amarum dulceq; percipiunt, non tamen ſic ea dijudicant, ut alterum expetendum, alterum fugiendum eſſe diſcernant. Mouentur enim ſuapte natura à ſingulis contrarijs quæ ſibi obijciuntur, omniaq; deinde eodem pacto quo ipſi antea perpeſſi fuere, ad rationis iudicium deferunt. Artes uero cum ſemper ſint rationi coniunctæ, ut utilia eligant, fugiantq; aduerſa, primum ea accurate penſant quæ ſibi congrua ſunt, deinde & quaſi longiore interuallo ea proſpiciunt, à quibus putant caueri oportere. Medicina enim ægritudinem, Muſica diſſonas uoces ea tantum ratione conſiderare uidetur, ut melius efficere contrariũ poſſit. Temperantia quoq;, tum iuſtitia, ac prudentia, omnium artium perfectiſſimæ, cognitionem non modo utilium ac honeſtarũ rerum, ſed earum etiam quæ turpes & inutiles & iniuſtæ ſunt, ad ſe pertinere proculdubio putant, atq; eos qui uitiorum naturam ſe ignorare gloriantur, uehementer accuſant, quaſi rudes earum rerum quas maxime decet uiros ſtudioſos cognoſcere. Quare antiqui Spartiatæ cum ſua feſta celebrarentur, cõſueuerunt agreſtes homines qui appellabantur Helotæ, quantum maxime poterant ad potum crapulamq; compellere, eoſq; deinde mero ingurgitatos in conuiuia iuuenũ adduci iubebant, ut illi cernentes ebriorũ turpitudinẽ, ebrietatem ueluti rem deformẽ perhorreſcerent. *Spartiatarum antiquorũ mos.* Nos uero neminẽ corrumpendũ eſſe putamus ut alij corrigantur, neq; hanc emendationẽ ciuilem, neq; humanam, neq; libero dignam eſſe arbitramur. Sed non erit fortaſſe inutile ad exemplum rectamq; uiuendi rationẽ, duos aut plures homines in mediũ afferre, qui cum in gubernatione maximarũ rerũ uerſarentur, ſumma licentia ac intemperãtia uſi, famã ſuæ turpitudinis apud poſteros reliquere. Neq; profecto hoc agere intẽdimus, ut huiuſmodi uarietate ornãdo hiſtoriã noſtrã, afferamus legentibus uoluptatẽ: ſed quẽadmodũ Iſmenias ille Thebanus diſcipulis ſuis, tam eos qui male, quàm eos qui bene modulabãtur oſtendẽs, dicere ſolebat, Hoc pacto, non

C autē illo modulari oportet. Atque ut Antigenidas ille bonos modulatores iuuenibus arbitraba-
tur iucundiores eſſe futuros, ſi malos fuiſſent aliquando experti, eodē pacto nos alacriores fore
exiſtimo ad perſequēdum meliorem uiuendi modum, ſi flagitioſorum hominū mores hiſtoria
cognouerimus. Demetrij igitur, qui urbium expugnator eſt dictus, ac M. Antonij imperato-
ris uitam hoc libello complectimur, qui uiri ſententiā illam Platonis maxime ſuis moribus com-
Platonis ſen- probaſſe uidentur: Præclara, inquit, ingenia quemadmodum uirtutes maximas, eodem pacto
tentia. uitia quoq; maxima producere ſolent. Fuerunt enim ambo quum ſummis flagitijs, frequenti
potui, ac leuiſſimis amoribus dediti, tum econtrario liberales, benefici, ac in re militari peritiſſi-
mi duces. Præterea eandem propè habuerunt fortunam, cum non ſolum in totius uitæ curſu,
nunc principatus & regna ſint maxima conſequuti, nunc uice uerſa eadem amiſerint, nunc ex
felici rerum ſucceſſu in extremas calamitates ceciderint, pauloq; deinceps præter ſpem in priſti-
nam felicitatem redierint, ſed etiam extremæ uitæ actu ſimilē penè finem ſortiti eſſe uideantur,
cum hic quidem in manus hoſtium uenerit, M. uero Antonius idem ſit propè perpeſſus. Anti-
gono igitur duo ex Stratonice Corrhæi filia fuerunt filij, quorum alterum fratris nomine De-
metrium, alterum patris Philippum uocauit. Talis enim frequens eſt fama, quanquā nonnulli
Demetrium, non Antigoni filium, ſed nepotem ex fratre fuiſſe tradunt. Mortuo nanq; patre,
ac matre deinde Antigono nupta, Demetriū aiunt adhuc infantem relictum, creditū eſſe Anti-
goni filium. Philippus cum eſſet paucis annis minor natu quàm ipſe Demetrius, uita exceſſit.
Demetrius itaq; etſi non æqua patri, procera tamen fuit ſtatura: forma uero & pulchritudine
Demetrius for- oris adeò egregia, adeoq; præſtanti, ut pictorum aut ſculptorum nemo ſimilem unquā potuiſ-
ma inſignis. ſet effingere. Nam & gratiam ſimul & terrorem, tum grauitatem & manſuetudinē quandam
præ ſe ferre uidebatur: concurrebatq; cum iuuenili ac elato uultus aſpectu, admirabilis ſplen-
dor regia quadam dignitate coniunctus: itaq; natus eſſe uidebatur ad ſtuporem ſimul & gra-
tiam hominum concitandam. Erat autem cum per ocium potus & conuiuia celebrabantur, &
delicatiſſimus & iucundiſſimus omnium regum: cum uero res gerendæ erant, ſtudio ac di-
ligentia, tum ingenij magnitudine cunctos alios ſuperabat. Quare Liberum patrem imitari
maxime uidebatur, quem ex eo uehementer extollunt, quod probe ſciret & bello uti, & pa-
cem rurſus ex bello conficere, tum iucunditate ſuauitateq; ingenij ſibi mentes hominum con-
ciliare. Fuit præterea Demetrius amantiſſimus Antigoni patris ſui: ſtudio quoq; matris & pa-
D trem obſeruare uidebatur, eumq; magis ob ueram ſynceramq; beneuolentiam, quàm ob po-
tentiæ magnitudinem uereri. Cum aliquando legati quidam ab Antigono audirentur, reuer-
ſus à uenatione Demetrius, confeſtim ad patrem acceſſit ſuccinctus telis, eumq; oſculatus
prope uirum conſedit: pauloq; deinceps cum legati habitis reſponſis diſcederent, alta uoce ad
eos conuerſus Antigonus, O uiri, inquit, nunciate talem amicitiam animiq; pietatem, qualem
uidere potuiſtis inter Demetrium Antigonumq; ſeruari: quaſi oſtenderet concordiam patris
cum filio, ſtatus ac regum potentiæ maximū eſſe indicium. Adeò enim regnum à cōmuni ſan-
ctaq; ſocietate alienū eſſe conſueuit, adeoq; maleuolentiæ & perfidiæ plenum, ut maximo atq;
antiquiſſimo Alexandri ſucceſſori lætandū iure fuiſſe uideatur, ſi corpus ſuum inerme armatis
filij manibus tutò cōmiſerit. Verumenimuero huius familiæ reges inter quamplures Alexan-
dri ſucceſſores ſoli, ut ita dicā, fuiſſe apparent, qui huiuſmodi perfidia & immanitate caruerunt,
præter unum Philippum Antigoni, qui filium ſuum necauit. Alij autem ferè omnes qui maxi-
mo illi regi ſucceſſere, cum hoc uitio laborarent, nonnulli filios, pleriq; matres, multi uxores in-
terfecerunt. Fratrum autem cædem quis referre poteſt? Vt enim geometræ petitiones, ſic illi fra-
tres necare ſibi permitti putant, quaſi petitionē quandā regibus pro firmamento regni conceſ-
ſam. Demetrius uero quam ingenuus ab initio, quamq; humanus & amicorū ſtudioſus extite-
rit, ex eo conſtare facile poteſt. Mithridates Ariobarzanis filius qui adoleſcens moribus & aſpe-
ctu ègregius uidebatur, ob ætatem & conſuetudinē ſumma erat cum Demetrio familiaritate
coniunctus, colebatq; uehementer patrem Antigonū: de hoc igitur adoleſcente, quanquā nec
Antigoni ſom- eſſet nec haberetur etiam malus, ob tale tamen ſomnium non mediocris Antigono eſt orta ſu-
nium. ſpicio. Viſum eſt ei ſe latum et pulchrum peragrantem campum aureas micas ſerere, atq; ex his
auream ſegetem primū oriri, pauloq; deinceps nihil ibi cerni præter deſectam paleam: pertur-
batum igitur ob hoc atq; mœſtum, audire quoſdam ſibi uideri qui dicerent, Mithridatē in pon-
tum Euxinum eſſe profectum, auream meſſem lecturum. Hoc ſomnio cum uehementer eſſet
perturbatus Antigonus, filium ad ſe uocat, ac iureiurando ſilentium ei imponens, ſomniumq;
deinde enarrās, oſtendit ſe omnino ſtatuiſſe animo, ut omni ſuſpicione liberaretur, Mithridatē
de medio

A de medio tollere. Hæc ut audiuit Demetrius, incredibili eſt mœrore confectus, atq; adoleſcen-
tem familiariter uerſantem, ſecum ſibiq; (ut conſueuerat) appropinquantem, neq; alloqui au-
debat, neq; uoce quicquam exprimere, iuriſiurādi accepti memor, ac fidei datæ patri rationem
habens. Seducto igitur adoleſcente aliquantulū ab amicis, ut uidit remotis arbitris ſe ſolos eſſe
relictos, conuerſus ad eum, teli cuſpide ſcribebat in puluere, Fuge Mithridates. Hoc quid ſibi
uellet coniectans adoleſcens, propinqua nocte aufugit in Cappadociam, atq; ſtatim Antigoni
ſomnium perfici uidebatur. Maximas enim Mithridates ac optimas conſequutus regiones, re-
gum genus qui deinceps Ponto imperitarunt, poſt octauam ſucceſſionem à Romanis deſtru-
ctum, poſteris ſuis reliquit. Hæc igitur bonæ indolis Demetrij boniq; ingenij, quo ille ad man-
ſuetudinem ac iuſtitiam flectebatur, indicia ſint. Verum ut inter elementa Empedoclis conten
tione aſſidua diſcordiaq; uigente, ſemper inter ea quæ propinquiora ſunt maior fieri diſſenſio
ſolet, ſic ea tempeſtate inter Alexādri ſucceſſores aſſidue bellum ardens grauius inter eos oriri
uidebatur, qui ſe finibus contingentes, tum rerum tum locorū coniunctione quadam teneban
tur. Veluti tunc aduerſus Ptolemæū eueniebat Antigono, qui cum in Phrygia moram trahens
audiſſet Ptolemæum è Cypro profectū Syriam deprædari, urbes aut ſeducere, aut ui ad dedi-
tionem compellere: aduerſus illum Demetrium miſit duos ſupra uiginti annos natum, & mili-
tiam tum primum in maximis rebus egregie attrectantem. Cæterum iuuenis adhuc tiro, pa-
rumq; experientia callens, uiro congreſſus ex Alexandri palæſtra nuper emerſo, ac multis ma-
gniſq; prælijs ſub illo uerſato, prope Gazam urbem pugna cōmiſſa ſuperatur. Octo millia ho-
minum eo ſunt prælio capta, quinq; millia cæſa, tentorium præterea, & omne ornamentum
corporis regij Demetrio ereptum. Sed hæc quidem Ptolemæus unà cum amicis quos prælio ce
perat, ad eum remiſit, uerba addens humanitate referta, non de omnibus ſimul, ſed de regno &
gloria à magnis uiris eſſe certandum. Demetrius his benigne receptis precatus eſt deos ne diu-
tius Ptolemæi debitorem ſe eſſe permitterent, ſed facultatem quandoq; darent, ut ſimilem ei
poſſet liberalitatem referre. Atq; ob hanc cladem non ita animo affectus uidetur, ut iuuenes ſo
lent principio male ſuccedentibus rebus, ſed ut grauis dux, qui multas ſit fortunæ permuta-
tiones expertus. Itaq; ſummo ſtudio properabat uires reficere, urbes gubernare, arma ac mili-
B tes congregare, congregatos exercere, neq; quicquam omittere quod ad reparandum diſſipa-
tum recenti clade exercitum pertineret. Interea cum hæc pugna infeliciter geſta nunciata An-
tigono eſſet, dixiſſe eum ferunt, Ptolemæū primo prælio imberbes ſuperaſſe, deinceps aduer-
ſus uiros ſibi pugnandum fore. Petenti poſt hæc filio ut his uiribus quas habebat ſibi liceret rur
ſus cum hoſte manum conſerere, aſſenſit pater, ne animū ſpe conſequendæ uictoriæ erectum,
audaciamq; iuuenis retardaret. Iamq; ei non multo poſtea congrediendi facultate oblata, ita eſt
illa impigre uſus, ut neq; ſibi occaſio, neque ipſe occaſioni defuiſſe uideretur. Nam cum Ptole-
mæus ſequundis rebus elatus ſibi perſuaſiſſet Demetrium ob recentem calamitatē ſuſceptam
facile ex tota Syria poſſe depelli, aduerſus eum Cillem ducē cum magnis copijs miſit, quem im
paratū, hoſtiumq; aduentū minime expectantē ſubitò adortus cum omni exercitu cepit Deme
trius. Septē hominū millia eo prælio capta in manus Demetrij uiua uenerunt. Magna præterea
rerum pecuniarumq; copia inuenta. Quibus omnibus uehementer lætatum Demetriū aiunt,
non tam ob gloriam & ſpolia adepta, quàm quia ſibi facultatem oblatam cernebat, qua Ptole-
mæo bene ac præclare de ſe merito parem poſſet liberalitatem referre. Itaq; cum pater ſuis lite-
ris exoratus conceſſiſſet ut his omnibus ſuo arbitratu uteretur, Cillem unà cum amicis libenti
animo ad hoſtem remiſit. Hæc clades Ptolemæum paulò ante uictorem è Syria pepulit, Anti-
gonum uero quem fortè hoſtes ueluti hominē uictum contempſerant, in eiuſdem poſſeſſione
firmauit. Atq; incredibile dictu eſt, quanta ſit ſenex lætitia elatus, ob hanc uictoriam manibus
filij partam. Poſt hæc Demetrius cum in ſpem ueniſſet eos Arabum populos qui Nabatæi uo-
cantur, ſibi ſubigēdi, profectus cum exercitu fortè euenit ut in loca incideret aquarū expertia,
parumq; abfuit quin ipſe totuſq; exercitus ſiti deperiret. Quo tamen periculo cum neq; per-
turbatus eſſet, neq; exterritus, non mediocrem admirationem Barbaris præbuit, ſtupentibus
uiri audaciam animumq; conſtantem in talibus tamq; inuſitatis caſibus tolerandis. Is autē non
amplius morandum ratus, populata regione, ſeptingentis camelis, omniſq; generis præda ab-
ducta, ſeſe ſuumq; exercitum in loca tuta recepit. Cum uero Seleucus primum Antigoni ope-
ra in Babyloniæ regnum perductus, deinde ſuo ſtudio uiribus auctis eò potentiæ aſcendiſſet,
ut iam minaretur locis Indiæ propinquis, & ad ea regna quæ circa Caucaſum ſunt, animū con-
uertiſſet, ſperans Demetrius per eius diſceſſum deſertam Meſopotamiam reperire, traiecto re-

C pente Euphrate, ſubito aduentu Babyloniam occupat, & ex altera arce (erant enim duæ) expulſo Seleuci præſidio, ſuoq; introducto, ſeptem delectorum hominũ millia in urbe conſtituit. Iubens deinde milites ut ex eadem regione, in qua nõ putabat ulterius tempus eſſe terendum, quæcunq; poſſent ſecum abducerent, caſtra mouit, iterq; ad mare conuertit, Seleuco ſtatum diſceſſu ſuo firmiorẽ relinquens: fugere enim uiſus eſt, regionẽ male mulctans, tanquam ad ſe deinceps non pertinentem. Statimq; ſibi nuncio allato, Halicarnaſſum à Ptolemæo uehemẽti obſidione teneri, rem in extremo periculo eſſe, raptim obſeſſis ſubſidium ferens, ex illius manibus urbem eripuit. Cum uero proſpere ſuccedẽtibus rebus, Antigonus & Demetrius magna iam animis agitantes, nihil tam arduum eſſe arbitrarentur quod non ſe aſſequi poſſe confiderent, ad liberandã Græciã, quæ Caſſandri & Ptolemæi ſeruiebat imperio, incredibili quadam cupiditate mentem conuertunt. Hoc quidem nulli reges neq; iuſtius, neq; glorioſius geſſerant bellum. Quare pecunias quaſcunq; poſſunt ex Barbarorum regionibus congregant, claſſem inſtrui iubent, omnia deniq; parant quæ pertinere uidebantur ad exequendam hanc expeditionem, pro Græcorum libertate ſuſceptam. Verum conſilio inter ſe habito, unde tanti belli gerendi initium ſumendum foret, cum cenſuiſſent operæprecium eſſe, ut ad liberandas Athenas omnibus alijs poſthabitis primum accederetur, atq; ex eo quidam amicorum ſuaderet Antigono, ut ſi eam occupet urbem, ualidis præſidijs firmet, ac perinde ut totius Græciæ fundamentum cuſtodiat: dixiſſe Antigonum tradunt, beneuolentiam ſibi ſemper uiſum optimum regni fundamentum ueriſſimumq; præſidium eſſe. Athenas nunc quaſi ſpeculũ totius orbis, paulò deinceps in oculis omnium gentium ſuæ gloriæ clariſſimum fore inſigne. Demetrius igitur talentis quinq; millibus, nauibus quinquaginta ſupra CC collectis, non amplius cunctandũ ratus, cum uerſus Athenas claſſem direxiſſet (hanc enim urbem tenebat pro Caſſandro Demetrius Phalereus, arcemq; Munychiam firmis præſidijs munierat) curſum ſuum tum prudẽtia, tum fortuna iuuante, quinto Kal. Aprilis ante Piræum nemine ſentiente apparuit. Athenienſes primo hoſtium aduentu decepti, ad hanc claſſem ſuſcipiendã ſeſe parabant, exiſtimãtes eſſe Ptolemæi naues. Paulò uero poſtea ut perceperũt hoſtes adeſſe, repentino terrore quaſi amentes facti, ſtatim ad arma cõclamant: auxiliũ ferebant duces, omnia (ut par erat) pauoris ac tumultus erant plena.

Demetrius Babyloniam occupat.

Ad liberandam Græciam proficiſcitur.

D Demetrius per tenebras occupatis faucibus portus cum intus eſſet ingreſſus, iam coram omnibus apparens, ex naui per caduceatorẽ ſilentiũ ab Athenienſibus petijt. Quo quidẽ facto appropinquans illis, ac benigne alloquens inquit: Se à patre Antigono miſſum, ut bona cum fortuna Athenienſes liberos faceret, præſidia hoſtium expelleret, legibus deniq; illis ac moribus patrijs reſtitutis, ſæuo tyrannorum imperio urbem liberaret. Quibus uerbis multi fuerunt qui proiectis armis Demetrium rogarent ut è claſſe deſcenderet, benefactorem ac liberatorem patriæ magnis clamoribus uocitantes. Phalereus, omneſq; ij qui circa illum erant, etſi nihil horum quæ pollicitus erat Demetrius, firmum ſtabileq; arbitrarentur futurũ, tamen propter tam repentinam mutationem, ſpe retinendæ urbis abiecta, cedere uictori neceſſariũ eſſe putabant. Itaq; legatos ad eum mittunt, qui à Demetrio benigne ſuſcepti, remiſſiq; ſimul cum Ariſtodemo Mileſio, uno ex intimis paterniſq; amicis, ad Phalereum reuertuntur, quem quidem ciues magis quàm hoſtes formidantem, petentemq; ſibi tutò per Demetrium liceret Thebas cum ſuis familiaribus proficiſci, non modo non neglexit Demetrius, ſed gloriam & uirtutem uiri in honore habens, diligenter curauit ut Thebas incolumis perueniret. His geſtis petentibus Athenienſibus ut urbem intraret, non prius ſe ciuitatem Athenarum uiſurum reſpõdit, quàm omni præſidio hoſtium expulſo, liberam penitus fecerit. Relictis igitur qui Munychiam armis machiniſq; & omni tormentorum genere oppugnarent, ipſe interim ad liberandas Megaras, quæ etiam Caſſandri præſidio tenebatur, cum omni exercitu proficiſcitur. Sed cum audiſſet Crateſipolim mulierem pulchritudine famoſam degentem Patris, quæ olim Alexandro Polyperchonti dedita fuerat, ſuum congreſſum uehementer appetere, relicto exercitu circa Megaras, ad eam profectus cum paucis expeditis & manu promptis, ijſq; iterum à ſe remotis, ſeorſum tentorium poſuit, ut celaret mulierem ad ſe uenientem. Hoc cum nonnulli hoſtium reſciuiſſent, magnam occaſionem capiendi Demetrium nacti, ad eum aggrediendum proficiſcuntur: iamq; tabernaculũ prope peruenerant, cum is repentino tumultu perculſus, ſumpta raptim chlamyde fugam arripuit, parumq; abfuit quin ob intemperantiã ſuam turpiter caperetur. Hoſtes uero tentorio eius cum omni ſupellectile potiti abierunt. Poſt hæc occupatis Megaris cum in urbe direptiones frequentes agerent milites, Athenienſibus benigne pro Megarenſibus ſupplicantibus, eorum precibus ceſſit Demetrius, præſidijſq; deductis liberam ciuitatem

A uitatem reliquit. Dum hæc Demetrius ageret, Stilbonis philoſophi ſibi in mentē uenit, de quo magna apud Megarenſes erat opinio, quod in quiete & tranquillitate quadam ſuum uiuendi modum conſtituiſſe dicebatur. Hunc igitur ad ſe uocatum rogauit Demetrius, an aliquid ſuarum rerum ſibi quiſquam miles eripuiſſet: ad hoc, nemo, inquit Stilbon, neminē enim uidi ſcientiam auferentem. Rurſus in diſceſſu ſuo ſeruis omnium ciuium arreptis, cum benigne ad eum conuerſus dixiſſet, Liberam ueſtram ô Stilbon ciuitatem relinquo: recte, inquit ille, nullum enim ſeruum in urbe relinquis. Deinde ad aggrediendā Munychiam quæ aſſidue fuerat poſt diſceſſum ſuum obſidionem perpeſſa, cum omni claſſe rediens, primo aduentu eam expugnauit, atq; hoſtium præſidio expulſo, ſuoq; introducto arcem euertit. Poſt hæc Demetrius Athenienſibus aſſidue eum uocantibus cum id tempus opportunum eſſe arbitraretur, urbem eſt ingreſſus, confeſtimq; populo in concionē uocato, gratiſſimis uerbis patrias leges priſtinamq; libertatem reſtituit: addiditq; præterea, ſe omni ſtudio curaturum, ut Athenas medimnûm frumenti centum quinquaginta millia, & materiæ copia tanta, quanta ad centum fabricandas triremes ſufficere poſſit, ab Antigono patre mittantur. Athenienſes igitur Rempub. poſt decimum & quintum annum quibus ſub alieno imperio manſerant, beneficio Demetrij liberatam accipiunt. Nam à pugna Lamiacenſium, & eo prælio quod apud Cranonem commiſſum eſt, uſq; ad illum diem quo Demetrius urbem intrauit, nomine paucorum ſtatus, re autem uera tyrannicus fuerat dominatus, propter immoderatā Phalerei potentiam. His rebus geſtis, famaq; Demetrij ubiq; diffuſa, cum magnus clarusq; apud omnes gentes haberetur, ſtatim immodici honores & ante illud tempus inauditi, quos populus Athenienſis ei decreuit, hominem (ut plerunq; fit) corrupere, inſolentem moleſtumq; omnibus reddidere. Primo enim tulerunt decretum, ut Demetrius & Antigonus omnium reges appellarentur, cum hi antea hoc nomen abominarentur, quod ab his tantū qui Philippo & Alexandro ſucceſſerant, uſurpari ſolitum erat, alijs uero nequaquam erat commune. Hos præterea deos ſeruatores, & præſulem Athenienſem, qui certo quodam nomine appellari conſueuerat, ſacerdotem ſeruatorū uocari iuſſerunt, atque eum ſingulis annis confirmantes, nomen illius in omnibus ſuis decretis & ſcriptionibus præponebant. In eo autem loco ubi primum è curru deſcendit Demetrius, ſacrificijs peractis

B aram locarunt, quam Demetrij †deſultoris aram appellari uoluerunt. Decreuerunt præterea ut Antigonus & Demetrius in peplo unà cum Ioue & Pallade intexerentur, ut duæ inſuper tribus, quarum alteram Demetriadem, alteram Antigoniadem uocitarunt, ſuis ueteribus adderentur, atque eorum ſenatui, qui numero quingentorum hominum continebatur, centum accederent homines, unaquaq; tribu quinquaginta ſecum trahente. Non prætereundum uidetur illud admirabile genus honoris quod acutiſſime à Stratocle inuentum aiunt, qui huius & aliorum omnium quibus blandiri poſſe arbitrabatur, diligentiſſimus fuit inueſtigator. Tulit enim decretum, ut legati quos Athenienſes ad Antigonum & Demetrium mitterent, ſacri uocarentur, ſicut illi qui cum patrijs ſacris Olympum & Pythiam mitti conſueuerant totius Græciæ celebritate. Sunt autem & alia multa à Stratocle per audaciam & impudentiam perpetrata, illisq; ſimilia quibus Cleonem illum antiquū uti ſolitum tradunt, cum populo Athenienſi ſuis impudentiſſimis adulationibus blandiretur. Habuit enim Stratocles Philacium amicam, quæ ſemel cum ei capita quædam in foro empta in conuiuium attuliſſet, comiter ad illam conuerſus Stratocles, Ea, inquit, emiſti ô Philacium, quibus nos Reipub. gubernatores ludere conſueuimus. Quodam quoq; tempore cum Athenienſes pugna nauali eſſent circa Amorgum ſuperati, præueniens eos Stratocles qui huius calamitatis nuncium afferebant, ſumma celeritate urbem ingreſſus, per Ceramicum coronatus tranſiuit, fauſtum afferens uictoriæ nuncium: quo quidem extemplo epulum per unamquanq; tribum conſtitutum eſt, & ſacrificia publice ſupplicationesq; decretæ. Paulò uero deinceps cum ueniſſent hi qui ferebant nuncium ſuſceptæ calamitatis, atque uniuerſus populus uno conſenſu aduerſus Stratoclem uehementius exarſiſſet, ille tamen hunc furorem audacter impudenterq; ſuſtinens, Quid, inquit, uiri Athenienſes uobis moleſte intuli, ſi duos dies ſumma eſtis mea cauſa in uoluptate uerſati? Talis igitur erat Stratoclis audacia. Sed fuit profecto iuxta Ariſtophanis poëtæ ſententiam, igne calidior uenter. Quidam enim alter longe impudentior, quàm Stratocles tulit decretum, ut quoties Demetrius Athenas ueniret, ſuſciperetur in Cereris & Bacchi hoſpitio, utq; illi qui in Demetrio honorando alios ſuperaſſet, tantum ex publico ærario daretur argenti, quantum ſufficere poſſet ad collocandum in templo aliquod ſuæ liberalitatis inſigne. Inſuper ut menſis Ianuarius, utq; primus ac nouiſſimus dies menſis, tum denique ut Bacchi conuiuia ex Demetrij

Stilbon philoſophus.

Athenæ tyrannide liberatæ à Demetrio.

† καταιβάτου

C nomine uocarentur. Verum extemplo poſt hæc hi caſus ſequuti ſunt, quibus obſtupuerunt omnes, cum non forte, ſed diuino quodam numine eueniſſe uiderentur. Peplum enim in quo Demetrius & Antigonus ſimul erant contexti, cum per Ceramicum mitteretur, ingenti ſuperueniente procella, medium ſciſſum ferunt: & circa aras illorum magnam aconiti copiam ortam, cum raro in ea regione naſceretur: & eo die quo feſta Bacchi celebrabantur, omnem pompam diſſipatam peſſundatamq́ fuiſſe. Inſuper ob magnam glaciem uehementemq́ pruinam non modo ficus & uites à frigore eſſe combuſtas, ſed maximam quoq; ſegetum partem corruptam. Quare Philippides cum inimicus eſſet Stratoclis, hæc aduerſus illũ in comœdia protulit: Per quem combuſſit pruina uites, Per quem ſciſſum in medio peplum eſt, Honores diuinos mortalibus tribuentem, Hæc populum corrumpunt, nõ comœdia. Fuit autem Philippides ſumma cum Lyſimacho familiaritate coniunctus, multaq́ per eum populus Athenienſis beneficia ſuſcepit à rege. Compellebatur enim rex ad hunc hominem diligendum ob ſuos integros mores, uitæq́ probitatẽ, in eoq́ præcipue uirum admirabatur, quod cum ſecum uerſaretur frequẽter, ab omni tamen aſtutia & adulatione, quibus regiæ domus abundare ſolent, quaſi à pernicioſa peſte abhorreret: itaq; animum ſuum induxerat, ut quandocunq; ſibi ad bellum resq́ gerendas proficiſcenti occurrebat Philippides, hoc pro bono omine haberetur, quaſi aliquid fauſtum felixq́ portenderet. Verum aliquando rogatum à Lyſimacho, num aliquid ſuarum rerum expeteret, reſpondiſſe aiunt: Solum ô rex, ne arcanorum tuorum quicquam mihi credas. Hos igitur quorum alter in ſcena, alter in concione aſſidue uerſabatur, ob naturæ uitæq́ diſſimilitudinem non immeritò opponendos putauimus. Illud uero genus honoris, cuius inuentorem aiunt fuiſſe Dromoclidem, adeò conſuetudinem moremq́ hominum exceſſit, ut monſtrum quoddam uideatur. Decretũ enim tulit Dromoclides, debere Sphetiam tribum de locandis ſcutis apud Delphos Demetrium quaſi oraculum quoddam conſulere, ut hac ſua ſcriptione publicis ſuffragijs approbata intelligi licet: Viſum fuiſſe populo Athenienſi, quod bene ac feliciter eueniret, ut eligatur ex Athenienſibus unus, qui accedens ad Demetrium ſeruatorem, poſteaquam ſacrificia peregit, eum rogaret atq; conſulat, quonam modo pie atq; optime

D ſummaq́ claritate dedicatio ſacra in Delphis agenda uideatur. Hæ igitur tot tantæq́ adulationes, quibus Athenienſes ſæpe erga Demetrium ſunt uſi, languentem uiri animum minimeq́ blanditijs repugnantem facile corruperunt. Sed hac tempeſtate ipſe Athenis degens uxorem duxit Eurydicen, mulierem Athenienſem, ex claro Miltiadis genere ortam, quæ olim nupta Ophelæ Cyrenarum principi, poſt obitum uiri Athenas redierat. Hæ nuptiæ Athenienſibus uehementer gratæ iucundæq́ fuere, quod exiſtimabant ſummum honorem Athenarum urbi tributum eſſe à rege, maximumq́ beneuolentiæ ſignum oſtenſum, quoniã ſibi placuiſſet eam præcipue ciuitatem eligere, in qua regium coniugium celebraret. Erat autem Demetrius magnopere deditus nuptijs, adeoq́ his delectari uidebatur, ut multis ſemper uxoribus uteretur, quarum maxime in honore habuit Philam, tum ob Antipatrum illius patrem, tum quia per eam, ſupra omnes Alexandri ſucceſſores, gratiã beneuolentiamq́ ſibi apud Macedonas comparauit. Ad hanc ducendam iam ſatis ætate prouectam, renuentem Demetrium cum eſſet iunior, compulit ſuis adhortationibus pater, illud Euripidis in medium ferens: Vbi eſt lucrum, uxorẽ uel uolens ducito: cum ſimiliter cadente uoce, uxori te ſubijcito, diceret. Talis igitur erat erga Philam aliasq́ uxores Demetrij amor. Verum in ſumma rerum licentia conſtitutus, cum uno eodemq́ tempore & ſcorta & uxores permultas haberet, adeò ſe uoluptatibus delitijsq́ permiſerat, ut iam eſſet communi ſententia diuulgatum, omnium regum incontinentiſſimum eſſe Demetrium. Dum hæc Athenis geruntur, nunciatum interea Demetrio ab Antigono eſt, Ptolemæum regem magna comparata claſſe Cyprum nauigare, bellum ingens terra mariq́ parare, omnia poſthabenda eſſe ut tanti conatus hoſtium reprimantur. Quibus perceptis Demetrius, etſi ex medio uictoriarum curſu ſe ad nouam expeditionem uocari cernebat, tamen magnitudine rei compulſus neceſſario paruit conſilio patris, non ſine dolore glorioſum relinquens bellum paulò ante tam libenti animo pro Græcorum libertate ſuſceptum. Itaq; Athenis decedens, ante omnia Cleonidem Ptolemæi ducem Corinthum ac Sicyonem obſidentem pecunia tentauit, ut liberas illas ciuitates dimitteret. Quo quidem renuente, non amplius cunctandum ratus, cum uerſus Cyprum claſſem direxiſſet, fortè Menelaum offendit Ptolemæi fratrem, quem prælio aggreſſus ſtatim fudit fugauitq́. Verum paulò poſt cum Ptolemæus magno cum exercitu terra mariq́ parato obuiam ei ueniſſet, primo congreſſu minæ ſuperbæ atq; inſolentes altercationes utrinq; ſunt factæ, Ptolemæo quidem iubente Demetrium antea rece

dere

A dere Græciamq́ repetere, quàm ſuam extremam calamitatem conſpiceret: Demetrio uero aſſerente, ſe non prius Ptolemæum è manibus dimiſſurum, quàm ex Sicyone Corinthoq́ præſidijs deductis, liberas eas ciuitates reliquerit. Hoc bellum tot tantisq́ conatibus utrinque ſuſceptum, non ſolum his regibus qui iam in aciem propè deſcenderant, ſed reliquis quoque principibus ingentem iniecerat curam, expectationemq́ anxiam fecerat ob incertũ exitum rerum, dubiumq́ belli euentum. Cernebant enim non de Syria aut Cypro, ſed quiſnam maximus omnium regum eſſet futurus, in ea ſolum uictoria agi. Ptolemæus igitur centum & quinquaginta nauibus collectis, inſtructisq́ in aciem, confeſtim ad Menelaum fratrem nuncium mittit, ut cum uideat certamen uehementer inſtare, in medio ardore pugnæ è Salamina ſexaginta progrediens nauibus, hoſtes à tergo adoriatᷣ, ordinemq́ perturbet. Demetrius econtrario non ignarus eorum quæ parabãtur ab hoſte, decem tantũ aduerſus illas ſexaginta oppoſuit naues, easq́ anguſtum aditum portus, per quem tranſire Menelaum oportebat, occupare celeriter iuſſit, ibiq́ conſiſtere, ut ſi fortè egredi Menelaus tentaret, etſi numero impares, loci tamen opportunitate adiutæ exitum hoſtium prohiberent. In promontorijs deinde finitimis atq́ undiq́ proſpectantibus mare pedeſtres collocauit, quas & ordinem ſeruare iuſſit, & longe lateq́ extendi, ut maioris multitudinis ſpeciem præ ſe ferrent. Atq́ hoc pacto omnibus terra mariq́ inſtructis, cum reliquis copijs nauibus centum octoginta Ptolemæum inuadit. Primo congreſſu turbauit, deinde diſſipauit hoſtiũ claſſem, demum uehementiori impetu facto, fudit fugauitq́. Ptolemæus ut uidit ſuos paſſim terga dare, ſeq́ eſſe omnino ab hoſtibus ſuperatũ, quanta maxime celeritate potuit, fugam arripuit, octo nauibus tantum ſequutus uiri ueſtigia, quæ ſolæ ex tanta copia uix euadere potuerunt: reliquæ uero omnes in eo certamine periere, præter ſeptuaginta, quæ ſunt unà cum milite ac remige à Demetrio captæ. Deinde cum uentum eſſet ad portum, ubi ingens erat pecuniarum machinarumq́ copia, quæ in nauibus onerarijs ſeruabantur, tum magna quoq́ ſodalium mulierumq́ turba expectantium fortaſſe uictoris arbitrium, extemplo nemine aduerſante, in Demetrij poteſtatẽ cuncta uenerunt. Inter hæc Lamiam mulierem ſua tempeſtate famoſam fuiſſe tradunt, quæ præclare tibijs ceciniſſe dicitur. Hæc primo canendi modulandiq́ ſuauitate gratiã ſibi apud homines comparauit: deinde cum ſe ad amo-

B res amatorios contuliſſet, celebre eſt nomen & famam pulchritudinis apud omnes gentes adepta. Eo uero tempore etſi priſtinæ dignitatis florem, quia iam annis grauis erat, abieciſſe uideretur, tamen uenuſtate & manſuetudine quadam adeò ſibi homines cõciliabat, ut ſupra omnes alias mulieres chara eſſet Demetrio, & ab illis etiam mulieribus quas gratia anteibat, non mediocriter amaretur. Poſt hanc naualem pugnam Menelaus iam uiribus ſuis diffidens, cum cedere uictori neceſſariũ eſſe putaret, Salaminam primo, naues deinde copiasq́ terreſtres quaſcunq́ habebat, Demetrio dedit. Fuerunt autem hæ, mille & CC equites, peditum XII millia. Hanc uictoriam per ſeipſam claram atque illuſtrem, clariorem illuſtrioremq́ fecit ſua pietate & liberalitate Demetrius: corpora enim hoſtium defunctorum magnifice ſepeliri iuſſit, & captiuos ſine precio ullo dimitti. Armaturas inſuper integras totumq́ corpus tegentes ducentas ſupra mille dono Athenienſibus miſit. Poſt hæc Ariſtodemum Mileſium ad ſe uocatum, quanta maxime celeritate poſſit ad Antigonum patrem accedere iuſſit, eiq́ referre hanc ampliſſimã uictoriam partam & ſpolia adepta, ac omnia demum quæ fuerunt poſt fugam hoſtium proſpere feliciterq́ ſequuta. Is cum adulationum quibus regiæ domus abundare ſolent, optimus eſſet fabricator atque magiſter, nunc ex his rebus blandiendi occaſionem nactus, rem inuenit qua in Antigonũ uteretur maxima adulatione refertam. Nam cum è Cypro decedens prope eum locum ueniſſet ubi uerſabatur Antigonus, iactis ancoris procul à littore nauim conſiſtere & nautas omnis quietem ac ſilentium agere iuſſit, ipſe deinde ſcapham conſcendens, cunctis alijs qui ſecum uenerant in naui relictis, ſolus continenti applicuit. Erat eo tempore Antigonus in magna ſolicitudine conſtitutus, quod expectabat (ut par erat) incredibili cura eius pugnæ euentum, quæ iam fuerat apud Salaminam commiſſa, cupiebatq́ uehementer audire quam fortunam Demetrius filius habuiſſet, cum ſibi allatum eſt ueniſſe tunc, iamq́ prope adeſſe Ariſtodemum Mileſium, nuncium à Demetrio miſſum. Subita re perculſus Antigonus, cum uix ſeipſum domi continuiſſet, extemplo alios atque alios obuiam Ariſtodemo mittit, qui cognitis omnibus quæ ille afferebat, ſumma cum celeritate ad ſe reuertantur. Is autem cum nil percontantibus reſponderet, tum lento gradu tacitusq́ ueniret, magis quàm unquam antea perturbauit Antigonum, atque incredibili urgente animum cura, cum ſe amplius continere nõ poſſet, uſque ad fores citato gradu obuiam Mileſio acceſſit. Ille uero ſtipatus frequenti hominum

Demetrij mira liberalitas.

C turba, quæ undiq; rei nouitate commota ad regiam confluxerat, ut prope Antigonum uenit, porrigens dexteram alta uoce exclamauit: Salue rex Antigone, pugna nauali regem uicimus Ptolemæum, & Cyprum tenemus, & militum captiuorũ ſex ſupra decem millia & octingentos in manibus noſtris habemus. Exhilaratus Antigonus, Et tu per Iouem, inquit, ſalue: ſic autem nos torquere uoluiſti Mileſie? par profecto referam pari, ſerò enim præmium reportabis. Multitudo præterea quæ ingens ibi conuenerat hoc nuncio percepto, tum primum Antigonum & Demetriũ reges magnis clamoribus uocitauit, & Antigonum familiares ſui inſignibus regijs extemplo ornarunt, & Demetrium pater diademate miſſo regem per epiſtolam appellauit. Hæc cum eſſent frequenti fama in Aegyptum perlata, ij qui circa Ptolemæũ erant, ne crederetur ob recentem cladem ſuſceptam eſſe uehemẽter debilem mancumq; factum Ptolemæi ſtatum, horum ueſtigia ſequuti Ptolemæum quoq; regem ſalutarunt uocitaruntq;. Hoc igitur pacto Alexandri ſucceſſores hinc inde diſtrahebantur, alter alterius titulorũ æmulatione commotus. Nam & Lyſimachus tum primũ diadema ferre incepit: & Seleucus in cõſpectu quoq; Græcorũ, ſi quando eorum audiebat legatos, ijs regijs inſignibus utebatur, cum antea coram Barbaris tantũ geſtare ſolitus eſſet. Verum Caſſander cum alij aut literis aut uoce eum appellarent regem, ſolus penè fuiſſe apparet, qui hac inani appellatione neglecta, priſtinum morem ſeruauerit. Hæc igitur nõ modo nomina & habitum horum principum permutarunt, ſed eos quoq; in tantam elationem ac inſolentiam extulerunt, ut quemadmodum tragici hiſtriones uocem & inceſſum ſimul cum ueſte, ſic illi uitam & mores unà cum habitu mutaſſe uiderentur. Nam & in regendis populis grauiores ſuperioresq; facti, non modo uiolentia pro iuſtitia utebantur, uerumetiam faſtum quendam præ ſe ferebant, priſtinæ humanitatis obliti, qua antea fiebat, ut populi quietiori animo ſeruitutẽ perferrent. Tantũ igitur ualuit una adulatoris uox, ut hunc tam grauem morbum tamq; pernicioſam peſtem, qua ij reges laborabant, per uniuerſum propè ſparſerit orbem. Hæc cum ita eſſent, Antigonus elatus ob res circa Cyprum feliciter geſtas, rurſus tot copias terra mariq; aduerſus Ptolemæum parabat, ut appareret eum maius quàm unquam antea agitare in animo bellum. Itaq; extemplo omnibus comparatis, non ultra differre profectionem conſtituens, terreſtres copias ſibi aſſumit, maritimas Demetrio concedit,

D eumq; iubet propè eam terram per quam ipſe ductabat exercitum, nauigare. Verum hæ res tanto ſtudio diligentiaq; paratæ, qualem exitum habituræ eſſent, Medium quendam Antigoni familiarem uidiſſe per ſomnium tradunt. Viſum enim ſibi aiunt Demetrium in curriculo cum omni exercitu decertantẽ, primum magna celeritate & uehementi cõtentione certamen inire, paulò uero poſtea ſenſim pedetentimq; deficere, demum in ipſius curſus flexu adeò debilem infirmumq; factum, ut ſpiritum recreare uix poſſe uideretur. Sequutũ eſt igitur poſtea, ut Antigonus terreſtres copias ducens multa pericula incommodaq; ſubiret, & Demetrius magna tempeſtate iactatus, multis amiſſis nauibus in loca importuoſa compelleretur, atq; ambo poſt multas calamitates ſuſceptas, uix diſſipatũ terra mariq; exercitũ domũ reducerent. Erat ea tempeſtate Antigonus annos paulò minus quàm octoginta natus, qui cum ad militiam gerendam magnitudine & mole corporis magis quàm ſenectute eſſet iam grauis & inutilis factus, in maximis rebus gerendis filio Demetrio utebatur, excellenti ingenio uiro, duceq; iam ſua felicitate & prudentia claro. Eius intemperantiam quam accuſabant omnes, æquiori animo fortaſſe quàm decuit tolerabat. Ille uero uigente pace nunc circa potus atq; conuiuia, nunc circa amores & omnis generis uoluptates, magna cum impudentia uerſabatur. At cum bella gerenda erant, omnibus delicijs uoluptatibusq; poſthabitis, ſic moderabatur ingenium ſuum, ut mores ſimul cum fortuna rerum mutaſſe uideretur. Cum aliquando Demetrius ex quadam expeditione domum reuerſus, ſubitò ad patrem accurrens eum hilari uultu oſcularetur, dixiſſe Antigonum aiunt, Lamiam ô fili oſculari uideris: eo enim tempore iam diuulgatũ erat, Demetrium Lamiæ amore uehemẽter ardere. Rurſus Demetrius cum multos dies dediſſet operam potui, ac deinde præſente Antigono quereretur ſe moleſto rheumate eſſe correptum, Audiuimus, inquit Antigonus: ſed illud quæſo, Thaſium'ne an Chium rheuma fuit? Quodam inſuper die cum ægrotãte Demetrio ad eum uiſendũ acceſſiſſet Antigonus, formoſum puerũ prope oſtiũ eius offendit: ingreſſus deinde thalamum, manuq; illius apprehenſa cum uenam tetigiſſet, febris, inquit Demetrius, ut mihi uidetur paulò ante diſceſſit. Certe, inquit Antigonus, puerum enim nuper abeuntem prope oſtium tuum offendi. Hæc igitur uitia in ocioſo Demetrio, cum ingentes uirtutes in rebus gerendis æquarent, moleſto animo toleraſſe Antigonum credunt. Sed quemadmodũ Scythæ cum magnopere ſe indulſiſſe potui cernunt, arcuum chordas pulſare

Demetrij uariũ ingenium.

Scytharũ mos.

A ſare conſueuerunt, ut diſſolutum uoluptatibus animum ad priſtinam continentiam reuocent:
ſic Demetrius cum nunc in ocio uoluptatum arbitrio ſe totum permitteret, nunc in apparatu
belli omnium delitiarum oblitus ſtrenuam operam nauaret, adeò uarietati rerum accommoda-
bat ingenium ſuum, ut laborem atq; mollitiem, duo contraria maxime inter ſe pugnantia, ſu-
pra naturæ modum iunxiſſe uideretur. Verum etſi in gerendo bello dux egregius eſſet atque
præclarus, tamen in claſſibus, machinis, copijsq; parandis longe præſtantior habebatur. Itaq;
cum expeditionem aliquam ſibi parandam eſſe cernebat, data opera ut ingens materiæ copia
ſibi adeſſet, circa naues machinasq; fabricandas incredibili arte atque ſtudio uerſabatur. Magni
igitur animi uir non ad inanes puerilesq; exercitationes ingenium ſuum cōuerterat, ſicuti ple-
riq; reges, quorū alij tibijs, alij picturæ, nōnulli torno dediti, in ſeruilibus officijs ætatem agunt.
Etenim Aeropum Macedonem lucernas abacosq; perparuos, cum in ocio uerſabatur, fabri- *Exercitia regū*
care ſolitum tradunt: & Attalum illum qui eſt Philomater dictus, non modo hyoſcyamum & *quorundam il-*
elleborum, ſed etiam cicutam & aconitum, aliasq; permultas uenenoſarum herbarum ſpecies *liberalia.*
ſæpius plantaſſe aiunt, & ſummum ſtudium curamq; poſuiſſe, ut earum fructus in tempore le-
gerentur. Parthorum quoq; reges in telorum cuſpidibus acuendis nō delectari ſolum, ſed glo-
riari etiam ſolent. Demetrius uero cum machinis inſtrumētisq; bellicis delectaretur uehemen-
ter, adeò in his conficiendis ingenio & arte ualebat, adeoq; illius opera tam parua quàm magna
in ſuo genere præclara atq; magnifica erant, ut non modo ſumptu, ſed etiam manu regia digna
uiderentur. Vnde illud eſt non minus uere quàm eleganter dictum, Demetrij opera magnitu-
dine ſua etiā amicis ſtuporem, pulchritudine uero etiam hoſtibus delectationē ſolita eſſe affer-
re. Atq; inter alia memoratu digna, & naues duas, quarum altera ſexdecimremis, altera quinde
cimremis erat, ab eo confectas aiunt, & machinas nonnullas miro ingenio pro expugnandis
urbibus fabricatas: quæ quidem ſpectantibus hoſtibus, incredibilem admirationē præbebant.
Veluti Lyſimacho eueniſſe tradunt, qui etſi ſupra omnes alios reges inimicus eſſet Demetrio,
tamen cum ab illo Solos Ciliciosq; obſidente petijſſet, ut ſibi liceret ſuas machinas nauesq; con
ſpicere, atq; deinde benigne concedente Demetrio, omnia opera conſpexiſſet, adeò ſtupefactū
admiratumq; aiunt, & magnitudinē & pulchritudinē machinarum, ut ſibi uiſæ ſint non huma
B no, ſed diuino quodā ingenio fabricatæ. Rhodij quoq; cum à Demetrio eſſent multo tempore
obſidionem perpeſſi, ſoluto deinde bello eum rogarunt, ut aliquas machinas ſibi relinqueret,
quaſi quoddam ſuæ uirtutis ſuiq; ingenij teſtimoniū. Eodem etiam bello in quo Rhodij ſimul *Machina belli-*
erant cum Ptolemæo ſocietate coniuncti, machinam quandam, quam urbium expugnatorem *ca miro artifi-*
appellant, eorū mœnibus admouiſſe Demetriū aiunt, tali quidem figura atq; ſpecie fabricatam: *cio à Demetrio*
Habebat in primis quadratā ſedem, cuius unumquodq; latus inter ſe æquale, in latitudinem *fabricata.*
octo & quadraginta, in altitudinē ſex & ſexaginta cubitorū extendebatur, atq; à poſtrema baſi
uſq; ad uerticem adeò gradatim extenuari uidebatur, ut cum infima ſedes longè latior ſupremo
culmine eſſet, egregia quædam figura ex omni proportione ſeruata reſultare uideretur. Intus
præterea erant latebræ cauernæq; complures ad ſuſcipiēdos milites accommodatæ. Quà uero
hoſtes ſpectabat, frontē patefactā habebat, atq; undiq; feneſtellas tectas, quibus uaria tela pote
rant aduerſus hoſtes ſine ullo periculo iaci. Erat præterea ſecundū unamquanq; ſpeciē pugnæ
bellaciſſimis uiris referta: & quod ſupra omnia ſpectantibus admirationem præbebat, tanta fa
cilitate agebatur, ut cum ſtrepitum maximū æderet, in utram partem inclinaretur, conſpici mi-
nime poſſet, ſed æquali utrinq; pondere inconcuſſa rectaq; moueretur. Ad hoc præterea bel-
lum duo ſunt ei ex Cypro thoraces allati ferrei, quorū uterq; quadraginta minarū erat. Eorum
robur cum uellet Zoilus fabricator oſtendere, iuſſit aduerſus illos triginta paſſuum interuallo
ex catapulta telum admitti: quo quidē facto, adeò firmiter uim teli ſuſtinuerunt, ut nihil ibi reli-
ctum ſit præter lineam quandam, quæ non teli cuſpide, ſed penicillo potius cōfecta uidebatur.
Horum altero uirum audaciſſimū ac robuſtiſſimū omnium qui cum Demetrio erant, Alcime-
num Epirotam eo bello uſum fuiſſe tradunt, ſolumq; arma duorum talentorū geſſiſſe, cum alij
unius duntaxat talenti armis uterentur, eumq; deinde Rhodi prope theatrum urbis fortiter di
micantem in medio ardore pugnæ cecidiſſe. In eodem inſuper bello conſtanter obſidionem to
lerantibus Rhodijs, Demetrius fruſtra terendo tempus nulla re memorabili geſta cum hone-
ſtam abeundi occaſionem quæreret, noua eſt iniuria laceſſitus, qua aduerſus Rhodios magis
quàm unquam antea ira exarſit. Literas enim regiamq; ſupellectilem à coniuge Phila miſſam
cum cepiſſent Rhodij, extemplo nulla ſuæ dignitatis ratione habita, ad regē Ptolemæum cun-
cta miſerunt: minime in hoc Athenienſiū humanitatem ſequuti, qui Philippo Macedoniæ rege

C graue aduerſus eos gerente bellum, cum tabellarios qui ad eum mittebātur literasq́ cepiſſent, cunctis alijs epiſtolis lectis, ſolū Olympiadis coniugis literas integras atq́ intactas reliquerunt, eaſq́ obſignatas eodem pacto quo erant, ad Philippum remiſerunt. Verum paulò poſtea Demetrius ſumma ſibi ulciſcendi facultate oblata parum memor contumeliæ nuper acceptæ, ut generoſum uirum decebat, magna liberalitate eſt in Rhodios uſus. Nam cum egregiam Ialyſi figuram nō omnino integram, mira tamen arte à Protogene Caunio depictam, & in quibuſdam ædibus publicis extra mœnia urbis locatam cepiſſet Demetrius, extemplo Rhodij præconem ad eum miſerunt, multis precibus ſupplicantes, ut huic præclaro operi pro ſua ingenij clementia parceret. Quibus reſpondiſſe Demetrium tradunt, ſe antea permiſſurū parentis ſtatuam deſtrui, quàm talem tamq́ egregium artis laborem iniuria ulla extingui. Etenim ſeptem annos in hac figura pingēda cōſumpſiſſe Protogenem aiunt. Addunt præterea Apellem cum ad eam uiſendam acceſſiſſet, adeò admiratum excellentiam operis, ut deficiente uoce tacitus aliquandiu perſtiterit: tandē dixiſſe, Magnū laborem & admirabile opus gratias nō habere, quæ hoc atq́ alia quæ pinguntur ab illo uſq́ ad aſtra ferant, in cœloq́ reponant. Hanc poſtea imaginem Romam delatā unà cum alijs ignis abſumpſit. Sed Rhodijs fortiter ſuſtinentibus bellum, cum Demetrius abeundi occaſionem quæreret, fortè Athenienſium legati ad eum uenerunt rogatū, ut diuturna obſidione Rhodios liberaret. Quibus auditis, ſoluta ſtatim obſidio eſt, ac Rhodij præterquam aduerſus Ptolemæū, ab Antigono & Demetrio in ſocietatē recepti. Inter hæc Caſſander per diſceſſum Demetrij occaſionem nactus, cum ad obſidendas Athenas magnis copijs acceſſiſſet, Athenienſes ingenti celeritate certiorem Demetriū reddunt, quanto in periculo res eorum ſint, eumq́ rogant, ut quamprimū opem & auxilium obſeſſæ afferat urbi. Quibus perceptis, Demetrius extemplo omnibus rebus poſtpoſitis, magno cum exercitu & tercentum triginta nauium claſſe aduerſus Caſſandrū profectus, die noctuq́ non intermiſſo curſu cum in Atticam perueniſſet, nō modo ex omni regione Caſſandrum expulit, ſed etiam fuſum fugatumq́ uſq́ Thermopylas eſt perſequutus: Heracleamq́ deinde ſponte deditione facta in poteſtatē recepit. Fuerunt etiam ſex Macedonū millia, qui hac uictoria moti, ad Demetrium perfugerunt. Repetens deinde Athenas Demetrius, omnibus Græcis qui intra Phylas

D uerſabantur liberatis, atq́ ijs qui auxiliū tulerant in ſocietatem receptis, Phylim & Panactum, quæ quaſi duo propugnacula Atticæ imminebant, ualidisq́ fuerant à Caſſandro munita præſidijs, celeriter oppreſſit, populoq́ Athenienſi reſtituit. His geſtis Athenienſes etſi antea ſupra mores, ſupraq́ conſuetudinem omnia tribuiſſent Demetrio, tamen nullū conſtituentes adulationi modum, ædem poſt Palladis templū ei in hoſpitiū conceſſerunt, in qua unà cum uirgine pura hoſpes uerſabatur impurus, patris ueſtigia nequaquam ſequutus, qui aliquando cum audiſſet Philippum filium in quadam domo, ubi tres uirgines morabantur, hoſpitio eſſe ſuſceptum, non obiurgato filio, ſed eo qui diſtribuendis hoſpitijs domibusq́ præerat ad ſe uocato, præſente Philippo ſic inquit: Nónne ex tam parua tamq́ anguſta domo filiū meum deduces? Atq́ hoc pacto filio permutato, omnem occaſionē inferendæ iniuriæ ſuſtulit. Demetrius uero nulla deæ Palladis, quam etiam ſororem maiorē natu ſibi aſciuerat, ratione habita, tanta eſt turpitudine dum in ea arce degebat, in mulieres urbanas & adoleſcentes liberos uſus, ut tum maxime locus ille purus uideretur, cum is ſolū cum ſcortis illis Chryſide, & Lamia, & Dime, & Anticyra uerſabatur. Sed multa alia ſunt, quæ cum ſine ignominia ac dedecore clariſſimæ urbis narrari non poſſint, ſponte à nobis in præſentia omittuntur. Democlis tantum temperantiam eximiā incredibilemq́ uirtutē, quia digna memoratu fuit, nō uiſum eſt ſilentio prætterire. Is erat puer adhuc imberbis adeò egregia atq́ præſtāti forma, ut ex pulchritudine ſua nomē adeptus, pulcher Democles ab omnibus uocaretur. Hunc Demetrius cum neq́ precibus neq́ minis potuiſſet unquam in deſideriū ſuum perducere, ſemel occaſionem temporis nactus, quo puer publicam palæſtram ac gymnaſium fugiens, priuatum quoddam balneū intrauerat, eò confeſtim accedit, ſolusq́ ingreſſus puerū inopinantem aggreditur. Ille uero ut uidit ſibi ſoli & puero talem uim iniuriamq́ afferri, nullum aliud refugium habens, repente ſublato lebetis tegmine, in feruentem balnei aquam ſeſe proiecit, atq́ eo pacto morte uoluntaria ſe à uiolentia & ſcelere Demetrij uindicauit, ſua innocentia profecto indigna, patria uero & pulchritudine ſua digna perpeſſus. Sed illud Celeneti neutiquam huic ſimile fuit, qui cum pater Cleomedon ob illatam ſibi mulctam quinquaginta talenta Reipub. deberet, literis à Demetrio acceptis, quibus à populo Athenienſi petebat, ut hanc mulctam Cleomedonti remitteret, non modo ſuam turpitudinem diuulgauit, ſed maximam etiam in ciuitatem perturbationem induxit. Nam cum Athe-

nienſes

Ialyſi pictura mirę pulchritudinis.

Τρῖαι γυναῖκες.

Democlis pueri pulchritudo, & caſtitas mirāda.

A nienſes his receptis literis, Cleomedonteq; omni pœna liberato, decretum tuliſſent, nemini ciuium licere epiſtolam à Demetrio poſthac populo Athenienſi afferre, percepiſſentq; deinde grauiter ex hoc offenſum eſſe Demetriũ, extemplo pœnitẽtia ducti non modo decretum illud derogarunt, uerumetiam eorum qui illius rei inuentores fuerant, alijs necatis, alijs in exilium pulſis, nouum tulerunt, quod fuit hoc pacto frequenti populo approbatum: Viſum eſſe populo Athenienſi, ut quodcunq; rex Demetrius iuberet, hoc & apud deos ſanctũ, & apud homines iuſtum haberetur. Cum uero quidam uir bonus delirare Stratoclem dixiſſet talia ferentem decreta: ad hoc Demochares Spartiata, Deliraret, inquit, Stratocles, niſi hoc pacto deliraret: multis enim ſuis ille adulationibus profuit. Atq; ſtatim de his accuſatus Demochares, ſine ulla mora eſt in exilium pulſus. Talis igitur erat Athenienſium uiuendi modus, eo tempore ſanè, quo illi & tyranni præſidia ex urbe deducta, & libertatem ſibi reſtitutam putabant. Inter hæc Demetrio in Peloponneſum profecto, cum eius aduentum non expectarent hoſtes, ſed eo appropinquante fugam arriperent, urbes ſine ullo certamine tradebantur. Itaq; & littus quod Acteum uocant, & Argos, Sicyonemq;, tum Corinthum, atque Arcadiam totam, præterquam Mantineam, ingenti celeritate occupauit, ac ijs qui præſidio erant traditis centum duntaxat talentis, ſine ulla mora in libertatẽ reſtituit. Celebrantibus deinde feſta Bacchi Argiuis, non modo intereſſe, ſed etiã præeſſe Demetrius uoluit. Itaq; princeps certaminis factus unà cum alijs Græcis lætitiam agens, Deidamiam Pyrrhi ſororem, ac Aeaci regis Moloſſorũ filiam coniugem duxit. Sicyonem inde profectus, cum perſuaſiſſet populo ut ea urbe relicta commodiorẽ prope eandem urbem habitarent locum, extemplo nomine permutato, eum pro Sicyone appellari Demetriadem iuſſit. Poſt hæc in Iſthmo communi concilio celebrato, populi qui ibi frequentes conuenerant, ducem Græciæ uno cõſenſu Demetrium appellarunt, ueluti Alexandrum atq; Philippum antea uocitauerant, quibus ille ſe haud paulò meliorẽ exiſtimauit regem, præſenti felicitate, rerumq; potẽtia elatus. Nam cum ab Alexandro nemini unquam ſit regium nomen ereptum, neq; ſibi ipſi tantũ aſſumptum, ut ſe regem appellauerit regum, ſed multis ſint ab eo regna, nonnullis regiæ dignitates conceſſæ, Demetrij inſolentiam quis non iure miretur, qui cunctis alijs neglectis, neminẽ præter ſe & Antigonũ patrem, appellabat regem? Quinetiam *Demetrij inſolentia.*
B eo cœtu ubi frequentes compotatores cõuenerant, cum ij ſupra quos ioci cauſa effundebatur merum, alij Demetriũ regem, alij Seleucum elephantorũ principem dicerent, alij Ptolemæum præfectum claſſis, alij Lyſimachum cuſtodem gazæ, alij Agathoclem inſularum dominũ eſſe aſſererent, gaudebat uehementer Demetrius, cum alij alijs nominibus uocarentur, ſe ſolum eſſe quem appellarent regem. Sed hæc cum ad eorũ aures perueniſſent, cunctis alijs hanc ſcurrilitatem ueluti rem inanem deridentibus, ſolus Lyſimachus erat qui (cum eunuchi apud illos regiæ ſupellectilis curam habere ſoleant) grauiter ferre uidebatur, ſe gazæ cuſtodem, ueluti eunuchum quendam uocitari. Augebat præterea hanc indignationem ſuam perpetua quædam inimicitia, qua ſemper Demetrio ſupra omnes alios fuit infeſtus. Quare in contumeliã ei obijciens amorem Lamiæ, nunc primum à ſe uiſam dixit meretricem de ſcena tragica exeuntem. Ad hoc Demetrius: Meretricem, inquit, Lamiam magis eſſe modeſtam, quàm coniugem eius Penelopen. Poſt hæc Demetrius cum reuerteretur Athenas, paulò ante epiſtolam Athenienſibus ſcripſit, qua oſtendebat ſibi eſſe in animo cum illuc perueniſſet, omnia eorũ myſteria ſine mora ulla percipere, atq; etiam ea quæ ſuprema apud illos habentur, intueri. Hoc autẽ ea tempeſtate nefas ac ſceleſtum erat, & ante illud tempus inauditum. Nam parua quidem myſteria menſe Nouembri, magna uero menſe Iunio celebrari ſolita erant: atq; inter hæc & illa quæ habentur ſuprema, quia magna cum reuerentia ea homines intuentur, ſaltem unius anni ſpacium intererat, neq; ea adiri ante illud tempus licebat. At uero lectis Demetrij literis, cum res in conſultationẽ ueniſſet, unus tantũ Pythodorus, qui ſacras tenebat tædas, auſus contrariam uoluntati Demetrij ſententiam dicere. Sed in tanta formidine urbis parum ualuit optimi atque ſanctiſſimi uiri conſiliũ: nam Stratocles confeſtim tulit decretum, ut menſis Ianuarius, qui tunc præſens erat, Nouember uocaretur: atq; eo pacto quaſi legitimo tempore, parua primum myſteria oſtenderunt Demetrio: poſt hæc rurſus Ianuariũ, qui erat factus Nouember, Iunium uocitarunt, ſtatimq; eidem magna myſteria, tum etiam ea quæ habẽtur ſuprema, ut percipere atq; intueri ſuo arbitrio poſſet, permiſerunt. Quare Philippides Stratoclem accuſans, Hic, inquit, integrum annum in unius menſis tempus coẽgit. Et de hoſpitio Palladis à Demetrio polluto, Nemo, inquit, impurus in urbis arcem ſuſceptus, ſacrum uirginis domicilium ſcortis compotatoribusq; referſit. Verum cum multa nefanda ſcelera eſſent in ea urbe à Demetrio perpetrata,

Mos Athenienſium circa myſteria.

C quæ omnem ciuitatē dolore mœſtitiaq; repleuerant, illud præcipue grauiter Athenienſes oſfendit, quod cum illi ducenta quinquaginta talenta magna celeritate iuſſu Demetrij cōgregata ad eum detuliſſent, confeſtim omne illud argentū Lamiæ, ac cæteris ſcortis ad fucū mundumq; muliebrem dari Demetrius iuſſit. Nec tam detrimentū atq; incommodū, quàm rei turpitudo, qua rex dignitatē urbis aſpernari uidebatur, moleſtū Athenienſibus fuit: quanquam nonnulli ſunt qui hoc in Theſſalos, non in Athenienſes factum fuiſſe dicant. Lamia quoq; non contenta Demetrij turpitudine, præter nefanda illius facinora & ipſa eò impudētiæ uenerat, ut à multis pro inſtruendo conuiuio regi, pecuniā extorſerit, conuiuiumq; deinde & magnificentia apparatus, & epularū uarietate adeò ſplendidū celebrauerit, ut à Glyceo Samio mandatū ſit memoriæ literarum. Quare comicorū quidam perniciem ciuitatis Lamiam, Demochares autem Sobius Demetrium, quia ſibi adeſſet Lamia, fabulam uocitabat. Hanc iam omnes non modo coniuges, ſed etiam pellices, cum uiderent Demetriū eius amore præcipue deperire, pluraq; illius quàm omniū aliarum gratia agere, communi quadam ſententia oderant. Cum uero aliquando legatis ad Lyſimachum miſſis ille ocium agens pugnam enarraret, qua olim ab Alexandro rege coactus cum ferociſſimo leone commiſerat, atq; cicatrices oſtenderet ex unguibus illius feræ in brachijs cruribusq; relictas, ridentes legati, & ſuum quoq; regem dixerunt graues feræ Lamiæ morſus in collo geſtare. Sed mirandum uidetur, Demetriū primo aſpernatum coniugium Philæ ob ætatem illius ad ſenectutem uergentem, uixq; à patre compulſum ut eam coniugem duceret, deinde amore iam ſeneſcentis Lamiæ ſuperatum, tandiu tamq; effrenata mente mulierem arſiſſe. At ſanè in conuiuio quodam canente tibijs Lamia, Demo quæ uocabatur Magnia, interrogata à Demetrio, quid ſibi Lamia uideretur: Anus, inquit, ô rex. Rurſus cum ſecundæ afferebantur menſæ, ad eam conuerſus, Viden' ait, quanta mihi Lamia mittat? Ad quæ Demo: Plura tibi à matre mea mittentur ô rex, ſi cubare cum illa uolueris. Memoriæ quoq; traditū eſt,

Bocchoris iudicium. quandam ſententiā quam Bocchoris iudicium uocant, hoc pacto redargutam fuiſſe à Lamia. Adoleſcenti cuidam in Aegypto †Theognidem amicam ardenti, cum illa ab homine quem ſui

†θωνις. amore irretitum uidebat, multum auri quotidie peteret, fortè euenit, ut cum adoleſcenti uiſum in ſomnio eſſet cum ea muliere uerſari, omnis illa cupiditas qua antea uexabatur extincta pe-

D nitus fuerit. Quod quidem ubi animaduertit Theognides, ob libidinem eius expletam mercedem petens ab illo, cum ſibi negaretur, adoleſcentem in iudicium traxit. Audita hac controuerſia, Bocchores ſubitò hominem iuſſit tantum numerati auri quantum illa petebat in uaſe quodam afferre, atq; deinde ſuis manibus ſpectante muliere, aurū hincinde uerſare. Debere enim cenſuit, quemadmodū adoleſcens concupitæ rei opinionem habuerat, ſic mulierem exoptati auri umbram imaginemq; referre. Hoc iudiciū Bocchoris ut iniquum atq; iniuſtum ea ratione damnaſſe Lamiam tradunt, quia cum illud ſomniū adoleſcentis deſiderium ſuſtuliſſet, non tamen auri umbra Theognidis cupiditatem reſtinxerat. Hæc igitur de Lamia. Verum fortunæ ac res geſtæ huius quem deſcribimus uiri, infeliciter poſt hanc proſperitatē ſequutæ, noſtrā hanc hiſtoriam quaſi de comica ſcena in tragicam permutarunt. Coniurantibus enim aduerſus Antigonum reliquis regibus, ac in unum omnes ſuas redigentibus uires, magnitudine rei motus Demetrius, è Græcia diſcedens ad patrem Antigonū uenit, ut communi conſilio de ratione imminentis belli agitaret: quem cum comperiſſet ſupra ætatem ſuam iam confectam canitie exercitum parare, totumq; animo & mente ad bellum eſſe conuerſum, uehementius quàm antea ſtimulo patris adiuncto, belli gerendi cupiditate exarſit. Verum Antigonū omniū regum eo tempore maximū facile potuiſſe credunt, & ſibi & Demetrio filio primum locum, primamq; dignitatem ſeruare, ſi inſolentiā ſuam moderari, ſuperbiam uincere, & leniori uti uoluiſſet imperio. Sed uir natura aſper, & ſequundis rebus elatus, cum non minus uerbis quàm re cunctis hominibus eſſet moleſtus, incredibili omniū gentium erga ſe odium concitauerat, & in præſenti bello omnes reges ad machinandam ſibi quacunq; ratione perniciem intentos uehementius exacuerat, cum hac conſpiratione percepta, ſe eos ueluti aues quæ legere ſemina ſolent, uno lapide atq; uno clamore perturbaturū dixiſſet. Cōgregauerat iam Antigonus ſupra ſeptuaginta peditum, decem equitū millia, elephantos ſeptuagintaquinq;: cum ex altera parte hoſtes quatuor & ſexaginta millia peditū, equites quingētos ſupra decem millia, elephantos quadringentos, currus centū uiginti haberent. Hoc pacto copijs utrinq; omni ſtudio cōparatis, Antigonus cum prope hoſtium exercitū poſuiſſet caſtra, cœpit uarijs curis ac perturbationibus angi: uoluebat enim animo magnitudinē rei, & prope inſtantis prælij euentum, nec ſatis ſciebat timendum ne ſibi magis an ſperandū foret, cum uincendi cōſuetudo & opinio ex recenti proſperitate

innata,

A innata,ſpem ſibi ac fiduciam conſequendæ uictoriæ facerent:& ex altera parte ingenium uiri multarum rerum experientia callens, ac probe ſciens conditionem fortunæ, quæ crebris mutationibus gaudet,metum ſibi ſolicitudinemq́; afferret. Itaque cum in alijs certaminibus ſolitus eſſet alta uoce & ſuperbis ſermonibus uti, nunc mordendo aut aſpernando hoſtem,nunc audaciam ſuam iactando, tunc quidem magna ut apparebat urgente animũ cura,quaſi futuram calamitatem proſpiceret, præter conſuetudinem in aſſidua cogitatione ac ſilentio perſiſtebat. Multa inſuper alia ea tempeſtate facta ab Antigono tradunt,quæ antea fieri minime conſueuerant. Nam & filium Demetriũ, quaſi iam de alia uita cogitaret,uniuerſo ſpectante exercitu ſucceſſorem conſtituiſſe aiunt,eumq́; deinde in tentoriũ adduxiſſe,arbitriſq́; remotis multa ſecum eſſe loquutum. Quod profecto nõ mediocrem admirationem cunctis militibus præbuit, cum raro antea aut nunquam pene cum illo ſermones conferre,aut communicare arcana ſolitus eſſet,ſed contentus iudicio ſuo,quæ ſibi uidebantur gereret,& quibus uellet uteretur,& conſilia agendarum rerum ſpretis aliorum ſententijs ſecum ipſe ſolus agitaret. Vnde memoriæ proditum eſt,Antigonum aliquando à Demetrio adoleſcente rogatũ,quando reuerſurus cum exercitu foret:turbato uultu filio reſpõdiſſe:An times ſolus ne tubarum ſonitum audire nõ poſſis? Sed ad hanc Antigoni curam nonnulla præterea eo tempore acceſſerant, quæ malam aduerſamq́; fortunam portendere uidebãtur. Nam Demetrio uiſum in ſomnio eſt,ſe ab Alexandro ſplendidis armis inſtructo interrogari:Quodnam ſignum ad futuram pugnam ſuis teſſeramq́; præberẽt: ſeq́; Iouem reſpondiſſe atq; uictoriam:tum Alexandrũ dixiſſe, ad hoſtes & ueſtros diſcedam. Antigonum quoq; aiunt cum inſtructa phalange tentorio eſſet egreſſus,offenſo pede in os toto cum corpore corruiſſe, ſubleuatumq́; deinde ſupplicibus manibus ad cœlum extenſis deos precatum eſſe, ut uictoriã ſibi uel mortem potius quàm turpem fugam præberent. Atq; ſtatim poſt hæc in aciem deſcendunt, ſignoq́; utrinq; dato prælium ab omni parte conſerebatur:atque omnium oculos animoſq́; occupabat certamen, quum Demetrius cum robuſtiſſimo agmine delectorum equitum quos ipſe ductabat,in Antiochum Seleuci filium impetum fecit,quem fuſum fugatumq́; certandi ardore & cupiditate uincendi uſqueadeo eſt perſequutus, ut cum uictoriam immoderate conſequi uellet, eam omnino amiſerit. Nam poſtea à

B perſequendo hoſte reuerſus, peditum agmen quos ipſe ſuis equitibus tutabatur, ab hoſtibus circumuentum inuenit, nec iuuare illos potuit, nec in tempore ſubſidium ferre. Etenim dum ipſe perſequebatur Antiochum, interea qui prope Seleucum erant,cernentes phalangem nudatam præſidio equitum, antequam eam aggrederentur, circunducere agmen cœperunt, & quaſi inuadendi ſpecie perterrere. Quo quidem facto, magna pars cum ſe ab hoſtibus circunuentam,& diſceſſu Demetrij omni præſidio ſpoliatam uideret,ſponte ſua ad hoſtem migrauit, reliqua uero cum impetum ſuſtinere non poſſet, in fugam uerſa. Atq; extemplo poſt hæc ingens hoſtium turba ueluti procella quædam in Antigonum ferebatur,multiq́; eum ſolum petebant. Cum quidam ad eum cõuerſus,uirum rogauit ut ſalutem adipiſceretur fuga:iſti enim, inquit,te petunt,conſulas quæſo ſaluti tuæ ô rex:Quid,inquit Antigonus,iſti de me cogitant? Veniet Demetrius & mihi auxiliũ feret. Sed in tanta celeritate fruſtra implorantem ſubſidium filij,cum undiq; circunſpiceret,Demetriũ uocans, ſuperuenientes interim hoſtes ſenem aggrediuntur,ac ſæpius repetitũ confoſſumq́; telis interimunt, cunctis amicis capeſſentibus fugam, præter Thoracem Lariſſæum,qui ſolus prope mortui corpus permãſit. Hoc igitur pacto finita pugna, reges qui ſimul conſpirauerant, ampliſſimam uictoriam conſequuti, omne regnum Antigoni atq; Demetrij quaſi uaſtum ſcindentes corpus,inter ſe partiuntur. Demetrius uero quinq; peditum & quatuor equitum millibus quanta maxime celeritate potuit fuga accepta, cum Epheſum perueniſſet,ſuſpicio fuit ne uir ob recentem cladem ſuſceptã pecunia indigens, celeberrimum illud templum inuaderet ac diriperet. At uero ipſe etiam ueritus, ne tam ſceleſtum facinus ſe inuito ſui milites perpetrarent, cõfeſtim ex ea urbe migrare conſtituit. Itaq; idoneam nactus tempeſtatẽ,milites equiteſq́; naues conſcendere iubet,curſumq́; ſuũ uerſus Græciam dirigit, eo animo ut ante omnia proficiſcatur Athenas,quam quidem urbem ſuis calamitatibus unicum putabat eſſe refugium. Etenim ibi naues atq; pecunias uxoremq́; Deidamiam reliquerat,ſibiq́; perſuaſerat in quacunq; fortuna ſua,etiam ſi cætera deeſſent, nunquam Atheníenſium fidem ſuis rèbus defuturam. Sed hac inani ſpe Græciam repetenti,cum prope Cycladas perueniſſet,Athenienſiũ legati obuiam ei fiunt, mandata ferentes longe ab ſua opinione aliena:populum enim Athenienſium(quoniã ſtatuiſſet nullum in ciuitate ſuſcipiendum regem)hortari Demetrium aiunt,ut ab urbe Athenarum abſtinere uelit,Deidamiam uero ſe tali

Antigonus interficitur.

C cum honore ad eum remittere, qualem Athenienſes dare, & uxorē regis Demetrij congruum eſſet accipere. His expoſitis mandatis, repente tanta ira indignatioq́ regem inuaſit, ut penè de ſuo ſtatu mentem dimouerit. Nam etſi regno, patre, exercituq́ amiſſo, ex florentiſſimo ſtatu uno prælio eſſet in extremam penè calamitatem deiectus, tamen ſecum reputans fortunæ uim, Martemq́ communem, alia quidem aduerſa tolerare conſtanti animo uidebatur: at uero hæc inopinata deceptio, qua ſe præter ſpem ab Athenienſibus & ſpretum & deriſum eſſe putabat, incredibile dictu eſt quanto dolore animum uiri mœſtitiaq́ repleuerit. Quapropter meo iudicio non parum ij principes regesq́ falluntur, qui excellentiā honorum à populis ſibi tributam, maximum beneuolentiæ teſtimonium, firmumq́ ſui ſtatus præſidium putant. Nam etſi ſponte ſua & beneuolentia quadam ad decorandos principes moueri populi uideantur, ducuntur tamen plerunq́ metu, cum tam ij qui oderunt, quàm ij qui amant proſequi honoribus principes ſoleant. Prudentes igitur uiri & optimi rerum publicarum gubernatores, nō tam laborant ut ſtatuas, uel decreta, uel honores diuinos à populis conſequantur, quàm ut merita ſua & res eorum geſtæ quammaxime dignæ honoribus ſint. Demetrius uero magna (ut ſibi uidebatur) ab Athenienſibus accepta iniuria, cum non ſibi ulciſcendi facultates adeſſent, expectans commodiora tempora cœpit de populo Athenienſi modeſte loqui, nec ullum alienati animi indicium præ ſe ferre. Sed petens ab illis ut naues quæ relictæ in Pyræo erant, è quarum numero una tredecimremis continebatur, ſibi redderentur, concedentibus Athenienſibus, hanc accepit claſſem, & quanta maxima celeritate potuit in Iſthmum traiecit. Quò quidem ubi peruentum eſt, comperit res ſuas quotidie in deteriorem locum adduci, cum eius præſidia undiq́ pellerentur, & oppida ſine ullo certamine ad hoſtes deficerent. Quare noua uoluens animo, cum Pyrrhum in Græcia reliquiſſet, ipſe cum omni claſſe in Cherroneſum profectus, Lyſimachi regnum inuadit, nec multum temporis elapſum eſt, cum augendo quotidie ſuas uires, exercitum non contemnendum parauerat. Neq́ hoc reliquis regibus erat moleſtum, quia Lyſimachum ob maximam elationem nimiamq́ potentiam communi quadam concordia oderant. Verum paulò poſt meliori Demetrio aſpirante fortuna, accidit ut Seleucus cum cerneret Lyſi

D machum duas Ptolemæi filias, aliam ſibi, aliam pro Agathocle filio in matrimonium habuiſſe, optimum & ipſe ratus quantis maximis poſſet principum affinitatibus regnum ſucceſſoresq́ ſuos munire, Stratonicen Demetrij filiam coniugem peteret. Hanc inopinatam proſperitatem & præter ſpem oblatam ſibi non aſpernatus Demetrius, cōfeſtim aſſumpta puella cum omnibus nauibus in Syriā properauit. Sed in ipſo curſu tangente oram Ciliciæ claſſe, & prope continentem nauigante Demetrio, cum milites in terram expoſiti frequentes excurſiones peragerent, Pliſtarchus Caſſandri frater, qui à regibus poſt pugnam cum Antigono factam hanc prouinciam acceperat, grauiter ferens regionem ſuam populatione incendioq́ uaſtari, extemplo ad Seleucum proficiſcitur, ut de illatis iniurijs queratur, & eum incuſet quod ab alijs regibus & communi gerendi belli ſocietate animū ſuum ſeiungat. Quod ubi cognouit Demetrius, maiorem per diſceſſum ſuum occaſionē nactus, ad Cyndos militibus in terram expoſitis, regionem eius inuadit, atq́ populato undiq́ agro, talentis mille & ducētis acceptis, cum ingenti præda ad claſſem reuertitur, curſum deinde ſuum quoad fieri poteſt accelerat. Iamq́ unà cum coniuge Phila prope Oroſſum uenerat, cum Seleucum regem offendit, atq́ primum omni ſuſpicione doloq́ remoto, iucundiſſimum congreſſum inter ſe habuerunt, Seleuco antea comiter in tentorio Demetrium, Demetrio uero deinde in naui, quæ tredecimremis erat, benigne recipiente Seleucum. Habiti ſunt præterea inter eos frequētes familiaresq́ ſermones, nec arma, aut cuſtodiæ, aut ulla ſuſpicionis indicia uſquam conſpecta, ſed incredibili iucunditate eouſq́ conſumptus eſt dies, quouſq́ Seleucus à Demetrio digreſſus, Stratonice ſibi aſſumpta, cum omni pompa ſe ad Antiochum contulit. Demetrius autem Ciliciam petens, nulla interpoſita mora coniugem Philam ad Caſſandrum fratrem celeriter miſit, ut Pliſtarchi querelas de illatis ſibi iniurijs accuſationemq́ purgaret. Inter hæc Deidamia ex Græcia ad Demetrium ueniens, paucos dies cum illo uerſata, ex quadam ægritudine uita deceſſit: poſt cuius interitum Demetrius nouas nuptias quærens, per Seleucum cum Ptolemæo affinitate contracta, filiam illius Ptolemaidem cepit uxorem. Atq́ hæc Seleuci opera plena humanitatis & officij fuit, illa uero inhumana atque recenti affinitate indigna. Petens enim Demetrius ut accepta pecunia Ciliciā ſibi reſtituat, non modo hoc, ſed ne illud quidem impetrare potuit, ut ſaltem Tyrum atq́ Sidonem Seleucus ſibi concederet. In quo ſanè inhumanum atque agreſtem habitum Seleucum aiunt, accuſatumq́ uehementer, quod cum omnia à mari Indico uſq́ ad Syriæ littora ſuo imperio eſſet complexus,

Seleuci inhumanitas.

nunc

A nunc adeò inops animi fuerit, ut pluris duas urbes, quàm præſtantiſſimi uiri & clariſſimi regis
affinitatem fecerit, ſocerumq; ingenti fortuna exagitatum non modo non iuuerit, ſed negan-
do ſibi anguſtum hoſpitium ex finibus ſuis penè expulerit. Hæc eſt illa inopia animi, quæ ſen
tentiam Platonis ueriſſimam reddit. Ei, inquit, qui uelit eſſe diues, non cumulandã pecuniam,
ſed minuendã cupiditatẽ cenſeo. Quare nunquam is liber ab inopia erit, qui nullũ conſtituens
cupiditati modum, continuo diuitiarũ exagitatur ardore. Hac ſpe præter opinionem deſtitutus
Demetrius, non tamen animum ſuum abiecit, ſed ut magni ſpiritus uir, & fortunæ perturba-
tionibus aſſuetus, Si millies, inquit, prælio ſuperatus ſim, nunquam committam ut pro uili mer
cede generum Seleucum diligam. Cæterũ extemplo poſt hæc literis amicorũ accitus, qui eum
certiorem reddebant, Lacharem in magna Athenienſiũ ſeditione factum eſſe tyrannũ, eumq;
hortabantur ne tantam occaſionem recuperandi Athenas prætermitteret, cõfeſtim cum omni
claſſe in Græciam properauit. Sed cum prope Atticam perueniſſet, fœdam tempeſtatem per-
peſſus, multis hominibus nauibusq; amiſſis, ſeſe in loca tuta recepit, atque ab incepto quod ad-
uerſus Athenienſes propoſuerat animo, ita eo tempore deſtitit, ut illud nõ deſerere, ſed in com
modiorem opportunitatem differre uideretur. Itaque data opera ut ſui repararent claſſem, ipſe
interim in Peloponneſum profectus, urbẽ Meſſenam obſidione aggreditur: ubi cum quadam
die fortiter ſub mœnibus dimicaret, telum ex catapulta ab oppidanis dimiſſum ſic aduerſum il-
lius os maxillamq; percuſſit, ut parum abfuerit quin ultimam ſuæ uitæ perniciem eo die inue-
nerit. Verum poſt paulò in priſtinam ualetudinem reſtitutus, poſteaquam nonnullas urbes
ſponte deficientes in deditionem recepit, rurſus Atticam repetens, confeſtim Eleuſina Rham-
nuſioq; deuicto, omnem regionem populari, prædam abducere, undiq; infeſtare urbem ſuos
milites iubet. Cum igitur multis modis Demetrius uno atq; eodem tempore ciuitatẽ urgeret,
nouum quoq; incommodum ad ea omnia quæ inferebant hoſtes, Athenienſibus ex inſperato
acceſſit, quod non mediocriter mentes eorum animosq; turbauit. Etenim nauis quædam onu
ſta frumento, quæ fortè per eos dies Athenas ducebatur, capta à Demetrio eſt, & gubernator
laqueo ſuſpenſus. Hoc ut renunciatum Athenis eſt, tanta repente deſperatio, & omniũ rerum
penuria urbem inuaſit, ut obſeſſi drachmis quadraginta ſalis medimnum, CCC frumenti mo-
B dium emerent. Itaq; iam rebus ſuis diffidentes ad deditionẽ inclinari uidebantur, cum frequen-
tes nuncij ad eos ueniunt, referentes centum quinquaginta naues quæ à Ptolemæo rege aduer
ſus Demetrium mittebantur, prope Aeginam eſſe conſpectas. Hoc rurſus ad ſpem ſeruandæ
urbis Athenienſes erexit. Verũ Demetrius non multo poſtea ingenti celeritate tum ex Cypro,
tum ex Peloponneſo nauibus accitis, cum iam CCC nauium claſſem cõparaſſet, extemplo Pto
lemæi duces eius congreſſum non expectandũ rati abierunt, & Lachares tyrannus relicta urbe
fugam arripuit. Deſperatis igitur omnibus rebus, Athenienſes etſi ei qui de componenda cum
Demetrio pace mentionẽ feciſſet, pœnam capitis recenti cõſtituiſſent decreto, tamen extrema
omniũ rerum urgente penuria, cum ad petendã ueniã, & accipiendas quaſcunq; cõditiones pa
cis neceſſariò cogerentur, patefacta propinquiori porta, legatos ad Demetriũ mittunt, qui dice
rent, ſe ſuaq; omnia in fidem ac poteſtatẽ eius permittere, rogare atq; obſecrare, ut ſuæ clemen
tiæ magis quàm iniuriarũ memor eſſe uelit. Hæc agebant Athenienſes nõ tam quia aliquid bo
ni pacatiq; ab homine ſibi uehemẽter irato conſequi poſſe confiderent, quàm quia fœdam obſi
dionem ulterius tolerare nõ poſſent, ſatius eſſe ducebant uictoris arbitrium experiri, quàm in-
genti inopia ciuitatẽ ſuccumbere. Ferunt enim eo tempore tanta fame ciuitatem oppreſſam,
ut de mure qui mortuus ex tecto cecidit, quidam pater cum filio decertauerit: & philoſophus
Epicurus fabis æqua portione diſtributis familiam ſuam nutriuerit. In hoc ſtatu cum res Athe-
nienſium eſſent, Demetrius urbem ingreſſus, populum omnem in theatrum uocauit, & ten-
torio pulpitoq; haſtatis militibus undiq; ſepto, cum è ſuperiori loco ueluti tragici ſolent, in ſug-
geſtum deſcendiſſet, ingens repente pauor multitudinem cepit: deinde audito initio orationis
ſuæ, in quo præter expectationem magnitudini uocis, & aſperitati uerborum pepercit, popu-
lus Athenienſis antea metu attonitus, extemplo omnẽ ſuſpicionẽ formidinemq; depoſuit. Le-
uiter enim ille primum & amicè accuſata pertinacia eorum, reliquam deinde orationẽ perblan
dam ac benignã habuit. Demũ poſt hæc, ut aliqua recõciliati animi indicia præ ſe ferret, decem *Demetrij doni*
millia medimnûm frumenti dono Athenienſibus dedit, & magiſtratus qui eis gratiſſimi erant, *in Atheniẽſes.*
in priſtinam libertatem cõſuetudinemq; reſtituit. Acclamante uero undiq; populo, & certatim
omni multitudine applaudente Demetrio, cum oratores qui eloquentia dicendiq; ratione ue-
hementer pollebant, ampliſſimis laudibus Demetrij uirtutẽ extollerent, Dromoclides orator

C ne in rege honorando alijs uideretur inferior, decretum tulit, ut populus Athenienſis Munychiam atq; Piræum regi Demetrio redderet, libereq; permutaret ut his ſuo arbitratu uteretur. Decernentibus hæc Athenienſibus, interim Demetrius præterita defectione commotus, ualidis præſidijs Muſæum firmat, ne ſi rurſus illi reijcere iugum tentarent, nullo freno coërciti, moram ſibi impedimentumq; alijs rebus afferrent. Recuperatis igitur hoc pacto Athenis præſidioq; firmatis, Demetrius non ad quietem animum uertit, ſed bella ſemper ex bellis ſerens, aduerſus Lacedæmonios ducto exercitu, cum prope Mantineam perueniſſet, Archidamum regem offendit obuiam uenientem ad arcendū cum ſuis copijs hoſtem, quem ſubito prælio adortus in fugam uertit, ac nulla interpoſita mora, agrum Laconicū infeſtis ſignis ingreſſus, eouſq; proceſſit, ut prope Spartam poſuerit caſtra. Pauloq; deinceps rurſus cum hoſtibus conſerta manu iterum uictor, quingentis captis, ducentis cæſis, parum abfuit quin urbem caperet munitiſſimam, & ante illud tempus inexpugnabilem habitam. Sed nemo meo iudicio regum fuiſſe apparet, quem fortuna pace belloq; maioribus unquam permutationibus quàm regem Demetrium agitauerit: etenim ſæpe hominē magnis exercitibus, multis uictorijs, ampliſſimo regno ornatum in ſupremam proſperitatem euexit, ſæpe uerſis in contrarium rebus, uictum fugatumq; ex ingenti proſperitate in extremas penè calamitates deiecit. Vnde in illa ingenti permutatione rerum erga fortunam cōuerſum illud Aeſchyli protuliſſe aiunt: Tu me extuliſti, tu me iterum fortuna deponis. Ea uero tempeſtate proſpere ſibi in Peloponneſo ſuccedētibus rebus, ex altera parte nunciatum eſt urbes quas tenebat in Aſia à Lyſimacho oppugnatas ſeſe tutari non poſſe, & Cyprum niſi confeſtim ſubueniat, in Ptolemæi poteſtatem uenturam, & matrem filiosq; Salamine incluſos uehemēti obſidione teneri. Sed ueluti mulier illa apud Archilochū, in altera quidem manu aquam ferebat cum dolio, in altera uero ignem: ſic fortuna quum grauiſſimis caſibus nuper allatis à Lacedæmone Demetrium remouiſſet, rurſus eum in ſpem nouarum ac magnarū rerum ex huiuſmodi cauſa erexit. Defuncto Caſſandro, Philippus maior natu ex filijs ſuis in regno ſuccedens, nō multo tempore poſtea & ipſe quoq; uita deceſſit: poſt cuius interitum, duobus alijs fratribus qui ſuperſtites erant, inter ſe diſſidentibus, cum alter qui appellabatur Antipater, Theſſalonica matre necata, Alexandrum fratrem ut regno expelleret,

D hoſtili animo perſequeretur, ipſe ecōtrario ad ſe tutandum opibus alienis accitis, Pyrrhum quidem ex Epiro, Demetrium ex Peloponneſo uocauit. Sed Demetrium alijs negocijs remorantibus, ſuperueniens Pyrrhus cum aduerſus Antipatrum auxilium Alexandro tuliſſet, pro mercede opis allatæ magna Macedoniæ parte ſibi aſſumpta, tantum ſuo regno adiecit, ut iam Alexandro, cui auxilium tulerat, non mediocri formidini eſſet: & ex altera parte magno cum exercitu ueniente Demetrio, antea cum res exigebant literis illius accito, duplicatus eſt adoleſcentis metus ob autoritatem nomenq; uiri, quem cum ob gloriam rerum geſtarum in admiratione gentium eſſe ſciret, in regnum ſuum uenire periculoſum eſſe ducebat. Obuiam igitur ei profectus, ubi ad illum iuxta Dium uenit, comiter ac benigne uirū ſuſcipiens, ampliſſimis uerbis ei gratias egit, quod omnibus alijs poſtpoſitis rebus, ad tutandū ſuum regnum cum ingenti exercitu acceſſiſſet. Adiecit poſtea res ſuas ſtabilitatē iam habere, ac omni impedimento remoto, ita tranquillas ac pacatas eſſe, ut non ſit neceſſe ulterius progredi, omnia uirtuti ſuæ ita accepta referre, ac ſi in tempore ſubſidia adfuiſſent, & ſua opera omnes diſcordię eſſent ſublatæ. Sed ſtatim poſt hæc nonnulla ſequuta ſunt, quibus occaſio data eſt ut graues ſuſpiciones utrinque orirentur. Demetriū enim ab adoleſcente ad conuiuiū inuitatum monuit quidam, ut ab inſidijs quæ ad eum interimendū paratæ erant, caueret. Quibus cognitis, Demetrius ne ullum perturbati animi, aut ſuſpicionis indicium præ ſe ferret, non fugiendū conuiuium adoleſcentis putauit, ſed in ipſa profectione cum lento accederet gradu, capta opportunitate duces exercitus monuit, ut omnes copias in armis haberent, & cuſtodes corporis ſui, qui longe plures quàm Alexandri milites erant, iuſſit ut regiā ſecum ingrederentur, propeq; cōſiſterent, donec è conuiuio aſſurgeret. Hoc cum Alexādri ſatellites perſpexiſſent, quia numero & uiribus impares erant, non ſunt auſi Demetrium aggredi. At uero Demetrius aliquam abeundi occaſionē quærens, ſimulata mala corporis ualetudine, ab Alexandro digreditur: & poſtero die, nuncio nouarum rerum quæ magni ponderis erant, ſe uocari aſſerens, neceſſariū ſibi eſſe oſtēdit quamprimum exercitum inde abducere, Peloponneſumq; repetere: Alexandrum rogare, ut ſuæ neceſſitati ignoſcat, operam ſuam polliceri, hortariq; ut ea, quando ſibi expediret, ſine ulla exceptione uteretur. Adoleſcens qui Demetrij aduentum antea formidauerat, & nunc quoq; præſentiam illius ſuſpectam habebat, cum cerneret eum ſua ſponte ex finibus ſuis abire, incredibilem animo

Διόν πόλις Εὐβοίας. Stephanus & Strabo lib. x.

A animo lætitiã cœpit, atq; cum eo pro maiori amoris indicio uſq; Theſſaliam eſt profectus. Poſtea uero quàm Lariſſam uenerunt, rurſus alter alterius perniciem quærens, mutuò ſibi dolos inſidiaſq; parabant. Alexander libere ad Demetriũ accedendo, per hunc maxime modum ſperabat eum allicere, ut & ipſe quoq; ad ſe, omni ſuſpicione omiſſa, ſine cuſtodibus armiſq; ueniret: quæ quidem opinio prorſus adoleſcentem fefellit. Etenim ad cœnam inuitatus, cum eadem liberalitate qua cõſueuerat acceſſiſſet, non potuit Demetrij manus effugere. Nam feruente conuiuio cum ſurrexiſſet Demetrius, perterrefactus adoleſcens, ſimul & ipſe aſſurgens, regis ueſtigia perſequebatur. Vbi ad oſtium uentum eſt, annuit militibus ſuis Demetrius, qui eo in loco conſtituti erant, præcepitq; ut ſequentem ueſtigia ſua cõfeſtim necarent. Extemplo Alexander multis uulneribus confoſſus eſt, alijq; nonnulli qui ei opem ferebant interfecti: quorum unum dum necaretur dixiſſe aiunt, Vna nos die præuenit Demetrius. Trepidatũ ea nocte (ut par erat) uehemẽter à Macedonibus eſt: ſequẽti etiam die illi, etſi nihil hoſtile in ſe uerti, ut ſuſpicabantur, perſpicerent, tamen cernentes potentiam uiri, ad cuius nutum poſt Alexandri mortem omnia redacta uidebãtur, neq; ſuis rebus ſatis fidebant, neq; arbitrio regis, antequam eius mentem atq; animũ percepiſſent, ſe credere permittereq; audebant. Quibus cognitis, Demetrius miſit qui cõfeſtim eos hortarentur, ut omni ſuſpicione depoſita, cauſam earum rerum quæ geſtæ erant, audire à Demetrio uellent. Recreati his uerbis Macedones, extemplo omni metu (ut plerunq; fit) in beneuolentiam uerſo, Demetrium adiuerunt, nec longam illius orationem expectandam rati, eum ſine ulla mora cum ſalutaſſent regem, in Macedoniam perduxerunt. Nec dici poteſt hæc permutatio rerum quàm grata cunctis Macedonibus fuerit. Nam ea quæ olim Caſſander in Alexandrum defunctum cõtra omnia iura diuina humanaq; peregerat, & nefandum Antipatri ſcelus, quod nuper ille in Theſſalonicam matrem patrauerat, tanto odio habebantur, ut noui regis apud omnes populos incredibile deſiderium parerent. Hæc igitur omnia cum Demetrium gratum atque acceptum cunctis Macedonibus redderent, tum etiam coniunx Phila, & ex ea filius adoleſcens iam patri in regnũ ſucceſſurus, qui antiqui Antipatri optimi atq; ſanctiſſimi uiri memoriã renouabat, Macedonas compellere uidebãtur, ut Demetrium quaſi hæreditarium ac legitimũ exiſtimarent regem. Dum hæc in Macedonia geruntur,

B interim ex Salamina nunciatum Demetrio eſt, matrem ac filios qui obſidione tenebantur, & liberatos à Ptolemæo fuiſſe, & ampliſſimis donis muneribuſq; ornatos. Præterea eodẽ tempore crebri rumores ex Aſia afferuntur, qui nunciabant Stratonicen Demetrij filiam, ſoluto Seleuci matrimonio, Antiocho filio denuò nuptam, ac reginam ab ijs qui ſuperiora loca Aſiæ incolũt, appellatam. Huius autem noui cõiugij hinc orta cauſa eſt. Cum in regno patris Seleuci aſſidue adoleſcens uerſaretur Antiochus, forte Stratonices nouercæ iam unum habentis ex Seleuco filium, uenuſtate ac pulchritudine captus, puellã cœpit uehementer ardere, & creſcente indies amore, eouſq; proceſſit, ut die noctuq; ingenti perturbatione angeretur. Erat autem durior ex eo adoleſcentis conditio, quod intus alebat ægritudinem ſuam, nec cuiquam communicare audebat, rubore quodam & reuerentia patris Seleuci detentus. In hoc igitur ſtatu cõſtitutus adoleſcens, cum ſe omnino ab hac cupiditate ſuperatum eſſe perſpiceret, nec ullum remediũ huic malo reperire poſſe conſideret, magis neceſſarium, ut ſibi uiſum eſt, quàm ſalutare conſiliũ cepit. Simulans enim ſe corporis morbo uehementer urgeri, operam dedit ut abſtinentia cibi ſenſim pedetentimq; ſibi uitã eriperet, & morte uoluntaria ſe ab ingenti ægritudine quæ animum eius exederat, uindicaret. At uero Eraſiſtratus ſolus inter pleroſq; medicos quos Seleucus magnis propoſitis præmijs ad curandũ filium undiq; conuocauerat, percipere potuit hanc, animi ardentis amorẽ, non male affecti corporis ægritudinẽ eſſe. Sed ignarus cuius amore adoleſcentis animus præcipue deperiret, ad hoc inueniendum in eo maximum ſtudium operamq; conſtituit, ut uultum & eas partes quæ mutari facile ſolent, obſeruaret Antiochi, cum adoleſcentes puellæq; formoſæ eum uiſitatũ uenirent. Multis igitur ad eum, ut par erat, quotidie uenientibus, nullum cernebatur mutationis indicium: accedente uero Stratonice (frequenter enim ad eum uiſendum unà cum Seleuco ueniebat) tanta repente perturbatio Antiochum occupabat, ut defectum uocis, ruborem uultus, ſubintuitum oculorum, ſudores acutos, motum incredibilem uenæ, cunctaq; alia quæ à Sappho de amatoribus referuntur, intueri in adoleſcente liceret. Statimq; poſt hæc deficiente pedetentim ſenſu, ingens pallor toto corpore diffundebatur. Hæc obſeruans Eraſiſtratus, manifeſte deprehendit nullius amore, niſi Stratonices captum eſſe Antiochum. Itaq; primo Seleucum metuens, magis ſui, ut æquum erat, quàm adoleſcentis periculi memor, hanc rem perpetuò tacere decreuerat: deinde ſecum reputans quàm ingenti

Antiochus Seleuci filius nouercæ amore captus, inedia ſibi mortẽ parabat.

Eraſiſtratus medicus.

C amore Seleucus filium complecteretur Antiochum, quanto nunc dolore die noctecꝙ pro eius ſalute angeretur, depoſito non iniuria metu, uirum adire conſtituit, eumcꝙ arguta calliditate in adoleſcentis deſiderium trahere. Vbi igitur ad illum uenit, Aegritudinis, inquit, ô rex, quæ filium tuum ad mortem perducit, cum cauſam ingenti cura diligentiacꝙ perquirerem, tandem non ualetudinem malam, aut ullum corporis morbum, ut à pleriſcꝙ falſo creditum eſt, ſed incredibile amoris incendium cauſam eſſe inueni. Necꝙ me profecto mea opinio fallit. Sed ſatius fortaſſe erat minuſcꝙ moleſtũ, uel eius cauſam non eſſe repertam, uel tibi patri non manifeſtatam fuiſſe, cum nullum poſſit huic malo remediũ reperiri. Stupefactus Seleucus, Cur amice, inquit, ſi huius ægritudinis amor cauſa eſt, languenti filio opitulari non poſſimus? ingenium nobis an facultates deſunt? quænam quæſo tanta cupiditas, aut qualis amor adoleſcentem corripuit, qui omnis deliberandi nobis rationes excludat? At uero Eraſiſtratus poſt multos ſermones utrincꝙ habitos tandem precibus Seleuci fatigatus, Scias, inquit, ô rex meam coniugem eſſe quam adoleſcens Antiochus ardet. Tum Seleucus multis cum lachrymis Eraſiſtratum complexus obſecrare cœpit, ut per fidem, per amicitiam ſuam adoleſcentis ſaluti iam ad uoluntarium interitum properantis, ſuccurrere uelit. Hunc ſibi eſſe filium ait, in quo eſſet & ſtatus, & regnum, & uitæ ſuæ ſpiritus conſtitutus, in quem omnes populi oculos conuertiſſent, quo amiſſo nihil reſtare præter mortem quod ſibi amplius expetendum foret. Hæc (inquit Eraſiſtratus) facile tu pater nobis enarras, uerum fortè aliter ſentias, ſi Stratonicen tuam amaret Antiochus. Vtinam amice, inquit Seleucus, aut dij, aut homines facultatẽ darent, ut hunc amorem permutare meo arbitratu poſſem. Deos enim obteſtor, quod ſi ea quæ mihi chariſſima ſunt, in unum cõferrentur, omnia libenter abijcerem pro tuenda unius Antiochi uita. Hæc uehementi affectu multiſcꝙ cum lachrymis dicente Seleuco, Eraſiſtratus non amplius cunctandum ratus, apprehenſa illius dextera, Nihil eſt, inquit, ô rex, cur Eraſiſtrato amplius indigeas, nam pater & uir & rex cum ſis, medicus optimus tuæ familiæ eris. Non enim coniugem meam, ſed Stratonicen tuam filius Antiochus ardet. Quibus cognitis, Seleucus uehementer rei nouitate turbatus, Eraſiſtratum rogare cœpit, ut rem omnem ſerio enarraret. Poſtea uero quàm uoluntariam mortem propo-

Seleuci in filiũ Antiochum mirus amor.

D ſuiſſe animo filium ſuum cognouit, & reuerentia patris eſſe detentum, quo minus cauſam ſuæ ægritudinis aperiret, incredibili illius miſericordia motus, non deſerendum tam egregium adoleſcentem putauit, ſed omnia interitu filij potiora ducens, extemplo populo in concionem uocato, luculentam orationem habuit, qua oſtendit ſe uelle ac iubere, omnium populorum qui ſuperiora loca Aſiæ incolunt, Antiochum regem & Stratonicen reginam appellari, & matrimonio ſimul coniungi. Exiſtimare filium qui cunctis in rebus ſuo imperio obtemperare ſolitus ſit, ab his nuptijs nõ alienum fore. Sin uero mulier re inopinata perturbetur, amicos & familiares hortari, ut ei perſuadeant, omnia iuſta ac honeſta arbitretur, quæ ſint optima regi Seleuco uiſa. Celebratæ ſunt deinde Stratonices & Antiochi nuptiæ ingenti apparatu, & incredibili magnificentia rerũ, feſtacꝙ ubicꝙ in regno Seleuci pro nouo coniugio acta. Sub idem tempus Demetrius poſt Theſſaliam ac Macedoniam occupatam, cum in Peloponneſo plurimas urbes, & in Iſthmo Athenas & Megaras obtineret, tamen non quieſcens animo aduerſus Bœotios exercitum duxit: nec diutius ei laborandum fuit, cum in primo hoſtiũ aduentu perterrefacti Bœotij pacem petierint, qua impetrata, conditionibus moleſtis acceptis, bellum à finibus ſuis remouerunt. Sed nõ multo poſtea cum Cleonymus Spartiates comparato exercitu Thebas eſſet profectus, & Piſidem Theſpium uirum potentem, & rerum geſtarum gloria clarum in belli ſocietatem traxiſſet, extemplo elati Bœotij, & ſpe nouatum rerum allecti, à Demetrio deſciuerunt. Hanc defectionem grauiter ferens Demetrius, cõfeſtim omni ſtudio enitendum putauit, ut hoſtes citius quàm opinarentur, pœnas ſuæ leuitatis, ſuæcꝙ perfidiæ darent. Itaque celeriter cum omni exercitu, quem in armis habebat, Thebas profectus, primo aduentu urbẽ obſidione cinxit, paulocꝙ deinde machinis, tormentiſcꝙ ante frontem caſtrorum, contracꝙ ea mœnia quæ minus firma ac munita erant locatis, cum ea expugnare aggrederetur, tam ingentẽ pauorem Cleonymo Spartiati iniecit, ut confeſtim relicta urbe fugam arriperet. Hæc ubi Bœotij perceperunt, exiſtimantes Demetrij uires amplius ſuſtineri non poſſe, legatos ad eum mittunt qui dicerent, ſe, ſuacꝙ omnia in fidem ac poteſtatẽ eius permittere, rogare atcꝙ obſecrare, ut ſuæ clementiæ, qua ſemper omnes alios ſuperaſſet, in præſenti fortuna rerũ meminiſſe uelit. Quibus auditis Demetrius ac in deditionem receptis, urbes præſidijs ſuis firmauit, multiſcꝙ imperatis exactiſcꝙ pecunijs, Hieronymum hiſtoricum in ea regione præfectum reliquit. Quo quidem in loco Demetrium, cum erga omnes belli ac defectionis autores, tum præcipue erga Piſidem

Theſpium,

A Theſpium, modeſtiſſime uſum uictoria tradunt. Nam cum uiuus in ſuas manus perueniſſet, non modo comiter eum benigneq́ recepit, ſed etiam magnis honoribus proſequutum militiæ ducem in Theſpijs collocauit. Nec multo poſtea quàm hæc in Bœotia geſta ſunt, nunciatum Demetrio eſt à Dromichæte regem Lyſimachum captum. Hanc ille opportunitatē ad res maximas gerendas non prætermittendam ratus, quanta maxime celeritate poteſt, infeſtis ſignis Thraciam ingreditur. Iamq́ oppidum quoddam opulentū & magnum ad deditionem propè compulerat, cum uno eodemq́ tempore ex diuerſis locis literæ ad eum ueniunt, certiorem reddentes, Bœotios per diſceſſum eius occaſionē nactos iterum defeciſſe, & regem Lyſimachum à Dromichæte dimiſſum. His nuncijs literisq́ commotus, cum aduerſus Bœotios uehemētius exarſiſſet, celeriter Græciam repetens, præter ſpem comperit eos ab Antigono filio prælio ſuperatos, iam ſuæ defectionis pœnitere. Ex qua quidem uictoria uirtute filij parta, ingentem lætitiam pater ſuſcepit, atq́ ut reliquum bellum conficeret, ad obſidendas Thebas exercitum duxit. Eodem tempore Pyrrhus Epirotarū rex Theſſaliam inuadens, prædatoria manu populando, uaſtandoq́ agros uſq́ Thermopylas uagabatur. Quod ubi reſciuit Demetrius, relicto ad obſidionem Antigono, ipſe cum exercitu profectus, impetum Pyrrhi confeſtim repreſſit, coëgitq́ magna celeritate pedem referre, ac retro ſe ſuumq́ exercitū in loca tuta recipere. Compoſitis deinde in Theſſalia rebus, atq́ ibi mille equitibus, decemq́ millibus peditum præſidio relictis, ad expugnandas Thebas iterum redijt, eoq́ machinam illam memorabilē, quam urbium expugnatorē appellat, adduci iuſſit: quanquam id haud exiguo tempore fieri poſſe uideretur, cum hæc ob ingentē ipſius molem ſic trahentes retardaret, ac moraretur, ut illi duobus menſibus duo tantum ſtadia trahendo conficerent. Bœotij ſuæ defectionis conſcij, hoſtemq́ tot iniurijs laceſſitum magnopere (ut par erat) formidantes, conſtanti animo ſuſtinebant bellum: nec Demetrius minore obſeruatione in his oppugnandis perſeuerabat, iræ atque furori, quo uehementer exarſerat, magis indulgens, quàm ullam ex bello utilitatē quærens, cum detrimentum longe magis quàm lucrum eſſe uideretur, ob interitum militum, qui iniquis locis oppugnando urbem, frequentes indies interficiebantur, præcipue ij qui alijs uirtute præſtabant. Quod ſanè ubi adoleſcens animaduertit Antigonus, incredibili eorum militum miſericordia motus, ad re-

B gem acceſſit, benigneq́ affatus, Cur, inquit, pater hi fortiſſimi uiri ſine ulla utilitate ad manifeſtam mortem pelluntur? Turbatus Demetrius, Et tu, inquit, cur doles? an enim mortuis quicquam debes? Ne autem uideretur amicis magna diſcrimina ſubeuntibus ſibi ipſi parcere, fortiter & ipſe quodam die prælium ingreſſus, dum incautius murum ſubijt, telo ingenti ab oppidanis demiſſo percutitur: quo etſi grauiter eſſet offenſus, tamen maiori audacia quàm unquam antea ſuos ad pugnam accendit: atq́ illo hortante, tanta militum uirtus, & ea præſentia animi fuit, ut uehementiori impetu facto, urbem ingrederentur. Qua quidem occupata, ingens repente pauor, ut æquum erat, ciuitatem inuaſit, expectantibus cunctis ciuium cædem, direptionem urbis, omnia deniq́ fœda quæ uicti à uictoribus iniuria laceſſitis perpeti ſolent. Sed Demetrius præter opinionem omnium, tredecim ſolum necatis, nonnullis in exilium pulſis, reliquos intactos reliquit. Thebas igitur in decennio bis occupatas ab hoſtibus tradūt. Erant autem hac tempeſtate Delphis feſta Apollinis Pythij celebranda: ſed obſidentibus anguſtias Aetolis, per quas unum Delphos eſt iter, Demetrius præter conſuetudinē moremq́ Græcorum, Athenis, ubi maxime patriū deum & autorem generis eorū honorari decebat, ludos, cœtum, ac omnia ea quæ ad illam celebritatē pertinebant, fieri iuſſit. Inde in Macedoniam profectus, cum antea compertū haberet ſe longe in bello quàm in pace melioribus Macedonibus uti, & ipſe ad quietem minime natus uideretur, nullam moram interponendā putauit, quin nouam expeditionem compararet. Itaq́ extemplo poſt hæc belli gerendi occaſionem nactus, aduerſus Aetolos exercitum duxit, atq́ eorum populatis uaſtatisq́ undiq́ agris, cum parte copiarū in ea regione Pantauchum ducem reliquit, ipſe cum reliquo exercitu aduerſus Pyrrhum, qui cum multæ diſcordiarum cauſæ intercedebant, quanta maxima celeritate poteſt cōtendit. Nec Pyrrhus ubi hæc audiuit, minori contentione animi ſtudioq́ pugnandi obuiam ei ueniebat, cum fortè accidit ut diuerſis itineribus profecti, dum alter alterum quærit, neq́ congredi, neq́ dimicare acie potuerint. Sed ille quidem ingenti celeritate Epirum uſq́ progreſſus, omnem regionē uaſtando ac populando agros percurrit. Pyrrhus uero meliori fortuna uſus, cum uſque ad ea loca in quibus Pantauchus cum copijs ſuis conſederat, inſtructo agmine proceſſiſſet, pugnam conſeruit, atque incredibili uirtute hoſtibus ſuperatis, cum ingenti gloria uictor euaſit. Nam cum ad ſingulare certamen à Pantaucho prouocatus in primam aciem proceſſiſſet, miroq́ congreſſu

ἢ διάμετρον ὀφείλας τοῖς ἀποθνήσκουσιν.

C ſpectantibus cunctis uehementi alacritate dimicaſſet, uno accepto uulnere, duobus illatis, tan- A
dem ſuperato duce cæſis multis, quinq; etiã millibus captis, reliquũ exercitum in fugam uertit. Hæc pugna feliciter geſta, Pyrrho non tantũ odij ac amicitiæ apud Macedonas, quantũ gloriæ & admirationis apud eos quos uicerat, comparauit, ſtupentibus cunctis fortitudinem uiri, aſſerentibusq; eum ſolũ eſſe regum qui armis & uirtute magni Alexandri memoriã renouaret: cæteros reges, præſertim Demetriũ, faſtu inflatos, ſatellitibus circunſeptos, ſtipatos ſcortis, ueluti in ſcena hiſtriones, incedere, atq; in eo maximam curam operamq; locare, ut luxu atq; pompa cunctos alios ſuperent. Etenim Demetrium non modo diadema geſtare, ueſtibusq; auro contextis & purpura uti, ſed auratis quoq; calceis pedes ornare ſolitum tradunt. Quinetiã memoriæ proditum eſt, ueſtem quandã ad ſimilitudinẽ aſtrorum fieri eius cauſa cœptam, ſuperbam proculdubio ac multi laboris multiq; temporis opus. Eam uero in ipſa permutatione rerum imperfectam aiunt fuiſſe relictã, neminemq; deinde Macedoniæ regum (etſi multi poſtea ſuperbiſſimi fuerint) ea uti auſum eſſe. Hæc igitur uehementer Macedonas perturbabant: uerũ multo magis illa, difficiles aditus, ſuperba reſpõſa, intolerabilis faſtus, quibus ſupra modum exceſſiſſe Demetrium tradunt. Nam inter alia quæ de illo referuntur, legati Athenienſiũ qui omnes Græciæ populos gratia apud Demetriũ anteibant, duos annos fruſtra terendo tempus ſequuti ſunt ueſtigia regis, & diuturna mora fatigati integris rebus domum redierunt. Cum uero aliquando à Lacedæmonijs unus tantũ orator ad eum ueniſſet, putans ſe Demetrius tam inopi legatione contemni, grauiter aduerſus eos exarſit, atq; ad illum cõuerſus, Vnum te, inquit, Lacedæmonij miſerunt legatum? Tum ille urbane quidẽ & Laconice inquit, Ita ô rex ad unum. Quodam etiã tempore cum palàm edixiſſet, omnes qui eum adirent, ſe benigne auditurum: confluentibus multis, petitionesq; ſuppliciter ſcriptas ad eum ferẽtibus, primum liberaliter eas omnes accepit, in chlamydeq; propoſuit: profectus deinde cum frequenti hominum copia, qui ingenti deſiderio reſponſa ſuis petitionibus expectabant, ubi ad pontem Axij uenit, aperiens chlamydem, eas omnes ſpectãtibus cunctis proiecit in fluuium. Quo quidem incredibile dictu eſt quàm grauiter offenſi omnium Macedonum animi ſint, exiſtimantium hæc nõ magnanimi
D regis aut optimi gubernatoris officia, ſed deridentis cõtemnentisq; indicia eſſe. Atq; hæc longe grauiora Macedonibus uidebantur, quod à maioribus ſuis acceperant, quanta olim facilitate ac manſuetudine rex Philippus erga omnes qui eum adibant, uti ſolitus eſſet. Eodem inſuper tempore quadam anicula rogante Demetrium ut ſe audiret, & reſpondente eo ſibi ocium non eſſe, tum anus alta uoce ad illum conuerſa, ne etiam regas inquit. Hæc uerba reuoluta animo ac mente ſæpius repetita hominem compulerunt, ut omnibus poſtpoſitis rebus, benignum ſe cunctis accedentibus facilemq; præberet, atq; initio ab anicula ſumpto, multos dies audiendo reſpondendoq; cõſumeret. Et proculdubio nihil tam egregium, tamq; proprium regis eſſe uidetur, quàm iuſtitiæ opus. Mars enim, ut Timotheus inquit, tyrannus eſt: lex autem omnium rex, iuxta Pindari poetæ ſententiã. Atq; reges, ut inquit Homerus, non expugnatrices urbium machinas, æratasq; naues, ſed iuſtitiam à Ioue ſumptam exercere cuſtodireq; decet. Et diſcipulum optimum Iouis non ferociſſimum aut immanem, ſed iuſtiſſimum regem uocauit. At Demetrius eo titulo uehementer gaudebat, qui erat longe à regis deorum conditionibus alienus. Iupiter enim ciuitatum ſeruator & cuſtos, hic autem urbium expugnator eſt dictus. Ita fit ut turpitudo ſæpe in regnum honeſtatis ingrediens, opinione uulgi, & ſtultorũ hominum ignorantia freta, aditus ſibi ad honorem & gloriam patefaciat. Sed non multo poſt hæc cum fatis conſtanti fama diuulgatum eſſet, Demetrium degentem Pellæ grauiter ægrotare, Pyrrhus hoc ſibi opportune accidiſſe arbitratus, tumultuario exercitu Macedoniam inuadit, ac nemine obuiam prodeunte, totam regionem uſq; Edeſſam populando ac uaſtando agros percurrit. Iamq; Demetrij ſtatum in ſummum diſcrimen conieceral, cum ille ægritudine alleuatus, per duces ac familiares copijs contractis, impetum eius confeſtim repreſſit, coegitq; hominem ferocem atque impigrum Macedoniæ hoſtem, citato gradu ex finibus ſuis fugam arripere, pauloq; deinceps cum eo pacẽ firmauit, ne maioribus rebus quas animo agitabat, moram impedimentumq; hoſtis finitimus ac uir bellicoſus afferret. Tempus enim iam adeſſe cenſebat, in quo paternum regnum non multo ante amiſſum recuperare cum ingenti gloria poſſet: atq; hæc una ſolicitudo ſupra omnes alias Demetrij curas animũ uiri angebat. Itaq; ad hanc rem aggrediendam, quæ ingens & ardua uidebatur, toto animo & mente cõuerſus, breui tempore paulò minus quàm centum millibus peditum, decem millibus equitũ congregatis, claſſem deindeq; quingentarũ nauium ex uarijs locis incredibili ſtudio atq; induſtria comparat. Nam cum diligenter curaſſet ut nonnullæ

Demetrij mollis ueſtitus.

Regis officium.

A nonnullæ carinæ in Pyræo, quædam in Aegypto, pleræq; in Chalcide, aliæ prope Pellam conſicerentur, deinde ad ſingula hæc loca profectus, quonam pacto hæ fabricandæ eſſent oſtendit, & ſua opera interpoſita ingenti celeritate effecit, ut illæ omnino integræ & omnibus armamentis inſtructæ paratæq; ad bellum eſſent. Sed mirabatur omnes non ſolum multitudinem, ſed etiam magnitudinem eorum operum, quæ inuſitata mole longe aliorũ conſuetudinẽ excedebant. Nemo enim reperiebatur, qui ſexdecimremem aut quindecimremem ante illud tempus uidiſſet. Verum poſtea Pompeius Philopater dictus, unam quadragintaremem fieri iuſſit, quæ proculdubio omnes alias naues quæ uiſæ antea fuerant, mole ac magnitudine ſua longo interuallo ſuperabat, cum in longitudinem ducentorum & octoginta, in altitudinem ab imo uſq; ad tranſtra duodequinquaginta cubitorum pateret. Remigum quibus illa utebatur, ad quatuor millia, nautæ uero quadringenti erant: & præter hos paulò minus quàm tria millia armatorum, qui foros & tabulata implebant, in eadem collocabantur. Sed hæc cum à machinis quæ penè immobiles ſunt, parum differret, non tam ad uſum quàm ad oſtentationem & admirationem gentium commouendam fabricata uidebatur. Demetrij autem naues non modo magnitudine & arte mirabiles, ſed etiam ad certamen & uſum hominum aptæ atq; habiles erant. Tantis igitur copijs aduerſus Aſiam comparatis, quantas poſt Alexandrum nemo habuit, conterriti undiq; reges, Seleucus, Ptolemæus, atq; Lyſimachus ſocietatem ineunt, ſimulq; conſpirant ad oppugnandũ communi cõſilio Demetrium. Deinde legatos ad Pyrrhum mittunt, qui eum hortentur ut Macedoniam inuadat, nec firma ea eſſe fœdera putet, quæ Demetrius non quietis gratia cum eo fecerat, ſed ut eo ſub ſpecie pacis ſeruato, interim aduerſus alios reges liberius bellum gerat, quibus debellatis ſe nequaquam intactũ fore: hoc per omnes fines ueluti continens incendium peruaſurum: non expectanda commodiora tempora, ſed aduerſus grauiſſimum hoſtem, qui animo omnem Aſiam, Europamq; concipiat, communi conſenſu decertandum eſſe. His rationibus perſuaſo Pyrrho, cum omnes ij reges adminiſtratione belli conueniſſent, extemplo aduerſus Demetrium, quem adhuc nonnulla negocia circa apparatus belli detinebant, graue undiq; bellum exarſit. Nam eodem tempore magna claſſe Græciam Ptolemæus inuadit, & Macedoniam Lyſimachus atque Pyrrhus, alter ex Thracia, alter ex finibus

Nauis confecta à Ptolemæo ingentis magnitudinis.

Coniuratio in Demetrium.

B propinquis aggrediuntur. Hoc ut Demetrio renunciatum eſt, confeſtim filio ad præſidiũ Græciæ relicto, ipſe ad tutandam Macedoniam conuerſus, primum ad ea loca exercitum ducit, ubi Lyſimachum eſſe perceperat. Quò cum ueniſſet, extemplo crebri nuncij literæq; ad eum mittuntur, certiorem reddentes urbem Berrhœam ingenti celeritate à Pyrrho captam, & omnem regionem populationibus incendijsq; uaſtatam. Hæc ubi inter Macedonas permanarunt, ingens repente motus & incredibilis perturbatio exercitum omnem inuaſit, atq; ubiq; querelæ audiebantur, aut gemitus, aut contumeliæ in Demetrium iactæ. Itaq; frequentes ad eum ueniebant, rogantes ut ſibi domũ ad tutandos patrios lares abire liceret. Sed hæc uerbis ſimulantes, re uera ad Lyſimachum migrare uolebant. Quod ſanè cum non latuiſſet Demetriũ, optimum ratus exercitum à Lyſimacho procul habere, quem Macedonibus ob nobilitatem generis gratum, & multis ob Alexandrum familiarem eſſe ſciebat, aduerſus Pyrrhum ueluti aduenam & peregrinum in Macedonia regem, arma conuertit. Sed hoc conſilium (ut poſtea re ipſa & experientia patuit) longe fefellit opinionẽ Demetrij. Nam cum prope ea loca ubi hoſtes cum copijs ſuis conſederant, poſuiſſet caſtra, multi ex Berrhœa in eius exercitum uenientes, Pyrrhum ampliſſimis laudibus extollebant, uirumq; eſſe in rebus gerendis præclarum, bello inuictum, liberalem in ſuos, humanum erga eos quos prælio uicerat, prædicabant. Addebant præterea, maiores ſuos ſemper eos exiſtimaſſe reges, qui armis in bello, & manſuetudine in regendis populis egregie uterentur: quibus Pyrrhũ omnes alios ſuperare dicebant, aſſerebantq; tempus ueniſſe in quo graui Demetrij dominatu liberari poſſint, & ad uirum benignum tranſire, & ſuorũ militum ſtudioſum ducem. His ſermonibus accenſis militum animis, pauci primũ occulte, deinde manifeſte uniuerſus exercitus tumultuari cœpit, nec iam quiſquam erat qui aut in agmine aut in caſtris ullo imperio cõtineri poſſet. Demum auſi ſunt nonnulli ad Demetrium accedere, atq; ei dicere ut ſalutem adipiſceretur fuga, Macedonas pugnantes pro delicijs ſuis iam fatigatos ulterius eius imperium ſuſtinere non poſſe. Hæc uerba uiſa Demetrio modeſtiſſima ſunt, non ignoranti ea quæ ſe abſente uehementi indignatione per omnem exercitum ferebantur. Itaq; acerbiorem motum non expectandum ratus ad tentorium proficiſcitur, ibiq; regia ueſte depoſita, & fuſca ueluti hiſtrionis cuiuſdã chlamyde ſumpta, cum paucis fugã arripuit, extemploq; poſt hæc multis ad illius tentorium confluentibus, atq; inter ſe de præda certantibus, ſuperue-

C niens Pyrrhus cunctos una uoce diſſipauit, atque à reliquis militibus benigne acceptus, facile eſt caſtris & exercitu omni potitus. Sed adueniente poſtea Lyſimacho, ambo regnū Macedoniæ, quæ ſeptem firmiter annis ſub Demetrij dominatu permanſerat, inter ſe partiūtur. Cum uero in Caſſandram urbem confugiſſet Demetrius, uxor Phila ingenti mœrore cōfecta adduci non potuit, ut uirum ſpoliatū regno, hominem fugitiuum & miſerrimū omnium regum, oculis ſuis aſpiceret: ſed fortunam illius in aduerſis omnibus ſtabiliorem quàm in ſequundis eſſe cernebat, & uitam ſuam iam odio habens, deſperatis omnibus rebus, ueneno ſibi mortem conſciuit. At Demetrius ſine ulla mora in Græciam profectus, nauibus quæ ex naufragio ſupererant collectis, & reliquijs militum congregatis, rurſus ad apparatū belli mentem conuertit. Atque ut apud Sophoclem Menelaus ſortem ſuam deplorat: Voluitur aſſidua mea fortuna rota, atque ſtatim permutat ueluti luna faciem, quæ duabus noctibus nunquam retinet unam eandemque formā, ſed primum nouam induta figuram ex occulto parumper emergit, deinde pedetentim creſcit, donec plena atque integra facta rurſus ad interitum properat: ſic dici de Demetrio poteſt, cuius in omni uita tam uaria fortuna fuit, ut poſſit crebris cum permutationibus lunæ non immeritò comparari. Cum uero poſt Macedonicam cladem regijs inſignibus adiectis, ueluti priuatus homo per urbem incederet, quidam eum Thebis conſpicatus, illud Euripidis in medium protulit: Forma diuina in formam uerſa mortalem, nunc ad Circeos fontes Iſmenumque fluuium uenit. Sed non multo poſtea aſpirante iterum fortuna Demetrio, atque potentia illius, quæ penè uidebatur extincta, pedetentim in priſtinum gradum, unde deciderat, redeunte, conſtituens ipſe ſibi ſingulari quodam officio Thebanos obſtringere, eis patrias leges & antiquam libertatem reſtituit. Atque eodem tempore nunciatum eſt ei, Athenienſes Diphilo præſide, qui ſeruatorū dicebatur antiſtes, ſublato, atque alio more patrio in eius locum ſuffecto, omnino à ſuo imperio defeciſſe, eosque deinde cum cernerēt maiores uires quàm ſperauerant, recuperaſſe Demetriū, metu conterritos à Macedonia Pyrrhum uocare, ut patrocinium urbis defenſionemque ſuſcipiat. Itaque uehementi aduerſus illos quos toties deſciuiſſe à ſua fide cernebat, incenſus Demetrius, extemplo collecta claſſe ad obſidendas Athenas cum omnibus copijs proficiſcitur, parumque ibi moratus, cum eas uehementer urgeret, Crates philoſophus uir clarus & potens, ab Athenienſibus

D miſſus orator, multis rationibus ei perſuaſit, ut obſidionem ſolueret, & maiora utilioraque ſuſciperet. Demetrius qui alia quædam animo agitabat, precibus Athenienſiū exoratus urbem dimiſit, celeriterque omni claſſe atque multitudine, quæ undecim millia hominū excedebat, equitatus peditatusque coacta, in Aſiam nauigauit, ea mente ut Cariam atque Lydiam ab Lyſimachi dominatu auerteret. Sed cum prope Miletum ueniſſet, Eurydicen ſororem Philæ ibi offendit Ptolemaidem ducentem ſecum, quam ſibi antea per Seleucum Ptolemæus deſponderat. Hanc concedente Eurydice uxorem ducit, nuptijsque confectis celeriter ad oppugnandas hoſtium urbes profectus, nōnullas primo impetu cepit, multæ deinde ſine ullo certamine tradebantur. Occupatis autē Sardibus, fuerunt complures Lyſimachi milites qui pecunijs armisque arreptis ad Demetrium perfugerunt. Sed nō multo poſtea cum audiſſet Agathoclem Lyſimachi filiū cum magnis copijs appropinquare, in Phrygiā diuertit, ratus ſi occupare Armeniā poſſet, ſe Mediam perturbaturum, atque euenire facile poſſe, ut omnia illa ſuperioris Aſiæ loca ad deditionem compelleret. Proficiſcentē igitur per apertos campos, & regiones quæ exitus latos habebant quærentem, Agathocles cum omni exercitu ſequebatur, pugnatumque nonnunquam ab utriſque eſt, ſemperque Demetrius uictor euaſit. Verū eo tempore permulta incōmoda uirum urgebant, impediebantque ne ad finem antea animo deſtinatum conſilia ſua cogitationesque perduceret. Nam commeatu pabuloque deficiente, ingens repente fames & omniū rerū penuria exercitū omnem inuaſit. Simul & militibus ſuſpicio erat, ne tantis incōmodis fatigati, etiam in Armeniā atque Mediam ducerentur. Acceſſit ad hæc, quod in tranſitu Lyci magna hominū copia errore uadi decepta, fluctibus abſumpta eſt. Quæ omnia milites in tantam iram deſperationemque cōiecerant, ut neque in acie, neque in caſtris ullo imperio cōtineri poſſent, quinetiam à cōtumelia & iurgio aduerſus Demetriū non abſtinerent. Repertum quoque ante tentoriū eius principiū Oedipodis eſt paulò immutatū, atque his uerbis inſcriptū: Fili chari ſenis Antigoni, ad quas ducimur regiones? Tandem fame peſtilentiaque indies magis creſcente, Demetrius optimū ratus tempori cedere, ac neceſſitati parêre, amiſſis octo hominū millibus, reliquū exercitū Tharſum perduxit. Sed cum à direptione regionis illius quæ Seleuci ſeruiebat imperio coercere ſuos milites uellet, ne potentiſſimum regem alieniſſimo tempore iniurijs prouocaret, & ex altera parte omnium rerum urgente penuria, etiā neceſſaria ſibi exercituique ſuo deeſſent, & Tauri tranſitus Agathoclis præſi-

dijs

A dijs tenerentur, anguſtijs undiq; ſeptus ad Seleucum tandem cõfugit, eiq; miſerandam epiſto
lam ſcripſit, qua ingẽtes calamitates ſuas & miſeram omniũ rerum fortunã deplorabat. Deniq;
eum ſuppliciter precabatur, ut miſereri uellet familiaris uiri & ſumma ſecum affinitate coniun
cti, aſſerens iam ſe ea eſſe perpeſſos, quæ etiam acerbiſſimos hoſtes ad miſericordiã commoue-
rent. His acceptis literis Seleucus, & præſtantiſſimi uiri miſericordia motus, eius regionis præſe
ctis cõfeſtim iuſſit, ut Demetrio ea quæ regi cõgrua eſſent, pararent, & militibus commeatum
abunde copioſeq; præberent. Verũ extemplo poſt hæc quidam Procles uir prudens ac in pri-
mis familiaris Seleuco, multis ſuſpicionibus uirum referſit, facileq; eius mentem atq; animum
permutauit. Non enim nutriendos milites Demetrij, inquit, neq; bellicoſiſſimo duci occaſionẽ
præbendam, ut diutius in ea regione moraretur. Virum enim turbulentũ, qui ſemper magna-
rum ac nouarũ rerum autor extiterit, minime negligendũ eſſe, præſertim in hac fortuna conſti
tutum, quæ etiã uiros imbelles ad audendũ, ac inferendam quacunq; ratione iniuriam, conci-
tare ſæpenumero ſolebat. His rationibus cõmotus Seleucus, ſtatim exercitũ parat, atq; ingenti
celeritate in Ciliciam uenit. Stupefactus Demetrius tam celeri permutatione Seleuci, & repen
tino eius aduentu conterritus, ad tutiſſima Tauri loca ſe exercitumq; ſuum recepit, confeſtimq;
legatos ad eum miſit, qui uirum rogarent, ut aliquem Barbarorũ principatum carentem rege,
ſibi per eum conſequi liceat, in quo fugæ ac exilio fine impoſito, reliquã uitam mediocriter du-
cere poſſit. Huic rei ſi aſſentiri nolit, ſaltem aliqua loca cõcedat, in quibus exercitus ſuus hyber-
nare poſſit, eumq; pabulo & commeatibus iuuet, ne ue patiatur familiarẽ uirum contra decus
ſuum miſerum atq; inopem in hoſtium poteſtatem uenire. Ad hæc Seleucus, cum multis ſuſpi
cionibus laboraret, ſe Demetriũ permiſſurũ reſpondit, duos menſes in Cataonia cum exercitu
omni hyemare, ſi nõnullos qui ſunt apud illum in amicitia primi, obſides ſibi cõceſſerit: ſimulq;
interim exitum in Syriam illi præcludit. Demetrius igitur deſperatis omnibus rebus, cum cer-
neret ſe ueluti feram quandam circundatã undiq; ſeptis, à Seleuci præſidijs cõtineri, iamq; diffi
deret ullis precibus exorari hominẽ poſſe, extemplo lenitate in rabiẽ uerſa, aduerſus Seleucum
bellum ſuſcepit, atq; populatis undiq; agris, excurſionibusq; multis peractis, cum prope hoſtiũ
B exercitum poſuiſſet caſtra, leuia indies propter propinquitatẽ caſtrorum ferebantur prælia, &
fermè omnia Demetrio ſequunda erant. Tandemq; cum iuſta acie ſigniſq; collatis acriter decer
taſſent, Demetrius quadrigis falcatis permultis euerſis, ingenti alacritate reliquũ exercitum in
fugam uertit, atq; nulla interpoſita mora ad eos profectus, qui exitus Syriæ iuſſu Seleuci obſi-
debant, confeſtim omnia illa præſidia expulit, fugauitq;. Hac uictoria Demetrius & milites eius
ſublati, quotidie ad pugnã Seleucum prouocabant, cum ille ecõtrario remiſſis ad Lyſimachum
auxilijs, quibus parum fidebat, quum reliquis copijs maximis certaminibus cõgredi cum De-
metrio non auderet, fortunã illius metuens, quæ ſemper de extremis calamitatibus in ſummũ
proſperitatis faſtigiũ efferre hominem cõſueuerat. Sed hunc priſtinas uires iam recuperare in-
cipientem, extemplo grauis ægritudo corripuit, quæ ingenti celeritate omnia ſua cõſilia cogita-
tioneſq; peruertit. Milites enim qui uictoria illa ad ſpem magnarũ rerum mentem erexerant,
repente uiſa ægritudine ducis fracti animo, alij fugã arripiebant, alij ad hoſtes diſcedebant, ple-
riq; incertis itineribus aberrantes periere. Vix poſt quadrageſimũ diem recuperata ualetudine
Demetrius, ac reliquis militibus qui ſibi ſupererant collectis, magno impetu Ciliciam inuadit,
eamq; late depopulatus uſq; ad illa loca progreditur, unde ſuæ copiæ cerni ab hoſtibus poſſent:
deinde propinqua nocte magno ſilentio caſtra mouit, ac ingenti celeritate ſuperato Amano,
omnẽ eam regionẽ uſq; Cyrrhiſticã populãdo percurrit. Nec multo poſtea Seleucus eius ueſti-
gia ſubſequutus, prope illum cum copijs ſuis conſedit. Quod ſanè opportune ſibi accidiſſe ar-
bitratus Demetrius, nocte inſequenti ad aggrediendũ Seleucum dormientem, hoſtiumq; ad-
uentum minime eo tempore expectantem, cum expeditis copijs proficiſcitur. Iamq; inſtructæ
acies prope eius caſtra peruenerant, cum nonnulli celeritate ad Seleucũ properarunt, nuncian
tes cum armato exercitu adeſſe Demetrium. Quo nuncio ſtupefactus conterritusq; Seleucus,
raptim ueſte & calciamentis aſſumptis ad arma cõclamat, tubas canere iubet, amicos ac duces
hortatur ut cõfeſtim accedant, ad ferociſſimæ belluæ impetũ reprimendũ. At uero Demetrius,
poſteaquam ex tumultu hoſtiũ ſuas inſidias detectas ſenſit, non ulterius progrediendũ ratus,
extemplo exercitum ſuum in caſtra reduxit. Nec multo poſtea ad ea loca ubi cõſederat, infeſtis
ſignis ueniente Seleuco, rurſus partem copiarũ ei obuiam miſit. Iamq; alterum hoſtium cornu
in fugã propè conuerterat, cum Seleucus cernens quanto in periculo res ſuæ eſſent, confeſtim
dimiſſo equo, galea depoſita, peltaq; recepta, in primam aciem proceſſit, atq; omnibus ſe oſten

Seleucus à Demetrio ſuperatus.

C dens, magna uoce milites hortabatur, ut uno cõſenſu ad pugnã redirent. Diutius ſe certamine abſtinuiſſe aiebat, ut illis qui ſibi chariſſimi erant, nõ ut hoſti Demetrio parceret. Milites his adhortationibus & præſentia regis commoti, incredibili alacritate ad præliũ reuertũtur, quorum impetum ueluti procellã quandã & extremã calamitatẽ in ſe uenientẽ cum ſuſtinere nõ poſſet Demetrius, clàm arrepta fuga citato gradu ad Amanidas portas peruenit. Atq; inde cũ paucis amicorũ qui ſua ueſtigia ſequebãtur, ſyluã propinquã ingreſſus, noctem expectabat, ea mente & animo, ut ad Caunum ſe conferret, ibiq; ſuã claſſem, quam eo in loco inuenire arbitrabatur, cum familiaribus ſuis conſcenderet. Sed in ipſo itinere deficiente uiatico, & iam neceſſitate urgente, ad alia conſilia mentẽ conuerterat, cum Soſigenes familiaris ſuus ad eum uenit, quadringentos aureos nummos quos ſub cingulo habebat ſecum ferens, quibus uſq; ad mare perduci poſſe ſperabant. Verũ cum ad ea loca quibus è ſylua egrediendũ erat, peruenissent, procul per noctem ignem hoſtiũ conſpicati, extemplo mutato cõſilio per idem iter ad eum locum unde digreſſi erant, reuertuntur: quanq; fuerunt nõnulli qui relicto Demetrio fugã arripuere, reliqui uero qui cum eo permanſerant, ægre eius ueſtigia ſequebantur. Quidã etiã ex his ſibi dicere auſus eſt, oportere eum neceſſitate cogẽte, iam corpus ſuũ poteſtati Seleuci arbitrioq; permittere. Quo ille adeò grauiter exarſit, ut enſem è uagina ad ſe interimendũ exereret: ſed amici uirum orare hortariq; cœperũt, ut de communi ſalute uno cõſenſu agitare uellet. Demum igitur amicorum conſilio ac multis rationibus perſuaſus Demetrius, quoſdã ad Seleucũ mittit, qui ei dicerent, ſe paratũ & uitã ſuam, & quicquid ſibi reliqui fortuna fecerat, liberalitati eius fideiq; permittere. Hoc læto ac iucundo nuncio accepto, Seleucũ dixiſſe aiunt: Non tam Demetrij quàm Seleuci fortuna ſaluũ eſſe Demetriũ, quæ præter multa egregia atq; præclara munera quæ ſibi conceſſerat, nunc quod ad felicitatẽ ſuam magnopere pertinere arbitretur, facultatẽ dederit, ut erga uirum familiarẽ & affinem, ac rerũ geſtarũ gloria clarũ, humanitatẽ liberalitatemq; ſuam declarare poſſit. Poſt hæc regium tentoriũ, & omnia alia quæ ad ſuſcipiendũ egregiũ hoſpitem pertinebant, parari ingenti ornatu atq; magnificentia iuſſit. Erat autẽ in regia ſua Apollonides quidam, qui iandiu familiaritate Demetrij & conſuetudine utebatur, hunc ad ſe uocatũ ire ad D Demetriũ iubet, eumq; ſuo nomine rogare atq; hortari, ut ad uirum affinẽ & amiciſſimũ ſibi hominem conſtanter liberaliterq; accedat. Patefacto animo regis & eius ſentẽtia diuulgata, pauci primo, multi deinde obuiã illi proficiſcũtur, incredibili ſtudio inter ſe certantes, ut alter alterum præueniret. Sperabant enim præſtantiſſimũ uirum & rerum geſtarũ gloria clarũ, quamprimũ ſummam autoritatẽ apud Seleucum habiturũ. Sed ut plerunq; fit, miſericordia in maleuolentiam uerſa, nonnulli inuidi ſceleſtiq; occaſionẽ nacti ad liberalitatẽ regiam peruertendã, aures illius multis ſuſpicionibus repleuere, non permittendũ eſſe dicentes, ducem præclarum & magnæ autoritatis uirum in exercitus ſui conſpectũ uenire, timendumq; eſſe ne præſentia eius aliquis repentinus motus oriretur. Interim cum Apollonides alijq; permulti ad Demetriũ perueniſſent, benignos ſermones de humanitate Seleuci afferentes, ingens repente congratulatio utrinq; eſt facta, & præſertim ab ipſo Demetrio, qui etſi antea deditionẽ ſuam turpẽ miſeramq; putabat, tamen ob ea quæ familiares ſui de benignitate Seleuci referebant, mutata ſententia ad illum fidenti animo tanquam ad amiciſſimũ regem proficiſcebatur. Verũ inter hæc Pauſanias cum equitibus peditibuſq; mille obuiã Demetrio miſſus, ubi ad illũ uenit, extemplo nil tale ſuſpicantem ſuis militibus circundedit, atq; omnibus alijs qui eum ſequebantur dimiſſis, non ad Seleucum ut ſibi antea perſuaſum fuerat, ſed in Cherroneſum Syricã perduxit, ibiq; firmis cuſtodijs præſidijſq; adhibitis eum reliquit. Hoc igitur in loco relegato Demetrio, & anguſtis finibus circunſepto, omnia quæ ad uitã ſplendidã & cultum regiũ pertinebant, iuſſu Seleuci parabantur. Nam & regales ædes & amœnas porticus ac pomœria, & uiuaria omnis generis feris referta ei abunde erant: amicis & familiaribus ſuo arbitratu utebatur, qui cum crebro ad eum uiſendum accederent, ſemper modeſtos ſermones à Seleuco afferebant, quibus uirũ hortabãtur bono ut animo eſſet, omniaq; de ſalute ſua & Seleuci liberalitate ſperaret, ſe compertũ habere dicentes, Antiochi & Stratonices aduentum à Seleuco expectari, quorũ gratia liberã ei abeũdi quocunq; uelit, quamprimũ poteſtatẽ fore. In hac miſera fortuna cõſtitutus Demetrius, deſperatis iam omnibus rebus, ad Antigonũ filiũ, & eos qui Corinthũ Athenaſq; regebant, nuncios miſit, qui ſuo nomine eos monerẽt, ne deinceps ſigno & literis ſuis fidẽ præſtarent, ſed ſe ueluti defunctũ arbitrarentur: deniq; Antigono filio, quoad per eos fieri poſſet, pro antiqua beneuolentia regnũ ſtatumq; ſeruarent. Antigonus hoc acerbiſſimo nũcio accepto, uehemẽter grauiterq; ingemuit, atq; lugubri ueſte aſſumpta, confeſtim in omnes partes literas miſit, quibus reges & principes

A principes obſecrabat, ut pro ſalute patris Demetrij apud Seleucũ intercederent. Ipſum autem Seleucum multis precibus rogatũ miſit, ut quicquid ſibi reliqui fortuna fecerat, pro uadimonio patris accipiat, ſe etiã ſi uellet obſidem pro Demetrio ſumat: demũ ut humanitatis manſuetudiniſq; ſuæ, qua ſemper omnes alios ſuperaſſet, erga uirũ familiarẽ & affinẽ memoriã ſeruet. Poſt hæc urbes ac principes idem à Seleuco petunt, præter unũ Lyſimachũ, qui tam ſuit immemor humanitatis, ut cæteris regibus pro ſalute Demetrij deprecantibus, ſolus extiterit qui magnam uim pecuniarum pollicitus Seleuco ſit, ſi Demetriũ quamprimũ de medio tolleret. Cuius deſiderio non modo nõ aſſenſit Seleucus, ſed uiri improbitatẽ ueluti inhumanam & barbarã deteſtatus, pecunias illius poſtulataq; neglexit. Cum autẽ propoſuiſſet animo, ſub Antiochi & Stratonices aduentũ Demetrium reſeruare, ut ij eſſent qui de eo dimittendo ſuo arbitratu decernerent, & ingentem pro ſingulari officio gratiã reportarent, interim tamen differẽdo tardandoq; res longius quàm opus erat producebat. At Demetrius ut antea calamitatẽ in ſe uenientẽ cum euitare nõ potuiſſet, modicè tolerauerat, ſic præſentis fortunæ acerbitatẽ conſtanti animo ſuſtinere uidebatur, atq; in principio aduẽtus ſui, currendo, uenando, & alio quocunq; labore corpus exercẽdo, tempus terebat: paulò uero deinde ſtudio in contrariũ uerſo, in ocio atq; deſidia ætatẽ agens, cõuiuia, potus, ludos, omnia deniq; delectamẽta quæ eſſent à labore corporis aliena, incredibili cupiditate perſequebatur, ſiue quia languores curasq; moleſtas, quæ animũ eius exederant, huiuſmodi uoluptatibus depellere poſſe ſperaret, ſiue quia eam uitam quam tandiu expetiuiſſet, ſe nunc ingẽti facilitate arbitraretur adeptũ, quaſi antea errore quodã & inani gloria ductus, multos labores & pericula ſuſcepiſſet, exercitus maximos cõparaſſet, omnes terras, omnia maria cõmouiſſet, ut eam tranquillitatẽ & uitam delicijs uoluptatibusq; refertã, quæ ſibi nunc præter ſpem oblata eſſet, conſequeretur. Sed hi ſunt bellorum fines, quos flagitioſi reges incredibili ſtudio expetunt, magnis laboribus perſequuntᷣ, atq; in eis ſummũ humanæ uitæ bonum conſtitutũ putant. Meo autẽ iudicio nõ modo in hoc ab opinione ſua falluntur, quod turpes uoluptates loco uirtutũ honeſtatisq; ſectãtur, ſed etiã in eo uehemẽter aberrant, quod dum uitam iucundam ſe perſequi putant, ea quæritant quæ longe ſunt à ueris uoluptatibus aliena.

Antigoni pietas in Demet. patrem.

B Demetrius igitur triennio in Cherroneſo detentus, cum ex ocio potuq; & deliciarũ abundãtia in ægritudinẽ incidiſſet, tandem ſuperante ualetudinẽ morbo, poſt quartũ & quinquageſimũ ætatis annum è uita migrauit. Cuius interitu ubiq; gentiũ diuulgato, cum omnes inhumanitatẽ Seleuci accuſarent, ferunt & ipſum uehemẽter ſecum fuiſſe queſtũ, quod in maiori ſuſpicione quàm decuit, familiarẽ & affinem uirũ habuiſſet, imitatusq; minime eſſet Thracem & barbarũ Dromichætem, qui paulò antea Lyſimachũ captum tanta cum liberalitate dimiſerat. Verum ea quæ circa Demetrij funus celebrata ſunt, tragicã quandã diſpoſitionẽ, theatroq; dignã habere uidẽtur. Filius enim Antigonus audita illius morte, nullã moram interponendã putauit, quin cunctis nauibus in Syriam nauigaret: ſed cum prope inſulas perueniſſet, quoſdã offendit qui Demetrij cineres ad eum perferrent. Hos igiᷣ acceptos, & aurata urna incluſos, in puppi regiæ nauis in qua ipſe degebat, collocari iuſſit. Poſt hæc uerſus Corinthũ cum omni claſſe repetente Antigono, ciuitates quibus illi appropinquabant, aliæ coronas quas urnæ imponerent, aliæ homines qui lugubri ueſte funus honeſtarent, certatim mittebãt. Ferebatur itaq; urna in magna eminens puppi, regia purpura diademateq; ornata, atque haſtatis iuuenibus circunſepta, qui fulgentes undiq; armis defuncti imperatoris memoriã renouabant. Aderat ibi præterea Xenophantus elegantiſſimus modulator, qui incredibili ſuauitate ſacrũ canebat carmen, & ipſi remiges tanta cum aptitudine fluctus ciebant, ut remorũ pulſu Xenophanti carminibus reſponderent, flebilemq; concentũ efficerent magna cum ſonoritate coniunctũ. Cum uero prope Corinthum cõtinenti applicuiſſent, multitudo quæ ad ea littora frequens cõuenerat, ubi Antigonum humilẽ, abiectũ, lachrymisq; refertũ conſpexit, ingenti adoleſcẽtis miſericordia mota, ululatum gemitumq; incredibilẽ ædidit. Vrna deinde cum omnibus ornamẽtis Demetriadem delata eſt, quam quidẽ urbem à Demetrio cognominatã, populi ex paruis circa Iolchum oppidis profecti, ueluti propriã ſedẽ habitarũt. Reliquit autẽ Demetrius egregiã ſobolẽ, ex Phila quidẽ Stratonicen atq; Antigonũ, ex Deidamia uero Alexandrũ, qui in Aegypto ætatẽ duxit. Duos inſuper Demetrios, alterũ quem Subtilem uocarũt, ex Illyride muliere: alterũ ex Ptolemaide, qui poſtea Cyrenæ regnauit. Sunt etiã qui Corrhabum eius filium ex Eurydice fuiſſe tradunt. Regum autem genus qui deinceps Macedoniæ imperitarunt, per ſucceſſionẽ illius uſq; ad regem Perſeũ uenit, quo debellato Romani Macedoniã ſubegere. Sed peracta Macedonica ſcena, tempus eſſe uidetur ut ex altera parte Romanam introducamus.

Demetrij obitus.

C LEONARDO ARETINO INTERPRETE.

ANTONIO auus fuit Antonius orator, quem Syllanas partes ſequutum C. Marius necauit. Pater uero eius, quem cognomẽto Criticũ Antonium uocabant, quanquã non pari ſplendore autoritateq; in Rep. fuerit, perhu manus tamen habitus eſt, in primisq; liberalis, quod quidẽ intelligere licet uel hoc uno illius hominis facto. Erant ei haud amplæ facultates, ob eamq; rem ab uxore prohibebatur, quo minus liberalitate ſuo more uteretur. Quodam itaq; tempore cum quidã ex familiaribus pecuniã ab eo rogaret, isq; negare neſciret, pecuniã autem nullam haberet, puero mandauit ut argenteũ ſcyphum ad ſe deferret cum aqua, quo facto cœpit genas abluere, quaſi radi præpararet, & ſimul cauſa ficta, puerũ è conſpectu remouit, ſcyphumq; amico tradidit, ut ille ſuo arbitratu pro pecunia uteret. Longa deinde inquiſitione inter ſeruos habita eius ſcyphi gratia, cũ ſentiret mulierẽ id grauius ferre, acriusq; à ſeruis inquirere, factum à ſe confeſſus eſt, ueniamq; poſtulauit. Vxor erat illi Iulia ex Cæſarũ familia primaria fœmina, nemini ætatis ſuæ pudicitia cedens: ſub hac muliere Antonius filius educatus eſt. Poſt mortẽ patris P. Lentulo nupta, quẽ cum L. Catilina conſpirantẽ Cicero cõſul ſupplicio affecit. Hinc uehemens illud Antonij odium in Ciceronẽ uidetur initiũ traxiſſe. Inquit enim Antonius, corpus uitrici ſui nõ prius ad ſepulturã datũ, quàm id mater ſupplex impetraſſet à Ciceronis uxore: qua quidẽ de re manifeſtiſſime mentiť. Nullus enim ex ijs qui tunc ſupplicio fuerunt affecti, ſepultura prohibitus eſt. Et Antonio quidẽ egregia forma in ætate florenti, Curionis familiaritatẽ uelut calamitatẽ quandã ferunt inhæſiſſe. Ipſe enim Curio haud ſanè temperans erat, & quo magis ſibi obnoxiũ faceret Antoniũ, in amores, libidines, uariosq; ſumptus impellebat. Ex quo grande æs alienũ conflatũ eſt, minime cõueniens illius ætati. Ducenta enim quinquaginta talenta debebat. Pro quibus cum interceſſiſſet Curio, pater id ægre ferens, domo ſua prohibuit Antoniũ: ille autẽ ad P. Clodiũ ſe cõtulit, hominẽ omniũ ſceleratiſſimũ, turbulẽtiſſimumq;: in cuius cõtubernio haud multũ commoratus, ſiue quod inimicos Clodij formidaret, ſiue quod Clodiani furoris eũ ſacietas haberet, in Græciã abijt, ibiq; permanſit, & corpus ad militaria certamina, & linguã ad dicendũ exercens. Vtebatur autẽ genere dicendi quod appellant Aſianũ, maxime temporibus illis florẽte, plurimamq; cum Antonij moribus ſimilitudinẽ habente: erat enim turgens atq; laſciuũ, & inani quadã iactãtia & exultantia plenũ. Sed cum Gabinius uir cõſularis in Syriã nauigãs Antoniũ rogaret ut ſecũ proficiſceretur, priuatũ ſe negauit iturum: præfectus uero equitũ factus conceſſit. Inde primo cõtra Ariſtobulum qui Iudæos cõcitauerat miſſus, primus omniũ uallũ maxime tranſcendit, prælioq; inito parua ipſe manu ingentes hoſtiũ copias fudit, obtruncauitq; fermè omnes, & ipſum Ariſtobulum unà cum filio cepit. Poſt hæc cum Ptolemæus Gabiniũ rogaret ut exercitũ in Aegyptũ traduceret, ſibiq; regnum recuperaret, cæteris qui ordinẽ ducebant minime id ſuſcipiendũ cenſentibus, ipſoq; Gabinio quanq; capto auaritia decem milliũ talentorũ quæ rex pollicebatur, ſubſiſtente, Antonius magnarũ rerum cupidus, & Ptolemæi gratia motus, eundũ eſſe perſuaſit. Sed cum magis timerent iter quàm bellũ, quod & per altas arenas eundum erat, & per loca aquæ expertia iuxta abruptũ, ac Serbonidis paludẽ, quas Tiphonis reſpirationes Aegyptij appellant (uidetur autẽ rubri maris, quod paruo interuallo à mediterraneo ſeparatur, fluxus refluxusq;) præmiſſus cum equitibus Antonius non ſolũ iter tutum exercitui præſtitit, ſed etiã Peluſiũ urbem magna ui cepit, ſpemq; certiſſimã uictoriæ præbuit duci. Et eius quidem liberalitate hoſtes etiã potiti ſunt: nam cum Ptolemæus ira efferuens ſimulatq; urbẽ ingreſſus eſſet, omnes Peluſinos trucidare uellet, obiecit ſe Antonius, iramq; prohibuit. In prælijs autẽ magnis & frequenter in Aegypto cõmiſſis, complura & fortitudinis & induſtriæ militaris facinora oſtendens, & modo hoſtẽ circumeundo, modo terga inuadẽdo, uictoriã manifeſtiſſime præbens, magnifice donatus ac laudatus eſt. Nec uero latuit homines Antonij humanitas erga Archelaũ iam mortuum. Nam cum illi hoſpes familiariſq; fuiſſet, bellũ uiuenti neceſſitate intulit, mortui autem corpus quæſiuit, & regio funere ornauit. Has ob res magna erat Antonij apud Aegyptios fama, in exercitu uero clariſſimus habebať. Accedebat ad hæc dignitas formę, barba quędã haud ſanè liberalis, latitudo frontis, eminentia naſi, uidebaturq; Herculis imaginibus picturiſq; perſimilem aſpectũ habere. Erat etiã fabula antiqua, Antoniorũ familiã ab Hercule natã, ab Anteone Herculis filio cognomen accepiſſe. Hanc familiæ ſuæ famam cõfirmare nõ ſolũ forma corporis, ſed etiã ueſtitu nitebať. Semper enim cum in oculis pluriũ erat futurus, tunicã ad coxam cingebatur,

Odiũ Antonij in Ciceronem unde cœperit.

D

Aſianũ dicendi genus.

A gebatur, permagnũ ſuſpendebat gladiũ, chlamydem inſuper aſperã circundabat. Cæterũ quæ in alijs intolerabilia uidentur, iactantia, dicacitas, uinolentia, & cœnantibus aſſidēdo, in militari menſa diſcũbendo, mirũ in modũ animos militũ conciliabat ſibi. Erat præterea ingenium à Venere nõ abhorrens, quæ res permultos mortales illi amicos fecit. Studebat aliorũ amoribus, curabatq; ut quiſq; deſiderij ſui fieret compos. Iocos autē de proprijs nõ inuitus audiebat. Egregia uero munificentia, & nec auara, neq; puſilla manu in milites amicosq; collata largitio, eum ad præclarã euexit potentiã, & potentē iam factũ mille uitijs repugnantibus conſeruauit auxitq;. Eius munificētiæ unum exemplũ narrabo. Cuidam ex amicis dari iuſſerat quinq; & uiginti millia: hoc Romani decies ſeſtertiũ appellant. Procuratore autē admirante, & ut magnitudinē donationis oſtenderet, in cõſpectu ſuo pecuniã depromente, rogauit Antonius, quid hoc eſſet? *Seſtertium decies.* Illo autē reſpondente, eam eſſe pecuniã quam dono dari iuſſiſſet, cõſpicatus hominis improbitatem, Equidē, inquit, arbitrabar ampliorē pecuniã decies ſeſtertiũ continere, hoc uero parum eſt, itaq; tantundem ſuperadde. Sed hoc poſterius. Diſcordia in ciuitate exorta, cum optimates Pompeio inhærerent, populares Cæſarē cum exercitu aduocarent, C. Curio Antonij amicus ex mutatione Cæſari fauens, potētia quam dicendo comparauerat, magnis præterea largitionibus quas Cæſar ſubminiſtrabat, tribunum plebis creauit Antoniũ, poſt etiam inter augures cooptauit. Is aũt ſimulatq; magiſtratũ inijt, non parũ iuuit Cæſaris partes: nam primũ Marcello conſule ſcriptas legiones Pompeio tradente, & nouos inſuper delectus haberi permittente, interceſſit Antonius, rogationē ferens, ut præſentes copiæ in Syriã mitterentur, quæ M. Bibulo auxiliũ ferrent, aduerſus Parthos bellũ gerenti: eos autē qui delecti eſſent, Pompeio nõ parēre. Deinde cum Senatus epiſtolas Cæſaris recipere nollet, legiq; prohiberet, ipſe tribunitia poteſtate fretus recitauit, multorumq; mentes flexit, cum uiſus ſit Cæſar nõ iniqua, neq; immoderata poſtulare. Duabus deniq; rogationibus propoſitis, altera, placeret ne Pompeiũ exercitũ dimittere: altera uero, Cæſarem ne: & Pompeiũ quidē paucis arma deponere cenſentibus, Cæſarē uero omnibus præter paucos, aſſurgens Antonius rogauit, placeret ne & Cæſarē & Pompeiũ ab armis diſcedere, copiasq; dimittere. Hanc rogationē ſummo ſtudio uniuerſi receperunt, Antonium laudantes, & ut eam legē ferret cohortantes. Sed cõſulibus id nõ permittentibus, Cæſaris

B amici alias cõditiones pertulere: quas cum M. Cato refelleret, & Lentulus cõſul eos ſenatu expelleret, curia abiens Antonius, multa in capita eorum imprecatus eſt: deinde miniſtri ueſte aſſumpta, & uehiculo cõducto, unà cum Q. Caſſio ad Cæſarē fugit, clamitãs nullas leges in urbe ualere, ius tribunitium ſublatũ eſſe, omnibus qui æquum bonumq; defendant, periculũ capitis imminere. Quibus uerbis motus Cæſar, in Italiã cum exercitu properauit. Hac de cauſa ſcribit Cicero in Philippicis, ut Helenam Troianis, ſic Antoniũ P.R. belli, exitij, peſtis cauſam fuiſſe: quod equidē uerũ non puto, neq; enim ita leuis erat Cæſar, neq; ita facile ob iram ruebat, ut niſi diu antea ſtatuiſſet bellũ patriæ ſuæ inferre, tunc ſubitò proſiluiſſet, ob uiſum Antoniũ uili ueſte & conducto uehiculo cum Q. Caſſio ad ſe fugientē. Sed hæc Cæſari iandiu id optanti occaſionem commodã præbuere: cæterũ illa magis impellebant eum, quæ nuper Alexandrũ, prius Cyrum impulerant, amor immoderatus dominãdi, & principatus furioſa cupido, quem ſtante Pompeio aſſequi non poterat. Capta igitur Italia, pulſiſq; optimatibus, cum Cæſar priuſquam Pompeiũ ſequeret̃, in Hiſpaniã proficiſci uellet, Lepido prætori urbē, Antonio tribuno Italiam præſidiaq; cõmiſit. Hic autē ut inter milites Cæſaris uerſari cœpit, unà exercēdo ſe, donandoq;, egregie animos eorũ deuinxerat. Cæteri autē omnes eum oderant, nam & iniurias prohibere ſegnis, & obuiantibus contumelioſus erat, & in uxores alienas parum pudicus. Cæſaris deniq; dominationi non immiti neq; acerbæ, quantũ in ipſo Cæſare erat, per eius amicos effectũ eſt, ut tyrannidis inureretur nota. Quorũ Antonius in maxima licentia peccandi cõſtitutus, in primis eius rei cauſa uidet̃ fuiſſe. Cæſar tamen ex Hiſpania reuerſus, Antonij errata neglexit, ſciensq; illum uirũ fortem & manu promptũ, eius opera deinceps in bello non fruſtra eſt uſus. Traiecit itaq; Ionium Cæſar cum paucis militibus à Brunduſio profectus, remiſſiſq; retro nauibus ad Antoniũ & Gabinium, iuſſit eos celeriter omnes copias in Macedoniã traijcere. Hic cum Gabinius tempeſtatē horreret, longoq; circuitu exercitũ per terrã ductaret, ueritus Antonius ne Cæſar (quoniam hoſtibus longe impar erat) mole belli obrueretur, repulſo Libone, qui fauces portus obſidebat: ubi triremibus ſuis multa parua nauigia auertens repuliſſet, cum uiginti millibus peditũ & octingentis equitibus naues cõſcendit. Inde cum iam altum teneret, conſpectus à triremibus hoſtium, longamq; perſequutionē paſſus uix effugit, ſubito Noto perſequentes carinas impediente. Verum illum è manibus hoſtium uenti beneficio liberatum, penè grauior

C excepit caſus: delatus enim per inuia ſaxa, ad præceps & ſcopuloſum littus inhæſerat ſine ulla euadendi ſpe. Sed ſubitò ex inſperato exorto Libyco, undis à terra refluentibus, in pelagus eſt reſtitutus. Deinceps non ſolũ tranquilla, ſed etiam felix fuit nauigatio. Nam haud lõgius ab eo loco profecti, cernunt naues fractas in littore. Illic enim attriuerat uentus perſequutas eos triremes. Ingenti ergo præda ditati milites, multis etiam ex hoſtibus captis, & Liſſo in poteſtatẽ redacta, ingentẽ fiduciam Cæſari fecit, poſtquã cum tantis copijs in tempore adueniſſet. Prælijs inde frequenter cõmiſſis, in cunctis inclytus erat Antonius. Bis Cæſaris milites in fugam uerſos coëgit ſiſtere, pugnaq́; reſtituta fudit hoſtem. Erat igitur de Antonio plurimus in exercitu poſt Cæſarem ſermo. Quamobrẽ ſummam illam pugnã, & quę cuncta in diſcrimẽ adductura erat, iniens Cæſar, quanti eum faceret oſtendit: dextero enim cornu ſibi reſeruato, ſiniſtrũ Antonio commiſit, ut omniũ qui ſecum erant pugnaciſſimo. Poſt Pharſalicã autem pugnam cum Cęſar Dictator factus perſequi Pompeium decreuiſſet, Antonium cum tribunatu in urbem remiſit.

Dictaturæ poteſtas. Eſt ea quidẽ poteſtas, ſi præſens ſit dictator, ſecunda: ſin autem abſit, prima ac fermè ſola. Quippe dictatura cæteros omnes magiſtratus diſſoluit, præter tribunitiam poteſtatẽ. Reuerſo in urbem Antonio, Dolobella adoleſcens qui & ipſe tribunus plebis erat, nouarũ rerum cupidus, legem promulgauerat de ære alieno reſcindendo, rogauitq́; Antoniũ utpote collegã & amicum & popularẽ, ut adiutor ſibi eſſet ad legem ferendã. Intercedebant enim Aſinius & Trebellius. Eo tempore accidit ut grauis ſuſpicio haberet Antoniũ, uxorem ſuam à Dolobella eſſe corruptam: quod cum ferre non poſſet, repudiata uxore, eademq́; ſorore (erat enim filia C. Antonij Ciceronis collegæ) partes Aſinij & Trebellij ſuſcepit, aduerſatusq́; eſt Dolobellæ. Occupauerat ille forum, per uim legem laturus. Antonius autem ſenatu decernente armis opus eſſe, Dolobellã inuadit, & pleriſq́; circa eum necatis, tandẽ foro exturbat. Hoc quidẽ Antonij factũ maxime animos plebis offendit: bonis atq́; honeſtis ciuibus propter turpem uitam nõ erat, quemadmodũ Cicero inquit, gratus, ſed odiebatur propter turpem crapulã, ſumptus intolerandos, tum quod aſſidue inter ſcorta uolutaretur, interdiu ſomno & obambulatione languens, crapulam heſternã edormiret, quam noctu per laſciuiã ingurgitauerat, in mimorũ nuptijs & ridiculorum
D ſpectaculis. Ferũt illum in Hippiæ mimi nuptijs cœnatũ, tantum uini per uniuerſam noctem hauſiſſe, ut ei poſtridie in concionẽ uocato neceſſe fuerit in cõſpectu populi Ro. euomere, quodã ex amicis togam ſubijciente. Erat enim inter maxime familiares Sergius mimus, & Citheris quidã ex eadem palæſtra muliereulã amans. Hoc comitatu Antonius peragrabat Italiam lectica delatus, quam haud pauciores q̃ matris eius, comitati ſequebantur, aureas pateras ueluti in pompa circunferens. Ducebantur & leones ad rhedam ligati, & quod maxime homines torquebat, honeſtiſſimæ domus ſcortis & mimis pro diuerſorijs tradebantur, per lucos atq́; amniũ ripas prãdia ſumptuoſiſſima, in ipſo itinere chori uelut ſcena, parabãt̃. Habebat omnes non parua indignatio, quod Cæſare ipſo circa Italiã belli reliquias perſequente, & mille labores & pericula noctu dieq́; ſubeunte, alius Italiã per illum tam luxurioſe calcaret. Itaq́; reuerſus Cæſar Dolobellæ ueniam dedit, & tertiũ conſul factus, non Antoniũ, ſed Lepidũ elegit collegam. Bona deinde Cn. Pompeij ſub haſta uendita mercatus eſt Antonius, ſed exigi à ſe preciũ moleſte ferebat, ſcribitq́; Cæſar ipſe, hanc ob cauſam in Aphrico bello non fuiſſe, quod parum ſibi uideretur in ijs quæ prius geſſerat, gratiæ cõſequutus. Videtur autẽ Cæſar non negligẽter errata caſtigando, magna ex parte eius nequitiã & luxum retudiſſe. Confeſtim enim ille turpi uita relicta, uxorẽ accepit Fuluiam, Clodio tribuno plebis antea nuptã, non muliebres artes, laniſicium, familiã, curantem mulierẽ, nec priuatũ hominẽ ſuperare contendentẽ, ſed magiſtratus regere, & imperantibus imperare, ut ſibi magnas gratias deberet Cleopatra, quod ita inſtitutũ ab ea Antoniũ acceperit, qui uxorib. obnoxius eſſe didiciſſet. Hanc tamẽ mulierẽ Antonius ludis nõnunq́; aggrediebatur, ut ſibi illa eſſet placatior et aliquid remitteret ſeueritatis, ut tunc cũ Cæſari ex Hiſpania redeũti proceſſiſſet obuiã. Inde crebro rumore perlato Cæſarẽ interfectũ eſſe, hoſteſq́; in Italiã properare, rediẽs in urbẽ Antonius, famuli ueſte noctu domũ uenit, dixitq́; ſe tabellariũ ab Antonio literas ad Fuluiã habere. Introducitur ad eam capite obuoluto, rogat illa priuſq́; literas accipiat, ualeat ne Antonius. Hic uero nihil reſpõdens epiſtolã porrigit: quã cũ illa legeret flens (erat enim ſcripta amatorie) caput aperuit, in collũ inuaſit. Sed hęc pauca ex multis poſuimus exẽpli gratia. Cæſari tandẽ ex Hiſpania remeãti, omnes primores ciuitatis q̃ longe obuiã proceſſere. Horũ autẽ Cæſar egregie pręter cæteros ſummo in honore recepit Antoniũ. Nam cũ per Italiã curru ueheretur, unà ſecũ ſemper illũ habuit in eodẽ curru. Poſt illũ uero D. Brutus ſequebat̃, & C. Octauius neptis ſuæ filius, qui poſtea Cæſar dictus eſt, & plurimũ tempus

A pus Romanis imperauit. Quartū deinde conſul creatus Cæſar, Antonium ſibi aſſumpſit collegam. Inſtituerat autē ſe magiſtratu abdicare, & in ſuum locum Dolobellā ſubſtituere, qua de re etiam ad ſenatum uerba fecerat: ſed indignatus Antonius inimicum ſibi in magiſtratu adiungi, uehemēter inuectus eſt in Dolobellā: nec pauciora tamen de ſe audiuit: itaq; infecta re ſenatus dimiſſus eſt. Deinde cum Cæſar in ſentētia perſtaret, & cōſulem Dolobellā renunciari iuſſiſſet, obiecit auguria Antonius, effecitq; ut Cæſar ab incepto deſiſteret. Erat ſanè in Dolobella non minus nequitiæ quàm in ipſo Antonio, feruntq; aliquando cum quis Antoniū Dolobellamq; ad Cæſarem ſubaccuſaret, atq; illos in ſuſpicionē adduceret inſidiarum, reſpondiſſe Cæſarem, non uereri huiuſmodi nitidos & comatos homines, ſed illos graciles & pallentes: Caſſiū & Brutum deſignans. Sed illis quidem Cæſaris necandi pulcherrimā cauſam præbuit Antonius. Erat ſolennis Lupercaliorū dies, Cæſar autē triumphali ueſte amictus, pro roſtris ſedebat, currentes Lupercos inſpecturus. Currunt enim & nobilium iuuenum, & eorum qui magiſtratū gerunt complures, nudi, atq; uncti, loris albis obuios ferientes. In his cum eſſet Antonius, contra cōſuetudinem moremq; eius ludi, ad ſellam in qua Cæſar ſedebat cucurrit, diadema annexū laurea corona oſtentans, ſublatusq; ab ijs qui ſequuti erant, capiti Cæſaris diadema impoſuit. Declinauit caput Cæſar, reiecitq; diadema cum maximo totius P.R. plauſu. Rurſus diadema imponere conantē, rurſus reiecit Cæſar cum ſumma ſpectantiū lætitia: atq; hoc idem ſæpius Antonio conante, Cæſare uero reijciente, plebs ingentem plauſum dedit. Quod quidem mirandū uidetur, homines re uera ſub rege uiuentes, nomen regium ut libertatis priuationē exhorruiſſe. Surrexit Cæſar è ſella turbato uultu, & nudatū iugulum cuiq; offerebat, ad necem ſuſcipiendā paratum ſe dictitans. Coronā tamen illam ſtatuæ ſuæ impoſitā cum tribuni plebis abſtuliſſent, & ob eam rem ſummo ſtudio à populo laudati eſſent, Cæſar eos magiſtratu priuauit. Hæc Brutū, Caſſium, cæterosq; compulerunt ad Cæſaris trucidandi conſiliū. Qui in unum cōgregati, cum multa diſpoſuiſſent, illud agitauere inter ſe, an ad eam rem perficiendā Antonius eſſet inuitandus. Quod cum nonnullis placeret, cōtradixit Trebonius. Inquit enim, mentem Antonij iam antea tentauiſſe, cum Cæſar ex Hiſpania reuerteretur, Antoniū uero non recepiſſe, nec tamen

Lupercalia.

Cauſæ Cæſaris necis.

B unquam ad Cæſarē retuliſſe, ſed tacuiſſe id fideliter. His uerbis in ſententiā Trebonij adducti, iterū agitauere, an unà cum Cæſare Antoniū trucidarent. Sed & hoc quidē prohibuit Brutus, cenſens eam rem quam pro legibus ac iure ſuſciperent, carere omni iniuria oportere. At ueriti Antonij robur, & magiſtratus inſignia, ſubornant quoſdā ex coniuratis, qui cum Cæſar ingrediatur Senatū, extra demorenē Antoniū, negocio aliquo ex cōpoſito iniecto. Quæ omnia cum ita uti diſpoſita erant eueniſſent, trucidato in Senatu Cæſare, primo quidē Antonius inſignia magiſtratus abiecit, & mutata ueſte ſe occultauit. Deinde ut audiuit illos nemini nocere, ſed globo facto in Capitoliū ſe recepiſſe, egreſſus è latebris filiū ſuum ad eos miſit in Capitoliū, ut pro obſide illū tenerent, è Capitolioq; deſcenderent. Quo facto ipſe quidē eodem die C. Caſſiū ad cœnam apud ſe habuit, Lepidus autē Brutum. Poſtridie uero frequenti Senatu retulit de obliuione diſcordiarū, deq; prouincijs diuidundis. Cui quidē Senatus ſummo ſtudio aſſenſus cum eſſet, adiunxit & acta Cæſaris rata manere. Celeberrima fuit illa dies Antonio, nec dici quidem poſſet, quantam ſit laudem iudicio omniū mortaliū conſequutus. Videbant enim inteſtinum bellum per illius prudentiā ſublatum eſſe, & in rebus difficillimis ac turbulētiſſimis, bono conſilio ciuiliq; animo fuiſſe. Sed tamen citò illum ab hac ſentētia deiecit principatus cupido, quem ſe poſt cognitam mentem plebis haud dubie adepturū putabat, ſi Brutus è medio tolleretur. Nam cum Cæſarem (ut mos erat in funere) pro roſtris laudaret, animaduertens multitudinem oratione ſua mirabiliter ductā, admiſcuit laudibus commiſerationē, ſtimulosq; animorum, & in perorando ueſtem Cæſaris explicuit ſanguine fœdatam, & in plurimis locis cæſam gladijs, & ea qui patraſſent impios ſceleſtosq; uocans, tantum furorem multitudini iniecit, ut corpus Cæſaris in foro cremarent, ſubſellijs menſisq; undiq; ad pyram raptis, & accenſis facibus, ad occiſorum domos percurrerent. Ex hoc Brutus cæteriq; ex urbe migrarunt: Cæſaris uero amici ad Antonium ſe contulerunt, ad quem etiam Calphurnia uxor, pecuniam à Cæſare relictam tranſtulit, & penes eum depoſuit. Erat autē numerus quatuor millia talentorū. Accepit etiam Cæſaris commentaria, in quibus decreta iudicataq; erant ſcripta. Ad hæc Antonius quod libitum fuit addens, alijs magiſtratus dabat, alijs immunitates, multi ſenatores facti, pleriq; ab exilio reducti. Et hæc omnia faciebat, quaſi à Cæſare decreta. Quamobrem iocantes Romani eos omnes Charonitas appellabāt. Nam ſi quid illis obiectū erat, continuò in mortui fugiebant chirographa. Hæc & alia præterea multa cōtra leges fecit Antonius, ipſe quidē conſul, L. uero fra-

C trem tribunum plebis, & Caium alterũ fratrem prætorem, ſocios habens. Dum hæc Romæ geruntur, C. Cæſar adoleſcens, ſororis filius, quemadmodũ ferebatur, hæres à Cæſare ſcriptus ex Apollonia rediȷt. Is primum ad Antoniũ utpote amicum paternũ ſalutatũ ueniens, depoſitæ pecuniæ mentionem habuit. Debebat Romanorũ cuiq; drachmas ſeptuagintaquinq; ex teſtamento patris. Hic Antonius primo iuuenẽ aſpernari, atq; inſanũ dicere, & boni conſilȷ bonorumq; amicorũ expertẽ, ſi tam oneroſam hæreditatẽ adeundã putet, ac nõ potius abſtinẽdum. Sed cum id perſuadere nequiret adoleſcẽti, pecuniamq; repeteret, multa cõtra illũ cõtumelioſe dixit fecitq;. Nam cum tribunatũ petens Cæſar, ſellam auream patris ſui poſuiſſet, minatus eſt Antonius in carcerẽ illum ducturũ, niſi deſineret plebem ſolicitare. His rebus adductus Cæſar, ad Ciceronem ſe contulit, eiq; ſe totum permiſit: per quem cum ſenatum ſibi cõciliaſſet, ipſe autem plebem amplexaretur, & ueterani milites undiq; ad eum cõcurrerent, metuens Antonius per communes amicos in gratiã rediȷt, cõgreſſu adinuicem in Capitolio habito. Ea nocte dormientem Antoniũ terribilis uiſio excitauit. Viſus eſt enim eius dexterã fulmine de cœlo feriri. *Antonij ſomniũ.* Nec multo pòſt nunciatũ eſt, illi Cæſarẽ inſidias tendere: qua de re cum Cæſar ſe purgaret, nec tamen perſuaderet, rurſus inter eos ardentiſſimæ inimicitiæ exortæ ſunt. Hinc diſcurſiones per Italiam ab utroq; factæ: ueterani qui dudũ ab armis quieuerant, paſſim ſua quiſq; ſede, magnis præmȷs utrinq; allecti, legionesq; pari utrinq; ſtudio ſolicitatæ. Inter hæc M. Cicero ea tempeſtate ciuitatis princeps omnes mortales in Antoniũ concitabat. Eo autore Antonius tandẽ hoſtis eſt iudicatus, Cæſari faſces decreti, Panſa & Hircius qui tum erant conſules, contra Antonium miſſi. Hi circa urbem Mutinam prælio cõmiſſo, præſente Cæſare atq; adiuuante, M. Antonium fuderunt fugaruntq;, ſed ipſi ambo interierunt. Ex hoc bello fugientem Antonium, cum multa alia grauiſſima exceperunt, tum maxime rerum edendarum penuria. Verum ei natura datũ erat, ut in rebus aduerſis difficillimisq; ſeſe ipſe uirtute ſuperaret, & quanto magis fortuna premeretur, tanto bono uiro efficeretur ſimilior. Nam ut cõmune hoc omnibus eſt, cum laborant uirtutis uim expendere poſſe, ita non quilibet aut cuius amore tenetur, perſequi, aut à quo abhorret refugere in iſta fortunæ mutatione per animi conſtantiã poteſt, ſed pleriq; adeò moribus ſuis per imbecillitatẽ concedunt, ratione ſauciata. Itaq; dum Alpes tranſcẽderet, mirabile erat exemplũ militibus ſuis hominẽ tanta luxuria tantisq; delicȷs modo affluentẽ, aquam

D corruptam faciliter bibere, radices & fructus ſylueſtres cibum habere. Edebant etiã arborũ cortices, & animalia quædã ante id tempus inguſtata. Cauſa itineris erat, ut trãſalpino exercitui ſe coniungeret, cui Lepidus imperabat, Marci Antonȷ familiaris, & in Cæſaris amicitiam magna ex parte per Antonium receptus. Vt igitur in ea loca peruenit ubi Lepidus cum exercitu erat, haud procul ab eo caſtrametatus, expectabat ſi quid opis aut auxilȷ afferretur. Quod cum fruſtra præſtolari ſe animaduerteret, lugubri ueſte aſſumpta, & barba poſt pugnam promiſſa, & crine miſerabiliter neglecto, ad caſtra Lepidi quamproxime acceſſit, ibiq; concionari cœpit. Mouebat non paucos miſerabilis habitus, & maxime ſupplex oratio flectebat animos. Quod cum ſentiret Lepidus, tubas canere iuſſit, ut præ illarum clangore uox Antonȷ nequiret exaudiri. Ob id factum magis etiam ad miſericordiam flexi milites, Lælium quendam & Clodium meretricio habitu emittunt, qui iubebant Antoniũ caſtra expugnare aggredi, permultos eſſe intus qui ſe offerant paratos eum recipere, & Lepidum, ſi ita iuberet, trucidare. Antonius à Lepidi cæde abſtinebat: ſed flumen quoddam propter caſtra Lepidi fluebat, contra eum locum Antonius copias ſuas poſtridie adducit, & primus omniũ ipſe flumen ingreſſus ad aduerſam ripam contendit. Iam etenim milites Lepidi frequentes ex eo loco Antonium uocabant, uallumq; proſtrauerant. Ingreſſus igitur caſtra, rerum omniũ potitus humaniſſime Lepidum conuenit, patremq; ſalutauit: & cum rei penes eum ſumma poteſtas eſſet, Lepido tamen imperatoris nomen honoremq; ſeruauit. Ea res effecit, ut & Plancus Munatius, qui & ipſe circa ea loca exercitum ductabat, Antonio ſe coniungeret. His rebus elatus Antonius, Vitio quodam ex familiaribus compotoribusq; ſuis cum ſex legionibus in præſidio Galliæ relicto, ipſe in Italiam rediȷt, decem millia equitum, ſeptem & decem legiones peditum ſecum agens. Præterea præſidio ſex legiones Galliæ reliquit, Vario quodam familiare & compotore præfecto, quem Cotulonem uocabant. Cæſar autem à Cicerone quem uidebat tota mente ad libertatem Reipub. intentum, deſciuit, Antoniumq; per amicos ad reconciliationem uocauit. Conuenere hi tres duces in inſulã quandam flumine circùm ablutam, ibiq; per triduum commorati de diuiſione imperȷ, deq; cæteris rebus agitauere, ſic imperium quemadmodũ paternam quandam hæreditatem inter ſe diuidentes. Verum ut cætera facile tranſegerunt, ſic magna diſſenſio con

certatioq;

A certatioq; exorta diu tenuit deliberantes de ciuibus necandis, ſingulis amicos ſeruare cupientibus, & inimicos necare. Tandē inimicorũ odio & iura cognationis & amicitiæ charitas abiecta. Cæſar Antonio Ciceronem, Antonius Cæſari L. Cæſarem auunculum conceſſit necandum: à M. Lepido Paulus frater ad necem traditus, uel ut quidā aiunt, ſponte conceſſus. Nil reor unquam crudelius fuiſſe aut tetrius factum, homicidia homicidijs permutantes, quos acceperant, quos tradebant mactātes: ſed in amicos magis iniurij, quos ſine ullo odio trucidabant. Hanc inter duces amicitiā cenſuerũt milites affinitate firmandā, data Cæſari uxore Clodia, Fuluiæ filia, Antonij priuigna. His ita diſpoſitis ad exequendā ea quæ decreuerant contendunt. Trecenti ab his ciues ex proſcriptione trucidati. Ciceronis caput ac dextera manus, qua illas Antonianas orationes ſcripſerat, iuſſu Antonij abſciſſa: quæ cum ad ſe delata eſſent, aſpexit diu ſumma lætitia exultans. Vbi oculi ſatiati ſunt illo ſpectaculo, iuſſit per contumeliam in roſtris deponi, quaſi uero illum iam mortuũ contumelia afficeret, ac non potius ſeipſum ac fortunā ſuam indignam oſtenderet, quæ ad tantam potentiā nefarium hominem prouexiſſet. L. autē Cæſar cum milites ad eum necandũ miſſi eſſent, fugit ad Iuliam ſororem: at cum carnifices eò quoq; ueniſſent, & in cubiculũ prorumpere uellent, ſtans illa pro foribus ac ui reſiſtens clamitabat magna uoce, Nunquam illis facultatē L. Cæſaris necandi futuram, ni prius ipſam necarent quæ Antonium peperiſſet. His illa tunc rebus fratrē tutata eſt. Erat hæc triumuirorũ dominatio omnibus infenſa & grauis, cuius rei culpa omnis in Antonium referebatur. Nam & Cæſare maior natu erat, & Lepido potentior, & ad ſuos mores uitamq; illam uoluptuariā ut primũ per bellũ licuit, redierat. Accedebat ad hæc quod domum Magni Pompei habitabat, hominis non minus inſtitutis domeſticis moribusq; admirādi quàm tribus triumphis. Tunc uero dominante Antonio, legati, duces, magiſtratusq; reiecti pro foribus expectabant. His portæ clauſæ nõ permittebant aditum. Intus uero aleatorũ, mimorũ, adulatorũ greges, rapinas Antonij deuorantes. Nõ ſatis erant ad ſumptus proſcriptorũ bona, nec omne uectigaliũ genus exactũ: itum eſt ad uirgines Veſtales, raptæ pecuniæ apud ædem depoſitæ: uxóribus etiā propinquisq; necatorũ ciuium bona per calumniā adempta. Nec tamen hæc ſatis erāt. Quamobrē indigne paſſus Cæſar tantam prodigalitatem, diuiſionē pecuniarũ cum Antonio fecit. Diuiſo etiā exercitu cõtra Brutum &
B Caſſium in Macedoniā profecti ſunt, M. Lepido cum præſidio Romæ relicto. Vt igitur in Macedonia bellari cœptũ eſt, cum contra Caſſiũ Antonius, Cæſar contra Brutum deſtinatus eſſet, nihil unquam præclarum à Cæſare factum, omnia per Antoniũ geſta. Prima quidē pugna uarium habuit euentũ, ut ab utraq; parte dextrũ cornu ſuperaretur. Cæſar à Bruto, contra quem inſtructus erat, profligatus, caſtra quoq; amiſit, uixq; manus hoſtiũ effugit, ut ipſe in Commentarijs ſuis ſcribit, ſomnio cuiuſdā ex familiaribus admonitus. Caſſius in alio cornu ab Antonio uictus, cum ignoraret Brutũ uiciſſe, à Pindaro liberto uolens mandansq; occiditur. Scribunt tamen nõnulli Antoniũ abfuiſſe, cum milites ſui contra Caſſiũ pugnauere. Pòſt paucis uero diebus iterum pugnatũ eſt: in ea pugna uictus Brutus mortem ſibi cõſciuit. Antonio uero integra uictoria parta, utpote qui Cæſare ægrotante uicerat. In ea pugna Antonius cum Bruti corpus inueniſſet, pauca de C. fratris nece cõqueſtus, quem in Macedonia captum Brutus Ciceronis manibus mactari fecerat, & poſtremo ſe magis id Hortēſio quàm Bruto imputare teſtatus, qui Ciceronis manes ita placaſſet, purpurā ex ſuis precioſiſſimā cadaueri ſuperiecit, & liberto cuidā ex ſuis mandauit ſepeliendi curam. Hunc tamen libertũ cum poſtea cõperiſſet purpurā cum corpore nõ ſepeliſſe, magnamq; partē pecuniæ ad ſepulturā datæ ſubtraxiſſe, ſummo ſupplicio affecit Antonius. Confecto bello Cæſar quidē grauiſſima ualetudine, ita ut parũm ſuperfuturus ſperaretur, Romā reductus eſt. Antonius uero ad orientales prouincias ad cogenda ſtipendia quæ militibus ſolueret, cum exercitu ingenti in Græciā contendit. Pollicitus enim erat cuiq; militum quinq; millia drachmarũ, eratq; opus grandi pecunia & exactione ad ea perſoluenda. Primo igitur in Græciā profectus, non grauis neq; infeſtus hominibus erat, ſed ad doctorũ hominum diſputationes, ad theatra, ad ludos ſe totũ conuerterat, in iudicando mitis, in largiendo magnificus, & amator Græcorũ, maximeq; Athenienſiũ uocatus gaudebat. Permulta ab illo dono Athenienſibus data, nõnulla etiā cæteris ciuitatibus. Megarenſes uero cum cuperent aliquid ciuitatis ſuæ magnificũ oſtendere per æmulationē Athenarũ, rogauerunt Antonium ut ad eorũ curiam uiſendam accederet. Quô cum ille ueniſſet, interrogatus ab eiſdem, qualis illa curia ſibi uideretur, Puſilla mihi, inquit, & inſuper diſiecta. Templum etiam Pythij deſignauit, quaſi conſummaturus: hoc enim Senatui fuerat pollicitus. L. deinde Cenſorino Græciæ præfecto ipſe in Aſiam tranſijt. Ibi cum reges undiq; ad eum cõcurrerent, & reginæ donis ornatuq;

C certantes,ſeſe ac formam ſuam Antonio offerrent,Cæſare interea Romæ ſeditionibus & bellis occupato,corruptus extemplo animus in cōſuetum morbum recidit uoluptatū. Anaxenores, citharœdi, & utiq; tibicines, & Metrodorus quidā ſaltator, & huiuſmodi Aſiaticarū illecebrarum turba,mira feſtiuitate & gaudio in calamitates Romanas inſiliebant, nec quiſquam iam ſe continere poterat,omnibus ad uoluptatē conuerſis. Vniuerſa enim Aſia,non ſecus ac Sophoclea illa ciuitas,plena uaporibus ſuauiſſimis erat, ubiq; cantus audiebaẽ, ubiq; ſerta exhalabant feſtiua. Quippe cum Epheſum ingrederetur,mulieres uniuerſæ in Bacchas,uiri omnes & pueri in Satyros & Panes ſe formarunt. Hædera,thyrſis,pſalterijs plena ciuitas,Dionyſiū,Charydotam,Melichium uocabant Antoniū. Et erat profecto talis erga quoſdam,cæteris uero ſerus atq; immanis.Nam & nobiles ſpoliabat fortunis omnibus, & eas perditis hominibus aſſentatoribusq; donabat: multis præterea uiuentiū bona quaſi mortuorū hæreditatem cōceſſit. Domum Magnetis cuiuſdā largitus eſt coquo ſuo,quod cœnā bene parauiſſe uiſus erat.Secunda tandem uectigalia cum Aſiaticis imperaret, Hybreas qui ciuitatum cauſam ſuſceperat,ita cum Antonio agere auſus eſt: Si potes,inquit,ô Antoni eodē anno bis uectigal exigere,illud etiam efficere poſſe te decet,ut bis æſtatē habeamus,bisq; autumnū. Feſtiuū hoc quidem,& à mente Antonij nō abhorrens.Deinde cum inſeruiſſet,ducenta millia talentorū ſibi Aſiam exoluiſſe, efficaciter nimiū adiecit hæc uerba: Si quidem hæc tanta pecunia ad te delata non eſt,ab ijs eam repetas qui à nobis exegere: ſin autē ad te delatā iam cōſumpſiſti,nullā nobis ſpem reliquam paramus. Hac ratione maxime flexit Antoniū. Ignaro enim illo plurima gerebātur à ſuis,neq; id tantū negligentia,quantū ſimplicitate quadam ac nimia fide contingebat. Erat illi ſimplex ingenium,tardeq; errata ſentiens,ubi tamen ſenſerat,permagna mentis mutatio,ac apertiſſima contra eos qui errauerant indignatio. Magnitudo animi cum ad præmia & ad pœnas excellens,ad præmia tamen propēſior. Dicacitas autē immodica & penè ſcurrilis procacitas. Sed hæc ſecum habebant medicinā,licebat enim impune ijſdem rebus contra illū uti,nec facile erat diſcernere, ludens ne,an deluſus magis gauderet. Et ea quidē res non parum afferebat calamitatis. Homines enim in iocando laceſſendoq; aduerſus eum libertate freti,perfacile in magnis rebus aſſentando blandiendoq; illum capiebant: cum non uideret quoſdam dum adulationi libertatem miſcent,uelut illecebra quadam acrimoniā habente,efficere,ut iſta circa calices loquacitas & temeritas faſtidiū ignoret,non gratiā quæ ſeruari in cōgreſſu debet, ſed aſſenſum eius quem adulantur, & rerum negligentiā machinantes. Ita uel moribus uel natura inſtituto Antonio,ſuprema clades Cleopatræ amor iniuncta, ſi qua adhuc uitia in eo latebant detexit atq; intendit, ſi quid aut ſalutis aut uirtutis ſupererat, id idem amor penitus deleuit. Captus eſt aūt hoc modo. Cum ſe uertiſſet ad Parthicum bellum,Dellium quendam ad Cleopatram miſit,iubens illam ad ſe in Ciliciam uenire,iudiciū ſubituram,quod C. Caſſium opibus iuuiſſe,ac permulta ad bellū contuliſſe accuſaretur. Ad quam ubi Dellius peruenit, uiſa mulieris forma, & linguæ elegantia, & ſermonis calliditate,opinatus id quod erat, nihil mali ab Antonio eiuſmodi mulieri impēdere, ſed contrà magnā illi potentiā apud Antoniū fore, uertitur ad obſeruantiā cultumq; mulieris, monetq; Homerico uerſu, ut proficiſcatur ad iudiciū quammaxime ornata,nec formidet Antonium mitiſſimū & humaniſſimū ducem. Illa autē Dellio aſſenſa, atq; ijſdem rebus Antoniū capi poſſe confiſa, quibus ante Cæſar & Cn. Pompeij filius capti fuiſſent. Illi enim adoleſcentulam adhuc & rudem Cleopatrā cognouerant: nunc aūt ea ætate ad Antoniū proficiſcebaẽ,qua maxime ſolent mulieres & florere forma, & conſilio uigere: parat dona,pecuniā,ornatū,qualia magnarū rerū dominā ex feliciſſimo regno ferre decebat. Plurimū tamen ſpei erat ſibi in ſeipſa, & in ſuis ueneficijs,philtriſq;. Per literas igitur Antonij cæterorumq; accerſita intantum hominem iudiciumq; contempſit, ut incredibili pompa per Cydnum amnem nauigaret. Erat enim aurea puppis,uela autē purpurea pandebātur, remi argētei ad fiſtulæ tibiæq; modos agitabanẽ. Ipſa uero regina ſub tentorio aurato requieſcens,ad ſimilitudinem Veneris ornata erat. Pueri utrinq; collocati pictis Cupidinibus perſimiles. Puellæ inſignes Nereidū & Gratiarū ſtolis partim gubernaculis incumbebant,partim rudētibus annitebanẽ. Ancillæ mirabili habitu omnes ripas fluuij complebant uaporibus. Currebatur undiq; ad eiuſmodi ſpectaculum, iteratq; per omnes fama, Venerem pro utilitate Aſiæ Bacchū illudere. Vacuefactū eſt forum omni multitudine ad uidendum diffuſa. Antonius deniq; pro tribunali ſedens penè ſolus relictus eſt. Miſit igitur qui illam ad cœnam inuitent. Ipſa autē cenſebat apud ſe potius Antoniū cœnare debere. Statim igitur ut facilitatē quandam & humanitatē præ ſe ferret, reginæ paruit,cœnauitq; apud illam. Quo in loco mirum in modū ſtupefactū aiunt eſſe Antonium. Tantos enim apparatus offendit,

Sophoclea ciuitas.

M. Antonij amor in Cleopatram unde cœperit.

Gynæcium Cleopatræ.

ἐκωμάζειν

D

A offendit, quantos nunquã fuerat arbitratus: maximæq; admirationi fuit multitudo luminum, tanta enim undiq; eluxiſſe ferunt, tam mira inter ſe arte diſpoſita atq; ornata, ut id quidem uel inter rariſſima pulcherrimarũ rerũ ſpectacula putaretur. Poſtridie uero cum apud ſe regina cœnaret, certauit Antonius magnificentia ſimul ac diligentia Aegyptiam anteire, ſed in utraq; ſuperatus, ipſe primus ariditatem cœnæ ſuæ ruſticitatemq; cœpit illudere. Regina autẽ dicacitate hominis animaduerſa, cum uideret illum caſtrenſi quodã ſtylo, & facetijs uulgaribus maxime duci, poſito iam timore, cœpit & ipſa eodem genere iocandi contra Antonium uti. Atqui Cleopatræ forma (ut ferunt) ipſa quidẽ per ſe nõ nimiũ erat efficax ad mentes aſpicientiũ capiendas, nec qua homines præ nimia admiratione ſtupeſcerent, uerũ adeò ſuauiſſimi mores, tanta in loquendo facundia, tam iucundiſſima cõuerſatio, ut his rebus adiuta, forma uniuerſos arriperet. Pronunciabat dulciſſimo oris ſono, linguamq; ſuam uelut inſtrumentũ aliquod plurium chordarum, ad quancunq; libitum fuerat gentem cõuertebat promptiſſime. Paucis nationibus per interpretem loquebatur, plurimis per ſe ipſa reſpõdebat, uelut Aethiopibus, Troglodytis, Hebræis, Arabibus, Syris, Medis, Parthis, & præterea multis, cum ante illã Aegypti reges uel ne Aegyptiam quidẽ didiciſſent, uel Macedonicã reliquiſſent. Ab hac itaq; muliere Antonius uſqueadeo raptus eſt, ut Fuluia uxore cõtra Cæſarẽ in urbe pugnãte, Parthis uero duce Labieno Syriæ imminẽtibus, ipſe expers curæ ueluti hæ res nihil ad ſe pertinerent, in Alexandriã reginã ſequeretur, & ibi precioſiſſimã rem (ut inquit Antipho) tempus, deſidia, ocioq; contereret. Erat eis uita quam inuitabilẽ appellabant, mutuis ſe conuiuijs accipientibus, & omne prodigalitatis genus excedentibus. Equidem ex Lampria auo meo audiui, narraſſe ſibi Philotam medicũ, qui per id tempus ſtudiorũ cauſa Alexandriæ fuerat. Aiebat enim Philotas, ſe à quodam ex Antonij coquis, quo cum fortè familiaritatẽ habebat, ductum eſſe in eum locum ubi epulæ Antonio parabantur, uidiſſeq; illic & alia complura, & apros octo: ſe autem admiratum magnitudinem epularum quæſiſſe, quantus eſſet conuiuarũ numerus, riſiſſe hic coquum, dixiſſeq;, nõ multos eſſe conuiuas, ſed circiter duodecim. Verum cibos ponere in ipſo articulo cum ſucculentiſſimi ſunt, oportet. Atqui leui temporis momento marceſcunt. Et ille nunc parari cœnã ſtatim uult, nunc differri paulum, ſæpe etiã in horam aliam traduci, dum uel potare nunc lubet, uel ſermo B quiſpiã incidit: unde multis opus eſt paratis cœnis. Poſt haud ſanè multum ſpacij ueniſſe aiebat cum miniſtris Antonij filium, quem maiorẽ natu ex Fuluia habebat, neq; enim apud patrẽ cœnabat, & cœnaſſe aiebat unà ſecũ humaniſſime inter cæteros familiares. Sibi igitur illic diſputanti, & cõuiuas multis argutijs fatiganti, hoc ſophiſma ab Antonij filio obiectũ fuiſſe: Febricitanti quodammodo danda eſt frigida, omnis autẽ febricitans quodammodo febricitat, omni ergo febricitanti danda eſt frigida. Hic cum ipſe dubius ſileret, lætatũ puerũ riſiſſe, atq; ita dixiſſe: Ego tibi Philota hæc omnia dono, oſtendens permulta & magna pocula, quibus omnis menſa erat referta. Illo uero liberalitatem non recuſante, ſed tamen minime arbitrante puero tanta donare permiſſum eſſe, cum poſtea quidã ex miniſtris pocula hæc in uaſe cõieciſſet, ſibiq; offerret, ipſe autem repelleret, uerereturq; accipere, dixiſſe puerum aiebat: O inepte Philota, quid ambigis? an neſcis eum qui dat, filium eſſe Antonij? ſed age pro his omnibus ſi ita placet pecuniã accipe, ne quod fortè ex his deſideret pater: ſunt enim pleraq; antiqua & egregij operis. Hæc nobis (ut dixi) auus noſter narrabat ex Philota audiuiſſe. Cleopatra aũt non quadrifariã (ut inquit Plato) ſed multifariã blanditijs adorta, ſeu ſtudio ſeu ioco res ageretur, nouis ſemper irritamentis nitebatur, quibus magis poſſet mens Antonij capi. Noctu dieq; erat parata, ſeu ludere, ſeu potare, ſeu uenatũ ire placeret. Exercentem ſe Antoniũ uiſebat in armis. Noctu per urbem uagantem in ancillæ habitu ſequebatᷣ, quando & ipſe famuli ueſte ſolitus erat uagari, & domos populariũ obſidere, & inquilinos per fores illudere, unde nõ ſolũ conuicia, ſed etiã uerbera perſæpe reportabat. Hoc quanquam uulgò ſuſpectũ eſſet, gaudebant tamen Alexãdrini, dicebantq;, tragica quidẽ perſona aduerſus Romanos, comica autẽ aduerſus Aegyptios Antoniũ uti. Vnum ex ſuis iocis narrare libet, nam plures referre uanũ eſſet. Cum piſcaretᷣ aliquãdo Antonius, nihilq; capere poſſet, præſente Cleopatra, angebatur. Iubet igitur piſcatores clàm ſubmerſos, hamo quem demiſerat, piſces antea captos appendere. Per hunc modum bis uel ter præda capta nõ latuit Aegyptiam: admirari illa primo ſimulabat, deinde amicos rogare ut ſpectatum adeſſent. Conueniunt frequentes poſtridie, ſcaphas cõſcendunt, demittit hamum Antonius, piſcaturq; non inſolita arte. Regina uero, cum bis aut ter celeriter Antonius iam piſces traxiſſet, quendã ex ſuis præuenire iubet, hamoq; Antonij piſcem ſale & fumo iam olim ſeruatũ affigere. Antonius prædam à ſuis appenſam ratus, at undinẽ ſuſtulit: admirati primo omnes, inde re cognita,

Cleopatræ elegantia.

Tempus precioſiſſima res.

Liberalitas filij Antonij.

Cleopatræ in Antonium obſequentia.

Piſcatur Antonius.

C uehementer riſere. Tunc Cleopatra comiter, Relinque imperator, inquit, calamum nobis Canopeis & Pharijs regibus. Non enim hæc tua præda, ſed urbes, littora, reges, nationes. Eiuſmodi rebus intento Antonio, duo nuncij eodem tempore afferuntur, alter quo certior factus eſt L. fratrem & Fuluiam uxorẽ primo inter ſe diſſidentes, deinde cum Cæſare pugnantes, amiſſis rebus Italia eſſe pulſos: alter Labienum Parthorum ducem omnem Aſiam ab Euphrate & Syria, & Lydiam & Ioniam occupaſſe nunciabat. Tandem igitur uelut è ſomno & crapula experrectus, uſq; ad Phœniciam contra Parthos proceſſit: inde per literas Fuluiæ lachrymis plenas reuocatus, ad Italiam cum ducentis nauibus ſe conuertit. Inde cum pleriq; ex amicis qui urbe fugati erant fierent ſibi obuiam, cognoſcit ab his omnem diſcordiarum cauſam à Fuluia eſſe ortam. Erat enim natura ferox, atq; impigra, putabatq; fore ut Antonius à Cleopatra diſtraheretur, ſi quis rerum motus in Italia eſſet. Verum illa cum in Aſiam nauigaret, in Sicyone mortua eſt. Quæ res effecit ut in ſpem uenirent amici, inter Antoniũ & Cæſarem poſſe pacem fieri: nam cum in Italiam appuliſſet, Cæſarq; manifeſtiſſime fateretur nihil ſe habere quod Antonio quidem ſuccenſere poſſet, quæ uero ſibi obijcerentur, omniũ crimen in Fuluiam referret, interceſſerunt amici, bellum prohibuerunt. Diuiſum deinde inter illos imperium eſt, ita ut terminum facerent Ionium mare. Omnis ad orientem tractus Antonio, ad Heſperiã Cæſari conceſſus, Lepido autem Aphrica permiſſa. Conſulatus uero quoties ipſi nollent, amicis cuiuſq; pro portione concedi placuit. Videbantur hæc fœdera maioris cuiuſdã uinculi indigere, quam commoditatẽ fortuna præbuit. Cæſaris erat ſoror Octauia, maior illa quidem natu, nec ex eadem matre: ex Ancharia enim erat genita, Cæſar ex Tatia. Hæc miræ uirtutis fœmina mirum in modum colebatur à fratre, cum eſſet rara, quemadmodũ dicitur, mulier. Tunc autẽ C. Marcello cui nupta fuerat mortuo, lugebat. Idem putabãt facere Antonius mortua Fuluia. Quanquam enim Cleopatram habere non inficiaretur, negabat tamen coniugiũ eſſe, nec in hoc uno quidẽ ratio adhuc ſuccubuerat amori. Cenſebãt igitur omnes Antonio dandã eſſe Octauiam, ſperabantq; fore, ut hæc mulier forma, moribus, ingenioq; præſtãti unà cum Antonio uiuens, & ab eo (ut decens erat) amata, omnium rerum quies eſſet & ſalus. Hoc cum ambobus placeret, reuerſi in urbem nuptias firmant ex Senatus decreto: neq; enim per leges licebat, ante decimum menſem à uiri morte. Placuit deinde ut cum Sexto Pompeio pacem firmarent. Tenebat Sextus ea tempeſtate Siciliam, & prædatoria claſſe cui Menas & Menecrates piratæ præerant, Italiæ oras & omne circùm pelagus infeſtabat. Vſus tamen fuerat magna humanitate in Antonium, ſuſcepta illius matre, quæ unà cum Fuluia ex urbe profugerat. Congreſſum igitur cum Sexto habuerunt in aggere quodam Meſſanæ, quem naues Pompeij ex altera parte circunſtabant, ex altera Antonij & Cæſaris milites. Fœdera cum Pompeio facta, ut ille Siciliam & Sardiniám haberet, tutum autem mare à piratis præſtaret, certum modum frumenti Romam mitteret. Poſt hæc ſe mutuò ad cœnam inuitant. Pompeio ſorte euenit, ut primum apud ipſum cœnarentur. Interrogatus autẽ ab Antonio, ubinã cœnaturi eſſent, Illic, inquit, Sextus, oſtendens prætoriã nauem, quæ erat ſexremis: illa enim eſt, inquit, paterna domus Pompeio relicta. Hæc ait in Antoniũ cauillatus, qui domum ſuam Romæ occupauerat. Iactis itaq; ancoris, & ponte quodam ex aggere in nauem facto, ſuſcepit eos magnifice. Feruente illic conuiuio, & in Cleopatram & Antonium feruentibus iocis, Menas pirata adhærens Pompeio ita clàm ad eum loquutus eſt: Vis'ne, inquit, Sexte ancoras ſuccidam, & te non Sardiniæ neq; Siciliæ, ſed Romani imperij faciam dominum? Hæc Pompeius cum pauliſper ſecum agitaſſet, Oportuit, inquit, ô Mena hæc per teipſum me inſcio feciſſe, nunc uero quod eſt eo contenti ſimus, periurare enim nequaquam meum. Inde cum apud Cæſarem Antoniumq; cœnaſſet, in Siciliam redijt. Antonius ſimulac res cõpoſita fuerat, Ventidiũ cum exercitu ad reprimẽdos Parthorũ impetus præmiſit: ipſe autem cum in Italia remãſiſſet, eſſetq; augur in locũ prioris Cæſaris iunioris Cæſaris gratia conſtitutus, cætera quidem omnia communiter & amanter & ſumma cõcordia inter ſe agebant, uerũ in ludis quos certatim inibant, nõ mediocriter offendebãt Antonius, quod ſemper Cæſar eſſet ſuperior. Erat cum Antonio quidam ab Aegypto magus, is uim naturæ Antonij contemplatus, ſeu re uera id cognoſceret, ſiue quod Cleopatræ gratia fingeret, ita ad Antonium dicere ſolebat: Fortuna quidẽ tua ô Antoni ipſa per ſe ſplendidiſſima eſt & ampliſſima, uerum cum Cæſari adhæret, continuò obſcuratur & decidit. Tuus enim dæmon illius genium reformidat: cum celſus atq; alacer per ſeipſum ſit, ob huius tamen uicinitatem humilis fit & abiectior. Equidem te moneo, ut abeſſe uelis quamprocul ab hoc adoleſcente. His autẽ ab Aegyptio dictis omnia uidebantur fidem facere: nam ſiue ſortibus, ſiue talis in re quacunq; decertarent,

D

... decimum ... poſt ui... mortem nubere nõ licuit.

Fœdera inter Cæſarem, Antoniũ, et Sex. Pompeium.

A rent, ſemper uictor Cæſar, uictus autem erat Antonius. Sæpe pugnaces gallos, ſæpe cothurnices certatim immittentibus, ſemper Cæſaris uincebāt partes. Quibus rebus occulte licet turbatus Antonius, nec Aegyptiū iam aſpernatus, mandata Cæſari rerum ſuarū cura, ipſe ex Italia migrauit, Octauia uxore, ex qua iam filiolā ſuſceperat, uſq; in Græciā comitante. Ibi cum Athenis hyemaret, afferuntur lætiſſimi nuncij, Ventidiū profligatis Parthorū copijs, Labienum & Farnapatem bellaciſſimū Herodis regis ducem occidiſſe. Ob has res epulū Græcis ab Antonio datum, & ludi per urbē inſtituti, quibus ipſe Antonius poſitis magiſtratus inſignibus præfuit, uirgula deſignatoria, ueſteq; & cothurnis in publicū proceſſit, & aſſumptis adoleſcētibus unà cum illis luctabatur. Inde ad bellū proficiſcens, ſertū excerpſit ex ſacra oliua, & ex clepſydra uas aquæ plenum ſecundū quoddā oraculum ſecum tulit. Interea Pacorū regis filium unà cum magnis Parthorū copijs in Syriam irrumpentē Ventidius in Cyraſtica deleuit. Qua in pugna cum ipſe Pacorus cum ingenti ſuorū ſtrage cecidiſſet, tanta formido Parthis iniecta eſt, ut intra Mediæ & Meſopotamiæ fines ſeſe omnes reciperēt, neq; ultra auderent pedē efferre, tribus continuis pugnis ſumma ui ſuperati, & pro M. Craſſo mortuo pœnā abunde paſſi. Hoc quidē Ventidij bellū inter inclyta Romanorū facta cōnumeratur, quanquā ipſe ueritus Antonij inuidiā, ulterius uictoria uti deſtitit, & Parthos conturbatos ac diſiectos proſequi. Ad eos autē qui deſecerant conuerſus, in ditionē redegit, & Antiochū Commagenē in Samoſatis urbe obſedit: qui cum mille talenta ſe daturū polliceretur, & iuſſa ultro facturū, iuſſit Ventidius legationem ad Antoniū mittere, nam is iam propè aderat, nec permittebat Ventidiū rem cum obſeſſis trāſigere, ut ſaltem hoc unum ſuū, & nō Ventidij factum diceretur. Quod ubi obſeſſis negatū eſt, ob deſperationē in audaciā uerſi, diu Antoniū nequaquā oppugnationi intentū tenuere, eoq; rem adduxere, ut pœnitentia ductus, trecentis duntaxat talentis turpiter acceptis, ab oppugnatione deſiſteret. Paucis deinde rebus per Syriā compoſitis, Athenas redijt: inde Ventidiū ut decuit laudatum atq; donatū, Romam ad triumphū remiſit. Hic ſolus uſq; ad noſtrā ætatē triumphauit de Parthis, homo obſcuro loco natus, ſed celſi animi, & magnarū rerum cupidus, qui ea de cauſa in amicitiā Antonij receptus, talem ſe præbuit in rebus gerēdis, ut confirmaret id de Antonio &

B Cæſare dictum, Multo melius ſuccedere ſi per alios, quàm per ſeipſos bella gererent. Nam & Caſſius ab Antonio in Syriā miſſus præclare rem geſſit: & Canidius ab eodē circa Armeniam relictus, ea ſubacta, & inſuper Iberorū & Albanorū regibus proſtratis, & Caucaſum uſq; profectus, gloriā & nomen Antonij barbaris nationib. formidoloſum fecit. Rurſus quibuſdā calumnijs cōtra Cæſarē irritatus, trecētis nauibus in Italiā properauit: qui à Brunduſinis non receptus cum Tarentū appuliſſet, Octauia (nam & ipſa cum Antonio ex Græcia nauigarat) multis precib. impetrat, ut fratris adeundi faciat ſibi poteſtatē. Erat illa eo tēpore prægnās, & alterā iam filiam ex Antonio pepererat, quæ uenienti Cæſari obuiā progreſſa, & ex eius amicis Agrippa & Mœcenate in unū uocatis, multis lachrymis deprecata eſt, ne ipſam uelit ex fortunatiſſima mulierū miſerrimā facere. Nunc enim omnes homines admirari duorum imperatorum alterius coniugē, alterius ſororē: ſin uero peiora uincant, præliūq; cōmittatur, ipſis quidem duobus incertū eſſe uter uictor futurus ſit, uter uictus, ſibi autē utrumlibet ſummā miſeriā afferre: itaq; non ambiguū, ſed certum malū impendere. His uerbis cōmotus Cæſar, pacifice Tarentum acceſſit. Fuit operæprecium ingentes copias terra mariq; cernere ſumma pace utrinq; quieſcentes, in medio autem amicorū complexus, & mutuā uerborū charitatē. Cœnauit prius Cæſar apud Antoniū, in hoc quoq; Octauiæ morem gerens. Cum deinde cōueniſſet, ut Cęſar duas legiones Antonio daret ad Parthicū bellum, Antonius autem Cæſari roſtratas centum, Octauia ſeorſum petijt fratri à uiro uiginti myoparones, mille milites uiro à fratre præſtari. Hæc ubi compoſita ſunt, confeſtim Cæſar contra Sextum Pompeium ducit exercitum. Antonius uero depoſita in urbe Octauia, unà cum ſuis & Fuluiæ liberis, ipſe in Aſiam traiecit. Inde cum in Syriā ueniſſet, Cleopatræ amor qui ſopitus diu fuerat, grauiſſimū malum quod à melioribus conſilijs ſuperatū uidebatur, rurſus ſe extulit, uireſq; reſumpſit, effreni, ut inquit Plato, cupiditate animi aduerſus honeſtos & ſalutares monitus rationis calcitrante. Capitoni Fonteio negociū datur ut Cleopatrā in Syriam adducat: quæ cum illuc ueniſſet, ſumma apud Antonium gratia accepta, capit dona non parua, nec contemnendū regni ſui additamentū, ſed Phœniciam, & Syriam Cœlem, & Cyprum, & magna ex parte Ciliciam, item Iudæam quæ balſamum producit, & omnem Nabatæorum Arabiam, quæ ad oceanū uergit. Hec dona Cleopatræ periniquè tulerunt Romani. Atqui multa regna & tetrarchias priuatis hominib. Antonius dedit: multi etiam reges ab eodē ſpoliati ſunt, & fortunis omnibus exuti, ut Antigonus Iudæo-

Cleopatræ dona ingentia ab Antonio.

C rum rex, quem ſecuri percuſſit, quod nulli ante id tempus contigit regum. Præ cæteris tamē flagitijs inuiſi erant Cleopatræ honores. Augebat inuidiā hanc, quod cum uno partu binos liberos ex illa ſuſcepiſſet, & alterū Alexandrū, alterā Cleopatrā nominaſſet, cognomenta huic Lunæ, illi Soli adiunxit. Ipſe tamen Antonius rem turpē uerbis exornans, ſic ſolitus erat prædicare, amplitudinem Romani imperij non per ea quæ acciperet, ſed per ea quæ donaret apparere, prole autem multorū regum nobilitatē propagari, ita patrē ſuum ab Hercule natū. Neq; enim Herculē in uno atq; eodem utero omnē ſuam prolem infudiſſe, neq; Solonis leges, aut prægnationis pœnas ueritū eſſe, ſed amplā ex ſe ſtirpem ſucceſſionemq; naturæ cupiuiſſe relinquere. Poſt hæc cum Phraortes Hyrodæ filius trucidato patre regnū occupaſſet, multiq; Parthorum profugiſſent, Muneſes quidā uir nobilis ac domi potens ſolo patrio extorris, ad Antoniū confugit. Antonius Themiſtocli illum ſimilē ducens, ſe autem potētia ac munificentia Perſarū regibus parē arbitratus, tres ciuitates Partho largitur, Lariſſam, Aretuſam, Herampolim, quam Borbycen ante appellabant. Sed Parthorū rege † Muneſum reuocante benigne illum dimiſit Antonius, ratus Phraortē ſubducere ut pacis ſpe duceretur, ſigna & captiuos qui de Craſſi ſuperarāt clade, repoſcit. Ipſe autē Cleopatra in Aegyptū remiſſa per Armeniā Arabiamq; profectus, copias undiq; contraxit, nec ſolum proprias, ſed etiam ſociorū regum. Erant iſti complures, ampliſſimus tamen omniū & potentiſſimus Artauaſdes Armenius, qui ſex millia equitum & peditū ſeptem duxit. Illic cum copias ſuas recenſeret Antonius, comperit Romanorū peditum millia ſexaginta, & his auxilia equitū adiuncta Hiſpanorū & Gallorū decem millia, cæterarum nationū equitū peditumq; ſimul triginta millia, cum equitib. & leuibus. Hæ tantæ copiæ tantiq; rerum apparatus, ob quas & trans Bactra Indus expauit, & tota ſimul contremuit Aſia, nullius uſus Antonio per Cleopatrā fuere: quippe dum properat, ut ad illam reuertatur, ut cum illa hyemet, nō expectauit gerēdi tempus, ſed intempeſtiue aggreſſus perturbauit omnia. Magicis enim carminibus, & amatorijs poculis deuincta mens, amiſſa libertate propria, in Cleopatræ uultu hærebat infixa, longe redeundi quàm uincēdi cupidior. Principio quidē cum oporteret in Armenia hybernare, & requiem præbere militibus, octo milliū ſtadiorū uia defeſ-

D ſis, & antequā Parthus copias ex hybernis educeret, ineunte uere Mediā occupare, non tulit ille moram, ſed confeſtim Armeniam ad leuam capiens, Antropatenā regionē uaſtauit. Deinde cum trecenta uehicula haberet, quæ machinas ferebāt ad oppugnandas urbes perneceſſarias, in quibus aries erat octoginta pedum, quibus corruptis nulla ſpes erat reparandi, utpote omni ad orientē plagam ſolo materias minime gēnerofas procreante: dum celerior eſſe cupit, quaſi impedimenta celeritatis poſt ſe deſeruit, Taciano quodā qui curribus præeſſet cum certa manu militū ad cuſtodiā relicto. Ipſe autem Phraortæ urbem magnā, ubi & filij & uxores erant Medorum regis, obſedit. Ibi mox re ipſa redarguente cognitū eſt quantus fuerit error in machinis relinquendis: nam cum illis careret, aggerē ſummo labore extollere coactus anxie perficiebat. Dum hæc iſtic gerebantur, Phraortes Parthorū rex cum magnis copijs deſcendens, ut audiuit machinas ab Antonio relictas, partē ſuorum militū ad eas miſit. Ab his circūuentus Tacianus obruitur, decē millia cum illo cæſa, capti autem complures, in quibus & rex Polemon fuit, machinæ uero omnes à uictoribus incenſæ. Ea res (ut debuit) cunctos Antonianos milites minime quicquā tale in principio expectantes, uehemēter turbauit. Acceſſit quod Artauaſdes Armenius, qui eius belli capeſſendi cauſa in primis Antonio iunctus fuerat, quaſi deſperatis rebus, cum ſuis copijs ſe ſubtraxit, Romanosq; deſeruit. Hoſtes his ſucceſſibus elati, manifeſte prodire audebant, munitiones Antonij adire, minis cōtumelijsq; laceſſere. Antonius igitur optimū factu ratus militē educere, ne quieſcendo & ſuorū animos languidiores, & hoſtē ferociorē faciat, aſſumptis legionibus decē, & prætorijs cohortibus tribus, cum uniuerſo equitatu frumentatū egreditur, ſperans eo maxime modo hoſtes qui latiſſime ſparſi erant, in unū cōtractos pugnandi copiā facturos. Ita haud lōgius à caſtris unius diei iter profectus, ut uidit Parthos undiq; in ſe cōcurrere, pugnandi ſignū in caſtris ponit, & ſimul tentorijs refixis, quaſi non pugnaturus, ſed abiturus, Parthorū aciē præterit, admonitis his qui primi erant, ut cum prope hoſtē eſſent, equitatus hoſtem celeriter inuadat. Erat Parthorū acies in falcis figurā inſtructa, ſtabatq; oppoſita, miro ſilentio & quiete Romanorū ordines admirans, et exibat ipſa quoq; æqualibus interuallis, intrepide & cum ſilentio uenabula uibrans. Eques Romanus ſigno dato ingenti clamore in hoſtem defertur. Reſiſtere primo hoſtes impetumq; ſuſtinuerunt, tametſi momēto Romanus eques intra teli iactum ueniſſet. Mox ut pedes quoq; aduenit, tunc ingenti ſtrepitu armorū, & clamore militū territi Parthorū equi, & ſimul ipſi Parthi, priuſquā manus cōſererent, fugā arripuerunt.

† Ἀξίαν καὶ πέμψαντος.

Parthi ab Antonio uincuntur.

A puerunt. Fuga incumbens Antonius, putabat ſe totum bellum, aut certe partẽ maximã eo die confeciſſe. Inſequuti ſunt equites circiter ſtadia centũ quinquaginta, pedites uero quinquaginta: quibus reuocatis, quot ex hoſtibus cecidiſſent, quot capti eſſent, cum quæreret, comperit triginta duntaxat captos & octoginta cæſos. Ea res ſpem ac fiduciã omnẽ Romanis ademit, per graue putantibus ſi quidem ipſi uictores tam paucos ex hoſtibus necarint, uicti autem tot amiſſuri ſint, quot circa machinas nuper amiſerant. Poſtridie uero cum ad Phraarta redirẽt, obuiam ſeſe offert hoſtis, primo quidem parua manu, deinde maiori, tandẽ uniuerſa multitudine, ac ſi nunquã uicti fuiſſent, recentesq́; circa Romanos diffuſa, ad pugnã prouocabant, iterq́; impediebant, ut uix atq; anxie Antonius cum ſuis militibus caſtra reciperet. Ab obſeſſis Medis eruptione quadã facta, cum præſidia Romanorũ deieciſſent, iratus Antonius, ſorte circunducta, decimũ quenq; ſupplicio affecit, cæteris pro tritico hordeũ præbuit. Erat hoc bellũ utrinq; pergraue, nam & Romani famem timebãt, nec ſine uulneribus & cæde dabatur iam uictũ parare. Et Phraortes ſciẽs omnia faciliora eſſe Parthis q̃ hyemẽ, cum iam æquinoctiũ autumnale adeſſet, magnopere uerebatur, ne ſuos continere non poſſet. Dolo igitur aggrediendũ ratus, nobiliſſimis Parthorũ negociũ dat, ut Romanos qui frumentationis aut aquationis, aut deniq; cuiuſcunq; rei cauſa egrediantur, familiarius cõpellent, auferre ſinant, benigne alloquantur, uirtutem laudent, eos mirum in modũ placere regi ſuo ſignificent, inde propius adactis equis increpent Antonij pertinaciã, qui Phraortæ eiuſmodi uiros ſaluos eſſe cupienti, ipſe non aſſentiatur, ſed famem atq; intemperiẽ anni, duo maxima & grauiſſima bella, expectet, quę cum uenerint, etiã ſi ipſi Parthi conentur auxiliũ ferre, euadere tamen nõ poterunt. Eiuſmodi dicta à militibus ſpe mollitis relata mouerunt Antoniũ: nõ tamen prius caduceatorẽ ad Phraortẽ miſit, q̃ fuerat ſciſcitatus an hæc ex animo regis loquerentur: quod cum illi affirmarent, & ut ad regem legatũ mittat ſuaderent, mittit quoſdã ex amicis, quibus mandata dat, ut & ſigna & captiuos à Parthis repetant, ne nihil petẽdo cõtentus eſſe ſola fuga uideretur. Phraortes uero his auditis, reſpõdet ut captiuorũ & ſignorũ mentionẽ facere omittat: pacem autẽ ſi abire malint, offert: quam conditionẽ tandem, ut ab Antonio erat iuſſum, legati accipiunt. Poſt hæc Antonius paucis diebus

Phraortis doli in Antonianos.

B dum ſe milites compararent, cõmoratus à Phraartis diſcedit: nec ipſe quanq; caſtrenſi eloquentia nemini ætatis ſuæ cederet, concionẽ habuit, ſed Domitiũ Aenobarbũ id facere iuſſit. Fuere nonnulli in exercitu qui id grauiter ferrent, ac ſe cõtemni ab Antonio putarent. Alij uero mœſtitia & pudore (quod uerius erat) impeditum, Domitio id negocij dediſſe, & ob idipſum magis etiã conciliatos ac perſuaſos duci eſſe oportere prædicabant. Erat in exercitu uir quidam Mardus genere, Parthorũ mores propter diutinam obſeruationẽ plurimũ callens, cæterũ probatæ fidei iam antea cognitus in prælio circa machinas cõmiſſo. Is Antonium adiens, monet ne eandem qua uenit uiam repetat, neue exercitũ pedeſtrẽ & grauẽ per loca plana & aperta tam magnis equitũ copijs trucidandũ obijciat. Neq; enim alia de cauſa Phraortẽ fœdus iniſſe, niſi ut ab obſidione abeuntes in ijs potiſſimũ locis conſequatur. Si ita Antonius uelit, ducem futurum ſe pollicetur, non ſolũ tutioris, ſed etiam breuioris uiæ. Antonius autẽ quanquã uideri nolebat ſe parũ fidei Parthorũ confidere, tamen cõmoditate itineris adductus, Mardum ducere iubet, ſatiſdatione prius ab eo poſtulata. Ille ſe uinciri iubet, nec antè diſſolui quàm in Armeniã perduxerit. Quo facto arripit ille iter ad dextrã, & montes capeſſit: ita biduũ ſine ulla offenſione profecti, iam omni timore depoſito diſſolute incedebãt. Tertia autẽ die cum ad flumen quoddam perueniſſent, Mardus ripam fluminis recens dirutam cernens, & uiam qua eundũ erat multa undatione occupatã, ſuſpicatus hoſtiũ inſidias, qui ea impedimenta ac moras Romanis obijcerent, haud longe abeſſe, Antoniũ monet prouidere ne exercitũ incaute incedentẽ de improuiſo Parthi adoriantur. Vix redierat in ordinẽ miles, cum Parthi citatis equis in Romanos feruntur, circundant aciem, undiq; inſtãt. Antonius funditores & leuis armaturæ milites in hoſtem immittit: Parthi infeſto telo & plumbea glande percuſſi pedẽ referunt, multis uulneribus acceptis, nec paucioribus illatis. Rurſus deinde irrumpere conantes Celtiber eques excepit, diſſipauitq́;, ita ut nihil amplius ea die tentarent. Ex hoc Antonius cognito quod factu opus eſſet, expedito milite funditoribusq́; non ſolũ terga, ſed etiam latera exercitus ſepſit, & quadrato agmine ſemper incedit: equitibus autẽ mandat, ut hoſtes excipiant, fugientes uero non longius inſequantur. Hæc per quatriduũ obſeruata, ſpem omnẽ prædæ ademerant Parthis, ut iam de reditu cogitarent, cum ſpe amiſſa hyems obſtaret. Quinta autẽ die Flauius Gallus uir ferox & manu promptus, qui ordinẽ in exercitu ducebat, petijt ab Antonio leuis armaturæ milites, & pleroſq; ex equitibus quos in fronte habębat, promittens aliquod egregiũ facinus, ſi hi ſibi permit-

Ex re præſenti ſubitũ conſiliũ.

C tantur,oſtenſurum. Antonio uero concedente, milites & equites capit, & cum hoſtes ut ſoliti
erant acceſſiſſent,in eos irruit,fugauitq;.Nec parua fuga, ut præceptū erat, cōtentus, inſtat fe-
rocius,& in medias Parthorū turmas irrumpit: miſſos ab exercitu qui reuocarent, cōtemnit. Fe
runt Titium quæſtorē ſigno per uim ablato ad exercitū ſe recepiſſe,Gallum obiurgatum quod
multos bonos uiros temeritate ſua perditū iret. At Gallus Titiū contrà iurgatus ſuos cohorta-
tur,& eodem loco ſiſtere eos iubet. Ibi acerrime pugnatū eſt: tandē Gallus hoſte,quem à fronte
ſolum habere putabat,à tergo circūfuſus,preſſusq; undiq;, mittit ad exercitū qui auxiliū implo
rent. Tribuni militū, inter quos & Canidius erat, uir magna apud Antoniū gratia, temeritati
Galli maximum errorem adiungunt. Nam cum opus eſſet frequentiori auxilio uno impetu in
hoſtes irrumpente,paruā manum ſæpe atque iterū ut primi profligati erant mittendo,copiasq;
euacuando,uniuerſum exercitū in fugam atq; ultimā cladem dediſſent, ni Antonius re cogni-
ta celeriter aduolans cum legione tertia pugnam ſubiſſet,hoſtesq; repreſſiſſet. Tria millia in eo
prælio mortua, quinq; millia uulneratorū relata ſunt in caſtra,& in his Gallus quatuor ſpiculis
aduerſo corpore traiectus: ſed hic quidē non cōualuit, cæteros uero adiens Antonius curabat,
ſolabaturq;, miro dolore afflictus, ut lachrymas etiā frequenter effunderet. Saucij uero eius ad-
uentu lætati dexterā prenſantes orabant ut abiret, ac propriam ualetudinē curaret, ſe liberatos
eſſe ſi ipſe dux ualeret,affirmabāt. Nullus in illa ætate exercitū duxit, qui huic aut audacia aut
tolerantia laborū aut robore militū præſtaret. Tanta uero erga ducem reuerētia,tanta obedien
tia,tanta penes omnes nobiles, ignobiles, priuatos, magiſtratus, conſtantia, in honore ac gratiā
Antonij propriæ ſaluti anteponenda, ut ne antiquis quidē illis Romanis locū ullum exceſſus
relinqueret. Huiuſce rei plures erant cauſæ, nobilitas, eloquentia, ſimplicitas, magnificentia, li-
beralitas, comitas, tum uero cum cæteris laborādo, ſolicitudinē pro aliorū incōmodis ſuſcipien
do, opitulando, cuiq; quod opus erat porrigēdo, promptiores infirmos atq; ſaucios ꝙ ipſos ua-
D lentes effecerat. Hæc uictoria uſqueadeo Parthos extulit, ut qui pridie amiſſa ſpe de receſſu (ut
diximus) cogitabant, per uniuerſam noctem exercitui, quaſi fugituro & deſerturo omnia im-
minerent, & rex omnes quos ſecum habebat (neq; enim ipſe ullo prælio unquā adfuit) quaſi ad
certam prædam uictoriāq; illuc dimitteret. Fuiſſe dicuntur omnes Parthorum copiæ XL. mil-
lia equitū. Antonius uero cum eſſet cōcionaturus, petijt ſordidā ueſtem, quo magis animos fle
cteret: ſed improbantibus amicis, purpuratus acceſſit. Ibi cum laudaret fortes, increparetq; qui
fugerant, & his quidē bono animo eſſe iuberet, illi uero ſe purgarent, & ſiue decumationem,
ſiue quod aliud ſuppliciū mallet, ſe paratos ſubire offerrent, modo ipſe triſtitiā animo expellat,
precatus deos, ut ſi qua inuidia pro priore felicitate aduentet, omnē illam in ſe unum conuerte
rent, reliquo uero exercitui ſalutem ac uictoriā præſtarent, concionē dimiſit. Poſtridie exercitu
diligenter circūſepto procedit. Parthos autem longe ſpes ſua fefellit. Nam quaſi omnia rapturi
inuadentes, ita ſumma uirtute à Romanis repelluntur, ut fortitudinē admirati ſpem omnē præ
dæ rurſus deponerent. Inde cum quibuſdā è tumulis deſcendentē exercitū Parthi ſectantes per
decliuia adorti eſſent, conuerſi legionarij milites poſt ſe nudos clauſere. Primi quidem in genu
flexi clypeos oppoſuere, hi uero qui poſt terga erant, armis ſuperiectis primos texerunt, illos
item alij eodē modo. Erat eius forma quaſi tecti cuiuſdā theatrico ſpectaculo perſimilis, ad ſagit-
tarū lubricationes tutiſſima defenſio. Parthi labore confectos eſſe rati, depoſitis arcubus & con
tis aſſumptis Romanos inuadunt. At illi ſubitò in pedes ſublati, & inuicē cohortati, primos Par
thorū obtruncāt, reliquos in fugam dant. Eodē modo & ſequentibus diebus factū eſt. Iam exer
citus tarde incedens ingenti fame premebatur. Neq; enim per hoſtes frumentatū ire licebat, &
inſtrumenta cerealia magna ex parte relicta erant, iumentis partim mortuis, partim in ferendo
Fames ingens in Antonij exercitu. eos qui ſaucij erant occupatis. Chœnix attica frumēti, quinquaginta drachmis empta: pro or-
deaceis panibus tantundē ponderis argentū datum: tandē ad herbas ac radices conuerſi, cum
notæ conſuetæq; deficerent, coacti ſunt etiam ignotas aſſumere. Inuenta eſt quædā herba quæ
ad mortē per inſaniā adduceret. Quicunq; illam mandebat, neq; meminerat cuiuſq;, neq; ul-
lum agnoſcebat, ad hoc unum ſumme intētus ut lapides effoderet, uerſaretq;, ceu magna quæ-
dam res & celeritatis indiga gereretur. Erant cuncta plena annixorum humi ad lapides reuol-
uendos traducēdosq;, & tandē bilem uomentes moriebantur omnes, quādo uinum defecerat,
unicū ad eam peſtem remedium. Ita permultis morientibus, & Parthis uehemēter inſtantibus,
ſæpe inter cogitandū clamaſſe Antoniū ferunt, O decem millia: eos qui cum Xenophonte Ba
bylonia redierant admirantē, qui multo longiore uia confecta, per ingentes copias hoſtium ad
patrias ſedes remeaſſent incolumes. At Parthi cum neq; exercitum Romanū obruere, neque
ordines

A ordines turbare ullo pacto poſſent, ſed cōtrà ipſi iam ſæpe uicti ac fugati eſſent, rurſus nituntur dolos contexere: admiſcentes enim ſeſe Romanis qui aquatū aut frumentatū exierāt, & chordas arcuum laxas oſtendentes, ſe quidē nunc abire domū prædicabant, quoſdā tandē ex Medis biduum ac triduū ſequuturos, nō ut laceſſant quidē amplius, ſed ut uicos atq; agros ab iniurijs tuerentur. Ad hæc amplexus gratulationesq; iungebant, quo magis perſuaderent. Romani autem magnam in ſpem adducti, putabant uera fore quæ illi dictitabant, & ipſe Antonius unà cum cæteris lætatus, cupiebat iam in planitiem deſcendere. Montes enim per quos deinceps eundū erat, dicebantur aquam non habere. Cum itaq; copias deducturus eſſet Antonius, uenit quāproxime ad caſtra uir quidā Parthus, nomine Mithridates, nepos Muneſis illius qui urbes dono ab Antonio acceperat. Is petit aliquē ad ſe uenire qui Syriace aut Parthice ſciat. Acceſſit Alexander quidam Antiochenſis. Parthus præfatus quis eſſet, & in Muneſem gratiā omnem referens, interrogauit Alexandrū, ſi montes altos ac frequentes ſub quibus late explicentur campi, ante ſe cernat. Quod cum ille annuiſſet, ſub illis, inquit, montibus omnis Parthorū equitatus uos expectat. Putant enim uos eorū uerbis ſeductos, relictis collibus per hanc magnā planitiem iter facturos. Si igitur montes, ut adhuc feciſtis, tenueritis, nil amplius quàm labor & ſitis timenda eſt, res uobis Romanis nequaq; inſueta. Sin in campos deſcēderitis, certò ſciat Antonius Craſſi calamitatē ſibi eſſe ſubeundam. Hæc cum dixiſſet, receſſit. Antonius hoc nuncio turbatus, amicorū ſententiā ſciſcitatur. Mardus itineris princeps ſententiā rogatus, uehemēter Partho aſſentitur. Quippe & citra ullas inſidias, planitiē ipſam plenā errorū & moleſtiarū putabat, & ſimul docebat haud longam regionē eſſe quæ aqua careret, ſed quantū una die tranſmitti poſſet. In hanc ſententiā cum adductus eſſet Antonius, nocte ſigna mouet: milites aquā ferre iuſſi, penuria uaſculorū galeas pelleſq; impleuerūt. Parthi ut nunciatū eſt Antonium per montes iter tenere, exciti ex inſidijs, & contra conſuetudinem ſuam noctu properantes, prima luce extremos Romanorū conſequuntur. Romanos uigilia et labore confectos (ducentorū enim & quadraginta ſtadiorū iter ea nocte cōfecerant) non mediocriter turbauit aduentus hoſtium. Neq; enim tam celeriter affuturū ſperabāt, & ſitim augebat certamen, pugnantes enim incedebant. Dum ita proficiſcūtur, primi qui erant ad flumen quoddā perueniunt. Aqua erat gelida

B & nitens, cæterū ſalſa & uenenoſa, ſimulac guſtata fuerat, totis uiſceribus cōmouebat dolores. Mardo autē prędicente, diſpoſiti ſunt quidā per ripā qui militē ab hauſtu prohiberent: ſed non tantū ea res ualuit, quin uincente ſiti frequētes ad potū proſilirēt. Antonius quacunq; incedens milites rogabat paulò etiā ſitim tolerare, haud lōge abeſſe fluuiū aquæ dulcis & ſalubris, nec hoſtem deinceps propter aſperitatē uiæ ſequi poſſe. His ſimul dictis pugnātes reuocabat, et requieſcere ſub umbra iubebat. Factis itaq; ſcenis, & Parthis (ut cōſueuerāt) procul amotis, acceſſit iterum Mithridates, & per Alexandrū monet, ut cū paulò requieuerint ad flumē accederēt. Parthos enim uſq; ad flumē ſequuturos, nec ultra trāſituros eſſe. Alexāder his reb. Antonio nunciatis, refert ad eum aurea pocula & phialas, quorū Mithridates quod ueſte tegere ualuit acceptis, diſceſſit. Aliquantulū etiā tunc diei ſupererat, cum Antonius caſtra mouit. Ea nox ab hoſtibus quidē trāquilla fuit, ſed tam magno inter ipſos tumultu, ut nuſquā ſit magis trepidatū. Trucidatis enim ijs qui aurū aut argentū ferebāt, pecunias diripuerunt: tandē Antonij impedimenta adorti, pocula & menſas precioſiſſimas effringunt, & inter ſe diuidunt. Hinc tumultus exortus omnem exercitū trepidatione referſit: putabāt cuncti aciem circūuentā, ordineſq; interruptos eſſe, ut Antonius quendā ex libertis ſuis nomine Ramnū iureiurando obligaret, ut quandocunq; iuberet, gladio ipſum trāſfigeret, abſcinderetq; caput, ut neq; uiuus capi ualeat, neq; mortuus dignoſci ab hoſtibus. Hic cum omnes ingemiſcerent, Mardus itineris dux bono animo eſſe iubet, flumen enim propè eſſe, idq; ſibi ex auræ ſpiratione & frigiditate aëris & tempore profectionis patēre. Neq; enim multū ſupererat noctis: & ſimul nunciatū eſt turbationē illam non ex hoſtibus, ſed ex militū quorundam auaritia intemperantiaq; eſſe ortam. Volens igitur Antonius ex errore ac profligatione in ordinē milites reducere, manipulatim præcepit. Quibus iam fermè in ordinem redactis, cum dies lucere cœpiſſet, Parthi extremos inuadere cœperunt. Datur ſignū pugnæ militibus leuis armaturæ, deinde cæteri eos protegunt, & teſtudine facta hoſtem expectant: qui cum adire nō auderet, & Romani paulatim ſe ſubducerēt, primi ad flumen perueniunt. Ibi Antonius equitibus aduerſum hoſtem collocatis copias traiecit, infirmos primo, deinde cæteros. Iam & ipſis pugnātibus facultas erat bibēdi. Parthi enim ut flumen aſpexerunt ſubitò arcus relaxant, ſecure tranare iubent, uirtutem Romanorū ad cœlū tollunt. Poſtquam id flumen tranſierunt, & ſe ex lōgo labore receperunt, uiam ire pergunt, non nimiū

Dolus alius Parthorum.

Admiranda hoſtis miſericordia.

Seditio in caſtris Antonij.

C Parthorum fidei credentes. Sexta die poſt ultimũ prælium ad flumen Araxem, quod Mediam ab Armenia diuidit, perueniũt. Viſum eſt eis hoc flumen & altitudine & rapacitate horrendũ, & rumor erat Parthorũ inſidias ibi eſſe, ut Romanos tranſeuntes adorirentur. Vbi igitur Araxem tutiſſime traiecere, Armeniamq́ tetigere, quaſi ex longo pelago terrã illam intuentes adorabant, ad lachrymasq́ & amplexus præ lætitia cõuerſi. Incedentes autẽ per regiones fortunatas, & ex recordatione penuriæ rebus omnib. abutentes, hydericos, ictericosq́ incurrunt morbos. Hic cum exercitũ recenſeret Antonius, comperit uiginti millia peditũ, quatuor millia equitum eo bello amiſiſſe, nõ tamen omnia ab hoſte cæſa, ſed ſupra dimidiã partem morbo abſumpta. Ierunt igitur à Phraartis ſeptẽ & uiginti dierũ iter, prælijs duodeuiginti Parthos uicerunt, ſed hæ uictoriæ neq́ uim ullam, neq́ effectum habebant, quod hoſtem conſequi nõ poterant. Quamobrẽ manifeſtũ erat, confectionẽ eius belli per Arthanadẽ Armeniæ regẽ Antonio ſubtractam. Si enim quos ex Media reduxit equitũ ſexdecim millia affuiſſent, Parthico ferè more inſtructa, & cum illis pugnare cõſueta, Romanis profligãtibus, illisq́ perſequentib. nunquam hoſti facultas fuiſſet toties ad bellum pede integro redeundi. Cuncti igitur Antoniũ ad pœnas de rege ſumendas incitabant, ſed ipſe ratione fretus, quod exercitus è tot malis nondũ reſpirauerat, nec queſtus eſt quicquã aduerſus regem, nec minus quàm ſolitus erat in honore habuit. Poſtea tamen rurſus Armeniã ingreſſus, multis promiſſionibus regem allectũ in uincula coniecit, eumq́ Alexandriæ in triumphũ duxit. Quę res maxime Romanorũ animos ab Antonio alienauit, quod inſigne ac præcipuũ patriæ decus ob Cleopatrã Aegyptijs ædidiſſet. Sed hæc (ut modo dixi) poſtea ſunt facta. Tunc uero per hyemem ac niues redire properans, octo millia inſuper militũ in itinere amiſit. Ipſe autem cum reliquis ad mare deſcendens, quodã in loco qui Albus pagus dicitur (eſt autem medius inter Beretũ et Sidoniam) Cleopatrã expectabat, & tardantis deſideriũ perægre ferebat, ſed tamẽ ad potus ebrietatesq́ reuerſus, cum tolerare moram ullo pacto nequiret, perſæpe à compotoribus inter bibendum proſiliens, ad ſpeculandũ currebat. Venit Cleopatra tandẽ, & ueſtem & pecuniã militibus tulit. Sunt tamen qui affirmẽt ueſtem duntaxat Cleopatrã attuliſſe, pecuniã autem propriã Antonium quaſi ab illa acceptã militibus diuiſiſſe. Inde cum inter Parthorũ Medorumq́ regem diſcordia eſſet pro Romanis (ut

D ferunt) ſpolijs diuidundis exorta, formidaretq́ Medus ne regno proprio à Parthis deturbaretur, miſſis ad Antonium legatis, hortatur ad bellum Parthicũ rurſus capeſſendũ, & ſuas ac ſuorum uires conatusq́ pollicetur. Antonius igitur magna ſpe elatus, quando id quod ſolum primo bello defuerat, equitum ac ſagittariorũ multitudinẽ gratis oblatam ſibi per occaſionẽ cernebat, iterum parabat per Armeniã aſcendere, & ſe cum Medis circa Araxem cõiungere, atq́ ita ſimul Parthis bellũ inferre. Dum hæc in Aſia geruntur, Cæſar interea Romæ Octauiã ſolicitabat, ut ad Antoniũ nauigaret, nõ ipſius gratia, ut plurimi aiunt, ſed ut illa repulſa aut neglecta, iuſtam cauſam fratri præberet belli contra Antoniũ ineundi. Cum igitur Athenas perueniſſet, redduntur ſibi literæ ab Antonio, quibus iubebatur Athenis expectare, & ſimul ſe contra Parthos profecturũ ſignificabat. Illa uero hoc nuncio perturbata, quanquã non ignorabat quid rei ageretur, tamen mittens Antoniũ rogauit quonam uellet ea mitti, quæ ipſa ad eum perferebat.

Munera Octauiæ ad Anton.

Ferebat enim ueſtem militarẽ complurimã, multa etiã iumenta, & pecunias, & dona, quæ Antonij familiaribus largiretur, & præterea militũ delectorũ duo millia, qui in cohortes redacti, & totius corporis armaturis mirabiliter ornati erant. Hæc omnia cum ad Antoniũ Niger quidam ab Octauia miſſus detuliſſet, & iuſtis laudibus ornaſſet, timens Cleopatra Octauiæ aduentũ, ne fortè probitate morum, & Cæſaris potentia Antonius flecteretur, non ſatis blanditijs con-

Cleopatræ aſtutia.

fiſa, amore ſe Antonij ſimulauit incenſam, & corpus quidẽ ſubducto cibo attenuat, & liquando ab ea diſcedat, continuò in oculis humor ac triſtitia aderat: cum in conſpectũ redibat, quaſi ſtupore quodã percuſſa intuebatur. Data etiam opera, ut nonnunquã ab Antonio lachrymãs inueniretur, confeſtim lachrymas abſtergebat, occulebatq́, quaſi magnopere illum conaretur latêre. Hæc tunc maxime faciebat, cum Antonius parabat è Syria ad Medum proficiſci. Aſſentatores autem reginæ ſtudioſi Antoniũ ut planè durum ac ferreum hominẽ accuſabant, qui fœminam perderet, in unum ac ſolum ipſum intuentẽ. Nam Octauiã quidem rerum gratia per fratrem Antonio coniunctam coniugis nomine frui, Cleopatrã autem tot populorũ dominam amantem Antonij uocari: neq́ hoc nomen fugere neq́ erubeſcere, modo aſpicere ipſum atq́ unà eſſe liceat: quod ſi hoc quoq́ illi denegetur, non amplius uitali aura fruiturã. Eiuſmodi uerbis uſqueadeò Antoniũ effœminauerunt, ut omni apparatu belli neglecto, ſolicitus de Cleopatræ uita in Alexandriam redierit, profectionem autem ad Medum aliud in tempus differret,

quanquã

A quanquã tunc uehemẽter Parthos laborare inteſtinis ſeditionibus audiebat. Poſt tempus tamẽ profectus amicitiã cum Medo firmauit, & uni ex ſuis & Cleopatræ filijs regis filia deſponſata, inde regreſſus eſt, iam ad ciuile bellum tota mente conuerſus. Octauiã enim ab Antonio neglectam ut Romã redijt, iuſſit Cæſar ſeorſum per ſe habitare: ſed illa negauit ſe domũ Antonij deſerturã, & niſi aliud ſubeſſet, hac de cauſa minime certandũ cenſebat. Perturpe enim fore, ſi duo Romanorũ imperatores ad arma eant, alter amoris gratia, alter quod pellex ſorori anteponatur. Et hæc ſane factis comprobabat, nam neq; Antonij domũ deſeruit, neq; filiorũ eius curam remiſit, ſed diligenter excoluit, non ſolum cõmunes, ſed etiam ex Fuluia antè ſuſceptos. Amicos etiam Antonij, qui uel petendi magiſtratus, uel cæterarũ rerum gratia Romã uenerant, ſuſcipiebat, fauebatq;, & ſi quid opus erat pro illis à Cæſare impetrabat. His illa rebus inſciens imprudensq; plurimũ obfuit uiro, cunctis indigne ferentibus, quod eiuſmodi fœmina iniurijs afficeretur. Augebat Antonij odiũ diuiſio illa tragica ac ſuperba, maximeq; à Romanis moribus abhorrere uiſa, quam ille fecerat Alexandriæ inter ſuos & Cleopatræ filios. Nam cum in gymnaſio duos ex auro thronos gradibus argenteis poſuiſſet, & in altero ipſe, in altero Cleopatra conſediſſet, filijs item paulò humilioribus thronis collocatis, inſpectante omni multitudine, primo quidem Cleopatrã reginam appellauit Aegypti, Cypri, Libyæ, & Syriæcœles, unaq; cum illa Cæſarionẽ regnare iuſſit, quem Cleopatra prægnans relicta ex priore Cæſare peperiſſe uidebatur: ſecundo autẽ loco ſuos & Cleopatræ liberos reges regũ nominauit, aſſignauitq; Alexandro quidem Armeniam, Mediam, & Parthiam, ſi quando ſubigerentur: Ptolemæo autem Phœniciam, Syriam & Ciliciam. Et principio eos duxerat uario ornatu, Alexandrum Medica ueſte, tiaram & cidarim rectam habentẽ: Ptolemæum crepidis, & chlamyde, & cauſia, cum diademate ornatum. Hic enim erat habitus ab Alexandro regum, ille uero Medorũ & Armeniorum. Poſt hæc cum pueri genitores ſalutaſſent, & amplexi fuiſſent, præſtò cuſtodes utriq; affuere, huic Armenij, illi Macedones. Nam Cleopatra quidẽ & tunc & aliàs quoties ſe multitudini oſtendebat, ſacram Iſidis ſtolam aſſumebat, & noua Iſis iura populis dabat. Hæc Cæſar ſæpe in ſenatu oſtendens, ſæpe in concione accuſans, plebem contra Antoniũ concitabat. Miſit etiam Antonius Romã aduerſus Cæſarẽ accuſatores: primo, quod pulſo Pompeio Siciliam adeptus,

Octauiæ probitas.

Cauſa altera odij Cæſaris in Antoniũ.

B nullam eius inſulæ partem feciſſet ſibi: ſecundũ, quod cum eius nauibus ad prælium uſus eſſet, nullas unquam reſtituiſſet: tertium, quod cum M. Lepidũ collegam exautoraſſet, & priuatum feciſſet, ipſe habebat legiones & prouincias illi traditas. Super omnibus, quod Cæſar Italiã fermè totam militibus ſuis diuiſiſſet, & nihil reliqui militibus Antonij reliquiſſet. Ad hæc Cæſar ita reſpondit: Lepidũ quidem ideo remouiſſe ab imperio, quod nimiũ ob eam rem inſoleſcere uiſus erat. Quæ autem bello acquiſierit, ſe Antonio partem facturũ, quando & ipſe Armeniæ partem faciet ſibi. Militibus autem Italiam non eſſe dandam, cum Parthiam & Mediã habeant, quas Romanorũ imperio adiunxerunt unà cum imperatore ſuo præclariſſime pugnãtes. Erat in Armenia Antonius, cum hæc renunciata ſunt ei: confeſtim itaq; iubet Canidiũ cum ſexdecim legionibus ad littus deſcendere: ipſe autem cum Cleopatra Epheſum uenit, nam eò maritimæ copiæ undiq; conueniebant. Fuere omnes naues octingentæ cum onerarijs, quarum Cleopatra contulit ducentas, & talenta uiginti, & cõmeatum uniuerſo exercitui abunde. Antonius quidem à Domitio admonitus ne ſecum Cleopatrã duceret, iuſſerat illam in Aegyptũ redire, ibiq; euentũ belli expectare: ſed ipſa uerita ne pax rurſus per Octauiam fieret, multis præmijs à Canidio impetrat, ut pro ſe Antoniũ alloquatur, doceatq; iniuſtum eſſe, ab exercitu repellere mulierẽ quæ tanta auxilia præbeat ad bellum, neq; conducere ut Aegyptij languidiores fiant, magna pars maritimarũ copiarum. Quinetiã ſe nõ perſpicere, cuinam eorum regum qui Antonium ſequuturi ſint, Cleopatra cedat aut prudentia, aut conſilio. Nam & magnum regnum iandiu per ſeipſam gubernaſſe, & ab ipſo Antonio didiciſſe, quemadmodũ in maximis rebus uerſari oporteat. Hæc quidem conſilia (oportebat enim iam omnia in Cæſarem transferri) uicerunt. Collectis itaq; copijs cum Samum nauigantes perueniſſent, ibi aliquot dies commorati ſunt in ſummis uoluptatibus. Vt enim reges, dynaſtæ, tetrarchæ, nationes, ciuitates uniuerſæ quæ inter Syriam & Mæotida, Armeniã & Laurias iacent, iuſſi erant ea mittere & ferre quibus ad bellum opus eſſet, ita cunctis Dionyſij artificibus edictum erat, in Samo adeſſent. Itaq; reliquo omni terrarũ orbe ingemiſcẽte, una inſula cantibus, ſaltationibus, theatris, certaminibusq; intenta erat. Immolauit tota ciuitas bouẽ mittens, reges autẽ inter ſe magnificentia doniſq; certabant. Sermoq; erat, quales nam futuri eſſent in triumpho, qui ante triumphum belli apparatum talem oſtentarent. Dedit ſcenicorum ludorum artificibus Pryenem habitandũ Antonius.

C Ipſe Athenas uenit, & ibi rurſus in iocis erat & theatris. Cupiens autem Cleopatra, quos ciuitas illa Octauiæ dediſſet honores eoſdẽ ſibi decerni (amabatur enim egregie ab Athenienſibus Octauia) multis beneficijs populũ amplexa eſt. Ciuitas igitur honores decreuit, miſitq; legatos Cleopatræ domũ, qui pſephiſma ferrent. Horũ unus fuit ipſe Antonius, utpote ciuis Athenienſis, qui coram regina conſtitutus orationẽ pro ciuitate habuit. Deinde Romã miſit qui Octauiã domo expellerẽt. Egreſſam illam ferunt cum omnib. Antonij filijs præter maiorẽ natu ex Fuluia (hic enim cum patre aberat) plorantẽ & inique ferentẽ, quod & ipſa una ex cauſis diſcordiæ ciuilis putaretur. Romanis uero id indigniſſime factum uidebatur. Antonium tamen miſeriorem iudicabant, maxime hi qui Cleopatrã uiderant, quibus apertiſſime notum erat, neq; ætate neq; forma Octauiæ anteponendã. Cæſar audita Antonij celeritate magnitudineq; copiarũ, uehemẽter trepidauit, timens ne ea æſtate pugnare cogeretur. Deerant enim complura ad belli apparatũ, & homines ſibi infenſi erant propter immodicas tributorũ exactiones. Coacti erant alij quidem partem quartã fructuum cõferre, libertinæ uero conditionis homines octauam totius patrimonij. Itaq; omnibus in Cæſarẽ accenſis, tota perturbata erat Italia, ut in maximis erratis Antonij ponatur huius belli dilatio, nam & ſpatiũ Cæſari dedit exercitus comparandi, & leniendi dolores hominũ. Quippe dum exigebantur tributa, efferueſcebant: exactis autem ac perſolutis, ira ceſſabat. Inter hæc Titus & Plancus uiri cõſulares, Antonij amici, multis cõtumelijs à Cleopatra affecti quod ei aduerſati fuerant, ne ad bellum duceretur, & ad Cæſarẽ transfugere, & Antonij teſtamentũ quod apud ueſtales erat docuere. Quod teſtamentũ cum Cæſar peteret, reddere quidẽ uirgines noluerunt, ſed facultatẽ fecerunt ut per ſeipſum aſſumeret. Cæſar cum tabulas abſtuliſſet, primo quidem cœpit priuatim, ut quæq; ſcripta erãt referre, locoſq; reprehenſione dignos notare. Tandem frequenti ſenatu multa ex ijs legit, quæ perabſurde ſcripta uidebãtur, ut minime indignũ putaretur, eum uiuentẽ adhuc pœnas dare pro his quæ poſt mortẽ mandabat fieri. Immoratus eſt maxime Cæſar in ſepultura, iubebat enim Antonius teſtamento ſuo, ſi Romæ diem obiret, corpus eius ingenti apparatu & magna celebritate hominum per forum efferri, & inde Alexandriã ad Cleopatram mitti. Caluiſius autem Cæſaris amicus hæc addit Antonij crimina, largitũ fuiſſe Antoniũ Cleopatræ ex Pergamo bibliothecas, in quibus ducenta millia erant librorũ. In cœna uero quadã cum multi adeſſent, ſurrexiſſe Antonium, & pedem Cleopatræ preſſiſſe ex quadã compoſitione inter eos facta. Tuliſſe etiam ut ſe præſente Cleopatra ab Epheſijs domina ſalutaretur. Præterea dum reges tetrarchaſq; iudicaret, tabellas ex cryſtallo, aut ex unguibus amatorie ſcriptas frequenter acceptaſſe à Cleopatra, eaſq; inter iudicandũ lectitaſſe: & dum Fuluius uir ampliſſimus & cunctis Romanis eloquentia antecellens cauſam in foro diceret, Cleopatrã in lectica per forum forte delatã ſimulac Antonius uidiſſet, proſiluiſſe è ſella, & poſthabita cauſa Cleopatrã proſequutum fuiſſe. Sed in pleriſq; ex his calumniari uiſus eſt Caluiſius. Amici uero Antonij quanq; Romæ unumquenq; ex plebe prenſantes pro Antonio deprecarẽtur, miſerunt tamen ex ſuis Geminiũ quendã, qui rogaret Antoniũ, moneretq;, ne contẽnat ſe à populo Romano hoſtem iudicari, magiſtratuq; remoueri. Is Geminius ut in Græciã uenit, Cleopatræ erat ſuſpectus, ne Octauię gratia ad Antonium ueniſſet. Deluſus itaq; in conuiuijs & cõtumclioſe acceptus, tamen omnia tolerabat, tempus alloquendi Antoniũ expectans. Iuſſus tandem in conuiuio pro quibus ueniſſet rebus eas exponere: Cætera quidẽ, inquit, Antoni ſobriæ ſunt orationis, & nõ temporis huiuſce, uerũtamen & ſobrius ſcio & ebrius, bene ſcilicet proceſſura omnia, ſi Cleopatra in Aegyptum remittatur. Hæc cum Antonius inique tuliſſet, Cleopatra bene, inquit, facis Gemini, qui ueritatẽ ita planè ſine ullis tortorib. cõfiteris. Geminius igitur poſt paucos dies ab Antonio fugiens Romã redijt. Multi præterea ex Antonij amicis pulſi à Cleopatræ aſſentatoribus, quorũ unus fuit M. Syllanus, & Delius hiſtoricus, hic fugiſſe ait Cleopatrę inſidias, Glauco medico admonẽte. Erat autem Cleopatra illi infenſa, quod in cœna dixiſſet, ipſis quidẽ acidum uinũ infundi, Sarmentum autem Romæ falernũ potare. Erat autem Sarmẽtus Cæſaris ſeruulus ex ijs qui feſtiuitatis cauſa haberi ſolẽt, quos Romani Delicias appellãt. Sed ubi omnia ſatis parata Romæ uiſa ſunt, aduerſus Cleopatrã bellum decernitur, & Antonius id imperiũ deponere iubetur, in quo ipſe iam antea mulieri conceſſerat. Addebat Cæſar hæc uerba, Antoniũ quidem amatorijs poculis infectũ, ne ſe quidem regere ac gubernare poſſe, pugnaturos autem cõtra ipſos fore Photinum & Mardionem eunuchum, & Chardionẽ & Iradem Cleopatræ tonſtricem, à quibus Antonij imperium plurimũ gubernaretur. Prodigia ante bellum hæc ferunt fuiſſe: Piſaurum urbẽ non longe ab Hadria, in qua Antonius colonos deduxerat, hiatu terræ abſorptã periſſe. Albæ ſtatuam

Teſtamentum Antonij. *Fuluius orator.*

D (margin letter beside "cus hæc addit Antonij crimina")

A tuam quandã Antonij lapideam multos dies ſudaſſe, & cum à quibuſdã ſiccaretur, non deſtitiſſe ſudorẽ emittere. Patris dum ibi Antonius eſſet, Herculis fanum fulmine tactũ arſiſſe. Athenis ex pugna gigantea Bacchum ui uentorũ excuſſum in theatrum decidiſſe, & ut ſuprà diximus, Herculẽ quidem generis autorẽ, Bacchũ autem ducem uitæ habebat Antonius, & iunior Dionyſius uocabatur. Eadẽ tempeſtas Eumenis & Attali coloſſos qui Athenis erant, Antonio tranſcriptos humi proſtrauit, & quidẽ ſolos ex multis. Præterea etiam Cleopatræ nauis quę Antonias dicebatur, ſignũ habuit horrendũ. Nam cum ſub puppi hirundines nidificaſſent, ſuperuenere aliæ, & primis per uim expulſis, nidos deſtruxere. Inde cum iam ad prælũ utrinq; coirent, Antonius quidẽ pugnaces habebat naues non pauciores quingẽtis, in quibus octiremes & decemremes erãt permultæ, omnes præclariſſime ornatæ, militũ millia centum, equitũ millia duodecim: reges qui ei parebant, Bocchus Libyæ, Tarcondemus ſuperioris Ciliciæ, Archelaus Cappadociæ, Philadelphus Paphlagoniæ, Mithridates Cõmagenæ, Adollas Thraciæ. Hi reges aderãt. Auxilia uero miſerunt, Polemon ex Ponto, Manchus ex Arabia, Herodes ex Iudæa, Amyntas ex Lycaonia & Galatia. Erant etiã à Medorũ rege miſſa auxilia. Cæſar autẽ habebat naues pugnaces ducentas quinquaginta, peditũ octoginta millia, equitum ferme parem Antonio numerũ. Imperabant autem Antonius quidẽ ab Euphrate & Armenia ad Ionium & Illyricũ, Cæſar uero ab Illyricis ad Heſperiũ oceanum, & rurſus ab oceano ad Tyrrhenũ & Siculum mare: Lybiæ uero quantũ Italiæ, Galliæ, Hiſpaniæ oppoſitũ eſt uſq; ad Herculeas columnas Cæſar habebat. Antonius uero à Cyrene ad Aethiopiã. Ita autem Cleopatræ addictus erat Antonius, ut cum ualeret plurimũ terreſtribus copijs, Cleopatræ gratia uictoriã naualẽ concupiuerit, quanquã uiatores, agaſones, meſſores adoleſcẽtulos per totam Græciam à magiſtris captos cernebat ad naues implendas, nec ita quidem ſatis repletas, ſed pleraſq; uacuas & ægre nauigantes. Cæſaris naues Brunduſij ac Tarenti paratæ erant, non ad faſtigij roboriſq; oſtentationem, ſed ad celeritatẽ felicitatem'ue fabricatæ, uiriſq; maxime refertæ. Miſit igitur ad Antoniũ Cæſar ut Italiam accederet, nec amplius tempus morando teraat. Se quidẽ portus ac littoris Italici capeſſendi poteſtatẽ facturum pollicetur, tantumq; à littore cum ſuis copijs receſſurũ, ut tute ex ſuis nauibus deſcendere & caſtra metari poſſit. Antonius contrà iactabundus Cæſarẽ in ſin

B gulare certamen prouocabat, quanquam ipſe ſenior eſſet: quod ſi hoc refugiat Cæſar, placere omnib. copijs, ut olim Pompeius & Cæſar in Pharſalia dimicare. Antonio igitur circa Actium naues habente, eò ubi nunc Nicopolis eſt, peruenit Cæſar, & Ionium trãſgreſſus, Epiri locum qui Toryna dicitur, capeſſit. Trepidatione ex hoc apud claſſem Antonij coorta, (aberant enim terreſtres copiæ) Cleopatra ludens inquit: Quid uero periculi aut mali eſt ſi Cæſar ſuper Toryna conſedit? Poſtridie uero ſummo mane cum Cæſar inſtructa claſſe in hoſtes pergeret, ueritus Antonius ne naues defenſoribus uacuæ capiantur, remiges quidem omnes armauit, per tabulata nauium diſpoſitos oſtendit: ordines uero remorũ ſic in fronte utrinq; inſtruxit, ut hoſti oppoſitæ paratæ ad prælium uiderentur. Ita Cæſar ab Antonio eluſus receſſit. Aquandi etiam neceſſitas pulchre iuuiſſe Antoniũ uidetur, hoſtes uelut intra mœnia retinens, cum loca quæ circùm erant reliqua omnia inſalubrẽ aquam haberent. Perhumanũ hoc loco Antonij factũ memoratur. Nam cum Domitius Aenobarbus iam febriens paruam nauiculã ingreſſus, ad Cæſarem transfugiſſet, Antonius contra Cleopatræ uoluntatẽ impedimenta omnia, cum ſeruis & clientibus & amicis ad eum dimiſit, quanquã ægerrime tuliſſet. Sed Domitius poſt paucos dies, quaſi perfidiæ ac proditionis eum pœniteret, uita deceſſit. Deſciuerunt reges nõnulli ab Antonio, ut Amyntas, & Deiotarus. Claſſis uero undiq; difficultatibus circũuenta, multiſq; carere uiſa, rurſus Antoniũ coëgit ad pedeſtres copias reſpicere, & in illis ſpem uictoriæ habere. Ad hæc mala Canidius etiã Antonij legatus mutata ſentẽtia cenſebat Cleopatrã in Aegyptum remittendã, ipſis autem in Thraciã aut Macedoniã cum exercitu concedendũ, ibiq; tota acie decernendũ. Nam Dicomes Getharũ rex magna auxilia promittebat Antonio. Nec eſſe turpe ſi Cæſari, qui nuper in Siculo bello exercitatus ſit, maritimis copijs cedant: ſed magis reprehendendum, ſi Antonius uir terreſtriũ pugnarum peritiſſimus, non utatur robore ſuorũ militum, ſed eos in naues diſtribuat ac diſpergat. Vicit tamen Cleopatræ uoluntas, ut mari pugnaretur, iam inde ad fugam reſpicientis, & maxime laborantis non qua ratione Antonius uincere, ſed qua ipſa rebus perditis tutiſſime poſſit euadere. Erant lõgo ſpatio à caſtris ad ſtationes nauium ceu quædam brachia protracta, per hæc Antonius ire ac redire ſine ulla ſuſpicione cõſueuerat. Cæſar uero à ſeruo quodam admonitus miſit eò milites, qui Antonium tranſeuntẽ interciperent. Illi inſidijs diſpoſitis, ita paulò minus rem confecerunt, ut comitem unum qui Antonio

Prodigia pugnam Cæſaris & Antonij præcedentia.

Copiæ Antonij & belli apparatus.

Exercitus Cæſaris.

Antonij perhumanũ factum.

C præſibat caperent, ipſe autem Antonius fugiens uix è manibus laberetur. Vt uero certandum claſſe uiſum eſt, cæteras quidem naues præter ſexaginta Aegyptiorũ cremauit, optimis autẽ & maximis à trireme ad decemremem electis impoſuit militũ millia uiginti duo, & ſagittariorum duo millia. Hoc in loco ferunt tribunũ quendam militũ uirum fortem & diu in armis uerſatum Antonio fortè prætereunti corpus ſuum multis inſigne cicatricibus oſtendiſſe, dixiſſeqꝫ, ô Imperator quid his tot uulneribus aut huic gladio parum cõfidens in lignis fragilibus ſpem habes? ſine Phœnices & Aegyptij claſſe pugnent, nobis autem Romanis terram da, in qua conſueuimus uel uincere hoſtes uel oppetere. Ad hæc Antonius nihil reſpõdit, ſed uultu ac manu ſignificans ut bono eſſet animo, præterijt. Quod autem non bonã ſpem haberet manifeſte animaduerſum eſt: nam cum gubernatores nauiũ ad pugnã euntes uela relinquere uellent, prohibuit Antonius, ac ferre coegit, dictitans non oportere quenquã ex hoſtibus fugiendo effugere. Sed ea die, & altera, & tertia, magnis fluctibus agitatum mare pugnam inhibuit: quinto tandẽ die placido tranquilloqꝫ mari prælium eſt cõmiſſum. Antonius & Publicola dextrũ cornu, Cælius ſiniſtrũ habebant. Media regebant M. Octauius & M. Inſteius. Cæſar dextro cornu ſibi reſeruato, ſiniſtro Agrippã præfecit. Terreſtribus uero copijs ab Antonio Canidius præerat, à Cæſare Taurus, qui utrinqꝫ inſtructa acie in littore quieſcebant, euentũ naualis pugnæ expectantes. Antonius undiqꝫ nauicula obiens ſuos cohortabatur, docebatqꝫ ob grauitatẽ & põdus nauium tanquã è terra eos pugnaturos eſſe: gubernatoribus præcipiens, ut nauibus uelut ſenſim promotis impetũ hoſtium, loci ubi ſtructa acies erat difficultate freti, expectarent. Cæſar uero cum ante lucem caſtris egreſſus eſſet, nauesqꝫ uiſeret, hominẽ qui aſinũ agitabat ferunt illi obuiam factum: roganti autem Cæſari quodnam nomen ei eſſet, reſpondiſſe, Eutico nomen eſſe, aſinum autem Niconta appellari. Quamobrẽ poſtea cum hæc loca ornaret Cæſar, ſtatuit inter cætera, hominẽ & aſinum æneum. Sed tunc cum ſatis omnia ſpectaſſet, nauem ingreſſus, & ad dexterum cornu delatus, admirabatur hoſtiũ claſſem ocioſe in locis arctis ſeſe cõtinere. Erat eorum aſpectus quaſi in ancoris conſiſtentium, & hoc diu arbitratus Cæſar ſuos continebat, octo fermè ſtadia longe à ſtatione hoſtiũ. Iam ſexta erat hora, & uentus à mari leniter flare inceperat, cum Antonij milites grauiter moram tolerantes, & magnitudini & firmitati nauiũ ſuarũ tanqꝫ

D inexpugnabiliũ confiſi, ſiniſtrũ cornu mouere cœperunt. Quod cum Cæſar animaduertiſſet, uehementer lætatus, proram dextro cornu contorquet, ut ſinum ac fauces Antonius deſerat, magiſqꝫ in apertũ procedat, quo ſibi facultas eſſet nauibus ſuis agibilibus circũdandi implicandiqꝫ hoſtium naues magnitudine tardas, hominib. inanes. Inde cum ſatis proceſſiſſe uiſum eſt, præliũ cõmittitur: non tamen impetu irruptioneqꝫ uſi ſunt, nam & Antonianæ naues uelocitatem, quæ cõgreſſus maxime uiolentos reddit, propter grauitatẽ molemqꝫ non habebãt: & Cæſar non ſolũ aduerſas Antonij proras duras atqꝫ æratas, ſed ne latera quidẽ ferire audebat, refringebãtur enim roſtra perfacile, ſi inciderẽt in quadratas trabes, ære adinuicẽ cõnexas. Erat igitur certamen pugnæ terreſtri perſimile, magis uero oppidorum oppugnationi. Tres enim & quatuor Cæſaris naues circa ſingulas Antonij occupatas, tragulis, contis, iaculatione ignis nitebantur. Antoniani contra è ligneis turribus catapultas in hoſtẽ iaciebant. Sed cum Agrippa læuũ cornu circũduceret, coactus eſt Publicola longius ſe extẽdere. Quamobrẽ cum media Antonij claſſis abrupta eſſet, turbatis ordinibus & circa Aruntium implicatis, parumper trepidatũ eſt. Erat tamen cõmune certamen & pugna utrinqꝫ æqua, cũ naues ſexaginta Cleopatræ, quę poſt magnas naues collocatæ erãt, uelis ſublatis per medios pugnãtes fugã arripiunt, ſuoſqꝫ perturbant. Cęſaris milites ſumma admiratio tenebat, ſpectabãt enim fugiẽtes naues in Pelopõneſum conuerſas, nec qua de cauſa id fieret, animaduertebãt. Quo quidẽ in loco ſatis declarauit Antonius, ſe neqꝫ ducis neqꝫ uiri cõſilijs fretũ, neqꝫ omnino mẽtis ſuæ compotẽ eſſe, ſed ut quidã inquit, amantis animã in corpore alieno uiuere. Tractus eſt enim à muliere quaſi in ea uiueret ſimulqꝫ moreretur. Neqꝫ enim tulit illius fugã, ſed omnib. poſthabitis, & his qui pro ipſo pugnabãt proditis ac deſtitutis, in quinqueremẽ proſiluit, et Alexa & Siculo dũtaxat comitib. inſequutus eſt eã, quę & ſeipſam & illũ perdiderat. Cleopatra uero ut nouit Antoniũ ſequi, ſignũ extulit, ad quod ille delatus cũ in eandẽ nauim receptus eſſet, neqꝫ aſpicere uoluit Cleopatrã, neqꝫ ab ipſa cõſpici, ſed ſolus et tacitus in prora cõſedit, utraqꝫ manu circa caput inuoluta. Interea Cæſaris liburneæ ſunt cõſpectæ, quæ Antoniũ ſequebãtur. Verti igitur Antonius prorã iuſſit, & cæteros quidẽ uenientes reiecit, Euriclẽ uero Lacedæmoniũ reprimere nõ poterat, ſed acriter irruebat, telum è prora quatiens, maxime Antoniũ ferire intentus. Antonio autem interrogãte, quiſnam eſſet is qui fortunas ſuas tam cupide inſectaretur: Ego ſum, inquit, Euricles Lacharis filius,

Pugna naualis inter Antoniũ & Cæſarem apud Actium.

A filius, qui Cæſaris fortuna paternas iniurias ulciſcor. Lachares enim ab Antonio latrocinij dam
natus, & ſecuri percuſſus obierat. Non tamen incidit in Antonij nauem Euricles, ſed in aliam
(duæ enim erant prætoriæ) quam roſtro cepit ærato percuſſam, atq; hanc quidē cepit, & aliam
quandā, in qua ditiſſima erat ſupellex. Vt uero ab his ſe explicuit Antonius, rurſus in prora eo
dem modo conſedit, & ita per triduū cōmoratus eſt ſeorſum à Cleopatra, incertum ſiue ira ſiue
pudore id ageret. Tandē cum ad Tænarū appuliſſet, mulieres Antonij & Cleopatræ familiares
primo inter eos colloquia reduxerunt, deinde unà cœnare & eodem lecto cubare perſuaſerūt.
Iam naues & amici quidā è prælio fugientes eò conuenerant, à quibus certior factus eſt Anto-
nius claſſem eſſe amiſſam, terreſtres autem copias etiā tunc extare. Literis igitur ad Canidium
miſſis, iubet eum per Macedoniā celeriter cum exercitu in Aſiam reuerti: ipſe autem à Tænaro
in Libyam traiecturus, nauē unam multis pecunijs, multa auri & argenti ſupellectile onuſtam
amicis tradidit, ut illi inter ſe diuiderent, iubetq; ut quiſq; poteſt ſibi ſalutē quærere. Negātes ue
ro atq; ingemiſcentes perhumaniter & benigne ſolatus dimittit, ſcribens ad Theophilū qui Co
rintho præerat, ut daret operā quo illi in tuto ſint, occultetq; eos quoad ueniā impetrent à Cæ-
ſare. Hic erat Theophilus Hipparchi pater, qui plurimum apud Antonium potuerat, primo à
Cæſare ex libertis traductus, & Corinthi colonus factus. Hęc quidē poſt fugā apud Antonium
facta. Apud Actium uero cum Antoniana claſſis diu Cæſari reſtitiſſet, demū aduerſo fluctu im
pedita cum eſſet, ægre decima hora ſuperatur. Mortui quidem non ſupra quinq; millia fuere,
captæ autem naues trecentæ, ut ipſe Cæſar ſcribit. Cognouere autem non multi Antonij fu-
gam, nec ijs qui cognouerāt perſuaderi poterat, ut is qui & decem & octo legiones integras, &
uiginti duo millia equitum haberet in littore, depoſita ſpe aufugiſſet, præſertim cum ipſe Anto
nius ſæpe mutationē fortunæ expertus eſſet, & innumeros bellorū caſus conuerſioneſq; tuliſ-
ſet. Deſiderabant igitur eum milites, & uenturū ſperabant, tanta fortitudine ac uirtute freti, ut
poſt fugam manifeſtiſſime cognitā ſeptem dies ſe cōtinerent, & Cæſaris conditiones legatoſq;
aſpernarentur. Inde cum Canidius eorum dux nocte è caſtris fugiſſet, ſuoſq; prodidiſſet, tunc
demum omni ſpe deſtituti uictori ſe dedidere. Poſt hæc Cæſar ab Actio profectus Athenas ue-
nit, & Græcis reconciliatus, frumentū quod ſupererat publice diuiſit ciuitatibus, eo bello ſupra
B modum afflictis, & ſeruis iumētis pecuniaq; ſpoliatis. Nicharchus proauus noſter ſolebat nar-
rare, ea tempeſtate uniuerſos ciues coactos fuiſſe frumentū humeris ad littus deferre, uerberi-
bus ut accederent agitatos. At ſemel quidē ita tuliſſe memorabat, ſed cum reuerſi ſecundū onus
tollere uellent, nunciatū fuiſſe Antoniū uictum, & ob eam rem ciuitatē ſeruatā dicebat: ſubitò
enim Antonij pręfectos militeſq; profugiſſe, ciues autem inter ſe frumentū diuiſiſſe. Antonius
ut in Lybiam peruenit, Cleopatra in Aegyptū ex Paretonio remiſſa: ipſe ſolitudine fruebatur,
laſſeſcens animo, & oberrans cum duobus comitibus, græco Ariſtocrate rhetore, latino Luci-
lio, de quo alias ſcripſimus. Is enim cum M. Bruto eſſet familiaris, Philippis poſt Antonij Cęſa-
riſq; uictoriā militibus ad Brutum quærendū capiēdumq; miſſis, Brutum ſe eſſe affirmauit, ut
dum circa ipſum uel necandū uel ducendū occupati eſſent, Brutus haberet ſpatiū abeundi. Is
Lucilius tunc ab Antonio ſeruatus, ſumma conſtantia & fide in Antonij amicitia uſq; ad extre
mum permanſit. Vt autē eæ quę in Libya erant copiæ ab Antonio deſciuerunt, uoluit ille qui-
dem ſibi mortē conſciſcere, ſed prohibuerunt ij qui ſecum erāt. Delatus igitur in Alexandriam
ex Libya, offendit Cleopatrā opus magnum & inopinatū aggreſſam. Inter Rubrum enim &
Aegyptiū mare, qua maxime utrinq; premitur, arctiorq; eſt tellus, trecentorū fermè ſtadiorum
latitudo eſt, uideturq; Aſiæ Libyæq; eſſe terminus. Per hunc locū Cleopatra transferre claſſem
inſtituit in Arabicum ſinum, & cum auro, argento, & magna ſuorum manu, in ignotas ſedes
cōmigrare, fugiens bellum ac ſeruitutē. Sed cum primas naues per terrā delatas Arabes qui cir
ca Petram incolunt igne corrupiſſent, & Antonius etiam tunc in legionibus quas in Actio re-
liquerat ſpem haberet, & incolumes eſſe putaret, deſtitit Cleopatra ab incepto. & portus ac lit-
tora cuſtodire contendit. Antonius domo quadam in mari apud Pharum ædificata, quo ciui-
tatem & amicos effugeret, quaſi humani generis exul in ea habitabat, Timonē (ut ipſe aiebat)
imitatus, & ſimilia in uita perpeſſus. Nam ab amicis neglectus, & iniuria affectus, mortalibus
omnibus indignabatur, & fidem nulli habebat. Fuit autem Timon Athenienſis temporibus Timon μισάνθρωπος.
maxime Peloponneſiaci belli, ut ex Ariſtophanis & Platonis poëmatibus intelligi poteſt. De-
ſcribitur enim in illis ut odioſus & inhumanus, fugiens hominū cōgreſſus colloquiaq; omnia,
præter unius Alcibiadis, qui ea tempeſtate adoleſcēs erat, & lingua maxime promptus. Hunc
Timon cū libētiſſime amplecteretur oſculareturq;, interrogatus ab Apemāto quid ita faceret,

C reſpondit, ideo ſe adoleſcentē amare, quod intelligeret illum multorū malorum cauſam Athe-
nienſibus futurū. Apemantū etiam nonnunquā acceptabat, ut ſui ſimilē, & eoſdē ſectantē mo-
res. Dicitur cum feſto quod libaminū uocant, unà cœnarent, diceretq; Apemantus, pulcherri-
mum ô Timon hoc noſtrum conuiuiū eſt, reſpondiſſe illum, ita, ſi tamen tu nō adeſſes. Ferunt
etiam illum Athenis in concionē ueniſſe, factoq; ſilentio et expectatione magna, utpote ad rem
inſolitā, dixiſſe: Eſt mihi ô uiri Athenienſes poſt domū parumper horti, & in eo ficus quædam
enata, à qua permulti iam ciues ſuſpendio uitā finiere, in eodē ego nunc loco ædificiū facturus
ſum, quāobrē cōſtitui publice referre, ut ſi qui ſunt ex uobis qui ſe uelint ſuſpēdere, antè id agāt
q̃ arbor ſuccidatur. Illo autē Halis mortuo cū in littore eſſet ſepultus, ſuccreſcēs mare littus cir-
ca ſepulchrū abedens, aditum ad ſepulchrū remouit. Erant ſepulchro hæc carmina inſcripta:

Hic ſum poſt uitam miſeramq; inopemq; ſepultus:
Nomen non quæras, dij lector te male perdant.

Hæc quidem ipſe Timon antequam è uita decederet, ſibi feciſſe aiunt: nam uulgatum illud epi
grāma non Timonis, ſed Callimachi eſt opus:

Hic oſor iaceo Timon hominumq; deûmq;,
Huc ades & male dic, hucce uiator ades.

De Timone quidē hæc pauca ex multis libuit
inſerere. Antonius ut terreſtres quoq; copias audiuit captas, & Herodē Iudæū cū quibuſdā co
hortibus ad Cæſarē defeciſſe, & alios item reges deſciuiſſe, nihilq; præter Aegyptum ſupereſſe,
haud ſanè ijs rebus cōmotus, ſed libēter hac ſpe abiecta, ut ſimul abijciat & curā, è domo illa ma
ritima quā Timoniā uocabat, in regiā eſt regreſſus, & ad cœnas & ebrietates & iocos totā ciui
tatem cōuertit. Trāſcripſit enim in ephebos Cleopatræ & Cæſaris filiū, ſuum autē & Fuluiæ fi-
lium Atyllū toga uirili donauit. In quibus rebus uniuerſa ciuitas permultos dies cōuiuijs, ludis,
ſertisq; referta fuit: ipſe uero & Cleopatra uitā illam priorē, quam inuitabilē uocabant, deſerue
runt, aliam autē inuenerūt, ſumptu, luxuria et lautitia nihilo prima illa inferiorē, quā cōmorien
tes uocabāt. Amici enim ſe in cōmorientiū cœtū aſcribebāt, & ita in uoluptatibus & cœnarum
circuitu ſemper erāt. Ad hæc Cleopatra uim ingentē uenenorū parare, ſingulorū potentiā na-
turamq; perquirere, in ijs qui ad mortē dānati erāt periculū facere. Sed cum animaduertiſſet ea
D uenena quæ cōfeſtim necabāt, celeritatē mortis per dolores inferre, ea uero quæ mitiora erāt, ce
leritatē non habere, ad animalia cōuerſa, idq; per multos dies experta, cōperit ſolū fermè aſpidis
morſum ſine ullo dolore uitā extinguere, grauato ex ſomno capite, & leui ſudore per faciē diſ-
fuſo, ſenſib. paulatim deficiētibus, nec ſecus excitationē grauiter ferētibus, q̃ ſolent ij quos pla-
cidus atq; altus ſopor tenet. Simul etiā ad Cæſarē legationē miſerunt, petētes, Cleopatra quidē
Aegypti regnū filijs ſuis cōcedi, Antonius uero, ut liceret ſibi Athenis priuato uiuere. Coacti
ſunt autē perfidia amicorū in hāc legationē Euphroniū mittere, qui erat filiorū præceptor. Nam
Alexas Laodicenus, qui Antoniū maxime ab Octauia diſiunxerat, & Cleopatræ cōiunxerat,
cum miſſus fuiſſet ab Antonio ad Herodē regē in fide retinendū, & à defectione prohibendū,
prodito Antonio auſus eſt in cōſpectū Cæſaris unà cum Herode, cui ſe maxime crediderat, ue
nire. Sed nihil ſibi profuit Herodes: nam ſubitò cōprehenſus, & in patriā remiſſus iuſſu Cęſaris
ſecuri percuſſus eſt. Ita Alexas uiuo adhuc Antonio pœnas dedit perfidiæ ſuæ. Sed Cæſar An-
tonij petitione aperte reiecta, Cleopatrę omnia pollicetur, ſi uel Antoniū necet, uel è regno ſuo
expellat. Miſit etiā ad Cleopatrā Cæſar unà cum Euphronio legato Thyreū libertū, hominem
non ſtultū, nec infacundū, ſed qui à iuuene imperatore miſſus, facile poſſet flectere mulierē for
mæ opinione elatā, maximeq; glorioſam. Sed Thyreus ubi ad Cleopatrā peruenit, lōgiore col-
loquio cum illa protracto, & egregie honoratus, non paruā ſuſpicionē iniecit Antonio. Itaque
hominē cōprehendi iuſſit, & captum ac uerberatū ad Cæſarē remiſit, ſcribens petulātia & ſu-
perbia Thyrei ſe irritatū fuiſſe, quod perfacile eſt ſibi tot malis circumuento. Tu uero, inquit, ſi
grauiter id fers, Hipparchū libertū meum quem penes te habeo ſublimē rape, ac loris cæde, ut
in æquo ſimus ambo. Cleopatra cum ab hac ſuſpicione ſe purgaſſet, ita deinceps Antoniū co-
luit, ut nunquam antea magis: & cum proprium natalem frigide, ut temporibus decebat cele-
braſſet, in Antonij tamen natali celebrando omnem modum feſtiuitatis magnificentiæq; ex-
ceſſit. Multi quippe eo die ad epulum uocati, cum pauperes eò ueniſſent, reginæ munificen-
tia diuites abiere. Cæſar interea quoniam res urbanæ præſentiam ſuam deſiderare uidebantur,
ab Agrippa qui Romæ erat ſæpe per literas reuocatus, tunc quidem in Italiam redijt. Facta
eſt igitur dilatio belli, quoad Cæſar tranſacta hyeme, exercitu per Libyam miſſo, ipſe per Sy-
riam in Aegyptum contenderet. Capto autem Peluſio, rumor fuit Seleucum qui oppido præ-
erat,

A erant, non inuita Cleopatra Cæſari oppidũ tradidiſſe. Sed illa quo ſe purgaret, uxorẽ & filios
Seleuci Antonio tradidit, ut de his ſuppliciũ ſumeret. Sepulchra erant ad Iſidis templum præ-
clariſſime à regina ædificata. In hunc locũ Cleopatra aurum, argentũ, ſmaragdũ, margaritam,
hebenũ, cinamomũ, ebur, omnia deniq; precioſiora ex regia congeſſit, ad hæc magnã uim tæda
rum & ſtupæ addidit: quæ cum Cæſar audiſſet, ueritus ne deſperatione rerũ has tantas diuitias
incendio abſumeret, ſemper bona ſpe reginæ præbita exercitũ Alexandriã adduxit, & in ipſo
Hippodromo caſtra poſuit. Antonius urbe egreſſus & multa ac præclara rei militaris facinora
oſtentans, equites Cæſaris in fugam uertit, & uſq; ad caſtra perſequutus eſt. Inde iactabundus
Alexandriã regreſſus non ante arma exuit, quàm Cleopatram, ita ut erat armatus amplexus atq;
oſculatus eſt. Militẽ autem qui egregie eo die pugnauerat, apud ſe cœnare iuſſit. Cleopatra au-
tem thoracẽ aureum & galeam dono militi dedit, ſed is miles tantis muneribus acceptis, noctu *Magnæ perfi-*
ad Cæſarẽ transfugit. Rurſus igitur Cæſarẽ uocabat Antonius ad ſingularẽ pugnam: illo au- *diæ & ingrati-*
tem reſpondente, ſatis multas ad interitũ uias Antonio patêre, nullam mortẽ ſibi honeſtiorẽ ra- *tudinis exem-*
tus quàm pugnando oppetere, decreuit ſimul terra mariq; confligere. Itaq; in cœna, ut ferunt, ſuos *plum.*
admonuit cibũ atq; potum promptiſſime aſſumere, nam incertũ eſſe an poſtridie id facturi ſint,
an ipſo extracto nouis dominis ſeruituri. Ob quæ uerba cum amicos lachrymãtes uidiſſet, in-
quit, non eſſe ducturũ eos ad pugnã ex qua ipſe potius glorioſam mortẽ quæreret, quàm ſalu-
tem aut uictoriã. Ea nocte cum iam ferme intempeſta eſſet, cunctis ſilentibus, & ob timorẽ futu
ri euentus magna cura anxijs, ſubitò concentus quoſdam omnis generis organorũ ferunt audi
tos, & ſimul clamorẽ ueluti cœtuum quorundã cantu & ſaltatu ſatyrico ſtrepentiũ. Fuiſſe au-
tem hoc aiunt à media urbe ad eam portã quæ Cæſaris caſtris erat oppoſita, tandẽ per hanc por
tam ingenti clamore eam turbã egredi uiſam. Autumant omnes qui hęc curant, Bacchũ, quem
ille deum maxime imitabatur, Antoniũ deſeruiſſe. Poſtridie uero cum Antonius cum ſuis mili
tibus Alexandriã egreſſus in tumulo quodã conſediſſet, conſpicatus hoſtiũ claſſem atq; ſuã ad-
uerſum tendere, conſtitit in eo loco, ut aliquod certamen inter illas uideret. Sed illæ ut propius
fuere, mutuò ſalutantes & amicè ſe recipiẽtes una claſſe ex duabus facta, ad urbẽ tenderũt. Hæc
cõſpicatus, & eodẽ loco ab equitibus ſuis deſtitutus, in urbem redijt exclamãs quacunq; incede
B bat, ſe à Cleopatra proditũ illis ipſis, quibus propter illam ſit factus hoſtis. Cleopatra uero cum
hæc audiſſet, timẽs Antonij furorẽ, in ſepulchra ſe recepit, & cataractas demiſit peſſulis & clau
ſtris obfirmatas: & ſimul ad Antoniũ mittit, qui nunciarent ipſam ſibi mortem conſciſſe. Ille ut
hæc audiuit, credidítq;, ad ſeipſum rediẽs, Quid iam expectas, inquit, Antoni? quæ ſola uiuen
di cauſa ſupererat, etiam tibi fortuna ademit. His ſimul dictis, intrauit cubiculũ, & thoracẽ depo
nens, ô Cleopatra, inquit, nõ doleo equidẽ quod tui caream (nam cõfeſtim unà adero) ſed quod
ego ille tantus imperator fortitudine ſuperatus ſim à muliere. Erat ei ſeruus quidam nomine
Eros, quem iampridẽ parauerat ad ſe, ſi opus foret, necandũ. Is tunc cum Antonius promiſſa
peteret, gladium quidẽ accepit, tenuitq; quaſi Antoniũ percuſſurus, ſed celeriter conuerſo ictu
per propria uiſcera gladiũ tranſegit, atq; ita ad pedes domini prolapſus eſt. Quod cum Anto-
nius cerneret, euge inquit, ô Eros, qui me doces quid agendũ ſit, cum ipſe non potueris. Hęc di
cens ſibi uentrẽ percuſſit, & in lectum ſe dimiſit: non tamen eo uulnere confeſtim eſt exanima
tus, ſed cum aliquantiſper iacuiſſet, ui ſanguinis repreſſa, ad ſe reuerſus petebat ab ijs qui ade-
rant, ut ipſum interficerent: quod cum omnes ſibi denegarent, atq; è cubiculo aufugerent, inſa-
nire ac uociferari miro furore nõ deſtitit, quoad Diomedes uenit à Cleopatra miſſus, qui ipſum
ad reginã in monumẽta deferret. Tunc enim cum audiſſet eam uiuere, uehemẽter lætatus, iuſ-
ſit miniſtris ut ipſum tollerent, & ita manibus eorũ uſq; ad monumẽta eſt delatus. Non tamen
aperuit fores Cleopatra, ſed funibus & catenis à feneſtra quadã demiſſis, illum alligatũ traxit à
duabus mulieribus adiuta, quas in eo loco ſecum clauſas habebat. Aiunt illi qui aderant, nul-
lum unquam miſerabilius ſpectaculũ fuiſſe. Antonius ſanguine fœdatus in altum funibus tra-
hebatur ſemianimis, manus ad reginã tendens, atq; annitens: neq; enim erat facile mulieribus
attrahere. Sed ipſa Cleopatra funibus annixa in faciẽ prona conabatur, hi qui infra erant horta
tu duntaxat adiuuabant. Sed poſtquã illum ad ſe mulieres receperunt, in lectumq; poſuerunt,
tunc regina ſciſſis ſuper eo peplis, & uultũ unguib. ſecans, & pectora plangẽs, clamabat domi-
num, uirum imperatorẽ ſuum, adeoq; in deplorãdo Antonio erat intenta, ut propriorũ malo-
rum penè eſſet oblita. Antonius uero ut Cleopatrã à lamentatione ceſſare fecit, petijt uinũ ſibi
potui dari, ſeu ſitiens, ſeu quod potato uino celerius ſperabat diſſolui: cum autẽ bibiſſet, admo- *Antonij obitus.*
nuit reginam ſibi ac rebus ſuis conſuleret, ſi tamen ſine dedecore id facere poſſit, & maxime

C omnium qui cum Cæſare erant, Proculeio ſe crederet. Ipſum autem non lugeret propter has ultimas calamitates, ſed beatum duceret propter priores felicitates. Nam & clariſſimũ omnium fuiſſe & potentiſſimũ, & tunc non ingenerosè Romanũ à Romanis ſuperatum. Poſt hæc dicta cum iam fermè expiraſſet, Proculeius à Cæſare miſſus ad Cleopatrã uenit. Nam cũ Antonius poſt uulnus ſibi illatum ad monumenta portaretur, Dirceteus quidã ex Antonij lictoribus, accepto gladio quo ſe Antonius percuſſerat, clàm ad caſtra cucurrit, oſtenditq́ illum Cæſari ſanguine adhuc madentẽ, & nuncius fuit Antonij mortis. Cæſar uero ut hæc audiuit, in partẽ intimam tentorij ſecedens, fleuit interitũ uiri & affinis & collegæ, & multarũ rerum bellorumq́ ſocij. Deinde amicis conuocatis, epiſtolas eius legit, utpote iuſte & prudenter ſcriptas. Poſt hęc Proculeium miſit, iubens dare operam quãmaxime poſſit, ut Cleopatra uiuens in poteſtatẽ ueniat. Solicitus enim erat pro pecunijs congeſtis, & ſimul ad gloriã ſuam putabat pertinere, ſi illa in triumpho duceretur. Sed illa in manus quidem Proculej uenire noluit: in uerba autẽ cum illo uenit ad fores ſepulchri, optime quidem illas firmatas, ſed tamẽ uoci peruias. Cleopatra intus petebat filijs ſuis regnũ, Proculeius foris eam bene ſperare ſuadebat, & ſe ac ſua omnia arbitrio Cæſaris cõmittere. Vt autem infecta re ad Cæſarem redijt, & ſitum loci quem diligentiſſime cõtemplatus fuerat, retulit, Gallus mittitur qui cum Cleopatra loqueretur. Is cum reginam ut ſuprà demonſtrauimus conueniſſet, conſultò protrahit ſermonem: Proculeius interea ſcalis interpoſitis per eam feneſtrã ingreditur, per quam Antonius fuerat antè receptus, & propere cum duobus miniſtris ad eum locum deſcendit, ubi Cleopatra cum Gallo loquebatur. Altera uero mulierũ quæ cum regina erant exclamante, infelix Cleopatra uiua caperis, ſubitò conuerſa illa, & Proculeium conſpicata, cõtendit illa quidẽ gladio quem accincta erat ſeipſam necare, ſed Proculeius approperans, & manibus ambabus eam cõtinens, iniuriã facis, inquit, ô Cleopatra, & tibi ipſi & Cæſari, cui occaſionẽ aufers humanitatis & probitatis ſuæ oſtẽdendæ, & calumniaris mitiſſimũ principem, ut infidum & implacabilẽ. His ſimul dictis gladiũ adimit, ueſte inſuper excuſſa, ne quid ſub ea occultaret ueneni. Venit etiam à Cæſare Epaphroditus libertus, cui mandata erat mulieris cuſtodia, & maxime ut prouideret ne illa ſibi mortẽ inferre poſ-

D ſet, cæterarũ rerum omniũ facultatem permitteret. Ipſe autem Cæſar urbem intrauit cum Ario philoſopho ſermone inſtituto, & dextera illi data, ut inter ciues ſuos ſpectabilis foret, & admirarentur eum omnes egregiè à Cæſare ornatum. Ingreſſus deinde gymnaſiũ, cum in ſuggeſtum aſcendiſſet, omnibus præ metu exanimatis, & in terram procidentibus, cum eos ſtare iuſſiſſet, inquit, ſe omni crimine populum abſoluere, idq́ ſe facere primo propter conditorem Alexandrum, ſecundo propter miram pulchritudinẽ magnitudinẽq́ eius urbis, tertio propter Arium amicum ſuum. Tanto itaq́ honore Cæſar dignatus eſt Arium, ut pro multorum etiam ſalute apud Cæſarem interceſſerit, quorum unus fuit Philoſtratus, homo omniũ ætatis ſuæ ad dicendum ex tempore promptiſſimus, ſed tamen Academię non decenter ſe inſerens. Quamobrem Cæſar eius more improbato, reiecerat preces, ille uero mutata ueſte & cana barba promiſſa, Arium quacunq́ incedebat ſequebatur, ſemper hunc uerſum habens in ore, Vir ſapiens ſapientem ſeruat, ſi ſapit, uirum. Quod cum Cæſar audiſſet, conceſſit magis ut Arium inuidia liberaret, ꝙ ut Philoſtratũ metu. Ex Antonij liberis Atyllus duntaxat à Cæſare necatus eſt, qui erat maior natu ex Fuluia. Tradidit autẽ illum Cæſari Theodorus pædagogus. Idem Theodorus cum ceruix adoleſcẽti iuſſu Cæſaris abſcinderetur, lapidẽ precioſiſſimũ quem circa collum geſtabat, clàm ſubtractum zonæ inſeruit, qua de re accuſatus & conuictus ad crucem damnatus eſt. Ex Cleopatræ uero liberis, cæteri quidem cum alumnis ſuis in cuſtodia habiti et quidem liberaliter. Cæſarionẽ autem prioris Cæſaris filiũ cum magna ui auri & argenti à matre in Indiã per Aethiopiam miſſum, & Rhodone pædagogo per fraudem, quaſi Cæſar eum in ſocietatem imperij uocaret reductũ, Cæſar poſt mortẽ matris interficit. De quo cum ſententiã amicorum ſciſcitaretur, dixiſſe Arium ferunt, non eſſe probandam multitudinẽ Cæſarum. Corpus autem Antonij cum id multi reges ac priuati peterent, ut ad ſepulturã ſibi traderetur, auferre id à Cleopatra Cæſar noluit. Sepultũ igitur Cleopatræ manibus magnifice ac regio funere, omnibus in ea re Cleopatræ parêre iuſſis. Ex mœrore autẽ ac dolore (exarſerãt enim pectora nimio plãctu) febris coorta occupauit, qua de re læta eſt Cleopatra, occaſionẽ ſibi oblatã putans ſeipſam per inediam necandi, quaſi morbo impediretur cibum aſſumere. Erat illi medicus conſuetus & familiaris Olympus, cui illa ueritatẽ faſſa, utebatur ſocio & adiutore ad necẽ, ut idem ipſe Olympus ait in hiſtoria quã de his rebus ſcripſit. Quod cum Cæſar animaduertiſſet, minas ſibi quaſdam de nece filiorum iniecit, quibus Cleopatra tanquam machinis quibuſdam expugnata,

corpus

A corpus medelæ tradidit, cibumq́ aſſumpſit. Venit autem & ipſe Cæſar poſt paucos ad eam dies uiſendi gratia & alloquendi. Illa uero ut uenientẽ uidit, é lecto in quo humiliter iacebat proſiliens, prima tantũ ueſte amicta, ad pedes eius prouoluta eſt, uoce tremula & gracili, et lacero pectore, quod magna ex parte oſtendebat. Nec ulla in re melius ſe habere corpus quàm anima uidebatur: illa tamen uultus gratia & dignitas formæ nõ erat penitus extincta, ſed lucebat intus, cernebaturq́ in oculorũ atq; corporis motibus. Iuſſa autẽ à Cæſare in lectum adire, ipſo iuxtà aſſidente, cœpit illa quidẽ ſe purgare, in neceſſitatẽ & metũ Antonij errata transferens: ſed cum Cæſar unumquodq; redargueret, ſubitò ad preces cõmiſerationemq; conuerſa eſt, quaſi maxime uiuendi cupida. Tandem cum auri & argenti cæterarumq́ rerum rationes Cæſari dediſſet, Seleuco quodã ex procuratoribus oſtendente quædã ab ipſa fuiſſe ſubtracta, proſiluit Cleopatra, & crine procuratoris apprehenſo, faciẽ eius frequenti ictu percuſſit. Cæſare autem ridente, & eam inhibente, At nónne pergraue eſt, inquit, Cæſar, ſi tu quidem nõ indignũ putaſti huc accedere, & me in hoc tempore alloqui, ſerui autẽ mei me accuſant, ſi quid muliebriũ ornamentorum reſeruaui, non mihi quidẽ miſeræ, ſed ut Octauiæ & Liuiæ munuſcula dem, quo te per illas habeam placatiorẽ? His uerbis Cæſar uehementer lætatus eſt, ratus illam ad uitã reſpicere, & conſiliũ mortis omnino abieciſſe: reſponſoq́ reginæ dato, ſe & hæc illi concedere, & cæteris omnibus longe melius quàm ſperet fruiturã eſſe, diſceſſit, decepiſſe quidẽ illam putans, ipſe uero longe ab ea deceptus. Erat inter Cæſaris amicos Cornelius Dolobella clariſſimus adoleſcẽs, & à Cleopatræ ſtudio nõ abhorrens, hic reginæ poſtulanti clàm renunciauit, Cæſarẽ quidẽ per Syriam abiturũ, ipſam autẽ cum filijs per mare miſſurũ, tertia ut ipſe opinabatur die. Illa cũ hæc audiſſet, à Cæſare petijt, ut ſibi Antonio parentare liceret: quod cum impetraſſet, ad ſepulchrũ uenit cum familiaribus fœminis, & ibi in terram procumbens, O amice, inquit, Antoni, ſepelij te nuper liberis manibus, libo autẽ nunc captiua facta, & cuſtodita ne planctu aut lamentatione aſſiciã hoc ſeruum corpus, ad triumphũ de te agendũ reſeruatum. Alia ne expectes libamina, aut honores, nam hi ubi à Cleopatra ultimi ſunt. Nos enim uiuentes nulla unquã uis ſeparauit, nunc uero periculum eſt, ne mortui loca permutemus, & tu Romanus in Aegypto iaceas, ego Aegyptia in Italia. Verũ ſi qua illic deorũ uirtus aut potentia eſt, quando nos hic à noſtris *Cleopatræ queſtus ad ſepulchrum Antonij*

B proditi ſumus, ne patiare me uiuã duci, ne'ue teipſum in me triumphari, ſed recipe me hic unà tecum in hoc tumulo. Nam ex infinitis malis, quibus miſera premor, nullum ita magnũ aut graue mihi eſt, ut hoc breue tempus ſine te uixiſſe. Hæc cum illa queſta eſſet, coronato tumulo & diu amplexato, iuſſit ſibi balneũ parari, poſt lauacrũ aſſurgens magnifice prandit. Hic quidã ab agro ueniens, ciſtam quandã attulit, qui cuſtodibus percõtantibus aperiens, et folia reprimens, plenam ficuum oſtendit: & cum illi pulchritudinẽ fructuũ admirarentur, obtulit eis ridens, rogauitq́ accipere: illi uero nihil ſuſpicantes iuſſerunt intrò ferre. Poſt prandiũ aſſumptũ, Cleopatra tabellas obſignatas ad Cæſarẽ dedit, & cæteris omnibus à ſe præter duas mulieres dimiſſis, ianuam clauſit. Cæſar ut tabellas diſſoluit, & preces ac ploratus legit rogantis ut unà cum Antonio ſepeliretur, ſubitò quid actum eſſet ſuſpicatus eſt. Primo itaque ipſe accurrere perrexit, poſtea melius eſſe uiſum eſt, ut aliquos mitteret, qui propere inſpicerent. Sed celeriter tranſacta res erat, curſu enim illuc tendentes inueniunt cuſtodes, ne ſuſpicantes quidem aliquid: mox ualuis patefactis, cernunt Cleopatram mortuam aureo in lecto iacentem, regio more ornatam. Ex mulieribus uero quę aderant, Eras quidem ad pedes reginę expirauerat, Charimũ autem ſemianimis capiti reginæ diadema aptabat. Clamante autem quodam ex cuſtodibus, an hæc pulchra ſunt Charimũ, pulcherrima, inquit, ac decentia tot regum prolem, nec quicquam ulterius loquuta cecidit. Sunt qui ferunt aſpidem in ficubus allatam, inter folia quę ſuprà erant occultatam fuiſſe, data opera à Cleopatra, ut ipſam inſciam inuaderet: inde cum ficus acciperet conſpicatam aſpidem dixiſſe: Hic illud erat: & brachium aſpidi nudatum porrexiſſe. Alij ſeruatam aſpidem ferunt in uaſe quodam incluſam, & per fiſtulam auream à Cleopatra prouocatam atque irritatam brachium momordiſſe. Sunt item qui aliter opinentur, cæterum ueritatem nullus nouit, nam & uenenum ipſam habuiſſe compertum eſt in laminula quadam concaua, quam ſub crine occultabat: ſed tamen neque corpus deformatum, nec aliud ullum apparuit ueneni ſignum, nec aſpis etiam ab ullo conſpecta eſt, ſed tractus duntaxat quidam in littore qua domus ad mare ſpectabat uiſi, & brachium Cleopatræ aiunt duas notas habuiſſe leniter impreſſas & humidas, quibus Cæſar uidetur fidem dediſſe. Nam in triumpho Cleopatræ imaginẽ tulit cum aſpide mordicus affixa. Hæc quidem ita dicuntur geſta. Cæſar autem quanquam morte illius offenſus erat, admiratus tamẽ mulieris generoſitatẽ, magnifice ac regie unà *Cleopatræ mors.*

C cum Antonio ſepeliri iuſſit. Mulieres etiam quæ cum illa mortuæ erant, honore funeris potitæ ſunt. Mortua eſt Cleopatra ætatis ſuæ anno trigeſimonono, regnauit annos uiginti duos, cum Antonio amplius quatuordecim uixit. Antonium alij annos quinquagintaſex, alij duntaxat tres ſupra quinquaginta ferunt uixiſſe. Antonij quidem ſtatuæ omnes iuſſu Cæſaris deiectæ: Cleopatræ autē ſtatuæ ſuo loco relictæ, Archiuio quodā Cleopatræ amico mille talentis à Cæſare redimente ut ſtare ſinerentur, nec idem quod Antonij ſtatuæ paterentur. Ex liberis autē Antonij ſeptem, quos illos ex tribus uxoribus ſuſceperat, Atyllus qui erat maximus natu, à Cæſare (ut diximus) necatus eſt: cæteri autem omnes apud Octauiā educati, quæ Cleopatrā quidem Antonij & Cleopatræ filiā Iubæ humaniſſimo & pulcherrimo regi uxorē dedit, Antoniū autem ex Fuluia genitū, ita magnū apud Cæſarē fecit, ut poſt Agrippā & Liuiæ filios, primas partes obtineret. Ex Marcello autem cum duas filias, & Marcellū haberet, hunc quidem generū ſimul & filium ſibi fecit Auguſtus, alteram uero filiarū Agrippæ tradidit. Mortuo deinde Marcello filio, cum Cæſar non facile cerneret, quem ſibi ex amicis generū eligeret, ſuaſit Octauia ut Agrippā caperet: quod cum Cæſari placeret, cum Agrippa egit ut filiam repudiaret, & Cæſari gener fieret: quo facto, illam ab Agrippa ſeparatā Antonio cōiunxit. Ex duabus autē Antonij & Octauiæ filiabus, alterā Domitius Aenobarbus, alteram pudicitia & forma prēclarā Druſus Liuiæ filius Cæſaris priuignus duxit uxorem. Ex hac nati fuerunt Germanicus & Claudius, quorū Claudius poſtea imperauit. Ex Germanici autē filijs Caius quidē cum ſuperbe imperaret, trucidatus eſt unà cum filio & coniuge. Agrippina uero filiū habens ex Domitio Aenobarbo, nupſit Claudio, & ſimul filiū in adoptionē dedit, qui poſtea Claudius Nero appellatus. Hic temporibus noſtris imperans matrē necauit, nec multum abfuit quin flagitijs & amentia Romanorū ſubuerteret imperium, quartus ab Antonio per gradus ſucceſſor.

Antonij filij ſeptem, & eorū ſucceſſio & ſoboles.

DEMETRII ET ANTONII COMPARATIO.

IGitur cum magna fuerit fortunæ utriuſq; cōmutatio, potentiam primū & amplitudinem conſideremus. Ac illi quidē paterna et à maioribus parata gloria fuit. Siquidem Antigonus inter Alexandri ſucceſſores plurimū pollebat, & nondū adulto Demetrio Aſiam iam peragrarat domueratq;: Antonius uero, gratioſo quidē per cætera, D ſed imbelli & præclarū nihil deſignante genitus patre, Cæſaris, cui nulla neceſſitate cōiunctus erat, faſtigiū conſequi fuit auſus, atq; in illius laudes uelut hæres relictus ſeſe inſinuauit, tantūq; ualuit, præſidijs quæ ex ſeſe tum habebat, ſolis adiutus, ut diuiſo in duas partes uniuerſo Romano imperio, alterā ipſe, atq; eam clariſſimā teneret, tum abſens uicarijs & præfectis Parthos uinceret, & gentes ad Caucaſum barbaras, uſq; ad Caſpium mare reprimeret. Porrò amplitudinem uiri huius ea, propter quę male audiuit, uel maxime teſtantur. Demetrium enim in Antipatri, potentioris ſcilicet, amicitiam pater præter ætatem cooptauit: Antonio uero Cleopatræ nuptiæ dedecori fuerunt, fœminæ potentia quidem & amplitudine, uno Arſace excepto, temporis ſui reges omnes excellentis. Sed Antonius eò magnitudinis euexerat ſeſe, ut alijs etiā dignus maioribus quàm uellet rebus uideretur. Iam conſiliū ſtudiumq; quo uſi in acquirēdo imperio ſunt, in Demetrio quidem reprehendi non poteſt, regere præeſſeq; ijs mortalibus conantis, qui regi & gubernari conſueuiſſent. Antonij uero malum & tyrannicū eſt, dum in ſeruitutem redigere populum Romanū uult, uixdum Cæſaris monarchia liberatū. Quod igitur præcipuum & clariſſimū factorū eius eſt, illud contra Caſſium Brutumq; geſtum bellum, aduerſus patriæ tamen ciuiumq; libertatē tollendam pertinebat. Demetrius uero priuſquā ad fortunam ampliorē perueniſſet, Græcia liberanda, & præſidijs eijciendis, operam nauauit, non quemadmodum Antonius de oppreſſis patriæ aſſertoribus ſibi gratulādo. Vna igitur liberalitas & magnificentia eſt, quæ laudari in Antonio poſſit: in qua tamen Demetrius tantum illum præcellit, ut plus in hoſtes contulerit beneficiorū, quàm Antonius in amicos. Quanquā enim quod Brutum ſepeliri condiq; iuſſit, laudem merebatur: ille tamen hoſtibus omnib. qui oppetijſſent iuſta perſoluit, captiuos Ptolemæo reſtituit, opibus & muneribus inſuper adiunctis. Erat improbitas in utroq; dextra quædā, tum ad uoluptates & delicias procliuitas, uerū nunquā Demetrius tamen gerēdæ rei occaſionē propter id genus uoluptatū neglexit, ſed ocij abundantia in iſtam animi relaxationē peruenit, Lamiamq; planè tanquā fabuloſam illam ludens, & ſomnians ſeſe oblectabat. Bellicis autem in rebus nil minus eius haſta quàm hederā ferebat, nec unguentū galea redolebat, nec ſplendidus ipſe, floridus ue ex gynæcijs ad prælia progrediebatur, ſed ſopitus thyaſis, & bacchicis relictis, prophani (quēadmodū Euripides inquit) Martis miniſter erat, nec

quicquam

A quicquam tum per ignauiā peccabat: Antonium uero prorſus, quemadmodū Omphalen depictam Herculi clauā eripere, & leonis pelle exuere uidemus, Cleopatra exarmans inflectéſq;, præclaras ſæpenumero res & expeditiones è manibus euellens, perſuaſit ut littore Canobico & Taphoſyrio apud ſe piſcaretur, luderetq;, deniq; quemadmodū Paris, medio prælio ſubtrahens ſeſe in illius ſinum confugeret. Quanquā Paris ſuperatus in thalamū confugit, Antonius uero Cleopatrā perſequendo fugiebat, ac uictoriā prodebat. Ad hæc, Demetrius rem non uetitam, ſed Philippo, ſed Alexandro & regibus Macedonum uſurpatam, uxores plures, quemadmodum Lyſimachus & Ptolemæus, duxit, ac honorifice quidē ductas tractauit: Antonius autem primum quidē duas eodem tempore adiunxit, quod antea Romanus nemo fuerat auſus: mox ciuem & legitimam coniugem in non legitimæ gratiam repudiatam reiecit: unde connubium ſuum, illi quidem nihil, huic plurimū incommodi dedit. Iam impietas Antonij geſtis nulla per impudentiā tanta ineſt, quanta Demetrij. Exigi canes & prohiberi uniuerſa arce, quemadmodum hiſtorici ſcribunt, conſueuere, quod palàm id animal paſſim cōmiſceatur: hic uero in ipſo uirginum cœtu ſcortis congrediebatur, & ciuium plurimas conſtuprabat: & quod inſociabile cum iſtis uoluptatibus malum crudelitatis putes, hoc in Demetrij delicijs eſt, dum patitur, imò uero dum cogit miſerabiliter optimum & continentiſſimū ciuium Athenienſium, quia contumeliam uitare ſtudebat, mori. Atque ut in ſumma dicam, ſeipſum Antonius, alios Demetrius per incontinentiam iniuria affecit. In maiores natu & parentes ſuos recte ſe Demetrius geſſit: Antonius uero auunculum in exitium Ciceronis morti dedit, rem per ſe ſceleratā et crudelem, & quæ uix ueniam mereatur, ſi ſalutem auunculi Ciceronis morte redemiſſet. Cæterum quod fide & fœderibus labefactatis hic quidem Artabazum prehendens, ille Alexandrū necans, deliquerunt, cauſam in Antonio manifeſtam habet, deſtitutus enim in Medis & proditus ab Artabazo fuit: Demetrium uero multi putant falſis cauſis, ob ea quæ perpetrarat confictis, eum qui paſſus iniuriam fuerat, accuſaſſe, non repuliſſe illatam. Rurſum egregie geſtarū ab ſe rerum autor Demetrius ipſus eſt, Antonius contrà per alios cum procul abeſſet, ſpecioſiſſimas maximasq; uictorias comparauit. Excidit autem ſua uterq; culpa imperio, quanquā diuerſo modo: ille quidem deſtitutus, ſeceſſerunt enim ab eo Macedones: hic uero deſtituens, dum qui pro ſe
B periclitabantur deſerit: ut in illo quidem reprehendendū ſit, qui militum animos ab ſe abalienarit, in hoc quod propenſam in ſe fidem & beneuolentiā militū prodiderit. Obitus neutrius laudari poteſt, reprehendendus tamen Demetrij magis eſt, quod in hoſtium manus uenire paſſus ſit, incluſusq; lucrificari triennium ſuſtinuit, uino uentriq; beſtiarum inſtar mancipatus. Antonius uero miſerè quidem & lamentabiliter, inglorieq;, ſed tamen ut ne in hoſtis poteſtatem corpus ueniret, ſubduxit ſeſe.

ARTOXERXIS VITA

LAPO FLORENTINO INTERPRETE.

ARTOXERXES ille primus Xerxe patre natus ex Perſarum regibus, tum facilitate humanitateq;, tum maxime animi magnitudine præſtitit: & Longimanus, quod dexteram manum ſiniſtra longiorē haberet, cognominatus eſt. Secundo uero, de quo hoc tempore ſcripturi ſumus, Mnemoni, ideſt memori, cognomentū fuit. Hic ex ſorore illius ſuperioris genitus eſt. Dario enim ac Paryſatidi filij quatuor fuerunt, maior natu Artoxerxes, proximus ætate Cyrus, ijs iuniores Oſtanes, & Oxathres. Cyrum igitur à Cyro priſco nomen traxiſſe ferunt: illum autem à ſole, ita nuncupatū eſſe. Cyrus enim Perſica lingua ſol dicitur. Artoxerxi Arſicæ ab initio nomen fuit, etſi Dinon tradit Oarſem illum appellatum eſſe. Sed minime credendū uidetur Cteſiam, quāuis uarijs fabularū commentis à ratione & ueritate maxime abhorrentibus libros ſuos referſerit, regis nomen ignoraſſe, apud quem uixiſſet diutius, quemq; item matremq; eius & cōiugem ac liberos pie ſancteq; obſeruaſſet. Cyrus ergo ingenio acer cum eſſet & uehemēs, ſtatim à puero ſpe ac animo ad regnū ſpectare cœpit. Alter in omnibus uitæ partibus lenior ac facilior & cupiditatibus remiſſior natura eſt habitus. Is iuſſu parentū mulierē eximia ſanè forma, ac ſingulari pudicitia cepit uxorē: inuitis autem illis prohibētibusq; retinuit, & apud ſe perpetuo in honore habuit. Nam cum interfecto à rege illius fratre, ipſa quoq; ad exitiū quæreretur, Arſicas ſupplicē ſe matri obijciens, atq; eam multo

C luctu lachrymiſq; obteſtans, uix ut incolumis ſeruaretur, & ne cum ea cogeretur diuortium facere, obtinuit. Etenim mater Cyrum maiori charitate amplexa erat, magiſq; eum in regnũ patri ſuccedere cupiebat. His de cauſis cũ rex morbo teneretur, ab ea reuocatus ab oris maritimis in Perſidem ſe recepit, ſpe erectus, ſe opibus matris & autoritate adiutum, regnum habiturum. Nitebatur enim Paryſatis haud ſanè probabili ratione, ea qua olim Xerxes priſcus Demaratho autore eſt uſus, Arſicam ſe priuato, Cyrum regnanti Dario peperiſſe. Non tamen id ſuadendo perficere potuit, nam qui ætate anteibat Artoxerxes nominatus, rex conſtitutus eſt, Cyrus Lydiæ præfectus maritimas regiones imperator obtinuit. Nec ita multo poſt Darij mortem rex Paſagardas profectus eſt, ut à Perſarum ſacerdotibus regio more ſacris initiaretur. Eſt bellicæ deæ ſacellum, quam coniectura quis Mineruam fuiſſe auguretur. Eò ingreſſum regem qui miſterijs paratur, oportet propriam ueſtem deponere, & quam Cyrus priſcus induit antequã regno potitus eſſet, aſſumere: caricis præterea ueſci, & terminthum pro bellarijs deguſtare, poculumq; oxygalactis ebibere. Iis peractis ſi qua fiunt, haud cæteris compertũ eſt. Quæ quidẽ cum Artoxerxi agenda inſtarent, acceſſit Tiſſaphernes, & unum ex ſacerdotibus eò ſecum adduxit, qui ab ineunte ætate Cyro ad percipiendam patriæ diſciplinam præfuerat, magicamq; illum docuerat, & cum is ſpe regni potiundi decidiſſet, Artoxerxe prælato, uiſus eſt ante alios Perſas eam rem iniquo animo ferre. Ob eam opinionem cum Cyrum detuliſſet, uehementer eius orationi fides eſt addita. Cuius delationis machinatio talis fuit: Cyrum in templo inſidias locaturũ, regemq; ut primum ueſtem poſuiſſet, impetu facto oppreſſurum. Hac confirmata calumnia, tradunt quidam illum comprehenſum eſſe, in carceremq; coniectum. Nonnulli templum Cyrum irrupiſſe perhibent, lautantemq; à ſacerdote deprehenſum, & Artoxerxi in poteſtatẽ traditum, eumq; cum iam morte ſupplicium daturus eſſet, amplexum matrem ac flentem precibus & obſecrationibus de illius ſalute tandem à rege impetrauiſſe, & ad mare rurſus diuertiſſe. Qui eiuſmodi initia ægre ferens, non ſalutis & liberationis ſuæ memor, ſed comprehenſionem & carcerem refricans, iraq; ex cupiditate incenſus, ad regnum occupandum acrius intendit animum. Sed ſunt quidam qui dicant Cyrum deficientibus ſibi in quotidianas cœnas ſumptibus, à rege defeciſſe. Sed hæc opinio plurimum à ueritate aberrare uidetur: etenim ſi cætera defuiſ-

D ſent, mater ſuis opibus & copijs abunde illi ad ſumptus ſuppeditandos ualuiſſet. Eius autem diuitijs teſtimonio eſt exercitus, qui ſibi multis in locis per amicos & hoſpites alebatur, ut Xenophon tradit. Non enim cunctas copias unum in locum coëgerat, cum eiuſmodi apparatũ clam rege eſſe uellet, quoad belli inferendi occaſio data eſſet. Sic alibi alios habuit, quibus conducendi exercitus negocium dederat. Regi autem inſtans mater, omnes ſuſpiciones adimebat, & à Cyro ipſo plenæ blanditiarum & aſſentationum frequenter afferebantur literæ, quibus tum poſcebat aliquid ab eo, tum prouocatus Tiſſaphernem accuſabat. Iam enim certamen inter illos & contentio exorta erat. Fuit præterea regi natura inſita moroſitas quædã ac ſegnities, quæ lenitas animi multis et clementia uidebatur, quippe qui, ut apparet, gẽulis ſui Artoxerxis manſuetudinem & facilitatem uehementer ab initio adamaſſet. Faciles ad eum omnibus patebant aditus. In conferendis pro dignitate honoribus, & gratificandi rationi propenſior. In uindicandis criminibus eius animaduerſio omnis à contumelia aberat. In conferendis autem beneficijs, & in promerenda gratia debentibus magis & aſtrictis, quàm benemerẽtibus lætabatur. In muneribus capiendis uero, humanum atque alacrem ſe præſtabat. Nullum enim adeò paruum ad illum afferebatur munus, quin id prompto animo iucundeq; acciperet. Cui cum malum puni cum inſigni magnitudine dono à paupere eſſet datum, Per ſolem, inquit, hic uir ciuitatẽ ex parua magnam, ſi eius fidei credatur, quamceleriter reddere poſſet. In itinere alijs alia ad eum munera afferẽtibus, homo ruſticus cum pro tempore nihil nactus eſſet, quod regi elargiri poſſet, percurriſſetq; ad flumen, & hauſtã ex eo aquam manibus illi obtuliſſet, lætatus Artoxerxes, phiala aurea & mille Daricis hominẽ donauit. Euclidi Laconi cum is multa licenter in eum contumelioſeq; loqueretur, per tribunum militum reſpondit, Licere ſibi quæ uellet in regem dicere, ſibi uero dicere ac facere. In uenatione quoq; cum Teribazus Perſicam ueſtem ſciſſam ei oſtendiſſet, ab eoq; quid fieri oporteret rogatus, reſpondiſſet aliam illi induendã ueſtem, & illam ſibi eſſe tradendã, conceſſit ſtatim quod flagitarat, Dono, inquiens, do tibi atq; largior hanc ueſtem, uerum uti prohibeo. Quo neglecto Teribazus, erat enim homo minime malus, ſed natura leuis, & in cõſilijs rapidus, ueſtẽ ipſam induit, muliebribus etiam ex auro donis à rege ſibi traditis ſe ornauit. Idq; cum uniuerſi intuentes ægreferrent (nam haud decebat) tum rex & cachinnari incepit, & ad eum cõuerſus, Tibi, inquit, ut mulieri aurũ, & ut inſano regiũ amictum geſtandi

Mos antiquus Perſarum.

Daricus nummus Perſicus, Darij imagine inſignitus.

A geſtandi poteſtatē licentiamq; permittimus. Cum non liceret cuiquam præterq; matri & cõiugi, illi ſupra regem, huic infra, regiæ menſæ accumbere, Artoxerxes fratres etiam Oſthanem & Oxathrem natu iuniores ad eandē menſam uocauit, & unà ſecum epulari uoluit. Maxime autem ex omnibus gratiſſimū Perſis ſpectaculū præbuit Statyræ coniugis currus, quo nudo nullis inuolucris, nullis ornamentis regijs ferebatur, priuatisq; mulieribus ſui & ſalutādi & adeundi copiā faciebat, ex quo regina ipſa à multitudine ſummo ſtudio colebatur. At inquieti & turbulenti homines, qui nouis imperijs ſtudebant, ad Cyrum, quod illum acri ingenio uirum apprimeq; bellicoſum, ad hæc amicorū unum omnium maxime ſtudioſum eſſe acceperāt, cõmuni cõſenſu rerum ſummā deferebant, rati tantam imperij molem elati animi regem expoſcere, & qui honoris cupiditate & gloriæ tāgeretur. His igitur fretus Cyrus, nõ minus quàm his quibus imperabat, ad bellum incubuit. Lacedæmonios quoq; per literas cohortatus eſt, ut uiros ſibi ſubſidio mitterent: quibus ſi pedites ueniſſent, equos: ſi equites, currus: ſi agros haberent, uillas: ſi uillas, urbes ſe daturū ſuſcepit: mercedē uero cõmilitonibus nõ numero, ſed mēſura perſolutum iri. His ſe alijsq; pluribus magnifice efferens addebat, grauius ſe cor quàm fratrem gerere, philoſophariq; magis, ac peritius magicā exercere: uini autē plus bibere, ac melius ferre. At illum in uenationibus ob ignauiā ac mollitiem animi in equo, dubijs autem in rebus ne in ſolio quidē poſſe conſiſtere. Lacedæmonij uero ad Clearchū ſcytalam miſerunt, omnia quæ ad bellum uſui forent Cyro ſubminiſtrari iuſſerunt. Permagnis ergo barbaricis copijs & cõductis ex Græcia militibus, haud multo paucioribus tredecim millibus inſtructis, uarijs rationibus militiæ conſiliū diſſimulare conatus, aduerſus regem aſcendere parabat: quod tamen haud diutius regem latère potuit. Nam Tiſſaphernes ad illum adiens, rem omnē belliq; apparatū indicat, & tumultus permagnus regiam omnē compleuit. Cuius belli culpæ pars maxima in Paryſatidem conferebatur, eiusq; amici omnes atq; intimi in ſuſpicionē & calumniam uocabātur. Maxime uero Paryſatidi infenſa erat Statyra, iniquo animo bellum ferens, ac uociferans, Vbi nunc fides ô ſocrus? ubi preces obſecrationesq; humiles, quibus cum Cyrum regnum inſidijs appetentem recepiſſes, nos in bellum ac periculum conieciſti? Ex eo tempore Paryſatis Statyræ odio uehementer incenſa, cum natura ad ſimultates atq; inimicitias perſequendas acerba immanisq; natura foret, illam inſidijs tollendam interficiendāq; curauit.

B Quoniā uero Dinon ipſo bello factas eſſe inſidias ſcribit, Cteſias uero poſt bellum, quem neq; ignoraſſe tempus uériſimile eſt, ut qui ipſis interfuit rebus, nec ulla ſuſpicio eſt, cur ultro transferre tempus uoluerit negocij, quod ſic ſcribit ut erat geſtum, quod alioqui ſolet iræ & affectui in oratione ſæpe indulgens. Eum igitur quem ille dedit locum res habet. Appropinquanti autem Cyro, ſermones rumoresq; perlati ſunt, ſtatuiſſe regem nec ſtatim manus conſerere, nec prælio dimicare, ſed in Perſis expectare quoad eò undiq; exercitus cogeretur. Etenim foſſam in latitudinē † pedum quinquaginta, totidem in altitudinem, ad quadraginta ſtadia per regionem in longitudinem duxit. Quam tamen cum perrupiſſet Cyrus, atq; intrà copias adduxiſſet, Babyloniā quæ haud longe ab eo loco diſtaret, neglexit, nec tranſitu illum ullo conatu prohibuit: ſed Teribazus primus omnium cum dixiſſet, haud fuga contendendum, nec Media Babyloniaq; cedendum, ſed ad Suſas in Perſide occurrendum eſſe, cum numero copiarū multiplici hoſtes excederent, innumeros autem Satrapas ac prætores haberent, conſilio & peritia rei militaris Cyro ſuperiores ac manu promptiores, prælij ſtatim fortunā tentare aggreſſus eſt, ac primū noningentorū millium exercitu rebus omnibus inſtructo atq; ornato eueſtigio ſe oſtentans, hoſtes audacia deſpectuq; hoſtiū inermis atq; incertis ordinibus incedentes, in tantum terrorē ac turbationē coniecit, ut uix magno cum clamore & tumultu ſe colligendi atq; in ordinē cõſtituendi ſpatium daretur. Deinde ſilentio & effuſe agmen producens, clamores immodicos petulantesq; inſultus & confuſionē plurimā in tanta multitudine expectātibus Græcis, ſpecie agminis & inſtructu admirationi fuit. Ex falcatis enim robuſtiſſimos quoſq; deligens, in fronte legionis ſuæ è regione Græcis ſtatuit, ut acies hoſtium priuſquā ad manus uentum eſſet perrumperēt. Eam pugnā cum multi ſcriptores memoriæ mādarint, & Xenophon ante oculos penè collocarit, rebusq; ipſis nõ ut geſtis, ſed quaſi gerantur, lectorē affectum animo atq; unà periclitantē retineat, haud prudentis eſſet poſt eum uirum his de rebus rurſus ad ſcribendum accedere, præter ea quæ ab illo prætermiſſa ac digna memoria uideantur. Nuncupatur autem locus Cunax in quo inſtructæ acies ſignis collatis dimicarunt, qui quingenta ſtadia à Babylonia diſtat. Cyrum autem admonente Clearcho, ut ſe poſt Macedones contineret, nec in periculum pugnæ immitteret, reſpondiſſe ferunt, Quid ais Clearche? iubes ne regnū appetentē regno me indignū oſtenderer? Cumq; imprudēter Cyrus

† ὀργυιῶν δέκα.

Exercitus Artoxerxis aduerſus Cyrum.

C & temere in medias acies perrupiſſet, nec periculũ præcaueret, nec ſaluti ſuæ proſpiceret, non
tamen Clearchi minus delictum nec ſapientius conſiliũ fuit, qui Græcos contra regẽ conſtitue-
re noluerit, ſed ne circumueniretur ab hoſtibus, dextrũ cornu ad flumẽ produxerit. Qui enim
omiſſis cæteris omni ratione ſecuritatẽ ſequeretur, & in eo potiſſimũ laboraret ne quid incômo
di acciperet, ſatius fuit domi ſe continere. Qui autem à mari aſcendens decem ſtadiorum millia
proceſſiſſet, nec id ulla neceſſitate coactus, ſed hoc conſilio ut Cyrum in regiam ſedem colloca-
ret, ſic deinde loci atq; ordinis rationẽ habuerit, non quo ipſe regem cuius ſtipendia mereretur
ſeruaret, ſed quo tutò & expedite pugnaret, is mihi inſtantis periculi metu de ſumma rerũ con
ſilia abieciſſe, & militarẽ diſciplinã prodidiſſe uidetur. Fuiſſe autem nullũ ex omni exercitu re-
gis Græcorum impetũ excepturũ, pulſis autem loco ac relictis illis fugiente aut interfecto rege
Cyrum incolumẽ regno potiturũ, ipſius pugnæ euentus declarat. Idcirco Clearchi magis igna
uia quàm Cyri audacia accuſanda eſt, quæ regnum unà & Cyrum perdiderit. Si enim rex ipſe
contemplatus foret, qua in parte conſtitutis Græcis minimũ ſibi ab hoſtibus noceretur, aliam
nullam quàm quæ à ſe atq; à ſuis plurimũ diſtaret, inueniſſet, à qua nec ipſe uictus ſuperatusq;
ſentiret, & Cyrus antè interemptus ſit quàm de Clearchi uictoria nuncium accepiſſet. Atq; Cy
rus haud inſcitia neq; imprudentia offendit, ſed quid ſibi uſui eſſet præuidit, Clearchumq; me-
dium agminis tenere iuſſit: at is cum dixiſſet bene gerendæ rei ſe curam ſuſcepturũ, euertit om-
nia. Nam Græci ex ſentẽtia ſua & uoluntate Barbaros fuderunt, & fugiẽtes magnũ ſpatiũ inſe
quuti ſunt. Sed Cyrus cum generoſum equum, ſed effrenẽ atq; immitem, Paſacem nuncupa-
tum (ut Cteſias tradit) calcaribus incitaſſet, Caduſiorum dux Artagerſes & ipſe uectus equo ei
obuiam uenit, clamitans, O iniquiſſime omnium mortaliũ atq; inſaniſſime, qui pulcherrimo &
ſanctiſſimo inter Perſas Cyri nomini hanc tantam notam atq; ignominiã inuris, ut optimã uiam
ingreſſus Græcorũ copias ad Perſarum bona et fortunas diripiendas coneris adducere, in ſpem
adductus te fratrem ac dominũ tuum occiſurũ eſſe, cui decies decem ſeruorũ millia ſunt, qui te
rebus omnibus præſtent. Sed ſtatim periculum facies, ante enim hoc loco caput tibi auferetur,
quàm regis faciem aſpicere poſſis. Hæc cum dixiſſet, iaculum in eum immiſit: ſed lorica reſtitit,
atq; ictum ſuſtinuit ne ad corpus uulnus deſcenderet. Cyrus tamen magnitudine ictus contre-
D muit. Dum Artagerſes equum conuerteret, Cyrus telum intorquens haud fruſtratus eſt ictu,
ſed collum ſub caſſide mucrone transfixit. Artagerſen igitur Cyri manu concidiſſe omnes penè
conſentiunt. De Cyri autem morte, quoniã Xenophon, ut qui nõ affuiſſet, eam breuiter nimis
atq; exiliter explicat, nihil fortaſſe impedit quæ à Dinone & Cteſia ſcripta ſunt oratione percur
rere. Tradit igitur Dinon interfecto Artagerſe, Cyrum in eos qui circunſtabant regem impetu
facto, eius equum uulneraſſe, atq; illum humi deuolutũ eſſe. Ad quem accurrens Teribazus,
apprehendensq; quamcelerrime in alium equum impoſuit, O rex inquiens huius diei memine
ris, non enim eſt eiuſmodi, ut memoria tibi excidere debeat. Hic rurſus Cyrus perrumpens
equo Artagerſen deiecit. Hunc tertiũ Cyri inſultũ rex iniquo animo ferens, ad eos qui aderant
exclamat, ſatius ſibi eſſe non uiuere. Tum incitato calcaribus equo Cyrũ adoritur, qui inter uo-
lantia hoſtium tela incaute ac temere ferebatur, in eumq; ipſe unà & eius ſtipatores tela conij-
ciunt. Concidit autem Cyrus, ut quidã ferunt transfixus à rege: ut plurimi ſentire uidentur, ab
homine qui ex Caria aderat, cuiq; rex præmiũ rei bene geſtæ hunc honorẽ tradiderat, ut in præ-
lijs ſemper aureum gallum in lancea præfixum ante aciem ferret. Etenim Cares, ipſos Perſas ob
conos quibus galeas ornatas habent, gallos nuncupãt. Quæ uero à Cteſia de Cyri morte man-
data ſunt literis, ut pluribus circunciſis atq; amputatis paucis exponam, huiuſmodi ſunt. Cyrus
cum interempto Artagerſe in regem ipſum impetũ feciſſet, rexq; contrà in eum, ſilentio ſe inui
cem infenſis animis petiuere. Sed interuenit Ariæus Cyri amicus, præoccupatoq; tempore, in
regem telum coniecit, ſed ictu fruſtratus eſt. At rex contorta in Cyrum lancea illum non atti-
git, Tiſſaphernem uero uirum ſummo loco natum Cyroq; fidiſſimum percuſſit atq; exanima-
uit. Tum Cyrus iaculum adijciens per thoracem ad duorum digitorum altitudinem in pectus
regis defixit: quo uulnere ex equo deuoluto rege, comites eius ac ſtipatores magno cum tumul
tu ac trepidatione ſe in fugam dedere. Ille ægre ſe humo attollẽs cum paucis, in quibus fuit Cte-
ſias, proximum quendam tumulum occupauit, & in eo conſedit. Cyrum uero aduentantibus
iam tenebris, ferox equus à ſuis longius inter hoſtes prouexit, cum ab illis ignoraretur, ac requi
reretur à ſuis, quippe qui elatus uictoria plenusq; animi atq; ſpiritus per medium hoſtiũ agmen
equum incitabat calcaribus, aſpere ac uehemẽter obuios uerbis increpitans, Cedite ignaui atq;
abſiſtite. Idem cum ſæpius Perſica uoce proclamaſſet, alij quidẽ conceſſerunt regem adorantes.

Fortè

A Fortè Cyri capite lapſa tiara eſt: hic perſicus adoleſcens nomine Mithridates uiribus fretus à la-
tere incurrẽs, eius tempus ſecundũ oculum iaculo transfixit, neſcius quem uulneraſſet: cumq;
magna uis ſanguinis manaret è uulnere, languẽte iam uiſu unà cum uiribus decidit. Equus er-
rabundus ſe fuga proripuit. Equeſtrem uero pileum cruore madentẽ Cyri, percuſſoris mini-
ſter comperit. Cyrum languentẽ è uulnere ac iam propè expirantem eunuchi quidam qui caſu
aderant, in alium equum reponere, atq; ex hoſte ſeruare conati ſunt. Sed cum imbecillior foret
quàm ut equo inſidere poſſet, annixi manibus ægro ac titubante corpore agebant. Cum potitũ
ſe uictoria opinaretur, ac fugientiũ uoces audiret, Cyrum regem implorantiũ, ac ſibi parci obſe
crantium, interim Caunij quidam abiecti homines, & uictus difficultate uiliſſimorum miniſte
riorum gratia regis exercitum ſequuti, Cyri militibus fortè permiſti erant. Qui ubi uix rubra
ſagula conſpicati ſunt, quod regiæ partis omnes albo uterentur, agnouerunt ſtatim hoſtes eſſe.
Ex illis igitur unus auſus eſt imprudens à tergo Cyrum ſauciare, quo ictu perfracta poplitis ue
na concidens ille, inter cadendum cõfoſſum uulnere tempus in lapide quodam offendit, ac mo Cyri interitus.
ritur. Cteſiæ igitur oratio ac ſententia talis eſt, qua hominem uix occidens ueluti obtuſo gladio
interemit. Cum iam expiraſſet Cyrus, Artaſyras †regius oculus eò fortè equo profectus, ut flen † ὁ βασιλέως
tes eunuchos aſpexit, fidiſſimum eorum rogauit, quem aſſidens ô Pariſca defles? Et ille, nónne ὀφθαλμός.
tu extinctum Cyrum intueris? Admiratus igitur Artaſyras, eunuchũ iuſſit bono animo eſſe, ca
dauerq; aſſeruare, ipſe ad Artoxerxem profectus rebus ſuis diffidentem & uulnere ſitiq; con-
fectum, lætus nunciat ſe mortuum Cyrum uidiſſe. Ille uero ſtatim audito nuncio primus om-
nium iter arripuit, ac Artaſyræ ut ſe ad locum produceret, imperauit. Sed cum metus ac rumor
uehemẽs eò perlatus foret, Græcos hoſtem fuſum perſequi, uictoresq; omnia obtinere, uiſum
eſt eò complures exploratum mittere. Ita triginta lampades præferentes eò miſſi ſunt. Ipſi ob
ſitim iam deficienti & ad moriendum uicino, Satibarzanes eunuchus circuncurrens potum
quærebat. Non enim locus aquam habebat, & à caſtris longius aberant. Tandem in unum ex
Caunijs illis inopibus incidit, in utre ſordido inquinatam aquam ac putridam ad octo cotylas
ferentem: hunc utrem ille acceptum ad regem detulit, eiq; tradidit. Quem cum aquam totam
ebibiſſet, nunquid is potus moleſtiſſimus ei fuiſſet percontatus eſt: Tum teſtatus eſt deos im-
B mortales, ſe nunquam uinum potaſſe iucundius, neq; aquam, etiam quę leuiſſima ac quampu
riſſima eſſet, ſibi ſuauiorem eſſe uiſam: quare, inquit, ei homini à quo accepiſſet ſe nunquã de-
bitas ac meritas gratias referre poſſe, ſed deos precari ut eum diuitẽ ac beatum efficerent. Dum
ea fiebant, triginta miſſi clari ac læti eò ſe receperunt, inſperatam regi felicitatem ac uictoriam
nunciantes. Ac iam multitudine ad eum undiq; confluentium, & conſpirantium, parumper
animo confirmatus, multis circùm collucentibus facibus è tumulo deſcendit. Vt uero ad cada-
uer conſtitit, & dextra corpori manus, & à ceruicibus caput abſciſſum eſt, caput ferri iuſſit, ap
prehendensq; manu comam, quæ permagna erat & denſa, dubitantibus adhuc fugientibusq;
oſtendit: illi magna cum admiratione adorauerunt: ſic ad eum breui ſeptuaginta millia homi-
num coierunt, ac ſe rurſus in caſtra receperunt. Egit autem in prælium (ut Cteſias tradit) qua-
ter centena hominũ millia. Dinon autem & Xenophon eos qui dimicarunt longe plures fuiſſe
autores ſunt: numerum uero interfectorum hoſtium nouem millia capitum ad Artoxerxem
eſſe relata, ſuorum autem uiginti millia in eo certamine deſiderata eſſe. In his dubitatio perma-
xima ambiguitasq; uerſatur, in eo autem apertum Cteſiæ mendacium deprehenditur, quod ait
ſe ad Græcos unà cum Phayllo zacynthio alijsq; nonnullis oratorem eſſe miſſum. Xenophon
enim Cteſiam apud regem uerſari ſciebat, ipſius enim meminit, & hos libros in eius manus
perueniſſe ſatis conſtat. Nunquã enim qui legatus ueniſſet ac tantorum ſermonum interpres
fuiſſet, abſq; nomine incognitum dimiſiſſet, Phayllum autem zacynthium nominaſſet. Mirifi-
ce uidelicet Cteſias honoris cupidus, nec minus Laconicarum partium Clearchiq; ſtudioſus,
qui in ipſa hiſtoria ſcribenda quoſdam ſemper locos ſibijpſi proprios uendicat, quos ingreſſus,
Clearchi ac Lacedæmonis mentionẽ facit. Confecto iam prælio, Artagerſis illius qui à Cyro
ictus cõciderat, filium pulcherrimis maximisq; muneribus donauit. Cteſiam quoq; ac reliquos
honoribus ampliſſimis honeſtauit, Cauniumq; qui utrem ei aquæ attulerat cum inueniſſet, ex
obſcuro atq; inopi clarum atq; opulentũ effecit. Fuit præterea cura in eo quædam in uindican-
dis ſontibus, Arbacẽ enim quendã Medum hominẽ, qui in prælio ad Cyrum defecerat, ac rur-
ſus eo mortuo rebellarat, cum eum ignauiæ ac mollitiei, non proditionis, neq; ſimultatis reum
ſtatuens condemnaſſet, iuſſit nudum ſcortũ impoſitũ ceruicibus diem totum in foro circũferre.
Alterius uero quod ad defectionẽ duos quoq; ex hoſtibus ſe aditurum pollicitus, in mendacio

C deprehenſus eſſet, linguã tribus clauis configi iuſſit. Sed cum cuperet hanc famã & ſermonem
apud omnes gentes & nationes uulgari, à ſe Cyrum interfectũ eſſe, Mithridati qui primũ Cy-
ro uulnus inflixerat, munera miſit: ferentibus etiam hæc nunciari ei iuſſit: Iis te rex muneribus
afficit, quod cum equeſtrẽ Cyri pileum inueniſſes, ad eum detuleris. Care uero à quo ſuccisa po
plitis uena Cyrus cõciderat, & ipſo donum poſtulante, ad id negociũ miſſis huiuſmodi ad illum
mandata dedit: Hæc tibi dono mittit rex, quod primus poſt Artaſyram ad eum de Cyri interi-
tu nunciaſſes. Mithridates igitur indictũ ſibi ſilentiũ ægre ferens, diſceſſit. At miſerũ Carem ſi-
milis quidem animi morbus ex inſania & temeritate inuaſit. Corruptus præſentib. ut uidetur
bonis, & ſuperbia quadam & contumacia in ſuperiores ſe efferens, haud dignũ ducere ſe mune
ra ſibi miſſa nuncij mercedẽ habere, ſed excruciari animi atq; indigne ferre, ad hæc uociferare,
alterum neminẽ præter ſe Cyri necis autorẽ fuiſſe, & ſe iniuſte ea gloria ſpoliari. His regi nun-
ciatis, uehemẽter ira incenſus, caput homini à ceruicibus abſcindi iuſſit. His cum intereſſet ma
ter, Ne tu, inquit, rex ita hunc Carem capitalem hominẽ breui pœna neces, à me enim ſibi eo-
rum quæ dicere audet merces perſoluenda eſt. Permittente autem rege matri ſupplicij ſumen-
Paryſatidis matris Artoxerxis crudelitas.
di poteſtatẽ, Paryſatis à tortoribus ſuis hominẽ comprehendi iuſſit, decemq; dies in tortura ha-
beri, tum oculos effodi, & in aures liquefactum æs infundi, ſic omni ſupplicio excruciatũ neca-
ri. Nec uero Mithridates ſimilẽ exitum effugere potuit, pauloq; poſt ob eandem ſtultitiã morte
pœnas luit. Vocatus enim ad cœnã cum regis ac matris eunuchi adeſſent, acceſſit ueſte auroq;
inſignis quibus donatus à rege fuerat: cumq; ad pocula prouectum conuiuiũ foret, ex Paryſa-
tidis eunuchis is qui autoritate opibusq; reliquos anteibat, ita ad Mithridatẽ loquutus eſt: Per-
pulchram quidem hanc tibi ueſtem rex dono dedit Mithridates, perpulchras armillas, perpul-
chros etiam torques; permagni quoq; precij gladium, perq; beatum ac circunſpectũ te ijs om-
nibus reddidit. Iam uero incaleſcens uino plus æquo Mithridates, quorſum hæc, inquit, ô Spa-
ramixa ſpectat oratio? Maioribus enim meipſum ac pulchriorib. eo die dignũ exhibui. Et Spa
ramixas ſubridens, haud equidẽ Mithridates tibi, inquit, inuideo: recte quidem ſe habet iſtud
quod crebro uſurpatur à Græcis, Vinum ueritatem eſſe: ſed amabò te quid præclarum aut ma
gnum fuit pileum equo delapſum inuenire, & ad regem deferre? Hæc haud facinoris ignarus
D interrogabat: ſed uolens id à præſentibus quoq; cognoſci, tentare eo pacto cœpit hominis leui-
tatem, quem loquacẽ atq; immoderatũ potus reddiderat. Haud diutius ſe cõtinuit, At uos, in-
quiens, de pileo deq; eiuſmodi nugis ut lubet confingite, ego uero aperte profiteor, hac manu
Cyrum cõcidiſſe. Non enim ut Artagerſes, uanum, neq; irritũ telum adieci, ſed ab oculo haud
longius meus aberrauit ictus, & transfixo tempore hominẽ ſtraui, eoq; uulnere tandẽ interijt.
Hic alij inde uſq; proſpicientes infelicẽ Mithridatis exitum & cladem, facies demiſerũt. Sed qui
eos conuiuio exceperat, age, inquit, Mithridates ad præſens indulgeamus uino atq; epulis, ac
regis deum fortunamq; uenerantes, ſermones huiuſmodi maioribus de rebus quàm inter nos
uerſari conueniat, miſſos faciamus. Dimiſſo conuiuio, quæ dicta in conuiuio fuerant Paryſati-
di eunuchus detulit, at illa cum rege cõmunicauit. Quod regis animum uehementer offendit,
quippe qui ſe reprehenſum refutatumq; proſpiceret, & quæ pars uictoriæ maximo ſibi decori
ac uoluptati fuerat, effluxiſſe. Etenim uolebat Barbaros omnes ac Grecos ſibi perſuaſum habe
re, in ipſo inſultu quo cum fratre cõſeruit manus, accepto illatoq; uulnere, interempto Cyro ſe
ſaucium abijſſe. Igitur Mithridatem ſcaphis necari iuſſit. Genus autem mortis ac ſupplicij hu-
Scapharũ ſupplicium quo homines afficiuntur apud Barbaros crudeliſſimum.
iuſmodi eſt. Duabus exædificatis ſcaphis inter ſe congruentibus, in altera hominẽ qui ad ſuppli
cium datur reſupinant, alteram deſuper imponentes ſic ambas coniungunt, ut caput manus ac
pedes foris excludantur, reliquũ uero corpus totum intus claudatur. Præbent homini cibum,
ſtimulisq; oculos fodiẽtes ueſci uel inuitũ cogunt: ueſcenti autem pro potu lac melli admiſtum
in os infundunt, faciemq; eodem cõſpergunt, ſic eius oculos uerſantes ſcapham ſemper aduer-
ſo ſoli opponunt, & muſcarum inſidentiũ multitudine ora quotidie obteguntur. Cumq; intus
ea faciat quæ edentes bibenteſq; homines facere neceſſitas cogit, ex corruptione & putredine
uarij pullulant uermes, quibus intra ueſtes penetrãtibus, corpus abroditur. Cum enim perfun
cto uita homine ſuperior amouetur ſcapha, exeſa caro aſpicitur, & circa uiſcera talium ferarum
paſcentium aliarumq; quotidie ſuccreſcentiũ multitudo apparet. Huiuſmodi ſupplicijs Mithri
dates excruciatus, ad decimũſeptimũ uſq; diem calamitoſam uitam produxit, atq; demũ extin-
ctus eſt. Reliquus Paryſatidi erat quaſi ſignum Meſabates regis eunuchus, qui Cyro caput ac
manum præciderat, ad quem opprimendũ animum mentemq; intenderet. Qui cum ipſe per
ſe nullam præberet occaſionem, huiuſmodi illi inſidias machinata eſt. Erat quidem cum alijs in
rebus

A rebus acri ac uerſuti ingenij mulier, tum alearum ludum percallebat, ob idq; ante bellum ſæpe
alea ludere cum rege ſolita eſt: poſt bellum autem nihil de priſtina cõſuetudine cum rege & affa-
bilitate remiſit, ſed unà in conuiuijs, in ludis, iocisq; uerſata eſt, ſeq; illi amorum participem atq;
adminiſtrã exhibuit, ut eius animum penitus à Statyra abduceret, nec ullum ferè uacuum illius
congreſſui tempus relinqueret, quod eam præcipuo quodã exardebat odio, ac ea ſublata è me-
dio, ſuo arbitrio ac nutu geri omnia cupiebat. Itaq; nacta tempus idoneũ, cum rex à negocijs ua-
cuus pararet ſe ad ludum remiſſionemq; conferre, alea prouocauit, mille Daricis in ludũ uicto-
ri expoſitis. Ludenti uictoriã negligẽdo permiſit, aurumq; perſoluit. Tum excruciari ſe animi,
& concertandi cupidam ſimulans, rurſus repetita alea eunuchũ proponi iuſſit. Quod haud re-
cuſauit rex: ſic inter ſe cõueniunt, ut quinq; utrique deductis fidiſſimis, ex reliquis uictor quem
uellet eligeret atq; acciperet. His conditionibus initis inſtituitur ludus: in quo cum illa omnem
ſuam curam induſtriamq; poſuiſſet, cadentibus è ſentẽtia talis, potita uictoria Meſabatem acce-
pit, (non enim is in ſelectis à rege fuerat) atq; priuſquã rex in aliquam ſuſpicionẽ incideret, tor-
toribus ad ſuppliciũ tradens, uiuum pelle enudari, ac tribus palis affixum corpus diuaricari iuſ-
ſit, & in alio palo ſeorſum pellem ſuſpendi. His peractis, ferentem grauiter regem & in eam ira
percitum, ſalibus etiam & cauillis cum riſu prouocare aggreſſa eſt, & quàm ſuauis ac beatus, in-
quit, habendus es, quem fœdi ſenis & eunuchi mors tanto dolore mœſtitiaq; afficiat: ego cum
mille Daricos perdidiſſem, eam iacturã ſilentio tuli. Rex igitur pœnitentia ductus eorum quæ
dolis circumuentus dimiſerat, deſtitit, nec ultra matris iniurias perſecutus eſt. At Statyra aperte
cum ea inimicitias gerebat, indignũ eſſe ſtatuens, quod propter Cyrum interfectum homines
eunuchi, ac regi fidi adeò crudeliter ac nefarie necarentur. Poſtea uero quàm Clearchũ ac reli-
quos duces per fidem ac iuſiurandũ deceptos, Tiſſaphernes comprehenſos uinctosq; ad regem
miſit, tradit Cteſias Clearchum à ſe precibus oraſſe ne pateretur eum fame necari, ſed utcunq;
molituro neceſſaria ſibi ad uictum mittẽda curaret. Quo impetrato lætatum officio eſſe, annu-
lumq; ſibi amicitiæ ſignum dediſſe ad ſuos propinquos neceſſariosq; futurum: fuiſſe autem in-
ciſas in annulo Caryatides ſaltantes. Miſſa quoq; Clearcho cibaria, qui unà in uinculis aſſerua-
bantur, auferre ſolitos, & eorum parte exigua Clearcho tradita, reliqua ipſos conſumere. Cui
B incõmodo à ſe eſſe prouiſum, cum egiſſet ut plura Clearcho cibaria mitterentur, atq; alia ſepa-
ratim militibus darentur. Eaq; omnia à ſe de Paryſatidis mente ac ſententia adminiſtrata eſſe.
Quum ſæpius Colenus ad Clearchum intrò ferendi cibi gratia mitteretur, hortatum ab eo eſſe
atq; edoctum, ut paruum pugionẽ intra carnes abditum ad ſe intrò ferret, nec pateretur ut eius
uitæ exitus foret, quem ſibi regis crudelitas allatura erat, idq; illum metu deterritum facere recu-
ſaſſe: deinde regem poſtulanti matri atq; obſecranti ut Clearcho ignoſceret, conceſſiſſe, idq; iu-
reiurando firmaſſe, ac rurſus à Statyra ſententia dimotum, excepto Menone, omnes neci deſti-
naſſe. Ex eo tempore Paryſatim ad perniciem & cladem Statyræ ſpectare cœpiſſe, atq; illi uene-
num comparaſſe. Sed hæc parum probabiliter ab eo dici, nec ratione ulla idonea niti uidentur,
tantum facinus, tam audax, tamq; periculoſum ab illa eſſe ſuſceptũ, ut legitimam regis uxorẽ,
lecti ſociam, cõmunium natorũ & qui ad ſpem regni educarentur matrem, ob Clearchi necem
ueneno opprimere conaretur, ac perficeret. Verum haud obſcurũ eſt, has ab eo tragœdias exci-
tatas eſſe, ut Clearchi nomen immortalitati ac memoriæ cõmendaret. Etenim ſcribit, peremptis
ducibus cæteros canibus auibusq; laniatos eſſe, Clearchi autem cadaueri uim uenti puluerẽ fe-
rentem aggerem congeſſiſſe, atq; eius corpus obtexiſſe, ibiq; exortis quibuſdã palmis, perbre-
ui lucum in miram altitudinẽ excreuiſſe, locumq; opacaſſe, ex quo magnam pœnitentiã regem
cepiſſe, quod Clearchum uirum dijs immortalibus amicum uita priuaſſet. Paryſatis igitur ue-
teri Statyræ odio, ac nouis ſuſpicionibus agitata, cum uideret regem potentiam ſuam uerecun-
de obſeruare, atq; in honore habere, illius uero amoris præſidio firmiorem ac ſanctiorẽ apud
eum fidem habere, inſidijs illam delere conſtituit, maximis de rebus in periculum ueniens. In-
ſidiarum huiuſmodi apparatus fuit. Famulam habuit Gygen nomine, quæ apud eam plurimũ
ualebat: hanc adminiſtrã ueneficij Paryſati fuiſſe Dinon tradit, Cteſias tantummodo conſciam
extitiſſe. At qui uenenum dedit, hic quidem Belitaram, Dinon autem Melantam nuncupat.
Itaque ſedata parumper priſtina ſuſpicione ac diſſenſione, cum in unum uenire atque cœnare
cœperunt, non ſine metu tamen ac cuſtodia hiſdem cibis atque ab ijſdem utebantur. Naſcitur
in Perſis quædam parua auis, cui uacuum nihil ſuperat, ſed tota intus ſumine atq; adipe plena,
Vento atque rore nutriri quidam putant: nomen eſt ei Rhyntaces. Hanc Cteſias prodidit cul-
tello altero latere ueneno illito Paryſatim diuiſiſſe, dimidiam partem ueneno infeciſſe, & quæ

C ueneno intacta atq; incorrupta erat, ipſam in os cõlectam exediſſe, Statyræ autem uenenatam partem porrexiſſe. Sed Dinon ab hoc parumper diſſentiens, ait non Paryſatum, uerum Melantam partitum cultello Statyræ infectam carnem appoſuiſſe. Cum moreretur magnis cum doloribus mulier ipſa dolum agnouit, matremq; regi in ſuſpicionẽ adduxit, quippe qui eius immanem importunamq; naturam perſpectam haberet. Proinde de ſcelere perpetrato inueſtigare diligentius cœpit, ſeruos omnis matris ac menſæ miniſtros in quæſtionibus habuit, Gygen uero clauſam domi apud ſe illa tenuit, nec regi expoſcenti tradidit. Quæ tamen paulò poſt cum rogaſſet ſe domum dimitti nocte, abrepta & capitis à rege damnata eſt. Venefici autem in Perſis pœna huiuſmodi legibus uindicantur: Ampla eſt petra, in qua capita eorum impoſita alia petra feriunt quoad faciem ac caput infregerint. Hoc igitur mortis genere Gyge interijt. In Paryſatidem autem aliud nihil molitus eſt rex, ſed ne uerbum quidem paulò grauius dixit, Babylonem uero uolentem dimiſit, addens quoad illi uita ſupereſſet, Babylonem ſe nunquam eſſe uiſurum. Quæ igitur ad rationem domeſticã ſpectant, huiuſmodi extiterunt. Quos autẽ Græcos qui Cyrum in Aſiam ſequuti erant, capere atq; opprimere niteretur, haud minore ſtudio quàm quo in Cyro ſuperando ac regno obtinendo fuerat, nihil perfecit, nam amiſſo Cyro, ducibus ſuis orbati ex ipſis propemodum penetralibus regis incolumes euaſerunt, & oſtenderunt declaruntq;, rem Perſarum ac regis multo auro delicijs mulieribusq; conſiſtere, reliqua nihil præter ſuperbiã iactantiamq; eſſe. Ex quo Græciæ uniuerſæ animo audaciaq; addita, Barbari contemptui fuere. Lacedæmonij quoq; perindignũ duxerunt non Aſiam incolentes Græcos è ſeruitute eripere, eorumq; contumelias proſequi. Superioribus enim temporibus Thimbrone, pòſt Dercyllida duce bellum geſſerãt. Nulla præclara re geſta, Ageſilao id bellum adminiſtrandum mandarunt, ille in Aſiam traiecto exercitu ſtatim ad rem gerendam incubuit, magnamq; exinde gloriam adeptus eſt. Tiſſaphernẽ collata acie fudit, ciuitates ad defectionẽ coëgit. Tantis geſtis rebus didicit Artoxerxes alia ratione bellum cum illis ſibi eſſe gerendum. Quare Hermocratẽ Rhodium cum magna ui auri in Græciam miſit, iuſſitq; corruptis principibus ciuitatum, quiq; in ijs plurimũ pollebant opibus, græcum bellum in Lacedæmonem totum conuertere. Quæ ubi ſic ab Hermocrate adminiſtrata ſunt, conſpirantibus maximis ciuitatibus, ma-

D gniſq; in Pelopõneſo excitatis motibus, Spartam Ageſilaum ex Aſia magiſtratus reuocarunt. Quo tempore abeuntem ad amicos dixiſſe ferunt, Triginta millibus ſagittariorum ſe à rege ex Aſia pelli. Perſicus enim nummus ſagittariũ inciſum habet. Conone etiam Atheniẽſi ac Pharnabazo ducibus, mari Lacedæmonios expulit. Conon enim ſub id tempus poſtquã in Capræ flumine nauali prælio decertatum eſt, in Cypro moram trahebat, haud ſecuritate cõtentus, ſed rerum mutationem ueluti in pelago fluctum operiens. Perſpiciens autem ſua conſilia potentia, regiam uero potentiam prudente duce indigere, de his quæ excogitaſſet regem per epiſtolam certiorem effecit, mandauitq; ijs qui ferrent, per Zenonem Cretenſem uel per Polycritum Mendæi filium, regi eam redderent (horum Zenon ſaltator, medicus Polycritus fuit) ac ni illi adeſſent, per Cteſiam medicum. Traditur Cteſiam accepta epiſtola ijs quæ à Conone ſcripta erant addidiſſe, ut Cteſiam ad ſe mitteret, cuius opera ad adminiſtrandas res maritimas uteretur. Cteſias ait regem ipſum ſua ſpõte id ſibi munus demandaſſe. Parta nauali prælio apud Enidum per Pharnabazon uictoria, qua maritimum Lacedæmonijs imperium abſtulit, ad ſe Græciam uniuerſam ſimul conuertit, Græcosq; ad famoſam illam pacem compulit, quæ regnante Antalcida conſtituta eſt. Hic Spartiata Leonidæ filius fuit, qui ſtudio regis autor fuit, ut Lacedæmonij omnibus Aſiæ ciuitatibus, quæq; Aſiæ adiunctæ ſunt inſulis, regi cederent; easq; rex uectigales haberet, firmata cum Græcis pace, ſi Græciæ dedecus, contumelia ac proditio, pax nuncupanda eſt, qua nullum bellum miſeriorem & ignominioſiorem exitum uictis attulit. Quapropter Artoxerxes cum reliqui ſibi Spartiatæ abominationi ac faſtidio eſſent, ratus eos omnium impudentiſſimos eſſe (ut Dinon refert) Antalcidam in Perſas profectum omni comitate ac benignitate complexus eſt, ac ſemel accepta una ex floreis coronis & unguento precioſiſſimo perſperſa, Antalcidæ eam in cœna miſit. Ea munificẽtia omnib. admirationi fuit.

E Erat autem ut uidetur idoneus, qui in Perſis per ſaltationẽ ac laſciuiã Leonidæ & Callicratidæ inſultans, in delicijs uolutaretur, & eiuſmodi coronam acciperet. Itaque Ageſilaus ſiue quis alter, dicẽte quodam, Væ tibi Græcia ubi iam Lacones nobis medizant: quinimò, inquit, Medi laconizant. Magnificentia tamen & ſplendore orationis dedecus rei & ignominiam delere non potuit. Nam accepta in Leuctris calamitate, imperium Græciæ amiſerunt, atq; eo fœdere Spartæ gloria & maieſtas omnis interijt. Quoad igitur Spartæ imperium ſtetit, hoſpitis atque amici

Venefici qua pœna afficiantur apud Perſas.

A amici loco illum habuit obſeruauitq;: poſt Leuctricam uero calamitatem, cum imminuta autoritate ad reliqua incommoda pecuniariæ etiam rei difficultas acceſſiſſet, in Aegyptũ Ageſilaum miſerunt. Antalcidas ad Artoxerxem profectus, hortatusq; eſt, ut Lacedæmonijs laborantibur ſubuenieet. Ille ita hominem contempſit, deſpexit, ac contumelioſe reiecit, ut reuerſus illuſus ab hoſtibus ludibrioq; habitus, atque Ephoros metuens, ſe uita abdicaret. Aſcẽdit etiam ad regem Iſmenias Thebanus, & Pelopidas, quo duce parta in Leuctris uictoria fuerat. Hic nihil à dignitate ſua alienum fecit: at Iſmenias iuſſus regem adorare, annulum ante pedes humi deiecit, ita acclinans ſuſtulit adorantisq; ſpeciem præbuit. Timagoræ autem Athenienſi, cum ad eum paruulam epiſtolam per Beluridem arcanam miſiſſet, lætatus decem ei daricorum millia elargitus eſt, bouino lacte in ualetudinem indigenti octoginta boues mulgendos dedit, lectulos etiam & periſtromata ſtratoresq; miſit, quaſi nõ Græci lectos ſternere didiciſſent, quod ex morbo langueret, qui lectica eum ad mare uſq; molliter ueherent. Præſenti eidem admodũ cœnam magnificẽtiſſime apparauit, ut Oſthanes regis frater, Hanc, diceret, ô Timagora menſam memoria teneto. Non enim parua ſpe tam ſplendide exornata eſt. hoc autem erat proditionis potius exprobratio, ꝙ commemoratio beneficij ad gratiam referendam. Timagoras igitur ob regiam largitionem ab Athenienſibus rei capitalis damnatus eſt. Artoxerxes Græcos multis malis calamitatibusq; affectos unius tantũ facti lætitia parumper leuauit, Tiſſapherne acerrimo atq; infenſiſſimo illis hoſte ſublato. Interfecit autem eum calumnijs ipſius, opera & conſilio matris adiutus. Non enim rex diutius iram aluit, ſed eam reconciliata gratia Babylone acceſſiuit, & quod elato animo ac regina digno eſſe aſpiceret, cauſæ autem nihil ſubeſſe, quæ ſuſpicione uel offenſione aliqua eorũ animos diſiungere poſſet. Ex eo iam tempore mater in omnibus obſequẽdo, obſecundando, cunctaq; ad nutum gerendo, nunquã eius cupiditatibus refragando: hoc obſequio cum tantũ apud illum autoritatis conſequuta eſſet, ut quæcunq; uellet facile impetraſſet, perſenſit regẽ ex filiabus alteram Atoſſen perditiſſime adamare, cumq; ea rem ſe clam habere, & ne erumperet, ut quidã tradunt, animi morbũ cohibere, ac diſſimulare: conſtituto cum uirgine ſemel cõgreſſu, id Paryſatis ſuſpicata, puellam magis ꝙ antea conſueuerat amplexa eſt, Artoxerxi & formã eius ac mores laudare, ut regi tum ſpectabilis ac decora eſſet.
B Poſtremo eò ſuadendo adduxit, ut eam in matrimoniũ duceret, & legitimæ numero uxoris haberet, contemptis Græcorum exiſtimatione ac legibus, Perſis legem ipſam bonorũ & malorũ normam à deo conſtitutã præſcriberet. Sunt qui dicant, in quibus eſt Cymæus Heraclides, non unam modo filiam, ſed ſecundã etiam Ameſtrim Artoxerxem uxorẽ cepiſſe, de qua paulò poſterius dicemus. Atoſſæ amore poſt nuptias ita uehementer incenſus fuit, ut cum morbo quodam, quod Alphon uocant, teneretur, nihil tamẽ ob eam cauſam faſtidierit. Iunoni etiã pro illius ſalute uouit, ſe unam ex omnibus dijs illam attacta humo manibus adoraturũ. Iuſſis deinde Satrapis ab eo & amicis dona mittere, tanta copia miſſi ſunt, ut quod erat ſpatij inter regiam & phanum, ad ſexdecim ſtadia, auro, argẽto, purpura, atq; equis compleretur. Petiit ab eo deinde bello Aegyptij Pharnabazo & Iphicrate ducibus, quibus inter ſe diſſidẽtibus, ſpe potiendi excidit. Ipſe præterea aduerſus Caduſios triginta millibus peditum, ac mille equitum educto exercitu, in eorum agrum impetum fecit. Erat autem regio ſitu ipſo aſpera & difficilis, frugũ infœcunda, piris & mâlis alijsq; eiuſmodi pomis feliciſſima, genus hominũ nutriens ferox & bellicoſum. Quo bello rex in maximas difficultates ac pericula imprudens incidit. Nihil enim erat unde aleret exercitũ, nec aliunde importari poterat: iumentis ſolum cæſis uiuebant, tantaq; erat inopia & caritas rei uictuariæ, ut aſini caput uix ſexaginta drachmis uenale inueniretur. Iamq; cibus in regiam cœnam defecerat, & pauci ſupererãt equi, reliquis ueſcẽdo abſumptis. Hic Teribazus qui inter Perſas fortitudine ſæpe primũ locũ obtinuerat, ſæpe ob leuitatẽ offenderat, & per id temporis ſordidus ac deſpectus, regem exercitũq; ſeruauit. Duo erant Caduſijs reges, his diuerſis locis caſtra habẽtibus. Teribazus regem adijt, & quæ facere ſtatuiſſet ei cõmunicatis, ipſe ad alterũ eorum profectus eſt, ad alterũ clandeſtino itinere filium miſit. Vterq; utrunq; dolo circũuenit, inquiens, alterũ regem ad Artoxerxem caduceatores mittere pro ſocietate priuatim & amicitia cõiungenda, proinde ſi ſaperet ſibi præoccupandũ eſſe tempus, ſeq; ad omnia adiutorẽ ei fore pollicitus eſt. Ita perſuaſis regibus, rati ambo ſibi ab altero inuideri, hic cum Teribazo, ille cum Teribazi filio legatos de pace miſit. Diutius igitur tempore trito, Teribazus in ſuſpicionem apud Artoxerxem & calumniam incidit, & regem ipſum pœnituit ſuam exercitusq; ſui ſalutem illius fidei credidiſſe, inuidis & obtrectatoribus reprehendendi ſui conſilij occaſionem & facultatẽ præbuit. Reuerſus Teribazus ac eius filius, percuſſo fœdere paceq; cum

C utroq; rege firmata, auctus honoribus atq; opibus, motis caſtris cum rege diſceſſit. Quo in loco apparuit omnẽ ignauiam mollitiemq; non ex delitijs ac luxu (ut multitudo opinatur) naſci, ſed ex uitio & malignitate naturæ, quæ malis opinionibus inquinetur. Non enim aurum, non purpura, non duodecim millium talentorũ cultus, quo aſſidue regis corpus ornabatur, illum (quod pleriſq; cõtigit) à labore deterruit, ſed accinctus pharetra, & ſcutũ geſtãs, ipſe prius relicto equo loca mõtuoſa atq; ardua pedes peruaſit, ut cæteri illius uim ac promptitudinẽ ſpectantes, quaſi alis acceptis leuiores expeditioresq; redderentur. Ducentorũ enim ſtadiorũ aut eo amplius diebus ſingulis iter cõfecit. Poſtea uero quàm ad reliqua regia prædia uentũ eſt, quę hortos mirifico quodã ornatu & magnificẽtia inſtructos habebãt, cum omnis circùm regio nuda eſſet, & infœcunda arboribus, permiſit milites arborib. cæſis ex hortis ligna ſumere, nec piceæ nec cupreſſui parcere. Hærẽtibus illis, & ob arborũ ſpeciẽ ac magnitudinẽ temperantibus, ipſe arrepta ſecuri, quæ inter cęteras pulchritudine maxime eminebat, arborẽ cecidit. Quo facto milites ligna cõgerendo multos ignes excitarũt, ibiq; molliter pernoctarũt: ex illius tamẽ exercitu fortes uiri complures deſiderati ſunt, equi omnes amiſſi. Reuerſus igit̃ Artoxerxes, ratus ſe ob rem male atq; infeliciter geſtã ſuis cõtemptui eſſe, principes ſuſpectos habuit, multosq; ob iram necauit, cum plures metueret. Metus enim in tyrãnidib. peſtifera maxime ac pernicioſa res eſt: fiducia uero mitis ac pacata, nullius particeps ſuſpicionis. Nam ex feris quoq; quæ difficile tractantur, ac manu aſſueſiunt, pauidæ ſunt, & ſtrepitu ipſo terrentur: generoſæ uero ob fiduciam magis ſe credunt, nec blanditias fugiunt. Artoxerxes iam ad ſenectutem prouectus, ſenſit filios inter amicos ac factioſos de regno in certamen diſceptationemq; ueniſſe, ſedati & quieti cenſebant, ut ipſe acceperat, ſic Dario natu grandiori regnum relinqui oportere. Aſt Ochus minimus omnium, acris & uiolenti ingenij iuuenis, ex ijs qui regiam frequentabant, multos fautores atque ſtudioſos habuit, ſpe iniecta patris per Atoſſam opprimendi. Illam enim ſibi blanditijs promiſſiſq; deuinxiſſe uidebatur, ſe uidelicet illam rege perempto connubij ac regni ſociam habiturũ. Erat autem fama etiam eo uiuo, Atoſſam clàm pellicem habuiſſe: ſed id Artoxerxem latuit. Statuens uero Ocho regnandi ſpem adimere, ne ſi eadem quæ antè Cyrus, auderet, excitatis

D bellis ac certaminibus regnum euerterent, regem Darium deſignauit, qui tum uigeſimũquintum agebat annum, ac ei cidarim quam uocant rectam ferre dedit. Sanctum autem lege cum eſſet in Perſis, ut qui conſtitutus rex eſſet donum peteret, qui eum conſtituiſſet, totum quod petitum erat traderet, Darius Aſpaſiam olim à Cyro unicè dilectam, & tunc regis pellicem petijt. Erat autem ex Ionia Phocia genere, & honeſtis parentibus orta, ingenueq; educata. Hæc autem quum Cyro cœnante ad eum intromiſſa eſſet cum alijs mulieribus, aſſidentesq; illæ Cyri iocos & cauillum læto ore exciperent, ac ſe etiam tangi ſinerent, ſilentio ingreſſa ad lectum conſtitit, nec uocanti Cyro paruit: uolẽtibus autem cubicularijs adducere, flebit, inquit, qui horum mihi manus admouerit. Viſa eſt igitur immitis præſentibus & agreſtis. Cyrus lætatus, & cum riſu cõuerſus ad eum qui mulieres adduxerat, Num intelligis te, inquit, hanc unam ingenuam atq; incorruptam adduxiſſe? Poſthac ad eam conuerſus animo, unam omniũ maxime adamauit, & ſapientẽ nuncupauit. Extincto autem Cyro, caſtriſq; direptis, captiua abducta eſt. Hanc Darius cum petiſſet, permoleſta patri eius petitio fuit. Vehementer enim ſuſpicioſum de mulierum pudicitia barbaricum eſt genus atq; intemperans, ut non modo qui adierit, pellicemq; regis attigerit, ſed etiam qui ex itinere appropinquauerit, curruſq; quibus uehuntur impulerit, capite puniatur. Atqui Atoſſæ amore continebatur rex, quam contra legem uxorẽ ſibi adiunxerat: uerum trecentæ & ſexaginta eximia forma pellices unà alebantur: attamen petitus illam liberam eſſe dixit: proinde uolentẽ capi iuſſit, inuitam uero & recuſantẽ cogi prohibuit. Acceſſita eò Aſpaſia cum præter opinionẽ regis Darium elegiſſet, tradit quidẽ lege coactus, ſed paulò poſt traditam abſtulit. Dianæ enim in Ecbatanis, quam Anetim uocant, ſacerdotem legit, ut caſtam reliquam uitam degeret: ratus has non duras, ſed mediocres ac ioco admiſtas à filio ſe pœnas ſumpturum. At ille non modice tulit, ſiue Aſpaſiæ amore correptus, ſiue quod ſe à patre & probro & contumelia affectum duceret. Quem ita animatum Teribazus accipiens, magis etiam exaſperauit atque incendit, in illius iniuria recognoſcens ſuam. Fuit autem iniuria illius huiuſmodi. Quum plures rex natas haberet, Pharnabazo Apaniam deſpondit, Rhodogunen Orontæ, Teribazo Amiſtrim: atque alijs quidem uiro traditis, Teribazum ſpe inani duxit, Amiſtrique in matrimonio accepta, pro illa Atoſſam minimam natu omnium Teribazo deſponſauit. Quam cum ob amorem duxiſſet (ut dicitur) poſt id temporis infenſo omnino atque inimico in regem animo manſit. Erat enim leui mobiliq; ingenio, atque in conſilijs præceps & rapidus.

Darius rex deſignatur ab Artoxerxe.

Mos Perſarũ, quo utebantur in creandis regibus.

Barbárorũ ingens ſuſpicio de mulierum ſuarum pudicitia.

A &rapidus. Quare interdũ ſequundis rebus clarus, interdũ offenſione aliqua abiectus & perditus, neutram mutationẽ æquanimiter tulit. Sed honoribus auctus, ob animi mollitiẽ inſoleſcere, grauisq́ omnibus eſſe, læſus nõ demitti animo, nec quietus eſſe, ſed aſpere ſuperbeq́ efferri. Igni igitur ignem adiecit Teribazus adoleſcenti imminens aſſidue, ac uerbis increpitans, nil prodeſſe cidarim in capite erectam habere, qui eam operibus ac rebus geſtis erigere non conetur. Ipſum amentẽ & ſtultum eſſe, ſi fratre regno inhiante, patre ſtupidum atq́ inſtabilem animum gerente, exploratam ſibi in regnum ſucceſſionẽ eſſe arbitretur. Qui enim græculæ mulieris cauſa legem in Perſis antea ſanctã inuiolatamq́ ſpreuiſſet, eum nunq́ in maximis quod conuenerit, ratum habiturũ. Nec idem Ocho propoſitũ eſſe ſi regno non potiatur, ac ſibi ſi traditum de manu amiſerit. Ochum enim priuatũ beate uiuere neminẽ prohibitũ ire, ſibi uero regi conſtituto aut regnandũ, aut moriendũ eſſe. Poſtremo ualuit Sophocleũ illud, Subita perſuaſio ad ſcelus præuia eſt. Facilis eſt autem uia ac prona qua quô uolumus ducimur. Mala autem plurimi uolunt, ob inexperientiã bonorũ atq́ inſcitiam. Attamen imperij magnitudo & Ochi metus, qui Darij animũ ſolicitum habebat, Teribazo facultatẽ ac materiẽ præbuit: amor autem Aſpaſiæ atq́ ereptio nonnihil omnino ad culpam cauſæ attulit. Igitur totum ſe Teribazi conſilijs regendum cõmiſit, ac iam multis cõſpirantibus, Eunuchus coniurationẽ ordine exploratã habens, regi indicauit, ut noctu cubiculũ irrupturi regemq́ incautum oppreſſuri eſſent. Quo indicio, Artoxerxi tantum negligere periculũ, inſtructasq́ inſidias non cauere indignũ eſt uiſum. Abſq́ ullis uero certioribus argumentis rem pro certa habere multo indignius. Huiuſmodi igitur conſiliũ capit: Eunuchũ ſectari illos iubet, & ubiq́ illis adeſſe: ipſe cubiculi pariete, qui poſt lectum erat effracto, portaq́ effecta, aulæo texit. Inſtante hora adoriendæ rei, & Eunucho occaſionẽ adeſſe nunciante, in lecto conſtitit, nec prius inde ſe mouit, quàm in ſe inuadentium ora conſpexit, & manifeſtò eorum quẽq́ agnouit. Vt uero illos diſtringere gladios aſpexit, & ad ſe citato gradu incedere, ſubmoto aulæo in conclauim ſe interiorẽ proripuit, oſtioq́ obiecto clamorẽ extulit. Viſi igitur ab eo paricidæ, re infecta ſe per portas curſu eiecerunt. Teribazum ut fuga ſaluti ſuæ cõſuleret admonuerunt, quippe qui iam manifeſtæ culpæ reus teneretur. Cæteri igitur ſeiuncti aliò effugerunt: at Teribazus dum niterentur eum comprehẽdere, permultos ex regis ſtipatoribus interemit. Ad poſtremũ eminus iaculo ictus concidit. De Dario autem unà cum liberis ex fuga abſtractio iudiciũ fieri uoluit, conuocatisq́ regijs iudicibus, quod ipſe iudicio intereſſe nollet, ſed per alios accuſaret, iuſſit ſeruos conſcriptã uniuſcuiuſq́ ſententiam ad ſe perferre. Latis autem omnibus in Darij caput ſententijs, ſerui comprehendẽtes in propinquum carcerẽ coniecerunt. Vocatus deinde lictor cum nouacula aderat, qua damnatorũ capita præcidunt. Ingreſſus autẽ, Darij conſpectu exterritus ad portas refugit, ſpectansq́ hærebat, quaſi animus eum ad necem regis atq́ uires defecturæ eſſent. Foris uero inſtantibus iudicibus imperio ac minis, reuerſus altera manu comam implicitã tenens ſtrato humi regi nouacula collum perrupit. Nec deſunt qui dicant præſente rege iudiciũ eſſe factum, Dariumq́ ipſum aperte argumẽtis conuictũ in faciem procidiſſe precibus obſecrationibusq́ ſupplicẽ, ut ſibi ignoſceretur. At illum ira percitũ inſurrexiſſe, nudatoq́ gladio Dariũ repetitis ſæpius uulneribus occidiſſe: deinde cum in aulam ſe recepiſſet, ſole adorato hæc eſſe loquutũ: Læti ô Perſæ abite, atq́ alijs nunciate regẽ Artoxerxem in ſceleratos atq́ impios paricidas pœnas expediuiſſe. Inſidiæ igitur & cõſpiratio huiuſmodi exitũ habuerũt. Aſt Ochus fretus Atoſſæ opibus, in ſpem maximam uenerat: ſed eum Ariaſpis, qui reliquus erat ex legitimis, & Arſamis metus ſolicitũ tenebat. Ariaſpi enim non tam quod Ochũ præiret ætate, q̃ quod facilitate, ſimplicitate, humanitateq́ præſtaret, regnũ cõmuni conſenſu & uoluntate Perſarũ deferebatur. Arſamen uero haud latebat Ochum magni conſilij & prudentiæ uirum, ac patri dilectũ eſſe. Verſare igitur animo cœpit quî utrunq́ inſidijs opprimere poſſet. Cum uero inſtructus ad fraudẽ, ac cædis auidus foret, crudelitate naturæ in Arſamen eſt uſus, uerſutijs ac fallacijs Ariaſpem aggreſſus eſt. Miſſis enim ad eum eunuchis atq́ amicis regis cum minis atq́ horrẽdis nuncijs, patrẽ decreuiſſe illum crudeliter atq́ ignominioſe necare. Qui hæc in dies ſingulos ut arcana ſignificare uiſi, cum alia imminere, alia propè iam inſtare nunciarent, ſic terruerunt hominẽ perturbaruntq́, ſic à mente conſilioq́ abduxerunt, ut parato ſibijpſi letali ueneno epotoq́, è uita diſcederet. Rex uero cum & mortẽ & modum accepiſſet, illum fletu ac lachrymis proſequutus eſt: de cauſa in ſuſpicionem adductus perueſtigare & quærere, affecta iam ætate, non potuit. Sed Arſamen maiore charitate complexus eſt, uidebaturq́ maximã illi fidẽ habere, & cum eo liberius ſermones conſerre. Quare Ochus haud differendũ eſſe rei gerẽdæ tempus exiſtimans, Arpata Teribazi filio

Coniuratio in Artoxerxem aperitur.

B

Darij interitus.

C ſubornato per illum Arſamen tollendum interficiendumq́ curauit. Erat tum Artoxerxes in- A
clinata iam ætate paruo mortis diſcrimine, adiuncta ad naturæ imbecillitatẽ ex filij calamitate
mœſtitia, nec parum quidẽ temporis reſtitit, ſed continuò ægritudine animæ & angore extin-
ctus eſt, cum ad nonageſimum & quartum annum uixiſſet, ex quibus duo & ſexaginta regna-
uit. Manſuetudinis & clementiæ exiſtimationem aſſequutus eſt, quam non mediocriter auxit
Ochus, qui immanitate cunctos & crudelitate ſuperauit.

ARATI VITA

LAPO FLORENTINO INTERPRETE.

CHRYSIPPVS philoſophus, ô Polycrates, tritum quoddã ueteri ſermo ne prouerbiũ, eius credo infamiã reformidans, conuertiſſe, mutatoq́ uerbo leuiorẽ ad partem traduxiſſe uidetur. Quis, inquiens, patrem laudabit, niſi felices liberi? Hunc Dionyſodorus Trœzenius arguens, uerã ipſe huiuſmodi ſententiam profert: Quis patrem laudabit, niſi infelices liberi? Ait enim illorũ qui cum ipſi nulla re præſtent, ſed maiorum quorundã uirtutibus nitantur, eorumq́ gloriam ad ſuam laudẽ frequenter uſurpent, petulantiam eo prouerbio comprimi & coërceri. Cæterũ cui maiorum generoſitas (ut inquit Pindarus) natura conuenit, quemadmodũ tibi, qui ad uitæ rationem domeſticis exemplis conformaris, huic ego pulcherrimũ duco eſſe, maiorũ ſuorum clariſſimorũ uirorum efferendo facta, memoriam reuocare, & de ijs quotidie aliquid audire atq́ loqui. Non enim hi ſuis uirtutibus deſtituti alienæ laudis gloriam aucupantur, ſed ad maiorũ ſplendorem ſuis laudibus adiunctis, illos ut & generis & uitæ duces extollunt. Quamobrẽ ego cum Arati ciuis tui, cuius tu gloriæ atque opibus nulla ex parte dedecori es, uitam literis mandaſſem, iure ut eam ad te mitterẽ ſum adductus, non quod nõ tibi uni præ cæteris eius res geſtas ab initio penitus cognitas eſſe exiſtimem, ſed ut filij tui Polycrates & Pythocles, partim audiendo, partim legendo, ad domeſticæ uirtutis
D exempla educerentur, ad quæ eos conformari oportet. Sui enim amanti homini, necdum perfecta uirtute imbuto, optimũ eſt quendam quaſi ducem præficere. Sicyoniorũ ciuitas, poſteaquam primum ſyncera illa & Dorica Ariſtocratia ueluti harmonia quadam confuſa, in ſeditiones & contentiones populariũ & factioſorum hominũ incidit, plures mutationes rerum perpeſſa, & ſucceſſiue inſurgentiũ tyrannorũ, non prius ſe ex ea cõtagione & turbatione recepit, quàm Cleone interfecto, Timoclidam & Cliniam claros & pollentes opibus in ciuitate uiros, delectos ſummæ rerum præfecerunt. Sed cum iam Reſpublica certum aliquem ſtatum obtinere uideretur, Timoclidas uita defunctus eſt. Paulò poſt Abantidas Paſei filius ſublato Clinia, tyrannidẽ occupauit, Cliniæq́ amicis ac domeſticis partim eiectis, partim interemptis, filiũ Aratum qui ſeptimũ annum agebat, tollere geſtiebat. Sed puer in illa turbatione ac labe domus fugientibus permiſtus, per ciuitatẽ uagatus pauidus et omniũ ope deſtitutus, fortè quandam imprudens mulieris domũ intrauit, quæ Abantidæ ſoror Prophanto Cliniæ fratri nupta erat: nomen ei Soſæ fuit. Igitur egregia & præclara mulier diuino quodam numine rata ad ſe puerum confugiſſe, occultum habuit, ac noctu Argos dimiſit. Sic effugienti ac periculis erepto Arato, odium uehemens tyrannorũ ingeneratũ augebatur indies. Educatus Argis apud hoſpites paternos & amicos liberaliter, firmum corpus & ualidũ nactus, ad palæſtram exercendã ſe contulit, in qua adeò præſtitit, ut Pentathli certamine depugnarit, & coronas etiam cõſequutus ſit. Qualis autem fuerit, ex eius ſtatuis coniectare licet, in quibus athletica quædam extat ſpecies. Prudens autem aſpectus ac regius, non omnino uoracitatẽ ac ſcapham, uictumq́ athleticũ occultare poteſt: unde minus fortaſſe q́ uidetur ciuili homini conuenire, orationi ſtuduit. Attamen ornatior & copioſior in dicẽdo fuit, quàm quibuſdã uidetur, qui ex monumentis eius iudicium faciũt, quæ ille alijs intentus in chirographis ut uerba occurrebant, neglig ẽter ſcripta reliquit. Sequẽtibus autem temporibus Clinias & Ariſtoteles dialecticus Abantidã aſſuetũ eorum ſermonibus intereſſe, atq́ unà diſceptare, cum in foro per ocium uerſaretur, per inſidias necauerunt. Deinde Nicocles interempto fraude Paſea Abantidæ patre, qui in filij locum ſucceſſerat, ad ſe tyrannidem tranſtulit. Hunc aſpectu ſimillimũ Periãdro Cypſeli filio, ueluti Perſam Orontem Alcmæoni Amphiareo fuiſſe tradunt: Hectori, Lacedæmonium adoleſcentẽ, quem ſcribit Myrſilus à multitudine ſpectantiũ, cum ſe errore lapſos agnouiſſent, peſſundatum eſſe.

Nicocles

A Nicocles quatuor iam menſes tyrannidē obtinuerat, quibus multis malis ciuitatem affecit, & ne
priuaretur per inſidias ab Aetolis in periculū uenit, cum Aratus adultus ætate & ſplendore &
nobilitate familiæ, & ingenij uiribus, quod non paruum neq; hebes in eo fuit, ſed acre & ſupra
ætatem conſilio prudentiaq; perfectum, multū iam nominis & autoritatis aſſequutus erat. Ex
quo exules ad eum potiſſimū animo ſe cōuerterant, & Nicocles rem haud negligendā ducens,
clàm atq; à longe ſpectabat, eiusq; conatū ſummo ſtudio obſeruabat, nō quod illum tam audax
facinus nec tam periculoſum auſurum aut aggreſſurū timeret, uerum ſuſpicabatur ne ad reges
opem petitū confugeret, qui cum patre amicitia hoſpitioq; iuncti fuerant. Etenim re uera Ara-
tus eam conſilij uiam inire ſtatuerat: ſed cum Antigonus pollicitus negligeret, ac tempus trahe
ret, quæ uero ab Aegypto Ptolemæoq; afferebantur ſpes longe abeſſent, ſtatuit per ſeipſum ty
rannum opprimere. Conſiliū cum Ariſtomacho primum Ecdeloq; cōmunicat. Horum Ariſto
machus ex Sicyone exul, Ecdelus autem Megalopolitanus ex Arcadia erat, uir in philoſophia
nobilis, & in rebus gerendis exercitatus, qui Archeſilai Academici auditor fuerat ac familiaris.
Illis rem probantibus, de ipſorū ſententia ad alios exules detulit, quorum pauci uerecundia ad-
ducti, quod turpe ſibi eſſe ducerent eam ſpem intentatā dimittere, operā ei ſuam polliciti ſunt.
Plurimi Aratū ab incepto deterrere conati, quippe cum ob inexperientiam rerum attollere ani
mos dicerent. Ineunte uero conſiliū de occupando quodā Sicyonis loco, unde aduerſus tyran-
num bellum gereret, acceſſit Argus uir Sicyonius Xenoclis cuiuſdā exulis frater, qui ex carce-
re effugerat. Hic à Xenocle ipſo perductus ad Aratum, inquit, murū qua ipſe conſcendēs eua-
ſiſſet, intus non fermè à terra eminere, ſed locum ſaxoſum atq; æditū eſſe: extra uero altitudinē
muri non magno labore ſcalis admotis ſuperari poſſe. His nunciatis, duos priuatos ſeruos Seu
tham & Technonē explorandi cognoſcendiq; muri gratia cum Xenocle emiſit, ſatius eſſe ſta-
tuens, ſi poſſet clàm uno periculo celeriter rem totā tranſigere, quàm diuturno bello apertisq;
certaminibus priuatim tyranno cōtendere. Reuerſo autem Xenocle & qui cum eo ierant, mu-
riq; menſurā ac loci ſitum non auium, neq; difficilē nunciantibus, ſed adeuntes latêre difficile
eſſe ob cuiuſdam hortulani canes paruulos quidē, ſed latratu acres, atq; inexorabiles, ad rem ge
rendā aggreſſus eſt. Armorū autem apparatus nouum nihil inuſitatumue habuit, cum omnes
B ferè per id temporis excurſionibus & populationibus inuicē uterentur. Scalas Euphranor ma-
chinamentorū artifex clam omnibus inſtruxit, cui ars ipſa præſtabat ut id abſq; ſuſpicione effi-
cere poſſet, nam & ipſe unus è numero exulū erat. Viros ſibi amicos eorum qui Argis erant ex
paucis decem quiſq; accōmodauit: ipſe autē priuatim ex domeſticis triginta armauit. Per Xeno
philum etiā ex prædatorū manu haud multos milites mercede cōduxit: inter illos fama uulga-
ta, ſe ad diripiendos regios equos Sicyonē educturū, ſeparatim plurimis eorum ad Polygnoti
turrim præmiſſis, atq; ibi operiri iuſſis: præmiſſo etiā Capheſia ab eo cum quatuor expeditis,
qui noctu ad hortulanū accederent, & ſimulatione uiatorū apud hominē diuertentes, ipſum &
canes occluderēt: haud enim aliter adeundi facultas dabatur. Scalas autē in Achanas (eſt autem
menſura quæ quinquaginta medimnos Atticos capit) cōiectas, uehiculisq; impoſitas prouexe
runt. Inter hæc exploratoribus quibuſdā Argis cognitis, qui occulte circumire, Aratumq; ob-
ſeruare dicerentur, prima luce procedens palam omnib. in foro cum amicis uerſatus eſt: dein-
de cum in gymnaſio ſe perunxiſſet, abductis ſecum quibuſdā ex palæſtra adoleſcentib. qui cum
eo potare conſueuerant, domū diſceſſit, nec ita multo pòſt uiſi ſunt eius ſerui per forū coronas
ferre, lampadas emere, cum ijs colloqui qui in potationibus & uoce & tibijs canere ſoliti eſſent.
Hæc intuentes decepti falſa ſpecie exploratores cum riſu ſic inter ſe colloquebātur: Nihil profe
cto tyrāno timidius, ſi Nicocles cum eiuſmodi ciuitatē obtineat, tantis opibus potentiaq; muni-
tus, ſic formidet adoleſcentē exulem, qui fugæ exilijq; uiatico ad uoluptates & diurnas potatio-
nes abutatur. Ita falſi opinione ſua abierunt. Aratus ſtatim pranſus urbe egreſſus cum ad Poly-
gnoti turrim perueniſſet, inuentis militibus à ſe antè præmiſſis in Nemeam ducit, ubi cunctis
quid facere ſtatuiſſet aperuit, pollicitisq; eos & hortationib. antè incitare conatus, in ſignumq;
Apolline militibus dato, tum dimenſo lunæ circuitu ad rationē itineris, properato gradu urbē
petere contendit, deinde rurſus conſtitit ut lunæ luce in uia uteretur, qua occidente ad hortum
urbi proximum ſteterat. Hic Capheſias obuiam prodiens nunciauit occluſo hortulano canum
capiendorū, quod prius exiliuiſſent, ſibi copiam non fuiſſe. Cum uero plurimis ob metū con-
cidiſſent animi, ac pedem referre iuberent, Aratus eos confirmauit, oſtentata ſpe ſe abducturū
ſi canes nimium infenſi eſſe pergerent: ac ſimul qui ſcalas ferebant præmiſit, quibus Ecdelus &
Mnaſitheus præpoſiti erant, ipſe cunctanter ſequebatur. Iam canibus latratu inſtantibus, & in

C Ecdelum ac ſocios incurrentibus, nihilominus ad murũ ſe inſerentes, ſcalas tutò admouerunt. Cum uero primi per ſcalas aſcenderent, qui matutinæ cuſtodiæ præfuerat, tintinabulo præcedens ſocios abducebat: plurimæ collucebant faces, tumultus & ſtrepitus incedentiũ ubiq; erat. Illi ut erant in ſcalis ſubſidentes, qui in muro erant facile latuerunt. Alia cuſtodia priori cõtraria uenienti in ultimũ diſcrimen adducti ſunt. Illa etiã declinata cum irent Mnaſitheus & Ecdelus priores in muro ſteterũt: occupato deinde utrinq; muri aditu, Technonẽ ad Aratũ dimiſerunt, ſubſidio approperare iubẽtes. Non multũ enim ſpatij inter hortũ urbemq; & turrim intererat, in qua uenaticus canis permagnus in ſtatione collocatus erat. Is ſiue quod natura ſegnis, ſiue quod diurno labore fatigatus eſſet, incedentiũ ſtrepitum haud ſenſit, ſed hortulani canibus deorſum illum excitantibus, ſubmiſſe & obſcure ab initio infrendere cœpit, tum appropinquãtibus illis magis uocem intendit, & latratus plurimus paſſim locũ cõpleuerat, ut qui è regione in cuſtodia erant, exaudirẽt, ac magna uoce rogarent canis magiſtrũ, cuius gratia canis ita uehementer atq; aſpere latraret, num quid noui eſſet. Alter è turri nihil eſſe reſpõdit, ſed canem lumine cuſtodũ & ſtrepitu tintinabuli irritatũ eſſe. Hoc Arati militibus multũ animi atq; audaciæ addidit, opinantibus canis magiſtrũ eius conſilij conſciũ rem tegere, præterea alios in ciuitate permultos cõiuratos trãſigendi negocij adiutores futuros. Attamen ad murũ ſubeuntibus magna difficultas cum ſummo periculo impendebat, resq; in longum trahebatur, incuruatis ſcalis, nec pondus ferentibus niſi cunctanter ac ſigillatim conſcenderẽt. Vrgebant præterea tempus galli, qui cantu diem aduẽtare nunciabãt: nec aberat lõgius, cum ruſtici qui uenale aliquid ad mercatum intrò ferre cõſueſſent, ad urbem accedunt. Quare Aratus properans in murũ aſcendit, cum iam quadraginta ex omni numero ante eum murũ obtinerẽt. Adiunctis præterea paucis ex ijs qui deorſum relicti erãt, cum ijs ad domũ tyrãni atq; ad prætoriũ impetũ fecit. Hic ſtipendiarij circũ excubabãt, in quos incautos ac nil tale ſuſpicantes repentino atq; improuiſo aduẽtu cum incidiſſet, omnes cõprehendit, neminẽ manu uiolauit. Tum cõtinuò amicos domo excitũ miſit, qui ſubſidio ſibi adeſſent. Quibus eò undiq; confluentibus iam illuxerat dies, theatrumq; uulgus cõpleuerat. Omnibus ad incertã famã ſuſpenſis, nemini quę gerebãtur cognitis, priuſq; procedens præco in turbã denunciauit Aratũ adeſſe, & ad uindicandã libertatẽ ciues adhortari,
D tunc confiſi adeſſe quæ iam diu expectarant, uno impetu cuncti ad portas tyranni ignẽ intulerunt. Incenſa flagrantiq; tyranni domo flamma ingens & manifeſta ſublata uſq; Corinthum eluxit, ut admirati rei nouitate Corinthij, parum abfuerit quin ad auxiliũ ferendũ cõſurgerent. Nicocles igitur imprudentibus omnibus, quibuſdam cuniculis ex urbe migrauit: milites ſimul cum Sicyonibus reſtincto igni, prædæ ac direptioni tyranni domũ ſubiecerunt. Nec id Aratus fieri prohibuit, cæteris quoq; bonis fortuniſq; tyrannorũ in medium ciuitati expoſitis. In tanto tumultu periculoq;, neq; ex ijs qui inuaſerant, neq; ex aduerſarijs quiſquã interijt, nec omnino uulnus accepit, ſed rem geſtam penitus expertẽ cædis, expertẽ ciuilis ſanguinis fortuna ſeruauit. Exules deinde reducti, tum qui à Nicocle numero octoginta, tum qui à ſuperioribus tyrannis haud pauciores quingentis eiecti ciuitate fuerãt, diuq; atq; adeò quinquagenario exilio uagi errauerant. Cumq; inopes plurimi rediſſent, ſuas poſſeſſiones repetebãt, uillasq; ſuas ac domos adeuntes in magnam difficultatẽ Aratum coniecerunt, intuentem extra ab Antigono ob inuidiam recuperatæ libertatis inſidias Reipub. parari, ciuitatẽ ipſam diſſenſionibus ciuium ac ſeditionibus agitari. Vndè ex præſentibus difficultatibus optimũ id factu ratus, rerum ſummã ad Achæos detulit, atq; in unum corpus confudit: cumq; ij Dorici eſſent, haud inuiti Achæum nomen ac Rempubl. ſubierunt, qui non multũ ſub id tempus autoritate neq; opibus eminebant. Exiguus enim erat ciuium numerus, nec optimum neq; fertilem agrum habebant, mare pluribus locis importuoſum ad continentẽ per cautes ferebatur. Attamen oſtenderunt ij Græciam uiribus inexpugnabilem eſſe, quoties rerum ſtatu conſtituto, conſentiens ubiq; & tranquilla pax foret, ad hæc prudenti aliquo duce uteretur, qui cum priſtinæ Græcorũ potentiæ ne portionem (ut ita dixerim) uel minimã obtinerent, & ex una ciuitate, ut in eo ſtatu temporum eſſe poterat, clara ac nobili, ſimul omnes eſſent, nec freti uiribus, ſed cõſilio, non inuidendo primoribus, ſed parendo & obſequendo, non ſuam modo tot ciuitatibus, poteſtatibus, tyrannidibusq; undiq; circunſepti libertatẽ retinuerunt, uerũetiam aliorum Græcorũ plurimos in libertatem uindicarunt, incolumesq; ſeruarunt. Fuit autem Aratus natura ciuilis admodũ, pręclara ſemper atq; ardua ſpectans, publicis in rebus quàm in priuatis curioſior diligentiorq;, capitaliſſimus hoſtis tyrannici nominis, amicitias atq; inimicitias ex Reip. utilitate gerebat. Ex quo non uidetur tam diligẽs amicus fuiſſe, quàm Repu. poſtulante mitis & placabilis inimicus, in utraq; mutatione

Aratus Reipu. amator.

A mutatione opportunitati ac tempori ſeruiens. Vna atq; eadem omniũ gentium, ciuitatum, collegij, theatri uox erat, illum nullius præterquã bonorum uirorũ amicum eſſe. Manifeſto autem in bello apertiſq; certaminibus obeundis, remiſſi & diffidentis animi, in diſſimulando, ſuaq; facta occultando, tum in capiendis clàm urbibus, tyranniſq; opprimendis efficaciſſimus, firmiſſimiq; conſilij fuit. Quare cum in multis ex inſperato rem optime ductu ſuo adminiſtraſſet, haud pauciora quæ factu poſſibilia erant, offenſionis metu reliquiſſe uidetur. Etenim nõ feræ modo quædam, quæ per noctẽ acri ac perſpicaci ſunt uiſu, interdiu deliccatione tenuitateq; humoris qui circunſtat oculũ, & lucis temperiẽ ferre non poteſt, luminibus capiũtur: ſed hominis quoq; uis ac prudẽtia huiuſmodi naturæ eſt, ut manifeſtis in periculis & indictis turbetur, nec ſibijpſi cõſiſtere queat: ad res autem latentes & occultas audens atq; intrepida eſt. Hanc inæqualitatem ac uarietatẽ in præſtantiſſimis ingenijs philoſophicæ diſciplinæ imperitia effecit, uirtute ueluti naturalẽ quendã fructum nulla adhibita cultura, ſic abſq; præceptione & doctrina producẽte. Hæc igitur exemplis experiri licet. Aratus uero cum ſe ad ciuitatẽ confuſa Rep. Achæis adiunxiſſet, inter equites militare obiens munus, ob ſuauitatẽ morum facilitatẽq; naturæ, à principibus colebatur, quod quãuis ipſe gloriã ſuam & potentiã ciuitatis, quaſi ſignũ aliquod uniuerſæ Græciæ ſuſtuliſſet, ſemper tamen Achæorũ imperatori quicũq; is foret, ſiue Dymæus, ſiue Triteus, ſiue obſcurioris ciuitatis, ad omnẽ belli uſum operam ſuam expoſuit, ac dicto obediẽs fuit. Viginti autẽ & quinq; talentis dono à rege Ptolemæo acceptis, ea ciuibus ſuis, ſiue ad redimendos captiuos, ſiue ad aliam neceſſitatẽ egentibus erogauit. Inſtantibus uero infenſe exulibus ut ſua ſibi redderentur bona, poſſeſſioneſq; turbantibus, cum ſanari id malũ nulla ratione poſſet, & excidiũ atq; internicio ciuitati impẽdere uideretur, perſpexit unam tantũ ſpem in Ptolemæi liberalitate ſitam eſſe. In Aegyptũ mari profectus ab eo precibus impetrauit, ut ad diſſolutionẽ debitorum, & ad componẽdas ciuiũ diſcordias, grandi pecunia leuaretur. Soluit igitur ex Methona ſupra Maleam: ſed cum uentus atq; æſtus ex pelago uehemens deſcenderet, cedente gubernatore præteruectus Adriam attigit, quæ hoſtium ditionis erat, ab Antigono enim tenebatur, præſidiumq; ibi regis locatum erat. Id præueniens, dimiſſa naui, uno tantum amico Timanthe comitatus ꝗ̃ longe à mari abijt, & cum iam adueſperaſceret, declinantes in denſiſſimã ſyl-

B uam ibi per noctem ægre fuerunt. Paulò poſt præſes regij præſidij reuerſus, atq; Aratum requirens ab miniſtris eius deceptus eſt, qui iuſſi erant dicere, illum ſtatim ſe fuga in Eubœam contuliſſe. Igitur nauim & quæ in ea uehebantur cum hoſtilia decreuiſſet, retinuit. Pòſt multis diebus Arato in magnis difficultatibus conſtituto, felicitas quædã diuinitus oblata eſt. Romana enim nauis ad eum locũ appulſa eſt, quò interdũ ſpeculatũ mittebat, & ubi interdũ ipſe latitans moram trahere ſolitus erat. Naui igitur in Syriam delata, conſcendens cum nauarcho egit ut in Cariam ſe exponeret: itaq; expoſitus eſt, cum in ea nauigatione haud minora ꝗ̃ antè pericula occurriſſent. Ex Caria autem longo tempore in Aegyptũ traijciens, inde ad regẽ ſe contulit, quo familiariter utebatur, quemq; ſignis & tabulis ex Græcia ſibi deuinxerat. Nam cum eiuſmodi rebus Aratus haud uulgarẽ ſenſum haberet, quotidie aliquod ſummorũ artificum, in primiſq; Pamphili & Melanthi opus ſtudioſe conquirens ad regem mittebat. Adeò enim Sicyonis gloria literis & pingendi artificio inſignis erat, ut quæ ſola incorruptũ ſuum decus & ſpeciem obtineret. Ex quo Apelles ille magna iam parta admiratione eò ſe cõtuliſſe dicitur, talentoq; pactus apud eos uiros eſſe uerſatus, illuſtrandi potius nominis gratia, quàm adipiſcendæ artis. Itaque Aratus alias tyrannorum imagines ſtatim libera ciuitate ſuſtulit: de Ariſtrati uero imagine, qui Philippi ætate floruerat, tollenda diu deliberauit. Fuit enim Melanthi diſcipulorũ opus Ariſtratus in curru uictor: quam etiam picturam attigiſſe Apellem, Polemon Periegetanus eſt autor. Erat opus nobile atq; admirandum, proinde angebat Aratum tanti artificij interitus, ſed communi odio quo in tyrannos flagrabat, deleri ſimulacrum iuſſit. Tradunt præterea Nealcam pictorem collachrymaſſe, & Arato pro ſalute operis ſe ſupplicem præbuiſſe, atque ubi impetrare non potuit, dixiſſe: Bellum cum tyrannis, non cum tyrannorũ imaginibus eſſe gerendum. Currum igitur ac uictoriam miſſam faciamus, ipſum uero Ariſtratum ego tabula excellentem delebo. Permittente igitur Arato, Nealcas Ariſtratum deleuit, locumq; uacuum minio tinxit: aliud autem nihil immutare auſus eſt: deleti pedes intra currum latẽre dicuntur. Ex huiuſmodi igitur rebus Aratus antè regi charus erat, & tunc præſens uſu atq; experientia cognitus, magis etiam in eius amicitiam inſinuauit. Ab eodem etiam centum & quinquaginta talentis ad componendum ſtatum ciuitatis donatus eſt, quorum quadraginta ſtatim ſecum aſportatis in Peloponneſum delatus eſt, reliqua diuiſa in poſterum certis quibuſdã portionibus miſit. Fuit igitur

Sycion literis & pictura clara.

C magnum tantam pecuniæ uim ciuibus parare, cuius parua parte alij imperatores ac principes ciuitatum accepta à regibus, ſuas illis patrias turpiter ſeruire coëgerunt. Maius etiam quod ex ijs pecunijs, ſublatis ſimultatibus, inter pauperes & locupletes reconciliata pax eſt, populo uero uniuerſo ſalus cum ſecuritate parta. Admirabilis profecto illius in tantis opibus tantisq; honoribus modeſtia fuit. Creatus enim arbiter ad exulum res cõſtituendas, ſumma ſibi rerum omnium poteſtate permiſſa, ſolus quidem haud obire eum magiſtratum uoluit, ſed ex ciuibus quindecim ſibi collegas delegit, cum quibus unà magno labore ac ſolicitudinib. pace ciues amicitiaq; cõiunxit: pro quibus nõ modo ei publice à ciuitate meriti honores decreti ſunt, ſed etiam ab exulibus priuatim ærea ſtatua conſtituta, huiuſmodi carmen inciſum:

Conſilia & uires pro Graijs hauſtaq; bella
Herculis, & ſumma celebrantur laude columnæ,
At ubi nos Arate pro libertate recepta,
Erigimus ſtatuam uirtutis iuſtitiæq;,
Nanq; olim patriam diuinis legibus ornans,
Sublimem cœlo potuiſti æquare ſuperno.

His rebus geſtis Aratus ciuſlem inuidiã gratia in ſe ciuium & beneuolentia ſuperauit. Antigonus Arati ſucceſſu æger, cupiens illum aut omnino ad amicitiam traducere, aut iniecta calumnia à Ptolemæo diſtrahere, cum alia benignitate hominem recuſantem ſibi deuincire aggreſſus eſt, tum etiam Corinthi dijs immortalibus operatus, uictimarum partem Arato Sicyoniam miſit, & in cœna multis audientibus cõuiuis in medium loquutus, Sicyonibus hic, inquit, adoleſcens immitis & inhumanus eſt, ſed ingenio liberali, ac ciuium ſtudioſus. Mihi quidẽ morum regum & inſtitutorũ optimus iudex uidetur, qui cum ſpem ſuam aliò intendiſſet, nos antea cõtemnebat, Aegyptiorum opes admirabatur, elephantos, claſſes, aulas, auditu accipiens: nunc ubi eas res agnouit ſcena tantũ eſſe & tragœdia dignas, omnino ad nos animo ſe cõuertit. Accipio igitur & ipſe adoleſcentem, & ad omnia eius opera uti conſtituo, & à uobis in amicis habendum cenſeo. Ex his ſermonibus calumniæ materiem nacti obtrectatores & inuidi, certatim Aratum apud Ptolemæum per literas accuſabant. Quibus adeò permotus eſt rex, ut in Græciam etiam accuſatum mitteret. Sic igitur amicitiæ

D regum & tyrannorum feruentes ac repentinæ ſunt, & ardore quodam amoris ſubitò incenduntur, ſed labefactari expugnariq; facile poſſunt, & ueluti uentis, inuidiæ atq; calumniæ flatibus aſſidue agitantur. Aratus autem ab Achæis primum bello gerendo præpoſitus imperator, Locridem è regione oppoſitã ac Calydoniam depopulatus eſt. Bœotijs ſubſidio profectus cum decem millibus militum, occaſione rei gerendæ excidit, cum ab ijs in Chæronea, antè cum Aetolis male atq; infeliciter pugnatum eſſet, Abœocreto Bœotiorum duce ac mille hominum cum eo cæſis. Anno autem ab eo prælio rurſus imperator delectus, rem illam præclaram atq; arduam eſt aggreſſus, nõ Sicyoniorũ nec Achæorum ſtudio, ſed communi ſibi uniuerſæ Græciæ imperio ac libertate propoſita, Macedonum præſidia ex Acrocorintho depellere. Chares quidem Athenienſis cum aduerſus regis duces ſequundo prælio uſus eſſet, ſcripſit Athenienſiũ populo, ſe Marathoniæ pugnæ ſororem deuiciſſe. Hanc autem pugnam haud inepte agat, ſi quis Pelopidæ Thebani ac Thraſybuli Athenienſis tyrannorũ cædis ſororem appellet: niſi hoc intereſt, quod nõ cum Græcis, ſed cum extero hoſte & peregrino dimicatum ſit. Iſthmus enim duo maria diuidens, noſtrã cum illo loco terrã cõiungit & continet. Acrocorinthus uero mons eſt eximiæ altitudinis, qui ex media Iſthmo naſcitur, & cum cuſtodiam nactus fuerit, obſtat, terramq; illam omnem quæ intra Iſthmum continetur, commercio, aditu, militia, mercatura, terra mariq; excludit, & dominum unum omniũ conſtituit qui loco potiatur. Quare non per iocum Philippus iunior, ſed uerè ac ſeriò Corinthiorum urbem compedes ubiq; Græciæ appellaſſe uidetur. Eo igitur de loco accolis in medio certamen erat, quippe quem ſumma ui omnes, præcipueq; reges & tyranni capere niterentur. Antigoni quoq; in eo ſtudiũ ſic cupiditate exarſit, ut omni genere furiarum agitaretur, ſuſpenſusq; in id ſuas curas omnes ſolicitudinesq; intenderet, ut obtinentibus dolo eriperet, quoniã manifeſti conatus nulla oſtendebatur ſpes. Extincto enim Alexandro ſub cuius ditione locus erat, Nicæa eius uxore rerum potita, Acrocorinthum præſidio obtinente, ſtatim ſubmiſſo filio ad non gratum miniſterium, adoleſcentem, uetulam mulierem conuenturum, blandas ſpes regnj connubij & uitæ ſocietatis afferens, ipſam cepit, uelut quadam illecebra ad eam perliciendam filio uſus. Sed cum locum ſibi haud permitteret, ſed enixius aſſeruaret, diſſimulans curæ ſibi eam rem eſſe, Corinthi nuptias celebrat, magno apparatu ſpectaculum præbet, diurnas potationes inducit, & ut maxime fieri poteſt, ad

Amicitiæ regum & tyrannorum quàm ſint fragiles.

omnem

A omnem iocum ac remiſſionem uoluptate & lætitia animum relaxat. Vbi tempus aduenit, & amœbeum carmen cantari in theatro cœptum, Nicæam in lectica regio luxu ornatam ad ſpectaculum miſit, præſenti honore lætam, ſed futuri longe ignaram. Cum ad locum uentũ eſſet, unde uia diuertens ſuperne ferebat, eam præcedere in theatrum iubet, ipſe amœbeũ ſimul & nuptias miſſas facit, & ſupra ætatem animos ac ſpiritus infractos gerens, ad Acrocorinthũ ſucceſſit, ac clauſam portã reperiens bacillo percuſſit, reſerari iubens. Qui intus erant, aſpectu eius obſtupentes patefaciunt portam. Sic potitus munitione haud ſeipſum continuit, ſed præ gaudio in ipſis angiportis exultans pocula popoſcit. Tum in foro uir prouecta iam ætate & tantas rerum mutationes expertus, inter tibicinas circunfuſus coronis madidus ac laſciuiens uolutatus eſt, obuiã uenientes ſalutans, ac dextera blande excipiens, ut facile appareret exultans gaudium & lineã rationis excedens, magis quàm dolor ac metus animos perturbare & de ſua ſede dimouere. Itaq; Antigonus Acrocorintho in ditionẽ ſuam redacto, ut ſuperius dictũ eſt, unà cum alijs quibus maxime confidebat præſidio firmauit, eiq; Perſeum philoſophũ præfecit. Aratus etiam Alexãdro ſuperſtite hoc animo uolutare cœpit, ſed quum Achæis cum Alexandro ſocietas eſſet, ab incepto deſtitit: tunc autem oblata rurſus occaſione huiuſmodi rem conficere aggreſſus eſt. Fortè tum Corinthi bis gemini fratres fuerũt, genere Syrij, quorũ unus Diocles nomine in arce ſtipẽdia merebat, reliqui tres regio auro furtim ſurrepto, Sicyonem ad Aegiam quendam argentariũ adierunt, quo Aratus ob eius artificium plurimũ utebatur, ac auri parte diſpoſita, ſtatim reliquum unus illorum Arginus pòſt rediens, inito pacto apud eum depoſuit. Ex hoc factus Aegiæ familiaris, & ab eo de arcis cuſtodia in ſermonẽ adductus, inquit: Se cum per rupes excelſi montis ad fratrem aſcendiſſet, deſpexiſſe uiam tranſuerſam, qua humilior muri altitudo erat. Tum comiter Aegias: Ita ne, inquit, uir optime ob exiguum adeò aurum ſtatum regis labefactatis, cum poſſitis unam horam grandi pecunia uenundare? Nónne furibus æque atque proditoribus deprehenſis propoſita mors eſt? His Erginus arridens conuenit cum eo, ſe communicato conſilio Dioclem tentaturum. Nam alios fratres non ſatis ſe fidos putare. Paucis pòſt diebus rediens depactus Aratum ſe ad murum ſtaturum, qua murus haud quindecim pedibus extabat, & ad alia conficienda cum fratre auxilio ſe fore ſuſcepit. Aratus ſexaginta talen-
B tis cum illis decidit, ſi res ex ſententia ſucceſſiſſet: ſin ſpe potiundi excidiſſet, incolumis tamen cum illis euaderet domũ, talentũ utriq; pollicitus eſt. Sed cum ſexaginta talenta apud Aegiam deponenda eſſent, nec Aratus per ſe eam pecuniam conficere poſſet, nec mutuando rem uulgari uellet, acceptis ex uxoris auro plurimis aureis ſcyphis, eos Aegiæ depacti argenti nomine tradidit. Atq; hic uir (adeò enim animo elato fuit, tantumq; amorem rerum præclariſſimarum inſitum à natura habuit) cum ſciret Phocionem & Epaminondam deſpiciendis pecunijs repudiandisq; muneribus longe Græcis omnibus iuſtitia & integritate præſtare exiſtimatos eſſe, ipſe in eiuſmodi res patrimoniũ ſuum effundere uoluit, in quibus proprium periculum, ſalus omnium & illorum quidem imprudentiũ, ageretur. Quis igitur hunc talem uirum non ſumme admiretur, hodieq; illius animi magnitudinem omni ſtudio ac beneuolentia complectatur, qui tam magnis pecunijs periculum ſibi tantum emendum putarit, & quæ precioſiſſima diuitiarum omnium dicuntur, depoſuerit, ut noctu in medios hoſtes perductus de uita dimicaret, nec ab ijs aliud ullum pignus acceperit, præterquam ſpem præclari facinoris? Rem uero ipſam per ſe difficilem ac periculoſam error quidam qui ſtatim ab initio ex inſcitia incidit, multo difficiliorem & periculoſiorem effecit. Technon enim Arati famulus miſſus eſt unà cum Diocle ad murum cognoſcendum: is Dioclem tum primum uiderat, ratus tamen ex ijs ſignis quæ ab Ergino edoctus erat, hominis ſe formam & figuram tenere, audierat ſubcriſpo eſſe capillo, colore fuſco, atq; imberbem. Profectus igitur quò inter eos conuenerat, Erginum cum Diocle uenturum ante urbem, ad locum cui Aui nomen erat, operiebatur. Interim Ergini & Dioclis frater Dionyſius haud conſcius, nec particeps illius conſilij, Diocli autem forma perſimilis, primus ad locum fortè proceſſit. At Technon ſigna ſibi data repetens, formæ ſimilitudine deceptus, hominem percontatus eſt, ſi qua ſibi cum Ergino neceſſitudo foret. Cum reſpõdiſſet, fratrem ſe eius omnino eſſe, adductus eſt ut crederet ſe Dioclem alloqui, nec nomen rogauit, nec ſignũ aliud expectauit, ſed dextera apprehendens de omnibus quæ cum Ergino inita & conſtituta ſunt, cum illo ſermonem inſtituit, & eum percontatur. Hic eius errorem aſtute excipiens, ad omnia reſponſionem accommodat: tum ad urbem gradum flectens, continuato ſermone illum nihil ſuſpicantem ſecum trahebat. Cum iam appropinquaſſent, & propè Technoni manus ut caperet iniecturus eſſet, fortuito quodam caſu Erginus reuertens illis ſe obuiam tulit, præſentiens

C dolum ac periculum, Technonem ut fuga euaderet, nutu admonuit. Sic curſu elapſi ambo ſe ad Aratum receperunt. Nec tamen illi re cognita ſpes nec animi conciderunt, ſed ſtatim Erginum Dionyſio aurum ferentem miſit, & ut rem clauſam haberet obſecrantem. Ille negocium tranſegit, & Dionyſiū agens ad Aratum remigrauit: quem ſtatim ut uenit haud amplius dimiſerunt, ſed uinctum in cuſtodiā dederunt. Ipſi deinde ad rem adoriendā ſe comparant. Paratis uero omnibus, reliquisq; copijs in armis excubare iuſſis, ipſe cum quadringentis delectis, rei futuræ præter paucos admodū ignaris, ad portas ſecundū Iunonis phanum cōſiſtit. Adulto tum inſtante uere, luna menſtruo circuitu confecto pleno orbe lucebat, & nox pura ac luminoſa erat, ut arma appoſita ad lunam effulgentia, ne palàm cuſtodibus fierent, terrorem inijcerent. Iam primis urbis proxima loca tenentibus, nebulæ à mari exurgētes, urbem ipſam & uicinam regionem late caligine & tenebris occuparunt. Hic cæteri confidentes calceos exuunt, ne ſtrepitus euntibus fieret, & firmius nudis pedibus in ſcalis conſiſterent. Erginus autem acceptis ſeptem uiatoria indutis adoleſcentibus, ueluti dux uiam ingreſſus, occulte ad urbē irrumpit, qui pro portis in ſtatione erant obtruncatis: ſcalæ eodem tempore ad murum illatæ. Aratus continuò cum centū militibus cōſcendit, reliquis quanta anniti maxima poſſint celeritate conſequi iuſſis. Inde auulſis ſcalis per ciuitatem centum ad oppugnandū arcem diſcurrunt. Læti clandeſtino ingreſſu, ueluti iam explorata uictoria, cuſtodiam etiam quatuor hominū cominus prælato lumine uenientē latuerunt. Adhuc enim in opaco lunæ caligantis erant, illos uero è regione conſpiciunt. Igitur illis inſidias collocant, quorum tres intra inſidias prolapſi interficiuntur, quartus enſe ſaucius in capite fuga ſuperfuit, clamitans hoſtem intra mœnia eſſe. Nec ita multo pòſt ſignis canentibus ciuitas ad arma conſurgit. Vicos omnis concurrentiū multitudo compleuerat, faces multæ partim deorſum, partim deſuper ab ipſa arce incenſæ locum illuſtrabant, confuſus ab omni parte clamor audiebatur. Interim Aratus per cliuum montis aſcendere nitebatur, cunctanter ab initio ac magno cum labore, cum non qua oportuit tenuiſſet, ſed ignarus è uia deerraſſet, impedientibus eam atq; omnino obſcurantibus tenebris. Obſtabat etiam loci aſperitas, in quam eos error adduxerat. Hortante tamen omnes atque excitante Arato ad mu-

D rum capiendum, deinde mirabile dictu eſt, ut luna perruptis nubibus excipiens illuſtrata difficillima uiæ parte adiuuerit, quoad ad conſtitutū locum ſubierunt. Ibi rurſus denſatis nubibus, in umbra eos abdidit, occultauitq;. At qui extra portā ad phanum Iunonis relicti erant Arati trecenti milites, ut plenam uario tumultu ac luminibus urbē irruperunt, cum nequirent uiam qua proficiſcerētur reperire, nec illorū ueſtigia aſſequi, facto globo quodam in loco cliui opaco conſtitere, quoad oppugnantibus arcem qui cum Arato erant, ſagittis deſuper & telis crebro in eos cadentibus, militaris clamor è prælio deorſum perlatus, & ex concauitate littorum pulſa imago reſultans, incertos animos eorum & ſuſpenſos tenebat, unde eius initiū clamoris eſſet. Hærentibus uero illis ambigētibusq; in quam partē ferre arma oporteret, Archelaus qui regio exercitui dux præpoſitus erat, & cum magna armatorū manu cum clangore tubarum & ſtrepitu per cliuū ſubiens in Arati milites ſtudio incenſus ferebatur, in trecentos incidit: qui ueluti ex inſidijs inſurgentes, facto in Archelaū impetu, primos ut quiſq; ſe obuiam tulit, interimunt: reliquos quum metu perterriti ſe in fugā dediſſent, perſequuti, quoad diſſipato agmine per urbem uagi palantesq; diffugerent. Vixdum parta uictoria reuertētibus, Erginus ex pugna aderat nuncians Aratum cum hoſte manus conſeruiſſe, eoq; acriter repugnāte, ſub ipſam arcem ingens certamen eſſe, ac celeri ſubſidio eſſe opus. Illi ſe ſtatim eò duci iubentes, profectiq; propius, & ipſi ſublato clamore ſignum dant ſe adeſſe, ſuosq; adhortantur: & luna pleno lumine oſtendebat arma, quæ & longitudine agminis & per anguſtias incedentis plura ac formidabiliora hoſtibus apparebant, & ſonoritas noctis clamorem fauentium geminabat, & plurium multo quàm erant ſpeciem dabat. Ad poſtremum iunctis uiribus propellunt hoſtes, & ipſi ſuperiori loco occupato, illuceſcēte iam die arcem tenebant. Solq; ſtatim manantibus radijs ſubſequutus eſt opus, & reliquæ è Sicyone copiæ Arato ſubſidio aderant, excipientibus per portas pro parte Corinthijs, & ad comprehendendam regiam cuſtodiam inſurgentibus. Cum autem iam in tuto conſtitutis omnibus (ut uidebatur) ab arce in theatrum deſcendiſſet, infinita eò multitudo eius uidendi, audiendiq; uerba quæ ad Corinthios habiturus erat cupiditate, plenis uijs undiq; cōfluebat. Diſpoſitis autem ad ipſos introitus utrinq; Achæis, ipſe à tabernaculo armatus, ore ac uultu ex labore ac uigilijs immutato, in medium prodijt, ut languor corporis animi uoluptatem ac lætitiā obſcuraret. Effuſis autem primo aduentu ad gratulationē cunctis hominibus, accepta in dextram manum haſta, eaq; inflexo parumper genu & inclinato corpore an-

A nixus, multum temporis ſilentio eorum plauſus & clamores excepit, cum uirtutem eius extollerent, fortunamq; admirarent. Vbi uero deſierũt, facto paſſim ſilẽtio ad ſeſe rediens, Achæorũ res geſtas apta oratione percurrit, & Corinthios ut in Achæorum corpus concederent, adhortatus eſt. Deinde portarũ claues quæ poſt Philippica tempora alienæ ditionis fuerant, tum primum Corinthijs reddidit. Ex Antigoni militibus dimiſſo Archelao qui in eius manus captiuus inciderat, Theophraſtũ quod abire iuſſus non paruiſſet, interemit. Perſeus dum caperetur arx egreſſus, in Cenchreas confugit. Qui poſteriori tempore cum uerſaretur in ocio, dicente quodam, illum ſolum ſapientẽ ſibi ducem uideri: Per immortales deos dixiſſe dicitur, iſtuc quidem ex omnibus Zenonis inſtitutis maxime quondam mihi cordi fuit, nunc autem à Sicyonio adoleſcente admonitus ſententiã muto. Hæc igitur de Perſeo plurimorum hiſtorijs prodita ſunt. Aratus ſtatim Hereo & Lecheo in ditionem redacto, & quinq; & uiginti regijs nauibus, equis quingentis potitus eſt, Syrios quadringentos uenundedit. Acrocorinthus Achæorum cuſtodiæ commiſſa eſt, quadringentis militibus, canibus quinquaginta, totidemq; canum magiſtris in arce alendis. Romani igitur Philopœmenem admirari ſoliti ſunt, eumq; Græcorũ ultimum appellare, quod poſt eum magnus uir nemo extiterit. Ego uero ex Græcorũ rebus geſtis hanc ultimam, hanc nouiſſimã geſtam eſſe dixerim. Hoc enim audacia, hoc uiribus, hoc fortuna optima ab eis adminiſtratũ, quod declararunt ea quæ continuò poſtea cõſequuta ſunt. Nam Megarenſes ab Antigono deſcierunt, & in Arati fidem & amicitiam ſe dederunt. Trœzenij quoq; cum Epidaurijs in Achæos recepti. Deinde cum educere copias ſtatuiſſet, in Atticæ fines primam incurſionẽ fecit, Salaminemq; populabundus tranſiens prædam abduxit, ac uelut ex carcere ac uinculis emiſſa Achæorum potentia, quancunq; ad rem ſibi uiſum eſſet utebatur. Athenienſibus tamen liberos captiuos gratis remiſit, ad defectionẽ ipſis initia ſuggerens. Ptolemæũ Achæis ſocietate amicitiaq; coniunxit, belli gerendi autoritate illi, imperioq; terra mariq; permiſſo. Sic uero inter Achæos opibus & gratia ualuit, ut ſi minus intra annũ fieri licebat, elapſo anno imperator deligeretur, auſpicioq; ſuo ac ſententia omnia gereret. Etenim intuebantur illum non diuitias, non gloriam, non regis amicitiam, non patriæ ſuæ utilitatem, non aliud præterea quippiam, Achæorum amplitudini anteferre. Exiſtimabat enim tenui per ſe potentia ciB uitatibus, ſocietatem & amicitiã quaſi quodam uinculo communi utilitate firmatam ſaluti præſidioq; eſſe, ac ueluti corporis partes, ob eam quam inuicem habent conuenientiam, uiuunt atq; ſpiritum ducunt, ſeparatæ uero ac ſeiunctæ langueſcunt, & corrumpũtur: ſic ciuitates è medio communione ſublata, funditus interire: conſeruari uero à ſe inuicem, augeriq;, cum alterius alicuius magni corporis partes fiant, & communi cõſenſu adminiſtrentur. Liberis uero finitimis & arbitrio ſuo uiuentibus, indignum eſſe ducens Argiuos tantum ſeruire, Ariſtomachum eorum tyrannum inſidijs delere cõſtituit, cupiens depulſo ſeruitutis iugo eam ciuitatem Achæis adiungere. Igitur qui ad tantum facinus gerendum animo parati eſſent inuenti ſunt, quibus Aeſchylus & Charimenes uates præfuerunt. Enſes autẽ illis deerant, quod magnæ à tyranno habentibus pœnæ propoſitæ eſſent. Aratus cõparatis Corinthi paruis pugionibus, & in capſas incluſis, eas iumentis uiles quaſdam & neglectas merces uehentibus impoſuit, atq; ita Argos mittendos curauit. Communicata autem cum homine quodam re à Charimene uate, Aeſchylus & ſocij indigne ferentes, repudiato Charimene negociũ in ſe ſuſcipiunt: quod ille cum perſenſiſſet, ira incenſus inſidias indicauit, cum ij iam propè tyrannũ appeterent, quorum plurimi occupata fuga è foro abeuntes in Corinthũ ſe receperunt. Sed breui tempore interpoſito Ariſtomachus à ſeruis occiditur: quo mortuo Ariſtippus tyrãnus ſuperiore multo crudelior & contumelioſior tyrannidem inuadit. Accepta igitur Aratus omni Achæorum iuuentute quæ pro tempore aderat, ad urbem ſubſidio aduolat, ratus ſe Argiuorum ad recuperandam libertatem erecta ſtudia offenſurum. Torpentibus uero illis, & conſuetudine ſeruitutem ferentibus, nec ullo ad ſe deficiente, exercitum inde re infecta reduxit. Achæis tamen in culpam ac crimen adductis, quod in pace bellum intuliſſent, eaq; de re apud Mantinenſes in iudiciũ accerſitis, Arato abſente, accuſante Ariſtippo, triginta minarũ iniuriæ æſtimatæ ſunt. Ex hoc Ariſtippus Arati odio ac metu exagitatus, ei adiutore Antigono rege inſidiatus eſt, diſpoſitis ubiq; hominibus ſibi negocium faceſſentibus, & occaſionẽ temporis expectantibus. Sed uera ac ſtabilis ciuium beneuolentia, optima principis cuſtodia eſt. Cum enim ita multitudo ac potentes aſſueti ſunt ut non ducem, ſed duci timeant, multis ad uidendum oculis, multis ad audiendũ auribus utitur, facta omnia & conſilia percipit. Itaq; quoniam tempus admonet, ſtatui hoc loco parumper conſiſtere, & Ariſtippi mores & uitæ inſtituta percurrere, quam ſibi ſuſpecta & inſida tyrãnis;

Optima principis cuſtodia.

Ariſtippi mores.

C & felicis ac celebris regni amplitudo præſcripſit. Ille enim cum Antigonũ haberet ſocietate con
iunctum, multoſq; ad cuſtodiam ſui corporis aleret, inimicus nemo in ciuitate reſideret, ſtipa-
tores tamen & cuſtodes extra in ueſtibulo excubare iubebat: famulis autẽ cum cœnaret exclu
ſis, cõclauim ſtatim occludebat: ipſe cum amata in paruũ quoddã cubiculũ ſuperius aſcendens,
cataracta deinde obiecta, ac lecto ſuperimpoſito, ſomnum capiebat, qualem æquum eſt capere
hominem, qui ita turbulentã uitam & ſolicitam uiueret. Scalas uero amicæ mater ſubtrahens,
& aliud cubiculum claudens, mane reponebat, & tyrannũ illum mirificũ deuocabat, ueluti ex
ſpelunca inſtar reptiliũ emergentem. Hic non ui & armis, ſed humili ueſte & chlamydula ami-
ctus, lege ac uirtute fretus, magnum atq; inuictũ imperiũ parauit, unuſq; poſt hominũ memo-
riam natus cõmunis tyrannorum hoſtis, propagauit genus quod præclariſſimũ inter Græcos
uſq; ad noſtram manauit ætatem. Ex his uero qui arces occupant, ſatellites alunt, armis, portis,
cataractiſq; tutandi corporis gratia muniuntur, pauci uiolentam mortem ueluti lepores effuge
runt, domus uero aut genus aut ſepulchrũ nullius relictũ eſt, celebrem memoriam ad poſteros
habiturum. Aratus igitur cum ſæpius tentaſſet & aperto & clandeſtino apparatu Ariſtippum
opprimere, atq; Argos capere, ſpe decidit, ſemel etiam actis ſcalis cum paucis ex inſperato mu
rum cepit, peremptiſq; cuſtodibus qui eò ſubſidio uenerant, continuò dies illuxit, & cum à ty-
ranno undiq; premeretur, Argiui æque ac ſi non eorum libertas ea dimicatione ageretur, ſed
ueluti Nemeis inſtantibus certaminibus, ſedentes quieti, magno cum ſilentio æquos & iuſtos
eius pugnæ ſpectatores præbuerunt. At Aratus cum acriter in hoſtem pugnaret, haſta manu
emiſſa in inguine uulnus accepit: tenuit tamen locum à ſe captum, nec inde cum aſſidue oppu-
gnaretur ab hoſtibus uſq; ad noctẽ, deijci ulla ui potuit. Quod ſi etiam ad laborem paulum no
ctis acceſſiſſet, haud unq; profecto uanus eius diei conatus fuiſſet, iam enim tyrãnus præmiſſa
magna ſuarũ fortunarũ parte, migrare ex urbe parabat, quod nemine Arato nunciante, quod
premeretur penuria aquarũ, corpuſq; ægrum uulnere traheret, milites retro abduxit. Hac ue-
ro deſperata uia in apertum certamen prodijt, adductoq; in fines Achæorum exercitu, popula
tionibus agrum uaſtauit, & ad Charetem fluuiũ acri prælio cum Ariſtippo commiſſo crimen
ſubijt, deſtituta pugna partam uictoriam è manibus amiſiſſe. Nam cum reliquũ iam exercitus
D manifeſte hoſtem propuliſſet uictorq; magnũ ſpatium perſequutus eſſet, ipſe non tam coactus
ab aduerſarijs, quàm uirtuti ſuæ fortunæq; diffiſus, fuga ſe in caſtra recepit. Cum uero reuerſi
ex perſecutione cæteri ei ſuccenſerent, quod uerſis in fugam hoſtibus, pluribuſq; eorum quàm
ex ſuis cæſis, cõmiſiſſet tamen ut uicti de ſe trophæũ ſtatuerent, uerecundia ductus de trophæo
rurſus dimicare cõſtituit, atq; uno interpoſito die, inſtructas copias in aciem eduxit. Cum autẽ
ſenſiſſet auctum eſſe tyranni exercitũ, animoſq; militum ad pugnã audaciamq; creuiſſe, haud
auſus manus conſerere, ſed receptis fœdere cadaueribus, cum exercitu abijt. Gratia tamen &
beneuolentia ciuiũ conciliata, adminiſtrandaq; prudenter Repub. eam maculã delere conten
dens, Cleonas Achæis adiunxit, ac Nemeum certamen quod patrium foret, & ad Achæos ma
gis ſpectaret, in Cleonis celebrauit. Celebrarunt etiã Argiui, quo tempore licentia & ſecuritas
antea permiſſa pugilibus, primum confuſa eſt ab Achæis, omnibus qui ex eo certamine reuer
tentes per ſuum agrum iter facerent, ut hoſtibus ibi captis ac uenundatis, adeò uehemens eum
atq; implacabile tyrannorũ odium ceperat. Breui pòſt tempore cum accepiſſet Ariſtippum ad
Cleonas inſidijs capiendas animo ſpectare, ſed metu ipſius qui tum Corinthi moram trahebat
deterreri, per edictũ coacto exercitu, iuſſoq; pluriũ dierũ cibaria ſecum ferre, deſcendit in Cen-
chream, ut opinione abſentis per dolũ ad inuadendas Cleonas Ariſtippum euocaret: qua in re
eum nõ fefellit ſpes, ſtatim enim ex Argis cum exercitu affuit. Aratus iam inſtantibus tenebris
ex Cenchreis in Corinthũ reuerſus eſt, clauſiſq; omnibus cuſtodia uijs, Achæorũ agmen egit,
qui adeò compoſite, adeò prompte, adeò celeriter conſequuti ſunt, ut nõ modo imprudẽtibus
hoſtibus iter facerent, ſed etiã durante adhuc nocte Cleonas accederent, & ad pugnã inſtrue-
rentur. Prima autẽ luce apertis portis, ſignoq; tuba dato, curſu & clamore hoſtem adortus con
tinuò in fugam conuertit: & cum multos exitus locus haberet, ad eam partem ſe contulit, quô
Ariſtippum iturum ſuſpicabatur. Facta aũt uſq; Mycenas perſequutione, tyrannus à quodam
Cretenſi Tragiſto nomine (ut Dinias tradit) interceptus in fuga occiditur. Ex alijs uero ſupra
mille & quingentos deſiderati ſunt. Aratus tam felici parta uictoria, ac nullo ſuorum militum
amiſſo, attamen neq; cepit Argos, neq; liberauit, Agia & iuniore Ariſtomacho cum regis exer
citu irrumpentibus, ac imperij ſummam occupantibus. Conflatam uero ſuperiore tempore ca
lumniam, ſermonẽ, cauillum, dicacitatem aſſentatorũ ſuſtulit, qui tyrannos ad gratiam efferen-

tes

A tes alebant, Achæorũ ducem domi tumultuari, pugnam initurum, & ſimulac tubicen prodijt, ſomno ac uertigine opprimi: inſtructis uero ordinibus, ac ſigno dato, percõtatus manipularios ac centuriones nũquid præſentia ſua opus ſit, ſe enim ſaucium telis eſſe, diſcedit longe, exitum pugnæ expectaturus. Hæc iam adeò inualuerant, ut etiam philoſophi in ſcholis cum quærerent, perturbari animo & impendẽtibus periculis colorem mutare, ignauiæ ne an intemperiei cuiuſdam corporis & frigiditatis eſſet, ubiq; Aratum nominarẽt, eumq; optimũ ducem eſſe dicerent, & tamen hæc ſibi in certaminibus euenire. Sublato igitur Ariſtippo è medio, Lyſiadem Megalopolitanũ inſidijs appetiuit, qui tyrãnide patriam occuparat. Ille cum homo non ſegnis animi, neq; abiecti foret, neq; uelut plurimi tyrannorum immodeſtia & cupiditate ad hanc prolapſus iniuriam, ſed ab adoleſcentia incenſus amore nominis & gloriæ, & falſis quibuſdam uaniſq; ſermonibus, qui de tyrannide ut de re aliqua beata atq; admirabili ferebãtur, imprudenter & temere elatus, atq; inde rerum potitus multis ſtatim curis ac moleſtijs premebatur, ſuſpicione præterea ſuſpenſus animi, incertuſq; erat, & Arati inſidias formidabat. Itaq; mutata ſententia pulcherrimam & laudabiliſſimã uiam inijt, qua ſe primum odio, cuſtodia, ac ſatellitibus liberaret, & patriam ſibi ſuo beneficio deuinciret, Arato accerſito dominationem depoſuit, & in Achæos ciuitatẽ retulit. Quo facto Achæi illum laudatũ ornatumq; imperatorẽ legerunt: qui ſtatim cum Aratum gloria ſuperare niteretur, alias res quæ haud neceſſariæ uidebantur aggreſſus, Lacedæmonijs bellũ indixit: quod ne fieret inſtans Aratus inuidia agere eſt uiſus. Cæterum Lyſiades ſecundo imperator conſtitutus eſt, refragante Arato atq; ſtudente, ut alteri imperium mandaretur. Ipſe enim ut dictũ eſt per annum imperarat. Tertium igitur ſumma cum laude Achæis imperauit, uiciſſim cum Arato quotannis cõmutato imperio. Patefactis autem inimicitijs cum Aratum apud Achæos ſæpius accuſaſſet, inuidia & offenſione omniũ concidit. Etenim exiſtimatus eſt ficto & ſimulato ingenio aduerſus ueram ac ſyncerã uirtutem certare. Et quemadmodum ſcribit Aeſopus, tenuiores aues cuculo cur ſe fugerent percontanti reſpondiſſe, quod accipiter aliquando eſſet futurus: ſic Lyſiadi ex tyrannide ſuſpicio immutatæ uoluntatis conflata eſt, quæ eius naturæ permultum detraheret. At Arati nomen ætolicæ res maxime illuſtrarunt. Quo tempore inſurgẽtibus ad illos comprimendos Achæis, & in finibus agri

B Megarenſis dimicare properantibus, ad hæc Agidi Lacedæmoniorum regi unà ad prælium exeunti ſe opponens, maledicta, ſales, cauilla, contumelias, in eius mollitiem ignauiamq; coniectas, ſedato animo tulit, nec unquam turpitudinis ſpecie utilia ac ſalutaria conſilia abiecit, ſed ceſſit hoſtibus Geraniam tranſcendẽtibus, & abſq; prælio in Peloponneſum aditum præbuit: cum autẽ irrupiſſent, & improuiſo impetu Pelenam cepiſſent, non idem ſibi conſiliũ fuit. Non enim ultra cunctando tempus triuit, nec expectauit quoad hoſtium uires in unum undiq; cogerentur, ſed ſtatim præſentibus copijs hoſtem adortus, deſtituto ordine petulanter in ipſa uictoria exultantem facile fudit. Nam ſimulac urbem ingreſſi ſunt, milites effuſi ad prædam & in ipſis ædibus diſſipati alter alterum impellentes, de bonis fortuniſq; ciuium inter ſe certabant. Duces uero & centuriones circumeuntes Pellenæorũ coniuges & filias diripiebant, & exuentes galeas illarum capitibus imponebant, ne quis alter cognitas abduceret, ſed ex ipſis galeis cui quæq; ceſſiſſet domino appareret. Sic autem affectis illis, & huiuſmodi operi intentis, continuò Aratus adeſſe nunciatur. Exorto autem tumultu & cõſternatione, priuſquam ab omnibus auditum eſſet periculum, primi in ipſis portis ac ſuburbijs, ut æquum eſt in tanta perturbatione rerum fieri, Achæis incurrentes, uicti ſeſe in fugã dederant: quibus effuſe fugientibus, qui ſubſidio ueniebant in dubitationem quid agendum eſſet adducebantur. In ea trepidatione una ex captiuarum numero Epigethe, cuiuſdam clari hominis filia, eximia forma & pulchritudine mulier, in Dianæ ſacello forte conſederat, ubi Epilectarches captam ſibi optatam locarat, galeaq; criſtis inſigni ornarat. Hæc repente ad tumultum exiliens, ut ad portas ſacelli conſtitit, ac deſuper pugnantes deſpexit, ornatu ipſo militari induta ciuibus quidem ſuis auguſtiori, quàm ex homine ſpectaculo fuit: hoſtibus uero diuinam aliquam ſpeciem ſe uidere opinantibus, terrorem formidinemq; iniecit, ut nemini animus ad repugnandum ſufficeret. Pellenæi ipſi affirmant deæ ſimulacrum per alia tempora intactum manſiſſe, & cum à ſacerdote motum de loco efferretur, aſpectum ita perſtringere conſueſſe, ut à nullo contrà aſpici poſſet, ſed ab eo oculos cuncti auerterent, nec hominibus modo uiſum horrori eſſet, ſed propinquas quoque arbores cum portabatur infœcundas redderet, & immaturos fœtus excuteret. Hoc tum ſacerdotẽ cum extrà tuliſſet, & ad Aetolos conuertiſſet, ſic conſternaſſe omnes, ut ne mente quidem conſiſterent. Sed Aratus in cõmentarijs ſuis huiuſmodi nihil ſcribit, ſed uerſis in fugam hoſtibus, ſe unà

Simulacri Dianę Pellenęę maxima uirtus & poteſtas.

C cum ijs irrumpentē urbem palantes egiſſe, ſeptingētosq́ ex illis eo prælio cecidiſſe: quod opus in maximis fama celebratū eſt. Eam pugnam Timanthes artificioſiſſime pictura imitatus ante oculos poſuit. Cæterū multis gentibus ac potētatibus cōtra Achæū nomen hoſtiliter inſurgentibus, Aratus cum Aetolis ſtatim amicitiā inijt, ac Pantaleone fretus, qui plurimū inter Aetolos autoritate ualebat, duos populos non pace modo, ſed etiam ſocietate cōiunxit. Sed cum ſtuderet in libertatem Athenienſes reſtituere, offenſionem ſibi & calumniā conflauit, & ab Achæis male audiuit, quod fœdere ſibi cum Macedonibus, in quorū ditione Athenæ erant, inito, ſtantibusq́ inducijs, Piræū capere aggreſſus eſſet. At hoc ipſe in cōmentarijs inficiatus, quæ ſcripta reliquit, Erginum accuſat, cuius opera ad Acrocorinthi expugnationē eſt uſus. Illum enim priuato cōſilio Piræum inuaſiſſe, & cum fractis ſcalis fugiens premeretur ab hoſtibus, nominatim & cōtinenter Aratum ueluti præſentem compellaſſe, atq́ ita deceptis hoſtibus euaſiſſe. Haud tamen probabilis excuſatio uidetur eſſe, nam Erginum priuatum hominem & Syrum, nihil rationis eſt ad tam arduum facinus animum adiecíſſe, niſi ducem habuiſſet Aratum, & ab eo data occaſione rei gerendæ etiā uiribus adiutus eſſet. Quod idem etiam ita eſſe oſtēdit, quippe cum non ter, ſed ſæpius conatus ſit Piræum in ditionem redigere, nec re male geſta deterritus eſt, ſed ſpe ad breue tempus fracta, ſtatim redintegrauit audaciam. Semel etiam per Triaſium fugiens crus fregit, multotiesq́ inciſione curatus eſt. Vectus etiam lectica diu militiā egit. Mortuo Antigono, & filio Demetrio regnum obtinente, magis etiam animo Athenis liberandis incubuit, deſpectis omnino Macedonibus & pro nihilo habitis. Itaq́ cum à Bitho Demetrij duce ad Phylacam prælio ſuperatus eſſet, ac uehemens rumor increbruiſſet, partim captū, partim mortuū Aratum eſſe, Diogenes qui Piræum præſidio aſſeruabat, Corinthum epiſtolam ſcripſit, iubens urbe Achæos extrudi, quod iam Aratus interijſſet. Aderat tum fortè Corinthi Aratus cum literæ eò perlatæ ſunt: ſic illuſi atq́ irriſi Diogenis tabellarij diſceſſerunt. Ipſe quoq́ rex nauem ex Macedonia miſit, qua ad ſe uinctus Aratus duceretur. Athenienſes uero Macedonū gratia ad omnem leuitatem aſſentationis cōuerſi, accepto nuncio de Arati morte, coronas ſumpſerunt, ex quo iratus ille ſtatim copijs in eos eductis, uſq́ ad Academiam infeſto exercitu peruaſit: ſed ſuaſionibus adductus maleficio & iniuria temperauit. Athenienſes cognita eius uirtute ad ſani

D tatem reuerſi, cum extincto Demetrio ad ſpem recuperandæ libertatis incumberent, illum aduocarunt: qui etſi altero tum Achæis imperante, diuturno morbo oppreſſus domi detineretur, lectica latus Athenienſiū opportunitati occurrit, ac Diogeni præſidij præfecto perſuaſit, ut centum & quinquaginta acceptis talentis, Piræum, Munychiam, Salaminem, Sunium, Athenienſibus traderet. Viginti præterea talentis ipſe ciuitatē leuauit. Deinde Aeginetæ & Hermionei in Achæos ſtatim conceſſerunt: ad hæc magna Arcadiæ pars ſe illis adiunxit: ac Macedonibus per id temporis propinquo ac finitimo bello occupatis, Aetolorū ſocietate aucta, Achæorum res magnum incrementum accepit. At Aratus memor ueteris promiſſi, uicina tyrannide Argiuorum anxius, per internūcios Ariſtomacho perſuaſit ut Remp. in mediū poneret, & Achæorum leges ac nomen acciperet, & Lyſiadæ imitatione maximæ genti cum laude & honore imperare mallet, quàm unius ciuitatis periculoſo atq́ inuidioſo dominio incubare. Permotus aūt Ariſtomachus Arati monitis & ſuaſionibus, quinquaginta talenta ad ſe mitti iuſſit, ut ſtipendia his qui ſub eo meruiſſent diſſolueret, eosq́ dimitteret. Quæ dum cogerētur pecuniæ, Lyſiades nondum abſoluto imperio cupiens eius actionis ad ſe laudē transferre, apud Ariſtomachum Aratum accuſauit, hominem illum tyrannis infenſum ſemper atq́ implacabilem eſſe, ſuadendoq́ perfecit, ut re ſibi permiſſa, in Achæorum ſocietatem ueniret. Igitur hic Achæorum principes qua beneuolentia & fide in Aratum eſſent, maxime declararunt. Nam cum is ob iram contrariam ſententiam dixiſſet, Ariſtomachum reiecerunt: ubi uero placatus eius cauſam præſens agere cœpit, prompte ac celeriter in ſententiā euntes, Argiuos Phliaſiosq́ Repub. donarunt. Sequenti etiam anno Ariſtomachus imperator cōſtitutus eſt, qui clarus apud Achæos & gratioſus, ſtatuens in fines Laconicos incurſionem facere, Aratum Athenis exciuit. Ille ad eum reſcribens ab ea militia deterrere conatus eſt, quod nollet cum Cleomene audaci homine & ſubitis ſucceſſibus aucto, Achæos bello implicari. Cum autē is perſtaret omnino in ſententia, nec ea dimoueri poſſet, paruit, atq́ unà præſens militiā obijt. Cleomene ad Palantion ipſis cum exercitu imminente, cum prohiberet Ariſtomachum prælio dimicare, à Lyſiade accuſatus, cum illo in certamen de imperio diſceptationemq́ uenit, & ſuffragijs uictor duodecimo imperator creatus eſt, in quo imperio ad Lycæum pugna à Cleomene fuſus in fugam ſe dedit, errabundusq́ noctu uagatur pro mortuo habitus: iſq́ ruſus de illo rumor apud Græcos inualuit. Seruatus

uero

A uero collectisq́ in unum militibus non fuit eo contentus, quod ſibi abire incolumi licuiſſet, ſed optime occaſione uſus, cum id nemo timeret, nec futurū ſuſpicaretur, repentino impetu Mantineos Cleomenis ſocios adortus eſt. Capta urbe præſidioq́ firmata, accolas ciues eorum conſtituit, & quæ uictores nunq̃ obtinere potuiſſent, ea Achæis uictis ſuperatisq́ parauit. Lacedæmonijs rurſus Megalopolitanos bello laceſſentibus, deductis eò ſubſidijs, Cleomeni prouocanti obuiā ire neglexit, cogentibus etiam Megalopolitanis reſtitit. Quippe qui neq; aliàs inchoandi prælij natura cupidus foret, & tum militum numero inferior cum homine adoleſcente & audaci ſibi iam ætate prouecto remiſſioribus animis ac minori ambitione certamen eſſet. Proinde ratus eſt, quam ille periclitando gloriam quæreret, partam iam ſibi cauendo & declinando conſeruandam eſſe. Itaq; leuis armaturæ militibus effuſius procurrentibus, Spartiatasq́ uſq; ad caſtra impellentibus, & per tabernacula eorū uage diſperſis, haudquaq̃ Aratus properauit, ſed ualle in medio interiecta conſtitit, ac tranſitu ciues prohibuit. His Lyſiades permotus, atq; Aratum uerbis increpans, equites hortatus eſt ut ſecum unà inſequentibus ſe oſtenderent, nec exploratam hoſti uictoriā proderent, nec ſeipſum pro patria dimicantem relinquerent. Conuerſis autem cum eo multis & fortibus uiris, elatus animis dextrum hoſtiū cornu inuaſit. Quo in fugam dato, perſequutioni, ira, & cupiditate honoris inſiſtens, in loca ſinuoſa & arboribus conſita delatus eſt. In his latæ foſſæ erant, quas Cleomenes inſidens hoſtem excepit. Hic Lyſiades in patriæ conſpectu cum pulcherrimā pugnam depugnaſſet, concidit: reliqui in phalangem fugientes turbatis militibus totum exercitum ea clade compleruntːex quo Aratus magnam ſibi conflauit inuidiā, quod Lyſiadis ſalutem negligere uiſus ſit. Sic ab Achæis coactus per iram abeuntibus in Aegeum conſequutus eſt: ubi cum conueniſſent, decreuerunt ne illi erogarentur pecuniæ, neu ſtipendiarij alerentur, ſed ipſi poteſtas fieret ſi uellet, per ſe bellū gerēdi. Tanta contumelia affectus Aratus, ſtatuit reſignato imperio exercitum dimittere, & conſilio uſus ad præſens omnia pertulit: deinde ad Orchomenum deductis Achæorum copijs, ibi cum Megiſtono Cleomenis patruo pugnā conſeruit. Quo uicto fugatoq́, trecenti cæſi, Megiſtonus ipſe captus in Arati poteſtatem uenit. Cum conſueſſet is annum ſuum cum contingeret imperare, ubi ad eum ordine uentum eſt, uocatus repudiauit imperiū, ac Timoxenus pro eo delectus eſt. Cauſa *Pugna inter Megiſtonum & Aratum.*
B uero repudiandi, quæ ira in multitudinem eſſe dicebatur, parum ſanè probabilis uiſa eſt: uera enim cauſa res Achæorū non quietæ nec pacatæ ut antea fuerant, ſuccreſcente Cleomene, qui haud popularibus magiſtratibus cōtinebatur, ſed interfectis à ſe Ephoris, ſubacta ſibi regione, permultisq́ accolarum ciuitate donatis, nulli obnoxiam potentiam cōſequutus, inſtare continuò Achæis cœpit, ut ſibi imperiū mandaret. Quare iure accuſant Aratum, qui dum Reſpub. ſalo magno ac fluctibus iactaretur, ueluti gubernator deponeret, atq; alteri remitteret gubernaculum, & deſperatione rerum Achæorum, Cleomenem traderet: quo tempore pulcherrimum fuit etiam inuitis ciuibus communi ſaluti ſubuenire, nec committere ut Peloponneſus iterum Macedonum cuſtodijs acceptis, barbaricis iterum moribus inquinaretur, ut Acrocorinthus Illyricis armis ac turbis cōpleretur, neq; quos ſæpe in bello imperator fudiſſet, ac urbibus extruſiſſet, quibus etiam in commētarijs ſuis malediceret, eorum dominio ſociorum ciuitates ſubijceret. Quod ſi Cleomenes erat (ſic enim appelletur) iniquus & tyrānicus, at Heraclidæ illi generis autores erant, Sparta patria, ex qua uel obſcuriſſimum præſtabat quàm Macedonum primum, imperij ſummæ præponere, qui Græciæ nobilitatis nullam rationē haberet. Ad hæc Cleomenes ſummum magiſtratum petebat, ut pro illo honore & appellatione maioribus bonis ciuitates afficeret. Antigonus autem terra mariq́ imperator & dux renunciatus, non prius imperium obijt, quàm ſanctum eſſet fœdere Acrocorinthū mercedis loco ſibi in ditionem ceſſurum, perite ut uidetur Aeſopi uenatorem imitatus, nec antè uocantibus Achæis & legationibus ac decretis ſe ſubmittentibus obſequutus eſt, quàm præſidio & obſidibus ueluti quibuſdam frenis cōprehenſos teneret. Et quamuis omnis Arati deprecatio neceſſitatis defenſione niteretur, tradit tamen Polybius ipſum cum Cleomenis audaciā multo antè proſpexiſſet, anteq̃ neceſſitas ulla urgeret, cum Antigono clàm colloquiū inijſſe: Megalopolitanos etiam ſupplices deſcendiſſe, orantes Achæos & obſecrātes, ut Antigonus euocaretur. Hi enim aſſiduo bello premebantur, & Cleomeni maxime ad direptionem & prædam expoſiti erant. Nec Phylarchus ab his in ſua hiſtoria diſſentire uidetur, cui niſi Polybius teſtis accederet, non magna admodum fides adhibenda foret. Nam cum in Cleomenis mentionē incidit, beneuolētia illius quaſi afflatus numine furens & inſanus efficitur, & ueluti in iudicio, ſic hiſtoria ipſa alteri aduerſatur, alterum ſubleuat. Amiſerunt igitur Achæi Mantineam, quæ rurſus à Cleomene capta eſt,

C & ad Hecatombæum magno prælio ſuperati,ita conciderũt animis,ut continuò Argos Cleomenem accerſiret,& eum bello gerendo imperatorem præficeret.Quod ubi Arato cognitum eſt,cum aduentare Cleomenem accepiſſet, & cum exercitu Lernam attigiſſe, metu perculſus legatos ad eum miſit,orantes ut cum trecẽtis ſolum tanquam ad amicos ſociosq́; accederet,ac ſi diffideret,acciperet obſides. Hæc Cleomenes reſpondens contumeliæ ſibi ac dedecori fore,caſtra ex eo loco mouit. Achæis etiam epiſtolam ſcripſit, qua multa crimina & calumniæ in Aratum cõferebantur.Scripſit & ille quoq; contra Cleomenem epiſtolas,& uſq; ad nuptias & coniuges maledicta ac iurgia proceſſerunt. Ex hoc Cleomenes per legatum Achæis bellum edicit, parumq́; abfuit quin Sicyoniorum urbem imprudentibus illis per proditionem diriperet.Inde abducto exercitu,Pellenam inuaſit, interemptoq́; Achæorũ duce, urbe potitus eſt.Breui deinde tempore interiecto,cum Pheneum Pendeliumq́; ſub imperium redegiſſet,Argiui ſtatim ad eum defecerunt, Phliaſij præſidiũ acceperunt, & omnino Achæis ex aduentitijs nihil erat, quod ſtabile aut firmum uideretur. Hic in magno tumultu & turbatione rerum Aratus iactabatur,cum intuereẽ Peloponneſum tantis motibus agitari,ciuitatesq́; undiq; à ſeditioſis & turbulentis hominibus ad defectionẽ ſolicitari. Nihil enim quietum erat, nihil ſuo loco manebat. Sicyoniorum & Corinthiorũ quoq; plurimi iam cum Cleomene palàm colloquebantur, quorum animos communio illa & ſocietas iunctarum inter ſe ciuitatum, priuati dominij deſiderio iampridem offenderat. In his mutationibus Aratus permiſſa ſibi ſumma & libera poteſtate & licentia,quos in Sicyonia corruptos offendit capite mulctauit:qui autẽ Corinthi erant,perquirere ac pœna afficere conatus,multitudinẽ ægram & Achæo nomini uehementer offenſam in ſe concitauit.Cum igitur in Apollinis templum confugiſſent,Aratum accerſitum miſerunt,ut ante defectionẽ aut interficerent, aut in uincula conijcerent.Ille acceſſit quidem equum manu trahens, ac ſi nullũ metum ac ſuſpicionem præ ſe ferret. Exilientibus autem multis,conuiciaq́; in eum ac maledicta iactantibus,ſedato uultu & firma oratione quiete conſidere iuſſit,nec confuſe exurgentes clamorem attollere,& qui ad portas cõſiſterent,introire. Hæc ſimul dicens ſenſim pedem extulit, ueluti equum alteri daturus:ita egreſſus occurrentes ſibi Corinthios placi-
D de alloquens, iubebat ad Apollinis ædem cõuenire. Vbi uero clàm ad arcem propè acceſſit, in equum inſiliens Cleopatro præfecto cuſtodiæ acriter aſſeruare arcem iuſſo,in Sicyonem aduectus eſt, triginta equitibus cõſequutis,alijs relicto duce paſſim diſſipatis. Corinthij non multo pòſt audita Arati fuga,ut proſequuti eum capere nequiuerunt,accerſito Cleomene, urbẽ illi tradiderunt,cum is nullo ſatis magno ſe beneficio ab his affici poſſe arbitrareẽ,pro eo quod offenſum eſſet, Aratũ dimittentibus.Hic igitur adiunctis ſibi his qui ad Actam quæ dicitur incolunt, ac ciuitates tradentibus,Acrocorinthum uallo ac foſſa circundedit. At Aratum uero nonnulli Achæorum in Sicyonem cõuenerunt, cõuocataq́; concione, imperator cõſtitutus delectos ex ciuibus ad cuſtodiã corporis circũ ſe habuit.Cum tres iam & triginta annos in Achæis Remp. geſſiſſet,& Græcorũ omnium potentia & gloria princeps fuiſſet,tunc inopia & ſolitudine oppreſſus & derelictus, ueluti in patriæ naufragio in tantis procellis ac periculis ferebatur. Nam Aetoli auxiliũ petenti miſſuros ſe eſſe negarunt: Athenienſium ciuitatem in Aratum ſtudio & uoluntate propenſam Euclides & Mition prohibuerunt. Cum autem Aratus Corinthi & domum & facultates haberet, Cleomenes nec attigit eorum quicquam,nec alterũ permiſit attingere: cõuocatis præterea eius amicis & curatoribus, iuſſit omnia curare atq; aſſeruare, ut rationem Arato reddituros.Priuatim ad eum Triphylo & Megiſtono patruo rurſus miſſis,tum alia ei permulta,tum duodecim talenta annuũ ſtipendiũ pollicitus eſt,Ptolemæi odio numerum duplicans,ab eo enim ſex talenta Arato quotannis mittebantur.Demandari ſibi ab Achæis imperium orabat,& Acrocorinthũ communi cum his præſidio cuſtodiri. Reſpondente Arato non penes ſe,ſed potius penes eos ſummã imperij eſſe, ratus id diſſimulare reſponſum,infeſto exercitu in Sicyoniorũ fines inuadens incurſionibus agrum deuaſtauit, poſitisq́; ad urbem caſtris tres menſes in obſidione fuit,cunctante Arato ac deliberante num Acrocorintho tradito Antigonum accepturus eſſet, nam aliter negabat opem ſe eſſe laturũ. Cõuocato igitur in Aegeum concilio, Achæi Aratum eò cõuenire iuſſerunt: uerum cum ex urbe Cleomene obſidente ſine periculo exire nõ poſſet,ciues eum precibus detinebant, orantes ut ſaluti ſuæ uitæq́; cõſuleret, neu corpus imminenti hoſti obijceret. Ad hæc fœminæ ac pueri tanquam communẽ omnium parentem & conſeruatorem ſuum lachrymis circunſtabant:quos tamen ille cum cõfirmaſſet, conſolatusq́; eſſet,aduectus equo decem amicis & cum his adulto iam filio comitãtibus deſcendit ad mare.Nauem quæ eò appulſa erat conſcendentes,in Aegæũ ad concionẽ profecti ſunt,

A in qua communi ſentẽtia decretum eſt, uocare Antigonum, & Acrocorinthũ in eius ditionem permittere. Aratus filiũ ſuum unà cum alijs pluribus ad eum pro obſidibus miſit, quibus commoti grauius Corinthij, diripuerunt eius bona, & domum Cleomeni dono dederunt. Aduentante uero Antigono cum exercitu (erant autem x x Macedonum peditum millia, equitum mille & quadringenti) Aratus cum principibus ciuitatũ per oram maritimam clam hoſtibus, illi in Pegas obuiam prodijt, cum Antigonũ ſuſpectũ haberet, nec ſe libenter Macedonibus crederet. Etenim ſciebat ſe ex illorum cladibus opes ſibi & gloriã peperiſſe, materiemq́ꝫ conſtituendæ Reip. odium in ſuperiorem babuiſſe. Sed cum perſpiceret neceſſitatem impendere, nec declinari, nec reſiſti ullo modo poſſe, deinde occaſionẽ ſibi oblatam eſſe, cui ſeruiunt omnes etiam qui imperare uidentur, ad tam indignum facinus perpetrandũ acceſſit. Antigonus autem ubi accepit obuium ſibi Aratum eſſe, alios quidem communi benignitate ſalutauit, illum uero & in primo congreſſu honorificentiſſime excepit, & cætera munificentia uirum bonum & ſingulari prudẽtia præditũ maiori neceſſitudine ſibi deuincire conatus eſt. Erat enim Aratus eiuſmodi, ut regem non modo maximis in rebus adminiſtrandis adiuuare, ſed etiam in ocio oblectare poſſet. Quare Antigonus etſi adoleſcens foret, ut uiri ingenium perſpectum habuit, cui nihil deerat quod minus dignum regis amicitia uideretur, eo non ut Achæis modo, ſed etiam ante Macedones ad omnia utebatur, cunctaq́ꝫ de illius ſentẽtia & autoritate gerebat: & ea ita euenerunt quæ in ſacrificijs diuinitus numen portenderat. Dicitur enim non multo ante Arato ſacra facienti, in iecore duos felles extitiſſe eadem pinguedine obuolutos: uatem quoq́ꝫ cõſultum dixiſſe, quæ capitaliſſimo odio diſſiderent, ea perbreui inter ſe firmiſſima amicitia coitura. Quod reſponſum ad præſens neglexit, nec ſacris alıter, nec uaticinio fidem habuit: obſeruabat id tamen, nam in poſterum proſpere ſuccedente bello, cum Antigonus Corinthi cõuiuium inſtruxiſſet, compluribus eò inuitatis, Aratum honoris gratia ſupra ſe locauit. Paulò poſt amictũ flagitans, rogauit illum num ſibi frigus uideretur: reſpõdente illo & quidem ſe ualde algere, iuſſit propius accedere, tapeteq́ꝫ allato ſerui ambos ſimul circundederunt. Tunc Aratus in ſacrorum illorum memoriã rediens ridere ſecum ipſe, ac portentũ & oraculũ regi enarrare. Verum hæc poſterioribus temporibus ſunt acta. In Pegis uero tum iureiurãdo dato acceptoq́ꝫ, continuò in

B hoſtem inuaſerunt, & ad urbem ſumma ui utrinq́ꝫ dimicatum eſt, optime munitis Cleomenis caſtris, & Corinthijs ſtrenue hoſtem arcentibus. Hic Ariſtoteles Argiuus Arati amicus ad eum clàm mittitur, qui rebellione facta, illum in ciuitatẽ acciperet, ſi cum militibus eò accederet. Ille re cum Antigono communicata, cum mille & quingentis ex Iſthmo in Epidaurũ celeriter nauigio delatus. Argiui inſurgẽtes facto impetu in Cleomenis milites, comprehendunt, atq́ꝫ in arcem inducunt. Quibus nunciatis, Cleomenes ueritus ne captis Argis ab hoſtibus, reditu domum intercluderetur, Acrocorintho relicto cum ſubſidio noctu Argos occurrit, quô præueniens cõflixit, & ſequundo prælio uſus eſt. Nec ita multo pôſt Arato ſe inferente, & rege cum copijs ſubſequente, in Mantineam diſceſſit. Ex eo ciuitates omnes in Achæorum fidem & amicitiam redierunt. Acrocorinthus Antigono tradita eſt. Aratus imperator factus ab Argiuis, perſuaſit eis ut tyrannorũ bona & proditorum Antigono elargirentur. Quo facto Ariſtomachum in Cenchreis magnis cruciatibus uexatum mari mergendum dederunt. Cuius ſupplicij fœditas in Aratum non ſine offenſione coniecta eſt, quod uirum non improbũ, & qui eo familiariter uſus eſſet, ſuaq́ꝫ autoritate adductus dominatũ depoſuiſſet, & ciuitatẽ ſuam Achæis iunxiſſet, ita crudeliter ac nefarie necari permitteret. Nec huius tantũ rei, ſed aliarum etiam in eum culpa redundauit, ueluti quod Corinthiorũ ciuitate, ut humili aliquo uico Antigonum donaſſent: idem etiam direpto Orchomeno, præſidium Macedonum intuliſſet. Decretum etiam fecerunt, nemini alteri ex regibus ſcribere iniuſſu Antigoni, nec legationẽ mittere. Macedones alere ſtipendijs impenſisq́ꝫ coacti ſunt, ad ſacrificia pompas & ludos admittere. Nam incipiẽtibus Arati ciuibus, & Antigonum in urbem accipientibus, ab Arato per hoſpitium liberaliter inuitatum, omnia illa accepta referebant, neſcij quod habenis illi ſemel traditis regiæ impetu cupiditatis actus, nullum præterea integrũ ius præterq́ꝫ uocis haberet, quæ periculoſa licentia uteretur. Apparebat enim multo Arato plurima adminiſtrari ac fieri, ueluti illud quod de ſtatuis actum eſt. Antigonus enim Argiuorũ tyrannorũ ſtatuas deiectas erexit, eorũ autẽ qui Acrocorinthum cepiſſent, ſtantes & erectas præter unam Arati, demolitus eſt: quæ ne fierent, precibus inſtans Aratus nihil profecit. Videtur etiã quæ in Mantineos acta ſunt, nequaq́ꝫ ex græco more ab Achæis adminiſtrata eſſe. Quibus duce Antigono deuictis, clariſſimos uiros & principes ciuitatis necarunt; reliquos partim uenundederunt, partim uinctos compedibus in Ma-

C cedoniam miſerunt. Liberos eorum & coniuges mancipiorũ numero habuerunt. Argento autem Mantineorũ collecto tertiam ipſi acceperunt portionem, reliquis duabus ad Macedones delatis. Hæc quidem ultionis iure peracta ſunt. Etenim indignum ac nefarium fuit, homines regionis & linguæ neceſſitudine inter ſe cõiunctos, ſic ad iram tractari. Verum in neceſſitatibus iucundum, nõ aſperũ fuit, ut Simonides inquit, iræ ſæuienti & efferueſcenti uelut medicinam adhibere & explere. Quæ uero conſequuta ſunt nec laudi, nec neceſſitati Arato danda ſunt. Nam urbe Argiuis ab Antigono cõceſſa, cum hi ab integro reficere decreuiſſent, ipſe imperator cum eſſet eius inſtructioni operis præpoſitus, ex decreto ne deinceps Mantinea ciuitas, ſed Antigonia uocaretur, edixit, hodieq; ita uocatur, ac uidetur ob illum amabilis Mantinea funditus interijſſe: manet autem ciuitas eorum nomine, à quibus necati ciues deletiq; ſunt. Deinde Cleomenes ad Sellaſiam magna accepta clade, reliquit Spartam, & in Aegyptum mari profectus eſt. Antigonus ubi in Aratum omni benignitate atq; humanitate eſt uſus, in Macedoniã rediens, Philippum ad quem regni ſucceſſio ſpectabat, nondum admodum adulta ætate in Peloponneſum miſit, atq; Arato ut ſe daret iuſſit, per eum ciuitates adire, per eum Achæis familiarem fieri. Quem Aratus quidem accipiens ſic affecit amauitq;, ut & in ſe ſumma beneuolentia affectum in Macedoniã, & ad Græcas res incitatũ incenſumq; dimitteret. Antigono autem uita defuncto, Aetoli inertia & deſidia Achæorum deſpecta (aſſueti enim aliorũ defendi manibus, & in Macedonũ armis omni ſpe ſolutis collocata, ad quietem ſe totos remiſſionemq; conuerterant) Peloponnenſibus bellũ inferre parant, ac Patræis & Cumæis extra id quô intenderant expulſis, impetuq; facto, Meſſeniã diripiunt. Quibus rebus angebatur Aratus, cumq; intueretur Timoxenum Achæorum ducem ob ignauiam tempus terere, iam propè abſoluto imperij tempore, ipſe ſucceſſor ei conſtitutus, quinq; ante præfinitũ tempus diebus magiſtratum obijt, & ut Meſſenijs auxilium ferret, Achæorũ copias coëgit: qui cum languidis atq; inexercitatis corporibus, animis uero ocio reſolutis ad bellum incumberent, ad Caphyas fuſi fugatiq; ſunt. Quo bello uiſus ſibi Aratus cupidius imperio uſus, ita rurſus animo cõcidit, ita relictis gubernaculis imperij ſpes omnes abiecit, ut cum ſibi opprimẽdi hoſtis oblata occaſio eſſet, prælio abſtinuerit, & in Peloponneſo per laſciuiam ac petulantiã Aetolum inſultantem neglexerit.

Mantinea urbs ex decreto Antigonia uocata.

D Rurſus igitur ſupplices in Macedoniã tendentes manus, Philippum in Græciam reuocarunt, ſpe maxime eius in Aratum obſeruantiæ ac fidei adducti, fore ut eo clementi & manſueto ad omnia uterentur. Verum ſub id tempus Apelle & Megalæo quibuſdamq; alijs Aratum regi deferentibus, ille fide addita calumniæ, contrariã factionẽ excitauit, comitijsq; habitis Eparato ad imperium obtinendum ſuffragatus eſt. Qui cum Achæis contemptui eſſet, & Aratus rem negligeret, nulla præclara re geſta Philippus à paternis moribus degener, rurſus reconciliatis animis totum ſe Arato tradidit. Rebus uero proſpere & ad opes & ad gloriam ſuccedentibus, cum omni comitate complexus eſt, ueluti per eum nomine & imperio auctus. Quare uiſus eſt Aratus non popularis modo principatus, uerumetiã regni optimus præceptor eſſe. Illius enim mores & inſtituta, uitæ regis, rebus geſtis, inſtar coloris decori maximo, ac dignitati erant. Et adoleſcentis in Lacedæmonios afflictos & perditos moderatio, & humanitas in Cretenſes, quą totam paucis diebus inſulam ad imperiũ ſuum adiunxit, & aduerſus Aetolos militia mirifice laborioſa, Philippo quidem docilis & obſequẽtis ingenij, Arato prudentiæ ac ſapientiæ gloriam attulit. Quibus magis regis amici inuidia concitati, ubi nihil obſcuris calumnijs profecerũt, conuicijs palàm aggreſſi per potus Aratum obſcœnis ac petulantibus uerbis laceſſunt. Semel quoque poſt cœnam in tabernaculum abeuntem lapidibus perſequuti ſunt. His iratus Philippus, uiginti eos talentis mulctauit, & poſteriori tempore quod res labefactare turbareq; uiderętur, interfici iuſſit. Proſpere igitur & ad uoluntatem fluente fortuna, ſucceſſibus inſolenter elatus in multas ac magnas cupiditates erupit, ingenita enim uitia illi perruptis atq; exutis paulatim inuolucris, quibus repugnante natura latuerant, enudata ſunt, & eius ſimulatũ diu ingenium ſe prodidit. Primum enim iuniorem Aratum contumelia affecit, coniugi ſtupro illato, quæ res multum temporis occulta fuit, cum in eorum domum diuerteret, hoſpitaliter ab his exceptus. Deinde in Græcorum Reſpub. aſperius concitatus eſt, nec erat obſcurum illum iam ad Arati cladem & exitum ſpectare. Suſpicionis autem eius Meſſenicæ res initium attulerunt. Seditione enim laborantibus illis, ſerius quàm tempus poſtulabat Aratus eis ſubſidio uenit, Philippus una die præuertit, urbemq; ingreſſus quoddam rurſus malum illis immiſit, priuatim magiſtratus Meſſeniorum percontatus, nunquid leges haberent quibus cohiberent uulgus. Priuatim etiam primores ciuitatis rogauit, num manus ſibi eſſent quibus tyrannos opprimerent.

Ex

A Ex hoc addita utriſq; audacia, magiſtratus quidem populares & turbulentos homines ad ſupplicium poſtulabant: illi cum multitudine concita inuadentes magiſtratus interfecerunt, ex cæteris paulò minus ducẽtis peremptis. Philippus tam fœde opere perpetrato, magis etiam Meſſenios in ſe inuicem inſtigabat. Interueniens Aratus nec ipſe animi ægritudinẽ diſſimulare potuit, nec filium obiurgantem aſpere & uehementer Philippũ prohibuit. Videbatur autem adoleſcens Philippi amore teneri: cum ergo tum ad eum diceret, ijs rebus ita geſtis eius ſibi aſpectũ non iam formoſum, ſed turpiſſimũ omnium uideri: nihil quidem illi Philippus reſpondit, quanquam ſuccenſus ira ſæpius, eo conuiciante, dentibus infrendiſſet. At ſeniorem ueluti nihil ijs uerbis commotus, ut homo ciuilis ac natura moderatus, apprehenſa dextera ex theatro egreſſus ad Ithomantam perduxit, immolaturus Ioui ac locum cogniturus. Eſt enim is non minus quàm Acrocorinthus, munitus & clauſus, ac ſi præſidiũ collocatũ in eo ſit, graue & infenſum propugnaculum accolis futurus. Vbi uero conſcendit, & ſacrificio inſtituto, uates ad eum exta detulit, ambabus manibus ſuſcipiens, Arato ac Phario Demetrio ſeparatim demiſſa oſtendit, ac percõtatus eſt quid in ſacris perſpicerent, retinendam ne ſibi arcẽ eſſe, an Meſſenijs reddendam. Hic arridens Demetrius, Si animũ, inquit, uatis geris, locũ dimittes: ſin regis, utroq; cornu bouem detinebis: Peloponneſum per ænigma ſignificare uolens, quaſi ſi Ithomanta & Acrocorinthum cuſtodiat, facilem atq; obſequentem futuram. At Aratus diu ſilentiũ tenuit: orante autem Philippo ut ſententiã ſuam proferret, Permulti, dixit, ac magni, Philippe, Cretenſiũ montes, permulti Bœotiorum ac Phocenſiũ tumuli ex terra efferuntur: item plurimi Acarnanum partim mediterranei, partim in oris maritimis ſiti, qui natura munitiſſimi ſunt, & tamen cum horum nullũ ceperis, omnes tamen ſponte imperata faciunt. Latrones enim rupes ac ſaxa incolunt, & præcipitijs ſe tutantur. Regi autẽ nihil fide & beueuolentia firmius nec munitius eſſe poteſt: hoc tibi Creticum pelagus, hæc Peloponneſum aperuit. Ab his orſus initijs cum ſis, hoc ætatis hi te ſibi imperatorẽ præfecerunt, illi in ditionem tuam uenerunt. Loquente adhuc Arato, Philippus exta reddidit uati, ac manu illũ trahens uelut ab eo ſibi illata ui, ac ciuitate erepta, Et huc, inquit, eandem proficiſcamur uiam. Poſt id tempus Aratus declinans aulam, & ſe à Philippi ſenſim cõſuetudine ſubtrahens, in Epiro rogatus ab eo ut ſecum unà militaret, recuſauit, B ueritus ne ſibi ex illius factis ignominia & dedecus cõflaretur. Cum uero à Romanis uictus turpiter amiſſa claſſe in Peloponneſum ſe recepiſſet, aggreſſus eſt iterum Meſſenios dolis capere: quod ubi minus ſucceſſit, ad apertam iniuriam uerſus, eorum agrum populationibus uaſtauit. Tum Aratus ſe penitus ab illius amicitia & familiaritate ſeiunxit, & in eum inimicum animum cepit, ad hæc conſcius eorũ quæ in nurum ab eo perpetrata eſſent, excruciabatur uehementer, ſed filium rem cælabat, & ſibi illum cõtumelia affectum aſpicere tantũ dabatur, ulciſcendi uero ac perſequendi iniurias facultas non erat. Maxime uero Philippus à prioribus moribus immutatus uidebatur, quippe qui ex miti & manſueto rege ac modeſto adoleſcente in petulantẽ hominem & inſolentem tyrannũ euaſerat. Verum hæc haud quidem naturæ mutatio erat, ſed in licentia improbitatis enudatio, quæ ob metũ incognita diutius & obſcura manſerat. Fuiſſe autem eius cum Arato conſuetudinẽ ab initio uerecundiæ ac timori admiſtam, ex ijs quæ in illum poſtea geſſit, perſpicue declarauit: nam cum eum delere cuperet, quo uiuo non modo ſe tyrannum aut regem, ſed ne liberũ quidem hominem ducebat eſſe, ui palàm nihil tentare auſus eſt, ſed Taurionem unũ ex ducibus & amicis ſubornauit, qui ex occulto ſe abſente ac longe remoto, ueneficio rem cõficeret. Is Arato factus familiaris, ei uenenũ comparat, non acutum & uehemens, ſed eius generis quod initio remiſſos calores & tenuem uentũ in uentre excitat, deinde ſenſim tabe corpus inficit. Non tamen Aratum ea res latuit, ſed ubi nullũ deprehenſæ & manifeſtæ cladi remediũ eſt inuentũ, ut communem aliquem & quotidianũ morbum leniter ac ſilentio pertulit, nec præter unum ex familiaribus quiſquam reſciuit, quo in cubiculo præſente atq; admirante, O Cephaleon, inquit, hæc ſunt præmia regiæ amicitiæ. Sic uita defunctо in Aegæo, ubi decimum & ſeptimũ imperatorem geſſerat, inſtabant Achæi ut ibi ad ſepulturã daretur, & cõuenientia eius uitæ monumẽta fierent. Sicyonij magna ſe ignominia affici exiſtimabant, ſi alibi quàm in patria eius uiri corpus humaretur. Itaq; ab Achæis ut ſibi id permitterent impetrarunt. Sed cum ueteri lege neminẽ intra mœnia humari liceret, & legi ſuperſtitio acceſſiſſet, miſerunt in Delphos de his Pythiam ſciſcitatum, à quo oraculũ huiuſmodi acceperunt:

Regi nihil firmius beneuolentia.

Arati mors.

Conſultas Sicyon Arato grauiſſima tellus,
Vt pia defuncti celebrentur funera regis,
Sit quodcunq; uiro, durum infenſumq; feretur,

A erat hæc una conſolatio oppreſſis, quod nõ opus habebant alia animaduerſione in autores, ſed eos à ſeipſis intuebantur occîdi: & illum certe primũ & omniũ iuſtiſſime, qui ineſcauit militem, docuitq́ tantũ eſſe ſperandũ in Cæſaris mutatione, quantũ ipſe promiſit, rem pulcherrimam illam à Nerone defectionem, mercede interpoſita, in proditionem calumnia uertens. Nymphidius enim Sabinius, qui (ut dictũ eſt) cum Tigellino aulæ præerat, ubi Neronem cepit omnino deſperatio, nec erat dubiũ fuga in Aegyptum conceſſurũ, exercitui perſuaſit tanquam abſente iam Nerone atq; fugæ dedito, ut imperatorem Galbam ſalutarent, & largitionem uiritim eſt pollicitus aulicis & militibus qui ita ſalutaſſent, nummûm ſepties mille quingentos, his uero qui extra militarent, mille ducentos quinquaginta, quantũ colligere nõ poterat niſi multo pluribus omnes mortales oneraret malis, quàm Nero conſueuiſſet. Hoc enim perdidit continuò Neronem, & paulò poſt Galbam. Nam alterũ ut accepturi prodiderunt, alterũ non accipientes occiderunt: mox illum quærẽtes qui tantũ promiſerat, deſertorem proditoremq́ occupantes ſeipſos etiam dum ſperatis potiri uolunt, conſumentes. Sigillatim igitur quæ geſta ſunt diligenter exponere, iuſtæ hiſtoriæ ſit. Sed quæcunq; digna notatu Cæſarum ſequundis aduerſisq́ rebus acciderunt, nec à me quoq; prætereunda ſunt. Galba Sulpitius quod priuatus omnium ditiſſimus tranſiuit in Cæſarum familiã, omnes cõſentiunt. Is quanquam ampliſſima Seruiorum domo plurimum æſtimationis haberet, plus tamen Catuli cognatione ſibi ſumebat, uiri qui cæteros ſuæ tempeſtatis homines uirtute & gloria anteibat, quanquã ille quidẽ alios ſe plus poſſe non inique ferebat. Erat etiã Liuiæ uxori Cæſaris Galba genere coniunctus. Itaq; opera Liuiæ ex palatio proceſſit conſul. Ad hæc fertur exercitui in Germania cum laude præfuiſſe, Libyæq́ proconſul fuit inter paucos laudatus. At utilitas uictus & ſumptuum parſimonia ac frugalitas fuit in cauſa, ut potius imperio auarior haberetur: quam quidem uanam de ſe opinionem modeſtia temperantiaq́ pepererat. Accepit autem à Nerone Hiſpaniã prouinciã, cum is nondum edoctus eſſet metuere magnos ciues in dignitate cõſtitutos. Galbæ uero, qui uideretur natura mitis, ſenectus ipſa fidem religionis fecit. Cum enim publicanis ſceleſtis hominibus, qui prouincias crudeliter & inhumaniter uexabant, cõſtitutus curator eſſet, quod ſolũ tum potuit, ſic prouinciarum calamitatẽ acerbe tulit, quaſi cõmunis iniuria eſſet: unde magno ſolatio damnatis ue

B nundatisq́ fuit. Poëmata quidẽ quæ in Neronẽ ædebantur, & multis in locis circunferebantur canebanturq́, minime impediebat, neq; ædilibus indignabatur, unde plus etiã diligebatur ab hominibus; erat enim illi familiaris, annum iam octauum militare imperiũ tenens, quo tempore Iunius Vindex Galliæ prætor inſurrexit in Neronem. Quare ante defectionem ad eum literæ à Vindice miſſæ dicuntur, quibus neq; crediſſe, neq; eas diuulgaſſe, neq; detuliſſe fertur, cum reliqui prouinciales epiſtolas ad ſe miſſas tranſmitterent ad Neronem, & quantũ in ipſis fuit, id negocium interciperent, cuius ad poſtremũ participes facti, tam ſuîpſorum, quàm illius proditores ſeſe fuiſſe declarabant. Sed Vindex ubi poſt declaratũ palàm à ſe bellum ſcripſit ad Galbam, eum hortans ad accipiendum imperium, ac ſeipſum Gallis corpori ualido caput quærenti præberet, qui millia uirorum armatorũ centũ haberent, & alia plura armare poſſent, rem propoſuit amicis, quorum alij putabant expectandum eſſe, obſeruandumq́ dum motum atq; impetum aliquem ad res nouas Roma afferret. Titus autem Iunius claſſiariorũ dux, Quid ô Galba, inquit, conſultatis? Quærere enim num in fide Neroni maneamus, iam manentium eſt. Igitur uelut inimicus Nero ſit, nunc aut prodenda Vindicis amicitia non eſt, aut is eſt continuò accuſandus, belloq́ inuadendus, quod te Romanorum principem mauult, quàm Neronem tyrannum. Hinc præſcripto die, etiam per prouincias edicta dimiſit Galba, autor ſingulis uniuerſisq́ conſpirandi futurus: cuius rei rumor atque fama ubi emerſit, collecta hominum multitudo eſt ad res nouas nõ impigra. Nondum igitur planè tribunal attigerat, cum eſt ab omnibus Galba una uoce imperator ſalutatus. Is uero haud continuò eam appellationem admiſit: ſed ubi Neronem accuſaſſet, & illos quos peremerat uiros clariſſimos defleuiſſet, pollicitus eſt ſe patriæ proſpecturum, neque Cæſarem neq; imperatorem, ſed ducem ſenatus populiq́ Romani profeſſus ſeſe. Quod autem recte Vindex & conſulte Galbam ad imperium reuocarit, etiam Neronis obitu declarauit. Simulans enim cõtemnere ſe Galbam, ac nihili ducere res Gallorum, ubi de defectione audiuit (lauabat enim tum ac prandebat) euertit menſam. Cumq́ ſenatus Galbam hoſtem iudicaſſet, iocari & efferri apud amicos uolens, Non malum, inquit, ſibi pecunijs egenti augurium incidiſſe. Et res quidem Gallorum cum in ſeruitutem redigantur, prædæ fore: Galbæ uero facultates, quoniam hoſtis iam declaratus eſſet, uendere oportere. Ac iubebat quidem bona Galbæ uendi. Quæ cum Galba audiſſet, ea omnia uendens

C quæ Nero habebat in Hiſpania, multos reperit ad emendū alacriores. Cum uero plures à Ne-
rone deficerent, ac ſe Galbæ omnes officioſe aſciſcerēt, ſolus Clodius Maurus in Libya, & Vir-
ginius Rufus, qui in Gallia Germanicum ducebat exercitum, per ſeſe agebant, non idem inſti
tutum habentes. At Clodius quoniā rebus rapiendis ſtuduerat, ac uirorū cædibus, haud obſcu
rum erat hunc propter crudelitatē & auiditatem errabundum, neq; imperiū poſſe continere,
neq; dimittere. Virginius autem qui legionibus potentiſſimis præerat, à quibus perſæpe impe-
rator appellabatur, colebatur, neq; accepturum ſe dicebat imperium, neq; commiſſurū ut alij
daretur, qui minus à ſenatu electus foret. Hæc nō parum Galbam principio turbabant: ſed ubi
Virginij Vindicisq; exercitus, qui ui quodammodo ipſos duces, ueluti aurigas qui frenis domi
nari nō poſſunt, magnā ad pugnā excitarant, ſimul cōflixerunt, ac Vindice ſeipſum interimēte,
& uiginti millibus Gallorum cæſis, rumor eſſet omnes cupere ob eiuſmodi uictoriam ut Virgi
nius imperium ſuſciperet, aut rurſus ad Neronem conuertantur, tunc demum Galba omnino
metuens Virginio ſcripſit, rogans ut cōmuniter pro tuendo Romanis imperio & pro libertate
agat. Ac rurſus cum amicis in Coloniam Hiſpaniæ urbem ſecedens, magis circa pœnitentiam
rerum factarum, & deſiderio ocij conſueti, quàm circa ullas res neceſſarias tempus terebat. Iam
æſtas erat, cum paulò ante crepuſculū uenit Roma Sicelus, uir intra ſeptimū diem libertate do-
natus, qui audiens Galbam quieſcere ſolum, cōfeſtim ad eius cubiculū pergit, quod repugnan
tibus cubicularijs ui patefactum ingreſſus nunciauit, ut etiam uiuo adhuc Nerone, ſed latente,
exercitus primum, deinde populus & ſenatus imperatorē Galbam appellarit. Paulò autē poſt
nunciatum eſſe illum obijſſe mortem, ſed nullo modo quidē credidiſſe ſe aiebat, donec ingreſ-
ſus mortuum iacentemq; Neronem uidiſſet, atq; ita tandem abijſſe. Hoc nunciū Galbam extu
lit, ad cuius fores hominū multitudo magnam in ipſo fiduciam habens confluebat, etſi celeritas
adimebat fidē. Sed biduo quoq; Titus cum alijs multis ab exercitu uenit, quæ ſenatus cenſuiſſet
ſigillatim exponens. Hic igitur in ordinem honeſtū prouectus eſt: liberto uero tum anulos au-
reos dedit, & Martianus Vicellus iam uocatus primas inter libertos habebat. At Romæ Nym
phidius Sabinus nō ſenſim atq; paulatim, ſed ſummatim ſimul omnia per rerum turbationem
ſibi uindicabat, inquiens Galbam ſenem eſſe, ac uix ſatis Romam lectica propter ſenium uehi
D poſſe. Erat enim annos tres & LXX natus. Qui uero ibi erat exercitus, cū diu antea beneuolo
animo in eum fuerat, tum hoc tempore cum ab uno ſolo ſuſtentaretur, illum propter largitio-
nis magnitudinē benefactorem exiſtimabat, Galbam autē debitorē. Continuò igitur Tigellino
collegæ gladium ut poneret imperauit, faciebatq; cōuiuia, quibus uiros conſulares accipiebat,
atque prætorianos, addens etiam nomen Galbæ ipſis inuitationibus. Multos inſtruxit qui dice
rent, mittendū eſſe ad Galbam qui ab eo peterent, ut perpetuo præfecto Nymphidio eſſe ſine
collega liceret. Cum autem ſenatus in eius honorem multa faceret, appellans benefactorem, &
aſſidue currens ad eius fores, omnibus illum ſententijs præeſſe uellet confirmaretq;, multo red
ditus eſt audacior, adeò ut breui tempore illis à quibus colebatur non ſolum foret inuidioſus,
ſed etiam formidabilis. Cumq; miniſtri publici à conſulibus deligerentur, qui decreta & diplo-
mata quæ uocant obſignata imperatori portarent (quæ proceres urbis cum animaduertunt,
ſumma uehiculorum cōtentione tabellarios præuertere conſueuerunt) non mediocriter Nym
phidius eſt turbatus, quod & ſignum, & miniſtros non ab ipſo acceptos, miſiſſent. Quin fertur
de conſulibus conſultaſſe. Deinde cum illi ſeſe expurgaſſent, ac precibus inſtitiſſent, remiſit
iram. Gratificatus autem populo, nequaquam obſtitit ſi quis ex Neronis familiaribus exturba-
retur fuſtibusq; cæderetur obuius. Quare Spiculum gladiatorem ſtatuis Neronis (dum trahe-
retur) ſubiectum in foro necarunt, & Aponium quendam ex delatoribus reuolutū ſuperactis
plauſtris ſaxo oneratis oppreſſerunt. Alios etiam permultos diſcerpſerunt, & quoſdā ſanè qui
nihil per iniuriam perpetrarant. Itaq; Mauriſcus qui uir optimus & erat & uidebatur, dixit ad
ſenatum, ſe metuere ne breui Neronē deſiderarent. Adeò uero Nymphidius magna ſpe fuit,
ut non ſit ueritus Caij Cæſaris illius filius appellari, qui poſt Tiberiū imperauit. Nouerat enim
Caius, ut uidetur, matrem illius cum eſſet adoleſcens, è liberto Cæſaris natā: fuit enim illa aſpe-
ctu minime iniucundo, & nouit illam quidē in tabernis medicinarijs mercede nō ſatis honeſta.
At fuit eius mulieris cum Cæſare congreſſus (ut uidetur) poſterior Nymphidij natali. Erat au-
tem ſuſpicio, natum eſſe ex Martiano gladiatore, hunc enim propter gloriam ipſius Nymphi-
dia amabat. Magis enim uiſus eſt ob ſimilitudinem formæ illius eſſe. Verum faſſus ſe Nymphi-
dia matre natum, Neronis interitum ſibi ſoli aſcribebat. Huius autem interitus cum nō ſatis ea
præmia eſſe duceret, quod & honoribus frueretur & pecunijs, quodq; dormiret cum Neronis
Sporo,

A Sporo, quem ab ipſo rogo dum cadauer adhuc cremaretur, continuò accerſitũ loco nuptæ haberet, Pompeiumq; appellaret, ſed ad ſucceſſionem imperij nitebatur. Et alia ipſe Romæ clàm per amicos moliebatur, per mulieres quaſdã, uirosq; ſenatores, qui ei occulte adiutores erant. Vnum uero ex amicis Gellianum in Iberiam miſit, quæ agebantur conſideraturũ. At Galbæ poſt Neronis obitum erant ſequunda omnia, præterq; quod Virginius Rufus dubius adhuc, ſolicitum illum reddebat, ne, quoniã exercitũ cui præerat, magnũ bellicoſiſſimumq;, uicto Vindice addidiſſet, cepiſſetq; magnã partem Romani imperij, uniuerſam ſcilicet Galliam, quæ rebellando fluctuabat, ad imperium ſe inuitantibus obtemperaret. Nullius enim quàm Virginij neq; nomen maius erat neq; præclarius, perinde atq; maximo is momento, & Romanos ſimul moleſta tyrannide, & bellis Gallos liberaſſet. At ille tunc ijſdem quibus initio cogitatibus inſiſtens, electionẽ imperatoris ſenatui reſeruabat. Verũ declarato iam obitu Neronis, tunc multi rurſus addebãtur Virginio, & quidam ex ijs tribunis qui erant in tabernaculo, diſtricto enſe ei inſtabant, ut uel imperiũ uel ferrum admitteret. Sed poſteaquã Fabius Valens qui uni præerat legioni, iurauerat primus in Galbam, & literæ ex Roma allatæ ſunt quibus de rebus ſenatus decreuiſſet, difficulter licet & uix, tandẽ militibus perſuaſit, ut Galbam imperatorẽ appellarent. Et quem is ſucceſſorem miſerat Flaccum Ordeonium admiſit, illiq; legionem tradens, ipſe Galbæ deinde aduenienti profectus eſt obuiam, ſimulq; reuertens, neq; iram neq; honorẽ manifeſte aſſecutus. Et alterius quidem rei Galba cauſa fuit, quoniam uirum illum uerebatur: alterius uero amici Galbæ, præſertim Iunius Titus, qui cum Virginio inuideret, putabat arcendũ eſſe, ignarus bono Virginij genio adiutorẽ ſe ſuccedere, qui uirum illum à bellis & malis quæcunq; duces alios occupabant, in ſecuram uitam & ſenectutem pacis & quietis plenam, ſubduceret. At Galbam ſenatus oratores circa Narbonem urbem Gallicam offendentes, læti ſalutarunt, rogaruntq; ut ſe quamprimum deſideranti populo oſtenderet. Hic uero præter colloquia & congreſſus, quibus humane & populariter utebatur, tum inter conuiuia cum multus apparatus & cultus magnus adeſſet, quem ex rebus Neronis ad ipſum antè miſerat Nymphidius, nullo tamen illorum, ſed ſuis utens, ingenti uir animo, & minime ineptus uidebatur. Verũ ſtatim generoſa hæc, faſtusq; uacua, & ciuilia, ad popularem captandam gratiam pertinere Iunius decla-

B rans, tumoremq; eſſe ingentem, qui ſeipſum modo demitteret, perſuaſit ut Neronis pecunijs uteretur, & in conuiuijs ne parceret regijs ſumptibus. Itaq; ſenex paulatim animum ſuum Iunio ſubmiſit. Erat autẽ Iunius argento uel maxime etiam in qualibet re leuiſſima addictus, tum adulterijs obnoxius. Cum adhuc enim eſſet iuuenis, militaretq; ſub Caluiſio Sabino primã militiam, uxorem ducis luxurioſam fœminam noctu traduxit in caſtra, ueſtem indutã militarem, eamq; inter principia, quæ uocant, conſtuprauit. Ob quam rem eum C. Cæſar in uincula cõiecit: quo mortuo, Iunius ſequunda fortuna uſus, uinculis eſt ſolutus. Et cum apud Claudiũ Cæſarem cœnaret, argenteum poculum clàm ſuſtulit. Quod Cæſar cum audiſſet, rurſus poſtridie ad cœnam hominẽ inuitauit: qui cum ueniſſet, iuſſit miniſtros, nullum illi argenteũ poculũ, ſed fictilia omnia afferrent, atq; apponerent. Hoc igitur Cæſari propter comicam moderationem uiſum eſt nõ ira, ſed riſu dignũ. Sed quæ is, Galbam obſequentẽ ſibi habens & opibus plurimũ pollens, egit, tragicarũ ærumnarũ miſeriarumq; magnarũ alijs cauſam, alijs prætextũ præbuerunt. Nymphidius enim cum primum Gellianus, quem miſerat Galbæ, uelut ſpeculatorem, ad ſe reuertiſſet, audiens & aulæ & ſatellitum eſſe Cornelium Laconem præfectũ declaratum, ſed rem uniuerſam eſſe ſub Iunij poteſtate, ſibi autem nunquam licere iuxta Galbam ſtare, aut ſeorſim accedere, ut quem omnes ſint obſeruaturi, turbatus eſt, cõgregatiſq; ducibus, Galbam ipſum ſenem eſſe probum quidem dicebat & moderatũ, uerum qui minime ſuis conſilijs uteretur, ab Iunio & Lacone res non bene adminiſtrari. Prius igitur quàm aſſequuti acciperent, quod robur Tigellinus habebat, mitti oportere ab exercitu oratores ad imperatorẽ putabant, qui docerent, ſi ex amicis hos ſolos duos amouerit, iucundiorem ſe omnibus deſideratioremq; futurum. Sed ubi hæc nõ perſuaſit, abſurdumq; & minime cõueniens uideretur, ducẽ ſenem, perinde ac præeſſe nuper didiciſſet, quibus amicis uti aut non uti oporteat, docere uellet, aliam rem aggreſſus uia, ad Galbam ſcripſit, terrorem inijciens, nunc eſſe in urbe ſubdola multa, & excitata, nunc Clodiũ Marcum in Libya uecturam rei frumentariæ detinere, rurſuſq; moueri legiones Germanicas, & de copijs Syriæ & Iudææ ſimilia audiri. Quibus cum Galba neq; admodum attẽtus eſſet, nec crederet, decreuit prior rem aggredi: etſi Clodius Celſus Antiochenſis, uir tum prudens, tum ei beneuolus ac fidus, hinc dehortaretur, ne unam quidem familiam eſſe Romæ dicens, quæ Nymphidium Cæſarem ſalutaret. Deridebant autem multi Galbam,

C tum Mithridates Ponticus in caluitium eius rugoſitatemq́; cauillans, nunc, ait, quendam uideri
Romanis eſſe, conſpectum autem tum ubi Cæſar ſalutabitur, uiſum iri deridiculum omnibus.
Decretum eſt igitur, ut circa mediam noctem Nymphidiũ agentes in mediam multitudinem,
declarent imperatorẽ. Primus autem ex tribunis Antonius Honoratus ad ueſperam collectis
quibus præerat militibus, non inſulſe accuſauit tum ipſum Nymphidium, tum alios qui breui
tempore toties ſententiã mutarent, nulla conſideratione, nulla electione meliorũ, ſed dæmone
quodam agitati, à quo ipſi ex proditione in proditionem impellerentur: ac priori quidem recte
obtendi Neronis crimina, nunc uero quod Galbam prodant, quam necem matris accuſent, iu
gulationem ue uxoris, quam Thymelem uereantur, imperatoris ue tragœdiam? Sed nec Ne-
ronem quidem ob hæc deſerere paſſi fuiſſemus, niſi Nymphidius nos perſuaſiſſet, deſertos ab
illo nos prius in Aegyptum fugiſſe. Vtrum igitur Neroni Galbam ſacrificabimus, & Nymphi
dia natum legentes, Cæſarem Liuiæ filium, necemus, quemadmodũ Agrippina natum neca-
uimus? An huic potius eorum quæ perpetrauit pœnam inferentes, oſtendamus nos ipſos tum
Neronis ultores, tum bonos Galbæ fidosq́; cuſtodes? Hæc tribuno militũ dicenti, omnes ſeſe
milites addiderunt, atq; alios adeuntes, ut inſiſterent in fide erga imperatorem rogabant, plu-
resq́; in eam ſententiã traduxerunt. Sublato autem clamore, Nymphidius ſiue quod crederet
(ut quidam putant) à militibus ſe iam uocari, ſiue feſtinaret anticipare rem adhuc ambiguam,
proceſſit ſub multa luce, orationẽ quandam ſecum ferens ſcriptam in libro, quam à Cingonio
Varrone compoſitã meditatus erat habere ad milites. Sed cum uidiſſet portas caſtrorũ clauſas,
& in muris multos armatos, timuit, accedẽſq́; rogauit quid uellẽt, & cuius iuſſu in armis eſſent:
redditaq́; ab omnibus una uoce, Galbam decernere imperatorem, ille quoq; concurrens ſecun
do clamore laudauit, idq́; ut qui ſequebantur facerent, iuſſit. Et quum ij qui ad portas erant ſi-
nerent eum cum paucis ingredi, lancea feritur, quam quidam ante ipſum excepit ſcuto Septi-
mius: cumq́; alij diſtrictis enſibus impetũ facerent, fugiens fugatusq́; in caſa militis iugulatur,
eiusq́; cadauer trahentes in medium, cancellis circunſeptum, ſpectaculo uolentibus interdiu
præbuerunt. Sed cum ita Nymphidum interemptũ Galba audiſſet, & qui cum eo coniurarant
iuſſiſſet interfici, inimici omnes continuò perierunt. In quibus etiam Cingonius fuit is qui ora-
D tionem ſcripſerat, & Mithridates Ponticus. Viſus eſt nõ legitime, tametſi iuſte, neq; populariter
peremiſſe, ante iudiciũ, uiros minime obſcuros. Aliam enim imperij formã acceperant omnes,
decepti, quemadmodũ fit, his quæ initio dicebantur. Ad hæc eos maiore moleſtia affecit, quod
uir conſularis fidusq́; Neroni mori iuſſus eſſet Petronius Terpulianus. Maronem enim in Li-
bya per Trebonium, & Fronteũ in Germania per Valentem interimens, eo prætextu eſt uſus,
quod eos cum in armis militaribus fuiſſent, metuiſſet. Terpulianum uero & ſenem & nudum
& inermem audiuiſſet certe, nec repuliſſet, ſi moderationem quam præ ſe ferebat, opere fuiſſet
obſeruaturus. Hæc igitur huiuſmodi uituperationibus fuere obnoxia. Sed ubi accedẽs abeſſet
ab urbe circiter quinq; ac uiginti ſtadia, incidit in petulantes & tumultuarios quoſdã remiges,
qui uias præoccuparant, & undiq; erant circunfuſi. Hi autẽ erant quos circiter unam legionem
collectos inter milites retulerat Nero. Et tunc præſente imperatore, nec ut confirmarentur mili
tia, nec ut luſtrarentur, nec ut audirentur, aderant, ſed cum clamore tumultuabantur, ſigna le-
gioni locumq́; petentes. Illo autẽ cunctante, & ut iterum dicerent iubente, tum hi negationem
eam uideri dilationem inquientes, turbabantur, & nec clamori parcentes quidem eum ſeque-
bantur. Cumq́; aliqui gladios diſtrinxiſſent, iuſſit Galba equitatum in eos irruere: itaq; illorum
ſubſtitit nemo, ſed alij continuò auerſi, alij fugientes perierunt, neq; bonum neq; fauſtũ hi Gal
bæ auſpicium faciẽtes, cum per multam cædem totq́; cadauera in urbem ingrederetur. Ac qui
eum antea contempſerat ut infirmum ſenemq́;, tunc ut horribilem omnibus & formidabilem
metuebat. Cumq́; uellet oſtendere magnam mutationẽ circa immenſas largitiones ſumptusq́;
Sordes notat. Neronis, ipſe haud ſatis decorem obſeruauit. Cum enim Canus tibia caneret inter cœnandum
Vide Sueton. (Canus autem hic antea illi auditu pergratus erat) ubi tibicinem laudaſſet, eſſetq́; ipſo delecta-
tus, iuſſit afferri ſibi arculam, unde aureos quoſdam acceptos Cano in manus dedit, dicens, ex
priuatis, non ex publicis pecunijs ſe donare. Quas uero largitiones Nero dederat ſcenicis palæ
ſtricisq́;, eas uehemẽtius repeti præter decimam partem cum iuſſiſſet, deinde parum colligens
(nam qui acceperant eas largitiones plurimi conſumpſerant, homines in diem uiuentes, ac ui-
ctu ſatyrici) eos qui ab ijs aut emerant quippiã aut acceperant, requirebat, & ab ipſis exigebat.
Cumq́; res modum non haberet, ſed longius tenderet procederetq́; in multos, Galba quidem
infamiam, at Iunius inuidiam ſibi atque odium comparauit, ut qui alijs omnibus auarum du-
cem

A cem ſordidumque præſtaret, ipſe uero prodige utens, & caperet & uenderet omnia. Heſiodus enim & incipiente & finiente cado expleri dicit oportere: ſed Iunius infirmũ uidens atque ſenem Galbam, fortuna implebatur, tanquã ea eodem momento oriente & occidente. Senex autem ex mala Iunij adminiſtratione initio patiebatur iniuriam: præterea quæ ipſe recte conſultaſſet, Iunius impediebat, quale fuit Neronianorũ ſupplicium. Improbos enim occidit, in quibus fuit Elius, & Polycletus, & Petinius, & Patrobius. Populus uero plaudebat, & dum hi per forum agerentur, clamabat & pulchrã illam eſſe & piam pompam, ac deos hominesque expoſcere magiſtrum pædagogumque tyrannidis Tigellinum. Tigellinus autẽ homo ſcilicet generoſus, magnis pignoribus corruperat Iunium. Terpulianus uero cum nec prodidiſſet, neque odiſſet Galbam, Iunij odio, nulla alia re perpetrata, mortẽ luit. Tigellinus uero qui Neronem fecerat morte dignum, & eundem talem deſeruerat prodideratque, adhuc ſupererat, magnũ documentum, nihil eſſe apud Iunium infectum, neque dantibus non ſperandum. Nullius enim ſpectaculi cupiditate Romanus populus magis tenebatur, quàm ut uideret Tigellinum iudicio circumuentum. Et cum nunquam ceſſaret, neque in theatris, neque in ſtadijs, petere Tigellinum, increpatus eſt imperatoris edicto, reſpondentis, Non multum temporis uicturũ etiam Tigellinum, tabido morbo conſumptum: illos uero deprecantis ne exacerbarent, neque facerent tyrannida ex imperio. Iunius uero & Tigellinus uidentes interim plebis offenſam, hic quidem pro ſalute recuperata, dijs ſplendido epulo ſacrificauit: ille uero poſt cœnam ab imperatore ſurgens coram eo ſaltauit, filiam ducens uiduã: cui Tigellinus propinauit ducenta quinquaginta millia nummûm, iuſſitque mulierem quæ pellicibus præerat, monile collo detractum, quod centum & quinquaginta millium eſſe dicebatur, ei aptare. Hinc factum eſt, ut etiam moderate geſta calumniam haberent, quemadmodũ res aduerſus Gallos, qui Vindici auxilium tulerunt. Videbantur enim non imperatoris humanitate, ſed ab Iunio ementes, remiſſionem tributorũ, & Rempublicam aſſequuti. Ob hæc igitur multitudo erat aduerſus imperatorẽ irata. Milites uero cum largitionem non acciperent, primum ſperabant, ſi non quantum promiſſum erat, at quantum Nero dederat, hunc ſoluturum eſſe. Sed fruſtra. Galba enim ubi audiuit quid illi ſibi uitio darent, uocem emiſit magno dignam imperatore, quippe qui diceret, morem eſſe ſibi deligere, nõ emere

B milites. Vbi hoc illi audiſſent, graui in eum odio immaniquque ſunt accenſi. Videbatur enim non ipſe ſolus eos priuare, ſed legẽ ferre, ac docere poſteros imperatores. Verũ adhuc Romæ erat obſcurus motus & reuerentia ſimul quædam erga præſentẽ Galbam, tumultum ad res nouas hebetabat, retardabatque, & quod nullum manifeſtum mutationis principiũ uidebatur, id includebat quodammodo eorum maleuolentiam. Sed hi qui prius ſub Virginio, tunc uero ſub Flacco in Germania erant, ob eam pugnã quam pugnarant aduerſus Vindicem, magnis ſe rebus dignabantur: itaque nihil aſſequuti, nullam principum conſolationem, nullam exhortationem admittebant: ipſum autem Flaccum, quoniam eſſet propter uehementiſſimũ dolorem pedum corpore imbecillo, rerumque imperitus, habebant omnino pro nihilo. Et cum eſſet quandoque ſpectaculum, ac tribuni militum turmarumque ductores pro Romanorũ conſuetudine bonam fortunam imperatori Galbæ precarentur, multitudo primum tumultuabat, deinde precari illis perſeuerantibus contrà clamabat, Si dignus. Huiuſmodi quoque alia cum ab ijs legionibus quibus præerat Tigellinus, per contumeliam ſæpe dicerentur, literæ ad Galbam à procuratoribus mittebantur. Hic autem perterritus, quod non modo ob ſenium, uerumetiã quia careret filijs contemptui foret, conſultabat ſibi adoptare adoleſcentem aliquem ex illuſtribus, eumque declarare imperij ſucceſſorem. Erat autem Marcus Otho genere quidem minime obſcurus, ſed delitijs & ſtudio uoluptatum continuo ex pueris Romanorũ omnium maxime deditus. Vt enim Alexandrum Homerus Helenæ comatæ uirum, cum nihil haberet ad gloriam aliud quo illum decoraret, ab uxore nominauit ſæpe: ſic erat Otho famoſus Romæ ob nuptias Poppeiæ: quam cum eſſet Criſpini coniunx amauit Nero, uerum ſuam uxorem ueritus ac matrem metuens, ſubornauit Othonem qui Poppeiam tentaret. Vtebatur enim Othone & amico Nero & contubernali, propter prodigalitatem & luxuriam, & cum ille in eius perſæpe tenuitatem atque auaritiam cauillaretur, gaudebat. Ferturque cum aliquando uteretur Nero precioſiſſimo unguẽto, & Othonem eo perfuſiſſet, illum quoque poſtridie Neroni conuiuio accepto, ſimul undique argenteas aureaſque fiſtulas repente propoſuiſſe, quæ tanquam aquam unguentum effunderent atque diluerent. Ac Poppeiam cum ille Neroni corrupiſſet, illius ſpecie ingreſſus, perſuadendo effecit, ut ea uirum dimitteret. Eam cum nuptam apud ſe haberet, ægre ferebat communẽ eſſe Neroni, & cõcedere indignabatur: quam rem non inique tuliſſe Poppeiam ferunt. Etenim ex-

Vide Suetonium in Othone.

C cluſiſſe Neronẽ dicit abſente Othone, ſiue quod uoluptatis ſatietati uarietate cuperet mederi, ſiue, ut putant, quod Cæſaris nuptias grauiter ferret, cum interea proſtituere ipſus ſeſe propter libidinẽ non ceſſaret. Itaq; parũ defuit quin periret Otho, fuitq; mirũ, quod qui & uxorem occiderat & ſororem ob Poppeiæ coniugiũ, Othoni pepercerit. Seneca beneuolo utebatur: is ſuaſit Neroni ut Luſitanorũ dux ad oceanum Otho mitteretur. Et cum ſciret datum imperium eſſe prætextum exilij, neq; grauem ſeſe, neq; moleſtũ ſubditis præſtitit. Cum uero Galba defeciſſet, ipſe primus acceſſit ex ducibus, & quantũ argenti auriq; habebat in poculis ac menſis, ſecum afferens, argẽtario ut in nummos uerteret dedit, atq; eos famulis numerauit, qui miniſtrare imperatori conſueuerant circa uictum. Cumq; in alijs ei fidus eſſet, ſpecimen dedit, nemine inferiorem rerum peritia eſſe ſe. Cum iter multos dies unà faceret, cõmuni itinere cõſuetudineq;, tum colloquutionibus & muneribus Iuniũ ſibi conciliauit, & ex omnibus maxime ſe ei ſubmittens effecit, ut iam prorſus haberet ſecundũ poſt illum poteſtatis locum. Hac autẽ re ſine inuidia erat ſuperior, quod ubiq; adiumento eſſet indigentibus, & quidem gratis, quiq; ſe præſtaret affabilem omnibus & humanũ, ac plurimã uiris militaribus opem ferret, multosq; promoueret in exercitu duces, partim petens ab imperatore, partim Iuniũ atq; libertos Vicelliũ & Aſiaticum rogans. Nam hi erant aulicorũ potentiſſimi, & quoties Galbam epulo acciperet, cohortem ſemper quæ ad cuſtodiam aderat corrumpebat, aureos ſingulos donando. Quibus rebus ipſum honorare uidebatur, quod eo ſtudio & populari gratia in milites uteretur. Cum igitur Galba de ſucceſſore conſultaret, Othonem indicauit Iunius: at ne id quidem gratis, ſed ea conditione, ut Otho cum fuiſſet adoptatus à Galba, ſucceſſorq; imperij declaratus, filiã ſuam uxorẽ duceret. Erat enim minime obſcurũ, ſemper conſueſſe Galbam bonum publicũ priuato ſuoq; anteponere, & nõ eum ſibi adoptandũ quærere, quo eſſet maxime delectatus, ſed qui Romanis foret utiliſſimus. Videtur autẽ circa proprias tantũ pecunias Othonem hæredẽ non inſtituiſſe, quoniam & intemperantẽ noſſet, & ſumptuoſum adoleſcentem, æreq; immerſum alieno, ad quinquagies decies centena millia. Vnde Iunio audito, cum ſilentio atq; manſuete quod inſtitueret differebat. Sed ubi eum declaraſſet conſulẽ, Iuniumq; collegam, exiſtimabatur anni principio ſucceſſorẽ adoptaturus. Eratq; militibus periucundũ, Othonẽ magis quàm alium quenquam

D appellatũ iri. Verum deprehendit eum cunctantẽ adhuc atq; conſultantẽ de effringẽdis rebus Germanicis. Nam cõmuniter omnes qui erant in exercitu, Galbam oderunt, quoniã largitionem non ſolueret: priuatim uero Virginiũ Rufum illi obijciebant, qui erat deiectus cum ignominia: Gallos uero qui geſſiſſent aduerſus ſe bellum, largitiones cõſequi: at quicunq; ſe Vindici non addiderant, ſupplicio affici. Vindici ſoli Galbam dare gratiã atq; honorẽ mortuo, illumq; publicis expiationibus uenerandũ eſſe, perinde atq; Ro. imperator huius beneficio eſſet declaratus. Cum huiuſmodi ſermones aperte iam in caſtris circunferrẽtur, noua luna primi menſis, quas Kalendas Ianuarias uocãt, iam imminebat. Tum cogente eos Flacco ad iuſiurandũ, quod per imperatorẽ iurare mos erat, ij quidẽ accedentes Galbæ imagines euerterunt, demoliebanturq;: ſed cum iuraſſent iuſiurandũ, per ſenatum populumq; Romanũ ſoluti ſunt. Deinde detulit ad prætorianos Flaccus, metuere ſe eam inobedientiã ad defectionẽ pertinere, hic quidam in hunc ſermonẽ prorupit, Quid patimur ô commilitones, qui nec aliũ ducem facimus, nec qui nunc eſt obſeruamus, tanquam nõ Galbam, ſed eum imperatorẽ, quem cum regere decebat, regi duciq; patitur ab alijs, deteſtãtes? Itaq; Flaccum Ordeoniũ, qui aliud nihil ſit quàm umbra & ſimulacrum Galbæ, dimittamus. At à nobis diſtat unius diei itinere Vitellius, Germaniæ ductor, qui quũ patre ſit eo natus, qui & prætor & ter conſul fuit, & Claudio Cæſari quodãmodo collega, tum ipſe, quàm aliqui paupertatẽ uitio dant, clarũ documentũ probitatis magnanimitatiſq; oſtẽdit. Agite per huius electionẽ oſtẽdamus cũctis hominibus, nos Iberis eſſe Luſitaniſq; potiores, qui imperatorẽ eligamus. Hæc alijs libenter iam admittentibus, alijs nõ admittẽtibus, ſignifer unus clàm egrediẽs rem Vitellio nunciauit noctu, multis apud eũ cœnãtibus. Qui ſermo cum inter exercitus diſperſus eſſet, primus Fabius Valens unius dux legionis poſtridie cum magna equitũ manu ueniens, imperatorẽ Vitelliũ ſalutauit. At Vitellius priores quidem dies uiſus eſt, quoniã imperij magnitudinẽ metueret, ab ea re abhorrere, planeq; eſſe alienus. Tunc autẽ ferunt cum eſſet uini & cibi meridiani plenus, acceſſiſſe, eoſq; audiſſe à quibus eſſet Germanicus nominatus, Cæſaris tamen nomen haud admiſiſſe. At continuò qui cum Flacco erat exercitus, pulchrũ illud populareq; iuſiurandũ in ſenatum omittentes, Vitellio imperatori iurati ſunt facturos ſe imperata. Et ita quidem appellatus eſt in Germania imperator Vitellius. Verum Galba cum audiſſet qui ad res nouas tumultus fiebat in Germania, amplius adoptionem

A nem non diſtulit. Nam cum amicos noſſet quoſdã pro Dolobella, plures pro Othone ambire, quorum ipſe probabat neutrũ, ſubitò præfatus nihil, Piſonem accerſiuit, Craſſi Critoniſq; nepotem, quos interfecit Nero, adoleſcentẽ illum quidem & decoro planè & ſeuero ad uirtutem omnem ingenio, deſcẽdebatq; in caſtra illum Cæſarẽ & ſucceſſorẽ declaraturus. Atqui exeuntem continuò magna prodigia ſequuta ſunt. Cumq; cœpiſſet alia dicere in caſtris, alia legere, toties tonuit atq; fulgurauit, tantusq; imber atq; caligo in caſtra urbemq; fuſa eſt, ut palàm fieret neq; acceptam eſſe, neq; probari numini eam adoptionẽ. Erant etiam milites ſubinfenſi ac triſtes, quoniã ne tum quidẽ ijs largitio data eſſet. Piſonem uero qui præſentes, ex uoce uultuq; faciebant coniecturã, mirabantur quod nõ ſolum ſtulte, ſed intrepide tantã gratiam acciperet. Quemadmodũ quoq; apparebant permulta ſigna in Othonis facie, qui amarè & iracunde ferret, quod ſe ſua ſefelliſſet ſpes, qua primũ dignus iudicatus, cum à qua potiunda nõ longe abfuiſſet, eam ſibi nõ contingere, ſignũ eſſe ducebat, odij ſimulac maleuolẽtiæ in ſe Galbæ. Quare ſine metu in poſterũ eſſe nõ poterat. Sed & Piſonem timens, & aduerſus Galbam cauſam inueniens, iratusq; Iunio, perturbatiſſimus abijt. Nec enim ſpem relinquere omninoq; deficere eum ſinebãt, quos habebat apud ſe ſemper uates Chaldæiq;, & Ptolemæus maxime, eo firmior apud Othonẽ atq; ualidior, quod ſæpe ueritatẽ prædixiſſet: quale illud, Non fore ut eum Nero interimeret, ſed priorem illum moriturũ, ipſum uero ſuperfuturũ, & imperaturum Romanis. Nam quoniã illud uerum Ptolemæus oſtẽdiſſet, rogabat ne de his ſpem abijceret. Non minus etiam ij qui ſimul clàm angebãtur, ſimulq; ſuſpirabant cum Othone, tanq; in eum Galba eſſet ingratus. Plures etiã Tigellini Nymphidijq; familiares qui in dignitate fuerant, tunc deiecti humilioresq; redditi, ad eum ſeſe errabundi recipiebãt, atq; eundem exaſperabant. Erantq; in ijs Iturius & Barbius, alter Opio, alter Teſſerarius: ſic enim uocanẽ qui nunciorũ ſpeculatorumq; officio funguntẽ. Cum his enim Othonis libertus Onomaſtus incedebat, alios argẽto corrumpens, alios ſpe, qui exulcerati anſa tantũ aliqua egebant. Vix dies quatuor tranſierant (tot enim erant inter adoptionẽ & iugulationẽ) cum ſanus exercitus mutaretur omnis. Nam ſexto die perierunt, qui eſt XVIII kal. Februarias. Nam illo die diluculo Galba præſentibus amicis ſacrificabat in palatio. Augur Vmbricius, cum primũ in manus hoſtiæ accepiſſet exta, illiſq; antè uiB ſis nõ per ænigmata ſed palàm aperteq; dixiſſet, ſigna magnæ turbationis periculũq; & dolũ capiti imminere imperatoris, deo propè manu Othonem captũ tradẽte. Aſtabat enim Otho poſt Galbã, & ijs quæ dicebãtur monſtrabãturq; ab Vmbricio, attentũ ſe præſtabat, & colorẽ alium ex alio propter timorem ſubinde mutabat. Interea Onomaſtus libertus qui ſtabat iuxtà, ueniſſe architectos dicit, & eum domi expectare. Erat autẽ id ſignũ temporis ad quod oportebat Othonem obuiã ire militibus. Igitur cum ſe diceret ædiũ, quas ueteres emiſſet, uelle partes ruituras ciuibus oſtẽdere, abiuit, deſcendensq; per ædes quæ Tiberij uocãtur, gradiebatẽ in forũ, ubi ſtabat † columna aurea, in quam inciſæ omnes Italiæ uiæ finiunt. Hic primos qui eum acceperunt, ac ſalutarunt imperatorẽ, non plures fuiſſe aiunt uigintitribus. Quare tametſi nõ corporis mollitiæ atq; animi effœminationi erat obnoxius, ſed temerarius potius in periculis atq; immobilis, extimuit tamen. Verũ qui aderant, id paſſi nõ ſunt, ſed diſtrictis enſibus eius lecticã circũeuntes tolli iubebant, eo ſæpe periſſe ſe ſubmurmurante, illoſq; qui lecticã ferebant accelerare imperante: exaudiebant enim aliqui, ij quidẽ admirati magis quàm turbati, ob audientiũ paucitatẽ. Huic dum ita per forum ferebatur, totidẽ alij occurrerunt, rurſusq; ter totidem quaterq; adiungebantur: inde conuertebãtur omnes Cæſarem appellantes, diſtrictoſq; enſes prætendentes. Vnus uero ex tribunis militum qui caſtrorũ cuſtodiã habebat Martialius (ut aiunt) ignarus negocij, reiq; inopinata exterritus ac metuens, ingredi permiſit, cumq; intus foret, obſtitit nemo. Nam ignorantes quæ gerebãtur ex cõpoſito, ab his circundati qui erant cõſilij eius conſcij, ſinguli bini ue ſparſim, primũ formidine, deinde ſuaſione eis cõcedebãt. Hoc cum in palatiũ ſtatim Galbæ nunciatum eſt, præſente adhuc augure qui ſacra habebat in manibus, etiam hi exterriti ſunt, deumq; mirati, qui ad res huiuſmodi & increduli erant, & animo minime generoſo. Et cum omnis generis turba è foro cõflueret, ei Iunius ac Lacon & liberti aliqui nudis enſibus protenſis aſtiterunt. At Piſo egreſſus, ſpeculatoribus qui aulam cuſtodirent ſeſe adiunxit. Cumq; Illyrica legio caſtra haberet in porticu quæ Bapſania uocatur, miſſus eſt Marius Celſus bonus certe uir, præoccupandi gratia. Galba uero cum procedere uellet, neq; ſineret Iunius, Celſus uero & Lacon uehemẽtius incitarent, inueherenturq; in Iunium, rumor uenit quod Otho periſſet in caſtris: pauloq; poſt uiſus Iulius Atticius, qui inter ſpeculatores haud obſcuros militabat, diſtricto enſe adueniẽs, ac idem clamans hoſtẽ Cæſaris periſſe, actusq; ui per aſtantes oſten

† *Miliarium aureum Suetonius uocat.*

C dit Galbæ enſem cruentatum: qui hominē intuens, Quis, inquit, hoc te iuſſit? Ille reſpondens, Fides & iuſiurandum, inquit, quod præſtiti. Multitudo acclamauit, bene factum eſſe, plauſitq;. Galba inſcenſa lectica portabatur, Ioui ſacrificare, tum ſeſe oſtēdere ciuibus uolens. Cumq; ue niſſet in forum, turbinis inſtar fama occurrit, Othonem potitū exercitu, & ſicuti in tanta multi tudine fieri ſolet, alijs retrocedendū eſſe clamantibus, alijs procedendū, alijs audendū, alijs defi ciendum, ac lectica tanquam in æſtu maris huc illucq; iactata, frequenterq; cedente, apparue runt equites primum, deinde pedites grauis armaturæ, qui per Pauli regiam irruebant, una uo ce clamantes, e uia priuati homines cederent. Ac multi quidē currebant non fuga diſſipati, ſed in porticus & in cōſpicuos fori locos, quaſi ſpectaculū occupantes. Sed ubi Etilius Sercello ima ginem Galbæ humi proſtraſſet, pugnæ initium facientes, lecticam iaculis undiq; inuaſerunt, & quoniam Galbam ijs non cōtigiſſent, diſtrictis illum enſibus adegerunt: quibus neq; repugna uit, neq; ſubſtitit quiſquam, præter unum uirū, quem in tot hominū millibus ſolum aſpexit ſol Romanorū dignum imperio. Sempronius enim centurio, qui nullo priuatim beneficio à Gal ba eſſet affectus, ſed honeſtati legiq; opem ferens, ſtetit ante lecticam, ſublatoq; primū palmite quo centuriones in uerberibus obnoxios animaduertunt, contra eos qui inuadebant, clama bat, & ut imperatori parcerent iubebat, deinde diſtricto enſe urgentibus ſe diu repugnauit, do nec amiſſis poplitibus cecidit. At Galbam declinata lectica circa lacum quem Curtiū uocant, cum euolutaſſent, thorace indutum incurſantes percutiebant. Is uero protenſo iugulo, Facite, inquit, ſi Romano populo hoc magis conducit. Vulneribus multis affectus eſt & ſecundū cru ra & lacertos: ipſum autem iugulauit, ut dicunt plurimi, Camurius quiſpiam ex quintadecima legione: Terentiū quidam, alij Arcadium tradunt, alij Fabium Fabulum, qui etiam, ut aiunt, caput occultauit, amictuq; comprehenſum portabat ſecum, quod ob caluitiem teneri uix po terat. Deinde cum à ſocijs illud occultare prohiberetur, quin iuberetur ut rem fortiter geſtam omnibus oſtenderet, affixit lanceæ, & ita quatiens ſenis faciem, ac modeſti principis pōtificisq; & conſulis, curſitans quemadmodū Bacchæ, ſæpe uerſam, & lanceam cruore perfuſam quatie bat. Othonem uero capite portato exclamaſſe dicunt, Eſt hoc nihil ô commilitones, monſtrate

Galbæ mors.

D mihi Piſonis caput: quod quidem paulò poſt allatum eſt. Vulneratus enim adoleſcens fugie bat, eumq; Marcus quidam inſequutus iugulauit iuxta ſacellum Veſtæ. Iugulatus eſt etiam Iu nius, cōfeſſus participē ſe fuiſſe coniurationis aduerſum Galbam: clamabat enim ſe occidi præ ter Othonis ſententiā. Sed enim huius quoq; & Laconis caput detruncatum ad Othonem por tauere, munera petentes, & ut ait Archilochus, Septem iacentiū cadauerum, pedibus quæ cal cauimus, mille ſumus ſimul uiri parricidæ: ſic etiam tunc multi qui homicidæ non eſſent, hi ma nus enſesq; cruentos oſtendebant, largitionesq; petebant, libellos ad Othonem dantes. Itaq; centum poſtea ac uiginti inuenti ſunt ex tabellis, quos Vitellius requiſitos omnes occidit. Venit etiam Marius Celſus in caſtra, cumq; à multis accuſaretur quod militibus ſuaſiſſet ad ferendum Galbæ auxilium, & cum neci à multitudine poſtularetur, Otho repugnauit, & tamen aduer ſari non auſus, Non ita citò, inquit, eum eſſe occidendū, eſſe enim quæ ex illo prius exquirere oporteat. Itaq; iuſſit hominem coniectum in uincula aſſeruari, tradiditq; quibus maxime crede ret. Continuò Senatus conuocatus, planè uelut mutati momento homines eſſent, uel dijs mu tatis conueniſſent, Othoni iuramentū præſtiterunt, quod ipſe præſtitum non ſeruarat, Cæſa rem & Auguſtum appellarunt. Cum adhuc cadauera obtruncata in ueſtibus conſularibus ia cerent in foro, capita uero cum nulli iam his uſui forent, Iunij quidem, filiæ quingentis & duo bus millibus nummis redemerunt: at Piſonis, uxor accepit Veranio exorato. Galbæ autem ca put Patrobij Vitellijq; ſeruis dono dederunt. Quod illi accipientes ubi multifariam pulſaſſent, & omni cōtumelia affeciſſent, abiecerunt, quò ſolent eos quos Cæſares ſupplicio dedunt. Is ue ro locus ſeſtertiū uocatur. Verum Galbæ corpus Othonis permiſſu ſuſtulit Priſcus Eluidius, quod noctu Argius libertus ſepeliuit. Huiuſmodi ſunt quæ de Galba feruntur, uiro certe neq; genere, neque diuitijs, multis Romanis inferiore: quin & diuitijs ſimul & genere omnes ſuæ tempeſtatis homines anteiuit: ſub Cæſarum quinq; imperijs cum honore & gloria uixit, adeò ut gloria magis quàm uiribus Neronem ſuſtulerit è medio. Eorum enim qui tunc in Neronem conſpirarunt, alios quidē nemo eſt dignatus imperio, alij ſeipſos dignati ſunt: at Galba & uoca tus ad imperium eſt, & obtemperauit: ac Vindicis audentiæ nomen præbens, eius motum ac tumultum quæ defectio dicitur, & uirum ea quidem nacta imperandi gnarum, bellum ciuile fe cit. Itaq; non ſibi accipere Rempub. ſed ſeipſum potius dare Reipub. arbitratus, nō indignum iudicauit ijs imperare, quos Tigellinus atq; Nymphidius cicures reddidiſſent, quemadmodum

A Scipio Fabriciusq; & Camillus in illius tempeſtatis Romanos imperiū geſſerit. Poſthabens autem ſenectam ad arma uſq; laboreſq; militares, merus fuit priſcusq; imperator. Iunio uero, Laconiq; & libertis, quibus omnia eſſent uenalia, talem ſeipſum præbens, qualem Nero inexplebili auiditate hominibus ſe præbuit: qui imperium affectaret neminem, qui uero mortem lugerent plurimos poſt ſe reliquit.

OTHONIS VITA

INCERTO INTERPRETE.

AT IVNIOR imperator Otho, cum primum illuxiſſet, procedens in Capitolium ſacrificium fecit, & agi ad ſe iuſſum Marium Celſum, hilari uultu excepit, eſtq; perhumane alloquutus, atq; uirū hortatus, ut cauſæ obliuiſci mallet, quàm dimiſſionis recordari. Cui cum Celſus neq; ingeneroſe, neq; ſtulte reſpondiſſet, ſed dixiſſet, hoc crimen & accuſationem morum & integritatis ſuæ teſtimoniū eſſe, excidiſſe enim memoria, quod fidū ſe Galbæ præſtiterit, cui nullam deberet gratiam: utrunq; præſentes admirati ſunt, laudauitq; exercitus. In ſenatu uero populariter Otho multa humaneq; loquutus, quod ipſe tempus conſul futurus erat, huius partem tribuit Virginio Ruſo, & ijs quos Nero Galba ue declaraſſet, conſulatū omnibus ratum habuit. At illos qui ætate aut gloria anteirent, ſacerdotijs inſigniuit. Viris autē ſenatoribus, qui Neronis temporibus exularant, & ſub Galba redierant, reſtituit ſingulis poſſeſſiones quaſcunq; non redemptas comperiſſet. Vnde primi atq; potentiſſimi qui prius horruerāt, tanq; non uir, ſed quædā aut pœna aut abominabilis dæmon ſubitò Rempub. inuaſiſſet, lætiore ſpe erga imperium, quod arrideret, affecti ſunt. Verum Romanis omnibus nihil ita iucundū fuit, neq; ita uirum eis conciliauit, ut quæ circa Tigellinum egit, non animaduertentibus ſupplicium ipſo ſupplicij metu, quod uelut debitum ciuitas repoſcebat, & immedicabilibus corporis morbis iam Tigellinum dare. Equidē nefandos & ſceleſtos cum ſcor-
B tis & execrabilibus mulieribus cōgreſſus, quibus ægre moriens & rapta libido adhuc palpitabat, quanquam extremum ſupplicium, & multis mortibus æquiparandū boni uiri iudicarent, male tamen plebem habebat, quod poſt tales uiros ſolem aſpiceret, quibus propter eum aſpiciendi facultas ſublata eſſet. Miſit igitur ad eum Otho in agros Sinueſſæ (illic enim degebat Tigellinus nauigijs paratis in portu, quo longinquius fugeret) tentauitq; eum qui miſſus fuerat grandi auro, ut ſe dimitteret. Cui cum perſuadere nequiuiſſet, nihilo tamen minus ei dona dedit, orans tandiu præſtolaretur donec barbam raderet, cultroq; accepto ſibi ipſe gulam incidit. Per hunc autē modū cum iuſtiſſimā uoluptatem populo Romano Cæſar exhibuiſſet, ipſe priuatarum memoria inimicitiarū ſe nemini infeſtum præbuit, gratificatusq; multitudini, minime recuſauit in theatris, Nero primū ſalutari. Et cum quidā Neronis imagines protuliſſet in propatulum, nō prohibuit. Claudius aūt Ruſus in Iberiam ait allata eſſe diplomata quibus tabellarios emittunt, diuum Neronis cognomen aſcriptū nomini Othonis habentia. At uero cum ſentiret primos ac potētiſſimos hoc moleſte ferre, deſtitit. Sed cum Othonis imperiū in huiuſmodi ſtatu eſſet, ſtipendiarij milites difficiles ſe præſtabant, eumq; ne crederet, ſed caueret arceretq; uiros ab ſe claros monebant, ſiue propter beneuolentiā uiro metuerent, ſiue prætextu hoc uterentur ad turbationem & bellum. *Hæc pulchre Suetonius & Cornel. Tac.* Cumq; ipſe miſiſſet Criſpinū cum ſeptima cohorte quaſi aliquos ad ſe acturum, & ille adhuc nocte ſe pararet, atq; arma curribus imponeret, audaciſſimi omnes clamabant, ueniſſe Criſpinū nullo bono propoſito, ſed res nouas ſenatū tentare, armaq; contra Cæſarem, non pro Cæſare capere. Qui ſermo cum ad multos perueniſſet, cōcitaſſetq;, alij currus occuparunt, alij repugnātes centuriones duos ipſumq; Criſpinū occiderūt. Omnes uero inſtructi, ſeq; inuicem hortantes, ad auxilium Cæſari ferendū Romam aduolarunt. Vbi poſteaq; accepiſſent cœnare apud Othonem octoginta ſenatores, ferebantur ad regiā, tempus nunc eſſe dicētes, eodem in loco interimere Cæſaris hoſtes omnes. Itaq; ciuitas perinde ut continuò rapinæ futura eſſet, in magno erat periculo. At in regia erant diſcurſiones, & magna difficultas Othonem cepit. Nam cum pro ſalute conuiuarū terreretur, illis ipſe terrori erat, eoſq; aduerſus ſe incertos eſſe uultu intuebatur, ſilenteſq; ac perterritos, cum quidā etiam cum uxoribus ueniſſent ad cœnā. Præfectos igitur miſit qui alloquerentur placarentq; milites, ſimulq; conuiuas ſurgere iuſſos, per alias fores emiſit, uixq; clàm effugerunt per ſtipendiarios qui iam in cœnaculū irrumpebant, quærētesq; quid de Cæſaris hoſtibus eſſet. Itaq; tunc erectus Otho

C qui diſcumbebat, permultum eos conſolatus, precatusq́, nec lachrymis quidem parcens, uix
auertit. Poſtridie uero largitione uiritim nummorũ mille ducentorũ quinquaginta uſus, uenit
in caſtra, & multitudine laudata quod beneuola in ſe alacrisq́ eſſet, cum diceret paucos quoſ-
dam non boni gratia eiuſmodi curam capere, ſuam moderationem, illorumq́ conſtantiam in
ſuſpicionem uocantes, rogauit ut ſecum unà ſoliciti eſſent, & ſimul quoq; diligentiam adhibe-
rent. Quod cum omnes laudarent, iuberentq́, Otho captis ſolis duobus, quos punitos nemo
uehementer doleret, abijt. Hæc boni conſulentes iam alij credentesq́, mirabantur mutationẽ:
alij quod is popularem ſe præſtaret, propter bellũ neceſſariã pro tempore talem Reipub. admi
niſtrationem eſſe ducebant. Nam certò nunciabatur, aſſumpſiſſe Vitellium & autoritatem &
poteſtatem imperatoriã, & ueredarij aderant aſſidue, qui dicerent ſemper aliquã acceſſionem
ad illũ fieri: alij Pannonios, & Dalmaticos, Myſiæq; exercitus unà cum ducibus Othonem ele-
giſſe nunciabant. Venerunt etiã tum literæ amicæ à Mutiano Veſpaſianoq́, quorũ alter in Sy
ria, alter in Iudæa magnas uires habebat. Quibus rebus elatus Otho, Vitellio ſcripſit, eum mo-
nens ut militaria ſaperet, quod ſi feciſſet, grandem ſe pecuniã daturum, & urbem ubi uitam ui-
cturus eſſet & facillimam & iucundiſſimã cum quiete. Ille autem diſſimulans Othoni reſcripſit
placide primum: mox per contentionem maledice admodum petulanterq; illudentes ſibi inui
cem ſcribebant, nõ tam mendaciter quàm ſtulte ac ridiculoſe, alter in alterum quæ obijci poſſe
putarent ingerentes. Nam operoſum eſſet dicere, utrum ipſorum tangeret luxuria & mollitia
imperitiaq; bellandi, tum ſuperiorũ temporũ paupertas & æris alieni magnitudo obrueret ma
gis. Monſtra uero & uiſa permulta cum narrarentur, alia quidẽ rumores habebant ambiguos:
ſed in Capitolio Victoriæ manibus, quæ ſtabat in curru, habenas dimiſſas uiderunt omnes, tan
quam eas tenere nõ poſſet. Et in Meſopotamia inſula ſtatuã C. Cæſaris cum neq; terræmotus,
neq; uentus fuiſſet, ueſperi cõuerſam eſſe ad ſolis ortum: quod diebus illis aiunt accidiſſe, qui-
bus Veſpaſianus iam palàm Reipub. auxilium ferebat. Et quod circa Tyberim ſubitò accidit,
multitudo ærumnoſum ſignũ eſſe cenſebat: erat enim anni tempus quo flumina maxime cre-
ſcunt, ſed nunquam is intumuit adeò prius, nec tam late omnia perdidit atq; uaſtauit, diffuſus
D atq; diluens urbis partem permultã, & eam maiorem in modũ, ubi uenalem annonã uendunt,
ut magno terrori multis diebus eſſet. Sed ubi nunciatũ eſt occupari iam alpes à Cecinna Valen
teq́, qui pro Vitellio exercitus ducerent, Dolobella Romæ uir patritius ſtipendiarijs ſuſpicio-
nem iniecit, quaſi noui quiddã moliretur. Itaq; illum Otho ſeu ipſius, ſeu alius formidine ad ur-
bem Aquinum tranſmiſit, bene ſperare iuſſum. Comites uero magiſtratus legens, in his ſtatuit
etiam L. Vitellij fratrem, nec addens aliquid, nec ab eo quem honorem habebat quicquam adi
mens. Præterea ſe diligentiſſimum præſtitit cum circa matrem, tum circa uxorem Vitellij, ne
de eo quicquam timerent. Romæ autem cuſtodem Flauium Sabinum Veſpaſiani fratrem con
ſtituit, ſiue hoc etiam egerit ob Neronis honorem, nam ab illo magiſtratũ Sabinus accepit, quo
eum priuauit Galba, ſiue ut Veſpaſiano beneuolentiã fidemq́ oſtẽderet in Sabino amplifican
do. Ipſe igitur Brixelli, quæ urbs Italiæ circa Eridanum iacet, relictus. At copiarum duces emi-
ſit Marium Celſum, Suetoniumq; Paulinum, tum etiam Gallum & Spurinam, claros quidem
uiros, ſed qui propter militum inobedientiã audaciamq́, cõſilijs uti quemadmodum uolebant,
rebus ipſis prohiberentur. Nam indignum exiſtimabant alijs parère milites, cum ab ipſis habe
ret imperiũ imperator: ſed neq; res hoſtiũ ualebant ſatis, nec erant qui obſequerentur ducibus,
quinimò ob eandem cauſam furore & temeritate omnia gerebantur, & quoniã periti pugnan
di erant, aſſuetiq; laboribus, minime illi fugiebant: at hi ob ocium uitamq; imbellem molles ad-
modum erant, ut qui in ſpectaculis & celebritatibus atq; apud ſcenã quamdiutiſſime uixerant.
Contumelia uero oſtentationeq́ oſtentare ſe uolentes miniſteria ſimulabant, quo fortiores ro
buſtioresq́, non inualidi ad tolerandum haberentur. At Spurina cum illos ui cogeret, parum
defuit quin à uenientibus perderetur. Nulli autem neq; contumeliæ aduerſus eum, nec maledi
ctioni pepercerunt, proditorem, & exitioſum conſumptorem opportunitatũ Cæſaris rerumq;
dicentes. Quidam etiam inebriati cum iam nox eſſet uenerunt in tabernaculum petentes uia-
ticum, cum dicerent ſibi ad Cæſarem eundum eſſe, illius accuſandi gratia. Sed conuicium mili-
tum quod eodẽ tempore ad Placentiam factum eſt, & rebus conduxit & Spurinæ: nam Vitel-
liani muros adorti, Othonis milites qui intra propugnacula ſtarent cachinnantes illudebant,
& ſcenicos & armatos ſaltatores, Pythiorumq; & Olympiorum ſpectatores appellãtes, quiq;
bellum & militiam neq; callerent neq; uidiſſent, ſed idcirco eſſent animo elato, quod inermis ſe
nis caput abſcidiſſent, Galbam ſcilicet intelligẽtes, in certamen autem ac pugnam uirorum for-
tium

A tium haudquaquam deſcenderent. Sic enim his opprobrijs turbati ſunt, ſic exarſerunt, ut Spurinam ſuppliciter orarent, ut ſe ad omnia pro imperio uteretur, ut qui nullum neq; periculum eſſent neq; laborem detrectaturi. Quumq; uehemẽter muri expugnarẽtur, & machinamenta permulta adacta eſſent, Spurinæ milites ſuperiores fuerunt, & ingẽti cæde reiectis Vitellianis, urbem tutati ſunt illuſtrem, & nulla Italicarũ urbium minus florentem. Erant præterea Othonis duces & ciuitatibus & priuatis hominibus quàm duces Vitellij tolerabiliores, ex quibus Cecinna quidẽ neq; uoce, neq; ornatu popularis erat, ſed & grauis & diuerſus: qui cum eſſet corpore magno, Gallicis ſubligaculis thecisq; ornatus, ſigna ducesq; Romanos alloquebatur. Et uxorem ad eum tranſmittebant delecti equites, quæ præclare ornata equo uehebatur. Fabium autem Valentem alterum ducem, neq; hoſtium rapinæ, neq; expilationes, corruptibilesq; ſociorum pecuniæ explebant, ſed uiſus eſt etiã ob id tardius iter faciens, priori pugnæ non interfuiſſe. Quidam uero Cecinnam accuſant, qui quoniam properaret antè potiri uictoria quàm ille ueniſſet, & in alia minora incidiſſet errata, & pugnã neq; tempeſtiue, neq; generoſe cõſeruiſſet. Et ita negocia propè omnia eius uitiata ſunt: nam poſteaq; à Placentia Cecinna reiectus, aduerſus Cremonam egit exercitũ, urbem alteram opulentam & magnam: primus quidem Annius Gallus, qui auxilium Spurinæ ad Placentiam ferebat, ut in itinere audiuit Placentinos eſſe ſuperiores, Cremonenſes autẽ in periculo, traduxit eò exercitum, & prope hoſtes caſtrametatus eſt. Deinde cæterorum quiſq; duci erat auxilio. Cumq; Cecinna poſuiſſet in inſidijs intra locos aſperos & ſylueſtres pedites multos grauis armaturæ, mandaſſetq; equitibus ut primi excurrerent, & hoſtis manum ſi conſerat, paulatim recederent, ac retrofugerent, donec eos ſubductos in inſidias illexiſſent, rem transfugæ Celſo nunciarunt, qui hos repulit fortibus equitibus, & perſecutione caute utens, inſidiasq; circundans ac turbans, è caſtris grauis armaturæ pedites uocauit, exiſtimaturq; ſi in tempore impetum feciſſent, neminem ex hoſtium numero reliquum fuiſſe, & omnem Cecinnæ exercitũ equitibus contritum. Nunc uero Paulinus ſerò atq; ocioſe auxilium ferens accuſabatur, quod propter religionem functus non eſſet ducis officio pro hominum opinione. Plures autẽ milites proditionis etiã eum accuſabant, exaſperabantq; Othonem, iactabunde de ſe loquentes quaſi uiciſſent: quod uero uictoria non omnino proceſſiſſet, uitio ducibus dabant. Sed Otho non tantũ ijs fidei habebat, quàm uideri uolebat minus credere, itaq; Titianum ad exercitũ miſit, ac fratrem, & Proculum præfectum, qui re habebat uniuerſum imperiũ, prætextus autem erat Titianus. At Celſus & Paulinus fruſtra ſibi aſciuerant conſiliariorum & amicorũ nomen, cum nullam in rebus gerẽdis neq; autoritatem haberent, neq; poteſtatem. Erant etiam apud hoſtes res in tumultu, & apud illos maxime quibus Valens præerat, pugnaq; nunciata quæ circa inſidias facta eſt, quod ipſi minus interfuiſſent, auxiliumq; tuliſſent in tanta uirorum fortium cæde, grauiter ferebant: ſed ubi uix perſuaſiſſet, eosq; ut irent exoraſſet, caſtra mouit, ac ſeſe Cecinnæ coniunxit. Otho autẽ cum Bebriacum ueniſſet in exercitum (oppidum enim eſt Bebriacum prope Cremonam) de pugna conſultauit, uiſumq; eſt Proculo atque Titiano, quoniam & copiæ eſſent alacres, & uictoria recens, dimicandum eſſe, & non deſidendum, ne ocium uires hebetaret, neq; expectandum Vitellium ipſum ex Gallia aduentantem. Paulinus uero aiebat omnia adeſſe hoſtibus, quibus ad pugnã uſuri ſunt, eosq; nullius rei indigere, Othoni autẽ uires ex Myſia & Pannonia non minus probatas eſſe, quàm quæ præſentes iam eſſent, ſi ſuum ipſe tempus expectaret, nec ad hoſtium opportunitatem bellum gereret. Neq; hebetioribus ſe tunc uſurũ, qui nunc audent quando ſunt pauciores, ſi plures ad pugnam commilitones aſſumpſerint, ſed magis tum certaturum. Præterea cunctationem pro ipſis eſſe, qui rebus omnibus abundent: at illis fore ut tempus rerum neceſſariarũ inopiam præbeat, qui in agro hoſtili ſedent. Hæc Paulini dicta Marius Celſus comprobauit: Annius uero Gallus, qui quoniã ex equo cecidiſſet curabatur, minime aderat, ſed ad eum cum ſcripſiſſet Otho, conſuluit ne properaret, ſed ex Myſia expectaret exercitum, qui iam eſſet in itinere. His Otho nequaquam eſt perſuaſus, ſed in eorum ſententiam iuit, qui ſe ad pugnam hortarentur. Afferebanturq; aliæ plures cauſæ. Præcipue uero qui prætoriani appellabãtur, & habent ſpeculatorum ordinem, cum per id tempus ueriorem militiam guſtarent, deſiderarentq; Romæ ludos, uitamq; imbellem & theatralem, contineri non poterant à pugnandi celeritate, quaſi continuò forent ex incurſu, acturi hoſtes in rapinam. Videtur etiam ipſe Otho inſuetudine & mollitia ſuſtinere rem incertam, defatigatus curis, nõ potens, tanquam à præcipiti rupe fugiendo, rem fortunæ clauſis oculis cõmiſiſſe. Et hoc quidem rhetor Secundus, qui Othoni ab epiſtolis erat, narrabat. Erat etiam audire quoſdã qui dicerent, ambobus exercitibus multas eſſe cauſas

C cur in idem conuenirent, & cõcordia inter ſe facta, è ducibus præſentibus communi conſenſu optimũ legerent, aut ſimul interim conſidentes, ſenatui concrederent imperatoris electionem. Neq; certe abſurdum eſt, ubi neuter eorum probaretur qui tunc eſſent imperatores ſalutati, huiuſmodi cogitatus militibus incidiſſe, qui & uere erant Romani, & induſtrij & prudentes, perinde atq; & odioſiſſimum eſſet & grauiſſimũ, quæ diu propter Syllam & Marium, deinde propter Cæſarem & Pompeium faciendo inuicem patiendoq; ſeſe miſerabiliter afficiebant, ciues Romanos eadem nunc perferre, ſi aut Vitellio ad crapulæ aut uinoſitatis, aut Othoni ad deliciarum luxuriæq; ſumptum imperium traderent. Hæc igitur ſuſpicantur ſenſiſſe Celſum, ob idq; moram traxiſſe, quod ſperaret ſine pugna & laboribus rem compoſitũ iri, eodemq; modo Othonem, quoniã metueret pugnam, acceleraſſe. Sed Otho rurſus Brixillum redijt: qua ipſa in re certe errauit, nõ ob id ſolum quod uerecundiam, ſe præſentem aſpicientibus militibus, & ſtudium pugnandi abſtulit, uerumetiam quoniam robuſtiſſimos ſtrenuiſſimosq; equites & pedites propter ſeipſum ad corporis cuſtodiam adducens, uirium quiddam ueluti corpus, abſcidit ab exercitu. Accidit autem per illos dies prælium fieri circa Eridanum inter Cecinnam qui tranſitum urgeret, & Othonis milites hos inhibentes oppugnãteſq;. Sed poſtquã nihil efficiebant, facem in arma impoſuerunt, ſulfuris atq; picis plenam: cumq; ſpiritus per tranſitum incidens, paratam materiem ſubitò in hoſtes excitauiſſet, hi fumo primũ, deinde clara flamma exorta turbati, in flumen exilientes, naues auerterunt, tum hoſtibus corpora cum riſu præbuerunt. Germani uero congreſſi circa paruam fluminis inſulam gladiatoribus Othonis, eos ſuperarunt, ac permultos interemerunt. His autẽ actis, cum Othonis milites qui Bebriaci erant, excandeſcentes ferrentur in pugnam, eos Proculus ex Bebriaco produxit, & intra quinquageſimũ ſtadium caſtrametatus eſt, ita imperite ac ridiculoſe, ut cum eſſet uernũ tempus, & campi circumiacentes multa nemora perenneſq; fluuios haberent, aquæ penuria premerent. Poſtridie uero cum uellet aduerſus hoſtes iter non minus ſtadiorum centum ingredi, Paulini milites paſſi nõ ſunt, ſed exiſtimarunt manendum eſſe, neq; ſe oportere antè defatigari, neq; continuò ex itinere pugnandum eſſe aduerſus uiros armatos eoſq; acie inſtructos, atq; hoc per quietem, interea dum

Repugnat Cornel. Tac. lib. 18

Omnia Cornelius eleganter.

D ipſi tantũ itineris faciunt iumẽtis lixiſq; intermixtis. Cum de his rebus duces inter ſeſe contenderent, eques Numida uenit ab Othone, qui literas quibus iubebantur ut ne manerent, neq; tempus tererent, ſed cõtinuò in hoſtes pergerent, tulit. Itaq; inde ſoluentes procedebant. Quorum aduentum ubi audijt Cecinna, turbatus eſt, cõfeſtimq; relictis operibus ac flumine, uenit in caſtra, multiſq; iam armatis, & à Valente accepto ſigno, interea temporis dum ordinem legiones forte caperent, equitum fortiſſimos præmiſerunt. Incidit autẽ (qua cauſa incertum eſt) opinio ac rumor in Othonis milites, qui erant in prima acie conſtituti, Vitellij duces ad ſe defeciſſe, quare cum prope eſſent, amicè eos ſalutabant, commilitones appellãtes. Eam appellationem cum nõ miti animo, ſed iracunde & cum clamore bellico illi exciperent, ſalutãtes quidem perterriti ſunt, reliquos uero ſuſpicio proditionis inuaſit. Et hoc primum cum iam eſſent hoſtes in manibus, eos turbauit: deinde alij nihil apte, nihil pro ordine faciebant, multumq; pugnantes turbabantur à iumentis, quæ inter impedimenta uagabantur. Ac locus ipſe foſſis foueiſq; refertus, ordines interrumpebat. Quæ ipſi metuentes circũeunteſq;, cogebãtur ſparſim ac per partes cum hoſte manum conſerere. Duæ ſolum legiones, altera Vitellij cognomento rapax, Othonis altera auxiliatrix cognominata, in expeditum campum patentemq; effuſæ, legitima quadã pugna diu inter ſeſe acie pugnauerunt. Erant Othonis uiri robuſti ac fortes, ſed qui belli ac pugnæ tum primum experimentum caperent: at Vitellij multis prælijs aſſueti iam ſeneſcentes defloreſcenteſq;. Quare cum Othoniani in eos impetum feciſſent, & fugarunt, & aquilam abſtulerunt, pugnatoreſq; ſimul omnes occiderunt. Illi uero præ uerecundia atq; ira in eos irruentes, tum legionis præfectum Orfidium interfecerunt, tum permulta ſigna rapuerunt. Gladiatoribus uero qui præliandi peritia fiduciaq; ualere uiderẽtur, oppoſuit Varrus Alfenus Batauos. Et ſunt hi quidem inter Germanos optimi equites, inſulam habitantes, quam Rhenus circunfluit. Hos autem illorum pauci ſuſtinuerunt: at plurimi cum ſub Rhenum fugerent, incidunt in cohortes hoſtiũ illic poſitas, à quibus circũuenti, ad unum omnes perierunt. Omnium uero turpiſſime prætoriani, qui ne tantiſper quidem hoſtes ſuſtinuerunt dum manum conſererent, ſed eos etiã qui adhuc erant inuicti, metu turbationeq; referſerunt, dum illorum exemplo fugiebant. Quinetiam multi Othoniani qui hoſtes uicerant, quibus cum pugnabant, ſuperati ſunt, dilapſiq; per hoſtes iam uictores in caſtra. E ducibus uero neq; Proculus nec Paulinus ſimul ingredi auſi ſunt, ſed formidine militum auertuntur, qui calamitatem omnem in duces

uerterent.

A uerterent. Annius uero Gallus recepit in urbem illos, conſolatusq́; eſt qui ex ea pugna collecti ſunt, perinde atque æqualiter utrinq; pugnatum ſit, & multis partibus fuerint ipſi ſuperiores hoſtibus. At Marius Celſus conuocatis magiſtratibus, iuſſit de Repub. conſultarent, quod in huiuſmodi clade ac tanta ciuium cæde, ne ipſe Otho, ſi quidem uir bonus ſit, debeat iam tentare fortunam, cum & Cato & Scipio quoniam Cæſari poſt uictoriam Pharſalicam cedere noluiſſent, accuſentur quod multos forteſq; uiros in Libya conſumpſerint, nulla neceſſitate, quanquam pro Romana libertate certarent. Nam cum in cæteris ſeſe fortuna communē omnibus præbeat, id unum certe nō aufert, in omnem euentum bene conſultandi, aduerſis etiam in rebus facultatem hominibus relinquens. Hæc dicens prætorianos perſuaſit. Vbi autem tentatos milites animaduerterunt à pace non abhorrere, Titianusq; iuberet legatos pro concordia mitti, Celſo Galloq; uiſum eſt proficiſci, ac rem Cecinnæ & Valenti communicare. Ipſis uero proficiſcentibus, centuriones obuiam facti ſunt, qui dicerent motum iam exercitum Bebriacum petere, ſe autem à ducibus miſſos pro concordia. Quod Celſus cum laudaſſet hortatus eſt, ſecum retro ut iter arriperent, Cecinnæ occurrentes. Cum propè iam eſſent, periculo Celſus obiectus eſt: nam qui antè fuerant inſidijs uicti equites, priores agebantur. Itaq; ut aduenientem Celſum intuiti ſunt, cōtinuò in eum ſublato clamore irruerunt: his centuriones ſeſe obijciunt, eos arcentes: cumq́; cæteri inſidijs præfecti clamarent homini parcendum eſſe, obtemperantes Cecinnæ milites atq; inſequentes petulantiam equitum ſtatim amouerunt: Celſum uero benigne excipientes, ſimul cum ijs Bebriacum ſunt profecti. Sed interea temporis Titianus pœnitentia ductus quod legatos miſiſſet, audentiſſimosq́; milites, rurſus in muros aſcendit, atque alios ad auxilium eſt hortatus. Aſt ubi Cecinna cum equo accurriſſet, ac dextram ſuſtuliſſet, nemoq; aduerſaretur, ſed alij à muris milites ſalutarent, alij portas aperirent, egreſſi ſunt, neceſſarijsq́; congreſſi. Nemini iniuria eſt illata, ſed benigne ſe & perhumane excipiebant, omneſq; pro Vitellio ſunt iurati, ſimulq́; coniungebantur. Ita eſſe pugnatum plures eorum narrant qui interfuerunt, & ne ipſi quidem liquidò noſſe fatentes ſigillatim omnia, propter inobedientiam confuſionemq́; pugnantiū. Mihi autem poſtea iter facienti per campum illum, Meſtrius Florus uir
B conſularis, oſtendens ex ijs adoleſcentibus, qui tunc non ex animi ſententia, ſed pro neceſſitate cum Othone fuiſſent, unum admodum ſenem, narrauit iam cum poſt pugnam adueniſſet, uidiſſe cadauerū tumulum huiuſmodi, ut ſummi uſq; ad hoſtes pertingerent, & cauſam ait cum quæſiſſet, nec ſe inueniſſe, nec ab alio accepiſſe. Interire enim in bellis ciuilibus cum uertuntur in fugam plures credendum eſt, cum uiuus capiatur nemo, quoniam capti uſui eſſe nequeant. Illa uero cumulatio & congeſtio haud facile reputari poteſt. At obſcurus primum, ut fieri ſolet in huiuſmodi rebus, apud Othonem rumor increbuit: ſed ubi quidam etiā uulnerati uenerunt ex pugna nuncij, amicos quidem minus quiſpiam ſit miratus, qui non ſinerent credere, ſed potius ad audendum hortarentur: militum uero dolor fidem omnem ſuperauit, quippe qui neq; abierint, neq; tranſiuerint ad hoſtes, nemo uiſus eſt ulla priuata fiducia niti, ſi deſperaret imperator, ſed omnes æqualiter uenerūt ad fores, imperatoremq́; egreſſi uocabant: trophæa fiebant cum clamore, ſupplicibus manibus orabant, ſternebantur humi, lachrymabant, ne ipſos deſereret, ne hoſtibus proderet, precabantur, ſed ipſis pro ſe potius uteretur, quandiu & animis & corporibus ſpirarent. Hæc ſimul omnes ſuppliciter rogabant. Vnus autem ex obſcurioribus ubi ſuſtuliſſet enſem, dixiſſetq́;, Scito Cæſar ſic omnes eſſe pro te inſtructos, ſeipſum iugulauit. At horum nihil Othonem fregit, ſed clara atq; cōſtanti facie circunquaq; agens oculos, Hunc, ait, ô commilitones, diem illo duco beatiorem, quo me primum feciſtis imperatorem, cum uos tales intueor, & talibus ſum dignus exiſtimatus. At nolite eo me priuare quod maius eſt, pulchre mori pro tantis talibusq́; ciuibus. Si Romanorum ſum dignus imperio, nequaquam meæ mihi animæ pro patria parcendum eſt. Scio uictoriam eſſe hoſtibus, neq; firmam neq; ualidam. Annunciant noſtras è Myſia uires non multorū dierum iter abeſſe, quandoquidē in Adriam iam deſcendunt. Aſia & Syria & Aegyptus, & qui aduerſum Iudæos bellū exercitus gerunt, nobiſcum ſunt, ſenatus & hoſtiū filij atq; uxores penes nos ſunt. Sed neq; aduerſus Annibalem, neq; aduerſus Pyrrhum, neq; aduerſus Cimbros bellum eſt pro Italia, ſed cum Romanis bellum gerentes, ambo patriam & uincentes & uicti iniuria afficimus. Nam uictoris bonum patriæ malum eſt. Fidemq́; feci ſæpe, fortius mori me poſſe, quàm imperare. Haud enim uideo, cur tanto emolumento Romanis futurus ſim, ubi uicero, quanto ſi meipſum dedero pro pace & concordia, & ne rurſus talem diem uideat Italia. Vbi hæc diſſeruiſſet, & eos qui accingere hortariq; nitebantur, refelliſſet, amiciſq; & ſenatoribus qui aderant abire iuſſis, ad eos uero

Fortuna id unū hominibus non aufert, quod bene fuerit conſultum.

Othonis conſtantia.

C qui aberant, ac etiam ad ciuitates miſſis literis, ut cadauera honorifice ſecureq; tollerent, accerſitum fratris filium Cocceium adhuc adoleſcentē bono animo eſſe iubet, & nihil Vitellium metuere: tum ut matrem & domum & uxorē, ipſe tanquam proprios curans tueretur. Nam idcirco uolentem non adoptauiſſe, ſed diſtuliſſe, quo meminiſſet à Cæſare adoptatum ſe, ut ſi uiciſſet, unà ſecum imperaret: ſin uictus eſſet, ne ipſe antè periret. Illud autem, inquit, ô fili ad poſtremum tibi præcipio, ut neq; omnino obliuiſcaris, nec admodum memineris, quod Cæſarem patruum habueris. Poſt hæc autem paulò tumultum clamoremq; ad fores audiuit. Milites enim ſenatoribus qui abibant minitabantur, quod abſcederent, imperatorem deſerentes, necem ni manerent minati. Rurſus igitur metuens illis uiris, uenit in conſpectum. Et ubi uiſus eſt à militibus, non precibus ac manſuetudine, ſed aſperitate & ira, ut qui ad tumultum maxime reſpiceret, effecit ut abirent: ceſſere hi quidem perterriti. Cum iam eſſet ueſpera, ſitiq; teneretur, paululum aquæ bibit, & cum duos haberet enſes, diu utriuſq; aciem pertentauit, redditoq; altero, alterum in ulnas accepit, atque domeſticos uocauit, eiſq; benigne pecunias ſuas diſtribuit, huic plures, illi pauciores, non tanquam de alienis prodigus, ſed id pro dignitate atq; moderate diligenter obſeruans. Vbi uero hos ab ſe dimiſiſſet, iam quod reliquum erat noctis quieſcebat, ſed ita ut cubicularij ſentirent eum grauiter dormire. Mane autē uocato liberto quo utebatur contubernali, imperauit ut quid ſenatores agerent diſceret. Et cum accepiſſet factum eſſe ijs qui abierant, ut cuiq; opus fuerat, Vade igitur, inquit, tu, ac teipſum oſtende militibus, ſi nō uis male ab ipſis interimi, tanquam mihi mortis adiutor. Homine autē egreſſo, poſtquam enſem ambabus manibus erectum conſtituiſſet, ſuperincumbens, non longius quàm ſit gemitus unus dolorem ſenſit, eius ſignificationem his qui foris erant dans. Vlulatuq; à ſeruis ſublato, uniuerſum continuò exercitum atq; urbem fletus inuaſit. Et milites cum clamore ac planctu ad fores irruerunt, ſeipſos miſerantes ac increpātes, quod minus obſeruaſſent imperatorem, prohibuiſſentq; ne pro ipſis moreretur. Ex his qui tum aderant, ad hoſtem nemo defecit, quanquam non procul abeſſet: quin ornato corpore atq; parato rogo, eum in armis extulerunt. Certatim ſubierunt portaueruntq; feretrum cupidi: alij uero uulnus cadaueris procidentes oſculabantur, alij manus tangebant, alij adorabant eminus. Aliqui etiam funalibus abiectis in rogum ſe

D ipſos iugulabant, qui tamen nihil egregij beneficij ne quicquam à mortuo accepiſſent, neq; grauius quicquam à uictore metuebāt. Sed uidetur nemini unquam neq; tyranno neq; regi adeò immanis imperandi cupiditas ingenita fuiſſe, quanta illi ab Othone regi: Othonem imperatorem ferre deſiderarunt, quos ne mortui quidem deſiderium reliquit, ſed in odium Vitellij immedicabile perdurauit. Sed hæc ſuo tempore dicentur. Cum uero Othonis reliquias humaſſent, neq; operis magnitudine, neq; illuſtri inſcriptione, ſepulchrum inuidioſum reddiderunt. Ego Brixelli cum eſſem, uidi monumentū paruum, & inſcriptionem huiuſmodi, M. Othonis. Diem autem obijt Otho cum uixiſſet annos ſeptem & triginta, imperaſſetq; menſes tres. Atq; reliquit neq; deteriores, neq; pauciores, qui mortem laudarent, quàm qui uitam uituperarent. Nam cum uixiſſet nihilo modeſtius Nerone, mortuus eſt gen eroſius longe. At milites cum iuberet Pollio alter ex præfectis, ut continuò in Vitellij uerba iurarent, difficiles ſe præſtabant. Et cum didiciſſent ſenatores quoſdam etiā adeſſe, alios dimiſerunt, Virginio aūt Ruſo negocium faceſſebant, unà cum armis ad ædes eius uenıētes, iubentes hortanteſq;, aut imperaret, aut iret pro ſe legatus. At is eorū qui uicti eſſent, imperiū ſuſcipere, furioſi eſſe inſaniq; ducebat, quod ante uictoriam noluiſſet. Legatus autem ire ad Germanos, à quo illi multam uim paſſi inuiti uidebātur, cum timeret, clàm per alias fores è medio ſe ſubduxit. Quod ubi milites didicerunt, iureiurando ſuſcepto, ueniam aſſequuti, ſe Cecinnæ addiderunt.

HAEC SVNT VIRORVM ILLVSTRIVM HACTENVS uitæ ex Plutarcho, in latinum à diuerſis traductæ. Sequuntur hinc aliæ quædam illuſtrium & ipſæ uirorum, ſed ex alijs autoribus depromptæ, quas idcirco ſeorſum duximus imprimendas, quod Plutarchi non ſint, Homeri, quæ alterius eſt inſtituti, excepta: quas non uoluimus omittere tamen, quod & eleganter ſcriptæ ſint, & ab alijs hactenus huc aſcitæ.

HOMERI

A INTERPRETE GVARINO VERONENSI, SED
omiſſis quæ ad Grammaticam potius quàm ad hiſtoriam ſpectant.

SVPERVACVVM fortaſſe quibuſdam uideatur in quærendis Homeri
parentibus ac patria nimis eſſe occupatum, quandoquidẽ nec ipſe ſua ſcri
bere dignũ eſſe iudicauit, ſed ea modeſtia uſus eſt, ut ne nominis quidem
ſui quæ fuerit origo meminerit. Quoniã uero ad inſtitutionẽ eorum qui
erudiri incipiunt, utile eſt plurima experiri, aggrediemur quæcunq; de il-
lo ueteres ſcripta reliquerunt, recenſere. Ephorus igitur Cumæus, in libro
quem de patrijs rebus inſcripſit, Homerum conciuem ſuum fuiſſe uolens
oſtendere, ſcribit Atellem, Mæona, Diumq; fratres Cumæos fuiſſe. Horũ Dium cum ære alie-
no premeretur immigraſſe in Aſcram Bœotiæ uicũ: cumq; illic Pycimedem duxiſſet uxorẽ, ex
illa ſuſcepiſſe dicit Heſiodũ. Atellem aũt cum in patria diem ſuũ obijſſet, filiã nomine Critheida,
fratris Mæonis tutelæ reliquiſſe. Hunc autẽ cum puellã uitiaſſet grauidamq; feciſſet, atq; ob id
facti uererẽt infamiã, Phemio eam Smyrnæo Grãmaticæ præceptori in matrimoniũ collocaſſe.
Illam uero nõ multo pòſt ad lauacra quæ prope Meletem fluuiũ erant proficiſcentẽ, Homerũ
iuxta fluuiũ peperiſſe, atq; ob id infantẽ Meleſigenem appellatũ, qui poſtea cæcus factus, Ho- *Homeri origo.*
meri nomen acceperit. Cumæi nanq; & Iones oculis captos Homeros appellant, quod home-
ris, id eſt itineris ducibus egeant. Hæc quidem Ephorus. Ariſtoteles autẽ in tertio de Poëtica li- *Quare Home-*
bro dicit, in Io inſula, quo tempore Neleus Codri filius coloniã in Ioniam deduxit, puellã quan *rus, & Meleſi-*
dam indigenam à deo, qui Muſarũ conſuetudine utebatur, fuiſſe compreſſam: quæ cum gra- *genes dictus.*
uida facta eſſet, infamiã uerita, in locũ abijt qui Aegina dicebatẽ: ibi à latronibus capta, ac Smyr-
nam, quæ tunc Lydorũ tenebatur imperio, abducta, Mæoni Lydorum regi amico ab eis dono
data eſt. Ille uero puellæ uenuſtate captus, eam duxit uxorem: quæ cum poſtea iuxta Meletem
fortè ſpatiaretur, partus ſubitis occupata doloribus, Homerũ apud flumen enixa eſt: quem ſu-
ſcipiens Mæon pro ſuo educauit. Mater autẽ ſtatim poſt partum à uita diſceſſit. Cum uero ali
B quot annis pòſt Mæon quoq; ipſe uita functus eſſet, Lydiq; ab Aeolijs bello preſſi Smyrnam
deſerere ſtatuiſſent, principes ciuitatis per præconem edixerunt, ut quicunq; ipſos ſequi uellet,
urbe egrederetur, tunc Homerus etiã tum adoleſcentulus, ſe quoq; ὁμηρεῖν, hoc eſt ſequi uelle
dixit. Eaq; de cauſa fuit Homerus pro Meleſigene nuncupatus. Poſtea cum iam ætate proue-
ctus magnã apud omnes eſſet poëticæ facultatis gloriã conſequutus, Apollinis cõſuluit oracu-
lum, quibus parentibus, & qua patria ortus eſſet, atq; hoc reſponſum dicitur accepiſſe:

Inſula Ios matrem, nato factura ſepulchrum
Progenuit, iuuenũ tu uero ænigma caueto.

Fertur & aliud huiuſmodi habuiſſe reſpõſum:

Felix atq; miſer, ſortemq; ad utranq; create,
Noſſe cupis patriæ nomen Homere tuæ:
Inſula non longe Creta Minois ab ampla
Dat matrem, nanq; eſt patria nulla patri.
Atropos hic dulcis tibi franget ſtamina uitæ,
Cum iuuenum nodos ſoluere non poteris.
Ipſa duas uitæ ſortes tibi fata dederunt,
Hæc obſcura quidem, par erit illa deis.
Immortalis eris uiuus moriensq;, magisq;
Poſt mortem nomen uiuet in orbe tuum.

Longo tempore pòſt, Thebas ad Saturnalia, qui ludi apud Thebanos muſici erant, profectus
eſt, inde in Ion inſulam nauigauit: quò cum perueniſſet, ac fortè ſaxo quod erat in littore inſe-
diſſet, piſcatores littoribus tum fortè appulſos rogauit num quid haberent: illi uero difficili
ænigmate reſponderunt, Se quæcunq; cepiſſent reliquiſſe, quæ uero non cepiſſent habere: ſi-
gnificabant uidelicet, cum piſcium nihil capere potuiſſent, ſeſe purgaſſe pediculis, atq; ita quos
ceperant reliquiſſe, quos non ceperant in ueſtimentis habere. Homerus autẽ cum hoc ænigma
interpretari nõ potuiſſet, ingenti dolore confectus migrauit è uita, honorificentiſſimeq; à ſuis *Obitus.*
ciuibus ſepultus eſt, atq; hoc illius ſepulchro epigramma inciſum:

Conditur hoc tumulo uates diuinus Homerus,
Heroum cecinit qui bene geſta ducum.

Sunt qui Homerum Colophonium fuiſſe conantur oſtendere, atq; hoc maxime argumento

C nituntur,quod in eius ſtatua hoc elegiacum carmen reperiatur:

Nate Melete decus Graiorum ac ſplendor Homere,
Nobilitas patriam qui Colophona tuam,
Diuina geminas genuiſti mente puellas,
Semideûm ſcribens inclyta geſta utrûm.
Altera multiuagi reditum cantauit Vlyſſis,
Altera graiugenas Dardaniosq; duces.

Operæpreciū eſt & Antipatri epigrammatum ſcriptoris non inſuaue in Homerum epigramma referre. Eſt autem huiuſmodi:

Diceris à multis Colophonis alumnus Homere,
Hic te Smyrnæum credit,at ille Chium.
Quin & Ion quidam,quidam Salamina ſuperbam,
Theſſaliam multi te genuiſſe ferunt.
Sunt & qui memorent alijs te ſedibus ortum,
Sic uarijs natus crederis eſſe locis.
Dicere ſi liceat mihi Phœbi oracula,cœlum
Certe tibi patria eſt,Calliopea parens.

Natū uero Homerū belli Troiani tempore,eiuſdemq; ſpectatorē fuiſſe quidam ſcribunt:alij centum annis pôſt,alij centū quinquaginta tradiderunt.Scripſit poëmata duo,Iliada & Odyſſeā.Errant autē qui βατραχομυομαχίαν, Margitemq; ab illo exercitationis gratia aiunt fuiſſe cōpoſitas.Eſſe uero ſecundū Homerū Troiani belli originem quidā dicunt Alexādri de trium dearū,Iunonis,Mineruæ,Venerisq; forma iudiciū.Dicere nanq; poëtam aiunt, Alexandrū illas cum ad eū ueniſſent, in contentionē induxiſſe,cum Venerē,quæ blādo eum ſed pernicioſo illexerat lenocinio, pulchriorē iudicaſſet. Verūenimuero non eſt conſentaneū, deos ab homine fuiſſe iudicatos,neq; hoc ab Homero de alijs dijs aſſeritur.Quare meritò illorū opinio tanq; nullius autoritatis eijcit.Probabilius igitur fuerit dicere, quemadmodū Alexāder Priami regis filius uiſendæ Græciæ, uariosq; Græcorū mores percipiendi deſiderio flagrans Spartā nauigauit,atq; illic ab Helena Menelai uxore, cum maritus abeſſet,honorificētiſſime acceptus hoſpitio,mulierē blanditijs pollicitationibusq; illexit ut ſecū di
D ſcederet:quibus ſeducta mulier, eum ſequuta eſt. Itaq; nauigantes ad inſulā nomine Cranaam appulerunt, atq; ibi primū Helenæ Alexander cōiunctus eſt.Inde aūt ſoluentes per Sidona & Phœnicem,Ilium peruenere.Menelaus uero & Agamemnon cum primū facti ſunt de iniuria certiores,exercitū in Aulide Bœotiæ ciuitate congregarunt.Ibi cum omnes auſpicatiſſimo rerū agendarū initio rei diuinæ intenti eſſent,ecce draco propinquā arborē,in qua forte paſſer nidificarat,aſcēdens,octo pullos matremq; inſuper interemit:quo ſigno portendebat̄,Græcos nouē apud Ilium annos dimicaturos,decimo tandē urbē ipſam funditus euerſuros.Igitur peractis ſacrificijs,Aulide ſoluētes ad Troiam peruenerunt. Vbi cum primo cōgreſſu Proteſilaus interfectus eſſet,Menelaū & Vlyſſem ad repetendā Helenā legatos Ilium miſerunt.Cū uero Troiani Helenā reddere recuſaſſent, rurſus Græci belli gerendi inire cōſilia,atq; exercitus parte ad urbis obſidionē relicta,reliqui Achille duce ad uaſtandas uicinas urbes aggreſſi ſunt,eo cōſilio,ut Troianos finitimis ſocijs ſpoliarent. Cum uero populabundi omnia diriperent atq; uaſtarent, inter cæteras urbes unā fortè Chryſam nomine acceperūt, ex qua captiuā Chryſeida,Chryſæ, qui erat ſacerdos Apollinis,filiā,Agamemnoni dono dedere.Chryſes aūt redimēdæ filiæ cauſa ad exercitū uenit,atq; ab Agamemnone contumelioſe repulſus, Apollini ſupplicauit,ut ſpreti numinis ulciſcerer̄ iniurias:itaq; magna peſtilētia ab Apolline in caſtra Græcorū immiſſa,Achilles de reddēda ſacerdoti Chryſeide cōcionatus eſt. Quare Agamemnon Achilli uehemēter iratus,Bryſeida illi iucundū militiæ præmiū abſtulit. Quam rem Achilles grauiter ferens,matrem Thetim orauit,ut à Ioue Troianis cōtra Græcos auxiliū imploraret. Quod cum Thetis feciſſet, iamq; Troiani aliquot prælijs ſuperiores Græcis inſultarent,Patroclus Neſtoris hortatu,arma ab Achille tantiſper dum Troianos à nauibus repelleret,poſtulauit:quibus impetratis,fortiter ac generoſe pugnans,demū ab Hectore peremptus eſt. Huius morte ſummo dolore affectus Achilles,& cum Agamemnone redijt in gratiā, & arma à Vulcano fabricata accipiēs,alios Troianorū q̄plurimos,ac deniq; ipſum Hectorē interemit.Hic cum rerū omniū ac totius belli ſit ordo,Homerus tamē à nono anno poëmatis ſui ſumpſit exordiū:quoniā quæ ante Achillis iram geſta fuerant,tenuia ſatis,ac parū ſibi memoratu digna uidebant̄.Troiani enim Achillē timētes ſe intra muros cōtinuerant,ac nunq; auſi erāt cū Græcis aperto Marte cōtendere.Sed poſteaq; iratus Achilles à certamine deſtitit,audentes in campum prodierūt.Tunc æquatis belli uiribus, plurima

A plurima inter heroas præclara facinora patrata ſunt. Homerum poëtam tempore quidem pluribus, uirtute autem ac facultate omnibus ſuperiorē meritò primū legimus, maximum ex eo & ad dicendi copiā, & ad ſententiarū grauitatem, & ad plurimarū rerum cognitionē, præſidiū habituri. Dicemus autem de illius poeſi, ſi prius aliqua de ipſo poëta in mediū attulerimus. Homerum igitur Pindarus tum Chium, tum Smyrnæum fuiſſe ait: Simonides Chium, Antimachus ac Nicander Colophoniū: Ariſtoteles autē Ietem, Ephorus uero hiſtoricus Cumæum: quidam etiam Salaminium, quidam Argiuum fuiſſe dixerunt. Ariſtarchus autem ac Dionyſius Thrax Athenienſem putarunt. Filius uero à quibuſdā Mæonis & Critheidis, ab aliquibus Meletis fluminis exiſtimatus eſt. Atq; ut de genere ac patria, ita & de temporibus quibus fuerit, dubitatur. Ariſtarchus enim eo dicit Homerū tempore floruiſſe, quo in Ioniam colonia deducta eſt, poſt Heraclidarū uidelicet deſcenſum annis ſexaginta, cum ante Heraclidarū geſta annis octoginta bellum Troianum fuiſſet. Crates uero ante Heraclidarū deſcenſum Homerū fuiſſe confirmat: quod ſi ita eſt, non integri octoginta anni inter Troiani belli tempora, & Homeri geneſim reperientur interfuiſſe. Verum plures in hanc ſententiam cōueniunt, Homerum annis centū poſt bellum Troianū natum, non multum ante Olympia, à quibus Olympiadarum anni numerantur. Sunt autē illius poëmata duo, Ilias & Odyſſea, ambo non ab ipſo poeta, ſed ab Ariſtarcho grammatico in numerum uerſuum diuiſa atq; diſtincta. Ilias quidem geſta Græcorū & Barbarorum propter Helenæ raptum, ſed præcipue Achillis præclara in eo bello facinora continet. Odyſſea uero, Vlyſſis ex Troiano bello in patriā reditum, quotq; ille labores errãdo pertulerit, atq; ut reuerſus ultus fuerit inimicos, oſtendit. Ex quo apparet ſapientiſſimū poetam in Iliade quidem corporis uires, in Odyſſea uero animi uirtutes exequutum. Si non ſolum uirtutes, ſed etiam uitia, dolores quoq;, lætitias, timores, atq; cupiditates hominū deſcribit, iniquū tamen eſt accuſare poëtam quod non bonos tantū, uerumetiam malos mores expreſſerit. Siquidem ſine utriſq; nō fiunt præclara facinora, & licet ſemper auditoribus è multis ac uarijs eligere meliora. Finxit etiam Homerus deos uti hominum conſuetudine atq; colloquijs, nō modo ut eiuſmodi figmenta & delectarent & admirationē relinquerent, uerumetiā ut per hoc deos rerum humanarum curam habere declararet. Vniuerſa deniq; apud eum geſtorū expoſitio & admirabilis
B & fabuloſa contexitur, ut poſſit ſedulos reddere, atque obſtupefactos tenere lectores, utq; magnifica atq; ſublimi oratione reddatur illuſtris. Ex quo interdū uidetur poëta quædam præter rei ueritatem ſcripſiſſe, nō enim ſemper probabilia perſequutus eſt, ſed perſæpe effinxit res mirandas atq; ſublimes. Quapropter nō modo res, ſed etiā uerba & extulit, & à communi conſuetudine tranſtulit. Quod autē noua quædam & admiranda, & quæ nō facile in conſuetudinem ueniunt ſemper adducat, nemo ne mediocriter quidē doctus ignorat. Quinetiā ſi quis in his fabuloſis narrationibus diligenter ſingula quæ dicuntur attenderit, poëtam hunc omni humanitate atq; doctrina imbutū fuiſſe reperiet, intelligetq; plurima illum tanquā ſemina & orationis & actionum uariarum poſteris non ſolum poëtis, uerumetiam oratoribus, hiſtoricis, atq; philoſophis reliquiſſe.

EVAGORAE VITA

GVARINO VERONENSI INTERPRETE.

CVM uiderem, ô Nicocles, te nō ſolum rerum pulchritudine atq; copia, uerumetiam choris & muſica gymnicisq; certaminibus, necnon equorū triremiumq; curſibus funus paternū honorantem, nihil quod ad huiuſmodi rerum ſplendorē pertineret relinquentē, putaui fore ut Euagoras (ſi quis ſenſus de his quæ in uita fiunt mortuis ineſt) libenter & hæc acciperet, gauderetq; aſpiciens tuā erga ſe curam ac magnificentiā: ſed multo maiorē gratiam quàm reliquis omnibus haberet, ſi quis ipſius præclara facinora atque pericula digne narrare poſſet. Etenim uiros magnanimos honoriſq; cupidos, non ſolum pro rebus bene geſtis laudari uelle, uerumetiā pro uita honeſtā mortē optare reperiemus, maiuſq; ſtudiū de ſua gloria quàm de uita habere, deniq; omni cura atq; diligentia eniti, ut immortalem ſui memoriā derelinquant. Magni ergo ſumptus nihil tale efficere poſſunt, ſed opes duntaxat atq; diuitias oſtentant. Eorū uero qui in muſica alijsq; certaminibus ſe exercent, ij quidem ſuas uires, alij uero ſuas artes demōſtrantes, ſeipſos glorioſiores cōſtituunt. Oratio uero ſi eleganter & ornate illius res geſtas narrauerit, ſemper memorabilē Euagoræ uirtutem apud omnes mor

C tales efficiet. Cõueniebat itaqꝫ ut & alij uiros, ſi qui præſtãtes ac boni ſua tempeſtate extitiſſent, *Præclara ſfacinora cur celebranda.* præclaris laudibus extollerent, quo uidelicet & ij qui aliorũ facta ornare poſſunt, cum nõ apud ignaros uerba facturi ſint, eos quos honeſtare uolunt, ueris laudibus perſequantur, & iuniores ardentiori ſtudio afficiãtur ad uirtutẽ, quum, quibus ſe meliores præſtiterint, his ampliores laudes ſe cõſequuturos ſciant. Nunc autẽ quis nõ langueſcat, ſegniorꝗ ad uirtutẽ non reddatur, cum eos qui tempore Troiani belli atqꝫ antea fuere, celebratos carminibus & laudibus, decantatosꝗ tragœdijs animaduertit, ſeipſum autẽ proſpiciat, etiã ſi illos omnes probitate & uirtute uinceret, nunquam tamen ſimiles laudes aſſequuturũ? Sed horũ profecto cauſa eſt inuidia, cui *Inuidia quid incommodi.* ſolũ hoc boni adeſt, quod maximũ malũ inuidis afferre ſolet. Quidã enim ſic deprauati natura ſunt, ut libentius eorum quos ignorant an unqꝫ fuerint, quàm eorũ quibus plurimis beneficijs aſtricti ſunt, laudes audire uelint. Non tamen his qui ita male ſentiũt inſeruire cordatos decet, ſed hos quidẽ negligere, alios uero ut laudes eorũ audiãt, de quibus dicere iuſtũ eſt, aſſuefacere debemus, præſertim cum & artibus, omnibusꝗ alijs rebus incremẽta allata uideamus, nõ per eos qui acquieſcũt his quæ ab alijs inſtituta ſunt, ſed per eos qui & parua dirigere, & non bene inſtituta mutare audent. Nec ignoro difficile factu eſſe quod me facturũ recepi, cuiuſpiã uirtutes ſoluta oratione laudare. Cuius rei maximũ ſignum, quod ij qui philoſophiæ operã dant, de multis uarijsꝗ rebus dicere audent, de talibus autẽ nullus unquam ipſorũ aggreſſus eſt dicere. In quo ipſis dandã ueniã cenſeo. Nam poëtis multa dantur, quibus ſuum ornare carmen poſſunt. His enim & deorum cum hominibus cõgreſſus, tum diſceptationes, & certamina quibus cum uolunt, fingere licet: & cum hæc narrare uoluerint, non eadẽ uerborũ lege qua oratores, aſtringuntur. Itaqꝫ nõ ſolum uerbis uſitatis, uerumetiã nouis, translatis, & peregrinis, & omni deniqꝫ dicẽdi genere ſuã poeſim ornare poſſunt. Oratoribus autẽ nihil tale concedit, ſed ijs & uerbis uſitatis, & ſentẽtijs nõ niſi ad res pertinentibus, ſtrictiori quadã lege utendũ. Ad hæc illi quidẽ omnia numeris & metris ſcribunt, his uero nihil tale cõceſſum eſt: quæ tantam gratiã habent, ut quamuis nec uerba idonea, nec graues ſententiæ ſint, menſura tamen quadam & numerorũ cõcinnitate auditores demulceant. Quanta autẽ horũ ſit uis, illinc facile perſpici poteſt.

D Nam ſi quis eorũ poëmatũ quæ probatiſſima habent, uerba quidẽ & ſententias relinquat, menſuram aũt diſſoluat, multo profecto opinione quam nunc de his habemus, inferiora uidebunt. Verũenimuero quamuis poëſis hoc tantũ præſtet, haud tamen à ſcribendo deſiſtere debemus, ſed tentandũ eſt, ſi ſoluta oratione uiros probos ac præclaros meritis laudibus honeſtare ualeamus, nihil deterius ijs qui carminibus aut numeris eos laudãt. Primũ ergo de ingenio naturaꝗ Euagoræ, quibusꝗ maioribus ortus ſit, etſi multis notũ arbitror, aliorũ gratia dicendũ uidetur, ut omnes ſcire poſſint, ꝙ magnis & præclaris exemplis maiorũ relictis, nihilo inferiorẽ ſe præſtiterit. Semideos ergo generoſiſſimos, qui à Ioue genus ducunt, eſſe, omnes uno ore cõſentiunt. *Genus diuinũ.* Hos autẽ ipſos ſi inter ſe conferre uoluerimus, nemo eſt qui Aeacidas cæteris præferre dubitet. In alijs generibus hos quidẽ uirtute præſtãtes atqꝫ inſignes, alios uero obſcuros inferioresꝗ reperiemus: at omnes qui Aeaco orti ſunt, clariſſimi fuere ſuo tempore. Aeacus autẽ qui Ioue ſatus eſt, à quo Teucridarũ genus initiũ ſumpſit, tam cæteris uirtute præſtitit, ut quũ maxima ſiccitate in Græcia plurimi hominũ corrumperent, nullũꝗ malo huic auxiliũ inuenirent, poſtꝗ magnitudo calamitatis excreuit, eum ciuitatũ principes adierint, rogantes ut tantũ malum tantamꝗ peſtẽ ab eis propulſaret. Sperabant enim propter ipſius generoſitatẽ atqꝫ eximiã pietatẽ, quamcelerrime à dijs præſentiũ malorũ liberationẽ inuenire. Nec ea ſpes uiros fefellit, ſed uoti compotes facti, in Aegina, ubi uotũ ille precesꝗ fecerat, cõmune omnibus Græcis ſacrũ ædificauere. Atqꝫ per id temporis donec inter homines fuit, ſumma cum gloria uitam duxit: poſtꝗ uero migrauit è uita, cum apud Plutonem Proſerpinamꝗ maximos honores aſſequutus eſſet, *Maiores.* ad iudicandas animas eis aſſediſſe fertur. Iſtius autẽ Telamon & Peleus filij fuere, quorũ alter cum Hercule contra Laomedontem militans, propter ſua egregia facinora ingẽtibus præmijs donatus eſt. Peleus cum in pugna cõtra Centauros ſtrenue dimicaſſet, multisꝗ alijs bellis atqꝫ periculis probatus eſſet, Thetida Nerei filiam immortalẽ, quamuis ipſe mortalis, uxorẽ meruit, atqꝫ ex omnibus quæ antè fuere, ſolũ in iſtis nuptijs Hymenæũ deos cantaſſe ferũt. Inde Aiax, Teucerꝗ à Telamone, Achilles uero à Peleo orti ſunt, qui maximum ac manifeſtiſſimũ argumentum ſuarũ uirtutũ dedere. Non enim ſolũ in ſuis ciuitatibus locisꝗ quibus habitabant primi fuere, ſed cum Græci contra Troianos expeditionẽ feciſſent, multiꝗ utrinqꝫ coacti eſſent, nemo deniqꝫ uir clarus qui his non adeſſet periculis, inueniri poſſet, omnibus Achilles longe præſtitit. Aiax uero poſt illum facile omnes ſuperauit. Nec Teucer horum genere indignus,

cæteris

A cæteris inferior habitus eſt. Qui poſtquam unà cum Græcis depopulatus eſſet Troiam atq; diruiſſet, Cyprum petijt, urbemq; ædificauit, quam Salaminā antiquæ patriæ nomine uocauit, genusq; reliquit, quod nunc regno potitur. Tam igitur præclara facinora maiorum à primordio generis Euagoræ fuere. Cum igit̄ iſto pacto urbs ædificata eſſet, principio hi qui à Teucro geniti ſunt, regnū obtinebant: poſtero inde tempore uir quidā exul à Phœnicia in Cyprum uenit, hic cum maxime ab eo qui tunc temporis regnabat, cultus eſſet, maximasq; accepiſſet poteſtates, harū rerum nō habuit gratiā, ſed in regem qui eum hoſpitio acceperat, malus ingratusq; exiſtens, ac ad præripienda aliena callidus, benefactorem ſuum ex regno eiecit, ipſe uero imperio potitus eſt. Inde cum rebus tam ſcelerate geſtis diffideret, ſuumq; ſtatum ſtabilire uellet, ciuitatem effecit barbaram, inſulamq; uniuerſam regi Perſarū in ſeruitutē dedit. Rebus ita conſtitutis, Euagoras naſcitur: de quo diuinationes & oracula, uiſaq; in ſomnis, quibus hominum naturam *Natiuitas.* excedere uideri poteſt, relinquere malo, non ut his rebus fidem non adhibeā, ſed ut omnibus *Fidē præſtruit* apertum faciam, tantū me abeſſe ut de eo aliquid confingam, ut etiam ea prætermittā, quæ *orationi.* olim paucis quibuſdam, non ciuibus uniuerſis nota fuiſſe exiſtimem. Sed cum de eo dicturus ſim, ab his quæ omnes fatentur, initium faciam. Puer nempe exiſtens honeſta forma, robuſtus *Pueritia.* atq; temperatus fuit, quæ bonorū omnium eius ætatis decentiſſima uidentur. Horum autem omnium teſtes afferre poſſumus: nam temperantiæ, eos ciues qui unà cum eo fuerunt eruditi: pulchritudinis, omnes qui eum uiderunt: roboris deniq;, ea certamina quibus ille æquales ſuperauit. His deniq; cum uir factus eſſet, fortitudinem, ſapientiā, iuſtitiamq; adiunxit, nec medio- *Virilis ætas.* criter quemadmodū cæteri, ſed horum quodlibet egregia quadā cum excellētia habuit. Tantū enim corporis uirtutibus animiq; præſtitit, ut cum eum intuerentur qui tum in imperio conſtituti erant, ſtupeſcerent, & non mediocri timore de principatu ſuo afficerentur. Putabant enim nullo modo fieri poſſe, ut is qui tali ingenio præditus eſſet, priuatus uitā degeret. Inde cum eius honeſtiſſimos mores inſpiciebant, tantam ei adhibebant fidem, ut putarent, ſi quis in eos delinquere auderet, ſibi Euagoram adiutorem fore. Et cum tam uaria ac diuerſa de eo eſſet opinio, nihil tamen horū eos fefellit. Nam neq; priuatus uitam egit, neq; in eos aliquid commiſit, ſed tantam de eo prouidentiā deus habuit, qui honeſte regiam dignitatē aſſumeret, ut omnia quæ per *Prouidentia ſui.*
B impietatem fieri neceſſe erat, per alium patrarentur: ijs uero quibus ſancte ac iuſte imperium aſſequi poterat, Euagoram reſeruauit. Quidā enim qui per id tempus in poteſtate erat, per inſidias regem trucidauit, Euagoramq; comprehendere conatus (putabat enim nullo pacto principatum obtinere poſſe, niſi illum è medio tolleret) ſed Euagoras pericula effugiens, Solos Ciliciæ ſe recepit. Nec eandem habuit mentem quam alij qui in eiuſmodi calamitates incidunt. Illi enim cum imperio excidere, humiliores animos habere ſolent: ipſe uero poſtquam patriam fu- *Magnanimitas* gere coactus eſt, in tantū animi magnitudinis uenit, ut cum antea priuatus eſſet, nō putaret ſibi *in aduerſis.* ſine imperio eſſe uiuendū, neq; cum uagis & exulibus alijsq; hoc genus hominū, reditū quæſiuit, indignos precari atq; colere cōtempſit, ſed eam occaſionē ſumens, quam omnibus qui pietatem colunt ſumi oportet, ut ſuas ſcilicet iniurias laceſſiti ulciſcantur: optauit uel uictor potiri imperio, uel ſuperatus occumbere. Itaq; cum quinquaginta ferè hominum, ut plurimi ferunt, coëgiſſet, cum his reditum in patriam parauit. Vnde & illius ingenium, & qua apud alios opinione eſſet contemplari poſſumus: nam cum tam paruo uirorū numero ad tam ingens facinus nauigare deberet, ſibiq; omnia grauia imminerent quæ in huiuſmodi periculis eſſe ſolent, non tamen ille elanguit, nec ullus eorū quos adhortatus fuerat in tanto diſcrimine ab eo defecit, ſed tanquam deum aliquem ſequerētur fidem ſeruare: ipſe uero tanquam meliorem hoſtibus exercitum haberet, uel pugnæ euentum proſpiceret, animo affectus uidebatur, id quod ex rebus quas geſſit, intelligere licet: nam cum in inſulam deſcendiſſet, non putauit oportere locum munitum capere, ſeq; in tuto collocare, ac circunſpicere ſi aliqui ciuium ſibi auxilium ferrent: ſed eadem nocte ut primum facultas data eſt, perfracta porta urbem ingreſſus, cum ſuis ad regiam irruit. Qui autem ea tempeſtate tumultus acciderint, qui ue alijs terrores euenerint, quæ deniq; exhortationes eius fuerint, quorſum attinet prolixius exponere moramq; trahere? Cum *Regnum ut ſibi* uero ij qui circa tyrannum erant pugnarent, reliqui autem ciues cum illius principatum, tum *comparauerit.* huius uirtutem metuentes quietem agerent, pugnans ſolus contra multos, cumq; paucis contra omnes inimicos, non antea deſtitit quàm regiam in ſuam poteſtatem redigeret, & inimicos ultus amicis auxiliū ferret. Ipſe igitur ciuitatis imperio potitus eſt, & generi ſuo patrios honores reſtituit. Arbitror profecto ſi nihil aliud memorare uelim, ſed hic orationi finem imponere ex his quæ diximus, facile eſſe & Euagoræ uirtutem, & egregia eius facta cognoſcere. Non

C tamen his cõtentus ſum, ſed ex his quæ ſequẽtur, hæc magis manifeſta fore exiſtimo. Nam cum tempore uniuerſo tot reges totq; tyrãni fuerint, nullus tamen hunc honorem adeptus eſt, nec honeſtius nec iuſtius. Si igitur cum eorum quolibet facta Euagoræ comparare uoluerimus, fortaſſe nec noſtra oratio auditoribus grata eſſet, nec tempus ad dicendum ſufficeret. Sin autẽ ſeligamus quoſq; probatiſſimos, cumq; his Euagoram cõparemus, multo breuior erit oratio, nec minus propoſitum aſſequemur. Eis qui à parentibus regna accepere, quis eſt qui Euagoræ pericula nõ anteponat? neminem enim adeò ſegnem & ignauum eſſe exiſtimo, ut malit à progenitoribus ſumere imperium, quàm ſancte quemadmodũ ille aſſequens, ſuis liberis relinquere. Atqui omnium antiquorũ qui in patriam rediere, hi profecto qui à poetis inducti ſunt, celeberrimi uidentur. Hi enim non ſolum præclaros reditus eorum qui antè fuerint, nobis commemorant, ſed nouos quoſdã ipſi fingunt. Nullus tamen eorũ effinxit quenquam, qui tam grauibus periculis ac terroribus in patriam redierit, ſed finxere quamplurimos fortuna; nonnullos uero dolis ac fallacijs regiã dignitatem accepiſſe. Atqui Cyrum præ cæteris qui poſtea fuerunt admirantur. Is enim Medis abſtulit, Perſisq; quæſiuit imperiũ: ſed tamen iſte Perſarum exercitu Medos uicit, quod ipſum multi Græcorũ Barbarorumq; præſtare potuiſſent. At iſte corporis animiq; uirtute quamplurima, ex his quæ dicta ſunt, facere uiſus eſt. Deinde ex Cyri expeditione non ſatis liquet an pericula Euagoræ ſubire potuiſſent: at ex his quæ hic fecit, omnibus conſtat, quod facile & illa opera eſſet aggreſſus. Præterea huic quidem omnia iuſte & ſancte facta ſunt; illi autem nonnulla impie euenere. Nam iſte inimicos perdidit, Cyrus autẽ matrem parentem interfecit. Itaq; ſi aliqui utriuſq; non rerum magnitudinẽ, ſed uirtutem metiri uelint, nõ iniuria Euagoram maioribus laudibus honeſtabunt. Atqui ſi breuiter nullamq; inuidiam timentes audacter loqui oportet, nullus neq; mortalis, neq; ſemideus, neq; immortalis deniq; reperietur, qui ſumma cum pietate regnum acceperit uel honeſtius, uel maiori cum gloria. Quibus rebus hoc modo quis maxime credere poterit, ſi non ualde repugnans ijs quæ dicuntur, conetur exquirere quonam pacto utriq; imperarint. Nolim enim uideri (quoquo modo res ſe habeant) prompto animo uelle magna dicere, ſed rei ueritate inductus, ita audacter de his diſſerere: quoniam ſi paruis in rebus ipſe præſtitiſſet, humilem nempe orationem de eo habere æquum fuerat:

Comparatione ad alios eius facta amplificat.

D nunc autem omnes fatẽtur ex bonis omnibus humanis & diuinis nihil maius regno, nihil admirabilius, nihil deniq; maiori reuerẽtia dignius reperiri poſſe. Qui uero, quod eſt omnium honeſtiſſimum, honeſtiſſime aſſequutus fuerit, eum quis rhetor, quis poëta, quis demum orationis inuẽtor, pro rebus geſtis digne laudare poterit? Non ergo cum is tam clarus fuerit, in cæteris inferior reperietur. Sed in primis cum natura ingenioſiſſimus eſſet, mentemq; haberet ad recte faciendum aptiſſimam, nihil tamen negligenter, nihil temere aut inconſulte putauit eſſe faciendum, ſed quærendo conſulendoq; omni cura plurimum temporis conſumebat. Putabat enim ſi animum ſuum bene inſtituiſſet, bene ſe & regnum ſuum habiturum: nec eos ſatis admirari poterat, quicunq; aliorum gratia anim curam gerunt, ipſius uero animi nihil penſi habent. Sed & circa negocia resq; cognoſcendas eiuſdẽ ſententiæ fuit. Quippe cum eos qui ſumma diligentia omnia faciunt, quamminimo dolore affectos animaduerteret, ueramq; animi quietem non in ocijs, uerum in bene agendo & tolerando eſſe, nihil non exploratũ reliquit, ſed tanta diligentia res omnes tenebat, adeoq; unumquenq; ciuium nouerat, ut neq; inſidijs iniqui præoccupare, neque æqui eum latẽre poſſent, ſed omnes debita ferrent præmia. Pœnis muneribusq; afficiebat ciues, non ſecundũ ea quæ ab alijs acceperat, ſed quorum ipſe erat conſcius iudicans. Nec tamen in his quæ quotidie accidebant, quamuis in talibus curis eſſet cõſtitutus, ullo errore tenebatur, ſed ita pie & humane ciuitatem gubernabat, ut omnes qui illuc uenirent, magis eos qui eiuſmodi regi obtemperarent, quàm eum tali imperio felicem arbitrarẽtur. Vniuerſo uitæ tempore nemini iniuriã intulit: bonos in precio habuit: ſemper in omnes iuſtum imperiũ exercuit: iuſte delinquentes puniuit: cum nullius conſilio egeret, amicos tamen conſulebat. A familiaribus ſe uinci multis in rebus patiebatur: at omni in re ſuperabat inimicos: nec contractione frontis, ſed uitæ inſtitutis captabat reuerentiam. Nihil ei ſine ordine, nihil ſine modo agebatur; ſed quæ uerbis promiſerat, haud ſecus fidẽ ſeruabat, quàm ſi iureiurando deuinctus eſſet. Non his quæ fortuna, ſed quæ ſua uirtute quæſierat gloriabatur. Amicos quidẽ alios beneficijs, alios uero ſua magnanimitate ſibi morigeros faciebat. Non quia multis grauis ac moleſtus foret, terribilis erat, ſed quia multo aliorum ingenia ſuperabat. Non parebat uoluptatibus, ſed dominabatur, paucis laboribus multum ocij quærens, ſed non propter parum ocij magnos labores ſubterfugiens. Omnino nihil reliquit quod regibus adeſſe decebat, ſed ex omni Repub. quod

Pindarus: ἐπ' ἄλλοισι δ' ἄλλοι μεγάλοι, τὸ δ' ἔσχατον κορυφοῦται βασιλεῦσι.

Virtutes uere regiæ.

eſt

A eſt optimū elegit. Nanq; colendo multitudinē popularē, ciuilem autē Remp. iuſte gubernādo, rei militaris peritū bene in periculis cōſulendo, regalē deniq; his omnibus excellēdo, ſeſe oſtendit. Quod autem his, alijſq; pluribus præditus fuerit Euagoras, ex his quæ geſſit facilius intelligi poteſt. Nam cum ciuitatē effectam barbaram propter Phœnicū imperiū, neq; recipientē Græcos, neq; callentem artes, neq; emporijs utentē, neq; poſſidentē portus, accepiſſet, hæc omnia direxit, ac inſuper imperij fines protulit, mœnibusq; urbem cinxit, triremesq; ædificauit, alijſq; apparatibus ciuitatem ita auxit, ut à nulla Græcarū ciuitatum ſuperaretur. Adeò deniq; potentem effecit, ut eam multi qui antea contempſerant, formidarent. Atqui ciuitatē aliquā tam breui in tantum magnitudinis accreſcere nullo pacto fieri poteſt, niſi aliquis ijſdem moribus quibus Euagoras præditus ſit, quemadmodū paulò ante cōmemorauimus, eam gubernaret. Itaq; haud uereor, ne maiora quàm fecerit dicere uidear, ſed multo magis, ne ab eius præclaris factis ſuperatus appaream. Quis enim oratione huiuſmodi ingeniū attingere queat, qui non ſolum ciuitatem ſuam præclarā effecit, uerumetiam uniuerſam circumiacentem inſulā in manſuetudinem redegit & modeſtiā? Nam antequā Euagoras potiretur imperio, ita feri & immanes erāt, ut eos principes optimos iudicarent, quicunq; crudeliſſime in Gręcos affecti eſſent. Nunc uero in tantum immutati ſunt, ut inuicē certent, qui magis Græcorū ſtudioſi eſſe uideantur, ac plurimi eorum filias noſtrorū uxores accipiunt, ut ex his liberos habere poſſint. Magis enim Græcis & rebus & ſtudijs, quàm quæ apud eos ſunt, gaudere uideas, ac plures circa Muſicam aliasq; diſciplinas his locis immorantur, q̄ quibus ante cōſueuerant. Horum omniū Euagorā cauſam fuiſſe nemo dubitat. At illud profecto maxima cōiectura illius & morū & ſanctitatis eſt, quod plurimi Græci probi honeſtiq; uiri proprias deſerentes patrias ut cum eo habitarent, in Cyprū ſe contulere, putantes regnum Euagoræ non ſolum ſuis rebus publicis cōmunius, uerumetiā ſtabilius & iuſtius, quos omnes nominatim dicere haud facile eſſet. Conona uero qui propter plurimas ſuas uirtutes Græcis præfuit, quis neſcit cum eius ciuitas ingenti calamitate foret oppreſſa, alijs poſthabitis omnibus, ad Euagoram ſe contuliſſe, dijudicantem apud illum ſuæ ſalutis refugium eſſe firmiſſimū, ipſumq; Euagoram celeriter patriæ auxiliatorē fore? Cum antea Conon multa recte feciſſet, nulla in re tamē melius quàm in his conſulere uiſus eſt. Multa enim
B bona propter aduentū in Cyprum, & facere & pati ei contigit. Primū quidem cum nunquam antea alter cum altero uerſatus eſſet, pluris ſeipſos fecere, quàm ſi prius fuiſſent familiares: dein de uniuerſum tempus ſumma concordia uixere, deq; noſtra ciuitate eandem habuere ſententiam. Nam cum eam ſub Lacedæmoniorū imperio, uarijſq; mutationibus exagitatā uiderent, grauiter moleſteq; ferebāt, in eaq; re ſuo uterq; egregie functus officio eſt. Illi enim natura erat patria. Hunc autem propter multa magnaq; beneficia lege lata ciuitate donauerunt. Ipſis igitur cogitantibus, quonam pacto tantis calamitatibus Athenienſes liberarent, celeriter Lacedæmones opportunitatē præbuere. Nam cum Græcorum imperio terra mariq; potirentur, in tantam dominandi cupiditatē uenere, ut totius Aſiæ imperium affectarent. Illi igitur opportunitatem ſibi datam ſumentes, ducibus regis dubitantibus quomodo rebus uti oporteret, eos admonere ut non terreſtri, ſed nauali prælio cum Lacedæmonijs certarent. Putabant enim ſi eos pedeſtribus copijs ſuperaſſent, ea ſolum quæ in cōtinenti eſſent bene habitura, at ſi nauali pugna uictores eſſent, uniuerſam Græciam huius uictoriæ participem fore: quod certe contigit. Nam cum regis duces eis obtemperaſſent, magnāq; coēgiſſent claſſem, Lacedæmonij debellati ſunt, atq; imperiū amiſere, Græci uero ſunt liberati. Athenienſes autem aliquam antiquæ glorię partem recepere, ſociorumq; duces ſunt conſtituti. Hæc omnia duce Conone, Euagoraq; adiutorem ſeipſum præbente, uiresq; plurimas afferente, facta ſunt, quorum gratia nos eos maximis affecimus honoribus. Nam ipſorū ſtatuas prope Iouis ſeruatoris ſimulacrum ereximus, ut illius & horum utriuſq; beneficiorū magnitudinis mutuæq; amicitiæ monumentum eſſet. At Perſarum rex non eodē modo erga eos animatus fuit, ſed quanto maiora & præſtantiora fecere, tanto magis eos formidauit. Sed de Conone aliàs. Quod autem ita erga Euagoram rex affectus eſſet, non alios latere uoluit. Videtur enim maius ſtudium in bello quod in Cypro geſſit, quàm reliquis omnibus adhibuiſſe. Maiorem enim & grauiorē illum aduerſarium, quàm Cyrum ſecum de regno certantes arbitrabatur. Illius enim audiens apparatus in tantum contempſit, ut ipſius negligentia, parum abeſſet quin ab illo regia occuparetur. Iſtius autem uirtutē tantum timuit, ut ei inter ipſa beneficia, quib. ab illo quotidie afficiebatur, bellū inferret, iniuſte quidem faciens, haud tamen omnino rebus ſuis male conſulens. Sciebat enim multos Græcos & Barbaros ex humilibus rebus ac nullius penè momēti maxima ſæpe imperia quæſiuiſſe. Sentiebat

Græcia Euagoræ opera liberata.

C autem Euagoræ magnitudinē, & in quantū nominis & gloriæ paulatim accreuiſſet. Videbat enim inſuperabilē habere naturā, & fortunā ei aſpirantē animaduertebat. Itaq; non propter ea quæ facta eſſent iratus, ſed de futuris timens, nec tantū de Cypro, ſed de maioribus etiam ſolicitus, ei bellum intulit. Tantis enim apparatibus in eum irruit, ut in ea expeditione plus q̃ quinquaginta millia talentorū conſumeret. Euagoras tamē quamuis copijs uiribusq; inferior eſſet, tam ingentibus apparatibus ſuam prudentiā opponens, in his magis admirandū, quàm in alijs quæ dicta ſunt, ſe oſtēdit. Etenim donec ei in pace uiuere licebat, ſua ciuitate cōtentus fuit. Poſtquam uero bellare coactus eſt, talē profecto ſe præſtitit, talemq; Protagorā adiutorē filium habuit, ut parum abeſſet, quin totam Cyprū in ſuam ditionē redigeret. Phœniciā depopulatus eſt, Tyrum ui cepit, Ciliciā fecit à rege deſciſcere. Tot uero inimicos perdidit, ut multi Perſarū ſuas lugentes calamitates, uirtutū illius recordarentur. Sic demū eos bello ſatiauit, ut cum antea reges non prius quàm eorū domini forent, cum his qui ab eis deſciuiſſent recōciliari cōſueuiſſent, hac lege & cōſuetudine ſoluta libenter pacē amplexi, haud quicquā de imperio Euagoræ permutarent. Et Lacedæmonijs quidē rex, quorū ea tempeſtate maximæ & uires & gloria erāt, infra tres annos imperiū abſtulit: cum Euagora uero decē per annos bellū gerēs, eorundē quibus & ante bellū ſuſceptū potiebatur, eum dominū reliquit. Quod autem omniū maxime admirabile uidetur, urbem quam Euagoras altero regnāte quinquaginta cum uiris ceperat, hanc magnus imperator cum tantas uires tantosq; exercitus haberet, capere nō potuit. Atqui quonam pacto aliquis manifeſtius fortitudinē, prudentiā, uniuerſam deniq; Euagoræ uirtutē, quàm his præclaris facinoribus & periculis oſtendere poſſet? nō enim ſola alia bella ſuperaſſe uidetur, uerumetiā id quod & heroës geſſere, & apud omnes gentes celebratur. Illi enim cū uniuerſa Græcia ſolam accepere Troiam, iſte uero unam ciuitatē habens, cum tota Aſia bellum geſſit: itaq; ſi eum tot rerū ſcriptores quot illos, laudare uoluiſſent, multo maiorē quàm illi gloriā reportaret. Quem enim eorū qui tunc temporis fuere, ſi fabulas dimittere, ac ueritatē contemplari uolumus, inueniamus unquā talia feciſſe? uel quem tam uarios caſus, uariasq; rerū mutationes ſubijſſe? qui ſeipſum ex priuato tyrannū conſtituit, ſuumq; genus quod totū ex Repub. expulſum erat, in decētes honores reduxit: ciues uero ex barbaris Grecos, bellicoſos ex imbellibus, ex in-

D glorijs deniq; effecit glorioſos. Tantā uero regionē cum feram & immanem accepiſſet, mitē & manſuetā reddidit. Ad hæc, ſic regis inimicitias honeſte ultus eſt, ut bellū in Cypro geſtum, ſemper memorabile futurū ſit. Cum uero eius ſocius fuit, tanto utiliorē ſe alijs præſtitit, ut conſenſu omniū in nauali pugna, quæ circa Cnidum cōmiſſa fuit, maximo illi adiumēto foret. Qua peracta, totius Aſiæ dominus conſtitutus eſt. Lacedæmonij autem qui antea Aſiā uaſtare uolebāt, de proprio ſolo periclitari coacti ſunt. Græci uero pro ſeruitute libertatē habuere. Athenienſes quidem in tantū creuere, ut hi qui prius eis dominabantur, eos adirent, imperiumq; traderent. Quapropter ſi quis me interrogaret, quid ex rebus ab Euagora geſtis maximū eſſe putem, utrū curas apparatusq; cōtra Lacedæmonios, ex quibus ea quę diximus facta ſunt, uel poſtremū bellum, uel regni adeptionē, uel totā rerū diſpoſitionē, in multa profecto ambiguitate cōſtituerer: nam quocūq; oculos mentis inijcio, id mihi & maximū & admodū mirabile uidetur. Itaq; ſi aliqui ueterū propter uirtutē immortales fuere, arbitror illū hoc munere maxime dignū eſſe, coniecturis utens quod illis & fortunatiorē chariorēq; dijs uitā duxit. Semideorū enim q̃plurimos inueniemus in maximas calamitates incidiſſe. Euagoras uero principio non ſolum ualde mirabilis, uerumetiā beatiſſimus fuit. Quid enim felicitatis ei abfuit, qui talibus maioribus ortus eſt, quales nemo habuit, niſi ſi quis eadē ſtirpe fuerit procreatus? Tantū uero corporis animiq; uirtutibus cæteris præſtitit, ut nō ſolum Salamine, ſed etiā totius Aſiæ imperio dignus uideretur. Regiā uero dignitatē honeſtiſſime adeptus, in ea uitā finiuit. Mortalis autem cum eſſet, memoriam reliquit immortalē. Tantum enim temporis uixit, ut neq; expers eſſet ſenectutis, neq; particeps morborū quos illa ætas afferre ſolet. Præterea nec id quod rariſſimū atque difficillimū eſt, bonos ſcilicet multosq; habere filios, ei defuit. Et quod maximū eſt, eorum neminē obſcuris nominibus reliquit, ſed hunc quidem imperatorē, hos autem reges, illas uero reginas appellatas. Itaq; ſi aliqui poëtarū cum aliquem ſummopere laudare uellent, dicerent illum non mortalem, ſed deum inter mortales, aut dæmona quendā extitiſſe, hæc omnia profecto meritò de illius ingenio dici poſſunt. Multa igitur puto me reliquiſſe, quæ de Euagora memorari potuiſſent. Nā me & orationis et ingenij uires deficiunt, quibus diligētius & ſtudioſius has laudes tractare conueniebat: non tamen impræſentiarū pro meis uiribus illaudatū reliqui. Ego autem, ô Nicocles, corporum imagines pulchra quidem monumenta eſſe iudico, ſed multo digniores illas quæ res geſtas

Epilogo ſummatim uitā perſtringit omnē.

Redit ad Nicoclem, quæ uere immortalia ſint monumēta demonſtrans.

A geſtas & mentē expreſſerint, quas in orationibus ſolum quæ arte ſunt compoſitæ, cōtemplari licet. Has enim illis præferendas cenſeo, primum quidē quod uideo honeſtos & probos uiros non tam pulchritudine corporis, quàm rebus geſtis & earū memoria gloriari. Deinde quia ſtatuas neceſſe eſt illis ſolū adeſſe, apud quos erectæ ſunt, orationes uero per uniuerſam Græciā, perq; gymnaſia philoſophorum diſſipari poſſunt, à quibus amari & approbari quàm à reliquis omnib. longe præſtat. Ad hæc quod nemo ſculpturis & picturis naturā corporis facile aſſimularit. Mores autem & mentes ex oratione, (niſi ſocordes quàm ſeduli eſſe maluerimus) facile imitari poſſumus. Quā quidē ob rem, orationē hanc ſcribere potiſſimū ſum aggreſſus, exiſtimās tibi tuiſq; liberis, alijſq; qui ab Euagora nati ſunt, hāc fore adhortationē honeſtiſſimā, ſi quis illius uirtutes in unum cogens, eaſq; uerbis exornās, uobis inſpiciendas & imitādas præberet. Nam cum quos ad philoſophiā hortari uolumus, alios laudare ſolemus, ut æmulatione eorum quos laudamus, eadem ſtudia cōcupiſcant: ego autem non alienis, ſed domeſticis exemplis utens, te tuoſq; hortor ut mentē adhibeas, atq; enitare quò & agendo & dicendo uere te Græcū præſtes. Nec me exiſtimes uelim, quia ſæpius eadē admoneo, te negligētiæ arguere. Neq; enim uel me, uel alios latuit, quod ſolus et primus eorum qui imperio ac diuitijs delitijſq; uiuunt, ſummo ſtudio philoſophiæ operā tradis: neq; quod multos reges tuæ eruditionis æmulos efficies, qui hæc tua affectātes ſtudia, ea aliquādo ſunt relicturi, quibus impræſentiarū ſummopere gaudēt. Sed tamen hæc ſciens nihilominus & facio et faciā, id quod in gymnicis certaminib. facere ſolent ſpectatores. Illi enim non curſores eos qui relinquuntur, ſed qui de uictoria certant adhortantur. Meum autē eſt & aliorū amicorū talia dicere & ſcribere, quibus te excitemus ad ea ſectāda, quibus iam antè auidus incumbis. Tuum fuerit nuſquā deficere, ſed quēadmodū nunc agis, ita reliquo tempore curā habere, tuumq; ita exercere animū, ut & parente & maioribus tuis nō indignus uideare, quorū prudentiā omnes admirari decet, uoſq; præſertim qui in imperio eſtis conſtituti. Oportet igitur nō acquieſcere, ſi præſentibus melior exiſtas: ſed indignari, ſi tali ingenio præditus, & antiquitus à Ioue, nuperrime uero à tam præclaro uiro genitus, non multū & alijs, & illis qui in æqualibus tecū honoribus ſunt, præſtare uidearis. Hæc autem ut ita cōſequare, in teipſo conſiſtet. Si enim philoſophiæ ſtudio incubueris, & quemadmodum hactenus, proficere B perrexeris, talis nempe qualem te eſſe oportet, celeriter euades.

POMPONII ATTICI VITA

CORNELIO NEPOTE AVTORE.

POMPONIVS Atticus ab origine ultima ſtirpis Romanæ generatus, perpetuò à maiorib. acceptā equeſtrē obtinuit dignitatē. Patre uſus eſt diligēte, indulgēte, & ut tum erāt tēpora, diti, in primiſq; ſtudioſo literarū. Hic, prout ipſe amabat literas, omnibus doctrinis quibus puerilis ætas impartiri debet, filium erudiuit. Erat autē in puero præter docilitatē ingenij, ſumma ſuauitas oris ac uocis, ut nō ſolū celeriter acciperet quæ tradebātur, ſed etiā excellēter pronunciaret. Qua ex re pueritia nobilis inter æquales ferebat, clariuſq; explendeſcebat, q; generoſi cōdiſcipuli animo æquo ferre poſſent. Itaq; incitabat omnes ſtudio ſuo, quo in numero fuerūt L. Torquatus, C. Marij filius, & M. Cicero, quos cōſuetudine ſua ſic ſibi deuinxit, ut nemo his perpetuò fuerit charior. Pater mature deceſſit. Ipſe adoleſcentulus propter affinitatē P. Sulpitij, qui trib. pl. interfectus eſt, nō expers fuit illius periculi. Nanq; Anitia Pōponij cōſobrina nupſerat M. Seruio fratri Sulpitij. Itaq; interfecto Sulpitio, poſteaq; uidit Cinnano tumultu ciuitatē eſſe perturbatā, neq; ſibi dari facultatē pro dignitate uiuēdi, quin alterutrā partē offenderet, diſſociatis animis ciuiū, cum alij Syllanis, alij Cinnanis fauerēt partibus, idoneū tēpus ratus ſtudijs obſequēdi ſuis, Athenas ſe contulit. Neq; eo ſecius adoleſcentē Mariū hoſtē iudicatū iuuit opibus ſuis, cuius fugā pecunia ſubleuauit. Ac ne illa peregrinatio detrimentū aliquod afferret rei familiari, eodē magnā partē fortunarū traiecit ſuarū. Hic ita uixit, ut uniuerſis Athenieſibus meritò eſſet chariſſimus. Nam præter gratiā quę iam in adoleſcentulo magna erat, ſæpe ſuis opibus inopiā eorū publicā leuauit. Cum enim uſurā facere publice neceſſe eſſet, neq; eius cōditionē æquam haberent, ſemper ſe interpoſuit, atq; ita, ut neq; uſurā ab ijs acceperit, neq; longius q; dictū eſſet, debere paſſus ſit. Quod utrunq; erat ijs ſalutare, nam neq; indulgēdo inueteraſcere eorum æs alienū patiebatur, neq; multiplicādis uſuris

C creſcere. Auxit hoc officiũ alia quoq; liberalitate: nam uniuerſos frumẽto donauit, ita ut ſingulis ſeptẽ modij tritici darentur: qui † modus mẽſuræ medimnus Athenis appellatur. Hic autem ſic ſe gerebat, ut cõmunis infimis, par principib. uideretur. Quo factum eſt, ut huic omnes honores quos poſſent, publice haberẽt, ciuemq; facere ſtuderent: quo beneficio ille uti noluit, quod nõnulli ita interpretãtur, amitti ciuitatẽ Romanã alta aſcita. Quandiu affuit, ne qua ſibi ſtatua poneretur reſtitit, abſens prohibere nõ potuit. Itaq; aliquot ipſi & Phidiæ locis ſanctiſſimis poſuerunt: hunc enim in omni procuratione Reip. actorẽ autoremq; habebant. Igitur primũ illud munus fortunæ, quod in ea potiſſimũ urbe natus eſt, in qua domiciliũ orbis terrarũ eſſet imperij, ut eandẽ & patriã haberet & domũ. Hoc ſpecimen prudẽtiæ, quod cum in eam ſe ciuitatẽ contuliſſet, quæ antiquitate, humanitate, doctrinaq; præſtaret omnes, ei unus ante alios fuerit chariſſimus. Huc ex Aſia Sylla decedens cum ueniſſet, q̃diu ibi fuit, ſecũ habuit Pomponiũ, captus adoleſcentis & humanitate & doctrina. Sic enim græce loquebãt, ut Athenis natus uideretur. Tanta autẽ erat ſuauitas ſermonis latini, ut appareret in eo natiuum quendã lepôrẽ eſſe, non aſcitũ. Idem poëmata pronũciabat & græce & latine ſic, ut ſupra nihil poſſet addi. Quibus rebus factũ eſt, ut Sylla nuſquã ab ſe dimitteret, cuperetq; ſecum deducere: qui cum perſuadere tentaret, Noli oro te, inquit Põponius, aduerſum eos me uelle ducere, cum quib. ne cõtra te arma ferrẽ, Italiã reliqui. At Sylla adoleſcẽtis officio collaudato, omnia munera ei quę Athenis acceperat, proficiſcens iuſſit deferri. Hic cõplures annos moratus, cum & rei familiari tantũ operæ daret, quantũ non indiligens deberet paterfamiliâs, & omnia reliqua tempora aut literis, aut Athenienſiũ Reip. tribueret, nihilominus amicis urbana officia præſtitit. Nã & ad comitia eorum uentitauit, & ſi qua res maior acta eſt, nõ defuit. Sicut Ciceroni in omnib. eius periculis ſingularẽ fidẽ præbuit, cui ex patria fugienti ſeſtertia ducẽta & quinquaginta millia donauit. Trãquillatis autẽ rebus Romanis remigrauit Romã, ut opinor, L. Cotta & L. Torquato cõſulibus: quem diem ſic uniuerſa ciuitas Athenienſiũ proſequuta eſt, ut lachrymis deſiderij futuri dolorem indicaret. Habebat auunculũ Q. Cæciliũ equitẽ Ro. familiarẽ L. Luculli diuitẽ, difficillima natura, cuius ſic aſperitatẽ ueritus eſt, ut quem nemo ferre poſſet, huius ſine offenſione ad ſummam ſenectutẽ retinuerit beneuolentiã: quo facto, tulit pietatis fructũ. Cæcilius enim moriẽs,

† modius medimnus

Attici lepor & cognomentum.

In Ciceronem beneficia.

D teſtamento adoptauit eum, hæredemq; fecit ex dodrante. Ex qua hęreditate accepit circiter centies ſeſtertiũ. Erat nupta ſoror Attici Q. Tullio Ciceroni, easq; nuptias M. Cicero conciliarat, cum quo à cõdiſcipulatu uiuebat cõiunctiſſime, multo etiã familiarius quàm cum Q. ut iudicari poſſit, plus in amicitia ualere ſimilitudinẽ morum, quàm affinitatẽ. Vtebatur autem intime Q. Hortenſio, qui his temporib. principatũ eloquentiæ tenebat, ut intelligi nõ poſſet, uter eum plus diligeret, Cicero an Hortenſius, & id quod erat difficillimũ, efficiebat ut inter quos tantæ laudis eſſet æmulatio, nulla intercederet obtrectatio, eſſetq; talium uirorũ copula. In Rep. ita eſt uerſatus, ut ſemper optimarũ partium & eſſet, & exiſtimaretur, neq; tamẽ ſe ciuilibus fluctibus cõmitteret, quod non magis eos in ſua poteſtate exiſtimabat eſſe, qui ſe his dediſſent, quàm qui maritimis iactarentur. Honores non petijt, cum ei patêrent propter uel gratiã uel dignitatem, quod neq; peti more maiorũ, neq; capi poſſent, cõſeruatis legibus in tam effuſis ambitus largitionibus, neq; è Rep. ſine periculo, corruptis ciuitatis moribus. Ad haſtam publicã nunquam acceſſit. Nullius rei neq; præs, neq; manceps factus fuit. Neminẽ ſuo nomine, neq; ſubſcribẽs, accuſauit. In ius de ſua re nunquã ijt, iudiciũ nullum habuit. Multorũ conſulum prætorũq; præfecturas delatas ſic accepit, ut neminẽ in prouinciã ſit ſequutus, honore fuerit cõtentus, rei familiaris deſpexerit fructũ. Qui ne cum Q. quidẽ Cicerone uoluerit ire in Aſiam, cum apud eum legati locũ obtinere poſſet. Nõ enim decere ſe arbitrabatur, cum præturã gerere noluiſſet, aſſeclam eſſe prætoris. Qua in re non ſolũ dignitati ſeruiebat, ſed etiã trãquillitati, cum ſuſpiciones quoq; uitaret criminũ: quo fiebat ut eius obſeruantia omnib. eſſet charior, cum eam officio, nõ timori, neq; ſpei tribui uiderent. Incidit Cæſarianum ciuile bellum, cum haberet annos circiter ſexaginta: uſus eſt ætatis uacatione, neq; ſe quoq; mouit ex urbe. Quæ amicis ſuis opus fuerãt, ad Pompeiũ proficiſcẽtibus, omnia ex ſua re familiari dedit. Ipſum Pompeiũ coniunctum non offendit. Nullũ ab eo habebat ornamentũ, ut cæteri qui per eum aut honores aut diuitias ceperant, quorum partim inuitiſſimi caſtra ſunt ſequuti, partim ſumma cum eius offenſione domi remãſerunt. Attici autẽ quies tantopere Cæſari fuit grata, ut uictor cum priuatis pecunias per epiſtolas imperaret, huic non ſolum moleſtus nõ fuerit, ſed etiam ſororis filium & Q. Ciceronem ex Pompeij caſtris cõceſſerit: ſic uetere inſtituto uitæ effugit noua pericula. Sequutũ eſt illud tempus occiſo Cæſare, quo Reſp. penes Brutũ uideretur eſſe & Caſſium, ac tota ciuitas

ſe ad

A ſe ad eum conuertiſſe uideretur. Sic M. Bruto uſus eſt, ut nullo ille adoleſcēs æquali familiarius quàm hoc ſene, neq; ſolum eum principē conſilij haberet, ſed etiam in cõuictu. Excogitatū eſt, à quibuſdā, ut priuatū ærarium Cęſaris interfectoribus equitibus Ro. cõſtitueretur: id facile effici poſſe arbitrati ſunt, ſi & principes eius ordinis pecunias cõtuliſſent. Itaq; appellatus eſt à Q. Flauio Bruti familiari Atticus, ut eius rei princeps eſſe uellet. At ille qui amicis officia præſtāda ſine factione exiſtimaret, ſemperq; à talibus ſe conſilijs remouiſſet, reſpondit, ſi quid Brutus de ſuis facultatibus uti uoluiſſet, uſurū quantū hæ paterentur, ſe neq; cum quoquam de ea re colloquuturum, neq; coiturū: ſic ille conſenſionis globus huiuſce unius diſſenſione diſiectus. Neq; multo pòſt ſuperior eſſe cœpit Antonius, ita ut Brutus & Caſſius prouinciarum quæ ijs necis cauſa datæ erant à conſule, deſperatis rebus in exiliū proficiſcerētur. Atticus qui pecuniā ſimul cum cæteris cõferre noluerat, florenti illi parti, abiecto Bruto, Italiaq; cedenti, ſeſtertia centum millia muneri miſit, eidem in Epiro abſens trecēta iuſſit dari, neq; eo magis potenti adulatus eſt Antonio, neq; deſperatos reliquit. Sequutū eſt bellū geſtum apud Mutinā, in quo ſi tantū eum prudentē dicam, minus ꝙ debeā prædicē, cum ille potius diuinus fuerit, ſi diuinatio appellanda eſt perpetua naturalis bonitas, quæ nullis caſibus agitur neq; minuitur. Hoſtis Antonius iudicatus, Italia ceſſerat: ſpes reſtituendi nulla erat. Non ſolum inimici qui tum erant potentiſſimi et plurimi, ſed etiā qui aduerſarijs eius ſe dabāt, & in eo lædendo aliquā cõſequuturos ſperabant cõmoditatem, Antonij familiares inſequebantur, uxorē Fuluiam omnib. rebus ſpoliare cupiebant, liberos etiam extinguere parabant. Atticus cum Ciceronis intima familiaritate uteretur, amiciſſimus eſſet Bruto, non modo nihil ijs indulſit ad Antoniū uiolandū, ſed econtrario familiares eius ex urbe profugiētes quantū potuit texit, quibus rebus indiguerunt, adiuuit. P. uero Volumnio ea tribuit, ut plura à parēte proficiſci nõ potuerint. Ipſi autē Fuluiæ cum litibus diſtineretur, magniſq; terroribus uexaretur, tanta diligētia officiū ſuum pręſtitit, ut nullū illa præſtiterit uadimoniū ſine Attico, ut ſpõſor omniū rerum fuerit. Quinetiā cum illa fundū ſequunda fortuna emiſſet in diem, neq; poſt calamitatē uerſurā facere potuiſſet, ille ſe interpoſuit, pecuniamq; ſine fœnore, ſine ulla ſtipulatione credidit, maximū exiſtimans quæſtum, memorē gratumq; cognoſci: ſimulq; aperire, ſe non fortunæ, ſed hominibus ſolere eſſe amicū. Quæ cum faciebat, nemo eum tēporis cauſa facere poterat exiſtimare, nemini enim in opinionē ueniebat,

B Antoniū rerum potiturū. Sed ſenſim is à nonnullis optimatibus reprehēdebatur, quod parum odiſſe malos ciues uideretur. Ille autē ſui iudicij potius quid ſe facere par eſſet intuebatˉ, quàm quid alij laudaturi forent. Cõuerſa ſubitò fortuna eſt. Vt Antonius redijt in Italiā, nemo nõ magno in periculo Atticū putarat, propter intimā familiaritatē Ciceronis & Bruti. Itaq; ad aduentum imperatorū de foro deceſſerat, timens proſcriptionē, latebatq; apud P. Volumniū, cui ut oſtendimus, paulò antea operā tulerat. Tanta uarietas his temporibus fuit fortunę, ut modo hi, modo illi in ſummo eſſent aut faſtigio, aut periculo. habebatq; ſecum Q. Geliū Canium æqualē ſimillimūq; ſui. Hoc quoq; ſit Attici bonitatis exemplū, quod cum eo, quem puerū in ludo cognorat, adeò coniuncte uixit, ut ad extremā ætatē amicitia eorum creuerit. Antonius autē, etſi tanto odio ferebatur in Ciceronē, ut non ſolum ei, ſed etiā omnibus eius amicis eſſet inimicus, eoſq; uellet proſcribere, multis hortātibus, tamē Attici memor fuit officij, & ei, cum requiſiſſet ubinā eſſet, ſua manu ſcripſit, ne timeret, ſtatimq; ad ſe ueniret, ſe eum, & Geliū Caniū de proſcriptorū numero exemiſſe: ac ne quod periculū incideret, quod noctu fiebat, præſidiū ei miſit. Sic Atticus in ſummo timore nõ ſolū ſibi, ſed etiā ei quem chariſſimū habebat, præſidio fuit: neq; enim ſuæ ſolum à quoq; auxiliū petijt ſalutis, ſed cõiunctim, ut appareret nullam ſeiunctā ſibi ab eo uelle fortunā. Quod ſi gubernator præcipua laude fertur, qui nauē ex hyeme mariq; ſcopuloſo ſeruat, cur nõ ſingularis eius exiſtimetur prudētia, qui ex tot tamq; grauibus procellis ciuilibus ad incolumitatē peruenit? Quibus ex malis ut ſe emerſerat, nihil aliud egit, quàm ut plurimis, quibus rebus poſſet, eſſet auxilio. Cum proſcriptos præmijs imperatorū uulgus conquireret, nemo in Epirū uenit, cui res ulla defuerit: nemini non ibi perpetuò manēdi poteſtas facta eſt: quinetiā poſt prælium Philippenſe, interitumq; C. Caſſij, & M. Bruti, L. Iulium Mocillam prætoriū, & eius filiū, Aulumq; Torquatū, cæteroſq; pari fortuna perculſos, inſtituerit tueri, atq; ex Epiro his omnia Samothraciam ſupportari iuſſerit. Difficile eſt omnia perſequi, & non neceſſaria. Illud unum intelligi uolumus, illius liberalitatē neq; temporariā, neq; callidā fuiſſe. *Liberalitas ingenua.* Id ex ipſis rebus ac temporibus iudicari poteſt, quod non florentibus ſe uenditauit, ſed afflictis ſemper ſuccurrit: qui quidem Seruiliā Bruti matrem non minus poſt mortē eius, quàm florentem coluerit. Sic liberalitate utens nullas inimicitias geſſit, quod neq; lædebat quenq;, neque ſi

C quam iniuriā acceperat, non malebat obliuiſci, quàm ulciſci. Idē immortali memoria percepta retinebat beneficia: quæ autē ipſe tribuerat, tandiu meminerat, quoad ille gratus erat qui acceperat. Itaq; hic fecit, ut uere dictū uideatur, Sui cuiq; mores fingūt fortunā. Neq; tamē ille prius fortunā quàm ſe ipſe finxit, qui cauit, ne qua in re iure plecteretur. His igitur rebus effecit, ut M. Vipſanius Agrippa intima familiaritate cōiunctus adoleſcenti Cæſari, cum propter ſuam gratiam & Cæſaris potentiā nullius cōditionis non haberet poteſtatē, potiſſimū eius deligeret affinitatē, peroptaretq; equitis Romani filiā generoſam nuptijs. Atq; harum nuptiarū conciliator fuit (non enim eſt celandū) M. Antonius triumuir Reipub. cuius gratia cum augere poſſeſſiones poſſet ſuas, tantum abfuit à cupiditate pecuniæ, ut nulla in re uſus ſit ea, niſi in deprecandis amicorū aut periculis, aut incōmodis. Quod quidē ſub ipſa proſcriptione perilluſtre fuit. Nam quum L. Sauſeij equitis Ro. æqualis ſui, qui cum plures annos ſtudio ductus philoſophiæ habitabat, habebatq; in Italia precioſas poſſeſſiones, triumuiri bona uendidiſſent, conſuetudine ea qua tum res gerebātur, Attici labore atq; induſtria factū eſt, ut eodē nuncio Saufeius fieret certior, ſe patrimoniū amiſiſſe, & recuperaſſe. Idē L. Iuliū Calidiū, quē poſt Lucretij Catuliq; mortem, multo elegantiſſimū poëtam noſtrā tuliſſe ætatē uerè uideor poſſe contendere, neq; minus uirum bonū optimisq; artibus eruditū, poſt proſcriptionē equitū, propter magnas eius Aphricanas poſſeſſiones, in proſcriptorū numerum à P. Volumnio præfecto fabrum Antonij abſentem relatum, expediuit. Quod in præſenti utrū ei laborioſius aut glorioſius fuerit, difficile fuit iudicare, quod in eorū periculis non ſecus abſentes quàm præſentes amicos Attico eſſe curæ cognitum eſt. Neq; uero minus ille uir bonus pater familiâs habitus eſt, quàm ciuis. Nam cum eſſet pecunioſus, nemo illo minus fuit emax, minus ædificator. Neq; tamen nō in primis bene habitauit, omnibusq; optimis rebus uſus eſt. Nam domū habuit in colle Quirinali Pamphilianā, ab auunculo hæreditate relictā, cuius amœnitas non ædificio, ſed ſylua conſtabat. Ipſum enim tectum antiquitus conſtitutū, plus ſalis quàm ſumptus habebat: in quo nihil cōmutauit, niſi ſi quid uetuſtate coactus eſt. Vſus eſt familia, ſi utilitate iudicandū eſt, optima: ſi forma, uix mediocri. Nanq; in ea erāt pueri literatiſſimi, anagnoſtæ optimi, & plurimi librarij, ut ne pediſſequus quidem quiſquā eſſet, qui nō utrunq; horum pulchre facere poſſet. Pari modo artifices cæteri,

Domus Attici.

D quos cultus domeſticus deſiderat, apprime boni: neq; tamen horum quenquam niſi domi natum, domiq; factum habuit, quod eſt ſignum non ſolū continentiæ, ſed etiam diligentiæ. Nam & non intemperanter cōcupiſcere, quod à plurimis uideas, cōtinentis debet duci: & potius diligentia quàm precio parare, non mediocris eſt induſtriæ. Elegans, non magnificus: ſplendidus, non ſumptuoſus: omni diligentia munditiā non affluentē affectabat. Supellex nō modica, non multa, ut in neutrā partem conſpici poſſet. Nec præteribo, quanquā nōnullis leue uiſum iri putem, cum in primis lautus eſſet eques Ro. & non parū liberaliter in domū ſuam omniū ordinū homines inuitaret, ſcimus non amplius quàm terna millia æris peræque in ſingulos menſes ex Ephemeride eum expēſum ſumptui ferre ſolitū: atq; hoc non auditū, ſed cognitū prædicamus. Sæpe enim propter familiaritatem domeſticis rebus interfuimus. Nemo in conuiuio eius aliud ἀκρόαμα audiuit, quàm anagnoſten, quod nos quidē iucundiſſimū arbitramur: neq; unquā ſine aliqua lectione apud eum cœnatū eſt, ut non minus animo quàm uentre conuiuæ delectarentur. Nanq; eos uocabat quorū mores à ſuis nō abhorrerent. Cum tāta pecuniæ facta eſſet acceſſio, nihil de quotidiano cultu mutauit, nihil de uitæ cōſuetudine: tantaq; uſus eſt moderatione, ut neq; in ſeſtertio uicies, quod à patre acceperat, parum ſe ſplendide geſſerit, neque in ſeſtertio centies affluentius uixerit quàm inſtituerat: pariq; faſtigio ſteterit in utraq; fortuna: nullos habuerit hortos, nullā ſuburbanā aut maritimā ſumptuoſam uillam, neq; in Italia, præter Ardeatinum & Nomentanū, ruſticum prædium: omnisq; eius pecuniæ redditus conſtabat in Epiroticis & urbanis poſſeſſionibus. Ex quo cognoſci poteſt, eum uſum pecuniæ non magnitudine, ſed ratione metiri ſolitum. Mendaciū neq; dicebat, neq; pati poterat. Itaq; eius comitas nō ſine ſeueritate erat, neq; grauitas ſine facilitate, ut difficile eſſet intellectu, utrū eum amici magis uererentur an amarent. Quicquid rogabatur, religioſe promittebat: quod non liberalis, ſed leuis arbitrabatur, polliceri quod præſtare non poſſet. Idem in nitendo quod ſemel admiſiſſet, tanta erat cura, ut non mandatā, ſed ſuam rem uideretur agere. Nunquā ſuſcepti negocij eum pertæſum eſt, ſuam enim exiſtimationē in ea re agi putabat, qua nihil habebat charius, quo fiebat ut omnia Ciceronis, Catonis, Marciq; Hortēſij, Auli Torquati, multorū præterea equitum Ro. negocia procuraret. Ex quo iudicari poterat non inertia, ſed iudicio fuiſſe Reipub. procurationem. Humanitatis uero nullum afferre maius teſtimoniū poſſum, quàm quod adoleſcens idem

Lectio in cœna

Humanitatis argumentum.

ſeni

A ſeni Syllæ fuerit iucundiſſimus, ſenex adoleſcenti M. Bruto. Cum æqualibus autẽ ſuis Q. Hortenſio & M. Cicerone ſic uixerit, ut iudicare difficile ſit, cui ætati fuerit aptiſſimus: quanq; eum præcipue dilexit Cicero, ut ne frater quidẽ ei Quintus charior fuerit aut familiarior. Ei rei ſunt indicio præter eos libros, in quibus de eo facit mentionẽ, qui in uulgus ſunt æditi, ſexdecim uolumina epiſtolarũ ab cõſulatu eius uſq; ad extremũ tempus, ad Atticũ miſſarũ, quæ qui legat, non multũ deſiderat hiſtoriã contextã eorum temporũ. Sic enim omnia de ſtudijs principũ, uitijs ducum, æmulationibus Reip. perſcripta ſunt, ut nihil in ijs non appareat, & facile exiſtimari poſſit, prudentiã quodãmodo eſſe diuinationẽ. Non enim Cicero ea ſolũ quæ uiuo ſe acciderũt futura prædixit, ſed etiã quę nunc uſu ueniũt cecinit ut uates. De pietate autẽ Attici quid plura cõmemorẽ? cum hoc ipſum uere gloriantẽ audierim, in funere matris ſuæ, quã extulit annorũ xc. cũ eſſet ſeptẽ & ſexaginta, ſe nunq; cũ matre in gratiã rediſſe, nunquã cum ſorore fuiſſe in ſimultate, quam propè ætate æqualẽ habebat. Quod eſt ſignum aut nullã unq; inter eos querimoniã interceſſiſſe, aut hunc ea fuiſſe in ſuos indulgẽtia, ut quos amare deberet, iraſci eis nefas duceret. Neq; id fecit natura ſolũ (quanq; omnes ei paremus) ſed etiã doctrina. Nã & principũ philoſophorũ ita percepta habuerat præcepta, ut ijs ad uitã agendã, nõ ad oſtentationẽ uteretᷣ. Moris etiã maiorũ ſummus imitator fuit, antiquitatisq; amator, quã adeò diligẽter habuit cognitam, ut eã totã in eo uolumine expoſuerit, quo magiſtratus ornauit. Nulla enim lex, neq; pax, neq; bellũ, neq; res illuſtris eſt P. R. quæ nõ in eo ſuo tẽpore ſit notata. Et quod difficillimũ fuit, ſic familiarũ originẽ ſubtexuit, ut ex eo clarorũ uirorũ propagines poſſimus cognoſcere. Fecit hoc idẽ ſeparatim in alijs libris, ut M. Bruti rogatu Iuniam familiã à ſtirpe ad hãc ætatẽ ordine enumerauerit, notans qui à quoq; ortus, quos honores, quibusq; tẽporibus cepiſſet. Pari modo Marcelli Claudij de Marcellorũ, Scipionis Cornelij, & Fabij Maximi Fabiorũ, & Aemiliorum: quibus libris nihil poteſt eſſe dulcius ijs, qui aliquã cupiditatẽ habent notitiæ clarorũ uirorum. Attigit quoq; poëticen (credimus) ne eius expers eſſet ſuauitatis. Nanq; uerſibus, qui honore rerũq; geſtarũ amplitudine cæteros Romani populi præſtiterunt, expoſuit, ita ut ſub ſingulorũ imaginib. facta, magiſtratusq; eorũ nõ amplius quaternis quinisq; uerſibus deſcripſerit, quod uix credendũ ſit, tãtas res tam breuiter potuiſſe declarari. Eſt etiã unus liber græce confe-
B ctus, de cõſulatu Ciceronis. Hactenus Attico uiuo ædita à nobis ſunt. Nũc quoniã fortuna nos ſuperſtites ei eſſe uoluit, reliqua perſequemur, & quãtũ poterimus rerũ exẽplis lectores docebimus, ſicut ſuprà ſignificauimus, ſuos cuiq; mores plerũq; cõciliare fortunã. Nanq; hic cõtentus ordine equeſtri, quo erat ortus, in affinitatẽ peruenit imperatoris diui Iulij filij, cum iam ante familiaritatẽ eius eſſet cõſequutus, nulla alia re q̃ elegãtia uitæ, qua cæteros ceperat principes ciuitatis dignitate pari, fortuna humiliores. Tãta enim proſperitas Cæſarẽ eſt cõſequuta, ut nihil ei nõ tribueret fortuna, quod cuiq; antè detulerit & cõciliarit, quod ciuis Romanus quiuit conſequi. Nata eſt autẽ Attico neptis ex Agrippa, cui uirginẽ filiã collocauit. Hanc Cæſar uix anniculã Tib. Claudio Neroni Druſilla nato priuigno ſuo deſpõdit, quæ cõiunctio neceſſitudinẽ eorum ſanxit, familiaritatẽ reddidit frequentiorẽ: q̃uis ante hæc ſponſalia, nõ ſolũ cum ab urbe abeſſet, nunq; ad ſuorũ quenq; literas miſit, quin Attico mitteret quid ageret in primis, quid legeret, quibusq; in locis, & quandiu eſſet moraturus: ſed & cum eſſet in urbe, & propter ſuas infinitas occupationes minus ſæpe quàm uellet Attico frueretur, nullus dies temere interceſſerit, quo nõ ad eum ſcriberet, quo nõ aliquid de antiquitate ab eo requireret, modo aliquã quæſtionẽ poëticã ei proponeret, interdũ iocans eius uerboſiores eliceret epiſtolas. Ex quo accidit, cum ædes Iouis Feretrij in Capitolio ab Romulo cõſtituta, uetuſtate atq; incuria detecta prolaberetur, ut Attici admonitu Cæſar eam reficiendã curaret. Neq; uero à M. Antonio minus abſens literis colebaẗ, adeò ut accurate ille exul tum his terris, quid ageret, quid curæ ſibi haberet, certiorẽ faceret Atticũ. Hoc quale ſit, facilius exiſtimabit is, qui iudicare poterit, quãtæ ſit ſapientiæ eorum retinere uſum beneuolentiãq;, inter quos maximarũ rerum nõ ſolum æmulatio, ſed obtrectatio tanta intercedebat, quantã fuit incidere neceſſe inter Cæſarẽ atq; Antoniũ, cum ſe uterq; principẽ non ſolum urbis Romanæ, ſed orbis terrarũ eſſe cuperet. Tali modo cum ſeptẽ & ſeptuaginta annos compleſſet, atq; ad extremã ſenectutẽ non minus dignitate, quàm gratia fortunaq; creuiſſet (multas enim hæreditates nulla alia re, quàm bonitate cõſequutus, tantaq; proſperitate uſus eſt ualetudinis, ut annis triginta medicina nõ indiguiſſet) nactus eſt morbũ, quem initio & ipſe, & medici cõtempſerunt: nam putarũt eſſe Teneſmon, cui remedia celeria, faciliaq; proponebantur. In hoc cum treis menſes ſine ullis doloribus, præterquã quos ex curatione capiebat, cõſumpſiſſet, ſubitò tanta uis morbi in unum inteſtinum prorupit, ut extremo

Prudentia diuinatioq; Ciceronis.

Pietas in matrẽ

Originum ſcriptor.

Liber græcus de conſulatu Ciceronis.

Cæſaris felicitas.

Attici ætas.

C tempore per lumbos fiſtulæ puris erumperẽt. Atq; hoc prius quàm ei accideret, poſtq; indies dolores accreſcere, febresq; acceſſiſſe ſenſit, Agrippã generũ ad ſe accerſiri iuſſit, & cum eo L. Cornelium Balbũ, Sextũq; Peduceũ. Hos ut ueniſſe uidit, in cubitũ nixus, Quantã (inquit) curã, diligentiãq; in ualetudine mea tuenda hoc tẽpore adhibuerim, cum uos teſtes habeã, nihil opus eſt pluribus uerbis cõmemorare: quibus quoniã, ut ſpero, ſatisfeci, me nihil reliqui feciſſe, quod ad ſanandũ me pertineret: reliquũ eſt, ut egomet mihi conſulam: id uos ignorare nolui. Nam mihi ſtat alere morbum deſinere: nanq; his diebus quicquid cibi ſumpſi, ita produxi uitã, ut auxerim dolores ſine ſpe ſalutis. Quare à uobis peto, primũ ut conſiliũ probetis meum, deinde ne fruſtra dehortando conemini. Hac oratione habita tanta conſtantia uocis atq; uultus, ut nõ ex uita ſed ex domo in domũ uideretur migrare, cũ quidẽ Agrippa eum flens, atq; oſculãs oraret atq; obſecraret, ne ad id quod natura cogeret, ipſe quoq; ſibi accelerarer: & quoniam tum quoq; poſſet temporibus ſupereſſe, ſe ſibi, ſuisq; reſeruaret, preces eius taciturna ſua obſtinatione depreſſit. Sic cum biduum cibo ſe abſtinuiſſet, ſubitò febris deceſſit, leuiorq; morbus eſſe cœpit. Tamen propoſitum nihilo ſecius peregit. Itaq; die quinto poſtquam id conſiliũ inierat, pridie Calendas Aprilis, Cn. Domitio, C. Soſio Coſs. deceſſit. Elatus eſt in lecticula, ut ipſe preſcripſerat, ſine ulla pompa funeris, comitantibus omnibus bonis, maxima uulgi frequentia. Sepultus eſt iuxta uiam Appiam, ad quintum lapidẽ, in monumento Q. Cæcilij auunculi ſui.

Decretum mortis.

Obitus & ſepultura.

PLATONIS VITA

GVARINO VERONENSI AVTORE.

MVLTVM diuq; animo uerti, Philippe uir doctiſſime, humanitatẽ tuam moresq; ſuauiſſimos: quibus effectũ eſt, ut quantũ ſciẽtia & magnarũ rerũ cognitione, tãtũ facilitate & iuuenili ſuauitate pręcellas. Eius generis medici ſunt, quos literarũ parẽs Homerus inter alios principatũ habere cecinit:

Vir medicus precio multos æquauerit unus.

Quid igitur miri eſt ſi charus adeò, acceptus ac iucũdus es huic illuſtri noſtro Principi, ſubtili hominum æſtimatori, & fautori uirtutis optimo, qui

D quantũ gradu & fortuna, tantũ dignitate & ſapientia inter mortales antecedit? Tuarũ ſanè rerũ cum alij permulti, tum uero ipſe tibi ſum teſtis non infimus, quem ſingulari beneuolẽtia, ſtricta familiaritate, aſſidua conſuetudine, colloquijs intimis, tuenda mei meorũq; ualetudine, & omni deniq; neceſſitudine tibi deuinctũ tenes. Cuius quidẽ rei memoriã tam iucundã, tam honeſtã atq; probabilẽ, ſi qua ratione perpetuò obſeruare liceat, ſæpius mecũ uerſo, ſicut Aegyptiorum artificio & excogitatis quibuſdã odoribus, incorrupta teneri corpora poſſe, hiſtoriæ tradit Herodotus. Iam demũ facile fieri poſſe intelligo, ſi literis, quaſi perenni cõdimẽto et fideli rerũ geſtarũ cuſtode, poſteritatis etiã cõmendatione crebrisq; ſermonibus durare curabimus. Itaq; cogitanti mihi quidnã hoc potiſſimũ tẽpore, quo tãtis immergor occupationibus, ſcribendũ aggrederer, aptiſſima Platonis perſona uiſa eſt, in cuius lectione perinde ac delicatiſſima deguſtatione utriuſq; recordatio cõdiretur. Eum idcirco potiſſimũ delegi, quia cum de illo nõnulla diſſeruiſſes in eo ſuburbano Ferrarię proximo, cui ob eximiã quandã amœnitatẽ Pulchroflori cognomen inditum eſt, tibi ſum pollicitus me de hominis ætate reſponſurũ. Non cõtentus autẽ promiſſa tantum reddere, ut accumulatius hoc æs alienũ tibi perſoluerẽ, eius uiri genus, uitã, ac nõnulla diuinis ipſius ſtudijs pertinentia, cõiunxi. Hoc pacto omni ex parte Platonẽ notum ac familiarẽ tibi fecero. Clarã Platonis extitiſſe progeniẽ cunctorũ teſtãtur literæ, ſeu paternã, ſeu maternã intuearis originẽ. Is Ariſtone patritio inter Athenieſes ciue, & Perictiona ſiue Prona, inſigni certe fœmina natus eſt matre. Maternũ genus cum alij cõplures, tum uero Solon Atticarũ legũ lator, & è ſeptẽ ſapiẽtibus unus, illuſtrat. Drepides enim Solonis frater Critiã maiorẽ creat, à quo Caliſteus ortus Critiã minorẽ gignit. Hic unus ex triginta fuit, qui rem aliquãdo Athenienſem gubernarũt. Critiæ filius Glaucon, à quo Charmides Platonis auunculus, & Perictiona mater æditi. Perictiona igitur probitate & forma eximia Ariſtoni matrimonio collocata, uirilis quidẽ ſexus Adimantũ, Labeonẽ, ac Platonẽ: muliebris autẽ Boconã peperit, quę Eucumedonti ſpectato uiro nupta, Speuſippi in primis & honorati philoſophi mater fuit. Futurã Platonis magnitudinẽ & ſuauiſſimã in primis eloquẽtiã euidẽtiſſima ſigna prædixerũt. Cõplures grauiſſimi uiri & locupletes ſanè teſtes memoriæ prodiderũt, Ariſtonẽ cum Perictionæ uirginitatẽ tollere, & uim inferre conaretur, diutius uoti factũ impotẽ: cumq; tandẽ ſe reuocaret, Apollinis ſpeciem

Parentes.

humana

A humanã maiorẽ aſpexiſſe. Quapropter Ariſtonẽ ab omni Perictionæ cõtactu quoad infantem enixa eſt, prorſus abſtinuiſſe. Hæc in omniũ Athenienſiũ ore fuiſſe, quoniã mihi hæc humanis oculis ludibria ingerãtur, alius diſputãdi locus & tẽpus poſtulat. Tener adhuc infans ſopore tenetur in cunis, cum apes nõ paruã mellis uim dormiẽtis labellis inſtillare ſenſim annotatæ ſunt. Qua quidẽ re ad prodigiorũ interpretes delata, eũ futurũ procedẽtib. annis uaticinati ſunt, cuius ex lingua melle dulcior flueret oratio. Quieſcẽs aliquãdo Socrates, inter genua nouellũ cygni pullũ tenere ſe exiſtimauit, eumq́ natis derepẽte plumis ſublimẽ euolaſſe, & ipſum ætherẽ dulci clãgore, ac ſuauiſſimis impleuiſſe cantib. Poſtridie cũ pater ad Socratẽ pręceptis eius & inſtitutione formãdũ Platonẽ adduxiſſet, uiſo ſtatim puello, hæc illa, inquit, eſt auicula, cuius imago nocte proxima mihi per ſomnũ obuerſata eſt. Tã clara futuri Platonis auguria ingẽti dehinc euẽtu minime caruere, ſeu intelligẽdi ſubtilitatẽ, ſeu diſputãdi uim, ſeu dicẽdi dulcedinẽ cõtemplere. Quas quidẽ ad res grauiſſimorũ hominũ teſtimonia nõ deſunt. Quis enim dubitet Platonem amiciſſimũ ueritatis hominẽ, & eius hominib. exhibẽdæ promptiſſimũ, præcipuũ eſſe, ſiue acumine diſſerẽdi, ſiue eloquẽdi facultate diuina quadã et homerica? Multũ enim ſuper proſam orationẽ et quã pedeſtrẽ Gręci uocãt, ſurgit, ut nõ hominis ingenio, ſed quodã delphico, ut poëta diceret, uideatur oraculo dei inſtinctus, adeò ut quidã latinæ linguæ præclarus autor, et græce peritiſſimus, Platonis uerba in Romanã dictionẽ uertere formidarit, cũ ad explicandas eorũ proprietates, & (ut ita dicã) cõpoſitiõis harmoniã, nequaq́ poſſet latina oratio aſpirare. Quod ſi ex Platonis oratione aliquid demas mutes'ue, etſi cõmodiſſime facias, de elegãtia tamẽ partẽ nõ paruã ſanè detraxeris. Sed hæc poſtea. Natiuitatis eius tẽpus quod tibi ſum Philippe pollicitus, pluribus inſignire modis cõſtituimus, quo clarius eius uiri ortus ad uniuerſos peruenire queat. Natus eſt igitur Plato, ſeptima Targelionis, qui eſt Athenienſiũ mẽſis, die, anno à Troiæ captiuitate ſeptingẽteſimo quinquageſimoſexto, Olympiade octogeſimaoctaua: ab Vrbe uero condita, trecẽteſimo trigeſimoſexto: poſt liberatã cunctis regibus ciuitatẽ octogeſimoſexto: ante ſaluatoris aduentũ quadringẽteſimo uigeſimotertio. Qua etiã tempeſtate doctiſſimi uiri permulti florebant: ex quibus hi pluriũ ſermone prædicabãtur, Socrates Athenieẽſis, Democritus Abderita, Empedocles Agrigentinus, Eudoxus Gnidius aſtrologus, Hippocrates Cous medicus, Socrates Athenienſis rhetor, Herodotus hiſtoricus, Euripides & Sophocles tragici, Diogenes cynicus, Ariſtophanes comicus, alijq́ complures, quorũ ea ætas fertilis magis ac magis erat. Fama eſt ipſum in Aegina progenitũ in Phidiadis ædibus nobilis eius urbis ciuis, quo tẽpore redacta in poteſtatẽ inſula, Athenieẽſes Ariſtonẽ patrẽ unà cum alijs ciuibus deducta colonia eò inhabitatum miſerãt. Ferẽtibus inde opem Lacedæmonijs, & electis Athenieẽſibus ex Aegina, Ariſto Athenas reuerſus eſt. Infanti nomen Ariſtochi fuiſſe nonnulli ſcriptum reliquerunt, quod ab auo ad illum quaſi hæreditaria quadã ſucceſſione tranſmiſſum futuræ magnitudinis tantũ dedit auſpiciũ, ut qui perfectiſſimã in poſterũ gloriã, quod & ipſum nomen ſignificat, adepturus eſſet. Platoni poſtea cognomen inditũ cæteri autores ſunt. diuerſe feruntur cauſæ: quibuſdã placet id illi cognomentũ impoſitũ propterea, quod cum apud Ariſtonẽ Argiuũ pugilũ magiſtrũ exercendo corpori & leuãdis arte membris operã daret, robuſtiore ualetudine & ampliore cæteris cõdiſcipulis humerorũ latitudine pręditus, huius generis appellationẽ ſit aſſequutus. Græci nanq́ πλατὺν latũ dicunt. Cuius rei ſicut & aliarum non ignarus magnus poëta Vergilius, Platonem circuito ſermone his innuit uerbis: Atq́ humeris extantem ſuſpicit altis. Alij, in quibus eſt Neanthes autor non ignobilis, aſſerunt eum ob latiorem frontem ac faciem quæ illi erat, ſic uulgò uocatum. Sunt qui ab latiſſima dicendi facultate & oratione copioſa contendant hoc illi adhibitũ fuiſſe uocabulum. Primis literis ſub Dionyſio præceptore imbutus eſt, cuius & ipſe in eo libro meminit, qui Amatores inſcribitur, hoc eſt Eraſtæ. Grata nanq́ in hunc hominẽ amicorũ beneficia extitiſſe, uel hinc abunde patet, quod præceptorũ & neceſſariorũ memoriã ne ulla obſcuraret obliuio, ſcriptis illuſtrauit ſuis, idq́ pro boni uiri officio et inſtitutione maiorum, qui (ut inquit Satyrus) Præceptorẽ ſancti uoluere parẽtis Eſſe loco. In ipſo enim ſtatim libri primordio inquit: Dionyſij grãmatici ludũ ingreſſus adoleſcẽtes aſpexi claris procreatos parentibus, qui plurimæ probitatis præ ſe ferebant indolem. quæ quidẽ de magiſtro dicta honorifice fuiſſe nullus inficias ibit, cũ diſcipulorũ ordo, aſpectusq́ modeſtus in præceptoris laudẽ referatur. Puer adhuc tantã in moribus uerecundiã, & in uultu modeſtiã habuiſſe traditur, ut ne ſemel quidẽ effuſe riſiſſe cõſpectus ſit. Id in omni ætate uehemẽter dedecere dixerim, uel conterraneo meo Catullo aſſerente: Riſu inepto res ineptior nulla eſt. & arguente non minus Iſocrate, riſum incontinentem eſſe dementis indicium. Nil prætermiſiſſe Plato uiſus eſt, quod corpus

Plato educatus ab apibus.

Natiuitatis tempus.

Platonis coæui.

B

C pariter atqꝫ animũ laboribus & philoſophiæ idoneum efficeret. Robur & uires ſibi à natura da-
tas, eouſqꝫ cura & uincto muniuit artificio, ut in Iſthmiorũ celebratione (ij ſunt enim frequẽtia
& apparatu magnifici) inter athletas decertãs, fortiſſimi luctatoris & pugilis nomen cũ prædica
tione reportarit. Cui ſanè exercitationũ generi idcirco prudẽtiſſimus ſeſe dedebat adoleſcens,
quia nõ ſolũ ſibi ſe natũ intelligebat, ortuſqꝫ ſui partẽ amicos, partem patriã aliquando uendica
turam. Cui hac uia ſi quãdo uocaret uſus, ſeipſum inſtruebat. Præcipuã quoqꝫ pictoriæ arti cu-
ram impẽdit: quæ cum ad alia permulta uitæ uſibus neceſſaria, tum uero ad Geometricas figu-
ras ac lineas deſignãdas nimirũ conducere poteſt, ad quam à natura ſcientiã pronus ferebatur.
Quid quod pictor ſolers & diligẽs naturæ mimus, & ſi uocẽ & orationis ornamentũ addiderit,

Platonis opera carminibus ſcripta.

poëtæ germanus eſt? Poëticã quoqꝫ miro cõplexus eſt ingenio. Scripſit primũ quidẽ dithyram
bos, poſtea cantilenas, demumqꝫ tragœdias doctorũ hominũ collaudatione celebratas. Pronun
ciabat ſuaui & dulci uocis ſono, niſi quod ad gracilitatẽ paulũ acceſſiſſe dictus. Cõpoſitã ab ſe
tragœdiã ante Bacchanaliorũ ſpectaculũ educturus erat: cæterũ ut diuina Socratis informari di
ſciplina cœptus eſt, huic uni toto, ut aiunt, incumbẽs pectore, poëtica cuncta cremãda curauit,
hunc præfatus uerſum: Nũc opus eſt, Vulcane libẽs accede Platoni. Et recte profecto: nam
ſicut tenellos annos ludere ac laſciuire decuerat, ſic ſequẽs ætas alios exegit mores, ut ſeuera di-
ctu ſeuerus ageret. Platonẽ igitˀ cum florens adhuc efferueret adoleſcentia, amore irretitũ fuiſſe
ſcribitur, cuius ea, ut poëtæ dicerẽt, potẽtia eſt, ut patris ſummi tela Tiphoëa temnat: & Videat
cœlo ſuperos relicto Vultibus falſis habitare terras. Stellã nanqꝫ miſerè deperijt, cuius amor
ab ingenij ſuauitate atqꝫ elegantia cœpit exordium. Stella enim cum præcipuo cœli cõtemplan
di motumqꝫ ſyderum perdiſcendi ſtudio teneretur, totum ſibi Platonis deuinxit animũ. Ipſius
in Stellam iuuenilia hæc extant epigrammata: Ardentes ſtellas lucens mea Stella tueris,

Cœlum utinam fierem, te ut multo lumine cernam. Aliud cum uita exceſſiſſet:

Stella prius ſuperis fulgebas lucifer, at nunc
Heſperus ab fulges manibus occiduus.

Hæc atqꝫ alia mollioris æta
tis carmina progrediẽtib. annis perinde ac bonis artibus & moribus pernicioſa prorſus abiecit:
nam nõ ulla magis uires induſtria firmat, quàm Venerem & cæci ſtimulos auertere amoris, ut
D poëta inquit optimus. Idcirco ut ſe limatũ expolitũqꝫ redderet, dehinc capeſſendæ ſocietatis do-
ctrinæ omniũ cogitationũ ſtudium ac tempus impendit, uigeſimũ iam ingreſſus annum. Inte-
rea cum Socrates omnẽ uirtutis laudem in actione poneret, Athenienſem populũ ad honeſtæ
uitæ rationes animare nunquã deſinebat, cunctorũ uitia inſectari, & bonos quoad liceret ciues
facere. Qua ex re cum multorũ & quidem potentũ in ſe conflaſſet inuidiã (ueritas enim odium
parit) in primis Aniti locupletis & factioſi hominis contraxit inimicitiã. Qui cum Socratis mor
ſus ferre nequiret, Ariſtophanẽ doctum quidem comicũ, ſed hominẽ parum probum induxit,

Nebulæ Ariſtophanis comœdia ſcripta in Platonem.

qui comœdiã cui titulus eſt Nebulæ, ſcripſit, & agendam in ſcena ſpectandamqꝫ curauit. In ea
& alia complura in Socratẽ, & illud fingit: Socratem nebulas colentem, & Athenienſiũ religio
ni detrectantẽ, præterea mentes iuuenum ſic imbuentẽ, ut parentibus manus inferre pie & of-
ficioſe poſſent. Ea res cum uniuerſum populũ à Socratis charitate auertiſſet, auribus ab ipſa ad-
huc recitatione calentibus, poſtridie Socrates in iudicium uocatur, integerrimus atqꝫ innocens
ſanè philoſophus. Tres illi accuſatores extitere, Anitus, Lyxon, & Melitus. Orationẽ Polycra-
tes ſophiſta compoſuit, quam ad iudices habuit Polyeuctus. Capita criminũ ex ipſa quæ adhuc
extat accuſatione cognoſcere licet. Ea titulũ habet huiuſcemodi: Melitus Meliti filius Putheus,
Socrati Sophroniſci filio Alopœteo. Iura uiolantur à Socrate, cum quia minime deos exiſti-
mat, quos à ciuitate exiſtimari ſolere uidet, tum quia nouos quoſdam deos introducit. Accedit
ad iniuriam quod iuuentutem corrumpit. pœna mors eſto. Surrexerat ad defenſionem præce-
ptoris Plato, hoc pacto orationem exorſus: Etſi omnibus qui hæc aſcendere tribunalia, iunior
adſum uiri Athenienſes. tantus eſt ab iudicibus clamor obiectus, & ut deſcenderet uocifera-
tio circunfuſa, ut cunctis præ timore dicendi ac defendendi facultas prærepta ſit. Itaque mul-
titudinis inuidia, ira & furore principe, iudicio mortis damnatus eſt Socrates. Nec multo pòſt

Socratis interitus.

dato ei publice ueneno in carcere perijt. Tranſeunt poſt tam immane facinus dies non multi,
cum ſcinditur incertum ſtudia in contraria uulgus, feroqꝫ ſui conſilij pœnitens interfectum lu-
get Socratem, ſanctitate & omni uirtutis genere uenerabilem. Publicus mœror inclinatur,
clauſæ officinæ, deſerta gymnaſia, deſtituta theatra, fit denique in urbe iuſtitium, in accuſato-
res impetus agitur, alijs in exilium abeuntibus, & ſalutem fuga capeſſentibus, Melitus ultimo
ſupplicio afficitur. Anitus cum in Heracleam ſe recepiſſet, ab Heracliẽſibus magna cum igno-

minia

A miniа electus eſt. Eius bona fiſco adiecta. Socrati ærea ſtatua, Lyſippi opus, erecta. Lōgius ſum paulò digreſſus Philippe uir ſpectatiſſime, cum huiuſmodi excurſiones tibi non iniucundas arbitratus ſim. Redeamus igitur. Cum Socrates dato ut ſuperius dixi ueneno, mortē obijſſet, Plato Cratello & Hermogeni ſe docendū tradidit, huic quidē Parmenidis, Cratello autē Heracliti ſectā profitenti. Nihil ſtudioſus adoleſcens omiſit, unde ad augendā uel ornandā diſciplinā ulla ſibi ſpes eſſet. Quamobrē cū utilitatis plurimū ab Epicarmo Coo uel Siculo poſſet aſſequi, omnia ferè trāſcripſit ab eo, quæ per ipſius opera diligēs lector inuenit. Nec minus Sephironis mimographi præceptis uacaſſe uidetur, quæ per aliorum negligentiā omiſſa & obliterata primus Athenas reuocauit. In eius libris lectitādis tātopere delectatus tradit, ut ſub mortui puluino repertos eſſe cōſtans ſcriptorū fama ſit. Annos poſtmodū octo & uiginti natus, Socraticis ſecū aſſumptis quos diſcēdi cupiditate detineri nouerat, ad Euclidē nobiliſſimū ea ętate geometrā Megarā ſeceſſit. Id autē oppidū florentiſſimū fuerat longe, ab Athenis millia paſſuū uiginti diſtās. Cuius oriundus erat Euclides Socratis aliquādo diſcipulus: cui cum aliquādiu ſtudioſiſſime uacaſſet, Cyrenē (ea eſt nobilis Aphricæ ciuitas, finitima Carthagini) profectus eſt, ubi Theodorus clariſſimus ea ætate mathematicus frequēti fama celebrabatur. Inde factus doctior in Italiā nauigās ad Archytā Tarentinū ſeſe cōtulit, ut ab eo inſigni tunc philoſopho doctrinarū aliquid hauriret. Ab illo digreſſus, ad Philolaū, Timæū, & Euritū ad Locros pergit, Pythagoricæ præceptionis gratia capeſſendæ. Eo ex loco in Aegyptū transmittēs, ab ſacerdotibus Memphiticiſq̧ uatibus ſyderū ortus, curſus, obitus, uariaſq̧ poteſtates, ac rerū diuinarū occulta, numerorūq̧ inſuper & menſurarū rationes accepit. Sunt qui credāt (& hi quidē homines grauiſſimi) hoc tepore & hoc in loco Platonē ea quæ à prophetis noſtris prædicta fuerāt, interprete aliquo deprehendiſſe, ac ueri dei cognitionē delibaſſe. Huius itineris comitē habuit Euripidē: qui cum in aduerſam ualetudinē incidiſſet, ex maris aqua ſumpto remedio, ſacerdotū cura & diligētia priſtinæ eſt reſtitutus incolumitati. Quapropter Euripidē dixiſſe ferūt, mare cuncta mortaliū mala prorſus abluit, uereq̧ (ſicut Homerus inquit) uniuerſos Aegypti indigenas præſtātes eſſe medicos. Aegypto peragrata, dum regionis ſitū naturāq̧ ac implicitas Nili ripas, ortus, incrementa, cōtemplatur ac percipit, ut undiq̧ collecta tantarū artiū & doctrinarū ſtudia, perinde ac merca-

B tor copioſus in patriā reportās, rurſum in omnē terrarū orbem liberaliter impartiret diſſeminaretq̧, Athenas redire inſtituit. Audierat apud Perſas eſſe uiros inſignes, quos Magos indigenæ uocāt. *Magi.* Ii rebus diuinis operā ac ſtudiū exhibēt, in ſuſcipiēdis uotis, in reddēdis ſacrificijs, in placādis dijs ritus atq̧ leges edocētes, & illorū naturā ac generationē explicātes, de induſtria, de pietate, & humādo, atq̧ alijs permultis diſputātes: ad illos penetrare Platoni mens erat: uerū flagrātibus per eas regiones bellis, cōſiliū reuocauit. Erat nō procul ab Athenarū urbe ſuburbanū nobile inter arbuſta poſitū, quod ueteres Atticæ terræ habitatores Hacademiā, poſteriores mutata cū aſpiratione litera, ab Academo heroë peruetuſto Academiā appellauere: *Academia.* hoc ad exercendas artes cōmunicādaſq̧ doctrinas Plato delegit, nō tam ſalubritate, quàm ſolitudine ſeceſſuq̧ conſpicuū, quippe cum locorū amœnitas, ſaluberq̧ & hilaris aëris aſpectus ad laſciuiā magis inuitet, & attētiores mētis uires ſoluat, cogitationēq̧ foras euocet. Quocirca nō illepide quis noſtros oculos totā luxuriā eſſe dixit. In Academia cū docēs, tum ſcribēs, cōplures exegit annos, ab qua et ipſius ſecta appellationē Academicæ ſortita eſt. Aptiſſimā igitur diſcere uolētibus temperiem faciēs, ex diuerſis ueluti mēbris philoſophādi corpus cōcinnauit. Nam quæ ad ſenſum ac rationē pertinēt, ad Heracliti Epheſij præcepta cōferebat: quæ uero intelligēdi cōtemplatione cōſtarent, ad Pythagoræ: quæ autē ciuiliū rerum diſputationē affectarēt, morumq̧ formulā, & hominū inſtitutionē, ex Socratis fontibus hauriebat: alias autē diſciplinas opinioneſq̧ paſſim inſerens. Ad ſtudiorū ueritatē & diſcendā & docendam quanta illum tenuerit auiditas, & alia permulta teſtātur, & illud non parū, quod in rei familiaris anguſtia, tres Pythagoricæ ſectæ libros à Philolao Crotoniata, uel ut alij tradūt, ab eius neceſſarijs minis centū mercatus eſt, qui quidem pecunia nō parum ad uſus domeſticos indigebat. Fuerat autē Philolaus hæreſeos Pythagoricæ philoſophus, qui de Pythagoricis primus naturalia ædidit. Ex tribus his quos dico libris complura Platonē in ſuum tranſcripſiſſe Timæum dicit Hermippus. Sunt qui dicunt eam argenti ſummam ab Dione Syracuſano perſolutam, datis ad eum à Platone epiſtolis, cui literarum neceſſitudine & philoſophandi ſimilitudine arctiſſime deuinctus erat. Et quoniā ad eius hominis ſtudia & artes aperiendas, diſcipulorū & librorum ab ſe compilatorū numerus pertinet, & ſtudioſis uoluptatē afferre poteſt, eos etiā quaſi teſtes producamus: quorū primus Speuſippus eſto. *Platonis diſcipuli & libri.* Nam & genere illi propior extitit, & magiſterij ſucceſſor, & Platonici dogmatis

C aſſertor, poſt illius mortē annos octo. Xenocrates Chalcedonius, qui mortuo Speuſippo ſcholæ præfectus eſt, annos quinq; & uiginti. Ariſtoteles Stagirita. Nam & alios ſeptem Ariſtotelis nomine appellatos inuenio, quos enumerare non erit iniucundū. Fertur enim Ariſtoteles quidam in Athenienſiū republica inſigniter obuerſatus, cuius habitæ in foro complures extant orationes, dicendi gratia & ſuauitate refertæ. Alter qui in Iliadē Homeri exponendā, diligentiā impendit & operam. Tertius Siculus, dicendi magiſter, qui aduerſus Panegyricam Iſocratis orationem ſcripſit. Quartus cognomento Fabula, Aeſchini Socratico perquā familiaris & charus. Quintus Cyrenæus, qui de arte poetica librū ædidit. Sextus ludi pugilū magiſter non inceleber. Septimus haud clarus admodū, qui de Pleonaſmo libellū compoſuit. Redeamus ad Platonis diſcipulos. Philippus Opuntius, Heſtieus Perinthius, Dion Syracuſanus, Anuleus Heracliēſis, Eraſtus & Coriſtus ambo Scepſij, Timolaus Cyzicenus, Euehon Lampſacenus, Piton & Heraclides, uterq; natione Enius: Hippotades & Calippus & Demoſthenes orator, Athenienſes. Cæterū cum Demoſthenes poſtea Calliſtratū nobilē Athenis oratorem uidiſſet, omiſſo Platone illi deinceps adhæſit. Theophraſtū quoq; Lesbium Platonis auditorē fuiſſe quidā aſſerunt. Sed & mulieres ſub eo philoſophiæ uacaſſe certum eſt, Laſchenā ſcilicet ex Mantinea, & Axiotheam, Phliaſiam, quam & uirilē habitū induiſſe dicunt. Fuerunt & alij, quos referre lōga & ingrata mora eſſet. Dehinc de operibus à Platone æditis & uarie copioſeq; compilatis breui perſtringamus, ut probis quidē calcar, ignauis autem rubor incutiatur, cum uideant tantū philoſophū inter tot peregrinationes, itinera, curſusq; maritimos, dum literas quaſi toto fugientes orbe perſequutus mauult uerecūde diſcere, quàm imprudēter docere, tot ac tāta uolumina conſcripſiſſe, & immortalitate digna poſteritati legaſſe. De his illud prædixiſſe licet: omnia fermè quæ grauius accuratiusq; diſputanda fuerāt, ſerioq; agitāda, in dialogorū forma cōſcripta fuiſſe: & rectè ſanè: ea enim quæ eiuſmodi colloquēdi ratione tractantur, introductis pro dignitate perſonis, apertius diſputantur, & uehemētius imprimuntur, quaſi res ipſæ nō audiri, ſed geri & corām explicari credantur. Nam certior aure arbiter eſt oculus, ut inquit Flaccus. Effingendorum autē dialogorū autorem primū fuiſſe Zenonē Eleaten affirmant quidā. Verū Ariſtoteles in primo de Poetis libro, cui & Phauorinus cōſentit, Alexamenū Scyreum aut Teium, primū

D in eo genere ſcripſiſſe dicit. Verūenimuero (utcunq; res ſe habeat) Plato prçcipuā et rei politius exponendæ curā & ſtudiū adhibuit: ut cum de bonis artibus ad diſciplinā & uitæ inſtitutionem interrogatio & tempeſtiua deinde facta ſit reſponſio, earum perſonarū quas introducit propriū decorū ex parte humano deprehendi poſſit ingenio, diuina præſertim adſpirante ope, unde & plurima noſtra eſt aſſequuta cognitio. Cumq; Plato cerneret, quantū lucis & gratiæ cognoſcendis rebus afferret adhibita cōmode opportuneq; partitio, non ſolum ad claritatē, uerumetiā & ad facultatē, abſolute nimirū cuncta partitus eſt. ut uerbi cauſa, Platonica eſt illa partitio: Bonorum quædā animi, quædā corporis, quædam rerum externarū. Animi quæ capeſſerent uirtutis eſſe: eaq; ab eo in naturam moresq; diuidebatur. Naturæ celeritatē ad diſcendū retinendumq; memoriæ dabat, quorū utrunq; mentis eſſet propriū & ingenij. Morū ſtudia & cōſuetudinē, iuſtitiæ, fortitudini, modeſtiæ, prudentiæ applicabat. Corporis bona aſſignabat pulchritudinē, celeritatē, ualetudinē, robur. Exteriora bona ponebat fortunatā & ampliſſimā patriā, diuitias, opes, clarā familiā, amicos: quæ etſi eius generis eſſent, ut uirtus per ſe ad felicitatē adipiſcendā ſine illis ualeret, tamen ut inſtrumēta adhiberi uirtuti de corporeis externiſq; dico. Amicitiarū tria genera dicere ex Platonica diuiſione eſt: nā aut naturales, aut æquales, aut hoſpitales eſſe. Naturales, quæ ſanguinis uinculo nobiſcū naſcuntur, ut parentū, filiorū, fratrū, conſanguineorumq;. Aequales gignit cōſuetudo uitæq; ſocietas, accedente præſertim morum ſimilitudine, nulla generis propinquitate, quales Pylades & Oreſtes, Scipio & Lælius. Hoſpites maxime comitatus creant, epiſtolæ, & mutua inter abſentes officia. Duo quoq; rerū principia cōſtituebat, Deum ſcilicet, atq; Hylen: ex qua elemēta quatuor deriuarentur, ignis, aër, aqua, terra, ex quibus mundus ipſe cōſtaret, & quæ in mūdo. Sed quid ago ſuperuacuæ negociationis homo, qui ea quæ ſunt à Platone aut excogitata, aut ornatius digeſta, percurro, cum ea & latius literis illuſtrata ſint, & tibi diligētiſſime cognita? Itaq; ne noctua Athenas, aut ſus Mineruā (ut in prouerbio eſt) hæc omittēs, de illius uita quod ſuccurret abſoluā. Cum uirtutis laudē in actione conſtare intelligeret, idq; prædicaret cuius ſtudio inſudarat, ſæpius de ſe in patriā, in amicos, in hominum genus periculū fecit. Belligerantibus ſiquidē Athenis ter in militiā profectus eſt. Primū in eo prælio quod in Tanagra cōmiſſum fuit, fortiter dimicaſſe cōſpectus eſt. Is autē in agro Thebano celeber uicus fuerat. Deinde in Corinthios, tertio in Delios adeò ſtrenui bellatoris nauauit operam,

Ariſtoteles ſeptem. *Platonis diſcipuli.* *Dialogorū primus inuentor.* *Bonorū partitio ſecundum Platonem.* *Amicitiarū genera tria.* *Rerum principia duo.* *Plato ter profectus in militiam.*

A operã, ut ſumma cum laude per omniũ ora uolaret in primis. Quid in familiares? Chabriæ for-
tiſſimo eius ætatis duci Crobilus accuſator improbus diẽ dixerat, & capitis iudiciũ intẽtauerat.
Quocirca cum ab reliquis deſtitutus ciuibus metu periculi & magnitudine in arcẽ aſcenderet,
ſolus Plato officij cõſciẽtia munitus, forti & nuſquã remiſſo ſubſequutus animo hominẽ defen
ſurus, ut utilẽ patriæ ciuem, ſemper adfuit. Cui cum calumniator Crobilus ut eum à patrocinio
deterreret minitans dixiſſet, Alijs defenſionẽ præſtaturus aduentas, ignorãs quod te quoq; So-
cratis uenenũ expectat: ei Plato ingenue quidẽ nihilq; retardatus reſpõdit: Olim Crobile cum
patriæ dignitati militabã in tolerãdis periculis nihilo ſegnis eram, nunc pro officio & amici ſa-
lute licet ferrũ ac uenena mineris & ignẽ, nullũ recuſo diſcrimen. hæc in amicis cõſeruandis Pla
tonis cõſtantia. Quid illa in Xenocratẽ firmitas & moderatio? Cum ex diſcipulis inſtigarẽt qui-
dam inuidia, Xenocratẽ adeò Platoni gratũ acceptũq; eſſe, ut in eum cõflaret inimicitiã, tale ali
quid cõmentus eſt. Multa in Platonẽ Xenocratis maledicta renunciauit: Plato medio ſermone
criminationẽ reſpuẽs obaudit: inſtat obtrectator uultus ſeueritate crimina affirmãs, deniq; deos
omnes ac deas obteſtãs. Plato ut ab eius ſeſe pertinacia ſolueret, Eſto, inquit, ſed ea Xenocrates
grauitate pollet, ut niſi ſic expedire iudicaſſet, dicturus ea nunq; fuiſſet. Quo facto ab tã impor
tuno cõuiciatore ſe liberauit, & omnẽ abſcindendæ familiaritatis ſpem ademit. Sciebat enim ſa
crum illud amicitiæ nomẽ ſerò quidẽ ſumendũ eſſe, uerũ ubi ſemel eſt aſſumptũ, ſpernere nõ cõ
uenire, ſed omni prorſus ratione tutandũ. Platonẽ ter in Siciliã nauigaſſe cõperio. Nam prima
eius nauigatio fuit ad ſpectandã inſulã, & Crateras, qui ſcatebrarũ locus eſſe dicitur, quo tempore
Dionyſius ſenior Hermocratis filius oppreſſa Syracuſanorũ libertate tyrãnidẽ exercebat. Car-
thaginenſib. nãq; Siciliã inuadẽtibus, & uaſtitatẽ ſimul, & libertatis omiſſionẽ minitãtibus, Sicu
li Dionyſiũ, cuius illuſtre in re bellica ea tẽpeſtate nomẽ erat, rerũ ſummæ præfecerãt, ut ab im-
minẽti clade Siciliã tutarẽt. Repulſo autẽ hoſte, Dionyſius inuadendæ dominationis occaſionẽ
nactus tyrannidẽ occuparat, quiq; in uirtute iam effecerat ne Græcorũ oppida Barbaris ſerui-
rent, ex patre & benefactore immanẽ ſeſe dominũ tyrãnũq; reddiderat. Is igit cum omni cona-
tu ac neceſſitate Platonẽ adegit, ut in colloquiũ ueniret. Quo quidẽ in ſermone Plato ediſſerere
cœpit de tyrãnide principatuq; legitimo: Quantũ huic laudis & beneuolẽtiæ, tantũ illi uitupe-
B rationis atq; ſimultatis ineſſe: hunc utilẽ ac bonũ, illã dãnoſam inhoneſtãq;, ut illa ui paretur,
hic uero uirtuti cõferatur. Ea uox mirũ in modũ tyrãni mentẽ offendit. Indignatus itaq; Diony
ſius, Tua, inquit, ſeruile neſcio quid ſapit oratio. Cui Plato, certe, ait, tua uero tyrãnicũ. Quare
inſtigatus Dionyſius, ut Platonẽ occideret agitabat: quod, niſi Dionis & Ariſtomenis precibus
uix reuocatus eſſet, profecto feciſſet. Erat autẽ Dion Dionyſio affinitate cõiunctus, eius ſiqui-
dem ſoror Ariſtomacha, Hipparino patre primario inter Syracuſanos uiro progenita, Diony-
ſio nupſerat. Hic ille Hipparinus eſt, quẽ initio collegã rei bellicæ Dionyſio Siculi crearãt, ut an
tea iam tactũ eſt. At eũ Polydi Lacedæmonio, qui per id tẽpus apud Dionyſiũ ciuitatis ſuæ no-
mine legatione fungebatur, exhibuit, ut in Græciã rediẽs Platonẽ uenundaret. Polys Aeginã an-
nauigans illũ uendendũ expoſuit: qua in re in capitis diſcrimen incidit. Lata erat eo tẽpore lex
apud Aeginetas, qua cauebatur ne quis Athenienſis Aeginã adiret. Adeũti uero, indicta cauſa iam
capitale ſuppliciũ impẽdere. Inſtabat ipſe legis ferundæ autor Charmãder Charmãdridæ, quo
legẽ morte ſanciret. Quod accidiſſet, niſi præſens quidã tantã rem tamq; horrẽdã ioco ſoluiſſet.
Nã cum lex de Athenienſib. hominib. nominatim expreſſa ſit, hic philoſophus eſt inquit. Quo-
circa moto inter præſentes riſu, Platonẽ metu mortis abſoluendũ cẽſuerũt. Nõnulli Platonẽ in
ipſam concionẽ adductũ fuiſſe ſcribũt, in quẽ coniecti uniuerſorũ oculi, hominis geſtũ obſerua
bant, & quaſi miſſum è cœlo deum cõtemplabãtur. At ille ne uerbo quidẽ emiſſo, immoto cor
pore, immutatoq; uultu, utrãq; ſentẽtiã cõſtanter expectabat, ut ſicut ſequũda non magnopere
ſperare uideret, ita et aduerſa maximo ac fortiſſimo paratus et armatus animo excepturus. Tã-
tum ualebat philoſophiæ ratio, & optima factorũ cõſiliorũq; cõſciẽtia. Demũ timore necis abſo
lutus, urgẽte Charmãdri crudelitate intra mãcipiorũ deducitur locũ, & publico decreto uolẽti-
bus emẽdi poteſtas fit. Annicetus Cyrenæus qui tũc fortè Aeginã aduenerat, eũ minis uiginti,
aut queadmodũ alij tradũt, triginta mercatus, è uinculis liberatũ eduxit: mox honeſto comitatu
ad ſuos remiſit Athenas: qui cõfeſtim ad Annicetũ remittendũ argentũ curauere: uel, ſicut qui-
dam ſcripſere, Dion Syracuſanus æris renumerãdi autor fuit. At ille repudiato prorſus argẽto,
quia maiore ſumma in Platonẽ liberalitatẽ exercendã eſſe diceret, cõparato in Academia hortu
lo Platonem donauit. Nec uero ab tam celebrato ludibrio Polydem inultũ eſſe fortuna uoluit,
nanq; collato apud Helidem marte (is autem Arcadiæ locus eſt) ab Chabria imperatore nobili

Conſtantia pro amicis.

C & Platoni percß familiari ſuperatũ & mari obrutum pleriqꝫ ſcriptores affirmant. Nec ipſe Dionyſius tantæ cõſcius ignominiæ, quieto eſſe animo poterat, quæ longe turpiores illi maculas & æternum dedecus inurebat. Ad eum igitur cum iam liberatũ in patriã reuertiſſe accepiſſet, literas dedit, quibus ne de ſe male diceret obſecrabat. Ei Plato ſtatim reſcribere, tantũ ſibi ab Academia ſua ocij nec eſſe, nec fore, ut uel minima Dionyſij recordatio cogitatioqꝫ ſubiret. Dionyſio maiore defuncto, ad filium eiuſdẽ nominis adoleſcentẽ rerum potitum omniũ Plato ſe cõtulit, frequentiſſimo & ipſius Dionyſij & Dionis inuitatu. Dion enim præter affinitatẽ intima familiaritate atqꝫ cõſuetudine Dionyſio coniunctus erat. Nam cum Dionyſius pater duas uno tẽpore uxores haberet, Locridẽ uidelicet, & ſororẽ Dionis Ariſtomachã, Dionyſio filio ex Locride genito Sophroſyna Ariſtomachæ filia nupſerat: Dioni Areta, ſibi ex ſorore neptis. Vtroqꝫ igitur perinde ac conſiliariũ Platonẽ inuocante, eò profectus eſt, eo propoſito, ut ab Dionyſio ciuitatum Italicarũ Sicularumqꝫ ſibi ſubiectarum libertatẽ exoraret, quo philoſophiæ laudes & dignitatẽ non uerbis tantũ, aut diſputationibus, ſed re ipſa & actione apud omne hominũ genus cõpararet. Ipſe enim tyrãnus cum eius rei magnã ſpem dediſſet, promiſſa tandẽ effecit inania, & uenientẽ fruſtratus eſt. Qua quidẽ in re Plato uitę diſcrimen adijt, quod in ſuſpicionẽ tyrãno uenit, ab ſe Dionẽ ac Theodotã inductos, qui pro inſulæ ac ciuitatũ Italicarũ libertate rebus nouandis ſtuderent, & abreptũ Dionyſio dominatũ ſibi uendicarẽt. Tantũ inualuerunt calũniatores ac perditi homines quib. cum Dionyſius cõuiuebat, ut Dione pręclaro in primis homine et optimo ſanè cõſiliario, in Græciã ignominioſe ab Reip. gubernatione reiecto, Platoni peſtiferas ordirẽtur inſidias. Rumor certe increbruerat, trucidatũ ab Dionyſio fuiſſe Platonẽ. Quẽ tamen ita retinere machinatus eſt Dionyſius, ut omni comitatis genere & blãdimentis conſolaretur, eumqꝫ cõſuetudine intima & cõſiliorũ cõmunicatione cõplecteretur, ut nulla in re Dionis in Platonẽ ſtudio cedere uideretur. Interim philoſophiæ eo docente operã dare non omittebat. Demũ ea cõditione diſceſſiſſe creditus eſt, ut finito bello quo tũc Dionyſius implicabatᷣ, unà cũ Dione Plato remearet. Tertiã aduẽtus cauſam in Siciliã Platoni hãc fuiſſe liquet, ut Dionẽ amicum eius, & præcipuũ, & literario uinculo cõiunctiſſimũ, Dionyſio cõciliaret, inter quos non mediocres ſimultates ardere cœperãt. Eum autẽ Dionyſius primũ quidẽ frequentib. literis alliciebat, multa de Dionis reditu in Siciliã, & bonis mox ei reſtituẽdis pollicitus. Deinde cũ Plato

D hominis incõſtantiæ, & ſodaliũ inſidijs fidei parum habẽs negaret, tandẽ flagitantib. amicis, & Dione in primis, et Archyta per epiſtolã uehemẽtius urgẽte, ab Syracuſis miſſa triremi tertiam tandẽ ingreſſus eſt nauigationẽ, honorifico admodũ comitatu cum aliorũ nobiliũ, tum uero Archidami illuſtris uiri, & Archytæ amãtiſſimi. Quã quidẽ ad rem cõponendã cum omnẽ fruſtra cogitationẽ & conatũ adhibuiſſet, dolis & ſimulata bonarũ artium & ſtudiorũ cupiditate deceptus (ut diuinarat) tentaturus tamẽ mãſit. Interea tyrãno calumnijs multis Platonẽ circũuenien te, & eũ inimicis cõſpirare inſimulãte, (id autẽ impoſitũ falſo crimen erat) ſibi mala multa impẽdere cognouit. Proinde ut ſe ab imminẽti procella ſeruaret, clàm Tarentinũ monuit, in quib. uitæ periculis agitaretᷣ. Id ubi ad Archytã Tarentinũ Pythagoricę ſectæ philoſophũ perlatum eſt, exorare per epiſtolã legatosqꝫ Dionyſiũ ſtatuit, apud quẽ pro mutua beneuolẽtia Archytas plurima pollebat autoritate: cuius quidẽ epiſtolæ hoc extat exemplũ: Archytas Dionyſio ſalutem: Vniuerſi qui Platonẽ præcipua cõplectimur amicitia, Lamiſcũ atqꝫ Phocidã ut uirum reciperẽt ad te miſimus. Sic autẽ ex cõfeſſo cõpoſitoqꝫ pepigimus. Recte uero & pro officio facies, ſi ſedulitates & ſtudia memoria reuocaueris, quibus à nobis omnib. etiã atqꝫ etiã cõtendebas ut Platonem ad te proficiſci faceremus, petebasqꝫ ut pro eo ad te incitãdo cũ alia, tum uero tutũ ac ſecurum eius fore aditũ reciperemus, ſiue manere, ſiue curſum repetere inſtitueret. Memineris et illud, quod eius aduentũ quẽ eo tempore tãta charitate tãtoqꝫ amore proſequebaris, plurimi faciebas, quãdi eorũ quib. cum obuerſaris facere uidebare neminẽ. Quod ſi quid aſperitatis interuenit, humano more faciendũ eſt, curandũqꝫ ut uirũ omnis expertẽ detrimẽti nobis illæſum reſtituas. Hoc cũ feceris, pro æquitate geſſeris, & gratiſſimũ nobis feceris. Hãc ut Dionyſius accepit epiſtolã, etſi cõplures necandũ eſſe contenderent, Platonẽ abunde ſuppeditato comitatu abire permiſit: & hoc pacto re infecta (ut præſagierat) reuertit in Græciã. Mirari pleroſqꝫ & eos quidem graues uiros arbitror, quamobrẽ Plato, quem mirificus Reip. tenebat amor, & eius gubernãdæ non paruum trahebat deſiderium, adminiſtrandorũ officiorum patriæqꝫ conſulendi curam abieciſſe uiſus ſit. Verumenimuero cum is ſingularẽ patriæ charitatem præ ſe ferret, inanem ſui futurã operã animaduertit, quia iam alienis ab inſtitutione ſua legibus, & irreuocando fermè ritu ciuitas ipſa cõſenuerat, & alia cõſuetudine populus obfirmatus indurauerat. Interea cum

A cum Arcades & Thebani ad deducendos Megalopolim colonos et frequẽtes habitatores enixe
cõſpirarent, Platonẽ per legatos obſecrarunt ut eò pergeret, eam moribus ordinaturus & legi-
bus. Quod cum illos ab æqualitate abhorrentes cognouiſſet, facere neglexit, idq; iure quidẽ ac
meritò. Nam quis medicus (modò mentis cõpos ſit) rebelli & nullis audienti præceptis ægroto
ſanitatis leges indixit? Idem & in Cyrenæos ſenſiſſe uiſus eſt, qui cum omni diuitiarũ genere &
lautitia affluentes, Platonẽ ad ſuæ ciuitatis inſtitutionẽ accerſerent, hoc ab eo reſponſum retule
runt: Difficilimũ eſt, inquit, Cyrenæi ciues ampliſſima fortuna diſſolutos legibus cõtinere. Gra
uiter quidẽ & mature, ut aſſolebat. Mirifica nanq; in eius uerbis factisq; comitate cõdita graui-
tas inerat: idq; cum reliqua illius uita declarat, ſcriptaq; innumerabilia, tum uero quædã acute ac
prudẽter ab eo uel dicta uel reſpõſa: ex quib. nõnulla interſeruiſſe iucundũ extiterit. Mirari ſe
plerũq; dicebat, quod cũ iuuenes cura & artificio ſimiles hominũ beſtias efficerent, nõ id potius
curarẽt, ne beſtiarũ ſimiles homines euaderẽt. Philedono cupiẽti Platonẽ carpenti quod nõ mi-
nus in diſcẽdo quàm in docẽdo ſtudioſus ac ſedulus eſſet, & quoad diſcipulus eſſe uellet interro
gãti: Quoad inquit meliorẽ atq; peritiorẽ eſſe me nõ pœnitebit. Demodeto de filioli eruditione
cõſultanti, Qualis in arbuſculas plantãdas et formãdas, talis & in liberos gignẽdos inſtituẽdosq;
cura eſſe debet, inquit: hic labor, illic uoluptas. Cauendũ autẽ ne in illo ſopiti, in hac uero plus
quàm uigiles eſſe uideamur. Percõtantibus quibuſdã, quænam poſſeſſionũ genera filijs cõpa-
randa præſtarẽt: ea dixit quæ nõ grandinẽ, nõ uim, nõ ipſum deniq; Iouẽ extimeſcerẽt. Erat in-
ter diſcipulos eius lautus nimiũ et curãdæ cuti operoſus adoleſcẽs, quẽ ſubridens Plato rogauit,
Quouſq; tibi carcerẽ ædificare perges? Ad iuuenes quos ad beate uiuendũ animare nunq; deſi
nebat, crebro dicere ſolebat: Ocio labores anteponite, ni rubiginẽ ſplẽdori præſtare putatis. Cõ
ſpicatus adoleſcentẽ talorũ ludo propenſius intentũ, acerbius increpauit: at cum ille ſeſe purga
ret, pro puſillis ait ludũ habeo: cui Plato, Puſillũ quidẽ nunc eſt, cæterũ mox uehemẽtiſſimũ ſu-
ſcitabit. Ex eo quiſpiã interrogabat, nunquid ſua quẽadmodũ & maiorũ futura eſſent cõmenta
ria: reſpõdit, Primo quidẽ cõparandi nominis habẽda ratio eſt, deinde multa obuenient. Xeno
crates ad eũ ſalutãdi gratia uenerat, cum Plato ob deprehẽſum in delicto grauiore ſeruulũ ira-
tus excãduerat: cui Plato, Hunc plagis dixit afflige, id ego ne faciã impedimẽto ira eſt. Alio ſub-
B inde tẽpore in alterũ delinquentẽ quoq; ſeruulũ, Ni tibi iratus eſſem, ait, pro tuis depexus eſſes
meritis. Ebrijs pariter & iratis præcipere & cõſiliũ dare cõſueuerat, ut ſuos in ſpeculo uultus in-
tuerẽtur, quo tanq; per oris deformitatẽ ea uitia fugitarẽt. Somnũ diuturniorẽ crebro deteſtaba
tur, ut malarũ illecebrarũ delictorũq; parentẽ, & morti perq; ſimilẽ. Amico relinquẽdi ad poſte
ros nominis anxio, uel in amicis uel inimicis tui recordationẽ uiuere dixit. Familiaris quidã Pla-
tonis doctus ſanè homo eũ orabat, ut ſibi aures pauliſper accõmodaret, libellũ ab ſe æditũ lectu-
ro. Rogatus ſubinde à Platone, quænã libri eſſet inſcriptio, reſpõdit: Cõtradicendũ nõ eſſe: cui
Plato, cur igitur hoc ipſe factitas? Leo genere ac opib. nobilis magis q̃ clarus Athenis adoleſcẽs,
magnas & immodeſtas in ſenatu uociferationes habuerat: quo cũ is in cœtu carperetur, Plato
dixit, hoc eſt uere Leonẽ eſſe. Xenocratẽ Chalcedoniũ adoleſcentẽ adhuc ſub Platone philoſo
phiæ inſtituta capeſſentẽ cũ in reliqua uita nimis auſterũ, tum triſtẽ ſemper in uultu ſeueritatẽ
præ ſe ferẽtẽ, ſępe cõmonefacere ſolebat, ut Gratijs ſacra ferret, illud uidelicet ſignificãs, ut quã-
tum naturæ defectus & acerbitas demeret, tantũ induſtriæ diligẽtia & grata comitatis elegãtia
cõciliaret. Plato quoq; tardiuſculũ ingenio Xenocratẽ ſolertiſſimo & acutiſſimo conferens Ari
ſtoteli, ſcitũ illud uſurpabat: Ille quidẽ calcari, hic autẽ freno indiget: tametſi hoc ab illo deq; alijs
diuulgari dictũ ſoleat. De utroq; illud etiã Platonis dictum extat præceptoris in diſcipulos: Hui
qualẽ equũ, qualemq; aſinũ iungẽdos aſſumpſi. Dionẽ Syracuſanũ reliquis in rebus magnũ ac
doctiſſimũ hominẽ, cæterũ in ſuo conuictu duriorẽ, ut ad mãſuetiores mores reuocaret, aiebat:
Peruicacia nõ urbiũ, ſed ſyluarũ ſolitudiniſq; ſodalis. Cũ iuuentutẽ ad beatæ uitæ rationes inten
deret, cũ alia permulta, tum uero illud uſu frequẽter tenebat: Cõtrariã uirtutis ac uoluptatis na
turã animaduerterẽt: huius enim momẽtaneę dulcedini perpetuã pœnitentiã, dolores & crucia
tus affigi: illi cõtrà poſt breues dolores æternas poſt mortẽ etiã delectationes adiungi. Xenocra-
tes cuius durior uita, & mos nimiũ rigidus cenſebatur, quiddã amœnũ ac riſu accipiendũ protu-
lerat: quocirca mirãtibus cõdiſcipulis, Plato quid miramini dixit? nonne inter carduos & urti-
cas lilia plerunq; ac roſas enaſci cernitis? De amatore facete iocans, Animus eſt, inquit, ſuo qui-
dem in corpore moriens, in alieno autem uiuẽs. Obtrectatoribus quibuſdã Platonẽ ab Diony
ſio derelictũ obiectantibus reſpondit: Imò uero à Platone Dionyſiũ. Interrogatus quidnã inter
peritum & imperitũ intereſſet: quod inter medicũ ægrotumq;, reſpondit. Principibus nullum

Platonis dicta acute & prudenter.

Peritus ab imperito quid differat.

C præſtantius prædiorũ genus eſſe dicebat, ꝙ eorũ familiaritates hominũ qui cauponari neſcirẽt. A Potentatui perutilẽ ac neceſſariã eſſe ſapientiã, ut in illo quidẽ corpus, in hac uero animũ cõſta re liqueret. Dioni eius hoſpiti, diſcipulo, & amico, libertati patriæ & amplitudini dies noctesq; ſtudenti, prudens illud inſtillabat, quod ad conſequendã Rerũpubl. beatitudinẽ magis magisq; conduceret: Sicut animũ primo, corpus ſecundo, pecuniã tertio loco ſapientes uiri ponerẽt, ita & leges ipſæ pariter & cõuetudo uirtutẽ animi priore dignitatis gradu, tum corporis uires uirtuti obedientes, tertio demũ honoris ordine pecuniã uirtutis corporisq; miniſtrã collocare debe rent. Quàm ſalubre & illud eſt, beatiſſimas fore Reſpub. ſi qui earum gubernationi præeſſent, aut ſapiẽtia præditi eſſent, aut ſapientiæ ſtudio tenerẽtur. Nec parũ hoc quoq; ſalutare cum reli quis mortalibus, tum adoleſcentibus qui ad literarũ & bonarũ artiũ ſtudia & nominis propaga tionem anhelant: Improbare enim bis in die fieri ſaturũ, & nunꝙ nocturno tempore iacere ſo lum. Hæc duo ſi ſurdo præcepta non ſint, ꝙ late ad corporis & animi uires ſuſtinẽdas pateant, facile intelligent. Finis non erit ſi ab illo uel ſapienter uel comiter dicta colligere uoluero, quę in eius ſcriptis ſicuti ſtellæ relucent. Cæterũ exoratus ſis ampliſſime uir Philippe, ut hiſce pauculis cõtentus ſis, quæ ſicuti lectorẽ faſtidio nõ grauãt, ita & iucunditatẽ uarietate afferre queãt. Aga mus & reliqua. Cum omnẽ fermè Platonis uitã ſtudioſi magnis tollant in cœlũ laudibus, illud pleriq; mirantur, illũ inter tot Socratis ſectatores ab eo memoriæ cõmendatos, ne minimã qui dem Xenophontis mentionẽ nominatim feciſſe, eius cõdiſcipuli & doctiſſimi hominis, in pri miſq; dulciſſimi, adeò ut uulgò Muſa diceretur Attica. Quod & pariter à Xenophonte factita tum eſt, qui Platonẽ expreſſum in tot cõſcriptis ab eo uoluminib. ne ſemel quidẽ attigit. Aemu lationis tamẽ inter eos ſigna extant, quæ rectius ne uoluntas minime ſyncera, ut multi putant, an laudis certamen & gloria, ut ſapiẽtiſſimus philoſophus & modeſtiſſimus homo præceptor meus Chryſoloras iudicabat, magni uiri uiderint. Cæterum Xenophon, ut operis illius inclyti, quod de optimo ſtatu Reipub. ciuitatiſq; adminiſtrandæ à Platone ſcriptũ eſt, duos ferè libros lectitauit, qui primi in uulgus exierãt, oppoſuit contrà mirum in modũ, extollens regiæ admini ſtrationis genus, quod Cyri diſciplina, uel infantia, hoc eſt Pædia inſcribitur: itaq; uolumẽ octo libris, non tam ad hiſtoriæ fidẽ, quàm optimi regis inſtitutionẽ, abſoluit. Quo facto uſqueadeo

Reſpub. quæ beatiſſimæ.

Chryſoloras.

D permotus eſt Plato, ut in libro quem de legibus ſcripſit, retractãdi eius operis gratia, Cyrũ Per ſarum regem ſtrenuũ quidẽ hominẽ, ſed imperitũ fuiſſe dixerit. Rurſum Xenophon in tertio commentariorũ libro, quos de Socratis dictis factiſq; compoſuit, & in Apologia, mentiri eos & ineptire aſſerit, qui Socratẽ de cœli naturæq; rationibus occultis diſputantẽ introducunt. Eum enim tantũ de moribus, & de rebus ad bene beateq; uiuendũ differere ſolitũ: quibus quidẽ in uerbis Platonẽ momordit. Vterq; etiam Socratis defenſionẽ, ideſt apologiã ſcripſit. Sunt qui ſi multates quoq; inter Aeſchinẽ Socrati familiariſſimũ & chariſſimũ, Platonemq; interceſſiſſe fe runt, quarũ cauſa motum Platonẽ eas diſſimulaſſe rationes, quibus Aeſchines Socratẽ in uin cula cõiectũ ad capeſſendũ fugã re uera exhortatus. Omnẽ autem Critoni ſermonẽ eius tribuiſ ſe, ne ſcilicet ipſius nomen poſteritati cõmendaret, aut ſcriptis nobilitaret ſuis. Ariſtippũ etiã ce lebris famæ philoſophũ, natione Cyrenæũ, in Platonẽ inimicitia excanduiſſe traditur, adeò ut Plato pulcherrimũ illud de animorũ immortalitate uolumen cõſcribens, eum ab ſuis morſibus intactum nõ omiſerit, quod Socrati morienti nõ interfuerit, cum Æginæ haud procul abeſſet. Huius generis diſſenſiones, ut antè dixi, odiá ne an æmulationes ex laudis ſtudio & auiditate manantes appellari debeant, ſententiã proferre nõ audeo, cum uarias agitari opiniones uideã. Reliquũ eſt Philippe, uir ornatiſſime, ut de eius morte dicã. Sed ut pictores ſolẽt, ad diſtinguen das aliqua uarietate particulas, prius inſertis ornamentis ſuperiorẽ uitam inaurabo, & quantus honos Platoni, dignitas, & gloria reddita ſit, expoſituro mihi oro benignas aures accõmoda. Ta ceo quod orator maximus, deniq; philoſophus eximius magnificis eũ adeò uerbis exornauit, & principatũ attribuit, ut cum omnib. Ariſtotelẽ ingenio & diligẽtia anteponeret, interiecerit, Platonẽ meũ ſemper excipio. Atenim Auguſtinus cum omniũ doctrinarũ ubertate redundãs, tum uero literarũ ſacrarũ pugil inuictus, Platonẽ eiuſq; ſectatores prædicat, & uere (ut dicitur) in cœlum extollit, tanꝙ ueriſſimos dei uitæq; beatæ cognitores atq; magiſtros. Elegimus enim, inquit, Platonicos omniũ philoſophorũ merito nobiliſſimos, propterea quia ſapere potuerunt, immortalẽ ac rationalẽ, uel intellectiuã hominis animã, niſi participato illius dei lumine, à quo & ipſa & mundus factus eſt, beatã eſſe non poſſe: ita illud quod omnes homines appetũt, id eſt uitam beatam, quenquã iſtorũ aſſequuturũ negant, qui nõ illi optimo, qui eſt incõmunicabilis deus, puritate caſti amoris adhæſerit. Vides excellẽtiſſime & uir & medice Philippe, & chriſtia ne homo,

Auguſtinus.

A ne homo, quantus ad dei cognitionẽ ueramq́ felicitatẽ adipiſcendã dux habitus eſt Plato, eius hominis iudicio, qui & acumine ingenij, & magnarũ rerũ ſcientia, & uitæ ſanctitate, humana, diuinaq́ perſpexerit? Nec minus quod ſequitur, illuſtris hominis etiã gloriã aperit. Inter Socratis diſcipulos non quidẽ immeritò excellẽtiſſima fama claruit, qui omnino cæteros obſcuraret Plato, qui cum eſſet Athenienſis honeſto apud ſuos loco natus, et ingenio mirabili lõge ſuos condiſcipulos anteiret, parũ tamẽ putans perficiẽdæ philoſophiæ ſufficere ſeipſum, ac Socraticã diſciplinã, quàm longe lateq́ potuit peregrinatus eſt, quaquauerſum eum alicuius nobilitate ſcientiæ percipiẽdæ fama rapiebat, & in Aegypto edidicit quæcũq́ illic magna habebãtur. Hic ipſe Plato dei unius ueri optimi imitatorẽ, cognitorẽ, amatorẽ dixit eſſe ſapientẽ, cuius participatione fit beatus. Huic igitur ſectatoribusq́ ſuis, qui uerũ deum & uerum autorẽ & ueritatis illuſtratorẽ & beatitudinis largitorẽ eſſe dixerunt, reliqui cedunt philoſophi, qui corporalia naturæ principia, corpori deditis mẽtibus opinati ſunt, ut Thales Mileſius in humore, Anaximenes in aëre, Stoici in igne, Epicurus in atomis. Quod cum Ariſtoteles Platonis diſcipulus uir excellẽtis ingenij, & eloquio Platoni quidẽ impar, ſed multos facile ſuperans, ſectã Peripateticã cõdidiſſet, nobiliſſimi tamen philoſophi, ut idem affirmat Auguſtinus, noluerint ſe dici Peripateticos, at Academicos. Sed Platonicus adeò cognitioni ueri dei & rerum omniũ creatori proxime acceſſiſſe uiſus eſt, ut illud Geneſeos initiũ in Platonis libro deprehenderit: In principio creauit deus cœlum & terrã, terra autẽ inuiſibilis & incõpoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum, ſpiritus domini ferebatur ſuper aquas. Quod cum apud noſtros, id eſt unius & æterni dei cultores, Platonem tanto in honore ac tãti fieri cernamus, quidnã mirũ eſt, illum apud ſuos ſingulari quodãmodo zelo uenerari, & eximia dignitate haberi ſolitũ? Qua quidẽ in re paucula uelut teſtimonia ſatis erit attigiſſe. Cuius non mediocriter illa in Siciliã honorata profectio eſt. Allatis ab Dionyſio iuniore pariter & Italicorũ philoſophorũ ordine literis & legatis, triremis ornatiſſima, & grauium & doctiſſimorũ hominũ nobiliũq́ ciuiũ apparata comitatu, eum Syracuſas trãſportauit. Qui ubi littus attigit, quaſi miſſa è cœlo felicitate paſſim occurſus habiti, & paſſim acta lætitia. Inde deſcẽdentẽ currus regio inſtructus apparatu, triumphantiũ ritu frequẽtiſſima circunuinctus corona, Platonẽ deuexit in regiã. Quàm honorificus in Græciã reditus? Reuerſus è Si-

B cilia Plato, cum ad magnificentiſſimã illam Olympiorũ celebritatẽ, quaſi quendã orbis terrarũ conuentũ perueniſſet, tam lætis cunctorũ concurſibus exceptus eſt, ut è cœlo deus ad mortales demiſſus uideretur. Ludos deſeri, athletarum ſpectacula relinqui, pugiles ſolos omittere cerneres, & quod admirabilius eſt, qui tam longis terrarũ mariſq́ tractibus, paſcendorũ oculorũ auriumq́ & animorũ gratia ad Olympia uenerant, omnis uoluptatis obliti, Platonẽ adibant, Platonem intuebantur, in Platone proinde ac amœniſſimo diuerſorio conquieſcebãt. Fac Iouem ipſum, ſi modo quem eſſe deum, non impiũ ac flagitioſum hominẽ Iouem eſſe credimus, fac inquam Iouem ipſum, tum ſua ad Olympia in terras emerſiſſe, profecto nõ plus uenerationis illi aut honoris homines tribuiſſent. Gratulari Platoni plerunq́ ſoleo, cum eius comitas, morũ ſanctitas, acumen ingenij, & diuina in primis ſcientia, tanta extiterit, ut nõ modo uiuens, ſed & uita functus poſteros in ſui beneuolentiã, charitatẽ, obſeruantiãq́ perduxerit. En quos homines. Mithridates Ponticus, rex Perſarũ, potentia, magnitudine animi, ingenio præſtans fuit, ut qui aduerſus Romanũ imperiũ Syllam, Lucullũ, Pompeiũ, fortes ac fortunatos imperatores, terra mariq́ tot annis belligerare auſus, non paruam Græciæ partem, ac inſulas in poteſtatẽ ſuam redegerit, & duas & uiginti linguas, quot nationibus imperitarit, prompte calluerit: is in Academia cõſtitutus, uiri gloria motus, ſtatuam dedicauit, ſui in Platonẽ monumentũ & pignus amoris, egregiũ Sylomonis opus, idq́ poſt Platonis obitũ annos ducentos & ſexaginta. Eam hunc in modũ inſcripſit: Mithridates Rhodoatę filius, hanc Platonis imaginẽ Muſis dicatã erexit. De Platonis morte ut ſuprà pollicitus eram, promiſſa perſoluo: de qua uarie traditum eſt. Sunt qui eum in celebrãdis amici nuptijs, cum quietus diſcumberet, iuxta aſſiſtentibus ſumme grauitatis hominibus, animã derepente exhalaſſe ſcribant. Nõnulli ipſum in nouũ quoddã morbi genus *Platonis mors.* cum incidiſſet, quem à corruptione pediculorũ Phthiriaſim uocant, quo & Corneliũ Syllã perijſſe cõperio, tandẽ è uita exceſſiſſe. Quidã eum ſuo in lectulo cum & ſcriberet & legeret, uno & octogeſimo ætatis anno mortẽ obijſſe memorant, cũ Philippus Alexãdri Magni pater Macedonibus imperabat: quo tẽpore Alex. Magnus annos decẽ natus erat. Quoſdã etiam alios hoc Platonis nomine fuiſſe inuenio, ex quibus Rhodius unus in philoſophia clarus euaſit, quẽ Panætij diſcipulũ extitiſſe liquet. Fuit & alter Peripateticæ ſectæ, qui præcipuã diſciplinis & bonis *Platones quatuor.* artibus curam ſub Ariſtotele præceptore tribuit. Tertiũ eruditũ uirum Praxiphanis filiũ fama

C refert. Quartus non mediocri ſermone prædicatur ueteris Comœdiæ ſcriptor. Extant aliqua
inſcripta ſepulchro Platonis epigrammata, ex quibus unum eſt:

Ante alios caſtus, iuſti quoq; amoris amator,
Diuus Ariſtochus occubat hoc tumulo.
Si cui de cunctis magnæ eſt ſapientia laudi,
Maiorem hic habuit, nec comes inuidia eſt.

Aliud eſt huiuſmodi:

Tellus membra ſinu condit moribunda Platonis,
At felix animam cœtus habet ſuperum.
Longinqui hoc celebrant, diuina huic cognita uita eſt.
Clarus Athenarum ciuis Ariſto erat.

Hæc ſunt Philippe uir doctiſſime, quæ de Platonis genere ſcripturū me tibi pollicitus: quo pa-
cto etiam in ſtudijs uitā degerit, adiunxi, ut cumulatius tuæ uoluntati munus elargirer. In quo
ſi legens interdū obuerſabere, tu mihi, ego tibi præſentes eſſe uidebimur, cum frequētes noſtræ
occupationes iucundiſſimā nobis inuitis cōſuetudinē præſentiāq; diſſoluant, & quod initio di-
xi, noſtræ beneuolentiæ memoria & amicitiæ fides hoc literarū beneficio & cuſtodia durare &
ſeruari diutius poterit. Sic utriq; Vergilij illud obueniet: Abſentem abſens auditq; uidetq;.

ARISTOTELIS VITA
GVARINO VERONENSI AVTORE.

ARISTOTELES philoſophus ex oppido fuit nomine Stagira, obſcuro
quidē per ſe, niſi quod huius uiri claritate refulſit. Patrē uero habuit Nico
machū, medicinæ profeſſorē artis. Genus primū in Machaonem Aeſcula
pij filiū continuata certiſſimaq; ſucceſſione referebatur. Ipſe uero Nicoma
chus apud Amynthā Macedoniæ regem, Philippi patrē, & medici & ami-
ci locum obtinēs, multū & gratia & opibus in regno potuerat. Ex hoc Ari
D ſtoteles natus eſt anno primo, ut quidā tradunt, nonageſimænonæ Olym
piadis. Matrem quoq; habuit non obſcuri generis, nomine Pheſtiada. Ariſtoteles autem prima
ætate in Macedonia educatus, ubi adoleſcere cœpit, Athenas ſtudiorū gratia miſſus, cū cæteris
operā diſciplinis haud ſegnem dediſſet, tandē Platoni per id tempus Academiā mira diſcipulo-
rum celebritate incolenti, in philoſophia adhæſit. Decimoſeptimo ætatis anno fuiſſe perhibēt,
cū Platonē audire primū incepit. Eius diſciplinæ uiginti annis perſeuerauit auditor, nihil omit-
tens ex his artibus quæ ad ſummū futurū philoſophū pertinere uidebātur. Erat in eo acritas in-
genij ſumma, nec ſanè minor aut uigilātia, aut ſedulitas. Cupiditate uero diſcēdi ita flagrabat,
ut nullū diſciplinarū genus ſibi incognitū pateretur. Itaq; nō in utraq; modo philoſophia præſti
tit, ſed in dialecticis & mathematicis longe primus habebatur. Nec in his tantum, ſed & poëſeos
perfectam quandā cognitionē adiunxerat. Hiſtoriæ uero ita curioſus, ut neq; cœlo, neq; terra,
neq; mari quicquā relinquere uellet incognitū. Indole præterea mirabili, ut ad ſingula natum
precipue dicas, ut & carmina ab eo pulcherrime ſcripta, et ſolutæ orationis copia ornatuſq; oſtē
dit. Mortuo Platone ad Hermiā Atarnei tyrannū profectus, triēnio ferè apud illū deſedit. Hāc
eius morā nōnulli obtrectatores uehemēter carpſere, quaſi parū philoſopho congruentē: lace-
rantq; hoc in loco maxime pro ancillæ cuiuſdā amoribus penè inſanis, quorū gratia illum deſe-
diſſe apud Hermiā quidā ſcripſere. Extatq; in eum epigrāma nobile Theocriti Chij, amariſſimis
ſanè uerbis obſcœnitatē & deſidiā illi exprobrātis. Sed hæc omnia ut falſa & ab obtrectatoribus
ficta exiſtimem, facit quod mox inde protinus in Macedoniā euocatus à Philippo, & alijs rebus
auctus honeſtatuſq; eſt, et Alexādro filio in diſciplinā tradito, maximā autoritatē in regno pro-
meruit. Nam illuc quidē adduci nō poſſum, ut exiſtimē hominē minus integra fama, in eo ipſo
tempore à præſtantiſſimo rege, aut tātopere appetitū euocatūq;, aut unicū tantæ ſpei filiū huic
potiſſimū creditū. Et ſimul à Demetrio Magneſio ſcriptū reperio, neceſſitudinē quandā Ariſto
teli cum Hermia fuiſſe, quod eius neptē in matrimonio haberet, eoq; ueluti officio retentū pe-
nes illum fuiſſe. Sed poſtq; in Macedoniā redijt, honore ac dignitate lōge primus habebatur, ut
admiraretur eius ſapientiā rex, quaſi decus ingens regni ac felicitatē ſuorū temporū æſtimaret.
Apparet id in epiſtola Philippi, quam ad Ariſtotelē de Alexandro ſcripſit: Dijs, inquit, gratias
habeo, nō tam proinde quia natus eſt, quàm pro eo quod naſci cōtigit temporib. uitæ tuę: ſpero
enim

A enim fore, ut educatus eruditusq́ à te, dignus exiſtat & nobis, & iſtarũ rerum ſuſceptione. Decem fermè annos circa Alexandrũ fuiſſe uidetur, nec tamen in eo ſolũ occupatus, ſed & per id tẽpus multa per ſeipſum, multa & per regis potentiã inquirẽs, occultiſſima naturæ indagabatur. Alexãdro deinde in Aſiã cum exercitu profecto, ipſe Athenas rediſt, & ſui copiã in Lycæo exhibere cœpit, Xenocrate per id tẽpus Academiã obtinẽte. Docebat uero inambulãs plerũq;, auditorũ turba circũfuſus, ex quo ipſe ſectatoresq́ eius Peripatetici philoſophi nuncupati ſunt. *Peripatetici unde dicti.* Sunt tamẽ qui tradant partẽ illã gymnaſij in qua docebat, Peripatũ, id eſt deambulatoriũ fuiſſe: itaq; ut Academici Stoiciq́ à loco dicti ſunt, ſic etiã Peripateticos de loco ipſo cognomentũ ſuſcepiſſe. Tredecim annis in Lycæo florentiſſime docuit, cõpluriſq́ ſua diſciplina clariſſimos uiros effecit. Tandẽ uero cõmuni illa philoſophorũ inuidia, quod nõ recta de dijs ſentiret accuſatus, metuens ne ut quondã Socrati, ſic et ſibi in iudicio pereundũ foret, Antipatri quoq; amicitiam, qui tunc Athenie͂ſibus odioſus erat, ne ſibi noceret formidãs, deſerta ſui defenſione, Chalcidẽ abijt, ibiq́ de cætero fuit, quoad è uita deceſſit. Nunc uero quoniã curſu quodã celerrimo præteruecti, ſpatiũ illius uitæ cõſpeximus, flectenda iterũ ratis eſt, ad mores eius uiri, & domeſtici uſus quaſi ſigurã diſciplinãq́, & librorũ ab eo ſcriptorũ multitudinẽ intuendũ. Formæ quidẽ fuit haudquaquã conſpicuæ, duobus tamẽ præcipue dehoneſtabatur, gracilitate crurũ, et puſillitate oculorũ. Itaq; quo dignitatẽ quandã redimeret aduerſum corporis uitia, & ueſtitu paulò inſigniori utebatur, & anuli digitos honeſtabãt, & tonſurã cæterũq́ corporis cultũ de induſtria adhibebat, cum tamẽ reliqua in uita modeſtiſſimus eſſet. Mores autẽ in eo graues, & ab obſcœnitate ridiculoq́ alieni fuere, cæterũ mites, & qui benignitatẽ potius haberẽt, quàm præ ſe ferrẽt. Extat eius humanitas atq; dilectio in patriã, in ſuos, in familiã, in diſcipulos, in omne deniq; genus hominũ, quam paulò poſt ſingulatim proſequemur. Patrimoniũ fuit illi ſatis amplũ, cum ex hæreditate paterna, tum ex regum largitione. Nam & prædia in Stagiris habuit & redditus, ex quibus modeſte ſimul liberaliterq́ uitã duxit cum uxore, filijs, & amicis. Plenã illius domũ ſeruis fuiſſe, nec maribus modo, uerumetiam fœminis, teſtamẽto eius apparet. Memorat enim permultos utriuſq; generis: deinde mandat nẽminẽ uenundari eorũ qui ſibi ſeruiuerint, ſed liberos dimitti, quibuſdã tamen in ſeruitio filiorũ uxoriſq́ nominatim relictis. Vxores uero habuit duas, Phitaida ſcilicet & Herpilidẽ: quarũ Phitaida alij filiã, alij neptẽ Hermiæ Atarnei, de

B quo ſuprà diximus, Herpilidẽ uero pleriq; ancillã eius fuiſſe tradidere, mortuaq́ uxore prima, conſuetudine ab ea recepta, mox procreatis filijs, pro uxore habitã. Ex hac Herpilide Nicomachus filius illi natus eſt, ad quem ſunt Ethicorũ libri, & filia Nicanori deſponſata. Stagira urbs à Philippo euerſa, ut reſtitueretur ab rege obtinuit, legeſq́ & formã Reipublicæ ipſe deſcripſit, qua poſtmodũ ea ciuitas uſa eſt, habuitq́ licet abſens diligentiſſimã patriæ curã. Ciues autẽ ob hæc merita tanto in honore illũ habuere, ut feſtos dies & ludos quotãnis etiã eo uiuente faciendos illi publice dedicarent: feſta ipſa celebritas Ariſtotelia nuncupata. Et in patriã quidẽ hæc illius beneficia extant. *Ariſtotelia celebritas.* In ſuos uero ac neceſſarios tanta charitate beneuolentiaq́ fuit, ut penè ſuperflua atq; nimia illius obſeruãtia uideatur. Nicanore genero ægrotãte pro eo uota fecit, ſi incolumitatẽ reciperet, ſtatuas ſe duas, alterã Ioui ſeruatori, alterã Iunoni ſoſpitæ dedicaturũ. Diſcipulis uero multũ detulit, amauitq́ unicè, præſertim eos qui excellere uiſi ſunt. Extant eius in Theophraſtũ permulta charitatis amoriſq́ indicia, et illud in primis, quod ipſum licet imparem genere, tamen generũ ſibi teſtamento deſignat, ſi quid Nicanori contingeret, propter quod alteri filia tradenda foret. Curam uero omnẽ filiorũ ac rerum ſuarũ, arbitrio fideiq́ propinquorum, diſcipulorumq́ cõmiſit, Antipatro duntaxat ob honorẽ adiecto. Calliſthenẽ uero uſqueadeo amauit, ut aduerſus Alexandrũ regem grauiſſimas inimicitias pro eo ſuſcipere non dubitarit. Fuit autem Calliſthenes Ariſtotelis diſcipulus, neceſſitudine etiam quadã materna ſtirpe ſibi coniunctus, excellentiſſima diſciplina iuuenis. Hic ad regem ab Ariſtotele miſſus, cum in Aſiam illum proſequeretur, quaſi Hermolai cõiurationis autor ab Alexandro interfectus eſt. Atqui conſtat falſo obiectum illi coniurationis crimen: cęterum odioſum faciebat regi nimia in diſputando libertas, & contentionũ pertinacia, quã ob cauſam interfectus ab illo putatur. Tulit igitur huius necem perindigne Ariſtoteles, nec uerbis quereliſq́ liberioribus pepercit. Hinc & regis infenſio ſequuta eſt non latens neq; obſcura. Itaq; ad Antipatrũ ſcribens Alexander, cum huius coniurationis mentionẽ feciſſet, ſeſe exacturũ pœnas minitatur non à Calliſthene modo, uerumetiã ab his qui illum ad ſe miſiſſent, de Ariſtotele non dubie ſentiens: miſſaq́ per idem tempus ab Alexãdro dona Xenocrati ampliſſima ferunt, nõ tam ut illum honoraret, q̃ ut Ariſtotelẽ ab ſe præteritũ deſpectũq́ oſtẽderet. At Ariſtoteles poſthac celatim fauiſſe Antipa-

C tro, quo regnum Macedoniæ retineret, exiſtimatus eſt. Tempora quibus Athenis fuit, inquie-
ta porrò, difficiliaq; fuere, ob timorē Alexādri poſt Thebas euerſas ciueſq; expoſtulatos, mox
ob Antipatri ſuſpiciones atq; certamina. Quo quidē tempore principes illi oratores Demoſthe
nes, Hyperides, Demades, Aeſchines, diuerſa in Repub. ſentientes, crebris turbulentiſq; con-
cionibus omnia cōmiſcebant. Tutus tamen inter has procellas Ariſtoteles fuit uſq; ad Antipa-
tri tempora, qui Alexandro defuncto, Macedoniæ potitus eſt regno. Tunc ab Eurymedōte die
ſibi dicta, cum in iudiciū uocaretur, defenſionē primo aggreſſus eſt, orationēq; pro ſe quā dice
ret iudicialē perſcripſit, mox ueritus iudicū imperitiā & accuſatoris gratiā, deſerere iudiciū ante
diem conſtituit. Ita Chalcidē fugiens ibi poſthac fuit, non ſolū uxore & liberis, uerumetiā audi-
toribus pleriſq; eò ſe transferentibus. Diſcipulos uero habuit cōplures, quorū præcipui Theo-
phraſtus & Menedemus et Ariſtoxenus, qui poſtea Muſicus cognominatus eſt. Nā Calliſthe-
nem omnibus præcellentē uiolentia regis abſtulerat. Theophraſtus & Menedemus principes
relicti, & quidē ex ipſius ſentētia iudicioq; ſummo. Fertur enim cum ad extremū uitæ ſpatium
ægrotaret, ac iam deſperata ſalus eſſet, coiuiſſe ad eum diſcipulos, atq; rogaſſe, quandoquidem
ipſe in periculo uitæ foret, & humana fragilia atq; incerta, iam inde eum ſibi in doctrina præfice
ret, quē ipſe maxime omniū probaſſet. Tum Ariſtoteles cum ante obitū id ſe facturū pollicere-
Gellius lib. 13. tur, haud multo pòſt uinū ſe cupere inquit, aut Lesbiū aut Rhodiū, iuſſitq; utriuſq; poculū ſibi
cap. 5. afferri. Cumq; illa uiciſſim delibaſſet, Lesbiū, inquit, hoc perq; ſuaue eſt, & amœnū, Rhodiū &
hoc probandū & bonū. Quo quidē facto nemini dubiū fuit, quin Theophraſtū & Menedemū
ſuo iudicio anteferret, quando alter Lesbius erat origine, alter Rhodius. Hoc eius iudiciū perſa-
piens & cautū pro uitanda cæterorū diſcipulorū inuidia fuit, dixit enim quodāmodo, & non di
xit. Nec tamē ea cautela uitare potuit, quin aliqui perinde quaſi nō recte ſpreti ab eo atq; poſtha
biti offenderētur, quorū unus Ariſtoxenus eſſe uidetur, ut poſtea ſcriptis eius deprehēſum eſt.
Hic Ariſtoxenus genere fuit Italus, patria Tarētinus, & propter excellentiā eius artis Muſicus
cognominatus. Migrauit autē è uita Ariſtoteles anno ætatis ſexageſimotertio, poſt Romā uero
conditā quadringenteſimo ſecundo: eodēq; ipſo anno Demoſthenes orator Athenis profugus
in Italia, & Ariſtoteles Athenis profugus in Eubœa diem obiere. Nec defuit ab Ariſtotelis obi-
D tu ueneni ſuſpicio, ſed & fama fuit, & mādarunt quidā literis, potato illū aconito uoluntarie in-
teriſſe: quod falſum eſt. Quid enim opus fuit ſolū uertere, & Athenis fugere, ſi uoluntarie erat
obiturus? An non ut in Eubœa, ſic Athenis potare aconitū, & finire uitā licebat? Arguit præte-
rea teſtamenti ſeries in Eubœa conditi, quæ aliena protinus à uoluntaria morte conſpicitur. Sic
enim incipit: Erunt omnia recte, ſi tamē quid cōtingat, Ariſtoteles teſtamentū ſuū in hunc mo-
dum fecit. Hoc autē principiū quis nō uidet non deſperantis eſſe hominis, ſed uitā affectantis?
cum etiā omen uitet moriēdi, & recte cuncta fore dicat, ſi uita ſuperſit. Cum illis ego ſentio qui
morbo interijſſe illū tradidere, qui & plures ſunt, & certiores autores. Hæc de morib. eius uſuq;
domeſtico retuliſſe ſat eſto. Nō enim hæc tam in philoſophis ſpectanda ſunt, quàm ſtudia eorū
præclaramq; diſciplinā intuendū, de quibus iam dicere ordiemur. Viuo adhuc Platone in mul
tis ab eo diſtare cœperat, nec deerant planè iam qui Ariſtotelē ſectarentur: nec tamē in ſumma
rerū inter eos quidē philoſophos cōtrarietas eſſe putatur aut diſſenſio. Eadē enim ſectari uiden
tur Academici ueteres, ac Peripatetici, à Socratis Platoniſq; diſciplina ambo fluentes, eādemq;
de uirtutibus & moribus, de bonis & malis, de natura rerū, de immortalitate animorū, opinio-
nem habentes. Itaq; in genere quidē ipſo & ſumma rerū nequaq; inter illos diſcrepantia eſt: in
particulis uero & medijs quandoq; diſtare illos aduerſariq; apparet. Fuit enim Plato uir ſingu-
laris quidem ac præcellens, multarū ac uariarū rerum ſcientia præditus, eloquentia uero tanta,
ut ſupra hominem ſeſe attollere illius eloquium uideatur: cæterum traditiones interdum tales
ſunt, ut aſſenſu potius bonæ mentis, quàm probationis neceſſitate nitantur. Nam de natura
animi ipſiuſq; tranſmigratione diſceſſioneq; in corpora, permulta traduntur ab illo prolata ma
gis hominibus q; probata. Et in optimo ciuitatis ſtatu conſtituendo ea nonnunquā ſentit, quæ
ab hoc noſtro uſu conſuetudineq; uiuendi plurimum abhorrent. Mulieres enim cōmunes om
nium eſſe cenſet, quo nihil inexplicabilius cogitari poteſt: filios uero ita incertos, ut nemo neq;
ſuos, neq; alienos queat agnoſcere. Patrimoniorū autē iura ſuſtulit, atq; omnia omniū cōmunia
eſſe uoluit. Cōtra hæc igitur & huiuſmodi renitēs Ariſtoteles, cum probabilē aduerſandi mate
riam nactus eſſet, etiā uiuo Platone ſectatores reperiebat. Præterea doctrina Platonis uaria eſt
& incerta. Socrates enim ubiq; inductus, nullo diſciplinarū ordine, quaſi à carcere ad calcē diſ-
currit, ſed modo hoc, modo illud pro arbitrio agit, & in diſputādo non tam quæ ipſe ſentiat di-
cere

A cere uidetur, quàm aliorum ſentẽtias dictaq; refellere. Ariſtoteles uero & cautior in tradendo fuit (Nihil enim aggreditur, quod probare nõ poſſit) & moderatior in opinando, ut hæc quæ in uſu uitaq; cõuerſantur, adiuuare, nõ aliena, & abhorrentia, & nunq; profutura, meditari illum appareat. Ad hæc ipſis in rebus explicatio ſerioſa atq; perdiligens, ut ſiue Logicæ, ſiue Phyſicæ, ſiue Ethicæ tradat præcepta, cõtinuata ubiq; doctrina ſit, & ab ipſis primordijs rerum ad finem uſq; perducta ſcientia, tanq; pater diligens, qui non ſolum genuiſſe filios, ſed per pueritiã adoleſcentiamq; educatos nõ prius deſerat, quàm cõtinuato diligẽtiæ ſtudio in uiros traduxerit. Hæc autem cõtinuatio diligẽtiaq; doctrinæ in Platone nõ fuit, ſiue ille nõ putauerit oportere, ſiue no luerit, ſiue iſta parua minutaq;, & quaſi diſciplinarũ elemẽta cõtempſerit. Itaq; illius libri perfectis iam robuſtisq; diſciplina hominibus aptiores ſunt, teneros uero inſtituere nõ ſatis poſſunt. Ariſtoteli uero permultum debet humanum genus, quod diſciplinas ante ſe uarie diſperſas, in unum quaſi corpus ſingulas redigere dignatus eſt. Itaq; diſcere qui uolunt, hunc amplectãtur oportet: cuius libri ita ſcripti ſunt, ut & paruulos inſtituere, & mediocres alere, & robuſtos exercere, ac perficere uoluiſſe illũ appareat, ac omnis ætatis noſtræ curã cogitationemq; ſuſcepiſſe. Nec philoſophiæ ſolũ, quanq; in illa eminet, ſed aliarũ quoq; artiũ, ſiue facultatũ curioſiſſimus fuit. Nam & rhetoricã artem pluribus uoluminibus, omnemq; illius uim, naturam, ornatumq; explicuit, & de poëtica multa perſcripſit, & utriuſq; harum ſtudioſiſſimus fuit. Exercuiſſe uero in eloquentia iuuenes, ac poſtmeridiano tempore præcepta dicendi tradere, ac ſapientiã cum eloquentia miſcere, inſtituiſſe conſtat. Idq; feciſſe tradunt Iſocratis rhetoris gloria permotũ, qui cum longe à ſcientia foret, diſcipulis tamen abundaret, famaq; de illo magna circunferretur, dixiſſe Ariſtotelẽ ferunt, Perabſurdũ eſſe tacere ſe cum Iſocrates loquat, atq; ita docere eloquentiam auditores ſuos cœpiſſe. Ipſe certe quæ ſcripſit omnibus dicẽdi ornamẽtis, figuriſq; referſit, quod in libris eius manifeſte apparet. Expertus ſum apud quoſdã doctos uiros, græcarũ tamen literarũ ignaros, fidem nõ fieri aſſertione mea, dum Ariſtotelis eloquentiã commendo: quippe adulterinas huius philoſophiæ translationes lectitare ſoliti, intricatũ quendam & obſcurum & inconcinnũ arbitrantur. Sed nõ ſunt illi Ariſtotelis libri, nec ſi uiuat ipſe ſuos dici uelit, ſed meræ translatorũ ineptiæ. Ille politiſſimus ſcriptor eſſe uoluit, & quod uoluit curauit, & quod curauit

Pro Ariſtotelis eloquentia Ciceronis teſtimoniũ

B aſſequutus eſt. Verũ quia uerba fidem non faciunt mea, M. Tullij Ciceronis accedat autoritas: cui enim ij de eloquẽtia iudicanti credent, ſi M. Tullij iudicio nõ credent? Liber eſt Topicorum M. Tullij ad Trebatium, in eius libri proœmio ita ſcriptũ eſt: Sed eo magis reprehendẽdi ſunt, quod non ſolũ rebus ijs quæ ab Ariſtotele dictæ & inuẽtæ ſunt, allici debuerant ad eum perdiſcendum, ſed & dicendi incredibili ſuauitate & copia. In libro autẽ primo de finibus bonorũ & malorum inquit: Credo te minus delectari ab Epicuro, qui hæc Ariſtotelis & Theophraſti ornamenta dicendi cõtempſit. In primo ergo, incredibilẽ ſuauitatem & copiam, in ſecũdo autem ornamenta dicendi Ariſtoteli tribuit. In epiſtolis autẽ ad Lentulũ, Scripſi, inquit, de Oratore libros tres, quos Lentulo noſtro puto fore non inutiles. Abhorrent enim à communibus præceptis, atq; omnem ueram Ariſtotelicã & Iſocratæam rationẽ oratoriã complexi ſunt. In epiſtolis uero ad Fanniũ ita ſcripſit: Meus autẽ liber totum Iſocratis myrotheciũ, atq; omniũ diſcipulorũ eius arculas, ac nonnihil & Ariſtotelica pigmenta cõſumpſit. In rhetoricorũ autem ſecundo ita ſcribit: At ueteres quidẽ ſcriptores huius artis uſq; à principe illo & inuentore Cteſia repetitos, unũ in locũ cõcluſit Ariſtoteles, & nominatim cuiuſq; præcepta magna cõquiſita cura pſpicue aſſcripſit, atq; enodata diligẽter expoſuit, ac tantũ inuentoribus ipſis ſuauitate & breuitate præſtitit, ut nemo illorũ præcepta ex ipſorũ libris cognoſcat, ſed omnes quicquid illi præcipiunt, ſi uelint intelligere, quaſi ad quendã multo commodiorẽ explicatorẽ reuertãtur. In primo quoq; ad Herenniũ libro de arte Rhetorica loquens, ſic inquit: Ariſtoteles autẽ qui huic arti plurima adiumenta atq; ornamẽta ſubminiſtrauit. Permulta huiuſmodi doctiſſimorũ hominũ teſtimonia de Ariſtotelis eloquẽtia reperiuntur, quæ referre nunc prolixũ ſanè negociũ eſſet. Deſinant igitur iſti ex infantia ſua Ariſtotelis facundiã metiri, nam qui eorũ qui ætate noſtra philoſophos ſe haberi uolunt primas literas tenent, rapti de Grammaticis immaturi & rudes, & pleni adhuc puerilium tenebrarũ, ad ea properant audienda, quorũ nec uerba nec ſignificata intelligunt, ac rerum ipſarũ uix umbram quandã intuentur. In Ariſtotele uero perfecta ſunt omnia, nam & in literis quantũ nemo alter elaborauerat, & poëtas cunctos diligentiſſime nouerat, & totus interdum ſcaturit uerbis, & oratorũ neminem eorum qui ante ſe fuerant præteriuit, & præcepta dicendi quàm exacte tenuerit, libri eius Rhetorici declarant. Diligentiam uero ſcribẽdi eius illa minutiſſima probant, quod pedes ac numeros non in uerſu modo, uerum & ſoluta in ora-

C tione ſeruandos cenſuit. Itaq; dactylum & tribrachum reijcit, quaſi nimiū elatos pedes, & altius excogitatam orationē reddentes: rurſusq; iambos & trochæos, quaſi nimiū depreſſos. Probauit autem pæona maxime, qui eſt duplex. Aut enim ex longa quam tres breues ſubſequuntur, aut ex tribus breuibus & longa poſtrema, quorum alterum principijs, alterū clauſulis aſſignauit. Extant eius libri rhetorici complures, in quibus nō modo ipſum ſtuduiſſe eloquentiæ, uerum & alios docere uoluiſſe apparet. In quibus dij boni quanta obſeruatio eſt, quàm trita ac perdiligens præceptorū traditio, quàm accurata rerum ad eam artem pertinentiū euolutio. Atq; ego libenter quærerē ab his qui Ariſtotelē non credunt eloquentē fuiſſe, utrum nō curauiſſe illum dicant, ut eloquens eſſet: an nō fuiſſe, licet curauerit, eloquentiā conſequutū? Primum non curauiſſe quî dici poteſt, cum tanta uolumina de ea arte perſcripſerit? aſſequutū uero tanto ſtudio eloquentiam nō fuiſſe tam excellens ingeniū, nimis ſtulti atq; inſipidi eſt exiſtimare: & adſunt teſtimonia eloquentiſſimorū uirorum, illius facundiā miris laudibus extollentiū. Equidem niſi prolixitatē nimium uererer, infinita penè ex illius libris recitarem, in quibus & artificiū dicendi ſummum, & cuncta uerborū ſententiarumq; ornamenta ineſſe oſtenderem. Sed hoc ſatis, ad reliqua tranſeamus. Libros autē uſqueadeo multos perſcripſit, ut non ſolū legendo, uerumetiā enumerando fatigare auditorē poſſint. Nō enim tantummodo ſcripſit quæ nunc inter manus uerſantur, ſed longe plura, quæ deperdita ſunt. Scripta uero eius licet multiplicia uariaq; fuerint, tamen ad genera quatuor reduci poſſunt. Eorum una pars, eloquentiæ ſuaſionisq; rationē complectitur. Altera ad ciuilem moralemq; pertinet diſciplinā. Tertia differendi præcepta continet. Quarta uero ſecreta naturæ ac rerum occultiſſimarū cauſæ rationesq; explicantur. Atq; in illo quidē genere quod primum à nobis poſitū eſt, artes eius rhetoricæ nominãtur, pluribus libris ac diuerſis uoluminibus explicatæ. In eodē genere collocanda ſunt illa quæ de Homericis quæſtionibus ſex libris explicuit, & quæ de arte poëtica libris duobus, & quæ de eloquutione poëtarum libro uno, & quæ de poëtis libris tribus, & quæ de tragœdijs libro uno. Addo etiam huic generi cohortationes atq; epiſtolas, quas ad Philippū, quas ad Alexandrū, quas ad Olympiadem, quas ad Ephæſtiona, quas ad Antipatrū miſit. Adde uerſus ab eo factos, & orationem iudiciariam pro ſe ſcriptam. Morales quoq; atq; ciuiles permulti ab eo ſcripti ſunt libri. Nam &

Ariſtotelis opera quadrifariam diuiſa.

D ad Eudemum libri de moribus octo, qui & nunc extant, & magnorū moraliū libri duo, & ad Nicomachū libri decem, in quibus profectio eius diſcipuli ineſſe putatur. Præterea Oeconomicorum libri duo, Politicorū libri octo. Iis addãtur hi libri in quibus ſunt ab eo mores & inſtituta centū quinquagintaocto ciuitatū, multa cura magnaq; diligentia perſcripti. Præterea de iuſtitia libri quatuor. De gubernatione Reipublicæ duo. De uoluptate liber unus. De ſummo bono libri tres. De regia gubernatione liber unus. Prouocatiui ad uirtutem libri duo. Ad leges Platonis libri tres. Ad Remp. Platonis libri duo. De legibus libri quatuor. De diuitijs & opulentia liber unus. De precatione & uoto liber unus. Iam uero in duobus reliquis generibus, quorum alterum in differendi iudicandiq; ratione poſitū diximus, alterum in ſecretorū naturæ perueſtigatione, quammulti eius libri adhuc extent omnes ſcimus, quammulti uero amiſſi atq; perditi ſint in utroq; illorum genere, operoſum ſanè negocium eſſet in præſentia referre atq; connumerare uelle. Traditur quippe libros ſupra trecētos ab ſe ſcriptos reliquiſſe, horum pro multitudine pauci extant, ſed credo optimi atq; probatiſſimi.

CAROLI MAGNI VITA

DONATO ACCIAIOLO AVTORE.

CAROLO Francorum regi, cui poſtea ex magnitudine rerum geſtarum Magno fuit cognomen, patrē fuiſſe tradunt Pipinum regem, qui primus in Francos (ſicuti quidā ſcriptores memoriæ prodidere) liberam dominandi poteſtatē habuit, cum ſuperiores Francorū reges anguſtis cōditionibus ſepti, ea lege uiuerent, ut magis nomine & inani titulo, quàm dignitate regia potirentur. Nam opes ac potentia regni, & omniū rerum adminiſtratio ad Præfectos regiæ domus (ſic enim eos uocitabant) communi cōſenſu deferebatur. Hi domi militiæq; ſummā poteſtatem habentes, populos pro ſuo arbitratu regebant, de omnibus controuerſijs decernebant, præmia pœnasq; cōſtituebant. Quibus fiebat, ut poſthabitis regibus, ij ſoli eſſent qui in ſummo honore haberentur. Hunc uero magiſtratū qui apud Francos ampliſſimus habebatur, cōſequi nō poterant niſi præcipua nobilitate uiri, & qui

regibus

A regibus eſſent neceſſitudine, aut propinquitate coniuncti. Pipinus igitur hac dignitate, quam ueluti hæreditariam à patribus ſuis acceperat, multis annis egregie functus, maximã ſibi apud omnis generis homines tum famã, tum beneuolentiã cõparauit: quibus poſtea factũ eſt, ut cum Franci ac Ro. põtifex Hildericũ regem à dominatione ueluti inutilẽ ſemouiſſent, hunc potiſſimum deligendũ putarent, cui cõmuni ſentẽtia regnũ decernerẽt. Sic igitur Pipinus autoritate Pontificis & Francorũ decreto plena dominãdi poteſtate ſuſcepta, reliquã deinde uitã publicis pariter ac priuatis rebus egregiã duxit. Regnauit annos quindecim, cuilibet ſuperiorũ regum belli paciſq; artibus & gloria par. Huic ſucceſſere ſuperſtites filij duo, Carolus, & Carolomanus, æque regno inter ſe partito. Sed nõ multo pòſt defuncto Carolomano, Franci eam regni partẽ quam ille poſſederat, Carolo fratri detulerunt: cuius uitã & mores & res egregie geſtas literis mandare conſtitui, ut memoriã tanti uiri, tamq; præclare de noſtra patria meriti, quantum ego poſſem, ab obliuione hominũ atq; à ſilentio uindicarẽ. Primũ igitur (ut à rebus geſtis narratio noſtra exordiũ ſumat) ſatis exploratũ habemus, Carolũ regẽ extemplo poſt Pipini obitum aduerſus Aquitanos bellum geſſiſſe. Aquitania pars Galliæ eſt, quæ antiquorũ deſcriptione, à Garumna flumine ad Pyrenæos montes, & ad eam partẽ Oceani quæ ad Hiſpaniã pertinet, ſpectat, inter occaſum ſolis & ſeptentrionem. Hanc prouinciã Pipinus ſuperato Vaifario duce, poſt longũ bellũ ditioni ſuæ penè ſubiecerat. Deinde Pipino Vaifarioq; ſub unũ propè tempus defunctis, Hunuldus uir potens, ex eorũ morte (ut plerunq; fit) occaſionẽ nactus, bellũ quod antea penè confectũ uidebaẽ, renouauerat, iamq; ferè Aquitaniã totam ad defectionẽ compulerat. Carolus uero ubi hæc quæ in Aquitania gerebanẽ cognouit, nullã moram interponendã ratus, ingenti celeritate exercitu cõparato, obuiã Hunuldo progrediẽ. Primo aduentu conatus illius facile reprimuntur, nec multo poſtea cõmiſſo prælio, Carolus hoſtẽ ſuperat, exercitũ fundit, fuſum perſequitur, nec prius uictoriæ modũ imponit, q̃ Hunuldũ ex omni Aquitania pulſum, in proximã regionẽ quam nunc Vaſconiã uocant, cõpelleret. Lupus qui huic prouinciæ dominabaẽ, propinqui ac familiaris uiri miſericordia motus, Hunuldũ ad ſe fugientẽ comiter hoſpitaliterq; accepit. Euenire enim ſolet, ut principũ afflictæ fortunæ facile eorũ opes ad miſe-

Aquitania ſitus.

B ricordiam alliciant, qui ſunt in ſimili dignitate ac potẽtia cõſtituti. Verũ Carolus cum nõ minorem uictoriã in capiendo hoſte q̃ in ſubigenda Aquitania collocatã putaret, traiecto Garumna flumine, ac exercitu propius admoto, legatos ad Lupum miſit qui dicerent, ut niſi Hunuldum hominẽ infeſtũ nomini Francorũ quamprimũ ad ſe adduxerit, ſe eum hoſtis loco habiturũ. Lupus his mandatis uehemẽter cõmotus, ac ueritus ne potentiſſimũ regem totamq; belli molem quam ſuſtinere nõ potuiſſet, in ſe unum cõuerteret, ſalutare ſibi ac gratũ Carolo conſiliũ cepit. Nulla enim interpoſita mora, Hunuldũ ſimul & ſeipſum unà cum prouincia Caroli poteſtati permiſit. Sic igitur Carolus in Aquitania cõpoſitis rebus, belloq; citius omnium opinione cõfecto, cum uictore exercitu in regnũ reuertitur. Poſt Aquitanicũ bellũ Hadrianus Ro. eccleſiæ pontifex à Deſiderio Longobardorũ rege uehementius q̃ uires ſuæ paterenẽ oppreſſus, quum proprijs præſidijs eccleſiæ ſtatum tueri nõ poſſet, oratores ad Carolũ miſit, qui multis precibus eum rogarent, ut Ro. eccleſiæ in ſummo periculo cõſtitutæ opem & auxiliũ ferret, ac Pipini patris, Caroliq; Martelli, qui olim in Italia aduerſus hanc nationẽ egregie pugnauerant, memoriã renouaret. Carolũ multæ res hortabãtur quare pontificis defenſionẽ ſuſcipiendã, & Longobardorum audaciæ quacunq; ratione occurrendum putaret. In primis quod non ignorabat caput Chriſtianæ fidei rem Romanã eſſe, eiq; tam graui bello laboranti nõ ſubuenire, turpe ſimul ac periculoſum eſſe cenſebat. Indignabaẽ præterea quod barbaræ gentes tandiu in Italia regnarent, & à maioribus ſuis ſæpe prælijs uictæ nondũ cõtineri poſſent, quin põtificibus Romanis contra ius faſq; ultro bellum inferrent. Quare his rebus anteq; ulterius augerentur Longobardorum uires, quamprimũ occurrendũ ratus, legatos ad Deſideriũ mittit, qui eum hortentur ut finem iniurijs faciat, ab armiſq; diſcedat, ac omnia oppida quæ aut ui occupata eſſent, aut ſponte ad eum defeciſſent, pontifici Ro. reſtituat. Hæc ſi fecerit, ſibi perpetuã gratiã atq; amicitiam cum eo fore polliceantur. Sin uero, quod facturus uidebaẽ, mandata neglexerit, ei ſuo nomine bellum indicant. Dum legati proficiſcunẽ, interim Carolus nõ ſegnius quàm ſi hoſtes in Gallia eſſent, exercitũ parat, nullã proficiſcendi moram facturus, ſi Deſiderium regem perſeuerare in bello cognouerit. Hæc expeditio per omnẽ Galliã uulgata adeò grata cunctis Francorũ populis erat, ut iam palàm uociferaretur, maturandũ in Italiã eſſe, toties à ſe uictam Longobardorũ gentem uires reſumere, cõditiones acceptas negligere, ſemper bella ex bellis ſerere, itaq; nunq; quieturã niſi eorum nomen penitus deleatur. Sic igitur omnium animis in expectationẽ belli

C erectis, legati à Deſiderio redeunt, nunciantes omnia ibi hoſtilia eſſe, regē magis ꝙ ante bellum moliri, & quantum coniectura aſſequi poſſunt, nunquam iniurijs finem facturū, niſi cum ſibi uires & arma ad inferendā iniuriā deſint. Carolus his rebus uehementer commotus, maturandū ſibi exiſtimauit, ne antè Ro. pontifex opprimeretur, quàm ei ferre ſubſidiū poſſet. Itaq; re frumentaria cæteriſq; ad bellū neceſſarijs quamcelerrime potuit cōparatis, magnis itineribus in Italiam contendit.

Carolus contra Deſideriū proficiſcitur.

Sed multa huic ſuæ feſtinationi aduerſabantur, montiū altitudo, locorū anguſtiæ, & penè inuij ſaltus, per quos miles onuſtus armis & impedimēta exercitus ducenda erant. Accedebat quod Alpiū iuga præſidijs hoſtiū tenebantur. Miſerat enim Deſiderius qui occupatis opportunis locis, quantū poſſent Francorū tranſitū prohiberent. Hæc cum ita eſſent, Carolus tamen nō ignarus, res præclaras, labores maximos, maxima quoq; pericula ſequi, ſuos hortatur, ut quoad locorū anguſtiæ patiantur, ſeruatis ordinibus ire ad hoſtē pergant. Appropinquanti Alpium iugis nunciatū eſt, hoſtes relictis anguſtijs ſe in planū recepiſſe, ſeu metu perterritos, ſeu quia tutius faciliusq; eſſe arbitrenť, deſcendēti ab Alpibus Carolo cum omnibus copijs confeſtim occurrere. Vix ad Deſideriū perlatū erat, Francorū exercitū poſt paucos dies in Italia fore, cum Carolus ſuperatis iam Alpibus, in agrum Taurinum deſcendit, ubi primū Annibalem Carthaginenſem Alpes tranſgreſſum cum omnibus copijs cōſtitiſſe tradunt. Eo in loco Carolus paucis diebus refecto milite, cum per exploratores præmiſſos certior factus eſſet, Deſideriū regem prope Vercellas caſtra habere, ac ibi cum ingenti exercitu aduentū expectare, nihil ultra differendū ratus, ex Taurinis mouit, atq; continuatis caſtris in agrum Vercellenſem peruenit. Erat Carolus uirtute militū & rei militaris peritia longe ſuperior, multitudine uero ac numero hominum à Deſiderio uincebatur. Cum propè in cōſpectu exercitus eſſent, facta utrinq; poteſtate pugnādi, prælīū commiſere. In ea pugna ſuperati Longobardi in fugā uertuntur, magna parte ſuorū amiſſa. Deſiderius poſtquam ſuos paſſim fuſos fugatoſq; cōſpexit, citato gradu Papiam, quæ caput regni erat, cum paucis militibus petit. Nec ſegnius Carolus, priuſquam ſe hoſtes ex terrore fugaq; reciperent, regē perſequutus, in agrū Ticiniū exercitū ducit, extemploq; omnibus copijs ad mœnia regiæ urbis admotis, tentat ſi primo impetu capi poſſet. Vbi id parū proceſſit, conſilijſq; ab oppugnanda urbe ad obſidendā uerſis, ſub ipſis mœnibus caſtra locat,

D ſubſidiaq; firma ne qua eruptio fieri poſſit, portis apponit. Cæterū cum ſatis cōſtaret Deſideriū regē priuſquā deditionē faceret, paratū eſſe etiā ultima experiri, Carolus parte copiarū ad obſidionem relicta, ipſe cum reliquo exercitu ad tranſpadanos contendit. Ibi ciuitates permultæ audita fama uirtutū ſuarū, rebuſq; proſpere geſtis, certatim ad eum deficiunt. Sed quod in primis ei gratiſſimū fuit, filij Carolomani, qui extēplo poſt mortē patris malo cōſilio temeritatē matris ſequuti, ad Deſideriū regem perfugerant, ſponte in ſua caſtra uenerunt, ac ſe ſuaq; omnia poteſtati Caroli permiſerunt: à quo benigne excepti, magnoq; affecti honore, etiam in poſterum filiorum loco habiti ſunt. Poſt hæc Carolū quum ſtudio ſalutandi Pontificē, tum deſiderio uiſendi celeberrimū beati Petri templū Romam profectū, ac incredibili honore ab Hadriano ſuſceptum, poſt paucos dies ad obſidionē rediſſe cōperio. Erat obſidio uehemens, & frumenti cum ſumma caritate inopia, ſedēdoq; expugnaturos ſe urbē ſpem Franci habebant. Oppidani econtrario inſeſſis omnibus uijs per quas commeatus ex proximis locis ſubuehebantur, diffidebant inopiā diutius ferre poſſe, rem tamen quantū poterant producebant, beneuolētia alij, alij metu Deſiderij regis cōpulſi. Poſtremo ſpe quoq; non ſolū cibo deficiente, cum famem ulterius tolerare nō poſſent, ſexto menſe ꝙ obſideri ſunt cœpti, deditionē faciunt.

Deſiderius à Carolo captus

Capitur Deſiderius unà cum uxore ac liberis, quem ultimū Longobardorū regū in Italia regnaſſe tradunt. Tunc enim ſummo beneficio Caroli Italia ſe primū erexit, quæ antea diutius ꝙ uictricem omniū gentium prouinciā decuit, Barbarorū immanitate oppreſſa iacuerat. Nam poſt ſedem Romani imperij Byzantiū tranſlatam, Gothi primi barbarorū, diuerſis deinde temporibus Hunni, Vandali, Heruli, poſtremi omniū Longobardi, ueluti in uacuā poſſeſſionē ruentes Italiā inuaſere. Eam gentem tradit fama ab oceano Germaniæq; ultimis oris, unde illis haud dubie origo fuit, nouas quærentē ſedes in proximas regiones trāſiſſe, ac Vandalos, Herulos, Gepidas, aliaſq; finitimas gentes, Ibore & Aione ducibus, ſæpe bello ſuperaſſe, mutatiſq; frequēter ſedibus, tandē intra Pannonias cōſtitiſſe. Inde Albuinus eorū rex accerſitus ab Narſete eunucho (ut quidā memoriæ prodidere) cum præter Longobardorū multitudinē uiginti quoq; Saxonum millia ſpe optimarum ſediū exciuiſſet, profectus ingentibus peditū equitumq; copijs in Italiam uenit, breuiq; Vicentiam, Veronam, Mediolanū, ac omnis penè citerioris Galliæ urbes partim peſte, partim Gothorū cladibus exinanitas, ad deditionē compulit. Papia uero cum tres annos obſidionem

tuliſſet,

A tuliſſet, tandẽ & ipſa fame domita, Barbarorũ imperio ceſſit. Nec ambigitur, quin idem rex paucis annis totã Italiam ſubegiſſet, ita omnia apud Italos perdita erant, niſi ſexto ſupra triennium menſe poſtq; Italiam ingreſſus eſt, apud Veronã interijſſet, dolo uxoris Roſemundæ necatus. Huic ſucceſſit Dephon inſignis nobilitate uir, Albuino nequaq; uirtute par, ſed crudelitate ac immanitate naturæ longe ſuperior. Eo quoq; intra biennium uita functo, Longobardi decem deinde ſequentibus annis nullũ ſibi regẽ creauere, ſiue ſuperbia proximi regis huic generi dominationis infenſi, ſiue gubernationẽ ſuorũ ducum utiliorẽ rati, qui iam per omnẽ Italiã uagantes ita impigre bellũ gerebant, ut nunquam eo tempore ſit regia deſiderata poteſtas. Sub his ducibus adeò creuere Longobardorũ opes, ut Hetruria, Flaminia, Piceno, Samnio, alijsq; regionibus ſubactis, omnem Italiam à Brunduſio Tarentoq; uſq; ad Alpes tenerent, præter urbem Romã, quam conſtat in huius gentis poteſtatẽ nullo unq; tempore deueniſſe. Finito decennio, reditũ eſt rurſus ad priſtinã conſuetudinẽ creandi reges, ſeruatumq; deinde per omne tempus uſq; ad Deſideriũ, qui ultimus Longobardorũ regũ in Italia fuit. Quo debellato (ut ſuprà memorauimus) Carolus Magnus grauẽ eius gentis dominatũ quarto & ducẽteſimo anno quàm regnare inceperant, à ceruicibus Italorũ dimouit, ac omnes ciuitates quæ ad Deſideriũ proximo bello defecerant, recuperatas pontifici Ro. reſtituit: Beneuentanũ quoq; ac Spoletanũ agrum adiecit. Quibus meritis Hadrianus pontifex cum nullũ maius grati animi indiciũ poſſet oſtendere, cõuocato frequenti epiſcoporũ cœtu, eximioq; celebrato cõcilio, multis ac maximis priuilegijs eum ornauit. Carolus confecto Longobardorũ bello, potentiſſimo rege capto, cum alia quoq; magni ponderis animo moliretur, nullã moram interponendã putauit, quin in Galliam confeſtim rediret. Saxonicũ quippe intermiſſum bellũ eum domũ reuocabat, quod eo biennio antequam Carolus ad liberandũ Romanũ pontificem in Italiam ueniret, & inceptum ſimul, & à præfectis eius per id tempus leniter adminiſtratũ comperio. Quo magis adducor ut uirtutem uiri ac animi magnitudinẽ admirandam putem, quod poſthabitis ferociſſimis hoſtibus, relictoq; domeſtico bello, rem ſuam neglexerit, ut Italiã eccleſiamq; Romanã, qua omnium Chriſtianorum ſalus cõtinebatur, ab immanitate barbarorũ liberaret. Saxonũ gens longe maxima *Saxonum gens.*
B erat, ac etiã bellicoſiſſima penè Germanorũ omniũ. Hi falſos colẽtes deos, cum neq; diuini neq; humani iuris quicq; penſi haberent, nihil æque ac religionẽ noſtram homineſq; ei deditos oderant. Proximi erant Francis, cum quibus cõtinenter bella gerebãt. Sæpe prælijs uicti conditiones acceperant, obſides dederant, ſed nondũ apud Francos erat inuentus, qui domita penitus eorum perfidia, pleniſſimã eſſet uictoriã cõſequutus. Hæc palma cum Carolo Magno quaſi diuino numine reſeruata uideretur, non ſolum conſilio principes, ſed paſſim omnes clamoribus agunt, ut aduerſus perpetuos Francorũ hoſtes totis uiribus arma ſumantur. Carolus uero tempus ueniſſe ratus, in quo non modo Barbarorũ hominũ audaciã frangere, ſed etiam eorum regnum, quod multo antè animo agitauerat, funditus euertere poſſit, ingentem exercitũ parat, diem dicit, qua die prope ripã fluminis Rheni omnes cõueniant. Nunq; aliàs maiori alacritate contentioneq; animorũ ſuſcepta à Francis expeditio eſt. Hinc odium gentis, hinc ſpes bene gerendæ rei animũ excitat. Sed ſupra omnia, ſtudiũ auget præſentia regis, cuius ductu auſpicioq; non modo Saxonũ gentẽ, ſed etiã orbem terrarũ, ſi uelit, ſuperare ſe poſſe credebant. Has ſpes *Bellum Saxonicum.* cogitationeſq; ſecum portantes in hoſtilẽ agrum ducuntur. Sic igitur renouatũ eſt cum Saxonibus bellũ, quo nec maius ullũ, nec grauius diuturniuſq; à Carolo geſtũ comperio. Tres enim & triginta annos cum ferociſſimis gentibus certatũ cõſtat, pluſq; eo bello, quàm reliquis omnibus detrimenti acceptum, interemptis pleriſq; fortiſſimis uiris, qui diu ſub auſpicio Caroli egregiam operam nauando meruerant. Saxones hoc tempore multoties ſuperati obſides dabant, imperata ſe facturos pollicebãtur: nec multo poſtea recuperatis uiribus, maius quàm antea bellum ciebant: ut facile appareret, homines feros, quod ſibi perſuaſiſſent cæteris alijs uirtute præſtare, paratos eſſe etiã ultima experiri, anteq; armis Francorũ aut cuiuſquam alterius gentis potentiæ cederent. Factũ eſt tamen ſumma uirtute & incredibili cõſtantia Caroli, ut nunq; illi defecerint, quin cõfeſtim debitas pœnas ſuæ perfidiæ dederint. Euerſæ domus, diſſipatæ fortunæ, liberi in ſeruitutẽ tracti, omnibus documẽto fuere, nullũ in falſis dijs præſidiũ eſſe. Sic igitur uſq; in tertiũ ſupra trigeſimũ annũ bellum protractũ: in quo quidẽ bello bis tantũ collatis ſignis pugnatum tradunt, ſemel apud Oneggium montẽ, quem locũ incolæ Theomille appellant: nec multo interiecto tẽpore apud Heſam fluuiũ, ubi penitus Saxones debellati ſe ſuaq; omnia poteſtati Caroli permiſere. Victis impoſitæ leges, ut patrijs cerimonijs, falſiſq; dijs poſthabitis, Chriſtianam fidẽ profiterent, magnũ numerũ obſidũ darẽt, modicis terminis ſepiti, neq; alijs iniuſſu

C Caroli bellū inferrent, neq; illatum propulſarent. Decem deinde ſunt hominū millia cum uxoribus & liberis in Galliā tranſportata, atq; uarijs locis iuſſu Caroli diſtributa. Cæterum durante Saxonico bello, multas interim expeditiones à Carolo ſuſceptas, ac ita egregie adminiſtratas inuenio, ut per uniuerſum orbē fama manaret, Francorū regē nō ſine diuina ope bella gerere. Erat autē Carolo in bellis gerendis hic primū propoſitus finis, ut Chriſtianæ fidei legem quantum in ſe eſſet, extolleret, ac omnes populos qui ei aduerſabātur, non ſolū deprimeret, ſed etiā ſi fieri poſſet euerteret. Cum uero ea tempeſtate barbaræ gentes quæ noſtræ religioni perpetuū bellū indixerant, Hiſpaniā graui ſeruitute oppreſſam tenerent, Carolus rei indignitate commotus, ad eam liberandā mentem cōuertit. Id autē fieri poſſe arbitrabatur, ſi ingēti celeritate exercitu in Hiſpaniā ducto, prius hoſtes opprimeret, quàm illi parare ſubſidia poſſent. Ad hanc igitur rem aggrediendā ſatis iam omnibus cōparatis, caſtra mouet, & quammaximis poteſt itineribus in Hiſpaniā tranſire cōtendit. Nec iam miles grauatim ſequebaẽ, quod iam diu animum induxerat, quocunq; à rege Carolo ducereẽ, ad certa belli præmia exploratamq; uictoriā duci. Inter hæc ciuitates Hiſpaniæ quæ propinquiores erant finibus Galliæ, incertis rumoribus excitæ, aliquando ſibi ſuisq; rebus timere inceperant. Poſtq; uero per Pyrenæū ſaltum traduci exercitus cœptus eſt, rumorq; per Barbaros manauit de aduentu Francorū certior, ingens repente trepidatio populos omnis inuaſit, nō ſatis gnaros quid aduerſus tantū, tamq; horrendū hoſtem ſibi agendū, aut parandū foret. Carolus cōfeſtim ſuperatis Pyrenæi iugis cum in fines hoſtium perueniſſet, militibus imperat ut quamlatiſſime poſſunt uagentur, & quammaximū hoſtibus terrorem inferant. Extemplo ciuitates nonnullæ, cum ad petenda externa auxilia nō ſufficeret tempus, nec proprijs præſidijs res ſuas tueri poſſent, ſponte deditionē faciūt. Auguſta & Pampilonia, duæ opulentiſſimæ totius Hiſpaniæ urbes, quæ mandata Caroli aſpernabantur, ui captæ, ac prædæ militibus datæ. Cum alterā Franci ad ſolū euertiſſent, alterā mœnibus nudaſſent, tantū terroris omnibus gentibus iniecere, ut quas adiſſent, quaſq; non adiſſent pariter ultimæ propinquis imperio parērent. Sic igitur Hiſpania penè omnis in Francorū poteſtatē deuenit. Victis præcipue imperatū, ut falſis relictis dijs, Chriſtianæ fidei legē acciperent. Carolus rebus

Bellum aduerſus Hiſpanos.

D feliciſſime geſtis cum incolumē exercitū in Galliā reduceret, prope Pyrenæi iuga in finitimarū gentiū, quas nunc Vaſcones uocant, inſidias incidit. Inſederant enim Barbari in occultioribus locis, expectantes occaſionē gerendæ rei. Vbi uero Francorū copias in anguſtiorē uiam deductas uiderunt, repente ex iugo inſuper imminēti nouiſſimū agmen adorti, ingentē cædem ſtragemq; dedere. Nam Franci cum neq; euadere poſſent in iugū à Vaſconibus occupatū, neq; ſe explicare, ſuometipſi agmine in arcto hærentes, ſimul ab hoſtibus, ſimul ab iniquitate locorum oppugnabātur. Nec iam primi in tam anguſtis locis ita celeriter uertere aciem poterant, ut ultimis in extremo periculo cōſtitutis opem in tēpore ac ſubſidiū ferrent. Itaq; etſi animo uiribuſq; longe ſuperiores hoſtibus forent, alienis tamen locis pugnantes uitare non potuerunt, quin eo die inſignē cladem acciperent. Cecidere in ea pugna dolo hoſtiū nō uirtute cōmiſſa, Anſelmus ac Egibardus ſummi in bello duces, alijq; permulti fortiſſimi uiri, quorū opera Carolus ſæpe in maximis certaminibus egregia uſus erat. Sunt etiā qui Rolandū Caroli ex ſorore nepotē præſtantem fortitudine uirū, poſt ingentem hoſtiū æditā cædem, eo prælio interijſſe dicant. Hic eſt Rolandus quem fama eſt tempeſtate ſua corporis robore, & animi magnitudine, longe cæteris alijs præſtitiſſe, cuius fortia facta per uniuerſum orbē iam clara noſtris quoq; temporibus celebrantur. Vaſcones ſequēti nocte anteq; Franci uires colligerent, per nota itinera præda magis quàm armis onerati, ſe in tutū receperūt. Nec tamen illis diutina lætitia fuit. Quippe paulò poſt ij populi ac eorū reges à Carolo domiti, meritas perfidiæ ſuæ debitaſq; pœnas dedere. Britones quoq; qui ſub idem propè tempus Caroli mādata neglexerant, bello ſuperati in Francorū poteſtatem uenere. Initiū poſt hæc maximi futuri belli ſi ulterius proceſſiſſet, in Italia ortū, autoribus Beneuētanis atq; Araiſo eorū duce: qui cum aperte deſciſſent ſtudio magis nouarū rerū, quàm certa ratione adducti, arma exercitumq; parabant, finitimas gentes excibāt, ut pōtifici Ro. contra ius faſq; ultro bellū inferrent. Quibus rebus in Galliā perlatis, Carolus in Italiam rurſus ad comprimendas populorū ſeditiones quanta maxima celeritate poteſt contendit, ac cum omni exercitu Capuam uſq; progreſſus, tantū terroris Beneuentanis iniecit, ut extemplo Araiſus filios ſuos, Beneuentani uero nobiliſſimos ciuitatis obſides darent, ac iureiurando adacti pollicerentur, ſe in poſterum neq; iniuſſu Caroli arma ſumpturos, neq; recuſaturos quo minus perpetuò ſub Romanæ eccleſiæ ditione atque imperio eſſent. Hæc adeò mature confecta accepimus, ut eodem propè tempore in Galliam perlatum eſſet, Carolum in Campaniam cum omni

exercitu

A exercitu perueniſſe,& Beneuentanos metu conterritos deditionẽ feciſſe. Verum dum hæc in Italia gerunt, interim Taxillo Bauariæ dux uxoris(ut tradunt)ſtimulis cõcitatus, copias cogit, finitimas gẽtes ſolicitat: Hunnos, qui ea parte qua Bauaria in orientẽ ſpectat, ſibi cõfines erant, ſocietate & fœdere iungit. Hæc omnia clandeſtinis conſilijs cõficere ſtudet, ut Francos nil tale opinantes repentino bello adoriatur. Erat autẽ ei coniunx Deſiderij regis Longobardorũ filia, quæ fortunã patris iniquo animo ferens, nec nocte nec interdiu uirum cõquieſcere patiebatur, monere atq; rogare, ut meminiſſe uellet ſocerum ſuum clariſſimũ regem, qui antea in locupletiſſimo regno cõſtitutus alijs imperitare ſolitus eſſet, nunc graui ſeruitute detentũ omni morte miſeriorem uitam ducere. Neminem eſſe præter eum, qui poſſit & debeat ſeruientẽ regem in libertatẽ uindicare. Hoc finitimas gentes, quod fortunæ Deſiderij miſereantur, expectare, hoc tacitas petere: quod ſi uir eſſe uelit, habere proprijs uiribus etiam externas adiunctas opes, quibus fultus commode poſſit hanc dedecoris notam ſocero pariter generoq; inuſtam egregijs factis delere, ac ſibi poſteriſq; ſuis perpetuã gloriã comparare. His muliebribus inſtructus furijs, Taxillo ingenti ſtudio arma exercitumq; parabat, ut Francorum genti omni parte inferior ferociter magis quàm prudẽter bellum inferret. Quibus rebus cognitis, Carolus quia magni intereſſe etiam in reliquũ tempus ad opinionẽ gentium arbitrabatur, tantas uideri Galliæ facultates, ut non modo ſua tueri, ſed etiã aliena aggredi poſſet, celeriter profectus, priuſquam hoſtes cum ſocijs iungerẽtur, in fines Bauariæ cum omni exercitu uenit, caſtriſq; ad Lecum fluuium, qui Bauaros à Lemannis diuidit, poſitis, legatos ad Taxillonem miſit hortatũ, ut Francorũ manſuetudinẽ quàm arma & uim experiri mallet, atq; idem finitimis gentibus, quas in belli ſocietatem traxiſſet, ſuaderet. *Carolus in Bauaros cõtendit.* Taxillo ſiue his mandatis cõterritus, ſiue ſociorũ auxilio deſtitutus, nulla tentata fortuna belli, Caroli imperio ſine ulla exceptione parẽre cõſtituit. Itaq; ei omniũ rerum ſuarũ poteſtate permiſſa, deditionẽ fecit, obſides dedit, in his Theonem filiũ ſuũ, alioſq; permultos lectiſſimos iuuenes, quorum patres præcipuam in ea prouincia autoritatem habebant. Sub idem propè tempus Abodriti ueteres Francorũ ſocij legatos ad Carolum mittunt, qui pro antiqua amicitia ſocietateq; olim cum Francis inita, aduerſus Velatabos auxilium petant. Eſt ſinus Oceani maris in extremis Germaniæ finibus, qui ab occaſu in orientẽ uerſus centũ (ut aiunt)

B propè millia paſſuũ extendit. Circa hunc ſinũ ea tempeſtate Abodriti, Velatabi, Nortomanni, aliæq; barbaræ gentes incolebant: inſulas præterea propinquo mari frequẽter ſparſas tenebãt, bella inter ſe (ſicuti inter finitimos populos plerunq; fit) cõtinenter gerebant. Cum igitur Velatabi perpetuis excurſionibus, cædibus, incendijs, Abodritos inuaderent, nec ullis præſidijs remoueri ab iniuria poſſent, Abodritorum legati in Galliã uenerunt, opem aduerſus ſuos Francorumq; hoſtes, pro iure ſocietatis petentes. Benigne hoſpitaliterq; ſuſcepti, auxilio impetrato grata reſpõſa domũ retulerunt. Profectus deinde cum exercitu Carolus, citius omniũ opinione bellũ confecit, barbaros ex ſociorũ finibus expulit, expulſos ad deditionẽ compulit, ac iureiurando adegit ne in poſterũ Francis, Francorumq; ſocijs, alijs ue finitimis gentibus iniuſſu ſuo bellũ inferrent. His rebus geſtis, cum in magna gloria magniſq; opibus regnũ ac tota res Francorum eſſet, ſtatuit Carolus aduerſus Hunnos, qui hoſtibus ſuis auxilia ſubminiſtrauerant, bellum ſuſcipere. *Hunni qui, & ubi.* Hunnorũ gentẽ Scythicã fuiſſe accepimus: incoluere primo ſupra Mæotida paludem, inde ingẽti multitudine profecti mutatis ſedibus in Pannoniã uenere, atq; hunc locũ ſibi domiciliũ delegere. Ea uero tempeſtate qua Carolus eis bellum indixit, abundãtiſſimi diuitijs erant, & poſt Saxones armis uiriſq; opulẽtiſſimi. Habebãt præterea finitimos populos partim metu, partim beneficio obſtrictos, & iureiurãdo adactos, ut in omnibus bellis pro ſua quiſq; facultate rem Hunnorũ iuuarẽt. Quo igit̃ uires Hunnorũ maiores erant, eo maiore ſtudio Carolus omnia ſibi quæ ad maximũ bellũ pertinerẽt, curãda agẽdaq; cenſebat, ut cum uirtute hoſtibus longe Franci præſtarẽt, uiribus quoq; aut pares aut ſuperiores eſſent. Summa igit̃ diligẽtia, tum ratione atq; cõſilio omnibus comparatis, caſtra mouet, atq; exercitũ & uiris & armis peregregie inſtructũ in Pannoniã ducit. Hoc ego bellũ partim à Carolo, partim à filio ſuo Pipino apud pleroſq; autores geſtũ comperio. Victi multis prælijs Hunni, tandẽ octauo anno poſtq; bellum inceperat, penitus ſuperati, imperio Caroli paruere. Quoties uero cum hac gente iuſta acie pugnatũ ſit, quæ ue aut quantæ hoſtiũ copiæ in eo bello ceciderint, quia raræ per ea tẽpora literæ fuere, difficile ad fidẽ eſt exacto affirmare numero. Illud certe cõſtat, nullũ unquam bellũ à Carolo geſtum, in quo maior ſit hoſtiũ cædes ædita, maiorq; illata clades. In eo enim omnes autores cõueniunt, ingentem Hunnorũ multitudinem, & penè nobiliſſimũ quenq; eo bello abſumptum: maximã quoq; uim auri atq; argẽti, multamq; precioſam ſupellectilẽ, quam Hunni

A res, fortè poſteriores credidere, ſicuti illi potentia cæteros alios anteibant, ſic etiam nomen quo utebantur, reliquis omnibus anteponendũ eſſe. Hinc talis opinio orta, deinde multis temporibus inueterata, obtinuit ut imperatoria dignitas omnibus alijs excellentior haberetur. Sed ab initio quidem ſingulis imperantibus cum Nerua primus, alijꝗ poſtea ſimili exemplo ducti, ſibi conſortẽ imperij delegiſſent, duo interdũ principes eodem tempore extitere, qui ſe Romanorum nuncupabãt imperatores. Poſtea uero quàm Conſtantinus relicta Roma ad orientẽ deſcendit, factũ conſuetudine eſt, ut diuiſim illud orientis, hoc occidentis imperiũ diceretur. Fœde deinde uaſtantibus Italiam Barbaris, tempore Odoacri Torcilingorũ regis, qui Auguſtulũ bello ſuperauit, ſublatũ imperiũ trecentis & triginta annis in occidente ceſſauit. Tot enim ab Auguſtulo ad Carolũ magnum fuere, quem à Leone pontifice imperatorẽ diximus appellatum. Carolus Francorum rex ac Romanorũ imperator, poſt ampliſſimã dignitatem ſuſceptã cum in Galliam rediturus iter per Hetruriã faceret, in memoriã dignitatis adeptæ Florentiã urbem, quam olim magna ex parte deleuerant Gothi, in priſtinũ ſtatum cum ſumma celebritate reſtituit, omnemꝗ nobilitatem per oppida uicina diſperſam in ciuitatem reduxit, nouis mœnibus cinxit, templis ornauit. Quibus meritis quantũ Caroli nomini eiusꝗ ſucceſſoribus noſtra ciuitas debeat, nec literis explicari, nec ulla oratione exprimi poteſt. Quod enim in ſolo patrio ſumus, quod liberi uiuimus, quod magiſtratus, leges, ciuitatẽ habemus, ea omnia Carolo accepta ſunt referenda, ac eius memoria cum grata recordatione perpetuo celebranda, ut homini tam præclare de noſtra patria merito, ſi non parem beneficijs ſuis, ſaltem aliquã pro uiribus noſtris gratiam referamus. Illud autem loco ſummæ gloriæ Florentiæ urbi tribuendũ puto, quod initio eam condidere Romani, conditã deinde ac Barbarorum furore euerſam, Romanorũ quoꝗ clariſſimus imperator reſtituit, ut non tantum doloris ex deiecta, quantum lætitiæ ex reſtituta patria Florentinis accederet. Cum reuertiſſet in Galliam Carolus, exceptus eſt eius aduentus ab omnibus populis incredibili honore atꝗ amore. Feſti celebrati dies, omnib. ciuitatibus ſupplicationes decretæ, publice priuatimꝗ ei gratulationes cum effuſa lætitia factæ. His rebus tam egregie à Carolo geſtis addunt ſcriptores nõnulli rem maxime memoratu dignam, quam ego ut certam affirmare, quia nulla apud alios autores eius rei mentio eſt, nec ut incertã relinquere

Florentia reſtituta à Carolo imperatore.

B auſim. Tradunt enim cum Hieroſolyma graui Barbarorum dominatu oppreſſa teneretur, Carolum Conſtantini imperatoris precibus euocatum, ſimul & rei indignitate cõmotum, ad liberandum ſanctiſſimum locum, ubi omnium gentium ſalus eſt orta, cum ingenti exercitu acceſſiſſe, profligatisꝗ Barbaris, ac ex omni prouincia pulſis, Chriſtianos in urbẽ reſtituiſſe, firmisꝗ præſidijs munitam reliquiſſe: profectum deinde Byzantiũ & à Conſtantino incredibili lætitia acceptum, magnoꝗ affectum honore, pauló poſt in Galliam redijſſe. Hæc ſi ita ſunt, hanc expeditionem factam eſſe oportet, antequã Carolus ad reſtituendũ Leonem pontificẽ in Italiam ueniret: quia ſatis conſtat poſt imperatoriã dignitatem ſuſceptam, nunquã Carolum in Orientem eſſe profectum. Hæc bella ſeptem & quadraginta annis (tot enim regnauit) incredibili felicitate, tum magnitudine quadam animi, tum etiam ingenij atꝗ conſilij Carolum non ſolũ geſſiſſe, ſed etiam confeciſſe tradunt, quibus regnum ſatis amplum à patre acceptum, longe maius auctiusꝗ poſteris ſuis reliquit. Nam paterni regni fines in Gallia, Rheno, Ligeri, Oceanoꝗ, & in Germania Danubio, & Sala fluuio, qui Thurios à Sorabis diuidit, cõtinebantur. His Aquitaniam, Vaſconiam, Hiſpaniã penè totam, & eam Italiæ partem in qua Longobardorum regia fuerat, bellica uirtute adeptam Carolus Magnus adiunxit. Adiecit etiam Saxoniã, quæ eſt non modica Germaniæ pars: tum utranꝗ Pannoniam, & ultra Danubium Daciam, Hiſtriã, & totum Liburnorum regnum, Dalmatiam quoꝗ, præter maritimas ciuitates quæ Cõſtantinopolitano imperatori parebant: omnes deniꝗ Barbaras gentes, quæ Germaniam inter Rhenum, Oceanum, ac Danubiũ incolunt, partim armis ſubactas, partim beneficio allectas, in ſuam poteſtatem redegit. His tantis opibus, tot tamꝗ rebus egregie geſtis, eam ſibi famã non ſolum in Gallia, ſed etiam per uniuerſum orbem Carolus comparauerat, ut undique ad eum legationes concurrerent, quæ gratiam atque amicitiam publice priuatimꝗ peterent. Quinetiam memoriæ proditum eſt, Perſarum regem, cuius opes in Aſia longe lateꝗ patebant, Caroli fama adductum, legatos cum magnificentiſſimis donis miſiſſe in Galliam, qui eum rogarent ut ſe in amicitiam ſuſciperet. Cum imperatoribus quoque Conſtantinopolitanis beneuolentia fuit & ſocietate coniunctus: quanquam poſt dignitatem imperatoriam Romæ acceptam, Caroli fama illis & ſuſpecta quoque potentia foret. Cæterum enarratis bellicis rebus quæ uiſæ ſunt nobis cognitione & memoria dignæ, nunc operæprecium eſſe exiſtimo, Caroli habitum,

Hieroſolyma liberatur à Carolo.

Francorum regno adiecta à Carolo.

C naturam, & mores, tum ea omnia, quæ ad domeſticam pertinent diſciplinā, breuibus uerbis referre. Tradunt omnes pene autores qui diligentius Caroli figuram deſcribunt, procera illum fuiſſe ſtatura, lato pectore, latis humeris, magnis uegetisq; oculis, naſo paulò eminentiore. Forma deniq; et pulchritudine oris adeò eximia, ut decorem ſimul prę ſe ferre uideretur, cum regia quadam maieſtate coniunctum. Habebat & in uoce ſplendorem, & in inceſſu totoq; corporis motu ſummā dignitatē. Promiſſam gerebat barbam, & ſi quando feſti dies celebrādi erant, aut legati externorū principū audiendi, ueſte auro contexta, & gladio multis gēmis ornato utebatur. Valetudine fuit proſpera, niſi quod paucis annis antequā diem obiret, febre ſæpius laborabat. Venationibus Gallorū more adeò frequenter ſtudebat, ut non niues, non mōtes, ſyluæq;, eum etiam ſeneſcentē à tali exercitio reuocarent. Putabat enim laborē corporis ad ſanitatē ſeruandam uehementer conferre. Tradunt præterea eum balneis & aquis natura calidis plurimū delectatū, atq; ideo Aquiſgrani, ubi talis aquæ ingens copia erat, diutius cōmorari ſolitū. Quin etiam conſueſſe amicos ac familiares, & interdū omnis generis homines ſecum in balneas ducere, ibiq; alia confabulandi materia in medium allata, longum ſermonē trahere, atq; ex eo non mediocrem uoluptatē capere. Fuit autem Carolus amicorū ſtudioſiſſimus, pietate uero in parentes, amore in filios, humanitate in omnes, ſine controuerſia cæteros alios ſuperabat. Mater ei Berta fuit, Heraclij Cæſaris præſtantiſſimi Conſtantinopolitani imperatoris filia, quam cum in omni uitæ tempore, tum præcipue poſt Pipini mortem in ſummo honore & obſeruantia habuit. Difficilem fratris naturam, ac multis ſuſpicionibus laborantem, ita patienti animo tulit, ut pro acceptis iniurijs ſæpe beneficia ei, filijsq; referret. Sororē quoq; quæ ſibi unica erat, incredibili amore dilexit. Deniq; omnē familiā ſuam tanta charitate cōplexus eſt, ut quidā ſcriptores dicant eum quocunq; accederet, ſolitū eſſe filios filiasq; omnes ſecum ducere. Fuit in remunerando largus, in puniendo mitis & clemens. Quinetiā tradunt, cum aliquādo in expeditionē proficiſceretur, nothum filiū, quem pleriq; ſpe regnandi infecta opinionibus uanis imbuerant, Carolo inſidias comparaſſe, ut eum de medio tolleret: pauloq; deinde cōiuratione detecta, mitiſſimū patrem ſcelerato ignouiſſe filio, eiq; permiſiſſe, ut reliquam deinde uitam in quodam monaſte

Caroli ſtatura & mores.

D rio ab oculis hominū remotam duceret. Hanc igitur manſuetudinē in puniendo, æquitatem in iudicando, moderationē in gubernando, quam Carolus publicis pariter ac priuatis rebus præ ſe ferebat, ſic populi omnes admirabantur, ut palàm prædicarent, talem ſibi regem diuino numine datum, qualem nunquā antea auſi eſſent optare. Illud præterea maximā ei beneuolentiam comparabat, quod erga hoſpites, peregrinos, & eos omnis qui paupertate nimia laborabant, ſumma profuſaq; liberalitate utebatur. Inopes uero qui uirtute ac bonis moribus prædıti erant, ſæpe non modo pecunia iuuit, ſed etiam honoribus manifeſtis affecit, ut uanam eorū opinionē argueret, qui neq; honori magno locū, neq; uirtuti putant eſſe, niſi ubi effuſæ affluant opes. Cibi inſuper & potus continentiſſimus fuit. Feſtis ſolum diebus, atq; id etiam raro, conuiuia celebrabat. In cognoſcendis cōtrouerſijs hominū & diligentiſſimus ſimul et iuſtiſſimus habebatur. Liberæ ad eum querimoniæ de aliorū iniurijs, facilesq; aditus erant, benigna reddebantur reſponſa: quæ omnia quo rarius in maximis principibus reperiuntur, eo gratiora in Carolo habebantur. Sed omniū primū, ut erat diligentiſſimus religionū cultor, ſumma opera ſtudioq; curabat, ut epiſcopi per uniuerſum regnum ſacras ædes nimia uetuſtate dilapſas aut omnino reſicerent, aut ſaltem renouarent. Ipſe uero Aquiſgrani, ubi ſedes regni, eiusq; regia erat, maximis ſumptibus templum condidit, ipſumq; marmoreis columnis, tum argento auroq; celato uehementer ornauit, ornatūq; omnium rerum pulcherrimarū copia, beatę Mariæ dedicauit. Multa quoq; alia opera memoratu digna conſtruxit, quæ ea tempeſtate, tum pulchritudine, tum magnitudine ſua admirationem gentium cōmouebant. Nam pontem in Rhenum apud Maguntiam, ubi quingentos paſſus fluminis latitudo patet, ædificatū à Carolo tradunt, egregium ſanè opus, & magnitudinē conditoris cunctis uiſentibus præ ſe ferens. Regias inſuper ædes uarijs in locis ab eodem extructas dicunt, & templa in multis ciuitatibus condita, quæ noſtris quoq; temporibus extant, & religionē in Carolo, regalemq; animū fuiſſe oſtendunt. Verum ad has eximias regiasq; uirtutes addiderat etiam Carolus eloquentiā copiamq; dicendi, & bonarū artium diſciplinā, quæ cum cæteris hominibus, tum ijs qui ſunt in ſummis poteſtatibus conſtituti, magno ſemper decori atq; ornamento fuere. Præceptorē habuit Albinū, cui poſtea Alcuino cognomen fuit, eruditiſſimū, ſummūq; philoſophū, à quo non ſolū ſtudium ſapientiæ, ſed etiam præcepta oratoria, artemq; diſſerendi accepit: cuius opera tunc primum Parthiſienſe gymnaſium à Carolo inſtitutū tradunt: quod deinde à poſterioribus regibus ſeruatum auctumq;, eò

Carolus eloquētia & bonis literis ornatus.

dignitatis

A dignitatis & gloriæ uenit, ut nunc quoq; celeberrimū per uniuerſum orbem eruditiſſimorum hominū domiciliū habeatur. Carolus igitur ipſe literis non modo latinis, ſed etiam græcis liberaliter inſtitutus, filios quoq; ſuos doctiſſimis hominibus in diſciplinā dedit, ut à primis incunabilis bonis artibus erudirentur. Filias etiam, ne ocio torperent, lanificio aſſueſcere iuſſit. Habuit autem ex pluribus uxoribus pulcherrimā ſobolem: ſed ex Hildegarde fœmina apud Sueuos ampliſſimo genere orta, Carolū, Pipinum, Ludouicū filios, totidemq; filias genuit. Ex his Carolum, qui maior natu erat, & Pipinū, quem Galliæ citeriori præfecerat, prius q̄ diem obiret, amiſit. Ludouicus ei relinquebatur, unicū ſenectutis refugium. Hunc paulò ante mortē ad ſe uocatum, ſummo conſenſu omniū principū Auguſtum appellauit, conſortēq; ſibi delegit imperij, quæ res maximā ei apud omnis generis homines tum dignitatē, tum autoritatē cōparauit. Stabilitum enim ſuis poſteris non ſolum Francorū regnum, ſed etiam imperatoriū nomen ſumma concordia omniū uidebatur. Nec multo interiecto tempore, cum uenatum conſuetudine ſua haud procul à regia Aquiſgrani eſſet profectus, domū redijt cum febre. Hanc abſtinētia, ut conſueuerat, ſuperare ſe poſſe confidens, cum lateris etiam acceſſiſſet dolor, morbis ſimul & ſenectute cōfectus uita exceſſit, ætatis ſuæ ſeptuageſimoſecundo, & Chriſtianæ ſalutis decimoquinto, ſupra octingenteſimū annū, quinto Kal. Februarias. Eius deinde corpus in Baſilica Aquiſgrani, quam ille in uita tantopere coluerat, ſolenni funere ſepultū tradunt, arcumq; auratū egregieq; fabrefactum ſupra monumentū eius locatum, in quo imago illius ſculpta tali epigrāmate cingebatur: Caroli Magni Chriſtianiſſimi imperatoris Romanorū corpus ſub hoc ſepulchro conditum iacet. Hic Francorum regnum ſeptē ſupra XL. annos ſumma moderatione ac iuſtitia adminiſtrauit, idq; belli paciſq; artibus magnopere auctum, poſteris ſuis reliquit. Paulò ante obitū eius multa prodigia uiſa dicuntur. Nam & porticū, quæ erat inter baſilicā & regiā mirabili ſumptu confecta, corruiſſe, & pontem ad Maguntiā incendio conflagraſſe, & auream pilam quæ in culmine religioſiſſimi templi locata erat, fulgure tactam & deiectā tradunt. Tribus annis anteq̄ e uita migraret, teſtamentū condidit, quo pecuniā, ueſtes, uaſa aurea argenteaq;, multamq; precioſam ſupellectilē tripliciter diuiſam legauit. Duas partes uni & uiginti ciuitatibus regni, quas Metropolitanas appellāt Græci, ac earū epiſcopis dari iuſſit, ut illis in reficiēdis

Caroli Magni obitus.

Prodigia ipſius mortem præcedentia.

Teſtamentum.

B eccleſijs & pauperibus iuuandis, pro arbitrio uterentur. Tertiā uero partē, uniuſcuiuſq; ratione habita, filijs, filiabus, nepotibuſq;, tum ſeruis & ancillis reliquit. Erāt inter cæteros theſauros ſuos tres argenteæ menſæ, ac una aurea, præcipuæ magnitudinis. Illarū trium unam, quæ Conſtantinopolitanæ urbis ſimilitudinē referebat, ad ornandū celeberrimū beati Petri templū Romam miſit. Aliam, in qua forma urbis Romæ peregregie ſculpta erat, Rauenati baſilicæ dono dedit. Tertiam uero, quę totius orbis deſcriptionē continebat, & auream illam, quam in ordine quartā numerauimus, filijs ſuis reliquit. Hæc Carolus ſumma diligentia, ratione, atq; conſilio, cum multi principes regni adeſſent, cōſtituit. Quæ omnia Ludouicus eius filius ac ſucceſſor ex commentario poſt Caroli mortem diligentiſſime ac ſanctiſſime reſeruauit.

BASILEAE, EX AEDIBVS IOANNIS
BEBELII, MENSE AVGVSTO,
ANNO M. D. XXXV.

1. col. 425

PALMA BEB.

Digitized by Google

Digitized by Google

LEGATORIA A. PANDIMIGLIO - ROMA -
1922
Digitized by Google